РЕЧНИК
НА РЕДКИ, ОСТАРЕЛИ И ДИАЛЕКТНИ ДУМИ В ЛИТЕРАТУРАТА НИ ОТ XIX И XX ВЕК

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Институт за български език

РЕЧНИК
НА РЕДКИ, ОСТАРЕЛИ И ДИАЛЕКТНИ ДУМИ В ЛИТЕРАТУРАТА НИ ОТ XIX И XX ВЕК

СЪСТАВИТЕЛИ
СТЕФАН ИЛЧЕВ, АНА ИВАНОВА,
АНГЕЛИНА ДИМОВА И МАРИЯ ПАВЛОВА

Под редакцията на СТЕФАН ИЛЧЕВ

София · 1974

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

808 Б

ПРЕДГОВОР

Езикът на всеки народ непрекъснато се развива и изменя. Най-променлива е лексиката, тъй като тя е свързана по-непосредствено с обществената практика, с материалния и духовния живот на човека. Промените, които се извършват, са от най-различно естество — създават се нови думи, утвърждават се нови форми, едни думи отпадат, други изменят първоначалното си значение, като придобиват ново значение, нова емоционална отсенка и т. н.

За всеки, който познава българската книжнина, не е трудно да се убеди в съществуването на твърде голям брой архаизми, историзми, диалектизми, турцизми, русизми и всевъзможни чуждици, излезли от употреба в днешния книжовен език или пък силно променили първоначалното си значение. И несъмнено, днешният читател среща сериозни трудности в желанието да се запознае с богатствата на националната литература, да вникне в бита, в идейния и емоционален свят на българския народ, да се сроди по-отблизо и непосредно с неговото минало. Интересът към нашето книжовно наследство непрестанно расте. Към произведенията на писателите ни от миналото се обръщат хора с различни интереси и професии, от различни слоеве, с различна подготовка и културно равнище. А всичко това налага езиковедската ни наука и по-специално лексикографията да задоволи тези обществени нужди. Очевидно не само научни, но и чисто практически задачи наложиха да се изработи пособие, което да отиде в ръцете на читателя и да го улесни да преодолее трудностите от непознатите думи. Обяснителните бележки, които се дават в някои издания на книжовното ни наследство, и поради своя характер, и поради своя размер най-често не могат да отговорят на своето предназначение. Ето защо, за да задоволи тази назряла жизнена необходимост, Институтът за български език при БАН наред с другите си задачи предвиди да се изработи един специален диференциален речник на редки, остарели и диалектни думи, повечето от които, макар и излезли днес от употреба, се срещат твърде често в произведенията на писатели и книжовници. Като дава точното значение на тези думи през различните епохи, такъв един речник ще се окаже особено полезен за съвременния читател.

Материалите за словника и за илюстративните примери на речника са взети от книжнината ни от XIX в., главно от художествени и други произведения, от преводи и от периодиката, които и днес не са загубили своята стойност и популярност, изучават се в училищата или се четат от по-широк кръг читатели. Използувани са и произведения от съвременната литература, популярни народни песни и приказки. Включени са само думи, за които е намерен подходящ пример от книжнината ни.

Основни източници за речника са общият архив и архивът на Възраждането на Института за български език при БАН. Допълнително са набрани материали и от някои книги, които не са влезли още в архивите на Института, като: Ст. Заимов. Миналото; Ст. Чилингиров. Шинел без пагони; Ем. Станев. Антихрист;

М. Ягодов, Горун призори и новите издания на събраните съчинения на Ив. Вазов, Ел. Пелин и Й. Йовков.

Какви са ръководните начала при подбора на думите? В речника са застъпени лексикални материали от различно естество, понеже в него читателят ще трябва да намери ония думи, изрази, форми и съчетания, които днес рядко се срещат или са излезли от употреба, а някога са били използувани повече или по-малко в националната ни книжнина.

В речника са включени диалектни, разговорни и народни думи, които се срещат в популярни народни песни и приказки, а също и в художествени произведения, като например *патома* ж. 'под на стая', *хластина* ж. — 'царевични стъбла', царевичак', *излак* м. — 'дълбок кладенец', *гнел* м. — 'чим', *изпаша* св. 'ударя с камшик, ремък и под.'.

Включени са и различни видове архаизми и историзми, като например: *вестник* м. — 'вестител', *власеница* ж. — 'монашеска груба дреха от козина', *бран*[1] м. — 'война, битка, бой', *рат* ж. — 1. 'войска', 2. 'война'.

Включени са и административни и други термини от нашето минало, като например *геронди* мн. — 'старейшини', *ааза* м. — 'член на съвет, комисия и др.', *миралай* м. — 'полковник в турската войска'.

Многобройните турцизми и гърцизми са обяснени с оглед на различните смислови отсенки, които те са имали при използуването им, например: *себап* м. — 'добро дело, добрина', *ахпапин* м. — 'другар, приятел', *ашик* м. — 'певец на любовта', *ефимерий* м. — 'свещеник, комуто е ред да служи през седмицата'.

Русизмите, които са били широко употребявани от писателите ни от края на XIX в., но не са влезли в лексикалния състав на съвременния български книжовен език, са също включени в речника. Такива са: *поезд* м. — 'влак', *пробел* м. — 'празнота', *рожа* ж. — 'израз на лицето', *конверт* м. — 'плик за писмо', *нечаен* прил. — 'неочакван', *обоюден* прил. — 'взаимен, общ за двете страни', *промах* м. — 'неулучване при стрелба'.

В речника са включени и други чуждици, най-вече френски думи, употребени в произведенията на някои наши писатели, но днес неупотребявани. Такива са: *ганти* мн. — 'ръкавици', *негация* ж. — 'отричане, отказване', *наполеондор* м. — 'монета наполеон', *дизолвирам* несв. — 'разтварям'.

Дадени са остарелите значения и употреби на думи като: *книги* — 'карти за игра', *според* — 'поради', *любезен* — 'мил, любим'.

Думи, употребени от наши писатели, за които не може да се установи дали са народни или индивидуално творчество, също са намерили място в речника. Такива са: *ключалница* ж. — 'брава', *корманя* несв. — 'карам кораб, лодка и др.', *дълбочине* ср. — 'дълбочина, гльбина'.

Обяснени са и непонятни за читателя изрази и фразеологизми като: *дрънкам насвос* — 'говоря на слуки' и др.

Думи, употребени във форми, които днес се смятат за неправилни, са също дадени. Например: *толеранция* ж. — 'търпимост, толерантност'.

Стари етнически и местни имена, които биха затруднили читателя, също са включени в речника. Такива са: *георгианец* м. 'грузинец', *москвич* м. — 'московчанин' и др.

Подреждането и оформяването на статиите в речника е по следния начин. Думите са подредени по азбучен ред в представителната си форма. На всяка дума е дадено ударението. В случай, когато то е двояко, пишем ударение и на двете места. Когато не е установено ударението, думата е оставена без ударение. Правописът запазваме, както е у автора, поради това могат да се получат по две и повече форми, например *мутвак и мутфак*; *моарабе и мухарабе*; *зайре;захире и зейре; вилает и велеят* и др. Когато вариантите са близки по азбучно място и от един стилистичен пласт, са поставени в една заглавка, например *мантел*,

м., *мантела* ж. и *мантело* ср.; *агарянец* и *агарянин* м.; *аждерхан* и *аждрахан* м. и др. Когато вариантите не са близки по азбучно място, а имат еднакво значение, след по-рядката дума се слага *вж.* и се препраща към по-употребимата, например *жълва* вж. *желва.*

При съществителните от мъжки род, които означават личност, човек и могат да завършват на -ин или без -ин, -ин се поставя в скоби: бабаит (ин); мендиз(ин).

Деятелните имена за мъж и за жена обикновено са събрани в една статия и се тълкуват еднакво — в едни случаи се тълкува мъжкият род, а в други — и двата рода.

Прилагателните са дадени в основната им форма за м. р. ед. число. При прилагателните на -ен са означени формите за женски и среден род, тъй като в едни случаи *е* изпада, а в други се запазва, например *доброхотен*, -тна, -тно; *евзален*, -лна, -лно; *отдален*,-а, -о; *очаден*, -а, -о.

Прилагателните на -ия, въпреки че в множествено число завършват на -ии, са посочени като неизменни, например *айналия* прил. неизм.; *кадемлия* прил. неизм.

Причастията в служба на прилагателни, чийто глагол рядко или никак не се употребява, са означени като прилагателни, за да се избегне по-сложното граматично тълкуване — прич. от. . .

Глаголите са дадени в първо лице, ед. число, сегашно време, с означаване вида на глагола. Обикновено глаголите са дадени в двойка от несв. и свършен вид. Но ако нямаме примери с двата вида, може да има заглавна дума и само с единия вид. Глаголи, които нямат първо лице, са дадени в трето лице. Ако някой глагол се употребява без частица *се* или с частица *се* с едно и също значение, *се* се поставя в скоби. Всички глаголи с частица *се* са означени като възвр. независимо дали са само възвратни или средни, взаимни или страдателни.

Подзаглавна дума. Вътре в статията на прилагателните с получерен шрифт се дават правилно образуваните наречия, а в статиите на глаголите се дава възвратната им форма. Тези вътрешни заглавни думи не са тълкувани.

Граматична характеристика на думата. След думата е поставена граматична бележка, която посочва принадлежността на думата към една или друга част на речта.

Стилистична характеристика на думата. След граматичната характеристика се дава бележка за стилистична принадлежност на думата или нейната фреквентност, а именно: остар. рядко, диал., истор., разг., книж., поет. и др.

Рядко. Поставя се при думи и значения, които се отличават с малка фреквентност в съвременния книжовен език, например *боле, сладчив, сипеш.*

Остар. Поставя се към думи и значения, които са остарели от гледище на съвременния книжовен език, напр. *хане, углед, навсуе.*

Диал. Поставя се при думи и значения, които съществуват в някои диалекти и се употребяват в книжнината ни, например: *вързулица, ручок, учинайка.*

Разг. Поставя се при думи и значения, които се отличават с повече живост и фамилиарност и се употребяват във всекидневното общуване, например *изпраскан, казма.*

Книж. Поставя се при думи и значения, които се употребяват предимно в книжнината ни, например: *скуфа, вратоломен.*

Нар. Поставя се при думи, които се срещат в повечето народни говори, но са с малка фреквентност в литературата, напр. *кървище, ручило, слин.*

Стар. Поставя се при думи и значения, които са били обикновени в по-старата епоха на българския език, но днес се употребяват и в литературата по стилистични съображения, например *инок, звон, зарев месец.*

Произход на чуждите думи. На чуждите думи се дава произходът, доколкото може да се установи, като чуждата дума се изписва на оригиналната ѝ графика. Тъй като речникът има и етимологичен характер, в него се означава началният език, от който води произходът си чуждата дума, като се посочва пътят, по който тя е стигнала в българския език. Когато думата е взета от нас с близко значение и форма, посочваме направо езика, от който е дошла. Ако думата е претърпяла по-големи фонетични и морфологични или семантични промени, пишем *от* и съответния език. При думи, чийто произход не е ясен, пишем в скоба само чужд. напр. *макарне.* Чужди думи, които водят началото си от собствено, лично или географско име, отбелязваме в скоби (от соб.) и съответното име, напр. *ескуриал, пантагруелски.* При група от чужди думи с един корен произходът не се отбелязва при всяка дума, например *виран, виранлък, виранетина.*

Тълкуване на думите. При тълкуване на думите си служим със следните видове дефиниции:

Синонимна дефиниция — тълкуване с равнозначни синоними от съвременния книжовен език. Характерът на речника налага по-голям брой от думите да бъдат тълкувани по този начин, за да бъде насочен читателят към съвременната книжовна дума. Например: *поверлив* . . . 'доверителен', *терджуманин* . . . 'преводач'.

Описателна дефиниция. Думите се тълкуват описателно, с по възможност по-кратка и ясна дефиниция. Такъв вид дефиниция се прилага, когато не може да се намери синоним на думата в съвременния книжовен език, например *чредник*, м. църк. Свещеник, комуто е ред да служи; *затимбрувам,* несв. Облепвам с марки.

Диференциална дефиниция. Понеже речникът е диференциален, то, когато тълкуваме дума, която съществува днес, но с друго значение, даваме само остарялото значение, например *любезен*, -зна, -зно, *прил.* . . . Мил, скъп, обичан; *бурма ж.* . . . остар. Пръстен.

Илюстративен материал. Значението и употребата на думите се илюстрират и засвидетелствуват с примери от книжнината ни, както е посочено по-горе.

За изграждането на новото общество е необходимо широко познаване на нашите литературни произведения, които имат голямо идейно-възпитателно значение. Днешният читател, който иска да се запознае с богатствата на националната ни литература, да вникне в миналото на българския народ, среща трудности за разбирането на редица непознати думи, които не се употребяват в съвременния книжовен език, а се срещат в книжнината ни. Тези трудности ще бъдат преодолени с помощта на предлагания речник на остарели, редки и диалектни думи, който ги тълкува научно и дава точното им значение.

От съставителите

СЪКРАЩЕНИЯ

алб. — албански
англ. — английски
ар.-ит. — арабско-италиански
ар.-тур. — арабско-турски
взаим. — взаимно
воен. — военно
възвр. — възвратен залог
груз.-рус. — грузинско-руски
гр.-рус. — гръцко-руски
детс. — детска дума
диал. — диалектно
евр.-нгр. — еврейско-новогръцки
евр.-тур. — еврейско-турски
жарг. — жаргонно
ж. — женски (род)
инд.-тур. — индийско-турски
ирон. — иронично
истор. — историческо
ит.-рум. — италианско-румънски
ит.-срхр. — италианско-сърбохърватски
ит.-тур. — италианско-турски
книж. — книжно
малайс.-рус. — малайско-руски
междум. — междуметие
местоим. — местоимение
морс. — морско дело
м. — мъжки (род)
нареч. — наречие
нар. песен — народна песен
нар. приказка — народна приказка
нар. — народно
неизм. — неизменяемо
нем-рус. — немско-руски
несв. — несвършен вид
нгр. — новогръцки
остар. — остаряло
перс. — персийски
пер.-тур. — персийско-турски
поет. — поетично
предл. — предлог
прен. — преносно
прил. — прилагателно име
простореч. — просторечие
разг. — разговорно
рум. — румънски
св. — свършен вид
спец. — специално
ср. — среден (род)
срхр. — сръбско-хърватски
старин. — старинно
съюз — съюз
тарик. — тарикатско
татар.-тур. — татарско-турски
тур.-пер. — турско-персийски
търж. — тържествено
укр. — украински
унг. — унгарски
унг.-ср. — унгарско-сръбски
фр. — френски
фр.-рум. — френско-румънски
фр.-рус. — френско-руски
циг. — цигански
църк. — църковно
частица — частица

А

аазà *м. остар.* (ар.-тур. aza). Член на съвет, комисия и др. *Градските първенци и аазите беседваха с протомайсторите по общинските дела.* Ст. Дичев. *Плахо, като се усмихна и направи темане, през вратата се промъкна аазата Илия Мангъра.* П. Стъпов.

абдàл *м. разг.* (ар.-тур. aptal). Глупак, простак. *Я виж там онзи абдал какво иска.* А. Константинов. *Певец певеца само проумява,/а не пазарски кой да е абдал,/чул — недочул, разбрал — недоразбрал.* Пенчо Славейков.

абдèс и **абдèст** *м. остар.* (пер.-тур. abdest). Обредно умиване на ръцете и краката у мохамеданите преди молитва. *Муезините завикват по джамиите, а по-набожните стават да земат „абдест" и да отидат на молитва в джамията.* Св. Миларов. *Дрехите да ти са в ред, чисти, нови или добре закърпени, да се миеш секи ден като за абдес.* Д. Талев.

àбие *нареч. старин.* Веднага. *А девойки им стават абие на крака.* Г. С. Раковски. *Абие от мощите миро благовонно изтекло.* Т. Г. Влайков.

àбла *ж. диал.* (тур. abla). Кака. *Иди, Нихадчо, иди, синe! Речи на абла Фиса и у нас да поседи!* Л. Александрова. — *Ти си кабахатлия, каурин проклети! — завикала тя. — Бива абло! — рекъл бай Стефан усмихнат, като че си разменяли великденски яйца.* Н. Хайтов.

абнегàция *ж. книж. рядко.* (лат. abnegatio). Отричане от облаги или права. *А ние всякога сме повече наклонени да вярваме на онагова, който принася мълком жертви, без надежда и без възможност да добие облага; ние повече благоговеем пред абнегацията, отколкото пред житейската ловкост и успехи.* Ив. Вазов.

абоминàция *ж. книж. остар.* (фр. abomination). Поругание, кощунство. *Няма деятел държавен или мисловен, ни заслуга, ни дарба, ни пол, ни възраст, която да бъде на затул от пръските на тоя фризиран хермафродит* [вестник], *апокалиптическа блудница, гейзер от сквернословия и абоминации.* Ив. Вазов.

абракадабрѝчески *прил. книж. рядко.* Безсмислен или заклинателен като *абракадабра* 'заклинателна дума; безсмислица' (гр. и евр.). *От нашите учени люде обаче ние искаме не отживелите абракадабрически начини на писание, но ясно, гладко и човешко изражение на мислите си.* Ив. Вазов.

абрютѝрам *несв. и св. книж. остар.* (фр. abrutir). Оглупявам, затъпявам. *Нека удави душата си и чувствата си в пиянството на сладострастието. Нека абрютира, та ще забрави.* Ив. Вазов.

авà — вж. хава. *Лае си на ава* — говори празни приказки. — *Лае си на ава — дума той с една престорена усмивка, като иска да се покаже спокойно равнодушен.* Ив. Вазов.

аваджѝйски — вж. ваджишки. *Амичи тъй де . . . Да усетим и ний нещо от тази аваджиска фашивикация!* Ст. Л. Костов.

авангвàрдия *ж. остар.* Авангард. *Не че не беше плакал като дете, когато първи път среща извън Стара Загора авангвардията на Гурка, нито пък, че нужда или грижи го гризяха извътре; — напротив дядо Нистор беше спокоен сега на старините си и честит домашно.* Ив. Вазов.

авгатàр *м. остар.* (гр. ἀυγοτάραχο). Сушен и пресован хайвер от беломорски риби. *Аз в няколко минути съм всецяло осветлен върху качествата, местонахождението на пресносолните пъстърви, сарделите и раците и авгатаря.* Ив. Вазов.

авджилъ̀к *м. разг.* (тур. avcılık). Лов, ловджийство. *Няма хава за авджилък, бай Коста. Само росата дето подмокря мъничко.* Ем. Станев. *Все им се карам, казвам им, че такъв барут не става за авджилък.* П. Стъпов.

авджѝя *м. разг.* (тур. avcı). Ловец. *Консулът беше не само иманяр, но и ходеше на лов. Татар Христо също беше авджия.* Й. Йовков.

авелзамàнски *прил. диал.* (от ар.-тур. evvel и zaman). Много отдавнашен. *Оня ден са допраскали тука един ябанджия, софиянец, да отографира авелзамански работи, демек какво е било и как са е живяло.* Н. Хайтов.

авèр *м. диал.* (ар.-тур. havari). Приятел, другар, сподвижник. *Все повече се привързвах към моя началник Кочо и работниците от пресевната — всички славни момчета, готови да умрат за тебе, щом веднаж те приемат за авер.* Ат. Мандаджиев. *Ние лежим, ама има за какво! Макар че някои от нас лежат само за акъл, да знаят кой може да бъде авер и кой е кука.* Кл. Цачев.

автолàтрия *ж. книж. рядко.* (от гр. αὐτός и λατρεία). Самопоклонство. *Искаш ли да ти кажа? Пенчо страда от автолатрия. А в младите поколения трябва да вярваме, иначе би трябвало да се погребем живи.* Ив. Вазов.

автолàтър *м. книж. рядко.* (гр.). Лице, което се покланя на себе си, смята се за много велико. *Тези автолатри, тез самомнителни мъжаги, жадни за почести, за шум, за прославление.* Н. Михайловски. *Отдели ми от пороите хора божек сляп, по-малко автолатър!* К. Христов.

агалàр *м. остар.* (тур. agalar, мн. ч. от aga). Господари турци. *Но той не е знаял, че по законите на падишаха всички еснафи са едно: там няма раи и агалари.* Ст. Чилингиров. *И ако стотици и хиляди като тях из поробените още краища на България направят по толкова, агаларите ще получат и удар в гърба.* Г. Караславов.

агалàрство *ср. остар.* Положение, привилегии на агаларите. *Турците, които до тогава все се надяваха да си върнат властта и агаларството, разбраха, че тяхното господарство тук се е свършило вече.* Г. Караславов.

агалъ̀к *м. остар.* (тур. agalık). 1. Господарство. *Агалъкът не е малка сила, мои братя!* Л. Каравелов. 2. Охолство. *А ние, правоверните, рахатлъка си гледаме и агалъка.* Д. Талев.

агаря̀нец и **агаря̀нин** *м. остар.* (гр. ἀγαρηνός). Мохамеданин, турчин. *Тия агарянци много идеха да напират към християнската земя за пакост и за гибел.* Ст. Загорчинов. *Да не е била гората, помен да няма и от селото. Отколе да е пометено, от агаряните още, които преди петстотин години опустошили цялата равнина.* Н. Хайтов.

агаря̀нски *прил. остар.* Мохамедански, турски по вяра. *Загинал монахът под меча душмански, / на служба господня остал до конец, / не трепнал духът му от страх агарянски, / приел за Христа мъченишки венец.* Ив. Вазов. *Россия била обявила война да освободи Божи гроб от агарянска ръка.* З. Стоянов.

агашèтина *м. диал.* Пренебрежително от ага. *От последните имаше един стар и твърде сериозен агашетина, който най-много ме изпоти със своите въпроси.* З. Стоянов. *Турците, между които имаше много златишки агашетини, викаха и псуваха сичко, що е българско.* З. Стоянов.

агèт — вж. адет. *Но тъй бил агетят сега, така трябвало.* З. Стоянов.

аглòк *м. диал.* (тур. yağlık). Голяма сватбарска кърпа. *На чардачето Латифе разтегна бял, везан със синьо по краищата аглок и подаде другия край на Рамзина. В това време Рамзина, водена от Латифе с аглока и следвана от жените сватбарки, влезе в новия си дом.* Б. Несторов.

а̀гнец *м.* 1. *диал.* Голямо мъжко агне. *Че как ще взема да се сърдя и горча, когато цялата ми душа се смее, като гледам как се озъбил зачервения агнец в тепсията?* Д. Немиров. 2. *църк.* Исус Христос като изкупител на греховете. *А Исус, като се връщаше от Галилея, понеже мина оттам Йоан, като го видя, рече на двамата си ученици: „Ето агнецът божий, който отнеми греховете на света."* Н. Михайловски.

агỳн *м. диал.* Видоизменено от ага. — *Защо ти са овчарите, агуне?* — *попита най-големият, Ахмед.* А. Каралийчев.

агъ̀л *м. диал.* (тур. ağıl). 1. Зимна кошара за овце. *В агъла блееха малки агнеца.* Г. Райчев. 2. Обор за добитък. *Стойко върза воловете в широкия агъл зад къщата, потупа ги галено по вратовете и заобиколи да нагледа и другия добитък.* Г. Караславов.

агърлъ̀к *м. диал.* (тур. ağırlık). Пари, които момък или баща му дава на родителите на момата при годежа. *Докато не видя Юрталана в къщата си да ѝ закачи алтъните на шията и да ми брои агърлъка, аз тая работа не я имам за опечена.* Г. Караславов.

адà *ж. диал.* и *остар.* (тур. ada). Остров. *Че най-после, като ни зачесна с топовете тоя дипсизин, че на сто надали остана по един жив! Леш падна, че се въвоня адата.* Ц. Гинчев.

адàш *м. разг.* (тур. adaş). Съименник, едноименник. *Вика се адаши сме, и мене ме викат Иван.* Ив. Вазов.

адèт *м. разг.* (ар.-тур. âdet). Обичай, навик. *На Бабинден, както му е адета, събраха се роднини и комшие у стринини Венковичини и деверите окъпаха младата невяста на реката.* Т. Г. Влайков.

аджайп *остар.* (ар.-тур. acayip). 1. *прил. неизм.* Чудноват, особен. — *Как, идат ли тука лордовете?* — *попита единът от тях.* — *Идат я! Те са едни аджаип хора! Имат едни имена! Едни думи, дето да ся чудиш.* П. Р. Славейков. 2. *нареч.* *Че българин ли е Рашид бей, попита по-младият дервиш, който беше откъде Багдат родом и малко познаваше търновчани. Аджаип!. . . Аз пък го мисля хасъл турчин.* Ц. Гинчев.

аджамалъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. acemilik). Неопитност. — *А бе, аз се изтървах та ти казах няколко думи, но ти да не направиш пък някой аджамалък да ма предадеш?* З. Стоянов.

Ама младийството кажеш, аджамалък го кажи, сербезлик го речи, ето що го люти и сърди. Ст. Заимов.

аджамийската *нареч. разг.* Неопитно. — *Пак аджамийската сте го намислили — поклати глава старецът, — не може тъй да стане, не.* К. Калчев.

аджамийски *прил. разг.* Неопитен. — *Такива аджамийски работи няма да правим, дядо Андрей — успокои го той.* К. Калчев.

аджамия *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. acemi). Неопитен. *Аз ако и да бях възрастен вече, но като аджамия в занаята аз се подружих с аджамиите, с чираците.* П. Р. Славейков. *Тя не може сама; макар да не е веке много млада, се е аджамия в тия работи.* Д. Талев.

аджеба *нареч. разг.* (ар.-тур. acaba). Например, така да се каже, случайно. *Дали ще са тука те аджеба? — попита вторий.* Ил. Блъсков. *Ами до кого му ги е пратил аджеба?* Ив. Вазов. *Щях да те питам за портретчето: не е ли аджеба у вас?* М. Кремен.

аджедисвам *несв.*, **аджедисам** *св.* — вж. аджидисвам. *Като минал покрай спящия разсилен, дядо Кольо го аджедисал и не поискал да го лиши от приятния му сънец.* Мих. Георгиев.

аджемийски *нареч. разг.* (от ар.-тур.). Неопитно. *Крадяха гьоз-гьоре, насила, аджемийски, па си позволяваха и чапкънлъци.* А. Константинов.

аджемия — вж. аджамия. *Сиреч не си прост, ами малко аджемия падаш.* А. Константинов. *— Ех, невясто — пресече я дядо Славчо, — аджемия си ти още, не се сещаш.* Т. Г. Влайков.

аджем-пилаф *м. остар.* (ар.-пер.-тур. acem pilâv). Пилаф. *Снощи вечерята ни беше много сиромашка, сега ще имаш и пиле, и аджем-пилаф.* Ив. Вазов.

аджемски *прил. остар.* (от ар.-тур. acem). Персийски. *Мендерите му бяха по-тесни и постлани с аджемски килими.* Ц. Гинчев. *Защо сте дошле, попита Бенковски, който в това време крачеше из стаята назад и напред, въоръжен с два револвера и с аджемска кама.* З. Стоянов.

аджер — вж. аждер. *И облеклото по-друго, и тия толкова леки коли на яйове, а ги теглят по два или три коня силни като аджери.* Д. Талев.

аджидисвам *св.*, **аджидисам** *св. остар.* (от тур. acımak). Жаля, съжалявам. *Нямате и вий милост за мене — не ме аджидисвате.* Д. Войников. *Аман ще ти се молим, аджидисай ни.* Ил. Блъсков.

адлийка *ж. остар.* (от тур. adlı). Вид стара монета. *По трите лавици на касата бяха наредени грижливо свити фишеци с всевъзможни монети. Тук имаше златни меки махмудии, хайриета, адлийки.* А. Христофоров.

аенин — вж. аянин. *Аени, спахии и бегове, всички ония, които имаха власт и владееха земята, поотпуснаха коляното си и не притискаха тъй много раята.* Й. Йовков.

аждер *м. нар.* (пер.-тур. ecder). Змей, хала. *Размахнал се юнакът, разлютил аждера, протекли кърви, изскочили от аждера момичетата, що ги бил глътнал.* Нар. приказка. *В пещерата се виеха сребърни мъхове, / а отпред на устата й сиви / два аждеря там пазеха, люти, настръхнали, / два аждеря със огнени гриви.* А. Разцветников.

аждерко *м. нар.* Юнак, юначина. *Сред тишината се обади с ясния си гласец моя аждерко.* П. Ю. Тодоров. *Спи, дивен аждерко, не слушай, не чакай / ни пролет усмихната, нито звезди.* Н. Хрелков.

аждерхан и **аждрахан** *м. нар.* (пер. aždarha). Змей; буен кон. *Минаха шарени каруци, работени от коларите в Меджидие, с желязо обковани. Буйни аждерхани бягаха напреде им.* А. Каралийчев. *Силно момче е Спас. Като аждрахан е силно. Камък да фане, вода ще пусне.* Д. Немиров. *Габаро шибна с пръчка коня си и нетърпеливият аждрахан изпръхтя с ноздри.* Ив. Кирилов.

аза — вж. ааза. *С това тя искаше да каже, че Хаджията не се е върнал от правителствения дом, в който заседава като аза.* Ст. Заимов.

аздисал *прич. диал.* (от тур. azmak). Разлудувал се. *А ти виждал ли си как някой аздисал кон, като го пуснеш пролетно време на прогоня. . . И Янчо пак повтори мисълта си за коня, който ще се нахлузи на кола.* М. Ягодов.

азлък *м. остар.* (тур. ağızlık). 1. Преден край на цигаре, който се слага в устата. *Акиф-ходжа се загледа пред себе си,. . . след това бързо налапа кехлибарения азлък на чубука си.* Д. Немиров. 2. Част на кремъклия пушка, дето се подсипва барут. *Очевидно това беше ударът на кремъка и запалването на азлъка на едно чекмаклия оръжие, което не хвана.* Ив. Вазов.

азмак *м. диал.* (тур. azmak). Мочур, тресавище. *Вървим сега през един азмак. И като прескачаме от камъче на камъче, аз вече с пълна увереност се държа за ръката на байко.* Т. Г. Влайков. *Такъв си беше неговият майстор. По цели дни може да бистри политиката с махленци. . . или да скита по азмаци и баири с пушката и кучето.* Д. Бозаков.

азър — вж. хазър. *Сега, азър има тука майстори и като съм се нагърбил с тая тежка и главоболна селска работа, с един захмет барем и мойта беля да откарам.* Т. Г. Влайков.

айп *нареч. диал.* (ар.-тур. ayıp). Срамно, неприлично. — *Срамота е, малко айп доходжда, ага, ние мусулманите да биеме вързан човек.* З. Стоянов.

ай *м. диал.* (от тур. ağa). Ага, турчин. *Сила и воля сега пред турци ще ми показваш. Един ай сега ще дойде да ти рече — ракия; другия след него — вечеря.* П. Ю. Тодоров.

айвол — вж. айол. *Ти, айвол, искай каквото ти се яде, прибави той, като се обърна към мене.* З. Стоянов.

айгър *м. остар.* (тур. aygır). Нескопен кон, жребец. *А айгърите захванали да цвилят като тези чорбаджии, които се връщат от сватба.* Л. Каравелов. *Окичени с бели кърпи айгъри, яхнати от луди ергени, ще препускат из калните междуселски пътища.* К. Константинов.

айлак *прил. неизм. диал.* (тур. aylak). Незает, свободен от работа. *Да остана сега айлак, не щат ли да ни стигнат тие пари за една година?* Т. Г. Влайков.

айлант и **айлантус** *м. рядко.* (от малайски). Вид едро дърво, пренесено у нас от Изток. *Бившият тесен конашки двор днес е разширен до неузнаваемост; с айланти, с брези и липи е насаден.* Ст. Заимов. *Айлантусът ми до стобора / кършиха ветрове сърдити, / кършиха го и лоши хора.* Ив. Вазов.

айлък *м. разг. остар.* (тур. aylık). Месечна заплата. *Търговийка, пак търговийка! Няма да чакаш месецът да се измине, та айлъкът да дойде, ала и кесийката ти е сякога топличка.* Хр. Максимов. *И той се вмъкни във една врата пред тях / — във някаква Дирекция на рахатлъка, / подписа разниска, получи си айлъка / и накриви калпак.* Д. Подвързачов.

айляк — вж. айлак. *Ние тука с тебе се разприказвахме, а работата чака. Аз не съм айляк като тебе.* П. Незнакомов. *Ами разхождайте се — отвърна малко иронично капитанът и лукаво добави: — Тъй де. . . разхождайте се. . . Хора айляк.* С. Чернишев.

айлянтус — вж. айлант. *Тук-там из пелина подаваха рьце храсти от айлянтус, чиято остра миризма се чувствуваше дори и сега.* М. Ягодов.

айнаджийски *нареч. диал.* (от тур.). Недобросъвестно. *Сопотский и калоферский гайтан и днес пак така небрежно и често айнаджийски се работят, както от преди.* Ив. Вазов.

айнаджилък *м. диал.* (от тур.). Хитруване, недобросъвестност, шмекерия. *Никога не трябва повече от една книжка да излазя; противното, което правят някои журнали, е айнаджилък и прави лошо впечатление.* Ив. Вазов.

айнаджия *м. диал.* (пер.-тур. aynacı). Измамник, хитрец. *Зарад тебе чорбаджии. . . / стават чудни айнаджии.* П. Р. Славейков.

айналия *прил. неизм. диал.* (пер.-тур. aynalı). Хубав, красив. *Като свършиха ашиците алегоричеcката песен, за съдържанието на която някои се договеждаха, Джевдет пусна в ръката на Азиса една айналия жълтица.* Ц. Гинчев.

айол *неизм. разг.* (тур. ayol). При обращение — ей ти; бе човек. — *Абе, сватанак, какво сте я свършили, бе айол!* Чудомир. — *Харна ви е комунизмата, айол, ама туй, дето господа не зачитате и света Богородица вземате на кашмер, хич ми не харесва.* Г. Караславов.— *Е, айол, ти си хитър, ама аз съм по-хитър от тебе.* Ст. Л. Костов.

акарет *м. остар.* (ар.-тур. akarat). Недвижим имот. *Гръцките владици, които така много алчат българските епархии, полека-лека ще загубят този богат акарет от бедните и несъгласните българи.* П. Р. Славейков.

акатист *м. църк.* (гр. ἀκάθιστος). Вид богослужебна песен, при която богомолците стоят прави. *Преписвах дамаскини, сказания. . . а главно доизкарвах започнатия още в Килифарево акатист на св. Иван Златоуст.* П. Р. Славейков. *Когато дойдох до средата на университетския курс — до Исусовия акатист в светчето — помня още началото му.* Ив. Вазов.

акатма *ж. диал.* (тур. akıtma). Вид суха палачинка с шупли. *И приклекнали около дървени тепсии и сахани продаваха сиромашката си стока — черни домашни питки и акатми.* К. Константинов.

акизиция *ж. книж. рядко.* (фр. acquisition). Принос, придобивка. *Чини ми се, че Сборникът на румелийските закони не ще да направи голяма акизиция със законът за печатът, защото, изменен. . . той в много отношения ще бъде и непоследователен, и недостатъчен.* Ив. Вазов.

акинджи и **акинджия** *м. остар.* (тур. akıncı). Наемен разбойник, нападател, грабител. *Българин бях, а сега — акинджи, Умуров наемник и агарянски неволник.* Ст. Загорчинов. *Прекъснах и се крих в гората, защото край манастира минаха акинджии. Карат заробени от Богданско власи и унгари, все млади жени, девици и момци.* Ем. Станев.

аккапзалия и **ак-кабзалия** *прил. неизм. остар.* (от тур. ak и kabza). Който има бяла дръжка, бял чирен. *То като какво ще да бъде, когато байрактарят поведе това хоро, и ако аккапзалиите ножове дойдат на една линия?* З. Стоянов. *На стената бяха покачени два пищова, нож, ак-кабзалия, дълга пушка, две паласки, харбия, турски дрехи и голяма чалма.* Ц. Гинчев.

акран(ин) *м.* и **акранка** *ж. нар. остар.* (тур. akran). Връстник, връстница. *Сам стопанин, бащин стар акранин, / чак до порти госта си изпраща.* Пенчо Славейков. *И да ви кажа ми, с доктора не сме акрани, ама тъй си уйдисахме и таквиз големи приятели станахме. . . много големи приятели.* Й. Йовков. — *Па ти, щом си ергенин — рече му кака Цена, — не ни забравяй. С нашето даскалче ще сте си акрани, другарувайте си.* Кр. Григоров. *Станка спомни такива*

вечери през моминските си години. . . когато с близки и далечни дружки и акранки ходеше да жъне на роднини и съседи. Г. Караславов.

аксамѝт *м. книж.* (гр. ἐξάμιτο). Кадифе. *И облече царят, по желание на Ирина, боляри и царедворци в скъпи одежди, дари ги с дрехи от аксамит и свила.* Н. Райнов. *Така, облечена в дрехи от аксамит. . . княгиня София бе погребана под сводовете на църквата.* Ст. Загорчинов.

аксамѝтен, -а, -о, *прил. книж.* (от гр.). Кадифен. *Върхните бяха поразгънати мъничко, та вътре се провиждаха сърмени и аксамитени дрехи.* Ст. Загорчинов.

актàрски *прил. остар.* (от ар.-тур. aktar). Бакалски. *Той продаваше и манифактура и актарски стоки, но и тази му търговия не вървеше дип добре.* Й. Йовков.

акънтѝя *ж. диал.* (тур. akıntı). На акънтия — както попадне, безредно, безразборно. — *Чуваш ли ти, хаджийке, тя няма да я бъде тъй; твърде я ударихме по тези дни на акънтия.* Ил. Блъсков. *Напрежните наши бяха я подкарали на акънтия: бре трепаха, бре бесиха.* А. Константинов.

алабрацè и **а-ла-брацè** *нареч. остар.* (рум. la braţa). Под ръка. *Тихов предложи ръка на другарката си. Тръгнаха алабраце.* Ив. Вазов. *Че как искаш да го посрещна? Да ида сега да го зема а-ла-брацè и да го заведа в приемната ли?* Т. Г. Влайков.

аладжà *ж. диал.* (тур. alaca). Домотканo памучно платно. *Ето позната носия! Тъмни аладжи, обгорени лица, черни шамии.* Г. Караславов. *Расото бе окачил на една слива, на пояса си бе затъкнал свисло лика, което висеше върху подрасника от домашна аладжа, някога син, а сега започнал да почервенява.* Ем. Станев. *Завърнатите до лактите ръкави на шарената му блуза от домашна аладжа откриваха мускулести загорели ръце, нагъсто обрасли с червеникавокафяви косми.* Т. Харманджиев.

аладжàк *м. диал.* (тур. alacak). Дълг, вземане. *Моля те, бъди добър да ми пратиш аладжакът ми. Дължите ми от това лято (след сметката) 71 лев.* Ив. Вазов. *Чорбаджи Стоил си ядеше месата от мъка: Богдановата болест му беше като трън в очите. Самичък той не смееше да отиде у Богданови, за да си поиска аладжака.* Хр. Максимов.

аладжàх *рядко* — вж. аладжак. *Аз се отправих за Узунджово при баща си на панаира. Тук му помагах да прибира „аладжаха" си.* Ив. Вазов.

аладжèн, -а, -о и **аладжàн** *прил. диал.* Ушит от аладжа. *Костадин забеляза широк гръб, върху който като но арестантски халат се очертаваха жълтеникави линии на аладжено сако.* Ем. Станев. *След малко се яви един момък с рунтав, накрехнат калпак. . . с пъстър аладжан елек.* П. Р. Славейков.

алàй *м.* (тур. alay). 1. *остар.* Полк. *Има ли някой достоен човек, който да познава местността добре, да е бил хайдутин, в казашкия алай и пр., за да може да поведе своите въстанали съселяни?* З. Стоянов. 2. *диал.* Свита, дружина. *Но иска в черквата да стане това. . . хем аз ще направя всичко славно да стане, с владиката му, с алаят му.* Ив. Вазов. *Впрегнаха една кола с кънати, качиха го в нея и с голям алай го закараха на кладенеца.* Й. Йовков. 3. *диал.* Пасаж от риба. *Недалеч от тях играеше малък алай — навярно илария.* С. Чернишев. *Минаха няколко рибарски лодки и една зави насам, уж че тръгна по алай, но като видя коритото, върна се и отиде подир другите.* С. Чернишев.

алайка *ж. диал. остар.* (от тур. alay). Прислужница, която прави компания на господарката си. *Там, дето някога смехът и песните ехтели / и на дайрето под шумът алайките трептели. ./ днес буренът един облича запълхлий пущинак.* Ив. Вазов.

алàлем *нареч. разг.* (ар.-тур. Allah alem). Като че ли; струва ми се; кой знае. — *А бе дали си намери воловете дядо Петко?. . . — Алалем не ще ги е намерил, вчера доходи у дома да иска семеря на нашето магаре.* Ил. Блъсков. — *Желю не е нещо добре. — Тъй ли? Че какво му е на заволията? — Простудил се е алалем.* Ст. Чилингиров.

аламàнски *нареч. остар.* (от фр. allemand). Немски. *Езикът ти се развърза, преди да го намокриш с вино, па като видиш дъното на чашата, не на български, ами на аламански и на саракински ще захортуваш.* Ст. Загорчинов.

алàнкоолу *м. разг.* (от тур. yalan 'лъжа' и oğul 'син'). В презрително или пренебрежително обръщение: глупако, простако. *Абе, хей, аланкоолу, че като ви завеждам колетната служба, стражар ли съм да ви пазя и денем и нощем стоките?* Чудомир. *Ботев беше за реда, аланкоолу, с полицията не се закачаше и на по-първите хора път струваше.* Г. Караславов.

алàр *мн. остар.* (от тур. ağalar). При обращение към турци: аги. *Извинете, алар, загдето не можах да дойда да се поразговорим — говореше той на гостите си турци.* З. Стоянов. *Дойдат на дюгенът простодушни турци да си пазаруват дрехи. Майсторът се върти на пета наоколо им, нарича ги алар . . . докато им изгори душата със стоката си.* З. Стоянов.

алàт и **алият** *м. остар.* (ар.-тур. alât). Занаятчийски инструменти. *Та що ми са повече алати — думаше бае Крачун, — зер алатът може нещо сам да свърши, ако не го хванат ръце!* Мих. Георгиев. *Имам четиридесет алтъна, майсторе. За дюкян, за наем, за алат, за стока и за всичко.* Д. Талев. *Ний с Динка се наговорихме да вадим камъни заедно. Алияти трябват, Алексе. Трябва лост, търнокоп, ками.* Й. Йовков.

алату̀рка 1. *прил. неизм. разг.* (гр. ἀλλά τοῦρκα). Турски. *Когато българските бунтовници бягаха, тоя Георги, облечен с алатурка сетре и с бръснат врат, палеше кехлибарения чибук на своя стращен господар.* З. Стоянов. *Алатурка кафе* — кафе, поднесено в широка чаша без дръжка. *Кафеджията знае пък на всички вкусовете и слабостите и поднася без да пита на един чай, на други тежко сладко алатурка кафе.* Чудомир. 2. *Нареч. разг.* По турски. *Да скръсти крака алатурка, да налапа цигарлъка си.* П. Росен.

алафра̀нга[1] *разг. остар.* (гр. ἀλλά ϕράγκα). 1. *прил. неизм.* Френски, европейски. *Из шуменските улици ще мине стареят от еснафа с „алафранга" панталон и джилетка.* Ст. Станчев. *Всякакъв лек търси тогава той, ходи в Ямбол — там имаше доктори, алафранга.* В. Мутафчиева. 2. *нареч.* По френски, по европейски. *Ний си караме алафрангата. Сега българско не струва пари, не!* Д. Войников.

алафра̀нга[2] *ж. спец.* (от гр.). Украсена със стенопис плитка ниша в гостна стая на възрожденска къща. *Револверът назеха винаги в джебовете си майка ми и сестра ми. Тоя ден обаче бяха го оставили на алафрангата в приемната стая.* К. Величков. *Тези големи къщи с многобройни светли прозорци, джамлии кьошкове и богата вътрешна украса от стенописи, алафранги и дърворезба свидетелствуват за вкуса и благоденствието на стопаните им.* П. Теофилов.

алаша̀ *ж. диал.* (татар.-тур. alaşa). Кон, впрегнат да вади вода от дълбок кладенец. *Едно босо момче караше алашата — тежък бял кон, който напрегнат, с огънат гръбнак, едва пристъпваше.* Й. Йовков.

алащѝсвам *несв.*, **алащѝсам** *св. разг.* (тур. alaşmak). Навиквам, обръгвам. *Аз познавах бедния Прашилник много по-отрано... Бях алащисал от малък с него, та и кожамити момче аз си ходях с него да ме носи на чуш.* П. Р. Славейков.

ал дра̀кулуй *прил. неизм. книж. остар.* (рум. al dracului). Като цял дявол. *Той беше лош ученик още от началото. Но хитър, но гъвкав, ал дракулуй — не мяза на българин.* Ив. Вазов.

алѐстра *прил. неизм. остар.* (ит.-тур. alesta). Готов (за тръгване). *Най-напред аз си облякох хъшовските дрехи... Туй паласки, фишеклик, бели навуща и черни превивки, сичкото беше алестра на мене.* З. Стоянов.

алѝ *съюз диал.* Ами, та. — *Ами ти сега ядеш ли блажно през велики пости?* — *Чунким за в благ ден има да ям, али през великите пости.* П. Р. Славейков.

а̀ли *частица диал.* Ето. — *Где ми е тоягата... Време е...* — *Али я... Желю пое тоягата.* Ст. Чилингиров.

алибѝя *ж. остар.* (чуж.). Навит на роло плат. *Жените изпридали вълната, тъчели на домашен стан хиляди алибии шаяци.* Ив. Пейковски. *Иван К. Марковски и неговият съдружник Иван Мичов събрали за една година 60 000 алибии шаяци, натоварили ги на сто коня и ги откарали за продан в Пловдив.* Ив. Пейковски.

алѝс *нареч. диал.* (тур. alis). Как така? — *Ами защо ѝ викаш Мариница, мамо?* — *Алис защо! Ами защо Йованица Донина я викаш Йованица?* Т. Г. Влайков.

а̀лище — вж. халище. *Пиптата се изсули предпазливо от алището, взе пушката, пъхна в пояса комат хляб.* Г. Караславов.

алка̀ние *ср. старин.* Силно желание, жажда. *Сгреших в помислите си и те обикнах с престъпно алкание.* Ст. Загорчинов.

алка̀я *несв. старин.* Силно желая, жадувам. *Тъй, чедо, тъй. Твоето сърце люби, а не алкае.* Ст. Загорчинов. *Който има много, за още алкае.* Ст. Загорчинов.

аллага̀тор *м. истор.* (от ит.). Командир на военен отряд. *Извикай стотника от Великата порта, болярина Тихомир. Ще узнаеш тогава кой е старият аллагатор Белослав — каза сприхаво болярина.* Ст. Загорчинов.

алла̀х керѝм *остар.* (ар.-тур. Allah kerim). Добър е господ, каквото даде господ. *Завчера ми изтече отпуската, ама аз пак се освидетелствувах, пак платих и сега чакам още два месеца отпуска. Тъй ще я карам, докато ги направя девет месеца, а след това — аллах керим!* Чудомир. — *Заглавена?... Мно-о-го има да чакаш! Две години има още да служи момчето, а след това... аллах керим! Я те вземе, я не.* Б. Несторов.

алма̀ *ж. остар.* (от тур. elma). Украса на женска дреха. *Мнозина бяха се облекли в богати женски кожуси със скъпи рисове и алми, макар че жегата беше голяма.* Ив. Вазов.

алтъ̀н[1] *м. остар.* (тур. altın). 1. Злато. *А ако поемеш работата ти, тая година цяла крина злато те очаква... Злато... Чист алтън!... Ще го изсипеш, че половин рогозка ще изпълни. Грее и свети, свети.* Д. Немиров. 2. Жълтица. — *Ух! — сърдеше се майка ѝ.* — *Илия Чибук цели дисаги алтъни има, а вие все сте гладни, все голи, като цигани!* Д. Талев.

алтъ̀н[2] *прил. неизм. остар.* (тур. altın). Златен. *Веднъж дори той направо подари на Домна месечните купони.* — *Имай ги от мене — рече, — алтън жена си ти.* Б. Болгар.

алтънлѝя *прил. неизм. диал.* (от тур.). Златен или позлатен. *Видях, че има вратовръзка с карфица, а на жилетката — часовник с алтънлия синджир.* Ив. Хаджийски.

алтъпатла̀к *м. разг.* (тур. altıpatlar). Револвер с шест патрона. *А ти, манго, само дума някому да кажеш за комшийката, какъвто алтъпатлак имам в къщи, веднага на място ще те оставя!* Ст. Л. Костов. — *Мераклия беше ти, помня те!.. Оня лъскав алтъпатлак на кръста, ония ми ти черни сукарници.* Н. Хайтов.

алфо̀нс *м. книж. остар.* (от фр. собс.). Развратен мъж, издържан от жени. *Родопчаните са малко по-груб народ в изказването своите чувства на ревност и аз не съветвам на алфонсите да ходят в Ясь-кория.* Ив. Вазов.

а̀лча *несв. старин.* Жадувам, лакомя се. *Гръцките владици, които така много алчат българските епархии, полека лека ще загубят този богат акарет от бедните и несъгласните българи.* П. Р. Славейков.

алча̀к *м. диал.* (тур. alçak). Ниско място или ниска гора. — *А като си идех насам — каза Тошо,— ей там в алчака срещнах Гърдя.* Й. Йовков.

а̀лчба *ж. старин.* Жажда. *И корист и алчба за богатство, и душегубство към по-бедния, по-слабия, срещнах навред.* Ст. Загорчинов.

а̀лчущ и **а̀лчащ** *прил. старин.* Жаден за нещо, жадуващ. *И без това тя би рано или късно привела в изпълнение решението си да се раздели от мъжа си и да потърси другаде щастие за своята алчуща любов и възторги млада душа.* Ив. Вазов. *Душата ми е алчаща и хладна.* П. К. Яворов.

алъ̀к *м. диал.* (тур. alık). Гордост. *Защото нашите стари господари имаха алък и към добитъкът.* З. Стоянов. *С това благодеяние не само той се гордееше, но и останалите даже затворници турци чувствуваха някакъв си алък.* З. Стоянов.

алъш-верѝш *м. разг.* (тур. alışveriş). Вземане-даване, покупко-продажба. — *Вземайте — думат, алъш-вериш да става.* Ц. Церковски. — *Работи в кръчмата — продължи той. — Върти алъш-вериша на хазайката.* А. Гуляшки. *Е? Що има, що няма? — Алъш-веришите как са?* Д. Войников.

алъщѝсвам — вж. алащисвам. *Из най-напред — кое се стеснява още, кое с къщата и с новия ред не е алъщисала — хайде да я пожали човек!* Т. Г. Влайков.

аманѐ *ср. диал.* (вм. мaане). Песен. *Връщал се от карнобашкия панаир, преоблякъл се като турчин и турско амане запял.* Й. Йовков.

аманѐт *м. нар.* (ар.-тур. emanet). 1. Нещо поверено за пазене или предаване. *Тоя аманет ми е предаден от Пловдив, от страна на нашите, за да го сторя теслим за тебе.* З. Стоянов. 2. Залог, подарък. *Божичко, какво беше едно време — та годежници, та аманети, та паварлъци.* Г. Караславов. 3. Знак, белег. *От черноока жена ще вземеш пари, ей го тука аманета.* Ем. Станев.

ама̀н-зама̀н *междум. разг.* (ар.-тур. aman zaman). Помощ, в крайна нужда съм! *Пари той не можеше да намери отникъде... Ходил при Каракунев, не го огряло и дойде при мене, аман-заман! Зло ли му сторих, че го извадих от батака?* Ем. Станев. *Бай Гьорге, аман-заман теб те искаме за кум.* П. Незнакомов.

ама̀чево *ср. диал.* Смахнат човек, ахмак. — *Питаш като амачево — нали го арестуваха, кой ще го обърне? — отговори ѝ пак дядо Габю.* М. Яворски.

амбула̀нца *ж. остар.* (лат. ambulantia). Подвижна военна болница. *Бебровски бе пронизан от два байонета на редута в същото време, когато сваляше с един мах на сабята си троица неприятели. И другите паднаха или издъхнаха в околните амбуланци.* Ив. Вазов.

амѐр *м. остар.* (фр. amer). Вид горчив ликьор. — *Какво ще пийш: вермут, амер? — Амер.* Д. Дебелянов.

амѝгдал *м. диал.* (гр. ἀμύγδαλον). Бадем. *Те послушаха и на утрешния ден Аароновата тояга беше се разцветнала и родила амигдали.* Кр. Пишурка.

амѝго *м. книж. рядко.* (исп. amigo). Приятел. — *Тук храна ли дават? — Сам не зная, амиго.* М. Вълев. *Сприятелява се лесно и след половин час ви нарича вече „амиго“.* Св. Минков.

аму̀джа *м. диал.* (тур. amuca). Чичо, вуйчо, братовчед. *Случи се, че още същия следобед тръгнахме за Персенк. — Хайде, амуджа! — каня го. Я издухай сега една, щом си по ербап от радиото.* Н. Хайтов.

анагно̀з и **анагно̀с** — вж. анагност. *От него трепереха всички, като почнеш от клисарите и анагнозите, па дори до владиката.* Мих. Георгиев. *Свил съм се в едно кьоше до портата, па съм се смирил, като че ще ме правят анагнос.* Мих. Георгиев.

анагно̀сия *ж. диал.* Длъжност, право на анагност. *Мене владика ме е подстригвал за анагносия и поп щях да стана подире.* П. Ю. Тодоров.

анагно̀ст *м. църк.* и *остар.* (гр. ἀναγνώστης). Облечен с черковна мантия доброволен млад прислужник при богослужение. *Около него* [свещеника] *и от двете страни стоеха също на колене двама млади анагносте в морави мантии с бели нагръдки.* Н. Бончев. *В тия разкошни храмове на чревоугодието вместо лакеи с черни фракове щъкат рояци красиви момчета, цели облечени в бяло, като анагности, което учудва странника.* Ив. Вазов.

анадънму *неизм. диал.* (тур. anladınmı). Разбра ли? *Ба! права си като въже в торба, анадънму.— Да ти се позлатя, аз се пак лошава.* Д. Войников.

ангът *м. диал.* (тур. angıt). Вид дива патица. *Рашид покани гостите да се възкачат малко у сарая, да си починат, че после ще слязат в лъката да пущат соколите на диви гълъби, на юрдечки и ангъти.* Ц. Гинчев.

ангъш *м. диал.* (тур. angiç). Ритла на кола. *Само татко го няма, той е зает, стяга ангъшите за возитба.* К. Петканов.

àнджак *нареч. разг.* (тур. ancak). Именно, тъкмо, само. *Защо съм печелил? Анджак за днешния ден, да помни секи и да приказва кога съм сватба правил, кога съм сина женил.* Ил. Блъсков. *Да бе имал зрение, той би фръкнал като орел да прегледа какво има по новия свят. — Анджак сега ми трябваха очите! — мислеше си той горчиво.* Ив. Вазов.

анепсѝя *ж. остар.* (гр. ἀνεψιά). Братовчедка. *В къщата му анепсии и сестри живеят.* Л. Каравелов.

аннадънма — вж. а н а д ъ н м у. *Аз хиляда пъти съм ти рекъл да оставиш онова аннадънма.* Л. Каравелов.

антърнỳ *нареч. разг. рядко.* (фр. entre nous). Между нас, тайно. *По закон — дума — ни се падат два, но ще моля, антърну и по изключение, да ми откъснете още един за балдъзата.* Чудомир.

анчàр *м. книж. рядко* (малайс.-рус. анчар). Дърво в Далечния Изток, което изпуща отровен сок. *Кажи ми, анчарът ражда ли мед пресен, / отровата — нектар, а злъчката песен?* Ив. Вазов.

апàп(ин) вж. а х п а п. *Пущинак!... Пък и годината се случи кишава — останахме без жито. Подбрах тогава апапите. „Хайде, да вървим в Селча при мюфти Али! Той има завтасано ланско жито".* Н. Хайтов.

àпачѝк *нареч. диал.* (тур. apaçık). За врата, прозорец: съвсем отворено, зинало. *Подигна ли вратника да го залостиш или го остави да зее апачик?* П. Ю. Тодоров

апланѝрам се *св. възвр. книж. рядко.* (от фр. aplanir). Наредя се, облекча се. *Приятно ми е да Ви съобщя, че г. Величков прие съчувствено онова, което ме бяхте просили да му кажа за Вас. Ще почакате само малко доде се апланират някои неща.* Ив. Вазов.

апсанà и **апсà** *ж. остар.* (ар.-пер.-тур. hapisane). Затвор. *По-добре е в апсаната / въшките да въда, / отколкото при Махмуда / шпионин да бъда.* Л. Каравелов. *Па какво ще правите при нас в тая апсана?* Т. Харманджиев. *И там много няма да прокопсат. Ако попаднат на някои проклети, ще ги обадят на пандурите, та у апса.* П. Здравков.

арабаджѝйче *ср. остар.* Млад арабаджия. — *Една година — започна той — на сбора в Кара-Насуф излезе онуй, арабаджийчето, Петрето.* Й. Йовков.

арабаджилък *м. остар.* (тур. arabacılık). Превоз на чужда стока със своя кола. *Виждаме как други човеци, които много години са биле като него ратаи, си са натъкмили най-после кола и волове и захванали са самички вече да си работят арабаджилък.* Т. Г. Влайков.

арабаджѝя *м. остар.* (тур. arabacı). 1. Превозвач с кола. *Изнеженият пътешественик рисува с мрачни черти как конят на каляската му се подхлъзнал, как арабаджията се напивал.* З. Стоянов. 2. Майстор, който прави коли. *Съвсем друго биваше в празничен ден ... арабаджии и столари, които по бели дрехи сновяха като призраци из прашните работилници. .. се появяваха сега, облечени в нови дрехи.* Й. Йовков.

арà-бахчè *ср. диал.* (тур. ara и пер.-тур. bahçe). Междинна градина. *Селянинът се спря пред черните порти, очно измери зида на овощната градина и отмина за към ара-бахче.* Ст. Заимов.

аралък *м. диал.* (тур. aralık). Междина, пролука. *Лягахме на голия под из бараките, в които леденият морски вятър си духаше свободно из аралъците.* Пресата. *И през аралъците на вратата светнала приближающа светлина.* Ст. Ботьов.

аранѝя *ж. диал.* Голям котел, першатник. *През април окъпахме воловете. Мама ги изми, както миеше и къпеше самите нас, своите деца. Наля в една арания топла вода, взе сапуна и чесалото и започна.* К. Калчев. *А насред двора, върху два големи, опушени камъка, бе сложена грамадна арания, в която се готвеше и вареше овнешкото.* К. Калчев.

аратлѝк — вж. *аретлик. Имаше той един аратлик от католишката махала. Йозо, Йозо го викаха.* Г. Караславов.

арàца *ж. книж. рядко.* (ит. arazzo). Художествен килим за завеса. *През една хубава порта се влиза от музея на свещниците в музея на araците ... Тия араци са били назначени да украсят стените на Сикстинската капела.* К. Величков. *Последната араца на лява страна, от друг художник, представлява възкресението и дава на гроба, дето е бил положен Христос, пирамидална форма.* К. Величков.

арг *м. диал.* (тур. ark). Вадичка за напояване. *Той отиде на реката да запищи по-добре арга, та повече води да влезе в ливадата.* Т. Г. Влайков.

аргàсвам *несв.*, **аргàсам** *св. диал.* (гр. ἀργάζω). Обработвам, щавя кожи. *На третия ден той разтвори вратата на избата под къщата, запари разсъхналите каци, коритата и дъските, на които аргасваше, а след няколко дни събра някоя друга кожа и заработи на аргаса със силните си ръце.* Ем. Станев.

аргàт(ин) *м. остар.* (гр. ἀργάτης). Селски слуга, ратай. *Що ме си, майко, продала / на чуждо село аргатин: / овци и кози да паса.* Хр. Ботев. *Нае един аргат за талигата и го нареди да тича ту по лозето, ту пък да работи с талигата при житарите: а сам Черньо залегна на занаята си.* А. Страшимиров. *На господин Рифат тя не обръщаше никакво внимание, като че той беше някакъв аргатин, а не доверено лице на най-големия тютюнев търговец.* Г. Караславов.

аргатàш *м. диал.* Подигравателно от аргатин. *Подгърбих се на агоската порта и я отпрах. Емнаха се въз мене троицата аргаташи, а мюфтията седи на чардака, па гледа сеир.* Н. Хайтов.

аргòс *м. църк.* (гр. ἀργός). Отнемане на свещеник правото да служи. *Да ме аргосат? Кой? Владиката? . . . Аз на владиката плюя! . . . Па и на аргосът му, па и на господът му!* Ив. Вазов.

аргòсвам *несв.*, **аргòсам** *св. църк.* Налагам аргос. — *Ти да мълчиш, попе, че пак ще те аргосат.* Ив. Вазов. *Вече много стана, откакто шуменският отец запрети на Стойко да служи литургия, да поучава паствотo . . . Откакто го аргоса владиката, Стойко сякаш се смали.* В. Мутафчиева.

аретлѝк *м. диал.* (ар.-тур. ahretlik). Приятел, побратим. *А в селото се въртяха още някои наши аретлици.* З. Стоянов. *Свити хора са туй нашите българи, аретлик, не са като власите.* Й. Йовков.

арзухàл *м. остар.* (ар.-тур. arzuhal). Писмена молба, заявление. *Между това братята и майките на нашите българи даваха безбройни арзухали, та молеха, да ни разгледат работите и да решат честта ни.* Св. Миларов. *И там съпикасах най-повечето туркини, които с дълги завити или отворени книги, тъй наречени арзухали, на които са били написани техните прекорни молби, чакаха пред вратата на министра или на неговият секретар.* Св. Миларов.

аркà *ж. остар.* (тур. arka). Покровителство, покровител. *Не излезвай арка за такива царски душмани.* З. Стоянов. *Донесе той дето трябва, че началникът тайно поддържа либералите. Ала началникът имаше силна арка при високото място — имаше там някой влиятелен свой приятел.* Т. Г. Влайков. *Ней е драго колкото заради помощта, повече за това, че не е сама жена в къщи. Сега вече тя има аркà; тя знае, че зад гърба й седи мъж, седи майстор.* Т. Г. Влайков.

аркадàш *м. остар.* (тур. arkadaş). Другар. — *Към нашия край, паша ефенди — аз съм от Градец,— та там тия дни минаха такива хайдути. Аз не съм ги видял, но мои аркадаши, овчари, дойдоха в селото, та разправяха.* Ст. Дичев. *И се здрависа с Цанко, който се показа насреща.— Ти къде пропадна, бе аркадаш?* Н. Антонов.

аркадашлàр *мн. остар.* Турско множ. число от а р к а д а ш. *Какво ще да кажете аркадашлар?* З. Стоянов.

аркàн *м. книж. остар.* (татар.-рус. аркан). Въже или прът с примка накрая. *Най-после победоносни викове се разнесоха: псето бе фанато с аркана.* Ив. Вазов.

аркàшка *м. диал.* Видоизменено от а р к а д а ш. *Тогава Хасан стана и му се скара: — Бива ли така, бре аркашка! Ние толкова време хляб ядем от нея, а ти. . . Скоро да върнеш лъжицата на жената.* Г. Караславов. *Виждах те често с разни аркашки да се скиташ из столицата.* Г. Караславов.

армèя *ж. нар.* (гр. ἄρμη). Кисело зеле. — *Пак месо сте сготвили! Кацата с армеята стои небутната, бобът покара листа в избата, а вий купувайте месо, пилейте!* Чудомир. *Ето и праз, ако искаш да ти извадя и армея.* Ил. Блъсков.

армистѝция *ж.* и **армѝстец** *м. книж. остар.* (от фр. armistice). Примирие. *Ние помниме, когато ставаше приговор за армистицията, че Турция склоняваше да стане армистиция, но да се продължи до идущия месец март* (1877). Пресата. *И защото мексиканците се показаха някак готови, за да приемат предложенията му, стана армистец за три дена.* П. Кисимов.

армоàр *м. книж. рядко.* (фр. armoire). Шкаф. *Всичко в стаята е тихо; / шкафът, вехтий армоар / ме приветливо изглежда / като свой познайник стар.* Пенчо Славейков.

армониòзност *ж. книж. остар.* Хармоничност. *Особено стихотворението, в което маститий поет се прощава с живота, по своята армониозност и благородство на чувствата е истински* chef d'oeuvre. Ив. Вазов.

армòсвам *несв.*, **армòсам** *св. диал.* (от гр. ἁρμόζω). Годявам. *Сутринта рано станахме, та ни армосаха пред „Благословено царство". После, като пусна черква, захванаха венчилото ни.* Ив. Вазов. *Припейте го с Ценка, да видите как ще се отвори. — Хайде припявка, хайде армосване — все едно.* П. Ю. Тодоров.

армỳд *м. диал.* (тур. armut). Круша. *Настъпиха кротките дни, когато напълно узряват бадемите и сочните армуди.* К. Петканов.

армудиè *ср. диал.* (от тур. armudi). Вид стара турска жълтица. *И посипаха се жълтици. Между тях какви ли не щеш: илдъзки — със звездички на тората, бешлички, армудиета.* Ст. Чилингиров.

арнѝсвам *несв.*, **арнѝсам** *св.* диал. (от гр. ἀρνοῦμαι). Спирам, преставам. *Кой как излезе от черквата, трябва да се спре пред чорбаджията. Тъй харата арнисаха да ходят и в черква.* Ил. Блъсков.

Кръвта се не спира, притиска си Симеон ръката у гърдите, но кръвта се тече и не арнисва сп. Върбина цвете.

àртък *нареч. разг.* (тур. artık). Вече, най-после. *Артък и на мойта адвокатска практика ако има човек да завижда — тогава трябва да се вземат сериозни мерки против завистта.* Ал. Константинов. *Сега артък си в ръцете ми вече.* Й. Йовков.

артъ̀к *прил. неизм. разг.* (тур. artık). Излишен, в повече. *Истина, сега тие нямат ниви, ала някои хора имат пък артък, та ще земе да работи с юджурет или на третьо.* Т. Г. Влайков. *Гдето казваш куршум, сатър, това са артък приказки.* Ст. Заимов.

артърдо̀сам *св. диал.* (от тур. artırmak). Спестя. *Да мисли от работи да изкара и да артърдоси нещо — това не бе възможно.* Т. Г. Влайков.

архипа̀стир *м. книж. остар.* (от гр. ἀρχι и лат. pastor). Висш духовник. *Защото на българите трябват архипастири и пастири природни българи, от които да можат да слушат учение българско и наставление на языка си.* П. Р. Славейков.

архистра̀тиг *м. книж. остар.* (гр. ἀρχιστράτηγος). Върховен пълководец, главнокомандуващ. *Но българите победиха Уалента и гониха го до Едрене, гдето он се скри със архистратиги своего в една плевница.* Царственик.

архо̀ндараджия и **архо̀ндарджия** *м. остар.* (от гр. ἀρχοντάρης). Калугер, който посреща и настанява гостите в манастир. *По Пътеводителя заРилския манастир аз разбирам, че ни завождат при архондараджият. Калугерът, който носи тая громка титла, има за мисия да приема и настанява гостите манастирски.* Ив. Вазов. *Монасите се определят на различни служби и послушания монастирски, като напр. биват клисари, магери, архондарджии (сиреч, които дочакват поклонниците и имат попечение и за всичкото тяхно послужение и изпращание).* Неофит Рилски.

архо̀нт *м. книж. остар.* (гр. ἄρχων). Военачалник. *Севастократор, архонт на непобедимите легиони, а сега роб у българският цар!* В. Друмев. — *Аз съм дошел да се оплача. Мене ме постави архонтът при моста на Етъра — срещу Самоводене — да сбирам броднина. Твоите хора не плащат.* А. Каралийчев.

аръ̀к — вж. арг. *От пролет до есен работеха падишаховите оризища. Копаеха аръци. Първо, близо до реката, широки и по-нарядко; колкото по-далече — все по-чести и тесни. По аръците отвеждаха вода в оризищата.* В. Мутафчиева.

аръльѝк — вж. аралък. *Свинята е натегнала. Още тази нощ може да се опраси. Нито слама е постлана, нито аръльците са изтулени.* М. Яворски.

аръ̀ш *м. диал.* (тур. arış). Процеп, теглич на кола. *Кръстьо стана да си ходи, но се спря до разтоварената кола, но като седна на аръша и се подпря на дюшемето, отново потъна в размисли за времето, за политиката, за хората.* Г. Караславов. *Когато отвори очи, уплашените коне пръхтяха до краката му — тежестта на пълната каруца беше откъснала аръша и те за чудо бяха останали на пътя.* Ив. Гайдаров.

асигна̀ция *ж. книж. остар.* (лат. assignatio). Банкнота. *Аристократическите и черковните богатства биле до такава степен големи, щото в цяла Франция са не намирало злато за тяхната покупка, и правителството издало асигнации.* в. Свобода.

аскѐр *м. остар.* (ар.-тур. asker). 1. Войска. *Виждате ли ги? Наш аскер е!* Й. Йовков. *В съседното село има гарнизон от осемдесет души аскер.* Д. Талев. 2. Войник. *По планинския път маршируват аскери в сини униформи, с червени фесове на главите си.* П. Стъпов. *Един паша седеше в Русчук, друг — в Едрине, а помежду им шъкаха аскери — бостанджии и чауши, те уж пазеха дервента да не минават бегълци от войската.* В. Мутафчиева.

аскерлѝк *м. остар.* (ар.-тур. askerlik). Военна служба. *Пусто останало и българско царство и пр., нарежда̀ше поменатата жена, на която бяха убили мъжът преди няколко часа. — На аскерликът е туй сега не му е добро, говореха помежду си събравшите се селяни.* З. Стоянов.

аскерлѝя *м. остар.* (ар.-тур. askerî). Военнослужещ, военен. *Няколко аскерлии се навели по земята да търсят хвърлените от въстаниците куршуми.* З. Стоянов. *Учителят едвам се провря през струпаните там аскерлии и заптии, които неохотно му правеха път в тълпата.* Д. Талев.

асла̀н *м. остар.* (тур. aslan). Лъв. *Хората от едно правят сто, от мравката аслан!* Ив. Вазов. — *В София имаше един мост с четири големи аслани от желязо. Стоят ли още асланите? Стоят. Дядо Петко се успокои, като разбра, че лъвовете са на мястото си.* А. Каралийчев.

асла̀нски *прил. остар.* (от тур. aslan). Лъвски. *Извий кривака, свали го бърже | с ръка юнашка, с сила асланска.* Ив. Вазов.

а̀спра *ж. остар.* (гр. ἄσπρα). Дребна (сребърна) монета. *В селото блещукаха още няколко кръчми отворени, гдето редовните посетители на тия заведения допиваха последната си аспра.* З. Стоянов. *Нямаше ни една аспра у себе си.* Д. Талев.

аста̀л *м. диал.* (унг.-ср. астал). Голяма грубо изработена маса. *Графът седи при асталът и чете книга.* Многострадална Геновева.

астарджия *м. остар.* (тур. astarcı). Тъкач на тънки платове. „*Само в Търново преди 100 години е имало до 1000 фабрики за платна*“? *(това ще да са астарджиите, от които сега не съществува ни един).* Хр. Ботев. *Надойдоха много жени и деца: нямаше кой где да седне. Някои лежаха по становете му, защото беше астарджия.* Ив. Вазов.

асфоделен, -лна, -лно, *прил. книж. рядко.* (от гр. ἀσφόδελος). По който расте и цъфти цветето асфодел. *Последваха по дирите ѝ те / по белите асфоделни полени.* Пенчо Славейков.

асъл *разг.* (ар.-тур. asıl). 1. *прил. неизм.* Същински, истински. *Стойко Прангата — виж, той е асъл човек! Чорбаджия човек!* Т. Г. Влайков. 2. *нареч. Денем кметува, а нощем ходи та краде на хората;. . . това си му е асъл занаята, от това се е и замогнал, па сега цяло село пищи от него.* Мих. Георгиев.

асър — вж. хасър. *Връз стар асър е постлала шарена, поизлиняла от времето черга.* Т. Г. Влайков.

ат *м. нар.* (тур. at). Едър и силен яздитен кон. *Сивият ат на Бенковски. . . изправяше се на задните си крака на сяка минута.* З. Стоянов. *Мисълта, че му е необходим кон, го събуди от унинието. Тук, в обора, се намираше Арап, прочутият ат на хаджи Василия.* Ст. Дичев.

ата *м. диал.* (тур. ata). Бащице. *Защо не седнеш, бре момче, ата жив да си.* Т. Харманджиев. *Един от циганите се събуди.. . обърна се към обущаря: — Ата какво дирите тука бре, чорбаджи?* Т. Харманджиев.

аталък — вж. хаталък. — *Забравена четка. . . Умора, разсеяност. . . И по-рано стана веднъж същият аталък.* Б. Болгар.

атенюирам се *св. възвр. книж. рядко.* (фр. atténuer). Смекча се. *Аз се разкайвам, че ви ги дадох* [стиховете] *и ако да се съгласяхте Вие, бих ги оттеглил назад. Ако Вам се не ще това, то необходимо е по някой начин да се атенюира тежкото впечатление от тях.* Ив. Вазов.

атическа сол *книж. рядко.* (рус. аттическая соль). Тънко остроумие, тънка насмешка. *И за да не бъде разказът ми гол, / аз ще го поръся. . . с атическа сол.* Ив. Вазов.

атлия *прил. неизм. остар.* (тур. atlı). Който е с кон. *Тежко е да чакаш, а то сичките атлии ще преминат.* П. Р. Славейков.

атпазар *м. диал.* (от тур. at и пер.-тур. pazar). Пазарище за коне. — *Какво сте се развикали, бре! Тука не е атпазар!* Д. Талев.

аўч *м. диал.* (тур. havuç). Морков. *Ние твърде добре знаеме, че децата обичат твърде много гулиите и аучете.* в. Знание.

аферим *междум. остар.* (пер.-тур. aferim). Браво. — *Но детето е мое — извика той. — Като е твое, иди кажи на Богдана, па си го вземи. Занеси го на сватята Анастаси и на Фотина да го гледат. Те ще ти кажат аферим.* В. Геновска. — *Не знаех досега, чорбаджи Ицо, че може да има в една Преспа човек с толкова пари. Аферим.* Д. Талев.

афие *м. диал.* (от ар.-тур. hafi). Доносник. *Малкият очилат човек декламираше. Но беше строго вторачен в новия си познайник. Не е ли той афие?* А. Страшимиров.

афионбашия *м. диал.* (ар.-тур. afyon başı). Човек със замаяна от афион глава. — *Къде ставаш? Чакай! Искаш да станеш мезе на афионбашията ли?* Д. Немиров.

афионлия и **афионалия** *прил. неизм.* (ар.-тур. afyonlu). Който употребява афион, замаян от афион. *Нашите необрязани аги и нашите още по-афионлие мозъци имат много по-силно въображение.* Хр. Ботев. *И те ахмаците, гласуват ли гласуват за нашите. . . ха-ха-ха! Сега ходят из улиците като афионлии.* А. Константинов. *От другата страна, размахал бабаитски ръце, се приближава богатият Рюстем Ефенди — стар афионалия, с вечно мокри под носа мустаци.* Д. Немиров.

афоресвам *несв.*, **афоресам** *св. църк.* (гр. ἀφορίζω). Отлъчвам от църквата, проклевам. *Софийският владика Гедеон пък нарочно афоресвал от амвона богати софиянци и вдигал проклятието само след откуп.* Хр. Бръзицов. *Какво и що правят днес българите, което би дало на фанариотите право да ги кълнат и афоресват?* в. Свобода.

афоресник *м. диал.* Афоресан човек, проклетник. *Цанко наш каза веднаж, че ди му даде едната да я ухане за гушата, ще ѝ харижe пимидовото лозе на Мал-тепе, затуй го перна с ръжена тогава, афоресникът.* Ив. Вазов.

афорфе *нареч. разг. рядко.* (фр. à forfait). Вкупом, на кутурица. *Пазари къщата, дето се казва, афорфе, катурне я с двама-трима работници, продаде гнилащите за дърва, а по-здравите тухли, керемиди, прозорци и врати — с намаление на сиромасите от бежанския квартал.* Чудомир.

афреска *ж. книж. остар.* (ит. affresco). Фреска. *Няколко полуизтрити византийски афрески и няколко гроба е всичко, което има за виждане в катакомбите.* К. Величков.

афретьор *м. книж. рядко.* (фр. affréteur). Наемател на кораб. *Само нас кани, пък и така си е редно — тебе като афретьор и мен като капитан.* П. Спасов.

ахамбашия *м. остар.* (евр.-тур. hahambaşı). Главен равин. *Хаджи Иванчо обича да харчи много и да живее добре, следователно той за пари е готов да се продаде и на солунския ахамбашия.* в. Свобода.

ахàмин *м. остар.* (евр.-тур. haham). — вж. хахамин. *Фотина: Какво сте зели на очи госпожица Георгиева? Иванова (ниско): Госпожица, колкото жената на ахамина.* Ив. Вазов.
ахпàп(ин) *м. диал.* (от ар.-тур. ahbap). Другар, приятел. *Щом позамърчи, ето ти го със своите ахпапи, които бе изгалатил и развратил като себе си, ще се вмъкнат в кръчмата.* Ил. Блъсков. *В интереса ви е да се баращисате; вие сте беeве, граждани, комшии и сте донегде си и ахпапи.* Ц. Гинчев.
ахрèнин *м.* и **ахрèнка** *ж.* — вж. ахрянин. *Призори Мехмед Синап и хората му поеха планинските теснини. Цялата Чеч — и земите около нея — чакаха с трепет връщането на ахрените.* Л. Стоянов. *Впрочем, Синап не бързаше. След втория отказ на Метекса да му даде дъщеря си той наглед се примири, но не подири своя ахренка.* Л. Стоянов.
ахрянин *м. диал.* Среднородопски помак. *Кога сме говорили ние по турски, та и сега? И в турско си говорехме на нашия език, на български, че друг език ние ахряните не знаем.* Б. Несторов. *И по облеклото мъчно можеш да познаеш кой е местен човек, кой пришелец. Само старите ахряне и турци личат.* Пелин Велков.
ахтàр(ин) *м. диал.* (ар.-тур. aktar). Дребен търговец на бакалски стоки. *Туркините излизаха само до лозето или отиваха понякога до праматарските дюкяни за басма или до дядо Данаил ахтарина за кънà.* К. Константинов. *Сянка на униние помрачаваше челата и на българи, и на турци, заживели отколе като побратими в схлупените си къщурки от долния до горния край на селцето, гдето и бунарите бяха общи, и кòзите стада смесени, и ахтаринът един за всички.* А. Христофоров.
ахтарджѝя — вж. ахтарин. *Другите членове на теферича бяха повечето изнежени бейски синове, някои търговци, ахтарджии и казаси.* Ц. Гинчев.
ахтàрски *прил. диал.* (от тур.). Бакалски. *Аз наистина не знаех на кое повече да се радвам: на града отсам реката ли. . . или на оня чуден мост с покрив, дето се продаваха вечни календари, мъниста и ахтарски стоки.* К. Константинов.
ахчàк *м. диал.* (от тур. aş). Ядиво от сгъстено с изваряване овче мляко. *И всякога зимно време покрай другото едене тя ще извади сè и по един сахан гъстък и мазен ахчак.* Т. Г. Влайков.
ахчѝбашия и **ахчѝ-башѝя** *м. остар.* (тур. ahçı başı). Главен готвач. *Ахчибашията захвърлил със сатъра, както кълцал месо.* Мих. Георгиев. — *Машалла, Цонеолу, рече кехаята, ти си бил за ахчи-башия, че отгде ти дойде на ума за толкова нещо?* Ц. Гинчев.
ахчѝйница *ж. остар.* (от тур.). Гостилница. *Знае се, че във всеки град на султановата държава кафенетата са много — повече и от ахчийниците, и от хановете.* В. Мутафчиева. *Преди малко Казмата се отби в ахчийницата на Стоян Лисицата да изпие чаша ракия.* Г. Караиванов.
ахчѝя *м.* и **ахчѝйка** *ж. остар.* (тур. ahçı). Готвач, готвачка. *Главихме се в една кръчма: Димитър да пече хляб, а аз да бъда ахчия.* П. Хитов. *В сарая си той държеше двама ахчии.* Д. Талев. *Някои от ахчийките вече си захванали да кълцат пресол и да режат лук.* Т. Г. Влайков.
ахъ *частица. диал.* Ето. *Купих си кравичка, която облажава къщичката ми, имам си и от сичко по малко, ахъ го и прасето в кочината, като аслан лежи.* Ил. Блъсков.
ацèлия *ж. книж. рядко.* (от нем. Azalie). Цвете азалия. *И аз край прозорците, затрупани с цветя /безцелно взирах се в ацелия прецъфтяла.* К. Христов.
ачигьòз и **ачигьозлѝя** *прил. неизм. разг.* (тур. açikgöz). Буден, хитър, отракан. *Па най-напокон дойде ред и за дъщеря им, за нашата невяста. . . Ех, добра е инак, каже, ама е много ачигьоз. Па е, да ти кажа, и малко шаврива.* Т. Г. Влайков. *Когато майсторът му се готвел да предаде богу душа, ачигьозлията момче скъсало тефтерите и пренесло чуждата стока в своята къща.* З. Стоянов.
ачигьозлỳк *м. остар.* (тур. açikgözlük). Будност, възпитаност. *На сичките е длъжен да целува ръка, съгласно инструкциите, дадени от майка му, защото това било почит и „ачигьозлук“.* З. Стоянов.
ачѝк[1] *разг.* (тур. açık). 1. *прил. неизм.* Ясен, явен. — *Дето бяхте откраднали два чувала жито от хамбара на бай Васил даскала. . . А? Забрави ли?. . . Тя съвсем бе ачик работата.* К. Калчев. 2. *нареч. Дядо Дичо пристъпи към вратата, отвори я и у мрачината не вижда, ама чува. . . ачик чува, че някой стене, пъшка!* Мих. Георгиев. *Отиде на сцената, поклони се на другите певачки и на Тодорето, остави шапката в единия край и започна да се съблича ачик.* Й. Вълчев.
ачѝк[2] *м. диал.* (тур. açık). Открито море далече от брега. *Едва сега рибарските лодки се откъсваха от брега. Значи, първи бяха излезли в „ачика“. Сашо пак се загледа напред.* С. Чернишев. *А момчетата ще се справят и без стария капитан. Не за първи път отиват сами в „ачика“. Я какви са здрави и силни. Истински моряци!* С. Чернишев.
ачикгьòз — вж. ачигьоз. *Той го предумва как как да отдели момчето си от селска работа и да го даде нему, да го направи търговец; и той, за да е син му на рахат и да стане ачикгьоз, предава му го.* Ил. Блъсков.
ачиклъ̀к *м. диал.* (тур. açıklık). Открито, голо място. *Къде среднощ приплиска дъжда. Хвана ме тамам у най-лошо место, на един ачиклък; нито дърво има, къде да се подслониш.*

Мих. Георгиев. *Вечерно време елените излизат по ачиклька. Особено когато е месечина.* П. Росен.

ачмалия *прил. неизм. диал.* (тур. açmalı). За аба — с прорези отпред на раменете, та ръкавите да увисват празни отзад на гърба. *Засукал ония мустачета, нахлупил малко на едно ухо пискюллия фес, провесил ръкавите на чохена ачмалия аба.* Т. Г. Влайков. *А в другите времена той е като делия; зелени шалваре. . . зелена ачмалия аба, голям червен фес и пр.* Г. Караславов.

ашево̀ *ср. диал.* (тур. aşevi). Кухня, готварница. *Двете жени взеха от ашевото захлупени един върху друг сахани, бохчата с две големи пити хляб и излязоха.* М. Яворски.

аши̇к *м. остар.* (ар.-тур. âşık). Певец на любовта.— *Бюлбюльо!— извика унесена голямата дъщеря на Рашида Анку ханъм на един славей, който пееше насреща й — ашико,ранобуднико джанъм!* Ц. Гинчев. *Най-напред за образци при писане стихове нему са служили стихотворенията на сръбски виршеплети преди Бранка Радичевича, и после гръцки някои анакреонтици, заедно с един билюк сантиментални тогавашни турски пазарски ашици.* Пенчо Славейков. *Понасяше се чудно маане, сякаш някой майстор ашик бе отпуснал глас.* Д. Немиров.

ашикерѐ *нареч. разг.* (пер.-тур. aşikâre). Явно, очевидно. *Виждаше се ашикере, че им не е по сърце.* Мих. Георгиев. *Та и какво ще стоя, като го гледах, че ашикере мамеше мющериите си. Наместо цяла ока, на едного ще отмери триста и петдесет драма.* Мих. Георгиев.

ашику̇ване *ср. остар.* (от ар.-тур. âşık). Любовни закачки, флиртуване. *И всичките ми пригатвания за свещенически чин се състояха в ашикувания с туркините от турският конак, който беше срещу нашият, и в задевки с хубавата малка Евдокия.* Св. Миларов.

ашкити̇я *м. диал.* (от гр. ἀσκητής). Аскет, отшелник. *Ако ти е омръзнало, чадо, светът, съветувам те да станеш ашкития.* П. Р. Славейков.

ашкиту̇вам *несв. диал.* Живея като ашкития, като аскет. *Имотът ми, рекох, о честний старче, желал бих да се разположеше за сиромасите преди да тръгна да търся място, дето да ашкитувам.* П. Р. Славейков.

а̀школсун *междум. разг.* (от тур. âşık olsun). Браво, похвално. *Брей! хитро момче излезе, да е живо на баща си, всинца ни измами! Не можахме да го излъжем. Ашколсун! Браво!* А. Константинов. — *Ашколсун, Друмо, да ти е сладък хлябът, щом можа да го измъкнеш изпод главата ми!* Д. Жотев.

ашъма̀ *ж. диал.* (от тур. aşınma). Изхабяване, ръждясване. *Тука пак се запалиха колелата на един вагон! Хай да ви земе ашъма с майстори!* А. Константинов.

аязма *ж.* и **аязмо** *ср. диал.* (гр. ἁγίασμα). Извор, чиято вода се смята от населението за лековита. *Павел радостен запали огъня и донесе вода от аязмата.* К. Петканов. — *Това е аязмото — отвърна баба Гана. — Ще ви заведа сетне да се умиете за здраве.* Г. Караславов. *Ние влязохме в новата църква, построена върху основите на някогашната „Богородица Влахернска". Един грък ни нагреба „чудотворна вода" от аязмото.* А. Каралийчев.

аяк-тери̇ *ср. диал. остар.* (тур. ayakteri). Възнаграждение за пътуване по работа. — *Моята плата, ти я знаеш: колкото дена стоя, по три гроша на ден и да хранят мене и коня; за аяк-тери от Търново до тука — пет гроша.* Ц. Гинчев.

аянин *м. истор.* (ар.-тур. âyan). Турски областен управител. *Нейното хайдутуване било да покровителствува изложените на опасност жители от околните села в почнатите вече нашествия на кърджалиите и дахлиите и в междуособните борби на бейовете и на аяните по това време.* П. Р. Славейков.

Б

бабаджа̀н и **бабаджа̀нка** *м. разг.* (тур. babacan). Едър и силен човек, здравеняк. *Двуметровият бабаджан пристъпил мълчешком, хванал протосингела за брадата и без да каже думица — повел го навън от черквата.* Н. Хайтов. *Червената армия. Гледай ги какви бабаджанки са!* Г. Караславов. *Уж едър, бабаджанка, а мушмурок.* Б. Болгар.

бабаѝт(ин) *м. разг.* (тур. babayiğit). Юначага, мъжага. — *Аз имам и други юнаци тука, продължи Болецата, които са били у гръцката завера, ама да ги видиш какви са бабаити.* Ц. Гинчев. *Между многото бабаити, с които е разполагал тогава мънастира против турските разбойници, по едно време е бил и Илю Войвода.* Ив. Вазов.

бабаитлѝк и **бабаитлъ̀к** *м. разг.* Юначество, дързост. *Белите навуща и черните върви се считат като символ на юначество, на бабаитлик.* З. Стоянов. *Не се навирайте много в куршумите, не продавайте бабаитлъци.* Г. Караславов.

баба̀йко *м. диал.* (от тур. baba). Татко. *Скоро, деца, ще имате хляб. Бабайко и батю ще ви донесат.* Л. Стоянов.

бабалъ̀к *м. нар.* (тур. babalık). Тъст, баща на съпругата. *Когато умря бабалъка ти, ти му открадна кесията с парите изпод главата му.* Мих. Георгиев. *Бе взел „мираза" си от бабалъка, та го имаха за имотен.* Кр. Григоров.

баба̀м *междум. разг.* (тур. babam 'татко мой'). Изразява радост, желание, вълнение. — *Бабам водицата, мене тя ме крепи — рече Пано.* А. Каралийчев. *А нашите бягали към границата. „Балкана, бабам, балкана!"* М. Кремен.

баба̀нка и **баба̀нко** *м. разг.* Юначага, бабаит. — *Браво, бе Соколов, бабанка си!* Ив. Вазов. — *Бабанка си ти! Не те ли знам каква хала беше през войната.* Й. Йовков. *Хайде да речем, мъже има там, такива бабанковци като Вандо ще я надзирават и укротяват.* Ст. Ц. Даскалов.

бабанлъ̀к *м. диал.* Далечно минало. *И тя схващаше, че работата на годежарите хем е трудна, хем пък и трябва да си върви така, както е редно, както е вървяло от деданлък и бабанлък.* М. Ягодов.

баба̀рест *прил. разг.* Пълен, топчест. *А тамо, в слугински одежди, / опряна на дънер един, / бабареста баш монахиня / очакваше райския син.* Хр. Радевски.

баба̀чко *м. разг.* Юначага. — *Какъв бабачко ще ми стане! — Тази дума за него означаваше едър, левент, силен, юначен.* Т. Харманджиев.

бабѐ *ср. диал.* Съд за ракия, палурче. — *Я слушай, утре да не забравиш за ракия. Ето там бабето, вземи го и утре да ми го донесеш пълно.* Ц. Церковски.

ба̀берка *ж.* и **ба̀берек** *м. диал.* 1. Недорасъл царевичен кочан с редки зърна. *Пък мамулите си останаха дребни и наполовина излязоха баберки.* Ил. Волен. *Като кисели краставички са тия силажирани баберки заедно със свилата и шумата.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Недозрял плод, изостанал след редовната беритба. *Джупунката трябвало да вароса стаите, да дообере баберките, имало недообрани лозя.* Ем. Станев. *Дотогава ние все така наполовина и на четвъртина щем да ся прореждаме от безвременна смърт и да оставяме телесно като върхаре и бабереци.* Летоструй.

баберку̀вам *несв. диал.* Бера баберки или събирам нещо изостанало. *Месечката беше прекупвач, но по-скоро вършеше не търговия, а баберкуваше подир истинските търговци — купуваше туй, което останеше.* Й. Йовков.

Ба̀бинден *м. нар.* Народен обичаен празник на 8 януари. *Не пропуща той така също ни едно кръщене, ни една пануда, ни един Бабинден.* Л. Каравелов. *На Бабинден, както му е адета, събраха се роднини и комшие у стринини Венковичини и деверете окъпаха младата невяста на реката.* Т. Г. Влайков.

ба̀бини зъ̀би *диал.* Грапаво космато растение по полета и орници с бели цветове и бодлива чашка. *Той отби коня за по-направо през една целина, обрасла с бабини зъби и жилоглав.* Ем. Станев.

ба̀бици *мн. нар.* Стомашна болест, придружена с колики. — *Ох, дано ме бабици хванат, дето съм се родила на този свят само да се мъча и да тегля.* Г. Караславов.

бабичàсвам *несв.*, **бабичàсам** *св. нар.* Сбръчква ми се кожата, обикн. от вода. *И тя му внесе вода. Чичо Малин пое разтреперан водата от изпраната и бабичасала ръка.* Ил. Волен.

бàбка *ж. остар.* Стара дребна монета. *И той му тури в ръката десет бабки. Като видя толкова злато, попът се смая, той не вярваше на очите си.* Ив. Вазов. *В средната косичка на черно конче висеше бяла бабка.* Ил. Блъсков.

бàбки *мн. диал.* Цвете кокиче. *Напролет, когато Милка виеше китки от бабки и зюмбюл, за да закити сватовете, той проследи годеника ѝ на нивата.* К. Петканов.

бàбяк *м. диал.* Стомах. *Има гозби, които ги не приема бабякът или сърцето на някои човеци.* Ив. Богоров.

багабòнтин *м. разг.* Вагабонтин. *Разбойник! Багабонтин! Хайдук! Виж защо дохождал вчера, той примами детето ми, той го отвлече.* Й. Йовков.

багдаткѝня *ж. нар.* Епитет на пушка, на череша и др. *Тънка сабя дамаскина, / дълга пушка багдаткина.* Нар. песен. *Под черешата стоеха три кошници, пълни с череши, едната с червени багдаткини, другата — с чернулки и трапузанки, а третата — с едри хръскавици.* Ц. Гинчев.

бàгрен *м. диал.* Дърво акация. *Кога за пръв път срещнах погледа ти — стори ми се: виждам през цъфналия багрен синето небе над роден край.* Ив. Кирилов. *В двора шумят стари багрени.* А. Каралийчев.

бадевà *нареч. разг.* (пер.-ар.-тур. badı hava). 1. Даром, безплатно. *Да е да се плаща нещо за вход, разбирам да не идваш; ами то без пари, бе брате, бадева.* А. Константинов. — *В боаза имам една воденица. Реших съм да я продам. Ще я дам евтино, дето се казва, бадева.* Ем. Станев. 2. Напразно, безполезно. *И тия, дето хокаха, бадева си тропаха зъбите.* А. Гуляшки.

бадемлѝя *прил. неизм. остар.* (пер.-тур. bademi). Който има форма на бадемова ядка, продълговат. *И на ключа висеше по една бадемлия венедишка жълтичка.* Ц. Гинчев.

бадъ̀н и бадъ̀м *м. диал.* (от пер.-тур. badya). Бъчва. *А виното, доживяло до честити румени старини в дъбовия бадън, щеше след малко да разлее своята благодат.* Т. Харманджиев. *Гроздомелачката върши работата на всичките лозари. Бадмите са вече пълни със заешка кръв.* А. Каралийчев.

баждàрница *ж. остар.* 1. Помещение край град, дето събират налога бач. *Казах му и с Банчо уговорих да впрегне талигата и да чака накрай града при чешмата, срещу баждарницата.* Т. Харманджиев. 2. *прен.* Изпитание, митарство. *И неговите мустаки бяха изпасани от молците, което беше знак, че и той е преминал през башибозушката баждарница.* З. Стоянов.

бàзбая *прил. рядко* (от тур. bayağı). Доста голям, важен, значителен. *Вярно, сиромаси сте. Ама хората ви тачат! И то големи хора, базбая хора. Не кой знае какви си там.* М. Ягодов.

базиргя̀н(ин) *м. остар.* (пер.-тур. bazirgian). Търговец, търгаш. *Има още и такива чудни базиргяне, / кои лапат като халва хорското имане.* Л. Каравелов. *А когато е виждал разни базиргяни да оскверняят божия храм — грабвал е камшик в ръка и е шибал кого де сварне по мръсния сурат!* Пенчо Славейков.

байлàма *ж. диал.* (тур. bağlama). Тамбура. *Над всичката тая глъч се разнасяше еднообразното дрънкане на струните байлами и тумкането на тъпаните.* Ст. Загорчинов.

байрò *ср. диал.* Голяма каца. *Той ходеше често с бъкела за вода на чешмата, той пълнеше байрото. . . Тъй, като искаше да каже пълен човек, той казваше „байро“, което е една голяма дебела каца в казанджийския дюген, и пр.* П. Р. Славейков.

бак *м. разг.* (съкрат. от фр. baccara). При някои комарджийски игри: карти, които губят (фигури или десетки). *Аз се опитах на две места да давам картите и — чудна работа! — на едното място получих бак!* А. Константинов.

бакалъ̀м *междум. разг.*(тур. bakalım 'да видим'). Означава подкана, насърчение или очакване. *Да ти събера аз тебе, приятелю мой, ония ми ти синковци от кол и въже и да ги наредя в 2—3 кръчми по краищата, да им подложа по ведро на глава, па да им извикам: „хъ бакалъм!“* А. Константинов.

бакарà *ж. рядко* (фр. baccara). Вид комарджийска игра на карти. *Какво са парите? Вятър! Изядеш ги, проиграеш ги на бакара или на покер и туй то!* Д. Немиров. *По това време в казино Копакабана и в казино Атлантик се играе шмен де фер, бакара и рулетка.* Св. Минков.

бакàря *несв. разг.* (от тур. bakıaram). Гледам, зачитам. *Не го бакари за човек като другите.* Мих. Георгиев.

бакатя̀ *несв. диал.* (от тур. bakmak). Изморявам очите си от взиране. *Нощта правеха на ден. Едната от стана не излизаше, другата от коритото ръцете си не изваждаше, а момичецата цял ден си бакатеха очите над чорапа.* Ил. Блъсков.

бакѝя *ж. разг.* (ар.-тур. baki). Неуредени сметки и дългове. — *Ти оправи своите си бакии, пък сетне оправяй хората.* Ивайло Петров. *И сега се чудя как да оправим бакиите ви, за да има мир и вие да сте добре.* К. Калчев.

бакрàч *м.* и **бакрàче** *ср. нар.* (тур. bakraç). Котел, котле. — *Тичай! Хората са приготвили за тебе тепсии с баклава и бакрачи с шербет!* Д. Немиров. *На печката къкреше черното бакраче.* Ст. Ц. Даскалов.

бактùсвам *несв.*, **бактùсам** *св. разг.* (от тур. bıkmak). Дотяга ми, омръзва ми. *Едвам я поглежда и дума й грубо: / „Бактисах, госпожице, вече от теб!"* Хр. Смирненски.

бакърлък *м. диал.* (тур.). Медни съдове. *Хората слушаха думите на партийния секретар, но като че мъчно се убеждаваха. . . Как тъй — дай си бакърлъка?* Б. Несторов.

балагàн *м. книж. рядко.* (рус. балаган). Панаирска барака. *За простия народ са построени нарочно балагани — грубошарени бараки — на Царицин луг, обикновено място на народните увеселения през Света неделя.* Ив. Вазов.

балбỳтин и **балабỳтин** *м. диал.* Прост, недодялан или възглупав човек. *Колчем ида у тях, тя все ще намери да се присмей на този, на онзи — българете били прости, били балбути, гаче тя не е българка.* Д. Войников. *Бравос, Анке — се тъй прости и балабути.* Д. Войников.

балвàн *м. нар.* Много голям камък. *Прескокна по балваните реката и се покатери по брега на дългиделските лозя.* Ив. Вазов. *Валчестият балван беше изтъркулен сега далеч пред кръчмата.* Й. Йовков.

бал-думàн *м. диал.* (тур. bal dumanı). Топла влага, която поврежда някои растения. *Озарената мъгла не е ли добра за пчелите?. . .Не е ли бал-думан дето го казват?.. . една таквáз тъничка мъглица е, като дим. И само е от мед, пада по тревата, по дърветата.* Й. Йовков.

балдѝр *неизм.* (тур. bıldır 'лани'). О т б а л д ъ р г о д и н и, *диал.* От много отдавна. — *Хей, видиш ли там — отвъд тия гори и лесове е Разбой планина. В горите й отколе, от балдър години шетал Момчил добър юнак.* З. Сребров.

баленя̀к *м. диал.* Дреха от бало, от домашен шаяк. *А бре Велине, ти докога ще влачиш тия баленяци? Няма ли за тебе селкооп, няма ли градски дрехи?* Кр. Григоров.

балмỳш *м. диал.* Ядиво бял мъж. *Двама селяни дойдоха с две цедилки прясно сирене за балмуш.* Ц. Гинчев.

бàлта *ж. диал.* (рум. baltă). Голямо крайдунавско блато. *Тукашните селяни бяха повечето бабадашки българи, пришълци откъм балтите и езерата на Дунава.* Й. Йовков.

бàлтаджѝя *м. нар.* (тур. baltacı). Водач на русалийска дружина. *Дружината я предвожда една първа или предводителка двойка, от членовете на която единий се нарича „прот" или „балтаджия", а другия — кеседжия.* К. Шапкарев.

балталък *м. диал.* (тур. baltalık). Горски участък за сечене. *Вълнистите поли и разклонения на Стара планина са покрити в по-голямата си част с гъсти зелени браница или балталъци, както ги още наричат в Берковско.* Ив. Вазов. *Влашката караулница е разположена на няколко километра от дунавския бряг навътре — в задницата на шилския балталък.* Ст. Заимов.

балỳр *м. диал.* (от тур.). Вид трева. *Из въздуха, който идваше от полето, се носеше гъст аромат на узрял балур.* М. Ягодов.

балỳчка *ж. диал.* Луковица на растение. *Както беше наредила балучките си, дето бяха й ги донесли пастирите, тъй си ги и засади до едно!* П. Ю. Тодоров.

балъкчѝя *м. диал.* (тур. balıkçı). Рибар. *Турчинът със сивия кон една нощ, като уловил над Свищов при блатото едни балъкчии власи, накарал ги насила да го превезат с каика си с коня му заедно у Влашко.* Ц. Гинчев.

бàмбало *ср. диал.* Буца от пръст или кал. *Тончо цепеше напреко, но краката му натежаваха, той затъваше в нагизналите ниви. Тракторът хвъргаше калта от веригите си, а той едва се мъкнеше с тия бамбала, които като топузи задържаха краката му.* Ст. Ц. Даскалов.

бàмбашкà *прил. неизм. разг.* (тур. bambaşka). Съвсем друг, съвсем различен. *Бае Цоло Дубаджията е бамбашка човек. Едър, па силен, па страшен.* Мих. Георгиев. — *Няма що, бамбашка човек е твоят джелепин.* А. Христофоров.

бàмтел *м. остар.* (тур. bamteli). Малка брадичка от косми под долната устна. *Това не е малко нещо — каза един дебел-нисък, чернокож, с тъничък чер бамтел под долната устна българин.* Ив. Вазов. *Мустаците му отначало отиват надолу, но откъм края на устните изведнъж и от само себе си се изправят нагоре. Има и нещо като бамтел.* Й. Йовков.

бан[1] *м. истор.* Областен управител, господар. — *Правя те бан на Търновската област.* Ив. Вазов. *Най-личен от тях беше един достопочтен, белобрад, с широко благородно лице старец. Това беше знаменитият бан Балдю.* Ив. Вазов.

бан[2] *м. нар.* (рум. ban). Дребна монета. *Проклетникът проклети! Не дава счупен бан.* Ив. Вазов. — *Не се тревожи, ще си дойде твоето пале. Червен бан не се губи — грубичко ме утешаваха ловците.* Ем. Станев.

бангèя *м. диал.* (циг. бангея). Куц човек. *Ако това е тъй, и вашия стортинг не е сборище на бангеи.* Пенчо Славейков.

банкетьо̀р *м. рядко.* (фр. banqueteur). Участник в банкет. *Кметът изгледа бавно банкетьорите и натърти отново: „Така!"* Ст. Чилингиров.

ба̀нтелче — вж. бамтел. *Старикът премигна с омаломощените си очи, подсука бяло бантелче и рече: — Кой знае. . .* Д. Немиров.

бантѝст *м. остар.* (чуж). Свирач на меден инструмент. *Императорът иде с един бастон в ръката. . . Бантистите, като го видяха, викат: Императоре! Императоре! И захванаха да свирят Ариеви песни.* А. Дюма (превод).

бара̀ба *м. разг.* (ит.-срхр. бараба, от собст. име). 1. Бездомен работник. *Що ми трябват човешките работи? Аз съм бараба!* Х. Русев. *Ходихме да събираме жито на разтоварището, но там налетяхме на едни разгърдени бараби — щяха да ни счупят главите с камъни.* А. Гуляшки. 2. *прен.* Човек с широко сърце. *Аз съм бараба бе! Морска душа! Сам съм си господар.* С. Чернишев.

барабанлѝя *прил. неизм. разг.* За револвер — с барабан. *Носеха в поясите си остри ками и барабанлии револвери.* Ивайло Петров. *Той премрежи замечтан поглед, после изведнъж широко се усмихна и побара с пръсти тежкия барабанлия револвер.* Д. Ангелов.

бараба̀р и **барабѐр** *нареч. разг.* (пер.-тур. beraber). Заедно, редом. *Ей сега ще дойдеш, с мене барабар.* Д. Талев. *Ще ги отнесе вятърът барабар със снега!* А. Гуляшки. *Ето ти го вече комита, барабар с мъжете!* З. Стоянов. *Ах, били ли сме и ние някога барабер с хората.* З. Стоянов.

барабарѝ се и **бараберѝ се** *несв. възвр. диал.* Меря се, сравнявам се. *Та една е пуста Рада у селото! Зер може некоя друга да се барабари с нея?* Мих. Георгиев. *Зер би могъл бае Крачун да се бараберi с оная чилична ръка на Младена?* Мих. Георгиев.

бара̀чест *прил. диал.* (тур. barak). Космат, рошав. *Има нещо силно в тоя веч „попрекарал мъж" със сухо, барачесто лице и орлов нос.* Н. Хайтов. *Блуждаещите очи на Иван се спряха неволно върху набитата фигура на джезарджията и се плъзнаха по разголените му барачести ръце, още жилави и мускулести, сякаш изваяни от бигор.* А. Христофоров.

барашѝк *прил. неизм. остар.* (тур. barışık). Съгласен, примирен. — *Чакат ни — проговори мюфтията: — да идем и недей му мисли много, кажи, че си барашик да се свърши по-скоро тази отдавна чакана работа и да се развесели всичката дружина.* Ц. Гинчев.

барашъ̀к *м. диал.* (тур. barışık). Сговор, спогодба. *Като ги видя тия двама дотогава върли противници да влизат заедно, началникът остана приятно изненадан. — Бре, че каква е тая работа от вас? — посрещна ги той шеговито усмихнат. — Барашък сте направили, а? Харно, харно.* Т. Г. Влайков.

барашѝсвам се *несв.*, **барашѝсам се** *св. възвр. диал.* (от тур. barışmak). 1. Примирявам се. *В интереса ви е, аз съм ти говорил и друг път, да се барашисате.* Ц. Гинчев. 2. Съюзявам се. *Седем краля са се барашисали против нас, но ние не щем да знаем дори ако са седемдесет и още веднъж седемдесет.* Хр. Бръзицов.

ба̀рба *м. диал.* (ит.-нгр. μπάρμπα). Прозвище на стар човек; бай. *Старият капитан барба Тодори умря по залез.* С. Чернишев.

барбѐти *мн. остар.* (ит. barbetta). Бакенбарди. *Край вратите седи на един пън един челяк с капела на глава и с барбети.* Св. Миларов.

барбо̀ча *несв. диал.* Бълбукам. *Вижда мъничко поточе, / що си клочи и барбочи / и играе из ливада.* Ив. Вазов.

барбу̀т[1] *м. рядко.* (тур. barbut). Вид комарджийска игра със зарове. *Играехме на барбут в кръчмата на Илийчо Миразчийски.* А. Гуляшки. *Затворниците оставиха дамата и барбута и се изправиха по наровете.* Кл. Цачев.

барбу̀т[2] *м. остар.* Вид стара монета. *И. . . посипаха се жълтици. Между тях какви ли не щеш: маджарски пендари, турски пендари, барбути, ирмилички.* Ст. Чилингиров.

барда̀чки и **барда̀шки** *прил. нар.* За сливи — които по форма приличат на стомнички. *На ръст Хаджията е възкъсичък, очи сини като бардички сливи.* Ст. Заимов. *Е, бил барабанът за някаква си изгубена коза със сиви бардашки очи на име Белуша.* Г. Краев.

ба̀рин *м. книж. остар.* (рус. барин). Господин, господар. *Един мужик, като видял катурването на един файтон в реката от един сломен мост, обърнал се към пътника и му казал: „Барин, не видя ли, че тука има мост? Защо не мина през реката?"* Ив. Вазов.

барѝш *м. диал.* (фр.-рум. bariş). Тънка женска забрадка. *Донка бе се понатруфила, забрадена с чер бариш.* Ил. Блъсков. *Те носеха по-често чумбери на главите си, по-рядко бариши и съвсем рядко „бонета".* Ст. Чилингиров. *Копринената фльонга на бариша не красеше отляво главите им.* Калина Малина.

ба̀ришница *ж. диал.* Малка воденица. *По рекицата имаше пет-шест баришници, с по две окна воденици, наредени чак до вливането на Песчана в Янтра.* Ц. Гинчев.

ба̀ришня *ж. книж. остар.* (рус. барышня). Госпожица. *Неговият жив ум, пламенност и идеализмът му спечелиха вниманието на благородната баришня, мома възторжена и с романтически настроен ум.* Ив. Вазов.

ба̀рнум *м. книж. рядко.* (от англ. собст. Barnum). Съдържател на цирк с животни. *Но я виж оня там с мустаците на вратата! Един барнум би платил скъпо и прескъпо за него.* Ив. Вазов.
ба̀ровец *м. разг.* (от циг. baro). Издокаран човек; конте. *Баровците бяха особена категория престъпници, които в затвора се ползуваха от привилегиите на парите.* Ем. Манов.
бару̀шка *ж. диал.* Кожен калпак. *Селяните поотърсиха сламките от дрехите си, изпухаха барушките и ги закачиха на железните клинове за идната зима.* Кр. Григоров. *На главата си зиме и лете носеше барушка с ниско дъно.* Кр. Григоров.
ба̀рхат *м. книж. остар.* (рус. бархат). Кадифе. *В дивното осветление треперят скъпи и разноцветни бархати, накити от скъпоценни елмази, и пред очите се рисува небивала, ослепителна гледка.* К. Величков.
ба̀рхатен, -тна, -тно, *прил. книж. остар.* (рус. бархатный). Кадифен. *Владимир със своето мило детско лице, със своята моминска срамежливост, със своя кротък бархатен поглед, израстваше в моите очи до размерите на един герой.* К. Величков.
ба̀рът — вж. бариш. *Тя се радваше повече на биберното палто. . . и на коприненият баръш, украсен по четирите крайща с дребни златни мониста.* К. Калчев.
басама̀к *м. разг.* (тур. basamak). Стъпало на стълба. *Гавазите ги изгледаха недоверчиво и ги проследиха с поглед до басамака на витото стълбище, гдето сам архидяконът посрещаше гостите.* А. Христофоров.
ба̀скам *несв. диал.* Удрям със сечиво, сека. *Черногорците се бореха като лъвове, българите като бесни сечаха, баскаха, блъскаха.* Ив. Вазов.
басканлъ̀к *м. остар.* (тур. baskınlık). Нападение, баскън. — *Въстание!* — *Не! турско клане! Нападнати сме!* — *Или е басканлък?* Ив. Вазов.
баскѝя *ж. нар.* (от тур. baskı). 1. Тънка одялана греда. *Пред къщи — двор, постлан с плочи и преграден с баскии, грижливо боядисани.* Ив. Кирилов. 2. Дълъг клон, с който натискат копа сено. *Той довлича върбовите слъпе, които днес тато свързва два по два. . . Това ли са баскии?* Т. Г. Влайков. *Островърхият, накачулен с горуньова баския купен ехтеше от свирнята на щурците.* Ст. Ц. Даскалов.
баскѝян, *прил. диал.* Направен от летви, от баскии. *Дето ще стоя празен, ще изкарам овцете — додаде глухо той и отвори малките баскияни врати.* П. Ю. Тодоров.
баскъ̀н *м. остар.* (тур. baskın). Грабителско нападение. *Където и да иде, пусия ли ще вземе, баскън ли ще прави — гората да бъде зад гърба му.* Й. Йовков. *След тоя баскън тук в хана Реджеб се настърви и се увълчи още повече.* Й. Йовков.
басна̀рка и баснатàрка *ж. диал.* Баячка, врачка. *Петко се поболи и отишъл при баснарката, тя му баяла.* С. С. Бобчев. *Пазят ги и от уроки и някои си вярват, че баснатарки-чародейки жени неприятелки ги уж измамвали.* Г. С. Раковски.
бастѝсвам *несв.,* **бастѝсам** *св.* (от тур. basmak). 1. *остар.* Нападам. *Всеки се надяваше кой час ще му бастисат къщата.* Ц. Гинчев. *Индже не бастисваше села и касаби, не колеше, не убиваше.* Й. Йовков. 2. *разг.* Надминавам. *Като рекоха — българско, та българско! Брей, какви хора! Бастисаха Богорова.* Пелин Велков.
басурма̀нин *м. книж. рядко.* (рус. басурман). Неверник, мохамеданин. — *Грък ли е бил първият Махмуд бей, или българин?* — *питаше той.* — *Българин. . . Някой си Михал, но сега всички Махмудбеговци са басурмани като другите.* А. Христофоров.
бата̀к *м. разг.* (тур. batak). 1. Мочурище. *Мисля, че ни помогна новият председател, та измъкнахме колата от батаците.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Объркани сметки. *Търговски работи учил и нам що още — ще му оправя, думат, батаците в общината.* Г. Караславов.
бата̀л *м. диал.* (ар.-тур. battal). 1. Стар, изоставен предмет. — *В неделя идва трактор, тате. И нема да е някой батал, ами нов, руски.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Платно за обвиване мъртъвци. *Произвеждали се в наше село голямо количество особен вид широки платна, наречени батали, с които турците обвивали своите мъртъвци.* Т. Г. Влайков.
баталя̀сал *прил. диал.* (от тур.). Изоставен, напуснат. *Неочаквано конят се сепва: току под копитата му зее баталясал кладенец и валчеста дупка се тъмнее между бурен и къпинак.* Й. Йовков.
батардѝсам и баттардѝсам *св. диал.* (от тур. batırmak). Потопя. *Нейсе, бихме се, баттардисаха ни най-хубавите гемии на Наварун.* Ц. Гинчев.
батѝсам се *св. възвр. диал.* (от тур.). Съсипя се. *Но ми помни думата, че тъкано ще ти го върна само ако нещо са се батисали овцете.* Кр. Григоров.
ба̀ткам *несв. разг.* Изговарям с мъка, със запъване. *От неговото преподаване все пак ми остана нещо и сега разбирам малко старогръцки, баткам.* Ив. Вазов. *И зафана да батка някои най-употребителни български думи, размесени с френски фрази.* Ив. Вазов.
батла̀н *м. нар.* (тур. batlan). Птица пеликан. *Стоимен Детелина / Поибренец уста като батлан раззина.* Пенчо Славейков.
бахт *м. остар.* (пер.-тур. baht). Щастие, благополучие. *За моя бахт се свърши свирнята, искаше ми се още да си тропна.* Ц. Гинчев.

бахчеванджѝя *м. остар.* (от пер.-тур. bahçivan). Градинар. *На бахчеванджия седнал краставици да продава.* Поговорка.

бач *м. остар.* (пер.-тур. baç). Налог за внасяна в някой град стока. *После се помъчи да се настани служител в някоя митница, па най-после стана благодарен да го турят на бариерата да наглежда за бачът.* Ив. Вазов.

баш *разг.* (тур. baş 'глава, главен'). 1. *прил. неизм.* Пръв, главен. *Момчето си е баш търговец — дюгеня му е пълен.* Д. Войников. *На отбор дружина баш байрактар ставам.* П. Ю. Тодоров. 2. *нареч.* Тъкмо. — *Е, не е баш така де! — отвърна сконфузено бай Пондю.* Г. Караславов. *Причесви му косата и баш в тая минута зачуват се звънци.* А. Константинов.

башѝя *м. остар.* (от тур. baş) Главатар, първенец. *Аз защо казах, че ти си ахчи-башия, а пък сега видях, че си бил и фурнаджи-башия!* Ц. Гинчев.

башкалъ̀к *м. диал.* (тур. başkalık). Отделно жилище и домакинство. *Ами нали трябва да се приготви по-напред башкалък, та като доведе невяста, да си живеят отделно и да си наредят свой дом и къща.* Т. Г. Влайков.

баш кишѝш *м. остар.* (тур.-пер. baş keşiş). Владика. — *Фала и чест на тебе, баш кишиш. / Султана много ще задоволиш!* Ив. Вазов.

башкỳвам *несв. диал.* (от тур. başka). Държа се настрана, отделно. *А пак сега като са ожени и Мито, неговата годеница каквато е очевадница и скуби-свекърва, за един месец ще ги смрази и раздели. Тя и Цонковата е отворена и малко сѐ са мъчи и башкува, ама тая е ептен друга.* Т. Г. Влайков.

башкỳване *ср. диал.* (от тур.). Отделяне, заживяване башка. — *Ти да не си споменала нейде нещо за оная работа, дето ти загатнах една вечер? — За коя? За башкуването ли? Не съм. . .* Т. Г. Влайков.

башлъ̀к *м. остар.* (тур. başlık). 1. Шаячна качулка за глава с дълги краища. *Отвън влиза огромна, накачулена с дрехи фигура. Коларят. Кожухче, чорапени ръкавици, калпак с башлък, оскрежени мустаци.* К. Константинов. 2. Капител. *Най-внушително е въздействието на просторния открит чардак и кьошка, чиито колонки, башлъци и вратите за помещенията са грижливо декоративно украсени.* П. Теофилов.

башлъклѝя *прил. неизм. остар.* (тур. başlıklı). С капител. *Рашид бей имаше два сарая, единият беше стар, с голям трапузан на дъбови башлъклии стълбове.* Ц. Гинчев.

бàщина *ж. остар.* Отечество, родина. *Както при пролет пролетната птичка са завръща да нагледа острова и гнездото си, така се завръщам аз към тебе, бащино моя, да диря изчезналий свят на детинските си дене.* П. Р. Славейков.

бай *разг.* (от тур. bayağı). 1. *прил. неизм.* Голям, който прави впечатление. *Вече си е бая момченце. Ученик в прогимназията, и то в града.* Кр. Григоров. 2. *нареч.* Много, доста. *Ами хайде да се вдигаме, че стана бая късно.* Т. Г. Влайков. *То и аз бая се поуморих.* Ивайло Петров.

баялама̀ *ж. диал.*(от тур.bayılma).Тежкота. *От много сладост пада баялама на сърцето.* Мих. Георгиев.

баялдѝсвам *несв.*, **баялдѝсам** *св. разг.* (от тур. bayılmak). Припадам. *Цяр дай, че умирам — рече единът; баялдисвам от болест — извика другият.* Ц. Гинчев. *Бедната като да познала, че това са нейни синове, тя извикала, баялдисала и паднала на земята.* Ил. Блъсков.

бѐбер *м. диал.* Животно бобър. *Бебер мъчно от тинята излязва.* Нар. пословица.

бега̀вица *ж. диал.* Дриськ. *По-много пъти около третият ден трескавият бълва зеленикави зльчки; той може да е затегнат или да има бегавица.* Ив. Богоров.

бегендѝсвам *несв.*, **бегендѝсам** *св.диал.* (от тур. beğenmek). Харесвам, нрави ми се. *Не си бегендисва карабината, все накриво биела.* Б. Несторов. *А и Кета бегендиса Мирчо, нò я теглеше сърце към него, отколкото към другите, па като е било късмет, оно и сватбата стана лесно.* Мих. Георгиев.

беглѝк *м. остар.* (от тур. beğlik). Данък за овце и кози. — *Он е! Бирнико е! — каза си той и помисли за беглика на шестте кози, останал неплатен.* Н. п. Филипов. *На 2 априлий вечерта имало в селото им трима-четирма турци, дошли да събират бегликът и данокът в селото.* З. Стоянов.

бегликчѝя *м. остар.* (тур. beğlikçi). Лице, което е закупило от държавата правото да събира данък беглик. *Всред копривщенските чорбаджии най-богати били бегликчиите. Те събирали десятъка от стадата по цяла Европейска Турция.* П. Теофилов.

беглѝшки *прил. остар.* 1. Предназначен за данък в натура десетък. *Никой нямаше право да превозва и да вършее, докато не се вземе и овършее десятъка и не се насипе житото в беглишкия хамбар.* В. Геновска. 2. Държавен, обществен. *Тук не е беглишки чаир да си пасете конете! — викна им той.* Й. Йовков.

бѐден, -дна, -дно, *прил. . . . остар.* Клет, жалък. *Дотегнало на магаретата, чтото всякога ходят натоварени и минуват беден живот.* П. Р. Славейков. *А някои даже гледат да се покажат по-скоро и автори с някой беден превод на някое бедно съчинение.* Т. Шишков.

беджердѝсам *св. диал.* (от тур. becermek). Наредя. — *Секта са. религиозна секта. Вместо в неделя, празнуват в събота. — Ха, сега я беджирдисахме! Турците затварят пазара в петък, християните го затварят в неделя.* Хр. Бързицов. **беджердѝсам се** *възв. И кой ти е казал тебе, че господ ся меси в световните работи, тука на тоз свят кой както ся беджердиса.* П. Р. Славейков.

беджерѝша *св. диал.* (от тур. becermek). Спечеля, изкарам. *Децата си наредих, всяко едно може вече само да си беджерише залъка.* Мих. Георгиев.

бѐдно *нареч. остар.* Опасно. *Тази голяма риба* [китът] *твърде мъчно и бедно ся лови.* П. Берон.

бѐдов *прил. диал.* Който носи беди. *Русалката през това време поглеждаше към другаря и мене и с една уж злорадна усмивка крадешком ни даваше да разберем, че в тая бедова жена тук ние, ловците, си намерихме майстора.* Н. п. Филипов.

бѐдствувам *несв. книж. остар.* (рус. бедствовать). Изложен съм на беда, на опасност; рискувам. *Брега в тая минута представляваше най-голямата опасност. Лодката бедствуваше да бъде разбита о него.* Ив. Вазов.

бедỳвам *несв.* 1. *остар.* Изложен съм на опасност, рискувам. *Защото първо секи от нас обича само себе си, мисли се безопасен като седнал спокоен в някой ъгъл на кораба, тогаз, когато той бедува да се потопи със сичките хора.* Български книжици, 2. *рядко.* Живея в беда. *Той беше старо, излузено човече с дребно лице. И по него страшните следи, оставени от верига години на тегла и бедувания.* Ив. Вазов.

безалàберен, -рна, -рно, *прил. книж. рядко.* (рус. безалаберный). Нехаен, немарлив, разгащен. *Дрънканията на тоя безалаберен писател бяха едно време меродавни за голяма част от нашата читаеща публика.* Пенчо Славейков.

безбѐден,-дна, -дно, *прил. остар.* Безопасен, сигурен. *И ето ни излезли на безбедното пристанище.* Ил. Блъсков. *Шестмесечното му безбедно стояне в Бяла Черква беше усилило самоувереността му до безгрижност.* Ив. Вазов.

безбѐдно *нареч.* 1. *остар.* Спокойно, без опасности. *Той бе предпочел прочее да помогне на Чоки и при него да се радва безбедно на част от царска власт, нежели да я има цяла.* Ив. Вазов. *Той мина безбедно турското село Текия.* Ив. Вазов. 2. *книж. остар.* (рус. безбедно). Охолно, без лишения. *От тая изложба той припечели доста пари, които му позволиха да живее безбедно и със свои средства не година, а две.* Ст. Чилингиров.

бѐзбели *нареч. разг.* (тур. besbelli). Изглежда, вероятно. *Друг някой, безбели, е бил / тоз, който е рогача там свалил / във забранено от закона време.* Д. Подвързачов.

бездѣнка *ж. остар.* Бездна, пропаст. *Дето остаха живи, виждат бездънката, която ся изкопа между първото и сегашното им състояние, и ся уплашват, обезнадеждват се до край.* Цариградски вестник.

беззамѐтно *нареч. книж. остар.* (от рус.). Незабелязано. *Но чакай, дали ще ми печатат и името? Не вярвам, просто ще кажат „убит само един", това щат мнозина и да четат беззаметно, като че ли едно куче е умряло.* сп. Китка.

беззастѐнчив *прил. книж. остар.* (рус. беззастенчивый). Който не се срамува и смущава. *Ний, българите, сме твърде благодушни и беззастенчиви създания и не чувствуваме ни най-малко гризение, като употребяваме така безчовечно народний пот.* Ив. Вазов.

безкнѝжен, -жна, -жно, *прил. остар.* Неграмотен, неук. *За безкнижните протоколът се подписва в тяхно присъствие от един из членовете на съдът.* Временни правила за устройството на съдебната част в България. *Един момък толкози неучен и тъй да речем безкнижен, щото едвам знаеше да пише името си.. . . поиска от царя Иосифа II да му даде сан достоен за него.* П. Р. Славейков.

безкозѝрка *ж. рядко* (рус. безкозырка). Моряшка фуражка без козирка. *Вятърът развеял панделката на безкозирката му, самият той, засмян, хубав — по-голям моряк от баща си!* С. Северняк.

безмѣлствовам и **безмѣлствувам** *несв. книж. остар.* Стоя безмълвен, мълча. *Патриархът стари само / ням, безмълствова един.* Ив. Вазов. *Ако пък според обичая си отец Григорий се затварял в своята килия да безмълствува, тия негови любими чеда могли да стоят наблизо, дори до самия праг.* Ст. Загорчинов.

безнадѐзен и **безнадѐзин** *нареч. диал.* Неочаквано, изненадано. *Той ся залови с присърце да работи за поддържание видовете на князът и толкоз по-ревностно, защото има пред вид, че в произведените бъркотии може би и него да го слети нещо така безнадезен уж.* П. Р. Славейков. *Свободата ни днес тъй безнадезин свари.* Пенчо Славейков.

безобзѝрно *нареч. остар.* Безогледно, без да се съобразява. *Намерил хора, които да му ходят по водата безобзирно, подструва ги да дойдат да се провеят в София.* П. Р. Славейков. *Тогаз всякой от вас да встъпи в онова училище, според програмата на което ся види способен, че може да предава науките, та тъй да работи безобзирно от всяко критикуване.* Летоструй.

безотрàден, -дна, -дно, *прил. книж. рядко.* (рус. безотрадный). Безрадостен, тъжен. *Какъв безотраден, мокър ден легна неочаквано над Лазурния бряг!* К. Константинов. *В тишината на скалите, надалеко от света — / гине светлата мадона в безотрадна самота.* Хр. Ясенов.

безпардòнно *нареч. книж. рядко.* (рус. беспардонно). Безцеремонно, нескопосно. *И всичко туй „от всичко по малко“ тъй безпардонно и немилосърдно е набъкано по долапите и полиците.* Ст. Заимов.

безплùщен, -щна, -щно, *прил. рядко.* За море — спокойно, без вълни. *Морето беше тогаз безплищно и тихо.* П. Р. Славейков.

безпопòвец *м. книж. рядко* (рус. беспоповец). Член на руска староверска секта. *Населението е разнородно и пъстро: румъни от Трансилвания и оттатък Дунава, кримски татари, руски преселници от всевъзможни секти — старообрядци, малокани, безпоповци, липовани.* Й. Йовков.

безсвя̀зен, -зна, -зно, *прил. книж. рядко.* (рус. бессвязный). Несвързан. *На същите тия страници срещаме един пасаж пък доста безсвязен и който се свършва с банален тон, съвсем неподходящ на един учебник.* Ив. Вазов.

безсрѐбърник и **безсрѐбреник** *м. остар.* 1. Безкористен човек. *А пък в това време честния и вечния безсребърник Коста Арсениев е бил предмет на най-грозни гонения и преследвания.* А. Константинов. 2. Бедняк. *Средна пора човек с измъчено лице и окъсан (същински безсребреник, какъвто беше през целия си живот), той излезе пред хотел „Egypte“.* А. Страшимиров.

безстùден, -дна, -дно, *прил. старин.* Безсрамен. *Ти знаеш, както и аз, че това е безстидна клевета — каза му Волский.* П. Р. Славейков. *Нека всяка жена бъде умна, образована и нека да знае себе си, пред нея ще си навожда очите и най-безочливий и безстидний развратник.* Т. Икономов.

безтолкòв *прил. книж. остар.* (рус. бестолковый). Глупав, несвързан. *Аз с радост посрещам това ново явление* [фейлетона] *в българската журналистика, което облекчава душата от тежките и досадни впечатления, които навождат на нея партизанските и безтолкови статии.* Ив. Вазов.

бѐзтрага *нареч. диал.* Безследно, далече от тук. *Обрецне се Младен на Цеко: море махни се, бре бекрио, иди безтрага оттука.* Мих. Георгиев.

безу̀с *прил. книж. рядко.* (рус. безусый). Без мустаци, кьосав. *Едничък той бе нисък, но плещест и як и тъй безус, че приличаше на младо момче.* Ст. Загорчинов.

безчùнен, -нна, -нно, *прил. остар.* Неприличен, непристоен. *Кихавицата е вещ невинна, / не е ни грешка, ни безчинна / — една случайност.* Ив. Вазов. *И недейте иска от нас безчинни действия да вършим!* Ст. Михайловски.

безчùние *ср. остар.* Нарушение на реда или приличието. *Няколко пъти бил честит да посети турските затвори за разни безчиния.* З. Стоянов.

безчùнник *м. остар.* Размирник, пакостник. *Вземам да се оправдавам. — Безчинник си — отсича той, — буташ се.* Т. Г. Влайков.

безчùнство *ср.* 1. *остар.* Безчиние. *До воденицата лежи едно отделение, което служи за затвор на мали безчинства и кратко затворение.* Неофит Рилски. 2. Насилие или мръсно деяние. *Техните злодейства, грабежи и безчинства бяха неброими и непоносими.* Г. Караиванов.

безшабàшно *нареч. книж. рядко.* (рус. бесшабашно). Лекомислено. *Ние питаме г-да организаторите на митингът в бедните селца Влашко село, Гаганица. . . Защо се подиграват така безшабашно с тия селяни.* Ив. Вазов.

беùм *м. остар.* Обращение към бей: бею мой. *Нищо не съм делил, беим, и за нищо не съм се карал, освен, както си ми заповядал, да вардя мливарите ти от всекиго.* Ц. Гинчев.

бейзадѐ *ср. остар.* (тур.-пер. beyzade 'син на бей'). Знатен или богат човек. *Работи човека като вол, спечели и сега гледай го, сякаш е стамболско бейзаде!* Д. Немиров. *Помня, разбира се, и сина на княз Богориди, бейзаде Николаки!* Ст. Дичев.

бейлѐрбей *м. остар.* (тур. beylerbey). Главен управител на област, „бей на бейовете“. *Областите се управляваха от беeве, паши, бейлербееве, които събираха данък и свикваха под санджака си войски.* С. С. Бобчев.

бейлùк *м.* (тур. beylik). 1. *остар.* Княжество. *Тунис съставя един бейлик, управляван от местни главатари, които припознават върховната власт на Високата порта.* С. С. Бобчев. 2. *диал.* Бейство. *Ще оставиш всичко в ръцете ми и ще си гледаш бейлика в Одрин.* К. Петканов.

бейлùшки *прил. остар.* Беглишки. *Татък наблизо бяха бейлишките хармани, напречени с плетища.* Ил. Блъсков.

бѐки — вж. белки. — *Та беки заради мене си дошъл сега тука.* Т. Г. Влайков.

беклемѐ *ср. остар.* (тур. bekleme). Стражница, стража. *Близо до пътят имаше турско беклеме или друго някое здание.* З. Стоянов. *През колко беклемета трябва да минат, през колко разбойнишки пусии, войскови началници, пашови конаци, та да стигнат тук здраво и читаво?* Л. Стоянов.

бекрèн *м.* Н а б е к р е н *книж. рядко.* (рус. набекрен). Накривено. *Има фотографически снимки, където той носи тяхната униформа и широкият с увиснали крайща каскет стои върху главата му твърде кокетно на бекрен.* Й. Йовков.

бекрѝя *м. остар.* (ар.-тур. bekri). Пияница. *Аз от стара майка крия, / тя от татко зъл бекрия.* П. К. Яворов. *В работен ден да купуваш и да пиеш ракия трябва да си или чорбаджия, или бекрия.* К. Петканов.

бектàш *м. остар.* (тур. bektaşi). Член на дервишки орден у турците. *Той я отпращаше вечер с един помак заптие у бекташа — за срещи и преговори с Гарвановци.* А. Страшимиров.

бекчѝя *м. остар.* (тур. bekçi). Нощен пазач или изобщо пазач. *Ама я чувай огънят, който подпалихме, отива напред. Я чувай бекчиите викат.* П. Р. Славейков. *Минеш ли покрай колибата, бекчията все ще те спре да те пита къдя отиваш.* Т. Г. Влайков.

бел[1] *м. диал.* (тур. bel). Права лопата за копане. *Нели яростно забива бела в земята, но не ѝ спори.* В. Бончева.

бел[2] *м. диал.* (тур. bel). Рибица, месо от рибицата. *Купих си месо! От беля, чиста работа.* Ст. Чилингиров.

беледиè *ср. остар.* (ар.-тур. belediye). Градски съвет. *И той я занася в къщата на друг първенец, секретар на беледието.* Ив. Вазов. *От беледието излезе рано още телялинът Юсуф, мина през чаршията по пустите още улици.* Д. Талев.

бèленица *ж. диал.* Шума от обелена царевица. *Стражарчето се дрънна десетина разкрача настрана и започна да тъпче с ботуша си една захвърлена беленица от мамул.* Г. Караславов.

белèц *м. църк. остар.* Недуховник, мирски човек. *Тако и от служителите монастирски белци едни дохождат изново.* Неофит Рилски.

белѝзма *ж. диал.* Трева садина. *Тревата около Ненко беше вече подгоряла. На една тънка сламчица от белизма пълзеше малка мушичка.* М. Ягодов.

белишàк *м. диал.* Висока белезникава планинска трева. *Лятно време по това бърдо растеше и изгаряше бързо само белишак, който и добитъкът не пасеше.* Ст. Ц. Даскалов.

бèлки[1] *мн. диал.* Везани светли шарки. *Станкините дрехи били съвсем другояче, т. е. вълнен сукманец, напъстрен по полите с червено-жълти и от сякакъв цвят подшити белки.* Ил. Блъсков. *От всички крайща на Равна гора дойдоха мъже с нови овчи калпаци, жени с везани ризи и сукмани, с пъстри пояси и ситно наредени белки.* К. Петканов.

бèлки[2] и **бèлким** *нареч. разг.* (тур. belki). 1. Нима. *Белки не знаеш? Цял град знае.* Д. Немиров. *Белким не знам, г-жа! Тъй е.* Й. Йовков. 2. Дано. *Да плисне на очите си шепа студена вода, белки му отмине.* М. Яворски. *Аз още от по-напред имах омисъл, ама се мислех белким не е.* Т. Г. Влайков.

беллемè *ср. диал.* (тур. belleme). Потник под седло. *Селянинът измъкна беллемето изпод седлото.* З. Стоянов.

беллѝ *нареч. диал.* (тур. belli). Явно, известно. *Как ти се види раната? Мене ми се уплаши окото. — Има още парчета от строшения кокал, като извади всичко, ще стане белли.* Ц. Гинчев.

белмò *ср. книж. рядко.* (рус. бельмо). Бяло петно на окото. — *Вие бяхте ли, когато хванахме оня болярин, севаста, с белмо на окото и дето го мъчихме в кулата му?* Ст. Загорчинов.

белошàк *м.* — вж. б е л и ш а к. *Кравите се закрепваха да рупат крехкия, сладникав, избуял белошак.* Ил. Волен.

белỳр *м.* — вж. б а л у р. *Дето косил буйна трева — зелен кафтар и бял белур за коня си Шарколия.* Ламар.

белỳчка *ж. диал.* Цвете кокиче. — *Пенке, и моята върбина напъпила. — И аз си разсадих още две белучки.* П. Ю Тодоров.

белỳшка *ж. нар.* Бяла овца. *Сред поляната пасеше стадо. Стадо все от овчици белушки.* К. Петканов. *Тъй рече той, на изтича и закла овца белушка.* А. Разцветников.

белỳшки *мн. диал.* Вид везани шарки на дреха. *Саята ѝ беше нашарена с такива шарени белушки и пеперушки, щото човек можеше да помисли, че са я шариле самодивите.* Л. Каравелов. *Някой път мама ще извади да ни покаже и белушките, които е шила като мома.* Т. Г. Влайков.

белчỳг *м. диал.* Метална брънка, халка. *Панталоните едва се забелязваха само на коленете му, че до тях стигаха белите завивки на краката, обути в широки свински цървули и тълени белчузи отстрани, вместо да бъдат набрани с изрязани кожички.* Кр. Григоров.

берàт *м. остар.* (ар.-тур. berat). Султански указ или грамота. *Самичък видях берата, дето му го е пратил султанът.* Ив. Вазов. *На 4 априля ся издаде царски берат за припознавание на български екзарх.* Летоструй.

бербàнт(ин) *м. остар.* (ит.-рум. berbant.). Мошеник, мръсник, негодник. *Ни в туй време, ни в онуй ще го видиш иде си от махалата, помъкнал, повел със себе си някой бербантин, някой чапкънин.* Ил. Блъсков. *Няма ли кой да му каже на тоя бербантин да се поразява от тука, та да ни остави на мира?* Ив. Вазов.

бердàна и бердàнка *ж. остар.* (от собст. име). Вид стара бойна пушка. *Ганчо скочи на крака, стисна здраво ръждясалата бердана и се втурна да предотврати страшния пожар.* В. Чертовенски. *Раздадоха на войниците берданки, но много от тях нямаха ремъци.* В. Геновска.

берѝя *ж. остар.* Пари, които събира от населението общината, черквата или други институции. *Дяконът отговаряше, че българите доброволно не си плащат черковните берии.* Ст. Заимов.

бесни̇ло *ср. остар.* Бяс, беснуване. *Аз ся надявам, че скоро ще ся положи предел на тяхното беснило, само догде ся събере войската от сичките страни.* Многострадална Геновева. *Това турско беснило накарало Иля да работи по-отчаяно.* П. Хитов.

бестия̀лен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (лат. bestialis). Зверски, животински. *И тази сган, тази утайка от тинята на един див, бестиялен, лишен от всяко образование и отхрана граждански слой. . . има своите представители в Народното събрание.* А. Константинов.

беч *м. диал.* (рум. beci). Изба, подземие. *Беч дълбок под земята работят с гевгир.* Ил. Черен.

бечвàрковец *м. диал.* Селянин с бечви. — *Ти остави преспанските бечварковци — каза най-сетне той. — Аз ще ти намеря мъж да ти е прилика по всичко.* Д. Талев.

бѐчви *мн. диал.* Вид потури. *Вехто беше облеклото му — бели дебърски бечви с черни гайтани, джамадан и късо гунче.* Д. Талев.

бѐчка *ж. диал.* Акация. *Бечките до чумените гробища бяха навели сочни гранки, прилепили бяха листицата си и спяха над дебела постеля — над своите тъмни сенки.* А. Страшимиров.

бѐчки *прил. диал.* (срхр. бечки). Виенски. *Докато връзваше Султана голямата бечка кърпа на главата си, ръцете ѝ леко трепереха.* Д. Талев.

бѐчко дървò *ср. диал.* Акация. — *За какво ги търпим още? Довечера, след погребението — по едно въже, че на бечкото дърво пред училището, един до друг и толкова!* П. Здравков.

бешѝк *м. диал.* (тур. beşik). Дървена люлка за дете. *Въз люлките и бешиците много е писано и викано, но от всичко ся види, че които викат въз люлението, прекаляват го като го сякат безмерно пакостливо.* Й. Груев.

бешлѝк *м. остар.* (тур. beşlik). Турска монета от пет гроша. — *Е, дядо, ето твоя път. На ти два бешлика, па со здраве!* П. К. Яворов. — *Земи тоя бешлик да си купиш тютюн.* З. Стоянов.

бѐшюзлук *м. диал.* (тур. beş yüzlük). Стъкло с вместимост 500 драма — около литър и половина. *Кака Мария взема черното шише — бешюзлука — от малкото долапче до вратата и отива в избата да наточи прясно вино.* К. Петканов.

бѝбел *м. диал.* Пуяк. *Баба Минчовица секà, че истинка е станала дъщеря ѝ чорбаджийка, та бе зела да се надува и шешери като бибел.* Т. Г. Влайков.

бибелò *ср.* и **бибелòт** *м. книж. остар.* (фр. bibelot). Дребно украшение по етажерки, маси и под. *Пианото не е превърнато на лавица за изящни бибелота.* М. Кремен. *И погледите им падназа на тяхната затоплена стая със свилените кресла, скъпи ковьори, бибелотите, статуйките.* Ив. Вазов.

бѝберен, -а, -о, *прил. книж. остар.* Направен от бибер — плат, който имитира боброва кожа. *Една пълна възрастна стринка в биберено джубе рече насмешливо.* Е. Манов.

бѝже *м. диал.* Галено обращение към вол. *Тя се приближи до вола. — На, биже, на, сине! Хайде стани! — заговори гальовно тя.* М. Ягодов.

бижермѐ *ср. диал.* (тур. becerme). Способен, смел човек. *Е, видиш ли, чорбаджийските синове са магарета, да ги яздят такива като Джупуните. Ашколсун бижерме!* Ем. Станев.

бѝз-бизѐ *нареч. разг.* (тур. biz bize). Интимно, насаме. *Аз нарочно за това съм дошел да се поразговорим и утешим братски, биз-бизе.* З. Стоянов. *А с бай Желю били съвсем на „ти“, биз-бизе, като че ли са другарували от детинство.* К. Калчев.

бѝкна се *св. възвр. диал.* Катурна се на мрене. *Дете ни умря, момче за хубост, отгледано вече, в третьо отделение беше, бикна се и за една неделя отиде.* Т. Г. Влайков.

биковѝт *прил. диал.* Твърд, неподатлив. *Той се напрягаше да приплете един дебел и биковат прът, но прътът не се поддаваше.* Ил. Волен.

билѐ *нареч. разг.* (тур. bile). Дори. *Срамува се биле и в очи да погледне мома.* Т. Г. Влайков. *А той, възправил глава всред хорото, вперил очи в момите — не мига биле.* Ц. Церковски.

билнѝк — вж. бинлик. *И ще приготви билник ракия и бурилка вино.* Т. Г. Влайков. *Вземам шишето, билника или бъчвата и ги изпивам до дъно.* Ст. Чилингиров.

билю̀к *м. остар.* (тур. bölük). Голямо множество, голям брой. *В двора у тях билюк деца играят на пиличка.* Т. Г. Влайков. *Цял билюк / хашлаци със зурли и със тупани / крещят и пеят, до един пияни.* Д. Подвързачов.

билюкбашѝя *м. остар.* (тур.). Главатар на рота в турската войска. *Дошле сеймените, билюкбашията и агата.* Л. Каравелов. *Тук Вълчан войвода уби Ешреф-бея, сливенския билюкбашия.* Й. Йовков.

билю̀р *м. остар.* (тур. billûr). 1. Кристално стъкло. *Дядо Милко един полюлей с билюри от Влашко ще докара.* П. Ю. Тодоров. 2. Зрителна тръба, далекоглед. *Зер хората ще трябва да те търсят с билюр, та да те намерят.* Ст. Чилингиров. *Почнат ли да гледат през билюрите, не ми мирише на добро.* Л. Стоянов.

бекрѐн *м.* Н а б е к р е н *книж. рядко.* (рус. набекрен). Накривено. *Има фотографически снимки, където той носи тяхната униформа и широкият с увиснали крайща каскет стои върху главата му твърде кокетно на бекрен.* Й. Йовков.

бекрѝя *м. остар.* (ар.-тур. bekri). Пияница. *Аз от стара майка крия, / тя от татко зъл бекрия.* П. К. Яворов. *В работен ден да купуваш и да пиеш ракия трябва да си или чорбаджия, или бекрия.* К. Петканов.

бекта̀ш *м. остар.* (тур. bektaşi). Член на дервишки орден у турците. *Той я отпращаше вечер с един помак заптие у бекташа — за срещи и преговори с Гарвановци.* А. Страшимиров

бекчѝя *м. остар.* (тур. bekçi). Нощен пазач или изобщо пазач. *Ама я чувай огънят, който подпалихме, отива напред. Я чувай бекчиите викат.* П. Р. Славейков. *Минеш ли покрай колибата, бекчията все ще те спре да те пита къдя отиваш.* Т. Г. Влайков.

бел[1] *м. диал.* (тур. bel). Права лопата за копане. *Нели яростно забива бела в земята, но не й спори.* В. Бончева.

бел[2] *м. диал.* (тур. bel). Рибица, месо от рибицата. *Купих си месо! От беля, чиста работа.* Ст. Чилингиров.

беледѝе *ср. остар.* (ар.-тур. belediye). Градски съвет. *И той я занася в къщата на друг първенец, секретар на беледието.* Ив. Вазов. *От беледието излезе рано още телялинът Юсуф, мина през чаршията по пустите още улици.* Д. Талев.

бѐленица *ж. диал.* Шума от обелена царевица. *Стражарчето се дръпна десетина разкрача настрана и започна да тъпче с ботуша си една захвърлена беленица от мамул.* Г. Караславов.

белѐц *м. църк. остар.* Недуховник, мирски човек. *Тако и от служителите монастирски белци едни дохождат изново.* Неофит Рилски.

белѝзма *ж. диал.* Трева садина. *Тревата около Ненко беше вече подгоряла. На една тънка сламчица от белизма пълзеше малка мушичка.* М. Ягодов.

белиша̀к *м. диал.* Висока белезникава планинска трева. *Лятно време по това бърдо растеше и изгаряше бързо само белишак, който и добитъкът не пасеше.* Ст. Ц. Даскалов.

бѐлки[1] *мн. диал.* Везани светли шарки. *Станкините дрехи били съвсем другояче, т. е. вълнен сукманец, напъстрен по полите с червено-жълти и от сякакъв цвят подшити белки.* Ил. Блъсков. *От всички крайща на Равна гора дойдоха мъже с нови овчи калпаци, жени с везани ризи и сукмани, с пъстри пояси и ситно наредени белки.* К. Петканов.

бѐлки[2] и **бѐлким** *нареч. разг.* (тур. belki). 1. Нима. *Белки не знаеш? Цял град знае.* Д. Немиров. *Белким не знам, г-жа! Тъй е.* Й. Йовков. 2. Дано. *Да плисне на очите си шепа студена вода, белки му отмине.* М. Яворски. *Аз още от по-напред имах омисъл, ама се мислех белким не е.* Т. Г. Влайков.

беллемѐ *ср. диал.* (тур. belleme). Потник под седло. *Селянинът измъкна беллемето изпод седлото.* З. Стоянов.

беллѝ *нареч. диал.* (тур. belli). Явно, известно. *Как ти се види раната? Мене ми се уплаши окото. — Има още парчета от строшения кокал, като извади всичко, ще стане белли.* Ц. Гинчев.

белмо̀ *ср. книж. рядко.* (рус. бельмо). Бяло петно на окото. — *Вие бяхте ли, когато хванахме оня болярин, севаста, с белмо на окото и дето го мъчихме в кулата му?* Ст. Загорчинов.

белоша̀к *м.* — вж. б е л и ш а к. *Кравите се закрепваха да рупат крехкия, сладникав, избуял белошак.* Ил. Волен.

белу̀р *м.* — вж. б а л у р. *Дето косил буйна трева — зелен кафтар и бял белур за коня си Шарколия.* Ламар.

белу̀чка *ж. диал.* Цвете кокиче. — *Пенке, и моята върбина напъпила. — И аз си разсадих още две белучки.* П. Ю Тодоров.

белу̀шка *ж. нар.* Бяла овца. *Сред поляната пасеше стадо. Стадо все от овчици белушки.* К. Петканов. *Тъй рече той, па изтича и закла овца белушка.* А. Разцветников.

белу̀шки *мн. диал.* Вид везани шарки на дреха. *Саята й беше нашарена с такива шарени белушки и пеперушки, щото човек можеше да помисли, че са я шариле самодивите.* Л. Каравелов. *Някой път мама ще извади да ни покаже и белушките, които е шила като мома.* Т. Г. Влайков.

белчу̀г *м. диал.* Метална брънка, халка. *Панталоните едва се забелязваха само на колените му, че до тях стигаха белите завивки на краката, обути в широки свински цървули и тежни белчузи отстрани, вместо да бъдат набрани с изрязани кожички.* Кр. Григоров.

бера̀т *м. остар.* (ар.-тур. berat). Султански указ или грамота. *Самичък видях берата, дето му го е пратил султанът.* Ив. Вазов. *На 4 априля ся издаде царски берат за припознавание на български екзарх.* Летоструй.

берба̀нт(ин) *м. остар.* (ит.-рум. berbant.). Мошеник, мръсник, негодник. *Ни в туй време, ни в онуй ще го видиш иде си от махалата, помъкнал, повел със себе си някой бербантин, някой чапкънин.* Ил. Блъсков. *Няма ли кой да му каже на тоя бербантин да се поразява от тука, та да ни остави на мира?* Ив. Вазов.

берда̀на и берда̀нка *ж. остар.* (от собст. име). Вид стара бойна пушка. *Ганчо скочи на крака, стисна здраво ръждясалата бердана и се втурна да предотврати страшния пожар.* В. Чертовенски. *Раздадоха на войниците берданки, но много от тях нямаха ремъци.* В. Геновска.

берия̀ *ж. остар.* Пари, които събира от населението общината, черквата или други институции. *Дяконът отговаряше, че българите доброволно не си плащат черковните берии.* Ст. Заимов.

беснѝло *ср. остар.* Бяс, беснуване. *Аз ся надявам, че скоро ще ся положи предел на тяхното беснило, само догде ся събере войската от сичките страни.* Многострадална Геновева. *Това турско беснило накарало Иля да работи по-отчаяно.* П. Хитов.

бестия̀лен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (лат. bestialis). Зверски, животински. *И тази сган, тази утайка от тинята на един див, бестиялен, лишен от всяко образование и отхрана граждански слой. . . има своите представители в Народното събрание.* А. Константинов.

беч *м. диал.* (рум. beci). Изба, подземие. *Беч дълбок под земята работят с гевгир.* Ил. Черен.

бечва̀рковец *м. диал.* Селянин с бечви. — *Ти остави преспанските бечварковци — каза най-сетне той. — Аз ще ти намеря мъж да ти е прилика по всичко.* Д. Талев.

бѐчви *мн. диал.* Вид потури. *Вехто беше облеклото му — бели дебърски бечви с черни гайтани, джамадан и късо гунче.* Д. Талев.

бѐчка *ж. диал.* Акация. *Бечките до чумените гробища бяха навели сочни гранки, прилепили бяха листицата си и спяха над дебела постеля — над своите тъмни сенки.* А. Страшимиров.

бѐчки *прил. диал.* (срхр. бечки). Виенски. *Докато връзваше Султана голямата бечка кърпа на главата си, ръцете ѝ леко трепереха.* Д. Талев.

бѐчко дърво̀ *ср. диал.* Акация. — *За какво ги търпим още? Довечера, след погребението — по едно въже, че на бечкото дързо пред училището, един до друг и толкова!* П. Здравков.

бешѝк *м. диал.* (тур. beşik). Дървена люлка за дете. *Във люлките и бешиците много е писано и викано, но от всичко ся види, че които викат във люлението, прекаляват го като го сякат безмерно пакостливо.* Й. Груев.

бешлѝк *м. остар.* (тур. beşlik). Турска монета от пет гроша. — *Е, дядо, ето твоя път. На ти два бешлика, па со здраве!* П. К. Яворов. — *Земи тоя бешлик да си купиш тютюн.* З. Стоянов.

бѐшюзлук *м. диал.* (тур. beş yüzlük). Стъкло с вместимост 500 драма — около литър и половина. *Кака Мария взема черното шише — бешюзлука — от малкото долапче до вратата и отива в избата да наточи прясно вино.* К. Петканов.

бѝбел *м. диал.* Пуяк. *Баба Минчовица сека̀, че истинка е станала дъщеря ѝ чорбаджийка, та бе зела да се надува и шешери като бибел.* Т. Г. Влайков.

бибело̀ *ср.* и **бибело̀т** *м. книж. остар.* (фр. bibelot). Дребно украшение по етажерки, маси и под. *Пианото не е превърнато на лавица за изящни бибелота.* М. Кремен. *И погледите им паднаха на тяхната затоплена стая със свилените кресла, скъпи ковьори, бибелотите, статуйките.* Ив. Вазов.

бѝберен, -а, -о, *прил. книж. остар.* Направен от бибер — плат, който имитира боброва кожа. *Една пълна възрастна стринка в биберено джубе рече насмешливо.* Е. Манов.

бѝже *м. диал.* Галено обращение към вол. *Тя се приближи до вола. — На, биже, на, сине! Хайде стани! — заговори гальовно тя.* М. Ягодов.

бижермѐ *ср. диал.* (тур. becerme). Способен, смел човек. *Е, видиш ли, чорбаджийските синове са магарета, да ги яздят такива като Джупуните. Ашколсун бижерме!* Ем. Станев.

бѝз-бизѐ *нареч. разг.* (тур. biz bize). Интимно, насаме. *Аз нарочно за това съм дошел да се поразговорим и утешим братски, биз-бизе.* З. Стоянов. *А с бай Желю били съвсем на „ти", биз-бизе, като че ли са другарували от детинство.* К. Калчев.

бѝкна се *св. възвр. диал.* Катурна се на мрене. *Дете ни умря, момче за хубост, отгледано вече, в третьо отделение беше, бикна се и за една неделя отиде.* Т. Г. Влайков.

биковѝт *прил. диал.* Твърд, неподатлив. *Той се напрягаше да приплете един дебел и биковат прът, но прътът не се поддаваше.* Ил. Волен.

билѐ *нареч. разг.* (тур. bile). Дори. *Срамува се биле и в очи да погледне мома.* Т. Г. Влайков. *А той, възправил глава всред хорото, вперил очи в момите — не мига биле.* Ц. Церковски.

билнѝк — вж. бинлик. *И ще приготви билник ракия и бурилка вино.* Т. Г. Влайков. *Вземам шишето, билника или бъчвата и ги изпивам до дъно.* Ст. Чилингиров.

билю̀к *м. остар.* (тур. bölük). Голямо множество, голям брой. *В двора у тях билюк деца играят на пиличка.* Т. Г. Влайков. *Цял билюк / хашлаци със зурли и със тупани / крещят и пеят, до един пияни.* Д. Подвързачов.

билюкбашия̀ *м. остар.* (тур.). Главатар на рота в турската войска. *Дошле сейменете, билюкбашията и агата.* Л. Каравелов. *Тук Вълчан войвода уби Ешреф-бея, сливенския билюкбашия.* Й. Йовков.

билю̀р *м. остар.* (тур. billûr). 1. Кристално стъкло. *Дядо Милко един полюлей с билюри от Влашко ще докара.* П. Ю. Тодоров. 2. Зрителна тръба, далекоглед. *Зер хората ще трябва да те търсят с билюр, та да те намерят.* Ст. Чилингиров. *Почнат ли да гледат през билюрите, не ми мирише на добро.* Л. Стоянов.

билю̀рен, -а, -о и **билю̀ров** *прил. разг.* Направен от билюр или от плътно стъкло. *Нейният таван* [на пещерата] *приличаше на огромен полилей с увиснали билюрени стъкла.* М. Марчевски. *Земете билюрова чаша, измийте я добре, налейте я до половина с тая божествена влажност.* Л. Каравелов.

биля̀ — вж. биле. *Плащат, батьо Тошо, как да не плащат? Плащат и повече биля.* Г.Караславов. *Защо ме биеш? — извика той обиден и възмутен. — Ще те убия, биля! Вагабонтин!* П. Стъпов.

билядиѐ — вж. беледие. *Ханът е имот на Стояна Брънчев, аза в орханийското билядие.* Ст. Заимов.

бина̀ *ж. разг.* (ар.-тур. bina). Сграда, постройка. *Стара бина беше — запуши, запуши и пламна.* Й. Йовков.

бинбашѝ(я) и **бимбашѝ(я)** *м. остар.* (тур. binbaşi). Турски офицер, началник на 1000 души. *Като влязоха в долината и се спряха там, бинбашията — командир на табура, започна сърдито да се оглежда.* Д. Талев. *Тук се бе явил сам арабът — бинбаши — поелият началството на войската смел офицер.* А. Страшимиров. *Там полетял бимбаши / со сабята напрѐд.* Пенчо Славейков.

бинеджѝя *м. остар.* (тур. binici). Ездач. *Аз, хаджи, съм голям бинеджия и разбирам на конските работи.* Л. Каравелов. *Бинеджиите бяха на дребни despite кончета, но живи като мрени.* Ц. Гинчев.

бинѐк *остар.* (тур. binek). 1. *м.* Яздитен кон. *Край пътя поп Матей, изправен на бинек, юнаци ръсеше.* Пенчо Славейков. 2. *нареч.* Яздешком. *Затова поръчах да бъдат и конете готови, че който ще от младите да дойде бинек.* Ц. Гинчев.

бинѐкташ(и) *м. остар.* (тур. binektaşı). Камък, на който ездачът стъпва, за да се качи на коня. *Седна на белия камък към пътя, който служеше за бинекташи, и си мислеше.* Ц. Гинчев. *Той приседна върху близкия бинекташ.* А. Христофоров.

бинѝш *м. остар.* (тур. beniş). Широка и дълга горна дреха. *Бекир баба беше с бели платнени шалвари, червен пояс и дълъг биниш.* Ц. Гинчев.

бинлѝк *м. разг.* (тур. binlik). 1.Стъклен съд за вино и ракия с вместимост малко над 3 литра или 1000 драма. *— Винце, винце, сладко ти имце! — говореше той, като снемаше бинлика от устата си.* Й. Йовков. 2. Дамаджана. *Той седеше по турски в левия ъгъл — от едната му страна голям плетен бинлик.* М. Кремен.

бир *числ. неизм. разг.* (тур. bir). Един. *Ще ми платите бир обезщетение.* Хр. Смирненски.

бира̀з *нареч. диал.* (тур. bir az). Малко. *А на Сговора сега му е бираз тъмно пред очите поради министерската криза.* Хр. Радевски.

биргьотлѝя *прил. остар.* (тур. bir götlü). За потури: с малко, късо дъно. *Той беше едър, висок, със зелена чалма на главата, със силяхлък и с биргьотлии гащи.* Ив. Вазов. *Цели топове от аби се преобърнаха в „бир-гьотлии" турски потури.* Ст. Заимов.

бѝр да *съюз, диал.* (от тур.). Въпреки че, ако и да. *—А бе, дядо Драгане, аз бир да съм дал за черквата, пак не ща ре: не давам.* Ил. Блъсков. *— Ела да седнем под люляката, бир да си нестъкнапа — и таквази си ми мила.* П. Ю. Тодоров. *Ще го бия за едното чудо, бир да е ходил войник.* А. Страшимиров.

бѝрдаа и **бѝрдаха** *нареч. разг.* (тур. bir daha). Втори път, повече. *Ти например, ще се мернеш в черква я за комка, я за опело, я за венчило, бирдаа цяла година те няма.* Ст. Л. Костов. *Хайде сега вървете и бирдаха, още веднъж да не ви виждаме тук.* Хр. Бързицов.

бирѐ-бир *м. диал.* (тур. birebir). Силно, ефикасно лекарство, средство. *Там е свято място, там женско неможе видя, биля женска птичка не префръква, там и земята е посветена, от пръстта ѝ да земеш и да си имаш за треска е бире-бир.* Ил. Блъсков

бѝржа *ж. диал.* (рум. birjă). Файтон. *У света е най-голяма мъдрост: / да търпи човек, да се не грижа, / да мълчи, да се смее на лудост, / да се вози на своята си биржа.* Кр. Пишурка. — *Батя го няма. Аз сама (зачува се шум от биржа). Каква ли ще бъде тъзи биржа?* Д. Войников.

биржа̀р *м. диал.* (рум. birjar). Файтонджия. *Седна в един от файтоните и извика: — Биржар, карай на „страда (улица) Вергилуй дом № 33".* Ст. Заимов.

биринджѝ *прил. неизм. разг.* (тур. birinci). Пръв, първокачествен. *Искам биринджи работа. Ей тая пущина пак ти си я правия, ама се счупи.* Ц. Церковски. *Оно че стане биринджи мехлем.* Мих. Георгиев.

бир парчѐ *нареч. разг.* (тур. bir parça). Донякъде, малко. — *Ти бояджия ли си? — Бояджия, господин поручик, бир парче художник.* П. Вежинов. — *Делийски, я виж тука, оправи тая бумага, ти си бир парче писател.* Е. Манов.

бирт *м. остар.*(рум. birt). Гостилница, кръчма. *Ако се избират да издават вестник, то перото в ръка и напред; а ако се избират да дремят по биртовете, то „наздраве!"* Л. Каравелов и Хр. Ботев.

бѝр че — вж. бир да. *Е, ще олекне на селото. . . бир че сте я свършили снощи не по реда му.* А. Страшимиров.

бирюнджиклия *прил. неизм. диал.* (от тур. bürüncük). Копринен. *Бирюнджиклията му риза блестеше с жълтите нишки на коприната.* Ст. Чилингиров.

бисер *м. диал.* Огърлица от корали. *Ами щеш ли да ти купя за света Богородица менгуше, а Райке? Или бисер да ти купя?* Т. Г. Влайков.

бистраче *ср. диал.* Водно насекомо. *Толкова много се радва на очите си, че не вижда как малко бистраче бърза по водата и не потъва.* К. Петканов.

бистро *ср. книж. рядко.* (фр. bistro). Кръчма. *Мъжете излязоха за вестник и да пийнат по едно в бистрото на ъгъла.* Б. Райнов. *Долу само някоя котка прекосява черния асфалт и тук-там блещукат очите на сбутани бистра.* К. Константинов.

битанга *м. диал.* (унг. bitang). Безделник, негодник. *Опекуни и настойници — всичките до един изедници — битанги, пангалози, развали.* Мих. Георгиев.

битва *ж. остар.* Битка, бой. *Брацигово падна подир славни битви.* Ив. Вазов.

битме *ср. остар.* (тур. bitme). Обшив на дреха за украса. *Джевдет беше облечен с потури от гълъбово сукно, ишлеме с черно битме и бели сърмени гайтани.* Ц. Гинчев.

бишка *ж. диал.* Свиня. *Сега вървим по малко равнище, обиколено с гора, с изровена и разхвърлена трева. — Я бишките какво са пак сториле! . . . — сочат конярите.* К. Константинов. *Затваряй! Кой ти е позволил! Селендур! Върви си на село, там ти е мястото, върви да ореш, да копаеш! Ти, бишка, торлак, затваряй дюкяна!* Д. Талев.

бишна *св. диал.* Бутна, съборя. *Елка се спусна с писък и прегърна мъжа си. . . Той бишна жена си настрана.* Елин Пелин. — *Цеко бре, бива ли да се биете за едно яйце? — Той защо го бишна из ръката ми?* Т. Харманджиев.

благовремие *ср. остар.* Удобен случай. — *Господин Хрисантов! — извика Иванов. Хрисантов се възползува от това благовремие и се откъсна от учтивия избирател.* Ив. Вазов.

благодаря *несв. . . . рядко.* Радвам. *Всичко в тая къща, дето царуваше очевидна охолност и доволство, благодареше погледа.* Ив. Вазов.

благодушествовам и **благодушествувам** *несв. книж. остар.* (рус. благодушествовать). Живея спокойно, безгрижно; нехая. *Беят, и той беше позачул за такова мърдане на раите, но той го считаше твърде несериозно и детинска работа, и благодушествуваше, както всички турски власти тогава.* Ив. Вазов.

благоизволя *св. остар.* Благоволя. — *Госпожа, ще ли благоизволите да видите Вавилонската княгиня.* И. Адженов (превод).

благолепен, -пна, -пно, *прил. остар.* Великолепен: *Добила* [черквата] *свобода и захванала е да става по-благолепна и украсена.* З. Петров и др.

благолепие *ср. остар.* Великолепие. *Кесар Хрел обновил съвсем манастира. . . Приведен в благолепие по тоя начин, манастирът захванал да напредва и цъфти.* Ив. Вазов.

благочинен,-нна, -нно, *прил. остар.* Благоприличен. *Тих мълвеж се носи вътре, едно множество, благочинно и усмихнато, бавно се люшка, подобно водите на спокойно езеро.* К. Константинов. **благочинно** *нареч.* *Тато изважда из долапа старото Светче и се изправя пред куностаса край мама благочинно.* Т. Г. Влайков.

благочиние *ср. остар.* Благоприличие. *До тука Георги още нищо не бе видял необикновено или възмутително, благочинието на „верующите" беше пълно.* Ив. Вазов. *Аз господарева воля предавам с чест и благочиние, както подобава за пред'деспот и севастократор, твоя милост!* Ст. Загорчинов.

благувам *несв. диал.* Живея охолно, добрувам. *Бае Крачун и стрина Тота мислеха, че по сега вече те ще само да благуват на тоя свет!* Мих. Георгиев.

благуна *ж. диал.* Вид сладка круша. *А па да хапнеш от нашенските круши синявци или благуни, та да помниш, че си ял нещо сладко, нещо и насън несънувано.* Кр. Григоров.

благунов дъб *диал.* Вид горски дъб. *Гората беше почерняла. Само тук-там по клоните на някой благунов дъб все още стояха накъдрени кафяво-червеникави листа.* Кр. Григоров.

блажотии *мн. диал.* Дните от Коледа до Сирница, през които се яде блажно. — *Нищо не трябва. Само сватба трябва. — Почакай поне да мине Коледа, та в блажотиите.* К. Петканов.

блазая се *несв. възвр. диал.* Блазня се (от мисъл, надежда). *Тя тогава се блазаеше, че ако го срещне и му докаже заблуждението му, може би той да я прибере.* Ив. Вазов.

блана *ж. нар.* Едра буца пръст на нива. *Разбрах, че машината оре по-дълбоко. Обръща такива блани, каквито с моето рало никога не съм обръщал.* Кр. Григоров. *Всяка шепа пръст е минала през ръката му, всяка блана го е удряла в краката.* Г. Караславов.

бланав *прил. диал.* Блудкав, безвкусен. *Той беше към петдесетгодишен мъж, висок, снажен, малко бавен в походката и бланав в приказките.* Кр. Григоров.

блатар *м. диал.* 1. Граблива блатна птица. *Една граблива птица се изви над пътниците. — Моят приятел блатарят — презрително каза плъхът и тозчас се скри в тръстиката.* Ем. Станев. 2. Ловец на блатни птици. *Към нас се присъедини още един ловец — блатар, на име Станой, и по този начин се изравнихме — двама блатари срещу двама зайчари.* П. Незнакомов.

блезна̀ и **близна̀** *ж. нар.* Празнина. *От живите още съвременници на Фотинова, които са го познавали лично, няма вече ни един, който да е имал по-интимно другарство с него, та по техните спомени да могат се допълни блезните на живота му.* Ив. Д. Шишманов. *Коларят викна рязко, една близна се разкри в тълпата, която запушваше улицата.* Ст. Загорчинов.

блезнѝчен, -чна, -чно, *прил. диал.* Стоманен. *Полека се унесеният майстор / наведе, взе блезничното длето / и млатът.* Пенчо Славейков.

блей *м. рядко.* Блеене. *По пътя край къщи се зачува блей на агнета.* П. Ю. Тодоров. *И не се чуе по пасбищата проточен блей, нито се отекват по скалите клопатари.* А. Страшимиров. *Въртели се из водата овни и шилета и надавали страшен, потресен блей.* Н. п. Филипов.

бляска̀вица *ж. диал.* Светкавица, мълния. *Маха със сабята си надясно и наляво като блескавица и препуска.* Ст. Ботьов.

блеска̀ч *м. рядко.* Вид речна риба. *Ала как да им отнема радостта да похапнат нещо топличко и сготвено, мрянка или пъстърва, или блескач?* Ст. Загорчинов.

блесту̀нка *ж. диал.* 1. Искра. *А сега ще му дръпнем ли по едно* [шишенце ракия], *та да ни заиграят блестунки в очите?* К. Петканов. 2. Светулка. *Гората беше черна, черна беше и поляната, защото цветята се бяха прибрали. Само белият равнец светеше, сякаш върху всяко цвете бяха накацали блестунки и не мигаха.* А. Дончев.

близнѝца *ж. диал.* Стомана. *В таз торбичка има шило, / що е сума свят избило; / от близница е излено, / в огън дяволски калено.* Ст. М. Попов.

близоглѐд. *прил. диал.* Късоглед. *Минава близоглед един дъртак.* Ст. Михайловски.

близосѐд *м.* и **близосѐдка** *ж. остар.* Съсед, съседка. *— Знам те аз тебе защо бързаш ти — каза една от другарите на Пенча, комуто беше и близосед.* Ил. Блъсков. *Някой мъж погълчал жена си: защо не правиш каквото прави нашата близоседка.* П. Р. Славейков.

близосѐден, -дна -дно, *прил. остар.* Съседен, близък. *Отколе слънцето заседна, / настана нощна тишина / и зад гората близоседна / погледна пълната луна.* Д. Чинтулов.

близосѐдник *м. остар.* Съсед. *Преди да купиш един дом, трябва да гледаш да имаш добър близоседник.* А. Гранитски. *Чуваш ли? — викаше й близоседника дядо Хаджи.* Ил. Блъсков.

блѝзостник *м. рядко, остар.* Съсед. *Преди да купиш един дом, трябва да гледаш да имаш добър близостник.* А. Гранитски.

блиста̀телен, -лна, -лно, *прил. книж. рядко.* (рус. блистательный). Бляскав, блестящ. *Из блистателната зала / дето валсът се въртеше, / храбрий рицар се измъкна / от играта да почине.* Ив. Вазов.

блиста̀я *несв. книж. остар.* (рус. блистать). Блестя. *Стоеше почтително наистина, но очите й от радост блистаяха.* П. Р. Славейков.

блудѝлище *ср. остар.* Дом на блуд, на разврат. *И всичките блудници в блудилището наизскачаха от стаите си изпоплашени и ся събираха в общата стая.* П. Р. Славейков. *Радоил пламна от ярост. — Аз няма да те оставя в татарските блудилища, поразенице!* Ив. Вазов.

блу̀дничен дом *остар.* Публичен дом. *Но на часът пак дойде му на ум за един близу татък блудничний дом и упъти ся към него бързо.* П. Р. Славейков.

блу̀дно *нареч. остар.* Развратно. *Предлага и трета притча за бащата, който закла охраненото теле за връщането и покаянието на сина си, който живял блудно и разпръснал сичкото си отеческо имание.* Н. Михайловски.

блудя̀ *несв. остар.* Блуждая. *На всичкото наше зло, на всичката наша неволя причината са само и само гъстите тъмни мъгли на незнаянието, в които като слепи блудим и спрепинаме ся!* Летоструй.

блъдний дом *остар.* Публичен дом. *Лулчо угади на чисто, че са вече в блъдний дом и се сбраха с такива приятели, кои ще ги оскубят хубаво.* Ил. Блъсков.

блъска̀вица — вж. блескавица. *Ударила блъскавица и изгорила царя заедно с дома, в който той се нахождал.* Н. Михайловски.

блъскотѐвица *ж. диал.* Прекалено старание, грижливост. *От неговото наблюдателно око не избегна и подозрението, че при тая трескава и забъркана блъскотевица сигурно ще има и някаква нередовност в сметките.* Т. Г. Влайков.

блъщу̀нка *ж. диал.* Светулка. *Янюв ден дойде и блъщунката се показа. Като звездица се лъска в тъмнината и хвърка от тревица на тревица.* Др. Манчов.

блюдя̀ *несв. остар.* Пазя, щадя. *И нощем и дене не почиваше, не блюдеше животът си, не пазеше главата си.* Ел. Мутева.

блю̀кам *несв. диал.* Бликам. *Кой е покрил високите ви чела със снегове и лед и е направил да блюкат от дълбините ви тези извори.* П. Р. Славейков.

блядѝв *прил. диал.* Бъбрив. *Който говори много и невнимателно, казува ся блядив, бърборко.* П. Р. Славейков.

`лядословие *ср. остар.* Празни приказки, бръщолевене. *Естественото залягане на юношата за да угождава — в глупави блядословия, в женски гиздания, що грабват на мъжа същата му хубост и достойнство.* А. Кръстевич.

блядослòвя *несв. остар.* Говоря празни приказки, бръщолевя. *А ако направите това и ако продължите в същото време да блядословите и да лъжесвидетелствувате по вестниците, то ние имаме пълно право да ви дадем следующият ответ.* Хр. Ботев.

блях *м. рядко.* (от нем Blech). Метална пластинка за украса. *Кочиите се теглеха от два впряга коне, украсени с медни бляхове по челата.* Ст. Загорчинов.

бо *съюз, старин.* Защото, понеже. *Повинувайте ся наставником вашим и покоряйте ся. Тии бо бдят о душах ваших.* сп. Любословие.

боàз *м. диал.* (тур. boğaz). Планинска теснина. *Тук Добри и дружината му си делиха царската хазна, обрали я бяха в боаза.* Й. Йовков. *В боаза имам една воденица. Реших съм да я продам.* Ем. Станев.

бобà *м. диал.* (от тур. baba). Татко, баща. *Ами я да идем да си вземем от боба сбогом.* Д. Немиров. *Иди и пришепни на боба си на ухото да проводи птиците и при ханъмите, да ги видим и ние.* Ц. Гинчев.

бобàйко и бобàко — вж. боба. *Тя издебнала един пътник до Смолян и успяла да изпрати бележка до сестра си: „Како, бобайко не дава . . .“* Н. Хайтов. *Той смело погледна баща си. — Бобайко, наесен отивам войник.* Б. Несторов. — *Бобако, дай и мене ракийка — казал Неновият наследник.* Л. Каравелов.

бòбо *ср. дет.* Лакомство за деца — обикн. сушени плодове, леблебии и др. *Баба Ерина бръкна в джоба на сукмана си, извади сушени круши, показа ги на внучето си: — Ела, баба ще му даде бобо!* К. Петканов.

боботѐц *м. диал.* Дървена част на волска кола. *Тъкмо бяха измъкнали из дола осите, боботеца и потониците и откъм вратника изскочи синът му.* Ст. Ц. Даскалов.

бог *м.* . . . Отивам за бяла бога *диал.* Опропастявам се, пропадам. *Не само житото отива на вятъра, но и хората отиват за бяла бога!* К. Петканов.

богатѝр *м. книж. рядко.* (рус. богатыр). Приказен юнак. *Като разярен богатир Яцо се нахвърляше върху ръкойките и връзваше едри, тежки снопи.* Ивайло Петров. *Старците доскоро разказваха за руските богатири през Освободителната война.* П. Здравков.

богатодàрно *нареч. остар.* С богато дарение. *И след това пак ведно с другите свои сродници помага богатодарно и за школата в любезното свое отечество Копривщица.* Р. Попович.

богатодàтен, -тна, -тно, *прил. остар.* Който дава богат доход. *Бързаш да ся завърнеш към богатодатната политика около посолствата.* П. Р. Славейков.

богатоплòдие *ср. рядко.* Богато плодородие. *Ние пътувахме из тия тихи слънчеви сега места и се наслаждавахме на тяхното богатоплодие. Край Огоста навсякъде виждахме щедро отрупани с плодове овощни градини, млади лозя, пшеница, пъстър добитък.* Й. Радичков.

богатỳр *м. старин.* Титла, давана на българските воини за проявена храброст. *В предутринната здрачевина Аспарух позна верния си телохранител богатур Вагран.* Д. Линков.

боговѝца *ж. нар.* Обреден хляб. *В средата на трапезата се слагаше боговицата — пита от бяло брашно, нашарена специално за тая вечер.* К. Константинов. *Елате на Върбница. Тука ще разчупим боговицата.* А. Каралийчев.

богомѐрзък *прил. книж. остар.* Противен на бога, гаден. *Худоумните и богомерзки богомили пак напират към светата православна църква.* Ст. Загорчинов.

богорòдичен хляб *нар.* Обреден хляб за гощавка при родилка и др. *Стрина Венковица и Цанка се заловиха да месят прясна турта и да приготуват едно друго — нали трябва да се поканят комшийките на богородичен хляб.* Т. Г. Влайков.

богувам[1] *несв. рядко.* Владея като бог. *Душата ми е тайнствен храм, / от спомени населен, / и твоят лик богува там, / жесток и неразделен.* Ив. Вазов. *Бог богува — нека си богува.* П. К. Яворов.

богỳвам[2] *несв. диал.* Моля за просия. *Случило се да замине покрай него и един имотен търговец; просекът захванал да богува и с жаловит глас да проси от него милостиня.* Летоструй.

бодàк *м. диал.* (тур. budak). Сък, чеп. *Някой ще се опита да се пошегува: „Колко са бодаците на тоягата ти?“* Ивайло Петров.

бодаклѝя *прил. неизм. диал.* (тур. bodaklı). Съковит. *Носеше дълга бодаклия тояга, излъскана от времето като папски жезъл.* Ивайло Петров.

бòдка[1] *ж. остар.* Най-малка, най-малоценна монета, една трета от парата. *Селянинът криволяво си впрегна воловете, потъркoли се в празната кола и хайде назад, без пари, без бодка.* Ил. Блъсков. — *Опропастили ви и не ви оставили ни една пара, ни бодка?* П. Р. Славейков.

бòдка[2] *ж. диал.* Нещо остро като игла; бодил. *Бориките и елите имат бодки наместо листа.* Др. Манчов.

бодлѝнка и бодѝнка *ж. диал.* Бодлив плевел по нивите. *Краката ми се изподраха от стърнита и къпините, ръцете ми нацъфтяха от бодлянката и паламидата.* Ст. Ц. Даскалов. *Очите*

му се вънвираха диво в незабележимите за погледите на коопераmорите бели топчета на паламидата, цъфнала тук-там из гънките на житната площ, вълчите ябълки и белозъбите лепки на бодянката. Ст. Ц. Даскалов.

боеда̀к — вж. буядак. *Такова е тъдява, другарю подполковник. Навсякъде е един боедак, да те пази господ.* К. Кръстев.

боѐрин *м. остар.* (рум. boier от бълг.). Знатен или богат човек, болярин. *Познавам там влиятелни боери, депутати и журналисти.* Ив. Вазов. *Господ и пречиста майка божия да те поживят, боерино.* Ив. Вазов. *На този събор присъствуваха много архиереи, свещеници, калугери, боери и много народ и сам царят.* Р. Каролев.

боѐц *м. . . . остар.* Побойник, размирник. *Не боец, не кавгаджия, но кротък.* Летоструй.

бо̀жа се *несв. възвр. нар.* Кълна се. *Той напразно се силеше да ободри другарите си и им се божеше, че на всяка минута очакваше да въстане Бяла-черква.* Ив. Вазов. *Представете си тоя клетник, вглярят — почнал да се божи на самите тях, кумовете си, че не ги познава!* А. Страшимиров.

бо̀жек *м. диал.* Просяк. *Ето един сляп просек, ама и той другояче облечен, не като нашите божеци.* Т. Г. Влайков.

Божѝк и Божѝч *м. диал.*Коледа.*Тая година първият сняг падна много по-рано, далеч преди Божик.* Д. Талев. *Зад много планини, тоз път Божич сами посрещнаха юнаците.* К. Христов. *На Божич — кравай, на Благовец — агне.* Ст. Загорчинов.

бо̀жикни *прил. диал.* Коледен. *Скоро жените сложиха и обеда — днес рано се обядваше, от нетърпение след дългите божикни пости.* Д. Талев.

бо̀жкем *нареч. диал.* Уж, божем. *Божкем са те пратили да ни помагаш, а то — само дето ни мътиш водата.* А. Гуляшки.

божо̀ дърво̀ *диал.* Вид ароматно градинско растение. *Пред отвода на къщата са най-хубавите и най-меризливите цветя — шибой, седеф, босилек, божо-дърво и покрай самия плет лехичка здравец.* Т. Г. Влайков.

божу̀р *м.* Обра божура. *диал.* Засрами се, изчерви се. *Като чу това, Малък Крушко веднага обра божура, както се казва на село.* Б. Обретенов.

бо̀зав *прил. нар.* (от тур. boz). Сив. *Бай Ганю беше облечен в бозави шаечни дрехи.* А. Константинов. *Свободниците бяха яки, сурови пастири с кръгли калпаци и дълги бозави клашници.* Ст. Загорчинов.

бозалъ̀к *м. диал.* (тур. bozalık). 1. Трева садина. *Вчера я клепах* [косата], *но бозалъкът я яде.* М. Яворски. *Таз трева се казва бозалък — обясни Хубен.* Й. Йовков. 2. Целина, обрасла с едра трева. *Аз ги турям много по-долу от нашето царуланско хоро, което тропаше върху бозалъкът.* З. Стоянов.

бозана̀ *ж. диал.* (тур.-пер. bozahane). Бозаджийница. *След това взе да излиза вечерно време по бозаните, тръгна с по-големите ергенчета по седенки, влюби се.* Ил. Волен.

бозгу̀н *остар.* (тур. bozgun). 1. *прил. неизм.* Размирен, сму̀тен. *Помниш ли, мамо, знаеш ли, майко, / когато беше бозгун година, / кога отидох пусти хайдутин.* Нар. песен. 2. *м.* Смутно време, размирица, бозгунлук. *Веднъж каже син, веднъж унука. А на други разправяла, че го намерила в бозгуна, е! — преди петнайсет години, когато пак тъй бягали от тези кърджалии.* Й. Йовков.

бозгунлу̀к *м. диал.* (тур. bozgunluk). Размирно време. *Помниш ли бозгунлука? Щяха да те утрепат тогава май с читаци.* Ц. Церковски.

бо̀зев — вж. бозав. *Насно̀ва вълнена прежда, изопна стан и изтъка бозев шаек за дрехи на мъжа си.* К. Петканов.

бозевина̀ *ж. диал.* Сивота, сивина. *Множество калпаци с различни цветове и дъна бяха натрупани по лавиците — едни рунтави, други подстригани тъй, че тяхната бозевина изглеждаше като лакирана и накъдрена на ситни кръжила.* Ст. Чилингиров.

бозеня̀в, бозина̀в и бозиня̀в *прил. диал.* Възсив. *Момците бяха в родопски шаячни дрехи — бозенявн, не много дънести потури.* Б. Несторов. *Хвали се — рече Тошката, огънал се в отънялото си палтенце и бозинявите потурки.* Д. Бозаков. *С бозинави потури нещастният бе климнал бледото си и измъчено лице.* К. Величков.

бозиро̀г *м. диал.* Вид смок. *Цял настръхнах от ужас, когато видях бозирог да бозае от млечна крава.* К. Петканов.

бозлу̀к *м. диал.* (от тур.). Целина, бозалък. *Нека изорат най-напред голямата нива от бозлука.* Й. Йовков.

бо̀зляв *прил. диал.* Сив, бозав. — *Здраве да е — думаше си честичко и като си крехнеше бозлявото калпаче, ходи пак подир колата.* Ил. Блъсков.

бозмасъ *прил. неизм. остар.* (от тур. bozma). 1. Смесен, от смесена порода. *Шемши бей мюфтията яздеше на един бял, арап-бозмасъ кон.* Ц. Гинчев. 2. Неистински, развален, фалшив. *Той има своите причини да прави това, но вие имате ли ги, за да се солидаризирате с*

него и прегръщате омразата му, вдъхвана от най-низки подбужд. ...., на завистлив писател-бозмасъ? Ив Вазов.

бòзяв — вж. бозав. *Чист, спретнат беше тоя старец, с бозяви потури и морав пояс.* Й. Йовков. *Надигна се най-подир от одъра си свети Петър и както си беше в бозявото расо, затегна жълтата петелка на яката и бос слезе да отваря.* П.Ю. Тодоров.

бойл *м. книж. остар.* Първобългарски болярин, велможа. *Боилите, които придружаваха хана, се втурнаха към него, поеха го от коня на ръце и го отнесоха към аула.* А. Каралийчев.

бойлема — вж. байлама. *Македонците седнаха на лавиците и придружаваха бойлемата на Костакия с гръцките патриотически песни.* Ц. Гинчев.

бойлѝя *прил. неизм. нар.* (тур. boylu). За пушка — с дълга цев и точна стрелба. *Първа рана — от пушка бойлия, / втора рана — от сабя фрингия.* К. Христов. *Имало едно време един млад юнак с остра сабя и пушка бойлия.* Д. Талев.

бойòвник *м. остар.* Боец, воин. *И пак конница, и пак пеша войска! Самото соколово око не би могло да преброи тия хиляди бойовници.* Ст. Ботьов.

бок *м. диал.* Страна, хълбок. *Тии два бока (северний и западний) на зданието бяха цели обновлени.* Неофит Рилски. *Приближи се той до една стара тръвна, подложи си лявата ръка на бока на тръвната.* Ц. Гинчев. *И боковете ми усещаха влиянието на леглото, което не бе пухово.* Ив. Вазов. *Тук пред погледът изпъква някаква изблещена фигура ... но-напатък, подпрял ръка на бок, продава сербезлик някой* Sonntagsreiter, *а отвъд пък намусено смахмузва легендарно опашатия си кон някой старши стражарин.* Пенчо Славейков.

боклатѝсам *св. диал.* (от тур. boklatmak). Замърся, оплескам, разваля. — *Досега сте работили добре — казал друг кадия, — но накрая сте я боклатисали.* Хр. Бръзицов.

боклатмъ̀ш *м. диал.* (тур. boklatmış). Поскерко. — *Свърши се тя! — допълни бай Ганьо и като се приближи до масата, пошепна тихо на другарите си: Стамболов ефенди боклатмъш!* А. Константинов.

боклу̀к *м. ... диал.* Тор. *Или пък да не ходи да оре нито на Шутила, ни на Дервишка могила, ами да иде да кара боклук на малкото ниве на Стояновец.* Т. Г. Влайков.

бòкол — вж. бъкел . *Седат на поляната и искат вода да пият. Овчарчето донася бокол с вода и те жадно пият.* К. Петканов.

бол[1] *ж. диал.* Болка. *Аз спотаих и бол и кипналата злъчка.* Ив. Вазов. *Голите стени дебнат само да паднат възглава — от бол едвам усещана.* П. К. Яворов. *Всяк удар твой и скок, и тръпка е грижа, страх ил бол, ил страст.* Ив. Вазов.

бол[2] *разг.* (тур. bol). 1. *нареч.* Много. — *Имал си бол пари — платил си я.* А. Константинов. *Отворила се бе приказка за фасула, че тая година не щяло да го има бол.* Т. Г. Влайков. 2. *м.* Изобилие. *Осман Пазвантоглу обещал на габровските първенци, че ще им намали данъците. Ах, какъв бол щял да настъпи тогава.* Й. Радичков.

бол[3] *м. остар.* (от нгр. μπόλι). Ваксина. *Болът, както е вече доказано, може да запази човека от сипаница само няколко години.* Летоструй.

болàким *частица, диал.* (от тур.) Дано. — *Очукаха ръжта и ченицата чукат, мелят и ядат, дано ги червеи смелят болаким! — допълни майката.* Г. Караславов.

болджà *нареч. диал.* (тур. bolca). Множко.*Па и греховете, дето са написани, и те са май болджа!* Мих. Георгиев.

бòле *нареч. остар.* По-добре. *Боле голям залък да лапнеш, а не голяма дума да кажеш.* Нар. пословица.

болè *ср. рядко.* (фр. bollée). Подсладено вино с ябълки и други плодове. *Асен се доближи до бюфета и си поръча боле.* Д. Кисьов. *В напълнените вази от кристал / — боле и сидър сок от портокал.* Ем. п. Димитров.

болèзън *ж. остар. и диал.* 1. Болка. *Майка ви с болезни ви е родила.* С. Радулов. 2. Болест. *Стоян беше болен от тежката болезн.* П. Хитов. *Тогаз света слетяла грозна участ: / глад най-напред, а после труд, болезни.* Ив. Вазов.

бòлест *ж. ... остар.* Болка. *Някое кораво тяло като лакът беше се опряло о гръбнака ми, притискаше го. Аз примирах от болест, тъмни петна ми се замяркаха из въздуха.* Ив. Вазов.

болèя *несв.* 1. *остар.* Боледувам. *Всичко живо заболява и более повече или по-малко от някоя болест.* Летоструй. 2. *нар.* Силно милея, грижа се, изпитвам болка и състрадание. *И колко болееше за мене и за дома.* Т. Г. Влайков.

боллу̀к *м. разг.* (тур. bolluk). Изобилие. *Расъл в млади години между мед и масло, обличан в коприснени ризи и сърмалии дрехи, навикнал на слуги, на пари, на боллук, беше в младините си едно чудо.* Мих. Георгиев.

бòлта *ж. остар.* (рум. boltă). Магазин, дюкян. *Около стените бяха търговските дворове (безестен) с болти гръцки и арменски.* Ел. Мутева. *Те имаха в Арбанаси своя болта на два ката с шестдесет железни прозорци, иззидана само от камък и тухли, в която се държаха коприненените платове.* Ц. Гинчев.

болясвам *несв.*, **болясам** *св. остар.* (нгр. *μπολιάζω*). Ваксинирам. *Зарад това, мила майко, дай да ти болясат детето.* Й. Груев.

бомбаширен *м.* — вж. бумбаширин. *От Цариград е тръгнал вече един бомбаширен, който отива да търси този поп.* З. Стоянов.

бонджур *м. остар.* (фр.-рум. bonjur). Вид горна женска дреха до кръста, обикновено подплатена с кожи. *Той купи хубав чер атлаз и даде го да й ушият нов бонджур. Бонджурите тогава току-що бяха излезли и всички по-лични моми и невясти се труфеха с тях.* Т. Г. Влайков.

бонз и **бонза** *м. книж.* (япон. bonso). Будистки монах. *Всички почитаха Хара-Карасута — Кхи-Яцамура за неговото хлътнало-восъчно лице на свещеноюродив бонз в храма на богиня Ци.* Ив. Вазов.

бора *ж. диал.* (ит.-тур. bora). Буря. *Она нощ особено стана една толкова страшна бора от вятър и дъжд, щото причини в башнята големи повреди.* Х. Пашов.

боран *м. диал.* (ит.-тур. boran). Силен, буен вятър. *Любя, гори, ваште песни / и борани буйни, / ваште волни самотии / и потоци руйни.* Ив. Вазов.

борец *м. . . . диал.* Великденско яйце, което чупи другите яйца. *Малчо извади своя борец и поиска да се чука с баща си.* К. Петканов.

борище *ср. диал.* Място за борба. *Не ми е оставало време да търся нито мама, нито татко, а съм се губил сред стъпките на ония спретнати мъже, които препускат коне, играят ръченица, хора и се борят на борището.* К. Петканов.

борка *ж. разг.* Бормашина. — *Дай ми борката. — Ето, вземи я — и той му подаде бормашината, с която досега бе пробивал дупки.* И. Мартинов.

борница *ж.* Изгасих ти борницата *диал.* — светих ти маслото, убих те. *„Слизай, мюфти Али, че сега ти изгасих борницата!“ Тогава чак омекна. Донесе един качамак — в масло се върти.* Н. Хайтов.

борозан *м. диал.* (тур. borazan). Тръба за свирене. *Едни от нас през шепа, обърната в тръба, запригласяха на едните, а други— на другите борозани.* Ст. Чилингиров.

борун — вж. бурун. — *Какво наричаш борун? — Борун — бърдчина като тази — хе.* Ив. Вазов.

боруна *ж. диал.* Брана. *Тъй е, всичко трябва. Какво не трябва сега — и плуг, и боруна, и всичко.* Й. Йовков.

борчак *м. диал.* (тур. burçak). Кръмно растение подобно на фий. *Кой една брезна от полянката надзел, кому еди-кой вол борчакът изпасъл, гюрултии, патърдии. . . и сичко това става пред черквата.* Ил. Блъсков.

ботанизирам и **ботанизувам** *несв.* и *св. книж. рядко.* Изследвам и описвам растителността. *Ст. Георгиев, който е ботанизирал по двете грамадни планини на България, Родопите и Рила, възползувал се е от случая и заедно с колекцията от тяхната флора поднася ни и описанието им в ороидрографическо отношение.* Ив. Вазов. *Но днес географически Мусалла с горните чалове принадлежи към Родопите. В това се е уверил и покойния професор Ст. Георгиев, който е ботанизувал по тия висове около един месец.* Ив. Вазов.

боти *мн. рядко.* (фр. bottes). Вид зимни обувки. *Поръча си и — дявол го знае от каква вече борса! — дълги френцузки боти от европейски светлокафяв кром.* Д. Калфов.

ботор и **ботур** *м. диал.* Пън, дънер. *Качеството им* [на дървата] *било много лошо. По-голяма част от тях били ботори и корени.* Пресата. *Изтегли от дръвника шумнати вършини и закълца на големия ботур.* Ст. Ц. Даскалов.

ботрак — вж. бутрак. *Еднъж две мулета, покрай една ливада, / трънлив пасяха бурен . . . — О, каква услада — / Провикна се едното . . . — Как / е вкусен тоз ботрак.* Ст. Михайловски.

ботурешки *нареч. диал.* Тъпо, намръщено. *Затова си вземете бележка, другари, а не ни гледайте ботурешки, когато ви критикуваме!* Ст. Ц. Даскалов.

ботуросвам *несв.*, **ботуросам** *св. диал.* — вж. буторясвам. *Любен се приближи до него. Момчето очакваше Витков да го ботуроса с лакътя си, както той имаше навик да прави с всички деца.* Г. Русафов.

ботурясвам *несв.*, **ботурясам** *св. диал.* — вж. буторясвам. *Тя бе устата, можеше всичко да прриказва с мъжете и всякак да ги закача. Нека се опита някой да я попипне и ще го ботуряса.* Ст. Ц. Даскалов.

ботфорти *мн. остар.* (фр. bottes fortes). Ботуши. *Голос си притури още нещо, като еполети и високи лъскави ботфорти.* Ив. Вазов.

боца *ж. диал.* (от ит. bozza). Стъкло, бутилка. *Край средната маса беше се скълмил един човек над паница ястие и боца вино.* Св. Миларов.

боцка *ж. диал.* Бод, острие. *При сгощния им разговор той каза на жена си: — Ти си като камшик зад гърба ми. Остен с дълга боцка и само ме ръгаш в хълбоците.* Д. Талев.

бочен, -чна -чно, *прил. диал.* Страничен. *Попът въведе Драга право през царските врата, когато тя инстинктивно поиска да мине покрай темплото, за да влезе през бочната врата.* Ив. Вазов. *Филович му се видеше малко студен. Той предполагаше други бочни причини, чужди на техните лични отношения.* Ив. Вазов.

бо̀чечки *нареч. диал.* Накриво. *Скоро ще те пратя с другите жени на кооперативното. . . Ще те впрегнем и тебе в общото. . . Не ме гледай така бочечки.* Кр. Григоров.

бо̀чка *ж. диал.* 1. Бъчва. *И им сакат по бочка ракия, / и им сакат по две бочки вино.* Нар. песен. 2. Бъклица. — *Ей ви вази и булката Пена / вече чака на къщния праг, / давай бочката — ради ергеня / да се чукнем ей тука на крак.* Н. Марангозов.

бошандѝсам се *св. възвр. диал.* (от тур.) Раздвижа се. — *Много не може да се трие то, синко, че може да се бошандиса пак кръвта.* Ц. Гинчев.

бошандѝсвам *несв.*, **бошандѝсам** *св. остар.* (от тур. boşalmak). Изпразвам. *Но тия мъшави ожидания поотлекнаха, когато дядо Добри се научи от циганите у Геран, че Алиш и Джевдет си бошандисали пушките и единият се убил, а другият си убил коня.* Ц. Гинчев.

бошбуазлъ̀к *м. остар.* (тур. boşboğazlık). Бъбривост. *Няма да патя аз добро с тоя мой бошбуазлък, но хайде да видим, говореше той.* З. Стоянов.

бо̀шлаф *м. разг.* (тур. boş и пер.-тур. lâf). Празни приказки. *Идеали! Бошлаф! Личното наше земно доволство — ето идеала.* А. Константинов. — *Та какво казваш. . . ще го има ли този втори фронт, или всичко ще излезе бошлаф?* А. Гуляшки.

бою̀вам *несв. остар.* Бия се, воювам. *Аз ще да боювам заедно с вас за свободата.* Ст. Ботьов. *Любовта не се турга с ръка и с ръка не се отмахва. . . тя капризиозно боюва с человеческата воля и повечето пъти с победа я покорява.* Ст. Ботьов.

боюндру̀к *м. диал.* (тур. boyunduruk). Ярем. *Ще снема, казва, боюндруците на воловете и ще ги натиря, няма да правя чифчилък.* Й. Йовков.

боямба̀ *ж. диал.* (от тур. boyunbağ). Кърпа или шалче за около шията. *Челебията се отби в дюкяна, купи си широка, дълга, вълнена „боямба“.* Ст. Заимов. *На места по дървените кепенци на дюкянчетата се развяват пъстри боямби.* П. Ю. Тодоров.

брабо̀нка *ж. диал.* Топчица, зърно, сачма. *Докторът гръмна, но видя, че дивечът избяга нататък здрав и читав, незасегнат от брабонките.* Ив. Вазов.

бра̀ва *ж. нар.* Глава дребен добитък (овца, коза). *Брави има две хиляди, а коне петстотин.* Ив. Вазов.

бра̀вий *прил. книж. рядко.* (рус. бравый). Храбър, смел, юначен. *Отговаря бравий Кракра: / „Ой те тебе, цар Василий, / дори свети ясно слънце / на моите гари очи, . . / я не давам влас ни косъм / от Перника да се кътне.* П. Р. Славейков.

бра̀га *ж. книж. остар.* (рус. брага). Домашна бира. *Кога Святослав свърши клятвата, поднесоха му здравица — чаша с брага.* Ел. Мутева.

брадѝ *несв. диал.* Забраждам. *И гледа как стринка Ирина с просълзени очи гласи Петранка, бради ѝ нова кърпа.* Ц. Церковски.

брадя̀га *м. рядко.* Брадат човек. *Ако те подгонят англичаните, като заек ще хвърчиш. По-бързо! — обади се един брадяга с лула.* А. Каралийчев.

бран[1] *ж. старин.* Война, битка, бой. *Бран кървава се дигна по цялата българска страна. Брат срещу брата стана — и син баща си в кърви потопи.* Н. Райнов. *И скоро пред Солун побеля полето / от шатри. Обсада. И почна се бран.* Ив. Вазов. *Подире му мълком, окъсани, бледи, / тълпят се бездомници жадни за бран; / в очите им греят мечти за победи, / в душите им тътне възбуден вулкан.* Хр. Смирненски.

бран[2] *м. диал.* Водна вълна. *Тунджа мята бранове въз брода, раздрана от камъни и ракитак.* П. Ю. Тодоров. *Морето припряло брегът песъчливий / со бранове кротки го гали.* Пенчо Славейков.

бра̀нен, -нна, -нно, *прил. старин.* Боен. *Там роден съм! Там деди ми / днес почиват подземя, / там гърмяло тяхно име / в мир и в бранните поля.* Ив. Вазов. *Утихнаха бранни полета, сви знаме война триумфална.* Ив. Вазов. *И българин съм не заради твойта слава / и твойте подвизи и твойта бранна сила, / а зарад туй, че съм безсилен да забравя / за ослепените бойци на Самуила.* Ат. Далчев.

бранѝца *ж. нар.* Стадо от купени овце или говеда. *За това има други хора — браничари — които ходят от село в село, та берат овце, говеда и набират цяла браница (сюрия), па ги карат в Цариград.* Й. Груев.

бранича̀р *м. нар.* Закупвач на браница. *Популярната песен Смъртта на млад Димитър, в която се възпява смелият заможен българин, браничарят и търговецът Димитраки х. Тошев от Враца.* Б. Ангелов.

бра̀нник *м.* 1. *старин.* Воин, войник. *Той помнеше ромейското упорство — и в наметта му плачеха за мъст избитите вожди и бранници.* Н. Райнов. *И сред кипежа на кървава битка / втурнах се мълком след нейния лик. / Сред редовете на бранници прашни / хиляди мечове хванах в ръце.* Хр. Смирненски. 2. *остар.* Член на фашистка организация у нас преди 9. IX. 1944 г. *Оттука ме насолили здравата: „Баща му изключен от партията, той бранник в миналото, а сега с кариеристични домогвания . . . и прочее и прочее!“* Ст. Ц. Даскалов. *Вечерта в коридора на комендантството имаше навалица, но беше тихо. Легионери и*

бранници, с изнежени лица, побледнели от вълнение нетърпеливо оч..кваха п: зата на комендавта. Х. Русев.

брантѝя *ж. разг.* (от тур. bırakmak). Стара развлечена жена или мома. *Това бяха кадъни по всяка вероятност, защото само глас се чуваше, а хора се не виждаха, с изключение на някои стари брантии, които нямаше защо да се вардят.* З. Стоянов. — *Брантия мръсна! — гледаше я кръвнишки чичо Продан и смучеше бързо цигарата си.* Г. Караславов.

брат *м.* . . .Х в а н а т м е б р а т я т а *диал.* Ядосам се, кипна, побеснея от яд. *Махай се от очите ми. Не искам повече да те гледам. Върви си, докато не са ме хванали братята!* К. Петканов.

братѝна *м. разг.* Брат, побратим. — *Хей, братино, не подминавай така. Заповядай да ми видиш бакалницата.* Кр. Григоров.

брашѝнка *ж. диал.* Отвор пред воденичен камък, през който пада брашното. *Камъните бръмчаха, брашното се сипеше из устата им — през брашинките и падаше в подовете на струя като бяло ленено повясмо.* Ц. Гинчев.

брашнò *ср.* . . .Л е г н а н а б р а ш н о *диал.* Покоря се, капитулирам. *Ще легнат на брашно, женките!. . . Погледнете картата. Германия е като въшка, а Русия като слон. Слон и въшка — ха, въшко, бори се!* М. Ягодов.

брашня̀нка *ж. диал.* Килер, в който държат брашното. *Мъж ми, като ме доведе в тази къща, най-напред в одаите до брашнянката влязох.* П. Ю. Тодоров.

брѐдни *мн. книж. остар.* (рус. бредни). Измислици, измишльотини. *И наистина, г-да поети, ако редакциите на нашите литературни списания са готови да обнародват бредните даже и на идиотите, то барем вие бъдете малко по-умни от своите учители.* Хр. Ботев.

брежлѝнка *ж. диал.* Малка земна издатина. *Русалиите прерипват на криваците си брежлинки и долинки, носят се като духове.* Ст. Ц. Даскалов.

брезнà *ж. нар.* Бразда. *Аз орях, а тя вървеше подире ми с една торба и пущаше зърна в брезната.* А. Каралийчев.

брѐкина *ж. рядко.* Дребно горско дърво с кафяви, лъскави, топчести плодове. *Шумата на дъба е почнала да става медночервена. . . на брекината и бука — портокалево-червена.* П. Росен.

брѐкна *св. диал.* Набъбна, цъфна. *Сливите винаги са бързали, та и тая година първи се усмихнаха на слънцето. А пък бадемите изведнъж брекнаха, отвориха розови устни.* К. Петканов.

брѐкнал *прил. диал.* Бликнал, набъбнал, нацъфтял, пълен с живòт. *Има нещо по-скъпо и по-прекрасно от миналото. И то не е малкото розово облаче, пронизано от слънчев лъч, нито брекналият гръб на равнината, нито свежият въздух, а неговата жажда за живот.* К. Петканов.

брѐнен, -нна, -нно, *прил. старин.* Тленен, краткотраен. *Те съставят голямата част от тълпата, която придружава неговите бренни останки към гроба.* Пенчо Славейков. *Дойди, но с подвиг увенчай / ти твойта бренна суета / и нека бъде твоят край / една усмихната мечта!* Д. Дебелянов.

брестя̀ *несв. диал.* Паса кози в гора. *Баща му го гони по високи гори, по дълбоки доли, овце да пасе, кози да брести.* Ил. Блъсков.

брехтѐне *ср. диал.* Пръхтене. *Ако някой селянин, както си почиваше на трема през най-горещия час на деня, чуваше в леса стъпки на глиган или далечно брехтене на елен, той забравяше и почивката и горещината и като грабнеше, що му падне под ръка, отиваше да гони лова.* Ст. Загорчинов.

брѐхча *несв. диал.* Пръхтя. *Уж се хвалиш, че можеш да носиш цял чувал на гърба си, пък взе да брехчеш като нашата, ваклестата овца, дето няма мляко да задои и агнето си.* Кр. Григоров.

брѐцвам и **брѐцам** *несв.*, **брѐцна** *св. диал.* Издавам своеобразен звук (за бивол); рева. *По улицата мучеха говеда, брецаха биволи.* Ст. Ц. Даскалов. *Тъкмо на най-стръмното място на пътя, на най-голямото надолнище, биволите брецнаха, побягнаха.* Пелин Велков.

бриг *м. остар.* (англ. brig). Кораб. *Палуба била пълна с пасажири, без оръжия. Екипаж е слаб, а вече ясно може да се види крепост и сила бригу, кой иде бързо на них.* С. Радулов. *Подир минута лекий бриг отмина / към бреговете африкански пак, / а ние — към далечната родина.* К. Христов.

брѝга *ж. диал.* (ит. briga). Грижа. *Тя оставила малката си рожба на попечение на своите роднини, които, вижда се, малко са имали брига за бедното, лишено от майчини грижи, сираче.* Ив. Д. Шишманов.

брѝзги *мн. книж. рядко.* (рус. брызги). Пръски. *И като се обърна по гърба си, той почна да нанася такива немилостиви удари с нозете си по повърхността на разпенената вода, щото бризги летяха чак до тавана.* А. Константинов.

бриздя̀ *несв. диал.* Пръскам се, нося се. *Дълбоко дишат планините, / в полята нощен хлад бризди.* Сл. Красински.

брѝзна *св. диал.* Бликна, пръсна се, плисна се, разлетя се, лъхна. *Из угасналите му очи, като из два тъмни кладенци, бризнаха сълзи и обилно обляха сухото му лице.* Елин Пелин. *Нещо*

се скъса в ухото му. Извика от болка и се олюля. Усети, че по страната му бризна нещо топло. Кл. Цачев. *Бризна утринникът и листата на зарзалата тихо прошумоляха.* Кл. Цачев.

брич *м. диал.* Бръснач. *Никола бричат бербере / със позлатени бричове.* Нар. песен.

бродѐж *м. рядко.* Оживление, кипеж. *Едновремешният му жив интерес към литературата изпълня душата му с честолюбиви помисли и предизвиква в нея такъв бродеж, за какъвто и той сам едва ли се е надявал.* Пенчо Славейков.

брòдник *м.* и **брòдница** *ж. нар.* Според народното поверие: 1. Мъж или жена, които бродят нощно време и правят различни „магии". *Дали вода да светява / със ниски поклони, / или бродници от нейде / с молитви да гони!* Ив. Вазов. *Ти смътно се мяркаш / из морната памет, / кат бродница сънна / в бездънна гора.* Д. Дебелянов. *А отроците вярваха на клеветите, че бил ближен с бродници нощни и нечестиви сили.* П. Константинов. 2. Дух на мъртвец, който броди нощно време. *И само отминва на Лазаря гроба / и Лазаря люто проклина / „О, бог да даде нестопен да останеш! / Дух бродник духът ти да стане.* Пенчо Славейков.

брòднина *ж. остар.* Някогашна такса за преминаване през брод или мост. *Аз съм дошел да се оплача. Мене ме постави архонтът при моста на Етъра — срещу Самоводене, да сбирам броднина. Твоите хора не плащат.* А. Каралийчев.

брòждав *прил. диал.* Грапав, сипаничав. — *Е, Богдане, чорбаджията ти направил тогава едно добро, па и ти сега трябваше да му се наплатиш — каза един от селяните, с широко, тлъсто, брождаво лице.* Хр. Максимов.

брỳка *ж. диал.* Пъпка по тялото, буца на главата. *Лицето му има на дясната ланита (буза) една черна брука голяма и космата.* П. Р. Славейков.

брỳмбалче *ср. диал.* Бръмбарче. *Влезли му в главата брумбалчета.* П. Р. Славейков.

брỳхна *св. диал.* Грухна. *Сиви, полудиви свине брухнат, уплашат конете и се изгубят в лонгоза.* П. Росен.

бръбòй *м. остар.* Картоф, барабой. *У Италия начнали да садят бръбой едва на края на преминалото столетие.* Летоструй.

бръв *ж. нар.* Мост само от едно дърво. *Те двамата, като вълшебни някакви самодиви, преминаха бръвта и той внимателно гледа как по сребристите води на гладката река пълната луна бе отхвърлила сенките им.* П. Ю. Тодоров.

бръконѝя *ж. остар.* Бъркотия. *При всички вътрешни бръконии и буни. . . Турция не остана надире от духа на времето.* Всеобща история.

бръляв *прил. диал.* Мръсен. — *Борисе — викна му баба Тонка, — мълкни! Онемей! Проклета да съм, що те родих такъв бръляв.* Сл. Трънски.

бръ̀нтѝя — вж. брантия. *Тая заран дойде от страна на нейна милост някоя си хлевоуста бръштия.* Ив. Вазов.

бръстѝна *ж. нар.* Сурова вършина за хранене на добитък. *Топела се гората за пасища и ниви, пържили я за въглища, кършили я за листе и бръстина, та одрипавяла, сиромашката.* Н. Хайтов. *Още днеска подкарвай козите. Ала гледай добре да ги храниш. Да им сечеш бръстина в гората.* Ран Босилек.

бръстѝ *несв. диал.* За животно: яде зелена шума. *Сиви сьм козици пасла в зелена гора да бръстят, зелена трева да пасат.* Нар. песен. *Млади гъсеници бръстеха млада шума в гората и всичко живееше, трептеше, дишаше хармонично.* Й. Радичков.

бръсяци *мн.* (**бръсяк** *м.*) *диал.* Прозвище на селяни от Крушевско. *Тук имаше много и от едроглавите, със сплескани тилове бръсяци, които гледаха изпод вежди с остри или хитри, лукави погледи.* Д. Талев.

бръ̀твàч *м. рядко.* Бърборко, плямпало. *Да, такъв беше Далайлама. Той беше и празен брътвач на кухи анекдоти, и в пълния смисъл на думата талантлив и солиден адвокат.* Д. Немиров.

бръ̀цна *св. диал.* Попаса, хапна. *Ставаше от сред нощ и дорде другите пуснат добитъка и го изкарат на паша, Манчовите крави бяха опасли слоговете, бяха бръцнали и по малко от чуждото жито.* Кр. Григоров.

брѐчник *м. диал.* Надиплена женска дреха около кръста; вълненик. *Елекът беше ненужно пристегнат над бръчника около и без това тънкия ѝ кръст.* А. Христофоров. — *Хайде де. . . ето на — посегна Евстатиев и я ощипа по бедрото, покрито единствено от бялата риза под бръчника.* Т. Харманджиев.

бряз *мн.* брѐзи *прил. нар.* За бивол: с бяло петно на челото и опашката. *Два брези бивола — отпред ги шопче тегли / за тежкия синджир в обтегната ръка.* Пенчо Славейков. *По едно време съгледа, че брязата биволица се е спряла и яде нещо.* Ил. Волен.

бубàйко — вж. бобайко. — *Бубайко и майчинка се мусят в къщи — смигна дяволито Азисе Торлакова. — Ама ако остане на мене, хем ще изляза, хем ще се открия.* Б. Несторов.

бубонѝкам си *несв. диал.* Шепна си, шушукам си. *И тъй като те дълго си бубоникаха, значи работата беше доста важна.* Ст. Ц. Даскалов.

бубо̀нка *ж. диал.* Плодът на черницата. *Отвъд — черниците! Какви им са огромни бубонките! пък сладки като мед!* К. Христов.

буга̀ *м. диал.* (тур. boğa). Бик. *И да знаеш, че всяко имане си има таласъма, — може да се яви като куче, като маймуна, като буга.* Й. Йовков.

бугара̀ш *м. рядко* (ср. бугараш). Българин. *Па имаме и други средства йощ / за всички якоглави бугараши.* Ив. Вазов. *Сръбският пост, казват, се пазел от брадясали чичовци-опълченци, които отстъпили във вътрешността след незначителна схватка с голобрадите бугараши.* В. Карагьозов.

бу̀гор *м. книж. рядко.* (рус. бугор). Издигнато място, могилка, малко възвишение. *Жените и недъгавите гледаха да намерят камък или бугор пръст, за да стъпят и гледат по-добре.* Ст. Загорчинов.

будаля̀в *прил. диал.* Глупав. — *Е-х, будалявата Захра пее! — разсмя се Нихад. — Разправя баща й, че е глупава.* Л. Александрова.

будѐя *несв. диал.* Стоя буден, будувам. *Тогава веднага си припомни, че Марли бе му предсказал, че ще бъде посетен от един дух, когато часовникът удари един. Той ся реши да будее, доде мине това време.* сп. Наука.

буджа̀к *м. диал.* (тур. bucak). Кът, ъгъл, обикновено до огнището. *Аз я обичах тая част от нашия дом, наричана къщи, с огнището и с малкото кътче край него, до бурията, което зовяхме с голямото име буджак.* Т. Г. Влайков. *Леля Рада и леля Стояна самодоволно са седнали в буджака, отпочиват си и си приказват нещо.* Т. Г. Влайков.

буднѐнце *ср. диал.* Малък съд за ракия. *Хаджи Генчовица станала, излязла и донесла из другата стая такова едно калаено будненце, което приличало на риба нагоре с опашката.* Л. Каравелов.

буду̀вам *несв. рядко.* Стоя буден, бодърствувам. *Настъпи нощ. До зори майката и бащата будуваха, не се и съблякоха.* Е. Коралов. *Докога съм будувал и кога заспал — не знам. На заранта Ариф ме събуди — вече приготвен, с товарени коне.* Н. Хайтов.

буена̀к и **буенѐк** *м. диал.* Вид буйно хоро. *Когато всички се дръннаха и затропкаха алфатарски буенак — хорото на равнината, — той остана сам.* Ст. Ц. Даскалов. *Буенек — това е хоро. . . Преди това те много вечери наред се събират, учат различните стъпки на буенека и думите на коледарските песни.* Д. Бозаков.

буерѝя — вж. бу̀хария. *От градинката ще минеш през отвода. Той е широк, заграден е с дъсчена буерия, хубаво излепен и изчистен.* Т. Г. Влайков. *Стълбата и одъра са оградени към двора с дървена буерия.* Т. Г. Влайков.

бу̀ерче *ср. диал.* Охлювче. *А там до плета е здравецът, дето и зиме е зелен — повалял ли е дъжд, между издадените голи корени аз все си намирам по някое буерче.* Т. Г. Влайков.

бузаана̀ — вж. бозана. *Няколко други солдати стояха отсреща пред бузааната и се разговаряха с три-четворица селене.* Т. Г. Влайков.

бузгу̀н *м. диал.* (тур. bozgun). Поражение. *Пред синовете му овесваха уши / най-злите турци: вред като паши / с алай те ходеха. Ала и тях бузгуна / разсипа.* К. Христов.

бузу̀рест *прил. диал.* Бузест. *И продължи да приказва, докато в кантората не влезе някакъв едър, добре охранен и добре облечен селянин — червен и бузурест като троянско гърне.* М. Ягодов.

буйабѐс *м. книж. рядко.* (фр. bouillabaisse). Рибена чорба. *А може би ви се сръбва рибена чорба. Ще ви заведа тогаз в едно местенце около Тулон, дето се приготвя единствения на земята буйабес!* К. Константинов.

бука̀й, бугагѝ и букагѝи *мн. остар.* (тур. bukağı). Окови. *Някой мрачен дух в скалите / оковал ги бе отколя; / аз разбих им букаите, / пуснах клетите на воля.* Ив. Вазов. *Конете се връщаха към селото, дрънкаха с букаите си и бързаха да намерят под някоя сянка убежище.* Й. Йовков. *Мене и едного арбанасченина, по един крак в букагиите, отведоха ни, та ни запряха в тъмница.* П. Р. Славейков. *И целият ми крак е хванал шия един пръст дебела. Все от гумата. Ей от този опинек! Букагии, а не обувки. Букагии нося.* Пелин Велков.

бу̀кар *м. диал.* (от ит.). Кана. *Между людете се появи един голям букар с вода и тръгна от ръка на ръка, тежък, с желязно дуле за пиене.* Д. Талев.

бука̀чка *ж. нар.* Младо буково дърво. *Двама мъже не може да нахвърлят на колата какви да са габрици или криви букачки. Трябва дебели дърва да се наберат.* Чудомир.

бу̀ке *мн. остар.* Букви. *Това сантиментално-писарско разказване за една писарска любов има само това достойнство, че е напечатано с черно буке на бяло книже.* Пенчо Славейков.

Букефа̀л *м. книж.* Конят на Александър Македонски. *Колко баби той разплака / върху Букефала! В девет села той се слави, / за учен минава.* Ив. Вазов.

бу̀ки *ср.* Старо име на буква Б. *И когато аз сами / дремя при аз, буки, веди, / ви недейте се стреми / тъй безочливо напреде!* Ив. Вазов. *Вземе от коленете си панакидата, та сложи я над кросното и, като показва с пръст, почва да реди: „Аз. . . буки. . . веде. . . глагол. . .“* Т. Г. Влайков.

букурещлѝк *м. диал.* Разврат, мръсотия. — *Не искаме букурещлик в селото! Една разпасана кучка е удавила копилето си и с това е омърсила водата, хляба и пръстта на Брястово.* К. Петканов.

бу̀ла *ж. нар.* Туркиня, кадъна. *От Одрин дошла един път една була из харема на някой си паша.* Ив. Вазов. *Яшмак развяла татък була / по чехли претърча.* Пенчо Славейков. *Кьносани були с тънки вежди и едри ярки гергини в косите, с широки басмени шалвари. . . носят гърненца с масло.* Н. Тихолов.

булва̀н *м. диал.* Буца. *И сред първия булван земя съгледах, че се лъсна един ключ.* сп. Читалище.

булгарѐ *ср.* — вж. булгарина. *Тъгата му, че няма деца, лека-полека се изгуби и той тръгна из села и градове да прахосва имането си, да пее по кръчмите и да свири дни и нощи с булгаре.* К. Петканов.

булга̀рина и булгарѝя *ж. остар.* Вид голяма тамбура. *Понякога свиреше на булгарина така обаятелно в нощната тишина, щото целият затвор онемяваше.* З. Стоянов. *Той вземал булгарината и зънкал по коридорите ѝ онова, което му нашепвала гората.* Ст. Станчев. *Дошъл в Цариград и там бил свирач на булгария.* Ив. Вазов. *Ти ще му свириш с булгарията и ще пееш на притеснителят български песни.* Ст. Ботьов.

бу̀лек *м. диал.* Младоженец. *Ха, старо, улови се най-напред! / Па аз, па булката. А булека къде го?* К. Христов.

бу̀ли-га̀щи *диал.* Увивно растение с бели фуниевидни цветове. *Момиченцето бере були-гащи, кръгли бели цветенца, прилични на малки захлупачета.* Т. Г. Влайков.

булку̀вам *несв. диал.* Ходя булка. *Па на Янка останало / един пешкир копринен, / дето с него ще булкува.* Нар. песен.

було̀сам *св. остар.* (от гр.). Заразя. *Тие дирят и занимават квартири у такива семейства, дето няма никой, който да се застъпи за тях, ако насилят майката или дъщерята и ако ги булосат със сифилисът на своята цивилизация.* Хр. Ботев.

бу̀лски *прил. диал.* Кадънски. *Тя бе (снаха ми) познах я, в булски дрехи облечена.* Т. Г. Влайков. *Булско цвете* — градински храст с бели топчести плодове. *Искаше да бяга, да слиза по стълбата, да хвърля по лебедите белите бобонки от булско цвете, които се пукаха между пръстите ѝ като въздушни мехурчета.* Ст. Загорчинов.

бума̀га *ж. остар.* (рус. бумага). Служебна, канцеларска преписка. *Вземи тая бумага и я занеси на командира на дружината.* Ив. Вазов. *Виждам, че сте зает.— Ами, бумагите могат да почакат.* Е. Манов.

бума̀жка *ж. остар. разг.* (рус. бумажка). 1. Хартийка. *Само ей тия карти, карнетки и папки дотягат. И аз тъй протестирах срещу бумажките, а сега дори и съревнование печеля.* Н. Каралиева. 2. Банкнота. *Скоро трябваше да делим копейките с брата си Питка. Чорт возми! Бумажките скоро улетяха из джобовѐте ни и ний трябваше да. . . да гладуваме.* С. С. Бобчев. *Стайко му даде пари. Две бумажки. Две по петдесет лева. Или две по сто.* Й. Йовков.

бумба̀к *м. диал.* Дълбок речен вир. *Ще те хвана с два пръста и ще те хвърля в бумбака, хей долу, на завоя на реката, в най-дълбокото да се удавиш.* Кр. Григоров.

бу̀мбар *м. диал.* Пчела търтей. *Има и други пчели в кошчето по-големи от другите, но по-малки от царицата, които се назовават бумбари: тий не имат жело, нити работят, ами ходят с царицата през лятото.* П. Берон.

бумбашѝрин *м. остар.* (рум. bumbaşir). Съдебен изпълнител; бимбашия. *Се по същото време бяха го запрели за данъка. Бумбаширинът се разхождаше из конака.* Ив. Вазов.

бу̀на *ж. нар.* Смут, размирица, въстание. *Поданиците му като не могли вече да го търпят, повдигнали се на буна.* И. Груев. *Време е да заприказваме за пушки и пищови, както ни подканват от Букурещкия комитет. И не само да приказваме, ами да намерим и купим. Голяма буна се гласи, братя!* Д. Марчевски.

бунджу̀к — вж. бунчук. *Преди няколко дена в Яш се развяваха християнски пряпорци. . . а сега се ветреят полумесеците на Мохамеда, по вятърът се развяват бунджуците от конските опашки.* Ст. Ботьов.

бунѝка *ж. диал.* Вид отровен бурен; блян. *Той виждаше с очите си, че по буниците растат само плевел, коприва и буника.* Мих. Георгиев.

бун(т)чѝя *м. остар.* Бунтовник. *Казват, за дето разнасяли някакви писма между турците. . . да ги бунтуват. . . Да бях аз, щях да ги прикача на въжето! Мразя бунчиите.* Ив. Вазов. *Аз зная защо сте станали учители по селата: вашата цел е да научите народът да се не покорява на властта. Вие сте бунтчие.* Хр. Ботев.

бунчу̀к *м. остар.* (укр. бунчук). Военно знаме от конска опашка. *Ех, де са нашите еничери? Де са нашите делибашии? Де са нашите стари султани? Ако би живели тие наши юнаци със своите страшни бунчуци, то би накарали да прехапят устните си и московците, и френците, и ингилизите, и нашите гяури.* Л. Каравелов.

бу̀ня *несв. нар.* Вълнувам, подбуждам, вдигам на буна. *„Ти ще трябва повече да залягаш на учение.“ Тия думи, нашепвани многократно от мене, бунеха душата ми и вливаха ту бодрост*

ту униние в нея. Ст. Чилингиров. *Ти пак ли си тръгнал да буниш селяните! — и турчинът изпсува гнусно на турски.* Д. Талев. **бу̀ня се** *възвр. Благородните притеснявали народа, народът се бунил против тях и ревял.* И. Груев.

бура̀н — вж. боран. *Върхът на Балкана / още се белей, / в зимна си премяна: / там бучи бурана, / тамо мраз владей!* Ив. Вазов. *Блеснало късното есенно слънце. / Духали бели и черни бурани.* Ламар.

бурения̀ *ж. диал.* Ястие от варен или пържен зеленчук. *Другата гозба е някаква неизвестна, безименна бърканица — бурения, която изпуща пара.* Ив. Вазов.

бурѝлка *ж. диал.* Продълговато буре. *Докарват от Церово няколко бъчви вино и две-три бурилки ракия.* Т. Г. Влайков.

бу̀рия *ж. остар.* (тур. boru). Тръба за свирене. *Откъм юг ми се счу нещо като турска бурия. Понадигнах се и замръзнах: на превала редица хора. Аскер е.* П. Росен. *Смехът на Кара Бекир, гърлен и гръмовит като бурия, се разнесе по улицата в привечерния час.* А. Христофоров.

бу̀рка *ж. остар.* (рус. бурка). Широко и късо наметало, ямурлук. *В шубраците там го намериха те, / в своята бурка казашка загърнат.* Пенчо Славейков.

бурлѝв *прил. нар.* 1. Бурен, гръмлив. *Това не беше спокойният лес от равнините, а наежена бурлива гора, която очакваше пристъпите на вятъра.* Н. Хайтов. 2. Неспокоен, размирен. *Но що паднахте вий, деца бурливи.* Ив. Вазов. *В море бурливо бях попаднал / и борех се с вълните сам.* Ив. Вазов.

бурма̀ *ж. . . . остар.* Пръстен. *Наполеон. Ти доброто ми искаш — аз сам зная (дава му бурмата си.) Земни това за спомен. Шпион. От злато!* А. Дюма (превод).

бурмалѝя *прил. неизм. диал.* (тур. burmalı). Завит, засукан. *Той ми се видя като да е легендарният оня Мустан от песента за хайдутите. Липсваше му само едно „тюфечище" и неизбежните за всеки юнак „бурмалия мустаки".* Н. Хайтов.

бурну̀с *м. книж. рядко.* (ар. burnus). Вълнено наметало у арабите. *Бяха араби, мургави чернобради, загърнати в белите си бурнуси.* П. Бобев.

бу̀рса *ж. книж. остар.* (рус. бурса). Духовна семинария. *Какви са тия калугерски антерии на вас? че така ли сичките носят в академията? С такива думи посрещна стари Булба двамата си сина, които се бяха училе в киевската бурса и дошле дома при баща си.* Н. Бончев.

бурса̀к *м. книж. остар.* (рус. бурсак). Семинарист. *Търговките на пазара, щом видеха, че минава бурсак, засланяха с ръце мекиците, колачите, тиквеното семе, като орлици децата си.* Н. Бончев.

буруза̀н — вж. борозан. *Няколко пъти вече гръмваха бурузани и тюмбелеци и пак замлъкваха.* Й. Йовков.

буру̀н *м. диал.* (тур. burun). 1. Малка земна издигнатина. *Ей там на поляната до буруна бяло се беше от палатки.* Й. Йовков. 2. Нос на обувка. *Така изпод тия алияти обущата излизаха гиздави, лъскави с жълти железца на бурунете.* Д. Немиров.

бурхания̀ — вж. бурения. *Обикновено Станка вареше по шепа фасул и цяла тенджера кисело зеле, слагаше по няколко капки мазнинка, колкото да се размаже червеният пипер, за да потъмнее бурханията.* Г. Караславов.

бу̀сар *м. диал.* Туфа, китка трева. *Оставяше на Гана бележки и знаци по техните ниви. Тя ги намираше със закъснение, оставяше му храна по бусарите.* Ст. Ц. Даскалов.

бута̀да *ж. книж. остар.* (фр. boutade). Каприз, сръдня, прищявка. *Горната сърдита бутада на хаджията ми науми една друга сърдита дума.* Ив. Вазов.

бу̀тел *прил. диал.* Загнил. *Подправените ястия, въвонените меса, бутелите вошки разболяват человеците.* П. Р. Славейков. *Кого подхвърляте на глуми? Тоз народ, — / вий на когото сте червив и бутел плод.* Пенчо Славейков.

бутнѝ-колѝба *м. и ж. нар.* Възглупав, смахнат човек. *Пък и той — какъвто бил бутни-колиба. . . Цяло село разправя за него. Отде го е харесала?* Ц. Церковски. — *Герчо, каков си бутни колиба! — кори го често тя.* Елин Пелин. *Остави го тоя бутниколиба! Зачерни онова момиче там горе у Водица, и тебе ще зачерни!* Ст. Ц. Даскалов.

бутня̀ *ж. диал.* Разправия, караница. *Който ходи всеки ден применен, секи час има бутня с шивеца.* П. Р. Славейков.

буторя̀свам *несв.*, **буторя̀сам** *св. нар.* Бутам грубо, събарям. *Из ниския трънак, / отзад го изведнаж налетя зъл помак / и с щик под плешката отляво буторяса.* Пенчо Славейков.

бутра̀к *м. диал.* Растение репей. *Това куче беше тяхно. Не твърде голямо, жълто, с дълга космата опашка, по която бяха се налепили тръни и бутрак.* Й. Йовков.

бутрѐсвам *несв.*, **бутрѐсам** *св.* — вж. буторясвам. — *У да те — бутресваше я Василена и политваше да я удари.* Кр. Григоров.

бутурлѝв *прил. диал.* За място, из което има буци. *Тежко е да налягаш и подигаш цял ден ралото из бутурливите ниви.* Т. Г. Влайков.

буфа̀нте *ср. диал.* (от фр. bouffanté). За женска прическа — издигната, бухната нагоре. *Тя бе захвърлила коприненото шкене и с помощта на Руменова бе дигнала косите си и бе ги сресала по новому — на кок и с буфанте.* Д. Талев.

бухари̇̀я *ж. диал.* (от тур. buhar). Парапет от летви или дъски. *Върна се, изкачи две-три стъпала, заудря с патерицата си гредата на дървената бухария и викна: — Булка Неновице! Булка!* П. Стъпов.

бу̀хер *м. диал.* Охлюв. *Варовита пръст е и там, дето расте коприва, къпинак, и дето се намират много бухери.* Й. Груев.

буцали̇̀я — вж. буцелив. *Тези валяци се търкалят след един сталинец и за двадесет и четири часа могат да натрошат хиляди декари буцалия земя.* А. Каралийчев.

буцели̇̀в *прил. диал.* Из който има буци. *Той водеше мършави като самия него кравки, впрегнати в еднопльзичен плуг, който беше сложен върху дървен чатал и се тътрузеше по буцеливите коловози.* Ст. Марков.

буцина̀тор *м. книж. рядко.* (лат. bucinator). Тръбач. *В петък сутринта Борил дойде. Неговото появяване бе предизвестено от тръбите на буцинаторите.* Ем. Станев.

бу̀чав[1] *прил. диал.* Който е с буци. *Ще го видиш, че гази с усилие из бучавата оран, от валелите с газта до тракторите.* Ил. Волен.

бу̀чав[2] и **бу̀чев** *прил. диал.* Рошав. *Теленцата, излизайки на водопой посред зима, се бяха така накокърижили, така бяха обрасли с бучави косми, че приличаха на големи вълнести таралежи.* Кр. Григоров. — *Ето ме и мене, зетя — изправи се пред него прав снажен момък с гъста бучева коса.* Ст. Ц. Даскалов.

бучакчи̇̀йница *ж. остар.* (от тур.). Работилница за ножове. *Бучакчийниците деня и нощя само ятагани и ками коват.* Ив. Вазов.

бучакчи̇̀я *м. остар.* (тур. buçakçı). Ножар. *Решил в града Моллата да прескочи, / при майстор, сабята му да наточи, / намерил най-добрия бучакчия, / показал му я, / и седнал да почака малко там.* Д. Подвързачов.

бучѐнце *ср. диал.* Декоративен храст с дребни бели топчести плодове. *Оня малкият храст с дребните листа и белите топчета, наредени по него като бели шекерчета, е бученцето* Т. Г. Влайков.

бу̀чка *ж. диал.* Тясно каче за биене на мляко. *Щом чуят бучката на стринини си да буха, децата на Цветкови току дотичват и наклякват като котета край нея. Знаят те, че щом стрина им Фета избуха маслото, ще им гребне с лъжичка.* Ст. Ц. Даскалов.

бушама̀ *ж. диал.* (тур. boşama). Преграда. *Вземат рушвет, бият, убиват и всички са такива — мислеше Костадин, лазейки по изкривената, с изпочупени летви стълба към тавана на плевника, разделена с висока бушама.* Ем. Станев.

бушни̇̀ца *ж. диал.* Пестник, юмрук. *В продължение на една минута из кулисите и из сцената плющяха само удари от бушници и столове.* Ив. Вазов. *И първо замахна със стиснати бушници. Но опита се да си уталожи гневът.* П. Р. Славейков.

буюки̇̀я *ж. диал.* (от тур. bıyık). Щипци за мустаци. В *спицерията ти все трябва да има нещо такова. . . И той си завъртя на високо едина мустак. . . Такова, което може да ги направи тия пущини през иглени уши да влизат. — Има по берберниците — буюкия.* Ст. Чилингиров.

бую̀р, буюру̀н и **буюру̀нус** *неизм. остар.* (тур. buyur). Заповядай, заповядайте. — *Буюр, — рече той, като облегна колосания си гръб на страна.* Д. Немиров. *Арнаутинът ѝ проговори: — буюрюн, мадам!* Ив. Вазов. — *Хайде буюрунус, буюрунус — вика Цинцарчето, — за гледане пари не вземаме.* Д. Немиров.

буюрди̇̀свам *несв.*, **буюрди̇̀сам** *св. диал.* (от тур. buyurmak). Заповядвам. *Аз не ща да зная никого. На таз къща вергията аз плащам, аз буюрдисвам, анадъну.* Д. Войников.

буюрулти̇̀я и **буюрунти̇̀я** *ж. остар.* (тур. buyurultu). Писмена правителствена заповед. *Днес ще се издаде и буюрултия за полагане фермана в действие.* Летоструй. *Тук първомайсторът на абаджиите, Иван Спасов, успял да издействува от султана „буюрултия", която обезпечавала на Неофита безопасен живот в града.* Хр. Бръзицов. *Той беше кюрд, сюруджия, който дохождаше минзил няколко пъти в годината с фермани, буюрунтии и захурати от Цариград до търновския войвода.* Ц. Гинчев.

буя̀ *несв. диал.* Проявявам се буйно. *Огнецветното ни знаме / в ярък и немирен пламък / гордо с огъня буи.* Ас. Босев. *Животът умираше, а тук буеше живот, цъфтеше, връзваше плод.* Ст. Ц. Даскалов.

буя̀к *м. диал.* Буйна растителност от храсти или бурен. *Един кошер имаха те, но си го гледаха и него като жив човек. Туряше му водица пред вратицата, изтесваше буяците и лягаше под размирисалата се овошка.* Ст. Ц. Даскалов.

буя̀нски *прил. диал.* Предназначен за хоро буенак. *Тя колкото си е хубавица, кой знае пък буянската руба как ѝ прилачала.* Ил. Блъсков.

бъднѐ *ср. диал.* Малко буре. *Лют оцет бъднето си съсипва.* Нар. пословица. *Бъчви, каци, бъднета ся разсъхват, ако ся оставят за много време празни и на сухо място.* Й. Груев.

бъдне *ср. диал.* Бъдеще. *Към твойто слово аз и своето прибавих, / дела приумножих при твоите дела: / и съд на бъднето да чакам се изправих / с теб — две со подвизи увенчани чела.* Пенчо Славейков.

бъднèя *несв. рядко.* Бдя, стоя буден. *В тия диви места няма никаква пътека; човек, задължен да следва стъпките на зверът. . . принуден е да бъднее непрестайно, за да се отърве да го не разкъсат.* Ив. Богоров.

бъждам *несв. диал.* Бивам, ставам. *Не може да бъде, а ето че бъжда.* Л. Н. Толстой (превод).

бъзỳняк *м. диал.* Растение бъз, бъзе. *Храсталаци и бъзуняк покриват двата царствени акропола!* Ив. Вазов.

бъкел[1] *м. нар.* Дървен съд за вода, подобен на голяма бъклица. *Стоянчо, грабни бъкела от магарето и отърчи да донесеш малко прясна вода от кайнака.* Й. Йовков.

бъкел[2] *м. диал.* Воден мехур при силен дъжд. *А дъждът все плиска и подскачат бъкели по локвите.* П. Р. Славейков.

бълбỳк *м. диал.* Воден мехур. *Зачеващи поточета проритваха в утробата на планината, раждаха се с бълбуци и скачаха от падовете с плясък.* Ст. Ц. Даскалов.

българѝна — вж. булгарина. *Костаки свиреше с българината македонски песни, а другарите му ги пеяха.* Ц. Гинчев.

българѝчка *ж. жарг.* Учителка по български език. *Разтворих въпросника за матура по български език и се опитах да нахвърлям план на седемнайстия въпрос. . . Навици на систематично мислене, както се изразява нашата българичка.* Е. Манов.

бълдам *несв. диал.* Газя с мъка, с усилие. *Конете обикалят край стожера, сякаш да бълдат из златно хлебно море.* П. Ю. Тодоров.

бълхà *ж.* Говоря на бълхите си *диал.* Никой не ми обръща внимание какво говоря. *Но все едно, че говоря на бълхите си. Нашите си седят спокойно. Дори не се посместват да освободят четирите места.* Д. Симидов.

бънзàй *диал.* (рум. bunsai). Дръж се, дерзай. *Затова попът дето седнеше и дето станеше, казваваше: — Бънзай, народе! Това значеше, че ние ще победим.* М. Ягодов.

бърбòча *несв. диал.* Бълбукам. *Поточето играе и бърбочи, / кат малко птиче будна песен пей.* Ив. Вазов.

бърбỳшка *ж. диал.* Топчица, лайно. *А казват, че и бърбушките им* [на камилите] *били лековити. Там, виждаш ли, циганчетата затова ги събират.* Д. Талев.

бърдè *ср. диал.* Мъжко агне. *Той се надигна и ги видя. Те бяха две малки бърдета, които смешно мърдаха триъгълните си опашки.* Д. Кисьов.

бърдòква *ж. диал.* Маруля или глухарче за салата. *Ще изпекат агнето или ярето и ще го изядат с хляб без квас и с горчиви бърдокви.* Кр. Пишурка.

бърдỳк *м. диал.* (от тур.). Стомна. — *Чакай, синко, ти какво направи! — извика тя и се впусна да вземе от ръцете ми зеленият бърдук. — Три деня става как не си турил нищо в устата си, а пиеш вода.* З. Стоянов. *Дядо Габю стисна между краката си бърдука, плисна си на очите и влезе в ашевото.* М. Яворски.

бърдỳче *ср. нар.* (от тур. bardak). Стомничка. *Една неделна сутрин у Пенкови дойдоха две млади планинки. Едната носеше бърдуче с ракия.* П. Здравков.

бърдчѝна *ж. диал.* Неголямо земно възвишение. *Две широки бърдчини на ляво. . . пазят на изток другата част на долината с три села.* Ив. Вазов.

бързàк *м. разг.* Човек, който бързо си отрежда работата. *Не беше само Танчо ранобуден в Гороцвет. Във всяка махала имаше и ленивци, и бързаци, и сънливци, и ранобудни.* Кр. Григоров.

бързокòнец *м. нар.* Сватбар, който с кон изпреварва сватбено шествие. *Кога наближават къщата на зетя, пущат другите двама бързоконци и отиват да известят за пристигането на сватбата.* сп. Теменуга.

бързорèк *прил. диал.* Който говори много бързо. *Гаврилов, също вестникар, с тънки черти и бързорек.* Ив. Вазов.

бързотèвица *ж. диал.* Бързане, бързина. *Тя скокна тоя час на краката си, като повали от бързотевица и детето, което остана да плаче.* Т. Г. Влайков.

бързотѝя *ж. диал.* Бързане, бързина. *Сега от бързотия тя не беше прибрала косата си и сплитката се люлееше на гърба ѝ като заплетена конска опашка.* Ст. Чилингиров.

бърка ми се *несв. възвр. диал.* Гади ми се, повръща ми се. *Бистра сложи ръка на устата си и едва можа да каже, че ѝ се бърка. Лада, щом чу тази думи, прегърна я сестрински и ѝ пошепна: — Това е от бременността.* К. Петканов.

бъркàтница *ж. диал.* Лъжица за бъркане. *Тя домита тестото от гивеча, слага го в тиганчето. . . и ето става завчас една лангица. Взема я с бъркатницата и ми я дава.* Т. Г. Влайков.

бърлѝв *прил. диал.* Заядлив. *Малко съм бърлив, другари, но ще гледам да не се повторят такива работи занапред. . . Аз съм влязъл доброволно в партията.* Кр. Григоров.

бърлòк *м. диал.* Помия. *Ами червеното? Три дена пий с оката — / не слиза нито във краката, / не е бърлоци — вино е това!* К. Христов.

бърнè *ср. рядко.* Вид дива патица. *Над равнината се показват четири диви патици: една зеленоглавка води след себе си три бърнета, които изглеждат като нейни деца.* Ем. Станев.

бърце *ср. диал.* Част от волска кола. *Колело ли се по камък покачи, биволи ли се сепнато повиха — не знаят, но всичко тян стана: колелета, процеп, льоки, бърце — всичко на парчета.* Ц. Церковски.

бърчовйто *нареч. рядко.* Нагънато. *Тихата подвижна вода отразяваше неопределено и бърчовито игривата фигура на девойката.* Ив. Вазов.

бътвам *несв. диал.* При момчешка игра — удрям пръчка о земята, та отскача надалече. *То било тежка работа връзването! Уж надвивах на мнозина. . . скачах с овчарската тояга найвисоко, пращах клендзата най-далече и бътвах пръчката най-добре, ама тука клекнах.* Ст. Ц. Даскалов.

бътичка *ж. диал.* Пръчка, която се бътва. *Чорлава русокоса палавка, тя умееше да мята гъвкавата пръчка на бътичката по-далече от връстниците си момчета.* О. Василев.

бъткам *несв. диал.* Клатя, движа, бутам. *Тя едва сега усети умората и все повече оставяше работата в ръцете на Деко. Само той не преставаше да бътка неуморно като живи хора чувалите.* Ст. Ц. Даскалов.

бътрàна *ж. рядко.* (рум. bătrînă). Старата. *Тъй, тъй, дойдох да видя либератата Болгария, да поида в Бяла-черква, да видя майка ти, бътраната, непотите, бъбреше старецът с разтреперан глас, като не намираше българските думи.* Ив. Вазов.

бъх *м. нар.* Укриване на истината. *Бъх циганино — казва се кога някой отрича или бъши нещо.* П. Р. Славейков. Хващам бъх — скривам нещо.— *Да подлъстиш и обругаеш чедото ми ти! Не съм я излъгал! — Бъх ли хващаш?* П. Р. Славейков.

бъхтàвя се *несв. възвр. диал.* Бъхтя се, блъскам се. *Хайде да сложим край на дървеното рало, да не се бъхтави всеки на своята си ножичка, а да съберем земята на куп.* Кр. Григоров

бъчкам *несв. диал.* Пъхам, бутам. *Разгърна улията си и бързо-бързо взе да бъчка дрипите си из нея.* П. Ю. Тодоров.

бъша *несв. нар.* Укривам истината. — *Бъшиш ли още, казва му, че си луд!* П. Р. Славейков.

бъщя се *несв. възвр. диал.* Блъскам се, правя усилие. *Пяна о пяна се бъщи, докогато океанът раззярен повдига белите си върхове с екотлив глас досред надвисналите облаци.* П. Р. Славейков.

бюз-бютю̀н *нареч. диал.* (тур. bütün). Изцяло, съвсем. *Трябва сегиз-тогиз да подохождаш в града. — До толкоз ми се е додеяло тука, щото да има колай, бюз-бютюн да се дигна.* Ил. Блъсков.

бюлбю̀л *м. остар.* (пер.-тур. bülbül). Славей. *„Бюлбюльо! — извика унесена голямата дъщеря на Рашида Анку ханъм на един славей.* Ц. Гинчев. *До късно стояхме в градинката на едно кафене. Един бюлбюл чурулика над главите ни.* А. Каралийчев.

бюлю̀к — вж. билюк. *Широкият двор на хана, из който друг път шатреят бюлюци свине, гъски и кокошки, сега бе изпълнен с едри охранени артилерийски коне.* Т. Г. Влайков. *Всякакви били в бюлюка. Турци и българи!* П. Ю. Тодоров.

бюлюкбашѝя — вж. билюкбашия. *Веднъж били изпратили да го преследват седем бюлюкбашии от разни градове. В това време прочутият Калачлия пиял кафе с няколко души българи от потерята.* З. Стоянов.

бюрѝст *м. остар.* Бюрократ. *В късо време и нашето бюро бе сполучило да се сдобие с много свои последователи-членове, в късо време тези последователи бяха изучили нужното верую-изповедание на бюристите.* Ил. Блъсков.

бюрю̀л *м. остар.* (вм. билюр). Далекоглед, зрителна тръба. *Пък Ангел войвода седял в малката корийка на баира, дигнал бюрюля и погледнал. Погледнали и момчетата и се изплашили. Взел пушката войводата им, а те го спрели.— Луд ли си войводо! ще ни изловят като пилци!* Г. Караславов.

В

в *предл. . . . остар.* На. *Те служеха за подправяне на турски тескерета, които така също, както и други разни паспорти, бяха в разположението на русчукския революционен комитет.* З. Стоянов.

вавилония *ж. книж. рядко.* (гр. *βαβυλωνία*). Неразбория. *Градският ден се засмя под навеса на чаршията . . . Започна се кръстосан разговор, воден през един, през два дюкяна. Една вавилония от гласове, в която не се губеха само тия, които участвуваха в нея.* Ст. Чилингиров. *И нашата сцена за сега и откъм език е невъобразима вавилония.* Пенчо Славейков.

ваган *м.* и **ваганче.** *ср. диал.* Паница от метал или от дърво; тас. — *Е, сине, сахани у нас колкото щеш, майка ти и не знай колко са. . . сахани, тенджери, вагани, гюмове!* Д. Талев. *Руснаците докараха на панаира две брички с шарени, дървени ваганчета.* Д. Талев.

ваташ *м. диал.* (рум. vagaş). Китка гора сред ниви. *И беше си изкоренил един кеденеж срещу Кърклановия стубел дванадесет дена оране, в който, както и в съседите му, имаше няколко вагаша недокоренена гора и се зовяха косори. . .* Ц. Гинчев.

ваде *ср. остар.* (ар.-тур. vâde). Срок. *Тия умни общинаре направили това с надежда уж дано не трае съборът повече от един месец, каквото, преди да се свърши вадето на зададеното им обещание, да се завърнат представителите им.* Летоструй.

ваден, -а, -о, *прил. диал.* Щавен. *Секи бързаше да се сподобие с тая драгоценност* [новата книга], *която увиваше в по два-три ката вадени кожи и я изучаваше наизуст от край до край.* З. Стоянов.

ваденче *ср. разг.* Картинка, която след намокряне се залепя на някакъв предмет. *Сандев продаваше на децата ваденчета, плочи, тетрадки.* Ем. Станев.

ваджийски и **ваджишки** *прил. разг.* Проклет, неприятен. — *Ама обичат я дяконите тая ваджийска Христина.* Ив. Вазов. *Купиха я тая ваджишка прежда, па седна булката, седна и Марето. . . че му удариха едно плетене.* Г. Караславов.

ваджия *ж. разг.* Пущина. *Вземи и ножчето. . . Варди се да не се порежеш, че е остро ваджията.* Й. Йовков. *Почна да свири небрежно, с един пръст, без да седне на стола: „колкото да им дам на тези да разберат, че и ний малко много проумяваме от тия ваджии“.* А. Константинов.

вадидушник *м. диал.* Проклет човек, душевадник. — *Що ни е потормозил тоя вадидушник Вангел, що ни е поглозгал цървулите, пък гледам го, пак си е накривил калпака — продължи тя.* Кр. Григоров. *Нека треперят вадидушниците, нека си скубят косите, нека се самообесят, за да изчезне това отровно семе.* Кр. Григоров.

вадолица *ж. диал.* Вадичка. *Като сухи мощи се проголили дървеса, щръкнали отсам-оттатък над вадолиците.* П. Ю. Тодоров.

вайя *ж. остар.* (нгр. *βαΐα*). Върбница. *Тая литургия* [свети Василиевата] *свършва се при нас в особени дни, т. е. в всичките недели (освен вайя) на великият пост.* З. Петров и др.

вакъф *м. остар.* (ар.-тур. vakıf). Недвижим имот, подарен на джамия за благотворителни цели. *Турската черкова има право да получава наследство, . . Когато умре някой без близни наследници, то имотът му остава вакуф.* Т. Икономов.

вакъфски и **вакъфски.** *прил. остар.* Който се отнася до вакуф. *В тоз бой са паднали мнозина от града ни, / . . . / та запустели са вакуфските дукяни и къщи.* К. Христов. *Взел един стражар със себе си, Брьмбазьков обходи още на обяд джамията. . . Това царски имот ли е или не?— Тъй вярно, не е, господин началник. Вакъфски е.* Ст. Чилингиров.

валака — вж. фалага. *Там беше и „валаката“ — нарочен уред, с който се връзваха нозете на най-дебелоглавите ученици.* Д. Талев.

валаме *ср. диал.* Стъклено топче за игра. *Те играеха с валамета, като залагаха по десет пари на всяка нова игра.* П. Здравков.

валенки *мн. разг.* (рус. валенки). Зимни плъстени ботуши. *Даде ни да нахлузим върху ботушите валенки.* П. Славински.

валѝйски *прил. остар.* Който се отнася до валия. *На мястото, дето днес се красува княжеският дворец, на 1871 година стоеше старият валийски конак.* Ив. Вазов.

валилѝк *м. остар.* (ар.-тур. valilik). Длъжност на валия. *Пътникът е син на онзи чорбаджи Цвятко, който през 1850—1860 год., във време везируването на прочутия Рушид-паша, качваше и сваляше пашите-валии от престола на Одринския валилик.* Ст. Заимов.

валѝя и валѝ *м. остар.* (ар.-тур. vali). Управител на вилает. *И те разправиха, че полицията уловили писмото на някой си българин до турския валия в Одрин.* Ив. Вазов. *От султана имаме позволение да градим, но каймакаминът тук не дава, не дава мутесарафинът, валията, що молби, що клетви, що рушвети!* Д. Талев. *Административното, финансовото, политическото и полицейското управление на вилаета е вверено на един вали или главен управител, който е натоварен и да наглеждa да се изпълняват законите и да привожда в изпълнение присъдите на съдебната власт.* Летоструй.

валка̀ *ж. диал.* Топка. *Аз валям валки от сняг.* Др. Манчов. *Едни от пчелите се връщаха от паша и носеха на краката си восчени валки.* С. Радулов.

валлаха̀ *неизм. остар.* (ар.-тур. vallahi). За бога, бога ми. — *Валлаха, кузум Батьо, право да ти обадя, ще ме разсърдиш с тия твои думи.* З. Стоянов.

ва̀ло *ср. остар.* (ит.-гр. βάλο). Було, воал. *Влезе една млада, къса, пълна жена, черноока, с вало въз бялото дебело лице.* Ив. Вазов.

ва̀лог *м. нар.* Вдлъбнатина, падина под планинска височина. *Той живееше в едно затънтено планинско от няколко кошари селце, загнездено в един висок усоен валог на Стара планина.* Ив. Вазов. *Утвърдени бяха и предложените военни и политически командири на отделните чети и на 27 април отредът се събра в пълния си състав и се установи на бивак в един дълбок горист валог, на дванадесет километра северозападно от Момин косичник.* Д. Ангелов.

валя̀вец *м. диал.* Валчест речен камък. *Като стигна реката, той запретна крачоли, за да мине брода. Цапаше бавно, като се клатушкаше от хлъзгавите обли валявци.* Ст. Ц. Даскалов.

вам и ва̀мо *нареч. диал.* Насам, тука. — *Ела вам, ела вам! Ей тоя горун, най-чекоратия, ще ти дадем!* — *заобиколиха го строителите.* Ст. Ц. Даскалов. *Пак му сборват до две моми: „Море старо гурельово! / . . . запали си кукицата, / дойди вамо, да те зейме.“* Нар. песен.

вампо̀р — вж. вапор. *Чакай сега да им покажем „вампор“ на кое викат.* А. Константинов.

ва̀нгал *м. диал.* Изцапано по гащите или ризата. — *Да ви пера вангалите, да ви кърпя, да ви трантувам, кога сега? . . . Ще си видим сметките.* Ст. Ц. Даскалов.

ванда̀к — вж. фъндък. *То беше една циганка разчорлена; буйни вандаци от рехавита коса падаха по лицето ѝ.* П. Р. Славейков.

вапо̀р *м. остар.* (ит. vapore). Параход. *От новата им къща се виждаше Дунава, отдето Иванчо с четири очи гледаше кога ще се размрази и да тръгнат вапорите.* Ил. Блъсков. — *Слушай, слушай, Глаушев. . .* — *викна срещу него Коста Пучура. . . Мраморно море е пълно с инглизки вапори. Рано е още да се радвате вие.* Д. Талев.

ва̀пцвам *несв.*, **ва̀пцам** *св. нар.* (от гр. βάπτω). Боядисвам. *Скоро любопитният Хаджи Смион разбра, че снощи Варлаам, . . , като чул злодейския смях на Селямсъза и на цялото му „яково“ поколение, побеснял от гняв, та излязъл, та закачил оголения рибен гръбнак на портата му, в същото време когато Селямсъзът вапцвал котката в кюпа му.* Ив. Вазов. *Едвам в неделя се накани тя да излезе на хоро, като се премени до пети, че извади и кутийката си с огледалце, . . , та си нарумени бузите — не божур, а ружа червена, и си вапца устните — сраснати две вишнички. . .* А. Страшимиров. — *Ние вапцахме петдесет* [яйца]*!* — *се пъчеше Любен на Въткакта, с лице нашарено като перашка.* Ст. Ц. Даскалов.

вапци̇̀лка *ж. диал.* Боя за боядисване. *И всичкото това го смачка, сви, сграбчи и хвърли в огъня под котела, в който варяха вапцилка от орехови кори.* Ив. Вазов. *С нарочни фермани султаните забранявали на раята да се облича в пъстро облекло. С орехова шума каквото е можело да се боядиса — толкоз! Никакви други вапцилки, никакви шарении!* Н. Хайтов.

вара̀-вара̀ *нареч. остар.* Чудно нещо, чудна работа. *А бе, чорбаджи, вара-вара та комити ли за говедари хвана,* — *засмян до уши каза Хасо.* Ст. Заимов.

ва̀рай *междум. нар.* Ох, леле. *„Варай сестри, мили сестри! / Ке се чинам жив-мъртовец, / покрийте ме с тънко платно . . .* Нар. песен — *Варай мале, варай мила мале, / либе ми е золум учинило.* К. Христов.

вара̀к *м. остар.* (ар.-тур. varak). Съвсем тънки листчета от злато или сребро за украса. *Облепиха рогата им* [на воловете] *със златен варак, окичиха ги с чемшир, с пуканки. . .* Й. Йовков. *Прободоха го дзамина откъм гърба. . . Последното, което видя, беше таванът: изкусно издялан таван от потъмняло дърво, в средата позлатен с варак. Слънце.* В. Мутафчиева.

ва̀ра-ка̀ра *нареч. диал.* Не щеш ли, току виж. — *Та аз си я знам от мъничка, като свое чедо съм я гледала, дето има една дума. Пък то — божа работа — вара-кара, та наистина ще ми стане чедо.* Г. Караславов.

варакладѝсан и варакладо̀сан *прил. остар.* Украсен с варак. *Който доде, ще ѝ харижа един овен с варакладисани роги и ще ѝ дам и две жълтици да си направи нещо.* Й. Йовков. *Видял ли си*

златната книга, на която записват имената на народните българи? Златна дъска ли е, или е варакладосана мукава? Ст. Заимов.

вàрам *несв. диал.* Оставям на мира, не безпокоя. *Варай от тук, лудо младо, варай — заминавай из пътя, сама да остана — не ща те!* Ц. Церковски. — *Който иска дърва, да си вземе. . . — Абе, варай, няма да ми се скъсат ръцете. . .*В. Нешков.

вàрам се *несв. възвр. диал.* Пазя се, бягам. — *О, даскале! Чудо хубав е хляба. Днеска жените са го издокарали за празника. Дойди ти някой друг ден, делник, та да видиш чудото ни! . . . Па ако се случи и пивец — варай се!* Пелин Велков.

вàрда *ж. нар.* (ит. varda). Стража. *Случайно и едно заптие от вардата ни стана другар.* Ив. Вазов. *Турят се варди на бреговете на реката, които не оставят да се хвърга в нея нищо управително. . .* в. Знание.

вàрди се *несв. възвр. диал.* Изглеждам, струвам се, виждам се. *Цариград ми се варди скучен, аз предпочитам Русия, и бих желал и ти да я посетиш.* Ив. Вазов. *Предложението за третейски съд ми се варди излишно подир онова, което предшествува.* Ив. Вазов.

вàре *междум. нар.* Изразява болка, страдание. *Село е варе викнало / от бяла Нона вдовица. . .* Елин Пелин.

варѝтба. *ж. остар.* Варивo. *В топлите климати изобщо нахождат се многоценните руди. . . Там още никнат и растат различните храни и варитби, много и ревниви вошки. . .* Ив. Момчилов.

варѝя[1] *ж. диал.* (нгр. *βαρία*). Тежък железен чук. *Али рипна и се пипна за чука. Беше готов да чука с варията дори, да върти точилото, да дърпа духалото.* Ст. Ц. Даскалов.

варѝя[2] *ж. остар.* (нгр. *βαρεία*). Вид ударение в черковнославянската писменост. *Ех, да би вие знаяли как тоя Хаджи Генчо пише поменици! — С оксии, с варии и с титли, като да са напечатени.* Л. Каравелов.

вàрка. *ж. остар.* (ит.-гр. *βάρκα*). Лодка. *Под нас се извиваше една тьнясала по краищата река, по която плаваха позече отломъци и нечистотии, отколкото варки и параходи.* А. Константинов. *Около нас плуваха варки, а по-нататък, из Мряморното море, надули бели платна кораби и корабчета.* Св. Миларов.

вàркам *несв. диал.* Бързам, изпреварвам. *Нà, от тази заран съм тръгнала и варкам.* Ив. Вазов. — *Че Герасим пак не е лош, само че тя не умее да го подхване. . . Сè варка напред, сè тя знае. .* Ст. Ц. Даскалов.

варкàр(ин) *м. остар.* (нгр. *βαρκάρης*). Лодкар, моряк. *Тези, които са чели моето Пътуване в Швейцария, припомнят си може би този момък. . .; тези ми читатели не ще са забравили, че Алфред дьо Нервал, . . , беше прибързал да замине с варкарите и като оставяше брега тогаз, . . , той ми беше махнал с ръка.* сп. Читалище. *Теодор Трипани натовари Гирджика да иде да намери варкарина Малама и да му заповяда да купи кораб.* П. Р. Славейков.

варỳхов *прил.* Спя на варуховий *остар.* — Спя дълбоко, без да сънувам (като библейския пророк Варух). *От тоя грях* [лошото състояние на училищата] *са чисти само ония общини, които спят на Варуховий, та и не сънуват още за женско училище. . . Блазе на такиви!* Хр. Г. Данов.

варъндж̀а и варъндж̀ак *нареч. диал.* (от тур.) Дори. *Та каква е тая краста? Бунтовническите песни сега пеят варънджа и бабите.* Ив. Вазов.*В къщи и котета варънджа станали са бунтовници. . .* Ив. Вазов. *Трябваше да му поиска 1500, да хлъцне от изненада, та и внуците му варъндж̀ак да ги не хваща хълцавицата.* Й. Йовков.

варя̀кам *несв. диал.* Плача с глас. *Той беше привикнал да излази на улицата и да варяка, като да му се е случило някое зло. . .* С. Радулов.

василèвс *м. остар.* (нгр. *βασιλεύς*). Византийски император. — *Аз* [Николай Хрисилий] *говоря от името на богоизбрания наш василевс. Някои тук знаят това и ще бъдат свидетели пред тия, които не знаят.* Д. Талев. *На трона седеше сух, висок старец. . . Това беше василевсът — императорът Мануил Палеолог.* П. Константинов.

Васѝлица *ж. диал.* Василовден. — *Какво ще сложиш за късмет в баницата, бабо Султано? — Ето . . . стара сребърна пара. Сека година сè нея слагам в баницата за Василица.* Д. Талев.

васѝя *м. остар.* (ар.-тур. vasi). Настойник, опекун. *На сестрините си сирачета стана васия и им ограби бащиното им имане.* Мих. Георгиев. *Кога умре някой и останат децата му малки сирачета, тогива се нарежда от общината един настойник от ближните роднини. . . Него наричат настойник, васия.* С. С. Бобчев.

ватàга *ж. книж. остар.* (рус. ватага). Дружина, банда. *И така, ние имаме вече цяла ватага таквиз делатели, които под предлог за съединение, плетат всякой своята кошница.* П. Р. Славейков.

ватàх *м.* (от рум. vătaf). 1. *истор.* Съдебно-административен чиновник. *Един ватах разправяше, че когато Йоаким влязъл в палата и зинал да говори на Чоки, внезапно езикът му се свързал.* Ив. Вазов. *Технитари се наричаха занаятчиите, отроци — болярските селяни, ватахи — съдебно-административни чиновници и пр.* Ив. Вазов. 2. *диал.* Надзирател на железодобивна

пещ. *Само писарят, ватахът и гезеджията в един от двата мадана представляваха Махмуд бей при заравянето на тялото в скованата от студ земя.* А. Христофоров.

вàтерпуф *м. книж. остар.* (англ. waterproof). Непромокаема дреха или лека горна дреха. *Веднага вратата се отвори и Драгината сестра, облечена в пътнически ватерпуф, каза Найдену: — Заповядайте, Стремски!* Ив. Вазов.

вахмàйстер *м. книж. рядко.* — вж. вахмистър. *Тук пред погледът изпъква някаква изблещена фигура, там се пъчи някой вахмайстер с вцедена корона на глава. . . а отвъд пък намусено смахмузва легендарно опашатия си кон някой старши стражарин.* Пенчо Славейков.

вàхмистър *м. остар.* (нем.-рус. вахмистр). Кавалерийски фелдфебел, старшина. *Отзад и малко на страна от ескадрона стоеше вахмистърът.* Й. Йовков. *Имахме един вахмистър, не ме гледай, че съм понатегнал, от годините е, лек бях тогава и в кавалерията служех.* М. Яворски.

вàя *ж. остар.* (нгр. *βάγια*). Бавачка на дете. *Едва през петия месец му понаякне снагата и то вече може да си крепи главата и да сяда. Затова майката, кърмилницата иливаята не бива да силят детето без време да сяда.* Й. Груев.

вверя̀вам *несв.*, **вверя̀** *св. остар.* Поверявам. *Ти ми вверяваш тайни си мечтания, / и аз споделям с тебе свойте, / на мен са сродни твоите страдания, / и теб са близки мойте.* Ив. Вазов. *Чуй тоз народ — герой и мъченик — / . . / с врази без брой: през тежки векове / той теб вверил бе своята съдба.* Ив. Вазов.

ввòждам и **ввòдя** *несв.*, **введà** *св. остар.* Въвеждам. *От дясно беше вратата, . ., изработена марангоз, която ввождаше в единствената стая на тоя горен етаж.* Ив. Вазов. *Щом влезе в мрежата ти един човек, ти трябва тънко и хитро да хващаш, па да го уловиш! . . . ти го въвличаш в компании, дето играят на карти и други игри, ввождиш го в развратни хора.* Н.Бончев. *Тебе, Пенке, като те омъжат, в която къща те введе мъж ти, изведнъж нов уред в нея да гудиш.* П. Ю. Тодоров.

вгу̀зня се *св. възвр. диал.* Усъмня се. *Нищо глас не се ли е почуло? — Какъв глас, думаш туй пекло е тъй сполучено, щото, . . , мисля, че могат да ся вгузнят за истинските и да ся не вгузнят на нашите!* П. Р. Славейков.

вдàвам се *несв.*, **вдам се** *св. възвр. остар.* Давам се, оставям се. *Бях повече покорна, отколкото влюбена и това ми тежеше. Вдавах се често в мисли, исках да се радвам и — не можех.* Г. Райчев. — *Пусти Славчо! Какво се вдаде да те хванат тъй. . . Кой сега да ти мисли мъките от тия поразеници.* Ив. Вазов.

вдадлѝв *прил. рядко.* Податлив. *Имаше* [Фингов] *сърце отзивчиво, вдадливо на великодушни увлечения.* Ив. Вазов.

вдражàвам се *несв.*, **вдражà се** *св. възвр. остар.* Ставам драг, мил, харесвам се. *Но можем по волята си да докарваме всякак държанието и мърданието им, та така даже и грозните уста да направим да ся вдражават.* сп. Книжица за народа. *Всякому приказваше по нещо чудно и така ся вдражи на всички, та всички припкаха на училището.* сп. Книжица за народа.

вдрѐхвам се *несв. възвр. диал.* Вмирисвам се. *И тежката миризма от чит, от светини ливанти и пастърма, щом зиме се малко проветри, лето отново се вдрехва.* П. Ю. Тодоров.

вдрѐхнат *прил. диал.* Вмирисан. *Осем кумани и само четирима български мазници, всички в мантии и блясък и всички вдрехнати на тлъстини, пот и кожуси.* Ем. Станев.

вдъх *м. книж. рядко.* Поемане въздух, вдишване. *В тъмната плевня миришеше на сено. Прахът се чувствуваше с първия вдъх.* Х. Русев.

ве *частица диал.* Бе. — *Да опека, ве комшо, да опека.* В. Чертовенски.

ведà[1] *ж. диал.* Вещица, самодива. *Черна им честта горките, / черна веда ги подслуша, / подслуша та им завидя / на зло ги око мернала / сторила да ги погуби.* П. Р. Славейков. *Време е сега потайно, / грозна, невярна полунощ; / звезди блещукат над нази / веди прилитат край нази.* П. Р. Славейков

ведà[2] *несв. диал.* Водя. *Невежеството изобщо веде към неразбранщина и разделение.* Пер. списание.

вѐде и **вѐди** *ср. остар.* Старо име на буква В. *Потьче, потьче, па току се изправи, вземе от коленете си панакидата, сложи я над кросното и, като показва с пръст, почва да реди: „Аз. . буки. . . веде. . . глагол. . .“* Т. Г. Влайков. *И когато аз сами / дремя при Аз, буки, веди, / вий недейте се стреми / тъй безочливо напреде!* Ив. Вазов.

вѐдом *прил. старин.* Известен. *Това са тайни, които остават ведоми само за централния комитет.* К. Величков.

вѐдома *ж. книж. рядко.* (рус. ведомо). Знание, съгласие. — *С чия ведома ходи ти при Теодора, протосевасте?* Ст. Загорчинов.

вѐдри се *несв. възвр. книж. рядко.* Прояснява се. *Укор върху укор се сипеха безчетни / върху събраните, . . / Но вече минал бе изпръвния уплах; / небето почваше изново да се ведри, / и тук-там ясен луч, / . . . / затрептя — / спокойна дума на войводските уста.* Пенчо Славейков. *А над нашите глави небето се дигаше още толкоз, ведреше се — вечерната бледина все по се заличаваше — и на всяка минута блясваха и затрептяваха нови и нови рояци звезди.* А. Страшимиров.

ведрѝца *ж. остар.* Малко ведро. *Снахата . . . помагаше на старата си свекърва и се трудеше да приготви ведрици, за да издои овцете.* Ил. Блъсков. *Сичката му покъщнина е една тенджера и няколко ведрици.* П. Р. Славейков.

вѐдро *ср. диал.* Ясно, хубаво време. *Човеците орат земята и я посяват със зърнца: . . . Господи, прати ни на време дъжд и ведро!* Др. Манчов.

вѐер *м. книж. остар.* (рус. веер). Ветрило. *Беше само малко бледна, а нейният чер, с едри червени цветя веер махаше бързо в ръката ѝ.* Ив. Вазов. *Малки веери от предателски искри бележеха местонахождението на локомотива.* Г. Караславов.

вѐзвам *несв.*, **вѐжа** *св. диал.* Връзвам. *Що ти везваш мойте ръце? Що ме мъчиш така?* Л. Каравелов. *Дръж я, Мемише! помогни ми да я вежа и затъкни ѝ устата да не вика.* Л. Каравелов. *На ти и жълтица, да я вежете на китката.* Л. Каравелов.

вездѐ *нареч. диал.* Навсякъде. *Никое движение неприятелят не показва щото да потвърди страха, който везде в града владееше.* в. Цариградски вестник. *Кога е човек млад, освен дето сам той везде и навред бива усмихнат, но като че ли и сичко в света му се усмихва.* Ил. Блъсков.

вѐздѐн *нареч. нар.* — вж. **весден**. *Мошне ми са мили бугарските моми, / везден ми те жниат на жесконо сънце, / от утро до вечер на нозе ми стоят; . .* Нар. песен. *Много пари! много пари! чорт! тези хора друго не знаят да прикажат. Пари сънуват, пари бълнуват, пари гвачат везден в устата си.* М. Балабанов.

везѝница *ж. рядко.* Наниз, върволица, редица. — *Български консерви, господин поручик! Поручикът се сепва и после започва да се киска пред дългата едноメтрова везеница от едри червени чушки.* Д. Калфов. *Надалеч от пътя към Дриста безкрайна везеница от коли скърцаше, — претоварени коне се клатеха по завоите на разкален път.* Н. Райнов.

веѝло *ср. диал.* Открито място, където отвяват овършано жито, ечемик и др. *Едни от помагачите пастилаха с ръженица оголените места в хармана, а други чакаха вятъра на веилото.* К. Петканов. *Цялото му семейство и няколко души помагачи тикаха овърхания овес към веилото.* К. Петканов.

вѐй-хайвѐй *прил. неизм. разг.* (от китайско собств. име). Несериозен, вятърничав. *И от него не излезе човек! Вей-хайвей търговци!* К. Петканов.

век *м. . . . нар.* Времето на един човешки живот. *Подзе* [Брунетто]: „*По какъв жребий, своя век / преди да си довършил на земята, / дошъл си тука, дето в мраз и пек / страдай без мир на грешните тълпата.* К. Величков. *По сред нощ захлопа се на вратата. Старецът, който от вечерта ми се показваше, че е преживял своя век, на часа се намери в домузлукът на воденицата, а аз се натъпках в коша.* З. Стоянов.

векѝл(ин) *м. остар.* (ар.-тур. vekil). 1. Поръчител, надзорник. *Кадир ефенди заповяда:— Вземи тескерето на Йордан Попйорданов ефенди от Велес и му издай виза за Швейцария. Аз го познавам, той е верен и добър поданик на султана. Аз ставам векил за него.* Д. Спространов. *Бях при един чокоин, векилин му бях на чифлика.* Й. Йовков. 2. Представител на българите пред турската власт. *Хаджи Тодор беше векилин и всеки ден по два-три пъти се отбиваше при мюдюрина да пият кафе, да си поприказват и да решат това-онова.* П. Стъпов.

велегла̀сен, -сна, -сно, *прил. диал.* Който е с висок глас. *А зад нас продължава да се носи велегласната песен на учител Никола и на свещениците.* Т. Г. Влайков. **велегла̀сно** *нареч.* — *Да почетем Месните поклади, както подобава! — велегласно обяви Дели Матей и седна в трона си.* А. Христофоров. *Когато имаше пари, Димчо винаги велегласно обявяваше това.* К. Константинов.

веледу̀шие *ср. книж. остар.* Великодушие. *Сички млъкнаха, причиненото веледушие комисово почуди цял народ.* Ел. Мутева.

велелѐп и **велелѐпен**, -пна, -пно, *прил. книж. остар.* Великолепен. *Последня чест въздават / дори на сетний раб, и пред смъртта / с ридания от него се прощават. / А за великий цар ни плач, ни стон, / ни химн за чест в живота велелепа.* Пенчо Славейков. *През сънищата велелепни, / замрели в своята игра, / за братски мъки ще зашепне / душата, прелестно добра.* Т. Траянов.

велелѐпие *ср. книж. остар.* Великолепие. *Първите лъчи на слънцето озариха Босфора, в който вече навлизахме. Не ще се опитвам да предам онова, което всеки миг, секунда след секунда, се разкриваше пред очите ни. То беше някакво велелепие, приготвено като че специално за нас.* К. Константинов.

велемо̀щен, -щна, -щно, *прил. старин.* Много силен и властен. *На българский книжовен небосвод светила велемощни, Смил и Крум, сега сиянт!* Ст. Михайловски. *Да славим велемощния вестител / що истина безсмъртна завеща, / че най е силен, който е изпитал / най-силна жал и обич към света.* Т. Траянов. **велемо̀щно** *нареч.* *Наградата подейства велемощно! И както виждат гостите сами, / вършачките работят денонощно.* Н. Марангозов

велему̀дър и **велемъ̀дър** -дра, -дро, *прил. книж. остар.* Премъдър. — *Глупости! — ще кажат някои наши велемудри държавници и политикани, привикнали да се движат само в сферата на висшата политика и да вършат само велики дела.* А. Константинов. — *Това, което каза*

моят учител и брат Исай Качун — започна той с някаква велемъдра усмивка на тясното си бледо лице и продължи: — Това е самата истина. Д. Талев.

велѐние *ср. остар.* Повеление, заповед. *По велението на неизповедимите божи съдби в 1879 година аз се бях отзовал в затънтената Берковица.* Ив. Вазов. *Аз бях длъжен — то бе веление на моята съвест.* Т. Г. Влайков.

вѐленце *ср. диал.* Вълнена постилка. *Ния и Божана седяха сами край чешмата, на рогозка, постлана с шарено веленце.* Д. Талев.

велеòк *прил. остар.* Който е с големи очи. — *Черновлас, велеок, черноок... бръз и сръчен. Ето какъв ти е на честта, царкиньо.* Ел. Мутева.

велеречѝв *прил. старин.* 1. Много приказлив, многословен. *Голяма врява вдига / една чета от груби самохвалци, ... / повествователи велеречиви, / на лихи бабешки повествования.* Ст. Михайловски. 2. Многозначителен. *Доктор Джан-Джан се върна от Европа с големи мечтания в главата и с велеречив диплом в пазвата.* Ив. Вазов.

велехвалѐние *ср. остар.* Голяма възхвала. *Нашият приятел, види се, за да предпази своите събратя от излишното велехваление, което може да подбуди завистта на някои младежи от други градове, пожелал да съветва сънародниците си да се не вдават твърде на прекалени похвалби, що показват гордост и надменство.* сп. Училище.

велеùт *м. диал.* — вж. вилает. *Надвечер пристигна пощата в конака от главния град на велеятът — Русчук.* З. Стоянов.

велзевỳл(ин) *м.* (евр.-нгр. Βελζεβούλ). 1. *книж.* Главатар на дяволите. *При туй тогази изцери един слян и ням челяк, а народите останаха смаяни, ... но фарисеите от завист казваха: че чрез Велзевула, началника на бесовете изгоня бесове.* Н. Михайловски. 2. *разг.* Зъл, лукав човек. *Та това е велзевулът на нашия институт, кариерист и сволоч от висша класа. Зетчето на професор Киров.* Е. Манов. *Драго. Председателят ще ти каже. Фрони (натъртено). За бригадир събранието, а не председателят трябва да каже... И то ще каже дали ти си виновен, или оня велзевулин, дето разиграва сметалото.* Н. Хайтов.

велѝк *прил. ... диал.* Голям. *Край нас се надига велика гора. Бели вековни букови дървета.* А. Каралийчев. *И сичките, от малко и до велико, се затекоха към черковата и захванаха да се молят.* в. Свобода.

великàш *м. рядко.* Болярин, първенец. *От двете страни на царя и срещу него се редяха още петнайсетина великаши.* Ив. Вазов. *Тия търновски великаши носяха гордий вид на хора, навикнали от половина век насам да правят и трошат царе.* Ив. Вазов.

великденче *ср. нар.* Синьо или бяло пролетно цвете, което цъфти към Великден. *По слоговете цъфтяха безброй цветя, ... Сини великденчета, ... наред с лютичета и глухарчета, досущ злато, и теменужки — теменужка до теменужка, с лилави личица и жълти устенца.* П. Бобев. *В стеснения от стръмните дълбини на реката небосвод трептят разискрени от студа звездици. Трепкат-трепкат както в ранна пролет разлюлените от тичащия по реката вятър бялнали се великденчета по тия тесни лъки.* П. Росен.

великодостòйник *м. книж. остар.* Висш държавник. *На двата байрама Н. Ц. В. Султанът приема с тържествено приготовление честитявания от всички великодостойници на държавата.* Й. Груев.

вѐля *несв. диал.* 1. Казвам, говоря. — *Руже, като се освободи Македония, тоя аскер ще се махне оттук. — И татко вели така.* Д. Талев. 2. Заповядвам, повелявам. *После няколко дена умряла вдовицата, която боляринът, като погребал, как що вели дълг християнски, зел Стоянчето дома си.* Ан. Хаджогло.

венгѐра *ж. книж. остар.* (от рус. венгерка). Вид танц. *Бал без него не става, венгера не бива и навсякъде е от първите.* Ив. Вазов.

венгѐрец *м.* и **венгѐрка**[1] *книж. остар.* (рус. венгерец). Унгарец, унгарка. *Същото нещо виждаме у Ботьова, както и у венгереца Петьофи.* Пенчо Славейков. *Тълпа от венгерци и венгерки (слуги и слугини) с гайда начело обикалят букурешките улици — празнуват някакъв си народен маджарски празник.* Ст. Заимов.

венгѐрка[2] *ж. книж. остар.* (рус. венгерка). Вид куртка с ширити по шевовете и на гърдите. *Минава унгарски хонвед. Той язди хубав червен кон и върху раменете му с отпуснати ръкави е наметната синя венгерка, обшита с черни кожи.* Й. Йовков.

венгѐрка[3] *ж.* вж. венгера. *Курсистите ще изучават най-популярните народни танци, балните танци — полка, ... венгерка и др.* Пресата.

вѐнда *ж. книж. рядко* (исп. venda). Лавка. *Всяка вечер се събирахме във вендата на чифлика и при канче ракия от захарна тръст, край тавата с купчината сладки от царевично брашно, под пращната електрическа крушка се разказваше онова, за което и днес още не мога да не се разсмея.* М. Вълев.

венедѝшки *прил. остар.* Венециански. *И на ключа висеше по една бадемлия венедишка жълтичка.* Ц. Гинчев.

венò *ср. нар.* Зестра. — *Брагодаря, благодаря,. . . но дъщеря ми Кармена! — Ще я осиновим и нея . . ще я оженя, ще ѝ дам богато вено.* Н. Михайловски.

венчѝло *ср. . . . нар.* Семейство, съпружеска двойка. *Има къщи, в които живеят четири-пет венчила.* А. Каралийчев.

вèпър *м. рядко.* Мъжка дива свиня, глиган. *Ти знаеш ли какви гори са над Мъглен. — Там веприте стават колкото волове!* А. Дончев. *Сами сме, само божието око бди над нас. И вепър може да ни срещне, и лош човек.* Ст. Загорчинов.

верàн — вж. виран. *Портата им грухнала, дворът им веран, къщата им стара — прастара, и тя май клекнала.* Т. Г. Влайков. *А цигани-цигулари надуват се да пеят; подухат, подухат на ръце си и пак застържат вераните си цигулки.* Ил. Блъсков.

верблю̀д *м. книж. остар.* (рус. верблюд.) Камила. *Селим с 180 хиляди войска, 5 хиляди храноносци и 60 хиляди верблюди излезе на бой и спечели светла победа.* П. Р. Славейков.

вергѝя *ж. остар.* (тур. vergi). Данък. *Аз ти казвам, ако си почтен челяк, да излезеш из къщата ми. На таз къща вергията аз плащам.* Д. Войников. *Ала най-главната му* [на мухтарина] *работа е да събира вергията, да събира царския данък.* Т. Г. Влайков.

верèм *м. остар.* (ар.-тур. verem). Тежка болест, туберкулоза. *Баба Кита. (Смее се и рови из торбата. Взема една билка и я вдига нагоре). Това е старото биле, става за верем.* Ц. Церковски. *Цереше всякакви неволи и верем, / и всички бяха тъй от нея предоволни.* Пенчо Славейков.

вересиджѝя *м. остар.* (тур. veresici). Купувач на кредит, на вересия. *Но време дохожда и да се плаща, а Господин няма с що да плати. Безумието на такива версеиджии скоро излязва на видело.* А. Цанов. *Окъснелият мющерия или е вересиджия, или парите му калпави.* Нар. пословица.

вересѝя *ж. разг.* (тур. veresi). Задължение за взета и неплатена стока. — *Хей, братино, не подминавай така. Заповядай да ми видиш бакалницата. Ако нямаш пари, може и на вересия да ти дам нещо.* Кр. Кригоров. *Манол казваше, че и той имал вересия из селата, но сега не било време да се мисли за това.* Ем. Станев.

верѝжа се *несв. възвр. рядко.* Редувам се, нижа се. *Примъква се за кръв на смяна нощ на ден, / и ден на нощ. И бой на бой се разярен / верижат до безкрай.* Пенчо Славейков.

веровàтелен, -лна, -лно, *прил. остар.* Достоверен, сигурен. *Обаче пак никак не мога да кажа, че е толкова стара* [глаголитската книжнина], *колкото я някои нови списатели и издатели представляват, . . . и без потвърждение от съвременни, вероватеяни и най-ближни свидетели.* Хр. Иоанович.

веровèстник *м. остар.* Религиозен проповедник, мисионер. *Вси тия лични веровестници произлязоха из най-долни редове от народа.* Й. Груев.

верозакòн *м. остар.* Религия, вероизповедание. *Бог се послужва от всичко, за да наказва онези, които не рачат да се обърнат на верозакон.* Кр. Пишурка.

верозакòнен, -нна, -нно, *прил. остар.* Религиозен, вероизповеден. *Но скоро последователите Мохамедови разделили се на две, една на друга противни, верозаконни партии.* Й. Груев.

вер-селя̀м *неизм. диал.* (тур.-ар. ver selâm). Много му здраве. *Най-сетне какво ще ми дращите много много; напсувайте опозицията, па вер-селям.* А. Константинов.

вертогрàд *м. старин.* (рус. вертоград). Градина, лозе. *Бог страшен съд ще дигне, та пшеница от плевел с огън ще отдели; с разпален косер ще пожъне вертоград земен.* Н. Райнов

верѝ *несв. диал.* Поверявам. *Близо някъде по рязко отсечения горски ръб екна песен, . . . Млад неволник, яхнал на вран кон, точеше треперлив глас и вереше потайни мъки на вечерната самота.* Ц. Церковски.

верѝ се *несв. възвр. нар.* Уверявам, обещавам. *Нейният протокелиот Драган се кълне и вери, че я увещавал да не ходи в манастир, а да избяга при баща си Иванка Басараба във Влахия.* Ст. Загорчинов. *Селяните всички му се вереха — с кмета няма да се разправят, ама на началника ще си кажат поплака направо.* П. Ю. Тодоров.

вес[1] *ж. остар.* Село. *Като ангел утешител тя проходяше веси и села, навещаваше болни, превързваше рани.* С. Радулов.

вес[2] *прил. нар.* Цял. *И се слънце помолило / на злат месец на свой брат: / Братко запали кандило, / та обиколи вес свят, / и разгледай кой там плаче, / кой не ще кротко да спи.* М. Л. Софиянец. *Той припозна мирно станалия факт, че полуостровът — е вес в ръцете на непокорни славяни.* Св. Миларов.

вес[3] *м. книж. остар.* (рус. вес). Тежина. *Живописта на Лоренсен, освободена от земния вес, люлее се в сладостта на мелодичния розов цвят, в кроткия сън на запялата сивина и цъфти парижки, райски.* в. Развигор.

весдèн *нареч. нар.* Цял ден, постоянно. *Лятото кое-как минаваше леко, но почнеха ли дъждовете и каловете,. . . свираха се и те в схлупената си къщурка и весден печеха старите си кокали край кюмбето.* Ст. Ц. Даскалов. — *Вие говорите за изгонване, а подразбирате заколване. . . Кланетата продължават весден! Чужди консули са присъствували, когато била подпалена къщата на бившия войвода от Охрид, Иван Недев. . .* Хр. Бръзицов.

весѝ *мн. книж. остар.* (рус. весы). Теглилка, везни. *Неприемам да възвесвам честта и доблестта на Русия с обикновените веси, на които малий наш принц Батенберг е турил да тегли багажа си.* П. Р. Славейков.

весѝло *ср. диал.* Бесилка. *Кръст тогава значеше онуй, което сега весило, за укор и за най-мъчителска смърт.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

вѐски *прил. книж. остар.* (рус. веский). Убедителен. *Благодаря, че си публикувал рецензията за Италия и забележих всичките редакционни поправки, . . длъжен съм обаче да кажа, че не мога напълно да се съглася за някои от тях. . . Впрочем, ти можеш да имаш своите вески съображения да мислиш тъй.* Ив. Вазов. *По някои вески съображения, аз, въпреки обещанието си, намерих за неудобно да говоря г-ну Гешову по Вашата работа.* Ив. Вазов.

веслѝ *несв. остар.* Карам лодка, греба, веслувам. *Там седнахме в един каик, на който шесторица весляха.* Св. Миларов.

весмà *нареч. остар.* Твърде, много. *В тях* [защитниците на Котел] *аз забележих един отличен началник, който беше весма светло облечен.* В. Друмев. *Видях и третата правописна реформа на списанието и не можах да се не зарадвам весма, като видях, че имам право да пиша: хляб и хлебове, лято и летни.* Ив. Вазов.

вѐстник *м. остар.* Вестител. *Във тоя миг вратата се отвори / и царски вестник там се появи.* К. Христов. *На противната страна бързаше вестникът да покани и другите членове на ложата.* Ст. Чилингиров. *Но ето че вестник и морен и блед / промъкна се в шатра червений.* Пенчо Славейков.

вестовòй *м. остар.* (рус. вестовой). Войник, на когото е възложено да обслужва офицер; ординарец. — *Като бях вестовой у дружинния, пращаше ме командировка да купувам по кило, кило и половина.* Н. п. Филипов. *Но когато след малко вестовоят му се върна, той го повика сърдито и разпита какво е разправял на Черенева.* А. Страшимиров.

вестòн *м. книж. рядко.* (фр. veston). Мъжка горна дреха. *Това беше човек към четирийсет години, облечен доста изящно с бял вестон и с плитка сламена шапка на глава.* Ив. Вазов.

вет *прил. диал.* Вехт. *Тъжи старата му майка, / тъжи и пропада. / . . . / И умря тя, и заглъхна / къщата й вета.* Ив. Вазов. *На четвъртия ден кучетата залаяха един нисичък селянин, с черна вета шапка.* Й. Йовков.

ветерỳшка *ж. диал.* Лек вятър, полъх на вятъра. *През нивата минава весела ветерушка и раздвижва ръжените класове.* К. Петканов. *Мама снощи е сънувала, че през село минал червен кон и се изгубил като ветерушка към Елнъзач.* К. Петканов.

вѐтка *ж. нар.* Клон, вейка. *А целия потон изкусно тъй сделен / на четири връсти, с венец е обграден / наоколо, венец от ветки позлатени — / дафина и чемшир. . .* Пенчо Славейков. *Редакцията на „Гласника" изказва желание, щото оригиналните трудове на сътрудниците да обхващат тези ветки от науката и изкуството: 1. Стара и нова география; 2. История.* Ив. Вазов.

ветленѝк *м. диал.* Малък съд за ракия; павурче. *Хубава беше тая зима — дълга. . . истинска стара зима с дебел сняг и греяна ракия. Много ветленици се изпиха, много песни се изпяха в Тетевен тогава.* Н. Тихолов.

вѐтрен, -а, -о, *прил. книж. рядко.* (рус. ветренный). Вятърничав. *И не знае ни думица по английски, и никакъв занаят няма, па го — и за работа не е, слаб, ветрен.* А. Константинов.

вѐтреник *м. диал.* Вятърничав човек. *Мечтател, идеалист, ветренник — той искаше да вкуси от сладостта на неизвестното и новото.* Ив. Вазов.

ветренѝк *м. диал.* Ветрилник. — *В колата лягам, в колата ставам. . . — В такова време твоя ветреник за царски палат заслужава.* П. Ю. Тодоров.

вѐтреност *ж. книж. рядко.* Вятърничавост. *А ние, . . . кретаме подир своята амбиция или детински чиста любов, подир своята ветреност или животински дива омраза.* П. К. Яворов. *Той мислеше за Елена, за превратностите на техните отношения, за своята съдбовна привързаност към нея, за нейната мила ветреност, която вече се превръщаше в пламенна вярност към него.* Т. Харманджиев.

ветрѝло *ср. остар.* Корабно платно. *Кораб разпуща ветрила и оставя напоследък тая печална страна.* С. Радулов. *Каиците на индийците имали триъгълни ветрила.* в. Знание.

ветрỳшка *ж. диал.* Птица керкенез. *Отсреща затрепка птица. Вдигна се високо над скалите. . . Трябва да е сокол. Може да е и сокол — казва моят сдрумник, — но тук му викат ветрушка.* Ст. Станчев.

вѐха *ж. книж. рядко.* (рус. веха) Висок прът със знак за мястото или пътя. *Нощем поправяха окопите, обвиваха вехите с ново сено, намазано с катран.* Й. Йовков. *Финалната линия се очертаваше от една веха с червено флагче на двайсетина метра във водата и от шареното колче на самия край на пристана.* В. Райков. *Платната заплющяха и яхтите се понесоха към обозначените с червени знаменца вехи.* П. Льочев.

вещàк *м. книж. рядко.* Познавач. *Но не само като добър преподавател и вещак на елински и френски език Фотинов се славел, а и като високонравствен възпитател.* Ив. Д. Шишманов.

веща̀ние *ср. книж. остар.* (рус. вещание). Предсказание, прорицание. *По тия плочи са кънтели бойни колесници, . . . злокобни вещания на прорицатели.* К. Константинов. *Макар думите да бяха казани ниско, те звучаха като прокоба, като някакво вещание.* Ст. Загорчинов.

веща̀тел *м.* и **веща̀телка** *ж. книж. остар.* Пророк, предсказател. *Едни му се покланят благоговейно, като на оракул, вещател на най-съкровените движения на съвременната човешка душа, — други го отрупват с най-сочни хули и подигравки.* Пенчо Славейков. *Далеч от Пушкина е отишла в развитието си руската художествена литература, на нови чувства и настроения е вещателка тя в мощното си движение напред, а все и до днес в нея явствено звучи негова глас.* Пенчо Славейков.

веща̀телен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* 1. Пророчески. *Обичам те — въздушно нежна с нежна младост / като на ангела сънът, / и сън си ти вещателен за тиха радост / в нерадостта на моя път.* П. К. Яворов. 2. Проникновен. *Звездите бледнеят в небесната твърд, / с вещателен поглед поглежда луната.* Н. Лилиев. **веща̀телно** *нареч. Наблизо един кълвач удари три пъти вещателно по кората на една стара върба и се потаи.* Елин Пелин.

веща̀телство *ср. книж. рядко.* Пророчество. *Обаче онези блянове, които той не е написвал на книга, — . . — но които живота бързо е обърнал в действителност, ни показват явно вещателството на неговия дух.* Пенчо Славейков.

вѐщер *м.* и **вѐщерица** *ж. нар.* 1. Врач, врачка, вещица. *— Пъпа си гледа цял ден двубожникът и месалианецът—завика той. . . Видения му се привиждат и гадания и предсказания всякакви извършва за грях и за срама. Вещер е той и биляр!* Ст. Загорчинов. *Да земе мене да ми заповяда някоя си вещерица затова, че била тя майка на държанката на някой си офицерин.* Т. Г. Влайков. 2. Проклетник. *— Защо ми крещиш като вещер. Или съм ти отрок, а ти си болярин?* Ст. Загорчинов. 3. Вълшебник. *А похвалата, по художествена същина, е нов контакт с публиката, осъществен по други закони. Пред богомолците застава един художник — вещер на словото, който гради поетични светове и приобщава към тях братята си.* Н. Драгова.

вѐщинство *ср. книж. остар.* (от срхр. вештина). Изкуство. *Една от най-големите заслуги на този знаменит пастир* [Щросмайер] *е неговото съдействие да се основе в Загреб Югословенската Академия за науки и вещинство.* Г. Бенев.

вея̀ло *ср. остар.* 1. Корабно платно. *Ти си още момче и писмото ти беше момчешко. И като искаше да промени реч, подигна небрежно веялото, показа му във водата сянката от горага.* П. Р. Славейков. 2. Ветрило. *Чувал съм и за испанките, които приказват на любовниците си чрез разни движения на веялото си.* Ив. Вазов.

вжѐгна се *св. възвр. диал.* Нагорещя се, нажежа се. *Имаме си ние хубави думи, ама гражданите не ги поимат, да речем „жижерак" — припек, присое. . . Хич да не знаеш какво е, ще се досетиш, че тук слънце пече и припича, та от припек се е вжегла и гората, и земята.* Н. Хайтов.

вживотѐн *прил. книж. рядко.* Привикнал като животно. *То* [уединението] *не е отшелничество на пустинника-покаяник, който бяга от един и живее в друг грях, уж вживян, а всъщност вживотен в природата и в духът божи.* Пенчо Славейков.

вжиля̀вам се *несв. възвр. диал.* Ставам жилав, заяквам. *— Трифоне, човек забравя, разбираш ли? Ако не забравяме, по-бързо щяхме да се прекатурваме. А тъй от преминалото се вжиляваме.* М. Яворски.

взбалму̀чен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* (рус. взбаламученный). Глупав. *Но той не само че не е разбрал тая действителност, а некадърно я е изкълчил — като е предал на онова що е трагично в тая действителност някакво взбалмучно хумористично осветление.* Пенчо Славейков.

взбу̀нен, -а, -о, *прил. книж. поет. рядко.* Развълнуван. *Чертаят се сребърни линии / по взбунено тъмно море.* Н. Лилиев. *Но когато мрак надвисне, / нощ кога крила простре — / околвръз скали притисне / взбунено море.* К. Христов.

взбу̀ня се *св. възвр. книж. рядко.* Разбунтувам се. *Увещаха велможите княз Ивана . . . да поиска от народа престола. . . Ала народът дочу — и хареса метежа. И възбуниха се тълпите: — свой цар искаха.* Н. Райнов.

взглед и **взгляд** *м. книж. остар.* (рус. взгляд). Възглед. *Едно време Бурмовото министерство запрети официално на всичките чиновници да не се събират с люде, имеющи взгледове противни на неговите!* Ив. Вазов. *Той знаеше много и по много въпроси ме учудваше със своите верни и умни взглядове.* К. Величков.

вздорен, -рна, -рно, *прил. книж. рядко.* (рус. вздорный). Нелеп. *— Що е то шоролоп? — Лъжи, вздорни слухове, които нямат смисъл, а имат цел само да излъжат някого.* П. Р. Славейков.

взива̀вам *несв. книж. рядко.* (рус. взывать). Викам, апелирам, призовавам. *Ли-на-а-а! Коя беше тази Лина, към която взиваваше напразно за помощ нещастника — жена ли негова, майка ли, кой знай!* А. Константинов. *И аз с трепет в душата си взивавам към почитаемото пра-*

вителство и го моля да отговори ще има ли край неговото търпение спрямо разрушителната разюзданост на опозиционната преса? А. Константинов.

взигра̀ние *ср. книж. остар.* (рус. взыграние). Трепет, вълнение. *Искаме, искаме! бащице, искаме! извикаха всичките в един глас, с взиграние сърдечно от радост.* С. Радулов.

взлелѐя *св. книж. рядко.* (рус. взлелеять). Отгледам, отхраня. *Блажен, от прозябание мъртво / тоз който в словото господне оживей, / тоз който правдата в сърцето си взлелей.* Пенчо Славейков. *Мисли мои, мисли мои, / . . що тегло ли ви взлелея / като свои рожби, / що ви вятър не развея / като прах в разнозби?* П. Р. Славейков.

взя̀тка *ж.* (рус. взятка). 1. *разг.* Подкуп, рушвет. *Как се назначава персонала?. . . Взятки има! Рушвети има!* Чудомир. 2. *остар.* При игра на карти — отделно вземане; ръка. *Аз ще ги натъпча всичките соло, с двата крака, няма да им дам ни една взятка да вземат — отговаря Бенуа със светнали очи, като че въпросът се е касаял не до избори, а до една партия преферанс.* А. Константинов.

взя̀тkаджия *м. разг.* Подкупник, рушветчия. *На що дължи богатството и името си тоя вагабонтин? На що? Само на рушвети! . . Не той ли ни разврати? Не той ли ни съблазни. . . и научи да протягаме ръка под масата. Да, той ме разврати, той ме направи взяткаджия!* Елин Пелин.

виванди̇ѐра *ж. книж. рядко.* (фр. vivandiere). Продавачка на закуски и напитки в казарма. *Излизат младички италиански вивандиери. Пред боят те играят на кадрил с войниците.* Ив. Вазов.

вивѐска *ж. книж. рядко.* (рус. вывеска). Табела, фирма. *И една утрин, другарят му, . . . забеляза случайно, че кръглата табла отвън до портата, бе изчезнала: слугинята на адвоката — бе захлупила зиналото гърло на делвата с вивеската на адвоката.* Пенчо Славейков.

вигòда *ж. книж. рядко.* (рус. выгода). Изгода, облага. *Ония, които биха написали нещо достойно, не го правят, като намират в занятията на политиката и чиновничеството много поголяма прелест и вигода.* Ив. Вазов.

вида̀р *м. диал.* (срхр. видар). Народен лекар, гледач. *Дедо Моно видарът . . . му правил крака, стягал го с дъсчици, но не знам как, божем заздравял, но пак останал сакат.* Мих. Георгиев.

видѐние *ср. . . . остар.* Виждане. *Той ме изпрати до пътя пак с много здраве до брата му и с добро видение в София.* Ив. Вазов.

ви̇̀дет е *диал.* Вижда се. *Откъслечни и несвързани са те на глед, но в тях е видет гордия полет на гения.* Пенчо Славейков.

виднѐя се *несв. възвр. диал.* Виждам се. *И селце, скътано помежду две долчини, натътък се виднеѝ.* Пенчо Славейков. *В подножието на Върбица се виднееше очертанието на селото.* Цв. Минков.

ви̇̀дня *ж. остар.* Рудничарска пещ. *Наистина, жителите на тия села плавеха руда и я отнасяха в няколкото малки видни, собственост на местни селяни, които топяха рудата и продаваха кюлчетата желязо на самоковските маданджии по предварително уговорени цени.* А. Христофоров. *Само в Самоковско жалки остатъци от железодобивната индустрия са преживели българското освобождение, преди 17 г. угаснала и последната искрица на пламтящите някога видни и мадани.* П. Делирадев.

видня̀р *м. остар.* Работник във видня. *Той се настани във файтона и дори не погледна към ковачите и виднярите, които го изпращаха с наведени глави и прибрани ръце. . . Маданският чук заглуши тропота на конете, когато потеглиха.* А. Христофоров.

видòвно *нареч. диал.* Полезно за душата. *Че не било видовно, когато идеш на манастир, да се не поизмъчиш малко из пътя.* Т. Г. Влайков.

видя̀вка *ж. диал.* Видение, призрак, дух. *Едно време кърът беше пълен с таласъми, самодиви, видявки. Сега нищо няма веке.* Г. Караславов.

вика̀ч *м. рядко.* Помощник на ловци, който вика, та плаши дивеча; хайкаджия. *Той се славеше като голям ловец из цялата околия. Сега искаше да събере много ловци и викачи, да устрои хайка за диви свине.* Д. Калфов. *Избрахме за отговорник на викачите дядо Иван, а за общ началник на лова един стар ловец от Приморско.* П. Незнакомов.

викѐл *м. диал.* Женска забрадка, фекел. *Жените бяха в широчки, пригодни за работа новички рокли, някои препасани с престилки, пребрадени с бели викели, да ги пазят от слънцето.* Кр. Григоров. *Хазайката пък, . . . бе едра, снажна селянка, . . . Главата си забраждаше с бял викел.* Кр. Григоров.

ви̇̀кот *м. диал.* Шумен вик от много хора. *Сред войниците отново избухна смях и викот. Приказката за хромата болярка се бе свършила.* Д. Талев. *И при всеки затих* [на халата] — *глъч дочута / в миг над вихровете взема връх. / Сдавен викот. Бяг. Стрелба безцелна. / Някого са погнали в нощта.* Бл. Димитрова.

вѝла *ж. . . .* В д и г а м н а в и л и, н а м о т о в и л и *нар.* — Повдигам голям въпрос, правя голям скандал. *Аз. . . бях решил и да не се венчавам. Но виждам, че не отива. — Недей, какино, недей. Село е, хората ще ви вдигнат на вили — на мотовили.* Д. Ангелов.— *Щом*

ѝ кажа, че съм идвала тук, ще се разсърди. Хората са я подлудили. Ден не минава да не ме дигат пред нея на вили-мотовили. К. Петканов.

вилаѐт, виляѐт, вилаѝт (ар.-тур. vilâyet). *истор.* Голяма административна област в турската държава. *За да задуши всеки опит за въстание, управителят на Дунавския вилает Мидхат паша подлага на жесток терор областите, през които минават четите.* Ив. Унджиев. *Революционното брожение в Македония се предаваше на широки вълни и в Одринския вилает — чак до стените на Цариград.* Д. Талев. *Извади ми, мамо, / новата премяна — / . . извади ми още / конче златогриво, / . . на далек да ида / в чужди вилаяти.* Ц. Церковски.

вилаѐтски и **виляѐтски** *прил. остар.* Който се отнася до вилает. *Той повторно се поклони и затвори вратата зад себе си. „Лисица, мръсна турска лисица. ." — помисли той, стисна пестник и бързо заслиза по стълбите на вилаетското управление.* Д. Спространов. *Избави ни от ония кръвожадни кесиджии, / кои носят славно име / вилаетски чорбаджии.* Л. Каравелов.

вѝлушка *ж. диал.* Вилица. *Ножовете и вилушките ги прави художникът от желязо.* П. Р. Славейков.

вѝндяке *ср. рядко.* (нем. Windjacke). Винтяга. *Въпреки дебелия ми пуловер и виндякето сутринта, още в здрач, се събудих от студ — доста застудява сутрин в това Искърско дефиле, дори и в най-горещото лято.* Д. Калфов.

винобѐрма *ж. диал.* Гроздобер. *Минà винoберма и всички лозя са / обрани и вече прибрани, / а нашите, братко, какво още чакат?* Пенчо Славейков. *У понеделник бе Кръстовден; / винoберма доде. / Виноберма се захвана, / лозята обраха.* Ц. Гинчев.

виногрàд *м. старин.* Лозе. *Родосто . . . обиколен с хубави градини и винoгради. Този град биде превзет от русите на 1829.* С. С. Бобчев.

винодѐлие *ср. книж. остар.* (рус. виноделие). Винарство. *Освен със земеделие, виноделие, те се занимават и със свиневъдство.* Ил. Блъсков.

винодѐлница *ж. остар.* Винарска изба. *Допитаха се до Добри и той ги посъветва да се сдружат, та да изпратят някой момък в Европа, за да се изучи как се работи и прави харно вино, па кога се завърне, да отворят една обща винoделница.* Книжица за народа.

винопѝйство *ср. остар.* Пиянство. *Празнуването на народния ни ден Св. Кирил и Методи и на други светли и радостни дни, не трябва да е ѝ винопийство.* А. Цанов.

виночѐрпец *м. остар.* Длъжностно лице при монарх или болярин, което поднася вино на гощавките. *Виночерпецът отмина по-нататък, като отнесе на други търновци големия бъкъл, придружаван от едно момче, което държеше половяк с вино.* Ив. Вазов. *Един виночерпец се приближи при Атила и му поднесе чаша дървена, от бръшлян направена, пълна с вино.* Г. Кръстевич.

вѝнтер *м. диал.* (рум. vintir). Вид рибарска мрежа по Дунав. *Лодката се носи бавно, сякаш опипом, между дърветата около острова, където вечерта нашите са заложили винтери.* С. Северняк.

виражàвам *несв. книж. остар.* (рус. выражать). Изразявам. *Тия хора . . . трепереха сега пред нас, когато бяха изгубили властта си; чертите им виражаваха всичко, щото съществува ужасно в страха, низко в малодушието и мрачно в отчаянието.* П. Хитов. *Известно е всекиму, че с дума ние виражаваме всичките наши мисли, чувствувания и желания.* Б. Чолаков. **виражàвам се** *възвр. Ние пожълтяхме малко, защото си помислихме, че е дошла някоя бърза заповед, за да ни „пребесят нàдве-нàтри", както се виражаваше Савата.* З. Стоянов.

виражѐние *ср. книж. остар.* (рус. выражение). Израз, изражение. *Лицата на двамата младоженеца са засветили от радост; но изведнаж пак добили по-напрежното си виражение.* Л. Каравелов. *Комисарите се спогледаха един други, като да бяха виновати в нещо. Те мълчаха, лицата им вземаха различни виражения и бои.* З. Стоянов.

вирàн *прил. неизм. разг.* (пер.-тур. viran). 1. Разнебитен, изоставен. *Вчера возих разни материали от пристанището за електриката. . . , пък колата ми, нали си е малко виран като мене, не издържа и ьоката ѝ се счупи.* Ст. Марков. 2. Болнав. *Тука ли е стопанина? — запита Алекси. — Тука е — рече Дрондовица. — Малко е виран, нехела. . . Простинал ли е, не знам, нещо го не бива, та е полегнал.* Кр. Григоров.

виранѐтина *ж. разг.* (от пер.-тур. virane). Разнебитена сграда или друго. *Събори виранетината на Ручилото и издигна нова къща.* А. Каралийчев. *А за какво са тия допотопни виранетини, — каза Гороломов, като погледна двете полусрутени вятърни мелници горе на височината.* Й. Йовков. — *Не можах да разбера защо ми искаш триста и двайсет хиляди за каруците, дето ги развалихме, че бяха виранетини, и от тях направихме нови.* Ст. Марков.

виранлъ̀к *м. диал.* (пер.-тур. viranelik). Разнебитена сграда; развалини. *Даже чудех се как не е отвлекла досега целата дядова Колюва воденица, която беше малка, схлупена, полуразвалена — цял виранльк.* Мих. Георгиев. *В Средец и Търново съм гледал виранлъците на наши твърдини. Ще рече, имали сме някаква царщина. Каква е била тя . . . преди колко време е паднала? Все някъде ще го пише, а?* В. Мутафчиева.

вирѐя се *несв. възвр. диал.* Издигам се. *Днес само могилата няма / за чест преживяна загатва. / Пред морния пътник тя мълком / вирей се далеко в полето. . .* Пенчо Славейков. *Вирелят се копия, блестят алебарди.* Пенчо Славейков.

вѝрище *ср. рядко.* Водовъртеж. *Бореха се още между смърт и живот и всяка вълна, която издигаше кораба им до облаците, за да го погрузи с ужасен шум в морските вирища, виждаше се, че ще довърши участта им.* П. Кисимов.

вѝрра *междум. спец.* (ит. vira). Вдигай. *Чуваха се няколко твърде немилостиви удари и бодрия моряшки вик: „Хайде! Вирра!"* Й. Йовков.

виршеплѐт *м. книж. остар.* (рус. виршеплёт). Стихоплетец. *Най-напред за образци при писане стихове нему са служили стихотворенията на сръбски виршеплети.* Пенчо Славейков.

вѝрши *мн. остар.* (рус. вирши). Слаби, бездарни стихове. *И на децата у нас е известно, че тоя велик безграмотник е превеждал и писал вирши на някакъв си измислен жинзифовски език?* Пенчо Славейков.

вис[1] *ж. поет. рядко.* Небесен простор, небосвод; висина. *В топлото си яке свита, / като птичка в зрака чист / гледах радостна, честита / родната свободна вис.* Д. Пантелеев. *И ето грее слънце: ден е. / Синее стихналата вис. / Светът блести, цъфти пред мене / като старинна стъклопис.* Ат. Далчев. *Небето тук беше доста различно — . . . много по-нежно. В неизмеримата вис летяха едва забележими ластовички.* П. Вежинов.

вис[2] *м и ж. диал.* Планинска височина. *Върховете на отсрещните висове се чернеят в тъмното небе.* Ив. Вазов. *От тази вис на планината очите ми се избистриха, аз гледах двете половини на България.* Ст. Станчев.

високомѐрец *м. остар.* Високомерен човек. *Англичаните са високомерци, просветени, предадени на занаятите и търговията.* Ив. Момчилов.

високомѝслен, -а, -о, *прил. остар.* Горд, високомерен. *А младият граф Уседа, високомислен за произхождението си, смяташе в преимуществата си и бащиното си положение.* Н. Михайловски.

високомъ̀дър, -дра, -дро, *прил. остар.* Много мъдър, премъдър. *— Велики господарю, и аз потвърждавам тия високомъдри словеса.* Ив. Вазов. *Има наистина мнозина високомъдри хора, които преценяват себе си повече, отколкото наистина са свършили.* Й. Груев.

високопа̀рен, -рна, -рно, *прил. книж. рядко.* (рус. высокопарный). Тържествен, надут. *Той умееше да разговаря с тях просто, ясно, достъпно, без високопарни думи, без надменност.* К. Кръстев. *А Христо Конов, който често държи надути и високопарни речи по време на годишните пленуми на Просветния съюз, направо мразеше.* А. Гуляшки.

високоро̀ден, -дна, -дно, *прил. остар.* От знатен род, благороден. *По-високородните велможи му правеха задължителните поклони, а по-малко знатните му целуваха скута.* Ив. Вазов.

високосла̀вен, -вна, -вно, *прил. остар.* Многославен. *Иди кажи на високославния съд, който играе на смърт и на живот: аз не съм хайдук, който се е сдружил с нощта и тъмнините.* Н. Бончев.

високостѐпенен, -нна, -нно, *прил. остар.* Високопоставен. *Он искаше да му се проводят посланици от най-високостепенните царски сановници.* Г. Кръстевич.

високоу̀мен, -мна, -мно, *прил. остар.* 1. Надменен, горделив. *Всякога той и всякога тя! Като че някоя по-високоумна сила от случая ни тласкаше да се срещаме едни други.* сп. Читалище. 2. Мъдър. *Чрез думата въздигаме смирено-мъдрия и сгрутваме високоумния.* Ал. Кръстевич.

високоу̀мие *ср. остар.* Надменност, горделивост. *Изпълнени са с гордост и с високоумие ония, които произхождат от знаменити родители.* Иоан Стоянович. *Богатството ражда гордост и високоумие.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

високоу̀мствувам *несв. остар.* Гордея се. *На богатите в този свят заръчай да не високоумствуват, нито да се надеят на непостоянството на богатството.* Изводи от Месечна зорница за 1874—1881.

висо̀н *м. книж. остар.* (нгр. βύσσος). Някогашна скъпа тъкан. *И дойде Даниел, облечен във висон, с меч на бедрото.* Н. Райнов.

вита̀лище *ср. остар.* Място за живеене, квартира. *И наистина след шест безкрайни дни стигна в Женева и поиска виталище в гостилницата Мир.* П. Р. Славейков.

витѐжки *прил. остар.* Юнашки, геройски. *Делата му витежки / и децата в люлка знаят.* Ив. Вазов. *Гърците се прославили още от самото начало със своите витежки дела.* Г. Йошев.

вѝтез[1] — вж. **витяз**. *Старите германци били езичници и обожавали природната сила и своите витези.* Г. Йошев.

вѝтез[2] *прил. диал.* За кон — породист. *Но Батул не довърши, а протегна ръка и хвана коня на Райка за поводите, . . — Витез кон имаш. Отде го взе?* Ст. Загорчинов. *Той ковеше витеза кобила / с яки плочи от кара грошове.* Нар. песен.

вѝтел *м. диал.* 1. Късо дърво, с което стягат снопи или въжета. *Докато нагласят каруцата, докато напълнят с вода бъкела и приберат паламарките, витела и сърповете, разсъмна и ластовиците . . . зачуруликаха по сухите клони на ябълката.* Ем. Станев. 2. Воденично колело. *Она* [воденицата] *е със два витела и доволствува всичката потреба манастирска, като меле*

непрестанно. Неофит Рилски. 3. Макара на кладенец. *Сянката в дъното се раздвижи и подпирайки се с ръце за стените, се качи в кофата. Почнах да въртя витела, а въжето се навиваше, навиваше.* Й. Радичков. **На вител** — на колело, в кръг. *Ето ги втурнаха се теленцата, играят на вител, ближат се едно друго и политат към циментовите корита, за да се напият от сребристата вода, която шурти на дебели сребърни струи от металическите чешми.* Кр. Григоров. *Вихром летят самодиви чевръсти. / Ред слькатушат, на вител завърнат, / свият, извият, в замах се разгърнат.* Пенчо Славейков.

витиеват *прил. книж. рядко.* (рус. витиеватый). Красноречив, ораторски, многословен. — *Какъв вятър ви отвя насам към Меропа? — изведнъж запита Момчил, комуто ... омръзнаха поклоните и витиеватите думи на византийците.* Ст. Загорчинов. *Като търсеше най-витиеватите изрази, Касаветов разказа за гуляя в Ляговата кръчмарница.* Г. Караславов.

витийски *прил. книж. остар.* Ораторски. *Като богослов, той владееше витийския дар и си служеше с цитати от светото писание.* Ив. Вазов. *Агитациите в кръчмите, кафенетата и кооперацията не даваха добър резултат, защото там нямаше принудителното мълчание в църквата. Пък и споровете избиваха в дребнави разправии и поп Иван нямаше възможност да разгърне своите витийски дарби.* Г. Караславов. *Със все сърце се опитваше и практикуваше във витийското изкуство и наваляше да си набере познания, без каквито не се може в парламента.* Й. Груев.

витийство *ср. книж. остар.* (рус. витийство). Красноречие, сладкодумство. *Многоусуканото му и безсмислено витийство немалко спомагало да се продължава безмерно всяко заседание.* Н. Михайловски. *И му идеше отръце да върти вещо и чук, както му идеше от ръце и витийство и песнотворство.* Й. Груев.

витийствувам *несв. книж. остар.* (рус. витийствовать). Ораторствувам. *Но с всичко, че старият оратор на народните събрания обичаше да го слушат като витийствува, днес безжалостни викове побъркаха на желанието му.* Н. Михайловски. — *По-добре да стоим под турски ятаган още петстотин години, отколкото да приемем това пълномощие, което ни връзва ръцете и ни прави прости оръдия във време на въстанието — витийствуваше Иван Соколов.* Л. Стоянов.

витило *ср. диал.* Фитил. *Нещо ѝ размириса на памучено, тя се поогледа наоколо да не би да гори нещо от нея, но вижда памученото витило от вощеницата да кади малко надалеч, и се успокои.* сп. Китка.

вития *м. книж. остар.* Оратор. *Още тогава се предвиждаше блясковото политическо поприще на тоя вдъхновен витий.* Ив. Вазов. *Юм не беше някой речовит и сладкодум витий.* Й. Груев.

витка[1] *ж. диал.* Нещо извито, завито. *В стаята, без да почука, влезе възрастен мъж на около петдесет и пет, шестдесет години. Той свали широкополата си шапка и се откриха косите му, които на дълги витки бяха сресани назад.* Д. Спространов. *Преди да стигне Султана още до чешмата — обкована по ръбовете на мраморното корито и чак до пиринчения чучур с прозрачни, сребристо синкави ледени витки и висулки, — горе на чардака се показа Ния.* Д. Талев.

витка[2] *ж. диал.* Дърво, с което се навива кросно. *Тогава кака, мама и байко започват с все сила да теглят и изопинат абата, чичо Глигор с усилие взема да върти витката, а тато разтяга и изглажда плата по самото кросно, което полека се навива.* Т. Г. Влайков.

витяз *м. книж. поет.* Юнак, герой, витез. *И той от памтивека до днес Дунав е все наш спътник и побратим,. . . През него хвърлят брод синеоките славянски витязи, подир тях минават и смуглите момци на Аспарух.* Ст. Станчев.

виходка *ж. книж. остар.* (рус. выходка). Неприлична, дръзка постъпка. *Италианската камара има един депутат от Рим, който, ако и ограничен до отчаяние, има претезанието да играе ролята на народен трибун и често разсмива другарите си със смешните си виходки.* К. Величков.

виш *м. диал.* Вишня. *Черешите и вишовете мязаха да са покрити със сняг от цвета си.* Ив. Вазов.

виша *несв. диал.* Извисявам, издигам. *И Родопите са тук, . . и Рила е на един хвърлей отвъд Разлог — но и тя дори изглежда плоска и обикновена пред Пирина, който виши на възбог своя многоглав купол от мрамор, сняг и мури.* Н. Тихолов. *Подкарал муле с дренки или с кърски круши, той вишеше глас и предлагаше своята свежа и евтина стока.* Ст. Чилингиров.

више *нареч. диал. остар.* Повече. *Тези малки животинки* [термитите] *градят на дълбока основа сгради високи више от една нога и така яки, щото топ не може ги проби.* Й. Груев. *Не се стърпя той от да не ни покаже своето оръжие и паласката си, идеал най-силен по това време за всеки българин.* З. Стоянов.

вишеестествен, -а, -о, *прил. остар.* Свръхестествен. *Идолослужение се състои в това, кога някой или на създадена твар, или на нейно подобие отдава божествена чест и вярва, че такъв кумир или идол наистина има у себе някоя вишеестествена сила, която може да повреди или да помогне.* Хр. Г. Данов.

вишерѐчен, -а, -о, *прил. остар.* Гореказан. *Тия книги . . . стояха много години да гният из маазите в Букурещ. . . Тия обстоятелства помогнаха още повече за овехтяването на вишеречените книги.* Възрожденския печат.

вишинà *ж.* и **вишинѐ** *ср. диал.* Небе, небесна висина, висина. *Тя се спря — наоколо още по-глухо, извърна глава, без малко що не падна на гръб — вишината на стените с око се не стига.* П. Ю. Тодоров. *Над върха срещу селото, в синьото вишине, се виеше орел.* Ил. Волен.

вѝшни *прил.* 1. *диал.* Висок. *Имал Момчил хубаво либе — Момчилица. Обличал я в скъпи коприни, обшити със сърмени нишки, на златен гергеф шиела и от вишни чардаци гледала към върховете на Разбой планина.* З. Сребров. *То* [колелото] *се търкулнало. . . и се извило към вишното небе като пламтяща птица.* А. Каралийчев. 2. *търж.* Върховен. *Народ и боляри прославят / във църквите господа вишни.* Ив. Вазов.

вишнỳлка *ж. диал.* Вид дребна вишня. *— Нали за мене са донесени тия череши, Цонелу? — За тебе, Хюсеин ага. Аз съм им се вял; шестнайсет дървета имаме на Мочора, на старото лозе и какви не щеш: червени, едри, дребни, вишнулки, хрускавици, белевки и тези — те найподирг зреят.* Ц. Гинчев.

вкелѐша се *св. възвр. диал.* Стана келеш, проявя непокорство. *Не говореше той, а жената: „Ходжа, ходжа, ти баща, ти майка. . .", и заразправя, че едничкият им син се вкелешил да се жени за една уж размомена.* Н. Хайтов.

вкѐпсам *св. диал.* Пипна, уловя. *Той, за да не го вкепса там епитропът и му иска пари, ... той си отива право на механата.* Ил. Блъсков.

вкертѝсвам се *несв.*, **вкертѝсам се** *св. възвр. диал.* (от пер.-тур. kerte). Намествам се, вбивам се. *Отрязва се дървчето отдето ще се хашладисва, и като се вкертиса кората му околовръст . . . подобно се вкертисува и кората на добрия калем.* Зах. Княжески.

вкòша *св. разг.* Арестувам. *Че нека го вкошат, от това кой ще загуби? Ще го подържат часдва, а като разберат кой е настойникът му. . . ще му козируват и ще го изпроводят до къщи с хиляди извинения, че и с кола!* А. Гуляшки.

вкошàря *св. разг.* Арестувам. *Срещна ме разсилният и вика — свърши се, казва, с бай Нонча. Дойдоха да го вкошарят от Добрич—един германски майор с двама цивилни.* А. Гуляшки. *— Драган го няма — извика Домна. — Не се е прибрал тая нощ. . . Тя мислеше, че Кимо ще се разтревожи, ще ѝ се притече на помощ . . Той не се помръдна, продължи да се бръсне. . . „Вкошарили са го. . . "— рече си с доволство.* Б. Болгар.

вкрадчѝв *прил. книж. остар.* (рус. вкрадчивый). Хитър, ласкателен. *— Ти само Кантакузину не помагай и това ще зарадва императора — добави с вкрадчив глас и дебелият византиец.* Ст. Загорчинов.

вкрацỳня се *св. възвр. диал.* Спотая се, застана неподвижно. *Един ден лисицата рекла да види дали казва право момчето. И са вкрацунила — престорила се на мъртва. Момчето тогава я хване за крак, та в една бара.* Нар. приказка.

вкременѝ се *св. възвр. рядко.* Вкаменя се. *Религиозният фанатизъм прилича на оня хоросан, който се среща по старовремските постройки, който се е вкременил през столетията и който се руши и разлага бавно от времето и условията.* Г. Караславов.

вкỳпе *нареч. диал.* Заедно, вкупом. *А за ужина влизат в някоя по-широка къща всите вкупе.* К. Шапкарев. *Почитай своите родители / вкупе и своите учители; / защото едните са те родили, / а другите са те научили.* М. Л. Софиянец.

влагàлище *ср. остар.* Склад, съкровищница. *И защото кедърът според горчивината си има противонагнивана свойщина, правеха от него влагалища и ракли, за да пазят по-важните записки.* П. Р. Славейков. *А вън от избите си по дърветата те окачат големи долапи, които им служат за влагалища на храна и други потребици.* С. С. Бобчев.

владалò *ср. остар.* Документ за притежаван имот. *Началник на владалата / на тоз закон делото / за областта е срам! / не, никга владалото / аз няма да му дам.* Ив. Вазов. *А какво е скрито на дъното на зеленото сандъче, под тапиите и владалата от турско и румелийско време?* А. Каменова.

влàдам *несв. диал.* Владея. *Дъждовното време влада и тука и ми пречи да правя разходки из разкошните планински местности.* Ив. Вазов. *Как смее тя да се бърка и да влада в тяхната къща?* Т. Г. Влайков. **влàдам се** *възвр. Последният не беше и честолюбив, когато, напротив, баща ми имаше силно и докачливо честолюбие, но умееше да се сдържа и да се влада.* П. Р. Славейков.

владѐлец *м. остар.* Владетел. *Владелецът завзе и друми и клисури.* Ив. Вазов.

владѝчина, владишнина и **владѝщина** *ж. остар.* Някогашен данък за владиката. *Ще ги посплаши каймакаминът, ще ги предупреди да не се залъждат повече с дядо Ловчу — тукашния митрополит, да си плащат безропотно владичината, таксите, глобите.* Ст. Дичев. *Владиката няма да пречи. Кога е дошъл той да ни види? Само праща да му събираме владишнината, по цяла торба сребро.* Д. Талев. *Когато се сдобихме с владика . . . Наню Чорбаджиева татко плати цялата владищина на селото.* А. Страшимиров.

владу̀вам *несв. остар.* Владея, властвувам. *Фанариотското духовенство го* [народа] *е потопило в едно толкоз дълбоко невежество, щото в разстояние на двайсет и шест години . . . той не може още да излезе от него. Чрез него фанариотите ни владуваха.* в. Турция.

влак *м. диал.* Брана от вършини. *По селските улици човек среща селяни с кола, с орало и с влак.* Др. Манчов. *Като я посях,* [пшеницата] *отсякох дълги клони от дървета и с тях като с влак завлякох оранта на нивата.* П. Р. Славейков.

влака̀ *ж. нар.* Род, роднини, челяд. — *Ще ни изяде, кръстниче, се обади и баба Добревица, ще ни довърши и ще ни изсуши влаката.* Ц. Гинчев. *А то, ти казвам, само веднъж, дето бях проговорила с вашия Петко. Викам вашия, па той колкото ваш, толкова и наш, че сме все от една влака.* О. Василев.

вла̀ком *нареч. диал.* Безредно, без подбор. *По едно време на постаджийката ѝ хареса много житото пред тях, закрепи се, умълча се и зажъна влаком наред по постта.* Ил. Волен.

влас *м. нар.* Косъм. *Кога той яви се, всички / на крака станаха, / и пред белите му власи / с почит замълчаха.* Ив. Вазов.

власа̀ *ж. диал.* Козина. *Всичкото тяло на конете е покрито с къса, но гъста и лъскава власа.* П. Р. Славейков.

власени̇̀ца и **власяни̇̀ца** *ж. църк. остар.* Монашеска груба дреха от козина. *Облечени в тъмни, груби власеници, те* [поклонниците] *бяха изморени, опрашени и бледни.* Ст. Загорчинов. *Вървяха между народа постници, заметнати с черни покривала, — облечени в тъмни власеници.* Н. Райнов. *После си скъса дрехите и облече власяница.* Н. Михайловски.

власи̇̀на *ж. диал.* Козина, косми. *Гледам стареца и разбирам колко страшно си приличат той и капата. Тая жълтеникава капа с прожулена власина, намирисваща на коте.* Н. Хайтов.

властѐл *м. старин.* Владетел, властелин. — *Така е, така е — . . — Болярите и властелите са наши врагове.* Ст. Загорчинов. *Не беше лесно да се разбере що за човек е властелят на Средец, макар лицето му да беше отворена книга, защото тая книга имаше много страници, а беше писано и между редовете:* А. Дончев.

вла̀ченица *ж. диал.* Разправии, разкарване. — *А де бяхте, попита го Ангел с едно забележително равнодушие. — Имам, братко, нагоре надолу влаченица с полицията за тази къща.* П. Р. Славейков.

вла̀чка *ж. рядко.* Дърварска кола само с преден колесар. *Преди да навлезем в гората, срещу нас се зададе волска влачка с трупи.* Ст. Станчев.

влашени̇̀к *м. диал.* Качамак. *Жените примъкнаха едно-друго в малката пещера, стъкнаха огън, и доде мъжете се поразтъпчат, в черното менче закъкра влашеникът.* Ив. Гайдаров.

влѐчка *ж. диал.* Чехъл. *Джена влезе облечена в роба от зелено кадифе, с пендара на шията, с позлатена гривна, с червена престилка и жълти влечки.* К. Петканов.

вло̀жница *ж. остар.* 1. Ножница. *Аз преплещих голямата си сабя гола тъй без вложница, а Петко взе брадвата си.* П. Р. Славейков. 2. Калъф за накити. *Златите и скъпите работи се виждаха небутнати в стъклените си вложници.* П. Р. Славейков.

вълкодла̀к *м. диал.* Вампирясал човек, вампир. *Да се не страхуваш никога от таквиз плашила, що ги казват веди, самодиви, вълкодлаци, вещици и вапири (вампир), защото таквизи работи няма по света.* П. Р. Славейков.

вълхва *м.* 1. *старин.* Древен мъдрец. *Там, дето слънцето изгрява, имаше по него време големи звездогадателски храмове. . . , дето по цели нощи стоеха вълхви, та следяха пътя на звездите.* Н. Райнов. 2. *диал.* Крадец, разбойник. *Имам съмнение, . . . че в тази къща побягна та се скри един злодеец, един вълхва!* П. Р. Славейков. *Преди десетина години човек съгледваше в тия места и по равнище и по долове гъсти пусти ормани, де зли вълхви намираха прибежище.* Ил. Блъсков. *Сиромашията—коварен вълхва — / през всичките ни порти влиза вече.* Ив. Вазов.

вълшба *ж. остар.* Магия. *Вижда се, че и ти си чувал за Бояна, цар Симеоновия син, да е вълшебник и с вълшба да вдига мъртви от гробове и живи да обайва.* Д. Войников.

въмъжа̀вам се *несв. възвр. остар.* Ставам мъжествен. *За туй, които от вас страдаете, вмъжавайте се, имайте търпение, защото наближава времето на просвещението, на истинното учение, на освобождението от злините.* Бълг. книжици.

вмърлу̀шам се и **вмърлу̀швам се** *несв.*, **вмърлу̀ша се** *св. възвр. диал.* Спотаявам се. *Колкото за нас, ние смело можем да си обадим правичкото, . . . че нашите малцина патриоти се вмърлушат, когато се поканят за някое народно благодеяние.* сп. Читалище. *След като се вмърлушва някой и други ден в къщи, умислен и намръщен, сетне пак подкачи своята и още по-зле.* Ил. Блъсков. *Скритом от другите, трима момци оттеглиха се и се вмърлушиха под един висок бряг на Тича, отдето наблизо водеше пътя за Шумен.* Ил. Блъсков.

внѐтре *нареч. диал.* Вътре. *Той пирг е здрав и чипав и на днешното време, и зданието му е с велико изкуство направено. Има пет отделения, през които се възлиза чрез каменни лествици (стълби), иззидани внетре в стените му.* Неофит Рилски.

внѐтрешен, -шна, -шно, *прил. диал.* Вътрешен. *И броят се първо трите внетрешни стави на малия пръст: после трите вънкашни стави на палеца.* Хр. Павлович

внѐшен, -шна, -шно, *прил. книж. остар.* (рус. внешний). Външен. *Август, ако и да мразеше войната, пак принуден биде да се бие против внешни неприятели.* Й. Груев.

вни̇̀да *св. остар.* Вляза. *И книжнината ще внида в едно друго обширно и ново поле.* Г. С. Раковски.

вни̇̀звам *несв.*, **вни̇̀жа** *св. книж. рядко.* 1. Забивам, вмъквам, прониквам. *Прониза с мождрак гърдите на ромееца толкова стремително, че с мъка изтегли маждраки, за да го виже пак.* Н. Райнов. *Не мислех. Не желаех нищо повече, но ето — / на хоризонта малък дим от параход минаващ / разкъса сънното спокойствие веднъж / и вниза първия кинжал в сърцето ми — / копнежът за далечните морета.* Е. Багряна. 2. Нанизвам. *След всяко преминаване в по-горно отделение, след всяко свидетелство и отличие — в броеницата падаше по едно пъстро зърно. Когато Кирил встъпи в първи клас, радостният бащи вниза единадесетото зърно в броеницата си.* Г. Райчев.

вни̇̀мам *несв. книж. остар.* (рус. внимать). Внимавам. *Колкото за княгинята, тя внима да не пие никак от това вино* [персийското]. И. Адженов (превод).

внишà се *св. възвр. диал.* Втурна се. *Той се внищи, засилен да се хвърли у вапора през отворените още врата.* Ил. Блъсков.

вни̇̀тре *нареч. диал.* Вътре. *Такава кочина вие не сте виждали и надали е бивало някога друга такава на света. . . А вътре бяха запрели четири свине.* Ив. Вазов.

вни̇̀трешен, -шна, -шно, *прил. диал.* Вътрешен. *Вдигнаха се и внътрешни размирици.* М Дринов.

внѝтен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (рус. внятный). Ясен, разбран. *Тя е во зърното, с което благодат / на бедни труженик расте по ниви златни — / и в чийто хлебен шум са божи думи внятни.* Пенчо Славейков. *Бригадирът се вълнува, / взрян в далечната лъка: / други път той не е чувал / внятен говор на река.* Н. Хрелков. **вня̀тно** *нареч.* — *Вие пак с алегориите си; говорете внятно.* П. Р. Славейков.

вовсѐ *нареч. книж. остар.* (рус. вовсе). Съвсем. *И щастието, което изпитваха, направи ги да забравят вовсе за миналото си нещастие.* Х. Пашов.

во̀вчовам се *несв. възвр. рядко.* Ставам покорен като овца. *Колкото по̀ се вовчоваме, толкоз по̀ ни бият.* Ив. Вазов.

во̀главе *нареч. остар.* Начело. *Радостни възгласи изпратиха думите на дребния Кръстю. Той се озърна изненадан. Викаха всички воглаве с Филип Тотя.* Ст. Дичев. *У нас се навъдиха много спекуланти. Та и идеята за Съединението стана предмет на спекула за мнозина, воглаве с княза.* В. Геновска.

вода̀р *м.* и **вода̀рка** *ж. рядко.* 1. Водоносач, водоносачка. *Всеки взвод разполагаше с такива стомни и водарите два пъти на ден отиваха и се връщаха от топлите многоводни извори.* Д. Калфов. *Момците, които караха пръст и засипваха преизподнята, посрещнаха водарката с дружно ура.* А. Каралийчев. 2. Лице, което пие само вода. — *Ние фонтан, двайсет метра висок ще правим, а вие пиете вода от герани, жабари! — А вие пък нямате лозя! Така че вие сте водари. А ние сме винари и млекари!* Ст. Ц. Даскалов.

водва̀ра *ж. диал.* Извара, отвара. *Христо Ботев, който е родственик на милионера Евл. Георгиев, предпочитал да яде водвара и мляко помежду 20 до 30 души бедни емигранти, отколкото да влезе в палатите на безчувствения богаташ.* З. Стоянов.

воденѝст **в о д е н и с т и о ч и** *прил. рядко.* Безцветни, светли очи. *Госпожица Дитрих бе дълго подобно на върлина същество, с воденисти очи и загоряло от ски лице.* Д. Димов.

водѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Ръководен. *Таквиз трябва да бъдат водителните размишления в избора на роман, който ще се пише или превежда на български език.* сп. Читалище.

Водѝци *мн. нар.* Празник Богоявление. *Той се подчиняваше на свещения стар селски обичай и се оставяше да го къпят при чешмата на Водици — за здраве.* Ив. Вазов. *Към края на седмата година от женитбата ѝ, вечерта срещу Водици, Яна роди четвъртото дете.* Д. Талев.

во̀дник[1] *м. диал.* Приведен зет. *Езер? да ми дойде някой чолак зет — водник — и да се курдисва на бащините ми къщи и дукяни, и да гледа кога ще плюсна, за да му остане мираз. Не ще може.* Ил. Блъсков.

во̀дник[2] *м. остар.* Водач. *Максимин, Вигил и Плиск, заедно с хуните, които им бяха станали водници, чакаха до вечерта, без да им се случи нищо.* Г. Кръстевич.

воднѝк *м. нар.* Място в селска къща, дето стоят котлите с вода. *Наоколо грееха калайдисани менци, окачени един до друг на водника.* К. Калчев.

водова̀да *ж. остар.* Воденична вада. *Воденици им са построени около потоци, реки и извори, от които отбиват води и ги вкарват във водовади.* Г. С. Раковски.

водово̀д *м. остар.* Водопровод. *Оттатък виждаше се старият византийски водовод, който свързваше двете крила на долината.* Св. Миларов. *Много надгробни камъни и много развалини от храмове от водоводи и стълбове напомнят великолепните построения, които са украсявали този град.* С. С. Бобчев.

водозѐмец *м. остар. рядко.* Земноводно животно. *Младите животинки търсят твърде често да ядат, нежели старите; птиците и млекопитаещите повече, нежели рибите и водоземците.* сп. Училище.

Водокръ̀щ *м.* и **Водокръ̀щи** *мн. диал.* Празник Богоявление. *Мръсни дни и празници после рождество Христово до Водокръщ, що наричат и вълчи празници, куцолан и проч.* Г. С. Раковски. — *Костадине, да бяхме пред Водокръщи, щях да те цамбурна в леда и ако излезеше нефелит, нямаше да ти дам дъщеря си.* Ем. Станев.

водомѐт *м. книж. остар.* (рус. водомёт). Водоскок, фонтан. *И хладина вееше от зелени ясени и от извори водомети.* Ел. Мутева.

водотѐч *м. остар.* Водопровод. *Защото и водотеча кара водата чиста от извора ѝ, но кога излезе от границите си и се разпростре, абие става мътна.* А. Гранитски.

водоча̀сник *м. остар.* Воден часовник. *По общите в старите времена часокази били слънчевите часокази, . . . и простият водочасник съставен от един съд пълен с вода и продупчен с една малка дупчица в долната му част.* П. Р. Славейков.

водя̀в *прил. нар.* Воднист, течен. *Кога се роди детето, първата му храна обикновено бива водлка, майчиното мляко или коластрата.* Й. Груев.

водя̀нка *ж. рядко.* (рус. водянка). Болест коремен тиф или подуване на корема. *Голите и безсенчести полета в подножието на хълма се покриха с колиби, дето живееха . . . паралитици и болни от водянка, с подут корем и огромна глава.* Ст. Загорчинов.

воз[1] *предл. диал.* 1. Въз, върху. *Ала Донка го извика, и той дойде и се възслони воз градинския стобор.* Т. Г. Влайков. 2. При. *А не щеше ли да бъде по-добре да идех с тях при другите копачки! Да идех, ама самичък ергенин какво ще правя там? Май не си е работа да ходя воз чужди момичета.* Т. Г. Влайков.

воз[2] *м.* и **воза̀** *ж. диал.* Товар колкото се кара с една кола. *Кой е крив из тях* [лебедът, ракът и щуката], *а кой е прав, — да съдиме не е дадено нам; / ще кажем само, че возът си е и днес там.* Л. Каравелов. *Покарал ми е Кара Димитър / пет воза с вино и пет с ракия.* Нар. песен. *Ускоряваме крачките и настигаме керван от десетина шейни, запрегнати с волове. . . Бива ли я возата. . . бива ли я? — пита ги бай Кольо. — Возата я бива, ама нас не ни бива. Тая дълга зима ще умори добитъка.* Н. Хайтов.

воза̀р *м. диал.* Колар, возач. *На возарите от Ягодово беше разрешено да отиват нагоре. Да свличат трупи и разен горски материал.* Ив. Хаджимарчев.

возата̀й *м. книж. остар.* (от рус. вожатый). Колар, файтонджия. *Между това Гирджикът излезе пак, плати богато на возатая и го отпрати.* П. Р. Славейков.

возга̀ра *ж. диал.* Парливо, неприятно уригване. *В устата му се повдигаше горчива и блудкава возгара, сякаш нещо отвратително се разлагаше в стомаха му.* Елин Пелин.

возѐлница *ж. диал.* 1. Продълговата бъчва, която се товари на кола. *Един юз гроздова ракия с привкус на возелница и паничка кисели сини домати. . . — това е всичко, което тази „странноприемница“ може да предложи на пътника.* З. Сребров. 2. *вж.* возилница. *На планината близо до града, нахожда се една возелница много голяма, която сбира 440,000 литра.* И. Богоров.

вози̇̀лница *ж. диал.* Грамадна бъчва за вино. *Майсторът имаше голямо лозе. Пълнеше по три возилници.* Т. Харманджиев.

вози̇̀ло *ср. разг.* Превозно средство. *Ето ни в едно купе с група обикновени парижани, които тичат след своите ежедневни задачи из големия град с помощта на това евтино подземно „возило“.* Ив. Мирски.

возмня̀ *св. остар.* Помисля. *И притъмня толко, щото турците едни другиго се не познаваха, и возмняха, защо болгарите нападнаха на них.* Царственик.

во̀зрив *ж. диал.* Окопаване на царевица, боб и др. *Настана работно време. Зеха да садят кукурузите. Дойде копан, возрив.* Т. Г. Влайков.

возри̇̀вам *несв. диал.* 1. Окопавам царевица, боб и др. *Тъкмо в това време влезе кака му Цанка. Тя ще возрива заран техния кукуруз.* Т. Г. Влайков. 2. Правя нещо на купчина — брашно, пясък и др. *В мелницата бе студено като в хладилник, бай Фильо подухваше на ръцете си, излизаше на площадката, връщаше се и возриваше брашното.* Кр. Григоров. **возри̇̀вам се** *възвр. Света и песните бяха тука преди 2—3 недели, кога се возриваше.* Т. Г. Влайков.

возрива̀ч *м.* и **возрива̀чка** *ж. диал.* Човек, който окопава царевица, боб и др. *Подкачила се бе вече возривта на кукуруза. У стринини Гинчовичини него ден имаше много возривачки.* Т. Г. Влайков.

войтел *м. книж. остар.* (рус. воитель). Военачалник, вожд. *Воител незнаен на чело / на върли безчетни дружини / нечакан тъдява налетял.* Пенчо Славейков.

войще *ср. нар.* Дългото дърво на рало. *Таичо в това време стягаше ралото, като приглаеяше ново воище.* Кр. Григоров.

война̀ *ж. . . нар. остар.* Войска. *Двама войници се зададоха от завоя. . . — Брей, иде ли война отгоре?* Ив. Вазов. *Имаше публикуван и изпитът на някого си поп Иван, така също комити, комуто било възложено да командува народната война.* З. Стоянов.

вòйно *м. диал.* Ерген или млад съпруг. *От чужбина войно връща се честито!* Пенчо Славейков. *Я кервана войно води, / невясто.* Пенчо Славейков.

войскàр (-ин) *м. остар.* Войник, военен. *А войската е направена от хиляди хори, и всеки войскар усещаше различно смъртта на голямото тяло.* В. Мутафчиева. *Аз ще на войска да ида, / и млад войскарин ще стана, / никой не ще ме познае.* Нар. песен.

войскàрски *прил. остар.* Войнишки. *Той знай, че многома от тия / съблекли са войскарската носия.* К. Христов. *Не можеш позна, . . . че този и този солдатин до вчера е носил цървули с подлоги, . . . Обтегнал сега на краката си ония дълги, чисти лъскави войскарски ботуши.* сп. Китка.

войскàрство *ср. остар.* Войска. *В новото войскарство се написаха все млади момци, поробени в честите нападения, които бяха правени по европейските брегове и по островите.* С. С. Бобчев.

войскàрщина *ж. остар.* Военщина. *След умъртвяването на султан Ибрахима властта няколко време оставаше в ръцете на буйната войскарщина.* С. С. Бобчев.

войскобòец *м. рядко. остар.* Войнствен човек. *Римляните, войскобойци. . . правеха непрестанни нападения на другите народи, за да се умножат.* Ем. Васкидович.

войскобòйство *ср. рядко. остар.* Военно дело, война. *Марс беше бог на войскобойството, защото беше нему посветено.* Ем. Васкидович.

войтùя *ж. остар.* (нгр. *βοήθεια*). Данък владишина. *Той знаеше, че само приходите му от войтията и ембатикията превишават постъпленията в султанската хазна от всички държавни данъци, събирани в целия Самоковски санджак.* А. Христофоров.

волàвка *ж. книж. рядко.* (чуж.). Птица рибар. *Както волавките се въртяха над гьолове, гдето има риба, . . . така и мюсюлманите се въртят наоколо и крякат: „Аллах! Аллах".* Ст. Ботьов.

волентùр *м. остар.* (рус. волентир). Войник доброволец. *В това време именно. . . откъм Сливен достигнаха около 30—40 души голи арнаути, волентири.* З. Стоянов. *След няколко дни после това Михалаки наредил пред портите на Рудническия дворец сръбските волентири и конниците арнаути.* Ст. Ботьов.

вòлник *м. остар.* Доброволец. *Молдавският господар Михаил-Суцо се записа в реди на гръцките волници и се упъти към Яш.* С. С. Бобчев.

волнонаèмен, -мна, -мно, *прил. остар.* (рус. вольнонаёмный). Назначен на работа за определено време — обикновено за една година. — *Какво място казваш, че търсиш?* — *Аз съм учител от волнонаемните. . . От нередовните учители, които учителствуват, където намерят.* Ем. Станев.

волобèрщина *ж. истор.* Данък в натура от говеда.— *Колко дан се пада да платят ряховските българи?* — *попита боляринът. . .* — *Аз ида за воловерщината. Шестдесет вола трябват за войската на ромейския император.* А. Каралийчев.

волòвница ж. *диал.* Водило на каписта. *Другите изотзад, всеки прикачил воловницата у стърчишката на предната кола,. . . крачат подир колата си.* Ил. Блъсков.

волонтùр — вж. волентир. *Нещо повече! Вие искате от нас волонтири. Това добре. Но защо само волонтири?* Ст. Дичев. *Волонтирите бяха наредени на ред и облечени уже с казашката дреха.* в. Цариградски вестник.

вòлсва *м. остар. рядко.* Влъхва. *А Ирод като видя, че не се върнаха волсвите, много се разгневи.* Н. Михайловски.

вòлта *ж. остар.* (фр. volte). Въртене, обръщане. *За да не замръзнат конете, час по час правеха лудешки волти наоколо.* Й. Йовков.

волуптòзен, -зна, -зно, *прил. книж. остар.* (фр. voluptueux). Сладострастен. *Ще изпросим да ни поиграе Алмата, волуптозната турска шансонетка „Кючук ханъм", под дайрето.* Ив. Вазов.

вон[1] *ж. остар.* (рус. вонь). Воня, смрад. *И във нощният въздух на скапана леш / навалявате вон задушлива.* Пенчо Славейков. *Конят щом го съгледа и подуши лошата вон на леша, подплашва се и заведнъж трепва, изпрухтява, и припна да бяга.* Ил. Блъсков.

вон[2] *нареч.* и *предл. остар.* (рус. вон). Вън. *Вон от случените тия дела, известията от Крим казват важни промененич да са станали в английската войска.* в. Цариградски вестник.

вонещùлник *м. диал.* Мързелан. *Кога зачуеше за някой нехрив вонещилник, той колчем го срещнеше, всякога щеше да го чукне по носа; „Който лете хладува, той зиме гладува".* Книжица за народа.

вонещùца *ж. нар.* 1. Смрадлива буболечка. *Има една голяма колкото човешки нокът, ъгловата, поизгърбена като костенурка пъстросива буболечка. Наричат я вонещица, заради смрадливия мириз, който изпуска от телцето си, когато я докоснат.* О. Василев. 2. Развратница. *Аз съм една лоша жена, казвам си го; но ако да ме попитаха как трябва да се накажат онези вонещици, които искат да скрият безчестието, което правят вътре в къщята си, не от нужда, но за да минат времето си сладострастно, „обесване" щях да кажа „обесване" и сама аз самичка бих се обесила.* П. Р. Славейков.

вòнта *ж. диал.* 1. Смрадлива или мързелива жена. 2. Развратница. — *Прави лоши работи,* — . . — *безчестно живее,* — . . — *Откъде е тая вонта?* Ив. Вазов.

во̀нтьо *м. диал.* Смрадлив или мързелив човек. *Работил е честно и любовно; / . . Само когато името му чуят! / „Вън ти, вонтьо, махай се оттука“.* П. Р. Славейков.

вопию̀щ *прил. остар.* (рус. вопиющий). Който вопие. *А покварата в града. . . неправдините към парщите усилваха смущението в душата му и там се надигаше вопиющ зов за правда.* А. Константинов.

вопия̀ *несв. книж. остар.* Викам с висок глас; въпия. *Но често в ефира се кълбо издига, / пожарище мрачно, сред вопли и дим, / и живи и мъртви вопият: „о стига, / смили се, смили се над нас, Елоим!“* Т. Траянов.

восто̀к *м. книж. остар.* (рус. восток). Изток. *Къщите почти сичките са обърнати с лице към восток.* Л. Каравелов. *А момиченцата. . . събират трендафил, правят из него трендафилово масло и продават го на восток и на запад.* Л. Каравелов.

восто̀чен, -чна, -чно, *прил. книж.* (рус. восточный). Източен. *А восточният вятър разносвал тия миризми по сичка България.* Л. Каравелов. *Последните лъчи на захождащото слънце догаряли на запад и още осветявали восточната страна.* Л. Каравелов.

во̀шка *ж. нар.* Овощие, овощно дърво. *Завиждам ви, деца, напомням си и аз, / кога съм радости изпитвал, като вас, / печелил съм трофеи и същите победи / над вошките незрели на нашите съседи.* Ив. Вазов. *Запустелите села,. . . , които тъмнееха със своите вошки и стени. . . пламнаха като катранен мях.* З. Стоянов.

вошу̀на *ж. диал.* Нетопен, непречистен восък. *Иде с коня по селата, закара нещо сточица, . . па събере оттам някой път кожи, някой път вощуна или друго нещо. Той ще избие вощуната, та извади восък, ние ще оскубем кожите.* Т. Г. Влайков.

во̀як *м. диал.* Войник, боец. — *Я разбутайте навалицата, за да минат гостите. . . Па и конете им добре да прегледате и с вояците им да се не закачате!* Ст. Загорчинов. *От двете страни на купа с оръжия стоеха един срещу друг. . . двама хусари. . . Оттова, че зад гърба им се трупаха било сърби, било българи, Райко разбра, че единият беше от Раденковите и Сазданови вояци.* Ст. Загорчинов.

впа̀дам *несв.*, **впа̀дна** *св.* 1. Изпадам, попадам. *Не съм твой син, Византио, но сяга, / когато мина покрай тез места, / де твойта мощ ликувала е нявга, / неволно впадам в горестна тъга.* К. Величков. *Сам Алеко изпърво е впадал не веднъж в такава художествена грешка. . . Пенчо* Славейков. 2. Хлътвам. *И сухи станаха ланитите ѝ. . . а очите ѝ посърнаха и впаднаха от горест.* Н. Райнов. 3. *книж. остар.* (рус. впадать). Вмъквам се, вливам се. *И умножиха се от него народи, простряха се в полунощни страни зад черното море над Дон и Волга реки, . . . гдето Дон впада в море и Днепър в Днестър.* Царственик. **впа̀дам се** *възвр. Това село се впадаше в околията на Бенковски.* З. Стоянов.

впадина̀ *ж. нар.* 1. Падина, валог. *Бяха стигнали до билото на хълма. Надолу се простираше дълбока впадина.* Д. Димов. *Но оставаха още няколко хълма и няколко впадини, които трябваше да превалят, за да стигнат до Шишманово.* Д. Димов. 2. Вдлъбнатина. *Две сълзи се събраха в очните впадини, тя остана така някое време, неподвижна и вцепенена, като каменно изваяние.* Ст. Загорчинов.

впаплачѐн *прил. остар.* Изпаднал в паника. *Тогава готите впаплачени бягаха от хуните; а сега пък римляните преустрашени бягаха от готите.* Г. Кръстевич.

впаплачо̀сам се *св. възвр. остар.* Изпадна в паника. *Секи може да си въобрази после това до каква степен са е впаплачосало панагюрското население, което в своето въсхищение отдавна беше забравило, че съществуват турци и султанска войска на няколко часа разстояние.* З. Стоянов.

впеча̀там *св. остар.* Направя впечатление, запечатам се в съзнанието. *Без да изтрива в мене онова добро, което философията можеше да ми впечата, християнството ми го вдълбаваше по-много.* С. Пелико (превод). **впеча̀там се** *възвр. Онова, което искаме да се впечата найвече в умът и сърцето им, е в светско отношение: похвалната черта на неговият характер.* П. Р. Славейков.

вплу̀вам *св. остар.* Вляза с плуване. *А защото пристанището се намери удобно, Колумб вплува вътре.* П. Кисимов.

впосѐйвам *несв. остар.* Посявам в нещо. *И чрез сладките си думи и наставления тя впосейва в меките души на децата си най-обичните си добродетели.* Ал. Кръстевич.

впра *св. остар.* 1. Вперя, насоча. *Албанците, еничарите, евнухите и всички впрели очи в младия ага.* Ст. Ботьов. 2. *диал.* Опра. *След яденето Ариф веднага си легна и заспа щастливия сън на уморен и здрав човек. Впрял краката в единия дувар, а главата в другия.* Н. Хайтов.

впрега̀ло *ср. диал.* Двойка впрегатен добитък. *Почна да извозва Пенчо камъните. От близките му, от роднините, никой не му даде кола и впрегало.* Пелин Велков. *Като грейнало отново слънце над ширналото се Леново. . . и като подкарали леновчани впрегалата към кооперативните блокове — да гледаш, да се ненагледаш.* Н. Каралиева.

впрегница *ж. диал.* Процеп или стръки на кола. *Скоро задръстеният мегдан. . . се запълни с граждани — мъже и жени. Запрескачали тук легнало и преживещо животно, там — проточила се впрегница или пък покатерили се по спиците на колелата.* Ст. Чилингиров.

впълно *нареч. остар.* Напълно. *Купувачът плаща. . . впълно цената на купения от него предмет.* Временни правила за устройството на съдебната част в България. *Така наш дядо Добре доживя да види, че всичко негово дадено за това училище впълно помогна на човечеството.* Хр. Г. Данов.

враг *м. нар.* Дявол. *О — днес всичко ще се свърши; — / живот ми де дели — / стига той да ми се кърши — / врагове го зели.* Кр. Пишурка. *Враг да ви вземе, стети, колко сте хубави.* Н. Бончев.

враговит *прил. диал.* Хитър, дяволит. *— Аз съм дете на Г. Тонера. — Жив да си бре? Затуй си ти таквози враговито.* П. Р. Славейков. *Едно време имало змейове и били много юнаци. . . Тия юнаци са изгубили откак се нашел барутът. Оттогава излезли на светът хитри и враговити люде, които зели да се бият с хитрост, а не с юначество.* Др. Манчов.

врагувам *несв. нар.* Враждувам. *С враг врагувам — мяра според мяра.* П. К. Яворов

вражалец *м.* и **вражалица** *ж. диал.* Гадател, гадателка. *Те се произнасят от особено надарени и приготвени за това жени или мъже, . . , наречени баячи или баячки, . . , вражалци или врачки, които едновременно с това извършват съответните магически действия.* Б. Ангелов. *В дореволюционен Казахстан трудещите се били лекувани по варварски начин от магьосници и вражалици, от ходжите.* Л. Мелнишки. *Плод на тези грижи и усилия е цялата народна „наука“: народната медицина — дейността на разни знаялци — врачки, баячки, магьосници, вражалици.* Ив. Хаджийски.

враждебник *м.* и **враждебница** *ж. остар. рядко.* Враг. *Чужд не бе, ни враждебник, / свой човек бе — приятел, / беше ученик, ковчежник.* П. Р. Славейков. *Немци, френци, англичани, / наши са враждебници, / дружни с нашите тирани, / с нашите изедници.* П. Р. Славейков. *Ти сякаш че завиждаш на земята, — / човешката враждебница проклета .* Н. Михайловски.

вракузун *м. диал.* (нгр. βρακοζώνα). Ремък или връв за стягане потури, гащник. *Тогава видяха дяда Руся. . . Трябва да е бързал, защото не бе сварил да опаше червения си пояс, а беше изплязъл по вракузун.* Й. Йовков. *Един дръпна вракузуна на потурите му и той усети свободния достъп на застоялия въздух до голите си бедра.* Г. Караславов.

врана *ж. нар.* Широкият отвор на бъчва или каца. *Кацата потрепера, понеже Димята се наместваше по-удобно и същевременно правеше усилие да не се закашля, като поглеждаше с едно око през враната.* Г. Краев.

врангалък *м. диал.* Врява, шум. *Добре, че е дал бог училище, та барем колко годе да си видя работата, а то като са тука децата, такъв врангалък дигат.* Ив. Вазов. *Понякога се умълчат, само един им разправя нещо, а понякога дигат такъв врангалък, че чак на пътя се чува.* Г. Караславов.

вранило *ср. остар.* Чернило за вежди и за друго. *Младите моми с хубост да греят; / булките с радост рожби да лелеят;/но лицето си никак да не белят; / с вранило вежди да си не чернят!* сп. Училище. *У Япония напр. срамота е да има човек бели зъби, затова там си ги враносват и не ядат по няколко дни докле да се охване добре вранилото.* Книжица за народа.

враница *ж. диал.* Лодка, ладия. *Пътниците не приказваха, само гледаха шумящите, разиграни вълни и се крепяха при всяко силно накланяне на враницата.* Ив. Вазов. *— Ами питахте ли дали е чувал за агарянци да са слезли с враници при Енос?* Ст. Загорчинов.

враносвам *несв.,* **враносам** *св. нар.* Боядисвам черно. *За сиамчанките черните зъби са най-хубавите; те се грижат секи ден да ги враносват.* Ив. Богоров. *У Япония напр. срамота е да има човек бели зъби, затова там си ги враносват и не ядат по няколко дни докле да се охване добре вранилото.* Книжица за народа.

вранянско *ср. рядко.* (от град Враня, прочут в миналото с производство на въжета). Влачи вранянското — *носи въжето, търси си гибелта. Той е някой си Бойчо Огнянов — отговори Стефчов, — но ми се види, че и той влачи вранянското.* Ив. Вазов.

вратарувам *несв. диал.* Често отварям и затварям вратата. *Горките мислят, че черковният строй с циганска колиба, в която всеки може да вратарува, да шета и да нарежда, ама знаял-незнаял, имал-нямал власт.* Н. Бончев.

вратоломен, -мна, -мно, *прил. книж.* (срхр. вратоломан). Опасен, главоломен. *Искърът! Той е начертал из самотиите на Стара планина цяла поема от диви пейзажи, хубави таинствени долини, скалисти вратоломни стени.* Ив. Вазов. *Речното корито се стеснява, спокойно заоблените баирчини и била се сменяват с вратоломни урви, на които краят се не вижда.* Н. Хайтов.

вратоломство *ср. книж. остар.* Вратоломна постъпка, риск. *Могъл бих да развия балона си и да го напълня с газ: тогаз можех да седна в мрежата, и да се оставя на волята на ветровете и на честта си. Така пресметвах аз това вратоломство и не без сериозност.* Св. Миларов.

врах *м. диал.* Снопи разхвърляни на харман за вършитба. *Дядо Добри вече си отзе от него и съвсем въз друга страна възви приказката, кога на втория врах дойде леля й да ги навести.* П. Ю. Тодоров.

врахѐл *м. диал.* (от нгр. βραχιόλι). Гривна. *Едно чевръсто момиче с бял ръченик, сребърен врахел и гърди като дюли, се изправи на долния край на нивата и попита: —Да почна ли?* А. Каралийчев.

врача̀нски *прил.* Жено врачанска *диал.* Укорно обращение към някого. *Станах, па я хванах за косичката. „Чакай, рекох, жено врачанска, да ти кажа, кой дава хляба; да разбереш кой кум, кой сват.* Н. п. Филипов. — *Йоцкоо, ти си, жено врачанска, ами излез да те оженим! Стига ти вече.* Ст. Ц. Даскалов.

врачѐбен, -бна, -бно, *прил. книж. остар.* (рус. врачебный). Лековит. *Ти ми лейше лек врачебен — / твойто чисто вдъхновение, / и със него — дар вълшебен / на кураж и на забвение.* Ив. Вазов. *Премина ангел тихо по небето — / във мъките, скръбта на битието / разля врачебен, сладък мир.* Ив Вазов.

врачка̀ *ж. нар.* Вратичка. *В същия миг двама якобинци дебнешком изнасяха от другата врачка на бюфета стъкла с шампанско и бордо.* Ив. Вазов. *Гледа кой влиза и излиза из задните врачки на механата, кого Стрезю черпи, срещу кого се смее.* Ц. Церковски.

врачолѝя *ж. диал.* Врачуване. *Щото у нас наричаме дяволи и врачолии, казват ни книгите, че не е друго освен влияние на естествените сили, чрез науката.* Летоструй.

врѐвна се *св. възвр. остар.* Понравя се, харесам се. *Но неограничената власт им се вревнала, и тие начнали самоволно да управляват римския народ.* Й. Груев. *Тая земя отведнъж не се вревнала на евреите, затова тие минали в Египет, но по малко време пак се вратили в нея и населили я.* Й. Груев.

вред *м. остар.* Вреда. *Аз съм този човек, който. . . повече от сичките гърци нанесох вред на твоя дом.* Н. Михайловски. *Тука всичко се върши предумишлено във вред на страната и в пакост на Русия.* П. Р. Славейков.

врѐден, -дна, -дно, *прил. нар.* Способен, сръчен. *Или не съм аз вреден за ратай? Че кога идем в гората, никой не може да набере и накити като моите дърва.* Т. Г. Влайков. — *Младият Шишман — започна боляринът тихо — е вредно момче. Той няма да забрави така лесно, че Асеновата корона се пада нему, а не на тоя Александър, дето само по лов ходи и обикаля около портите на хубавите търновки.* Ст. Загорчинов.

врѐдност *ж. нар.* 1. Способност, положителни качества. *Самият й отец се радваше, като гледаше работата на дъщеря си и я похваляваше за вредността й.* Х. Пашов. 2. Стойност. *Най-новите статистици ни уверяват, че в днешното време сяка година се изкопава злато и сребро във вредност от 500 милиона талера, и то било 2/3 злато и 1/3 сребро.* в. Знание.

вредѝ *несв. диал.* Струвам. *Един винопродавец има две вина: . . . и иска да смеси от тях 12 оки така, щото да вреди оката по 28 пари.* Хр. Павлович. *Ако щеше да се вашият престолний град не предаде на неприятеля, не изгубвайте ни една минута. — Така е, аз бих вредил повече между тях, а не цяла една войска.* А. Дюма (превод).

вреж *м.* и **врежѝло** *ср. диал.* Стъбло на тиква, краставица, диня и под. *Отрупани с пълзящите врежове на дивите тикви, дърветата ставаха все по-ниски и по-ниски.* А. Бобев.— *На нашия домакин му се ще, ако може, хората да станат отведнъж ангели. А пък то . . . не може! Защо дините, дето са от един преж, не са еднакви? . . Така е и с хората.* Ст. Ц. Даскалов. *Той се спъваше в разхвърляните колове, заплиташе краката си във врежилата.* Н. Нинов.

врѐкел *м. диал.* Торба, чувал. *Със сечива подправят воденици. . . с гребло огрибват брашно . . . с лопатка пълнят врекели.* Г. С. Раковски.

врелѐц *м. нар.* 1. Гореща, вряла вода. *Ти пишеш, майко: късен мраз попарил / като с врелец овошките, лозите.* И. Бурин. 2. „Ключ" на течност, която ври. — *Подсътквай, бат Недялко, да хвърли врелец и щом заври, все да има сухи дърва да се подклаждат да ври все с врелец, чак догде уври.* Ц. Гинчев.

врело̀ *ср. нар.* Буен извор. *По предварителни проекти железопътната линия трябваше да мине през Искрец, вместо през Своге, но теренът там е несигурен поради много врела, канари и подпочвени води.* Й. Радичков.

врело̀к *м. диал.* Вряла вода, врелец. *Росица сякаш бе с врелок обляна — / така е от вълнение червена.* К. Христов.

вретенѝ *св. нар.* За житно растение — изкарва, пуска стъбло. *Сега те* [нивите] *бяха доста височички, зелени, гъсти и тъкмо вретеняха.* Й. Йовков. *Излязъл е свети Гьорги, яхнал своя бял кон, да си обиде нивето и ливадето, да види зимните класили ли са, летните вретенилe ли са, ливадето зелнале ли са се.* Т. Г. Влайков.

врѐтище *ср. диал.* Голяма торба, чувал. *Ненко се приближи до коня и се наведе да тегли сухо сено из едно козено вретище.* Ив. Вазов. *Натоварени с пълни вретища жито се връщаха в своите орлови гнезда.* Л. Стоянов.

врѐща *ж. диал.* Чувал. *На улицата пред широката порта на българската митрополия Борис Глаушев завари над тридесетина коне и мъски, всички вече натоварени с вързопи, пълни врещи, сандъци.* Д. Талев. — *Ами ако те хвана, да те бутна в снега! Ще заприличаш на мишка в брашнена вреща.* Д. Талев.

врис *м. диал.* (гр. βρύση). Извор. — *Бъкела — важно посочи Али вехтия дървен съд — хе-е долу, под синея, дето се тъмнеят храстите. Там има врис, водата му е ледена и сладка като ракия.* Х. Русев.

врѝквам се *несв. възвр. диал.* Спущам се. *Двамата борци се споглеждат един с друг. . . Как как борбата се свършва, сички се вруккват, земат юнакът, който е надвил на ръце, дигат го нагоре, за да го види сичко сборище.* Ил. Блъсков.

врьвище — *вж.* в ъ р в и щ е. *Ти знаеш ли, че това е добре! И от околийския — при прокурора! Отведнъж да им се пресече врьвището.* Ст. Ц. Даскалов.

вгъз *м. диал.* Оплоден цвят на овошие, завръз. *Крушите и ябълките бяха вече прецъфтели. Богат връз се гушеше в новия едва разперил се листак.* Т. Харманджиев.

врькчѝя — *вж.* о р а к ч и я. *Някога през празничните дни целият кър ечеше от песните на връкчии и надничари.* Г. Караславов.

врѐстен, -тна, -тно, *прил. нар.* Възрастен. *А неговите по-връстни ученици са говорили в черква или при разни тържествени случаи, училищни изпити, празденства.* П. Р. Славейков. *Чух еднаж, че княз Бенеамин дошъл в Свещения дворец. . . Ала не посмях да напусна Гинекея, защото бях връстна мома и пазях нравите на царското семейство.* Н. Райнов.

връстнакѝня *ж. диал.* Връстница. *В стаята влязоха няколко моми, връстнакини на Тодори.* К. Петканов. *Старите хора го тълкуваха като лош знак, а Великините връстнакини изпочупиха езиците си да лъжат, че Ивана напълнила устата на Дима с пръст.* К. Петканов.

връхлѐя *несв. рядко.* 1. Върлувам. *Вам са познати натегнатите отношения, които . . . съществуват между Черна гора и Турция, както и непрестайната и покрита борба, която там постоянно връхлее между черногорци и арбанаси.* Св. Миларов. 2. Нападам. *Други го връхлее той връх мене зее.* П. Р. Славейков.

връхнина *ж. остар.* 1. Възвишение. *На връхнините край Тунджа . . поселява се Боеслав.* Т. Шишков 2. Определен процент върху данък. *И нямаше да му търси какво е останало у него от някакви училищни имоти, или от някакви си връхнини и да го плаши със съд.* Т. Г. Влайков. *Тежеха им и непоносимите дàвнини, главно, многото общински връхнини и недобори.* Т. Г. Влайков.

врьхно *нареч. диал.* Напълнено до горе с връх. *Те са правиле по-големи грехове. . . Но ред иде да им се върне връхно и тъпкано.* Ил. Блъсков.

врядвам *несв. остар.* Струвам, имам стойност, значение. *Всякой почтен труд си врядва.* Й. Груев.

всàдник *м. книж. остар.* (рус. всадник). Конник, ездач. *Няколко души всадници, които придружиха попът, скоро изчезнаха в тъмнината, по реката нагоре.* З. Стоянов. *И аз погледнах, и ето, кон бледен, и на него всадник, името му — смърт.* Й. Йовков.

всеорѝжие *ср. книж. остар.* (рус. всеоружие). Пълно въоръжение. *Пригответе всеоръжията си с молитва и бъдете готови.* Ив. Вазов. *Така че моето заключение е: който има уши, да слуша, и който има очи да види, че Отечественият фронт отива към изборите във всеоръжие.* Г. Димитров.

всесъжѐние *ср. книж. остар.* (рус. всесожжение). 1. Пълно изгаряне на жертвено животно. *И съгради жъртвеник Евел, та сложи животни за всесъжение пред господа.* Н. Райнов. *Всекидневната сутришна и вечерна жъртва беше всесъжение, на което принесеното трябваше да е агне.* в. Зорница. 2. *прен.* Жертва. *В лето 1861 всичка Полша се вълнуваше. Всичкий народ беше завладян от жаждата на мъченичеството и принесе себе си всесъжение за свободата.* П. Р. Славейков.

всехòдка *ж. книж. рядко.* Моторна лодка. — *Та ние сме затрупани! изрази общото мнение Вилямс. — Просто всеходката се е внизала като снаряд в някаква огромна ледена маса.* Ст. Волев. *От борда към ледения бряг се плъзна специално построената „всеходка". Моторът забръмча, членовете на експедицията се настаниха в нея и след минута тя се откъсна от брега и се изгуби в ледниковия лабиринт.* Ст. Волев.

всѝлвам се *несв.*, **всѝля се** *св. възвр. остар.* 1. Засилвам се. *В пазухата на всеки новоразвиващ се лист се намира опашката на бъдащ цвят, която при добро гледане на растението бързо се всилва, издига се нагоре и на върха й се развиват цветните пъпки.* сп. Градинар. 2. Правя усилие. *От моста нагоре започва една стръмнина. Аз се всилях, доколкото можах да възпра, колкото можах по-скоро, но усещах, че краката ми бяха се отсекли и не ми спореше никак.* П. Р. Славейков.

вскотѐн, -а, -о, *прил. книж. рядко.* Превърнат в скот. *В течение на двадесет и пет години от Кримската до Руско-турската война, Русия работи, за да пробуди тие поробени, вскотени селчни.* Пресата.

вскърмѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Откърмен, закърмен. *То блещи зелено, свежо и хубаво, обилно и щедро вскърмено от плодоносните недра на земята.* Й. Йовков. *От робско мляко ли сме ние синове / вскърмѐни? Робски дух ли нази ни отхрани?* Пенчо Славейков.

вскърмя̀вам *несв.*, **вскърмя̀** *св. рядко.* Откърмям, закърмям. *Те спят в прегръдките на своїта земя мила, / заради подвизи която бе вскърмила : великия им дух со своите беди.* Пенчо Славейков. **вскърмя̀вам се** *възвр. Пролетта, свежа и лъчезарна, пристъпи на брега. . . Аз гледах; как всеки стрък под нейната ръка се вскърмява в сочната земя и цъфти.* Ив. Кирилов.

вста̀вям *несв.*, **вставя** *св. рядко.* (рус. вставить). Прибавям. — *Боне, ти май че още си уморена от вчера. . .Ядохме толкова, пък и пийнахме доста, знайш. . . — Пихте вие, мъжете! И на кръчмата, пък и там. . . — Все пак де, то и яденето вреди на сърцето, — предпазливо встави Дако.* Г. Райчев. — *А яжте, бабините, яжте да порастете! — Като тати — повдигна ръчицата си Виолетка. — Като мама встави Свиленка.* Н. Нинов. *Кога се струпат няколко съгласни мъчно произносими звуци, за пълногласие, наший език обича да вставя между них гласни звуци.* С. Радулов.

встадя̀вам *несв. книж. рядко.* Превръщам на стадо. *Разните „велики“ наши царе като че ли са имали единствена задача да встадяват своя народ.* Пенчо Славейков.

встаря̀ *св. рядко.* Състаря. *Млад / народ сме още ний, и в нас сами измама / не ни встари до днес.* Пенчо Славейков.

всу̀е *нареч. остар.* Напразно. *Не всуе с нашта кръв поена е земята — / изгре зорницата на бъдащите дни / из нея.* Пенчо Славейков. *Напразно впивам очи насълзени / да зърна нещо в тез останки гробни, . . / Не видя нищо! Всуе аз блуждая.* Ив. Вазов.

всъде и всъду *нареч. нар.* Навсякъде; всякъде. *Започнали вълнения: тълпите предизвикали пожарища, нападали и разграбвали учреждения. Но най- много, разбира се, къщите на християни: и в Скопие, и в Измир, и в Ниш, Битоля, Одрин, всъде.* Хр. Бръзицов. *Всъду, от край до край / на тая панорама. . . / окото ми блуждай / в един чаровен рай.* Ив. Вазов. *От руските поля далеч до Атлантика / през тайнствения лес на Индия безкрайна, / и всъде по света, де пот и горест блика, / трепти с рубинен лъч сияние велико.* Хр. Смирненски.

всъдехо̀д *м. книж.* (от рус. вездеход). Автомобил, който се движи по всякакъв терен. *След няколко дни умуване решаваме да проникнем в тундрата с всъдеход. . Всъдеходът беше руска верижна машина, тя можеше да се катери и да се спуска при наклони от четиридесет и пет градуса.* Й. Радичков.

вта̀ксам се *св. възвр. разг. рядко.* (от гр. ταξω). Обещая, наема се. *Заварихме, че турците избягали, оставили всичко: покъщнина, стока, добитък. . И брат ми се втакса, та тури ръка на стотина говеда от турското село Афльлари.* Ив. Вазов. *Руси се ухили. . . Той знаеше доколко хаджи Вълко е богат, и би му се втаксал за един път, но трябваше малко да се пооттегва.* Ил. Блъсков. *И в три месеца трябва* [Найден и Живко] *да изкарат таваните, заради което чорбаджи Славчо се втакса да плати на всекиго по 10 желтици.* Р. Стоянов.

вта̀ксувам *несв. диал.* (от гр.). Обещавам. *Аз ще втаксувам, ама други да дава.* Нар. пословица.

втара̀со и втара̀си *нареч. диал.* (от гр. τώρα). Веднага, незабавно. *Ето ти, втарасо, един мишок с дълга опашка слази бързо бързо и покатери се на масленика.* сп. Училище. *Не чини тая работа да се разтака! Трябва всичко да се върши втараси. Желязото се кове дорде е горещо.* Т. Г. Влайков. *Но тутакси се завтече по дверника на палатът и му приказа случката. А той обади втараси на слугата.* сп. Училище.

вта̀рат — вж. втарасо. *Човек, кога го ухапе змя, усеща втарат едно силно парливо болене.* И. Богоров. *Кога човек са не погрижи да са изцери втарат от кашлицата, тя годинясва и тогава я наричаме воденчарска.* И. Богоров.

втелѐсам *св. диал.* Налетя, изпадна в беда. *Е, газда Джуро, как ти се хареса? / каквото дири — на таквоз втелеса! / Не даде нашето ти със добро — / как да оставим и едно ребро / непотрошено?* К. Христов. — *Пътищата ще бъдат схванати! Портите ще бъдат затворени! Вижте да не втелесаме!* П. Р. Славейков.

втелѐсвам се *несв. възвр. остар.* Правя се на глупав, втелявам се. *А ето низ баиря / и Българина се задава най-подиря, / нехайно замотал един през други крак, . . / Дохожда, спира се и все се пак втелесва, / и гузно по тилът с два пръста се почесва.* Пенчо Славейков. *Буря зла не престава. Друг се конник задава. / Ала веч се Будрис не втелесва, / а им казва „честито“.* К. Христов.

втеля̀вам се *несв.*, **втеля̀ се** *св. възвр. разг.* Правя се на прост, на глупав. — *Как е той заспал прав?. . И защо ми се вижда тъй по-висок сега? . . помисли си Рангел, зачуден. Па веднага му хрумна, че Митко се втелява, или прави някаква смешка.* Ив. Вазов. — *Хайде и ти! Не се втелявай! — сопна се, прижумял от гняв, дежурният главен надзирател.* Г. Караславов.

втѐсам *св. диал.* (от гр. φταίω). Сгреша, навляза в забранено място. *Да не втесат* [конете] *в някоя нива.* К. Гълъбов.

втѝскам *несв. книж. рядко.* (рус. втиснуть). Вмъквам, напъхвам. *Ти искаш да втискаш нещо Пречек в драмите си.* Ив. Д. Шишманов.

втѝщ *м. диал.* Копринена буба. *Като хванат да се развиват пъпките на черниците, излюпват веч втището (бубите).* Летоструй.

вторѝ *несв. диал.* Повтарям след някого, пригласям. *Първата камбана биеше от бялата висока звънарня, чийто вид накара Теодосия да заплаче, а втореше ѝ тая от Св. Петка.* Ст. Загорчинов. *Покрай ниската подграда на купището се бяха стълпили с провлечени по земя кореми гъските, те бяха източили вратове и надали ухо в тъпана и гайдата оттатък и непрекъснато им вторяха съгласно: па-па-па.* П. Ю. Тодоров.

втрàпен[1], -а -о, *прил. диал.* Замаян. *Лишен от старото си правителство, българский народ оставал като втрапен, не знаял за що да се хване, като че му изсъхнале ръцете.* Пер. списание.

втрàпен[2], -а -о, *прил. диал.* Намиращ се в трап. *Ние тепърва трябваше да гоним втрапеното в Бяла река българомохамеданско село Лясково.* Н. Хайтов.

втрапѝ *св. диал.* Вмъкна, вкарам. *И когато Евстати постана от прозореца, Йосиф прилепи на четири места на пръчките по едно парче тестце; втрапи околовръст горната част на всяко парче.* П. Р. Славейков.

вỳла *ж. нар.* (гр. *βοῦλλα*). Писмено разрешение за черковен брак. *Раде отишъл да си вади вула, млада вдовица другоселска щял да доведе.* П. Ю. Тодоров. *Трябваше тази есен да го оженят, но като стана така с Минча. . . Пък и много бяха осиромашели, да речеха, нямаше с какво вула да му извадят.* Г. Караславов. *Няма да разрешат от митрополията. На шестнайсетгодишни не дават вула. Пък без вула каква сватба ще правим.* К. Калчев.

вулѝя, вулгѝя и волѝя *ж. нар.* (нгр. *βούλγα*). Вид кожена торба за носене храна. *Давидко и Петър овчарят се стягаха, туряха във вулиите си хляб и по една бяла буца сирене.* Й. Йовков. *На прага се изправиха двама въоръжени турци, с ловджийски вулии на гърбовете.* Ив. Вазов. *Пъхнал завитата дръжка на кметската си тояга в прашките на вулгията и преметнал кожената торба през рамо, той вървеше като безок по петите на другаря си.* А. Христофоров. *На рамо носеше гребло уранично, на ръка лък. . Освен това друго нищо не носеше само една волия за храната си.* П. Кисимов.

вỳра и вỳра-тỳта *междум. остар.* (от тур. vur, tut — бий, дръж). За шумен пазарлък. *Не-щеш ли, попът да засака тамам цели пет кутела! Та втурнаха се селяни, та вура, та кома, та ха бре, та де бре, та пресекоха на три кутела.* Мих. Георгиев. *„Аз да ви кажа вам, / като ви слушам тъй отдеве на-насам / да се делякате, на памет що ми падна: / отколя имало два циганина —. . . / И вашта вура-тута / е за попарата на циганина.* Пенчо Славейков.

вхòдник *м. книж. рядко.* Коридор. *В тесния замърсен входник, дето беше закачалката, Александър Христакиев обу други обуща.* Ем. Станев. *Гледаше тъпо подир жената в черно, докато тя хлътна в отворената порта на жълтата къща — тъмният входник сякаш я погълна и вратата сама се затвори след нея.* А. Христофоров.

вхомòтя *св. книж. рядко.* Вкарам в хомот, заробя. *Но със сурова жестокост животът / на различни страни разпиля ни, / в своя тежък хомот ни вхомоти, / натовари ни с тежки страдания.* Хр. Радевски. *Странен е, наистина, животът: / често с нас капризно си играй. . Ала скоро ний ще го вхомотим! Скоро той ще бъде наш ратай!* Хр. Радевски.

вцедѐн, -а, -о, *прил. диал.* Нахлузен. *Тук пред погледа изпъква някаква избледняла фигура, там се пъчи някой вахмайстър с вцедена корона на главата.* Пенчо Славейков.

вцедя̀ се *св. възвр. диал.* Нахлузя се. *Стига си писал! . . Излез, разтъпчи се. . . Гледам отзаран Донка отчетничката, като се вцедила в едно тясно рокле. . .* Ив. Венков.

вцелѝ се *св. възвр. книж. рядко.* Обединя се, образувам една цялост. *Твърде крепък трябва да е бил съставът на тая груба маса, която е могла да се одържи, да се възроди и да се вцели пак като един народ под такъв един губителен натиск.* Пенчо Славейков.

вцѐпя *св. диал.* Впия, вчепкам. *Разгаряше се пак в гърдите му смъртната тъга. . . И нави го тя; безпаметно вцепи той пръсти в косите си, задави се от хленч и с бързи стъпки се хвърли на кревата.* А. Страшимиров. *Само Петър / ръце в кърмата вцепил е и окол / без страх огледа се със тъмен поглед.* К. Христов.

вцъвръ̀стен, -а, -о, *прил. диал.* Втвърден, вкаменен. *Във бляска на лазура и в тия планини, , грамади исполински, творения страховити, / издигнати до бога, вцъвръстени вълни.* Ив. Вазов.

вцъ̀клен, -а, -о, *прич. нар.* За очи, поглед — неподвижно втренчен. *Когато останахме сами, мама се разрида и сложи глава върху коленете на татя. Той мълчеше и гледаше с вцъклен поглед през счупеното стъкло на своя досегашен живот.* Ст. Чилингиров. *Вдървените ми крака, заковани сред дюкяна, трепваха навремени и още по-страхотно се унисаха вцъклените ми очи в светлата точка на мрака.* Ст. Чилингиров.

вцъ̀кля се *св. възвр. нар.* За очи, поглед — втренчи се, впие се. *Стоеше неподвижен като статуя, погледът му се бе вцъклил в някаква точка на пода, ръждивите му клепачи не трепкаха.* П. Вежинов.

вшутлѝвост *ж. рядко.* Шеговитост, веселост. *Гасконците са прочути по своя шеговит характер и вшутливостта си.* С. С. Бобчев.

вшу̀тница *ж. рядко.* Смешница, комедиантка. *Онзи, който се отказа за мене от толкова княгини, ме напуска за една галска вшутница!* И. Адженов (превод).

вшу̀тош *м. остар.* Смешник, шут. *Тази малка заслуга, говореше той, и почетта като вшутош, вещ да разсмивам с шегите си, ме държаха нещо по-горе от тях.* С. С. Бобчев.

вшутя̀вам се *несв. възвр. рядко.* Шегувам се, детиня се. — *Мъчна работа, . . отговаряше замислено Хаджи Ахил. — Не се вшутявай. . . Обръсни ме и земи си парите, че бързам.* Ив. Вазов. *Кака Гинка се вшутява и чурулика още половин час.* Ив. Вазов.

вшутя̀вка *ж. рядко.* Шега, глума. *Със сухоежбинати. . . ние направихме лека и бърза закуска, която наслаждахме с разговори, вшутявки и смехове.* Ив. Вазов. *В последната среща тя ми казваше: „Грабни ме!" . . Той зема това за вшутявка.* Ив. Вазов.

въ̀бел *м. диал.* Дълбок кладенец, излак. *В една зелена падинка край пътя имаше въбел, дето пътниците намираха вода за себе си и за добитъка.* Ив. Вазов. *Съседите носеха с поляни и кофи вода из щерните и въбелите си дворски.* Ив. Вазов.

въва̀лям *несв. диал.* Въвличам. *А бе, човече, защо си такъв несмислен, та си харчиш парите на празно и въваляш другите в беля?* Хр. Г. Данов.

въвеза̀ се *св. възвр. диал.* Кача се, вляза. *Той се въвезе с жена си и овчарката в един кораб.* Кр. Пишурка.

въверя̀вам *несв.*, **въверя̀** *св. остар.* Поверявам. *Коломб заповяда да снемат платната. . . въверява кърмата на кърмача със строга заповед от ръка да я не оставя. . . и отива да си полегне.* П. Кисимов. *Тъй апостол Павел. . . като е оставял малоазийските черкви, въверил грижата за тях на ефеския епископ.* И. Тонев. **въверя̀вам се** *възвр. Охранението на Конституцията се въверява на патриотизма на всички българи.* П. Р. Славейков.

зъвод *м. книж. рядко.* Увод. *Тук трите първи стиха са въвод, от който се прави преко скок към центъра на мотива.* Пенчо Славейков. *Често вместо да започне с такъв прям въвод в песента, народният певец. . . използува някоя природна картина.* Пенчо Славейков.

въ̀гарец и **въгърѐц** *м. нар.* Червейче, което се развива под кожата на добитък и причинява сърбеж.— *Море тоя дърт пръч се е свил като въгарец и няма скоро да втаса, ама виж там, та помогни бе, Гано!* Ст. Ц. Даскалов. *Те* [рогата] *бяха меки, обвити в космата кожица, от която се хранеха, и тяхното растене продължаваше през цялата пролет до средата на лятото, когато въгърците започнеха да дълбаят кожата му.* Ем. Станев.

въгла̀р и **въгля̀р** *м. диал.* Въглищар. *Говореха за таласъма. . . Един разказваше, че Колю въгларя го видял преди шест дена, когато се връщал от гората.* К. Величков. *Кмет и най-личен първенец в селото бе един човек, който до преди въстанията е бил въглар в горите.* А. Страшимиров.

въджишки и въжи̇шки — вж. **ваджишки**. — *Нали пък бравата, въджишка, господин инспекторе. . . Бравата е строшена.* Ст. Ц. Даскалов. *Дядо Стоил се намести на земята, опря гръб на процепа и почна да развива вървите на цървулите си. — Отрепва ме една бучка, въжишката.* А. Каралийчев.

въдрузя̀ *св. книж. рядко.* (рус. водрузить). Забия, издигна (знаме). *И твоят ред дойде, венчаний геройо. / Със лаври при Скопие, при Ниш и при Страцин, /да въдрузиш трябва и знамето свое.* Д. Полянов.

въжди̇ ме *несв. диал.* Безпокои ме, чопли ме, не ми дава мира. *Мене ме много въжди: тоя проклетник е подушил.* Ив. Вазов.

въжи̇ца *ж. диал.* Препаска от житни стъбла за снопи. *Танчо сега не гледаше да издокарва снопите, а бързаше да ги притегне с въжицата, да я подвие само с ръка, без колчето.* Кр. Григоров.

въза̀ *ж. диал.* Препаска. *Но старицата се съвзе, подсмръкна сдържано, измъкна от възата на хутата си тъмносиня домашна кърпа и избърса очите си.* Г. Караславов. *Затъкна бавно, внимателно хурката във възата на престилката си и продължи да си преде мълчаливо и съсредоточено.* Г. Караславов.

възбърнат *прил. диал.* Обърнат, възвит, запретнат. *Големи кучета с възбърната козина от вятъра го срещнаха и уж го познаваха, и го гледаха с гневни очи и глухо ръмжеха.* Й. Йовков. *И още три четири. . . идеха отзад, с къси роклички, с руси коси, възбърнати нагоре като китки и вързани с едно червено ширитче.* Й. Йовков.

възвълну̀вам *несв. книж. остар.* (рус. взволновать). Развълнувам. *Свършиха ли се всичките други избирателни маневри, че сте прибягнали на този, който може да възвълнува цял народ?* П. Р. Славейков. **възвълну̀вам се** *възвр. „Добре дошъл, каза . . . и ми подаде ръката си. Нямаше да се възвълнувам повече, ако смъртта ми беше подала в тая минута ръката си.* К. Величков.

въ̀згам *несв. диал.* Хленча. — *Е, чакайте де, едвам ни виждате на работа, не ходете да ни възгате и да ни пресичате куража, думаше Пенчо; полека, полека, наплати ще се.* Ил. Блъсков.

въ̀згане *ср. диал.* Хленч. *Той нито им знае плача нито им угажда на въганията, нито нищо.* Ст. Чилингиров.

възгечтердисам се *св. възвр. диал.* (от тур. vazgeçtirmek). Откажа се, разколебая се. *Като се зададе кучето. . . спуснах се да му препреча пътя и си разкрачих краката. Исках да го скепцам между коленете си, ама сетне се възгечтердисах.* Ст. Чилингиров.

възгечтисвам *несв.*, **възгечтисам** *св. разг.* (от тур vazgeçmek). Отказвам се, оставям се от нещо. *Помислих да си заръчам едно пиво, па възгечтисах.* А. Константинов.

въздих *м. рядко.* Въздишка. *Твой всеки въздих ще намира / съчувствен отзив в мен.* Ив. Вазов. *Миньорите поемат жадно въздух, / прозрачен, напоен със ведрина. / Издън гърди им се откъртва въздих.* Бл. Димитрова.

въздрасна — вж. въздрътя. *Мацко запали свещ и въздрасна въз сълбата.* П. Р. Славейков.

въздръгване *ср. диал.* Изтръпване, трепет. *Тъй що и досега аз не мога без въздръгване да си припомня тези негови жалования.* П. Р. Славейков.

въздръгнат *прил. диал.* Запретнат. *Едничкото нещо, което оживяваше приятно еднообразието на тоя пущинак, беше щъркелът недалеко от мене, който газеше с въздръгнати крачути из гъстите треви на мочура.* Ив. Вазов.

въздрътя *св. диал.* Побягна, търтя нагоре. *Хукна изплашен той и овчарката не го видя кога въздръсти и прехвърли ридът.* П. Ю. Тодоров.

въззрение *ср. книж. остар.* (рус. воззрение). Възглед. *В разкриването на конфликта, прераснал от интимен, личен — в стълкновение между старото и новото в живота, между две различни нравствено обществени въззрения, се открояват и останалите образи на повестта.* Пресата.

възида *св. нар.* За тесто — ферментира, шупне. *Брашното замисат с вода, притурят квас па оставят тестото на топло място да възиде.* Др. Манчов. *Кога видиш, че тестото е възишло и станало мягко и жилаво, измеси го още еднаж и го разнеми на хлебове.* Летоструй.

възкрилие *ср. книж. рядко.* Пола на дреха. *Калаис виивах по възкрилията на своята мантия, та добивах без граница доверие.* Н. Райнов.

възлаз *м. рядко.* 1. Стръмнина. *И току-що притихнаха и забързаха по възлазите нагоре всички, далеко нататък зад заспали върхини. . . бавно изпълза закъснялата месечина.* П. Ю. Тодоров. 2. Изкачване. *От тая висота ние се спуснахме в друга една падина с опожарена гора: подир — още много възлази и стръмни спускове през безкрайни дъбови лесове.* Ив. Вазов.

възлегало *ср. рядко.* Облегало. *Стисна слабо с костеливата си ръка меката и пълна десница на Калинова, след което седна на крайчеца на стола, без да се допира до възлегалото му.* Т. Г. Влайков.

възло *нареч. диал.* Много бързо, стремително. *И наистина господин Фратю. . . летеше възло през бостаните.* Ив. Вазов. *Тогава Македонски . . хвана дъската за единия край. . . издигна я възло и я стовари по главата му с една страшна сила.* Ив. Вазов.

възмъздявам *несв.*, **възмъздя** *св. остар.* Давам възмездие, отплата. *И за доброто възмъздява, а за злото наказва.* Хр. Г. Данов. *Как инак щеше възмъзди любов, ако не с нежното си детинско залягание и внимание за нейните последни дни?* Ал. Кръстевич. **възмъздявам се, възмъздя се** *възвр. Ако обаче добродетелта ти не се възмъзди в настоящия живот, тогаз вземаш хубавото семе с себе си, за да го пожънеш там, гдето ни едно телесно страдание те вече притиска.* Ал. Кръстевич. *Человеци нечестиви не рядко преминуват дните си весело. . . И добродетелта тука не всякога се възмъздява достойно.* Хр. Г. Данов.

възток *м. остар.* Изток. *По средата на тая равнина от запад към възток тече река Марица.* Г. Бенев. *Отдалеко, нейде от възтока, / бе дошла гемия с рядка стока.* А. Разцветников.

възточен, -чна, -чно, *прил. остар.* Източен. *В песните на възточните певци има само рози, вино, Айше или Фатме.* Пенчо Славейков. *Прозрачни мъгли още се пластяха в гънките на урвите на Рибарица, но снежната ѝ корона се руменееше вече от отблясъка на възточната заря.* Ив. Вазов.

вълкиня *ж. диал.* Вълчица. *По долищата се пробуждат кукумявките. . . Събужда се и бухалът. . . Вълкинята извожда децата си от леглото.* Т. Икономов.

вълма *ж. диал.* Вълна. *Ние бяхме принудени, за да се борим с вълмите и да се качваме отгоре мащата.* Д. Войников. *И като подскокна с нея на зида над езерото, гледаше попременно ту нея, ту ревущите вълми на езерото.* П. Р. Славейков.

вълнарница *ж. диал.* Приспособление в река, където се пере вълна. *Учителка. Ще ви кажа, чедо мое, че не само сте далече от почитанието на вашата фамилия и по вашата личност; но ви презирам и още ви държа по-долна и от девойките, които ходят по вълнарниците, та перат вълна.* Кр. Пишурка.

вълнея се *несв. възвр. остар.* Вълнувам се. *Там гдето се Дунав гордо вълнее, / стръмни брегове тихо той мие, / там ми е мисъл нощ и ден / тамо аз мисля възхитен.* сп. Училище.

вълчи празници *нар. остар.* Няколко дена през зимата, когато жените не работят вълна, за да не им ядат вълци добитъка. *Мръсни дни и празници после рождество Христово до Водокръщ, що наричат още вълчи празници.* Г. С. Раковски.

вънкашнина *ж. остар.* Външност. *А тая угодни и хубава вънкашнина може да бъде само кога е здрав человек и може да се учува само по един харен и здравословен начин на живеене.* Книжица за народа.

въпѝя *несв. книж. остар.* Викам с висок глас. *—Ако е така— рече тя — чий грях е по-голям? Чий грях въпие за изкупление?* Ст. Загорчинов. *Трясъкът на оръжията, човешките гласове — ако се повяргаше, че човек може да вика, да крещи, да въпие така — се вдигаха в един непрекъснат рев.* А. Дончев.

въпросѝтел *м. книж. остар.* (рус. вопроситель). Изследвач. *Вървете мислено подир този смел въпросител на небесата на негова уединен планински връх, там отдалечени от света.* Д. Витанов.

върва̀ря се *несв. възвр. диал.* Извървявам се. *Нека дойде Веско да си хапне черешки. Толкова народ се вървари все уж да помогне, а гледа повече да слага в устата си.* Кр. Григоров.

вървѝще *ср. нар.* Планинска пътека. *Едно време. . . много бягаха от тука през границата. Ей онзи дол виждаш ли го? — там им беше вървището.* Й. Йовков. *Има едно вървище, преди бе Самодивско вървище, а откакто почнахме да изкарваме добитъка горе, вече му казват Черказкото вървище.* Й. Радичков.

връзо̀к *м. диал.* Връзка, връв, въже. *Аз ще се постарая в това време да прегризя връзока и да освободя нашата мила сестрица.* Кр. Пишурка.

вързонѝца *ж. диал.* Връзка, сплит, венец. *Отпаса ремъка, уви го около китката на дясната си ръка и от мъка замахна, удари окачената на стената вързоница царевица.* К. Петканов.

вързу̀лест *прил. диал.* Възлест, съковит. *Виж ей това дърво там: / залагам си живота, / че е този ствол вързулест и чепат / нито дъски от него стават, / нито за цепене се то поддава.* Хр. Радевски.

вързу̀лица *ж. диал.* Вена, венозен възел. *— Не съм безделник, прави сметка на думите си — рече непознатият и една вързулица заигра на дясната му скула.* Ив. Гайдаров.

върко̀зу̀н — вж. вракузун. *— Ха сега стегни върковзуня. Никой не би се сетил да търси писмо под тези скъсани потури. Върви, Велко, и на добър час!* Д. Марчевски.

върколак *м. нар.* Зъл дух, породен от кръвта на убит човек. *И най-много да не ги* [децата] *плашат с таквиз неща, каквито ги няма по светът, като с таласъми, вапири, върколаци.* сп. Училище. *Сродни към тази приказка са приказките за върколаци, таласъми не само у всичките словени, но и у всичките други европейски народи.* сп. Китка.

върлѐя *несв. нар.* Върлувам. *На холерата ако и да не могат още да ѝ земат преднина, все има надежда да ѝ намерят лек, или божем да я възпрат да не върлее.* Летоструй. *Гърците се надуват, / пред нас се гордеят, / че техните кокони / по фенер върлеят.* Л. Каравелов.

въ̀рлост *ж. остар.* Злина, сила. *Човек може да умножава давката на афиона според върлостта на болестта.* И. Богоров. *Петко. . . ще може да понесе върлостите на времето; но горкият ни баща какво ли ще прави?* П. Бобеков.

върля̀к *м. диал.* Върло място, стръмнина. *Но пътищата дотам са лоши. Трудно ще свезем сеното. По-ланската година счупихме три волски коли из тия върляци.* Кр. Григоров.

въртѝло *ср. диал.* 1. Чекрък на кладенец. *Почнах да греба с греблото. Напълних ведрото и разклатих въжето. Братът разбра и почна да навива въртилото.* А. Каралийчев. 2. Долна част на воденично колело. *А за да не се открие кражбата и за да има Братой с що да се извини, той измисли да счупи вратата на воденицата си и да изтроши няколко зъба по въртилата.* Ил. Блъсков.

въртио̀пашка *ж. нар.* Подлизурка. *— Знам защо ще дойде — на колектив да те вика. . . Ама да знаеш, въртиопашка няма да ми ставаш!* Б. Несторов.

въртовѐрец *м. диал.* Човек, който не си седи на думата, на вярата. *Аз тая мааза нямa да я затворя, а между нас да си остане, боя се от Таки Брашнаров, той си е малко нещо въртоверец.* Д. Талев.

въртòкав *прил. диал.* Несръчен, неуреден в работата си. *— Като го нагледва човек. . . аз толко бурета, ни едно не излетя. . . Ами бабичката си е една въртокава.* Ст. Ц. Даскалов.

въртòл *м. диал.* Кръг или дъга от изникнали растения. *Медко погледа селището, въздъхна, обърна се и забърза срещу топлия повей по младата трева и въртолите минзухари.* Х. Русев.

въртолѝя *ж. диал.* Разправия, главоболие, неприятност. *Кой ти дава днеска пари? Някогаш викнеш само на съседа през плета и той ти ги тръсне в шепите никой да не види. А сега свидетели, полици, въртолии, ехее.* Ст. Ц. Даскалов.

въртòля *несв. диал.* Работя по малко, отхвърлям работа. *Па по-начесто обикаляй насам. Те, ние тук въртолим по нещо, позакъсняхме, но пак върви.* Кр. Григоров.

въртòп *м. остар.* Свърталище, дом. *И останах да черне / тук без хляб и без въртоп, / и се чудя как живея / в този свят, тоз черен гроб!* Ив. Вазов. *От Белград до Прилеп, де в глуха пещера, / турят ти въртопа тъмните поверия.* Ив. Вазов.

въртỳшка *ж. диал.* 1. Въртележка. *Гергьовден. Весело е по кърa, в село — всякъде. Моми люлки правят; момци — въртушки, песни — гърми селото.* Ц. Церковски. 2. *прен.* Извъртане. —

Но не, въртушка е това. . . аз съм стар адвокатин и разбирам от таквва шмекерии. сп. Лиляка.

вѝрхам *несв. нар.* Вършея. *Стигнахме най-после. Това бе една пуста планинска равнина. Тук Крали-Марко е върхал житото си.* Ив. Вазов. *Ах, били ли сме и ние някога барабер с хората, върхле ли сме харман на нощната месечина.* З. Стоянов.

въс *м. рядко.* Косъм. *„Народьт" уж на някаква си гара / таз грешка да поправи се опитал: / изрязал им брадите чак до въс.* Ем. п. Димитров.

въсѐдник *м. остар.* Конник, ездач. *Въседник ще дойде да превземе Цариград, ала има да го възпре челякът, който е изобразен под стъпките на тогози конника.* Ел. Мутева.

вѝсеница *ж. диал.* Гъсеница. *Каква трева имаше тогава! И като се наведеш, какво няма да видиш из нея. . . Най-напред — някоя голяма въсеница. . . — Жълта, на черни капчици.* Й. Йовков.

вѝсест *прил. остар.* Мъхест. *През май на връх стръка се подава един въсест клас, който най-напред бива малък, мек и зелен. Изкласилата ръж зима да цъфти.* Др. Манчов.

вѝси *мн.* (**въс** *м.*) *диал.* Мустаци. *Той имаше мъжествено лице с големи черни очи под почти сключени гъсти вежди. . . , къси, но буйни черни въси, засукани току над трапчинките.* А. Страшимиров. *Българите не отвърнаха отначало нищо. Те само наведоха глави, потеглиха своите дълги рунтави въси и се намръщиха.* Ст. Загорчинов.

въсовѝт *прил. остар.* Мъхнат, космат. *Весело се залюлели по нивите и ръжта, и ечеменьт, и пшеницата: зели бърже да се наливат зърната на въсовитите класове.* Др. Манчов.

вѝстреб *м. диал.* Подставка, на която денем нареждат постилките и завивките в селска къща. *Стана и Илия, без да възрази. Разбираше, че в плевнята е най-добре. Взе от въстреба ямурлука и една стара черга.* Х. Русев.

вѝхав *прил. диал.* Ароматен, ухаен. *А полето е насадено с трендафил, от него варят въхаво масло.* Ел. Мутева.

въшкобѐрник *м. разг.* Въшкава дреха. *През това време всеки от нас сваляше затворническите въшкоберници и ги хвърляше на пода за възглавница.* К. Митев.

вьорс *м. диал.* (от тур. örs). Наковалня. *В същност в ковачницата още нямаше искри, чуковете си почиваха, подпрени на вьорса, а желязото още не беше се зачервило.* К. Калчев.

Г

га *нареч. диал.* Когато. *Е, мълкни барим тук — на чуздата къща. — Га отидем у дома, викай колкото щеш.* Д. Войников. *Га бях здрав, на теб ти свидеше.* Г. Краев.
гаалѐ *ср. диал.* — *вж.* гайле. *Гаалето убива чиляка, Хюсеин ага. . . Близе му, който е на тоя свят без гаале.* Ц. Гинчев. *Един баща тегли на девет сина гаалето, девет сина не могат да гледат на един баща гаалето.* П. Р. Славейков.
габрѝца *ж. диал.* Габърова тояга. *Неокастрени габрици трябва да играят, че тогава.* Чудомир.
гàброваллàр *мн.* (с тур. lar). *остар.* Габровци. *Хем тия, туй гдето се казват бахчованджии, и туй габроваллар, дето току сноват през Дунава — знаеш ли ги где ходят?* Ц. Гинчев.
гавàзин *м. остар.* (ар.-тур. kavas). Въоръжен пазач при високопоставено лице, легация и др; телохранител. *Благодаря на императора за честта, дето ме кани в Цариград да му бъда гавазин.* Ив. Вазов. *Че що е Трайко ако не един гавазин, един ратай на Прангата?* Т. Г. Влайков. *Като гавазин на персийския консул в Измир, той би могъл да напредне, т. е. да се задоми и заседне, да стане порядъчен и благонадежден гражданин.* Л. Стоянов.
гавàна *ж. диал.* Широка таванка. *Аз зиме носех риба в гавана на главата си и я продавах, като виках колкото мога по-яко.* Св. Миларов.
гàвет *събир. диал.* 1. Звяр. *Ама слушайте: по-далече от хана няма да теглите. Опасно е. Много гавет има.* Н. п. Филипов. *Я съм чобан на Кодзер пладнину, . . / Я прекрочим по девет могилки, / па си стадо от гавет отвардим.* Нар. песен. 2. Гад. *Освен това чистата кожа не хваща и не държи въшки и друг такъв гавет.* Летоструй.
гаврѝво *нареч. диал.* Шеговито, подигравателно. — *Да не ти е криво, Цвето, че аз ти земам китка? — изплезе се гавриво Иван; — зер, болярска рода си?* А. Страшимиров.
гаврѝло *ср. диал.* Предмет или лице за подигравка. *Тоя почти двайсетгодишен момък, полуумен, духовно обиден от природата, гаврило на празните и слободните, се изпречваше пред мене като зла загадка.* Ив. Вазов. — *Тъй ли, изкрещяла жената, ти искаш да ме имаш за смях и гаврило на хората.* сп. Китка.
гàга *ж. диал.* (тур. gaga). Клюн, човка. *Вържете им гагите, извика той, че ще направят някой сакатлък!. . Аз съм ги ловил, ама дорде не им свържа гагите, никого не пущам при тях.* Ц. Гинчев. *Гагата му* [на камилското птиче] *е закривена на върха като въдица.* П. Берон. — *Бъркаш се, дето не ти е мястото! Не си кадърна за нищо, а току си пъхаш гагата!* К. Петканов.
гаджàл(ин) и **гаджѐл(ин)** *м. остар.* Хулно название за турчин. *Останалите трима конни стражари са севлиевски зли гаджали, преди година зачислени в редовете на габровската полиция.* Ст. Заимов. *И такова творение ще ви се види чудновато, както се вижда чудновато на чалмалията гаджал всякой човек, облечен со спретнати европейски дрехи.* Пенчо Славейков. *Кондака превърти гаджалин и стовари / в главата и добий нещастник недобит.* Пенчо Славейков. *За свободният човек е твърде тежко да продава на гаджелите за три пари сирене и да слуша всевъзможни псувни.* П. Хитов.
гаджàлски *прил. остар.* Прилагателно от гаджал(ин). *Дяковски с турския си джепкен, с гаджалските си потури, мешинския си селяхлък изглеждаше на турски кеседжия.* Ст. Заимов.
гаджòсам *св. диал.* Избягам. *Сама се замота лисицата в капана! / Дръж! Зере виж, че пак гаджосала в Балкана!* Пенчо Славейков.
гàдкам *несв. диал.* Гадая. *През хубави дълги нощи хората се вглаждвали в небето, разглеждвали звездите, питали се и гадкали: що ли е, какво ли е слънцето.* Летоструй. *Първите хора как си посрещали и удовлетворявали потребите, това можем само да лучим и да гадкаме.* Й. Груев.
гàдя *несв. диал.* Ругая, коря. *Презираше ме, гадяше ме, псуваше ме и най-после зе и да ме бие.* П. Р. Славейков. *Аз съм даже весел, особено тая заран след прочитането на твоето скъпо писмо. В него ти ме гадиш, че не ти пиша често.* Ив. Вазов.
гàзда *ж. диал.* (унг. gazda) 1. Господар, стопанин. — *Не ме накарвай, газда Христо, да ти разказвам своята история; тя е дълга и широка.* П. Хитов. 2. Водач, главатар на градинарска дружина в чужбина. *И там се трепеха със задружна работа да припечелят някоя и друга*

жълтица, но газдите вземаха лъвски дял, а селските лихвари ги посрещаха като акули. А. Каралийчев. 3. *остар.* Прозвище на сърбин. *Е, газда Джуро, как ти се хареса? / Каквото дири — на таквоз втелеса!* К. Христов.

газèта *ж. остар.* (ит. gazzetta). Вестник. *Щом и в газета са го писали, тя е свършена вече неговата.* Ст. Чилингиров.

гайдỳница *ж. диал.* Свирка на гайда. *Понавлезли в гората, уж да си отрежат по някоя пръчка, а намират клен и започват да правят гайдуници.* Й. Йовков. *От ръжено стебло Милко си майстореше гайдуница и от време на време я надуваше, за да я провери.* П. Проданов.

гайлè *ср. разг.* (ар.-тур. gaile). Грижа, тревога. *Че какъв е този събор, викам, че това сватба да беше, викам, пак гайлето му щеше да е по-малко!* Г. Караславов. — *Нали съм овършал, голямото гайле мина!* М. Яворски.

гайрèт *м. диал.* (ар.-тур. gayret). Усилие. *Ти се, Марко, по земя прославяш, / че си, Марко, много винонец, / та не мога гайрет да ти правим.* Нар. песен. *Още малко. . . още малко гайрет!* . . . Д. Немиров.

гайретя̀ се *несв. възвр. диал.* (от тур.). Грижа се. — *Мъка ми е за тебе, Иванчо! — съжали го чамджасмята. — За мене! — възкликна Богоров. — Не се гайрети, старче!* А. Христофоров.

галагàн — вж. гологан. *Сичко един галаган имам.* Елин Пелин.

галàнка *ж. книж.* (чужд). Моряшка куртка. *Под галанката си Матьо бе скрил бомба.* О. Бояджиев. *След малко той тичаше към порта, притиснал под галанката до сърцето си четири брошури от Ленин.* Д. Добревски.

галàтен, -тна, -тно, *прил. диал.* Гнусен, мръсен. *Нали те баща продаде / за шиник бели грошове? / Та барем да е у вера — / в евреe мръсни, галатни!* Нар. песен. *Такъв презрителен отзив, и то от самия автор, както щете, тя не заслужава, — като имаме пред очи, че както тя, тъй и сестра ѝ „Песнопойка"*. . . *служат и до ден днешен за разтуха на младите, на българските млади, които в поезията дирят най-вече гъделичкане на галатните си чувства.* Пенчо Славейков.

галàтя *несв. диал.* Псувам, говоря мръсни думи. *Забрави се Стоил и начена да псува и галати, да се заканва душмански на всички, които му попречиха да изпълни демонските си планове.* Хр. Максимов. *Един ден змеят утрепал алата и она паднала у чифлика, та седяла три дена. Ошли ора, та я закачали, мушкали я с тояги, а она ги галатила.* Нар. приказка.

галбà *ж. диал.* Милувка, галене. *Тя е висока, едра, мъжествена като един гренадер на Наполеон; даже още хубава, с лице здраво, загоряло от целувките на слънцето и от галбите на ветровете.* Ив. Вазов. — *Ех, Кремено, Кремена те викат, от кремък не си, мамино чеденце си ти, за галби и любов родено.* Ив. Вазов.

гале и **галèнце** *ср. диал.* Биволче. *В неделя дядо Влади Обов срещна туберкулозния доктор пред кооперацията, спря се, поизправи се — както беше прегърбен, само главата му щръкна като на гале, кога бяга през полето — и му рече: — Та ти, докторче, а!* М. Ягодов. *По-рано имахме в двора един бивол. . . и едно прасе. А сега една биволица, един турмак, галенце. . . и 30 кокошки.* Ал. Гетман.

гàлиба *нареч. диал.* (ар.-тур. galiba). Вероятно, навярно, като че ли. *Аудиенцията пред царя, за която се домогвал, галиба няма да получи.* Ив. Вазов. *Работата ще излезе галиба опърничава и агите са я умирисали от нас по-напред. Откъм Сърбия нашите момчета са нахлули вече с дванайсет байрака.* Л. Стоянов. — *Сбогом дядо. Наглеждай мама, да не плаче. — Бог да помага, момчеце. Елате си пак се тъй живо и здраво. Галиба няма да ме заварите, ама каквото е писано отгоре. . .* Ив. Хаджимарчев.

галòвка *ж. диал.* Ивица от кожа. *Тука иглата е прокарала конец и е играла по изгнила галовка.* Ст. Чилингиров. *От казармите почнаха да се пренисат коли след кола вехти подметки, галовки, мостри, юфтове, конджове и др.* Ст. Чилингиров.

гàлузник *м. остар.* (от нем.-рус. галстук). Нагръдник. *На гърдите си той* [гъсокът] *имаше бял галузник, а крилете си беше стегнал сякаш в корава купешка жилетка.* Ст. Ц. Даскалов.

галфòн(ин) *м. разг.* Глупак, хаплю. *Само за думата глупав ние имаме толкова още разнообразни термини:. . , хаплю, Михал, галфон.* Ив. Вазов. *Бай Колю омекна. По-добре беше да не настоява. Току-виж тоя „галфон" предупредил носачите.* П. Спасов. — *Мирчо, чина, за наш Петка съм дошла, чедо, за нашия галфонин, припява една жена.* Чудомир.

гам *м. диал.* Глъчка, шум. *В чаршията се повдига вик и гам, подет и повтарян от всички, които са видели и които не са видели шегата.* Ст. Чилингиров. *Сред общия гам кметът се изправи и кресна.* Ст. Чилингиров.

гамàш *м. обикн. мн.* гамаши. *рядко.* (рус. гамаша). 1. Къси калци, които се поставят над обувки. *На тротоара пред казиното имаше маси, край които бяха насядали вече старчета в жакети, рединготи и лачени обувки с бели гамаши, бели ръкавици и колосани яки.* Д. Димов. 2. Дълги кожени калци. *Екрем бей пристъпваше отмерено, бавно, потупвайки с камшиче кожените си гамаши.* Д. Калфов.

гамòсвам *несв. диал.* (от гр. *γαμήσω*). Псувам, ругая, проклинам. *Буля Стоянка негодува в себе си, гамосва мълком лакомите деца, които лапат като невидели, но пред майка им ги захвалва и благославя.* Ст. Чилингиров.

гàмчина *ж. диал.* Трапчинка. *Полека тука, че гамчина. . . Емилия само кимна и повече не отговори.* Ст. Ц. Даскалов.

ганàдя *несв. диал.* Псувам, ругая. *А не е, да речеш, че бие, или ганади, каквото има други зли хора — не е, дядо Дичо ни бие, ни ганади.* Мих. Георгиев. *Ката Гмурчова! Тя каквато е, ще й затвори устата! Тя сама ме отвика тия дни и ми рече: „Що търпиш тая жена да ви ганади бе, ами я не дадеш под съд?"* Ст. Ц. Даскалов.

гàнгал *м. диал.* (тур. kangal). Плетеница, сплит. *Те надникнаха и видяха в стаята увиснали на стената бели и златни гангали пашкули. — Днес цялото село храни буби.* Ив. Вазов. *До тях тулеше се през клоните на върбите просто двукатно здание. . . с прозорци без стъкла, обвесени живописно с гангали царевица.* Ив. Вазов.

ганòсан *прич. диал.* (от гр. *γανώνω*). Калайдисан. — *В такъв червен котел аз не варя чорба. . . ако щеш да ядеш сладко ястие, намерете ми ганосан медник или хич да не се цапам.* Ц. Гинчев. *Тя разгърна синия месал и в ганосаната тепсия се засмя бяла и розова гореща сирена баница.* Н. Каралиева.

гàнти *м. обикн. мн. остар.* (фр. gants). Ръкавици. *Но ей, че си забравил / там ганти си проклети, / а някой ти оставил / калошите си вети.* Ив. Вазов. *Докладчик втори, с жестове галантни / яката белоснежна си оправи / полека свалят жълтите си ганти / и в джоба кърпа розова постави.* Ем. п. Димитров.

гантѝран *прич. остар. рядко.* Г а н т и р а н а р ъ к а, ръка с ганти, с ръкавици. *Едната от тях често се прозяваше, като закриваше с гантирана ръка празното място на два паднали предни зъба.* Ив. Вазов.

гар *прил. диал.* Сив. *Имаме едно гаро петле, такова петле с пари се не купува, и него ще ти хвана.* Г. Караславов. *Отговаря бравий Кракра: / „Ой те тебе, цар Василий, / дори свети ясно слънце, / на моите гари очи, . . . / я не давам влас, ни косьм / от Перника да се кътне.* П. Р. Славейков.

гарбàч — вж. г ъ р б а ч. *Селото Ябланица, не знам защо. . . се простряло на пътя между Плевен и Орхание и. . . наклякало от двете страни на онова шосе, което Метхад паша с гарбач и тежки глоби едва можа, в продължение на няколко години, да го прокара между Плевен и София.* Ст. Заимов.

гарибалдèйка *ж. остар.* (от итал. собст.). Къса горна дреха. *Погледнах гарибалдейката си — ожулена, взела-дала, вика се. — „Няма ли да се сърдите, господине, ако ви дам моята дреха? . . Тъй ще простинете!"* Ив. Вазов.

гарѝя *ж. диал.* Ангария. *Бе мегдан очистиха тъй, бе акации посадиха, . . Всичко с гария, понеже беше за обща полза.* Ив. Вазов. *Пей му тез песни, що споменуват / кървави ризи, гноени рани / . . . / сълзи сирмашки, тежко теглило, / черна гария, черно чернило.* Ив. Вазов.

гарсонèтка *ж. остар.* (от фр. garçonnet). Твърда сламена мъжка шапка с плоско дъно и периферия. *Старецът се разсърди още в първия ден, когато околийският началник безцеремонно изхвърли из стаята портрета му от младини, на който беше снет с гарсонетка, корава яка и бастун.* П. Вежинов. *В кабинета влезе председателят на градската дружба, сне гарсонетката от къдравата си потна глава.* Ем. Станев.

гастѝрам *несв. книж. остар.* (от нем. gastiren). Гастролирам. *Певица от една италианска оперна трупа, която през 1895 г. гастираше в София.* А. Константинов.

гàткание *ср. диал.* Гадаене. *Никой не вярва да е станало някакво съглашение, па и в печатът не транспирира такова нещо, ако изключим гатканията.* Ив. Вазов.

гàто *нареч. диал.* Когато. *О, блажени и честити / времена тогаз що бяха, / гато нашите в планините / като лъвове живяха!* П. Р. Славейков. *Призори, гато изкарал овце, / сварва го тамо овчарят / свит и превит и пребит край плета / на долненската кошара.* Пенчо Славейков.

гàуптвахт *м.* и **гàуптвахта** *ж. воен. рядко.* (нем.-рус. гауптвахта). Арест. — *Отведи тогова на гауптвахта — заповяда той на вестовоя.* Ив. Вазов. — *Господин поручик, вие забравяте дълга си на уважение към по-висшите: един ден гауптвахта в стаята ви!* Ив. Вазов. *Гледаха да ни направят като машини — накъдето ти махнат, натам да вървиш. Туй пр̀освета, туй политически работи, ааа, сакън, за такова нещо се отиваше право в гауптвахта.* Г. Караславов.

гвàцам *несв.*, **гвàча** *св. диал.* Дъвча. *Тия 32 зъба на отрасъл човек не са същите ония, с които е гвацал докле бил малко дете.* Летоструй.

гвàчка *ж. диал.* Дъвка. *В тия кутийки има и сушени крушки . . . даже бяла и черна гвачка.* Л. Каравелов.

гебердя̀сам и **геберя̀сам** *св. диал.* (от тур. gebermek). Умра, пукна. *Моя брат! Прелюбезния ми, обичния ми брат! Колкото го обичам, толкоз да живее! Да гебердяса, да пукне!* Й. Йов-

ков. *Тъй, както я караш, ти ще се умориш. Ей богу, ще вземеш и ще геберясаш някой ден за нищо и никакво.* Ст. Чилингиров.

гебрѐ *ср. диал.* (тур. gebre). Кесия от козина за чистене на коне. — *Я подай табакерата и донеси един дген! Кажи на оня обесник да отира хубаво гебрето и да ми занесе кундурата да я закърпят.* Ив. Вазов.

гевгѝр *м. остар.* (от пер.-тур. kârgir). Каменна или тухлена зидария; свод. *И така като начнеме от самоковската порта на дясна страна к северу, намеруваме първо мелницата (воденицата) монастирска в самото основание на зданието, великолепно устроена все със гевгир, и над нея отгоре са жилищата воденичарски подобни каменноздании.* Неофит Рилски.

гевезелѝк и **гевезлъ̀к** *м. диал.* (тур. gevezelik). Глезене, лигавене. *Той сега наистина знаеше защо пие. Пие, защото бяха намислили да използуват неговото пиянство, неговите гевезелици с момите.* Ст. Чилингиров. *Аз се разглезих и паднах уж на молба, което беше повече от гевезелик.* З. Стоянов. — *Жена е, та пука— . . — И къщовница, няма такова гевезлък, ще ти върти къщата и ще ти народи дечурлига.* Ст. Ц. Даскалов.

гевѐзен -а, -о, *прил. диал.* (от тур. güvez). Морав, виолетов. *Аз се облякох с новите си дрехи, донесени от село. Тие бяха черни отрити потури, синя аба с владишки ръкави, гевезено полече и кирляв фес без пискюл.* З. Стоянов.

гевезя̀ *несв. диал.* (от тур. geveze). Глезя. *Тази си мома, както и другите си две момиченца, е гледала и отгледала като очите си; но не тъй да ги гевези и да ги държи в полата си.* Ил. Блъсков. **гевезя̀ се** *възвр. Той ще им пригодява, с каквото поискат, и ще му си гевезят дордето щат.* Ил. Блъсков.

гевендѝсвам се *несв. възвр. диал.* Държа се като гевендия. — *Майчинко. . . — Що мари? — сопнато ѝ отвърна Фатма. — Я не се гевендисвай.* Б. Несторов.

гевендѝя *ж. диал.* (тур. güvende). Жена с леко поведение. *Какво се смееш, като гевендия? пита хаджи Христина и бледнее от яд.* Л. Каравелов. *Тая ракия той беше се научил да пие още през ергенските си оргии с гевендии из бостаните и кованлъците.* Й. Йовков.

геврелѝсан *прич. диал.* (от тур. gevremek). Станал чуплив, крехък. *Похапни си от тези питички, те са много хубави, я гледай какви са гевредисани.* Ил. Блъсков.

гевшѐк *прил. неизм. диал.* (тур. gevşek). Мек, мекошав, отпуснат. *Той знаеше да пророкува, дали зимата ще бъде сарп или гевшек.* Мих. Георгиев. *Дядо Габю изгледа широкия му гръб, додража му от чуждата сила. „Има едни едри, но гевшек. Тоз е изнечен."* М. Яворски.

гегалѝйка *ж. диал.* Дълга арнаутска пушка. — *И ние сме готови, каза Коста, и отидоха да си вземат гегалийките от стаята.* Ц. Гинчев.

гѐгло *ср. диал.* Длето. *Ала я не чу / той тоя път, — наместо свредел гегло / заврял в готова цепка, да затъкква / наместено на сгода лико.* Пенчо Славейков.

гедеонски *прил. книж. рядко.* Юначен като библейския Гедеон. *Тук попицината е гедеонска сила, епохи тежат над мозъка, хиляди саркофази на надежди и на вяра са положени дълбоко в съзнанието.* Ем. Станев.

геджѐкуш *м. диал.* (тур. gecekuşu). Кукумявка. *От време на време само преминаваше геджекуш и плачливият писък на тая птица зловещо пронизваше нощта.* Й. Йовков.

гѐджера *ж. диал.* (от тур. gecere). Въртележка за прежда.— *Ех, как ще е, синко, отговорила майката, баща ти с две ръце, колкото е можал, вършил е. . . , али погледни го, горкия, обърнал се е на геджера, се той за сичко.* сп. Китка.

геджу̀ра *ж. диал.* (от тур.) Неразбория, беда. — *Петко юродивий — изръмжал попът, — в каква геджура ме вкара ти мене.* Чудомир.

геѐна *ж. остар.* (евр.-гр. γεέννα). Пъкъл, ад, преизподня. *Като видя похитителя си, попът трепна и го прокле тихичко: Анатема, изчадие адово! Душата ти нечестива в геена огнена дано потъне!* Г. Караславов. *Мястото му е в земята тъмна и мрачна, в земята на вечния мрак, в геената.* Ст. Загорчинов.

геѐнски *прил. остар.* Който се отнася до геена; адски. *Геенски смрад изпущат техните дихания и тровят и без туй отровения въздух в кръчмата.* А. Константинов.

гезаджѝя *м. остар.* (от тур. gezici). Надзирател за данъка десетък. *В друга бележка Абдурахман предаваше с педантична добросъвестност думите на писаря в една от виднитe. . . , а също и оплакването на гезаджията на горния мадан.* А. Христофоров.

гездердѝсам се *несв. възвр. диал.* (от тур. dezdirmek). Разхождам се. *И взеха всеки по едно магаре. / Но не да ги пасат — пази ти боже! — / А само да се гездердисат с тях.* Д. Подвързачов.

гезентѝя *ж. диал.* (тур. gezinti). Коридор. *Хайде да слезем и да идем у нашия кафезлия джендем. И всички се завтекоха да слезват из стълбата, където затворената гезентия, която съединяваше новия сарай със стария.* Ц. Гинчев. *А Бекир баба се беше курдисал в гезентията и само пълнеше чашите ту с червен, ту с жълт леден шербет.* Ц. Гинчев.

гезѝя *ж. диал.* (тур. gezi). Вид памучен плат. *Покривка на главата им е една търкалящa памучна шапка . . . подшита с гезия.* С. С. Бобчев.

гелѐп *м. диал.* (тур. kelep). Голямо чиле, гранче прежда. *Когато и третият гюбек се източва мама смъква от аршина намотаната там прежда. — Артък, много, много ми помогна — и с задоволство ми подава свитич като кравай гелеп.* Т. Г. Влайков.

гем *м. диал.* (тур. gem). Дълъг ремък на юзда. *Митю Христов дръпна гема и коня изтопурка на място.* М. Яворски. *Ведена изтърва гемовете и както беше права в каруцата, седна.* Ст. Марков.

гѐнгер *м. диал.* (тур. ginger). Магарешки трън. *Високата и гъста трева е преливала талазите си като море, гори са липсвали, не е имало непроходими гъсталаци от бурен — овча опашка, лисичи къпини и генгер.* Й. Йовков. *А тогава обширните полета наоколо бяха непобутнати целина, обраснала само с генгер, висока трева и къпина.* Й. Йовков.

георгиа̀нец *м. остар.* Грузинец. *Старият слуга на нашият юз-башия, Ахмед, беше също тъй георгианец и в младостта си християнин.* Св. Миларов.

георгиа̀нски *прил. остар.* Грузински. *В малката библиотека до вратата фигурират подвързани всичките съчинения на Вазова. . . Там видях преводите му на езиците: английски, французки. . , георгиянски и др.* Ив. Вазов.

гера̀к *м. диал.* (гр. γεράκι). Ястреб. *Тя е малка птицевъдка — / триста пиленца зове. / Тя ги пази от герака, / който трижди прилетя.* Цв. Ангелов. *Тримата комсомолци не завариха никого от общинарите. Останал беше само старият писар. . . — Разбягаха се нещо. Като пилци от герак побягнаха още снощи, а мене оставиха да им пазя общината.* П. Здравков

гера̀н *м. нар.* (от гр. γεράνι). Дълбок кладенец. *Шумът в селото скоро затихна; чу се за сетен път скърцане на геранят.* Г. Райчев. *Чакай да натиря кравата, че говедарят откога е завикал! За тебе съм извадила вода из герана, иди се наплискай!* Д. Марчевски.

гера̀нило *ср. нар.* Кобилица на геран. *Жените. . . дърпаха поскръцващите геранила над кладенците. . . и бързаха да налеят вода.* Кр. Григоров. *Навън свиреше ноемврийският вятър, скърцаше геранилото на кладенеца в двора, чуваха се далечни самотни изстрели.* В. Геновска.

гердѐл *м. диал.* (тур. gerdel). Плитко и широко ведро. *А вчера друг един негов рогат побратим се навел над пълния гердел и изсмукал петдесет литра гроздова мъст.* А. Каралийчев.

герджѝк *остар.* (тур. gercik). 1. *прил. неизм.* Хубав, строен, напет. *Върху сукманя обличаме герджик салтамарка.* сп. Теменута. *Туй се казва обувка. Ще я обуеш, че и крака ще усети, и хората ще ти завидят. Хубаво, герджик нещо. . ., и не е скъпо.* Д. Немиров. *Доне ле, вое Загоре съм вечерял / и пак съм бързал да дода / на ваша герджик седянка.* Нар. песен. 2. *нареч.* Хубаво. *Яле, че шапка! Такава да си имаш, стига ти!. . . Ей че герджик ти стои!* Ст. Чилингиров.

гѐрезче *ср. диал.* Гересто петле. *Тя беше разказвала, че Пена Божилица стъпила преди десет дена там, дето бил стъпил таласъмът, когато ходила да гони едно герезче, което било избягало от двора.* К. Величков.

герѐн *м. диал.* (тур. geren). Ниско място край река; свободно място край село за пасище. *„Яла ми, вакло, яла ми, / На Дунав вода да пиеш, / На герен трева да пасеш!“* Нар. песен. *Бърже влезе в селото, мина край герена и спря пред изгнилия плет на бабиния Златин двор.* К. Петканов.

герзѐк и **герзя̀к** *м. диал.* Герест петел. *А дойде ли нощ и всичко в сън затихне, той — герзекът сякаш, всичко време бди, и дойде ли време за ставане, ще нададе вик и всички разбужда.* Ив. Кирилов. *— Аз нали ви казах — се обади лелята, — че гост ще имаме. Герзякът три пъти пропя на прага с обърната глава към къщи.* Ив. Кирилов.

герѝе *ср. диал.* (от тур. geri). Подложка за рамото за отбиване ритането на пушка. *Сне кеза на шишенето си на 200 разкрача, подсипа му фалята с дребен сух барут . . . затвори го и като коленичи на подплес, тури го между ушите на герието, замери, гръмна и книжката падна от ножа на земята.* Ц. Гинчев.

герѝз *м. диал.* (пер.-тур. geriz). Отходен канал. *Холерическата отрова, както се види, се разпространява из геризете или около тях.* в. Знание. *Кладенецът, из когото е земена тая вода, както ми се чини, се намира твърде близо до някоя помийна яма, до някой гериз или до някои стари гробища.* в. Знание.

геро̀нди *мн. остар.* (от гр. γέροντας). Старейшини. *Герондите се избирали пожизнено от най-заслужените, уважаеми спартиати, на възраст не по-долу от 70 години.* Н. Михайловски (превод).

герчѐк *нареч. диал.* (тур. gerçek). Наистина, действително. *Герчек, дай ни кокошките; — за колко ще ги дадеш, и аз ще ти дам пари.* Ил. Блъсков.

гетирдѝсвам *несв.*, **гетирдѝсам** *св.* (от тур. getirmek). Донасям, доставям, докарвам. *От где си вземал тези череши; . . — Те ми струват мене много скъпо, ама мерак не е ли; от Бруса съм ги гетердисал чак.* Ц. Гинчев. *Джевдет си беше направил нови дрехи, угоил бе черния ат с белите крака и с месечинката на челото и си гетирдисал ново, хубаво шикосано седло от Едрене.* Ц. Гинчев. *Баба Вачовица беше кемил баба и бенцата при раждането си на няколко деца я гетирдисваше в Търново.* Ц. Гинчев.

гечендйсвам се *несв.*, **гечендйша се** *св. възвр. диал.* (от тур. geçinmek). 1. Прехранвам се, поминувам. *Това, което става днес у нас, не осигурява такови име нито на областний глава . . . нито на Камарата ни, която впрочем има за принцип да се гечендишат някои хорица, та било какво било.* Ив. Вазов. 2. Разбирам се; живея в съгласие. *Сичките тия народи изповядват будиска вяра, освен малаите, които са могаметане и най-добре се гечендисват на тоя полуостров.* Ив. Богоров.

гечена се *несв. възвр. диал.* (от тур. geçinmek). Преживявам, поминувам. — *Слава Богу, чорбаджи. на твое здраве, на твой живот, на твой кръст гечиним са, сполай ти; ами вас да попитаме.* Ил. Блъсков. *Видиш ли го този двор — той си е мой. . . ей го там в кюшето на дворът до онзи ден го доправих, то е полвин плевник и полвин зимник; за сега тъй ще поприкараме с по полвинка; какво ще правиш: сиромах човек с полвинка се гечени, казва пословицата.* Ил. Блъсков.

гечинмèк *м. диал.* (тур. geçinmek). Поминък. *На пръсти се броят ония учени, които би се решили да жертвуват своя гечинмек за вашето добро.* 3. Стоянов. *Вашият занаят и гечинмекът ви само от лозята ли е или си имате и други доходи.* 3. Стоянов.

гечйт *м. диал.* (тур. geçit). Брод. *Най-дълбоките места на реката ни хванаха до поясът. И това беше доволно в една балканска река с бързо течение и камъци, но мястото, т. е. гечитът. беше много добър.* 3. Стоянов.

гечмйш ола *разг. рядко* (тур. geçmiş ola). Пожелание след оздравяване или след прекарано премеждие. *Щом докторът пристигна у дома си, той излезе, мина бързо покрай Ганковото кафене, отдето мнозина го поздравиха с „гечмиш ола". . . и отиде към Маркови.* Ив. Вазов.

гйбел *м. диал.* Гранче прежда. *Мама, да не седи празна, ще принесе изпредените гибели да мотае.* Т. Г. Влайков. *Па и работа нямам. . . А не ща да зема да ора и да кося, нито да мотая гибелете на жените.* Т. Г. Влайков.

гйбна *несв.* и *св. диал.* Гина, загина. *Сега за сега аз съм богат. . . — оголените партньори нека гибнат, малко искам за тях да зная.* А. Константинов.

гйбък *прил. книж. остар.* (от рус. гибкий). Гъвкав. *Гръбнакът е една твърде изкусна направа. . . Той трябва да бъде и твърд и гибък.* в. Зорница. *Конят има хубава дълга глава, гибък врат. широки гърди.* П. Р. Славейков.

гивгйр — вж. гевгир. *Килията беше двадесетина крачки дълга и десетина широка с извивки и подпори, с гивгири и дебели каменни стени.* Ст. Дичев.

гивгйрен, -а, -о и -рна, -рно, *прил. остар.* Зидан от камък или тухли; сводест. *Над мене се вдига многосводчастия гивгирен покрив.* Ив. Вазов. *Когато дошли турците и наводнили полето, гивгирната крепост се държала здраво, макар и обсадена околовръст.* П. Делирадев.

гивендйя — вж. гевендия. *Днес майка ти заклали, утре сестра ти повели гивендия с кърджалийски бюлюк.* П. Ю. Тодоров. *Многоженството и харемският живот на турците им даваше пълна възможност да се удоволствуват от кьочека на гивендии—обикновено циганки.* Ст. Чилингиров.

гивендййка *ж. диал.* (от тур. güvende). Весела, закачлива жена. *Каква е гивендийка тя, хвърля очи на четири страни! Ама инак добро момиче.* Ив. Вазов.

гиджелйк *м. диал.* (тур. gecelik). Женско елече, което се закопчава само под гърдите. *Въз сукманя е облякла един кьс гиджелик от морав джамфес.* Т. Г. Влайков.

гидйк[1] *м. диал.* (от тур. gedik). Инвентар на занаятчийска работилница. *Целият му гидик в ковачницата не чинеше нито три чувала кукуруз.* Мих. Георгиев.

гидйк[2] *м. диал.* (тур. gedik). Тясно място за минаване. *До люляка имаше стълбици — гидик — отвън и отвътре, за да се слиза в дола на вода за поливане.* А. Страшимиров.

гидййски и **гидйцки** *прил. диал.* Дяволски, буен, необуздан, проклет. — *Жена е, като я натиснеш с коляно, ще пристае. Какъв си ми мъж бре! . . Не си туряй мерак, гидийски сине, че ме е срам да те слушам такъв.* 3. Сребров. *Там при кладенеца дрънкат менци на луди гидийски моми.* Ив. Вазов. *Юрталана му даде двайсет хиляди лева — като на шега. И взе гидицкото му момче, та склони.* Г. Караславов. — *Та като я хванал, мари, гидицкият му човек, па като я запердашил, та я пердашил, та я пердашил, докато да посинее в ръцете му.* Г. Караславов.

гйжа *ж. диал.* Лозова главина. *Вода да е, от гижа да е.* Нар. пословица.

гйптин *м. диал.* (от гр.) Циганин. *Полека, бре. . .гиптино! Ще смажеш пилето. . . — стрелоса с ръка хлебарката циганина.* М. Грубешлиева.

гирджйк — *вж.* герджик. *А като влезе, седна близу до Гирджикя, който не беше освен противното на прякорът си, защото не само по дрехите не беше гирджик някой и гиздавец, но и на лице се виждаше повече чудовище, а не друго.* П. Р. Славейков. *Ех, да го знаете вий, какъв беше той, бае ви Ивана, на времето. . А пък колко чисто се носеше, колко гирджик ходеше.* П. Р. Славейков.

гирйз — вж. гериз. *Из гиризите протекоха разноцветни води, в които се виждаха остатъци от варени билки.* Й. Йовков. *Въздухът вонеше от миазми на близък отворен гириз.* Ив. Вазов.

гирйт-сапун *м. остар.* (от Girit, турско име на о-в Крит). Фабричен сапун. *Изговоре лудо младо: „Твойте ръце два калупа, / два калупа гирит сапун."* Нар. песен.

гиритлѝя *м. остар.* (тур. giritli). Жител на остров Крит. *Храбрите ни братя херцеговци година ще стане от как се кланят на нож и куршум, Босна гори на огън, . . , гиритлиите, според последните вестници, точали своите ножове, . . . , с една реч, изток гори на огън.* З. Стоянов.

гирѝтски *прил. остар.* (от Girit, турско име на о-в Крит). Критски, от остров Крит. *И всичко в зехтин гиритски плува.* К. Христов. *Широката чаршия с полутъмни студени „маази", затваряни с железни кепенци, през които идеше мирис на гиритски сапун и мастика, се простираше надлъж край реката с кръчми, кафенета и занаятчийски работилници.* К. Константинов.

гирмѐ *м. диал.* (тур. girme). Дърво, с което се залостват кепенци или врати. *Босната сне кепенка, сложи го внимателно до прозореца и бутна гирмето над гредите на дългия навес.* Ст. Чилингиров. *Босната навлече жилетката си, . . . препречи гирмето пред вратата, което значеше, че е затворено, и се спусна по Арестянската улица.* Ст. Чилингиров.

гит *междум. диал.* (тур. git). Марш, тръгвай. — *И защо сме всички в конака? — Ако бяхме по къщите, по-лошо щеше да е. Не се вайкай, ами си отваряй очите. Хайде, гит.* А. Дончев. *Сграбчи с ръка дядо Кральо и го тласна настрани. — Гит! Първенците тука!* А. Дончев.

главанàк и **главàнец** *м. диал.* Селяндур. *Дадох си всичките парици на един евреин за стока, а той ми отпусна кредит за още толкова. Не прилича на нашите главанаци, гдето все гледат как да те използуват и запилеят.* Чудомир. *Минаваха главанци с червени елечета и бели ръкави, възниски, но тънтурести и набити, сякаш тежки трупи, насечени от някоя гора.* Й. Йовков. — *Работи му ченето на тоз главанец ей! — каза някой. — Говори, май с чиляк, като разпрач.* Й. Йовков.

главàр *м. остар.* Главатар. *Сега стъпва султана на великолепен кон, та се прелива в блясък от злато и безценни камъни, а около него на четирите крайща четирма главари от телесната му гвардия.* Св. Миларов. *В едно от тия сражения, главарът на туземците. . . види се смертоносно да се е ранил.* в. Цариградски вестник.

главàрев *прил. остар.* Който се отнася до главар. *И Маврен обади на жените главареви, че те са ослободени и могат да излязат от тъмницата.* Ел. Мутева.

главѐж *м. диал.* Годеж. — *Ха, кум! — махна ръка Болярски; — и не трябва сега! Вие главеж още не сте правили.* А. Страшимиров. — *Аз, тате, ще се главя за щерката на бакалина Николи от Кованче! . . — Днес отивам в града да пазарувам за главежа, додума Моню.* А. Страшимиров.

главѐжник *м.* и **главѐжница** *ж. диал.* Годежар, годежарка. *И довечера като пеперелешка да припкаш пред главежниците си, а утре като свещ да стоиш под венчилото!* А. Страшимиров.

главѐне *ср. диал.* Годяване. *Ами нали си вече станала мома за главене?* К. Петканов.

главенѝк *м.* и **главенѝца** *ж. диал.* Годеник; годеница. *Тя беше от година заглавена за Реджеп. . . Главеникът ѝ беше войник. Двамата щяха да се съберат, след като той се уволни — да порасне още Емине.* Б. Несторов. — *Невидяло се макар, следят отсреща главеницата! — Хш, пусти главеник, не смее да се парне до нея!* А. Страшимиров. *И до края той останал ерген, не прежалил главеницата си, която му отнел Вълчарският син дядо Стоилко.* А. Страшимиров.

главенствò *ср. рядко.* Главатарство, първенство. — *Предавай, колега! — викна Патриков задавено, полюшна се, и от ръцете му изпадна, като мренка, заповедта за главенство.* Ст. Ц. Даскалов. *Главенството в Солунско преминало в ръцете на Яне Сандански — той се явил като наследник на Гоце Делчев и по район на действие, и по убеждение.* Хр. Брързицов.

глàвешки *нареч. диал.* Стремително, презглава. *И щом остана свободен, главешки се затече към хорото.* Т. Г. Влайков. *А хорото сè по-шумно и по-шумно ставаше. И трябва млад човек да има каменно сърце, та да го слуша отдалеч и да не лети главешки към него.* Т. Г. Влайков.

главниѐ *ср. диал.* Високо място в черква, откъдето говорят и пеят. *Дъските, с които е обшито лицето на главнието, са боядисани с зелена боя.* Т. Г. Влайков. *Едно голямо даскалче се покачва на високото място — и това място научих как се нарича: главние — и започва да чете молитва.* Т. Г. Влайков.

глàвница *ж. диал.* Основен капитал. *Градинарите не му връщат в срок заетите суми. Кой им гледа лихвата — да внесат по-скоро главницата!* М. Кремен.

главỳчка *ж. диал.* Главичка, надебелен край. *Когато се подигнеше дрехата му, забелязваше се дръжката на кама, втъкната в широк червен пояс, а до нея главучката на един голям револвер.* Ив. Вазов.

главя̀вам *несв.*, **главя̀** *св. диал.* 1. Ценявам, наемам. *Свиден тейко овчар главил, / овчар главил левент Пейка, / да ви пасе сиво стадо.* Нар. песен. *Дом си продавам, / деца главявам, / баба залагам — / в кръчмата бягам.* К. Христов. 2. Годявам. *Дъще, стига си бесняла, / след обесници лудяла. / Слушай! Станча одобрявам, / с Хъков Станчо те главявам .* П. К. Яворов. **главявам се, главя се,** *възвр. На, и днес го казвам: няма за мен сега друга мома в цяло село. . . И додре се тя не глави, аз няма да хвърля мерак на никоя друга.* А. Страшимиров.

глаголя несв. книж. остар. (от рус. глаголить). Говоря. *Техния зор е не да представят истината на животът, а да изпразнят всичкия товар от фрази, с които е натъпкан техния собствен мършав мозък, надявайки се, че в българското общество има по-глупаци и от тях, за да им повярват, че самата мъдрост глаголи чрез устата им.* Пенчо Славейков. *Иди сетне доказвай, че чрез Бай Ганьовите уста не глаголи народа български.* А. Константинов.

глад ж. книж. рядко (рус. гладь). Гладкост. *Да е човек шилигар, това значи да живее над света... и в очите му да се отразяват дълбочината на небето и синята глад на езерата.* Н. п. Филипов.

гладясам св. диал. Изгладнея, прегладнея. *За нас ли е такъв кон... Мъкнахме го половин година, гладяса, както и ние сме си гладни, и взе да се заваля в яхъра.* Кр. Григоров.

глазен, -зна, -зно, прил. книж. рядко. (от рус. глазной). Очен. *Но като стигнах в Цариград, оказа се необходимо да дойда в Одеса, която се слави със своите глазни лечебници и добри окулисти.* Ив. Вазов.

глазки мн. книж. рядко. (рус. глазки). Очички. *Тук има и чай, и кафе, / две глазки като кадифе, / несретни бродяги безчет / и славният наш табланет.* Хр. Смирненски.

глама[1] ж. диал. Голяма скала, висок рид. *В дясно от шосето, на юг, се заредиха високи ридове... Техният гребен е сив, нащърбен, наподобява крепостна стена. Казвали им „глами".* Ст. Станчев.

глама[2] ж. разг. Гламав човек. — *Не викай мари, гламо, не видиш ли, че съм аз!* Ив. Вазов.

гласит прил. диал. Гласовит. *Сто пъти са по-ясни тия неми знакове на чувството, нежели гласитите человечески думи.* Ст. Ботьов.

глафна св. диал. Лапна. *Смеейки се, Герасим раздаде жълтъка на яйцето... — Шъшкънлък, ами хайде, за обичай! — каза самият Герасим и глафна кълбото от белтъка.* Ст. Ц. Даскалов.

глед м. диал. 1. Поглед. *Кога Ненчо я погледни, / тя надолу глядва;/ а кога си глед отнеми, / тя пак го поглядва.* Ц. Гинчев. 2. Изглед. *Какъв шир, какъв глед, / какъв чуден рай / се растлал на далек / татък до безкрай.* Ц. Церковски. 3. Зрение. *От сълзи ли би, от кое би — да би, ама Кета заболе с очите. Почервенеха, па отекоха, па забраха, — да иде у пусти гори, — пусти гори, при очи без глед остана.* Мих. Георгиев. *Оплаках с сълзи тежките неволи, / що бяха поразили моя глед.* К. Величков.

глен м. диал. Водно растение жабуняк. *Във вашата смрадлива локва — с глен и жабуняк покрита,— камък хвърлиш, да се опръскаш само!* П. Ю. Тодоров. *И той бърже възви надолу към покритата с глен бара.* П. Ю. Тодоров.

гленясал прил. диал. Покрит с глен, жабунясал. *И лани беше тъй, и лани тече реката буйна и бистра... и пресъхна, и жабите квакаха по гленясалите бари.* Пенчо Славейков. *Стъпил съм, види се, на някой валчест гленясал камък, та като се подхлъзнах, че „цамбур!" в водата.* Ц. Гинчев.

глиб м. диал. Мочур, тиня. *Окалено е нашето свине, окалено, още и лакомо: яде що завърне, все мляска, по ъгловети се чеше; найде ли глиб, легне в него, грухти: грух-грух.* Др. Манчов.

глиг м. и глига ж. диал. Голям, щръкнал зъб на животно. *Моржът, със своите дълги глигове, може да разбие и най-якият каик.* в. Знание. *Идваше и грамадният глиган Въсю — черно-кафяв и кален, с огромни, жълти глиги и с малки, зли очи.* Ем. Станев.

глик м. диал. Глиган. *Веднъж той изобрази един дъб, на когото около дънерът обикаля един глик па търси жълъд.* П. Бобеков.

глистолин м. диал. Пръст, изхвърлена от земни глисти. — *Ударих я* [косата] *в глистолина... пък и коса ли е това, отъняла като конски косъм.* М. Яворски.

глоб м. диал. Очна кухина. *Му пресече ръце до рамена, / му отвърти нозе до колена, / му отвърти очи от глобо'и.* Нар. песен. *Тога сборвит Момир-бег войвода: / А невесто млада Момирице! / Ако стигнеш десето момичка, / ... / Ке ти отвъртам очи от глобови.* Нар. песен.

гложак м. диал. Място обрасло с глог. *Най-после от една нова седловина, обрасла с глогини — гложак — както казват тука,— водачите ми посочиха през един дълбок дол срещния връх.* Ив. Вазов. *Това са стотина декара гора, хиляди пътеки и долчинки, а отвъд, към Бели брег, гъстаци, шавитаци, гложаци — непроходимо.* Ст. Ц. Даскалов.

глота ж. диал. Глутница. *Коне много кога ги нападнат вълци, сбират се на куп в търкало, и като си забранят главите в средата, бранят се с зипаници и се отбранят от цяла глота вълци.* П. Р. Славейков. *Освен туй целия този род* [еврейски] *съставя много или малко една глота скитающи се търговци.* П. Р. Славейков.

глума ж. нар. Шега, насмешка. *И да спре не можа Цеко / ни с псувни, ни с глуми / таз грамада да не расте / със страшните думи.* Ив. Вазов. *„Не взема само от голо риза / и дете от майка" — тъй всеки дума. / И ще помислиш, че бие глума.* П. К. Яворов.

глумец м. рядко. Шегобиец, подигравач, шут. *Само глумецът един между тях / чаша не дигна и, духом неплах, / тъй проговори, обърнат към царя.* Пенчо Славейков. *Остротите и каламбурите... идеха обикновено от неколцина само депутати, глумци по природа.* Ив. Вазов.

глумлив прил. диал. Шеговит, подигравателен. — *Да е жива Елена и все тъй да срами мъжете!* — *извикаха неколцина боляри и одобрително се засмяха. И гълчката и глумливите смехове*

отново се подеха. Ст. Загорчинов. *Само когато дойдеше дума за Васил Петлешков, глумливият тон изчезваше от разговорите.* К. Величков.

глумя̀ *несв. диал.* Говоря на глума. — *Не помрачавай бъдния вечер, ами дай прасето, че е хранено на мляко, а пък аз нямам мезе за виното, — глумеше Драгой.* Ив. Вазов. **глумя̀ се** *възвр. Тя се смееше звънливо — и се глумеше над мене, че се кипри лицето ми, кога ме пита и трябва да й дам отговор.* Н. Райнов. *Той все още си мислеше за сродяване с чорбаджията и не искаше да слуша как се глумят с него.* Ст. Дичев.

глушѝна *ж. нар.* Вид растение, плевел по нивите. *И наистина, в целия този край, както и другаде, като се овършее житото, слмила се без всякакво миене и триориране, с глушината, със зърната, пълни с чернилка.* Ив. Хаджийски. *През лятото нема пригода от небето и нивите не родиха. . ; житото, и колкото се събра, беше зажумяло и се чернееше от кълкица и глушина.* Ил. Волен.

глушина̀ *ж. диал.* Тишина, глухота. *По Илинден — от песни и веселби всяка къща гърмеше, само нашата в глушина остана.* П. Ю. Тодоров. *Когато човек трябва да живее само в себе си и за себе си — расото и манастирската глушина са най-удобния кът.* Ив. Кирилов.

глушинѐ *ж. диал.* Глухо, безмълвно място. *Вековна е тази планинска пазва. Но гърмежите на мирния живот сигурно са прогонили в по-далечно глушине дивите горски обитатели.* Ст. Станчев.

глъб *ж. книж. рядко.* (от рус. глубь). Глъбина, дълбочина. *В морска глъб да би се спуснал, би познал копнеж що значи.* Пенчо Славейков. *Език наречен майчин. . . Но колцина / проникват във същинската ти глъб?* Бл. Димитрова.

глъвна *св. диал.* Хапна, глътна. *Вземи, глъвни си, тъкмо са за тебе, че си без зъби.* Кр. Григоров.

глъмѐ *ср. диал.* Гламав човек. — *Той прави тия работи, за да ти вземе имота, бе! Ух, глъме такова!* Ст. Ц. Даскалов.

глъчкам *несв. диал.* Вдигам глъч, шум. *Докле се лутаха и глъчкаха така, / тоз тука, онзи там, из двора се мракà / народ събра.* Пенчо Славейков.

глюзѐ *ср. диал.* Дъглив кон, клюсе. *Нарчаните депутати, също като джамбази на Ряховчанския или Плевенския саръ-пазар, бързат как по-скоро да извадят от ръка глюзетата си, крантите, които имат, било с пари, било с трампа.* П. Р. Славейков.

гмеж *м.* и *ж. рядко.* Гъмжило, рой, множество. *И плаха гмеж звезди обсипват свод небесен.* Пенчо Славейков. *Отдалеч се виждаше и гмежът по перона на гарата, признак, че животът е стъпил здраво на краката си в тая пустинна до вчера местност.* Ст. Чилингиров. *Откъм Кушир се понесе внезапен гмеж, който наподобяваше ту жуженето на разтревожен пчелин, ту глъчката на разтурван пазар.* Ст. Чилингиров. *Не си маловръстен, видял беше ти и людски стъгди, и хорски гмеж, а имаше у тебе нещо ангелско, когато те видях за първи път край рибния вир.* Ст. Загорчинов.

гнел *м. диал.* **Чим.** *Ралото глухо раздигаше ровката земя и отхвърляше едри буци и гнелове, влажни, с треви и камъчета, лепнали по тях.* Ив. Вазов.

гнѐтен, -а, -о, *прил. диал.* Пълнен. — *Ти донеси пилето. Може гнетено да им го дадем за по път.* Ст. Ц. Даскалов.

гносни̇̀к *м. диал.* Гнойна пъпка. *Избъбнаха по сичката му снага едри синочервени гносници, додоха та се разпукаха и потекоха тия гносници.* Ил. Блъсков.

гогòчене *ср. диал.* Тихо грачене. *Колко сладко и вълнуващо за ухото на ловеца е това нежно и сладко гогочене.* Ем. Станев. *От ятото се спущат още две, вземат ранената другарка помежду си и като я окуражават с чести гогочения, отвеждат я със себе си все по-далече и по-далече.* Ем. Станев.

гòда *ж. диал.* Годеж. *Работата се свърши твърде лесно и много набързо. Пръстен, года, сватба, всичко на веднъж.* Ил. Блъсков. *Тебе ти трябва една жена, на дъщеря ми трябва един мъж. . . Да си направим годата, че от то насетне ходи, дохождай, колкото щеш.* Ил. Блъсков.

голàн и **голàновец** *м. диал.* Голтак, бедняк. *Книгите, дето ти носи Стоянович, ти развалиха ума и си зела да пичаш подир такива голановци.* Ив. Вазов. — *Е, кой ти е крив? И я не съм. . . или не, крив съм, че кога ми се примоли някой, не зема да го изпъдя, ами давам парите си на такива голановци.* Хр. Максимов.

големѝца и **големкѝня** *ж. диал.* Богата, видна жена. *Но хитрий Роман не направи така. Той награди Ивана, ожени го за една големица арменка, и го задържа при двора си.* Св. Миларов. *Съвети за отхраната. (Извод от писмата на една френска големица).* И. Богоров. *Ти си болярка и големкиня, аз съм селянин. . . — Нека бъдат всички селяни като тебе, — каза тя бързо и гърдите й тупаха.* Ив. Вазов. *Муха решила / да стане големкиня, / власт и сила / да придобий.* Ст. Михайловски.

голина̀ *ж. диал.* Местност покрита с трева, без гора. *Тойзи град стоеше в един дол . . Откъм пладня и полнош беше обиколен с високи голи камъни, от към изток — с каменна стена, зад която окото потъваше в разцъфтяла пъстра поляна. . . , в бърда и голини.* Ел. Мутева.

голѝн *м. диал.* Вид речна риба. *Рибарите от Геран всяка сутрин донасяха на господаря си жива риба от всичките видове, каквито се въдеха в онова време в р. Янтра, а най-вече вретенари и голини.* Ц. Гинчев. *Взе сrекмето и конската торба и бързишком слезе където тополите въ-*

вира . . . дето под големите песъчни камъни пладнуваха най-едрите мрени, голиши, скубари и вретенари, а под корените на тополите и върбите — сиви мустакати и брадати сомове. Ц. Гинчев.

гологàн *м. остар.* (чуж.). Стара монета от десет стотинки. *Той настояваше за цял гологан. Но отгде да вземат такава крупна за тях монета?* Д. Казасов.

голосèк *м. рядко.* Напълно изсечена гора. *Ще чакаш да се постъмни, па като се приберат горският и пъдарят, ще навалиш стадото към голосека. На държавната гора никой няма да се сърди.* Кр. Григоров. *Нагоре из долината имаше дървета за строеж, а там, където беше правено голосек, бяха израсли гъсти храсти.* Кр. Григоров.

голотòр *м. диал.* Голтаци. — *Ехей, голотор! А работете бе! Стига тоя циганлък!* Н. Кирилов.

голỳвам *несв. диал.* Ходя гол, зле облечен. *Гледах детето си да гладува, да голува и разкъсаното ми сърце се препълняше в злоба; мислех, че сянката на възлюбената му майка ме мъмреше свише.* П. Р. Славейков.

гòля *несв. рядко.* Ограбвам, оголвам. *От всичко това, аз и другите момци. . . имахме добър дял, та деряхме и голехме колкото можехме повече.* Св. Миларов. *Но имаше си добри пари и търсеше да се задоми в някое българско село, та да отвори кръчма, за да голи и глобява света.* Книжица за народа.

голя̀ка *ж. диал.* Гозба от брашнена каша. — *Ти защо дойде?* — *Да те видя, майка. Хлебец и голяка ти нося. Ти си гладен, па може и да е студено.* Н. п. Филипов.

гон *м. рядко.* Гонене; хайка на дивеч. *Увлякохме се по гон на рогачи и загубихме другарите си.* Ив. Вазов.

гòнче *ср.* и **гончàр** *м. разг.* Ловно куче. *Тъй ловецът дава ухо, когато гончето му е попаднало на дивеч, и иска по кляфкането да узнае какъв е дивечът и накъде ще го изкара.* Б. Обретенов. *Отличен гончар, Сакар преследваше лисицата и не я оставяше, докато най-сетне не я настигне и стисне за шията.* Д. Калфов.

горàч *м. диал.* Горски дървосекач. *Сечеш като баба. . . Халтаванин! Като стиснеш топорищата вода да пусне, и като се развъртиш — треските като шрапнели да фучат из гората! Това се казва горач!* Чудомир.

горгòрбашия *м. диал.* (от тур. gorgor и baş). Главатар, водач на банда. *Киро се смути, но само за миг. Той не очакваше такава среща тъкмо сега и тъкмо тук. „Всички тесняшки горгорбашии!" рече си той с ненавист.* Г. Караславов. *Еничарите наскачаха, всеки говореше нещо. . . Дори Кабакчиоглу, човекът, когото имаха за горгорбашия, не смогваше да смири гълчката.* В. Мутафчиева.

горèнина *ж. диал.* Нещо изгорено, пепел от изгорено. *Над нивите пълзна дим. Замириса на горенина.* Пелин Велков. *Да острижеш от козината на кучката, па да я сгориш и да засолиш с горенината раната.* Пелин Велков.

гòрец *м. книж. остар.* (рус. горец). Планински жител. *Изглеждало, че до полудивия горец не бил стигнал шумът ни на революцията, ни на Наполеоновите войни, ни на реставрацията!* Ив. Вазов. *По тъмни лесове из Родопи се простира Ахъчелебийската област, която султани не признава: в нея живеят юначни мъже, свободни горци.* А. Страшимиров.

горнѝво *ср. диал.* Огнище. *Мъртвееше като железарско горниво деня и лъхаше сънната умора на августовското пладне.* Ст. Чилингиров.

горнѝк *м. диал.* Горски жител. *Потурлии горници и брадясали горски работници слизат от рибаришкия рейс.* Н. Тихолов. *Все така горнѝците смъкваха по каменистите пътеки към града дърва и качета сирене с дръгливите си коне.* Н. Тихолов.

гòрнина *ж. диал.* Предимство. *Не можем ли да постановим, че и то е грешно и погрешимо като нас и че от тая страна то няма нито на връх игла горнина пред другите съсловия?* Възрожденския печат.

гòрница[1] *ж. диал.* Стая на горен етаж. *Боляринът Иванко слезе от горницата.* А. Каралийчев. *Изкачихме стълбата и влязохме бързо в къщата. . . А вътре ни лъхна гробовен хлад, защото цяла зима не беше пален огън в горницата.* А. Дончев.

гòрница[2] *ж. диал.* Лихва, добавка в пари, разлика в повече. — *Като идеш в Кратово . . . отбий се у златарина Димитраки и му кажи, че си искам парите. Да ми изплати главницата с горницата.* А. Каралийчев.

горня̀к *м. диал.* Дърво горун. *Овчарят го нахранил и постлал му под дебелия горняк кабаницата си.* Нар. приказка.

гортàн *м. книж. остар.* (рус. гортань). Гърло. *Прегърня му веч гласеца / от вик, колко с' може — / напна гортан и засеца: / „Чуй ме от гор' боже!"* Кр. Пишурка.

горỳха *ж. диал.* Кисело уригване, гадене. *Често трудните жени мъчи и горуха, която дохожда от мазни или кисели ястия.* Й. Груев.

горчѝца *ж. диал.* Горкана. *Аз тръгнах с нея на път и съм още жива, а тя от големи тъги, горчица, едвам си почина в гроба.* Т. Шишков. *Вечерта на Богоявление. . . горка-горчица Еленка стоеше до прозореца на една от къщите си, що беше над пътя.* Ил. Блъсков.

гостенствò *ср. диал.* Гостуване, посещение. — *Добре дошъл, байно. Ела да ти честитим за неканеното гостенство.* Х. Русев.

гостѝлник *м. диал.* Съдържател на гостилница. *В един град на една гостилница фирмата беше: „Гостилница на черното магаре“. Гостилникът на черното магаре за малко време поспечели парици.* сп. Училище.

гостоприѐмник *м. диал.* Гостоприемен човек. *Преструвах се уж, че спя, но в същност следях сичките движения на гостоприемника си.* З. Стоянов.

гостя̀ *несв. . . . диал.* Гостувам. *Войска замръзнала от великани сухи, / печално ти мълчиш, дъбраво изгоряла, / . . / и веч нито зефир, ни пилене, ни песни, / у тебе не гостят — уви, и пак живееш!* Ив. Вазов.

готòвнина *ж. диал.* Готовност. *Ето още един пример от тяхната далновидност и готовнина, за да си помагат едни други.* П. Р. Славейков.

гра̀горя *несв. диал.* Бърборя. *Лазаре — обърна се той към по-малкия, — да беше тоя някой грък, дали би му разбрал що ти грагори? Ти нали учиш гръцки.* Д. Талев.

градỳшник *м. диал.* Четвъртъците от Великден до Възнесение. *Нашият селянин е пълен със суеверия и предразсъдъци, помъчете се да му ги избиете из главата: докажете му, че няма вълчи и мечи празници, че не се пази от горешници и градушници, та да си не губи времето напразно.* Летоструй.

гражд *м. диал.* Кошара за добитък. *Из граждовете подскачаха малки телета, буйни коне тичаха по харманите.* В. Геновска. *Ранил, . . . дядо Пеню се заскита из граждовете на едър и дребен добитък.* Ц. Церковски.

грамада̀к *м. нар.* Грамада от едри камъни. *Затрепера вита ела / във елака, в грамадака / и без слънце и без вятър.* Нар. песен. *Почувствувах жажда. Знаех едно изворче в гранитния грамадак срещу Самодивата под хвойновия лес.* Н. п. Филипов.

грамадя̀ се *несв. възвр. рядко.* Трупам се на грамада. *Над нас се грамадяха пепеляви облаци.* Ив. Вазов. *На север проломът отваря вид на Софийското поле, дето се грамадят къщята на столицата, извънредно живописна в своята отдалеченост.* Ив. Вазов.

гра̀мотник *м. остар.* Грамотен, образован човек. *Начнаха да се мернуват тук-там български грамотници.* Възрожденския печат. *Работата е, че всякой аресал себе си и своето и не отстъпва от него. Това е общий грях на нашите грамотници.* сп. Училище.

грамỳдя *ж. диал.* Голяма буца. *На пролет, щом просъхне нивата, ако се преоре, то браздите и грамудите щат се потрошат така, щото топлината и влагата щат могат още по-добре да разблажават и топят пръстта.* Летоструй.

граница *ж. нар.* Вид едър дъб. *Мома стои под суха граница — / овчар стои под кръстата ела.* Нар. песен. *Аз гледам голямата стара мелница с три огромни долапа. . . Капките се стичат по тежките греди от граница, долапите се въртят.* З. Сребров.

граничѐв *прил. нар.* Който е от граница, дъбов. *На кьошка на западната страна на една широка граничева лавица стоеше един белобрад старец на осемдесет години.* Ц. Гинчев.

гра̀пел *м. диал.* Грапавина. *И сега ясно виждам неговото черно, голямо, дълго лице, с благодушно, добро, тъжно изражение, нашарено с широки грапели от двете страни на носа.* Ив. Вазов. *В тоя кристален, син фон най-малките грапели на планинския гръб се рисуват с нагла рязкост.* Ив. Вазов.

гра̀пльо *м. диал.* Човек с грозно грапаво лице. — *Ами пък Лило Бакърджията защо пък не дава да му се спомене? — казваше баба попадия. — Че той за кого иска да жени своя грапльо, Рача? За чорбаджийска дъщеря ли.* Ив. Вазов.

грѐбен *м. . . .* З а ч е р в я г р е б е н а. *диал.* Напълнея, затлъстея. *А изглежда, че да си помощник готвач е нещо много хубаво: за три седмици Ташко зачерви гребена.* Д. Симидов.

грѐбка *ж. диал.* Твърдо изпражнение на овца, коза и др. *Как не ви е грях за тия малки дечица? Да не са гребки, та ги захвърляте из пътищата.* К. Петканов.

гребỳли *мн. диал.* Дребно сено, събрано с гребло. — *Греблото ме вика.* — *Греблото ли?. .* — *Неохотно ставам и аз. Че нали ще трябва аз пък гребулете да събирам. И потръгвам след него.* Т. Г. Влайков.

гредỳщ — вж. г р я д у щ. *Младежките опити имат висока морална и патриотична стойност във възпитателно отношение за гредущите поколения.* Ст. Заимов.

грѐздей *м. диал.* Дървена запушалка; чеп за каца, бъчва. *И кажи да ти напълнят черничевия бъкел, но от дъртото лозе, от малката черничева бъчва, тя не е начената още и от средата — от средния грездей да ти наточат.* Ц. Гинчев. *Че това ми трябва, че онова искам, че това ми дай, дордето най-сетне си изпроси и поясмо кълчища, за да обвива хаджият грездеите на бъчвите.* Ил. Блъсков.

грѐша *несв. диал.* Смесвам, бъркам храна за добиче. *И като видя, че и това не помага, зе да го храни само със сено и постоянно да му дава помия и да му греши трици.* Т. Г. Влайков.

грив *прил. нар.* Сив или пъстър. *Само гугутка се обажда изрядко от сенчеста круша, или грив гълъб усамотено префюфюква с криле към гората.* Елин Пелин. *Очите му сиви, веждите му гриви, краката му криви.* П. Р. Славейков.

грйвек *м. нар.* Вид див гълъб. *Бай Дончо буташе биволите и свиркаше. Наоколо шумяха житни ниви. . . Гукаха гривеци, плачеха дребни деца в молките под крушите.* А. Каралийчев. *В тия топли и тихи вечерни часове, гривеците пееха особено силно и гората се тресеше от техните дълбоки, гърлени гукания.* Ем. Станев.

грйвна *ж. . . . диал.* Ограда на кладенец. *Мина покрай дълбокия кладенец, наведе се над гривната му.* К. Петканов.

гривоа̀зен, -зна, -зно, *прил. книж. рядко* (от фр. grivois). Лекоравен. *Понякога г-жа Берберова пееше гривоазни ромънски песни.* Ив. Вазов.

гривоо̀к *прил. нар.* Който има гриви очи, сивоок, пъстроок. *Млад, здрав, пъргав, червендалест, гривоок момък изхвръкна из кафенето, посрещна пътника-конник.* Ст. Заимов. *Много моми гривооки / до днес размомил е.* Ив. Вазов. *— Ей, малкият, затвори, че ще изхвръкне птичето! — сгълча го шеговито едър гривоок мъж, с широко усмихнато лице, нашарено с бръчки.* Ив. Планински.

гриво̀свам *несв.*, **гриво̀сам** *св. диал.* Измазвам долната част на стените или около прозорците с червено. *То е наредило малките си бели къщички с червено гривосани по края прозорчета по едно разлато възвишение.* Елин Пелин.

гривосѝя *ж. диал.* Червена глина за гривосване. *В едно село имаше червена пръст — гривосия. С нея теглят шарки край прозорците.* Елин Пелин.

гро̀бник *м. рядко.* Мъртвешки ковчег. *Моми ѝ венци изплели, / момци ѝ гробник сковали.* П. Р. Славейков.

гро̀бнина *ж. диал.* Гроб. *Ох, оставете ме тамо да ида, / дето клетникът почива и дреме, / тъжна му гробнина искам да видя, / там ми олеква от тежкото бреме.* Ив. Вазов. *Два се сокола вият, извиват / на Ценкината равна гробнина.* Нар. песен.

гроза̀ *ж. диал.* Страх. *Неволно безпокойство го обзе при мисълта за опасностите, които се крият за минувача из подобни подземия. . . Беше му гроза вече в тоя зандан.* Ив. Вазов. *„Аха. Ерген, казваш бил, а? . . Минка гледаше как се въртят очите на буля Костанда и я хващаше гроза: ух, че противна жена!* М. Кремен.

грон *м. остар.* (чуж.). Вид здрава копринена материя за женски дрехи, тафта. *Това е последната ѝ рокля. . . булската. От грон е. Няма скъсване. . . Шуми.* Калина Малина.

гро̀нен, -а, -о, *прил. остар.* Който е от грон. *Джанфезената и гронената рокля отдавна бяха поделени между двете по-малки снахи.* Калина Малина.

грот *м. книж. рядко* (фр.-рус. грот). Пещера. *В средата, между върховете, водата пролизали един грот, отвърстието на който беше окичено с ледени сталактити.* А. Константинов.

гро̀ча се *несв. възвр. диал.* Мръщя се. *През всичкото време Митра мълчеше. Грочеше се и нервно държеше пишките.* К. Петканов.

грош *м. . . .* Р а з в а л я м с и к а л п а в и я г р о ш. *диал.* — хваля се, перча се, показвам се. *Аз нямаше пред кого да си развалям калпавия грош, сила да продавам.* П. Ю. Тодоров.

гру̀лка *ж. диал.* Зелен плод на слива или джанка. *Чорбица или кашица от буренец някакъв или от грулки — пролетно време, ошав от сливи лете, от сушелки зиме, — това ѝ беше най-обикновената храна.* Т. Г. Влайков. *Донка зе да бере грулки от сливата и да замеря воз Непка.* Т. Г. Влайков.

груп *м. остар.* (ит.-тур. grup). Вързоп от пари за изпращане по пощата. *Групове се приемат до 8-й час, а писма до 8 1/2 часа.* Летоструй. *Братовчед ми бе приел един ден по пощата груп пълен с жълтици.* С. Радулов.

грѐдка *ж. диал.* Нагръдник. *Извади ми, мамо, / новата премяна — / пояса елека, / грьдка кадифяна!* Ц. Церковски.

грѐдник *м. рядко.* Нагръдник. *Преди да тръгне, мама го изгледа още еднъж, оправи гръдника на ризата му и бръсна два-три пъти с четка по раменете му.* Ст. Чилингиров. *Вързелката на връзката му беше се прискрипчила между гръдника и яката.* Ст. Чилингиров.

грѐздав *прил. диал.* Неравен, грапав. *Между това трудна жена требува да се чува от всяко усилно мърдане. . . ; да се не вози бързо на кола по грьздави пътища.* Й. Груев. *Бялата кадифяна кожица стане грьздава, лунава. . . , ако кръвта се похаби в съставните си части.* Летоструй.

грѐздел *м. диал.* Грапавина, неравност. *Кога се търколи някакво тяло по земята, то се търка о нея, удря се о грьзделите.* Н. Геров. *Покрай шупливината си всяко тяло по повърхнината си има малки грьздели и хръбели, които се впиват един в други, кога се срещнат две тела.* Й. Груев.

грьмузлйнка *ж. диал.* Купчина. *Селският учител стъпи на грьмузлинката пръст пред ковчега.* М. Яворски.

гръста *ж.* . . . Като *нареч. диал.* Много пиян, нарязан. *Со зори і излезе той — чак вечер се дотътри, / нарязан гръста.* Пенчо Славейков. *Куриерът влезе в мазето на училището и след един час излезе оттам на гръста. При разпита той призна всичко и посочи мястото, където партизаните се крият.* М. Ягодов.

гръстѐлник *м. диал.* Нива с гръсти. *Равни канали ще насекат полетата. . . Ще изникнат люцерни, гръстелници, царевични ниви като гори.* З. Сребров.

гръстница *ж. диал.* Снопче гръсти. *Той говори със Стойне Враната, стаята му била заета с разни боклуци — праната вълна. . . кълчища — жена му наскоро бе очукала гръстниците.* Кр. Григоров.

гръчав *прил. диал.* Слаб, мършав. *Да те пази господ: от сърдит поп, сиромах хаджия и гръчава свиня.* Нар. пословица.

гръчка *ж. диал.* Гърч, спазма. *Ако се налива изведнъж с много вода, то ще си побърка смилането и ще оболее, напр. ще го хванат гръчки у стомаха.* Книжица за народа. *Вредом младежи висяха: / едни мряха в гръчки, други с образ син, / трети — от страх мъртви — жълти като смин.* Ив. Вазов.

грядѝ *несв. старин.* Дойди, ела. *„Гряди вон, Лазаре!" ти вікна към умрелий, / и ний възкръснахме при твоя сладък зов.* Ив. Вазов.

грядѝщ *прил. старин.* Бъдещ, който идва. *Ще дойдат мирни дни и грядущите поколения отново ще празнуват своя празник на плодородието и на жетвата.* Й. Йовков. *Химни слейте в едни песен нова, славна, веспристранна! и грядущата победа в мисълта си възкресете!* Ив. Вазов.

грядѝще *ср. старин.* Бъдеще. *Грядущето кове се / сред гръма на „урата".* Ив. Вазов. *Здравей, към светлото грядуще полет, / към творчество и труд градивен, зов.* Е. Багряна.

грязен, -зна, -зно, *прил. книж. остар.* (рус. грязный). Кален. *Той ми съветва бани, каквито са брусенските или грязните на Одеский лиман.* Ив. Вазов.

грях *м.* . . . Л е г н а с и н а г р е х а. *диал.* — получа заслуженото наказание. *Ще го махна! И заран, кога дойдат нови избори, ще им дам други кмет. И всички ще си легнат на греха. Ама сега вече трябва човек добре да си отваря очите.* Т. Г. Влайков.

губàт *прил. диал.* Устат, бъбрив. *Варненки са в гагаузство уплули, / пак и те се за гъркини надули, / показват се в гърчолия богати, / а пък инак дебели са губати.* П. Р. Славейков.

губѝлище *ср. рядко.* Място, където загива и се погубва някой или нещо. *Ония, предишните кошери, бяха губилища и гробници за пчелите.* Ив. Вазов.

губителен, -лна, -лно, *прил. остар.* Пагубен, пакостен. *Твърде крепък трябва да е бил съставът на тая груба маса, коя е могла да се одържи, да се възроди и да се вцели пак като един народ под такъв един губителен натиск.* Пенчо Славейков. *След Сливница аз пеех: „Този адски / раздор губителен бе срам, безчестие! / О, боже, дай любов, дай сговор братски / и таз война мир вечен да заместѝ!"* Ив. Вазов.

губителство *ср. остар.* Пагуба, погубване. *Но понеже диваkът ми не ме видя да туря нещо вътре, сматряше пушката ми като неизчерпаем извор на губителство.* П. Р. Славейков. *Света черква труди се да запази и обществото от нашествието (нападението) на варварите. . . от губителство и глад, от земетресение и лошави ветрове.* З. Петров и др.

гỳбя се *несв. възвр. диал.* Чезна, слабея. *И не спираха сълзи ни ден ни нощ. Плачеха безутешно те; слабееха, губеха се.* Ц. Церковски.

гувèрно *ср. остар.* (от рум. guvern). Правителство. *Един турчин ще ми напише една петиция до гуверното, в която ще се оплача от вас.* З. Стоянов.

гувъркам *несв. диал.* Шавъркам, шавам. *Свинете пък само гувъркаха и не се застояваха на едно място. Те искаха да отидат в дола, където беше по-влажно и имаше млечка и сладки корени.* Кр. Григоров.

гугòвица *ж. диал.* 1. Гургулица. *Аз обиколих посърналите стърнища, простих се с жабите, простих се с гуговицата, дето ми гукаше всяко утро на ставане, и тръгнах за другата земя.* А. Каралийчев. *През един пролетен ден отнякъде долетя птица гуговица, кацна под елхата, изви едното си око нагоре и рече: — Колко си тънка и висока, елхице!* А. Каралийчев. 2. Обреден хляб, който по форма напомня гълъб. *През нощта всички от къщи отидоха в черкова, дето на двора, осветен от хиляди свещи, свещениците тържествено възгласиха „Христос воскресе!" След черкова отговяха дома с червено яйце и гуговица.* Т. Г. Влайков.

гугумàнин *м. остар.* (рум. gogoman). Глупак. *Ами сега ние тук ли ще седим като гугумани, доде дойдат да ни сварят?* Ив. Вазов.

гугущỳк *м. диал.* Гугутка. *Един гугущук огласи тишината с тъжната си пресеклива песен.* Ив. Гайдаров.

гудèние *ср. старин.* Кънтеж, ехтеж. *По биенето и по посоката, откъдето идваше то, можеше да се познае от кой храм се звъни. Комай зад патриаршеската църква отекваше тежкото гудение на Св. Четиридесет мъченици.* Ст. Загорчинов.

гỳжба — вж. г ъ ж б а. *Но той все пак не се уверяваше, защото гледаше напреде си не Ганчо Косеркапа с бялата риза и с червената тануряста гужба, а турчин с черни дрехи.* Ц. Гинчев.

гу̀ждам *несв.*, **гу̀дя** *св. диал.* Поставям, слагам, турям. *Напълних си лулата, гудих и въгленче.* сп. Теменуга. *Най-после сънят я унесе на своите тихи крила и я гуди, според народната вяра, в златните люлки, на които я лелееше.* Ц. Гинчев. *Един по един се вдигаха и другите боляри и воеводи, чиито имена спомена Раксин, бърже гуждаха мечовете си в ножниците и идваха да целуват царевата десница.* Ст. Загорчинов. *Защото сбираха песни по цял край, / тъй както при Тунджа момите през май / трендафили сбират и в кошници гуждат.* Ив. Вазов.

гу̀мнище *ср.* 1. *нар.* Харман, място за вършене. *Се собрале : сите моми баровки / на баровки гумнища, / да ми предат дарови, / да даруват сватови.* Нар. песен. 2. *прен. остар.* Поприще. *На 28-годишен возраст той излезе на адвокатското гумнище.* Й. Груев.

гу̀не и **гу̀но** *ср. диал.* — вж. гуня. *На връх могилата пак стоеше кир Яне в бялото си гуне и гледаше любопитно на тоя лов, приготвен от него.* Ив. Вазов. *Сега тук върви бай Тодор вече, със заметнато гуне и ризница.* Ив. Вазов. *Влезе един висок ратай с голяма гугла, наметнат с дебело козяно гуно.* Ив. Вазов.

гунчѐ *ср.*— вж. гуня. *Дядо Дичо наметна гунчето, прихвана се за одърчето, па стана.* Мих. Георгиев. *Вехто беше облеклото му — бели дебърски бечви с черни гайтани, джамадан и късо гунче — но беше здраво, закърпено, чисто.* Д. Талев.

гу̀ня и **гу̀на** *ж. нар.* (чуж.). Широка горна дреха от груб вълнен плат. *Огърнат и закачулен в гунята си, моя другар не ме оставя никъде.* П. К. Яворов. *В стаята влезе един грамаден, но пустал човек, с рунтава шапка, голяма като крина, и в черна гуня, която свободно би покрила троща.* П. К. Яворов. *Борис не се върна в града. Облече се в доста похабени бели шаячни бечви —. . .— препаса се с два колана куршуми, дадоха му една дълга мартинка, наметна се с гуна.* Д. Талев.

гу̀няст *прил. диал.* Груб, селяшки. *При тая купчина шопи стои и едно шопкинче русо, със сини хубави очи и с гунясто гуреливо лице.* Ив. Вазов.

гу̀рам *несв. тарик.* Отивам, вървя. *Миг само и той пипна едно портмоне и го тикна в джоби си. Веднага мина зад бараката, а Драган — след него. — Гурай! — заповяда Гошо с рязко движение на глава.* Б. Болгар. *Изведнъж откъм атпазар се зададе младата учителка и редом с нея тримата мъже. Един калфа там. . . опули очи . . . посочи с глава: — Шшшт. . . скивай, манук. . . Шо гура насам.* Д. Талев. *— Сетих се! — Какво бе? — Гурай! Поведе го към махленската колоездачна работилница.* Б. Болгар.

гурбѐт *м. остар.* (ар.-тур. gurbet). Чужбина, където човек отива да печели с труд. *Някога това си беше редното: мъжете идат на гурбет до Стамбул и по Влашко, и с години седят там, а пък жените им остават в къщи самички.* Т. Г. Влайков. *Владислав често ходеше по гурбет и оставяше сина си на сирашката му орис.* В. Мутафчиева.

гурбетчѝя *м. остар.* (ар.-тур. gurbetçi). Работник на гурбет. *Млад гурбетчия, по-млад стопанин, / грижен ми ходи в пуста чужбина.* Пенчо Славейков. *Всички гурбетчии се връщат да видят семейството си, само той, Лозан Конев, не си идва с години.* Д. Талев.

гу̀рльо *м. диал.* Вид дребна птичка. *Рано призори в небесния простор, разперили криле, на воля летят рибарчето и гурльо.* Пресата. *Или дебнехме водните косове, гурльовците, както ги наричаше старецът. Те пропадаха внезапно във водата като удавници, ходеха спокойно по пясъчното дъно да си търсят храна.* Ем. Станев.

густ *м. остар.* (рум. gust). Вкус. *В първите седмици не са развити чувствата му* [на детето], *след няколко време захващат да се развиват първо пипането и густът.* сп. Училище. *Милка. Аз не съм на ваш густ. Аз не мога никак да търпя прочитането.* Кр. Пишурка.

густѝрам *несв. спец.* (от лат. gusto). Изпитвам удоволствие като откривам бавно картите си или бюлетини. *Густирам картите, излезе ми осморка, па той, да го земе мътната, като измъкна една деветка — съсипа ме!* А. Константинов. *Сетне ще си имаме в другата стая готови снопчета в запас, та като дойде време да густираме бюлетините, ако бъдат малко, можем да отидем на парол.* А. Константинов.

густо̀зен, -зна, -зно, *прил. книж.остар.* (от ит. gustoso). Приятен, вкусен. *Беят просто тъй, без да се усети, примъкна столът си до певачката. . . когато другите момичета си приказваха тихо следующото: Как ви се вижда това? Не е ли густозно?* П. Р. Славейков.

гъ̀бав *прил. разг.*, Пребогат. *Гъбав е с пари, но те са закопани, и счупена пара не дава. . . Сякаш змия му е в кесията.* Ив. Вазов. *Той бутна калпака си над кривото си око. . . и лукаво отвърна: — Ама корав кешишин, брей! . . Гъбав е, гъбав, ти казвам с алтъни!* К. Константинов.

гъ̀вка *ж. диал.* Гънка. *На места гората се спуща в дола и пак се вдига по друг склон, а заедно с нея и ние, като прецапваме ручейки, щуртящи в гъвката на дола.* Ив. Вазов. *Разположена в гъвката на една висока, гола поляна, по двата каменисти бряга на една малка рекичка. . . тя е лишена от всякаква сянка и зеленище и прохлада.* Ив. Вазов.

гъ̀гър *м. рядко.* Шум от говор. *Какво стана, онези горе отвориха ли вратата и влязоха ли вътре? . . . Не чуваш ли горе трополтение и гъгър.* П. Р. Славейков.

гъдкам *несв. диал.* Пазя, грижа се за нещо. *На тях се харчат милиони, и, както някой хвърли любов на нещо, па варди, гъдка и милва това нещо, като най-скъпо за него, така милват и устрояват тия предни народи училищата.* Н. Бончев.

гъжба и гъжва *ж. диал.* Чалма. *Деня той ходеше с калимявка. . . а нощно време с гъжба на главата и с колчаклии потури.* З. Стоянов. *И той посочи един едър помак, с голяма шарена гъжва, яхнал на муле.* Ив. Вазов. *И ония, които са отпред, ниско привеждат обвитите си с големи гъжви глави и правят ниски теманета.* Й. Йовков.

гълготѐвица *ж. диал.* Глъч, шум от говор. *Когато другите турци видяха своят другарин мъртъв, то ма оставиха и побягнаха. Побягнах и аз. Когато бягах, то чух гълготевици и попържни, но аз бях вече далече.* П. Хитов.

гълча̀вица *ж. диал.* Глъчка, гълчава. *Вкрил се извърна и се вторачи към реката. Но в това време откъм огнището се дочу гълчавица, екнаха смехове.* Г. Караславов. *Веднъж, докато спял, през сън / бай Петър чул гълчавица навън.* Д. Подвързачов.

гълчуля̀ *несв. диал.* Гълча, бърборя. *— Гълчуля аз, но не обичам да докачам човека — разбра го Караколювица и съжалително се вгледа в зачервените му малки очи.* М. Яворски.

гъмзя̀ *несв. диал.* Вървя полека, крстам. *— Но ти, както виждам, ще напуснеш вече слепотията. . . — Имаш право, но да млъкнем. . . Да си земем патериците и да гъмзим.* П. Р. Славейков.

гъ̀нга *ж. диал.* Празен, бъбрив човек. *Ако да можеше да го нажалиш бари, но той сега бълнува за една гънга, за една бездушна кукла (изгората е хубава).* Ив. Вазов.

гърба̀ч *м. диал.* (тур. kırbaç). Бич. *Напразно тоягите и гърбачите валели като град по Орчовите широки плещи.* З. Стоянов. *За малко не ми стовариха гърбача по главата. — Е, де, нали изборите са свободни, драги! Агитацията също.* Пелин Велков.

гърдя̀ *несв. диал.* Грухтя. *Подгони с едно дърво кравите, напсува свинете, дето гърдят в кочината.* Пелин Велков.

гърла̀ня *несв. книж. рядко.* (от рус. горланить). Викам силно, дера си гърлото. *Тук край децата се увъртат халваджии, / там, що им глас държи, гърланят бозаджии.* Пенчо Славейков.

гъ̀рлица[1] *ж. нар.* Птица гургулица. *Сред въздуха топъл звънтяха мушици, / и рой пеперудки невидима мрежа / плетяха, преплитаха ластовки сини / и гърлица пееше в бялата круша.* Ем. п. Димитров. *И гърлицата ще потърси гнездото си,но скорпиони ще намери там.* Н. Райнов.

гъ̀рлица[2] *ж. нар.* Болест на гърлото. *Дано черна чума ви изтръшка, гърлица да ви загърли и дано и място да няма за вас!* Чудомир. *Да не го е хванала пипката? да не го е хванали гърлица, и то более, без да може да каже де го боли.* Л. Каравелов.

гъ̀рмел и гъ̀рмол *м. диал.* Гръм, гръмотевица, шум. *Унесен в приятната гледка, аз се сепнах от силен мъжки глас, от гърмола на каруца по главната селска улица.* Кр. Григоров. *В истото време се случи да падне дъжд много със гърмел и трескавици страшни.* Г. Кръстевич. Д а м н я к о м у г ъ р м е л и т е — стресна го, заплаша го. *Старият кмет беше подхванал работата, ама Ганчовски скоро му даде гърмелите.* Г. Караславов.

гъ̀рста *ж. диал.* Шепа. *Дадох му една кърпа; он върза две и две успоредните ѝ краища. Бръкнах джеповете си и турих в кърпата няколко гърсти сребро.* Гр. Пърличев.

гърта̀н *м. книж. рядко.* (рус. гортань). Гръклян, гърло. *Ударих я с ножа в гърлото. Широкият нож втъна в гъртаня и върхът му спря до костта на прешлена.* Н. Райнов.

гъстолѝствен, -а, -о, *прил. книж. рядко.* Който има гъсти листи. *И той посочи на пейката под един хубав гъстолиствен бръшлян.* Ст. Чилингиров.

гьобѐк *м. остар.* (тур. göbek). Движение на корема при ориенталски танц. *Те неистово крясkaха с прегракналите си гласове, щракаха с чемпарета и хвърляха гьобек до отмаляване или догдето им се смъкнат яркоцветните шалвари.* Ст. Чилингиров. *Черкезки, гъркини, арменки, сирийки, французойки, немкини танцуваха полуголи, гьобеците им палеха кръвта на пашата, той можеше да ги има винаги, когато пожелае.* П. Стъпов. *Плавно закърши снага и тъй заизвива моминския си корем в неспирни гьобеци, че пъпът ѝ сякаш чертаеше кръг подир кръг в празния въздух.* А. Христофоров.

гьовдѐ пастарма̀ *ж. остар.* (тур. gövde pastırması). Пастърма с кокали. *От жаба кълки гьовде пастарма, / от свърдел дупка пълна с брашно, и аз се храна и госте викам.* Л. Каравелов.

гьоз *м. диал.* (тур. göz). 1. Преграда на хамбар. *Като не се смята семето, дето го сложи в собата, в хамбара насипа трийсетина кринчета — едва се задъни един от четирите гьоза.* Ст. Марков. 2. Чугунено колело на печка. *А дядо Йосиф потракваше гьозовете на джамала.* Пресата. 3. Отвор, свод на мост. *Тук над реката имаше мост, зидан мост с три гьоза, извит отгоре в кобилица.* В. Мутафчиева.

гьозбаядж̀илък *м. остар.* (тур. gözbağıcılık). Фокусничество, шарлатанство. *Време е вече, щото науката най-после да са очисти от суеверията и от срамотните гьозбаяджилъци!* в. Знание. *Гледайте добре, да не кажете отпосле, че съм направил гьозбаяжилък, казах аз.* З. Стоянов.

гьозбояджѝя *м. разг.* (тур. gözbağıcı). Фокусник, шмекер, шарлатанин. *Той ще да е някой циркаджия или някой гьозбаяджия, дето по панаирите. . .* Ст. Л. Костов. *Може би и те мислят,*

че това са мечкари или улични гьозбоджии, които обикалят из селата, за да събират парса. Л. Стоянов.

гьоз-гьорѐ *нареч. диал.* (тур. gözgöre). Явно, очевидно. *Крадяха гьоз-гьоре, насила, аджемийски, на си позволяваха и чапкънлъци.* А. Константинов.

гьоклѝя *прил. неизм. диал.* (тур. göklü). Небесносин. *Та оттогаз хаджи Петър завъди гълъбите. Отнапреж имаше само преметачи, а после купи всякакви . . карабаши — черни, гьоклии — сини, кабаци — бели, с мънички човчици като оризено зърно.* Й. Йовков.

гьо̀совица и **гьо̀стерица** *ж. диал.* Сопа, тояга. *По тях вървяха няколко арнаути, които бяхме видели, още при дохождането си, че седяха пред първата стая отдясно до входа в хана, наметнати с рунтави кепета и с дебели гьосовици в ръцете.* К. Величков. *Той да дойде тука да събира нарядите, а пък аз да го питам по телефона. Не ще човекът. . . — Стоян лукаво помръдна с вежди. — И как ще иска, тука и гьостерици играят.* Ем. Манов.

гьо̀тере и **гьо̀торе** *нареч. разг.* (тур. götürü). Изцяло, наведнъж. *Газдата решил „бугарите" да го почистят и се спазарил с нашите на „гьоторе".* К. Митев. — *Де почини си, не си взел домашната работа гьотере — казваше жена му. — Поеми си дъх, па тогава се захващай.* Кр. Григоров.

гьоч *м. диал.* (тур. göç). Преносима покъщнина. *Една сутрина дойдоха от Геран четири волски кола с четирима българи от геранските бейски селяни и двама цигани и като натовариха по две кола гьоч с всичките потребици от Хадърови и Рашидови, си заминаха за Геран.* Ц. Гинчев. — *Ба, отговори един дядо Добрюв съсед, той си има гости; снощи слязоха у тях три колья с гьоч; какви гости са не мога ви каза, сал не са от къде тадявас.* Ил. Блъсков.

гюбѐк — вж. гьобек. *Играчките се наредиха една подир друга и всяка се мъчеше да си покаже всичкото изкуство на телодвижението и на кършенето; увиваха се, превиваха се, хвърляха, една през друга по-изкусни, гюбек и се стараеха да покажат всичките си грации.* Ц. Гинчев.

гюбрѐ *ср. диал.* (тур. gübre). Тор. *Мануш возеше овче гюбре на нивата покрай реката.* Ивайло Петров. *Сетил се председателят, че стопанският двор две години не бил чистен от гюбре и други мръсотии.* А. Гуляшки. *Месечинко, виторожко, / не свети богато / над гюбрето, над боклукът, / над хорското блато!* Л. Каравелов.

гювѐ *нареч. диал.* (пер.-тур. gûya). Уж, като че ли. *„Гюве, аз съм убит и погребан във вестниците, а инак съм здрав и читав и пия сега за вашето здраве! . . ."* Ив. Вазов.

гювѐз *прил. неизм. остар.* (тур. güvez). Морав, синьочервен. *Или пък някоя циганка с шалвари от зелен или гювез атлас, с късо сърмалия елече и с налепени флуторки по челото си, хванала онова дааре, па като извила оня макам.* Мих. Георгиев.

гювендѝя — вж. гевендия. *„Тая гювендия ще му влезе под кожата" — каза си той наум и в душата го парна мъчително предчувствие, че съдбоносна опасност застрашава честта на сина му.* Т. Харманджиев. — *Ей, кървопиец! — извика тя възмутено. — Моревчето направи щерка ти гювендия, а ти си дошел да ни биеш. . . — Дъщеря ти е гювендия! . . . — повтори Църна Мика всред язвителния кикот на останалите жени.* Д. Димов.

гюверджелѐ и **гюверджилѐ** *ср. остар.* (тур. güherçile). Селитра. *Помещението, гдето се работеше барутът . . . не беше друго нищо освен една колиба с каменни стени, гдето се чукаше гюверджилето.* З. Стоянов. *Кйор Хаджи Иван Малджията приготовлява на восчена свещ церове . . . размесва свинска мас с овча; чука силно, меси го с гюверджиле и с въглища от леска; готви мас против краста.* Ст. Заимов.

гюгу̀м *м. диал.* (тур. güğüm). Гюм. *По-рано или по-късно бяха се пробудили бешиите, не се знаеше, но след малко дойде арапкинята в мутвака и взе сребърния гюгум.* Ц. Гинчев.

гюдерѝя *ж. диал.* (тур. güderi). Специална кожа за бърсане на прозорци. *Ще я* [колата] *измия хубаво с вода. . . После с тая мека кожица ще я изтрия. Гюдерия се казва.* Ст. Ц. Даскалов.

гюдю̀л *м. диал.* (от тур. güdük). Нащърбен съд или друг предмет. *Ей холам, какви сте мързеливи, да ви вземе дяволът; мързи ви да си направите една лопата от една дъска и един върбов прът. . . С тоя гюдюл метат ли се такива хубави пити?* Ц. Гинчев.

гюзѐл *прил. неизм. нар.* (тур. güzel). Хубав. *Мари, пофали се / гюзел Минка / мари, снощи вечер, / на кладенци: / „Мари, аз съм мома / над момите.* Нар. песен. — *Кой ти купи герданчето, / гюзел Милке Тодоркино, / герданчето — сребърното?* Ив. Вазов.

гюзлемѐ *ср.* и **гюзлема̀** *ж. диал.* (тур. gözleme). Вид домашни мекици или баница. *Мъничикът тя влезе в дюкяна и пъхна в дисагите нещо, увито в пешкирче от домашно платно. От мутфака достигна до нас миризмата на печени гюзлеми.* Ст. Чилингиров. — *Е, такива сме ние, българите. Такива са и шегите ни — груби и неодялани! Мръсни. . . Ами вие, гърчулята, какви сте? . . Мазни като гюзлемета.* Ст. Чилингиров.

гюл *м. . . . диал.* Нива с маслодайни рози. *И днес Селямсъзът сам копаеше лозето и работеше гюла си.* Ив. Вазов.

гюлджу̀к *м. диал.* (от тур. küllük). Помийна яма. *На баща му идеше да се откаже от своята „Съвест", да я удуши и захвърли в някой дълбок гюлджук, но се страхуваше от аллаха.* Ст. Ц. Даскалов.

гюллѐ *м. остар.* (пер.-тур. gülle). Валчеста артилерийска граната. *Първите гюллета паднаха извън града — топчиите не бяха нагласили мерника.* В. Мутафчиева. *В артилерията от кръглото гюлле. . . преминаха към острия и удължен снаряд.* Г. Покровски.

гю̀лсую *м. нар.* (пер.-тур. gülsuyu). Розова вода. *Във вътрешния двор на джамията . . . се е възправил мавзолеят на Еюб сред седеф, слонова кост, коприна, кехлибар, злато, сребро, губери и благоухания на ливанто, муск и гюлсую.* Хр. Бръзицов.

гю̀лсюм *м. диал.* — вж. гюлсую. *В средната стая бяха чорбаджийките с щерките си, дето бяха забулени и няколко беици — да видят гяурска сватба. Тук черпеше старата Брашнарица със студен шербет, размесен с гюлсюм.* Д. Талев.

гю̀лфиданче *ср. остар.* (от тур.). Розов храст. *Я вижте приличат ли на нашите български гюлфиданчета.* Л. Каравелов.

гюлханѐ *ср. истор.* (от тур.). Султански ферман, издаден в двореца „Гюл Хане". *Хати-хемаюните, хати-шерифите, гюлханетата, ферманите и другите, написани на хартия, приказания и добри намерения са били само едни сладки думи.* в. Свобода. *Аз през своя живот съм видял много такива хати-хемаюне, хати-шерифе и гюлханета.* Л. Каравелов.

гюляаджилъ̀к *м. остар.* Търговия с розово масло. *Сега ни гледаш тука кръчмари, оръфани. . . а друго нещо бяхме ние в Клисура. . . Дюкян пълен със стока, гюлчаджилък.* Ив. Вазов.

гюлѝъ *м. остар.* (от пер.-тур. gülyağı). Розово масло. *Туркините дават душа и свят за тоя гюл-яг и производната му гюлова вода, но туркиня, но жена тук не може да влиза.* Хр. Бръзицов.

гюмѐ *ср. разг.* (тур. güme). Полуподземна ловна къщичка край вода. *Вързаните пред гюмето мамки поздравяваха с вик изгряващото слънце и се гуркаха в ледената вода.* Елин Пелин. *Като видя, че гълъбите стоят пред гюмето, тя се наведе бързо, грабна шепа мокри камъни и ги хвърли по тях.* Н. Нинов.

гюмрю̀к *м. остар.* (от лат.-тур. gümrük). Мито. *Но щом като стъпи австрийски крак в Босна и Херцеговина, търговията на гайтанът спря в значителни размери. От една страна наложи се на гайтанът от Австро-Маджарското правителство огромен гюмрук от 32 на сто.* Ив. Вазов. *Ти ли се нае, Еленкой моме, дервен да чуваш, / . . . керван да броиш, Еленкой мори, гюмрук да сбираш, / гюмрук да сбираш, Еленкой мори, пари да зимаш.* Нар. песен.

гюмрукчѝя и гюмрюкчѝя *м. остар.* (тур. gümrükçü). Митничар. — *Боли, боли, умирам! . . Гюмрукчийте! Гюмрукчийте, те, те гръмнаха върху ми.* Ст. Заимов. *Пред чергилото се виждаше клатеща се чалма. . . Беше, както се оказа по-късно, новоназначеният гюмрюкчия.* Л. Стоянов.

гюмю̀ш и гюмѝш *прил. неизм. остар.* (тур. gümüş). Сребърен. *Момче заспа като вакло агне, / пък дава конче за гюмюш-гердан, / девойче се мята като мряна риба! / Тралалала, като мряна риба.* Нар. песен. *Лепо беше промената / промената, наружена, / гюмиш пафти опасана, / алтанчина на челото, дребен бисер на гърлото.* Нар. песен.

гюмю̀ш-тепелѝя *прил. неизм. остар.* (тур. gümüş tepeli). Със сребърна дръжка. *На пояса му се видеха два дюс гюмюш-тепелии, възмалки пищови, донесени от Едрене.* Ц. Гинчев.

гюнделѝк *м. диал.* (тур. gündelik). Надница. *Майдовски бърже се сложи при Балана и му зашепна. Грозйо да лежи неделя-две, да лежи и да яде: Джонко ще му плати пари и гюнделици, и за лекар, и за сакатлък.* А. Страшимиров. — *Той, татко, ще бъде на гюнделик, за наша обща сметка. Вие ще кажете какво ще му плащаме на ден, мене ми е баща.* Д. Талев.

гюнлю̀к *м. диал.* (тур. günlük). Надница. *Ще оре и той с гюнлюк. По петнайсе гроша да зема днеска, не е малко нещо.* Т. Г. Влайков.

гюрджѝйка *ж. остар.* (от тур. gürcü). Грузинка. *Простите прислужнички-гюрджийки, и те хубави, защото в двореца на Азиз грозотата е преследвана като враг — шетат непрекъснато и носят все по-нови пития и сладка.* Хр. Бръзицов. — *Това може да правят само гюрджийките и еврейките в харема ти, а аз съм царска дъщеря.* Ив. Вазов.

гю̀реш *м. диал.* (тур. güreş). Борба. *Накрай селото, сред голямо търкало насядали помаци, захваща гюреша при гърмежа на два даула от икиндия и трае до подир заход-слънце.* Ив. Вазов. *През месец април всяка година в село Курбетито става събор — гюреш, казано по турски.* Ст. Заимов.

гюрлѐ *ср. диал.* — вж. гюлле. *Смъртоносний от тъп нож удар, или тежка смърт от гюрле, рано или късно чака и него.* Ил. Блъсков.

гюрлю̀к *м. диал.* (тур. gürlük). Изобилие. *А току тъй не се повдига човек, особено жена. . . Трябва да е хубава, и хубава както му е ред, за да я видят и в „гюрлюка", сред който е расла.* Ст. Чилингиров.

гюрю̀к *м. остар.* (от. тур. körük). Сгъваемо покривало на файтон. *Иванов, останал под дигнатия гюрюк на файтона, слушаше веявицата и шума на дъжда.* Ив. Вазов.

гюслю̀че *ср. диал.* (тур. göğüslük). Дреха нагръдник. *За жалост, нашето нехайство малко цени благата на тая разсипница природата; сгодите и чистотата на баните не бият много на очи. Ето например, из случайно зиналите врата зърнах дами селянки, които се къпят с гюслючета и сукмани.* Ив. Вазов.

гюч *м. диал.* (тур. güç). Мъка. *Тамам лудо позимина, / Яна му се шега подби: / . . . и ми дочу лудо младо, / гюч му надна на лудото: / „Чекай, Яно, ти да видиш!“* Нар. песен.

гюсюлю̀к *м. диал.* (от тур. güğüslük). Ремък на седло, който препасва гърдите на коня. *На стената бяха покачени два пищова, нож. . . а в едното кюше му беше сложено седлото с юздата, юларя и гюсюлюка.* Ц. Гинчев.

гяву̀р — вж. гяур. *Пригответе всеоръжията си с молитва и бъдете готови, защото вече удари часът да омием срама си с кръвта на гяврите.* Ив. Вазов.

гявурджѝк *м. остар.* Умалит. от гявур. *Добър гявурджик . . . всякога ми сваля капела, алафранга.* Ив. Вазов.

гяу̀р(ин) *м.* и **гяу̀рка** *ж.* (ар.-тур. gâvur). Немохамеданин, християнин. — *Не е ли все едно, гяур, дали ще си първи, или последен? Нали все ще смениш вярата си. Смени я първи.* А. Дончев. — *Хей гяури! — веднага да се прибирате в града!* Ст. Дичев. *Турчин казва на твоя син българин: „ти си гяурин, промени си вярата или легни под моят нож“.* Възрожденския печат. *Гавазите разправят, че все за нея мислел ден и нощ. И му се смеят, защото гяурката не искала да се ожени за него.* М. Марчевски.

Д

даалѝя *м.* (тур. dağlı). 1. *диал.* Планински жител, планинец. *Само по-заможните стопани отделиха повечко жито, но изплашени от реквизиционните комисии, предадоха по-голямата част на номаците и на даалиите.* Г. Караславов. 2. *истор.* Грабител турчин и потурчен християнин през 18 и 19 век. *С опразнените селища турското правителство докарва от Мала Азия разни фанатизирани авантюристи — даалии, делибашии и други.* Г. Дрънгаров. *Навсякъде приказваха за бимбеловския войвода. . . Из Равна гора тръгнаха потери. По пътищата плъзнаха даалии и го задебнаха.* К. Петканов.

дава̀ *частица, диал.* Нима. *Дава̀ съм дете, та да не разбирам.* Й. Йовков. *Злата (смело): Дава не ще я предам в ръцете на един простак, да му слугува като робиня.* Д. Войников.

даваджѝя *м. остар.* (ар.-тур. dâvacı). Тъжител, който повдига давия (процес) срещу някого. *Митю Трандафилов и бай Делчо станаха един вид даваджии пред дякона Викентия на курбетските първенци.* Ст. Заимов. — *Когато кадия ти е даваджия, господ да ти е на помощ. . . промълви пак, сякаш на себе си, дядо Милан.* П. Ю. Тодоров.

да̀ван *ж. остар.* Данък, такса. *Едно от най-добрите средства за развиването на земледелието е лекотата на данъците, защото нищо няма да убива едного земледелца толкоз, колкото тежчината на даванта.* Летоструй. *В Австрия сичките сурови стоки можат да се внасят свободни от гюмрук, или плащат една твърде малка даван.* Летоструй.

давѝчкам *несв. диал.* Давя, боричкам. *Две мравки давичкаха една калинка. Тя се съпротивляваше, но скоро се преобърна и най-после замряха тъмните ѝ крачета.* М. Яворски. **давѝчкам се** *възвр.* *За да минава времето лесно, започва се някаква игра — гоненица или нещо като жмичка. Гонят се, боричкат се, давичкат се, уж, на шега.* Н. п. Филипов.

давѝя *ж. остар.* (от ар.-тур. dâva). Съдебно дело, процес. *Като започна да обръща натам приказката си влахът, някои от людете там се поуплашиха, а той още повече се засили и кресна: Ние ще дигнеме давия срещу вас!* Д. Талев. *Чорбаджи Марко. . . се впусна да разказва колко пари е похарчил за знанията си, и свърши с това, че спечелил давията с дюлгерите, като тикнал в ръката на кадията няколко бели меджидиета и няколко турски бешлика.* Ст. Заимов.

да̀внашен, -шна, -шно, *прил. разг.* Отдавнашен. *Край младия певец ония що седят, / отвсъде с погледи следени от сборяни, / са наште давнашни познайници, отбрани / юнаци.* Пенчо Славейков. *Зад него е спотаена и причината на пренебрежението му към съвременни и по-давнашни европейски херои на перото.* Пенчо Славейков.

да̀внина *ж. нар.* Данък. *Тежеха им непоносимите давнини, главно, многото общински връхнини и недобори.* Т. Г. Влайков.

давно̀ *нареч. диал.* Дано. *Мнозина, като че изскокнале на улицата от големи мъки: давно се найде нещо във воздухът за храна на тялото.* Н. Бончев.

даво̀свам се *несв. възвр. остар.* Съдя се, разправям се, водя давия. *Той е трябало да гледа как двама даскали, преоблечени в руски и други двама в турски заптийски дрехи, се давосват за територията, която той е избран да владей.* Пенчо Славейков. *Ако пишех все тъй, както тям се ще, за какво ще се давосват тогава те по вестниците?* Пенчо Славейков.

даво̀сване *ср. диал. остар.* Съдене. *След 12 годишното ни давосване със Фенерската патриаршия като се чуха еднаж законните ни желания. . . що ни трябваше нам после това да ходим да се спогаждаваме пак със същата патриархия.* Летоструй.

давранди̇̀свам се *несв.*, **давранди̇̀сам се** *св. възвр. остар.* (от тур. davranmak). Съвземам се, оздравявам. *Не щем ние да го разболяваме на сила, таман се е даврандисало. Я го виж, като великденско яйце се е зачервило.* К. Калчев. — *Една година, свате, работих на един санаториум за охтичави. Като направихме сградата, надойдоха хора от различни краища да се даврандисат.* Кр. Григоров.

давра̀нма *повел. остар.* (тур. davranma). Стой, не мърдай. *Марко насочи пищова, сниши се и извика страшно: — Давранма!* Ив. Вазов. *„Давранма“ — извиках, но тозчас светна гърмеж и усетих, че нещо ме парна по рамото. Разбрах, че съм ранен.* Й. Йовков.

дагереотѝпен, -пна, -пно, *прил. книж. остар.* Който е направен чрез дагеротипия. — специална фотографска техника. *Стаята, която беше и кабинет, и спалня... бе украсена на едната си стена с литографически багрени изображения на руските пълководци от Кримската война... Още два дагереотипни портрета, твърде сиви и неясни на моя вуйка и чича.* Ив. Вазов.

дàда *ж. диал.* (тур. dadı). Бавачка. *Тука трябува да препоръчам и на доилките и на дадите, да не сърдят децата, да ги не плашат.* Летоструй.

дàждие *ср. остар.* Данък, налог. *На 1789 френското правителство беше дошло до края на пропастта. Народа беше крайно осиромашал и не можеше вече да плаща даждия.* Летоструй.

даживейлердѐн *м. остар.* (от „да живей" и тур. ler и den). Човек, който вика „да живее!" *Но „Даживейлердените", които пиеха наздравица за българската екзархия на 1870 г., се преобърнаха на 1876 г. на бунтовници, които лееха куршуми и правеха топове, за да поздравят българската свобода.* Ив. Вазов.

дàкика *ж. диал.* (ар.-тур. dakika). Минута. *Ще те оставя с Йотенцето за пет-шест дакики... Хайде, от мене да замине.* Д. Немиров.

даламà — вж. долама. *В бяла далама и син чепкен, с отметнати назад ръкави, той препускаше коня из запустелите пътища и търсеше да срещне познати хора, да ги разпита за родината.* Л. Стоянов.

далàча се *несв. възвр. диал.* Пия много, без мярка, наливам се. *Чуваме, че там свири немски оркестър и гледаме стотици немци с домочадията си далачат се с бира!* А. Константинов.

далгà *ж. диал.* (тур. dalga). Водна вълнà. *По езерото минаваха бели далги и някъде — на Серьожа му се струваше така — подскачаше сребърна рибка.* З. Сребров.

далматѝка *ж. книж. остар.* (от лат.). Вид царска дреха, късо наметало с дълги ръкави. *Една далматика със златен ошийник, осветена от лика на Исуса, около който се кръжеха въоръжени херувими, удовлетвори княгинята за известно време и тя побърза да изпрати дрехата.* Ст. Загорчинов.

далнѐйши *прил. книж. остар.* (рус. дальнейший). По-нататъшен. *От името на българската учаща се младеж изразявам на Славянското общество чувството на дълбока признателност, споделяна и от целия български народ, и благопожелания за далнейша благотворна дейност на обществото за полза на славянството.* Ив. Вазов.

дàлни *прил. поет. рядко.* (рус. да́льный). Далечен, по-нататъшен. *Казах на карпите: „И вий ще / живейте с вековете дални.* Ив. Вазов.

далнинà *ж. поет. рядко.* Далечина. *Погледни как се възправят / там намръщени скалите, / виж мъглата как се пръска / и се влачи в далнините.* Хр. Белчев.

дам *м. диал.* (тур. dam). Обор. *Иди тогаз да си вържеш конете в дама и спи при тях.* Й. Йовков. *Грижа пък на дядо Габю бяха конете. Изчисти яслата под сайванта, затвори биволите в дама да не пречат.* М. Яворски. *Наместо старите паянтови дамища, Манолаки направи нови, белосани с вар, наредени един зад друг като казарми, с широки дворове пред тях за каруците.* Й. Йовков.

дамазлѝк *м. остар.* (тур. damızlık). Отгледани в къщи домашни животни. *Отначало разговорът... се въртеше около лютевината и нелютевината на пиперките; после се завъртя около кокошите болести в селото... много кокоши свят измрял, че няколко от дамазлъка ѝ не съществувал вече.* Ст. Заимов.

дамàр *м. диал.* (тур. damar). Водна или рудна жила. *Където и да са закопали кладенец без бае Митар, все ще го напуснат или затрупат — все без дамар излиза.* Мих. Георгиев. *Почна да ме учи как да удрям по дамара, та да откъртя повече въглища.* Пресата.

дамарлѝя *прил. неизм. остар.* (тур. damarlı). Жилест, с жилки. *Канеше се да роси и Рамзина прибираше в коридорчето рамките с тютюневите низи. Не всички листа бяха дамарлии, имаше малки златисти като пендари и тях Рамзина вардеше повече от очите си.* Б. Несторов.

дамгà *ж. диал.* (тур. damga). 1. Печат, клеймо. *В Кешан щели да им* [на конете] *удрят по една дълбока дамга на едното копито и оттам — господ да им е на помощ!* Д. Калфов. 2. Петно. *Едната стовна била жълта със зелени дамги.* Л. Каравелов. *Бъркайте, бе, бъркайте, че стана на дамги! — чу се оттатък. — Сгъвай, Стояне, и гледай да го* [шаяка] *не бръчкаш!* В. Мутафчиева.

дан *ж. старин.* 1. Данък. *Четете и знайте що в стари години / по тез земи славни вършили деди ни, / как със много кралства имали са бран / и от царе силни земали са дан.* Ив. Вазов. 2. Дължим дар. *Наместо обич, Алеко е давал на баща си само дан на високо уважение и почит.* Пенчо Славейков. А *бурните събития през тоя период? Техен отглас бяха лирическите сбирки: ... В тях поетът отдаде дан на отечеството.* Ив. Вазов.

данàлия *ж. диал.* (ит.-гр. τανάλια). Обущарски клещи. *След малко аз доловил щракането на даналията, която вадеше гвоздеите от калъпа.* Ст. Чилингиров.

данàче *ср. диал.* (от тур. dana). Говеждо теле. *Юничката скочи пъргаво още като го видя ... сивото даначе се сепна, изпъна се и понечи да се дигне.* Г. Караславов.

дангу̀л *м. диал.* (тур. dangıl dungul). 1. Дълъг, висок човек. *Турските низами-вардачи, делиормански читаци и анадолски дангули, завити в скъсани шинели. . . спят преспокойно и сънуват сладки сънища.* Ст. Заимов. 2. Глупав човек, будала, ахмак. — *А бре вие на анадолски аскер твърде много се не надявайте. . . те са дангули и нищо не струват: догде се накрачи с ония широки шалвари, догде си възседне коня, догде прибере дъното на шалварите си, ще погърми.* Ц. Гинчев.

да̀нний *прил. книж. остар.* (рус. данный). Даден. *В данний случай присъствието на куп стилистически и граматически несъвършенства в книгата вреди доста на достойнството ѝ.* Ив. Вазов.

да̀нник *м. остар.* Данъкоплатец. *Брат съм ти и раб, и данник и на всички преподобни, живущи во Христе.* Ст. Загорчинов.

да̀нница *ж. остар.* Данъкоплатка, заложница. *И така, България, разкъсвана от вътрешни раздори, несигурна на границите си, окръжена с врагове, неспособна да се бори, изтощена. . . — стана данница на една татарска орда!* Ив. Вазов.

дарабу̀ка и **дарбу̀ка** *ж. диал.* (тур. darbuka). Вид музикален инструмент, като гърне с опната кожа отгоре. *Пред църковните врата клечат музиканти и държат в ръка: един лаута, други цигулка. . . пети дарабука — клечат и чакат тържествено, с музика, да посрещнат зетя.* Ст. Заимов. *Хаджи Пени урежда веселба. . . Тук се пеят маанета и бият дарабуки и даарета.* Д. Немиров. *На трапезата им не липсваше и вино. . . , а на маанетата — дааре или дарбука.* Ст. Чилингиров.

дараджа̀н *м. диал.* (от тур. darıca). Трева диво просо. *Конете забиват глави в царевичната нива и хрупкат сочния дараджан.* К. Петканов.

дара̀к *м. диал.* (тур. tarak). Гребен, чесало. *Каракон срещнал нощно време на улицата някого си, качил се на гърба му, дупчел го с дарака си и го карал да обикаля селото, докато пропели първи петли.* Ив. Вазов.

да̀рмадан *нареч. разг.* (тур. darmadan). Разтурено, разнебитено, съсипано. *Отишли, брате мой, в Букурещ — дигнали целия град на главите си; туй цигулари, туй шантани — дармадан!* А. Константинов. *На мене [чистите дрехи] да ги дадеш в един сахат време ще ги направя дармадан. До вечерта от лекета не можеш им разбра цвета.* Ст. Чилингиров.

дармо̀н — *вж.* дръмон. *Прав още, макар че беше минал седемдесетте. . . дядо Иван пъргаво тръскаше назад-напред тежкия дармон, под който като злато течеше житото.* Й. Йовков.

дарчѝн *м. остар.* (пер.-тур. darçin). Канела за подправка. *Прахът, който повлачал дъждът, имал шар на чукана канела (дарчин).* П. Р. Славейков.

да̀скалче *ср. разг. рядко.* Ученик. *Други път ще го извика от вратника някой негов връстник, пак даскалче като него.* Т. Г. Влайков.

датсъ̀с *прил. неизм. диал.* (тур. tatsız). Безвкусен. *Кога е гореща* [баницата], *тя опарва устата, и като изстине, не чини, става датсъс.* Мих. Георгиев.

дау̀л *м. диал.* (тур. davul). Тъпан. *На такива говеда като тебе с даул да блъскат, няма да разумеят нищо.* Ив. Вазов. *В петък дойдоха тъпанарите на двора и зачукаха даулите на сватба. Даулите бият, казаните с месото врят, пък аз още не зная коя ще ми дойде за невеста.* Н. Хайтов.

даянди̇̀свам *несв. диал.* (от тур. dayanmak). Трая, издържам. *Страшни очи, вера ви казвам, страшни. . .! Я не смеем, ама Лило, дедо Дичовият правнук, беше им некак навикнал. . .: и нему му потрепва око, като севне някъде него, ама пак даяндисваше вера, даяндисваше!* Мих. Георгиев.

даѝня *несв. диал.* (от тур. dayanmak). Издържам. *Па не стига това, ами па и градът не е близко. . . а я, нали ме видиш, пусти нодзе, ослабнели, па не даянат вече на път.* Мих. Георгиев.

даѝтел *м. старин. книж.* Човек, който дава. *Повереността се дава или чрез званичен документ, или чрез особит, който носи подписката или печата на даятеля ѝ, или която се написва на призовката.* Държ. закони на Осм. империя.

дважд *нареч. остар.* Два пъти. *Дважд Гойчев я запита нещо, но не получи отговор.* Ив. Вазов.

двѐри *мн. старин.* Врата, порти. *А наутре от сутринта повели да ударят още по-силно и по-стремително града и така изкъртиха двериге градски и се устремиха вътре на куп.* Г. Кръстевич.

двой *числ. диал.* Чифт, два предмета, които вървят заедно. *Ние неусетно бехме очушкале по двой сьдове, и купа в кюшето се беше май смъкнал, а край нас беше се изправил други куп от шушулки.* Т. Г. Влайков.

дворя̀ *несв. диал.* Сватосвам. *А по негде си таков посредственик се казва и дворник и изражение, дворят мома за момък, да ме придвориш за еди-коя мома.* Г. С. Раковски.

двоя̀нка *ж. диал.* Свирка с две цеви. *Но в тоя миг отдолу. . . се надигна песен.* Към нея се сплетоха трепетни звуци от кавали и двоянки. Ст. Дичев.

двоя̀ се *несв. възвр. диал.* Деля се, отделям се. *Защо да се двоиш от нас, та се не съберем на едно место троичка.* Диарбекирски дневник.

дѐбедюс — вж. дибидюс. *Не щеш ли по едно време, г-н началник, той се потаи — не стреля повече. Тогава като почнахме един усилен огън — разтрепера се орталъкът. Той дебедюс се замълча.* Хр. Радевски.

дебòй *м. остар.* (от фр. depot). Склад на оръжие и барут. *На мало и голямо се раздават оръжие и фишеци; джамиите са се преобърнали на дебои.* З. Стоянов. *Тоя същият ден ние решихме да нападним околните черкески села, па и Ихтиман, гдето според разказването на очевидци имало дебой с оръжие и барут.* З. Стоянов.

дѐбом *нареч. диал.* Дебнешком, с дебнене. *И съгледачите щом видяха, че свещта се помести от прозорецът, притърчаха дебом със заптиетата и се затулиха зад коловете до вратата.* П. Р. Славейков. *Господжа Христодактилица излезе из стаята. . . слезе дебом низ стълбата и излезе из къщи, без да я съгледа някой.* П. Р. Славейков.

дебушѐ *ср. книж. остар.* (фр. débouché). Излаз, изходно място. *Сърбия сега беше едно дебуше за тоя порой от безпокоен емигрантски елемент.* Ив. Вазов.

девастѝрам *несв. книж. остар.* (фр. dévaster). Разорявам, опустошавам. *Пращам ти днес 1 екземпляр, слепен набързо от „Денница", която едвам сега излезе. На това бе главната причина инфлуенцата, която девастира всичките здрави в София.* Ив. Вазов.

девисѝл *м. нар.* Ароматно растение за подправка. *В кьошето на скамейката седи Хаджи Ставри, пие си майската мастика, намирисана с девисил.* Ст. Заимов.

девлѐт *м. остар.* (ар.-тур. devlet). Държава, страна. *Друг един ходжа на беглишките хармани. . . прогласил пред пленените жени и башибозуците, че каурското се вече свършило, че по всичката земя на девлетя не останал ни един каурин.* Ив. Вазов.

деврѝе *ср. диал.* (ар.-тур. devriye). Караул, нощна стража. *Той се промъкваше с дебнещи стъпки по затънтените улици да не го срещне деврие или пазвантин.* Д. Талев.

дѐвски *прил. остар.* Momински. *Градините на секий час / ечат от девски песни.* М. Л. Софиянец.

дегенѐк *м. диал.* (от тур. değnek). Тояга, пръчка. — *Ако аз би имал власт, то би им ударил по петдесет дегенека.* Л. Каравелов.

дѐдай си и дѐдаси *нареч. диал.* Твърде много, извънредно много. *Нали като викна да го оплаква майка му приживе, разплакаха се с нея жените и дедай си свят.* П. Ю. Тодоров. *Малки трябва да храни* [вълчицата] . . . *И лани беше същото. Докато ги отгледа, дедаси зулуми стори.* Г. Райчев.

деданлъ̀к *м. диал.* От дядово време. *Попът хитруваше. . . а Марковица приемаше това, тъй като и тя схващаше, че работата на годежарите хем е трудна, хем пък и трябва да си върви така, както е редно, както е вървяла от деданлък и бабанлък.* М. Ягодов.

дѐдец *м. старин.* Старейшина на богомилска община. — *Дедецът не позволява да останеш при нас, твоя светлост.* Ем. Станев.

дѐдя *ж. диал.* Кака, по-възрастна жена или роднина. *Дедьо Петьо, туй на какво прилича, ма?* Калина Малина.

дѐйство *ср. книж. остар.* Действие, въздействие. *Ето, госпожици, удовлетворението за вашите погрешки какво действо възражда въз слугите.* Кр. Пишурка. *Тогава дяконът кръстообразно слага ръцете си, взема дискоса и потира, повдига ги на високо, изобразява кръст, което действо означава, че тая жъртва се приноси богу за всичките благодеяния.* З. Петров и др.

дѐкам *несв.*, **дѐкна** *св. диал.* Хокам, мъмря, викам сърдито. — *Може да го декал нещо владиката.* Т. Харманджиев. — *Като зина оня ми ти Диньо, па като декна след него Ванда вдовицата, та отпреди трийсет години какво съм правил, всичко изкараха на бял свят.* Кр. Григоров.

дѐлам *несв. старин.* Действувам, върша, работя. *Досега сме издиряли и изредили. . . имената и делата на първите трудолюбиви работници, които са ревностно настоявали и прилежно делали, за да наредят, украсят и разпространят старославянската книжнина от Кирила и Методия пак до смъртта на венчания цар Симеона (927).* Хр. Йоанович.

делàтел *м. книж. остар.* (рус. делатель). Работник, деятел. *Няма тъмнина нито смъртна сянка, дето да се скрият делателите на беззаконието.* Изводи от Месечна зорница. *Както видят те* [читателите] *полето, в което с драго сърце възприемами да се трудим ревностно, е пространно, и според Евангелието, „жатва многа, делатели же мало".* Възрожденския печат.

дѐлен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. дельный). Делови, съществен. *Г. Лилов е приложил и няколко твърде делни и необходими наставления към учителите.* Ив. Вазов. *Като направихме тия размишления по повод на някои точки от твърде делната инак и сериозна студия на г. Цонева. . . ние бързаме да посочим в нея маса верни, сериозни и от голям филологически интерес издирвания по източнобългарский вокализъм.* Ив. Вазов.

делѝбашия *м.* (тур. deli и baş). 1. *диал.* Луда глава. *Прочуло се е Търново / със Панарета делия, / делия, делибашия.* П. Р. Славейков. 2. *мн. истор.* Нередовни турски войски, насилници. *И те са громко ридали и охкали под тежко иго на френски владици, на царски душмани кърджалии, еничери, дели-баши и много други.* С. С. Бобчев. *Котел е един от първите градовце, гдето населението не пропусна да влязат кърджалии и делибашии.* З. Стоянов.

делѝдър *м. диал.* (тур. delidarı). Фуражно растение лудо просо. *Беше време, когато едновременно с жътвата на ечемика трябваше да се коси фият, делидърът и грахът.* Б. Обретенов.

деликатѐция *ж. книж. остар.* (итал. delicatezza). Деликатност. *Особено римляните не познавали деликатецията на истинската съпружеска нежност.* Летоструй.

деликàция *ж. книж. остар.* (от лат.). Удоволствие, наслада. *Ако приятелството е деликацията на сърцето и писмото трябва да бъде деликацията на слога.* Д. Войников.

делѝ-равàн *м. диал.* (тур.). Ускорен раван. *Конят на деда попа вървеше един раван и бръз ход, нещо като между джебе и дели-раван.* Мих. Георгиев.

делѝя *м. нар.* (тур. deli). Буен човек, луда глава. *Прочуло се е Търново / със Панарета делия, / делия, делибашия.* П. Р. Славейков.

делòвен, -вна, -вно, *прил. книж. остар.* (срхр. делован). Деен, енергичен. *Едно момиче най-паче възхити го със сладкия си глас и приятностите що го придружаваха; това деловно момиче, след като се свърши зрелището, му бе представено от новите му приятели.* И. Адженов (превод).

деловòдец *м. книж. остар.* (от. срхр. деловођа). Човек, който се занимава със сделки. *Малки търговци, деловодци, банкери безпрестайно премятат чужд имот.* Й. Груев.

делокрỳг *м. книж. остар.* (срхр. делокрут). Сфера на действие. *Делокругът на жените е ограничен с природен закон. И този закон не смее според духът на времето да се разпространява или скъсява.* сп. Училище.

делякам се *несв. възвр. диал.* Карам се, препирам се. *И види се, че тук да се делякат / са някои дошли. Така ще се протакат / и часове и дни, а няма нищо пак / да свършим.* Пенчо Славейков. *Викат, делякат се; върхът един / иска над други да вземе.* Пенчо Славейков.

дембèл(ин) *м. разг.* (от пер.-тур. tembel). Мързеливец, ленивец. *Българинът не се перчи като сърбина, не е хитър като гърка, не е дембел като турчина — българинът е работлив.* П. Вежинов. — *Как ще я стигнеш, като си лежал цял ден, бре дембелино! .. Десет бразди не си изкарал. . . лежал си, цял ден си се търкалял!* Г. Караславов. *Знам го аз как пази, тоз дембелин, и деня спи и нощя спи.* Й. Йовков.

дембелханè *ср. разг. ирон.* (от пер.-тур. tembelhane). Къща, дом за мързеливци. *Види се че, след 1881 г., българския народ недостатъчно осезателно е дал на тия хора да разберат, че народа не иска да му натрапват чорбаджийски дембелханети.* А. Константинов.

демèк *нареч. разг.* (тур. demek). Сиреч, тоест, значи. *Поп Стойко... Да не седи със скръстени ръце — залудо работи, залудо време не губи, казват старите. Кмета. Старите. . . демек, ти не си още от старите?* Ст. Л. Костов. — *Оня ден са допраска тука един ябанджия, софиянец, да отографира авелзамански работи, демек какво било и как са е живяло.* Н. Хайтов.

демѝрбузàн *м. диал.* (тур. demir bozan). Вид лековита билка. *Ще намериш няколко коренчета дилянка, ще вземеш малко демирбузан и малко докускънкардаш, ще ги счукаш на прах, ще ги пуснеш в четвърт литър вода, ще пиеш пет-шест дена по една ракиена чаша преди ядене и няма да ти тупа вече ни под лъжичката, ни под паничката.* Чудомир.

денèжен, -жна, -жно, *книж. остар.* (от рус. денежный). Паричен. *Склонил се и заключил с Атанарика мир с такива условия: Дунавът пак да бъде предел на готска и на римската земля. . .; обаче да се плаща Атанарику от Римското царство определената денежна помощ.* Г. Кръстевич. **денèжно** *нареч.* *Те се надеят. . . че всякой по възможности, кои с изкусното си перо, кои с влиятелното си име, един нравствено, другой денежно. . . ще му помогнат прилично.* Възрожденския печат.

дèнен, -нна, -нно, *прил. диал.* Дневен. *Денна треска наричаме един трескав вървеж млого или малко силен, който се свършва от само себе след едно трояне от двайсет и четири или трийсет и шест часа.* И. Богоров. *Още трябува да сметнем и на работниците денните плащания, които са едно умножение за народното богатство.* И. Богоров.

денèси *нареч. диал.* Тези минали дни, неотдавна. *Там седем руски офицери са погребани. Тях скоро ги погребаха, през денеси, след битката.* Й. Йовков.

денсѝзин — вж. динсиз. *Тоя денсизин не е сам!* З. Стоянов.

дèнчик — вж. денщик. *Пък майорката. . . де се е чуло и видяло, мари сестри, денчикът с пръст да ти бърка в сладкото, ачи да захароса. . . зная ги аз тях.* Ст. Л. Костов.

денщѝк *м. остар.* (рус. денщик). Ординарец, войник вестовой. — *Иди по-скоро та повикай слугата да палне свещ. И войникът тръгна. Той беше денщик на офицера.* Т. Г. Влайков. *Офицерът нищо не възрази. Той подаде ботушките на денщика, извади кожена кесия и плати.* Ст. Чилингиров.

дервенджѝя *м. остар.* (от пер.-тур. derbentçi). Човек, който пази проход. *При тях отиваха и се връщаха въоръжени пандури, мина и една малка чета дервенджии и харбалии, някои въоръжени с шишанета, а повечето с дълги железни щикове.* Й. Йовков. *С тия огньове дервенджии и харбалии обаждаха на селата да бягат, че кърджалиите идат.* Й. Йовков.

дердèр *м. диал.* Вид дива полска птица из мочурливи места; дърдавец. *Дердерите тичаха из росните ливади подир нощните зелени скакалци и издаваха своя хрипкав глас на пресекулки.* Ц. Гинчев. *Пъдпъдъците и те си показваха гласа из просата, но все на рядко и рядко; дердерите бяха прекъснали своята сипкава песен още преди един месец.* Ц. Гинчев.

дерèбей *м. разг.* (тур. derebey). Турски самовластен управник. *Срещу кого в същност ние пишем тази книга — срещу турския феодализъм ли, срещу султанската власт ли, срещу турските*

паши и деребеи по градове и села ли? Т. Павлов. *В градеца господствуваше един деребей — истински местен феодал.* Б. Митов.

деревня *ж. книж. рядко.* (рус. деревня). Село. *Да поприказваме с ваше благородие върху народните работи, както е достойно според качеството ви, което имате като депутат на нашата деревня.* Ив. Вазов.

дереджè *ср. разг.* (ар.-тур. derece). Положение, състояние, обикн. лошо. — *Как ще се съглася? Не си ли знам дереджето. От петте, които съм родила, сега само момичето остана. Другите се разпиляха като пилци.* Сл. Трънски. — *Ти знаеш ли нашето дередже? Оня ден момичето припадна над машината — посочи на свой ред Домна.* Б. Болгар.

дерзàя *несв. книж. остар.* (от рус. дерзать). Държа се смело, осмелявам се. *Той иска доброто ви, затова ви и наказва, но дерзайте: с жертвите на вашите мили братя и сестра... давно са се свършили и вашите наказания.* Ил. Блъсков.

дермàн *м. диал. остар.* (тур. derman). Мир, спокойствие. *Тога велет млади калугери: / „Не можиме нищо да сториме, / туку господ дерман да ни сторит."* Нар. песен.

дерменджилèр *диал.* Турско мн. ч. от дерменджи. *Ами я де са кавалите? Хей дерменджилер, кавали ви поръчах аз днес да приготвите, готови ли са?* Ц. Гинчев.

дерменджѝя и **дерменджѝ** *м. диал.* (от тур. değirmenci). Воденичар, мелничар. *Преди освобождението боянските воденици са били владение на софийски турци, а самите „дерменджии" са били българи.* П. Делирадев. *Синап обиколи зад воденицата и извика — гласът му отекна няколко пъти в срещните скали: Ей, дерменджи, къде си?* Л. Стоянов.

дерỳга *ж. диал.* Бразда, линия. *За туристите пък са достатъчни и „козите пътеки" или „деругите", според местната терминология.* П. Делирадев. *Право към небето се издигаха високи жълтеникави скали. По отвесните им стени се виждаха само дупки и деруги, измити от дъждове и порои.* П. Проданов

десидàсам *св. книж. остар.* (от фр. décider). Реша се, взема решение. *Сега е момента, дето трябва да десидасаш за живота си: или на онзи простак робиня, или с мене в Европата, дето ще бъдеш между цивилизованите мадами.* Д. Войников.

деспòйна *ж. книж. остар.* (гр. δέσποινα). Господарка. *И облече царят... боляри и царедворци в скъпи одежди, дари ги с дрехи от аксамит и свила, а на царицата донесе през Месембрия цял кораб накити, каквито носеше сама деспойната на Биза*нс. Н. Райнов. — *Царицата дири тайноведеца от Преслав, Теофиле: — обича го царицата отколе... — Та затова деспойната го дири.* Н. Райнов.

деспòт *м. остар.* (гр. δεσπότης). Игумен. — *Та за книгите в Костенец... Вярно, наредих да ги изгорят, макар да бяха евангелски книги. — Но защо, деспот ефенди? — нетърпеливо възкликна иконописецът.* А. Христофоров.

деспòти и **деспòтия** — вж. деспот. *Брей, че ние не целунахме ръка на деспоти!* Цв. Минков. *Нека деспотия да знае, че ще вярваме в него, ако извади момъка от тюрмата! Той има това право, зер нали седи в мезлича.* А. Христофоров.

деспòтик *м. остар.* (гр. δεσποτικός). Самовластник, деспот. *Самият цар, който правом беше деспотик, чрез един именен сговор с народа си, беше в същото време най-младия и най-справедливия измежду сичките царе на вселената!* И. Адженов (превод).

дèтел *м. диал.* Птица кълвач. *Пък то едно агне! Като мряна едро и шарено, шарено! Като детел.* Ил. Волен.

дèтишки *прил. диал.* Детски. *Но ето отзад из селото други по-страшни викове, викове женски, детишки, селото пищи.* Ил. Блъсков.

дефтèрханà *ж. остар.* (ар.-пер.-тур. defterhane). Държавна канцелария. *Станоя се почувствува неловко, като разбра, че от императорската дефтерхана вече бе дошла заповед за сменяването на Садредин бей.* А. Христофоров.

дèче *съюз. диал.* Като че ли, сякаш. *Като вол да напрягаш в една къща и за всичко да гледаш изръка, рече си просекиня! Да опустее такъв живот!* Ил. Волен. *И като се закрепеше някъде да пасе, зорлем я откъртваше добичарчето — рече тревата беше от мед.* Ил. Волен.

дèшен, -шна, -шно, *прил. диал.* Къдешен. *Но вие хубаво знаете, г. Стоянов, че работата не е в това, кой дешен е, а в началата, които ни делят.* П. К. Яворов.

дèщоси *нареч. диал.* Извънредно много, твърде много. *От неговото зло дещоси къщи почерняха, а ние да го жалим!* М. Минев.

дèя *несв. остар.* Действувам, правя, работя, върша. *Така Григор, след като преминал живота си да се бори, да дее, да дума ... можал е виком да извика: „Аз работих и надвих!* И. Богоров.

джàба *нареч. диал.* (тур. caba). Даром, безплатно. *Като пие селянина чаша ракийца или чаша винце, хитрий кръчмар му подава джаба едно шикерче, или малко ряпа усолена, за да се услади или позасоли, та да му се доще да смъркне още една чашка.* Ил. Блъсков.

джавайр *м. диал.* (ар.-тур. cevahir). Скъпоценен камък, скъпоценност. *Нанизали се ония звезди, като някои джаваири.* Мих. Георгиев.

джа̀гал *м. диал.* Смолисто вещество, което прави дъвката по-мека. *Същински пакостник! И ненавистник на всичко, що стои клекнало пред портите на културата и самодоволно дъвче джагала на тоя или оня принцип.* Пенчо Славейков.

джадѐ *ср. остар.* (ар.-тур. cadde). Шосе. *През Боровец се вие широко и бяло джаде. То иде от спокойното равнище на Искъра.* Цв. Ангелов.

джадѝя *ж. разг.* (тур. cadı). Дърта жена, вещица. — *Пено мари, Пено-о-о! . . . Де та, мари дърта джадио! . . . Какво е това, мари нощна броднице, мари самодиво проклета!* Ц. Церковски. *Майките поискаха да отидат с тях, но Халил показваше на всяка тоягата си и викаше: „Дъщеря ти искат, джадийо, ти нямаш работа там!"* Ц. Гинчев.

джаза̀ — вж. джеза. *Не виждаш ли, че на човека ще му прилошее? Сетне джазата ти ще плащаш.* Ст. Чилингиров.

джамада̀н *м. диал.* (пер.-тур. camadan). Вид сукнена дреха без ръкави, като жилетка, шарена с гайтани и сърма. *Той беше с бяла фистанела, джамадан, чепкен с кюлаф привързан с черна басма, с калци и червени каревли.* Ц. Гинчев — *Мари, Стойчо даскалът щял да стане турчин, наш Лазо му измоли червен джамадан от Асен Тъпанджията, — говореше една.* Елин Пелин.

джамакѐн *м. диал.* (пер.-тур. camekân). Витрина на магазин. *Само в единствения джамакен зад тезгяха стояха грижливо поставени няколко астраганени калпаци.* Ст. Чилингиров. 2. Съблекалня в турска баня. *По две стълби се отива в джамакеня и дрешника. В него са наредени чисто постлани кревати масички.* Ст. Чилингиров.

джама̀л *м. диал.* (тур. camal). Зидана печка. *Буля Калювица, щом съзря своя ядосан стопанин, хвана децата и ги натъпка зад тухления джамал, а със съдраната рогозка ги зави и им заповяда да не шават.* Ц. Церковски. *Тези неща разказа бригадирът Никола Ганчев, докато пазачът на парниците Йосиф Карапенчев събираше дърва да запали джамала в стаицата на градинарите.* Пресата.

джамликѐн *м. диал.* (от пер.-тур. camlık). Джамлък. *На къщата пред джамликена, / огрял на слънцето, лоза зелена / преплита грани на висок чердак.* К. Христов.

джамфѐс — вж. джанфес. *Той знаеше, че майка ми обича да се облича модно (тя носеше дуале, фесче гръцко, ален джамфес).* Ив. Вазов.

джанабѐт *прил. неизм. разг.* (пер.-тур. canabet). Проклет, зъл, опак. — *Джанабет хора имало в тоя мемлекет.* Ив. Вазов.

джангозя̀ се *несв. възвр. диал.* (от тур. cangaza). Дърля се. *В обърканата душа на бедния Балан пак просия неговата странна мечта: ще се пресели в града, хан ще отвори, а тия тук — и кмета, и всички селяни — ще ги остави да се джангозят като баби при лехуса.* А. Страшимиров.

джанда̀р(ин) *м. остар.* (пер.-тур. candar). Стражар. *Бил е джандарин две-три години; разбира от всичко, умее със всекиго да се разправи.* Т. Г. Влайков.

джан-джун, джан-джин *неизм. диал.* (от пер.-ар.-тур.). Няма джан-джин — няма жива душа, няма никой. *Върна се, да речем, вечер, па ми стане тъжно, че няма джан-джун в стаята.* В. Чертовенски.

джансъ̀з *м. диал.* (тур. cansız). Слаб, безсилен, мършав човек. *А подидаскал Мироновски, комуто викаше „джансъз", защото беше само кожа и кокали, съветваше заран рано да яде чеснов лук с луспите.* Ив. Вазов.

джанфѐз *м. остар.* (пер.-тур. canfes). Тънък копринен плат, тафта. *Бялата риза с махрама, двата елека от кадифе и джанфез.* Л. Стоянов.

джанфѐзен *прил. остар.* Който е направен от джанфез. — *Гледай, Гина Махмудката, булката на оня поразеник, пали свещ. . . Облякъл я в джанфезен малаков и в мъсър, а от три години и половина, кажи, не може да ми плати осемстотин и шейсет и един гроша пари.* Ив. Вазов. *Синя джанфезена рокля, елече от ален атлаз, пъстра божигробска престилка, сребърни пантофи.* Й. Йовков.

джа̀нъм *частица, разг.* (пер.-тур. canım). 1. Душо моя. *Бюлбюльо? — извика унесена голямата дъщеря на Рашида, Анку ханъм, на един славей, който пееше насреща ѝ — ашико, ранобуднико джанъм! ела кацни на рамото ми.* Ц. Гинчев. 2. За израз на молба или недоволство. *Аман от тия просяци! Какво искат джанъм?* Хр. Смирненски.

джара *ж. диал.* (от тур. yara и ар.-тур. ceriha). Рана. *Една баба. . . ходила да лекува от болест и от джара.* Мих. Георгиев.

джара̀н *м. диал.* Геранило, кобилица на кладенец. *Минах край махленския кладенец. . . Високият джаран ту се накланяше, ту върхът му се извисяваше и от препълнената кофа се сцеждаха капки вода.* Кр. Григоров

джафалъ̀к *м. диал.* (от ар.-тур. safalık). Шега, веселба. *Море, така се кьорлуват с мене, та мигър съм съсекъл някого. Джафалък правя, та инак и аз съм човек, и аз съм с хората.* Ст. Ц. Даскалов.

джебѐ[1] *ср.* — вж. джубе. *Баба Кита. (Скача, подвира сито под джебе и се засиля навън).* Ц. Церковски.

джебѐ[2] *ср. диал.* (от тур.). Вид конски ход. *Конят на дяда попа вървеше един равен и бърз ход, нещо като между джебе и дели-раван.* Мих. Георгиев.

джебѐлник и джебѐнлик *м. диал.* (от тур. cebel). Козиняв чувал. *Колата са препълнени с жито, пристегнато в козяните джебелници, зад нас е хвърлен по чувал със слама, ние поемаме юздите, охранените коне бодро поемат пътя.* Й. Йовков. *Там керванджиите спираха колите си, когато тръгнеха да карат жито с джебенлици за пристанищния град.* А. Каралийчев.

джебкѐн — вж. джепкен. *Другият помак бе висок. . . с дълги джебкени на плещите и с къса карабинка на ръка.* А. Страшимиров.

джѐбър *м. диал.* Чебър, вид каче. *Дойде, да речем, в кафенето, поздрави, кихне, — всички започват да кихат след него. Всички — до момчето, което измива в джебъра кафеяните чашки.* Ст. Чилингиров.

джевàп *м. диал.* (ар.-тур. cevap). Давам джевап. 1. Отговарям. *Баба Вачовица заведе ханьмата в крайната стая и като я прегледа и ѝ даде наставление да се не цери — тя искаше да си мята детето — каза ѝ, че ако направи нещо, тя си е излязла от греха и няма да дава джевап пред господа за душата на детето.* Ц. Гинчев. 2. Излизам насреща, не падам по-долу. *Също сипеха похвали и за Доча Войновски, че бил таман човек за кмет, че бил отворен, че могъл и на царя джевап да даде.* Т. Г. Влайков.

джеврѐ *ср. диал.* (тур. çevre). Кърпа, обикновено с извезани краища. *Изпотените и уморени аги отстъпиха малко настрана и извадиха своите бели джеврета да си трият потните чела.* З. Стоянов. *Мюфтията помисли малко и, като си отри челото с бялото джевре, каза: „Да посвирят“.* Ц. Гинчев.

джезà *ж. остар.* (ар.-тур. ceza). Глоба. *На втория ден приклопиха Сербезина в затвора, стоя три дни, даде една лира джеза и пет лири рушвет и го пуснаха.* Мих. Георгиев. *Е, защо ни викат? — Реши се да платите десет гроша джеза.* Д. Талев.

джезаджѝя *м. диал. остар.* (ар.-тур.). Инспектор по ангарията. *И нима джезаджията нямаше да го издири и да нареди да го пребият от бой, а сетне да го върне обратно в горите?* А. Христофоров.

джезàир *м. остар.* (ар.-тур. Cezayir, Алжир). Родина. *Ние не се гордеем със земята си, ние не можем да обичаме истински, съзнателно, страсно България. . . , както бедуинът своя джезаир, както орелът своите планини.* Ив. Вазов.

джелѐп(ин) *м. остар.* (ар.-тур. celep). Закупвач на добитък за клане. *Срещу това дарение копривщенските джелепи имали право на безплатна зимна паша за стадата си по султанските мери край Беломорието.* П. Теофилов. *Терзия и папукчия требува да работят за него, а пък тям трябува да работят други, така напр. папукчият трябува да земе от щавача изработена кожа, а щавачът да я земе от касапина, а пък той от браничара (джелепина).* Летоструй.

джелеплѝк *м. остар.* (ар.-тур. celeplik). Работа на джелепин. *Баща ми се занимаваше с джелеплик, т. е. купуваше овни, изпроваждаше ги в Цариград и продаваше ги на касапете.* Л. Каравелов.

джелѐпски *прил. остар.* Който се отнася до джелепин. *Големият двор на тая джелепска къща беше пълен с жени, които лееха куршуми.* З. Стоянов.

джемадàн — вж. джамадан. *По него време, защото джемаданите ни бяха продадени, купихме си ризи и дрехи и съблякохме си затворническите дрехи.* С. Пелико (превод).

джендѐм *м. остар.* (от ар.-тур. cehennem). Пъкъл, ад. *Иди къде сакаш, / на връх планините / иди в меаните / иди у джендемо / ако ти е воля.* Елин Пелин. *В джендема да идат, кяфирите му, отговори сърдито беят. Пропъди ги!* Ц. Гинчев.

дженжефѝл *м. остар.* (от санскр.). 1. Ароматен корен от южно растение за подправка. *Молукските (острови) дават произведения ароматически, като: индийски орех, канела, пипер, дженжефил и други.* Ив. Момчилов. 2. Изобщо подправка. *Баба хаджийка бе приготвила, лично за себе си, по беловска рецепта, светиниколски шаран с разни дженжефили — карамфили и чукани орехи, и го бе оставила за утрешния ден.* Ст. Заимов.

джепанѐ *ср. нар. остар.* (ар.-пер.-тур. cepane). Бойни припаси, муниции. — *Да се затворим в манастира и да се браним — продължи той, — кулите имат мазгали, а у дяда игумена има джепане за цяла войска.* Ив. Вазов.

джепкѐн *м. остар.* (тур. cepken). 1. Вид къса мъжка горна дреха. *Дяковски с турския си джепкен, с гаджалските си потури, мешинения си селяхлък изглеждаше на турски кеседжия.* Ст. Заимов. 2. Ръкав на такава дреха, който може и да не се облича. *Другият помак бе висок. . . с дълги джебкени на плещите и с къса карабинка на ръка.* А. Страшимиров.

джерàх(ин) *м. остар.* (ар.-тур. cerrah). Народен хирург. *И ти си се поправил. Да не си бил при Халила, джераха?* Й. Йовков. *Джерахинът беше облечен обикновено.* Ц. Гинчев.

джерàхски *прил. остар.* Хирургически. *„Аз толкова куршума съм извадил от човешко месо, колкото косми нямате по тялото си: ще се рани някой от вас и ще целувате коляното на Имамоглу — ще пищите под джерахските клещи!* Ц. Гинчев. *Джерахинът беше облечен обикновено и на пояса му се видеше една кутия със сребърни джерахски инструменти.* Ц. Гинчев.

джеремѐ и джиримѐ *ср. диал.* (ар.-тур. cereme). 1. Глоба. *Който престъпи тоя закон, наказва се с тежко джереме.* Летоструй. 2. Нежелани разноски. *Покупката на книги, на хартии, на пера и прочее училищни измислици са за родителите едно такова джириме, което той дава на сила от немай-къде и твърде рядко.* сп. Читалище.

джесаретлѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. cesaretli). Храбър, юначен. *Да бъдеш пияница — не е голям джесаретлък, макар че пияниците са най-джесаретлиите хора.* Мих. Георгиев.

джесаретлъ̀к *м. диал.* (ар.-тур. cesaretlik). Храброст, юначество. *Да бъдеш пияница — не е голям джесаретлък, макар че пияниците са най-джесаретлиите хора.* Мих. Георгиев.

джеферлѝя *прил. неизм. диал.* (от тур.). Епитет на пушка. *Басът им беше за цял тъкъм обръжение: пушка джеферлия, два гюмюш-тепелии пищова със сребърна харбия.* Ц. Гинчев.

дживаѝр — вж. джаваир. — *Задигна ли всичките пари? — Още и всички дживаири. Всичко съм заключил тамо вътре.* П. Р. Славейков.

джигѐр *м. нар.* (пер.-тур. ciğer). Дроб. *От дясно и ляво ще видиш най-различни неща.. . Сладък печен джигер! — Шекерлии круши! — Хей ябълки, ето ябълки!* Св. Миларов.

джѝгла ж. *диал.* Жегла. *В предната кола, на която на една от джиглите висеше вързана селска рута, свиреше гайда.* Ил. Блъсков.

джѝгра *ж. диал.* (от тур. cığra). Бодлив храст, трън. *Злочестния, злокобния преврат, злоупотребените пълномощия са зъл трън, черна джигра в пътят на присъединението!* П. Р. Славейков.

джиздà̀н — вж. джуздан. *Дай ми джиздана с книжката — обърна се той към старата.* Й. Йовков.

джѝлит — вж. джирит. *Възсяда буйний си жребец и сам разтревожен и разпален препуска конят си на кушия; игра на джилит.* Ст. Ботьов.

джимбѝз *м. диал.* (тур. cımbız). Тоягас железен шип на края. *С джимбиз да търсиш, месо не мож хвана.* Нар. пословица.

джин *м. остар.* (ар.-тур. cin). Дух, безплътно същество. *Ако не си клал, сега ще колиш. Зер вие само кондили можете да държите и с джинове да имате работа, като нашите дервиши.* Ем. Станев

джингъртѝи *мн. диал.* (от тур. cıngar). Домашни медни съдове. *Един от слугарите, който са зве петлар, поема тия джингъртии, и с дрезгав глас от пиянство, едно по едно издига ги нагоре и вика: „Това от бащата“.* Ил. Блъсков

джинджѝя *м. остар.* (от ар.-тур. cin). Зъл дух. *Сомнамбулизмът се дължи на разни дяволетини, живи и здрави, сладки и медени, джинджии, които отвеждат заспалите хора край някоя пропаст.* Ив. Хаджийски.

джинс *м. нар.* (ар.-тур. cins). Род, коляно, порода. — *Да го е слушала. да не я пъди: той взел още една, а тя нали е чузд джинс, не щяла ханъмата друга жена.* Ц. Гинчев. *Давала е, сирота, по две, па и по три яйца за едно, само и само да си изварти кокошки и патици от хубав джинс.* Мих. Георгиев.

джирà̀ф — вж. джерах. *На реката той вижда една жена . . . и я пита не знае ли някои „джирафи или хекимджии.“ Тя му казва, че самата е такава, и се наема да го излекува.* Нар. приказка.

джирà̀х(ин) — вж. джерах. *Джирахинът отседна близо до болния. . . Я бе, ярлъ пехливан, дай да ти видя раните, каза на Ивана и се приближи към крака му.* Ц. Гинчев.

джирà̀хски — вж. джерахски. *Да е счупено, да е пръснат кокалът, ще го направя, но тука месото съдрано — цялото прасе и свирката — на сол, както казваш; това е джирахска работа.* Ц. Гинчев.

джирѝт *м.диал.* (тур. cirit). Стрела. *Догде се вършеше това, първият, белият сокол пак се дигна и се спусна като джирит направо в половината орляк, който се беше отделил от целия и се виеше отвъд Янтра къде Слепите-уруци.* Ц. Гинчев.

джѝтна се *св. възвр. диал.* Втурна се, спусна се. — *Казах му — не влизай, бре момче, ама чува ли? Като стрела се джитна право в стаята.* Цв. Минков.

джоглѝна *ж. диал.* Могила. *Но не само планинските места, но и вълнистата повърхност, която има джоглини, като напр. Дунавска България, на земята има голямо влияние на климатът.* в. Знание.

джомолѝ *несв. диал.* Говоря неясно, мърморя. *Рою пак си влезе вътре. Той застана безсмислено между сивите празни маси. . поклащаше се пиянски назад-напред, джомолеше нещо несвързано с устата си.* Ил. Волен. *И негли в дъното на вечността / се чуваше, как джомоли оратора, / как в тая сънна, обща пустота / той хвърля словесата си на вятъра.* Хр. Радевски.

джòнгали *мн. разг.* (от циг.) Дълги кокалести крака. *С баджеци (крачули) разкопчани, под които се съгледват на полвина косматите му циглави джонгали, на полвина черно-дебели чорапи.* Ил. Блъсков.

джòнгол *м. диал.* Бабишкер, дрътляк. *Злата. Защо да не стъпва? Той е като брат с Димитракито ни. Х. Коста (който я махва с ръката си). Гиди джонгол! Туй се под твойта глава й.* Д. Войников.

джòнка *ж. диал.* Човка, клюн. *Кокошката, патката и лястовицата са птици, защото са пернати и имат по два крака, по две крила и един клюв (гага, джонка).* П. Р. Славейков.

джубè *ср. остар.* (ар.-тур. cübbe). Дълга горна дреха от сукно, обикновено подплатена с кожа. *Шешми бей беше облечен както се носеха в онова време мюфтиите, с дълго джубе от тъмнозелено липицко сукно.* Ц. Гинчев. *Той е бил бая търговец, носел суннени калци, сукнена салтамарка, наметнат с джубе, подплатено със скъпи кожи.* Ил. Блъсков.

джувàп — вж. джевап. *Какъв джувап ще даваме на нашите аги и бейове.* Д. Талев. *Тя и на царя джувап дава.* Й. Йовков.

джуглѝнка *ж. диал.* Могилка, купчина пръст. *Един малък празник взема тя, та разкопава джуглинката, що е отстрани в двора... полива я с вода и забърква калта с малко плява.* Т. Г. Влайков.

джуздàн и **джюздàн** *м. диал.* (пер.-тур. cüzdan). Чанта за книжа, портфейл. — *Сега пък млада* [кобила] *да търся — продума като на себе си той, като подреждаше банкнотите в джюздана си.* Ил. Волен. *Господин Шарлатанов... извади един натъпкан джуздан... извади една омазана столевова банктота и джентълменски я подаде.* Хр. Радевски.

джỳка *ж. разг.* Устна. *Сигурно този нов богаташ се усмихва със синитe си дебели джуки не само защото се чувствува щастлив и силен, но и защото иска да блесне златото в устата му.* Г. Караславов.

джумбỳш, джумбюш и **джумбѝш** *м. разг.* (тур. cümbüş). Веселба, развлечение, веселие. *Тако си е Тако: за гуляй, за веселбица, за джумбуш, за свирки — душата си дава.* Пелин Велков. *Неговите шеги и джумбюше нямаха край и изказ.* Т. Г. Влайков. *Ханъмите, които до това време правеха различни джумбиши... се наредиха при източните прозорци.* Ц. Гинчев.

джумбюшлѝя *прил. разг.* (тур. cümbüslü). Весел, забавен. *Той беше си всякога весел, кефлия и джумбюшлия, а на сватбата пък така се бе отпуснал и развеселил, дето повече не може да бъде.* Т. Г. Влайков.

джумбюшчѝя *м. разг.* Веселяк, който прави джумбуши. *Сватбата бива весела, ако има весели и джумбюшчии хора.* сп. Лиляка.

джумфỳр *м. диал.* (ар.-тур. cumhur). Буна, размирица, въстание. *И когато ний напъвахме всички сили раята си да възродим и просветим, вий ставате маша на людските да дигате джумфур срещу нас.* П. Ю. Тодоров. *Джумфур! Еснафите дигнали джумфур! Михал доде да каже — тръгнали насам.* П. Ю. Тодоров.

джумхỳр *м. остар.* (ар.-тур. cumhur). Народ, навалица. *Ще видим сега ти казанджия ли ще ставаш, или джумхур ще събираш в казанджийските дюгени.* П. Р. Славейков.

джỳна *ж. разг.* Устна. *Клетий търговец си позахапе долнята джуна, позамисли са и стане, та си иде.* Ил. Блъсков.

джуржѝна *ж. диал.* (от тур. curcuna). Подигравка, предмет на подигравка. *Съседките ми, каквито са присмивулки, ще ме вземат на джуржина, и как ще се покажа пред тях.* Ил. Блъсков

джуржỳна *ж. диал.* (тур. curcuna). 1. Врява, неразбория. *Каймакаминът стана, взе шапката си под мишница и тъпър-тъпър — отиде. Стана цяла джурджуна.* П. Росен. 2. Подигравка, смях. *Но нямаше що да се прави. Много-малко, трябваше да направят митинга си, ако не искат да станат за джурджуна на противниците си.* Ив. Вазов.

джỳркав *прил.* Който не вижда добре, мижав. *Лицето му почерняло, брадата му сива, а очите му загорели та едвам вижда, — джуркав е, при това луд.* Св. Миларов.

джỳркан *прил. нар.* Стрит, смачкан на каша. *Сега да има джуркан боб! Знаеш ли как се лъзга ракията след него*! Ст. Ц. Даскалов.

дзвèкам *несв.*, **дзвèкна** *св диал.* 1. Звънкам, дрънкам. *Турски пищоле ишлеме бяха втъкнати в пояса, а саблята дзвекаше по краката.* Н. Бончев. *Па като се хване на хорото на челото, па подскокне да му дзвекнат три реда верижници на бедра.* Елин Пелин. 2. Удрям силно, цапвам. *Що бе хубавец, що бе левент Кито, като извил оная снага, като откроил ония плещи, а ръцете му — на-а да завърти, да те дзвекне веднаж, това ти е*! Елин Пелин.

дзвѝзка *ж. нар.* Двегодишна овца. *Вълчицата, коя! Забрави ли ланските й пакости? Три овце ти отмъкна. А вчера посред бял ден нападна най-добрата ми дзвизка.* Г. Райчев.

дзѝври *мн. диал.* Вълнени гащи. *Натрупали бяха те и продаваха килими, ямболии, веленца, плетени вълнени фанели и дзиври, чорапи, платна.* Д. Талев.

дзидѝна *ж. диал.* Развалина от зидана сграда. *Селата са тие: ... Рударе, — има две стари кули, много дзидини, с много турци.* Е. Каранов.

дзингѝя *ж. остар.* (от тур. üzengi). Стреме. *Неговото седло беше старо, сърмено — от младите му години, с висок каш и пеш, с турски ишлеме дзингии.* Ц. Гинчев.

дзѝпам *несв.*, **дзѝпна** *св. диал.* Ритам, удрям с крак. *Тръгна чичо Дяко от село Жабовряк, из панаира конче да продава... а то, като всяко младо... извие се встрани, па дзипне едно чифте и пак се оправи.* Чудомир.

дзу̀рладжия *м.* — вж. зурнаджия. *Да пратиш да повикат от Слепите уруци дзурладжиите и тъпанарите.* Ц. Гинчев. *Всички дзурладжии и тъпанджии от циганската махала дружно удариха в училищния двор.* Елин Пелин.

дибидю̀с *нареч. диал.* (тур. dibidü?). Съвсем, напълно. — *Хубаво, даскале! Такова ли учение учиш копелациите тука? — извика той. — Нашето училище цяло да пропадне дибидюс, ако се не поправи.* Ив. Вазов. — *Каква ти камилавка! Нали ви рекох — с гола глава, дибидюс гола, като щавена кожа гола.* А. Христофоров.

дива̀дло *ср. книж. рядко.* (чеш. divadlo). Театър. *Едно време в разни пражки народни дивадла е поставяно на сцената Иванку.* Пенчо Славейков.

дива̀н *м. ист.* (пер.-тур. divan). Висш държавен съвет в Персия, Турция и др. *Войната се продължи и Селим поиска сам да предводителствува войските си; Диванът му го възпря поради религиозни причини.* С. С. Бобчев.

диванелѝк *м. диал.* (пер.-тур. divanelik). Дивотия, глупост. *А ние да роптаем против този нрав и да отиваме дотам да насъскваме нашето... мирно и покорно население против царските власти.. е глупост и диванелик.* С. Заимов.

дива̀нхана̀ *ж. диал.* (пер.-тур. divanhane). Хол, широк коридор, трем. *Когато архидяконът допиваше кафето си в одаята на главния писар, свързана чрез обща врата с просторната диванхана на Садредин бей, гласът на митрополита отчетливо долиташе до ушите му.* А. Христофоров.

дива̀н-чепра̀з *нареч. нар.* (от пер.-тур). Прав, с ръце, скръстени на пояса или на престилката, готов за услуга. — *Веч трапезата раздигат, / гости чакат Цена / да се яви с бял презръчник / и с вода студена / да им стои „диван-чепраз“, / да им шъта тука.* Ив. Вазов. *Кръстнику е малък господ, казват те. По сватбата: слугари, моми, булки, зълви, девери, петлари ще му стоят диван чепраз.* Ил. Блъсков.

дѝвек *м. диал.* Качамак. *Пътниците, като се запряха всред полето, избираха си легловище, кладяха огън и туряха на него котел, да си варят дивек.* Н. Бончев.

дивѝт *м. остар.* (тур. divit). Металическа кутийка за пера с мастилница на края. *На малкия му пъстър пояс се белееше един голям сребърен дивит и една малка кама с филдишено черене.* Ц. Гинчев. *В пояса си носеше забоден дивит и чернокоресто ножче.* Мих. Георгиев.

дига̀н *м. диал.* Тиган. *На дирека, където дядо Габю окачаше някога косата, висеше черното менче. До огнището — саджака с дигана. В ъгъла до решетото — гърнето.* М. Яворски.

дизгѝни *мн. нар.* (тур. dizgin). Дълги ремъци на юзда, с които се управляват коне. *Някакъв стар кочияш се беше свил на капрата и напразно дърпаше дизгините. Конете летяха право към дървения кей, зад който се вълнуваше морето.* П. Стъпов.

дизѝя *м. диал.* (от тур. dizi). Низа, наниз. *В миг той присегна към една дизия чушки, окачена пред бакалницата.* Ст. Чилингиров.

дика̀т *м. диал.* (ар.-тур. dikkat). Внимание, предпазливост, бдителност. *Той се огледа бързо и продължи: — Ще влезем вътре само аз и Кючук Кадри, а вие тримата ще стоите на вратите и няма да пускате никого ни да влезе, ни да излезе, но така, с дикат, уж сте купувачи.* Д. Талев.

дикѐл *м. диал.* (гр. δικέλλα). Копачка с два зъба. — *А, даскале! — подвикна весело един млад момък на Бориса Глаушев, който с всички сили блъскаше в твърдата почва един тежък дикел с два зъба.* Д. Талев. *Излязоха по Надолец и Разполе и всички други мъже, които нямахи оръжие... надонесоха мотики, дикели и всякакви копачки... та всички започнаха да копаят окопи, да издигат стени от камъни.* Д. Талев.

дикиджѝйски *прил. диал.* (от тур.). Обущарски. *За известно време настъпва мълчание в дикиджийската чаршия. Устата на всички са захапали краищата на засуканите конци.* Ст. Чилингиров.

дикиджѝя *м. диал.* (тур. dikişçi). Обущар, който шие емении. *Тая залисаност откъсна хаджи Пеня от хората и, когато един съботен ден той разпусна калфите и се приготви да излезе, в дюгена му влязоха шест души стари дикиджии.* Д. Немиров. *Той си беше пазарил калфи дикиджии и смяташе да не отваря, докато не ги изучи да набиват клечки.* Д. Немиров.

дикѝс *м. диал.* (тур. dikiz). Покъщнина. *Види се баща ми не мислил отрано да се жени тъй скоро и нищо нямал приготвено, ни къщя, ни дикис, ни сирмия, ни пари за сватба.* П. Р. Славейков.

дикѝсвам *несв.*, **дикѝсам** *св. диал.* (от гр. δίκη). Дарявам, подарявам. *Трогната от хубавите новини, на раздяла Койка му каза да изпрати привечер циганката си в къщи, за да я дикиса с брашно и с малко дръвца.* Ил. Волен. *Душата ѝ още от моминство търсеше празника. Тогава се обличаше с нови дрехи. Циганките дикисваше по-богато, лоша дума и на добитъка не казваше, пазеше се и от греховна мисъл.* М. Яворски.

дилбѐр *прил. неизм. нар.* (пер.-тур. dilber). Хубав, пленителен. *Ще дойда, либе, ще дойда / на ваша дилбер седянка.* Нар. песен. *Такова дилбер копиле, макар и гяурин, грехота е да го заколиш.* З. Стоянов.

дилинджѝя *м. диал.* (тур. dilinci). Просяк. *Ще ви водим кьоравн на Търново и ще просите край джамиите като слепите дилинджии.* Ц. Гинчев.

дилк *м. диал.* (от тур.). Позволение, кураж, смелост. *Изпотрепал е сиромасите. . . — Какво ще му сториш, когато ламята му дава дилк. . . Знам аз, ама. . . „не е жабата. . . ами орелът отгоре. . .“* Ц. Гинчев.

димѝя *ж. диал.* (тур. dimi). Домашен четворен вълнен плат за горни мъжки дрехи. *И тя и чичо Глигор тъчат сега дебели едни, възчерни димии — наричиха ги тях аби.* Т. Г. Влайков.

дѝмник *м. диал.* Комин. *Една дупка, оставена на покрива, служи в същото време и за димник, и за врата.* С. С. Бобчев. *Някои слабоумни люде срамуват се за рода си... Такива скопосници ни докарват на ум приказката за един чистач, който откак се обогатил с чистене комини, съградил си къща без димник от срам за първия му занаят.* Й. Груев.

дѝмнина *ж. остар.* Данък, събиран някога от всяка къща, от всеки комин. *А на мене само петдесет златици — димнината. Толкова дан се пада на комините, които пушат в Ряховец.* А. Каралийчев.

дѝнислям *м. остар.* (ар.-тур. din islâm). Мохамеданин. *Мидхат паша строго запретил на „динислямите“ да наричат българите „гяури“.* Л. Каравелов.

динсѝз(ин) *м. остар.* (ар.-тур. dinsiz). Безверник. — *Мустафа-ага, пѝлякът, — той бил проклет турчин — още в турско време, с тояга ги е накарал да си сградят черковата, гдето я виждаш. Царят не ще динсизи! рекъл.* Ив. Вазов. *Че най-после като ни зачесна с топовете тоя динсизин, че на сто надали остана по един жив!* Ц. Гинчев.

динсѝз-имансъ̀з *м. диал.* (тур. dinsiz imansız). Жесток безбожник. *А пък нашите са динсиз-имансъз. . . У него милост няма. . . Който от турците ни падне в ръка, дерат го жив . . .* Ц. Гинчев.

дип *нареч. нар.* (тур. dip). Твърде, много, съвсем. *Той усещаше как с всеки нов ден силите го напущат. Дип не му се ходеше вече, а не му се и ядеше.* Г. Караславов. — *Защо ти са пари? — поучуди се Лена. — Драгой не ти ли е платил? — Драгойко ли? Той Драгойко ми даде малко, ама мене сега ми трябват още. Драгойко е добър човек... С него ще се разберем, дип пък ако нямаш на ръка.* В. Ченков. **дип че** *съюз.* Благодарение, добре че. — *Дип че те познах кой си, а то иначе щеше да изядеш куршума.* П. Вежинов.

дѝплуз *м. диал.* (гр. διπλοῦς). Място в къща, в което се държат надиплени постелки и дрехи; възтреб, дрешник. *Пролетес майка всички губерчета и постилки в диплуза държеше — сякаш за в диплуза да стоят са тъкани.* П. Ю. Тодоров. *Откога съм те в люлка залюляла, оттогава съм затичала да ти събирам прикя. В горницата два диплуза са натрупани, не мога да ги стигам вече.* П. Ю. Тодоров.

дипчѝк *м. остар.* (тур. dipçik). Приклад на пушка. *Бяха обърнали дипчиците на пушките си и удряха немилостиво де кого завърнат.* К. Величков. — *Кон ли го е ритнал. . — Не, каймакам ефенди! Исмаил, синът на Тургут бей, го халосал с дипчика на пушката.* А. Христофоров.

дирлѝк *м. диал.* (тур. dirlik). Живот, разбирателство, съжителство. *Тебе Ганка като не те люби, хубаво, ще я откраднеш, ще я повлечеш, ами сетне какъв дирлик ще има в къщата ви и помежду ви?* Ил. Блъсков. *За един такъв дрипльо като Косерката не бива цял еснаф да си разваля „дирликя“.* Ст. Чилингиров.

дирма̀н — вж. дерман. *Отидох аз на аскер. . . дойдох си чак подир десет години, а той вече се сгърбил. . . парите изхарчил, няма вече дирман.* Ц. Гинчев.

дирỳга *ж. диал.* Бразда, линия, следа. *Шосето, набраздено със засъхнали диругu, лази няколко време из падина.* Ив. Вазов. *Шейната се плъзва меко, разравя пухкавия пласт и след нея остава две успоредни диругu.* Г. Краев.

дѝскос *м. църк.* (гр. δίσκος). Метално блюдо, в което държат нафората при богослужение. *Тогава дяконът кръстообразно слага ръцете си, взема дискоса и потира, подига ги на високо, изобразява кръст.* З. Петров и др.

дистàчка *ж. диал.* Съд, който се пълни с жито и се оставя до мъртвец, за да се поставят в него запалените свещи. *В дистачката с жито запалиха няколко свещи и до главата и краката пуснаха стръкчета босилек.* М. Яворски.

дистѝнктен, -тна, -тно, *прил. книж. остар.* (от фр. distinct). Ясен, отличителен. *Едно пълно освобождение от себе си с най-дистинктно съзнание на безбройни изтоми и трепети чак до пръстите на нозете; . . Такава е вътрешната работа, състоянието и настроението на Нитчева дух, когато е творил своя Заратустра.* Пенчо Славейков.

диу̀мври *мн. книж. остар.* (лат. diumviri). Двама управници в древния Рим. *Другите по-важни здания на форума са били: храмът на Август. . . базиликата, дето диумврите са раздавали правосъдие.* К. Величков.

дѝфан *м. диал.* (гр. δίφανα). Голяма мрежа за ловене на едра риба. *Брьшлянските рибари с едно хвърляне на дифана са налавяли стотици килограми.* С. Северняк.

дихà *ж. диал.* Същество, нещо живо. *Руска върви: жива диха / не види, не среща. / Де отива? Не разбира. / Де ще спре? Не знае.* Ив. Вазов. *Нямаше жива диха.* Ив. Вазов.

дишлò *ср. диал.* (от нем.). Дърво на предната част на кола, между двата коня. *Като наближих до талигата и видях увързано с въже счупено дишло, запитах бае Гета дали ще изтрае по пътя.* Мих. Георгиев.

дѝш-хакъ̀ *м. истор.* (тур.-ар. diş hakkı). Пари, които плащали българите на угощаваните от тях турци. *Не знам другите граждани как ще разтълкуват тази сума от 2154 лева, но за мене това си е грабеж. . . И нямам намерение да се явявам и да плащам телефонен „диш-хакъ"*. Г. Караславов.

длàбка *ж. диал.* Трапчинка, ямка. *Майка му отся брашното и тъкмо направи длабка за содата, той току изтропа на прага.* Ст. Ц. Даскалов. *Те* [биволиците] *се нахвърляха на крупичката, шумно я лижеха, издълбаваха в нея длабки.* Ил. Волен.

длàка *ж. диал.* Външен вид, изглед. *Хване ли те веднъж жълтеницата или охтиката, и да се излекуваш, промениш длаката.* Кр. Григоров.

днѐвница *ж. рядко.* Звезда зорница. *Но дневницата, като горделива за хубостта си, бори се още самичка със зората.* Д. Войников.

доброхòтен, -тна, -тно, *прил. книж. остар.* (рус. доброхотный). Доброжелателен, доброволен. *Но само от една проста к ближнему евангелска любов побуждаеми, и школа в Габрово с доброхотно свое иждивение воздвигнаха.* Р. Попович. **доброхòтно** *нареч. Той махна доброхотно с ръката си и аз седнах на един прекрасен фотейл.* Св. Миларов.

доброчѐст и **доброчѐстен**, -тна, -тно, *прил. нар.* Честит, щастлив. *Всичките около тебе народи се наслаждават от доброчест живот във всяко едно отношение.* З. Стоянов. *Послушай ме, Ивайло, не пропадай за мене. Ти ще бъдеш доброчестен, може би и повече от оная, която ще ме замести.* Ив. Вазов.

доброчѐстие *ср. нар.* Благополучие, щастие. *Ех, то нейния живот какъвто бе, със сичките му мъки и горчивини и със сичките му радости и доброчестия, та е само за приказ.* Т. Г. Влайков. *Литература и общественост служат на една върховна цел: постигане на свобода и доброчестие за народа.* Ив. Богданов.

доброчестинà *ж. нар.* Благополучие, щастие. *Ще настъпи времето на тих и общ труд за всенародна доброчестина, за всенародно благоденствие!* А. Страшимиров.

довезà *св. диал.* Докарам, довозя. *Клеос и Битон впрегнаха се в колесницата и довезли майка си до храма.* Н. Михайловски. *Добро ли е времето, то всичко отива през гроздобер и лесно и весело; лошо ли е. . . то там мъжете да мислят как щат прибра и довези гроздето си.* Ил. Блъсков.

довлѐт — вж. девлет. *Ние денонощно се молим на бога за нашия султан, хиляди години да доживее, и за целия турски довлет, и за тебе, войводо!* Д. Талев.

довòлен, -лна, -лно, *прил. . . .остар.* Достатъчен. *По програмите на нашите девически училища на ръкоделието е отстъпено доволно място.* Ив. Вазов.

довòлствувам *несв. книж. остар.* (рус. довольствовать). Задоволявам. *Баща ми и братя мои се заимаха со своя работа; те си имаха ладия своя, рибната ловитба доволствуваше всинца ни.* С. Радулов. **довòлствувам се** *възвр. Като не се доволствували с разграбването на Тракия и Македония, те* [славяните] *тоз път се вмъкнали в собствена Гърция.* Т. Шишков.

доволѝ се *несв. възвр. книж. остар.* Задоволявам се. *Още по-лошо в това отношение става обикновено в занаятчийниците и по фабриките. Там дори и такова късо разстояние от време за почивка се не дава на човеческата машина, която трябува да се доволи за това нещо (обед) с няколко минути.* Д. Фингов.

до вторòм *нареч. книж. остар.* Допълнително, по-нататък. *Излязла е част от Илиадата на Омир, преведена от г. Филипа Велиев. Ний до втором ще се позанимаем с тая книга.* Ив. Вазов.

довършѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* С който се завършва нещо; окончателен. *Той с удвоено прилежание пристъпил към довършителното си образование.* Н. Михайловски.

догадàтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (от рус. догадаться). Предполагаем, свързан с догатка. *След тия здрави, логически и основателни изобличения на Дегиневите и Клапротовите догадателни предположения, че уните живели отначало във внатрената Азия на север от Кина. . . всеки. . . ще се увери, че тия догатки и предположения тряба да се напустят и отхвърлят като съвсем недоказани.* Г. Кръстевич.

догадѝя *св. остар.* Досетя се, догадя се. *Оставям ви да догадайте сами какво е било това средство.* П. Кисимов.

догàдна *св. диал.* Досетя се, предположа. *Ловците се завърнали, видели листовете размърдани, догаднали, че тамо ще има някое животно да се крие, померили със стрелите и ударили сърната.* П. Р. Славейков.

догàн *м. диал.* (тур. doğan). Вид сокол. *А там далече, де страшната пирамида от оглозгани черепи влечеше на кървава стръв врани, псета и догани — беловлас бард повличаше бяла мантия.* Н. Райнов. *Едни викаха орли са, други — догани, трети — диви гъски, жерави, някои се препираха и на шега викаха даже, че са овце.* Ц. Гинчев.

доганджѝя *м. истор.* (тур. doğancı). Лице, което обучава и се грижи за соколи за лов; соколар. *Рипна белият хат на султана, от рамото му хвъркна сокола му и се устреми подир гургурицата. Доганджиите нададоха ловджийските си викове и препуснаха конете си.* Й. Йовков.

дога̀ням *несв. диал.* Намирисвам. *Но къщи сме седем / подигнали, сестро, туй лято; / на пръст аз доганям, че ред ми се падна / самси да прехвърлям земята.* Пенчо Славейков. *На цветята в тия картини рядко трепти роса, техният дъх доганя на книга.* Пенчо Славейков.

договѐда *ж. диал.* Досещане, догаждане. *Или така ми се на мене само стори, / или... — тез слова / съм чувал? А Белин усмихнат го спогледа / и смигна: „Туй не е неправа договеда: / туй не е негово. Тук има пръст Младен.* Пенчо Славейков.

договѐдя се *св. възвр. диал.* Досетя се, угадя. *Не така скоро, не веднъж, можах да се договедя що значи сичко това.* З. Стоянов. *Та не му ли иде нему на пипето, че тая работа е досущ натъкмена и всеки по-отракан човек ще се договеди накъде бие.* Б. Обретенов.

догодя̀ *св. диал.* Разбера, досетя се. *— Вчера, ефенди, като се приближихме до Котел, ти поръча на войската си да не вика... а никой не те послуша... Котленци догодиха и се защитиха.* В. Друмев.

догодя̀ се *св. възвр. диал.* Случа се. *Ако се догоди някое нещастие на някой честен человек, цял свят бива наскърбен.* Кр. Пишурка.

дограмаджѝя *м. диал.* (тур. doğramacı). Дърводелец. *Тя беше с много и от разен стил мебели, които аз после в живота добре опознах. Те били работени от самия ми чича, когато той е бил дограмаджия в града.* А. Страшимиров.

дода̀вка *ж. остар.* Добавка. *Като додавка на втората причина за разпространение пиянството от черпене в пияните дружества от многото други иде и онова черпене, което става по дома в празнични дни.* Хр. Г. Данов.

дода̀тък *м. остар.* Добавка. *Человекът има силата и величината; приятностите и хубостта са додатък на другия род.* Д. Войников.

додѐен, -ейна, -ейно, *прил. рядко.* Който додява, досаден. *Фотиновото Любословие, далеч от да бъде монотонно и додейно, както мнозина си въобразяват, без по-отблизо да са го изучили, е едно от най-пъстрите по своето съдържание списание.* Ив. Д. Шишманов.

додража̀ва ми *несв.,* **додражѐе ми** *св. диал.* Става ми драго, домилява ми. *Йонко се усмихне, додражава му, като че с перце са го погалили.* Ц. Церковски. *Като видя детето, че е оздравяло, додража ѝ и зе да се смее.* Т. Г. Влайков.

до̀жди *несв. диал.* Вали дъжд. *В някои години, когато летният пек е много силен, ако преди него е дождило, езерската вода се сиросува — кристалосва се.* К. Шапкарев.

дозво̀ла *ж. рядко.* Позволение. *В тойзи исти ден обадиха Святославу, че някой си калугерин богомолец иска дозвола да се поклони на великия княз от неизказано светло лице.* Ел. Мутева.

дозволѐние *ср. нар.* Позволение, разрешение. *За да се запознае непосредствено и лично с работата, също и с ощущенията на един машинист във време на движението на влака, Зола нарочно изпросил дозволение и пропътувал от Париж до Нант в самий локомотив.* Ив. Вазов. *Много здраве, казва, и прошка искам. Да ми дадат дозволение да им ида в къщата, дар да ги даря, както прилича на майстори.* Р. Стоянов.

дозволя̀вам *несв.,* **дозволя̀** *св. нар.* Позволявам, разрешавам. *Хаджи Генчо никога не дозволява на жената си и на децата си да участвуват на неговата трапеза.* Л. Каравелов. *Депутатът се разсърди, вероятно се досети, че конституцията не дозволява никому да плаче в трамвая, и зина да каже нещо на чиновника.* Ив. Вазов. *Учителко, дозволете ми да ви попитам нещо, което държа на ум от един час насам.* Кр. Пишурка.

дозѐмам *несв.,* **дозѐма** *св. диал.* 1. Разбирам, досешам се. *Но когато ти запееш — / де доземат, как подушат — / тичат всички да те слушат / и да виж хвалби тогаз.* П. Р. Славейков. *Христо стоеше спокойно срещу Коля и Бояна и съвсем не доземаше онова, което тъй гръмко и с буйно ръкомахане му се разправяше.* Ц. Церковски. 2. Възползвам се. *Ощипала стрелеца по крака, който от болест изпуснал лъка, от което дозел гълъбът и побягнал.* П. Р. Славейков.

дозлипя̀ване *ср. рядко.* Прилошаване. *Той потърси глава като от дозлипяване някакво и потъгна неволно към кошарата.* Ц. Церковски.

дозна̀вам *несв.,* **дозна̀я** *св. диал.* Узнавам научавам, опознавам. *А когато не можех това да догадя, попитвах го, и тъй дознавах ще ношува ли в конака.* Св. Миларов. *С една реч, ми дознаваме из нея* [историята] *живота и съдбата на различните народи.* Г. Йошев. *Той умря на туй място; но никой никога не можа да дознае къде му са погребали тялото.* Кр. Пишурка.

дойлица *ж. диал.* Кърмачка. *А греческио* [език] *треба да е неизходен, и да се почита като една доилица, да дои и пои сегашните и последните млади отрасли с пресладкото си мляко.* Р. Попович.

дойлница *ж. диал.* Дойна крава. *И кравите трябва да държат добре както и воловете, особено доилниците крави трябва добре да се хранят и гледат, за да дават по-много мляко.* в. Ступан.

дойтелка *ж. остар.* Кърмачка, дойка. *Детенцето на нянка ще вирее, цъфти и расте, ако има доителката харно мляко.* Й. Груев.

доказ *м. диал.* 1. Изказване. *Духовник човек по верните докази, що се срещат в съчиненията на Шекспира, помислил би го за черковник.* Й. Груев. 2. Доказателство. *Любезността е най-добър доказ за човечещина.* Й. Груев.

доказание *ср. книж. остар.* Доказателство. *Атанарик напротив отговорил, че речените помощници били пратени не бунтовнику, но царю римскому, и за доказание показал Виктору писмата, що му бе писал Прокопий.* Г. Кръстевич.

доказвам *несв. . . . книж. остар.* Правя донос; доносniча. *Преминавал в турския лагер и там доказвал каквото се научавал за разместюването на руските войски.* Св. Миларов.

докапча *св. диал.* Изпия до последна капка; доизпия, привърша. *Изоплашиха кучетата и за една неделя докапчиха виното на селото за бог да прости падналите герои.* Чудомир.

докара ми се *св. диал.* Случи ми се, удаде ми се. *Като се връщах от странство за в село, докара ми се да се отбия и в Русчук за няколко дена.* Т. Г. Влайков.

докачка *ж. диал.* Обида, оскърбление. *Несравнено по-умни са ония человѣци, които се скоро примиряват и които, кога се докачат от някого, лесно забравят и прощават докачката.* С. Радулов.

доктринален, -лна, -лно, *прил. книж. рядко* (от лат. doctrinalis). Който не търпи възражение. *Споменатий орган каза по един доктринален начин, че днес ний българите имаме нужда от здрава наука.* Ив. Вазов.

докундисвам *несв.*, **докундисам** *св. диал.* (от тур. dokunmak). Засягам, обиждам. *Па си позволяваха и чапкънльци, докундисваха на честта кое жени, кое моми.* А. Константинов. *Аз хатър не знам, ама и никого не докундисвам, нито оставям да го докундиса други.* Ц. Гинчев. *Казват, че страшна зима станала татък, и станало голям кӝран на овцете; как е бе, аретлик, да не е докундисало и вас?* Ил. Блъсков.

докурджум *м. диал.* (от тур. dokurcun). Игра „дама". *Кметът си гледа тютюните, секретарят като жена — и докурджум не знае.* Чудомир.

докускънкардаш *м. диал.* (от тур.). Вид билка. *Ще намериш няколко коренчета от дилянка, ще вземеш малко демирбузан и малко докускънкардаш, ще ги счукаш на прах, ще ги пуснеш в четвърт литър вода, ще пиеш пет-шест дена по една ракиена чаша преди ядене и няма да ти тупа вече ни под лъжичката, ни под паничката.* Чудомир.

докъпкам *св. диал.* Изпадна в крайна оскъдица. — *Имаш ли ти, тъй пък, до десетина кринчета в заем? — Жито ли?. . И вий ли сте я докъпкали? Аз пък мислех до вас да дойда.* Ц. Церковски.

докърна *св. диал.* Доокастря, доизрежа. *Малкият завари баща си да кърне едно младо тънко дърво. . . Чакай да докърна барем храста".* Ил. Волен.

долама *ж. диал.* (тур. dolama). Вид горна дреха. *Уж го видели, че работил на моста. . . облечен с арнаутска долама.* З. Стоянов. *Ей сега! — извърна се иконописецът и копринената му долама, дълга почти до петите, зашумя край него.* А. Христофоров.

долангач *м. диал.* (тур. dolangaç). Яйчена баница. *Живях у Кьороолу в Кашлакьой. Той нали е авджия. Храни ме цяла зима, докато стане време за лов. Все долангачи ядохме.* Д. Немиров.

доландардаджийски *прил. диал.* (от тур. dolandırıcı). Мошенически, безчестен. *Това за нас никак не е чудно, защото за доландардаджийската търговия по-изнася атмосферата на беззаконието, режима на вътрешното убеждение на единичните личности.* Пресата.

доландарджилък *м. диал.* (тур. dolandırıcılık). Мошеничество, хитрост. *Ти го не гледай, че е кмет; он е станал кмет с доландарджилък!. . . Денем кметува, а нощем ходи та краде на хората.* Мих. Георгиев.

доландърджия и **доландарджия** *м. диал.* (тур. dolandırıcı). Мошеник, хитрец. *Предприемачът излезе бръз и лек човек, много разпоредителен и пресметлив, голям хитрец и малко нещо доландърджия.* Т. Г. Влайков. *А разни доландарджии намериха момента удобен да сплашват нашите евреи, които по атавизъм имат силно развито чувство на страх.* Пресата.

долап *м. . . . нар.* 1. Градинарско колело за извличане на вода. *Кончетата по зеленчуковите градини край Марица все още лениво въртят долапите, поклащат глави, сякаш се съмняват в строежите.* Пресата. 2. Тепавичарско колело. *Мярна се мостче, до него тепавица огромно водно колело-долап и автобусът навлезе във влажен, прохладен път.* П. Проданов. 3. Ламаринен съд за печене на кафе, пуканки и др. *Пред тях [*момите*] на пръстен мангал една подявка пукаше в тенекиен долап кукуруз.* А. Страшимиров.

долахтеник *м. диал.* Мъжка горна дреха с ръкави до лактите. *В кръчмата намерих сам-си един млад с интелигентно лице момък. . . напето пременен с живописен „долахтеник", украсен с пъстри „обтоки", с бели спретнати „чешири".* Ив. Вазов.

долахтянка *ж. диал.* Ръкавица до лактите. *Соколът се държеше у мешинената му долахтянка ръкавица и често си разперяше крилата да ги оправя и наместя.* Ц. Гинчев.

долма *ж. нар.* (от тур. dolma). Чушки за пълнене. *Долма чушки се изчистват от дръжките заедно със семето, изплакват се и се напълват.* М. Гаврилова.

долнина *ж. рядко.* Липса на добродетел, на благородни пориви. *Любовта към мястото, сиреч към татковината ни, е една голяма добродетел, която нашият народ не е още разбрал, ни*

усвоил. „Тази любов той не е имал и в предишните времена на живота си и е понесъл и наказанието си. Той ще носи това наказание на долнина, на слабост. . . и на простота дотогава, додето не усвои тази добродетел и додето не почене да я упражнява. сп. Читалище.

дòлница *ж. диал.* Долна част на сграда и др. *Главната сграда, на която долницата е построена от твърд камък. . . , има изглед на паралелограм.* Летоструй.

доловя̀ се *св. възвр. диал.* Добера се, заловя се. *Гроздана. Аз обичам овощията, и секой път като се доловя до тях, ям толко, щото се поболвам.* Кр. Пишурка.

доложàк *м. диал.* (от тур. dolu) 1. *вж.* долуджак. *Доложака тебе чака.* Поговорка. 2. Сватбар, близък на младоженците, който носи обредния сватбен петел. *Във втората каруца се возеха кумовете и доложакът — Христо Семов. Той въртеше петела над главата си и умерено викаше: — Ииии, хо-хо-хооо. . .* М. Яворски.

долòсвам *несв. рядко.* Викам за нещо „долу". *А ти само с нащръкнала коса, знаеш: „Долу чорбаджии"! „Долу царе!" Долосваш сичко.* Ив. Вазов.

долуджàк *м. диал.* (от тур. dolu). Голяма чаша за вино. *Най-сетне излизат и долуджаци, кои тряба да се допиват. . . до капка.* Ил. Блъсков.

долу̀пам *св. диал.* Пристигна, довтасам. *Гана се разшета. Принесе едно-друго и тъкмо пипна доилката да я примъкне, Тончо току долупа и я отне от ръцете ѝ.* Ст. Ц. Даскалов. *Съседите ли се изпревърваха на кошарата, та разказаха всичко на стареца, или той сам се премисли, но на обед . . . той току долупа с торбата на рамо.* Ст. Ц. Даскалов.

долю̀м — вж. дюлюм. *Те имаха голяма градина — около два долюма място зад къщата им.* Д. Талев.

домазѐт *м. диал.* Зет, който живее в дома на жена си, приведен зет. — *Ако иска Лазе, може да дойде да живее у нас след сватбата. — Не — дигна ръка Стоян. — Не го давам аз моя Лазе домазет!* Д. Талев.

домàшност *ж. остар.* Непринуденост, близост. *Кортес, известен за идването на императора, излезе на предния двор да го посрещне . . . и го заведе в стаята си, дето, като влезе, седна с домашност и заповяда да дадат стол и на Кортеса.* П. Кисимов. *И с голяма почест съвременно и с голяма довереност и домашност той седна при Коломба.* П. Кисимов.

домѐстик *м. истор.* (от лат. domesticus). Началник на дворцова охрана. — *Кой е тоя приятел? — Йоан Кантакузин, великият доместик.* Ст. Загорчинов. *Атпал убо возцарився, промени и всичките властни сановници, и постави Лампадия префект преторийски . . . Атаулфа брата жени Алариковия комит на доместиците, т. е. началник на царските стражи.* Г. Кръстевич.

дометà се *св. възвр. разг.* Довлека се, домъкна се. *Отде се домете тоз навляк, че сега и него да храня?* В. Чертовенски.

домишля̀рка *ж. диал.* Жена, която обмисля работите си и се досеща. *Таман на време се е сетила Тинка. Тя е домишлярка, неговата хубава невяста.* Т. Г. Влайков. *Дорде се чудила кака Дина как да каже Неди за това — нали тряба по-напред и ней да се обади — Неда, каквато си е паметна и домишлярка, сетила се, какво измъчва майка ѝ.* Т. Г. Влайков.

домовѝна *ж. остар.* Покъщнина. *Така, според състоянието си, като им* [на младоженците] *назначат разни вещи за домовина, постилат ново платно от процепа на колята до оная стая, коя е приготвена да ги дочакат.* Г. С. Раковски.

домовѝт *прил. диал.* Заможен, имотен. *А тоя им пак рече. За това всякой книжник, който се е вече учил за царство небесно, подобен е на человек домовит, който изважда из съкровището си ново и ветхо.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

домовладѐлец *м. остар.* Собственик на дом. *Всякой домовладелец се старал тъй да си построи къщата . . ., че само тя да ти се хвърли в очи.* А. Константинов.

домовладѝка *м. остар.* Стопанин на дом, домопритежател. *Ако сте честен и невинен человек и домовладика, оставете ни да прегледаме и да претърсим в къщата ви.* П. Р. Славейков.

домòвник *м. диал.* Стопанин, собственик, домакин. *Домовника заклали на дворът, бабата му — зад къщата.* в. Цариградски вестник. *Седемнадесетгодишни момци дошли на чуждо място . . . и се държат на голямо в обществото без да им мигне око, като че ли са домовници навсъде.* Й. Груев. *Плаче нашата земя за домовник, плаче и нам сърцето, кога гледаме ония безводни пустини, оголени от биле и изгорени от слънце.* Н. Бончев.

домòвница *ж. диал.* Домакиня. *И Габриел обаче от своя страна беше человек работен, пестелив, степенен, а Жана, като старателна домовница, държеше своя колиба в добър порядък.* С. Радулов. *София в късо време се изучила добре да шие, а подир няколко години била вече в състояние да се разпорежда като домовница в бащина си дом.* С. Радулов.

домовòд *м. книж. остар.* (рус. домовод). Настоятел (на училище). *Сегашните наши училища си имат настойници. . . Тия домоводи на училищата се избират съборно от добрите и честни граждани и селяни и се грижат за всичко.* Н. Бончев.

домовòдство *ср. книж. остар.* (рус. домоводство). Домакинство. *От това и лекото, несложното, негрубото занятие ще бъде най-естествено за жената и то ще бъде най-повечето домо-*

водството, макар и не в собственото жилище. Летоструй. *Тя* [жената] *трябва да надзира поведението, нравите и трудовете на домочадците, да се грижи за домоводството, за разходите и др. т.* Летоструй.

домо̀гник *м. книж. рядко.* Кандидат за женитба. *Колко добре щеше да бъде, ако беше се задомила веднага. Наистина, всички домогници не бяха кой знае какви люде.* Ст. Чилингиров.

домо̀мница — вж. домовница. *Крушата май от корена си далеч не пада, ами като си каже младо е; като се нарече еднъж домомница, тряба да слуша мъжа си, какво ще стори.* Д. Войников.

домоpо̀дие *ср. остар.* Семейство, домородство. *Каквито са крадците и убийците в градовете, такива са и лошите чеда в домородията.* Ал. Кръстевич. *Нашите хорати са балсамата, която изливаме кротко връху болката на едно страждуще сърце, те са отровата, с която погубваме тихото благополучие на едно цяло домородие.* Ал. Кръстевич.

домоpо̀дство *ср. остар.* Семейство, челяд. *У самите фамилии, у самите домородства се разделят работите според способностите на секи един член от фамилията.* в. Ступан. *Колкото за царското домородство историците мълчат; види се, че Борис-Михаил тогаз е бил довец.* Т. Шишков.

домоча̀дец *м. остар.* Член на семейство. *Тя* [жената] *тряба да надзира поведението, нравите и трудовете на домочадците, да се грижи за домоводството, за разходите и др. т.* Летоструй.

домоча̀дие *ср. остар.* Семейство, челяд. *Тя не само киснеше в театъра цял ден . . . но довеждаше и домочадието си.* Ст. Ц. Даскалов.

домоша̀р *м. диал.* 1. Домакин, къщовник. *От години булка Митювица трие сол на мъжовата си глава и гълчи: — Що за домошар си, бре, като ние единствени в махалата сме още в старата плетарка!* Пресата. 2. Покровител на дома, на семейството. *Когато жената нагоди запаленото кандило пред иконостаса и започна да се кръсти полуприведена, просякът се обади. — Светеца домашаря ли попригледа, хубавелке кръчмарице? — попита той с гъгнив и провлечен глас.* Ст. Загорчинов. 3. За куче или котка — която обича скришом да тършува из къши. *Домошар котка, която скришом домошарува из къщи.* П. Р. Славейков.

домоша̀рка *ж. диал.* Жена, която обича да си стои в къщи. *Ти все дома ли си стоиш, Тинке? . . — Зная, ти си домошарка, но защо пък се затваряш като калугерица? Мъчно ли ти е за нещо?* А. Каменова.

домоша̀рство *ср. диал.* Стоене у дома. — *Божа орисия! На едни къщи домошарство, а на други — просия — продължи той все със същия глас.* Ст. Загорчинов.

домошару̀вам *несв. диал.* Тършувам из къщи. *Домошар котка, която скришом домошарува из къщи.* П. Р. Славейков.

домузлу̀к *м. диал.* (тур. domuzluk). Място между улея на воденицата и колелата. *Старецът . . начаса се намери в домузлука на воденицата, а аз се натъкнах в коша.* З. Стоянов.

дона̀дя *св. диал.* Прибавя, добавя. *Нищо си нямаме ние ще рече — не сме и имали никога. Тъй мисля аз, де — донади, защото забеляза в лицето на госта си нещо затворено и чуждо.* В. Мутафчиева. — *Остави се, донади Плащев Станко: — емнали са се с вуйка си Камена, па искат да препущат като в село без кучета.* А. Страшимиров.

донанма̀ *ж. нар.* (тур. donanma). Увеселение с илюминации; шум и глъчка. *Мъката ни беше толкоз по-голяма, че тая нощ ставаше в града „донанма" (илюминация) за някакъв празник на султана.* Ив. Вазов. *Не всеки има това щастие — да присъствува на султанска донанма. Там, паша ефенди, ще видиш такива чудесии, че ще ги запомниш за цял живот.* Д. Рачев.

дондурма̀ *ж. диал. остар.* (тур. dondurma). Сладолед. *Бекир баба, шербетчията. . . седеше под голямата черница на двора и въртеше едно тенеке кръгло в едно каче с лед и сол да прави дондурма.* Ц. Гинчев.

дондурмаджѝя *м. диал.* (тур. dondurmacı). Продавач на сладолед. *Шербетчии, дондурмаджии, халваджии, бозаджии кръстосват из шарения свят на „голямото хоро" и викат, та се късат, стоката си хвалят.* Ст. Заимов.

донжо̀н *м. книж. остар.* (фр. donion). Кула на къща или замък. *Няма палати с гнили донжони, / от старината честни останки, / дето живели стари барони.* Ив. Вазов.

до̀ница *ж. диал.* (рум. doniță). Дървено ведро. *Влахинките взеха кобилиците с дониците (кофи) и заотиваха на кладенеца за вода.* Ц. Гинчев.

доня̀кога *нареч. остар.* Някога. *Чувай, ако донякога найдеш разковничето и отключиш пещерата на змея, какво ще ги правиш — два казана пълни с пари?* А. Каралийчев. *Донякога, и няма да е късно, / ще тръгна пак сама със своята несрета.* Е. Багряна.

до̀пис *м. книж. остар.* Дописка. *Доростолски българи не са приемнати в съзидаеман от тях църква в Доростол, както явихме в първий наш допис, защо са поискали да се чете и българ-ски!* Възрожденския печат.

допра̀скам се *св. възвр диал.* Домъкна се, довлека се. — *Оня ден се допраска тука един ябанджия, софиянец да отографира авелзамански работи.* Н. Хайтов.

допрòс *м. книж. остар.* (рус. допрóс). Разпит, следствие. *И дълго-дълго би се протегнала тази пантомима, ако самата мома . . . не начена един дълъг, предълъг разговор, който приличаше на един инквизиционен допрос, който допрос хвърли инспектора в девет пòта.* А. Константинов.

допростѐн, -а, -о, *прил. диал.* Позволен, допустим. *Аз ти скимах да не говориш с толкова разпаленост, но ти следваше както си знаеш. Такъв свободен разговор е допростен само между много близки приятели.* П. Бобеков. *Струва да се спомене и Сирота Цветана. . . побългарена от Й. Груева „приказка", която не е друго освен превод на една от Карамзиновите повести. Но таквизи побългарени работи само у нас са допростени, като новаци още в сичко.* Т. Шишков. **допростѐно** *нареч.* П. *Допростено ли е да съдим другите?* О. *Не съдете, да не бъдете съдени.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

допростѝтелен, -лна, -лно, *прил. диал.* Позволен. *Обаче забележи, че добрият добива само допростителните радости и веселби, а противните, що повреждат него и другите и които преминават пределите на честността, отблгва.* Ал. Кръстевич.

допрощàвам *несв.,* **допростя̀** *св. нар.* Позволявам, разрешавам. *Маргарита пощя да земе сериозен вид; но видя в очите на Гезида толкози почитание и таквази преданост. . . щото нито царското ѝ величие допрощаваше, нито тя усети доста сила да го отчае.* Н. Михайловски. *Не им* [на децата] *допрощавайте гнева, упорството, укорението и охулването, защото навикът на тези пороци развратява нравите.* П. Р. Славейков. *При сичко това определи, щом здравето му допрости да отиде на двора, да даде изложение за мореплаването си и да разкаже на царя за събитията си.* П. Кисимов.

дòпъти *нареч. нар.* Следния път, другия път. *Трябва ми по-свободно време и да бъда въоръжен с безжалостен топор, с който сега не ми се ще да работя и да тровя мислите си с жлъчка сред радостта на тая пролетна, празнична природа. . . Дò пъти.* Ив. Вазов.

доразсвѐтен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (от рус. рассвет). Предутринен. *Денят се раждаше сред шум, а ти сама — / а ти умираше: той в леките одежди / на доразсветната полутъма, / а ти в благоуханните надежди / на ранната си младост.* П. К. Яворов.

доралѝя *прил. неизм. нар.* (от тур. doru). За кон — с кестенява козина; дорест. *Не отседнал още коня доралия, / и заудря порти непознат делия.* П. К. Яворов.

дорамаджилѝк *м. диал.* (тур. doğramacılık). Дърводелство. *Заниманията, що предпочитат турците са: каикчилък, емишерство, сакаджилък, а най-вече дорамаджилък и др.* Летоструй.

дòреда и дòреде *нареч. диал.* Другия път, следния път. *Невястата като стане и види квасника замесен, земе да се тюхка. . . — Ех, няма нищо, — ще го заглади тя,* [свекървата] — *дòреда и ти ще помогнеш.* Т. Г. Влайков. *Тончо не можа да намери теменужка. Беше още рано за тях. — Нищо! Ще бъде пък дореда!* Ст. Ц. Даскалов. *Като спаднем дарата на чувалите, точно излиза. Ако има в повече, ще си го вземете дòреде.* Ст. Ц. Даскалов.

дорѝя *прил. неизм.* (тур. doru). За кон — с кестеняв косъм; дорест, доралия. *Конят на дяда попа беше един хубав, едър, дория кон.* Мих. Георгиев.

доробàнец *м. остар.* (от рум. dorobanț). Войник пехотинец. *Вържете на всякой войник на десния крак по едно снопче сено, и на левия — снопче слама, за да могат да разпознават кой е десният и кой е левият им крак, защото — за срам на римското ни произхождение — нашите храбри куркани, а също и доробанците и до ден днешен не могат да усвояват тази премъдрост.* А. Константинов. *Пред и около караулницата се разтъпква доробанец с пушка на рамо.* Ст. Заимов.

досадѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Отегчен. *И когато, досаден от разхвърляността на своето съзнание, князът поиска да приведе в логична връзка всичко, което беше премислил, видя, че е невъзможно да стори това.* Ст. Чилингиров.

досàжда ми се *несв.,* **досàди ми се** *св. възвр. диал.* Уморявам се. *Трябва човек и да почине — досажда се. Нà, аз съм млад, па ми се е досадило, та на теб ли не ще се досади?* Т. Г. Влайков.

досàждам се *несв. възвр. рядко.* Отегчавам се. *Никой от тях не беше запознат със стопанските и финансовите проблеми, така нашироко излагани сега от лице, което наистина ги разбира основно, но от които те се досаждаха.* Ст. Чилингиров.

досаждѐние *ср. книж. остар.* Неприятност, измъчване. *Наистина Давид е бил много добър, та отведнъж го не уби, за да се избави от свирепите досаждения на този човек.* Кр. Пишурка. *Досажденията му, за да привлече на своя страна тази сърчена мома, принудили я най-после да прибегне в дружината на известния по това време в тези страни Вълчан войвода.* П. Р. Славейков.

досàм *предл. нар.* Съвсем близо до. *Коларите вървяха досам добитъка; само единият от тях беше изостанал назад.* Н. Нинов.

досѐтка *ж. диал.* Предположение, догадка, досещане. *От лучканията да се намери автора на тая книга, изглежда най-правдива досетката на едновремешния италиански дипломатически агент в Ранава.* Пенчо Славейков. *Може би че тетка Елисавета щеше да продължава със своята сладкодумност да предава по свой начин и да украсява със собствени досетки разказа на бае Митра за онзи свят, но тя беше принудена да спре.* Мих. Георгиев.

досѐщам *несв.*, **досѐтя** *св. рядко.* Усещам, долавям. *Йонко досеща подигравката, пък отново навежда глава.* Ц. Церковски. *Посрещаха го тихи гласове; някои пееха. Малко по-нататък досети и дъх на печено месо.* Ст. Дичев.

дòсосен, -сна, -сно, *прил. диал.* Достатъчен. *На 1771 л. парламентът му отби помощта, що даваше, и от онова време възпиталището остана да гледа на помощ от милостиви люде, а тая помощ беше доста дососна.* Й. Груев.

доспѐхи *мн. старин.* Бойно облекло на средновековен воин — шлем, броня, ризница, щит и наколенници. *И ний сме имали могъщо царство, доспехи бранни, тежки щитове.* Г. Райчев.

дост *м. нар.* (пер.-тур. dost). Приятел, другар. *С кмета сме добри достове и той няма да ми счупи хатъра.* Ст. Чилингиров. *Имам сигурни достове в още много градове и села близко до Търново, че и от по-надалеч. Още тия дни ще ги посветя в делото. Ние тук ще подготвим всичко за успешното вдигане на въстанието.* Г. Дрындаров.

достѝжен, -жна, -жно, *прил. диал.* Заможен, богат. — *Та па е и достижен бае Славчо. И от баща му остана коджа мюлчец, па и той си прикупна коджа.* Т. Г. Влайков. *По-спретничко стегна тя своята току-що излязла изпод коритото мома, — според колкото бе достижна.* Т. Г. Влайков.

достлу̀к *м. остар.* (пер.-тур. dostluk). Приятелство. *Но стар хесап достлук разваля, казваше баща ми.* Ив. Вазов. *Освен това Стоил беше пръв приятел на началника и съдята. . . па с техния достлук плашеше своите длъжници и всички, които му не вървяха по гайдата.* Хр. Максимов. Д о с т л у к ъ т м у е н а к о л я н о — приятелството с него не е трайно. *На турчина достлука на коляното му.* П. Р. Славейков.

достòйник *м. старин.* 1. Сановник. *От дясно и ляво на Смилеца седнаха: севастократор Радослав, бан Балдю, първий достойник в царството, старец влиятелен и богат.* Ив. Вазов. *В тази къща. . . живееше. . . един голям достойник турски, на име Джелалледин-паша.* Св. Миларов. 2. Достоен човек.— *Ти не знаеш, синко, че нашият пророк Мохамед обещава райска наслада за ония, които вървят по волята му. — Кои са те? — попита Георги. — Достойниците, които имат силна вяра и пазят телесна чистота.* А. Каралийчев.

достолѐпен, -пна, -пно, *прил. старин.* 1. Богат, великолепен. *Три дни после, Атил даде вече на Максиминови позволение да си отидат, и за да ги почете, подари ги с достолепни дарове.* Г. Кръстевич. 2. Достоен, важен. *Никой обаче под маската на достолепно чорбаджийско държане и светска усмивка. . . не можеше да проникне кризата на положението му.* Ив. Вазов. *Той сега изпълняваше само едно от своите задължения с пълно достолепно чувство: беше председател на окръжното партийно бюро и разговаряше по телеграфа с министрите и регентите.* А. Страшимиров. 3. *прен.* Който държи на достойнството си. *Достолепните добруджанки ходят дори на работа облечени в тържествени носии.* Н. Стефанова. **достолѐпно** *нареч. Дали някой ще се обиди или не, това никак не ме тревожи; когато говоря правдиво . . . аз не считам за достолепно да го усуквам, а всякога говоря според народната поговорка — право, куме, та в очи!* Пенчо Славейков. *Ние се гледахме смаяни и се питахме, достолепно ли е за нас да присъствуваме на концерта.* Ив. Вазов.

достолѐпие *ср. старин.* Достойнство, благоприличие. *Ходеше редовно на църква, поучаваше строго по-малките си сестри, караше се на слугите за всяка небрежност, но във всичко пазеше достолепието си.* Д. Талев. *Какъв празник е?! Преселчанките са облечени царствено! . . С не по-малко достолепие пристъпят и бабите в своите носии. Като полски букет са младите девойки.* Н. Стефанова. *Той ловко прокара кораба на своето съдийско достолепие помежду скалите, що му препречиха пътя.* Ив. Вазов.

достолюбѐзен, -зна, -зно, *прил. книж. остар.* Приятен, мил. *Само благочестивото и невинното детенце може да бъде достолюбезно.* Ал. Кръстевич. *Не се ли преструва и самата най-голяма развратност на добродетел, за да бъде достолюбезна?* Ал. Кръстевич.

достопàметен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (рус. достопамятный). Който заслужава да се помни, забележителен. *Туй сражение стана достопаметно и заради смъртта на Елеазара.* Н. Михайловски. *Този град* [Силистра] *ще остане знаменит в историята на достопаметните обсади поради юнашката си забрана срещу русите в 1854 г.* С. С. Бобчев. *В тези достопаметни и трагични дни видяха се неща, които са извън природата.* Ив. Вазов.

достоплачѐвен, -вна, -вно, *прил. книж. рядко.* Достоен за оплакване; окаян. *Никоя твар по-достоплачевна не съществува, отколкото жена без покровителство.* Ал. Кръстевич. *Нашата народна книжнина . . . взе вече да показва белези на съживяване, но за да не остане още за много години в това си бедно и достоплачевно състояние, жално се и привиква към нашите родолюбиви и способни сънародници за ръка на помощ!* Ал. Кръстевич.

достопохвàлен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Достоен за похвала. *Корнелия, прочутата майка на славните Гракховци в Рим, подир смъртта на съпруга си . . . с достопохвална разумност посвети всичките си грижи как по-добре да възпита чедата си.* П. Р. Славейков. *Голямото желание на този наш стар побратим е много хубаво, достопохвално и уместно. Той иска да изчистим нашия сегашен писмовен език от всички чуждици.* сп. Читалище.

достопочитàем *прил. книж. остар.* Достоен за почитане. *Било би не безинтересно . . . ако да кажехме нещо за почитаемите подруги и съжителки на достопочитаемите тези майстори* [казанджии]. П. Р. Славейков.

достопочтèн, -а, -о, *прил. книж. остар.* Достоен за почит. *Един достопочтен белобрад поп срещу мене често се прозява и иска да задреме.* Ив. Вазов. *Управителят на конезавода, / брадатият достопочтен старик, / разрежда често виното със сода / и бърше с кърпа потния си лик.* Н. Марангозов.

дотàсля *св. диал.* Дотъкмя, доуредя. *Па и Дочо — уж беше я наредил някак, а то излиза, че я не е дотаслил.* Т. Г. Влайков.

дотèкна *св. диал.* Хрумна. *Ка дойдоха до сред пътьот, / нел дотекна на Ювана, / та се качи на меана.* Нар. песен.

дотèрам *св. диал.* Намеря, налегна. *А егиди Русанте кралице! / Що те нужба тебе дотерало, / сълзи рониш по бели образи?* Нар. песен.

дотрàзя *св. диал.* Домъкна, довлека. *Тя я дотрази до софрата и я сложи на мястото й.* Ил. Волен.

доумя̀вам *несв.*, **доумèя** *св. рядко.* Разбирам, сещам се. *Аз се върнах и му подадох ръка да стане, без да доумявам какво иска да прави той.* Ст. Чилингиров. *Морето от наведени глави, сякаш бяха житни класове, се раздвижи, развълнува. Никой не доумя какво ставаше навън.* П. Михайлов.

дòхак и дòхаки, *нареч. нар.* (от ар.-тур. ḥak). Д о х о ж д а м, и д в а м д о х а к(и) — справям се с някого или нещо; вкарвам в ред, давам заслуженото. *Вироглавец, комуто ни разсъдъкът, ни опитът, ни мъдростта на всичките философи не дохождат дòхаки.* Ив. Вазов. *Драго. Знаеш положението с председателя. От разправията насам дума не е продумал. Ей го и сега. . . Не човек, а градоносен облак. Фрони. На облака белият вятър идва дохаки.* Н. Хайтов. *Там машина-зършачка пригатвят на копни дохак да додат.* Ив. Кирилов.

дохàми ми *св. диал.* Дотегне ми, притесня се. *Ней й дохамя, па излезе и се спря на пътната врата.* Елин Пелин.

дòхват *м. диал.* Д а в а м д о х в а т — изложен съм, уязвим съм. *Но тия страшни великани* [високите борове] *дават повече дохват на бурите, защото безбройно число от тях лежат нападали на всяка посока, сякаш че трупове по едно бойно поле.* Ив. Вазов.

дохвàтка *ж. остар.* Улика. *И Пападопуло, и комисията не се догадиха, че писмата са били отправени до мене. Те впрочем можеха да мислят, че имат вече доволно сериозни дохватки против мене.* К. Величков.

дохиàр *м. остар* (от гр. δοχειάρης). Водоносец. *Монасите се определят на различни служби и послушания манастирски, като напр. биват клисари, магери, трапезари, дохиари.* Неофит Рилски.

дохя̀рница *ж. остар.* (от гр. δοχεῖο). Помещение в манастир, в което се държи сирене, извара и др. *До нея (сир. до разсолницата) следва дохярницата. В нея стои сиренето, което се налага и соли лятно време в големи каци от манастирските овце, и държи се в саламура, и други блажни работи тамо се вардят.* Нефит Рилски.

дòцкна и дòцна *нареч. диал.* Късно. *Бог да убиет твоята майка! / що ми те пущи доцкна на гости.* Нар. песен. *Стани ми, света Недельо: / сега се доцна не спие.* Нар. песен.

драгѝнко *м. диал.* Девер, по-млад от съпруга. *Излезе буля му, и тя, издоила, ще се прибира. — Хай, драгинко, хай ела си.* П. Ю. Тодоров. *Тя ми отговори: — Добре дошъл, драгинко... „Драгинко" . . . Християния беше жена на брат ми!* П. Спасов.

драгòвник *м.* и **драгòвница** *ж. диал.* Либе, любовник, любовница. *Защото девойката, влюбена в княза, като се сърдеше на дързостта му, изпитваше удоволствие от тоя изблик на сила и необузданост у драговника си.* Ив. Вазов. *Защо ми рече, че кака Станка и учителят Борис били драговници?* Г. Караславов. *Аз съм внука на Хайдут Дима и драговница на Ангела, чуваш ли?* Ив. Вазов.

драговòлен, -лна, -лно, *прил. рядко.* Доброволен. *Това беше същински грабеж, но те искаха да му дадат вид на драговолен подарък.* Ив. Вазов. *За да може послушанието да бъде знак на любов, то трябва да бъде драговолно и весело.* в. Зорница. **драговòлно** *нареч.* *За защита на вярата и за свободата, ние драговолно жертвуваме животът и съкровищата си.* Ст. Ботьов. *Царете и болярите драговолно няма да си дадат царщината и болярщината.* Ст. Загорчинов.

драговòлец *м. рядко. остар.* Доброволец. *Огънят на бунта пламна на другия ден. . . Светнаха копията на драговолците, звъннаха мечовете им, пропищяха първите стрели над ромейските гарнизони. Новата българска войска порасна бързо.* А. Каралийчев.

драголю̀бен и **драголѝбен,** -бна, -бно, *прил. остар.* Мил, драг, приятен. *Черният шар прилягаше чудесно на лицето й с профил на една харита, той го отваряше още по-бяло и драголюбно.* Ив. Вазов. *То* [славейчето] *със поглед драголюбен / мен погледна, / каза: — Бедний, ти си влюбен — / каза, хвръкна и побегна, / не погледна.* Ц. Церковски. *Аз слушах, поклатен до в дън сърце, простата драголибна мелодия, свирена с чувство.* Св. Миларов. **драголю̀бно и**

драголи̇бно *нареч. Грееше ме драголюбно ясно слънце от небето.* Пенчо Славейков. *Само около люлката на малкия Венчо грееше ясно слънчице и беше весело, мило и драголибно.* Т. Г. Влайков.

драгòн *м. книж. остар.* (фр. dragon). Кавалерист, драгун. *И кат гледах тия силни ескадрони, / улани, хусари, войнствени драгони, / . . . и като гледах сичко туй — плаках!* Ив. Вазов.

драгòсвам *несв. диал.* Честитя. — *Честито драгий Константине! — извиква някой радостно. — Не ме драгосвай — отвръща важно църковният настоятел.* Хр. Бръзицов.

дра̀гост *ж. нар.* Радост. *Скочих та прегърнах бае Пенча, и от драгости заплаках.* Ил. Блъсков. *И наистина, на другото лято Йонко и Севдана за драгост на Йонкова майка женаха двама дружно.* Ц. Церковски.

дра̀гостен, -стна, -стно, *прил. нар.* Радостен, приятен. *И галените имена с безбройните драгостни изявления на любов се сипеха върху здравото дете.* Ив. Вазов.

драгоцѐнен, -нна, -нно, *прил. нар.* Скъп, скъпоценен. *В дъното му бяха наредени кесии — едната зелена, и други драгоценни вещи.* Ив. Вазов. *Старите сватове. . . водеха несвързан разговор за скритото имане в крепостта Кале пътека — три делви злато и драгоценни камъни, съкровището на цар Иван Шишмана.* А. Каралийчев. *Казвам ти, върви! Ти ми отне едно драгоценно време!* Н. Бончев.

драгоцѐнност *ж. остар.* Скъпоценност. *Ако отвън тия черкви удивляват повече с големина, отколкото с архитектурно изящество, то вътре са кипнали в злато, сребро и драгоценности.* Ив. Вазов. *Мидхад пое маркуча, захапа украсената с драгоценности сребърна цицка и надуваше наргилето.* Ст. Дичев.

драгу̀вам се *несв. възвр. диал.* Любя се, обичам се. — *Че какви са тия подкачки? Така ли прилича да се хапят моми с ергени, наместо да се галят и драгуват като гургувичета?* Ив. Вазов.

драгу̀н *м. диал.* (от тур. dargun). Дърво и плод синя слива. *От лявата страна на дядовата Либенова къща се намира една твърде голяма градина, която е пълна до най-крайната степен с сякакви плодовити и неплодовити дървета: ябълки, круши, дренки, череши, праскови, сливи, драгуне.* Л. Каравелов.

дража̀йши *прил. книж. остар.* (рус. дражайший). Многообичен, любим. *Младостта се не връща, мои дражайши читатели.* Л. Каравелов.

дра̀жест *ж. книж. остар.* (срхр. дражест). Хубост, изящност, приятност. *И седенето ѝ, и положението, което даваше на стройната си снага и на членовете. . . — всичко това имаше такава жива, естествена дражест. . . — щото би казал човек, че тая наука е усвоена в особено училище за красота и изящество.* Ив. Вазов. *Чувствуваш, че си всред един райски мир, дето хубостите се надварят, тоновете се преливат чаровно, перспективите са вълшебни, дражестта или величавостта на картините са безподобни.* Ив. Вазов.

дра̀жестен, -стна, -стно, *прил. книж. остар.* (срхр. дражестан). Приятен, красив. *Припознавам, че Звездана е дражестна, но само тогава, когато се тя неразговаря.* Кр. Пишурка. *Очите му бяха приковани в дражестните леки движения на златокосата ѝ глава.* Ив. Вазов.

дракулу̀й — вж. ал д р а к у л у й.

драм *м. остар.* (от гр. δραχμή). 1. Стара мярка за тегло, равна на 3.10 грама. *Един драм алмаз струва около хиляда гроша.* Т. Икономов. *Селяните крадяха, за да се доизхранват, продаваха и в града от краденото, за да си купуват опинци, памучна прежда или по стотина драма газ.* Д. Талев. 2. *обикн. мн.* Тежестите, с които се мери теглото. *Затова отрано изработиха от дънера на дива череша едно топче . . . Топчето се пълнеше с кантарени топузи, курщуми драмове и всевъзможна железария.* Г. Караиванов.

дра̀мски *прил. рядко.* Драматичен. *По онуй време бях предприел да опея в няколко драмски картини „Падането на Цариград“ под турците.* Св. Миларов.

драс *м. диал.* (от тур. dıras). Човек с висок ръст, великан. *А тозика Чолак-Манол беше един драс и снажен като Крали Марко.* П. Р. Славейков. — *Кой е оня драс ужасен? — /Гордият Пирин. — О, боже! / Какъв кръгозор прекрасен!* Ив. Вазов. *Тъй както лесно пий, да бяха лесни / и хубавите сладкозвучни песни — / о, вземал бих при тоз планински драс / уроци по поезия и аз.* К. Христов.

драчи̇ *несв. диал.* Сдрачава се. *Поглеждат гости от чардака. / Димят цигари. Всеки с трепет чака. / Не идат. Почна да драчи.* К. Христов.

дра̀чище *ср. диал.* Място обрасло с драки. *Стълбът беше стъпил на една скала над самата пропаст. Надолу се тъмнееше драчище: то допълзяваше до самото било.* Х. Русев.

дрѐбност *ж. книж. остар.* Подробност. *Берберът начена трети път разказа си, който поради природната фантазия на маврите и на арапите украсяваше се всеки път с нови някои дребности.* Н. Михайловски. *Народът . . . млъкна тоз час, както става в най-любопитните места на драмите, от страх да не пропусне ни най-малките дребности.* Н. Михайловски.

дрѐвностен, -стна, -стно, *прил. книж. остар.* Който се отнася до древността. *Г. В. М. Ундолски труди се в Москва да издаде на свят тия скъпоценни споменици, защото е нему тоя честити задатък от царското историйно древностно съдружество наложен.* Хр. Йоанович.

дремòтно *нареч. рядко.* Сънливо, дремливо. *Очи дремотно той отваря / и слуша сепнатия звек.* Н. Хрелков.

дремòтност *ж. рядко.* Дремливост. *И когато в черната дремотност / скне гръм и пролети пиян — / като кораби ще дигнат котви / рой надежди в огнен океан.* Н. Хрелков.

дрèха *ж.* . . Б о л е н в (н а) д р е х и *диал.* — болен на легло. *Да прощаваш, господине! Онази, която ме обича като майка, болна е в дрехи.* Т. Шишков. *Принуден съм да седя в къщи, защото баща ми е на умиране, а майка ми и петте ми братя са болни на дрехи.* П. Р. Славейков.

дрèшник *м. рядко.* Долап за дрехи, гардероб. *Една сламена къщурка. Влизал съм вътре — с пръстен под, дрешник, лавица, рогозина — така е мебелиран.* Г. Краев.

дрѝка *ж. диал.* (рум. dric). Погребална колесница; катафалка. *Следобед, в най- голямата мараня, процесията тръгна към гробищата. Подир дриката вървяха най-близките другари на барба Тодори, хора от партията, народ.* С. Чернишев.

дрòбно *нареч. диал.* Дребно, ситно. *И гусла заскрибуца татък, и провиквания се чуха: — Вълчане, думкай де!Думкай таламбаса! — По-често, по-дробно*! Ст. Загорчинов.

дрòжка *ж. книж. остар.* (укр.-рум. droşcă). Файтон. *Аз се качих на лека дрожка и тя ме понесе към гостилницата.* Ив.Вазов. *Пихме чая си; после се качихме в една дрожка и отидохме на къщицата.* сп. Читалище.

дрòзен *м. диал.* Птица дрозд. *По-забележителни* [пойни птици] *са: чучулига, мухоловка, канарейка, чижик, дрозен и славей.* Д. Мутев.

другѝня *ж. остар.* Приятелка, другарка. *Мария се бояла да не бъде другине ѝ студено, зато метнала воз нея и своята дреха.* С. Радулов. *Създателят е първий познал в своята мъдрост, че мъжът без жената не може да съществува, даде му следователно Ева за другиня.* П. Р. Славейков.

дрỳгож, дрỳгоч и **дрỳгош** *нареч. диал.* 1. Някога, в минало време. *Другож галите пращаха пак войска или на Гръчко, или на Италия.* Кр. Пишурка.*В сегашното време никой не прави вече такива сватби, каквито се правеха другоч.* Л. Каравелов. 2. Друг път. *Това е пиле лъжовно / и другош ме е лъгало.* Нар. песен. *Подир като държаха ковчега до седем месеци, турнха го в едни кола, в които упрегнаха две крави. . . и които другож не бяха впрягани.* Кр. Пишурка.

дрỳгочен, -чна, -чно, и **дрỳгошен**, -шна, -шно, *прил. диал.* Едновремешен, някогашен. *У другочните гърци имало обичай да показват на трудни жени колкото се може по-хубави образи и статуи, каквото от това да им се добият уж хубави деца.* Й. Груев. — *Заго . . . Загорци!* [село]. *На кое казват тъй сега, Мустафа? — На Айдън-бей. Другошните имена ги няма вече.* Й. Йовков.

другỳвам *несв. диал.* Другарувам, дружа. *Тренке, каже, че като се събирал и другувал често с тоя благороден човек, той усещал, че сам ставал по-добър и по-благороден.* Й. Груев.

дружà се *несв. възвр. диал.* Дружа, другарувам. *И затова тя го не отблъсна от себе си, ами го завъртя и подмами и захвана да се дружи и закача с него.* Т. Г. Влайков. *Трябва прочее да ся дружим с млади человеци, които са добри, милостиви, послушливи.* Кр. Пишурка.

дружбàш *м. остар. пренебр.* Член на земеделска дружба. — *Сега на власт ще дойдат дружбашите.* Г. Караславов.

дружѝнски *прил. остар.* Общ, обществен. *Всред другари най-добре се изкоренява на детето самоволството и саможивството и то се приучва да слуша дружинските правила.* Й. Груев. *Язденето е също тъй поносно и приятно; то понося най-вече на ония лица, що годините или дружинский пост ги сили на един седлив живот.* И. Богоров.

дрỳжко *нареч. нар.* По-добре, по-приятно. *И майчината ѝ къща е била в махала, почти прилична на селска, но там се е дружко: там се имаше нещо гражданско, ако не в къщи, то на двора, ако не в двора, то на пътя, а тук в село сичко пустотия и грозотия!* Ил. Блъсков

дружкỳвам *несв. диал.* Дружа. *На Станка беше мъчно, че братовчедка ѝ, с която дружкува, е такава скритна и недоверчива.* Г. Караславов.

дрỳмник *м. нар. поет.* Пътник. *Ясен месец грее като слънце, стихнало е дол и бърдо в далнини, ама де ще по туй време друмник из друма!* П. Ю. Тодоров. *Пеньо, като гаврътна второто пахарче и изтри с широка шепа увисналите си мустаци, викна: — Хайде, друмник друм го чаква.* Ст. Чилингиров. *Расни, Стоенчо, порасни, да тръгнеш по бащин занаят, по високи гори, по дълбоки доли, овце да пасеш. . . бяло мляко да доиш, жълто масло да буташ, да храниш пътници друмници, като нас момци коладници.* Ил. Блъсков.

друнгàрий *м. истор.* Висш военен чин. — *Какво сте наобиколили тая мърша като гарвани? — завика друнгарият по-високо, отколкото трябваше.* Ст. Загорчинов. *Едва ли някой би познал в пратеника блестящия позлатен друнгарий, който влезе преди малко в битката — перата му бяха изпосечени. . . бронята изпочупена.* А. Дончев.

дръг *м. диал.* Едро царевично стъбло. *Кръчмата вече се задими като огнище, на което са турнати сурови царевични дръгове или мокра слама.* М. Ягодов.

дръгàч *м. диал.* Птица дърдавец. *Наоколо неуморно и еднообразно свиреха дръгачи.* Елин Пелин.

дръже *ср. събир. диал.* Стъбла на царевица, жито, слънчоглед, дини и др. *Наоколо нивята пожънати се стелят покрити с дръжето на пожънати класове.* Ив. Кирилов. *Сама саминка до прозореца в къщи и аз гледах в насрещни градини как по слънцето въртят от сутрин до вечер високо дръже слънчогледите.* П. Ю. Тодоров. *Диненото дръже в неговия бостан даде цвят, но плод не върза.* А. Каралийчев.

дръмбой *м. диал.* (нем.-рум. drîmboi). Вид свирка, която се слага на устата и се дърпа крайчецът ѝ. *На места пък по прозорци лъщят нанизи от фурлини, пръстенчета, синци, дръмбои.* П. Ю. Тодоров.

дръмка *ж. диал.* Нисък храст. *Пъшкат яките биволи в дълбоките коловози, мъкнат претоварени коли, скита той по далечните дръмки, по цяла неделя не се прибира дома.* Ст. Ц. Даскалов. —*Бей, човек, под шумка и дръмка те диря, диря*! Б. Обретенов.

дръмон *м. диал.* (от гр. δρομόνι). Решето с едри дупки. — *На!* — *догони я Гана и я цапна по главата с дръмоня.* Ст. Ц. Даскалов.

дръмчица *ж. диал.* Нямам нито дръмчица — нямам никак. *Кафе трябва да сварим.* — *Трябва.* — *Пък нямаме нито дръмчица*! Г. Караславов.

дрън *м. диал.* Буца, къс. *Чило (отрязва голям крайщник, цепва го с ножа по средата и пъхва в него дрън сирене).* Г. Караславов.

дрънкалник *м. диал.* Дранголник. *Знаеш ли ти, че ако да не би била тая евтиния, то честните болградски бащи и майки отдавна вече би изпроводили своите многоуважаеми примаре в дрънкалникът?* Л. Каравелов.

дръста *ж. диал.* Тепавица. *Любимо място за прочит ми беше още една височка моравка. . . засеняна от голяма върба и прохлаждана от гръмливата воденична вада, която чрез един бочен улей храни и една дръста.* Ив.Вазов. Ям дръстата — ям бой. — *Ами нали няма да се намесваме във войната? . . . Ние ще се намесим накрая, колкото да се наредим до победителите, за да си вземем Македония и Добруджа.* — *Ами ако ядем пак някоя дръста*? Г. Караславов.

дръфам *несв. рядко.* Дърпам. *Ръцете мръсни златний балдахин / от божий шатър дръфат,* — *ужасени / там ангелите ником се повалят.* Пенчо Славейков.

дръча *ж. диал.* Студено дъждовно време. *Овцата виреe на суховато място. Нея я морят силната жега, дръчата и мочурът.* Кр. Григоров.

дряхлост *ж. книж. остар.* (рус. дряхлость). Немощ, отпадналост. *Коя е истинната причина на умислеността и дряхлостта му?* П. Р. Славейков.

дряхъл -хла, -хло, *прил. книж. остар.* (рус. дряхлый). Отпаднал, немощен, слаб. *Горкият Прашилник беше създание обидено. . . Прораслата му небръсната брада го правеше не толкоз страшен и грозен, колкото дряхъл и печален.* П. Р. Славейков. *Съпругата му се виждаше повече отколкото трява сериозна и дряхла.* П. Р. Славейков.

дуалè *ср. диал.* (от тур. duvak). Женска забрадка; боне. *Той знаеше, че майка ми обича да се облича модно (тя носеше дуале, фесче гръцко, ален джамфес).* Ив. Вазов.

дубàра *ж. разг.* (пер.-тур. dubara). При игра със зарове — 2 и 2. *И чувам от всички страни: Шеш — беш! . . . дубáра!* А. Константинов.

дублòн *м. книж. остар.* (фр. doublon). Стара жълтица, двойно по-голяма от обикновена. *Нá, тоя стар дублон например. Днес оназ вдовица го донесе мен.* Ив. Вазов. *Софка я отвори и изсипа в шепата си купчина златни пари и накити: петдесет и осем лири и наполеони, една пендара, два дублона. . . и една игла с венче от мънички рубини и изумруди.* Д. Талев.

дỳда *ж. диал.* (от ар.-тур. dut). Черничев плод. *Той пристига, нарамил един кош, в който има краставици, череши, ягоди, дуди като бял корал.* А. Каралийчев.

дỳдна *несв. диал.* 1. Тътна, кънтя. *Дочух по едно време, сред тракането на машината си, някакви женски викове. Празният коридор ги подхващаше и усилваше многократно, та думите дудняха като в пещера.* О. Василев. *Къде обяд откъм балкана се зададе облак — грамаден и бял като пряспа сняг. Облакът наближаваше и непрекъснато дуднеше; повя студен вятър, замириса на колендро.* Ил. Волен. 2. Мърморя. *Мене обичайо знае мойта Злата, / земе ли да дудне, че спи при свинята.* Елин Пелин. — *Хм. Рекоха, че ще му смъкнат пагоните, и го върнаха пак в село. Какви завистливи хора, ей!* — *дудне Боньо Дървото.* Ст. Ц. Даскалов.

дудỳк *м. нар.* (от тур. düdük). Дървена свирка, подобна на цафара. *Всяка вечер кънтеше неговият проточен, зноен глас, . . Илия Бешков вдъхновено пригласяше със своя проточен мизийски дудук.* А. Каралийчев.

дудулàйка *ж. диал.* Момиче, което играе и пее за дъжд, пеперуда. *Помня Шейма дудулайка.* М. Минев.

дуèня *ж. книж. остар.* (исп. dueña). Домакиня, възпитателка. *„Артистите“ бяха местни хора, любители: Рюи Блаз се игра от аптекаря Милев, кралицата — от моята майка, дуенята бе аптекаршата.* К. Константинов.

дузди̇̀свам *несв.*, **дузди̇̀сам** *св. диал.* (от тур. düzmek). Премeнявам, докарвам. *Като дузднса къщичката, а стрина Тота се залови за двора.* Мих. Георгиев. **дузди̇̀свам се** *възвр. Па гледа как се дуздисва Тошо за хоро.* Мих. Георгиев.

дука̀т *м. остар.* (итал. ducato). Венецианска златна монета. *Една ми книга изпрати, / во книга триста дукати. / Защо ми са пусти дукати, / млада сум, той да додеше.* Нар. песен. *Хубав турски кон струва от осемдесет до сто и двадесет дуката.* А. Дончев.

дука̀то *ср. диал.* (итал. ducato). Дребна монета. *Лясковец. Личю село, село доста богато; / с тез раздори ти не струваш дукато.* П. Р. Славейков. *Тие та обичат, / ако имаш злато, / сичко друго ценат / за медно дукато.* Л. Каравелов.

дукс *м. истор.* (лат. dux). Висш чиновник през средните векове. *Не си ти ни севаст, ни дукс да ме разпитваш — отговори момчето дръзко, с вирната глава.* Ст. Загорчинов

дукунди̇̀свам се — вж. докундисвам. *Не ми се днеска нищо уйдурдисва. . . / Прощавай и недей се дукундисва, / че ти прекършвам царския хатър.* Д. Подвързачов.

ду̀ле *ср. диал.* Отвор, чучурка. *Между людето се появи един голям букар с вода и тръгна от ръка на ръка, тежък, с желязно дуле за пиене.* Д. Талев.

дума̀н *м. диал.* (тур. duman). 1. Мъгла. *Каква мъгла, какъв гъстък думан беше паднал оная есен във Ветрен!* Ив. Вазов. *А стихотворенията на Жуковскаго. . . винаги са пълни с картини тихи, грациозни, нежно меланхолически: тишина, думан, вечерен мрак.* Т. Шишков. 2. Прах. *На онзи дял, хе, където Садовското, запръхтяха читашките коне, вдигнаха думан.* Ст. Станчев.

ду̀мен, -мна, -мно, *прил. диал.* Уговорен. *Ти речи само, стрини, и всичко е готово, всичко е вече думно.* Т. Г. Влайков.

дунанма̀ — вж. донанма. *Ах, голяма радост, голяма дунанма беше снощи в къщата на Чауша!* Й. Йовков. *А работата е в това — ние да притиснем частния експлоататорски сектор тъй, че да не кръкне, ама тихо, без дунанми и насилия.* А. Гуляшки.

дуня̀ и **дюня̀** *ж. диал.* (ар.-тур. dünya). Свят, хора. *От кога се е разтурило циганското царство, от тогава ние сме си като йови по цялата дуня.* Ст. Л. Костов. *Бре каква дуня настана. .. Ни срам, ни грях. Плюскат си през рамазана, не се молят.* Б. Несторов. Дюня̀ гюзели — голяма хубавица. *Селски момък твърде много мрази горделивата мома, ако ще би тя да е и дюня гюзели, най-хубавицата.* Ил. Блъсков.

дур[1] *нареч. диал.* 1. Дори. *Я* [Струмница невеста] *дочуле клетине комшии, / я наклеветиле дур при царот.* Нар. песен. 2. Чак. *Елен му се отговаря: / „Бързай, бързай Рабрьо юнак, / от кошута първескиня." / Той я погна, той е загна, / та отиде дур при море.* Нар. песен.

дур[2] *междум. диал.* (тур. dur) Стой. *Сила е той* [московецът] *и сила непобедима; аскерът му чет няма, и все талимлия. . . Като му рече „дур", на мястото си остава като камък; като му рече „напред", върви като кьораво, от нищо не се спира.* Ц. Гинчев. *Преди да навлезем в гората, срещу нас се зададе волска влачка с трупи. — Бре Мусо — викна бай Петър. — Дур-бе. . . Но влачка не се спира на надолнище.* Ст. Станчев.

дура̀ча *несв. книж. остар.* (рус. дурачить). Мамя някого, като разчитам на невежеството му. *Учител Гатю и Иванчо Йотата пак се бяха счепкали за правописанието, но господин Фратю се намеси, като заговори по французки с учителя, то ест изчете първите редове от „Телемаха": за да дурачи гайтанджиите нещо.* Ив. Вазов.

ду̀рбакалъм *междум. диал.* (тур. dur bakalım) Чакай! — *Тука ли е стопанина? — запита Алекси . . . —Дурбакалъм, бре Алекси. Ти па ще се съсипеш от тичане. . . Ха седни де.* Кр. Григоров.

дургу̀н *прил. неизм. диал.* (тур. durgun). 1. Ленив, омърлушен, бавен. *Напълни им картуните / с понятия здрави, / да не дремят пред силните / като „дургун" крави!* Л. Каравелов. 2. *същ.* Мързеливец. *Дядо Иван се развика колкото му сила държи: — Аз ще ви* [овцете] *науча вас, дургуни с дургуни!* Ст. Марков.

ду̀рма *частица, диал.* (тур. durma). Иди че. *Поп Стайко. Бе той като си направи юка, вкарвай го ти в затвора за година-две. Кмета. Дурма го затваряй ти.* Ст. Л. Костов. *Секи ще намери по една махана. , че туй трябало, онуй нямало, дурма си боли главата да се разправяш на секиго.* Ил. Блъсков.

ду̀скам се *несв.*, **ду̀сна се** *св. възвр. диал.* Тросвам се, сопвам се. *Марина беше нацупена, тя се дускаше, като че я бяха ограбили.* Г. Караславов. *Стига де, не е твоя работа какво ще правя аз! Така! Така! — дусна се тя. — Като изхраниш син, не се грижи за него, пусни го да хайманува.* Г. Караславов.

ду̀тра *ж. книж. остар.* (чуж.). Струнен музикален инструмент. *Един старец като оня, когото видяхме в Шах-и-Зинда, изкарал своята дутра, нежно погалил с пръсти струните ѝ, поклатил замислено глава и почнал да разказва легендата за безстрашния каменар Фархад. . . Когато оня с дутрата млъкнал, Навои го попитал.* А. Каралийчев.

духло̀ *ср. диал.* Силно въздушно течение; вятър. *Балкан се тресеше, горите ревяха. . . / и всичко поваля стихийната мощ. / Кат винаги борът сърдит, непокорен / се бореше храбро с туй страшно духло.* Ив. Вазов. *Пушекът от срещния комин, брулен от духлото, летеше полегато на противната страна.* Ив. Вазов.

духота̀ *ж. книж. рядко.* (рус. духота). Душен въздух, задух. *Той ще се яви на сцената. . . Блясък, шум, духота.* Д. Немиров.

дỳхтя *несв. рядко.* Побягвам. *Но зиналата паст на мъртвия низам / и погледа му тъп съгледало едвам, / през портите назад то* [детето] *духти изведнъжка.* Пенчо Славейков.

душа̀ *ж.* . . . **Мисля за душата** му. *рядко.* Имам намерение да го убия; мисля му злото. *Султана. . . не гледа никак с добро Мурада ефенди и някак сѐ се бои, че този му мисли за душата.* Св. Миларов

дỳшен, -шна, -шно, *прил. остар.* Благоуханен, ароматен. *За хляба . . . едно време хората никак не знаели, и то не само как се прави такъв, какъвто е днес, сладък, душен и мек, но нито знаели, че житното зърно поносило за храна.* Й. Груев. *Така също и винопийците достигат да различават, с чудесна вярност, не само какви са и от кой строй са миризливите душни вина, но още и колко годишни са и отде са.* А. Г. Начев.

душеприка̀зчик *м. остар.* (рус. душеприказчик). 1. Изпълнител на завещание, посочен от наследодателя. *Неговото* [на Априлов] *място в попечителството училищно наедно с Палаузова зае душеприказчикът и изпълнителят на завещанието му Матей Миловранов.* П. Р. Славейков. 2. *Прен. ирон.* Доверено лице, чиито съвети се изпълняват безусловно. *Продажни журналисти. . . безгръбначни поети и душеприказчици веднага се струпаха в краката му.* Г. Караславов.

душесло̀вен, -вна, -вно, *прил. книж. рядко.* Психологичен. *Забележваме само че г-н Чолаковата за урочасването статия, колко и да е от само себе си трудна, защото съдържава метафизически някои душесловни или, ако щеш, психологически понятия. . . обаче могла би. . . да се напише и изложи по-ясно.* сп. Бълг. книжици.

душѝст *прил. книж. остар.* (рус. душистый). Ароматен. *Нека благодарим на провидението, което е завело г. Мутафова към Черното море, защото той е взел от неговите великолепия няколко хубави мотиви. Те не са, впрочем, еднакво хубави. В единия има високо и ясно небе, жива подвижна вода, душисти вълни.* С. Радев.

дỳшкам *несв. диал.* Дỳша. *Биволиците се разстъпваха тежко по двора. . . и навсякъде душкаха, навсякъде търсеха нещо.* Ил. Волен.

душѝк *м. нар.* Отвор на помещение или на предмет, от който минава въздух. *Гаче тесният изход на тая подземна изба беше душник на някоя тайна пещера.* Ив. Вазов. *Печката беше добре запалена и през душника ѝ трептеше пламък, който хвърляше върху тавана и стените червени отблясъци.* Г. Райчев. *Най-после Жеко, като по-стар, духна в кавала, избърса му дупките, душниците и устата и го наду.* Ц. Гинчев.

дъ̀бовка *ж. диал.* Дъбова сопа. *Широко се подуват буйните му гърди. . . а в мечешката му десница играе дъбовката като треска. Той скоро се подпира на нея като цар на скиптър и чака.* А. Страшимиров.

дъ̀гав *прил. рядко.* Който е с форма на дъга; дъговиден. *Резките имат дължина, те биват криви или дъгави.* П. Р. Славейков.

дъ̀дна *несв. диал.* Говоря монотонно; дудна, боботя. — *Ой! . . ой! . . . ой! . . .* — *пищеше тя и блъскаше с юмруци главата си. А в паузите, между две нейни „ой-ой", Цонко дъднеше басово.* — *Е. . . стига де! . . . Не се ли умори?* А. Гуляшки. *Тъкмо се канех да кажа с най-възторжен глас: „И аз не бих го заменил срещу никакви буйни реки и гори", когато наблизо до нас някакъв трактор. . . започна да дъдне и да блъска тишината — припряно.* А. Гуляшки.

дъдрѝца *ж. разг.* Бъбрица. *Но̀ пак ще кажа, че една колко-годе образована и разумна жена, може сички случайни световни нещастия да понесе с търпение. . . още тя ще знае кому да открива сърцето си . . . затуй много от нашите хитри и дъдрици жени нито помислюват.* сп. Теменуга.

дъждебра̀н *м. остар.* Чадър. *Така напр. той пръв се нае да ходи из лондонските улици с разтворен дъждебран* [чадър], *за да се пази от дъжд.* Й. Груев.

дъждебранѝтел *м. остар.* Чадър. *Мнозина минаха покрай нас. . . След малко ний съгледахме две момчета с прости дрехи че носеха един голям дъждебранител.* Изводи от в. Зорница.

дълба̀нка *ж. диал.* Вдлъбнатинка, трапчинка, ямка. *Ето погледът ѝ се спря на две дълбанки, в които се криеха страдалчески очи. Тогава тя ги стисна като два напращели циреи, склопи над тях тези вежди, които не бяха мигали цели нощи, и самодоволно каза: — Сега чуй: аз съм Скръбта! . . Взех вече своето.* Ц. Церковски.

дълба̀ч *м. книж. рядко.* Скулптор. *Имах за другари на пътуването си една госпожа, един търговец, един дълбач и двама млади живописци.* С. Пелико (превод).

дълбочинѐ *ср. диал.* Дълбочина, глъбина. *Оттук надолу стръмнината се спущаше наведена, гола, плъзгава към дълбочинето.* Ив. Вазов. *Шумът на Марица стигаше все по-силен из невидимото дълбочине.* Ив. Вазов.

дълга̀ — вж. **далга.** *В същото време лъхна хлад, сянката на крепостта легна върху моста и водата долу потъмня и сякаш запрехвърля с клокот мътни пенести дълги.* Ст. Загорчинов. *Воф морѐ да те зафърлят, / морето дългѝ да фърля, / пак богу дух да не даваш!* Нар. песен.

дълговèк *прил. нар.* Който има дълъг живот, живее дълго. *Тя се помина на 75—80 годишна възраст (ние сме дълговеки хора) във време на руската война.* Ив. Вазов. *Да споменем и за дълговекий род на Томас Парра, който умря в Англия на 152 год.* Й. Груев. *Добре би било да се записват и у нашенско колко годе дълговеки, стари хора, които са стигнали до дълбока старост* сп. Теменуга.

дълголèтя *несв. книж. рядко.* Живея дълго. *Да живее царят, да живее Йоан Александър, да дълголети!* Ст. Загорчинов.

дълготà *ж. книж. остар.* (рус. долгота). Дължина, продължителност. *После намери широтата и дълготата на парижкия меридиан на това бърдо.* Ив. Вазов.

дългочàсие *ср. книж. остар.* (от срхр. дугочасан). Дълго, отегчително време. *Честта ми беше помогнала, че когато ме хванаха, все имах някоя пара. Именно, намерваха се в кисията ми до 10 наполеондора и няколко минца; освен това имах златен часовник и малък елмазен пръстен — и зех да смятам да си помогна с парите си в борбата против дългочасието.* Св. Миларов.

дългу̀вам *несв. книж. остар.* (от срхр. дуговати). Имам да давам, дължа някому нещо. — *Глобата! Глобата! повика Яко, вий дългувате две лири.* Кр. Пишурка. *Войводата видя, че му дългуваше живота си, и му проси прошка за секо зло, що му беше сторил.* Кр. Пишурка.

дългу̀рест *прил. диал.* Длъгнест, продълговат. *Съвсем различна от мъжа си — слаба. . . с черни дългурести очи, жената излезе тихо по белите си вълнени чорапи.* Н. Каралиева. *Дългурестото му лице изглеждаше уморено и тъжно, очите му не се отделяха от сметта.* Ст. Дичев. *Черквите божии в старо време имали са различен изглед, но въобще може се каза, че отвън са изгледвали дългурести подобно на ладия.* З. Петров и др.

дългъ̀ч *м. диал.* Висок човек. *Нали си е дългъч, току проточва врат през стоборите и зидовете, за да види кой комин дими най-много.* В. Чертовенски.

дълдърдѝсам *св. диал.* (от тур. daldırmak). Правя дълдърма. *Направих днес няколко отвода, казват наместо: дълдърдисах няколко дълдърми.* Ил. Блъсков.

дълдърмà *ж. диал.* (тур. daldırma). Отведено и заровено в земята клонче, за да пусне корен. *Отвод казват на лоза, която, като порязват лозята, оставят една дълга лоза на чукана и после я превиват. . . та да расте и стане друг чукан. По турски го казват дълдърма.* сп. Моминска сълза.

дължѐнствувам *несв. книж. остар.* (рус. долженствовать). Дължа, длъжен съм. *Финика, който след всичко дълженствуваше си живота на дъщерята на вавилонския цар, не можа да не я послуша.* И. Адженов (превод). *Проводил (867) нови проповедници с епископа Гримоалда: Борис дълженствувал да избере един от тях за архиепископ.* Т. Шишков.

дължѐя *несв. остар.* Дължа. *Ние им дължиме вечна признателност. Такава признателност ще им дължеят и бъдущите наши поколения.* Пер. списание. *Той* [Нютон] *никога не забравял с коя помощ е достигнал високия връх, и винаги всенародно признавал това, което дължеел безсмъртному Кеплеру.* Д. Витанов.

дъмгà — вж. дамга — *Че тя била от нашта хергеля, бе дядо Илия. Ето дъмгата на хълбока ѝ.* Й. Йовков. *Подир три часа се показаха из оряховския път с осем зайци, провесени по четири на двата коня, на които главите с дългите клепнали уши се мандахереха под хълбоците на конете и кръвта беше накървавила корема на конете им от двете страни на две големи дъмги.* Ц. Гинчев.

дънище *ср. диал.* Дънер. *Дъбът рекъл: Аз съм цар на всичките дърве! Коренът ми е дълбоко в земята; имам дънище три обхвата, върхът ми е в синьо небо.* Др. Манчов.

дъня *несв. разг.* 1. Удрям, бия. — *Ако ти беше мила и драга, не щеше да я дъниш като тупан — ококори се тъщата с беззъбата си уста.* Т. Харманджиев. 2. Продънвам. *Гигантът продължаваше мълчаливо да дъни стената. Само за някаква си половин минута почти всичко беше готово. В стената зееше дълбок кръгъл отвор.* П. Вежинов.

дъпло *ср. остар.* Хралупа, коруба. *Трябва още да се каже, че в дъплото на дънера на някои си от тия дървета негрите живеят си.* Летоструй.

дървенѝна *ж. диал.* Дървен материал, дървени части, дървения. *И тъй набързо разглобиха корабите и сичката дървенина до най-малката дъсчица изнесоха на сухо.* П Кисимов.

дървòтник *м. диал.* Дебел пън, върху който се секат дърва; дръвник. *Отиват да секат дърва на дървотника.* сп. Теменуга. *Вижда баща си дяда Искря, седнал на дървотника, дяла си клечки за колата.* Ил. Блъсков.

дърг — вж. дрѣг. *Набодени клечотаци и дъргове очертаха лехата.* И. Волен.

държàва *ж. . . . диал.* Недвижим имот извън село. *Добре че остави имотец — държава, стокица, та го гледат син му и снаха му.* Ив. Вазов. *Както всеки ден след напускането на кооперацията, така и сега той беше отишъл на кошарата, където имаха накуп повечко земя. . . И когато пъдарите, които влязоха първи, попитаха... къде е мъжът ѝ, тя отговори тръпна: — На държавата.* Ст. Ц. Даскалов.

държàле *ср. нар.* Дръжка на мотика, брадва и др. *Като излезе от село, колата започна да застига и други коли, натоварени ту с греди, ту с наплати и спици за коларските работилници в града.*

с държалета за брадви и мотики. П. Здравков. *Те се хвърлиха мълчаливо към вилата и лопатата и плюха на ръцете си. . . Двамата натискаха о коляно гладките държалета и събираха пресния тор на купчини.* Цв. Ангелов.

държимòрдовски *прил. книж. рядко.* (От Держиморда, персонаж в Гоголевата комедия „Ревизор"). Груб, невъзпитан. *Едно нещо обаче ми се хареса безусловно в това държимордовско произведение: думите дървен злодеец!* Ив. Вазов.

дързàлка *ж. диал.* Гребен за чесане на лен и коноп. *Кога омънали ленът, зели да го приснимат на гребенци и да го дързат с дързалка.* Др. Манчов.

дързам *несв. диал.* Чеша, прочиствам омънат лен или коноп. *Кога омънали ленът, зели да го приснимат на гребенци и да го дързат с дързалка, да го чешат с четка.* Др. Манчов.

дързлѝв *прил. книж. остар.* Дързък, смел. *Горди и дързливи за предишната си победа, туземците ги посрещнаха с голямо безстрашие.* П. Кисимов.

дързовѝт *прил. остар.* Дързък, смел. *Тогаз се уплашиха да не сме се наканили да направим някоя по-дързовита постъпка,— като да се опитаме да побегнем или таквоз нещо.* Св. Миларов. *Да бъдем твърди и дързовити в предприятието си. Искането ни [за самостоятелна черква] е свято и праведно. . .* в. Дунавски лебед.

дързовѝтост *ж. остар.* Смелост, дързост. *И всичкото му лице изражаваше юношеска дързовитост и привлекателност.* П. Р. Славейков.

дързостен, -стна, -стно, *прил. остар.* Дързък. *Но за такова важно послание тряба човек дързостен и изкусен.* Ив. Вазов.

дъ̀ркул *м. диал.* (гр. δρακούλα). Дъртак. *Ами не виждам ли, и тоя, моят дъркул, свекъра ти, и той понякогаш те поглежда с нечисти очи. . . и като земе да се лигави около тебе.* Д. Талев. *Ами* [Добра] *не пусна ли при себе си и Никола Гърбев, и Стояна Крондир, който може и баща да ѝ бъде — тоя дъркул с червен врат и с две педи мустаки?* Д. Талев.

дърлѝт *прил. диал.* Сърдит, сприхав. *Събрали сме се отбор момци коладници. . . дошле сме на този брат домакин. . . Ние го сякаме сърдит, дърлит, ще ни се сърди, ще ни се дърли; а той бил наш брат послужник.* Ил. Блъсков.

дърми *мн. нар.* Парцали, дрипи. В з е м а м (п р и б и р а м) с и д ъ р м и т е — махам се, отивам си. — *Ведо, кучко, да си прибираш дърмите и да се пръждосваш оттук, чуваш ли?* Ст. Марков. *И сиромахът Прашилник, виж го, зел си дърмите да си ходи.* П. Р. Славейков. *Често той захвана да оставя работата си на слугите, излезеше из дугените и се загубваше по цял ден; тръгваше да върви и се забравяше; погледнеш го зел си дърмето, хукнал къде полянатa.* Ил. Блъсков.

дъртèлница *ж. разг. грубо.* Дъртачка. *Значи нищо не казва дъртелницата, а?* М. Ягодов.

дъртѝца *ж. диал.* Възрастна, разумна жена. *Как сладко приказваше! Тихичко, полекичка, ама сладко и така умно реди думите, сякаш е дъртица!* Т. Г. Влайков.

дърхòлщина *ж. разг. руг.* Дъртуша, дъртачка. *Злата (на себе си): Стара дърхолщина, има се още млада.* Д. Войников.

дъскàр *м. диал.* Производител или търговец на дъски и дървен материал. *Дъскарят реже дъските от пъневете на дръвята.* П. Р. Славейков. *Бойко намери да кара вили и наплати у дъскаря в село.* П. Ю. Тодоров.

дъсчòрина *ж. диал.* Дъсчици. *Като подреждаха разхвърлените при претърсването дъсчорини, двамата гледаха какво ще стане.* Ст. Ц. Даскалов.

дъховѝт *прил. рядко.* Който е с хубав аромат, ароматичен. *Много хубави и дъховити растения, които красят нашите градини, принадлежат на тоя клас, като напр. нарцис, тацета.* Д. Мутев. *Босилекът е дъховито цвете.* Др. Манчов.

дьовлèт — вж. д е в л е т. — *Ехтем ефенди — започна като че ли едва сега да пита Юмер Али, — кои от гяурите в тоя град правят комитаджилък, ровят против дьовлета ни?* Д. Талев. *И когато влезли после всички консули при султана, той рекъл: — Що искате вие от мене? Аз веке дадох свобода и в моя дьовлет всички са братя: и турци, и българи, и гърци, и арнаути, и евреи.* Д. Талев.

дьонмè *ср. диал.* (тур. dönme). Християнин, приел мохамеданство. — *Всичките беeве, гдето ги видиш тука, са българи дьонмета.* Ц. Гинчев. *Запознал се с разни дьонмета българи.* З. Стоянов.

дьòрт-джехар и **дьòржар** *м. разг.* (тур.-пер. dört çar). При игра със зарове: четири и четири. *И чувам от всички страни: „шеш-беш! . . . дьорт-джехар!"* А. Константинов. — *Дюшеш! — извика човекът с конската глава. — Имаш зар днеска — каза унило Кумю. . . —Дьоржар. — Епек.* Г. Караславов.

дю̀беш *м. разг.* (пер.-тур. dübeş). При игра със зарове: пет и пет. *И щом седна, сякаш по чудо, щастието се обърна към учителчето. Сложи то изведнъж трите си пула, метна един дюбеш, метна след това още един чифт и спечели играта.* Чудомир.

дюзѝя — вж. д и з и я. *Пендарът бил от някогашната дюзия на баба Иваница.* Г. Караславов.

дюлбèн — вж. т ю л б е н. *Зад средната греда на сайваната се показа старица с черен дюлбен на главата.* Г. Караславов.

дюлбѐр — вж. дилбер. *Кога дойде лудо младо / при тебе, / при тебе: / . . . да разбулиш дюлбер яшмак / от тебе, от тебе.* Ив. Вазов.
дюлбѝя *ж. диал.* (от пер.-тур. dürbin). Зрителна тръба. *На петия ден се показаха турци. . . Пръв ги забеляза Китан Щъркот, та му се смееха: — Нали си щърк, с дълги нозе, надалеко виждаш и без дюлбия.* Д. Талев.
дюлю̀м *м. диал.* (тур. dönüm). Мярка за земя, равна почти на декар. *От това башка имат земя: до хилядо и петстотин дюлюма ниви.* Мих. Георгиев. *Има не знам колко си рала ниви, има коджа дюлюми ливади, има стотина брави овци.* Елин Пелин.
дя̀бом *нареч. диал.* Дебнешком. *Гирджикът и другите хъркаха още, та спяха. Мацко се дигна, та погледна къде Гирджика и видя до главата му под възглавницата, че се подаваше едно ножче с лъскав черен. . . И без да премисли повече, стана дябом, взе ножчето, та го запъха на поя.* П. Р. Славейков.
дя̀кна *св. диал.* Подкарам добиче с подвикване „дя!". *Пое дъх и като му дякна и закътка, го зашиба с каишите от юздата по корема и капулата. Конят леко разтърси глава.* З. Сребров

Е

ѐвала *междум. разг.* (от ар.-тур. eyvallah). Благодаря, браво. *Остани бари и утре, искам да те вида пак. Софтата. Евала, да ме упростиш, челеби, не мога, искам да замина за Цариград.* Ив. Вазов. *Надвихте ме! Евала! . . . пиши ме и мене работница в стопанството. Шест години стачка стига!* Н. Каралиева. П р а в я (с т р у в а м) е в а л а — отдавам почит, скланям глава. *Аз съм горд човек, Спиро! На никого евала не правя.* М. Марчевски. *Сиромасите пак не ще рачат да сторят евала на болярите и ще се напъват да вървят барабар с тях.* П. Р. Славейков.

ева̀н *прил. неизм. диал.* (чуж.). Оскъден. *Е, ами за даскал? . . . макар че е годината еван, но то на цяло село не тежи; от 40 бради, като рекъл онзи, да откъснеш по един косъм, става косоджамити брада.* Ил. Блъсков.

евантаѝл *книж. остар.* (фр. eventail). Ветрило. *Той наблюдаваше внимателно пуйките, които се разхождаха из двора с разперени на търкала опашки, като евентайл.* Ив. Вазов.

евгенѝс *прил. неизм. остар.* (гр. εὐγενής). Благороден, от добър род. — *Мене Анка ми е деликатна, евгенис; за туй* [докторът] *си я обикна до толкоз — умира за нея.* Д. Войников.

евѐт *частица, остар.* (тур. evet). Да, така, тъй, наистина. *Ти трябваше колчим при съдника влязваш / не правда да дириш, а евет да казваш.* Ив. Вазов. *И с най-сладка усмивка се поклони на председателя, като му рече: — Евет, ефендим. Ти имаш всякога право. . . И излезе.* Зл. Чолакова.

еветчилъ̀к *м. остар.* (от тур.). Съгласяване винаги и с всичко от угодничество; казване всякога евет. *Турчинът беше корумпиран, за една кисия пари и за един кон пущаше враговете на падишаха и при това намираше някаква мъдрост да успокои съвестта си. Бай Ганю възприе морала му — кесийката и еветчилъка.* Ем. Станев.

еветчѝя *м. остар.* (от тур.). Угодник, който се съгласява винаги с всичко, който казва винаги евет. — *„Най-много ме врънкаха малките ефендета и няколко гърчоля, еветчии в конакът.* З. Стоянов.

евза̀ *ж. остар.* (ар.-тур. ecza). Капсула за подпалване огнестрелно оръжие. *Той беше въоръжен с пушки белгийски, които се пълнеха из устата и се палеха с евзи.* Ив. Вазов.

евза̀лен, -лна, -лно, *прил. остар.* Който е с евза. *Хвалбите за наредените: копчета, карфици. . . детски пищялки, евзални пищовчета и пр. и пр., дреболии все от тоя род, нямаха край.* Ст. Чилингиров.

евзалѝйка *ж. остар.* Евзалия пушка. *Някои от тях* [полските селяни] *бяха с пушки — повечето евзалийки . . . а всички други бяха надигнали коси и секири.* Д. Талев. *Мустакати, брадясали. . . те* [стражниците] *въртяха в ръце кривите евзалийки и се усмихва виновно.* Ст. Дичев.

евзалѝя *прил. неизм. остар.* Който се пали с евза, с капсула. *Въоръжението им беше най-различно: стари пушки — кремъклийки, евзалии, ловджийски, шишанета с натъкнати в дулата цъфнали клончета от сливи.* П. Стъпов.

евзо̀н *м. остар.* (гр. εὔζωνος). Гръцки войник с национална униформа. *Що има, че сега евзони там / въртят ония ми ти фустанели?* К. Христов. *В началото андартското движение в Македония бе възглавено от гръцкия кралски офицер Павлос Мелас. Преди да замине, късият, набит евзон бил приет от престолонаследника и страстно прегърнат.* Хр. Бръзицов.

ѐвсайбия *м. остар.* (тур.-ар. ev sahibi). Стопанин на дом, на къща; домовладика. *И като мръкна, стигнаха на едно село и влязоха в една къща. Домовладиката (евсайбията) беше добър човек и ги възспря с радост, та ги нагости колкото добре можеше.* П. Берон.

ега̀ *нареч. диал.* Дано. *Ега те видя под було, / ега те видя на коня, / че песня да си запея / и солзи да си пороня.* К. Христов. *Ега те закопае макя ти! Дано ви господ убие. . . Мира нямам. Жената беше устата.* Пелин Велков.

егленджѐ *ср.* и **егленджѐк** *м. диал.* (тур. eğlence). Забава, забавление, развлечение, увеселение. *Аз погледнах на избитите мухи. . . — бе остави се, каза той. . . не зная как съм се научил на това егленджe, което ми е като да тегля броеници.* Ил. Блъсков. *Приемаше мнозина*

и като месеше така залъгванията, забавките егленджеци със заниманията, научаваше се за все що ставаше. сп. Читалище.

еглендѝсвам се *несв.*, **еглендѝша се** *св. възвр. диал.* (тур. eğlenmek). Веселя се, забавлявам се, развличам се. *Ама младите пак се еглендисват: яли ще се надрипват, яли ще се надхвърлят с камъни.* Мих. Георгиев. *За сега да оставим тежките държавни грижи и да се еглендишем.* Св. Миларов.

егрѐк *м. диал.* (тур. eğrek). Лятна кошара за добитък. *И не мина месец, двамата почнаха да се срещат скришом в малките кории, разстлани край пътеката за егреците.* К. Константинов. *Какво имаше тук наблизо? Една-две запустели голи колиби с изпочупени прозорци, един напуснат овчарски егрек. . . една воденица.* Г. Караславов.

егю̀пец *м. диал.* 1. Циганин. *Облечен бях опърпано отдолу, / егюпец цял.* К. Христов. 2. Египтянин. *Аз виждам равната земя на егюпците. дето съм бил на младини, и се унисам.* Ст. Чилингиров. *Летят. . . / към север жерави ята подир ята, / по тях и щъркели-егюпци.* Пенчо Славейков.

едѐмски *прил. остар.* Райски. *Що би било в тая земя благодатна, да знаехме това, що знаят други нации? Рай божи, градина едемска.* Н. Бончев.

едепси̇̀з(ин) и **едипси̇̀з(ин)** *м. остар.* (ар.-тур. edepsiz). Безсрамник, безочлив човек. *Най-напред захвана да псува заптиите, че били хора едепсизи.* З. Стоянов. *Ефендим, защо давате хляб на тия едипсизи?* З. Стоянов.

еджѐл *м. диал.* (ар.-тур. edcel). Смърт, съдба. *Белким който отива на бой, все го убиват! Комуто гдето е еджеля — гдето му е писано, там и ще умре. То е на бога работа.* Ц. Гинчев. *Тия кошии асль рядко се минават без премеждия. . . Може да не му е бил дошъл още еджеля. . . я го гледай, още трепери.* Ц. Гинчев.

едина̀к *м. диал.* 1. Едничко дете. *Нали е той един на майка, на стара майка? А единаци не зимат за солдати. В същност, той не е съвсем единак.* Т. Г. Влайков. 2. Самотен вълк. *Една зима тъдява се появи единак вълк.* А. Каралийчев. 3. Отделно, осамотено дърво. *През ливадата минаваше Али. Старият смърч единак, мястото на срещата му с Асан и Метко, е недалече, от другата страна на баира.* Вл. Полянов.

единѝца *ж. диал.* Едничка дъщеря. *Зер Радка не беше неговата единица, едничкият филиз на дънера.* Мих. Георгиев.

единѝче *ср. диал.* Едничко дете, чедо. *После тия думи майката наляла с ракия една от ония чаши, които преди цивилизацията се наричаха винйови, и подала я на своето единиче.* Л. Каравелов.

едипсезлѝк *м. остар.* (ар.-тур. edepsizlik). Безсрамие, безочие, дързост. — *Бягай се от тука, хей келеш ченгене, че ей сега ще кажа на Рашид-бея за циганския ти едипсезлик и ще те вземе дяволът.* Ц. Гинчев.

едновѝден, -дна, -дно, *прил. книж. остар.* Еднообразен. *Токо като стъпи слънцето в знак на телеца и цветът на бяла трърница начнава да се гледа вместо лъщението на едновидните Апинейски снегове.* Д. Войников.

еднои̇̀мка *ж. диал.* Съименница. *Тя плачеше от радост, а пък двете предполагаеми едноимки свати, майка ѝ и Джевдетовата майка, не можеха да се нарадват и да нацелуват Зорницата.* Ц. Гинчев.

еднома̀н *нареч. диал.* Непрекъснато, неспирно, винаги. *С учението и чрез помощта на природата, умните хора са изтъщили, та изнамерват едноман нови изкуства.* сп. Училище.

едномлѐчен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* За деца — които са сукали едновременно от една жена, майка само на едното дете. — *Аз съм, отговори тя, едномлечната сестра на тая, която вие наричате дъщеря на г-жа д'Понс.* сп. Моминска сълза.

едностаен, -айна, -айно, *прил. диал.* Неспирен, непрекъснат, монотонен. *И по няколко часа през деня се слушаше едностайния шум на совалката.* Г. Райчев. *Тая простичка, едностайна, пресеклива песен на жабите и на малкия щурец през тихата лятна нощ е тъй приятна, толкова умилна!* Т. Г. Влайков.

едря̀к *м. рядко.* Едър, голям човек. *Когато аз бях вече при вратата, той пошушна нещо и двама едряци ме настигнаха.* П. К. Яворов.

еза̀н *м. рядко. остар.* (ар.-тур. ezan). Призив за молитва от минарето. *„Кажи на Атамана и на видинския паша, че след вечерния езан ще ги чакаме тука."* Ст. Ботьов.

езѐр *нареч. диал.* Зер, нали. *Ще излезе до нейде* [дядо ти], *па аз — езер като всяка стопанка — се̏ имах кого да дочакам.* Д. Войников.

ези̇̀ *ср. разг.* (от тур. yazı). Страна на монета, където пише стойността. *Ако подхвърлим нагоре монета, тя може да падне на земята в положение „ези" или „тура".* Пресата.

ези̇̀к *м. . . . рядко.* Военнопленник, от когото могат да се изтръгнат сведения за неприятеля. *Горе на рида на един хвърлей е царският друм. Войводата Момчил рекъл да му хванем език. Все ще мине някой: я заблудени соколници от царската челяд, я царски бързоходец.* Ст. Загорчинов.

езлък — вж. я з л ъ к. *До втория кат* [на къщите] *се стига по открити стъпала от местен камък, които издигат госта на обърнатия към югоизток езлък.* О. Василев.

екбѐр *м. диал.* (ар.-тур. ekber). Всевишният (Аллах). — *Аллах екбер! — извика тихичко пашата три пъти и простря ръце на юг. Гласът му се сля с гласовете на неговите едноверци.* Ст. Дичев.

екилѝбър *м. книж. рядко.* (фр. equilibre). Равновесие. *Той* [мъжът] *да бъде, . . . , силата, . . .; тя* [жената] *да бъде. . . хубава, мила. . . Така ще се сдружи строгостта с добротата. . . — ще се образува организъм с всичкия изискуем екилибър за приятно и полезно живеене.* Хр. Белчев.

екимджѝйски *прил. остар.* (от ар.-тур. hekim). Медицински. *Пиза замечателен град с добър екимджиски университет и с добри целителни води.* Г. Икономов.

екѝмин — вж. х е к и м и н. *Но ето, пръсва се из село слух, че е пристигнал някакъв чутовен екимин, някакъв френски доктор, който лекувал всички болки.* Т. Г. Влайков.

екѝн *м. диал.* (тур. ekin). Посев, реколта. *Тази година той дойде по-рано, като гледаше да овърше по-скоро и да продаде от храната, защото се беше дигнала на цена, понеже тая година екинът не беше станал в Румъния.* Ц. Гинчев.

екклисиа̀рх *м. остар.* (от гр. ἐκκλησιάρχος). Отговорно лице в църква. *Тая икона не стои на чве в манастира, но като е направен в църквата от лявата страна един великолепен и драгоценен иконостас при амвона. . . в него (в иконостасът) е направено място за нея да се заключи тамо с ключ, който ключ се държи от екклисиарха.* Неофит Рилски.

еклемѝя *ж. диал.* Климия на кола. *Не беше трудно да се направи свитата желязна кошница. Клингра пъхна намордника върху една от еклемиите, почука го оттук, оттам с малко камъче и се обърна. — Готово, господине!* Г. Караславов.

ѐкна *несв. диал.* Разпитвам, запитвам; въртя, дрънкам някого за нещо. *И как оттогава вече, чини, що чини, се за това екне и разпитва Кита.* Т. Г. Влайков.

екс *м. остар. жарг.* Експроприация. *Забравят, че има всякакъв терор. . . Ексове, ама на едро . . . Аз съм за такава тактика.* Ем. Станев.

ексаджилъ̀к *м. остар. жарг.* Експроприиране. — *Нашите тук калъпят сега платформи, програми и се карат. Не щат акции, обявяват се против ексаджилъка и други такива диваниьци — заяви той с оживление.* Ем. Станев.

екселѝрам *несв. книж. остар.* (от фр. exceller). Превъзхождам, отличавам се. *Бъди любезен да поместиш в юнската книжка на Б. Сбирка това хубаво нещо на Евгения Марс. Чувство, психология, дълбочина има там. Евгения Марс екселира, виждаш, в епистолярния род.* Ив. Вазов.

ексѝзъм — вж. е к с а д ж и л ъ к. *Но той още не смееше да се отдаде на „нелегализъм и ексизъм".* Ем. Станев.

ексѝк *нареч. разг.* (тур. eksik). По-малко от теглото, недостатъчно. *Продавал ексик, служил си с лъжи, с измами, само да спечели повече.* Д. Немиров. *Все има нещо, което е ексик и без което животът ни не може да е честит.* А. Цанов.

ексиклѝк *м. диал.* (тур. eksiklik). Недостиг, липса. — *Няма ли да дойдеш да идем при хармана? — Няма. . . нека гори; ексиклик съм имал.* Ц. Гинчев.

ексклюзивѝзъм *м. книж. остар.* (фр. exclusivisme). Изключителност. *Това е станало, понеже един от най-главните недостатъци на либералните началници се състои в крайния ексклюзивизъм, с който водят своята политика.* Ив. Вазов.

ексцкуриа̀л *м. книж. рядко.* (от испанското име на манастир, дворец). Любимо място за посещение. *Ескуриалът на н. високопреосвещенство дядо Партения —манастирът Седем престола . . . е най-малко навестяван от всички манастири по тоя край на България.* Ив. Вазов.

експро̀мтен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (от лат. expromtus). Който става без подготовка; импровизиран. *Също тъй през тия месеци по инициатива на Вл. Василев. . . и др. се образува един „Артистичен клуб" — . . . за периодични срещи на членовете му с експромтна — сериозна и забавна — програма.* К. Константинов.

ектѐния *ж. църк.* (гр. ἐκτένεια). При християнското богослужение — вид молитва, произнасяна гласно и напевно от духовно лице. *Свещеникът бързаше със службата. Едва чуто изговаряше ектенията.* К. Петканов.

ѐлав *м. остар.* Калай. *Някои метали напр. сребро, мед, елав, куршум могат да се коват, коги са студени.* Н. Геров.

ѐлавен, -вна, -вно, *прил. остар.* Калаен. *Извътре и извън тоя съд е подплатен с елавно листо.* Й. Груев.

ѐлавник *м. остар.* Молив. *Тогава той докачил пушка и хайде в гората, за да изобразява пак с елавник на хартия птици.* Й. Груев.

елбѐте *нареч. диал.* (ар.-тур. elbette). То се знае, безсъмнено, разбира се. *Каша, брате, каша! Ама сега вече работата наша, / елбете, елбете ще излезе цвете.* Елин Пелин. *Ти ходиш с два чифта калеври. . . — Щом са два чифта, елбете ще топлят по-харно от един.*

Г. Караславов. *Иго се позамисли малко и каза: . . Писано е, че съм лъгал. . . елбете, какво ще сторя, като всичките хора ме лъжат, и аз ги лъгах!* Мих. Георгиев.

елѐен, -ѐйна, -ѐйно, *прил. книж, рядко.* (гр.-рус. елейный). Благосклонен, хвалебен. *Моите размишления бяха прекъснати от един мек, ласкателен и елеен глас.* Хр. Ботев. *Не е то град като град, а чудо божие. . . Изведнъж калугерът прекъсна елейните си похвали за Търново и като изпули както преди очите си, изпляска с ръце.* Ст. Загорчинов.

елѐй *м. остар.* (гр. ἔλαιον). Маслиново масло. *Тя поправи фитила на кандилото и наля от една стъкленица елей.* Ст. Загорчинов. *И тез песни тъжни, кат молитви чудни, / ще крепят душите в минутите трудни / и на тях ще леят врачебен елей.* Ив. Вазов.

елѐктор и **елѐктер** *м. книж. остар.* (лат. elector). Княз, участник в избора на крал. *Електори в злато, в пурпура кардинали, / двояк свещен сенат, от кой светът трепери, / и кардинали, що червени дрехи носят, / са само заради вид, и господ що ще прави.* Ив. Вазов. *Този закон* [златната була] *предаваше правата за избирането и коронясването на царя на няколко електери — избиратели от по-силните владетели на царството.* С. С. Бобчев.

електорàлен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (фр. électorale). Изборен, избирателен. *Изразената от краля воля за осигуряването електоралната свобода предизвика ентусиазъм във всичките партии.* в. Свобода.

еленджèк — вж. егленджe. *Хранят и на открит въздух не повече от 1000 червея (буби) колкото за еленджек и изпитуване, а не за кяр.* Зах. Княжески.

èленин *м. остар.* (от гр.). Грък, елин. *До когато Атина и Рим слушаха героическите трагедии на техните изкусни поети, народното чувство и гражданската добродетел правеха чест и слава на еленина, както и на римлянина.* Д. Войников.

елеокòж *прил. рядко.* Който има гладка, мазна кожа. *„Ах, чедо мое, мълчанието е христова добродетел", говорят духовниците на елеокожите вдовици.* Хр. Ботев.

елеопомàзан *прил. църк.* Миропомазан. *В преминалата си статия аз захванах с глупостите на пехливанския орган „Басарет" и свърших с глупостите на елеопомазаните гръцки ефимериди.* Хр. Ботев.

Елòй *м. рядко.* Едно от имената на еврейския бог; боже. — *Елои! Елои! Лама Сабахтани! Викът на разпънатия се понася проточен и скръбен.* Хр. Смирненски.

елокубрàция — вж. елюкубрация. *Чете в списание „Огнище", „модернистки елокубрации" от някой си поет Т.* Ив. Вазов.

елпезè *ср. диал.* (тур.-пер. yelpaze). Наредени като ветрило тютюневи листа. *Всеки хване по два реда* [тютюн], *къса листата и ги оставя с лице нагоре, трупа ги на елпезета като пшеницата на ръкойки.* Ст. Ц. Даскалов.

елчѝя *м. остар.* (тур. elçi). Дипломатически пратеник, политически представител. *Сийка: Какво ще рече посланик? Михалаки: Посланик, демек, елчия, втори подир везиря, голям човек с една реч!* Ив. Вазов. *Един път бяха отишли техни посланици (елчии) на Атина и отидоха на театрото.* П. Берон. *Бог го убил краля от Будима! / що ми пущил до три елчии, / ми пойдо'а во село Ладогер.* Нар. песен.

елюкубрàция *ж. книж. остар.* (фр. élucubration). Бездарно, измъчено литературно произведение. *След погрома той внезапно занемя. И слава богу! Изведнъж потънаха в Лета патриотическите му елюкубрации.* Г. Бакалов.

ем *м. диал.* (тур. yem). Храна за добитък; зоб, фураж, кърма. *Челебията нагости с всякакви ястиета сътрапезниците си стражари, напои ги с „дреновско хардалие" и заплати им ема (сено за конете).* Ст. Заимов.

емàбил *прил. книж. остар.* (фр. aimable). Мил, любим. *Трябва да знаеш, драга Анке, че първи амур, що запали сърцето ми, е твоята деликатна и емабила персона.* Д. Войников.

ембатѝк *м.* и **ембатикѝя** *ж. остар.* (от гр. ἐμβατίκια). Данък, налог, плащан от свещениците на владиката. *И ги изпрати по селата да издирят и изпишат всички насилия от пашата и владиката, като: отегчителни ембатици, ангарии.* Ил. Блъсков. *Бяха дошли да говорят за ангарията, не за владиката, който ръкополагаше свещениците им, прибираше войтията и ембатикията си и почти никога не стъпваше в селска църква.* А. Христофоров.

èмеж *м. диал.* Лемеж, ралник. *Обираха дрехите на хората по нивите, вземаха им цървулите, навущата, хляба, емежите, капистрите.* Ц. Гинчев.

емелѝк *м. диал.* (тур. yemelik). Ядене, храна, прехрана. *Като се случи да не станат храните, пак ще дойдат: дай за семе, дай за емелик.* Й. Йовков.

емениджѝя *м. остар.* (тур. yemenici). Човек, който изработва или продава емении; обущар. *По голяма чест ще имаш, ако си един пастармаджия, емениджия, или един катранджия, отколкото да си книгопродавец.* Ил. Блъсков.

еменѝя и **еминѝя** *ж. остар.* (ар.-тур. yemeni). Плитка, лека обувка без ток. *Емениите си беше обул на бос крак.* Й. Йовков. *Нашият селянин още дири калеври, папуци, еминии с червени мишини и с вирнати като на царвул носове.* Ст. Чилингиров.

емзà *ж. остар.* (от ар.-тур. imza). Завъртян, нечетлив подпис. *Мурат I не знаеше да пише и наместо подпис имаше обичай да удря ръката си цяла с мастило намазана, от това произхожда турата или царската емза.* П. Р. Славейков.

емѝр *м. остар.* (ар.-тур. emir). Княз. *Аравия има различни владетели, които се наричат шейхове, емири и имами.* Г. Икономов.

емирнамè *ср. остар.* (ар.-пер.-тур. emirname). Писмена заповед, указ. *Останала само Дорянската кааза и то по причина, че тя не била спомената в правителственото емирнаме.* Хр. Ботев.

емѝш *м. диал.* (тур. yemiş). Плод, овощие. — *А емиш да донеса ли? попитала баба Либеница.* — *Донеси. Може ли се без емиш? Донеси малко ябълчици, малко големи смокинки.* Л. Каравелов.

емишерѝя — вж. емшерия. — *Не ме ли познаваш?.. Вий нали бяхте министър в София?* — *Да.* — *Е, и аз съм от там! ... то се казва емишерии сме.* А. Константинов.

емишèрство *ср. диал.* (от тур.). Търговия с плодове. *Заниманията, що предпочитат турците са: кайкчилък, емишерство, сакаджилък.* Летоструй.

èмки *мн. диал.* Ямички на бузите. *Две малки емки се образуваха и от двете страни на ланитите му, кога речеше да се усмихне.* П. Р. Славейков.

емляк *м. диал.* (ар.-тур. emlâk). Данък за недвижим имот. *Докладчикът от прошетарната комисия Вълнаров почна докладването на прошенията: а) От игумена на манастира „Св. Троица", който моли да му се опрости недобора за настоящата година; а занапред да не плаща никакъв емляк и десетък.* в. Свобода.

емниèт *м. диал.* (ар.-тур. emniyet). Доверие. — *Заповядано ми е, каймакам ефенди, да обиколя училищата в няколко села по Железник. Моля да ми разрешите това пътуване...* — *Добре, Тройко ефенди. Вървете по работата си. Аз имам емниет във вас.* Д. Талев.

емофтизѝя *ж. книж. остар.* (гр. αἱμοφτιζία). Кашлица с кръвохрачене. *Коя е била причината на смъртта на тоя най-млад член от нашето архипастирско тяло? Настинка ли ... емофтизия ли, или друга някоя причина?* Хр. Ботев.

емрендѝсам *св. диал.* (от тур. imrenmek). Поще ми се, поревне ми се. — *Е, дай и на мене, чак пък толкоз.* — *А, „емрендиса" ли?... И Босната скъпернически отрязва една миниатюрна прозрачна пластинка* (от месото на сушената жаба). Ст. Чилингиров.

èмство *ср. остар.* Поръчителство, залог. *Всеки член от дружеството има правдина да земе на заем от дружествения ковчег без емство само толкова, колкото е вложил в банката.* Летоструй.

емфè и **емфиè** — вж. енфие. *Говореше той, още развълнуван, като смъркаше емфе от тенекиената си кутийка.* Й. Йовков. *Носът му ... се свършваше над устата му с две широки дупки, почернели от емфие.* Ив. Вазов. *Взе щипка емфие, смръкна и шумно закиха.* А. Христофоров.

èмча се *несв. възвр. диал.* Гарантирам. *Само съгласното развитие на всички телесни членове се емчи за добре развито тяло.* Летоструй.

èмшерия *м. диал.* (пер.-тур. hemşeri). Съгражданин, съселянин, земляк. *На мене с 40 души полчени възложи да бъда ариергард. В помощ ми е емшерията Станкоджим — една хайдутяга, каквато само „на Странджа баир гората" може да отхрани.* П. Росен.

енверѝè *ср. остар.* (от ар.-тур. enver). Някаква блестяща украса към военна униформа. *Из улиците се движат български войници... или пък някой турски войник в бозява униформа и енверие.* Й. Йовков.

ендезè *ср. остар.* (пер.-тур. endaze). Лакът, аршин. *В Савоя се намира гора Момблан около 2,564 ендезета висока.* Г. Икономов. *А за да вземе мярка на ергените за ямурлуци, карал ги да лягат на одъра, обръщал ги насам-нататък като пъне и ги размервал с ендезето по всички посоки.* Ив. Хаджийски.

ени-бахàр *м. диал.* (тур. yeni и ар. bahar). Подправка за ястие, бахар. *Па и колко масло му бях сложила* [на агнето]... *И стафиди, и ени-бахар, и дафинови листа.* В. Павурджиев.

енò *съюз диал.* 1. Защото. *Аз си го обичам като моите деца. Ено е разумен, и кротък, и чалъшкан.* Т. Г. Влайков. 2. Но, ами. *Кон не гледа водица да пие, / ено гледа преко бели Дунав / и загази вода до колене.* Нар. песен.

ентелèхия *ж. книж. остар.* (гр. ἐντελέχεια). Жизнена сила на душата. *Калугерът имаше право — душата наистина е ентелехия на паднал ангел.* Ем. Станев.

ентешè *ср. диал.* (тур. enteşe). Кована сребърна или златна гривна. *В него* [вързопа] *биле завързани едни ентешета, от чисто сребро изковани.* Т. Г. Влайков.

ентешѝя *прил. неизм. диал.* (от тур. enteşe). За женско украшение — който е от ковано злато или сребро. *Какво ми донесе от баща си... Едни ентешии мингиши ти даде баща ти, гроба му да се провали, и тях ги зе назад.* Ил. Блъсков.

енфиè *ср. остар.* (ар.-тур. enfiye). Тютюн на прах за смъркане. *Пратениците на царе и крале дремеха в подплатени каляски, поднасяха към ноздрите си енфие и благовония, когато пре-*

минаваха през градовете. В. Мутафчиева. *Прочее благоизволете да ми дадете кутията с енфието.* П. Радов.

ѐня *ж. диал.* (от гр. *ἔννοια*). Грижа. — *Деца! вие недейте тъжи. Добър е господ, той ще си има еня и за нас.* Ил. Блъсков.

епанокамилàвка *ж. остар.* (от гр.). Вид калимавка. *Кир Матеос се поизправи в стола си, но пак изглеждаше нисичък, и то въпреки високата си епанокамилавка.* А. Христофоров.

епархиòт *м. остар.* (гр. *ἐπαρχιώτης*). Християнин от дадена епархия. *Тя [Патриаршията] прибърза да проводи в Охрид великия си архимандрит под извет да прибере уж митрополитовите вещи. . .; действително обаче да подбутне в епархията и да образува гърковладишка партия за гръцки владика, та така да развали единодушния план на епархиотите за български владика.* К. Шапкарев.

ѐпек *м. разг.* (тур.-пер. hepyek). При игра на зарове и табла — 1 и 1. — *Дюшеш! — извика човекът с конската глава. — Имаш зар днеска — каза унило Кумю. . . . — Дьоржар. — Епек.* Г. Караславов.

епистѝмия *ж. остар.* (гр. *ἐπιστήμη*). Наука. *Не беше ли това явно предизвикане на Неофита, който твърдеше, че „епистимиите" имало само на гръцки език, а не и на славянски, не е ли насочено то прямо против педагогическите принципи на Райно?* Ив. Д. Шишманов.

епитѝмия *ж. църк.* (гр. *ἐπιτίμιον*). Наказание, наложено от духовна власт на духовно лице. *Ако е потребно налага на качиция се епитимия, която влиза в състава на изповедта.* З. Петров и др.

епулòн *м. книж. рядко.* (ит. epulone). Човек, който си угажда в ядене и пиене; чревоугодник, гуляйджия. *Кай Чести е бил съвременник на Агрипа и един от седемте епулони, които са били натоварени с устройството на пиршествата в чест на боговете.* К. Величков.

ерàнка *ж. диал.* (от тур.). Дружка, връстница, посестрима. *Нейни еранки откога са снахи довели и на внуци се радват! Тя закъсня.* Т. Г. Влайков.

ергастèрий *м. книж. остар.* (гр. *ἐργαστήριον*). Работилница, дюкян. *В началото на тая улица, която вървеше от площада „Августеон" през целия град, се намираха ергастериите — работилници и продавници на константинополските майстори, наредени според стоката, която изработваха и продаваха.* А. Дончев.

ергенѝ *събир. диал.* Ергени. *Оная година, на Ивановден, срещат го ергенята и — обичай я! — искат да го къпят.* Й. Йовков.

ѐрев *прил. диал.* Пъстър на светли и тъмни ивици. *На гърдите си той* [гъсокът] *имаше бял галузник, а крилете си беше стегнал сякаш в ерева купешка жилетка.* Ст. Ц. Даскалов.

ремѝк *м. диал.* Ремък. *Ще си купиш ти фуражка и злат еремик.* Ив. Вазов.

ерѝф(ин) *м. остар.* (ар.-тур. ârif). Проклетник, синковец. *Почува се, което и ти трябва да си чул, че московецът пак се готви. . . Хем казал ерифинът, че и сега ако му стъпи кракът в Турско, през Дунава няма вече да се връща.* Ц. Гинчев. *Само двама* [цигани] *има у моето село и те са ковачи и доста имотни. Работят, ерифите, и денем, и нощем на селяните.* Ц. Гинчев.

ѐркич *м. диал.* (тур. erkeç). Козел. *Говореха, че Манол чака да събере стадо с петдесет еркича и тогава да извади чановете си.* А. Дончев.

ерлѝя *м. диал.* (тур. yerli). Местен, кореняк жител. *После това последва едно обяснение между селяните и заптиите, че комитите са изключително ерлии, биле те пратени от московецът, биле от сърбинът.* З. Стоянов. — *Има два вида комити: едните са ерлии.* З. Стоянов.

ермелѝк *м.* и **ермелѝче** *ср.* — вж. ирмилик. *Бяха взели от него голяма сума кара грошове в ермеличета и бешлици.* Ст. Заимов. *Изсипаха монетите от калпаците си и почнаха да ги броят. Ако между руските копейки и румънските леи зърнеха някой турски бешлик или ермелик, хвърляха го с презрение през главите си.* А. Каралийчев.

ерминѝя *ж. остар.* (гр. *ἑρμηνεία*). Книга, ръководство за иконописци. *Пазеше ерминията, това необходимо за всеки иконописец ръководство, но никога не я разлистваше.* Й. Йовков.

ерокирѝк *м. остар.* (гр. *ἱεροκήρυκας*). Черковен проповедник. *И като владишкият ерокирик ще да ти разкаже за всичко на тънко, чегато книга чете.* Л. Каравелов.

ерундà *ж. книж. остар.* (лат.-рус. ерунда). Глупост, безсмислица. *В тия книги са пуснати такива ерунди за българския народ, на кориците на които, ако да нямаше написано леди и фонове, а Петко и Иван, то отдавна биха опънали за ушите тогова Ивана и го биха попитали: „защо ти лъжеш?"* З. Стоянов.

ерфенѐ *ср. остар.* (от гр. *ἐρωφάνεια*). Част от разноските при гощавка която трябва да плати отделно лице. *И сичко това той бележи с тебешира, държи сметка на разноските, като понадписва и за труда си; е, зер защо им слугува той, кога не ще си отърве ерфенето, и да му излезе яденето и пиенето бадева?* Ил. Блъсков.

ѐрча *несв. диал.* Разигравам, разкършвам. *Други пък ми казваха, че като шила веднаж от копан, срещнал я на края млад турчин с кон. Като дошъл до нея, той зел да ерчи коня и нещо да ѝ казва със смях.* Т. Г. Влайков

èрча се *несв. възвр. диал.* Пъча се, емча се, перча се. *На сцената той е важен, ерчи се като гащат петел. Запасал е пищов на кръста.* Кр. Григоров.
есàп — вж. хесап. *И ярето, дека го закла, божем за князо, и оно беше краднато. . . Открадна го, па пак го писа на есапо на селото!* Мих. Георгиев. *Ти сам си направи есап, кое е по-харно за тебе.* Д. Талев.
есаỳл *м. книж. остар.* (рус. есаул). Казашки капитан. *Един отрядец от петнайсет души казаци. . . предвождани от един млад, голобрад есаул, беше посетил града.* Ив. Вазов.
есеня̀к *м. диал.* Пшеничен хляб. *На едно ядене изял два пролетняка, два есеняка и две решета сливи.* Т. Харманджиев.
есеня̀че *ср. диал.* Пиле, излюпено късно през лятото. *След малко запиука пиле — от есенячетата.* Т. Харманджиев.
èскам *несв. диал.* Подвиквам на добиче да тръгне назад. *Параходът изрева и зе да се обръща, като волове на оран, кога ги ескат на края на браздата.* Т. Г. Влайков.
есъкиджѝя *м. остар.* (тур. eskici). Вехтошар. *Българите от Галац и Браила провождат един ески джия в България да събере всичките ръждиви български понятия, които не струват на сегашното време пари.* П. Р. Славейков.
ескѝмец *м. остар.* Ескимос. *Ескимците, които населяват студените поясни, хранят се собствено с тлъстината на някои морски големи риби.* П. Р. Славейков.
есмирниèмено вино *рядко. остар.* Вино с разтворен в него темян, за да уталожва болките. *Евреите му подават една отсам, друга оттатък есмерниемено вино.* Т. Ю. Тодоров.
èсна се *св. възвр. диал.* Дръпна се назад. *Легнал си в колата и заспал, а добичетата си знаели пътя, веднъж ли са минавали по него? Вървели що вървели, изведнъж се еснали назад. Събудил се тато, гледа, биволите се надвесили над стръмен бряг.* Т. Харманджиев.
èсний *прил. остар.* Ясен. *Искам и ти да ме имаш за всякога наместо твоя сыща майка. — Ех, майко, че как не ще те имам, беки ти не знаеш ли, че аз си нямам никого на този есний свят?* Ил. Блъсков.
еспидèпсан — вж. изпедепцвам. *Еспидепсан човек беше той, но не иска да остане за дълго време в селото ни.* З. Стоянов.
естè *ср. диал.* Ядене, ястие. *По-добре сух хляб с мир, а не много есте със зехир.* Нар. пословица.
естелѝв *прил. диал.* Който има добър апетит; ястелив. — *Не мога да се наям, братко. Аз съм едър, естелив човек.* Ив. Вазов.
есъна̀ *св. диал.* Дръпна, потегля. *То вам не остава нищо друго, освен да го есънете за ухо, че ви е вървел в бела.* Пенчо Славейков.
ета̀т *ср. книж. рядко.* (фр. état). Разрешение да се сече от горски район. *Нас, селяните, тая година и от етат ни лишиха, а като дойде зор, пак ний да гасим.* Хр. Смирненски.
етè[1] *частица. диал.* За усилване, за подчертаване. *Питам го какво иска. — Ете за отпуска, господин подпоручик.* Г. Райчев. — *Па не е това зло само у нас — каза баба Найденовица, — редом, редом е тая напаст. . . Кой знае, ете, що го викат, стара съм, ала това го нямаше едно време. . . слога имаше.* Хр. Максимов.
етè[2] *частица. диал.* Ето. — *Ете го Корово — обади се Хюсеин — оно е по-голямо от Лъджене.* А. Константинов.
етсѝя и етцѝя *ж. диал.* (от тур. yatsı). Вечерна молитвена песен у мохамеданите. *От минарето високо / млад меезимин протака / песен вечерна, етсия.* П. Р. Славейков. *Снощи вечер, / по етция, / бутнах конче / на кошия.* Ц. Церковски.
ефасѝрам се *св. възвр. книж. рядко.* (фр. s'effacer). Обезличавам се. *И действително, сърбите ги счетоха за такива, щом помирисаха, че доброволците идат тука не да се ефасират в сръбските редове, а във вид на самобитни български отряди да минат с оръжие в съседните крайнини на България.* Ив. Вазов.
ефèнди *м. остар.* (гр.-тур. efendi). Господин, господар. — *Кой хлопа там? — Аз ефенди, чу се дебел глас.* В. Друмев.
ефèс *м. рядко.* (нем.-рус. ефес). Дръжка на сабя, меч и др. *Стиснал здраво ефеса на меча си, Аспарух жадно бе впил взор на изток и трескаво разсъждаваше.* Д. Линков.
ефимерѝда *ж. остар.* (гр. ἐφημερίδα). Вестник. *В преминалата си статия аз захванах с глупостите на пехливанския орган „Басарет“ и свърших с глупостите на елеопомазаните гръцки ефимериди.* Хр. Ботев.
ефимèрий *м. църк.* (гр. ἐφημέριος). Свещеник, комуто е ред да служи през седмицата, чредник. *И така постепенно като дойде време да се промени някой от тия определяеми ефимерии, застъпва му мястото най-старият иеродякон.* Неофит Рилски.
еш *м. разг.* (тур. eş). Втори подобен или свързан с първия. *Дървата пренесохме с неговата кола, защото нашия Белчо умря, а еша му продадохме.* Г. Караславов.
Еша му няма — няма друг като него. *„Ама че хитрец! Ама че лъжец, гдето еша му няма нийде по света!“* Б. Обретенов.

ѐша *несв. диал.* Правя нещо да стане еш с друго. *А след няколко години, като порасне телецето, ще го еши с тормакинята.* Ил. Волен.

ешкѝн *м. диал.* (тур. eşkin). Хвана ешкина — тръгна в пътя. *Дядо Дичо се позамисли... па рече: — Знаеш ли що, снахо? Па и ние, слава богу, у къщи сме всички сговорни, па може и она да се поведе по другите, па да си хьане ешкино, да привикне, па ха? що кажеш?* Мих. Георгиев.

ешкѝя *м. остар.* (ар.-тур. eşkiya). Разбойник, бандит. — *Злато ли искате от Махмуд бей? — спокойно запита тя, изправила глава срещу хайдутина... — Никой ешкия не закача почтените жени!* А. Христофоров.

ешмàк *м. диал.* (тур. yaşmak). 1. Яшмак. 2. Навес над огнище да прибира дима. *На лявата страна огнище с ешмак, наг трана до него закачени бакърени котли, долу — друга покъщнина.* Й. Йовков. *Общо, стаята е бедна и мрачна: всичко дървено, — ешмака, полиците, вратите е вето.* Й. Йовков.

ешмедемѐ *ср. разг.* Гощавка, пир, веселба. — *Довечера ще направиме ешмедеме... Ще се напием като запорожци, ще строшим два-три столи, ще се отъркаляме в локвите през нощта.* А. Каралийчев. *Той бе направил честта да покани на ешмедемето и Илча.* Д. Спространов.

Ж

жа̀бна *св. диал.* Грабна, сграбча, взема небрежно. *Я ме заведете при гърнещето да жабна само с два пръста.* Ил. Волен. *Припка по коларския път той, не усеща кога стига ливадето. А то цветя, цветя . . . Втурна се с разперени ръце той и жабна, колкото си може.* Ст. Ц. Даскалов.

жа̀бри *мн. диал.* Хриле на риба. *Рибите дишат с жабри, а китовете — с дроб.* Летоструй.

жа̀га *ж. диал.* (от нем. Säge). Голям трион. *Сечеха непрекъснато. Гората тътнеше, дърветата с трясък се поваляха. . . Жагите неуморно бръмчаха като железни оси.* Б. Несторов.

жад *м. рядко.* Жажда. *И като утолихме гладът и жадът си, аз изпратих двамина, а пред тях и един глашатай, да видят и разпитат какви са тия обитатели тук.* Пенчо Славейков. *От пясъка нозете изгорели, нацепили се устните от жад.* Бл. Димитрова.

жа̀ден, -а, -о, *прил. диал.* Любим, силно желан. — *Много е хубаво, Тинке!* — *обади се Колчо силно възрадван, като зе да милва своята жадена невяста.* Т. Г. Влайков.

жа̀денки *прил. диал.* Силно желан, миличък. *Ала вечер, кога я изпращам, се речеше за леля ти Гена: „Жаденко чедо, невясто! Благатки тие люде, у които то ще да иде!“* Т. Г. Влайков.

жа̀ждам и жа̀жда *несв. диал.* Силно желая, ламтя. *Той жаждаше да стане деятел, едно грьмко име в България.* Ив. Вазов. *Първо, което жаждахме да видим, то е славната статуя на Свободата.* А. Константинов. *Той жаждаше това с инстинкта на звяра, комуто са отнели самката.* Ив. Вазов.

жалова̀ние[1] *ср. диал.* Жалба, оплакване. *Тъй що и досега аз не мога без въздръгване да си припомня тези негови жаловани, макар и да се съмнявам за истинството на този слух.* П. Р. Славейков.

жалова̀ние[2] *ср. книж. остар.* (рус. жалованье). Заплата. *Ама че тези, които правеха тези сбирни, имаше що да ги смъди, или си имаха толичко място, с тлъстичко жалование.* Ил. Блъсков.

жало̀сам *св. диал.* Накарам някого да се съжали. *Дома няма да си ида, жив няма да се върна, дорде си цар не предумам, дорде си цар не жалосам!* Й. Вълчев.

жама̀л — вж. джамал. *Торбата с месо, сланина и боб е пълна, а Киро лежи с навехнат крак до жамала. Лежи и пухти.* Н. Каралиева.

жанда̀р — вж. жандар. — *Ами ако извади пищов, ами ако пусне жандарите отгоре ни?* Ст. Чилингиров.

жа̀ра *ж. диал.* Жар, жарава. *Ганчо ги скомандува да запалят пещта и да не изравят жарата.* Ц. Гинчев. *Огън ми гори в гърдите, / жара любовна, отровна.* П. Р. Славейков.

жарѐя (се), *несв. (възвр.) диал.* Горя. *Въглища жареят, пламъчета избухнуват, пепелищата на недогорелите къщи още тлеят.* Ст. Ботьов. — *Огън още се жарее и се преобръща на пепел.* Ст. Ботьов.

жа̀рла *ж. диал.* Гърло. *Като стигна на хармана, пожарището още все пушеше и тук-таме на големите купища се бяха продънили езици червен пламък като из вулканическа жарла.* Ц. Гинчев.

жарлѝвост *ж. остар.* Ревност. *И пак като че ли е тя сама виновата за това нещо, че чужди человек храни любов към нея и мъжът с отровата на жарливостта отровил своето сърце, почнали горчиво да плаче.* Ст. Ботьов. *Слънцето немилостиво прежуря и гори всичко, но той не чувствува, защото гори вътрешно от по-силен огън, огънят на жарливостта и подозрението.* Ст. Ботьов.

жа̀рна *св. диал.* 1. Парна, опаря. *Петър се понаведе към нея и дъхът му жарна бузата ѝ.* Ивайло Петров. *Герга мисли, мисли, потулила очи под правите вежди, па го жарна с блясъка им.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Ударя, перна. *„Я се варди настрана, да те не жарна с тоягата по гърба!“* Ил. Волен. *Щом някой мерне се насам, / той жарне го в главата.* Т. Харманджиев.

жа̀рник *м. диал.* Съд с разгорени въглища; мангал. *Широкият пръстен жарник беше пълен догоре с дъбова жар, наоколо се разнасяше приятна топлина, та младите мъже бяха разпасали коланите си.* Д. Талев.

жа̀ря *несв. диал.* Паря, горя. *Слънцето се бе вдигнало вече и жареше.* Г. Карастоянов. *Каква буря е забушувала в душата на тоя силен и страшен мъж, каква дяволска ревност ще да е жарила сърцето му.* Н. Хайтов.

жа̀свам се *несв. диал. възвр.* Сопвам се. *Ганчо Куката [жасва се] — Праветe, каквото щете! Аз при Даскала не ходя.* П. Ю. Тодоров.

ждѝмвам се и **ждѝмкам се** *несв. възвр. диал.* Сепвам се, стряскам се. *Ала това беше мигновена мисъл. Като се ждимваше, Тончо сякаш се проборавваше от сън и стисваше по-здраво пушката.* Кр. Григоров. *Всеки гръм от планинско оръдие или крякането на картечница като че го събуждаха и той макар и стар фронтовак още от Балканската война, се ждимкаше.* Кр. Григоров.

ждра̀кели *мн. диал.* Кокили. *Нашето учение и до днес още ходи с ждракели.* Л. Каравелов.

же *съюз, старин.* А, пък, но. *На неговото си же място ще нареди най-достойния момък измежду дружината.* З. Стоянов.

жебенѝче *ср. диал.* Малък съд за ракия. *Напреди им имаше калачно жебениче с ракийка, а на огънят къкреше черно котелче.* З. Стоянов.

жег — вж. жиг. *Но край на всяка земна суета! / Кирилу жег на челото, страните — / да е до сетен ден извън света.* К. Христов.

жега̀рен, -рна, -рно, *прил. диал.* Който мъчително понася жега. *От голямата жега биволиците бяха омърлушени, едва пристъпяха и уморено мяткаха крака. — Дий! Дий, пристъпи де! — подканяше ги лениво Стоян. — Какви сте ми жегарни!* Ил. Волен.

жеглѝв *прил. диал.* Бодлив, хаплив, тревожен. *Тия дълги часове, пълни с трепета на ожиданието, с жегливи вълнения и безпокойства, сториха ѝ се по-дълги от векове.* Ив. Вазов.

жѐда *ж. диал.* Жажда. *Карали ги да ходят в леки дрехи и боси по всяко време. . . безропотно да търпят горещината и студа, жедата и глада.* Н. Михайловски.

жѐдост *ж. диал.* Жажда. *Лъв, като утоляше жедостта си при един извор во времето на похода, конят му търти да бяга.* Т. Шишков. *Други път пък трябаше да търпи с другарите си наедно глад и жедост.* П. Кисимов.

жежча̀ва *ж. диал.* Жега, горещина. *Той обгърна с поглед Момино поле, трептящо между хълмовете, под слънчевата жежчава като прясна пита, хвърлена в подница да се изпича.* Ст. П. Даскалов. *Тогава аз почвам да мятам с лопатата хлябовете в пещта. . . Отвсякъде иде жежчава, очите парят от пот и от топлина.* Й. Радичков.

жѐлба *ж. диал.* Желание, копнеж. *Много аз, мале, много мечтаях / щастие, слава да видим двама; / сила усещах — що не жилаях? / Но за вси желби приготви яма!* Хр. Ботев.

жѐлва[1] *ж. диал.* Костенурка. *Ууу...акробатско племе, което яде желви, жаби и змии.* Д. Калфов.

жѐлва̀[2] *ж. диал.* Птица кълвач. *Една желва долетя, запълзя по грапавата кора на бряста и звучно удари няколко пъти с клюна си.* Ем. Станев.

железѝна *ж. остар.* Желязна част, желязо. *Осем хиляди тамени, сир. хамали, натоварени с греди, дъски диреци. . . и сичка железини на корабите, вървяха на върволица посред петнадесет хиляди тласкаланци.* П. Кисимов.

желѐзница *ж. диал.* Вид кичест карамфил. *От двете страни покрай пътеката са насадени шарени цветя. . . железница, алена и морава.* Т. Г. Влайков.

желѐяние *ср. остар.* Жалеене, траур за покойник. *Като се измине времето на желеянието, графинята ще поспеши да се венчее с княза.* П. Р. Славейков.

жѐлка *ж. диал.* Костенурка. *Видяла желката орела, / че на високо си хвърчи.* П. Р. Славейков.

жѐлник *м. диал.* Клет, злочест или натъжен човек. *Си овчари вечерале, / желник Пейо не вечерят.* Нар. песен.

желу̀дък *м. диал.* Стомах. *Желудъкът на камилата има няколко отделения, които, веднъж като се напълнят с вода, тя ги държи по няколко деня.* С. С. Бобчев.

жѐля *ж. диал.* Желание. *Мойта желя беше тая: / вас отблизко да погледна.* Ив. Вазов.

жеманфишѝзм *м. книж. остар.* (от фр. je m'en fiche). Незачитане на хората, нахалство. *Някои фърлят обаче на ложите дръзки погледи, сучейки мустаците. Един — от жеманфишизм или по привичка, извади гребенче и ги среса.* Ив. Вазов.

жених̀ла̀рство *ср. диал.* Посредничество за женитба, сватосване. *Ако е жених̀ларството ви за другиго, то не знам, но ако е за около вас, то аз отсега още ви казвам, че жених̀лите ви не ще се върнат.* сп. Китка.

женѝхъл *м.* и **женѝхла** *ж. диал.* Посредник за женитба, годежар, сватовник. *Но пак от много добри места са дохождале женихли да искат момичето . . . но майка ѝ не пристаяла.* Ил. Блъсков. — *Че какво е то, мар комшийке, да немаш женихли? — Ами, ами, че то не е от едно място ки?* сп. Китка.

жѐнкаст *прил. диал.* Женствен. *И разказвали, че той е добър и хрисим, но твърде кротък и женкаст ергенин.* Л. Каравелов.

женкѐря *м. диал.* Женкар. *Кой си мислеше, че този лекомислен женкеря ще се реши на дуел?* Ив. Вазов.

жѐнски *прил.*... **Жѐнски заткаврлник** *диал.* Мъж, който обича да се навърта около жените у дома. *А кажи ми ти сега прилича ли на отчуван мъж като мен да си седи в къщи. Дотам ли я докарахме, че да стана женски заткавалник.* Т. Харманджиев.

жепѐец *м. разг. рядко.* Железопътен служител. *На четиринадесети жепейците цял ден оправяха линията. . . — И пак пропадат вагони! — додаде с буйно презрение Пешо.* Т. Монов.

жепкѐв — вж. чепкен. *Инак гостите имаха обикновения каяфет на някогашните харамии: жепкен, силяхлък, разни паласки, вулия през рамо и т. н.* П. К. Яворов.

жѐрда *ж. диал.* Върлина. *Насядаха под стряхата върху прогнила греда — като кокошки на жерда.* С. Сивриев.

жѐрка *ж. диал.* 1. Мелница воденица. *Ветровете чистят въздуха от едни други вредителни пари, карат жерки и кораби на платна.* Й. Груев. *Ама аз съм чувал от учените да казват, че черква без школьо било като градина без вода, пак школьо без даскал било като жерка без вода.* Ил. Блъсков. 2. Стомах. *Ако не по-друго, ще ни хване поне кашлица, но може да ни са запали и гръцмуля, жерката и чървата.* К. Мирски.

жѐркам *несв. рядко.* За пчела — бръмчи. *Светецът простря чистата си ръка и повика една пчелица, която жеркаше из въздуха.* Елин Пелин.

жерт *м. диал.* Върлина. *Напълнете едно малко бурличе с вино, него ще земат двамата твои братя, момци, с жерт на рамо.* Ил. Блъсков.

жеч *ж. диал.* Жлъчка. — *Жеч го търтило него — ще каже някоя от жените, — няма пари да се обръсне, а пък ще се жени, жена ще храни.* П. Р. Славейков.

жѝвен, -вна, -вно, *прил. диал.* Жизнен. *Но при сичко това пак са снажни, а жените им са спретни на връст и живни на лице.* П. Р. Славейков. *Тимотей, като отивал да се надпира за цената на олимпийските игри, изчудва сичките гледачи с живний цвят на лицето си.* Ив. Богоров.

живенѝца *ж. диал.* 1. Неизлечима рана по тялото. *Че тя бе се примирила и с по лошото — да гледа цял живот болно момиче на легло, с живеница на крака.* Т. Г. Влайков. *Затова хората са казали — живеница да ти излезе, име да ти не излезе.* Г. Караславов. 2. Вид тежка болест. *Давно болест те налегне, / болест, дъще, живеница / и Дойчин да не убегне / от въже или тъмница!* Хр. Ботев.

живенѝчен, -а, -о, *прил. диал.* За рана — неизлечим. — *Не знам невясто, не знам — давно не е това — ама страх ме е, че раната се е обърнала на живеничена... Много ще лежи клетото дете.* Т. Г. Влайков.

живинѝ и **живинкѝ** *ж. нар.* Живо същество, животно. *И тя е живина, и тя е създадена от бога, мисли си той, искрено благ и добър. И майка е, и деца храни.* Й. Йовков. *Защото всичката живинка на двамата се състоеше от две крави.* Чудомир. *Пролетната гора беше тиха. Пееха птиците, шаваха из храстите живинките ѝ, весело бърбореше поточето.* Ст. Станчев.

жѝвостен -стна, -стно, *прил. остар.* Здрав, пъргав, жизнен. *Тяхната привязанност, тяхната любов са по-живостни и по-трайни от на мъжете.* П. Р. Славейков. *И на самите дечица, когато ся занимават в някоя живостна игра, им е драго.* Ал. Кръстевич. *Прочее Димитрий беше человек от среден . . . но жилав ръст със здраво и живостно телосложение.* К. Шапкарев.

жѝвостност *ж. книж. остар.* Жизненост. *Думите на Ментора, ако и прости и сериозни, имаха една живостност и повелителност, която начена да са изгубя у другия.* Н. Михайловски.

живо̀тен, -тна, -тно, *прил. остар.* 1. Животински. *Човек употребява за храна и животни и растителни вещества.* Петоструй. *Животните масти ся различават от растителните само по вънкашний изглед на състава си.* С. Д. Веженов. 2. Жизнен. *Безмерната скръб скоро ще разтлее и погуби животните ми сили — и тогаз чак, тогаз пепелта на моето тяло ще си почине тук в неизвестност.* Т. Шишков. 3. Който живее сговорно с хората, сговорчив. *Тез хора имотни ли са, / с комшии животни ли са, / в работа работни ли са?* И. Богоров.

животѝ *несв. диал.* Живея в сговор, сговарям се. *Едно време в едно селце живели мъж и жена в голяма сиромашия. Животели си те добре.* сп. Китка. *Но тези наши правители или владетели не са живели помежду си сговорно, само Асен животял и се сговарял с брата си Шишмана.* Т. Шишков.

жѝв-ти *незм. диал.* За бога. *Остави, недей говори пък ти така, жив-ти. Аз друго искам да ти кажа.* Т. Г. Влайков.

живѝ *несв. диал.* Съживявам, оживявам. *Като класът на нивата роден / аз охолно отраснах на полето / и слънцето ми и до днешен ден / все още грее и живи сърцето.* Пенчо Славейков.

жиг *м. книж. остар.* Печат на позора. *И историята права / с жига свой ги отбеляза, / на презренье ги наказа.* Ив. Вазов. *Изскачам аз оттук в сърце с болезнен ек / и кат милионите поклонници / и азн ударям своя жиг / на варварския век.* Ив. Вазов.

жигавица *ж. диал.* Вид хаплива мравка. — *Мирно! Стига сте се сгъвали като жигавици. Засрамете се*! К. Петканов. *Ето гледам ги, ще пльпнат като гъсеници, като жигавици, ще омърсят домовете ни.* К. Петканов.

жигало *ср. рядко.* Хапливост, острота. *Но как да отиде сега, пос тавил се самоволно между жигалата на две несъвместимости: жената и любовницата?* Ст. Чилингиров.

жиголо *м. книж. рядко.* (фр. gigolo). 1. Млад човек, издържан от любовницата си. *Ала дори това бе все пак по-достойно от унизителното стоене при Фани, която скоро щеше да го превърне в окаян жиголо.* Д. Димов. 2. Елегантен млад мъж със съмнително поведение. *Аржентинският питуко е идеалния тип на жиголо: той владее в съвършенство всички танци.* Св. Минков.

жид *м. остар.* Евреин. *О Англио, защо ли днес / бездушен жид те управлява?* Ив. Вазов. *А колко ме е стряскала проклетата му старица с хвърчащи змейове и гущери, с разни брадати жидове, дебнещи малките момченца, за да им изпиели кръвта.* Б. Обретенов.

жидав *прил. диал.* Мършав, сух, слаб. — *Златке, момчето ли не харесваш? Не го гледай, че е жидаво и слабичко.* Елин Пелин.

жидкост *ж. диал.* Течност. *Освен крехките агнета и бистрата студена водица трапезата се украсяваше и от няколко пръстени стомни, пълни с лозова жидкост.* З. Стоянов. *Той отдели и скъта у себе си две стъкленки, пълни с някаква си жидкост.* Ил. Блъсков.

жидовка *ж. остар.* Еврейка. *Но той е християнин, а тя е проклета жидовка, от рода на онич, дето разпнаха спасителя Христа на Голгота.* Ив. Вазов.

жидовски *прил. остар.* Еврейски. *Де се е, мале, чуло, видело / цар да залиби пуста еврейка? / Саро ле, Саро, жидовско чедо.* Ив. Вазов. *И ... „предпочетох да се уча в Париж". Жидовска сметка! Бетер от жидовската.* А. Константинов.

жидък, -дка, -дко, *прил. диал.* Течен. *Извади стъклянка добре затулена, оттули я и наля във всяка трапчинка на всяко парче тестце нещо жидко.* П. Р. Славейков. *Тогава зех половина турта олово и я хвърлих в пещта в кашата, която с помощта на огъня и на бъркането в късо време стана жидка.* К. Величков.

жижница и **жижня** *ж. диал.* Трап с дърва, които обгарят, за да получат дървени въглища. — *Ще вали и ще ми изгаси огъня, рекъл въглищарят, който току-що бил запалил жижницата си.* Ст. М. Попов. *Пристигнеше ли в стана на въглищарите, лицето му пак помръкваше и той се навеждаше над загасналата жижница, за да вади кюмюр и да го нарежда в кошовете.* А. Христофоров. *Денем и нощем пламтели пещите на „видните" и ненаситно поглъщали огромни количества въглища. За приготовлението им в стотици „щетинки" из гората димели заровени жижници.* Н. Хайтов. *Курсистите събраха едрите вършини и произведоха от тях 1200 кг дървени въглища. Комсомолците дежуриха денонощно край жижните.* Н. Тихолов. *Жижните димяха, а горските работници, метнали връхните си дрехи по накамарените дърва, пъргаво шетаха край тях.* Л. Галина.

жижък *м. рядко.* Бръмчене, шумолене. *На вълни ме гали лъх приятен / от простора цъфнал необятен, / чувам само непрекъснат близък / от пчели и пеперуди жижък.* Н. В. Ракитин.

жизн и **жизън** *м. книж. остар.* (цслав. жизнь). Живот. *Па ще река: такава жизн е по-тежка от смърт.* Ан. Хаджогло. *Ах! Завистлив е злият дух / на нашта кратка жизън тук.* П. Р. Славейков.

жиница *ж. диал.* Язва, живеница. *С една дума Пловдив е бил гнездо на оная нравствена жиница, която и до днес още разяжда българското тяло и която още дълго време ще да заразява здравото, младото, крехкото българско възраждение.* Л. Каравелов.

жилец *м. книж. остар.* (рус. жилец). Квартирант или гост в хотел. *Вратата се почука и влезе стопанинът. — Ах, ето господине любезний, моят жилец.* Ив. Вазов. *В тая минута двама полицейски агенти се явяват там и съобщават на гостинничарката. . . да предупреди жилецът в № 28, че полицията желае да го види.* Ив. Вазов.

жилищница *ж. книж. остар.* Квартирантка. — *Най-малко задоволи то* [сватбеното тържество] *хазайката на Катя. Тя не можа да разбере, как тъй нейната жилищница стъпва в брак като вдовица.* Ст. Чилингиров.

жир *м. диал.* Жельд. *За тях казват, че са живеяли в горите и хранели се с жир и кори от дървета.* Г. Йошев.

жит *м. остар.* Баснословен великан. *Подир вихъра бучеше и целият лес, а под корените трепереше и отвръщаше и сама земята, сякаш някъде дълбоко в нейните недра спеше жит-великан.* Ст. Загорчинов.

житкост — вж. жидкост. *Колкото и да се взираше човек, не можеше да познае писаното с просто око. После като се намокреше с друга една житкост, сичко излязваше наяве.* З. Стоянов.

жлеб *м. диал.* Вид голямо корито за превоз на грозде. *По пътищата заскърцаха коли под тежината на пълни с грозде жлебове.* Т. Харманджиев. *Продал си лозето, та си купил жлеб!* П. Р. Славейков.

жлъчка *ж. . . . диал.* Бръчка. *Само при внимателно взиране можеха да се съзрат няколко сиви влакна между руситe полукъдрави коси на скалуфите му и тънката жлъчка, спусната отвесно по челото му до основите на носа.* Ст. Чилингиров.

жолднèрство *ср. книж. остар.* (пол. żołnierstwo). Войска, военщина. *„Но разпусни войската си, защото ние не искаме в нашата свободна земя чуждо жолднерство."* Ст. Ботьов.

жонксиòн *м. книж. рядко.* (фр. jonction). Железопътен влак. *Годеникът на мадам Меворах, военният аташе при италианската легация в София, се е качил на жонксиона за Цариград още през нощта след годежа си, а по пътя е изчезнал.* А. Страшимиров. *Но тъй като бързият жонксион Солун — Цариград потегляше в 11 часа през нощта, начертаната програма за годежното тържество все пак можеше да се приложи.* А. Страшимиров.

жòпка *ж. диал.* (от тур. сор). Тояга. *Край храстите до моста стоеше висок юноша с кирливо фесче, с кожена торба през рамо и жопка в ръката.* Х. Русев.

жръни *ж. диал.* Ръчна мелница от два воденични камъка. *Някогашната жрьни на дядо Хруся, дето мелеше брашно за черковни хлябове, вече я нямаше.* А. Каралийчев.

жубèркам *несв. диал.* Ям по малко нещо сухо. *Приседна на пейката пред входа — повадва хлебец и си жуберка.* Ст. Ц. Даскалов. *Фелдшерът само се налива на голо, а аз пия и си жуберкам.* Т. Харманджиев.

жубòря *несв. диал.* За вода — шуми, плиска се. *Тъжно тя говори; / а времето преминува / и Лета жубори.* Л. Каравелов.

жỳжар — вж. жужел. *Над него се вълнуваше черната ѝ като жужар мека и лъскава коса.* Ц. Гинчев.

жỳжел и **жỳжер** *м. диал.* Като жужел — много черен. *А рехавните ѝ къдри ся оброниха черни като жужел по белите ѝ плещи.* П. Р. Славейков. *Те (хората) биват едни бели като сняг, други черни като жужел.* П. Р. Славейков. *Момиченцето събудило бабата, тя станала завела го при реката,потопила го три пъти и като го извадила, то станало черно като жужер, а дрехите му като чер въглен.* Нар. приказка.

жỳжна *несв.* и *св диал.* За насекомо — бръмчи. *Тук жужне насекомо, там изшумоли друго.* Д. Немиров. *Една залутана пчела жужнеше и се люлееше във въздуха наблизо.* Д. Талев.

жуп *м. книж. остар.* (фр. jupe). Фуста, пола. *Блажени са за днес нашите селянки, но какво да кажем за гражданките. . . Ония, които денонощно блазнят мъжете си да им купуват по модата капели, турнели, жупове. . . кадифелуци и др?* в. Ступан.

жупàн *м. истор.* Областен управител. *Войната е свършена . . . Хвърлят в тъмница / подземна жупана пленен.* К. Христов. *Все пак ние сме длъжни най-напред да направим посещение на тукашния жупан, за да се легитимираме.* А. Каралийчев.

жупанѝя *ж.* — вж. жупанство. *Най-напред всичката тая страна била разподелена на много жупании, управляеми от жупани.* Летоструй.

жупàнство *ср. истор.* Област, управлявана от жупан. *Войските се връщат с песни и слава. Гърбина е всеки превил / под плячка: зер цяло жупанство се сдава / на славния цар Самуил.* К. Христов.

жỳпел *м. 1. книж. остар.* Сяра. *Така например барутът е съставно тяло, защото е съставен от въглен, селитра и жупел.* Й. Груев. *В пламтящето го езеро цопна, / де жупел ври и смрадна пяна клочи.* Ив. Вазов. 2. *прен.* Ярост. *Тодораки стоварваше тежки думи върху Конда, а Кондо се мъчеше да го надмине, като му отвръщаше с жупел от ругатни.* Д. Немиров. *Така той брани установения в България феодален ред и сипе огън и жупел против богомилите, които са дръзнали да се борят за неговата промяна.* Ал. Бурмов.

журчà *несв. рядко.* За насекомо — бръмчи. *И когато чуваше зад гърба си похвали и въздишки, тя трепваше от гордост, правеше игриви движения и сякаш се обръщаше на пчела, готова да журчи из въздуха, да каца от цвят на цвят.* Елин Пелин.

журчèне *ср. рядко.* Бръмчене. *Журченето на пчелите и слабият шум на белостволите брези. . . пълнеха успокоената му душа с наслада.* Ел. Пелин.

жỳря *несв. диал.* Горя, обгарям. *Юлското слънце силно журеше и никому се не отиваше на работа-* Г. Белев. *Слънцето журеше леко, но настойчиво тила му.* Ивайло Петров.

жъд — вж. жад. *И вечеря ще да забравят те, тъй както и обяд. / Свободата смири там всякой жъд и глад.* Пенчо Славейков.

жъдан — вж. жаден. *Втурна се вътре майка ѝ и видя жъданото си чедо утънало в сълзи.* Елин Пелин.

жъданки *прил. диал.* Гальовно от жъдан, жаден. — *Недей, жъданка, недей, чедо, недей, пиле, мълчи, маминка.* Елин Пелин.

жъдя́ *ж. диал.* Жажда. *Глад се усеща у стомаха, а жъдя у гърлото, което засъхва и гори.* Летоструй.

жъ́лва[1] *ж.* — вж. желва[1]. *Плах гущер по пукнати плочи / припича се, жълва се пули / в праха на порутени кули.* Ив. Вазов.

жъ́лва[2] *ж.* — вж. желва[2]. *Мухите се настървиха и щипеха по ръцете, страните. Секна сипкавият глас на жълвата. От локвата се обадиха жабите.* М. Яворски.

жъ́мка *ж. диал.* Количество сено, вълна и др., колкото се хваща с една ръка; хватка. *Коларят бе свалил хамутите от конете и разтриваше с жъмка сено гърба на единия.* Т. Харманджиев. *Велика изведнъж се сети, че е сбъркала, и като грабна една жъмка навлачена вълна, удари я върху зъбците на дарака.* М. Ягодов.

З

заабѝт(ин) — вж. з а б и т (ин). *Какъв ага ще го направим ние него — бабаит е той, не го е страх от нищо — хасъл заабит.* Ц. Гинчев. *Ти си бил бъбрив човек, Хасан. Аз не съм на никаква служба. А тези места познавам, защото бях заабитин у московците, та в голямото мухарабе преди много години гонихме вашите войски по тези планини тук.* А. Страшимиров.

заадѐ — вж. з е д е. — *Вземи цялата меджидия, да купиш нещо за децата. Браздите по челото на майстора станаха по-дълбоки, веждите му се съединиха, бухнаха. — Извинявай, господин Поленаков, но зааде пари не вземам.* Д. Спространов.

заарѐ — вж. з а й р е. *И търговия е въртял със сол, със зааре, с вълна.* Мих. Георгиев.

зàбела *ж. диал.* Първо разсъмване, предутрин. *Цяла нощ хорà въртели, а щом първа забела трепвала в небето, хващали пак гората.* П. Ю. Тодоров. *А през прозорците, през раздвоението на старите пердета, провлича червена снага първия лъч на зимна забела.* Пресата.

забѝрам *несв.*, **заберà** *св. диал.* 1. Започвам. *Къщата се напълни [с гости]. . . Отваря си сега Величко сладките уста и забира да приказва.* Ил. Блъсков. *Папагалът забрал да показова всичкото си изкуство: пял като петел, кудкудякал като кокошка.* Нар. приказка. 2. Подкарвам, повеждам. *Деша ставаше сутрин рано, забираше другарките си и отиваха да плевят.* Ст. Ц. Даскалов. — *Елате в къщи на приказка. Идете, заберете и жените си!* К. Петканов.3. Карам се, хокам. — *Слушай, Илке — намеси се Велин, — не забирай така жената, не виждаш ли, че цялата е капнала от умора.* Кр. Григоров. *Тя понякога го забереше: — Не знам какъв майстор си, как те търпят хората, като нищо свястно не правиш у дома.* Кр. Григоров. 4. За рана — загноява. *От изгарянията направени с камъкът забираше гной.* С. Пелико (превод).

забѝт(ин) *м. остар.* (ар.-тур. zabit). Полицейски чиновник. *Но никога до днес, нито кога е бил забитин в Мосул, нито кога е бил в Кърк Клисия. . . не му се е случвало да разглежда политически процес.* Ив. Вазов. *Помнят читателите, че след предателството на Ненко Балдювченинът турското правителство изпрати двама души забити: Неджибаа в Копривщица, а Ахмедаа — в Панагюрище, за да узнаят работата.* З. Стоянов.

забитлѝк и **забитлъ̀к** *м. остар.* (ар.-тур. zabitlik). Полицейска власт. *Ако на овчаря угодиш, царя ще разсърдиш. Затова прави, каквото се сетиш, ала запомни — на твоя забитлик е дошел краят.* А. Дончев. *Знам ли я що ме чака? Забитлък е това, не е шега.* Мих. Георгиев.

заблòвен, -а, -о, *прил. диал.* Направен от зебло. *Ако вчерашния бакалин наместо да носи заблована престилка и дървен стол в ръката си, днес седи на маса, постлана с червено сукно, и пише „в поверената ми околия се е случило това и онова", то това същото не може да се допусне и в литературата.* Ив. Вазов.

заблòво *ср. диал.* Зебло. *Облякоха ме съвсем по помашки: на главата бяла платняна тюкя. . . едни бели сукми, на които колената бяха закърпени със сини парчета, а отзад имаше една ямà като месец, от заблово.* З. Стоянов.

забрàло *ср. книж. остар.* (рус. забрало). Част на шлем, която се спуща над лицето и го предпазва в бой; наличник. *До същото това място. . . скоро се приближи главният отред . . .; ездачите, облечени от главата до петите в оплетени от железни бримки ризници, шлемовете им — със забрала и наушници.* Ст. Загорчинов.

забрàна *ж.* . . . *диал.* Защита, отбрана. *Той се сещаше, че главните сили български се нахождат на Дунав, а другите войски вардят тесните пътеки в планините откъм гръцките предели, а Преслав е останал без забрана.* Ел. Мутева. *Славянинът разбра веч, след опити горчиви, / че сговорът е сила . . . / че сичко общо нам е, че българи и сърби / една съдбина имат, едни тегла и скърби, че тях закон върховен ги е сродил и слял / един тиран да гонят, една да стигат цел / и в себе си да търсят най-вярната забрана.* Ив. Вазов.

забранѝвам *несв.*, **забрàня** *св.* . . *диал.* Защищавам, отбранявам. *Тук . . шестдесет-седемдесет калугерици, стари и млади, сновяха цял ден по двора и по чардаците и оглашаваха с весела*

гльчка широката огради, която ги забраняваше от суетата на грешния мир. Ив. Вазов. *Но за такова несериозно нещо — дуел! Просто безумие! . . . Найдене, запретявам ти да повдигаш нови истории с Веригарова и да ме компрометираш, уж да ме забраниш!* Ив. Вазов.

забрàт *прич. диал.* Подбран, събран. *Ум царува, ум робува. Несмислено свят светува. В тия пословици. . . се намира забрато всичко, щото от памтивека хората опитали за най-харен и най-пряк пьт, по който се върви напред.* Й. Груев. *Той си нямаше нищо, а само повече забрата надежда, жъдя за занаят и безмерно постоянство в пръклене, за да улучи щото турил на око.* Й. Груев.

забрѝсан *прил. диал.* Блъскан, брулен. *Гласът на Джановара звучеше волно и широко — плътен мъжки глас; не глас, а гласище, подрьпнало от силата на балканските недра и фученето на елите, забрисани от вятъра.* Н. Хайтов.

забрѝскам *св. диал.* Почна да удрям, да ровя. *Веднъж по него* [прозореца] *посред нощ забриска / сугрàшица от пръст . . . Със дъх стаен / отвори тя. . . И вътре се преметна / безшумно момък гъвкав като хрът.* Бл. Димитрова. *Чувствувайки погледа ѝ върху си, той се изви настрана, заби глава надолу и забриска снега с върха на чепика си.* М. Кремен.

забрỳтен, -а -о, забрутя̀л *прил. диал.* Който има юначен вид. *Безпокойна кръв клокочи / у забрутения цар.* Ив. Вазов. *Това насърчи Иванча, а стресна малко забрутения учител Гатя.* Ив. Вазов. *И моята мисъл възсъздаваше гордите зидове със зъбци, с кули и бойници, и образа на забрутелия болярин Кракра, упорит защитник на крепостта.* Ив. Вазов.

забỳн *м. диал.* (тур. zıbın). Къса дреха, обикн. без ръкави. *Увлякоха се в борбата. Свалиха връхните си дрехи, останаха по забуни.* К. Петканов. *От чардака влиза. . . вакъл млад мъж. . . наметнал бяла, обшита с черен гайтан долама, под доламата забун, през който са извадени белите широки ръкави на ризата.* П. Ю. Тодоров.

забỳря се *св. възвр. диал.* Забравя се с някого. — *Дрьж тоя път — настани ме той — и на пладнина си в Девин. Ха със здраве! И пак дохаждай, да се не забуриме!* Н. Хайтов.

забусавѐя *св. диал.* Обрасна с дълга брада или коса. *Утре е неделя. Време ти е да се обръснеш и подстрижеш... забусавял си като игумен—така ли ще идеш заран на църква?* Т. Харманджиев. — *Коче бре, защо не си се остригал барем за празника си? — Забусавял е като игумен.* Т. Харманджиев.

забуювам *несв. диал.* Забучвам. *Често в таз гора дивашка / пушка пукнува юнашка, / и дълбоки тъмни доли, / и върхове снежни, голи / се разбуждат, кат я чуват, / заехтяват, забуюват, / на гърмежа отговарят / и сто пъти го повтарят! Ив. Вазов.*

забъ̀кам *св. диал.* Почна да бъкам, да вря. *Но от две страни зашибаха стръвно с картечница върху опасната горичка. Забъка, завря с писъци като сметена от вихър разтревожената мешова горица.* З. Сребров.

забъ̀кна се *св. възвр. диал.* Задавя се, смутя се. — *Та те не ме познават, а се погрижиха за мене. А аз — да ги не знам — забъкна се Величко от прилив в гърлото.* Т. Харманджиев. *Той гледаше ту снимката, ту Гана и не можеше да проговори. — Какво се забъкна?. . . Земи, та целувай ръка на жена си, че тя те направи човек.* Ст. Ц. Даскалов.

забъ̀швам *несв.*, **забъ̀ша** *св. диал.* Укривам, потулвам. *Да знаете прочее, татко, че не забъшвам любовта си към г. Филиво. Обичам го.* П. Р. Славейков. *Колко хорица е съблекъл. . . па и мене не пожали, тамам двеста и тринайсет гроша и зола ми е изял, изяде ми ги като стой та гледай, четири денкове яречки кожи, тамам петдесет и осем парчета, купи ги, божем. — забъши ми парите.* Мих. Георгиев. *Че жената е основата . . . на домашното и въобще на семейственото благополучие, това мислим никой не може да го забъши, нито да го откаже.* в. Ступан.

завàл *м. диал.* (от тур.). Досада, притеснение. *Хей момѐта, път чинете / да помина мегю двете. / Нищо завал не ви чиня: / рьце ми са у джебове.* К. Христов.

завалѝя *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. zavallı). Който е за окайване; клет, злочест. *Хеле пък ти, завалия, хептен се измъчи из тия стамболски сокаци.* А. Константинов. *Този селянин не е оттук, затова е бягал назад по реката, дано се откачи, завалията.* Ем. Станев.

зàвално *нареч. диал.* За говорене — неясно, завалено. *Дамата говореше български малко завално.* Ив. Вазов. *При всичко че той говореше завално, неправилно български. . . Магдалина с удоволствие прие тая среща и не се зачуди, когато той ѝ поиска позволение и седна при масата.* Ив. Вазов.

завàлям *несв.*, **завалѝ** *св. диал.* Събарям на земята, повалям. *Жените падаха, смееха се... хващаха се за мъжете и ги заваляха и тях.* П. Спасов. *Хващаше бивола за рогата, заваляше го, извиваше шията му и го заколваше като яре.* Й. Йовков. *Един от разбойниците най-напред у мене се улови и като ме подкара над самата урва, улови ме за буйната ми коса и ме завали на земята, като издигна ножа си над главата ми.* П. Р. Славейков.

завàлям се *несв.*, **завалѝ се** *св. възвр. диал.* Залитам, клатушкам се. *Краката ѝ се подкосяваха, тя се заваляше, като че току ще се сгромоляса да падне.* Елин Пелин. *Най-после той се завали и падна в едно кюше на пруста.* Т. Г. Влайков. *Чичо Рало си излезе. Вън, пред общината, по-*

гледът му отново падна на патките. Една от тях се надигна на лапичките си; размаха тежко крила, но се завали и цопна в калната локва. Ил. Волен.

завàсвам *несв.*, **завàсам** *св. диал.* Смогвам, се добивам. *А пък не мога да завасам, че вече съм кипнал, та не спори и работа.* Т. Г. Влайков. *Жали ни, че ни било тясно, че не сме могле да се оправим и да си завасаме в къщи от всичко.* Т. Г. Влайков.

завдѝгам се *несв.*, **завдѝгна се** *св. възвр. диал.* Започвам да оздравявам. *И кога зе да се завдига Неда, още повече пък кога раната ептен заздраве, тя само се радваше, от се сърце се радваше.* Т. Г. Влайков. *Залисани най-напред около болестта на Неда, и напокон — дорде тя да се завдигне, дорде след това да се порадват на нейното здравице и на хубавия й мурафет, — какини Динини и не сетиха как се изтърколиха годините на Койчовото чиракуване.* Т. Г. Влайков.

завѐдвам *несв. книж. рядко.* (от рус. заведовать). Управлявам, ръководя. *И ето аз . . . отивам при А. Каблешкова, който заведваше склада.* А. Константинов.

завѐра *ж.* 1. *остар.* Заговор. *Броят на заговорниците растеше с всеки изминал ден. За членове на заверата се приемаха добре изпитани хора, под гаранцията на по-стари участници в нея.* Г. Дръндаров. *Из Варна ни явяват, че гърците имали намерение да убият нашият екзарх; но правителството открило заверата им.* в. Свобода. 2. *истор.* Гръцко освободително движение, в което участвуват и много българи. *Подир гръцката завера, от цялото село обраха оръжието и по някои села и обесиха хора, които го скрили, но у дядо Цоня не дохождаха да търсят.* Ц. Гинчев.

завѐраджия *м. истор.* Участник в завера. *Беше дадено нареждане да се извадят и почистят старите мечкарски шишанета, ръждясалите пушки и пищови. Завераджиите живееха в трескаво напрежение.* Г. Дръндаров. *Ранен и сечен от завераджиите в Гърция, той* [Бекир] *гледаше българите като че с кръвта му полени.* Ц. Гинчев.

завѐска и **завѐшка** *ж. диал.* Престилка или пола. *Вместо дрехи препасвали се със завески от кожите на диви зверове.* сп. Пчелица. *Туй черво го не ща да ми виси на носа, че толкоз знам; или това ще поискаш, или ей сега ще се хвърля в огъня. И това като рекла жената спуснала се връх огъня. — Стой, жена, извикал мъжът, като я дръпнал за завешката.* сп. Китка. *Препасала се надве-натри с една престилка, отзаде й виси набрана, вета завешка.* сп. Теменуга.

завзеклендѝсвам се — вж. зевзеклендисвам се. *Мнозина* [заптии] *пееха и се завзеклендисваха с нас. На секиго кръщаха по едно име, кого нарекоха войвода измежду ни, кого байрактар.* З. Стоянов.

зàвид *м. диал.* Завист. *Три са рани що сърце ми травят: / . . . Третя рана е пъклский завид.* П. Р. Славейков.

завѝден, -дна, -дно, *прил. рядко.* . . . Завистлив. *Сега той гледаше със завидно око на всички, що оряха и копаеха по градините си.* Ц. Церковски.

завòди се *св. възвр. нар.* За крава или биволица — заплоди се. *Белка я и не знаеше кога се разводи, кога се заводи; почнеш дори да се плашиш, че много се бави, и току изведнъж понапълнее, разтърси се — зателняла.* Ил. Волен.

зàврага като *междум. диал.* Дявол да го вземе. *Швейц. [Води го при трупа]. . . Скришома искаше да те убие. Моор. . . Това не си направил ти, Швейцере. Швейц. Бога ми! аз го съм наистина направил, и то, заврага, не е най-лоша работа в живота ми.* Н. Бончев (превод). *Шварц. Наистина, можех сичко да загубя без милост, ако губех това, щото още не съм спечелил! Рацман. А аз бих, зàврага, сичко спечелил, ако бях спечелил това, що се не губи.* Н. Бончев (превод).

завтòря се *св. възвр. рядко.* Повтаря се. *Ръката ми заигра, не мога да улуча чешмурката. След малко песента се завтори.* Г. Краев.

зàвтрак *м. книж. рядко.* (рус. завтрак). Предобедна закуска. *Помниш ли как ни хранеха във военното училище? Сутрин — чай. . . В 12 — завтрак — чорба.* Г. Стаматов.

завỳшка *ж. диал.* Вид горна женска дреха. *Нанизали цяла плетеница червени нехвелави чушки, сухи кокали, покачили ги полекичка с иглица отзад на Минкината завушка, тя играе и те дрънкат, шумолят отзаде й.* Ил. Блъсков. *Кръстинка не носеше като дружките си завушка, кичинка или забунче; но само едно черно чюкманче.* Ил. Блъсков.

завъ̀згам *св. диал.* Захленча, замрънкам. *Няма дете да я задърпа за полите, завъзгало, без самó да знае защо.* Ст. Чилингиров.

[з]авъ̀зля *св. диал.* Завържа на възел в кърпа. *Завъзли по една жълтица в две кърпи и ги завърза на кòнските уши.* К. Петканов.

[з]авъртя̀ *св. . . диал.* Запазя, отгледам. *От седем деца — само три завъртеха живи.* Мих. Георгиев. *Направил си хубава къщичка, плевня; завъртял стокица.* Н. п. Филипов.

[з]агечà *св. диал.* (от тур. geç). Закъснея, забавя се. — *Айде, аритлик, че загечахме! Да не кипнат тия облаци нощеска, че отиде сенцето!* Н. Хайтов.

загла̀ве *ср. диал.* Възглавница. *Прибери ме в къщата си, да облегна глава на мъжко рамо. Омръзна ми да слагам глава на студено заглаве — и то кораво като камък.* А. Дончев.

загла̀вен, -а, -о, *прил. диал.* Годѐн, сгоден. — *Заглавена? . . . Мно-о-го има да чакаш! Две години има още да служи момчето, а след това. . . аллах керим! Я те вземе, я не.* Б. Несторов.

заглавѝквам и **загалвѝквам** *несв.*, **заглавѝкам** *св. разг.* Залисвам, отвличам вниманието на някого. *Ако е направил това, ще станем за резил из целия град. Той затова не ми дава книгите, затова ме заглавиква.* Ем. Станев. *Изкусният ханджия, за да загалвиква пътниците, пусна в ход сладките си приказки и задържа на ханчето чужденците 20—25 минути.* Ст. Заимов. **заглавѝквам се, заглавѝкам се** *възвр. Какво стана снощи на събранието, че аз се бях заглавикал с работа и не можах да намина.* Пресата.

заглаву̀ша *св. диал.* Ударя. *Я се махай оттук, че като те заглавуша с пръчката!* Г. Краев.

загла̀вя се *св. възвр. диал.* Затъна, та не мога да изляза. *Ще пропаднеш завинаги, ако се заглавиш там.* Т. Харманджиев.

загле́бвам (се) *несв.*, **загле́бна (се)** и **заглѐбя (се)** *св. (възвр.). диал.* Затъвам. *Ако искаш да ся научиш как заглебеат в тинята на безчестието бисерите на честността и на чистотата . . . благоволи да чуеш една след друга тези истории.* П. Р. Славейков. *И лесно и хубаво нещо ми ся видя да вляза в един безчестен дом и там спокойна и безгрижна да ям и да пия и да се валям заглебнала всякога в безчестие.* П. Р. Славейков. *Като гонил една пеперуда и зяпал нагоре по нея, паднал в една дупка, в коя фърляли помии и други такива нечистоти, и ся заглебил до пояс.* А. Хаджогло (превод).

заглъ̀бам *св. диал.* Почна да газя. *Скоро из улиците се проточи сватбеното шествие, потъна в калта на мегдана и заглъба към старата черква.* Елин Пелин.

заглъ̀бна *св. диал.* Потъна. *Струваше му се, че е заглъбнал в непроходимата селска кал и тъне по-дълбоко, все по-дълбоко.* Елин Пелин.

заглю̀хлам *св. диал.* Заспя, захъркам. *Я чакайте да го видим да не е заглюхлало, да го събудим.* Ил. Блъсков.

за̀гна *св. диал.* Подгоня. *Елен му се отговаря: / „Бързай, бързай Рабрьо юнак, / от кошута първескиня." / Той я погна, той я загна, / та отиде дур при море.* Нар. песен.

за̀гна се *св. възвр. диал.* Затека се, спусна се. *Тя се загна пламнала от гняв и смущение, но той отскочи ловко.* Г. Караславов. *Девойката не слушаше, а с развълнувано сърце си правеше такава сметка: — Селим се яви, защото и отредът е близко. Той сега ще се загне и ще предаде на командира, че тук лежат двама загубени и чакат помощта на отреда.* Ив. Хаджимарчев.

загнѐтя *св. диал.* Напъхам, нагнета. — *Защо сте загнетили хубавото село в това дере? — попитах веднъж един жител на помашкото село Лясково.* Н. Хайтов.

заго̀нен, -а, -о, *прил. диал.* За женско добиче — оплодено. *Там се намериха в повече било по няколко овце, било млада телица, загонена преди месеци, освен кравата с теленце.* Б. Обретенов.

загра̀днина *ж. диал.* Ограда. *На запад из долината на Луковица бликат още десетина големи и малки топли извори, някои от тях с останки от стари заградници, а някои съвсем остали открити.* Ив. Вазов.

загрѐзна *св. диал.* Затъна в тиня, в кал. *А потънеш ли еднаж и загрезнеш ли в такъв [лош] път, то лесно няма да излезеш из него.* Й. Груев.

загрѝжа *св. диал.* Безпокоя се, грижа се. — *Защо си го загрижила толкова, ма мале? Не видиш ли, че се е метнал на дядо си Доко? Ми той по колко дена се е връщал от другоселски сборове?* Ал. Гетман.

загро̀бя *св. диал.* Погреба, закопая в гроб. *По-рано той не беше мислил за гроба на майка си и сега се зарадва, че ще може да я загроби сред селото в черковния двор.* К. Петканов. — *Няма да им го дам!* [имота си] — *викаше неудържимо Русаля.* — *Да ме убият и да ме загробят, тогава ще го вземат!* П. Славински.

загу̀гля *св. диал.* Покрия отгоре с гугла. *Под общия разкъсан ямурлук / от облаци Балканът ги загугли.* Бл. Димитрова. *Вън беше тъмно, валеше дъжд, но на светлината, която нахлу през отворената врата, той видя един човек, загуглен с ямурлук.* Й. Йовков.

загълвѝквам, загълвѝкам — вж. заглавиквам. *Ти си добър и ще станеш по-добър, когато условията позволят това. . . — Ти не ме загълвиквай сега. Няма да стана добър! — нацупено отговори той.* Ив. Хаджимарчев. *Вуйна му беше на хармана. Тя го заведе в къщи и като загълвика своите палавници, разказа на Ленко как вуйчо му се обадил и как искал да се види с него.* Г. Караславов.

загълго̀лам *св. диал.* Забълбукам, закълколя. — *Наздраве, момчета, когато сме най-зле, ей тъй да сме, здравичката ви! И бъклицата си завря шията в устата му и загългола.* Ц. Гинчев.

загъ̀лна *св. диал.* Увлека се. *Като сте загълнали — Манка, та Манка. Чакайте малко, къде сте тръгнали.* Кр. Григоров. *Аз съм си пратила достатъчно работници. Сина, снахата, па и стария, и той е загълнал, та очи не мога да му видя.* Кр. Григоров.

загъ̀рличе *ср. нар.* Дребно тревисто растение с бели цветове. *И разпали смола от камаватски бор, смесена със цветове от дилчика, индийски крин и загърличе.* Н. Райнов.

гледът му отново падна на патките. Една от тях се надигна на лапичките си; размаха тежко крила, но се завали и цопна в калната локва. Ил. Волен.

завàсвам *несв.*, **завàсам** *св. диал.* Смогвам, се добивам. *А пък не мога да завасам, че вече съм капнал, та не спори и работа.* Т. Г. Влайков. *Жали ни, че ни било тясно, че не сме могле да се оправим и да си завасаме в къщи от всичко.* Т. Г. Влайков.

завдѝгам се *несв.*, **завдѝгна се** *св. възвр. диал.* Започвам да оздравявам. *И кога зе да се завдига Неда, още повече пък кога раната еднъж заздраве, тя само се радваше, от се сърце се радваше.* Т. Г. Влайков. *Залисани най-напред около болестта на Неда, и напокон — дорде тя да се завдигне, дорде след това да се порадват на нейното здравице и на хубавия ѝ мурафет, — какини Динини и не сетиха как се изтърколиха годините на Койчовото чиракуване.* Т. Г. Влайков.

завèдвам *несв. книж. рядко.* (от рус. заведовать). Управлявам, ръководя. *И ето аз . . . отивам при А. Каблешкова, който заведваше склада.* А. Константинов.

завèра *ж* 1. *остар.* Заговор. *Броят на заговорниците растеше с всеки изминал ден. За членове на заверата се приемаха добре изпитани хора, под гаранцията на по-стари участници в нея.* Г. Дръндаров. *Из Варна ни явяват, че гърците имали намерение да убият нашият екзарх; но правителството открило заверата им.* в. Свобода. 2. *истор.* Гръцко освободително движение, в което участвуват и много българи. *Подир гръцката завера, от цялото село обраха оръжието и по някои села и обесиха хора, които го скрили, но у дяда Цоня не дохождаха да търсят.* Ц. Гинчев.

завèраджия *м. истор.* Участник в завера. *Беше дадено нареждане да се извадят и почистят старите мечкарски шишанета, ръждясалите пушки и пищови. Завераджиите живееха в трескаво напрежение.* Г. Дръндаров. *Ранен и сечен от завераджиите в Гърция, той* [Бекир] *гледаше българите като че с кръвта му полени.* Ц. Гинчев.

завèска и **завèшка** *ж. диал.* Престилка или пола. *Вместо дрехи препасвали се със завески от кожите на диви зверове.* сп. Пчелица. *Туй черво го не ща да ми виси на носа, че толкоз знам; или това ще поискаш, или ей сега ще се хвърля в огъня. И това като рекла жената спуснала се връх огъня. — Стой, жено, извикал мъжът, като я дръпнал за завешката.* сп. Китка. *Препасала се надве-натри с една престилка, отзаде ѝ виси набрана, вета завешка.* сп. Теменуга.

завзеклендѝсвам се — вж. зевзеклендисвам се. *Мнозина* [заптии] *пеяха и се завзеклендисваха с нас. На секиго кръщаха по едно име, кого нарекоха войвода изпомежду ни, кого байрактар.* З. Стоянов.

зàвид *м. диал.* Завист. *Три са рани що сърце ми травят: / . . . Третя рана е пъкълский завид.* П. Р. Славейков.

завѝден, -дна, -дно, *прил. рядко. . . .* Завистлив. *Сега той гледаше със завидно око на всички, що оряха и копаеха по градините си.* Ц. Церковски.

завòди се *св. възвр. нар.* За крава или биволица — заплоди се. *Белка я и не знаеше кога се разводи, кога се заводи; почнеш дори да се плашиш, че много се бави, и току изведнъж понапълнее, разтърси се — зателняла.* Ил. Волен.

зàврага като *междум. диал.* Дявол да го вземе. *Швейц. [Води го при трупа]. . . Скришома искаше да те убие. Моор. . . Това не си направил ти, Швейцере. Швейц. Бога ми! аз го съм наистина направил, и то, заврага, не е най-лоша работа в живота ми.* Н. Бончев (превод). *Шварц. Наистина, можех сичко да загубя без милост, ако губех това, щото още не съм спечелил! Рацман. А аз бих, зàврага, сичко спечелил, ако бях спечелил това, що се не губи.* Н. Бончев (превод).

завтòря се *св. възвр. рядко.* Повтаря се. *Ръката ми заигра, не мога да улуча чешмурката. След малко песента се завтори.* Г. Краев.

зàвтрак *м. книж. рядко.* (рус. завтрак). Предобедна закуска. *Помниш ли как ни хранеха във военното училище? Сутрин — чай. . . В 12 — завтрак — чорба.* Г. Стаматов.

завỳшка *ж. диал.* Вид горна женска дреха. *Нанизали цяла плетеница червени нехвелави чушки, сухи кокали, покачили ги полекичка с иглица отзад на Минкината завушка, тя играе и те дрънкат, шумолят отзаде ѝ.* Ил. Блъсков. *Кръстинка не носеше като дружките си завушка, кичинка или забунче; но само едно черно чюкманче.* Ил. Блъсков.

завъзгам *св. диал.* Захленча, замрънкам. *Няма дете да я задърпа за полите, завъзгало, без самó да знае защо.* Ст. Чилингиров.

завъзля *св. диал.* Завържа на възел в кърпа. *Завъзли по една жълтица в две кърпи и ги завърза на конските уши.* К. Петканов.

завъртя̀ *св. . . диал.* Запазя, отгледам. *От седем деца — само три завъртеха живи.* Мих. Георгиев. *Направил си хубава къщичка, плевня; завъртял стокица.* Н. п. Филипов.

загечà *св. диал.* (от тур. geç). Закъснея, забавя се. — *Айде, аритлик, че загечахме! Да не китнат тия облаци нощеска, че отиде сенцето!* Н. Хайтов.

заглàве *ср. диал.* Възглавница. *Прибери ме в къщата си, да облегна глава на мъжко рамо. Омръзна ми да слагам глава на студено заглаве — и то кораво като камък.* А. Дончев.

загла̀вен, -а, -о, *прил. диал.* Годѐн, сгоден. — *Заглавена? . . . Мно-о-го има да чакаш! Две години има още да служи момчето, а след това. . . аллах керим! Я те вземе, я не.* Б. Несторов.

заглавѝквам и **загалвѝквам** *несв.*, **заглавѝкам** *св. разг.* Залисвам, отвличам вниманието на някого. *Ако е направил това, ще станем за резил из целия град. Той затова не ми дава книгите, затова ме заглавиква.* Ем. Станев. *Изкусният ханджия, за да загалвиква пътниците, пусна в ход сладките си приказки и задържа на ханчето чуждениците 20—25 минути.* Ст. Заимов. **заглавѝквам се, заглавѝкам се** *възвр. Какво стана снощи на събранието, че аз се бях заглавикал с работа и не можах да намина.* Пресата.

заглавѝша *св. диал.* Ударя. *Я се махай оттук, че като те заглавуша с пръчката!* Г. Краев.

загла̀вя се *св. възвр. диал.* Затъна, та не мога да изляза. *Ще пропаднеш завинаги, ако се заглавиш там.* Т. Харманджиев.

заглѐбвам (се) *несв.*, **заглѐбна (се)** и **заглѐбя (се)** *св.* (*възвр.*). *диал.* Затъвам. *Ако искаш да ся научиш как заглебват в тинята на безчестието бисерите на честността и на чистотата . . . благоволи да чуеш една след друга тези истории.* П. Р. Славейков. *И лесно и хубаво нещо ми ся видя да влязя в един безчестен дом и там спокойна и безгрижна да ям и да пия и да се валям заглебнали всякога в безчестие.* П. Р. Славейков. *Като гонил една пеперуда и зяпал нагоре по нея, паднал в една дупка, в коя фърляли помии и други таквиа нечистоти, и ся заглебил до пояс.* А. Хаджогло (превод).

заглъ̀бам *св. диал.* Почна да газя. *Скоро из улиците се проточи сватбеното шествие, потъни в калта на мегдана и заглъба към старата черква.* Елин Пелин.

заглъ̀бна *св. диал.* Потъна. *Струваше му се, че е заглъбнал в непроходимата селска кал и тъне по-дълбоко, все по-дълбоко.* Елин Пелин.

заглю̀хлам *св. диал.* Заспя, захъркам. *Я чакайте да го видим да не е заглюхлало, да го събудим.* Ил. Блъсков.

за̀гна *св. диал.* Подгоня. *Елен му се отговаря: / „Бързай, бързай Рабрьо юнак, / от кошута първескиня.“ / Той я погна, той я загна, / та отиде дур при море.* Нар. песен.

за̀гна се *св. възвр. диал.* Затека се, спусна се. *Тя се загна пламнала от гняв и смущение, но той отскочи ловко.* Г. Караславов. *Девойката не слушаше, а с развълнувано сърце си правеше такава сметка: — Селим се яви, защото и отредът е близко. Той сега ще се загне и ще предаде на командира, че тук лежат двама загубени и чакат помощта на отреда.* Ив. Хаджимарчев.

загнѐтя *св. диал.* Напъхам, нагнета. — *Защо сте загнетили хубавото село в това дере? — попитах веднъж един жител на помашкото село Лясково.* Н. Хайтов.

заго̀нен, -а, -о, *прил. диал.* За женско добиче — оплодено. *Там се намериха в повече било по няколко овце, било млада телица, загонена преди месеци, освен кравата с теленце.* Б. Обретенов.

загра̀днина *ж. диал.* Ограда. *На запад из долината на Луковица бликат още десетина големи и малки топли извори, някои от тях с останки от стари заградници, а някои съвсем остали открити.* Ив. Вазов.

загрѐзна *св. диал.* Затъна в тиня, в кал. *А потънеш ли еднаж и загрезнеш ли в такъв [лош] път, то лесно няма да излезеш из него.* Й. Груев.

загрѝжа *св. диал.* Безпокоя се, грижа се. — *Защо си го загрижила толкова, ма мале? Не видиш ли, че се е метнал на дядо си Доко? Ми той по колко дена се е връщал от другоселски сборове?* Ал. Гетман.

загро̀бя *св. диал.* Погреба, закопая в гроб. *По-рано той не беше мислил за гроба на майка си и сега се зарадва, че ще може да я загроби сред селото в черковния двор.* К. Петканов. — *Няма да им го дам!* [имота си] — *викаше неудържимо Русаля. — Да ме убият и да ме загробят, тогава ще го вземат!* П. Славински.

загу̀гля *св. диал.* Покрия отгоре с гугла. *Под общия разкъсан ямурлук / от облаци Балканът ги загугли.* Бл. Димитрова. *Вън беше тъмно, валеше дъжд, но на светлината, която нахлу през отворената врата, той видя един човек, загуглен с ямурлук.* Й. Йовков.

загълвѝквам, загълвѝкам — вж. заглавиквам. *Ти си добър и ще станеш по-добър, когато условията позволят това. . . — Ти не ме загълвиквай сега. Няма да стана добър! — нацупено отговори той.* Ив. Хаджимарчев. *Вуйна му беше на хармана. Тя го заведе в къщи и като загълвика своите палавници, разказа на Ленко как вуйчо му се обадил и как искал да се види с него.* Г. Караславов.

загълго̀лам *св. диал.* Забълбукам, закълколя. — *Наздраве, момчета, когато сме най-зле, ей тъй да сме, здравичката ви! И бъклицата си завря шията в устата му и загългола.* Ц. Гинчев.

загъ̀лна *св. диал.* Увлека се. *Като сте загълнали — Манка, та Манка. Чакайте малко, къде сте тръгнали.* Кр. Григоров. *Аз съм си пратила достатъчно работници. Сина, снахата, па и стария, и той е загълнал, та очи не мога да му видя.* Кр. Григоров.

загъ̀рличе *ср. нар.* Дребно тревисто растение с бели цветове. *И разпали смола от камаватски бор, смесена със цветове от дилянка, индийски крин и загърличе.* Н. Райнов.

загъ̀рчен, -а, -о, *прил. диал.* Притиснат, заобиколен. *Чесите и поляците се принудиха да се повлекат по западните народи, а това отсече и съдбата на крайбалтийските и крайлабските словени, които загърчени отвсъде от християнски народи, трябувало или да се покръстят, или да изгинат.* Й. Груев.

загю̀хвам *несв.*, **загю̀хна** *св. диал.* Захърквам. *Той пресушава ракиеното шише, прикатурва се на една страна и там загюхва.* Ил. Блъсков. *Като току захъхре Пенчо и загюхне, дружината утарашуват джобовете му добре, земат му дору и новия фес от главата и, не лук яли, не лук миришат.* Ил. Блъсков.

зада̀вка *ж. рядко.* Задача. *Хаджи Ахил поглеждаше го внимателно в главата, замисляше се като пред една математическа задавка и отговаряше след едно значително покашлюване.* Ив. Вазов. *Още от ранни младини руските писатели завладели ума и сърцето му;. . . Той чете с увлечение и любов, чете до захлас, забравил задълженията си на ученик и досадните училищни задавки.* Ив. Богданов.

зада̀тки *мн. книж. остар.* (рус. задатки). Заложби, дарби. *Човек с такива богати „задатки" за обществен деятел — като как ли ще разбира той живота на обществото.* Пенчо Славейков. *Тия чърти у тях, които. . . наричаш лоши инстинкти, аз, напротив, ги виждам като едни зададки от голямо значение за тяхното бъдеще у нас.* Ив. Вазов.

зада̀тък *м. рядко.* Задача, задължение. *Безплатните неделни училища. . . имат задатъка да служат за общенародния напредък и просвещение.* сп. Училище. *Тежко е учителското занятие, защото учителят зема на себе си задатък страшно мъчен.* Н. Попов.

заджизъ̀ркам *св. диал.* Започна да цвъртя. *Туп през коминя се стърсила на жаравата една половинка дебела кървавица и заджизъркала.* сп. Китка. *И тъй силно си дръпнал от лулата, щото тя заджизъркала.* сп. Върбина цвете.

за̀дир *м. рядко.* Задиряне. *Очевидно, това примилкване около Драга беше явен задир, който Патев се не стараеше да скрие.* Ив. Вазов.

задѝрка *ж. нар.* Закачка, задиряне. *Погледите, които ѝ хвърля, и задирките, и топлите му думи изпълват сърцето ѝ с радост.* Т. Г. Влайков. *Тя бе имала не една задирка с ученици. Но първото приключение. . . бе закачката ѝ с Димитър.* Т. Харманджиев.

задѝхкам *св. диал.* Започна да дишам усилено. *Вольт, който вървеше откъм угарта, затъна в една къртичина, уплаши се, коленичи и задихка често.* К. Петканов. *Конете спряха зад овчарите и тежко задихкаха.* К. Петканов.

задѝям *несв. диал.* Дишам тежко. *В стаята влезе тежко подвижният Вандо. . . — Какво си задиял така бе, като разпран ковашки мех? — сопнато го посрещна Ралчо.* Ст. Ц. Даскалов.

задни̇̀м *нареч. диал.* Заднешком, назад, отзад. *Сам, да избегне глумна превара / момко задним се в къта издръпна.* Пенчо Славейков. *С вързани задним ръце той е чакал своя ред да превие врат под окървавения вече нож.* Пенчо Славейков.

задни̇̀свам се *несв.*, **задни̇̀сам се** *св. възвр. диал.* Отстъпвам и се движа назад или настрани. *Момците не слязоха от конете, а от тях изгърмяха и весело се провикнаха; възбудените коне дъвчеха юздите, заднисваха се, пристъпяха ребром по двора.* Ил. Волен. *Иланджикът взе да си кара коня през вадата, но той се задниса, защото беше бряг напреде му и вадата беше доста широка и стръмна.* Ц. Гинчев.

задово̀лен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Доволен. *А като гледа как и баща му, и майка му, и Тинкина майка, и всички роднини са весели и задоволни, радостта му става още по-голяма.* Т. Г. Влайков. *Господа посетителите ще останат крайно задоволни от снимките си.* Пресата. **задово̀лно** *нареч. Ала сѐ пак и Койчо доста припомагваше за едно — за друго, та по-леко и по-задоволно зеха да живеят.* Т. Г. Влайков.

задо̀рен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* (рус. задорный). Заядлив. *Инсинуациите са тъй ниски, тъй хлапашки задорни, че аз се отказвам да се мърся с тяхното цитиране.* Пенчо Славейков.

задостѝ се *св. възвр. диал.* (от пер.-тур. dost). Сприятеля се, стана дост. *Аянина, научен да дохожда у тая къща, захвана да посещава и Иванча, като искаше да се задости и със сина на умрелия си приятел.* Ил. Блъсков.

заду̀вам *несв.*, **задуя̀** *св. разг.* Запилявам се нанякъде. *Че понякога сутрин в неделя Куман се измъква и задува по къра да гони пъдпъдъци.* Г. Краев. *В четвъртък след обед излязох да прибера козата. Бях я вързал край реката в храсталаците, а тя скъсала въжето и задула нагоре.* Чудомир.

заду̀дна *св. диал.* Отида някъде, запилея се. *Тръгнали си били хората от Горник за Оряхово — сол и шини да си купуват, а къде Бяла Слатина разпрегнали, оставили колите си край пътя и задуднали нанякъде.* О. Василев.

заду̀мчив *прил. книж. рядко.* (рус. задумчивый). Замислен, угрижен. *Васил се върна пак при Величка, когото намери доволно задумчив. Васил бе усмян, тая усмивка поободри Величка.* Ил. Блъсков.

задъ̀дна *св. диал.* Забуча̀, забръмча. *По улицата затрещяха каруци, от другия край на селото, откъм станцията, задъдна трактор.* А. Гуляшки.

задъ̀хам *св. рядко.* Замиряша. *Няма нищо привлекателно за погледа в тия непроходими тръсавища, задъхали на смра.* Ив. Вазов.

задя̀нка *ж. диал.* Цедило за гръб. *Тя се позапря, пооправи си кърпата, а задянката и не бутна. Та тя и не сящаше в това разпалване, че има товар на гърба си.* Т. Г. Влайков.

заѐкна се *св. възвр. диал.* Отворя дума, заговоря. *Това чувство на уважение го и спираше досега да се заекне пред нея за Цабриковия задир, който му се не нравеше.* Ив. Вазов.

заерѐ — вж. з а й р е. *Па що е, ние и с добитъка харчим много заере. От зимаска два чувале ако умелем за назе си, два чувала ще умелем на ярма за овце и воловете.* Т. Г. Влайков.

заѐцвам *несв. диал.* Заеквам. — *Какво ми искате? — . . . Двамата гости се назоваха. . . и единият. . . който заецваше, бърже отговори.* Ив. Вазов. *Езикът ми ся запинаше и не работяше; аз заецвах за много време да пробирам думи.* Й. Груев.

зазѝрам се *несв.*, **зазрà се** *св. възвр. диал.* Взирам се, вглеждам се, втренчвам се. *Свекърва й има да я кори: „Кой знае с кого се е зазирала, та е изпуснала агнето. . . Така е, когато човек не си отваря очите. . .“* Кр. Григоров. *Закрета той с дреновото бастунче, / заобиколи комбайна изотвред, / извади очила, па ги наплюнчи, / изтри ги с поша и се цял зазре.* Н. Марангозов.

зазмейвам *несв.*, **зазмей** *св. рядко.* Вия се като змия. *Пътечка зазмеява в сенки сини, / но по утъпкан път ли да вървим?* Бл. Димитрова. *Прелистя алчно Гешев в тъмен кът / тез договори със самия дявол. / И ястребовите очи горят. / По устните му зазмеи усмивка. / Да. . . Секретарят бе наклеветен / в предателство.* Бл. Димитрова.

зазмѝя се *св. възвр. диал.* Извия се като змия. — *Ти сега за него ли си седнал да се вайкаш? — пресече го Трака и едва уловима усмивка се зазмии по дебелите му бърни.* П. Ю. Тодоров.

зазна̀я *св. диал.* Опозная. — *Ех, да го знаете вий, какъв беше той, бае ви Ивана, на времето. . . — разказваше една по-престаряла жена. . . която аз зазнаих изпосле, защото подохаждаше у дома.* П. Р. Славейков. *Неописана силна бе любовта на нашите двама братя, още повече, че те твърде слабо зазнаиха родителска любов.* Ил. Блъсков.

за̀зорен, -рна, -рно, *прил. диал.* Срамен, позорен. *Потом* [Константин] *разъди първата си жена Драгуша за некоя зазорна вина, и посла я в Никея, а зема жена Теодору дъщеря греческаго царя Теодора.* Царственик. *Кога забележвала, че около него ся върши някое зазорно дело, тя му обясняла какви постидни и престъпни последствия могат да ся родят от него.* С. Радулов.

зазъ̀бица *ж.* П р а в я з а з ъ б и ц и *нар.* — възбуждам желанието, примамвам. *Бяла Черква трябваше да бъде приготвена, за да отблъсне нападението на башибозуците, които щяха да бльвнат въз нея многобройните турски села със Стремската долина. Тя беше отвсъде оградена от тях и още от сега им правеше зазъбици.* Ив. Вазов.

за̀им(ин)[1] *остар.* (от ар.-тур. zaim). Владетел на голям имот. *Такива [дребни] князове по Европа се губят полека. . . както в турско се загубиха токо-речи, бейовете, спахиите, заимете, тимарете и ангариите при по-разумните подирни султане.* Н. Бончев.

заѝм[2] *м. остар.* (ар.-тур. zaim). Крепостно владение. *През 1788 г., заедно с други 29 села от Софийско, Драгалевци е владеяно като заим от софийския окръжен управител (мюстеселим) Мехмед ага.* П. Делирадев.

заѝф *прил. неизм. диал.* (от ар.-тур. zayıf). Слаб, мършав. — *Бамбашка свят — оплакваше се бай Ганьо. — Студен свят! Па и женските им хептен заиф работа.* А. Константинов.

за̀йкаджия *м. разг.* (от рус. заяц). Контрабандист. *Кой в селото не знаеше, че той е зайкаджия? . . .губеше се по цели месеци, прекупуваше и продаваше добитък, та и каквото му попадне.* Н. Каралиева.

зайрѐ *ср. диал.* (ар.-тур. zahire). Зърнени храни. *Спахията прибра всичкото жито и царевица. Неговите хамбари пращят от зайре, а нашите са празни.* Д. Линков. *А що не бръкнат у техните кошове, на комитета, да видят, че са пълни догоре, че стенат от зайре.* Ст. Ц. Даскалов.

зака̀з *м. книж. остар.* (рус. заказ). Заповед, нареждане. *Както и вие, така и други, които са пращани, за да управят и наредят България, видя се да се ръководят по заказ някакъв от други.* П. Р. Славейков.

закамя̀ *св. диал.* Покрия с камък. *Те наново поставиха мината и пак я закамиха с големия, изпръскан с кръв камък.* Д. Кисьов.

зака̀нен, -а, -о, *прил. рядко.* Заканителен. *Могъщия цар, пребледнял като смин, / към тъмната граница южна / със поглед заканен издигна ръка / и нещо нечуто прошушна.* Пенчо Славейков. **зака̀нено** *нареч.* *Злата. Ще почакаш, хаджи, доде дойде солта.* Х. Коста (заканено). *Каква вопа ти се строи тебе!* Д. Войников.

заканѐркам *св. диал.* (от гр. κανονάρχω). Зачета на глас черковни молитви. *Скъсал пазарлъка набързо, подал на клисаря мисирката, връцнал се назад и заканеркал още от вратата.* Чудомир.

закачина *ж. диал.* Вземане-даване, отношения. *Веднъж да се откача, доде съм жив няма да имам закачина с тоя човек*! Ст. Ц. Даскалов.

закачка *ж. диал.* Клуп на цървул. *Бияза се стресна и посегна да отвърже закачките на цървулите си.* М. Яворски.

заке *ср. диал. остар.* (фр.-гр. *ζακέ*). Къса горна дреха. *Той се носеше разкошно, по модата на богаташите във Филибе — беше облечен в бледозелена долама ... в късо закè, обточено в лисичи кожи, и тъмносиньо джубе над него.* А. Христофоров.

закепенчен, -а, -о, *прил. нар.* Затворен с кепенци. *Чуковете играеха по твърдия гьон и откъм закепенченото дюгенче идеха такива удари, като че там подковават цяло ергеле коне.* Д. Немиров.

закиркам се *св. възвр. диал.* Захиля се, закискам се. *Хи-хи-хи... Закирка се пак Трака и затърси глави, като че гледаше наистина бостанско плашило пред очи.* П. Ю. Тодоров.

закиша се *св. възвр. рядко.* 1. За времето — стане кишаво. *Развяват сиви къдри над водата / надвесени оловни небеса. / .. Ще се закиши, дъждове ще плиснат / и като вълци ветрове ще писнат.* Н. Ракитин. 2. *прен.* Стана отпуснат, бездеен. — *Сватби, сватби трябва да се правят. Какво е това — закишили се младите.* М. Ягодов.

заклекна *св. диал.* Преседна, заседна. — *Тотке, донеси бъклицата с виното, че на зета нещо заклекна на гърлото.* К. Петканов. *Защо ме бийте? Хляба сте ми яли. Ще ви заклекне и и ще ви отрови! Ей, хора, вижте ги, чичо си бият*! К. Петканов.

заклекуцам *св. диал.* Тръгна с подклекване. *Клисарят заклекуцал откъм разтворената нашироко заради тенсиите вратница на черковния двор.* О. Василев.

заклечен, -а, -о, *прил. диал.* Заловен, прикрепен с клечка. *Всеки, който е виждал колелата на селска кола, особено тия, които не са затегнати околовръст с железен обръч и обсидите им несмеждени добре, трябва да е забелязал, че помежду всяка заклечена обсида зее до един-два пръста отворено място.* Ил. Блъсков.

заклискам *св. диал.* Тръгна отпуснато. *Кучетата се спряха покорно, после се обърнаха и заклискаха към дворовете си.* Елин Пелин.

заклопвам *несв.*, **заклопя** *св. диал.* Затварям, склопвам. *Вънишният воден шум продължава своите екове и неспирната му песен, приспиваща и унослива, заклопва клепачите ми.* Ив. Вазов. *Нека богомолците се съберат... — Няма никакви богомолци. Едни се юрнаха да посрещнат антихристите, други заклопиха портите си.* Ц. Лачева. *Детенцето заклопило малките си очички и сладко отпочива в обятията на злощастната си майчица.* Ст. Ботьов.

заклоцам *св. диал.* За квачка — започне да клочи. *Клочките заклоцаха често-често.* Й. Йовков.

заклупя *св. диал.* Направя на клуп. *Агентът... се приведе над агонизиращия, заклупи въжето на шията му, застъпи единия край, а другия изтъна с цяла сила.* Х. Русев.

заключ *м. диал.* Заключалка. *Той [сараят] беше останал от дедите му ... както и дебелите черни, обковани с пулии гвоздеи врати с големи мандала и заклю̀чи.* Ц. Гинчев.

закокльцвам *несв. диал.* Задявам, подигравам. — *Е, виж де, кажи какво си купи! — не спираше да се шегува Вандо. — Барем една алена забрадка не купи ли си, че ще ти потрябва! — Я стига си ме закокльцвал! Къде ще ходя по пазарите, като нямах и пукнат лев*! Ст. Ц. Даскалов.

закол *м. диал.* Горната част на гръкляна под брадата. *Болните се оплакват сявгаш от един малко много силен болеж и от едно пречкане в устето на граклянят; те усещат там гачели има перошинек, та ги задушава, и непрестайно духат... за да го изхрачат, или се пипат с ръка над заколат.* И. Богоров.

законник *м. рядко.* 1. Сборник от закони. *Той намери криминалния законник и настръхна от наказанието, което се налагаше за злодеяние, на каквото бе станала жертва Марийка.* Ив. Вазов. 2. Познавач на законите. *В Йовановата златарница пристигна първият турски законник. Той беше мъдър човек, с висока снежнобяла чалма.* А. Каралийчев. *И на законника, който коварно питаше коя е най-голямата заповед в закона, отговори, че първата е, която повелява любовта към бога.* Н. Михайловски.

закукя *св. рядко.* Закача с кука. *Вълните изведнъж станаха големи, грабнаха лодката и я помъкнаха навътре, сякаш бяха я закукили.* А. Каралийчев. *Румънските моряци закукиха лодката и я изтеглиха на палубата.* А. Каралийчев.

закум — вж. **зокум**. *Отстрани на входа клечаха двете половинки на пресеченото буре с ухаещ силно, до премаляване пембен закум.* М. Грубешлиева.

закълбявам се *несв.*, **закълбя се** *св. възвр. книж. рядко.* Ставам на кълбо. *Зората пълзеше нагоре по небесния свод... По земята вече се раждаха цветовете; преди малко плоски силуети, дърветата все повече и повече се закълбяваха, плътнееха.* П. Славински. *В салона глъчката се извиси, пушачите нахълтаха отвън и на вратата се закълбиха облаци пара от дъха им.* Н. Тихолов.

закълкам *св. диал.* Почна да кълкам. *Илия Киров надигна шишето, закълка.* Т. Харманджиев. *Белогвардеецът се повъртя около цистерната, чука, трака и помпата равномерно закълка — източваха новопристигналата последна цистерна.* Х. Русев.

закърбàлям се *св. възвр. диал.* Заклатя се. *Някой предложи да си ходят. Но мостът им се видя далече и те се закърбаляха към реката.* К. Кръстев.

закърджавя̀л *прил. диал.* Изсъхнал, недоразвит. *Измъчени от жегата, съсипани от денонощен труд, хората гледаха невесело закърджавелите посеви и клатеха глави.* Г. Караславов.

закърченя̀л *прил. диал.* Недоразвит. *Крушите бяха завързали добър плод, но тези дръвчета все си оставаха закърченели.* Г. Караславов.

закъсня̀ *св. диал.* 1. Направя нещо по-късно, отколкото е трябвало. *Тази ливада до върбите, под Арнаутските шавари винаги първа я косят, че е на припек. За нашата е рано. — Тази година и нея закъсниха, че байо Гаврил беше болен.* А. Каменова. 2. Ставам причина да закъснее някой. *Господин комисарю, имайте пред вид, че негова милост и госпожата му са пътници и след два часа тръгват. Вий ще ги закъсните.* Ив. Вазов.

закъ̀ткам *св. диал.* Почна да кътkам. *Кольовица закътка кокошките.* Ст. Марков. *Пое дъх и като му дякна и закътка, го зашиба с камшите от юздата по корема и капулата. Конят леко разтърси грива.* З. Сребров.

закю̀ля *св. диал.* Завия, заметна. *Тя излезе навън, закюлила главата си с качулката на мушамата.* Кр. Григоров. *Хазаинът, чичо Стоичко, закюлил главата си със сурата качулка. . . ме посрещна на стълбите.* Кр. Григоров.

закю̀фам и закю̀хам[1] *св. диал.* За куче — почне да издава особен лай, когато надуши лов. *Кучетата пръхтят, лутат се. Ровкавият сняг пълни ноздрите им, та не могат да душат. По едно време кучето на Дормуша закюфа. На какво ли ще е? Не е на сърна.* П. Росен. *Откъм Невестино гробе закюхаха кучета.* П.Росен.

закю̀хам[2] *св. диал.* Почна да кашлям. *Мира застана зад него, замърмори му: — На стари години на лов ли ще ходиш? То дивите свини някой за тебе ги е вързал. Ще закюхаш от някоя простуда, че ще се чудя, какво да те правя!* К. Петканов.

заливòсвам *несв.*, **заливòсам** *св. нар.* Замазвам, заглаждам. — *Прости хора сте бей! — Проговори Данчо и скочи на колене със запенени уста, — лесно ви заливосват очите такива шийрети.* Ил. Блъсков. *Бързо той отиде на дюгенът при Сюлеймана, с намерение, ако не може да заливоса работата пред турчинът, то да го изведе по лозята и там да го убие.* З. Стоянов.

залѝнкам се *св. възвр. диал.* Защуря се, заклатя се. *Широката улица беше пуста; пред полицейския участък се прозяваха само стражари и по срещния тротоар се беше залинкал надолу с жълто ковано ведро в ръка — албанец бозаджия.* А. Страшимиров.

залѝпвам *несв.*, **залѝпна** *св. диал.* Захлипвам, задавям се (обикн. от плач). *В общата тишина чуваха се, като да излизат от някакво подземие. . . два гласа, които, отделно и заедно, ту залипваха, ту нареждаха жални думи.* К. Величков. *Чорбаджи Анко позина с уста да каже нещо, но му залипна и прехапа езика си. Отведнъж облещи очи, побледня, позатресе се и се смъкна на стола.* Кр. Григоров.

зàлис *м. диал.* 1. Залисия. *В този ден хаджи Вълкова двор ечеше от свирни, гюрултии, провиквания, хора и залиси.* Ил. Блъсков. — *Цанко, спиш ли? Слушай, мама, че то от вашия залис ми изскочи от ума. От фабриката днеска ни раздадоха по малко платец.* Д. Бозаков; 2. Замайване. *От многото престягание се случи, та оръдията у корема се стиснат. . . а от това излиза залис и хлопот на сърцето.* Й. Груев.

залѝша *св. диал.* Залисам. *Направи люлка в гора зелена, / тури си Стана мъжко детенце, / даде му шумка да го залише.* Ив. Вазов. *Надеяше се, че работата ще я залише, та да не мисли и да ѝ се мине по-лесно времето до вечерта.* Т. Г. Влайков.

залòжник *м.* и **залòжница** *ж. нар.* Близък роднина на единия от младоженците при сватба. *Заложникът закляка между играчите, обхванат от треската на ръченицата.* А. Каралийчев. *Ето същите грейнали менци / със кования надписен ред: / „От заложника на младоженците, / осемстотин и деветдесет“.* Н. Марангозов.

залошавѐя и залошѐя *св. диал.* Залинея, отслабна. *Напокон пък жената се поболи, — кой знае от влаги ли, от мераци ли, — залошавя жена, катури се, па не можа вече да се дигне.* Т. Г. Влайков. *Залиня мома Гергана / като лист рано ознобен, / залоша, още закрея / кат ран босилек в засуха.* П. Р. Славейков. *Остарях аз, залошах аз, / не съм силно умен, / песните ми не са буйни, / ни гласа ми шумен.* П. Р. Славейков.

зàлуден, -дна, -дно, *прил. диал.* Напразен, безполезен. *Знайте, селяне, че харното пестение повече поноси от залудно лутание и блъскание.* Книжица за народа. *По тая залудна работа, по правене злато изхабило се, потрошило се чудо труд и пари.* Летоструй.

залу̀хан *прил. диал.* Замаян, смахнат. *Все мълчи и все ходи като залухана. . . Дали пък. . . от батювата смърт?* Г. Караславов. *Но Милю пак дигна глава, пак заприказва за нива. Ходеше като залухан, постоянно правеше сметки, постоянно обикаляше къра.* Г. Караславов.

зàлхана *ж. диал.* Кланица, салхана. *Ох, де да беше тихичко, братлета, де да беше! Карай агентурна работа и кеф! А то, с тоя референдум ще стане една залхана, върви се оправяй!* С. Чернишев.

зандàн *м. остар.* (пер.-тур. zindan). Затвор, тъмница. *А там далеч у тъмните зандани / в Диар-Бекир сред влажните стени / лежи старик.* Хр. Смирненски. *Презират ни, тъпчат ни, хвърлят ни в зандани или пък набиват главите ни на кол.* М. Марчевски.

занèгря се *св. възвр. диал.* Запретна се. *Като отидох у тях... почетният старец стържеше кожи... Бабичката му се занегри да ме черпи със сладко.* П. Р. Славейков.

занèмам *несв.*, **занèма** *св. книж. рядко* (от рус. занять). Заемам. *Днес тази мома беше свидетелка на тържествената среща, която направихме на А., тя с удоволствие занемаше място до него на трапезата.* А. Константинов. *Не подир много той поиска да занеме учителска катедра в пещенската богословски школа.* сп. Читалище. *Занеха учителски длъжности и разпространиха българското чтение чрез взаимноучителният способ.* П. Р. Славейков.

занимàвам и **занѝмам** *несв.*, **занимàя** *св. книж. остар.* (рус. занимать). Заемам. *Колкото за оная работи, които ми разправяте, верни или не, те са от частен характер и не се касаят до мене, нито до службата, която занимава тъй добре Трайчев.* Ив. Вазов. *Но твърдоглавството занимава най-първото място в литературния свят.* Л. Каравелов. *В онова време, в което са биле преведени първите славяно-български книги от св. братия Кирила и Методия, българската народност е занимала много по-голямо пространство, нежели днес.* сб. Сокол. — *Днеска, по един часа ще ви дойда: петнайсет минути, най-много двайсет ще ви занимая.* Ив. Вазов.

занимлѝв *прил. книж. рядко.* (срхр. занимљив). Интересен, занимателен. *С няколко смели и живописни четки Теофан нарисува една занимлива картина за пътуването си.* Ст. Дичев. *Прочитат се земледелчески вестници и се разказва онова, което се вижда за най-полезно, най-важно и най-занимливо.* в. Ступан.

зàница *ж. диал.* Готварница. — *Хайде, хайде, стига сте одумвали жената — добави Коритаровица и влезе в заницата да нагледа тутманика.* Х. Русев.

заонòжвам *несв. диал.* Направям някому нещо. *Да ви кажа ли аз вам, защо обикаля това Деловче нашата махала и защо приходи до бабини Лалини? Пана Итовичина... ако го не е заоножвала, не знам що да си е!* Т. Г. Влайков.

заопрỳжвам *несв. диал.* Правя някого да опъне, да протегне крака. *Но когато Гана опря глава на коравата сламена възглавница, тя веднага дойде на себе си и току скочи: — А бе какво си ме заопружвал! Да не съм почнало да раждам, та пък толкова!* Ст. Ц. Даскалов.

зàочи *нареч. диал.* Привидно. *Стрина Благунка често се оплакваше на чича Малина, а той само ще сгълчи здочи Буряна или пък ще рече: „Не ви се мешам аз в женските работи!"* И. Волен.

заòчно *нареч. книж. рядко.* (рус. заочно). Не лично, задочно. *С втория от тях поетът се е по знавал заочно и от по-напред, на което обстоятелство се дължи, види се, отпослешнат им интимност.* Пенчо Славейков.

запàдам *несв.*, **запàдна** *св... диал.* Дълбоко заляга в съзнанието. *Начесто / западаше ѝ мисъ за Стоичка; / западаше ѝ — „Божичко, нима?!" / и морници побиваха я хладни.* Пенчо Славейков. *И мъка запада в душата на кака.* Т. Г. Влайков. *Защото тя знаеше, усещаше го това, че там е оня, дето ѝ е западнал на сърцето.* Т. Г. Влайков.

запàза *ж. остар. рядко.* Защита, отбрана. *Картаген... биде съвършено съсипан и изгорен от римляните след една юнашка и отчаяна запаза.* С. С. Бобчев.

запàзник *м. рядко.* Пазител. *Той беше на 52 год. човек, прав мохамеданин и строг запазник на корана.* П. Р. Славейков.

запàленик *м. диал.* Немирник, пакостник. *Мнозина я познаваха, а нейний запаленик, който сега се бе поукротил, го познаваха и кучетата.* Ил. Блъсков.

запàлник *м. рядко.* Подпалвач. *При сички селци, кои бяха събрани около пожара... там беше и Иван, Милчев запалник, кой, уж да заглуши гласът на съвестта си, и той сам окайваше Милча.* Ил. Блъсков.

запàлница *ж. рядко.* Изгора. *Ах, коя ли запалница те обая, коя ли многознайница вещица те изльсти.* сп. Китка.

запапъ̀ркам *св. диал.* Запърпоря. *Отвън долетя шум. Камион някакъв запапърка, изпъшка три пъти и спря.* Г. Краев.

запарàстя *св. диал.* Нахвърля се върху някого. *Пищели няколко ранени по пътя, другарите им се повърнали да ги приберат и те ги запарастили отгоре.* П. Ю. Тодоров. *Станал да си отива. — Е, сетне какво станало с магарешката сянка, запарастили да го питат слушателите, за да свърши приказката.* сп. Моминска сълза.

запарпỳлям — *вж.* заперпелкам. *Из двора до дървопника запарпулят заклани кокошка, мисирка, патка.* Ил. Блъсков.

запàрта *ж. диал.* (ит.-тур. zaparta). Нападки, хокане, бой. *Ама хубава запарта после ядох от поп Деяна. Той ме набеждаше, че съм лъгал, че съм бил пиян.* Ив. Вазов. *От всичко това се види, че... братушките са теглили запартата за бог да прости.* З. Стоянов.

заперпèлкам и **заперпèля** *св. диал.* Размахам криле, запърпоря. *Внезапно се изви вихрушка и грабна платнището. То се дигна високо над нас, заперпелка като голяма бяла птица и падна зад канарите.* Ламар. — *Една кобилица в главата, стига ти! Дончо (неволно се стъписва крачка) — Посмей само, пристъпи! Христо — Като пиле ще заперпелиш!* П. Ю. Тодоров.

запетлàвам се *несв.*, **запетлàя се** *св. възвр. диал.* Замотавам се. *А аз съм се запетлал в брезните подир плуга като грешен дявол.* Б. Обретенов. *Не запетлавай се и ти в краката ми, не ме препъвай, Велико!* Н. Хайтов.

запетлѝя *св. диал.* Закопчая. *Запетлях палтото си отгоре.* сп. Читалище.

запèцвам *несв.*, **запèцна** *св. диал.* Закачвам, затисвам, запъвам. *И той се наведе внимателно над флаутата си, като се мъчеше да запецне една клапа.* Ив. Вазов. **запèцвам се** *възвр. За да довърша портрета му, ще прибавя, че Хаджи Ахил се запецваше винаги, когато трябваше да произнесе гласната* А. Ив. Вазов.

зàпив *м. диал.* Годеж, гощавка след годеж. *Продана годили, запив направили.* Л. Каравелов.

запѝвам *несв.*, **запѝя** *св . . . диал.* Пия на годеж (сватба). — *Весели се, кума — обръщаше се дядо Давидко към Свиленка. — Хайде, запивай, та и другите да пийнат.* Кр. Григоров. *Съберат се момковите и идат у момини с гозби и питиета. . . запият годеж и толкоз.* С. С. Бобчев.

запилѝсан *прил. диал.* Улисан. *Човек, който е запилисан в работа, много чудесии не вижда.* Ст. Чилингиров.

запѝнам *несв. диал.* Дърпам, запъвам, спъвам. *Отишло момè папето / смин да сбира на полето. / Лудо младо го спогони. . . / Че отде се зе къпина / та му ризата запина.* Ив. Вазов. **запѝнам се** *възвр. Селяни от околните села идеха на пазар. . . Някъде се плесват ръце и се започваше дълъг и опънат пазарлък. Често се намесваха и други от страни; понякога те повече се запинаха и от самите заинтересувани.* Ст. Чилингиров. *Той е изучил проповедта си науст да не се запина.* Н. Бончев.

запѝнане и **запинàние** *ср. диал.* Заекване, запъване. *Рада с напрегнато внимание следеше за отговорите им* [на ученичките] *и техните случайни запинания се отзоваваха болезнено върху чертите на лицето ѝ.* Ив. Вазов. *Тие няколко думи охрабриле нашият херой до такава степен, щото той повдигнал главата си и повторил твърдо и без запинание думите на майка си.* Л. Каравелов.

запинѝчка *ж. диал.* Ключалка. *Докато влизат и излизат в яхъра, докато минават през двори, очите им опипват всичко — и двете вързани на синджир, големи като мечки овчарски кучета, и дъбовата запинячка на двукрилата аговска порта, и разположението на стаите.* Н. Хайтов.

запипòля *св. диал.* Почна да пипам. — *Господин подполковник, закопчайте си долното копче на мундира— . . . Подполковник Цицелков запиполи слепешката по копчетата, но веднага му дойде да кихне и отложи закопчаването, защото ръката дотрябва да захлупи носа си с шепа.* Г. Харманджиев.

зàпир *м. нар.* Спиране, почивка. *Настане ли кърска работа, стрина Венковица запир не знае: било с работници ще се разправя, било пък сама ще иде на кукуруза. Т. Г. Влайков.* **Воденица на запир** — воденица, която при маловодие спират, за да се набере вода във вадата. *Воденица на запир кога тръгне, троши колелетата.* Нар. пословица.

запѝрам *несв.* и **запрà** *св. . . . прен. нар.* Изнемощявам, отпадам. *На хаджилък не можал да отиде; канил се, канил се, догде се накани . . . той пък вече беше взел да запира.* Ц. Гинчев. *Крепа се уж още, колко за очи. А то какво, запрял съм си вече. И сè повече запирам.* Т. Г.Влайков.— *Чиляк, Цоньо, трябва да умира прав. Додето може, запре ли — да си отива.* М. Яворски.

зàпис *м. . . . остар.* Полица. *Подписах запис на Кривицата и той ми начете златни наполеони.* А. Каралийчев. — *И на тебе, Колчо, па и на Цвятко . . . ще дам пари. Ама да сме на чисто — само срещу запис и ако поръчител бъде кумът Божин.* Г. Белев.

запѝсник *м. остар.* 1. Бележник. *Човек има винаги хиляди други неща, които не могат се да се записват в записника му, а пък трябва да ги знае.* сп. Училище. 2. Списък, архив. *Най-дълговечния познат до сега стар човек е Томас Кларн. Според черковните записници, той проживял дванайсет английски кралеве и кралици.* сп. Теменуга.

запѝщувам *несв.*, **запѝщя** *св. диал.* Заприщвам. *Всичкия арг. . . сега разпищен и разхвърлен досущ. И досети се Ненко, че преди малко наместо да запищува, той е разпищувал и разхвърлял.* Т. Г. Влайков. *Той отиде на реката да запищи по-добре арга.* Т. Г. Влайков.

зàплав *м. диал.* Равно място с речен нанос. *Встрани от селото на един речен „заплав“ громолят гатерите на дърворезната фабрика.* Н. Хайтов.

заплàвям *несв. диал.* Заливам с вода и речен нанос. *Чак от Скалино дойде една жена да съм ѝ вържел муска на градината, за да не я заплавя реката.* Н. Хайтов.

заплàтен -а, -о, *прил. диал.* Закърпен. *Все по-често еленът се къпеше и се цапаше с тиня, а след това чешеше о дърветата тялото си и рогата си, по които вече висяха обелените кожички като заплатена юзда.* Ем. Станев.

заплѐша *св. диал.* Заиграя ръченица или хоро. *Младен играеше лудо. Росето отиде и спря на вратата. Той подскокна във въздуха и заплеши.* К. Петканов. *Кольо Бодила промени свирнята, подхвана ситна игра. Вълко заплеши седнал, но не стана.* К. Петканов.

заплихтѝ *св. диал.* Заиграя. *От четирите страни на простора заплихтяха огнени вълни.* К. Петканов.

за̀пна *св. диал.* Приготвя оръжие за стрелба. *Сяко мое момче си избра по едно дърво, скри зади него тялото си, запна пушката си и приготви се.* П. Хитов. *На онова място те се намерили окръжени от много туземци, от които всякой имал лъкът си запнат срещу тях.* Изводи от в. Зорница.

за̀повест *ж. остар.* (срхр. заповест). Заповед. *Аз съм. . . извършил вашата заповест, и донесъл съм ви писмо от господин графа.* Многострадална Геновева (превод).

заповя̀дам *св. . . . диал. рядко.* Поканя. *Чак тогава той ме погледна втори път, остави си работата и ме заповяда вътре.* З. Стоянов.

запо̀йка *ж. диал.* Отвара от билки за лекуване или за магия. *Детето слабееше, ставаше все позле. . . Опитваха какво ли не. Билки, запойки.* Пелин Велков.

запо̀рка *ж. книж. остар.* (рус. запорка). Заключалка. *Р. Моор (пада пред него). Аз строших запорките на твоята темница. Дай ми благословията си! Ст. Моор. . . (полага ръката си на главата на разбойника). Бъди толкова честит, колкото бе и милостив!* Н. Бончев (превод).

запофѝча *св. диал.* Захвърля небрежно надалече. *— Охо — пипна той с две ръце трънчето, което го спъна, изскубна го и го запофичи далеч от мястото.* Ст. Ц. Даскалов.

запохѝтвам *несв. диал.* Захвърлям небрежно. *Преправя списанието и го запохитва.* Ив. Вазов.

започѐтък *м. диал.* Започване, начало. *При започетъка на народното развитие, историческата драма и характерическата комедия би били в значителна полза. Таквато идея е била единствена причина, що ме е подканила да съставя някоя друга исторически драми и ги изложа на сцена пред сънародниците си.* Д. Войников. *При започетъка на новите времена науката е имала борба само с богословието и теологизма.* сп. Училище.

запра̀знен, -а, -о, *прил. нар.* Зает, запълнен с нещо. *— Нека си върви при мъжа, кой прави като нея? — избъбра една коренна софиянка, на която и двете ръце бяха запразнени от зеленчук.* Ив. Вазов. *Срещу него, насред стаята, беше работното му бюро — широка маса с прикрепени ред рамки, запразнени с тефтери и книжа.* А. Страшимиров.

запразня̀вам *несв.*, **запразнѝ** *св. диал.* Почвам да празнувам. *Кръстьо се обърна към дюкяна си и извади ключа. — А аз запразнявам. Ще отворя дюкяна тогава, когато дойдат братушките.* Х. Русев. *Тя не обръща внимание на думите ми и пита: — Разпуснаха ли ви? Запразнихте ли?— Разпуснаха ни. Запразнихме. Ще отидем на училище след Сурваки.* Д. Бозаков.

запра̀зням *несв.*, **запра̀зня** *св. нар.* Заемам, запълвам. *Опита се той да изтегли и широката си сабля, да се уравновеси с кръста; но не можа, защото отвореният требник запразни ръцете му.* З. Стоянов.

запрѐта *ж. книж. рядко* (от рус. запрет). Забрана. *Вчера Василий беше получил дълго послание от патриарха, в което светият отец молеше да бъде отменена новелата на Никифор Фока за запретата да се строят нови манастири и да се разширяват манастирските земи.* А. Дончев. *Трябваше да се освободи от собствената си запрета да я гледа, ако искаше да пътува спокойно.* Е. Манов.

запрѐтам *св. диал.* Заровя нещо в гореща пепел, за да се изпече. *Недалече от това място, на което се разговаряхме с българите, ние бяхме запретале да се пече хляб.* П. Хитов.

запрѐтан *прил. диал.* Посипан с гореща пепел. *Па и мангалът, напълнен заранта с жар и хубаво запретан, не бива да се рови.* Т. Г. Влайков. *Кака внася от къщи хубаво изчистения и добре запретан глинен мангал.* Т. Г. Влайков.

запрѐщам *несв.* **запретѝ** *св. диал.* Поръчвам. *Че съм поръчал, запрещал, / да додат тато и мама / да гледат чудо голямо.* Нар. песен. *— Момче! запретих ли ти да ми свариш кайве?* Ив. Вазов.

запрещѐние *ср. книж. рядко* (рус. запрещение). Забрана. *Ставаше му непоносимо само като си помислеше, че може би няма да я види вече никога. В такива минути той бързо решаваше да отиде при нея в Мала Калина, ала запрещението на Росинка да не я търси по свой почин веднага го възпираше.* Д. Ангелов.

запро̀с *м. книж. остар.* (рус. запрос). Запитване. *Най-умно било би за мене да не отговарям на подобни запроси.* П. Р. Славейков.

запро̀шна *св. диал.* Отплесна се. *— Абе ще пишеш там, че ние като селяни, земеделци, вървим ръка за ръка, както си е, с работническата класа. . . — Тончо, Тончо, къде запрошна!* Ст. Ц. Даскалов.

запръ̀пвам *несв. диал.* Захвърлям. *Без молитва и без сълзи — / както с върл то грешник бива — / в кът притулен го запръпват.* К. Христов.

запря̀л *прил. диал.* Отслабнал, изнемощял. *— Какво ще правя сега, стара, запряла жена, като миземете момчето? — питаше тя началника.* Т. Г. Влайков.

запт *м. остар.* (ар.-тур. zabt). Д ъ р ж а, в а р д я з а п т — държа в подчинение, ограничение. *Всичките бабаити, хайти, нехранимайковци, въоръжени, се разпръснаха по българските села под*

предлог да държат българите запт. Ц. Гинчев. *Джевдет. . . събра десет души от младите бейски синове и като се обръжиха добре, възседнаха си конете и отидоха по полето, където Свищов да вардят запт и да види Дунава, зад когото му казваха, че са московците.* Ц. Гинчев.

заптиè *ср. остар.* (ар.-тур. zaptiye). Турски униформен стражар. *Затърчаха към селото / люти заптиета, / да ловят и трепят, дето / им посочи кмета.* Ив. Вазов. *Ще се дигне гюрюлтия, ще разпратим и заптиета уж да го дирят и няма да го намерят нийде.* Д. Немиров.

заптѝйски *прил. остар.* Който е присъщ на заптие. *Не в сила да удържи ужасните душевни страдания при зрелището на заптийските буйства. . . Огнянов. . . беше изскокнал на улицата·* Ив. Вазов.

заптѝсвам *несв.*, **заптѝсам** *св. остар.* (ар.-тур. zaptetmek). Възпирам, усмирявам, обуздавам. *Свири, свири, бог убил те, луд гидия, / божа дарба не заптисва стар кадия.* Пенчо Славейков. *Каза ми Илия Койнов, че видял как са те заптисали тук, та дойдох да те отъмна, че и стрина си Стаматица да зарадваш!* А. Гуляшки.

заптѝя *м.* — вж. заптие. *Откакто започна панаирът, из чаршията ходеше всеки ден чаушът Шериф ага с други двама заптии — да пазят ред.* Д. Талев.

заптъòсвам *несв.* **заптъòсам** *св.* — вж. заптисвам. *Спъни го, ти казвам, че ще му ги пречупя, ей ми бога! — Чева казвам нещо, бе брате. Заптъосвам го, ама не мога!* А. Страшимиров.

запỳсна се *св. възвр. диал.* Впусна се, изтичам. *Данко, я се запусни, моля ти се, до писалището, та повикай тука Гуня адвокатина.* А. Константинов.

запỳстеница *ж. диал.* Изоставена къща. *Да си вариш билето / във петък сроти събота / във къща запустеница, / във гърне необжежено.* Нар. песен.

запустя̀вам *несв.*, **запустя̀** *св. рядко.* Правя нещо да запустее. *Майчина клетва на сухо не пада / дом разпилява, дом запустява!* . П. Р. Славейков. *Пък и за какво ли ще живее, ако тази проклета война запусти целия ѝ дом!* Г. Караславов.

запечеля̀ *св. рядко.* Изпълня като с пчели. *От сивото снишено небе се посипаха на превара дребни снежинки, запчелиха гъсто въздуха и бързо-бързо почнаха да покриват погрознялата земя с бяла рохкава покривка.* Елин Пелин.

запъ̀нка *ж. диал.* 1. Спусък на пушка или пищов. *Той почака един миг с пръст на запънката.* Ив. Вазов. 2. Част от механизъм, при натискането на която той действува. *Капаните се състояха от дълги дървета, на края с острие от копие или изострен дървен клин, намазан с отрова. . . Щом животното стъпи в запънката, гредата се стоварва върху него.* Гр. Угаров.

запъ̀прям *несв.*, **запъ̀пря** *св. диал.* Заравям. *На другия ден. . . един гробокопател татарашки с един кон, тър-мър, извлякоха една човешка мърша из града и я запъпрехана отреденото за самоубийци място до гробището.* Ил. Блъсков. *Дигнат го . . запъпрят го там вън от гробищата.* сп. Китка. *И свекърва ѝ плачеше, но като на порьки. Тя се виждаше да бърза и гледаше колкото се може по-скоро да се запъпре мъртвеца и да си иде в къщата.* Ил. Блъсков.

запъ̀рша *св диал.* Запретна, извия. *Няма да запъ̀рша аз ръкави, агнета на шиш да пека за турци и кърджалии.* П. Ю. Тодоров. *Запърших ръкави, грабнах тежката желязна топка.* А. Страшимиров. *Приближи се до полумъртвия Аргириядис, запърши му главата като на гьорговско агне и посегна да го заколи.* Ст. Заимов, **запъ̀рша се** *възвр.* *Като погледна през прозореца към хорото: всеки се запъ̀ршил — пременил, драго му е, че живее.* П. Ю. Тодоров.

запъ̀щам се *несв. възвр. диал.* Запътвам се. *Дончо някак нерешително разпасва престилката и после изведнъж я хвърля бързо и като че ли досетен за нещо, се запъща по пътя към чучура.* П. Ю. Тодоров.

запя̀нкам *св. диал.* Почна да моля настоятелно. *Да застърже на своята гъдулка ония песни, от едно време що ги знаеше, и да запянка хората за парица-две, за петаче.* М. Минев.

зар[1] *съюз диал.* (от пер.-тур. zira). Нима? — *Че какъв празник е днес? попитах го аз пак. — Как! зар ти не знаеш, днес е Протасов ден!* Ел. Мутева. — *А руските зар ти забрави? С руските можеш да сключиш славен съюз.* Ел. Мутева.

зар[2] *м. диал.* — вж. зара. *Там далеч в нивята нощта прибираше тъмни поли и утренния сребрист зар ласкаеше смълчалите се поля и далечната ветрена мелница.* Ив. Кирилов. *Слънцето склони чело низ изправени класове и от неговия огнен зар — трептяха по ниви дивни багри.* Ив. Кирилов.

зàра *ж. нар.* Далечна светлина като от пожар. *Когато излезе Самуил Мокри от къщата на Биляна, беше вече тъмно. Само откъм запад по небето светлееше бледа зàра и редките звезди се прозираха през нея ситни и далечни.* Д. Талев. *Миг хванете и познайте от ония златни багри на зàрата — ей час тлеят на небето и до час ги вече няма.* П. Ю. Тодоров.

заражѐн, -а, -о, *прил. книж. остар.* (от рус. заражённый). Заразен. *Слепите, на които той давал зрение . . . — това са били хора заслепени и заражени от грехове.* Пер. списание.

заражѐние *ср. книж. остар.* (рус. заражение). Зараза. *Понеже как може човек да има воля и сила, за да се бори против външните си злочестини, когато чувствува в себе си заражението и тежестта на една болест, която трови дните му и омаломощява силите му?* Възрожденски печат.

зара̀нен, -нна, -нно, *прил. рядко.* Утринен. *Той беше разгърден и заранният ветрец развяваше рунтавите му гърди.* А. Страшимиров.

зара̀р *м. диал.* (ар.-тур. zarar). Загуба, вреда, щета. *Ще заповядаш да изварят скапаната стока на плодова ракия. Ракията сега върви скъпо на пазара. Всичкият зарар ще се покрие.* П. Незнакомов. *Кому аз какво направих? Не ли знаеш ти, мила сестро, колко се аз пазях, с някого да не се скарам, някому зарар да не направя.* Ил. Блъсков.

зарарсъ̀з *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. zararsız). Добър, безобиден, безвреден. *Инак дядо Пуньо беше зарарсъз човечец.* Мих. Георгиев. *Помня и годеницата Ви и майка ѝ беше зарарсъз, нали ги учих да готвят кое туйцък онуйцък.* А. Константинов. *Безвредно, зарарсъз е стихотворението на Церовски Скотовъдец.* Ив. Вазов.

зараря̀ *несв. диал.* Понасям загуба, зарар. *По-добре е на трицците (пепело) да спечелиш, а не на златото да зарариш.* Нар. пословица. *Пепел продавай, че печели, а не елмази, че да зарариш.* Нар. пословица.

за̀рвам *несв.*, **за̀рна** *св. диал.* Зървам. *Паскал настанен вече в ъгъла, го за̀рва: — О-о, Гено! Влизай де, влизай! Де по туй време?* К. Константинов. *Този човек, макар че едвам го зарнах, познах го при всичко дето той беше променил облеклото си.* сп. Читалище.

зарга̀н *м. диал.* (гр.-тур. zargana). Вид морска риба. *Капитанът извади пъстър пош, пълен със сушен зарган — по-вкусен и от чироз.* С. Чернишев. *Беше по-възрастна от Ставрос и много по-едра. Той се увиваше около това едро топло тяло така, както се извиваше на риболов в мрежите тънкият сребрист зарган.* П. Вежинов.

зардиша̀в *м. остар.* (пер.-тур. zerdeçal). Жълто растително багрило. *За краве масло. . . тогава притурят малко зардишав, за да стане потребния жълт цвят, па бият, в бутилката силно.* И. Богоров.

За̀рев мѐсец *старин.* Август месец. *Аароновия дворец. . . беше на два ката. . . Болярите идваха само лятно време — през зарев месец и руен месец, и то доста рядко.* А. Дончев.

зарѐвка *ж. диал.* Зариване, загърляне. *Той беше дошъл с два големи бъкела за вода на стублата чак от Янкин връх, където първа полевъдна бригада довършваше заревката на последната си царевица.* Ст. Ц. Даскалов. *Предния ден, къде икиндия, чичови Малинови бяха докопали кукуруза навред — на Клисавицата си седеше наистина, но беше дребен, та го не хващаше още мотика; и тъй като за заревка нямаха още, те решиха да почиват до края на седмицата.* Ил. Волен.

за̀рево *ср. книж. рядко.* (рус. зарево). Далечна светлина като от пожар. *Когато слънцето още не се е показало, но смътното зарево откъм изток се надигне над хоризонта, шумът постепенно настъпва, полето оживява.* К. Кръстев. *Златното вечерно зарево, / . . . пълните с роса и цвят поляни — / всичко диша, расне и трепти.* Мл. Исаев. *След малко някъде над върха на дърветата се появи страшното кърваво зарево на далечен пожар.* П. Вежинов.

зарѐда *ж. нар.* На зареда — с последователно редуване при извършване на работа или при изпълнение на песен. *Ами че ние и по-рано в нашата махала сме жънали на зареда. Като стане готово житото на един, съберем се махленски и за ден-два го ожънем. Сетне на другия комшия.* Кр. Григоров. *И гледа как работят по петдесет, сто души наедно. Това му напомняше старите времена, когато се събираха на зареда и гътнат цяло поле нива за един ден.* Ст. Ц. Даскалов. *Видях как моми играеха хоро и пееха на зареди, две по две.* Пенчо Славейков.

заредя̀ *св. диал.* Работя на заем, за да ми работят после. *Ако не замръзне, ще заредим няколко надници.* М. Яворски. *И да не сколасаме да овършеем, ще заредя и по-леко ще е на мама.* М. Яворски. *На Мишо Бъчваров оставаха от отпуската още няколко дни, та бързаше да зареди колкото се може повече харманджии.* М. Яворски, **заредя̀ се** *възвр.* — *Рекох да те помоля да се заредим. Ще ни обръщаш ли утре?* М. Яворски.

зарезя̀вам *несв.*, **зарезя̀** *св. диал.* Заключвам, затварям врата с резе. *Още отдалеч латернаджията се изкашля по адрес на момичетата и им намигва, — а те бързо затварят портата, като я зарезяват отвътре.* М. Кремен. *Първия ден козата си отяде и нито веднъж не врекна да покаже тъга по стария си стопанин. Затвориха я на хлад в обора и зарезиха вратата отвън.* Г. Краев.

за̀рек *м. диал.* 1. Взаимно обещание. *Направили зарек във Варна, представете си, щом се годят, още първия ден да се възкачат на Черни връх.* Ив. Вазов. 2. Зaричане, отказ. *Аз Ви моля да се откажете от зарекът си и да продължавате да печатате в списанието му.* Ив. Вазов.

за̀рен, -рна, -рно, *прил. рядко.* Лъчист. *Черните му едри очи. . . изпущаха навън светливи искри от далечна предвидливост, като сяйни лучи на две зарни звезди.* К. Шапкарев.

за̀реч *м.* Не давам и зареч *диал.* — не давам да се каже, да се спомене. *Тогава, в 90-те години на миналия век, бай Симо и стрина Симовица не давали и зареч да стане да се жени щерка им. . . за някакъв пришълец, гимназиален учител и писател.* Ст. Младенов.

зарзоря̀ *несв. диал.* Треперя. *Той отстъпва, но краката му отдолу зарзоряха, неволно се подгъваха, сърцето му силно тупаше и уж доволен стигна си у тях и си пак легна.* Ил. Блъсков.

Позарадван наш Грую подигна се; крака му зарзоряха, на криво на ляво, той пристъпваше. Ил. Блъсков.

заробя̀л *прил. диал.* Свит, плахо като роб. *Милка. — Ти пак като че ставаш на Метюха реч да сказваш! Тебе всичко ти е само в приказката на този свят. Даскал Димисър (мигом заробял, дига рамене и с тих глас). — Ти може и да си права. Не знам.* П. Ю. Тодоров. *Стилян (присяда до миндеря и заробял пред майка си, мъчително кърши рамена, като че ли не знае какво да каже) — Ами нали ти казвам, майко. . .* П. Ю. Тодоров.

зарубоя̀ *св. диал.* Затрополя. *Заздатя заснежения гръб на Балкана. Колата леко зарубоя по росния още път.* М. Яворски.

зарудѐя *св. диал.* Заруменея. *Привечер, таман слънцето захожда зад виро, а вир зарудял, зарудял, като на млада булка страните.* Мих. Георгиев.

зару̀жвам се *несв.*, **зару̀жа се** *св. възвр. диал.* Скривам се, отделям се, спотаявам се. *Как не ви е срам да се заружвате тук, какви ергени сте вие?* Ем. Станев.

заруча̀вам *несв.*, **заруча̀** *св. книж. остар.* (от рус. заручаться). Осигурявам. — *Според мене превратът едва ли може да пречи на обединението и пълното ви освобождение, напротив, може да каже някой, че той го по-осигурява и тъй да каже, заручава го.* П. Р. Славейков; **заруча̀вам се, заруча̀ се** *възвр. Да предизвикаш противник. . .; когато не си ся заручил ни с един съюзник от съседите си!* П. Р. Славейков.

зарф *м. остар.* (ар.-тур. zarf). Метална подложка като чашка за кафена чашка. *Но ето през отворения прозорец лунните зари надникнаха — и тарели, и зарфове, и филджани се спогледаха сред трохите и останките на трапезата.* П. Ю. Тодоров. *Чашки, зарфове, таблички. . . и разни разности се мяркаха по тия прашни полици.* Ив. Вазов. — *Дай на баба Вачовица един зарф чукано кафе, извика беицата на арапкинята, и кафето беше готово.* Ц. Гинчев.

заръкавѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Който е със запретнати ръкави. *От кърмовата будка подаде глава капитанът в бяла заръкавена риза и фуражка, с угарка залепнала на долната му устна.* Е. Манов.

заръкавя̀ се *св. възвр. диал. прен.* Запретна се. *Заръкавих се да поправя опустошението. Разчистих поваленитe дървета, а след това наредих хубаво да се разрови почвата.* Н. Хайтов.

заръ̀пвам *св. диал.* Заровя, закопая. *И като ни мил, ни драг, далеч далеч от най-любезните му предмети в гроб да го зарьпа!* Ил. Блъсков. *Дайте лопати, един мъртъв, един сплут, вони! . . . „Елате с лопатите, тук има двама, едина наш, другия не наш, дайте да ги заръпаме“, викаше ефрейторът.* сп. Китка.

заръ̀щя *св. диал.* Затършувам. *Стръвната налетяла дружина / низами втурна се към къщи най-напред, / и там, претърсила по стаите навред, / отново в двора се изсипа пак из къщи / и се по пустий двор разпръсна и заръщи / насам-нататък.* Пенчо Славейков.

заря̀ се *несв. възвр. рядко.* Озарявам се. *Намусеното му други път лице сега се зареше от широка, радостна усмивка.* Ст. Дичев.

заря̀н *прил. рядко.* Зареян. *Излязох на една лъка / из тъмната гора зарян.* Пенчо Славейков. *Шуми тъй унесно потокът мъртви / на вековечните беди! / Тревожна попиляна рат / на победители и жъртви, / зарени сенки / по пясъци и по води.* К. Христов.

за̀света *нареч. диал.* Като за пред хора. *Обивьртат им се по крачините едни кюнци, като че няма ни шаек за̀света, ни гайтан.* Н. Хайтов.

засѐбен, -бна, -бно, *прил. книж. остар,* (срхр. засебан). Отделен, особен. *И него затвориха в „долнята тъмница“, в една засебна стаичка.* Св. Миларов. *Това не е обикновен книжовен празник, а празник на националното съзнание на един стомилионен народ, който в редът на цивилизованите народи заема засебно място с особеностите на своята духовна култура.* Пенчо Славейков.

засѐвки *мн. нар.* Обредно сеене брашно за сватбен хляб. *Отвън се чува хор от жени, които пеят сватбарска песен за засевки.* Й. Йовков. *Един вечер отидохме на едни засевки да гледаме хоро.* Ил. Блъсков. *И дружина загърмяха, / на засевки те запяха.* Хр. Ботев.

за̀сек *м. диал.* Засечено място. *Петър разрови с крак снега около дънера, замахна с брадвата и засече. Захвърчаха трески и след малко зина дълбок засек.* Н. Хайтов.

засѐка *ж. диал.* Преграда от натрупани дървета, камъни и др. *Ще укрепите крайните къщи, ще направите засеки из улиците.* Й. Йовков. *С тия думи Райко пръв преведе коня си през ниската порта на засеката.* Ст. Загорчинов. *Сградата я ограждаше висока здрава засека.* Ст. Загорчинов.

заскоря̀ *св. диал.* Забързам, ускоря крачките си. *Но той се не обърна и заскори повече, заслонен от дърветата.* Ив. Вазов.

заслево̀сан *прил. диал.* Прикрит, замазан. *На най-незначителните византийски сполуки в борбите им с България те са давали дитирамбически тон, а всичко онова, което е било в полза на България. . . е било прескокнато или заслевосано.* Ив. Вазов.

заслу̀жа *св. книж. остар.* (срхр. заслужити). Спечеля с работа. *Като препълних панерът си с черени, отидох и аз на Балъклии да си заслужа няколя парица.* Св. Миларов.

заслъ̀щам *несв. диал.* Закривам, затулям. *И ето защо в неговите картини, както в гръцките статуи, дрехата наместо да заслъща формите на тялото, служи напротив да ги очертае и направи по-осезателни.* К. Величков; **заслъ̀щам се** *възвр. Редките българи, които срещах, отбиваха се от пътя, щом ме видеха, или се заслъщаха в дюкяните си.* К. Величков.

за̀смея *нареч. диал.* За смях. — *Остави бе, старче, остави сега, недей да стаяме засмея.* Т. Г. Влайков.

засрѐщам *несв.*, **засрѐщна** *св. диал.* Подхващам, укорявам. *Все по-често чифликчийските сродници. . . отвръщаха сдържано на поздрава му. . . И с падането на първите снопове мнозина от тях почнаха да го засрещат с враждебни предупреждения.* А. Гуляшки. *Той пак я засрещна с думи: — Сега пък кандилото ще палиш.* К. Петканов.

застопаня̀вам се *несв. възвр. рядко.* Засядам, настанявам се. *Те се застопанявали на своите хълмове като в добре укрепен лагер.* Н. Михайловски.

застрѐхвам *несв.*, **застреха̀** *св. диал.* Засенчвам, засланям. *Къщата нарастваше в тъмната пазва на склона и му се струваше, че светлите прозорци му мигат приветливо. Плочите застрехваха, сякаш пазеха сянка на прясно варосаните стени.* М. Яворски. *Бияза се изправи сред ливадите, застрехи с длан очите си и дълго гледа след самотната птица.* М. Яворски.

за̀струг *м. диал.* Малък кръгъл дървен съд с похлупак; захлупци, похлупци. *Посегна да вземе грудка сирене от заструга, но десницата ѝ затрепери.* К. Петканов. *И Динко разправяше — на Мика Егрекчина децата носели на къра по цял заструг със захар.* Г. Караславов.

засу̀каница *ж. диал.* Вита баница. *Шътачите вече не носеха печено месо на сач, засуканица и кокоши плешки.* А. Каралийчев.

засу̀ркам *св. диал.* Повлека краката си с шум; затътря. — *Ди, ди, ле, ле! — затананика Пъндито и засурка скъсаните си цървули.* К. Петканов.

засъ̀лвам *несв.*, **засъ̀лна** *св. диал.* Засенчвам, закривам, затулям. *На плочника, до самата врата, се бе изправил непознат — тънкото му, източено като на насекомо тяло засълваше входа.* Д. Спространов. *Когато са тръгнали за България, първенството е принадлежало на Волови. Щом са захванали обаче да действуват, Бенковски е застъпил мястото му и го засълна до край.* К. Величков.

засъ̀ткам *св. диал.* Засъскам. *Цървулите засъткаха по тревата и краката му се премятаха почти невидимо като спици на препуснала колесница.* О. Василев. — *Тръгвай — засътка гласът му над главите на заспалите партизани. Колоната се източи по каменливото голо било.* М. Яворски.

зата̀ — вж. з а т ъ. *После си помислих и си казах: тя зата̀ такава си е весела.* Й. Йовков. *Зата̀, кога бог ще погуби някого, взема му най-напред ума.* Й. Йовков.

за̀твор *м. остар.* Запек. *Най-лошите са лангидите и други такива препържени преядки, които често докарват на децата пролив или затвор.* Летоструй.

затега̀лка *ж. остар.* Корсет. *Ката година много млади жени, благодарение на затегалките и малокофите, раждат предвременно.* Летоструй.

зателня̀ла *прил. диал.* За крава — станала телна. *Бялка я и не знаеш кога се разводи, кога се заводи; почнеш дори да се плашиш, че много се бави, и току изведнъж понапълнее, разтърси се — зателняла.* Ил. Волен.

затѐпам *св. диал.* Тръгна с тупане на краката. *Той ѝ махна с бастуна си, за да я успокои, и затепа несигурно по заледения калдъръм надолу към мегдана.* К. Калчев. *Тъкмо завиваше покрай оградата на Куня и подире му затепаха чевръсто боси крака.* А. Гуляшки.

затѐя *ж. книж. остар.* (рус. затея). Хрумване, прищявка. *От страх от нова някоя затея, / с дружина слаба, с кораб, изкован / набързо тук, тръгнах по морски бездни.* К. Величков. *Г-н Заимов. . . се е заловил с едно усърдие достойно за по-чиста съвест да гади „русофилите“ в това, че те не само не помагали на неговите затеи, но че му даже и пречели, и че ако да не били „русофобите“, то идеята за неговите нескончаеми паметници, може би и да не се осъществяла.* Пресата.

затимбру̀вам *несв.* и *св. книж. рядко.* Залепвам пощенска марка, тимбра. *Тя тури писмото в плик, надписа го и затимбрува, та да го пусне утре рано в пощенската кутия.* Ив. Вазов.

затѝнен, -а, -о, *прил. диал.* Изцапан с кал. *Бащата влезе със затинени цървули в стаята.* Н. Каралиева.

затѝням *несв. диал.* З а т и н я м в к а л т а — замърсявам, изцапвам, погубвам. *Врагът додето настървен затиня / в калта неопитните младини, / Лиляна, на младежите боркиня, / ги вдига в слънчевите висини.* Бл. Димитрова. *Чистата и почтена жена направя честен мъжа си. А мръсницата го затиня в калта.* сп. Училище.

затѝска *ж. диал.* Запушалка. *То* [шишето] *беше половинлитрово, малко сплеснато. Още на времето бай Найден му бе направил дървена затиска, пробита с нагорещена тел, та като я захапеш, можеш да смучеш на тънко.* Кр. Григоров.

затѝщам *несв. диал.* Нахвърлям се, нападам. *Старата постоянно го затищаше като квачка, гълчеше му нещо, сърдеше се.* Г. Караславов.

затѝчам се *св. възвр. диал.* Насъбера се. *Бях отишел къде Поломско да продам няколко глав добитък, що се беше затекло у ръцете ми.* Мих. Георгиев.

заткава̀лник *м. диал.* Женски заткавалник — мъж, който обича да се навърта около жените у дома. *А кажи ми ти сега прилича ли на отчуван мъж като мен да си седи в къщи. Дотам ли я докарахме, че да ставам женски заткавалник.* Т. Харманджиев.

затмѐние *ср. книж. рядко* (рус. затмение). Затъмнение. *Веднъж, посред ден, случи се слънчево затмение.* Ив. Вазов. *Но пак като лъч / след вековно затмение, / чакам да дойдеш.* Д. Дебелянов.

за̀тра *м.* и *ж. разг. диал.* 1. Загубен, дребен човек. *Къде се бавиш бе, затра?* 2. Нещо дребно, незначително, хилаво. *От постоянното кастрене клоновете им, за да приготвят селяните шума за добитъка, те растат на височина, но остават слаби, затри и болничави.* Ив. Вазов. 3. Загуба. *И що хване по нещо, и оно ще бъде все наопако — за беля и за затра.* Мих. Георгиев.

затрѐпан *прил. диал.* Оплескан. *Стените на стаята бяха изкъртени и мръсни, подът — затрепан от кал.* Ем. Станев.

затрѝвам *несв.*, **затрѝя** *св. диал.* Погубвам. А аз *дойдох да видим що ще стане със задържания — . . . — изпълнявам повелята на майка му. . . — Поне до живот, дума ми. . . Не го затривайте.* Ц. Лачева. *А тоя кой знае колко деца е затрил и колко майки разплакал.* П. Вежинов. **затрѝвам се, затрѝя се** *възвр. Ако се затрие конят, загинва и който го язди, зачтото враг може го достигна да го убие.* Летоструй.

затруднѐя *св. диал.* За жена — стана трудна. *Ами като е такъва сега — нали е вече затрудняла.* Т. Г. Влайков.

за̀тул *м. рядко.* Затулено, запазено място. *Няма деятел държавен или мисловен, ни заслуга, ни дарба, ни пол, ни възраст, която да бъде на затул от пръските на тоя фризиран хермафродит.* Ив. Вазов.

затъ̀ *нареч. диал.* (ар.-тур. zatı). В същност, наистина. — *То зать вие, учените, все мислите, а не виждате около себе си.* Ст. Чилингиров.

затъ̀пам *св. диал.* Тръгна, като издавам шум с краката си. *Нягол и Гицата потъпаха в овчите си кожуси и затъпаха със ситни крачки да се постоплят.* К. Петканов.

затърмъ̀ча *св. диал.* Почна да събирам с гребло, с търмък. *Взе търмъка, отиде зад плявата и сякаш злато засъбира, тъй грижливо затърмъчи.* К. Петканов.

зауша̀вам *несв.*, **зау̀ша** *св. остар.* Удрям плесница. *Биеха го и заушаваха.* К. Огнянович. *Епитропът го заушил по едната страна.* Летоструй.

зафѐлквам *несв. диал.* Говоря неясно, заеквам. *Това пообидваше дяда Еленка и той зафелкваше с надебелял език, като излъчкваше шумно от време на време: — Какво, и ти ли ме не щеш?* Ил. Волен.

зафѝрцвам *несв. диал.* Сърбам с шум. *Перинчени джезвета кипят в разкалѐната жарава, след малко бавно зафирцват из широки чаши мъжете.* П. Ю. Тодоров.

зафу̀ча *св. диал.* Захвърля със сила. *Той зафучи с яд ръкописа, който плесна на земята, сякаш изплака.* Ив. Вазов. *Вместо това — в последния момент — той рязко замахна наляво и зафучи топката към Савата, който стоеше наблизо.* А. Мандаджиев.

захерѐ и **захирѐ** — вж. зайре. *„Сичко поядохме“, рече татарката: . . . „Ние в града никога не държим захере: всичко ни карат от селата.“* Н. Бончев. *Поевтиняването на добитъка и на захирето, спирането на алъш-веришите. . . — бяха градусите на народния барометър за вървежа на политиката, който предсказваше общата буря* Ц. Гинчев.

захлебя̀ва се *несв. възвр. диал.* За жито — наедряват му зърната. *По Гергьовден падна дъжд и зърното се захлебява.* К. Петканов.

захлестѐн, -а, -о, *прил. диал.* Задъхан. *И запъхтян, захлестен пошепна му смутено нещо на ухото.* А. Константинов.

захлю̀свам *несв. диал.* Тръгвам безцелно. — *Защо дойде? . . . — Да ви кажа едно „куку“. . . — смее се Кукуто и захлюсва нанякъде.* Ст. Ц. Даскалов.

захмѐт *м. остар.* (ар.-тур. zahmet). Труд, грижа, затруднение, безпокойство. *Ще ида да преора нивето таме на Бучум, па рекох с една захмет барем и боклучец да откарам.* Т. Г. Влайков. *И аз съм готов, но рекох ей този захмет барем да свърша.* Ц. Гинчев.

за̀ход[1] *м. нар.* 1. Залез. *Когато слънцето вече заприближи на заход, той си свърши словото с тия думи.* Й. Груев. 2. Запад. *И Маврен припаса сабя. . . и отиде в гъста гора на заход от Преслав.* Ел. Мутева.

за̀ход[2] *м. диал.* Отходно място, нужник. *За̀ходи като че и нямаше, ами за това служеше едно отделно кюше на тая сграда, гдето никога не се виждаше видело (лампа).* Св. Миларов. *Аз ако не го* [началника] *напъхам в заходите на казанджийската чаршия, Жечка да не ми е името. Вие само вървете с мене.* Ст. Чилингиров.

захо̀ден, -а, -о, *прил. диал.* За ерген или мома — преминал, застарял за женитба. *По-добре ще е да си вземе Дешка учителката. Тя е към тридесет и две години. — Не му трябва Дешка. Заходена мома е тя.* В. Чертовенски.

заходник *м. диал.* Отходно място; нужник. *За заходниците обикновено никак се не грижат, а ги оставят да отпущат смрад.* Й. Груев. *По заходниците и по други места, дето гние пикоч, усещаме с носа си един лют дъх от газ, от който и очите ни се насълзяват.* Летоструй.

захождам *несв. диал.* Минавам през някъде. *Облякох се и излязох без да продумам нещо. Но не захождах вече с панерът си в таз улица, нито дирех конака на Джелалледин-паша.* Св. Миларов. *Кога падне снега, вълци захождат насам.* Л. Александрова.

захромя *св. рядко.* Започна да хромя, да куцам. *А той защото във времето на страшната буря от много тичане и работа и тялом и духом, без сън, без почивка, беше захромил с две нозе и не можеше право да стъпи, беше принуден да остане в кораба.* П. Кисимов. *Хром ли ти е другаря, и ти ще захромиш.* Нар. пословица.

зацелея *св. диал.* Заздравея. — *Ще ти направя, каже, кантарион, па не само от порязано и изгорено, ама баш да е от змия рана, па пак ще зацелее у двадесет и четири сахата, като че да не е била.* Мих. Георгиев.

зацепя се *св. възвр. диал.* Вкопча се, закача се. *Тя стъпи на стола, от него седна на прозореца, пусна си нозете навън, полечка се обърна с лице към прозореца, зацепи се с ръцете си о него и леко провлече снага о стената, достигна да настъпи стълбата, постоя безсилна от страх и. . . изчезна в мрака.* А. Страшимиров. *Тък-тък-тък! В глухата гора на Чърнобор кълвач кълве. С нозете си се зацепил, с опашката си се опрял, с кълвунът си почуква.* Др. Манчов.

зачало *ср. остар.* Начало. *Развалата на езика е развала на народността и зачало на упадването ѝ.* сп. Училище. *Най-после стигнахме до дъното на Леевица. . . Там е зачалото на река Сопотница, която с бесен бяг слазя в полите на планината.* Ив. Вазов.

зачамам *св. диал.* Закрея, почна да слабея. *А от някое време — зачама. Няма нищо, а вехне.* Й. Йовков.

зачебръснат *прил. диал.* Глупав, смахнат. *Ако е хубава, те няма да я оставят за тебе! Ами знаят, че ти си малко зачебръснат и са ти я хвърлили да си губиш залудо трудодните.* Ст. Ц. Даскалов.

зачелкам *несв. диал.* Заподхвърлям, заудрям. *Безцеремонно той зачелка играчките по тавана.* Ст. Чилингиров.

зачемрея *св. диал.* Посърна, отслабна, залинея. *Ожени се, народят му се едно-две деца и току булката зачемрее, залинее и си отиде.* Кр. Григоров.

зачепарестя *св. диал.* Подхвана здравата, положа усилие над нещо. — *На мене ми остава малко, ще ти изкарам един откос — предложи му Караколювеца. . . Щом е тъй, да ги зачепарестим двамата, че когато свършим.* М. Яворски.

зачубрѐсвам и зачобрѐсвам *несв.*, **зачобрѐсна** *св. диал.* Засягам, докосвам. *Бялото перо стърчеше безочливо и зачубрясваше грамадната висяща ламба.* Ив. Вазов. *В пукнатините тук-там / лозница дива се докопала едвам, / люлей се и ту конник зачубръсне, / ту по ранил пешак с росица ръсне.* К. Христов. *Светловните бури, които превръщат в прах градове, народи и империи, минуват често край нея* [природата], *без да я зачубръснат със съкрушителното си крило.* Ив. Вазов. *Локвите и храсталаците, високи цял човешки бой,* [Янко] *прескачаше без много излитане и без да зачобръсне и най-високите клонки.* Е. Коралов.

зачя *ж. остар.* (ар.-тур. zaçyağı). Сярна киселина. *Да се изгори колкото се може по-дълбоко и по-бързо раната с нажежено желязо или с барут или с зачя.* Летоструй.

зашепвам *несв.*, **зашепя** *св. диал.* Вземам, загрибам с шепи. *Скачам на земята, зашепвам жито, хвърлям го в лицето на кака Мария и бягам към вратника.* К. Петканов.

зашлевуша *св. диал.* Ударя силно, ударя плесница. *Той не усети как прескочи две широки воденични вади. . .; той премина на два скока Дълга могила, не видя исполинския Карачомаков орех, който го зашлевуши с клонете си, и приближи до селото.* Ив. Вазов.

зашлякам *св. диал.* Заследя, проследя. *Разнесе се мълва, че Косьо ходи нощем при Радка, и от уста на уста това стигна и до ушите на свекървата. Тя, откак се научи, често предумваше стареца си да зашляка някоя нощ и, ако ги завари, там да ги усмърти и двамата.* Ил. Волен.

зашна се *св. възвр. диал.* Захласна се, прехласна се. *Като се поведеха и тръгнеха да идат на госте у баеви си Стойчови или на друго място, та да ти останат очите в тях! — всеки се зашне да ги гледа.* Т. Г. Влайков. *Дядо Минко и той се бе окопитил и ги гледаше опулено. И механджията се бе зашнал в тях с кратуната в ръка.* Т. Г. Влайков. *Зашнал се е акъло на Вуте по Дуда. Он у долд живее, а мислите му сè по връо одат, като овци по каменяк.* Елин Пелин.

защрапам *св. диал.* Започна да ходя, да шапам шумно. *Защрапаха осем househ конски копита по селския калдаръм; изрядко изхвъркваха искри от конските подкови.* Ст. Заимов. *Неусетно нагазиха в локва вода и защрапаха като щъркели.* Ив. Мартинов.

защъкам *св. диал.* Започна да ходя, да се движа насам натам. *Затопли се земята. Защъкаха селяните по дворовете.* А. Каралийчев. *Заместник-главният редактор се надигна от стола си, очичките му неспокойно защъкаха из стаята.* Е. Манов.

заю̀сна *св. диал.* Заспя. *Катю видя, че слугата е заюснал в тежка дрямка, седна до него, взе поводите от ръцете му и извика на конете.* К. Петканов.

заю̀сна се *св. възвр. диал.* Засиля се. *На българския избирател не остава освен да се заюсне и да прескочи над главите на войската* А. Константинов.

збир — вж. сбир. *Главатарят на збирите доде къде нас, за да ни тури веригите, и тръгнахме подире му, заобиколени от другите збири.* С. Пелико (превод).

зва̀ничен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (срхр. званичан). Официален. *Но колко грозеше отсъствието на званичен представител на българската черква или правителство.* Ив. Вазов. *Навлякъл одеждите на званичен гавазин, той дебнеше като овчарски пес зад входната врата.* А. Христофоров. *Едното от тях беше облечено в турско званично облекло, а другото чисто европейски.* Св. Миларов; **зва̀нично** *нареч.* [Бунтовниците], *уплашени да ги не избием, поискаха да се предадат. Това си прошение отправиха званично към мене, като управител на мястото.* П. Р. Славейков.

звѐздел *м. диал.* Вид ливадна трева. *Тя гледаше ту едрите метличини на овсигата, ту разноцветните пеперуди, които подхвъркваха и кацаха по моравите венчета на цъфналия звездел.* Ст. Марков. *На полицата . . . са наредени изправени празни съдове, а пред тях и между тях са лечебните му билки, треви и корени. Колко много и различни са те! Равнец. . . лайкучка, звездел.* Ив. Карановски.

звездобро̀йник и **звездочѐтец** *м. книж. остар.* Звездоброец. *Юпитер е тако голям, щото устрашава человеческото мечтание; звездобройниците потвърждават как е 1400 пъти по-велик от земята.* Ем. Васкидович. *Всяка месечина държи по 30 дни, от които, според звездочетците, 1-вия ден е нещастлив.* Хр. Павлович.

звек *м. рядко.* Тъп звънтеж. *По „Граф Игнатиев" препускаха стражари и конският звек кънтеше метадически студено.* В. Андреев. *У Додона, у Епир, жриците тълкували по шумтението на листата на свещения дъб. . . по звека на медници.* Всеобща история.

звека̀ло *ср. рядко.* Дрънкулка. *Думите негови — тежка одежда. / Горе до долу — безчет звекала. / Бледна девойка се одве привежда, / стене тя, грохнала от труфила.* К. Христов.

звѐрница *ж. остар.* Място, където се държат диви зверове; зоологическа градина. *Той* [Калигула] *е толко малко оценявал живота на своите поданици, щото хранил с тях дивите зверове от своята зверница* Г. Йошев.

звѝрка — вж. зирка. *Други бяха натоварили магарета с върбови кошове. През звирките на преплетените пръти се провиждаха зелените кори на дините.* Кр. Григоров. *До вечерта Танчо като че работи с удвоени сили. Стана и Надка му принасяха кал, той мажеше, подкърпваше, запушваше звирките.* Кр. Григоров.

звѝска — вж. дзвизка. *Тя не беше вече онова пъстро разгалено агне с червен конец около гушката, а едра белорунна звиска с две черни лъскави петна около очите.* Ил. Волен. *Цяла звиска. . . една цяла звиска бяхме заклали, ама като не додооте, сума манджа стана зян!* Ст. Ц. Даскалов.

звон *м. старин.* Черковна камбана. *Тамо вдън горите атонски високи, / . . . де се чува само ревът беломорски, / . . . ил на звона тежкий набожният звън, / . . . един монах тъмен, непознат и бледен, / пред лампа жумяща пишеше наведен.* Ив. Вазов.

звона̀рница *ж. книж. остар.* Камбанария. *Във Филаделфия всичкият народ се сбра на погребението му, което се извършваше при жаловития звън на звонарниците, покрити с черно платно.* С. С. Бобчев. *Звона на звонарниците и благословиите на народа, комуто той помогна, за да се освободи, поздравиха неговото завръщане.* С. С. Бобчев.

звонк *м. рядко.* (от рус. звонкий). Метални пари, монети. *Няма да копаеш напразно и да се мориш, а лесно-лесно ще намираш гърнетата с жълтици. . . И то пари, не бумажки, да ги ядат мишките, а жълтици — като жар червени — звонк.* Г. Вълчев. — *Чувай ти, да му кажеш на Помака — звонк. Книги няма да земаме. — Защо, например? — Защо ли? Да може човек да си ги зарови в някое гърне.* А. Каралийчев.

звука̀р *м. остар.* Учител, който преподава по звуковата метода. *В горния етаж има две стаи, нарочно определени за живеене на учители на хасковци. . . в по-малката стая живее Ст. Заимов, главен звукар на основните училища в Хасково.* Ст. Заимов.

звънѝче *ср. нар.* Растение жълт кантарион. *Тия жълти, кичести билки, видиш ли ги? Звъниче, порезниче. От него раните заздравяват за една нощ.* З. Сребров.

звя̀кам *несв.*, **звѐкна** *св. диал.* Издавам метален звън; дрънкам. *Мерджаните / леком звякат, / поле гледат, / либе чакат.* Ц. Церковски. *Чу се шум от някакво тършуване. . . звекна нещо метадическо.* Д. Ангелов.

здѐшний и **здѐшен**, -шна, -шно, *прил. книж. остар.* (рус. здешний). Тукашен. *Турчин убиха. — Да, един турчин, здешний и велик злодей български.* Ив. Вазов. *Ти, господине, вярно не си из наша страна. . . — Истина, аз само проходя от тука. . . Ако би бил здешен, то би я знаял и ти. . . тая добра Магдалина Соне.* С. Радулов.

зебѐк *м. остар.* (тур. zeybek). Народно название на човек от мохамеданско племе в Анадол. *Рядко беше се виждало такова страшно сборище: анадолски турци, зебеци, кюрди.* Й. Йовков. *Не се мина и месец и зебеците, турчулята де, бягаха на тумби.* Г. Белев.

зебѐшки *прил. остар.* Който се отнася до зебек. *В цялата му снага е изписано зебешкото му потекло — неговите чутовни прадеди са се преселили от памтивека тука, за верността и юначеството им.* П. Ю. Тодоров.

зебѝлен, -лна, -лно, *прил. диал.* (от ар.-тур. zebil). Оскъден, беден, сиромах. *Той е най-много изкарал и изработил за в къщи и най ме е слушал, а за него най-малко съм направил, и той ще найочукан и най-зебилен да остане.* Т. Г. Влайков. *Зълва ми е разправяла — тя нали седи надоле към тях — разправяла ми е, че с мъка изкарвала прехраната си и че много зебилен живот живяла.* Т. Г. Влайков.

зѐбне ми *несв. диал.* Побиват ме тръпки. *Като се придържах за върлината, . ., се спуснах бос през снега, без да усещам, че ми зебне, и бързо като крадец се вмъкнах в мазето.* Ст. Ц. Даскалов.

зевгàр *м. диал.* (гр. ζευγάρι). За биволи, волове — чифт, двойка за впрягане. *Добитъкът измря и останаха само няколко зевгаря волове.* Ст. Загорчинов.

зевзѐк *м. разг.* (тур. zevzek). Смешник, шегобиец. *Събрали сте се двама зевзеци и сте дошли да се майтапосвате с мене.* Ст. Чилингиров. *В Букурещ, мислех си аз / ще бъде човек, ' а той стана мокра пола / и бърблив зевзек.* сп. Китка.

зевзеклендѝсвам се *несв. възвр. диал.* (тур. zevzeklenmek). Правя смешки, подигравам се. *Ще умре като герой, и цял свят ще заплаче за него. Стига се е зевзеклендисвал с хората. Тях направи за смях, но и той не е за похвала.* Ст. Чилингиров.

зедѐ и **зейдѐ** *нареч. диал.* (ар.-тур. ziyade). Излишно, в повече. *Инак те ще са изложени на опасност да станат популярни, като бисерът, и да се труфят с тях онези, на които и стъклените мъниста са зеде труфила.* Пенчо Славейков. *Тук дъжд паднало зейде, там пък сушата зейде дошла, оттатък зърното се пръснало.* Д. Немиров.

зейбѐк — вж. зебек. *По-нататък ще видиш различна дружина, че гледа зейбека, който играе и си превива тялото като змия и прави различни фантастични и сладострастни движения.* Св. Миларов.

зѐйпазàр *м. разг.* Заплес, зяпльо. *Развейпрах, сестро, зейпазар, мари, лапнишаран и половина. Загубен човек.* Г. Караславов.

зелѐн, -а, -о, *прил. . . . разг.* Неопитен поради младостта си. *Зелени хора сте, зелени откъснати! — сърдито отвръща дядо Слави.* В. Чертовенски.

зеленѝло *ср. диал.* Зелена трева, листа или др. *Из въздуха се носеше миризма на разорана земя, на стъпкано зеленило, на лято.* М. Ягодов. *От лакомия по зеленилото ли, от какво ли, през лятото тя* [кравата] *често си разстройваше стомаха.* Ил. Волен.

зеленѝца[1] *ж. диал.* Неузрял плод. *Лило никога не дочакваше да узреят джанките и сливите. Щом забележеше паднал плод на земята, макар и от сушата, той почваше да тръска клоните, да събира зелениците и да пълни кацата.* Кр. Григоров.

зеленѝца[2] *ж. диал.* Продажба „на зелено". *И никой не смишлява, че това има да се плаща и ще се плаща с мъка. Но кой ти мисли за това! Нали кръчмарят дава на вяра, нали евреи и чорбаджии заимат на зеленица?* сп. Книжица за народа.

зеленѝца[3] *ж. диал.* Зелена плесен. — *Бре, да ви изедат чръве и зеленици, защо ни е заял тоя човек! Ами он не скри ли негово* [вино] *у тиквите?* Ст. Ц. Даскалов.

зеленѝч *м.* — вж. зеленило. *Стада с медночервена вълна пасат зеленич под Чумерна и по Агликина поляна.* А. Каралийчев.

зеленѝще — вж. зеленило. *Разположена в гъвката на една висока, гола поляна, но двата каменисти бряга на една малка рекичка. . . тя е лишена от всякаква сянка и зеленище и прохлада.* Ив. Вазов.

зелѐно *ср.* На зелено. *нар.* Предварително, преди да са узрели земеделските произведения. *Ако ли на някой стопанин умре добиче, не отива при търговеца да му продаде тютюна на зелено, не отива при лихварина. Кооперацията му дава заем.* Н. Каралиева.

зеленчу̀к *м. . . . диал.* Зеленина. *Млади моми, момичета селянки, накичени с разни зеленчуци, сберат се сред някой широк тревист синор и пеят.* Ил. Блъсков.

зѐлка *ж. . . . разг. остар.* Турска глава с чалма, турчин. — *Дай да видим много ли зелки са паднали от ножа на Любобратича.* Ив. Вазов.

зѐма си *св. диал.* Позволя си. *Страхувах се, че пашовските слуги ще ме гледат на криво и ще ме накажат за всяка свобода, която бих си зел.* Св. Миларов.

зембелѐк *м. остар.* (пер.-тур. zemberek). Пружина. *Сахат заръждавял, протъркан и разстроен, / . . . Най-сетне как-да-е сглобиш го . . . хъ да чека: / Хърт! и отпъне се пак скъсан зембелека.* Пенчо Славейков. *Тук на сахатя му е скъсан зембелека, / и с философии не ще го той слови.* Пенчо Славейков.

земнò *ср. диал.* Пръстен под. *След малко баба Йордана защапа по земното в другата одая и бутна врати.* П. Ю. Тодоров.

земперѝк *м. диал.* (пер.-тур. zemberek). Езиче на ключалка. *И пътната порта скръцне. Земперики се преметне над гегата и хлопне. Мирът е въдворен.* Ст. Чилингиров.

зѐмски *прил. остар.* 1. *диал.* Местен, тукашен. *Се собрале, се набрале / си-те земски арамии / тамо долу во Ладово.* Нар. песен. 2. *рядко.* Земен. *В Нортумберланд е живеяла една сиромашка челяд работници, залягала се е с изкопаването на земски въглища.* Ив. Богоров. *Тая наша вътрешна топлина си остава всякогаж и всякъде еднаква: и лете и зиме, и под горещите прави зари на слънцето в горещия земски пояс.* К. Мирски. 3. *рядко.* Световен. *Пражкото земско изложение... което от три месеца привлича погледите и удивлението на целия образован свят, твърде слаб ек имà у нас.* Ив. Вазов. 4. *книж. остар.* (рус. земский). Областен. *Беше неделен ден, когато пристигна в родното село. Същата вечер помещиците от околията го поканиха на бал в дома на земския началник.* М. Марчевски.

зенгеледѝсам *св. диал.* (от тур. zenginlemek). Забогатея. — *Имаш грешка: още месец — докато изтече срока... Но ако си „зенгеледисал“, можеш да внесеш и всичките или нещо. Кой ти бяга от пари на тия времена!* Ст. Чилингиров.

зенгѝн(ин) *м. диал.* (тур. zengin). Богаташ. *Дядо Цено Топузът беше зенгинин човек: и пари, и имане — имане, и стока — стока, имаше откъде да харчи.* Мих. Георгиев. *Сега са най-зенгини у селото, първи са по имане.* Мих. Георгиев.

зенгѝя и зингѝя *ж. нар.* (пер.-тур. üzengi). Стреме. *Konче ми чака край порти, / нозе ми тренкат в зенгии, / очи ми гледат през Дунав / към каравлашки пустии.* К. Христов. *Джевдет носеше най-хубаво седло — от сърма и злато нищо не се видеше — грееше като слънце. Зингиите му бяха турски, но малки и от чисто сребро.* Ц. Гинчев.

зèрè и зèрèм *съюз остар.* (от пер.-тур— zira). Тъй като, понеже, защото. *Славчо, думай сега какво ще думаш на булката си, зере време няма кой да губи с вашите вай, вай.* Ив. Вазов. *Тури някоя пара настрана, зере не се знай — свят като цвят!* А. Константинов. *Аз искам, брате, да ти кажа нещо .. да ти кажа, зере ми много тежи!* Д. Немиров. *Сал си мълчи да не усети цинцарино, зерем рече ни опра Искаро дори.* Елин Пелин.

зерцàло *ср. книж. остар.* (рус. зерцало). Огледало. *Крилов, Пушкин и Гогол й* на руската литература] *придават съвсем други, нов, народен дух, та тя става вече народно богатство, народно зерцало.* Н. Бончев.

зефèт — вж. зияфет. *Той не е поканен на тлъка, на сватба, на зефет — а на хоро хайдушко.* Пенчо Славейков. *Ако някой из копривщенските чорбаджии дава зефет или ако повика гости в къщата си, то без Хаджи Генчо се не може.* Л. Каравелов.

зефк *м. остар.* (ар.-тур. zevk). Удоволствие, развлечение, веселба. *Тая кичеста местност, най-хубавата разходка на столицата, дарена неи от природата или по-добре от прежните турски бейове и богаташи — защото те са я засадили и запазили като място за зефкове, — ще има навярно бъдеще.* Ив. Вазов.

зехѝр и зеѝр *м. диал.* (пер.-тур. zehir). Отрова. — *Като на вас чапкъни, които разбъркаха света, зехир не давам биля.* З. Стоянов. *Белово сърце, Яно, / църно изгорено; / ракия пиам, Яно, / зеир ми се чинит.* Нар. песен. *По-добре сух хляб с мир, а не много есте с зехир.* Нар. пословица.

зибелѝнен, -а, -о, и зибелѝнов *прил. книж.* (лат. zibellinus). Който е от сибирска бялка. *Когато се оглеждаше самодоволно в огледалото и посягаше вече към широкото зибелинено палто на вратата на кабинета се почука.* П. Спасов. *Тя даде зибелинови кожи на братовчедката си, която я дари с диаманти.* И. Адженов (превод).

зибидѝя *м. диал.* (тур. zibidi). Загубен човек. — *Остави го ти него — Босната, — дума кръстник Коста. Той си е от дете такъв — малко „зибидия“.* Ст. Чилингиров.

зѝдство и зѝдчество *ср. остар.* Зидане, архитектура. *Съборната църква на св. Георги беше зидана, като другите църкви, такова зидство нарича се грьцка архитектура, ала по право можем да го наречем зидство на възточната църква.* Ел. Мутева. *Сега тя, със своят висок, по новото зидчество издигнат купол, старинно противоречи с останалите вети постройки.* Ив. Вазов.

зидя̀ — вж. зеде. *Пък и Христо, горкият, кога ли е удрял прасе. Само приказките му са зидя.* П. Незнакомов.

зиждèние *ср. книж. остар.* Изграждане, строеж, зидане. *Изпосле обстоятелствата не бяха никак благоприятни за зиждение на таквоз едно здание.* П. Р. Славейков.

зиждѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. зиждительный). Градивен, творчески. *Отидоха безвременно в гроба и великия дух и великите нравствени сили на знаменития син на България, тъй много нужни за зиждителната работа в новият й политически живот.* Ив. Вазов. *Дали в играчки ще се изроди / зиждѝтелната мощ на вековете? / На новите строители в ръцете / не се ли губят нейните следи?* К. Христов.

зѝлове *мн.* (зил *м.*) *нар.* (тур. zil). 1. Два бронзови кръга, които служат като ударен музикален инструмент в духова музика. *Във вечерната тишина ясно се разляха металическите звуци,*

звънтяха медните зилове. Й. Йовков. 2. Метлически кръгчета на дайре. *Кларинетите, тънките кеманета и зиловете на двете дайрета ту се втурваха всички наедно, ту почваха да се гонят едно след друго.* Д. Калфов. 3. Металнн кастанети. *Тучените им зилове на пръстите с шеметното си дрънчене, сляно с гърма на музиката, произвеждаха една бясна шумотевица.* Ив. Вазов.

зимбѝл *м. диал.* (ар.-тур. zembil). Торба плетена от лико или папур. *Чичо Митуш бръкна в един зимбил, закачен на стената, в който туряха разни инструменти.* Й. Йовков. *Стана, прибра набързо въдиците си, стомната и пълния с риба зимбил.* С. Чернишев.

зѝмвим *несв. диал.* Зимувам. *Да се сториш, синко, сури елен. / Зиме да зимвиш студени усой, / лете да летвиш горешки присой.* Нар. песен.

зѝпна *св. диал.* Удря, килна. *Дядо Меил зипна назад калпака си, подскокна, приклекна, отхвърли крак, напред, назад, изправи се и с ръце на хълбоците обикаляше в кръг от весели лица.* М. Яворски.

зѝрав *прил. диал.* Мижав, кривоглед. *Грижливи майки твърде добре пазят да не бие светлина само откъм една страна на детето, кога спи, защото инак лесно може то да стане кривогледо, зираво.* Летоструй. *Детето кога се роди, е зираво, кьсогледо.* Й. Груев.

зѝрка *ж. диал.* Пролука. *През зирките в дъсчената врата на плевнята се виждаше целия двор.* В. Андреев. *Тончо сам се качи на тавана. През зирките на керемидите отведнъж той съгледа нещо струпано и като котарак се хвърли. Миризмата не го излъга.* Ст. Ц. Даскалов.

зияфѐт *м. остар.* (ар.-тур. ziyafet). Пир, гощавка, веселба. *Засвириха стари народни песни... — ония песни, които е обичай да се свирят на зияфети.* Й. Йовков. *С тия богати зияфети... Дочо можа да придобие не само едно особено благоразположение, но дори и приятелството на студения инак и недостъпен околийски властник.* Т. Г. Влайков.

злак *м. нар. поет.* Прясна зеленина. *Слънце грей, / златен клас на нива зрей, / по ливади злака млади / росен лей брилянт-сълза.* П. К. Яворов.

златѐя *несв. нар.* Изпъквам със златно-жълтия си цвят. *На хармана у дома златееха купища едрозърнести мамули. Пръскаха тръпчива миризма обраните ябълки.* Ив. Венков. *Житата златееха вече, леко привели класове. Някъде бръмчеше комбайн.* Ст. Ц. Даскалов.

златѝца *ж. остар.* Жълтица. *И като развърза кесията си, той му начете седем златици от десетте, които му даде Хасиб паша.* А. Каралийчев. *Аарон заповяда на ключаря на съкровищницата си да дари всеки защитник от средечките стени с три златици.* А. Дончев.

злàчен, -чна, -чно, *прил. нар. и поет.* Който е покрит със зеленина, със злак. *Но мина зима снеговита, / отиде пролет дъждовита / и знойно лято позлати / довчера злачни широти.* П. К. Яворов. *Добро е да се гради училище в място уединено... В Англия избират места вън от града, злачни, покойни и прохладни.* Н. Бончев.

зловòл *прил. книж. рядко.* Зложелателен, злобен. *„О, бог да даде нестопен да останеш! / дух бродник духът ти да стане" / ... И Лазарю вече до край се додея / от майчини клетви зловоли, / от майчини думи и тежки и грозни.* Пенчо Славейков. *Не зловола / от мене беше реч... и тъй се отърва / тя от езика ми.* Пенчо Слевейков.

зловòлен, -лна, -лно, *прил. остар.* Зложелателен. *Българският народ в дълги и тежки изтезания е опитал на себе си какво може да направи с един народ едно лошо, зловолно правителство.* П. Р. Славейков. **зловòлно** *нареч. Върховното съдилище дочака твърде зловолно, даже и със заплашвания, речният Караманлия — наш застъпник.* Св. Миларов.

злорѐк *прил. диал.* Злоречив. *Вчера той отиде при баща й, Миля Каражелев, чорбаджията, надут, гневлив и злорек селянин.* Ив. Вазов.

злосмỳтен, -тна, -тно, *прил. рядко.* Обезпокоителен, тревожен. *Скоро село потрепера / от хабер злосмутен: / Цена станала туркиня, / а Камен хайдутин.* Ив. Вазов.

злотвòрен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* Който причинява зло; злосторен, вреден. *Всичките видове на змиите не са злотворни: например, смокът ... не е смъртоносен.* Ем. Васкидович. *Пред папа Лев X Леонардо да Винчи разобличава алхимията като злотворно изкуство.* Б. Илиева.

злотвòрец и **злотвòрник** *м. книж. остар.* Злодеец. *Сенаторите, като чули виковете на злочестите жертви, в ужас скокнали от местата си. Но Сула ги успокоил с таквизи думи: „Няма нищо! там убиват няколко злотворници."* Н. Михайловски. *Вие познавате злотворника Иван, царев брат, който биде изгонен из царството като бунтовник.* Д. Войников.

злотвòрство *ср. рядко.* Постъпка на злотворник; злодейство. *Едно голямо събрание да се свика... и там да се изнесат грабежите и злотворствата на кмета.* Т. Г. Влайков. *Той извърши най-черно злотворство, най-нищожно и подло убийство.* Ил. Цанков.

злочѐстен, -стна, -стно, и **злочестѝв** *прил. рядко.* Злочест. *Иванко считат за най-честит на този свят; но колко е Иванко злочестен, колко страшно се мъчи той в душата си, — това никой, никой не знае!* В. Друмев. *Къде бягате, о вий злочестиви смъртни!* Д. Войников.

злочѝнец *м. книж. остар.* Злодеец. *Зная само това, че неговата цел е била да преследва турските злочинци и да помага на българските сиромаси.* П. Хитов.

злочѝние и **злочѝнство** *ср. книж. остар.* Злодейство, престъпление. *Законите . . . ограничаваха се срамотно да наказват злочинията и нищо повече.* И. Адженов. *Простите войници, които не са направили почти никакво злочинство, щат да бъдат освободени.* в. Свобода.

злочѝнко *м. остар.* Престъпник. *Предава се на пиянство и заблуждение — става в най-голям смисъл нехранимайко и злочинко!* Летоструй

змарѝд *м. рядко.* (гр. σμαρίδα). Вид морска риба. *Двете момчета наистина имаха хубав ден. За кратко време те успяха да уловят и дребни скумрии, и сафрид, и змарид.* П. Коларов.

змѐйничева *прил. ж. нар.* За мома — която се люби със змей. — *Стига си плакал! Тя бе змейничева, затова господ прати огън и я превърна на черен въглен!* К. Петканов.

знайтѐлка *ж. диал.* Жена, която знае много работи и може да лекува. *Ала в същото време тя чувствуваше, че се заслга и нейното достойнство като свекърва, която не може да мисли лошо за снаха си, и като знаителка, дето от всичко разбира.* Т. Г. Влайков. *Остави се пак, за бога, от всяко бабешко лечение и от всички лекове, които знаителки, стрини и баби ти казват и хвалят.* Й. Груев.

знакòм *м. книж. остар.* (рус. знакомый). Познат, познайник. *Вай, какви промени! Аз мога едвам моите знакоми пак да ги познам!* Ив. Вазов. *Драги знакоми, вашето дружество ме развесели крайно.* Д. Войников.

знакòмство *ср. книж. остар.* (рус. знакомство). Познанство, запознаване. *Вазов избягва обаче всякакви нови знакомства.* Ив. Д. Шишманов.

знàлец *м. диал.* Човек, който разбира от много неща, особено от болести. *А едри тайни се тулеха в тези писмена. Защото самин Енох завеща в тях на зналците вси съкровища на своята мъдрост.* Н. Райнов.

знаменитѝчески *прил. книж. остар.* Знаменит. *Между другите пиеси, четени или свирени от знаменитически писатели и артисти, г. Тоужимски е прочел животописанието на Паисий.* Ив. Вазов.

знàча се *несв. възвр. диал.* Бележа се, соча се. *А той се значеше като „предводител" откъм Цариград.* Ив. Вазов.

зогрàф(ин) *м. остар.* (гр. ζωγράφος). Иконописец, художник. *Градът подкрепил дебърчани и тревненци, като зограф Йонко и зограф Теодосий, да пишат икони.* Ст. Станчев. *Повиква от Самоков и зографи, които изписват с разни шарки, цветя и плодове таваните.* Г. Белев. *До вратата нека ме изпише зографина.* А. Каралийчев.

зографѝсвам *несв.* **зографѝсам** *св. остар.* (гр. ζωγραφίζω). Изписвам храм с икони. *Зографисвах тъмни дървени икони и бели църковни стени с пеещо сърце и с весела душа.* П. Спасов. *В Ивврския манастир два параклиса са зографисани в по-късно време с иждивенията на българи.* В. Бешевлиев.

зографѝя *ж. остар.* (гр. ζωγραφία). Иконопис, рисунка. *Черковата беше вета, тясна, тъмна, с икони от много груба зография.* Ив. Вазов. *Тя гордо разказваше, че тая чудесна зография била изписана от прадеда ѝ.* Ив. Вазов.

зòдчески *прил. книж. остар.* (рус. зодческий). Строителен, архитектурен. *Аз отвърнах очи от скръбния ешафот, за да изгледам третия монумент: чудния храм на Василий Блажений, рядко издание на зодческото въображение.* Ив. Вазов.

зòдчество *ср. книж. остар.* (рус. зодчество). Строителство, архитектура. *Това смело зодчество, родено и възпитано от вярата и миналите векове, неволно те тегли и възвръща към тях.* Ив. Вазов.

зòдчия *м. книж. остар.* (рус. зодчий). Строител, архитект. *Според легендата своенравния тиран повелил на някой си италиански архитект да направи черква. . . Зодчията му построил Василия Блаженний.* Ив. Вазов. *Той се надявал, че гръцките живописци, ваятели и зодчии ще увековечат името му.* Н. Михайловски.

зокỳм *м. диал.* (ар.-тур. zakkum). Цвете лиандро. *Бе много тихо, та момчето пристъпваше на пръсти покрай буренаците с цъфналите зокуми.* О. Василев.

зòла *ж. остар.* (рус. золото). Трийсет пари или петнайсет стотинки. *Па и мене не пожали, таман двеста и тринайсет гроша и зола ми е изял.* Мих. Георгиев. — *Е, видиш ли, брантио, — рекъл чорбаджията, засмял се и ѝ дал таман три гроша и зола.* Елин Пелин.

золà *ж. остар.* 1. Гореща дървена пепел. *Когато растението изгори, то от него остава зола.* в. Знание. 2. Пепелива вода. *А за да се очисти такова заразено място. . . най-лесното е да се свари яка зола, па с нея да се измие и изтърка одъра на стаята.* сп. Книжница за народа.

зòлав *прил. остар.* Остър, корав, груб. *Золавата вълна жулеше изстиналите ѝ пръсти и около вретеното шушнеше тънката жичка.* М. Яворски. *Не забрави Биляза золавите думи на Караколювеща.* М. Яворски. *Памукът е мек. . . вълнената дреха е золава.* П. Р. Славейков.

золỳм — вж. зулум. *И пак от гордост не му призна, че откак започнаха золумите по съседните села, искаше да се махне* [от кметството], *но го мобилизираха граждански.* В. Андреев.

золумджѝя — вж. зулумджия. *Долу кмета! Долу Дочо Войновски! Долу тоя золумджия.* Т. Г. Влайков.

золумлу̀к — вж. зулумлук. *Но турските войници и офицери бяха много уморени и много смутени, та никой не дързна да влезе в българска къща за золумлуци.* Г. Караславов.

зондѝрам *несв.* и *св. книж. остар.* (рус. зондировать). Сондирам. *Г. Цанков отива в Петербург с цел, доколкото аз узнах, да зондира русите относително техните бъдещи намерения по българския въпрос.* Ив. Вазов. *Ето ви от Мълчанов сведения сериозни, важни и многозначителни, които обаче не са плод ни от неговото зондиране, ни на неговото ориентиране.* П. Р. Славейков.

зорбаджилъ̀к *м. остар.* (от пер.-тур. zorba). Насилие. *Скоро дойде и Рачковият баща, разтласка тълпата, за да дъне вратата. Но няколко силни ръце го оттеглиха назад. — Какъв е тоя зорбаджилък, джанъм! — викаше той и пак се спущаше към вратата.* Ив. Вазов. *Всичките наши богати чорбаджии, които са достигнали какво-годе богатство, това те са направили чрез различни зорбаджилъци, притеснения и лъжи.* З. Стоянов.

зо̀рбаджѝя *м. диал.* (от пер.-тур. zorba). Насилник. *Това не знаеш, онова не знаеш, ами какво знаеш, бе пръждомнико недни? Защо си се изправил пред мене като зорбаджия?* Ст. Заимов.

зо̀ре *диал.* 1. *ср.* Утро, сутрин. *Цял ден от тъмно зоре до голяма вечеря бордеят се не изпразнише.* Ил. Блъсков 2. *нареч.* Утре. *Ще даде ли утрето хляб на децата ми, когато зоре ми кажат: „Мамо, гладни сме“ и зинат наистина изгладнелите им гърла.* Ст. Чилингиров.

зо̀р-зама̀н *м. нар.* (от пер.-тур. zor и ар.-тур. zaman). Крайна нужда. *Докторът, дето има една дума, при зор-заман и в женската баня влиза.* Г. Караславов.

зор-зоруна̀ и **зор-зорана̀** *нареч. диал.* (тур. zorzoruna). Смъка, с много усилия. *Като ни обзе едно заблуждение, г. пристав, ей тъй зор-зоруна му натъпкахме парите на тоз поразник.* Ст. Л. Костов. *Иска да отврати военните от естествените им наклонности и вкусове и да ги накара зор-зорана да посещават Сълза и смях и да не смеят да слушат операта.* А. Константинов.

зорладѝсвам *несв.*, **зорладѝсам** *св. диал.* (от пер.-тур. zorlamak). Принуждавам, притеснявам. *Не съм отговарял на куп писма, приети от един и половина месеци насам и се по горната причина — улисването с повестите, които ме зорладисват безжалостно.* Ив. Вазов. *И продума на Доча да му се не дирят тия пари, ами да види там, някак. . . та да се затръни сега тая дупка и да не зорладисва Манола.* Т. Г. Влайков. **зорладѝсвам се, зорладѝсам се** *възвр. Бае Крачун пак се зорладиса на работата: пак чука в ковачницата от тъмни зори до късна нощ.* Мих. Георгиев.

зо̀тка *ж. диал.* Опашка. *Самите нощни вардачи-кучета и те, сега подгънали зотките си помежду краката си, тежко почиват.* Ил. Блъсков. — *Стой! извика Желе, като се пусти да му* [на магарето] *стисне зотката — стой поразена гадино!* Ил. Блъсков.

зра *несв. старин.* Виждам, гледам, съзирам. *Но в море бряг има — оазис — в пустиня. / Тъй и в нашта жизън на скръбта робиня / зра надежда аз!* Ив. Вазов. *Светнало море, додето / зрат моряшките очи. / Сам самичък сред морето / остров син стърчи.* К. Христов.

зрѐлище *ср... остар.* Театрална сграда, театър. *Имаше тогава едно малко французко зрелище „Алказар“, в което представяше трупа, състояща от французки певачки и от маджарски играчици.* Св. Миларов.

зулу̀м *м. нар.* (ар.-тур. zulüm). 1. Насилие. *Трезви слова. . . Те заглъхнаха начаса от воя на реката и той потръпна, дочул като на сън воплите на хиляди мъже и жени — . . . загинали от турски зулуми.* А. Христофоров. 2. Пакост, поразия. — *Вълчицата, коя! . . . — Трябва да се е окучила пак тъдява из гората. Затова налита като сляпа. Малки трябва да храни. . . — Чудиш ли се още? И лани беше същото. Докато ги отгледа, дедаси зулуми стори.* Г. Райчев.

зулумджѝя *м. диал.* (от тур.) Човек, който върши зулуми. *Случваше се и друго: ако дойде турски или арнаутски зулумджия и безчинствува в селския дом — стопанинът или неговият син вдига секирата и му разцепва главата на две.* Д. Талев.

зулумлу̀к *м. диал.* (от тур.) Вършене зулум. *Българите тайно ги* [хайдутите] *посрещаха в селата, посочваха злите паши и бейове, които с главите си заплащаха за зулумлуците над раята.* М. Марчевски.

зунѝца *ж. диал.* (от гр. ζουνίτσα). 1. Пояс. *Много хубава жена беше, носеше шарена зуница, седефни пафти.* А. Каралийчев. *Мильи са жалба нажали, / улезна ладни зевници, / сонаса свилни зуници, / на тури камик на сръце, / носи го девет месеци.* Нар. песен. 2. Небесна дъга. — *Когато слънцето се подаде между тия дървета — каза селянинът, — ей тука до скалата се явява зуница. Става червено и жълто. Слънцето боядисва капките.* Ламар.

зурна̀ *ж. диал.* (пер.-тур. zurna). Дървен музикален инструмент от рода на кларнета с остър рязък звук. *Скоро изпратеният в града башибозук се завърна при нас с трима цигани свирачи. . . другият със зурна, а третият с дайре!* З. Стоянов.

зурнаджѝя *м. диал.* (от пер.-тур. zurnacı). Свирач на зурна. *След първата кола следваше магарешка каруца, в нея седяха зурнаджии и тъпанари и свиреха, пищяха до насита, с ярост биеха тъпаните.* К. Петканов.

зъмя̀ и **зъмъ̀** *ж. диал.* Змия. *По едно време усетих, кай, нещо тежко, нещо студено, ей тук на гърдите си. Като отворих очите си: зъмя!* Й. Йовков. *Заобиколих край пчелина на дядо Обрешка и се източих по корем като зъмъ през дълбокото сено отсреща.* А. Каралийчев.

зъ̀нка̀ло *ср. диал.* Желязно клепало. *Нямаше признак от високото клепало, дето често слободни вироглавчета, за да измамят бабичките и смутят поповете, клепеха дъската за умряло, когато всеки в града беше жив и здрав; или биеха желязното зънкало — за голям празник в делнични дни.* Ив. Вазов.

зърдав *прил. диал.* (от тур. zerdeva). Който е от кожа на бялка. *Смъкнаха му зърдав калпак. Пенчо се обади: / „Полейте го, що гледате!“ / На другите рече: / „На главата му налейте / дано да се свести.“* Ц. Гинчев.

зъ̀ркели *мн. разг.* Очи. *Аз пак нямаше да разбера нищо, ама като чатна кальчката о камъните — ча-ат! — и искри изскочиха. И от камъните, и от зъркелите ми.* Ст. Чилингиров. — *Ще махнете газеничето, борината. . . — Няма да живеете в тъмно, та да си вадите и вие, и децата ви зъркелите.* Б. Несторов.

зърца̀ла *мн. диал.* Очила. *Соберете от момите / от момите прътенето, / от невеасти треперушки, / от стари баби зърцала.* Нар. песен.

зю̀лове — вж. зилове. *Разскачаха се ханъмите , запляскаха ръце и зюловете зазвънтяха на нежните им бели пръсти.* Ц. Гинчев.

зю̀мбю̀л — вж. зимбил. *Подир това напълнят цяло шише с ракия, няколко бъклици с вино, натъпчат и един зюмбюл с хлябове, мезелици, и всичките тия натоварят на магарето, кое ги чака на вратата.* Ил. Блъсков.

зюмру̀д *м. диал.* Изумруд. *Жена не си, ти комаш си, / не си зюмруд, чист елмаз си.* П. Р. Славейков.

зюрт *м. диал.* (чуж.) Бедняк, голтак. *Това звучи фалшиво и смешно в дрипавата София, гдето е писано през януари 1900 година, както е забележил авторът — и той зюрт, като нашего брата!* Ив. Вазов.

зян *м. нар.* (пер.-тур. ziyan). Загуба, щета. — *Ама чакайте малко, бе джанъм! . . . Помислите си! Стачка ли е, не ми го хвали. . . Чунким голяма файда. . . Зян за нас, гладория за вас.* Д. Димов. Ставам (отивам) зян — съсипвам се, погубвам се. *Нали е най-хубаво големците и управниците на държавите да се сговорят и с добром да уреждат разправиите си, та да не стават зян толкова добри хорица.* Т. Г.Влайков. *Антон им* [на овцете] — *разхвърля по гранка дъбова шума, като я подлагаше на четалести подпорки да не отиде зян нито един листец.* Кр. Григоров.

зянди̇̀свам, зянди̇̀сам — вж. зяносвам. *Някои късаха черешите без дръжки и той им казваше: — Така не може. По-добре почивайте, отколкото да зяндисвате зайрето.* Кр. Григоров. *Дорде бай Иван затрънваше снопите да не ги зяндиса хорският добитък, като по даден знак младежите се събраха на купчина и някой извика.* Кр. Григоров.

зянлъ̀к *м. диал.* Пакост, щета, зян. — *Това проклето момиче е сторило много зянлък, говореше един от тях, на нашите момчета.* З. Стоянов. *Виновникът отива при циганина и без пазарлък му плаща сторената щета. . . — Зянлък ти направихме, ефенди, ама да прощаваш.* Ст. Чилингиров.

зяно̀свам *несв.*, **зяно̀сам** *св. диал.* Погубвам, съсипвам, правя зян. *Но турчинът не искаше да чуе. Измъкна от каруцата една стомна. Хвърли я на земята. . . — Аго, молим те, не зяносвай стоката на сиромаха — рече спокойно Михал.* Д. Марчевски. — *Дъртакът му недин! Младо е зяносал.* П. Ю. Тодоров. **зяно̀свам се, зяно̀сам се** *възвр. И мен чак се свиди, като се зяносваш сега така.* Т. Г. Влайков.

И

ибадѐт-ерѝ *ср. остар.* (ар.-тур. ibadet yeri). Място за молитва, свето място. *Както и да е, ама нас и сега ни е страх да влизаме нощем в джамията, догде не са пропели петлите. . . кой знае, може да чарпаладиса човека и тогава. . . ходи сакат или луд по улиците като делн Ибрахима табака, който тъй също урадисал, както казват, като отишъл за себе си на някое си ибадет ери.* Ц. Гинчев.

ѝбо *съюз, старин.* Защото. *Тази басня учи на да предвидим сякакво зло, доде не е дошло до нас. . . . Ибо човяк, като загуби честта си, по-добре да не живее.* А. Хаджогло.

ибря̀мбашия *м.* (от ар.-тур.). Правя се на ибрямбашия *разг.* — Преструвам се на глупав, че не разбирам. *От месеци насам аз няколко пъти се опитвам да ѝ изясня някои работи със загатване, със заобикалки, по тънкому. А тя се прави на ибрямбашия.* Е. Манов.

ѝвер *м. диал.* 1. Трески, които изпадат при сечене на дебело дърво. *В гората дялат дървето, в селото падат иверето.* Нар. пословица. 2. Отчупен, отрязан къс от нещо. *Той ги свалил след тях, набаскал ги с големия си нож на ивери, наклал един голям огън в дола.* Чудомир.

игла̀рник *м. диал.* Игленик. *Само някои артикули купува направо от производителите — паламарки, нальми и игларници с разноцветни мидички.* Г. Краев.

игля̀нка *ж. остар.* Карфица. *Ви несумнено знайте, как един шаран содержава хиляди яйца, които не са по-големи от главата на една иглянка.* Ем. Васкидович. Пушка иглянка — тънка бойна пушка. *Държи тънка пушка иглянка.* К. Петканов.

игра̀ *ж... книж. остар.* (рус. игра). Свирене с музикален инструмент. *Програмата на утрото беше много богата. Имаше поздрав от директора, декламации, дуети, игра на цитра.* Ив. Вазов.

игра̀чица *ж. остар.* Танцьорка, балерина. *Имаше тогава едно малко французко зрелище „Алказар", в което представяше група, състояща от французки певачки и от маджарски играчици.* Св. Миларов.

игрѐк — вж. егрек. *Нощта е видела от снега, но окото му нищо питомно. . . не види: ни колиба, ни село, ни игрек да се светне.* Ив. Вазов.

игрохо̀рец *м. диал.* Играч на хоро. *Мито Митонкин спря и понесените на сплит игрохорци изтропотиха на купчина да него като върволица от полетели в галоп коне, пред които неочаквано се изпречва пропаст.* Т. Харманджиев.

игуменарѝя *ж. остар.* (от гр.). Жилище и канцелария на игумен в манастир. *Прие ни в чисто варосаната игуменария прав, без камилявка, висок, достолепен и равнодушен, че посреща нов инок.* Ем. Станев

иждивѐ *ср. разг.* — вж. иждивение. *То благодарността си е отделно нещо, момчето ми. Става дума за твоята сметчица, за иждивето ти.* А. Гуляшки.

иждивѐние *ср. остар.* Разноски. *Костадин бил проводен да следва в Яннина на иждивения братови си.* К. Шапкарев.

иждивѝтел *м. остар.* Лице, което дава средства за издръжката на някого. *Той* [дядо Цеко войвода] *е лично познат на Бенковски от Белград, дори му е бил покровител-иждивител в Белградската семинария.* Ст. Заимов.

иждивя̀вам *несв.*, **иждивя̀** *св. остар.* 1. Изразходвам (пари). *Въздигна много джамии, имарета и медресета, направи три знаменити мостове; непосвидно иждиви големи количества за постройки и за книжнината.* С. С. Бобчев. *Сега наместо да иждивяват у дома си като хора с капитил 5—10 хиляди гроша, те почнуват да харчат като че имат 30—40 хиляди гроша.* А. Цанов. 2. Изживявам, проявявам. *Върни се пак, о младост. . . Върни се. . . за да иждивя дните си в тебе, както подобава на разумни твари.* А. Цанов.

ѝжица *ж. старин.* Название на последната буква на славянската азбука. *От аз до ижица.* П. Р. Славейков.

изба̀лакам, *св. диал.* Избода, извадя. *Избрал подире с жребий четирма от другарите си, за да му помогнат да избалака окото на Циклопа.* Н. Михайловски.

избала̀ся *св. диал.* Измъкна. *Петимно беше някое момче да си донесе хубава манджица (гозбица) или орешки в училището. Митру, прави що прави, ще го придебне, ще избаласи и оплеска каквото хубаво за ядене има.* Ил. Блъсков.

избà̀х боже! *диал.* Избави боже, пази боже. *Поп Ангела сетне го утрепаха на един избор. . . Вие сте млади, тия работи не ги помните. . . И тогава беше едно време, избах боже.* Г. Караславов.

избико̀л *м. диал.* Заобикаляне. *Ако поеме по реката и все край брега, пътят е по-равен и по-лек, но ще направи голям избикол* Ст. Дичев. *Те слизаха от планината и в избикол приближаваха Сливен.* Ст. Дичев.

избѝколец *м. диал.* Човек, който не се свърта на едно място; безделник, скитник, размирник. *Аз ще кажа на учителите ви да видят какви избиколци сте, гиди хайти проклети!* Т. Харманджиев.

избѝтък *м. книж. остар.* (рус. избыток). Изобилие. *Не ни дохожда на ум даже хляб да ядем — от избитък на естетически наслаждения.* Ив. Вазов.

избѝчвам *несв.*, **избѝчя** *св. диал.* Протягам врат като бик. *Гледай ти женски диботии! — върти глава той и избичва врат, като че се кани да боде.* Пелин Велков.

изблюднѐе ми *св. диал.* Стане ми блудкаво. *Като се напасе, ще му изблюднее, а като напече, ще потърси вода. Така или иначе — ще се насочи към воденицата.* З. Сребров.

избогу̀вам *св. диал.* Изпрося, измоля. *Срамота е, друже мой, като на вас младежи, за една малка работа, дето сте избогували за пръв път (и то на готово), да се провиквате толкос, щото да ви чуят и глухите.* сп. Училище.

избо̀чен, -а, -о, *прил. диал.* Изпъкнал. *За отличителни черти има* [етиопското племе] *цвят на кожата чер. . . чело избочено.* сп. Пчелица.

избрѐцам *св. нар.* За бивол — издадѐ звук. *Хукнаха всички към зимника. . . Когато нахълтаха при биволиците, Вранка дигна глава да види само кой влиза, дружелюбно им избреца и продължи работата си.* Ил. Волен.

избрусѐване *ср. остар.* Обриване от дребна шарка. *С дума брусница наричаме едно пъпкаво сипане или избрусеване по кожата, което някой съгледва у присадените или у онез, които са се шарили веке.* И. Богоров.

избрътвя *св. диал.* Избърборя, избръщолевя. *Такива глупости не е способен да избрътви дори и последния панагюрски пъдар, а камоли един Левски.* Пенчо Славейков.

избу̀твам *несв.*, **избу̀там** *св. нар.* Избивам масло от мляко. *Издои трите си крави и кога занесеше мляко на мандрата, кога жена му избутваше бучка масло и на другия ден право на пазара.* Кр. Григоров. *Избута маслото, замеси пълна нощва хляб, запали пещта и го изпече.* К. Петканов.

избутлѐя *св. диал.* 1. За плод — изгние, изкуфее. 2. *прен. Другарите на Ботьова, закърмени со същите идеи и живели подобен нему живот, доживяха до лош край — едни побесняха, други избутляха недозрели.* Пенчо Славейков.

избу̀швам *несв.*, **избу̀ша** *св. диал.* 1. Изкъртвам, издънвам. *Напразно дядо Мишон шибаше кравите. . . и подвикваше: „Дий, ма!" Те не пристъпяха, напираха да избушат жеглите, но не тръгваха напред.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Казвам нещо не на място. *Да ти кажа ли, затова те не пускам никъде на обществено място без мене. Все ще избушиш нещо!* Ст. Ц. Даскалов.

избъ̀дна *св. диал.* Оздравея, оцелея, спася се. *От това той да види, което е по-добре да направим, за да избъднем от таз опасност.* П. Р. Славейков.

избъ̀лдам *св. диал.* Изляза, отърва се, измъкна се. *Не му стигна мъдрост и добрина да избълда от ада — ето вече толкова години минават.* П. Ю. Тодоров.

извампѝрвам се *несв.*, **извампѝря се** *св. възвр. диал.* Опроклетявам. *Да не се извампирва вече, както напоследък се извампирваше и току за нищо и никакво я забереше.* Кр. Григоров.

извеза̀ *св. диал.* Извозя, изведа. *Флотата, началствувана от султана, възлезе по Дунава дори до Видин и извезе войската във Влашко.* С. С. Бобчев.

извержѐние *ср. книж. остар.* (рус. извержение). 1. Избухване на вулкан, изригване. *И така силно опъна димът из чибука си, щото лулата му заприлича на вулканическо извержение.* З. Стоянов 2. *само мн.* Изпражнения. *Медът тогава са получавали във вид на някаква каша, пълен с трупове на умрели пчели и на техни извержения.* Ив. Вазов.

извѐря *св. диал.* Направя някой да промени вярата си. *Митю. Ах проклетия му гърк! Баба Стойна. Гледай, гледай. . . извери ги дявол нечестив.* Д. Войников.

извѐт *м. остар.* Причина, предлог. *По много места дори търсят по-боле да го* [религиозното възпитание] *намалят или дори да го довършат под извет, че тъй го иска веротърпимостта.* Й. Груев. — *Любопитен съм да се науча. . . какъв отговор ще дадеш ти на окаяния княз. Защото зная, че не си жена, която да не знаеш какви извети да предложиш и какви ответи да дадеш.* П. Р. Славейков.

извѐчен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* (от рус. извечный). Вечен, който е от памтивека. *Виждаха се въоръжени с ромейско оръжие извечни ромейски врагове — араби, турци и руси, срещаха се войни от измиращи народи — готи и араби.* А. Дончев.

извещàвам *несв.* **извещàя** *св. книж. остар.* Известявам, уведомявам. *Тихият и приятен вятър . . . извещаваше приближаването на нощта.* В. Друмев.

ѝзвлак *м. диал.* Чекмедже на маса. *Извлаците на масата му полуизтеглени, пусти. Една ваза с цветя бутната и строшена.* Ив. Вазов.

изволя̀вам *несв.*, **изволя̀** *св. остар.* Позволявам, изисквам. — *Кой ви изволи? Как идете? Не ли ви каза? . . . — Успокойте се, Ваше Блаженство, каза един от гостите. Не идем за зло.* К. Величков. *Той изволи тоже да покани всички да забравят миналото и да се притекат около него да работят за „общото благо“* . Ив. Вазов.

ѝзвръстен, -тна, -тно, *прил. диал.* Висок, израснал. *Изведнъж пред двете смутени момичета изскочиха двама извръстени левенти с дълги овчарски геги в ръце.* Ц. Церковски. *Добро ми, мамо, булчето, / кротко е — кротка гълъбка, / хубава — àла гиргина, / извръстна — тънка топола.* Ц. Церковски.

изгалàтя *св. диал.* Науча някого на нещо недобро; разхайтя, разваля. *Колко селяни изгалатиха и ги направиха от мирни трудолюбиви земеделци пакостни, мързеливи, нехвелави пиеници.* Ил. Блъсков. *Я прибери си, ти синко, булчето, дордето не го е изгалатила тази разсипница.* Ил. Блъсков. *Хлапак на двайсет години: изгалатиха го, та побягна от баща си.* Ив. Вазов.

изгѐ *прил. неизм. диал.* (от тур. üzgü). Особен, чудноват. *Приказват, че ще изберат. . . санким, завчера замина оттук Недю Клисурецът, та им каза да изберат. . . какво го викаха, едно изге име беше.* Ив. Вазов.

изгевендѝсвам се *несв. възвр. диал.* (от тур. güvendi). Издокарвам се, контя се. *Стесняваше се и от другите хора. „Ей я Манка, вдовицата, виж как се гласи, изгевендисва се.“* Кр. Григоров.

изгигѝля се *св. възвр. диал.* Изсмея се, изхиля се неприятно. *Той се изгигилил презрително на своето бакалско дюгенче и преминал под командата на Волова, който го употребил в агитацията и в приготовлението.* З. Стоянов.

ѝзгледен, -дна, -дно, *прил. диал.* Спретнат, строен. *Любеха се те — изгледна Маламина Комня с Йовка Гамишлето.* А. Страшимиров.

изгмỳрна се *св. възвр. диал.* Изляза, измъкна се (из вода, мъгла, храсталак и др.). *Мъжът падна и жената, която се изгмурна от храсталаците, изпищя.* Пелин Велков. *Георги се изгмурна от здрачината.* Пелин Велков.

изгнѐздя *св. диал.* Изместя. *Като видяха, че не може с писма и поръки да ме изгнездят из Бяла, една вечер ето ти че ясакчията Ибриям . . . се отзова в Бяла с писмо до чорбаджиите и поповете от владиката за мене да ме пратят в Търново със същия ясакчия.* П. Р. Славейков.

изгòра *ж.* . . . *диал.* 1. Беда. *Това е такъва изгора, каквато и най-големите магесници и врачки не могат докара чивеку. Да чува господ от такова нещо!* Т. Г. Влайков. 2. Зла мома. *Не ще той да земе ни Итовичината изгора, ни Гочковичината хубостница.* Т. Г. Влайков.

издàние *ср.* . . . *остар.* Творба, изява. *Аз отвърнах очи от скръбния ешафот, за да изгледам третия монумент: чудния храм на Василий Блаженний, рядко издание на зодческото въображение.* Ив. Вазов.

издàйня и **издѐйня** *св. диал.* (от тур. dayanmak). Издържа, устоя. *Вонеше на кръв, едва издаяних съседството му във вагона.* Хр. Бръзицов. — *Горе, към Лудото езеро, ще видим и елени, и него! . . . Само че дотам ти, другарке, май няма да издеяниш.* Ст. Ц. Даскалов.

издѝям се *св. възвр. диал.* Изкажа се, та ми олекне. *Ще му направим едно събрание в една неделя, откак се прекопа, да се издия тоя човек, че жив ще ме изеде!* Ст. Ц. Даскалов.

издлетя̀ *св. рядко.* Издълбая с длето. *После спираше при някой камък, оглеждаше го с едно око. . . и тозчас казваше как да го издлетят.* П. Константинов.

издỳдна и **издỳдня** *св. диал.* Измърморя. *По-добре да поспим, кой знае какво ни чака. Съгласен? — тупна го сърдечно по гърба, но Вася издудна: — Ти винаги така.* В. Андреев. *Ето! — затвори вратата* [на колата] *синът и лампата угасна. — Слизай! — Аха! — издудня бащата и слезе.* Ст. Ц. Даскалов.

издя̀вам се *несв. възвр. книж. рядко.* (рус. издеваться). Присмивам се, подигравам се, гавря се. *Едвам един-двамина казаха топли думи за негова* [на Мицкевич] *памет, а намери се даже литературно списание. . . което не се посвени да се издява с името и делата му.* Пенчо Славейков.

издя̀вка *ж. книж. рядко.* Подигравка. — *Де разкажи, де! Разкажи де си ходил. . . Пари, имане, намери ли? — пита Тодораки с готова издявка на устните.* Д. Немиров. *Димитър кипна, цял почервеня от тая издявка на Тодораки, но си замълча.* Д. Немиров.

изѐдбина *ж. диал.* Заграбване на чуждо нещо; изедничество. *Озлобен бе и заради неговите изедбини — задето с лихварството си безмилостно граби бедните селяни.* Т. Г. Влайков.

изесỳля *ж. диал.* Клюкарка, лоша жена. *Мамо, мамоо, тая изесуля Илка е подговорила и Веско против мене.* Кр. Григоров.

изѐт *м. остар.* (от ар.-тур. eziyet). Труд, мъка. *Види се, че е нужно да се доказва на всяка стъпка· че българина е роден само за изет.* А. Константинов. *В турско време чичови Стайкови живееха в нашата махала, в една стара грухнала къща с тесен двор. . . Те беха на изет с добитъка в оная теснотия.* Т. Г. Влайков.

изжѝзкам, *св. разг. рядко.* За горящ предмет — изцвърка във вода. *Князът тръсна . . . цигарата си отгоре. Нажежената пепел падна във водата и едва доловимо изжизка.* Ст. Чилингиров.

изжо̀кам *св. диал.* Изподраскам. — *Като пребита съм — рече тя уморено. . . — Беше ми се паднала една поста с паламида, все си изжоках ръцете.* Д. Ангелов.

изиѐт — вж. изет. *Коректурата ти пращам много зачеркната и коректорът ще има голям изиет, па може и грешки да останат.* Ив. Вазов.

изѝн *м. остар.* (ар.-тур. izin). Позволение, разрешение. *Кога дошло време, за да ги изпратят веч, та отишли да земат изин от общинската каса, тя им казала,че не ѝ е възможно да ги издържи.* Летоструй. *Па полека-лека токо зафана — падне ли му ред — и на вънка без мой изин да поработва.* Т. Г. Влайков. *За да запази авторитета си, каймакаминът му каза: — Валията ми пише да ти дам изин да вършиш каквото е нужно, за да сандардисаме комитите в моята околия.* Д. Талев.

изкабо̀сам *св. диал.* Излъжа, изиграя. *Не можеш ме изкабоса с туй си безсрамличаво — престорено равнодушие.* П. Р. Славейков. *Г-н Соколский, като видя, че папата ще го изкабоса, помята са от трампата и си остави пак с игуменството, като задържа согуча, що бе зел от папата.* П. Р. Славейков.

изкавалѝ *св. диал.* Направя. *Лила изкавалила три поклона и целунала гигантската ръка на дяда Либена.* Л. Каравелов.

изкайра̀твам *несв.*, **изкайра̀тя** *св. диал.*(от ар.-тур. gayret). Изтърпявам, издържам. *Па след вечеря пустите копачки и хоро зафинаха. Тинка едва изкайрати. Вечерта се прибра в одайчето цяла грохнала.* Т. Г. Влайков.

изкѐврен, -а, -о, *прил. диал.* Изкривен, разкривен. *Пред него се изправи един дрипав хлапак с изкеврени обуща.* Ст. Чилингиров.

изкѐвря се *св. възвр. диал.* Изкривя се. *Тук не липсуваше и горделивият турски бабаитин, легнал по очите си или са изкеврил на една страна с опулени очи срещу разказвача.* З. Стоянов.

изкимча̀ *св. диал.* Изскимтя. *Болярски усети, че му се разигра цялата лява страна на лицето, а кривото му око го позаболя. Той изкимча дори, като чу едното име на Джонка.* А. Страшимиров.

изкѝтя *св. диал.* Направя на китка. *Когато въжищите бяха готови, той ги събра, изкити ги и ги превърза наедно.* Кр. Григоров.

изкловѝ *св. диал.* Покълна. *На мястото на копените изкловиха зърна. Тревата наново подкара из голите вече хармани.* К. Петканов.

изклоца̀тя *св. диал.* Създам лоши навици у някого; похабя, разваля. — *Уруспии! Изклоцатиха хубавото момче! Очите ѝ блеснаха гневно.* Ст. Ц. Даскалов.

изкобѝля *св. диал.* Изкривя като кобилица. *Каручката е натоварена с камъни и животното е изкобилило гръб под тежкия товар.* Пелин Велков.

изковѐркам, *св. книж. остар.* (рус. исковеркать). Изопача, изменя. *Вземете напр. драмата му „Към пропаст"! Това е една безобразна пиеса, без концепция, без живи хора, без смисъл! В нея Вазов е изковеркал българската история.* Ив. Вазов.

изкому̀ля *св. диал.* (от лат.-гр. *κούμουλος*). Напълня свръх, препълня. *Тати кимна с глава и аз донесох тепсия; циганинът я изкомули с меки ароматични кърски круши.* Ст. Чилингиров.

изко̀нен, -нна, -нно, *прил. старин.* Който съществува от начало, открай време; изначален. *Тогава. . . душата . . . става тъй умна, както е бил Адам преди грехопадението, и намира насадената в нея от изконно време светлина.* Ст. Загорчинов.

изкръ̀цам *несв. диал.* Изкъртвам, строшавам. *Като допипа с двете си мощни ръце земничний прозорец, изкрьща го и се изгубва в дима.* Ил. Блъсков.

ѝзкус *м. диал.* Изпитание. *И превратна участ спря криле над българи: през изкус и съсипни ще мине България, ала — ще изтрае.* Н. Райнов.

изку̀сам *св. диал.* Изям, изсърбам. *Влакът имаше закъснение и Петко успя да изкуса набързо в бюфета една паничка кисело мляко.* Ст. Ц. Даскалов.

изку̀сник *м. книж. остар.* (рус. искусник). Изкусен човек, артист, акробат. *След една-две минути изкусникът излезе иззад червената завеса... поклони се и запя френска шансонетка.* Ив. Вазов.

изкусѝ, *св. остар.* Изтънча, изфиня. *Виж като си доде от Авропата какъв са изменил? Поприличал на френче: сякаш не е наш син. Езер, учението го изкуси.* Д. Войников.

изку̀тя — вж. изскутя. *Мелекето съм го изкутил на тия дърти колена и го не пускам.* Н. Хайтов.

изкъ̀нкам *св. диал.* Измоля настоятелно, изпрося. *Той хайлидже мищове изкънкал от бесарабските българи.* Ил. Блъсков. *Тръгна от село в село, от град в град. . . че като изкънкат от едно село кило жито или чувал вълна,като изпият чийрека на просията заедно с чорбаджиите..· чийрекът оставят за новата черква.* Ил. Блъсков.

изкърбàлям се *св. възвр. диал.* Изтърколя се, заклатя се. *И без да дочака отговор, старецът се изкърбаля нагоре към храсталаците.* Пелин Велков.

изкърмỳша *св. диал.* Изтърбуша. *Преди няколко време един английски параход. . . беше изкърмушил с носът си едно по друго два руски.* Ив. Вазов. *Големите стволове, зле изкърмушени от зъба на червяка . . . стърчат безгласни.* Ив. Вазов.

изкърмỳшен, -а, -о, *прил. диал.* Изтърбушен. — *Ще нощувате в хана, господине.* — *Тука? извика докторът ужасен, като хвърли поглед на мръсните и изкърмушени сламеници в обвитата с паяжини стая.* Ив. Вазов.

изкя̀ря *св. разг.* (от пер.-тур. kâr).Спечеля. *Ясна е работата. Стойне пак е изкярил една пендара.* В. Ченков. *Ожени се там, където ти ще имаш полза, където ти ще изкяриш, а не те. Разбра ли?* П. Спасов.

изла̀зък, *м. книж. рядко.* (от рус. вылазка). Излизане. *Той беше съдържател на арената, директор на трупата . . . палячо — при комическите излазъци.* Ив. Вазов.

ѝзлак *м. нар.* Дълбок кладенец. *А учителят непрестанно учеше, че гнездото на страшната зараза е поповият излак и горещо настояваше да се запусти.* Елин Пелин.

излѐвря *св. диал.* Изпъна, протегна небрежно и неприлично. *Между тях беше и Тодоран, небрежно излеврил левентска снага и подпрял глава с лява ръка.* Ц. Церковски. **излѐвря се** *възвр. Ами ти какво си се излеврил на топло като бей? — приятелски се пошегува той.* Ст. Марков.

ѝзлек — вж. излак. *От лявата страна на пътеката, малко по-навътре в градинката, има излек: от него не вадат вода за пиене, ами само за разливане в къщи.* Т. Г. Влайков.

излелѐцам, *св. диал.* Изпъшкам, изохкам. *Статрузи се* [момчето] *и като тупна долу, излелеца.* П. Р. Славейков.

излисѐя *св. нар.* Оплешивея. *Сложи каскет на масата пред себе си и се облегна върху пейката; главата му отпред беше излисяла и лъщеше.* Ил. Волен.

излòжба *ж. . . . рядко.* Изложение. *Както I-ва и II-ра книжка,от миналото (такива ще бъдат и другите девет книжки), по план, изложба, език, начин и тон, изглеждат повечето на исторически роман, отколкото на обикновени прости записки, дневници или лични спомени.* Ст. Заимов.

изложѐние *ср. . . . остар.* Изложба. *С нас пътуваха и комисарите, пратени от правителството да се научат как се нарежда изложение, та да наредят и пловдивското.* А. Константинов.

излỳзен, -а, -о, *прил. диал.* Изтъркан, извехтял. *Но тия възпоминания стоят живи . . . като старинните надписи на излузен от вековете мрамор.* Ив. Вазов. *Стопанинът ѝ* [на латерната], *който я въртеше и когото тя хранеше, хармонизираше поразително с нея. Той беше старо, излузено човече.* Ив. Вазов.

излỳпен, -а, -о, *прил. диал.* Вехт, олющен. *Той пак би намерил едно кътче на земята . . . или поне — една излупена бъчва да живее в нея.* Ив. Вазов.

излъкỳтя се *св. възвр. диал.* Разваля се, разхайтя се. *А пак децата ходеха в училище за тоя гдето вее: . . . па днес карани, утре биени изгубят воля и за училище и за учение, обдръгнат и на бой и на викове и излъкутят се, та вместо да бъдат повече и повече благонравни и послушни деца, а те станат твърдоглави и непослушни хаймани.* Хр. Г. Данов.

излъстѝ *св. рядко.* Измамя, прелъстя. *Алкивиад се сумясал тъй да излъсти народа с прикрадливото си красноречие . . . щото атиняните се съгласили да дадат на сегестяните просимата помощ.* Н. Михайловски. *Ах коя ли запалница те обая, коя ли многознайница вещица те излъсти.* сп. Китка.

излъ̀хвам *несв.*,**излъ̀хна** *св. рядко.* Излъчвам, издавам. *Напечените канари по пладне като от пещ излъхват топлина.* Бл. Димитрова. *Непознатият вдъхна дълбоко спарения въздух, напоен с оня тежък мирис, що излъхват старите ракли и шкафове.* Св. Минков.

излъ̀щя се *св. възвр. диал.* Изправя се, протегна се. *Траян стана мързеливо, излъщи се, като изръмжа от доволство след дългия крепък сън, и пъргаво смъкна и захвърли измачканите си дрехи на пясъка.* Г. Караславов.

излю̀бен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. излюбленный). Любим, предпочитан. *Сутринта се озовахме вече в широките степи на Украйна. Тя сега спеше полумъртва и с нищо не наумяваше излюбената страна на руските поети.* Ив. Вазов.

изля̀гвам и изля̀гам *несв.*, **излѐгна** *св. диал.* Излизам. *На челяка очите му да излязат, че дума да му не излягва.* Нар. пословица. *По-добре на челяка очите му да излягат, та име да му не излегне.* Нар. пословица.

измагерѝ *св. разг.* (от гр. μαγερεύω). Нагласѝ, натъкмя. *На Пенко Клисаря момчето дойде от града и нали беше специалист по радиото, показа на хората как да си измагерят апаратите, та хем печатът да си стои — хем забранените станции да се слушат.* В. Павурджиев.

измàйвам *несв. диал.* 1. За време — оставям да мине напразно. *И дълго се повъртва като чужд посред двора с подпъхнати в пояс ръце, обутваше се и измайваше времето, без и той да знае защо.* Ц. Церковски. 2. Бавя напразно. *Що им* [на момичетата] *се вдаваш, Бошко! В такова работно време — да измайват момчето?* Ц. Церковски.

измайвам се *несв. възвр. диал.* Губя си времето. *До пролетта школьото ни стоя без даскал и децата ходиха, та се измайваха.* П. Р. Славейков.

измах *м. диал.* Замахване. *Най-после Янчо издебна един миг и с най-ловък измах го удари по носа.* Т. Харманджиев. *С бърз, неподозиран измах отдолу плесна шепите нагоре така, че всичкият прах се посипа по лицето на Синигера.* Т. Харманджиев.

измахвам (се) *несв.*, **измахна (се)** *св. (възвр.) диал.* Замахвам, размахвам. *Гледам един ден Кьно Магдин. . . копае нещо по двора . . . Измахваха търнокопи и зетьовете му.* Кр. Григоров. *Като наближи, видя, че най-големият от хлапаците се измахваше високо с дебел кол и го стоварваше по едно пълно чувалче.* Т. Харманджиев. — *На ти един! — измахна се Янчо да го удари.* Т. Харманджиев.

измахна се *св. възвр. диал.* Отслабна, измършавея. *От много напрягане, трудове, вълнения по това велико дело беше се измахнал и изменил в лицето.* Ив. Вазов.

измахнат *прил. диал.* Отслабнал, измършавял. *Той беше със страшно измахнато лице, в дрехи изцапани с кръв и кал.* Ив. Вазов.

измекяр(ин) *м.* и **измекярка** *ж. диал.* (ар.-пер.-тур. hizmetkâr). Ратай, ратайкиня. *Това е Халил, общинският метач, който на времето е бил измекярин на стария чорбаджия, Петкович дядо.* Н. Тихолов. — *Ти стой, па аз ще ида да вида! — каза той на жена си. — Що да стоя па аз! . . Да не съм ти измекярка.* Ст. Ц. Даскалов.

измекярувам и **измекерувам** *несв. диал.* Служа като измекяр. — *Та ти луд ли си бре, мъжо — извика тя, да измекяруваш на Кавръка, да се омешаш с хамалите, да мъкнеш чували!* Г. Караславов. *Много години вече измекеруваше Пачо. Много господари беше изпроменил.* Т. Г. Влайков.

измелче *ср. диал.* Шиле на девет месеца. *Като се прочете свидетелството, излиза, че действително кучето от пчелина на Михал Първанов действително е изяло на Еленко Атанасов от с. Костенци 8 ярета . . . и едно измелче (на 9 месеци овца).* А. Константинов.

измет *м. диал.* (ар.-тур. hizmet). Работа, обслужване, прислужване. *Да не мислиш, че като се изучи, та ще се върне измет да ви прави на стари години?* Н. Хайтов. *Нека да не се каже, че е била натоварена с тежки измете и с много работа, та майка й да не може да рече, че гледа да я куртулише от тях и затова иска сега да се отделят.* Т. Г. Влайков. *Правя измет на ума (акъла) на някого* — водя се по ума на някого, слушам го. *Всеки иска да го слушаш, на неговия акъл измет да правиш, за тебе не остава време.* Д. Талев. *От подаръци и господ не се сърди, ама не със свои пари да ги купуваш! Ааа! Само на такъв ум измет да не правиш.* Г. Караславов.

измилея *св. диал.* Стана мил. *Но тук, когато видях с очите си какъв ужас е робството, подтиснатият народ ми измиля.* Д. Немиров. *Много ми се би искало да упражнявам занятието си в моя роден градец, да бъда при вас, че ми измиляхте.* Ив. Вазов.

измирам *несв. диал.* Измервам. *Крила, крила да имах! та щях да бягам ази / от туй борбище шумно на страсти и омрази / . . . / та щях към вас да фръкна, Родопи горделиви, / . . . полека да се нося над вашите висоти, / . . . / над преспите ви бели простора да измирам / и снагата си будна с любов да я съзирам / по-тях, като лети.* Ив. Вазов. **измирам се** *възвр. А богат е Ценин баща, / богат и имотен: / . . . / Нивята му, лозята му / мъчно се измират, / горите му не се знае / до де се простират.* Ив. Вазов.

измирно *ср. диал.* (от гр. σμύρνα). Темян, смирна. *Като стане туй на вино, турят му и измирно.* П. Ю. Тодоров.

измичам *несв. диал.* Измъквам. *Тя без страх върви да отърве мъжа си; измича един нож от ранените татари.* Ил. Блъсков. *Тъй нарежда леля Гена и сякаш че ти измича сърцето с тие думи.* Т. Г. Влайков. **измичам се** *възвр. Отговарях със забикалки и се измичах.* Св. Миларов. *И господинът бързо се облича . . . / и без да иска сметка — се измича.* Д. Подвързачов.

измичен, -чна, -чно, *прил. диал.* Тънък и висок; строен. *Отърси се от детинството. Ето я коджа момиче — едно стройно, измично.* Т. Г. Влайков. **измично** *нареч. Няколко снажни запорожци лежеха насред пътя с лули в зъбите, изгледаха ги и не шавнаха от място. Измично между тях мина Тарас със синовете си и рече: „помози бог, панове!"* Н. Бончев.

измлак *м. диал.* Чекмедже. *Тя отиде при масата, отключи измлака, изтегли го с шум и извади оттам портрета на Тихова и го скъса с отвращение.* Ив. Вазов.

измлъзвам се *несв.*, **измлъзна се** *св. възвр, диал.* Изплъзвам се, измъквам се. *Но Тласко се измлъзна като змия и излезе от стаята, а нея остави смаяна.* П. Р. Славейков. *А аз зех пак да се измлъзвам и да не обаждам. Но вече беше прекъсно; с още едно заплашване извади той от мене всичко, което му трябваше да знае.* Св. Миларов.

измлъсна се — вж. измлъзна се. — *Да му е халал мулето ми, произнесе Милчо и измлъсна се из града, като се упрви пешком към Шумен.* Ил. Блъсков.

измождам се *несв.*, **измождя се** *св. възвр. диал.* Изморявам се, изтощавам се. *За свещениците и певците не стига да се измождат вече от четения и пеяния.* Летоструй. *Колко силен и страшен на съседите си би се показал той* [принц Батенберг] *и какво би можал да направи*

с една държавица, колкото орехова черупка, с една шепа народец и той изможден и изтощен! П. Р. Славейков.

измощя̀ *св. рядко.* Изтощя. *Болежът ли на моето рождене тъй измощи душа ти, че не можеш да се възрадваш ти на свойта рожба?* Пенчо Славейков.

измра̀квам *несв.*, **измра̀кам** *св. диал.* За бивол — издава особен звук; избрецва. *Поиска да погали биволицата с бялата звезда на челото. Животното го погледна, измрака и избяга навътре из ливадата.* К. Петканов.

изму̀лям *несв.*, **изму̀ля,** *св. диал.* Показвам внезапно, измъквам. *А той току измуляше глава изпод някой клон и ѝ кимаше с кошницата.* Кр. Григоров. *Измина рехавата горичка и току измули глава на пролуката, задъхвайки се.* Кр. Григоров.

измъ̀стрям се *несв.*, **измъ̀стря се** *св. възвр. диал.* Преобразявам се, изграждам се. *Ний видими ежедневно, че едно животно или растение, като се премести от един предел на други, да се разликува въздух, за скоро почва да се изражда и измъстря, а след време изменува се съвсем.* Г. С. Раковски. *Няма да поучаваме ония, които с благородната си отхрана,измъстрили са и пренародили, та дору забравили родствения си език.* сп. Училище.

измя̀там *несв.*, **измѐтна** *св. диал.* С мятане изхвърлям нагоре. *Найден дочака коженото кълбо да надвисне над вратата, тогава изметна пъргаво тялото си и полетя като птица към горния ъгъл.* А. Мандаджиев.

измя̀там се *несв.*, **измѐтна се** *св. възвр. диал.* 1. Изкривявам се от влага или топлина. *Ще се изметнат гредите на втория месец и ще осрамотят името на майстора.* В. Геновска. 2. Раждам се подобен, приличен на някого. *„На майка си се е изметнала," говориле мъжете и воздишале така, чегато техните мили стопанки са им дале да помиришат коприва или трит хрян.* Л. Каравелов. 3. Изменям се, ставам друг. *Себе си Гърмелов смяташе за човек със здрав ум . . . и все пак имаше часове, през които, като разсъждаваше за комунистите и за тяхното поведение, се питаше: „Аджеба, тия хора ли са се изметнали, или аз не съм на мястото си?* Г. Караславов.

изнадѐзби *нареч. диал.* Ненадейно, неочаквано. — *Бре, да те забрави злото, / комай не съм се до сега за тебе сетил, / нито пък съм те някой път сполетил, / да чуя изнадезби твоя глас.* Д. Подвързачов.

изнапрѐдям *несв. книж. рядко.* Изпреварвам. *Конен отряд започна да изнапредя ядрото. Скоро отрядът достигна до самите стени.* Ст. Загорчинов.

ѝзневерешки и **ѝзневерешка** *нареч. диал.* Ненадейно, неочаквано и някак подло. *Друг път захващането ѝ* [на болестта] *е изневерешки: така болните като си легнат здрави здравенички, събуждат се през нощта измокрени вир-вода от пот.* И. Богоров. *Но на 2 ноемврий пловдивчане, като се събудиха, прочетоха по улиците прокламацията на Александра I, която обаждаше, че сръбската войска изневерешка нахлува в земята ни!* Ив. Вазов.

ѝзневерки — вж. изневерешки. *Разбит, но без да губи юначество . . той премина Делавар, за да нападне Филаделфия изневерки.* С. С. Бобчев.

изни̇̀вам *несв. книж. остар.* (рус. изнывать). Крея, чезна. *Аз се поболях още него ден, когато дойдох на срещата в Червен рак и цели десет дена изнивах в стаята си.* Ив. Вазов. *Дълго време той е крил от всички, че я обича . . . Приятели му дълго време напразно искали да узнаят за коя така изнива от любов.* К. Величков.

изни̇̀чам *несв.*, **изни̇̀ча** *св. диал.* Изниквам, подавам се, показвам се. *Тук-таме между полюшваните от вятъра класове изнича с големите си черни очи макът.* П. Ю. Тодоров. *Още подолу през неподвижните синкави покривала на прозрачната утринна дрезгавина изнича широката сребърна лента на реката.* П. Михайлов.

изографи̇̀свам, изографи̇̀сам — вж. зографисвам. *На всички в града бе известно, че хаджията не гледа с добро око на тоя зет, който си губеше времето да изографисва икони по манастирите, вместо да печели пари с търговия.* А. Христофоров. *Нека ме изографисат, бе дядо игумене, върху стената на новата черква.* А. Каралийчев.

изору̀дование *ср. книж. рядко.* (от рус. изуродовать). Изопачаване. *Но понеже г. Трифунов си дава подобна свобода, то по-малко могат да му се простят някои съкращения, изорудования на думи, каквито се срещат, наистина, в говоримия език.* Ив. Вазов.

изпа̀ша *св. диал.* Ударя с камшик, ремък и под. *Вдигна камшика, подвикна насърчително и замахна. Баща му се отдръпна, за да се завари, додето той изпаса конете по веднъж така, че силите им се удесеториха.* Т. Харманджиев. *Ще изпашете с бичовете по три четири пъти конете, ще ги пришпорите.* Т. Харманджиев.

изпедѐнцвам *несв.*, **изпедѐнцам** *св. диал.* (от гр. παιδεύω). Изучвам добре. *Ти, както са види, няма да изпеденцаш занаятът.* Л. Каравелов.

ѝзписка *ж. книж. рядко.* (рус. выписка). Писмена извадка. *Книгите им* [на богомилите и др.] *. . . не са могли да се продължат да нас: но няколко листове и изписки от тях . . . има и до днес да са се счували.* Хр. Йоанович.

изпѝхвам *несв. книж. рядко.* (от рус. вспыхивать). Пламвам, бляскам. *Влязох в един ресторант. бляснало навсякъде електричество, плафонът усеян с разноцветни и трептящи електрически звездици, сам-там изпихват и гаснат магически огньове.* А. Константинов.

изпла̀вя се *св. възвр. диал.* Родя мъртъв плода си; пометна. *Панчовото юниче един ден се сборило с някое буйно воле, и волето да земе да го мушне с рога си в слабините. До вечерта юничето се изплави, отели се мъртво недоносено теле.* Т. Г. Влайков.

ѝзплес *м. диал.* На изплес—изплеснато, извито навън. *Вратът му обливаше кръв,която идеше от главата, защото Светославовият меч го бе ударил с плоската си страна и на изплес.* Ив. Вазов.

изплеху̀щям се *несв. възвр. диал.* Изплъзвам се. *Насред баира, някак задната шейна се изплехущя изпод дъската.* Ил. Блъсков.

изполѐнчвам *несв.*, **изполѐнча** *св. диал.* Удрям силно. *Не търпеше да гледа у някой свой съученик хубава дрешка или чиста книжка, ще го изполенчи, ще оцапа, или скъса и дрехите му, и книжката му.* Ил. Блъсков.

изпо̀рчен, -а, -о,*прил. книж. остар.* (рус. испорченный). Развален, изопачен. *Не е прилично, нито па полезно да употреблява человек речи изпорчени и съвсем от матерния език отдалечени.* Възрожденския печат. *Риммата се появила в средните векове, когато било нужно да се умегчи с нещо острия и неблагозвучния стих на романския език, който е изпорчен, развален римски език.* Т. Шишков.

изпо̀стница *ж. диал.* Жена, която е отслабнала от постене. *На изпостница заприличала Глаушевата снаха, младата.* Д. Талев.

изпою̀ден — вж. изюден. *А долу през мъглата аз видях труп до труп / на колове набити, со изпоюдени / от мъките лица.* Пенчо Славейков.

изпра̀ксам се *св. възвр. разг.* (от гр. πράττω). Науча нещо добре, усъвършенствувам се. *Ето килимарското предприятие! Кой би казал, че това не са чипровски, котленски и персийски килими — гледаш ли как са се изпраксали златичанки!* Н. Стефанова.

изпра̀ксан *прил. разг.* (от гр.) Опитен, изпечен, съвършен. *Все отбор-отбор юнаци, все учени, изпраксани.* А. Константинов. *Там знаеше се веч каква е рат повел / Хафъз паша — познат изпраксан кръвопия.* Пенчо Славейков.

изпраксѐн, -а, -о — вж. изпраксан. *Растеше бързо той* [планът] *и в дело величаво, / изпод мотиката и мишцата корава / на изпраксените работници безчет.* Пенчо Славейков.

изпредя̀ *св. диал.* Изпреваря, отида напред, напредна. *Че като ни изпредихте, каква среща ви се случи по пътя?* Ст. Загорчинов. *Жените спряха, / възчакват го, че изпредили бяха.* К. Христов. *А горките ученици — . . . — губят златното си време напраздно, . . . , и вместо благонравие — на разврат и пр. и пр. и тъй новото наше поколение вместо да изпреди, а то остая пак по прежнему.* Летоструй.

изпрена̀дам се *несв. възвр. диал.* Измъчвам се от дълго очакване. *В двора влезе Шиперко, когото той очакваше.—Къде се бави, бре, изпренадах се—сопна му се сприхаво Качо Брадата.* Т. Харманджиев. *Стегнато празнично, селото се изпренада. Пременени моми закръстосваха отрано из улиците.* Ст. Ц. Даскалов.

изпроводя̀к *м. нар.* Край, свършек. *С каква радост и с какви кроежи очакваха този панаир, а отидоха на изпроводяка му.* Г. Караславов.

изпъ̀рчен, -а, -о, *прил. диал.* Надигнат, наперен. *Една нагиздена с по модата кокошат костюм, перест палтон, с изпърчени по последната мода коси — кок или букли — с над вежди или на връх капела, с прещипнати чепички, опънати ръкавички, копринена омбрелка, и с покачен с дълъг кордон злат часовник, — е съща мадама или демоазела.* Д. Войников.

изра̀пвам *несв.*, **изра̀пам** *св. диал.* Изяждам (за нещо твърдо). *Израпа набързо краишника — отчупи го от цял хляб.* Т. Харманджиев.

израста̀ *св. диал.* Отгледам някого или нещо да израсте. — *Браво, бе Байчо! Кога свари да го израстеш?* [детето си]. В. Чертовенски.

ѝзрастен, -тна, -тно, *прил. диал.* Висок, строен, снажен. *На другия ден стрина Първа приказва с баба Стана: — Стрино, ете, тоя, нашият Лило, турил мерак, хвърлил око на оная, Ценовата унука . . Оно, истина, младо̀ е, ама е израстно, проточил се е като върлина!* Мих. Георгиев.

изрешѐтя *св. рядко.* Направя на дупки като решето. *Някакви дребни птици-брегарки са изрешетили глинените брегове.* А. Каралийчев.

изродя̀ се *св. възвр. нар.* Родя се. *Когато се изродят и у нас добре отхранени и изучени майки. само тогас можем достигна до пълно и всестранно напредвание в духовнонравствено отношение.* Летоструй. *Въобще нещо предчувствувах, че от това ще се изроди някоя голяма злочестина.* Св. Миларов.

изрухтя̀вам *несв.*, **изрухтя̀** *св. диал.* Вдигам силен шум, изтропвам. *В дъното на двора изрухтяват керемиди. Кучето залайва.* Ив. Вазов. *Изрухтя нещо в тъмното дъно на двора.* Ив. Вазов.

изрътен, -а, -о, *прил. диал.* Разровен. *Разхвърлени са камъни, чакъл / и пръст — шосират улицата пак. . . / И всяко лято гледам аз все туй — / изрътен път, чакъл и камънак!* Пенчо Славейков.

изръшна *св. диал.* Обходя, изходя. *Всичките тия места съм ги изръшнал — на пръсти ги знач.* А. Константинов. *Поеха кърищата — за глиган. . . Ха тук, ха там, изръшнаха горати.* Д. Подвързачов.

изсилдѝсвам *несв. диал.* (от тур. eksilmek). Чувствува се липсата. *Та как така, продължи пътникът, в селото нямате хан? — Сяка наша къща е хан — то тъй не изсилдисва, синко.* Ил. Блъсков.

изскоминя̀л *прил. диал.* За зъби — изтръпнал от кисело, от скомина. *Берат, нападат, брулят бясно / незрели плодове и кисели ужасно. / . . . / А малкият отряд с велик трофей богат, / с победоносен смях побягна пак назад, / през шубраките там, под сенчестите дъби, / със бузи румени, с изскоминели зъби.* Ив. Вазов.

изскѝтя *св. диал.* Отгледам близо до себе си, в скутите си. *Не е свикнало с други. Никой друг не го е вземал на ръце. И трите тъй съм си изскутила.* Л. Александрова. *Не съм, да речеш, без тревога спал: . . . ама всякога си мислех за добри неща, за рожбите, дето съм изскутил, за веселото на живота.* Л. Александрова.

изсто̀й *св. рядко.* Стоя до край, изслужа. *Това живо момче (то вече е изстояло солдатлъка си) ми шъта.* Ив. Вазов.

изсу̀па *св. диал.* Измъкна. *Най-накрая дядото изсупа глава през кълчищницата.* Пелин Велков.

изсуру̀квам *несв. диал.* Сурвакам. *Изсуруквам бързо и мама, която се е спряла до вратата и не бърза да отвори на тоя, дето тропа.* Т. Г. Влайков. *Бре, бре, колко много си и изсуруквал! — радва ми се тя.* Т. Г. Влайков.

изтаврязя̀ *св. диал.* 1. Изтрезнея. *Напразно сега се наливал с кафета да изтаврязи.* Хр. Бързицов. 2. Отрезвя. *Земетресението ще ги изтаврязи, когато са пияни.* Хр. Бързицов.

изтаманя̀ *св. диал.* (от ар.-тур. tamam). Нагодя точно. *Техните приятели, па и хората отстрана, се чудеха как можаха така майсторски да изтаманят всичко.* Т. Г. Влайков.

изта̀я *св. диал.* Стопя се. *В някакво сияние трепти пред него тая ръка и ето, ще я долови — дига десница. . . Бледия светлик пак изтая в мрака и ръката пак потъмня и изчезна пред него.* П. Ю. Тодоров.

изтѐсан *прил. диал.* Изработен с резба. *„Тук гледай! — и му с пръст посочи: — Тук отпред / владишкий трон, току на върха му изтесан / трапеза видиш ли? На нея ряпа, чесън, / пиперки.* Пенчо Славейков.

изтѐша се *св. възвр. диал.* За гумно — изчисти се от трева с тесане. *Още от тъмни зори заскрибуцват колата, та до късна вечеря. И кога всичката храна се склади на купни и харманите се изтешат — започва вършитба.* Ив. Кирилов.

изтѐшен, -а, -о, *прил. диал.* Загладен. *Имаше тогава едно малко френско зрелище, „Алказар", в което представляваше трупа, състояща от френски певачки и от маджарски играчици; и любителите на мраморни бюстове и фино-изтешени крачка — събираха се там всяка вечер, да задоволят „естетичният" си вкус.* Св. Миларов.

изтимарѐн, -а, -о, *прил. нар.* За кон — изчесан. *Байко извежда от обора старата наша кобила, хубаво изтимарена, и завързва я за дирека до пезула.* Т. Г. Влайков.

изтимаря̀ *св. нар.* (от тур. timar). За кон — изчеша. *Тюлев поръча на братчето си да изтимари коня и към девет часа да го запрегне.* Г. Караславов.

изтипа̀ря *св. диал.* (от гр.). 1. Напечатам, обрисувам в печата, изобразя. *Кочо, като прочетеш това писмо — съдери го, да не падне в ръцете на оногози, гдето беше ме описал как пътувам по Европа, че пак ще ме изтипари някъде.* А. Константинов— 2. *прен.* Ритна, ударя. *Кого настигнах, не зная, ама едно таквоз текме му изтипарих, трябва и днес да го помни, ако е жив.* А. Константинов.

изтипо̀сам *св. диал.* (от гр. τυπώνω). 1. Представя в някакъв вид. *Виж ти каква грешка щяхме да направим. . . замалко щяхме да ви изтипосаме във вестниците за срам и позор.* Пресата. 2. Изобразя, фотографирам. *Намира се и фотограф. „Ей, я ни изтипосай — тъй както сме насядали!" — се шегува някой.* М. Кремен. *Изкарай и ти от второто прасило пак такива прасета, па ще видиш күк ще те изтипосаме и тебе тука на първа страница.* Ст. Ц. Даскалов.

изто̀ма *ж. книж. рядко.* (рус. истома). Приятна отпадналост, умора. *А на запад звездите една към друга / без зов, спепелени изтляват в истома.* Ем. п. Димитров.

изтомѐн, -а, -о, *прил. книж. рядко.* (рус. истомлённый). Отпаднал, изморен, изтощен. *Лепо стоеше до нея, изтомен от любов и чакаше обещание от очите ѝ.* Елин Пелин. *Чифтосани пеперуди се носеха леко над зелените класове и изтомени падаха по рамената на светеца.* Елин Пелин.

изтра̀вя *св. диал.* Похабя, повредя, съсипя. *Работа ли ми е мен да подписвам тук квитанции и разписки и да се разправям кой е изпуснал воловете си и кому е изтравено някакво кюше от нивата?* Т. Г. Влайков.

изтра̀жвам *несв. диал.* Издирвам. *Но за да познаем историята на всякий народ, трябува да знаем география, трябува да изтрижваме всякое ново наименование на страните, градовете, моретата.* Г. Йошев.

изту̀ря се *св. възвр. диал.* Изляза навън, покажа се. — *Как си булка, какво прави Ноно? — Остави го, свил се в полите ми, не шава. Цял ден в къщи, не иска да се изтури, като мъж, по кръчмите.* Елин Пелин.

изтъврезя̀ *св. диал.* Изтрезнея. *Някоя жена имала мъж пияница . . . Като го погледала, че е накаден добре и се пострял като мъртъв, дигнала, занесла го в гробицата, сложила го в един празен гроб и си отишла. И като сметнала, че може де е изтъврезил, отишла и захлопала до гроба.* П. Р. Славейков.

изтъртъ̀фен, -а, -о, *прил. диал.* Подпухнал. *И омразата им стигна дотам, щото булка Варлаамица не наричаше булка Селямсъзка инак, освен „гърнива сланина" по причина на жълтите петна по изтъртуфения ѝ образ.* Ив. Вазов. *От дебелото му бръснато, жълто, изтъртуфено, но умно лице . . . не падаше една самодоволна усмивка при вида на препълнения салон.* Ив. Вазов.

изтъщя̀вам *несв.*, **изтъщя̀** *св. нар.* Усъвършенствувам, изучавам. *Той безпрестайно си подобрявал и изтъщявал машината и направил първите железници на Англия.* Й. Груев. *Благороден човек беше този доктор, още и трудолюбив, постоянно се занимаваше щото да изтъщи, колкото може по-добре, своето докторско занятие.* Ил. Блъсков. **изтъщя̀ се,** *възвр. Имаше декадентска литература, декадентска поезия — чунким се изтъщихме във всички други родове поезия — остало беше кусур декадентството.* Ив. Вазов. *Ти си учил всичко там, ама, види се, не както трябва . . . Па тука първото нещо за мене е да се изтъщиш на гръцки и да се научиш на турски.* Ив. Вазов.

изу̀кам *св. нар.* Извикам у-у (на куче). *Иди тогава нататък, изукай му и удряй плета с тоягата.* Чудомир.

изуро̀дован и изуро̀дван *прил. книж. остар.* (рус. изуродованный). Осакатен, обезобразен. *Отнемете на Русия Новгород, отнемете ѝ Киев . . . Русия ще остане само изуродована, тя и без тях е живяла. Отнемете ѝ Москва, тя умира.* Ив. Вазов. *Когато, всред разходки ми уединени, / вестят се, страшни, в разтрепераний ми ум / . . . велможи грозно изуродвани, патрици / от храма грабнати и тикнати в калта; / желание тогаз неволно в мене се явява / в земята да се вслушам, де прахът им спи.* К. Величков. *Велика България, достигнала до идеалната си почти величина, изведнаж се разкъса, намали, погълна и не остана освен един изуродован къс от снагата ѝ.* Ив. Вазов.

изу̀стен, -тна, -тно, *прил. остар.* Който е казан устно. *Тия писмени и изустни отговори Ядко ги знаеше всичките.* Г. Кръстевич. *Из аритметиката за изустно решение било зададено следующето питание.* в. Знание.

изу̀стям *несв.*, **изу̀стя** *св. диал.* Изговарям, казвам. *Реч съвсем на рядко из уста изустя.* Пенчо Славейков. *Отговаря бравий Кракра: / „Ой те тебе, цар Василий, / . . . / коня яздя, войска газя, / бой се бия, град си пазя, / . . ." / Туй изусти, кон си яхна.* П. Р. Славейков.

изфѝфкам *св. диал.* Изсвиря с уста. *Настроението му се развали. Само устните му изфифкаха мелодията на една от пените в ресторанта песни.* Ст. Чилингиров. *Той ги чу сам и страшно много му допаднаха. И защото му допаднаха, изфифка и замахна с ръка.* Ст. Чилингиров.

изфълфо̀лям и изхвълво̀лям *несв.*, **изфълфо̀ля, изфалфо̀ля** *св. диал.* Изфъфлям. — *Е, по сега да си вървим вече, изфълфоля Пенчо на дружината, зере.* Ил. Блъсков. *И понадигна се да стане . . . но задника доде тежък и Велю лупна назад на пейката. — На - нъ - нъ-ряз-зъл-зъл-съм-се, изхвълволя той и обвеси глава.* Ил. Блъсков. *Ето че изникнала сред бордеят им една стара грозна баба, със сопичка в ръка. „Аз съм, изфалфоляла тя, орисница от старо време остала.* сп. Китка.

изхвърла̀к *м. диал.* Нещо изхвърлено, непотребно. *Още вечерта птичарят отиде в училище и взе един изхвърлак звънец от избата.* Г. Краев.

изхла̀пвам *несв. книж. остар.* (от срхр. излапити). Издавам, изпущам. *А над всичкото това светнало ми златното утренно слънце на прекрасното синьо небе и обляло с чудна светлина прозрачната мъглица, която изхлапваше морето.* Св. Миларов.

изхо̀дка *ж. книж. остар.* (от рус. выходка). Нападка, груба постъпка. *Кога говореше, не поражаваше събеседниците си с набор думи често хубави и увлекателни, но често колкото язвителни и поразителни, толкоз и нескромни, повечето пълни с волнодумни изходки.* Летоструй.

изху̀квам *несв.*, **изху̀кам** *св. диал.* Изгонвам, изпъждам с хукане. — *Ха, за Ивановден се тъкмите ха! . . . Да видим кой ще бъде честит да ми стъпи пръв в двора по Ивановден: като циганин го изхуквам напреки.* Ил. Блъсков. *Той ѝ думаше: „бе джанъм не прибирайте онзи чапкънин в къщата ми", а тя не му причиташе думата. И тъй сега я изхука като циганка из къщата, и не ще веки да ѝ виде очите.* Д. Войников.

изхъмкам *св. диал.* Кажа „хъм“. *Ваклинов тихо изхъмка и чак тогава се намеси в разговора.* М. Яворски. *Бай Герго изхъмка, па врътна глава и се позасмя.* Ст. Ц. Даскалов.

изцапвам *несв.*, **изцапам** *св. рядко.* Изплясквам. *Едрият бял гълъб остана за един миг сам, поогледа се и хвъркна и той, като силно изцапа с крилата си.* Й. Йовков.

изцедък *м. книж. рядко.* Това, което остане на дъното, след като нещо се прецеди; утайка, труптина. *И в думите, с които се е надсмивало сърцето ти над света и над себе си, преситени от сласт бърни ще влагат изцедъка на своите лишни пирове!* Н. Райнов.

изцибрен, -а, -о, *прил. диал.* Блед, слаб. *Запалената й кръв понякога изнасяше под изцибрената кожа на бузите й неестествен румянец.* Ив. Вазов. *От прегорелите класове се рони като дъжд изцибрено житни зърно и пада като сачми по острото стърнище.* Елин Пелин.

изчегаря *св. диал.* Изкастря. *Един път . . . дошъл сам в градината ни. . . порязал асмата. . . изчегарил петровката ни ябълка до кладенеца, почистил люляка.* Мих. Георгиев.

изчемрея *св. диал.* Изчезна, изпаря се. — *А бе ти какво си се сковенясал? . . . Пиши де! — Не може бе, Гано! Уж го имах всичкото тука, в тутулината — чукна се Тончо по главата, — а па като почнах да пиша, изчемре!* Ст. Ц. Даскалов.

изчиткам *св. диал.* Изтръскам. *Една едра капка падна точно на ръба на панталона ми — веднага я изчиткам с тръст, преди още да се е попила.* Д. Калфов.

изчитъркам *св. диал.* Изтрещя, изпращя. *Повежда го в стаята си, там го тъй полекичка сложи на пейката, щото две дъски от пейката изчитъркаха и надве паднаха долу.* Ил. Блъсков.

изчофилен, -а, -о, *прил. диал.* Наперен. *Не ще достигнеш ти до върховете / с тоз прехърцунен, изчофилен стих — / и жал ми е за тебе, мил поете.* К. Христов.

изчофиля *св. диал.* Наперя. *Изчофили той кокалястата снага и припна нагоре към воденицата да види нямото.* П. Ю. Тодоров. *Христо изчофили досадно рамене и заходи назад-напред из стаята.* П. Ю. Тодоров.

изчухна *св. диал.* Изсъхна от влагата. *За това всякога после такава роса листа требова да се промива в чиста вода; и да се изтръска, и като изчухне да се дава на втиците, и тогава не ги вреди.* Зах. Княжески.

изчучуля *св. диал.* Изпъна напред. *Изчучули уста, свирна няколко пъти като кос.* К. Петканов.

изшествие *ср. книж. остар.* (рус. исшествие). Изход. *Тойзи вид описание подобава повечето на историята; защото много пъти е нужно за ясността на повествованието, за да покаже лицата, що имат голямо влияние върху изшествията.* Д. Войников.

изшилен, -а, -о, *прил. нар.* Изострен като шило. *По-висока е и по-грандиозна със своите изшилени, остри и скалисти върхове.* Ив. Вазов.

изщъпна се *св. възвр диал.* Изскубна се, измъкна се. *Но меракът му беше не да учи занаят, а само да се изщъпне веднъж от баща си.* Ил. Блъсков.

изюден, -а,-о, *прил. диал.* За лице, уста и др. — изкривен, обезобразен *Аз виждах труп до труп на колове набити, / с изюздени от стон и гърчене лица.* Пенчо Славейков.

изюдя *св. нар.* 1. Излъжа, измамя, съблазня. *Ама видя се на тясно кмета, че гледа и нази да изюди. Не е вече турско, че да се шири той из село като читак.* А. Страшимиров. *Ама вие не знаете какви жени имате тука! . . . Светец да е, ще го изюдат!* Ст. Ц. Даскалов. 2. Изкривя лице, уста и др. *Оттатък, в зверски смях изюдили лице / читаци, куп жени и старци обградили.* Пенчо Славейков. *Де е баба Цена? . . . — Вървете я дирете, ако ви трябва, — изюди уста да се усмихне Калина.* П. Ю. Тодоров.

изюдя се *възвр. прен.* Излязла от пътя, покваря се. *Наистина то и възрастните са се изюдили, но за младежта трябва да се вземат сериозни мерки.* Г. Караславов. *Бре-е-е-й, изюди се младият свят и за куче на място не слагат старите като нас.* Н. Хайтов.

изялови се *св. възвр. диал.* За времето — когато валне сняг преди Димитровден, а после не вали вече. *Още зимъска, по Коледа, казаха, че суша лятос ще бъде, — нали се изялови, пусто!* Пенчо Славейков.

изятие *ср. книж. остар.* (рус. изьятие). Изключение. *Намерило се, че милионите бляскави светила, които пълнят небесата сички без изятие, медлено се движат едно около друго.* Д. Витачов.

икиндия *ж. нар.* (тур. ikindi). Времето към 4—5 часа след пладне. *И той като сичките хора по пладне иде на нива, по икиндия си дохожда.* Ил. Блъсков. *Къс е пътят на есенното слънце и по икиндия то вече се спуща ниско над баирите.* Н. Тихолов. **малка икиндия** — времето малко преди икиндия. *Впрочем кой знае дали щеше да свърши работа, защото веднага след разделянето им той се просна на тревата и такъв як сън заспа, така гръмогласно захърка, че надали щеше да се събуди до малка икиндия.* Б. Обретенов.

иклюк — вж. юклюк. *Имаше в стената дървени иклюци с почернели от времето дъски. В иклюците домакинята прибираше през деня черги и дрехите.* Д. Марковски.

иконокласт *м. книж. рядко.* (гр.-лат. iconoclastes). *прен.* Унищожител, противник. *Вие и така вече сте направили едно чудо, като сте пробудили искра за литературна дейност*

даже и в душата на страшния иконокласт на бъл. литература — почтеният Пантелей Петрович. Ив. Вазов.

йкра *ж. диал.* Хайвер. *В едно зърно икра от морски риба . . . Левенгек е начел до 2 милиона животни.* Н. Геров.

икра̀м *м. диал.* (ар.-тур. ikram). Почит. *Нощуваше гъдуларят у дома, и баща ми му правеше много икрам; туряше го на трапезата всякога до него да яде и подир ядене караше го да му свири с гъдулката и да му пее.* П. Р. Славейков. *Па що е право — право, и селяните го почитаха, имаха му икрама и го слушаха — думата му две не правеха. А пък какъв гостолюбен беше дядо Стоян!* Хр. Максимов.

икрамджѝйка *ж. диал.* Жена, която умее и обича да оказва почит, да прави икрам. *След сватбата невястата още повече й се хареса — такава мила и весела, тъй сладко приказва, па и пъргава и икрамджийка.* Т. Г. Влайков.

йкро *ср.* — вж. икра. *Хайверът е черно-зеленикав, като каша и много е вкусен за ядене. Прави се от икрото на моруненaта и есетрена риба.* в. Ступан.

ил *м. диал.* Утайка, нанос. *Водите на Нил влязват пак в бреговете си, и тогаз без да орат, сеят прямо в ила, който е останал от разлива на полетата.* Н. Михайловски.

ила̀рия *ж. диал.* (гр. ἱλάρια). Вид морска риба. *Но морето беше празно. Недалеч от тях играеше малък алай — навярно илария.* С. Чернишев.

ила̀ч *м. разг. остар.* (ар.-тур. ilâç). Лекарство, цяр, лек. *Ама от илачите му зъркелите ми изкочиха навън. Изкочи малко и от болката.* Ст. Чилингиров.

илдъръ̀м *м. диал.остар.* (тур. yıldırım). Светкавица, гърмотевица. *Илдъръм не са го нарекли напразно; гдето удари с гърдите си, кърши като илдъръма — от удара й е* [на гълъбицата] *скършено крилото.* Ц. Гинчев.

илдъ̀шка *ж. диал.* (от тур. yıldız). Вид стара жълтица. *И . . . посипаха се жълтици. Между тях какви ли не щеш: . . . барбути, ирмилички, рубета, илдъшки.* Ст. Чилингиров.

йлен -лна, -лно, *прил. диал.* Натъжен, печален. *Тодор си дома отиде, / па илен оди по двори.* Нар. песен.

илива̀н *м. остар.* (от гр. λιβάνι). Благоуханно вещество; парфюм, ливанто. *Пък жена му? тя меретицината вече не знаеше как да се курдисва, от иливана й не се минаваше.* Ил. Блъсков.

йловица *ж. диал.* Глинеста почва. *„А знаеш ли — питаше го сякаш това лице — как съм изгледала три деца с петдесет декара иловица?"* Г. Караславов.

илтиза̀м *м. остар.* (ар.-тур. iltizam). Доход от държавен имот. *С сичко туй един гибелен обичай изостава още. . . а той е да се дават под наем държавните доходи познати под наименованието илтизами.* Държ. закони на Осм. империя.

илтизамджѝя *м. остар.* (ар.-тур. iltizamc). Застъпник, покровител. *Царят* [в притчата] *представлява бога и слугите на царят са министрите му или илтизамджиите и представляват нас грешниците.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

иля̀м *м. остар.* (ар.-тур. ilâm). Съдебно решение, присъда. *Ахмед-ага ми подаде тогава, чрез едного от съседите си, един илям, написан на турски.* К. Величков. *Кого питаха да вдигат бунт?... Доведете ми ги тука сега, аз да ви издам иляма!* Ив. Вазов. *На осъдените на смърт нищо предварително не съобщаваха — откарваха право на бесилката и там пред публиката им се прочиташе присъдата — „иляма".* Ст. Заимов.

ймам се *несв. възвр.*... имам се с някого *диал.*—другарувам с някого, обичам се с някого. *С коня (и кучето) бяха големи приятели. Много се имаха.* А. Каралийчев.

има̀м(ин) *м. остар.* (ар.-тур. imam). Висш мохамедански духовник. *Мусюлманите заклеха се според обичая си пред имамина.* в. Цариградски вестник.

има̀мски *прил. остар.* Който принадлежи на имамин. *На върха й (на скалата) се изправи като великан един селянин, с запретнати до лактите ръкави и с гол, кървав имамски нож в дясната ръка.* Н. п. Филипов.

имарѐт *м. остар.* (ар.-тур. imaret). Благотворителна сграда за пътници и бедни. *Той основа множество училища, имарети, бани, два палата, стария и нов сарай на мястото на стара Византия.* С. С. Бобчев. *Той направи много джамии, имарети и медресета, изгради три знаменити мостове, раздаде големи суми за милостиня.* П. Р. Славейков.

имдалиѐ *ср.остар.* (ар.-тур. imdadı). Помощ, подкрепа, реквизиция. *Като реши турско рат против Русия,заповяда да се събере имдадие от жителството,кое ще се върне в идущата година.* Възрожденския печат.

йме *ср. диал.* Виме. *Може някоя инсекта (буболечка или др.) да е ухапала името на кравата.* в. Ступан.

имерѐк *неизм. остар.* Името му. *Синдиците подписват на сяка записка следующето изявление: приет в дълговете на несъстоятелността на (имерек) за количеството от (грошове) на (деномесечието).* Държ. закони на Осм. империя.

иминѝя — вж. емения. *На краката си имаше черни меки иминии, на бос крак обути.* Ц. Гинчев

имовѝна *ж. диал.* Имот. *От това башка имат земя: . . . две воденици . . . нали ви казвам: не е да речеш имовина, каквото що има имовини, ами цела мушия.* Мих. Георгиев.

империа̀л *прил. неизм. остар.* За брада — дълга, раздвоена *Из гробищата се задаваше, както стъпваше от плоча на плоча,един дебел черноок господин, с бледно лице, с очила и черна брада империал.* Ив. Вазов.

ина̀ет *прил. неизм. диал.* Упорит. *Той си бе и тогава още упорит и малко инает, какъвто си остана и до днеска.* Т. Г. Влайков. *Разгалил я дедо й, па сега станала инает, опакия!* Мих. Георгиев.

ингерѐк *м. диал.* (тур. engerek). Змия пепелянка или усойница. *И така се случи, че видях късоопашатия ингерек, който се хвърли като стрели срещу едно воловорче и го удари в гърдите.* К. Петканов.

ингилѝз(ин) *м. остар.* (тур. İngiliz). Англичанин. *Днес богатите ингилизи щяха да се надварят да сипят шепи лири за този лик.* Ц. Гинчев.

ингилѝшки *прил. остар.* Английски. *На тая златоносна талога растяха жълти, едрозърни ечемици. . . мисири и великолепни прави конопи, гдето в ония времена се сеяха вред,защото тогава ингилишкият преден памук още не се знаеше на Балканския полуостров.* Ц. Гинчев. *Кажи бре, Деньо — рече изплашен Томата, — ако е ингилишка сол, да си взема малко за потреба.* Г. Краев.

ингѝстра *ж. диал.* (гр. ἀγκίστρι). Абаджийска въдица. *Ние четем уроците си под бдителното око на професора, който . . . шие абяни чорапи . . . подплаща памучни ентерии, закачени с ингистри.* Ив. Вазов.

инджитѝсвам *несв. диал. остар.* (от тур. incitmek). Притеснявам, безпокоя. *Нищо не съм делил, беим, и за нищо не съм се карал, освен, както си ми заповядал, да вардя мливарите ти от всичкиго, да не ги инджитисва и да не им затваря воловете.* Ц. Гинчев.

индѝкт *м.* и **индѝкта** *ж. църк. остар.* (лат.-гр. ἴνδικτος). Период от 15 години. *Началото на новата тая* [Юстиниановата] *година наречено е индикт затова,защото Август римски кесар събирал е от народи данък в продължение на 15 години.* З. Петров и др. *И нашата православна църква чува в годината два дена, от които се захваща черковната и гражданската година; . . . 1. Църковната се захваща с индикта от 1-ви септември.* З. Петров и др. *Десятая индикта . . . и возстанет бран силная от Севера.* Ив. Вазов.

индипцѝз *неизм. остар.* Изопачено от е д е п с и з. *„Истефан чорбаджи, казваше, щом разни индипцизи и нехранимайковци, казваше, зеха да пеят корана, дето трябва и дето не трябва, ще ни пропадне, казваше, царщината.“* Г. Караславов.

инирѝст *м. диал.* Изопачено от а н т и х р и с т. Неверник. — *Убийте тоя инирист! — Братя българи! Мили братя българи, помогнете ми, спасете ми живота!* К. Петканов.

инка̀р *м. остар.* (ар.-тур. inkâr). Отричане, непризнаване. *Ония, които всичко до сега са крили, твърдо да се държат на „инкяра“.* Ст. Заимов.

инкяря̀ *несв. остар.* Отричам, не признавам, правя инкяр.— *Ти пак си инкярил, куче ни едно! . . . — Прошка, ефендим. Сбърках, що да правя: душа мила, не се прежалва. Няма вече инкяр да права, всичко ще си кажа.* К. Величков.

иновѐрник *м. остар.* Лице от друго вероизповедание; иноверец, друговерец. *Раят е приготвен за нас . . а най-вече ще се наслаждават шеитите и ония, които разпространяват учението на Корана . . . които паднат в сраженията с неверните в боя, или приведат иноверници в правата наша вяра.* Ц. Гинчев.

инòк *м. старин.* Монах, калугер. *Инокът се молеше горещо, караше и тях да паднат на колена, да се молят.* Д. Талев. *А пред църковните иконостаси осъмваха иноци в четене молитви и псалми.* Н. Райнов.

инокѝня *ж. старин.* Монахиня, калугерка. *Мъчно ми е за старата царица. Тая същата нощ, когато тръгне царят за църква, една колесница ще я отведе в Св. Богородица Темниска, в женската лавра. Царица вчера — днес инокиня.* Ст. Загорчинов.

инòчески *прил. старин.* Монашески, калугерски. *Отколе той се е отдалечил от този шумни свят и се е заселил в това свято място, като се е предал в служба богу и се е подстригал в чин иночески.* Ил. Блъсков. *И когато най-сетне се пробуди* [цар Петър] *видя, че лежи в тъмна иноческа килия, а край него сноват непознати хора в окъсани раса.* Н. Райнов.

инòчество *ср. старин.* Монашество. *А патриарх Дамиан съобщи, че ще подстриже в иночество цар Петра.* Н. Райнов.

инсафлѝя *прил. неизм. остар.* (ар.-тур. insaflı). Справедлив, човечен, милостив. *Ей дружина! — честита година! чест дал господ кому както знае, / . . . / на пътници, леко да пътуват, и на хаджии, малко инсафлии.* П. Р. Славейков.

интересàт *прил. книж. остар.* Интересен. *Важно и интересато трябва да е вашето писмо, защото време намерва адресанта си, и то след като обиколило толкова села и градове.* Ст. Заимов.

интеркалѝрам *несв.* и *св. книж. остар.* (от фр. intercaler). Вмъквам, прибавям, прокарвам. *В случай, че в нея* [статията] *брат Ви говори за целта на романа, то можеш да интеркалираш ръкописа ми там.* Ив. Вазов.

интерпрѐтор *м. остар.* (лат. interpretor). Тълкувател, преводач. *В такъв смисъл ние се възползвахме за първи път от услугите на младия интерпретор.* А. Константинов.

интизамджѝя *м. диал.* Събирач на интизапа при продажба на добитък. *Там дето данъците са тежки, селянеца работи за интизамджиите и за лихвите на банките, а нелхатът нищо, неговия чифлик бива всякога сиромашки.* Летоструй.

интизѝп *м. остар.* (ар.-тур. ihtisap). Общински налог от продажба на добитък и др. — *Както е известно, общинското управление бе отнело от П. Спинчов и И. Стефанов предприятието за градски доход „интизап" за туй, че тяхна милост нарушиха контрактите си с общината, като не плащаха редовно.* в. Свобода.

интифа̀ *ж. разг. остар.* (ар.-тур. intifa). Точно време. — *Две минути е останал* [часовникът] *назад — каза той. — От кого назад? — От интифата.* Н. п. Филипов.

интишѐ — вж. ентеше. *От сега още си премятание през ума, какви ще скъпи дрехи да носи, какви ще злати обици и интишета да има.* Ил. Блъсков

интòф *м. остар.* (унг.-срхр. хинтоз). Файтон. *Когато се подплашиха конете на интофа им, та прегазиха ханъмката.* Мих. Георгиев.

иншà *ж. остар.* (ар.-тур. inşa). Съчинение. *Той усещаше още от началото някакво противно чувство при вида на тоя момък, под една ръка с псалтикията, под друга с „иншата", дал атестата съмнителни за развитието на мозъка.* Ив. Вазов.

ипогрѝф *м. книж. рядко.* (от гр. ἵππος и γρύψ). Крилат кон. *Любил съм ге, о, Родино. . . Любих — кога развя пак знамената на Македония за свобода. . . и, ипогриф, над чуки и долове / хвърча, жъна победи светли, нови.* Ив. Вазов.

иподида̀скал *м. остар.* (гр. ὑποδιδάσκαλος). По-долен чин учител; подучител. *Искат не работите на учителя попораснe в главното училище. . .; тогава го накараха да си хване за иподидаскал или подучител някое момче с една умряла цена, за да му учи многото ученици у взаимноучителното училище.* Хр. Г. Данов.

ирадѐ *ср. остар.* (ар.-тур. irade). Султански указ; заповед. *Новата държава намери, че по едно султанско ираде от старо време селски мери и пасбища, щом се покрият с гори, стават държавно владение.* А. Страшимиров.

ирмѝк *м. диал.* (тур. irmik). Грис. *Дванадесет часа нищо да не яде и тогаз само малко пресни чорба от ориз или от семолина (ирмик).* Летоструй. *Освен млякото може се припури пексимет счукан и варен с вода, в която се смесва малко кендийски захар и сол или ирмик.* сп. Училище.

ирмилѝк *м.* и **ирмилѝче** *ср. остар.* (тур. yirmilik). Турска монета от двайсет пари; двайсетак. *Той отброи една шепа лири и една шепа махмудии, ирмилици и бешлици и му ги подаде.* Г. Караславов. *А знаете ли колко бакшиш им се даде? Всичко по две турски ирмиличета на човек и за по няколко цигари тютюн.* З. Стоянов.

ирмоло̀гия *ж. църк.* (гр. εἱρμολόγιον). Книга с ирмосите на осемте гласа. *Ирмологият е книга, която съдържа ирмосите, т. е. първите стихове на всяка песен на всичките канони.* З. Петров и др.

ѝрмос *м. църк.* (гр. εἱρμός). Началният стих, който показва мелодията на другите стихове на песен или на канон. *Полага се в съсъд вода на един стол (маса), запаля се свещ. . . След това пеят се тропари и песни по азбучния ред на гръцката азбука. . . и захващат се с ирмоса.* З. Петров и др. *Но панихидата стигна до това място, когато започват да се пеят ирмосите.* Й. Йовков.

ис'а̀бен, -бна, -бно, *прил. диал.* Похабен, малоценен. *Къщата що й е — той ще си я преправи напокон. А и премяната й нимà е ис'абна.* Т. Г. Влайков.

искромѐтен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (рус. искромётный). Който изпуща, изхвърля искри. *И поглед искрометен озърне околом, / на тях на смелостта възчуден.* Пенчо Славейков.

ислаханѐ *ср. остар.* (ар.-пер.-тур. eslâfhane). Сиропиталище, интернат. *Аз отстъпих обезкуражен изпод стените на ислахането, като се мъчех да отгадая с какво именно оскърбих толкова любезния от по-напред ага.* З. Стоянов.

ѝсо *ср. църк.* и *остар.* (гр. ἴσο). Пригласяне с равен проточен глас. *И след като успя да намери и да даде най-верния и тържествен тон на исото, като започна свирнята и послуша гайдата с наведена към нея глава, той запя.* Й. Йовков. *Утринното правило привършваше и в храма се разнесе многогласното исо на ученическия хор.* А. Христофоров.

испа̀т *м. остар.* (ар.-тур. ispat). Довод, доказателство. — *На, извика той, ако не вярвате на книгата, ето испат самият куршум — забил се като у сапун в [illegible]овата круша.* Ц. Гинчев. **Сторя испат** — докажа, твърдя. *А в тъмници тъмни, голи / от три години са запрени, / дано ги прости християни, / че испат за тях сторили, как че те уж уморили / Видула, сирака клети, / в тия пустите полета.* Ив. Вазов.

испѐнч *м. остар.* (тур. ispenç). Вид данък в турско време. *Харачът ни съсипа, а испенчът хептен ще ни умори.* М. Марчевски.

испѝр *м. остар.* Причина. *Съгледа гъстък дим отдалеч да излазя нагоре и се затече скоричко към върха на рътлината, за да издири оттам испирите на дима.* Андреев.

истèр-истимèз *нареч. разг. рядко.* (тур. ister istemez). Щеш не щеш. *Като искаш да печелиш, ще тичаш истер-истемез.* Ст. Л. Костов.

йсти *мест. остар.* Същ, същински. *В своята къща той бил исти персидски шах или димотишки кадия и никога с никого се не съветвал.* Л. Каравелов. *Брат ми, в жилите на когото тече истата кръв, както и в моите; . . . тойзи ми брат вика сега най-лошите неприятели на царството ми.* В. Друмев. *И с език не можала* [амазонката] *да му разправи. . . а с ръка му казвала да дойде наутре на истото място.* Г. Кръстевич.

истилям *м. остар.* (ар.-тур. istilâm). Осведомяване, допитване. *Той подготвяше почвата за истилямите — допитването до народа по църковния въпрос в така наречените спорни епархии, със смесено население — българи и гърци.* Цв. Минков.

истинствò *ср. диал. остар.* Истина, достоверност. *Тъй що и досега аз не мога без въздръгване да си припомня тези негови жалования, макар и да се съмнявам за истинството на този слух.* П. Р. Славейков. *И узнал бе за истинството на разказването му. . . повика го в стаята си с роднините му.* П. Р. Славейков.

истинтàк и истиндàк *м. остар.* (ар.-тур. istintak). Разпит, следствие. *Разбира се . . . бях упълномощен още и да им направя твърде тънък истинтак.* З. Стоянов. *А можеш ли ти да потвърдиш сичкото това пред истиндака? попитал валията.* Л. Каравелов. *Аз за копач ли те зех или да ме правиш истиндак за това и онова?* З. Стоянов.

истинтакчùя и истиндакчùя *м. остар.* (ар.-тур. istintakçi). Следовател. *Разпитвам го за работите му. Той се държи яката за своята система. . . „Майки! Орчо ще се даде на турски истинтакчии и на турски заптиета да го надхитрят!“* К. Величков. *От страна седеше „истиндакчията“ Хафуз ефенди с хартия в ръка, като секретар на комисията.* Св. Миларов.

истòма — вж. изтома. *Той потъваше в такава сладостна истома, че не му се щеше да напрегне паметта си, да спре мисъл върху някакъв спомен.* Ст. Загорчинов.

итаатсъз *м. остар.* (ар.-тур. itaatsız). Непокорен, непослушен човек. *Наистина, те знаеха, че един ден, рано или късно, ще да се обявят за непокорни итаатсъзи на петстотин годишният свой баща — цар.* З. Стоянов.

итòг *м. книж. остар.* (рус. итог). Сума, сбор, равносметка. *Но вие не сте внесли, както се вижда, в сметката си всичко, що влязва в итогът на тази сметка.* П. Р. Славейков. *Трябваше след години на самозабрава и лутане да дойда тук, сред тишината на равна Добруджа, да тегля итог на моите дела и да се зачервя от тях.* Ив. Кирилов.

ифтирà *ж. остар.* (ар.-тур. iftira). Клевета. *Той се изправи със своите шейсет и пет години, като един непоколебим дъб, да каже, че им се хвърля ифтира.* К. Величков.

ихтибàр *м. диал.* (от ар.-тур. itibar). Добро име, почит. *Когато видят, че еди-кой не си направил къщата на два ката, което показва, че той е несъстоятелен, и хаджи Божил ще престане да му казва вече доброутро, ще му падне ихтибара.* З. Стоянов *Ихтибара си варди, па не ще да се издаде пред едно вчерашно момче!* Мих. Георгиев.

ихтиùч и ихтиàч *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. ihtiyaç). Който се намира в нужда, лишен от нещо. *Гледаш и сечива наспорил господ, и всичко що им тряба: . . . за нищо не са, да речеш, ихтияч.* Мих. Георгиев. *Не бой се, той да е жив, не е ихтиач на други да му плащат даването; както досега се е наплащал, пак ще се наплати и не ще те остави да се докачиш нито с пукната пара.* Ил. Блъсков.

ичкùя *ж. разг.* (тур. içki). Алкохолно питие. *Ти по-напред ром пиеше, сега коняк. — По-тъйка ичкия, Филипе. Да не ми се замъгля много главата.* Й. Йовков. — *Дай по една ичкия на момчетата — обърна се той към кръчмаря.* Д. Кисимов.

ишарèт *м. остар.* (ар.-тур. işaret). Таен знак. *На всяка по нещо пришенне, по нещо направи с ръка ишарет.* Мих. Георгиев.

ишлемè *ср.* (тур. işleme). 1. *остар.* Ръчна изработка. *На гърдите си имаше сърмен джамадан (безръкавник), а под него — от гълъбово сукно антерия с черно битме ишлеме и с сребърни петелки.* Ц. Гинчев. *Турски пищоле ишлеме бяха втъкнати в пояса, а сабята дзвякаше по краката.* Н. Бончев. 2. *разг.* Занаятчийска или индустриална работа с чужд материал. *Сериозно се е подценявал от първичните партийни организации и планът за ишлемето и услугите, затова половината от кооперациите не са го изпълнили.* Пресата.

ишлемелùя *прил. неизм. диал.* (тур. işlemeli). Обработен, украсен на ръка. *Зенгиите му бяха турски, но малки и от чисто сребро, ишлемелии от страните.* Ц. Гинчев.

ишлùк *м. диал.* (тур. işlik). Занаятчийска работилница, най-вече ковачница. *Снощи пред двайсет души пред ишлика на Петко Ковача казал, че Юрдан Юрданов е кожодер.* М. Ягодов.

ишъл, -шлà, -шлò, *прич. диал.* Вървял. *Мъже, жени и деца, турци и гърци, ишли да се гаврят с увисналите тела.* К. Величков.

йща *несв. диал.* Искам. *Уви! Но таз кръв буйна, проляна за народа — / тя трябаше да рукне из нашите гърди, / защото ние ищем не робство, а свобода, / защото ищем края на нашите беди!* Ив. Вазов.

ищах *м. разг.* (ар.-тур. iştah). Охота, желание, апетит. *Завъртях цигара. . . която като запалих и опънах няколко пъти с голям ищах, по причина, че не бях виждал тютюнец няколко дена, стаята се изпълни с дим.* З. Стоянов. *Те сякаш нямаха ищах и време да разпитват вярно ли е, как е станало.* Ст. Сивриев. *Надвеси се над печката, над масата, където бяха струпани яденетата. Нямаше ищах. Помая се, но посегна към тавата с баклавата.* Б. Несторов.
ищира *ж. диал.* (ар.-тур. iştira). Покупка, купуване. *Хаджи Андрея взе от мене ищира два чувала жито.* П. Ю. Тодоров. *Аз ти думах и по ищирата, думах ти и подире, като захванахме черковата. Недей прибира всичко в ръката си.* П. Ю. Тодоров.

Й

йемени́я — вж. **смения**. *Той изу долу йемениите си и се качи на одъра по чорапи.* Д. Талев. *Подвижни търговци предлагат йемении, пантофи, чибуци, наргилета.* Хр. Бръзицов.

йехали́е *ср. остар. диал.* (от ар.-тур. ahali). Народ, население. *И за да знае цялото йехалие, че ти днес нямаш право да търгуваш, аз ти покривам тезгяха с твоята собствена престилка.* Ст. Чилингиров.

йогу́рт — вж. **югурт**. — *Виж, да щеш да ни дадеш малко йогурт. . . Старецът намери гърне с кисело мляко в килера.* А. Христофоров.

йоз *прил. неизм. диал.* (тур. yoz). За овце — които не се доят. *На другия ден в конака дойде овчар. . . и разплакан разправи как Дельо запалил две кошари — едната с млечни овце — сегмал, другата с агнета и овни — йоз.* А. Дончев.

йок *частица, разг. рядко.* (тур. yok) Не. *Кадията не се покази строг. / Запита ги повторно, пак получи: — йок!* Д. Подвързачов. — *Не помощник, министър ще те направя. — Недей! То не е моя работа. Аз тука. . . — Йок, ще те направя!* А. Каралийчев.

йоку́ш *м. диал.* (тур. yokuş). Стръмнина. *Събрал бил десетина момци от махалата и скритом ги обучавал на стрелба с пищови в йокуша над Искъра, гдето шумът на прииждащите води заглушавал гърмежите.* А. Христофоров.

йолджи́я *м. остар. диал.* (тур. yolcu). Пътник. *Ти като си йолджия, аз като съм ханджия, сѐ ще додеш на моя.* Нар. пословица.

йо́лемале *нареч. диал.* Едва, с усилие. *Същия ден Богдан едва-що бе се привдигнал йолемале и седеше с климнала глава на къщния праг.* Хр. Максимов.

йо́лка *ж. книж. остар.* (руск. ёлка). Коледна елха. *Единият кът на салона се пълнеше от високата „йолка“, устроена по Коледа, за радост на сина, прясно руско нововведение в нашите столични обичаи.* Ив. Вазов

йолма́ *ж. диал.* (тур. yolma). Скубана вълна от натопени във варна вода кожи за щавене. *Работеше тя чуждо. Предеше понякога йолма за гайтан.* Т. Г. Влайков.

йорс *м. диал.* (тур. örs). 1. Наковалня. *На пръстения грапав под лежеше ръждив йорс и до него голям чук.* М. Яворски. 2. Малка наковалня за косачи. *Той стана, взе косата, махна косилото, па седна турски, заби йорса пред себе си, сложи края на косата върху него и с малкото чукче зафана да я клепа.* Т. Г. Влайков.

йох *междум. диал.* Ох. *Йох, мари бульо, свари ни по ризи — възкликна обрашнената Коритаровица.* Х. Русев.

йошу́р — вж. **юшур**. *Вършитбата закъсняваше всяка година, ронеха се и гниеха снопите по нивите чак до август и все така, докато не се предаде йошурът и не го прибере хюкюматът в царската хазна.* Д. Талев.

йошурджи́я — вж. **юшурджия**. *Нали ще мине йошурджия? Той взема на десет едно.* Т. Г. Влайков.

йош *нареч. диал.* Още. *Да, има йощ поезия в света / и има извори за вдъхновенье.* Ив. Вазов. *Но, като първо, в нашата родина / кажи ми доблест йощ дали живей, / или в сърцата тя съвсем загина.* К. Величков.

К

каазà — вж. каза. *Хаджи поп представи на Левски учителя Янка Кочев, тогава най-учения човек в чирпанската кааза.* Ст. Заимов.

кабà[1] *прил. неизм.* (тур. kaba). 1. *нар.* Дебел и мек. *Подлагат им са* [на бубите] *ненасмолени дебели (каба) хартии, за да им попиват влагата.* Летоструй. 2. *нар.* Отпуснат, мекошав. — *Такива на вид едри и здрави понякога са каба. . . — Този не е каба, по зъбите се познава.* Д. Мантов. 3. *диал.* За гайда, звънец — с мек тон. *На Гоце била по-„каба" гайданицата му, топена в зехтин.* Н. Хайтов. *Бай Тодор извади от чантата си голяма каба гайда.* П. Стъпов.

кабà[2] *ж. диал.* (от тур. kaba). Поляна. *В нашето балканско село тая каба беше единственото равно място, знаменито игрище и борбище.* Н. Хайтов. *Над Лефтеровото кладенче към Катрапеловите каби изтежко се чуват мукания.* П. Росен.

кабаданлѝк, кабадайлъ̀к и **кабадейлѝк** *м. диал.* (тур. kabadayılık). Надутост, напереност. *Все като доказателство на добра воля е забраняването да се носят дълги пискюли, които са признак на кабадаилък, и високи пояси, които крият цял арсенал от оръжие.* Пресата. *Когато дядо Либен дойде в черква, то един от слугите му го води под мишницата до самия трон, — сичко това се прави от кабадайлък.* Л. Каравелов. *Няма да стигне до нас златото и среброто. . . И на княза му трябва. Обича той салтаната. Харесва му кабадейликът. Дай му ти коне да езди — днес един, утре — други.* В. Геновска.

кабадаѝя и **кабадаѝ** *м. диал.* (тур. kabadayı). Човек, който се облича наперено; конте. *Македонските кабадаии, като видяха Косерката с прости дрехи — бяла риза и гащи. . . изгледваха го от петите до главата. — Какво го изгледваш, Костаке, рече Болецата, като се смееше под мустак, той е по-кабадаия и от нас.* Ц. Гинчев. *Цял ден приемаше и изпращаше гости тоя кабадаи, а каветата се набираха около му по десетина.* З. Стоянов.

кабàк[1] *м. диал.* (тур. kabak). Вид гълъб. *Та оттогаз хаджи Петър завъди гълъбите. Отнапреж имаше само преметачи, а после купи всякакви. . .: карабаши — черни, гьоклии — сини, кабаци — бели, с мънички човчици като оризено зърно.* Й. Йовков.

кабàк[2] *м. книж. рядко.* (рус. кабак). Кръчма. *Знайш. . . доде в Комрат ревизорът, например, гдето ревизира водките в кабаците.* Ив. Вазов.

кабàница *ж. диал.* Широка и дълга горна дреха от груб плат; ямурлук. *След като се навечеряха. . . простряха на земята китеното черджe на Костадина, върху него постлаха селските си кабаници. . . и почнаха да броят пари.* Ст. Заимов. *Овчарят го нахранил и постлал му под дебелия горняк на сянка кабаницата си.* Нар. приказка.

кабардѝсвам *несв.*, **кабардѝсам** *св. диал.* (тур. kabarmak). 1. Набъбвам, шупвам. *Щом омекнеше калта и можеше да се меси, трупахме я с лопати на по-висока купчина, да не съхне от слънцето, и я оставяхме да кабардиса.* Кр. Григоров. 2. *прен.* Назрявам. *От дума на дума работата кабардисала; Данко Харсъзина . . . налита на бой, па и Дочоолу не си поплюва — ще се изтрепят.* А. Константинов.

кабахàт *м. диал.* (ар.-тур. kabahat). Вина, провинение. *Д. го обади на турското правителство и то го фанало, но после го пак пустило. . . Не намерили кабахат.* Ив. Вазов. *Море децата са си прави за някои работи. Аз понякога прекалявам. . . Има си и у мен кабахат. Държа се с тях малко грубо.* Т. Харманджиев.

кабахатлѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. kabahatlı). Виновен, провинен. *Уволняват ме от първо число. . . — Че ти какво си кабахатлия! — Трябвало съм да пазя повече долнята махала, а не чаршията.* Ст. Чилингиров. *Една заран идва в канцеларията старата Фатма, разгневена, че снаха ѝ се разбулила и отишла на работа. — Ти си кабахатлия, каурин проклети!* Н. Хайтов.

кабзалѝйка *ж. остар.* Вид стара пушка с кабзи. *Главата ми се запали, хукнах в къщи, грабнах кабзалийката. . . То пушка ли беше — изоставена, ръждива.* Пелин Велков.

кабзалѝя *прил. неизм.* За пушка, пищов — които гърмят с кабзи. *В ъгъла бе подпряна брадва и една кабзалия пушка с пиринчена скоба на приклада.* Ем. Станев.

кабзама̀л(ин) и кабзума̀л(ин) *м. остар.* (ар.-тур. kabzımal). Бирник. *И захванаха кое кабзамалин да го поставят, кое с йощурджиете да го пращат.* Т. Г. Влайков. *А че е ял и подвличал от селото, това си е знайно като две и две четири, както е истина дето и до днес селските чорбаджии и градските кабзумале, като бъркат меда, се ще си пооближат пръстите.* Ил. Блъсков. *Да ми плати всеки борча си, дето съм го предплатил на кабзумалина.* П. Ю. Тодоров.

кабѝл *нареч. нар.* (ар.-тур. kabil). 1. Д а е (и м а) к а б и л — да може; да има как. *Дечо е сърце човек, той да има кабил нашето да изнесе и да го раздаде на сиромасите, та от тях ли да иде да краде!* Г. Караславов. *Срещат те, нали ти казвам, като че си стар сват — весела ти майка — икрам, икрам — море, да е кабил на ръце да те носят!* Мих. Георгиев. 2. К а б и л с ъ м — готов съм, съгласен съм. *— Малко са сиромасите. — Много са, ама не щат! Гладуват, кабил са да те оберат, жив на кол да те одерат, ама да ти слугуват както господ дал — не щат.* Г. Караславов. *А той, проклетникът му, кабил е очите ти с клечка да избоде.* Г. Караславов. 3. Н е е к а б и л — не е възможно; к а б и л л и е — възможно ли е. *А познавате ли вие Хаджи Донко? . . . Кабил не е да не сте слушале зарад него.* Т. Г. Влайков. *Млада булка кабил не е да мине път на някой вол; ще го изчака да мине, че тогаз ще мине тя.* Й. Йовков. *— Ех мъжо. . . Кого имам освен тебе? на тебе ще гледам, на теб ще се оплаквам, с тебе ще се раздумвам. Кабил ли е?* Ил. Блъсков.

кабра̀нче *ср. диал.* (тур. kabran). Шиник, крина. *И двамата мечкари ми са непознати. Те нямат нито гъдулка, нито „кабранче".* К. Петканов.

кабу̀л *м. диал.* (ар.-тур. kabul). С т р у в а м, с т а в а м, с ъ м к а б у л — съгласен съм, приемам. *Земете си думата назад, нашия цар-баща не струва кабул да храни своите затворници.* З. Стоянов. *— Пък аз „кабул" не ставам от такава работа. Слушах, слушах, па като го* [мъжа си] *сеирдисах: „Че ти да не си ме взел само за разправии, бе господинчо?"* Ст. Чилингиров. *Па и струва ли ти той кабул да поведе войската къде Пирин-планина, като принц Георги.* А. Константинов. *И баба Стана приказва с дядо Дичо. . . па каже: . . . Ако е тебе кабул, оно и мене ще е, знаеш, ти си мъжка страна у къщи, па какво ти речеш!* Мих. Георгиев.

кабуля̀вам *несв.*, **кабулѝ** *св. диал.* (от ар.-тур. kabul). Приемам, съгласявам се. *Всеки с късмета си. И животните имат късмет. Но колко ми струва мене късмета му, когато е вързан. Ти „кабуляваш" ли го да си на негово място?* Ст. Чилингиров.
Ефендим, ние истинските комити, отговори той, не кабулим помежду си такъв човек. З. Стоянов. *Язък за парите. Сега ми е дошел учен, че защо ми е, кога не кабули нито на чорбаджия да отиде, нито на дюгеня ми да седне.* Д. Войников.

кабурлу̀к *м. диал.* (тур. kuburluk). Калъф за револвер. *В пруста са окачени по стените различен вид пушки, пищове, сабли, ножове, кабурлуци.* Л. Каравелов.

кава̀зин — вж. г а в а з и н. *След шест деня софийският паша прати кавази, хванаха Хасана.* Л. Каравелов.

кавалтѝя *ж. диал.* (ар.-тур. kahvaltı). Закуска. *Нека го оставим да направи една кавалтия, па тогова той ще да ни разкаже право.* З. Стоянов.

кавардѝсвам *несв.*, **кавардѝсам** *св. диал.* (от тур. kavurmak). Запържвам, препържвам. *— Уф, заседях се. Фасулът е преврял! — Че постой още малко, како Кицо, има време да го кавардисаш!* Г. Караславов.

кава̀ф *м. диал.* (ар.-тур. kavaf). Обущар. *Табаците обработват кожите, а кавафите ги купуват и правят разни обуща.* сп. Върбина цвете.

каву̀к — вж. к а у к. *Скитски народ. Саките, ходели с високи, островърхи кавуци.* Н. Михайловски.

кавха̀н *м. истор.* Помощник или заместник на хана. *От два дни в ниската и мрачна тронна зала във воденския царски дворец се съвещаваха и решаваха великите боляри с кавхана и царя.* Д. Талев. *Говориха и други от велможите, пак тъй с много думи . . . и се виждаше, че всички взимаха страната на кавхана.* Д. Талев.

кавърджѝк и каварджѝк *прил. неизм.* (тур. kıvırcık). Къдрав, засукан. *Той заповяда на някого си башибозук, Делица, със светли очи и с кавърджик мустаки, да ме изведат навън край р. Осма и там да ме заколят.* З. Стоянов. *От тая овца ся добиват скъпи кожи каварджик сиви, но ценят ся и черните.* Д. Мутев.

кавърма̀ и каварма̀ *ж. диал.* (тур. kavurma). 1. Ястие от късове изпържено месо. *Черни роби. . . сновяха по бляскавия мрамор и поднасяха наред с европейските ястия. . . още и всевъзможни турски специалитети: кавърма, печени на слаб огън пилета.* Ст. Дичев. *Той метна закланата овца на гърбът си и отиде на кошарата да прави каварма от дробът ѝ.* З. Стоянов. *Тя каза на Марина да донесе сирене и каварма, но Драгул не пожела да яде.* П. Стъпов. 2. Вид баница. *Най-напред в голяма синия, голяма колкото едно колело, донесоха току-що извадена от пещта зачервена кавърма: точено от един-два листа, полято с много каймак, събиран от прясно мляко.* Й. Йовков.

ка̀да[1] *ж. диал.* (гр. *κάδος*). Голяма каца за грозде. *Един продължителен шум. . . не престава в сичкото време на гроздобера, ни деня, ни нощя. Отсам иде кола с празна када, оттатък иде друга с пълна.* Ил. Блъсков. *Нима с погон и половина може да се припечели друго, освен да се внесе „када" грозде при гроздобера, която правеше само няколко ведра вино.* Ст. Чилингиров.

ка̀да[2] *ж. диал.* Съкратено от кадъна. *Той . . . молеше за прошка със сълзи и наричаше своята пъстра кадънка с хиляди хубави и мънички имена. Прости ми, кадо, кадънке моя.* Елин Пелин.

кадѐж *м. диал.* 1. Дим, пушек. *Кръчмата скоро се напълни със задушлив кадеж от лампата с калпавия газ.* Ив. Вазов. 2. Сажди. *В обикновените кандила и свещи ветрее едно голямо количество неокислен въглерод, който може се позна от това, че се олепя като кадеж на студените предмети, които са над него.* Ст. Д. Веженов.

кадѐм *м. разг.* (ар.-тур. kadem). Лице или предмет, който носи щастие. *Каква сърничка ударихме и колко набързо я одъхахме. Кадемът е в госпожицата — говореше Янаки.* Ем. Станев. *Рангел и Борис се присъединиха към туристите и започнаха „вечния" белот. Рилка и Тина им бяха „кадемите".* Д. Кисьов.

кадемлѝя *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. kademli). Който носи сполука, щастие на другите. *Всички ми завиждат. Мъжете дори ръка ми целуват. „Дай — казват — да тръгне и на нас. Кадемлия човек си".* К. Кръстев.

кадефелѝя *прил. неизм. разг. рядко.* (от ар.-тур. kadifeli). Покрит с кадифе. *И кметът измъкна веднага от пазвата си дълга, навита на края и свързана кожена пунгия. И започна да вади оттам и да брои на кадефелията миндер жълтици.* Зл. Чолакова.

кадѝйница *ж. диал.* (от ар.-тур. kadı). Турски духовен съд. *Той упражняваше званието адвокатин в турските кадийници и съдилища.* Ив. Вазов.

кадилъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. kadılık). Турски духовен съд. *Деветдесет и четири години разнъвали правдата на кръст, влачили я по турските кадилъци и окръжните български съдилища.* Н. Хайтов.

кадифелъ̀к *м. диал.* (от ар.-тур.) Тясна панделка от кадифе. *Най-много ме учудваше свързаният на врата ѝ черен кадифелък.* Калина Малина.

кадѝя *м. остар.* (ар.-тур. kadı). Съдия. *Криво седи, — право съдй, стар кадия: — / не оставя на мир село / луд гидия!* Пенчо Славейков. *Скарале ми се снаха и золва. / Снахата вика: я сум по-арна; / золвата вика: я сум по-арна! / Па си станале, та ке си идат / да си се судат при кадията.* Нар. песен.

ка̀доз и **ка̀дуз** *м. диал.* (от гр. *κάδος*). Голяма каца за грозде. *Чуват се тънтения на бъчви, кадози. Види се, че деня ще бъде приятен за гроздоберците.* Ил. Блъсков. *Прашините да миеш, кадуза да миеш, се вода отива.* Ил. Блъсков.

кадълъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. kadılık). Район на кадия. *Той със своите умни, верни и справедливи фетви беше прочут в много кадълъци — знаеше законите наизуст и често показваше страницата и даже параграфа на кадиите.* Ц. Гинчев.

каефѐт — вж. **каяфет**. *Според тескерето той нагласява и каефета си.* Ст. Заимов.

каещѝсвам се *несв.*, **каещѝсам се** *св. възвр. диал.* (от *тур.* kıyışmak). Решавам се, осмелявам се. *Па и баща ѝ както бе заможен и тежък, никой от ергените се не каещисваше да я поиска.* Т. Г. Влайков. — *Прибирам се, кмете, па закъсах тук. — Ами ти как се каещиса да тръгнеш в тоя студ?* Т. Г. Влайков.

каза̀ *ж. остар.* (ар.-тур. kaza). Околия. *В неговата каза рядко стават обири, разбойничества.* Ил. Блъсков.

казакѝн *м. книж. остар.* (рус. казакин). Дълга горна тънка дреха. *Казакин ален, като огън, от сукно, препаса се с шарен поес.* Н. Бончев.

каза̀с *м. диал.* (тур. kazaz). Търговец на коприна. *Другите членове на теферича бяха повечето изнежени бейски синове, някои търговци, ахтарджии и казаси* Ц. Гинчев.

казѐп *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. gazep). 1. Разгневен, свиреп. *Като се завърнеш в Пловдив, да направиш да се махне сегашния казеп вардач, да не ни пречи да си сечем.* Ив. Вазов. 2. Лют. — *Аз такова нещо не бях ял до сега. Лютеница, ами то туй трябва да е шопската лютеница. . .— Шопска лютеница не е туй, бат Киро, тя е по-казеп и от това.* Ц. Гинчев.

казимѝр и **казмѝр** *м. рядко.* (фр. casimir). Фин вълнен плат. *Сам предводителят, Тосун-бей, беше се нопруфил в един превъзходен европейски халат от сив казимир.* Ив. Вазов. *Ливадите лъщяха като лъскавозелен казмир, от какъвто гороцветчанки си правеха хубавите саи за съборите.* Кр. Григоров.

казимѝрен и **казмѝрен**, -а, -о, *прил. рядко.* Направен от плат казимир. *Изпод копитата на охранения кон излитаха искри, а чорбаджи Нико, облечен в черни казимирени дрехи, с лъскавата астраганена шапка на глава, се перчеше като турски ага.* Кр. Григоров. *Ако не мож да заплатиш 500 гроша за казмирени дрехи, направи си шаечени за 250 гроша.* А. Цанов. *Невестата пак бе нагиздена в казмирена сая с копринени гайтани, извити на пазвите.* Кр. Григоров.

казла̀ч *м. диал.* (от тур. kızılca). Червена пръст, която не пропуска водата. *Минаваме покрай изградени вече сухи бентове — на разстояние от десетина-двайсет метра суходолията се затлачват с пясък и казлач, които събират през зимата, и рано напролет стеклата се вода и я задържат за дълго време.* Пресата.

казма̀ *ж. разг.* (тур. kazma). Права лопата за копане. *Какво ни трябва? Два търнокопа, една казма за чимове, две лопати, тесла, бичкия, чамови дъски, пирони.* Цв. Ангелов. *Защо не вземете казмата да обърнете барем градината, че иде време да се сади лук.* Т. Харманджиев.

казнѝтел *м. книж. остар.* (от рус. казнить). Изпълнител на смъртна присъда. *Светлото слънце нека бъде свидетел на моята смъртна клетва, а храбрите юнаци с острите си ножове да бъдат мои казнители в моето престъпление.* З. Стоянов.

казня̀ *несв. книж. остар.* (рус. казнить). Наказвам със смърт. *Войводите имат пълна власт да казнят със смърт всяко предателско дело.* З. Стоянов. *Позорът никой не казни.* П. Р. Славейков.

ка̀зън *ж. книж. остар.* (рус. казнь). Смъртно наказание. *Телеграмата бе дълга. Няколко реда в нея поразиха Найдена: „Съд в два три-часа. . . Всички офицери без изключение смъртна казън".* В. Геновска. *При тая любов, от която е копнеял, каква казън е могла да го постигне по-страшна?* К. Величков. *Моята стража е моят позор, / моята казън са дните предишни!* Д. Дебелянов.

каѝк *м. диал.* (тур. kayık). Лодка. *Една нощ Петко с цялата дружина се качи на каик, заби прът в тинестото дъно на Марица и подкара към отвъдния бряг.* Ст. Сивриев. *При Тулча прехвърлиха Дунава на салове и каици.* В. Мутафчиева.

каикчилъ̀к *м. диал.* (тур. kayıkçılık). Лодкарство. *Занимanията, що предпочитат турците, са: каикчилък, емишерство, сакаджилък, а най-вече дорамаджилък и др.* Летоструй.

каикчѝя *м. диал.* (тур. kayıkçı). Лодкар. *Баща ми беше каикчия и с каика си пренасяше хората от единия бряг на Златния рог на другия.* Св. Миларов.

каѝл *прил. неизм.* (ар.-тур. kail). С т а в а м (съм) к а и л *разг.* — съгласявам се. — *Да щеш да пуснеш и наш Рилко, зер е от седем години с тебе. . . — И още седем ще минат, пак не съм каил — възкликна Рилко, преварил думите на Чакъра.* А. Христофоров. *Явно е, че господ не става каил да се разваля спокойствието на чорбаджиите.* Хр. Радевски.

каѝт *м. остар.* (ар.-тур. kayıt). Заверка, отметка. *След това разгледа внимателно каитите на тескерето в Казанлък и Шипка и хладнокръвно го подаде на Рушид-ефенди.* Ст. Заимов.

каитя̀ *несв. остар.* (от тур.). Правя каит, заверявам. *Едни се разговаряха по алъш-вериша, други си мислеха как ще да си подпишат тескерета, когато не ги каитили, през гдето минали.* З. Стоянов. *Нямаше съмнение, че в числото на другите тескерета заранта и моето тескере щеше да влезе, а то не чинеше нищо, от Хасково беше каитено за Русчук.* З. Стоянов.

кайвѐ *ср. остар.* (ар.-тур. kahve). Кафе. — *Момче! запретих ли ти да ми свариш кайве?* Ив. Вазов.

кайвенѝк *м. остар.* Кафеник. *Да не бяха кайвениците. . ., а до тях бричовете. . . чужденецът турист. . . би помислил, че това е една обширна галерия на картини.* Ив. Вазов.

кайгана̀ и **кайгъна̀** *ж. диал.* (тур. kaygana). Пържени или печени върху нагорещено желязо яйца. — *Мълчи, мама ще ти направи кайгъна! — взе едно яйце майката от долапа, чукна го и го изля направо върху топлата печка.* Ст. Ц. Даскалов.

кайдирѝн *м. диал.* Птичка щиглец. *Трябваше да бъда навсякъде — в игрите, в биткитe, в ловенето на кайдирини и в развъждането на гълъби.* К. Петканов.

кайдѝсан *прил. диал.* (от тур. kıymak). Нарязан на ситно. *Храната на тие отритнати от светът хора е една от най-долните: бобова чорба. . . зелена чорба, с кайдисан праз отгоре, лук и пипер.* З. Стоянов.

кайдѝсвам *несв.*, **кайдѝсам** и **кайдѝша** *св. диал.* (от тур. kıymak). 1. Посмявам, решавам се, съгласявам се. *Така казва кака Дина, па си иде малко поуспокоена уж и с умут да стори това, що я посъветва свекърва ми. Али сѐ още не кайдисва да го стори.* Т. Г. Влайков. *Как те не досрамя от хората, че кайдиса, та съсипа и други толкоз добри хора.* Ил. Блъсков. *Земи пък ти, та му кажи, невясто Венковице. — Само че как ще кайдиша да зина и да му реча.* Т. Г. Влайков. 2. Пожертвувам. *Марей! такваз хубава рожба, като капка, като ангелче, пустата му и пометена жена, как я кайдиса, та я даде на един крайдак.* Ил. Блъсков.

каймака̀м(ин) *м. остар.* (ар.-тур. kaymakam). Околийски управител в турско време. *Желая да ме назначите / за каймакам, курбан си давам дните / за царщината — нека е халал!* Д. Подвързачов. *Главните управители на вилаети се наричат валии. . ., а пък казите се управляват от каймаками.* Й. Груев.—*Не ми харесва нашата наредба, Сава! въздъхна веднъж Мустафа.— Паши, бейове и каймаками обират сиромасите, разсипват ги.* Д. Марчевски.

каймѐ *ср. остар.* (ар. -тур. kaime). Банкнота. — *Тѐ това кайме засега мислиме, че стига! — изтегли Цветко една синя петстотинлевова банкнота бавничко из портмонето си.* Ст. Ц. Даскалов.

каймѐт *м. остар.* (ар. -тур.kıymet). Цена, стойност. *Трябваше да се потърси някой от неблагоразумните, от ония, които не знаят кайметът ни на парата, ни на животът, ни на златното*

бъдеще. З. Стоянов. *Тоз, който е торба / желтици изкопал — кайметаим не знае.* К. Христов.

кайнàк *м. диал.* (тур. kaynak). Извор, кладенец. *Стоянчо, грабни бъкела от магарето и отърчи да донесеш малко прясна вода от кайнака. Хайде!* Й. Йовков. *Цял ден угари нивата на Кръстодол, дето се налива от топлия и блудкав кайнак под Белия бряг, та беше загорял за студената и сладка селска вода.* Г. Караславов.

кайнàче *ср. диал.* (от тур.) Изворче, кладенче. *Ето на, исках да видя дали царевицата до Еминаговото кайначе ще изтрае още някой и друг ден.* Г. Караславов.

кайратѝ и кайретѝ *несв. диал.* (от ар.-тур. gayret). Понасям, търпя. *Простинала. Па се стесняваля от свекърва си, та не казала, ами кайратила и на другия ден. И вечерта току я катурнало. Сега я фърлило в огън.* Т. Г. Влайков. *Все си виках — държат братушките, кайретят милите, ама виж, че тия зверове, хитлеристите, пуснали някой огън — и ще идат червеноармейците.* Г. Караславов.

кайфèт — вж. каяфет. — *Ефендим, покорният ви е набеден за комита, което е просто клевета. Можете да съдите по кайфетът ми, става ли комита като от мен човек? отговорих аз със същия тон.* З. Стоянов.

какалàшка и какаля̀шка *ж. диал.* Кочан от оронена царевица. *Един от ценните заместители в строителството са оронените царевични кочани, или така наречените какалашки.* Пресата. *От момите едни дочушкват някои затулени масурчета, други събират пръснатите зърна от кукуруза в черепите и в коритата, трети прихътват на една страна какаляшките.* Т. Г. Влайков.

какàч *м. диал.* (тур. kakaç). Вид пастърма. *В едно от кюшетата на стената, на провесена дървена кука у тавана висят няколко лоени свещи, един какач козя пастърма.* сп. Китка. *При кълцане на месо за суджуци, варена създърма, варене на кокалите за червиш, при приготовляване на какач с ребра (варено и сушено на слънце месо) в Котел между жените в женската работа имаше най-голяма взаимопомощ.* Ив. Хаджийски.

каквинà *ж. остар.* Качество. *Храненето стои повече в каквината, отколкото в колчавината на гозбите.* И. Богоров. *Образованието у нашите предели е било тоже чисто религиозно. От това може се заключи и за какавината на общите училища в старото ни отечество.* сп. Училище.

калабѝкна се *св. възвр. диал.* Преметна се, умра. *Тамам той наместил всичко и работата как тръгнала, ето пък че дните му се свършили и той се калабикнал.* Летоструй.

калаѝс *м. книж. остар.* (гр. *κάλαϊς*). Скъпоценен камък тюркоаз. *Носех калантов пръстен, за да ми станат достъпни вси земни богатства, а калаис вшивах по възкрилията на своята мантия, та добивах без граница доверие.* Н. Райнов.

калаймà *ж. диал.* (от тур.). 1. Калайдисване. 2. *прен.* Лустро. *Но който вникне в основата, и на какво се гради всичката тая столична декорация, ще види, че всичко е фалш, калайма и опропастяване.* Ив. Вазов.

калàм *м. диал.* (гр. *κάλαμος*). Едра тръстика. *Една вадичка с каменен улей отвеждаше водата в дъното на двора в каламите — едрата тръстика, — в която лятно време нощуваха всичките врабчета от махалата.* К. Петканов.

калàнт *м. книж. остар.* (чужд.). Вид скъпоценен камък. *И снема Преспа златен пръстен, с каланти и бисери накитен, чак от Драч донесен, — дар от Звеница.* Н. Райнов.

калàнтов *прил. книж. остар.* (чужд.). Украсен с калант. *Носех калантов пръстен, за да ми станат достъпни вси земни богатства, а калаис вшивах по възкрилията на своята мантия, та добивах без граница доверие.* Н. Райнов.

каласпèда *ж. диал.* (чужд.). Заоблен къс от керемида за детска игра. *Сега Бальо. . . пухтеше тежко с черните си стъпала по прахта и късаше хляб от пояса си, в който бе прикътал цял сомун. Залъците, големи колкото една „каласпеда", издуваха лявата му буза.* Ст. Чилингиров.

каластѝр *м.* **и каластѝрка** *ж. диал.* (гр. *σκαλιστήρι*). Малка мотика с дълга дръжка. *Той срещна две натоварени с тор коли. . . ; застигна няколко кадъни с каластири на рамо.* Ст. Дичев. *В двора влезе Василка. . . с каластирка на рамо. . . — Поля ли пипера? — попита Лазар. . . — Полях — отговори Василка и остави каластирката под навеса.* М. Ягодов.

калаỳзин *м. диал.* (тур. kalavuz). 1. Търговски посредник. — *Май ти си от Равнец? Как са цените? . . . — А бе, как са. . . Дигат се, дигат. Всеки ден кръстосват калаузи.* К. Константинов. 2. Водач, пазач. *Конят ми беше готов. Аз тръгнах с калаузин. Сутринта беше прекрасна.* Т. Шишков. *Чичо Салчо, който беше нещо като калаузин на Хаджи Донко, казваше често, че дядо Хаджия, като давал пари с файда, правил хаир на сиромашта.* Т. Г. Влайков.

калафàтя *несв. диал.* (тур. kalafatlamak). Запушвам с кълчища цепнатините на кораб, лодка и др. *Да повалят значи да преобърнат кораба на една страна да легне, и затягване — да изтулят и поправят повреденото място, което обикновено се казва да ги калафатят.* П. Кисимов.

калашнѝк — вж. клашник. *Подпряла с ръка повехналите си страни, с набързо наметнат върху раменете калашник, тя се олюляваше на склона като крайблатния камъш.* Ст. Сивриев.

калбурджѝя *м. диал.* (тур. kalburcu). Човек, който прави и продава решета; решетар. *Сякаш няма други мъже, та се юрнали подир един жеравненски калбурджия. . . Ха-ха-ха!. . . Я го питайте барем знае ли да прави корита и лъжици.* Д. Немиров.

калдѝсам *св.* (от тур. kılmak). Калдисам си намаза, *диал.* — направя си молитвата. *Гледай си работата, хич може ли човек да спи, че да не сънува? Какви страшила съм сънувала. . .— Омий се, калдисай си намаза, то всичко ще се забрави.* Ц. Гинчев.

калебѐнт *м. остар.* (ар.-пер.-тур. kalebent). Осъден на интерниране в укрепен град, който няма право да напуска. *Като станали за нас поръчители православните арапи, пуснаха ни още 21 души, в които бях и аз в тях, калебент за вътрешното кале.* Диарбекирски дневник.

калѐвра *ж. остар.* (тур. kalevra). Плитка кожена обувка. *Дюкяните на обущарската чаршия приличаха на вехти дрипели със своите окачени по врати и прозорци разновидни кундури, калеври.* Ст. Чилингиров. *След няколко минути се изправи пред стълбата един. . . циганин. . . с чер силяф и бели гащи, червени калеври с опашки и с една писана дрянова тояга.* Ц. Гинчев.

калѐко *м. диал.* (от гр. καλός). Съпруг на леля, на тетка: свако, лелин, тетин. *Дяконът. . . посрещна приятелски Кралича, когото вече познаваше по кратките разяснения на калека си.* Ив. Вазов. *Това беше съпругът на Кировата сестра. . . — Сталев — представи се високият мъж с неестествен креслив глас. . . — Много ми е приятно да се запознаем. — Това е нашият калеко Танас — поясни Кировица.* Г. Караславов.

калѐм *м.* (ар.-тур. kalem). 1. *остар.* Молив. *Вземете калема и направете сметка.* Пресата. 2. *остар.* Каменен молив за плоча. *На врата на професора и на Ради висяха черни табелки, по които можеше да се пише с мек калем.* Г. Томалевски. 3. *разг.* Пръчка от дърво за присаждане или засаждане. *Нямаше старо дърво в градината, на което да не стърчаха присадени калеми, увити с лико и парцали,* К. Калчев. 4. *нар.* Цев за навиване на прежда. *Тя ту вади пълните шпули и ги насипва в големите кошове, ту слага празни калеми и ги изравнява.* Пресата.

калени́че *ср. диал.* Малък пръстен съд за ракия. *На, пийни, пийни де, ракията си я бива! Носят ми я от видрарския комитет!. . . Анастас го погледна изпод вежди, надигна каленичето и пи.* Ст. Дичев.

калеса̀р *м.* и **калеса̀рка** *ж. диал.* Мъж (жена), който калесва (кани) гости за сватба, тържество и др. — *Тота, на Биязите, те кани на сватба — и му подадоха плоската. — И от момчето, Мишо Бъчваров. Радостно усмихната, отвори вратата на калесарите баба Габювица.* М. Яворски.

калѐсвам *несв.*, **калѐсам** *св. нар.* (гр. καλέω). Каня, поканвам за сватба, кръщене и др. *Една неделна сутрин у Пенкови дойдоха две млади планинки. Едната носеше бърдуче с ракия. . . Това бяха калески, които калесваха за сватба.* П. Здравков. *Хайде, стягайте се сега! Дойдох да ви калесам от негово име на царската сватба.* Ст. Загорчинов. *Ами щях да забравя, учителю, скоро ще женим наш Ивана. — А какво ще речеш, да те калесаме за кум, а?* Д. Марчевски.

калѐска — вж. калесарка. *Една неделна сутрин у Пенкови дойдоха две млади планинки. Едната носеше бърдуче с ракия. . . Това бяха калески, които калесваха за сватба.* П. Здравков.

калѐсник м. и **калѐсница** ж. — вж. калесар. — *Калесник ли искаш, или портата ми не знаеш откъде се отваря! — сърдечно схока той приятеля си.* В.Геновска.

ка̀лец *м. нар.* (ит.-гр. κάλτσα). Дълъг плетен или платнен чорап без стъпало. *Той беше с бяла фистанела, джамадан, чепкен, с кюлаф привързан с черна басма, с калци и червени калеври.* Ц. Гинчев.

ка̀леш и **калеша̀т** *прил. диал.* (от гр. καλός). 1. За овца — която има черно около очите; вакла. *Арам ти било юнаство, / юнаство, брату, левентство, / що ти плениха стадото, / сивото стадо рогушко, / рогушко стадо, калешо.* Нар. песен. 2. Черноок, вакъл. *Ей моме калешато! / Не седи много на вечер, / не гори много борина.* Нар. песен.

калимѐра *ж. остар.* (гр. καλημέρα). Добър ден. — *Калимера, калимера! — завика Райко по гръцки отдалеч.* Ст. Загорчинов. *Старата се понадигна, подаде ръка, като се усмихваше с очи: — Калимера, инженере. Толкоз време не си идвал насам.* Ем. Манов. Развалям калимерата — а) *разг.* Скарвам се с някого. — *Тъй и тъй сме приятели, да не развалим калимерата?* Ив. Вазов. б) диал. Развалям спокойствието. *Пощаджията реши да ги изненада. „Те са легнали. . . да пладнуват, ама ще им развалям калимерата!“* Ст. Ц. Даскалов.

калѝна *ж. нар.* Зълва, по-млада сестра на съпруга. *Надяваш ли се, калино, / бачо ти Кольо да дойде.* Нар. песен. *Ще иска тогава и на калина ѝ Цана да земе такова също нещо.* Т. Г. Влайков.

калмука̀н *м. диал.* (от гр. καλμάκι). Калем, голяма цев за навиване на прежда. *Види я — постлала си рогозка под липата, изнесла си чекрька — ще се отбие при нея. Па седне, тя суче калмуканите си и той ѝ разправя.* П. Ю. Тодоров.

кало̀ *нареч. диал.* (гр. καλό). Добре, хубаво. — *Ще ви водя, ама ще дадете нещо. Ако войводата се разсърди, мене най-първо ще бият. — Кало̀, кало̀. На̀, земи!* Ст. Загорчинов.

калош *м. диал.* Галош. *Нагази в едно мочурливо място, но благополучно мина, като остави само единия си калош.* Ив. Вазов.

калпазан *м. диал.* (ар.-пер.-тур. kalpazan). Фалшификатор. *Руската полиция намерила дирята на полските калпазани в старото им гнездо, в Лондон.* Св. Миларов.

калпазански *прил. диал.* (от тур.). Фалшификаторски. *Тук той влязъл в знаменитата полска калпазанска дружина, която правеше фалшиви руски каймета толкоз изкустно.* Св. Миларов.

калтак *м. диал.* (тур. kaltak). Вид седло. *Седлото на коня му беше черно — калтак, без никакви украшения.* Ц. Гинчев.

калтапулта *ж. истор.* Хвъргачна машина, катапулта. *И скоро пред Солун побеля полето / от шатри. Обсада. И почна се бран. / Бухтят калтапулти в зидовете здрави.* Ив. Вазов.

калугерия *ж. диал.* Калугерство. *Със тази калугерия сичкото съм Габрово изгорил.* П. Р. Славейков.

калци *мн.* (ит.-гр. κάλτσα). Потури. *На изтърканите му еднодьнести калци се размахваше на всички страни една черна, рунтава овча опашка. Боснаша му я беше закачил, загдето не е купил нищо от него.* Ст. Чилингиров.

калцун *м. нар.* (ит.-гр. καλτσούνη). 1. Висока до коленете обувка от аба. *Който свари да намери царвули из къщата на бае Ивана, . . . навлече ги на краката си сухи-корави, а някои останаха да шляпат по калцуни и чорапи.* З. Стоянов. *Че какви хубави аби си изтъкала, кумице! дайте ни за един чифт калцуни на кръстника, той ще ви даде парите.* Ил. Блъсков. 2. Дълъг вълнен чорап. *Оппнал две педи над коленете дебели черни калцуни.* Д. Калфов.

калъч *м. остар.* (тур. kılıç). Сабя. *Сто години що сънувах, / днес видях на яве: / Дядо Иван от поганци / с калъч ни избавя.* Ив. Вазов.

калъчев *прил. диал.* Който е причинен от калъч. *Покажи си сега мурафетя, няма ли цяр, побързай. . . Ти хората отърваш от калъчеви рани, не можеш ли да помогнеш на горката птица?* Ц. Гинчев.

калъчево *ср. диал.* Билка жълт кантарион. — *Удари ли се, момчето ми? Охо, целият ти пръст е цъфнал! В Ряовица ще се отбием при моята баба да го намаже с калъчево и да ти го превърже с едно парцалче.* А. Каралийчев.

калъчка *ж. диал.* — вж. калъч. *Каква служба искаш? — Учител — каза скромно Зографи. — Учител? — вдигна Климент ръце от изненада. — Толкова учители запасаха калъчката на околийски началници, а ти.* В. Геновска.

калъч-оту *м. диал.* (тур. kılıçotu). Жълт кантарион, калъчево. *А после — зехтин и калъчоту. Таз билка е най-добър лек.* Й. Йовков.

кам *нареч. диал.* Къде. *Речта ми, санким, е за нашия Войвода. / Осанка, поглед, ход и горд юнашки вид. / ...кам да бяха и другите така, / не падвахме назад от елините ний.* Пенчо Славейков. *Ами кам го сърпа, мари? — Джема недоволно се заозърта.* Б. Несторов.

кама *ж. . . . диал.* (тур. kama). Клин за цепене. *Ний с Динка се наговорихме да вадим камъни заедно. Трябва лост, търнокоп, ками.* Й. Йовков.

камарашин *м. диал.* (рум. cămăraş). Ключар, магазинер. *На Молла Саиб камаршина се запалила магазията с газ.* Мих. Георгиев.

каматия *ж. диал.* (от гр. κάματος). Хубост, гиздавост. *Какво беше рухо, каква каматия. . . Ония гайтанлия баджаци, оня ми ти опнат изкъсо копаран, че кюстек, че елек, че пояс като слънце.* Н. Хайтов.

камбична *св. диал.* Катурна, обърна. *Водица плитка, като сека балканска долчинка, но нали е бърза. . . малко остана да ме камбичне с главата надолу.* З. Стоянов.

камелот *м. книж. остар.* (фр. camelot). Уличен продавач. *Пред тях минуваше цял калейдоскоп от парижки типове, тоалети, моди, папльчи от малки, вкусно облечени жени с бързи, изящни движения, цели рояци от ухораздирателни камелоти с вечерните вестници в ръка.* Ив. Вазов.

камен претикания *старин.* Повод за раздори. *Отдаването на част от България на сърбите ще бъде един постоянен камен претикания занапред и ако това недай боже се случи днес например, утре без друго ще има въстание.* Ив. Вазов.

камила *ж. ...диал.* Приспособление край огнище да подпира главните. *Мама въздиша дълбоко и се заглежда в желязната камила, сложена в левия ъгъл на огнището, да подпира цепениците.* К. Петканов.

камиляк *м. диал.* Растение слез. *На места пък. . . се пъстреят синята метличина и винения камиляк.* П. Ю. Тодоров.

камичка *ж. диал.* Тясна остра ивица земя. *Камичката до бостаните. Нали рекохме да сеем боб там.* Й. Йовков.

камиш — вж. камъш. *Махат Кихоти безоки / копия-тръсте, камиши, / плясък и крясък до бога.* П. К. Яворов.

камишев *прил. диал.* Направено от камиш; тръстиков. *Стрелите им били камишеви, а на крайщата им закрепен твърд изострен камък.* Н. Михайловски.

кампанѝла *ж. книж. рядко.* (ит. campanile). Камбанария. *Слънцето бе слязло някъде над Местре и залезът огряваше с мек блясък залива, златисто-розовия град, извишената над него кампанила и убито червения палат на дождите.* К. Константинов.

камỳзя се *несв. възвр. диал.* Бавя се, тутам се. *Догдето пиеше конят вода, той клекна за себе си и като се камузеше, изведнъж излетя една сянка изпод моста и се залепи отгоре му.* Ц. Гинчев.

камỳха *ж. диал.* Вид копринена тъкан. *Янкула седло кроеше, / на солунските сарачи / от чиста свила камуха* Нар. песен.

кàмчина *ж. диал.* Вид фина тъкан. *Мори сваке Йованице, / имаш калци от кълчища, / а джубето от камчина.* Нар. песен.

кàмъница *ж. диал.* Кариера за камъни. *А пък баща ти се запиля на пустата му камъница. . . И той се объхти, цяло лято камъни вади.* А. Каралийчев. *Тъкмо бях си извадил камъни за новата къща. Много се бъхтах на камъницата.* А. Каралийчев.

камъш *м. диал.* (тур. kamış). Тръстика. *Тази година съветът на старците набързо взе решение да се завърши строежът на училището и го покриха с камъш, рогозки и каквото падне.* Пресата. *Хълмът беше най-високият в околността и от него се виждаше селото . . . обраслият с камъш бряг на Тунджа и плоското Одринско поле.* Д. Кисьов.

кананѝжа си *несв. диал.* Тананикам си. *И като си кананиже, без да довърши, тръгне подир някоя друга жена.* Чудомир.

канàт *м.* и **канàта** *ж. диал.* (тур. kanat). 1. Капак на прозорец или врата. *Един започна да дърпа двете канати на вратата, да ги затваря.* Й. Йовков. 2. Дъсчена ритла на кола. *Погледнеш на страна и ти се свят завие. Стои една златна златниничка кола с ритлите, с жеглите, с канатите, с всичко, всичко. . . — само впрягай и поемай!* Д. Немиров. *Само че трябва да се държим всички заедно, за да не отлети някой през канатите на колата.* Х. Русев.

канàчечек и **канàчичек** *м. диал.* (ар.-тур. kınaçiçek). Вид пъстро градинско цвете. *От двете страни покрай пътеката са насадени шарени цветя. . . — латинка е завита на малки притки, железница, алена и морава, каначечек пъстър. . . — и какво ли не още.* Т. Г. Влайков. *По-стъкми едно кьоше, по-близо до сокакната порта, и за по някой стрък цвете: малко босилчец, малко невен, малко каначичек, някоя и друга гергина.* Мих. Георгиев.

кàнджа *ж. диал.* (тур. kanca). Кука. *Без много да мисли, Иван грабна една от канджите — дълъг прът с желязна кука на горната си част — и се затири към фигурите.* П. Спасов. *От широкия комин висеше желязна верига с кука на края — канджа.* Г. Караславов.

кандѝл[1] *м. диал.* (от лат.-гр. καντῆλα). Стара лампа, фенер. *Той взе кандила от кьта, отиде да навиди добитъка.* К. Петканов. *Дойчин чу виковете за помощ, запали кандилите и освети стълбите и стаите на чифлика.* К. Петканов.

кандѝл[2] *м. диал.* (от гр.). Вид тестена закуска. *Пред фурната беше триножникът само на един от продавачите. Той редеше на таблата тепсии с кандили.* Ст. Чилингиров.

канèрвам *несв. рядко.* (от гр. κανονάρχω). Пригласям с тих глас, монотонно. *Патриархът запя със слаб глас, а дяконите ведно със свещениците канерваха ниско и през нос.* Ст. Загорчинов. *Попът вървеше бавно и пееше проточено молитвите, които старият клисар . . . канерваше със задавения си глас.* Елин Пелин.

канèрване *ср. рядко.* Пригласяне с тих монотонен глас. *Без да е заучавал ролята си, само по припомняне и по канерването на суфльора, той я изигра.* Ив. Вазов.

канжỳл *м. диал.* (от тур. kanca). Кука на верига. *Тя бързаше да отсее брашно за тутманик, а на канжуля вече къкреше пълен котел фасул.* Х. Русев. *Майка му каза да закачи котела на канжуля, а той ѝ го даде в ръката.* Х. Русев.

канѝска и **канѝшка** *ж. диал.* (гр. κανίσκι.) Ястие и питие, с което ходят да канят за кръщаване, за сватба. — *Сполай ви. . . отговаря дядо хаджи, като поглежда еднъж кума и дважд канискaта.* Ил. Блъсков. — *Минко! да направиш питите възтънки, да ги подупчиш с пръсти знаеш — като млада булка; да размиеш малко брашно и да ги ливосаш, че да лъснат като канишки за Великден, кога са ливосани с яйца.* Ц. Гинчев.

канѝя *ж. диал.* (от тур. kın). Ножница. *Бай ти Велин има цял ханджар — побръкна се той изпод ямурлука и измъкна от канията голям нож като войнишките, със закривен чирен.* Кр. Григоров. *Разкопчаните им палта, цепнати отзад, се издуваха и подхвърляха — и под тях се мятаха къси ножове и ками в кожени кании, запасани за ремъците на панталоните.* Т. Харманджиев.

канонѝр *м. воен.* (нем.-рус. канонир). Редник в артилерията. *Обърнах се — изправен до чвора стоеше канонирът Цанко; той поправяше износената си куртка и ме гледаше виновно.* Г. Райчев.

кàн-парасъ *ж. остар.* (тур. kan parası). Глоба за убит човек от неизвестен убиец. — *Разбрах, ама ще ми дадеш още пет лева кан-парасъ.* — *За пари — лесно, ти само направи каквото ти думам,* — *успокояваше го бай Ганьо.* А. Константинов.

кантàш *м. остар.* (тур. kantaşı). Вид тъмночервен скъпоценен камък. *Изгориха го в неизгарчем лен. . . тя събра пепелта в един малък златен съд, всеукрасен с канташи и диаманти, що отнеха от левската челюст.* И. Адженов (превод).

кантѝна *ж. рядко.* (фр. cantine). Лавка, будка в казарма, фабрика и др. *Над границата пада мрак. Около кантината, където българските власти приютиха турските изселници, лумват пламъците на огньовете.* Пресата.

кàняк *ж. диал.* Вид нощна птица. *Но изведнъж скочи; вик като писък на каняк профуча в ушите му. Изпусна кринчето и побягна към къщи.* З. Сребров.

капамà *м. диал.* (тур. kapama). Задушено месо с лук. *Подир яхнията тръгнаха: оризото, капама от агне, от зайци, печени пилета.* Ц. Гинчев.

капàн *м. . . диал.* (тур. kapan). Място, където затварят заловен в чужд имот добитък. *Защо им е капан? Какво ще затварят, когато най-хубавия добитък е взет от държавата?* К. Петканов. *Дядо Рачо е милозлив човек — дожаля му. Мислеше да закара кравата в капана на селсъвета, но сега му дойде друг ум.* Г. Краев.

капàн-парасъ̀ *м. диал.* (тур. kapan parası). Глоба за заловен в забранено място добитък. *Щом влезе някое добиче у мерата му, неговото соколово око ще го види де да е и догде не го улови и докара в капана,не се оставя.—По колко пари им вземаш капан-парасъ?—го пита мюфтията.* Ц. Гинчев.

капасъ̀з(ин) *м. остар.* (тур. kapısız). Безделник, нехранимайко, разбойник. *Около Търново наблизо не се чуваха такива капасъзи като към Видин, Плевен, Русе и другаде, но в началото на май взеха да загатват за един харамия с бял ат.*Ц.Гинчев. *Рядко беше се виждало такова страшно сборище: анадолски турци, зебеци, кюрди, даали и капасъзи.* Й. Йовков. *Той е бил и хайдутин, и чорбаджия, и капасъзин, и мирен и справедлив гражданин.* Л. Каравелов.

капелѝна *ж. остар.* (ит. capellino). Дамска шапка. *Анка. Да си туря капелината, по-добре ще покаже (туря си капела и гледа се на огледало) я виж сега, мане!* Д. Войников. *Развързва внезапно панделките на капелината си и я хвърля на земята.* П. Р. Славейков.

капзалѝя и капзулѝя—вж. кабзалия. *Пазачът е въоръжен от главата до петите с ножове, ножчета, пищове, харбии, а през широките му плещи е преметната капзулия чифте-пушка.* Ст. Заимов.

капзамàл(ин) — вж. кабзамалин.— *Скрил се в калугерския метох, видели го — дотьлни капзамалът.* Ив. Вазов. *В турско време е бил капзамалин три години и все е давал чиста сметка.* Ив. Вазов. — *Ние не можем да го търпим вече, говорели лицемерните селски капзамали, които секи ден биели турските заптии.* З. Стоянов.

капѝстра *ж. нар.* (лат.-гр. καπίστρα). Верижка и оглавник за кон, бивол или вол. *Капистрата изхруптя в устата на коня, който изпъна встрани красивата си шия, изпръхтя веднъж-дваж и пое пътя право към Куинтепе.* Ст.Сивриев. *Турци са никополчане, / беглишки кола пишеха,/ иляди добри биволе, / биволе като ангеле, / със копринени чулове, / със позлатени капистри.* Нар. песен. *В Търново в онова време имаше отвъд моста цял еснаф турски цигани, които правеха дребни синджири за юлари и капистри.* Ц. Гинчев.

капѝчкане *ср. диал.* Боричкане. *Смях, вик, капичкане. . . Децата, погнали две агнета из одаята, къщата на главата си ще дигнат.* П. Ю. Тодоров.

капѝчна *св. диал.* Катурна, обърна. *Чичо му Продан поръчал да намина у тях, щели да изправят плета на градината. Оня ден воловете им се сборили и го капичнали.* Г. Караславов. *Надигна ръка и капична кратунката. Водата изкълколи между съчките.* М. Яворски. **капѝчна се** *възвр. Георги Апостолов се капична чак долу в реката.* З. Стоянов. *Но вуйчо използува това временно объркване на противника и така шибна магарето, че без малко не се капичнахме от двуколката.* Ем. Робов.

капѝчнат *прил.* Паднал, катурнат. *Цели квартали от град Чонджу са изравнени със земята. Виждат се разхвърляни тухли, камъни, греди, капичнати врати, изпотрошени керемиди.* Г. Караславов.

кàпище *ср. старин.* Езически храм. *Храмът св. Георги в София — отколя езическо капище. . . и сега неосветен, но служащ за християнска богослужба.* Пенчо Славейков. *Всички разбраха, че пустинникът, който беше очистил това езическо капище с кръстовете и с Христовата монограма, е спал на това каменно легло.* Ст. Загорчинов.

капѝя[1] *ж. остар.* (тур. kapı). 1. Врата. *И ще направя за тебе / в градини нови сараи / със двадесет капии / с триста прозорци джамлии.* П. Р. Славейков. *И без това бе тръгнал насам с голямо неверие в душата, но Петкоолу и особено Станоя тъй много държаха да се опитат всички средства и да потропат на всяка капия. . .* А. Христофоров. 2. Учреждение. *Наверно нас изпращат в Пловдив, гдето трябва да украсим бесилницата! каза стреснато Каблешков, защото Ловеч не беше от онич големи капии, гдето да разглеждат и осъждат съвършено.* З. Стоянов. *На другия ден, господа, прочетох в един от местните вестници, че пред големите капии се е представила депутация от г. П., състояща от Ганю Балкански и прочия.* А. Константинов.

капѝя[2] *ж. остар.* (тур. kapı). Ножница. *Тури си ножа в капията и да седнем заедно на чергата.* Н. Михайловски. *Но това не бе нито пожар, за да може да го гаси. . . нито пък изваден нож, за да го пъхне отново в капията.* Ст. Ц. Даскалов.

капладжà *ж. диал.* (тур. kaplıca). Вид дребна пшеница; лимец.— *Горният камък измила аз мисля да го ковем. — Ще го ковете, му отговори Чапкънът, наковете го по-скоро и смелете на долнооряховчанина капладжата на ярма, догде се пооглади, че после да сипе небетчията, кому с реда.* Ц. Гинчев.

капламà *ж. диал.* (тур. kaplama). 1. Подплатена дреха. — *Аз снощи — започна Димо, — като си отиде Джурката, легнах си ей там е, на пейката, завих се с капламата.* Й. Йовков. 2. Подплата. *Направи на потоницата отдолу каплама от втора дъска като дълга купил и намести в нея пушката, обвита с плъст.* Ц. Гинчев.

капламàк *м. диал.* (тур. kaplama).Подплата, каплама. *С вета голяма въртелка (чалма) на главата, наметнат с джубе пожълтяло с оскубан капламак. . .; туй ти е то, горе-долу, прочутия Ибраим-паша.* Ил. Блъсков.

капла̀нче *ср. диал.* (тур. kaplan). Тигърче. — *На оръжие! Ставай Мацко, младо юначе! Ставай майкино чедо! пъргаво мое капланче.* П. Р. Славейков.

каплѝв *прил. остар.* Течен. *Тогава през първите месеци бива да се дава на детето само каплива храна, а никога да му се не дава гъста или твърда.* Й. Груев. *Ледът е твърдо тяло, а кога се топи, става на капливо, на вода.* Й. Груев.

капонѝ *мн. диал.* Везни. *Преди всичко човек е самолюбив. . . Но от самото това самолюбие се ражда друга една подбудителна причина, която държи капоните, като не му дава да отива до крайност.* в. Ступан.

капорàл *м. книж. остар* (фр. caporal). Капрал, ефрейтор.*Бях капорал, господине, каза ми, и ми дадоха за пенсия скръбната служба на вардач. Бог знай колко е тя за мене по-мъчна, отколкото да рискувам животът си на бойното поле.* С. Пелико (превод).

капѝт *м. диал.* (фр. capote). Дълга горна дреха, балтон, наметало. *Благодарение на този шал и на моя капот, аз се надявах, че пътната ми другарка не ще бъде обезпокоявана в пътуването.* сп. Читалище. — *По-скоро! Да бягаме! . . . въстание има? — извика В., стана, наметна си военния капот и се фърли из стълбите.* Ив. Вазов.

каприцио̀зен, -зна, -зно, *прил. книж. остар.* Капризен, придирчив. *Той беше един султан с каприциозен характер, раздразнителен и в същото време слаб.* С. С. Бобчев. *Към децата си тая дама е също много каприциозна, макар и щедра.* в. Свят.

каприция *ж. книж. остар.* (от ит. capriccio). Каприз. *И под мантията на неговата обществена деятелност подмъкнаха се други низки души, които работеха за каприциите си, а не за обща полза.* П. Р. Славейков. *Законите са само за очи, а управлението се извършва по каприциите на владетеля и на неговите любимци.* Летоструй.

капсаму̀нин *м. диал.* (от тур. kap somun). Гладник, грабител. *Я не земай, момиченце, / гръцки капсамунин, / защото е тоя народ / турски капасъзин.* Л. Каравелов.

каптина̀рмус *м. остар.* (фр.-рус. каптенармус). Ключар на военен склад. *След няколко дни той узна, че съборената джамия при Марийолини е служела до скоро за склад и че ключът от вратата бил още у каптинармуса.* Ст. Чилингиров.

каптърдѝсам *св. диал.* (тур. kaptırmak). Заграбя, присвоя. *Без да сме злоупотребили или каптърдисали счупено дукато, ние ви предаваме днес тия пари в ръцете, за да ги употребите,както най-благоразумно знаете.* сп. Читалище.

капудàн паша *м. остар.* Главен паша. *За една глава капудан пашата даваше десет пиастъра, а Кюпрюли — цели петнадесет. Жив пленник струваше седемедесет пиастъра.* А. Дончев

капуджѝя *м. диал.* (тур .kapıcı). Вратар, портиер. *Портата се отвори, колкото да се пропъхнеме Младият капуджия . . . не бе някой мустакат юнак, но 18 годишната дъщеря на поп Груя.* З. Стоянов. *Час по-късно капуджията на вехтия Махмудбегов мадан залости портите.* А. Христофоров.

капу̀кехая *м. остар.* (от тур. kapı и пер.-тур. kâhya). Представител на Екзархията при Високата порта. *По повод на тая дързост екзархийският капукехая по заповед на Н. Блаженство още същия час се оплакал на респективния министър.* в. България.

капу̀ла *ж. остар.* (гр. καπούλι). Задна част на кон, магаре и др., на която може да седне втори ездач. *Дядо му ще се качи на магаричката. Ще закачи козинявате дисаги на самара. Казва: „Като се умориш, ще те кача на капулата“.* С. Чернишев.

капу̀т[1] *м. диал.* (тур. kaput). Шинел. *С ален капут го беше дарил войводата.* П. Ю. Тодоров. *Сетне излизаше в двора с тежката, малко тромава походка на мемлекет чорбаджия, облечен в ален капут и с ален фес на главата — като същински турчин.* А. Христофоров.

капу̀т[2] *м. разг. рядко.* (нем. Kaputt). Край, гибел. — *Нищ! Да не си посмял! Последното решение е ни косъм от главите им! — излъга Моко. — Инак капут! Ясна?* С. Чернишев.

капуцинер *м. книж. рядко.*(нем. Kapuziner). Кафе с каймак, приготвено по особен начин. *Ходех заран в едно кафене, посещавано от емигрантите, и закусвах капуцинер с една кифла.* Ив.Вазов.

кàпуш *м. диал.* (рум.căpuşă). Кърлеж. — *Той не ми е зет!* — *викаше чичо Колю отпушен.* — *Той не ми е зет. Той е един надут капуш.* Ивайло Петров.

кàпчена и кàпченка *прил.диал.* Капка капчена—до последна капка;съвсем няма (вода). —*Нощес се скъсал един обръч на бурето и виното изтекло до капка.* — *До капка!* — *До капка* — *капчена!* Елин Пелин. *Злато колкото ти душа иска, ама вода* — *капка капченка. Хората кански ще писнат за една глътка.* Ил. Волен.

капъджѝя — вж. капуджия. *В Европата на по-големите хотели (ханища) портиерите (капъджиете) са длъжни да знаят всички езици.* Летоструй.

капънà *ж. диал.* Блюдо на везни. — *Тия, дето ги изброихте, са вятър* — *каза той.* — *Но ако ги турите тях и толкова още на едната капъна, а на другата едничка само заслуга на Докузмерджанова* — *заслугата ще натегне.* Ив. Вазов. *Стоим пред капън безподобен. / Кой пръв оста-ще, кой ще легне? / Де капъната ще натегне? / Часът е кобен.* Ив. Вазов.

капънѝчка *ж. диал.* Малка везна. *И му посочи сложените и наредените по стола сечива, а то биле няколко стъкла за часоказ, реактивна хартия, капънички и една цев.* Й. Груев.

карàабаджия *м. диал.* Шивач на аби. *Но ако той се беше явил преди две години или по-после в България, той не щеше да бъде вече Бенковски, а прост копривщенски карaабаджия.* З. Стоянов. *Бил съм най-напред карaабаджия, захващах се с различни търговии, пътувах в Цариград, в Азия, Египет и проее, но коя на едно място не можах да завържа.* Л. Стоянов.

караàч *м. диал.* (тур. karaağaç). Дърво бряст. *Ще изровят яма / под стар карaач, / ще заровят назе / без сълзи, без плач.* Л. Каравелов.

карабаджàк *прил. неизм. диал.* (тур. karabacak). Чернокрак. *Московец се казва то* — *не е шега с него: аскерът му е без чет и все с черни ботуши над коленете, карабаджак незевенк.* Ц. Гинчев.

карабатàк *м. диал.* (тур. karabatak). Вид морска птица. *Андреа тръгна към скалите на носа и изведнъж видя стареца, който беше кацнал на една канара като чер, пърлив карабатак.* С. Чернишев. *Откъм Добруджанския бряг долитаха бели чайки и карабатаци с черни крила като гарвани.* А. Каралийчев.

карабàш *м. диал.* (тур. karabaş). 1. Черноглавец, който е с черна глава. *Та оттогаз хаджи Петър завъди гълъбите. Отнапреж имаше само преметачи, а после купи всякакви: карабаши* — *черни, гьоклии* — *сини, кабаци* — *бели, с мънички човчици като оризено зърно.* Й. Йовков. 2. Калугер, чернокапец. — *Вие лъжете. Мене ми обади карабашът във Филибе! Пловдивски митрополит, проклет Гавриил.* Ив. Вазов.

карабèла *ж. книж. остар.* (пол. karabela). Лека крива сабя. *Осемдесетгодишният старец гладил си полската карабела, старата си и верна другарка. Ой, ако да можеше тази сабя да говори, би изказала отначало и до конец байовният живот на атаманите.* Ст. Ботьов.

карà-белà *диал.* (тур.-ар. kara belâ). Голяма неприятност. *Уплашиха се тримата авджии, / зер то законът е кара-бела; / бре актове, бре глоби, бре дела,* — / *по-харно бягай от таквиз ваджии.* Д. Подвързачов.

карабòсан *прил. диал.* (от тур.). Боядисан, почернен. *Телеграфираха на дъщеря си в Бургас. За тяхна изненада и радост тя пристигна с двете си по-малки деца. Тя беше понапълняла, с карабосана коса, с капела и рокли и труфила.* Г. Караславов.

каравàйка *ж. диал.* Вид птица. *Старият матрос прилича на стария орач. На единия: чучулигата, пъдпъдъкът и славеят; на другия: рибарят, каравейката и морската лястовица са техните пророци.* И. Богоров.

каравàн *м. книж. остар.* (рус. караван). Керван. *До сега търговията се е вършила с каравани; тежкият караван се състоял от 500 слонове.* С. С. Бобчев.

каравàна *ж. диал.* (тур. karavana). Разлат, обикновено меден съд с две дръжки. *Помня зрялото ухание на есента. . . сладката пàра над караваните, дето се варят мармеладите.* Н. Тихолов.

каравàни *мн. диал.* (от тур.). Вид потури от тънък плат с къси крачоли. *Ако нашите планински селяне да би обуле беломорски каравани или арнаутски ризи, то би изпукали до един от студ.* в. Знание. *А няколко души от тях, с широки каравани и с чорапи. . . играеха на ръченици.* З. Стоянов.

каравèла *ж. остар.* (ит. caravella). Кораб с платна. *До брега на Мичиганското езеро видяхме каравелата Санта Мария, с която Христофор Колумб е открил Америка.* А. Константинов

каравокѝр *м. диал.* (гр. καραβοκύρης). Собственик или капитан на кораб. *Софокъл едва си спомня лицето на дядо си, прочут каравокир по Черно море.* Калина Малина.

карагьòз *м. диал.* (тур. karagöz). 1. Палячо, фокусник. *Обикновено импровизаторите са карагьози между поетите, способни да направят минутен ефект само чрез звучни разглаголствувания.* Пенчо Славейков. 2. Смехотворна комедия с кукли. *Далеч от нас мисълта тук да осъдим пиесите, които са играли и се играят днес-за-днес на нашия уж театър. Наистина, те много чинят при монотонния и безобразний карагьоз, когото представляват още някои по кюшетата на кафенетата си.* Т. Шишков.

карагьозчѝя *м.* и **карагьозчѝйка** *ж. остар.* (тур. karagözcü). Актьор, актьорка. *Бащата изблещи очи. „Какво?! — извикал. — Че аз го пратих в Одрин да го откъсна от софийските карагьозчии, а той и там — пак театър! Веднага да му отнемете ролята, че дяволите ще го вземат!"* Ст. Грудев. *Един честен и образован човек не може да вземе сестрата на една развратница и карагьозчийка.* Ив. Вазов. *Излизането на жена като „карагьозчийка" на сцената бе най-срамно нещо.* Ив. Хаджийски.

карà-гяу̀р(ин) *м. диал.* (тур. kara и ар.-тур. gâvur). Презрително прозвище на българите,давано от турците. *Зальгвани със мир, тъй дълго бяхме ний — / два месеца! — да се печелят дни: / германци своите приятели да стегнат, / кара-гяура те по-здраво да налегнат.* К. Христов. *Помежду Черното и Мраморно море / кара-гяуринът в колони гъсти — / пешачи, конници чевръсти.* К. Христов.

караджà[1] *м. диал.* (тур. karaca). Сърна.*А хубава е, беим, много хубава е пустата гяурка: млада, с тънка снага и очи на караджа.* А. Христофоров. *Кроткият ѝ глас, смиреният ѝ вид и нейните тъжни, овлажнели очи изведнъж го трогнаха. Неговата кръшна караджа бе дошла сама през гори и планини!* А. Христофоров.

караджà[2] *прил. неизм. диал.* (тур. karaca). Мургав, черен. *Отиде Стоян, отиде, / в гората на кошарите, / та влезна в егрек големи, / та фана овен караджа, / караджа овен, яладжа, / та се гостето погости.* Нар. песен.

караджѐйка[1] *ж. диал.* (от тур. karaca). Вид слива. *Деца, които са запечени, та не ходят лесно по себе си, требува да употребяват при закуската си най-много черен хляб, или ако ядат бял, то да хапнуват и плодове (черни сливи, сливи караджейки. . . и круши).* Летоструй.

караджѐйка[2] *ж. диал.* (от тур.). Малка воденица на вода. *На времето Тошевата махала имаше една караджейка наблизо до реката и махленците меляха наред.* Кр. Григоров. *Все така горняците смъкваха по каменистите пътеки към града дърва. . . а на връщане в дисагите им се поклащаха козиняви чували със смления на караджейката кукуруз.* Н. Тихолов.

каракàч *м. диал.* Извито дърво над огнище за окачване на котле. *Доведоха и другата биволица. Дядо Марин се зае да впрегне първо Връзка. Проклетият гълчеше през зъби: — За устата ли ще те впрягам, ма жено! Та си се извила така на каракач! Вълци на главата ти!* Ил. Волен.

каракòл *м. диал.* (тур. karakol). 1. Полицейски патрул. *А чаушина го викаше на конака, защото през нощта Хаджи Донковия Димо и Заювичиния голак Цончо ги беше хванал каракола, че поднинале и ходили да хлопату Геновица Кеювката.* Т. Г. Влайков. 2. Полицейски участък. *Тя бе тръгнала и скиташе се без да знае къде отива, додето едно заптие я срещна в тъмнината и я улавя, та я завежда на каракольт.* П. Р. Славейков.

каракòн *м. диал.* — вж. караконджо. *Душевните явления: сънища, привиждания (илюзии), видения (халюцинации), се схващаха като поява на души на мъртви, на вампири, таласъми, каракони, самодиви.* Ив. Хаджийски. *Старите плашат с тях децата, като им разказват през дългите вечери страшни истории: как каракон срещнал нощно време на улицата някого си, качил се на гърба му, дупчел го с дарака си и го карал да обикаля селото, докато пропеели първи петли.* Ил. Волен.

каракòнджо *м. нар.* (тур. karakoncolos). Зъл нощен дух като вампир или таласъм. *Сянката на Хреля се изхлузи из вратата и се изгуби. Страшна пустота ме обхвана от всички страни. „Наистина, няма ли вампири и караконджовци?"* Ст. Чилингиров. *Брей че тъмнило. Ако беше изгряла месечината, щяха да го видят очите ми този хубостник, който броди като караконджо ни в туй, ни в онуй време.* Пресата.

каракòнджол и **каракòнджул** — вж. караконджо. *Още от малък изпитваше страх от гробища, може би затова, че баба му някога говореше за вампири, караконджоли и блуждаещи души, които уж обитавали гробищата!* П. Стъпов. *Обрече се Нинка на живота. . . Ни премяна, ни разходка, ни хоро. До герана само по тъмно ме пускаха, кога караконджулите скачат из водата.* О. Василев.

каракòнчо — вж. караконджо. *Видиш ли сега, стари каракончо, какво си направил?* Л. Каравелов.

карàкулак *м. диал.* (тур. karakulak). Боен нож с разширена като уши дръжка. *На юнашките рамене блестяха остри секири . . . на поясите им бяха набучени каракулаци.* М. Марчевски. *Като видяха тримата комити, които се изгубиха низ дола, турците се изправиха и в ръце с извадени каракулаци тръгнаха напред.* Ст. Сивриев.

карамàнест *прил. нар.* (от тур.) Черен, мургав. *Несъзнателно, като да дърпаше карамакести биволи в жега, той изопна снага.* К. Петканов.

карамàнец *м. диал.* (от тур.) Длъгнеста круша, присад. *На Милка ѝ примъчня да гледа как се мъчи да отвърже торбата и току посегна тя. — Чакай, че аз тука — отвърза най-после той и току ѝ нагреба цяла шепа зрели караманци.* Ст. Ц. Даскалов. *Над хамбара се привежда с разперени клони старият караманец — присадът. Сутрин в росната трева тупкат жълтите присади.* З. Сребров.

караманлѝйски *прил. диал.* Който се отнася до караманлия. *Нему пък съвсем нищо не можем да разберем. Той и изказване наистина казва, но то турски ли е, караманлийски ли е. . . иди, че му разбери.* Ил. Блъсков.

караманлѝя *м. диал.* (от тур.). Малоазийски грък. *Тя си изработваше платното, препродаваше го на караманлията, който прекупуваше изработеното из къщите, и си скриваше парите.* Д. Немиров. *Йоргу е караманлия из някоя си паланка в Мала Азия.* Ив. Вазов.

карамфѝлка и **каранфѝлка** *ж. остар.* Вид стара пушка. *Галеше дулото на някоя карамфилка пушка с бели седефени шарки от кондака до устата.* А. Христофоров. *Старият болярин излезе на двора, и след него — син му с дълга, седефлия каранфилка пушка в ръка.* Ц. Гинчев.

карандàш *м. рядко.* (тюрк.-рус. карандаш). Молив. *Един юзбашия . . . се намираше в Ловеч, с карандаш в ръка.* З. Стоянов. *Видях, че един грамаден негър се приближи с импозантността на Бисмарка към нашата маса, в една ръка с карандаш, в другата — една книжка.* А. Константинов.

карàр *м. диал.* (ар.-тур. karar). 1. Положение, ред. *Всеки се изменява, само бае Митар си стои все на един карар.* Мих. Георгиев. *Наблизо до тях беше седнал Велчо Пипона и със половничка отпреде, и май фтасал веке до един карар.* Т. Г. Влайков. 2. Мярка, определено количество. *Бях му ходил на гости, да опитвам новата му ракия. . . ама знае да й туря на карар анасона.* Ив. Вазов.

карà-севдà *ж. диал.* (тур. kara и ар.-тур. sevda). Отчаяна любов. *Че българи май не страдат от кара-севда. Вие знаете що е кара-севда? — Да, отчаяна любов.* Ив Вазов.

карàфа *ж. рядко.* (ит.-гр. *καράφα*). Шише (стъкло) за вода. *Слугинчето изнесе от кухнята карафата за вода и влезе в първата стая.* П. Вежинов.

карашѝк *м. диал.* (тур. karışık). Смес. *Посяваме есен едно малко ниве само с ченица — другите нивя сеем с ръж и карашък.* Т. Г. Влайков.

карашѝчен *прил. диал.* (от тур. karışık). Смесен, размесен. *Ще бъдат замесени две теста от чисто ченичено брашно и четири-пет нощови от карашъчено — изпичат се не по-малко от 60—70 хляба.* Т. Г. Влайков.

каращѝсвам *несв.*, **каращѝсам** *св.*, *диал.* (тур. karışmak). Смесвам, разбърквам, меся. *И по вестници, съобщения и с всички простени и непростени средства смеси, разбърка, каращиса гости с делегати, руси с поляци.* Пенчо Славейков. **каращѝсвам се** *възвр. А бе, докторе, ква й таз работа, бе джаньм? Уж ще я пъдиш, пък фирма сте окачили. Сума свят се й набрал вън. . . Ще стане някоя гюрюлтия, аз не се каращисвам.* Ст. Л. Костов.

кàрба *ж. диал.* Каранища, укор. *Много карби и навиквания пренесе той, докато се научи на тоя ред.* Т. Г. Влайков. *— Махни се ти, драскачо! глупецо всепознат! / — Ритмачо! Ти безчестиш почтений занаят! / — Крадец на чужди мисли! Кърпач без ум, без дарба! / — Безделнико! / — Любезни! Каква е тази карба?* Ив. Вазов.

карбàлям се *несв. възвр. диал.* Клатя се насам-натам. *Военният вървеше с привична стегната походка, а цивилният малко се карбаляше, като че краката го боляха.* К. Кръстев.

карбòвна *ж. остар.* (от пол.-рус. карбованец). Вид сребърна монета. *Кога отвориха ковчега му, найдоха само една торба с карбовни — за сиромасите и за погребението му.* Ив. Вазов.

карбòлка *ж. разг. рядко.* Разреден разтвор от карболова киселина. *Нов дъжд от миризлива карболка накваси ме пак от врата до краката. Когато всички се натъпкаха вир-вода от карболка, излезе, че сме двайсет и осем души от разни езици и племена.* Ив. Вазов.

карвàни — вж. каравани. *В делнични дни Хаджи Ахил ходеше с безкрайните си гащи — карвани, с безчислени стереотипически и неунищожими дипли.* Ив. Вазов. *Той беше мой учител в основното училище, дето баща ми ме заведе тържествено, пременен с нови алени катъри и черни басмени карвани.* Ив. Вазов.

кардàш *м. диал.* (тур. kardaş). Брат, побратим. *— Добра среща! — Добра и на вас! — отвръщаме ние. Диню спира при последната кола и участливо запитва: — За къдя, бе кардаш?. . . За болницата ли?* К. Константинов. *Аз вече притварям очи и ядно шибам измореното конче да бърза. И пак омилно шепна: хайде, конче, хайде, кардаш, да вървим.* П. Росен.

кардашлàр турско *мн.* от кардаш. *Силата на Арап ага беше в ножа му и в пищовите му. — Кардашлар — каза той еднаж на своите достове в тая същата беседка, — нам аллах ни е дал оръжието, както е дал мотиката и сърпа в ръцете на раята.* Д. Талев. *— Не падайте духом, кардашлар — чуваше се гласът на тозлушкия чифликчия.* Ем. Станев.

карèвла — вж. калевра. *Той беше с бяла фистанела, джамадан, чепкен с кюлаф, привързан с черна басма, с калци и червени каревли.* Ц. Гинчев.

карèз *м. диал.* (ар.-тур. garez). Омраза, злоба към някого. *— Ударили го сиромаха за нищо и никакво, ей там над Сушица в шумака. — Дали нещо по карез? — Кой знае. . . Не вярвам да е по карез, ами тъй.* Ц. Гинчев. *Прегледниците. . . не винаги добросъвестно изпълняват своята важна длъжност: някога по хатър те не записват действително провинени деца, други път по карез записват и непровинени.* Т. Г. Влайков.

карезлѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. garezli). Зъл, озлобен към някого. *Баща ми и баща му, дядо, са сърдити — карезлии. . . и на тази сърдитина аз ще отида курбан.* Ц. Гинчев. *— Казащете му, ама зная ли? Карезлии са те Колю и Генко наш — гонят се, че зная ли?* Ц. Церковски.

кариòла *м. диал.* (ит. carriola). Легло, креват. *Заръча на ония, които стояха при болния, често да отварят прозорците, които бяха надалеч от кариолата му.* Начална книга за анатомия и физиология.

кàрлик *м. книж. остар.* (рус. карлик). Джудже. *Чини ми се да не е май удобно, ни толкоз умно да искаме да навлечем дрехите на един исполин връз един карлик.* П. Р. Славейков.

карлю̀шкам се *несв. възвр. диал.* Люшкам се, клатя се. *Лодката се карлюшкаше и политаше по обезпокоителен начин.* Ив. Вазов.

кàрма карашѝк *нареч. диал.* (тур. karma karışık). Объркано, размесено. *Нему пък съвсем нищо не можем да разберем. Той и изказание наистина казва, но то турски ли е, караманлийски ли е. . . карма карашик, иди че му разбери.* Ил. Блъсков.

карнè *ср. остар.* (фр. carnet). Бележник. *Навъсен господин, с карне и молив в ръка, продължително се взираше през сините си очила.* Й. Йовков. — *Гаврилов стана, взе перото и се приготви да запише нещо в карнето си.* Д. Немиров.

карну̀шка *ж. диал.* Въртележка. *И днес по Великден правят карнушки, на които се въртят децата по за едно червено яйце.* А. Константинов.

каролѝн *м. книж. остар.* (от собс.). Вид стара монета. *Десет каролина награда се дава на всякой момък, който се запише самоволен в Судермалт.* Ил. Цанков.

кàрпа *ж. диал.* Скала, зъбер. *Безчислени мъртви пънове стърчеха грозно по безотрадния този склон, увенчан с надвиснали карпи и зъбери.* Ив. Вазов. *Весден по урви, върхове призвездни, / по карпи, из гори вървиш, блуждаеш.* Ив. Вазов.

картàвене *ср. книж. рядко.* Съществително от картавя. *А когато заговореше, той говореше умно и логично. Съвършено леко и своеобразно картавене придаваше особена мекота на неговия глас.* Г. Караславов.

картàвя *несв. книж. рядко.* (рус. картавить). Изговарям неясно звука Р. *Той говори около двайсетина — двадесет и пет минути. Като картавеше слабо, той оживяваше еднообразната си реч със сполучливо подхвърляни закачки към враговете на дребните и средни държавни наемници.* Г. Караславов.

картòк и **картòг** *м. диал.* Свърталище, дупка за живеене. *Ако бях на ваше място, нямаше да гледам зимата, нито пък щях да чакам да ме заприщят с някоя хайка, а щях да нагласа картока си някъде в селото и щях да се свия в него до. . . до по-хубави времена.* Г. Караславов. *Нагазиха в камъша, за да дигнат прасетата, които чакаха куршума от самите им картози.* П. Незнакомов.

картòп *м. нар.* (тур. kartopu). Цвете снежна китка. *Почват тогава децата да дирят из коритата само божур, бял картоп, сини патѐта и други отбор цветя.* Т. Г. Влайков. *Къщата беше малка, едноетажна. . . в дъното на също така малко дворче, из което стърчаха сухите стъркове на останали от есента хризантеми и картопи.* Б. Болгар.

кàртопус *м. диал.* — вж. **картоп**. *Всяка каруца ме събуждаше от сън, приказките една по една окапваха като листенцата на картопуса.* Калина Малина.

картофòр *м. остар.* (рум. cartofor). Картоиграч. *Те са отчаяни картофори. В тоя глупав Бреговец това и очаква интелигентния човек: да стане картофор, па и пияница.* Ив. Вазов. *Но двамата щастливи съпрузи. . . чуха равнодушно това известие за самоубийството на отчаяния картофор, техен съсед в Пловдив.* Ив. Вазов.

картофòрство *м. остар.* Картоиграчество. *Но много руско злато се изнася навън още от навикът на богатите и аристократите да харчат милиони по разходка по Европа. Там често се разсипват от безумно разкошен живот или в картофорство, или пък съблечени от французките очарователници.* Ив. Вазов.

карту̀ш *м. остар.* (рум. cartuş). Патрон, снаряд. *Аз имах случай да видя тоя револвер у покойният наш приятел и патриот Димитра Горов, зет на А. Кънчев; той го е задържал, както е паднал от ръката на героят, в който действително само два картуша са останали, единият празен, другият — пълен.* З. Стоянов.

карусѐл *м. остар.* (фр. carroussel). Въртележка за деца с кончета, автомобилчета и др. *При завоя на една алея се отвори една площ, на която са установени карусели и люлки за деца.* А. Константинов.

карусѐлен, -лна, -лно, *прил. остар.* Въртелив, като на карусел. *Тия луди скокове приличаха на странна някаква каруселна игра и все пак смаените и изтръпнали зрители неволно се стъписваха крачка назад.* Й. Йовков.

карчанлѝя *прил. неизм. диал.* (от тур. kırçın). Болен от карчан — овча болест, при която се схващат краката. *Из чувалите на другите овчари се търкаляха: сиреш, трева, която турят в ушите на карчанлиите овце, сирище, син камък.* З. Стоянов.

каршилъ̀к *м. диал.* (тур. karşılık). Огниво на стара кремъклия пушка. *Натри каршилъка с няколко зърна стрит между пръстите му барут, затвори го, замери, гръмна и книжката падна от ножа на земята.* Ц. Гинчев.

карѝк *м. диал.* (тур. karık). 1. Леха. *Слав разораваше карьците, пущаше воловете да пасат из ошмулканите ниви.* Г. Караславов. — *Язък, избърборали няколко чалми, като че разговорът ставал не за заклана мома, а за стъпкването или изпасването на един карък чесън от добитъкът.* З. Стоянов. 2. Бразда. *Кукурузоберът наближава. Стопаните крачат важно из дълбоките карьци, оглеждат стоката си и си правят сметки.* Г. Караславов. *Тук-там режеха вършии и над оголените мамули, налени със зърно и разкривени над дълбоките карьци, се мяркаха бели кърпи, блясваха сърпове.* Г. Караславов.

касабà *ж. остар.* (ар.-тур. kasaba). Град. *Селяните бъркаха в дълбоките си кесии, вадеха петачета и купуваха гевреци и симити за децата си, скъп армаган от касабата.* Ст. Чилингиров. *Бях момиче, когато ходих с чичо Станко в Едрене да видим татко в затвора. Голям град, голяма касаба.* П. Росен.

касабалѝйски *прил. остар.* (от ар.-тур. kasabalı). Граждански, градски. *Обезпокоителните слухове, че турците ще да колят тая пролет, не са чужди и на касабалийските хора.* З. Стоянов.

касабалѝя *м. остар.* (от ар.-тур. kasabalı). Жител на град, гражданин. — *Вашите касабалии — подзе пак чичо Марин — са чудни хора: като сенки — не можеш да ги уловиш да си побъбриш.* Ив. Вазов.

касабѐнски и касабя̀нски *прил. диал.* Граждански, от касаба. — *Хади бе Стоене, да идем в долната махла да се позеленим на касабенски моми, казва Петко.* сп. Китка. — *Ех, бре синко, каква е тази китка, да не е от някоя касабянска мома, а пък тази питка да не е оплакана?* сп. Китка.

касабѝца *ж. диал.* Малка касаба, градче. *Пред кръчмата е път кръстопът; единия от тях води към ближната касабица Овчага* (Провадия). Ил. Блъсков.

касабя̀нка *ж. диал.* Гражданка, жителка на касаба. *Да ми доди мене една незнайна, кой знае от какъв сой — касабянка. . . че и аз жива да бъда да изляза пред две комшийки и със снаха, с отмяна да се похваля.* сп. Китка.

касавет *м. диал.* (ар.-тур. kasavet). Грижа, безпокойство. *А борча аз ще ти платя, дядо Хаджия. Ти не бери касавет за него.* Т. Г. Влайков. *Мори Недо, бела Недо! / Ним бери кахър, касавет, / аз ти узех тънко платно.* Нар. песен.

касàрна *ж. книж. остар.* (от ит.). Казарма. *Най-после беше решено да се отделят българчетата в отделна касарна.* П. Хитов.

касатỳра *ж. диал.* (тур. kasatura). Войнишки нож, щик. *Те разказваха на четири страни за бесението, смеяха се, подиграваха се как плачели жените и простирали ръце към бесилницата, как един от тях щял да ръгне една със своята касатура.* З. Стоянов. *Чаушинът отвори път с приклада на пушката си: — Дръпнете се от пътя ми, че ей сега ще кажа на аскера да ви надупчи с касатурите.* Д. Талев.

касела *ж. диал.* (ит.-гр. κασσέλα). Сандък. *Учил бе Стефо Церски в Преспа шест години дърводелски занаят. После отвори и свой дюкян и беше добър майстор — . . . но най-изкусно можеше да нашари касела за чеиз с кубелия капак и цялата с цветни тенекии и пирончета.* Д. Талев.

касканджалѝк и касканджилѝк *м. диал.* (тур. kıskançlık). Завист, ревност. *Евгений позачу тия думи и чувството на касканджалька я посети.* Ст. Заимов. *Според твоя касканджилък ще я направиш да ти посее рога.* П. Р. Славейков.

касканджѝя *м. диал.* (тур. kıskanç). 1. Завистник. *Масхар е на възраст 38—40 години, голям касканджия, отмъстителен, голям рушветчия.* Ст. Заимов. 2. Ревнивец. *Един касканджия прави една желязна ракла да заключи жената си да я не виждат людски очи.* П. Р. Славейков. *Не го земай, той е много касканджия.* П. Р. Славейков.

касканди̇̀свам *несв. диал.* (от тур. kıskanmak). 1. Завиждам. — *Тъй де, доизкажи се. . . за глупавата му пиеса. Ей, Магьосниче, проклето човече си. Много си талантлив, ама страшно каскандисваш, брей!* М. Грубешлиева. 2. Ревнувам. — *С оная повлекана ли отиде да приказва? — Че какво като приказва със Стоянка? Да не я „каскандисваш"?* Ст. Чилингиров.

каснàче *ср. диал.* (от тур. kasnak). Решето, сито. *Казана се налива до половината с вода и се подклажда и когато водата заври с ключ и начене да захвърчи нагоре, четирите касначета се напълнюват с пашкули и се затваря капака.* Зах. Княжески.

кàстер *м.* **и кàстерче** *ср. диал.* (от гр. κασσίτερος). Калаен съд за ракия. *Милкана излязва из къщи, понесла на малък поднос кастер с ракия.* П. Ю. Тодоров. *Вътре бараката е декорирана с килими, по които са окачени гайди, кавали, кастери.* А. Константинов. *Найден. Донеси ми ракия, Милкано. Милкана. Подава му кастерчето с ракията.* Р. Стоянов.

кастòр *м. диал.* (гр. κάστορας). Бобър. *Като кастора, кой на слънчев пек / край Дунава изкарва си главата, / а вътре своята опашка крий, / когато риба да измами смята.* К. Величков.

кастрофилàкт *м. истор.* (гр. καστροφύλακας). Началник на крепост. *Че как не те беше страх, братко, да те видят и да те познаят. Де що има кастрофилакти и катепани отсам и оттатък границата и сянката ти помнят.* Ст. Загорчинов. *Още в горския дворец кастрофилакт Евстратий му доложи за станалото в Аароновата къща.* Ив. Вазов.

катавасѝя *ж. остар.* (гр. *καταβασία*). Църковна песен, изпълнявана от двама певци. *Той знаеше наизуст много тропари, ирмоси и катавасии. Когато оставаше сам в землянката или около лагера в полето, той се пееше тия песни с благоговейно умиление.* Й. Йовков. *Каймакаминът от своя страна чете на Ивана строга „катавасия" и го заплаши с връщане назад, ако се не научи да се преструва.* Ст. Заимов.

каталàни и **каталàнци** *мн. истор.* Испански авантюристи, разбойници из нашите земи. *Край егейските талази / споменът се още пази / на пиратските дружини — / каталани, сарацини — / орди диви, кръвожадни.* Ив. Вазов. *Мислиш ли, че тъй лесно забравих оная вечер, когато ти ме спаси от пияните каталанци в кръчмата „Златният щит" при Цурулон?* Ст. Загорчинов.

каталàнски *прил. остар.* Престъпнически, злодейски. *Бре, даскале, този каталански син, защо го не посъдиш малко, като доде у дома, хич не ме слуша.* Ил. Блъсков. *През морята ли ще мине / агарянците да бий, / ил' атонските светини от пиратските дружини / каталански да прикрий?* Ив. Вазов.

каталеткѝна *ж. диал.* Жена или добиче, което ражда всяка година. *Па и тъщата като забърбори — Стоилка такава, вика, Стоилка онакава. . . Тя е, дума каталеткина. Ще ти народи дечурлига. Какво ще ги правиш?* Елин Пелин.

каталя̀свам *несв.*, **каталя̀сам** *св. диал.* (от гр. *καταλύω*). Капвам, премалявам от умора. *Ленко. . . никога не беше видял баща си да спи, дори да лежи. Кога си отдъхваше този човек? Не каталясваше ли за сън.* Г. Караславов. *Имам цял час път и съм каталясал от глад.* А. Каралийчев.

кàтана *ж. разг. рядко.* (от унг. katona). 1. Висок едър кон. *След тях, ето ти двадесет и пет души кавалерия от конвоя на високи катани.* Н. п. Филипов. *Защо ми е тая земя, която и русите не искат? Ей, земя ли е това нашата? Видяхте ли руските катани? Със стълба да се качваш на тях!* К. Константинов. 2. *прен.* Висок мъж, жена. — *Право да си кажем: те са си лика-прилика — каза един. — Тя е гойно сръбско свинче, той е маджарска катана — смееше се друг.* Ив. Вазов.

катарàга *ж. диал.* Подвижна стълба. — *Бабо, дай една стълба! — Че ние катарага нямаме.* Ст. Ц. Даскалов.

катарджѝя *м. диал.* (от тур. katırcı). Който кара или пасе катъри. *Той ѝ каза, че съм катърджия от манастирът. Тя повярва и се услови даже с мене да съм ѝ наберял някакви билки трева.* З. Стоянов.

катàстима *ж. диал.* (гр. *κατάστημα*). Магазин, дюкян. *„Ето ти тефтеря, пречети и плащай". — Че тук няма мое име забалежено? — Аз тъй я карам, алафранга. — Ти с такава катастима скоро ще хвърлиш топа, Ганко.* Ив. Вазов.

катафрактàрий *м. истор.* (гр. *καταφρακτάριοσ*). Тежко въоръжен войник. *Похлупени по лицето, гърчеха се катафрактарии, покрити с броня на едри парчета.* Н. Райнов. *По-назад и отделно вървеше малката купчина катафрактарии на Вриения.* Ст. Загорчинов.

катàя се *несв. възвр. рядко.* (от рус. кататься). Пързалям се. *И тя умееше да се катае, но нямаше подходяща пола и спортни обувки.* А. Гуляшки.

катепàн *м. истор.* (от гр.). Длъжностно лице в миналото. *Както беше ред, начело на трапезата седеше Давид Мокри, а от двете му страни бяха се разположили митрополитът Висарион и катепанът на Охрид Петър Чурило.* Д. Талев. — *Царски люде идваха ли да ви погостят?— Не, твоя милост. — Ами катепанът, дето стои в Диамнол, тъй да ви повиди, да ви погали.* Ст. Загорчинов. *Де що има кастрофилакти и катепани отсам и оттатък границата и сянката ти помнят.* Ст. Загорчинов.

катехѝзис и **катихѝзис** *м.* (гр. *κατήχησις*). 1. *църк.* Кратко изложение на християнското вероучение. — *Ето, тука са сядали учениците. Нямали са моливи и тетрадки. А учебните предмети? Те са били само три: катихизис, псалтир, часослов.* Пресата. 2. *прен. рядко.* Популярно ръководство, правилник. *Каравелов се хвърли в борбата, високо държащ в ръка знамето, на което са написани горните три принципа, станали отпосле заповеди в хъшовския катехизис.* Пенчо Славейков.

катѝл(ин) *м. разг. рядко.* (ар.-тур. katil). Убиец, престъпник. *Нà — той разгърна ръце, — убийте ме. Катили! Катили дошле тук, хора дето са лежали из тюрмите.* Й. Йовков. *Аз волните си дни не можех да забравя, / там в дупката заврян, с катили наедно, — / където светлинка през мъничко едно / окно се вмъкваше.* Пенчо Славейков. *Онзи катилин, рекъл, си дошел от Влашко, ама ний пак ще го пъхнем в тюрмата, ний знаем кой ни запали саплъците преди пет години.* Й. Йовков.

катиля̀свам *несв.*, **катиля̀сам** *св.* — вж. каталясвам. *Иска ѝ се и ней и да копае, и да возрива. Ама като е така, гледам я, не може да кара с другите. Катилясва от изморяване. И премалява ѝ.* Т. Г. Влайков. *Цял ден, от тъмно зоре до голяма вечеря бордеят се не изпразняше; часа по два се запираше и чак тогива нашите търговци се прибираха в къщя, катилясале от шетание.* Ил. Блъсков.

кàтрям се *несв. възвр. диал* Катеря се. *Само пръчът още ходеше наоколо, катряше се по плета на градината и смулеше листата на фиданката.* Й. Йовков.

катък *м. диал.* (тур. katık). Прибавка към хляб (сирене, масло, сланина). *Дико Кремъка го погледна, стана от мястото си, извади от дисагите хляб и катък и седна да похапне малко.* К. Петканов. *Нареди каруцата като малка станчка, след това напълни торбата на мъжа си с хляб и катък и зачака.* К. Петканов. *Какво ли ми е турила днес мама за катък?* Т. Г. Влайков.

катъри и катърки[1] *мн.* (**катър** *м.*, **катърка** *ж.*) *диал.* (от тур.). Обуща. *Той беше мой учител в основното училище, дето баща ми ме заведе тържествено, пременен с нови алени катъри и черни басмени карвани.* Ив. Вазов. *Димитър едва си намираше място от радост. Как го беше стегнала майка му. Нови катърки, широчък пояс, черни прищипнати бечвички. . .* Цв. Минков.

катърки[2] *мн.* (**катърка** *ж.*) *диал.* (от тур. kıtırdı). Пуканки. *А окол тях подскачат дечицата на най-старият дядов Либенов син, и Хаджи Генчо им раздава катърки, симит и мекички.* Л. Каравелов.

катърче *ср. диал.* Съд за пукане на пуканки, катърки. *Кака Митра донася ситна царевица и сваля от мусандрата катърчето.* К. Петканов.

катъчец *м. диал.* Малко катък. *И тръгна ли заран за училище, мама ще ми турне в едно торбенце завит в кърпа комат хляб и нещо катъчец.* Т. Г. Влайков.

каỳк *м. остар.* (тур. kavuk). 1. Островърха старовремска шапка. *Там се издигаше доста голяма дървена постройка „Цирк Театър България", с няколко подвижни рекламни дъски около входа, на които най-примитивно бяха нарисувани някакви дервиши с кауци.* К. Константинов. *Облечени в най-странни, пъстри облекла, с високи, островърхи кауци, и въоръжени с най-различни оръжия — те със самия си вид всяват трепет и ужас у мало и голямо.* Г. Дръндаров. 2. Шаячна качулка с дълги краища. *Но когато отидоха на следната вечер, намериха го увит с кауци и шалове, сякаш беше привързан за кревата с триста и трийсет върви!* Ст. Ц. Даскалов. *Като го гонял така, развързал се каукът и паднал от главата му.* П. Р. Славейков.

каỳнка *ж. диал.* (от тур. kavun). Вид круша. *Това тук е круша, това каунка — те са зелени още.* Т. Г. Влайков.

каỳнче *ср. диал.* (от тур. kavun). Пъпешче. — *А на теб Наумче?* — *Аз искам каунче!* Чичо Стоян.

каỳр(ин) — вж. гяур. *Новата сила, която напъваше в гърдите на немирните каури, блестеше в погледите им, които ставаха все по-дръзки, изливаше се в бунтовните песни.* Д. Талев. — *Ти си кабахатлия, каурин проклети! — завикала тя.* Н. Хайтов.

каỳрка — вж. гяурка. *„Каурке, оставям те жива — ела в харема ми!" казал й убиецът на мъжа й в най-големия разгар на клането.* Ив. Вазов.

каỳрски *прил. диал.* Гяурски. — *За кого е ей тая каурска рокля? попитал той, като забелязал модерната кройка.* Н. Хайтов *Намръщи се ходжата Сюлеман и замига.* — *Всичко, що не е турско, е каурско.* Б. Несторов.

каỳш *м. остар.* (тур. kavuş). Отделна стая в затвор, килия. *Всеки ден и по цял ден извеждаха затворниците от каушите и ги водеха на разпит.* Д. Талев. *Ние можехме да видим чрез тясното прозорче на своя кауш множество заптии.* З. Стоянов.

кафадàр *м. диал.* (ар.-тур.-пер. kafadar). Другар. *Родата си не искаше да види, кафадарите му не искаха пък него да видят.* Мих. Георгиев.

кафалтѝя — вж. кавалтия. *Стамболов прибави, че най-напред ще направи дружината една кафалтия на един от селските хармани. Заведоха ни на един харман сред селото, гдето действително беше приготвено ядене за дружината.* З. Стоянов.

кафàна *ж. диал.* (срхр. кафана). Кръчма. *В близост беше кафаната „Два побратима".* Ст. Дичев.

кафàнски *прил. диал.* (срхр. кафански). Кръчмарски. *При това ръководството на „Радиопром" с лека ръка пусна на пазара в големи тиражи различни кафански песни и някои западни танцови мелодии и песни със съмнителни художествени качества.* Пресата.

кафè-оджà *ж. диал. остар.* (ар.-тур.) Стая с огнище за варене на кафе в турско учреждение. *В кафе-оджа са намираше уж затворен млад турчин. . . със сребърен ланс през вратът от три-четири ката.* З. Стоянов.

кафетèрия *ж. книж. рядко.* Кафеджийница, закусвалня. *В Ню Йорк има най-разнообразни заведения, където човек може да се нахрани. Има ресторанти, големи и малки, кафетерии, автомати. . . Кафетериите са по-народни заведения. В тях се хранят обикновено хора със средни доходи. Тук няма келнери, клиентът сам си услужва.* Г. Белев. *Бенко забърза нагоре по Осмото авеню. Колко често бяха се разхождали по този булевард с Петрунчо. Ето и кафетерията, в която пиха заедно кафе първата сутрин след Бенковото пристигане.* Ал. Бабек.

кафè-шантàн *м. книж. остар.* (фр. café-chantant). Кафене с певачки. *Канцеларският народ хукваше из улиците, разливаше се на четири страни и след малко изчезваше в кафенета, кафешантани и прочие Данаеви делви в столицата.* Ив. Вазов.

кафтàн *м. остар.* (тур. kaftan). Вид горна дълга дреха. *Подир смъртта на този господар що да намерят в палата му, токо един с злато шит кафтан, една чалма, няколко почси, една*

паница и една солница. П. Р. Славейков. *Наистина над зеленото сетре Левски носеше стар тъмен кафтан и широка чалма скриваше неподбръснатия му врат.* Ст. Дичев.

кафтанджѝйница *ж. диал.* Кафтанджийски дюкян. *При моста от кафтанджийницата си надникна мъжът на Велика и извика нещо на Катил Хасу.* Ст. Дичев.

кафтанджѝйски *прил. диал.* В който продават копринени платове. *Когато видяхме в кафтанджийската чаршия, всички изтръпнахме.* К. Величков.

кафтàр *м. диал.* 1. Вид едра планинска трева. *Тръгна Чер Иван нагоре. Жажда го налегна, но възлезе на връх на Стара планина, на връх Амбарица, дето Крали Марко едро жито в хамбари насипвал. Дето косил буйна трева — зелен кафтар и бял белур за коня си Шарколия.* Ламар. 2. Покривка за стар кошер от такава трева. *Приближи се той до една стара тръвна, улови ѝ кафтаря, сне го, улови я горе за върха. . . наведе я малко към себе си.* Ц. Гинчев.

кафтѝ *несв. диал.* Клявкам, издавам звук, характерен за лисица. *Лисиците по Танова могила кафтяха, а някои дебнеха край геранските курници за майски пилета, за кокошки и юрдечки.* Ц. Гинчев.

кàхкибрѝт *м. остар.* (тур. kavkibritı). Някогашен кибрит на книжни изрезки. *Довечера ще му чуеш гласа. Ще отида на лозята и ще го туря под стария орех. И отдалеч — с малко кахкибрит на една върлина. Право ти казвам, целият град ще се разтърси.* Ст. Чилингиров.

кахпелѝна — вж. капелина. *За една кахпелина, гр. 164. За друга кахпелина, гр.155.* Д. Войников.

кацавѐйка *ж. рядко.* (рус. кацавейка). Къса до кръста горна дреха, която не се закопчава. *Сичкото ми облекло състоеше в тънки гащи и една кацавейка не по-дебела от гащите.* сп. Читалище.

кацѝло *ср. диал.* Курник. *Отпрегна воловете, остави ги свободни из двора, а сам той улови теглича и избута колесника към кацилото.* К. Петканов. *Няколко кокошки минаха край нямата Милка, влязоха в кацилото и се сгушиха за сън.* К. Петканов.

качàк *м. диал.* (тур. kaçak). 1. Беглец, дезертьор. *Уплашиха се тримата авджии, / и тримата изчезнаха в шумака: / на бягането няма страх ни срам — какво ще му направиш на качака?!* Д. Подвързачов. 2. Контрабандирана стока, обикн. тютюн. *Може би контрабандист да е проследен и оставил някъде тютюн от качака.* Н. п. Филипов.

качамѝлка *ж. диал.* 1. Бъркалка за качамак. *Стоеше* [девойката] *всред тях* [мливарите] *пред самото огнище с качамилка в лявата ръка.* Н. п. Филипов. 2. Късо дърво на каруца, на което се закачват щрангите. *Откачиха тегличите от качамилките. Снеха юздите на конете.* Т. Харманджиев.

качарàк *нареч. диал.* (от тур.). Тичешком. *Х. Коста (Като изважда от кесията си пари и на Райча) — Нà, да отидеш качарак да земеш сол.* Д. Войников.

кàчка[1] *ж. нар.* Каче. — *Мари булка, мари снахо, защо си преместила брашното в тази качка, мари? Ами нали ще се умирише на туршия?* Г. Караславов.

кàчка[2] *ж. спец.* (рус. кàчка). Клатене, люлеене, люшкане на кораб. *Качката и воят на вятъра се усилиха. Момчетата здраво се хванаха за лопатите и гребяха мълчаливо, очаквайки всеки миг да почне.* С. Чернишев. *Те са придобили умението спокойно да ходят по палубата и при най-силна морска качка.* Пресата.

кàчна *св. диал.* Окача, закача. *Събух бавно и внимателно панталонките, качнах ги на пирончето, духнах лампата и си легнах.* Ст. Ц. Даскалов. *Цялото село излезе да види как машината сама ще жъне и връзва. Качнаха я с трактора машинистите, подкараха я.* Ст. Ц. Даскалов.

качỳна се *св. възвр. диал.* Катурна се, изтъркаля се. *В тъмнината дявола ме препъна, качунах се из стълбата и толкоз зле, гдето и до сега се чудя как оживях.* Летоструй.

качỳнчица *ж. диал.* Цвете минзухар. *Две се цвеќя сговаряли — / качунчица и трендафил.* Нар. песен.

качỳрна се *св. възвр. диал.* Катурна се, съборя се. *Двамина приятели срещат мечка. Единият, щом я видял, покатерил се на срещното дърво и се отървал, а другият, като се видял оставен от другаря си, качурнал се долу и се престорил на умрял.* Летоструй.

качърдѝсване *ср. диал.* (от тур. kaçırtmak). Даване възможност на някого да избяга. *Какво го интересуваше той, за да прегърне делото му като свое и да понесе тежината на отговорностите за укривателство и качърдисване един политически престъпник.* Ив. Вазов.

каш *м. диал.* (тур. kaş). Издигната част на седло. *Неговото седло беше старо, сърмено — от младите му години, с висок каш и пеш.* Ц. Гинчев.

кашандѝсам се *св. възвр. диал.* (тур. kaşanmak). За добиче — изпикае се. *Като се отмориха всичките коне и се кашандисаха, Рашид беевият сеизин им даде команда да ги въведат в яхърите под стария сарай.* Ц. Гинчев.

кашерджѝя *м. диал.* (тур. kaşercı). Кашкавалджия, сиренар. *Когато вечерта стигна в кръчмата, наедно с Методи, завари и двама търговци — кашерджии. Те току-що бяха се разплатили със селяните за млякото.* Й. Йовков.

кашмѐр *м. диал.* (ар.-тур. kışmer). Присмех, подигравка, срам. — *Харна ви е комунизмата, айол, ама туй, дето господа не зачитате и света Богородица вземате на кашмер, хич ми*

не харесва. Т. Караславов. — *Нà, вземи, купи, каквото си щеш, само се махни оттука. Ще станеш за кашмер на хората.* Ст. Чилингиров.

кашмèрен, -рна, -рно, *прил. рядко.* Прилагателно от кашмер. *Те двама бяха честна двойка / и любеха се, но — уви! / Между им трети се яви / и станаха кашмерна тройка.* Хр. Радевски.

кашмерỳ се *несв. възвр. диал.* Подигравам се. *По-хубаво е да имам юначен мъж и да не е при мене, отколкото да ходя вдовица и всеки да се кашмерй с мене.* К. Петканов. *Ние затова сме се били във войната — сега да ни се плезят малчуганите. С куция ми крак да се кашмериш, а? Срамота!* Г. Краев.

кàшнат *прил. диал.* Пернат, смахнат. *Като се смее и шегува с тях, тие мислят, че и тя е като тях луда и кашната.* Т. Г. Влайков.

кашнѝк *м. диал.* Ситно нарязани картофи, печени с брашно. — *Мижо Батала — обади се друг, — барем като на гости ще има ли кашник? — А бе, за кашник, не зная, но по един печен картоф все ще се намери.* Б. Несторов.

кащè *нареч. диал.* Как, как така. *Дохожда ми на ум кои бяхте Ваша милост, кащe да не помня.* А. Константинов.

ка'щя̀ло *нареч. диал.* Как, как така. — *Абре, ка'щяло да съм ти рекла тъй, Дечо? Нали ти каза да го поудариш малко само, колкото страх да вземе и друг път да не посяга!* Чудомир. *Упоритият селянин най-после стана, като посочи Брайкова. — Кмет е още, кащяло да не дойде! — Нямам работа там — отговори Брайков запенен.* А. Страшимиров.

кая̀ *ж. диал.* (от тур. kaya balığı). Вид риба. *Тя радостно се суетеше край котлона — пържеше прясна кая.* С. Чернишев. *В няколко големи халвени кутии, запоени с калай, бяха мариновани кая и едър морски кефал, ловен с бомби чак към залива зад Емине.* П. Вежинов.

кая̀к *прил. неизм. диал.* (от тур. kaya). Силен, смел. *Колкото и да е серт, колкото и да е каяк. . . все и он ще е патил по нещо.* Мих. Георгиев.

каямèт *м. диал.* (ар.-тур. kiymet). Облага. *Тебе ти се струва кой знае какъв каямет ще стане, ако станеш казанджия. Няма нищо да стане, ти пак ще си даскал Петко.* П. Р. Славейков.

каятя̀ *несв. диал.* (от ар.-тур. kayıt). Заверявам. — *Как? Отивате ли? — А тескерето си каятихте ли? — Тескерето? — викнах аз, — ах, забравих! Дявол го взел!* Ив. Вазов. *Бояха му се и кадии в мехкемето, / че беше каятил на много тескерето.* К. Христов. **каятя̀ се** *възвр. Аз извадих из пазвата тескерето си и го погледнах. То беше извадено връз друг човек, на мое име. Но трябваше да се каяти и аз тръгнах бързо към конака.* Ив. Вазов.

каяфèт *м. разг. рядко.* (ар.-тур. kıyafet). Външен вид, външност, облекло. *Инак гостите имаха обикновения каяфет на някогашните харамии.* П. К. Яворов *София имаше две години като столица. Аз я посетих тогава, идейки от Берковица, във величествен каяфет: носех златни еполети на черния редингот с жълти лъскави копчета на гърдите.* Ив. Вазов. *Никой не смееше да носи явно оръжие, освен ако се преоблечеше в турски каяфет и отиваше негде в странство.* Ц. Гинчев.

каяфетлѝя *прил. неизм. разг. рядко.* (ар.-тур. kıyafetli). Прилично облечен; изискан, приличен. *Отворих прозореца, огледах се на единственото здраво стъкло, усмихнах се един-два пъти на себе си, поклоних се и като намерих, че съм доста каяфетлия, приготвих се да бъда приет.* Хр. Радевски.

квадрѝга *ж. книж. остар.* (лат. quadriga). Колесница с две колела и четири коня. *Сънувах град от стари, стари времена. / Шумят квадриги в улици гранитни.* Ем. п. Димитров.

квадрирèма *ж. книж. остар.* (лат. quadriremis). Кораб с четири реда гребла. *Той заповяда да излязат квадриреми и се качва сам с намерение да помогне освен на Ректина, на много други лица.* Й. Йовков.

квàря *несв. диал.* Покварявам. *Нека всякой пише и говори, както иска и както знае, но защо да го не осъждат всички, ако той квари общото добро?* Ив. Вазов.

квàрящ *прил. книж. остар.* Който покварява. *Всяка генерация. . . е носителка на нов, на свой мир чувства, мисли и настроения, които се рват към израз, за който старите средства са не само недостатъчни, но и кварящи образа на новото.* Пенчо Славейков.

квѝпрокво *ср. книж. остар.* (лат. qui pro quo). Недоразумение, бърканица. *Такива недоразумения често се случват в живота — най-неправдоподобните сплитания, най-изумителните фарсове и квипроквота.* Ив. Вазов.

кебàрин *м. диал.* (от ар.-тур. kibar). Знатен, благороден човек. *Теб те разваля кебарлъка, бил си даскал и кебарин и сега не смееш да оставиш кебарлъка и да станеш казанджия. Е, зер ще се очерниш и ще ти се напукат ръцете.* П. Р. Славейков.

кебарлъ̀к *м. диал.* (от ар.-тур. kibarlık). Надменност. *Теб те разваля кебарлъка, бил си даскал и кебарин и сега не смееш да оставиш кебарлъка и да станеш казанджия. Е, зер ще се очерниш и ще ти се напукат ръцете.* П. Р. Славейков.

кèбе *ср. диал.* (тур. kebe). 1. Късо наметало от груб вълнен плат. *Месечината светеше в гърба им, та не виждах лицата им. Двамата бяха по-високи и по-широки, с тежки кебета и високи гугли.* А. Дончев. 2. Дебел вълнен плат за постилане или завиване. *Окол нея се въртяха*

Златка и Верка. Едната я намяташе с дебел шал, другата й покриваше колената с китено домашно кебе. Т. Г. Влайков. *Тя полегна на одъра, постлан с меко котленско кебе, сложи една възглавница под главата си и затвори очи.* Й. Йовков.

кевгѝр *диал.* (от пер.-тур. kârgir). 1. *м.* Каменна или тухлена сграда. *Вечер при мъжделивото осветление на лояната свещ, под средновековната кевгири и скороскърпените шатри или бараки. . . колко ли пъти са се събирали уморените от работа търговци и книжари.* Ив. Д. Шишманов. 2. *прил. неизм.* Зидан, каменен. *Ханът, пред който сега седеше бае Петър, бе батьов му. Още седем такива кевгир сгради се редеха в чаршията — все негови.* А. Страшимиров.

кѐвря се *несв. възвр. диал.* Плезя се, лигавя се, глезя се. *Вътре в дворът с нас заедно влязоха и малките турчета, които не преставаха още да ми се кеврят.* З. Стоянов. *Чуваш ли, хаджи, хем посъди Пенча, зере, твърде лошо прави: не ме слуша, посреща ми приказката, кеври ми се.* Ил. Блъсков.

кедѐр *м. диал.* (ар.-тур. keder). 1. Грижа, тъга, скръб. *Първица ли е, рекох, да бъде чиляк с някоя нужда. Кой не е нещо кедерлия? Твоя кедер не е дип голям.* Т. Г. Влайков. 2. Телесен недостатък, недъг. *Да си е и тя мома като момите, досега да й е излял късмет и тогава на малката пътя щеше да е отворен. А пък то, като е с тоя кедер, я ще й излезе някога късмет, я не ще.* Т. Г. Влайков.

кедерлѝк *м. диал.* (ар.-тур. kederlik). Телесен недостатък, недъг. *Шахът, като негови ученици, ги съжали и взе да пита Имамоглу: „Как е, Мустафа ага, дали няма да им стане някой кедерлик?"* Ц. Гинчев.

кедерлѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. kederli). 1. Натъжен, опечален. *Първица ли е, рекох, да бъде чиляк с някоя нужда. Кой не е нещо кедерлия?* Т. Г. Влайков. 2. Който има телесен недостатък. — *Пък ти, кързъм, виж да посмениш мъжленцето си. Че може то да е нещо кедерлия.* Ст. Марков.

кѐжки — вж. кешки. *Не изтърпя / неволната му майка, ала кежки / до гроб да бе търпяла — не би чула / от чедото си нечедовни думи.* Пенчо Славейков.

кез *м. диал.* (тур. kez). Мерник на пушка и др. *Сне кеза на шишенето си на 200 разкрача, подсипа му фалята с дребен сух барут, замери, гръмна и книжката падна от ножа на земята.* Ц. Гинчев.

кеза̀п *м. остар.* (пер.-тур. kezzap). Азотна киселина. *Други се тълпят в дюкянчето на дядо Даниил ахтарина, избират бои за памук и вълна, вземат кезап, варак и ливанто.* К. Константинов. *Няколко сопотски шишета с букмаруво лежат наедно в една кутийка с няколко шишета с кезап.* Ст. Заимов.

кейф *м. диал.* (ар.-тур. keyif). Кеф, удоволствие. — *А вие какво правите тука? — Правим си кейфа! Нали чуеш? певаме.* Ив. Вазов.

кейфувам *несв. диал.* Гледам си кефа. *И всичко време си кейфува на рахат, / на градския мегдан на припека изтегнат.* Пенчо Славейков.

кеклѝк *м. диал.* (тур. keklik). Скална яребица. *За яребиците и кеклиците са сложени 175 хранилки. Особено големи грижи за дивеча полага ловното стопанство „Витиня".* Пресата.

келевò *ср. диал.* (тур. keleve). Дървен валяк на кладенец, на чекрък и др. *Из кладенеца, черно като змия, изплетено от кожени ремъци, намазано с катран да не съхне, излизаше нагоре въжето и се навиваше на келевото, в което пък беше впрегната алашата — един бял едър кон.* Й. Йовков.

келемѐ и келемлѐ *ср.*, **келемя̀** *ж. диал.* (от пер.-тур. kel). Запустена, изоставена нива. *Доволно беше изгърмяването на някой топ, достатъчно беше да се дигне пушилка от случайното запалване на някоя нива-келеме. . . — и ето ти, че се извикало извънредно събрание.* З. Стоянов. *Никой не очакваше каквито и да било приходи от „келемлета", някога прокопавани на време, някога не.* Ст. Чилингиров. *Много пъти се случва, щото умните родители се мятат на стари години да играят хоро на годежите, когато главният виновник на тържеството се пощи в това време, в някое добруджанско келемле.* З. Стоянов. — *Анга, какво направи келемята в Геренчето? — Разорах я. — Бре хубава трева правеше.* Г. Караславов.

келѐп *м. диал.* (тур. kelep). Гранка прежда, голямо чиле. *Дай ми памук от дванайсетте келепи, бай Гоце, казват, че бил много здрав.* Ст. Ц. Даскалов.

келчѐ *ср. диал.* (от тур. külçe). Вързопче, гранка. *Цепи, цепи* [ликата] *привърже главичка на вързопа и ето ти цяло келче!* Мих. Георгиев.

келявò — вж. келево. *Галчев се обърна: белият кон, който досега беше стоял отстрани на келявото, беше повлякъл детето и тичаше към улуците.* Й. Йовков.

леманѐ *ср. остар.* (пер.-тур. keman). Цигулка. *Оркестърът, който състоеше от едно кемане, едно кларне. . . изсвири няколко парчета от своя репертоар.* К. Величков.

кемѐр *м.* (пер.-тур. kemer). 1. *нар.* Свод. *На Биюк-Чекмедже има един мост с 32 кемеря построен над едно блатисто място.* С. С. Бобчев. 2. *остар.* Вид кожен пояс за пари. *Тая година годежите и сватбите в града ни бяха много повече — „хуриет" беше, а мнозина от американците бяха донесли пълни кемери със злато.* Д. Талев. *Иванчо захвана да се утеснява: работа каква*

да е не рачи, пари няма. Кемеря му отлекна вече и той изгуби куража си. Ил. Блъсков. 3. *диал.* Рафт, лавица. *Булка, дай шишето — и погледна нагоре към кемера, където слагаха ракията.* М. Яворски. *Бияза затвори, озърна се в здрачината на ашевото и потърси кибрита по кемера.* М. Яворски.

кемерлѝя *прил. неиз. диал.* (пер.-тур. kemerli). Сводест. *Щом се съмнеше на другия ден, разбира се, че аз трябваше да бягам от кемерлията хан, което не беше някоя голяма мъчнотия.* З. Стоянов.

кемѝл *прил. неизм.* (ар.-тур. kâmil). Разумен, мъдър. *Баба Вачовица беше кемил баба и бецата при раждането си на няколко деца я гетирдисваше в Търново.* Ц. Гинчев.

кендѝхалъна *прил. неизм. диал.* (тур. kendi и ар.-тур. hal). Смахнат, малоумен. *Заклатил се, залюлял се, върви си като човек що го кажат — кендихалъна.* Ил. Блъсков. *Сеизинът се приближи при бея и му прошепна: „Недей го, беим, кандихалъна е. . . няма да научиш нищо от него; луд е, аз го познавам; не видиш ли, че не разбира от нищо.“* Ц. Гинчев.

кѐндра *ж. диал.* (гр. κέντρον). Мандало на врата. *Някой се въртеше около вратата и при вида на откачената и увиснала кендра започна да цъка с уста и малко ядосано да говори.* Сл. Трънски. *Когато сутринта се тропна желязната кендра на кошарата, ние се бяхме събудили.* Сл. Трънски.

кенѐ *ср. диал.* (от пер.-тур. kenar). Шита или изплетена украса на риза или сукман. *Разперила шити и обшити поли с черни, -алени, -зелени-бели кенета, с бели чорапи.* сп. Теменуга. *Тъкали са, чорапи са плетели, кенета са шили. Тези тънки кенета със ситен бод, които стоят скътани в писания сандък, останал от баба ѝ.* А. Каменова. *Като се свършеше всекидневната работа из къщи, по двора, тя сядаше да везе, да плете кенета, да ткае в разбоя.* Д. Талев. 2. Украшения по стената. *Кака ще излепи цялата къща, по первазите ще изтегли червени и жълти пръчки с кенета около праговете.* Т. Г. Влайков.

кепазелѝк и **кепазълъ̀к** *м. диал.* (пер.-тур. kepazelik). Безчинство, безсрамие. *С ужас и с поемание на душата си разказаха тие за станалите клания и други кепазалъци от страна на турците.* З. Стоянов. *Майсторе, ние кепазелик не сме правили. Отидохме да протестираме.* Ст. Чилингиров. *По селата на свещеникът гледат като на човек. . . комуто е позволено да прави всякакви кепазълъци.* З. Стоянов.

кепазя̀ *несв. диал.* (от пер.-тур. kepaze). Срамя, безчестя. *Няма да кепазиш чуждото момиче! Дало ти сърцето си, ти го мъчиш. Таквиз работи аз не ща в моята къща.* Ивайло Петров.

кѐпе *ср. диал.* (от тур. kebe). Къса горна дреха от дебел плат. *Все такъв — с облечено само в левия ръкав тъмно сиво кепе, с опнати до колената орехови чешири.* П. К. Яворов.

кепча̀ *ж.* и **кепчѐ** *ср. диал.* (пер.-тур. kepçe). 1. Меден съд с дълга дръжка за гребане на вода. *Тя само поиска малко вода, глътна две глътчици и бутна кротко с ръка калайдисаната кепча.* Г. Караславов. *Наведе ме над реката и ме наплиска с шепите си като с кепчета.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Вид мрежа с обръч и дълга дръжка за риболов. *Аз излизам от реката, изтичвам по крайбрежието и като грабвам кепчето на един рибар, дълбоко заспал в лодката си, показвам се над скалата.* Д. Немиров.

керана̀ *ж. диал.* (от пер.-тур. kârhane). Занаятчийска работилница, дюкян. *На̀, аз като съм отворил тая керана, сякаш че печеля нещо? Хората ме мислят, че кой знае по колко пари натрупвам на годината.* Т. Г. Влайков.

кѐрата *м. разг. рядко.* (гр. κερατᾶς). Негодник, проклетник. *Махвай се отпреде ми бе керата! — извика директорът подире ми, като си стисна и двата юмруци.* З. Стоянов. *— Що има Хайредин ага — попита Лазар. — Търся ей тия керати там! — посочи нервно с глава турчинът селяните и повиши глас: — Що ги криеш, а!* Д. Талев.

кератѝя *м.* и *ж.* — вж. керата. *— Хайде, Белуша! — дръпна я Ранго, когато тя се загледа в цветята на площада пред паметника и протегна муцуна към тях. — Виж я ти, кератията, нали женско, все към цветята тегли.* Г. Краев. *— А на тогова кератия, отново да му прекъснете всяка храна. Той не е достоен да яде царският хляб, прибавя каймакаминът, като сочеше на мене.* З. Стоянов.

кера̀ца *ж. диал.* (гр. κυράτσα). Гражданка. *— Тая па как кълчи думите. Откога стана кераца.* Кр. Григоров. *— Не бой се, свате, не бой се, пазя ѝ с чадър сянка като на кераца.* Кр. Григоров.

керва̀нбашия *м. диал.* (пер.-тур. kervanbaşı). Водач на керван. *— На този керван аз съм керванбашията! Комуто трябва жито и брашно, да върви след мен.* Л. Стоянов. *Когато пътят отвъд Корулаг се наклонил към Кешан, изтряскал пищов и керванбашията се строполил мъртъв.* Ст. Сивриев.

керванджѝ-башѝя — вж. керванбашия. *Някога в Турско тръгнал далечен керван. / Но керванджибашия не бил избран. / Почнали керванджиите да спорят / кого главатар помежду си да сторят.* Ив. Бурин.

керванджѝйка *ж. народ.* Ярка звезда, по която се ориентират керванджиите. *Трополели тежко натоварените с равнинско жито биволски коли по белия път от Търново за Русчук. Показ-*

вала пътя вярната звезда керванджийка. С. Северняк. *Ама хубаво гледай, да не вземеш керванджийката за зорницата.* Й. Йовков.

керва̀н-сара̀й *м. остар.* (пер.-тур. kervansaray). Голям хан, където спират или нощуват кервани. *Понякога преваляли през Балкана към хлебна Тракия... ханища и кервансараи да строят по дългите царски друмища.* З. Сребров. *Те бяха забравили името на селото, но казаха, че се намира на шосето за Филибе, че има гара и голям, но отдавна занемарен керван-сарай.* Г. Караславов.

кердо̀свам *несв.*, **кердо̀сам** *св. диал.* (от гр. *κέρδος*). 1. Вземам за себе си. *Църни очи, та защо сте църни, / ага ке ве арапин кердоса?! / Кипра усто, та защо си кипра, / ага ке те арапин кердоса?!* Нар. песен. 2. Виждам хаир, полза. *Нали не можахме да си направим по-широка къща, тъй ще се тесним. — Гледай си работата, кумице, и то ще бъде. — Не знам кога ще бъде, рече дядо Добри; нали са ни заяли тези змии и тая надали ще кердосаме.* Ц. Гинчев. *Стоян я фати за рька: / „Добре ми дойде, Бояно! / арно те господ донесе, / со тебе ще се кердоса.* Нар. песен. *Къде се сгодих — кум да ти бъда, / кум да ти бъда, — да те венчая! / Уста ми вели — да се кердосаш, / сърце ми вели — да не се кердосаш.* Нар. песен.

керѐнка *ж. остар.* Рубла, пусната в обръщение след февруарската революция в Русия през времето на Керенски. *Княз Андрей пъхна в ръката на момчето една десетрублева керенка.* Ст. Чилингиров.

кѐреп *м. диал.* Горната широка част на воденична вада. *Кехаята, като си напълни още веднъж лулата и като обиколи керепа, замина покрай водата нагоре към яза.* Ц. Гинчев. *Е-е-е долу, в забуления върбалак, воденицата непрекъснато викаше към заспалото село, водата плискаше в керепа, а едно от колелата ѝ изпискваше през миг-два високо и пронизително.* Ил. Волен.

керестѐ *ср. остар.* (пер.-тур. kereste). Дървен строителен материал. *На дъното се издига столетница къща с чардак, с хлътнал покрив и малко кривната настрана, с черни керемиди и със старо кересте — готово да пламне само от един кибрит.* Д. Немиров. *Ще ми спират* [селяните] *на хана и ще пазаруват от мен; дърва и кересте ще ми носят; храната ще им прибирам.* А. Страшимиров.

кѐрка *ж. диал.* Дъщеря. *Де се е чуло видело / три пъти жена да близни / три пъти по три момчета! / Станали девет момчета / и една керка Петкана.* Нар. песен. *Оженил бих и керка и майка, ама няма с кого и за кого.* П. Р. Славейков.

керкенѐз *м. нар.* (тур. kerkenez). Вид сокол. *Орелът не трябва да слугува на ястреба и на керкенезите.* Хр. Ботев.

кермекчѝя *м. диал.* Керемидчия. *Има един Панайот там, кермекчия, при него бях.* Й. Йовков.

керпедѐн *м. диал.* (от ар.-тур. kerpeten). Клещи. *Фрони. Че там път няма ли, та си се влачил по корем? С керпеден няма да ти мъкна думите — разправяй!... Какво е станало?* Н. Хайтов. *Няма да я бъде тази тъй, ами я да ида аз до ходжата Молла Ибрям — рекох си. — С керпедена ли ще го оправя, муска ли ще ми връзва — каквото знае, това да прави.* Пресата.

кертѝсувам се *несв. възвр. остар.* (от тур. kertmek). Нарязвам се, срязвам се. *Което дръвце ще се ашладисува, кертисува се корат на две места на един или 2 пръста разстояние до дървесината, но същата среда да се не нареже.* Зах. Княжески.

кѐртя *несв. диал.* (от тур. kertmek). Почитам; зачитам. — *Какво пък чак толкоз има да го кертиш ти него. Голям Крушко, зер не му знаем магариите!?* Д. Обретенов. *Дал си дума — кой те керти! / Ази дал съм си сърцето.* Пенчо Славейков.

керхана̀ *ж. диал.* (пер.-тур. kerhane). Публичен дом. *Х. Коста (който влиза буйно). Туй що е от вас, бе джанъм? Туй тука хан ли е? керхана ли е?* Д. Войников.

кесаджѝя — вж. кеседжия. *Дяковски с турския си джепкен, с гаджалските си потури, мешинения си селяхлък изглеждаше на турски кесаджия.* Ст. Заимов.

кѐсар *м. книж. остар.* (лат.-гр. *καίσαρ*). Цар. *Нима аз, щерка на кесаря Константина, внука на императора, склоних да ти стана жена и да дойда после в това диво Търново, за да гледам, че си слуга на Асеня.* Ив. Вазов. *Има и друга дума: божието — богу, кесаревото — кесарю.* Д. Талев.

кеса̀т *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. kesat). В недостатъчно количество. *Е, ами аз даскал? Туй е белята, де ще го намерим? Те са май кесат.* Ил. Блъсков. — *Вземайте — думат, — алъш-вериш да става, а то беки за кяр... — Ама парите са кесат, Стрезю, — думат комшии.* Ц. Церковски.

кесатлъ̀к *м. диал.* (ар.-тур. kesatlık). Недоимък, недостиг, беднотия. — *Деветстотин ли? — не са много, истина, ама не са и малко, байовото. Деветстотин гроша в тоя кесатлък знаеш ли колко чинат?* Т. Г. Влайков. *Сега току речи 'хемен съм на 80 години: толкоз моаребета съм прекарвал, толкоз бели селски, туй чудо кесатлъци, и суша и киша, ама пак не съм запомнил да умре някой от глад.* Ил. Блъсков.

кеседжѝя и **кесиджѝя** *м. остар.* (пер.-тур. kesici). Крадец, разбойник. *Но не много преди да се размири, засели се в циганските колиби при Подолска махла един кеседжия и скоро почнаха*

да липсват от селото ту кон, ту вол. А. Страшимиров. *Никой не смееше да се покаже навън. Кръвожадните кесиджии нападаха отчаяно училището и ревяха така, че гласовете им стигаха до небето.* Г. Караиванов.

кѐсим *нареч. разг. рядко.* (тур. kesim). Общо, едно на друго, всичко заедно. *Едни от тия земеделци са задължени да плащат огромни годишни данъци — кесим, без да се вземе под внимание плодородието или неплодородието през годината.* В. Геновска.

кескѝн *прил. неизм. диал.* (тур. keskin). Лют, силен, резлив (тютюн, оцет). *На бедро обесил тутуница, пуна с кескин тутун и с лютаци кремъци.* Елин Пелин.

кеспѐти *м. диал.* (тур. kispet). Къси кожени панталони на борци. *Един вардач откачи въжето между два близки кола и борището се изпълни с борци от разни възрасти. Всички бяха облечени в кожени кеспети.* К. Петканов.

кестермѐ *нареч. разг.* (тур. kestirme). Направо, напряко, безогледно. *Важното е работа да се свърши. А па Спас къде го стяга опинькът, не знам, но много нещо на кестьрме го е ударил.* Кр. Григоров.

кестѝсвам *несв. диал.* (от тур. kesmek). Преставам, спирам, отпадам. *Ушка се крепя още. А то какво, запрял съм си веке, И с кестисвам. Сега едва изкайретих дорде се прибра и извърша заерето.* Т. Г. Влайков.

кета̀п — вж. китап. *„Аврам влезе в шатрата си и позна Сара" — тъй е писано в нашите кетапи.* Й. Йовков.

кетапсъ̀зин — вж. китапсъз. *Аз като ще дам запис, не мога ли да си го напиша и подпиша сам? слава богу и аз знам да държа калем, не съм до толкози кетапсъзин.* Ил. Блъсков.

кетѐн халва *ж. диал.* (ар.-тур. keten halvası). Халва на конци. *Всеки имаше какво да занесе, за да бъде трапезата по-разнообразна и по-богата; Босната уйкулуци (ядки), Сладък Станчо — кетен халва, приготвена от него нарочно за случая.* Ст. Чилингиров.

кетѝп *м. остар.* (ар.-тур. kâtip). Писар, секретар. *Сиромах Ботю не можеше да се защити. Той бе наивен пред турските кетипи до глупост, както бе наивен и пред мене в троянският затвор.* З. Стоянов. *На станцията бяха докарани около стотина жандарми с разни ефендета и кетипи, които прицеждаха пътниците през ключова дупка, идели тие от където и да е.* З. Стоянов.

кѐтра *ж. диал.* Храст смрадлика. *Ей ги двата олющени дъба, разлистените круши, широкия синор с гъстата кетра.* Г. Караславов. *Тези остатъци от някогашната гъста и буйна дъбова гора бяха обрасли с треволяци, кетра и глог.* Г. Караславов.

кефалѝя *м. остар.* (от гр. κεφαλή). Главатар. — *Да е жив Момчил! — Шест месеца ни е кефалия, за шест години добро стори.* Ст. Загорчинов. *Кастрофилактите и кефалиите и други областни чиновници дойдоха в Търново и целуваха скута на Чоки.* Ив. Вазов.

кефѐл — вж. кефил. *Той се срещнал с няколко души селяни, които му казали, че щат да станат за него кефел и щат да го измолят у пашата.* П. Хитов.

кефѝл(ин) *м. остар.* (ар.-тур. kefil). Поръчител. — *На пук ми правеха, — продължи бае Петър; — цял ден ме въртяха и не дадоха книга за мюлковете ми, че да стана кефил за сина си.* А. Страшимиров. *Намери, уйкьов, доведи / до двама ора познати, / за теб кефиле да станат: / ако ми пари не върнеш, / я ще ги от них, бре зема.* Нар. песен. *Иванчо, виж тия 200 лири ги губя днес, защото станах кефилин на кръстника ти. Това да ти бъде урок. Никога да не ставаш кефилин.* Ив. Вазов.

кефилѝк *м. диал.* (ар.-тур. kefillik). Поръчителство. *Най-после ако дойде работата до кефилик, цели мусулмански села, с кучетата си ще да излязат да свидетелствуват кои сте вие.* З. Стоянов.

кефѝрин *м. диал. остар.* (от ар.-тур. kâfir). Неверник, гяурин. *Твоят кефирин не е ни дявол, ни гарга, ами си е комита, като всеки комита.* Ив. Вазов.

кеф-сайбѝя *м.* и **кеф-сайбѝйка** *ж. диал.* (от ар.-тур.). Лице, което иска и налага да се изпълнява неговата воля. *Хората очакваха, че като са така настрана, майка ѝ на невястата, каквато е посилена и кеф-сайбийка, ще доде там и ще вземе да заповяда и разпорежда.* Т. Г. Влайков.

кефсѝз *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. keyifsiz). Болнав, неразположен. *Аз се завърнах от странство преди една неделя, но съм се кефсиз от една настинка, която хванах във Виена.* Ив. Вазов. — *Благодарим, бае Цако, сѐ сме добре, — отвърна Нанко, като се поосвободи малко. — Жената само е нещо сѐ кефсиз, сѐ слаба.* Т. Г. Влайков.

кеха̀я *м. остар.* (пер.-тур. kâhya). 1. Селски глашатай. *Привечер по селата биеха нетърпеливо барабаните на общинските кехаи и разнасяха вестта по махалите.* В. Геновска. *Гърлестият селски кехая викаше от боклук на боклук; той предаваше на всеослушание заповедите на петришката разпоредителна комисия.* З. Стоянов. 2. Главатар на овчари. *Турчинът, стопанин на кошлата, колкото овце има, предава ги на овчарите и се оттегля на страна. Тие последните избират помежду си най-имотният за глава, когото наричат кехая.* З. Стоянов. *Дойчин беше стъпил на широка каменна плоча и се усмихваше на няколко души овчари кехаи.* К. Пет-

канов. 3. Пазач, надзирател. *Тук бяха хамбарите на бея. . . тук бяха постоянно и двамата му кехаи, пазачи на имота му.* Д. Талев.

кехаялък *м. диал.* (пер.-тур. kâhyalık). Пари за възнаграждение на кехая. — *Толкова и толкова ми дължиш, казва — плати ми, ама още днес! Хайде тръгни да събираш кехаялъка!* А.Страшимиров.

кехрюба̀р *м. остар.* Кехлибар. *А когато земе червен восък за запечатване или кехрюбар, па го потърка о вълнен плат и види как привлича към себе сламки и дреболии от хартии, тогава с опит дири да изтълкува това явление.* Й. Груев.

кешѝш(ин) *м. диал.* (пер.-тур. keşış). Калугер или поп. *Той бутна калпака си над кривото си око, погледна бавно някъде навън, помълча и лукаво отвърна: — Ама корав кешишин, брей!* К. Константинов. *Част от книгите ги разграби поп Рачо. — Обича той, кешишът му недни, да попипва общественото.* К. Калчев.

кѐшки *нареч. разг.* (пер.-тур. keşke). По-добре би било, дано да. *Кешки аз да изгорях, та не списанието ми. . . За народа загуба велика.* Ив. Вазов. *Вместо да се разберат с баща си и да го предума, стана по-лошо. Кешки да не беше му дохождала такава мисъл в главата.* Т. Г. Влайков.

кѝак — вж. **киек**. *Тупанджията се измахваше, въртеше киака, изтърколваше с тъпана такива подходящи боботевици, сякаш дереше кожата му.* Т. Харманджиев.

киба̀р *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. kibar). Горд, важен. *Арнаутите си изкривиха устните и не им се щеше да вярват, а Косерката, като ги гледаше, дойде му на ум за Бекира и на ума си казваше: „все арнаутска пасмина, гордо, кибар и готован."* Ц. Гинчев. 2. Знатен, благороден. *Като работи човек, ще се поизцапа, но добре е да пази чисти и тялото и душата си. . . доколкото може от работа и от сиромашия, пък и не всекиму е дадено да бъде кибар.* Д. Талев.

кибѝк *м. разг.* (нем. Kiebitz). Човек, който наблюдава играчи на табла, карти и др. *Под светлината на едната лампа няколко души заплясkaxa картите върху войнишкото одеяло на крайния одър, дето спеше ковачът. Край тях се струпаха кибици.* Ем. Станев. *Половината плаж е зает от картоиграчите. Около тях, проточили шии, над стотина кибици реват от възторг.* Пресата.

кибѝтка *ж. книж. остар.* (рус. кибитка). Покрита каруца. *За да видиш руския народ, нужно е да уловиш междуселските пътища, като се подрускаш на руските „кибитки".* Ив. Вазов.

кивгѝр *м. остар.* (пер.- тур. kârgir). Каменен свод, зидария. *За кивгири / на мостове: / за здания, / за основи — / готвят стока / за продажба.* Ц. Церковски. *На този му скимнало свод, на онзи кивгир. . . Инак — хвърлят чуковете!* П. Ю. Тодоров. *Имаме пътища и от турско време. Често те пресичат реките, над които са зидани гърбави каменни мостове със здрави кивгири.* З. Сребров.

кивгѝрен, -а, -о, *прил.* Зидан, каменен, с кивгир. *Вярното е, че тая благородна вода е била позната, прибрана в окопа и покрита с кивгирен свод още в първите времена на римското владичество на Балканския полуостров.* Ив. Вазов. *Около еленската река се е проснал надлъж и нашир градецът Елена. В неговото средище е мегданът с читалището, с кивгирените домове на чорбаджиите.* М. Кремен.

кѝвер *м. книж. рядко.* (унг.-рус. кивер). Някогашна висока войнишка шапка. *Той вече виждаше ясно фигурата на един червенокос артилерист с килнат на една страна кивер.* Л. Н. Толстой (превод).

кивернѝсам *св. диал.* (от гр. κυβερνῶ). Задържа, прехраня. *И ще да имаме насмехание от другите села и градове, че не можахме да кивернисаме даскальт, да го имаме доде се научи някой други да влезе на мястото му.* П. Р. Славейков.

киво̀т *м. книж. остар.* (гр. κιβωτός). Ковчег. *Нежното момиче, / жалостно пее, / тънко платно шие / в гроб да се покрие / под дъсчен кивот.* П. Р. Славейков. *На свят скрижал кивот за цялата вселена, — / на смърт и на живот съзвучност, химна вдъхновена.* П. К. Яворов.

кѝек *м. диал.* Късо дърво за биене на тъпан, дръндарски лък и др. *Пък тези гръсти, дълги като орачески копраля, да са семенити като дванайсет синигера в една дупка, да са меки-меки, като арабанашки кокони, да са главести, да са главести като дръндобийски киек.* Ил. Блъсков.

кѝка *ж. диал.* Дълга коса на мъж, перчем. *Червеният му плитък фес едвам се видеше отгоре над чалмата, а отзад се развяваше черната му кика до раменете.* Ц. Гинчев. *На някой зазяпал се в отсрещната продавачница ще натисне калпака или шлема му чак до очите, ще дръпне доста осезателно киката му.* Д. Талев.

кикирѝда *ж. рядко.* Дрънкулка. *Но вместо други паметник — самин / той сред полето ниска порта вдигна. / На свършване нацапа я с мърва, / окичи я со хлопки, с кикириди.* Пенчо Славейков.

киклѝк — вж. **кеклик**. *А гористите околни стръмнини са царството на кикликите — скалните яребици.* П. Росен.

кило̀ *ср. диал. остар.* (ар.-тур. kile). Мярка за зърнени храни от няколко десетки до стотина килограма. *Като изкънкат от едно село кило жито или чувал вълна, като изпият чийрека от*

просията заедно с чорбаджията. . . чийрека оставят за новата черква. Ил. Блъсков. *Ще закупя цял чифлик и ще посея сто кила пшеница, двеста — ечемик и триста — овес.* К. Петканов.

киля̀ф — вж. кюляф. — *Ожени се ти, па тогава ще си говорим — подхвърли му един от момците, тънък, мургав, с ниско нахлузен до над очите му киляф.* Б. Несторов.

ким *м. диал.* (пер.-тур. kin). Гоня ким — *мразя, враждувам.* — *Нали ти казах: Гърдю ми гони ким за една работа отпреди двайсет години.* Й. Йовков. *Леля Добра понадигна глава: — Йово, пък какво толкова ким си гоним, а? Тогава едно яре много правеше, ама минало вече!* Черемухин.

кимва̀л *м. книж. остар.* (гр. κύμαλον). Зилове, чинели. *Чуваха се от улицата звукове на тимпани и кимвали.* Ив. Вазов.

кѝмен, -мна, -мно, *прил. диал.* Който гони ким; враждебно настроен. *Велик везир е Митхад паша, отдавна кимен на Славейкова, задето осуетява чрез „Македония" хубавата му мечта да слее турските и български училища в едно.* Пенчо Славейков. *През пролетта на 1845 Неофит и секретаря му Костаки, кимни още на мене за пустата оная песен, взимаха случай да се вмесят в селските работи и да ме изместят из Килифарево.* П. Р. Славейков.

кимѐр — вж. кемер. *Снеха Бекировия труп от коня. . . опипаха го, извадиха един кимер от кръста му и като го уловиха за по един крак и ръка, залюляха го и го метнаха от брега.* Ц. Гинчев. *Един калугер направил завещанието си: ако му откраднат другите калугери кимера от кръста, кога е болен, да му дадат жълтичките на дявола, защото за него ги е печелил.* П. Р. Славейков.

кѝми *диал.* (тур. kimi). 1. *неопр. мест.* Кой. — *Откъде сте вие? — ни попита той на турски. — Кими от Русчук, кими от Търново, сбирщина сме, превари, та отговори Савата.* З. Стоянов. 2. *частица.* Било, ту. *Викам на Ваня: понастържи някоя крина царевица, бре мъжо, евтина е, ама все ще купим кими сол, кими газ.* Г. Караславов.

кѝм-пенди *ср. диал.* (чужд.). Вид детска игра. *Защо тие [децата] оставиха своите заветни игри: челикът, топката, ким-пенди и други?* З. Стоянов.

кѝна *несв. диал.* Късам. *Я ме пущи, я ми глава кини, / че сега че брат ми да загине, / та защо съм и я да останем?* Нар. песен. **кѝна се** *възвр. Па като заока — кълне, та се кине, / мисли, като пием — свето че загине!* Ел. Пелин.

кинѝна *ж. остар.* (лит. chinino). Хинин. *Но за жалост действието им не е сигурно като на кинината против треската.* Ив. Вазов.

кинѝсвам *несв.,* **кинѝсам** *св. диал.* (гр. κινέω). Тръгвам. *Майка ме тъй на свят родила и само сираче оставила — момци да кинисват по мене, докато си избера юнак спроти себе.* П. Ю. Тодоров. *Ми киниса дома да им идет, / и си вижат своя стара майка, / къде пасит гуски на пътища.* Нар. песен. *Кинисала бела Неда / да ми одит на планина.* Нар. песен.

кинѝ *ср. остар.* (гр. κοινό). Община. *Българите от сега ще се приемат за епитропи на празната каса в киното; защото толкози милиона борч, що са го направили гърците, тряба да го платят българите.* П. Р. Славейков.

кинова̀р *м. книж. остар.* (гр. κιννάβαρι). Яркочервена боя за рисуване. *Времето изгладило почти всичките заглавни букви, писани с киновар.* В. Попович. *А да видеше как разкрасява книгите! Какво не му пада отръки! И с киновар заглавките рисува, и със златен варак ги краси.* Ст. Загорчинов.

киноникѝ *ср. остар.* (гр. κοινωνικός). Църковна песен към края на литургията. — *Боже прости — отговаряше тронът и се кръстеше. Защото „достойното" се беше довършило, а подидаскал Мироновски захващаше предисловието на киноникото, глас осми.* Ив. Вазов.

кипито̀к *м. рядко.* Изкипяло от ястие и др. *Сиренената каша на огъня закипя. Мария скочи към печката, дръпна тигана, похлупи капаците и, ненамерила пачавра, дигна престилка да избърше кипитока.* Ст. Чилингиров.

кѝппо *ср. остар.* (чуж.) Възел за означаване. *Вий правите, тъй да речем, всякога по едно киппо колкото пъти направите възел на кърпата си, за да си припомните нещо.* сп. Читалище.

кипча̀ *ж.,* **кипча̀к** *м.* и **кипчѐ** *ср.* — вж. кепче. *Взех кипчата, допрях я до устните си и рекох: С тая кипча е пила вода Бойка.* А. Каралийчев. *Отпиваше малко от кипчето и дигаше лице, та поглеждаше към стрина Благунка.* Ил. Волен. *Лицето на Юрдан почервеня в миг — сякаш някой беше го плиснал с кипчак кръв.* М. Ягодов.

кир *м. остар.* (гр. κύριος). Господин. *Аз съм принуден, Фросинке, да гостя таз вечер кир Лулча.* М. Балабанов. *Хора сме, кир Пенчо, душа носим, и не се знае кой напред ще умре.* Ил. Блъсков. *Да ся потрудите да ни изпишете вървението на школата, защо чуваме, че ученопреподобният кир Неофит има намерение да остави школата ни.* П. Р. Славейков.

кира̀ца *ж. диал.* (гр. κυράτσα). Госпожица. — *Ако да те слушаше, кираце, тебе господ, не щеше да те има в това състояние.* П. Р. Славейков.

кирѐч *м. диал.* (тур. kireç). Вар. *Наля вода от бъкела и варта шупна. Да угася аз малко кireч, че ми трябва.* Й. Йовков.

кирѐчен, -а, -о, *прил. диал.* Ва̀рен, от киреч. *Когато кожата опръхне, добре е да се маже с чист лой или ленено масло, смесено с еднакво количество киречена вода от аптеката.* Ил. Блъсков. *Добре е да се намазват яйцата с ленено масло и да се турят в солена или киречена вода.* в. Ступан.

кирилѐйсън *неизм. диал.* (гр. κύριε ἐλέησον). Господи помилуй. *Е, да поразтърсим брадите на поповете. . . Не ми се слуша мене повече кирилейсън, кирилейсън.* Д. Талев.

кирѝш *м. диал.* (тур. kiriş). Греда. *На лява страна малка вратица с двойна порти, едните от дебели дъски, а другите от кръстосани кириши.* З. Стоянов. *Едно любопитно нещо в построението на къщята им е, че в тях няма ни един гвоздей: всичките кириши са заловени един с друг чрез някое изкуство.* в. Зорница.

киришчѝя *м. диал.* (тур. kirişçi). Човек, който чисти черва, червар. *Както моята комшийка Кирима, луда за пари вещица, взе Хрюстема, вонещия киришчия.* Ц. Гинчев. *Баба Демирджи Алица, гдето прави магия да омайва младите булки да си оставят мъжете и да вземат вонещите табаци и смрьдливите киришчии.* Ц. Гинчев.

Кирия̀х *м. остар.* (от гр. κυρίαρχος). Владика. *Доволно е от него населението от Търновската епархия. През май 1884 той бива избран за неин кирияx.* Г. Константинов.

кѝркам се *несв. възвр. диал.* Смея се, кискам се. *Не помня от кога вече не съм се засмивал, накараха ме тези разправии тук да се киркам, сякаш съм си загубил ума. — Хи-хи-хи. . .* П. Ю. Тодоров.

кист *ж. книж. остар.* (рус. кисть). Четка на художник. *Тогава имаше в нея нещо несвършено, недотъкмено; а сега това бе образ, по когото е минал художникът със своята кист последен път.* Н. Бончев. *Картината написана с широка и смела кист и поразителна вярност, представя една подобна сцена. Празнува се, види се, някоя чудотворна икона.* К. Величков.

кисца̀[1] *ж. диал.* Четка за рисуване. *Искаш да нарисуваш например просяк.. . . Хвани кисцата с трептяща от художествен огън ръка. . . почни да комбинираш краските и размахай четката върху платното.* А. Константинов. *Где тая мощ да се нарисува онова, което се не поддава на кисца и хартия?* Ив. Крилов.

кисца̀[2] *ж. диал.* Развратница. — *Момчето ми! — пишеше Лиловица. — Аз си не давам сина за такава кисца и вонта!* Ив. Вазов. *Аз и майка ти от залъка си деляхме, та да храптутиш такава кисца!* Ив. Вазов.

кит *м. диал.* Сняг по клоните на дърветата. *Но лисицата не беше виждала сняг и когато ниските небеса се замрежиха от снежни мушици,.а гората побеля и се преви от кита, тя излая от учудване.* Ем. Станев. *Дърветата са накичени с кит. Прехласнати в белия си накит, те не помръдват от страх да не го съборят.* Ем. Станев.

кита̀п и **кита̀б** *м. диал.* (ар.-тур. kitap). Книга, писание. — *Всичко чух, ханъм ефенди, всичко разбрах, ама нам ни пише, на нашия китап, грях и то голям грях, който си остави вярата.* Ц. Гинчев. *Отива в тюрмата при арестантинът А. — В. и като отваря китабът си, след едно мистическо баяние и духание. . . провъзгласлва го най-после за невинен.* Ив. Вазов.

китапсъ̀з *м. диал.* (ар.-тур. kitapsiz). Неграмотен човек. *Отначало той с една илюзаторска ловкост кръщава книгата пред читателите с ново име и я осъжда. . . подобно на оня китапсъз, който не харесвал очилата, защото не можел с тях да чете.* Пресата.

китѝло *ср. диал.* Накит, гиздило. *Залибят ся за хубави дрехи, за китила. . . а всичко това не поноси на благороден и мъжки характер.* Й. Груев. *Костите навсъде ся озъбват, гърбът ся прегръбява, ако хубавицата цели нощи прекарва в играние хора. . . Тогава що щат помогнат всички вънкашни китила, всички вънкашни мазила и гладила?* Книжица за народа.

кѝтя *ж. диал.* Вълнено килимче с дебели ресни. *Жената, ниска и дундеста, притискаше до гърдите си дете, загърнато с червена вълнена китя.* Г. Караславов.

киферѐ *ср. диал.* Камфор. *Земи 1 драм каломел, половина драм кифере и 24 драма свинска мас, та ги размеси, и с тая мас помазвай два пъти на ден струпките.* Ив. Богоров.

кифо̀р и **кифу̀р** *м. остар.* (гр. κιβώριον). Ковчег за мъртвец. *Доволно е от туй стебло / дъсчици да нарежат, / за най-последното легло / кифурът ми да смрежат.* П. Р. Славейков. *Преработил е някои работи в „Дуелът" (ролята на Амалия и на Каракалпаков). Наместо евреин, хамалин внася в стаята зловещия кифор.* Ив. Вазов.

кифурдѝсам *св. диал.* (от ар.-тур. küfür). Кипна, избухна. *Останал пашата сам и още повече кифурдисал, изпонатрошил и изпонакъсал всичко в парадната зала на конака.* П. Незнакомов.

кишѝш — вж. кешеш. *Старецът, когото караха конните турски войници, беше търновският последен патриарх Евтимий.— Хайде, хайде, баш кишиш! И те му направиха знак, че трябва да върви.* Ив. Вазов. *Вашата вяра асль е калпава и който ви учи, и той е калпав; кишишите ли слушате вие.* Ц. Гинчев.

кла̀да[1] *ж. диал.* Труп от отсечено дърво. *Змеят огладнял и рекъл на Хитър-Петър „хайде да заградим тая гора, та да изловим дивячът из нея". Хитър-Петър му отговорил: „хайде". Змеят зел да влече цели клади и големи пъне.* Нар. приказка. *Влизам във воденицата и при-*

турям в широкия комин още една клада. П. Росен. *Ивер от клада далеч не пада.* Нар. пословица.

кла̀да[2] *ж. диал.* Куп. *След туй Херкулеса завели на гората Ета; там легнал на една голяма клада дърва, които натрупал с помощта на Иолая.* Н. Михайловски. *Меняха се рецепти след рецепти, оформяха се купища от задушени плешки. . . и клади от палачинки.* Г. Крумов.

кладàк *м. диал.* Място в гора с натрупвани едри дърва. *Тука кладакът понамаля, но него замести непроницаем лабиринт от ниски многостъблести борики.* Ив. Вазов.

кла̀дня *ж. нар.* Голяма продълговата копа от снопи, слама, сено, дърва и др. *Той с куката, Аго с изплетената с въже тарга, която влачеше подире си, тръгнаха към кладните със сено.* Й. Йовков. *Мяркаха се във въображението му хамбари, претъпкани с жито, кладни от кукурузи като планини.* А. Гуляшки. *— Мирише на дим. Село има наблизо — каза един и се прозя. — Я село, я катунище. Пък може да са и въглищари. Горят кладни.* Ст. Загорчинов.

клакàш *м. остар.* (рум. clăcaş). Румънски крепостен селянин. *Всичките геранчани му работеха и слугуваха като влашките клакаши на надутите и развратни чокои.* Ц. Гинчев. *Селяните клакаши в онова време работеха на чокоина по три дена в неделята.* Ц. Гинчев.

клàпавци *м. диал.* Вид плитки широки обувки. *Следеше приближаването на дядо си по немощното, но ускорено хлопане на подкованите му с железни налчета клапавци.* Г. Харманджиев. *Бавно изу клапавците. Озърна се още веднъж и засвлича потурите.* Т. Харманджиев.

клàпи *мн. диал.* Окови. *„Господарю, казва му, един злочест момък го запряха и го туриха в клапи преди малко."* сп. Пчелица. *Помъчи ся, но не можеше да върви, краката му сякаш че бяха невидимо оковани в железни клапи.* П. Р. Славейков.

клаподàн и клабодàн *м. диал.* (от тур. kılaptan). Тънка усукана жица от злато, сребро, мед. *От колената надолу до колациите крачолите му бяха изработени ишлеме с клаподан на цветя и селви.* Ц. Гинчев. *Пред нея е зелен гергев ялдъзлив, / на гергев е ален тулбен махрама, / на махрама от билюра иглица, / во иглица до два ката клабодан.* Нар. песен.

клаподàнен,-а, -о, *прил.* Сърмен. *Върху нея — бял тарабулуз и зелен чепкей с бели гайтани и желти клаподанени цветя.* Ц. Гинчев.

класàтка *ж. нар.* Вид горска трева. *Детелината, примесена и преплетена с горска класатка, сякаш като да покриваше поляната с пиротски килим.* Ст. Заимов.

клашнѝк *м. диал.* Горна дреха без ръкави от груб вълнен домашен плат. *На гърба му беше преметнат дебел овчарски клашник — на редове бозав, на редове бял, от което той изглеждаше още по-едър.* Ст. Загорчинов. *Нямата се уплаши от силния дъжд. Спомни си, че мъжът ѝ отиде на лозето без горна дреха. Реши да вземе клашника и да му го отнесе.* К. Петканов.

клед *м. диал.* Пруст, килер. *Цутит ружа по оная страна — / тамо цутит, овамо мирисат. / Научи се младо да я берет — / размириса свекрови кледови!* Нар. песен.

клѐйстер *м. остар. рядко.* (нем.-рус. клейстер). Лепило от сварено с вода брашно или скробяла. *Направя са от няколко яйца желтъка на огън или мърва с нишаста или чисто брашно клейстер като чириш.* Зах. Княжески.

клѐкав *прил. нар.* Слаб, кекав. *Кметът беше го изпратил от селото да повика снаха си и бедният старец едвам се дотътра с тоягата си до тук — омаломощен и изоставен от клекавите си крака.* Елин Пелин. *Твърде горещи дрехи. . . са вредителни, ослабват кожата и правят децата клекави и зимоморни.* Летоструй. *Като съм щерка на Цеко Водички, да не съм нещо клекава. Всичко ми е на място.* Кр. Григоров.

клѐкавец *м. диал.* Слаб, кекав човек. *Оня клекавец не можеше да ходи пеша, та трябваше с талига да го карат.* Т. Харманджиев.

клѐкавици *мн. диал.* Крака. *Он свири, свири. . . та ти душа омалее и клекавиците ти притреперят.* Елин Пелин.

клѐндза и клѐнза *ж. диал.* Късо дръвце, което децата при игра удрят с друго по-дълго. *Уж надвивах на мнозина, премятах се на лост, скачах с овчарската тояга най-високо, пращах клендзата най-далече. . . ама тука клекнах.* Ст. Ц. Даскалов. *На кленза* — на шега. *Разбра Рада, че дедо Дичо хортува на кленза, и от тия думи ѝ стана още по-тежко.* Мих. Георгиев.

клендзỳвам се и клензувам се *несв. възвр. диал.* Подигравам се, шегувам се. *Помня добре как жените въобще се отнасяха към него със съжаление и го окайваха. Някои по-слободни го закачаха и искаха да се клендзуват с него.* П. Р. Славейков. — *Не се клензувай, даскале!— Не се шегувам, попе.* Т. Харманджиев. — *Ти, момче, клензуваш ли се, или сериозно приказваш? — изгледа го учуден старецът.* Т. Харманджиев.

клепàлница *ж. диал.* Мястото, където е окачено клепало. *Ха, ха. . . иди че се не пукай откъм гърба — разпалено говореше Дяковски на селския старейшина, когато дървеното клепало зачука от клепалницата, а ковачът циганин, в отговор на клепалото, се прозина и протегна в дюкяна.* Ст. Заимов.

клерк *м. книж. остар.* (фр. clerc). Писар, секретар. *А само изпосле той със сръчен и настойчив труд полека-лека ся въздигна, та стана клерк.* Й. Груев.

клѐфте *ср. диал.* (гр. κλέφτης). 1. Крадец. *Няколко души молдовски боляри. . . клефтета, арнаути, пандури. . . като чули за войната, летели там като гладни врани, орли и жерави на добиче.* Хр. Ботев. 2. Хайдутин. *Тя* [България] *сега е пълна с гръцки клефтета и с шилеровски разбойници — без техния романтизъм.* Ив. Вазов.

клѐчник *м. диал.* Примитивна дървена закачалка. *Неволно Тотка погледна затлаченото с тънки облаци небе. Откачи половинката от клечника.* М. Яворски. *Стоян и Мишо Бъчваров неловко стояха, изправени до клечника.* М. Яворски.

клик *м. книж. остар.* (рус. клык). Кучешки зъб. *Уста има* [конят] *продълговати и във всяка челюст три вида зъби: резци, килци и кътни.* сп. Пчелица.

климàло *ср. диал.* Геранило, кобилица на геран. *И така с климало не може да се извади вода от кладенец по-високо от 32 ноги.* Н. Геров. *Отец Изидор забърза. . . Мина край празни кочини и обори, край клималото на герана.* Ц. Лачева.

климѝйка *ж. диал.* Чертичка. — *У, ху, колко гегички, кукички и климийки натуряли в писмото, не може да се чете.* Ст. Заимов.

клѝмна *св. диал.* Наведа се, наклоня се. *Надвечер само, като климне слънцето, ще излезе да походи отвън крепостта.* К. Величков.

клѝни *мн. диал.* Болки в корема, колики. *Заболя ме корем. Превивах се, охках ден, два — не минава. Баба каза: — Клини е хванало детето, трябва да го „заклиним“.* Пелин Велков.

клѝнка *ж. . . . диал.* Скъперник. *Жителите му* [на селото], *потомци на старите средногорски клинки — панагюрски овчари и земеделци — бяха не само домовити стопани, трудолюбиви орачи, но и гостоприемни, любвеобилни души.* К. Петканов.

клѝпав *прил. диал.* Слаб, кекав. *Ами ти нема ли страх, / че ще паднеш пак във прах, / ти една нищожна жаба, / мръсна, клипава и слаба!* Ив. Вазов. *Ходеше замислен, сам-си без другар, / тая заран млад е, довечера — стар. / Одеве търговец — сега просяк дрипав, / кога беше нужда — хром, и сляп и клипав.* Ив. Вазов.

клир *м.* (гр. κλῆρος). 1. *Църк.* Духовенство. — *Слушал ли си за еврейката Сара, по която царят ей вече половин година е луд полудял? Та ето, сега в палата нея покръстват — владиката е там с целия клир.* Ст. Загорчинов. *Събра клира свой игуменът наш и съобщи, че опустошителен мор коси благочестивите люде в Самоковската епархия.* П. Спасов. 2. *нар.* Висока подставка за богослужебни книги отстрани пред олтара, дето стоят псалтовете. *Ей тъй както си е, бати застана на клира и запя с епитропа.* Ст. Дичев. *Облегнат на клира, дякон Игнатий ги гледаше със замислен поглед.* Ст. Дичев.

клирѝк *м. църк.* (гр. κληρικός). Християнски духовник. *Тога уби и Мануила епископа сос сичките негови клирици и много народ християнский, защото се не отрекли от Христа.* Царственик.

клѝрос *м. диал.* — вж. клир (във второ значение). *В църквата нямаше много богомолци. Мъжете не бяха повече от десет души. Те бяха се наредили зад левия клирос.* К.Петканов.

клистѝр *м. диал.* (гр. κλυστήρι). Клизма. *После лежах опасно болен от запечение, докле силен клистир ме избави от належаща смърт.* Гр. Пърличев.

клòбурец *м. диал.* Мехур. *А на дъното през бистрата вода непрестанно се надигаха клобурци от златист пясък. Оттам извираше водата.* Д. Талев.

клòпча *несв. диал.* Тракам, клопам. *Той отмина по шосето накъм долината, като клопчеше с подкованите си обуща.* Кр. Григоров.

клòсен, -сна, -сно, *прил. диал.* Сакат. *Беше толкози як, щото с един юмрук можеше да свали долу человека мъртъв. . . Но лявата му ръка беше клосна.* П. Р. Славейков. *Така що народът ся чудеше, като гледаше неми да говорят, клосни оздравени, хроми да ходят.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

клоц *м. диал.* Подигравка, присмех. *Моят роман се намира сега в държавната печатница и чака ред. Но аз не знам как, сѐ ми се струва, че ще излезе тази работа на клоц. Но да е здравие: бедата не ще е голяма.* Ив. Вазов. *Вълкът като остарее, на кучетата за клоц става.* Нар. пословица.

клòчка *ж. диал.* Квачка. *Имах си 5—6 клочки, които някои от добрите майки на моите ученици бяха ги нарочно за мене нарекли, насадили и с пиленцата подарили.* Ил. Блъсков. *На двора между кокошките се дигна голяма тревога: разбягаха се коя накъдето види, клочките заклоцаха често-често, изплашени, завъртяха се около топчестите мънички пиленца.* Й. Йовков.

клуп *м.* Намеря клупа *диал.* — намеря повод да изклинча или причина да укорявам някого. — *Вие стойте тука, аз ще ида в село — каза той. — Намери ли му клупа? — извика Мерджанът. — Аферим шопе.* Ив. Вазов. *Сякого ще предумат, сякому ще намерят клупа, сякому ще се присмеят.* Т. Г. Влайков.

клъбỳк *м. диал.* Вид стара висока шапка. *Голямата му коса, къдрава и гъста, сякаш потекла изпод високия клъбук, обшит с коприна, се съединяваше с къдрава, късо подстригана брада.* Ем. Станев.

кльòнкам *несв. диал.* Влача се, клатушкам се. *Хайдутите кльонкаха безпомощно след безкрайните кервани.* К. Петканов. *Млада жена се впусна след нея, за да я върне към селото. Уси-*

лията ѝ отиваха напразно, кравата продължаваше да кльонка и все повече да се отдалечава от селото. К. Петканов.

клювка *ж. диал.* Клюн, човка. *И щъркельт, изправен на някой синор, чопли с крак червената си клювка и дремливо оглежда нивята, що се наливат и зреят в тишината.* П. Ю. Тодоров.

клю̀вница *ж. диал.* Клюн, човка. *Мъжкият* [щърк], *който беше прав, се приближи до другарката си, затрака с червената си клювница.* Ц. Гинчев.

клю̀са *ж. нар.* Клопка от две железни дъги с пружина. *Като покри клюсата със ситни камъчета, тиня и пясък, тъй че тя стана невидима, той се отдръпна на пътя и огледа мястото.* Ем. Станев. *Но от ловджийството си не се отърва. Беше си направил горе, на кошарата, цял килер с клюси: вълчи, лисичи, за порове — всякакви видове клюси.* Ст. Ц. Даскалов.

клюскам *несв. диал.* Скитам се, ходя нагоре, надолу. *Тряскат железни колелета и влачат тежки лени топове и ковчези с джепане, или препускат и клюскат уморени конници.* Ив. Вазов.

клю̀хна *св. диал.* Отпадна, изнемогна, падна. — *Желю не е нещо добре. . . Прав като свещ си вървеше човека — хоп, хоп, хоп — ще кажеш, че е на трийсет години мъж. Види се, отвътре ще го е яло. — Отвътре, отвътре. Щом влезе в къщи и клюхна.* Ст. Чилингиров.

клюхтя *несв. диал.* Тътря се, влача се след някого. *Хайде, махай се от очите ми, рече сърдито Рашид и бутна коня надолу къде Геран, а циганинът клюхтеше подире му бос.* Ц. Гинчев.

клю̀цам *несв. диал.* Дялкам, кълцам, сека. *Двадесет дена отидоха само да клюцам с брадвата наоколо, догде го отсека в дънерът.* П. Р. Славейков.

ключа̀лница и **ключѐлница** *ж. диал.* Брава. *Мария пъхна ковчежето в чантата си, забрави го и си спомни за него едва във влака. Пъхна ключето в мъничката ключалница и го отвори.* А. Наковски. *Аз опитах ключа, но той не беше за тъзи ключелница.* сп. Читалище. *Бръкна той куражливо в джобовете си, извади ключовете, понечи да отвори чекмеджето, и що да види-Ключелницата строшена, дръпна чекмеджето — празно!* Ил.Блъсков.

клю̀чница *ж. книж. остар.* (рус. ключница). Ключарка. *За избягването на Узунова из ръцете! на турската полиция от Хаджи Давидковия хан събрахме сведения: . . . в) от баба Величка, тогава ключница на богатия Хаджи Димитров дом в Търново.* Ст. Заимов. — *Ето ги (хусарите), майко, ето ги, идат — записка изведнъж ключницата сестра Серафима и се закръсти бързешком.* Ст. Загорчинов.

кля̀вкане *ср. диал.* Лай на ловно куче, когато забележи дивеч. *Тъй ловецът дава ухо, когато гончето му е попаднало на дивеч и иска по клявкането да узнае какъв е дивечът и накъде ще го изкара.* Б. Оретенов.

кля̀фна *св. разг.* Излая. *Излязох хей там горе има една широка полянка. Още не застанал, и кучето кляфна. Срещу мене изскочи заяк.* Елин Пелин.

кни̂га *ж.* . . 1. *нар.* Писмо. *Вчера се видях с Гана. . . Ранен е, вика, чакаме го, ама кога ще си дойде, вика, хич не знам, и книга скоро не сме получили.* Г. Караславов. 2. *мн. остар.* Карти за игра. *Нощем в отстранените стаи се събираха. . . та пиеха и играеха на книги.* Св. Миларов.

кнут *м. книж. рядко.* (рус. кнут). Камшик, бич. *Но понеже сполуката на тая велика цел се парализира от кнутовете на половина рота казаци, то дядо Иван, за да си отмъсти колко-годе' начертаваше кръстове по вратите на еврейските домове.* Ив. Вазов.

коб *м. рядко.* Прокоба. *И сякаш вещици, за нощен коб събрани, / един към други те привели са глави.* Пенчо Славейков.

ко̀ба *ж. нар.* Сълба, предзнаменование. *Ой овчари, мой дружина! / . . Сърце ми се разсвирело, / ке ми бидит сproти глава, / ке ми бидит нещо коба.* Нар. песен. *Кралят тълкува съня като лоша коба: ще настъпи със силна войска султан Мурад, ще погуби краля.* Б. Ангелов.

ко̀бна се *св. възвр. диал.* Явя се. *Кобне ли се шар по лозята, неговата Калина първа ще вкусне бяла ранозрейка.* Ст. Ц. Даскалов.

кобу̀р *м.* (тур. kubur). 1. *разг.* Кожен калъф за револвер. *През слънчево хубаво време палатката на ротния е открита и отсреща лъщят вътре хубави черни чизми, сабя и револвер в нов кобур от жълта кожа.* Д. Калфов. 2. *остар.* Огнестрелно оръжие. *Утешавал го той до тогава, докато му трябвало, а после забивал ножът си или изпразвал кобурът си в осквернените гърдички.* З. Стоянов. *Като видяха, че от стаята на болерина се отвориха прозорците, те запяха гръцката марсилеза, и старият Болеца, като се възхити, гръмна с кобура през прозореца и извика: „Брава, бре юнаци! тъй ви искам!"* Ц. Гинчев.

ков *м. старин.* Коварство. *Анатема тебе, оръдье / на гнусна измяна и ков.* Ив. Вазов.

кованджи̂я *ж. диал.* (тур. kovancı). Пчелар. *Ами че защо съм кованджия толкоз години, нали затуй — да я познавам.* Ц. Гинчев.

кованлъ̀к *м. диал.* (тур. kovanlık). Пчелин. *Тая ракия той беше се научил да пие още през ергенските си оргии с гевендии из бостаните и кованлъците, не можа да се отучи от нея и досега.* Й. Йовков. *Едно време от Ески-Джумая и от Шумен са донасяли пчели, какви кованлъци е имало!* Й. Йовков.

ковѐрка *ж.* — вж. куверки. *Бе натъкмил конете си и послал сенце в талигата си, покрита с коверка.* Мих. Георгиев.

ковѐт — вж. кувет. *Като я гледах колко малко ѝ е еденето и как е слабичка и изпита, аз се чудех отде добива ковет да кайрати толкова на работата.* Т. Г. Влайков.

ковѝл *м. диал.* Вид трева с разперена вълниста метлица. *Беряха ги другарките ми млади / на китки връзваха със стрък ковил / и весел лъх от горските ливади / отнасяха в дома унил.* Бл. Димитрова. *Емната от бесен страх, без ред / обезумялата навалица напред / се урна, навали, като ковил косена / от развилнелите черкези.* Пенчо Славейков.

кòвка *ж. диал.* Котва. *Кортес като плуваше покрай сушата, излезе на сичките места дето беше допирал преди него и Грижиалб, и най-после на острова с. Иоанна д'Улуа. . . дето флотата хвърли ковка помежду острова и сушата.* П. Кисимов. *Върна ся назад на Куба . . . влезе в пристанището и хвърли ковка.* П. Кисимов.

ковлàдя *несв. диал.* Клеветя. *Па се спусна к'нейна мама, / да ковлади тя Стояна, / че отива на поляна.* Хр. Ботев.

коджà *остар.* (тур. koca). *прил. неизм.* Доста голям. *И не сети стрина Венковица как се отърси Цанка и стана коджа момѐ.* Т. Г. Влайков. *Трябва да си спечелил коджа пари тая година. Че къща с пари се прави.* Д. Талев. *Аз не бях го видвала коджа време, та се зачудих, като го видях сега — толкова са променил.* Т. Г. Влайков.

коджабàшия *м. остар.* (тур. kocabaşı). Селски кмет, старейшина в турско време. *Стоянов я поиска от коджабашията, като му поръча да направи и сметка, за да му бъде заплатена.* П. К. Яворов. *Турците клатеха глави съчувствено, после си пошушнаха нещо и селският коджабашия му рече: —Ти ще останеш с нас още тая нощ. Да ни посвириш с тамбурата още еднаж.* Д. Талев. *Задаваше се кметът. Той сякаш беше роден за коджабашия — напет, отворен, смел, пред никого не скланяше глава.* Цв. Минков.

коджàмити *диал.* (тур. koca). 1. *прил. неизм.* Доста голям. — *Цаче! — Ко бре топал! — Що не идеш да учиш при чича си? Коджамити мома си, пък ни една гръцка дума не знаеш.* Д. Немиров. *Страшна олелия се дигна след малко в селото от нашата чета, която разпръсната един по един по поляната представляваше коджамити армия.* З. Стоянов. 2. *нареч.* Доста много. *Днес довърших приложеното тук стихотворение „Муза". Като коджамити дльжко пò ще е сгодно за „Периодическото списание", но пак както Вие заблагоразсъдите.* Ив. Вазов.

кожофарѝя *ж. остар. рядко.* Кожарска стока. *Произведения тука* [в Сибир] *излизат скъпоценни кожофарии като: самури, какуми, черни лисици и други.* Ив. Момчилов. *От животни по забележителни въди: многобройни биволи, говеда, коне, лами; зверове и дивечи: мечки, кастори (видри), еноти и други, на които кожите влазят в кожофарията.* Ив. Момчилов.

кожỳжка *ж. остар.* Болест дребна шарка. *Лешницата се разпознава от кожужката по това, че пъпчиците ѝ биват по-тъмни, болното боли гърло и езикът му посинява още от начало, очите и носът му не сълзят.* Летоструй.

кожỳрец *м. диал.* 1. Пашкул (от буба). *Коприната се точи от кожурци; а кожурците ги вият буби.* Др. Манчов. *Дораслата у кожуреца пеперуда пояде и пробие му горний край, та се измъкне оттам из кожуреца.* сп. Книжница за народа. 2. Какавида. *Въсеницата е много лакома: само яде и расте. Тя, кога порасте, става кожурец.* Др. Манчов.

козàк *м. диал.* (тур. kozak). Плодна памукова кутийка. *Памукопроизводителите от Хасковски окръг тази година отгледаха добра реколта. Сега грижливите стопани добират последните козаци, за да освободят площите за оран и сеитба.* Пресата. *Като му дойде времето за оран и сеитба, ще пуснем всички полевъди набързо да оберат разпукналите се памукови козаци.* Б. Обретенов.

козѐл *м.* Козел отпущения църк. — изкупителна жертва. *Изглежда, че в министерството има известно затягане, и изглежда, че аз ще бъда козел отпущения.* П. Незнакомов.

козѝр *м. книж. остар.* (рус. козырь). Коз (в игра на карти). — *Но недей забравя, Бенуа, че всичките партии са се опълчили против нас. — Н-и-и-що, нищо, нищо! Без уплашѐние! Щом изязат трите туза, ще им шибна по един козир.* А. Константинов.

козирòг *м. остар. рядко.* (от рус. под козырёк). *Турям, земам под козирог* — отдавам чест по войнишки. *Кавалеристите спират конете си, турят ръка под козирог, за да благодарят.* Ив. Вазов. *От Буковци, отговори Кънчо, и изправен като дирек, той зе под козирог и опря погледа си към стълбата.* Т. Г. Влайков. *Бръмбазьков, важен и напет, мина покрай нея, взе деликатно под козирог и също тъй деликатно поклати глава.* Ст. Чилингиров.

кòзли *мн. книж.* (рус. козлы). Купчина, камара. *Ала когато първите по-припрени Момчиловци достигнаха окрайнините на Мосинопол, те намериха проходите преградени с козли от сухи клоне.* Ст. Загорчинов.

козлѝнев *прил. диал.* Който е изтъкан от козя козина. *Срещаха въглищари, натоварили космати кончета с очернени козлиневи чували.* Ем. Станев.

козлỳк *м. диал.* (от тур. kuzu). Преграда за агнета и телета в обор. *Мааа! — обади се от козлука малкото малаче.* А. Каралийчев.

кознодѐйка *ж. книж. остар.* (от рус. козни). Жена, която прави козни, интригантка. *Тая тщеславна кознодейка ще използува до последните ѝ предели Александровската полуда за нея. Той нищо няма да ѝ откаже — тя всичко ще му иска.* Ив. Вазов.

кокалѝвица *ж. диал.* Вид полудива круша. *Тая сутрин покрай нас мина Келешовото Коле. Погледна крушата и ми дума, че знаял друга по-плодовита от моята. . . Седнал да ми хвали една нищо и никаква кокаливица! — Нали и твоята е кокаливица!* К. Петканов. *Отбиха се от пътя и спряха под сянката на клонеста кокаливица.* К. Петканов.

кокѝля се *несв. възвр. диал.* Пуля се, кокоря се. *Имаше сини рибешки очи, които изхвръкваха веднага из орбитите, щом някой го настъпеше. За Петко Горан женурята казваше: — От човек, дето се коколи — бягай!* М. Ягодов.

кокѝшничав *прил. нар.* Който не вижда привечер; който страда от кокоша слепота. *Селим паша беше кокошничав.* Св. Миларов. *Скромността не плува по далечни морета; тя е кокошничава не само вечер, а и сред пладне не вижда ни бъкел.* Пенчо Славейков.

кола̀дя *несв. диал.* Клеветя. — *Ти не беше ли на Биязите? — На тати ли ще ме коладиш? От тях съм.* М. Яворски.

кола̀й *м. нар.* (тур. kolay). Начин, леснина, средство. *Ти не знаеш ли, че сега света е лошав, и да има колай такива богати хора с очи да ги изпият.* Ил. Блъсков. *Щом толкова ти е дотегнало при мене, вземай си дърмите и се запилявай в джендемите, дето искаш върви! Аз ще му намеря колая.* Ст. Марков. *Та малко и голямо като го заобиколило, като го зяпнало, да има колай с очи да го изпие!* П. Ю. Тодоров.

колайлъ̀к *м. диал.* (тур. kolaylık). Леснина, средство. *Колчо продължаваше да си блъска главата и да дири колайлък как би могъл да промени и поправи тоя техен лош живот.* Т. Г. Влайков.

кола̀к *м. нар.* Кравай. *Жените правеха козунаци, боядисваха яйца, а младоженците носеха у кумовете си колаци.* Сл. Трънски. *Спомни си, когато бе замесарка на Пановата сватба. Разнасяше колаци, канеше сватбари, а на шията ѝ тежаха жълтиците на Пановата майка.* К. Петканов.

коландѝсвам *несв. диал.* (от тур. kullanmak). Употребявам. *Като коландисвала белило и червило, а тя ги забравила на ачик веднъж в одаята си.* Мих. Георгиев.

колба̀ш *м. диал.* (от тур. kol и baş). Забрадка. *В същия час откъм чорбаджийската фурна се зададе млада, хубава жена с нов сукман и бял колбаш на главата.* А. Христофоров.

колджѝя *м. диал.* (тур. kolcu). Пазач, надзирател. *Никой не искал да се наслаждава от януарската нощ, с изключение на прочутите влашки вълци, които крачели по ледът без паспорти, без да ги съгледа даже и наблюдателното око на влашкия граничар, и на турския колджия.* З. Стоянов. *Но младият Бабулев слиса всички: тичаше на кон от село на село, а подир него цяла сурия заптии и колджии.* Д. Талев.

колѐбка *ж. диал.* Люлка. *Кога горна за спане навеждаш клепка, / а майка те клават во малка колебка, / на мека постеля, на мека перница, / под нейна пазуха заспиваше кат птица.* сп. Училище.

колеса̀рка и колиса̀рка *ж. диал.* Кола с две колелета; колесник. *По кърища осиротели / скрибуцат стари колесарки. / Димят нивята разорени / на Добруджанските полета.* А. Каралийчев. *Селото утихваше бавно. Тропотът на колите и колесарките по улицата ставаше все по-рядък и по-рядък.* Г. Караславов. *По шосето скрибуцаха колисарки. Далече, оттатък върбалаците, се чуваше звън от клопотари на стада.* Г. Караславов.

колѝбел *ж. книж. остар.* (рус. колыбель). Люлка. *Кога ще ида в оня край вълшебен, / колибел на герои, богове.* Ив. Вазов. *Сами готити. . . почитали Скандинавия за своята колибел.* Г. Кръстевич.

ко̀ливо *ср. диал.* (гр. *κόλλυβον*). Варено жито за помен. *Денят е съботен и голяма задушница. . . А по пътя откъм селото се точи върволица тъмни фигури, със шарени престилки и черни забрадки, понесли мълчаливо колива, кадилници и шишенца.* К. Константинов. *По обезличените и буренясали гробове са сложени на пъстри месали хляб и колива.* Елин Пелин.

колѝк *м. книж. остар.* (гр.-фр. colique). Остра стомашна или чревна болка. *Още като се качваше по стълбите, тя чу раздирателните викове на Юрдана, когото беше хванал коликът.* Ив. Вазов.

колѝране *ср. остар.* Колосване. *В студена вода нишестето ся топи, а в топла вода то набъбва и става на леплива каша (кола, чириш), която ако ли е чиста, употребява ся за колирание ризи, а ако ли не е чиста — за лепение кожи и хартии.* С. Д. Веженов.

ко̀лица *ж. диал.* Чалма. *Тоя дервиш с дълго джубе и с бозов плъстен фес на глава и също тъй бозова кдлица разглеждал внимателно околностите и си записвал нещо.* Ст. Чилингиров.

ко̀личав *прил. диал.* С който се лекуват стомашни болки. *Няма ѝ нищо, беим, позаболяло я сърце. . . аз ще ѝ проводя количавата трева да свари, да изпие един филджан и то ще ѝ отмине.* Ц. Гинчев.

колнѝк *м. диал.* Тесен коларски път. *Ние тръгнахме из колника път, надлъж по течението ѝ. от двете ни страни се зеленееха пак урвите.* Ив. Вазов.

колонѐл *м. книж. остар.* (фр. colonel). Полковник. *Рано сутринта един чиновник руский, колонельт Крилов влезе в тъмницата му наедно с тъмничника.* П. Р. Славейков.

колча̀к *м. диал.* (тур. kolçak). Ивица плат, обшита с гайтани и пришита на потури или на аба. *Ето го най-после старецът,облечен в чисти потури, с извърнати колчаци, сяда на миндерлъка в чардака и пред него на килима насядват всички от челядта.* Д. Немиров. *Навъсен и сърдит, той понамести пояса си. . . и гордо заизлиза.* Д. Немиров.

колчаклѝя *прил. неизм. диал.* (от тур. kolcaklı) .Който има колчаци. *Влезе един човек висок, черноок. . . с кюлаф и гъжва от няколко басми отгоре му, с ясносини туманясти гайтанлии, широки сукнени колчаклии потури, с пъстър пояс.* Ц. Гинчев. *Млад тридесетгодишен момък, с фес . . . сиви колчаклии потури. . . свиреше с гайда сред хорото.* З. Стоянов.

колча̀н *м. книж.* (рус. колчан). Чанта за стрели. *На гърбовете им стърчаха колчани със стрели, двама бяха препоясали дълги мечове.* Ст. Загорчинов. *Тел стои в страшна вътрешна борба, ръцете му треперят. . . Изведнъж той бръква в колчана, изважда още една стрела и я скрива под кожения си елек.* Фр. Шилер (превод).

комаха̀й *нареч. диал.* Почти, може да се каже. *О. Кожухаров е обърнал на моето упътване комахай всичко внимание, което се изисква от един вещ, сериозен и опитен събирач на паметниците от народното юридическо творчество.* С. С. Бобчев.

кома̀ш — вж. кумаш. *На чардаци неговата баба, / огладена огатана чисто, / нагиздена, пременена, свети / отънала в сърми и комаши.* П. Р. Славейков.

кома̀шен, -а, -о, *прил. остар.* Прилагателно от комаш. *Този ход на работите не избягна от спекулантския поглед на фабрикантите за комашените ткания, които. . . турнха като непрестъпно условие, те да тъкат платовете.* П. Р. Славейков. *Постелете кадифени миндери, / наредете комашени перници, / отворете тежки порти момини.* Нар. песен.

комѝна *ж. диал.* Пращини, джибри. *Намръщило се беше небето, па се разбъркали ония облаци. като комина у ново вино.* Мих. Георгиев.

ко̀мис *м. книж. истор.* (лат.-гр. *κόμης*). Титла на висш царски сановник. *Той предаде на комиса Сурсовула и царството си, и палатите си, и тебе.* Д. Войников. *Кога се роди от нея син Петър. . . царят от радост направи Георгия велики комис.* Ел. Мутева.

ко̀мисов *прил. книж. истор.* Който принадлежи на комис. *Да знаеш, го бих убил на мястото. Но слава богу, ти се отдръпна от него и се провикна към бога и хората, ала там нямаше хора да чуят гласа ти: всички бяха роби комисови.* Д. Войников. *Запя гусларят пак и отиде подир алаят комисов.* Ел. Мутева.

ко̀мка *ж. нар.* (от лат.). Причастие. — *До къде стигнахме, братя селяни! . . . Да няма капка вино в селото, за комка да не оставите!* Елин Пелин.

комка̀вам *несв.*, **ко̀мкам** *св. нар.* (от лат. communico). Причестявам. *В къщи приготвяха за нас малките гроздов сок и вкусът на виното ни беше непознат. Затова не знаех, че попът ни комкава с вино.* Ст. Ц. Даскалов. **комка̀вам се, ко̀мкам се** *възвр. Па кога ще се комка Гана*? Ив. Вазов.

комо̀д *м. книж. остар.* (фр. commode). Скрин, шкаф. *Това беше една аристократическа приемна с тежка луксозност. Орехови мебели. . . разкошно изработен комод, вътре със севърски фарфор.* Ив. Вазов. *До него в една зала има един комод с барелефи от слонова кост, изработени с една чудна тънкост.* К. Величков.

комфорта̀белно *нареч. книж. остар.* (англ. comfortable). Разкошно, удобно. *Ние срещахме по улиците и в трамваите толкова бели, колкото и чернокожи. Между последните има хора състоятелни, които живеят комфортабелно!* А. Константинов.

кона̀к *м. остар.* (тур. konak). 1. Околийско или полицейско управление в турско време. *Заманов беше официален шпионин на турската власт и приимаше заплатата си от Пловдивския конак.* Ив. Вазов. *Ката ден по кръчмите боеве, кавги, дори и пукване на глави; че ходи по конаците.* Ил. Блъсков. 2. Къща за нощуване, за отсядане. *Господари мои, можете ли остана нощес при мене на конак*? Многострадална Геновева. *Всяка порта се отваряше пред коня му, всяка къща му ставаше конак през дългите зимни нощи.* М. Марчевски. 3. Разстояние, път, извървян за един ден. *А на означения срок се прилагат още толкози дни, колкото конаци разстояние има от местопребиването на противните страни до седалището на съдилището.* Държ. закони на Осм. империя.

кона̀чище *ср. диал.* (от тур.). Място, където се спират коли. *Лани лете. . . пущам си я магарето да попасе по коначището ми, дето е до воденицата.* Мих. Георгиев.

кона̀шки *прил. остар.* Прилагателно от конак. *Кой знае защо бяха тука, вероятно бяха хванати в някакво разбойничество и бяха ги довели в хана по нямане място в конашкия затвор.* К. Величков. *Не твърде широкия конашки двор беше вече напълнен.* Ив. Вазов.

конашма̀ *ж. диал.*— вж. конушмак. *Тогава Марко на Србин продума: „Леле варе, Србин харен юнак, ние сме чуле, че си сватба правиш, та ти идем, не бой да се бием, а ти идем на конашма.“* Нар. приказка.

конвѐрт *м.* и **конвѐрта** *ж. книж. остар.* (фр.-рус. конверт). Плик за писмо. *Много пъти Дакито беше прочел министерското предписание и гледал лъскавия червен печат на конверта.* Ив. Вазов. *Открий писмото ми за Г. Председателя, а конвертата съдери, за да не узнаят, че от печатницата на Манчова пиша.* Ив. Вазов.

кондàк[1] *м. остар.* (тур. kondak). 1. Приклад на пушка. *И като стъпи с едина си крак на немощното тяло на неприятеля си, готвеше се да му строши главата с кондака на карабината.* Н. Михайловски. 2. Ударник на старовремска пушка. *Гласът на Али ага прогърмя зад вратата. — Пипнах ли те, куче краставо. . . — Много бързаш — изкриви устни войводата и отпъна кондака на кремъклийката си.* Ив. Гайдаров.

кондàк[2] *м. църк.* (гр. *κοντάκιον*). Кратко църковно песнопение. *Икос заключава в себе също така главните мисли или похвала на празника или на светията, но по-подробно и пространичко, отколкото в кондака.* 3. Петров и др. *Часовете са кратки служби, съставени от три псалма и няколко тропари, кондаци и три молитви.* 3. Петров и др.

кондектьòр и **кондѝктор** *м. рядко, остар.* Кондуктор. *Благополучното преминаване на Икономов за Одрин се дължи на двама наши приятели, К. Теодоров кондектьор на трена и Утини, машиниста, родом славянин.* 3. Стоянов. *„Не желаеш ли да пътуваш за някъде. . . Човекът, който ми говореше това, бе кондиктора К. Теодоров, българин, служащ на железницата.* 3. Стоянов.

кондж — вж. конч. *Тоя път между богомолците беше и Бръмбазъков. . . Понякога им се струваше, че и от конджовете на лачените му ботуши се дигат леки светлини.* Ст. Чилингиров.

кòндик *м.* — вж. кондика. *В своята упорита борба срещу чорбаджиите и турската власт копривщенските занаятчии създали еснафските си сдружения и кондиците, по които се управлявали. По този начин се уреждали отношенията между майсторите, калфите и чираците.* П. Теофилов.

кòндика *ж. остар.* (от лат.-гр. *κῶδιξ*). 1. Правилник, устав. *В еснафската кондика всичко е предвидено, що се отнася до работниците, като например, че тие трябва да бъдат покорни на майсторите си.* 3. Стоянов. *В тая кондика са записани наказанията на някои майстори, които са престъпили закона.* Р. Стоянов. 2. Летописна книга на черква, манастир и др. *Защитата пред властта ставаше пак селски. Търновската митрополитска кондика е пълна с частни молби, които в същност са „селски писма“.* Ив. Хаджийски. 3. *прен.* Дълго поучение. *„Ти не си знаеш сметката бе! Караш така — куче влачи. . . Държавата пести парите, не може то тъй! Няма аванс.“ Цяла кондика му изкара.* Пелин Велков. 4. *прен. разг.* Сметка, план. *Значи, връщане след три дни! Да не си дошъл по-рано. Инак ще объркаш кондиката.* С. Чернишев.

кондѝл[1] *м. диал.* (гр. *κονδύλι*). Перо за писане, писалка. *Ако не си клал, сега ще колиш. Зер вие само кондили можете да държите.* Ем. Станев.

кондѝл[2] *м. диал.* (от гр.). Възелче, фъндъче. *И откъсва със зъби кондил от нишката на вретеното.* Ст. Чилингиров.

кондѝсвам *несв.*, **кондѝсам** *св. диал.* (от тур. konmak). Отсядам, спирам се, гостувам. — *Ахмед паша ми е стар приятел. Кога дойде към нашия край, винаги у дома кондисва.* М. Марчевски. — *Хляб ви донесох, момчета, Разчу се из село, че тук сте кондисали.* М. Марчевски.

кондотиѐр *м. книж. остар.* (ит. condottiere). Водител. *Какви са тия тъжни митинги от 20—30 души селяни, между които нито един има грамотен и които нямат нищо общо с интересите на кондотиерите на недоволната партия.* Ив. Вазов.

кондрàт *м. книж. остар.* (ит.-гр. *κοντράτο*). Контракт. *Тая сила* [електричеството], *ако ще би и на няколко стотини мили далечина, свързва заеми, прави кондрати между компании.* Летоструй. *Този кондрат е за дюкяна ми в касабата.* Й. Йовков.

кондỳр и **кòндър** *м.* — вж. кундури. *Че той е еснаф-човек и ходи с пискюллия фес и с лъскави кондри.* Т. Г. Влайков. *Султана го разгледа от всички страни. . . — От тебе искам — каза му тя — да си купиш само фес и кондури.* Д. Талев.

кондураджѝя и **кондурджѝя** — вж. кундураджия. *Избра тя за Колча нов и хубав занаят — кондураджия го даде да се учи.* Т. Г. Влайков. *Той е кондурджия и печели нещо, ама всичко отива за туй пусто вино.* А. Гуляшки.

кондурдѝсвам *несв.*, **кондурдѝсам** *св. диал.* (тур. kondurmak). 1. Поставям да стои. — *Салтанатът доскоро го немаше къде Котел, но сега курдисал чадърите си край селото, и една депутация, помай от младежи съставена, отива да го дигне и да го кондурдиса сред село.* П. Р. Славейков. 2. За зарове — хвърлям ги така, че да се падне каквото искам. *Не бой се, аз няма да ги кондурдисам! Ако те е страх, може и с чашка да ги хвърляме, а? Така! Хайде! Дай, бре момче, таблата!* Чудомир.

конѐц *м. старин.* Край, свършек. *Към конецът на неговото царуване явяват се многочислени племена, които още на неговия живот разсипаха новите византийски крепости.* М. Дринов. *Поклон на теб, природо . . . / теб всяка пролет нова с труфила нови кичи, / . . . / и твоят празник брачен без край се продължава — / и няма той конец.* Ив. Вазов.

конешнѝк *м. диал.* Конско изпражнение. *Много пъти се е чудил слугата, когато хвърга конешниците от обора. — Майки, каква е тази работа: този кон много яде, а пък малко с. . . ре.* Ил. Блъсков.

конжѐ *ср.* Д а д е н о к о н ж ѐ *книж.* (фр. donné congée) — изоставяне, освобождаване, защото няма нужда от нещо. *Един път завоювал разговора, той го не изпуща от властта си . . . Темата ще бъде изтискана като лимон, обърната наопаки като ръкавица и само тогава изоставена, а мен — дадено конжѐ.* Ив. Вазов.

кòничък, -чка, -чко, *прил. диал.* Колко мъничък. *Я погледни колкова е главата, що събира мозъка, па виж коничък е при нея езика.* Мих. Георгиев.

кòнка — вж. к о м к а. *Тъй казал един поп, когато го гълчал владиката, защо разсипал конката.* П. Р. Славейков.

конкàвам *несв.* **кòнкам** *св.* — вж. к о м к а в а м. *Та имаш ли бащино имание, / да заградиш църкви самоградн, / самоградн, църкви самотвори: / на Великден сами да отварат, / на Великден, сами да конкават*"? Нар. песен. **конкàвам се, кòнкам се** *възвр. А бре луди попе, виде ли ма конках ли са?* П. Р. Славейков.

конощѝпка *ж. диал.* Животинка попово прасе. *Не ме гледай, че съм нищо и никакъв кладеничар и се навирам под земята като конощипка.* А. Каралийчев.

контòш *м. диал.* (от унг. köntös). Къса до пояса горна дреха. *А я погледай какъв контош си изткала и ушила на Тодора!* в. Знание. *Когато е студено, състоятелните хора носят или неподплатени контоши, обшити с черни гайтани, или дълги дрехи.* сп. Наука.

конурà *ж. книж. рядко.* (рус. конура). Колибка, къщичка. *Приближихме се, водени от звуците, и скоро княгинята видя една конура, полузакрита от два бели вола. Оттам идваше песента.* Ст. Загорчинов.

конушмàк *м. диал.* (тур. konuşma). Разговор. *Много иска той да прави конушмак с даскалите. Сам е тука, съклет го хваща, демек, хайде, казва, да ме заведеш при даскалите.* Д. Талев.

конущѝсвам се *несв.*, **конущѝсам се** *св. възвр. диал.* (тур. konuşmak). Приказвам си с някого, разговарям се. *Ще донеса аз и за ядене и пиене, а ти донеси Хюсеин ага, че да се конущисат доде са живи, макар да не могат да свирят — аз ще им посвиря — да се видят горките старци.* Ц. Гинчев.

конфèтка *ж. книж. остар.* (ит.-рус. конфетка). Бонбонче. *По нейните тъмнозелени клони . . . висяха във вид на фарфорови чашки или цветни кандилца многобройни кошнички с конфетки.* Ив. Вазов.

конфисцѝрам *несв. книж. остар.* Конфискувам. *Един други закон определяше един милиард франги да се дадат на благородните, на които републиканското правителство . . . беше конфисцирало и продало земите и имотите.* Летоструй.

конфитерѝя *ж. остар.* (от ит. confetturería). Сладкарница. *Моят добър гений ми пришепна да вляза в конфитерията „Конкордиа", която беше от лява страна на театрото.* Св. Миларов.

конфондѝрам *св. и несв. книж. остар.* (фр. confonder). Смесвам. *Един лош обичай се е вмъкнал у нашите преводачи на руски книги . . . щото вместо да употребяват глаголите в преминало определено време, то те ги употребяват в преминало неопределено, по примера на русите, които нямат както нас определено преминало време и затова вред заменят определеното с неопределеното и ги конфондират двете.* Ив. Вазов.

конформѝрам се *св. и несв. възвр. книж. остар.* (фр. conformer). Съобразявам се, съгласувам се. *Всички нации в Европата са прегърнали днес цивилизацията, само вий, българите, не щете да се конформирате.* Д. Войников.

конфỳз *м. разг.* (фр. confus). Остро мъмрене, посрамване. *Сакън, братко, по някои съображения да не ми откажеш! Аз съм обещал и това би било непоносим конфуз за мене.* Ив. Вазов. *Такъв конфуз от селянин, и то в присъствието на девойка, не приличаше нито на вряла вода, нито на студен душ, а нещо по-лошо и от. . . помия!* Н. п. Филипов. *Ние на своя глава ще ти свалим белезите, па може и да ядем конфуза от началника.* К. Митев.

конфỳзия *ж. разг.* (фр. confusion). Смущение, засрамване. *Плувнах във вода, съблякох си сакото и бръкнах в левия джоб за кърпичка. Но . . . извадих обувалката. Повъртях я в ръцете си, за да замаскирам конфузията.* Ал. Гетман.

конфỳзя *несв. разг.* (от фр.). 1. Гълча, мъмря. *Пред хората никога не ме ласкае, конфузи ме.* Ив. Вазов. 2. Смущавам, поставям в неловко положение. *Ето как се бъркат и ме конфузят децата, дядо попе, с тая скъсана карта.* Ив. Вазов. *Авторът извикан на сцената, акламиран, окачен е на врата му огромен тежък венец от живи цветя, който виси до корема му и силно го конфузи.* Ив. Вазов.

конч *м. диал.* (тур. konç). Горнище на ботуш, чорап. *Едната (ръка) уловила крака със завита партенка, а другата конча на ботуша.* Ст. Чилингиров.

кончѝна[1] *ж. книж. остар.* (рус. кончина). Край, свършек, смърт. *Тогава се уверих, че съм бил опасно болен и близък до кончината си.* Гр. Пърличев.

кончѝна[2] *ж. остар.* (рум. concină). Вид игра на карти. *Подир една минута обаче гневът му мина и той прие драговолно предложението на Иванчо да играят на кончина.* Ив. Вазов.

кѝнчица *ж. диал.* Нишка, влакно. *Всички растения състоят из растителни кончици . . . цветни вещества и белтъчеви съединения.* С. Д. Веженов. *Нервата за вкус излиза из мозъка, та се разстила по езика и се свършва на тънки кончици, които правят ситни брадавички по повърхнината му.* Летоструй.

кѝнчов — вж. конч. *Подпоручикът шибаше кончова на ботуша си с камшика.* Ем. Станев. *За да не го разбере Яким, той остана малко назад, уж да си издърпа кончовите на ботушите.* Б. Обретенов.

конюх *м. книж. рядко.* (рус. конюх). Коняр. *В това време великият конюх подведе на Смилеца прекрасния му алест ждребец.* Ив. Вазов.

кѝпан *м. диал.* (гр. καπάνα). Бут от кокошка или друга птица. *А готвачките си знаят работата . . . два копани за пред кръстника, третия под престилката.* Ил. Блъсков.

копàна — вж. копаня. *Рунка се появи с копана в ръцете и завика на кокошките да ги нахрани.* К. Петканов.

копанàрин *м. диал.* Циганин, който прави копани. *На главата му фес ли е . . . оскубан калпак ли е, не бе познат . . . Едно нещо, което го отличаваше от един копанарин, бе натъкнатия дивит на пояса му.* Ил. Блъсков. *Най-после тук се стичаха копанари и купуваха по стотина вековни върби и ката година оставяха на общината по 30—40 лири.* А. Страшимиров.

копàнка ж. *диал.* Малка копаня. *Баща ѝ сечеше осенови дървета за вретена, липови — за копанки.* Й. Йовков.

копàнче *ср. диал.* Малка копаня. *Води го* [просяка] *голямо шарено куче, което държи с уста копанче. Малко момиче с къдрава коса се е приближило и пуща в копанчето паричка.* Т. Г. Влайков.

кѝпанче *ср. диал.* Бутче от пиле или кокошка. *Хапни си едно копанче! Земни си малко баница. Тя е напоена с мед от каленото кошерище.* А. Каралийчев.

копàня *ж. нар.* Разлат дървен съд като леген или корито. *Иваница стана, загреба от нощвите паница непресято брашно, изсипа го в копанята, наля вода и взе да забърква тесто за хляб.* А. Гуляшки.

копарàн *м. диал.* Вид горна дреха. *Тоя хилядолетен икономически постулат важи и за родопското мъжко облекло, състоящо се от „патуре“ (гащи), „копаран“ (долама) . . . и емении (обуща).* Н. Хайтов. *Кехаята, наметнат с подплатен с кожа копаран, се оглеждаше наоколо, подсмиваше се.* Б. Несторов.

копаркмà *ж. диал.* (от тур. koparmak). Нехранимайко, хаймана. *Като стигнахме, пратих Коста Гугльов да го извика, но Алито го изпъдил: „Ако бях уйдисвал на копаркмите, нямаше да съм мюфти Али.“* Н. Хайтов.

копидàн *м. диал.* Вид горско растение. *Старите и по-първи хора дълго мислиха, приказваха, разпитваха Обрад и най-сетне отсякоха, че той си е техен, защото знаеше изтънко де в гората се намира най-жилав дрян за лъкове и на кое място расте копидан.* Ст. Загорчинов.

копилàш *м.. диал.* (рум. copilaş). Хлапе, хлапак. *Додох си в Пазарджик, а още вечерта пред портата се събраха няколко копилаши, предвождаше ги синът на бея.* П. Стъпов. *То . . . момчето познавам го. . . твърде добър копилаш — знай да си върти дюгеня.* Д. Войников.

копѝтяк *м. диал* Диво растение с листа, подобни на копито. *Из пукнатините на канарите се подават: папрат, копитяк, здравец в изобилие.* Ив. Вазов.

кѝпка *ж. диал.* Изкопана трапчинка в земята като граничен знак. *Андрей кротко и с добро го покани да излезе от нивата му и да премести копките там, гдето са били — на същинския синор.* Й. Йовков.

кѝпрене *ср. диал.* (от тур. gürültü koparmak). Вдигане на шум, врява. *Седим там в някоя механа / — нахълтат брачата, — мустак на кръвнина — / и вик и копрене като петли по ярки.* Пенчо Славейков.

коптѝр *м. диал.* Схлупена колиба. *Той живее в най-бедната махала, над която са и циганските коптори.* Ил. Волен.

копỳк *м. диал.* (тур. kopuk). Голтак, сиромах. *Бирена нощ е простряла крилата, / громко оркестра мяука, / лудо приглася пияни копуци, / гонейки фронтова скука.* Хр. Смирненски. — *Ще разорем синорите, та и моите да станат по-големи — рече спокойно Беднотията . . . Чубра скочи. Люлееше се като маларичен. — Ти ли ще направиш това бе, копук! Ти ли бе, глупчо?* Г. Караславов.

копуитѝя *м. диал.* (от тур.). Сиромах, голтак, копук. *Не ща вече да ходиш с разни копуитии и да те разкарват из управленията. . . Искам да се съберем с по-богати, с по-примерни хора.* Г. Караславов.

корабѐр *м. остар.* Моряк, матрос. *Този кораб идеше от Сира и на него имаше освен четирмата му корабери и двама още други пътници, които щяха да излязат в Цариград.* П. Р. Славейков.

корàбня *ж. остар.* (рум. corabie) Ладия. *Те наняха тутакси една корабия, която ги пренесе през провлака Ормуз.* И. Адженов (превод.)

корàйл *м. книж. остар.* (фр. corail). Корал. *Корайл или мерджан, слизесто вещество, което си прави варовита черупка чепеста като дърво, която е известна в търговията под име мерджан.* Д. Мутев.

корàйлен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Корален. *Кой би могъл да си помисли, че едни ситнички буболечки (насекоми)... са напластили и струпали кредавите скали на Албион и корайлните островчета по морето?* Й. Груев.

коренѐж *м. диал.* Място на изкоренена гора. *И самите Козаревчани взеха да коренят гората откъде Козаревец за коренежи ниви.* Ц. Гинчев.

коренѝ *несв. диал.* Изкоренявам дървета. *Задружно коренели вековните гори и ги превръщали на ниви.* А. Каралийчев.

коритàн *м. нар. диал.* Момък, който има неженен по-стар брат или сестра. *През долчинки, по кози пътеки, които само той знае, поведе Косьо мало и голямо нагоре. Три години вече селяни не са го виждали, сега не могат да му се нагледат; туй ли е коритана, с когото Неда се подбиваше!* П. Ю. Тодоров. *Пред вас двамина се трепят за една. Нас и коритан не ни рачи.* П. Ю. Тодоров.

коритàна *ж. нар.* Момиче, чиято по-голяма сестра е още неоженена. *Затова пък такива като нея подевки и коритани в празник ще се съберат на малкото мегданче ... и ще си захванат там свое хорце.* Т. Г. Влайков.

коркулỳк *м. диал.* (тур. korkuluk). 1. Парапет на стълба или мост *Рашид бей имаше два сарая, единът беше стар ... и с широка наклонна дъбова стълба с коркулуци от двете страни.* Ц. Гинчев. 2. Спусък на пушка. *Съзаклетниците стоели вече на тясната пътека, с запретнати шешената, насочени към пътя, но щом се появил Бенковски върху когото трябало да се сипят куршумите, натъкмените указателни пръсти на коркулуците не се помръднали.* З. Стоянов.

кормà *ж. книж. остар.* (рус. корма). Кормило, кърма на кораб. *Послуша ги (мореплавателите) Колумб ... възви кормата към северозападна страна.* П. Кисимов.

кормàк *м. диал.* Корем. *Имаме едно лошо предчувствие, че сърбите и гърците ще се търкат по кормаците, когато ние си оберем крушите оттам* (от Беломорието). Д. Кисьов.

корманѝ *несв. остар.* Карам кораб, лодка и др. *Каикът продадохме, защото бях премалък да мога да го корманя.* Св. Миларов.

кормѐ *ср. диал.* Корем, коремче. *Ако се сложи детето да си легне на кормето, то се поукротява.* Летоструй. „*Нека се знай, / който без мяра си пълни кормето, / той ще омаже без време въжето!*“ Пенчо Славейков.

корпѝя[1] *ж. диал. остар.* Нишка или дреб от вехто платно. *Майката от сутрин до вечер навива бинтове и нищи корпия.* А. Константинов.

корпѝя[2] *ж. диал.* Скорпион, скорпия. *Нравствено чудовище, по-отровно и от корпия, по-нищожно от Кальчовите буболечки!* Ив. Вазов.

кортѐля *ж. диал.* (от рум. cortel). Късо чохено палто с подплата от тънки кожи. *Носеше ален фес с бял подфесник, скъпа гайтанлия кортеля на раменете, черни шалвари с бели чорапи до колене и кожени пантофи на краката.* А. Христофоров.

коруджѝя *м. диал.* (тур. korucu). Пъдар. *Назначат ли ме, ще пошушна на коруджията, че хайде говедата му, конете му — всички всеки ден в капана.* А. Страшимиров.

корỳп *м. диал.* (от гр. κουρούπι). Купа. *Въз една страна до вратата ... е изправена малка масичка-долапче, над която стои сребърен поднос със сребърни лъжички ... и коруп за сладко.* П. Ю. Тодоров.

корфиòтин *м. рядко.* Жител на остров Корфу. *Престорил се е прочее на шведец, а той е чер като корфиотин.* Ив. Вазов.

кòрябас *м. книж. остар.* (чуж.). Корабен компас. *Тука изпоплаши испанците един нов и чуден феномен. Прегледаха, че магнитната игла на корабяса не показваше от само себе си полярната звезда, но клонеше малко към запад.* П. Р. Славейков.

корѝсвам, *несв.*, **корѝсам** *св. диал.* 1. За нещо — хваща кора. *Ръцете ни корясаха от денонощен труд, но хлябът ни е сладък.* А. Каралийчев. *Да не коряса снегът, че не може* [земята] *да диша — кратко се намеси Недко Пашата.* М. Яворски. 2. Ставам твърд като кора. *Обувките му — продънени, корясали, хлопат на бос крак* А. Каралийчев. *Жътварите се връщаха от нивите — почернели и морни, с корясали от пот ризи.* А. Каралийчев.

косà *ж.* В ъ з в и л а м и с е е к о с а т а *диал.* — изпаднал съм в много тежко положение. *Ами сега, като му се е возвила така косата, че занаята му нали не върви, па и масрафа тежи, и деца са го налегнали, и като се е поядосал малко, рекъл е нещо.* Т. Г. Влайков.

косàр[1] *м. книж. остар.* (рус. косарь). Косач. *Няколко хиляди руси бяха изтласкани в една тясна улица и се бореха юнашки. Те като косари вървяха напред и устилаха земята с лешове.* Ел. Мутева.

косàр[2] *м. диал.* Птица кос. *Чучулигата и косарите бяха под стрехите.* Ст. Ботьов.

косàтник *м. диал.* Женски накит за глава от изкуствени плитки, накичени с мъниста и стари монети. *На хорото той няма да лудува и да беснее като други . . . Да настъпя чехли на момите, да връзва кърпите и косатниците им . . . това у Ненко го нямаше.* Т. Г. Влайков.

кòсер[1] *м. нар.* Извит назъбен градинарски нож, с който обрязват лозя, плодни дървета и др. *На другата година дошъл градинарът с един косер и зел да кастри ябълката.* Др. Манчов. *Никола поздрави снаха си и й подаде ръка. Тя носеше стомна и косер — сигурно бе ходила да филизи царевица.* В. Геновска.

кòсер[2] *м. диал.* Птица кос. *Той намерил господарския син . . . казал му да иде при баща си, че той е намерил гнездо от косери и пр. и пр.* Л. Каравелов. *Шарените гарги, косерите, чучулигите прехвръкваха над реката.* К. Петканов.

косестѝлница *ж. диал.* Космата, рошава, неприятна жена. — *Скрий шишето, да не видят оних косестилници!* Елин Пелин.

косѝтрен, -а, -о, *прил. остар.* Калаен. *Ще дойдеме на момини порти, / ще излезне момината майка, / ще изнесе крондир коситрени.* Нар. песен.

косѝтро *ср. остар.* (гр. κασσίτερος). Олово или калай. — *Аз съм патил такова нещо — да пази господ. . . не се приближавам, сбъхтвал ме е мене такъв таласъм на нашата чешма, та догде ме изцерят, че врачки ли не щеш . . . ама догде не ми ля една циганка коситро . . . не ме остави болестта.* Ц. Гинчев.

косѝчник *м.* 1. *нар.* Плитка от коса. *Бръчки на покорство има по лицето ви; косите ви са дълги, плетени на косичници с мъниста и зърна от седеф. . . Наистина, диваци сте вие, българите.* Н. Райнов. 2. *диал.* Косатник. *Тези, които нямаха пари, режеха венченните пари от косичниците на своите булки и с радостен плач ги слагаха пред очите ни . . . и ги даваха за оръжие.* в. Нова България. *Войводата отвори ракличката и изсипа на дланта си поотделно тъй, че всички да видят: едни едри златни обици, два пръстена с големи камъни и един косичник от мъниста и сребърни крушовидни листа.* Ст. Загорчинов.

косѝшник *м. диал.* Кок. *Ако развие косата си, сега навита на косишник, и я разпусне, то тя ще покрие целия й гръб и ще опре до петите й.* Ст. Заимов.

коскоджàмити *прил. неизм. разг.* (тур. koskoca). Доста голям, коджа. *Че в руското морабе бях коскоджамити човек, женил се бях.* Й. Йовков. *А бе че дига ли се коскоджамити бъкел, ми отговори Недялко воденичарят.* Ц. Гинчев.

кòснувам *несв.*, **кòсна** *св. диал.* Докосвам, засягам. *Тая осезателна неправда консува интересите на всичките безразлично земеделци.* Ив. Вазов. *Как се вика това нещо страшно, / . . . — Силний Марко, туй се вика пушка. / . . — Мъртъв пада, тя когото косне!* Ив. Вазов. **кòснувам се, кòсна се** *възвр. Признавам се, че до много събития се косних твърде повърхностно, множество факти останаха непояснени и неизследвани.* З. Стоянов. *Те гледаха страданията, теглилата на братята си . . . които теглила ако и да не се консуваха тогива твърде до тях, но те ги чувствуваха.* Ил. Блъсков.

косòйка *ж. диал.* Женски кос. *Косът и косойката славословеха слънцето от върха на брезите.* Елин Пелин.

косòр *м. диал.* (от рум.). Изсечена и поникнала млада гора. *Славеите край вадите в гъстите косори и дървета още не бяха допели песните си.* Ц. Гинчев. *Воловете бяха натирени в косорите преди половин час.* Ц. Гинчев.

косорàк *м. диал.* Горски гъсталак. *Той си отряза половин хляб. . . изяде го стоешком, закачи брадвата на лявата си ръка и се загуби из косорака, къде бейската кория.* Ц. Гинчев.

костадѝнка *ж. нар.* Стара жълтица (от времето на цар Костадин). *Ама каква жълтица, по-скъпа от стара костадинка.* М. Минев.

кòстер *м. книж.* (рус. костёр). Голям, буен огън. *И синкав огън светна / в тъмите заехтяли, /. . ./ и костерите черни / на гибелта запали.* Т. Траянов. *Откъм олтара идеха благовония на гъсти талази, като че там гореше цял костер от сантадови дървета.* Ст. Загорчинов.

костѝсвам и **костѝсувам** *несв. остар.* (гр. κοστίζω). Костувам, струвам. *Това знаме костисваше на панагюрския окръг около 15—20 лири.* З. Стоянов. *Много пъти ми донасяше някой къс варено месо и ме молеше да го изям, като ме уверяваше, че не му костисуваше нищо.* С. Пелико (превод).

костобòл *м.* и **костобòлие** *ср. рядко.* Болки в костите. *От това (пияниците) лесно добиват оток по цялото си тяло.. . костоболие и др. т.* Хр. Г. Данов. *Ний се потим непрестанно и когато се спре туй изпарение с настинка, изведнаж и силно следуват най-тежките и най-опасните болести, като бодежи, подир кашлица. . . тежка болест, костобол и проч.* К. Кесаров.

костолòмен, -мна, -мно, *прил. рядко.* Който ломи, троши кости. *Па легна малко да си почине от костоломното друсане на колата.* Ив. Вазов.

кòстур *м. остар.* Скелет на човек, черупка на животно. *То* [животното] *отлазва в някое отделно място и след големи трудове корàта му се счупва; после излиза полека от нея и стои няколко*

дена в уединеното място, доде нов костур му израсте, и тогава то е силно и може да се бие юнашки, както напред за храна. Изводи от месечна зорница.

кострура *ж. остар.* Нож, ножче. *Заради това те трябва да точат костурите, които скоро ще потрябват.* З. Стоянов. *Извади черния ръжен хляб, костурата и захлупците.* А. Каралийчев. *. . . И Ленко се хвърля, хваща смока за главата и с един замах на острата си костура го прерязва.* Г. Караславов.

косурляк *м. рядко.* Дълга, израсла коса. *Защо ли не офукам тия косурляци — казваше тя, — докога ще ги търпя да ми бъркат в очите.* Кр. Григоров.

кот *м. диал.* Котак, котарак. *Лек и гъвкав като кот, той въздръсна въз дървото и от клон на клон намери се в един миг двайсет, трийсет лакти високо над земята.* Н. Михайловски.

котка[1] *ж. . . . диал.* Желязо с шипове, което привързват на цървулите, за да не се хлъзгат. *Той излизаше от колибите си в тъмни зори с козиняв чувал под мишница, с котки на цървулите и с малка торбичка.* Ем. Станев. *Котките бяха необходими да ги завържат на цървулите си. Техните остри железни шипове се забиваха в снега, леда или калта и така въстаниците можеха здраво да стъпват по опасните планински склонове.* П. Стъпов.

котка[2] *ж.* Обръщам котки *диал.* — премятам се през глава. *Обръщаше три котки, а на четвъртото премятане се закрепваше на главата си с вирнати крака нагоре.* Ив. Вазов. *И Павле, като обърна в кафенето две котки, грабна писмото, за да излезе.* Ив. Вазов.

котленица *ж. диал.* Верига над огнище, на която се окачва котле. *Сега девойката се разшета лека, подвижна и бърза като хала. . . Дигна се с празното котле, донесе от корабите вода и го окачи на котленицата.* Н. п. Филипов.

котмач *м. диал.* Ядиво от сгъстено на каша овче мляко. *Накрай поднесоха котмач и пак найголемия и най-пълния съд сложиха пред него.* Г. Караславов.

котора *ж. диал.* 1. Тясно помещение за добитък; кочина, кучешка колиба. *Ще ти харижа свинската котора. Там ще те натикам с твоята хубостница.* К. Петканов. 2. Тясна неприветна стаичка. — *Една чиста стаица имате ли? . . . Тази ли ви е най-добрата? — попита Стремски, като се озова в една котора, прашна и с паяжини по ъглите.* Ив. Вазов.

которка *ж. диал.* Малка котора. *Малки дървени къщици, которки надве-натри скърпени, дюкянчета — тук-там поникваха из пожарището.* Ив. Вазов.

которкам *несв. диал.* Залисвам, бавя. *Който* [дидаскалът] *да умее да котка и которка децата с най-голяма кротост и благоразумие като един добър родител, а то всичко това у нас стая наопаки.* Хр. Г. Данов.

которник *м. диал.* Затвор, тъмница, дранголник. *Знайш, аз тая нощ щях да бъда в которника: и пари нямах да платя, и влахът тупах.* Ив. Вазов.

котсузин *м. диал.* (тур. kutsuz). Човек, който причинява нещастие. *Окото ти се на зайци гледа. . . — То да ги ловиш, нейсе, ами само плашиш животинките. . . — Като ходя с такъв котсузин като теб!* Елин Пелин.

кочек *м. диал.* Курник. *А керкенезите се вили над дворовете и . . . следили след кокошките, които, с крякане и куткудякане, повели своите пиленца, и скрили се в кочека.* Л. Каравелов.

кочия *ж. остар.* (от унг. kocsi). Файтон, каляска. *Някога през трите селца минавал турският път от Мехомия за Неврокоп. . . По калдъръма тракали кочии със знатни ханъми.* Н. Тихолов.

кочун дедо. От кочун дедо *нар.* — от незапомнено време, от памтивека. — *Па недей го кърти, бе сине! — примоли се дедо Цветко. — Тоя камък е още от кочун дедо. Межда ви е, се казва.* Ст. Ц. Даскалов.

кочура *ж. диал.* Кочина. *Повиках сутринта в неделя месаря на селкоопа. Изведохме го (прасето) от кочурата, катурнахме го, турихме му ножа, където трябва, и вдигнахме синята пушилка.* Г. Краев.

кошарат — вж. кошерат. *По старите кошарати лози висят едри, но още зелени гроздове.* К. Петканов.

кошарина[1] *ж. диал.* Кошара. *Младата Станкулица беше досущ грохнала от умора. . . А тя днес беше платно белила на Дунава, сега издои кравите. . . че на триж пренесе и ведрата мляко из кошарината край село.* А. Страшимиров.

кошарина[2] *ж. диал.* Кошер. *Мари Станке, / гюл / фиданке, / . . . . Стига ходи / момци роби, / ох, ох! Цвят в градина, / мед в кошерина, / бекяр неволен.* Ц. Церковски. *Бръмват кат пчели у кошарина / смехове и думи безобидни.* К. Христов.

кошарнина *ж. остар.* Данък, който плащали овчарите на властта. — *Колко дан се пада да платят ряховските българи? — попита боляринът. . . — Сто и петдесет агнета ще дадеш, за да си платиш кошарнината.* А. Каралийчев.

кошерат *прил. диал.* Конусовиден като плетен кошер. *Наведе се над кошератия босилек и притисна лице до ситните му като зрънца листа.* К. Петканов.

кошудак *м. диал.* Мочурище, обрасло с дзука. *Към камънете ги* [воловете] *тегли, че тук при кошудака има тресавище, та ще потънат колата.* Т. Г. Влайков.

кошу̀ля *ж. диал.* Долна риза. *Воз кошулята му църно менте с бели конци нашарено.* Елин Пелин. *Еднаж, как се случи, отиде си в село да се преоблече. Тета му Злата поръчала, ушила му нова кошуля.* П. Росен. *Седнала Стойна, седнала / на първи велик четварток, / да шие Стойна, да крое / на Стоян тенка кошуля.* Нар. песен.

кошу̀м *м. диал.* (тур. koşum). Ремъци за впрягане. *Като ги нареди* [конете] *Димо все с нови кошуми, с пулове ковани, и на бейовите калфета надминават.* М. Минев.

кошу̀та *ж. диал.* Вид жилава трева. *Една до друга тя реди шипките, върже ги с трева и кошута, докато изви венец.* П. Ю. Тодоров. *Отскубнете ми два стръка кошута, венец по-здраво да вържа.* П. Ю. Тодоров.

кощра̀ва и кощря̀ва *ж. нар.* Едра грапава трева. *Тънката коса засъска около кръста и поваляше високата кощрава, поникнала над главата на поп Еня.* Чудомир. *Проклетото семе на търнето, кощрява лесно изтребва ли се?* Ил. Блъсков.

крагу̀й *м. остар.* Сокол или ястреб. *Живее с Чоки Елица — / невинна сърна при шакала, / при хищен крагуй гълъбица.* Ив. Вазов. *А върху кръгла златна плоча над олтара имаше изваян крагуи със слънчев кръг и лъчи.* Н. Райнов.

крагуя̀р *м. остар.* Човек, който дресира соколи и придружава болярина или царя на лов. *Този човек беше облечен в червен износен забун с петлици, каквито носеха по онова време царските соколници крагуяри.* Ст. Загорчинов.

край *м.* . . . **Не е край** *нар.* 1. Не е възможно, не може. *Паши и големци и френски мендизи казвали, че железница не е край да мине из устето.* Ив. Вазов. 2. Няма спасение, зле сме. *И поп Михо кат се кръсти, / казва им полека: / — Не е край: таз поразия / Цеко я довлече.* Ив. Вазов.

кра̀йвец *м. остар.* (от рум.) Скитник, обирник. *Обират ни крайвци, грабят ни заптии, хукат ни на конакът, не знаем накъде да си земем очите.* З. Стоянов.

крайда̀к *м. диал.* (от рум. caraidon). Безделник, нехранимайко. *Такваз хубава рожба, като капка, като ангелче, пустата му и пометена жена как я кайдиса, та я даде на един крайдак.* Ил. Блъсков.

крайлама̀ — вж. **крайвец.** *Лозя нямаше още, знаеш ли? Господ дал земя, ама кой да посади? Нашите крайлами ако посади някой, ще го оставят ли.* Ц. Гинчев.

крайлъ̀к *м. остар.* (рум. crailîk). Контене, женкарство. *И който има намерение да върти къща, няма си позволи да запаши улията през кръста си, което е и по-хубаво, и по-удобно. Това в овчарската среда се счита за крайлък.* З. Стоянов.

кра̀йна и кра̀ина *ж. диал.* Област, страна. *Този свят наистина не е никак голям; той почти не излиза из кръга на малкия свят на една наша западна крайна.* Б. Ангелов. *А що беха легенски християне! / Приявнале коня пеливана / да си бегат на друга краина, / дека имат здравие и берекет.* Нар. песен.

кра̀йцер *м. остар.* (нем. Kreuzer). Австрийска дребна медна монета. *Но и от този скуден залък пестовните българчета са смогвали да икономисат крайцер-два.* Пенчо Славейков.

кра̀йчанин *м. диал.* Жител на крайнините на селище. *На ляво от спящия великан с дрипавите гащи едно просто семейство крайчане — прави пладнешка закуска.* Ив. Вазов. *Бяла-Черква беше неузнаваема и по обществото си, състояще от млади хора и крайчани — сбирщина безлична и несимпатична — поне на пръв поглед.* Ив. Вазов.

кра̀йчански *прил. диал.* Който е присъщ на крайчанин. *Развратна още от малко момиче, тя принадлежеше към ония фамилии крайчански и сиромашки в Пловдив, които прояждаше нравствената развала още в турско време.* Ив. Вазов.

крамо̀лен, -лна, -лно, *прил. рядко.* (рус. крамольный). Бунтовнически, мятежнически. *Те се биха бой крамолен, но приятелски се разидоха!* Н. Михайловски.

крамо̀лник *м.* и **крамо̀лница** *ж. диал.* Бунтовник, размирник. *На крамолника най-добре е да му се не отговаря някой.* П. Р. Славейков. *По-добре да живееш у една пустиня, а не с жена многодумна, гневна и крамолница.* сп. Училище.

крамо̀лничество *ср. остар.* Крамола. *Когато е человек млад, длъжен е да се пази от сладострастие; като стане мъж — от крамолничества.* П. Р. Славейков.

кра̀пина *ж. диал.* Месо от шаран. *А каква ли е риба купил? Да не е крапина.* Ил. Блъсков.

краса̀т *прил. диал.* Който на вкус е възкисел, прокисел. *Ябълките биват: (на вид) валчести или дългнести; (на шар) жълти, зелени, червени; (на плътност) твърди, меки, крехки; (на вкус) кисели, сладки, красати.* Др. Манчов.

краснѝк *м. диал.* Тежка вътрешна болест — туберкулоза и др. *Откак майка ми и братчето Стефан умряха от красник, както наричаха тук в Ловеч туберкулозата, всяка простуда и всяко покашлюване я държеше нащрек.* Ст. Дичев. *С дума красник разбираме набирането на една тецливост в обвивката на корема.* И. Богоров.

краснѝчав *прил. диал.* Болен от красник. *Като обядваше в къщата на едного от началниците фарисейски в съботен ден, изцерява красничав челяк.* Н. Михайловски.

кра̀сно *нар. нареч.* Хубаво, красиво. *А как би било красно, каква велика страница за историята ни, ако всички ненадейно, чистосърдечно, братски си подадяха ръка.* Ив. Вазов.

красу̀вам се и **крася̀ се** *несв. възвр. остар.* Гиздя се, китя се, кипря се. *Помним ние сметта и блатата, дето се красува прелестната градска градина.* Ив. Вазов. *Но веднага се досети, че на него не се краси вече генералски пагон.* Ст. Чилингиров.

крахт *м. диал.* (гр. κράχτης). Клисар. *След стрина ви дохождат съседките ви, старият поп. . . крахтът, копачът и пр., и секи от тях рекомандува на жената ви по едно или по две чудотворни лекове.* в. Знание.

кра̀чна (се) *св. (възвр.) диал.* Пристъпя, направя крачка. *Като постоя още малко, той крачна към вратата на кантората.* М. Ягодов. *Едри блани го препъваха и спираха крачките му напред. Струваше му се, че тъпче на едно място. Всички го гледат и чакат, а той не може да се крачни.* Ст. Ц. Даскалов.

крѐйвам *несв.*, **крѐйна** *св. диал.* Крейна глава — вдигам, вирвам глава. *Не ме придумвайте само да крейвам глава на чужди ред и управа да се опирам.* П. Ю. Тодоров. *Най-малкия й син божем снаха щеше да й доведе — да има кой очи да й затвори — ала, кривоврат делия, не рачи къща да храни. Сви гусла под мишца, крейна глава и пощуря гурбетчия по света.* П .Ю. Тодоров.

крекету̀ша *ж. диал.* Кекерица. *А посеверната страна под брега на водата се препекваха речните костенурки и кекерестите дългокраки пъстри крекетуши жаби калмуци.* Ц. Гинчев.

крѐпна се *св. възвр. диал.* Закрепя се някъде, заседя се, застоя се на едно място. *Като се крепне стадото и запеят кротко звънчетата, дядо Марин приседне под големия горун на рида и запуши с лулата.* Ст. Ц. Даскалов. *Крепнал се на коня, той го оставяше да върви ходом, за да не се изморява в пладнешкия пек.* Т. Харманджиев.

крѐхна *св. диал.* Накривя. *Като бе писнала оная гайда, като бе се люшнало онова хоро! Наловили се моми, булки, ергени, женени, па като я крехнали!* Елин Пелин. *Ех, да го знаете вий какъв беше той, бае ви Иван, на времето . . . Като вчесал онзи ми ти перчем. . . като крехнал онуй ми ти калпаче, ей тъй сърцето да ти изтръгне.* П. Р. Славейков.

крѐхнат *прил. диал.* 1. Игрив, кръшен, *Святата гора срещу Анковия сарай . . . се огласи от хиляди славейски песни, които една от друга бяха по-крехнати, по-звънливи и по-трепетливи.* Ц. Гинчев. *Циганите засвириха крехнатото българско хоро по гласа „Димитро льо русокосо момиче“.* Ц. Гинчев. 2. Накривен. *Тъмни, свити, никому неизвестни хорица са те, нашите деди. С бозави, абяни дрехи и с кожен калпак, крехнат над ухото.* Зл. Чолаков.

крѐцалия *прил. неизм. диал.* (от рум. creţ). Нагънат, набръчкан. *Моят обущар пък сияе — сякаш не аз, а неговите крецалии ботуши играят казачок.* Ст. Чилингиров. *До нея с крецалии лачени ботуши. . . стъпва нейния мъж, млад, напет поручик.* Ст. Чилингиров.

кречѐтя *несв. диал.* 1. За воденично кречетало — трака. *Кречеталото кречети / и шуми, шуми безспир.* Елин Пелин. 2. Тракам, шумя. *И тя* [воденицата] *кречетеше горката, / когато мелницата там / издигнахме до небесата.* А. Босев. *Из ореховите клонаци кречетат катерички, прескачат от клон на клон, събират си орехи за зимата.* Т. Харманджиев.

крещѐл *м. диал.* Вид полска птица. *Птиците, които донесоха сега, бяха почти всичките познати на гостите, освен крещеля, който твърде рядко се улавя или убива, защото живее в най-буйните ливади и посетите нивя.* Ц. Гинчев.

кривня̀вам *несв. диал.* Куцам, понакуцвам. *А пък аз досега мислех, че кривнявам малко — каза тя шеговито.* Ив. Вазов.

крѝкна *св. книж. остар.* (рус. крикнуть). Викна. *Кога видяла влязлата Магдалина, тя* [слабоумната] *диво крикнала и спуснала се към оная кошница, коя държала в ръка Магдалина.* С. Радулов.

крѝкче *ср. книж. остар.* (рус. крик). Кратък вик, крясък. *Чуха се застрашителни крикчета и се вдигна писък и врява.* Ив. Вазов.

крилцѐ *ср.* . . . От крилце-перце *разг.* Причина, основание. *Не го заглежда тя току-тъй. Все си има нещо от крилце-перце.* В. Чертовенски.

крѝна *ж.* . . . Скрия свещта под крината *книж.* (от еванг. израз) — оставя непроявени дарбите си. *Скрила си свещта под крината. Какво му мислиш? Ръка не подлагаш никому за милостиня, а работиш честно.* Ив. Вазов.

критича̀р *м. остар.* Критикар. *На няколцина тесномозъчни критичари не се хареса избраната от нас форма и изложба на очерките и спомените.* Ст. Заимов.

крѝшмиш *м. диал.* Детска игра криеница. *Вий мислите, от вас че нещо аз тая, / че моето лице е денем с таз боя, / а нощем с друга? Аз на кришмиш не играя.* Пенчо Славейков.

кро̀й *м. диал.* Кройка, кроеж, план. *Върху леглото бяха две женски капели съвсем по парижки крой.* сп. Читалище. *Тичани си развалиха старая църква и съзидаха на истое място друга по-голяма и по нов крой.* Г. С. Раковски.

кро̀йтор *м. остар.* (рум. croitor). Крояч. *У нас няма заведения, които да се занимават само с чистенето на дрехите дори и самите кройтори не им иде отръки.* Летоструй.

кро̀кон *м. диал.* Цвете невен. *Де е градинката . . . отдето тя му късаше големите морави божури и жълт крокон, който блещеше ярко като звезда на темето й, въз черната й коса.* Ив. Вазов.

крòме *предл. старин.* Освен, не само. *А кроме общата библиотека, намерват се различни любопитни книги (списания) гречески и славянски и у мнозина от братството собствено техно стяжание, които по смъртта им наследва монастирът.* Неофит Рилски.

кромèшен, -шна, -шно, *прил. книж. старин.* Най-дълбок. *Безмълвна нощ. Кромешен мрак. / И нигде звук, и нигде зрак.* П. К. Яворов. *А хората какво са? Казват, / че уж биле творение чудесно / на оня, що царува, в светлото небе . . . / А ази казвам, че са чада / на злото във кромèшний ад.* Ив. Вазов.

крòмпил *м. диал.* (от нем. Grundbirne). Картоф. *Ние с кака сме се заловили да вадим кромпил от браздите, дето са останали неизвадени.* Т. Г. Влайков.

крондѝр *м. диал.* (от гр. *κροντήρι*). Съд за вино или ракия. *Той сядаше на салдърмата пред тезгяха, побиваше един жълт крондир със зелени шарки и кого къде зърнеше, викаше го да се черпят.* Кр. Григоров. *Запрегни се, мори, засукай се, / да изпечеш до две морски риби, / да наточиш крондир благо вино.* Нар. песен.

крòнзал *м. диал.* (чуж.). Украшения, фестони по края на плетена шапка. *Червеният му плитък фес едвам се видеше отгоре над чалмата, а отдолу му се подаваха дребните кронзали на бялата плетена шапка над челото.* Ц. Гинчев.

крòтна *св. диал.* Закротя. *А овчарчетата изкараха овцете от дерето и ги кротнаха по отсрещния хълм над Марков дол.* М. Марчевски. **крòтна се** *възвр. Тук добичето се кротна на зелената трева, а Лазар седна на окопа на шосето.* М. Ягодов.

круасàн *м. книж. рядко.* (фр. croissant). Извита като полумесец маслена кифла. *Тук всичко твърде скоро ставаше някак свое, домашно — и тесните улички с газови фенери, и евтините кафенета с мирис на топли круасани.* К. Константинов.

кругòм *нареч.* (рус. кругом). К р у г о м в и н о в а т *книж. остар.* — във всяко отношение виновен. *При всичката относителна краткост на речта, съдиите . . . я намериха пак дльжка, убедени и те в душата си, че . . . сиромахкинята, която съдеха, беше „кругом виновата“ и прокурорското красноречие беше излишно.* Ив. Вазов.

кружòк *м. книж. остар.* (рус. кружок). Кръжок. *Няколко литературни кружки. . . са едно светло явление.* Ив. Вазов.

круп *м. книж. остар.* (от нем. собст.). Артилерийско оръдие. *А и пушките с чакмаци, (що смутиха Крали Марка), / замениха ги прусаци / с круповете на Бисмарка.* Ив. Вазов. *Батак, славния и злочести Батак! . . . Аз се кланям пред твоите брестови и черешови топове. . . тие са за мене по-драгоценни. . . отколкото страшните, но чужди крупове и метрелиози.* З. Стоянов.

крỳпа *ж. нар.* Голяма буца сол. *Кравите се белееха в леката утринна мрачевина. Едни. . . доизкарваха съня си . . . трети се трупаха около крупите сол и лижеха.* Ил. Волен. *Дюкянът пак заработи. Накупихме нови стоки. Тошко донесе подлоги, Мара — една съдрана риза. . . Качо — крупата сол, олизана от овцете.* Ст. Ц. Даскалов.

крỳпичка *ж. диал.* Бучка. *Какъвто бе схватлив унукът му — можеше да си помисли, че го остави на чуждѝнците само срещу една крупичка сол.* О. Василев.

крут *прил. книж. рядко.* (рус. крутой). Суров, строг, рязък. *Обходата му и думите му бяха студени и горди, крути и необикновено големливи.* П. Р. Славейков. **крỳто** *нареч. Капитанът блъсна круто чиновника.* П. Р. Славейков.

крỳхъц *м. диал.* Бучка. зърно. *Кортес заповяда да стопят златните крухци и всичките от този метал изделия на пръчки.* П. Кисимов.

кръвèн, -а, -о, *прил. диал.* Дебел, пълен. *Кой не ще е чул, ако не и видял да се хортува за кръвените английски коне и за техните ползи.* Летоструй. *Той бе малко, кръвено човече, с съща гръцка интригантска лика, с сива брада и коса.* Св. Миларов.

кръвèя *несв. диал.* Дебелея, пълнея. *А Доко расте и кръвее, та го не сдържа на едно място вече.* Чудомир.

кръжѝло *ср. книж. остар.* Рамка на картина, очила и др. *На една стена висеше образа в златно кръжило на Ивана Асеня II, изписан с маслени багри от немайсторска ръка.* Ив. Вазов. *От двете страни на Раковски висят портретите на Добролюбов и Белински, а срещу тях, на противната страна, виси портрета на Писарева, обкован в златно кръжило.* Ст. Заимов. *— А! това ще е някаква епиграма против нашата бедна каста? — извика весело доктор Б. . . с черни светливи очи, които будно гледаха през очилата в златни кръжила.* Ив. Вазов.

кръжòк *м. книж. остар.* (от рус. кружок). Кръгче. *Тук видяхме как от тънки златни дъсчици секат златни кръжки, тези кръжки с копани ги влачат до едни машини, в които пущат цели фишеци от тях и под печата на машините капят една по една готови блестящи златни монети.* Ал. Константинов.

кръклиги *мн. диал.* (от тур. kırkı). Ножици за стрижене овце и кози. *Имаше ведра, чебъри, кръклиги, овчарски геги, чанти. . . седла с широки железни стремена.* Й. Йовков. *Бяха употребили наместо ножове, сабли и ками — косите и кръклигите, на които бяха направили приличните дръжки.* З. Стоянов.

крън *прил. диал.* Със счупен рог, шут. *Като изрева, сякаш крън вол, Санди изпусна пушката из ръцете си и полетя по очи.* М. Ягодов.

кръ̀ня *несв. диал.* Намалявам. *Гена Видина, на която Юрдан беше крънил през пролетта десет надници от копан на царевица, чумоса къщата с ръка и каза: — Да се избият дано!* М. Ягодов.

кръп *прил. диал.* Къс. *Аз си имам дълъг, а не кръп кривак, / И сам си съм си добър, а не изхабен юнак.* С. Радулов.

кръста̀т *прил. нар.* Четвъртит, дебел. *На това място още през юли или август и по-рано приготвюват трапчета кръстати, един аршин дълбоки и толкова широки.* Зах. Княжески. *О, тайнствени Родопи! Зад ваший гръб кръстати / разстила се цял хаос от планини космати.* Ив. Вазов.

кръста̀чки *прил. диал.* Четвъртит. *Тя постила кръстачки месал сред къщата и точи баница.* К. Петканов.

кръсти̇̀лница *ж. диал.* 1. Помещение при черква, дето кръщават. *Притворът в старо време бил назначен за трапеза . . . После бил е място за оглашените и каящите се и заради това в притвора е била устроена кръстилница.* З. Петров и др. 2. Купел за кръщаване. *Върху мек родопски покров бяха сложили кръстилницата с топлата вода.* А. Каралийчев.

кръсто̀вище *ср. диал.* Кръстопът. *Тая стара джелепска къща определя архитектурния облик на кръстовището пред Хаджи-Нейковия мост на р. Петрешка.* Т. Теофилов.

кръ̀т *м. диал.* Къртица. *Ти всичко знаеш, стар кръ̀т, но мълчиш!* П. К. Яворов.

кръху̀кам *несв. диал.* Кашля дрезгаво. *Дете стиснато от гърло кръхука; изпърво кашлицата му е остра, а после става задавена.* Летоструй.

кръча̀г — вж. *кърчаг. Зарьча да й донесат един голям кръчаг пълн с вода.* Кр. Пишурка.

кръча̀н *м. диал.* (от тур. kırcın). Болест по овцете. *Там деня и нощя да бди* [кехаята] *и трепере над това още глупаво* (малките агънца) *стадо, да го пази от звяр, от кръчан и от др. т.* Хр. Г. Данов.

кръ̀чен, -чна, -чно, *прил. диал.* Неравен, планинист. *Умерена височост на сушата и малко изострена зове се могила; по-голяма и кръчна височост продълговата нарича се бърдо.* Ив. Момчилов. *Швейцария е най-високата, най-планинистата, кръчната и урвестата страна в Европа.* Ив. Момчилов.

кста̀ти *нареч. книж. остар.* (рус. кстати). Тук му е мястото да кажа; тъкмо, разгеле. *Кстати, по по-точни сведения, които добихме, щастливият победител е жител из село Копаня.* Ив. Вазов.

кти̇̀тор *м. остар.* (гр. κτήτωρ). Основател, дарител на храм, манастир и под. *Боляринът бил ктитор на манастира, но оттук не минавал, а през своето село.* Ем. Станев. *Поповете и църковните ктитори го гледаха накриво и понякога отказваха да му дават поръчки.* В. Геновска.

кти̇̀торствувам *несв. книж.* (от гр. κτήτωρ). Правя дарения на черква или манастир. *Поради високото си положение бяха задължени да ктиторствуват.* Ем. Станев.

ку̀брик *м. морс.* (рус. кубрик). Долен, обикновено подводен етаж на параход. *Максим заповяда да свалят платното. Тъкмо го прибраха в кубрика, и от ниското небе с тесен хоризонт рукна проливен дъжд.* С. Чернишев.

ку̀варица *ж. рядко, остар.* (срхр. куварица). Готвачка. *Ганчо си извади по-големия нож, разсече и подели кокошките като унгарска куварица и отдели за кехаята една трътка.* Ц. Гинчев.

ку̀верки *мн. диал.* (от ит.-гр. κουβέρτα). Криви пръти на чергило на кола. *Изведнъж Бою се спря, вдигна ръка, извика нещо и като се прегъна назад като куверка, шумно се строполи на земята.* М. Ягодов.

кувѐт *м. остар.* (ар.-тур. kuvvet). Сила. *Нали знаеш, че гладна мечка хоро не играе, додаде вторият, да си хапнем; кувет да добием, че ей тези зурли сила искат да се надува.* Ц. Гинчев. *След час-два гръмна топ. Тогаз се прекръстих и рекох: Боже, дай сега кувет на българите.* Й. Йовков.

куври̇̀к *м. диал.* (рум. cuvric). Геврек. *Ти тогава продаваше куврици.* Ив. Вазов.

ку̀гла — вж. кукла. *Мирно задрямалите край нея кръстове и кугли се спогледнаха.* П. Ю. Тодоров.

ку̀да *ж. диал.* 1. Ято птици. *Куда птици — рибари трепкаха белоснежни крила над вълните.* Ив. Вазов. *Куди дропли хвъркат високо и се отзовават една на друга под небеса.* Др. Манчов. 2. Група, дружина, трупа. *Да сполучи някой на воюването трябува да сбере колкото се може голям брой човеци в едно определено място . . . за да може докачи и развали отделно кудите на врага.* И. Богоров.

кудурѐт *м. диал.* (ар.-тур. kudret). Средства, пари. — *Ами ти, како Дино! Иди барем и ти с нея, та заедно да повидите ония свети места, — рекох аз. — Ех, невясто Богданице, аз ще си седа дома да варда къщата. Па и кудурет нямаме за двете. Тия жълтички, дето ми ги даде Спиро, таман за нея ще стигнат.* Т. Г. Влайков.

кужѐ-мижѐ *диал.* Детска игра криеница. *Как ще се смеят, като чуят, че играем на куже-миже с Пенча.* Ив. Вазов. *Когато генералът ги търсеше в дълбочините на планината при Арда, харамиите слазяха в полите й пред Пазарджик . . . Това беше игра на куже-миже.* Ив. Вазов.

куз *м. диал.* (тур. kuz). Усойно място, усое. *Я ти кажувам, Сазлъджата не е за лов. . . За лов са Сургулините, Стражата, Перовият куз. Утре там да идем.* П. Росен.

кузàк — вж. **козак.** *В началото беряхме памука, като кършехме кузаците и след това в стопанския двор ги почиствахме.* Пресата.

кузỳм *неизм. диал.* (от тур. kuzum „агънце мое"). В обращение за израз на обич, близост, приятно чувство.— *Тъй, тъй, кузум, св. Кирил и Методий— извикаха няколко сьюзни гласа от предните столове.* Ив. Вазов. *Носачът дава парите на момичето, плесва го леко по гърба. — Тичай, кузум, да не свърши и там хляба!* П. Спасов. — *Какво ти думах, дядо ти Хамид няма да те остави. . . Кажи си, щом те питат, кажи си, кузум, що ти е на сърцето.* Б. Несторов.

куйрỳк *м. диал.* (тур. kuyruk). Опашка. — *Нà, пърчо, нà! Нà, мискинино! Отрязаха ли ти куйрука!* М. Ягодов.

кỳкица *ж. диал.* Къщица. *Пак му зборват до две моми: / „Море старо гурельово! / запали си кукицата, / дойди вамо да те зейме".* Нар. песен.

кỳкиш *м. книж. рядко.* (рус. кукиш). Свит пестник с палец между показалеца и средния пръст *Тя си отиде и за „сбогом" ви даде с ръцете един кукиш. Тя не ви се и обади на тръгване.* Н. п. Филипов.

кỳкла *ж. . . . диал.* Надгробен камък. *Накичиха куклите на мъртвците.* А. Каралийчев.

кỳквам *несв.*, **кукна** *св. диал.* Клеквам, свивам се. *Спира се до високата топола, кукva като лалугер и запалва цигара.* К. Петканов. *Жените с мъка можаха са смирят Иваница да не вика. Тя ги изгледа с изплашени очи , затрака зъби от студ, кукна на земята, скри ръце в пазвата си и започна тихо да вие.* К. Петканов.

кукувѝк *м. диал.* Мъжкият на кукувица. *Не забеляза /* кукувицата */ дори кога кукувикът се беше озовал насреща в клонака.* П. Ю. Тодоров.

кукуля̀шка *ж. диал.* Кочан на царевица, оронена от зърната. *Знаеш — кога мелеш, тури и кукуляшките! Да стане повече брашното.* Пелин Велков.

кукумѝш *м. диал.* Игра криеница. *Елате довечера в къщи, да се уреди тая работа. Стига сме си играли на кукумиш!* Ст. Ц. Даскалов.

кулà *прил. неизм.* (тур. kula). Тъмно кафяв. *Та от тогаз хаджи Петър завъди гълъбите. Отнапреж имаше само преметачи, а после купи всякакви кула червени, пал — керемидено-червени.* Й. Йовков.

кỳлав *прил. диал.* Несръчен, кьопав, сакат в ръцете. *Знаеш да се шегуваш, а пък стрижеш, като да си кулав. Запомни добре, довечера няма да ти дам да ядеш!* К. Петканов. *Стори му се, че работата на жените много продължи и затова се развика на закъснелите перачки: Брей, че сте пипкави жени! Защо ли сте ми дошли с такива кулави ръце.* К. Петканов.

кулаклия *прил. неизм. остар.* (тур. kulaklı). За сабя, нож и под — който има дръжка като уши. *А Шибил се разпасваше и сваляше от себе си пищови с позлатени дръжки, кулаклии ножове, работени със сребро паласки — всичко това, което за него беше вече тежко и непотребно бреме.* Й. Йовков.

куландрѝсвам *несв. диал.* (тур. kullandırmak). Употребявам, служа си с нещо. *Нали знаеш, че който куландрисва шишене, трябва първо да е як в ръцете и второ да му знае талима.* Ц. Гинчев.

кỳлен *м. диал.* Кочан царевица със зърната. *От царевичните ниви излизаха коли, накамарени с кулени и тикви, врабците се дигаха на облаци над градините с узряло просо.* А. Каралийчев.

кỳленче *ср. диал.* Малък кулен. *Мама подмами прасето с едно куленче, то излезе с грухтене.* Ст. Ц. Даскалов.

кулчаклѝя — вж. **колчаклия.** *Нейните херои Желю и Колю, с дългите ножове и кулчаклии потури. . . са трогвали твърде дълбоко простата младеж.* З. Стоянов.

кỳма *запов. наклон. диал.* (от рум. acuma). 1. Иди веднага. *Я кума, жена, извади една ряпа. . . донеси и гаванчето с солта.* Ил. Блъсков. — *Ваньо — обърна се мама към голямата ми сестра, — кума виж какво падна вън.* Ст. Чилингиров. 2. Дойди, ела веднага — *Пъньо, тук ли ти е булката? Кума по-скоро да те види! Кума да разбереш и ти на жена кайметя.* Ст. Чилингиров.

кумàш *м. диал.* (ар.-тур. kumaş). Плат. *По-мъчно натъкмиха декорациите, защото трябваше с малко разноски да се набави всичко. Те отидоха само за завесата, сшита от червен кумаш, и за да я украсят, поръчаха на един дебренски зограф да изобрази лира.* Ив. Вазов.

кумашѝн *м. диал.* Кумец. *Селска „рода" състои от стопан, стопанка, татко, майка. . . деда, баба, кум, кума, кумашин, кумашинка.* Е. Каранов.

кумашѝна *ж. диал.* Кумица. *Около им стари свати, / следом честна кумащина.* Пенчо Славейков.

кумбарà *ж. остар.* (тур. kumbara). Валчеста граната, снаряд. *Какви рани, какви скършени кости е изцерявал дядо ти Мустафа. . . От кумбара, от кумбара, ей тъй целият му кач взет, че пак оздравя.* Ц. Гинчев.

кỳмбулест *прил. диал.* (от гр.). Издут, тумбест. — *Парите ще дам, ей ги — каза тихо той, като се наведе, разви навоя на левия си крак и измъкна оттам един кумбулест възел.* Ст. Загорчинов.

кумрѝвче *ср. диал.* (от пер.-тур. kumru). Гургуличе, гълъбче. *Девойче, златно кумривче! / Край мене вървиш, не зборвиш; / що пизма държиш со мене?* Нар. песен.

кумѝден, -дна, -дно, *прил. диал.* Хубав, гиздав. *Цял ден ще обикаля с дружина от кръчма в кръчма из село: като се постъмни, ще ги помъкне към кладенеца, де кумудни девойки се стичат за вода.* П. Ю. Тодоров.

кýна *ж. диал.* Икона. *Пред замислената куна / кандилце мъждей.* Ив. Вазов.

кундàк — *вж.* кондак[1]. *Пушките, които от по-напред държахме на ръцете... кундаците им, което се считаше за явно предателство.* З. Стоянов.

кундѝсам — вж. кондисам. *Насекъде мога да те отведа... Ама най-напред ще кундисаме в София, ще претрепаме оня.* Б. Болгар.

кýндураджия *м. остар.* (тур. kunduracı). Обущар. *Хрантути десетина калфи, без да има работа и за пет. — И защо? Да се каже, че е най-първия кундураджия в града.* Ст. Чилингиров.

кýндури *мн. остар.* (гр.-тур. kundura). Обуща. *Не беше прилично така също за един бунтовник да излезе с кундури на краката.* З. Стоянов.

кýпе *ср. остар.* Стока. *Скъпа награда за вашата пролеяна кръв, че някой си нюренбергски бакалин ще да увие с вас купето си.* Н. Бончев. *О, не може се изказа колко било умилително да видиш сиромаха Жан пред училищни врата, где той чака да излязат негови прежни другари, да им предложи свое купе.* С. Радулов.

купèж *м. рядко, разг.* Покупка. *На пътя от пазар ме срещат отзарана Матейчини, сами ходили по купеж.* Пенчо Славейков.

кýпел *м.* и *ж. църк.* Метален съд за кръщаване на деца. *Не погледвай нечувствително купела, гдето... си приел посвещението на християнството.* Ал. Кръстевич.

купèц *м. остар.* Търговец. *Освен това Иван беше намусен и сърдит човек, а на сърдит купец торбуличката е празна.* Книжница за народа. *Те по всяка вероятност са ни приели за някои московски купци, та искаха да ни оберат.* А. Константинов.

купидòновски *прил. книж. рядко.* (от лат.). Любовен. *Те поглеждат през тесния отвор на яшмака си от голям бял пешкир, като се обръщат на всеки миг, било да разменят някоя дума със съседките си, било да избягнат някой купидоновски поглед, стрелнат от някои деликанлии.* Ив. Вазов.

купѝло *ср. диал.* Купуване, нещо купено. *То сè пак ще се прикупува, без купило не ще се размине, ами да не е барем отсега.* Т. Г. Влайков. *Досега не знам какво е купило, стига ми житцето до жетва.* А. Каралийчев.

кýпка *ж. диал.* Групичка, купчинка. *Изведнъж кавалите млъкнаха, хорото се разтури и играчите се струпаха на купки.* К. Петканов. *Торът изкаровват на нивите повечето зиме и го изтърсоват на купки.* Др. Манчов.

купонтѝя *м.* и *ж. диал.* Нехранимайко. *„Какво ще да си помислят разните купонтии?“ ядосваше се Юрталана.* Г. Караславов.

купчѝя *м. остар. диал.* Търговец. *Не я оставял ни на пазар да иде, ни от бакалин или от купчия нещо да купи.* Т. Г. Влайков.

курвàрно *нареч. рядко.* Безобразно, коварно. *Тодор Харамията, и той постъпи така подло и курварно!* З. Стоянов.

курдѝсвам се *несв.*, **курдѝсам се** и **курдѝша се** *св. възвр. диал.* (от тур. kurmak). 1. Разполагам се, настанявам се. *Зер? Да ми доде някой чолак зет — водник — и да се курдисва на бащините ми къщи и дюгени, и да гледа кога ще плюсна, за да му остане мерас. Ни ша може.* Ил. Блъсков. *Колосалните японски идоли, които се намират в големи бамбукови или сламени колиби, са груби дървени изображения, ... В техните отворени уста всеки от нас може да се курдише заедно с чибука си.* в. Знание. 2. Докарвам се, обличам се, нагласявам се. *Той беше пораснал; той беше захванал да не познава като нас сиромаси, гаче ли го не знаем чии син е; ... Пък жена му? Тя меретцината вече не знаеше как да се курдисва, от иливана ѝ не се минуваше.* Ил. Блъсков. 3. Гордея се, надувам се. *Като че не сме яли един хляб с Аничка и не сме мятали снопите с нея — подзе Илия. — А сега ще ми се курдисва.* Й. Йовков.

кýрелник *м. диал.* Прът с вързана на него слама, която децата палят и въртят на Заговезни; оратник. *На сирно заговяване вечерта, когато махленските деца въртят курелници край реката, силно копнеех и аз да взема участие в тая весела игра.* Т. Г. Влайков.

курèние *ср. книж. остар.* (рус. курение). Димене, пушене, кадене. *А Средна гора сè повече и повече тъмнееше в лазурната дрезгавина, а разкошната долина сладко и успокоително затихваше и като че ще чете вечерната си молитва, при курението на трендафиловия си аромат, към небесата.* Ив. Вазов.

куркàн *м. остар.* (рум. curcan). Войник с перо на шапката. *Разпоредихме се да се запрети изнасянето на пуйки пера из границата на Велика Румъния, защото перата са нужни за екипирването на един корпус храбри куркани.* А. Константинов.

куркòй *м. диал.* Пуяк. *Отначалото разговорът. . . се въртеше около лютевината и нелютевината на пиперките; после се завъртя около кокошите болести в селото. . . че закланият за гостите куркой бил малко мършавичък, та нека простят.* Ст. Заимов.

куркòйски *прил. диал.* Който е на пуяк. *Гривата му е нито конска опашка, нито куркойска.* Ст. Заимов.

куркулу̀к *м. диал.* (от рус. курок и тур. korkuluk). Ударник на пушка. — *А бе защо не викаш отдалеч, му извика сеизинът, знаеш ли, че бях си турил пръста на крака на куркулука и на косъм остана да го дръпна и прекарам куршума през гърдите ти?* Ц. Гинчев.

курòк *м. остар.* (рус. курок). Ударник на пушка или пищов. *Когато Кочо Чистеменски повдигнал курокът на своят револвер. . . бедната жена. . коленичила пред мъжа си.* З. Стоянов. *Той въоежждаше куроците на пушката си.* Ем. Станев.

ку̀рпалешки *нареч. диал.* Много бързо, лудешката, урбулешки. *Който падне еднаж в ногата на тоя омразен порок, той курпалешки се сгрухва, докле най-после в гнусавото пиянство се не угаси у него и последната искра от „божий образ и подобие“.* Хр. Г. Данов.

ку̀рте *ср. диал.* (рум. curte). Стаичка в къща, която служи за дневна. *Като се върнаха в куртето, обедът беше готов.* Ц. Гинчев. *В неделя, когато се върна Ганчо от селската черква, завари в куртето трима фустанлии, с фесове* Ц. Гинчев. *Тя беше една от първостепенните тогавашни мущии, с голямо курте, дамове за добитъка, плевници.* Ц. Гинчев.

куру̀-гюрултѝя *ж. диал.* (тур. kuru gürültü). Празен шум, празна врява. *Новите Трайкови закани достигат и до Младен. Той също си дава вид на безгрижие. . . Куру-гюрултия били и те, както и по-раншните му приказки.* Т. Г. Влайков.

куруджѝя — вж. коруджия. *Послушно го следва един турчин с дълъг нож и с пищови в силяха. Това е селският куруджия.* Т. Г. Влайков.

курундѝл *м. диал.* Сух пън. — *Попът останал без мустаки!. . .* — *Че за какво му са мустаки? Хайде, попадията ще мине и без мустаки! . . . Все едно — няма да лежи сега сом при нея, а курундил!* М. Ягодов.

курфѝя *ж. диал.* (от гр. κορυφή). Греда на покрива на сграда. *Остави я на мира чак когато котката се качи на върха на покрива и седна на острото на курфията.* Ст. Ц. Даскалов.

кус *прил. диал.* Къс, без опашка. *И нека си хване / ей кусото пиле соколово; / да го земе, негли пак то с време / ще го бъде за лова отново!* Пенчо Славейков.

кусòре *ср.* — вж. косор. *Какво ми е свирил той мене с кавала на кусорето — нали знаеш, че вашият коренеж е срещу нашата нива на Кържиланова стубел.* Ц. Гинчев.

ку̀стря *несв. диал.* Подбуждам. *И наистина умното е да не кустрим и стървим децата с неща, които не бива да им се дадат без да им се направи пакост.* Летоструй. **ку̀стря се** *възвр. Децата* [болните] *много лесно се дразнят и кустрят, затова трябва много добре да се пази да се не допуща да влизат при тях гости и роднини.* Летоструй.

ку̀тел *м. нар.* 1. Ведро за вадене вода от кладенец. *Чувам, момичето изважда с кутела вода, налива съдовете и тръгва си.* Т. Г. Влайков. 2. Дървена гребалка. *Свел глава над сандъка, чернокос гидия граби със стар кутел бялото млево — граби и пълни пронитен чувал.* Ц. Церковски. *Водата за пиене е в окаченото на свиснал от тавана кривул ведро, отдето се гребе с издялан от яко крушево дърво кутел.* О. Василев. 3. Дървена или каменна чутура. *После изсипа от една стомна синап в кутела и го зачука.* К. Петканов. *Влезе дядо Добри Гошанов и седна до вратата, дето стърчеше висок каменен кутел, в който чукаха кафе.* Г. Караславов. 3. Мярка за зърнени храни — около половин шиник. *Като барабанче бие кречеталото. . . Водата е слаба. На ден в сандъка падат десетина кутела брашно.* А. Каралийчев.

ку̀телец *м. диал.* Бримка на плетиво. *Подири очите на майка си, та от тях да се насърчи, но тя гледаше плетивото и се мъчеше да улови изпуснат кутелец.* К. Петканов.

кутѝшка *ж. диал.* Кутийка. *Че в снега да го* [памука] *бера кутишка по кутишка, че да го мъкна на гърба си от кръа . . . и да ти го вземат до влакънце!* Б. Обретенов.

куткоря̀к *м. диал.* Ни кук, ни куткоряк — ни следа, ни вест. *Постоянно питаха за тебе. . . но аз не знаях какво да им кажа — от тебе нямаше ни кук, ни куткоряк.* Ив. Вазов.

ку̀три[1] *прил. диал.* Клет, злочест. *Покойният Д. Миладинов никак не беше уплашен и стреснат. . . Първо, защото се надяваше за спасението си на отличните си приятели и познайници в Цариград и другаде . . . без да си помисли кутрият, че много пъти и най-вредните приятели и най-усилните им действия остават безплодни и безполезни.* К. Шапкарев.

ку̀три[2] *местоим. диал.* Кой. — *Кутро е сва?* — *попита бай Ангел с дълбок, като преизподнята глас, без ни най-малко да се смущава от моето лично присъствие.* — *Да не е инжилерин?* Н. Хайтов.

куту̀п *прил. неизм. диал.* (от тур.). За нож — тъп. *Г. Страшимиров в критиката си се явява същински кърджалия и всичко, що му се изпречи, натьква го на своя нож — безвредно, защото ножа му е кутуп.* Пенчо Славейков.

куцола̀н *м. диал.* Последният ден от вълчите празници. *Мръсни дни и празници после рождество Христово до Водокръщ, що наричат още вълчи празници, куцолан и проч.* Г. С. Раковски.

ку̀чер *м. книж. рядко.* (нем.-рус. кучер). Кочияш. *Взехме едно купе (в Лондон повече се возят с едноконни купета на две колела; кучерът седи отзад).* А. Константинов.

ку̀чка *ж.* . . . *диал.* Спирачка на кола, на каруца. *Трябва да се запъне колелото с кучката, да се държат здраво юздите на конете, да не се претури колата.* Й. Йовков.

кучу̀н дѐдо — вж. кочун дедо. — *Маке, и вие имате оратори като наш Тико Тиквара. Той, като станеше на наше събрание, като почнеше от кучун дедо всичко: приказва, приказва, не можем да го спрем.* Пелин Велков.

кушѝя *ж. нар.* (тур. koşu). Препускане, надбягване с коне. *Сюлейман строял мостове и чешми, Хайредин правил кушии и ходел на лов.* А. Дончев. *„Виж го ти моя непрокопсаник — мислеше Матаке, като опъваше юздите, за да спре силните коне, — ето още с какво се занимавал той — правел кушии човекът. Затуй конете са тъй наплашени!"* Й. Йовков.

кушма̀ *ж. диал.* Вид шапка. *Додето уплашеният старец си местеше кушмата на главата, ето като из земята изпъкна напреде им Ибраим-паша.* Ил. Блъсков. *Главното е, че и Богдан беше от народните; наскоро беше си купил и народна кушма, от сива рунтава овча кожа.* Ил. Блъсков.

къврък *прил. диал. неизм.* (тур. kıvrak). Къдрав, извит, засукан. *А воловете ги водеше един среден, широкоплещест, възрус, с къси къврък засукани мустаци . . . червендалест, около трийсе и пет годишен човек.* Ц. Гинчев.

къдърѐц *м. диал.* Къдрица. *Сепнатия царски син вижда — къдърци, спуснати от ляво и дясно, обвиват едно мило моминско лице.* Пенчо Славейков. *Никакъв къдърец не се вие вече на ръбатия му гол череп.* Пенчо Славейков. *Черните дълги къдърци весело играеха по раменете му.* Д. Немиров.

къжел *м. диал.* 1. Горна част на хурка, където се връзва къделята. *Майка му предеше до огнището, но като го забеляза, прибра нишката, забучи вретеното в къжеля на хурката и го попита: — Днес ми се виждаш кахърен.* К. Петканов. 2. Хурка. *Нишка запридат с вехто вретено, / в петък затягат клюпа на възел, / и падат от скръб на колене / и плачат над старич къжел.* Ламар. 3. Къделя от лен, коноп, коприна. *И Никефор заспа — и неговият сън бе тежък, — та сънищата му се сплитаха като къжел от тънка свила, чиито жици не може никой да разплете.* Н. Райнов. 4. Геометричен конус. *И така ние нямахме чест да видим обширните кръгозори. . . Не можахме да видим ни Юмрючал в Тракия. . . ни прекрасния къжел на Еленин връх.* Ив. Вазов. *Ту бисерний Пирин, / изрязан в модра твърд, ту пък Родопа син / изпречи къжели страхотни в кръгозора.* К. Христов.

къжелест *прил. диал.* Конусовиден. *Изпод дебелите му бърни, прилични повечето на стряха, отколкото на бърни, стърчаха дълги къжелести зъби във вид на замръзнали зиме чичури.* Ст. Заимов.

къжелообра̀зен, -зна, -зно, *прил. книж. рядко.* Конусовиден. *Тук, не току тъй на вятъра сеят се събира под дебелите сенки на яворите (чинарите), брестовете и къжелообразните кипариси!* Ст. Заимов.

къздѝсвам *несв. диал.* (от тур. kızmak). Кипвам, ядосвам се. *От тоз закон къздисвам! / Ще фана, позволете, / граматика да списвам, / макар и за свинете.* Ив. Вазов.

къзъ̀м *неизм. диал.* (тур. kızım). При обращение — момичето ми, дъще. — *Дай си кърпата, къзъм. Отвори си сега очите и ушите добре: ето тия коренчета и тия тревички.* Д. Талев. — *Не те ли е страх, бе къзъм, я каква е тъмница.* Й. Йовков. — *Не плачи, къзъм, не плачи! — рече той, като видя сълзи на бузите ѝ. — То с плач не става.* Ивайло Петров.

кълбу̀к *м. диал.* 1. Кълбо. *Вятърът раздигна преспите в прах и в бесни кълбуци, които развя на стълбове към небето.* Ив. Вазов. *Фъртуната вилнуваше ужасно, / кълбуци снежни виеха се бясно.* Ив. Вазов. 2. Воден мехур. *Вляво се отваря дълбока пропаст и в дъното ѝ гърми и премята пенливи кълбуци мъжественият Ибър.* Н. Хайтов.

кълву̀н *м. диал.* Човка, клюн. *А зърнеше ли във висинето орел да описва небето с мощни кръгове, посиняваше от мъка и сам си приказваше: — Спусни се де! Защо не ме стрелнеш с кълвуна си?* К. Петканов. *И цяла нощ по кървавата кожа на отсечените глави тракаха стръвни кълвуни на черни, непознати птици, дошли отдалеч.* Н. Райнов.

кълко̀ля *несв. диал.* Клокоча, вря. *Сипков дигна ръка, смигна и се завъртя към огнището, дето весело кълколеше голям меден гюм.* Г. Караславов. *Тоя мирис ме опиваше и ми напомняше беленка, на която пеят и се подкачат моми и ергени, а до тях кълколи пълен котел с варени млечници.* Кр. Григоров.

кълку̀тина *ж. диал.* Завой. *Трябва да кажа, че за да се озова на това място, нямах грам туристическа заслуга. Цялата работа свърши „ЗИС"-а на побратима Лелов, който цели пет часа рева по безкрайните кълкутини на шосето Пловдив—Лилково.* Н. Хайтов.

кълсѝ *несв. диал.* Тичам с мъка. *Навирил опашка, мята запъхтян коня предница напред, по него катъра кълси от все сила.* П. Ю. Тодоров.

кълчѝщник *м. диал.* Кълчищна черга. *Редом с другите, в горското селце расло и селското момче Петя Прозоров, спало, като повечето свои съселяни на кълчищник, завивало се с кълчищник, измивало се от кривача и яло сух хляб не до насита.* Пресата.

кълчищница *ж. диал.* Кълчищна риза. *Отдолу под горната фанела се оказа нещо като фанелче. Най-накрая дядото изсуна глава през кълчищницата.* Пелин Велков.

кѝндра *ж. диал.* Вид трева. *Наоколо полето е сухо, пука под слънцето, а тука земята е влажна като рана и къндрата е сочна, зелена.* К.Петканов.

кънѝя — вж. кания. *Стоян го сложи в пояса си и измъкна ятагана от кънията.* К. Петканов.

къпонà *ж. нар.* 1. Блюдо на везни. *Тя обича земята си, но дойде ли да говори за сърби и българи, къпоната натегва веднага на наша страна.* К. Величков. 2. *мн.* Везни. *Гледа и към двамата големци да бъде еднакво внимателен и почтителен. Грижливо пази да не натегнат къпоните нито на едната, нито на другата страна.* Т. Г. Влайков. *Той който знае, на света / че има сал добро и зло — / и в тез къпони хубостта / окача на тегло.* Пенчо Славейков.

кър *м. нар.* (тур. kır). Поле, ниви. *Кърът беше пуст, пътищата — безлюдни; само сегиз-тогиз по някой синор се мернеше жена с мотика.* К. Константинов. *Райко бе едър като братовчеда си. . . Само брадицата му и къдравите му мустачета бяха по-руси от Момчиловите, а и много по-избелели от неспирното скитане по слънцето на кърищата.* О. Василев.

кърaaсъ и **кърагасъ** *м. остар.* (тур. kırağası). Полицейски началник. *Три пушки бяха изпразнени преди една неделя срещу един кърaaсъ, като минавал край лясковското бранище.* Ив. Вазов. *Отвърна старейшината на добре известния нему човек, който бе за него един вид неофициално, но страшно началство, по-страшно от турския кърагасъ.* Ст. Заимов. *Имам да ви кажа нещо, казах аз на всесилния кърагасъ.* З. Стоянов.

кърàн *м. диал.* (тур. kıran). Мор. *Казват, че страшна зима станала татък и станало голям кърaн на овцете.* Ил. Блъсков.

кърг *м. диал.* Кръгла дъска, на която се размесва хляб. *Една вечер Момчил се беше прибрал с тежък товар на рамене. Баба му разплясквaше хляба върху обгорения кърг.* З. Сребров.

кьргълѝк *м. диал.* (тур. kargılık). Широк кожен колан въз пояса с прегради за слагане на оръжие, силях. *Виждал съм го. . . с пъстър кожен „кьргълък“ на кръста върху червения пояс и в кьргълъка двуцевен пищов за вълците, остър нож за падналите овце и цафара за радостта.* К. Петканов.

кърджѝя *м. диал.* (от тур. kırcı). 1. Търговски представител по селата. *Най-напред той започна печалбите си като кърджия на едни богати търговци-ракаджии, горноореховчани.* Й. Йовков. 2. Търговски посредник. *Даде мостра на кърджията си, на Михаля, и когато изпразни колата и тегли на хана, първата му работа беше да разпита Темелка ханджията.* Й. Йовков

кърмàч *м. диал.* Кормчия. *Коломб заповяда да снемат платната . . . вверява кърмата на кърмача със строга заповед от ръка да я не оставя . . . и отива да си полегне.* П. Кисимов. *Зер водата е крива, че закарва гемията в камънаците, тогава защо е кърмача?!* Мих. Георгиев.

кърмѐнец *м. диал. остар.* (от нем. Kurmünze). Стара австрийска жълтица. *Разви мушамичката, бръкна и в нея, та извади един чарклия кърменец. Хвана жълтицата с двата пръста, подаде я на Рада.* Мих. Георгиев.

кърмѝз *м. диал.* (инд.-тур. kırmız). Вид тъмночервена боя. *Бузите ѝ зачервеняха още по-пламенни, като че ги вапца кърмъз.* Ив. Вазов. *Облаците . . . се обгарят алено и златно и гаче цялата земя се залива в кърмъз като сетньо сбогом със светлината.* П. Спасов. *Мексико е страна богата с жита, ориз . . . с дървя за бои, синило, кърмъз.* С. С. Бобчев.

кърмѝзен, -а, -о, *прил. диал.* Червен, от кърмъз. *Аз намерих следнята бележка, написана с вето кърмъзено мастило: „Да се знае кога се удави Ветко Вихор на 13 травен.“* Пенчо Славейков. *В дирене на ново „веществено оформяване“ Мейерхолд премахна от сцената мазните конфетни и кърмъзени дрипели на „художниците-декоратори“, наводняващи със своите „украшения“ всички руски театри.* Пресата.

кѐрник *м. диал.* Човек, който живее или работи на полето, на кърa. *Бае Цено, като всеки кърник и работен човек, ядеше бърже и с голям ищах.* Т. Г. Влайков. *Едно затънтено в дебрите на балкана селце, хората му повече кърници, знаят само гората и добитъка си — прости ще бъдат, разбира се.* Т. Г. Влайков.

кърнѝ *несв. диал.* 1. Режа, сека клоните на дърво, кастря. *Малкият завари баща си да кърни едно младо тънко дърво.* Ил. Волен. *Из нея* [гората] *кънти брадвичката на колибарин. Той кърни дъбовете и бърза да направи листница.* Ем. Станев. 2. Накърнявам, понижавам. *Нонкиното бездетство почна да го измъчва по-силно и да кърни мъжката му гордост.* Ивайло Петров.

кърпел *м. диал.* Късо дебело дърво за бой. *Грабна един кърпел и го цапна по главата, само да му се махне от очите.* Ст. Ц. Даскалов. *Беше толкова ядосана, че ѝ идваше да грабне един кърпел и да замлати кантонерина.* Кр. Григоров. *Нещо ако ти се навзре, че не му вървиш по гайдата, ще дигне кърпел, та на място ще те остави.* Кр. Григоров.

кърсердàр(ин) *м. остар.* (от тур. kır и пер.-тур. serdar). Началник на полска стража. *Шибил, страшният хайдутин, когото заптиета и кърсердари търсеха под дърво и камък, слизаше от планината и отиваше да се предаде.* Й. Йовков. *Неочаквано пристига околийския от Дъбин с един билюк джандари и като някакъв кърсердарин бясно се залавя да гони опозиционерите.* Т. Г. Влайков.

кърча̀г *м. диал.* Стомна, глинен съд за вода. *Аарон повели да се отворят избите с вино, да се налеят котли, кърчази и купи, та да се оставят по зъберите.* А. Дончев. *Те ръфаха кори от хляб. . . и пиеха вода от окълцан кърчаг.* Н. Райнов.

ку̀рчани — вж. **кърник.** *Чули я кърчани да вика. Хукнали кърчани да я гонят.* М. Минев.

кърченѐя *несв. диал.* (от тур. kırcın). Боледувам, слабея. — *Костадинчо ми се разболя. . . — От какво? — Знам ли го?—. . . Кърченее, кашля, огън има.* Г. Караславов. *Това е булката ми. .. Ама да видиш, от някое време взе, че се повреди. Все се превива, все кърченее, оплаква се от болежки под лъжичката.* Г. Караславов.

късавѐт — вж. **касавет.** *За един ли кон ще те е / късавет? / В табуна конете твои / нямат чет!* Пенчо Славейков.

къса̀к *м. диал.* 1. Къса горна дреха; късаче. *Край печката се щураше слабичка женичка, облечена в червен късак, забрадена с бяла кърпа.* Пресата. 2. Нисък човек. *Вещицата Клю имала трима братя — късаци. . . . Късаците били сухи и бледи като сестра си. Приличали си един на друг като капки роса.* Ив. Планински.

късату̀ра — вж. **касатура.** *На късатурата на младий Беламоре / (току-що повален, с кондаците пребит / в главата) Делирад връхлетя, и набит / на нея, върха ѝ далака му проряза / отзад.* Пенчо Славейков.

късаче *ср.* — вж. **късак.** *Слуги, облечени в късачета, обшити с лисичи кожи, влязоха с подноси в ръце.* Ст. Загорчинов. *Беше с късаче без ръкави, та широките ръкави на ризата свободно се вейкаха и разкриваха мускулестите му ръце.* П. Здравков. *И е късаче, ниските хора са по-зли. . . Но какво съм се заял с момчето.* В. Андреев.

кътна *несв. диал.* Пипвам, докосвам. *Никой не кътне една почтена останка от миналото; плесента и мъхът нямат неприятели.* Ив. Вазов. *Старецът им разправи, че той пасял овцете тука на един турчин карловец и затова другите турци не го кътнали.* Ив. Вазов.

къч *м. диал.* (тур. kıç). Задник (на кон или магаре). **Хвърлям къч** — силно ритам назад. *На друго място взел магаре. Послушно и кротко към господаря си. . . не хвърля къч срещу интересите му.* Г. Караславов.

къшла̀ *ж. диал.* (тур. kışla). 1. Зимна кошара за овце вън от селището. *Ония от богатите, освен овце, притежават и къшли най-много в Добруджа, в Балчикско. . . на които къшли, освен своите овце, прибират и други вънкашни овчари.* З. Стоянов. *Веднъж рекъл: занесете ме на къшлата да видя как блеят и как играят малките агнета.* Й. Йовков. 2. Казарма. *Манко вървеше през правият път без никакво сумнение. . . и толкоз повече, защото виждаше облизо татък стражарите от къшлите, що са там.* П. Р. Славейков.

къща *ж. . . . диал.* Погребален ковчег. *Отидох, та земах дъски и викнах Дико Тодоров, та му направи къщата, и приготвихме сичко, що е потребно за погребението му.* Диарбекирски дневник.

кьой векѝлин *остар.* (от тур. köy и ар.-тур. vekil). Селски пълномощник в турско време. *Кьой векилинът Аврам Келешът по някаква лична вражда заповяда на сеймените да подкарат от хорото Евтима и да го затворят в конака.* Ив. Вазов.

кьойвекѝлски *прил. диал.* Който се отнася до кьой векилин. *До Матея чорбаджи беше тлъстият Койчо чорбаджи, изгонен отдавна от кьойвекилска длъжност, но чорбаджилъка не беше изгубил.* Ив. Вазов.

кьок *м. диал.* (тур. kök). Корен, род. *Други път да не си ми споменувала такова нещо, че нам, нишан няма да остане от кьока ти — всички ги изтурчвам — чу ли?* Ц. Гинчев.

кьо̀поолу *м. диал.* (тур. köpoğlu). 1. Подлец, кучи син. *Тогава и той долови тропот от копита на кон. Разлая се и кучето. — Стой, кьопоолу! — проеча нечий глас и в същия миг силен гърмеж раздра въздуха.* А. Христофоров. 2. Хитрец. *Алиш ефенди, казват, не обичал да клати чалма на какъв и да е големец, а предпочитал винаги, и за най-малка нужда, да се снемава направо с министрите. Аферим кьопоолу!* А. Константинов.

кьопчѐ *ср. диал.* (от пер.-тур. kepçe). Блюдо на везни. *Ангелите. . . пошепнаха нещо на св. Петър, па взеха та туриха на везните и Иговите кахъри — и кьопчето с везните натегна.* Мих. Георгиев.

кьо̀рка *ж. диал.* (от тур. kör). Лоша съдба. *Лош е пустият им живот! А можеше да бъде подобър. . . Каква би тая пуста кьорка дето ги тикна в такъв лошав път.* Т. Г. Влайков. *Пуста кьорка! Телето на жълтата крава да се загуби, та се запирихме да го търсим.* Т. Г. Влайков.

кьорлу̀вам се *несв. възвр. диал.* Шегувам се, подигравам се. *Море, така се кьорлуват с менѐ, та мигар съм съсекал някого.* Ст. Ц. Даскалов.

кьорпѐ *ср. диал.* (тур. körpe). Младо животно, сукалче. *Да съберете масло и яйца от село и да приготвите 10 от най-угоените кьорпета-агнета, 30—40 кокошки и няколко пилета и да съберете всичките рибари да бъдат готови.* Ц. Гинчев. — *Синът ти си доведе нова невеста. . . Мижо Сали кипеше. . . Чак сега вдигна очи към момичето. . . И макар да кипеше, помисли си: „Гледай на какво кьорпе попадна!"* Б. Несторов.

кьорсокàк *м. остар.* (тур. kör sokak). Задънена улица. *Правителството само си пресича пътищата и сега се чувствува в кьорсокак.* Пресата. *Преведоха ни през един кьорсокак, през каменяци.* Сьба Вазова.

кьосерлѝк *м. диал.* Кьосав мъж, кьосе. *Пред самите къщни врата я пресрещна Петър. . . Кокалест, сух, почти кьосерляк — той гледаше с кротки очи към майка си и изберсваше с дълг пешкир току-що измитото си лице.* Ц. Церковски.

кьостѐк и **кюстѐк** *м. диал.* (тур. köstek). 1. Верижка, синджирче за часовник и др. *Продадох . . . един сребърен кьостек за сахат за 93 гроша и си взех парите до пара.* Мих. Георгиев. *Облечен беше в тъмносини потури и копаран от същия плат. . . На широките му гърди върху елека висеше като сребърна дъга тежкия кюстек на часовник.* Б. Несторов. 2. Верига или въже за спъване на добитък. *На хубавата мома песен се пее, на юнак кон кюстек се туря.* Нар. пословица.

кьотѐк и **кютѐк** *м. разг.* (тур. kötek). Бой. — *Да му хвърля аз на тоя папаз един кьотек като на ония тримата, той все ще си го е заслужил, щом чак оттам го викат.* Ст. Дичев. — *Аз не вземам нищо — колкото ще, толкова да им взема. Хем съм му казал и по един кютек да им дръпва, да помнят и да приказват и на другите.* Ц. Гинчев.

кьочѐк *м. разг.* (тур. köcek). Ориенталски танец с много кълчене. *Многоженството и харемският живот на турците им даваше пълна възможност да се удоволствуват от кьочека на гивиндии — обикновено циганки.* Ст. Чилингиров.

кьочѐчка *ж. остар.* (от тур. köcek). Танцьорка. *Продават нанизи, пръстени, стари оръжия, че и нови — от държавните складове . . . И живеят — с хареми, с олани и кьочечки.* А. Страшимиров

кьошк *м. остар.* (пер.-тур. köşk). 1. Предна отворена покрита част на къща. *Вътрешната посветла сграда с паянтова конструкция и външната мазилка е от типа на двукатните къщи, строени по време на Кримската война. Кьошкът ѝ е необичайно повдигнат от пода на чардака.* П. Теофилов. 2. Лека дървена постройка в лозе, градина и др.; беседка. *Малкият кей е безлюден . . . Пейките са празни, кьошкът за музиката затворен.* К. Константинов. — *А де той, твой баща, събира приятелите си на зефет? — При Салчовата воденица, в градината, на кйошка.* Л. Каравелов.

кюлѐ *м. диал. остар.* (тур. köle). Роб, слуга. *Един циганин от геранските турски цигани и кюле на Радиш бея влязва на пръсти и му обажда, че ханъмите гледат голите рибари.* Ц. Гинчев.

кю̀лка *ж. диал.* Шапка, качулка. *Поотпусна ни времето, та ние и добитъкът се поразшавахме, ама не е изключено да ни изненада някой студ или мечава, а? — Бе, ние си го знаем — отвърна Антон, сне кюлката от главата си и го покани вътре.* Кр. Григоров.

кюлнѝк *м. диал.* (от тур. küllük). Купище. *За момент настана необикновена тишина, но скоро жените и девойките се събраха край високите кюлнуци плява и подеха народна песен.* Пресата.

кюлханѐ *ср. разг. остар.* (пер.-тур. külhani). Подлъ, долен човек; негодник. — *Фани я за косата и насила я доведи, кюлхане! — скара му се началникът.* Ив. Вазов. *Надеял ли съм се аз, че това нищожно кюлхане, Касабов — когото съм аз хранил, облачал и обичал, — ще да дръзне да си играе с мене!* П. Хитов. *Чева не знаете, че златото може да направи по-големи пакости и грехове, отколкото вие мързеливци, кюлханета недни!* сп. Китка.

кюлю̀м *м. диал. остар.* Килим. *Тука [на изложението] се вижда неизказано число от скъпоценни камъни, маргарит, мерджани. . . прекрасни кюлюми и огледала.* Летоструй. *„Турция пратила на Виенското изложение най-хубавото нещо, което притежава."* *Чрез това той не мислеше нито съкровището султаново, нито пък ония скъпоценни кюлюми, оръжия и други златни и сребърни работи, които там украсяваха стените.* Летоструй.

кюлюстю̀р(ин) *м. диал.* (тур. külüstür). Нехранимайко, хаймана. *Защо си ги домъкнал тия кюлюстюри, бре! Живи ще ни закопаят, да знаеш!* Г. Караславов. *Та ти казвам, сватя, сбъркали се бяхме с нашия кюлюстюрин, да чува господ и да пази! Топеше ме готованинът му, та ме късаше.* Г. Караславов.

кюлѝф и **кюлàф** *м. остар.* (пер.-тур. külâh). Вид шита или плетена островърха шапка. *Това бяха десетина турски войници . . . Млади, здрави момчета. . . с леки кюляфи на главите.* Й. Йовков. *Улиците са пълни с граждани, повечето от мъжете носят бели кюлафи, националната шапка на Албания.* Н. Фурнаджиев. Кроя кюлаф — замислям срещу някого нещо лошо. *Когато ходеше у черква . . . и докато целуваше иконите, ти мислеше какъв кюлаф да скроиш на достовете си, за да ги стигне някое зло!* Мих. Георгиев.

кюмбѐ *ср.* и **кюмбѐт** *м. остар.* (пер.-тур. kümbet). Печка, обикновено ламаринена. *Кюмбето палеха самите дежурни, защото старият разсилен само отключваше и помиташе сутрин училището.* П. Здравков. *Буботят слабите дръвца, пърпорят живо / в ръждивия кюмбет.* К. Христов.

кю̀мкам *несв. диал.* Боботя. *Въжената станция трополеше, моторът на електроцентралата кюмкаше.* Х. Русев.

кюпѐнк — вж. кепенк. *Вратите и кюпенците на дюгените заплющяха ужасно. . . и в две или три минути всичко опустя напреда ни.* З. Стоянов.

кюприя̀ *ж. остар.* (тур. köprü). Мост. *Марко гради тежка задужбина: / калии друми каменни калдърме, / криви реки кемере мостове, / на зли води високи кюприи.* Нар. песен.

кюра̀са *ж. книж. остар.* (фр. cuirasse). Броня, ризница. *Но ние си мислим за тия французки кавалеристи, които някога ездеха исполински коне, носеха кюраси и на каските им се развяваха космати гриви.* Й. Йовков.

кюрк *м. остар.* (тур. kürk). Дълга горна дреха, подплатена с кожи; шуба, кожух. *Пътниците носеха още черните си аби. . . мяркаха се и яркочервените подплати от лисича кожа на женските кюркове.* Г. Райчев. *Един кюрк зимен, подплатен с самур, други летен, подплатен с нурки.* Л. Каравелов. *Откакто беше се стоплило и беше хвърлила кюрка и вълнения сукман, Сарандовица изглеждаше по-тънка.* Й. Йовков.

кюркчия̀ *м. остар.* (тур. kürkçü). Кожухар. *Тоя сняг, дето падна толко рано и затрупа селото. . . много хора загрижи. . . Само нане Вуте се радва. . . и нетърпеливо чака Коле кюркчията да му донесе закърпен кожуха.* Елин Пелин. *Или пък са го турнале нещо на шапките и на дрехите, че нали е кюркчия — той разбира от такива работи.* Т. Г. Влайков.

кюселѐ *м. диал.* (пер.-тур. kösele). Обработена кожа; гьон. *Тяхната аба е по-дебела и от френско кюселе; панталоните са скроени. . . долу тесни и къси.* З. Стоянов.

кю̀скам *несв.*, **кю̀сна** *св. диал.* Удрям, блъскам. Видя два *кореначи един зад друг как забиват остриета в дънерите на дърветата веднъж, два пъти, три пъти — като овни, когато налитат да кюскат — и целият се разтрепера.* Ст. Ц. Даскалов. *— А-ха-а-а, криеш, а? — съскаше генералът и стиснал за брадичката белокосия човек, мъчително кюскаше главата му.* В. Андреев. *Тя натисна вратата с правия рог, не можа да я отвори. Кюсна я силничко, резето отскочи, звънна и — хоп — вратата се отвори и удари в стената.* Г. Краев. **кюскам се** *възвр. — Казах ли ти за лозето? Пфу! Само един инат е у тебе! Да се кюскаш като овен! — облакъти се Асен и замислено загледа баща си.* Ст. Ц. Даскалов.

кюския̀ *ж. разг.* (тур. küskü). Дебела тояга; сопа. *В един кът е натрупан голям куп масуре — на сплитове и пешаци. Две момичета с дебели кюскии удрят по тях да се пооронят и смажат.* Т. Г. Влайков. *Хасан ага пригрaбчи тая дебела кюския, с която почна да ме блъска.* З. Стоянов.

кюстеклия̀ *прил. неизм. остар.* (тур. köstekli). Извит, завъртян. *Кметът средня пора, с набръчкано лице и дебели кюстеклия мустаки, застана прав.* Ив. Кирилов.

кютю̀к *м. разг.* 1. Пън. *Че сега мама, като никога, повторно я е запалила. И видях, турна вътре един голям кютюк — бадника било това.* Т. Г. Влайков. *Само видът на деретата го караше да бърчи вежди. Бяха пълни с пръчки и овъглени кютюци, довлечени от недавнашните пороища и затлачени в безпорядък сред пясък и камъни.* А. Христофоров. 2. *прен.* Тъпак. *— Кметът псува оттатък — каза ниският мъж. — Пиян човек — махна с ръка Иван Тодоров. — И тоя кютюк, утре като пратят мъжете на фронта, ще остане да управлява селото.* Г. Караславов. *И през време на държавния изпит мълча като кютюк на най-любимия си предмет и беше скъсана.* Н. Каралиева. 3. *диал.* Главина на лоза. *От това башка имат земя . . . двеста и петдесет дюлюма бранище, двадесет и две хиляди кютюка лозе.* Мих. Георгиев.

кю̀тя и **кю̀там** *несв. разг.* Кротувам, седя. *Мълчи, кюти, да не смееш дума да си размениш като хората, да не смееш да попиташ, да се посъветваш. . . Изнесени са някои къщни работи и. . . чак до вестник стигнали.* Г. Караславов. *— Сине майчин, недей се смя, ами ме поучи сега. Какво да правя? — Какво ли? Ти си кютай — и туй за туй.* Ст. Чилингиров.

кю̀фам и **кю̀хам** *несв. диал.* За ловно куче — издава особен лай; кляфка. *— Викахме, кюхахме — хеле най-после се върна и моето куче. Изплезило език, едвам се влачи.* П. Росен. *По едно време кучето на Дормуша закюфа. На какво ли ще е? Не е на сърна. И на заек не е. Кюфа и квичи все на едно място.* П. Росен.

кя̀вна *несв. диал.* Лавна, кляфна. *Като нагазихме трънака и кявнаха копоите, от всеки трън и заец излезе, че где хрътки?* Ц. Гинчев.

Л

лава̀нда *ж. книж. рядко* (лат. lavenda). Парфюм от средиземноморско растение. *Мария сложи глава на рамото му и той усети по-силно мириса на лаванда и на море.* Е. Манов.

лавда̀но *ср. остар.* (гр. λάδανον). Вид лекарство от опиум. *Бегавицата е обикновено нещо на чървеницата, затова да се дава на болния сок от обиварен ориз, по половина жито, афион или по пет-шест капки лавдано.* Ив. Богоров.

лавѐжница *ж. диал.* Пресни говежди лайна. *Жените. . . обикновено седяха пред къщната си врата, до която често имаше иззидана софичка, редовно полесквана всяка събота със суроватка от лавежници.* Ст. Чилингиров.

ла̀вра *ж. остар.* (гр. λαύρα). Голям православен манастир. *Александър мина под северната порта. . . и се спусна към великата лавра, за да се помоли в черквата Св. 40 мъченици.* Ив. Вазов.

лавра̀к *м. спец.* (нгр. λαβράκι). Вид морска риба. *Ловецът хапеше ядовито с устни меката гума на дихателната тръба. Той бе стрелял от близко разстояние и от удобна позиция по неимоверно голям лаврак — закачи го, но в меките долни части.* А. Мандаджиев.

ла̀гер-бир *м. книж. рядко.* (нем. Lagerbier). Отлежала бира. *Един най-обикновен немски филистър, който гледа през очила на света и комуто мустаците миришат на лагер-бир.* Пенчо Славейков.

лагу̀там *несв. остар.* Свиря с музикален инструмент. *Седи Велко на високо. . . / Лагутаре му лагутат, / топанджийе с топан тупат.* Нар. песен.

лагута̀р *м. остар.* — вж. лаутар. *Седи Велко на високо. . . / Лагутаре му лагутат, / топанджийе с топан тупат.* Нар. песен.

лагъ̀м *м. остар.* (тур. lâgım). Подземен прокоп. *И тъй, ние нощя се спуснахме долу и прокопахме стената към дворът, та сме хванали сега да копаем подземен лагъм под самий двор.* Св. Миларов. *Спустиха се на земята и с голямо чудо огледаха пъховото обиталище, което беше изпровалено с стотина, негли и повече дупки и лагъми за влизане и излизане.* Кр. Пишурка.

лагъмджѝя *м. остар.* (тур. lâgımcı). Прокопвач на лагъми. *Воспользувахме се обаче от делата, които закриваха лагъмджиите, и правихме да ги работят без никой да може да ги види.* в. Цариградски вестник.

лад *м. книж. остар.* (рус. лад). 1. Начин, маниер. *Тоя вестник е сега библиографическа рядкост и не всякой може да има насладата да види как името грък, гърци, гръцки владици и пр. се премятат безброй пъти и се подмятат по различен лад.* Пенчо Славейков. 2. *муз.* Хармония, и мелодия. *Има тук-там* [в творбата] *някои хубави навеи на старинни ладове, от които и Хайдн не би се отказал.* Ромен Ролан (превод).

ла̀дан *м. книж. рядко.* (гр. λάδανον). Тамян. *И като гуди огън на плоската му страна* [на лемежа], *гужда и ладан и почва да кади стола и домашния рядом.* Г. С. Раковски. *Тя вдишаше дълбоко тамяна и ладана на кадилниците и струваше ѝ се, че по теменужния дим слизат малки ангели.* Ст. Загорчинов.

ладия̀р *м. диал.* Лодкар. *Ладиярът опря греблото в реката, за да укрепи ладията о брега.* Ив. Вазов.

ладу̀ване *ср. нар.* Народен обичай срещу Нова година (Василовден). *Ладините и коледните песни с игроводите им заедно, които народ изпълнява свято и до днес в коледването и в ладуването, са остатки живи от тях древни времена.* Г. С. Раковски.

ладу̀нка *ж. книж. рядко.* (пол. ładunek). Патрондаш. *У него всичко беше ново — шапка, дрехи, ботуши, дори сабята, ладунката и шпорите.* Г. Райчев.

ладфату̀ра *ж. книж. остар.* Изопачена чужда дума, може би литература. *Дохажда и другият, Фотев: карат се, надпират се, все троицата, и все споменуват „нашата ладфатура, делатура. . .“* Ив. Вазов.

ладѝр — вж. ладияр. *Ако докари машината до там, щото да се движи без платна, какво ще правят толкова ладяри, моряци, колко голяма вреда ще им донесе това лукаво изнамерване?* Изводи от в. Зорница.

лаз *м. диал.* (тур. lâz). Анадолски амбулантен търговец или моряк. *Един анадолски лаз (същият, който беше продавал из село бакър) ходеше таз сутрин като замаян по мегданя пред Геновата кръчма.* Й. Йовков. *Лазовете бяха морски разбойници, пирати, контрабандисти. Живееха по бреговете на Мала Азия и повече в морето.* С. Чернишев.

лàзарица *ж. диал.* Народни игри на Лазаровден и Връбница. *Днес е неделя. Съседските момичета идваха да ме викат на лазарица. Сега е велики пост и няма хоро. Отсреща накрай село се вие като змия пъстрата редица на лазарицата.* Г. Райчев.

лазарòн *м. книж. остар.* (ит. lazarone). Италиански бедняк, главно в Неапол. *В гордий Неапол вий срещате една до друга две крайности: господари и лазарони, едвам облечени, одрипани, гладни, без къщи и покъщнина.* С. С. Бобчев.

лазарỳвам *несв. нар.* Изпълнявам обредни песни и игри на Лазаровден. *На Лазаровден нашите млади циганки, пременени, окичени с цветя, обикаляха къщи и заведения, играеха и пееха обичайните танци и песни — „лазаруваха" и събираха по някоя пара.* К. Константинов.

лакардѝя — вж. лакърдия. *Па зер бива един забитин да хорутува такива тежки лакардии за Младена.* Мих. Георгиев.

лакедемòнец и **лакедемòнянин** *м. книж. остар.* Спартанец. *Филип се учил при самия Епаминонд в Тива, а Епаминонд бил бог на войната и пръв разбил лакедемонците.* А. Дончев. *Архидам цар спартанский навлязъл в Атика с войска от лакедемоняни и от пелопонески сьюзници.* Н. Михайловски.

лакедемòнски *прил. книж. остар.* Спартански. *Един път Аристомен се научил, че лакедемонските жени щели да се съберат на празник в едно място, дето се намервало светилището на Церера.* Н. Михайловски.

лакмазàнин *м. диал.* Лакомец. *Бях тогава млад, лакмазанин бях и като гледах оня ми ти корабии, сладкиши, сютляши и зачервени баклави, цвъртеше ми на корема.* Чудомир. *Може я горският да види плоската, бъклицата с вино де, я някой лакмазанин да мине да ми задигне торбата.* В. Чертовенски.

лакомèя *несв. диал.* Проявявам лакомия, лакомя се. *Спечеленото му се вижда малко, та не престава да лакомее.* Т. Харманджиев.

лàкомица *ж. диал.* Воденичен или водосточен улей. *Зеленясалото воденично колело се въртеше бавно и монотонно. Водата шуртеше с устрем в лакомицата.* А. Каралийчев. *Долу бумтеше воденичното колело. Силна струя се свличаше по лакомицата.* З. Сребров. *Тенекиени лакомици нямаше, защото тогава не бяха взели още да ги употребяват. Капките от керемидите на стрехите капеха направо долу.* Ц. Гинчев.

лакỳна *ж. книж.* (лат. lacuna). Пропуск, липса. *Турете някъде бележка да се поправи опущението. Инак лакуната и безсмислието ще шокират.* Ив. Вазов.

лакърдѝя *ж. разг.* (тур. lâkırdı). Приказка, шеговит разговор. *С Радьовите „лакърдии" не усетих как изсърввяхме стръмното.* Н. Хайтов. *Аз не си мия ръцете. Нося си аз отговорността на общо основание — зер се задоволих само с особеното си мнение в ръководството и с някоя и друга по-разпалена лакърдия пред вас.* А. Гуляшки.

лàла[1] *м. разг.* (пер.-тур. lâla). Шут, смешник. *Жальк лала, прехъртен от глад, на прехрана еднаж настаних.* К. Христов. *А с тебе. . . ще се разправям друг път. Лала!* Й. Йовков.

лàла[2] *ж. остар.* (пер.-тур. lâla). Бавачка на деца. *Защо ми ти разказваш? — казала Дона Цъклина или лалата на бейовица, която събирала селските произшествия за своята господарка.* Л. Каравелов.

лàладжия *м. разг.* (от пер.-тур.). Бърборко. *Сега намерили годишно събрание да правят!. . . И как забравих! Тоз лаладжия ще изтърси пред всички: лежи си човекът и не ще да знае, че имаме годишно събрание!* Ивайло Петров.

лалè *ср. остар.* (пер.-тур. lâle). Бранка, халка. *Като ги наредиха един до един, натуряха им лалета на вратовете и със синджири вързани един за други.* Диарбекирски дневник.

ламбàда — вж. лампада. *Изгрея нощната ламбада, / сребри дълбоките долчини светлина.* П. Р. Славейков.

ламбадàрий и **ламбадàрия** *м. остар.* (лат. lambadarium). Черковен прислужник или певец. *Типичен книжовник от този вид е Матей Граматик, ламбадарий при великата църква в София.* Б. Ангелов. *Даскал Стефан похвали хаджията, че имал много хубав глас и че много лесно може да стане втори псалт — ламбадария.* Д. Немиров.

ламбàси *мн. остар.* Лампази. *Младият конник носеше униформата на турски колагаса — капитан: син суконен мундир. . . панталони от същия плат и цвят, с тесни червени ламбаси.* Ив. Вазов.

ламентàция *ж. книж. рядко.* (фр. lamentation). Вайкане, оплакване. *Извини, че те занимавам с моите ламентации, но освен тях друго не ми иде на ума да ти кажа сега.* Ив. Вазов.

лампа̀да *ж. книж.* (гр. λαμπάδα). Факел, светилник. *Като лампада в мъртъв храм / погледна мъртвата луна.* Д. Дебелянов. *От силното движение изгаснаха и двете лампади, та в горницата стана полутъмно.* Ст. Загорчинов.

лампадоно̀сец *м. книж.* Факлоносец. *Но когато в горницата, предшествувани от двама лампадоносци, влязоха императорът и императрицата, княгинята внезапно стихна и извърши всичко, кротка и смирена като дете.* Ст. Загорчинов.

лана̀р *м. диал.* (нгр. λανάρι). Чепкало за вълна. *На два пъти свика големи меджии. Моми и млади булки донесоха ланари и ръчни дараци и овлачиха прана вълна и дреб за юргани.* К. Петканов.

ла̀нга — вж. лангида. *Стъкнала е огъня и нещо върши пред него. Ланги пържи.* Т. Г. Влайков.

лангера̀ *м. диал.* (от гр. λαγγερός). Грък от Асеновград и някои близки села. *Родословието на хаджията се състои в следните няколко думи: баща му е станимашки лангера.* Ст. Заимов. *Имал си чибукчия, млад лангера, с червена фланела.* З. Стоянов.

ланги̇̀да *ж. диал.* (гр. λαγγίδα). Домашна мекица. *Най-лошите са лангидите и други такива препръжени преядки, които често докарват на децата пролив и затвор.* Летоструй.

ланги̇̀ца *ж. диал.* Палачинка. *Тя домита тестото от гивеча, слага го в тиганчето. . . и ето става завчас една лангица.* Т. Г. Влайков.

ла̀нда *ж. книж.* (фр. lande). Степ, пущинак. *Виктор Хюго. . . ни е дал една страховита алегорическа картина на едно затъване и изчезване на жив човек в някои крайбрежни песъчливи тъсми на французките ланди.* Ив. Вазов.

ландо̀н м. *диал.* (от фр. landan). Елегантна конска кола; ландо. *Той бе стоял четири години в Америка и си дойде последен през онова време. И не както другите, с ландони или на кираджийски коне, а с мотоциклет.* Д. Талев.

ландонджи̇̀я *м. диал.* (от фр.). Кочияш на ландо. *Затвореното ландо, с което трябваше да пътува, чакаше в двора на един от ханищата на О. . . Не се виждаше и ландонджията при готовата за тръгване кола.* Д. Талев.

лани̇̀та *ж. книж. остар.* (рус. ланита). Буза. *Те бяха се прегърнали сладострастно. Ланитите им бяха хвръкнали в огън и допираха едни до други.* К. Величков. *Понянога ясно протичаше треската на глада и недояждането по безкръвните настръхнали ланити.* Г. Караславов.

ла̀нкам *несв. диал.* Скитам. *Думам ти, ожени се, Станкулчо, стига си ланкал по селата. Ще се простудиш, че и тебе ще изгубя.* Ст. Марков.

ланс *м. остар.* — вж. ланц. *В кафе-оджа са намираше уж затворен млад турчин. . . със сребърен ланс през вратът от три-четири ката.* З. Стоянов.

ланси̇̀е *ср. книж. остар.* (фр. lancier). Вид старинен френски танц. *Но знае всичките танцове, що са играли при дворовете на Лудвика XIV, XV и XVI-и: и полките, и кадрил-монстр, и лансието със смешното му кълчене.* Ив. Вазов.

ланскенѐт *м. остар.* (фр. lansquenet). Вид комарджийска игра на карти. *Ланскенетът беше в разгара си. Франковете и белите меджидиета хванаха да се явяват по-рядко на масати, а лирите залъскаха на свещите.* Ив. Вазов.

ланц *м. остар.* (рум. lanţ). Верижка за часовник. *И наистина, тя лъсна като ланц на часовник.* З. Стоянов. *Какъв цвят, каква чудновата и смела кройка не може да се не види в тия разнообразни накити и облекла: жълти пантофи. . . златни ланцове, които се разделят към двата джеба на жилетката.* Й. Йовков.

лапа̀ри *мн. диал.* Широки плитки обуща. *Срещаха се бабички и момичета, които бягаха боси по камъняците, а в ръце държаха лапарите си да се не изхабят.* Ив. Вазов. *Всяка заран той идеше от Карлово да преподава с гърлест глас по шарената си книга, с крачули и джубе есенно време, оплескани с кал от лапарите му.* Ив. Вазов.

лапаца̀ло *м. разг.* Бърборко. — *Ама лапацало, а! — помисли съдията и се обърна строго: — Карай, карай, говедо!* Елин Пелин. *Ще тикнем двама-трима в дупката, други ще поналожат добре, и всичко ще миряса. . . Още щом се обадиха ония лапацала, аз си го намислих, че така ще се свърши.* Т. Г. Влайков.

лапа̀цам *несв. диал.* Бърборя, дрънкам. *Гана само така лапаца пред хората, ама инак.* Ст. Ц. Даскалов. *А разсилният сумтеше и си мърмореше: — Море тя много да се не люти. . . Тя не знае какво лапаца. . . Ама да си прибира езика.* Т. Харманджиев.

лапчу̀ни *мн.* (лапчу̀н *м.*) *остар.* Обувки от аба или от мека кожа. *На другите две страни, които също са отворени, разположено е всичко, което Айвазиян е могъл да накупи от нашите селянки в течение на няколко години: шити пешкири, кърпички, чорапи, лапчуни.* А. Константинов. *Изути по лапчуни, старците безшумно минаха и насядаха по възглавниците.* Й. Йовков.

ларѐц *м. книж. остар.* (рус. ларец). *Кутия, сандъче. От един ларец от слонова кост излезе мраморна урна, във вид на езически саркофаг.* Ст. Загорчинов.

ларинги̇̀ст *м. книж. остар.* Лекар по гърлени болести; ларинголог. *Той се погрижи веднага да покаже Невенка на някой добър доктор ларингист.* Ив. Вазов.

ластагàрин *м. диал.* Дангалак. *И Нено заслужва двайсет тояги по петите. Отхранил е коджамити ластагарин, а не може да му държи дизгините!* Л. Каравелов.

ластàр *м. нар.* (гр. *βλαστάρι*). 1. Зелен и крехък лозов израстък. *Стотици, хиляди декари нови лозя ще опашат цялото Придунавие с младите си, сочнозелени ластари!* Ст. Марков. 2. Зелен израстък на дърво; филиз. *Нашенци осекат ха тая част от гората, ха друга, добитъкът изпояде ластарите и гората изпосъхна.* Кр. Григоров. 3. *прен.* Чедо, наследник. *Старият беше доволен, че от неговия корен е израснал такъв ластар.* Й. Йовков.

ластỳна *ж.* (гр *βλαστούνι*). 1. *нар.* Пълзящо стъбло на тиква, краставица и под. *Марийка смъкна майчината си дреха и я разпростря върху тиквата. Закри не само плода, но и част от ластуните.* Кр. Григоров. *Който се е опарил от тиквата, духа я и на ластуната.* Х. Русев. 2. *диал.* Царевично стъбло. *През задната вратичка излезе на хармана, прескочи пиличника и се потули зад купата от царевични ластуни.* А. Каралийчев.

лàстя се *несв. възвр. книж. рядко.* (рус. ла́ститься). Умилквам се, галя се. *Кучето, отпърво недоверчиво, лека-полека почва да се ласти около коварния благодетел.* А. Константинов.

лàти *мн. книж.* (руски латы). Ризница, броня. *Обичам гордите ти великани, / мощта, коя цял свят на бой зове; / на воини во лати обковани / безкрайните и строги редове.* К. Христов. *И кой древен юнак след люта някоя битка, уморен още, прашен и с окървавени лати, не е слизал тук при Дунава.* Й. Йовков.

латѝнец *м. остар.* Католик или изобщо друговерец. *Ако не е фармасонец, / то ще е латинец / — облог правя с който иска / давам един минец.* Ив. Вазов.

лàута *ж. остар.* (ар.-тур. lavta). Струнен музикален инструмент, подобен на китара. *Пред църковните врата клечат музиканти и държат в ръка: един лаута, други цигулка.* Ст. Заимов. *Оркестърът, който състоеше от едно кемане, едно кларне, една лаута и едно дааре. . . изсвири няколко парчета от своя репертоар.* К. Величков.

лаутàр *м. остар.* Свирач, музикант. *Циганите лаутари свиреха с две цигулки, мускал и една лаута.* Ц. Гинчев. *И аз обичам . . . аз като вляза нейде, на панаира, и кажа на лаутарите: Свирете!* Й. Йовков.

лаф *м. разг.* (пер.-тур. lâf). Дума, приказка, разговор. *Рашид бей го свали от бесилка — не можеха съдиите да погазят лафа на могъщия бей.* Д. Талев. *Трудно ще излъжеш нашия Манол, но ние си разбираме от лафа.* Кр. Григоров. *Ние с домакина се оттеглихме в другата стая на мъжки „лаф“ и обед.* Н. Хайтов. Бош лаф — празни приказки. — *Ами, бош лаф — отговаряше младежът,—нали знаеш, всеки гледа да се похвали.* Л. Стоянов. Лаф-мухабет — приятен разговор. *Седнали сме тука, община сме, повече на лаф-мухабети, оправяме чуждите бъркотии.* Д. Талев. Лаф лафтан — от дума на дума. *Ядоха и преядоха. — Лаф лафтан, свършихме една работа — нахранихме се.* Ц. Церковски.

лафошè и лафушè *ср. рядко.* (от фр.). Вид ловна пушка. *Когато поискахме оръжието и на далматинецът, Иван Шутича, хубаво лафоше и револвер, които се виждаха закачени на стената, за да ни ги продаде, то той отговори, че по-скоро би склонил да даде главата си, отколкото своето любимо оръжие.* З. Стоянов. *В един неделен ден през октомври нарамих лафушето си и излезнах по нивята на югоизток от града за гълъби.* Н. п. Филипов.

лàфса *неизм. диал.* (от гр. *λαχαίνει*). Струва ми се, като че ли. *Та, лафса, таквиз разправии имаме с женурята.* Ст. Л. Костов.

лафỳвам и лàфя *несв. разг.* (от пер.-тур. lâf). Разговарям. *Йоно, я недейте лафува там! Работа сме дошли да вършим, а не да приказваме.* А. Сегренски. *Алжирецът плясва с ръце — ето как ще си лафят по пътя.* Д. Цончев.

лàхна *ж. диал.* (гр. *λάχανα*). Зеле, обикновено кисело. — *Ам яж, бъ Ваньо. Де жъ намериш такваз тлъста фитка, бъ! А. . . я виж и лахната — каква й препечена.* Ив. Димов.

лàхтек *м. диал.* Мотовилка дълга един лакът. *Но дядо Либен, който излязъл вече из своето търпение, хласнал своият котан-бей с лахтекът.* Л. Каравелов.

лахỳрен,-а, -о, *прил. диал.* (от гр.-тур. lâhuri). Който е направен от фина индийска вълна. *Който продаде няколко стотини православни християни и който съблече ризите на няколко хиляди българи, той ще да носи корона. . . лахурен пояс и кадифяно салтамарче.* Л. Каравелов.

лахъ̀м *м. диал.* 1. вж. лагъм. *Около канарата — като че отстъпили встрани други становити скали. А между тях — цели лахъми, скривалища, оплетени с хмел, повит и див чемшир.* Петко Росен. 2. Мина, взрив. *Той заръча на генерала Мортие да фърли на въздух Кремл. . . За щастие избухът на лахъма повреди само част от него.* Ив. Вазов.

левèнт-гедѝя *м. диал.* Снажен и силен човек. *Хаджи Ставревите синове са родопски левенти-гедии: високи, плещести, здрави, яки, мустакати — камък да стиснат, вода ще пусне, дето се е рекло.* Ст. Заимов.

лèвка *ж. диал.* Криво дърво, което съединява върха на климията с края на оста на волска кола. *Аз съм си заслужил тоя бостан и не го давам!— подпря се на левката Боцо.* Ст. Ц. Даскалов.

лèвурда *ж. нар.* Горско луковично растение с миризма и вкус на чесън. *От близкия дол равно плискаше водата и се носеше мирис на левурда и на гнилост.* Ем.Станев.

легислàция *ж. книж.* (лат. legislatio). Законодателство. *Инкярът има корена си в самата турска легислация. За присъждане на смърт турските съдилища се водят от предписанията на шериата, който изисква, за да може да се произнесе смъртна присъда, признанието на виновния.* К. Величков.

лèгъл *м. нар.* Място на нива с полегнало жито. *От есенната суша е неравно, / машината по буците играй, / а легнал е невиждан урожай, — / комбайнът в легъла поема бавно.* Ламар.

ледỳнка *ж. диал.* Ледена висулка на покрив. *Времето се стопли. . . Ледунките от покривите се топяха, откъсваха се и се разбиваха една подир друга на парчета.* Ст. Ц. Даскалов.

лежкỳня и лежỳня *несв. диал.* Излежавам се. *Жената се разшава под черга̀та. Изведнъж мъжът я сбута отдолу и викна: — Хайде, вдигай се, какво лежкуниш.* А. Мандаджиев. *А що ядеш като лежуниш цяло лято? Нали не си копала, що ядеш хляб?* Ил. Волен.

лèза *несв. диал.* Пълзя. *През зидове дебели той / промушва се и лезе / и в тихий на Зихра покой / не се бои да влезе.* Ив. Вазов.

лезбùянка *ж. книж. рядко.* (от гръцкия остров Лезбос). Жена, влюбена в друга жена. *Подобна на видение въздушно, / показа се лезбиянка харита / с венец от свежи рози на чело, / с прибулена снага в хитон прозрачен.* Пенчо Славейков. *Доволници тук весели и тъпи, там — тегла, сърца свирепи, а пък там две лезбиянки бледни, притиснати любовно, милосърдие и утеха една от друга просят.* Дим. Бояджиев.

лезèт *м. разг.* (ар.-тур. lezzet). Вкус, сладост. *Аз отрязах няколко краищника, барем за децата, яжте го пресен, догде сте тука, той сега е за ядене; като се изцеди, изгубва си лезетя.* Ц. Гинчев.

лезетлùя *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. lezzetli). Вкусен, сладостен. *Месото им* [на дроплите] *е крехко и много лезетлия, ама се впущат да хапят.* Ц. Гинчев. *Ти знаеш ли колко е лезетлия изгореното, когато е намазано с мехлем? Хем сърби, хем боли, хем тъй ти е хубаво на душата.* Ст. Чилингиров.

лèзя се *несв. възвр. диал.* Плезя се. *Веднъж, дваж, триж и онова, как го нарече, серумът де, сам ще се изфабрикува в кръвта ти. Няма тогава да се лезиш като бебе на баба си.* О. Василев. *Приказва като жена и само се лези. Премерих го колко пари струва.* Кр. Григоров.

лекàрница *ж. диал.* Аптека. *Написа на една хартишка, та му донесоха от лекарницата някакви маджуни да пие.* Мих. Георгиев.

лекеледùсвам *несв.*, **лекеледùсам** *св. остар.* (тур. lekelemek). Опетнявам, изцапвам с петна. *Знам аз за такава дума с що се плаща; нея само кръв я измива, но рекох да не лекеледисвам Михал беевия сой с кръв.* Ц. Гинчев.

лекелùв *прил. разг.* (тур. lekeli). Изцапан с лекета. *Вчера няколко от учителите . . . излязоха след часовете на разходка към моста. В групичката беше и Комков в своя стар, износен и лекелив балтон.* М. Кремен. *Не бяха изминали и двадесет крачки, когато ги пресрещна възрастен мъж с черна лекелива шапка и със замърсена яка.* Д. Ангелов. *Обаче старецът остана на мястото си, като недоверчиво оглеждаше износените и лекеливи дрехи на непознатия.* Д. Ангелов.

лекотùи *мн. диал.* Неприлични думи или постъпки. *Аз вече не съм ти майка. Станала си за смях в селото. Къщата ни посрами с твойте лекотии!* К. Петканов. *През наше време такива лекотии нямаше. Сгодиш се, но годеницата си ще видиш след венчило.* К. Петканов.

лелèк *м. диал.* (тур. leylek). Щъркел. *Ето го и дългогагестий му лелек кацнал, затракал на новий плевник, озърта се и поглежда за гнездото, но няма го.* Ил. Блъсков.

лелèча *несв. диал.* Плача и се вайкам. *Множеството се завтече да помогне на падналото момче, което лелечаше.* П. Р. Славейков. *Наведе се той над баща си, изправи го на крака. Сватът престана да вика и лелечи.* П. Велков.

лелùн *м. диал.* Мъж на лелята. *За втория срок ми я подари лелин Илия, че нямах нито една четворка.* Кр. Григоров. *Лелин, нали го знаеш, все ударник излиза.* Кр. Григоров.

лемà *частица, нар.* Нима. *Лема не е истина, че детинското око не хваща и веществените предмети, особено далечните?* Летоструй. — *Лема е болен мъж ти? — Тъй, госпоже, — трети ден сега как го мъчи треска.* С. Радулов.

лен *ж. диал.* Леност. *О, сенки, аз им рекох. . . / кат някой вихър буен / дойдохте един ден, / заглъхнахте във бурен, / мухлясахте във лен.* Ив. Вазов. *Искаше му се да каже: „Слава тебе, господи!“, да стане и да се прекръсти, но някаква лен сковаваше ръцете и краката.* Ст. Загорчинов.

лèнност *ж. книж. рядко.* (от нем. Lehn). Общуване. *Мнението ми за есперанто е, че е най-съвършеният до днес изкуствен език, създаден с цел да сближи човечеството и го направи по-достъпно за общокултурни ленности.* Ив. Вазов.

лентиòн *м. книж. рядко.* (лат.-гр. λέντιον). Платно, платнище. *И развяха се на двете кули, увенчаващи Влахернския дворец, сребърни лентиони — знак на покорство.* Н. Райнов. *Градът се разкри пред погледи ѝ. Кръстовете на черквите горяха като малки пламъчета; галериите на някои големи сгради бяха окичени с лентиони.* Ст. Загорчинов.

ленувам *несв. диал.* Отдавам се на леност; мързелувам. *А само неразумния и затъпения човек обича да ленува и да се отдалечава от работата.* Г. Бенев.

леп *прил. диал.* Хубав. *Мацко беше облечен в спретна и лепа премяна: лицето му беше измито, къдравата му коса опомадена.* П. Р. Славейков. *Чорбаджи, ти си имал лепа девойка, машалла.* Ив. Вазов. *Никога не се й виждало / от Славка мома по-умна, / по-умна и по-хубава, / по-спретна и по-напета, / по-лепа бяла гълъбка.* Ц. Церковски.

лепен *м. диал.* Вид едър бурен с жълти цветове. *Той върви по една пътечка в гората, тясна-тясна, обрасла със жълт лепен и папрат.* Ст. Загорчинов.

лѐпет *м. рядко.* Детски говор. *Фаустовите и Манфредови избухвания на отчаяност, сравнени с тия на Конрада, приличат просто на детински лепет.* Пенчо Славейков. *Той ще заръча да го оставят там, под широкия бент, край брезата: да слуша безсилния лепет на укротената вода. Надви я!* О. Василев.

лѐпешка *ж. диал.* Лайно, обикн. говеждо. — *Ех, вкарайте ги* [воловете] — *махна Султана ръка с досада. — Ще ми направят само лепешки по двора.* Д. Талев. *От лепешка зелник се не меси.* Нар. пословица.

лѐпост *ж. диал.* Хубост. *Тази й сърдчатост, спретнатостта и лепостта й, а още повече доброто й сърце я направили да бъде желаема съпруга на момците от селото и на тези даже от околните села.* П. Р. Славейков. *Недей тъжи Българио. . . пред теб стои началото / и бъдещето грей. / Гради във него лепости.* Ив. Вазов.

лепота̀ *ж. диал.* Хубост, красота. *Прехласнат погледа се взира: / о рядка лепота!* Ив. Карановски. *Ела! Светът е пълен, дружке, мила, / със лепоти и с очарования.* Ст. Михайловски.

лепо̀тен, -тна, -тно, *прил. диал.* Хубав. *Графинята пристъпи към него, млада, хубавица и лепотна.* П. Р. Славейков.

лѐпряв *прил. книж.* Грапав като разяден от кожната болест лепра. *Той е иди-доди турски град, каквито са всичките ни градища: улици криви и тесни, постлани с изхълмени калдъръми, стърчащи над керемидени покриви минарета с лепряви стени.* Ив. Вазов.

леса̀ *ж. нар.* 1. Плетена от тънки пръти четвъртита площ за различни стопански цели. *Двамата овчари влязоха в кошлата, разбутаха овцете, преградиха един ъгъл с леса и постлаха голям козяк.* Д. Ангелов. *А овцете, налягали покрай плетените леси на кошарата и сгушени една до друга, сладко спят.* Т. Г. Влайков. *Като минахме през портата — дълга леса, изплетена от букови пръти, влязохме в обора.* Сл. Трънски. *Минах по една леса, поставена от овчарите за мост над реката, за да поема пътя по долината.* Н. п. Филипов. 2. Вид риболовен кош, който се залага на река. *По чузди леси нощем прибираше рибата и пак все мърмореше.* П. Ю. Тодоров.

леска̀ — вж. **л и с к а.** *Пътят продължаваше по левия бряг на долината между ниски шубраци и сипеи, каруците дрънчаха по синкавите лески на доловете.* Ем. Станев.

леско̀в *прил. диал.* От плочест камък, от лиска. *Подкопан от водите, брегът се надвесваше като свод и там, на малката лескова скала, бе клекнал сивият планински вълк!* Ем. Станев. *Зад реката, от задния й край, се възправяше лесков сипей.* М. Яворски.

леско̀ва ви̇̀лка *спец.* Вилка от дървото леска, с която някои познават къде има подземна вода или руда. *От по-рано имал някои приятели, които работели с лескови вилки — откривали подпочвени води.* Н. Стефанова.

лест *ж. книж. остар.* (рус. лесть). Ласкателство, похвала. *Дали в света ще будиш удивленье, / кога за тебе пронесе се вест? / Дали на теб ще гледат с уваженье / и ще говорят с похвала и лест?* К. Величков. *От гордост безумна подсторен, тогава / поисках от него, венчания с слава, / да чуя за себе си хвала и лест.* Пенчо Славейков.

лѐствица *ж. диал.* 1. Стълба. *Прерязa с пиличката железните пречки на тъмничний прозорец и извади свиленaта лествица, която имаше скрита под ризата си.* П. Р. Славейков. 2. *прен.* Служебна кариера. *И за да стигне до това високо стъпало на държавната лествица, тоя смел честолюбец. . . намираше за превъзходни всичките средства.* Ив. Вазов.

лѐстен, -стна, -стно, *прил. книж.* (рус. лестный). Ласкав, ласкателен, похвален. *Не без удоволствие прочетох там и лестния отзив за мен, що по своята позната любезност, както винаги, не си пропуснал да направиш.* Ив. Вазов. *Редакцията на Мисъл се нарича именно „дружество за взаимно възхваление“ види се, защото в нея са помествани лестни отзиви за произведенията на този или онзи неин сътрудник.* Пенчо Славейков.

лѐстница *ж. книж. остар.* (рус. лестница). Стълба, лествица. *При тия думи те подзеха своя път нагоре и, като отбиха настрана дякона, престъпиха да качват по лестницата.* К. Величков. *Един отред изпитани славяни, под прикритието на нощта, щели призори да овладеят източните кули чрез лестници, спуснати отвътре.* Ст. Загорчинов. *Би казал човек, че министерството на железниците се управлява не от един министър, а от сто, наредени по лестницата на българския държавен и партиен кариеризъм.* Ст. Чилингиров.

лѐтвам *несв. диал.* Летувам. *Да се сториш, синко, сури елен. / Зиме да зимвиш студени усой, / лете да летвиш горешки присой.* Нар. песен.

летỳчка *ж. книж. рядко.* (рус. летучка). Кратко заседание в редакция на вестник, на което разглеждат последните броеве. *На летучката очеркът бе посочен като нещо ново, образец на социалистическо-реалистично произведение.* Ст. Ц. Даскалов. *Това той* [фейлетонистът] *го каза на една летучка, на която случайно присъствуваше и главният* [редактор]. Л. Дилов.

лѐтъв, -тва, -тво, *прил. диал.* Противен, несъгласен. *Майката в нашия край е била досега само да ражда и пригада на мъжа си. Тя и да е искала да помогне на детето си, не е смеела да каже „летва дума" на стария.* Н. Хайтов.

лѐфтер[1] *м. диал.* (нгр. ἐλεύθερος). Момък, ерген. *Да знаете, то е срам за всички лефтери в нашето село!* А. Страшимиров.

лефтѐр[2] *прил. диал.* (нгр. ἐλεύθερος). Свободен, неженен. *Ами. . . лефтера ли си? — пошепна й тя. — Не? Сама ли си го избра, или ти го намериха?* Х. Русев.

лефушѐ *ср. остар.* (от собс.). Вид револвер. *Вместо него измъкна изпод хартиите един великолепен револвер-лефуше.* Ив. Вазов.

лех или **лях** *м. книж. остар.* (рус. ляхи). Поляк. *Ти под казанските стени се би / и с лехите при Шуйский се бори.* Ив. Вазов.

лехàт *прил. диал.* Ленив, отпуснат. *Мелничанки, гъркините лехати; българките за работни познати.* П. Р. Славейков. *Ямбол. Хубав град си и до нейде богат си, / туй грози ти, дето малко лехат си.* П. Р. Славейков.

лехàтост *ж. диал.* Тромавост, отпуснатост. *При това не може да се скрие, че при другите си качества турците имат и някои недостатки. . . Лехатостта, хлабавостта, една немарливòст се забележва в повечето от работите им.* С. С. Бобчев.

лехỳнка *ж. диал.* Родилка, лехуса. *Ако се научат, че в някоя къща имало лехунка жена, русалиите тамо не влегват.* К. Шапкарев.

лѝбав[1] *прил. остар.* Приятен, мил, любезен. *Кога ще дойда у дома / на бащин двор да седна / и тебе либава мома / засмяна да погледна.* П. Р. Славейков. **лѝбаво** *нареч.* *От брега му кимат с вейки приведените върби, цветята насъбрани тук-таме му се усмихват либаво.* П. Ю. Тодоров.

лѝбав[2] *прил. диал. остар.* Който лесно може да заболее; слаб, неукрепнал. *Даже и да се усети* [родилката] *доста яка, пак нека не забравя, че сега тялото ѝ е доста клекаво и либаво, та сега по-лесно, отколкото друг път може заболя.* Й. Груев. *Очите на детето са много либави, затова ги вреди всяка светлина.* Летоструй. *На овцете поноси по-суха храна; те са по-либави от говедата, та от влажна и мокра храна лесно се поболяват.* Летоструй.

лѝбавост *ж. остар.* Любезност. *— Разбира се — отвърна пак с либавост на лице Стефка, — ние сме най-близки.* А. Страшимиров.

либадѐ *ср. разг.* (пер.-тур. libade). 1. Дълга горна дреха. *Той е седемдесетгодишен старец, облечен в дълго жълто либаде.* Й. Йовков. 2. Къса до кръста горна дреха. *— Гледай го ти — морук! — учудваше се друг. — Тръгнал по либаде, хич се и не пази!* П. Вежинов.

либерàт *прил. книж.* (рум. liberat). Освободен. *— Тъй, тъй, дойдох да видя либератата България.* Ив. Вазов.

лѝбра *ж.* (лат. libra). 1. *остар.* Мярка за тежина=500 грама. *Тогава зех половина турта олово, което тежеше около 60 либри, и я хвърлих в пещта в кашата.* К. Величков. 2. *рядко.* Везни, теглилка. *Напливът беше голям. За редовна анализа с медната стограмова либра и дума не можеше да става. Моис на око определяше примесите, с подрускване в шепите установяваше хектолитрòвото тегло.* П. Спасов.

ливàн *м. книж. рядко.* (нгр. λιβάνι). Тамян. *И тримата белобради влъхви взеха със себе си най-благовонните аромати, ливан, смирна и злато, за да поднесат пред люлката на благия цар.* Ив. Вазов. *Не дойдоха мъдреците / с злато, смирна и ливан, / нито пък звезди изгряха / над младенеца призван.* Хр. Радевски

ливàнто *ср. остар.* (от ит. lavanda). Парфюм. *Други* [жени] *се тълпят в дюкянчето на дядо Данаил ахтарина, избират бои за памук и вълна, вземат кезап, варак и ливанто.* К. Константинов. *Ния не бе го виждала така отблизо и усети как полъхваше от него, от дрехите му на ливанто.* Д. Талев.

ливнѝ *ж. диал.* Проливен дъжд. *Ветре южнянин. . . ти нашата мъка отвей към небето! / / Ливня да плисне и дъжд да поръси полето!* Ламар.

ливòсвам *несв.* **ливòсам** *св. нар.* (от гр. ἀλείβω). Замазвам с рядък пласт. *Минко! да направиш питите възтънки. . . да размиеш малко брашно и да ги ливосаш, че да лъснат като канишки за Великден.* Ц. Гинчев.

лѝвро *ср. диал.* (от ит. libra). Мярка за определяне относителното тегло на зърнени храни. *— Ченицата е като злато! — похвали я сам чичо Енчо. — Ще видим — отговори търговецът и влезе в кантората. Взе там ливрото ѝ и погледна безучастно: — 64 килограма. . . Не купувам под 70, байно!* Г. Караславов. *— Не може! — извика бай Раю. — Министърът на земеделието е земеделец и ливрото е харно.* Г. Караславов.

лѝжба *ж. диал.* Поличба, знамение. *Легендарните му проповедки за гоненията на българските калугери по мънастирите, за лижбите и чудесиите, станали за спазванието на българските слова, бяха тъй занимливи, щото. . . аз стоях та го слушах „зяпнал в устата му", както казват нашите.* П. Р. Славейков. *И притуря още, че около туй време се появила една комета и се случили сякакви лижби.* Т. Шишков.

лизгàр *м. нар.* (гр. λισγάρι). Права лопата за копане. — *Охо, вие сте имали гарсониера, пък аз си представях колиба с лизгари и мотики вътре — каза Даринка, като влезе при тях.* Ем. Станев. *Щом поизпръхна земята в градините, работните стопани грабнаха лизгарите и се заловиха да обръщат пръстта.* Д. Марчевски.

лизèт — вж. лезет. *Не само во една съм ази врял попара / и знам на сладкото горчивия лизет.* Пенчо Славейков.

лик *м. книж. рядко.* Сборище от светци, мъченици или други безсмъртни образи. *Появяват се тогава праведни мъже, които напущат обществото и се посвещават на пост, молитва и смирение в недостъпните лесове и планини. Най-забележителен в лика на тия протестующи духове бил Иван Рилски.* Ив. Вазов. *Всичките папи от първите времена са причислени в лика на светиите и тая титла заслужава да се даде на повечето от тях.* К. Величков. *Тия глави са все на богобоязливи християни, но има няколко между тях, които принадлежат на разбойници българи, страшни делии-кръвници, паднали от турски куршум, които братята от монастиря благочестиво вписали в лика на мъчениците за вяра.* Ив. Вазов.

лин *м. диал.* (гр. ληνός) Голям дървен съд, в който се мачка грозде за вино. *Освен това Пеньо имаше и кръчма. . . и линове, и какви ли не сушини за пашкули.* Г. Караславов. *Не е все едно дали си грозде от млада лоза, или си грозде от стара лозница. . . закрила с жилави клоне цял двор, напълнила със зърно не един лин, наляла с вино не една делва.* А. Дончев.

лилиò *межд. ум. диал.* Ох, леле. *Ах проклетия му гръкl. . . Гледай, гледай. . . лилио! . . . изверги дявол нечестив.* Д. Войников.

лѝнкам (се) *несв. (възвр.) диал.* Ходя, миткам, шляя се. *Ще ме пуснеш ли? Не бой се, още утре ще си отида, за да можеш свободно да линкаш като куче подир оная.* К. Петканов. *Върътна глава чичо Христо, изгледа още веднъж кучето, което линкаше към двора.* Г. Караславов. *Но ето че тъкмо в тоя момент по улицата надолу се е линкал с ведрото си оня бозаджия-албанец.* А. Страшимиров.

липѝр *м. диал.* Вампир. *Ха, хайдути да ми кажеш че има, вярвам, а таласъми и самодиви, и караконджовци, и липири, това аз не вярвам.* Ц. Гинчев.

липискàнски *прил. остар.* Който е купен или донесен от Липиска (Лайпциг); лайпцигски. *Ние ще да дадеме: на сватът — ботуше. . . а на другите роднини — кому ботуше, кому постале, кому чехли, кому липискански пош.* Л. Каравелов. *Когато сичкото това било донесено, то дядо Либен го турил в една липисканска кърпа.* Л. Каравелов.

лѝпицки — вж. липискански. *Шемши бей беше облечен, както се носеха в онова време мюфтиите, с дълго джубе от тъмнозелено липицко сукно.* Ц. Гинчев.

лѝпна *св. диал.* Ливна, рукна. *Друг пък — един бакалин, понеже се подслоних веднъж в дюкяна му, че липна дъжд, вече ме не оставя на мира.* Ив. Вазов. *Като за венец на всички тия нещастия липна и дъжд като из ведро.* Ив. Вазов.

липовàнец и **лоповàнин** *м. диал.* (рус. липованин). Руски староверец, заселен покрай Дунав в Румъния и България. *Трима рибари излизат в морето. Оня с червената брада е липованец от езерното село.* А. Каралийчев. *Населението е разнородно и пъстро: румъни от Трансилвания и оттатък Дунава, кримски татари, руски преселници от всевъзможни секти — старообрядци, молокани, безпоповци, липовани.* Й. Йовков.

липовàнски *прил. диал.* Който се отнася до липованец. *Жал му беше, че изгуби липованския си сънотълкувател.* Ив. Вазов. *В най-източната част на Стара планина. . . има запазени още липовански села.* Й. Радичков.

лис[1] *прил. нар.* Плешив. *Доближи се човече късо и набито, с очила и с лиса лъскава глава.* Л. Стоянов.

лис[2] *прил. диал.* Който има светло петно на челото си; бряз. *Като стане момък, ще му купя лиси биволи, та цяло Одринско да се чуди.* К. Петканов. *Хайде, Петьо, хайде, ще събираме добитъка. . . Кравите в стопанството ще дадем, а на тебе ще оставим това, лисото теленце.* Кр. Григоров.

лис[3] *ж. диал.* Лисина, плешивина. *И с тая своя воля той е тласкал и тъпкал стъпките на другите и отмятал шапките им, за да лъсне листа на техните глави.* Пенчо Славейков.

лисѝца *ж . . . нар.* *Всяко от двете криви дървета, които съединяват задната ос на волската кола с разтоката. Баща му седна турски отзад на лисиците, подпрял гръб на чувала със сеното.* Чудомир.

лисѝчина *ж. диал.* Лисича кожа. *Коя да има сукнено кожухче, подплатено с лисичина — Радка.* Мих. Георгиев.

лѝска[1] *ж. диал.* Вид плочест камък, обикновено по дъното на планински реки. *Като стигна реката, той запретна крачоли, за да мине брода. Когато дойде до средата, където дъното беше чисто, издълбано в лиската, той усети като че дребни рибки го гъделичкат.* Ст. Ц. Даскалов.

лѝска[2] *ж. диал.* Искра. *И тръгна Тренчо за дърва. Избира това дърво, избира друго, сече, лиски изскачат от острието на секирата, глухите удари събуждат сънната гора.* Кр. Григоров.

лѝстница *ж. нар.* Куп от насечени и изсушени дъбови листнати клони за храна на добитъка през зимата. *Где има листница запалена, где има куче обесено, все той е начело.* Чудомир. *Щом се съмнеше, аз тръгвах по къра. . . било царевичак да режем, било шума да кърним и правим листници.* Ст. Ц. Даскалов.

лит *прил. диал.* (от гр. λῖτος). За плат — неплътен, тънък, рядък. *Трънете си впиваха през литите дрехи в снагата му.* К. Петканов. *Отдире се ветрееше лита шарена черга, изпъстрена с най-разнообразни шарки.* Кр Григоров.

литàк *м. диал.* Вид теснопола горна женска дреха. *От една височка къща се показа млада лика жена в шопски литак, пребрадена с бяла забрадка.* Кр. Григоров. *Сърмата беше признак, че баба Велиновица не е като сиромашките раздолчаники, върху чиито литаци нямаше дори гайтани.* Кр. Григоров.

лѝтам *несв. диал.* Летя, нося се, рея се. *Майка му е обичала да лита из градът без никаква нужда като сяка градска сваха.* Л. Каравелов. *Един такъв художник „от многото“ лита, тъй да река, подир вторични чувства и настроения, лови се за тях, посветява там всичката си духовна енергия.* Пенчо Славейков.

литàния *ж. книж. остар.* (гр. λιτάνεια). Дълга проточена молитва. *Подир взаимните ни поздравления, монасите, наредени като на литания, влезнаха чрез най-вънишната и други две железни врати в манастиря.* сп. Читалище. *В това недоумение он. . . обърнал ся на молба и завещал по сичките градски церкви да правят литании и теплик богу моления, за да ги избави он от тия варвари.* Г. Кръстевич.

литѐйство *ср. книж. остар.* (от рус.). Леярство. *Тук се смешаха едно с друго дърводелието, ваятелството, литейството, железарството.* Ив. Вазов.

литѝя *ж. остар.* (гр. λιτεία). Молебствие на открито със свещеник и насъбран народ. *Всуе дважди по полето / на литии изскачат / и зелени пеперуди / в улиците скачат.* Ив. Вазов. *Напусто всеки празник свещеникът извеждаше на литця по четирите краища на селото мало и голямо.* Елин Пелин.

лѝтра[1] *ж. диал.* Ритла на кола. *По харманите вече бухаха веялки. . . Коларите се подпираха на дълги литри и надничаха в осламените пусти дворове.* Г. Караславов. *Та си прегна брезите биволе, / железните кола, / строшените литри, / та го дома докараа.* Нар. песен.

лѝтра[2] *ж. остар.* (лат.-гр. λίτρα). Четвърт ока или сто драма. *А Иван Будакът купува по една литра месо и за да го не измъкне из ръцете му някое куче, сякога носи в ръката си една дебела тояга.* Л. Каравелов.

лих *прил. рядко.* Долен, лош. *Какво наследство ще дочакат / унуците, кога заспим / . . . Примери ли от доблест лиха?/ Свобода ли ще им дарим?* Ив. Вазов. *Чорбаджията кипна от яд, развика се и се разгълча, че не иска за снаха боса и лиха селянка.* Й. Йовков. **лѝхо** *нареч.* *В слепи очи бие кръв младежка лихо, / погледи примрежа слънчова замая.* Пенчо Славейков.

лиходѐец *м. книж. рядко.* (от рус. лиходей). Злодеец. *Лиходеецо, мълкни! / Не стигна ли ти, че жънеш / проклятийте на света?* Ив. Вазов.

лихоѝмец *м. книж. остар.* (рус. лихоимец). Сребролюбец, лихвар. — *Търновски боляри, дайте си богатството. . . Мълчите?. . . Свиди ви се? За вас отечество няма? Лицемери, лихоимци, роби по-бездушни от идоли.* Ив. Вазов.

лихоѝмство *ср. книж. остар.* (рус. лихоимство). Сребролюбие, лихварство. *Габровците още по-харно правят, дигнат учителите на съд пред пашата, че изобличавал неправдите и лихоимствата на чорбаджиите.* Н. Бончев. *В нашето нещастно отечество бог е станал капитал. . . вярата — търговия, а калугерската мантия — лихоимство.* в. Свобода.

лихотà *ж. диал.* Лошо настроение, недоволство, сърдитост. *Койчо, притесняван от западането на занаята си, се повече се полишаваше. И в лихотата, като му е сичко криво, крива му бе сякаш и майка му.* Т. Г. Влайков. *Той ще умее да претърпи слабостите, погрешките и лихотата на ония, които господ не е надарил като него.* Й. Груев.

лицедѐй *м. книж. остар.* (рус. лицедей). Лицемер, преструван. *Но да споменем и тия, / цели нощи що не спят. . . / Шут, що служи за заплата, / услужливий лицедей, / ил с ученост пребогата / древнекласичний лакей.* П. Р. Славейков.

лицезрà и **лицезрѝ** *несв. старин.* Гледам непосредствено с очите си. *На лицата на всички се четеше безкрайна радост и жажда да коленичат в подножието на трона и в блажено упоение да лицезрат светинята, залога на нашето щастие и благоденствие.* А. Константинов. *Чаках тоя ден, както по-рано чаках да лицезря бога отец.* Ем. Станев.

лицезрѐние *ср. книж. рядко.* Съществително от лицезра. *Майка ми беше поет по душа при лицезрението на природата.* Ив. Вазов.

лицелия *прил. неизм. диал.* Който има хубав вид, хубаво лице. *Периволските плодове са по-едри, по-чисти, по-лицелии.* Кр. Григоров. *Той беше прочут готвач и правеше едни вкусни чорби, лицелии, че умрял да си, ще ти се дояде. Запържени с повечко мазнина, зачервени, подкиселени.* Кр. Григоров.

личà *несв. остар.* Имам вид, приличам. *Поклон на теб, природо. . . / В часа, когато пролет с диха си те сгрява / с зари, с цвят, с зелено те кичи, подмладява; / в часа, когато — светла — личиш на божество.* Ив. Вазов.

лѝшав *прил. рядко.* Който има лишеи по лицето, по кожата. *Бос, с подигнати крачоли и напрашени нозе, мургав и лишав, с живи черни очи, той е щастлив, че върши важна работа.* Й. Йовков.

лишинà *ж. диал.* Лошо настроение, сърдитост. *Колкото беше сърдит и опак по-напред, още толкова по-сърдит беше станал, откак го намери тая нужда: току бъбре и гълчи, току търси причина да се кара. В тая негова лишина най-много си отдяваше Панчо.* Т. Г. Влайков.

лоб *м. старин.* Човешко чело или череп. *Изпити, хлътнали страните, / по мрачен лоб черти дълбоки. / Това са, явно е, следите / на изпитания жестоки.* П. К. Яворов.

лобзàние *ср. книж. остар.* (рус. лобзание). Целувка. *В жарът на вашите лобзанья, / всред сладостните трепетанья, / тоз жален дух ти би казал / в таз нощ, кога ви се душата / от страст топеше във устата, / какво съм аз страдал!* Ив. Вазов. *Толкова възторг не съм видял, казваше Иванов, като обрьсваше с бялата батиста по лицето си мокрите следи от чорбаджиевото лобзание.* Ив. Вазов.

лобỳт *м. разг.* (тур. lobut). Бой като наказание. *Че се сърди три дни, па че й умине — женско сърце, брате, от лобут не стине.* Елин Пелин. — *Кажи какво наказание да ти дадем? — Ще ми теглите един лобут, ама така, да мяза. . . за да мога да си отида до селото.* К. Ламбрев.

ловлàс *м. книж. рядко.* (вм. ловелас, от собс.). Съблазнител на жени. *Ловласите от привичка достигват да научат психологията на женското сърце.* Ив. Вазов.

логàчка *ж. нар.* Вид трън с високо стъбло. *Стройните бодливи логачки със сини топчести цъфки — напечени — издават силни, гъсти, горещи миризми.* Ил. Волен.

логмѝ *частица, диал.* Нима. *Нали божем и ти си човек като нас, имаш нужда. Логми не виждам каква е ризата ти — нацепила се на врата ти, за срамотия.* А. Гуляшки.

логодиярѝст *м. остар.* (от гр. λογοδιάρροια). Бърборко. *За тайните на комитета — Зографинът е скрит, мълчалив като дъбаците на Памуклука, а за градските и вестникарски новини е публична дрънкалка — логодиярист.* Ст. Заимов.

логòй *м. остар.* (от унг.-срхр. логов). Кон, впрегнат отстрани, извън стръките на кола. *Двата, които били отстрани, логоите, се мятали в галоп, като единият държал главата си обърната надясно, а другият — наляво.* Й. Йовков. *Марин беше дошел с кон, но беше взел хамут и за него и сега го впрягаше отстрани като логой.* Й. Йовков.

логотèт *м. истор.* (гр. λογοθέτης). Помощник на царя. *Тогази младият Константин беше повикан в Цариград от тогавашния логотет Теоктиста, дето захвана да се учи йоще подобре.* Р. Каролев. *Ти се уплаши от Цимисхеса. . . Ти му отне чина доместих на схолите — и го направи прост логотет, който е длъжен да бди и следи, що замисля царството за своя базилевс.* Н. Райнов.

логофèт(ин) *м. диал.* (гр.-рум. logofăt). Секретар или писар. *Казват станал е логофет при някой си мушнерин.* Ив. Вазов. *Зимно време куртето оставаше на тяхно разположение, гдето логофетинът му Костадина ги хранеше.* Ц. Гинчев.

лòдос *м. диал.* (гр.-тур. lodos). Топъл южен вятър; южняк. *Това е лодосът — могъщият предтеча на пролетта!* Й. Йовков.

лозѝнка *ж. остар.* (нем.-рум. lozincă). 1. Тайна условна дума или съчетание от букви; парола. *През 1870 год. Левски го натовари да изработи лозинка — секретен буквен ключ за водене тайната преписка между комитетите в Тракия.* Ст. Заимов. *Разнасянето на писма, решения или други съобщения ще се съобщават от лице на лице с нужните лозинки — никак направо.* Ив. Унджиев. 2. Лозунг. *Войвода си лозинки издаде / да ся дружина съединят. / Бодра ся стража бързо обаде, / готови вси да ся поклонят!* Г. С Раковски. *Думите „Свобода и равенство“ станале лозинка за секиго, който бил недоволен от правителството* в. Свобода.

локàнта *ж. остар.* (ит.-тур. lokanta). Гостилница. *Новите двукатни къщи, отдолу с магазини и кръчми с куриозни надписи, кафенета, локанти, адвокатски писалища, се чредуват с полуразградени дворища.* Ив. Вазов. *Войници с набучени ножове подкараха шестимата черноморски пътници по улиците на града покрай локантите и кафенетата.* А. Каралийчев.

локàнтаджия *м. остар.* (ит.-тур. lokantacı). Гостилничар. *Единственият сега локантаджия. . . ми готвеше еднообразни яхнии.* Ив. Вазов. *От единайсет години насам този локантаджия ме гони с писма за някаква си нещастна сумица, която му дължа!* Ив. Вазов.

локма̀руху *ср. остар.* (ар.-тур. lokmanruhu). Лекарство за стомашни и други болки от спирт и етер. *Ни компреси, ни разтривания, ни локмаруху, нищо не помагаше на болния.* Ив. Вазов. *Щом те заболи ухото, сипувай вътре в него по две-три капки локмаруху, ако то са не намери, то земи спирт ракия.* Ив. Богоров.

ло̀нгоз *м. диал.* (гр. λόγγος). Гъста затънтена гора. *Решихме първо да обградим Андриа баир а ако прасетата не се окажат там, да слезем долу, в лонгоза край блатото.* П. Незнакомов.

ло̀нджа *ж. остар.* (ит.-тур. lonca). Събрание на майстори от един еснаф. *На вратата се показ Геро, същия, който викаше винаги тата за лонджата.* Ст. Чилингиров. *Ние бяхме четирима кандидати за майстори. В деня на лонджата, след църковната служба, на която беше дошъл целия еснаф. . . всички се запътихме към мястото, където щеше да стане гощавката* Г. Караиванов.

лопата̀р[1] *м. рядко.* 1. Който работи с лопата. — *Ние, бай Василе, сме миньори. . . — говореше Болчра и не откъсваше пламнал поглед от лицето на бригадира. — Миньори, не лопатари!* Т. Монов. *Дойдоха и двама души работници-лопатари. — Я посъберете малко житото — заповяда им чиновникът — трябва да отворим повече място.* П. Спасов. 2. Веслар, гребец. *До едно време лодката вървеше успоредно с него, като оставяше бързея да я влачи напред. От едно място лопатарите ѝ измениха посоката: тя хвана да сече Дунава на криво.* Ив. Вазов. *И корабът начна да потъва, сичките ни лопатаре викаха с жалостни гласове към небето!* Д. Войников.

лопата̀р[2] *м. диал.* Овен със звънец. — *Ръй, ръй — унесохме се и ето де отиде стадото. — И тръгна натам. Лопатарът го усети, забързано размърда глава и в тишината лопката екна като камбана.* М. Яворски.

лопата̀р[3] *м. диал.* Широка разхлапана обувка. *Лете ходеше с кондури, същински лопатари, от които се подаваха дебелите му глезени.* Ем. Станев.

ло̀пча *несв. диал.* Хлопам, хлопча. *Ей го—на Шишкови им източили виното от мазето. . . Останало, колкото да лопчи на дъното на бурето.* Н. Широв-Тарас. *Коремът ми взе да лопчи.* Г. Краев.

лоро̀н *м. книж. остар.* (гр. λωρίον). Ремък, препаска. *През левицата му беше преметнат краят на кръстосания през гърдите златовезан лорон.* Ст. Загорчинов.

ло̀чник *м. диал.* Съд, в който дават течна храна на животни. *Прасетата топяха муцуни в лочника.* Ст. Ц. Даскалов. *Вода оставаше само в лочника на прасето.* О. Василев.

лош *прил.* ... Лошо гърло *нар.* Болест дифтерия. *Задуши я лошото гърло и докато се усетят, отиде си гиздавото дете.* Г. Караславов.

луб *м. нар.* Тънка, извита на колело дъска на решето и под. *Дърмон ся прави от протягната кожа на кръгло съединена кора, която ся зове луб.* Г. С. Раковски. *Луба на тъпана бива от метал и има множество дупки, за да може да излазя през тях праха.* Т. Икономов.

лу̀дер *м. диал.* Лудо, буйно добиче. *Конят източи шия и полетя като вихър към полето. — Кога ли ще се пребие Пенко с тоя лудер — рече кантарджията.* Н. Тихолов. *Мургата — ниска, набита и яка като бик. Кравите до една бягат от нея — боде ги и тича да ги язди. . . Лудер голям, цял дявол!* И. Волен.

лукма̀руво *ср.* — вж. локмаруху. *Няколко сопотски шишета с лукмаруво лежат наедно в една кутийка с няколко шишета с кезап.* Ст. Заимов.

лу̀мкам *несв. диал.* Бия, удрям. *Лумкал го Чакърът, тупал го, най-после кара Кольо се откопчил.* Чудомир.

лу̀мна *св. рядко.* Блесна, светна. *Ето лумнаха огньове, / сенки трепнаха край тях.* Пенчо Славейков. *Дано по-скоро пролет лумне, / отколе я очакваш ти.* Н. Марангозов.

лупѐн *м. диал.* Вид растение с широки листа. *Сребропенестите вълни весело плискат о камъните... и заливат с пръски големите търкалясти листи на лупена, ниско растящи при водата.* Ив. Вазов.

лу̀скам *несв. диал.* Карам някого много да работи, претоварвам с работа. *Като е чорбаджия, та сяка, че хората са добичета. Малко те луска и мъчи, ами и от хака да ти отбива.* Т. Г. Влайков.

лу̀со *ср. остар.* (ит. lusso). Разкош. *Дали парите, които даваме за всичко онова, що се казва лусо, не отиват по вятъра?* П. Р. Славейков. *Пустите луса и премени не оставят вече време на жените да си ошетат.* П. Р. Славейков.

лу̀тна се *св. възвр. диал.* Втурна се, спусна се. *А ти си се лутнал в битки да влязаш, царе да убиваш, на хиляди опасности да се излагаш.* Ив. Вазов. *Ей, българино, стой бе, къде си се лутнал, не о хлябе едином жив будет человек.* А. Константинов. *Жена му и детето му дошли, а той. . . Бяха се лутнали нагоре към нашата бригада.* Ив. Венков.

лу̀ча *несв. диал.* Улучвам с нещо хвърлено. *Донка зе да бере грулки от сливата и да замяра въз Ненка, да го лучи с тях.* Т. Г. Влайков. *Лете се пръскахме из двора (едни стари гробища), гдето играехме и лучехме с камъни гробовете и често ги сваляхме.* Ив. Вазов.

лучѐрна *ж. остар.* (от ит.). Лампа. *Минуваше нощите си без сън; изскърцването на една дъска, гласът на чедата му, трепкавата светлост на лучернята, всичко смущаваше безпокойното му въображение.* П. Р. Славейков. *Третото отделение,* [на подземното жилище] *тясно и тъмно, от една само лучерна осветлявано, служеше за влагалница.* П. Р. Славейков.

лу̀чкам *несв. диал.* Правя предположение, гадая. — *Какво ли ще прави с него?* — *питаха се учудено хората. И почнаха да лучкат, почнаха да подумват едни — едно, други — друго.* Т. Г. Влайков. *Найден търсеше с поглед изгубената посока и лучкаше умствено де трябва да бъде пътя им.* Ив. Вазов.

лъга̀нца *ж. диал.* Възглавница. — *Дал ти господ добро, хаджи-ага, отговори Руси и стана, та стори място в горния кът, подхвърли една лъганца, покани хаджията да седне.* Ил. Блъсков. *Приготовлението захваща. Колата се изпълнят с хатли, миндери, лъганци и със сичко щото ще бъде потребно в село за спокойствието и салтаната на дяда хаджия.* Ил. Блъсков.

лъ̀джа *ж. диал.* (тур. ılıca). Топъл минерален извор или баня. *Дай ми, мамо, ключовете, / да отвора сандъците, / да извада баш премяна, / че ще, мамо, да отида / на лъджите Кортенските!* Нар. песен. *На лозе днеска ги поканва трет, / да зобнели мискет; / па ту на лъджите — на тия и ония, / ту утре други нареди я / до село някое.* К. Христов.

лъж *м. диал. остар.* Лъжец. *Един чироз се прави, че е българин, и от българско коляно, а пък един косат го изкарва, че е лъж.* П. Р. Славейков.

лъ̀же *ср. диал.* Влажно място с буйна трева и дребни дървета. *Дъждовните априлски облаци тегнеха над избуялото лъже.* А. Каралийчев. *Дядо Цвятко се дигна, нагази лъжето и тръгна нагоре по реката.* А. Каралийчев.

лъ̀пка *ж. диал.* Долчинка, хлътнатина. *Влизаме в нашето лозе, ядем грозде и пълним кошниците. Когато всичко е готово, връщаме се назад и спираме в лъпката на Памуклудере. Сядаме над тревата.* К. Петканов. *Всеки от братята стоеше на сянка до колата си. Лъпките на добитъка играеха от умора, но Димитър забеляза: До довечера още веднъж трябва да се върнем.* К. Петканов.

лъск и **лъ̀скък** *м. книж. рядко.* (от рус. лоск). Блясък, лъскавина. *Движението му, изящният му слог издаваха човек с аристократическо възпитание и природа, с европейски лъск, с великосветски привички.* Ив. Вазов. *Но зимно време след есенните разливи заледената равнина добива изглед на някое заспало море, което диша в тъмнините с металически лъськ.* П. К. Яворов.

лъ̀цна *св. диал.* Опра, ударя се. *Колата се отмести, лъцна в калдъръма и изправи предните си колела.* К. Петканов. *Колата лъцна, процепът се изви, а предното колело опря на долния ръб.* К. Петканов.

лъ̀ча *несв. диал.* Деля, отделям. *Да пита чорбаджи Цеко кога да му лъчиме козите.* Мих. Георгиев.

лъ̀ча се *възвр. Еднакви като роби, сега българите започнаха да се лъчат един от друг, като оставиха най-настрани бедните.* Ст. Чилингиров. *Някъде се събраха по десетина-петнайсет стопанства в едно — „гигант", — но скоро усетиха трудното и взеха да се лъчат.* Ст. Ц. Даскалов.

лъщѝна *ж. диал.* Блясък, лъскавина. *Малката планинска рекичка шумеше монотонно по каменистото си корито и играеше с дребни лъщинки под полегатите лъчи на залязващото слънце.* Пелин Велков.

льо̀ка — вж. левка. *Кога похлопват като пречупени криле канатите, льоките като се удрят с тях. . . не е то току-тъй.* П. Ю. Тодоров. *Мино гласеше колата — слагаше ѝ една нова льока, която се беше счупила вчера.* Ст. Марков.

льо̀хман *м. диал.* (от нем.). Едър, отпуснат или възглупав човек. *В този момент вратата се отвори и в стаята влезе един льохман към 90 килограма. Майката се хвърли на врата му. — Къде ходиш, бре мама?* Пресата. *Месец и половина го оставиха да се върти из милицията. Е, видя ли, един льохман като Троян те подведе. Ще ни се смеят и гаргите.* В. Нешков.

любѐзен, -зна, -зно, *прил. . . . остар.* Мил, любим, скъп. *Отечество любезно, как хубаво си ти!* Ив. Вазов. *Пиши, любезний мой, народът веч разбира / и много чака той / от твойта млада лира.* Ив. Вазов. *Ни мисъл радостна за син любезни, / ни благочестие към стар баща, / ни обич към жена, която чезне, / оставена в горчива самота, / не победиха жаждата у мене / да видя свят, народи, доблестта, / пороците им, тяхното живене.* К. Величков. — *Аз мисля, че в тая история трябва да се търси жената. . . — Много е възможно, любезний — каза Дядото.* Н. п. Филипов.

лю̀дски *прил. нар.* (чужд.). *Детето го дали да го осиновят людски хора.* П. Ю. Тодоров. — *И бачо му Къню беше такъв — започна той, — ако беше ме послушал на времето, няма сега да гони Михаля из людските държави.* К. Калчев. *По две кожи смъква от сиромасите Окото му все в людското.* А. Каралийчев.

люледжѝя *м. остар.* (пер.-тур. lülеci). Продавач на лули. *Всред тесните му криви калдъръмлии улици, с ниски от два метра дюкенчета. . . с апатично спокойни мюсюлмани. . . сарачи,*

седлари. . . люледжии. . . аз си помислих на минута, че някой вълшебник ме е пренесъл в карловската чаршия. Ив. Вазов.

люнгурин *м. диал.* (от рум.). Циганин. — *Гледай го ти, люнгуринът муниедин! Изправил се като кюп.* Г. Караславов. — *Ами аз пачавра ли съм бре, люнгурино, аз мръсница ли съм?* Г. Караславов.

люстър *м. книж. остар.* (рус. люстра). Полилей. *Широкият салон, бляскаво осветлен от голям люстър, беше вече напълнен с отбран свят — граждани и военни.* Ив. Вазов. *Погледайте салона: трите зали светли / — пред вас отварят се една след друга. / Сиалт люстри и лъщят паркети. / А в тъмни фракове стои прислуга.* Ем. п. Димитров.

люх *м.* На люх *диал.* На вятъра, напразно. *Така също и всички последни буни и напрягания за въскръшение на някогашна Полша излязоха на люх.* Летоструй. *На него той имаше всичките си надежди, а то било урисано и той път да му излезе на люх.* Й. Груев.

люхна *св. диал.* Гаврътна. — *Наздраве, Недялке!. . . — извика дядо поп тържествено, като дигна чашката и я люхна.* Ив. Вазов. *Поласкан и повъзгордян, той седна между двама фронтоваци от Десети полк и люхна с наслада лютивата ракия.* Г. Караславов.

люхна се *св. възвр. диал.* Дяна се, зарея се. *Печи се около огъня, от пушек очите ти ще изкапят, уж да му пригодиш, пък то: люхнал се нанякъде по свойта, дойде си — всичко изстинало, обърнало се на нищо.* П. Ю. Тодоров.

лянкам се *несв. възвр. диал.* Клатушкам се, кандилкам се. *И как хубаво е възсъздал поета душевното настроение на онези себеподобници, които безсмислено се лянкат на кораба по световното море.* Пенчо Славейков. *Честити епически времена, когато и самия живот в първобитните си форми се е лянкал като Бачо Кировия пампор.* Пенчо Славейков.

М

мааза̀ — вж. маза. *Един младеж отишел в Ню-Йорк да търси занимание. Като попитал на една мааза дали имат нужда за слуга, те му отговорили, че нямат.* Изводи от Месечна зорница. *Когато синовете му липсваха от чифлика и ключовете от маазите оставаха у нея, тя даваше от всичко по много, искаше да се готви добре за работниците, да се почерпват с ракия, да им се режат повече дини и пъпеши.* Й. Йовков.

маазѐр — вж. *махзар. Агитатори, подбутнати от представителя Т. против представителя В., отиват в селото К.-С. и подбуждат селяните да подпишат и подпечатат един маазар.* Ив. Вазов.

маанѐ *ср.* (ар.-тур. mani). Вид турска народна песен с много извивки и провлечена мелодия· *Грьмък и сочен излиза гласът в турска баня, дявол да го вземе! Никак да не си певец, тука непременно ще усетиш гордост от своите гласови дарби, особено ако си подхванал някое провлечено турско маане.* Ст. Чилингиров. *Той проточи исо като черковен певец, подхвана след него и вуйчо Климе, който заизвива с тих, уморен глас безкрайно „маане“.* Д. Талев.

маара̀ *ж. диал.* (ар.-тур. mağara) Пещера. *В продължение на десет години бе кръстосвал Родопите „имане да търси“. . . и бе се въвирал в няколко маари — подземни каменни кухини, зимовища на смокове и усойници змии.* Ст. Заимов. *— Казвай сега, Йоргаке, где остави меджидиите, та идеш с празни дисаги? пита Тодораки. — То пари като пари, ами на еминиите табаните останали нейде из маарите, та си стъпвал на гол крак.* Д. Немиров.

маарама̀ — вж. махрама. *Бръкне в пояс, извади бяла маарама, па бърше потта по лицето си.* Елин Пелин.

магаза̀ *ж. остар.* (ар.-тур. mağaza). Склад с търговска стока. [Безистенът] *служеше при том и като безопасна магаза за стоки на странни торговци.* в. Цариградски вестник. *Той имаше в магазата си много стоки.* Кр. Пишурка.

магазаджѝя *м. остар.* (ар.-тур. mağazacı). Съдържател на магаза, търговец. *Един ден, като видяхме притеснение за пари (имахме да даваме на магазаджията за рокли), продадохме пайтона заедно с конете за единадесет кесии.* Я. Бръшлянов.

магазѝя *ж. . . . остар.* Дюкян, магазин. *Адвокакът с белия гръб разправяше от стола си на един вестникар за новия лек против мазолите, който сега се продава не знам в коя магазия.* Ив. Вазов. *Когато пристигам в Рим, магазиите и кафенетата по главните улици носят на себе си дирите от един работнически бунт, предизвикан от внезапното спиране строителните работи.* К. Величков.

мага̀н *м. диал.* (от гр. *μαγγᾶνι*). Уред за чистене памук от семената. *От дума на дума стигнаха до машините и до големите печалби, които те даваха. И подхвърли Гатю да купят заедно дарак и маган.* Г. Караславов.

маганѐне *ср. диал.* Чистене памук от семената с маган. *Като привършиха кърската работа, Кръстевица започна да купчи вълната. . . и взе да попрочиства памука, който бяха набрали това лято. Започна да нагажда всичко за влачене и маганене, за предене, тъкане и шиене.* Г. Караславов.

ма̀гер *м.* (гр. *μάγειρας*). Манастирски готвач. *Най-напред мина покрай магерницата, срита задрямалия магер. — По-скоро налей една горчивка!* А. Каралийчев. *През двора премина, запасан с бяла престилка и със съдове в ръка, глуховатият магер.* Елин Пелин.

ма̀герница *ж.* (от гр.). Манастирска готварница. *Отец Гедеон спокойно очакваше благословения звон на обеда, чиято сладост предвкушаваше с гълтане приятен дъх, що излизаше из магерницата.* Ив. Вазов.

магѐря, *несв. диал.* (от гр.). 1. Правя нещо. *И старец някой от далечно село дохождà да го лекува, и була нящо го магери, и ходжата викаха.* Т. Г. Влайков. 2. Лекувам. *— Гана е в ръцете ми! Както искам, така ще я магера! Нали знаеш и с камбаната, и със смъртта и. . . Ралчо чувствуваше, че го обземаше задоволство, но не искаше да се издаде.* Ст. Ц. Даскалов.

магѐря се *възвр. Повечето пъти, когато ся магери добре дрискавицата не е за страхуване, но когато е силна и трае много, тя е за страх.* Летоструй.

мада̀н *м. остар.* (ар.-тур. maden). Стара железодобивна пещ. *Минахме из едно място, покрито със сгурия, следа от стари мадани, и се изкачихме на гола полянка.* Ив. Вазов. *След един последен завой пред погледа му се откри горният мадан със своята кула, яки зидове и дългата дървена коруба. . . през която водната струя минаваше над Искъра.* А. Христофоров.

маданджѝя *м. остар.* (ар.-тур. madenci). Собственик или работник в мадан. *Когато селяните са добивали рудата за своя сметка и са я препродавали на виднярите и маданджиите, тяхната самостоятелност и в този случай е била фиктивна.* П. Делирадев. *Наистина, жителите на тия села плавеха руда и я отнасяха в няколко малки видни, собственост на местни селяни, които топяха рудата и продаваха кюлчетата желязо на самоковските маданджии по предварително уговорени цени.* А. Христофоров.

маѐж *м. рядко.* Бавене, бавеж. *Когато завързлазяхме по вакарелското възвишение, влакът спря на едно съвсем безлюдно място сред кьра. . . Раздадоха се недоволни възклицания по повод на тоя маеж.* Ив. Вазов.

маждра̀к *м. остар.* (ар.-тур. mızrak). Копие. *А кака и леля, и други жени / мъчиха ги два дни, та па ги затриха. /. . . / И детенца много на маждрак набиха.* Ив. Вазов. *Там, в ъгъла на Видинското шосе, ковачите точат саби от коси, острят брадви, правят маждраци.* Ст. Станчев.

маза̀ *ж.* (от ар.-тур. mağaza). 1. Зимник, изба. *В мазите на къщите и дюкяните извираше вода.* П. Здравков. 2. *остар.* Дюкян, склад. *Заредиха се спретнати къщи, цели обковани отвън с дъски — долният кат маза или дюкян, горе жилище.* Д. Марчевски.

мазга̀л *м. остар.* (тур. mazgal). Тесен отвор на крепостна стена, гюме и др., предназначен за стреляне през него, бойница. *Кулата е била стража в турско време, много мазгали гледат из каменните ѝ стени.* Ив. Вазов. *Стаята приемаше светлина само от един вид мазгал, пробит в дебелата каменна стена.* К. Величков. *Прекарахме хубавата нощ в удобното и топло гюме и сутринта, щом се зазори, отворихме предпазливо малките мазгали.* Елин Пелин.

мазлра̀к — вж. маждрак. *Тога тая лична делия / . . . маздрак си удари на земя, / върза коня за маздрак.* Нар. песен.

мазмата̀ *ж. остар.* (от ар.-тур. mazbata). Изложение, предписание. *А двамата, т. е. Д. Миладинов и Г. Чакаров, лежаха три дни там* [в Охрид] *затворени. . . последний бил държан до три дни, за да не може да препятствува догде . . . се направи обвинителната мазмата за първия.* К. Шапкарев. *Утре под стража в белезници (железни гривни) и с мазмата (предписание) ще ви проводим в Търново до пашата.* Ст. Заимов.

мазо̀ *ср. книж. остар.* (рум. mazu). Добавъчна вноска при игра на карти. *Сетне ще си имаме в другата стая готови снопчета в запас, та като дойде време да густираме бюлетините, ако бъдат малко, можем да отидем на парол, а в краен случай ще шибнем и едно мазо.* А. Константинов.

мазу̀л *м. диал.* (от ар.-тур. mazul). Стръмен планински дол. *Материалите по равните места извличаха на синджир, а дето не ги ловеше „копито“, спускаха ги низ доловете. Мазули им викаха. Що гора смъкна търговецът по тия мазули — един господ знае.* Н. Хайтов.

мазха̀р — вж. махзар. *Може би и те да са заслужили нещо, кой с някой мазхар, кой с убедителното си хитро слово пред пашата.* З. Стоянов.

маѝс *м. диал. остар.* Месец май. *Едни думат — по Благовец ще си закървавим ножовете, други — по Гергьовден, а вуйчо Божил го туря на връх маис.* Ив. Вазов.

маѝсвам се *несв. възвр. диал.* Излизам всред природата през май. *Рано сутринта, на Еремия, още в тъмни зори, почти целият град бе излезнал по градините, по близката гола рътлина и из полето на „теферич“ да се маисва.* Н. п. Филипов.

май с *частица, диал.* Обикновено пред съществително — изразява учудване или недоволство, неодобрение. *Умря май с мома, за 24 часа умря, хем годеница умря.* П. Р. Славейков. *Гледай го, май с момче, рече и направи го!* Ив. Карановски. *Май с душегубец кръчмарин, / цял ден го пои и лъга.* К. Христов. *И да не ми се обади май с човек, спрял се и подслушва както Полоний, а после ще ме разнася и ще ме прави за смях из Софията.* П. Незнакомов.

ма̀йка *ж. . . . разг.* Основна сума на дълг или заем, капитал. *Па ги подсеща сега нему да внасят лихвите, кара ги заедно с лихвите и част от майката да плащат.* Ив. Вазов.

маймàр *м. диал.* (рум. mai-mare). Голям майстор. *Божа майка отговаря: Скоро и бърже два златаря, два маймаря, да си изковат златна ракла, да заключим свети Илия.* Нар. песен.

маймӯрин — вж. мемур. *Разпита да разбере тоя големец като какъв е, като какъв маймурин. Казаха му по-вещи селяни, че началникът е нещо като каймакамин, като паша.* И. Вазов.

майо̀ *ср. рядко* (фр. maillot). Прилепващо облекло от трико. *Тя облече стегнато керемиденочервено майо от коприна.* Д. Димов.

макàз *м. спец. остар.* (ар.-тур. makas). Разклонение на железопътни релси. *През прозореца се мярна навън червения фенер на маказа, после се приближи тъмното очъртание на станцията.* Ив. Вазов.

маказчѝя *м. остар.* (ар.-тур. makasçı). Железопътен стрелочник. *Господинът в мундира бе Георги Икономов, маказчия по железницата, а другите двама бяха Ради Иванов и Тома Кърджиев.* Ст. Заимов.

макàм *м. остар.* (ар.-тур. makam). 1. Проточена и извита мелодия. *Циганите теглеха лъка по гъдулките и пееха с издути гърла турски маками.* Ив. Вазов. *И знаеш ли, Сали-уста, твойте каруци, както ти ги правиш, ги няма нийде: всяка си има свой глас, всяка си пее на свой макам.* Й. Йовков. 2. Тембър. *Трябва човек да е чул как пее даскал Стефан . . . Неговият лек, ситен и гъвкам макам превръща от простите църковни песнопения — нечувани песни, бликащи от хубост и сладост.* Д. Немиров.

макамлѝя *прил. неизм. остар.* (ар.-тур. makamlı). Мелодичен. *Търговецът имаше сладък и макамлия глас.* Т. Г. Влайков.

макарнè *ср. спец.* (чуж.). Обущарски уред, с който се назъбва краят на подметката на обуща. *С нервни потърквания в ръцете той натискаше макарнето и дълбаеше зъбци по кенара на един чифт ботуши.* Ст. Чилингиров.

макàт *м. диал.* (ар.-тур. makat). Покривка за миндер. *Копривщенките се проявявали като усърдни тъкачки на аби, шаяци, демии, шарени черги, макати.* П. Теофилов.

мàке *междум. диал.* Ами! Я виж ти! *— Какво правиш ти? — . . . Гората ще съсипеш. — Маке! Не съм я сял аз я!* Й. Йовков. *— Маке, маке, Пижо, глей че одоцнахме! / — Глей си кефо, Пендо, нали му кръцнахме.* Елин Пелин.

мàкина *ж. диал.* (гр.-тур. makina). Машина. *Майсторите от еснафа влизаха в дюгена и дълго пулеха очи върху изработените пантофи. . . Хубаво нещо — мислеха си те, — гиздаво е, сякаш от макина излязло, ала не е трайно.* Д. Немиров.

макинѝзъм *м. остар.* (от гр.). Механизъм. *То състоеше от ред големи картини, които постоянно се меняваха с нови, посредством макинизъм, както в панорамата.* Ив. Вазов.

макинѝст *м. остар.* (от гр.). Машинист. *Да речем, че искаме да напечатим един вестник. Първата работа ще бъде да напишем каквото искаме да ся печата в вестникът . . . и третата работа ще бъде да ся предадат наредените букви на макиниста, който да напечати вестника и да го приготви за четение.* Изводи от Месечна зорница.

максỳл *м. нар.* (ар.-тур. mahsul). Собствено земеделско производство. *Бабалъкът е заклал две кочета . . . Пък и винце има от максул — голямо ядене и пиене ще падне!* М. Марчевски. *Кога и да минеш покрай дедови Дичови, зиме било, лете било — пинтата е все пълна с два пъти препечена ракия, от дедо Дичов максул.* Мих. Георгиев.

максỳлен, -лна, -лно, *прил. нар.* (от ар.-тур. mahsullü). Продуктивен. *В последната тая местност, макар овцете да не стават до толкова едри и максулни, както става това в Добруджа, но тие се пак славят със своята добра вълна.* З. Стоянов.

мàксус *нареч. нар.* (ар.-тур. mahsus). Нарочно, специално. *През неделята един път максус дошъл у тях, давно види Гена.* Т. Г. Влайков. *Не смее да каже на дядо си да купува максус за нея.* Мих. Георгиев.

мал *м. диал.* (ар.-тур. mal). Имот, стока. *— Дотрябват ти дръвца, идеш и си насечеш, никой те не закача за нищо. Мал ти е, какво ще те закача.* Ст. Ц. Даскалов. *Сиренето да оставиш, че ръцете ти ще претроша. Това е мой мал.* Ст. Ц. Даскалов.

мàла *междум. диал.* Ех че. *Да ми са сега няколко кисели краставици, я една фтасала зелка, че да й приседна, мала щях добър махмурлук да разваля.* сп. Ляляка. *Да насядаме сички връх дъската и да се пуснем заведнажд, мала ще джумбюш да стане.* Ил. Блъсков.

малàй *м. диал.* (рум. mălai). Царевично брашно. *Тежка беше зимата тази година . . . Жените тръгваха привечер нагоре към „Църковната" да изпросят от роднини кринче брашно или малай за качамак.* Кл. Цачев.

малакѝня *ж. диал.* (от тур. malak). Млада биволица. *В близките години едрият рогат добитък трябва бързо да се увеличи. . . По тая причина се налага да се въведе от народните съвети най-строг контрол за всички крави, биволици, юници, малакини, женски телета и малачета — собственост на ТКЗС и ДЗС, на кооператорите и други стопани.* Пресата.

малакòф и **малакòв** *м. остар.* (от фр. собс.). 1. Широка рокля с обръчи от тел на полата, за да стои издута. *Беше неделя, тя бе облякла розов копринен малакоф.* Д. Талев. 2. Самите обръчи. *Облечена в бял копринен фистан натеглен на обръчен малаков, обута в бели, атлазени половин чепички, с погледи вземя потопени, булката стъпи на църковни порти.* Ст. Заимов.

малàксам *св. диал.* (гр. μαλάσσομαι). Преуморя се, припадна. *Нозе кат им* [на петлите] *ся уморят, / те с крила ся бият; / . . . / Кат им малаксат и крила, / тогда удрят с гърди.* Кр. Пишурка. *Он бй, бй, па малакса, та падна.* Мих. Георгиев.

мàламен, -а, -о, *прил. диал.* (от гр. μάλαμα). Златен. *Нейното лице се помрачи, а веждите й се свиха тъй, както в стаянициата, когато Събо й подаде маламения пръстен.* Ст. Загорчинов. *От-*

долу идат до три овчере, / . . . / Пръвия носи прикован кривак, / втори ми носи медни кавали, / трети ми носи маламен пръстен. Нар. песен.

малàче *ср. диал.* (от тур. malak). Малко биволче. *Децата излезли с връвчици и мамули да примамят непослушните малачета.* Ст. Ц. Даскалов. *Из зелената целина пасяха овце и говеда и на нея й се стори, че цялото поле е пълно с агънца, телета и малачета.* К. Петканов.

малджилък *м. остар.* (от ар.-тур. mal). Иманярство. *Вторият начин е просто един литературен малджилък — да копаеш дупки в потайна доба и да разправяш сетне разни маслахати, в надежда, че все ще се намерят глупаци да те слушат.* Пенчо Славейков. — *Що — малджилък ли ще правиш? Иди, иди, той разбира от тия работи.* Ц. Церковски.

малджùя *м. остар.* (от ар.-тур. mal). Иманяр. *Наричат го още малджията, защото в продължение на десет години бе кръстосал Родопите „иманье да търси“.* Ст. Заимов. *А Иречек на 1878 година намерил почвата продупчена от малджиите, които са дирили нощем имане.* Ив. Вазов.

малèмат *м. остар.* (ар.-тур. malûmat). Познания, знания, осведоменост. — *Кератията, макар и да е гяурин, наш душманин, но „малематът му“ дава кеф за много наши ефендета.* З. Стоянов.

малèнкост *ж. книж. остар.* Нищожност, незначителност. *Жукът молел орела да не погубва молебника* [заека] *му, и го заклевал в великаго Дна, за да не презира маленкостта му.* П. Р. Славейков. *Той* [бисерът] *е бил някога обикновенна капка вода, паднала из облак в морето; ту кротко разгледвала маленкостта си наспротив величината морска; но бог й помогнал: една мида я глътнала и тя станала на бисер.* Ат. Начев.

мàлер *м. книж. рядко.* (нем. Maler). Художник. *Българският гарибалдиец — при италианските малери — се хвана за крема. Смехът му заля и другите маси.* А. Страшимиров.

малешùна *м. диал.* Малък, млад човек. — *Още малешина беше! Да дреме през есенните нощи край огъня горе на кошлата и да варди овцете, когато овчарите са слезли на седенки.* П. Ю. Тодоров. — *Уроци да не ти е, Гюрго Самодиво, играйш! Насмалко що не ме стори назад от тебе да остана, за присмех по малешини и млади овчари.* П. Ю. Тодоров.

малèшка *ж. диал.* Малкият пръст на ръката. — *Няма училище. Отложено — намеси се кметът и почеса мустаците си, както бе провесил броеницата на малешката си.* И. Волен. *Върху малешката на лявата ми ръка има дъговиден бял, нежен белег от сърп.* Пелин Велков.

малèшко *м. мн.* -овци *диал.* Малкото на животно. *Тези* [лястовичите] *гнезда са твърде яки и здрави . . . а извътре са постлани с пух и перия, за да бъде мегко на малешковците птенчуги и да лежат на топличко.* сп. Пчелица.

малùца *ж. диал.* 1. Бухалка за пране. *Тя държеше в ръка една дървена малица, с която се буха мокрото пране.* Мих. Георгиев. 2. Голям дървен чук. *Й ще търкалят големи, твърди като камък просеници, сякаш бити с малици.* Пелин Велков.

малкàш *м. диал.* Човек без влияние в обществото. *Никой големец за нищо не го повика и да го попита как е, по-добре ли е. Все с малкаши се разправяше.* Ст. Ц. Даскалов.

малоглаголùв *прил. книж. остар.* Мълчалив, неприказлив. *Беше искрен, кротък, проницателен и малоглаголив.* П. Кисимов.

малодỳшествувам *несв. книж. остар.* Губя дух, изпадам в малодушие. *Едвам сушата ся изгуби от очите ми и този час съплавателите му* [на Колумб] *захванаха да малодушествуват.* П. Кисимов.

мàлост *ж. книж. остар.* (рус. малость). Признак, качество на малък. *И наистина, с своята малост, а голям шум, то* [шумливото водопадче] *наумява здраво и разгалено дете, което надува свирката, що му е дадена армаган.* Ив. Вазов. *Тези* [оптическите] *инструменти ся делят на следующите три разряда: 1^0 Микроскопи или инструменти, които служат, за да ся уголеми изображението на тези предмети, които според малостта си, не могат да ся видят с просто око.* И. Н. Гюзелев.

мàлсайбùя *м. диал.* (ар.-тур. malsahibi). Собственик на имот, притежател. *Това тие считат за грешно и неприлично, щото един малсайбия, да заколи от своето стадо здрава и читава овца.* З. Стоянов. *Хаджи Петър заминаваше за Добруджа. Там имаше големи кошли, беше един от най-големите овчари малсайбии.* П. Росен.

малюга *ж. диал.* Надебеленият край на тояга. *И кривака му да видиш — сърце че те свие: цела суровица, на крайо с малюга, ете, да прощава ваша милост, колко главата ти.* Елин Пелин.

Мамòн *м.* и **Мамòна** *ж. книж.* (евр.). Олицетворение на богатство, имот, зло. *Не може да се служи в едно и също време и на бога, и на мамона.* Г. Димитров. *Блуждаем без олтар, без бог, без вера, / в гърди без обич, ледни кат мермера, / в лъжата светска роби на Мамона, / и наший дух, що отрицанье трови.* Ив. Вазов.

манàра *ж. диал.* (от итал.). Брадва. *Грабвах манарата и дълго блъсках кютука, ама той, проклетникът, тресчица не пускаше.* О. Василев.

манàрче ср. *диал.* Брадвичка. *Аз кльцках с манарчето вършини на дрьвника, внасях ги в къщи. . . притурях и подклаждах огнището.* Ст. Ц. Даскалов.

манàф(ин) *м.* (тур. manav). Малоазиатски турчин. *Той хвърли пушката. . . и извади черногорския си револвер. . . Едва беше сторил това и като хала върху му връхлетяха двама брадати манафи. Те размахваха оръжието си.* Ст. Дичев. *Таман си дума изрече, / отдолу идат манафе,/ манафе черни арапе — / те си гората обсаждат!* Нар. песен.

мàнга[1] *м. разг.* Хаймана, непрокопсаник. — *Там, в скалите, под дървото кичесто / вашите изчадия плених. / Непрокопсаници! Манги! Хаймани! / Врагове на негово величество!* О. Орлинов.

мàнга[2] *ж. диал.* Въглищарско огнище. *Преди години така се забъркахме, та цялата нощ скитахме и чак на другия ден намерихме становището си, и то по високите стълбове пушещи на мангите, дето горят въглищата.* П. Росен.

мангелѝя *ж. жарг.* В случая: слушалка на телефон. — *Геле, ти все тука ли беше? Телефонът да е дзъркал?. . . — Е, ти вдигна ли му мангелията? Кой се обажда?* Р. Иларионов.

мангѝзи *мн. жарг.* (циг. mangin). Пари. *Моко. Откъде ще получа манзизите? / Непознатият. От Монте Карло.* С. Чернишев.

мангъ̀р *м. остар.* (тур. mangır). Монета, пара. *Беше се скротил, беше се смирил, като Тачо просякът както се свива пред черквата, за да му хвърлят един мангър.* Мих. Георгиев. *Всичко що било и умряло, за него не важи нито за изтрит мангър.* Ст. Заимов.

мàндало *ср. нар.* (ар.-тур. mandal). Дървена или желязна заключалка на врата. *Портите им бяха заключени с дълги дървени мандала.* К. Константинов. *Тежкото желязно мандало сухо щракна и вратата на килията ми се отвори. На прага застана ниският шишкав старши стражар.* Емил Манов.

мандахèрам *несв. диал.* Размахвам бавно. *В същност той е толкова егоист, колкото и Христос, колкото всяка необикновена личност. . . която живей не за да си мандахера само краката за удоволствие на ония, чието съществувание е най-вопиюща непотребност.* Пенчо Славейков. **мандахèрам се** *възвр. Подир три часа се показаха из ореховския път с осем зайци, провесени по четири на двата коня, на които главите с дългите клепнали уши се мандахераха под хълбоците на конете.* Ц. Гинчев.

мандѝя[1] *ж. диал.* Куче. *Мандии лаят, дървари вървят, / Радини дружки Рада викает: / „Стани ми, стани, галена Радо!* Нар. песен.

мàндия[2] *ж. остар.* (μανδίας). Мантия. *Всичките иноци тука сохраняват древнето предание и благочиние на церковното правило, вси са облечени с ряси, и покрити главите им с епанокалимавки, а церковните служители всичките с мандии, и никой не може да стои на правилото без приличните на чинът му одеяния.* Неофит Рилски.

мандрагòра *ж. книж.* (гр. μανδραγόρας). Тропическо растение, на което приписвали чудодейни свойства. *Мамонтово дърво. . .жен-шен, мандрагора и още много забележителни растения могат да се изброят.* Ст. Драганов. *А когато Ева се събуди, Сатанаел ѝ подаде алабастър със сок от кимион и семена от мандрагори.* Н. Райнов.

мандрагòров *прил. книж.* Който е от мандрагора. *Тя поглади с длан челото му, което гореше, а на гърдите положи малка кръстообразна икона от мандрагоров корен.* Ст. Загорчинов.

мандрагòсвам *несв. диал.* Клатя, въртя. *Вадих се преди три години, па фотографинът така ми въртя главата, така ме кара да се муся и пуля, така ме мандрагосвà, щото кога излязох на кадро, никой ме не позна!* Ив. Вазов.

мандрàр *м. диал.* Стопанин на мандра. *Едному мандрарю недостанало зимовище да изхрани своите овчаре, та зел да им коле от стадото си.* Ан. Н. Хаджогло.

мандрỳвам *несв. диал.* Паса и доя овце на мандра. *Цяло село се струпа, когато завикаха майсторите от покрива, сума дари се развяха като на сватба. Нямаше го само дядо Генко. Бяха дигнали овците някъде по Веслеца да мандруват.* Ст. Ц. Даскалов.

мàне *ж. диал.* Мамо, мале. *Анка — Свърших си я* [роклята] *мане. Та я виж? Злата. А! каква хубавичка! Колко добре ти стои!* Д. Войников.

манè[1] *ср. диал.* Празна работа. *Знам, че туй е глупост цяла, / дим и вятър и мане: / не вреди: поне журнала / зарад мен ще спомене.* Ив. Вазов.

манè[2] *ср.* — вж. м а а н е. *А някои още, по модата вета, / братуват с Исмета и пеят манета.* Ив. Вазов.

манѝца[1] *ж. диал.* Калугерка. *Но аз се чудя и мая; / каква маница ще бъдеш, / какви молитви ще пееш, / какви метани ще струваш / при твойто ситно ходене, / . . . / при тая хубост и скопост?* Ц. Церковски. *Не ставаш, мила, не бива / млада маница да ходиш; / смешно е, черно да носиш, / грешно е поклон да правиш.* Ц. Церковски.

мàница[2] *ж. диал.* Патица. *Гайди, кавали, свирки, кеманета писнаха в ушите на Пощата, а пред очите му какви не щеш маници и камилчета се замятаха.* Ст. Заимов.

манѝчен, -чна, -чно, *прил. диал.* Мъничък. *Козлетата се мушат със своите манични рожчета и лазат по скалите, като същи дяволчета.* Л. Каравелов.

манѝшки *прил. диал.* Калугерски, монашески. — *Добре ми дошла, Марийке. . . / от близо да те погледам, / погледам, да се порадвам/на черни дрехи манишки.* Ц. Церковски.

манлихѐра *ж. остар.* (от нем. собс.).Вид бойна пушка в българската войска. *Аз вперих поглед в пушките им — те бяха манлихери, значи „наши“.* П. К. Яворов.

мàнна *ж. рядко.* (евр.). Според библейското предание — храна, която бог пущал от небето за евреите. *Няма дарби, които падат като манна от небето.* Г. Димитров.

мановѐние *ср. книж. остар.* (руски. мановение). Махване, жест, знак. *Умрял е вече и оня, който по едно мановение разклащàше, буташе и създаваше държава.* Ив. Вазов. *И с едно изразително мановение (ишарет), като даде на Мацка да разбере, че тряба да ся спре на туй място, той слезе.* П. Р. Славейков. *Но ний мислим, че тия чужденци под мановението на великий император все пак произведоха. . . едно голямо безкрайно сътресение в руский народ* Ив. Вазов.

мансанѝля *ж. книж. рядко.* (исп. manzanilla). Вид вино. *За вечеря и дума не можеше да става, но все пак с остатъците от надницата можеше да се направи кооперация за нова бутилка мансаниля.* Д. Димов.

мàнтел *м.*, **мàнтела** *ж.* и **мàнтело** *ср. книж.* (лат. mantellum). Пелерина, мантия. *На стареца в ръцете издъхна момъка; той/ обви го в своя мантел, на коня го намести, / привърза го и тръгна от замъка злочести.* Пенчо Славейков. *В облеклото на жените преобладаваха тъмни цветове. . . Само учителката между тях беше облечена в бяло, но и тя беше стегната във висока яка и дълги ръкави, с мантела до над колената от сивосинкава коприна.* Д. Талев. *А в същото време към Кацарида са приближаваше един високоснажен человек под черно мантело и с шапка, каквито обикновено носят италианските разбойници.* П. Р. Славейков.

мантѝля *ж. книж. остар.* (исп. mantilla). Късо женско наметало. *Гезид, възхитен от радост, изтърси мантилята на царицата и хвърли на земята сичките други скъпоценни камъни.* Н. Михайловски. *Управителите на фабриките поднесоха на Маргарита и на придворните госпожи пояси и мантили коприняни и многоцветни.* Н. Михайловски.

манỳк *м. диал.* (алб. manuk). Госпọдар, човек. *Изведнаж откъм атпазар се зададе младата учителка и редом с нея тримата мъже. Един калфа там. . . опули очи. . . подочи с глава: — Шшшт. . . скивай, манук. . . Що гура насам.* Д. Талев.

марà[1] *ж. диал. (чуж.).*Стара овца. *Имаха и свои овце, но всяка пролет събираха марѝ (стари овце).* Й. Йовков.

марà[2] — вж. маара. *В една от тези мари в скалите. . . започна троглодитското съществувание на Бурханлара.* П. Славински.

мàраба *неизм. разг.* (от ар.-тур. merhaba). Здравей, добър ден! *Борис го поздрави високомерно и малко подигравателно с коларското „мараба“, като му подаде ръката си. Гатю отговори „мараба“ и се изправи до будката.* К. Калчев. — *Мараба, господин Ефремов! Няма ли да изпиете с нас един пелин?* М. Грубешлиева.

марàз *м. разг.* (ар.-тур. maraz). Болест. *Като се запролети, каквито бяха* [овцете] *слаби, хвана ги мараз и измряха до една.* Й. Йовков. *Калугерите светят вода, с която ръсят овцете, да не ги гази сипаницата и други марази.* З. Стоянов.

маразà *ж. диал.* (ар.-тур. muaraza). Разпра, свада. *И заразправя баба Кита стари вражди между Коля — Герчова баща — и неин Генка; заразправя стари марази за старо воденично колело, що за зло реката довлякла — за зло, за омразила.* Ц. Церковски. *Да поиска още пет-шест декара? Няма да даде Петко. Половин леха няма да му даде, само дето ще дигат нови кавги и марази.* Г. Караславов.

марамà — вж. махрама. *Милка смени моминската си забрадка с бяла копринена марама.* К. Петканов. *Пристигнаха майки с пеленачета на ръце, млади булки с бели, дълги марами и мъже.* К. Петканов.

марангòз *м. диал.* (ит.-тур. marangoz). 1. Дърворезбар. *Те и двамата марангози, дето са дошли да правят резба в нашата черква, са добри българи.* Д. Марчевски. 2. Дърворезба. *Отдясно беше вратата, половината от стъкло, половината от дъска, изработена марангоз.* Ив. Вазов.

марангозлѝя *прил. неизм. диал.* Който е с дърворезба. *Стая на еснафа при черквата. Миндери, застлани с губери. Маса пред миндерите. Врата ниска, но марангозлия, с жълти гвоздеи, води на дясно.* Р. Стоянов. *Предприемчивите горскокосовчани ще престроят своите „одаи“ и чардаци с „марангозлии“ греди и трапузани според вкуса на днешното време.* З. Сребров.

марангозчилъ̀к *м. остар.* Дърворезбарство. *Херцогство Парма. . . Главний град Парма с добра Академия за зографлък и марангозчилък.* Г. Икономов.

марангòсан *прил. остар.* Който е с художествено изрязани дървени части. *Тогавашният меркез. . . с марангосан таван . . . сега са парадните стълби, що водят в горния етаж на княжеския дворец.* Ст. Заимов.

маранлѝв *прил. рядко.* В който има мараня. *Слънцето светло залезе. . . въздухът, маранлив до преди малко, разхлади ся и вечерникът тихо повява.* П. Р. Славейков.

мàрганец *м. хим. остар.* (рус. марганец). Метал манган. *Към втората група се отнасят металите, които. . . лесно се съединяват с кислородът. . . Към втората група принадлежат . . .калай, марганец, сюрма.* И. Н. Гюзелев. *Марганец, нахожда ся само прекисъл. . . той е черен и ако го нагреем, дава един газ, който ся нарича кислород.* Д. Мутев.

маргàр и **мàргарец** *м. диал.* (гр. μάργαρος). Маргарит. *Той видя, че Маргарита има руса коса, кожа бяла като сняг, уста малки и чаруващи, в които се виждаше ред от маргари, когато царицата се засмееше.* Н. Михайловски. *Кога се засмее, показват се в два реда опие ситни и бели като бял маргарец зъби.* Т. Г. Влайков.

маргатàр *м. диал.* Маргарит. *Росата още лежала по тревата и блестяла като едър маргатар.* Л. Каравелов.

мардà *ж. разг.* (тур. marda). Изостанала негодна стока. — *Амчи то не е басма ки, паяджи. . . — Ти само мардата ни даваш. — Марда ли — обаждаше се той, — англиканска стока, французойска.* Ст. Чилингиров. *Та каквито марди и да били тия стоки — нашите търговци и немарят за това.* Летоструй.

мардалъ̀к *м. диал.* (от тур.). Отпадък. *Замини и покрай касапите, кажи им колкото имат мардалък, дроб, черва, кокали, нека ги съберат в един-два коша* Ал. Константинов.

мàрец *м. диал.* Топло вино с мед. — *Тате, стоплила съм ти топло вино с мед. . . Ела си сръбни малко от мареца, че да дойдеш на себе си.* К. Петканов.

марѝда *ж. диал.* (гр. μαρίδα). Вид дребна риба. *Най-голяма от рибите е китът (фалена); а най-малки са маридите.* П. Р. Славейков.

маринàрин и **маринéр** *м. книж. остар.* (от ит. marinaio). Моряк. *Толкова безпаметен ся показа, щото забрави строгите заповеди на адмирала си, предаде кърмата на ръцете на един прост маринарин, и отиде и той да спи.* П. Кисимов. *Там върху морето намериха пъня на едно голямо дърво . . . На маринерите това ся видя като знак на недалечна суша.* П. Кисимов.

марифéт — вж. мурафет. *Знаят сал да ми са одумват, че тъй трябало, че инак трябало. Учение аз думам то, дето знай да извади някой марифет, че със него пари да спечели.* Д. Войников.

марифетлѝя — вж. мурафетлия. *Б. Стойна (разсъдително). Момичето е младичко, хубавичко, прилично и — речи, че е'ничко в града ни — неговото тъкмение, неговата премяна я няма у никоя — марифетлия й тя.* Д. Войников.

мармарòдно *нареч. диал.* (чуж.). Неясно, замъглено. — *Човек малко нещо да се замисли и ще си изкара очите! — Ами ако очите му гледат мармародно, тогава кой ще му е крив.* К. Петканов.

мартàк *м. диал.* Мертек. *Изправи се и размисли къде да скрие своите бюлетини, за да не разбере син му, че през тая нощ те и двамата са вършили една и съща работа. Реши да ги навре между мартаците на обора.* Т. Харманджиев.

мартѝнка *ж. остар.* (от собс.). Вид стара пушка. *И току посягаше да вземе ту една, ту друга от пушките. . . — Мартинки. Силно оружие.* Д. Талев. — *Де избираш нишан? — попита онбашията и свали мартинката си от рамото с явно желание да си покаже изкуството.* Ив. Вазов.

мартѝр *м. книж. остар.* (гр. μάρτυρας.). Мъченик. *Първата злина е охлаждението, което произлезе между българите и русите. Една връзка, уякчена с толкова века ожидания и надежди, с толкова традиции. . . осветена с мъките на толкова мартири и с подвигите на толкова герои.* Ив. Вазов.

мартиризѝрам *несв. книж. остар.* (гр.-фр. martyriser). Измъчвам. *Дали съзнаваха, че той отдавна е бил такъв и че небитието му сега влиза в нова фаза, или подозираха свирепата ненавист, що мартиризираше тая бедна душа дори до освобождението ѝ?* Ив. Вазов.

мартиризѝра *прил. книж.* (гр.-фр. martyrisé). Измъчен, изтерзан. *Един наранен человек вьобще ненавижда врага си, който го е ударил. Едно мартиризирано сърце — често люби по-силно своя* [враг]. Ив. Вазов.

мартѝря *несв. диал.* (гр. μαρτυρῶ). Свидетелствувам, бивам свидетел. *Три села водят давия,/ четвърто село мартири.* Нар. песен.

мàря *несв. разг.* Грижа се за нещо, тача. *Потоци хора спреварят се, махат с ръце и вървят — никой не се спира да погледне наклякалите евреи. Мари ли някой за камъните, заседнали по бреговете на реката?* П. Ю. Тодоров. *На баща си ще мяза, няма много за жена и за къща да мари.* П. Ю. Тодоров.

масàкър *м. книж. остар.* (фр. massacre). Съкращение. *Прати ми Под игото, също и Борислав, за да направя нови масакри в него.* Ив. Вазов.

масàл-кетабѝ *м. разг.* (ар.-тур. masal-kitabi). Книга с приказки. *Та моито списание не е календар или масал-кетабѝ! Това е сериозно списание.* Ив. Вазов.

масарѐ *ср. остар.* (от ар.-тур. muhasara). Обсада. *Едно време, продължи Бекир баба, като ни взе* [московецът] *на масаре на Батин, че като изядохме всичко, и конете, като довършиха храната, хванаха да си ядат фашиите, а ние ядяхме конете.* Ц. Гинчев.

масбатà *ж. диал.* (ар.-тур. mazbata). Протокол. *Приличаше на една масбата, на която стотина селяни са ударили пръстите си.* Ив. Вазов.

маслаàт и маслахàт *м. диал.* (ар.-тур. maslahat). Работа, дело. *Такава картина ще смае всичките европейци. Може би само кюрдите ще се подсмиват под мустак и ще си шептят: „Голям маслаат! Ами ний да им представим как колим арменците!"* Ал. Константинов. — *Ах, не знаеш, братко, аз си открих нов приятел. . . Той си трамтѝ калпакът и точгата с моят фес, и това ти е всичкий маслахат.* Св. Миларов.

маслàк *м. диал.* (тур. maslak). Басейн. *Още при устието на Зандана тия води се разделяха с открит маслак на две.* Ст. Чилингиров.

мастакѝя *ж. остар.* (от гр.-тур. masteki). Мастика. *А самси седнал сред къщи, разположил се, турил на среща си пълното шише с мастакия, и пие ли не пие за бог да прости.* Ил. Блъсков.

мàстерска *ж. книж. остар.* (от рус. мастерскáя). Ателие, работилница. *Но за да се получи истинска полза от силните духом, не е доста само да се четат техните творения, а и да се изучават; чрез тях да се прониква в душата на художника, в мастерската на творчеството.* Пенчо Славейков.

масу̀р *м. диал.* (ар.-тур. masura). 1. Цев, тръба. *Първата пушка, ловджийско чифте . . . не хвана и с двата масура.* З. Стоянов. *Той и дружината му намерили спасение във вира: потопили се в тъмния вир, дишали с масури.* П. Росен. 2. Цев с прежда за тъкане. *Девойчетата ходеха да навиват масури по фабриките за един-два гроша надница.* К. Константинов. *Един тъче платното, други суче масури.* Нар. пословица. 3. Плитка коса. *Гледаше двете, а виждаше само Мария: нейните лъскави коси, които на дълги масури стигаха раменете.* Ст. Дичев. 4. Царевичен кочан със зърната. *Като оберем кукуруза, там събираме седянка, та белим масурите и отводът тогава гърми от смях и песни.* Т. Г. Влайков.

матанѐя се *несв. диал.* Мътя се, въртя се в ума; назрявам. *Аз искам да ти пошепна нещо на ухото, Мооре, щото се матанее отдавна у мене.* Шилер (превод).

мàтара *ж. диал.* (ар.-тур. matara). Манерка. *Чу се бълбукане, някой изпъшка и заедно с въздишката провесилият се от медната матара синджир звънко издрънча.* Ст. Сивриев.

матасарѝен, -а, -о, *прил. диал.* Приготвен от матасария. *Панайотка, облякла китен матасариен малаков и копринено джубе . . . стоеше всред двора упорита и зла.* Д. Немиров.

матасарѝя *ж. диал.* (чуж.) Вид копринен плат, подобен на тафта. *Имало още нещо да се свършава с чеиза. От Цариград трябвало да донесат морава матасария, па и джамфез за Таша и Зарафина.* Д. Немиров. *Хаджи Пени е до нея. . . те вървят из каменистия сокак. Матасарията шуми и тежките стъпки на мъжа ѝ се отекват чак горе в дъното на уличката.* Д. Немиров.

мàтема и мàтима *ж. диал.* (гр. μάθημα). Урок; сюжет. *В първия* [разказ] *математа на разказа е само зачекната и замъглевена в рой нищо и никакви фрази.* Пенчо Славейков. *Червени завракулки някакви, ама кой им разбира математа.* Чудомир. *Аз, да ти кажа ли аз тебе, тогава се писваше на дъсчичка и, като си изучвахме матимата, остъргвахме дъсчичката и писваше даскалът друго.* Ил. Блъсков.

мàтка *ж. диал.* Корито на река. *Речицата, що протичаше край мегданя и която Милка мина по добър дървен мост, имаше брегове гъсто засадени с върби. Прибрана в матката си, тя шуртеше с весел шум.* Ив. Вазов.

мàтор *прил. диал.* Стар, възрастен. *Человек ся казува младенец, доде стане на седем години . . . мъж до 49; матор до 56.* П. Р. Славейков. *Под сенчест матор дъб е седнал величаво Крум.* Пенчо Славейков. *Нягол и Гицата ще стрижат доилките и женските шилета . . . Клинката пък . . . ще стриже яловиците, овните и маторите овце.* К. Петканов.

матòра *ж. диал.* Мотор. *Малко е тъмничко, но матората сгасна, кино няма да имà.* С. Чернишев.

мàторец *м. диал.* Овен за разплод. *Па са тръгнали, излели / на връх на Стара планина / и оттам са си минали / край големите сурии: / сите фаноа по ягне, / а войводата маторец.* Нар. песен.

матрапàз(ин) *м. остар.* (пер.-тур. matrapaz). Препродавач, прекупвач. *Съвсем друго биваше в празничен ден . . . матрапази и джамбази, които тичаха като луди по стъгдите от грижи и тежък труд, се появиха сега.* Й. Йовков. — *Бре ти не мязаш да си на поп, а на матрапазин!* А. Гуляшки. *Аврамчо Шаматико, матрапазин на стари кокошки, петли, пилци, яйца и разни видове кожи.* Н. п. Филипов.

матру̀ша *ж.* (тур. matruş). На матруша *диал.* На пух и прах.—*Оттука ний заповядваме на цялата долина. . . нека само се покажат тираните: на матруша ще ги направим!* Ив. Вазов.

мау̀на *ж. диал.* (ар.-тур. mauna). Голяма лодка. *Все измисля разни модели на крайцери, яхти, мауни, гемии.* С. Чернишев. *В пристанището влизаше дълга олющена мауна, натоварена с дърва, и бавно се насочваше към кея.* П. Вежинов.

мафаза̀ *ж. диал.* (ар.-тур. mahfaza). Кутия за скъпоценности и др. *Продадох стария сахат заедно с мафазата.* Мих. Георгиев.

махалелѝя *м. диал.* (ар.-тур. mahalleli). Съсед, съмахленец. *Махалелиите на конака се разтичаха, разшаваха дворове да метат, улици да чистят.* Ст. Заимов.

махана̀ и **махна̀** *ж. нар.* (от пер.-тур. behane). Недостатък. *А Стоян си му думаше: / „До три са махни Гроздени: / едната махна — грозна е, / втората махна — махлата, / трекята — деца не гледа.* Нар. песен. *Кой та знае какво правиш там* [по кръчмите], *пък си зел на младите, на Цоня махна да намираш.* Ил. Блъсков. *И събират се сиромаси по механи, по мегдани — одумват се. Едни на цар хвърлят махана, други на министри.* Ц. Церковски.

махза̀р *м. остар.* (ар.-тур. mahzar). Писмена молба от населението до върховната власт. *Преспанци трябваше да чакат отговор на техните махзари.* Д. Талев. *Тайно скърпиха обвинителен махзар против Хасан-бея, подписан от всички турци първенци и гъркомани.* Ст. Заимов.

махлю̀л *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. mahlûl). Безстопанствен. *Освен тях голямо пространство земя било остало пусто и незаселено. То е било царско, и носело име махлюл, от кое всяки е бил свободен да се ползува.* Г. С. Раковски.

махмудѝя и **махмудѝйка** *ж. остар.* Вид стара жълтица (от времето на султан Махмуд). *Иска ти пендари да й купиш или низа махмудийки.* М. Минев. *Чичо Венко, като му целува невчистата ръка, даде й нова махмудия.* Т. Г. Влайков. *Всеки сипвал с шепа. Кой каквото имал — едри цариградски алтъни, махмудии, ситни рубета, пендари. Не броили, нито на рабош белязали.* З. Сребров.

махму̀з *м. диал.* (ар.-тур. mahmuz). Шпора. *Коремът на коня му пущаше кръв от бодовете на махмузите му.* Ив. Вазов. *Еньо удари кончето с махмузите, дръпна сърдито юздите и го замина без поздрав.* Елин Пелин.

махмузлѝя *прил. неизм. диал.* Който носи махмузи, военен. *Алеко се отстрани от Беседата, но разни махмузлии герои дълго време и след това го дебнеха по улиците да се разправят с него.* Пенчо Славейков.

махму̀рен, -а, -о, *прил.* — вж. махмурлия. *И ето дойде нов „ахпап" на заиграните. Мълчелив — още махмурен, — той почна да пие на тяхната маса.* А. Страшимиров. *Снощи станах сънен, буден, махмурен / та попитах моя майка мащеха.* Нар. песен.

махмурлѝя *прил. неизм. нар.* (от ар.-тур. mahmur). Неизтрезнял още; неразположен след пиянство. *Колкото пари е прибрал вчера, изпил ги е снощи и сега е махмурлия.* Т. Г. Влайков. *В отделението на вагона остават само млади момци, новобранци от Казанлъшко . . . Цяла нощ са ги клатушкали влаковете, а те и така са си махмурлии от вчерашните веселби.* Н. Тихолов.

махмурлу̀к *м. разг.* (ар.-тур. mahmurluk). Неразположение при непълно изтрезняване след пиянство. *Той вадеше сред конашкия двор малките длъжници на царщината и заповядваше да им ударят по двайсет и пет дряновици по краката, понеже махмурлукът му изчезваше по-скоро от виковете на нещастниците.* Ив. Вазов. *Не беше вярно, че изпивал всичкото вино за причастието . . . но при махмурлук редовно си сръбваше.* В. Андреев.

махнаджѝя *м. разг.* Човек, който намира махана, недостатък. *Колкома стана дохождат женихли, а ти се махнаджия: този бил сиромах, онзи бил се понапивал.* Ил. Блъсков.

ма̀хов *прил.* Махово перо *рядко.* Голямо перо от крилото на птица. *Пред вратата, затиснал с крака си още живия орел, Ермич безжалостно скубеше маховите му пера и ги раздаваше на монасите, да преписват с тях богомилски книги и житиета.* Ем. Станев.

махрама̀ *ж. диал.* (ар.-тур. mahrama). 1. Тънка кърпа за глава. *Жената носеше къса салтамарка с лисичи кожи и тънка зелена махрама на главата си.* Й. Йовков. *Косата на главата й беше покрита с такава махрама, която само лъщеще с нежните си паяджинни жици.* Ц. Гинчев. 2. Везба. *Стройната му фигура . . . надмощието на гласа засилваха самоуважението му. Нека прибавим черните му потури с гайтанлии тозлуци до колената, с разнообразни нашивки, после — бялата риза с махрама, двата елека от кадифе и джанфез.* Л. Стоянов.

махтаря̀ се *несв. възвр. диал.* Въртя се около нещо; мандахерцам се. *Аз и сега го гледам във въображението си, като ходи замислен из училищния двор с бавен тежък ход . . . и широки панталони, които се махтареха на посталите му крака.* Ив. Вазов.

мачу̀га *ж. диал.* (рум. măciucă). Тояга с надебелен топчест край; кривак. — *Много ми се ще да го рапна веднъж с мачугата по капата — каза един, като излизаха от кръчмата.* Т. Харманджиев.

маша̀л *м.* и **машала̀** *ж. остар.* (ар.-тур. meşale). Факел, светилник. *Машали от катраневи мехове горяха наоколо и осветляваха далеко стана и полето зад него.* Ив. Вазов. *Бих го запалил като машала!* Ив. Вазов.

ма̀шалла̀ и машала̀ *междум. остар.* (ар.-тур. maşallah). Браво. *Сеймене баби думаха: / Машала, бабо, машала.* Нар. песен. *Тия [българите] се надпреварваха повече от турците да оскърбяват своите едноверци, за да заслужат някое „машалла“, за да бъдат добре с господарите си.* Зл. Чолакова.

машикулѝ *ср. книж. рядко.* (фр. mâchicoulis). Балкон на кула. *Една кула с машикули се полузатулва зад дърветата отляво.* Ив. Вазов.

мегданлъ̀к *м. диал.* (ар.-тур. meydanlık).Широко незастроено място. *Пред него се отвори празно пространство, един безкраен и грозен мегданлък.* Ив. Вазов.

медени̇̀к *м. диал.* Обредна сватбена пита, намазана с мед. *Така като отсеят, почват няколко от младите моми да месят прясно тесто, от кое опичат пита в жарава,коя зъват меденик.* Г. С. Раковски. *За меденик сяка става калина.* Нар. пословица.

меджидиѐ *ср.* и **меджидѝя** *ж. остар.* (от тур. собс.). 1. Турска монета; бива сребърна (бяла), на стойност около 20—25 гроша, и златна, на стойност 100—120 гроша. *След като оставиха на пангаря по едно бяло меджидие, гостите излязоха навън.* Ив. Вазов. *Атанас бръкна в пазвата си, извади голяма тежка кесия и ловко наброи на брата си пет бели меджидии.* Д. Талев. *Правителството овласти да ся запише в Голямата книга на общия дълг едно количество от 4 милиона златни меджидиета.* Летоструй. 2. Турски орден. *След това* [Н. Величество] *благоволи да ся награди Българский Екзарх с два ордена: един меджидие I клас на лента окачен и друг Меджидие II клас.* Летоструй.

меджѝя *ж. диал.* (от ар.-тур.). Безплатна трудова помощ. *Тая година дядо Митор закъсня с вършитбата, та на Малка Богородица свика меджия.* К. Петканов. *На младини, кога бях чирак у Хаджистайковите, едно лято чорбаджията извика на меджия всичките момци и моми от махалата да му жънат.* Ивайло Петров.

меджлѝс *м. остар.* (ар.-тур. meclis). Съвет, събрание. *Преспанският каймакамин Джемал Ефенди свика околийския меджлис, но само турските членове в меджлиса.* Д. Талев. *В голямата одая на търновското мютесарифство се беше събрал целият меджлис начело с пашата.* Ст. Дичев.

мѐдлен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. медленный). Бавен. *Нощта бе вече простряла звездното си покривало, дълбока тишина царуваше . . . която се нарушава понякога от медления и монотонен вървеж на някой закъснял пътник с фенер в ръка.* П. Р. Славейков. *Вървежът на истината е винаги медлен; а пък заблуждението върви с бързи крачки.* Д. Витанов.

мѐдленно *нареч. В това време под свода на гарата влизаше медленно един трен.* А. Константинов.

медлѝв *прил. книж. остар.* (от рус.). Муден, бавен. *В боят он беше нетрепетен . . . в советованията и размишленията си медлив.* Г. Кръстевич.

медото̀чен, -чна, -чно, *прил. остар.* 1. Сладък като мед. *А пък стръмните места накичиха с медоточни лозя и овошки.* Хр. Г. Данов. *Ах! Остави ме да оплача тебе, злочесто момиче, тебе, която видях преди малко да просиш... — О, медоточни и златни уста!* П. Р. Славейков. 2. Вж. медоточив.*Страшните римляни,ако и да станаха победители и господари на елините, се усилиха и много потрудиха,за да научат прекрасния и медоточния им език.*Ем.Васкидович.

медоточѝв *прил. книж. остар.* (рус. медоточивый). Красноречив, сладкодумен. *Като се научих за благолюбивия нрав на твоята душа . . . твърде много възжелах да видя твое преподобие и да се насладя с твоите медоточиви приказки.* Ив. Вазов.

медресѐ *ср. остар.* (ар.-тур. medrese). Турско духовно училище. *Той направи много джамии, имарети и медресета, изгради три знаменити мостове, раздаде големи суми за милостиня.* П. Р. Славейков.

меду̀н *м. диал.* 1. Мъжка мечка. *Ще си образувам театрална трупа за сатирични спектакли. Актьорите ще са маймуни, мечки и кучета. . . Представяте ли си? . . . Рошаво, жалко миндилче пълзи подир един шишкав медун.* А. Гуляшки. 2. *прен.* Едър, пълен човек. *Може ли така? Само един комунист в такова звено? И как ще излезеш на глава с такива медуни като Казбата например? Все едно кученце някакво, домашно, да излезе, че да командува слон!* А. Гуляшки.

медунѝка *ж. диал.* Пролетно медоносно растение с пъстри виолетови цветове. *По дъбравите се показаха цветовете на игликата, а в по-сенчестите и влажни места цъфнаха медуниките.* Кр. Григоров. *А тук дъхтеше на планински и горски цветя. Под храстите срамежливо поглеждаха медуники, някъде все още се жълтееше закъсняла иглика, другаде бяха нацъфтели къдрави гороцвети.* Кр. Григоров.

меду̀ница *ж. диал.* Медена пита. *Като стигнем, ти ще ми нацепиш дръвца, а пък аз ще ти метна в пещта една медуница. Защо да не ти метна, ти си добро момче и ще слушаш баба.* А. Каралийчев.

меезѝмин — вж. муезин. *От минарето високо / млад меезимин протака / песен вечерня, ется.* П. Р. Славейков.

мезàт *м. остар.* (ар.-тур. mezat). Търг, разпродажба. *Аз цялата им стока на мезат ще изведа. Всичко, дето сте изкарали — ще изкарам.* П. Ю. Тодоров. *Г-н врач я принудил да продаде на мезат пушката на мъжа си.* Ив. Вазов.

мезлѝк, мезлѝч и **мезлѝш** — вж. меджлис. *По едно време пристигат и някои от първенците селски, дето са в мезлика.* Т. Г. Влайков. *Пристоява пред съвета на старейшините, пред така наречения „мезлич", да поставят тато за мухтарин на горната махала.* Т. Г. Влайков. *Той. . . пред бащата на момичетата и пред цял мезлиш докара думата тъй, като че и аз съм бил намесен в тая работа.* Ц. Гинчев.

мейму̀рин — вж. мемур. *Утре онези ще ни искат сметка в училището. Пред меймурина и пред народа ще гледат да ни очернят.* П. Ю. Тодоров.

мекàм — вж. макам. *Или пък някоя циганка... хванала онова дааре, па като извила оня мекам.* Мих. Георгиев.

мекерѐ *ср. разг.* (ар.-тур. mekkâre). Подлизурко, подлец. *Владиката и сички негови и пашови мекерета чорбаджии излизат да посрещнат пашата 10 часа далеч от града.* Ил. Блъсков. *Дамян. Нали го знаеш. Наистина излезе думбазко мекере.* П. Здравков.

мекереджѝйски *прил. диал.* Който се отнася до мекереджия. *През денеси бяхме ходили да возим брашно за аскеря, там ния ся срещнахме с едни мекереджийски кола.* Ил. Блъсков.

мекереджѝя *м. диал.* (ар.-тур. mekkârecі). Превозвач на чужди стоки със собствено превозно средство. *Долу под варненските високи стени, дето ся вървеше множество народ и мекереджии, едва сполучи да познае едного пътника, от когото ся научи, че Васил и други кираджии е проводен да вози с колята си потреби за войската в Силистра.* Ил. Блъсков. *Други мекереджии влекат угрижени военните запаси с посталите добичета по крепостите.* Ил. Блъсков.

мекѝк *м. диал.* (от тур. mekik). Мекица. *Бях истински щастливец, когато мама ме повеждаше в църква, защото ми предстояха две удоволствия: едното беше хорът . . . и другото — мекикът, който ме придружаваше от църковната порта чак до дома.* Д. Нѐмиров.

мекикчѝя *м. диал.* Мекичар. *Предаде им заповедта на бинбашията и посъветва: Атанас да отиде да се скрие в нейната собствена къща, що се намира до църквата „Свети Атанас" срещу мекикчията дядя Костадина.* Ст. Заимов.

мекѝна *ж. диал.* Плява. *Оборите бяха топли и чисти, на животните се приготвяше суха постилка от овчи тор и мекина.* Й. Йовков. *Когато най-после сламата се приснеме към плевнята, житото се събира накуп сред хармана с дървени гребла заедно с мекината, за да се отвее с лопати или веялка.* З. Сребров.

мекѝш *м. диал.* Вид дребен явор. *Бачо Ранко ни поведе пак по пътя и само след няколко крачки кривнахме вдясно, за да се промъкнем в естествения тунел, който ни отведе в лес от най-различни дървета и храсти: бръшлян, мекиш, свинак.* Ст. Станчев.

мекя̀н *м. диал.* (ар.-тур. mekân). Дом,стопанство. *Избрала съм ти невяста.Тропотановата Керана. . . Какво ме гледаш като улав. Добра е момата. И мекянът им е до вашия.* П. Росен. *Буланият мекян: къщла, ниви, ливади, пчелини,цялото им стопанство бе на отсрещния рид — Милев баир.* П. Росен.

мел *м. диал.* Утайка, насип. *Ако ли пък морето работи въз ровкий бряг, тогава частиците, които мие водата от брегът, малко по малко се утаяват на дъното, и така при бреговете става мел (утайка).* К. Смирнов. *И така дъното на морето не е равно . . . Ниските места на дъното ние наричаме дълбоки места; а плоските височини, които малко нещо се показоват над водата, наричат се мели (насипи).* К. Смирнов.

мелайм — вж. милаим. — *Ще ни арестува, не го гледайте, че е мелаим.* Ем. Станев.

мелезѝм(ин) и **мелязѝм(ин)** — вж. милязим. *И свещеникът я* [главата] *заровил с торбата заедно в присъствието на един мелеземин и на Николча гробарят само.* З. Стоянов. *Ей насочил / тук сабя мелезимим се превърти и спре — / и грохне възнак.* Пенчо Славейков. *Около 170—200 души турци са паднали на панагюрските обкупи, в числото на които имало и двама трима мелязими и юзбашии.* З. Стоянов.

мѐливо *ср. диал.* Мливо. *Едно колело дрънкаше вътре, но дали имаше меливо и що мелеше — това не видях.* Мих. Георгиев.

мѐлочен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (рус. мѐлочный). Дребнав. *У нас борбата е мелочна, узка, прикрита, затова е мизерна, затова е срамотна, затова е неоправдаема.* Ив. Вазов.

мелтѐм *м. диал.* (тур. meltem). Лек морски вятър откъм сушата; бриз. *Времето беше кишаво и влажно, духаше мелтемът, в далечината гърмеше глухо морският прибой.* П. Вежинов. *Другите начаса изтрезняха от свежия вятър, който излезе така коварен и неуловимо се бе превърнал в мелтем. Те настръхнаха, готови да се борят. На разсъмване мелтемът спря.* С. Чернишев.

мелхио̀ров *прил.* (от собс.). Мелхиоров куршум, *рядко* — вид куршум за револвер. *Прегледа барабана, из чиито гнезда студено надничаха плоските мелхиорови куршуми, и сложи револвера под възглавницата.* Ем. Станев.

мембрàна и **мемврàна** *ж.* (лат. membrana и нгр. *μεμβράνα*). . . . *остар.* Кожа, пергамент, на който се пише. *Тоя хрисовул е дълг повече от два и половина аршина, писан е на мембрана, на която се пишат днес и султанските фермани.* Ив. Вазов. *След чудотворната икона, назначаваме едно вехто евангелие велико рукописно (не на мемврана писано, обаче на такива хартии, които са подобни на мемврана).* Неофит Рилски.

мемè *ср. остар.* (тур. meme). Топчест край на чибук или наргиле. *Като извади мемето на маркуча от устата си, забележи се, че ръката му трепереше малко.* Ц. Гинчев. *Катил Хусу захапа чибука си. От глиненото меме към мръсния таван на затворническата стая се извиваше тънък стълб синкав дим.* Ст. Дичев.

мемелѝк *м.* — вж. меме. *Едни изтегнати на рогозината с проточени дълги чибуци, други с кръстосани крака залапали дебели кехлибарени мемелици с примрежени очи смучат.* П. Росен.

мемлекèт *м. диал.* (ар.-тур. memleket). Родина, роден кът. — *Ами тогава, какви дяволи търсеше по троянският балкан, бре керата? Где е мемлекетът ти, где е Панагюрище, на къде е Трояп? извика той.* З. Стоянов. *Трябва да ти е много мъчно за твоя мемлекет . . . А на тебе не ти ли е мъчно за Судан?* Й. Йовков. М е м л е к е т-ч о р б а д ж и я — управител на област. *Селянинът-момък извънредно учтиво се поклони на мемлекет чорбаджията и на чист гръцки префинен литературен език го поздрави.* Ст. Заимов.

мемòрия *ж. книж. остар.* (лат. memoria). Памет, спомен. *После зех да човъркам по умът си и по възпоминанията си, и моята мемория, която рядко ме е излъгвала, и сега ми остана вярна.* Св. Миларов.

мемỳр *м. остар.* (ар.-тур. memur). Чиновник в турско време. *От някое време в селото имаше мюдюр, който управляваше селата по целия Железник. Дойдоха с него един мемур и десетина заптии с чаушин.* Д. Талев.

менà *ж. нар.* 1. Размяна на едно нещо за друго; замяна. *Да бяха злато ковано / твоите руси косици. . . / мена бих сторил мило за драго / хранена коня.* П. К. Яворов. 2. Размяна на дарове между годениците при годеж. *В това време Марковица отиде да извика Йовка, та както му е редът, да даде мена на годежарите.* М. Ягодов. 3. Годеж. *По сватби и мени за утеха на момина мама пак той свирял.* П. Ю. Тодоров. 4. Смяната на фазите на луната. *Преглядай кога ще ся падне коя да е от четиритях мени на месеца, сиреч новолуние, пръва четвърт, пълнолуние и последня четвърт.* Летоструй.

мендѝз(ин) *м. остар.* (ар.-тур. mühendis). Инженер. *Той бе слушал в младини от един врачански чорбаджия, чорбаджи Мано, как паши и големци и френски мендизи казвали, че железницата не е край да мине из устето.* Ив. Вазов.

менекшè *ср.* и **меникшà** *ж. диал.* (пер.-тур. menekşe). Теменужка. *Майката не трябува да прави друго, а само да пази детето от студ и влажнина . . . Освен това да му дава да пие топло от попарена ружа, или от менекше или слез.* Летоструй. *Купуват цветя от всички маси. . . — Меникша, жълта меникша!* Й. Йовков.

мèнец *м. нар.* Котел. *Като допълнение на грозната тъмна нощ, препълнена с гърмежи, с кучешки вой, със светкавица и с гръмотевица, небето, като из менец, изля силен проливен дъжд.* Ст. Заимов.

мензивàр *м. диал.* Минзухар. *Един есенен ден изникнал жълтий мензивар, по-хубав от пролетний.* Др. Манчов.

ментàн — вж. минтан. *Заптието си наметна ментана и излезе из дворската вратня.* Ив. Вазов. *В продължение на три нощи 15 чифта турски дрехи, заедно със зелените чалми и червените ментани, бяха приготвени.* Ст. Заимов.

ментè *ср. диал.* Къса горна дреха без ръкави. *Развяло се е синьото менте, / опънали се беневреци бели.* К. Христов. *Ето го задава се един граовчанин от Брезнишко. В бели чешири, с бяло менте и бели чорапи.* Кр. Григоров.

ментешè *ср. диал.* (тур. menteşe). Панта на врата или прозорец. *Капандурата да е с ментешета, райбери, куки, дръжки и с цинкова обшивка.* Чудомир.

менѝл *м. книж. остар.* (рус. меняла). Разменвач на пари; сарафин. *Те гледат златото. То блести накичено по дрехите, шиите, китките, косите, то се трупа по сергиите на златарите, то се лее по масите на менялите.* А. Дончев.

менѝлен, -лна, -лно, *прил. остар.* (рус. меняльный). Който служи за размяна. *Българите . . . които така радостно посрещнаха освобождението си, знаеха и да го използуват, като се нафърляха във всевъзможни користни спекулации. Наотвориха се особено много „менялни лавки“.* Ив. Вазов.

мерàм *м. диал.* (ар.-тур. meram). Желание, намерение, цел. *Понякога Пенчо заставяше баща си да го даде на мастора, да не бил останал без занаят; но мерамът му беше не да учи занаят, а само да се изцъпне веднаж от баща си.* Ил. Блъсков. *И така, ние имаме вече цяла ватага таквиз делатели, които под предлог за съединение „плетат свякой своята кошница“ . . . това е то всичкийт мерам на съединението им.* П. Р. Славейков.

мерамѐт *м. диал.* (ар.-тур. meramet). Поправка, ремонт. *Ний оставяме своята собствена черга, която има нужда от голям мерамет, и се надпреваряме един през други да кърпим чуждите дупки.* Ив. Вазов.

мердевѐн *м. диал.* (пер.-тур. merdiven). Подвижна стълба. *Свето е мердевен; едни се качуват, други слязват.* Нар. пословица.

мерджа̀н *м. остар.* (ар.-тур. mercan). Корал. *И Страшимир отмина с жена си, на която забрадката бе обсипана с връви ситни мерджани и бисери.* Ив. Вазов. *Перо със златен варак трептеше на главата ѝ, на гушата ѝ имаше гердан от ален мерджан, на ръцете ѝ дрънчаха гривни.* Й. Йовков.

мерѐтски *прил. диал.* (от тур. meret). Проклет. *Протестите на Младен и особено меретските му дописки го турнаха на тясно.* Т. Г. Влайков. *Знаеше той добре, какво е написал и какво е изброил Трайко в оня меретски протокол.* Т. Г. Влайков.

мерѐтщина *ж. диал.* (от тур. meret). Проклетия. *Той беше пораснал; той беше захванал да не познава като нас сиромаси, гаче ли го не знаем чии син е . . . Пък жена му? Тя меретщината вече не знаеше как да се курдисва.* Ил. Блъсков.

мерѐшки — вж. меретски. — *Абе ти защо не пиеш яйца? — Пих, ама не помага. Що яйца съм изпил! С жената до развод стигнахме за тези мерешки яйца.* А. Каралийчев.

мерѝя *ж. диал.* (ар.-тур. mera). Пасище за общо ползване. *Засвири Димо кавала / по едриненска мерия; / дочули са го две юди / във кавануьшка кория.* К. Христов. *На времето самодивите се въдеха много и се мотаха из нашенската мерия.* Г. Краев.

меркѐз *м. диал.* (ар.-тур. merkez). Главно управление. *В същата нощ телеграми се дадоха до всичките каймаками . . . да хванат показаните лица и набързо да ги изпроводят до началника на Софийския меркез.* Ст. Заимов. *Тогавашният меркез . . . с марангосан таван . . . сега са парадните стълби, що водят в горния етаж на княжеския дворец.* Ст. Заимов.

мермѐр *нар.* (гр.-тур. mermer). 1 *м.* Мрамор. *Пътечката до входа на къщата, постлана с плоски кръгли камъчета от чист мермер, биваше винаги изметена.* А. Христофоров. 2. *прил. неизм.* Мраморен. *Ще стана заран по-рано, / ще прегна руси биволи, / мермер камъне да карам, та пътя да си постеля / от Марийкини до дома.* Нар. песен.

мермѐрен, -а, -о, *прил. нар.* Мраморен. *Анку стоеше неподвижно под клонатия орех като мермерена статуя, като си беше турила десния показалец пръст на долната уста.* Ц. Гинчев.

меро̀пс *м. истор.* (гр. μέροψ). Зависим селянин; парик. *На площада пред кръчмата гъмжаха соколници . . . отроци, меропси, ратаи.* Ив. Вазов.

мертебѐ *ср. диал.* (ар.-тур. mertebe). Степен, положение. *Не падна духом, не се покри с тогата на „висшите съображения" и не стигна до туй мертебе да каже: „а бе брате, омръзна ни все в опозиция да бъдем".* А. Константинов.

меру̀лка *ж. диал.* Съд с определен грамаж за питиета. *Той я* [ракията] *пиеше скришом по кръчмите в голяма мерулка.* Ив. Вазов. *В дъното до стола, дето бяха мерулките и чашите на кръчмаря, Гороломов . . . разгърден държеше някаква си реч.* Ив. Вазов.

мерхаба̀ — вж. мараба. *Отгдето да минеше, секи му ставаше на крака, секи го считаше за гордост, ако той приемаше да отговори на неговата „мерхаба".* З. Стоянов.

мерхамѐт *м. диал.* (ар.-тур. merhamet). Милосърдие, състрадание, милост. *Неговият турски мерхамет стоеше по-горе от сяка официална заповед.* З. Стоянов. *Колкото и да е серт, колкото и да е каак, все ще има мерхамет, все и он ще е патил по нещо.* Мих. Георгиев. *Ако видиш, че не върви добре, ще ми пратиш хабер или сама ще дойдеш да ми кажеш. Ама дано Аллах не ви лиши от мерхамета си.* Д. Талев. *Той падна и извика: „Аман! мерхамет!"* Ив. Вазов.

мерхаметлѝк *м. диал.* (ар.-тур. merhametlik). Състрадателност, щедрост. *Че турчинът особено когато е разположен, когато тържествува, мерхаметликът му се проявява в най-висока степен.* З. Стоянов. *И циганите не падаха по-долу в мерхаметликът. За тях . . . . за гордост го считаха, като им се молях да ма нахранят.* З. Стоянов.

мерца̀я *несв. книж.* (рус. мерцать). Блещукам, мъждукам. *В сърце ми възторгът на вечната младост и / утеха мерцае над моите мечти.* Н. Лилиев.

меса̀л *м. нар.* (лат.-гр. μεσσάλι). 1. Грубо платно, с което увиват хляб, бохча. *Нощовите им, как Сийке, от две години неизтъргани, месалите им загорели от тесто и хвърлени в едно кюше и отгоре им котката спи.* Чудомир. *По обезличените и буренясали гробове са сложени пъстри месали хляб и колива.* Елин Пелин. *Всяка жена носеше в ръка покрита с месал пита или баница.* Б. Несторов. 2. Кърпа от грубо платно. *Владевата сестра — Петя стоеше с неустрашимост пред отчаяните жени; тя приличаше на Амазонка. На главата ѝ ся развяваше червен месал.* В. Друмев.

месалиа̀нец *м. истор.* Член на средновековна християнска секта. — *Пъпа си гледа цял ден двубожникът и месалианецът — завика той.* Ст. Загорчинов.

месалла̀ *нареч. диал.* (ар.-тур. meselâ). Например. *Е, зер право да си говорим, да ми вземе някой детето и да го направи, месалля, гявурин, аз ще бъда по-лошав и от бясно куче.* Ц. Гинчев.

мѐсечина[1] *ж. диал.* Месечна заплата. — *Той иска ограничението ѝ* [на конституцията], *как да ти кажа . . . намаляване правата на народа. — А намаляването на твоята месечина иска ли?* Ив. Вазов. *Нашият депутат, като отива да моли за някого, прави условие: „Първите шест месечини мои, останалите твои!"* Ив. Вазов.

мѐсечина[2] *ж.* Хваща ме месечината *диал.*— Прихващат ме, разбеснувам се. — *Ами че по такова време на лов ходи ли се? Първица ли идете в балкана, та му не знаете кога го хваща месечината?* Ив. Вазов.

месѝтин *м. диал.* (гр. μεσίτης). 1. Посредник на търговци и др. *Този човек тя завежда при комарджиите, с които е той споразумян и на които е меситин.* П. Р. Славейков. *Кондо наново се втурваше да търгува . . . С него ходеха месити наредени от Акиф ходжа, вършеха му добра работа и пълнеха кемера му с пари.* Д. Немиров. 2. Лице, което води пациенти на лекар. — *Ще ти се бъркам, че не разбираш. Зелен си още. Аз с народа общувам — хе, сумата и време. — Като меситин на доктор Атанасов, нали? — Не като меситин, а като приятел на нашия селянин.* П. Спасов.

меснѝци *мн. нар.* Дните от Коледа до месни заговезни. *На Бабин-ден, както му е адета, събраха се роднини и комшие у стринини Венковичини . . . Весело и безгрижно се заредиха за Тинко и месниците.* Т. Г. Влайков. *Между туй месниците бяха настанали и князът си мислеше, че имаше много да ся весели, като щеше да ходи по балове, предрешен и непознат от никого.* Кр. Пишурка.

мѐстеви, мѐстови и **мѐстьове** *мн. диал.* (от ар.-тур. mest). Кожени лапчуни. *Хаджията е по бели гащи, с жълти местеви на крака, наметнат е с ветх кожух, подплатен с лисичи кожи.* Ст. Заимов. *На краката му, наместо прилегнали добре щефалки, жълти местови, в ръката му наместо тънко бастунче, дълга дервишка тояга.* Ст. Заимов. *Шие абяни чорапи, местьове, терлици.* Ив. Вазов.

металѝк *м. диал.* (гр.-тур. metelik). Монета от 10 пари. *Тук не е за двата металика, а за човешкото право! — натъртва баща ми.* К. Петканов.

метàн *м.* и **метàние** *ср. нар.* (гр. μετάνοια). Поклон. *Благоговейно и с нескривано вълнение мъже и жени струваха дълбоки метани, кръстеха се и дигаха очи към тоя чуден образ, който извираше из глъбините на собствените им души.* Й. Йовков. *Марийка без да чака повече, отиде в дъното на воденицата, постла за себе си и за баща си, стори няколко метания, търкули се на козечето и заспа завчас, като всяка безгрижна душа.* Ив. Вазов.

метербà *ж. диал.* (тур.) Бой, разправия. *Ама ти много се не меркай, дорде мине метербата. Че разправят. . . Дека е минал Гено Върбанов, плен и пожар е било. И кого е хванал, не му е простил.* Т. Харманджиев.

метерѝз *м. диал.* (пер.-тур. metris). 1. Окоп. *И възликувал Рамадан бег: посрещнал той султанските войски, пръснал по цели Родопи шатри и метеризи и забил по Ахъчелебийските върхища чужди знамена.* А. Страшимиров. *Тия две урви, които притискат реката и пътя, са два исполински метериза. За избягване не може нищо да се мисли.* Ив. Вазов. 2. Бойница. *Способните да държат оръжие мъже пък заеха място край дуварите, през които откриха метеризи — дупки за пушките.* Г. Караиванов. 3. Засада. *Скокна стремително та дръпна изпод възглавниците два пищова с по две цеви, тури ся на метерис и повика: — Куче, издаде ме а?* П. Р. Славейков.

мéткий *прил. книж. остар.* (рус. меткий). Сполучлив, точен, верен. „*Китайското стихотворение*" *ще влезе в III книжка. То блещи с меткий колор на Средната империя и диша с мандаринско спокойствие.* Ив. Вазов.

метлéя *несв. диал.* Работя бързо, отхвърлям работа. *Кога грабнеше вилата на хармана — вятър, вятър! — тъй метлееше.* Т. Г. Влайков.

метлòсам се *св. възвр. диал.* Махна се, пръждосам се. — *Нямам пари, метлосай се оттука!* К. Петканов.

мéтна *св. . . диал.* Пометна, абортирам. *При един храсталак, настрана от пътя, една жена беше метнала, тя с изкривено от страдания лице простираше ръце към минувачите.* Ив. Вазов.

метовя̀нин *м. истор.* (от гр.). Манастирски човек. *Нито сме парици и отроци, нито манастирски люде, метовяне, дето ги викат.* Ст. Загорчинов

метрельòза — вж. митральоза. *Аз се кланям пред твоите брестови и черешови топове. . . отколкото страшните, но чужди крупове и метрельози.* З. Стоянов.

мехкемé *ср. остар.* (ар.-тур. mahkeme). Турско съдилище. *Между това братята и майките на нашите българи трепеха се по цели дни, да ходят от едно турско мехкеме до друго, и даваха безбройни арзухали, та молеха да ни разгледат работите и да решат честта ни.* Св. Миларов. *Съдебната зала, дето берковската Темида раздаваше правосъдие, беше една гола и бедна стаичка в конака, служила по-рано за турско мехкеме.* Ив. Вазов.

мехлé *ср. диал.* (от ар.-тур.) Домат. *В нашия двор майка беше посадила лук, мехле и мерудия, че трябваше къща да храни.* П. Спасов.

мехю̀р — вж. мюхюр. *Чорбаджилар, меймурина ви вика да си ударите мехюрите и да си вземе сбогом с вас.* П. Ю. Тодоров. *Всеки, каквото му е дадено на ръка, да го приготви. . . Кондиката и мехюрите да ги вземните.* П. Ю. Тодоров.

мечѐт и **мечѝт** *м.* и *ж. диал.* (ар.-тур. mesçit). Джамия. *В него се отличаваха вече, освен мечетът с минарето си, и две-три още по-високи къщи.* Ив. Вазов. *Ние вървяхме из един друг непознат мене път. . .към едно непознато село, турско, защото виждах ниската му мечет.* Ив. Вазов. *Тато ти отиде в мечита. Ще измоли ходжата да прочете една молитва за здраве.* Вл. Полянов.

меша̀ва *ж. нар.* 1. Участие, намеса. — *Аз нямам мешава в никакъв хайдутлук. . . с никакви хайдуци.* Т. Харманджиев. 2. Смесица. *Вашият език е една мешава от български и молдовански думи.* Ив. Вазов.

мешѐ[1] *ср.* Умал. от мях. *И аз си имам тежко имане,/земи ма, Радо, земи ма лудо: / от мишка меше пълно с сирене.* Нар. песен. *Между задните му* [на кенгуруто] *крака ся намира меше, в което дръжи щенците си докле наякнат.* Летоструй.

мешѐ[2] *ср. диал.* (тур. meşe). Дъб. *Настрани от затрупаните с мокра черна земя купища, където тлеят млади мешета, въглищарите са изплели от жилави шумнати клони ниска колиба.* З. Сребров. *За тази работа щеше да е достатъчно, ако се употребеше един обикновен вал, направен от яко дърво като от меше или бук.* Летоструй.

мешелѝк и **мешелък** *м. диал.* (тур. meşelik). Дъбова гора. *Тези, що нямали мандри, станали въглищари. Плъпнали из мешелиците на „Попеница“ и навратили върщето им озгм,иа* Н. Хайтов. *От отвъдната страна бързо се възправяха високи склонове, обрасли с мешелик, и габрак.* М. Яворски *Наредихме се под Юмерова поляна. . . Стоим току до долчинат. а отсреща през гъстия мешелък иде един тропот, като не знам какво си*. П. Росен.

мешѝн *м.* (тур. meşin). Обработена кожа, обикновено овча. *От колените надолу нозете притискаха тесни гащи. . . на които долните краища потъваха в меки чизми от жълт мешин.* Ив. Вазов. *Най-напред се хвърляше в очи късото му кожухче без ръкави, напъстрено със зелени и червени шарки от мешин.* Й. Йовков.

мешѝна *ж. диал.* Кожен мях. *Дадоха им хляб изпечен преди много дни. . . и мешините, в които им сипаха виното, бяха вехти и кърпени.* Кр. Пишурка.

мешлѝна *ж. диал.* Корем, мях. *Сърмен колан на гола мешлина, / два мингюша на келяви уши.* Нар. песен.

мзда — вж. мъзда. *Когато ечеше оня страшен глас и нему се струваше, че небесна мзда очаква Търново и българския народ заради греха на Йоана Александра, беше му всичко ясно пред очите: знаеше що да стори и какво да каже.* Ст. Загорчинов. *На места странствуващи калугери . . . виняха високо гражданите в страшни грехове и наричаха варварите небесна мзда.* Ст. Загорчинов. *Източник, що не секва, вечно жив, / на мощ, на дух, на бодрост и на воля / бог щедрий даде мене в любовта, / коя без спир прелива из душата, / коя все дава жертвите, не смята / и нивга никаква не търси мзда.* К. Величков.

мѝвлек *м. диал.* Умивалник. *Излязох аз по едно време на отвода да умия някой съд на мивлека.* Т. Г. Влайков.

миджѝя — вж. меджия. — *Е, тази миджия за кого е сега?* — *каза Алекси, като се смееше.* Й. Йовков.

мидине́тка *ж. книж.* (фр. midinette). Продавачка. *Вън, до светналата врата, стоеха любопитно и плахо малка мидинетка, амбулантна продавачка, оставила колцата си наблизо, и хлапак с вечерни вестници.* К. Константинов.

мижо̀ *м. диал.* (от тур.) Вуйчо. *Бях към вашата махала, па рекох — я да сайдисам и мижо Салиевия дом.* Б. Несторов.

мѝза *ж. спец.* (фр. mise). Заложена сума при игра на комар. *Играеха с малки мизи, за забавление, ала Никола, човек на хазарта, подигаше мизата и често губеше значителни суми.* Ем. Станев. *Играехме на барбут в кръчмата на Илийчо Миразчийски. Аз си бях измайсторил две фалшиви зарчета. . . Както се следва в такива случаи, аз губех малките мизи, а големите прибирах в джоба си.* А. Гуляшки.

мизѝмче *ср. диал.* Галено, „мамино“ момиче. *Затова решихме тайно от всички мамини мизимчета да отидем при нея.* Калина Малина.

мизѝнец *м. диал.* Най-малкият син в семейството, изтърсак. *Мизинец на своите родители, главният прокурор беше глезен на времето си. Дълго време той живя с мисълта, че е богат наследник и че животът му е осигурен.* Г. Караславов. *Крумчо, неговият мизинец, пишеше, че е вече доктор.* Г. Караславов.

мизѝнка *м.* и *ж. диал.* 1. Най-малката дъщеря или син в семейството. *А пък третият от синовете, най-малкият, мамината мизинка салт се кара с майка си да му дава харашлък.* Ил. Блъсков. 2. Галено дете. *Да не беше тя мизинка в къщи, чичо Бинбел не би тръгнал сега да се срами за нея. . .Ама женско, единичко на майка си е.* А. Страшимиров.

мизюфюрлю̀к — вж. мюзевирлик. *Когато не решителност трябваше, а подлост и мизюфюрлюк, то кой излезе на мегдан?* З. Стоянов.

мѝйка *ж. диал.* Умивалник. *Тя мина покрай него като сянка, спря се до мийката и започна да измива кръвта от носа си.* К. Петканов.

микѝш *м. диал.* Външна рехава обвивка на пашкули. *В трема на пата седи Стефана, облечена къщно: с басма на чело, препасала тънка престилка, в която разчепква пашкулен микиш.* П. Ю. Тодоров.

мѝлавост *ж. диал.* Качество на мил, на приятен. *Има мъка по-сладка от радостта; има буря по-мила от тишината. Мъката по близка надежда е тази сладост; бурята пред пролетна усмивка е тази милавост.* Ив. Кирилов. *И бистрата вадичка ѝ придаваше* [на песента] *нещо от своята милавост и свежест.* Ц. Церковски.

милаѝм *диал.* (ар.-тур. mülâyim) 1. *прил. неизм.* Нежен, кротък. *След почивката файтонът отново се плъзва из дефилето, обградено с меки баири, наричани от Петко „милаим". Милаим е всичко тук — хората, природата, всяко камъче, всяко дръвце, всеки звук.* М. Кремен. 2. *нареч.* Нежно, кротко. — *Браво, Обретенов! Ти говориш толкова милаим, щото предразполагаш към себе си.* З. Стоянов.

милезѝм(ин) и **милязѝм(ин)** — вж. мюлязим. *Един от заробените турски милезиме. . .не искаше да нагази в калта.* З. Стоянов. *А Гики пак беше хвърлил поглед през прозореца. И видя:в дома влязоха, един по един трима снажни милязими, а след тях нахлуха и жандармите.* А. Страшимиров.

миле́т *м. остар.* (ар.-тур. millet). Народ, нация. *Натиснете здраво към земята тоя български милет, да не може да дига повече глава!* Д. Талев. — *А бе, Папур, трябва от други „милет" да са туй жените. Карат се за нищо и никакво.* Ст. Чилингиров.

милиа̀рен *прил. книж. рядко.* (лат. milliarius). На който е означено разстоянието. *Когато наближиха до най-крайния милиарен камък, те рязко запряха конете.* Ст. Загорчинов.

милѝна *ж. диал.* Стъбло на тиква, диня и др. *Но ето еднаж до дънера* [на дъба] *израсла една тиква. . .Тя пуснала ластар и проточила тънка и нежна милина.* Ст. Чилингиров.

милѝчав и **милѝчев** *прил. диал.* За жито и др. — неузрял, в млечна зрелост. *Още по-долу през неподвижните синкави покривала на прозрачната утринна дрезгавина изничи широката сребърна лента на реката и беловаросаните прихлупени къщички на селото, разпръснато туктам из плодородната долина, посред орешаци. . . разкопани лозя и набуяли и миличави ниви.* П. Михайлов. *Сега житото е още миличево, докато узрей. . . виж, подир някой ден драгоманина довел четата си.* П. Ю. Тодоров.

мѝлкав *прил. диал.* Мил, приятен. *В смъртта покой?! Дали не малодушие / за него с своя милкав глас ми шъпне?* Пенчо Славейков. *Сичко наоколо беше утихнало; чуеше се само едно милкаво цапкане на водата.* Ил. Блъсков.

милтизѝм — вж. мюлтезим. *Ей че идат в царско име / пусти, гладни милтизими, / мъка му да присвояват, / да четат, да презполвяват.* Ив. Вазов.

мимбе́р *м. диал.* (ар.-тур. mimber). Място за проповед в джамия. *Стотици погледи бяха вперени в Абдул Азиса. . . той стоеше прав на мраморната площадка до мимбера и чакаше.* Ст. Дичев.

мѝндал *м. диал.* (от гр. μυνδάλιον). Бадем. *Там растат пшеница и кукуруз, маслини, миндали и други плодове.* С. С. Бобчев. *Разположено е сред една живописна долина, отвсякъде обиколена с полегати плодородни баири, покрити с лозя, орехи, черници, миндали. . . присади и какви ли не овощни дървеса.* Хр. Максимов.

миндѝл[1] *м. диал.* (ар.-тур. mendil). Домашна постилка за трапеза. *Той смъкна от полицата бяла презполовена воденичарска пита, сложи я върху застлания миндил на рогозката и отново покани гостенина си.* К. Калчев.

миндѝл[2] *м. диал.* (от тур. midilli).Животно от дребна порода. *Тия овци, нашите, са хранили населението толко години още от турско и сега отведнъж не струват. Миндилите на плевенчани добри! Трябваше да си вземем от нашите овци.* Ст. Ц. Даскалов.

миндѝлка *ж. диал.* Умал. от миндил[1]. *Жената отишла, извадила една ряпа. . . простряла миндилката, сложила отгоре и хляб и замляскале сладко, сладко.* Ил. Блъсков.

миндѝлче *ср. диал.* Животно от дребна порода. *Ще си образувам театрална трупа за сатирични спектакли. Актьорите ще са маймуни, мечки и кучета. . . Представяте ли си?. . . Рошаво жалко миндилче пълзи подир един шишкав медун.* А. Гуляшки.

минѐй *м. църк.* (гр. μηναῖον). Черковна книга със служби и проповеди за определен месец. *Той знае от кора до кора, науст, и псалтир, и апостол, и евангелие, и минея, и всичко и всичко.* Мих. Георгиев. — *Амин, дай боже!. . . — обаждаше се от време на време черковният певец, който седеше на клироса пред омазаните и окапани с восък часослови и минеи.* К. Калчев.

мѝнец — вж. минц. *Облог правя с който иска, / давам един минец.* Ив. Вазов.

минзѝл *м. остар.* (ар.-тур. menzil). Поща, куриер. *Заповедите от Цариград ги донасяха татарите с минзил, а прошенията ги носеха саии-бързоходци, които отиваха пешки през найправата линия за Цариград или другаде.* Ц. Гинчев.

минсофа̀ *ж. остар.* (от тур. minder+араб. sofa). Широк миндер. *Намериха Хаджията горе в стаята, седнал по турски на минсофата, с чибук в ръка, а други пет-шест празни чибука бяха наредени на стената зад него.* Й. Йовков.

минта̀н *м. диал.* (пер.-тур. mintan). Къса горна мъжка дреха с ръкави. *И с нея върви един чивяк, млад и хубавец, със засукани мустачки, пременен като аговски син: един морав фес, чишире и минтан от синкава чоха.* Т. Г. Влайков. *На главата шапка с левски знак, на гърба му арнаутски червен минтан, на пояса четири паласки.* Ив. Вазов.

минтѐ — вж. менте. *Тя се обръщаше от време на време да гледа как се вееше минтето на Стоичко.* Елин Пелин.

минува̀лище *ср. диал.* Разширено място на път, дето се разминават коли. *Пътят бил толкова тесен, че две коли не можели да се разминат, и затова носели високи жегли и скърцала, да се виждат и чуват отдалече, та да се чакат по минувалищата.* Н. Тихолов.

минува̀лки — вж. минувки. *Бай Трифон застана на един камък да преброи овцете, докато прескачат една подир друга по минувалките, гледаше ги, а сърцето му се топеше от жалост и нежност.* Н. Тихолов.

мину̀вки *мн. диал.* Големи камъни, наредени в река за стъпване по тях. *Златко още на ранина тръгна на път. Прецапа Луда Камчия по минувките и дордето усети, пред него се изправиха гористите скатове.* Л. Галина.

мину̀шка *ж. диал.* Дървено мостче за преминаване на река. *— И внимавай, когато минаваш по дървената минушка над реката.* А. Каралийчев. *Беше го* [кученцето] *намерил край село, под минушката.* А. Каралийчев.

минц *м. остар.* (от нем. Münze). Стара австрийска монета, обикн. златна. *Той извади един минц и му го остави в ръката, като се ръкуваше.* Ив. Вазов. *Това е била къщата на оня хаджи Вълчо, чиито тежки кервани са пренасяли беломорски памук до далечната Виена, а той е строил с минцовете си ханове и мостове.* Н. Тихолов.

минюцио̀зен,-зна, -зно, *прил. книж. рядко.* (фр. minutieux). Точен, педантичен. *Михалаковите чудеса не четох, но мисля, че не могат да се отличават от ония, що е вече печатал: минюциозна наблюдателност и вярно схващане езика на говорещите.* Ив. Вазов.

мира̀б *м. остар.* (от ар.-тур. âmir) Назначен началник на област. *Ашербек разказваше за времето на царизма. Беден бил тогава той и слугувал у мираба. — Добре е да знаете, че тогава мирабът и беят бяха у нас господари.* В. Геновска.

мира̀з *м. диал.* (ар.-тур. miras). Наследство от родителите на жената. *Тя бе зела мираз от баща си две нивици.* Т. Г. Влайков. *Имахме една единствена нива — мамин мираз — отвъд селото, срещу Белиловското.* И. Волен.

мира̀з-еедж̀ия *м. остар.* (ар.-тур. miras и тур. yiyici). Разсипник на наследство. *В тая белочерковска Капуа се бяха разсипали много леки търговци и мирас-ееджии в ерфенета и парси.* Ив. Вазов.

миразчѝя *м. диал.* (ар.-тур. mirasçi). Наследник, обикновено на чужд имот. *Ха̀зър се е разчуло, че ти имаш такъв вуйчо, побързай да се ожениш, хем със зестра... Де да знаеш кога ще умре вуйчо ти... де да знаеш, че не ще се покажат и други миразчии?* Ил. Блъсков.

мирала̀й *м. диал.* (ар.-тур. miralay). Полковник в турската войска. *Писано е писмо на миралая на преспанския гарнизон да остави на ваше разположение колкото е нужно аскер, а при нужда свикайте и башибозука.* Д. Талев. *Някакъв миралай, наконтен и надут като паун, заобиколен от низши и по-висши офицери, излезе от кръчмата.* Г. Караславов.

мирѐц *м. остар.* Недуховно лице; мирянин. *Един свещеник или някой хром мирец преподаваха на млади момци букавици.* Възрожденския печат.

мирза̀ *м. остар.* (пер.-тур. mirza). Татарски болярин. *„Отведете го веднага при татарският мирза“.* Ст. Ботьов.

мириа̀да *ж. книж.* (гр. μυριάδα). 1. Множество от десет хиляди. *Унните ся покоревали на един цар, а войските им ся разделявали на мириади всяка по 10,000 души, а всяка мириада на различни големи и малки отделения съставляеми от 1000, от 100, и от 10 войни.* Бълг. книжици. 2. Безкрайно множество. *Първите, които бяха избягали още рано, наподобяваха варварското нашествие на огромен змей, тези, които прииждаха, броеха уверено варварите с мириади, както звездите на млечния път.* Ст. Загорчинов. *Мириади неподвижни звезди, до сега съвсем недостъпни за човеческото око, откриват се сега с всичката си бляскава хубост.* Д. Витанов.

мирѝ се *несв. възвр. рядко.* Примирявам се. *Стрина Ева не се миреше като другите жени с теглото, в което живееха, все приказваше работи, дето няма да ги бъде.* Ст. Ц. Даскалов.

миск *м. диал.* (ар.-тур. misk). Вещество със силен приятен аромат, добивано от семенните жлези на едно преживно животно или от корените на едно растение; мускус. *Докато беше жив*

[пашата], *целият му конак миришеше на гюл-яки, на миск и на какви ли не хубавила, а там го хвърлиха в катрана!* Мих. Георгиев. *А юначе дренополче, / що мирисаш миск не носиш?* Нар. песен.

мисля *несв....* Мисля за душата му *диал.* Имам намерение да го убия; мисля му злото. *Султанът. . . не гледа никак с добро Мурада ефенди и някак сѐ се бои, че този му мисли за душата.* Св. Миларов.

митѝр *м. остар.* 1. Бирник или митничар в евангелска Юдея. *Аз разгърнах джамаданчето и той прегледа всичко с вниманието на един пруски митар.* Ив. Вазов. 2. *прен.* Грешник. — *Хей, Василе! — извика той. — Влизай, човече. Какво стоиш там като митаря в храма божи! Раковски също се взря в преддверието. Не сетил как. . . Васил пристъпи.* Ст. Дичев.

митирѝз — вж. метериз. *Въстаниците напрягаха сили и наново къртеха с ръце камъни от дуварите, за да открият дупки за цевите на пушките си. От това пробиване на митиризи ръцете им се разкървавяваха.* Г. Караиванов.

митральо̀за *ж. воен. остар.* (фр. mitrailleuse). Картечница. *Родино, твоите деца, които бурята целуна / и митральозата люля / под сянката на нощ безумна / над вледенените поля.* Н. Лилиев.

митювеллѝя *м. остар.* (ар.-тур. mütevelli). Разпоредник с вакъфски имоти. *А мъжете виждат, че други изход няма, ами да паднат на молба на митювеллият, защото той би благороден турчин.* Ив. Вазов.

михлѐ — вж. мехле. *Дядо Йордан е запретнал крачоли и с мотика в ръце засича лехите. Водата на Дългия вир навлиза в зажъднялата земя и полива михлето, патладжаните.* А. Каралийчев.

михлю̀зин — вж. мюхлюзин. *Видът им смути и момъка и той забрави да затвори портата. В това време над главата му изскърца прозорец и той чу нечий глас да казва: — Хей, михлюзино, какво си зяпнал по тях?* А. Христофоров.

мѝшечен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (рус. мышечный). Мускулен. *Никакви усилия на во̀лята, никакво могъщество на духа не може да възвиси мишечната сила по-горе от известен предел.* Ив. Вазов.

мѝшина и **мѝшичина** *ж. диал.* Миризма или изпражнения на мишка. *Нито намери мястото на тъмницата с големите плъхове в приготвителното училище, в която затваряха немирниците и ленивците. Той сам два пъти бе попаднал там: как беше тъмно и вонеше на мишина вътре!* Ив. Вазов. *Стаята вонеше на непрани дрехи, на мишичини и на дим.* Ем. Станев.

мишку̀вам *несв.* 1. *нар.* Търся, ровя, дето има нещо скрито. — *Илия, дръж този мръсник! Ходи да мишкува из хорските къщи. Махни го от селото!* К. Петканов. 2. *диал.* За животно — лови мишки. *Вълчицата беше се спряла, пристъпваше бавно, като че дебне и отведнъж се хвърляше, както правят котките, когато искат да уловят мишка. . . вълчицата мишкуваше — най -недостойния лов на един вълк.* Й. Йовков.

Младенцѝ *мн. диал.* Празникът Св. 40 мъченици. *И да пати* [сърцето], *патилото не го яде, не трае, то се топи като мекия снег по Младенци.* Мих. Георгиев. *Инак на какво прилича нашата. Като чергарите.Дойде ли Младенци, дигай чукалата,мъкни сечивата от едно място на друго.* Кр. Григоров.

младѝня *ж. събир. диал.* Младеж. *Хайде, бе, стига сме киснали като жаби тука. Хайде на хорото да погледаме на младинята.* Н. п. Филипов. *Младинята свърте хорото пременено, накитено и грейнало пъстро като цвете.* Н. п. Филипов.

младѝч *м. диал.* Млад човек. *Бащата въздишаше от сърдечните си глъбини и двата младичи, след Карола по старите му синове, стояха прави на това жално явление.* П. Р. Славейков.

младѝще *ср. диал.* 1. Млада зеленина. *Птиците пееха с крилата си и се гмуркаха като риби в чистия въздух. Полето замириса на младище.* М. Яворски. *А земята мирише на младище, нищо й няма на нея, проклетницата, от човешката мъка.* М. Яворски. 2. Младо животно. *„Боже ли, мили, боже ле, / я задай тежки югове / и задай дажди петрови, / . . . / та да ми стока излезне: / . . . / Па ще да дойде Гергьовден, / тогай ще дела младища — на манастир ще ги харижа."* Нар. песен.

млак *прил. диал.* Възтопъл, хладък. *Монахът уми лицето си. . . Той отказа да вземе залък хляб за утринна закуска, а само изпи една паница млака вода.* Д. Талев. *Завиваха го в памук малкото; хранеха го с млака, сладка водица.* Д. Талев.

мла̀ка *ж. нар.* Мочурливо място; мочур. *Пресушете блатата и млаките, / изтръгнете дълбокия пирей.* Ив. Бурин. *Бочо Илиев се изправи зад председателското си бюро. . . късо и отривисто подхвърляше на бригадирите: — . . .Петре, на „Смърдечец" водата от вадата се излива в млаката.* Н. Тихолов.

мла̀мос *м. диал.* (от гр. βλάμμα). Пристъп на болест, най-често у децата. *Да са живи християни: Ивана го хванали мламосите, като поуздравя, той пак ще купи и едно и две кандила.* Ил. Блъсков.

мла̀сна *св. диал.* Ударя силно. *Едно копие го младна по рамото — и ди глас изрева на чужд език нещо.* Н. Райнов. *Един от убийците го младна с ябълката на меча, та му разкърти зъбите.* Н. Райнов.

млат *м. нар.* Голям чук. *Слухтят сърца сред ужас, / а млат скала разбива.* Т. Траянов. *Ударът с млат по главата ни направи да се изпарят всичките лъжи из нея.* Ив. Вазов.

мла̀тна *св. нар.* Ударя, цапна. *Беше готова да се сражава със свекърва си, идваше й да я млатне така по мутрата, че да не гъкне.* Кр. Григоров.

мла̀тя *несв. нар.* Удрям, бия. *Той млатеше с голям чук едно желязо върху наковалнята.* А. Каралийчев. *Абе хей, човече, тебе не млати ли бирнико зимаска, ама на!. . . плати ли? — Хем ме би човеко, хем си взе парите.* Елин Пелин.

млеч *м. диал.* Растение млечка, млечок. *Обаче косата се плъзгаше върху тревата като тояга. Тя се беше отъпила, а насъбралата се по реза зелена кора от млеч я правеше още по-тъпа.* Славчо Трънски.

млѐчница *ж.* 1. *нар.* Вид ядивна гъба, която при разчупване изпуща млечен сок. *В пазарската чанта на Лени вече имаше десетина масловки и няколко червени млечници.* Д. Цончев. 2. *диал.* Царевица с още невтвърдени зърна. *Ще узреят царевиците, ще викам най-добрите момета на беленка, ще напълним не един, а два котли с млечници, па песни, па хора.* Кр. Григоров.

млин *м. диал.* Баница. *Сичките млинове и сичките медени парченца си олапал.* Л. Каравелов. *Върху дългия трапезник завчас се появиха препечени кокошки, тутманик, млинове.* А. Каралийчев.

млу̀згам *несв. диал.* Хвърлям със стрела или копие, стрелям. *Тии са били толкова изкусни, щото тичешком всадници, като са провождали на една страна коня, земали са в ръка падналое на земя копие и млузгале са го на неприятеля.* Г. С. Раковски.

млу̀зна се *св. възвр. диал.* Стрелна се. *Догде го съгледа някой, то като стрела се млузна в стария сарай и се изгуби.* Ц. Гинчев.

млъз *м. диал.* Доене. *Никола кози пасеше / по гора, по лилякова. / Кози си на млъз дойдоха — / Никола нема та нема!* Нар. песен.

млъзга̀ *ж. диал.* Мъзга. *Строена по господарски. . . сега тя* [къщата] *се бе поразсъхнала. . . Ала изпод земята, същите тайни сили, които носеха млъзга на дърветата, на тревите. . . стягаха и крепяха, като с невидими железни скоби високата сграда.* К. Константинов.

млъ̀згам се *несв. диал.* Стрелкам се. *Леглото на реката криволи като змия из белите камъчи, по които се млъзга някаква риба.* З. Стоянов.

млъ̀цам *несв. диал.* За бивол — издава звук, мука. *„Ако през Тунджа минете, / подкови че ви позлатим." / Биволе млъцат и брецат, / и си се назад обръщат.* Нар. песен.

мних *м. старин.* Монах. *Като съмне, няма да има вече протосеваст и болярина, а мних и раб божий.* Ст. Загорчинов. *Свещеници и мниси го* [Петра Осоговеца] *ругаеха с върли глуми, ала той дума не отвръщаше* Н. Райнов.

многа̀жди *нареч. нар.* Много често, много пъти. *Най-често съседните пазачи се събираха в неговото лозе, защото то беше на края от другите и овчарчетата многажди налитаха върху него.* Г. Караславов. *През двадесет и пет години обиходи / земята българска многажди.* К. Христов.

многоду̀мен, -мна, -мно, *прил. рядко.* Който много говори, бъбрив. *По-добре да живееш у една пустиня, а не с жена многодумна, гневлива и крамолница.* сп. Училище.

многоду̀мница *ж. рядко.* Бъбрива жена. *Ако ли е* [майката] *пак някоя сприхава, гневлива, многодумница и да крещи. . .то несумнено, че и децата, колкото и да бъдат естествено добри, развращават се.* сп. Училище.

многоиждивѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Скъп, свързан с големи разноски. *Можеше негли да ся изцели, но лекарят и лекарствата бяха за него вещи многоиждивителни.* С. Радулов.

мно̀гома *неопр. числ. остар.* Мнозина — *Знам, / че многома в мен виждат въплощение на злото.* Ст. Михайловски. *Той знай, че многома от тия / съблекли са войскарската носия.* К. Христов.

мня *несв. диал.* Мисля, на мнение съм. *Вий може би да мните, / че кат го вкарате в бела, ще възродите духът му.* Пенчо Славейков. *„И ето: пак ви казвам, братя мои — :от синагогите ще ви прогонят! И време настъпва. . . кога всеки, който ви убива, ще мни, че служба принася богу!"* Н. Райнов.

моабѐт — вж. мухабет. *Михал го уверил, че ще отидем на баните, гдето ще стане голям моабет, на който ще да викаме и него.* З. Стоянов.

моарабѐ — вж. мурабе. *Сега току-речи хемен съм на 80 години: толкоз моарабета съм прекарвал, толкоз белй селски, туй чудо кесатлъци, и суша и киша, ама пак не съм запомнил да умре някой от глад.* Ил. Блъсков.

мокàнин *м. диал.* (рум. mocan). 1. Румънски, влашки пастир. — *Кои хергеледжии са по-добри, татарите или моканите? мислеше си той.* Й. Йовков. *Щом я видяха моканите, прехапаха си езика.* Й. Йовков. 2. *прен.* Селяндур. *Неочаквано пред нея, с пушка в ръка, застана човек и препречи пътя ѝ. Този човек беше омразният ѝ писар. Работничката веднага го позна и ахна: — Назад, моканино!* Ив. Хаджимарчев.

мòкреш *м. диал.* Вид диво растение, употребявано за салата. *Що не иде Цана да набере мокреш по вадата накъм Топ кория, ами все маруля купувате.* Чудомир.

мòлаз — вж. молоз. *Но Бальо, който винаги отговаряше на нашата стрелба с камъни, като зафичваше отгоре ни цели молази така, че да не удари никого, не беше отмъстителен.* Ст. Чилингиров.

молèбен, -бна, -бно, *прил. поет.* Умолителен, който моли. *Кой чу сетният ти вик / молебен и жален?* Ив. Вазов.

молèбня *ж. остар.* Молебен *На 10 мая се отслужи в тукашната Съборна церква една торжествена молебня по случай на народний празник.* В. Х. Берон.

молèпсан *прил. диал.* 1. Заразен. *На другия ден всеки мислеше съседа си за молепсан от чума.* Й. Йовков. 2. Болен от заразна болест. *Добър ден и добър вечер / никой му не казва, / като от човек молепсан / всеки се предпазва.* Ив. Вазов.

молèпсвам *несв.*, **молèпсам** *св. нар.* (от гр. μολεύω). Заразявам. *Тям не беше драга тая съблазън в съседството: лош пример молепсва.* Ив. Вазов. *С милувки си ядни и вази молепсах / и мойте целувки са смърт.* Ив. Вазов.

моллà *м. диал.* (ар.-тур. molla) 1. Мохамедански съдия в голям град. *Съдебната част на вилаета, отделно от управителната власт, стои под главний молла.* Летоструй. 2. Мохамедански проповедник. *Цариградското правителство не забравя своите единородци в Чепинско и всяка година през рамазана праща молла и тука, за да им проповядва и да укрепява в тях мохамеданското религиозно чувство.* Ив. Вазов.

молòвка *ж. диал.* Цвете молоха; мушкато. *Една привечер тя се кършеше пак към майкини си, сигурна, че мъже и жени надничат отвсякъде да я гледат, стройна и красива. . . и закичена над ухото с червена моловка.* Г. Караславов. *Всички стари кофи, продънени тенджери и строшени делви и гърнета със закум, моловка и лимончета бяха изнесени от зимника и поставени в градинката.* Г. Краев.

молодèц *м. книж.* (рус. молодец). 1. Хубостник. *На Хаджи Мехмедали се отпуснаха пари, че във време на башибозуклукът стоял мирен. . .а на руските молодци за тая им заслуга, че във време на превратът. . . тяхна милост. . . показваха гореща вярност.* З. Стоянов. 2. *разг.* Юнак. — *Ще отчислят и Кънчева — каза по едно време Бърловски. — Не вярвам. . . — А, молодец — прекрасен човек. . . вот прокурор! — отсече Бърловски.* А. Страшимиров.

мòлоз и **мòлос**[1] *м. диал.* (тур. moloz). Объл, голям камък. *Изпод люлека, до който стоеше той, две ръце държаха объл камък цял молоз. И ето тия ръце сега замахнаха, та тоя тежък черен камък се стовари върху Грозя.* А. Страшимиров. *Вън щом слязоха от стълбите, пред Гороломов и Слав се изпречи голям валчест камък. Той беше червеникав молос, як като кремък, тежък, цяла канара.* Й. Йовков. — *Никой ли не иска? — попита Петърчо. — Да знаете каква риба има под молозите до яза!* М. Марчевски.

молокàни *мн. книж. остар.* (рус. молокане). Привърженици на руска християнска секта. *Населението е разнородно и пъстро: румъни от Трансилвания и оттатък Дунава, кримски татари, руски преселници от всевъзможни секти — старообрядци, молокани, безпоповци, липовани.* Й. Йовков.

мòлос[2] *м. диал.* (гр. μολοσσός). Едро овчарско куче. *Двата молоса с радостен лай се хвърлиха върху им.* Ст. Загорчинов.

мòмини *мн. нар.* Роднини — близки на момата при сватбата ѝ. *Към десет часа започнаха да пристигат момините. . . — Дайте да гласим булката!. . . — Ей, момичета, хайде, помагайте да гласим булката де! За какво сте момини а?* М. Ягодов.

момѝя *ж. диал.* (чуж.). Кърпа за забраждане. *Момията от главата ѝ падна, косите ѝ се разбъркаха със солените сълзи.* М. Ягодов. *Тогава беше знаменосец и развяваше майчината си момия.* А. Каралийчев.

момчàн *прил.* Момчана рожба, момчано чедо — *диал.* Мъжко дете. *Пази се, сине! Ти си едничко мамино момчано чедо.* А. Каралийчев.

момък *м. диал.* Слуга. *Дядо Колю е принадлежал към снахилъка по наследство, т. е. по рождение. . .речи го като момък, речи го като работник, речи го като — роб.* Мих. Георгиев.

монструòзен, -зна, -зно, *прил. книж.* (фр. monstrueux). Голям, внушителен. *Кой да не помни монструозните събрания, които ставаха в Англия, после Батак.* Ив. Вазов.

мòра *ж. диал.* (чуж.). Фабрична памучна прежда. *Всеки носи по няколко поръчки, които трябва да се изпълнят. И нахлуват в дюкяните за мора. . . пулове. . . огледалца и за какви ли не още джунджурии.* Ст. Чилингиров.

морà *ж. нар.* Мъчителен сън, свързан с видения, които потискат; кошмар. *Коляното ме върти, опустяло, ето тук. . .То и мората ме души нощe, ама за него — ако имаш време.* Г. Караславов. *Мора е туй, тъй се казва. Трябва маймунка да е дошла и е седнала на гърдите ти.* Й. Йовков.

морабè — вж. мурабе. *Дойдоха един ден в Сенебир — в руското морабе беше.* Й. Йовков.

мòравче *ср. диал.* Вид есенно мораво цвете. — *Да ти откъсна ли весело димитровче? — Искам моравче.* К. Петканов.

моралѝйски *прил. остар.* Гръцки. *Имал си чибукчия, млад лангера с червена фланела и с пъстри моралийски чорапи.* З. Стоянов.

моранѝен, -а, -о, *прил. диал.* (от тур. mor). Морав. *А по лактите се перчеха две различни кръпки: едната мораниена, а другата кърмъзлия.* Ст. Чилингиров.

мòрен, -а, -о, *прил. диал.* Морав. *Ако би се загледал някой у Богдана в това време, щеше да забележи, че носа му се бе подул, поморнял като цял морен патладжан.* Ил. Блъсков.

мòрници *мн. нар.* Студени тръпки. *Начесто / западаше й мисъл за Стоичка; / западаше й — „Божичко, нима?!“ / и морници побиваха я хладни.* Пенчо Славейков. *Скоро последният пурпурновиолетов лъч ще се откъсне като предсмъртна въздишка и моят последен ден ще загасне. Едва при тази мисъл студени морници сковаха тялото ми.* Г. Караславов.

мосàндра — вж. мусандра. *Мобилите съставляваха, както във всяка по-заможна селска къща: водникът, мосандрата, лавицата.* Ив. Вазов.

москвѝч *м. книж. рядко.* (рус. москвич). Московчанин. *Както външно, така и вътрешно, москвичът е завардил руската си природа.* Ив. Вазов.

мотàлка *ж. диал.* Мотовилка. *Чекрък ще й направи, моталки две-три ще й приготви, хурка ще й изреже.* Мих. Георгиев.

мотвàк — вж. мутвак. *Селемие събра всичко в мотвака и викна на циганите, които чакаха в една стаица зад мотвака.* Ц. Гинчев. *Много дни Гроздан оставаше у дома си, седеше долу в мотвака или се разхождаше из градината.* Г. Караславов.

мòтка *ж. диал.* Прежда, колкото се намотава веднаж на мотовилка. *Тя носеше мотка червена прежда.* Мих. Георгиев.

мотолявя се *несв. диал.* Мотая се, мяркам се. *Прицинкям му на тате, мотолявя се пред очите му, той запуши чибучката, позамижи с око и върти глава.* Кр. Григоров.

мофтỳра *ж. диал.* (от ар.-тур. muhtıra). Разписка. *Ще ни вземете паричките тъй като топъл хляб, ами не правете разни мофтури . . . нà дръжте!* Ст. Л. Костов.

мохàр *м. спец.* Вид фуражна трева. *Где ще сеем люцерна и мохар за кравата и овцете?* Б. Обретенов. *Освен това, рапицата рано освобождава заетите от нея площи, които могат успешно да се засеят с царевица, просо, мохар, късни зеленчуци, късни фуражни култури.* Пресата.

мочỳга—вж. мачуга. *Те нямаха никакви труфила върху себе си и нищо друго не носеха, освен някоя мочуга — къса, с топка на края тояга, опасно оръжие в такива едни яки и силни ръце.* Й. Йовков.

мошиàр м. **и мошиàрка** ж. *рядко.* (рум. moşier). Чифликчия, чифликчийка. *Този селянин беше един голям мошиар, който имаше много слуги.* Кр. Пишурка. *Ще наградя дъщерите ви според заслугата им. По-старата ще стане велика царица, а втората една мошиарка.* Кр. Пишурка.

мошѝя *ж. нар.* (рум. moşie). Имение, чифлик. *От седмица вече не можеше да напуска леглото, а при това живееше настрана от Букурещ, в мошията на някакъв приятел.* Ст. Дичев. *Взе да бръщолеви едни пред следователя . . . И че уж съм бил превърнал складовете на ваша мошия де, изнасял съм и съм ви давал продукти!* Ст. Ц. Даскалов.

мòщне *нареч. диал.* Твърде много. *Мощне ми са мили, сестро, модри теменужки!* П. Ю. Тодоров.

мравѝня *ж. диал.* Мравуняк. *И почеват да снасят яйцата си. Тогава работниците биват пълни с внимание към майките и ги водят или носят по сичките отделения на мравинята.* Т. Икономов.

мрàзници *мн. диал.* Студени тръпки. *Лепо усети като че сърцето му се удари о черепа, разби се на късове, които се разсипаха като мразници по цялото му тяло.* Елин Пелин. *Пресрещна я студена зимна хала / с развения си дрипав шал от сняг. / Но мразници от друго я побиха: / на всеки ъгъл гарван чер стърчи.* Бл. Димитрова.

мракà *ж. диал.* Голяма тълпа. *Из двора се мракà / народ събра, един по други неусетно, / ухилен този тук, а онзи неприветно / намръщен дига глъч.* Пенчо Славейков.

мрàкам *несв. диал.* За бивол — мучи, бреца. *Една биволица се спира пред мене, мрака и протяга шия да ми се погали.* К. Петканов.

мракотà *ж. рядко.* Мрак, мрачност. *От таваньт висеше на средата малка нечиста лампа, която, както казва Милтон, служеше повече за туй да открие мракотата на тоз предел.* Св. Миларов.

мрачà *несв. рядко.* Помрачавам. *Ту искра сърце ми озарява, / ту мрачи го мътен дим.* Д. Дебелянов. *Чувство едно тайно душа ми мрачеше.* Ив. Вазов.

мрачевà *жс. диал.* Мрачина. *Чернееха се в мрачевата редица брички: види се, в тоя град не се употребяват файтони.* А. Страшимиров. *Как не ѝ омръзна да се разхожда всяка вечер в градината по мрачевата. Мрачевите да я завлекат!* Й. Йовков.

мрък *прил. диал.* Възчерен. *Ако тоя сок бъде много бистър, па ако и самите пеперуди бъдат чисти и без дамги. . . то всичко това показва, че ще излезе добро семе; защото в противен случай пеперудите на часа пущат от себе си един мрък, гнусен сок, па са и тромави и лениви.* Хранене свилени буби. *Тая чудна сила* [магнитната] *хората още в старо време били съзрели на един черникав или мрък камък, наречен магнит по името на град Магнезия у Мала Азия, дето наоколо най-напред го намирали.* Й. Груев.

мрѐкнина *жс. диал.* Мрачина, вечер. *Мете, трие, чисти цял ден, от зора до мръкнина.* Мих. Георгиев. *Мирчо и Кета бяха свили гнездо и чалащисваха от зори до мръкнина да нахранят своите пиленца.* Мих. Георгиев.

мрѐньо *м. диал.* Куче, което само ръмжи. *Кучето отровиха. . . Защо, питам, го отровиха общинарите, ако не е с цел. . . ама защо па това, та не другото . . . — Защото Лиса беше зло куче . . . па оня мръньо може с едно коматче леб, не, ами буца му хвърли, ще го залъжеш.* Ст. Ц. Даскалов.

мръснѝци *мн. диал.* Дните от Коледа до Василовден или до Бабинден. *По нашите места коледните празници — от Бъдни вечер до Василовден — ги наричат Мръсници.* И. Волен. *То и без това няма нужда от миене, понеже идат Мръсниците, след тях Честни вериги . . . и още сто и двайсе.* Г. Краев.

мръхòлев *прил. диал.* Сополив. *Уж имаше закон, а пък нищо по закон се не вършеше . . . като почнеш от „валията" та до последния мръхолев заптие, управляваше не по духът и буквата на закона, а по свой личен кеф.* Ст. Заимов.

мръхтя̀ *несв. диал.* За овца — диша с шум. *Манолаки поразгледа какво има из чифлика, погледна към овцете, които мръхтяха на поляната, към кладенците, гдето около изсъхналите улуци се въртяха гъски и прелитаха гълъби.* Й. Йовков.

муавѝнин *м. диал. остар.* (ар.-тур. muavin). Помощник, заместник на началника. *Аз стъпих в определената за това стая и видях пред себе си познатият Фахри-бей, началник на Бейолу, после Селим-паша, който беше кокошничав, и пашовият муавинин, чието име не помня.* Св. Миларов.

муаджѝр — вж. *мухаджир. Низ улиците тесни пълни с сенки / на Искюдар, потънал в пек и мир, / възпря ни беден продавач на дренки: / Купете, моля, аз съм муаджир.* К. Величков.

муарабѐ — вж. мурабе. *Падишахът муарабе прави с московеца, а вие.* Д. Талев.

муезѝн — вж. *мюезин. От високи минарета / громко муезини пеят.* Ив. Вазов. *Днес светъл е байрам. На муезина / от минарето спуща се гласът.* К. Величков.

мужàй се *несв. възвр. книж. рядко.* Само в повел. наклонение (от рус. мужаться). Дръж се мъжествено, не губи кураж! *Ивайло (отчаян): Умря! Умря! . .Тертер (връща се; гръмко и мрачно): Ивайло, мужай се, България нека е жива.* Ив. Вазов. — *О, бедна Българио! . . . Ще ли доживея до радостния ден, когато ще счупиш веригите си. . . Ще ги счупиш, вярвам . . . Затова мужай се, крепи се.* Ив. Вазов.

мукадѝян, -ийна, -ийно, *прил. диал.* (от ар.-тур. mukaddes). Свещен, който носи щастие. *Поясът му беше мукадиян, писан с бяла сърма на клони.* Ц. Гинчев.

мукаѐт и мукаѝт *прил. неизм. разг.* (от ар.-тур. mukayyet). С т а в а м м у к а е т—намирам време да направя нещо, погрижвам се за нещо. — *Че туй може и у нас да се направи. — Може, ама няма кой да стане „мукает".* Ст. Чилингиров. *Говореше се за това, ала никой не ставаше мукаят да го направи.* Т. Г. Влайков.

мукàнски *прил. диал.* (от рум. mocan). Селяндурски, просташки. *И за тебе трябва костюм. . . с тоя омазан кожух, мукански, не бива.* Ив. Вазов

мукаятлѝя *прил. неизм. разг.* (от ар.-тур. mukayyet). Който на време извършва всичко; който се погрижва за нещо. *Той, да ви кажа правата и здравата, е човек мукаятлия за борча си; не бойте се.* Ил. Блъсков.

мукаятлѐк *м. разг.* (от ар.-тур.). Намиране време за свършване на нещо. *Видят ли се нейде със стрина Венковица, тя сè ще я запре да я заприкаже . . . Па сè ще и да я пофали зарад нейния уред и мукаятлък, зарад нейната набожност.* Т. Г. Влайков.

мумджѝя *м. остар.* (тур. mumcu). Свещар. *Другите си дрехи натъпках в крачолите на панталоните, които оставих на даскалът да ги изпрати с верен човек до Димитра Златанов мумджията в Пловдив.* З. Стоянов.

мунасѝп и мунасѐп. *неизм. разг.* (от ар.-тур. münasip). 1. *прил.* Удобен, подходящ. *А като ме попита чивяка, аз намерих, че ти си най-мунасъп за него.* Т. Г. Влайков. 2. *нареч.* Удобно, възможно, прилично. *Ако гледаш за право, там е най-мунасъп. Къщата що ѝ е — той ще си я преправи напокон.* Т. Г. Влайков. *Пак ми загатваше за възнаграждението. Направете, както намерите мунасип.* Ив. Вазов.

мунафаклък *м. диал.* (ар.-тур. munafıklık). Клюка, клевета, интрига. *Г. Гешов трябва да ти е съобщил поканата от комисията за Фотиновский юбилеен сборник. Както видиш, аз направих един мъничък мунафаклък. Гледай обаче ти да се наемеш с работата, защото ти с най-много компетентност ще я извършиш.* Ив. Вазов. *Та се случи да се скарат един ден . . . Хем да беше барем за нещо . . . а оно — женски мунафаклъци.* Мих. Георгиев.

мурабè *ср. остар.* (ар.-тур. muharebe). Бой, война. *Комунисти и опозиционери, насядали един до друг, весело заприказваха за вчерашното мурабе.* Ем. Манов. *На, гледай, ей туй, тънкото пътче за Ениджe, преди руското мурабе там ли беше?* Й. Йовков.

мурафèт *м. разг.* (ар.-тур. marifet). Умение, изкуство, майсторство. *Но Анастаси му намери цаката да се измъкне. Мурафета бе тамам по вкуса на малчуганите. Цапна стражаря и стана герой в очите им.* Ем. Станев. *Чудното в цялата работа беше това, че на фирмите бяха изписани имената не на старите им стопани, а на жените им. — Багабонти! Батакчии! Някой софиянец ги е научил на тоя мурафет!* Г. Белев. *Не е мурафет да хванеш някого; а да го удържиш.* Л. Каравелов.

мург *прил. диал.* Мургав. *По мургий цвят и хищността на взора / познах на Анадолът синовете.* Ив. Вазов. *Съблече бела премена, / облече мурга премена, / па прегна кола шарена, / та па на нива отиде.* Нар. песен. *Телетата на Христака личаха между телетата на другите гледачи. . . Едни бяха още червенички . . . а най-големите съвсем бяха избелели и вече си личеше какви ще бъдат — мурги ли, сиви ли, бели ли.* И. Волен.

мурголѝк *прил. рядко.* Който е с мургаво лице. *Там ме приближи един млад, мурголик господин и се препоръча. Обади ми се, че е художник.* Ив. Вазов.

муропъ̀тина *ж. диал.* Лош, запустял път. *Па като видя, че не може да го опази, защото там беше муропътина, минаваха и се връщаха добичетата от паша, той взе, че огради с камънак.* Ст. Ц. Даскалов.

мурỳс *м. диал.* Царевица. *Три пъти ода за Рада — / Веднаж я мама плетеше, / веднаж я тато не пущи: / „Не пущам Рада убава — / цел ден е мурус копала!“* Нар. песен.

мусàндра *ж. диал.* (ар.-тур. musandıra). Голяма ниша с дървен капак, в която се нареждат дрехи. *Той бърже си облече сетрето, обу си кундурите и си поглади косата пред иконата, която зе за огледало, а се прекръсти пред мусандрата и излезе подир дяда Ивана.* Ив. Вазов. *Прозорците зееха с извадени рамки, стаите кънтяха празни, с голи стени, с разтворени долапи и мусандри.* Д. Талев. *Да надникнем в тихите стаи със светли резби по таваните и дълбоки мусандри, дето тънко мирише на дюли и ябълки, дето са се раждали, живели и борили синовете на знаменитата бунтовна фамилия.* Н. Тихолов.

мусафѝр(ин) *м. диал.* (ар.-тур. misafir). Гост. *Другата половина на къщата беше за гости и за постоянни мусафири, които често дохождаха от България и Македония избегнали и стоеха по цяла зима у него на прехрана.* Ц. Гинчев. *— Няма да си ходиш ти, му извика кехаята, ти си ни мусафирин тази вечер — хайде иди там при хората и си залови място.* Ц. Гинчев.

мусафирлѝк и **мусаферлѝк** *м. диал.* (ар.-тур. misafirlik). Гостуване. *— Е, казвай сега, — рече Костадин, като бутна към тила малкия вехт фес . . . — Да си дошел ей тъй — само за мусафирлика — хич не ми се вярва.* Д. Немиров. *Той ме посрещна със следующите благи думи: . . . Благополучно ли можехте да пристигнете в градецът ни? Колко ще се побавите на мусаферлик.* З. Стоянов.

мусафѝрски *прил. диал.* (ар.-тур. misafir). Предназначен за гости. *Долу пред мусафирската одая не се минаваше ни ден да не цвили, завързан за железните халки, които още стояха, арабският хат на някой гостенин.* Й. Йовков.

мусикѝйски *прил. остар.* (от гр. μουσική). Музикален. *В монастирското училище, при другите науки, които приличествуват священному чину, преподавася и мусикийското церковно пение, като равно и нужно и то на церковниците, каквото и другите науки.* Неофит Рилски.

мусикословèсний и **мусикословеснѐйши** *при. остар.* Почетна титла на черковен певец. *Мусикословесний Хаджи Атанасия изискваше непременно да се възвърнат на първото почетно място в азбуката и ξ и ѱ.* Ив. Вазов. *Твоите мусикословеснейши колеги от университета трябва да имат една злоба, която би стигнала за всичките цикли на Дантевия пъкъл.* П. К. Яворов.

мускà *ж. разг.* (ар.-тур. muska). Сгъната книжка с молитви и заклинания; носи се до тялото уж за предпазване от беда; талисман. *— Работата ще да падне на клетва, отговори един стар циганин, върху косматите гърди на когото висяха няколко муски.* З. Стоянов. *Не бяха помогнали нито знахарски баяния, нито ходжовски муски, нито попски молитви.* П. К. Яворов.

мỳскор *прил. диал.* Мърляв. *Из катуните наскачаха цигани — дрипави, чорлави, мускори.* И. Волен.

мускорѝв, мускорèв и **мускурлѝв** *прил. диал.* Мръсен, омърлян. *Една пременена селянка, млада, но жълта и състарена, е разкопчала пазва и кърми порасналo мускорево дете, със сребърна пара на шапчицата.* К. Константинов. *Бръкна той пак в джоба на панталоните си, пресяя дребните зрънца през пръсти и мускоривото му, дългнесто лице светна.* П. Ю. Тодоров.

Щом чуят бучката на стринини си да буха, децата на Цветкови, мускурливи, необлечени, боси, току дотичват и наклякват като котета край нея. Ст. Ц. Даскалов.

му̀скус *м. книж.* (лат. muscus). Силно миризливо вещество, добивано от семенните жлези на едно животно; миск. *Радомире, яздиш ли всеки ден? — Той и нищо друго не прави. Цял мирише на кон и на кучета — побърза да отговори Мирослава. . . — Така и трябва — рече пак Самуил. — Той е мъж. А ти, хубавице, миришеш на мускус.* Д. Талев. *Кадеше пред своите поклонници мускус — че мускусът навява любовно безумие.* Н. Райнов.

муслу̀к *м. диал.* (тур. musluk). Канела на чешма. *Всякое ехтение, що се чуваше из къщата . . . всякое капение от полуразмразений муслук в усамотений заден двор . . . всичките влизаха в Скруджовите уши с умилително влияние.* сп. Наука.

мусолюбѝв *прил. остар.* Любител на музиката. *Най-после предложиха да попее Мирончо. Това внимание подкачи мусолюбивий хаджи Атанасия, също славен по своето сладкогласие в черквата.* Ив. Вазов.

му̀сора и **му̀сура** *ж. диал.* (от гр. μουσούρι). Муцуна. *Веднъж видяхме, че срещу нас иде Глок с окървавена мусора.* В. Друмев. *От двете страни тръниливите вършини го шибат, магарето храбро ги отблъсква с дългите си уши, мусурата му се разкървави.* Ил. Блъсков.

мустафъ̀з *м. остар.* (от ар.-тур. müstafız). Опълченец. *Наистина селото беше на шосето за Цариград, но засега то беше по-настрана от пътищата за Стара планина, по които денонощно се движеха редовни турски войски — низами, запасни — редифи, опълченци — мустафъзи, заптиета, обози, плячкаджии.* Г. Караславов.

мустачу̀ри *мн. разг.* Големи мустаци. *Нито е някой ум кой-знай какъв, нито е някой да кажеш левент, с мустачури, разбираш ли . . . — една оскубана сврака с цилиндър и туй-то!* А. Константинов.

мута̀вка *ж. диал.* Торба от козя козина. *Връщали се с пълни мутавки с едра царевица, буци сол, басми, шарени забрадки, небет-шекер, ориз.* З. Сребров. *В мутавките мушкали скрито по някоя кожена кесия със златни жълтици, ситен мерджан, сребърни чапрази и иконата на Дева Мария.* З. Сребров.

мута̀ф[1] *м. диал.* Постелка от козина. *Ния протегна нозе върху меката ямболия . . . Върху новия мутаф, там, дето почваше дебелата ямболия, тя бе оставила чехличките си от тъмночервено кадифе.* Д. Талев.

мута̀ф[2] **(ин)** — вж. мутафчия. *Зрителите премираха от смях. А Вичката мутафинът . . . изгълта две шепи обли камъчета, колкото лешници, и почна да ги тръска в корема си.* А. Каралийчев.

мутафчѝйски *прил. остар.* Козинарски. *Слънцето пече затворените кепенци на предишните мутафчийски дюкяни.* К. Константинов. *Той усещаше, че ще се срами в града си, когато види стария си баща, седнал на мутафчийския стан, да тика и лови совалката и дърпа бърдото, което прави такъв груб шум!* Ив. Вазов.

мутафчѝйство *ср. остар.* Козинарство. *Ние виждахме да се развива тук и да процъфтява в късо време кожарство, чехларство, ножарство, мутафчийство и гайтанджийство.* Б. Пенев.

мутафчѝя *м. остар.* (от пер.-тур. mutaf). Лице, което изработва тъкани от козина; козинар. *Един все още точи си връвта/ заднишком, препречил пътя мутафчия.* Пенчо Славейков. *Дядо Доньо мутафчията, пристегнал на гърдите си голямо вълмо козина, заднишком излезе дори досред улицата, усуквайки здрава козинява жица.* Д. Марчевски.

мутва̀к *м. остар.* (ар.-тур. mutfak). Кухня, готварница. *После лелята се разшава, запухтя, трябвало да погледне в мутвака гостбата за обед.* Д. Талев. *Къщичката беше малка, слупена, тясна — две одаички и мутвак.* Мих. Георгиев.

мутесарѝфин — вж. мютесарифин. *Той прибра парите и благосклонно посъветва чорбаджиите да се отнесат до мутесарифина в Битоля.* Д. Талев. *От султана имаме позволение да градим, но каймакаминът тук не дава, не дава мутесарифинът, валията, що молби, що клетви, що рушвети!* Д. Талев.

му̀тла *ж. диал.* Празно място между гредите и дъските на тавана. *Дамян потърси толжката на баща си, намери я забучена под стряхата, в мутлите.* К. Петканов. *Големият хамбар е пълен до мутлите.* К. Петканов.

му̀тлак *нареч. диал.* (ар.-тур. mutlaka). 1. Непременно. *Кмета. Слушай, манго, ако стане това дето ми казваш. . . Вражалец. Мутлак, мутлак, безбили ще стане. . . Яз щото съм казувал, сѐ е станало!* Ст. Л. Костов. *Захранена жена с такъв хляб, мутлак, казва, може да се сдобие с рожба от сърце.* Мих. Георгиев. 2. Нима? — *Бре, Василе, ти ли си бил? . . . Мутлак си ти? Не мога да те позная, бре Василе, много си остарял и посърнал.* А. Каралийчев.

мутфа̀к — вж. мутвак. *И влязох в къщи. Този път не отидох при мама и при братята си в мутфака.* Ст. Чилингиров.

муфт и **му̀фта** *нареч. разг.* (от пер.-тур. müft). Даром, безплатно. *Почти ката неделя и празник идеха млади граждане, едни по разход, други да се понаедат и понапият муфт, трети да се позеленят на селските моми.* Ил. Блъсков. *За неговите свободни маниери свидетел-*

ствува фактът, че докато го интервюирахме, предлагахме му цигари и той без стеснение изпуши муфта почти една кутия. Хр. Радевски.

муфтàр — вж. мухтар. *Дядо Нейко муфтарът почука на мандалото, всички други сложиха ръце на патериците си и потопиха очи в земята.* Й. Йовков.

муфтасѝи *нареч. разг. рядко.* (от пер.-тур. müft). На чужда сметка; муфта. *Но ракия аз не пия муфтасяи, ако ми се пие, ще си платя.* Кр. Григоров.

муфтия — вж. мюфти. *Помня едно време, когато се скараха . . . Хаджи Петко и Хаджи Папурко, влачиха се по кадии и муфтии.* Ив. Вазов.

мухабèт *м. разг.* (ар.-тур. muhabbet). Приятелски разговор. *Дойде Константин Мъглата и прекъсна ни мухабетът.* Л. Каравелов. *А в дядо Нойковия дом дните кретаха като в тъмница. Тук глас не се чуваше вече, тук за песни, за гуляи, за големи мухабети и дума не можеше да става.* Д. Немиров.

мухаджѝр *м. остар.* (ар.-тур. muhacir). Бежанец, преселник. — *Пленница е, бреговчанка. Хваната била от русите къде Кюстендил, като бягала с други мухаджири. Мъжът ѝ, някой си стар бей, загинал нейде.* Ив. Вазов. *Дошли бяха по турските махали мухаджири от горе, имаше чак от Плевенско, върнали се бяха и някои от редифите и всички бяха изплашени до смърт от московците.* Д. Талев.

мỳхам *несв. диал.* Муша, бода. *До него Скорлека левентски е плещи / извърнал, муха щик, и муха и повтаря.* Пенчо Славейков.

мухàр *м. диал.* Ленивец. — *Цяло лято ние да се пребиваме, а той да се излежава като припешник! Мухар неден, и на края пак да ни обязди.* Ст. Ц. Даскалов. *Пред егоисти, нови господари / глава не сведох, нито ще сведа / и по ума на някои мухари / аз никога не ще се поведа.* П. Р. Славейков.

мухарабé — вж. мурабе. *Бях заабитин у московците, та в голямото мухарабе преди много години гонихме вашите войски по тези планини тук.* А. Страшимиров. *Това мухарабе с московците объркало работите им.* А. Христофоров.

мỳхин *прил. рядко.* Който се отнася до муха. *„Чест мухина и мухин интерес / ще смогнат ли да изменят / в небето нрави зли?“* — Ст. Михайловски.

мухлю̀зин — вж. мюхлюзин. *Преди години Геренски искаше да се ожени за неговата най-голяма сестра и майка му бе съгласна, но баща му отряза: „Не давам дъщеря си на този мухлюзин“.* Т. Харманджиев. — *Твоята мама. . . в целия град нема по-голем мухлюзин от тебе, а те не мързи да жънеш в чужд овес нощем — изръмжа, задъхан от гняв, Вандо Мачока и стисна крадеца за рамената.* Т. Харманджиев.

мухлюзỳвам *несв. диал.* (от ар.-тур. müflüs olmak). Безделнича. — *Кой не може, да си трае . . . да мухлюзува . . . да лежи . . . то си е негова работа — опита се старият Караманец да се откачи.* Т. Харманджиев.

мухолèц *м. диал.* Молец. *Канцеларския мухолец опасва крилата на вдъхновението им.* Пенчо Славейков.

мухтàн *нареч. диал.* (от пер-тур. müft). Безплатно, за чужда сметка. *Най-напред ще са съберат нейде двама-трима, които обичат да пият мухтан; те захващат да смятат: днес е Рождество Христово, у кои трябва да се отиде на честито?* Ил. Блъсков.

мухтанджѝя *м. разг.* Лице, което търси муфта. *Където и да идеш, в който град, село, паланка, колиба и да отседнеш, обявиш ли спектакъл и откриеш каса, най-напред запристигат гратисчиите, мухтанджиите, келепирджиите и използвачите, на български казано.* Чудомир.

мухтàр(ин) *м. остар.* (ар.-тур. muhtar). Българин, селски старейшина в турско време. *Чичо Гочо мухтарят ходил от къща на къща да обяснява на хората, че не е време да дразнят турците.* Г. Караславов. *От както сте заминали за балканът, два пъти ми бастисваха къщата селският мухтарин и няколко турци, за да търсят вас.* З. Стоянов.

мухтàрство *ср. остар.* Длъжност, звание на мухтар. *Мухтарството, не ще и дума, отново издигна достойнството на тато пред хората.* Т. Г. Влайков.

мухỳр — *вж.* мюхюр. *После дохождаха от града, та ме изпитваха . . . писаха нещо, удрваха мухура на селото.* Мих. Георгиев.

муш[1] *м. книж. остар.* (фр. mouche). Шпионин. *В гръцко-турската война се изсипаха бури от гняв и негодувание против правителството на народната партия. . . че срещу един муш и няколко владици в Македония се отказало от участие във войната.* Пресата.

муш[2] *м.* (фр. mouche). Електрически муш *книж. остар.* — Трамвай. *Електрически муш ли искаш — електрически муш ти дава, имтияз ли искаш — имтияз ти дава.* А. Константинов.

мушиèр — вж. мошиар. *В числото на мушиерите влязват всичките лица, които имат земи, за които да плащат годишен данък повече от 2500 гроша.* Г. Драганов. *Те, тези хора, напомняха някакви старовремски мушиери или поне притежатели на големи стада в планините.* А. Страшимиров.

мушѝр *м. остар.* (ар.-тур. müşür). Маршал. *За министър на полицията, вместо падналий и в Кипър изгнаний Хюсни-паша, доде мушир Самих-паша.* Св. Миларов.

мушѝя — вж. мошия. *Те са, сякаш господари на селото. Разпореждат се с общината като с бащина мушия.* Т. Г. Влайков. *Те бяха купили у Влашко мушия и си бяха осигурили доходи.* Ц. Гинчев.

мушо̀к *м. диал.* Сърцевина на дърво. — *Оставете го тоя пропаднал старец! Той е като дърво без мушок!* Ст. Ц. Даскалов.

мущà ж. диал. (пер.-тур. muşta). Вид обущарски чук за очукване на гьон. *За известно време настъпва мълчание в дикиджийската чаршия. . . . Чуват се изрядко само тъпите удари на мущата от дюкянчето на кауша.* Ст. Чилингиров. *Особено много му се удаваше коването на токовете. Аз и не слагах обувките на калъп:. . . Не, турях петата ѝ на мущата, наместях тока и удрях полегато гвоздеите върху него.* Ст. Чилингиров.

мущàрд *м. книж.* рядко. (от ит. mostarda). Горчица(подправка за колбаси). *Шунка има там чудесна, но я яж с английски мущард!* Ив. Вазов.

мущерѝя — вж. мющерия. *Той чакаше да се развали пазарът и да му дойдат мущерии.* Й. Йовков. *Колкото за свирене, видиш, и аз съм мущерия, да посвирят, че после ще ни посвирят и дервишите.* Ц. Гинчев.

мущулу̀к *м. диал.* (пер.-тур. muştuluk). Награда за съобщена радостна вест. — *Все са обични хората тука, / хоратата им също добра, / кой ще вземе сега мущулука / да обади във Радевци пръв?* Н. Марангозов. — *Ей полето — Личко вика — / вече се подава, / где е сега драгомана, / мущулук да дава?* Ц. Церковски.

мщѐние *ср. книж. остар.* (рус. мщение). Отмъщение. *Простих те от уста и забравих всяко мщение.* Ц. Гинчев. *Аз знаях, че много нещастни гърди / изгниваха тайно от яд и вражди, / че глухата завист, че страшното мщенье / приготвяха свойте стрели и за мене.* Ив. Вазов.

мъдѐница *ж. диал.* Ҹаденица. *След пладне слазам надоле покрай мегдана, дето играе хорото, да купа от уйчови те Хаджиови чер пипер, че щехме да тъпчем мъденици.* Т. Г. Влайков.

мъжàтница, мъжѐтница (мъженѝца) и **мъжо̀вница** *ж. диал.* Жена, която живее с мъжа си. *Виж, не саде вдовици, ами и мъжатници има, дето са дале момичетата си да вардат чаркове.* Т. Г. Влайков. *Остави ме мъжът ми! . . . Сега не знам мъжатница ли съм, или вдовица.* Ив. Вазов. *Не може да се оплаче вдовица от мъжетница.* Нар. пословица. *Много години Гена остава ни мъжовница, ни вдовица, пъшка, тегли, забравена от мъжа си.* Ив. Вазов.

мъждѐкам *несв. диал.* Разправям се с някого, давам отговор. *От тая вечер стана ясно вече за жена му къде бяха отишли селските пари.* — *Че така ми кажи ти, бе, па аз да ги мъждекам тия, дека са зинали.* Ст. Ц. Даскалов.

мъженѝца — вж. мъжатница. — *Като божур червени / привеждат се невестите стъкмени. / . . . / Разтрибат румените мъженици / и носят по-дълбоки пък паници.* К. Христов.

мъзгàл — вж. мазгал. *През нощта имаше дъжд, гръм небесен и светкавица, която се показваше във вид на тесни дъги и през мъзгалите на нашето жилище.* З. Стоянов.

мъздà *ж. старин.* Отплата, възмездие. *О Мелпомено, свий, / в мъзда на моя труд, цветущ венец делфийски / и бяла ми коса със лаври обвивий.* Ив. Вазов. *И праведните своята мъзда / и скърбните получи щат тогава. / По делу всем бог правдою возда.* Пенчо Славейков.

мъкарѝя *ж. диал.* Трудност, мъчнотия. *Вагоните на руските железници са извънредно сгодни и покойни. Комфортът намалява мъкарията на тридневното и триощно пътуване през тия еднообразни полета.* Ив. Вазов.

мъкѝло *ср. рядко.* Мъчение. *Разкриха открадването на пушките и ме уловиха. Малее, големи мъкила бяха! Съдраха ме с бой.* А. Каралийчев.

мъкотѝя *ж. нар.* Досада, стеснение, болка. *Еднообразието на гледката докарваше мъкотия.* Ив. Вазов. *Гостолюбивата му челяд пригаждаше всякак на болния, за да намали мъкотията му.* Ив. Вазов.

мълзя̀ *несв. диал.* 1. Доя. *Стоян прегръщаше с една ръка овцата, разкрачваше я над ведрото и с допряна буза до опашката ѝ я мълзеше.* К. Петканов. *Като е чужд пастирът, той ще откара стадото в чужда кошара и ще го мълзи.* Д. Талев. 2. Бозая. *Отдолу заскърцаха коля. . . От време на време изпляскваше опашката на някой вол . . . или пък измучи болезнено крава от шиповете на обяраменото ѝ теле. И колкото но мучи тя, толкова то по се навира между краката ѝ да мълзи.* Ст. Чилингиров.

мѝлката *нареч. диал.* Мълком, тайно. *Ние мълката цигулка цигуваме, на която сетне ще ѝ се чуе гласа.* Ил. Блъсков.

мълнелѝк *прил. рядко.* Който наподобява на мълния. *Огненият дъх на милиони изстрадали гърди. . . лесове от вдигнати в закана ръце — носят буря! Неотразима, непоколебима, мълнелика буря иде!* Хр. Смирненски.

мълчѐшен, -шна, -шно, *прил.* Мълчѐшна вода *диал.* — вода, налята в потайно време за магически обреди. *Събрала самодивски корени, сварила ги със змийско мляко и го запоила. А когато заспал, напръскала го с мълчешка вода.* К. Петканов.

мъмам *несв. диал.* Отбивам (вода). *Я сум си била, лудо, долна градина, / бразди да пра'ам, лудо, вода да мъмам, / цвеке да вадам, лудо, сино зелено.* Нар. песен.

мъмарица *ж. диал.* Дребна водна животинка. *Две-три жаби се гуркаха в зеленясалите му води, но плиткото дъно шаваха мъмарици, червейчета, водни буболечки.* Г. Караславов.

мъмля *несв. диал.* Говоря неразбрано, мънкам. *Каквото речеш твоя милост — мъмли убития духом Гуньо.* А. Константинов. *Поет на лира вдъхновена / захласнато си свиреше / и пееше. А окол него / надута сган, непросветена / халосано го слушаше / и равнодушно, и студено / намръщено му мъмлеше: / — Непрькнал се и невидял се, / хей, докога ще ни глушиш?* П. Р. Славейков.

мъмростѝя *ж. диал.* Разпра, караница. *Анка. Пак какво има, боже мой! се у нас ли. . . тези мъмростии?* Д. Войников.

мъмър *м. диал.* Мърморене, като израз на недоволство. *Отдавна беше минал часът за урок, а учителят не излазяше от стаята си. . . Стана мъмър между нас, това беше един протест.* Ив. Вазов. *Гльчка, мъмър можеше да чуеш от него, но псувня и попръжня никога.* П. Р. Славейков.

мънзърко *нареч. диал.* Малко. *Нали ме знаеш, дядо Вельо, тогава бях гол като тая пушка, а дечурлигата изскачаха едно подир друго и викаха „дай"! Да дам, бе братленце мънзърко, ами откъде да взема, като нямам.* А. Каралийчев.

мънѝк *м. нар.* Куче от дребна порода; мъниче. *Председателят, омърлушен, кривна зад единствената сграда на стопанския двор, а Тренчо като някой мъник ту оставаше зад него, ту притичваше напред.* Кр. Григоров.

мърва[1] *ж. диал.* Къс, мръвка. *Не е лаял ни Генович / с своята дружина / за две пари, за комат хляб, / за мърва сланина.* Л. Каравелов.

мърва̀[2] *ж. диал.* 1. Гореща пепел и дребна жар. *Направя са от няколко яйца желтька на огьн, или на мърва с нишаста или чисто брашно клейстер, като чириш.* Зах. Княжески. 2. Въглищен прах. *Самин / той сред полето ниска порта дигна. / На свършване нацапа я с мърва, / окичи я со хлопки, с кикириди.* Пенчо Славейков.

мърва̀рка *ж. диал.* Жена, която си стои все в къщи, край огнището. *Свряла се е като мърварка в село: ни очи смее да дигне, ни свекърви да прекърши воля.* П. Ю. Тодоров.

мървѝнка *ж. диал.* Мръвчица. *Нищо така фатално не изменя характера на хората, не преобразява душата, както мигът, в който човек зърне себе си в оная мървинка, в която е цял олицетворен, която иде да наследи, да го замести като излишен вече.* П. Росен.

мърда̀ — вж. марда. *На баща ти, юдо, направих добро, на баща ти: след като го отървах от една беда, отървах го и от една мърда! Зех тебе и си изпатих.* Ив. Вазов. *„Все едно — викаше Димитър, — те ще ни обесят, барем да изчистим няколко от тия мърди."* Г. Караславов.

мърду̀кам *несв. диал.* Мърдам, шавам. *Той гледаше жътварите, които мърдукаха между кръстците и песните им вълнуваха кръвта му.* А. Каралийчев.

мързя̀н *прил. диал.* Мързелив. *Почваме пак да се гоним, ала играта ни е някак мързяна'* Т. Г. Влайков.

мърк — вж. мрък. *По-добре оная мърката, че и без това е дърта!* Ст. Ц. Даскалов.

мърку̀ша *ж. диал.* Тъмна, възчерна овца. *По-добре оная мърката, че и без това е дърта! Тулака измъкна мъркушата, колкото тя и да риташе и блееше.* Ст. Ц. Даскалов.

мърлу̀ха *ж. диал. рядко.* Омърлушеност. *Понякога като болник, лежал дълго от тежка болест на леглото, тя* [чаршията] *се засмиваше, за да изпадне след това в по-голяма мърлуха.* Ст. Чилингиров.

мъртвѝца *ж. диал.* 1. Усойно място. *Ще оправим брезната от Средния лъг до Осеновата мъртвица.* А. Каралийчев. 2. Застояла вода, блато. *Той си спомни какво му беше казал снощи хазаинът: „Утре ела с мен, аз да'те водя на риба! Морето е нахлуло в реката и шаранът бяга в мъртвиците от солената вода. Зашеметен е, можеш с ръка да го ловиш. Ще напълним цял чувал."* А. Мандаджиев. *Минаваме по високо дигнат и винаги разхлопан дървен мост, зад него друг — старинен, с каменни сводове. . . И по реката, и по мъртвиците няма друг мост.* П. Росен.

мъртвѝчина *ж. диал.* Усойно място; мъртвица. *Трифон се спря, после отново тръгна с машината. — Де се е чуло и видяло в мъртвичина да се сее? Какви опити правиш ти? Ами че хлябът на хората ще погине!* А. Гуляшки.

мърха̀вица *ж. диал.* Хрема. *Още пази стаята, но вече е значително по-добре. Има само малка мърхавица.* Ив. Д. Шишманов.

мърхо̀лко *ср. диал.* Сополанко. *Пратили ми един мърхолко да иска пари; не можа две думи като хората да ми каже.* Ст. Заимов.

мърцѝна *нареч. нар.* Напразно, без полза. *— Няма да умрем мърцина на тая чужда земя, подзе Хаджията.* Ив. Вазов. *— Размирни времена дочакахме, синко — съветваше го бащата. . .*

Ще миряса, ще се оправи пак светът, но горко томува, който си иде мърцина. Г. Караславов. *Но става няколко години откак не дохожда; и колко стока, тъй, на марцина се сплува.* Ст. Заимов.

мърциняс̀вам *несв. диал.* Умирам мърцина. *На стари като мене дай им рядка каша; вълива черга, стръмен път и ... дълъг прът. .. да не мърцинясват.* Н. Хайтов.

мърчелѝв *прил. диал.* Мрачен, мъжделив. *Неиздигнатите фитили на ламбите отпущаха мърчелива виделина въз сцената.* Ив. Вазов.

мърчѝ *несв. диал.* Тъмнее. *Нощта реве, бучи / кат гробен свод мърчи, / черней небесний шатър.* Ив. Вазов. *Мърчи край мен, бледнеят небесата, / прохладна нощ замества знойний ден.* К. Христов.

мърчинà *ж. диал.* Мрак, мрачина. *Смътните очертания на редките дървета в полето и на телеграфните стълбове и на кантониерките едвам личеха в мърчината.* Ив. Вазов. *През листето с таинствена усмивка / надникне, скрий се бледната луна. .. мъчителна, зловеща мърчина.* К. Христов.

мъскà *ж. диал.* Муле, катър. *От животното царство се въдет: волове, биволе, коне, магарета, мъски, овце, кози.* К. Смирнов. *И я с него — влезнахме у една скала. Он запали видело — пет мъски натоварени с пари сè! И ми каза дервишино: „Я ке напред да светим, ти ке водиш мъските.“* Нар. приказка. *Бабилас. .. идеше напреж пред голяма талига, коя едвам тегляше измъчена мъска.* С. Радулов.

мъстнѝк *м. остар.* Отмъстителен човек. *Портогалците са странолюбци, но изобщо суеверци, горделиви и мъстници.* Ив. Момчилов.

мъсъ̀р *м. остар.* Плат от Масър, от Египет. — *Гледай, Гина Махмудката, булката на оня поразеник, пали свещ. .. Облякъл я в джамфезен малакоф и в мъсър, а от три години и половина, кажи, не може да ми плати осемстотин и шейсет и един грош пари.* Ив. Вазов.

мъсъ̀рка *ж. остар.* Вид стара монета. *Поп Генчо изпълнил желанието на дяда Либена и останал твърде доволен, защото получил от грешния човек цели две мъсърки.* Л. Каравелов. *Хаджи Генчо дал на своето чедо една мъсърка.* Л. Каравелов.

мъ̀тница *ж. диал. прен.* Смутно, несигурно време. *От голяма суша и на град се благодари, булка. В тая мътница аз и на качамака свалям калпак.* А. Гуляшки.

мътòк *м. диал.* Мътна течност. *Застоялата се на дъното* [на локвите] *тиня се подигаше нагоре и превръщаше водата в невзрачен мъток, но ние лочехме сладко.* К. Величков.

мътоля̀к *м. диал.* Мътна вода. — *Валяло е много нощес. — Не ще да е било маяко, щом още не се е оттекло — потвърди Димитър. — Тоя мътоляк. .. — позапъна се старецът.* Т. Харманджиев.

мъчнотà *ж. книж. остар.* Мъчнотия, трудност. *Мъчнотите трябва да удвоят залягането ни. Щото ние не достигнем, внуци и правнуци щат догони.* Н. Бончев. *Но мъчнотата на плуването за човека зависи от неустойчивостта на равновесието му, кога главата е вън от водата.* И. Н. Гюзелев.

мъщèние *ср. остар.* Отмъщение. *Митю, като влюбен в лицето на Анка и подбуден от завист и мъщение на нейния любовник Маргарида, става най-сетне героят, който заедно с другарите си, още и Димитракя и Злата, дошли вече в съзнание, убива проповедника на мнимата цивилизация, който бе докарал до обезчестение домът на Хаджи Коста.* Д. Войников. *Мъщение за майчина му смърт, спасение сестрино, силно сега викат в неговото сърце.* Ил. Блъсков.

мюдиррѝс *м. остар.* (ар-тур. muderris). Учител. *Раздаде големи суми за милостиня и непосвидно иждивяваше, за да улучши състоянието на шеищите (учениците), мюдиррисите и на книжнината.* П. Р. Славейков.

мюдю̀р *м. остар. диал.* (ар.-тур. müdür). Управител на малък град в турско време. *Вам други е мюдюр / завчера пратен, там аз няма да се върна.* Пенчо Славейков. *Най-после се зададоха и наместниците на панагюрския мюдюр или селските векили.* З. Стоянов.

мюезѝн *м. остар.* (ар.-тур. müezzin). Мохамедански духовник, който призовава от минарето към молитва. *От минарето, издигнато над старославната светиня Св. Параскева, гръмливо се разнасяше въз дола на Янтра. .. гласът на мюезина.* Ив. Вазов. *От крайбрежните викала се обаждаха гласове на мюезини.* Ст. Дичев.

мюждè *ср. разг.* (пер.-тур. müjde). 1. Съобщение за радостна вест. *Дотърча Кина и обади, че се завърнали и други селяни. — Стига си ми носила мюждета, ами иди та посрещни бача си, както чинат другите хора.* Ив. Вазов. 2. Награда за най-напред съобщена вест. *Ще намеря колай да се обадя на Вътьовата невеста. Да знае, че соколът ѝ е жив — поздрав да ѝ предам от партизанина. .. Да взема мюждето.* З. Сребров.

мюждеджѝя *м. диал.* (пер.-тур. müjdeci) Сватбарски вестител. *А петларът, за да направи смях, излиза до портите и влиза, и токо спуска лъжите:. .. — Ето го зетят с пет пайтона. — Ето го муждеджият с червена кърпа иде.* сп. Лиляка.

мюзевѝр(ин) *м.* и **мюзевѝрка** *ж. диал.* (ар.-тур. müzevvir). Клюкар, измамник, клюкарка. *Подозрението му в низост ме жегна до болка в сърцето. Очите ми се напълниха със сълзи и аз*

едва проговорих с костеливи хълцания в гърлото. — Аз не съм мюзевирин, чу ли, не съм мюзевирин. Хрельо поиска да заглади своята жестокост. Ст. Чилингиров.

мюзевирджѝя *м. диал.* Клюкар, мюзевир. — *Аз на тоя грък няма да се моля. . . макар той да искаше писмо да ни дава до брата си в Истанбул. . . — Какво писмо?. . . — Ето че станах и мюзевирджия. . . По оная работа, дето ни доведе и при бабалька ти: за ангарията.* А. Христофоров.

мюзевирлѝк *м. диал.* (от ар.-тур. müzevvir). Клюкарство, клеветничество. *С мюзевирлик, с интриги, с непотребство ! до днес не съм осрамотил уста.* П. Р. Славейков.

мюзевѝрски *прил. диал.* Клюкарски. *Вземете тоя мюзевирски вестничец и вие няма да намерите нищо друго освен ругания.* в. Свобода.

мюзейн — вж. мюезин. *От минаретата на джамиите мюзеините отправят към аллаха своите протяжни молитви.* П. Здравков.

мюзелѝрам *несв. книж. рядко.* (фр. museler). Поставям намордник, затварям устата някому да не говори. *Разумява се, че на нашата партия сè още мюзелират устата. Борбата произхожда между Каравелова, Радославова и правителството.* Ив. Вазов.

мюзефѝр и мюзюхѝр — вж. мюзевир. *Аз мразя адвокатите. Всичките са мюзефири. От сламката плашина правят.* Ив. Вазов. *Чумата на търновските кадии са биле няколко бебровски мюзюхири, които са си играели с тях, както искат.* З. Стоянов.

мюлайм — вж. милаим. *Донесе един качамак — в масло се върти. . .Насипа и чувалите с жито и ме изпрати мюлаим, мюлаим: На добър час, Дели Иване.* Н. Хайтов.

мюлк *м. диал.* (ар.-тур. mülk). Недвижим имот. *Тато искал да даде кака на друго място, на момък от нашата махала. . . с много стока и много мюлк.* Т. Г. Влайков. — *Какво стана сѐдбата ви за мерата със с. Марково? Тия дяволски марковци мислят, че това им е бащин мюлк.* Ив. Вазов.

мюлтезѝм(ин) *м. остар.* (ар.-тур. mültezim). Лице, което събирало десетъка в турско време. *Също така правят и мюлтезимете, кога прибират десетоко. . . Кога отидат на ливадата, сено ако има 1 кола, пишат го три.* Диарбекирски дневник. *Един от мюлтезимите скочи на крака сърдито и като подигна с едната си ръка кралят на русият си мустак, каза ми.* З. Стоянов.

мюлязѝм(ин), мюлязъ̀м(ин) *м. остар.* (ар.-тур. mülâzim). Младши офицер в турската армия. *Младият мюлязим Шефкет Гьокаслан водеше дванайсет аскери и цялото деврие тая нощ беше под негова команда.* Д. Талев. *Преди време един техен съселянин . . . им разказваше, че из селото шетали низами и башибозуци, а в Ставраковия хан се настанил някакъв мюлязимин с десетина аскери.* Г. Караславов. *Те не бяха изпили шербета, когато насам изтича млад строен мюлязъмин. — Ваше превъзходителство — изопна се той пред мютесарифа. — Благоволете! Ваше пре. . . Тренът пристига!* Ст. Дичев.

мюрѐ *ср. диал.* (от ар.-тур. miyar) Дива патица, вързана край блато, за да подмамва другите патици. *Мюрето ми уби!. . . Хаймана! Ще те убия! Кръвта ти ще изпия! Що го уби? Хайдук.* Й. Йовков.

мюск — вж. миск. *Уловен в ръка, той* [мюсковия сечко-бечко] *изпуска силна, но не неприятна миризма на мюск.* П. Делирадев. *Търговци руси донасят там* [в Мяхта] *сукна. . .железни и стоманени вещи и пр., та ги заменяват с китайците за чай, фарфор, мюск.* С. С. Бобчев.

мюстешàр(ин) *м. остар.* (ар.-тур. müsteşar). Съветник. *В тоя същий ден (на 23 януари), В. Везир проводи своя драгоманин до гр. Патриарх, за да го пита: ще ли да припознае фермана или не? На другия ден проводи мюстешарина си.* Летоструй.

мютесарѝф(ин) и мютюсарѝф *м. остар.* (ар.-тур. mutasarrıf). Управител на окръг в турско време. *Постът, който заемаше, наистина беше голям — мютесариф на един оживен и богат край.* П. Стъпов. *Това не предвещаваше нищо добро за мене. Но мютесарифина ме успокои: даде ми за гавазин най-верния си стражар.* А. Страшимиров. *Първият български владетел живее в конака на турските паши — мютюсарифите — едно печално здание с продънен покрив.* А. Каралийчев.

мютесарифлѝк *м. остар.* (ар.-тур. mutasarrıflık). Окръг. *Истина, табурният командир се сношаваше със Сана, резиденцията на мютесарифлика, посредством керваните, но как можехме да питаме.* Ив. Вазов.

мютесарѝфски *прил. остар.* Който се отнася до мютесариф. *Дрипавият и нечист турски мютесарифски град с петнайсетхилядно население сега е прекрасен модерен европейски град.* Ив. Вазов.

мютефѝш(ин) — вж. мюфетиш. *Пред нея стоели русчукският таборагась с няколко мютефиша и заптии.* З. Стоянов.

мюфетѝш *м. остар.* (ар.-тур. müfettiş). Ревизор, инспектор. *Когато х. Димитър дойде от Балканът, то аз го посъветовах да не седи в Букурещ, защото в тоя град почти сякога има множество турски шпиони и мюфетиши.* П. Хитов.

мюфтѝ и мюфтѝя *м. остар.* (ар.-тур. müfti). Висш мюсюлмански духовник, който урежда вероизповедни въпроси. *Пък и годината се случи кишава — останахме без жито. Подбрах*

тогава апапите: „Хайде, да вървим в Селча при мюфти Али! Той има завтасано ланско жито." Н. Хайтов. *Старият мюфтия Шемши бей беше се заел да помири Хадър бея с Рашид бея и затова беше повикал и стария Хадъра . . . циганoвските бейчета Мустафа и Алия, с които беше дошъл и Хадърбеевия син Джевдет бей.* Ц. Гинчев. *Но тук вратата се отвори бавно / и в кафенето влезна важно, плавно / мюфтията Сабри-бей, учен мъж.* Д. Подвързачов.

мюфтѝйски *прил. остар.* Прилагателно от мюфтия. *Мюфтийският наместник беше вежлив и доста развит човек.* Ив. Вазов. *Циганите не си отстъпваха и като песнопойци, ако и да бяха развалили гласовете си от пиене. Но и двамата признаваха превъзходството на българина Хамзоолу, мюфтийския писар.* Ст. Чилингиров.

мюфтѝйство *ср. остар.* Учреждение, възглавявано от мюфтия. *Писар в мюфтийството, 30-годишен човек, Хамзоолу в същност имаше една професия — да пие и да пее.* Ст. Чилингиров. *Срещу нас беше мюфтийството, дето наскоро бе пристигнал от Цариград новият мюфтия.* К. Константинов.

мюхлѐт *м. остар.* (ар.-тур. mühlet). Срок, отсрочка. — *Какво да чакаш, невясто, като не щат да чакат. Нали ти казвам: кака Лала ми даде мюхлет до довечера да мисля.* Т. Г. Влайков. *Ей та тебе, цар Стефане, / мюхлет искам три месеца / да обида цяла земя, / да калесам сичка рода / и царьове и кральове.* Нар. песен.

мюхлю̀зин *м. остар.* (ар.-тур. müflüs). Изпаднал търговец, който не си плаща дълговете. *Четиристотин и седемдесе и четири грошовци са, знаеш ли ти това, мюхлюзину! — отвърна Хаджи Донко сопнато.* Т. Г. Влайков. *От кого не си взел, да не си направил борч? Само когото не си видял, него не си завлякъл, мюхлюзино!* Й. Йовков.

мюхлюзлю̀к *м. диал.* (от ар.-тур. müflüs). Фалит. *На̀ как се събарят мъжете, на̀ как стават мюхлюзлюците. Осем хиляди петстотин и толкоз гроша и 15 пари — един цял капитал. — Хъ!. . . тъй не бива то.. . . Оставиш ли се на ума на жената, то трябва жив в гроба си да влезеш.* Д. Войников.

мюхю̀р *м. диал.* (пер.-тур. mühür). Печат, щемпел. *Ако европейците имат безстидството да лицемерят, ако те не престават още да наричат всяко наше оплакване: бунт и коварство, то са причина пак нашите общини и меджлис-агалара, които би ударили сто подписа и мюхюра, че слънцето е месец и че денят е нощ.* Пресата.

мющерѝя *м.* и **мющерѝйка** *ж. остар.* (ар.-тур. müsteri). Купувач, клиент. *В боаза имаме една воденица. . . Решил съм да я продам, стига да се намери мющерия.* Ем. Станев. *Додоха тази вечер мющерии от село, сапун искаха да купуват от мене.* П. Стъпов. *Изглежда, че тук имаше повече работа. След малко дойдоха мющерии и мющерийки, гъркини, арменки, туркини, еврейки.* Цв. Минков.

Н

на *предл.* ... *остар.* 1. За означаване начина, по който става някакво действие. *Ако тая друга чета не покаже тие и ако, като ѝ се предложи на мирен начин да приемне да се подложи под настоящия закон, не приеме, тогава всяка от народните чети е длъжна да я удари и разбие.* З. Стоянов. 2. За означаване недостатъчно, непълно обличане или обуване; по. *Викентий излезе на папуци. Дворът беше мълчалив и тъмен.* Ив. Вазов. 3. За означаване по отношение на кого се извършва действието; пред. *Варлаам Копринарката, който също знаеше едно-що от учение... упорствуваше и не искаше да падне долен на Ивинча.* Ив. Вазов. 4. За означаване предмети, към пределите на които е насочено действието; във, към. *Огледах се на публиката и между толкова хиляди мъже и жени не видях ни един бедно облечен.* А. Константинов. Н а м а л к о — без малко, насмалко. *Така в една от тези морски експедиции младия Колумб на малко остана да изгуби живота си.* П. Кисимов. Н а с л у ч а й — случайно, наслуки. *За пример ще приведем един откъслек, зет на случай от първата страница и след който идат много още и по-хубави.* Ив. Вазов.

набàсквам *несв.*, **набàскам** *св. диал.* Насичам, накъсвам грубо на едри късове. *Като дошли да орат един ден и видели, че е кораво, окачили ралата на дребницата круша на долния край и си отишли. Той ги свалил* [ралата] *след тях, набаскал ги с големия си нож на ивери.* Чудомир. *Злато мари, злато име, / мари дъще, я кажи ми / кой ти цветето набаска, / кой ти бузата одраска.* Ив. Вазов.

набàт *м. книж.* (ар.-рус. набат). Тревожен камбанен звън. *Тя* [песента] *не е клепало, а камбана, що бий набат.* Пенчо Славейков. *Голтаци мрачни някъде подемат песен зла — / набат на смъртно отчаяние със звуци медни.* Дим. Бояджиев.

набàтквам *несв.*, **набаткам** *св. диал.* Налучквам, напипвам. *Да побързам да кажа за спокойствие на читателя, че г-н Туркулов набаткваше влашки.* Ив. Вазов. *По-лични оракули били додонските и делфийските. У Додона гърците набатквали и пророчали по шумтенето на листето, по гърмотевица и пр.* И. Груев. *Отче наш — още иди-доди, ала от другите едва по някоя дума набатква.* Т. Г. Влайков.

набèда *ж. диал.* Несправедливо обвинение; набеждаване. *Особено мъчно и тежко пренасяше той неговите чести набеди. И по-напред дядо Мито си беше подозрителен. Ала в последно време беше станал два пъти повече подозрителен. Каквото и да липса из къщи или из двора, сè Панчо го е зел.* Т. Г. Влайков.

набèдник *м.* и **набèдница** *ж. диал.* Клеветник, клеветница. *Той се разлюти, заповяда тозчас да се свикат всичките първенци, да доведат под стража сеятеля на прокламациите и да затворят набедника.* Ив. Вазов. *Тя* [историята] *кървава и страшна е, / ред промахи, беди, / набедница всегдашна е / на нашите деди.* Ив. Вазов.

набедя̀вам се *несв.*, **набедя̀ се** *св. възвр. диал.* Представям се за какъвто не съм. *Канени и неканени отидоха в Рътските колиби и се набедиха за Златкини роднини.* К. Петканов. *После му мина през главата да се набеди за болен и се прибере в къщи — звеноводите нека сами да се оправят.* Б. Обретенов.

нàбес *м. диал.* Проклетия. *След вечеря синът ѝ стана да върви в оборите. — И тая ли нощ? — сбърчи вежди баба Неделя. — И тая ... — разпухваше цигарата синът ѝ. — Ще... ще ловя теленце... Наднормено ще получа за него. — Да ви опустее и норменото, и наврага, и набеса!* Ил. Волен.

набивàлка *ж. диал.* Бъчварски уред, с който се набиват обръчите. *Кимна към качето и се залови отново да набива обръчите с точни и еднакви удари на чука върху набивалката.* Б. Обретенов.

набитàк *м. диал.* Як, набит човек. *Грозданка е наша селска слава — ... На бой она е средна, ала е набитак, та се тресе като ходи.* Елин Пелин.

набѝя *св.* ... *диал.* Запраша, ударя на някъде. *Да се насочи ли към него или да излезе накрай село и да набие из черните угари?* К. Петканов.

наблизня̀вам *несв.*, **наблизня̀** *св. диал.* Заварявам стомана на сечиво. *И лопатата да изклепа, и секира или сатър да наблизни.* Мих. Георгиев.

набобо̀ркан *прил. диал.* Наперен, надут, подголемен. *Я виж снахите на Жанката... наконтени, наперени... Пък и старата, и тя... набоборкана една, нацупена като пуйка.* Г. Караславов.

набо̀жник *м. рядко.* Набожен човек. *За набожниците не е ли истина, че има бог?* Ст. Чилингиров.

набрѐжие *ср. книж остар.* (чеш. nábřeží). Бряг, крайбрежие. *Побързах да си купя пътен билет в параходната канцелария на набрежието.* Ив. Вазов.

на̀брежна *ж. книж. рядко.* (от рус. набережная). Крайбрежна улица. *След десетина минути той излезе на набрежната, за да се спусне оттам по-пряко до пристанището.* Ив. Вазов.

набрѝжден, -а, -о, *прил. диал.* Набразден. *Вятърът духаше се така силно... Листа и сухи съчки падаха по набрижденета вода на бента.* Елин Пелин.

набро̀ска *ж. книж. рядко.* (от рус. набросок). Скица, очерк, проект. *Упорито доразвива и преработва излезлия ... голям труд „Българска литература". Първото издание смята за план, за първа наброска на голямо съчинение.* Ив. Богданов.

набро̀сък *м.* — вж. наброска. *Написан с жив и образен език... очеркът „Проповед"... не е тенденциозен, не избива в публицистика и той... запазва своята цена като художествен наброськ.* Т. Г. Влайков.

набу̀нзен, -а, -о, *прил. диал.* Намръщен, намусен, надут. *Из двора ли ходеше, по работа ли беше, хляб ли ядеше, тя се видеше сѐ намусена, набунзена, и уж гневна за нещо.* Ил. Блъсков. *Но ето че те гледат пред себе си една набунзена гражданка, облечена от най-новата мода с разни висулки.* Ил. Блъсков.

набу̀рвам (се) *несв.*, **набу̀ря (се)** *св. възвр. диал.* Развълнувам (се) силно. *Чувствувайки своята сила и своето умение, нему сърдцето беше се набурило и гореше за борба.* Т. Г. Влайков. *Аз намирах у тях* [книгите] *описани лица, на които образите ми набуряха средце.* Й. Груев.

набу̀рен, -а, -о, *прил. диал.* Развълнуван, раздразнен. *Художникът с някакво си преправено набурено чудене го попита: „что е то? да не е мида?"* Й. Груев. *Кога яде човек, требува да гледа да не бъде някак си раздразнен, да му не бъде сърце набурено (в афект), а да е мирен.* Книжница за народа.

набу̀хлям *несв.*, **набу̀хля** *св. остар.* За калпак — нахлупвам. *Нарамчил празна торба... набухлил черен калугерски калпак... следва си пътьт.* Ил. Блъсков.

набъ̀кан *прил. диал.* Натъпкан, препълнен. *Директорът на столичния Народен театър влезе в ложата и с тревога огледа набъкания салон.* А. Каралийчев.

набъ̀квам *несв.*, **набъ̀кам** *св. диал.* Напъхвам, натъпквам. *Няколко хлапака начугулиха литератора и той, за да се отърве от тяхната лепкава любезност, набъка си джебовете с листове.* Ив. Вазов. **набъ̀квам се, набъ̀кам се** *възвр. И тъй впуснаха се и набъкаха се в двора, дето се подкачи борбата изблизо.* П. Р. Славейков.

набъ̀рделки *мн. нар.* Част от тъкачен стан, дето се слага и движи бърдото. *Ще запее сръчно гладката совалка, ще заскърцат тихо нищелки и набърделки.* Елин Пелин.

набърдѝло *ср.* — вж. набърделки. *Бързо прехвърля совалката и тупа с набърдилото.* Т. Г. Влайков.

нава̀дки *мн. диал.* Шарки от тъканта на домашно платно. *Леглото бе покрито с чаршаф на навадки.* Ст. Ц. Даскалов.

нава̀дя[1] *св. диал.* Обвиня. *Драган навадил селото със силата на един кондрат, с когото имал право да учителствува още 2 години и иска 3,000 лева за тия две години.* Ил. Блъсков.

нава̀ждам[1] *несв.*, **нава̀дя** *св. нар.* Пущам вода да напои градина, ливада и др. *На бостана Райка наважда или копае, или плеви.* Т. Г. Влайков. *Ако настане жега, ще се сетят ли да навадят ливадата в Ранчовица. Там е суховато място. При дъждовна пролет изкарва хубаво сено.* Кр. Григоров.

нава̀ждам[2] *несв.*, **нава̀да** *св. диал.* Вдявам в нищелки основата на платно. *Веднъж една жена повика стрина Добра да навадат платно и тя отиде. Радка остана в къщи само с братовото си дете.* Ил. Волен.

нава̀ла *ж. диал.* Навалица. *Стражарът, който досега спокойно се разхождаше между навалата, разчелка с ръце неколцина, неволно препречили пътя му, и се спусна към скараните.* Ст. Чилингиров.

нава̀лче *ср. диал.* Вид билка. *Ти кажи ѝ: мари мале, / разковниче й език сладък — / навалче са ми очите — / те привличат тъй момците.* Ц. Церковски.

нава̀м *нареч. диал.* Насам. *Сега и поп Никола го забеляза, — Ела навам! — рече му той. — Зографът има нещо да ти казва.* А. Христофоров.

навѐзвам се *несв.*, **навѐза се** *св. възвр. диал.* Качвам се на кораб, лодка и под. *Като пожела да се завърне в отечеството си, навезе се на кораб с челядта си и потегли за Франция, от гдето беше.* П. Р. Славейков. *И наистина след малко, като изкараха едно хоро, навезоха се на ладийката си и взеха да теглят лопати силно и бърже.* П. Р. Славейков.

навѐзник *м. диал.* Лодкар. *Внезапно една заран гледам на краеморието шес п ладийки и дивите им навезници на сушата.* П. Р. Славейков.

навѐище *ср. диал.* Навеяна пряспа. *Сняг е на места до пояс, а има и големи, широки навеища.* Н. п. Филипов.

наверя̀ *св. остар.* Вземам на доверие, на вересия; задлъжнявам. *През годината сам изпива с приятели и побратими до сто ведра вино и изпушва повече от 15 оки тютюн. А от това може би и да е наверил доста, та сега трябва да плаща.* Книжница за народа. *Кога да се залови за простия занаят книжарство, той дошъл в неволя да навери 20 жълтици.* Й. Груев.

навѐт *м. обикн. мн., книж. остар.* 1. Лъжливо обвинение. *Но ах! аз видях, аз познах, / с горест и с тежко чувство, / че всичко е лъжа, навет, / преструвки и изкуство.* П. Р. Славейков. *„В България клане и сеч!" / вестяват някои газети, / но аз ви давам честна реч, / че туй са клевети, навети.* Ив. Вазов. 2. Увещание, съвет. *Напусто, слова ме зовете: / измамният час наближи, / напусто са жалби, навети, / венчалният пръстен тежи.* Н. Лилиев. *Сетни навети ви давам, малки мои братя: от сърдце жалете онези, които иял ден кадят благовония пред своя собствен истукан.* Н. Райнов.

навѐтви *мн. книж. рядко.* Навети. *И той се на бога примоли: / „О, чуеш ли, боже, от ден на ден стават / по-грозни, горчиви наветви, / и сякаше змии се впиват дълбоко / в сърцето ми майчини клетви.* Пенчо Славейков. *За такива укори и наветви в християнската легенда няма и помен.* Пенчо Славейков.

навѐтен, -тна, -тно, и наветля̀в *прил. книж. остар.* Неверен, лукав. *Котката е наветна и отмъстителна.* П. Р. Славейков. *Лукавите и наветливи духове не могат никога да сполучат онуй, което най-много желаят.* П. Р. Славейков.

навѐтник *м. книж. остар.* Клеветник. *Славен е този, който не трепва, / когат' подлец го с навет връхлетва; / подлий наветник малко се радва, / вечно се радва светата правда.* П. Р. Славейков.

навѐтовам и навѐтувам *несв. книж. остар.* Клеветя. *Мнозина те наветоват. . . Предавам в ръцете на полковника. . . една книжка, която ще ти открие какво се кове против тебе. Внимавай, синe мой!* П. Р. Славейков. *Които наветуват другарите си, много пъти се излагат и на себе си навличат беда.* П. Р. Славейков. *За туй от този ден те наченаха да го наветуват и търсеха на всеки начин да го уловят от думите и работите му.* Н. Михайловски.

наветува̀не *ср. книж. остар.* Клевета. *Стига само да има тука (показва на сърцето) чиста съвест, и от него нищо по-силно няма срещу наветуванията и дяволщината на лошите хора.* П. Кисимов.

навеща̀вам *несв. книж. остар.* (рус. навещать). Посещавам. *Като ангел утешител тя проходяше вси и села, навещаваше болни, превързваше рани.* С. Радулов.

навзѝрам се *несв.*, **навзра̀ се** *възвр. диал.* Вторачвам се, вглеждам се, внушавам си. *Нещо ако ти се навзре, че не му ходиш по гайдата, ще дигне кърпел, та на място ще те остави.* Кр. Григоров.

навикновѐние *ср. книж. остар.* Навик, обичай. *Той се силеше да се поправи, но той се беше вече зле навикнал на всичките си недостатъци, а лошото навикновение е много мъчно да се развали.* Кр. Пишурка. *През нощта петелът според навикновението си пропял.* П. Р. Славейков.

навѝлняк *м. диал.* Сено, колкото може да се нагребе и дигне с вила. *А когато най-сетне излезе в ливадите, посрещнат весело от селяните, чиито ръце чевръсто размахваха вилите и подаваха навилняка точно там, където е нужно . . . на него му беше още по-леко и по-весело да товари сено.* Б. Обретенов.

навѝря се *възвр. диал.* Изпълня се с течност, с вода. *Тутакси очите Радини се навирили със сълзи и тя заплакала безутешно.* А. Н. Хаджогло.

на̀вляк *м. диал.* Натрапник. *Отде се домете тоз навляк, че сега и него да храня?* В. Чертовенски.

наво̀ждам[1] *несв.* **наво̀дя** *св. книж. остар.* (от рус. наводить). За страх — причинявам, всявам. *Навождал е ужас на тщедушните и плахи кишеневски граждани и чиновници не само с постъпките и думите си, а дори и с екстравагантната си външност.* Пенчо Славейков.

наво̀ждам[2] — вж. **наваждам**[3]. *Ако не бе в стан, тя сучеше цеви, сновеше, навождаше или, приготвила сутрин рано яденето, отиваше на лозе, нива, бахчия или бостан.* Ив. Хаджийски.

навождѐние *ср. книж. рядко.* (рус. навождение). Призрак, привидение. *По едно време му се стори, че от тъмния кът на стаята се изправя сянка с дълги прави рогове. — Навождение — пошепна той полугласно. — Тялото бодърствува, а духът спи.* Ст. Загорчинов.

наво̀сам *св. диал.* Наваксам. *Ама че имало нещо у вас още* [за сватбата] *неприготвено, или у нас недовтасало, за то един на други няма си вържим кусур. Рожби да ни са живи, отсетне сичко ще навосаме, пришепваше Руси.* Ил. Блъсков. **навосам се** *възвр. Дано смогнеш щото идущият брой* [на списанието] *да излезе по-скоро и да се навоса.* сп. Училище.

на̀вра *м. и ж. диал.* Който се навира; натрапник, натрапница. *Огледа наоколо за хора, па сграбчи камъка, та в навата на съседа си.—Ха тука, ма навро, тука ти е местото.* Ст. Ц. Даскалов.—

Мома, навро, мома, курво. . . — намекваше ѝ Дешка за моминството, че била се мъкнала с какви ли не, докато намерила тоя, будалата, девер ѝ, та го заслепила с имот. Ст. Ц. Даскалов.

нàвраг *м. диал.* Нещо противно, дяволско. *След вечеря синът ѝ стана да върви в оборите. — И тая ли нощ? — сбърчи вежди баба Неделя. — И тая... ще ловя теленце... Наднормено ще получа за него. — Да ви опустее и норменото, и наварага и набеса!* Ил. Волен.

навременя̀вам *несв.*, **навременя̀** *св. нар.* Наближава ми времето да родя, да умра и др. *Посрещна я в къщи снаха ѝ Мария, почти навременила да ражда.* В. Геновска. *Тинка сѐ повече навременяваше. Отслабнала от бременността, измъчвана и от тие душевни болки, тя се бе много смъкнала.* Т. Г. Влайков. *Като ги гледаш с внимание, двайсет-трийсет души има навременили за умирачка.* Чудомир.

навремя̀ *св. диал.* — вж. навременявам. *Откъм краварника се чу тревожно мучене. Тя забърза сопнато и влезе да види Софка, която беше навремила да се тели.* Ст. Ц. Даскалов. *Заглеждаше се в дворовете, където клонките на джанките лъщяха от кафявия обрив на пъпките, навремили да се разпукнат.* Т. Харманджиев.

навро̀з *предл. диал.* При някого на издръжка. *Ех и болки изкара, и в нужда остана, ама навроз мен като бе, не я оставих да ѝ се навреджда сърцето — спокойно и хубавко си поживя.* Т. Г. Влайков.

навръ̀з *предл. диал.* Против, срещу. *Хеле за мой късмет не се противиха. Стигнаха до гробищата. Ний колегите все с тях. Че като почнаха, г-н началник, да държат едни такива речове — остави се. Все навръз правителството.* Хр. Радевски.

навръ̀ст *нареч. диал.* Навсякъде, навред. *Вълнува се тревата / широко и навръст.* Й. Йовков. *На мирна съвест и на млада връст / широко, ясно е навръст.* Ив. Вазов. *С таксито, с метрото и пешком / самичка прекоси града навръст.* Ем. п. Димитров.

навръ̀стя *св. диал.* Ставам на възраст. *Поп Доротей при раждане го кръсти. / Той тридесет и пет годин навръсти,/ но в празната на битието книга / си името под нищо не подписа.* Пенчо Славейков.

навсу̀е *нареч. остар.* Напразно. *Понякъде стърчеше сред полуизораната черна нива, като скелет, някое изоставено рало, което навсуе очакваше орача си.* Ив. Вазов.

наву̀й *м. диал.* Навуша. *До колене навуе насукал, а отгоре им църни върви козиняви на гривици, на гривици.* Елин Пелин. *Ама той не сетил куршума. Като му протекла кръвта над навуя — домокряло му, тогази полетя да падне.* П. Ю. Тодоров.

навъзбря̀г *нареч. диал.* По наклон нагоре. *А веч другарите отдавно / настигнал навъзбряг Младен вървеше бавно, / кон за юзда повел.* Пенчо Славейков.

навърволѝчам се *несв. възвр. диал.* Нареждам се на върволица. *И се навърволичало подире му де що имало евреин в Йерусалим.* П. Ю. Тодоров.

навъ̀рвям се *несв.*, **навъ̀рвя се** *св. възвр. диал.* Образувам върволица. — *Файтон със звънчета. Някой големец! . . . И част от свободния народ, който не играеше на хорото, се навърви натам.* Ст. Ц. Даскалов. *След мотоциклетистите се навърви дълга неспирна колона от автомобили.* М. Яворски.

навя̀зчивост *ж. книж. остар.* (рус. навязчивость). Натрапливост, безочливост. *Тая му зловеща откровеност и навязчивост правеше да пустее улицата, дето той минуваше.* Ив. Вазов.

наг *прил. старин.* Гол. *Тук дойдох от суетност всяка наг! / — „Влез! Ти така на господа си драг“.* Пенчо Славейков. *Не съм от блясъци пиян, / но моята душа е нага, / но моята душа е блян.* Н. Лилиев.

нагада̀вям *несв.*, **нагада̀вя** *св. диал.* Напълням някого с паразити, с гадини. *Не смеех да седна, не смеех дори да се спра на едно място. Ще ги нагадавя, та сетне ще се чудят и маят как да се изчистят.* Г. Караславов.

на̀глухо *нареч. книж. рядко.* (рус. наглухо). Плътно. *Двамата гости останаха в стаята; вратата на стаята наглухо се затвориха.* Ст. Заимов.

нагнѐздвам се *несв.*, **нагнѐздя се** *св. възвр. диал.* 1. Напъхвам се като в гнездо. *Пещерята има дължнина около 5—6 аршина, височина 1 1/2—2, а на широчина около един аршин само, така щото ние четирима трябваше да се нагнездим един по един на дължина от вън на вътре, като в улей на воденица.* З. Стоянов. 2. Напълвам се с паразити. *Успокоявам го, че може да нагласи къщата си по-късно по вкуса си, според нуждите си. — Ами пари? . . . Ами тия дъски по тавана, дето вече се нагнездиха с дървеници?* З. Сребров.

нагнета̀ *св.* Натисна, натъпча. *Той извади наново огнивото си и прахханта, хвана огън, нагнете го с палец върху тютюна и запуши.* Мих. Георгиев.

на̀говор *м. книж. остар.* (рус. наговор). Уговорка, заговор, съзаклятие. *После, като по един мълчалив наговор, раздадоха се гласове към войводата.* Ив. Вазов. *Навадиха прочее на това Иоакима патриарха, защо е имал скрит наговор с персианите, от което Иоаким беше неповинен.* Царственик.

наговòрка *ж. диал.* Нещо уговорено, нагласено. — *Какво ще дири такъв мъж надвечер при вдовица жена? Ти мислиш, че това не е наговорка? Хаа, Карадачката не е вчерашна.* Кр. Григоров.

наготà *ж. книж. старин.* Голота. *А тя,* (Фрина) *надвластна в свойта нагота, / сиеше во златолунний блясък / изправена.* Пенчо Славейков.

награбàрвам *несв.*, **награбàря** *св. диал.* Награбвам. *Бияза прехапа устни и с настървение награбари по-голяма ръкойка.* М. Яворски.

награмадя̀сване *ср. диал.* Струпване на грамада; награмадяване. *Това награмадясване на мрачни и недостъпни планини съставлява ефектен контраст с кротко-идилическата между тях долина.* Ив. Вазов.

нагрозя̀вам *несв.*, **нагрозя̀** *св. нар.* Гледам с лошо око; намразвам. *Свекърът, а свекървата хеле, люто я мъчат; нагрозили са я зле, всеки ден клетви и поразии.* Ив. Вазов. — *Зле ме нагрози кметът, милинке; не ще има за нас живот в това наше село!* А. Страшимиров. *Хаджи Евтим нагрози родното си място и се закле никога да се не върне.* Ив. Вазов.

нагрòквам *несв. диал.* Нагорчавам. *Този хляб, дето го ядем сега, е със стара сол от сланинената каца и затова малко нагроква и понамирисва на граниво.* Г. Караславов.

нагрòчвам се *несв.*, **нагрòча се** *св. възвр. диал.* Навъсвам се. — *Кръстнице, да не те е заболяло зъб, та така много си се нагрочила?* К. Петканов.

нагрòчен, -а, -о, *прил. диал.* Несправедливо обвинен, набеден. *Странно точен / тоз път бе българинът, тъй нагрочен,/ че не познавал ред.* К. Христов.

нагрузя̀ *св. книж. остар.* (рус. нагрузить). Натоваря. *Той успява да нагрузи кораба с няколко тисящ платника със захар, които принадлежат нему.* С. Радулов.

нагръ̀дки *мн. диал.* Горна предна част на риза. *Слезе една млада, напета вакарелка, с пъстри селски дрехи . . . с бели нагръдки, обшити с къдрави тантели.* Т. Г. Влайков. *Тесния й стар сукман . . . едвам побираше дебелата снага, а едрите й гърди разтваряха от напън кирливите нагръдки на ризата й.* Елин Пелин.

нагỳркувам се *несв.*, **нагỳркам се** *св. възвр.* Напъхвам се. *Излезли из душните улици и запушени кафенета на София, те тук пак се нагуркуват в тесните градини-бирарии.* Ив. Вазов. *С тия чародейски думи хитрият старец ни поведе към брега, при ладията си . . . Ние се нагуркахме в нея, старецът седна на носа да гребе.* Ив. Вазов.

нагъ̀грен, -а, -о, *прил. диал.* Набразден. *На юг от дъбовете се простира равна поляна, тук-там нагъгрена от пролетните и летни порои.* Ст. Заимов.

нагъ̀рна *св. диал.* Нахълтам, втурна се, нападна. *Дълго мига дядо Станко ослепен, па по едно време сведе глава, изтри очи, като че в тях беше нападал прах от засъхналите клонаци, въздъхна дълбоко и нагърна в младата гора.* Ст. Ц. Даскалов. *Не се заминаха и 50 годин, откак вестготите оставиха Балканския полуостров, ето че го нагърнаха нови варвари, още по-страшни, още по-буйни.* М. Дринов. *Кооператорите нагърнаха в блока, разкрилиха се, почнаха да повалят житото на ръка.* Ст. Ц. Даскалов.

надвèщен, -а, -о, *прил. диал.* Надвит, победен. *Вехтата черква, надвещена от старост, потъваше все по-дълбоко в земята.* А. Каралийчев.

надвèщя *св. диал.* Оборя, надвия. *По едно време, когато се умориx здравата, след полунощ трябва да е било, сънят ме надвещи.* А. Каралийчев.

надвивàч *м. рядко. остар.* Победител. *Бивалицата ни е увардила имената на трима боряци . . . Филип от Кротон, три пъти надвивач в Олимпийските игри, и най-хубавец през негово време.* Ив. Богоров.

надвѝгам *несв. диал.* Издигам, въздигам. *С напрегнат и умен труд човек и себе си подвига и отечеството си надвига.* Й. Груев.

надвѝгам се *несв. възвр. диал.* Гордея се. *Истинската мъдрост се познава по това, че у когото я има, той колкото повече знае, толкова по-малко се надвига.* Й. Груев.

надвръ̀стям *несв.*, **надвръ̀стя** *св. диал.* Надминавам по ръст. *Защото невръстното чедо е надвръстило душевно и братя и баща, неговите погледи и въжделения са прехвръкнали далеч през синора на тогавашните обикновени интереси на живота.* Пенчо Славейков.

надèквам *несв.*, **надèкам** *св. диал.* Навиквам, нахоквам, наругавам. *Откога, откога съм ти задумала, ама откак ви пущиха тая конска муха под опашката, вие мъжете дом не знаете. . . Надека го сухата му и зла женица, с изпъкнали като на жаба зелени очи.* Ст. Ц. Даскалов.

надзѝпквам *несв.*, **надзѝпкам** *св. диал.* Натъпквам, напълням, — *Дай ми, Танке, вретеното да надзипкам пищова!* Т. Харманджиев.

надѝхвам *несв.*, **надѝхам** *св. диал.* Надъхвам. *Отлъчат ни* [злодейците] *от единородните братя, и като ни надихат с вечна една вражда против съотечествениците ни, правят ни тяхна партия.* Бълг. книжици.

нàдкрач *м. диал.* Крачка, стъпка. *Тъкмо що достигнал Цветан до реката, едва пристъпил два или три надкрача, протурил ся ледът под него.* А. Н. Хаджогло.

на̀дни *нареч. диал.* Понякога, навремени. *Не, не мога!Мислил съм си надни: да съм ги разделил още на време, като че е щяло да бъде сега по-добре и за тях и за мене.* Т. Г. Влайков.

надръ̀гвам *несв.*, **надръ̀гна** *св. диал.* За облечена дреха — запретвам. *По-нататък в червен набръчник селянка, надръгнала полите високо над коленете, прегазва полека реката.* Ив. Вазов.

надрънд̀я се *св. възвр. диал.* Тръгна, запътя се, поема. *Тончо й махна за сбогом, вирна каскет и се надрънди към сред село.* Ст. Ц. Даскалов. *На вас, младите, ви е лесно. Току се надръндите някоя заран за гарата и хванете света, та не може човек очите ви да види.* Кр. Григоров.

надскоря̀вам се *несв. възвр. рядко.* Надпреварвам се. *Народното въображение е превърнало трите реки на три сестри, които, подир една препирня коя е най-бърза, наговорили се да преспят в Одрин и заранта, която първа подрани, да повика и другите, за да тръгнат и се надскорява̀т.* Ив. Вазов.

надъ̀ржам *несв.*, **надържа̀** *св. диал.* Твърдя. *Може ли някой да надържа, че има една същинска свършена хубост, която да хваща място за сичките други?* Ив. Богоров. *Един царски големец връз имането надържал е, че цената на желязото в Франца е много по-голяма, отколкото в Инглитера.* И. Богоров.

надъ̀ржам се *несв.*, **надържа̀ се** *св. възвр. диал.* 1. Наемам се, обзалагам се. *Филчо му се усмихна със сивите си очи. — Е, Керим пехливан, надържаш ли се? — Гяурино, пази си главата!* К. Петканов. 2. Уповавам се, разчитам. *— Бачо Мирчо, ти ще ми дадеш старата пушка. — Новата ще ти дам, но добре ще я пазиш. На нея се надържай, никога няма да те излъже.* К. Петканов. *И на Бориса се искаше да отвори бой с наследника, като се надържаше на силите си, когато империята се управяше от една жена.* Т. Шишков.

на̀дъх *м. рядко.* Настроение, вдъхновение. *Той ги* [песните] *изпява в нова форма, придава им особен свой смисъл, нов смисъл, какъвто може да им даде само певец с модерен надъх.* Пенчо Славейков. *Срещат се песни и за по-нови исторически събития. . . . Посред тези сухи, без поетически надъх съчинителство, щастливо изключение прави доста популярната в Западните български покрайнини песен Смъртта на млад Димитър.* Б. Ангелов.

наедномàн *нареч. диал.* Непрекъснато, непрестанно; едноман. *— Тук ще стане нещо. — Омагьоса го тая, брей!. . . Наедноман с нея.* Ст. Ц. Даскалов.

наѐнкаст *нареч. остар.* (от ар.-тур. ankastin). Нарочно. *Не правих това по щението си, но от голяма погрешка, без да съм помислил някак да направя това наенкаст.* Халима (превод).

наѐт *м. диал.* (от ар.-тур. niyet). Намерение, желание. *Ти вчера, казва се, докопа кокала, а бачо ти от девет годинки насам го е заглозгал и няма нает да го изпуща до край време.* А. Константинов. *И ако видите, че на г. Христодула му е наетът да му дадете нещо по-много, сторете го.* П. Р. Славейков.

нажѝва *ж. книж. остар.* (рус. нажива). Лека печалба. *Такова рекрутирване не можеше да стане освен насилствено, и не можеше да сгрупира освен онуй, което е безхарактерно или пък жадно за нажива на обществена сметка.* А. Константинов. *Напуснали отечеството си, за да търсят богата нажива в чужбина.* Пресата.

нажмѝкна *св. диал.* Намигна. *„Не мой, дъще, да отидеш, / да отидеш на гария — / турците са гяволити: / погледне те — нажмикне ти!“* Нар. песен.

назѝрам *несв.*, **назра̀** *св. диал.* 1. Съзирам. *Кой би могъл да си помисли, че едни ситнички буболечки. . . които око едва назира през микроскоп, са напластили и струпали кредавите скали на Албион?* Й. Груев. 2. Наблюдавам. *Полека-лека из шумака пълзешком, той се приближи; слага се зад един сух пън, и оттук хваща да назира що става и да гледа дали в тоя керван е Станка или не.* Ил. Блъсков. **назѝрам се, назра̀ се** *възвр. Нощя, кога е ведро небето, който има остър гляд, може да съзре и тъмния дял от месеца: наистина цялата тъмна ивица от колелото не се види добре, но все се назира и различава.* Й. Груев.

назландѝсвам се *несв.*, **назландѝсам се** *св. възвр. разг.* (пер.-тур. nazlanmak). Не се съгласявам, дърпам се, противя се. *Идеш сами да молиш по евреете и по търговците: попиташ тук, попиташ там — тоя не ще, други ти се назландисва, трети ти дава половин цена.* Т. Г. Влайков. *Аз ще ги накарам да ти го* [вола] *продадат по-евтино. Хайде, стига си се назландисвал!* К. Калчев.

назлъ̀м *прил. неизм. остар.* (пер.-тур. nazlı). Кокетен, нежен. *По нататък друг по-милостив башибозук предумвал с гол ятаган в ръката млада мома да стане назлъм ханъма.* З. Стоянов. *„Ела се, Маро, потурчи. . . / да станеш бяла кадъна, / кадъна назлъм ханъма.* М. Л. Софиянец.

назлъ̀н-назлъ̀н *нареч. диал.* (от пер.-тур. nazlı). Без желание, едва-едва. *Изключиха няколко души членове, които имат стари грехове и работят назлън-назлън.* А. Каралийчев.

назлъня̀ се *диал.* — вж. назландисвам се — *Какво. . . толкоз богати ли сте, та се назлъните?* Й. Йовков. *— Хайде, булка, хайде, не се назлъни! Нонка се срамуваше да играе сама, криеше се зад другите.* Ивайло Петров.

назòйлив *прил. книж. остар.* (рус. назойливый). Дотеглив, досаден, нахален. — *Ама нали ти казвам... заклати с усилие глава ученикът, като че от някоя назойлива муха се брани.* П. Ю. Тодоров.

назъ̀к *нареч. остар.* (ар.-тур. nazık). Кокетно, деликатно. *Оная неделя... гледам я — накитила се... па като минува покрай бабини Лалини, назък-назък постъпя.* Т. Г. Влайков.

нàзъм *м. диал.* (от ар.-тур. nizam). Ред, обичай, правило. *Повечето от тях дояждаха каквото им бе останало от бащи и деди, някои бяха и съвсем обеднели, но и те държаха за своя господарски назъм — не цапаха ръцете си с чук или с мотика.* Д. Талев.

назя̀рквам *несв. диал.* Назирам, съзирам. *Петър Габара от окопа назяркваше Сребърна. Далеч е.* Ив. Кирилов.

назюзю̀кам се *св. възвр. диал.* Напия се. *Назюзюкале сте се и двамина като копаче, мой драгоценни пастири черковни.* Л. Каравелов.

накàтам *св. книж. рядко.* (от рус. накатить). Нагъна. *Привечер мълчаливият Димо наката по войнишки платнището, метна го на рамо и отново тръгна през гората под дъжда.* М. Марчевски.

накла̀ждам се *несв.*, **накладà се** *св. възвр. нар.* Угоявам се, надебелявам много. — *А бе, Салчо, с какво храниш сега свинята?... Каквато се е наклала, ще дойде до сто и петдесет кила.* А. Каменова. *Но видиш ли го нашя поп Ставри, нищо не работи, па пак се е наклал!... На попа торбата е пълна.* Ст. Ц. Даскалов.

наклòпвам *несв.*, **наклòпам** *св. разг.* Наклеветявам. *Нему му пак дойде на ума за двамата селяни; да, те са го наклопали.* Ив. Вазов. *„Ама че глупава история: — помисли си тя. — Той разбра откъде излязох. Сега ще ме наклопа пред Методи.* М. Грубешлиева. *Срещу тях не излизам аз явно / по природа съм скромен и мек, — / а наклопвам ги тайно, и главно — / като всеки възпитан човек!* Хр. Радевски.

наковлàдя *св. диал.* Наклеветя. *Отвлекли годената за чорбаджийския син мома и с нож над глава накарали попа да венчава... Старият хаджи Джонко чорбаджи наковладил пред турците Вълчарския род.* А. Страшимиров. *Настойникът Карал не пропущаше ни един случай, за да го помъмри или да ги наковлади на началника.* Н. Михайловски.

нàковня *ж. диал.* Наковалня. *Ами щом се наяде, изпратил вече някое добичарче с бакълчето на кладенчето, сяда, навежда глава над наковнята и почне да клепе косата.* Ил. Волен.

накокòрен, -а, -о, *прил. диал.* Наперен. *На пушките нахвърлят се жените / ... / стражарят накокорен и напет / потъна в разярената лавина.* Т. Харманджиев.

накокòря се *св. възвр. диал.* Наперя се, настръхна. *Кото Караманеца рипна, накокори се и се изперчи като петел сред кокошки.* Т. Харманджиев.

накокòтя се *св. възвр. диал.* Наканя се. *След като турих револверът на мястото му, пак се накокотих да пътувам.* З. Стоянов.

накокъ̀ржа се *св. възвр. диал.* Настръхна от студ или друго. *Като пийнаха добичетата вода, накокържиха се още повече и едно по едно се забързаха към топлия обор.* Кр. Григоров. *Какво току се накокържите вечер и дим да ви няма от овчарника.* Кр. Григоров.

накокъ̀ржен, -а, -о, *прил. диал.* Настръхнал от студ. *Те са събрали по чувал от съседите си, за да има пълен товар, да не мъчат напразно в студа накокържените добичета.* Кр. Григоров.

наколàдя — вж. наковладя. *Но сетне в къщи Елена ме наколади и мама отново ме изпрати навън да намеря нальмите.* Д. Бозаков. *Пази го, докато е младо. Като отрасне, заяква му умът. А виж, че го наколадили някои.* М. Яворски.

наколѐнки *мн. рядко.* Кожени пришивки на колената на панталон. *Но Васката вече не гледаше тубата, а солидните кожени наколенки върху брича му и си казваше: „Тези мешини са от футляр".* Б. Априлов.

наколѐнник *м.* — вж. ногавица. *Краката му обвити с козени наколенници, приличаха на краката на някой звяр.* Й. Йовков.

накòлник *м. диал.* Обесник, пакостник, непрокопсаник. *Сега аз свирвам и моите наколници захванат отвън да викат и да шумят... и спущат се с тоя зверски вик на сестрите.* Н. Бончев.

накострѐжа се *св. възвр. диал.* Наежа се, наостря се. — *Много си им е харно на тях* [управниците], *ама тебе да питам, като те нагъне бирникът! Пък и горският, какъвто се е накострежил, не ще даде това лято и да припарим до гората!* П. Здравков. *А кому да предам колата? Евстати посочи Мишка. Мъжът ... попита с нескрито учудване: — На тоя ли?— На мене, разбира се — накострежи се Мишка. — А вие какво... ме гледате такъв?* А. Гуляшки.

накострѐжен -а, -о, *прил. диал.* Настръхнал. *Евлоги се усмихна. ... Мина през селото, без да се заглежда в къщите, без да обръща внимание на накостредените от студа кучета, които пролайваха лениво след него.* А. Гуляшки. *А врабците, гледай ги! Накострежени, сиромашките, гладни!* А. Гуляшки.

накостръшàвам се *несв. възвр. диал.* Напервам се. *Два-три големи пуяци се накостръшаваха, спускаха червени висулки от гушите си.* Кр. Григоров.

накрèхвам *несв.*, **накрèхна** *св. нар.* Обикн. за калпак — накривявам. *Аз бях снажен прапорщик в зелена куртка, накрехнал астраганен калпак.* А. Страшимиров.

накрѝт *книж. остар.* (рус. накрытый). Покрит, застлан. *Пред тях била турена квадратна скемля, накрита с червен месал, на която се намирала ракия и мезенце.* Л. Каравелов.

накрѝя *св. книж. остар.* (рус. накрыть). Покрия, застеля. *Дошла по-младата дядова Либенова снаха, донесла едно четириъгълно столче, накрила го с червена липисканска кърпа.* Л. Каравелов.

накрỳлвам се *несв.*, **накрỳля се** *св. възвр. диал.* Втурвам се, запътвам се. *И като се закашли, накрули се нататък през моста закъм фурната.* Чудомир. *Задала се делегация от село при министри да иде, аз ще я посрещна; тъща се накрулила да ми гостува, аз пак там.* Чудомир.

накрѝнвам се *несв.*, **накрѝня се** *св. възвр. диал.* Накърнявам се. *И щото земе от работата, турне го пак в кесийката си. Оттука захвана да ни се накрънва и разтура живота.* Т. Г. Влайков.

накрѝпка *ж. диал.* Кръпка, закръпка. *А не беше, да речеш,* [сукманът] *ни съдран, ни изтрит, ни нищо, цел, здрав, и накръпки биля немаше.* Мих. Георгиев.

накрѝхвам се *несв.*, **накрѝхна се** *св. възвр. диал.* Подкашлям се, давам знак с подкашляне. *Когато Иван Стоянов спря и се ослуша, не дочу никакъв шум откъм столчето. Дали да продължим? Накръхна се, приготви се.* Пелин Велков. *И ако Радка се застоеше на хамбаря или пък ходеше из двора, тя* [свекървата] *се накръхваше из къщи, а често я и плашеше, че ще прати вест на Калча.* Ил. Волен. *И остана стрина Вида Вълковица черна вдовица с две белоризки момченца: Тинко и Велю. — Що си глупава, ма, омъжи се! Роса си. Само да се накръхниш — двайсе души ще ти се обадят.* Ил. Волен.

на̀лима *ж. диал.* (от гр. *μάλαμα*). Коприна. *Хората искат да ги правя ханъмки, па рахат да живеят, да не ги гори слънцето... налима да пресукват, да не газят трънките и бодилите.* Ц. Гинчев.

на̀ло *съюз диал.* Но. *Отворило се* [мурабето], *ама не с турчина, нало със сърбина.* Мих. Георгиев. *Не сам вечерала, / нало сам сърдита / на мама, на тата.* Нар. песен.

налòй *м. църк.* Аналой. *Има още и други одежди, с които се налоите и столовете покриват, но те са заведени за благолепие и тържественост на богослужението.* З. Петров.

налỳка *ж. диал.* Нагласяване. *Занагласяя тамбурата момко млади — / ... / дрънна лудо теловете за налука — / стар кадия кравай мустак позасука.* Пенчо Славейков. *Ех, какъв човек! И как промени всичко!... — мислеше си разчувствуван Стамат, докато духаше лекичко* [кавала] *за налука.* Ст. Дичев.

налѝзвам *несв.*, **налѝзна** *св. диал.* Набучвам, нахлузвам. *А после му отрязали и главата, която един от тях нальзнал на една тояга и понесъл я пред дружината.* П. Хитов. *Тоя опит са произвожда така. Вземат желязна пръчица и увиват я като свърдел, а на долния ѝ край нальзват запалена прахан и спущат я в стькълцето.* в. Знание.

нальòпча *св. диал.* Наплискам, намокря. — *Защо скубеш отгоре, от високото, Мустафа —... Ще разкриеш сламата, ще я нальопчат дъждовете до дъно!* Ст. Ц. Даскалов.

нам[1] *несв. неизм. диал.* Не знам. *Когато наливах вода на чешмата, нам от де се взе пусто биволарче, подкарал биволи да пои.* Пенчо Славейков. *Не се върна син ми да ме отмени — пък тряба пипане, тичане... По нас сега никому не можеш се примоли, нам колко да дадеш.* П. Ю. Тодоров. *За тази гора, която някога владял един турски бей, водеха спор двете села от нам кои години.* А. Каралийчев.

нам[2] *м. диал.* (пер.-тур. nam). Име, чест. — *Не ме осрамвай, ти думам... отвържи ме! — Аха, чунким нама ще ви падне, зере чорбаджийски род сте... хе, бре, келеши!* А. Страшимиров. 2. Помен, следа. *Други път да не си ми споменувала такова нещо, че нама, нишана няма да остане от кьока ти — всички ги изтурчвам; чу ли?* Ц. Гинчев. З а е д и н а н а м — за помен и приказ. — *Какво? целувам го, мари, ей, оногова с черната брада — младия, за едина нам го целувам, ей тъй, каквото е надут.* Ц. Гинчев.

намàз *м. диал.* (пер.-тур. namaz). 1. Мохамеданска молитва. *Абубулах Зааде, стамбулския мюфтия, / на минарето на Айя-Софи джамия / за вечерен намаз изкачи се едвам / задъхан, уморен.* Пенчо Славейков. 2. Обредно умиване преди молитва. *Турците се спуснаха към джамийската чешма да направят обичайния си намаз и влязоха в джамията да се поклонят на най-великия пророк от пророците.* Ст. Чилингиров.

намèрен, -а, -о, *прил.* (рус. намерен). Н а м е р е н с ъ м *книж. остар.* — имам намерение. *Из тия няколко думи ние видиме, че Австро-Унгария е намерена да защищава Портата и да ѝ помага в сяко едно отношение.* в. Свобода.

на̀мерки *нареч. нар.* 1. Както дойде, на посоки, на слуки. *Тръгна той намерки дано работа намери, я да го повика някой.* П. Ю. Тодоров. *Той вървял намерки и достигнал до северозападния*

край на Африка, дето исполинът Атлас поддържа на плещите си небесния свод. Н. Михайловски. 2. Приблизително. *Имаше намерки седем години откогато беше станал войник и откогато отиде на бой.* Кр. Пишурка.

намѐтна се *св. възвр. диал.* Натрапя се. *Да не каже твоя майка: / Наметнице, натурнице, / сама си се наметнала, / наметнала, натурила.* Нар. песен.

намѐтник *м.* и **намѐтница** *ж. диал.* Натрапник, натрапница. *Да не каже твоя майка: / наметнице, натурнице, / сама си се наметнала.* Нар. песен.

намѐтък *м. истор.* Данък в натура в средновековна България [преди турското робство]. — *Колко дан се пада да платят ряховските българи? — попита болеринът. . . . — Аз съм дошел да получа наметъка. Двесте стомни вино, петстотин крини жито и тридесет качета мед.* А. Каралийчев. — *Защо тогава не погостите мене и моите хусари от чисто сърце, а ни одумвате? Нито на подводи ще ви изкарваме добитъка и колата, нито ще бележим на рабош колко жито, вино и мед в наметък ни дължите.* Ст. Загорчинов.

намѝчам се *несв. възвр. диал.* Намъквам се, натиквам се. *О ти, кесийке българска / . . . / други гладници дойдоха / . . . / под предлог, че род обичат, / все по се близо намичат, / не можа и не сколаса / да си завържеш устата.* П. Р. Славейков.

намя̀ра *ж. диал.* Полза, добро. *Не му ща ни парите, ни намярата.* Г. Караславов.

на̀нка[1] *ж. диал.* Вуйна. *Христовата нанка причака с радост милите гости.* Ив. Вазов.

на̀нка[2] *ж. диал.* Пелена, повивка. *Па вземи бяло камъче, / че го хубаве окъпи, / в топли го нанки загъни, / в злата го люлка угуди.* Нар. песен.

наòрлен, -а, -о, *прил. диал.* Настръхнал, наежен. *Кучетата го изпратиха до дървения мост и се върнаха с наорлени гриви.* К. Петканов.

наòрлям се *несв.*, **наòрля се** *св. възвр. диал.* Настръхвам, наежвам се. *Гладни и жадни ли останахте, та сте се наорлили като млади петли?* К. Петканов. *А синовете му, като видяха, че не ги гледа, наорлиха се като петли и се загониха из двора.* К. Петканов.

наортà̀ча *св. диал.* Взема за ортак, направя ортак. — *Изкопайте ги* [парите] *от земята, мене това не ми влиза в работата — отсече бирникът. — Море, кажи ни само къде ги има, та ние и тебе ще наортачим, господин бирник — каза Петко.* Н. п. Филипов. — *Някога, како Радке, когато са били млади, моят баща и твоят свекър. . . са купили тази нива от един турчин — изселник, и си я разделили. . . Сега пък ще ги наортачим!* Ил. Волен. **наортà̀ча се** *възвр. Прилепът, шипката и юрдечката се наортачили да търгуват.* П. Р. Славейков.

на̀пад *м. рядко.* Нападане, нападение. *Нападите* [на вълка-единака] *му са всякога добре обмислени, смели и светкавично бързи.* Н. п. Филипов. *Южнякът духаше силно насреща. Допрели раменете си, сякаш за да се защитят от неговите бурни напади, доближили главите си, те крачеха, леко поприведени напред.* Т. Харманджиев. *В стръвната буря на вихрения напад трещяха мечове и копия, свистяха стрели, ехтяха отчаяни викове и болезнени стонове на обезумелите византийци.* Д. Линков.

напалà̀твам *несв.*, **напалà̀тя** *св. диал.* Надохождаме множина нейде; нахлувам, навалям. *О чер ден, в който вълхва вероломен / до София нагази! / кога сган вълча хищна напалати / дори пред прага наши.* Ив. Вазов. *Покрай новите железни пътища и др., които се кроят да бъдат занапред у нас, скоро щат напалатят помежду ни учените европейци.* Летоструй.

напанагòн *нареч. диал.* (от гр. *παναγών*). Отгоре на това. *Освен десетината общообразователни предмети, с гръцкия и турския език напанагон, той въведе в горните класове и руския и френския езици.* Ив. Вазов. *Седемнадесетгодишни момци дошли на чуждо място, и все пак ги гледаше никак да ся не мислят тука за чужденци, а напанагон кокорят ся и ся държат на голямо в обществото, без да им мигне око.* Й. Груев.

на̀пастен, -стна, -стно, *прил. остар.* Който е изпълнен с напасти. *Минали се ония напастни дни, наместо буря настала тишина.* С. Радулов. *И Жуан-Батиста подир един многонапастен и скитнически живот, реши се най-подир да се засели в прекрасното туй място.* Н. Михайловски.

напепѐрвам *несв.*, **напепѐря** *св. диал.* Нахвърлям се с думи, с нападки. — *Вие сте луди, бе Върбане — напепериха ги жени и мъже от махалата, — дошло ви момчето на крака, а вие се побутвате.* Ст. Ц. Даскалов.

на̀пис *м. книж. остар.* Списък, записка. *На 1761 л. Ханвею се подаде да измоли от парламента една наредба, по която всяка епория в Лондон беше длъжна да държи от година на година напис на всички прибрати, отпустени и умрели деца.* Й. Груев. *За да докажем колко оценяваме тяхното* [на учените] *усърдие към нашето народно просвещение, вместихме в тази книжка почти изключително техните написи, които говорят. . . 1 во За любовта към отечеството и към своят народ, 2 ро За урочасването.* сп. Бълг. книжици.

напѝщен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. напыщенный). Надут, тържествен. *Не се гледаше какво е действието, важното беше обстановката, при която то се извършваше, и тая обстановка, напищена, силна, трогателна, гъделичкаше приятно духовете, устремени към смели замисли.* К. Величков.

напѝщеност *ж. книж. остар.* (рус. напыщенность). Надутост, тържественост. *Украшенията и богатствата, с които е претрупана църквата, губят своята неприятна напищеност и не отвличат вниманието.* К. Величков.

наплатѝсвам *несв.*, **наплатѝсам** *св. нар.* 1. Слагам наплати на колело. *Те и двамата имаха похватни майсторски ръце и по цял ден наплатисваха колелата на припек между двете воденици и се шегуваха.* Елин Пелин. *Отиваше да вика дядо Лазар да му наплатисва колата.* Т. Г. Влайков. 2. *прен.* Набивам, натупвам. *И го досрамя, че много пъти е бил жесток към жена си. . . Ето и тая вечер, ако я беше настигнал, щеше хубаво да я наплатиса.* Ст. Ц. Даскалов.

наплатнѝк *м. диал.* Голям свърдел, с който пробиват дупки на наплати. — *Платих ѝ най-после с наплатника по главата! — отвърна неохотно Гана и изсипа кратунката върху прането.* Ст. Ц. Даскалов.

наплатя̀ *св.* — вж. напалатвам. *Па на другия ден. . . Наплатиха заптии селото.* Елин Пелин.

наплевàт *св. книж. рядко.* (рус. наплевать). Да плюя. *Погледаш ги, погледаш, па стане ти приятно и току-виж устните ти съвършено несправедливо прошепнат: наплеват!* Хр. Смирненски.

напобѝвка *ж. диал.* Подигравка, присмех, подбив. *Не мога да понасям вече напобивките им. Понякога ми притъмнява пред очите, че не зная, нито пък разбирам какво върша.* К. Петканов.

напобѝя *св. диал.* Укоря, обидя. — *Тате, ти познаваш мама каква е! Не че има лошо сърце, но слуша хората и не минава ден да не напобие жена ми.* К. Петканов.

напогòн *нареч. диал.* Най-после, на всичко отгоре. *Да преброи човек горе-доле, ще намери едно на друго през годината не по-малко от 30 суеверни празника, в които не само нищо се не работи и не изкарва, но още се пръска и готовото, а напогон се разобаря и здравето.* Летоструй.

нàпокòн *нареч. нар.* После, най-после. *Лъвът като видял, че магарето не може да побегне, улови първом лисицата и напокон магарето.* П. Р. Славейков. *Между туй на мръкване самин един човек с наведена глава бавно се губеше в крайните улици на града и напокон излезе по полето.* А. Страшимиров. *Нека най-напред да се научи на занаят, па напокон може всякаква работа да захване.* Т. Г. Влайков.

напокòнен, -нна, -нно, *прил. остар.* Последен. — *Тя ми хвърли едно писъмце. . . Там пише, че ѝ дали да избере едно, или аз да умра, или да пристане наложница на княз. . . Кръв! бе първата ми мисъл, кръв! бе напоконната.* Н. Бончев.

напокòншен, -шна, -шно, *прил. диал.* Последен. *И в напоконшното писъмце, като не споменува нищо за това, аз рекох, че тая пуста слабост вече е минала.* Т. Г. Влайков.

наполеонàда *ж. книж.* (от фр. собст.) Бързо издигане и падение във война. *Само че имайте пред вид — на хората до смърт са им омръзнали силните и умните, както ги наричате. Историята е виждала немалко наполеонади, една от тях безславно завърши пред очите ни.* Е. Манов.

наполеòндор *м. остар.* (фр. napoléon d'or). Монета наполеон. *Намерваха се в кесията ми до 10 наполеондора и няколко минца.* Св. Миларов.

напòря *св. диал.* Набода. *Наскоро след неговото завръщане старата напори крака си на един ръжен.* Г. Караславов.

напослѐдник *м. книж. остар.* Наследник, потомък. *Роберт, достоен напоследник на неговото име, вървял от страната му.* Ив. Богоров. *Подканени на пригледа на те големи апостоли, щем и ми за същите и истинните напоследници на изтъщения славенски език от Кирила и Методия, да започнем да изваждаме един известник.* Периодически печат.

напрàн *прил. диал.* Сопнат, троснат. *Гласът му беше груб, напран и повелителен.* Ив. Вазов. **напрàно** *нареч.* — *Да те земат рогатите! Какво търсиш тука, Илийце? — попита напрано калугерът.* Ив. Вазов.

напрàсен, -сна, -сно, *прил. нар.* Внезапен, неочакван. *Година нещо след предобряването хаджи Гъчо се помина от напрасна смърт.* Ив. Вазов. *Бях още толкос нажалена за тая загуба* [смъртта на птичето], *за умирането на мъжа ми и за напрасното тръгване на сина ми, затова не приемах никого.* И. Адженов. *И разби* [маджарският крал] *много места български с напрасното си нападение и много народ заплени.* Царственик.

напрàсно *нареч.* 1. *нар.* Внезапно, неочаквано. *А българите вече бяха готови да дочакат русите. Те видяха, че стражата Огнемирова премина, и чакаха сгодно време да нападнат напрасно на нея.* Ел. Мутева. *Молеше се и за родители, / и невяста, да не от печал / безвременно и напрасно умрат.* К. Огнянович. 2. *книж. остар.* (рус. напрасно). Напразно. *Тук ние престояхме цял един ден с надежда, че ще дойде човек от селото, който да остане при нас, а дядо Стоян да отиде със Стамболов за Търново. Напрасно! И в тоя случай ние бяхме подиграни . . .; Хаинчени гледали само да се отърват от нас.* З. Стоянов.

напрàтя *св. диал.* Изпратя, напъдя, натиря. *Дойчин разгони стадата из полето и напрати работниците да засеят летните жита.* К. Петканов. *Дойчин не ѝ отговори, спря се, зави повода на коня около шията му, плесна го по гърба и го напрати към чифлика.* К. Петканов.

напрѝщям *несв.*, **напрѝщя** *св. диал.* 1. Напирам. *Затворил очите си, за да скрие сълзите, но те насила наприщили през клепките.* Ст. Ботьов. 2. Надувам силно. *Боеше се да ѝ даде* [на свирката] *още висок глас, да я наприщи по балканджийски.* Ц. Церковски. *И припнаха девойките — / птиченца прекрасни; / Личко гайдата наприщи, / светят очи ясни.* Ц. Церковски.

напу̀стеница *ж. диал.* Напусната от мъжа си жена; паряcница. *Че ни е, мама, оставил —* [твоя бащица] */ сега девета година / майка ти клета довица / довица напустеница / със енно мъжко детенце.* Нар. песен.

напу̀щеник *м. диал.* Напуснат от жена си мъж; напустеник, парясник. *Изпрашен, брадясал, немит, той имаше вид на напущеник или на занемарил се стар ерген.* Т. Харманджиев.

нàпъти *нареч. нар.* Понякога. *Отваряха напъти хоратà и за ония, които си отидоха.* М. Минев.

напя̀вам *несв.*, **напѐя** *св. диал.* Благославям с молитва. *След църква попът повеждаше хората към параклиса „Св. Богородица", за да напеел курбаните и да си откъсне по една кълка.* Г. Краев.

нарà *м. диал.* (ар.-тур. nara). Вик, писък, врява. *При тоя случай баба Минчовица надала нарата и огънят, като че уплашен от нея, угаснал.* Пенчо Славейков.

нарàмка *ж. диал.* Кърпа, която се подлага под стомна, когато тя се носи на рамо. *Се облече малка Стана / кошулята копринена / . . . / та си узе нова стомна / нова стомна и нарамка.* Нар. песен.

нарàмник и **нарàмък** *м. диал.* Наръч. *Старата подвикна от радостна изненада: Тошка се зададе от хармана с нарамник клечки и тресчици, влезе в кухнята и без да се бави, мина в стаята при свекървата.* Г. Караславов. *Дорде челядта му спеше, той домъкваше от някъде нарамък дърва, насичаше ги на късове и ги внасяше в собата.* Кр. Григоров. *Без да иска, той си спомни какво му бе разказала майка му — че го е родила тук някъде, при Стублата, когато дошла да си замъкне нарамък дръвца.* Ст. Ц. Даскалов.

нарàмча *св. диал.* Взема на рамо. *— Земи пушката си и върви подире ми. Това като рече, Влади нарамчи пушката си и с бързи крачки излезе навън.* В. Друмев. *Булката ще нарамчи кобилицата с котлите.* Ил. Блъсков.

нарàция *ж. книж. остар.* (от лат. narratio). Начин на разказване. *Доброто чувство впрочем е душата на всички разкази на Евгения Марс. Тия качества правят да забравим някои леки недостатки в стила или в нарацията, що се срещат тук-там в разказите.* Ив. Вазов.

наргилѐ *ср. остар.* (пер.-тур. nargile). Ориенталски прибор за пушене на тютюн, при който димът минава през стъкленица с вода. *Зад театрите има турско кафене, с наргилетата му, с чибуците му, с таблите и с всички познати принадлежности.* А. Константинов. *Мехмет Соколович пушеше наргиле, излегнат в меко виенско кресло.* М. Марчевски.

нарицàло *ср. диал.* **З а н а р и ц а л о** — колкото да се каже. *Асль аз само за нарицало стоях в мезлиша. Да се обльгвате с мене.* П. Ю. Тодоров.

нарòст *м. книж. остар.* (рус. нарост). Болезнен нарастък. *И колкото и да са и каквито и да са, все си остават кекъл, сиреч прост нарост на здрав организъм.* Ив. Вазов.

нарòча *св. диал.* Взема някого на око, възлагам все на него. *Трябваше други да бъде назначен, дето е по-свободен, ама на. . . като ме нарочиха, и аз, ща не ща, трябва сега да оправям кривите работи на твоя приятел.* Т. Г. Влайков.

нàртика *ж. рядко.* (гр. νάρθηκας). Преддверие на храм. *Но скоро настана отпуск и последното плачевно амин на поп Ставря се изгуби из шумотевицата на благочестивата навалица, която се натискаше вече при входа, за да излезе вън на нартиката.* Ив. Вазов.

нару̀вам *несв. диал.* Рева проточено. *— Инат добиче, ей!. . : — Аз му туря капистрата, то я свала! Ще му се да нарува нощем!* Ст. Ц. Даскалов. *Като попреминеше пладне. . . достойните ергени отвеждаха свирците под селото, при върбите. Дълго време те сами виеха хорàта, провикваха се, наруваха като бикове и попоглеждаха към баира.* Ил. Волен.

нару̀жен *прил. диал.* Натъкмен. *Лепо беше премената, / премената, наружена, / гюмиш пафти опасана, / алтънчина на челото, / дребен бисер на гърлото.* Нар. песен.

нару̀шквам *несв.*, **нарушкам** *св. диал.* За огън — буйно наклаждам. *Притурям дърва на огъня и нарушквам го да стане голям, много голям.* Т. Г. Влайков. *В къщи у стринини Цонковичини на огнището е нарушкан буен огън.* Т. Г. Влайков.

наръ̀жа се *св. възвр. диал.* Озъбя се, заканя се някому. *— Де, де, какво си се наръжала? Нали се знаем? — потули оскърблението си той и закачливо добави: — Не си чак такава оса.* Ст. Ц. Даскалов.

нàръка *ж. диал.* Поръка, заръка. *Жена му го изпрати с наръки: — Хем, довечера да се върнеш!* К. Петканов. *Петър Петрани думаше: / . . . / Тебе ще тука оставя / и ти наръка наръчвам: / правиш, що правиш, Петранке, / да сготвиш гозби всякакви.* Ц. Церковски.

наръ̀квица *ж.* 1. *диал.* Ръкавица. *На след тях влезе човек с висока капела, с черни мешинени наръквици.* П. Р. Славейков. 2. *църк.* Маншета на свещенически одежди. *Оттам отиде на куемджии, / там направи кърсти позлатени, / на главата капа калугерска, на ръцете наръквици златни.* Нар. песен.

наръ̀нчен, -а, -о, *прил. диал.* Изхапан, надупчен. *И кожата му беше наръчена от бълхите.* Г. Краев. *Моите пльхове работеха много активно — всяка вечер се чуваше чегъртане и цирикане. В скоро време дюшемето беше нарьнчено като решето.* Г. Краев.

наръ̀чвам *несв.*, **наръ̀чам** *св. диал.* Зарьчвам, порьчвам. *Пи водата от стомничката, свали престилката и тръгна към вратника, като ѝ нарьча: — Приготви зобта на кравите.* К. Петканов. *Тошка и свекървата се сбогуваха с гостенките, изпровождаха ги до пътната врата, приказваха, нарьчваха.* Г. Караславов.

наръ̀чия *мн. остар.* Прегръдка, обятия. *Той отиде прочее да яде от туй месо, когато младото момиче, на което беше дал своя хляб, го викна и го дърпна в наръчията си.* Кр. Пишурка. *Ноем прегърна в наръчията си туй дете.* Кр. Пишурка.

наръ̀шквам *несв.*, **наръ̀шкам** *св.* — вж. нарушквам. *Мъжете се завърнаха с наръчи дърва, наръшкаха голям огън сред поляната.* Ив. Гайдаров *— Дядо Гъне, иди да отсечеш от гората едно дърво, че да наръшкам огън в къщи.* А. Каралийчев.

нарю̀кам *св. диал.* Нахокам. *— Той е сайбият на това място и сега ще ме нарюка, прибави Атанас и се озърна към мулетата си, които пасяха тучната трева по полянката.* Ив. Вазов.

насахàт *м. диал.* (ар.-тур. nasihat). Съвет, наставление. *От мен такъв насахат . . . че както те учи господ, тъй прави . . . ръка не турям на тебе . . . не само на тебе, ами на никого за такава работа.* Ц. Гинчев.

насвòс *нареч. рядко.* Напосока, наслуки, приблизително. *Ударили назад, едни по тесний път, / а други тъй насвос, където ги влечаха / конете . . . те летяха.* Пенчо Славейков. *Най-после с много трудене и бъхтане, сполучих да дам на няколко съдове, колко-годе по-насвос прилика.* П. Р. Славейков.

насѐлник *м. книж. остар.* (рус. насельник). 1. Заселник. *Той* [Иван Рилски] *е говорим, владетел неин вечни* [на Рилската пустиня] *законно и праведно, защото той е и първи населник и населител.* Неофит Рилски. 2. Крепостен селянин. *Болярка ни беше майка ти и господарка, а ние — нейни отроци и населници!* Ст. Загорчинов.

наскòча и наскòкна *св. диал.* 1. Попадна, натькна се на нещо. *Сега, като стъпих до измькващето се из него* [дола] *поточе, наскочих на вълча следа, голяма и много ясна.* Н. п. Филипов. *Зидарите, кога копали кладенец, наскокнали на херкуланския театър.* Летоструй. *Затрупаните градове лежаха 1500 години под дебела кора, настлата от Везувий, и едва в новите времена било писано по една честита слука да ся наскокне на драгоценните останки от незнайни времена.* Летоструй. 2. Връхлетя. *Той дълго се снишава, докато най-после наскочи на врага.* Ст. Ц. Даскалов. *Войниците побягват през разшумглия се горски гъсталк, сякаш върху тях е наскочил самият дух на отмъстителката гора.* З. Сребров.

наскрѐжа се и наскрѝжа се *св. възвр. диал.* Ставам готов за отбрана, наежа се, настръхна. *Конят се наскрежи, затрепера, очите му загоряха, изпод клепачите му се показаха кървавиципи.* Й. Йовков. *С погледването те* [щъркелите] *разбраха, че соколите се вият за тях и се наскрижиха.* Ц. Гинчев.

наску̀пча се *св. възвр. диал.* Натрупвам се. *Хрисими селски моми и момиченца . . . наскупчили се близо до хорището . . . разговарят се за туй, онуй.* Ил. Бльсков.

наскълмѐн, -а, -о, *прил. диал.* Намрьщен, посьрнал. *Или не видите вие тези, които се намерзат около временния и земни цар, как не се помрьдват те от мястото си . . . но стоят увесени, наскълмени, и с голям страх?* П. Р. Славейков.

наслѐдие *ср. книж. остар.* (рус. наследие). Наследство. *Двамата му синове се скарали за наследието му.* Г. Кръстевич.

насмѝтам *несв.*, **насметà** *св. . . . диал.* 1. Подкарвам, подбирам. *Овчарите насмели стадата от планините, орачите задръстили пътищата с коли жълта пшеница.* А. Каралийчев. *Той купуваше добитък, без да се пазари. . . След като изпразнеше чантата си, хората му насмитаха по цели чарди и ги откарваха към кланицата.* А. Каралийчев. 2. Нападам, подбирам. *Нали я знаеш майка ти . . . насмете ме вчера: — Тръгвай казва, или ще се хвърля в реката.* А. Каралийчев.

насмѝхвам се *несв.*, **насмѝхна се** *св. възвр. диал.* Леко се усмихвам. *Рада подигна учудено глава, погледна Лила, погледна го и се засме. Ама така дяволски, така дяволски се насмихна.* Мих. Георгиев.

насмѝхнат и насмѐхнат *прил. нар.* Леко усмихнат. *— За избора ли приказвахте? . . . Ех, здраве да е, бял кахър — каза тя насмихната.* Ив. Вазов. *Лице имаше сухичко с тъмен шар, но всякога насмехнато и весело.* К. Шапкарев.

насновàн *прил. диал.* Дълъг, с висока снага. *Герчо ще одумам . . . На бой — деветнадесет наснован, дълъг като велики пости и прав като лесков остен.* Елин Пелин. *— А Първанчо? —*

Първан го записахме в четвърто отделение. Издължил се е, та до рамото ми стига. Не знам на кого се е метнал такъв насонован. Ем. Манов. *На язлька мургава насонована мома се тръшкаше и ревеше сподавено.* Т. Харманджиев.

насрѐщник *м. книж. остар.* Противник в процес. *Ако обстоятелството те принуждава да дойдеш в съд, не казвай всите ония, които познаваш против насрещника си.* А. Гранитски.

настàвам и **настàям** *несв.*, **настàна** *св. диал.* . . . 1. Започвам да ходя из нещо; навлизам. *Повървяхме колко един час в равен път, сетне настанахме пак голи баири и скали много големи.* Диарбекирски дневник. *Минали гора зелена, / настали поле широко.* Нар. песен.

настàне *св.* . . . *остар.* Стане, започне да е. *Мястото настана равно.* Ив. Вазов.

настàям *несв. диал.* Настоявам. *Кака Лалка пак настая да дам дума: много добре щяло да бъде.* Т. Г. Влайков.

настòйка *ж. рядко.* (рус. настойка). Течност с накиснати в нея билки. *На таблата имаше настойка от билки, домашни ликьори от плодове. . . и орехи с мед.* Л. Н. Толстой (превод).

насълзѝ *св.* . . . *диал.* За пъпка на растение — едва се разпукне. *Някои клонки* [от люляка] *бяха съвсем цъфнали, други — само насълзили, а други — едва напъпили.* Т. Харманджиев.

натепѐрча се *св. възвр. диал.* Наперча се, наежа се. — *Не се карай с човека — рече кротко, но внушително той. — Така са му заповядали отгоре. То не зависи от него. — Ама какво има тук, та ми се е натеперчил! — рече строго старецът.* Г. Караславов.

натѐрам *св. диал.* Принудя, заставям, накарам. *И со сила турци натерало / да пият вино во рамазан.* Нар. песен.

натестѝ *св. диал.* Наредя на тестета, напластя. *Дядо Ицо прави таазе, па прави и диплени суджуци. Напълни червата с месо, завърже ги с канап или тънко лико, па ги оваля, оваля с уклагията, та ги издипли харно, после ги покачи на върлината, та се посушат на припек, па ги събере и ги натести в зимбила, па пойде от кръчма на кръчма, та ги продава.* Мих. Георгиев.

натечѐ *св. диал.* Почне да капе, протече. *Просто изпочупи* [козата] *керемидите и къщата натече.* Г. Краев.

нàтлак[1] *м. диал.* Утайка. *А натлак от пясък, глина, черна пръст и пр. се утаял, та натлачил и засипал голите и каменитите скали.* Й. Груев.

нàтлак[2] *м. остар.* Натиск, въздействие. *На лорд Мансфилда мощния ум полека-лека се промени под натлак от адвокатовите докази.* Й. Груев.

натумбалàчвам се *несв.*, **натумбàлача се** *св. възвр. диал.* Наяждам се, натъпквам се до насита. *Свечери ли се и трудещите се легнат да спят, хлебарките пъзват, заничат из долапите, облазват хляба, захарта и други въглехидрати и се натумбалачват доволно.* Г. Краев.

натỳрник *м.* и **натỳрница** *ж. диал.* Натрапник, натрапница. *Търново е срещало такива гости не един път: то е приемало тържествено и вашите византийски натурници и после ги е изгонвало с ритници в гърба.* Ив. Вазов. *Да не каже твоя майка: / наметнице, натурнице / сама си се натурила.* Нар. песен.

натỳрям се *несв.*, **натỳря се** *св. възвр. диал.* Натрапвам се, налагам се, натискам се. — *Их! И ти с тия крака. Току се натуряш за играч! — прекъсна го Росето.* К. Петканов — *Там не се натуряй! Друга ще отиде на това място! — каза остро Тодора.* К. Петканов. *Той не странеше от никого, на никому се и не натуряше.* Книжница за народа.

натъргвам *несв.*, **натъргам** *св. диал.* Наскубвам лук, трева и др. *Кажи на жените да ти натъргат и една китка чесън, една лук и да ти нарежат една китка мерудия.* Ц. Гинчев.

натъфрѝ *св. диал.* Нагиздя, наконтя. *А виж мене с какво ме е натъфрил, гледай! — И размаха пред лицето ѝ ковбойската риза.* А. Гуляшки.

натя̀гвам *несв.*, **натя̀гна** *св. диал.* Натяквам. *Ти имаш право да натягваш, защото крайно си обиден, а с тебе и ний.* Т. Шишков.

наущѐние *ср. книж. остар.* (рус. наущение). Подучване, подбуждане, подстрекаване. *Но не бях още сключил тия две недели, когато Ферат Бей . . . по наущение, както нямам съмнение, от Костакя, праща една вечер примрак, та ме хващат в смирената ми сламена стая.* П. Р. Славейков. *По протест на патриаршията и наущение от граф Игнатиева, владиците се изпращат на заточение в Никодимия.* Пенчо Славейков.

нафилѐ *нареч. диал.* (ар.-тур. nafile). Напразно, безполезно, на вятъра. — *Нафиле си се трудил, Иванчо.* Ив. Вазов. *Нафиле думахме това и онова за човека!* Т. Г. Влайков. *Виното не струва, нафиле се кръчмарката надува.* П. Р. Славейков.

нафѝфрен, -а, -о, *прил. остар.* Натъкмен, натруфен. *Това са жената и снахата на Хаджи Стама, пловдивски кокони, нафифрени, нагиздени по най-новата „филибелишка мода!“* Ст. Загорчинов.

нàфол *м.* и **нàфола** *ж.* (от ар.-тур. nafile). От нафол *диал.* — престорено, с преструвка. *Учам те синко, научам; / ти да си умриш от нафол, / сите девойки ке до'ят, / и калешести невести, / и църнооки вдовици, / и бяла Боя ке дойдит.* Нар. песен. *Яс ке легнам болна от нафола, / ке си лежам за една неделя / и без лебец и без студна вода.* Нар. песен.

на̀фора *ж. църк.* (гр. ἀναφορά). Малки рязани късчета от осветен на литургия хляб. *Свещеникът даде отпуск, взе дискуса с нафората, застана на владишкия трон и зиблагослави богомолците.* К. Петканов. *Утре хиляди поклоници в бели ризи . . . ще дарят манастира с погачи, с агнета, юнчета . . . ще вземат нафора в черква, ще се поклонят на мощите.* К. Константинов. *Изправи се пред светицата, припали си вощеничка и се прекръсти; баба ѝ подаде нафора, която е донесла от черква загъната в книжка.* Ил. Блъсков.

нафуня̀вам *несв.*, **нафунѐя** *св. диал.* Настръхвам от студ или друго нещо. *Зад тях едвам надничa замисленото бедно лице, нафуняло от студ.* Елин Пелин. *Веднаж Белчо заболя . . . Тялото му беше нафуняло, космите настръхнали, той трепереше трескаво.* Елин Пелин.

нахѝя *ж. остар.* (ар.-тур. nahiye). Област, община. *Волята му в десет нахии познаваха, хайдушката му чест мало и голямо славяха до вчера.* П. Ю. Тодоров. *Правехме лов със селяните от седемнадесет нахии. Събираха се по 30 000* души. Ант. Дончев. *Знаят ли те, че светът е голям; че освен Карловската нахия има още много нахии и кази? Да, знаели! Един бил ходил в Калофер, друг в Троян.* Ст. Дичев.

нахлу̀в *м. рядко.* Нахлуване, наплив. *Сюлейман паша правеше ужасните си юрюши въз св. Николския връх и всеки час се очакваше нахлуванът на ордите му в Северна България.* Ив. Вазов. *С това увеличаваше* [дирекцията на цирка] *нахлуванът на посетителите и дохода си.* Ив. Вазов.

нахму̀рвам се *несв.*, **нахму̀ря се** *св. възвр. диал.* Намръщвам се, набръчквам. *И като видеше кооператорите да се одрънкват за рента и трудодни, той нахмурваше вежди.* Ст. Ц. Даскалов. *Навън Кръстьо я чакаше и като разбереше, че Стамо пак нещо се е нахмурил, прибираше се посърнал.* Пресата.

нахна̀дам се *св. възвр. диал.* Добия навик; навикна. *Брайко Г. Попович се оплаква, че хората се нахнадали да вземат книги от училищната библиотека, за да не плащат.* Ив. Д. Шишманов.

наху̀квам *несв.*, **наху̀кам** *св. диал.* Издъхвам топъл въздух от устата. *Симо като видя как едно врабче тупна на снега от едно дърво, се затича през отворената врата, грабна го . . . нахука топъл дъх в перушината му и врабчето бавно заотваря белезникавата кожица на очите си.* Кр. Григоров.

нацедя̀вам *несв.*, **нацедя̀** *св. диал.* Набивам, набъхтвам, натъртвам. *Сетне аз не угадих кога ме емнаха, та ми натикаха краката във фалангата, че ги нацеди добре: че то не стига, ами един сахат стоях на един крак.* Ил. Блъсков. *Сякаш нечии пръсти натискат в ужасно еднообразна измереност нацедено от удар месо.* Ст. Чилингиров.

нацедя̀вам се *несв.*, **нацедя̀ се** *св. възвр. диал.* 1. Напълвам се, набирам се с цедене. *От басейна на Асеница най-добре се вижда Хвойненската котловина или „Ропката", сега пълна с нацедилата се през нощта млечнобяла мъгла.* Н. Хайтов. 2. Настанявам се, намествам се, намъквам се. *Станкул пристъпи и се спря до един мустакат курсист, който едва бе се нацедил на чина и все току пъшкаше.* Ст. Марков.

начавалявам *несв.*, **начаваля̀** *св. диал.* За мнозина — наобикаляме, начоголяваме. *На ония, които бяха я начавалили, навремени се струваше, че тя не разбира какво всъщност беше се случило.* Г. Караславов. **начавалям се, начаваля̀ се** *възвр. Той не чу вече никакви стъпки. . . Съвзе се едва когато от съседните къщи изскочиха мъже и жени и се начавалиха в тъмното, за да видят какво е станало.* Г. Караславов.

нача̀сничав *прил. диал.* Прихватничав, избухлив. *Сприхав и начасничав човек беше Хаджията, понякога ще те посрещне тъй, че не знае къде да те тури, а понякога ще те нахока и ще те изпъди.* Й. Йовков.

нача̀сничев *прил. диал.* Непостоянен, несигурен. — *Подир малко ще ида да проверя сметките, пък на обед, като се връщаш, отбий се в дюкяна. Работата е начасничева, всичко може да се случи.* Ем. Станев.

начеголя̀вам *несв.*, **начеголя̀** *св. диал.* За мнозина — наобикаляме, натрупваме се. *Селяните го начеголиха и разпитваха откъде е и за къде се е запътил.* Ст. Заимов. *В това време селянките начеголиха колата и почнаха да настояват: Слизай, даскаличке, или ще ти се разсърдим!* К. Калчев. **начеголя̀вам се, начеголя̀ се** *възвр. През града минахме бързо, под строг конвой . . . Децата се начеголиха на прозорците да ни гледат.* Ем. Манов.

начоголя̀вам, начого̀ля — вж. начеголявам. *Кротък е* [конят] *като овчица. Шест деца имам, като го начоголят . . . И качат му се, и за опашката го ловят, дето се казва, под него минават.* Й. Йовков. *От цигарения гъст дим, от сумрака трудно се разпознаваха лицата на селяните, що начоголяваха печката, и онези, що ограждаха двете маси, прилепени една о друга.* Б. Обретенов.

начоколя̀вам, начоколя̀ — вж. начеголявам. *След това измъкнаха изпод един нар друго котле, средна големина. Туриха го насред кауша, начоколиха го, разположиха се по турски около него.* Т. Харманджиев. *Няколко деца начоколиха колата.* М. Грубешлиева. **начоколя̀вам се, начоколя̀ се** *възвр. Овцете се начоколиха, той им протегна длани, даде им хлебец.* Ст. Ц. Даскалов.

начувалѝ *св. диал.* Налегна. *Тогаз ме начува[illegible] как немирното спане и бълнуване, от което в дън сърце ми навалената утайка проникваше на повърхността.* Св. Миларов.

начу̀квам се *несв.*, **начу̀кам се** *св. възвр. разг.* Напивам се. *Пий пелин, от Аврамовия, начукай се хубаво довечера, па ако не ти мине, ела при дяда си попа да ти чете.* Ив. Вазов.

нащѐквам *несв. диал.* Насъсквам. *Всуе ми тичат пастири, всуе си псета нащекват, / псетата не щат да хапят, / ами се назад повръщат.* А. Разцветников.

небетчѝйски *прил. остар.* (от ар.-тур. nöbetçi). За мелница — която меле на частни клиенти. *На небетчийските мелници във всички електрификационни области, където е въведен режим за същите само за нощна работа . . . се разрешава да ползуват електроенергия и в неделни дни между 12 и 20 часа.* Пресата.

небетчѝя *м. диал.* (ар.-тур. nöbetçi). Мливар, който чака ред на воденица. *Селяните погледнаха мелничарите. — Единият от тях крадял житото на небетчиите.* К. Калчев. — *За довечера искам от тебе една конска торба риба . . . Вземи още някого от небетчиите и идете: ти я знаеш де пладнува.* Ц. Гинчев.

небъ̀дница *ж. остар.* Нещо, което няма да го бъде, което не съществува, нещо неосъществимо. *Ама на, женска вяра, разправяй им небъдници и ще те зяпат и слушат, догде им прегорят тенджерите на огъня.* Чудомир. *Отвръст из планината / ще слязат порои в реката, / тя ще се зададе отсреща им — стена. . ./ пред нея ли назад? Напусто. Настрана? / Небъдница: скали се върли дигат.* К. Христов.

невѐд *прил. остар.* Невеж, невежа. — *Не, там не е за мене. Аз съм си прост, невед. Ако пък е да паса кози и овци, ще паса и в село.* Ст. Загорчинов.

невѐда[1] *м.* и *ж. диал.* Прост, невежа, глупав човек. *Кого е кръстил, все лудо и неведа като него излезе.* Мих. Георгиев.

невѐда[2] *ж. поет.* Незнание. *Неведа черна заслони / бездънното небе на мойто време / и то ми праща днес нощи и дни.* Д. Дебелянов. *Народе мои . . . / през тази нощ виждам те: вярващ и кротко набожен, / с детинска неведа в огнището бъдника сложил.* Е. Багряна. *Скован той дълго с трепет гледа / как те* [воловете] *преживят и лежат, / въртят опашки и мижат / щастливи в своята неведа.* Ст. Чилингиров.

невѐдом *прил. рядко.* (цсл. невѣдомый). Неизвестен, тайнствен, непонятен. *Тук природата и нейното величие, и нейната неведома сила и полнота обхващат ума и погледа.* Ив. Вазов. *Каква неведома сила подлудяваше тия мирни и работни хора?* Й. Йовков. *Загледа се в безкрая, дълбок и неведом, както дълбока и неведома бе сега нейната душа.* К. Кръстев.

невѐрец *м. остар.* Неверник, безверник. *А само неразумния и затъпения човек обича да лягнува и да се отдалечава от работата, като неверец от църквата.* Г. Бенев.

невня̀тен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (рус. невнятный). Неясен, непонятен, смътен. *Нощ мрачна оживява — / тържественост я пълни / и говор я оглася свръхземен и невнятен.* П. К. Яворов. *Селим Ходжа с равни, мерни стъпки обхождаше попотените стълбове, морни сякаш от чакане, излизането на попа от вкаменените врати, и в такова време невнятен страх обземаше душата му.* П. Ю. Тодоров.

неволѝя *ж. диал.* 1. Неволя. — *Бягаме от неволия, господине и от душмани турци; а отиваме на гората да търсим свобода. . . отговориха бежанците.* З. Стоянов. 2. Физическа болка, страдание. — *Е, какво. . . От какво се оплакваш? . . . — Неволия, доктороце, неволия — изправя се той, впива очи в лекарката и клати отчаяно глава.* Ст. Ц. Даскалов.

нево̀лка *ж. диал.* Бременна жена. — *Трудна неволка съм била, сестрици, от сърце рожба добила.* П. Ю. Тодоров. *Само една млада, тиха Трепетлика /. . . се сепва, — / в мъката за рожба и тя — и притрепна, / че в майчина радост я болежи свиха, / младата неволка, винаги все тиха.* Пенчо Славейков.

нево̀ля[1] *ж. . . . диал.* Физическа болка, страдание. *Пусти нодзе, ослабнели, па не даянат вече на път, па и тая неволя у коленото.* Мих. Георгиев.

нево̀ля[2] *ж. книж. остар.* (рус. неволя). Робство. *Пред шатрата Игрил дълбоко въздъхна. „Две години в неволя у агарянци!" — продума си той и сърцето му се сви, като че замръзна на ледена буца.* Ст. Загорчинов.

невя̀м и **невѐм** *нареч. диал.* Като че ли, сякаш че, може би. *А вън нов месечко мълком поглежда през малкото прозорче, невям се подсмива.* Ц. Церковски. — *Никола, няма какво да крия зашепна Кънчев, положението е невям безизходно. Таз вечер е последното разпитване.* А. Страшимиров. *На чия ли душичка се е спрял господ-бог тази нощ? — Хич не го е грижа господ! И той, невем, е пиян като нашите началници и нито чува, нито вижда какво става по грешната земя.* Ив. Хаджимарчев.

нѐга *ж. книж. рядко.* (рус. нега). Нежност, копнеж. *Синият простор бе затихнал в сънна нега.* Е. Манов. *Овладя го неодолима нега и за миг като уморено дете потъна в упоителен унес.* Ст. Загорчинов.

нега̀ция *ж. книж. рядко.* (лат. negatio). Отричане, отказване. *Той обаче отказа всичко. И за да подкрепи негацията си, уверява, че той е в Париж само от две недели.* Ив. Вазов.

нѐгли *нареч. диал.* Като че ли, сякаш. *Да би имало смисъл, пак би дигнал трибуна . . . да извиси глас, да излее безсилния си гняв, негли му олекне.* Х. Русев. *Спустиха се на земята и с голямо чудо огледаха пъховото обиталище, което беше изровалено с стотина, негли и повече дупки и лагъми за влизане и излизане.* Кр. Пишурка.

негу̀вам се *несв. възвр. рядко.* 1. Грижат се нежно за мене. *Е, ще има ли за мене педя земя в Елнъзач? — Защо да няма, нали е на селото? — Само едно въже земя искам, Дине, — повече не ми трябва. Ей тъй, през шепа ще я пресея, че да видят хората, как се земя негува.* К. Петканов. 2. Наслаждавам се. *А пък вълните те галят нежно, . . . И стоиш и се негуваш дълго време там, и не го усещаш и не виждаш насита на сладостта.* Ив. Вазов.

неда̀вен, -вна, -вно, *прил. книж. рядко.* (рус. недавний). Неотдавнашен. *Той мушна коня и препусна надолу . . . по мократа още от недавния дъжд трева.* Ив. Вазов. *Пристигат, идат си героите ни славни / со свойте бронзови опалени лица, / пристигат с лаврите на подвизи недавни / при майки хълцащи, при трепетни деца.* К. Христов.

нѐден, -дна, -дно, *прил. нар.* Омразен, проклет. *Та сега ли му намери времето да си търси борча? Господ да го убие, кръвника недни, изеде ни, съсипа ни!* Хр. Максимов. *Умри, но спри, негодник неден, спри! / С кое сърце да слушам из махлата, / че ти си бил с убийци през нощта.* Сл. Красински.

недосмо̀тър *м. книж. остар.* (рус. недосмотр). Недоглеждане, незабелязване. *На някои места в ръкописа ти има думи на турски (види се, че по бързина и недосмотр твой), та аз съм се принуждавал да допълням по налучкване пропуснатите думи.* Ив. Вазов.

недю̀жинен, -нна, -нно, *прил. книж. остар.* (рус. недюжинный). Необикновен, превъзходен, отличен. *В г. Кръстева има пламък за един превъзходен недюжинен критик.* Ив. Вазов.

нѐжа *несв. книж. остар.* (рус. нежить). Разнежвам. *Тоя вятър нежи човеческото чувство и приводи човека в някакво си непонятно блаженство.* Л. Каравелов.

нежѝт *м. нар.* Зъл дух, който причинява болест. — *Нежит ли ме нагази, що? — попита с трепетлив глас жената.* Ст. Загорчинов.

незабвѐнен, -нна, -нно и **незабвѐн,** -а, -о, *прил. книж. рядко.* (рус. незабвенный). Незабравим. *Благословен да бъде днешния ден. Ден велик, дело незабвено! Ден, в който плаках тъй сладко.* Ив. Вазов. *А като се изкачих на хълма — извиках удивена, / сякаш пръв път те видях в тази вечер незабвенна.* Е. Багряна. *Вий скривате тогава в гробовете / заветни, незабвенни красоти.* К. Христов.

незамѐтно *нареч. книж. остар.* (рус. незаметно) Незабелязано. *В кръчмата влязохме незаметно, свършихме си работата и излязохме, без да обърне някой внимание на нас.* З. Стоянов. *В тази провинция около средата на 5-тий век е имало доста славяни, които са преминали там незаметно за византийските историци.* М. Дринов.

незамо̀жен, -жна, -жно, *прил. остар.* Който не е в състояние да направи нещо; безсилен. *Той усещаше себе си незаможен да пристъпи и извърши тази голяма работа.* П. Р. Славейков. *Иван Палеолог . . . се усещаше незаможен за да удържи тоз важен град* [Солун], *та го предаде на венецияните.* С. С. Бобчев.

незамо̀жност *ж. остар.* Безсилие. *Вашингтон, довърши в Йорк-Туон славното дело на освобождаването на Америка . . . И наистина, в тази минута Англия позна незаможността на своите усилия за покоряването на Америка.* С. С. Бобчев.

незапа̀метен, -тна, -тно, *прил. книж. остар.* (рус. незапамятный). Незапомнен, отдавнашен. *Там, на един висок връх, историческо свърталище от незапаметни времена на други угнетени сиромаси.* З. Стоянов.

незѝблем *прил. книж. остар.* (рус. незыблемый). Непоклатим, непоколебим. *Бурите, които разклащат царства и народи, не засягат нейното* [на природата] *незиблемо спокойствие, нейното гордо равнодушие.* Ив. Вазов. **незѝблемо** *нареч. Законът божий трябва така да се предава, гдето ученикът, като прослуша пълен курс, да се укрепи във вярата незиблемо.* Н. Бончев.

неизвѐдан *прил. книж. остар.* (рус. неизведанный). Неизследван, неизучен, непознат. *Аз всеки ден посещавам някой поетически ъгъл в полите на Стара планина . . . и стотият път си казвам, че нашата земя е рай неоценим и неизведан.* Ив. Вазов.

нейстов *прил. книж. остар.* (рус. неистовый). Извънредно силен. *Един неистов кресък накара дядо Либена да се обърне назад да види какво става.* К. Петканов. *Чувства. . . в които имаше горест и себепрезрение, свиваха и душеха в неистови болки сърцето.* К. Величков. **нейстово** *нареч. Отведнаж Тоньо Карарски почна да чука неистово с ножа по чинията.* Елин Пелин.

нейстовство *ср. книж. остар.* (рус. неистовство). Безчинство, буйство, ярост. *Бях чел в нашите вестници какви благодеяния прави тая гореща българофилка на пострадалите от турските неистовства.* Ив. Вазов.

ней *м. остар.* (пер.-тур. ney). Вид кавал. *Шахът се обърна към мюфтията и го попита ще му даде ли воля да посвирят и неговите дервиши с неевете си някоя божествена дервишка молитва.* Ц. Гинчев.

нѐйсе *нареч. разг.* (от тур. ne isc). Както и да е, кой ти гледа. *Дип не е много сгода тая работа сега, ама нейсе, щом има решение на управата, ще изпълняваме и туй то!* Б. Обретенов.

нѐйсе-не *нареч. остар.* — *вж.* н е й с е. *Да ме ритне турчинът с кован ботуш — нейсе-не, ами то циганин със съдран цървул!* А. Константинов.

некайлен, -лна, -лно, *прил. диал.* (от ар.-тур. kail). Който не е склонен, несъгласен. *Свекървата е завистница, некаилна, че е изгубила в полза на снаха си влияние над своя син.* Б. Ангелов. *По средата на пазара под шарен чадър хлопат клавишите на хармониката си и пеят двама „народни певци" нашенци за Караджата . . . за зла свекърва и некаилна майка, за овчар и трактористка.* Ст. Станчев.

некайлник *м. диал.* Некаилен човек. *Те ония хора там, дето му са началници, разбират и гледат по право, не са като нашите тук завистници и некаилници.* Т. Г. Влайков.

нѐкин — вж. н е к н и. *Подкършиха и на загорци крилата, дъще, че и най-волния им орел, дето не остави турчин да надникне над техните балкански гнезда — и той некин падна в невярна примка.* П. Ю. Тодоров.

нѐкни *нареч. диал.* Оня ден, завчера. *Некни ми умре татко ми, / вчера ми умре майка ми, / бракята ми сѐ готови.* Нар. песен.

нелѐстен, -стна, -стно, *прил. книж. остар.* (рус. нелестный). Неодобрителен, неприятен. *От нейните описания и от породената ревност Яворов има съвсем нелестна представа за братовчеда ѝ.* М. Кремен. **нелѐстно** *нареч. Инцидента с отстранението му от Беседата. . . го караше со скръбна усмивка да се отзовава нелестно . . . за нравствения и интелектуален образ на махмузлията половина от софийското общество.* Пенчо Славейков.

нелюдѝм *прил. книж. рядко.* (рус. нелюдимый). Неприветен, необщителен. *Замислен и сърдит е старецът Балкан, негостоприемен и нелюдим.* Й. Йовков. *Хората, с които щях да живея десетина дни под един покрив, ме интересуваха и аз с удоволствие бих поговорил с всекиго — нека бъде той и сто пъти по-нелюдим от Самуилов.* М. Марчевски.

нелюдѝмост *ж. книж. рядко.* Неприветливост, необщителност. *Горе двете жени живееха съвсем усамотено — . . . Въпреки нелюдимостта им, съседите се интересуваха за тях.* Г. Райчев.

немàра *ж. книж.* Немарливост. *Свикнали бяха селяните да го слушат с обич и когато беше весел, и когато ги гълчеше за тяхната простотия и суеверие или за немарата им към просвещение.* Д. Марчевски. *Макар че времето и немарата бяха я поолющили и позагрозили, между всички други къщи в Метлица тя стърчеше като одрипавяла, но снажна и горда гиздосия.* Г. Караславов.

немврòд *м. книж. остар.* (От собс. име на легендарен халдейски цар). Образец на ловна сръчност и дейност. *Аз бях се наканил преди няколко дни да ида на лов по зайци и патици с един от знаменитите софийски немвроди.* Ив. Вазов.

немѐдлен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. немедленный). Незабавен, бърз. *Децата се привеждат в немедлено съприкосновение не с учебници и думи, а доколкото е възможно с живата и трептяща действителност.* Пресата. **немѐдлено** *нареч. Дядо Георги се решава да последва примера на Мухамед с планината и предлага на сина си да го повика в Смирна . . . Но дядо Георги тутакси се уплашва от своето дръзко предложение и го оттегля немедлено.* Ив. Д. Шишманов. *Аз обещах на гостилничаря, че щом стигна в Петербург, ще съобщя на един господин, който, уверен бях, немедлено ще телеграфира на Екзархията.* А. Константинов.

немѝца *ж. нар.* Н я м а н е м и ц а — няма жена. *Рожбата ти е хубава и хубава, щото неможе да бъде по-хубава; но тя ще бъде няма немица до 20 години.* Ил. Блъсков. *Ако си няма немица, / та сляпа ли си слепица.* Нар. песен.

ненàдан *прил. нар.* Неочакван, ненадеен. *Те идат всички надменни, убедени, че самото им появяване ще сплаши тия прости дюлгери и селени, превърнати внезапно в мятежници и постепенно се ожесточават от ненадания отпор, който срещат.* К. Величков. **ненàдано** *нареч. Когато някого го втресе, изгърмяват ненадано с пищов до главата му, за да се стресне, и така треската го оставя.* Ив. Хаджийски.

ненадѐйност *ж. рядко.* Изненада. *За него това беше твърде угодна ненадейност.* Св. Миларов. *Публиката пò обича ясните работи и се бои от ненадейностите.* К. Кърджиев.

необѐмлем, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. необъемленный). Необхватен. *Станцията е доста обширна, но сега се строи една таквази необемлема грамадина, каквато само американците са в състояние да строят.* Ал. Константинов.

необорàвен, -а, -о, *прил. нар.* Несъвзел се от сън, смущение и др., неопомнен, неокопитен. *Андрей зе и дръпна го с ръка така, дето главата на Остапа падна на земята, а той скокна необоравен и със заспали очи извика: „Дръжте, дръжте го тоя дяволски лях!"* Н. Бончев.

неопѐрен, -а, -о, *прил. рядко.* За птица — която няма още пера. *Мощни натури, орлите показват на неоперените още пилета как да си тъкмят крилата за полет.* Пенчо Славейков.

неопѐтлен, -а, -о, *прил. рядко.* Който е неоплоден от петел. *Стоката ни* [т. е. петелът] *е хубава, неопетлено яйце не оставя.* Г. Краев.

неопря̀тен, -тна, -тно, *прил. рядко.* (рус. неопрятный). Неспретнат, нестъкмен. *Следобед ротният фелдфебел строи взвода — пъхаше очите си под мишниците, оглеждаше обущата, якичките, дърпаше копчетата на шинелите. — В бързането да не се промъкне някой неопрятен!* М. Яворски.

неопря̀тност *ж. рядко.* (рус. неопрятность). Неспретнатост, нснатъкменост. *Ето го Ставри Бургазлийчето например. До оня ден все последен се мъкнеше в строя, а сега търчи пред другите. Или Малинката, дето всеки ден го мъмреха за неопрятността му. Тая седмица всичко му е на мястото си.* Б. Глогински.

неотѐмен, -мна, -мно, **неотѐмлем** и **неотемли̇̀м** *прил. книж. остар.* (рус. неотъемленый). Който не може да се отнеме. *Само в моделите на тези двамина художници се вижда издържана художествена композиция; само в тях всяка отделна част е неотемна от общото, характерна за основната идея.* Пенчо Славейков. *Но сегашната американка счита, че има неотемлемо право на непременно уважение от страна на всякой мъж.* А. Константинов. *Дисциплина, ум, съобразителност, нюх, страст — това бяха неговите* [на кучето] *неотемлими качества.* Елин Пелин.

неотѐсан *прил. нар.* Неодялан, неизгладен, неорязан. *Мост от неотесани стволи висеше над потока.* Ст. Загорчинов. *И ще се върне да оправи неоправеното гнездо или да отесе неотесаната тревица.* Ст. Марков.

неòферен, -рна, -рно, *прил. диал.* (от гр. ὄφελος). Недобър, нереден. *Тоя необикновен блясък показваше, че има нещо неоферно в манастира. Скимна ми, че има гости разбойници.* Ив. Вазов.

неповѐрлив *прил. книж. остар.* (срхр. неповерљив). Недоверчив. *Този челяк е без мярка подъл и неповерлив.* Св. Миларов. *По-старите, като разбраха какви сме хора и от где сме изпъкнали, показаха се студени и неповерливи и ни молеха час по-скоро да се махнем, за да не навеем и тям неволя на главата.* Св. Миларов.

неповодли̇̀в *прил. диал.* Своенравен, опърничав. *Коя е, господине, длъжността ми, да ме заплашвате, да ми казвате, че нямам право да накажа една дъщеря свърнала от пътя, неповодлива, безочлива и продързлива?* П. Р. Славейков.

неповòлен, -лна, -лно, *прил. остар.* 1. Неприятен, нежелан. *С разтреперана ръка земам перото да пиша на ваша светлост онова, което ще бъде вам тъй неповолно да чуете.* Многострадална Геновева. 2. Мъчителен. *Тя досещаше мъката на Петра, тя виждаше с майчините си очи неговото измъчено сърце и знаеше доколко то е обидено, огорчено и преситено от неповолен живот в млади младини.* Ц. Церковски. *Опразват се турски села, бежанците / печални и плахи напущат родина, — / към изток ги гони страхът неповолен.* Ем. п. Димитров.

непомѐрен, -рна, -рно, *прил. книж. рядко.* (рус. непомерный). 1. Прекомерен. *Когато тръгна за дома си, към полунощ, в главата му беше все същата пустота. Чувствуваше само непомерна тежест.* Г. Райчев. 2. Несъразмерен. *Тя правеше широки крачки, непомерни за ръста ѝ, и се държеше, сякаш бяха стари познати.* Ем. Манов.

непоси̇̀тен, -тна, -тно, *прил. диал.* Ненаситен. *Четири деца — четири гърла и четирите патиланчета: все за устата на тая непоситна хала, дето хората ѝ думат свет!* Мих. Георгиев.

непòт *м. книж.* (рум. nepot). Братово дете, внук. *Тъй, тъй, дойдох да видя либератата Болгария, да пойда в Бяла-Черква, да видя майка ти, бътраната, непотите — бъбреше старецът с разтреперен глас, като не намираше български думи.* Ив. Вазов.

непра̀веден, -дна, -дно, *прил. . . . остар.* Несправедлив. *Но не, сръдня не ща, нито укори. / Неправедна бе вашата постъпка.* Ив. Вазов. *Помнеше дома си като място на жестоко и неправедно наказание и наумил беше никога да се не завръща.* П. Р. Славейков.

непремѐнен, -нна, -нно, *прил. книж.* (рус. непременный). Постоянен, неизбежен. *В тия прения вземаше участие и непременния хаджи Смион.* Ив. Вазов.

непрери̇̀вен, -вна, вно, *прил. книж. остар.* (рус. непрерывный). Непрекъснат, неспирен. *Дивотии и хубост /. . . / прехласват очи ни / край Искъра дивен — / от буйни картини / синджир непрерывен.* Ив. Вазов. *Причината на преместването на патриаршеския престол беше непрерывната война с гърците.* Р. Каролев. **непрери̇̀вно** *нареч. Между това, събранията на бъдещите виновници на Априлското въстание следвали непрерывно деня и нощя.* З. Стоянов.

непри̇̀лепен, -пна, -пно, *прил. диал.* 1. Необщителен. *Студен, неприлепен, дивичък, като същи руски семинарист . . . даскал Партений не ни направи внушително впечатление.* Ив. Вазов. *Той в детинството си беше тъп и неприлепен момък.* Й. Груев. *Селяни разказваха чтото знаеха: че кръчмаровата Елена преди три години била разгалено, болнаво и неприлепно момиче.* Книжница за народа. 2. Непривързан, неувлечен. *Найден отиваше тром в учението, безполезен на баща си, с сърце на нищо неприлепно.* Ив. Вазов.

непримига̀телен, -лна, -лно, *прил. остар.* Бдителен, буден. *Фанариотската патриаршия с непримигателно око злобно следува вси дела български.* Г. С. Раковски.

непричà̀стен, -стна, -стно, *прил. книж. рядко.* (рус. непричастный). Който е ненамесен, който не взема участие в нещо. *Исках да ида в природата, едничка непричастна в човешките стра-*

дания. Ив. Вазов. *В това време пристигна Петинов, облечен в чистичко палто, тих и като че непричастен в нечистите работи на общинарите.* Г. Караславов.

нера̀д *прил. рядко.* Нерадостен, безрадостен, тъжен. *Спомена нерад ще пари — като въглен — на душите болни.* П. К. Яворов. *Забрава трябваше да покрие нерадото ѝ минало на неволна натрапница в дом с чужда вяра и чужда реч.* А. Христофоров. *Атил гледаше с нерадо сърце продължението на тия опустошения и грабежи.* Г. Кръстевич.

нерадѐне и **нерадѐние** *ср. книж. рядко.* (рус. нерадение). Безгрижие, небрежност, немарливост, нехайство. *По една неумолима асоциация на идеи той си припомни сега пък случаи на сгрешаване или нерадене от негова страна със смъртотворни последствия.* Ив. Вазов. *Но който е имал или е можал да има богатство, па е осиромашал от леност, или от разкош . . . или от нерадение, той се намира в лошо състояние.* С. Радулов.

нерадѝв *прил. книж. остар.* (рус. нерадивый). Небрежен, нехаен, ленив. *Всичко се докосваше до неговото докторуване и отношение към длъжността му — нерадиво и недобросъвестно до крайна степен, ако се съди по писаното.* Ив. Вазов. *Кога е бил нерадив и разточителен в своите работи, то какъв ще бъде в чуждите?* С. Радулов.

нера̀нза *ж. диал.* (пер.-тур. nerançı). 1. Дърво и плод портокал. *А лятна нощ през прозорците гледа / в чертога пиршествен и лее, / со тихата прохлада, аромат / от миндали, оливи и неранзи.* Пенчо Славейков. 2. Дърво и плод нар. *Едни се насочиха към обора, други прескочиха в градината и счупиха няколко клона. Трети наведоха неранзата да я оберат.* К. Петканов.

неро̀да *м.* и *ж. рядко.* Изрод, обезобразен, малоумен. *Но завръщат се те / сакати и слепи нероди, — / на сто душ е само оставен от тях / един едноок да ги води.* Пенчо Славейков. *Там дето много баби се бъркат, ражда се нерода напокон.* Пенчо Славейков. *О, майко, как си имала ти сила / изчадия, нероди да родиш? / По-харно камъни да си родила — / с тоз срам поне ти нас да не петниш.* К. Христов. *А по-напред си гърлото дере, / че българина бил не знам каква нерода!* Пенчо Славейков.

нѐрчовец *м. диал.* Вид трева. *Имаше и шипки, и картопи, и върбица, а тревата беше повече нерчовец — висок и избуял като пролетна нива.* М. Ягодов.

несвѐстица *ж. остар.* Изгубване на свяст, припадък. *Не трябва да лята детето у друслива люлка да се сеца и друска, гдето неговия пихтест мозък цял може се разтърси, та да му влезе в мозъка вода и да го удави несвестица.* Летоструй. *От голямо пиянство се повреждат още и живците (нервите). . . От това често се ражда несвестица . . .* Хр. Г. Данов.

несищѐ *ср. диал.* (вм. нишесте). Недоброкачествен примес към брашно. *Тричленната комисия не можа да достигне до едно съгласие и се раздели на две мнения върху качеството на брашното: едното мнение беше, че то е смесено с несище и пясък.* Ив. Вазов.

нескла̀ден, -дна, -дно, *прил. книж. остар.* (рус. нескладный). Несвързан, разбъркан. *Мисля. . . че една от причините, и главната, на нашата нравствена немощ тука, е разпръснатостта на силите на емиграцията, от което произтичат разни инициативи и нескладни действия.* Ив. Вазов.

несло̀га *ж. диал.* Несговор, несъгласие. — *Неслога, синко, неслога — каза баба Малинка. . . Тая пуста неслога ми раздели децата.* Хр. Максимов. — *Тогава мога ли да зная, госпожо, кой е главният виновник за вашата семейна неслога?* Ст. Чилингиров.

несмеждѐн, -а, -о, *прил. диал.* Недопрян, неприлепнал. *Всеки, който е виждал колелата на селска кола, особено тия, които не са затегнати околовръст с железен обръч и обсидите им несмеждени добре, трябва да е забелязал, че помежду всяка заклечена обсида зее до един-два пръста отворено място.* Ил. Блъсков.

несмотря̀ *нареч. книж. остар.* (рус. несмотря). Въпреки. *„Наука" пак почна съществуването си. Първата ѝ година се изкара благополучно, несмотря на хилядите нравствени и материални поразии, които имаше да пренася настоятелството на списанието.* Ив. Вазов.

несмълка̀ем *прил. книж. рядко.* (рус. несмолкаемый). Който не затихва, непрекъснат. *Гняв господен прокобява / несмълкаемият шепот.* Ив. Вазов. *Около мене кипеше буйно, неудържимо вечният несмълкаем живот, който нито миг не се е прекъсвал от дълги, дълги хилядолетия, когато над тези земи са властвували фараоните.* Стр. Кринчев.

несръ̀ка *ж. рядко.* Несрета. *Но подари ми дни и още мъка / да славя теб в световната несгода, / безног, недвижен, в немощ и несръка.* Пенчо Славейков.

нестежа̀ние *ср. книж. остар.* (рус. нестяжание). Безкористие. *Три главни обета дава постникът пред бога: нестежание, послушание и целомъдрие.* Ст. Загорчинов.

нѐстръс *м. диал.* Ненаситен човек. — *Ще пишем, Вандо! — Махни го тоя нестръс! Още го е яд на назе заради дописката.* Ст. Ц. Даскалов.

несумѐсан *прил. остар.* Неразумен, необмислен. *А карактерическата комедия като представя наживо образи от слаби и смешни характери, както: глупешки постъпки, несумесани наемания, под един весел и смешен начин оставя да говори само поучението.* Д. Войников.

несъвладàн *прил. рядко.* Несдържан, неовладян. *Но сега тя не се стърпя. С несъвладан глас, сам цяла изповед, тя едва промълви.* Ст. Чилингиров.

неуведàем *прил. книж. остар.* (рус. неувядаемый). Който не увяхва, неувяхващ. *Има произведения от творчеството на човеческия дух, които притежават неуведаема, вечна красота и младост.* Ив. Вазов.

неугàдешката *нареч. диал.* Незабелязано, ненадейно. *Сега помислиха, че, виновно и засрамено, то* [кучето] *ще си вземе очите нанякъде. Но то стоя още много време и липса както си заеше — неугадешката.* Й. Йовков. *Най-после той неочаквано се показа съвсем от другата страна и все тъй тихо и неугадешката застана пред Гроздана.* Й. Йовков.

неугàсник *м. рядко.* (Бъдник) който не угасва. *Да се намерят два братя: / да ми се братски прегърнат, / да ми се жежко целунат, / та да ми пламне бъдника, / бъдника — неугасника.* Е. Багряна.

неужèли *нареч. книж. остар.* (рус. неужели). Нима, истина ли. *— Неужели?! — извиках аз със стиснато сърце, вцепенен пред тази варварска картина.* А. Константинов.

неỳздано *нареч. диал.* Ненадейно, неочаквано. *Неуздано се срещнахме и сбъркахме конците.* Н. п. Филипов.

неỳред *м. диал.* Безредие. *Канапето и столовете бяха затрупани с разни мостри. . . Димитър изгледа понамусено тоя неуред.* Ив. Вазов. *По смъртта му явили се пак вътрешни неуреди.* Й. Груев.

неусѝпен, -пна, -пно, *прил. книж. остар.* (рус. неусыпный). Който не заспива; неуморен. *Почитаемото правителство, в неусипните си грижи за народното благоденствие, не само че се е постарало да удовлетвори насъщните нужди на страната, но е отишло по-нататък.* А. Константинов. *Ето защо героите, юнаците, царете, князете, болярите са обичали толкова соколите и са полагали неусипни грижи за изучаването им и цели села не са плащали данък с друго освен със соколи.* Ц. Гинчев.

неустàнен, -нна, -нно, *прил. книж. остар.* (рус. неустанный). Неспирен, неуморен. *През време на тиранския режим водеше смела и неустанна борба в тоя край.* Т. Г. Влайков. **неустàнно** *нареч.Климент работи неустанно чак до смъртта си, първо като проповедник в Кутмичевица, а подир като епископ във Велица в средната част на Македония.* Р. Каролев.

нефèз *м. остар.* (ар.-тур. nefes). Глътка дим. *Рашид, като просумтя няколко пъти и дръпна няколко нефеза, вдигна си главата.* Ц. Гинчев.

нефèлам *несв. диал.* Нефелен съм. *Детето е болно. . . Горкото. . . че що има?. . . Знам ли. Нефела детето.* Й. Йовков. *Всичко е в пълна изправност, само нещо тоя господин нефела — кимна той към нереза.* Ем. Манов.

нефèлен, -лна, -лно, **нефèл** и **нефелѝт** *прил. нар.* (от гр. ὄφελος). 1. Болнав, недъгав, немощен. *Зимъс урадиса на зло, клетникът, та малко е нефелен вече.* Чудомир. *Ала имаше и нещо нефело и детско в черните му очи.* Ст. Загорчинов. *Сам виждам, че е смешно да гоня Умура с тоя счупен меч и с тая още нефела ръка.* Ст. Загорчинов. *Ами за Тинка нещо казва ли? — с нетърпение запитва стрина Илчовица. — Ех, добре била и тя, ама още била нефелита.* Т. Г. Влайков. *Костадине, да бяхме пред Водокръщи, щях да те цамбурна в леда и ако излезеше нефелит, нямаше да ти дам дъщеря си.* Ем. Станев. 2. Който не струва, не влиза в работа, негоден. *Давали сме ний без жал / всичко вехто и нефело.* К. Христов.

нефèр *м. остар.* (ар.-тур. nefer). Войник, редник, боец. *— Ахмеде, иди по дявола, вика та се къса друг млад офицер по адреса на някой си нефер, който, без да разбере заповедите му, тръгва да ги изпълнява.* Ст. Заимов.

нèхар[1] и **нèхър** *м. (ж.) диал.* Леност, мързел, безгрижие. *Животът тук ми натрапваше теми оригинални, нови и безпокоеше сладостния ми нехар.* Ив. Вазов. *Но ние няма да идем да завиждаме на черните и на американските индианци за сладките овощия, за нехърта им.* Летоструй. *А щом почнеше, през всеки три месеца прекръщаваше вестника си / мания, която заедно със сибаритското му разположение към нехара, беше една от неговите слабости.* Ив. Вазов.

нèхар[2] *прил. диал.* Недъгав. *Неделчо сварих да яде, / да яде, да се весели, / със стара майка нехара, / със млада булка под було.* Ц. Церковски.

нехàря *м. диал.* Зъл старец, харо. *Но зората в небесата / заран щом се пукне, / стар нехаря към пазаря / гледаш го, че хукне.* П. К. Яворов.

нехвèл, нехвелѝт и **нехелѝт** — вж. нефелен. *Нехвело дете, което не вижда смъртта — ти още пърлиш в игра душата си на пъстри пламъци.* Н. Райнов. *Животът беше труден, селото бедно — земята не раждаше нищо освен тук-там нехвела царевица и мършава ръж.* Л. Стоянов. *Помня, бях по едно време нещо нехвелит — болеше ме корем, не можех да ям.* Т. Г. Влайков. *Аз не ща тоя ред да пиша, защото съм като нехелит, та да видя до няколко дни как да стана.* Диарбекирски дневник.

нехелам — вж. нефелам. *— Тук ли е стопанина? — запита Алекси. — Тук е — рече Дрондовица. — Малко е виран, нехела. . . Простинал ли е, не знам, нещо го не бива, та е полег-*

нал. Гр. Григоров. *А ти ми разправяш, че твоя пистолет нехела. . . Не — не. Всяко оръжие е добро, когато попадне в ръцете на герой.* М. Марчевски. *А твойта пушка за нищо не хела, и твойте московци не хелат, не са добри хора.* Л. Каравелов.

нехѐлен — вж. нефелен. — *Но видях, че сонета не струва ни пара. / — Мнозина люде, впрочем, похвалиха го твърде. / — Това не бърка никак нехелен той да бъде.* Ив. Вазов.

нѐхра *ж. диал.* Мързелива, ленива жена, мома. *Тя е песнопойка, като славейчето на нашата слива, но е нехра — тук да си остане.* Ив. Вазов.

нехрѝв *прил. диал.* Ленив, мързелив, безгрижен. *Видиш ли в училището дете нечисто и разкърпено, знай, че майка му е нехрива жена.* Летоструй. *Най-прочутите мъже . . . излязоха не из средата на нехриви нехайници. . . а из средата на работници най-трудолюбиви, найработни и най-вещи в своите прости занаяти.* Й. Груев.

нечàен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. нечаянный). Неочакван. *Това потурчване произлязло по един много бърз и нечаен начин.* Ив. Вазов. **нечàяно** *нареч. Аз не преставах да гледам селянина и да мисля за гозбата му, на която нечаяно бях присъствувал.* К. Величков.

нечедо̀вен, -вна, -вно, *прил. рядко.* Несиновен. *До гроб да бе търпяла — не би чула / от чедото си нечедовни думи.* Пенчо Славейков.

нечинлѝв *прил. диал.* Нереден, неприличен, срамен. *Тегнеше и ней съзнанието, че това, дето става у тях, не е редно, че то е нечинливо — и за невястата, и за Колчо е нечинливо.* Т. Г. Влайков. *Нечинливо нещо са това войните, дето толкова свят и толкова човешко добро гине.* Т. Г. Влайков. **нечинлѝво** *нареч. Само че. . . не знам, ама като че ще е малко нечинливо, дето сторихме хабер на жената да доде.* Т. Г. Влайков.

нешанджѝя *м. диал.* (пер.-тур. nişancı). Добър стрелец. *Аз му показвам а, б, а той разказва за Димитра Калачлията, че много салтанатлия ходел и бил нешанджия.* З. Стоянов.

нещѐр *м. остар.* (пер.-тур. neşter). Нож за пускане на кръв; хирургически нож. *Робе проби с нещера отеклото място и тутакси потекоха изобилно гной и кръв.* Гр. Пърличев. *Чуй бледни докторе, ти, който / надвесил си се върху мен / и режеш ми месата мъртви / с нещер безжалостно студен.* К. Христов.

нещѐри *частица, диал.* Неодобрителен отговор на „не ща". — *Не ща. — Нещери! Уж си класник, пък не слушаш. Корава глава.* Г. Краев.

ни *частица. . .***Ни в едно време** (диал.) — в никое, по никое време, в неудобно време. *Тато, като разбира, че и байко не е там и че аз съм останал самичък, сепва се и померя веднага да тръгне. Ала в такава тъмница и в това ни в едно време.* Т. Г. Влайков.

нию̀т *м. диал.* (ар.-тур. niyet). Намерение. *За бунт, за кръвнина сме сторили ниет.* Пенчо Славейков. *Аз имах ниет в София нарочно да те потърся.* Т. Г. Влайков.

низàм *м. остар.* (ар.-тур. nizam). Ред, система. *От калкутското владение зависи кралевство Голконда, управлява се от особен низам.* Г. Икономов.

низàмин *м. остар.* (ар.-тур. nizam). Войник от редовната войска на бившата Османска империя. *И тъмна една нощ, извардил сгоден час, / покрай низамите заспали се промъкнах.* Пенчо Славейков. *Нали съм бил турски низамин? Предреших се, запасах сабята на кръста и крадешком се промъкнах в коняка.* К. Петканов. — *Дявол човек е тоя Танашак! — Нали бил низамин толкова години?* К. Петканов.

низàмски *прил. остар.* Който се отнася до низамин. *Димитър и Гочо имаха низамски дрехи, щяха да спрат керванджиите и да ги извикат напред.* Г. Караславов. *Един ли низамски табор кръстоса Беломорската равнина! Малко ли кърсердари надлъж и шир, дене и нощe търсеха войводата с неговата дружина.* Ст. Сивриев.

нѝзащо *нареч. диал.* За нищо и никакво. *А пък каки Дини хич се и не стесняваше да ѝ натекне за низащо.* Т. Г. Влайков.

нѝзба *ж. диал.* Наниз (жълтици или др.): — *Яно, ако дам низбата ти за ниви и говеда, ще ми се разсърдиш ли? — Ами че жълтиците са твои, Христо!* К. Петканов. *Сега Найден можеше по-добре да разгледа жената с панера. . .Спря се зад Найдена, нарочно посегна през рамото му да остави рязан хляб. Тежката ѝ златна низба увисна и се докосна до бузата му.* К. Петканов.

низвѐргна *св. книж.* (рус. низвергнуть). Изхвърля, сваля, съборя. — *Братя българи, благочестиви християни, заплюйте ме и ме низвергнете от обществото си, защото аз съм бил най-големия идиот в нашата страна и безпросветен слепец.* Елин Пелин. *Той вдигна очите си и като едва се сдържаше да не извика и низвергне безумника, запита: — А къде виждаш светлина?* Ст. Загорчинов.

низоподпѝсан *прил. остар.* Долуподписан. *Низоподписаний намерих едно слово като предговор на евангелието и едно кожено тетроевангелие.* Бълг. книжици.

низпослàн *прил. книж. остар.* (рус. ниспослать). Изпратен отгоре. *Да благодарим тогава на провидението за това, което е низпослано сега отгоре ни.* Ст. Чилингиров.

нѝкаквик *м. рядко.* Долен човек, негодник. — *Защо да ме главиш за никаквик и чужди деца да гледам, татко — проплака момичето сдържано.* Вл. Полянов.

нѝкия *ж. рядко.* (ит. nicchia). Вдлъбнатина в стена, ниша. *Хе татък в пътя само / параклис стар — . . . — се мержей; / потънала във прах икона стара тамо / в порутена и крива никия черней.* К. Христов.

нѝколко *нареч. остар.* Никак. *Наистина, зданието не беше доправено; но това не вредеше николко на преподаването.* Т. Икономов. *Във въздухообразни тела частиците николко не са свързани помежду си, а безпрестанно напират да се отдалечат една от друга.* Н. Геров.

никя̀ф и **никя̀х** *м. остар.* (ар.-тур. nikâh). 1. Женитба, брак. *Анку излезе пред Джевдета без фередже и без яшмак, тъй както си ходи из къщи с разплетени коси. . . Аз се ядосах; не са станали още никяф, пък тя му се открила и се питам: дали пък не съм забравила — може пък да са се взели.* Ц. Гинчев. 2. Откуп, който младоженецът плаща на бащата на невестата. *В случай на съгласие и годеж, родителите на младите пристъпват тозчас, с посредството на ходжата, към определение деня на сватбата, стойността на никяха, даровете.* Ив. Вазов.

нѝмте *частица, диал.* За забрана — недейте. *Нимте, деца! Еднъж излъгахме католиците, а повтор не ще можем.* К. Шапкарев.

нѝне *нареч. остар.* Сега. *Юмручал горделив! / Аз пак те видя нине / във небесата сини.* Ив. Вазов. *Минаха се младини! / Нине гроб те ближава; / нине смъртта призовава, / нине тежки старини!* П. Р. Славейков. *Минават дни, а може би и нине / снега запазва спомена ми блед.* Ст. Чилингиров.

нѝнешни *прил. остар.* Сегашен. *Ще познае колко е помогнала тая наука* [физиката] *да процветат толкова чудно всичките художества, които са в нинешне време работят.* Н. Геров. *Той ми зададе хиляди питания за войната, за нинешното състояние на вероизповеданието, на свободата.* С. С. Бобчев.

нѝрец *м.* и **нѝрище** *ср. остар.* Дупка в земята или в скала. *Един старец облечен в калугерски дрехи, седеше на черга въз самия нирец, отдето проминуваше светлина.* Ел. Мутева. *Там под планината извира вода, а на върха има нирец, като провала под земята.* Ел. Мутева. *В България съществуват нирища и пещери, де ходят селци на поклонение и мият се с нахождаемата в тях вода, почитайки я за света.* Г. С. Раковски. *Тия* [самодивите] *живяли в горските пещери и нирища.* Г. С. Раковски.

нѝркам (се) и **нѝрвам (се)** *несв.*, **нѝрна (се)** *св. възвр. рядко.* Гмуркам се. *Соколите се впуснаха и във водата отгоре им* [на юрдеците], *но те нирнаха и излязоха след няколко секунди чак в долния вир, където Плочето.* Ц. Гинчев. *И следеше цар Петър как на всеки пир в душата му нирва по един камък — и по един ангел умира.* Н. Райнов. *Ето и други, навлезли в вирът, / ниркат и пляскат водата.* Пенчо Славейков. *„Вие* [нереидите] *се сега нирнете в широката гръд на морето, при татка, морския старец, в родни палати идете.“* Ас. Разцветников.

нѝря — вж. нирвам. *Чехлите защапаха по стълбата, дигна се смях, кикотене и измежду му често се чуваше „вай! вай маре!“ и като слязоха в харемлика,* [ханъмите] *разтичаха се като юрдечки кога играят пред дъжд, или кога плещят, нирят и изнирват в някоя тиха вода.* Ц. Гинчев.

ничкòсан *прил. рядко.* Наведен към земята, наведен ничком. *В центъра на картината стои свенливата мома со главата наведена, со очите ничкосани.* Пенчо Славейков.

нѝша *несв. диал.* Целя, меря се. *Напразно нишили турците и фанариотите по неговия живот, както и по богатствата му. Те не могли да постигнат нито едното, нито другото.* Ст. Ботьов.

нѝша се *несв. възвр. диал.* Гуша се. *В самите недра на планината се нишат в горите манастирите св. Крал и св. Троица.* Ив. Вазов. *Тия прелестни оазиси са плувнали в преспи зеленини, в горици, в разкошни градини, паркове, из които се нишат гиздави летни къщици (дачи) с увеселителни павилйони.* Ив. Вазов. *Пред Милка се нишаше малката селска черква.* Ил. Блъсков.

нишàн *м. нар.* (пер.-тур. nişan). 1. Знак, белег. — *Там е имането. От извора броиш девет крачки вляво. . . Ще стигнеш до един камък с нишан.* Д. Немиров. 2. Белег по тялото. — *Целувай лудо, не прашай — / немой нишан ми остая, / да го не види снаха ми, / оти ке каже на бая.* К. Христов. 3. Годежен или сватбен дар. *Па влезе в нова градинка, / та набра китка шарена / . . . / скришом я Бальо изпрати / по коне по кириджие / . . . / до Янка, до болярката. / „Много ѝ здраве носете! / Ако ма Янка ареса, / нишана да ми приеме.“* Нар. песен. *Какъв хубав живот редеше Рамзина нощя. . . — за всеки байрам ще си купува по нещо. А тя, откакто бе получила нишана на сватбата, с нищо не се е подновила.* Б. Несторов. 4. Личба, знамение. — *И аз тъй ще река — на нишан е това нещо. Някой кара хората да се убиват най-напред по един, по два, че после — с цели ордии.* Ц. Гинчев. 5. Прицел за стрелба. *Пушката гръмна; куршумът запраши няколко разкрача от нишана.* Ив. Вазов. *Поставиха нишан на едно място в гората и куршумите запищяха по въздуха; но не можаха да достигнат определената точка.* З. Стоянов. 6. Вид орден, издаван от

турската власт. *Той носи много нишани и медали на гърдите и ширити по ръкавите.* Н. п. Филипов. *Ние знаем от пример, че колкото българи имаше на турска служба, почетени с нишани, всичките до един бяха лица с развалени характери и много по-предани на Османовия престол, отколкото самите турци.* З. Стоянов.

нишанджѝя *м. остар.* (пер.-тур. nişanci). Добър стрелец. *Ето ги, носят пушките. . . — Джевдет бей ще бие ли и той? — И Джевдет, и баща ти, и старият Хадър бей, и всички, които са нишанджии.* Ц. Гинчев.

нишеджилъ̀к *м. остар.* (пер.-тур. nişancılık). Добра стрелба, прицел. *Дели Мехмед-Али. . . беше повикан за бабаитлъка си и за нишеджилъка, с който се беше прочул вред.* Ц. Гинчев.

нѝшкам се *несв.*, **нѝшна се** *св. възвр. диал.* Ходя приведен, навеждам се. *Като хищник, който дебне плячката си, той се провираше през разперените клони, нишкаше се, слухтеше.* М. Ягодов.

нищ *прил. старин.* Беден, сиромах, убог. *И продаде вещи драгоценни / що имаше златни и сребренни. . . пак раздаде на нищи и бедни, / и които видеше потребни.* К. Огнянович. *Аз ти говоря, каквото мисля, а това никога не е безопасно, когато нищ човек говори с болярин.* Д. Талев.

нòбил *прил. книж. остар.* (лат. nobilis). Благороден. *Тряба да знаеш, драга Анке, че първия амур, що запали сърцето ми, е твоята деликатна, нобила и емабила персона.* Д. Войников.

новизна̀ *ж. книж. остар.* (рус. новизна). Новост, нещо ново. *Подобни фигури, които неволно наумяват стилът на покойния З. Стоянов, днес не могат да имат поне прелестта на новизна или оригиналност.* Ив. Вазов. *Защото правата и непорочна религия, що я изповядва съборната и апостолска черква, не приема никакви новизни, ние . . . признаваме за необходимо да обявим всенародно как разбираме нашата вяра.* Пер. списание.

новина̀ *ж. . . . диал.* Новолуние. *В старо време още хората мислили, па и днес простаците мислят, че месечината могла да прави нещо добро и зло на земята, та вярват, че нова работа все требувало да се подкача на новина, каквото да ѝ спори, както расте месечината.* Й. Груев.

нòвинар *м. книж. остар.* (срхр. новинар). Журналист, вестникар. *Едни се присъединиха към разни части на войската, като канцеларски писари, други съставиха доброволческа дружина, която с голям алай остави Пловдив и се изпари доде иде в София, в качеството на политици и новинари.* Ив. Вазов.

новосѐлие *ср. книж. остар.* (рус. новоселье). Ново жилище. *Поздравлявам ви с новоселие. Вярвам, че сега сте твърде весели в своята къща, която и простор, и въздух, и светлина ви дава много повече, отколкото предишната.* Ив. Вазов.

нога̀вица *ж. диал.* Козя или друга кожа, която пастирите превързват отпред на краката си за предпазване. *Воз колене превързал ногавици от язовци.* Елин Пелин. *Той подръпна ногавиците си, прикачени с върви за окъсаните му беневреци.* Кр. Григоров.

ногобòлие *ср. рядко.* Болки в краката. *Майката бе станала от някое време хърлава, страдаше от хронически ногоболие.* Ив. Вазов.

нòема *ж. диал.* вж. — **нойма**. *Другите присъствуващи не можаха да влязат в ноемата на смеха; те, по подражание, само се хилеха като варени овчи глави.* Ст. Заимов.

нòйма *ж. нар.* (гр. νόημα). 1. Смисъл, значение. — *Майке, жените недни, имали си и свой комитаджийски язик, разказваше един от тях на другите турци. . . Говорят уж български, шат-пат им са разбира, ама в нойма та им не можеш да влезеш.* З. Стоянов. 2. Начин за справяне с нещо. *Всичкото е в калъпите. Години съм работил, додето им хвана ноймата.* Ст. Л. Костов. *Но аз заради госпожата нарочно ще дойда подир обяд да ви разправя хубаво, какъв ни е бил живота, та да земете ноймата.* Ив. Вазов.

нокта̀ *ж.* (ар.-тур. nokta). **Турям нокта** *остар.* — уточнявам, пояснявам. *„Когато тръгнеш за насам, купи ми от Янаковата спицерия за десет гроша белладона, че ми се е привършила. . .“ . . . — Ох, тука му е турил нокта, казал си го е право: Дебела Бона — и тя е вътре.* Ив. Вазов.

номунѐ *ср. диал.* (пер.-тур. numune). Съвсем малко количество, мостра. *Храната както си е на нивата, ще я подпалят и пак номуне няма да ги оставят да снемат!* П. Ю. Тодоров.

ноншала̀нски *нареч. книж. остар.* (от фр. nonchalance). Небрежно. *Тогази седнах ноншалански близо до него.* Св. Миларов.

нòсер *м. диал.* 1. Заострена като нос местност. *На тях им дадоха едно парче* [земя] *долу към дола, ей оня носер там, дето сега е притъпен след корекцията.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Ноздра. *Грудка не сваляше поглед от него, в очите ѝ гореше студен огън . . . носерите ѝ мърдаха, разкопчаното елече високо сѐ подигаше и разтваряше.* Ил. Волен.

носѝло *ср. . . . диал.* Погребение. *Наистина някои от роднините на Алилови, които бяха взели да мясват и да готвят за носилото — огорчени — не отидоха.* Ил. Волен.

носу̀ра *ж. диал.* Муцуна. *Подире им вървяха два черни копоя с бели гърди и червено-жълти носури, с клепнали уши.* Ц. Гинчев.

нотàбил *м. книж. остар.* (от лат. notabilis). Достопочтен, знатен гражданин. *Редовни посетители бяха двама-трима някогашни градски нотабили, сега увехнали, едри старци с полуцилиндри.* К. Константинов.

нофỳз *м. остар.* (ар.-тур. nüfuz). Влиятелен, авторитетен човек. *Цочо. . . е син на най-прочутия богаташ в околността, чорбаджи Спас, нофузът, на когото името се почиташе и измежду турците.* З. Стоянов.

нофузлѝя *прил. неизм. остар.* (ар.-тур. nüfuzlu). Влиятелен, авторитетен. *Но тие са хора аги и нофузлии, голям им е себапа, и лошо и добро правят.* З. Стоянов.

нощя̀нка *ж. рядко.* Самодива, която броди нощя. *Време е сега потайно, / грозна, невярна полунощ / . . . и самодиви нощянки. / Ще видят, ще ни завидят.* П. Р. Славейков.

нỳдя *несв. рядко.* Накарвам, принуждавам. *Не нудете ме да пея шумно — / на плача всегда певецът пръв е.* Ив. Вазов. *Научи се ти първо, преди да нудиш с меч в ръка другите да стават християни, научи се, думам, духа на християнската вяра, че тя се е основала не за да произвожда убийства и гонения, но да съединява сичките человеци от разни народности в съюз и братска любов.* П. Кисимов.

нỳждност *ж. остар.* Нужда, потребност. *Натъкмява добър управител за кораба, и снабдява всичките нуждности според обстоятелствата за до определеното място.* А. Цанов.

нур *м. остар.* (ар.-тур. nur). Небесен огън, небесна светлина. *Възкачвали са се на гора Тавор, видели са нурът, посетили са далечни земи.* Ив. Вазов. *Най-подир тракнат на вратата баща му и майка му, донесат светия нур, по-скоро той си запали от тях свещта и. . . майка му ще се избърне към него и ще додаде: — Ето и за тебе радостта на Възкресението.* П. Ю. Тодоров.

нỳрна *св. диал.* Насоча. *Нурна погледа си над главата й.* К. Петканов.

нуфỳз *м. остар.* (ар.-тур. nüfus). Лице, човек, жител. *Населението по нуфузи се разделя, както следува: мюсулмани, българи, евреи и цигани.* Летоструй. *Средоточното у Пловдив училище има редовен годишен приход 66 хиляди гр., които по висока заповед се разметат (по 52 пари на нуфуз) на всички българи, що живеят по Пловдивската каза.* Летоструй.

нъмлѝя *ж. диал.* Откос. *Като се доближи, без да прекъсва нъмлията си, Съби се провикна.* Чудомир.

нъравѝст *прил. диал.* Своенравен. *Разкрачих се и щом допрях до дребните клони, улових се и конят се изхлузи изпод мене. Тоя кон е нъравист и трябваше да ми обадите.* Ц. Гинчев.

О

о̀ба, о̀бе *числ. диал.* Два, две. *Димитрий и Констандин Миладинови бяха синове на Христо Миладинов, родом българин от градец Струга, който лежи на най-западната граница на Македония, върху устието и обата брега на р. Дрим.* К. Шапкарев. *Бай Дойчин щеше да иде на ближното изворче зад нас да изстуди обете стъкла с виното и краставичките.* Ив. Вазов.

оба̀рзя се *св. възвр. диал.* Покажа се, вестя се. — *Моят сват се бе зарекъл да не стъпва у нас, па като млада невеста току се обарзи един ден. Викам му: „Ама ти кой човек беше?"* Кр. Григоров.

оба̀рям *несв. диал.* Тършувам, опипвам. *Отпосле, когато Милан и Теохарий се ровеха в спомените си, казваха, че и двамата бяха го чули да обаря в обора, да излиза и да влиза в стаята.* Й. Йовков.

оба̀сквам *несв.*, **оба̀скам** *св. диал.* Орязвам, осичам. — *Пшеницата ли? И без това няма прокопсия, барем да гори. . . — Дай двеста лева за трудовия печат — до среднощ ще ти я обаскаме.* Г. Караславов. *Тук трябва коса да играе, трябва всичко да се обаска от дъно, да се изоре, та за догодина поне да понареди нивата си.* Г. Караславов.

обва̀жа се *св. възвр. книж. остар.* Осмеля се. *Сара Михаила се обважила да си отвори устата и със заекващ срам казала.* Ст. Ботьов.

обва̀л *м. книж. остар.* (рус. обвал). Срутване на скала; свличане на земен пласт. *И ето на̀, нещастните случки почнаха вече. Обвали станаха вече няколко пъти, няколко пъти се спираше движението.* А. Константинов. *От Роман тренът ще закара пътниците до мястото на катастрофата, ще минат обвала пешком, а оттам ще ги поемне софийският трен.* А. Константинов.

обва̀рдвам *несв. диал.* Вардя наоколо, завардвам. *Българите обграждаха земята си с трънов плет и в мирно време обвардваха я със стражи.* Св. Миларов.

обвѐжа *св. остар.* Обвържа, задължа. *Аз усещах, че бях обвезал себе си да не се върна, доде не извърша предприятието си сполучливо.* Изводи от в. Зорница.

обвѐрвам *несв. диал.* Опознавам и почвам да вярвам. *Сетне фурнаджията и гроздаря, като ни обверваха, даваха ни и вересия хлеб и грозде.* Диарбекирски дневник.

обверли̇̀в *прил. остар.* Доверчив. *Малката девойка е живна и обверлива: тя има потреба да бъде задържана и обюздена.* Ив. Богоров.

обвѐрник *м. остар.* Довереник. *Един нормандски поп, който занимаваше при царя, за когото ви говоря, място на обверник на мислите му, убеди го, че той трябваше да се подчини, без да кръкне на стотях и една мисли на моя господар.* И. Адженов.

обверя̀вам (се) *несв.*, **обверя̀ (се)** *св. възвр. остар.* Доверявам (се). *В Генуа у Италия сдружили се 400 души работници, за да си сградят къщи. . . Обверили се на един най-почтен гражданин и го помолили да им държи и върти парите, что събирали помежду си.* И. Груев. *Не тряба. . . да се обверяваме на целители, които правят и продават церове секрета.* С. Доброплодни.

обво̀ждам се *несв.*, **обво̀дя се** *св. възвр. остар.* Водя се, обикалям около нещо. *А священник и дякон преди ръкоположението си в тия степени обвождат се три пъти около престола.* З. Петров.

обга̀лвам *несв.*, **обга̀ля** *св. диал.* Обгърна нежно, погаля. *Като го обгали още еднъж с поглед, каза.* Ст. Чилингиров.

обгу̀рам се *св. възвр. диал.* Свикна, привикна. *Из най-напред — кое се стеснява още, кое с къщата и с новия ред не е альщисала — хайде да я пожали човек! Ами сега, след толкова време, нали се вече обгура, нали альщиса на всичко?* Т. Г. Влайков.

обдаря̀вам *несв.*, **обдаря̀** *св. диал.* Даря щедро, надарявам. *Подир смъртта ми занесете го в Брабант на моите жалостни родители . . . Те за любов на детето ще се смилят за вас и богато ще ви обдарят.* Многострадална Геновева. *О! колко те е богато обдарила природата и възвисила над сичките прекрасни птици!* Кр. Пишурка.

обдържа̀вам *несв. остар.* Спазвам. *Царете са, за да съхраняват и обдържават законите.* А. Гранитски.

обдръ̀гвам *несв.*, **обдръ̀гна** *св. диал.* Свиквам, приучвам се, привиквам. *Човек с дружене се приучва да търпи и носи ближните каквито си са; обдръгва да слуша и да се покорява на поумните.* Книжница за народа. *„Оставете да обдръгнат децата ви и на пот, и на вятър, на слънце и на всяка случайност и да се приучат да не хаят и да се не боят от нищо."* А. Г. Начев.

обдръжа̀вам *несв.*, **обдръ̀жам** *св.* Поддържам. *Тия двамата, а особено Хенрих III . . . научили своите васали на покорност и знаели да обдръжават порядък не само в своето господарство' но и в съседните владения.* Г. Йошев.

обду̀вам *несв.*, **обду̀я** *св. остар.* Обдухвам, обвявам от всички страни. *Когато сме ходили боси и гологлави, вятърът ни е обдувал отвред без позволение, а слънцето както си ще обжегвало.* Пенчо Славейков.

обду̀мвам *несв.*, **обду̀мам** *св. книж. остар.* (рус. обдумать). Обмислям. *Обуздавай своите нечестни страсти. . . обдумвай своите мисли.* Ан. Н. Хаджогло. *Това като обдумали, впуснали се към вира, да се нахвърлят и да се издават.* П. Р. Славейков.

обдържа̀вам (се) и **обдъ̀ржам (се)** *несв.*, **обдържа̀ (се)** *св. възвр. остар.* 1. Снабдявам някого с необходимите средства за живот, за функциониране; поддържам. *Господаринът ми остави да продавам лук и да обдържавам момците му до пролетта.* П. Хитов. *Ние знаем, че това училище има годишен приход от завещаните магазини на покойника Г. Попович около 300 ав. жъл. и като се подпомогнеше малко и от гражданите, твърде хубаво ще може да се обдържи.* сп. Училище. 2. Овладявам, запазвам, задържам. *Ако в младостта не обдържаш стремлението на страстите, то не ще можеш вече да ся въздържиш от тях във всичкия си прочий живот.* Ал. Кръстевич. *Аз ви забелязах . . . че силата на римляните, като се умаляваше се повече, те не бяха вече в състояние да обдържат владенията си.* Кр. Пишурка. 3. Държа някъде. *Погледни нашето чедо, погледни му червените странички като да са намазани с пурпур, а то е се от простите ястия, с които съм го хранила и обдържавала на чист въздух.* Многострадална Геновева. 4. Поддържам, крепя, подкрепям. *И месата на врата (на детето) не са още доволно силни, за да обдържат тежестта на главата.* сп. Читалище.

обдя̀лвам *несв.*, **обдя̀лам** *св. диал.* Обработвам, изглаждам, изпипвам. *Потруди се по-боле да си обдялаш и изпечеш работата, па след един месец пак ми я покажи!* Й. Груев. *Беседата му и да беше извън обдялана и кротка, то пак на всяка негова речка всички се смееха и кикотеха.* Й. Груев.

обезбедѐн, -а, -о, *прил. остар.* Обезпечен, осигурен. *Веднъж обезбеден колко-годе откъм издържането и отърван от грижата за насъщния хляб, Н. Първанов правил от година на година по-големи успехи в науката.* Г. Бенев.

обезбедѝтел *м. книж. остар.* Застрахоател. *Произведението на избавените от корабокрушението стоки се споделя между заемодавеца на морския заем . . . и между обезбедителя.* Държ. зак. на Осм. империя.

обезбедѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Застрахователен, осигурителен. *Парите за обезбеждението се доказват или чрез обезбедителните записи, или чрез извлечения, преписани от редовно държаните книги на обезбедителните дружества.* Държ. зак. на Осм. империя.

обезбедство̀ван *прил. книж. остар.* Предпазен от беда. *В тоя последнейши пожар не е сгорела ни една книга монастирска, понеже они (книгите) бяха веке обезбедствовани в тоя пожар с преднаправената нова каменнозидана (гевгирена) книгохранителница.* Неофит Рилски.

обезбедя̀ *св. остар.* Предпазя, запазя. *Постарах се още да обезбедя и стадото си; и затова направих две-три кошари, далеч една от друга.* П. Р. Славейков.

обезбеждѐние *ср. остар.* Застраховка. *Ако съществува морски заем и обезбеждение върху същия кораб. . . произведението на избавените от корабокрушението стоки се споделя между заемодавеца на морския заем . . . и между обезбедителя.* Държ. зак. на Осм. империя.

обезврѐждание *ср. остар.* Обезщетение. *Условията* [с Русия] *на този мир са били . . . 4) плаща са на Русия едно обезвреждение от 4,500,000 рубли.* С. С. Бобчев.

обезгрѝжа *св. остар.* Осигуря, гарантирам. *На 31 март 1851 в Париж се подписа мирен договор, който обезгрижи независимостта на Турция и на придунавските места.* С. С. Бобчев.

обезгрѝжвам се *несв. възвр. остар.* Осигурявам се, обезпечавам се. *Крум . . . свикал сичките българи и турил закони . . . бедните да се обезгрижват, за да не гледат те за нищо повече.* Т. Шишков.

обезгрижѐние *ср. остар.* Утешение, успокоение. *За обезгрижение на майка писах й, че аз, слава богу, в Атина добивам по някоя и друга парица, и притурих даже от де и как добивам.* Гр Пърличев.

обезпагубя̀ване *ср. остар.* Военна контрибуция, обезщетение. *Да й се плати 5 милиарда франка, обезпагубяване в разстояние на три години заедно с лихвите.* Летоструй.

обезустя̀ *св. остар.* Лиша от възможност да говори; затварям устата някому. *Колкото за книз Богориди, вие вчера ме обезустихте и поставихте в таквоз положение, щото да не искам да говоря за него.* П. Р. Славейков.

обелю̀свам *несв. диал.* Обирам, ограбвам. *Европейците измишляват сякакви още по-нови и по-нови работи да ни обелюсват и с това да ни накарват да работим за тях и дене и нощe.* Летоструй.

обжѐгвам *несв. нар.* Обгарям. *Когато сме ходили боси и гологлави, вятърът ни е обдувал без позволение, а слънцето както си ще обжегвало.* Пенчо Славейков.

обзѝр *м. книж. остар.* Наблюдаване, разглеждане. *Ще трябва поне увеселителните тренове да са съставени от по-открити за обзир вагони.* А. Константинов.

обзѝрам *несв.*, **обзра̀** *св. остар.* Оглеждам. *И подир малко месецът, като са подаде иззад облаците, освети една учерна глава, която с внимание и предпазване обзираше двора!* Н. Михайловски. **обзѝрам се** *възвр. Обзирам се на вси страни; / за мене свадем земя пуста.* Кр. Пишурка.

обзорѝ се *св. диал.* Зазори се, развидели се. *Нападателите . . . уловиха покойния Д. Миладинов в самото му легло . . . Щом се обзори и съмна . . . страх и трепет обзе целия град.* К. Шапкарев.

обибу̀лен, -а, -о *прил. диал.* Забулен. *И тогава ей тия обибулените с фереджетата се дигнаха: копаха, ораха, жънаха.* Н. Хайтов.

обѝждам *несв.*, **обѝда** *св. . . . диал.* Обхождам, спохождам, посещавам, наминавам някъде. *Аз искам да отидем да пътуваме, и то на дълго пътуване, сиреч да обидем цял свят.* Ив. Богоров. **обѝждам се, обѝда се** *възвр. Аз още от вчера ти казах, че ще трябва да се обидит ливадите и да се косят.* Ц. Гинчев.

обѝдник *м. остар.* Който обижда. *Притеснявани от немците, които се обхождаха с тях* [славяните] *като с роби* (sklaven), *те си платили за туй презрение с неугасима омраза към обидниците си.* Т. Шишков.

обикновѐние *ср. книж. остар.* (рус. обыкновение). 1. Навик, обичай. *Такива, които са се зле научили, много пъти ги и бият, за да ги отведат от злото им обикновение, но и това нищо не ги ползува.* Р. Попович. *При туй и Аристомен лежал болен от рани и не могъл по обикновението си да обикаля стражите.* Н. Михайловски. *И тъй, като се успокои, той обърна, против обикновението си два пъти с ключа и преспокойно седна до огъня.* Бълг. книжици. 2. Обикновеното. *Около среднощ, той чу един голям тропот с вериги и видя един много по-висок от обикновението човек.* Кр. Пишурка.

обнора̀вам *несв.*, **обнора̀** *св. диал.* Изоравам наоколо. *Дето в нивата имаше храсти или дърво, Кръстевица водеше воловете, докато да ги обнорат.* Г. Караславов.

обита̀лище *ср. книж. остар.* Жилище, свърталище. *Искър лъкатуши из една хубава долинка, дето още стоят бараките и другите временни постройки, обиталища на инженерите и работниците по железницата.* Ив. Вазов. *И достави ми съдбата щастие да имам такова също обиталище, за каквото някога мечтаех.* Т. Г. Влайков. *Тогава той* [орелът] *излитал от своето високо обиталище и в горите е дирил някоя ранена сърна.* Ламар.

обѝтел *ж. старин.* Манастир. *През тоя пролом . . . пъпли по течението на реката стар път до самия Рилски манастир, прочутата историческа обител на България.* Ив. Вазов. *Полутъмните килии на обителта неведнъж са давали подслон на хайдути и революционери.* Й. Радичков.

обѝчен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (рус. обычный). Обичаен, обикновен, всякогашен. *Уверих се твърде скоро, че тълпите от косачи . . . не бяха променили обичното си облекло . . . и земеделските си сечива, откакто са биле още във времето на славните им царе в Търново.* Летоструй. **обѝчно** *нареч. Човешкото око обично се сравнява с огледалото.* П. Иванов.

обко̀лвам, обколя̀ — вж. **о б к о л и с в а м.** *Тъй също вий не видите въздуха, който ви обколва, защото частиците му не са сгъстени едни против други.* Кр. Пишурка. *Янкула го войска обколила,/ кон до коня, като честа гора.* Нар. песен.

обколѝсвам *несв.*, **обколѝсам** *св. диал.* Окръжавам, заобикалям, обсаждам. *От селото на едрия си кон той* [Момчил] *хвърли поглед наоколо: отвред го обколисваха обръжени люде — редиците им ту прави, ту разбъркани, личеха върху равното поле.* Ст. Загорчинов.

обко̀п *м. диал.* Окоп, изкоп. *Бидейки подплашен* [конят] *от хората на постовете, изправи се на задните си крака, и заедно с ездача се сгромоляса в обкопа на шосето.* Ст. Заимов. *А пред Панагюрище жените, старците и децата с необикновено въодушевление копаеха обкопи.* Г. Бенев. *Парижката крепост се състои от дувари и обкопи около сичкия град.* в. Знание.

облагополу̀чвам *несв.*, **облагополу̀ча** *св. рядко, остар.* Създавам благополучие; облагодетелствувам. *От онуй време . . . Станислав стана лотарингски княз, дето се грижи само да облагополучи народите си.* Кр. Пишурка. *Те (сиромасите) не могат любезните си нито чрез ласкателство да възвеждат на чин, нито пък чрез дарове да облагополучват.* **облагополу̀ча се** *възвр.* Постигам благополучие. *И управителите, на които се беше поверило вашето възпитание, не мислеха освен да се облагополучат, като придобият вашата към тях любов.* Кр. Пишурка.

о̀бли́жен, -жна, -жно, *прил. диал.* Близък, околен. *Ката вечер пред разбития мраморен хауз на шадравана. . . оближени съседки се събират при старата Рахман-Беговица.* П. Ю. Тодоров. *И с вик върху му падна во несвяст / . . , Гльч се дигна; / и стекоха се оближни съседи на писька у Ивови.* Пенчо Славейков. **о̀бли́жно** *нареч. Лесно за тях що са оближно: дойдат, оставят своите вретища и разотидат се всякой по дома.* Пенчо Славейков.

о̀близо и **о̀близом** *нареч. диал.* Наблизо, близо. *Лелини Генини живееха облизо до нас, в една нисичка старовремска къщица.* Т. Г. Влайков. *И тъй орельт си направил гнездо на високо дърво, а лисицата тамо облизом в храсталака се ущенила.* П. Р. Славейков.

облина̀ *ж. рядко.* Заобленост. *Инсаров спря поглед о Елена. Сякаш за пръв път видя той гиздавата ѝ русокоса глава. . . равните ѝ рамене със своята топла облина.* Ив. Кирилов.

облѝтам *несв. рядко.* Летя, въртя се, обикалям. *Че безвъзвратно се минаха дните, когато властителя. . . на една страна е бил централна лампа, която са облитали, на която са пърлили крилата на вдъхновението си както големите бръмбари, тъй и пеперудите на културата.* Пенчо Славейков. *Облита всички слух хвъркат, / че те* [партизаните] *пристигат вече, / и на централния площад / отвред народ се стече.* Т. Харманджиев.

обличѐние *ср. книж. остар.* (рус. обличение). Изобличение, изобличаване. *Заслепен от желание за мъст, аз щях да се хвърля върху му и да го убия. Но възпряха ме, и аз чух, като в сън укора и обличенията на другарите си.* сп. Читалище.

обличѝтел *м. книж. остар.* (рус. обличитель). Изобличител. *Гордостта им, че са свещеници и че сичко знаят, ги накарала да повдигнат викове срещу своя обличител.* Т. Икономов.

обличѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. обличительный). Изобличителен. *Обличителния тон на стихотворенията на Каравелов зема понякога описателен, твърде хубав и приятен вид.* С. С. Бобчев.

облобиза̀вам *несв.*, **облобиза̀я** *св. остар.* (рус. облобызать). Разцелувам. *Коломб беше първия европеец, който стъпи на новия от него открит свят. . . Хората му го последваха и като коленичиха, облобизаха много пожеланата земя.* П. Р. Славейков. *Събранието замълчало и приготвило се да облобизае още веднаж утешителницата на човешкият род.* Л. Каравелов.

обло̀жвам *несв.*, **обло̀жа** *св. книж. остар.* (рус. обложить). 1. Отрупвам, обсипвам. Преминаха *Светославовите кораби през Черно море и влязоха в Днепър. Тука русите излязоха на брега под стар кичест дъб, обложиха го со стрели.* Ел. Мутева. 2. Обсаждам, обкръжавам. *Тарквиний склонил могъществения етруски цар Порсен да иде в поход срещу Рим, и сполучил да обложи града.* Н. Михайловски.

обло̀жник и **обложня̀к** *м. диал.* Тих и продължителен дъжд. *Обложникът успокои зажъднялата земя, изтощена като родилка, захладня и се усети есента.* Ем. Станев. *От два дни дъжд. Есента още не е дошла, но дъждът е есенен, противен. Обложняк, както го наричат селяните. Захлупено върху земята, небето плаче със студени, ситни сълзи.* Д. Симидов.

о̀блук *м. книж. остар.* (от рус.). Седло. *Той се облягаше на облука и гледаше как си делят войскарите му радостно скъп придобитък.* Ел. Мутева.

обльстѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. обольстительный). Прелъстителен, съблазнителен, обаятелен. *Александра мома простодушна и чувствителна, привлечена от обльстителното докарване Исидорово, отворила му сърдцето си.* П. Р. Славейков.

обма̀н *м.* и **обма̀на** *ж. книж. остар.* (рус. обман). Измама. *Чувствата давим в обмана, в шумът.* Ив. Вазов. *Умират* [жените] *пред тебе, а зад тебе ти се присмиват. . . затова сълзите и биенето им е лицемерие, сичките са обмана и лукавщина.* Високи умни хитрости Бертолдови.

обмъ̀лвям *несв.* **обмълвя̀** *св. книж. остар.* (от рус. обмолвиться). Проговорвам, изпущам неволно дума, казвам нещо неволно. *Ето и селските моми. Въпреки строгостта на нравите. . . те пак могат открито да се срещат с избранниците на сърдцето си. . . да си обмълвят гальни думи.* Ст. Чилингиров. **обмъ̀лвам се** *възвр. Но пее ни и за своята скръб и разочарование: за това, за което, освен в песните си, той никъде другаде ни с думица не се обмълвя.* Пенчо Славейков.

обнажвам *несв.*, **обна̀жа** *св. книж. остар.* (рус. обнажать). Оголвам, разголвам. *Иларион обнажи меча си, готов да го стовари върху всеки, който препречеше пътя на ужасното бягство.* О. Василев. *Тя жаднее — и в мрака. . . / гръд обнажила, броди, и в пориви пламенни / рой презрени народи привиква на пир.* Д. Дебелянов. **обна̀жвам се** *възвр. Никога творчески дух не е бил тъй искрен към себе си и с такава бясна мощ не се е обнажвал пред погледите хорски.* Пенчо Славейков.

обна̀жен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. обнаженый). Гол, оголен, разголен. *От бронз изливаше образ на царицата — седнала обнажена.* Н. Райнов. *На главите им имаше накривени калпаци с малки блестящи лъвчета; в ръцете — обнажени саби.* Ст. Дичев.

обнару̀жвам *несв.*, **обнару̀жа** *св. книж. остар.* (рус. обнаружить). Откривам, изкарвам на яве, установявам. *Нещо повече, тя* [статията] *обнаружва, че днешните управници са смазани под натиска на службогонските аспирации на съпартизаните на Петков.* Пресата.

обна̀сям се *несв.*, **обнеса̀ се** *св. възвр. диал.* Отнасям се, държа се по някакъв начин към някого. *Драгановите снахи се обнасяха със снаха си като със сестра.* П. Бобеков. *Жените обичат Тенисон, както обичат изобщо своите услужливи поклонници, които деликатно се обнасят с тях.* Пенчо Славейков. *Драгаш и Богдан бяха пленени и победителят се обнесе с тях тъй, както го изискваше злочестото им юначество.* С. С. Бобчев.

обнѐмам *несв.*, **обнѐма** *св. книж. остар.* (от рус. обнять). Обхващам. *А меката топлина все повече и повече те обнема, разнежва те, натежават клепките, клима главата, ти дремеш.* А. Константинов. *Паднала у краката му и като му обнела колената, рекла: „ Че кой си ти, дето не може да те надвие вълшебното питие?* Н. Михайловски. *Когато гърците видели отблизо многочислената неприятелска войска, страх обнел и най-храбрите от тях.* Н. Михайловски.

обно̀сяние *ср. остар.* Отнасяне, обноска. *Той със своето благоразумно поведение и смирено обносяние с всякого и с неукоризненния си домашен живот служи за пример.* Хр. Г. Данов.

обогатѐя *св. остар.* Забогатея. *Беше се обещал на царицата испанска и на среброльобците си другари, че ще открие места, от които много ще обогатеят.* П. Кисимов.

обо̀жвам *несв.*, **обо̀жа** *св., остар.* Обожествявам. *Така обожил и една сабя, която, като намерил, му донесъл един говедар.* Г. Кръстевич. *Сичките израилтяни, чедо мое, заслужаваха смърт; те се бяха обещали да пазят божия закон, който осъждаше на смърт всичките тези, които щяха да обожат идолите.* Кр. Пишурка.

обозра̀ *св. книж. рядко.* (рус. обозреть). Огледам, разгледам. *Да се поспрем на Калето. Искаш ли да обозреш безкрайното зелено странджанско море — поогледай се наоколо.* П. Росен. *Всичко около Домна беше непознато. . . Домна нямаше нито време, нито душевно равновесие да обозре и приеме всичко това* Б. Болгар.

обозрѐние *ср. книж. остар.* (рус. обозрение). Преглед. *Известният астроном и метеоролог г. Клайн, в своето важно съчинение желае, в кратко обозрение, да опише историята на нашата вселена.* в. Знание. *(Вестникът ни) ще съобщава на читателите си главните политически новини с едно обозрение кратко и безпристрастно.* Възрожденският печат.

оболстѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. обольстительный). Много привлекателен, прелъстителен, обаятелен. *Едната от тях прекрасна, оболстителна. . . приближила се до младия човек, зела да му се милкува и да обещава сяко удоволствие и благополучие, ако той я последва.* Н. Михайловски. *В тоя чуден блясък, с който папството е успяло да се обиколи, има нещо оболстително, примамливо, както и в самата власт.* К. Величков.

оболща̀вам *несв.*, **оболстя̀** *св. книж. остар.* (рус. обольстить). Омайвам, съблазнявам, прелъстявам. *Не може вече да ме оболщава / лъжливий на тщеславието сън.* К. Величков.

оболщѐние *ср. книж. остар.* (рус. обольщение). Съблазняване, прелъстяване. *За по-голямо оболщение много от манихеите ходеха в калугерски дрехи и често казваха да са православни.* *Р. Каролев.*

оборо̀т *м. книж. остар.* (рус. оборот). Начин на изказване, на изразяване, на нещо; обрат. *Не можете ли обаче замени с нещо друго предателството: „ и прочие. . .“ което би сплашило целомъдрието на редактора на Бълг. сбирка. Аз сам размислих как да стане това, но не намерих щастлив оборот.* Ив. Вазов.

обо̀ря се *св. възвр. диал.* Съборя се, падна. *По едно време се чу някакъв шум, нещо се обори.* Й. Йовков.

обоюден, -дна, -дно, *прил. книж. остар.* (рус. обоюдный). Взаимен, общ за двете страни. *След мигновение на обюдно колебание, си подават ръка и сядат.* П. К. Яворов. *В което съпружество няма съчетание и хармония в нравите, там не може да съществува и взаимна склонност. . . защото истинската любов изисква единомислие и обоюдна склонност, за да може да съществува.* П. Р. Славейков.

обоюдоо̀стър, -стра, -стро, *прил. книж. остар.* (рус. обоюдоострый). Двуостър. *Евангелието, образът на спасителя, попът, обоюдоострата кама, револверът, братските целувки — всичко туй дълбоко се отпечати в душата им.* Ст. Заимов.

обра̀двам *несв. рядко.* Зарадвам. *А това що ни обрадва най-много е, че от написаните досега спомоществователи. . . повечето подаряват за училища в отечеството ни България.* сп. Училище. *Па искаше сякаш и повечко да я обрадва, задето се е измъчвала толкова време сама.* Т. Г. Влайков.

о̀браз[1] *м. . . . книж. остар.* (рус. образ). Икона. *Па отиде пред иконостаса и зачини низки поклони пред божия образ.* Ив. Вазов. *Спомените за Петър. . . на Калиман II, на Александър се съхраняват и днес в надписите, ръкописите и образите на черквите и манастирите родопски.* Ив. Вазов.

обра̀з[2] *м. диал.* 1. Лице. *Какво пък има да види човек на събор? Все тия пръстенари, праматари. . . преставленджии с шарени гащи и писани образи.* Н. Филипов. 2. Само *мн.* Бузи. — *Веднаж син ми се разболя от тежка болест. Огницата зачерви образите му като алена кърпа.* Н. Каралиева.

образумя̀ се *св. възвр. диал.* Вразумя се. *Жално, че нашето правителство чака̀ да види това нечувано фиаско, за да се образуми.* Ив. Вазов.

обрѐждам *несв.*, **обредя̀** *св. диал.* Подреждам, украсявам. *По-напред той се залови, та разшироచи бордея си; обреди го околовръст със столове, пейки, за да сядат мющериите му.* Ил. Блъсков. *И да обредят къщата му със злати и сребърни съдини.* П. Берон. 2. Изреждам, обикалям. *Както бе завчерашният съвет / решил: да идат и те обредят навред, / където вече е свобода прогласено, / и там където е все още нерешено, / на нерешителни духът да ободрят.* Пенчо Славейков. *Очите му . . . се спряха върху чипоносото лице на момчето, откъснаха се, обредиха лицата на другите две.* Ст. Дичев.

обрѐнзам се *св. възвр. диал.* Изцапам се. *Мама дохажда при мене и ми подава кърпа да се избърша: — — Много си се обрензал.* К. Петканов. *Аз се качих на съседската черница и се обрензах с черни и червени петна от зрелите черници.* К. Петканов.

обрѐтши *прич. старин.* Като намерил. *Заедно убо с няколко слуги носещи даровете Приск отиде, но обретши вратата още затворена, остана отвън да чака докле някой излезе и му каже да даде известие за пришествието му.* Г. Кръстевич. *И тъй един ден,* [братята на Олга] *обретше Ерманарик на едно уединено място . . . ударили го с нож.* Г. Кръстевич.

обрѐцна се *св. възвр. диал.* Сопна се, опъна се. *Дойде ѝ ред да омеси хляб, а она ще се обрецне: не щем, каже.* Мих. Георгиев.

обрѐшне ме *св. диал.* Сполети ме. *„Какво ли още ще има да ме обрешне?" си мислеше Кънчо безсъзнателно и сѐ още стоеше тъй като прикован на мястото.* Т. Г. Влайков. *„Ти виж пък мен днеска какво ме обрешна! Кой знае, на какво ще да е! Ама по-добре, че стана това сега, та не напокон.* Т. Г. Влайков.

о̀брик *м. диал. остар.* Обещание, оброк. *Спасените мореплаватели не забравиха обрика си към бога, и те от своя страна попитаха портогалците, ако близо пристанището се намира някой манастир или църква с храм на св. Богородица, за да идат на поклонение.* П. Кисимов. *Де ум де! посрамен щях остана / пред моите друзи, които със мен / дадоха обрик и честно слово, / да учим бедни, празничен ден, / тамо да ходим секи редовно.* сп. Училище.

обро̀к *м.* 1. *нар.* Тържествено обещание; обет. *Тя е дала оброк да помага на злочестните.* С. Радулов. *А бре, хей! Чорбаджи Петко тука оброк дава — вий на Куката и на Терзията ли ще вярвате?* П. Ю. Тодоров. 2. *нар.* Обредна служба, обикн. в чест на светец. *Когато излезе на върха на рьта, при голямата грьница, дето лясковчани правеха оброк да не вали град и се молеха за дъжд, първите петли пропяха у Геран.* Ц. Гинчев. *Такъв е обичаят — на празника на тоя светец на оброка колят овен.* П. Велков. 3. *диал.* Облог, обзалагане. *Със стрък здравец Гюрга най-личен овчар промами, оброк да се хване с нея.* П. Ю. Тодоров. — *Ти спечели оброка най-подир. . . Сама не можа очите ми да изпиеш там, тука отвред ме налегнаха: — да гледам и да не виждам, да слушам и да не чувам.* П. Ю. Тодоров. 4. *остар.* Данък, наем. *Но султанът на нищо не се радва . . . Неговите васали в Седмоградско, Влашко и Молдова сключили военен съюз с Австрия . . . и отказват да плащат оброк.* М. Марчевски. *Прибрах си се да си живея самичък, да поминувам и да се благодаря с оброка, що ми плащаха за службата ми на кораба.* Й. Груев.

обру̀сен, -а, -о, *прил. диал.* Оклюмнал, натъжен. *Влезеше в къщи, погледнеше всичките наскърбени, обрусени, понякога и разплакани.* Ил. Блъсков. *Не само братчето ти, но и всичките почти ученици българчета заварих обрусени, натъжени и оскърбени.* Ил. Блъсков.

обручя̀вам *несв.*, **обруча̀** *св. старин.* Годявам, венчавам. *Дава най-първо на младоженеца (жениха) златен пръстен . . . след това дава на съпругата (невестата) сребърен пръстен . . . и с това ги обручава в името на пресвета троица.* З. Петров. **обручя̀вам се** *възвр. Дружината вече бяха завели зетя в дома на булката . . . На това отгоре влезе Гирджикът и попът. — Кои ще се обручават? рече свещеникът.* П. Р. Славейков. *В ниската сграда той намери Недялко ковача: едър, жилест момък, прекарал тридесет, без да се обручи, нещо рядко в селото.* Панчо Михайлов.

обруча̀лен, -лна, -лно, *прил. старин.* Годежен. *С хрисимо целомъдрие тя прие от ръката ми обручален пръстен и на другия ден щях аз да поведа моята Амалия пред олтара.* Н. Бончев.

обручѐние *ср. старин.* Годяване, венчаване. — *Стани, Марийо, ела до мене, невесто моя. . . Ето — младите листа ще са олтаря, пред който те водя, звездите небесни са запалените полиелеи за нашето обручение.* П. Спасов.

обручѝтел *м. остар.* Годежар. *В същото време тя заведе тези два обручители в един голям салон.* Кр. Пишурка.

обру̀чник *м.*, **обру̀чница** *ж. остар.* Годеник, годеница. *Отсега сте обручници, а скоро ще бъдете и честити съпрузи.* Т. Шишков. *Проводи пак на Италия посланици да кажат на Валентиниан, че иска непременно Онория, защото му била обручница.* Г. Кръстевич.

обру̀швам *несв.*, **обру̀ша** *св. книж.* (рус. обрушать). 1. Срутвам, събарям. *Когато Пешовото звено влезе на смяна и миньорите започнаха да обрушват забоя, той измъкна изпод ватенката си будилника и го закрепи внимателно върху една дъска.* Т. Монов. 2. Стоварвам.

Авторът обрушва страшна ярост върху г. Каравелова. А. Константинов. **обрѝшвам се, обрѝша се** *възвр. Сега обаче реформаторското буйство на Български преглед се е обрушило само върху многогрешната буква Ь.* Ив. Вазов.

обрѣжвам *несв.,* **обрѣжа** *св. остар.* Въоръжавам. — *Братя и побратими — извика той гръмко, — оставете чашите, а хванете пак мечовете . . . Обръжете людете си и на път още тая нощ!* Ст. Загорчинов. *Те обръжили силна войска и потеглили против Тива.* Н. Михайловски. **обрѣжвам се, обрѣжа се** *възвр. Като свика всичките цигани от Геран, каза им да се обръжат. . . да надпреварят рибарите, да ги уловят и . . . да ги докарат при него.* Ц. Гинчев. *Той отишъл у дома си, обръжил се и се явил на улиците.* Н. Михайловски.

обръжѐние *ср. остар.* Въоръжение. *За обръжение и за жизненни потреби секий воин бил длъжен самси да си има грижата.* Н. Михайловски.

ѝбръки и ѝбръчки *мн. диал.* Обещание. *Божичко, да ме зареже! да забрави думи издумани; да забрави клетви и обръки по хора и седенки?* Ц. Церковски. *Да видят и да кажат: държим ли си верни думи и обръчки.* Ц. Церковски.

обсѐдна *св.* 1. *остар.* Обсадя. *На другата година Евгиний обседна Белград.* П. Р. Славейков. *Тясно обседнали крепостта и след няколко дни спартанският гарнизон принуден бил да се предаде.* Н. Михайловски. 2. *диал.* Възседна, яхна. *И дете е баща послушало: / постегна си коня силен Шарко, / постегна го со девет колане, / па обседна коня силен Шарко, / та пристигна край езеро синьо.* Нар. песен.

обсѐдник *м. книж. остар.* Човек, който обсажда. *Обсадените загубиха 30 хиледи души, а обседниците 120 хиледи, най-подир като са отчая сичко, управникът Морозино остава острова на турците.* П. Р. Славейков.

обсѝда *ж. диал.* Наплат на колело. *Всеки, който е виждал колелата на селски кола, особено тия, които не са затегнати околовръст с железен обръч и обсидите им несмеждени добре, трябва да е забелязал, че помежду всяка заклечена обсида зее до един-два пръста отворено място.* Ил. Блъсков.

обскỳрен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* (лат. obscurus). Невеж, непросветен, долен. *Кат вази не успях, завършил факултета, / кат бомба таз страна да стрелна, да връхлетя, / и от обскурна твар — без подвизи, без труд, / богат да стана в три дни, / в четири — прочут!* Ив. Вазов.

обстàвен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. обставленный). 1. Обзаведен. *Стаичката зад тезгяха, откъм двора, полутъмна, ниска, но добре обставена, е виждала и знае много нещо.* Н. п. Филипов. 2. Ограден. *Ходиш свободно из цялото здание и никой не те пита кой си и какво търсиш. Входът в обществените здания не е обставен с такива тържествени формалности, както в Европа.* А. Константинов. 3. Организиран. *Неговото* [на фейлетона] *развитие е вървяло твърде мудно . . . За такъв вървеж липсва първото и най-необходимо условие — добре обставена и съзнателно ръководена журналистика.* Пенчо Славейков.

обстоя̀телен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. обстоятельный). Подробен, изчерпателен. *Нужно е да забележа, че и местата по орханийското шосе се разпродават от градския съвет и се ценят доста високо. По оня край обаче не съм ходил, за да мога да ти дам по-обстоятелни сведения.* Ив. Вазов. **обстоя̀телно** *нареч. Подир половин час В. се върна и ни разправи обстоятелно за това произшествие.* Ив. Вазов.

обтекà *св. книж. остар.* (рус. обтекать). Заобиколя, обсадя. *Като отиде обаче Мурат на Солун, латините убо абие побягнаха, а тамошните жители затвориха се в града, и Султан Мурат обтече ги, и начна да ги бие.* Царственик. *Батой с воинството си обтекоха в едни места гръцката войска, и я разбиха.* Царственик.

обтѐсам *св. диал.* Отсам наоколо. *Селяните се втурнаха за мотики и лопати. Обтесаха, очистиха и не дадоха на пожарът да обгърне и селото.* Ц. Гинчев.

обтòка *ж. рядко.* Ширит, гайтан или дълга ивица от нещо, с което се обточва дреха или друго. *В кръчмата намерих самси един млад с интелигентно лице момък, напето пременен с живописен „долахтеник", украсен с пъстри „обтоки".* Ив. Вазов. *Зората обагря небето. / С обтока от злато, и медно червени, / два облака в дълги черти хоризонта / пресичат, където след миг ще изплува / и слънчеви диск.* Ем. п. Димитров.

обỳз *м. книж. остар.* (фр. obus). Тежка граната. *Тури и като* couleur locale, *маса къщи порутени, покриви продупчени, минарета с пресечени върхове — от нашите обузи и гранати през време на бомбардировките.* Ив. Вазов.

обуревàем *прил. книж. остар.* (рус. обуреваемый). Блъскан от бурята. *Нито ще трепне пред беди / обуреваемият чълн.* Д. Дебелянов. *А ладията бе вече всред морето, обуреваема от вълните; защото вятърът бе противен.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

обуревàне *ср. книж. остар* (рус. обуревание). Грижа, тревога, вълнение. *Подир дълги и тежки жизнени обуревания, аз едвам днес успях да изпълня обета си.* Ив. Вазов.

обуя̀я *св. нар.* Стана буен, необуздан; подлудея. *Прехласнат и като обуял, възви се стрелухо, и му удари една плесница в лицето.* П. Р. Славейков.

обхòда *ж. остар.* Отнасяне, поведение, държание, обноска. *Сичката горня Италия преминала от страна на победителя, и не толкози със силата на оръжието, колкото с кротост и с добра обхода.* Н. Михайловски. *Но вие забравяте, че вашата с мене обхода беше нещо по-лошо от злото, което докара толкова скръб на стария ми баща.* П. Р. Славейков.

обходител *м. остар.* 1. Пътешественик. *Китайците държали много тайна таз работа — обработването на захарната тръстика — до пресполовението на шестнадесети век, когато знаменитият обходител Марко Поло я направи известна в Европа.* П. Р. Славейков. 2. Проповедник, агитатор. *Нищо не е по-угодно от пътуването; затова остави за време отечеството си, па пътувай. . . Обходителят е всекиму драг, той принася на народа си светлина, възвишава достойнството си.* Ат. Начев. *Народът внезапно се съживи и приготви в прегръщането на църковния ни въпрос, освен някои затънтени места, където ногата на обходителя не може да стъпи и сияйното му слово да проникне.* К. Шапкарев.

обхòждам се *несв. сред.*, **обхòдя се** *св. сред. диал.* Отнасям се, държа се. *Този човек умеел да се обхожда с всичките тъй изкусно и увлекателно.* Н. Михайловски. *От сичко се види, че Мохамед се обходил твърде добре с победените.* П. Р. Славейков.

обхòждане *ср. диал.* Отнасяне, държане, поведение. *А изкуството му и доброто му обхождане с хората, го направи, щото всеки да го уважава и почита.* П. Бобеков. *Ни една победа не се слави с такава радост, каквото веледушното обхождане.* Ел. Мутева. *Аз се запознах с млади луди глави на цариградската Евномия. Там аз видях как потъпкват закон ония, които са дльжни со своето обхождане свято да го държат.* Ел. Мутева.

обцѝда — вж. обсида. *Бачо Иван Арабаджията . . . дялал пред скромната си къщица букова обцида.* З. Стоянов.

общежѝтелен, -лна, -лно, *прил. остар.* 1. Общителен. *Той беше натура общежителна и жадна за вълнения и деятелност. Видеше ли нейде събрание, той бързо отиваше там.* Ив. Вазов. 2. Който живее в общество, обществен. *Човек е животно словесно . . . Той е общежителен, сиреч принуден е да живее наедно с подобните си, за да развива ума си и да намира помощ в нуждите си.* П. Р. Славейков.

общинарѝя *ж. старин.* Богомилско общежитие. — *Съгласна ли си баща ти да даде богатството си на общинарията? — попита Сибин.* Ем. Станев.

обълщавам — вж. оболщавам. *Но най-напред проклинам тебе, тебе, увереност в моето висше назначение, която вечно заслепяваш и обълщаваш ни умът!* Ив. Вазов.

обълщèние — вж. оболщение. *И за каквито и да е силни обълщения никой не би се решил да бъде изтребител сам на себе си.* П. Р. Славейков.

обърдòча се *св. диал.* Омърлуша се. *Поне ти бъди доволен, какво си се обърдочил?* Ем. Станев.

обърта̀ло *ср. диал.* Двете страни на нива, дето орач обръща, когато оре. *Турчинът мина край двама лясковчани, които оряха стотина-двеста разкрача далеч от пътя наблизо един до друг и които, като се бяха запрели до обърталото, си говореха.* Ц. Гинчев. *Сава Падалски натискаше до болка педала, наду машината на трета скорост и в дългата парцела започнаха да се редят объртало след объртало.* Б. Обретенов.

объхтан *прил. диал.* Преуморен, съсипан от работа или друго. *Ще ми помете вехтата къщурка. . . кога се върна объхтан от кьра.* А. Каралийчев. *Колкото и да бързахме да стигнем по-скоро, бяхме принудени да почиваме твърде често, понеже не оставаше вече сила; бяхме объхтани и заморени.* З. Стоянов.

объхтя се *св. възвр. диал.* Преуморя се. *Той пише, чете, мисли, смята, премята и ето че му се объхтал ума: главата му се замайва, причернее му на очите и паметта му захваща да не сече.* Ил. Блъсков.

обюздя *св. рядко.* Сложа юзда на кон. *Изведе Мурад, обюзди го, помогна на Лени да се качи и сам преметна крак през седлото.* О. Василев.

обя̀ждание *ср. остар.* Преяждане, пресищане. *В къщата му вместо великолепие владее чистота, вместо многоиждивение — уред, тялото му изисква само здрава храна, а не обяждания и пиршества.* Ал. Кръстевич.

обя̀зам се *св. възвр. книж. остар.* (рус. обязаться). Задължа се, обвържа се. *На тях ний известихме, че сме се решили да открием учебно заведение в Габрово и че сме се обязали вече със запис, в общата книга на туй заведение, да даваме от себе си за негова полза всяка година по 4000 гр.* П. Р. Славейков. *Синът, когото баща му не научил някой занаят, не бил обязан на старини да храни баща си.* Н. Михайловски.

обярамèн, -а, -о, *прил. диал.* За теле — с прикрепени шипове на муцуната. *Или пък измучи болезнено крава от шиповете на обяраменото ѝ теле.* Ст. Чилингиров.

òвде *мест. диал.* Тук. — *Бежай от овде, ей! . . . — Какво? — . . . — да бягам?* Й. Йовков. *Град Кукуш е описан във вест. „Македония" год. 1870 . . . А овде ще спомена само, че на един час към запад от града . . . има три минерални води.* К. Шапкарев.

овèсница *ж. диал.* Овесена слама. *Чичо Малин и по звездите не позна кое време е. „Чакай — сепна се той, — ако биволиците са изяли овесеницата, не е рано вече." Биволиците не само че бяха изяли сламата, но бяха и омели яслите.* Ил. Волен.

овèсняк *м. диал.* Овесен хляб. *Аз не съм бил тука, но разправят жените и старците жълъди са млели да ядат. — Какво ще ти разправят други — рече Танчо. — Ял съм и триченик, и овесняк, и жир.* Кр. Григоров.

овèся *св. диал.* Окача да виси. *Главата ще ти откина! Жива ще те одера и кожата ти ще овеся на хамбара, плъхове да я изядат!* Ст. Ц. Даскалов. Овеся нос — омърлуша се. *Олекна ми, знаеш ли? — въздъхна бай Нончо и седна. И се засмя: — А бях съвсем овесил нос!* А. Гуляшки.

овѝквам *несв.*, **овѝкам** *св. диал.* 1. Нахоквам. *Малко по-свободни бяха жените на горненете . . . ала Юрдан не жалеше и тях. От време на време той ставаше от мястото си под крушата и бясно ги овикваше.* М. Ягодов. 2. Оплаквам. *Една заран бутнах вратата на обора — не отваря се. Що щеш, брате . . . Напънахме с Пенка, лисата крава подпряла с крака вратата, умряла. Кършихме пръсти, овикахме я, със сълзи я поляхме, свърши се.* Кр. Григоров.

овластѝ *св. рядко.* 1. Давам власт някому. *Централният революционен Българскꙑ комитет, в името на всички ония, които са го избрали, опълномощили, овластили . . . проглашава.* З. Стоянов. 2. Давам заповед. *Правителството овласти да ся запише в Голямата книга на общия дълг едно количество от 40 милиона златни меджидиета.* Летоструй.

оврàг *м. нар.* Дол със стръмни брегове. *От двете страни хълмът се стесняваше и стените на оградата висяха над сипеи и оврази.* Ст. Загорчинов. *Преходът е дълъг, през планински била и дълбоки оврази.* Пресата.

оврътка *ж. диал.* Въртел, спънка. *На Маджарова говорих да турим нещо в Мир, той прави оврътки, боейки се да не засени Бълг. сбирка и да се зловиди Бобчеву — българска работа.* Ив. Вазов.

овсѝга *ж. нар.* Вид едра трева с рехава метлица. *Тя гледаше ту едритѐ метличини на овсигата, ту разноцветните пеперуди.* Ст. Марков. *Слънцето светеше на откритата полянка, зад краката им леко поклащаха глави тимотейчета, жълтееше прегорялата овсига.* П. Вежинов.

òвчи *прил.* . . овча опашка *диал.* — едро диво растение с жълти цветове и мъхнати листа; лопен. *Висока и гъста трева е преливала талазите си като море, гори са липсвали, но е имало непроходими гъсталаци от бурен — овча опашка, лисичи къпини и генгер.* Й. Йовков.

овърхвам *несв.*, **овърхà** *св. диал.* Овършавам. *Орачът разорава земята; после посява семето на плодовете в нея; посеяното изникнува, пораснува, цъфнува, завързува, узрява; тогаз той го пожънва, овръхва го, отвява го и го прибира в житницата.* П. Р. Славейков. *Поженали, овърхали житото, то зърно като дренки.* сп. Китка.

огàрек *м.* и **огàрче** *ср. диал.* Къс от недогоряла свещ или цигара. *Оттогава поетът пишеше скришом, нощно време, сам, при светлината на огарека, в една малка тъмна стаичка.* Ив. Вазов. *От тютюнев дим, огареци и вестници в твоята стая се повдига на човека.* Ив. Вазов. *Като се събудих по навика си заранта рано, видях майка си, че още бди с огарче до леглото ми.* Св. Миларов.

огàтан и **огàтен**, -а, -о, *прил. диал.* Нагизден. *А па след тях и мъжете: / със помади огатени /, със висулки накичени.* П. Р. Славейков. *На чардаци неговата баба / огладена огатана, чисто, / — нагиздена, пременена, свети, / отънала в сърма и комаши.* П. Р. Славейков.

оглашèн, -а, -о, *прил.* 1. *църк.* Който не е възприел напълно християнската вяра. *Не, царице — не ще се върне княз Бенеамин! С презбитер Иеремия отидоха някъде далек — на оглашени слово да говорят!* Н. Райнов. 2. *прен. рядко.* Който още не е приет в някаква организация или др. *Малцина можеха да преминат прага на тяхното капище. Имаше писатели, които се опитваха да влязат вътре, но не успяваха. Някои стояха отвън като оглашени.* М. Кремен.

оглашèние *ср. книж. остар.* (рус. оглашение). Гласност. *Господине редакторе на Македония! Умолявате се в интереса на българската публика да дадете оглашение на долуподписаните новини.* Н. Бончев.

оглỳхци *мн.* Правя си оглухци *диал.* — правя си оглушки. *Аз ти казах да прибързаш, а ти си правеше оглухци.* Л. Каравелов.

òгневѝца *ж. книж. рядко.* (рус. огневица) — вж. огница. *Безмерните му трудове, а тъй също и развратът . . . довели го в неизцерима огневица.* Н. Михайловски.

òгненица — вж. огница. — *Людмила лежи — каза старата. Тя вдигна глава и се взря в очите на момъка. — От снощи, като я доведе от свекърва й, та досега — една огненица я е налетяла — не знам!* А. Гуляшки. *Надяна докторчето очилата, гледа ги, пипа ги, чумери се, па като отсече изведнъж: — Свинете, кай, са заразени от огненица. Ето гледайте червените четвъртити петна отдолу под коремите им.* Чудомир.

òгница *ж. нар.* Тежка болест с висока температура. *Дъхът му стана по-бърз — дишаше като болен от огница.* К. Петканов. *Като го видя да целува стените и да си приказва самичък тъй страстно, помисли, че може да е полудял или го е хванало огница.* П. Р. Славейков. *Като излезе от съборището, доде в къщата на Симона, дето изцери тъща му от силна огница.* Н. Михайловски.

òгничав *прил. диал.* Който е болен от огница. *Бълнувал като огничав човек в огъня на тежката болест.* Ц. Гинчев.

огнянѝца *ж. диал.* Парна мелница. — *Далеко са водениците — обяснява той. — Е-е доле, към Горна Бела Речка. Тук имаше една огняница, ама вече не работи.* Пелин Велков.

огòня се *св. възвр. диал.* Заградя се наоколо. *Геранчани го (хармана) бяха отесали и премели, трябваше да се полее. . . и да се огони с тръни.* Ц. Гинчев.

òградѝсвам *несв.*, **оградѝсам** *св. диал.* (тур. uğramak). Заболявам, понеже неволно съм нагазил на зли духове *За Елкината болест се пръскаха различни слухове. Някои говореха, че оградисала, други — че Божаница ѝ направила магия.* Елин Пелин.

òградня *ж. диал.* Ограда. *Тъй се виеше и сокола над Ашиковата стряха, дето стърчи без оградня накрай село.* П. Ю. Тодоров.

оградчѝна *ж. диал.* Ограда за телци в обор. *Прибра телците в студената и влажна оградчина, наскуба един кош слама и я изтърси пред муцунките им.* Ст. Ц. Даскалов.

ограмà *ж. диал.* (тур. uğrama). Болест от нагазване на зли духове. *Па и болестта беше чудновата — никой ѝ не отбираше. Лекуваха я и от ограма, и от магия, какви ли билки не ѝ даваха — нищо не помогна.* Хр. Максимов. *Легнала Стана, заспала, / на самодивско падало. / Върла ограма дигнала, / та лежа Стана, та лежа / до осем, девет години.* Нар. песен.

огранѐн, -а, -о, *прил. диал.* Гранясал, гранив. *Ти мислиш, че съм като тебе да прекупувам огранена мас, да я избялвам със сода бикарбонат и подир туй да я продавам за прясна на гражданина, а?* В. Чертовенски.

огригòрча се *св. възвр. диал.* Стоя неподвижен. *Пешо Безсолния се вцепени насреща му. — Какво така се огригорчи? — пъхна Петко в ръцете му пушката, която стоеше изправена в ъгъла, и подбутна навън.* Ст. Ц. Даскалов. — *Ставай, ставай!. . . — раздърпа ме мама. — Бие вече третият камбан, ще почне комкаването, а ти още спиш. . . — Уж най-много бързаше, па сега си се огригорчил един такъв.* Ст. Ц. Даскалов.

огрỳдки *мн. диал.* Останалото от трапезата. *И в трапезарията на обед и вечеря да се храним с огрудките.* Ем. Станев. *Нека пак ме затворят в кулата, да се скапя. Да ме слагат на колене, звънци да ми окачват и да ям огрудките!* Ем Станев.

огрỳтник — вж. огуртник. — *Пий, Вандо! Ти си огрутник! Цяла бъчва да изпиеш, няма да се напиеш!* Ст. Ц. Даскалов.

огỳртник *м. диал.* (от тур.). 1. Мях за кисело мляко. *Под мишница носеше той един кози мех, наречен огуртник.* З. Стоянов. 2. Кисело мляко. *Старецът вече пристигаше, натоварен с цял мях огуртник и торба хляб.* Л. Стоянов.

одàгям *несв. диал.* Отивам, отдалечавам се. *Рай, боже, рай да не видит / той що научи чужина, / да одагят момчината, / женети ем неженети.* Нар. песен.

одаджѝя *м. диал.* (тур. odacı). Човек, който се грижи за приготвяне на яденето на останалите овчари, на дружина и др. *Дружината избира помежду си едного да им меси хляб и да приготовлява гозба. . . Тоя последният, който се нарича одаджия, не ходи да пасе овце.* З. Стоянов. *Одаджията, който готвеше, имаше двама помощници, фурната изкарваше непрекъснато по 100 хляба наведнъж.* Й. Йовков.

одаѐшен, -шна, -шно, *прил. диал.* 1. За учение — което става в по-горните класове. *Изучи Колчо в школиото всичките таблици. . . влезе и в одаята при главния даскал Филип и найпосле свърши и одаешното учение.* Т. Г. Влайков. 2. За ученик — от горния клас. *А пък мен, видите ли ме — одаешен съм вече, при големите момчета! Че ето нà, голямо момче съм вече и аз!* Т. Г. Влайков.

одайкà *ж. диал.* (от тур.). Стаичка. *Какината Донина къща е наистина много тесничка. То е било някога само една одайка отгоре над пътя и отдоле земник.* Т. Г. Влайков.

оданàт *нареч. диал.* От другата страна, отвъд. *Стоян борчове не плати, / на стана Стоян отиде / оданат Дунав у Влашко.* Нар. песен.

одарѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Способен, даровит, надарен. *Султан Махмуд II беше господар одарен с големи преимущества и достоен за по-добра съдбина.* П. Р Славейков. *Замина и не се върна вече и нашият млад приятел Неделчо Василев, един извънредно одарен младеж с бъдеще на голям артист.* К. Константинов.

одàти ся *св. възвр. старин.* Да се даде. *Сие това посмо одатися Кирию, Кирию Либену Лудомладову в руце.* Л. Каравелов.

одай *ж. остар.* (тур. oda). 1. Стая. *Лазар Глаушев влезе в голямата одая на каймакамина, поздрави и се спря до вратата.* Д. Талев. 2. Килер. *Тук е одаята. Закътана стаичка — държим разни работи в нея. — И по нашия край тъй се казва.* М. Яворски.

одвада се *св. възвр. диал.* Вдигна се, отместя се, махна се. *Поплаках при него, па са одвадих и зехме да са питаме с попа какво да чиним.* Диарбекирски дневник. *Кога на нива отишла, / на нива седат три вълци: / . . . / „Одвадете се, три вълци, / детето да си прибера!“* Нар. песен.

одвише *нареч. диал.* Повече. *Защо ли някому повърви и одвише, а някому — хич.* Мих. Георгиев.

одеяние *ср. книж. старин.* Облекло. *Одеянието му беше просто, но чисто.* Г. Кръстевич.

оджак *м. диал.* (тур. ocak). 1. Огнище. *Скоро един голям огън пламна в оджака.* Ив. Вазов. *Тя стана, оправи завивката им, после взе газената ламба от оджака и тихо влезе в една малка, съседна стаичка.* Д. Талев. 2. Стая с огнище. *Тя влезе в оджака и поздрави дъщеря си, която бъркаше в черното котле качамак на огъня.* Пелин Велков. — *Хайде, хайде, много да не знаеш! — сгълча го бабичката и тръгна към оджака да поговори с дъщеря си.* Пелин Велков.

одма *нареч. диал.* Веднага. *Така рече накрая и одма запраши закъм Загорци.* Б. Обретенов.

одолжавам *несв.*, **одолжа** *св. остар. книж.* (рус. одолжать). Задължавам. *Хиляди пъти сме писали и молили нашите спомоществователи да ни пращат писмата си без да ни одолжават да ги плащаме.* в. Цариградски вестник. **одолжавам се, одолжа се** *възвр. И всите купувачи одолжават се на истият час у дома си да отидат.* в. Цариградски вестник. *И капитанът като се одолжи да тегли разноските за връщането назад,* [на пътника] *неще има дозволение нито в пристанището да влезе.* в. Цариградски вестник.

одолявам *несв.*, **одолея** *св. книж. остар.* (рус. одолеть). Надвивам, побеждавам, преодолявам. *И дълго той се скита в борба с беди опасни. . . / И всичко одолява в полета си прекрасни.* Ив. Вазов. *Очите му овлажняха, но стисна зъби и за да одолее вълнението, подвикна през сила.* О. Василев. *Навремени падам в совършено униние, изгубвам се и одоляват ме мрачни мисли.* С. Радулов.

одоцна *св. диал.* Закъснея. *Маке, маке Пижо! Глей, че одоцнааме.* Елин Пелин.

одрапам *св. диал.* Издраща. *Слугинята ми щеше да ме одрапа, щеше да ми удари една плесница.* К. Пишурка.

одре *ср. диал.* Одърче. *Веднага излизаше, ослушваше се и пак се връщаше на одрето, където полягаше.* Кр. Григоров. *Милен пусна радиото след вечеря, баба Наца слуша народни песни, па се пренесе на село, там, на одрето под черницата.* Ст. Ц. Даскалов.

одрехлял, -а, -о, *прил. диал.* Изнемощял. *Колкото млад и як беше момъкът, толкова стар и одрехлял изглеждаше другият евреин.* Ст. Загорчинов.

одрина и одровина *ж. диал.* Легло, одър. *И бръз като мълния, измъкна изпод възглавницата на одрината си една остра секира.* П. Р. Славейков. *Реших се да им струпам колкото поскоро една колибка, покрита с вързари, в която им приготвих две одровини от сламени снопове и дадох им нещо завивка.* П. Р. Славейков.

одумка *ж. обикн. мн. нар.* Клюка, клевета. *Ти разказа тук-там, че този млад момък се люби с тази задомена жена. . . Тази твоя накриво-разбрана одумка от уста в уста, от ухо в ухо чу се и до мъжът на оназ жена.* Ил. Блъсков. — *Така не бива! — извика той. — Какви са тия одумки? Кой ти дава право да дрънкаш по неин адрес?* А. Гуляшки. 2. Укор, нападка. *Едва да се отърве от одумките на стареца, току бръмнаха в ушите му други — и по-сърдити и по-грозни, на свака му.* П. Ю. Тодоров. *Два вражи лагера засядат тука! / Умират от безделие и скука, / и за утеха мятат си стрели: / одумки люти, епиграми зли.* Ем. п. Димитров.

одумник *м.* и **одумница** *ж. нар.* Клюкар, клюкарка. *От метоха слухът мина в града. Одумниците го приеха жадно.* Ив. Вазов. *Нека кажем, че среднощното избягване на Светлина остана неизвестно за одумниците градски.* Ив. Вазов.

одъпна *св. диал.* Продумам, промърморя. *Добра среща, Пенке — одъпне Тошо, па се изчерви, изчерви.* Мих. Георгиев.

одър *м.* и **одърче** *ср. . . . диал.* Открит вход на къща, отвод. — *Почакайте, аз веднага ида, благодаря — каза Цонка от вратата и излезе на одъра.* Ив. Вазов. — *Викайте майка си! — каза им по път и поведе двете сестри през одърчето пред къщната врата в тъмничка, прохладна и широка стая.* Ив. Вазов

ожидам *св. нар.* Чакам, очаквам с нетърпение. *Вчера цял ден стояхме край село и ожидахме за вас. Вратовете ни се изкривиха. Очите ни се изгледаха.* А. Каралийчев *Папурите, вече прегорели, цяло лято ожидали за дъжд, се полюшват като велможи.* З. Сребров. *Дано поскоро пролет лумне, / отколе я ожидаш ти.* Н. Марангозов.

ожидание *ср. книж.* (рус. ожидание). Очакване. *А народът се натрупа зад тях със смирено ожидание.* Елин Пелин. *Но напук на всичките ожидания тоя противник не се явява.* Ив. Вазов.

ожидàтелно *нареч. книж.* В очакване. — *Това признание прави чест на твоята откровеност — каза сухо Невена, като пусна книгата и скръсти ръце ожидателно.* Ив. Вазов.

ожѝдник *м. книж. остар.* Човек, който чака. — *Не приема! — отговаря рязко разсилния с съзнанието, че стои по-високо от всичките тия ожидници хора.* Ив. Вазов.

ожỳря *св. диал.* Обгоря, опърля. *Вятърът е оголил бука, лещака, храстите от шипка, постлал килими от листа, а есенното слънце е ожурило и обагрило всичко в ръждивокяфаво и в злато.* Вл. Полянов. *„Ожури ме слънцето, опърли ме вятърът и от туй може да съм почерняла и погрозняла" — отговорила му циганката бързо-бързо.* Нар. приказка.

озаптѝ *св. диал.* (от. ар.-тур. zapt etmek). Обуздая. *На връщане, като додохме до могилата и взехме да наваляме надолу, че като рекоха сега онез ми ти коне да бягат, не можем да ги озаптим.* Й. Йовков. — *Тъй е то, като не можете да си озаптите децата. По едно имате и да не можете да го увардите — току нависраха сърдити думи към двете майки.* М. Яворски.

ὸздрав *м. диал.* Оздравяване. *Ако е умряла баба Минчовица, куртулисала се е от мъки. Тя на какъвто беше ред, за оздрав не можеше и да се мисли.* Т. Г. Влайков.

озѐбна и **озя̀бна** *св. диал.* Измръзна. *Озябнах от студ; виж нозете ми. — Оуу !— възкликна Емин, като пипна нозете ми, — са по-студени от железо: какво да се прави?* Гр. Пърличев. *Но някак си помежду войниците мерна му са един старец, който трепереше от студ. Тойзи час скокна и тичешком отива при него, та с победоносните си ръце. . . прегърна озебналия старец.* сп. Училище.

ознобѐн, -а, -о, *прил. диал.* Измразен, попарен от слана. *Залиня мома Гергана / като лист рано ознобен.* П. Р. Славейков. *Клюмнал — ознобена трева; / ни млад съм веч, ни бодър.* П. Р. Славейков.

ознобя̀ *св. диал.* За слана — попари, измрази. *Обща покруса беше обхванала всички, сякаш слана ги беше ознобила.* Д. Спространов.

озурѐпя се *св. възвр. диал.* Озъбя се, ядосам се. — *По-нататък. Други факти. . . — Други факти, какво! — озурепи се срещу адвоката чичото, че го толкова измъчва.* Ст. Ц. Даскалов.

ок *м.* (тур. ok). 1. *нар.* Дълго дърво на конска кола отпред между конете. *Конете направиха усилие и тръгнаха. Единият се откачи от ока и зацамбурка из блатото свободен.* Елин Пелин. *Неколцина селяни, разгърдени и прашни, бяха насядали по оковете и стърчишките на колите.* М. Грубешлиева. *Прегледа внимателно колата, опипа осите, ока, завъртя каишите около гърдите на конете, запрегна и тръгна.* Панчо Михайлов. 2. *диал.* Дълго дърво отпред на рало; воище. *Весело подвикваше на отпочиналите волове, чукаше с копралята по ока на ралото и си свиркаше хороводни песнички.* К. Петканов.

окà *ж. остар.* (ар.-тур. okka). Стара мярка за тегло, равна на *1283* грама. *Рибарите донесоха един сом до дванадесет оки когото уловили под яза с въдица.* Ц. Гинчев. *Във всяка колиба се спирал, изпивал по една ока вино и им разправял.* П. Ю. Тодоров.

окадя̀вам се *несв.*, **окадя̀ се** *св. възвр. . . . диал.* Вестявам се, мяркам се някъде. — *Да не сте се окадили насам, че знаете ли!* П. Ю. Тодоров. *Той се окадява в съда да защити само някой просек или нехранимайко.* П. К. Яворов.

окàзия *ж. книж. остар.* (лат. occasio). Случай, възможност. *Уверявам те, че ако и да съм имал оказии да вляза в релации с много демуазели, ала ни една не ме е тъй силно доминасвала.* Д. Войников.

ὸкам *несв.*, **ὸкна** *св. диал.* Викам. *Съгледа го баща ѝ, па му окне: — Чекай, сине, да те питам що тражиш у овесо! — Ветаро ми духна капата, та влезох да я зема — отговори Вуте.* Елин Пелин. *Халата побегнала и он окнал на бракята си да идат да я дотепат.* Нар. приказка. *Врънал се е сина Маноила, / па си ока на негова макя: / „Дай ми, мале, ключи от портите!"* Нар. песен.

окани̇̀ца *м. остар.* Съд за течност, който събира една ока. *Свраческият кмет предложи да се почерпят още по веднаж и момчето на дядо Пуня донесе напълнени няколко оканици.* Мих. Георгиев. *Щехме да попеем още, па щехме и още една оканица да превърлим.* Т. Г. Влайков.

окàпан *прил. рядко.* Мръсен, изцапан. *Децата му ходеха гладни, окъсани, окапани. . . за една жалост.* Мих. Георгиев.

окарѝна *ж. остар.* (ит. ocarina). Глинен или метален духов музикален инструмент с форма на дългнесто яйце. *Нехайник, окарината пришепил, / младежи сбра край някаква врата.* Бл. Димитрова.

окая̀нство *ср. книж. остар.* (рус. окаянство). Окаяно положение, отчаяние. *Но сиромасите помаци са осъдени на най-нещастното окаянство, щом напуснат родното си пепелище.* Ив. Вазов. *Аз посетих по-после тия приоблачни жилища. Каква бедност и окаянство в тях! Хората живеят в непосредствено съседство със скотовете.* Ив. Вазов. *Той работеше забавно и напущаше работата си всред пладне. Така той живееше в сиромашия и окаянство, ако брат му и да беше владика.* Изводи от Месечна зорница.

окладà се *св. възвр. диал.* Затлъстея, наклада се. *Видя ли я как се е оклала като свиня, ще се пръсне от дебелина!* К. Петканов.

оклаканà — вж. отлукана. *Оклаканите, дето нямат тавани и прозорци, не може в тях да се изхрани добра коприна.* Зах. Княжески.

оклèпан *прил. разг.* Много измърсен, нацапан. *Българинът държи чисто бозажийницата си. . . додето арнаутинът бозаджия, стига да му погледнеш нечистите дрехи. . . оклепаните му ръце. . . и ще ти се потърси и отще.* сп. Китка.

оклòп *м. остар.* 1. Ризница, броня *А бързоконци са били обуръжени с дълги копия, със сребърни и позлатени щитове, брони — оклопи!* Г. С. Раковски. 2. Дръжка на сабя или друго оръжие. *Рипна Гино от добрата коня / и изтегли Гино остра сабля, / и сас Марко силен бой зафащат. / Огин светка от близница твърда, / отрошия сабли до оклопе, / фанаа се кръстом да се борат.* Нар. песен.

оклòпница *ж. остар.* Епитет на сабя в нар. песен. *И Марку се сръце разиграло, / че е пошел без оружее бойно. / Ала Шарко грива си затраси, / та съгледа Марко добър юнак, / та съгледа сабля оклопница, / па си зима сабля оклопница.* Нар. песен.

оклòпча *св. диал.* Хвана, впримча. *Ще вземат да се съмняват в тоя. . . оня. . . па отде да знаеш, че нема и до тебе да стигнат. Всеки хайдук мисли, че не ще го хванат. . . па влезнат в дирите му и го оклопчат.* Т. Харманджиев.

оклòцан *прил. диал.* Ощърбен, очукан. *Подир малко той пак влезе, та ми донесе и вода в един оклоцан пръстен съд.* П. Р. Славейков.

оклю̀хнал *прил. диал.* Оклюмнал, омърлушен. *Минало се, речи, една седмица / и ето, връща се несретната овчица, / оклюхнала, измършавяла, / като че с месеци не яла.* Д. Подвързачов. *Той и тая вечер си идеше намръщен, оклюхнал. Млад човек още — той мязаше на старец.* Ив. Вазов.

оклю̀хналост *ж. диал.* Омърлушеност, отпадналост. *По смущението, по необикновената оклюхналост на офицерите заключихме, че Плевен ще е паднал!* Ив. Вазов. *И улиса се тя в шетня, или мъчеше се да се улиса, да забрави, че една тя смисляше чедото си. . . Не дотегна ѝ ней пране и шетане, не дотегна ѝ подреждане на къща, но дотегна ѝ Петрова оклюхналост, Петрова потайна мъка.* Ц. Церковски.

окнò *ср. диал.* 1. Улей на воденица. *По рекичката имаше пет-шест баришници, с по две окна воденици, наредени чак до вливането на Пясчана в Янтра.* Ц. Гинчев. *Малу вода що пущила, / завъртиле девет окна / девет окна воденици, а десето валяици.* Нар. песен. 2. Малък тесен прозорец. *Аз волните си дни не можех да забравя, / там в дупката заврян, с катили наедно, / където светлинка през мъничко едно / окно се вмъкваше.* Пенчо Славейков. *Този разговор го чу внимателно, като слушаше от окното на стаята, що беше над главите на злодейците.* П. Р. Славейков. 3. Вход на рудница. *Влахът го заплашват с окната, дето за престъпление изпращат виноватите да копаят сол.* Ил. Блъсков.

окòлина и окòлнина *ж. диал.* Околност. — *Не, не лъжа, ти си продал душата си на дяволете и на таласъмете; за това нещо сичката околина знае.* Л. Каравелов. *Веднага се измениха и отношенията към него не само от обитателите на вилата, но и от жителите на цялата околина.* Ст. Чилингиров. *Една малка бъркотия, и те щели да нахлуят в града и го обявят с цялата му околнина за част от турската империя.* Ст. Чилингиров.

околѝсам се *св. възвр. диал.* Навъртя се, обиколя, натрапя се. *Ти може да си чул, че тука се е околисало едно арнаутско куче. . . и светът е писнал от него кански.* Ц. Гинчев. — *А какви са тези твоите гости?. . . Околисали се тук на мене, тук да ги заведа, там да ги разходя.* Ил. Блъсков.

окòлище *ср. диал.* Кръгло място. *На постройката той беше сам. Отдолу беше сват му, Митко Жабето, който му подаваше с една кофа кал и му изнасяше кирпичи. Сега Митко току-що беше сипал вода в едно околище пръст и размесваше пръстта с водата.* М. Ягодов. *Излезе на открито поле, където беше житото на Бачовица. Цялото бе полегнало от бурята и дъжда. Имаше едно малко околище, смачкано, смърсено.* Кр. Григоров.

колнѝк *м. диал.* Колело, кръг. *Всички гледали на нея* [гората] *като на плячка и всеки се мъчел да я докопа. Чорбаджи Вечо и тоя път „повел хорото", вгнездил се в единия ѝ край, направил си мандра и всяка година взел да провърта с огън по един околник — да е по-широко на овцете му.* Н. Хайтов.

околòжка *ж. рядко.* (от рус. околыш). Околната част на фуражка. *Евлоги забеляза, че зад гърбовете им* [на мъжете] *надничаше червената околожка на униформен полицай.* А. Гуляшки.

околя̀сам се — вж. околисам се. — *Какво си се околясал край детето? Или искаш да го събудиш?* К. Петканов. — *Хем, пази се, дърто! Виж че някоя тресчица е отскочила и те е ударила в окото! — Не е за чудо и това да стане, щом си се околясала над главата ми!* К. Петканов.

окому̀ш — вж. окумуш. — *А бе, може ли да е търговец такъв добряк човек — казваше друг. — За тая работа се иска да си окомуш, да ти играят очите на четири.* Кр. Григоров. *И какво*

ще ти струва това особено сега, когато работата е тръгнала? Нищо, да стоиш на касата, да не краде хлапето, да водиш книгите по-окомуш, за даньците, защото ще бъдат големи, и трябва да внимаваме пред даньчните власти. Ем. Станев.

оконѐчност *ж. книж. остар.* (рус. оконечность). Крайник. *В Африка живеят три негърски племена. . . у които вънкашните форми и оконечности са организовани така, както и у най-хубавите европейски народи.* в. Знание.

окончàвам, *несв.*, **окòнча** *св. книж. остар.* (рус. окончить). Свършвам, завършвам. *Като нечто започнеш, с прилежание да го окончаваш.* А. Гранитски. *Никой не показва повече варварството, колкото оня, който начнава да говори прежде да е другият окончал словото си.* А. Гранитски.

окончàние *ср. книж. остар.* (рус. окончание). Свършване, завършване, завършек, край. *По окончание похода разделявали завоеваната земля между краля и неговата свита.* Г. Йошев.

окòнченност *ж. книж. остар.* Завършеност, завършек, край. *Между глаголите от свършен вид, в частност, трябва да различаваме еднократните глаголи, които, освен гдето показват оконченност на действието, изражават неговата неповторяемост.* С. Радулов.

окошàря, *св. диал.* 1. Затворя добитък, животно в кошара. *Май че е време да окошарим вълка, за да бъде мирно стадото!* А. Каралийчев. 2. Пратя някого в затвора; затворя. *Плати си борча, защото е грехота да те мъкна по съдилищата. Мой човек си, не искам да те окошарят.* А. Каралийчев.

окрàина *ж. книж. остар.* (рус. окраина). Край на нещо. *И тозчас показаха на отчаяния гостинник широк ремък със злати окраини и копие със сребърни ресни.* Н. Михайловски.

окрѐсност *ж. книж. остар.* (рус. окресность). Околност. *30 май 1837 английският пътешественик Гамилстон открил българско село у Мала Азия в окресността на Никея на западният бряг до езерото Маняско.* сп. Училище.

окривя̀вам *несв.*, **окривя̀** *св. диал.* Обвинявам, набеждам някого. *Набедиха го, че уж подкопавал основите на нравствеността и на вярата, окривиха го, че уж не почитал учението на припознати дотогава учени.* Й. Груев. — *Ах, Бойчо, някой те предаде!. . . — Не зная, не смея да окривявам българин.* Ив. Вазов. *Янка са беда бедили, Яне мари, / бедили и окривили. / Бедили и окривили, Яне мари, / и я в тъмница водили.* Нар. песен.

окрѝлие *ср. остар.* Закрила. *И както в епосът юнакът ни се вижда като да се намерва под окрилието на някоя висша сила, и като да е сам той някое висше творение, тъй исто и юнаците в романите като да са творение на някой висш свят.* Медникаров.

окрòп *м. диал.* Греяно сватбарско вино с подправки. *Като се понаядат сватбарите и понапият. . . домашните шетници направят окроп. . . и почерпват всички присъствуващи.* Г. С. Раковски. *Всичко ще ти мине, чедо. Ще ти направя окроп, че из пътя може да си настинала. Поемам пръстената паница. Един чуден мирис на чер пипер, на бахар, на ябълки и на горещо вино ме облъхна.* В. Чертовенски.

окрòпа *ж. диал.* Басейн с гореща вода. *Водата в окропата има 64 градуса по Целзия, но една струйка студена вода из сопка прави я приятна за къпане.* Ив. Вазов. *По пет и половина часà се завърнахме при банята. . . и с голямо наслаждение се окъпахме. . . в бистрата ѝ като сълза вода. . . Три буйни чучура ручат в чистата окропа и ти се не иска да излезеш.* Ив. Вазов.

окрòпник *м. диал.* Сватбар, когото черпят с окроп. *А като се върнат окропници, подир малко дохождат от девичина страна родители и сродни и познати им.* Г. С. Раковски.

окрòч *м. диал.* Стара мярка за повърхнина. *Изработили 6 человеци в 2 дни 25 окрочи място работающе по 8 часа на ден.* Хр. Павлович. *В 5 дни 8 человеци изработиха 5 окрочи място.* Хр. Павлович.

окрỳх *м. старин.* Къшей хляб. *Този дух на спестяване доста хубаво е изразил и спасителят ни, като казва: „съберете изостаналите окрухи, за да се не изгуби нищо.“* А. Цанов. *И ядоха всички и наситиха се, и вдигнаха изостаналото от окрухите седем кошници пълни.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

окръндàк *м. диал.* 1. Чепато или кастрено дърво. *Море, не е толкова за слога, колкото за окръндака, за крушата — размаха калпак дядо Пено и го пухна в грамадата.* Кр. Григоров. 2. Очукан, ощърбен съд. *Станкеее, снахоо, я напълни тоя окръндак — сочеше крондира той.* Кр. Григоров.

окрѝстен, -стна, -стно, *прил. книж. остар.* (рус. окрестный). Околен, околовръстен. *Да се опишат царски градове, най-паче подробно, със старовременни им остатки, и с окръстни им места, както: Преслав, Търново. . . Охрида.* Г. С. Раковски.

окрѝшка *ж. диал.* Кръшкане, несъгласие. — *Тия три деня ще стоиш при мене. — Тук на бай Иван не стана добре. Призракът на ново пленение не му се усмихваше. Той направи окръшки.* Ив. Вазов. — *Сега да те наградя. — И извади из портмонето си шейсет гроша румелийски и ми ги даде. Подир малко окръшки аз приех цената на сътрудничеството си.* Ив. Вазов.

окръ̀шлек *м. диал.* 1. Нещо отчупено, откършено от друго; отломък. *Колкото повече дървени окръшлеци, листа, клончета, жилки и пр. угният, толкова повече черна пръст се набира.* Й. Груев. *Кога зачу, че преди 5 години бил потънал при пристанище Ла-Плата друг един кораб, натоварен със злато, Фипс тоя си час твърдо се накани да иде и изкара окръшлеците от кораба.* Й. Груев. *Токо-речи всяка година звездобройците съгледват по някой нов окръшлек от тая потрошена планета.* Летоструй. 2. Окръшка. *Хайдете брей, вървете, ще квасим младия зет Драгни! Драгни знае какво ще му доде на главата; за да им направи окръшлек и да ги помъчи малко, той търти да бяга, да се крие по таваните.* Ил. Блъсков.

окря̀кам *св. диал.* Завърша сполучливо, справя се с нещо. *Да си отземе който мир е чакал, / дор почнатото той не е докрай окрякал.* К. Христов.

оксѝя *ж. книж. остар.* (гр. ὀξεία). Вид ударение в старата наша писменост. *Ех, да би вие знаяли как тоя Хаджи Генчо пише поменици! — С оксии, с варии и с титли, като да са напечатани.* Л. Каравелов.

октоѝх *м. църк.* (гр. ὀκτώηχος). Богослужебна книга с песни на осем гласа; осмогласник. *Отначало повечето училища са били манастирски — учението в тях е носело предимно богословски характер. Октоихът и псалтирът са служили за читанки.* Б. Пенев. *В същото време откъм стаичката се понесе гласа на чичо ѝ Стефан. Той пееше октоиха, като люлееше своя гъвкав глас, придружаван от боязливо силом сдържано исо на хаджи Пени.* Д. Немиров.

октроа̀ *м. остар.* (фр. octroi). 1. Общински налог за внасяне спиртни питиета. *Търговец купил 52 бурета вино по 86 лева; за пренасение и за октроа плаща по 38 лева за всякое.* К. Кърджиев. *— Па и октроата нали ще я отмениш, господин Гавриле? — намеси се и механджията.* Т. Г. Влайков. 2. Помещение и служба за събиране на тоя налог. *— Блей и ти бре. . . И той нададе едно такова същинско блеене на стара овца, тъпо и продължително, че гла̀сът му отиде чак до октроата.* Ст. Чилингиров. *— Баща ти и брат ти да си орат нивите там. . . — Брат ми нѐче. Он влезе в октроата.* Ив. Вазов.

окуму̀ш *прил. неизм. диал.* (тур. okumuş). Начетен, опитен, отракан. *Окумуш бях нящо си и някогаж си даскал уж, ама естествена история тогаз ние не само не учихме и не знаехме, че има таквоз нещо.* П. Р. Славейков. *И там има доктори, ама при Атанасов идват хората. Че са му видели доброто. . . Окумуш човек! У австрийско учил, не като нашите у София.* Павел Спасов. *Като окумуш човек, Ванко знаеше на кого най-напред да поднесе ракия.* М. Ягодов.

окъ̀рня *св. диал.* Окастря. *Отсякох аз крушата, окърних я, нацепих дънера с железен клин.* А. Каралийчев.

окъ̀там *св. диал.* Нередя, извърша. *Ако Тодора, Младеновата жена, е отишла у тях, тя ще държи детето, за да окъта Мария работата си.* К. Петканов.

ола̀дам *св. диал.* Разхладя. *Донеси ми ибрик вода, / да оладам мое сърце.* Нар. песен. **ола̀дам се** *възв. Тамо немат ни вода студена, / тамо немат ни сенка висока, / да седниме да се оладаме.* Нар. песен.

оладжа̀к *нареч.* (тур. olacak). Тъй да се каже, един вид. *Че той друга работа няма. . . ами де е, къде е, все при своите голтаци, съветниците оладжак, с тях ляга, с тях става.* Т. Г. Влайков. *До ковачницата срещна дядо Миля — свата си оладжак.* Ц. Церковски.

о̀лан — вж. холан. *— Хайде олан! Не вярва ми се това! — отвръща Телчаров, като се сили да се покаже спокоен.* Т. Г. Влайков. *— Бъди спокоен от таз страна, олан.* Г. Краев.

ола̀н(ин) *м. остар.* (тур. oglan). Млад слуга, прислужник. *Ако не, ще вземат дяволите твоя султан и оланите му, и харемлиците му.* Ив. Вазов. *Всичко продават: сараи, юртлуци, градини. . . Продават нанизи, пръстени, стари оръжия, че и нови — от държавните складове. . . И живеят — с хареми, с олани и кьочечки.* А. Страшимиров. *Най-напред бе бозаджия, / па стана оланин, / и най-после — чорбаджия, / тежък базергянин.* Л. Каравелов.

ола̀ндра *ж. диал.* (от рум. olandez „холандски"). Вид фуражна трева. *Макар че след сенокоса тревата отдавна бе се отавила, прерязаните стъбълца на оландрата тук-там между садината бодяха като стрън на пожънатата нива.* Т. Харманджиев. *Лек ветрец разклаща лилавите класове на оландрата, които шумят сякаш с далечен, извънсветовен шепот.* Д. Осинин.

о̀лба *ж. диал.* Кора за баница, петура. *И тъкмо тя редеше олбите за баница, в двора се прогълча набързо, вратата скръцна и ето ти ги — Данко и Колчо.* Ст. Ц. Даскалов.

олѐшвам се *несв. възвр. диал.* Покривам се с лишеи. *Мажеше се най-напред с чуждестранни специалитети, та лицето ѝ се олешваше.* Ст. Ц. Даскалов.

олѝва *ж. книж. остар.* (лат. oliva). Маслинено дърво. *В безмълвието нощно мирно тънат чертозите и мраморните сгради во сянката на тъмните оливи.* Пенчо Славейков.

олисѐя *св. диал.* Остана без коса, оплешивея. *Косата му капеше и той олися съвсем.* Д. Янакиев.

олмаджа̀к *неизм. диал.* (тур. olmacak). Няма да го бъде. *Гледа я Селим налбантина оня ден. Он човека право си ми каза: „кобилата . . . Пиши го бегал. Олмаджак."* Н. п. Филипов.

оловѝр *м. книж. старин.* (чуж.). Скъпа материя за дрехи. *Така, облечена в дрехи от аксамит и оловир . . . княгиня София бе погребана под сводовете на църквата.* Ст. Загорчинов.

олу̀м *ср. диал.* (тур. oğlum). Момче мое. — *Защо бързаш толкоз, олум, защо се мориш? — обърна се той бащински към него.* Й. Йовков. *С тия работи той ми изглеждаше малко страшен, но винаги ми биваше драго да го видя и да чуя как ми казва „олум“.* К. Константинов.

олюлѝна *ж. диал.* На олюлина — на поразия. *Нерон . . . освен като ежедневно бил, мъчил, клал . . . и на олюлина палел своите граждани, но още искал, щото ако би било възможно, сичкия му народ, всичките римляни да имат една само шия и да замахне веднъж да я отсече.* сп. Моминска сълза.

ома̀ *частица. диал.* Мари, ма. *Ами че оти се е така променил, ома сестро?* Т. Г. Влайков. *Ами отде да знае чивяк, ома невясто?* Т. Г. Влайков.

ома̀йница *ж. рядко.* Жена, която омайва някого. *Тя бе наистина хубавичка 17—18-годишна омайница.* Н. п. Филипов.

ома̀ла *ж. рядко.* Отмалялост, отпадналост. *Главата тегне изнурена / омала — нито капка мощ.* П. К. Яворов.

ома̀н *м.* Едро горско растение с жълти цветове и месести корени. *Какви ли треви нямаше вътре* [във вързопа]: *и смил, и вратика, и омани . . . какво ли не.* Мих. Георгиев. *От всяко камъче щурти вода и всяка гънка на скатовете се задушава от буйния растеж на омана, подбела и орловата папрат.* Цв. Ангелов.

ома̀шляк *м. диал.* Късо дърво, обикн. за бой; кърпел. — *Марш, че ей сега ще ви омахам с омашляка! Да ви питам аз кой ви каза да пипате чужда кола. Тая кола е моя!* Ст. Ц. Даскалов.

омая̀телен, -лна, -лно, *прил. остар.* Обаятелен. — *Госпожице, вие обичате ли природата? — Кой я не обича . . . най-вече когато е омаятелна като нашата?* Ив. Вазов.

омбрѐла *ж. остар.* (ит. ombrello). Чадър. *Омбрелата му не допущала да види в лицето този пътник.* Ив. Вазов. *Ръсеше дъжд и търчещите мъже, жени, деца носеха отворени омбрели.* А. Константинов.

омеретѐя *св. диал.* (от тур. meret). Опустея. — *Знам, че не ти е работа, но нали моя го арестуваха, омеретели му работите, малко хляб приготвих.* М. Яворски. *Биволите протягаха шии през вратнята и безпомощно обикаляха из двора. — Габю, ще ги пусна омеретели. Ей тука ти оставям хляба.* М. Яворски.

омерзѐние *ср. книж. остар.* (рус. омерзение). Отвращение, омраза. *„Травиата“ ли? Тя ми се погнуси . . . Докторът плюна с омерзение.* Ив. Вазов. *Стана нещо неочаквано. Добророман хвърли от гърба си вършините и изкрещя не толкова уплашено, колкото с омерзение и погнуса в гласа.* Ст. Загорчинов.

омерзѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. омерзительный). Отвратителен. *Уви, трябваше ли историята с тая омерзителна точност да се повтаря подир четири столетия!?* Ив. Вазов.

омерѝчески *прил. книж. остар.* (от гр. собс.). Тържествен, епичен, много силен. *Преди да дам време на Дуков да пошушне, побързах да го извлеча навън и надали някога такъв омерически смях е гърмял из стълбите на Славянска беседа.* Ив. Вазов.

омита̀ло *ср. диал.* Останалото по съда ястие, след като е изсипано. *Като изсипе кашата, ще ми даде да омета тиганята. А омиталото, не знам защо, ми се чинеше по-сладко и от самата гозба.* Т. Г. Влайков.

омѝткам *св. диал.* Обходя, избродя много места. *Ще излязат и с викове, провиквания ще хукнат като побеснели кучета из улиците. Седенки, сватби, вред ще омиткат.* Ил. Блъсков.

омла̀тя *св. диал.* 1. Очукам, изпобия. — *Кой овес? — попита бригадирът. — Да не го е градушка омлатила, или пък порой го е завлякъл?* Кр. Григоров. — *Е, остана ли и за утре да сечеш шума? — До една дъбиците в Попадия ги омлатих — някак натъртено произнесе последната дума Делчо, сякаш да подчертае, че не се е шегувал.* Кр. Григоров. 2. *прен.* Изпоям — *Ти какъвто си дълъг, една овца само на тебе няма да стигне — задяна го Петър Младенов.* . — — *Море, де да го . . . и ти не си малък — иронично го апострофира Виктор. — Една овца рахат ще омлатиш ти.* Сл. Трънски.

ѝмляс *м.* (от гр. ὁμοιάζω). Омляс нямам *диал.* Нямам лице, на нищо не приличам. *Взеха му револвера. . . Стоиловите другари не се даже и помръднаха; те бяха вкаменени от ужас. Бай Мите Бибата стоеше вдървен, лицето му омляс нямаше, а дясното му кривогледо око мигаше с чудна бързина.* Хр. Максимов.

омове́ние *ср. книж. остар.* (рус. омовение). Умиване. *Дори често тоалетите биваха прекъсвани, цигулката грабвана, еди-кой си къс изсвирван — и чак тогаз омовението на образа и зъбите отново подлавяно.* Пенчо Славейков.

омофо̀р *м.* и **омофо̀ра** *ж. остар.* (гр. ὠμοφόρος). Епископска богослужебна дреха, която покрива раменете. *И по кръстовете на омофора блестяха скъпоценни камъни.* Н. Райнов. *А Харитини се струва, че нимба грее около тъмната кърпа и че протегнатите ръце издигат светла омофора. Също като иконата на Св. Богородица.* А. Каменова.

ѝмраз *м. диал.* Омразен човек. *Тоя омраз не си е измил очите — каза си замислено той, щом го изгледа.* Т. Харманджиев.

омразлък *м. диал.* Раздор, омраза. *Влачат се по избори, бият се, трепят се, омразлъци правят. и какво? По-лошо става.* Елин Пелин. *Отец Изидор с едва прикрито нетърпение изповядва няколкото бабички и щедро опрощава омръзлъците им със снахи и съседки.* Ц. Лачева.

омускурѐн, -а, -о, *прил. диал.* Измърсен, изцапан. *Българинът държи чисто бозаджийницата си . . . додето арнаутинът бозаджия, стига да му погледнеш нечистите дрехи, омускуреното лице. . . и ще ти се потърси и отще.* сп. Китка.

омускуря̀вам *несв. диал.* Измърсявам, изцапвам. *Героите на нашето неотдавнашно минало нямат мира и в гроба — от българските литератори. Тяхната милост става вече няколко пъти обесват Левски. . . омускуряват с мастило лютите рани на Ботйова.* Пенчо Славейков.

омусу̀ря се *св. възвр. диал.* Опуйча се. *А па и младоженекът си не е свет. Омусурил се като майка си и зъб не можеш да му видиш.* Кр. Григоров.

ому̀т *м. диал.* (тур. umut). Надежда, упование. *По божий пример и Султана си седи / и гледи кефа си. Разбира се. . . Какво ли / тем чинат хорските омути и неволи?* Пенчо Славейков.

омъ̀лвям се *несв.*, **омълвя̀ се** *св. възвр. диал.* Продумвам, проговарям, обаждам се. *Той чу думите, засегнаха го. Дори, объркан, също се омълви — той отдавна подозирал нещо.* Г. Райчев. *Когато Гунка се омълвяше плахо, че ѝ създава грижи, тя я прекъсваше със смях: — Не бой се, Гунке! Аз трябва да ти благодаря: ти ме съживи, върна ме към младините.* Г. Райчев.

омъ̀на *св. диал.* Изработя с мънене. *Като омънаха конопа, Станка разкърши отмалелите си ръце, пошета из къщи и се тъкмеше да се умие и преоблече и след това да пита майка си какво ще приготвят за вечеря.* Г. Караславов.

омъ̀ндам *св. диал.* Излапам, изям. *— Остави ти там тиквата. Да не я буташ. На пладне ще си я омъндаме.* А. Каралийчев.

омърся̀ се *св. възвр. диал.* Хапна блажно, облажа се. *Как прекараха тоя Великден, клетите, господ да им е на помощ! Кой знае дали и с червено яйце се омърсиха тогава!* Т. Г. Влайков.

онака̀ *нареч. разг.* Инак, не така. *Все така, все онака билю, тоз крив, и онзи крив, навсякъде все зло.* Пенчо Славейков.

о̀нбашия *м. остар.* (тур. onbaşı). Началник на военно или полицейско отделение от десет души. *Той се срещна на прага с онбашият и заптиетата му.* Ив. Вазов. *Наистина подир няколко дни в Загоричане, дето нямаше и помен от турска власт, се изтърсиха на коне цяла сюрия разлютени заптиета и онбашии, чауши и въоръжени ефендета.* Цв. Минков.

ондалъ̀к *м. остар.* (тур. ondalık). Вид данък от земеделски произведения, десетък. *Така щото в същност производителят не плаща десетък само върху това, което му е родила земята, но още заплаща един редовен ондалък и върху семето.* Ив. Вазов.

оневиня̀ *св. рядко.* Изкарам някого невинен; оправдая. *Трибуналът обаче оневинил набедените и им възвърнал зетите екземпляри.* Ив. Вазов. *Кметът и полицаите от Подгоровския участък, за да оневинят себе си, бяха разказали, че партизаните били повече от двеста души.* Дим. Ангелов.

онево̀лен, -а, -о, *прил. книж. рядко.* Озлочестен. *Нима е престъпление за една оневолена оперна певица да влезе в ресторант?* Ст. Чилингиров.

оникѝтелия, *прил. неизм. остар.* (тур. onikitelli). За народен музикален инструмент — дванадесетострунен. *Двамата ашика от Френк-хисар . . . които всякога придружаваха беевете на теферич (гуляй), и сега бяха в компанията с оникителиите си седефлии сазове.* Ц. Гинчев.

онлу̀к[1] *м. диал. остар.* (тур. onluk). Монета от десет пари; десетаче. *Не се сети да поиска поне един-два онлука от майка си, пък и тя де ли би ги намерила? Парите . . . стояха у дядо му.* Д. Талев. *На другия ден в работилницата го подкачиха другарите му, които бяха научили от жените си за раждането на детето. . . Накараха го да почерпи. Стоян хвърли на тезгяха два онлука за ракия.* Д. Талев.

онлу̀к[2] *м. диал.* (от тур. onluk). Голям сандък. *През прозорчѐто Янко видя как те се спряха пред големия сандък, който наричаха онлук, и Мирчо дълго обяснява нещо на Янковия баща.* Е. Коралов. *— А ти ще гледаш утре да направиш скривалището. Имаш ли ракла или сандък за царевица? — Имам онлук.* Е. Коларов.

онлу̀че *ср. диал.* (от тур.) Десетаче. *Стопанинът ще извади да ни даде по едно петаче или онлуче и само нарядко някой ще ни даде и по ирмиличе.* Т. Г. Влайков. *Ще да се поогледа наоколо да го не види някой, па ми спустне в ръката едно ирмиличе или онлуче, което по онова време даваше кеф за лев.* З. Стоянов.

оно̀ *ср. диал.* Благосъстояние, състояние, положение. *— Не ще има живот, чичовото — повтори той с една печална увереност. — И оттам ще зафане да се разтуря нашето оно. На момчетата, колкото и да се дърпат, сѐ мога да надвия.* Т. Г. Влайков. *Сички уж гледахме тогава, ама на̀, синца се излъгахме. Че то какво беше неговото оно на първо време!* Т. Г. Влайков. *Аз рекох да попитам. . . ех, то ваша Райка — нека ви е жива да ѝ се радвате — тя ви е като оно.* Т. Г. Влайков.

онòждам *несв.*, **онòдя** *св. диал.* Правя, върша нещо. *Идете сега в гостната стая, че е широка, та да оножсдате чаршафите на юрганите.* Ив. Вазов. *Когато гръмна пушката, двете черни точки хванаха бързо да скачат по земята . . . — Аз ти думам, че си хлапак . . . ти пак оножсдаш. . . Сляп ли си, та не видя, че хвърляш въз хора?* Ив. Вазов. *За теб нема ли друго какво годе, ами отиде, че оноде?* П. Р. Славейков.

онỳжден, -а, -о, *прил. диал.* Който се намира в нужда; затруднен. *Как да помогне на онужсдените си близки от това малко, с което разполага нейното семейство.* Ст. Чилингиров. *Хаджи Пени за нищо не мислеше, не ценеше много парите, не се лакомеше за тях и често ги раздаваше на бедни, онужсдени хора.* Д. Немиров. *Беден и онужсден, той чрез труд достигна до богатство.* С. С. Бобчев

онỳждя *св. диал.* Принудя. [Лъвът] *не хваща да върви бързо, да бяга и да търси лов, додето не го онужсди гладът.* Д. Войников. *Аз бях онужсден да живея като най-долните животни.* Д. Войников.

опàзлив, -а, -о, *прил. книж. рядко.* Внимателен. *Между тъй многото и тъй превъзходни пейзажисти в немската лирика Фалке е най-нежният, най-внимателният в обработката на детайлите, най-опазливия в нюансите.* Пенчо Славейков. *По пъргавия ход и кършена осанка / опазливо око познало би за миг, / че то е момък млад.* Пенчо Славейков.

опакѝя *ж. диал.* Неразбория, опачина. *Дошло до гуша вече, па не се търпи тая опакия.* Мих. Георгиев.

опàлник *м. нар.* Проклетник, разбойник. *В това исто време нападва връх нас опалник Иван.* Д. Войников. *Кажете й, че не са дошли опалници, нито пък кръвници с мене, не съм дошел аз да опитвам силата си со слабите, нито пък с жени сладост.* Ел. Мутева.

опàлям и **опàлвам** *несв.*, **òпàля** *св. диал.* 1. Запалям, напалям огън в нещо; нагорещявам. *Да опалят булките пещта, да опечете две пещи хляб. . . доде съмне, сичко да е готово.* Ил. Блъсков. *Изкопават най-напред една полегата дупка в земята, която опалват добре с огън като пещ. После турят вътре телето или агнето например, заедно с кожата му, като замажат отвън добре дупката.* З. Стоянов. 2. Обгорявам. *Майката се навежда с мъка към огъня. Жарта опалва бузите й.* З. Сребров. 3. Гръмвам с пушка. *После малко време един от заптиетата се върна назад и излезе изново на пътът. „Чакайте, момчета, да опала и аз"—рекох на момчетата и изпразних пушката си.* П. Хитов.

опаметя̀ *св. диал.* Вразумя. *Той казва, че който учи децата да четът и да пишат, той не е учител. Който учител покрай това не опамети детето. . . оня учител не си е изпълнил длъжностите.* Книжница за народа. *Тогава той прокле славолюбието си: безполезни покаяния, морето го проглътна със сичките му богатства. И ангелът рече на Азаела: „този пример нека те опамети".* Кр. Пишурка. **опаметя̀ се** *възвр. Кръчмар Иван беше пернат разсипник . . . Мъчно беше да се опамети.* Книжница за народа.

опанджàк *м. диал.* (тур. yapıncak). Горна дебела мъжка дреха, ямурлук. *Старецът бе се свил отпреде на колата, но все още не можеше място да си намери. Току наместваше на раменете си ожуления опанджак, прехвърляше от ръка в ръка остена, подекваше на кравиците, пухтеше.* О. Василев.

опандѝзя *св. разг.* Вкарвам в затвора; арестувам. *Кършо дигна рамене. — Бе, тебе защо те опандизиха? — надигна се на лакът Рисът. — Шашав ми се виждаш!* Кл. Цачев.

опанѝя *ж. диал.* Напрегната селска работа. *Сборовете си ние правим,додето не е излязла силната селска работа; по жетва, по харман сборове нямаме, тогава имаме свята опания.* Ил. Блъсков.

òпас *м. диал.* Пояс. *Лулчо се виждаше сега някак си променен . . . облечен с черна дълга антерия, препасана с пъстър опас, на кого се лъщее затъкнат голям пиринчен дивит, обкачен със синджирчета.* Ил. Блъсков.

опàска *ж. диал.* 1. Пояс, ремък. *Брен хвърлил на везните своя меч и опаската си и говорел: „тежко на победените!"* Н. Михайловски. 2. Препаска. *Видя да се белее в мрачината наръкавна опаска с червен кръст, различи носилка. Пристъпи да остави трупа.* В. Геновска.

опасли̇̀во *нареч. книж. рядко.* (рус. опасливо). Плахо, боязливо. — *А ти взе ли участие във вчерашното мурабе с опозицията? Ванчо почервеня, погледна го опасливо изпод вежди и се закашля без причина.* Ем. Манов.

опачѝна *прил. неизм. рядко.* Своенравен. *Да, пролет иде! Тя разгъделичка и старите, тая пролет опачина.* Пенчо Славейков.

òпàш *м. диал.* Опашка. *Като дигне веднъж глава* [конят], *като вирне опаш, че като търти на бяг, то нищо го не спира, нищо му се не види пред очите.* Ил. Блъсков. *Както тичат* [кокошките] *да ловят скакалци, между тревата се чернеят само опашите им.* Й. Йовков.

опàшница *ж. диал.* Стърчишка на кола. *В двора миришеше силно на конски тор, търкаляха се пробити тенджери и под сайванта се виждаше стара издраскана каручка със счупена опашница, подпряна на един обърнат кош.* Е. Коралов.

òпет *нареч. диал.* Пак, отново. *Къде е текла вода, опет ке течит.* Ив. Вазов.

опѐтлам *св. диал.* Обърквам, закъсвам. *Тейко ти, бог да го прости, като я опетла една година, ходи чак в Балкана на железницата да работи. По два лева на ден му плащаха.* Г. Караславов.

опѐтлан и опѐтлян *прил. диал.* Обвързан, омотан. *Стъпки по стълбата, кашлица. Влиза дядо Фрони с глава опетлана в сив каракачански шал и пушка през рамото.* Н. Хайтов. *Най-напред извадиха Т. Киркова, опетлян по сичкото си тяло със синджири.* З. Стоянов.

опѐтля се *св. възвр. диал.* Закопчая се. *Добри си облече дрехата, загърна се и опетля се.* Книжница за народа.

опѐя *св. . . . остар.* Въэпея. *По онуй време бях предприел да опея в няколко драмски картини „Падането на Цариград" под турците.* Св. Миларов.

опѝнам *несв. диал.* Опъвам. *И рипна на навън из вратата, така бързо, щото полите на дългата му антерия се дигаха, като да ги опинаше някой нарочно.* З. Стоянов.

опѝнки и опѝнци *мн. диал.* Цървули. *И тогава чу един глас, който му рече: „Изуй опинките си, защото туй място е свято."* Кр. Пишурка. *Краката им бяха обути в дебели вълнени чорапи и опинци, чиито върви кръстосваха и пристягаха тесните крачоли на беневреците им.* П. Здравков.

опинчѝлка *ж. диал.* Връв за цървул. *А панталонът му беше черен. Крачолите си привързваше с опинчалките.* Кр. Григоров.

опѝрам се *несв.*, **опрà се** *св. възвр. . . . диал.* Противя се, не се покорявам, не се съгласявам. *Старите се опираха, като магарци се теглеха назад, но младите тръгнаха подире ми като доверчиви деца.* А. Каралийчев. *Една вечер пиха греяна ракия, баба Дона се разнежи и запя . . . Алекси и Райна ѝ пригласяха, но когато я заговориха за къщата, бабата се опря. — Недейте бери кахър, баби, не съм заумирала ки!* Сп. Йончев.

опѝтам *св. диал.* Изпитам. *Като опита мама, тогава ще подбере по същия ред и тетка, и баба Таца.* Мих. Георгиев.

оплòт *м. книж. остар.* (рус. оплот). Опора, защита. *На Народното събрание ний гледаме като на един оплот срещу посегателствата на правителството.* А. Константинов.

оплътя̀вам *несв. остар.* Въплъщавам. *А саксонският герой Витекинд оплътява в себе си религиозността, живата привързаност към отечествените нрави, откритостта, праводушието и честността на сичкото саксонско племе.* Н. Михайловски.

òправ *м. диал.* Оправяне, подобряване. *Та се още не можеше напълно да се оправи от раждането. Изглеждаше наистина, че върви към оправ и че силите и здравето ѝ полека-лека се възвръщат.* Т. Г. Влайков.

òправен, -вна, -вно, *прил. нар.* У който има ред. *Та от мен ти думам, дръж малко по-настрана такива като назе с Ралчо, та да ти е оправна работата.* Ст. Ц. Даскалов. *Ти, господинчо мой, ще идваш ли навреме, та и ние да сме оправни?* Г. Караславов.

òпретен, -тна, -тно, *прил. диал.* Спретнат, пъргав. *Ако си бил опренен и си залягал добре на работата си, то ще ти се наплати твърде добре за труда ти.* Летоструй.

опрѐтна се *св. възвр. диал.* Заловя се, подхвана. *Опретнаха се Балкана да минават.* М. Минев.

опрѐча *св. диал.* Изпреча. *В десницата му се вирна бастун . . . Сякаш за да си посочи накъде трябва да върви, той го опречи напред към желязната портичка.* Т. Харманджиев.

опрѝчник *м. книж. рядко.* (рус. опричник). Разбойник, нападател. *Масово избиване на беззащитното население . . . позорна система на заложници . . . — ето какво представлява „новия ред", насаждан от есесовските опричници.* В. Коларов.

опросѐя *св. рядко.* Обеднея като просяк. *Леля му ...—посочи с ръка безкрайното поле и каза:— „Сега всичко това е твое, детето ми. Другото той ще го прахоса и ще опросее."* М. Марчевски. *За тази ракия много от търновските бейзадета после си продадоха най-хубавите чифлици, кории, ниви и воденици и опросяха.* Ц. Гинчев.

опрỳжвам *несв.*, **опрỳжа** *св. диал.* Протягам, изтягам. *Тъкмо беше утихнала, сега тя съгледа пък момчето си зад печката, опружило крака да се обува, и очите ѝ изпъкнаха като на жаба.* Ст. Ц. Даскалов. **опрỳжвам се, опрỳжа се** *възвр. Той се наваля на сенчица и болният му крак току се опружва.* Ст. Ц. Даскалов.

опỳтам се *св. възвр. книж. остар.* (рус. опутаться). Оплитам се, обърквам се. *Пращат ви, като ви наръчват . . . Вие идете тука, залавяте се да извършите поръчаното и путате се ту в това, ту в онова, доде се опутате и станете смешни.* П. Р. Славейков.

опỳшна *св. остар.* Застрелям. *Напусто те заплашваха, че когото уловят с оръжие в ръка, ще го опушнат на минутата.* Летоструй. **опỳшна се** *възвр. Чува се револверен гръм в стаята. . . Денков (гледа от прага ужасен): Цонка се опушна! Доктор.* Ив. Вазов.

оракчѝя *м. диал.* (тур. orakçı). Жътвар. *Отива в града за оракчии. А гъсти бяха житата тогаз, работници не се намираха.* Й. Йовков.

орàничка *ж. диал.* Лодчица. *Той час една по-малка риба, гонима от по-големи, подхърлила се в орàничката им* [на рибарите]. П. Р. Славейков.

орàр *м. църк.* (лат. orarium). Дълга ивица плат, преметната през рамо на дякон при богослужение. *Орар е дреха, която само дяконите обличат.* З. Петров.

орàтен, -тна, -тно, *прил. диал.* Който е предназначен за оране. *Във боклука бяха положени рало и оратен ярем.* Т. Г. Влайков. *Да са живи стопани и оратни волове.* Нар. благосл.

òратник *м. диал.* Прът с привързана накрая слама, която децата палят на заговезни. — *Ваша работа — натири Лило изпосталялата крава в долния край на Прудището и си тръгна, като остави зад себе си облак дим от голямата като оратник цигара.* Кр. Григоров.

орахатя̀ се *св. възвр. нар.* Стана рахат, облекча се. *Вземи да се задомиш и ти като хората, че да се орахатиш.* Й. Йовков. *Ох, отиде си той, та се орахати, ами сватята, горката, жива да я оплачеш.* П. Славински.

орàция *ж. книж. остар.* (лат. oratio). Слово, реч. *Унесъл си се в щастливия мир на съницата. Но някоя гръмотевична орация, някой рязък звук се косне до слуховия нерв и те снеме в действителността.* Ал. Константинов.

оращѝсвам се *несв. възв. диал.* (от тур. uğraşmak). Занимавам се с нещо; заглавиквам се. *И на него хората не обръщат внимание, както на всякого, който се оращисва с незначителни неща, само да се намира уж на работа.* Пенчо Славейков. *Буквари има днес кой да прави и никой поет няма да се осмели да се оращисва с такава работа — освен ако не си тури нарочна цел да се подиграе с публиката и със себе си.* Пенчо Славейков.

òргел *м. книж. рядко.* (нем. Orgel). Музикален инструмент орган. *Абатът описва надълго как в храма някой от подранилите свещеници свирел на оргел.* П. Славински.

òргелен, -лна, -лно и **òргелов** *прил. книж. рядко.* Който е на оргел. *Често посещавах катедралата да слушам оргелна музика.* М. Кремен. *Друго качество на Загребската филхармония е хубавата звучност на духовата група. При Щраус и Чайковски например тя бе необикновено богата, с почти оргелов характер.* Г. Генов.

òргула *ж. книж. остар.* (от лат.). Музикален инструмент орган. *На запад са увели в черквите музика в VIII в., макар и да са се много противили на такава несъобразност, заради което и сега в папската капела (параклис-черковица) нема оргула, но пее се с глас.* З. Петров.

ордѝя *ж. остар.* (тур. ordu). 1. Орда, армия. *Наскоро след смъртта на стария цар на Българското царство нападнаха татарски ордии, та го оплениха много зле.* М. Дринов. *Шумен е средоточието на втората царска ордия.* С. С. Бобчев. 2. Война, размирие. *Не зная, Мустафа ага, ама пак взе да се разкаращисва. . . взе да ми се плаши окото. . . На ордия е това. . . Колкото ордии помня, все тъй се захващат — убийства, убийства.* Ц. Гинчев.

орѐвам се *несв. възвр. диал.* Махам се. — *Я да се ореваш от главата ми, аз не съм те взела за циркаджийка, ами за къщовница.* Ст. Ц. Даскалов.

орѝвък *м. диал.* Късо въже. *Мнозина изтеглиха добитъка си било с ръка за рогата, било с оривък, метнат на шията.* Ст. Ц. Даскалов. *Ами капистри? Защо не му каза, че и капистри нямаме? Връзваме добичетата с оривъци за ушите и ги прежилваме.* Ст. Ц. Даскалов.

орталъ̀к *м. разг.* (тур. ortalık). Множество хора, тълпа, свят. *Бре трепаха, бре бесиха, бре стреляха, съсипали бяха орталъка.* А. Константинов. *Отец Панарет го спря на двора и като гледа дълго пред себе си, все тъй навъсен и жълт, рече: — Не ща тез работи! — Кое, отче? — Дето събираш орталъка в двора.* Д. Немиров.

òртома, **òртама** и **òртума** *ж. диал.* (от гр. *φόρτωμα*). Дебело въже. *Кръстосал в скута си дълги, възлести ръце, с които двайсет години прехвърляше тежката совалка на мутафчийския разбой, навиваше козина, усукваше конопени въжета и дебели ортоми, той слушаше с плътно стиснати, тънки устни.* Д. Талев. *Ако ви се случи да идете в Казанлък, то вежете сърцето си с козиньова ортама, защото твърде лесно можете да останете без кръвочистител.* Л. Каравелов. *Слав вървеше отдясно зад воловете, бодваше ги от време на време с късия остен и оглеждаше царевичните стъбла, които бяха наредени на камара и стегнати с ортуми.* Г. Караславов.

орỳжник *м. остар.* Оръженосец. *Ох, измами ме проклети оружник комисов! Аз не се бях наел да пролея царска кръв!* Ел. Мутева.

оруйня̀л *прил. диал.* С недозрял плод. *Дигна глава, тури ръка на челото и пред погледа му се откриха дворища с кошове и дръвници, зелнаха се градините, жълтна се по-нататък полето с оруйнелите ниви.* Ст. Ц. Даскалов.

орỳча се *св. възвр. диал.* Замая се. *Оручала се е главата ни от неговото дрънкане.* Ст. Ц. Даскалов.

осàда *ж. книж. остар.* (рус. осада). Обсада. *Запорожците не обичаха да имат работа с крепости; не бе им тям дадено да държат осада.* Н. Бончев.

осаждàвам *несв.*, **осадя̀** *св. книж. остар.* (рус. осадить). Обсаждам. *Оттам готите се устремляват на Тракия, осаждават напусто Адрианопол.* Г. Кръстевич. *В реченото 408 лято Влад цар Унийский . . . премина Дунаа и дойде, та осади в Мизия един добре укрепен градназиваем Марсова крепост.* Г. Кръстевич.

осàждам се[1] *несв.*, **осàдя се** *св. възвр. диал.* Получавам болки в кръста от вдигане на тежко. *Не се вижда, болен ли е, здрав ли е? — Нищо не му е, дядо Минко. Осадил се нещо, кръста го боли.* Й. Йовков.

осàждам се² *несв.*, **осадѝ се** *св. възвр. книж. рядко.* (рус. осаждаться). Утаявам се. *Сегиз-тогиз по улицата профучаваше автомобил и вдигаше прахуляк, който след това бавно се осаждаше по корнизите на прозорците.* Пелин Велков.

осаждèние *ср. книж. остар.* (от рус.). Обсаждане. *Хуните, техни помощници, оставше вече без работа, след напразно осаждение града База, дръпват се и си отхождат во своя си.* Г. Кръстевич.

осаждѝ *св. рядко.* Изцапам, покрия със сажди. *Складеното на купни и петини кукурузище най-напред позеленя, а после почерня, сякаш някой го беше осаждил.* М. Ягодов.

оселянèн, -а, -о, *прил. рядко.* Който е станал селянин. *Бай Цанко, клисурец родом, но отдавна заселен и оселянен в това село, беше простодушен, с весел нрав и родолюбив човечец.* Ив. Вазов.

осетлѝв *прил. книж. остар.* Досетлив. *Показвало се малко гърлото голо . . . Там мерил осетливият Ахил.* Н. Михайловски.

осѝга *ж. диал.* Вид трева, овсига. *И колкото за три добичета все още ще се събере малко осига и буреняк!* Чудомир.

осѝло¹ *ср. диал.* Жило. *Вие видите, че аз съм остроумен, но моята острота е като осилото на скорпиона.* Н. Бончев.

осѝло² *ср. диал.* Гнездо на оси. *Греховете бяха свили осило в душата ѝ, тровеха я и я измъчваха.* Ц. Лачева.

осѝпкувам *несв. остар.* Пресипвам. *Птиците се преобличат с нови пера . . . животното е тогава като болно; гласът му осипкува и неговите прекрасни шарове показуват чувствителна промяна.* Ем. Васкидович.

осѝптявам *несв. диал.* Пресипвам. *Гласът им* [на туберкулозните] *често осиптява, без да имат кихавица, и някога загубват съвсем гласа си.* С. Доброплодни.

оскòмина *ж. диал.* Скомина. *Той станал, без да го забележим, поискал едно парче лимон и като привлекъл от далеч с някои знакове вниманието на флейтистката, без да го забележат други, почнал да я дразни, да ѝ прави оскомина с лимоновият сок.* А. Константинов.

оскỳден, -дна, -дно, *прил. диал.* 1. Беден. *Обществото на комитетското съзаклетие не бе оскудно откъм интриги и интрижки.* Ст. Заимов. 2. Който е в нужда. *Без драгоценни метали, те биха могли да поминат лесно (а мнозина и поминуват без тях), но без желязо от много неща щяха да бъдат оскудни.* С. Д.Веженов. *Досега ме хра неха ръцете ми, и макар че нямах нищо, не бях оскуден и от нищо.* Кр. Пишурка.

оскỳди *мн. рядко.* Бедност, немотия, лишения. *Да се заскитам пак в чужбина и в оскуди / от моя роден край разбойник ме принуди.* Пенчо Славейков.

оскỳдие *ср. диал.* Нужда. *Утре или догодина ний ще се намерим в оскудие или скръб и ще имаме голяма нужда от искрени и съчувствителни приятели.* в. Зорница.

оскъдѝя *ж. диал.* Оскъдица. *Аз съм се учил десет години по медицината . . . работил съм като вол, да свърша сред лишения и оскъдии на чужбина.* Ив. Вазов. *Заедно с тежките и мъчни дни на Недината болест, кака Дина прекара и тежките дни на голяма оскъдия и голямо притеснение.* Т. Г. Влайков.

оскъдỳвам *несв. диал.* Живея в оскъдица, в нужда. *Дядо Нистор беше спокоен сега на старините си и честит домашно . . . четири сина като соколи и сé на служба, които не го оставяха да оскъдува.* Ив. Вазов.

оскъдя̀вам *несв. диал.* Ставам оскъден. *Те* [училищните настоятелки] *настояват да се купи и снабди училището с всяко нещо в свое време . . . чтото във време на учението да му не оскъдява нищо.* Летоструй.

ослàна *ж. рядко.* Защита, закрила, опора. *В дни отдавни / живели са тъдез, в гъстаците дъбравни, / жреци пустинници. Таинствений им храм / е бил под старите свещенни буки, там / възйети царствено сред равната поляна, / прегърнати, един на другиго ослана.* Пенчо Славейков.

ослоня̀ *св. диал.* Облегна, опра, подслоня. *Аз отидох да ослоня главата си до един прозорец.* сп. Читалище. **ослоня̀ се** *възвр. Лошото сега е, че всичко се ослони на държавата.* Ст. Чилингиров. *Царът го поглади и рече: „Понеже тоя заек се ослони под моята защита, няма никой никакво зло да му направи.“* Кр. Пишурка.

ослякна *св. диал.* За животно — умре. *Старото куче храна му не тряба, / старото куче ослякна нощес.* Пенчо Славейков. *Аз си зех пътя оттам и ослякна ли на чужбина или . . . не е ли все едно!* Пенчо Славейков.

османлъ̀к *м. остар.* Господарско положение на османлия, на турчин. *Тоя турчин забрави селяха си и османлъка си и му се подложи като животно да му се качи Капасъзчето и да го носи пред очите на всичкия свят!* Ив. Вазов.

осмàрство *ср. остар.* Кожарство, щавене на кожи. *От художества в България са познати следните . . . Дърводелие . . . живописание, осмарство, чехларство или обущарство.* Г. С. Раковски.

осмоконѐчен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* Който има осем краища. *Протегна ръка към червената завеса на царските двери, дето блещеше осмоконечен кръст, везан със златна сърма и ограден с едри рубини.* Ст. Загорчинов.

осмя̀нка *ж. диал.* Нещо апетитно за ядене; свинска рибица. *Щом им замирише на осмянка, всички светии, светици и великомъченици се наговарят и тръгват за кебапа.* Г. Краев.

осо̀бит *прил. диал.* Особен. *Когато очите весело се засмеят, тогава в тях и около им е изсипана една особита светлина и приятност.* П. Иванов. *Такова си е особито. Божий човек иска да става, в Света гора да ходи, че да се калугери.* Ст. Загорчинов. **осо̀бито** *нареч. Особито тя* [книжката] *може да се употреби за награда на учениците по изпитите или в други случаи.* С. С. Бобчев.

осо̀бливо *нареч. книж. остар.* Особено. *Добро е да кажем и особливо колко пространство са давали писателите на Европейската Сармация.* Г. Кръстевич.

осо̀пя се *св. възвр. диал.* Сопна се. — *Че какво разбира от лекуване този панталонджия? — Разбира, мамо, разбира, нали това му е занаята... — Занаят! —осопи се старата. — Знаят само да скубят.* Г. Караславов.

осоро̀ча се *св. възвр. диал.* Вторача се, вгледам се, втренча се. — *Ама какво си се осорочила в мене?! — подскочи Ралчо... — Не мога да търпя повече!* Ст. Ц. Даскалов.

оставлѐние *ср. книж. остар.* (цсл. оставление). Оставяне, прощаване. *От превеликата си любов към нас и заради оставление на греховете ни свършил е великото таинство на изкуплението ни.* Хр. Г. Данов.

острѐние *ср. рядко остар.* Насърчаване, поощряване. *Телесни наказания... галение, острение и подмамяние, нищо не хванало място и учителите го прогласили за глупец.* Й. Груев.

островѐ̀ршие *ср. рядко.* Остър връх. *Така му пресякъл ухото, че от него останало само едно малко островършие.* Ст. Чилингиров. *Между оголените дървета се подават островършията на царския палат.* Ст. Чилингиров.

остроу̀мен, -мна, -мно, *прил. ... книж. остар.* Умен. *Може би по-остроумни са ония, които живеят почтено.* Св. Миларов. *Остроумното око на внимателен и призрàк човек... право преценява и отсича доколко чини това, чтото се потая понякога и у най-простите на глед явления.* Й. Груев.

осуга̀ря се *св. възвр. диал.* За овца — обягни се много късно. *Шилето е младо, то си е, дето се вика, агне. Майка му се осугари, на Томина неделя се оагни.* Кр. Григоров.

осу̀ля-осу̀ля *нареч. диал.* (ар.-тур. usul usul). Леко, незабелязано. *Една рота от нашия полк осуля-осуля ги сгащихме и ги нападнахме на бой с нож.* Г. Краев.

осу̀м *нареч. диал.* (от тур. olsun). Ако ще би, макар. *Страхуваше се дали ще успеят. Едно, че Тотка трудно го догонваше, пък и окъсняха тази сутрин. — И на звездите, осум, но ще пожънем.* М. Яворски.

от *предл. ... остар.* 1. За означаване на мястото, което е обект на действието. *Една заран рано, като излизам от стаята си, виждам в коридора един едър млад селянин, истински Херкулес, вързан със синджир от шията за една халка, прикрепена на стената.* К. Величков. *На празното място между тъмницата и заходите, за гредите на тавана бяха обесени от шията с дебели железни синджири двайсетина нещастници.* К. Величков. 2. *Със съюз* **да, от да** — за означаване резултатно действие от нещо. *И за голяма дльжност дори считаме да се обясним най-вече сега, пред създаденото днес положение в Северна България, което няма да престане от да ни безпокои на всяка минута.* Ив. Вазов. *Спи на крак целий ден, / спи на крак кат патак. / Вечер ляга уморен, / уморен от да спи.* Ст. Михайловски.

ота̀дям *несв. диал.* Отивам, заминавам. *Хайде, рекох, нали ще те водя у вас? Аз, кай, не отадям никъде. Мене, кай, ми е добре тука.* Й. Йовков. **Ота̀дям си** *възвр.* Отивам си, умирам. *Чичо Митуш... се обърна изведнъж към Аго и Марина и със същите разширени, замислени за нещо важно очи, каза: — Отадям си, момчета, отадям си.* Й. Йовков.

отбѝрам *несв. нар.* Разбирам. — *Конете ти... още нощес са боядисани. Не знаеш ли, че конекрадците отбират и от бояджийство.* Т. Харманджиев. *Но ти — не се бой — румънски не отбираш, ама тук с френски навсякъде ще поминеш. Всички чиновници тук знаят френски.* П. Спасов.

отбраздя̀[1] *св. диал.* Отделя с бразда. *Ще отбраздим от другите Колинкоювата нива и ще я запалим.* М. Минев.

отбраздя̀[2] *св. диал.* Отсека. — *Фризьор... Има ли тука фризьор? Старият слуга се опули. — Е, та знам ли, господин главен... — примига плахо той, па изпъшка и току му отбразди: — Немаме ги ние такива в Биволаре.* Ст. Ц. Даскалов.

отва̀ждам[1] *несв. диал.* Отивам.— *Къде си подранила така, ма Тинке? — При мъжо си отваждам, та къде!* Ст. Ц. Даскалов. *Кога болникът лъже лекаря си... тогава лекарят не може да му определи прилични на болката лекове и тогава състоянието на болника отважда от ден на ден по-на-лоше.* С. Радулов.

отвàждам² *несв.*, **отвàдя** и **отвòдя** *св. диал.* Махам, отстранявам. *А тя седеше над главите на жадните си синове, ни на една минута не отваждаше очи от тях и не мислеше за сън.* Н. Бончев. *А какви волове бяха, море, нали ти кажем, очи да не отводиш от них.* Мих. Георгиев. *Аз бързо се простих с леля Гена, целунах Токо по челцето и припнах да затеча, дорде не са отвадили дъските от парахода.* Т. Г. Влайков.

отвàжен, -жна, -жно, *прил. книж. остар.* (рус. отважный). Смел, храбър, решителен. *Прусите са отважни войници.* С. С. Бобчев. *Някои от първите цареве събрали отважни и силни человеци и наедно с тях начнали да нападат на съседните народи.* Г. Йошев. *Но мене той напада, като противник важен, / с когото боят става опасен и отважен.* Ив. Вазов. **отвàжно** *нареч. Той отважно фърля ръкавица на обществото, той отива на пролом.* Ив. Вазов.

отвàжност *ж. книж. остар.* (рус. отважность). Смелост, храброст, решителност. *За успокоение на читателите спеша да им явя, че ревизорът, който заоблачи тъй неприятно хоризонта на Дакито и внуши на деда Ивана такава отважност и готовност за самопожертвуване към приятеля си, не беше ревизор.* Ив. Вазов.

отвàлям *несв.*, **отвалỳ** *св. диал.* Отмествам чрез прехвърляне. *Бърза бяла Неда, жъне и отваля, а сърце ѝ трепка, като птичка плаха.* Пенчо Славейков. *Когато си размисляха, кой ще отвали камъка от вратата на гроба, ненадейно стана голям трус.* Н. Михайловски.

отвàрник *м. диал.* Торба, цедилник. *Често с него* [италианеца] *наедно идеха и мнозина непознати и оставаха по няколко дена на гости при него. . . А всякога тези гости си отиваха с него и носеха отварници, пълни с дрехи и други къщни работи.* П. Р. Славейков.

отвèржен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. отверженный). Отхвърлен, изоставен. *Аз съм син на отвержен народ. Изменихме на всички. Бихме се с братя, станахме против баща си.* Г. Стаматов.

отвèрженик *м. книж. остар.* (от рус. отверженец). Презрян, отхвърлен човек. *Ти свърза с мене съдбата си, с мене осъдения, отверженика.* Ив. Вазов.

отвещàвам *несв.*, **отвещаỳ** *св. остар.* Отговарям. *Реката Камчия. . . кривеше се по тази равнина и със своето шумтение отвещаваше на тихия северен вятър, който е правеше да показва малките си вълни, подобни на малки снежни лебеди.* В. Друмев. *Диогена попитаха кои очи гледат добре; а той отвеща: на завистниците, защо виждат и щото не имаш.* П. Берон. *Най-старата камила отвещала велегласно: — Прощаваме ти, гдето ни държеше жъдни, гладни.* Ст. Михайловски. *Презрян и отхвърлен!. . . . На моите пламенни чувства отвещаха със смях и презрение.* В. Друмев.

òтвик *м. нар.* Отвикване, отучване. *Фатма погледа и започна: — Има навик, има и отвик.* Б. Несторов. *Навик е една мъка, а отвик две.* Нар. пословица.

отвùкам *св. диал.* Повикам настрана. *Почака го, докато попривърши работата, която беше захванал, и го отвика навън. — Ти знаеш ли, че дойде ревизор?* Ст. Ц. Даскалов.

отвùя се *св. възвр. . . . диал.* Отклоня, заобиколя. *Като не желаях да влязах в подобни скокотливи разправии, аз се отвих да отговоря пряко.* П. Р. Славейков.

отвлъ̀гна *св. диал.* Овлъгна. *Затова рекохме да ги понапечем, да изсъхнат добре, че то, това тъпанът не е като друго — отвлъгне ли, хване да тупа като мях.* Ц. Гинчев. *Отвлъгнала праханта — не хваща.* Ц. Церковски.

òтвод¹ *м. нар.* Отворено помещение в къща пред другите стаи; трем, чардак. *И двамата откак се изкачиха на няколко степени от голямата стълба, влязоха в един голям отвод и достигнаха до една стая.* Й. Груев. *Като че ли сè още са пред очите му и широкия равен двор, и ниската, малко прихлупена къщица. . . и стрина Илчовица, седнала на пезула пред отвода.* Т. Г. Влайков. *Прекосиха отвода и влязоха в стаята на Марина, боядисана в синьо, с алени рози, обградени с орнаменти в кафяво.* П. Стъпов.

òтвод² *м. диал.* Клонче на лоза или друго, извито, заровено в земята, без да се отрязва от стъблото, за да пусне корен и се присади. *Малко по-далечко. . . зех, та посеях няколко ракитови отрасли, а измежду тях доста отводи от брей и повет. Този вид саждения растат скоро и се заплитат.* П. Р. Славейков.

отвòждам¹ и **отвòдям** *несв.*, **отвòдя** *св. диал.* Отивам. *Кога отвождал да види готов ли е вече кораба, срещнал детето с котката в ръцете му.* С. Радулов. *Мравката си откъснала едно крилце, дала го на момчето и му рекла: аз знам къде отводяш и аз ще ти дотрябвам.* Нар. приказка. — *Отдалече ли идете? — Отдалече, госпожо, из Бордо. . . . — А къде отводите? — В Париж, госпожо.* С. Радулов.

отвòждам² *несв. диал.* Отвеждам, завеждам. *Тия стражи* [комитетски] *имаха още за цел, да посрещат нощно време апостолите, тайните пощи и други различни пратеници на комитетите, които да отвождат на назначеното място в селото.* З. Стоянов. *Меланхолията отвожда поета най-сетне в лудницата.* Пенчо Славейков.

отвòлен, -а, -о, *прил. диал.* Задоволен, наситен. *Деца, на които поревката не е отволена, спущат се лакомо въз гозбите, що им подава някой.* И. Богоров.

отво̀ля си *св. възвр. диал.* Задоволя се до насита. *Дълбоко спяха добрите християни, хапнали и пийнали много повече от всеки друг път, отволили си заради дългите пости.* Т. Харманджиев. *Есенно време, когато прибираха храните от полето — сенà, тикви, царевица, — оставяха добичетата „да си отволят" на ядене.* Ил. Волен.

отвсѐде *нареч. диал.* Отвсякъде. *Трескавици, рев. . . Небесата отвсъде в огън горят.* К. Христов.

отвъ̀денец *м.* и **отвъ̀денчанка** *ж. диал.* Жител на далечно село отвъд планината; загорец. *Едничък беше в село бъчевар / отвъденецът Бойко.* Пенчо Славейков. *Стоил (към новата купчина моми, които идат) — Най-подир и отвъденченките. Ей ги!* П. Ю. Тодоров.

отвъ̀ргна *св. старин.* Отхвърля. *Аз все мълчах и като блудния син свенях се да кажа истината. А как да я кажех, как да я изповядам на хората, че баща ми ме отвъргна от себе си, прокле ме и своя роден дом ей толкова вече години аз само отвън съм гледал!* Ст. Загорчинов.

отвъ̀рна си *св. възвр. диал.* Отмъстя си. *Аз исках да си отвърна за пролятата братова ми кръв на убиеца Самуила и на баща му.* Д. Войников. *Еничерите не бяха доволни от туй, дето ги изпъдиха из Сърбия. . . намислиха прочее да си отвърнат на виновника за всичко туй.* С. С. Бобчев.

отга̀ткам *св. диал.* Отгатвам, досещам се, обяснявам си. *Кой владее ключа ние / на бездънната загадка? / На грядущите съдбини / кой ще тайните отгатка?* Ив. Вазов. *Какво ще кажете на това, светиня ви? — изпитвателно запита дяконът, като смяташе, че попът ще отгатка гатанката за човека.* Ст. Заимов.

о̀тглади *нареч. нар.* От глад. *— Ами! — отвърна се в миг Гана. — Ще си дам тютюна и житото, а децата ми да мрат отглади.* Г. Караславов.

отглѐдам *св. диал.* Гледам някого, като си отива. *Аз им казах сбогом и прощавайте, а тия сичките заплакаха и ме отгледаха!* Диарбекирски дневник.

отговѐлки *мн. диал.* Отговяване след пости. *Месце, късец, сготвеничко, опраженичко — сичко това той едва ли е виждал у тях си само по заговелки или отговелки.* Ил. Блъсков.

о̀тгрев *м. книж. остар.* Отблясък. *На Ай-Гидик. . . / челото още в блясък все гори. . . . / Но слънчеви зари / не са това. На снежните вършини / последния вечерен отгрев гине / и гасне. Вече слънцето се скри.* Пенчо Славейков.

отдалѐн, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. отдалённый). Отдалечен. *Най-отдалената дружина е предводимата от петия син Кубратов, Алцеко.* Н. Павлович.

отдалѐност *ж. книж. остар.* (рус. отдалённость). Далечина, отдалеченост. *В отдалеността се вижда река Дон, на която двете брежия са населени от един Кубратов син с дружината си.* Н. Павлович.

отда̀ние *ср. църк.* Завършване, приключване (на празник). *И като се изправя пред куната, дето за отдание на празника пак е запалено кандилото, ще се прекръсти благоговейно и с умиление ще каже: — Сполай ти, милостиви боже.* Т. Г. Влайков.

отдвоя̀вам и **отдво̀йвам** *несв.*, **отдво̀я** *св. диал.* Отделям, разделям, разлъчвам, отдалечавам. *Учителят. . . да отдвоява деца, които са помежду си много обични, както и които се мразят помежду си.* Й. Груев. *— И сестрите ли са така хубави като тебе? Девойката се усмихна, без да отдвои очи от къделята. — Приличаме си по-малко.* Н. п. Филипов. *Па и от овцете може да отдвои някое бравче.* Кр. Григоров. **отдвоя̀вам се, отдво̀йвам се, отдво̀я се** *възвр. Те на всичко чуждо гледат с презрение и с това самото те се отдвояват от другите народи.* Й. Груев. *Майката гледаше сина си и се кръстеше. Непонятно ѝ бе това спокойствие в него, не можеше да се отдвои от прозореца и да си отиде.* Н. п. Филипов. *Всеки да води добичето си до самото място и да се не отдвойва от него.* Н. п. Филипов.

отдѐлка *ж. книж. остар.* (рус. отделка). Обработка, изработка. *Той е автор на множество сбирки от стихотворения, които главно блещат с крайно придирчивата техническа отделка и гладкост на стиха.* Ив. Вазов.

отдѝшка *ж. книж. остар.* Отдушник. *Това приличаше на дименето на един мъглив кратер с хиляди отдишки на повърхността си.* Ив. Вазов. *Па климна на един служител и му поръча да донесе стъкло с шампанско вино. Той трябваше по кой да е начин да даде отдишка на възхищението си.* Ив. Вазов.

отду̀мам си *св. възвр. диал.* Отговарям, не оставам длъжен за нещо казано. *Нему, за всеки случай, поолекна, че можа поне да си отдума.* Ст. Чилингиров.

отеберѐ *прил. диал.* (от тур.-ар. teberru). Какъв да е. *Това на страна, но аз се убедих чак сега, че тоя ханзърин не е отебере човек.* З. Стоянов.

отежа̀ *св. диал.* Натежа, натегна. *Може да се срещне един от конярите на старото време: жилав, лек и сръчен човек в пъстра делийска носия и труфила — кожен силяхлък, чанта, отежала от пискюли и копчета и с камшик.* Й. Йовков. *Клоните на старата липа отежаха от накацалите по тях сойки, свраки и гарвани.* Ем. Станев.

òтек *м. рядко.* Ек, отглас, отекване. *По улиците само тук-там провличаше някой крак и бързаше да се прибере, заслушан в отека на стъпките си.* Ст. Чилингиров. *Ненадейно като последен отек на шумния ден засвириха рязко и недружно тръби.* Ст. Загорчинов.

отѐмвам *несв.,* **отѐмна** *св. диал.* Отъмвам, отървавам. *Двамата царе изпроводиха набързо, секи в своята държава, нарочно заповеди, за да натъкмят по триста хиляди войска за бой за да отемнат Хубавенка.* И. Адженов. *Засрамените млади невести привеждаха лица. И почваха да крещят една след друга като ято гъски. — Хайде, мъже, срамота е! Вървете да отемнете старико!* А. Страшимиров.

отѐсвам *несв.,* **отѐсам** и **отѐша** *св. нар.* Очиствам бурените с мотика или лопата. *Селяните почваха да превозват своите снопи, да отесват обрасналите със зелена повитица хармани и да вършеят.* В. Геновска. *Земи сега мотичката, още е видело — да отешиш хармана.* З. Сребров. — *И ние ще изгорим, викаше един старец, какво гледате, момчета! Дайте мотики и лопати да отешим бодилака и треволака, да не пропълзи огънът до нашите купни!* Ц. Гинчев.

отѐчески *прил. остар.* Бащински. *Ожени се млад и стана баща на многочетно доморoдство, над което употребяваше отеческата си власт с опачина и своеволие.* П. Р. Славейков. *И старецът прегърна и двете момичета с таквази отеческа нежност, щото не можеше человек отличи коя от двете бе дъщеря му.* Н. Михайловски.

отѐчина *ж. остар.* Отечество. *Някой си пътувал на далеко и като се завърнал на отечината си, хвалил се, че показал на разни места много юначества.* П. Р. Славейков.

отѐчник *м. църк. остар.* Книга за жития на светците; патерик. *Между туй има стари ръкописи, които представят множество паметници — отечници, поучения, повести. . . които или несъмнено са известни за български или поне носят следи на южнославянско произхождение.* Т. Шишков.

òтзев *м. диал.* Пролука. *Всички мерили с пушки към отзева на потона.* Ив. Вазов.

отзѐмам[1] *несв.,* **отзѐма** *св. остар.* 1. Отнемам, вземам. *Отзеха му званието и го доведоха до там, щото да проси милостиня с жена си и децата си и да се храни.* Кр. Пишурка. *Герган се прилепи до него и му беше приятно, че не го шиба в лицето зърнестият сняг. Твърдата земя отземаше от умората му.* М. Яворски. 2. С предл. *за.* Помислям за, вземам за *Те* [диваците], *като не бяха виждали кон никога, отзеха конника за чудовище. . . и толко се уплашиха, щото отърваха си и оръжието от ръце.* П. Кисимов. *Сиромаси суеверци! Отзеха писаря за вълшебник и писателните оръдия за оръдия на вълшебството мислеха.* П. Кисимов.

отзѐмам[2] *несв.,* **отзѐма** *св. диал.* Разбирам от нещо. *Служил съм аз и ги отземам тия работи — то, общото, и с пръст не трябва да се бута.* Б. Обретенов. — *Мари дъще, разбойнице / . . /. Твойте девет любовника / я кажи ми от що беха, / от камък ли, от дърво ли, / та от дума, не отзеха?* Ц. Церковски.

отзѐмам си *несв.,* **отзѐма си** *св. възвр. диал.* Задоволявам желанието, жаждата си. *А многобройните увеселителни заведения. . . изникнаха като по чудо. То беше неочаквано бликнал кипеж. . . в който ожаднялата за живот и за най-обикновени радости човешка природа си отземаше за няколкогодишните страдания и за онова всекиминутно общуване със смъртта.* К. Константинов. *Бай Христо светеше с лампа и ругаеше. Най-сетне си отзе и отиде да спи.* Ем. Станев.

отзя̀вка *ж. разг.* Пролука, прозирка, отвор. *А вятърът вее, халата реве и тресе слабите стени на колибата и през някакви отзевки клати пламъчето на лампата и разиграва сянката му.* Ив. Вазов. *На отзевките на вратите се приковаваха ивици плъст.* Ив. Вазов.

отѝмам *св. диал.* Почна да имам, сдобия. *Овчарят позакъсняваше, за да се понахрупат овцете, да отимат повечко мляко.* Кр. Григоров. — *Ако дават за вълки — взимай, ама ги нямаш — намеси се окъсан шегобиец. — Както нема сапун, скоро ще ги отимаме — отвърна бабата и покри с края на литака босите си нозе.* Сл. Трънски.

отѝстина *ж. диал.* Наистина. *Отистина тия двама солунски братя заслужават голяма почит от нас българите.* сп. Латинка. *Тук-там поразпитал отдалеч-отдалеч и се научил, че отистина Богдан е имал такъв вуйчо.* Ил. Блъсков. *Отистина, това е достойно за смях.* Високи умни хитрости Бертолдови.

отка̀жа *св. . . . диал.* Отговоря, дам отговор. *Довечера той ще бъде у тях. Трябва довечера да им откажа нещо.* Т. Г. Влайков.

отка̀рва се *несв.,* **отка̀ра се** *св. възвр. диал.* 1. Изработва се, отхвърля се. *Не по-малко се мъчеше тя, като виждаше, че се не откарва и работа, че мъжа ѝ си седи и пие, а пък парите се харчат.* Т. Г. Влайков. *Видеше се и косача, като престъпя полека по бели гащи и на риза и маха с лъскавата коса надясно и наляво. . . — Наваляш ли? — . . . Навалям ами, нали трябва да се върти и да се откарва.* Т. Г. Влайков. 2. Изживее се, прекара се. — *Знаеш, че тая радост ще донесе мъка и разтурия, че с младата невяста ще се тура край на досегашния ни задружен живот, знаеш го — и нема що да сториш. Ще трябва и това да се откара.* Т. Г. Влайков.

отки̇̀на *св. диал.* 1. Откъсна. — *Главата ще ти откина! Жива ще те одера и кожата ти ще овеся на хамбара, плъхове да я изядат!* — *ръмнеше тя напразно подир пъргавата котка и я кълнеше.* Ст. Ц. Даскалов. 2. *прен.* Отделя, отлъча. *Да откинеш ти едно дете от майка му да не бозае, то само ще пищи.* Ст. Ц. Даскалов. **отки̇̀на се** *възвр. Он я гледа, она го не гледа, он се улови до нея, она се откине.* Елин Пелин. *Тогава малката тази капка става по-тежка от въздуха и се откинва, та пада назем.* Кр. Пишурка.

о̀тключ *м. диал.* Ключ за отваряне. *Интересен отключ за психологията на З. Стоянова, като писател и човек, дава неговото признание, че „овчарската боя не се измива никога, че който е бил еднаж овчар, той" и т. н.* Пенчо Славейков. *Свидетелските показания в това следствено дело са служили само като отключ на държавната архива.* Пресата.

отко̀рна *св. диал.* Изскубна из корен. *Ми излезе на край на краище, / и си найде злата яболшница, / не си скина три злати яболки, / яболшница от корен откорна.* Нар. песен.

откра̀дна *св. . . . диал.* Родя дете не от мъжа си. — *Тая ма. . . дете щяла да има, а?. . .* — *Че как така? Десет години да няма и сега — хоп!* — *ето ви дете! Откраднала го е, да знаете!* М. Яворски.

откри̇̀тка *ж. книж. рядко.* (рус. открытка). Отворено писмо; пощенска картичка. *Върнах се от Стокхолм тепърва на 11 октомври. Оттам му изпратих няколко открити, а той от Костенец — открити със стихотворения из „Дисонанси"*. Ив. Вазов.

откри̇̀тост *ж. остар.* Откровеност. *А саксонският герой Витекинд опълтява в себе си откритостта, праводушието и честността на всичкото саксонско племе.* Н. Михайловски. *Но в тази именно откритост. . . лежи и най-голямата му грешка.* К. Шапкарев.

откро̀й *м. рядко.* Изпъкване с цялата си форма, открояване. *Витоша, тая Витоша хубавица. . . но аз ще дойда в патос, както винаги, когато говоря за планината с величавия открой и хармоничните линии.* Ив. Вазов.

о̀ткръг *нареч. рядко.* В кръг, изоколо. *Рекох си: що ще да става! Без пендарите няма връщане в гората. Заобиколих така откръг. Да ме не види момичето. И — подире му.* З. Сребров.

откръ̀шлек *м. диал.* 1. Отломък. *Той беше съвсем негоден за каквато и да било работа. Някакъв откръшлек от безгрижната и весела бохема на големите градове, случайно отвеян и попаднал тука.* Й. Йовков. 2. Откъслек. *Вятърът с бяс реве навън. И откръшлеци от momински смях се чуват в рева му.* Ив. Вазов.

откъ̀сък *м. рядко.* Откъс. *Ние счетохме за добре да почнем обнародването на откъсъци от животът на нашите народни труженици.* Пер. списание.

отлага̀телство *ср. книж. остар.* (рус. отлагательство). Отлагане. *При таквизи обстоятелства не е чудно, дето Коперник много време се не решавал да обнародва своята система, и направил това само след дълги отлагателства.* Д. Витанов.

отла̀к *м. диал.* (тур. otlak). 1. Пасище. *По Кресна бил войвода Василаки. . . / когато враговете там дошли, / забягнал по пиринските отлаци.* Ламар. 2. Данък за паша, тревнина. — *Ами и отлака да махнеш, даскале* — *каза един овчар, който намери за нужно да напомни на даскала обещанието, що беше дал на овчарете.* Т. Г. Влайков.

отласка̀телен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Който отблъсква, противен. *До преди няколко месеца често излизаше от тая къщица един застарял човек. . . с голяма брада, която се спускаше от едно червеникаво, изприщено и сипаничаво лице, без никакво особено изражение, но крайно отласкателно по своята физическа безобразност.* Ив. Вазов. *Артистът стои толкова високо. . . щото всеки се счита длъжен да се отнася снизходително към слабостите и недостатъците на човека, колкото и да са някой път отласкателни и нетърпими.* К. Величков.

отло̀г *м. диал.* Нанадолнице на планина, склон, скат. *А до него селото Меллери се възвишава над един грамаден яр, по отлозите на който са направени безредно къщята и се спущат надолу като стада от уплашени кози.* П. Р. Славейков. *Тоя дъжд, като се смиса с пепела и с другите вещества, пада по отлозите на планините, та прави големи потоци тиня.* К. Смирнов. *Индус или Синд извира из южните отлози на Хималая.* Й. Груев.

отлу̀к *м. диал.* (тур. otluk). Място, дето държат сено. *То, което никога не залайваше човека, като да беше нямо, отиваше сега до отлука* — *там от буренака излизаше един таралеж и на тоя таралеж то лаеше.* Й. Йовков. *С кука и с въже, той се опъти за сено на отлука.* Й. Йовков.

отлукана̀ *ж. диал.* (тур. otluk и пер.-тур. hane). Сграда за сено; плевня. *А зад къщата имаше други по-голям двор, дето бяха саите и отлуканата.* Т. Г. Влайков. *Той вдигна една висока и хубава двойна къща с повечко стаи. . . после си направи и отлукана голямшка, струпа си наоколо и други сьдове.* Т. Г. Влайков.

отлу̀чка *ж. книж. остар.* (рус. отлучка). Раздяла, отсъствие. — *Подир дълга отлучка с каква радост се връщате у дома си, в своя челяд, при жена си, при деца си.* С. Радулов.

отмàла *ж. рядко.* Отмаляване, умора. *Преди малко той беше изморен, от рамената до краката му бе се разляла сладка отмала.* Т. Харманджиев. *Стойчо затръшна вратата и изведнаж усети тежка отмала в коленете, леко опря гръб о стария черничев дирек.* В. Ченков.

отмечàвам *несв. книж. остар.* (рус. отмечать). Отбелязвам. *Микел Анжело. . . се задоволява да хвърли пред очите няколко величайши образи и едва отмечава трагедията, в която те се движат.* К. Величков.

òтмък *нареч. нар.* Отмъкване, отдръпване, оттегляне. *Когато пък ѝ ставаше горещо, девойката изговаряше лениво втора дума: — Отмък! И старците я дръпваха назад.* Нар. приказка.

отнèмам *св. диал.* Престана да имам. *Може нарочно да го е направила Манка . . . Да отнемат мляко овцете, та да ме махнат от овчарлъка.* Кр. Григоров.

отнюд *нареч. старин.* Никак, ни най-малко. *В черква ходеше редовно, в кафене — рядко, на съдилище — отнюд, ако не смятаме разправията му за капчуга със съседа Иван Селямсъза.* Ив. Вазов. *Впустнете се, казвам, та го уловете, / и с яки окови добре оковете. / Отнюд не жалете тоз общий враг наш.* М. Л. Софиянец. *Стражарите, като видели Бертолда преди другите, сякали че той е главата, оставили го и преминал, без да го повредат отнюд.* Високи умни хитрости Бертолдови.

отодèве *нареч. диал.* От преди малко. — *Е, тогава работата е друга, ще стана, нямо какво да правя. . . Че да ми беше казал отодеве, та да не се разправяме толкова време.* Г. Караславов.

отòждам *несв.*, **отòдя** *св. диал.* Отивам. *Отговори момковата майкя: / „Леле сине, млада Будалино! / Три пъти ти я дома отождах — / три пъти те дома не наождах“.* Нар. песен. *Пойде си Димо да с'иде, / и Дойна с него отоди: / откара девет катаре, / девет катаре с дарове.* Нар. песен.

отонъ̀д *нареч. диал.* Отвъд. *Насреща Цариград отонъд пристанището са: терсханата, предградие Галата.* Й. Груев. *Отонъд прокопа Шалуф начина се Пелузското поле.* Летоструй.

отпèтлям *несв.* и *св. диал.* Откопчавам. *Я седни ми на колено, / да отпетляш ред петлици, / да ми видиш кошулята / неизпрана три години.* Нар. песен.

отпèцна *св. диал.* Откача. *Дядо Боне вдигна вежди и една въздишка отпецна закачения някъде в гърлото му глас.* Ст. Ц. Даскалов.

отплѝвам *несв.*, **отплѝя** *св. диал.* Отплувам, отплавам. *Имаше веднъж един капитанин на име Периклис, който беше се приготвил да отплива и да отиде на бой.* Кр. Пишурка. *Той отплил в Америка . . . която била в това време наскоро открита.* С. Радулов.

отпòстя *св. нар.* Престана да постя. *Намериха конете да пасат сочна зелена трева. . . Е, отпости ли дългите зимни пости със зелена тревица?* К. Петканов.

отпочѝв *м. диал.* Почивка, вечен покой. *Сал Балкана / чу и видя, и той едничък ги разбра — / и кости им свети на отпочив прибра / в недрата си.* Пенчо Славейков. *Стария наш Балкан, кой от памтивека разправя заветите на юнаци и хайдути, оставили на отпочив немирни кости под дебелата му сянка.* П. Ю. Тодоров.

отпредвèк *нареч. рядко.* От преди векове. *Това е песен на промяната световна, / която отпредвек Балкана тъмен пей.* Пенчо Славейков.

отпрèшна *св. диал.* Откача. *Не мога да закача куката. . . Кой я отпрешнал. . . Не мога да я закача.* Й. Йовков.

òтпрък *м. книж. остар.* (рус. отпрыск). Издънка, потомък. *Тоя славен маестро Торини е може би отпрък на разорени благородници. А тъкмо такива отпръски — впечатлителни, с тънък усет — са непримирими със света, когато изпаднат в мизерия.* А. Страшимиров. *Наблюдателят — голобрад отпрък на балканска бука — е рус, с янтарно-кристални очи, той е от бреговете на Янтра.* А. Страшимиров.

отпрѐстя *св. диал.* Отворя запушен с пръст съд. — *Не знаеш го. Още не си пил от него. Тия дни тате отпръсти бурето. Това е самоток само от бела теменуга.* Т. Харманджиев.

òтпус *м. рядко.* — вж. отпуст. *Службата се извърши от няколко свещеници и стана тържествена. Към отпусът се каза от учит. Ст. И. Попов сходно с туй тържество слово.* сп. Училище.

отпỳсна *св. . . . диал.* Освободя, пусна някого да си върви. — *Вие ще пътувате довечера? . . . Стремски разбра от думите му, че докторът желае да ги отпусне.* Ив. Вазов.

отпỳснат *прил. диал.* Спокоен. *Аз ти се моля, като на рождено чедо, давай си широко сърце, бъди отпуснат, ето ти и дюгени и друго, що е останало, сичко е на твоя ръка.* Ил. Блъсков.

òтпуст *м. църк.* Свършване на литургия. *След отпуст всичкий народ отиде от черква право в училището, гдето щяло да стане водоосвещение.* Летоструй. *И така обърнахме голямо внимание, щото сякоя неделя след черковен отпуст да се казва някое поучение на читалищните членове.* Г. Бенев.

отпушлявя *св. диал.* Пусна много дим. *И конникът отпушляви с цигарата по шосето, а Манка продължи пътя си.* Кр. Григоров.

отпу̀щам *несв.*, **отпу̀стя** *св.* ... *остар.* Освободя някого. *Някои си продавали владението си за много малка цена и отпущали робето си.* Й. Груев. *Царските синове и двама са заложени във Византия и императорът не ще ги отпусти.* Д. Войников. *Тогава Леонид отпустил всичката гръцка войска, а задържал само спартанците, с които се той решил да умре за своето отечество.* Г. Йошев.

отпу̀щание *ср. диал.* 1. Освобождаване. *Пресиян присъствувал сам при отпущанието на робите.* П. Р. Славейков. *А понеже знаеше, че първосвещениците бяха предали и обвинили Исуса от завист и още че общият народ го почитаха като пророк, надеяше се, че те щяха да поискат неговото отпущание.* Кратко тълк. на еванг. от Матея. 2. Вж. отпущение. *Той* [Йоан Кръстител] *е живял в пустите предели на еврейската земя... и проповядвал е как е нужно кръщението с покаяние за отпущанието на греховете.* П. Р. Славейков.

отпущѐние *ср. църк.* Прощаване (на грехове). *Господи, думах си аз, толкова ли съм грешна, че не ми даваш отпущение?* Ст. Загорчинов. *Папата казва едно кратко словце, три пъти благословя народа... В това време първий кардинал спуща на народа един лист книга, отпущение на греховете.* Т. Икономов.

отпу̀щеник *м. книж. остар.* (рус. отпущенник). Освободен роб. *Чии са тия гробници? Чии са тия бюстове, които ви гледат така безжизнено с излизаните си очи?... Може на някой императорски любимец, който е раздавал по волята си милостите на империята. Може на някой забогатял отпущеник, който е учудвал Рим с разкошните си обеди.* К. Величков.

отпъ̀вам *несв.*, **отпъ̀на** *св. нар.* 1. Откачвам. *Гласът на Али ага прогърмя зад вратата. — Пипнах ли те, куче краставо... — Много бързаш — изкриви устни войводата и отпъна кондака на кремъклийката си.* Ив. Гайдаров. 2. Открадвам, отмъквам. *Помислих, че е отишел във вагона да прегледа да не е отпънал някой килимчето му.* А. Константинов.

отпъ̀нвам се *несв.*, **отпъ̀на се** *св. възвр. нар.* Откачвам се. *И така сега вълкът захапа тетивото със зъби, потегли го, а стрелата се отпъна и му прелете през сърцето, та така и той се скончa.* Кр. Пишурка. *Още в старо време в някои азиатски народи употребявали в бойовете някакви пламтиви вещества... За да хвърлят таквизи вещества, старите употребявали накакви яйове, които се отпънвали и подхвърляли нещата на тях.* Т. Икономов. *Отпънахме се един път от гнездото си, па и до ден днешен се носим, където ни завее вятърът.* Ив. Вазов. *Да се отпъна нейде надалеч да ида да търся място, не смеях да се излагам на неизвестност през зимата.* П. Р. Славейков.

отпя̀вка *ж. диал.* Къса песен като отговор на друга песен. *А момите се сбутаха, една стара жена рече, та запяха зла отпявка на Джонковата песен: Стани ми, майко, откачи, / момта ситна байлама, / ситничко да ти поцанкам, / жалничко да ти попеям. / Мене ми либе не дават, / ами я дават другиму!* А. Страшимиров. *След това булката се простила със своите, както е в отпявките.* П. Росен. *След последната отпявка на момите Добра и Яна се спогледаха, казаха си няколко думи и когато песента се свърши... подхванаха друга още по-игрива песен.* К. Петканов.

отра̀ва *ж. книж. остар.* (рус. отрава). Отрова. *Подобно е да пие някой от златна чаша отрава, когда иска совет от едного злонравнаго приятеля.* А. Гранитски.

отра̀да *ж. книж. рядко.* (рус. отрада). Радост, утеха. *Душа ми се топи в природната отрада, / и сякаш в нощний мир по-пълен живот живей.* Ив. Вазов. *Дружината нечакано осъмна / в съседство в волнокрилите орли. / Момчетата жадуваха отрада, / ... / , а мигом сред страхотна изненада / башибозукът плъпна из засада.* Хр. Смирненски.

отрадѝя *ж. диал.* Високо, отворено място с хубава трева и хубав въздух. *Скоро дойдохме на „отрадията". Младен имаше право: тука имаше поляна равна и весела.* Ив. Вазов.

отра̀мчвам *несв.*, **отра̀мча** *св. диал.* Свалям нещо презрамчено. *На обяд те слязоха долу при кладенчето, отрамчваха торбичките си и обядваха.* Г. Райчев. *Най-после отрамчи чантата и я захвърли в долапчето.* Н. п. Филипов.

отра̀слек *м. книж.* (рус. отрасль). Издънка, клонче, израстък. *Слонът се храни с растения — трева, млади отраслеци на дървеса и питателни корени.* Изводи от Месечна зорница.

отра̀стък *м. книж.* 1. Издънка, израстък. *Малко след засяването настанаха дните на засухата, така щото се бави много време семето доде изникне и във времето на дъждовете изкара слаби отрастъци, които изгниха.* П. Р. Славейков. 2. Потомък. *Тъгата е по изреждането младост на вчерашните отрастъци, а мъката — ах, тая черна мъка по тия видими и невиждани несгоди!* А. Страшимиров.

отрѐ *неизм. диал.* Да отрече. *И кой може отре, че той* [Иван Шишман] *не се е молил в оня времена на топла вяра и не е целувал земята там, където тъпчеше равнодушният му потомък.* Ив. Вазов.

отрѐбвам *несв.*, **отрѐбя** *св. диал.* Изчиствам от нещо. *Отреби мястото от тревата и се залови да копае.* сп. Моминска сълза. *И ще отреби гумното си, та ще събере пшеницата си в житницата, а плевата ще я изгори в огън негасим.* Кратко тълк. на еванг. от Матея. **отрѐбвам се, отрѐбя се** *св. възвр.* *Пръчките за садене откак се отсекат, отребват се една по*

една, па се насекат дълги до $2^1/_2$ или 3 педи всичките равни и се свързват на снопчета. Летоструй.

отрѐда *ж. рядко.* Възложена работа. *Огънят свърши своята отреда — / на пясъка лежеше сура пепел / с петна червено-тъмни.* Пенчо Славейков.

отрекà *св. . . . диал.* Отговоря. *И тозчас се обърна, та свободно, както всякога си приказваше, ѝ отрече: „Дал бо-добро, Донке.“* Т. Г. Влайков. *Аз ѝ рекох, мамо: „Добър вечер!“ / тя ми нищо, мамо, не отрече.* Нар. песен.

отрекомандỳвам *несв.* и *св. книж. остар.* (рус. отрекомендовать). Представям, запознавам някого. *Тя се последва скоро и от две други невести, с които мълчешком си стиснахме ръцете. Бай Н. не ми ги отрекомандува, но аз разбрах, че той ми стори чест да ми представи цялото си семейство.* Ив. Вазов. **отрекомандỳвам се** *възвр. — От Бяла-Черква, Рачко Прьдлето! — отрекомандува се ханджият.* Ив. Вазов.

отрѐпвам *несв. диал.* Причинявам болка от притискане, търкане; убивам, наранявам. *Дядо Стоил . . . почна да развива вървите на цървулите си. — Отрепва ми една бучка, вѫджишката.* А. Каралийчев.

отрешà се *св. възвр. книж. остар.* (рус. отрешиться). Лиша се, откажа се. *Не казвам ваша светлост, защото ние всички се отрешихме от нея.* Ст. Чилингиров.

отрешѐние *ср. книж. остар.* (рус. отрешение). Отказване от нещо, лишаване. *Ще подири истинските пътища, по които да съхрани своето човешко достойнство. А те не могат да бъдат други, освен отрешение от миналото и здраво стъпване върху почвата на сегашното.* Ст. Чилингиров.

отровѝт *прил. диал.* Отровен. *Има един вид отровити гъби, наречени на места кучешки, които, като яде, човек се отравя.* Ив. Богоров. *Има и всякаква риба, отровити змии и буболечки.* К. Смирнов.

отровнѝ *ж. остар.* Отравяне. *Има сирене, като напр. от онова, което се прави в Германия . . . от което понякога се докарват отровни или припадъци.* Р. Киркович.

отродѝ се *св. възвр. нар.* Отчуждавам се от род, от близки. *Отродил съм се от него и не искам вече да го знам за нищо.* Т. Г. Влайков. *От тоя огън тлеят, гинат / наранените ми гърди; / а нейните вече си стинат: / от мене ще се отроди. / . . . баща и майка ѝ причина / намират да ни разделят.* Гуслица.

отрòк[1] *м. старин.* Дете. *Щом се цезарят научи, / кипна — злобен и жесток — / и изпрати да убият / незаконния отрок.* Хр. Радевски.

отрòк[2] *м. истор.* Крепостен селянин във феодална България. *Подарявам ти във вечно владение славната крепост Бояна и пет села до Витоша с горите, пасбищата и отроците.* Ив. Вазов. *— Защо ми крещиш като вещер? Или съм ти отрок, а ти си болярин?* Ст. Загорчинов.

отрòпам се *св. възвр. диал.* Изтърся се, озова се, довтасам. *Че как тъй, кога се отропа? . . . Тамам навреме си дошъл.* Ем. Станев. *— Никому не е притрябвало такова куче. То ще хване следите ни и ще се отропа нощес у вас да дращи на вратата.* Ем. Станев.

отсѐбен, -а, -о, *прил. диал.* Отдалечен малко, непритворен. *Тая неблагоприятна личност имаше. . . отсебено долно чене, което държеше устата му полуотворена.* Елин Пелин.

отсѐбя се *св. възвр. диал.* Отдалеча се малко, разтворя се. *Долната челюст на чудесния екземпляр се отсеби и увисна още повече.* Елин Пелин.

отсекà *св. . . . диал.* Реша, определя окончателно. *Уж бяхме есенеска / отсекли да годим Деня, а и днеска / така си все стои.* Пенчо Славейков.

отстàвам *несв.,* **отстàна** *св. диал.* Отдалечавам се, изоставам. *Зъл магесник прокобесник / пази и завижда. / Сяда-става, не отстава: / слънце я не вижда.* П. К. Яворов. *Но облак не един от стадото назад / отстанал е — окъпания свят / отвсякъде той да озърне.* К. Христов.

отстàвен, -вна, -вно, *прил. книж. остар.* (рус. отставной). Който е в оставка; запасен. *Появлението в София по случай погребението на покойната княгиня на отставния сръбски крал извика общо учудване.* Ив. Вазов.

отстàйвам *несв. книж. остар.* (рус. отстаивать). Отстоявам, защищавам, браня. *За подкрепление на мнението си ще прибегнем до резона на онзи наш сьотечественик, който отстайвал самостоятелността и независимостта си в употреблението на печата си с тези думи: „Мухур ми е, воля ми е — казал той — и овде го клавам и онде го клавам“.* П. Р. Славейков.

отстòяние *ср. рядко.* (рус. отстояние). Разстояние. *Максим се беше уловил с една ръка за камиона, а с другата теглеше количката. Това му помагаше да пази отстоянието от камиона при честите ускорявания и спирания на колоната.* П. Славински.

острѐлвам се *несв. възвр. книж.* (рус. отстреляться). Отговарям на стрелба със стрелба. *По билото, тук пръснати, там сбрани / отстрелват се едни и дърпат се назад полека.* Пенчо Славейков. *А вече там на юг, с юнаците другари / далеч по валога прогонил лютий враг, / отдръпва се назад разрошений Хъшлак . . . Отстрелва се назад врагът.* Пенчо Славейков.

отстрѝвам *св. диал.* Направя помен за умрял. *Него ден — на бащините си третини — видя той доде лакомията може да заслепи хората . . . Отструваха. По двора стояха още неразтребени софри.* П. Ю. Тодоров. *Вчера деветини отструвахме!* П. Ю. Тодоров.

отстрѝване *ср. диал.* Извършване помен за покойник. *А тръгнаха третини, деветини, парастас, отструване, да се изпълни реда, както си е.* П. Ю. Тодоров.

ѝтстъп[1] *м. рядко.* Отстъпване, отстъпление. *Отново патрули безшумно заемат / окопи и нощния отстъп прикриват.* Ем. п. Димитров.

ѝтстъп[2] *м. остар.* Отстъпка, отбив. *Изчисляват напр. толкова на сто печалбите и загубите, лихвите, отстъпът, който се прави върху плащането или теглото на стоки.* К. Кърджиев.

отсъвѐтвам *св. рядко остар.* (рус. отсоветовать). Давам друг съвет; разубеждавам. *По едно време обаче Чоки се допита до Светослава дали не е по-добре да я* [Славка] *отпусне, за да се укроти Радоил; но Светослав му отсъветва това, като каза, че това великодушие ще се вземе за слабост.* Ив. Вазов.

отѝз-бир *м. остар.* (тур. otuz bir). Вид комарджийска игра на карти, трийсет и едно. *Ето, например да речем онова момче, по-дъртото, видите ли го? Дето играе на отуз-бир. Вий знаете ли, че той има три медала?* А. Константинов.

отхѝдна молѝтва *книж. остар.* (рус. отходная). Предсмъртна молитва. *Пред зори, той* [българският народ] *се провиква от вратата на къщата си: пее отходна молитва на Турция, на робството: проклина своето преминало, което е мрачно и той го мрази.* Възрожденски печат.

отхѝждам *несв.,* **отхѝдя** *св. диал.* Отдалечавам се, отивам си. *Любеха ме много селяните прости. / Кога си отхождах, викаха ми те: / „Чичо Гърде! молим, пак ела на гости.* Ив. Вазов. *Спас наложи безкозирката, козирува и отходи маршируайки.* Д. Добревски. *Ти спомняш ли си нашата игра, / там край онази борова гора, / по стръмний склон, когато уморен / отхождаше нагоре ясний ден?* Пенчо Славейков. *Нощта отхожда бавно и трепери, / разтваря слънце румена дъга — / о, светъл час на необятни вери! / о, ведър ден без болка и тъга!* Хр. Ясенов.

отхрàна *ж. книж. остар.* Отглеждане, възпитание. *Добре е злото о време да се предвари, а това стои най-много в ръката на нашите разбрани наставници и учители в народните ни училища — единствените ни общи заведения, дето нашите рожби могат се сдоби с добра отхрана и с народно просвещение.* Д. Войников.

ѝтцвет *м. книж.* Отсенка. *Лицето му, тъмномургаво, с жълтеникав отцвет, със силно изпъкнали ябълки и сплескан нос . . . имаше изражение свирепо и диво в тия пламтящи черни очи.* Ив. Вазов. *През тънките завеси на прозореца огрели заходящите лъчи на августовското слънце и цялата покъщнина е добила златен отцвет.* Ив. Кирилов.

отцѐдник *м. диал.* Цедилник. *А закачи и ти отцедника на мястото му, та па иди та набери трева за телето.* Т. Г. Влайков.

отцѐпя *св. . . . разг.* Хвана някаква посока. *Те са отцепили вече към балкана.* Ем. Станев. — *— Я виж! Към глинарника отцепи. . . — посочи с пръст след младежа дядо Пройчо Самсара.* Тонич.

отчàтна *св. рядко.* Издам звук от чаткане. *И врагът се залови с врагът и тук и там — / . . . претряскат щикове . . . / отчатне нож.* Пенчо Славейков. **отчàтна се** *възвр. Отнейде саблен звън / отчатне се и пак таинствена и глуха / настана тишина.* Пенчо Славейков.

отчекàням *несв. книж. рядко.* (рус. отчеканивать). Изработвам монета. *Въпросът е обаче: какво доказват те с това? Нищо друго, освен че металът, от който Хайне често е отчеканял своите звънки монети, е чужд.* Пенчо Славейков.

отчѝзна *ж. книж. остар.* (рус. отчизна). Отечество, родина. *Скоро ли, боже, ще бъде, / в нашата тъжна отчизна / свободно да се развъди, / да се разкръви цвят жизнен?* П. Р. Славейков.

отшѐпна *св. рядко.* Прошепна. *Заповед дошла да ги затворят, ала беззъбото куче се потава, види се, чака да узнае повече лица, па тогава да почне затварянето — отшепна К. на Д.* Ст. Заимов.

отшѐствие *ср. книж. остар.* (рус. отшествие). Тръгване, заминаване. *Отрупаха Колумба с велики почести и пълно потвърдиха всичките пред неговото отшествие обещани награждения.* П. Кисимов. *Предоготовления за ближно едно отшествие с деятелност се изпълняват.* Цариградски вестник.

отъ̀мна *св. диал.* Изтръгна, отнема. — *За една държава, господине, се скарали Рангел и турчина Исуф, оти я отъмнал на баща му в турското.* Ив. Вазов. *И да тръгнеше сега подир крадците, едва ли би ги настигнал . . . А и да би могъл да ги пресрещне по преките пътеки, как би отъмнал стадото си само с кривака срещу толкова много мечове, копия и железни ризници?* О. Василев. **отъмна се** *възвр. — Спечели баса, Гьоре. Абе има ли нещо да се отъмне на гороцветчанин?* Кр. Григоров.

ѝтърсен и ѝтрьсен, -а, -о, *прил. диал.* 1. Поизраснал. *След това поп Първан събра всички по-отрьсени момчета в селото, та ги заведе в града и ги даде на различни заняте.* Хр. Г. Данов.

2. Буден, умен, досетлив. — *Ха всички вън! — каза единия от поляците, който бе сляпо и безразсъдно оръдие на кмета. Ала другия, който бе малко по-отърсен, доста се посмути от тия думи на учителя Трайко и нерешително застана при вратата.* Т. Г. Влайков.

отът *нареч. диал.* Отвъд. *Яна макя надалеко дава, / далек, далек — отът Черно море.* Нар. песен. *Ала Марко макя не послуша / . . . / Та че иде отът Бело море, / та доведе Мара презморкиня.* Нар. песен.

отя̀гам се *св. възвр. диал.* Разтакам се, бавя се. *Юрталана не се отягаше и не оставяше работата от днес за утре.* Г. Караславов. *От тогаз той заработи с нови сили. Хокаше другите аргати, следеше ги като куче и ръмжеше, когато почиваха или се отягаха на работата.* Г. Караславов.

офарда̀-чапкъ̀н *м. остар.* (тур. hovarda çapkın). Гуляйджия, женкар. *Звукарят, като не знаеше същинската причина за станалото произшествие, допусна, че това ще да са турци — офарди-чапкъни, — които са мърсували по българската махала; караколът (полицейският пост) ги е срещнал, искал е да ги затвори.* Ст. Заимов.

офарезмо̀ *ср. остар.* (вм. а ф о р е з м о). Черковно проклятие. *После с патрика да се повида / и да направа офарезмо.* Л. Каравелов.

о̀ферен, -рна, -рно, *прил. диал.* (от гр. ὄφελος). За работа — чиста, оправна, добра. *Във всеки случай работата не беше оферна . . . Мен мигновено ми мина през ума пленението на Карастоянова.* Ив. Вазов. *Някакво бързо тичане по пруста привлече вниманието им. — Наставаха да видят из прозореца . . . — Тая работа не е оферна — забележи поп Димчо.* Ив. Вазов.

официа̀нт *м. книж. остар.* (лат.-рус. официант). Келнер, сервитьор. *След малко се яви нашият официант и поднесе на всекиго по един резен пъпеш.* А. Константинов.

офъргам се *св. възвр. диал.* Оплескам се, оцапам се. — *Какво си се офъргал като бивол бе, Тончо? . . . Само за пред госте. Ще кажат тия хора, че не си видвал сапун!* Ст. Ц. Даскалов.

о̀хален, -лна, -лно, и **о̀хълен**, -лна, -лно, *прил. диал. остар.* 1. Безгрижен, охолен, спокоен. *Зимните празници изобилуват, секи един селянин е охален.* сп. Китка. *Андрей обичаше казашките редове. Огньовете . . . токо-речи гаснеха, а самите стражари спяха . . . Той им се почуди, че са охални.* Н. Бончев. 2. Лесен, лек. *Но връщането в Вавилон не е толкова охълно, колкото го мислите . . . Сички са станали с оръжие в ръка по страните на Ефрата и на Нила.* И. Адженов. **о̀хално** *нареч.* *Из тревата се подигаше на широките си криле щъркел и къпеше се охално в сините вълни на въздуха.* Н. Бончев. *Ето ти, синко, къща, живей си свободно и охално, като у баща си.* Ил. Блъсков.

охва̀щам се *несв.*, **охва̀на се** *св. възвр. диал.* Залавям се. *Песъчливата пръст е несгодна, защото е сипкава, та корените на растението не могат да се охванат добре.* Й. Груев. *Всичко това насърдчи вретопчани да се охванат и о по-големи работи.* Хр. Г. Данов. *В своите грижи за народното ни просвещение това дружество се е охванало, за да посрещне най-голямата нужда, която се усеща за сега в народа ни.* Летоструй.

охлѝдки *мн. диал.* Черупки на миди или охлюви. *Маргаритът, любезно ми дете, става в един вид охлидки или миди, тъй в морето, както и в сладките води на някои места.* П. Кисимов. *На уши, на коса, на глава носели различни украшения от камъчета, охлидки и златни плочки.* П. Кисимов.

о̀хол *м. диал.* Охолност, възможност. *Ще намери време и охол да посвети на своя незабравим другар още един час.* Ив. Д. Шишманов.

охо̀л *прил. диал.* Надменен. *И така на една страна владее охола надутост, а на друга — лудо нехайство, па — и двамата в ямата!* Летоструй.

охо̀тен, -тна, -тно, *прил. книж.* (рус. охотный). Който е готов, който има желание. *Най-малко охотен да ги послушам бях аз, поискал сякаш в няколко минути да наваксам всичката си волност.* Ст. Чилингиров.

охо̀тник *м. книж.* (рус. охотник). Човек, който иска, желае нещо; кандидат за нещо. *Дава се, значи, една стипендия, а пък охотници — милиард.* А. Константинов. *Нашите училища са лаборатории за чиновници, казармата е машина, която превръща орачите в охотници за разсилни и стражари.* Ив. Вазов.

охра̀нка *ж. книж. рядко.* (рус. охранка). Тайната полиция в царска Русия. *Можете да използувате и брошурки за ужасите в охранката през царско време.* Г. Караславов.

охтѐж *м. рядко.* Охкане. *Как деликатно тъй . . . / Можаха тез писатели в едничко / корито да наблъскат и размесят / . . . / любовните охтежи и припеви / от просяци — скиталци нагласени.* Ст. Михайловски.

оху̀лник *м.* и **оху̀лница** *ж. книж. остар.* Хулник, хулител. *Като бягаше Давид, срещна го един челяк, роднина на Саула, и начена да кълне и да замеря с камъни Давида и другарите му. Туй като не можеше да търпи царската дружина, искаше да отмъсти на поруганието и да заколи охулника.* Н. Михайловски. *Никога не беше* [младата булка] *празнословна охулница на другите или низка ласкателница.* П. Р. Славейков.

оча̀ден, -а, -о, *прил. диал.* Опушен, окаден. *Много от каменните колони (диреци), на които се утвърждават тия два бока, виждат се препасани с железни пояси, защото се напукали от пожарът, а други очадени и като че са вехти.* Неофит Рилски. *Във внезапно зацарувалата мрачина от задушливия черен дим . . . се чуваха неразбрана глъч от засъхнали очадени гърла . . . псувни и непрекъснато стенание.* П. Михайлов.

очева̀ден[1], -дна, -дно, *прил. диал.* Събуден, умен, оперен. *Кръстевица беше очевадна жена, практична и решителна.* Г. Караславов. *Дядо Тома разпитваше сина си, слушаше го внимателно, съобразяваше, сравняваше и все му се струваше, че Манол се е отракал, станал и по-схватлив, по-очеваден човек.* Г. Караславов.

очева̀ден[2], -дна, -дно, *прил. диал.* Съвсем явен, който бие на очи. *Да, кражбата е истинска, очевидна, очевадна.* Ив. Вазов.

очева̀дница *ж. диал.* Проклета, зла жена. *А пък сега като се ожени и Мито, неговата годеница каквато е очевадница и скуби-свекърва, за един месец ще ги смрази и раздели.* Т. Г. Влайков.

очевѐстно и очивѐстно *нареч. книж. остар.* Очевидно, явно, ясно. *Виждаме очевестно какво у ония страни, що са природно бедни, народите и до днес никак не са се помръднали.* сп. Училище. *Тамо аз спрях за минута: очивестно беше, че аз свършвах края на моето пътуване.* сп. Читалище.

очега̀рен, -а, -о, *прил. диал.* Окастрен. *Отворих вратата и видях едрия директор да стърчи под часовника с вдигнати ръце, като очегарен горунов ствол.* О. Василев.

очива̀д *прил. диал.* Проклет, зъл. *От нея* [старата леля] *Петър лесно се изскубваше, но от помладата, която беше очивада и устата, той мъчно можеше да се отърве.* Ц. Церковски.

о̀чно *нареч. книж. рядко.* С очи. *Селянинът се спря пред черните порти, очно измери зида на овощната градина и отмина.* Ст. Заимов

о̀чред *м. книж. остар.* (рус. очередь). Ред. *Печатницата редеше други ръкописи с цицер, така щото твоите писма, по очреда си, с гармонд трябва да се редят.* Ив. Вазов.

очу̀вам *св. диал.* 1. Запазя. *От срещите си с по-високи личности не съм очувал някакви по-живи спомени.* Ив. Вазов. *Не е възможно да очуваме в сърцата си права или истинна любов.* З. Петров. 2. Отгледам, отхраня. *И стрина Тота видя голям зор, докато очува своите чеда — с мъка, с неволя, с немотия, но очува ги, па ѝ порасназа.* Мих. Георгиев. *Чува майкя девет мили сина: / с урка прела, та ги е ранила, / с игла шила, пари печалила, / доде ги е ма̀йкя очувала.* Нар. песен. **очу̀вам се** *възвр. За да се очува детето от твърде студен въздух, требва му облекло.* Й. Груев.

очуку̀р — вж. у ч к у р. *Но ето, като че из невиделица, пред него застана висок селянин с разкопчана на гърдите риза, без пояс и само по очукур, бос и с повлечени по земята крачоли на потурите си.* Й. Йовков. *Писарушките пашовски / които в попрището си са влезли / с едни чорапи и с два очукура, / днес притежават сребърни паници.* Ст. Михайловски.

очутѝ се *св. възвр. книж. остар.* (рус. очутиться). Намеря се, озова се. *Моя разказ От Марица до Тунджа не беше назначен за I книжка, но аз се очутих ненадейно без достатъчно материал.* Ив. Вазов.

ошеломя̀ *св. книж. остар.* (рус. ошеломить). Слисам, смая. *Позорното пропадане на известните им предложения ги е ошеломило и са изгубили пусулата.* Ив. Вазов.

ошу̀пвам се *несв.,* **ошу̀пя се** *св. възвр. диал.* Омърлуша се. *Проточи се новата война, народът се ошупи, клюмна.* Г. Караславов. *След проверката той се ошупваше. Идеше нощта. Какво щеше да се случи?* Г. Караславов.

ошу̀ю *нареч. книж.* (рус. ошуюю). От лявата страна. *Пиетро, като архангел ошую творца, живееше в тези минути.* Г. П. Стаматов.

о̀щенко *нареч. нар.* Още малко. *Почакай ощенко, поразпитай още, сестро.* Т. Г. Влайков.

о̀щур *м. диал.* Род, порода, потекло. *Те са от кучешки ощур и пак кучета ще ги ядат.* Ив. Вазов. *Ти ламтеше мъж да земеш / от кол и от въже, / ощура ти знам го кой е, / и кръвта не лъже: / твоят дядо бе хайдутин / и умре от пушка.* Ив. Вазов. *Например, който иска да си завъди млечни крави, трябва да земе майката от по-харен млечен ощур.* Летоструй.

ощу̀ри се *св. възвр.* Д а с е (н е) о щ у р и *диал.* — Да опустее, да се не види, проклето да е. — *Хай да се ощури макар! А тя трябваше, ракийца, за даскала да се съвземе.* Ив. Вазов.

ощутѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. ощутительный). Значителен, осезаем, чувствителен. *Развиваните вече техни* [на българите] *търговски сношения с околните народи правеха потребността на образованието между тях от ден на ден по-ощутителна.* П. Р. Славейков. **ощутѝтелно** *нареч. Ако е благоразумно за нас да се примиряваме с положението си, благоразумнейше е за нашият млад владетел да се примири и он с онова положение, което*

от най-напред бе непринуждено приел и което ощутително показа, че и за него, и за народа бе най-изгодното. П. Р. Славейков.

ощущѐние *ср. книж. остар.* (рус. ощущение). Усещане, чувствуване. *Слушали сме за Рим от малки деца и когато стигаш там, сещаш нещо от ония сладки ощущения, които си изпитвал когато, в честитата впечатлителна възраст на детинството, си следвал разказите на историята за славата, за борбите и величието на тоя град.* К. Величков. *Според известията, които ни идат от разни градове на отечеството ни, виждаме, че чувството за поетически наслаждения, за по-висши ощущения се развива в нашето общество.* Ив. Вазов.

оѝон *м. диал.* (тур. oyun). Игра, измама, хитрост. *Пак революция! Пак дива / комедия във Цариград! / Пак с нов оюн света разсмива / оплюпият Хаджи Айват.* Ив. Вазов.

П

павитàк *м. диал.* Място обраснало с павит. *Из павитаците горе при Върха изскокна момче. . . и загледа като диво зверче.* Ст. Ц. Даскалов.

пàвой *м. диал.* Павит. *Замъкът бързо се отдалечаваше и рисуваше красиво над вълните със своите зидове, полазени от павой.* Ив. Вазов.

павỳн *м. диал.* Паун. *Залаяха псетата, закуркаха пуйки и павуни и на много килийки врачката се полуотвориха за любопитните очи на разбудените сестри.* Ив. Вазов.

пàдавица *ж. диал.* Болест епилепсия. *Има доста жални примери как дете, кога се буди така* [с викане], *отведнаж го хващат трепки . . . па и падавица.* Й. Груев.

падàлище *ср. диал.* — *вж.* падало.— *Кой варди тая нощ пътя към порутеното падалище?* — *изведнъж запита старейшината.* А. Дончев.

пàдало *ср. нар.* Място в планината, където отсядат и нощуват пътници или се събират пастири, самодиви и др. *Вечерта нашето падало беше поляната в северните поли на самия Белмекен.* Ив. Вазов. *И всяка пролет . . . / при първите зори / тез скрити семена издън от пещери / изнасят пак на свят самите самодиви / и ги разсяват по ливади мочурливи, / по своите падала и хорища.* Пенчо Славейков. *Дето слънцето залазя, / там има мома заспала, / на лошо е място заспала, / на самодивско играло, / на говедарско падало.* Нар. песен.

пàдам *несв.*, **пàдна** *св.* . . . *диал.* Спирам, отсядам. *Мъжко ю дете на ръце, / тежка ю къща на глава — / не пада да се умие, / да се омие, опере!* Нар. песен. **Пада ми на ум** — досещам се, наумява ми. *Пада ми на ум, че това ще е случайна работа.* Пенчо Славейков.

пазаргàт *м. диал.* Човек, който е ходил или отива на пазар. *Пълно било в града със селяни пазаргати.* Н. п. Филипов. *За следващия ден имах намерение. . . да вляза заедно с пазаргати в тоя градец.* П. К. Яворов.

пазвàл *м. спец.* (тур. pazval). Ремък, с който обущари прикрепват обувката към коленете си. *Когато се върнах, калфата вече седеше на стола си и повдигаше крак да застъпи пазвала, прекаран над обувката.* Ст. Чилингиров.

пазвàнт(ин) *м. остар.* (пер.-тур. pazvant). Нощен пазач. *Киро беше хванат от пазвантинът, защото той вървял из града без фенер.* П. Хитов. *Пазвантинът Ламбо прекоси пред нас със стълба на рамо и голям газен гюм в ръка.* Ст. Чилингиров.

пазвантлъ̀к *м. остар.* Занятие, професия на пазвант. *Тогава тя сама ще накара Желя да се откаже от всякакъв пазвантлък. Нека си поотпочине малко.* Ст. Чилингиров.

пазѝлище *ср. остар.* Хранилище. *В Рим има две високи училища за наука, осем училища за художествата . . . пет музея (събрания и пазилища на стари и нови редки неща и изкусни работи).* Т. Икономов. *Още по-страдалчески пъшкаше той. . . Лекарите клатеха в недоумение глава, налагаха го с разни лапи и сняг от дълбоките пазилища, а най-мъдрия от тях му даваше да пие само студена вода.* А. Дончев.

пазѝлка *ж. рядко остар.* Муска, амулет. *Иудеите. . . имаха обичай да пишат четири места от писанията . . . върху пергамент и . . . да ги връжат на ръцете си и на челата си; и понеже мислеха, че те щяха да ги пазят от зло, именуваха ги пазилки.* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

пазѝло *ср. рядко.* Предпазно средство. *Пестовността е у някои дъщеря на мъдрост. . . майка на свободата. Тя е истинско пазило, пазило на човечеството.* Й. Груев. *Боязването най-сетне се опозна за харно пазило от шарка.* Й. Груев.

пазѝч *м.* и **пазѝчка** *ж. диал.* Пазач, пазител. *Той е баща, настойник, пазич, приятел и съветник на всичките негови.* Ал. Кръстевич. *Тя* [срамежливостта] *е божествената пазичка на чистите чувствувания.* Ал. Кръстевич.

пазѝя *ж. диал.* Парапет. *Той се държеше за пазията на стълбата и нямаше сили едно стъпало да прекрачи.* Ст. Ц. Даскалов. *Подхлъзнал се, нямa пазия встрани от стълбата и хоп долу.* Ст. Ц. Даскалов.

пазлѝв *прил. остар.* Предпазлив. *Тогази римляните избрали за пълководец стария и твърде пазливий Фабий.* Н. Михайловски. *Пазливият Михаил се спря на българо-тракийската граница.* Т. Тошков. **пазлѝво** *нареч. След нея за ръката го хвана и Тоню. Той го хвана неловко, пазливо и тутакси се отдръпна назад.* Г. Караславов.

пазухàрник *м. диал.* Джоб на пазвата на дреха. *А така, както съм, кой ще помисли, че тука-е — потупа той пазухарника си, — има един милион.* Елин Пелин. *Повечето се веселяха от утрина до вечер, доде дрънкаха в пазухарника пари и не бяха още минали в ръцете на купците и механджиите.* Н. Бончев.

пàзн *м. диал.* Копита. *Рогове да ми позлатиш / пазнове да ми посребриш.* Нар. песен.

пай *м. остар.* (тур. pay). 1. Част, дял. *Хаджи Андрея прибираше есенес два пая. Един за теб, един за него.* П. Ю. Тодоров. *Когато се накваси с азотна кислота, памукът поглъща три пая азот.* С. Д. Веженов. *Навсъде се съставиха компании на паеве с големи капитали за всякакви търговски предприятия, за мореплавание.* Възрожденски печат. 2. Участие. *Както всякога, най-големият пай в работата имаше пак той.* Й. Йовков.

пайвàн и пайвàнт *м. диал.* (пер.-тур. payvant). Въже, с което връзват (спъват) краката обикновено на кон при паша. *Аз нито букаи му турям, нито пайвант го връзвам и пак не бяга.* Й. Йовков. *Ей сегмене, ей мой левене, / я слезнете доле у ливаге! / тамо има коня на пайване, / на коня̀та свилена долама.* Нар. песен.

пайванѝсам и пайвантѝсам *св. диал.* Вържа, спъна с пайвант. *Той скоро намери random кончето, пайваниса го, като преди това му стовари два-три юмрука в ребрата.* М. Ягодов. *И като иде на нивата, натовари колата, ако ще вдига нещо, и ги* [кравите] *пайваниса, та се напасат.* Ст. Ц. Даскалов.

пàйдос *м. нар.* (гр.-тур. paydos). 1. Прекратяване на работа. *Момчетата ги напуши на смях. — Пайдос — рече Максим. Те обърнаха гръб на стареца и бавно заслизаха по стълбата.* С. Чернишев. 2. Напускане на някакво място, тръгване. *— Какво има тук за умуване? — настоя Сашо. — Ще го разгледаме, ще починем, може дори да обядваме там, ще запалим огън и — пайдос. Я се наканим друг път, я не.* С. Чернишев. *Снощи изигра на барбут мрежичката и тая заран — пайдос! С параходчето — за Созопол.* А. Гуляшки.

пал *м. диал.* (тур. pal). Вид гълъб. *Отнапреж имаше само преметачи* [гълъби], *а после купи всякакви. . . карабаши — черни . . . кула — червени, пал — керемиденочервени.* Й. Йовков. *В мисълта на момчето изплува любимият Банишора и дните и вечерите, които двамата с Тузара са прекарвали на таванчето да отглеждат гълъбите. . . Къде е сега Тузара? . . . Какво стана с кабаците, с фенерлиите, с паловете?* Б. Болгар.

пàла[1] *ж. остар.* (тур. pala). Широка, крива сабя. *И вече там долу на мегданя движеше се плугът, запрегнат с / полуголи жени / и ходжата го подкарваше отзад с пàлата, от която преди това сам той отхвърли главата на Войводата.* Пенчо Славейков. *Не можем, царю, да го хванем, оти е юнак над юнаци, оти го Ильо куршум не лови, Ильо го пала не сече.* Пресата.

пàла[2] *ж.* П а л а г о п а л и л а; д а г о п а л и п а л а т а (нар.) — огън да го гори, да опустее. *Че дадеш на Стойно / ти твоята Кина — / сè за нея пише, / отка там замина! / пала го палила.* Елин Пелин. *Он е* [бирникът], *пала го палила! Сиротиня ще разплаче тоя ден.* Н. п. Филипов. *Да не си пил оцета из бардетата като Пищиковият копелак? Да го пали палата из дете!* Ив. Вазов.

пàла[3] *м. и ж. диал.* Палавник, немирник, лудетина. *Лют. Пала. Всеки ден / Я джам ще счупи на болярите в махлата / я със турчета сбил се.* К. Христов.

палабую̀к *прил. неизм. диал.* (тур. palabıyık). За мустаци — дълги, гъсти, извити. *На ръст Хаджията е възкъсичък, но снажен, набитичък с месо. . . мустаци палабуюк или както на смях ги наричат „къделки“.* Ст. Заимов.

палàбуюклѝя *прил. неизм. диал.* (тур. palabıyıklı). За човек — с гъсти извити мустаци. *Ту го видиш даскал, ту — поп. . . сега кьосе и черноок, след малко — палабуюклия и рус.* Ив. Вазов. *А Бошеранов лъжеше, че не само чул, но видял с очите си, като се връщал от Орхание, няколко души арнаути в Осиково пред хана и дюкяна на Ивана Стефанов палабуюклията.* Ст. Заимов.

палàвра *ж. диал.* (исп.-тур. palavra). 1. Шега, лъжа, измислица. *— Хем чувам, че ти си се врял пред него, че си родом грък . . . Но из ако да не бях знаел да хвъргам такива палаври, както пред владиката Дионисия, тъй и пред тукашните по-първи гърци, отдавна те би ми бутнали динена кора под краката.* Ил. Блъсков. *Павел с мене палавра си прави, / и я с него палавра че правим: / като дойдат китени сватове, / я че да се на мрътва направим!* Нар. песен. 2. *книж.* Заклинание. *Той шепне своите палаври, светите магически думи, които никой не трябва да чуе . . . освен неговият бог.* М. Вълев.

паламàрка *ж. нар.* (от гр. *παλάμη*). Жътварски прибор като дървена ръкавица с извит край. *Свири леко, / свири леко, а се чуе / надалеко; / надалеко по полето / до жътварки, / сърпи пущат и захвърлят / паламарки.* Пенчо Славейков.

паламу̀т *м. диал.* (гр.-тур. palamut). Дъбилно вещество от жълъдните чашки на някои видове дъб. *Известният ни дядо Начо, преди да препоръча едно от лекарствата: исиот, паламут. . . предписваше други по-ефикасни.* Ив. Хаджийски.

палангòз(ин) *м. разг.* Пангалоз, вагабонтин, хубостник. *Като бяха малки моите палангози, все на турци и българи играеха.* Ст. Дичев. — *Я, палангозина! Чувате ли го? — викна подире му развеселеният конашки чауш. — И таз вечер в кафенето ми донесе сладко кафе.* Ст. Дичев.

паланджòсвам *несв.*, **паланджòсам** *св. диал.* (чуж.). Крада, открадвам, отмъквам. *И ето че цяла фаланга изследвачи се впущат в гъстата гора на миналото, ровят и разравят неговите съкровища, само дано избродят отде поетът е паланджосал своето богатство.* Пенчо Славейков. *Догде клепнеш с око, паланджоса или бъбрек, или парче дроб и го мушне кърваво в пояса.* Чудомир. *Кой бил бирник и откраднал два милиона, кой бил ковчежник. . . и паланджосал един чувал каймета. Големи хора, все умни хора.* Чудомир. **паланджòсвам се, паланджòсам се** *възвр. Джебчилък е тая мъничка песен от цикла Италия, толкова сиромашка, че читателят просто недоумява: защо ли пък и такива глупости се паланджосват?* Пенчо Славейков.

палапуртѝя *ж. диал.* (от тур. pılıpırtı). Чудновато изделие. *Майсторите от еснафа влизаха в дюгена и дълго пулеха очи върху изработените пантофи, като ги оглеждаха от всички страни. . . Де са еминиите, де е тая цариградска палапуртия.* Д. Немиров.

паларѝя *ж. остар.* (рум. pălărie). Шапка с широка периферия. *Вместо цървули той носеше чизми, а на главата проста сламена палария вместо шопската шапка.* Ив. Вазов. *Съблечен по риза, с голяма като палария сламена шапка на главата си.* Елин Пелин.

палдъм *м. диал.* (тур. paldım). Ремък подопашник. *Един-два пъти тя премина от едната и от другата страна, като опитваше тук-таме някой ремък, за да види дали е добре затегнат, оправи палдъма на хамутя, който се беше изкривил, посъбра по-накъсо и юздите.* Й. Йовков. *Откопча колана на коня, измъкна палдъма под опашката му, смъкна за миг седлото.* З. Сребров.

па̀лерка *ж. остар.* Клечка кибрит. *И действително щом слезе наведен две стъпала, намери опипом светилник и палерки, та запали и на стълбата светна отведнъж.* П. Р. Славейков.

па̀лец *м. . . . диал.* Дървена затварялка на врата. *На одъра пред стълбата е прикрепена ниска и лека врачка от дъсчени пречки, която запира с дървен палец и не пуска кокошките да се качват на одъра.* Т. Г. Влайков.

палѝво *ср. диал.* 1. Горивен материал; гориво. *Употребява се* [тръстиката] *за паливо, за покриване на къщи, за огради и пр.* Д. Мутев. 2. Огниво. *Аз си увих цигара и му поисках огън. Той. . . бръкна в пояса си и ми подаде паливото.* Ив. Вазов.

палѝйски *прил. диал.* Проклет, дяволски. *Или па да се затворят тия палийски кръчми, ако може.* Ст. Ц. Даскалов.

паликарѐ *ср. разг.* (гр. παλληκάρι). 1. Гръцки войник. *Някой си Михалаки Филипу. . . придружен със заптии и други още паликарета, събрал селяните.* З. Стоянов. *Това е засада. . . обикновени паликарета. . . Другарите ще ги прогонят лесно.* Дим. Димов. 1. Грък изобщо. *Той така се бе отвратил от паликаретата, че не желаеше да носи гръцко име поне по баща.* Цв. Минков. *Младежите, с които по него време се гордееше града Силистра, наречени палекарета гърчоля, въобще не бяха твърде за мирисане цвете.* Ил. Блъсков.

палѝло *ср. разг.* Драскало на кибрит. *Стопанката я* [главичката на клечката] *драсна веднаж върху палилото на кутийката, повтори, потрети, но никакво пламъче не се появи.* А. Каралийчев.

палѝнка *ж. рядко, остар.* Ракия. *Младоженец черпи сички редом с пренесената сладка палинка, и дават да закусят по късче от булчин кравай или млин.* Г. С. Раковски.

палѝ-свя̀т и **палисвя̀товец** *м. диал.* Съсипник, разбойник. *От тоя грабеж тоз пали-свят е забогатял, та може да поддържа гладната сган, която се стича под пряпореца му и върви подире му.* Ив. Вазов. *Ако бог е дигнал ръката си от България, няма да я спаси ни Тертеровия изверн син, ни Андрониковите палисвятовци.* Ив. Вазов.

палѝтел *м. книж. остар.* Подпалвач. *Братовчед ми, ако не бе толкоз милостив и състрадателен към оногова сиромаха, то може и той сам, от отчаяние, би поискал да се съедини с палителите и разбойниците.* С. Радулов.

палѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Запалителен. *И тоз час се затекоха да угасят огъня и видяха още не изгорели нарочно турените палителни вещества!* Цариградски вестник.

па̀лица *ж. остар.* Пръчка, тояга, бастун, жезъл. *Ей капелмайстра горд начело крачи сам / и палица в ръка извита, дига, тръска / — Тим-там, тар-ти-та!* Пенчо Славейков. *Така! Всекиму ще дойде време да слезе в града с палица в ръка и със слово в уста, всекиму—и мене, както и на тебе.* Ст. Загорчинов. *Битката ехтеше тъй, сякаш ковачниците от всички български земи ковяха мечове, палици и щитове.* А. Дончев.

палѝч *м. диал.* Подпалвач. *Запалил го е сеното някой, ама кой го знае. . . Който ще пали, той не се обажда никому. . . и палича най-мъчно се лови.* Ц. Гинчев.

палѝче *ср. диал.* Клечка кибрит. *Един пълен мъж се отдръпна, запали цигара и хвърли паличето на земята.* Ст. Чилингиров. *Тя отива да постави на масата пепелница и паличета.* П. К. Яворов.

пàличка *ж. диал.* Пръчица. *Яна, която завърши професионалното училище в града, плетеше брюкселска дантела в стаята си, отдето се чуваше лекото тракане на дървените палички.* Ем. Станев.

палѝчник *м. диал.* Проклетник. *В 1821 като обесиха турци блаженопочившаго патриарха Григория, как излязоха паличници паши по България и коляха во всекий град старейшини, и по-знаменити българи без никаква вина.* Г. С. Раковски.

пàлище *ср. диал.* Място, където горят дърва за дървени въглища. *Мина час, два и момчетата помъкнаха пълната торба с риба и раци нагоре към въглищарското палище.* Л. Галина.

палѝя *ж. диал.* Укорно или ласкателно обозначение на нещо; пущина. *Кака Ванка донесла яйцата . . . Ами сега? Как да направи сметка колко струват? — Колко лева струват тия палии бе, Луканчо? — попитала тя новия търговец.* М. Ягодов. *Дръвцето встрани се разлюля и пропука. — Чакай, чакай, господин инспекторе — привика дядо Панчо и изтича нагоре пред него. — Пущете се, пущете се, господин инспекторе, че тая палия е гнила, па може да ви польже да паднете.* Ст. Ц. Даскалов.

палмиèра и **палмѝра** *ж. книж. рядко.* (от гр. Палмира). Вид палма. *Тая равнина. . . беше изпълнена от дванайсет нозе пръст, дето се възвишаваха гори от маслинови дървета, портокали, лимони, палмиери.* И. Адженов. *Крайбрежната ниска и блатиста ивица бе обрасла с висока като гора гъста тръстика, блатни треви и цветя. А над тях разтваряха корони красиви палмири.* Гр. Угаров.

палòмник *м. книж. остар.* (рус. паломник). Пътешественик, поклонник. *Един ден пътниците видяха човек, който влачеше зад себе си огромен черен ковчег на малки детски колца. В ковчега тлееше дебела восъчна свещ. Очите на странния паломник бяха зачервени, подпухнали и безумно печални.* Ст. Загорчинов.

палопрàх *м. книж. остар.* Барут. *В средните векове станали много полезни изобретения, от които най-знаменити са: компасът, огнестрелните оръдия, палопрахът и книгопечатанието.* сп. Пчелица.

пàлъмник *м. диал.* Лудетина, палавник. *Юнашки песни наричаме ний също някои исторически песни, в които се възпяват делата на всевъзможни палъмници, еничери, татари, хайдути и скитници.* Пенчо Славейков. *В негово лице ний ще имаме един наследник на Ботева. Не отрицателя Ботев, не палъмника на разрушителни книжни идеи, а певеца на Хаджи Димитър.* Пенчо Славейков.

пàлъмнишки *прил. книж. рядко.* Поклоннически. *Ние дохождаме да се каем, затова носим черни власеници — и лицата ни са сбръчкани, а косите ни — посипани с пепел. Ние носим в ръце палъмнишки жезъли, — а в душата ни кипят сълзи, — отче Гаврииле!* Н. Райнов.

пальòн *м. разг.* Наполеон. *— Ех, една кобилка имах! Дай двеста пальона — не я давам!* Хр. Смирненски.

памбу̀к *м. диал.* Памук. *Когато се някой намерува отгоре на тия планини, тогава той види над себе си облаците, които слънцето осветлява и ги прави да се показуват бели като едно смесено събрание от памбук.* Ем. Васкидович.

паметàр *м. диал.* Човек, който помни, паметлив човек. *— Как е момчето? Не може първо него да не си видял. При Лесев ли беше, нали? — Паметар си — учудваше се и се усмихваше Бияза.* М. Яворски.

памèтвам *несв. диал.* Помня. *Ай ти Митре, ай ти синко мили! / Али знаиш, синко, ал паметвиш, / кога беше, синко, плен по земи.* Нар. песен. *На орли кажат Стояну: . . . Знаиш, Стоене, паметвиш, / кога в пожара горехме, / та си тояга подаде, / та ни из пожар извади?* Нар. песен.

пампòр *м. остар.* (от ит.). 1. Параход. *— Близо ли е Сибѝрия до Мòсква? — питаше Хаджи Смион. . . . — Няколко хиляди версти. — Зная, зная. А с железница или с пампор?* Ив. Вазов. 2. Влак, железница. *Не можеше ли да се спре някъде около Чирпанско влакът или пампорът, както казваха местните хора, нямаше ли колай да отвлекат Апостола и да го спасят?* Г. Караславов.

пàмтим *несв. диал.* Помня. *Отговара цръна орлетина: / „Да знаеш ли, Марко, да памтиш ли, / кога даде господ ясен огин, / та запали Янина планина — / дигна пламик до темни облаци.“* Нар. песен.

памучѝна *ж. диал.* Растение памук. *Памучината е растение, което сеят нарочно, за да вадят памук.* П. Р. Славейков.

паму̀чище *ср. нар.* Нива с памук. *Колко пъти съм обикалял тая пролет посева на памучището и сърцето ми се е късало, като го гледам, че не върви както другите есенници, че житото е редичко и хилаво.* Б. Обретенов.

панагòн *нареч. диал.* (гр. *παναγών*). Отгоре на всичко, придавка. *Отмъстителността му не беше в малък размер, а за панагон . . . вдал беше се и в пиене, във време на което не гледаше никому ни чест, ни хатър.* К. Шапкарев. *Самият български език е развален и изнасилен. . . При това не рядко се притурят и безсмислици в панагон.* Ив. Вазов.

панакѝда *ж. остар.* (гр. *πινακίδα*). Намазана с восък дъсчица, на която децата през епохата на Възраждането са се учили да пишат. *Като изучва азбукето, неговите другари написват на паникидата му пък срички.* Т. Г. Влайков. *И предали го в ръцете на знаменития в онова време казанлъшки педагог, който е знаял не само да учи по панакидата, а и да пее в черкова.* Л. Каравелов.

панафòра *ж. книж. остар.* (гр. *ἐπανωφόρι*). Връхна, горна дреха. *И тогава в разкопания гроб се намерило . . . кости, панафори и патрихил.* Ив. Вазов.

пангàл *диал.* — вж. пангар. *И когато бабичките дохождали пред пангалът да си купят по една свещ, то дядо поп вряскал из сичкото си гърло: „Со страхом божи".* Л. Каравелов.
В неделя и по големите празници той седи в големият трон при пангалът и продава свещи. Л. Каравелов.

пангалòзин *м. разг.* (гр. *πάγκαλος*). Хубостник, вагабонтин. *От дебел плат да са, че какъвто е пангалозин инак, за една неделя ще ги направи на парцали.* Чудомир.

пангàр *м. нар.* (от ит.-гр. *πανκάριον*). Масичка при входа на черква, където продават свещи. *Цял живот той ходи подир поп Сава: носи му менчето, когато ръсеше, продава свещи на пангаря, пя на този народ, додето си загуби гласа .* А. Каралийчев. *Идат селяните . . . влязат* [в черква], *спират се до пангаря, купят си вощеници.* Ил. Блъсков. *И се сложиха в двете църкви нови дискуси . . . епитропите, които продаваха свещи на пангара, току подсещаха: — Ето тука за помощ на затворниците.* Д. Талев.

пàнго *ср. диал.* (ит.-гр. *μπάγκος*). Обущарска маса. *Какво поглеждаш към пангото? — закачи го Митю. — Там ли ти се сяда? Има да почакаш, Щръкле. Ти не гледай Дочка. Дорде му се даде място при пангото, сума хляб изяде.* Д. Немиров. *На една от обувките повисна конец с игла. . . . Той натисна иглата на пангото и я счупи.* Ст. Чилингиров.

пандѐра *ж. диал.* (ит.-гр. *πανδιέρα*). Знаме. *Консулите отишли при Сюлеман паша, молили го да не закача Пловдив, а той казал: „Зарана ще ви отговоря какво ще правя с Пловдив". Затова консулът (гръцкия) си събира пандерата.* Ив. Вазов. *Дай боже да имаме по-често такива празници, защото те са, които носят напредъка и щастието на народа, а не ония празници с фишеци и пандери.* А. Константинов.

панджàр *м. диал.* (тур. pancar). Червено цвекло. — *Мене ми ги даде мама. . . казва едно от момиченцата, на което носенцето се е зачервило като панджар от студ.* Л. Каравелов.

пàндзур — вж. панцир. *Кой е юнак от юнака роден, / да си слечит рубо копринено, / да облечит от пандзур кошуля.* Нар. песен.

пандѝл *м. диал.* Обор. — *Хайде, майко — обърна се тя към баба Колевица, — да видим нашата Мица — и тръгна към пандила, дето кравата мучеше вече.* Цв. Минков.

пандỳр(ин) *м. остар.* (гр. *πανδοῦρος*.) Стражар християнин в турско време. *Дотича отнякъде селският пандурин и докато разтърве момчетата, селянинът незабелязано се бе потулил с каруцата в улицата към старото училище.* Д. Марчевски. *Изневиделица налетяха конни пандури и заблъскаха тълпата.* Ст. Дичев. *На другия ден пристигнаха двама румънски пандури от града, водени от един мустакат старши полицай.* А. Гуляшки.

панѝца *ж.* Стъпвам като в паница *разг.* — ходя несигурно, препъвам се при ходене *И Кънчо трепере, слухти, гледа плахо-плахо, стъпя като в паница, постоянно се препина* Т. Г. Влайков.

панорàма *ж.* (от гр.) . . . *остар.* Сандъче с различни картини вътре, които се гледат през оптически стъкла. — *Изгубен народ . . . Дай му цирк, панорами и разни зрелища, а накарай го да се фотографира за спомен — хич не се мръдва.* Д. Немиров. *Той беше малко гърбаво човече с живи, черни очи. Познавах го още като дете, когато ходех у тях и му плащах по две копчета, за да гледам направената от него панорама: едно газено сандъче, в което мъждееше запалена свещ, а на дъното блестяха лакирани илюстровани картички, задигнати от гостната им стая.* Св. Минков.

панорàмаджия *м. остар.* Човек, който носи и показва срещу заплащане панорама. *Помня, бях на седем или осем години дете, когато в селото се разнесе чудната вест, че е дошъл панорамаджия.* Ив. Вазов.

пансѐтка *ж. рядко.* (от фр. penser). Немиризлива теменуга. *Младата жена, която подреждаше живите парици, пансетки и сини очички на гроба на мъжа си, не го забеляза.* Д. Калфов.

пàнта[1] *м. диал.* (от ит.) Безделник, нехранимайко, хаймана. *А пък защото в тази работа действувал татко ми, затова Джамал бей подкупил няколко панти, които, като запалили къщата ни, убили татка.* В. Друмев. *Но няма да позволим на разни панти и безделници да си разиграват коня! В дранголника ще ги напъхаме, там им е мястото.* П. Стъпов. — *Господин*

съдебен следовател, той е същият, дето стана причина за скандала в градината миналия месец — обади се приставът — Той е тарторът на една банда панти. Ем. Станев.

пàнта[2] *ж. остар.* (от тур.). Карта за игра. — *Я хвърли тоя парцал! — казваше отекчено Чудото. — Дай да ударим едни панти. . . — Какви панти? — питаше разсеяно Златан . . . — Ама си глупав! Панти значи карти. . . Разбираш! . . . Карти за игра.* П. Вежинов.

пантагрюèлски *прил. книж. рядко.* (от фр. собс.). Огромен. *Тая пантагрюелска готварница се туря в пълно движение, когато надойдат изведнъж по няколко хиляди гости в манастира!* Ив. Вазов.

пантаджилъ̀к *м. диал.* Лоши, нередни постъпки, дела на панта. *Беше живял в един гръцки манастир, гдето така също вършил пантаджилък, заедно с някои калугери.* З. Стоянов.

пàнтаджия *м. диал.* Играч на карти, панти, картоиграч. *Делиорманците, ако не са пантаджии, то са файтонджии.* Ив. Вазов.

пантахỳса *ж. диал.* (гр. *πανταχοῦσα*). Владишко писмо. *Дядо владика се врече да ни даде пантахуса за където щем, биля и до Влашко.* Ил. Блъсков.

панỳда — вж. п о н у д а. *Не пропуща той така също ни едно кръщене, ни една панудa, ни един бабинден.* Л. Каравелов. *Не съм му лапал каша на панудите да му зная годините.* П. Р. Славейков.

панỳкла *ж. диал.* (гр. *πανοῦκλα*). Зла, противна жена. *Онзи, който казва „отвън кукла, отвътре панукла", показва с това, че неговите погледи са обърнати към вътрешната красота у жената.* Пенчо Славейков. *Не сум ти ерген, нити сум довец, / туку сум, моме, младо женено, / младо женено, та похарено, / люба си люба, харовно ода, / по вонка кукла, в къщи панукла, / в къщи си мете, бунище прави.* Нар. песен.

пàнцир *м. диал.* (нем. Panzer). Броня, ризница. *На вран кон е яхнал юнака, / развяват се руси коси, / панцир на снагата му яка / и меч на бедро му виси.* Ив. Вазов. *Ти жива си, о песен строга, / чер панцир пази девствен ръст!* Т. Траянов.

панчà *ж. диал.* (от пер.-тур. paça). Лапа у хищно животно. *Късите му дебели ръце приличаха на мечешки панчи.* З. Стоянов.

панчỳшка *ж. диал.* Надебелен край. *Издигнаха се десетина юмрука, а Велика Стодрамката, кой знае отде докопала една тояга с панчушка, заплашително замаха към кмета.* М. Ягодов.

папàз *м. остар.* (гр.-тур. papaz). Поп, свещеник. — *Махай се, папаз! — викаха му те* [турците] *отдалеко. Поп Петко и сам се отбиваше от пътя им.* Д. Талев. *Мнозина от тия последните ни срещнаха, които познаваха отец Кирила, като познат съсед . . . Един даже се смеси с нас, с когото пътувахме доста време. . . — Не зная папаз ефенди, какво ще да ни дойде на главите? — говореше той.* З. Стоянов. **папàз-яхнѝя** *остар.* — попска яхния. *Когато байо ви Петър върви по улицата, то фигурата му представлява бозаджийска кобилица, защото „чувството" му е уголемено доволно значително от хранителните частици на папаз-яхниите и от търтиците на перушинното царство.* Л. Каравелов.

папàска *ж. диал.* (от гр. *παπάς*). Вид черно грозде; вино от такова грозде. *Юнаците направили един гювеч и се оттеглили на Бармук-баир, гдето се сражили с черната папаска.* З. Стоянов.

папàха *ж. книж. рядко.* (рус. папаха). Висока кожена шапка. *Шапката му е също нова, от кожа — това е много удобна за зимата сибирска шапка — папаха.* Г. Караславов.

пàпер *м. диал.* Н а п р а в я н а п а п е р — съвсем разнебитя. *Ако беха зле русите, щяха ли да бият немеца, а? Направиха го на папер.* Пелин Велков. П а п е р н я м а д а о с т а н е — нищо няма да остане. *Слизай, бе обеснико! Боже, къде се е покачил! . . . Нали, ако паднеш, папер няма да остане от тебе.* Пелин Велков. *Пристигне ли водата, папер няма да остане от туй хайдушко село.* А. Каралийчев. *Градушката спря. . . — То да е само то! От царевицата папер не е останало! — с изтънял глас се обади смуглест мъжага.* Н. Тихолов.

пàперт *м. книж. остар.* (гр.-рус. паперт). Площадка пред входа на черква. *Първите зари на месечината ми посочиха развалините на стария мънастир; аз прескочих паперта и . . . се намерих в параклиса.* сп. Читалище.

пàпин[1] *м. диал.* (от гр. *παπια*). Сбутан, будала човек; глупак. — *Ти, господине, още трябва да ме похвалиш, че не се смущавам като папин, а ми тече из устата.* Ив. Вазов.

пàпин[2] *прил. остар.* Папски. *У града нямало място, где да се смести това множество, което се слитнало да чуе папината проповед.* Й. Груев. *Не само что не обърнал внимание на папините заплашвания, но още и заповядал на своите в Италия да затворят папата в град Анани.* Й. Груев.

папищàнин — вж. п а п и щ а ш и н. *Каква програма е най-прилична и кои са учебници най-сгодни за народните школи. . . Обща църковна история . . . отцепуването на зап. църква; учението на папищаните, протестантите и мохамеданите.* Пер. списание.

папищàш(ин) *м. остар.* Католик. *Има българи: папищаши, протестанти и православни, към кои от тия три български вери принадлежите?* Ст. Заимов. *Ако до днес някои българи и да са станали папищаши и протестанти, то тия ще да се върнат пак назад и щат да признаят своята екзархия.* Л. Каравелов и др. — *Ние ви протягаме ръка, сънародници! Не я отблъсквайте! Да се обединим против фанариотската тирания! — Стига. Стига! — ревяха от*

дъното на двора и към оратора полетяха развалени плодове. — Кой ще му отговори на господина папищашина? — викаха отвред. Ст. Дичев.

папищàшки *прил.* Католишки. *На тебе по ти иде отръки да четеш онези папищашки думи.* А. Константинов.

папрѝца *ж. диал.* Желязна част на воденица, която предава въртенето от оста на камъка. *От паяжинясалите прозорчета на водениците . . . блещукаха жълти светлини. Паприците тракаха и воденичните колелета шумяха.* Ламар.

пàпрящ *прил. рядко.* Бъбрив. *Зографинът се намеси в разговора, отвори папрящите си уста и живо разказа на скъпите си гости последнята си раздяла с Васила Левски при сопотските орешаци.* Ст. Заимов.

папукчѝя *м. остар.* Обущар, който шие папуци. *По „Булеварда" бяха магазините на ангросистите . . . по-накрая — папукчиите, сарачите.* К. Константинов. *Черньо беше папукчия, държеше едно дюкянче при хаджи Стояновци и работеше здраво.* Т. Г. Влайков.

папỳлка *ж. рядко.* Помпон. — *Чехли ще купя на мама — реши Любчо. Най-много му харесаха едни червени чехли с папулки, той ги плати на касата и пое пакета под мишница.* Л. Галина.

папỳнест *прил. диал.* Болезнено жълт, подпухнал. *В една от тия райски градини седи доволно побеляла вече жена с жълто и папунесто лице.* Л. Каравелов.

пàпунец *м. диал.* Копито. — *Абе не е шап, аз познавам шап, папунците ѝ са здрави!* Ст. Ц. Даскалов.

папурàк *м. диал.* Царевични стъбла. *Селска кола със снопове бляскав папурак, впрегната с волове или биволици, простряна някъде черга издават познатия образ на българското село в нови условия на живот.* З. Сребров.

папурàчка *ж. диал.* Сухо царевично стъбло. *Зимата хвърляше в планината снежен кожух, само стъпките на добитъка тъмнееха по белия път и замръзнали папурачки лежаха тук-там разхвърляни по белия сняг.* З. Сребров.

папỳрвина *ж. диал.* Царевично стъбло. *Спеше край селото . . . в една которка, съградена от колове, газеви тенекии и папурвина.* Ив. Вазов.

папỳрник *м. диал.* Царевичен хляб. *Царевичен хляб-папурник с преснак, с овче кисело мляко; прясна пита. . . имало ли е по-вкусна храна от тази.* З. Сребров.

папỳци *мн.* (**папỳк** *м.*) *остар.* (пер.-тур. pabuç). Вид пантофи, меки обувки. *Викентий излезе на папуци. Дворът беше мълчалив и тъмен.* Ив. Вазов. *Калцуните му били от дебел памук. . . папуците му високи и окърпени с дебели парчета.* Високи умни хитрости Бертолдови.

папушòй *м. диал.* (рум. păpuşoi). Царевица. *Колкото за мамалига недейте се грижи, защото в България има много папушой, особено ако почнем окупирването от Видин и надолу към Рахово.* А. Константинов.

пàпър *м. диал.* Папрат. *Зад мен, пред мен се дигат плешивите глави / на ридове, покрити със папър и треви.* Ив. Вазов.

парà *ж.* . . . Д а в а м д в е т е п а р и *диал.*—натиря, изгоня. *Тоя човек е опасен, ще изгори и невинни хорица. . . Аз добре предлагах вчера да му дадем двете пари.* Ив. Вазов.

паравòз *м. книж. остар.* (рус. паровоз). Локомотив. *На 1829 л. обадиха, че турят на обзалог бързината на няколко си паравоза.* Й. Груев.

парàда *ж. книж. остар.* (фр. parade). Свита. *Той не заведе със себе си голяма парада; самият Искренко му беше за другар.* Кр. Пишурка.

паракимòмен *м. остар.* (от гр. παρακοιμώμενος). Висок придворен чин, началник на императорски покои. *В тежката борба за престола с Варда Склир младият император възмъжа и преди една година, след падането на паракимомена Василий, най-после му се стори, че вижда ръцете си развързани.* А. Дончев.

паралѝя *ж. диал.* (от рум. pălărie). Ниска кръгла маса за хранене. *Седнал на пъстра възглавница до нисичка паралия, отец Тодор дъвчеше прясна краставичка и пиеше замислено на малки глътки ракията си.* В. Андреев. *В онова време не бяха в употребление днешните маси ни у българите, ни у турците. Българите ядяха на паралии. . . но те бяха ниски и гостите сядаха наоколо на дъски, по-ниски от трапезата.* Ц. Гинчев.

парамàна *ж. диал.* (гр. παραμάνα). 1. Кърмачка, бавачка на деца. *Ако майката не може, или не бива сама да си дои детето, то тая работа най-добре ще свърши кърмилница (доилка парамана).* Й. Груев. 2. Държанка. *Когато святата му разкошна митрополия била нападната от народът и той побягвал из прозореца като плъх заедно със своите парамани и улани, и търсел спасение в конака. . . то естествено и твърде логично излязва, че българинът си е задал следующия въпрос:* З. Стоянов.

арамѝя *ж. остар.* (гр. παροιμία). Четиво от Стария завет. *Еще на вечерта ходих в черква, пях, четох парамиите, но, вместо да ги чета на славянски, аз, както имах обичай, четох ги в превод на простобългарски.* П. Р. Славейков.

парàпет *м. прил. диал.* (от гр. παραπετῶ). Свободен, незает. *Не се върна син ми да ме отмени — пак тряба пипане, тичане. . . Я, ти като си сега парапет, да рачиш да останеш.* П. Ю. Тодоров. *Щом го пуснат, и ще се хване за работа. Дренки ще отиде да бере, гъби да търси —*

никога няма да остане парапет, да го езди дявола. П. Ю. Тодоров. *Има ли място за мене / и парапета килийка?* Нар. песен.

параплу̀в, паропла̀в и пароплу̀в *м. книж. остар.* Параход. *Каменните въглища са твърде полезни за человека. . . милиони оки се употребляват за караниeто на параплуви, железници и всякакви парни фабрики.* Изводи от в. Зорница. *Българите можаха по-добре да сполучат, ако основаваха една търговска дружина да направи два три пароплава.* Вазрожденски печат. *Като стигна в Женева, навезе се на един от пароплувите на езерото.* П. Р. Славейков.

параста̀с *м. нар.* (гр. *παράστασις*). 1. Молитва и служба за покойник, панихида. *На заранта отслужиха в черкова парастас.* Т. Г. Влайков. *Един път, след парастаса, за едни деветини беше сложена софра в къщата на покойния.* Мих. Георгиев. 2. Приношение за такава служба. *Той сне шапката си, взе хляба хоризонтално, както носят парастасите към черква, и с още неизсъхнали сълзи на лицето си тръгна към войските, които идеха.* Й. Йовков.

парасъ̀, параса̀ и парасѝ *ж. диал.* (тур. paraşı). След съществ. — пари за нещо. *Какво са моите десет левчета месечно? Кафе параса на нашия секретар.* Г. Караславов. *Взеха му 50 стотинки серги-параси.* Н. п. Филипов. — *По колко пари им вземаш капан-парасъ? — го попита мюфтията.* Ц. Гинчев.

пара̀тик *прил. диал.* (от гр. *παραθήκη*). Напразен, безполезен. *Когато изжъднее . . . родилката нека се пази от всяки корени и отвари, зачтото то всичко е паратико, ако не и пакостливо.* Й. Груев. *Всичко се изтъщява. . . — а никак не се блъска глава, за да се просвети, подкрепи, изтъщи или да се обърне и направи на истински чловек божем една жива душа; то ни се види паратико нечто, та никога не ни влиза в кроежите.* Й. Груев.

па̀рдал и пард *м. остар.* (от гр. *πάρδαλις*). Леопард, пантера. *В топлите климати изобщо нахождат се многоценните руди. . . Раждат се там и се въдят най-големите животни. . . и най-свирепите диви зверове, като: раслана, тигъра, пардала, крокодила и най-големите ядовити зъми.* Ив. Момчилов. *Есенес, кога Святослав ся връщаше от война. . . той като лек пард трудеше ся на лов.* Ел. Мутева.

па̀рез *м. диал.* Изоставено лозе. *Наблизо имаше парез, обрасъл с див буренак и заграден с шубраки и овощни дръвчета.* Т. Харманджиев.

пареза̀к *м. диал.* Място с изоставени лозя. *Чернееха пътища и пътеки между ливади, лозя, парезаци — тук-там завиваха и се губеха в горички и долчинки.* Т. Харманджиев.

парекендѐ *ср.* (от пер.-тур. perakende). 1. *рядко.* Нива, имот в чуждо землище. *Производителите, които притежават земя, заета с гореизброените фуражни култури, в други населени места (парекендета), са длъжни да ги декларират пред народния съвет на селището, в което живеят.* Пресата. 2. *разг. Долен човек, бездарник. — Ето, това е кмет. . . Другите какви бяха? Парекендета*! Г. Караславов.

па̀рик *м. книж. остар.* (рус. парик). Перука. *На глава си носил парик твърде голям.* С. Радулов.

парлама̀ *ж. диал.* (тур. parlama). Външен вид, показ. — *Какво работи сега? — попита Колката.— Нищо. Разпродава. Е, от време на време излиза в „ачика“, но и то е за парлама. Демек, вижте, и аз съм трудов човек.* С. Чернишев.

парла̀нт *прил. остар.* (от тур. parlatı). Блестящ. *Едно копте, потурапте, / пременено, / уредено— / и стъкнато, хе. . . парланте*! П. Р. Славейков.

парлѐ — вж. пърле. — *Какво се затъркаля, като парле? Да не си пощръклял от радост*? К. Петканов !

парма̀к *м. диал.* (тур. parmak). 1. Пръчка на ограда, на прозорец и др. *От къщи ще влезеш в собата. Тя е възтъмничка, прозорците ѝ са малки, с дебели старовремски пармаци.* Т. Г. Влайков; 2. *Обикн. мн.* Парапет. *Во Каменград управя, / от две години насам, той градския сахат — / скрит горе в кулата, високо и на хлад / . . . или на мостът на пармаците облегнат / и вслушан в ромонът на Луда Яна.* Пенчо Славейков. *Попова керка викаше / от високите чардаци, / от ситни дребни пармаци.* Нар. песен; 3. Спица на колело. *Зад него вехт чекрък, бъкел, рало, недялани пармаци и куп други захванати и недоизкарани селски потреби чекат своя ред.* Ц. Церковски.

пармаклъ̀к *м. диал.* (тур. parmaklık). Ограда от летви, стобор, парапет. *Тя извърна лице на север, към Чамджас, и опря ръце в пармаклъка. . . Тялото ѝ се преви, преметна се през моста и вълните го скриха от очите на ужасените мъже и жени.* А. Христофоров. *Жените българомохамеданки надничали зад пармаклъците, а мъжете им се спотайвали незнайно где.* Н. Хайтов. *Родната му къща е имала висок чардак, преграден със стар дървен пармаклък.* М. Кремен.

па̀рно *нареч. диал.* Спретнато. *Облякла ся колкото могла по-парно, послюдила ся, сресала ся и цял ден чакала учителя.* Книжица за народа.

парровла̀к *м. книж. остар.* Парна железница. *Така и исполинските машини, с които прокопават цели земи и планини. . . и карат параходи и паровлаци, гледат на един нищо-никакъв деец, — на малките капчици сгрята вода, които се казват пара.* Й. Груев.

парово̀з *м. книж. остар.* (рус. паровоз). Локомотив. *Паровоз по железни пътища прекарва лесно и бързо големи товари в далечни земи, и то по-бързо и от вятъра.* Й. Груев. *Широката, но*

ниска къщна стая на чорбаджи Марка бе осветена... с една тенекиена ламбичка, на която фитилът правеше такава струя дим, каквато правят комините на паровозите. Ст. Заимов.

парожѐрка *ж. остар.* Локомотив. *Новите промишленици и художници... изнамериха параходите... парожерките и изобщо пародвижните машини.* сп. Пчелица.

парокѐпец *м. диал.* Иманяр. *Парокопците казват, че срещу Еньовден се дига огън там, дека има заровени пари.* Т. Харманджиев.

парѐл *м. спец.* (фр. parole). При някои игри на карти: запазено право за участие. *Сетне ще си имаме в другата стая готови снопчета в запас, та като дойде време да густираме бюлетините, ако бъдат малко, можем да отидем на парол.* А. Константинов.

парпу̀лче *ср. диал.* Дребен, недорасъл човек. — *Каня те бе, Форе. Съученици сме били, седели сме на един чин. Бяхме и на един ръст. Аз си останах парпулче, както ми си викахте, а ти, я какъв се извъди!* Б. Болгар.

па̀рса *ж. диал.* (ит.-тур. parsa). Сума, бакшиш, събран от зрители след свирене или игра. *Може би и те мислят, че това са мечкари или улични гьозбояджии, които обикалят из селата, за да събират парса.* Л. Стоянов. *Най-сетне компанията изчерпа репертоара си и тръгна да събира парса.* Д. Димов.

па̀рта *ж.* обикн. *мн. диал.* Везан нагръдник или кърпа. *Милена бърже стана, прибра партите на гърдите си и излъга: — Изпратих Стояна на овцете.* К. Петканов. *Още малко и щеше да се пръсне от болка в гърдите. Разтвори парти, разгърди се.* К. Петканов. *Се налюти руса Стана, / та си зеде бяла парта, / си отиде во градина, / та си седна под трендафил. / Колку парта ми отвила, / и я дойде самовила / самовила самогорска.* Нар. песен.

партакѐш *м. разг.* Вещи, които могат да се носят; багаж. *Сички пътници скочиха; всеки си нарамчи партакеша и секи бързаше да влезе у вапора, за да си избере по-добро място.* Ил. Блъсков. *Мъжът ѝ умре или май го убиха... отива баща ѝ да си я прибере, натоварва що партакеш има на талигата и си тръгват назад.* Й. Йовков. *Ти дребните харчове ги остави, ами сега като ни натисне бирникът... — Нека ми вземе душата! — Душата ти няма да вземе, ама партакешите ти ще събере.* Г. Караславов.

па̀ртеница — вж. парта. *Млади, боси девойки с бели партеници и копринени забрадки сипеха шеметно хоро сред полето.* К. Петканов.

партѝна — вж. пъртина. *Конското копито не може да стори партина: халата на часа завява със сняг копитните снежни трапчинки.* Ст. Заимов.

па̀рус *м. книж. остар.* (рус. парус). Корабно платно. *За голямо наше смайване старецът свали паруса и удари навътре из разиграните вълни, за да се върне назад.* Ив. Вазов.

парусѝя *ж. остар.* (гр. παρουσία). Поръчана и платена литургия. *Мислеше и вярваше, че дадените му пари по парусий, саландаре, на божигробските манастире бяха доволни да му изплатят сичките волни и неволни грехове.* Ил. Блъсков.

парцу̀ца *ж. нар.* Слаба, воднисга ракия. — *Благата ракия да не е някаква парцуца.* Г. Караславов. *Секи ще намери по една махана: боба недоврял... ракията ми мязала на парцуца.* Ил. Блъсков.

парча̀ *ж. книж. остар.* (рус. парча). Златотъкан тежък копринен плат. *Скъпи пояси от червена парча, украсени със златни бляхове, ги стягаха в кръста* [варварите]. Ст. Загорчинов.

парчеджилъ̀к *м. диал.* (от тур. parçacı). Разпокъсване, раздробяване. *Френските адвокати се показват много майстори в порчеджилъка, те знаят да разчленуват едно нищо на 15 важни членове.* П. Р. Славейков.

паршѝв и **пършѝв** *прил. разг.* (рус. паршивый). Келав, жалък, нищожен. *Влакът летеше през Искърското дефиле... отстъпваха и бягаха назад паршиви нивици, колиби, плетени от клони и кал.* А. Гуляшки. *Щом забележеше, че в статията се промъкват критични бележки, отвръщаше лицето си от „паршивата интелигенция", която била винаги подла.* К. Калчев.

паршѝвец *м. разг.* (рус. паршивец). Крастав, лош, мръсен човек; келчо. *Бие крак ти казвам, та камъни кърти, стрелка вълчи очи, върти бича и от време на време се чува само: — Сукин син! Парршивец!* Чудомир.

паря̀в *прил. диал.* 1. Който има парѝ; богат. *Наскоро след това се узна, че отворил там някакво кафене в съдружие с един паряв човек.* Т. Г. Влайков. 2. Който струва пари, ценен, скъп. *Светите старци събрали где що имало в манастира паряво и проводили го в Лондонската банка.* Летоструй.

па̀сниче *ср. диал.* Доведен или заварен син. *Мъжчаава си родила много деца, та само своите деца си и любела, а пасинчето го мразела.* Нар. приказка.

па̀смо *ср. нар.* Прежда, намотана на чиле, гранка. *На чардака се полюляваше от топлия вятър едно червено пасмо, изнесено още припролет за мартеница.* Й. Йовков. *По чардаците се развяваше пране, висеха пасма прежди, като пламъци горяха саксии с мушкато.* Ем. Станев.

па̀смурен, -рна, -рно, *книж. рядко.* (рус. пасмурный). Навъсен, мрачен. *Денят мина, свечеряваше се. Пасмурното есенно небе се избистряше.* Елин Пелин.

пàсоми *мн. църк.* Християни по отношение на духовника. *Блазе (!) на такви пастири, а още по-блазе (!) на пасомите от них.* К. Шапкарев. *Той се чувствуваше достатъчно силен да погазва и най-светите чувства на своите пасоми, които презираше заради тяхната простотия и невежеството им. Не се боеше и от патриаршията, защото служеше добре на гръцкото дело.* А. Христофоров.

паспàл *м. нар.* (гр. *πασπάλη*). Брашнен прах във воденица, полепнал по околните предмети. *Във воденицата беше хладно и прашно, миришеше на мухъл, на влага и на паспал.* Г. Караславов. *Неуморим като машина, цял посипан с паспал, той мъкнеше тежките чували и, макар всеки ден и всеки час да беше там, срещаха го и го отминаваха каточе не беше жив човек, а вещ.* Й. Йовков.

паст *ж. старин.* Уста, гърло. *Той* [соколът] *сам, изглежда, разбра това и като се спря само на пет-шест педи над отворената паст на мечката, започна отново да се вие ту наляво, ту надясно.* Ст. Загорчинов. *Една широко отворена пещера се открояваше срещу нас, като бездънна паст на някое гигантско чудовище.* П. К. Яворов. *Лес бълнуващ проговори / из бездънна сънна паст.* Т. Траянов.

пастàл *м. диал.* (тур. pastal). Напластени листа, обикновено от тютюн. *И цялата тази тълпа от измъчени хора. . . сега работеше трескаво. . . Пожълтелите и мършави пръсти сортираха бързо отровните листа, нареждаха пастали, връзваха денкове.* Д. Димов. *В това пролетно обаяние мечката реши, че топлината пристига. . . Избра най-чистите пастали и върху тях положи двете мечета.* Ламар.

пасталджѝйка *ж. диал.* Тютюноработничка, която реди пастали. *Облече се и тръгна да търси работа по тютюневите складове. Беше работила като пасталджийка.* А. Михайлов. *Пасталджийките вземаха от листята, които чистачката беше разпределила, и ги редяха на калъпчета, на „леви" и „десни" пастали и на „капаци".* Д. Димов.

пасталѝрам *несв.* и *св. спец.* Редя тютюн на пастали. — *Не така — показваше Нуринка на Руска. — Налагай ги правилно, жилка на жилка. . . Не си ли пасталирала тютюн?* Х. Русев. *Но за другото момиче му рекли, че сега ще поседи в къщи да им помогне, докато пасталират тютюна.* Л. Александрова.

пàстрок *м. диал.* Не същи баща, втори мъж на майката. *Майка ѝ се оженила изпосле в Михалци, та завела и нея, но пастрок ѝ я не рачил при него си, затуй тя дошла в Търново, та пристанала ратайкиня.* П. Р. Славейков. *Тъкмо беше подрасъл млад момък, като повтори майка му да се омъжи. Тя слезе отвъд, в Румъня, той не рачи да отиде на прехрана у пастрока си.* П. Ю. Тодоров.

пàстря *несв. нар.* Пазя, пестя, крия, вардя. *Царското скривалище и до днес пастри сабята и пряпореца на този завоевател.* П. Р. Славейков. *Не пастрите ки, нищо не пастрите. Само знайте да разсипвате.* Й. Йовков. *И верен на Борис-Михаила, цар Петър въздигна по цяла България безчислени църкви и обители, като не пастреше ни свое злато — ни държавно.* Н. Райнов.

пастỳх *м. диал.* Пастир. *Вярват йоще, чи змеювете, змеиците, самодивите и горските диви били представители и представителки юнакам и пастухам.* Г. С. Раковски.

пасхàлен, -лна, -лно, *прил. църк.* Великденски. *Там греят надежди пасхални / и пеят безбрежни вълни.* Н. Лилиев.

пат *м. диал.* (гр. *πάτος*). Просто дървено легло; одър. *В такъвзи случай тургаме го* [бебето] *в един пат топл, като го покрием с чисти дрехи.* сп. Училище. *Одисей се обвил във волска кожа и легнал на пата в залата, но сънят не склопил неговите очи.* Н. Михайловски. *На единия пат — постилки и възглавие и гаче в тия постилки доскоро е лежал човек и главата му е оставила тежестта си връз възглавието.* П. Спасов.

патакламà *ж. диал.* (тур. pataklama). Бой, сбиване. *Добре че мина без патаклама! — Да, можеше да стане много лошо.* В. Андреев.

патàксвам *несв.*, **патàксам** *св. диал.* (гр. *πατάσσω*). Умирявам се, успокоявам се. *Та и тя не патаксва: все намръщена, насупена, като че съм изял имането на дрипавий Първана.* Ив. Вазов. *А кога излезе кърската работа, пусне се в нея — кое тяхно си ще работи, кое на чужди хора — и чак наесен ще патакса.* Т. Г. Влайков. *Щом се заловиш на работа и ще потънеш в нея, та и на ум нима да ти дойде за имане. . . Йорги цъкна. — Няма да патаксам дорде не изкопая пари.* Д. Немиров.

патардѝя *ж. нар.* (тур. patırdı). Шум, врява. *Ний искаме да кажем, че тая е всичката причина на всите гюрюлтии и патардии, които напоследне станаха между учителите възпитанници и чорбаджиите в Габрово.* П. Р. Славейков. *Ала каква патардия вдигна в къщи, когато докторът отиде на работа!* Б. Несторов.

патàсвам, патàсам — вж. патаксвам. *Мина се ден-два, на всичко патаса. Всеки се умири, всеки си пое работата.* Елин Пелин. *Езикът ѝ не патасваше да фали и дига до облаците Стремски.* Ив. Вазов. *От мъка пяна излиза из устата му. . . И чак когато се навоюва, ще патаса, клетника, па ще се събуди като от дълбок сън.* Т. Г. Влайков.

пàтер *м. книж. остар.* (лат. pater). Католически свещеник. *Намярват се добродушни патери да му повярват, че той отива в еди-кой си град „да се покръсти", да мине в лоното католишко.* Пенчо Славейков.

пàтерига и **пàтерика** *ж. диал.* (от гр.). Тояга за подпиране, патерица. *Аз се зарекох . . . да ми бъде книжнината като тояга, а не като патерига, и ще гледам каквито и да ми бъдат приходите от книжнината, да не чакам на тях.* Й. Груев. *Години се изминаха докогато Флаксман се повдигна на крака; но изпърво той не можеше да ходи без патерики.* Й. Груев.

пàтерик *м. диал.* (от гр. πατερικός). Вид връхна дреха. *А как си се помореняла! И наметка нямаш. Чакай, нà този патерик, облечи го! И калугерката накара Елена да облече върху пъстрия разшит сукман една връхна тъмнокафява дреха.* Ст. Загорчинов.

патèта *мн.* (патè, *ср.*) *диал.* Цвете перуника. *Почват тогава децата да дирят из коритата само божур, бял картоп, сини патèта и други отбор цветя.* Т. Г. Влайков.

пàтима и **патемѝя** ж. диал. (гр. πάθημα). Патило, тегло, страдание, беда, злина. *Аз ще приведа тук цялото място от Одисея, дето божественият Омир описва една от патимите на героя си, който за няколко говеда си пàща тъй жестоко.* Пенчо Славейков. *Лични патемии и съдбата на неговите другари са темите на тия песни.* Пенчо Славейков. *Не думай, а само моли бога и неприятеля ти да не сполетя на такъв побащим, на какъвто сполетя наш Иванчо, комуто патимите не са за изказване.* Ил. Блъсков.

пàтка *ж. . . . диал.* Гуша. *Някои ще си напълнят патките, пък други ще гният из затворите.* Ем. Станев.

паткàн *м. диал.* Плъх. *Паткани има много. На един, като спял, изгризали му носа.* Й. Йовков.

патлà *м.* и *ж. диал.* (от тур. patlamak). Болник. *У-у, патла! . . . А бе той цял час ли ще каш.ли, доде излезе?* Ст. Л. Костов.

пàтмо *ср. диал.* Патило. *Гено Недялков с Габровски кършат ръце зад порти, кършат и не разбират какво е патмо патило тез пусти техни селяни.* А. Константинов.

патнѝ *ж. диал.* Патило, страдание, тегло. *И черквата ни от началото на своето битие привиква и прославява светителите, които са се прославили с богоугодния живот, патни и страдания.* З. Петров.

пàтор *м. диал.* Паток. *Пускаха ги от време на време патичарите и в тия щастливи промеждутъци* [патиците] *се опознаха. Най-смели бяха местните патори.* Ст. Ц. Даскалов.

пàтома *ж. диал.* (гр. πάτωμα). Под на стая. *Най-напред през кухнята мина Лолка с мокри коси. . . След нея, пръскайки капки по патомата, си дойде и най-малката* [дъщеря], *Иваница.* Ем. Станев. *Подът или патомата на къщата е плосък и равен, и стените са равни.* П. Р. Славейков.

патосѝя *ж. остар.* Патило, страдание, тегло. *Но помислюването, че ще тъмнувам, гладувам и ще се мъча, правеше ме сам себе си да оплаквам. Изведнаж редом поникнаха в душата ми мрачни картини за патосиите на другите наши пострадали братя, които гниеха в диарбекирските зандани и малоазийски рудници.* Св. Миларов.

пàтрав *прил. диал.* 1. За крака — извити навън. *Нарян бе нисък и набит, с патрави, но здрави като топори крака, с присвити в лактите ръце и сгушена в кожената качулка глава.* Ст. Волев. *Един стар разбойник с патрави крака ме заплаши, че ще ме арестува, ако се мярна втори път насам.* Г. Караславов. 2. За човек — с извити навън крака. *После протегна дългата жилеста като на вол шия и обади на ниския си, малко патрав другар: — А-бей, Андро, това не е ли Мито, бе. . . Мито Генин си дошел!* Ст. Ц. Даскалов.

патрѝда *ж. остар.* (гр. πατρίδα). Отечество, родина. *Не преставаше . . . да декламира стихове на гръцки език, в които твърде на често се споменаваше думата патрида.* З. Стоянов.

патрѝка и **патрѝк** *м. нар.* (от гр. πατρικός). Патриарх. — *Ще си имаме наш патрика, наши владици, а?* Д. Талев. *Грък е нашия патрик, / грък имаме и владика.* П. Р. Славейков. *Затова една нощ патрикът нахлузи / своето черно расо и злобно каза.* Ив. Вазов.

патриканà *ж. остар.* (гр.-пер.-тур. patrikane). Патриаршия. *Тук му е мястото да спомена един неотдавнашен разговор, станал между наша милост и един старец, заслуживши много и премного по църковната ни разпра с вселенската патрикана.* Ст. Заимов. — *Как мислиш, кир даскале, ще излезе ли нещо от борбата на българите против патриканата?* Цв. Минков.

патрѝкий *м. книж. остар.* (лат. patricius). Римски благородник. *Плацидия го прие добре и за да му покаже любов и милост . . . направи го патрикий и главен военачалник на римските войски.* Г. Кръстевич.

патỳл *м. диал.* (рум. patul). Плетен хамбар за неоронена царевица. *На другия ден почнаха да берат мисирите и цели кервани се редяха край дългите Болецови патули, гдето стваряха с кошове беления жълт като жълтица мисир.* Ц. Гинчев.

пàфти *мн. нар.* (пер.-тур. pafta). Украсени метални плочки за закачване женски колан. *И как беше пременена! Синя джанфезена рокля, елече от ален атлаз, пъстра божигробска престилка, сребърни пафти.* Й. Йовков. — *Какво ще поръчате?* — *посрещна ги златарят. . .*

— Искаме да научиш този момък да прави златни пръстени, гривни и обеци. Пафти от сребро да кове. А. Каралийчев. *Сърмен колан със сребърни пафти пристяга тънкия ѝ кръст.* З. Сребров.

пахàр *м. диал.* (рум. pahar). 1. Кана или чаша. *Той също имаше пахари, чаши, вази големи, изработени най-добре от кристал и накичени твърде изкусно с диаманти.* Летоструй. *До нея* [таблата] *имаше 4-ри пахари от сребро извътре позлатени, от най-добра направа.* Летоструй; 2. Дълбока (дървена) паница. *Тук и там се чуваше ритмично тракане в дървените пахари, в които приготовляваха лютеница от варени картофи и пиперки.* П. Здравков. *А Мишка през това време насипа боб в дълбок цинков пахар.* А. Гуляшки.

пахàра и пахàрка — вж. пахар. *Тук трябваше Петковите четници да срещнат Коледа, да сложат празнична софра и от ръка на ръка да подават пахарата с пенливо одринско вино.* Ст. Сивриев. *— Стоене, чакай! — извика пак председателят. — И кажи там на Дося да налее една пахарка от червеното. . . той знае от кое.* П. Незнакомов. *Като избърса* [стопанинът на шкембеджийницата] *с пръст околовръст пахарката с подлучения оцет и си подряза ноктите на лявата ръка, той ритна метлата, седна изпотен на един стол и рече загрижено на готвачката.* Чудомир.

пахàрче *ср. диал.* Дървена паничка. *Оставаше ли гладен, той поръчваше на внука си: донеси ми хляб и пахарче извара.* Ив. Хаджимарчев. *Много ще се маете,додето изядете едно пахарче чорба*! сп. Училище.

пàхти — вж. пафти. *Като щял да си отива, откача пахтите на дъщеря му от стената и ги натъква в пояса си.* Ц. Гинчев.

пачà и пачия *ж. диал.* (пер.-тур. paça). Разширен край на крачол. *Като разкопчал ония пачи на потурите си, като гащат петел.* Й. Йовков. *От оковите, които е носил, бяха му оставили само една халка на левия крак, която пачиите на потурите съвършено закриваха.* К. Величков.

пàче *нареч. старин.* Вече, повече. *Интереса си обаче / нивга ази не презрях / и със силните найпаче / всякога съгласен бях.* Ив. Вазов. *А дето си се освободил, за това ти тряба да благодариш паче на добрата си участ.* Г. Кръстевич.

пàчина *ж. диал.* Вид ниска трева. *Сега на прозореца се подаде пак знак, но не джевре, а клонче босиляк, което, като се повъртя няколко пъте, падна на калдъръма в зелената пачина.* Ц. Гинчев.

пàчник *м. диал.* Голям кошник, в който може да се насади гъска. *Аз да знаех, че е тъй, щях да поръчам да донесат един цял пачник . . . догде не са презрели чернулките череши.* Ц. Гинчев. *Някой от по-големите разкопава гнездата, а другите събират картофи в пачници.* П. Ю. Тодоров.

пàчниче *ср. диал.* Кошничка, панерче. *Едно пачниче от лозина ще изплете, ще го напълни с ягоди.* П. Ю. Тодоров.

пàшник *м. остар.* Хранопровод. *Кога зачервяването е само в устето на пашникът, болните усещат горещина и сухост в гърлото.* И. Богоров.

пàщам *несв. диал.* Патя, изпатвам, изпитвам. *Любов — тая сладка мъка, / кой не я е пащал? / Нейни радости и пламен / кой не е усящал?* Ив. Вазов. *Който се е влюбвал в мене, не е пащал добро.* Й. Йовков. *Но Иванчо, като не пащал нищо, него не беше страх от нищо.* Ил. Блъсков.

пèвка[1] *ж. диал.* Песничка. *Мама ми певка певала: / „Нани ми соколе, нани ми, / соколи до два близнака."* Нар. песен.

пèвка[2] *ж. книж. рядко.* (гр. πεύκη). Вид бор. *Отгоре скалистите хълмове на Аттика мълчат, голи и напечени, а долу гъсти горички от певки обличат. . . диплите на тая безплодна местност.* К. Константинов.

пèвница *ж. диал.* Място в черква, където стоят псалтовете. *Ходех всеки празник и всяка неделя в патриаршеската черква и там обичах да се изправям до певницата и да пригласям на момчетата, които пеяха.* Св. Миларов.

пèгав *прил. диал.* Който има по лицето си лунички, луничав. *Нищо и никаква, пегава една, и само току се фризира, като мисли, че ще стане по-хубава.* Ст. Ц. Даскалов.

педèпсвам *несв.*, **педèпсам** *св. диал.* (от гр. παιδεύω). Възпитавам, грижа се. *Биеше ги* [децата си] *като тъпан. За да ги уж педепса, често ги затваряше и заключваше в къщи.* сп. Лиляка; **педèпсвам се, педèпсам се** *възвр. — Луд ли е този Драгни, или ще полудее. . . Хич в такъв един ден секи напуснал работата си, паднал за душата си, а пък той . . . Хей, боже господи, кога ще се педепсат тия хора!* Ил. Блъсков. *Затова треба тая мисъл (че човек е склонен повече към злото, а не към доброто) да се педепсва с твърде голямо прилежание.* Р. Попович.

пезевèнк и пезевèнгин *м. разг.* (пер.-тур. pezevenk). 1. *рядко.* — Сводник. *Между хиляди души да го срещнеш, пезевенгинът, ще можеш да познаеш какъв му е занаятът.* З. Стоянов. 2. *хулно, разг.* Изобщо долен, нечестен човек. *Не плаши ли ги пезевенгина неден? Толкова пари ми разсипа тогава.* Т. Г. Влайков. *Надписал си половина ока, пезевенк! Аз не зная четмо, но умът ми е много по-сигур от твоя тефтер.* З. Стоянов.

пезỳл *м.* и **пезỳла** *ж. диал.* (гр. πεζούλι). Издадено или вдлъбнато в стената място като лавица, обикновено край огнище. *Вощеницата гореше кротко със сълзливо пращене в глъбината*

на малък пезул, издълбан в стената. Ст. Загорчинов. — *И-и-и, пък ти, Колчо, ще им разтуриш хубавата игра! — се обади стрина Илчовица, която бе седнала на пезула.* Т. Г. Влайков. *Филчо отвори вратата на обора, обади се на животните, после влезе и остави кандила в пезулата.* К. Петканов. *Той се отмести и преви подкосени крака да седне в широкия пезул, вглъбнат отвътре в стената до самите порти.* П. Ю. Тодоров.

пей *м. разг.* (тур. pey). Предплата. *Онзи, дето проважда, може да чака на ред за отговорът, като даде като пей още толкози колкото е платил за изпровождането на писмото му или на известието му.* Месецослов. Д а в а м п е й з а н е щ о — много ми се иска. — *Може и да се съглася? Ако селото ме поиска. — Селото пей ще даде да има такъв кмет.* Т. Г. Влайков. *Той все си е такъв припрян на реч и сприха / и зарад препирня пръв дава пей.* Пенчо Славейков.

пѐйи *мн.* (вм. пейси) *книж. остар.* (от евр.). Дълги кичури нестригана коса пред ушите. *Войници, калугери, дубровнишки търговци . . . евреи с пейи се размесяха с гражданите българи.* Ив. Вазов.

пѐкий *нареч. диал.* (тур. pek iyi). Много добре. *Пекий, вървете вий и аз ида.* Д. Войников.

пеклò *ср. диал.* Жега, пек. *Те поглеждаха ту в бирника, ту в чорбаджията, с желанието щото последният по-скоро да стане и да се „урине" . . . за да се измъкнат о-време от това пекло.* Н. п. Филипов.

пексимѐт и **пексемѐт** *м. диал.* (пер.-тур. peksimet). Сухар. *По селата разхвърляха на всяка българска къща по 20—50 оки да пекат пексимет от свое брашно за аскера.* Ц. Гинчев. *Ами ние за друго готвим пексемета, той трябва за юнаците.* Ив. Вазов.

пекунѝерен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* (фр. pécuniaire). Паричен. *Сега, в наши дни, всякой ходи по чужбина, стига да го подгонят какви да е пекуниерни съображения.* Пенчо Славейков.

пѐла *ж. книж. рядко* — вж. п е л к а[2]. *И лют помак изви двуостра тежка пела — / заскърца, изпращя мешовата дебела врата.* Пенчо Славейков.

пѐлеш *м. диал.* — вж. п е л е ш к а. *Ами жълтичето какво ще правим? — Какво ли?. . . Едно вече имаш от пелеша на кръщението ти. Разменила съм ти и от ланшната сурова година едно.* Т. Г. Влайков. *Мъжко си детѐ сдобѝхме, / бàба не го е видяла, / дàрба не го е дарѝла, / пѐлеш не му е давàла.* Нар. песен.

пелѐшка *ж. диал.* Накит за глава от дребни парици. *Много са ти хубави сребърните гривни и пелешките.* К. Петканов.

пелѐя се *несв. възвр. разг.* Пилея се, въртя се бързо. *И недей се оставя да се мотаеш насам нататък като едно изсъхнало листо, което се пелее накъдето го духне вятър.* Й. Груев. *И така спорно си покара работата, щото вътре в 3 месеца у него вече се въртяха и пеляха 20 машини за предение.* Й. Груев.

пеликарѐ — вж. п а л и к а р е. *Мургав персиец седеше редом до пеликаре, което се переше със своята къдрава фустанела.* К. Величков.

пѐлка[1] *ж. диал.* Трион, бичкия. *Валеше първият сняг, градът бе притихнал, сякаш оглушал, всяка кашлица се чуваше отдалеч, всяка пелка, всеки удар на брадва отекваше глухо.* Ем. Станев. *Учудиха се, работиха до обяд това-онова, а до икиндия нарамиха пелки и чукове.* Ламар.

пѐлка[2] *ж. диал.* (гр. πελέκι). Вид брадва с две остриета. *А Делирад, нает / на двама за отпор, върти двуостра пелка / и кастри.* Пенчо Славейков.

пелтелѝв *прил. рядко.* Който заеква, пелтек. *На такава глава такъв бръснач — свърши обвинителната си реч пелтелявият архимандрит Хрисант.* Ст. Заимов.

пѐлтя и **пелтѝвя** *несв. диал.* (от тур. pelteklemek). Заеквам, пелтеча. *Често и оная уздица изпод езика бива много къса и от това става тежко да се изговарят съгласните букви: д, т. . . такъв език пелти.* Летоструй. *Той разбра, че момчето се обърква и не иска да каже истината. Хвана го за рамото и го раздруса силно. — Какво пелтявиш? Деца ли лъжеш, а? Казвай какво има!* М. Марчевски.

пендàр *м.* и **пендàра** *ж. остар.* (гр. πεντάρα). Голяма златна монета, която служи и като накит. *В бялата кърпичка грейнаха четири златни турски лири, две махмудии и един пендар.* Г. Караславов. *Всеки сипвал с шепа. Кой каквото имал — едри цариградски алтъни, махмудии, ситни рубета, пендари.* З. Сребров. *Тя е млада, също като майка си стройна и хубава, с голяма пендара на гърди.* П. Ю. Тодоров.

пѐнджер *м.* и **пѐнджера** *ж. остар.* (пер.-тур. pencere). Прозорец. *Хванете го тоя протестанец, дайте да го хвърлим из пенджера.* Ив. Вазов. *Пред Джевдетовата пенджера стоеше едно циганче на 7—8 години. Джевдет му пусна един кривач череши и му кимна да дойде при него.* Ц. Гинчев.

пѐндик *м. диал.* (от гр.). Обичай. *По-напреж пендик ми бяше да се обвярвам на слугата си и нему да давам да разплаща.* Й. Груев. *Но . . . има мнозина, които работят наопаки, па никога не свършат днес това, щото не бива да се остави за утре. То е пендик на нехайници и готовановци, които обичат да оставят на други да им вършат щото могат сами си свърши.* Й. Груев.

пендофрàнк *м.* и **пентофрàнга** *ж. диал.* (от гр.). Пстолевка. *А вън, на улицата, се пилееха около продраната кърпа хвърлените рубли и пендофранки.* Ст. Чилингиров. *Търговецът бръкна с две ръце в една голяма платнянка пълна с пентофранги, та сграби колкото можеше и ги тури в шапката му.* П. Р. Славейков.

пенèвка *ж. диал.* Вид горска птичка, сврака. *Кога нямаше месо, ловяха врабци, синигери, пеневки, че най-много чужди кокошки. Хаджията го подмамваше в дюкяна, а дядо Слави правеше изкусни капани.* Чудомир.

пèнез и **пèняз** *м. диал.* (от нем.). Дребна стара монета. *Ще пораздрънка парите в кесията, ще я бърка, бърка, и видиш го извадил един пенез, спуска го от високо в просековото блюдо, за да издрънчи.* Ил. Блъсков. *Казано беше от славяните да се взима само което е в повече или което можеше да се замени или купи с пенези.* Д. Талев. *Александро, рече вдовицата . . . виж колко са тези пари . . . И подхвърли към нея една камара златни пенязи.* П. Р. Славейков.

пентинàрия *ж. старин.* (от гр.). Единица мярка за тегло, равна на 100 кг. *Колко пентинарии злато, колко товара червени кожи бяха получили!* Ст. Загорчинов.

пенчè *ср. диал.* (пер.-тур. pençe). Ток на обувка. *Нови постали, ама само с подкови на пенчетата.* Т. Г. Влайков. *Пенчетата не трябва да бъдат твърде високи (в обуща без пенчета кракът повече се уморява и измокрюва).* Летоструй.

пенюга *ж. диал.* Пън, дънер. *Пенюга до пенюга го препъваха, сякаш не ще може да стигне до село.* Ст. Ц. Даскалов.

пепелèжка *ж. диал.* Воденично колело с перки. *Но голям беше корубестият улук, зеленясал, измокрен, надут, водата го пълнеше, устремяваше се надолу из него и биеше в перките на пепележката.* Й. Йовков.

пепелчỳк *м. нар.* Дребни деца. *Той позна в първите редове множина безделници . . . улични хлапетии и пепелчук.* Ив. Вазов. *То наши хора са, търговци еснафлии / от близкия градец. Видели хубав ден, / па с пепелчука си, роднини и комшии / дошли да хапнат на зелено.* К. Христов.

пеперѝже *несв. диал.* Има остър или шиплив вкус. *Миришеше* [млякото] *на замбил и някак си слабо пеперижe на езика.* Г. Краев.

перàтник *м. диал.* Голям котел, в който топлят вода за пране. *Сега, като се стопли водата в пе-ратника, кога да вземе Тинка да прибира непраните дрехи, стрина Венковица токо зе та отдели настрана чичовите Венкови дрехи и своите.* Т. Г. Влайков. *Гана потъкна огнището, разпали огъня, сипа в ператника вода и го окачи на веригата.* Ст. Ц. Даскалов.

перàшка *ж. диал.* Червено, шарено великденско яйце. *Кирил изпочупи перашките на другите. . . Яйцето не падна от шепата.* Т. Харманджиев. *Аз се мушех внимателно, да не ми счупят перашката — както ние наричахме шарените яйца.* Ст. Ц. Даскалов.

перàшки *прил. диал.* Който се отнася до перачка. *Сякаш нещо ми казваше, когато го раздумвах, че сродяването с това семейство няма да ни направи чест, а ще ни засрами. Семейство бедно, просто, перашко.* Ив. Вазов.

пергѝш(ин) *м. разг.* Противен старец, дъртак. *Глупачка! Ако бях аз, всички тези пергиши щях да ги въртя на малкия си пръст.* Черемухин. *Станка и сега живее в една къщурка в Търново. . . а и Мария не случи с този пергишин Янков, склопи очи и си отиде.* Ем. Станев.

пердè *ср. диал.* (пер.-тур. perde) . . . Подвижна преграда от летви или пръти. *Хлопна пердето и тя чу, като я вика свекърва ѝ.* М. Яворски.

пердỳх *м. диал.* Перушина. *Орлите рекли: „Никой от нас не може, ама има един орел на триста години, той може да направи това, само че се съблача: длака мени, пердух хвърля.“* Нар. приказка.

переѐзд *м. книж. остар.* (рус. переезд). Преместване в друг град. *За жалост, грамадното раз-стояние между мене и тебе, на което переездът е свързан с тежки за нашата кесия сега разноски, неволно ни приковава в неприветливите и опротивелите ни гнезда.* Ив. Вазов.

перекендè *ср. разг.* (пер.-тур. perakende). Беден, малоценен човек. *А два пръста* [гайтанена об-шивка] *са били съвсем достатъчни за жените на малоимотните „перекендета“.* Н. Хайтов.

перенỳга *ж. диал.* Цвете перуника. *Девойко, девойко, убава девойко! / Летна перенуга, зимна теменужка! / Шо си разцъфтила рано пред Великден, / рано пред Великден, велика неделя?* Нар. песен.

перетòржка и **перетъ̀ржка** *ж. книж. остар.* (рус. переторжка). Повторен търг. *Переторжкат[а] на търга ще стане на 21 същия месец.* в. Свобода. *Завчера министерството дава на търг една постройка. . . При перетържката ние дадохме последната, най-ниската цена.* Ив. Вазов.

перѝ и **перѝя** *ж. остар.* (пер.-тур. peri). Фея, красавица. *Тихо „Розата Синайска“ / дреме върху морский бряг, / кат пери заспала райска, / без движенье и без знак.* Ив. Вазов. *Ти си чула, райска перио моя, и свирнята, и булгарината, и гласа на българската песен! Ела и сега да я чуеш — и двете отишли на прозорецът.* Ст. Ботьов.

перѝгла *ж. диал.* Въртележка. *То* [детето] *се завъртя на перигла и, изблъскано от булеварда, изправи се пак пред бакалницата.* П. Ю. Тодоров.

пѐрнато *нареч. разг.* Сопнато, сърдито, троснато. *Гена припнала да срещне чичака и да му подаде възглавница да седне; а оня малко тъй пернато ѝ казал да му приготви по-скоро няколко ката чисти долни дрехи.* Т. Г. Влайков.

пернѝк *м. диал.* 1. Китка от пера. *Сам, на челото с червен / перник, обхожда ги напетий младожен / и с бъклица в ръка честити гости кани.* Пенчо Славейков; 2. *прен.* Белег отударено. *Беят не се стърпя, изскочи с камшика и се зачу плясък през голите рамена на нещастната майка. . . Баба Алища си отиде плачешката, като си триеше перниците, гдето я беше обвил тристръкия беев камшик по сухите плешки и ребра.* Ц. Гинчев.

пѐрница *ж. диал.* 1. Възглавница. *Много нощи без сън над перницата ми си прекарала. А аз окаяник, за нищо и никакво, хиляди пъти съм те огорчил.* Гр. Пърличев. *Кога горна за спане навеждаш клепка, / а майка те клават во малка колебка, / на мека постеля на мека перница; / под нейна пазуха заспиваш кат птица.* сп. Училище; 2 Китка. *Самур му калпак на глава. / И на калпака перница.* Нар. песен.

перпелѐшка *ж. диал.* Вътележка. *И довечера като перпелешка да припкаш пред главежниците си, а утре като свещ да стоиш под венчило.* А. Страшимиров.

перпелѝквам *несв. диал.* Навъртам се, оглеждам. — *Ха да те видя, като толкова перпеликваш!. . . Не си вече малък! Време е да пущиш първата бразда!* Ст. Ц. Даскалов.

перпеля̀ *несв. диал.* За птица — пърха с крила. *По обяд подмамиха с напурени зърна петела и го заловиха. Нахраниха го и привечер. . . Той отчаяно перпелеше в ръцете на Вагрила, докато го носеше към дръвника.* М. Яворски.

пѐрпер *м.* и **пѐрпера** *ж. старин.* Стара златна или сребърна пара. *Отсега нататък . . . който е плащал перпер, ще плаща два.* Ст. Загорчинов. *Не струват перпер твоите войски! Така е, като учим от ромеи как се върти държавна мелница!* Н. Райнов. *Ти знаеш къде са перперите. Когато цар Иван тръгнал за Никопол, всичките златици от държавното съкровище оставил на патриарха да ги пази.* А. Каралийчев. *Добър роб работник, който на градското тържище би струвал поне двадесет перпера, тук се продаваше за пет, за две, че понякога и за перпера.* А. Дончев.

перпера̀к *м. остар.* Данък в перпери. *Момъкът се разсмя. — Ех че ти е пък лен да говориш, Добрине! На думите царят не събира перперак.* Ст. Загорчинов.

пѐрперица[1] *ж. диал.* Преперица, пъдпъдък. — *Добре — прибави после, — нека бъде твоето. Няма да ида в гората. А можеше тетреви да убия и перперици. С що ще гостиш гостите?* Ст. Загорчинов.

перперѝца[2] *ж. диал.* Малка златна пара. — *Недей толкова ѝ се предава . . . Делидимова черка е, лудетина. Перпериците играят в косите ѝ, че Дели Димо е червив с пари.* З. Сребров.

перперу̀шки *мн. диал.* Вид шарки на дреха. *Саята ѝ беше нашарена с такива белушки и перперушки, щото човек можеше да помисли, че са я шариле самодивите.* Л. Каравелов.

перча̀н — вж. перчем. *Поизкашли се и засвири с кавала жално, жално някоя стара песен; а вятърът си играе с дългия му перчан.* З. Стоянов. *И сякаш сега се отвориха очите на всички и видяха, че и Нягул беше рус и хубавеляк, че калпакът му е бутнат назад, а перчанът му разбъркан.* Й. Йовков.

перчѐм, перчѝм и **перчѝн** *м.* (пер.-тур. perçem). 1. *остар.* Дълъг кичур коса на върха на темето на ниско остригана глава. *Червената му чалма беше паднала и неговата бръсната глава с малък перчем на темето лъщеше на слънцето.* Ст. Загорчинов. 2. *разг.* Дълга мъжка коса отпред на челото. *А другият беше тънкуляв младеж, с позакривен перчем и бледо лице, по което имаше няколко драскотини.* Кр. Григоров. *На самия празник кооперативният двор се изпълни с народ. Старци с кожуси димяха кротко с лулички. . . младежи с перчими, моми с зачервени бузи и сплитки на рамене — всички имаха празничен вид.* Кр. Григоров. *Дедо Дичо . . . се обърна към Рада: — Слушай чедо! . . . Я виж тоя перчин: бел като къделка!* Мих. Георгиев.

пѐси (пес) понедѐлник *диал.* Понеделникът след сирни заговезни, когато по някои места бият и весят кучетата; *прен.* ден на жестоко отмъщение и наказание. — *Абе, ако не направим с фашистите един песи понеделник. . . защо пък сме живи?* М. Ягодов. На пес понеделник — никога. *Ще приберем зърното и тогава иди гони Михаля, чакай да ти дойде пак сгода на пес понеделник.* Г. Караславов. Оставам на пес понеделник — оставам изигран, губя. *Аз познавам сума кметове — тъй си останаха на пес понеделник, овъртат се сега за пет пари, ходят като шантави.* Г. Караславов.

песна̀рница *ж. остар.* Сбирка или сборник от песни; песнопойка. *Песнарнице сладкопесна! / Почти ставаш ти известна.* М. Л. Софиянец.

песнѝвец *м. остар.* Черковна книга псалтир. *Царят пак кимна на свещеника и му каза ласкаво — Похвално е рвението на манастира към бога и царя, отче Филипе. . . А какво е то? Песнивец или евангелие. . . И протегна ръка към подаръка.* Ст. Загорчинов.

пѐсник *м. книж. остар.* (срхр. песник). Певец, поет. *Цял ураган ме налетя / от обич, радостни привети! / И изненадан, умилен, / от тоз прием необичаен, / на мене, песника смутен . . . / аз с мокро от сълзи лице, / мълвях си.* Ив. Вазов. *Бил поет! / . . . / Голямо чудо — някакъв си песник.* К. Христов.

пѐсница *ж. остар.* Песничка. *Който знае да засвири, / и песница да попей, / любете го братя мили / небесния тоз Орфей.* П. Иванов. *Аз зная много глупави книжки и много нищожни песници, които се считат за достойни само за това, защото ги е написал Иванчо или Стоянчо.* Л. Каравелов.

песнопѐвец *м. остар.* Певец, песнопоец. *В това време първите юнаци от народа . . . излизаха пред тялото му* [на Атила] *и правеха всякакви борби и игри; от друга страна песнопевци пееха надгробна песен.* сп. Училище.

песнопѐвка *ж. остар.* Песнопойка, песнарница. *Песнопевко сладкопесна! / Почти ставаш ти известна, / вече българский Орфей / на своята лира пей / твойте песни с сладок тон.* М. Л. Софиянец.

песнотвòрец *м. остар.* Поет. *Наблизо при тоя град се е родил песнотворец Виргилий.* Й. Груев.

песнотвòрство *ср. остар.* Поезия, стихотворство. *Като Байрона и Булвер подкачи от песни, но от пръв път песнотворството не му се подало.* Й. Груев. *Той си мислеше, че като се ожени, ще ради по-сърдечно; защото и жена му болееше и линееше за песнотворство и за художество.* Й. Груев.

пестѝлище *ср. остар.* Спестовна каса. *Затова по някои места има наредени пестилища или пестовни къщи, дето всякой что спести, влага си го, за да му расте.* Летоструй. *Банките за народа са обикновено и пестилища.* Летоструй.

пестỳн *м. книж. остар.* (рус. пестун). Ръководител, възпитател. — *Знаеш ли ти тази история? — Донейде. — Да не бъдеш ти, който си пестун на едно дете, което си намерил пред черквата св. Богородица?* П. Р. Славейков.

пестỳнка *ж. книж. остар.* (рус. пестунья). Възпитателка, бавачка. *Само с пръст да се опитва на млякото топлината, то не чини, а още по-малко чини да оставиш да прави това пестунката.* Й. Груев.

пѐсяк *м. старин.* Гледач на кучета. — *Какво работиш сега? — Песяк съм, какво друго може да стане от мене? Песове отглеждам за пашата, да му гонят дивеча, кога тръгне на лов из Балкана.* А. Каралийчев. *Вино нямаха със себе си, а да се отбият в някое село, все едно е да налетят на царските слуги и песяци, дано песя смърт ги изтръшка всички!* Ст. Загорчинов.

петимѝсвам *несв.* (от гр. *πεϑυμῶ*). Силно желая, жадувам нещо. *Секи баща петимисваше за подобен син като Иванча.* Ил. Блъсков. *Сега за кефа на харсъзите да ходят немили и недраги по улиците и да петимисват за кора хляб.* Пресата.

петѝна *ж. диал.* Възправени като колибка царевични стъбла, гръсти и др. *Складоха снопите на петини. Умората се утаи като олово в краката им. Едва се тътреха.* М. Яворски. *Митко уничаше из одиганите кукурузеница за някой изтърван мамул, шумливо опипваше сноповете на навързаното кукурузище, изправено на петини из угарите или натрупано на грамади за товарене.* Ил. Волен.

петлàр *м. диал.* Сватбар, който носи петела. *А петларят, за да направи смях, излиза до портите и влизал токо спуска лъжите:. . . — Ето го зетят с пет пайтона.* сп. Лиляка. *По старич наш народен обичай Гено ще продава този петел на петларя.* Г. Краев.

петлàя се *несв. възвр. диал.* Мотая се. *Досега да съм натоварил, казва, и да съм отишел вече на кьра, а аз се петлая тука и си губя времето.* Б. Обретенов. *Видя ли го?. . . По-лани той яздеше, а невестицата му се петлаеше след него, но стана текезе и хавата се обърна.* Н. Хайтов.

петлѐя *несв. диал.* Размахвам, мотая. *Черню петлее крака, едва-едва пристъпя и повърви, повърви — спре, повърви, повърви — пак спре.* Чудомир.

петлѝца *ж. диал.* 1. Копче. *Отдолу риза пак шита, прибрана, закопчана с пъстри петлици на шията. . . върху сукманя обличаме герджик салтамарка.* сп. Теменуга. 2. Прорез или изплетен конец на мъжки ревер. *Един млад човек с кротко лице, с хубави кафяви очи и с розичка на петлицата радостно подаде ръка на Кондарев.* Ем. Станев.

петромàкс *м. рядко остар.* Вид лампа с петрол, която дава много силна светлина. *Два мощни петромакса осветяваха огромна зала и създаваха фантастични фигури и сенки от сталактитите и сталагмитите.* С. Чернишев.

пѐтурки *мн. диал.* Домашна юфка. *Току ще тури да варне в едно гърненце петурки с прясно мляко или оризова чорбица.* Т. Г. Влайков.

печалòвен, -вна, -вно, *прил. диал.* 1. Който умее да печели. *Че кака Венковица — има ли втора като нея? И момчето ѝ е разумно и печаловно.* Т. Г. Влайков; 2. Доходен. *„Умна дъщеря съм родил" и той пресмяташе в ума си бъдещите користи от тая печаловна продажба на чедото си.* Ив. Вазов.

печаловѝт *прил. диал.* От който се печели много, доходен. — *Казах ви; служа в домакинския отдел при военното министерство. Там имах случай да разбера колко е печаловита тая работа поради големите поръчки и покупки на кавалеристите офицери.* Ив. Вазов.

печалòвник *м. нар.* Човек, който печели. *Но бай Симеон, какъвто си е разумен и печаловник, подкрепи къщата след баща си, отгледа и задоми сестрите си.* Хр. Максимов. — *Да сте здрави, да сте живи — казва стрина Кана. Като ни подава по парченце сушено месо и по два ореха, тя се извинява. — Нямаме печаловник от къщи, та и пари не се навъртат у нас.* Кр. Григоров.

печальòвина *ж. диал.* Печалбарство. *Стрина Вучковица се ухилва до уши, защото тя има син на Стамбол, от петнадесет години го чака да се върне от печальовина.* Хр. Максимов.

печàтник *м. книж. остар.* (рус. печатник). Печатар. *В 4-те първи броеве на „Училището" читателите са съгледали доста печатни погрешки... Причината е, че ние бяхме сполетяни на такъв недомаслен редач и печатник, щото при всичкото си наглеждание... той пак сбъркваше и поправеното.* сп. Училище.

печàтня *ж. книж. остар.* (рус. печатня). Печатница. *Печатнята е едно от ония изнамервания, които изведнъж промениха лицето на света, ако и да беше ни много столетия знайна в Кина.* П. Р. Славейков.

пèчел *ж. диал.* Печалба. *Баща ѝ, който наскоро беше заминал на печел в Америка, току-що ѝ беше изпратил оттам една копринена и необикновено пъстра... престилка.* Ил. Волен. *Ни съм женен, ни ще да се жена, / на съм пошел у Будина града, / на съм пошел печел да печела.* Нар. песен.

печелнѝк *м. диал.* Печаловник. — *Маминото момче, маминият печелник!... Купил ми червени чехли да се докарам като лазарка.* Л. Галина. *Шейсет хиляди гроша! Че какво може да се направи с толкови малко пари? Трябва да бъдеш бог знае какъв майстор печелник, че да свършиш работа — иначе и тях ще провалиш.* Д. Немиров.

печенкà *ж. диал.* Кебапче. *Захванахме пък там нов занаят: да печем печенки на улицата.* Ив. Вазов.

пеш *м. разг.* (пер.-тур. peş). Предна пола на дълга дреха. *Вън от града ги срещна студеният рилски вятър, блъсна ги в гърдите, като че препускаше на сляпа кобила, после хвана пешовете на шинелите им и ги съпроводи чак до Боровец.* Н. Хайтов.

пешàк[1] *м. диал.* Царевичен кочан, несвързан на сплит. *В един кът е натрупан голям куп мачуре — на сплитове и пешаци. Две момичета с дебели кюскии удрят по тях да се поронят.* Т. Г. Влайков.

пешàк[2] *нареч. диал.* Пешком. *Бях до тетя... днеска му прилошало малко... там на нивата още... И си дойде пешак.* Г. Караславов. *Болните да ядат отмерено най-вече зеленчук... и секи ден да се разтъпкуват пешак.* Ив. Богоров.

пешѝн *нареч. остар.* (тур. peşin). По-напред, предварително. — *Я пешин искам да видя какво ще рече баща ти, па тогава.* Елин Пелин. *Задето ще го храни първите години, без да може да изкарва нещо, поискал да му броят пешин пари тъкмо хиляда гроша.* Т. Г. Влайков.

пешкерджѝя *м. диал. остар.* (тур.). Прислужник, който държи или поднася пешкири, кърпи. *Щом насядаха и се наредиха около синиите, пешкерджията донесе четири презръчници и като ги преметна през колената на всичките около четирите синии, излезе си.* Ц. Гинчев.

пешкèш *м. диал.* (пер.-тур. peşkeş). Подарък, награда. *Имаха и двамата по един юрюкбедевия кон, които на много турски сватби бяха напрепусквали много коне и бяха взели много сукно пешкеш, но двата юрюци коня не бяха се надвирвали още.* Ц. Гинчев.

пешкѝн — вж. **пишкин**. *Двама тук не можете се побра. Ти излезе по-пешкин. Няма що! Оставаш ти.* М. Грубешлиева. — *Пешкин момче е даскальт! — думаха старите войняговци, от чийто поглед не избягваше нищо. — Вкара той нашите калпазани в правия?* Ст. Дичев.

пещемàл и **пещимàл** *м.* (пер.-тур. peştamal). Кърпа за прикриване на тялото, обикн. в баня. *Изгубихме копринения ѝ пещемал на банята.* Ив. Вазов. *Вътре... се обличаха други момци с парцаливи дрипи или си изтискваха пещималите в басейна!* Ив. Вазов. *Я си бръкни в десна джеба, / та извади бел пещемал, / та си прекри черни очи, / черни очи, бело лице.* Нар. песен.

пèщник *м. диал.* 1. Пита хляб, печена в пещ. *Тъй каза; без да ѝ покаже място да си почине, даде ѝ един огромен пещник и ястие изобилно.* Г. Пърличев; 2. Помещение, в което е изградена пещ. *Напипа мандалото в тъмницата и влезе в пещника.* А. Каралийчев. *А в пещника беше тъй топло и приятно. Миришеше на пресен хляб.* В. Геновска.

пѝвец *м. диал.* Питие, пиене. *Дойди ти некой други ден, делник, та да видиш чудото ни!... Па ако се случи и пивец — варай се!* Пелин Велков.

пиелъ̀к *м. диал.* Пиене, спиртно питие. — *Да пийнем — подзе боязливо той. — То ми мина жаждата, ама... — Чакай малко — отвърна Марин. — Какъвто пиелък ще пием тая вечер!* Н. Нинов.

пижу̀лче *ср. диал.* Малък съд за ракия, павурче. *Пеев току му подава шишето с коняка и пижулчето с мастиката.* Ст. Заимов.
пѝзма *ж. диал.* (гр. πεῖσμα). Омраза. *Девойче, златно кумривче! / Край мене вървиш, не зборвиш; / що пизма държиш со мене?* Нар. песен.
пизу̀л — вж. пезул. *Я са легнали* [децата] *криво, та хъркат, / инак те като агнета спят. / Или Маца в пизуля си мърка? / Търси бедното топличък кът.* Н. Марангозов.
пиѝтика *ж. остар.* (гр. ποιητική). Поетика, стихотворство. *Той въведе в горните класове и руския и френския езици. . . въведе пиитика, въведе астрономия.* Ив. Вазов.
пикантѐрия *ж. разг.* (фр. piquanterie). Неприлична шега, пикантност. *Ако и да обичаше шегите, в пикантериите обаче се държеше строго в границите на приличието.* Н. п. Филипов.
пикѝрам се *несв.* и *св. възвр. книж. остар.* (рус. пикироваться). Подхвърлям си с някого груби закачки. *Седиш си на топло и се кикотиш. Еле пък, като хванат да се пикират с кръстосан огън, да ти е драго да слушаш.* Л. Константинов.
пѝко *ср. диал.* Вид момчешка игра. *Влиянието на това общо опиянение се отрази и на самите игри на децата. Те замениха чилика, топката, пикото, пумпала с игра на талим.* Ив. Вазов.
пила̀тица *ж. диал.* Вид речна риба. *Ела пилатици и брадати мрени да ловим!* П. Ю. Тодоров.
пилета̀рник *м. диал.* Помещение, в което гледат или хранят пилета. — *Ами пилетарници? — звънна гласът на Русана, която, когато говореше, винаги се смееше.* Ст. Ц. Даскалов.
пилѐшки *прил. диал.* Луд, буен. *Ниже време от години пилешки; / преминуват родовете човешки.* П. Р. Славейков; **пилѐшки** *нареч. Тъпан е живот човешки — сам човек му е тотмака: / удряй тъпана пилешки, / и не питай що те чака!* Пенчо Славейков.
пѝличка *ж. диал.* Вид детска игра — квачка, пилци и орел (пиляк). *В двора у тях билюк деца играят на пиличка. Една дълга редица момчета и момичета, заловени едно зад друго, се извива и кърши като змия.* Т. Г. Влайков.
пѝлчник *м. диал.* Курник за пилета. *През задната вратичка излезе на хармана, прескочи пиличника и се потули зад купата от царевични ластуни.* А. Каралийчев.
пило̀тини *мн. диал.* Метални стърготини; опилки. *Ако земем да изпилим тучево нечто, то пилотините щат бъдат трошици от туч.* Й. Груев. *Ако да топнем магнитна пръчка в съд, пълен с железни пилотини. . . и побъркаме, то ще видим, че пилотината се охваща на края най-много, а по-малко към средата, а пък в самата среда никак се не охваща.* Й. Груев.
пѝляк *м. диал.* Ястреб. *Орелът яде овци, сърни и зайци; пилякът кокошки и патки.* П. Р. Славейков.
пѝля се *несв. възвр. диал.* Въдя се, развъждам се. *Проклинам цялото село на пепел да стане. Змии и гущери да се пилят по домовете ви.* К. Петканов.
пинакѝда — вж. панакида. *Подир пладне ще провеся друга пинакида, дето ще да е написано 1, 2, 3, 4, 5.* П. Берон.
пинирлѝя *ж. диал.* (от тур. peynirli). Баница със сирене. *Пиши ми кога да тръгне Тинка, че да заколя кокошка, да разточа една дебела пинирлия и да ти напълня дамаджанка от нашето винце.* Пресата.
пѝнта *ж. диал.* Малък съд за ракия. *На един сух клин на дървото, колко с ръка да дохванеш, виси една жълтункява пинта, прикачена на връв.* Мих. Георгиев. *Кога и да минеш покрай дедови Дичови, зиме било, лете било — пинтата е все пълна с два пъти препечена ракия.* Мих. Георгиев.
пинтѝя *м. остар.* (тур. pinti). Скъперник. *Виж тоя дрът пинтия — вариклечко, за две пари свещ запали, а митани до земята прави, митаните са без пари.* Ив. Вазов.
пипинѐрата *ж. разг. остар.* (от фр. pépinière). Парка на свободата в София. *Беше му омръзнало: и разходки до пипинерата, и таблата в Панаховото кафене.* Ив. Вазов. *Когато се озовах най-после към пипинерата, светкавици режеха облаците над града.* П. К. Яворов.
пирѝгла — вж. перигла. *Погледна веднъж-дваж нататък, па се доближи до брега да вземе пачничето, което все още се въртеше на пиригла всред вира.* П. Ю. Тодоров.
пирѝнка *ж. диал.* Тънка цветна кърпа за забрадка с шарки. *Тя се беше пременила в хубав тъмен фустан от скъпа материя. . . забрадена по граждански с тънка копринена пиринка.* Т. Г. Влайков.
пис *прил. неизм. диал.* (тур. pis). Мръсен. — *От нивите им и от колата им няма да им вземате воловете вече, чухте ли? — Ами от ливадите, беим? извика бързо един циганин. — Не разбираш ли, че и от ливадите, бе хей пис ченгене! изрева Рашид.* Ц. Гинчев. *Кога излезе черний грък, пашата блед, / плюна по него и пошушна: пис миллет!* Ив. Вазов.
писа̀че *ср. диал.* Ножче за дърворезба. *Той скри писачето, с което дълбаеше по хурката, и свърна козите надолу.* Й. Йовков.
пѝсенце *ср. разг.* (от тур. pisi). Котенце. *Които знаяха какво кротко котенце е в къщи, не можеха да разберат как е възможно съчетанието на две толкова непримирими крайности: тигрова кръвожадност и кротостта на домашно писенце.* Ст. Чилингиров.

писма̀р *м. остар.* Писар. *Тия* [клинообразни] *преписи най-напокон паднаха на ръце на един потулен и незнаен човек по име Норрис, който едно време бил писмар на Източно-Индийската компания и разбирал нечто от тия незнайни букви.* Й. Груев.

писма̀рски *прил. остар.* Писарски. *Докле беше писмар в Единбургския съд, Валтер Скот до обяд боравеше с книги, а после цял ден си вършеше писмарските длъжности в съдилището.* Й. Груев.

писма̀рство *ср. остар.* Писарство, писане. *У Крижевачкото училище има седморица вещи учители, които предават аритметика, селско писмарство, естествена история.* Книжница за народа.

писмена̀ *мн. старин.* Писмени знаци, букви. *Изнамерването на писмената, т. е. на азбучните чертежи, се отдава единогласно на асирийците и на египтените.* сп. Пчелица. *Близо до тях бяха изправени дългите им дрянови криваци, приковани отдолу с желязо, с зега отгоре, изпъстрени с черти и резки — тия древни писмена, за които говори Черноризец Храбър.* Й. Йовков.

писо̀тница *ж. остар.* Посипан с пясък чин, за да се пише. *Ето, ще пишем. Едно голямо момче, що стои пред писотницата, то ще да е тук проказвателят — извиква с висок глас.* Т. Г. Влайков.

пи̇̀танка *ж. остар.* Въпрос, запитване. *Който ище да се позальже с тази книжка, да прочете наред 30-те питанки, дето са по-долу изложени под число.* П. Р. Славейков.

пита̀р *м. диал.* Голяма пита. *Царевиците бяха укрехнали от нощния хлад, а ранобудните слънчогледи, издигнали цъфнали питари, жадно се взираха в изгряващото слънце.* Хар. Русев. *Станка искаше да слуша спокойния му говор. . . да гледа русото му, светло и усмихнато лице, кръгло и приветливо като цъфнал слънчогледов питар.* Г. Караславов.

питу̀лица *ж. диал.* Тестена петурка, пържена в масло. *На другия ден стрина Кочевица отиде да навести родилката с цяло пиято питулици, пържени в елбасанско дървено масло.* Д. Талев.

пи̇̀хам *несв. диал.* Пъхтя. *Горещина голема не можем веч да търпим, но пихаме като пилци.* Диарбекирски дневник.

пичлемѐ *ср. разг.* (от тур. piç). Невъзпитан хлапак. *Тоя погледна написания ред и пребледня — Странджев му пишеше: „Обръсни си мустаците, докато е време, и се скрий в полите на жена си." — Иди та не пребивай това пичлеме! — изръмжа Брайков възправен и сбесен.* А. Страшимиров.

пи̇̀ше се *несв. възвр. диал.* Дадено е, полага се, иска се. *Не е то за човек като него, за човек чорбаджия. Нему се пише да си гледа чорбаджилъка и спокойствието.* Т. Г. Влайков.

пишки̇̀н[1] *прил. неизм. диал.* (тур. pişkin). Опитен, сръчен, пъргав. *Всички връзваха, ама аз бях най-пишкин. От ръцете на момичетата вземах ръкойките, не можеха да ми сварят.* Ивайло Петров.

пишки̇̀н[2] и **пишкю̀н** *м. диал.* (от тур. pişkin). 1. Широка дъсчена поставка пред фурна, н която слагат печивата. *По-долу се вижда пишкиня на фурна.* П. Ю. Тодоров. *Отбих се във фурната. По пишкиня и рафтовете дигаше пара нареденият топъл хляб.* Ив. Карановскив 2. Полица, лавица. *За храненето на червеите скелите или пишкюните трябова да се тургат по-надалечно от стените.* Зах. Княжески.

пи̇̀шлек *м. диал.* Дървен клин, който свързва два наплата. *Той беше проводил едного циганина у селото да му донесе един свредел-пишлегар, с който въртят наплапите за пишлеците.* Ц. Гинчев.

пишлига̀рче *ср. диал.* Мъжко дете. — *Какво е? Женскичко ли? — Мъжкарче-пишлигарче! — уж небрежно отвръща мъжкият татко.* В. Чертовенски.

пи̇̀ща *ж. старин.* Храна. *Над блатото. . . се вият. . . усамотените групи на дивите патки. . . за които търсавището пази богата пища от разни риби.* Ив. Вазов. *Ястията са пища на тялото, а добрите разговори са пища на душата.* А. Гранитски.

пищеварѐние *ср. книж. остар.* (рус. пищеварение). Храносмилане. *Навика да се яде по нещичко между часовете, които са определени, за да приимаме храна, бива твърде вредителен — изгубва се охотата, разстроява се пищеварението.* Р. Киркович.

пищевари̇̀телен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. пищеварительный). Храносмилателен. *Първото и най-главното условие, за да се упази здравието на пищеварителния орган на човека, е да се държи голяма редовност (правилност) във всичко, което се отнася до тия органи.* Р. Киркович.

пищево̀д *м. книж. остар.* (рус. пищевод). Хранопровод. *Той пропусна в пищевода си една раздъвкана арнаутска чушка, която го накара да се просълзи.* А. Константинов.

пищидѐлка *ж. диал.* Вид бурен с кухо стъбло. *Само куче кога ще побесней, заброжда из пищиделките и свирчока, в които са глъхнали дворът и градинката.* П. Ю. Тодоров. *Той се подйе за лозината, прескочи разпиляните наокол камъни и тръгна преко оградната, обрасла в пищиделки и бъзак.* П. Ю. Тодоров.

пищо̀л *м. остар.* Пищов. *Между това християните след толкози обезоръжвания едва имаха при себе си още няколко пушки и пищоли.* Г. Бенев.

пия *несв.* . . . Пия тютюн *остар.* — пуша. *Не пия тютюн. Люти ми на очите.* А. Каралийчев. Пия си ракията *диал.* — умирам. *Най-после и Кара Осман си пи ракията. Богдане, да са ти златни ръцете! Тъй те искам, на турчин не прощавай!* К. Петканов.

пиѝло *ср. диал.* Чучур на чешма. *Намерили една чешма с две пияла. Седнали да ручат. Като се наяли, най-старио брат рекъл: „Ех, що обича, от едно пияло на тая чешма да почне да тече вино, а от другото пияло да почне да тече ракия!* Нар. приказка.

пиялъ̀к — вж. пиелък. *Той не уважаваше ония мъже, които даваха парите си за пиялък.* Кр. Григоров.

пиянкаджѝя *м. остар.* Човек, който разиграва пиянко. *Утре е сборът!. . . Пиянкаджии носеха на ръце инвентара си, изпрашени като воденичари.* Г. Краев.

пиянко *ср. остар.* (ит.-тур. piyango). Вид панаирджийска лотария с въртележка. *Баща му еднаж на сбор играл на пиянко и му се паднала една хубава градска лампа с голямо и обло като месечина стъкло.* А. Страшимиров.

пиянлъ̀к *м. разг.* Пиянство. *Па западна, па се удари у пиянлък и това го и затри.* Мих. Георгиев. *Но с мене не мина. От пиянлъка само бях успял да се опазя.* Б. Райнов.

пиято *ср. диал.* (ит. piatto). 1. Поднос. *Рада подаваше сладко и кафе на червено пиято.* Ив. Вазов. 2. Чиния, блюдо. *Влезе откъм съседната готварница Ния Глаушева с четири пията в широк поднос. Тя сложи първото пиято пред госта.* Д. Талев.

плав *прил. диал.* 1. Русокос и синеок. *Мито беше плав, а Райчо клонеше към брюнетите.* Сл. Трънски; 2. За очи — светлосини. *Маню хваща си сърцето, / то бий, ще изскочи, / и към Милка Чикъмджийка / дига плави очи.* Ц. Церковски.

плава̀к *м. диал.* Наноси, които влачи река. *Овчарят се изстъпи на върха. Под него — преляла брегове — мъкне плавака си Тунджа и като змия в дупката си се вие.* П. Ю. Тодоров.

плава̀ло *ср. остар.* Перка на риба. *Сичките земни животни смея да река имат крака. . . рибите плавала или крилца.* Ем. Васкидович.

пла̀вейче *ср. диал.* Моливче. *По едно време изваждам из своя джоб малкото плавейче, дето ми го е дал батко — то е моя гордост, че други деца нямат такива плавейчета — и почвам да драща с него по една хартишка.* Т. Г. Влайков.

пла̀вец *м. остар.* (от нем. Bleiweiss). Молив. *Извади книга и плавец, / та ситно писмо написа.* Нар. песен.

плавѐц *м. диал.* Промивач на руда или златоносен пясък. *Надойдоха и плавци на руда. . . запристигаха и дървари с мазни, смолисти потури, и прегърбени кираджии на маданско желязо.* А. Христофоров.

пла̀вник *м. диал.* Пламък. *Человекът послуша ангела и когато се подигна плавникът към небето, ангелът се обви в плавника и се качи с него.* Кр. Пишурка. *Тъй и един въглен запален на край е готов да изгасне във въздуха, който дихами, топнат обаче в съд пълен от кислород абие ще рукне с жив плавник и ще изгори в един мигоок.* сп. Читалище.

плавоо̀к *прил. диал.* Синеок. *В къщи — Шекспир, Пушкин; в операта — Верди, Гуно, Рубинщайн; — а там нейде си далеч някоя плавоока Марья Константиновна.* Пенчо Славейков.

пла̀дник *м. книж. остар.* Меридиан. *Един от пладниците се зима за пръв. Първий пладник и той дели земното кълбо на две равни части, на полукълбо източно и на полукълбо западно.* К. Смирнов.

пладня̀ *несв. диал.* Държа стадо на сянка през горещите часове на летния ден. *Там* [под дървото] *овчарите пладнят стадата си лятно време.* А. Каралийчев.

пла̀йваз и **пла̀йвас** — вж. плавец. *Не знам твърде дали ме разумя. . . но знам добре, че десет пъти ме налиташе да му поискам плайвас и хартия.* С. Пелико (превод). *Дайте бе, дайте по-скоро перото! С плайваз не може ли?* А. Константинов.

плакѐтка *ж. книж. остар.* (фр. palaquette). Медалионче. *Ходихме с брата му Владимира в ателието на скулптора Спиридонов, да видим Вазовия бюст. . . Спиридонов направил и една прекрасна плакетка, която ще подари за юбилея.* Ив. Д. Шишманов.

плаксѝв *прил. книж. остар.* (рус. плаксивый). Плачлив, сълзлив. *„Пътник и Витош-планина“. Без оригиналност е в мислите и малко плаксиво. Съдържа общи места.* Ив. Вазов.

пламтѝв *прил. книж. остар.* Запалителен. *Още в старо време в някои азиатски народи употребявали в бойовете някакви пламтиви вещества.* Т. Икономов.

пла̀са *ж. диал.* Пасмо, валмо от вълна. *Нито гънка, нито пласа от облаче се не вижда по небесния шириней.* Ст. Заимов.

пластя̀ *несв. нар.* Прибирам окосено сено от ливада. *Тате и чичо ми Георги Николов, бъчварят, пластяха сено.* Ст. Станчев. *Той биваше навсякъде: в ливадите на Сеферчаир да пластят миризливото сено; в нивите, където свързваха златните ръкойки в тежки снопи.* З. Сребров.

пла̀та *ж. остар.* 1. Заплата. *А в деня, в който напуснах банката — имахме само седем долара: това беше останало от месечната ми плата.* Г. Райчев. 2. Заплащане. *И на учениците да им се дават школски книги, хартии и пр. без плата, или на най-отличните да се прави някоя*

дреха и пр. и пр. П. Р. Славейков. *Г. Балкански се обеща да ни дава сено и ечемик за шест коня и одая за нaзе без никаква плата.* П. Хитов.

пла̀тка *ж. остар.* 1. Заплата. *Да беше жив мъжът ѝ, той щеше да ги прехрани с малката си платка.* Ив. Вазов; 2. Такса. *Платката за пренасяне едно писмо от 3 грама е 1 грош за кое да било пристанище на турска страна.* Летоструй.

платнѝк *м. диал.* Торба, чувал. *Един селянин карал на воденица жито. Платниците му били съдрани, та се разсипало от житото по пътя.* Нар. приказка. *Додето сухият висок човек посме на гърба брашнения платник, стрина Инка припна да му отвори.* А Каралийчев.

плафо̀н *м. книж. рядко.* (фр.-рус. плафон). Таван, потон, обикнов. украсен. *И църквата, и операта са осветени с електричество, само че плафонът на операта е боядисан с небесносинкав цвят и е усеян с множество електрически звездици.* А. Константинов.

плацѝкам *несв. диал.* За течност, която се клати — издава особен звук. *Всъщност тя забрави и катраника, който плацика в ръката ѝ, и мъжа си, и воденицата.* Г. Краев.

плацѝкам се *несв. възвр. диал.* Плакна се, плискам се. *Бягат, гонят се, играят на прескочикобила и щом се загреят, ходят на чешмата да се плацикат.* Г. Краев.

плева̀к — вж. плавак. *На този кьмък през дъждовните дни водата беше навлякла тиня и плевак.* Ем. Станев.

плева̀чка *ж. рядко.* Ръчно сечиво за плевене. *Плевенето се извършва ръчно. Употребяват се и специални плевачки при някои плевели, като паламидата и др.* Пресата.

плед *м. книж. остар.* (рус. плед). Шал. *Слугата отвори и влязоха учителя Д. и след него сам инспектора с балтон и наметнат през-глава с плед.* А. Константинов. *Над забунчето си отгоре той премята един къс от дълг плат, начъртан с чърти; то прилича като на клашник, и го наричат плед.* С. С. Бобчев.

плеза̀лка *ж. диал.* Пързалка. *Главното удоволствие и забавление на холандците са плезалките зимно време.* Т. Икономов.

плезу̀рка *ж. диал.* Пързалка. *На селските момчетия зимен ден дай им плезурка, това е за тях едно голямо удоволствие.* Ил. Блъсков.

плеску̀да *ж. диал.* Петно. *Лицето на Донка поусмукля, плескуди плескуди лишеи захванаха да излизат по лицето ѝ.* сп. Китка. *По предницата на бубата, изпод резките, най-напреж се явяват мургави укапки, и по тялото нататък черни плескуди, а понякога и рожето на главата почернее.* Книжница за народа.

плеску̀н *м. диал.* Нещо сплескано на пита. *И да не си ми стъпила вече в къщата, че сега ти се размина, ама втори път на плескун ще те изхвърля на бунището.* Ст. Ц. Даскалов.

плеску̀ч *м. диал.* Негодник, вагабонтин. — *Ех! — въртеше заканително глава той, като станеше дума за Гроздан Грозев. — Да го смъкнат веднъж тоя плескуч, па ще го питам аз тогава.* Г. Караславов. *Илийца се вгледа в мръсното прозорче, което беше над главата ѝ, и избухна: — Нека Гроздан да иде на война, гиди плескуч с плескуча му! Да върви той, а не да праща нашите мъже.* Г. Караславов.

плета̀рка *ж.* и **плета̀рник** *м. диал.* Страда, помещение от плет. *Ниски сиромашки плетарки се надвесваха над самата вада отдясно.* Т. Харманджиев. *Напук на всичко се изсипа едно прасило, гледай какво е чудо! Сбърках се какво да правя! Тая плетарка е тясна да побере толкова свят!* Ст. Ц. Даскалов. *Как по-рано тия свине родиха в същия тоя плетарник и при по-малка храна здрави прасета?* Ст. Ц. Даскалов.

плѐтва *ж. диал.* Плитка коса. *Златистата буйна коса, вълниста и с тъмни отливи в гънките, събрана в две дълги плетви, стигаше до кръстеца.* Н. п. Филипов.

плетенѝца — вж. плетарка. *Дойчин и Мита отидоха до плетениците, в които нощно време затваряха малките телета и малачета.* К. Петканов.

плѐтник *м. диал.* Плитка коса. *Тя имаше дълга, кестенява коса, която падаше върху плещите ѝ на два разкошни плетника.* Елин Пелин.

плѐшене *ср. диал.* Играене хоро или ръченица. *Дигна ръце за плешене и извика на Бодила: — Кольо, свири, играе ми се!* К. Петканов. *Той дигна ръце, провикна се на плешене и сам затананика, заигра.* К. Петканов.

плѝска *ж. диал.* Пръска от вода. *Още преди да се съмне, той затропоти из коридора, излезе на язълка и лисна по лицето си няколко шепи направо от шарената стомна. Студените плиски съвсем го разведриха и ободриха.* Т. Харманджиев.

плиска̀вица *ж. диал.* Праг или малък водопад на река. *Боазката река слизаше по плискавиците и носеше вода за бостаните и воденичките надолу — чак до зелените лъки на Пречиста.* З. Сребров.

плов *м. остар.* Плуване. *Но едвам корабите му тръгнаха на плов, страшна буря се случи на морето и ги разби и погрузи сичките пред очите му.* Г. Кръстевич.

плòска *ж. диал.* 1. Малък плосък съд за ракия. *Подаде му плоската с ракия, добавяйки: — Имате нов чорбаджия.* П. Росен. 2. Бъклица. *След малко тръгнаха плоските. Докато обиколят трапезата, непрекъснато се хвалеше виното.* М. Яворски.

плоскàт *прил. диал.* Плосък. *Тези последните* [готите] *се уплашиха от изгледа на дивите онези скотовъдци, с окол частата глава, с ужълто и плоскато лице.* Т. Шишков. *Повърхнините имат дължина и ширина и са или плоскати, като на масата, или корубести, като на изпъкнато стъкло.* П. Р. Славейков.

плутòн *м.* Стрелям в плутон *книж. остар.* (рус. стрелять плутонгами) — стрелям на залпове. *Сърбите сè стрелят в плутон и в залпове, ама се плашат много от „ура“.* Ив. Вазов.

плъзà — вж. плъзга. *Те* [конете] *сърдито с копита прекопват / коловоза на стръмния друм / и пригласят с игриви синкопи / на плъзите приспивния шум.* Н. Марангозов.

плъзгà *ж. диал.* Плаз, шейнило на шейна. *Напречните дървета, които съединяват плъзгите, са се разсъхнали.* Г. Краев. *Сляпа ли си, че не съм с кола. Да не мажа с катран плъзгите, глупава жено!* Г. Краев.

плъзѝца *ж. нар.* Долна част на рало, която се плъзга по земята. *Като стъпил на плъзицата на ралото, прокарваше ония ти бразди, дълбоки и прави.* Ив. Вазов.

плъ̀зна *несв. . . . диал.* Тъна. *И дядо Йоцо плъзнеше в незнание за световните събития в ненарушимия покой на селцето си.* Ив. Вазов.

плътенѝк *м. нар.* Според народното поверие — оживял мъртвец. *Като вещица ходи и мърмори. . . Като плътеник ми се мерка нощем пред очите.* Ст. Ц. Даскалов.

плъхтѝ *несв. диал.* Силно дишам, пъхтя. *Жабата видяла вола в една ливада, та ѝ се прищяло да стане и тя като него, голяма. И ето ти зела да се надува, да пъшка и да плъхти.* Нар. приказка.

плюгàвец *м. книж. остар.* (рус. плюгавец). Гаден, лош, мръсен човек. *История кога / ще пишат, всичкото, което до сега / е станало, ще го претупат с две-три думи: / плюгавци хората, делата им за глуми.* Пенчо Славейков.

плю̀сна *св. диал.* Умра, пукна. *Те* [сродниците] *гледаха с четири очи кога ще само Пенчо да плюсне, и да раздърпат жена му за мерас.* Ил. Блъсков.

плюснѝца *ж. диал.* 1. Вино или ракия. *Но от ракията няма никакво избавление. . . Тая пущина умори преди три години брата ми. . . Все пак от тая плюсница, само в едно място. . . 17 душ стават, гдето наброявам досега умрели.* Летоструй; 2. Обилно ядене и пиене. *Ако някой не е благодарен с приятелството ти без плюсница, то хиляди пъти по-добре е той хич да не дохожда у дома ти.* А. Цанов.

плю̀сък *м. диал.* Обилно ядене или пиене, плюскане. *Все яде, все плюска. Плюськa да я удари!* Й. Йовков.

плюшнѝк *м. диал.* Пребледнял човек с болнав вид. *Ти наистина не си добре, приличаш на плюшник.* Ем. Станев.

пля̀ска *ж. книж. остар.* (рус. пляска). Танц, танцуване. *Но мигом началникът, като че по вдъхновение, изправя се, почне да бъбре нещо бързо, издаде един вид глас и всички наскачат и се почва още по-бясна пляска.* А. Константинов.

поанлàс *м. рядко.* (фр. point lacet.). Вид дантела с вплетени ленти. *Пердетата, тънка изработка от поанлас, пропущаха свободно слънчевите лъчи.* Калина Малина.

побàщим *м. нар.* Възрастен мъж, който замества свекъра при битова сватба. *Чемшир порти притворени / стар побащим ще отвори, / помайчима да затвори — / щом с погледи обо- рени / влезе двойката отбрана, / влезе — чак за до зарана.* Пенчо Славейков. *Пред момкови двори излезли побащим — чичо му Богдан и помайчима — тета Злата.* П. Росен.

побàщина *ж. остар.* Отечество, родина, бащиния. *Кога се върна той от Цариград, викна Бориса и му обади като на роб, че му дава българското царство като милостиня, само да бъде нему покорен. — Моята побащина връща ми руският княз, отговори Борис.* Ел. Мутева.

побèдник *м. рядко.* Победител. *Благ и велик е победника, тъй поне външно изглежда, / и победения враг щади като своите хора, / щом му той служи вседнево и го снабдява със всичко.* Ас. Разцветников.

пòбер *м. диал.* Реколта. *Жътварите напрягаха последни сили, мъчеха се да изпреварят удара на слънчевия огън и да спасят побера.* К. Петканов. *Тръгни и огледай цялото наше землище с тия очи, с които си го (боже) видял, за да имаме богат побер това лято. Тази година ще имаме много грозде.* К. Петканов.

поблàжка *ж. книж. остар.* Благопожелание. *Мигар същия Стамболов, на 1 януарий 1895 година, не е получил множество поблажки с „Честита нова година“.* А. Константинов.

побòжен, -жна, -жно, *прил. диал.* Набожен. *Баща му и майка му били побожни, почтени и чистосърдечни протестанти.* Ив. Богоров. *От побожни родители, произлизат побожни деца и честни граждани, на които остава света.* сп. Училище.

побòжност *ж. диал.* Набожност. *Вий добре видите, чеда мои, че смъртта беше награда за побожността на този обичлив принц.* Кр. Пишурка.

побòище *ср. остар.* 1. Битка. *Като се свършило страшното побоище, повикаха в залата домоправителницата Евриклея.* Н. Михайловски. *Той възпря Атила със страшното народно побоище в широката каталаунска поляна.* Т. Шишков; 2. Бойно поле. *И търсеха отца*

своего вред. Най-сетне го намериха на побоището затрупан с мъртъвци. Г. Кръстевич *В битвата на Мохачката поляна претърпяха страшно поразявание, до 20000 души останаха на побойщето мъртви.* П. Р. Славейков.

побрѝстя *несв. диал.* За животно — пояде шума или зелени клонки. *Гано, аз ще изкарам добитъка малко на разходка, да се поразстъпи и да побръсти!* Ст. Ц. Даскалов. *Гледах с гордост как четирите кози на Шмекера бяха минали по лесата и тръгнали по отворената от мене пъртина да побръстят из черняещите се от двете страни полузатрупани смрики.* Н. п. Филипов.

побу̀ня *св. диал.* Подбудя за борба; размиря. *Той* [Левски] *бе разбрал: народът не е готов; няма кой да побуни народа.* Ст. Дичев. *Я съм разтурила мира у твоята къща, побунила съм цялата твоя задруга.* Мих. Георгиев. **побу̀ня се** *възв. И тъй душа ми кат се побуни, / гуслата грабвам, струните скъсвам.* Ив. Вазов.

по̀вар *м. книж. остар.* (рус. повар). Готвач. *Слушай, иди та поискай от моя страна от повара няколко блюда ястие и едно стъкло вино.* сп. Бълг. книжица.

пова̀рня *ж. остар.* Готварница. *Едно куче влязло в една поварня и като си имал готварят работа, грабнало от насеченото месо сърцето и побягнало.* П. Р. Славейков. *Докога ще оставиш на една страна лукавщините си? Когато оставиш и ти да не ближеш таларите на поварнята.* Високи умни хитрости Бертолдови.

поваро̀сам се *св. възвр. диал.* Набелисам се. *И тъй като излязох в салона. . . тичах на влюбеното ми огледало. Там ще се китя, тъкмя, гладя, па и поваросам.* Я. Бръшлянов.

повѐза *ж. книж. остар.* Превръзка. *Св. Иован богослов и Яков братът господен носили са някаква златна повеза, по подобието на венецът на първосвещеника — Ис. Христа.* З. Петров.

поveза̀ *св. диал.* Подкарам. *Повезал* [московецът] *и онзи топ. . . който, като се хвърли, колкото непразни жени го чуят, помятат.* Ц. Гинчев.

повѐргнат *прил. книж. остар.* (рус. повергнутый). Отхвърлен. *Отрекох те, проклех те някога, о боже, / и ето ме повергнат в прах.* П. К. Яворов.

поверѐние *ср. остар.* Доверие. *— Та ти нямаш поверение на човека — каза Хаджи Смион.* Ив. Вазов. *От първите още дни на нашето запознаване усети Борковски към мене голямо поверение.* Св. Миларов.

повѐреник *м.* и **повѐреница** *ж. книж. остар.* Довереник. *Тоя момък. . . беше повереник на неговите чувства.* Ив. Вазов. *Когато проводят сватя. . . то тая последната захваща да хвали своят повереник, че той е смирен като овчица.* З. Стоянов. *Тя била повереница на тайните и много често съдия на препирните между албанските ездци.* Ст. Ботьов.

повѐрлив *прил. книж. остар.* (срхр. поверљив). Доверителен. *Като останахме сами, господарят ми рече с тих и поверлив глас.* Св. Миларов. **повѐрливо** *нареч. Моят господар от ден на ден все по-хубаво и поверливо се отнасяше към мен.* Св. Миларов.

повѐршина *ж. книж. остар.* (от срхр. површина). Повърхност. *Когато кажем насекоми или буболечки. . . разумяваме онова безбройно множество малки животини, които изпълнят сухоземната повершина, водите и воздуха.* Ем. Васкидович.

повесло̀ *ср. диал.* Сплит, свесло. *Повесло от червени чушки освежаваше сивия, жалък вид на постройката.* П. Славински. *Отвори познатата му дъсчена портичка и огледа с умиление двора с кладенеца, безклонестия стар бряст, задушен от повеслата на бръшляна.* П. Славински.

по̀вестичка *ж. остар.* Малка повест, историйка. *Не ще би зле да имаме и таквиз книжки за прочитане, което подкрепява православната наша вяра, но да се отбират по-отличните и кратки повестички и поучения.* сп. Училище.

повечѐрен, -рня, -рньо, *прил. диал.* Вечерен. *След този разговор, пяха по обичая повечернята песен.* Н. Михайловски.

повечѐрие *ср. църк.* Вечерно богослужение. *Такова разпитване. . . отнема повече време, отколкото на поп Гьоко му трябваше да изчете едно цяло повечерие в черквата.* Мих. Георгиев.

повечѐрка *ж. остар.* Вечерна молитва. *Госпожа Хаджи Ровоама си отиде, дочете повечерката си и легна с олекнала душа.* Ив. Вазов.

повѝнен, -нна, -нно, *прил. книж. остар.* (рус. повинный). 1. Виновен. *Аз се радвам, като мога да мисля, че всички тези са повинни като мене — за любов към отечеството и за омраза към мъчителите.* П. Р. Славейков. *Ах! Чеда мои! Колко би неблагодарни били и повинни, ако престъповахме неговите заповеди.* Ем. Васкидович. 2. Задължен. *Понеже всякога вдъхновах в сърдечното им средоточие онова благородно чувство, чрез което им подобаваше, за да биват повинни на владетелството, послушни на родителите си, на учители.* Ем. Васкидович.

повиновѐние *ср. книж. остар.* (рус. повиновение). Послушание, подчинение. *Сичките му другари коленичиха. . . В същото си това положение клеха се на началника си. . . и повтаряха сърдечната си преданост и повиновение.* П. Кисимов. *Многочислените народи, които само силната ръка Атилова можеше да държи в повиновение, като се почувствуваха освободени*

от тази тежка ръка, отърсиха се от хунското иго и се върнаха пак към прежната си независимост. М. Дринов.

пòвише *нареч. диал.* Повече. *Тя* [Америка] *се откри около 15 века, сиреч мало повише от триста години, от Христофора Колумба.* Ем. Васкидович.

пòвлек *м. остар.* Род, потекло. *А всички Гешовци се държаха надменно и високомерно към простия народ, сякаш бяха от царски повлек.* В. Геновска.

повлекà *св. . . . диал.* Завличам с вършини нещо зясято. *Посади лехите, повлече ги, та да не изравят врабците семето.* Мих. Георгиев.

повлеклѝв *прил. диал.* Проточен, провлечен. — *Ей, Палаш, какви са тия повлекливи маанета, я ни изсвири нещо, та да ни светне пред очите.* Т. Харманджиев.

повлеклò *ср.* 1. *остар.* Тъкан, пласт върху нещо. *Кожата на човеческото тяло е съставена от две повлекла, сир. кожица (епидерма) и съща кожа (дерма).* Нач. книга за анат. и физиология. *Прозрачната част на окото. . . нарича се рогово повлекло.То е твърдо, дебело и пълно с кръвоносни жили.* Нач. книга за анатом. и физиология; 2. *нар.* Провлечена ивица от нещо. *Високо по небето плуваха млечнобели повлекла, проточваха се и тук-там се късаха.* Т. Харманджиев.

повòдие, повòде и повòдье *ср. диал.* Наводнение. *Да се случи някоя мъчна литургия или молебствие за дъжд, против град. . . против поводие. . . до никого не се допитват, а само до Хаджи Илия.* Мих. Георгиев. *Стрина Митра казва, че съм се родил у чърн вторник, когато било голямото поводье, та са бегали нашите по бърдата.* Мих. Георгиев. — *За нея* [воденицата] *има друго, рече старецът — една голяма вода като в поводето преди десет години, че ще я видиш — равна със земята и камъните й — във вира. . . а пък язът — измит до дъното.* Ц. Гинчев.

поводнѝк *м. диал.* 1. Ремък на юзда. *Найден гологав. . . в ръка с поводника на коня, гледаше като човек зашеметен и сякаш чакаше безучастно каквото има да види.* Ив. Вазов; 2. Девер, който води невестата. *Аз му са мамо помолих: / „Побратиме ле Йоане! / Викай мя девер поводник / Калини да деверувам, / Калини, на моето либе!"* Нар. песен.

повòлен, -лна, -лно, *прил. рядко, поет.* Желан, приятен, волен. *Събрани бяха привечер веднаж / съседките при болната родилка / и нея те. . . / . . . со поволни думи / разтушваха.* Пенчо Славейков. *Тя* [лирата] *зове в безкрайна скръб. . . ласката на спомен скъп, / песента на дни поволни.* Н. Лилиев.

повòрка *ж.* 1. *диал.* Къса връв. *Един ден като се разхождала, видела едно бедно кученце, което малките деца влекли с една поворка, за да го хвърлят в Дунава.* Кр. Пишурка. 2. *прен.* Конци, с които се дърпат кукли. *Няколко стола и един долап за книжа допълняха неизискания накит на този писмен кабинет, център на всичките поворки, които докарваха в движение административната машина на новообразуваната Русенска губерния.* Ив. Вазов.

поврързлò *ср. нар.* Извита дръжка на котел, на кошница и подобни. *Стресната, Гана остави леко кофата, поврзлото тракна и събуди в душата й още по-голямо безспокойство.* Ст. Ц. Даскалов.

повъртàло *ср. диал.* Приспособление, с което се превъртява кросното на домашен тъкашки стан. *Тъчех едни кенари свилени и тамам бях стигнала зеленката и дигнах повъртaлото да превъртя кросното, тресна ме гръм и все се мъчех да се съвзема и не можех.* Ст. Ц. Даскалов.

повръщỳлка *ж. диал.* Връщане назад при хоро. *Тая песен се пей на повторки, а се играй на повръщулки.* Ив. Вазов.

повторѝя *ж. диал.* Втора жена. *Едничката обида, едничкото оскърбление, което нанасяше Хаджи Ахил на чувствителната си съпруга, беше думата повтория, с която той понякога заменяваше библейското й название. (Забравих да ви кажа овреме, че Хаджи Ахил сега води втора жена.)* Ив. Вазов.

повтòрница *ж. нар.* Жена, която се оженила втори път. *Йошковата майка, тя била повторница, решила да накаже своя пиян мъж.* А. Каралийчев.

повтòря *св. . . . нар.* Оженя се повторно след смъртта на първия съпруг или съпруга. *Тя не се задоми, както я съветваха всички. Не можеше да повтори.* Ст. Ц. Даскалов.

повъ̀ргнат *прил. старин.* Захвърлен, съборен. *Но близо при него му погледа падна / и видя той Сарди повъргнати в прах, — / другари клетници — и гордия враг / как с радост свирепа над тях се издява.* Пенчо Славейков.

погàнствувам *несв. книж.* Върша лоши неща. — *Я виж какви синове има. . . не скитат. . . не поганствуват . . . мръкне ли се, при жените си се прибират.* Т. Харманджиев.

поганчàрче *ср. диал.* Момче пастирче помощниче. *Той бе още дете на осем години, кога го глави баща му поганчарче. . . И щеше Панчо да стане овчар.* Т. Г. Влайков. *Когато дядо Маньо надуеше кавала, гора и вода се заслушваха. При него Стоян няколко години седя поганчарче.* Т. Г. Влайков.

поганя *несв. диал.* Похищавам, измърсявам. *Кога повдигна глава, той зърна зад тъмните градини на селото — небето озарено като от пожар. — Къде ли несретници са запалили имоти, за да ги не поганят чужденци! — му мина през ума.* Ив. Кирилов.

поганя се *несв. възвр. диал.* Измърсявам се, изхождам се. *Детето като яде често, то често ще се погани и мокри.* Й. Груев.

поглавар *м. диал.* Главатар. *Унито се покорявали на един цар. . . Марцелин напротив пише, че нямали никоя царска власт отгоре си, но че били управляеми мятежно от различни поглавари.* Бълг. книжици.

поглъбявам се и поглъбям се *несв., остар.* **поглъбя се** *св. възвр. остар.* Вдълбочавам се, затъвам. *Но в тия часове, кога работех, аз се поглъбях само в избраната си работа и само за нея си мислех.* Й. Груев. *В последната си дневна заповед [до войската] остро прекори разсипнический живот на мнозина млади чиновници, които покрай това задлъжнявали и се поглъбявали в срамотни работи.* Й. Груев. *Като се поглъби в дългове, той си продаде половината владение.* Й. Груев.

погода[1] **и погодба** *ж. остар.* Спогодба, съгласие. *Той поръча на владиците и на комисарите да работят открито и да не правят никакви тайни погоди с патриаршията.* Възрожденски печат. *Погодбата им била да му се предаде владението и къщата с всички сечива и покъщнина, чтото се найде вътре.* Й. Груев.

погода[2] *ж. книж. остар.* (рус. погода). Време, състояние на атмосферата. *Но да дойда на думата си за погодата: нощеска валя, както и вчера, доста изобилен дъжд.* Ив. Вазов.

погодня *ж. диал.* Сговор. *Разбира се, най-добра погодня трябва да има между младите. А па ние ще караме край тях, та да поминаваме.* Кр. Григоров.

погон *м. диал.* Мярка за земя около един декар. *Па и да биха били добре гледани* [лозята]*: нима с погон и половина може да се припечели друго, освен. . . колкото за почерпушка.* Ст. Чилингиров. *В него време, който имаше десет погона ниви и няколко овци, почиташе се за много богат.* В. Друмев.

погоня *ж. книж. рядко.* (рус. погоня.) Гонене, преследване. *Невям да се отърве от погони и закани, дигна се той* [синът] *— без да ѝ се обади, без да го види, — забягна далеч да се не връща вече.* П. Ю. Тодоров. *Е, хайдете сега да вървиме, а то скоро ще да бъде погоня.* Л. Каравелов.

погрубя *св. диал.* Загрозя. *Патроно моме Патроно. . . / лицето да си погрубиш, / косата да си посмалиш, / така ти дойди в манастир.* Нар. песен.

погрузявам и погружавам *несв.,* **погрузя** *св. книж. остар.* (рус. погрузить). Потопявам. *Ако ли някои от них с голяма сила опазени преминеха реката, тогаз пак римляните нападаха върху им с меч и ги посечаваха или ги повръщаха назад и погрузяваха във водите.* Г. Кръстевич. *Без да знае, Колумб имаше злощастието да влезе между тия воющи вълни, които тоз час начнаха да бъчкат корабите му насам-нататък и ужасно да ги подхвърлят и да ги погружават.* П. Кисимов. *Защото онова, що бе станало през онзи ден, подействува като наркотическа билка връз него* [града] *и го погрузи в сън подобен на смърт.* П. Р. Славейков.

подаденѐ и подадинѐ *ср. нар.* Способност, дарба, талант. *Хубаво е, много е хубаво, но то е дадено за други, за отбрани от бога: нашето подадине е — да си пазим хляба в ръцете.* Ст. Чилингиров. *Защо не постъпихме по правото? Вам е подадене повече адвокатството, вий сте направени да убеждавате и да злодумствувате.* Ив. Вазов. *И стилът ми излезе бамбашка, и аз го виждам, че все не е тъй, както пишат нашите писатели — дълбоко, дълбоко. . . Па и не е всекиму подадене да пише надълбоко.* А. Константинов. *Защото и у нас идва — дори дойде — време всяка работа да се върши от работници, на които тя е подадене.* Пенчо Славейков.

подаям *несв. диал.* Кърмя дете. *И при такава храна за чудене е как ли живееше и се крепеше тя и как ли набираше мляко и дете да подая!* Т. Г. Влайков.

подбел *м. нар.* Диво растение с широки, отдолу белезникави листа. *От всяко камъче шурти вода и всяка гънка на скатовете се задушава от буйния растеж на омана, подбела и орловата папрат.* Цв. Ангелов.

подбий-шега *ж. диал.* Подбив, шега. *Стремски откри даже, че белочерковчани вземат на подбий-шега собствените си неволи.* Ив. Вазов.

подбичил *прил. диал.* Извил като бик. *Дълго лежа на лакът и мълча. Подбичил набръчкан врат, той следеше всяко нейно* [на жена си] *движение.* Ст. Ц. Даскалов.

подбрадие *ср. рядко.* Мястото под брадата. *Ибрахим сложи зехтин, заглади острието, опита го на нокътя си, после пак равномерно, внимателно застърга подбрадието на господаря си.* Ст. Дичев. *Тънка черна ивица отделя ослепително бялото му* [на пингвина император] *подбрадие от късата шия.* Е. Аврамова.

подбъзвам се *несв.,* **подбъзя се** *св. възвр. диал.* Добивам младенчески вид или нрав. *— Спомних си как едно време посрещахме Новата година, та. . . — На младини, а? Подбъзил си се ти, ама тая вечер бабичката ще те натупа, че не носиш пари.* Пелин Велков.

пòдвал[1] *м. диал.* Дебела подложена греда. *Градил е господ, градил е, / на му кересте не стигна. / Чудил се господ, дзверил се / от де да земе кересте. . . / Пусти си чума мория. / Че била чума, че трила, / на нощ до триста и трийсе, / на ден по двесте и двайсе: / старите луге — подвали, / средните луге — диредзи. . . / Та му кересте стигнало, / та си манастир загради.* Нар. песен.

подвàл[2] *м. книж. рядко.* (рус. подвал). Изба, подземие. *Докато фрицовете се окопитят — с ръчна бомба ще ги задушиш в подвала.* П. Славински.

подвèргна *св. книж. остар.* (рус. подвергнуть). Подхвърля, подложа. *Животът не ме погали и не веднаж ме подвергна на суров жребий.* К. Величков.

подвѝжник *м. старин.* 1. Аскет, пустинник. *Сега наскоро в тази малка гора се откриха няколко пещери, които по многото белези се познават да са били в старо време. . . жилища на някои благочестиви подвижници.* В. Друмев. *Старецът предчувствуваше близкия си край, но се утешаваше с мисълта, че Драгота не само ще бъде достоен негов заместник, а велик подвижник. . . ще прослави с името си техния малък и беден манастир.* Й. Йовков; 2. Борец, деец. *Подвижници безсмъртни! Не тий ли са причина / задето наш народ не падна, не загина / под грозната съдба?* Ив. Вазов.

подвѝжничество *ср. старин.* Дейност или качество на подвижник. *Братята седяха в широка светла горница с варосани стени и отъпкан под около дълга и тясна трапеза. Седяха под ред според годините и подвижничеството.* Ст. Загорчинов. *И същевременно в творбите на тогавашните пролетарски поети се чувствува и изгарящата непреклонна вяра на тези хора. . . и това особено подвижничество и героизъм на тези вестители на новия ден.* Р. Ликова.

подвòд[1] *м. диал.* Подземен прокоп. *Третото отделение* [на подземното жилище] . . . *служеше за влагалница; имаше таен изход през един подвод, който излизаше чак край морето.* П. Р. Славейков.

подвòд[2] *м. книж. остар.* (рус. подвод). Подвеждане. *О, тоя потулник грък не спи, нито задрямва там, дето се касае за тайни подбуждения, за подвод, за предателство — то е неговий занаят.* Ст. Ботьов.

подвòди *мн. истор.* Задължителен и неплатен превоз с кола и добитък. — *За какви царски люде говорите само, Райко? Сякаш сме близо до Търново, та да слугуваме на царска челяд с приселци и с подводи като последни отроци.* Ст. Загорчинов.

подвъ̀ргна — вж. подвергна. *Окован и кървав, във тъмница ръгнат, / апостолът беше на мъки подвъргнат / ужасни.* Ив. Вазов. **подвъ̀ргна се** *възвр.* *Хората от първите три категории могат да се завърнат, след като измолят от нас милост и се подвъргнат на някои полицейски мерки.* А. Константинов.

подговàрям *несв.*, **подговòря** *св. диал.* Подстрекавам. *Что направили римляните, като начнал Антоний да ги подговаря против убийците Кесареви?* Г. Йошев. — *Мамо, мамоо, тая изесуля Илка е подговорила и Веско против мене.* Кр. Григоров.

подгрàда *ж. диал.* Ограда покрай нещо натрупано. *Покрай ниската подграда на купището се бяха стълпили с провлечени по земя кореми гъските.* П. Ю. Тодоров.

поддàквам *несв. рядко.* (рус. поддакивать). Казвам „да" от угодничество. *Възмущават се някои гневно, / щом съзрат неуредба, беда. / Аз поддаквам им тихо, напевно: / „а че. . . не. . . а че. . . то. . . а че. . . да. . ."* Хр. Радевски. *Не се съмнявам, че Данчев е имал субективното намерение да даде наша оценка на творчеството на поета, но . . . той поддаква на някои неразбиращи нашата идеология.* Хр. Радевски.

поддèлка *ж. книж. остар.* (рус. подделка). Подправка, фалшификация. *С благодарение се чете Гергина, народната песен, „слушал и записал М. И. Х.". Много ни се струва обаче, че това е една подделка на самия М. И. Х., инак странно стои как да има такива стихове и думи, които са достояние само на книжовната ни реч.* Ив. Вазов.

пòдесен *нареч. диал.* Наесен, приесен. *През ноемврий. Дълга и люта зима ще бъде . . . ако птиците подесен са дебели (тлъсти).* Летоструй.

поджигàтел *м. книж. остар.* (рус. поджигатель). 1. Подпалвач. *Същият поджигател на таковато злокобни огньове, същият тоя вестникар, ето как си свиреше устата и пишеше после тия сбивания и убийства . . . „прекалихме я".* сп. Латинка; 2. *прен.* Подбудител. *Най-обичните развеселители и поджигатели на тия* [коледни] *тържества бяха цигуларите, мръсници и опърпани цигани.* Ил. Блъсков.

подзèмка *ж. диал.* Подигравка, подбив, шега. *И само нечувствителний може да погледне неговите* [на болнавия] *страдания с нечувствителност, само на най-лошия и на немилосърдния могат да станат тия предмети на подземка.* А. Кръстевич.

подзèмлие *ср. книж. рядко.* (от рус. подземелье). Зимник, изба. *Тук сме в бащината ми къща. . . и в подземлието, дето ще те заведа, няма никакъв страх.* Н. Михайловски.

подзèмник *м.* и **подзèмница** *ж. диал.* Зимник, изба. *В Шумен близо до пазарят на Кушу-йолу е тая къща, с девет одай, на два ката . . . с подземник добър.* в. Цариградски вестник. *Два-*

мата троянчани пуснаха в общите кауши, а нас четирима ни затвориха в една подземница, отдолу под затвора. З. Стоянов.

по̀дзиме *ср. диал.* Късна есен. *В глухата гора тря̀сна изстрел. Ехото го повтори и потрети. Тъй всяко подзиме четата се прощаваше с гората до ново листе.* Ст. Сивриев. *Бежанците дойдоха тъкмо на Предой, на големия празник, когато се бележи на рабошите чии овци колко мляко са дали и всеки очаква да получи за ока мляко тоя ден ведро мляко до подзиме.* Ант. Дончев.

подида̀скал *м. остар.* Помощник на даскал, на учител. *Учител Гатю се посъвзе малко от първото смайване, облече се, пошушна на подидаскала: „Всичко прикрий", и продума твърдо.* Ив. Вазов.

по̀дие *ср. остар.* Хоризантална плоскост на нещо. *Повърхнина се казува горното лице на едно нещо, например горното подие на тази трапеза (маса) се казува повърхнина.* П. Р. Славейков.

подипъ̀рва *нареч. диал.* От сега нататък, тепърва. *Да затвори човека дюкяна, да научи занаята по европейски или да стане кърпач. . . Да се учи на европейски тертип подипърва пък е невъзможно.* Ст. Чилингиров.

поди̇̀р *предл. . . . диал.* За. *Всичките разноски и приходи направени подир овцете, разхвърлят на овца.* З. Стоянов.

поди̇̀рен, -рна, -рно, *прил. рядко.* Последен. *Поклон на теб, природо. . . / в росицата кристална са твоите подирни / девически сълзи.* Ив. Вазов. *Долитна ти с криле ефирни, / здрависа се с Април, о, Май, / и неговите дни подирни / превърнаха се в цветен рай!* Ст. М. Попов.

подка̀пник *м. диал.* Плетена шапчица, която се носи под другата шапка. *Илен Павел по дворове оди / . . . чист подкапник над очи подноси.* Нар. песен.

подкѐхна се *св. възвр. диал.* Изтегна се. *Подкехна се сега Пенчо на дебелия миндер.* Ил. Блъсков.

подку̀стря *св. нар.* Подбудя към нещо лошо; насъскам. *Ами ако са* [децата] *някои разгалени, па и завистници от махалата ако се намерят да ги подкустрят срещу нея.* Т. Г. Влайков.

подлага̀р *м. диал.* Подмазвач, подлизурко. *Нощес е обявена революция и народът е завзел властта. Свърши се с твоите господари. Сега общината е наша. . . — Дрипа, подлагар! — процеди Мато.* П. Здравков.

подла̀йца *ж. диал.* Лавица, рафт. *Дълго смърка / Стоянка в тъмното, пипа насам-натам, / и във подлайцата при плъховете бърка.* К. Христов.

падла̀мица и подла̀ница *ж. диал.* Вид плевел по нивите. *Но когато мина първият ден в усилена работа, а паламидата и подламицата се набодоха под ноктите им, те съкрушено поглеждаха звеновода, сякаш той беше виновен.* К. Кръстев.

подлѐсна се *св. диал.* Полулягам, излягам се. *Подир това ще се подлесне на една старна, ще си попее и потананика нищо и никакви неразбрани песни, ще легне и ще спи до мърчина и станеше, като хората ще си лягат.* Ил. Блъсков. *Владиката подлеснат седеше си на дебел миндер, с дълъг чубук в ръце.* Ил. Блъсков.

подли̇̀жник и подли̇̀зник *м. рядко. остар.* Ласкател, подмазвач. *Тоя велик човек* [Колумб] *в останалите дни на живота си доста претеглил от завистите и неблагодарността на хората. Самият крал повярвал своите подлижници, та назначил друг вице-крал и го изпратил да свали Колумба.* Летоструй. *И най-лукавият подлизник издават го неговите очи, че той е барбантин.* сп. Читалище.

подли̇̀зица *м. и ж. диал.* Подлизурка. *Той гледаше с погнуса гръцките подлизици и с болка слушаше как се смеят на двусмислените задевки на митрополита.* А. Христофоров.

подли̇̀нник *м. книж. остар.* (рус. подлинник). Оригинал. *Ний не можем да кажем тук кой от тези два превода [на песента „Мома и славей"] е по-верен, сир. по-близу до подлинника.* Т. Шишков.

подли̇̀нност *ж. книж. остар.* (рус. подлинность). Достоверност. *Както той, така и Яковаки Пападопуло, преводчик в комисията, подтвърдяват подлинността на превода.* З. Стоянов. *Г. Веркович . . . е вярвал в подлинността на всяко стихче, което му е донасял Г-нов, в чиято искреност той не се е догадил нито за миг да се подвоуми.* Ив. Вазов.

подми̇̀сля *св. диал.* Подсетя. *Трябва да идем да я разго̀ворим и да я подмислим да му пише писмо, че и той сега може да милее за госпожата си.* Ив. Вазов. *Нашият бей, подмислил ли го някой, сам ли се сетил, но разузнал по-добре работата.* Ив. Вазов.

подмо̀га *ж. нар.* Помощ, подкрепа. *Але като видяха бой извън града, руситe изведнаж се спустиха на подмога на своите другари.* Ел. Мутева. *Но Кир великодушно им даровал свобода и от врагове ги направил най-верни съюзници, тъй щото с тяхна подмога персите покорили и другите съседни народи.* Н. Михайловски.

подму̀хнал *м. книж. рядко.* Мухъл. *Болял ли си болест невярна, че тъй ти / миришеш на пръст, на подмухнал?* Пенчо Славейков.

поднѐбие *ср. книж. рядко.* Поднебесно пространство. *Невежество тъмно от нас да изчезне, / учения, ясно слънце нека светне, / поднебие наше да разведри светло, / премрачн'облаци да разгони далеко!* Г. С. Раковски. *И твой е* [приказко] *езика ми непобедим / сред твоето звънко*

поднебие. / Най-нежната песен, / най-буйния химн, / най-скъпата дума — / за тебе е! Хр. Радевски.

поднеса̀ *св. рядко.* Понеса. *Повечето от нас още блъскат хилядо игли за пара, че какви пари ще ти спечели онзи българин, та да ти поднесе днешните харчове.* Д. Войников.

подни̇̀кна *св. диал.* Взра се. погледна. *Името на Диямандa успокои малко подскрижените злодейци, които застанаха кой дето беше и като подникнаха тъй внезапно представналото момче, попитаха.* П. Р. Славейков.

подни̇̀ря *св. диал.* Залитна. *Селянинът, като се наведе да го вземе, той го ритна в ребрата и человекът поднири, но не се завали.* Ц. Гинчев.

по̀дница *ж. диал.* 1. Разлат глинен съд за печене на хляб. *Жените сами мелеха просо и ръж в ръчни каменни хромели и печяха хляба в подници.* Ст. Загорчинов. 2. Изба, зимник. *Подир малко войскарите строшиха капандуръп, намериха се пред една стълба, която водеше в някаква си подница.* П. Р. Славейков. *Само стария с потурите бае Атанас забърза опулен и току повдига капака на подницата. Аз се удивих: куршумът беше пронизал срещната стена, къде ще го търси сега бае Атанас в подницата?* А. Страшимиров.

по̀дничен, -а, -о, *прил. диал.* За хляб — печен в подница. *Ходи Видул в път далечен / . . . а отзади на гърба му / е увиснала торба му / пълна с вещи за потреба, / с подничени два-три хлеба.* Ив. Вазов. — *Гладни ли сте? Така ли? На̀ ви хлебец! — и извади из пояса си комат подничен хляб.* Ив. Вазов.

подню̀ря *св. диал.* Наклоня се. *Миряна седеше приведен, подпрян на дебелия си бастун, оборил глава на гърдите и целият поднюрил към масата.* Ем. Станев.

подо̀б *м. остар.* Начин, способ. *Сичките ще оставят по-неполезното, и ще се доловят от по-полезното, каквото гледаме че и дето нема школа такава, каквато още взаимноучителното предание, даскалите сами от себе колко можат, трудят се по тоя подоб да предават.* Р. Попович. *Петий, кат ги срещна, що вървите? каза / Като имате магаре, тъй ли мяза? / Никой не ще каже, че е нов способ, / но ще каже: виж магарешки подоб!* П. Р. Славейков.

подоба̀е *несв. диал.* Подобава, прилича, трябва. *Онова, избрано от народна воля, дружество трябва да се обърне с проба до високото наше правителство, да ни даде воля, да си направим училища, каквито подобае да има добреустроено царство.* Н. Бончев. *Да си просвети човек ума, да си укрепи волята и очисти желанията; . . . Това е добра цел, която подобае човеку да гони.* Н. Бончев.

подобостра̀стен, -стна, -стно, *прил. книж. остар.* (рус. подобострастный). Раболепен, угоднически. *Той беше облечен вехто, пазеше вид смирен, почтителен и подобострастен.* Ив. Вазов. — *Г-н А., — се разливаше един от тях с една до крайност подобострастна усмивка, — не смея да вярвам, не съм уверен, че вий ще бъдете тъй любезни да ощастливите скромното ми жилище с вашето присъствие.* А. Константинов. **подобостра̀стно** *нареч. Началникът се поусмихна подобострастно. Значи, сам Костаки иде да се примири с него, да му направи „евалла“.* Ст. Чилингиров.

подобостра̀стие *ср. книж. остар.* (рус. подобострастие). Раболепие, сервилност. *Но скоро хората, в тяхното си жалко подобострастие, тъй му опротивели, щото той съвсем престанал да ги уважава.* Н. Михайловски. *В тая картина обръща внимание и подобострастието на живописеца. Той е изобразил най-малкия царев син Иван Шишман по-голям от възрастния и женен вече Иван Асеня.* Ив. Вазов.

подога̀ням *несв. диал.* Понамирисвам. *На цветята на тия картини не трепти роса, техният дъх подоганя на книга.* Пенчо Славейков.

подоговѐдя се *възвр. диал.* Подосетя се. *Ала това беше вече по здрач, та майка ѝ не видя причервяването ѝ. Ала сѐ остана да се чуди, отде накъдя такова питане. И подоговеди се донейде.* Т. Г. Влайков.

подо̀йка *ж. диал.* Кърмачка. *Ако е възможно да ся упази дете, родено от болна майка, то може ся упази само с добра подойка.* Летоструй. *Тогаз нямало обичай да хващат подойки, и да имало, баща ми нямал средство да плаща на дойки и мене още при живота на майка ми ме разнасяли по чуждите жени да ме подайват за хаир си.* П. Р. Славейков.

подо̀йница *ж. диал.* 1. Дойна крава или овца. *На теб ще, шиле, превържа / втора майка-подойница. / „Пуста да е подойница, / га не е мойта майчица / кротко да си ма подои!“* Нар. песен. *Дали не беше по-добре да бе се омъжила, ако не за тоя, за някой друг? Ала тя не искаше да подмята Васко насам-натам, както подмята овца подойница агнето.* Кр. Григоров. 2. Жена кърмачка. *Някои майки . . . нямат време да се занимават и да подоят децата си сами, а дават ги в ръцете на различни подойници или на развалени в много отношения същества, които се стараят да ги отправят на другият свят, колкото се може по-скоро.* в. Знание.

подо̀кна *св. диал.* Подвикна. *Па потропна Груйо, па подокна: / „Изляз, изляз, църна арапино!“* Нар. песен.

подо̀ле и подолье *ср. диал.* Равнина, низина. *След време, призори, Моню се луташе яхнал на коня по поляните към Дунево. . . Спря на Керванското подоле да пои коня, а захласна се — цял*

час! А. Страшимиров. *Кога момък несвършен съм бил, мене са познавали и в пригорье, и в подолье, чак в поле широко.* П. Ю. Тодоров.

подо̀лец *м.* и **подо̀лка** *ж. диал.* Човек от полето. *Ами през години, разиграваха подолци, срещнали го край Узунджово — волен и млад си бил още.* П. Ю. Тодоров. — *Тичай, Радке, че я подолки какъв са огън наклали! . . . Донес съчки от плета, сбери паздер, че да дигнем пламен до небо!* А. Страшимиров.

подопа̀шник *м. разг.* Ремък, който стои под опашката на кон или магаре, за да крепи седлото. *Белият ат — с нова юзда на главата, с мешинени дисаги и чер подопашник, целият обкован с жълти пулчета — тъпнеше неспокойно.* Ст. Сивриев.

подора̀вам *несв.*, **подора̀** *св. нар.* Ора по малко от нивата на съседа; присвоявам с оране част от съседна нива. *Всяка година редовно подораваше нивата му или, както той сам казваше, връщаше си това, което уж Андрея по-рано му бил отнел.* Й. Йовков. *Андрея от Загорци. . . беше заварил . . . край тоя синур Атанас Куция от Бистрица, тъкмо когато подоравал нивата му.* Й. Йовков. *Никой не смееше върху стадо да му посегне; никой не се опита нива някъде да му подоре.* Ив. Кирилов.

подо̀чник *м. рядко.* 1. Торбичка под очите. *Увисналите подочници на стария ходжа повлажняха, нещо застана на гърлото му и той се изви и загледа нататък към морето.* П. Ю. Тодоров. 2. Кучешки зъб. *У всякой человек ся утая и уталага из устата една мокрота, която ся слепя най-много по задните страни на долните резци и подочници, та прави една тригия.* Книжица за народа.

подо̀шва *ж. книж. остар.* (рус. подошва). Подметка. *Еле като си стисна юмруците. . . че като изтърси едно: „Р-р . . . р . . . рруски подошви!“ — аз замръзнах на мястото си.* А. Константинов.

по̀дписник *м. книж. остар.* Абонат. *Младият Франклин нареждаше, печаташе, сгъваше листовете и най-подир разнасяше листовете на вестника на подписниците.* С. С. Бобчев. *Едно количество повече от сто турски лири оставаха да се земат от подписниците на списанието.* сп. Читалище.

по̀дплес *м. диал.* Стръмно, наклонено място. *Размахват клони случайни борики по заледени подплеси, като че викат зверовете.* П. К. Яворов. *Дружината се люшна низ полуотснежените ребра на Демир-капия — едни скачайки като кози от камък на камък, други хлъзгайки се неудържимо по голите песъчливи подплеси.* П. К. Яворов. На п о д п л е с — полегато, косо. *В полето спуска се далекоглед сокол, / а лястовици рой по него се потирят / и гдето свърне тои нататък го сподирят, / ту го спреварят, ту на подплес профучат / край него.* Пенчо Славейков. *По жълтите тръби и тъпана пробляска / на подплес слънцето, и бляска и трепери.* Пенчо Славейков.

подпрѐтна се *св. възвр. диал.* Заема се, заловя се. *Подпретнеше се да яде и да пригризва, дорде сичко по софрата очисти и дордето изпие две три оки вино.* Ил. Блъсков.

подпрѐтнат *прил. диал.* Запретнат. *Подпретнат до лахтите, с лъжица в ръката . . . подклаждаше на огънят черното котелче.* З. Стоянов.

подпру̀га *ж. разг.* (рус. подпруга). — вж. п о д п р ъ г а. *Беров оправи стремената на коня, пристегна подпругата и се метна на него.* Д. Кисьов. *Ездитният жребец имаше дълга шия, а тънкото му тяло бе опасано с широка подпруга, която държеше плътно прилепнало малкото жълто седло.* Ст. Сивриев.

подпрѐга *ж. диал.* Широк ремък през корема на кон или магаре, който крепи седлото. *А хората, които бяха дошли с Райка, слагаха оглавниците на конете, стягаха подпрьгите на седлата.* Ст. Загорчинов.

подпрѐган *прил. книж. рядко.* За кон — опасан с подпрьга. *Тая тясна продълговата ливада. . . се тъпчеше най-вече от нозе, обути в червени ботуши и от копитата на едри коне, окичени или подпрьгани за лов или за война.* Ст. Загорчинов.

подпъ̀ршен, -а, -о, *прил. диал.* Запретнат. *Тук не липсуваше и . . . пехливанинът помак с нарочно отворени гърди, покрити с дебело руно косми и с подпършени ръкави.* З. Стоянов.

подпъ̀тя се *несв. възвр. диал.* Запътя се. *Едно време аз бях се подпътил през гори, да търся тоя незнаен край, но уморен, скоро се завърнах дома.* Пенчо Славейков.

подра̀жам *несв.*, **подра̀жа** *св. диал.* 1. Подражавам. *Царят правеше едно одобрително кимване и сякой имаше позволение да подражи примера на монарха.* Н. Михайловски. *Мирончо закрачи по военно и всичките го подражаха, като викаха: раз, два, три*! Ив. Вазов. 2. Харесвам. *Никой не знае* [да чете], *само Неделя Гулюва! По нея ли ти подража, та си грабнала такава книга.* Ив. Вазов.

подрѝвам *несв.*, **подрѝна** *св. нар.* Чистя тор на добиче. *Взема лопатата и почва да им подрива нечистотиите и там гледа да види нещо като пари, петаче барем, ако не жълтица; но и там няма.* Ц. Церковски. *А пък с мене, пуста жена, какво става? Научена ли бях аз биволи да чеша, да им подривам, да водя воловете, кога оре баща ти.* сп. Китка. **подрѝвам се** *възвр.*

Които добичета ся хранят на ясла, искат и повече чистота; за това и често требува да им ся подрива и да им ся постила суха слама. Летоструй.

подрỳга *ж. диал.* Приятелка, другарка. *А пък аз бях толкоз малко грозна, щото всички що мя виждаха, гледаха с благодарение прекрасните онези и златорусите косми на косата ми . . . и думаха: „а! да ся удостояхме да имаме за подруга това момичеце!“* П. Р. Славейков.

подружà *св. диал.* Придружа. *Дойде един человек при мене и вречe ми ся да ми покаже пътя и да мя подружи.* С. Радулов. *Кога искате да ся позабавите, как ще ви ся покаже, ако приятелите ви не щат да ви подружат, ако не им обречете по-напред това или онова?* С. Радулов.

подружà се *св. възвр. диал.* Съюзя се, сдружа се. *Псамметих се подружил с чуждоземците и с помощта им изпъдил своите царствени другари.* Н. Михайловски.

подря̀дчик *м. книж. остар.* (рус. подрядчик). Доставчик, предприемач. *Той му обаждаше, че е назначен в тричленна комисия, натоварена да прегледа утре качеството на брашното, доставено от подрядчик за войската на цялата русенска губерния.* Ив. Вазов.

подсвоя̀ *св. диал.* Присвоя. *Ако от посрамение ся боиш, / . . . вещ чужда никога да не подсвоиш, / за кражба и на ум да не имееш.* С. Радулов. *Воденицата си е наша, селска си е, ама де, нали е изедник, та е подсвоил.* Мих. Георгиев.

подсèбя *св. диал.* Обсебя, присвоя, завоювам. *Благословено да бъде столетието на работата! Да даде бог да ся размножи тя и разпростре еще повече, та да подсеби целий свят!* Летоструй. *Бяха принудени да си търсят жилища в Римската империя. В скоро време хуните подсебиха всичка Възточна Европа от Урал до Дунава.* М. Дринов.

пòдсип *м. остар.* Барут, който се подсипва на кремъклийка пушка или топ. *Пушките. . . изплюха куршумите си на няколко крачки отпредя ни, на трети пламна само подсипът.* З. Стоянов. *Физици поставили на една могила топ и турили да го подпалят, а на друга могила доста надалеч, запрели се та гледали с телескоп кога ще пламне подсипът му.* Й. Груев.

подскорòсвам *несв. диал.* Подкокоросвам, подбуждам, подстрекавам. *Такъв мотив за предаване бе по-силен, отколкото мотива, че той, Каравелов, с вестник подскоросвал българите на размирици.* Ст. Заимов.

подскрèжен и **подскрѝжен, -а, о,** *прил. диал.* Наежен, настръхнал, неспокоен. *Името на Диамандa успокои малко подскриженитe злодейци.* П. Р. Славейков. — *Бързоляшка работа — мърмореше дядо Габю и гонеше из двора подскрежената биволица.* М. Яворски. *Стражарите препускаха подскрежените коне към падината.* Ем. Станев.

подскрѝжа се *св. възвр. диал.* Наежа се, настръхна. — *Я ние да си ходиме! — прошепна неизвестно коя и жените се подскрижиха.* Ст. Ц. Даскалов.

подсмивàтелно *нареч. книж.* Подигравателно. *И сега чух нейната съседка. . . да казва подсмивателно на друга една жена и думаше: „Гледай, колко евтино продава тая жена очистеното си жито! секо нещо си има причината.“* Кр. Пишурка.

подсмѝвка *ж. диал.* 1 Усмивка. *Непостижимото му красноречие, смесено с една весела подсмивка, беше му първото оръдие.* К. Шапкарев. — *А къде ви е учителят, деца? попитах ги.* — — *Нашият учител тряба сега да е в трончето (затворът) — ми отговори едното с една не детинска подсмивка.* Ил. Блъсков. 2. Подигравка. *В сношенията си децата трябва да бъдат откровени и чистосърдечни, без шумни смехове и викове, без подсмивки.* Й. Груев. *Апостолите . . . считаха добро име по-драгоценно от злато и следователно не бе лесно за тях да вършат онова, което щеше да ги изложи на презрението, подсмивките и гонението на съотечествениците им.* в. Зорница.

подстрỳвам *несв. диал.* Подсторвам, подбуждам. *Намерил хора, които да му ходят по водата безобзирно, подструва ги да дойдат да ся провеят в София.* П. Р. Славейков. *Бившият началник на пловдивската твърдина беше прибягнал при сръбския крал Уроша 5й и го подструваше за да стане да изгони тези чужденци* [турците] *от съседните си земи.* С. С. Бобчев.

подстълбѝще *ср. рядко.* Място, помещение под стълби. *Стоеше сам в една тъмна стаичка, приличаща на подстълбище.* Ст. Чилингиров.

пòдстъп *м. книж. рядко.* (от рус. подступ). Обработваемо място в планина. *Ето отсреща, през Искъра, се издига Плана с разорани и посяти със зимнина подстъпи.* Н. п. Филипов.

подсъ̀лна се *св. възвр. диал.* Подслоня се, подвра се. *Тук. . . има стрешина, где да ся подсълнем в лошо време; има крепки стени, та можем да спим спокойно.* С. Радулов. *Ния сека вечер се премещавахме от една място на друго, в някоя фурна или в някое кафене, дето намерехме да се подсълнем.* Диарбекирски дневник.

подсъ̀на се *св. възвр. диал.* Подвра се. *Даже и листата на дърветата се бяха навели и подсънали един под други, за да се запулят колко-годе от припека.* Мих. Георгиев.

подфèсник *м. остар.* Плетена шапчица, която се носи под феса. *Носеше зелен фес и бял подфесник, скъпа гайтанлия кортеля на раменете, черни шалвари с бели чорапи до колене и кожени пантофи на краката.* А. Христофоров.

подхàпак *м. диал.* Закуска. *След това отряза един голям къс от костенурката, за да му седи за вечеря и подхапак за сутрента.* Р. А.

подхòцване *ср. диал.* Леко подскачане. *И аз стъпвах с леки подхоцвания, като че ли по пътя ми бяха насланi гумени топки.* Ст. Чилингиров.

подчасѝ и **подчàсък** *м. воен.* (рус. подчàсок). Войник от караул, който е стоял на пост и два часа след това трябва да стои буден. *Скоро след това се разнесе нова вест за Алексов — бил заспал като подчаси. Последва наказание „строго мъмрене".* Пресата. *Пред входа се суетеше жената на командира. Тя припряно обясняваше нещо на войника, но той не я слушаше и викаше високо един от подчасите да отиде при него.* К. Кръстев. *В поста бяха останали трима души: сухият и висок като върлина опълченец Хараламби беше часови, а подчасък беше Недю.* Й. Йовков.

подчèкна *св. диал.* Подхвана, заговоря. *Мълчеше и младежът. Тогава един партизанин реши да ги подчекне и увлече в разговор.* М. Марчевски.

подчекъ̀ря *св. диал.* (от тур. çakır). Ококоря, опуля. *Тя изви глава и подчекъри очи като крава, която ще налети да ги убоде.* Ст. Ц. Даскалов.

подчòтрено *нареч. диал.* Наперено. *Анка (като сочи новата си рокля, с която е облечена). Свърших си я мане. Та я виж! Злата (охилено). А! Каква хубавичка! (поизглежда я изотзад). Колко добре ти стои! досущ друга та показва. Анка (весело). Не ли? (разхожда се подчотрено).* Д. Войников.

подъбен, -а, -о, *прил. диал.* Вдървен. *— Не трябва, бате, рече тя, — как тъй ще идват чужди хора да ми редят къщата. . . И отмина. Учителят остана подъбен на мястото си.* Г. Райчев. *Трупът на детето падна въз една страна. . . Майката на детето скочи като лвица, после остана за час неподвижна, подъбена като железен лост.* П. Р. Славейков.

подъбя̀ се *св. възвр. диал.* Вдървя се. *Какво гледаш, Борисе, Маринке! / Да сте толкова прости — не сте. / Подъбихте се като за снимка, / ха здрависайте батя си, де!* Н. Марангозов. *Те се изненадаха, защото никак не са очаквали да ви срещнат и, както казват по тоя край, подъбиха се.* Ем. Станев. *— Де ще те намеря, бае Гирджик? — На Таксимът утре след обяд. Да ся подъбиш тамо като мрамор и да мя чакаш.* П. Р. Славейков.

подя̀вка *ж. нар.* Подрасло момиче, което има по-голяма неженена сестра. *Сега вече не играе на пиличка, ами зе да налита на хоро. Ала малка е още за хорото. Па е и подявка. Кака ѝ току-що е станала за момуване.* Т. Г. Влайков.

поедѝнък *м. книж. остар.* (рус. поединок). Дуел. *Този предводител призвал Манлиева син на поединък.* Н. Михайловски.

пòезд *м. книж. остар.* (рус. пóезд). Влак. *Пътувах с московския куриерски поезд, който зимаше 50 верста в час.* Ив. Вазов.

пожàлуй *неизм. книж. рядко.* (рус. пожалуй). Ако щеш, дори. *Едничкото нещо, което би ме развлякло, а пожалуй, и възнаградило за тие неприятности, е литературното занятие.* Ив. Вазов.

пожèнвам се *несв.,* **пожèня се** *св. възвр. нар.* Оженвам се повторно след овдовяване. *Бабичката беше умряла и хората се чудеха как запазеният и още снажен стопанин не се е пожени.л.* Б. Несторов. *Като изчезна Марин, тя го чака две години, търси го, па взе че се пожени и роди още син и дъщеря.* Г. Караславов.

пожèнчвам *несв. остар. рядко.* Превръщам на жена. *Не поженчвай себе си с немъжески мекости и изтънчавания.* Ал. Кръстевич.

пожоварник *м. диал.* Ръжèн. *— Вървете си по пътя, не закачайте кучето, че като грабна пожоварника, селото тясно ще ви стане!* К. Петканов. *Поне ти мълчи — цялото село знае, че гониш мъжа си с пожоварника!* К. Петканов.

позаливòсам *св. диал.* Позамазвам, позаглаждам. *Бакърените кръстчета и кандила, позаливосани отгоре с малко живак, стават на цяло злато и сребро.* Ил. Блъсков. *Една стара довица позаливосала бръчките си с няколко жълтички и много ергени я намерват за млада, хубава и напета.* П. Р. Славейков.

позамъ̀гвам *несв.,* **позамъ̀гна** *св. диал.* Позадрямвам, мигвам. *Облегнат на влажната стена, той позамъгваше, стресваше се от редки, далечни и тъпи удари.* Г. Караславов. *— Снощи. . . току-що бях позамъгнал малко, слушам, кокошчиците ми нещо изкрякаха и изпърпаха.* Г. Караславов.

позамърчèе и **позамърчѝ** *св. диал.* Посмръкне, постъмни се. *Като току позамърчей, секи хваща да бърза да си отива.* Ил. Блъсков. *Нашите сватбари позабухлиха шапките над очите си. . . пооттеглиха се настрани и почакаха да позамърчи, че тогава да влязат в града си.* сп. Лиляка.

позасъ̀лна се *св. възвр. диал.* Позатуля се. *— Ами ако поискат да те задържат пак в село? — Охо! — махна нехайно с ръка Тръпко. — Няма да ме задържат. — Ти позасълни се, докато свърша аз работа в Гранче.* Д. Талев.

познàнец *м. диал.* Познайник. *Много било жал господину му да изпусне такова добра работника, но нямало що да ся чини. Във возмездие за усердна му служба, той сам му нашел място у едного познанеца — ножара.* С. Радулов. *Отбягвай ония твои приятели и познанци, що обичат лошотиите и що говорят всякога зле за хората.* Ал. Кръстевич.

познàнник *м. остар.* Познайник. *Той видя кръгът на приятелите си и познанниците си да ся уголемява повседневно.* Ал. Кръстевич. *След малко видяхме да влизат трима хора. . . Но какво беше нашето учудване, като разбираме, че един само от тях е на служба у гостинницата, а другите двамата са ветхи наши познанници.* С. Пелико (превод).

позòр *м.... диал.* Гледка, зрелище. *Зарана ще те обесят / на царювите дворове, / царица позор да гледа / и царювите дечица.* Ив. Вазов.

позòрище *м. книж. остар.* (срхр. позориште). 1. Зрелище, гледка. *Майка ѝ като видя тъй страшно позорище, толко ся отчая, щото от жал легна болна.* Кр. Пишурка. *Но аз погледвам там и космите ми настръхват; ще настръхнат и вашите кога видите позорището на най-безчеловечната жестокост в този злочест остров.* П. Кисимов. 2. Театър. *Светът е едно голямо позорище, на което хората играят комедия.* сп. Училище. *Бог не ни създаде на света, за да играем, да търчим по балове и по позорища.* Кр. Пишурка.

позòрищен, -щна, -щно, *прил. книж. остар.* (срхр. позоришни). Театрален, сценичен. *Криворазбраната цивилизация. Смешна позорищна игра в пет действия.* Д. Войников. *Поучително позорище в едно действие и пет явления. Първо позорищно явление.* сп. Училище.

поизмỳля *св. диал.* Поизмъкна, покажа. *Тасо Донин поизмули птичата си глава изпод завесата.* Кр. Григоров.

поизтъщѝ *св. диал.* Поусъвършенствувам. *За да поизтъщи и ония млади момци, на които преминало време за училище. . . той нареди и празничното училище.* Книжица за народа.

поизчỳхна *св. диал.* Поизсъхна. *После това семето ще е приготвено за сеяне, турга се в една ока вода смесена с 3 драма силитра (гюверджеле), и като пристои в тая вода 24 часа, изважда се и се турга на сито, за да се уцеди и да поизчухне.* Зах. Княжески.

покàна *ж. . . . диал.* Понуда, нещо за ядене, което се носи на болен, родилка и др. *Току-що тури да варне в едно гърненце петурки с прясно мляко или оризова чорбица, па или сама ще прескокне, или пък Гошо ще изпрати да занесе покана — било на баба Нинoвица, дето лежи на едно място от години, било на Салчовичината снаха.* Т. Г. Влайков.

поклàням *несв. . . . остар.* Посвещавам, завещавам. *Кога отхождали* [рицарите] *у Палестина, покланяли си имота по черкови и монастири.* Й. Груев. *Държавният печат на този последен български цар* [Иван Шишман] *и Златна повеля (Хрисовул), с която той поклаця големи имоти на Рилския манастир, са намерват спазени и до днес в тази знаменита някога си обител.* П. Р. Славейков.

поклàтен, -а, -о, *прил. диал.* Развълнуван, трогнат, покъртен. *Аз слушах, поклатен до в дън сърце, простата драголибна мелодия, свирена с чувство.* Св. Миларов.

поклонèн, -а, -о, *прил. остар.* Подарен. *Тая гора, поклонена от Калофер на княза, беше завардена.* Ив. Вазов.

покòжица *ж. рядко, остар.* Горният пласт на кожата. *Тяхната кожа силно ся изпарява и изсъхва, от това покожицата им ся сбърчава и ся набира на бръчки, а истинската кожа ся отпуща и тъй всичката коса изпада от корен.* П. Р. Славейков.

покòнище *ср. рядко.* Жилище, стая. *Тая къщица е коптор (бордей), стените ѝ голи, студ не влязва вътре, но зловонна влажност никога не ся отмахва от тамо. Таквизи са покоищата на исландския селянин.* П. Р. Славейков.

покòлвам се *несв.*, **покòля** *се св. възвр. диал.* Заставам на едно място като кол. *И заситняше, та сякаш се поколваше на едно място.* Елин Пелин. *Около Георги Чипия се е поколила плътната леса на буйно хоро.* М. Ягодов.

покомандарѝ *св. диал.* Поразпореждам, позаповядвам. *Аз ти думах и по иццирата, думах ти и подире, като захванахме черковата. Недей прибира всичко в ръката си. И ний да покомандарим една работица, от чорбаджилъка си да познаем нещичко.* П. Ю. Тодоров.

покорлѝв *прил. остар.* Покорен. *Внимавай да си послушен и покорлив; децата са длъжни всякога да слушат и да ся покоряват.* П. Р. Славейков. *Сим, който беше твърде покорлив на баща си, го послуша, и неговите деца никога не ще я забораеят* [историята]. Кр. Пишурка.

покорѝ *св. диал.* Кажа укорни думи, укоря. *Ти отиде, че покори момичето, очерни го пред момчето. . . и развали годежа.* Мих. Георгиев.

покоѝ *несв. книж. рядко.* (рус. покоить). Държа на спокойствие, пазя. *Сега в килията на покойния велик труженик живее един прост калугер, който варди постницата. Той лениво покой своя умствен и душевен нѐхар там, дето е била люлката на толкова благородни пориви у един дух, жаден за светлина.* Ив. Вазов. *Той си пие дома сладки и скъпи вина и покои гнилото си тяло на меки постели, а неговът велик и славен син гине.* Н. Бончев.

покоѝ се *несв. възвр. книж. рядко.* (рус. покоиться). Почивам, лежа, намирам се в покой. *Старата върба се вижда цяла — сѐ тъй обвесила клони, под които се покои гъста сянка.* Ц. Церковски. *Наблизо. . . лежи болен дядо Сава. Бялата му чорлава глава безжизнено се покои върху златен сноп.* Елин Пелин. *Ето там. . . покои се един друг гроб.* Ив. Вазов.

покрѝтник *м. остар., рядко.* Потаен, покрит човек. *Но арнаутинът, хитър покритник, употребил всичките лостове на възпоменанията. . . за да запали самолюбието.* Хр. Ботев.

покрѝя *св. диал.*... Запазя, окажа покровителство. *Но не, Климе не иде, и сѐ фъртуната пее навън... Влезе баба Ласковица; тя се връщаше от църква: ходила бе да запали свещица пред свети Мина да покрие Климе.* Ив. Вазов.

покро̀вец *м. църк.* Плат, с който покриват дискоса или чашата за причастие. *След това накаждa покровците и покрива дискосът и потирът.* З. Петров.

покро̀й *м. книж. остар.* (рус. покрой). Модел, кройка. *Желанието им да се покажат, че са люде от европейски покрой, не остана чуждо в поведението им спрямо мене.* К. Величков.

поку̀дя *св. диал.* Укоря, обвиня. *Мария първа забеляза капчиците пот и да покаже, че нищо лошо не си е помислила за него, покуди себе си, като се нарече нескопосна готвачка.* К. Петканов.

покурулдѝсвам се *св. възвр. диал.* (от тур. kurulmak). Придам си важност. *Той се покурулдисал, че не може да венчава. Баща му излязъл намръщен.* Ив. Вазов.

покуся̀ се *несв. възвр. диал.* Осмеля се. *И дигнаха тялото му с големи войнски погребителни почести пред очите на уните, които не ся покусиха да ги безпокоят.* Г. Кръстевич. *Теодор го съветва отечески да не се покуси да отиде без стоката, защото много ще сбърка.* Ив.-Д. Шишманов.

покълна̀ се *св. възвр.* Закълна се. *Но пред боя да се покълнем във вечните богове.* Н. Михайловски.

пол[1] *м. остар.* (съкратено от наполеон). 1. Жълтица, наполеон. *Браво, храбрий мой — продума / офицерът разволнен, — / земи тез три пола... нищо, / ти си храбър и ранен.* Ив. Вазов. *Звънът на златните полове беше замаял главите. Депутатите пущаха дневните си в гърнета, големците почнаха да дигат къщи.* А. Каралийчев. 2. Двадесет лева. — *Дай два пола и половина. — Два пола и половина? Колко е то? — Пидисе лева. ... — Добре, ще ти дам четирийсет лева. Два пола.* Й. Йовков.

пол[2] *м. книж. остар.* (рус. пол). Под на стая. *Вътре всичко: пол, стени, олтар, колони — е мрамор.* Ив. Вазов. *По послания с козяци пол седяха гостите и гостенките — работници.* Ив. Вазов.

пола̀зен, -зна, -зно, *прил. книж. остар.* Зара̀зен, прилепчив. *На Алдеа ѝ се видя, че беше още полуда братовчедката ѝ от нейния брат Любин: но понеже беше почувствувала и тя повредите на тая полазна болест... тя бе действително смутена от съжаление към Хубавенка.* И. Адженов.

пола̀зица *ж. диал.* Епидемия, заразна болест. *Прищчен пот е една сипанчава треска, която върлува току-речи сявгиш като полазица.* Ив. Богоров. *Тая болест [смъркавицата] е найчесто полазица и трае от четири до десет дена.* Ив. Богоров.

полатѝсвам се *св. възвр. диал.* Полакомя се, привлека се. *С какво може да ся полъже неприсъединений народ и да ся полатиса на присъединение, не с това ли, че ще намери по-добри условия за едно по-спокойно и по-честито поминуване.* П. Р. Славейков.

полва̀к и полвя̀к — вж. половяк. *Баба Кита, грабнала полвак с вино, черпи на ред, смее се и дума: — Ако имаш старо — убий го; ако нямаш — купи си!* Ц. Церковски. *Два полвяка, един с бяло, друг с червено вино, се изстудяваха във воденичната вада.* Ив. Вазов.

по̀лез *м. диал.* Първо посещение през деня, за което се вярва, че носи сполука или несполука. *Който ся нагърби на някоя работа, не требува да ся надее на полез, на сгода и на слука, а да ся обляга само на себе си.* Й. Груев.

полѐзя *св. диал.* Донеса щастие, сполука на някого, при когото отивам пръв. *Босната, щом ги съзря да влизат в дюкана му, викна: — Стари приятелю горски, днес не ме полези и затова не ми ърви.* Ст. Чилингиров. *Няма съмнение, че когото е полезила чест и надарила природата, той всякога ще надминува другите.* Й. Груев.

полемѝсвам се *несв. възвр. диал.* (от гр. πολεμῶ). Давам си труд, залавям се. *Кибрит става от елово дърво, а малко ли планини имаме ние у нас покрити с такива дървета, ала кой ся полемисва и да помисли за такива работи?* Летоструй.

поленѐц и поленѝн *м.*, **поленка̀** *ж. диал.* — вж. полянец, полянка. *Босият човек, като върви, къса тревици между пръстите на краката си, а коравите цървули на поленците смазват тревата съвсем другояче, не като цървулите на планинците.* А. Дончев. *Прибрежните жители на Атика, поленците и планенците — всички те враждували едни срещу други.* Н. Михайловски. — *Стига си чакала! Очите ти изтекоха по тоя нехранимайко! Той е поленин и е женен в друго село.* К. Петканов. *Горан. Поленка си ти, Севдано, и не знаеш нашия балкан... Хубав е той.* Ц. Церковски.

поленѝст *прил. рядко.* В който има поляни. *След малко плуване към запад открива една голяма суша... не била както първите твърде полениста, но украсявала ся с гори, с ливади, с лесове, с усойни.* П. Кисимов.

полѐнски — вж. полянски. *Тошо. Планина играе тук (към Косч). С Горана ли ще се мериш ти, бе хапльо!... Косю. И мене е майка раждала. Горан. Поленска майка!* Ц. Церковски.

Вестяваше се дома понякога и някой Бачо Киро, с рунтав калпак и бели поленски дрехи. Пенчо Славейков.

полѐнта *ж. книж. рядко.* (итал. polenta). Качамак. *В Неапол внасяше готово царевично брашно за полента.* П. Спасов.

полѐскван *прил. диал.* Измазван. *Жените... обикновено седяха пред къщната си врата, до която често имаше иззидана софичка, редовно полесквана всяка събота със сироватка от лавежници.* Ст. Чилингиров.

полѐнчанин — вж. полянец. *Идат тежки дни. Костенчани може и да си останат по къщите — тръгне ли врагът насам, тогава да избягаме. Ала що ще рекат поленчани? Горяните ни карат да бягаме, а сами си стоят в къщите.* А. Дончев.

ползова̀т и **ползова̀телен**, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Полезен. *Че развитието на разума е ползовато и потребно, за то няма никакво сумнение, но и облагородяването на сърцето не е по-малко нужно, дору и необходимо.* сп. Училище. — *Рожкови обичате ли? Не обичам. — Но те са много ползователни.* Ив. Вазов.

ползовѝт *прил. диал.* Полезен. *Човек, когато се умори от много работа, за него почивката е не само сладка и весела, но още и ползовита.* Ил. Блъсков. *Пчела се хвалела: — „По-ползовито същество / от мене няма върху земното кълбо.“* Ст. Михайловски. **ползовѝто** *нареч. Даже е и ползовито кога чрез вестници или списания се похвали едно добро уредено училище.* сп. Китка.

полѝвка *ж. диал.* 1. Пиене на вино, черпня. *Но Черняй като че се понамуси — той много обичаше поливките с винце.* Б. Обретенов. *Какво ще пием сега за хаирлия... Бай Тодор беше разбрал, че тук ще има поливка, та и без да чукат, се беше изправил пред тях.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Обредно поливане с вода за лекуване и др. — *Срамушка е, мари свати! — На̀, що съм му думала, ама тъй, — невредно за младуване... — Мари стринке Гьоргьовице, пък да бихте му сторили поливки — обажда се баба Димовица.* Ц. Церковски.

полимперя̀л — вж. полуимпериал. *Трябва да кажа и това, че ние заехме от черкезите 2000 полимперяла.* П. Хитов.

полѝс *м. остар.* (гр.-тур. polis). Помещение, затвор за измъчване, карцер. *Той няма ни полис, ни малки прозорчета, нито пък друго какво-годе свойство, с което се отличават турските хапусъни.* З. Стоянов. *Обърнаха се и видяха само главата на Ботю, която се подаваше през една малка дупчица на полисът.* З. Стоянов. *Полисът при турския затвор служеше още за изтезание на оння лица, които не са се признавали в данното престъпление.* З. Стоянов.

политѝчен, -чна, -чно, *прил. остар.* (от гр. πολιτικός). Цивилизован, културен. *Неговата мечта не е толкова да се повърне езикът ни при своята майка — черковнославянското наречие... а да се украси езикът ни, да стане политичен.* Ив. Д. Шишманов. *Блазе ти, ако си политичен и имаш що-годе видно обществено положение — правата ти са неограничени.* Ст. Каролев. *Хаджи Пешовия внук с гражданското си облекло и държане, с големите си и политични приказки и с вирнатия си нос не се хареса на Прангата и не му направи добро впечатление.* Т. Г. Влайков. **политѝчно** *нареч. Отговори учтиво и политично, че е дошел с приятелски намерения, за да извести на владетеля им някои работи.* П. Кисимов.

полицмѐйстер *м. книж. остар.* (нем.-рус. полицмейстер). Полицейски началник. *Напразно се бяха отнасяли до сичките управители и полицмейстери на Кастилия и на Навара. Не сполучиха нищо.* Н. Михайловски. *След няколко минути полицмейстерът излезе пак на балконът, повтори да каже на множеството да ся разидат.* П. Р. Славейков.

полѝче *ср. диал.* Произшествие. *Не твърде отдавна... той извърши такова поличе, което никой не беше запомнял до него време. В селото умира един стар циганин... Синовете на тоя последният се оплакали, че баща им се връщал от гробът. — Той е станал вапир... дайте ми двесте гроша за трудът да го хвана и изгора, казал благоговейният пастир.* З. Стоянов. *От това слово уните ся раздражават и от разпря на разпря ся разпалят до толкова, що гневът им достигна до вишная степен и можеше да стане някое поличе.* Г. Кръстевич.

полиша̀вам се *несв.*, **полиша̀ се** *св. възвр. диал.* Ставам лих, опък, зъл. *Момичето ся полишило, нищо му не било на сърце, с никое друго момиче в селото не ся сбирало.* Книжица за народа. *Това е ужасно!... Или той се полишил?... Или годините вече са ослабили ума му, та на тая възраст... да зима за жена момиче, еврейка.* Ив. Вазов. *Койчо, притесняван от западането на занаята си, сѐ повече се полишаваше. И в лихотата, като му е сичко криво, крива му бе сякаш и майка му.* Т. Г. Влайков.

полѝшба *ж. диал.* Лошотия, проклетия, натякване. *Никой я не знае, като има майка, дето от толкова години лежи на едно място, как гледа тя тая майка, с що я храни и поканва, как ѝ подноси и приноси сичко, как ѝ претърпя сичките полишби, как я утешава и разговаря.* Т. Г. Влайков.

по̀лка *ж. диал.* Поличка (дреха). *Къде в такъв дъжд? Свали полката, че си вир-вода.* Ив. Вазов.

полово̀й *м. книж. остар.* (рус. половой). Слуга в кръчма или хан. *Като стана, написа на късче хартия — по молба на трактирния слуга — своя чин, име и фамилия... На хартията по-*

ловоят, докато слизаше по стълбите, прочете, като сричаше, следното: колежки съветник Павел Иванович Чичиков. Н. В. Гогол (превод).

половя̀к *м. диал.* Котел, който събира половин ведро или 7—8 литра. *Надонесоха половяци с вино.* Ив. Вазов. *Старият Болеца, задоволен от бабаитите и от сина си, прати им едно печено агне, пълно с ориз, четири сомуня и един половяк червено вино.* Ц. Гинчев.

поло̀м *м. книж. рядко.* Разруха. *Ради, / студеност да не тя дели / от верни друзи и свои; / защото сговор прави дом, / а несогласие — полом.* С. Радулов.

полугàр *м. диал.* Кошара за добитък. *Снощи на полугар отидох, / че ми е стадо рукнало / и ми са псета лавнали! / Излязох да си нагледам / зад мои, мамо, полугар.* Нар. песен. *Из колибата излизваше дим и полугарят се чернееше, гдето лежели говедата.* З. Стоянов. *А татък, дето се привършува полето, / се вижда нисък плет от някой полугар — / разпирил стадо, млад усамотен овчар, / подплеснат на кривак, с цафара медна свири.* Пенчо Славейков.

полуимпериàл *м. книж.* (рус. полуимпериал). Златна монета — половин наполеон. *Свищов е търговски град — цъфтеше, полуимпериалите се сипеха.* Ив. Вазов. *Руските жълтици бързо се търкулнаха към кесиите на българските селяни. Нови, чисти полуимпериали, направо дошли от Петербургския монетен двор. Заваля златния дъжд на освобождението.* А. Каралийчев.

полуно̀щний *прил. книж. остар.* (рус. полунощный). Северен. *И умножившеся от него народи простряха се в полунощния страни зад Черното море над Дона и Волга реки и над езеро Меотис.* Царственик.

полю̀з и **полю̀с** — вж. полис. *Заповяда на чауша да затвори „тежкия търговец“ в най-тесния и тъмен полюз на затвора.* Ст. Заимов. *Най-сетне се наситиха да го мъчат и като извадиха халката, изтраскаха го в полюса му.* К. Величков.

поля̀звам *несв.* **поля̀за** *св. диал.* Правя полез. *По Игнажден той милееше за ония светли минути, когато го полязваше ратая Желязко.* Ив. Кирилов. *Ето селото, ето балкана, / пременени от новия сняг — ето малката гора засмяна / пред полязлия гостенин влак.* Н. Марангозов.

поля̀зник *м. диал.* Човек, който ходи да прави полез. *Както казах, Игнажден (Полязване) и Суроваки бяха двата празника на благословиите . . . Някога полязниците и сурвакарите били възрастни мъже, дори женени.* Ив. Хаджийски.

по̀ляк *м. диал.* Пъдар, пазач на полето. *Тая отдавнашна крамола се беше превърнала на същинска война и всяко лято овчарите, говедарите и поляците на двете села трошеха едни на други ребрата и главите си.* Й. Йовков.

полянѐц и **полянѝн** *м.* и **поля̀нка** *ж. нар.* Жител на поле. *Нямаше у него суровостта, с която полянецът се отличава от планинеца.* Ив. Кирилов. *Полянци! — не ги е давила тях мечка, че им е за смях. . . Хо-о-о-о, какво си теглим ни от тях там по нашия балкан, какво?* Ц. Церковски. *Полянинът остана осамотен и чужд. . . По белите и тесни беневреци и по синия долакатник. . . личеше , че той е от далечните полски села.* Елин Пелин. *Тя е груба и грозничка селянка от полето. . . Тя е гологлава също и рошава. Слънцето, като спуща последния си сноп зари от Верила-планина, главата на полянката добива един златен кръг.* Ив. Вазов.

поля̀нски *прил. диал.* Който се отнася до полянин. *Заприказва ли — мед капе от устата му. По Балкана го знаеха. И долу по полянските села. Като кажеха: Димо, Димо дядо Марков. . . ех!* З. Сребров. *Била е Грозда войвода / на седемдесе дружина: / доде е била войвода, / добре ги Грозда ранила, / ранила още поила / полянски бели погачи, / планински вакли агнеца, / богровски гъсти медове.* Нар. песен.

помàйчима *ж. нар.* 1. Възрастна жена, която замества свекървата или домакинята на сватба. *Сватбата е на свършване. Побащима и помайчима повеждат младоженците за към брачната стая.* Пенчо Славейков. *Пред момкови двори излезли побащим — чичо му Богдан и помайчима — тета Злата.* П. Росен. 2. Жена, която някой обича като своя майка. *Добрий наш Иванчо, като се видя оженен, прибран в къщи, като сичките хора: при помайчима, при побащима, при млада хубава булка, при две хубави балдъзчета, сякаше себе си ни на небето, ни на земята.* Ил. Блъсков. *Кир не могъл да се наприказва и безпрестанно поменувал за помайчимата си, пастиревата жена, която той нежно обичал.* Н. Михайловски.

помàма *ж. нар.* Измама, примама. *„Брат да ми дете покръсти, / дано ми живо остане!“ / А Ненчо си ѝ продума: / — „Да не е, сестро, помама,./ напокон, сестро, ти знаеш — / твойта ще глава да зема!“* Нар. песен. *„Ей та тебе, Димо Черногорче, / кво е това лика и пърлика — / да не си е нящо на помама?“* Нар. песен.

помàна *ж. диал.* (рум. pomană). Гощавка за покойник, задушница. *Вий приживе помана ли си правите — казваше им тя. А старците клатеха глава, смееха се и в сладкото опиянение на виното. . . тая черноока мома им се виждаше такава палава, такава хубава.* Й. Йовков. *Един път го питали на една софра на помана: от къде си, бае Митре?* Мих. Георгиев.

помѐжност *ж. рядко.* Межда, граница. *Тези камъни не само отделяли владенията на римляните от съседствените народи, но и служали тоже да означават пoмежността на земните дялове на частните лица.* Н. Михайловски.

поменӯвка *ж. диал.* Помен за покойник. *Щото имал малко нещо отделено... отишло, дорде боледувал и напокон дорде откарале погребението и поменувките.* Т. Г. Влайков.

помѐрно *нареч. рядко.* Равномерно. — *Преди да заповядам да гръмнат, ще изброя до двадесет. Примисли си... Но осъденият нищо не отговори. Чиновникът зе да брои бавно и померно.* П. Р. Славейков.

помѐря[1] *св. диал.* Реша се, наканя се. *Зъб не помери той да обели и не заради това, че нямаше какво да рече, но защото не биваше.* Б. Обретенов. *Померих там от път да се отбия, / из нивите на нейде да се скрия.* Пенчо Славейков. *Войника остави чувалчето на посоченото място, изправи се „смирно", па помери да излезе.* Т. Г. Влайков. *Помери да земе тя сама да му разправи какво е чула от майка си, па се сдържа.* Т. Г. Влайков.

помѐря[2] *св. нар.* Насоча оръжие, прицеля се. *Ловец към орлово гнездо помери, / към голи островърхи канари — и гръмна.* К. Христов. *Ловците се завърнали... померили със стрелите и ударили сърната.* П. Р. Славейков.

помѐсен, -а, -о, *прил. диал.* Смесен. *Желязото е помесено с други руди... та едва може го разпозна човек от тях.* Й. Груев. *Често се случава да е млякото червено и от това, дето е помесено с кръв, но то не трае много време и не произляза от някоя вътрешна болест, — може някоя инсекта (буболечка или др.) да е ухапала името на кравата.* в. Ступан.

помѐсечен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (рус. помесячный). Месечен, ежемесечен. *От 1-го януария 1871 начнало е да се издава ново помесечно списание Пчелица.* сп. Училище.

помѐстие *ж. книж. остар.* (рус. поместье). Земеделски имот. *Отиде та ся приставѝ при едного от гражданите на оная страна, който го проводи на поместията си, за да пасе свине.* П. Р. Славейков. *Като минувал край Фабиевите поместия, Аннибал повелял да опустяват сичко из около.* Н. Михайловски.

пòмет *м. диал.* Отрепка за помитане на пещ. *Аз видях, че и помет нямате... Я наберѐте една китка бъзе, бре момчета, и ми я дайте.* Ц. Гинчев. 2. Пачавра, парцал. *Че то да вземеш такъв помет е по-лошо, отколкото да те убият.* Г. Караславов.

пометàна *ж. диал.* Жена, която е пометнала. — *Тогава кажи името на пометàнета! — запитаха едновременно няколко души.* К. Петканов.

помѐтен, -а, -о, *прил. диал.* Възглупав, недосетлив. *Такваз хубава рожба, като капка, като ангелче, пустата му и пометена жена как я кайдиса, та я даде на един крайдак.* Ил. Блъсков.

пометӯша и помитуша *ж. диал.* Жена, мома, която обича да скита, да митка. *Свраки и гарване да ви ядат и вас, да се не чуете и видите, и вие ли зехте да ми гризете подлогите? И от вас, и от вас, пометуши недни, беки някое добро очаквам?* Ил. Блъсков.

помѝвка *ж. диал.* Пачавра, отрепка. *Ако я не омъжим тая помивка, такова, три години дъжд няма да капне в селото.* Чудомир.

помѝмо *нареч. книж. рядко.* (рус. помимо). Въпреки, против желанието. *Защо се назначавит членове в същото съдилище помимо постоянний комитет?* Ив. Вазов.

поминӯвка *ж. диал.* Поминък, препитание. *Единствено за това българина изработва много малко повече от онова, което му е необходимо за собствената му поминувка.* А. П. Шопов.

помѝчам се *несв. възвр. диал.* Вмъквам се, вкоренявам се. *Веч дълбоко се помичат / с време всеяни злини; / с брадва се гора изсича, / зло се мъчно корени.* П. Р. Славейков.

помишлѐние *ср. старин.* Помисъл. *Защо не ми изпрати всички писма, които поменуваш в писмото си. Отде ти е дошла мисъл, че ще се смея? Аз не искам да мислиш и говориш тъй! Всяко твое помишление, всички твои съмнения и колебания — те са мили и трогателни за мене.* П. К. Яворов. *Една жена, която е изгубила нежното чувствуване за приличното и не може вече да ся причервява от беззаконните работи или от нечистите помишления, става предмет на презрение от самия женский пол и присмех на мъжете.* Ал. Кръстевич.

помолѝтвам *несв. диал.* Благославям. *Со кои нодзе кум да кинисам, / со кои рьце венци да менвам, / со коя уста да помолитвам!* Нар. песен.

поморнѐя и поморенѐя *св. диал.* Стана морав. *Ако би се загледал някой у Богдана в това време, щеше да забележи, че носа му се бе подул, поморнял като цял морен патладжан.* Ил. Блъсков. *Леко поморенляла от вечерния хлад, тя се усмихна скръбно.* Ст. Загорчинов. *А как ми си поморенляла! И наметка нямаш. Чакай, нà този патерик, облечи го!* Ст. Загорчинов.

помòст *м. книж. остар.* (рус. помост). Подиум. — *Пристъпи! каза джелатинът на Евстатия. Но Евстатия го оставиха силите му и примрял той падна на помостът.* П. Р. Славейков.

помп *м. книж. остар.* (фр. pompe). Блясък, тържественост, великолепие. *Комитетът, нищожен по материалното си положение, но горд с мисията си и с доверието на ромънската емиграция, по традициите на стария комитет окръжаваше се отвън с помп, правеше шум... говореше високо от името на България.* Ив. Вазов.

помръзлек и **помръзляк** *м. диал.* 1. Замръзнала буца сняг или пръст. Тя [шейната] *лудо пресекоси мегдана, орина се по сватбарски на завоя и селяните, които я срещнаха, видяха как изпод копитата на конете весело хвърчи помръзлек.* Хр. Пелитов. 2. Замръзване. *Зъберите имаха вид на полукръг. . . Те бяха ужасно разпоцепени, разломени, изгризани от зъбът на времето, от разрушителната работа на води, жеги и помръзляци през течение на безчислени векове.* Ив. Вазов.

помърча̀вам *несв.*, **помърчѐя** *св. диал.* Помрачавам, притъмнявам. *Слънцето начнаваше да помърчява.* Д. Войников. *Свекървата, на която и тъй й бе помърчало в къщи. . . заприказвала се из пътя с други стари жени и тежко, тежко ту си вървели, ту се поспирали, утешавали се, като секи стари жени.* сп. Китка.

понаба̀тквам *несв. диал.* Поналучквам, понабутвам. *А какво нещо е слънцето? що гори у него и как ся пръскат от него светлина и топлина? За това малко нещо ся знае наздраво; но учените все понабатковат по нещо.* Й. Груев. *Ако и да е прочитал слабо, но сè понабатквал думите.* Ил. Блъсков.

понаглуша̀вам *несв. диал.* Недочувам, малко глух съм. *Но на госпожа Апраксия по-малко вървяха, защото тя нямаше връзки с първите къщи. . . па и понаглушаваше.* Ив. Вазов.

понаднеса̀ се *св. възвр. диал.* Понаклоня се. *Колата слизаха из едно малко нанадолнище към рекaта и бяха се понаднели на една страна.* Т. Г. Влайков.

понахра̀пам се *св. възвр. диал.* Понауча се, паналапам се (с наука). *Понахрапал се с книгите, тръгнал да учи на ум книжници и фарисеи и да се препира с тях.* П. Ю. Тодоров.

по̀ндило *м. диал.* Изба, зимник. *Навътре в къщата на дядо Марко, чак в пондилото люлееше мижаво пламъче малко, тенекиено газениче.* Д. Талев. *Когато се случеше да дойде турчин в селото, Миле се скриваше в най-тъмния ъгъл на пондилото — турците предизвикваха в него страх и отвращение.* Д. Талев.

по̀ник[1] *м. спец.* Кълн, прорастък. *Най-сетне то спука черната си ризка и както всички памучни поници, пусна надолу едно нежно коренче, а нагоре — две долепени дебели листенца.* П. Бобев. *Някои смятат, че когато рови в сечищата, поврежда опадалите семена и унищожава пониците.* П. Петков.

по̀ник[2] *м.* П о н и к с л ъ н ц е *диал.* Изгрев. *На другия ден преди поник слънце, ето дойде Манол и водеше два оседлани коня.* Ант. Дончев. *Завит беше със светло халище — такива халища наричат поник слънце, защото в средата на бялата вълна са втъкани червени пламъци, които се събират в огнено кълбо.* Ант. Дончев.

по̀ником *нареч. диал.* С наведен надолу поглед. *Всички се с очи сгледаха, / всички поником ничеха, / Босул си право гледаше и си Богдану думаше.* Ц. Церковски.

понѝне *нареч. диал.* От сега нататък. *Я погледнете нейното лице как е весело? Понине, мили сгоденице, се тъй ще бъде; ти ся веч избави и си в моите ръце.* Ил. Блъсков.

понѝчам *несв.*, **понѝкна** *св. диал.* Поглеждам надолу. *Ей че иде змей на коня / Кат го видя, сбор поникна. / Змей си сбору проговори: / „Играй, сборо, не поничай — / Я не ида бой да бия, / бой да бия, сеч да сеча.“* Нар. песен.

по̀нница *ж. диал.* Изба, зимник. *Освен това той знаеше, че отпреди Иванчо твърде не употребяваше питието, а сега го гледа, че не стига дето посръбва на софрата повечко, но и отиваше сегиз-тогиз в понницата, самси да си наточва вино.* Ил. Блъсков.

поноклу̀к *м. диал.* (чуж.). Желязна извита пръчка. *Там вече нямаше окачени таблици и железните поноклуци бяха махнати.* Т. Г. Влайков.

поно̀р *м. нар.* Място, където водата се губи в земята. *Реките и ручеите изчезват в понорите, текат под земята.* Л. Мелнишки.

по̀нос *м. диал.* Помен с гощавка за покойник. *Излишно е да споменуваме общите трапези при сватби, умирания и поноси, които и сега са запазени на доста места, но повече като въпрос за показ и отбор на домакин и гости, отколкото като сърдечни, изпълнени с човещина събирания.* Ив. Хаджийски.

поносѝя *ж. диал.* Носия, облекло. *Чудех се на бае Пенча, как тъй с такава поносия, облечен тъй бедно, да е сполучил да обиколи и пригледа такива градища.* Ил. Блъсков.

поношѐние *ср. старин.* Хулене, оскърбяване. *Само лоший человек трябва да ся бои от смъртта; добродетелни чловек не трябва да ся бои от друго освен от поношението.* Ат. Начев. *Като са желали за това, гдето са били безплодни, те сърдечно ся молили богу да развърже тяхното неплодство и да отмахне от тях онова поношение, на което са ги подхвърляли за безчедието им.* З. Петров.

понтѝрам *несв. спец. рядко.* (фр. ponter). Залагам на комарджийска игра срешу банката. *Нека партньорите креякат, че аз съм понтирал с готови снопчета, нека викат, че съм мошеник.* А. Константинов.

пону̀да *ж. нар.* Нещо за хапване и пиене, което се носи на родилка или болен. *Кръстиш дете, наберат се жените, правят си понуди, каденета, те сами ядат, сами пият, за мъжете няма нищо.* Ил. Блъсков. *Да е болна, ще легне в постелята, ще поиска лек и понуда; друга е ней-*

ната болка. Д. Талев. *Една зима Еньо се разболя тежко... И Цвета често го спохождаше и му носеше нещо за понуда.* Елин Пелин.

понудя *св. диал.* Занеса, донеса някому понуда. *Али сме дошле Стояне, / понуда да те понудим, / че лежиш болен, неволен.* Нар. песен.

понудявам, понудя — вж. понуждавам. *Понудява* [папа Григорий] *Рома да се оттегли от пепелявото купище и от разглезата, дето градът е бил затънал.* Ив. Богоров. *„При Ловча* [Ловеч] *гръцки войскари уловиха семейството на Асеня и заробиха жена му. Това понуди Асеня да сключи мир.* Т. Шишков. **понудя се** *възвр. Но това негово предложение за да изведе царят из Италия подигна толкова роптание на среща му, що ся понуди да го остави.* Г. Кръстевич.

понуждавам и понуждам *несв. книж. остар.* (рус. понуждать). Принуждавам. *Освен това, защо ти през онзи ден да упорствуваш за да идеш в маазата и да не останеш за да присъствуваш при обрядът на бракосъчетанието; когато господарят ти тя понуждаваше на това толкоз?* П. Р. Славейков. *Като си вървели след колите и разговаряли между себе, веднага коне им се запират и не щат да престъпят от място, колко и да ги понуждали.* С. Радулов. **понуждавам се** *възвр. Попечителите на малолетния му син Видерик . . . понуждаватся да оставят мястото с по-многото част от народа си.* Г. Кръстевич.

понуждение *ср. книж. остар.* (рус. понуждение). Принуждение. *Тя* [Австрия] *прикани дворовете на Лондон, Париж и Берлин да помогнат на Турция... Но Франция като не прие тези поканвания, никакво понуждение не можа да се направи на Русия.* С. С. Бобчев.

понца — вж. понница. *Размесвала мушеморка с брашно в една тепсия, която слагала в понцата до брашнений кош.* Ил. Блъсков.

понч *м. книж. остар.* (анг. punch). Чай. *Някой може и да метне болестта, да си тури краката в топла вода, сетне да пие понч или да възвари бъзов цвят.* Ив. Богоров.

понччец-лук *м. диал.* Див чесън, леворда. *Бере едрите листи... и си мисли как като момичета, щом дойде празник, излизаха на тумби за киселек, за лападец, понччец-лук или коприва.* Ст. Ц. Даскалов.

понъдя *св. книж. остар.* Принудя. *Едно само желание да отвърне за стражата си да отърве от робство воевода Огнемира понъдиха Святослава да нападне така напразно на Преслав.* Ел. Мутева.

понюхам *св. книж. остар.* (рус. понюхать). Помириша, подуша. *Аз ще понюхам що за човек е тоя ревизор.* Ив. Вазов.

понятлив *прил. книж. остар.* (рус. понятливый). Възприемчив, схватлив. *Понятлив и на секо добро способен.* П. Р. Славейков. *Механическите работи, които съставляват някое разнообразие при школските занятия, имат голямо влияние на децата, защото ги правят повнимателни и по-понятливи.* в. Знание.

пообгурам се *св. възвр. диал.* Понауча се, поотракам се. *Няма там* [в листата] *ни Цоло Налбантина... няма и сестриника му, Цано Ежбечето, когото смята един ден, като се пообгура и поотърка, дори и кмет да го направи.* Т. Г. Влайков. *Нека се отели старата крави — тя е по-кротка, па и ти ще понаякнеш дотогава и ще се пообгуриш. Сега аз ще си доя кравата.* Т. Г. Влайков.

пообида *св. диал.* Понавестя, понаобиколя. — *Какво си правиш, како Дино?* — *викам ѝ отгоре.* — *Добре съм, невясто Богданице... Рекох да пообида дръвчетата, че нещо ми са домилели.* Т. Г. Влайков. *Дошло на ум на Пенча да пообиди Минка, не за друго, но защото знаеше, че у тях има хубаво вино.* Ил. Блъсков.

пообихождам *несв.*, **пообиходя** *св. нар.* Понавестя. *Той си поидва да пообихожда баба ви; защо че тя е самичка — няма никого.* Д. Войников. *Като се поспр иказахме, аз излязох да пообиходя тъдява.* Ив. Вазов.

пооблагна *св. диал.* За време: поомекне, постопли се. *То и аз, ако питаш, днес съм решил да ида чак на Градище за шума, ама нека пооблагне времето.* Кр. Григоров.

поокърна *св. диал.* Поокастря. *Я аз да го* [дъба] *поокърна сега, па до налете той пак ще се оповие с шума.* Ст. Ц. Даскалов.

поосуна се *св. възвр. диал.* Поотстраня се, поотместя се. *Поосунала се баба Велика, пребледняла, взела да пуща другите напред.* О Василев.

поотволя *св. диал.* Позволя. *Кротко ѝ се Видул моли / да му Рада поотволи / да я сладичко прегърне.* Ив. Вазов.

пооттегвам се *несв. възвр. диал.* Дърпам се, противя се малко. *Руси се ухили... Той знаеше доколко хаджи Вълко е богат и би му се втаскал за един път, но трябваше малко да се пооттегва.* Ил. Блъсков.

попадийка[1] *ж. разг.* Вид дървена лъжица с дълга дръжка и грапава набраздена страна за чесане на гръб. *Един калугер ни прибра в кухнята пред килията си, но при условие, че ще чешем поред лежащия парализиран в килията калугер с „попадийка".* Г. Белев. *А снахите си бие по гърбовете с попадийката, ако сбъркат яденето.* А. Каралийчев.

попадѝйка[2] *ж. диал.* 1. Животно невестулка. *Разбягаха се като мишките от попадийката.* Нар. пословица. *Минахме край лисиците, край попадийките (или поровете, не знам добре).* Ив. Вазов. 2. Недоразвита жаба, попова лъжичка. *Гледам насреща, на един голям камък сред водата, едно мъничко змийче, като захапало един пъскач — една попадийка — преглъща.* Д. Калфов.

попадѝйка[3] *ж. диал.* Отровно растение по буница и пущинаци с мътножълти цветове. *Спомни си само старото или отровното биле, попадийката, кучето грозде.* Сл. Петров.

по̀пан *прил. дет. диал.* Хубав. „*Иска ли песен, гидия мали? / Татко и майци попано чедо! / Хай, та и нему двойка зареда / с отборна песен чест ще възхвали!* Пенчо Славейков. *Сама-самичка в свилени скут си повила попано чедо, с първо мляко го е кърмила и в люлекова горица на две вейки люлекова люлка му оправяла.* П. Ю. Тодоров.

попа̀реница и **попа̀реничка** *ж. диал.* Ситно нарязано кисело зеле. *Изядоха всичката попареница.* А. Каралийчев. *Дроби зелка с кривицата върху дървения кръг — за попареничка.* А. Каралийчев.

попа̀рник *м. диал.* Хляб, месен с гореща вода и печен в тепсия. *Но в това време се блъсна и влезе кожабашията с грамадна тепсия попарник.* П. К. Яворов.

попата̀сам *св. диал.* (от гр. *πατάσσω*). Поутихна, поумиря се. *Тройното убийство на Белимелеца, след като направи голям шум . . . най-после фана да се позабравя. . . Селото попатаса.* Ив. Вазов.

попечѐние *ср. старин.* Грижа, покровителство. „*В случай на пожар, спусни въжето от прозореца и се спущай по него*". *Благодарим за попечението!* А. Константинов.

по̀плак *м. нар.* Оплакване, жалба. *Селяните всички му се вереха — с кмета няма да се разправят, ама на началника ще си кажат поплака направо.* П. Ю. Тодоров. *Той започна с тих глас, в който можеха да се чуят нотите на молба и на поплак.* Ст. Чилингиров.

по̀плака *ж. диал.* — вж. поплак. — *Аз съм дошъл за друга работа — рече Петко. — На поплака съм дошъл при Свилка.* Кр. Григоров.

поплѐхнал *прил. диал.* Посърнал, тъжен. *До вчера обрадвани, днес поплехнали, чудеха се в коя дупка да се заврат. . . Да побягнат — не бе възможно, защото секи си имаше дом, деца.* Ил. Блъсков.

поплѐша *св. диал.* Поиграя, потанцувам. *Който се готви да ходи при султана, трябва да бъде майстор в краката. Ами ако султанът поиска някой да му поплеши?* К. Петканов.

поплѐщен и **поплѐщен** *прил. диал.* Сплескан. *Той . . . имаше възраст къс. . . нос поплещен, цвят учерн.* Г. Кръстевич. — *Лицето му беше повече поплещено; носът му дебел и голям.* П. Р. Славейков.

попо̀на *ж. рядко.* (рус. попона). Чул, дебела покривка за кон. *Комисията пресече шосето и хвана по валога за към лозето на Ралчо. То покриваше двата хълбока на Имански връх като гиздава попона гърба на едър кон.* Ст. Ц. Даскалов. *Костадин разглеждаше умиращия кон. Куршумът бе излязъл изпод седлото и жълтата попона бе наквасена с алена кръв.* Ем. Станев.

попра̀ха *ж. диал.* Тънка покривка от ситен сняг. *Заблестяват бисерите на снежните прахолинки, стопяват се и откриват тук-таме ланска повехнала трева. Ловният и другарят му разбират, че само един час ако продължава така, от снежната попраха по билото няма да остане и следа.* Н. Хайтов.

по̀прег *м.* — вж. подпръга. *На седалищните ѝ части падаше като магарешки попрег само маркиран, едва прикрепен колан.* К. Кръстев.

попремѐнно *нареч. рядко, остар.* Последователно. *И като подскокна с нея на зида над езерото, гледаше попременно ту нея, ту ревущите вълми на езерото.* П. Р. Славейков.

по̀прище *ср. . . . старин.* Мярка за дължина — около 200 метра. *Там отивам с божията помощ, брате. Колко ли поприща остават дотам?* Ст. Загорчинов. *Вървя той така около три-четири поприща, а лесът ставаше все по-гъст.* Ст. Загорчинов.

попръжня̀ *ж. диал.* Псувня. *И махна той с ръка, извика и прибави / такива попръжни, че около му в миг / избухна смях, подзет и по-натам, и вик / и смях от ров на ров далеко се пронесе.* Пенчо Славейков.

попря̀там се *св. възвр. диал.* Прибирам се. *Жители ся попрятали в свои къщи и не смеяли да ся покажат вън.* С. Радулов.

по̀пуло *ср. книж. остар.* (ит. popolo). Простолюдие. *За низшите потребности на популото, касапите и даскалите. . . се учреждават кинематографи, борба на петли, народни дандании.* Пенчо Славейков.

попълзновѐние *ср. книж. остар.* (рус. поползновение). Непочтено домогване. *Това приятно занятие* [рисуването] *не само че ще ги привардва от много и разни изкушения и попълзновения, пораждани от празните мисли в празното им седение, но още изостря умът и облагородява душата.* П. Р. Славейков.

по̀ра *ж. нар.* Възраст. *Преди някой да стане, вратата се отвори и пред нас застана средна пора човек, в елек и потури на градски турчин.* П. К. Яворов. *Около жертвеника се въртеше човек*

на средна пора и със среден ръст. Ст. Загорчинов. *Работата му понесе и той ся завзе до толкова, щото на 29 годишна пора можа и да ся ожени.* Й. Груев.

поработѐн, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. порабощенный). Поробен, покорен. *Този народ, като си промени веднъж умствените способности, полека лека се съвзема и, щом хване да се окопитва, лесно може да поправи своето поработено състояние.* сп. Училище.

поработѐние *ср. книж. остар.* (рус. порабощение). Поробване. *София и Пловдив, казва г. Леже, преди половина век бяха полуварварски села: днес са огнища на цивилизацията. Колкото по-дълго е било умственото поработение, с такава по-силна чевръстина гледат да наваксат изгубеното време.* Ив. Вазов. *Но България ще има да чернее заробена още на столетия в най-чемерното робство на паричното поработение.* П. Р. Славейков.

пора̀за *ж. остар.* Зараза. *До началото на 7 година* [на децата], *трябва ниско да се стрижат космите им и сека неделя да се мият заедно с трици или със сапун, което ще служи като най-добро предохранително средство, както и срещу болестите на кожата на главата, тъй и срещу поразите.* Здравословен календар.

поразѐлник — вж. п о р а з н и к. *Този чорбаджия беше още страшен безбожник. . . Пиянец, поразелник, мръсен в устата.* Ил. Блъсков.

паразкла̀пча *несв. диал.* За течност в съд—поразклатя.—*Вдигна дамаджаната и пи с широко гърло... Поразклапчи я да види дали има до половината. Поразклапчи я—видя му се под половината.* Т. Харманджиев.

пора̀зник *м. диал.* Злосторник, проклетник. — *Дръжте, бре! Да хванем Цека! / Дръжте тоз поразник! — / много гласове екнаха / сред общия празник.* Ив. Вазов.

поразчама̀вя се *св. възвр. диал.* Поразболея се. *Поразчамавиш ли се, охнеш ли. . . освен че твоите домашни в часа затреперват над тебе, но ето че изведнъж се научили сички твои съседи, съседки.* И. Блъсков.

поразя̀вам се *несв. възвр. диал.* Махам се. *Няма ли кой да му каже на тоя бербантин да се поразява от тук, та да ни остави на мира?* Ив. Вазов.

пора̀пка *ж. диал.* Хапка. *Свинска наденица — неочакваната покана на дядо владика попречи да бъде доизядена на бързи порапки.* Т. Харманджиев.

пордо̀тин *м. диал.* (от гр. πορδή). Пръдльо. *Петковица още кълнеше, когато Кичка. . . изпищя на двора. Тя се хвърли навън, дето Костадинчо. . . отстъпяше гузно назад. — Ти ли бре, пордотино, ти ли я набъхта? — совна се разярена Петковица.* Г. Караславов.

порѐвка *ж. диал.* Приискване, пощявка, желание. *Деца, на които поревката не е отволена, спущат се лакомо връз гозбите, що им подава някой.* Ив. Богоров. *Денната треска захваща с малко треперене. . . горенето за вода е силно, езикът бял и широк; човек няма никаква поревка за ядене.* Ив. Богоров.

порѐвна[1] *св. диал.* Пожелая, поискам, харесам. *Гледал я везир, сматрял я, / и от сърце я поревнал.* П. Р. Славейков. **порѐвна се** *възвр. Български пашалък им се поревнало — стари изкухели, изветрели глави*! Ст. Заимов. — *Пържих малко кюфтета. . . Пък ти имаш момчеца. . . Може да им се поревне и да им стане нещо. Кума, занеси им да си похапнат за прищявка.* Ст. Чилингиров. *А на Александра се поревнало пребиването в Персия.* Н. Михайловски.

порѐвна[2] *св. диал.* Повърна, блъвна. *Погризят коричките, посвиват перата на лука, па току почнат да кашлят, да превиват гърдите си, дорде не поревнат някой ден кръв от устата си, както моята Цветанка.* Кр. Григоров.

по̀рез[1] *м. диал.* Тежък данък. *От селяните пак да събере? — И то не може. Младен им извади душите с оня училищен порез. Всички бяха викнали аман.* Т. Г. Влайков.

порѐз[2] *м. диал.* Изрязани стъбла. *Царевичните порези светят, огрени от слънце.* З. Сребров.

порѐзниче *ср. диал.* Билка жълт кантарион. *Тия жълти, кичести билки, видиш ли ги? Звъниче, порезниче. От него раните заздравяват за една нощ.* З. Сребров.

порека̀ се *св. възвр. диал.* Откажа се, отметна се. — *Недей да се поречеш— дигна глава агрономът.— Я дай колчето.* Кр. Григоров.

порѐкло *ср. диал.* Потекло. *Фино-българите бяха от фино-уралско порекло.* сп. Читалище. *В изучването на главните питания по историята на нашия род ний трябваше да се попитаме също кое е произхождението или порекото на человека.* сп. Читалище.

порѝзник *м. диал.* Долна дълга риза. *Тя е изскочила от къщи раздърпана, необлечена. Белият поризник се плете в краката ѝ.* А. Сегренски.

поробощѐн — вж. п о р а б о щ е н. *Единственото нещо, което досега биде направено за тия братя, поробощени, бе постъпката на европейските представители пред Великата порта за прекъсване делото на изгнанието на македонците.* Ив. Вазов.

поробощѐние — вж. п о р а б о щ е н и е. *Седмий период на българската история е период след-исторический за нас или по-добре, турский, защото обигрьща времената на поробощението на народа.* Т. Шишков.

по̀род *м. остар. диал.* Рожба. *А Марко е Рожденка залибил. / Па се мина девет годин време, / па Рожденка пород не породи.* Нар. песен.

поро̀жба *ж. диал.* Рожба, чедо. *Пиле пее у гора зелена / . . . Що е лепо, що ми е хубаво? / Най е лепа Елена кралица / . . . Ами Марко махана й наожда, / че си нема от сърце порожба.* Нар. песен.

порождѐние *ср. книж. остар.* (рус. порождение). Рожба. *Нашия живот сега е хаос: и той чака твореца, който да създаде из него твърд и земя: а сегашните творци са само негово порождение и нямат власт над него.* Пенчо Славейков. *Вехтият завет богомилите са отблъсвали, като порождение на злият дух.* сб. Сокол. *Лукавството и преструвката са порождение на сърце низко и на малък дух.* П. Р. Славейков.

по̀роз и **по̀рос** *м. книж. остар.* (гр. πόρος). Пора (на кожата). *Банята, къпането и миенето имат това добро, че като изчистят кожата, тия държат разтворени безчетните порози, с които тя е надупчена, да си издишат по-лесно и да засилват пипането.* Ив. Богоров. *Водата не преминува през камъкът, нито през стъклото, но през гъбата проминува, защото гъбата има големи порози или душници.* П. Р. Славейков. *Най-големите пороси от сичкото тяло се намират в табаните на краката и чрез тях става едно непрестанно изпарение, което изхвърля нечистоти от тялото.* в. Ступан.

портиѐра *ж. книж. рядко.* (фр. portiere). Завеса над врата или прозорец. *В тесните улички се чупят гъсти сенки. Тук-там блестят по вратите портиери от маниста и камъш.* К. Константинов.

портсига̀р *м. книж.* (фр. porte-cigares). Табакера за цигари. *До огърлицата или диадемата лежеше златната брошка със сапфири и опали, до портсигара със златен монограм — кръстът за храброст.* Ст. Чилингиров. *Степан Михайлович неволно размаха ръка, разсея дима и замислено, като на себе си, прошепна: — Понякога императорът подаряваше златни портсигари на своите офицери.* О. Василев.

портупѐй *м. рядко.* (фр.-рус. портупея). Ремък за носене на сабя. *От единия край на улицата се зададе полицай с бял шлем, ръкавели и портупей и кротко се изправи на няколко крачки от нас.* С. Северняк. *— Откопчи му колана, мамицата му! Откопчи! — викаше някой в ухото му. . . Една ръка дърпаше токата на колана да снеме портупея му. Той успя да я хване и не даде да го обезоръжат.* Ем. Станев.

пору̀га *ж. диал.* Ругатня. *Бой и поруга не се отвръщат.* П. Р. Славейков.

порѫ̀чник *м. книж. остар.* Поръчител. *Изведнъж заваляха записи на пред Иванча и секи му думаше: „Имаме си право да си земем от тебе парите, като от поръчник и като по-здрав и разбран, а ти се разправяй с тестя си.“* Ил. Блъсков.

поря̀з *м. диал.* (гр.-тур. poyraz). Северен вятър. *Колкото вредят тия ветрове с многото си горещина, толкова от друга страна прави пакост и северний вятър порязът, който е много студен.* Й. Груев.

поса̀д *м. книж. остар.* (рус. посад). Малко градче. *Святослав седна на щитът и войниците го понесоха около посадът, големците вървяха подире му, народът го здрависоваше, стражата удряше със саби в ковани щитове.* Ел. Мутева.

поса̀да *ж. книж. рядко.* (исп. posada). Крайпътен хан. *Собственикът на посадата, келнерът и двете камериерки в момента на сбиването не се намираха в трапезарията.* Д. Димов. *Това бе старовремска посада, един от тия испански ханове, за които Готие казва, че в спалните им се влизало през обора, и в които може би някога са нощували Сервантес и Лопе де Вега.* Д. Димов.

поса̀дник *м. диал.* Ръченица с приклякване. *Циганите засвирили на посадник, а момченцата се хванали с едната ръка за кълката, а в другатаземали по една кърпа и захванали да подскачат.* Л. Каравелов. *Младите жреци играят на посадник пред своите божества.* в. Знание.

поса̀т — вж. пусат. *Що кеш туа, во Влашката земя и защо ти е вай посат?* Ц. Гинчев. *С всичките си войводски посати той се яви на събранието.* Ст. Заимов.

по̀свара *ж. диал.* — вж. просфора. *Както у поповете играят най-голямата роля порязаниците и посварите, то у Хаджи Генча играе още по-завидна роля училището.* Л. Каравелов.

посведо̀чавам *несв. остар.* Свидетелствувам. *Българите имали цар, който със сабята заедно и перото не пущал от ръка, което посведочава изданията от него книга златоструй.* П. Р. Славейков. *Че е в България живял и умрял* [Горазд] *посведочават ни го два стародревни паметници.* Хр. Иоанович.

посвету̀вам *св. нар.* Поживея охолно; поскитам из света. *„И сичко една неделя щат да си поседят дома?“ жаловито, със сълзи, говореше старата им майка: „нема кога и да посветуват, ни бащина къща да узнаят, нито има кога аз да се нагледам на тях.“* Н. Бончев. *Та що от това, че няма война? аз ща така да пойда с вас на Запороже — да посветувам; бога ми ща ида!* Н. Бончев. *Та недей се така затваря в къщи, ами излязъ и ти, та си посветувай.* Т. Г. Влайков.

посво̀рник *м. диал.* Вид ръченица. *Той беше и майстор на играта. Като я приситни, приситни. .. Кога зафане пък кривата, мож ли да му се нагледаш? Ами посворника!* Т. Г. Влайков.

посвойвам *несв.*, **посвой** *св. нар.* Присвоявам. *Той стъпи на крак и прибра останалия от баща му едър и дребен добитък, дето чичовци, вуйчовци бяха посвоили.* Ил. Блъсков. *Онзи, който зема и си посвоява чуждо нещо, казува се крадец.* П. Р. Славейков.

посвърша *св. диал.* Сгодя. *А Тодора сиротина / сираче си остана / . . . Вуйчеи я изгледали, / стричеи я посвършили / три месеци на далеку, / за да одят на първиче.* Нар. песен. *Обаща да сборвиме, / мие да се отпростиме, / оти имат три години / от како сме посвършени, / с'очи сме се не видели.* Нар. песен. **посвърша се** *възвр. Посвършил се Гино Арнауче, / се посвърши за Петра 'уба'а.* Нар. песен.

посгадя *св. диал.* Посгълча, понахокам. *Майка Богдана съгледа, / тежко го смъмра, посгади: / — Че тъй ли бива, Богдане?* Ц. Церковски.

посебен, -бна, -бно, *прил. рядко.* Отделен, особен. *Други по-дребни и посебни помрачения ще станат: На нова година за тези, които дават големи краваи на сурвакниците. — По бабинден — за момите, които нямат да дадат зестра.* П. Р. Славейков.

посега, по сега и **посеги** — вж. посем-сега. *Посега махни тази хурка, бабо; що си се замъчила на старини? На младо време дето си прела не ти ли стига?* Д. Войников. *Така е било то до сега, но по сега надали ще бъде тъй.* Ил. Блъсков. *Нема и за лек земя посеги. Една бучка да сакате, нема. Всичко отиде.* Ст. Ц. Даскалов.

поседелко и **поседейко** *м. диал.* Готован, мързелан, безделник. *От това количество* [ракия] *само третята част ся изпива от работниците, а останалото — от поседелковците — главатари.* Хр. Г. Данов. *За да могат да се привлекат в читалището повече членове от стари хора и млади, за да могат да се оттеглят от кръчмите и кафенетата и тези празни поседейковци, то секи учител е длъжен сека неделя да отбира из вестници, списания или разни книги най-хубавите и полезни статии, като ги чете на всеуслишание и разтълкува.* Ил. Блъсков.

поседял *прил. диал.* Побелял. *Закрила с дълга черна чембера поседели коси, облякла суснен кожух, тя беше привела очи и не помръдваше от мястото си.* П. Ю. Тодоров.

поселение *ср. книж. остар.* (рус. поселение). Заселище, колония. *В околностите се намервали дванайсет поселения, като селца, и сичките те принадлежели на разни владетели.* Н. Михайловски. *Англичаните в Новий Южний Валлис имат много поселения, на които главен град е Сидней.* Ив. Богоров.

посем-сега *нареч. диал.* От сега нататък. *Намислила съм, како Пановице — рекла тя, — да предам ентешетата и да разменя жълтиците. . . Защо ми са посем-сега?* Т. Г. Влайков. *Нашата народна школа трябва посем сега да стане разсадник на истинското народно начално образование.* сп. Училище.

посилен, -а, -о, *прил. диал.* Който се чувствува властен и се налага на другите. *Ами че хаджи Петровичината сестра да й доде в къщи за снаха, тя ще бъде така посилена, че ще иска да тури под крака си и нея, и Колчо, и цялата къща.* Т. Г. Влайков. *Той беше посилен чивяк и мислеше, че когото е повикал, трябва, както и да е, да му иде.* Т. Г. Влайков.

посилка *ж. остар.* (рус. посылка). Колет, пратка. *Посилката си до тебе Костов не е придружил с писмо от деликатност, вероятно, както е постъпил при изпращането същата сума и мене.* Ив. Вазов.

посилочен, -чна, -чно, *прил. остар.* (рус. посылочный). Колетен. *От 1 октомври в телеграфопощенската станция Гюшево се въвежда парично посилочна служба.* Пресата.

посиля се *св. възвр. диал.* Осмеля се, вирна глава, проявя власт. *Посили се Марко Кральовити, / та си иска Манда Мандалина, / ала Манда дури и не хайе, / че не иска Марко Кральовити.* Нар. песен. *Тя се и посили повечко, та зѐ и Койчу билѐ да се сопа, а пък каки Дини хич се и не стесняваше да й натекне за низащо.* Т. Г. Влайков.

посиня *св. диал.* Приема като син, осиновен. *Кон ме води а горе, а доле, / ме отведе у момини двори / . . . Не излезе убава девойка, / та излезе момината майка / . . . Па излези, керко, неизлегла, / та да видиш що ни добро дошло / . . . Да сум стара, би го посинила, / да сум средна, би го залюбила.* Нар. песен.

посия — вж. пусия. *С голямо предпазване . . . се приближихме ние до кошарата. . . след като се уверихме на здраво, че никакви посии не съществуват наоколо.* З. Стоянов.

посинче *ср. диал.* Осиновено момче. *А старец му потио говори: / „Моли бога, мой посинче Марко, / моли, Марко, бог да те научи!“* Нар. песен.

поскътам *св. диал.* Понагласям, понатъкмя. *Най-сетне зел и поскътал и себе си, като да излезе пред хора, скорясал се добре с ямурлука си.* сп. Върбица. **поскътам се** *възвр. Тя се поскъта набързо пред огледалото, тури си напетата шапка с щраусовото перо, Йордо повика един файтон и фукнаха към Ючбунар.* Ив. Вазов.

посланец *м. книж. остар.* (рус. посланец). Пратеник. *Никой не видя посланецът нито кога дойде, нито кога го изпроводиха.* В. Друмев.

посластица *ж. диал.* Сладкиш. *Всички малки деца знаят колко е сладък шекерът и колко хубави и приятни ястия и посластици правят от него.* П. Р. Славейков. *На онзи час певачката*

престана да пее и слугините поднесоха на гостите сладолед (дондурма) и разни други сладка и посластици. П. Р. Славейков.

последородец *м. остар. рядко.* Потомък. *Колко пъти не ся е похулвал някой и осъждал от съвременниците си, на когото признателните последородци са поставяли стълб на чест?* Ал. Кръстевич. *Едно добро име след смъртта е най-драгоценното наследие, що можеш да оставиш на последородците си, на чадата си.* Ал. Кръстевич.

послуга *ж. диал.* Услуга. *Много е праведно, й рече той, да ви направя същата послуга, която ми направихте и вий.* Кр. Пишурка. *Ако бихте послужили с нещо един приятел, ще му продадете скъпо послугата си, ако му бихте често говорили за нея.* Кр. Пишурка.

послужа *св. диал.* Почерпя. *Баба госпожа Нимфидора очакваше вече в килията си гости, за да ги послужи с новото си портокалево сладко.* Ив. Вазов.

послужение *ср. диал.* Обслужване. *Где бихте нашли толкоз пари, щото да плащате за всяко послужение на другите, които содействуват във вашето благополучие?* С. Радулов. *Той ся чудеше най-повече на една жена, която шеташе и която, при сичкото й пристойно послужение, похваляваше господарката си за нейната учтивост.* Кр. Пишурка.

послужлив *прил. рядко.* Услужлив, признателен. *Те му отговориха: „Народното искание е праведно и ако му отстъпите в тази прилика, той ще ви бъде секога верно послужлив."* Кр. Пишурка. *Червенка ся беше оженила за един селянин, който нямаше имот; но той ся подсещаше секога, че жена му беше му дала сичко що имаше, и искаше, чрез послужлив начин да й покаже своята признателност.* Кр. Пишурка.

послюдя се *св. възвр. диал.* Понатъкмя се, понаредя се. *Облякла ся колкото могла по-парно, послюдила ся, сресала ся и цял ден чакала учителя.* Книжица за народа. *Като си поприкъта малко парици, той ся послюди така, щото всички му захваляха.* Й. Груев.

посмъртче *ср. диал.* Дете, родено след смъртта на баща си. *След смъртта на стареца, Христа Миладинов, родило му се и шесто мъжко чедо, посмъртче.* К. Шапкарев. *Когато Димитрий учителствувал в Охрид, Струга, Кукуш и пр., приел при себе за ученик и най-малкий си брат, посмъртчето Констандина.* К. Шапкарев.

пособие *ср. книж. остар.* (рус. пособие). Помощ. *Известно е, че г. П. Р. Славейкову се отпусна пособие от правителството (то 40 лири), за да направи обиколка из Родопските планини.* Ив. Вазов. *Доброволните пособия, които се дават сега на духовенството, съвсем се унищожават.* Държ. зак. на Осман. империя.

пособявам *несв. книж. остар.* (рус. пособлять). Спомагам, подпомагам. *Могат да бъдат ползователни историческите стихотворения, като пособяват на образованието на характера и на укрепяването на духовните сили.* Н. Михайловски.

посох *м. старин.* Патерица, тояга за подпиране. *С посох просешки да тръгне / по светът немил, недраг, / и за милост да подлага / той ръка от праг на праг.* Пенчо Славейков. *И десетки хиляди слепци ще вдигат изтеклите си очи към безучастното небе и ще опипват с посох окървавените пътеки на обезлюдената българска земя.* А. Дончев. *Теодосий сне ръката си от челото и прибра малката си торбичка и посоха.* Ст. Загорчинов.

поспеша *св. диал.* Побързам. *Като ся измине времето на железнието, графинята ще поспеши да ся венчее с княза.* П. Р. Славейков. *За да превари вредата, която би му ся навела непременно на тоя мост, поспешил та направил срещу него една преграда укрепена.* Г. Кръстевич.

поспешно *нареч. книж. остар.* Бързо. *Туй като рече, прегърна приятеля си, на когото сълзите и целуванията ся сливаха с неговите, и поспешно хвана пътят, който отиваше за родината му.* П. Р. Славейков.

поспитърхам и поспретърхам *св. диал.* Посглобя, понатъкмя. *Да е жив и здрав чичо ми поп, да са живи и здрави още и комшии, те ми спомогнаха, та си поспитърхах що-годе тази къщица.* Ил. Блъсков. *Той не губи време. . . с помощта на селените поспитърха си. . . една къщица.* Ил. Блъсков. *Господ ти дал и дечица, да ти са живички, и тях няма да оставим да се скитосват под людските стрехи; ще ти поспретърхаме и една къщичка.* Ил. Блъсков.

посрама *ж. остар.* Срам, посрамване. *Най-великата посрама е, що получава человек онова, което е предложил, и ся е узнало, че е лъжа.* А. Гранитски.

посреда *нареч. диал.* Средно. *У Англия смятат, че един добър работник по големите топографии може да нареди посреда около 800 букви на час.* Летоструй. *И в студено и посреда хубаво време добре е да излиза детето всякой ден на чист въздух.* А. Г. Начев.

посрещак *м. диал.* Посрещане. *Казаха й, че от осем дена насам той беше се гудил в поход на челото на триста хиляди конници, за да иде в посрещак на вавилонския цар, на когото той беше грабнал племяницата, хубавата княгиня Алдеа.* И. Адженов.

поприлцувам *несв.*, **поприлцам** *св. диал.* Приличам малко, донякъде. *Лошо ли е, кишовно ли е, то там мъжете да мислят, как щат прибра и довези гроздето си; момите в такъв случай поприлцуват на времето, намусени, убрулени.* Ил. Блъсков. *Я погледни го веднъж на какво се е обърнал? В лицето поприлцал на мъртвец, а очите му червени като на вапир, спи до пладне, ходи като кекав.* Ил. Блъсков.

попъ̀ржам *несв. диал.* Псувам. *Интересно е, че това го казваше тоя сами Тарас Булба, който попържаше сичкото учение и вразумяваше ги, както видяхме, да се не учат на тая наука.* Н. Бончев. *Нашите честити чорбаджии, наместо да ма попитат защо са ма карале насила и защо съм изгазил заптието — захванаха да викат, да ма обвиняват и да ма попържат.* П. Хитов.

по̀ста *ж. диал.* — вж. постат. *Останалите жътвари се изправиха на постата, приказваха няколко часа и се изнизаха към село.* Ивайло Петров. *Той леко изви ръка, прегърна я през кръста и двамата заедно тръгнаха към другия край на нивата, за да подхванат нова и по-широка поста.* К. Петканов.

поста̀вка *ж. диал.* Кръчмарски тезгях. *Пристъпи към масата, взе чашите и шишето, отнесе ги на поставката.* К. Петканов.

поста̀л *прил. нар.* Мършав, дрънглив. *Пред самия вход, близо до нас група хора размахваха шапки и викаха високо: — Урр-ааа! Да живей! Бяха облечени бедно, с постали лица и дебели бастуни в ръце.* Л. Стоянов.

постала̀к *м. диал.* Постеля. *В една колиба се събираше Али с родителите си, на един посталак лягаха, на една софра ядяха.* Вл. Полянов. *Санко се мяташе на парцаления посталак. В бажата отгоре капеше и горящият пън съскаше.* Вл. Полянов.

поста̀ли *мн. диал.* Плитки обуща. *Ти пък нямаш нови постали, а аз, я виж. . . — и с гордост повдигам единия си крак.* Т. Г. Влайков. *Тодето — ханджийчето — напред, подир него селяни с подпетени селски постали, влязоха в училищния двор.* Ст. Заимов.

по̀стат *ж. нар.* Ивица в нива, която жътварите ожънват на едно минаване. *Полето е пълно с работен свят: тук жътварки са се навели над постатта, там косачи мерно пристъпват и въртят лъскави коси.* Т. Г. Влайков. *Невястата остави детето и пое пак сърп, по-скоро да настигне постатта.* П. Ю. Тодоров.

постѝгна *св. остар.* Порасна. *Цонко, щом постигна, зе да ми помага с воловете.* Т. Г. Влайков.

постѝден, -дна, -дно, *прил. книж.* (рус. постыдный). Срамен, позорен. *Иванчо ми разказа за кървави отмъщения. . . произлезли от любовна ревност, която в София би дала само зрелище на противни и смешни скандали или постидни компромиси.* Ив. Вазов. *Християнството. . . прогонва постидните престъпления на идолопоклонството.* в. Зорница.

по̀стот *ж. диал.* — вж. постат. *Прошарен с кръстци, из него* [кръра] *сега на много места се съзират по-малки или по-големи дружини жътварки, наведени над постотта или изправени за отдих.* Т. Г. Влайков. *Събра Тодор петстотин жатваре / . . . па им Тодор потиом говори: / „Кой се найме нива да зажане, / да зажане, постот да й скрои?“* Нар. песен.

посторо̀нен, -нна, -нно, *прил. книж. остар.* (рус. посторонний). Външен, страничен. *А това нужно е да се знае, защото, според нашите сведения, за да се вземе подобно решение имало е посторонни влияния от заинтересовани лица.* Пресата. *Да избегне всяко изкушение за тенденциозност и едностранчиво гледание на описваний епизод, г. Вазов ще да е турил да му бъде свидетел едно постороно, външно, незаинтересувано лице.* Ив. Вазов.

посъдѝна *ж. диал.* Домашен съд. *Челядта на баба Фица беше многобройна, затова оттам се чуваше гълчава, тракане на посъдини, смях и плач.* П. Здравков. *Шосето отново биваше почерняло — камиони, коля, пешеходци превити от студ и натоварени като добичета. Всеки отнасяше частица от жалкото си имущество: някаква посъдина, някой портрет, две-три любими книги.* К. Константинов.

посъ̀ртам *св. диал.* Позагубя си времето с неплодотворна работа. *И ето ти назначили трима. . . Ще ли приемат те, способни ли са за тази работа, никой не ще и да знае. — „Там и те да посъртат една година, да си изкарат реда“, кажат събраните и се разидат спокойно.* Ил. Блъсков.

по̀съх *м. книж.* — вж. посох. *Те стоеха пред него в своите черни власеници, а главите им бяха посипани с пепел и треперливи пръсти едва крепяха тежък посъх.* Н. Райнов. . . . *И улови се цар Петър о тази надежда като слепец за посъх.* Н. Райнов.

потѐрам *св. диал.* Подгоня. *Тогай веле на тейка си: / „Що ми седиш, мили тейко! / Стан собери селяните / да потераш арамиите, / оти стадо ти плениха.“* Нар. песен. *И му рече Марко Кралевике: / „Чекай, чекай, Груице Детенце! / Къде вака коня си потерал? / Али одиш у баба на гости?“* Нар. песен.

потѐчник *м. диал.* Вестител на сватба. *Потечниците тичат като луди да предизвестят, че сватбата иде.* П. Росен. *Втурнали се през плетища и дворове потечниците да предизвестят, че зетят иде.* П. Росен.

по̀тикло *м. диал.* Подтик, подбуда. *Потребата е като едно потикло към трудолюбие.* Й. Груев. *Много много няма да налягаме да разправяме каква облага има от знанието, ако ся земе то като потикло през живота.* Й. Груев.

потѝр *м. църк.* (гр. ποτήριον). Метална чаша за причастие. — *Нищо синко, нищичко не е останало оттогава. . . Всичко до корен е било изтребено — и църква, и одаи, и книги. . . Ха, виж! Само един сребърен потир за причастие, кой знае как, е останал.* К. Константинов. *И той*

развори клепачи, зажумя с очи, а после видя, че непознат свещеник държи пред него потир с причастие. Н. Райнов.

по̀ток *м. диал.* Дол. — *Към потока се мяркат хора. Там ще да е. . . Кой? — питам. — Йошурджия — обажда се байко.* Т. Г. Влайков.

пото̀н *м. нар.* 1. Таван. *Величественият стан на стареца достигаше до потона.* Ив. Вазов. *Сега нещо прошумоля и малко след това стаята се обля от слаба жълта светлина. Газената лампа пушеше и димът се издигаше право нагоре в потона — черен и лютив.* А. Мандаджиев. 2. Под (дървен). *Та се излегна. . . на своя креват, сне лежишком фибите и фуркетите от прическата си и ги спусна лениво на потона.* Ст. Чилингиров. *Малките деца се валят по окаления потон, две други се бият.* Д. В. Манчов.

пото̀ница *ж. нар.* Дебелата дъска между ритлите на волска кола. *Момчето отмина, разрови сеното в колата и претъркули крупата сол към края на потоницата.* О. Василев. *На двора слугувниците бяха вече наредили четири редици дълги трапези от потоници и дъски.* М. Ягодов.

потра̀жа *св. диал.* Потърся. *В тия планини Орфея / искам ази да потража.* Ив. Вазов. *Стоян потражил Неделя. / Кога си очел у гумно, / имало купен зденати — / она на сенкя заспала.* Нар. песен.

потребѝсвам *несв.*, **потребисам** *св. диал.* Употребявам. *Вземи колкото пари са нужни и потребисайте ги, както ви научил господ за спасение на България.* Ив. Вазов. *Това ми оръжие* [револверът], *като отдавна не потребисвано, беше ръждясало.* сп. Теменуга.

потрѐбица *ж. остар.* 1. Потреба, вещ. *Картагеняните получили повеление да предадат сичките си военни потребици и оръжието си.* Н. Михайловски. *Селим прие великодушно тез предложения и подаръци, проводи му военни потребици, войска и титлата алжирски паша.* С. С. Бобчев. 2. Нужда. *Тази захар се нарича дребна захар (тоз шекери) и се употребява между нас за кафето и за други потребици.* Т. Икономов. *От страна на вратата. . . имаше малко, бакалско дюкенче, в което ни продаваше един ерменец най-обикновените неща за всекидневна потребица.* Св. Миларов.

потребнѝ *мн. диал.* — вж. потребица. *Но как си добива дядо ти най-нужните потребни, за да живее?* сп. Училище. *С него* [учението] *ние познаваме що е добро и що е зло, избираме потребните на живота си.* сп. Училище.

потресѐние *ср. книж. остар.* (рус. потрясение). Сътресение, смущение. *Защото в своето силно душевно потресение той бе и забравил за присъствието на Нанка.* Т. Г. Влайков. *Известно е, че България, която много пъти е търпяла потресения не само в гражданско, но и черковно отношение, е била длъжна да попада и в извънредно невежество.* сб. Сокол. *Само философията можеше да поддържи морала на тоя старец, за да прекара безопасно страховитото нравствено потресение.* Ив. Вазов.

по̀трош *м. диал.* Поразия. *Кондарев може да поведе тълпата и чрез нея да извърши потрош над света, но да убие някого, за да го ограби, е абсурдно.* Ем. Станев.

потроша̀ *св. диал. прен.* Изхарча, изразходвам (пари). *Ние макар и да бяхме си похарчили паричките по пътят, от немане потрошихме по няколко гроша заради пущането.* Диарбекирски дневник.

потрошѝнгел *м. диал.* Изопачено от протосингел. *Един потрошингел има, той сал снове по селата да яде пилета и кокошки и да сбира владищина.* Ил. Блъсков.

потро̀шка *ж. диал.* Чупене, трошене. *Без потрошки не може ни едно добиче да се научи да кара колата!* Ст. Ц. Даскалов.

по̀тръс *м.* и **по̀тръса** *ж. диал.* Потрес, потърсване, разтърсване. *Ние следим неговите волни разходки по горите на тази съща майка България, чиито градски живот той по-преди бе ни изобразил с такъв потръс на отвращение.* Пенчо Славейков. *През дълги месеци от потръс е обзета / душата ми.* К. Христов. *Дали от силните болки при раждането, или от потайната мъка на майка, разочарована в мечтите си за хубаво и здраво дете, тя усещаше потръса от всичко.* М. Кремен.

потръ̀сък *м. рядко. остар.* Тресавище. *До 20 000 души останаха на побоището мъртви. . . и самси кралят на маджарите Лудвиг II като бягаше, затъна в един потръсък и се удави.* П. Р. Славейков.

потурна̀к *м. остар.* Християнин, който се е потурчил. — *Рашко, ти си цял потурнак — не знаеш сряда, петък — окото ти все на мръвчица бяга!* К. Петканов. *Ала ненадейно между къщата на Ревача и воденицата на Сурото, в долината, излезе голяма въоръжена чета от турци и потурнаци.* А. Дончев.

поту̀тан *прил. диал.* (от тур. tutmak). Несръчен, непохватен. *Какво ще помогне на потутания орач, който има нивите си на хубава земя, а не умее да си нагласи оралото.* сп. Училище.

поту̀хвам *несв. книж. рядко.* (рус. потухать). Загасвам. *Сега огънят потухва за миг и отново буйно припламва, пече гърдите и лицата ни, а гърбовете ни леденеят.* К. Константинов. *Потухва жертвеникът. Ала свети / на идола окото — чудно грей!* К. Христов.

потща̀вам се *несв.*, **потща̀ се** *св. възвр. остар.* Обзема ме желание, пожелавам. *Потщаваме ся радостно да кажем на любезните читатели, че нашите учени ся уже доволно събудили и ся хванали да изпращат за Българските книжици кой що може от свое сочинение или от свой превод.* сп. Български книжици. *Тие убоиции, като ся научиха кои и какви били ония пътници, потщяха са да ги прекарат със своите речни ладии през Дунавът.* Г. Кръстевич. *Тая княгиня като услишала за них, потщяла ся да им проводи за гостба различни ястия.* Г. Кръстевич.

потъклѝв *прил. книж. остар.* (от рус. потакать). Който угодничи, като одобрява всичко. *Той со секакъв начин придобиваше обща любов, беше потъклив, гладеше и мажеше, доде прибра в ръцете си сичките боляри и големци, които имаха глас и сила.* Ел. Мутева. — *Добре заварил, граблива птицо в чуждо гнездо! отговори Борис, който още помняше Цимисхия като потъклив роб на царица Теофания.* Ел. Мутева.

потъклѝвец *м. рядко, остар.* Угодник. *И във войската, и в народът повтори ся името комисово, ала то не беше глас на сичкият народ... то беше глас на някои и други потъкливци, които бяха научени да теглят яремът комисов.* Ел. Мутева.

потъкмявам се *несв.*, **потъкмя̀ се** *св. възвр. диал.* Споразумявам се, спазарявам се. *Нарочно оставяше градината си не добре заградена, та като влезеше някое прасе, веднага заявяваше в общината големи вреди и загуби и, накрай, за да не доде работата до съд, потъкмяваше се със стопанина на прасето.* Й. Йовков. *Дойде при него Калокир, пратен от грьцкият цар, да му честити победа. . . да ся потъкми за раздялата на Българското царство и да пише словата на книга.* Ел. Мутева.

поудра̀мя се *несв. възвр. диал.* Поукротя се. *Дръж за юздата. Кон рипа — Тошо стиска. . . па: ха̀. . . ни навам, ни натам! . . . па миряса добичето. . . Като се поудрами, приидоха и други хора.* Мих. Георгиев. *След тази операция конят се поудрами — поукроти.* Мих. Георгиев.

по̀хабен, -бна, -бно, *прил. диал.* Нелеп, циничен. *Някои млади песяци се спущаха да закачат булките със смехове и похабни думи.* Ив. Вазов.

поха̀пка *ж. нар.* Закуска. *Слънцето отскочи вече на копраля, / морните жътвари на похапка спряха.* Пенчо Славейков. *Но Киро колкото да беше мераклия, / какво му струвала би пустата туршия / и всякаквите му похапки там без брой, / ако да нямаше тоз ум и друго той / да нареди във зимниците.* К. Христов.

по̀хитник *м. книж. остар.* Похитител. *Теодосий. . . умря на Милан в Италия на 16 януария л. 395 (гдето бе отишъл с войските си противу похитника Евгения).* Г. Кръстевич.

похлу̀пци *мн. диал.* Малък дървен съд с похлупак за сирене, сол и др. *В торбата имаше шест хляба и няколко глави лук. Имаше и похлупци със сол.* М. Марчевски. *Дядо му го накара да отвори похлупците. Баба му е турила няколко резена сланина.* З. Сребров. *По-настрана стоеше саханчето с пръжена сланина с извара. А край него бяха отворени пълни похлупци сирене.* Т. Г. Влайков

похо̀ждам *несв. диал.* Тръгвам. *Без нищо в ръце не похожда — ни от тук до там.* Мих. Георгиев.

по̀хта *ж. диал.* Желание, готовност. *С друга похта дойде той насам: / „Да се видиме, вика, със чичови, / с твоя, тате, Късовския род“.* Н. Марангозов.

по̀хти — вж. пафти. *Босилко Радойкин, най-личен загорец, / допратил е китени свати: / Петкани невян и огърлица бисер, — / а майци ѝ похти с позлати.* Пенчо Славейков.

по̀хче *ср. диал.* Носна кърпичка. *Жената се надвесила над мене и си бърше с похче очите.* Ст.Чилингиров.

поца̀нкам *св. диал.* Подрънкам, посвиря на тамбура. *Стани ми, майко, откачи / моята ситна байлама, / ситничко да ти поцанкам, / жалничко да ти попеям. / Мене ми либе не дават, / ами я дават другиму.* А. Страшимиров.

поцветя̀ *св. книж. рядко.* Обагря. — *Аз ще мога да вървя, каза Павлина, като се отърваше, с такава непорочна срамежливост, която вече беше поцветила лицето ѝ.* сп. Читалище.

поцѐпен, -а, -о, *прил, диал.* Вцепенен. — *Той възлиза на колата, изчезнува; останах поцепен.* С. Пелико (Превод).

поцу̀квам *несв. диал.* Попийвам. *В котлето бъка мазен боб, / край баба попадия / поцуква сладко дядо поп / изстудена ракия.* Т. Харманджиев. *На софрата най-напред бе сложено само шишето с ракията и дебелите чашки. Домовладиката си наливаше сам, поцукваше си, изтриваше с шепа мустаците си, след всяка глътка изръмжаваше: а-а-а-ахх!* Т. Харманджиев.

поча̀мам *несв. диал.* Поболедувам. *Като се върна снощи в къщи, намери детето си болно. „Е, дете е — беше си помислил — ще почама ден-два и ще оздравее“.* Й. Йовков.

по̀чек *м. разг. търг.* Чакане, отсрочка. *Ако е само до парите, ще я изплати криво-ляво. Ще внесе колкото готови пари има, ще тегли малко от банката, ще подпише някоя и друга полица за почека, и работата ще се нареди. Но на кого ще я остави тази вършачка.* Г. Караславов. На почек — да се почака, да не се плати веднага. *На богатите продавал скъпо, средняците*

посрещал с блага усмивка — давал им и на почек. А. Гуляшки. *Банките вече няма да дават кредити, нито на почек, нито срещу залог на имоти.* П. Спасов.

почѐнвам и **почѐвам** *несв.*, **почѐна** *св. диал.* Започвам. *Актът се свърши и австрийският химн почева пак.* Ив. Вазов. *Едва живот почева своите дни, / о, майко земьо, всичко той мени.* К. Христов. *У спартанците имало предание, че не бивало да почеват война преди пълнолуние.* Н. Михайловски. *Неговата войска, която почена войната, като приближи бълг. граници, имала е някой успех.* Т. Шишков. **почѐвам се** *възвр.* — *Братя! — каза Бръчков с пламенен поглед и с разтупани гърди: — войната се почева и нашата гореща надежда се изпълни.* Ив. Вазов.

почѐпам *св. диал.* Поиграя ситно като ръченица. *След това г-н Физиунг почепа — почепа толкова изкусно. . . подклякаше и подскачаше на краката си без да полита.* сп. Наука.

почестя̀ *св. диал.* 1. Почета, окажа почит. *Този разказ бил тъй правдоподобен, щото Пенелопа от радост не знаяла как да почести бедния просяк и заповядала на домоправителницата си Евриклея да умие краката на гостянина.* Н. Михайловски. 2. Почерпя. *Нели съм Върбан, а днес е Връбница, такова нещо вам не дохожда на ум, че сами да ме почестите.* Ил. Блъсков.

почѐтък *м. нар. остар.* Начало, започване. *Най-после и трети път с молитвите и застъплението на майката божия избавиха от разорение тая християнска столица* [Цариград] . . . *в почетькът на 8-т век.* З. Петров. *Щом зе в ръце юздите на правлението (1333), Александър обяви бой срещу И-ра Андроника по-младий; но този бой в почетька си още се свърши с мир.* Т. Шишков.

почикнѐя *св. диал.* Пощурея. *Не ми е работа, ама щом сте почикнели, купете имота на Шалаверата и там дигайте. И мястото е харно, и селата наоколо са близо.* Ем. Станев. *Мъжът се тъкмеше да подава заявление за членуване в стопанството, а жена му сърдито и скорострелно го ругаеше: — Какво си почикнял бре? То ако беше хубаво туй пусто текезе, дядо Иван откога да се е записал в него.* Ст. Марков.

почѝня *св. диал.* Направя, извърша. *А има и примери, че люде простаци, ако и да били при това със зло сърце, починили по-малко зло, отколкото люде простаци, а с добро сърце.* Летоструй. **почѝня се** *възвр.* *По други народи за тая работа много нещо ся е вече починило, много добра наука ся е посадила в сърцата на майките.* Й. Груев.

пòчка *ж. диал.* Купчина пръст или забодена пръчка като граничен знак на ливада или нива *По нивите прокарваме бразди и туряме слогове и почки.* Летоструй. Хвана (взема) му почката — открия дирите. *Да паднете по дирята му и да ми го намерите! . . . — Ще му вземем почката и ще му намерим дирята, Ваше Височество! казаха двамата тайни съгледачи.* П. Р. Славейков — *Тряба да е този! пошепна Мацко. — Той, не той, да вървим; да му вземем почката.* П. Р. Славейков.

почтò *остар.* 1. *нареч.* След като. *Абие почто человек ся вдаде в нескромни наслаждения, загубва срама.* А. Гранитски. 2. *съюз.* Защото. *Почто това е най-повече потребно — списателят да говори в писанието му така, каквото е навикновен народът и каквото той дума.* Възрожденски печат.

почỳда *ж. диал.* Нещо много лошо. *Ама казвам ти го: само да посмееш такова нещо, почуда ще стане в нашата къща.* Т. Г. Влайков.

' **почỳди** *мн. 1 нар.* Учудване. *Чуй! Дивий рев на вълк нощта пробуди / и сепна се гората во почуди.* Пенчо Славейков. *Мятай се насам-натамо / и в почуди свивай рамо — / нищо, синко. не помага.* Пенчо Славейков. 2. *диал.* Уроки, болест урочасване. *Когато профилактиката не помогне и някой заболее, диагнозата се установява чрез баене за „почуди", защото навремето другаде отговор на чуденето не можеше да се намери.* Ив. Хаджийски.

почỳдище *ср. диал. остар.* Нещо нечуто и невидено; чудо. — *Кое? Какво? — пита с учудване Колчо. . . — Каквото искате да сторите. . . дето ще бъде за почудище на всички — продължаваше жлъчно чичо Венко.* Т. Г. Влайков.

пош *м. диал.* (рум. poş). Кърпа. *Коце не се даже обърна. Той си потърка и челото с вода, после извади пош и се бършеше съвсем бавно.* А. Страшимиров. *Зех в едната си ръка делве с чорбица, а в другата саханче с нещо гозбица, залупено и вързано с червен пош.* Т. Г. Влайков.

пошàвновам *несв. разг.* Върша нещо нередно. — *Не познаваш ли някого във вашето село, който да пошавнова и да се занимава с нечисти дела? — питаше наивно юзбашията.* Ст. Заимов.

пошàтря *св. диал.* 1. Походя, поскитам. *То вятърът в скривалището свое / изписка. . . Пошатри край реката и полека / промъква се из дворищата той.* К. Христов. 2. Потърся. *Шинелче дрипаво. . . / Едно не топли ме: когато се отбия / в кръчмата, бръкна ли в джебовете ти аз, / пошатря ли из тях — пробити.* К. Христов.

пошѐвеля *св. книж. остар.* (от рус. пошевелить). Помръдна, раздвижа се. *Тя огледа всяка гънка на балната си рокля, а по едно време като несъзнателно пристъпи към нещо, от което изпървом пошевеля нейде в душата ѝ свян: тя разкри шията си до над гърдите и се заогледва.* А. Страшимиров.

пошибàлка *ж. диал.* Неприятност, несполука. *Не остава време за изпити! — говореше смутено Ангел. . . — Всеки ден ще ме храснат с някоя пошибалка.* Ст. Ц. Даскалов.

поши̇рне се *св. възвр. диал.* Стане по-широко. *Нали видиш и ти — тесничко им е дворчето. Нека им се поширне и да се поразслабят.* Т. Г. Влайков. *Па и теснотията ги много стяга. Ех, кога рече господ да ме прибере, малко ще им се поширне.* Т. Г. Влайков.

поши̇ря се *св. възвр. диал.* Погордея се, поперча се. *Едно глупаво ягне облякло вълча кожа, па отишло в стадото да се пошири с нея.* Нар. приказка.

поща̀р(ин) *м. остар.* Пощенски служител. *Който трябва деня много да ходи и да се разгорещява с телесни движения (докторите, пощарите и др.), на тогова е доста да има на себе си такава фланела.* Летоструй. *Така до двадесет и седем-годишен възраст той бе дърводелец... за малко време биде пощар и най-сетне стана правоведец.* Й. Груев. *Като влязох при пощаринът, то той ма погледа зачудено и попита ма: „Ти искаш да служиш в пощанска служба?"* П. Хитов.

поща̀рски *прил. остар.* Пощенски. *Чрез тази служба* [началник на пощите] *Франклин направи в Америка сношения по-деятелни... уголеми пощарския доход на Англия.* С. С. Бобчев. *Парижките и лондонските пощарски известия всяка година ни донасят по колко писма не могли да ся разпратят, защото или нямали никакъв надпис, или го имали непълен.* Летоструй.

по̀що *нареч. диал.* След като, от като. *Така и Радка дедова Ценова! Пощо изреди морилката у къщата им, а оно стана нà, таковко — една мръвка месо!* Мих. Георгиев. *На втората година пощо си купиха къщичката, даде им господ и благословия в челяд.* Мих. Георгиев.

по̀що-за̀що *нареч. разг.* Съвсем малко, незначително. *Харчи ги кое по еврейките в Юч-бунар, кое по пазара ги носи, та ги продава пощо-защо.* Т. Г. Влайков. *От кумова срама, колкото да замажат очите на другите, са я глобили пощо-защо.* Кр. Григоров.

поя̀зък *м. диал.* Преграда на яз, малък бент. *Нашият народ обича задружния труд. .. Да не говорим за тлаките и седенките, за общоселските работи, когато се гради мост, когато се правят поязъци и какво ли не още.* Пресата.

поя̀с *м. ... нар.* Род, поколение. *„Кажете ми," казва Барк, „какви са преодолеющите мисли, които занимават умът на младите в един народ, и аз ще ви кажа какъв ще бъде характерът на идущият пояс на онзи народ.* Изводи от Месечна зорница за 1874—1881.

поя̀смо *ср. диал.* Повясмо. *Че това ми трябва, че онова искам, че това ми дай, дордето най-сетне си изпроси и поясмо кълчища.* Ил. Блъсков.

поясо̀к *м. воен.* (рус. поясок). Войнишки колан, ремък. *Не можеш позна... че този и този солдатин до вчера е носил царвули с подлоги... Обтегнал сега на краката си ония дълги... лъскави войскарски бутуши... пристиснал се през кръста с поясок.* Ил. Блъсков. *Той* [старшията] *стана, облече се, препаса поясока с пистолета и когато посегна към пушката, Балкан излезе от скривалището си.* М. Марчевски.

поя̀та *ж. диал.* Кошара за дребен добитък. *Единакът е знаменит вълк. Славата му се носи по всички търла и пояти на горна Марица, Тополница и Искъра.* Н. п. Филипов. *Като тръгнахме с дружина / през тая гора зелена, / найдохме нова поята: / сичките миром минаха, / а я си миром не минах, / нало запалих поята, / та ягненца си блеяха / и яренца си врещеха.* Нар. песен.

пра̀буш — вж. прябуш. *Книжарят беше с дълга черна блуза... Пантофите му бяха обути на прабуш.* Ем. Станев.

правина̀ *ж. диал.* 1. Правда, справедливост. *Истина, гледал съм по божия правина да живея, ама кой те пита.* Елин Пелин. *Узнали са оние чивеци сичко това и, както гледат сè по правина, рекли са: чакай да наградим това добро сираче.* Т. Г. Влайков. 2. Правота. *Без младите и без тяхната вяра в правината на делото, над България и до днес щеше да тежи гръцкото грозно иго.* Възрожденски печат. *Христо клатеше одобрително глава на татевите разсъждения. И когато свърши тати, той похвали: — Много, много си прав, но колко ми струва твоята правина, когато правдата я няма никъде?* Ст. Чилингиров.

прави̇тел *м. книж. остар.* (рус. правитель). Управник, управител. *Цезар е един от най-даровитите римски правители по своят ум и полководчески дела.* Н. Бончев. *Акционерите Батенбергови дотолкова забравиха положението си като възможни бъдещи правителе, щото не се посвениха да внушат на простий селянин идеята, че той няма да плаща занапред даньци.* Ив. Вазов.

пра̀вица *ж. диал.* 1. Правда. *На, палете свещ, па казвайте бог да прости правицата! ... Нема вече право по свето ..* Мих. Георгиев. *И всякой могъл правицата си да намери само с оръжие.* Й. Груев. 2. Право. *Само ся надминували да покланят правици и преимущества на своите привръженици. Оттова князовете, епископите и много градове добили владетелски правици.* Й. Груев. *Как един такъв човек от толкова долен род може с еднакви правици да седи коляно до коляно с наследствените боляри на държавата.* Й. Груев.

прави̇ца *ж. книж. остар.* (от рус). Политическа десница. *Брюксел. Десницата на Камарата днес разисква въпроса за ревизията на конституцията. ... Вьобще се вярва, че правицата припознава нуждата от немедлена ревизия.* Пресата.

правовѐд и правовѐдец *м. книж. остар.* (рус. правовед). Юрист, правник. *Оставям на грижата на правоведците да проверят истинността на Иванчовото юридическо откритие в наказателен кодекс.* Ив. Вазов. *Вие по това разбирате колко завиждахме на дружината в другия вагон. Тя се състоеше там още: от войводата. . . от знаменития наш геолог, професор З. . . . от младичкия професор правовед г. М.* Ив. Вазов.

правоведѐние *ср. книж. остар.* (рус. правоведенеи). Правни науки, право. *Професор З. обяви обаче, че ще имаме хубав ден, защото барометърът се качваше. Но другия професор — не по правоведението, а по метеорологията — се усмихна.* Ив. Вазов. *Тогаз той намислил да изучи правоведение и да стане адвокатин.* П. Р. Славейков.

праводу̀шие *ср. книж. остар.* (от рус. прямодушие). Искреност, сърдечност. *С праводушието си, с честността си, със сърдечната си топлина, той придобил много приятели.* Н. Михайловски.

праворѐк *прил. диал.* Който говори истината. *Един сиромах може да бъде честен, праворек. . . сръчен и почитан на себе си и на други.* Й. Груев.

право̀тен, -тна, -тно, *прил. диал.* Справедлив. *Беки хората са там по-правотни, асла ние тук каквито сме станали.* Ц. Церковски.

пра̀жда *ж. диал.* Прашка, връзка на престилка. *Носеше пъстротъкана пристилка, на която праждите ѝ висяха изотзад.* Ил. Блъсков.

праждо̀ма — вж. пръждома. *Само поп Раю ни прогони. — Махнете се. . . идете в праждомата!* А. Каралийчев. *Тук да си остана, къде в праждомите ще ходя — мислеше тя. — Тук да ме погребат.* В. Геновска.

праз *м. диал.* Нескопен, нечукан овен. *Тях ги разделят на няколко сюрии: яловина. . . празове или кочове.* З. Стоянов. *Никакво внимание у нас не се е обърнало, както нищо не се е направило за снабдяване страната с обикновени, но добри жребци, нито с добри бикове или празове.* Пресата.

праздѐр *м. диал.* Паздер. *Праздер, праздер от гръстници съм ѝ* [на кравата] *слагала, като завее снег и свирне горнякът.* Кр. Григоров.

празнича̀р *м. рядко.* Участник в празненство. *Забележителното при тоя празник е, че музата на поета не е присъствувала на него, а стотината познати и непознати празничари. . . хич не са знаели какво говорят.* Пенчо Славейков.

пра̀кса *ж. диал.* (гр. πρᾶξη). Опитност , обиграност. *Но Таки Брашнаров го прекъсна. . . Идете да видите как е в Солун, в Атина, да видите що е книга и наука, що е пракса, що е обноска между людете, а не като нас.* Д. Талев.

пра̀ксам *несв. диал.* (от гр. πράττω). Упражнявам. *Аз не съм съгласен да се услови новият учител . . . По-харно е да намерим някой достоен учител по елински, да учи по-големите деца и да ги пракса.* Д. Талев.

пра̀ксан *прил.* (от гр.). Опитен, обигран. *И в който град, или село има по-праксани градски правители, тамо по-спокойно и по-благополучно поминуват ония граждани или селяни.* Р. Попович.

прамата̀р(ин) *м. остар.* (гр. πραγματάρις). Търговец на манифактура и галантерия. *И трите ѝ деца вместо да прибират — разпиляват. . . Само Златка е по-прибрана, но и тя носи яйца на праматаря да си купува гердани и шарила.* К. Петканов. *Кешанските праматари от страх карали стоките си с общ керван и към него един по един се лепели разни кираджии и пътници, излезли от Гелибол.* Ст. Сивриев. *И от праматарин чифликчия не става — отговаряше му също тъй дръзко Велико.* Й. Йовков.

праматарница *ж. диал. остар.* (от гр.). Магазин за галантерия и басми. *Васил Будаков най-после излезе от зимника и потърси малкия си син да го изпрати да купи нещо от праматарницата.* К. Петканов.

праматарски *прил. остар.* Който се отнася до праматарин. *Можеха да поприказват и за праматарския дюкян на Станчо Дантелата, в който, откак започна войната, комай нищо не се продаваше, но Станчо беше проклет човек, надали щеше да се съгласи.* Г. Караславов. *Те* [туркините] *излизаха само до лозето или отиваха понякога до праматарските дюкяни за басма.* К. Константинов.

праматѝя *ж. книж. остар.* (гр. πραγματεία). Праматарска стока. *Да си пойде во Солуна, / та си купи праматия, / та си пойде во селото, / си кондиса сред селото, / сред селото край чешмата, / да продава праматия.* Нар. песен.

пра̀нга *ж. остар.* (ит.-тур. piranga). Верига, окова. *Около Димитровден Тотю и един от неговите другари побягнаха из темницата заедно с прангите и преминаха в Ромъния.* П. Хитов. *Не венчален венец, а пранга на шията в Черната джамия ти се пада.* Ив. Вазов. *Прангата му на кракът, която се премяташе през рамото, той накара двама души. . . да я изтрият със сапун и с пясък.* З. Стоянов.

пра̀нгаджия *м. остар.* (от тур.) 1. Затворник с пранги. *Като влязохме през главните врата, минахме през втори, вътрешни и се възвихме на дясно, като оставихме от ляво болницата*

и входът в градината от първия дял на тъмницата, който се вика Терсъ-хаане и в който живееха прангаджиите. Св. Миларов. 2. Злосторник, престъпник. *Да ти събера аз тебе, приятелю мой,ония ми ти синковци от кол и от въже, тъй 40—50 прангаджии. . . и да ги наредя в 2—3 кръчми по крайщата. . . па да им извикам: ха, бакалъм!* А. Константинов.

прангѝшин — вж. пергишин. *Ха-а-а-а! дошал е старият прангишин и бои се да влезе.* Л. Каравелов.

прангòсвам се *несв. възвр. диал.* Дърпам се гузно. *Кой ходи да се гаври като с нас стари хора?. . — Ела, ела, дядо попе. . . ела и не се ядосвай и прангосвай.* Ил. Блъсков.

прàпорец *м. 1. остар.* Пряпорец, знаме. *Кога подадоха белег за бой, разви ся царският прапорец.* Ел. Мутева. *Той обичаше да си почине само след победа, кога стояше на вражи кости, под черен прапорец.* Ел. Мутева. 2. *диал.* Висулка. *Една Яна между девет братя. . . / Купили ѝ сребрърно ноженце, / на ноженце — три стръки вериги, / на вериги — педесе прапорци.* Нар. песен.

прàпорщик и **прàпоршчик** *м. книж. остар.* (рус. прапорщик). Най-долен офицерски чин в руската пехота. *Какво?! Що! Мужик! Развика се онуй-ти момче и бърка да вади шашка, па и прапорщика, и той изведнъж за сабята се хваща.* А. Константинов. *Влюбваше се като някогашните руски прапоршчици, с готовност за самоубийство.* К. Константинов.

прарафаелѝт *м. книж.* Предшественик на художника Рафаело. *Тя четеше много върху изкуството, посещаваше музеите, говореше върху прарафаелитите.* М. Кремен.

прасàр *м.* и **прасàрка** *ж. диал.* Който отглежда или търгува с прасета. — *Кога мине някой прасар от Ловни дол, продай му я — шептеше, сякаш пъшкаше Караколювеца.* М. Яворски. *В трудовокооперативното стопанство работя. . . като завеждащ свиневъдната ферма. . . А веднъж по улицата ме срещнаха деца и ми викаха: „Прасарката, прасарката“.* Пресата.

праснàк — вж. преснак. *Ката сутрин с праснак и ягоди ще те храня.* П. Ю. Тодоров.

прахòсам се *св. възвр. разг.* Избягам, изчезна. *Ето какво значи да оставиш провинциалното си задушено гнездце и да се прахосаш по столицата.* Ив. Вазов.

прàтник *м. книж. остар.* (от срхр. пратња) Придружник, прислужник. *Душан стана голям господин, инженерин, който пътува от страна на австрийското правителство да прегледа земята зарад железници, а аз му станах пратник и слуга.* Св. Миларов. *Не се измина една неделя и аз си издействувах служба в конакът на Сюрейа-паша, като пратник на синовете му.* Св. Миларов.

прàхтор *м. истор.* (гр. πράχτορας). Агент. *Баща му, великият прахтор в Царевец, болляринът Петър, тегли със загрижен вид. . . на малки везни едри перпери и златици.* Ст. Загорчинов. *Да види и старият прахтор как боли сърце и душа за свой!* Ст. Загорчинов.

прàшам *несв. диал.* Питам. — *Целувай, лудо, не прашай — / Немой нишан ми остая.* К. Христов.

прàшник *м. истор.* Уред за хвърляне на едри камъни. — *Сердика е в ръцете ни! — Пази се! Ние имаме скорпидии и тарани . . . Ние имаме прашници за камъни, големи като главата ти, византиецо!* Ст. Загорчинов.

пращѝло *ср. диал.* Връзка, прашка на торба, цедило и др. *Облечени бяха [селяците] в дрипи — пък и кой ще тръгне за войската с по-нова дреха, само торбите им бяха здрави и нови, с яки пращила.* Д. Талев. *Празничен ден е; рано сутринта е; Берковски и Звукарят в нощните си халати (роби) препасани с пращила, като евреи в съботен ден, се навеждат из градинките и чоплят по нещо си.* Ст. Заимов.

прàщник *м. истор.* Войник, който хвърля камъни с прашка. *Други пък* [войници] *надигаха високи стълби и ги понесоха също към крепостните стени, подреждаха се там стрелци и пращници.* Д. Талев.

пращовѝло *ср. диал.* Връзка, прашка на торба, престилка и др. *Тонка гледаше шарената торба и несвикналите груби ръце на баща си, които развързваха пращовилата.* М. Яворски.

прàщовка *ж. диал.* Прашка за хвърляне камъни. *Ха, че това е Савчо! Той най-добре знае да върти пращовка с камъче. Момчетата от целия град го знаят.* Д. Немиров.

пребèся *св. нар.* Обеся набързо. *Ние пожълтяхме малко, защото си помислихме, че е дошла някоя бърза заповед, за да ни „пребесят надве-натри“, както се виражаваше Савата.* З.Стоянов.

прèбир *м. диал.* 1. Специални шарки на черга, престилка и др. *Стига ти са, черко Яно, дара — / педесе са се пребир чорапе, / свилни ризи ни край, ни брой немат!* Нар. песен. *Беше облечена в извехтяла рокля, препасана с престилка на пребири. Тук-там лъскаше по някоя жица сим и шарките преливаха на слънчевата светлина.* Кр. Григоров. 2. Тъкан или платове с такива шарки. *Поразмяташе кое нова дреха, кое лита черга или пребир, дето ги държеше в гардероба.* Кр. Григоров. *Влязохме в стаята на хазайката. . . Вътре беше подредено. Креватите застлани с пребири в ярки цветове.* Кр. Григоров.

преборàвя се *св. възвр. диал.* Съвзема се, дойда на себе си. *Когато се преборавих, видях, че лявата ми ръка е направена на кайма.* А. Каралийчев.

пребѝдвам *несв. остар.* Прекарвам, живея. *Подир тая безкрайна одисея, която го води и тласка*

по разни посоки, от бреговете на Босфора до дунавските, Стремски седем месеца пребъдваше в Русе. Ив. Вазов.

прѐбътна *св. диал.* Преобърна, катурна. — *Понаведи се де! Или те е страх да не те пребътне шкембето ти! — Младият шкембелия Вандо с пъшкане отупа корема на една крава.* Ст. Ц. Даскалов.

прѐвар *м. диал.* Надпреварване, избързване. *Нима е прѐвар да возриеш малко по-бързо десетина корена? Цяла бразда да изкараш така, това е прѐвар*! Т. Г. Влайков. Н а п р е в а р—напреки. — *Взг го дяволът, рече Ганчо тихо, хайде сега дръжте да го хвърлим на превар на самаря. Тримата го вдигнаха и го предисажиха на Милкиния кон на самаря напреки.* Ц. Гинчев.

прева̀ра *ж.* 1. *нар.* Надпреварване. *А китните снежинки падаха тихо, на превари и затрупваха глъхналото село.* Елин Пелин. 2. *диал.* Измама. *Едного върла невярна превара из село прокудила, другиму турчин врати затрънил.* П. Ю. Тодоров. *Не е това превара! /— Не съм аз изменил на прежната си вяра.* Пенчо Славейков.

превеза̀ *св. диал.* Превозя, прекарам. *От един влах той се научи навярно, че турчинът със сивия кон една нощ, като уловил над Свищов при блатото едни балъкчии власи, накарал ги насила да го превезат с каика си с коня му заедно у Влашко.* Ц. Гинчев. *Тъй жетвата дядови Добреви караха до вечерта, и другите дни, докато си поженаха всичките си посеви, превезоха си снопето и се прибраха да го вършеят в село.* П. Ю. Тодоров.

превезло̀ *м. диал.* Повръзло. *Чакай да му ударя от виното — спря разказа си чичо Васил. . . Той дигна котленцето, като преметна със звън превезлото му.* Ив. Карановски. *Краката ѝ дигаха облачета прах, превезлото на кошницата прежуляше ръката ѝ, но тя не преставаше да бърза.* Ем. Станев. *Майката, изглежда, скоро бе кърмила детето, дори пазвата ѝ бе разкопчана, а ръката ѝ лежеше отпусната върху превезлото на люлката.* Ст. Загорчинов.

превѝвка *ж. разг.* 1. Мястото, където се свива кракът. *Опита се да свие краката си по турски, но превивките го заболяха и той седна на едно коляно.* К. Петканов. *Косата ѝ бе вчесана на път и прибрана под тънка розова забрадка. Две дебели плитки достигаха до превивките ѝ.* К. Петканов. 2. Черна връв за навуща. *Най-напред аз си облякох хъшовските дрехи. . . Туй паласки, фишеклик, бели навуща и черни превивки, сичкото беше алестра на мене.* З. Стоянов.

прево̀дям се *несв. възвр. диал.* Привеждам се, навеждам се. *Духа доляна подухва, / крехки се клони преводят.* П. Р. Славейков.

превъ̀рхен, -а, -о, *прил. диал.* Препълнен с връх. *А откъм Шаварненската бара се зададохи много жени. . . И сякаш напук поздравяваха дядо Трифона отдалече и му показваха кошниците, превърхени с едър, невиждан в Одърне пипер.* Пресата.

превя̀зка *ж. книж. рядко.* (от рус. перевязка). Превръзка. *Мечкарско шишине е турено по сред / със чер дебел дипчик, обточен с двоен ред / седефен цветорез и с свилена превязка.* Пенчо Славейков.

превязо̀чен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (от рус. перевязочный). Превързочен. *Да беше видял, например, покойния дядо Антон Цанков. . . претоварен с лекарства и превязочни средства, ти би потънал от срам.* А. Константинов.

прега̀сна *св. диал.* Заглъхна, занемея. *В яростта заповяда да изгорят живи в една плевня петнадесет души татари, дето се затвориха, и слуша ревовете им, доде прегаснаха в пламъците.* Ив. Вазов. *Уплаши се дядо та прегасна, / на баба се до земята кланя.* П. Р. Славейков.

прега̀снал *прил. диал.* Прегракнал. *Грабна винените стъкла и заблъска масата по ужасен начин, прегаснал от викове: Ура! Браво*! Ив. Вазов.

прегва̀цвам *несв.,* **прегвацам** *св. диал.* Предъвквам. *Нана Личковица говореше ниско, със сдържан глас; тя прегвацваше и премляскваше думите.* Т. Г. Влайков. *Нана Лиловица прегваца нещо през зъбите си, па излезе и тя след нея сѐ тъй смръщена и недоволна.* Т. Г. Влайков.

преглавя̀вам *несв. диал.* Ценя, главявам отново. *Тя наистина, че скоро влезе под второ венчило с вдовеца от Ракитино. Той се прибра при нея, пое цялата работа и, като доде Димитровден, не иска да преглавява Свилена.* Ил. Волен.

предвѐст *м. рядко.* Предвестие. *Веселост, златна, ела! / Ти на смъртта / най-тайна, най-сладка предвест!* Пенчо Славейков. *Зад туй що казва той, неказано се крий — / предвест му и в гласа и в образа трепери.* Пенчо Славейков.

предвра̀тник *м. рядко.* Място пред вратата на къща. *Десетина каменни стълби водеха към зашумения от стара лоза предвратник. По едно време вратата се отвори и под лозата застана Минка.* К. Петканов.

предѐлка *ж. рядко.* Разлика. *Точно такъв председател ни трябва, вика, гдето не прави предѐлка на хората и милее за кооперативния имот.* Б. Обретенов.

прѐден, -дна, -дно, *прил. . . . диал.* Пръв, виден, изтъкнат. *Той заел в градеца положение на състоятелен и преден гражданин.* Ив. Вазов. *Един такъв целител ще предпочита да цери по-много богатите и по-предните, нежели сиромасите.* С. Доброплодни.

предѝмствен, -а, -о, *прил. рядко.* Който има предимство. *Защо бог ни е дал разум, който не сбъркува? . . . Защо самата предимствена живина токо същата тя да изпада на побъркуване?* Ив. Богоров. *Гърците, народ предимствен на добронравие и на снажно сглобяване, биле песнопойци и изкуственици за приказ на тяхно време.* Ив. Богоров. *Човек, който твърде зорко дири да наблегне върху предимствената разлика на своето положение пред положението на другите.* Ст. Чилингиров.

предѝрка *ж. остар.* Изследване. *Толкоз за пореклото на българите. Каницовата студия върху този предмет е доволно занимателна. . . защото се основава на резултати от найнови предирки и на дела от първите кое словенски, кое чужди учени.* сп. Читалище. *Познат е на читателите ни доктор Ливингстон, прочутия пътник по Средня Африка, починал на полето на своите предирки.* сп. Читалище. *Най-пресните предирки доказаха, че в Франца е имало человеци тогаз, когато са съществували там хиени, слонове.* сп. Читалище.

предиса̀жа *св. диал.* Поставя нещо, както се поставят дисаги. — *Взе го дяволът, рече Ганчо тихо, хайде сега дръжте да го хвърлим на превар на самаря. Тримата го вдигнаха и го предисажиха на Милкиния кон на самаря напреки.* Ц. Гинчев.

предиса̀чен, -а, -о, *прил. диал.* Метнат напреки като дисаги. *Другата нощ те донесоха дяда Петра предисачен върху коня, с изпотрошени кости.* П. К. Яворов. — *Но аз съм разнебитен — възразих, — и не мога да ходя. — Ще ви намерим кон. — Не обичам да яздя! . . . — Ще ви принудим. — Предисачен върху коня ли?* П. К. Яворов.

прѐдки *мн. книж. остар.* (рус. предки). Прадеди. *И нашите предки са яли и пили / със своите уста в онез старини, / които ни дават честно да разберем, / че секи век търси нови добрини.* Л. Каравелов. *Рашид бей имаше два сарая, единият беше стар. . . Той беше останал от дедите му. . . от предките на Рашид-беевия сой.* Ц. Гинчев.

предку̀на *ж. диал.* Подставка, рамка за икони; иконостас. *Сега вече, Тинке, не ти се сърдя, но не ме укорявай за нищо. Душата ми е чиста и в нея като в предкуна съм сложила светлия образ на мамка.* А. Каменова. *Черковата бе стаята с Иерусалима, с изрязаната предкуна, дето срещу всеки празник ти палеше кандилото и набожно се кръстеше.* А. Каменова.

предлежѝ *несв. книж. остар.* (рус. предлежать). Предстои. *Сърцето му тупаше, защото предлежеше да види баща си.* П. Р. Славейков. — *За мене е свещено поискването на тези человеци, които предлежи да умрат.* П. Р. Славейков. *Ето накратко обстоятелствата на делото, което предлежи да разрешим справедливо.* Ив. Вазов.

предмѐстие *ср. книж. остар.* (рус. предместье). Предградие. *Морето буйно изскочи от леглото си и със страшните си вълни събори стените по пътищата в града и в предместията.* С. С. Бобчев. *Само арменците, евреите и татарите, като лакоми за пари, смееха да живеят и да търгуват в предместието.* Н. Бончев.

предмѐстник *м. книж. остар.* (рус. предместник). Предшественик. *Шампиер. . . продължи да говори така: . . . — А положението, на което по злощастие мя възвиси пленяването на предместника ми, дава ми правото да принеса пръв аз животът си за вас.* П. Р. Славейков. *Трийсет ножове го прободоха и го приковаха до одърът, а Цимисхия се захлипваше от смях, като гледаше как умира неговият предместник; и скоро той стана управител на Възточната империя и наставник на малките деца на Романови.* Ел. Мутева.

предначина̀тел *м. книж. остар.* Инициатор. *Най-напред направиха съзаклятие под името на помладий син Петров, Ивана, с цел да свалят Петра и омразната сурсубуло-византийска клика. . . Съзаклятието се откри и болярите-предначинатели бидоха наказани.* Св. Миларов.

предо̀й *м. диал.* Тържествено, контролно издояване на овцете. *Този ден на дервентските мандри правеха предой. Стадата се бяха върнали от паша, а овчарите чакаха да дойде беят.* Ст. Сивриев. *Той размеси чудната пепел с ярмата на овцете и преди предой даде на цялото стадо да яде.* А. Каралийчев.

предо̀йски *прил.* Който е свързан с предой. *Стигна до мандрите; тук бяха събрани овчари от цялата Чеч.. . . Имаше общ предойски курбан — предояваха овцете.* Л. Стоянов.

предосмо̀треност *ж. книж. остар.* (рус. предосмотреность). Предвидливост. *И тогава познах предосмотреността на воеводата колко им беше полезна. С помощта на носяний мост премина повечето войска.* П. Кисимов.

предостережѐние *ср. книж. остар.* (рус. предостережение). Предупреждение. *Както това явление. . . а тоже и оригиналността на дядо попа ме заинтересуваха толкова много, щото аз се реших, въпреки предостереженията на моя талигаджия. . . да се запозная по-близо както с Клативрат, така също и с дядо попа.* Мих. Георгиев.

предосторо̀жен, -жна, -жно, *прил. книж. остар.* (рус. предосторожный). Предпазлив. *Остави влизането свободно. . . с тая обаче предосторожна мярка, уж че да не ся разваля тишината, няма да оставя много изведнъж да нахълтват.* П. Кисимов. *Деня тя обикаляла из градът. . . да види не се ли забележва някакво движение и приготовление помежду турците. И тие предосторожни наблюдения на баба Тонка не се увенчали с успех.* З. Стоянов. **пред-**

осторо̀жно *нареч. В началото той говорил върху тойзи предмет* [свободата на религията] *предосторожно, но отпосле свободно и откровено.* в. Зорница.

предосторо̀жност *ж. книж. остар.* (рус. предосторожность). Предпазливост. *В къщите се намират и голямо количество камане, с които туземците се защищават от вънкашните неприятели. Разбира се, че и тие войнствени предосторожности не увардват туземците от нечаяните нападения и опасности.* в. Знание. *От приключенията на живота му види ся какво великодушие и сърце е имал, какъв висок и остър ум, каква хитра предосторожност за сичките си дела.* П. Кисимов.

предпла̀тник *м. книж. остар.* Който е платил предварително; абонат. *По най-нови статистически забележки у съюзните държави по Америка ся пада на всяка къща по един предплатник за газети.* Летоструй. *Господа предплатници, които са дали по един бешлик, ще приемат назад разницата от същите, на които са връчили парите.* П. Р. Славейков.

предпо̀лие *ср. рядко.* Подножие. *По-надолу, към предполието на планината, диви гълъби загугукаха в гората и разведриха мислите му.* А. Христофоров. *Ала отвъд, току в предполието на събудената планина, веселият птичи хор секна изведнъж от трясъка на мадански чук.* А. Христофоров.

предразмишлѐние *ср. рядко. остар.* Обмисляне. *Не може никой да отбегне писаното, както ся казва; обаче добро е да не чини някой нищо без предразмишление.* А. Гранитски.

предрѐша *св. нар.* Облека с други дрехи. *Тя пъргаво хвана тежката си дреха (предрешили я бяха също в каракачанка) : — седна в чуна да пише списъка на потребните ѝ книги.* А. Страшимиров. *Слънцето се освободи от мрачните облаци. Златна светлина окъпа ридовете, предреши нивите, подлуди житата.* М. Яворски. **предрѐша се** *възвр. Той сега се беше предрешил на същ селянин.* Ив. Вазов.

предсѐдник *м. рядко.* (срхр. претседник). Председател. *— А ти какъв си? — обърна се председателят на общината към мене. — Като учител в село и аз съм земеделец. — Немой да лажеш! — засука мустак председникът.* К. Митев.

предсѝлка *ж. книж. остар.* (от рус. предпосылка). Предпоставка. *Авторът поставя хубави предсилки и тъкмо да почне — спира.* Пенчо Славейков. *Г-н Вазов. . . Но за него нека сам читателя си прави изводи по дадените предсилки.* Пенчо Славейков.

предсо̀бие *ср. рядко.* (срхр. претсобље). Вестибюл. *В една полутъмна стая, която служеше за предсобие на другите стаи, седеше на стол един разсилен.* Мих. Георгиев.

предста̀вам *несв.*, **предста̀на** *св. книж. остар.* (рус. представать). Явявам се, показвам се пред някой. *Него мами надежда, че полкът, в който той постъпва, ще отпътува за Италия, та поне по тоя начин да се падне и нему да види оная страна, която е представала тъй дивна в неговите младежки блянове.* Пенчо Славейков. *Колелата на нашето купе не ще успеят да се обърнат и сто пъти и пред очите ми ще представе картината. . . дали в един от хилядите варианти, каквито трепетно рисуваше въображението ми?* А. Константинов. *А при първа вест за убиването на войводата — този е представал пред негова* [на поета] *поглед, така, както ние сега го виждаме възсъздаден в песента.* Пенчо Славейков.

представля̀чка *ж. рядко, остар.* Актриса. *И аз ги поведох вътре зад бината, гдето имаше бюфет с различни разхладителни питиета и гдето се събираха обожателите на представлячките.* Св. Миларов.

предста̀тел *м. остар. рядко.* (рус. предстатель). Закрилник. *Сал' една звездица беше. / мой водител и предстател; / тя всред бурите лъщеше / и надежда тя ми бе.* П. Р. Славейков. *Това дете е съкровище; то е промисл божий. То е. . . ангел предстател.* П. Р. Славейков.

предсто̀йник *м. книж. рядко.* Началник. *— Брате, — каза той с тих и благ глас — нека бъде волята божия! Ще се покорявам на тебе и на твоите предстойници, докато не ме пуснете сами на свобода.* Ст. Загорчинов.

предузѐма *св. рядко.* (срхр. предузети). Взема пред вид, под внимание. *Като предузех съчинението на тази картина, не помислих да я предложа на нашата публика като най-висше творение.* Н. Павлович. *Той заповяда да ги пуснат, за да влезнат, и те му показаха плана на работата, която щяха да предуземат за направа на Недината къща.* Кр. Пишурка.

предузна̀телен, -лна, -лно, *прил. остар.* (от рус.). Предварителен. *А предузнателно решение е онуй, което също улеснява разглеждането на съдбата, и което приготвя окончателното решение, но и съвременно, което предначертава туй решение.* Държ. закони на Осм. империя. *Ако в окончателното или в предузнателното решение не се заповядва привременно изпълнение, апелацията възбранява изпълнението.* Държ. закони на Осм. империя.

предупредя̀вам *несв. книж. остар.* (от рус. предупредить). . . . Предугаждам, изпреварвам. *Той залягаше всякак да ѝ угоди, предупредяваше всичките ѝ желания, не жалеше парични жертви да удовлетворява вкуса ѝ за богати модни носии.* Ив. Вазов.

предусмотрѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. предусмотрительный). Предвидлив, съобразителен. *Нека ни бъде дозволено да кажеме и това, че ако майката да би била благоразумна и предусмотрителна, то барем половината от смъртните случаи би се отстранили*

или би изгубили силата си. в. Знание. *Капитанинът беше човек предусмотрителен, имаше ум изобретателен и деятелност необикновена.* Н. Михайловски.

предусмотрѝтелност *ж. книж. остар.* (рус. предусмотрительность). Предвидливост. *Ще говорим за този практический ум и за катадневното обикновение, което състои в доброто разподеляние на живота и от което необходимо зависи точността, предусмотрителността во вътрешното домашно управление.* П. Р. Славейков.

прѐдя *ж. диал.* Скут. *Претупаме сеитбата надве-натри, че като кръстосаме ръце на предята или пък ги боцнем в пояс, да не се пречкат — лека нощ и приятни сънища!* Г. Краев.

прѐжде *нареч. старин.* 1. Преди. *Прежде да купиш един дом, тряба да гледаш да имаш добр близостник.* А. Гранитски. *Не ся излагай в опасност, но бой ся от опасностите прежде да дойдат; а когда се найдеш в опасността, да я презираш.* А. Гранитски. 2. По-напред, по-преди. *Той след не много време научи, че патриархията тъкмела да проводи за митрополит някого си Милетия, наместник Зворничкий, а прежде протосингел и епископ.* К. Шапкарев.

прѐждило *ср. диал.* Тока, закопчалка. *Ремък не видях, но видях едно желязно преждило от ремък, което притягаше една кълчищена връв.* Мих. Георгиев. *Той търсеше шушоните си, завързани с преждила.* Пресата.

прѐждума — *вж.* пръждома. *Проклет и триклет човек! Да беше от някой долня порода или да беше някой див и от гората слязал, преждума му главата; но той беше уж в град отхранен, в град отрасъл.* Ил. Блъсков.

прежмỳря *св. диал.* (от рус. прижмỳривать). Прижумя, присвия. — *Че кой сте вие от Неврокоп — прижмури очи охранения човек от масата.* А. Страшимиров.

прѐжка *ж. диал.* Ремък на хамут. *Аз пропуснах да забележа кога бае Гетовият Кулчо е навил и строшил дишлото на талигата, кога е скъсал едната прежка от своите хамути и кога и как е слязал и сам бае Гето от талигата.* Мих. Георгиев. *Аз ще оставя на грижата на дяда Коля и на бае Гета да поправят както знаят счупеното дишло и скъсаната прежка.* Мих. Георгиев.

президѝрам *несв. книж. остар.* (от фр. présider). Оказвам решително влияние. *Останалите лица също се бяха предрешили и натруфили с всевъзможни дрипи, защото си мислеха, че колкото по-грозни и по-съдрани бъдат драматическите личности, толкова повече интерес възбуждат. . . Па освен това силни икономически съображения президираха както при нагласяването костюмите, тъй и при наемането театралната зала.* Ив. Вазов.

презѝрам *несв. диал.* Наблюдавам, гледам. *Той презирал детински игри и сѐ се занимавал да съставя съдебни речи.* Н. Михайловски. *Ходи и презира коя бабичка пали свещи на бунтовниците.* З. Стоянов.

презлò *м. диал.* Повръзло. *Когато жената изпусна котела и презлото звънна като писък на подплашена птица, Пенчо позна майка си. Той бързо тръгна към нея.* В. Геновска.

презплàдва *несв. диал.* Минава пладне. *Трябваше да се прибира вече дома. Презпладваше, а той още не беше хапнал от сутринта.* Ст. Ц. Даскалов.

презрѝтелка *ж. рядко, остар.* Придирчива жена. *Вие твърде малко внимание обърнахте към мене, когато бях във Вавилон; презрителките и каприциозките праведно е да бъдат наказани.* И. Адженов (превод). *Неговото гордо сърце презираше без сърдитина небреженията на Хубавенка. . . Но лъжеше се той със сичко това върху характера на Хубавенка; тя не беше толкоз презрителка, както се показваше.* И. Адженов (превод).

презрѝчник *м. нар.* Дълга кърпа. *Той стана, уми се и понеже не намираше презръчник да си отрие лицето, той се избриса с оваляната престилка на жена си.* Ив. Вазов. *След малко сухата и болнава буля Миньовица се яви с презръчник в ръце пред сборяните; каза им „добре дошле" и почна да реди трапезата.* Ц. Церковски. *Щом насядаха и се наредиха около синиите, пешкирджията донесе четири презръчници и като ги преметна през колената на всичките около четирите синии, излезе си.* Ц. Гинчев.

презѝмна *св. диал.* Превзема. *Но уните не можили да презъмнат града Антиохия, защо бил много укрепен.* Г. Кръстевич.

преизбѝтъчен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (рус. преизбыточный). Предостатъчен, разточителен. *Баните на Каракала допълнят Колизея на Тита. Това са били места, назначени да доставят наслаждения, каквито е можел да търси един народ, който е разточавал с безподобен разкош преизбитъчните си сили.* К. Величков.

преѝня *св. диал.* Наведа. *Обърнал се ага паша / през негово десно рамо / да си види силна войска: / они глави преинили / на конете до гривите, / ситни сълзи поронили / на конете низ гривите.* Нар. песен.

прейскурàнт *м. книж. остар.* (фр.-нем.-рус. прейскурант). Журнал. *Първан напредна, а* Madame Parvan *още повече. Нареди си тя един салон и какъв салон! Колко великосветски романи са прочетени, колко модни прейскуранти са разгръщани, догде се изработи този вкус.* А. Константинов.

прекà *ж. диал.* Пречка на прозорец. *Железните с ябълки преки на прозорците го* [сарая] *показваха, че е останал още от българските времена.* Ц. Гинчев.

прекàрам се *св. възвр. диал.* Представя се. *Действително, изкараният пред тях не беше Брадлов, а Шоповият познайник Панаретов, същия, който във вагона се прекара за шведец.* Ив. Вазов.

прекàрям *несв. диал.* Укорявам. *По цяла нощ тя не може да му се наплаче от своите зълви и от свекърва си, които сякак я укарят и прекарят и постоянно я лускат и утикват.* Т. Г. Влайков.

прèкоп *м. остар.* Канал, изкоп. *Он (гр. Венеция) е построен в 5-ят век накрай Адриатическо море и е навсякъде прорязан с канали (прекопи).* Г. Икономов. *Момци с копачи и лопати започнаха прекоп от Стрема до Среден лъг.* А. Каралийчев. *До самия прекоп на шосето поседнах малко да си почина.* Н. п. Филипов.

прекорèк *прил. нар.* Заядлив, закачлив. *От Добриновото село нямаше нито друг партизанин, нито ятак и му беше обидно, когато някой прекорек другар подхвърляше: „Абе какво е това диво ваше село!“* В. Андреев.

прекорòсвам *несв.*, **прекорòсам** *св. диал.* Наричам с прякора. *— Васил ме казват — подзе весело той, — Васил Протестантина. Тъй ме прекоросват.* Й. Йовков. *И аз на младини бях като теб — луд като вран кон. Оттам и Врания ме прекоросаха.* Пелин Велков.

прекòря *св. диал.* Укоря. *Етървите ѝ от завист я кръстиха „гражданката“ и скарваха ли се малко, се ще я прекорят: — Е, ние сме прости, ние в град не сме живели!* Елин Пелин.

прекотъжèние *ср. книж. остар.* Обжалване. *Секий заемодавец, като не си е получил на цяло главите, лихвите и разноските на заемите си, и секий друг, който има интерес, може да направи прекотъжанье против въстановлението.* Държ. закони на Осм. империя. *Ако се появят възражения против някое дело на синдиците, деловодителят ги съди в разстояние на три дена, но те имат право да направят прекотъжение пред Търговското съдилище.* Държ. закони на Осм. империя.

прекясам *св. диал.* Страшно ми дотегне. *Ех, да може веднъж да умре, че прекясах от него!* Ст. Ц. Даскалов.

прèлег *м. диал.* Прележаване, прелог. *По нас, както и по други някои страни. . . оставят нивите по година и повече време да прележават, за да си починат. Такава нива, оставена неорана, казва ся, че прележава или нива на прелег.* Летоструй. *Едно време земята им, на три едно, остаяла на прелег, и днес всяка педя им ражда жито или варива, или грозде или овощие.* Книжица за народа.

прèлест *ж. . . . остар.* Съблазън, прелъстяване, измама. *Нека молитвата бъде кратка, за да не се вмъкне в душата чрез думите няакква прелест и съблазън и да смути твоя дух.* Ст. Загорчинов. *Най-сетне Пероз, като гледал, че унитe ся били храбро и не щял да може да ги навие със сила, помислил да овърши войната с прелест.* Г. Кръстевич.

прèлив *м. рядко.* Преливане. *Това море е красотата. . . Гледаш и не можеш да се нагледаш на тия светли преливи на шаровете.* Ив. Вазов. *Всичко си беше същото: леките преливи на хълмовете, полето.* Й. Йовков.

прèлка[1] *ж. диал.* Отвор на кошер, откъдето излизат пчелите. *Дядо Петко измете снега от прелетната дъска на първия кошер, после извади от джоба си една гумена тръбичка, сложи края ѝ в ухото си и я провря през прелката в кошера.* П. Бобев. *Пчелите бръмнаха тревожно. Неочаквано някаква сянка затули прелката. През отвора надникна една остра муцунка.* П. Бобев.

прèлка[2] *ж. диал.* Седянка, на която се преде. *Отрасло момчето високо, та черноокo, гърдесто — кипро до горе. . . Е, иди после, че не лудувай по седенки и по прелки, по извори и из градини.* А. Страшимиров.

прèло *ср. диал.* Изпредена прежда. *Баба Росафа се завърна с торба вълна на гърба. Обърна се към Яна. — Трябва да се опреде — Костадиница ми я даде. Ще поиска прелото за Великден.* К. Петканов. *Ще се помъча, Митош. Чуждо прело ще преда, нощно време очите си ще вадя и пак ще скътам нещичко.* К. Петканов.

премàла *ж. рядко.* Премаляване. *И дали това време бе минало в тежък сън или в мъчителна премала.* Д. Талев. *Горан въздъхна. Хубаво беше в началото. . . А вечер. . . ония чудни септемврийски вечери, когато щурците свиреха до премала в тревата край тях.* М. Грубешлиева.

премàхна се *св. възвр. . . . диал.* Отпадна много, погубя се. *Той бе се премахнал, сиромаха, от милост и кахър. Ала пред нея се показваше спокоен и обнадеждваше я и той.* Т. Г. Влайков.

премèнник *м. диал.* Човек, когото обличат с дрехи на покойника, при народен обред — обикновено на 40-ия ден след смъртта. *Трябваше да си изберат едно момче, неженено и по-младо от покойника, за да го пременят. . . . — Минчо, бог да го прости, беше по-едричък — отвърна съседката, като гребна една лъжица жито и го налапа бавно. Тя беше огледала пременника и всичко беше преценила.* Г. Караславов.

премпелèшка *ж. диал.* Пумпал. *На Лазо му идеше отръки майсторлъкът. . . А пък из воденицата се въртеше като премпелешка — не можеш да го видиш на едно място.* Ил. Волен.

премудря *св. диал.* Намисля. *Като останала невестата сама, попо премудрил да я излаже. И рекъл на една бабичка, нойна комшийка: „Можеш ли, рекъл, бабо, да предумаш тая невеста да ме пусне при нея? Ще ти дам колкото сакаш пари.“* Нар. приказка.

пренасям *несв. остар.* Понасям, търпя. *Тая мъжественост, с която пренасяше своето нещастие... ме беше пленила от първия път, когато се бях запознал с него.* К. Величков.

прение *ср. книж. остар.* (рус. прéние). Препирня, разискване. *Събранието се продължи до вечерта... Пренията бяха разпалени и бурни.* Ив. Вазов. *Втори път подир знаменитото политическо прение с Ивана Аспазиевича Дормидолски Дакито дохождаше в такова силно смущение.* Ив. Вазов. *Брадатият селяк, види се, обичаше пренията. Разбута другарите си, сториха му и те място, изравни се той с коня на Самуила и пак вирна брадата си.* Д. Талев.

пренимавам *несв. книж. остар.* (рус. пренимать). Вземам. *Съпругът ѝ бил от ония развити хора, които пренимавали участие в разни опитвания в обществени работи.* З. Стоянов.

преномерант *м. книж. остар.* (рум. prenumerant). Абонат. *Молиме нашите настоятели да записват добре имената и адресите на преномерантите, защото се случват различни погрешки.* в. Знание.

пренумеруван *прил. книж. остар.* (рум. prenumăr). Предплатен, абониран. *Целта, която е гонил Фотинов с отиването в Узунджово, е явна: касаяло се да се намери по-скоро купувач за Географията, която току-що била излязла и от която ще е имало някое число свободни екземпляри, освен пренумеруваните.* Ив. Д. Шишманов.

прѐпелек и **прѐпилец** *м.*, **прѐпелица** *ж. диал.* Пъдпъдък. *И не усеща той, че съдбоносен час / за него е дошъл. . . / че смъртта крило над него вие, / като над препелек сокола остроклъв.* Пенчо Славейков. *А разумяхте ли що значи / кога запее препилецът?* Ив. Вазов. *И когато се вслушах в шума на моите мисли — аз чувах, че цялата тая къща покорно мълчеше. . . И струваше ми се, че из нея ще изхвръкне препилеца на очакваната пролет.* Ив. Кирилов. *„Я кажи ми, синко, каква невяста си довел и каква препелица си донесъл в къщата ми?* Л. Каравелов. *А дядо Кънчо имаше хубавичко прехубавичко, гиздавичко пregиздавичко момиченце. . бързо като препелица; хрисимо като гергьовско ягънце.* Л. Каравелов.

препелѐшка *ж. диал.* Пумпал. *И дядо Либен засукал мустаките си и пуснал се като препелешка по стаята.* Л. Каравелов.

прѐпеличка *ж. диал.* Жълтичка. *Че ни даде добра дарба, добра дарба ведро вино, на виното препран месал, на месаля превит кравай, на кравая желта бяла препеличка, обредена, обречена, нам наречена.* Ил. Блъсков.

прѐпелка *ж. диал.* Пъдпъдък. *Сетено тръгна тя та излезе, / като из гнездо препелка плаха.* Пенчо Славейков.

прѐперец *м.* и **преперѝца** *ж. диал.* Пъдпъдък. *Само веднъж човек вярва, че всяка птичка може да се улови. . . А то е кога преперец се окриля в човека.* Ив. Кирилов. *Тя се виеше като полска преперица над децата си.* Н. Бончев.

преперуга *ж. диал.* Пеперуда. *По лесовете имаше преперуги, а по гнездата пилци вече оперени.* П. Р. Славейков. *Отлетала преперуга, ой люле ой! / От орача на орача, — / от копача на копача, / от режача на режача.* Нар. песен.

прѐпик *м. диал.* Място, изложено на слънце; припек. *Слънцето по априлски препича старозагорските препици.* Ст. Заимов.

препѝнам *несв. диал.* Препъвам, спъвам. *Лудо младо вода водит, / вода му се не водеше, / нещо му я препинаше / морска риба златокрила.* Нар. песен. **препѝнам се** *възвр.* И Кънчо трепере, *слухти, гледа плахо-плахо, стъпя като в паница, постоянно се препина и още повече бърка в работите и още по-глупаво и безсмислено отговаря на запитванията.* Т. Г. Влайков.

препѝрки *мн. диал.* Дрехи, които се перат често, бельо. *Кандидатите за ученици при записването си трябва да имат следните потребности: 1. Една зимна фуражка, един кат здрави горни дрехи. 2. Два ката препирки.* Пресата. *Пред нея на един камък бяха свити на кюлче няколко натопени препирки, които тя переше.* Мих. Георгиев.

препирлѝв *прил. диал.* Заядлив. *Той, като е препирлив с домашните, скъперник и неприятелствен в отхраната на децата. . . става на всичките предмет на омраза и отвращение.* Ал. Кръстевич.

преплатѝ се *св. възвр. диал.* Прегъна се. — *Да разберат и кокошките, че на един изедник са се родили близнаци — пристъпваше Величко бавно из двора и продължаваше да ръси жито из гърлото на чувалчето, вече преплатило се в ръцете му като издушена гайда.* Т. Харманджиев.

преплѐщя *св. диал.* Окача нещо през рамо, на плещите си, презрамча. *Караколювеца преплещи торбата и зачака на улицата, докато се събере стадото.* М. Яворски. *Никола се облече, преплещи пушката и излезе.* М. Марчевски.

препозит *м. книж. рядко.* (лат. praepositus). Човек, поставен начело, над другите. *Уплашен от мълвата за български напад срещу престолния град* [Цариград], *препозитът на Свещения Богохраним Дворец подари на вси обители край Бизанс по един златен надпрестолен кръст.* Н. Райнов.

препоя̀сам *св. старин.* Препаша, опаша. *На гърбовете им стърчаха колчани със стрели, двама бяха препоясали дълги мечове и един висок и дълъг като върлина носеше само дебела тояга.* Ст. Загорчинов.

препра̀вям се *несв. възвр. диал.* Преструвам се. *Сега ще пак да ми се преправя, че не знае коя е Райка.* Т. Г. Влайков.

препрѐден, -а, -о, *прил. рядко.* (срхр. препреден). Хитър, превзет. *То беше препредена французойка . . . а още беше млада.* Св. Миларов.

препрѐденост *ж. рядко.* Хитрост, ловкост. *Така има хора, твърде лукави, които също от преголяма препреденост турят себе си в границите на едно определено и смирено живуване.* Св. Миларов.

препря̀ка *ж. диал.* Пречка, спънка. *По всичко това, що се каза, види се, че най-добре възпитани са ония люде, които умеят да бъдат сърцати юнаци . . . и които кога е работата за саморазвой, не се спират пред каквато да била препряка и не отстъпят назад.* Й. Груев. *И тоя напиз от велики имена явно показва, че все се може човеку да преброди и обори всяка препряка и мъчнотия от сиромашия и от тежка работа.* Й. Груев.

препъ̀нка *ж. диал.* Спънка. *От оня ден при всички препънки, с които имало да ся бори, честта му* [на Стефансон] *наякнала.* Й. Груев.

прерѝвам се *несв. възвр. книж. остар.* (рус. прерываться). Прекъсвам се, прекратявам се. *Първа стъпка от живот път ни открива . . . Втората ѝ подражава. И в чест или не в чест жизн наша се прерива.* С. Радулов.

прерѝвност *ж. книж.* (от рус. прерывность). Пропуск, липса. *Дегин тъмно разбирал китайската история, из която е почерпал вещества за своето сочинение; оттам му се показали преривности в цепта на произшествията.* Г. Кръстевич.

прерушà *св. диал.* Претроша, разтроша. *Той* [бикът] *нагънал плета на Нино, прерушил го, като че ли този плет бил от паздерки.* М. Ягодов.

прерущя̀ *св. диал.* Изхрущя. *Премятат се кондаци; прерущят / пречупени ребра . . . куршуми пропищят / и тук и там.* Пенчо Славейков.

пресѐклица *ж. диал.* Прекъсване. *Той прилича на една река многоводна, с широки и меки завои, без скокове и пресеклици.* Ив. Вазов. Н а п р е с е к л и ц а — с пресекване, на пресекулки. *Веселяк някакъв пускаше смешки, а около него селяните се смееха на пресеклица, превиваха се одве и само се чуваше: хо-хо-хо, хи-хи-хи, ха-ха-ха.* Б. Обретенов. *Само така направен извлек работи на пресеклица, сир. от цевта ще тече вода само кога се сваля заворката, а кога се тя качва, течението се запира.* Н. Геров.

пресѐлец, *м. диал.* Преселник. *Тя* [махалата] *броеше до 200—250 къщи, сички чисто българи, преселени за побезопасност . . . до оградата на града. Само по себе се разбира, че такивато преселци са биле нещо богатички хора.* Ил. Блъсков. *Копривщенци са повече преселци във Филибе и Едрене, които държат пръва страна на политиката.* Г. Икономов.

пресенѝк *м. диал.* Прясно мляко. *Тя* [козата] *прилежно пълни менчето и всяка сутрин подсигурява семейството с пресеник, а на обяд с мътеница.* Г. Краев.

прѐсенчан *прил. диал.* За хляб — безквасен, пресен. — *Я ти, наместо да зяпаш, замеси брашно, опечи пресенчана пита.* Ив. Гайдаров.

прескамбѝчам се и прескомбѝчам се *несв. възвр. диал.* Премятам се. *Кумът стана да се прескамбича, но кумата го дръпна за потурите.* Ст. Чилингиров. *Друг се прязглав прескомбича / отвъд по урвата се люпва, поорал / с глава, висок помак.* Пенчо Славейков.

прескверѐн, -рна, -рно, *прил. книж.* Твърде лош. *Скука бе започнала да човърка и мене, комуто и така цял ден настроението бе прескверно.* Н. п. Филипов.

прескрѝпна се *св. възвр. диал.* Притисна се, смажа се. *Още ли те боли пръстът? Мога ли да видя къде се прескрипна на вратата?* К. Петканов.

прескрѝпя *св. диал.* Пристегна. *И сънува всеки най-малко, че го бесят — за да се пробуди цял в студен пот и да види как неудобно е прескрипал врат с пушката си.* П. К. Яворов.

прескỳндям се *несв.*, **прескỳндя се** *св. възвр. диал.* (от гр. κουντῶ). Премятам се. *Не се чува глъчката на немирните деца, които се хващат за диканята и се тътрят по корем, прескундят се в сламата, борят се и късат последните си кълчищни ризи.* А. Каралийчев. *Балчо пристъпи, зашлеви детето по врата и то се прескунди.* А. Страшимиров.

прескълбỳча се *св. възвр. диал.* Преметна се. *Да беше сетне да видиш, га гътнах пцето от канарата! Като му светнах един, и пак един — той завчас се почеса за гащите и се прескълбучи!* Ив. Хаджимарчев.

прескърбя̀ *св. рядко.* Престана да скърбя, преживея скръбта си. *Но твърд е стареца, скръбта ще прескърби.* Пенчо Славейков. *И мъката на тъмните борби / в които е духът си той калил / и волята за подвиг възвисил, / во радостта си да я прескърби.* Пенчо Славейков.

прѐслап и прѐслоп *м. нар.* Седловина. *Фотографът побърза да я снеме, но додето да нагласи апарата, мъглите се зададоха бързо на безшумни сиви талази откъм Бели Искър, минаха през*

преслапа и наводниха долината. Ив. Вазов. *Вихри зли / се сбиха; по бърда и преслопи мъгли / извият, спущат се.* Пенчо Славейков.

прѐслапче *ср. нар.* Седловинка. *С едно рамо скалата е свързана чрез едно късо преслапче с висока остра могила, обраснала откъм реката с гъст лесков храсталак.* Н. п. Филипов.

преслуша̀ние *ср. остар.* Неподчинение. *Верните царски поданици се задължават прочее под страх на строго наказание за преслушание да обаждат или предават казания избягнал престъпник.* Ив. Вазов.

пресмиря̀ *св. диал.* Укротя се, затихна. *Тя* [девойката] *бе права, неподвижна, гледаща към обширното гумнище, пресмиряло под спорно падащия сняг.* Н. п. Филипов.

пресмѝчам се *несв. възвр. диал.* Примъквам се. *А змиите и желтите смоци, които тука намерваха богата храна, се пресмичаха по големите върбови корени.* Ц. Гинчев.

пресна̀к и **пресни̇̀к** *м. диал.* Прясно мляко. *Едрият въглищар... издърпа разгоряла жар между камъните. Сложи отгоре черния медник, пълен с прясно мляко. — Да подваря преснака.* З. Сребров. *След като издоеше кравата, подвареше преснак и му го донесеше топъл, топъл.* Ил. Блъсков. *От каления гювеч се издигаше упоителната пара на прясното мляко... — Бекирко, сърбай и от пресника! — измъкна се майката от спомена и мило се закани на сина си. — Не лапай гол картоф!* Б. Несторов.

преснѐг *м. диал.* Безквасен хляб. *Си нощ Бояна ми седе; / три фурни лебец измеси, / три сажни дърва изгори / и товар бяла борина / девет погачи измеси, / и девет бели преснедзи.* Нар. песен.

пресника̀ *ж. диал.* 1. Нещо прясно. *Имаше нещо мило, детско мило в тия черни очи и нещо красиво в това бледо, сякаш потопено в млечна преснина лице.* Ц. Церковски. 2. Прясно месо. *С преснина твърде рядко се смърсяваше* [българинът], *защото тогива и твърде нарядко се е клал добитък.* Ил. Блъсков.

пресо̀л *м. диал.* 1. Кисело зеле. *Зела съм да претакам пресола. Че нали, като се преточи, зелките по-хубаво се държат.* Т. Г. Влайков. *След един час на столът се появили: кисела кокоша чорба, пържен пресол с сланина, печена кокошка.* Л. Каравелов. 2. Солена вода, саламура. *Приседне дядо на дръвника, примъкне коша, вземе шепа слама и ситно я насича със секирата. Поръсва я с пресол, пръсне някой път и от трички.* Кр. Григоров.

пресрѐщна *св. диал.* Кажа насреща, възразя. — *Ако сбъркам думите, няма да ми се смеете. Има години, откакто не съм я пяла. Онзи ден я тананикаше в стана! — пресрещна я мъжът ѝ Дико.* К. Петканов.

прѐтам се *несв. възвр. диал.* Вългалям се, търкалям се. *Зимно време — и празник, и делник, по заснежения гръб на Ридо плъзваха момци и деца. Претаха се из снега, падаха, ставаха, охкаха.* Пресата.

претва̀рям *несв.*, **претво̀ря** *св. диал.* Прибавям. *Сега Ви претварям други две стихотворения, които Ви мола... да ми се отговорите неотложно одобрявате ли ги и можете ли ги тури в* [Периодическото] *Списание.* Ив. Вазов. *С истинско удоволствие приех и прочетох писмото Ви от 31-й миналий декемврия, тъй също и другото от 17 августа, претворено в него.* Ив. Вазов.

прѐткам *несв. диал.* Тъпча, стъпвам. *Сърцето му трептеше, той цял потръпваше от радост. Веднага забрави срещата си с Добра и викна бодро на трите добичета: — Хайде, дий! Какво преткате все на едно място!* Д. Талев.

преткновѐние *ср.* и **ка̀мен преткновѐния** *старин.* Затруднение, спънка, пречка. *Да покажеше той... кога е искал да печата Букваницата си и защо я е напечатал тъй късно, но тука да кажеше друга някоя по-благовидна причина, а не че не щял да прави преткновение на Г. Ив. Момчилова.* Бълг. книжици. — *Аз съм толкова по-стара от Илия, разбираш ли?... Утре той може да се размисли, да съжали. Освен това за Петето трябва да мисля... Касабов изведнъж се разсмя — ... — Виж ти къде бил тоя камен преткновения.* Е. Манов. *Ние, родителите, се съгласихме с това предложение като някакви лекомислени гимназисти, без дори да подозираме какъв „камен преткновения" поставихме сами в своя спокоен (дотогава) жизнен път.* Тонич.

претри̇̀пане *ср. диал.* Претрепване, убиване. — *Човек за претрипане! Още сега ще отида да му смачкам главата!* К. Петканов.

прѐтърг *м. книж. остар.* Повторен търг. *На следующия ден, в същото време ще има претърг, за наддаване 5% върху добитата първоначална цена.* Пресата.

претъ̀ржка *ж. книж. остар.* (от рус. переторжка) — вж. претърг. *Военното министерство обявява на интересуващите се, че на 11 февруарий т. г. в 9 часа пред пладне с претържка на 12й същи месец, ще се произведат трети път търгове с тайна конкуренция.* Пресата.

претъ̀твам *несв.*, **претъ̀тна** *св. диал.* Притичвам, преминавам. *Не усеща кога прецапва през реката, претъвва през улиците и вика, колкото ѝ глас държи. — Петко, Петко си иде!* Ст. Ц. Даскалов. — *Ах вие говеда, ще ви избия! — претътна той навсякъде и като не на-*

мери никого, върху когото да излее гнева се, застана сред притихналия стопански двор. Ст Ц. Даскалов.

прѐтя *несв. диал.* Забранявам. *На младите момичета и на ергените любовта намигва с око, на младите жени прети с пръст, а на старците се смее в очите.* Мих. Георгиев. *Народ силен, от когото Византия трепереше и не смееше да му налага своите обичаи, нито пък да му прети да слуша словото божие и да се просвещава на свой си език.* М. Дринов.

преу̀лък *м. книж. остар.* (от рус. переулок). Напречна улица. *В онова време многочислено население, удрехнало, премряло, живееше в ухлупени между тъмни и криви улици преулъци.* С. Радулов. *В това време, когато се начина тая наша история, до улица Сен-Мартен се примичаше дълъг темен преулък, толкоз тесен, что не бе възможно да премине по него карета, и толкоз кален, чтото пешаци не смеяха да го нагазят.* С. Радулов.

прѐфа *ж. разг. остар.* (гр. πρέφα). Вид игра на карти. *Един от новата мода ерген отхожда на кяр, да играе на префа да си извади хляба.* П. Р. Славейков. *Тук играят табли, там префа.* А. Константинов.

префа̀тличав *прил. диал. остар.* Прихватлив, заразен. *Други се изтребиха от префатличави болести, които винаги последуват глада.* П. Кисимов.

префуня̀л *прил. диал.* Премръзнал. *Гледам — насред пътя спрял трактор, а до трактора едно младо момиче. . . Омацано с масло, погрозняло, префуняло от студ.* Ивайло Петров. *Тошка се прибра в къщи и зашета префуняла, свита.* Г. Караславов.

прехва̀нат *прил. диал.* Заловен. *Разбраха те това от показанията на Общи и от прехванатите писма, разменени между Букурещ, Ловеч, Тетевене и Плевен, и на часа съобщиха на великия везир, тогава Махмуд-Недим-паша.* Ст. Заимов.

прехеса̀пя *св. диал.* Пресметна. *Кой може да прехесапи сермията на чорбаджи Ницула и на чорбаджи Игната?* Мих. Георгиев.

прехръптя̀ *св. рядко.* Изхриптя. *Прехръпти промушен тук юнак, / низам изохка там и тросне се халосан / в главата.* Пенчо Славейков.

прецо̀пам *св. диал.* Убия, утрепя. *Ами ако полицейският не беше приятел на тато? Щеха да ме прецопат за права бога.* Т. Харманджиев.

прѐчвам *несв.*, **прѐчна** *св. диал.* 1. Препречвам, изпречвам. *Змеят покорно си отвори устата. Тогава старецът пречна остена си, така че единият край на остена подпря горната челюст на чудовището, а другият — долната челюст.* А. Каралийчев. *Намерих едно съборено дърво, пречнато* [през реката] *от единия бряг до другия. По него пропълзях.* А. Каралийчев. 2. Тръгвам напреки. *Дядо Кънчо. . . пречна през лозята закъм ливадите.* Ц. Церковски. *Стринка Гуна рекла на вода юначество да продаде — пречва да мине, а водата я подвлича.* Ц. Церковски.

прехъ̀ртен, -а, -о, *прил. рядко.* Измършавял като хърт. *Жальк лала, прехъртен от глад, / на прехрана еднаж настаних.* К. Христов.

прѐчник *м. рядко, остар.* Диаметър. *На този кедър, в долната страна на пъна, пречникът беше един голям лакът* [метър] *и 90 стотни.* П. Р. Славейков.

прѐчница *ж. диал.* Напречно дърво на ограда, кочина и др. *Тя нема време да остави мотичката в мазето, както правеше друг път, не се отби при свинчето, което вече подяждаше буковите пречници, не погледна цветята в малката градинка.* Кр. Григоров. *Портичката ни стоеше затворена, прикачена с лескова гъжва и дървено витле. Но забеляза наблизо до вратата, че са отпрани две пречници. Сигурно оттам са се промъкнали.* Кр. Григоров.

прещвъ̀кнат *прил. диал.* Пристегнат, пристиснат. *Градските контета с накривените фесчета и прещвъкнатите щивалки за бунт ги не бива.* Ст. Заимов.

прея̀дка *ж. нар.* Приядка, десерт. *Смишлявам ви за римляните във време на царите им, кога такива сладкокусци за преядка слагали си на обяд, освен други ястия, славееви и паунови язици.* Летоструй.

прѝбир *м.* Н ѐ м а п р и б и р *диал.* — не може да се прибере, събере. *А може би от тая кубанка щеше да букне такава нива, че прибир да нема! Ама аз с мойта проста глава хвърлих всичко по дяволите*! Ст. Ц. Даскалов.

прибѝтие *ср. книж. остар.* (рус. прибытие). Идване, пристигане. *— Вие трябва да ме познавате? — попита зачудено ревизорът. — Никак не, нямам чест лично, но бидохме предизвестени за ваше прибитие.* Ив. Вазов.

прибѝточен, -чна, -чно, *прил. книж. остар.* (рус. прибыточный). Полезен. *Че пак не ли беше прибиточен за нас мирът и приятелството с гърците.* Ел. Мутева.

прибия̀ *св. диал.* Забия, забода. *Множество късове от въжа, навязани с безбройни възли и продянати в железни бръники, кои били прибити в стена, служили за перила.* С. Радулов.

прибо̀й *м. книж.* (рус. прибой). Морски вълни, които се плискат о брега. *Прибоят се прискаше лениво в жълтия бряг, а в червения въздух се стрелкаха с кос полет бели чайки.* С. Чернишев. *Седна на една от скамейките, загледан в синкавия мрак на хоризонта, като палеше цигара след цигара, и се вслушваше в тъмния неизменен рев на прибоя.* Е. Манов.

приведа̀ *св. . . . нар.* Прибера зетя си да живее в дома ми. *Дядо Кольо е стар и няма момче и щом му харесаш, ще те приведе за Куна.* Ц. Церковски. *На двамата си синове беше дал приживе доста имот и ги беше отделил, а Денка оставил у дома за радост и утеха и затова искаше да си приведе зет на къща.* П. Здравков.

привеза̀[1] *св. диал.* Превозя, пренеса. *Днес ще возят снопи едному, утре другиму. . . и тъй нататък доде си привезат.* Ил. Блъсков. *На̀, затуй и се поотпуснах тия дни: дърва си привезох от сечището, на воденица ходих, шопара заклах и уредих — хем и с приятели се видях, хем и домакинството постегнах.* Б. Обретенов.

привеза̀[2] *св. диал.* Привържа, завържа. *После това, баба Либеница извадила из кърпата още една китка, която била по-голяма от първата и на която така също биле привезани различни златни монети.* Л. Каравелов. *Бързо срипна краля Андреаша, / бързо срипна от враного коня, / и си коня за порти привеза, / и си влезна у ладни меани.* Нар. песен.

привѐзка *ж. диал.* Забрадка. *Самодивските дрехи се описват в тая песен именно: сукман, златокрайки привезки, зелен момински пояс.* Г. С. Раковски.

привезло̀ *ср. диал.* Дръжка на котел. *До столчето с котката имаше меден бакър с черни точки на края на привезлото.* В. Ченков. *Пенка понечи да иде до огнището; веднъж пристъпа, а на втория път крака ѝ се закачи у привезлото на котела.* Ил. Блъсков.

привѐржен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. приверженный). Привързан. *Той казваше, че Валентиниан нямал от него по-верен приятел, ни по-привержен слуга.* Г. Кръстевич.

привѐчен, -чна, -чно, *прил. поет.* Вечен, безкраен. *Душата ми е съсипня. . . Тя плаче и проклина —/ тя плаче и проклина изгубена, незрима / всред мрачна самота на мракове привечни — / лечители едни на мъки безконечни.* Ц. Церковски. *Свърши се! Ангел ме зове / в привечни черни мракове.* Ц. Церковски.

привѐщям *несв.*, **привѐщя** *св. диал.* Сломявам, омаломощявам. *Пиянството от ден на ден го привещеше, той се радваше, че дебелее, кога наопаки той подпухваше.* Ил. Блъсков. *Немилостивата и неизцелима болест охтика силно, като бе го привещила. . . прекрати животеца му.* Ил. Блъсков. *По причина на работа, на шеги, време за едене бе преминало и гладността ги бе привещила.* Ил. Блъсков.

привѝра ми *несв. диал.* Сръчен съм, способен съм, иде ми отръки. *На каквато работа се залови, кучешкий му син, иде му от ръки, на сичко му привира.* Ил. Блъсков. *Клюкарят разпитва, Узунов мълчи та се поти: пред такива хитреци „не му привира да се преструва“, казано по чирпански.* Ст. Заимов. *Да, нейна милост ѝ привира, има дарба за сичко.* Д. Войников.

прѝвод *м.* Н а п р и в о д *нар.* — при родителите или в дома на жена си. — *Аз като повторих с Дима, казах му: земам те, ела и на привод у дома, ам искам мъж в къщи да стои.* П. Ю. Тодоров.

привòждам *несв.*, **привòдя** *св.* 1. *диал.* Довеждам. *Всяка година те са провождали от всеки край по хиляда поклонници за св. Ивана, които са слушали тука старославянската литургия, окръжени от възпоменанието за старата политическа свобода на България.* Ив. Вазов. 2. *книж.* Навеждам, свеждам. *С възторг на истина в душата просветлена, / към нея само аз в живота се стремих, — като тополата на възбог извисена / пред слънцето пред теб връшец привождам тих.* Пенчо Славейков. 3. *книж.* Привеждам (доказателства и др.). *Слугите говориле, че Николчо, който говори, че никога не е влазял в зимникът, лъже, и провождале множество доказателства.* Л. Каравелов.

привремя̀ *св. диал.* За женско животно — навремени да ражда. *Но най-много взе да го тревожи бай Илия стелната крава. Бе привремила да се отели вече, но нямаше с какво да оре.* Кр. Григоров. *Антон снове между тях* [овцете], *занича към някоя с проскубана шия, мери я на око, дали ще иззими, и подхване друга за вимето. Привремила вече, тя затопля ръката му.* Кр. Григоров.

приврънча̀ *св. диал.* Избръмча. *Дядо Панко махне с ръка на подранилата пчела, приврънчела край ухото му.* Ил. Волен.

привръть̀ *св. диал.* Привлека към себе си. *Той бе призрак човек с бистър ум. . . добронравен човек, та умееше да си привръти най-харни работници.* Й. Груев. *Така съм намислил: ще го привръть аз и него, па ако ще, да познава напокон.* Т. Г. Влайков.

привя̀заност *ж. книж. остар.* (рус. привязанность). Преданост, обич към някого или нещо. *А понеже нямаше ни домашни, ни роднини — тя му държеше място за всичко и сбираше в себе си всичките му привязаности и любов.* Ив. Вазов. *Тяхната (на жените) привязаност, тяхната любов са по-живостни и по-трайни от на мъжете.* П. Р. Славейков.

привя̀рно *нареч. поет.* Действително. *Но днес, — щом с млада вейка миртова в косите / пред мене музата привярно се вести / и видя колко младост ѝ гори в очите: / — о, как разбирам я, че няма да прости / тя, ако силом тъй без време младост сдава / и с лудините ѝ навеки се простя.* К. Христов.

прига̀дам *несв. диал.* Угаждам. *Майката в нашия край е била досега само да ражда и пригада на мъжа си.* Н. Хайтов.

пригàля *св. диал.* Прикоткам, усмиря. *Гостенката премрежи очи и си пригали детето.* А. Страшимиров. *Детето се разплака. Жената го взе в скута си, пригали го и почна да го усмирява.* М. Грубешлиева.

пригàщя *св. диал.* Препреча пътя, сгащя. *Чичо Върбан повика говедарите, та я пригащиха, върза я за рогата с пояса си и я поведе към село.* Ил. Волен.

приглàсник *м. рядко.* Лице, което приглася някому. *Те и двамата еднакво унисаха богомолците и заставяха по-старите от тях да им пригласят кога по-тихо, кога с по-пълен глас. Пригласниците спряха внезапно, когато, взели невярна нота, ги стрелваше с поглед някой от псалтовете.* Ст. Чилингиров.

приглася̀ *св. книж. остар.* (рус. пригласить). Повикам, поканя. *Той* [Симеон] *покровителствувал на новото просвещение. . . пригласил при себе си Климента за съвет.* сб. Сокол.

приглашѐние *ср. книж. остар.* (рус. приглашение). Покана, повикване. *Сърдечно благодаря за любезното приглашение. За мое голямо съжаление не съм добре днес, та не ще мога да изляза.* Ив. Вазов.

прѝглед[1] *м. диал.* Грижа за някого. *Не е праведно да лишаваме злочестите злодейци от легло, да ги оставяме да гният в нечистотите, без риза, без приглед.* П. Р. Славейков.

прѝглед[2] *м. остар.* Преглед, проверка. *Като се надявам на вашето усърдно внимание, аз ще се опитам да направя поне един слаб приглед на онези разсъждения и разискания, които са помогнали на астронома да изкара неизвестния мир от невидимите области на пространството.* Д. Витанов.

приглѐдвам *несв. диал.* Приглеждам, грижа се за някого. *Тя бе кротка, благотворителна, предана добру, милостиво приглядвала сиромаси и злочестни.* С. Радулов. *Великодушно закриляше и приглядваше художествата.* Й Груев. *И всъде намери все еднакъв страшен мор по децата, а то излизало най-много от това, че се струпвали тишма много душ на едно място. . . и че не ги приглядвали както й бог дал.* Й. Груев.

приговàрям *несв. диал.* Увещавам, придумвам. *Осем я братя не дават / . . . / брат ѝ я Лазар даваше / даваше, приговареше: / „да дадем, мамо, Петкана / във това пусто Загоре.“* Нар. песен.

приговòр[1] *м. книж. остар.* (рус. приговор). Присъда, решение. *Каина на съд ужасен вика, / . . . Юда — на върбата го увисва / и троши ръката, що подписва / смъртен приговор над мъченика.* Ив. Вазов. *За да умилостиви богинята, необходимо е да се принесе в жертва дъщерята на Агамемнона, Ифигения. Сърцето на Агамемнона се обляло с кръв при този приговор.* Н. Михайловски.

приговòр[2] *м. книж. остар.* Преговори. *Кортес заповяда флотата да земе една полукръгла линия. . . Но за да би свършил мирно размирицата с туземците, направи втори опит за приятелски приговор.* П. Кисимов. *Ние помниме, когато ставаше приговор за армистицията, че Турция склоняваше да стане армистиция, но да се продължи до идущия месец марта* [1877]. Пресата.

пригòда *ж. диал.* 1. Удобство. *Покрай всичките си потреби и длъжности животът всякой ден ни сочи пред очи толкова си сгоди и пригоди, за да ся опича човек на харна опитност.* Й. Груев. 2. Удобен случай. *Убийството е работа, която навярно не става само на слука. Който ще стори това зло, той дълго премишлява, снове, чака първа пригода, за да убие оногова, когото деби.* Летоструй. 3. Грижи за нещо. *Петровденската градушка беше минала и през чичовата Петканова нива на Трапа. . . А пък другите ниви на чича Петкана бяха толкова гладни, че им трябваше голяма пригода да дадат нещо.* Ил. Волен.

пригòдба *ж. диал.* Удобство. *Много още човечески общежития са лишени от таквиз пригодби.* П. Р. Славейков.

пригодлѝв *прил. рядко.* Който лесно се приспособява. *Дядо поп само постоя в града, а Тасю и не мръдна, — пригодлив човек: и с турци, и с руси все му едно.* А. Страшимиров.

пригòр *м. диал.* Нещо прегоряло. *В стърнищата голи / огньове димят. . . / На пригор мирише, / горчи и люти, / и остро се диша, / на пустош лъхти.* Т. Харманджиев. *Миришеше остро на пригор, на овъглени греди, на топла пепел, на прах от разсипани стени.* Т. Харманджиев.

пригòре и **пригòрье** *ср. поет. рядко.* Високо, планинско място, хълм. *Обади се, късно в полунощи, / от пригоре модра Теменужка: / „Ти дойди ми, черноок Босилко!* Пенчо Славейков. *Кога момък несвършен съм бил, мене са познавали и в пригорье, и в подолье, чак в поле широко.* П. Ю. Тодоров.

приготовѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. приготовительный). Подготвителен. *И говореха и се пенеха тия от учителчетата, на които под носа им още черно нямаше. . . тия, които бяха наскоро излезли от приготовителните класове.* Ил. Блъсков. *Очевидно е, училищата, що ги имаме сега в големите села и градове, трябва да се преустроят в прогимназии с четирикласен курс и един приготовителен клас, речи пет години.* Н. Бончев.

пригро̀здец *м. диал.* Малко гроздче на върха на лозова пръчка. *Зърната на пригроздците, останали по върховете на лозовите пръчки, бяха насипани с най-ситен маргарит от утринна роса.* Т. Харманджиев.

пригрѐдвам *несв. рядко.* Прегръщам. — *Аз, синко! аз трябва да искя от тебе прошка за жестокостта, която показах към тебе — и това, като думаше, пригръдваше го твърде състрадателно.* П. Славейков.

пригу̀ждам *несв.*, **пригу̀дя** *св. диал.* Прибавям, притурям. *Но тя, като запомнеше сички приказки, отиваше и ги разправяше на майка си от игла до конец, като пригуждаше и повечко от себе си, за да засмива или учудва майка си.* Ил. Блъсков. *Ти струвай добро, с добра цел — в полза народа си — тогава бог не само че няма да осъди твоята слава. . . но наедно с тази слава ще пригуди още.* сп. Училище.

прѝгявол *м. диал.* Възхитър човек. *И я бех, либе, пригявол, / ти си по-голем от мене!* Нар. песен.

прид *м.* и *ж. нар.* 1. Дар на булка, чеиз. *Чуваш ли как ми е мила внучка ти? Доведи ми я ей сега, в една ризка да е, ще я взема. Не искам ни пари, ни прид.* Ст. Загорчинов. 2. Сватбен дар. *„Моят изтърсак доведе снаха, сватба трябва да правим, прид да се дава на сватанака.“ Ой, да ти се не види и снахата. . . и придът.* Кр. Григоров. *На другия ден, в зори, с голям шум и след дълги молитви запътиха се към Търново и младоженците, придружени от много знатни византийци и предшествувани от Марииновата прид, поставена в разтворени дъбови ракли.* Ст. Загорчинов. 3. Зестра. *И Теодора, която зе Светослав, донесе му в прид онези черноморски градове, които той беше презел с бой.* Т. Шишков.

прѝда *св. диал.* Дойда. *И я бех либе, пригявол, / ти си по-голем от мене! / Просто да ти е, жени се — / не мога при теб да прида / от тия пусти бурляне!* Нар. песен. *Шопът приде близо и някак виновно заговори.* Елин Пелин.

прѝдавче *ср. диал.* Новородено дете. *Щом се родило, тя с болно сърце поискала да ѝ покажат злочестото придавче.* Й. Груев.

прѝдан *м.* и *ж. диал.* Сватбен дар, обикновено на булка. *„Бързай, бяла Недо, облог с тебе бия, —/ не те ли спреваря, давам, душо блага, / пръстен на ръката, нанизи на шия, и сърце придавам — придан тебе драга.“* Пенчо Славейков. — *Тъй като е, рекъл Александър, вии можете да се засватите, като ожените дъщеря си за сина му и дадете жълтица в придан на младоженците.* сп. Училище. *Много ѝ придан дадоха; / дванайсе върви алтъни / и тринайсе върви рупове, / и девет оки коприна.* Нар. песен.

придѐбвам *несв.*, **придѐбна** *св. диал.* Издебвам. *И Златка избягва у майкини си, дето още през нощта ги придебва полицията и ги изловява.* сп. Теменуга. *С голямо изкуство придебнеше кучето, окачеше му на опашката някоя празна кошница или ветошина тенекия и го пуснеше да тича и да си бие главата.* Ил. Блъсков.

прѝдебен, -бна, -бно, *прил. поет.* Удобен за дебнене. *В миг вестяваха се пак — / кат нощни духове примамени из мрак / на придебни места и кънваха простори.* Пенчо Славейков. *Ела и утре по това време. Ще те чакам по-нагоре. Там има едно придебно място.* Ем. Станев.

придѐбя се *св. възвр. диал.* Притая се. *Здравко си взе обратно ловджийската пушка от този, комуто бе я дал, и още до вечерта побърза да я върне на пазача дядо Иван. Но тоя път не му се провикна отвън, а тихо се придеби около къщата — никой да не го види и чуе.* Т. Харманджиев. *Тодора вино упои, / та легна сладко, та заспа. / Придебила ся майка му, / та ся над Тодор наднела, та му узела ножове.* Нар. песен.

придѝрка *ж. рядко.* Придирване, издирване. *Вие дойдохте тука, ефенди, за да намерите крадци. Но крадци не намервате. . . и ето, като направихте придирките си, сбогом сега идете си.* П. Р. Славейков.

придѝрник *м. диал.* Наблюдател. *Един добър и проницлив наблюдател и любопитен придирник на работите му можаше лесно да разбере, че заведението му имаше го повече за очи, а не с цел да печели от него.* П. Р. Славейков.

придѝрям се *несв.*, **придѝря се** *св. възвр. диал.* Държа сметка, залавям се. *Много депутати имаше, които Бенковски върна още от Панагюрище и Баня, понеже пълномощията им не бяха законни. Разбира са, че тук той най-много са придиряше на ония депутати, които представляваха градовете.* З. Стоянов. *Оттогава и до днес един месец се е минало и ний имаме право да се придиряме и да искаме сметка да видим какво добро се е извършило в България.* Ив. Вазов *Не земат човешки. . . да си поприкажат и да се поучат нещо, — ами зеле хората да предумват, зеле да гледат и да се придират, кой що прави и какво чини!* Т. Г. Влайков.

прѝдка — вж. п р и т к а. *Ножът му потъна в коремът като придка в градината.* Н. Бончев.

придобѝв *м. рядко.* Придобивка, печалба. *Възмогнати над тях там царствени орли, / се към усоите с устрелен поглед вият / и дебят плахите кошути, що се крият / низ дебри и гори — в които до сега / не е пробила път човешката нога, / нито ръка топор за придобив извила / и свята девственост кощунски накърнила.* Пенчо Славейков.

придобѝток *вм. диал.* Печалба, придобивка. *Всегди разполагай харчта си според придобитокът си и гледай харчта да ти не премине от колкото добиваш.* А. Гранитски.

придобѝточен и придобѝтъчен, -чна, чно, *прил. книж. остар.* Доходен, който носи печалба. *Всичките тия зверове се въдят в Северно море и много риболовци всяка година излизат на лов, който е много придобиточен.* Д. Мутев. *За някое своеползие или някое наследие, или някоя придобиточна служба жертвува той срам, обещания, приятелство.* Ал. Кръстевич. *Като притурим още любовта на холандеца към придобитъчната деятелност и към свободата, ние ще имаме целий характер на холандеца пред ума си.* Т. Икономов.

придонѝзвам *несв. диал.* Прибавям, притурям. *Изприказа ми Арайджи своите любопитни приключения, които, като им придонизвам приключенията му, преди да стъпи на служба у архидякона, що друг път ми ги беше изприказал, излагам тука в цялост.* Св. Миларов.

придỳша *св. диал.* Задуша. *Усетил само смътно как нещо го придушило покрай якичката, та трябвало да поизпъне шията си, докато поеме въздуха в гърдите си.* О. Василев. *И когато есенният мрак придуши всички шумове на вечерта и в чифлика зацари мъртвилото на глухата нощ, старата слугиня не се успокои.* О. Василев. *То беше през оная, черната година, / когато глад зашета в нашите поля, / разлютен дракон, слънцето дъхтеше жаровина, / придушило земята с огнени крила.* О. Орлинов.

придỳя се *св. диал.* Развикам се, разсърдя се. — *Да не бъде те главил някой, Панчо?. . . — Главил ме е патаран — изръмжа Панчо през зъби, като се тръшна на земята. — Озаран като се приду: „не ходи, та не ходи". На ти сега едно „не ходи!"* Т. Г. Влайков.

придъ̀дря *св. диал.* Издрънча. *И сега, когато ореха тая нива, Велю думаше: — Орете, орете по-дълбоко земята: може. . . току ще чуйш, че придъдрало ралото, отгребеш с шъпа пръстта и какво! Отдолу гърне жълтици.* Ил. Волен.

приѐм *м. книж. остар.* (рус. приём). Начин на постъпване, похват. *Повечето от тия присъди, благоприятни. . . различаваха се една от друга по гледните точки, както и по слога, по вникнуването, по приемите на писането и сполуката на изложението.* Ив. Вазов. *Те* [турците] *действуват и с приемите на дивака в грубата сила и с най-тънките лукавства на старите византийци и новите тевтонци в политиката.* Пресата.

приѐмам и прѝимам *несв.* Приемам участие *остар.* вземам участие. *Мисля, че не безинтересно ще бъде за читателите, ако ги запозная горе-долу с животът на тая българска майка, която е приемала живо участие във всичките наши народни преготовления за освобождението ни.* З. Стоянов. *Жалбата трябва да подаде сама пострадалата от свое име- Вие нямате право. Виждам, че вие приемате живо участие в нейната съдба?* Ив. Вазов. *Хаджи Ефтим . . . приимаше силно участие в успеха на народното дело и делеше общото безпокойствие.* Ив. Вазов.

приѐмец *м. остар.* Последовател, привърженик. *Като се разговарял с едного от приемците на това ново учение и като видял с каква основателност той му доказвал своите въззрения, на Галилея станало мъчно дето не присъствовал на беседите.* Д. Витанов.

приѐмство *ср. книж. остар.* Наследство. *Свято писане бе умирило душата ми и сърцето ми и аз оставих на бога. Той да отвърне Симеону за майчина скръб и за мене, дето ме отхвърли от приемство.* Ел. Мутева. *Твоя воля е сега да се застъпиш за права или за лукава работа. Да дадеш приемството Петрово на по-големият му син, или на гърци.* Ел. Мутева.

приемчѝв *прил. книж. остар.* Възприемчив. *Те* [маймуните] *са чудно приемчиви и твърде пъргави, но безсмислени, упрями, отмъстителни, коварни и нечисти.* П. Р. Славейков.

приѐрбя се *св. възвр. диал.* Наперча се. *Тончо се сети, че трябва да излезе на снимката „в трудова обстановка", грабна две кофи в ръцете си и току се приерби до жена си.* Ст. Ц. Даскалов.

прѝесен *нареч. нар.* Към есента. *Кога е било приесен, / сиренето са продали / и парите разделиле, / и на Стояна дел дале.* Нар. песен.

прижмѝквам *несв. диал.* Примижавам. *Когато Тончо отиде при дядо Мишон, намери го посред свинарника, попушва с луличката и прижмиква при всяко дърпане на тютюна.* Ст. Ц. Даскалов.

прижỳлям *несв. диал.* Прежурям. *Слънцето пече прижуля. . . А летний ден тъй мудно се влече.* Пенчо Славейков.

призѐтя *св. нар.* Прибера мъжа на дъщеря си да живее в дома ми. *Беше го обикнала чорбаджийската щерка Милена. . . Чорбаджията нямаше син и иска да го призети, но Пелинко отказа.* Елин Пелин.

призѝрам се *несв.,* **призрà се** *св. възвр. диал.* Вглеждам се, вниквам. *Хората много се призират в учителя и много нещо искат от него.* Й. Груев. *Подкачи да учи децата да разглядват и да разпознават нещата и да се призират в тях.*Книжница за народа. *В каквото нечто ся призряше и вторачеше във време на работата си, той тоя си час седнеше да му мисли и да го изпитва.* И. Груев.

призирлѝв, *прил. диал.* Наблюдателен. *И като човек призирлив, той кога наведи еднаж пивоварницата, съглѧда едно явение, което му се видя чудно.* Й. Груев.

прѝзов *м. рядко.* Повикване, призив. *Всичките войводи са длъжни на първия призов на главний войвода да притичат незабавно на онова средоточие, гдето ги той призове.* З. Стоянов. *Вечерен час. . . И аз съм сам. / И слушам зов и призов: ставай!* Н. Хрелков.

призовàтел *м. остар.* 1. Лице, което призовава някого да извърши нещо. *Когато двете войски бяха разположени една срещу друга, излязва от строя на иноплеменниците един филистимлянин . . . на име Голиат и повторително призовава едного от евреите на единоборство . . . Тогази Саул обеща големи награди и самата си дъщеря вече да даде за жена на оногова, който би победил призователя.* Н. Михайловски. 2. Длъжностно лице в съда. *Призователят, като предава преписа от решението на осъдения, получава от него квитанция.* Държ. закони на Осм. империя.

призовàтелен, -лна, -лно, *прил. остар.* Повиквателен. *Бяха готови да се стегнат и да тръгнат да се бият за свободата на отечеството си. . . Три дни бързаха, и преди още да свършат, започнаха да пристигат призователни билети за по-младите мъже.* В. Геновска.

призòвник *м. остар.* Полицейско длъжностно лице. *На 8090 человеци има по един луд . . . и по един полицейский призовник за 608 жители.* П. Р. Славейков.

прѝзорен, -рна, рно, *прил. рядко.* Предутринен. *Отвъд полето още тъне в призорна мъгла, из нея тук-таме се мяркат върхове на купи сено и тополата, щръкнала на брега.* П. Ю. Тодоров. *А зад реката во призорен сън / тъмно виши се гора залиняла.* К. Христов.

призрàк *прил. диал.* Наблюдателен. *Трябува второчено да се призираме и в най-ситните дребосъци . . . с една дума человек трябува да бъде призрак.* Й. Груев. *Той бе призрак человек с бистър ум, с ягка снага.* Й. Груев.

призрѝквам *несв. диал.* Издавам лек, звънлив звук. *Христака започваше да дои . . . Първите струи остро призрькваха по празното дъно и бели вадички започваха да се гонят по краищата му.* Ил. Волен.

прѝид *м. диал.* Благополучие, спор. — *Хайде да е на приид! Каквото гризне* [козата], *мляко да стане!* Г. Краев.

прийда *св. диал.* Дойда, приближа. *Очевидно, тук имаше няколко стотин души, пришли от околните села, за да нападнат Клисура.* Ив. Вазов. *На столове млад юнак / фрьля, мета ябъка, / та си мома лажеше: / „Прииди, моме, пристапи, / да ти подам ябъка!"* Нар. песен. *Реката беше пришла доста голяма и яростно блъскаше пенливите си мътни талази о огромните валчесто-гладки камъни.* Ив. Вазов.

прийде ми *св. диал.* Помогне ми, излекувам се. *Ходи Никола дохожда, / води й врачки, знахари / с разни я билки цериха, / от нищо не й прииде.* П. Р. Славейков.

прикàжа *св. диал.* Кажа, разкажа. *Алфред ме заведе да вечеряме, както ме покани и ми приказа историята на Павлина.* сп. Читалище. *Да прикажем един случай, който ще даде на читателя да разбере за понятията на нашите върху пътешествията на чужденците из страната ни.* сп. Читалище.

прѝказ *м.* З а (ч у д о и) п р и к а з *нар.* — Да говорят хората, да се възхищават или да укоряват. *А по това време в двора на Голям Крушко отново цвилеха за чудо и приказ два охранени коня.* Б. Обретенов. *При тези трудодни не само богаташка къща ще си направят и ще я обзаведат за приказ, но и живот ще живеят!* Б. Обретенов. *Станали сме за приказ в устата на хората.* П. Ю. Тодоров.

прикàз *м. книж. остар.* (рус. приказ). Заповед. *На 4-й априлий той с приказ запрещаваше митингите.* Ив. Вазов. *Кметството е издало приказ, според който никой земледелец из околността на града няма право да си прибере когато иска снопите, докато не мине някаква оценителна комисия, която щяла да цени среднето производство на нивите.* Пресата.

приказàние *ср. книж. остар.* (рус. приказание). Заповед. *Иван, който сè още слугувал на Нена чорбаджи . . . израсъл пред своите повелители и мълчешката очаквал техните приказания.* Л. Каравелов. *Ех, чакай да изчистя обущата, па и твойто приказание ще изпълня, госпожо!* Т. Г. Влайков. *Кажи ни, Никола, сичко, щото знаеш, ако не искаш да те обесиме. . . Ние знаеме, че ти не си крив и че ти си работил по приказанието на другиго.* П. Хитов.

прикàзвам *несв. . . . диал.* Одумвам, клюкарствувам за някого. *Из селото вече го приказваха с Манда.* К. Петканов.

приказвàтел *м. книж. остар.* Разказвач. *Повтарям и аз заедно с другите. И като гледам посочваните от приказвателя букви, всичките ги познавам.* Т. Г. Влайков.

приказвàч *м.* и **приказвàчка** *ж. нар.* Разказвач на приказки. *Творци на народната поезия от всички видове са народните певци и приказвачи.* Б. Ангелов.

прѝказница *ж. остар.* Приказка, клюка. *Там вече на месечина чушкахме сух фасул и мама в това време ни разправя хубави приказници.* Т. Г. Влайков. *Ако съвременните писатели съберат народните песни, приказници и предания, то тие ще да дадат барем малка светлина и на старовременните езически верования.* сб. Сокол. *Не чуеш ли какви приказници са се разпръснале за него?* Л. Каравелов.

прикаламѝсвам се *несв.*, **прикаламѝсам се** и **прикалемѝсам се** *св. възвр. диал.* (от гр. *καλάμι*). Присламчвам се, натрапвам се. *При Петко сами дойдоха . . . малцината, които бяха забягнали по обектите да се опаричват . . . Те се прикаламисваха към която и да е бригада, ловяха добитъка, запрягаха го и първи осъмваха на блоковете за сеитба.* Ст. Ц. Даскалов. *Пуснаха го да иде на работа. А вечерта се прикаламисаха като неканени гости дома му.* Ст. Ц. Даскалов. *А кога зе да сяда при нея, тя се намръщи и почна да се измъква към хамбара, като тътреше и черека със себе си, та той да я раздели от него. — Добре се прикалемиса там, комшу, само че нещо такованкана — се обади Стойчо Кацарчето.* Т. Г. Влайков.

прикасàвам се *несв. възвр. книж. остар.* (рус. прикасаться). Допирам се, докосвам се. *Смес от ярки контрасти, светлини и сенки; у него крайностите в хубавото и грозното се прикасават, сюблимните чувства на трубадур на свободата братуват с най-безнравствените житейски правила.* Ив. Вазов.

прикладà се *св. възвр. диал.* Прибавя се, притуря се. *В предговора на сборника си К. Миладинов казва, че богатството от песни е неизчерпимо и се надява, че до тях песни ще се „прикладат" и други.* К. Шапкарев.

приклàдвам *несв. воен.* (рус. прикладывать). Насочвам оръжие. — *Фронтовак беше, господин съдия, затова така прикладва! И ордени има.* Кл. Цачев. **приклàдвам се** *възвр.* Прицелвам се. *Старши лейтенант Илиев забелязва грешките на Деспотов, показва му как се заема положението за стрелба и как се прикладва, за да не се получава отклонение на мерната линия от целта.* Пресата.

приклàпям *несв. диал.* Затварям, притварям. *През първите дни Захарина не дигаше нищо на гърба си, а вечер добре приклапяше прозорците и се завиваше дебело, като мислеше, че е от това. Но болката не само че не спря, ами се и усили.* Ил. Волен. **приклàпям се** *възвр. Така залисан и погълнат от своята работа, чиновникът не вдигаше око от масата, та затова и не съзря, че вратата на неговата стая се приотваряше и пак се приклапаше.* Мих. Георгиев.

приклòнност *ж. рядко. остар.* Преклонна възраст. *Ще каже, пролетта сее, есента събира . . . Казаното за двете времена се прилага току речи вълно за младостта и приклонността в живота на човеците.* сп. Читалище.

приклòцна *св. диал.* Тракна. *Превърнат грохна се на гръб левента млад / и превъртя очи и, зинал да извика, / приклоцна зъби в миг и надве си езика / прехапа.* Пенчо Славейков.

приклю̀ча се *св. възвр. книж. остар.* (рус. приключиться). Случа се. *Какво му ся приключило в първото сражение с персите?* Г. Йошев. *И наистина скоро ся приключи на царя Симеона чудна смърт.* Ел. Мутева.

приключавам[1] *несв.*, **приклю̀ча** *св. книж. остар.* Прибавям. *Низоподписаний намерих едно слово като предговор на евангелието в едно кожено тетроевангелие от нашата Хилендарска книгохранителница. Приключавам ви го, като го преписах точно, като първообразното.* Бълг. книжици. *И ви поднасям приключения превод, плод на слабото ми перо, да му дадете място в стълповете й* [на Ружица]. П. Р. Славейков.

приключàвам[2] *несв. рядко.* Съдържам. *Въздухът трябва да приключава в себе си кислород в пристойна соразмеримост с другите съставляющи въздуха тела.* сп. Читалище.

прѝкор *м. диал.* Прякор, име. *Алю забележи вниманието ми и ми обясни: — Бульото, тоя камен такъв прикор има.* Ив. Вазов.

прикòсна се *св. възвр. книж. остар.* (от рус. прикоснуться). Допра се, докосна се. *Там светите мощи стояле цяла неделя, дорде всички от града са извървели да им се поклонят и с вяра да се прикоснат до тях.* Т. Г. Влайков. *Най-простите отбранителни торпиди са тъй натъкмени, щото ся подпалват, щом някой кораб ся прикосне до тях.* в. Зорница.

прикрàса *ж. книж. остар.* (рус. прикраса). Преувеличение. *Актът сам по себе си е велик и високо красноречив и всякакви коментарии и прикраси биха останали по-долу от великата му поезия.* Ив. Вазов. *Да ся опише без всяко пристрастие и лошото и доброто му* [на училището] *състояние и да ся покажат причините на едното и другото без всяка прикраса и принадка, като да може да послужи за пример и назидание.* П. Р. Славейков.

прикрàска *ж. рядко.* Украса. *Тове е една фотография, снета от натура без никакви ретуши и прикраски.* К. Величков.

прику̀ска *ж. книж.* (от рус. вприкуску). Н а п р и к у с к а — За пиене чай: като се държи късче захар в устата и се смуче. — *На прикуска ли го пиеш? — На прикуска. В Русията тъй свикнах.* В. Чертовенски.

прику̀тан *прил. диал.* Прикътан, прибран. *Митя — Ох, как боли това проклето рамо! / . . . Иван — Дръж. . . И го сгърни да легне по-прикутан, / та някак тъй, да послепи костта.* Сл. Красински.

прикъ̀ркам *св. диал.* Изхъркам изведнъж. — *Вън от къщата ми, дърта курво! — и я хвана за гушата така, че Турлачката страшно се опули и прикърка в ръцете й.* Ст. Ц. Даскалов.

прикъ̀ршам *несв. диал.* За глас, за мелодия — извива се кръшно. *Стамен влиза в къщи. Цена остава сама. В същото време кавалът издига и прикърша.* П. Ю. Тодоров.

прѝлег *м. рядко.* Сгода. *Шлецер казва: „От сичките днешни славенски езици старобългарский е най-пълно развит и обработен език . . . И никое наречие не е имало толкоз прилег, за да усвои красотите на гръцкия.“* Т. Шишков. *Познах, че той ще е нещо свой на министърът; но кой е и каква служба занимава не намервах прилег да го попитам.* П. Р. Славейков.

прилежа̀н *прил. диал.* Изтръпнал или изцапан от лежане. *Една сива крава . . . беше застанала до ярема си, изтягаше задните си крака и ближеше прилежаните места по тялото си.* Ил. Волен.

прилежа̀телен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* Прилежен. *Имаше и червени табли, по-малки и с червени гайтани, с надписи: похвален, прилежателен, благонравен.* Ив. Вазов. *Децата им по примерът на Живко станаха по-мъдри и по-прилежателни, отколкото бяха.* П. Бобеков.

прилѐпвам *несв.,* **прилѐпна** *св. нар.* Привиквам, привързвам се. *Учителките трябваше да бъдат гражданки, а сяка гражданка тъй лесно не прилепва към селский живот.* Ил. Блъсков. *Особенно ние наумяваме на младите българчета . . . където и да бъдат, нека си останат пак българе, защото няма по-голям грях и срам от това, дето някои си, като заборавят рода и отечеството, прилепват на чуждото.* сп. Училище. *От друга страна и учителите са длъжни да заллгат с по-присърце на работата си, щото децата да прилепнат на учението.* сп. Училище.

прѝлепен, -пна, -пно, *прил. диал.* Който се привързва към хората или към когото се привързват лесно: обичен. *Богата не съм била, от род не съм била, и срамлива не съм била; но ме намерила, знаеш ли каква? прилепна!* Ив. Вазов.

прѝлика *ж. . . . диал.* Случай, възможност. *Но детето . . . заборави, че го беше оставила майка му при житото . . . а свинята найде сега сгодна прилика, па излапа житото.* Кр. Пишурка. *Ние върху тойзи предмет ще имаме прилика да говориме и другаде в обширност.* Г. С. Раковски.

прѝлог *м. старин.* Прибавка, добивка. *И прилог към люти страдания бе денят, кога чух за княз Бенеамина, за свещеник Иеремия.* Н. Райнов.

прилу̀ка *ж. нар.* 1. Удобен случай. *Либил Никола Гергана, / либил я и я задирял / . . . по тъльки всяка прилука / и по седенки всяка нощ.* П. Р. Славейков. 2. Случка, приключение, премеждие. *Тя е кат тебе веч побеляла, / страшни прилуки е преживяла, / може би скърби що са, да знае / и като тебе скритом ридае!* Ив. Вазов. *С разрошена брада / гадател виждах аз и чувах го прилуки / световни да вещай — несгоди и сполуки.* Пенчо Славейков.

прилу̀чвам се *несв.,* **прилу̀ча се** *св. възвр. диал.* Случвам се. *Катадневни примери лежат пред очи ни и всяка минута следват да ся прилучват.* в. Дун. лебед. *На сватбата му се прилучих и аз: нагостиха ме, напоиха ме и дариха ме с червени ковани ботуши.* Нар. приказка. *Ако ли са прилучи смърт на второстепенния войвода, тогава главния войвода ще тури на негово място своя знаменосец.* З. Стоянов.

прилъстѐние *ср. остар.* Съблазън, изкушение. *Заведоха го на едно очарователно зрелище . . . Този род от прилъстение . . . не беше познат освен чрез едно чуждо име: той се назовавите опера.* И. Андженов (превод).

прима̀рин *м. диал.* (рум. primar). Първенец, големец. *Знаеш ли ти, че ако да не би била тая евтиния, то честните болградски бащи и майки отдавна вече би изпроводили своите многоуважаеми примаре в дрънкалникът*? Л. Каравелов. — *Ох, ако болградчене да би имале и гюлова ракия, то аз тутакси би оставил нашият рай и станал би или професор в тамошната централна школа, или свещенник на новата черкова, или би се главил у примаринът да паса конете и воловете.* Л. Каравелов.

прима̀рски *прил. диал.* Който се отнася до примарин. *А какво би аз намерил във вашия прехвален Болград? . . . „И сляпо, и глухо, и немо, и килаво царство“* ще да му отговорите вие с твърдо *уверение, че вашите думи никога няма да достигнат до примарски уши.* Л. Каравелов.

прима̀рство *ср. диал.* (от рум. primar). Положение на първенец. *Бай Петър никога не би се съгласил да остави Казанлък и неговата гюловица, ако ние да би му предложиле даже и болградско примарство.* Л. Каравелов.

примата̀рен *м.* и **примата̀рка** *ж.* — вж. праматарин. *Заповяда да се разпръснат в близките села по няколко души и надвечер отново да се явят в Памуклука при кривата дъбица, що е близо до лозето на Генча приматарена.* Ст. Заимов. — *Такава жетварка с пари не можеш я купи. — Бре, Бре! — засмя се Юрталана. — Както умееш да хвалиш, ти и за приматарка ставаш.* Г. Караславов.

применѐние *ср. книж. остар.* (рус. применение). Прилагане, приложение. *Ето де се беше спряла науката. Тя беше направила няколко важни работи, на които не беше дала достатъчни применения, когато Франклин със своя гений случайно се залови за нея.* С. С. Бобчев. *Също тъй и основанията за развитието на душевните човешки сили, особено в применението им към децата, могат да ся изложат без никакви затруднения в ясни черти.* Летоструй.

применѝм *прил. книж. остар.* (рус. применимый). Приложим. *Прокурорът основаваше обвинението си върху 252 ст. на тур. нак. кодекс, който никак не е применим в отношение към дадения случай.* Ив. Вазов.

применѝтел *м. книж. остар.* Изпълнител. *Каравелов, първий и до сега единственний български белетрист, внесе политическо съзнание в масата и даде теоретически потик на делото, което намери применители — работници в Левски, Ботева и толкози други подвижници.* С. С. Бобчев.

примечàвам *несв.*, **примѐтя** *св. книж. остар.* (от рус. примечать). Забелязвам, наблюдавам. *Някои примечавали, че многото грижи препятствуват на щастието человеческо.* Г. Йошев. *Между бегущия и спасяващия ся той примети едного старца, кой в безпамятство припиликва от разни страни.* С. Радулов.

примечàние *ср. книж. остар.* (рус. примечание). Забележка, отбелязване. *Да пресеят славянските списатели и едни да преведат на езика ни, а други да издадат с примечания и с обяснения.* сп. Любословие. *Сичко е турено на своето място, и то под номер, а понякогаш и с някои обяснения и примечания, като например опашката на котуракът.* Л. Каравелов.

примечàтел *м. книж. остар.* Коментатор, тълкувател. *Ние ще приложим тука и трете едно мнение, което издава ученийт французский издател и примечател на Византийската от* Lebeau *сочинена история Сен'-Мартин.* Г. Кръстевич.

примечàтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. примечательный). Забележителен. *Гърция била разделена на северна, средна и южна. Във всякоя от тях имало няколко провинции. Особено са примечателни: в северна Гърция — Тесалия, в средна Гърция Атика.* Г. Йошев. *Всички жители на тия острови ся броят до 240,000. . . . Най-примечателни според големината са: Кефалония и Корф.* Г. Икономов.

примикю̀р *м. книж.* (от лат.-гр. πριμικήριος). Титла на сановник във византийския и българския двор през средновековието. *Ей, примикюре, не знаеш ли какво казва песента? — Дълбока вода брод няма, хубава мома род няма.* Ив. Вазов. *Придворните длъжности и титли също бяха гръцки . . . : деспот, севастократор, великий примикюр.* Ив. Вазов.

примѝчам се *несв. възвр. диал.* Приближавам се, примъквам се. *— Ха зарежете я, та да вечеряме — се намеси и кмета, като се примичаше към масата, на която слугата слагаше.* Т. Г. Влайков. *Димо (примича се до паралията . . .) — И на мене ми прималя да чакам.* П. Ю. Тодоров.

примлъ̀звам се *несв.*, **примлъ̀зна се** *св. възвр. диал.* Примъквам се, домъквам се, приближавам се. *Вечер той не можеше да спи, а само мислеше. Когато решаваше, че парите треба да се извадят, той се изсуляше от постелята и се примлъзваше до куфара.* Д. Немиров. *Ганка дигна очи, погледна го измъчено, примлъзна се към него и отпусна глава на рамото му. Слави изтръпна от щастие.* Д. Немиров.

примо̀рец *м. рядко.* Жител на крайморска страна. *А в това време „нашата храбра войска" връщаше назад към домовете си — . . . — приморци към Варна, търновци към старата столица, струмци към Кюстендил.* В. Геновска.

примъ̀к *междум. нар.* Примъкнете ме! *Галената дъщеря сядаше там* [до огнището] *и почваше да дреме. Когато и ставаше студено, тя изговаряше само една дума: — примък! Чуеха ли тая дума, бащата и майката се втурваха, хващаха я под под мишница и я примъкваха по-близо до огъня.* А. Каралийчев. *Зиморничавите готвачки сякаш играеха на „измък-примък — ту се отдръпваха от огъня, ту пристъпваха към него, като бранеха с опакото на своите напукани ръце очите си.* Цв. Ангелов.

принево̀лѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Който е изпаднал в неволя, в беда. *Задаваше се Новата година / с голям подарък в своя звезден кош — / за тъжните, принеболени хора, / . . . / за восъчните смъртници в затвора / . . . / за майката, за всички — Свобода.* Бл. Димитрова. *Ти облекчи ли някога мъките / на угнетените? / Избърса ли сълзите / на някой приневолен?* Пенчо Славейков. *Кой утешава страдащия, кой приласкава приневоления?* Ст. Загорчинов.

приневолѝ *св. нар.* Докарам, причиня неволя някому. *Веч на годините кервана превали / зад цветний хълм на младостта, / и моя бодър дух приневоли / застигнала ме в път скръбта.* Пенчо Славейков.

прѝнов *м. диал.* Новородено добиче в стадото. *А па така да чуеш, като проблейва овцата в кошарата и разбереш, че ще ти роди агънце. . . Вместо в тъмното да сгазиш принова, на електриката няма да се бъхтавиш.* Кр. Григоров. *— Ама ти и принов имаш. Ее, това е на хубаво.* Кр. Григоров.

прѝнос *м. нар.* Донесен подарък. *От дисагите излезе прехрана за цяла неделя. . . Мама, стъписана, изгледа с нескрито доволство грамадния принос.* Ст. Чилингиров. *Понагъне се болния, похапне си ту от тоя принос, ту от оня. . . и ето ти, че му дошел сладък подкрепителен сънчец.* Ил. Блъсков.

приносѝк *м. нар.* Стопанин, който принася в къщи пари, храна и др. *Велю ги* [низата риби] *окачи на пръста си, па се опъти къде домът си, като всеки мъж приносник.* Ил. Блъсков.

прѝнцепс *м. книж. рядко.* (лат. princeps). Първенец, пръв управител. *Все пак и истини тоз път ти каза. / . . / Но днес в тях можем ли да доловим, / че си от принцепса по властен в Рим — / ти, Грасусе, прежалкото човече, / което смята, че ми път отсече?* К. Христов. *Едно желание го изгори — / и го постигна: принцепс той да бъде, / пръв римски гражданин, и той да съди.* К. Христов.

принѝл *прич. книж. остар.* (от рус. принять). Приел, взел. *Когато сватовете са развеселиле, то в това хоро приняла участие още баба Либеница и Хаджи Генчовица.* Л. Каравелов. *Дълго време дядо Либен са кикотел и плакал от смях и най-после принял сериозен вид.* Л. Каравелов.

приобретѐние *ср. книж. остар.* Придобивка. *Всяка една нова дума е едно приобретение, една мисъл повече за нас.* сп. Наука. *Сичкото му славолюбие се заключава в приобретението на повече бради за обръсване и в сваряването повече кафенца по пет пари.* Ив. Вазов. *Казано е в посланието Яковово: „Да любиш този свят е вражда към бога". . . И Яков говори за вражди само заради оня, който люби света за приобретение, а не за самата любов; който иска да вземе, не да даде.* Ст. Загорчинов.

приобретѝ *св. книж. старин.* Придобия. *В сърцето му на* [Теодосий] *се утаи дълбоко споменът за Парория като скъпоценен камък . . . и без да мисли, знаеше той, че щеше да дойде време да извади камъка и да приобрети отново мир за душата си.* Ст. Загорчинов.

припàдам *несв. остар.* 1. Спадам, числя се към нещо. *Йоан Александър во Христа бога благоверен цар и самодържец на вси българи и гърци дарува светлите боляри и воеводи Павлина, Светослава . . . и Тихота с пронии в Пловдивската хора̀ и с всичко, що припада към тия пронии.* Ст. Загорчинов. 2. Принадлежа, падам се. *Доходът от гроздов дар / ще припада на хазната.* Пенчо Славейков. *На колко части и коя година ся разделило еврейското царство после смъртта Соломонова? От тогава кому припаднал Иерусалим.* Г. Йошев.

припàза *ж. рядко.* Предпазване. *Не малко, мисля, би послужили като припаза на това зло и даваните сегиз тогиз някои добри театрални представления с морална цел за поучавание и поправяние побърканите нрави.* Д. Войников.

припàс *м. диал.* Силях. *Сред кръчмата застава вакъл овчар — в кожения му припас стърчи кавал.* К. Петканов.

прѝпвам *несв. диал.* Подкарвам бързо. *След него жена му, кака Ирина, припва конете на вторите диканя.* К. Петканов.

припѐнвам *несв. диал.* Обирам пяната при варене на чорба, сладко и др. *Той започна да припенва чорбата, която надигна жълта пяна.* Ем. Станев.

припешкѝм *нареч. диал.* Тичешком. *Юнг поискал да направи като другаря си . . . та като него припешким да прескочи с коня една висока преграда.* Й. Груев.

припѐшник *м. диал.* Мързеливец, който се навърта все край пещта. *Цяло лято ние да се пребиваме, а той да се излежава като припешник! Мухар неден, и на края пак да ни обязди!* Ст. Ц. Даскалов.

припѝвам се *несв. възвр. диал.* Допирам се плътно, впивам се. *Застелете прозореца добре, ако сукното, с което го застилате, е доста дебело, па ся припива до прозореца харно, та у стаята ще бъде докрай тъмно и черно.* Летоструй.

припилѝквам *несв. диал.* Навъртам се. *Между бегущия и спасящияся той примети едного старца, кой в безпамятство припиликва от разни страни.* С. Радулов.

припѝр *м. диал.* Дрехи, които често се перат; долно бельо. *А дрехите, платовете, припирът и тем подобни се свиха в платна, за да се фърлят в казана, дето трябваше да направят парна карболова баня.* Ив. Вазов.

припѝрам[1] *несв. нар.* Настоявам упорито, бързам. *Може и Занкоглу да ме чака още и припира да излизам, а може пък да съм притрябвал и на някого за друга работа.* Б. Обретенов. *Понякога в полудрямка чувахме като шепне на мама от страх да не ни събуди, че дори не бил обядвал. Не му оставало време. Пък и много припирали мющериите. Искали, щом си поръчат обувките, и до вечерта да ги имат готови.* Ст. Чилингиров. *— Припирах из пътя да не закъснея, пък то — . . . Стигнах, още черква нечукала.* П. Ю. Тодоров.

припѝрам[2] *несв. диал.* Подпитвам настоятелно. *В село се късни прибират жътварки, / хубава Яна припират другарки: / „Яно, каква е таз твоя промяна?* Пенчо Славейков.

припѝрам се *несв. възвр. диал.* Полагам много усилие, притеснявам се. *— Е, синко, не припирай се толкоз в работа, походвай си. . . дума му угрижения баща.* А. Страшимиров. *А на някои си припира им се душата — их, кога ще се съмне и пак да се мръкне. . . че пак да се съмне, че да земем по едно червено яйце и да се чукаме.* Ил. Блъсков.

припѝщам *несв.*, **припѝтя** *св. диал.* Притисквам, смачквам. *Додето Драгни да се надигне и да скочи от колата, от силното тръскане, колите наведнъж се сплузват напред . . . и го припищат цял целеничък върху процепа.* Ил. Блъсков. *Извикала на стражарите, които незабавно дошле, припитили разбойниците в къщата ѝ и ги изловили.* Ил. Блъсков.

припѝщвам *несв. диал.* Заприщвам. *Той ме повежда и ме вмъква в пруста. Тъмно и влажно е като в изба. Пипнешком се нагласям на нещо като рогозка. Мирише на спарено. Детски гласове подкарват на сън волове и припищват река.* Г. Белев.

прѝпкам *несв. . . . диал.* Карам да тича бързо, да припка. — *Полека карай, ще изпуснеш конете! Струва ми се, че гласът му трепери. Не го слушам и продължавам да припкам конете.* К. Петканов.

приплатя̀ се *св. възвр. диал.* Прилепя се, долепя се. *Седна, като се разклаꙗ учтиво на група свои сънародници, които се бяха приплатили почти до естрадата.* Ст. Чилингиров. *Ала когато забеляза промененото ѝ настроение, отдал се на умора, той поиска извинение и се приплати до ъгъла на празното второкласно купе.* Ст. Чилингиров.

прѝплес *м. диал.* На прѝплес — *шеговито. Е, пък даде трийсет лири я! само че на тясно място и в гората; но и то не вреди — на приплес забележи Общи на дяда Патя.* Ст. Заимов.

приплътня̀л *прич. диал.* Измършавял. — *Слаб един такъв, дрънглив и приплътнял като папуняк.* Г. Краев.

припля̀свам *несв.*, **припля̀сна** *св. диал.* 1. Пляскам от време на време. *Сега се радват всички, че живеят, / и лумка тъпанът и нощ и ден. / С ръце припляскват дружно в такт и пеят / войници — беглеци от френски плен.* Т. Харманджиев. *А пролет бе. Пропя едно славейко. / Припляска рибка във тревожен скок.* Н. Марангозов. 2. Вземам някого на приплес, подигравам го. *Но случваше се, че на тях им омръзваха тия приказки, обземаше ги палава веселост и започваха да закачат и да припляскват стареца.* Й. Йовков.

припра̀ва[1] *ж. рядко.* Преструване. *А жени, които следуват противния на истината път, като не могат да придобият почит и уважение, те за да ги придобият, употребяват приправата на лицето си, многоглаголанието, безмерното украшение на тялото, сълзите, плачовете, измислените болести.* П. Р. Славейков.

припра̀ва[2] *ж. книж. остар.* (рус. приправа). Подправка на ястие. *А отзади на гърба му / е увиснала торба му / пълна с вещи за потреба, / с подничени два-три хлеба, / във похлупците сметана, / крушки жълти за покана, / гостби простички и здрави / без подслади, без приправи.* Ив. Вазов.

припра̀ва[3] *ж. книж. рядко.* Пристройка. *А по смертта му* [на Хрельо] *написали и надгробний камен и возложили го на гробът му по обичаю. Той надгробний камен бил взидан в новата приправа, що придали на церквата, от лявата страна.* Неофит Рилски.

припра̀вка *ж. рядко.* Средство за разхубавяване. *За да бъде човек хубав и милолик, не трябува да гляда друго, а само да бъде здрав. . . Затова махнете ся от всички мазила, от всички модни приправки.* Книжница за народа.

припъ̀нки *мн. диал.* На припъ̀нки — спрепъване. *Калугерът се запъти към яза и искаше да се наведе, за да продължи някаква работа, когато изведнъж съзря Теодосия, както си вървеше на припънки със загрижено лице.* Ст. Загорчинов.

прѝпърт *прил. диал.* Бърз, енергичен, припрян. *Юрталана знаеше — Стойко е припърт момък, и ако зависеше само от него, той щеше да сколаса.* Г. Караславов. *Оня ден ме срещна и Илков. . . Леле! Очите ми щеше да издере!. . . Бре, мислех си, ечемика му да гори, пак няма да е толкова припърт.* Г. Караславов. *Сега вече Кръстевица разбираше много от постъпките на дъщеря си. Сега вече тя се досети защо още на Кръстовден Станка беше така неспокойна и припърта и защо и в празник, и в делник се гласеше като за Великден.* Г. Караславов.

прирутя̀ *св. диал.* Съборя, срутя. — *Като ти доде приказка на устата, Ценке, и няма да помислиш биля. Ще я тупнеш, само да ме прирутиш.* П. Ю. Тодоров.

присѐлец *м. старин.* Съсед на царски или болярски замък. — *За какви царски люде говорите само, Райко? Сякаш сме близо до Търново, та да слугуваме на царска челяд с приселци и с подводи като последни отроци.* Ст. Загорчинов — *Кога ще се заметат оттука, да ни олекне? Ето и Манол Кривоходи, и Павлин Шестопръстника се оплакват. „Изпъдиха ни вън, казват, а те — и в готварницата, и в килера, и на пруста. Сякаш са царска челяд, та с приселци да им слугуваме.* Ст. Загорчинов.

присѐлница *ж. истор.* Вид някогашен данък. — *Кожата ни одраха властелите! — Кефалия дойде: сок и псарщина; крал ли мине: приселица и царски поклон.* Ст. Загорчинов.

прѝсен, -сна, -сно, *прил. цсл.* Вечен. *Но да ме прости духът на св. Ивана, присният покровител на тия зелени планини! Аз го славословя и му се покланям благоговейно.* Ив. Вазов.

присиня̀сал *прич. диал.* Посинял. *Насядваме около огнището . . . за да се огреем, с лица присинясали като патладжанени.* Ив. Вазов.

прискрѝпчам *несв.*, **прискрѝпча** *св. диал.* Притисвам, затисвам. *И бърже си завря ръката в отвореното място (аралъка). Аз се спуснах и като се тръшнах на вратата, прискрипчих му ръката.* Ил. Блъсков. *Той тряба, щом чуе лудешките им провиквания. . . да си обира крушите, инак ядва бой до умиране, дето и в която тясна уличка го прискрипчат нея нощ.* Ил. Блъсков. **прискрѝпчам се, прискрѝпча се** *възвр. Колелото го подзема и заведнъжд главата му се натиква и прискрипча помежду въртящето се колело и льоката.* Ил. Блъсков.

Връзалката на връзката му беше се прискрипчила между гръдника и яката. Ст. Чилингиров.

прискỳндям *несв.*, **прискỳндя** *св. диал.* (от гр. *κουντῶ*). Преобръщам, премятам, събарям. *Никак и не съм усетил как с ръката си съм прискундил манерката, водата ми се изляли.* Ил. Блъсков. *Той се хубаво натъпка с пари... защо го още държим? — Да, да, сега му е тамам времето, сега има избори за нови кметове, трябва да го прискундим.* Ил. Блъсков. **прискỳндям се, прискỳндя се** *възвр. Едно видиш, още неучено да управлява шейната си, шавнало в дълбокия сняг, прискундило се.* Ил. Блъсков.

прискỳтя *св. диал.* Подслоня. *Ти постигна мечтата отдавнашна: / да прискутиш безсънно чело / на таз твърда пембяна възглавница.* Н. Марангозов.

прислàн *прил. диал.* Препасан. *Странджата, прислан с престилка, готви при оджака.* Ив. Вазов. *Той беше прислан с мешинеста престилка, с кожена шапка на главата.* Ив. Вазов.

прислѝзам *несв.*, **прислѐза** *св. диал.* Слизам, спущам се до нещо. *За Асен Дъмбев нямаше вече съмнение, че в града действуват Орцеви. И затова той, понесъл на рамо своята поолекнала в ареста плячка, прислизаше по бояджийската стълба на дядо Пепи почти възторжен.* А.Страшимиров. — *Ела, да целунеш ръка на кака си!... Марин прислезе от стъпалата, ръкува се със сестра си и я въведе в новата къща.* Д. Ангелов.

присмикàющ се *прич. книж. рядко.* (рус. пресмыкающийся). Пълзящ. *И утре, когато един Стамболов, един Каравелов стане да защити конституцията, всичките тия присмикающи се същества ще имат скотското удоволствие да извикат долу! долу!* Ив. Вазов.

присòй *м. нар.* Място, обърнато към слънцето. *Сега бързам, бързам, змейо. Хее — накрай света ще стигам. Ти тук лежиш на присоя и плашиш момичетата.* З. Сребров. *Да се сториш, синко, сури елен / зиме да зимвиш студен осой, / лете да летвиш горешки присой.* Нар. песен.

присòйка *ж.* — вж. присой. *По гората писнаха усойки, по долини и присойки млъкнаха звънците на стадата.* Ламар. *Засвирете, славеи, в присойките.* А. Разцветников.

присòсам *св. диал.* Мина бързешком, мярна се. *Кръстосаха навред. Мушкаха се из дворищата, из Чакъровата бахчия присосаха, правиха, гласиха, най-после взеха, че написаха нещо с червена боя на Хаджи Дончовия дюкян.* Чудомир. *Жена ще присоса натоварена с цедилка, да речем, ще ги изгледа изниско и ще измърмори през нос: „Помози бог".* Чудомир.

прѝстав *м. остар.* (рус. пристав). Началник на полицейски участък. *В палатката дойде да гостува временно и новият полицейски пристав.* Г. Белев.

пристàвам[1] *несв.*, **пристàна** *св. нар.* Давам съгласието си за нещо, скланям за нещо. *Една е у майка, на братя седмина, / Петкана девойка напета, / и дойдоха нея да искат загорци — / през девет села от десето. / ... / Шестима я братя не вричат; далеко — / и майка сама не пристава.* Пенчо Славейков. *Петър пристана да остане дома си, след като прие пред иконата клетва от Огнянова, Остена и Спиридончето, че няма да останат живи заптиетата.* Ив. Вазов.

пристàвам[2] *несв. диал.* Обикн. за кораб — спирам. *На дървената скеля можеха да пристават само малки корита. Нямаше кей, нямаше и вълнолом. Пустота.* С. Чернишев. *Задъхан пристава. В очите му болка е смръзнала и ужас и яростна стръв.* Хр. Смирненски.

пристàвам[3] *несв. диал.* Ставам, подхождам. *Взе тогаз свещта, слезе долу, потърси накъде е подницата и като я намери, опита много ключове от снопа, додето намери който приставаше, и отвори.* П. Р. Славейков.

пристàвя[1] *св. диал.* Поставя на място. *Ами почакай по-напред да приставя чукундуровата шума за зарàн, па ще да изляза.* Т. Г. Влайков. *Като возварих млекото и приставих на огъня да се вари чорбица, рекох да повляза у какини Зинини.* Т. Г. Влайков.

пристàвям *несв.*, **пристàвя**[2] *св. нар.* Ценявам някого за слуга. *От дете те разгалихме много, / а голям вече мъж се не бий. / Ала грешката пак е във мене, / че не съм те приставил пастир, / да бе свършил едни отделения, / щеше пет гроша да си спестил.* Н. Марангозов. **пристàвям се, пристàвя се** *възвр. Можеше да работи само лека, маловажна работа: на някоя мелница се приставяше да храни свинете, да чисти обора на някой хан или пък пасеше един-два добитъка.* Й. Йовков. *Приставих се у попа / да му паса гъските.* Нар. песен.

пристàлно *нареч. книж. рядко.* (рус. пристально). Втренчено, внимателно, съсредоточено. *При последните ми думи тя обърна лицето си към мене и ме изгледа дълго, пристално и с една такава усмивка, лъчите на която проникват много дълбоко и разтърсват всички потайни кътчета на сърцето.* Н. п. Филипов.

пристàям *несв. диал.* Съгласявам се. *Аз на радо сърце пристаям да се сродим.* Т. Г. Влайков. *Аз ще да ти кажа, байо Либене, че пристаям; ела и искай я... и жена ми е съгласна.* Л. Каравелов.

пристѝгам и пристѝгвам *несв.*, **пристѝгна** *св.* ... 1. *диал.* Настигвам, догонвам някого. *Кога ги* [камилските птици] *ловят, изпърво ги гонят полека, доде отмалеят и огладнеят, че тогази се притичат с коне та ги пристигат.* П. Берон. *Един ден тези две деца излязват далеч вън от града, там ги пристигва силен дъжд.* Ил. Блъсков. *Намерението му беше да я потърси на хотела, а ако я не завари там, да я пристигне на гарата.* Ив. Вазов. 2. *остар.* Смогвам,

успявам. *Казват, че в Персия и особено в Бактрияна ся намерват най-хубавите лози, от които някои имат толкоз дебели пънове, щото едвам два человека пристигат да ги обгърнат.* П. Р. Славейков. *И съставяли планове, за да нападнат на неприятелите си в Испания. Но те не пристигнали да приведат тези планове в извършение.* Н. Михайловски.

пристоя̀вам *несв.*, **пристоѝ** *св. диал.* Грижа се, настоявам, помагам. *Можем да пристояваме за плода си, що дължим на природата, но нека е това машинално, както храним коня, кравата прасето.* Ив. Вазов. *В Свещов ми се представаше случай да остана за взаимен учител в горне-махаленското училище вместо Петра Ангелова.. . Учителя ми, Е. Васкидов, желаеше това и ми пристояваше.* П. Р. Славейков. *Там зетя щял да му пристои да се натькми на добра работа.* Т. Г. Влайков.

пристоя̀ване *ср. диал.* Грижи за нещо. *Не е голяма работа, ама все иска пристояване.* А. Каменова.

пристъпа̀лче *ср. диал.* Дете, което прохожда. *Дете пристъпалче, щом се изправи, то не тръгва да върви тъй свободно.* Ил. Блъсков.

прису̀рна се *св. възвр. диал.* Довлека се, домъкна се. — *Спусни пердето — тихо заповяда той, но като видя, че тя ще упорствува, присурна се край стената, за да не го видят отвън, и го спусна.* Х. Русев.

прися̀жен, -жна, -жно, *прил. книж. остар.* (от рус. присяжный). 1. Съдебен (заседател). *Наистина, в гражданската юриспруденция се случва понякога, макар и твърде рядко, да разглеждат съдилищата дела без предварително дирение, но тия дела не могат да бъдат подложени за разглеждание от присяжни заседатели, а само от опитни държавни съдии.* Пресата. 2. Постоянен. *Я попитайте, г. Веячев, кого наричаха присяжен защитник на безплатните дела.* А. Константинов.

притеза̀ние *ср. книж. остар.* (от рус. притязание). Искане, претенция. *Папството не се е отказало още от своите притезания и то работи с изумителна енергия, за да си възвърне властта, която е загубило.* К. Величков. *Това значеше, че той се отказва завинаги от притезанията си върху търновския престол.* Ив. Вазов.

прѝтка *ж. диал.* Забодена в земята пръчка, около която се увива растение. *От двете страни покрай пътеката са насадени шарени цветя, дето растат по-високо —латинка е завита на малки притки.* Т. Г. Влайков.

прито̀ма *ж. книж.* (от рус. притомить). Отпадналост, безсилие. *И изведнъж . . . той я хващаше за раменете, прегръщаше я здраво и след това дълго и ненаситно я целуваше. Тя ту се отпущаше в притома, ту пърхаше в ръцете му като пиле и на целувките отвръщаше с целувки.* Г. Караславов. *Приближавайки глава до нейната аз в притома усещах в косите си разпилените ѝ къдрици.* М. Кремен.

притомѐн, -а, -о, *прил. книж.* (от рус. притомленный). Уморен, изтощен. *Вместо да стоят прегърнати и мълчаливи до зори, притомени от дългоочакваното щастие, те почваха да говорят за заминаването в града и се настройваха един срещу друг.* Ивайло Петров.

прито̀н *м. книж.* (рус. притон). Вертеп. *Като мухи зловонни над блатните пясъци / из потулни притони стълпяват се те.* Д. Дебелянов. *Той ще я открие, ако ще би и в най-мръсните притони на тоя отвратителен град тук.* А. Страшимиров.

прито̀р *м. диал.* Притвор на черква. *Момъкът със сила пробиваше път из първия притор, напълнен с болярки, после мина и през втория, по-тесен притор и влезе в самата черква.* Ив. Вазов.

притý пам *св. диал.* Пребия, пречукам. *Кондаци дигнаха — един през друг замах / претрясках и там притупаха юнака.* Пенчо Славейков. *Дълбоко вярвам в силата на мишците си: ще го притупам в дому му и ще стана невидим в тъмнината.* Ст. Заимов.

притъ̀н — вж. притон. *Стара мъдрост вещаеха безчисли богомили: „в мътни притъни се вие опасен въртоп" — и вси до един разбраха, че дните на царството са дни преброени.* Н. Райнов.

приу̀ка *ж. нар.* Навик, привикване. *Употребявание цигари и тютюн е една лоша приука, която може да стане извор на лъжи и измами у децата.* Й. Груев. *За бъдещето на детето твърде много нещо чини приуката на труд.* Й. Груев.

прихлѐбник *м. книж. рядко.* (от рус. нахлебник). Хрантутеник. *Царската повеля е за отроците и за технитарите, а не за светлите боляри и властели. . . — И за нази не е, божиите служители и царски прихлебници.* Ст. Загорчинов.

прихлѐбя *св. диал.* Присвоя, открадна. *От скелята съм взел две гредици да си суша махорката. Другото нали твоя ратай го прихлеби?* П. Ю. Тодоров.

прихлѝпне *св. диал.* Хлопне, затвори се. *Кущната врата прихлипна зад нея.* М. Минев.

прихожа̀нка *ж. книж. остар.* (рус. прихожанка). Енориашка. *Сръбския погребален обичай изисква да се посетят гробовете на умрелите на седмия ден след смъртта. . . Една стара прихожанка, облечена в черно народно облекло... нарежда с тъжлив глас, който се прекъсва от хълцания.* Пресата.

прѝхот *ж. книж. остар.* (рус. прихоть). Прищявка, каприз. *Той му предупреждава всяко желание, изпълнява му даже и прихоти; — с една реч, ради за него, като за своего сина.* С. Радулов.

Той знае, че нашата вяра е чиста и непорочна, че кога користолюбието и алчността на земските прихоти са причината за тези анатеми, това проклятие и тези анатеми падват. П. Р. Славейков.

прихотлѝв, *прил. книж. остар.* (рус. прихотливый). Капризен, непостоянен. *Еднакви думи на разни места в същата песня ги е писувал различно и с прихотливо правописание.* Ив. Вазов. *Година преди влюбването си в Сара Александър беше се силно увлякъл в болярката Красимира и тя едничка бе одържала в своята власт прихотливото и непостоянно сърце на царя.* Ив. Вазов.

прихотлѝвост *ж. книж. остар.* (рус. прихотливость). Своенравие, капризничене. *А в пролетната нощ, горите и полята / услушваха се в тях* [словата], *като в легенда свята / — „Тъй както облаци по мойте върхове, / минуваха един по други векове, / ту мудно, ту в беса на прихотливост лиха.“* Пенчо Славейков.

прѝцинкям *несв. диал.* Приплаквам. *Ех, що ли не ще тате да ми рече: Ха сега, Пешко. . . Ето ти парите. . . Тръгвай за града. Учи се, момчето ми, свърши там някаква наука. . . Барем ти човек да станеш. . . А то. . . Прицинкям му на тате, мотолявя се пред очите му, той запуши чибучката, позамижи с око и върти глава: — Как я мислиш тая, казва.* Кр. Григоров.

прича̀мам *св. диал.* Преболедувам. *Вие що ся занимавате с овци и говеда, знайте твърде добре, че и тях кога ги премести человек от един предел на други, от една вода на друга, и тии се, разболяват, чамат по няколко си дни и доде причамат, изпукват толкова от тях.* в. Дунавски лебед.

прича̀стен, -стна, -стно, *прил. книж. остар.* (рус. причастный). Който участвува в нещо. *Не съм причастен аз към мировия хор, / аз вън съм от света и чужд съм на живота.* Ив. Вазов. *При изучването на иностранните литератури лично място ще захване и руската. Чрез нея ние по-лесно ще станем причастни на европейското просвещение.* Н. Бончев.

причѐзнал *прил. поет.* Който е много уморен. *Като жътвар, причезнал за почивка, / достигнах морен гостолюбний праг / на твоя дом — в привечерний мрак / на скъден ден.* Дим. Бояджиев.

прѝчест *м. нар.* Причастие, комка. *Беше притисната от хора, както се притискат на Тодоровден, на причест в черква.* Мих. Георгиев. *И той се чувствуваше, както навярно се чувствуват искрено вярващите християни след пост и причест.* Ем. Манов.

причѝтам *несв. диал.* Оказвам почит, почитам, зачитам. *Се тоя лудетина, Стоянович, ме изкара из ум да облеча френски дрехи, че те биле вече на мода. Ами турските лоши ли са? Ами ако не се носят вече турски дрехи, кой ще ме причита за чорбаджия още?!* Ив. Вазов. *Но този проклет човек удари се на пиянство . . . Той е вече съдрал пердето на очите си, той си изял и изпил ума; никой го не причита за нищо.* Ил. Блъсков.

причу̀вам *несв.*, **причу̀я** *св. диал.* Имам известие за някого. *— Мино ма — обади се друга от края на редицата, — какво става с твоя Васил, причуваш ли го? — Че откъде да го причуя! — наскърбено отговори младата работничка, уморена от неизвестността за своя другар.* Х. Русев.

причу̀да *ж. книж. остар.* (рус. причуда). Прищявка, странност. *Той беше общувал с жени, добре познаваше техните причуди, но никога не беше помислял, че ще срещне някога жена, която тъй спокойно, тъй логически да се стреми към най-невероятните причуди в света.* Ст. Чилингиров. *Никой не е чувал таквизи страхотии и причуди за дявола, каквито той разправя за жените.* П. Ю. Тодоров.

причу̀ден[1], -дна, -дно, *прил. рядко.* Много хубав. *Цялото дъно на буйно скачащата река е бял или цветен лъскав мрамор. Какви причудни вани, бели корита, сини вирове, пълни с чиста кристална вода.* П. Росен.

причу̀ден[2], -а, -о, *прил. диал.* Прочут. *Куту е Нано причуден / със девет сина болере, / . . . / / да си ми Нанко приготви / до девет овни печени, / . . . / дружина да ми пригости.* Нар. песен.

причу̀дица *ж. книж. рядко.* — вж. п р и ч у д а. *Аз обаче се заемам сериозно с възпитанието на вашия забележителен син. Огнянчо, я удари един в зъбите на баща си? Ха, така. Сега дръпни майка си за косите. . . Минев внасяше оживление и смях в техния дом и двамата охотно понасяха неговите причудици.* Ем. Манов.

пришѐпя *св. диал.* Обгърна с шепи. *Нехайник,окарината пришепил, / младежи сбра край някаква врата.* Бл. Димитрова.

прѝщ *м. диал.* Пришка. *Хванала се млада невеста за работа, излязъл ѝ прищ.* Нар. пословица. *Ако ли пак ся покриви и полиши детето. . . или ако го избият прище, то всичко това е белег, че кърмилницата не е за него.* Й. Груев.

прѝща *ж. диал.* Пословица, поговорка, притча. *Или да е някой нещо, или да не е нищо, казва една прища.* П. Р. Славейков.

прищапу̀лник — вж. п р о ш ъ п а л н и к. *Ще му месим прищапулник.* Нар. пословица.

прищу̀рен, -а, -о, *прил. книж. рядко.* (рус. прищуренный). Примижал. *Под тежката лозница. . . бяха се разположили неколцина общинари и чиновници. Те бяха уморени от жегата, отпуснати от безделието, изкривени на различни страни, с прищурени очи и със запотени вратове.* Г. Караславов. *В малките му очи, прищурени от топлината и от дима, се таеше дълбока тъга.* Ст. Загорчинов.

прищу̀ря *св. книж. рядко.* (рус. прищурить). Присвия очи, поглед, примижа. *След като запуши и пусна няколко гъсти кълба дим, той прищура очи, вгледа се у Богдана и една дяволска усмивка се яви на дебелите му устни.* Хр. Максимов. *Мигачът нищо не отвърна. Отмина на другата страна на дървото, сви се на кълбо и прищури неспокойно поглед в далечните родопски върхове.* Ив. Хаджимарчев.

прищъ̀пна *св. диал.* Притисна, пристегна. *Два брези бивола — отпред ги шопче тегли / за тежкия синджир в обтегната ръка, / и врат прищъпнали о жилавите жегли, / едвам пристъпват те.* Пенчо Славейков. *Той беше прищъпнат и наконтен по последнята филибешка мода от Джамбаз тепе.* З. Стоянов. **прищъ̀пна се** *възвр. Накичила се, прищъпнала се с мамините чапрази, мисли се и тя вече мома.* П. Ю. Тодоров.

прищъпу̀лка *ж. диал.* Прохождане на дете, първи стъпки. *Какви не таланти се намират в бригадата! Тук има сериозни млади начинающи поети, белетристи, които правят първите си прищъпулки. . . музиканти, артисти, комици, импровизатори.* Г. Караславов.

прищъпу̀лкване *ср. диал.* Пристъпване, прохождане на дете. *В затвора беше научил дърводелския занаят, та един ден се запретна и направи една люлка . . . Направи и стоялка, сетне измайстори количка за прищъпулкване.* Г. Караславов.

пря̀щяв *прил. диал.* Който е покрит с пришки, пъпчив. *И той с досада и отвращение залепяше уста по мазният кир на иконите, оставен на тях през три века от много хиляди попукани, неумити и прищяви устни.* Ив. Вазов. *Той имаше червендалесто прищяво лице.* Ив. Вазов.

прия̀я *несв. диал.* Оказвам добро въздействие, отразявам се добре. *Меланхолическата тишина. . . приеше ми и някак ме предразполагаше да размишлявам.* Св. Миларов.

пробàвя *св. диал.* Прекарам (време). *Така пробавих аз три или четири недели в Дебелец, две недели в Ковачлъка, в Церова кория месец, неделя в една махала в Лясковец.* П. Р. Славейков.

пробѐл *м. книж. остар.* (рус. пробел). Празнота. *Библиографический отдел е много скуден, а това е един важен пробел в списанието.* Ив. Вазов. *Следователно предприятият от нас труд, по нашето мнение, ще да допълни барем отчасти онзи пробел, който съществува в нашата педагогическа книжевност.* сб. Сокол.

пробо̀р *м. рядко.* Подбор. *Но измежду болшинството имаше и има люде, които биха дали възможност на либералните водители за по-внимателен пробор.* Ив. Вазов.

пробрàдник *м. рядко.* Наличник на шлем. *Шлемът закриваше главата му, но очите святкаха от омраза през тесните железни процепи на пробрадника.* О. Василев.

пробу̀л *м. рядко.* (от гр.). Представител на върховната власт в Гърция. *Главното действуващо лице от тази страна е пробулът, възрастен човек, в чието лице се осмива официалната държавна политика.* Г. Михайлов.

пробя̀ла *ж. рядко, остар.* Скорбяла. *Ако пресеяният хляб и да има приятна вънкашност и добър вкус, но той съдържа в себе си от 70 до 72% части пробяла, а физиологията е доказала, че пробялата е не твърде хранителна.* в. Знание.

провадя̀к — вж. проводяк. *Чичо Венко пък зави към механата. От провадяка, дето го остави Колчо, почерпи всички, що беха там.* Т. Г. Влайков.

провалàн *м. диал.* Лакомник, ненаситник. *В един миг изпита ненавист към децата си. Мона се гиздеше като майка си, Черню се нахвърляше върху хляба и гостбата като провалан.* К. Петканов.

провалѝя[1] *ж. диал.* Пропаст, бездна. *Когато камионите спряха на равната полянка, над провалията, в която чучуркаше Гърмидолка. . . , старият Гущер пристигна с патеричка.* А. Каралийчев. *Бездната под краката ни стана толкова дълбока, че долу постройките заприличаха на кибритени кутийки . . . Дланите на ръцете ти се изпотяват, когато се взреш в тая провалия.* А. Каралийчев.

провалѝя[2] *ж. диал.* Клетва. *Люти клетви и провалии, върху вас, на секи час, излизат из устата им, но вие наместо да си познаете погрешката, наместо да искате прошка от рожбите си, вие заглушавате съвестното си биене, като се разтушавате с тия думи: Тъй ѝ било писано* Ил. Блъсков.

провàлник *м. диал.* Поразник. *Какво са гракнали връз нея? Като че ли е човек убила. Дала била китка на оня провалник някога. Голяма работа станало!* Р. Стоянов. *Я го виж. . . Ще ме прави за кашмер!. . . Дай ми кърпата, бре провалнико!* Ц. Церковски.

провещя̀л *прил. книж. рядко.* Който е станал вещ, опитен. *Но касиерите обикновено биват толкоз провещели и обучени, щото от пръв поглед да разбират каква е работата.* П. Р. Славейков.

провиденциа̀лен, -лна, -лно, *прил. книж. рядко.* (лат. providentialis). Който е приписван на провидението. *Старите народи, които пъшкаха под най-тежките заблуждения, намериха в християнството началото на реда и на правдата и приеха от все сърце провиденциалните му учения.* К. Величков.

провидлѝв *прил. рядко остар.* Прозрачен, бистър. *Провидливата, зеленикавата и рядка течност, в която плува съсиреното мляко, нарича се суроватка, а съсиреното вещество — сирене.* Пресата.

провизионѐр *м. книж. рядко.* (от фр.). Доставчик на провизии; домакин. *Освен румънските войски, е имало и руски, между които не малко са били кримски татари: Рустем бей, провизионер, и Селямет Мурза.* Й. Йовков.

провѝрица *ж. диал.* На провирица — окачено на прът и носено от двама души. — *Ще внимавате — това са снаряди, ще ги пренасяте хей дотам — посочи поручикът долния кът от гората, седна на един сандък и запуши. Дърветата стигаха само за няколко двойки. Те ги провираха през ремъците на по-големите сандъци и таки ги подемаха на провирица.* Т. Харманджиев.

прово̀д[1] *м. книж. рядко.* (рус. провод). Проводник. *Един дълъг тръбен провод свързва пистолетите с голям стабилен компресор в специално малко депо, който изтласква сгъстен въздух за пробивните свредели.* З. Сребров. *Дълги проводи за въздушен натиск свързват стабилния компресор от нарочно депо, който поставя в действие пистолетите до зарядните дупки.* З. Сребров.

прово̀д[2] *м. книж. остар.* (рус. провод). Процесия. *Слънцето било почти престало да изпраща на земята благотворните си зари, когато пристанал великолепния жалостен провод на Вишеград. Такъво погребение Прага не бе виждала още от погреба на Пуркине.* К. Мирски.

прово̀даджия *м. диал.* Съпровождач. *На циганете-цигуларите — червени или сини сопотски пошове; а на пряпорецът алена кърпа. И на проводаджиете ще да дадеме по един пош.* Л. Каравелов.

провода̀ч *м. диал.* Водач, съпровождач. *Сипна се зора, а проводачът, когото ми бяха обещали още от вечерта да ме води за с. Дядово, не се яваваше.* З. Стоянов. *Някъде имаха проводачи, някъде пътуваха сами.* Л. Стоянов.

проводя̀к *м. диал.* Парите, що дава на изпращачите си този, който заминава на път. *Едно време още аз, като тръгнех, на Андроня и на Хаджи Кумана проводяк плащах.* П. Ю. Тодоров. *Когато си отхождаше, помоли му са Август да му даде за проводяк някой добър съвет.* П. Берон.

проврѐвя *св. диал.* Проговоря. *Девет години говяла и на десетата, като провревила, десет села разпиляла.* П. Р. Славейков.

проглътѝтелка *ж. книж. остар.* (от рус. проглатывать). Лакомка, поглъщачка. *Яснооките белогърди жаби, които денем се криеха от ненаситната проглътителка — змията и твърде рядко си издаваха гласа, сега царуваха в своето отечество — блатата.* Ц. Гинчев.

про̀гна *св. книж. остар.* (рус. прогнать). Прогоня. *Прогна ги* [грешниците] *бог от небесата ясни, / но и самия пъкъл ги неще, / защо не са били и в злото страстни.* К. Величков. *Там в устието на една река посрещнаха го много множество туземци, с които ся принуди да отвори кървав бой, и най-сетне, като ги прогна, силни морски течения го принудиха до там да напусне търсенията си.* П. Кисимов.

про̀гон *м. диал.* Пътека, по която изкарват добитъка на паша. *Предлагам, като пожънем след един месец и се отворят по-широки прогони навсякъде, да изкараме овцете на егреци.* Кр. Григоров. *Лазар изкара кравата на прогоня и се упъти към шосето.* М. Ягодов.

про̀гима и **прогѝмка** *ж. диал.* (гр. πρόγευμα). Закуска. *Търнал бях оран да ора, / . . . , / И чеках любе да дойде / прогима да ми донесе / пладнина дойде, не дойде.* Нар. песен. *Мумице мари хубава, / копелче ми е пътниче, / . . . / Та си ми ище прогимка.* Нар. песен.

прого̀нен, -нна, -нно, *прил. книж. остар.* (рус. прогонный). Прогонни пари—пари за път; пътни. *Една година по ревизии — и разни командировки — костували нему четирнайсет хиляди километри пътешествие! (молим, сметнете прогонните).* Ив. Вазов. *Моите Оборишки депутати са ангели най-честните идеални личности измежду народът, единствените възнаграждения — искам да кажа прогонни и дневни пари — на които бяха: грозната бесилка и заптийският камчик.* З. Стоянов.

прогу̀лка *ж. книж. воен.* (рус. прогулка). Разходка. *Колоната отначало тръгна в обикновен тръс, като на тържествена кавалерийска прогулка.* Т. Харманджиев.

продава̀лница и **прода̀вница** *ж. книж. остар.* Магазин за продажба на стоки. *Ако ся на търговия прифанеш, или на продавалница (дюкян) ще седнеш, перво тевтеро чинно да си написуваш, и нищо внутре да не поправяш (разваляш).* А. Гранитски. *Той* [фосфорът] *се продава по бакалските продавници.* Д. Р. Блъсков.

продѐлка *ж. книж. остар.* (рус. проделка). Дяволия, шмекерия. *Друг един път той направи съвсем друга проделка.* Ив. Вазов. *Разказа и други свои подвизи, юмручни и хитри проделки, на които бяха жертва другарите му.* Ив. Вазов.

продерзлѝв и продързлѝв *прил. книж. остар.* (от рус. продерзостный). Много дързък, смел. *Искам да не бъда свенлив и страхлив, нито пък смел и продерзлив; първото е детинство, а второто безсрамство.* П. Р. Славейков. *Коя е, господине, длъжността ми, да ме заплашвате, да ми казвате, че нямам право да накажа една дъщеря свърнала от пътя, неповодлива, безочлява и продързлива?* П. Р. Славейков.

продѝгам се *несв.*, **продѝгна се** *св. възвр. диал.* Замогвам се, съвземам се. *Благодарение на своята необщителност и не по-малко на своята голяма честност баща ми имаше често неуспехи в търговските си предприятия. . . Той два пъти пропада и пак се продиги.* Ив. Вазов. *Поиска само три стъкла вино. . . Трите стъкла му са дадоха; и Карал, седнал пред една трапеза, пиеше полека и по малко, както прилича на тези, които се продигат от болест.* Н. Михайловски. *И тук той вижда, че най-мощното средство, за да се продигне един народ умствено, нравствено и материално, това са училищата и учението ... с които даже народи послешни и народи безкнижни са сполучили да се продигнат и прочуят.* Ив. Д. Шишманов.

продусмотрѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (от рус. предусмотрительный). Съобразителен, предвидлив. *Неновица мълчи и продължава да шие, като сяка жена, която е продусмотрителна.* Л. Каравелов.

про̀дух *м. диал.* Полъх, въздушно течение. *Привечер оттам лъхаше лек, освежителен ветрец, носеше се приятен ободрителен продух, там летните прахуляци над селото попиваха и се губеха.* Г. Караславов. *Майко ма, затвори прозореца, защото става продух и ще ми угаси лампата.* А. Каралийчев.

проектощату̀т *м. книж. остар.* (от лат.-нем). Проектоустав. *Тяхното одобрение стана още по-живо, когато Касабов прочете останалите членове на проектощатута.* Ст. Дичев.

прожѝж *м. рядко.* Шум, който издава изстреляна граната. *Втора писна / граната; в сивата гранитна канара / отдолу прасна тя и въздуха раздра / и пукот и прожиж.* Пенчо Славейков.

прожижа̀ *св. диал.* За куршум — издаде звук като жужене. *Ж-ж-ж — остро прожижи отплеснатий куршум.* Пенчо Славейков.

прозо̀рек *м. диал.* Прозорец. *През неделята един път максус дошъл у тях давно види Гена и сѐ край прозорека седял и погледвал.* Т. Г. Влайков.

прозяба̀вам, прозябя̀вам и прозя̀бвам *несв. остар.* Живея, прекарвам (обикновено бездеен живот). *Хиляди и хиляди години, преди Сердика да израсне долу в полето, още когато то е било дъно на велико езеро, тук, на тоя склон на Витоша сѐ тоя живот е прозябавал във вечната тишина, при вечния шум на водопада.* Ив. Вазов. *От род сме ний такъв, за кой е срам, / бездушно като скот да прозябва: / живот Зевс гръмовержец дал е вам, / за слава и за знанья да ламтите.* К. Величков. *За това ще зема да ти очъртавам / градът, обществото, дето прозябавам.* Ив. Вазов. *Могат да вземат пред вид и Маркса — „мощна централна личност" . . . — без чието влияние социализмът щеше да прозябва и до ден-днешен.* Пенчо Славейков.

прозяба̀ване *ср. остар.* Вегетиране, бездеен живот. *Да видиш едно село от купище превърнато почти на градина, едно мизерно прозябаване преобърнато на човешки живот?* Ив. Вазов.

прозяба̀не и прозяба̀ние *ср. остар.* Бездеен живот; вегетиране. *За тоз живот във прозябане жалко / така мърцина воден ден за ден / теглото му бе изкупленье малко / и не намери отзвук то у мен.* П. Р. Славейков. *Не се случи никакво събитие в еднообразното прозябание на селцето му.* Ив. Вазов. *Това живене с природата ми е едничкото наслаждение в емигрантското нещастно прозябание.* Ив. Вазов.

прозяба̀телен, -лна, -лно, *прил. рядко.* Който пониква, израства. *Студените вихрушки есенни / събарят жълтите ви листове, / но пролет прозябателна, с зелени / и пресни, пак облича ваште върхове.* П. Р. Славейков.

прозябѐние *ср. диал.* Растене, никнене. *Дървата, травите, и сичките садове вообще разумяватся под естественото име, растения, а начинът, по когото добиват битието си, се именува прозябение, или да река по-чисто никнене.* Ем. Васкидович. *То разгледваше един цвят . . . и смисляваше, что ни бе казал учителят за природата, за присаждането и прозябението на тревите и дървето. То гледаше на небото и радваше ся, че знае что са облаците и въздухът.* С. Радулов.

произво̀д *м. книж. рядко.* Производство, продукция. *Предлагаме новия продукт за пълнеж на хранителни производи.* Пресата. *В Гърция главни производи са: маслини, дървено масло . . . и други някои си.* в. Дунавски лебед. *Тая част на земята е най-богатата с драгоценни камъни, бисери, производи естествени, аромати и животни.* Ем. Васкидович.

произволѐние *ср. книж. остар.* (рус. произволение). Желание, добра воля. *Искам пари колкото ми дадеш; оставям те на произволението ти, да видя дали си признателен ученик.* П. Р. Славейков. *Следствието не украшава делото ти, но доброто ти произволение, благородната ти цел му въздава чест.* Ал. Кръстевич.

произхождам *книж. несв.* (от рус. происходить) . . . *остар.* Ставам, случвам се. *В столицата на България сега произхождат събития, които по своята грьмкост и ненадейност са от естество да развълнуват всичките, що се интересуват със съдбините на Княжеството.* Ив. Вазов. *Дордето това произхождаше, третият осъден, Кирков, ни пришепна скришом от двамата си другари, че тях ще ги обесят, това той знае още от Търново.* З. Стоянов.

проймам *св. диал.* Почна да имам, получа. *Тогай се е на бога смилило, / та на дръво он душа сададе: / очи проима, та си чаша виде, / ръце проима, та чаша прифана, / уста проима, та си чаша напи!* Нар. песен.

пройда *св. диал.* Отмина. *Доде памет дойде, оно благо пройде.* Нар. пословица.

пройдоха *м. рядко.* (рус. пройдоха). Нехранимайко, безделник. *До Мирини живееше Стойне — каруцарят — пияница и пройдоха.* В. Ченков. *Той не уважаваше ония мъже, които даваха парите си за пияльк. Смяташе ги за пройдохи, за хора, на които не можеш да разчиташ на честна дума.* Кр. Григоров.

прокажа *св. диал.* Покажа урок. *Трябвало да чета, трябвало това, дето ми го е проказал байко, да го науча.* Т. Г. Влайков. *А вечер напусне ли работата, ще иде у някого от другарите си да го преслуша и да му прокаже нов урок.* Т. Г. Влайков.

проказвател *м. остар. рядко.* Във взаимните училища — момче, по-напреднало в учението, което учи по-малките деца. *Голямото момче — проказвател се думало то — вдига пръчицата и посочва първата буква.* Т. Г. Влайков.

проказник *м. книж. остар.* (рус. проказник). Немирник, лудетина. *Гирджикът развързя един платник (чувал) с широки уста и Мацко пълзишком се измъкна. . . Бре проказнико! рече председателят, държи ли ти душата?* П. Р. Славейков.

проказничество *ср. книж. остар.* (от рус. проказа). Лудория. *Доста чака пациентът връщането на бръсняря с глава обвита от дебел пласт непроницаема и лютива пяна . . . При всичко това, тези проказничества на старият герой не сърдеха ония, които ставаха жертва на тях.* Ив. Вазов.

прокар — вж. прогон. *И така беше наплашил* [Тинко] *добичарчетата, че те щом наближаваха из прокара техни ниви, заставаха от двете страни на пътя и не даваха на добитъка да посегне.* Ил. Волен.

прокимен *м. църк.* (гр. προκείμενος). Черковна проповед. *Всичко туй накара Христя Паскалев да помисли, че пътникът е от ония „тежки търговци“, за които беззъбото куче срещу нова година им чете дълъг и предълъг прокимен.* Ст. Заимов. *Освен това в него* [служебника] *се излагат месецослов с прокимени.* З. Петров и др.

прокина *св. диал.* прокине ме —заболея от разстройство на стомаха, от диария. *Ти ми порече, ама кога дойде времето, аз се обърках. Па да ѝ дам повече, ме е страх да я не прокине, а от по-малко — па да не ѝ спадне млекото.* Ст. Ц. Даскалов.

прокисна (се) *св. (възвр.). . . диал.* Намокря се извънредно много, подгизна. *Баба Първа. . . се наведе да вземе друго парче от прането. . . тури го на камъка, . . . поприбра между краката си прокисналите поли.* Мих. Георгиев. *Беше навъсен, дъждовен ден в ранната пролет, валяло бе до късно след обед и всичко бе прокиснало във вода, дори и небето висеше отгоре като клашник, напоен с вода.* Д. Талев. *Вината за съсипания фураж си е на вашите ръководители!. . . Защото вашите ръководители изкопали ямите в ниското, дето сеналели с подземна вода, и фуражът се прокиснал.* Ст. Ц. Даскалов.

прокиш *м. диал.* Прокиснало мляко. *Друг път ще каже пък за плащането в натура на наднорменото: Мм, наднормено!. . . Айде, да речем, ще ти дадат мляко. Какво ще го правиш тоя прокиш? — Помия за свинята!* Ил. Волен.

прокопитя *св. рядко.* Проправя, прокарам (път). *Тези внуци на стари езичници / пак към слънцето хвърлят въже. / Ще го снемат с въже те при себе си. / Цяла вечност към него вървят. / Като в ад израниха нозете си, / но натам прокопитиха път.* Д. Дамянов.

прокураций *м. книж. остар.* (ит. procuratia). Учреждение на прокуратора в република Венеция. *От север и юг, по дължината на площада, се издигат огромните триетажни ренесансови постройки на старич и новия прокураций.* Ив. Мирски. *Заведоха ме сетне у палатът на дожът / . . . / , дето се намираха сега съдилищата. Преминах под кемерите на прокурациите, и пред кафенето Флориян.* С. Пелико (превод).

пролетняк *м. диал.* Царевичен хляб. *И сигурно с такъв корем е бил оня балканджия, за когото се разказва в не много старо предание, че на едно ядене изял два пролетняци, два есеняци и две решета сливи.* Т. Харманджиев.

пролецен *нареч. диал.* През близката минала пролет. *На, от пролецен ходиха воловете два пъти с кирия до в Карлово на хаджи Ценови, ала пара не се е видяла.* Т. Г. Влайков. *И от пролецен той вече ептен заряза воловете и си тръгна сѐ с дюлгерете.* Т. Г. Влайков.

пролупнал *прил. диал.* Отслабнал, хлътнал, измършавял. *Манка, немигнала цяла нощ, имаше посърнал вид. Лицето ѝ беше бледо, пролупнало, носът изострен, клепачите зачервени.* Кр.

Григоров. — *Бре сине, аз такова. . . Нещо позакъсах в оранта. . . Никога няма да си простя за ядницата Торкана. . . Мъчно ми е да я гледам така пролупнала и без теле.* Кр. Григоров.

про̀мах *м. книж. рядко.* (рус. промах). 1. Неулучване при стрелба. *Увлечените съветници, изпратени тук от старите котерии. . . неспокойно следяха думите на този неукротим човек. А той стреляше направо и не даваше промах.* А. Каралийчев. *Соколов беше направил промах, поради неволното отдръпване на Бързобегунека изпод краката му, в мигът когато гръмваше.* Ив. Вазов. 2. Неуспех, несполука. *Говореха даже, че се опитали да запалят с динамит хранилището на купола на Сахат тепе. Посегателите били фанати. Подир тоя промах за въстание в Пловдив не можеше и дума да става.* Ив. Вазов.

промѐжнина *ж. рядко.* Промеждутък. *Видях го още отдалеч, на дълги промежнини, два-три пъти, после го не виждах в София.* Ив. Вазов.

промена̀да *ж. книж. рядко.* (фр. proménade). Разходка, място за разходка. — *Ей, Боби, скив — дошла некаква физиономия!. . . — Аааа, морррукът се върнал от прррõменадата.* П. Незнакомов. *Още се мярка пред погледа пустинната променада на дигата, със заключените хотели-дворци на Остенде.* К. Константинов.

промѝнвам се *несв. възвр. диал.* Прекарвам времето си. *Тя се проминваше най-добре и вечер, когато времето за работа минеше, тя ся увеселяваше със секакви игри.* К. Пишурка.

промислѝтел *м. книж. рядко.* Епитет на бога. *Те чакат милост. . . но да знам, / че някой бог всесилен там / стои над всички хладен зрител, / извикал бих отдън гърди / към тъмен промислител: О, господи, проклет бъди!* П. К. Яворов.

промѝчам *несв. диал.* Промъквам. *Слънцето е веч насред самото небе, то едва промича сега тънките си зари, право на връх главите на уморените ни пътници.* Ил. Блъсков. **промѝчам се** *възвр. Изотзаде ѝ, от крайцеца на прозореца, се промичаше един ясносветлив и весел лъч, плъзгаше се по лявото ѝ рамо.* Т. Г. Влайков.

про̀мка *ж. нар.* Тясно място за преминаване през ограда, прелез. *Злодейците от празното място в ограденото здание изгърмяха още веднъж и свалиха пак някой . . . те търтиха да бягат и през някоя промка там отзад останаха невидими.* П. Р. Славейков.

промля̀вам *несв. диал.* Проглушавам. — *Бре, даскале . . . този каталанский син защо го не поусъдиш малко . . . цял ден ми промлява главата, като си доди у дома вилней, на ратаите калпаците изподра да ги гърми.* Ил. Блъсков.

промомѐна *прил. ж. диал.* Замомена. *Зеха преднина звездите срамежливи, спогледат, усмихнат се като току-що промомени девойки.* П. Ю. Тодоров.

промръ̀кнал *прил. диал.* Мрачен, тъмен. *Събуди се и се озърна. Наоколо нямаше никой. Само той е в промръкналата стая и врабчето в пазвата му.* А. Каралийчев.

промъ̀цам *св. диал.* Измънкам. *Той понамести шубата си, поколеба се, промъца през зъби, па смутолеви.* Кр. Григоров.

проиа̀рен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* Който се отнася до прония. *Имаше грамоти и от византийски василевси, и от български царе и все села се подаряваха с прониарни люде или гори.* Ст. Загорчинов.

пронѝтен, -а, -о, *прил. диал.* Протъркан, прокъсан, излинял. *Свел глава над сандъка, чернокос гидия граби със стар кутел бялото млево — граби и пълни пронитен чувал.* Ц. Церковски.

про̀ния *ж. старин.* (гр. πρόνοια). Земите, които владеел болярин. *Иоан Александър, во Христа бога благоверен цар и самодържец на вси българи и гърци, дарува светлите боляри и воеводи Павлина, Светослава. . . и Тихота с пронии в Пловдивската хора.* Ст. Загорчинов. *Не току тъй болярин Добрил вчера ни прати два возилника червено ланско, „за царя, за утре". А боляринът, я ще иска пронията да му уголеми царят, я нещо друго.* Ст. Загорчинов.

пропадѝсам се и **пропадѝша се** *св. възвр. диал.* Пропадна, загубя се, пръсна се. *Пропадисахме се по четирите краища на света, сестрице. Трудим се да се прехраним, гладуваме.* Ив. Вазов. *Без тебе Стайка, господине, щеше да се пропадише и стане зян за мене. . . Турците искали да я отвлечат.* Ив. Вазов.

пропа̀ла *ж. диал.* Изгаряне. *Него мъчи съща такава страстна болест, каквато мъчи тогова, който е до пропала влюбен.* Ил. Блъсков.

пропа̀стник *м. рядко.* Разсипник, пакостник. *Бре, опропастили те нези пропастници, дето нямат страх от бога! Тойзи дом не само не е почтен, но е безчестен, безчестнейший.* П. Р. Славейков.

пропата̀р *м. диал.* Количка с три колела, която малкото дете бута, за да се научи да ходи. *По много места правят на децата стояла, вртешки, прощапалки (пропатари), колца и други такива, и с това мерят да ги научат по-скоро да проходят.* Й. Груев.

прорека̀ *св. рядко.* Предрека, предскажа. *Така прорече той и те поеха / през мрака своя път окървавен.* Д. Дебелянов. *Ти вдъхновено му прорече. / — Ще дойде ден, другарю мой. / ще дойде край на мъки вечни. . . / Сега на бой, на сетен бой!* Н. Хрелков.

проречѐние *ср. старин.* Пророчество, предсказание. *Знаете, че след два дни ще бъде Пасха, и син человеческий ще бъде предаден на разпятие. . . . Каква полза имаше за учениците това проречение?* Кратко тълк. на еванг. от Матея.

прорица̀тел *м.* и **прорица̀телка** *ж. книж. старин.* Пророк, предсказател. *Да бе ми някга про- рицател върл предрекъл, / че отреден ми е живот спокоен, тих; /. . . — повярвал бих!* К. Христов. *По тия плочи са кънтели бойни колесници. . . злокобни вещания на прорицатели.* К. Константинов. *Замахнал с меча, / аз господарю, викнах във нозете: / кой мен убие — цезаря убива. / Жрица съм прорицателка.* К. Христов.

про̀свара *ж. диал.* Просфора. *Той трябва да иде в Казанлък да заповяда в новата черкова и да попита жива ли е баба Ерина, която меси просварите.* Л. Каравелов.

просвѐрдлям *несв.*, **просврѐдля** *св. рядко.* Пробивам, промушвам. *Те „Златните мостове“ се зоват. / . . . / Под тях невидима бучи реката, / просвердля с грохот трудния си път.* Бл. Димитрова. *Просвредли / граната въздуха, ей друга, — ей пропука / и третя, хласната оттатък.* Пенчо Славейков.

просѐнен, -а, -о, *прил. диал.* Протъркан, изтънял. *Вехтата, просенена черга се събра в краката им.* К. Петканов. *Всичко беше нарамила тя: и просенената фланела, и бозявата Минчова аба.* Г. Караславов.

просени̇̀к *м. диал.* Царевичен хляб. *Ще я храня с бобец и киселева чорбица. И тя ще яде, каквото ядем ние — кога просеник, кога ръженик.* О. Василев. — *Дай просеника — напомни бащата и Катя сне от полицата безформената царевична пита.* Н. Каралиева.

просѐня се *св. възвр. диал.* Изтънея, стана прозрачен. *Сивият облак на небето се беше просенил и висеше като грамадно решето.* К. Петканов.

про̀синец *м. остар.* Месец януари. *Започнаха зимните празници през месеците студен, просинец и сечен, започнаха и жените да се събират през дългите зимни нощи, да обработват конопи, вълна и лен.* Д. Талев.

проси̇̀тба *ж. диал.* Просия. *Може ли съвременникът . . . да се не увлича и вълнува, когато единствената сестра на Ст. Караджата подава ръка за позорна проситба?* З. Стоянов. *Познат на сичките като секи уличен герой, когото срещаше, не го заминуваше да му не поднесе ръка за проситба.* З. Стоянов.

проски̇̀пвам *несв. диал.* Изшумолявам. *Той си седеше или лежеше, и гледаше как есента шари всичко, на което попада погледа ѝ, как сухите вейки на лилякaта до комшулука помръдват подухвани от вятъра и тъжно проскипват от време на време.* Д. Немиров.

проскоми̇̀дия *ж. църк.* (гр. προσκομιδή). 1. Част от църковно богослужение. *Руският писател г. Севастиянов е свалил фотографическо копие от съществуващата на стената в Зографския манастир на св. Гора проскомидия, която е превел от гръцки на българо-славянски език Евтимий Търновски.* сб. Сокол. 2. Място в черква, на което се оставят даровете. *От лявата страна на престола в черквата стои особено отделение, гдето се приимат дарове от верните. . . То ся е наричало и предложение и проскомидия — както и сега.* З. Петров и др.

прослави̇̀тел *м. книж. рядко.* Човек, който прославя някого или нещо. *Българио, горе главата! Из улиците на твоята столица се разхожда твоят прославител!* К. Петканов.

просо̀дия *ж. книж. остар.* (гр. προσῳδία). Правила за стихотворство, прозодия. *Стиховете ми нямаха ни просодия, ни мярка на звучност.* Ив. Вазов. *Ний насърчаваме тия първи стъпки в литературното поле на младий г. Дукова, като му съветваме да обръща повечко внимание на езика и на просодията.* Ив. Вазов.

про̀сорник *м. диал.* Дървен печат с изобразен на него кръст за отпечатване на просфори; просфорник. *Едни бяха влезли в стаята, а други надничаха от вратата, на които се подаваха само единът мустак и дръжките на ножовете им, широки на краят като просорник.* З. Стоянов.

прости̇̀телен, -лна, -лно, *прил. рядко.* Извинителен. *Ако майка ми беше вече доста начетена и с доста литературен вкус, тя оставаше много назад в писането. . . В това простително невежество си остана и до края.* Ив. Вазов. *Той можеше изведнъж да ти обади кое камъче от колекциите му от кой тракийски връх е дигнато, а още не знаеше името на главний администратор в града, гдето беше гимназията. Това простително невежество на учен човек често му донасяше неприятни изненади.* Ив. Вазов.

просу̀ля се *св. възвр. диал.* Спусна се надолу, провися се. *Тя си оправи разплетената коса, която беше се просулила през едното ѝ рамо чак до коляното.* Ст. Загорчинов.

про̀сура *диал.* — вж. просфора. — *Ами да меси хляб може ли?. . . — Може. И хляб, и шарен кравай, само просури за нафора не меси, не е християнка.* Ст. Загорчинов.

про̀сфора *ж. църк.* (гр. προσφορά). Малко хлебче за литургия. *Най-напред взеха нафора старите и когато дойде ред на Дойчина, свещеникът избра две просфори, подаде му ги, благослови го и му продума.* К. Петканов. *Изведоха го пред черквата до пангара, туриха го да седне, дадоха му една просфора да изяде, сръбна една чашка от червеното вино, дека е за причест, и продума.* Мих. Георгиев.

просъ̀ждам *несв.*, **просъ̀дя** *св. диал.* Карам някого да направи нещо. *Още веднъж да не съм те чул да ме просъждаш, че ще те окача на рогата на луда крава!* К. Петканов. — *Кино, донеси вода на леля си, че се уплаши! — просъди Велика дъщеря си.* К. Петканов.

просъ̀нка *ж. рядко.* Просъница. *Като в просънка прошуми хлебната мълва на назрели ниви.* П. Ю. Тодоров.

про̀ся *несв. . . . остар.* Моля, искам. *С удоволствие съм готов да Ви преведа някои от руските стихотворения, за които ме просите.* Ив. Вазов. *Селяните от околните села дохождаха на групи при нас да просят, щото колкото е възможно по-скоро да стане бунтът.* З. Стоянов.

протагонѝст *м. книж. остар.* (гр. πρωταγονίστης). Главно действуващо лице. *В същност Русия и Австрия, които играеха и жестикулираха на сцената, не бяха протагонистите, нито истинските актьори на драмата.* в. Пряпорец.

протѐвон *м. истор.* (гр. πρωτεύων). Първенец, пръв управител. *Недалеч от шатъра му беше познатият път. . . по който бе препускал чак от Охрид . . . да види в блестящия мраморен дом на драчкия протевон и своята хубава годеница.* Д. Талев. *Надявам се, че не си забравила своя василевс. Не си забравила, че си ромейка. Че си дъщеря на Йоана Хрисилия, протевон на Драч.* Д. Талев.

протѐвонски *прил. истор.* Който се отнася до протевон. *Той отстрани най-напред своя тъст от протевонската му служба, също и всички други властници-ромеи, до най-малкия.* Д. Талев.

протѐжен, -жна, -жно, *прил. книж.* (рус. протяжный). Продължителен, проточен. *Ще дойдеш ти, очакван ден. / С вестително протежен звън, / по-тих от песен в утрен сън.* П. К. Яворов. *След малко в затихналия въздух проехтяха глухи протежни звуци от крепостта.* Пресата.

противосло̀вен, -вна, -вно, *прил. рядко.* (срхр. противослован). Противоречив. *Най-сетне според противословни някои отговори, които ми правеше, светна ми на очите и аз позная, че той ме лъже.* Св. Миларов.

противоя̀дие *ср. книж. рядко.* (рус. противоядие). Противоотрова. *Всите соли на тоя метал са отровни. Най-добро противоядие от тая отрова е захар, разтопен във вода като медовина.* Д. Мутев. *Само многократните опити могат да покажат противоядието, което е природата приготвила за тази страшна болест.* Бълг. книжици.

про̀тка *ж. диал.* 1. Малка врата на ограда. *Дамян отиде до вратника, сложи желязната пръчка на протката и се върна към къщата си.* К. Петканов. *На протките и по мегданите се насъбраха жени.* Й. Йовков. 2. Врата. *Беше замърчало, само един син червен фенер на вапорската протка мъждеше.* Ил. Блъсков.

протовестиа̀р и **протовестиа̀рий** *м. истор.* (гр.-лат. protovestiarius). Висш сановник в средновековна България, който завеждал царското съкровище. *Старият протовестиар Станой с добродушно-иронична усмивка казваше на болярите: „От всичките телохранители Александрови най-хубавият си е сам той.“* Ив. Вазов. *На едър алест кон яздеше протовестиарият Раксин . . . заобиколен от царски слуги.* Ст. Загорчинов.

прото̀гѐр(ин) *м. остар.* (гр. πρωτογέρος). Глашатай. *Събра ли се народът?. . . Кажи да му изнесат бъчви с вино на двора. И нека протогерите разгласят из целия град, че опростих даждието на комина.* Ив. Вазов. *Панаирът е отворен, протогерин се напънува на ден по дваж и по триж вика, че панаирът е вече отворен и да вървят вече купувачи.* Ил. Блъсков.

протокелио̀ и **протокелио̀т** *м. книж.* (гр. πρωτοκελλίωτης). Титла на придворен болярин. *Нито чашник ще бъда добър . . . нито протекелио — да дипля багрениците и свилените ризи.* Ст. Загорчинов. *От сега ти обещавам санът протокелиот при татка ми.* Ив. Вазов. *Панчу е бил при прежната царица и какво ли не ѝ е наговорил! Нейният протокелиот Драган се кълне и вери, че я увещавал да не ходи в манастир.* Ст. Загорчинов.

протома̀йстор *м. книж. остар.* (гр. πρωτομάστορας). Първомайстор. *Разумява се, господин Тра-ла-ла, като протомайстор по пението, трябваше той да даде тонът на цялата музикална вечеринка.* Ив. Вазов. *Край него минаваха градските чорбаджии, протомайсторите с членовете на лонджите, учителите.* Ст. Дичев.

протонота̀рий *м. остар.* (гр. πρῶτος и лат. notarius). Титла на придворен болярин. — *Пийте за здравето на протонотария Исакима, — каза той изтежко.* Ст. Загорчинов.

протопо̀п *м. остар.* (от гр. πρῶτος и поп). Главен свещеник. *По черковите и пораклисите са биле определени 1,272 протопопа, 38,833 попа, 16, 946 дякона и 65, 162 служителя.* в. Знание. *Веднъж се случи това същото и с поп Яньо, хем беше протопоп сиромахът.* Мих. Георгиев.

протопса̀лт *м. остар.* (от ср.-гр. πρωτοψάλτης). Главен псалт. *Но знаеше се навсякъде, че от две седмици той ходел на църква, изправял се зад гърба на протопсалтът даскал Стефана и държал исо.* Д. Немиров.

протосева̀ст *м. истор.* (от гр. πρῶτος и σεβάστος). Титла на висш болярин. *И дарове ще получат и мечкарите, и мечката. Още сега. Може ли, протосевасте? — обърна се той към стария болярин.* Ст. Загорчинов. *Дария беше от висок болярски род, сестра на великия протосеваст Раксина.* Ив. Вазов.

протоспата̀р и **протоспата̀рий** *м. истор.* (от гр. πρωτος и σπαθάτως). Началник на дворцовата стража. *Минахме ли кухия дъб, дето лани на Благовец обесихме дебелия протоспатар?*

Ст. Загорчинов. *Оженена против волята си преди петнайсет дена за младия придворен велможа протоспатария Георгя, тя бе го напуснала след една неделя и се опитала да побегне с една дружина адамити.* Ив. Вазов.

протостра̀тор *м. истор.* (от гр. πρωτοστράτωρ). Главен военачалник. *Славни Ивайло, чест и поклон от болярина Дамяна, и от Радомира, и от протостратора Филипа.* Ив. Вазов. *В голямата зала на двореца Иван Асен II заедно с първите си съветници — логотета Стан, протовестиария Годеслав и протостратора Воеслав — обсъждаше плана за далечния поход на юг.* Д. Линков.

протӯрям *несв.*, **протӯря** *св. диал.* Смилам, прокарвам (за храна). *Отрочето едва може да суче и да гълта, а не гваче* [дъвче]; *стомахът му няма мощ, за да смеле и протури това, щото протуря стомахът на отрасъл човек.* Й. Груев. *С какво да се храни детето? На това не мога ти отговори, преди да ръзтълкувам каква е у детето силата, за да смеле и протури изяденото.* Й. Груев.

протӯрям се *несв.*, **протӯря се** *св. възвр. диал.* 1. За храна — смила се. *Ако ястието е хранително, а мъчно се стопява, то ще преседи у стомаха много време, докле да се протури.* Й. Груев. 2. Пробивам се. *Токмо що достигнал Цветан до реката, едва пристъпил два или три надкрача, протурил ся ледът под него и той пропаднал в реката под леда.* Ан. Хаджогло.

про̀тък *м. диал.* Едро решето. *Земем я да видим по-напред какво й е направила оная вещица: гледам през протък на месечина — хъка, не е, гледам в зелена паница — пак нищо!* Мих. Георгиев.

прохандако̀сам се *св. възвр. диал.* (от гр. χαντακώσω). Потъвам, продънвам се. — *Прохандакосай се ти, богопродавецо; потъни в земята, заедно със своята дъщеря.* Л. Каравелов. *Да ти се не види и работата и главата. Да ти се прохандакоса гробът като на циганин.* П. Р. Славейков.

прохлӯзя се *св. възвр. диал.* Ожуля се. *Дохожда Йорги. Дългото му сухрено лице е пак прохлузено. Той пак се е завирал из канарите да търси имане, иначе как ще се прохлузи?* Д. Немиров. — *На Йоргя можеш и да не вярваш, но че се е повирал през дупки, това е повече от истина, защото носът и челото му са всякога прохлузени.* Д. Немиров.

процесиона̀лен, -лна, -лно, *прил. книж. рядко.* (от фр. processionnel). Шествен, тържествен. *Затова и днес, когато ги обуе* [шалварите] *и се препаше с дамаскинския тараболуз, той приема извънредно тържествен вид; погледът му е важен и многозначителен и вървежът му е тежък и процесионален.* Ив. Вазов.

проци̇̀брен, -а, -о, *прил. диал.* Изтънял, прозрачен. *На светлината от прозореца лицето бе землисто, а ушите се отделяха — жълти, процибрени.* О. Василев.

про̀чая *прил. старин.* Други, другите. *Не чужди, не изроди / светиите са тук: виж — . . . / и Климент и Горазд и прочая.* Пенчо Славейков. *На другия ден, господа, прочетох в един от местните вестници, че пред големите капии се е представила депутация от г. П. състояща от Ганю Балкански и прочая.* А. Константинов.

прочѐлник *м. рядко.* Венец за чело. *И тури на главата си прочелници от злато и тънка мед, обсипани с ясписи и рубини.* Н. Райнов. *Като прочелник злат / е новата луна.* Вл. Пеев.

про̀чен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* (от рус. прочный). Здрав, траен. *Фотинов твърди, че разнообразието на наречията го довело дотам, да търси по-прочна основа в славянската граматика на банатския сърбин Мразовича.* Ив. Д. Шишманов.

прочревя̀ *св. диал.* Извадя червата на някого или нещо; изкормя. — *Дай ми детето, ще го прочревиш от стискане!* К. Петканов.

прочӯвам *несв.* . . . *диал.* Получавам сведения за някого. *Алекси расте ли, ами сестра ти прочувате ли я, харно ли е и тя, здраво ли е?* Г. Караславов. *Манолица се сърдеше на Манол. И той като че в земята потъна. Ей го околийския град на един хвърлей е, а той не се мярна да каже нещо на момчетата. . . Тя не знаеше как да подхване, но старецът я изпревари. — А прочуваш ли момчетата? — попита той нетърпеливо.* Г. Караславов.

прошѐтка *ж. диал.* Разходка. — *Какво ми прави Сивчо? — попита селянинът Тодето, след като се завърна в хана от дневната си прошетка из града.* Ст. Заимов.

проши̇̀ек и проши̇̀як *м. книж. остар.* Провлак. *Африка е голям полуостров, който се обикаля с водите на Средиземно море, Гибралтарският пролив, с Атландическият и Южният океан, Индийско и Черно моря; а на северо-въсток е съединен с Индия чрез Суезскиятʼпрошиек.* Т. Икономов. *Кортес, който с благодарение съгледа това им разположение, побърза да се възползува от него и се спусна по един прошияк връх езерото към града със здрава надежда да стигне благополучно.* П. Кисимов.

про̀шло *ср. книж. рядко.* (от рус. прошлое). Минало. *Словото — не громкий спомен на кървнишката победа — / днес се сбира да празнува светло челядта славянска / и на свойто славно прошло — и грядуще — да погледа.* Ив. Вазов.

прошлякѝня *ж. диал.* Просякиня. *И това ли, черко, да те учим? / Отиди си у гора зелена, / и отсечи две бели тояги — / направи се божа прошлякиня, / па отиди Милошови двори.* Нар. песен. *Ето иде арватка девойкя, / па питала божа прошлякиня: / „Вала тебе, божа прошлякиньо! / Да не виде юнаци да мину?“* Нар. песен.

прошнѝ *ж. диал.* Просия. *Имало една бабичка, била сиромашка, та пошла до прошня.* Нар. приказка.

прощапу̀лквам *несв. нар.* Прохождам, правя първите си крачки. *Повече доверие на писателя!. . . По-малко опекунство от страна на някои недозрели и невежи представители на редакции, бюра и комисии, които сега прощапулкват в сложната и деликатна област на литературата.* П. Вежинов.

прощъпа̀лник *м. нар.* 1. Пита, която се меси при прохождане на дете. *На какиното Тянино дете месих прощъпалник, ама излезе клисав.* Чудомир. 2. Празнуване, когато прохожда дете. *У Никифорова, богатия софийски гражданин, предстоеше да се извършва на третия ден на коледа вечерта прощъпалника на първородния му син Николча.* Ив. Вазов. 3. *прен.* Новак, неопитен в някоя работа. *Кой няма да направи грешка, кога върши нещо за първи път? То, правителството, издава наредби, па ги отменя, та ние ли тука прощапалниците? Да не сме следвали школи, та да знаем каква е тая яровизация!* Ст. Ц. Даскалов. *Тогава беше тъй. Ние разбивахме пъртината, за да се плъзнат по новия път шейните на ония, които идеха след нас. Ние бяхме прощъпалници.* А. Каралийчев.

прощъпу̀лка *ж. диал.* Прохождане на дете. *Отколе в българските семейства по села и паланки е запазена една интересна традиция — когато детето прави първите си прощъпулки, в един кът на стаята оставят погача и върху погачата слагат три предмета: сърп, пари и книга.* Г. Караславов.

пру̀жа *несв. диал.* Протягам, простирам. *Никой няма да ѝ пружи барем един пръст, никой няма, кой да ѝ помогне!* Мих. Георгиев. *Хубавка, омаяна от любов, пружи ръка на този хубав принц, за да го подигне.* К. Пишурка.

пружо̀к *м. простор.* Прожектор. — *Кое? Пружока? Пружокът — да, само той свети. Ето, ярката светлина е върху нас.* Й. Йовков.

пръвица *ж. диал.* Нещо, което се случва за пръв път. *Та нема е пръвица да живеят хора в теснотия и да не се поминуват дип охолно.* Т. Г. Влайков.

пръвни *прил. диал.* 1. Пръв. *Дух божи мисъл оплоди — / . . . — / и свят несетно се роди, /. . . / И с радост видя го роден / и в него себе си позна / бог, и във рождения ден / огря го с пръвна светлина.* Пенчо Славейков. *Посилил се Илия Смилянин, / та излезна низ Смиляна града, / . . . / И залибил Марко пръвно либе.* Нар. песен. 2. Някогашен. *Ако сравним старото време с новото, намираме голяма разлика между трудовете на пръвнето и сегашне време.* Летоструй.

пръвнина *ж. диал.* Първа жена. *И Д. И. далеч от да познай, че това е снаха му, на Василя булката, пръвнина на сина му, още повече се задълбочаваше в жалостни мисли.* Ил. Блъсков.

пръг *м. диал.* Вид шарка на дреха. *Из пътеките между лещака срещаха ме или ме преваряха с вързопи в ръцете, облечени в сини сукмани, с гайтанени пръгове по страните, купове, купове помакини.* Ив. Вазов.

пръждо̀ма *ж. диал.* 1. Обикн. в съчет. *Отивам в пръждомата* — отивам по дяволите. — *Ами. . . нали всички ще ходим? — Всички! Къде в пръждомата ще ходим всички? Нали трябва да се сготви нещо за ядене?* Г. Караславов. 2. Като *нареч.* По дяволите, поврага. — *Хей, старо, пий бе!. . . Я го виж, за тях се разкахърил! Искали се, взели се — пръждома им глава. . . Пий, ти казвам; пий, че благослови! — думаше Стайко и като запотири пред колибата убития заек, ухили се още повече.* Ц. Церковски.

пръждомѝсвам *несв.*, **пръждомѝсам** *св. диал.* Разпилявам. *Че кога и кой ти е определил тебе заплата бе праждомнико? Кое Нар. събрание ти е дало право да пръждомисваш неговите суми без да питаш?* в. Свобода. *След като се затвори сесията, останала една сума пари. . . но като се разотишли депутатите, той размислил, че ще да е по-добре да пръждомиса и смуталеви тия пари.* в. Свобода.

пръждо̀мник *м. диал.* Прахосник, негодник. *Това не знаеш, онова не знаеш; ами какво знаеш, бе пръждомнико недни?* Ст. Заимов.

пръждо̀свам *несв.*, **пръждо̀сам** *св. нар.* 1. Махвам от главата си, премахвам, отървавам се. *Ще ѝ нанижем нещо златно, дано се польже някой да я вземе, че ще я ядат червеите! Веднаж да я пръждосам от главата си.* А. Каралийчев. 2. Проклинам, пращам по пръждомите. — *Ще си ида, още сега ей. . . — Ти си луда!. . . Но селянката се претръшка да върви. Отец Евтимий пръждосваше. Да отвори пак портата? Това беше опасно.* Ив. Вазов. **пръждо̀свам се, пръждо̀сам се** *възвр. А сега ме заведи да се настаня и се пръждосвай.* Е. Манов. *И до-*

като Илия си беше, пак поминувахме криво-ляво. Но откак той се пръждоса на тая проклета война, тъй сме си. Г. Караславов.

пръквам *несв.*, **пръкна** *св. диал.* 1. Раждам. — *Кучка си ти, че ги пръкваш по две наведнъж! — Не ги помятам като тебе, я!* Г. Караславов. — *Ами ако не съм се родила жена, кой щеше да те пръкне тебе, гиди готованино, дето ми почерни живота, никакъв да се не видиш макар!* Г. Караславов. 2. Явявам се ненадейно. *Трябва да видиш буйнокосите търновлии. . .; живите като лалугери черноморци, които изведнъж пръкват там, където никога не си очаквал да ги видиш.* А. Гуляшки. *Сякаш глътнах лава, току-що пръкнала от най-дълбоките вътрешности на земята.* А. Гуляшки. **пръквам се, пръкна се** *възвр. Ей такива неща, без да го искам това, се пръкват понякога в моя прост акъл.* Т. Г. Влайков. *Хилядарка ли? Аз откак съм се пръкнал, не съм виждала хиляда лева в ръцете си.* А. Каралийчев.

пръклѐние *ср. диал. остар.* Силно желание. *Никак не беше знаен и личен човек; но наострен само с честно пръкление и сърцат за добро дело.* Й. Груев.

пръклѐя *несв. диал.* Жадувам, копнея. *Често ние срещаме хора, които на глед пръклеят за самообразование, а не го постигат, защото нямат сърце на търпелив труд.* Й. Груев. *Истинският човек живо пръклее за честност.* Й. Груев.

пръпвам *несв.*, **пръпна**[1] *св. диал.* Впускам се, втурвам се. *Козарчетата пръпват надолу из урвата.* П. Ю. Тодоров. *Горещо ще бъде днес — помисли си Велко и кривна по позната пътека. Току пред краката му пръпнаха ято подплашени яребици, вдигнаха се над нивата и тежко паднаха в горния край.* Д. Марчевски.

пръпкам и пръптя̀ *несв.*, **пръпна**[2] *св. диал.* Подскачам, трептя. *Пеперудите от цвят на цвят / пръпкат шеметни от много слънце.* Н. Ракитин. *Но сладкодумний Хиперид — чиято / душа пръптеше, като пеперуда, / около дивний лик на Фрина, в знойно / желание — подхвана вдъхновено.* Пенчо Славейков. *Лавнаха кучетата във всички дворове. Пръпнаха кокошките, които спяха зиме по дърветата.* А. Каралийчев.

пръскàч *м. диал.* Недоразвита жаба, попова лъжичка. *Гледам насреща, на един голям камък сред водата, едно мъничко змийче, като захапало един пръскач — една попадийка — преглъща.* Д. Калфов.

пръстник *м. диал.* Трап, яма. *Весва се Станойко, хванал за ръка стринка Гуна, който той влече къде зиналия пръстник.* Ц. Церковски. — *Ами де е стринка Гуна? — провикна се една. — Че и Стайка няма? — обади се друга. — Мари я ги вижте, я ги вижте! — провикна се трета и засочи към бялата могила, под която зееше дълбок глинест пръстник.* Ц. Церковски.

прътен[1] **и пъртен**, -а, -о, *прил. диал.* Конопен, кълчищен. *Да бъде пестелив, да не харчи пари за що било и за що не било. Трудно се изкарват пущините, трябва да се превързват с десет пътени конци.* Кр. Григоров. *Полегнах на одърчето . . . Очите ми се премрежиха, едва дочувах свистенето на пъртените конци и хрущенето на ножиците. Заспал съм.* Кр. Григоров.

прътен[2], -а, -о, *прил. диал.* Който е направен от пръти. *Към края на селото те извиха по друга улица, която кривеше край слупените пътени плетища и тънеше в лепкава кал.* Ц. Церковски.

пръчав *прил. диал.* Мръсен, развлечен. *Море Филипе, Филипе, / деца са ситна росица, / либе е грозно за заман — / рошаво, неоплело се, / пръчаво, непременето.* Нар. песен.

пръчàсал *прил. диал.* За лук — който има плодно стъбло. *Неговият гняв прегърна тополата, изкорени я като пръчасал лук и я захвърли в реката.* К. Петканов.

пръчест *прил. диал.* За цървул или чехъл — с напърчен връх. *Тя отиде в новия краварник, за да види каква е тая Гана. . . Гана я нямаше. Тончо си навъртяше пръчестите цървули.* Ст. Ц. Даскалов.

пръщѝненка *ж. диал.* Гроздова ракия. *Бати Пенчо, я кусай нашата пръщиненка, вчера я уварих, ти пак, като стар кръчмар, разбираш от ракия, виж я анасона ѝ на карар ли е?* Ил. Блъсков.

прѝбош *нареч. диал.* На прябош — с обувки на бос крак, без чорапи. *Бяха обути на прябош с калеври на краката, по ризи и тънко елече отгоре.* З. Стоянов. *Обут е с ниски корави обуща, с ремъчка отгоре. Може да е със сиви вълнени чорапи или обут на прябош.* Й. Йовков.

прялка — вж. прелка. *Той вдигна и запря общите седенки и прялки.* Ил. Блъсков.

прянос — вж. пренос. *Клонища простреля в белоцвят, / като видения от други някой свят, / стоят таинствено безмълвни дървесата, / и прянос сякаше минава в небесата.* Пенчо Славейков.

пря̀порец *м. остар.* Знаме. *Руски и български пряпорци се вееха по порти и прозорци ярко осветени.* Ив. Вазов. *С широко разтворени очи. . . в един крак стъпват те, в един глас пеят песента на нова бъднина, кога богат и сиромах, благоверен и безверник, братски ще добруват на земята и над рошавите им буйни глави червен пряпорец се вие.* П. Ю. Тодоров.

псалтикия̀ *ж.* и **псалтѝк** *м. остар.* (гр. ψαλτική). Книга с църковни песни и ноти за византийско пеене. *Само Мердевенджиев беше противна личност, със своето благоговение към псалтикията и любов към турския език.* Ив. Вазов. *Някои учители, които не умеяха да скопосат никаквата, озоваха се да преподават черковното пеене по гръцката псалтикия.* сп. „Училище.

Милчо и Величко още от детинството си имаха голяма наклонност да ходят в черква. Милчо. . . пееше по псалтика; . . Величко знаеше само добре да прочита славянски и да пее апостол. Ил. Блъсков.

псалту̀вам *несв. остар.* Пея в черква като псалт. *Внимаваше за редовното посещение църквата, псалтуваше в нея и държеше слова от амвона.* Ив. Вазов. *Драго е и днес на нашия селянин . . . и твърде много се благодарят, когато някой странен доде да посети черквата им, особено пък учител, който знае да псалтува.* Ил. Блъсков.

псаля̀ *несв. рядко* (ψαλλῶ). Пея църковни песни. *Отчето се умори да псали, па ме смушка в ребрата!* Хр. Смирненски.

пса̀рня *ж. книж. рядко.* (рус. псарня). Къщичка, помещение за куче. *Портите водят в един тесен, дълъг и крив двор, в който са разположени обор, плевник, кочина, кокошарник и псарня.* Ст. Заимов. *Псарнята е малка дървена сграда, разположена на ляво от вратата. В нея денем държат вързано със синджир голямо зло куче, готово да се бори с вълци и да дави човеци.* Ст. Заимов.

пса̀рщина *ж. истор.* Данък върху кучетата. — *Кожата ни одраха властелите! — Кефалия дойде: сок и псарщина; крал ли мине: приселица и царски поклон.* Ст. Загорчинов.

псекя̀сам *св. диал.* Капна, изтощя се като куче. *Много почна да го жалиш ти тоя старец сега, откак умря! А доде беше жив, помниш ли какво викаше: „Ех, да може веднъж да умре, че псекясах от него!“* Ст. Ц. Даскалов.

псо̀вка *ж. диал.* Псувня. *Елиса се ползува от туй обещание и избълва хиляди псовки срещу този остров и неговите жители.* Кр. Пишурка.

пу̀говица *ж. книж. остар.* (рус. пуговица). Метално копче на униформа. *А тате как ли ще се зачуди, като ме види с оная разсилнишка униформа с лъскави пуговици — капитанина ми хариза своите.* Ив. Вазов. *Кънчо ще свали горните дрехи на майора, ще прибере и всичките обуща, па ще земе първен да изчетка и изтърси хубаво дрехите, ще изтърка и лъсне „пуговиците“ на мундира и шинела.* Т. Г. Влайков.

пу̀жел *м. диал.* Охлюв. *Разярена, кръчмарката го улови за ръкава, бухна го веднъж-дваж тежко в гърба, изтласка го из стълбите и като хвърли шапката му, извика: — Иди. . . иди по-добре сам да им светиш, пужел!* П. Михайлов.

пу̀здра *ж. нар.* Съвсем мършаво месо. *Какво ще кажеш за месото, а? Бива си го. . . Ама какво? — пуздра: да го удариш на стената, ще залепне.* Ст. Чилингиров.

пу̀ка̀л[1] *м. диал.* Пръстен съд за вино и др. *Момичетата и невестите износвале по един пукал с вино и подавали го дядо Либену.* Л. Каравелов. *Пълният с вино пукал, който не падаше от ръцете им, от минута на минута предаваше по-голяма живост на техния разговор.* З. Стоянов.

пу̀кал[2] *м. диал.* Див мак. *На същата нива дойдох и погледнах: / растяха наоколо бурен и тръне, / метличина, пукал и люта коприва.* Ем. п. Димитров. *На това светло-алено цвете, което се мярка из зелените класове на нивята, ние казваме „пукал“.* Ив. Вазов.

пу̀кал[3] *м. диал.* Бухал. *И плаче горка майка, а Петър я гледа като пукал.* Ил. Блъсков. *Сега си се размърморил, а вчера като пукал мълчеше.* Д. Кисьов.

пу̀калка *ж. диал.* Пуканка. *След като изправил елхичката на кръстачка, окичил я с вързаници бели пукалки; с бонбонки и лъскави топчета.* Г. Краев.

пука̀лник *м. диал.* Лакомец. *Да го питам Върбана защо още държи онзи градски пукалник, че не го натири да си върви, отдето е дошъл.* Ст. Марков.

пука̀ло[1] *ср. нар.* Тенекиено решето за пукане на пуканки. — *Донеси да опукаме царевица . . . Кина бърже донесе царевица и пукалото, хвърли шепа сухи съчки в огъня.* К. Петканов.

пука̀ло[2] *ср. остар.* Огнестрелно оръжие, топ. *Едвам зазори се, ревнаха пукала.* Ив. Вазов.

пу̀кник *м. диал.* Пияница. *Дай им да пукат вино на тях, пукници такива.* Ст. Чилингиров.

пу̀кница *ж. нар.* 1. Вино, ракия или друго спиртно питие. *Ти да не вземеш да ме съдиш, да ме смяташ за пияница! Дали не ще ме накараш и аз да се оставя от тая пукница, а?* Т. Харманджиев. *Ей, ей, Павле, я се събуждай! Ставай де, какво си се унесъл в пиенето! . . . Само за тая пукница мислиш.* П. Михайлов. 2. Пияница. *Ще слуша тя, ще слуша! Пукница с пукница! От хляба на децата си крадеш да плюскаш! — Зачуми го старата.* Кл. Цачев. 3. Умиране. *Гърлица, дано! Пукница! Ушите ми изядохте! Съсипахте ме! Свършихте ме! Какво беше туй плюскане и туй чудо, да се не свърши!* Чудомир.

пул *м.* (пер.-тур. pul). . . . 1. *диал.* Малка кръгла метална пластинка за украса. *Червеният му пояс бе пристегнат с широк и изпъстрен с медни пулове ремък.* Ил. Волен. *Отвъд, зад малката поляна се виждаше тежката манастирска порта, обкована с едри железни пулове.* Д. Марчевски. 2. *остар.* Марка. *За по-големи суми се правеха договори, подписваха се записи с големи жълти, зелени или червени пулове, довеждаха се поръчители.* Д. Талев. 3. *диал.* Кръгла шарка по козината. *Котката, с черни пулове на опашката, търкаше гърба си в коляното му.* Ем. Станев.

пу̀лейка *ж. диал.* Дребна, лъскава металическа пластинка, която се обшива за украса; пул. *Султана сега му се виждаше смешна и по-мила със строгите си очи и тъй малка, нежна, хубава с белия си тюлбен на главата, с блестящи пулейки по краищата му.* Д. Талев.

пуллѝя *прил. неизм. диал.* (пер.-тур. pullu). За гвоздей — с широка глава. *Той* [сараят] *беше останал от дедите му . . . както и дебелите черни, обковани и пуллия гвоздеи врати с големи мандала и заключи и железните с ябълки прекй на прозорците го показваха, че е останал от българските времена.* Ц. Гинчев.

пул-парà *ж. диал.* (от пер.-тур. pul parası). Нито лев, никакви пари. *Челядта ми живее в Търново; става толкова месеца пул-пара не съм им пращал.* Ст. Заимов.

пулю̀з — вж. полиз. *Пенчович уплашен се дръпна от вратата на пулюза.* Ст. Заимов.

пунгелѝца — вж. пунгия. *Ловецът вади тютюн и започва да свива цигара. В такива минути той придобива особено настроение и докато развива кожената „пунгелица“ за кремъците и чакмака, разказва ни за „щетинките“.* Н. Хайтов.

пунгѝя *м. нар.* (гр. πουγγί). Кожена кесия за кремък, чакмак и прахан или за пари. *Старият. . . бръкваше в дълбоките джобове на шаячните потури и измъкваше оттам една дълга кожена пунгия, в която държеше кремък, чакмак и парче прахан.* К. Калчев. *Той го взе и го погледна отблизо: вета мешинена пунгия, ръцете му напипваха пари.* Й. Йовков.

пунтѝрам — вж. понтирам. *Пунтирай и ти! Толкова лири ми взема.* Ив. Вазов.

пу̀пал *м. остар.* Барут. *За хляб в селото снощи слязох, / зех пупал и тютюн, и сол.* Ив. Вазов. *Димът от пупальт се разпространи по целия театър и задави с една сярна миризма зрителите.* Ив. Вазов.

пу̀пест *прил. диал.* Коремест. *Пупестите влахчета на орляк сновяха из кривите, непланирани улички, кучета лаеха, магаретата дрезгаво ревяха.* Ст. Ц. Даскалов.

пу̀плек *м. диал.* Див мак. *Той прежълтя като восък, па после отведнъж стана червен като пуплек.* Т. Г. Влайков. *От двете страни на пътеката са нацъфтели много цветя: и синчец, и криво момиче, и лайкучка. . . А таме и пуплек се аленее.* Т. Г. Влайков.

пурбоа̀р *м. книж. рядко.* (фр. pourboire). Бакшиш. *Любезен бях, колкото можех, цялата нощ и дори чак до заранта и сигурно затова пурбоарите бяха добри и Андре казваше, че събирам повече пурбоари от оня предишния, мобилизирания.* Б. Райнов.

пурѝя *ж. диал.* (от тур. boru). Желязна тръба в главината на колело, о която се трие оста. *Фабрика „Верига“ може да произвежда големи количества земеделски сечива . . . пурии за каруци и др.* Пресата.

пуса̀т *м. диал.* (тур. pusat). Оръжие. *И кажете на вашите, които са с комитите, да се предадат, че всички ще ги избиеме, ако ги заловиме с пусат!* Д. Талев. *— Имаш ли тук някакъв пусат? — намигна му лукаво Здравко. — Чифтето си е винаги с мене.* Т. Харманджиев.

пу̀сия *ж. остар.* (от тур. pusu). Засада. *Това са условните знаци за сейменитe, скрити в пусия.* Й. Йовков. *Оставаха на пусии край турските села, пазеха пътищата, дебнеха агите и ги обираха.* К. Петканов.

пу̀сола — вж. пусула[1]. *Двама от башибозуците . . . ма въведоха в една стаичка при един чиновник в форма. Тоя последният беше юзбашията, комуто щяха да ме предадат заедно с пусолата от троянското началство.* З. Стоянов.

пуста̀л — вж. постал. *В стаята влезе един грамаден, но пустал човек, с рунтава шапка, голяма като крина.* П. К. Яворов. *Те знаят, че не е далеч денят, когато и техните пустали ниви ще бъдат поръсени с димитровградски азотни торове.* А. Каралийчев.

пусталѐя — вж. посталея. По-добре да *пусталея / в почтено звание, / нежели в позора да тльстея.* Ст. Михайловски.

пусталъ̀к *м. диал.* Слабо, необработено място. *Че и да е учил, какво ще оре? Десет дюлюма; за какво по-напред. . . — И то да е нива, ами пусталък — зайци да гониш.* Ц. Церковски.

пуста̀ляст — вж. постал. *Той е петдесетгодишен человек, пусталяст, с четинести мустаци и сурово лице.* Ив. Вазов.

пустѝя *ж. диал.* 1. Пусто място, пустота. *Беше излязъл на височината и пред него се откри бяла равнина, вгъната малко към средата. Наоколо — мъгла, студ, пустия.* Й. Йовков. *Конче ми чака край порти, / нозе ми трепкат в зенгии, / очи ми гледат през Дунав / към каравлашки пустии.* К. Христов. 2. Запустяване. *И само кукумявка някоя, досетила, че няма жива душа в къща, се е присламчила край загаснал комин и вие на пустия.* Ив. Кирилов.

пу̀стовѐрен, -рна, -рно, *прил. остар.* Суеверен. *Въобще испанците са набожни, но от една набожност пустоверна и неразбрана.* С. С. Бобчев.

пустовѐрец *м. остар.* Суеверен човек. *Обро беше сполучил да го почитат обожават по тях прости години, като някой си пророк, а пустоверците го прекоряваха с името и магьосник.* Ил. Блъсков.

пустовѐрие *ср. остар.* Суеверие. *Тоя имот те не са намерили нейде закопан, както от пустоверие се приказва за мнозина.* Й. Груев. *Изкусните хора знаеха най-добре, че народът се боеше несправедливо от природните предсказвания; но те вместо да изцерят пустоверието, те*

го чуваха, защото тъй им служеше да си правят на народа сичко, което си щеха. Кр. Пишурка.

пустого̀нец *м. рядко.* Ветрогон. *Иоаким се изправи запъхтян от гняв. — Никога тоя вятърничав пустогонец няма да стигне до трона, към който ти му отваряш път.* Ив. Вазов.

пустого̀рие *ср. книж. остар.* Пуста, безлюдна планина или гора. *Навътре в планината се простираха обширни пустогория — или съвсем голи, или покрити с такъв гъст лес, че само дивите зверове си пробиваха пътеки между срасналите клони на дърветата.* Ст. Загорчинов. *Екотът един ги с други сбори / и с тях се унесе далеч из пустогорие.* Пенчо Славейков.

пустосло̀вец *м. рядко.* Празнодумец. *Изреден играч, . . . , весел пустословец, с машинална любезност и обращение. . . — той имаше всичките титли да бъде интересен за жените.* Ив. Вазов.

пу̀сула[1] *ж. остар.* (ит.-тур. pusula). 1. Компас. *Компас или морска пусула се нарича една околчаста дървена ящичка [кутийка], със стъклена захлупка, на която по средата се върти постоянно една стрелка, намазана с магнит на остроконечний бод.* П. Р. Славейков. 2. Зрителна тръба, далекоглед. *И той грабна телескопа и погледна. — Тая пусула нищо не види. . . А аз с очите си ги видях.* Ив. Вазов. *Ханъмите от Рашид беевия харем, като съгледали рибарите, натрупали се на прозорците на западната страна на новия сарай да ги гледат с пусула и да се любуват с тях.* Ц. Гинчев. 3. Лекарска слушалка. *Виното съм оставил още, когато докторът в Шумен ми слуша гърдите с пусула.* Ив. Вазов. Обърквам (изтървавам, губя и др.) пусулата—забърквам се и не зная какво да правя. *Колко си живял на село? То хора, дето са газили цял живот селската кал, губят понякога пусулата, та камо ли ти!* А. Гуляшки. — *Аз, господин Джапунов, обичам силните хора, които не се водят по модата и по обществената философия. България днес има нужда от тях, защото ние изтървахме пусулата, все едно дали Малинов или Радославов е виновен.* Ем. Станев.

пу̀сула[2] *ж. остар.* (ит.-тур. pusula). Бележка, записка. — *Донесохме пусула от комитите, паша ефенди! — Чети! — обърна се Фазлъ паша към преводача.* Д. Марчевски.

пу̀сулка *ж. остар.* Кратка записка, бележка. *Заптиетата продължаваха от сутрин до вечер с пусулки в ръце да привикват затворници на изпит.* К. Величков. *Много здраве от учителя Илия Костов. Каза да дадете каквото пише в пусулката и писмото — отговори Ветов.* Ст. Заимов.

пу̀там се *несв. книж. остар.* (рус. путаться). Лутам се. *Пращат ви, като ви наръчват . . . Вие идете тука, залавяте се да извършите поръченото и путате се то в това, то в онова.* П. Р. Славейков.

пу̀фка *ж. диал.* Валчест пискюл. *А те, двамата братя . . . какво ли не свалиха от рафтове и полици, . . . , за да вземат очите на необикновените купувачки: . . . тантели, ленти, кърпи, шарени чехли с пуфки.* Д. Талев.

пухна̀т *прил. диал.* Пухкав. *Техните контури сега са покрити с пухнат, навалял през нощта сняг.* Ст. Чилингиров.

пушка̀лка *ж. диал.* Детска играчка от бъзова цев, бутало и топчица от кълчища и др., които се изхвърлят надалеч и при изхвърлянето им се чува пукот. *Кога се пушне на висока могила, не се чуе пукот повече, отколкото кога прасне детинска пушкалка.* Й. Груев.

пушка̀ло *ср. остар.* Артилерийско оръдие; топ. *Пушкалата екнат. Турците реват, / насипи налитат и падат и мрат.* Ив. Вазов. *Ето татък край върбите екнаха пушкала скрити / и вълни от кървав пламък срещнаха се гръд със гръд.* Хр. Смирненски.

пу̀шкам *несв.*, **пу̀шна** *св. остар.* Стрелям, убивам. *Три дена младите дружини / как прохода бранят. / . . . / Дружините наши, оплискани с кърви, / пушкат и отблъскват, без сигнал, без ред.* Ив. Вазов. *На третия ден дойдоха гости на Слав. Те закачиха Славовия първенец и той им се закани, че ще ги пушне.* Г. Караславов. **пушкам се, пушна се** *възвр. Ти можеш да се гордееш, че за тебе ще се пушкат двама души.* Ив. Вазов.

пушка̀р *м. диал.* 1. Човек, въоръжен с пушка. *На четирите ъгли на четвероъгълника тури копиеносците, а в от страните пушкарите.* П. Кисимов. *Едни пушкаре мръднали една лисица да я трепат.* Нар. приказка. 2. Стрелец с пушка. *Изпъшка / и възнак тръсна се Стоичко Делирад, / най-ударний пушкар не само в Каменград, / а и по цялото широко Средногоре.* Пенчо Славейков.

пу̀щам *несв.*, **пу̀сна** *св. . . . диал.* Стрелям, изстрелвам. *Моряците, като съгледат отдалече черен облак, който показова смерч. . . наполноват топовете и пущат в него.* К. Смирнов. *Цял окървавен, ранен на няколко места, той успял да пусне последния куршум в челото си.* М. Грубешлиева.

пчѐшки *прил. диал.* Кучешки, проклет. *Току ти гледай, докато е рано. Иди при брат ми — той има; ката година отделя 20—30 кила. Я по-добре не отивай там — пчешка е жена му. Ще захване да ми подрича, та ще ми доведе дяволите.* Ц. Церковски.

пъздя̀ *несв. диал.* Пърдя. *Да мога аз тъй да се туря да не може владиката нищо да ми направи, а че да му кажа аз нему тогаз как пъзди вълк.* П. Р. Славейков.

пъй *междум. диал.* Брей. — *Дойде и за вас голям ден с малка пита.* — *Пъй че я рече! Ако е за пита, даскале, нашата никога не е била голяма; поглеж моите попукани шепи, че поглеж и своите*, А. Страшимиров.

пълангàр *м. диал.* — вж. пангар. *Чибук вири, мегдан дели / за чудо; / свят се трупа да разглежда. / туй лудо, / а то върви мотай крака, / не спира, / всред черкова в пълангар се / навира.* Ц. Церковски.

пълзèвица *ж. диал.* Пълзящо насекомо. *Позамижиш уж да задремеш и ето ти някоя пълзевица, че полазила по ръцете ти, или капне он някое облаченце малка дъждовна капчица и ти се сепнеш и се ококориш.* Ил. Блъсков.

пълк *м. старин.* Полк. *И ся намести най-после у военний оркестър на един пълк.* Й. Груев. *И спаха тихо дълги векове, / от свойте изостали пълкове.* Ив. Вазов.

пълнишàв *прил. нар.* Пълен-пълнишав — съвсем пълен. *В критически минути мъдрата баба попадия сè намираше да извади от ковчега си едно шишенце, пълно-пълнишаво.* Елин Пелин.

пълпòля *несв. нар.* Пъпля. *Пълполят скакалци, щурците църкат, / рой пеперуди шеметно прехвръкват.* Н. Ракитин.

пълтенѝк — вж. плътеник. *Баща му се вампирил, че то после се родило — от баща пълтеник.* Ц. Гинчев. *Заклела бих се, че тези, които бяха в кулата, са били или дяволи, или пълтеници.* Кр. Пишурка.

пъ̀на *несв. нар.* Спъвам. *Всичко, що те мъчи, пъне, / тебе прави чест сега.* Ив. Вазов. **пъ̀на се** *възвр.* — *У, ху, колко гегички, кукички и климийки натуряли в писмото, не може да се чете, пънеш се като че газиш къпина — каза Патю.* Ст. Заимов.

пънàр *м. диал.* Пън. *Бавихме се доста време. Дядо сече пънари от слога, дялка, прави-струва. най-сетне нагласихме отново ралото.* Кр. Григоров.

пънкàвя се *несв. възвр. диал.* Напъвам се, мъча се. *Зачудиха се в стопанството, като казахме, че с майка ти искаме отпуска. „Защо — кай, — бай Фильо, ти, бригадир, оставяш хората си по никое време?" . . . А аз, пънкавя се, така и така — казвам, — синът — казвам, докторът, е много болен.* Б. Несторов. *Но ето, че съгледва човек сгърбом стои на железата и се пънкави: — тряба някой крадец да е . . . види се, че се мъчи да си отвие някое витло.* Ил. Блъсков.

пъ̀пра *несв. диал.* 1. Тракам, пърпоря. *Кончето ситнеше тръс, двуколката пъпреше, като се накло-няваше ту на едната, ту на другата страна.* Кр. Григоров. 2. Ровя. *От градината прииждат на орляци врабчета, кацат край хармана, пъпрат в червеното жито и кълват — гушите им са пълни.* А. Каралийчев. *Едри жълти и сиви кокошки, тъмнозлатисти ярчета пъпрят загрижено в остатъците от тор по селската улица.* З. Сребров.

пъпрѝца *ж.диал.*Кречетало на воденица. *Отворил уста като пъприца и дрънка ли дрънка приятелят за благоразумие.* Ст. Заимов.

пъ̀прище *ср. книж. остар.* Поприще. *Старал се да се възпитват в един дух и като се завърнат в България, съгласно да работят в трудното просветително пъприще, което ги очаквало.* Г. Бенев.

пърàтик — вж. паратик. *Толкова пари да изпотрошиш, толкова време да загубиш и — за една пъратика работа.* Г. Караславов. *И кой ще седне само на тебе да готви? Пъратика работа е тази, ами дано оздравееш по-скоро, че.* Г. Караславов.

първàк *м.* 1. *нар.* Ракия, която се оцежда в началото на изваряването и е най-силна. *Герган взе една чашка и опита първака — видя му се добър, но за да се увери още повече в градусите му, напълни отново чашката и плисна ракията в огнището.* К. Калчев. 2. *диал.* Нещо, което узрява или става най-напред. *Цялото село познаваше Пенча: един оттук носи котле с резлив пелин, друг оттатък изважда гърне със силно първак вино.* Ил. Блъсков. 3. *диал.* Първа рожба. *Според както си казваше сам Дрю, първак от същата му книжевна деятелност е книжката, която той написа, за да обори Пеновата книга „Век на разума".* Й. Груев. 4. *разг.* Ученик първа година; първолак. *Сбрали се първаци, / всички отбор юнаци, / в училище на двора.* Чичо Стоян. *Томю накара дядо си да повтори още веднаж паролата. Старецът се подчини като първак, който си е научил добре урока.* Г. Караславов.

пъ̀рвен *нареч. нар.* 1. Най-напред, отначало. *Той въздъхна и поде: — Нека първен ти кажа, че голямо отчаяние ме обзе тогава.* П. Спасов. 2. Неотдавна, по-рано. *Разбягал се беше народът първен, но сега всички се събраха отново в голям обръч около двамата.* П. Спасов.

първенàк *м. диал.* Първо чедо. *Кой яха тъй вихрено в нощния мрак? / Бащата с невръстно дете първенак.* Пенчо Славейков. *Тях* [зърната] *и през люлката на рожба първенак / прехвърлят.* Пенчо Славейков.

пъ̀рвѝца *нареч. нар.* 1. За пръв път. *Аз съм свикнала, синко! Не ми е първица да изпращам човек от къщата в далечни краища на печалба.* К. Петканов. 2. Най-напред. *А тоя град гъмжи от висше общество / — ще тръгнете тогаз по гости, но първица / ще почетете вий госпожата кметица.* А. Разцветников.

пърг *м. диал.* Пъргавина, сила, пристъп. *Милата ми и днес ми е пак мила; но в тази милост ни пърг има, ни сила.* П. Р. Славейков. *И в пъргът на ядът си* [Дионисий] *заповяда да дигнат*

тутакси Дамона и да го закарат да изтегли той смъртното наказание, което бе отредил за Питея. П. Р. Славейков.

пъргàт *прил. диал.* Силен. *Кир се върнал в Персия и скоро станал най-знаменит и най-пъргат човек във всичката страна.* Н. Михайловски.

пърдàло *ср. диал.* Дърдорко. *Ние обвиняваме това пардало в злоупотребление на 3500 лева, а той пръждомника недни седнал да ни казва, че пак не щял бил да дойде с нас.* в. Свобода.

пържѝна *ж. диал.* Дълъг прът. *Той съзря под стряхата на воденицата едно парче дъска . . . ; изтъни ѝ върха и ѝ прикова за опашка една пържина от обелена върба.* Ц. Гинчев. *Наистина че тя е пак като пържина / и малко глухичка с едното, и със два / избити зъба.* К. Христов.

пържол *м. диал.* Охлюв. *Тоз ден брахме пържоле, като пътувахме, и вечерта. . . готвихме ги, та вечеряхме.* Диарбекирски дневник.

пъркам *несв. диал.* 1. Викам, издавам шум пър. . . *По обектите бетонът / влачва във кофража. /|Моторетки на орляци / пъркат из паважа.* Пресата. *Закъснели овчари пъркаха на овците си, бързайки да ги приберат в кошарите.* Д. Димов. 2. Трепкам с очи. — *Коя беше тази жена? — пита Лесито и пърка с белите си мигли, все още учуден.* Д. Бозаков.

пърла *ж. диал.* Опърлена козина. *На превала на поляната като прегоряло огнище лежи пърла и останки от разкъсано животно.* Ламар.

пърлѝца *ж. диал.* Зурла на животно; муцуна. *Той ѝ приличаше на някакво диво свинче, което е забило пърлица в земята и постоянно квичи и рита нагоре с краката.* Ст. Ц. Даскалов.

пърнàр *м. диал.* (тур. pırnal). 1. Нисък вечнозелен храстовиден дъб. *На сутринта чуха оръдейни изстрели. Те бяха далечни, глухи, идеха откъм отсрещните върхове, гъсто обрасли с пърнар и бук.* Х. Русев. 2. Клон. *Разпрегнахме добичетата на една поляна сред гората, нарязах кое-що, избрах букови пърнари, мама ги замъкна едно по едно към шейната и ги натоварихме.* Кр. Григоров.

пърнàров *прил. диал.* Който е от пърнар. *В Периторското езеро се оглеждаха тая вечер звездите на високото лятно небе и пламъците на десетки и десетки огньове, запалени покрай мочурливия бряг между зелените пърнарови храсти.* Ст. Загорчинов.

пърпелѐшкам се *несв. възвр. диал.* Търкалям се, въргалям се. *Две-три полуголи, нечисти деца се пърпелешкаха лениво из горещия пясък на улицата.* Елин Пелин.

пърпет *м. рядко.* Пърпорене, пърхане. *Пърпет и шум и пронизителен вик / — ек надалек се обади . . . / . . / А като вихър извиха по тях / рой подир рой самовили — / пърпет и писък.* Пенчо Славейков.

пърпор *м. диал.* Буйна пара. *Герго сведе очи виновно. Сега, когато бе разгорещен от радостта на хубавата сеитба, кумицата му го някак си изстуди. Сякаш „пърпор" се вдигна в душата му.* Ст. Ц. Даскалов.

пърпулѝ *несв. диал.* Пърхам, премятам се. *Докопа я* [мухата] *с двата си пръста, откъсна ѝ главата, и я остави да пърпули при другите вече загинали до коляното му.* Ил. Блъсков.

пърта *ж. диал.* Завити пера на опашката на паток. *Офицеринът Ч. . . свършваше вече пред огледалото тоалета си, като беше направил грациозно да се красуват над очите му две китчици косми, по модата разделени и прикривени, като пъртата на патарока.* Ив. Вазов.

пъртен — вж. пр ъ т е н[1]. *Очите ми се премрежиха, едва дочувах свистенето на пъртените конци и хрущенето на ножиците. Заспал съм.* Кр. Григоров.

пъртѝна *ж. нар.* Пътека през сняг. *След малко кравите се проточват една по една по пъртината за водопоя и сякаш се страхуват от снега — не искат да се отбиват в страни от пътеката.* Кр. Григоров. *Вървяхме по утъпканата пъртина с баба и мълчахме. Валеше сняг.* К. Калчев.

пъртлѝк *м. диал.* Багаж, пъртушина *Ловецът, като се завърнал да земе костенурката и другите си пъртляци, па да си иде у дома, що да види? Подир много тражене едва можел да найде мрежата.* Кр. Пишурка.

пърхав *прил. диал.* Пухкав, бухлат. *Скоро измежду разредените пърхави парцали* [сняг] *смътно заизплуваха стволове, увиснали бели вършини, тъмни скали.* Ст. Дичев. *Тя* [птичката] *стои точно срещу изгрева, пърхава, обляна от светлината на снега.* Ем. Станев.

пърхỳда *ж. диал.* Гъба прахавица. *А пръстта беше мека и рохкава като пърхуда. Сега се е сплескала, не можеш да копнеш.* Г. Караславов.

пърцòняк *м. диал.* Пръдльо. *Аз бях бягал от бащиния си дом в Ћрисовския манастир да ставам калугер. — Хм! Калугер, пърцоняк! — отвърняше баща ми троснато и разговорът се прекъсваше.* П. Р. Славейков.

пърчаст *прил. диал.* Щръкнал, наперен. *Воловете му бяха . . . с бели дълги пърчасти рога и с ремънени капистри.* Ц. Гинчев.

пършолѝ *несв. диал.* Вали, ръми ситно. *Беше краят на февруари. Снегът, започнал тая сутрин, сега едва пършолеше и понеже нямаше вятър, времето беше студено, ала приятно.* Ст. Дичев *Тоя сняг беше дребен и сух; той така тихо пършолеше по заледената корица на бялата земя, че залисан в мислите си, Левски не го забеляза.* Ст. Дичев.

пъс *м. диал.* Пес, куче. *И зловещо баучаха татък далеч / стръвни пъсове грозно и диво.* Пенчо Славейков.

пъси, -ся, -сьо, *прил. диал.* Кучешки. — *А бе, пъси сине, ти искаш чуждите дъщери, ами тебе кой те иска, просек въшкави!* Ив. Вазов. *„Дръж!" вика „Пъся сган" / и се спуща. . . / . . ./ Та то седи ли се: по рида / надолу хукнали турчата.* Пенчо Славейков.

пъсня̀ *несв. диал.* Мърся, цапам. *И при все това имаше нещо нередно в това контене. Защо ще облича, защо ще пъсни новата си червена фустанела, когато излиза да помете и да пошета на двора?* Г. Караславов.

път *м. . . .* На път е *нар.* — на умиране е. *Тия като виделе, че е вече на път, завърнале се; доде попът при мене и ми каза, че дедо Стоян бог да го прости.* Диарбекирски дневник.

пътен, -тна, -тно, *прил. нар.* Приличен, реден. — *Дали не са си идвали в къщи? — Питай жените им, защо мене питаш? — Затова ли Добра е цъфнала като божур. — Затваряй си устата, това не са пътни приказки!* К. Петканов. *Родопчани, като трезви „пътни" хора, рядко прибягват до тоя „цигански салтанат".* Н. Хайтов. **пътно** *нареч.* *Тя не отвърна нищо, когато преди месец майка ѝ каза, че я искат за невеста у Гогови. Нямаше какво да отговори, пък и да имаше, не беше пътно мома да възразява на майка си.* Б. Несторов. *Малко свит и мълчалив е пак, ама каквото каже, пътно го казва.* Т. Г. Влайков.

пъх *междум. диал.* Ами! Я виж! *Даскал Димитър — По моему сега колибари и еснафи тряба да имат само туй пред очи: да смъкнат хомотя на чорбаджиите . . . Петко / . . . / — / Като се извръща към даскал Димитър кротко. / . . . Тебе искаш ли да те избера чорбаджия утре? Хаджи Куман / като се споглеждат с хаджи Андрея / — Пъх!* П. Ю. Тодоров.

пъцна *св. диал.* Снеса, родя. *Юрдечката дето свари, там си пъцне яйцето.* Нар. пословица. *Пъцнала го на пътя. (Казват за жена кога е родила лесно).* П. Р. Славейков.

пъчѝна *ж. книж. рядко.* (рус. пучина). Морска бездна. *Намерих се сред морето ази / там застанал на скала висока, / над морската пъчина дълбока.* П. Р. Славейков.

пъчна се *св. възвр. диал.* Изпъча се, надуя се. *Аз само ти казвам, че Иваница се е пъчнала, като да е беица-царица!* К. Петканов. — *Тази нощ ще дойда у вас. Иван в къщи ли е? — Тука си е, но ти пак заповядай! — и Иваница пъчната му се усмихна.* К. Петканов.

пъшка *ж. диал.* Грозд, чепка. *Организмът дърпа към магазините на „Плодзеленчук" да си ръфне ябълчица и да зобне пъшка грозде.* Г. Краев.

пъшна *св. диал.* Изпъшкам. *Баща ми тогава се прекръсти и дълбоко пъшна, като въртеше глава от отчаяние.* Св. Миларов.

пюшкю̀н *м. диал.* (от тур.). Миндер. *Дядо Драган го посрещна с „добре дошел даскале" и седна пак на голата земя до дивния ми пюшкюн, който също се обади, като изпраще, кога рекох да се поотместя, за да сторя място на госта.* П. Р. Славейков. *Тези реакционери бяха синове и внуци на ония стари неподвижни, потурлии чорбаджии, които някога седяха кръстомноги на кафеджийските пюшкюни и надълго и нашироко беседваха на турски език с останалите в града османлии.* Г. Караславов.

пя̀то — *вж.* пията. *Пепа им донася вино на пято.* Ив. Вазов.

Р

раббѝ — вж. равви. *„Благочестивият прилича на палма: както тя копнее, тъй копнее към бога благочестивото сърце". Един рабби, за изяснение на тоя текст разказва.* Пенчо Славейков.

рабо̀тня *ж. остар.* Ателие, работилница. *Изгонен, казват по завист, от работнята на Тициано, дето бил постъпил да се учи.* К. Величков.

ра̀бош и **ра̀буш** *м. остар.* Дръвце, на което чрез резки с нож са се отбелязвали сметки. *Яким Ортомар никога не бе ходил на училище и в търговията си с въжета и коноп си служеше с рабош.* Д. Талев. *Цветан подкара стадото към кошарата . . . Издои млякото. . . преля ведрата в тенекиите, отбеляза ги на рабош.* Ив. Карановски. *А твоя милост, байо Либене, и до днес пишеш на рабуш.* Л. Каравелов.

рабушчѝя *м. остар.* Бирник, който е отбелязвал събираните данъци на рабош. *Два гроша ще дам за сол. . . Рабушчия нека ми извади душата, нека ме затвори. Що ще да ми земе?* Т. Г. Влайков. *В наше село имаше един човек, казваха го дядо Славчо. А рабушчия в селския тефтер, дето е даването, го пишеше Славчо Крушака.* Т. Г. Влайков.

рава̀н *нар.* (пер.-тур. rahvan). 1. *м.* Вид конски ход, по-бавен от тръс. *Охранено и нетърпеливо, randomчето потегли двуколката през селото в лек раван, а като излезе на шосето за града, впусна се в галоп.* Д. Ангелов. *— Преде, преде! — провикваше се Теохарий, като се любуваше на хубавия вървеж на коня. — За четири часа вземи си го в града. И какъв раван — да заспиш отгоре му!* Й. Йовков. 2. като *нареч. Някога. . . пристъпваше* [конят] *напето раван по меките междуселски пътища, с тежък търговец на гърба си.* Ил. Волен.

раввѝ *м. книж. остар.* (евр.-гр. ῥαββί). Еврейски духовник, законоучител. *Арон скри меча си . . . и погледна в средата на кръга, през гърба на клекналите старец. Едва сега той забеляза, че там седеше един друг евреин, в когото позна раввѝ Шемайа.* Ст. Загорчинов. *Доде при него Никодим нощем и казва: „Равви, виждам, че си от бога проводен учител; защото никой не може да прави толкоз големи чудеса, ако бог не е с него."* Н. Михайловски.

равналѝя *прил. неизм. диал.* За кон — който ходи раван. *Вече дизгините му били в ръцете и лявата нога у зенгия и тамам да възседне и с дясната, добичето, като равналия, сопне се наведнъж, изправи на задни крака и почне да бяга.* Мих. Георгиев.

рад *прил. остар.* Радостен, драг, благодарен. *Не, тоя лукав куманец ми додява тука. По̀ бих рад да го знам при Чоки.* Ив. Вазов. *Нищожно е възнаграждението що получава за своята работа — шест гулдена и квартира — но той и на това е рад: поне гладът не зей насреща му.* Пенчо Славейков. На радо сърце — на драго сърце. *Колчо и Тинка на радо сърце и с благодарност се отзовават на стрининото Венковично подсещане.* Т. Г. Влайков.

ра̀ди *предл. остар.* Заради, за. *Но, ради бога, защо не дойдохте онзи ден на събора в Желюша, па сетне да си поприказваме.* А. Константинов. *Не трябва да ви разказвам, че Хаджи Генчо плакал с чужди сълзи — обичая ради!* Л. Каравелов. *Ей ви вази и булката Пена / вече чака на къщния праг, / давай бочката — ради ергеня / да се чукнем ей тука на крак.* Н. Марангозов.

радѝрам *несв.* и *св. книж. остар.* (нем. radieren). Издълбавам, отпечатвам. *Всяка хубава немкиня, всякой млад немец ги* [песните] *знае; и те сякаш са радирани на техните бели-червени, дебелки, хубавки лица.* Пенчо Славейков.

ра̀дник *м. книж. остар.* (срхр. радник). Работник, труженик. *Неуморен радник, той не само с все сърце си гледаше работата. . . но още и непрестайно залягаше да прибира и трупа знания не за друго, а само защото обичаше науката.* Й. Груев. *При вярната полза от новото изобретение всеки би помислил, че правителството нито един час нямаше да се забави да благодари и да помогне на сърцатия радник.* Й. Груев.

радо̀вен, -вна, -вно *прил. остар.* Радостен. *А Добри, пълен с добра воля и радовен за досегашния успех, гледаше, настояваше да върви напред ученицата му във всяка наука.* Книжница за народа.

радѝ *несв. диал.* Грижа се, залягам, радея. *Неуморно / там заедно радят и мъже и жени, — / от ранна утрина до късни тъмнини, / совалка тук дрънчи, там чуковете тракат.* Пенчо Славейков. — *На, чедо, това носи от мене за спомен. . . Да си жива дълги години да радиш за нашата задруга, както и ние сме радили и радим и сега за нея!* Мих. Георгиев.

разбеля̀ва се *несв.*, **разбѐли се** *св. възвр. диал.*. Разсъмва се, развиделява се. *На изток се разбеляваше, а Ганчо, мокър до колената от хладната роса, се яви при воловете си.* Ц. Гинчев. *А сега прощавай, разбеля се, скоро ще съмне!* Ив. Вълов.

разбеся̀ *св. рядко.* Вбеся. *Това я разбеси, спря тя до прозореца и загледа го настръхнала от жлъч.* А. Страшимиров. **разбеся̀ се** *възвр. Разбесили се като котките през марта.* П. Р. Славейков.

разби̇̀рам *несв.*, **разберà** *св.* . . . *нар.* Получавам известие от някого; научавам къде е и как е.—*Ами невестини разбираш ли, сваха? — Не съм ги скоро разбирала. Оная неделя дето получих писъмце, това е.* Т.Г. Влайков. *А всичко това е затуй, защото стрина Радовица токо-що беше получила писъмце от своя мил и жаден Кънчо, когото доста отдавна не беше разбирала.* Т. Г. Влайков.

разблу̀ден, -дна, -дно *прил. остар.* Развратен. *Но в светли вечери, щом из Берлин / прозвънват празнични шейни / и кискат се разблудните жени, — . . . / възраства гневен призракът червен / и гръм се носи над града смутен.* Хр. Смирненски. *След няколко дни по-младият му син събра сичките си неща и отиде на далечно място; и там разпръсна сичкия си имот с разблудний си живот.* П. Р. Славейков.

разбо̀ен, -ойна, -о̀йно *прил. книж. рядко.* (рус. разбойный). Разбойнически, грабителски. *Нощта има да даде всекиму по нещо: звезди и тишина, въздишки и отмора, грях и разбойна тъмнина.* Ст. Сивриев. *Черна нощ и мрак разбоен / и разкъсан с гръм покой.* Н. Хрелков.

разбожу̀рен, -а, -о, *прил. рядко.* Зачервен като божур. *Всред тая картина той виждаше своята смутена и изплашена фигура, каеща се пред това черноокo, хубаво момиче, цяло разбожурено от срам.* Елин Пелин.

разбожурѐя *св. рядко.* Стана червен като божур. *На два-три пъти пред портата при нея спряха ергени-фронтоваци, дошли в отпуск. Те се опитаха да ѝ подхвърлят закачки, от които тя разбожуря и се прибра в двора.* Г. Караславов.

разбо̀й[1] *м. диал.* Тъкачен стан. *И пее гладката совалка, и скърцат нищелки и набърделки, и разбоят непрестанно бие.* Елин Пелин.

разбо̀й[2] *м. книж. остар.* (рус. разбой). Нападение за грабеж; ограбване. *Той му се стори като вълхва, който се промъква в чуждото доверие, за да може по-лесно да изпълни от рано замисления разбой.* К. Величков.

разбо̀лтам се *св. възвр. книж. остар.* (рус. разболтаться). Разбъбря се. *Види се, че в последното си писмо много съм се разболтал за новото си литературно предприятие, та ми си наказал един куп незаслужени любезности и сърадвания.* Ив. Вазов.

разбо̀р *м. . . . остар.* Разум. *Но не работят само животните, за които не може ся каза, че нямат нито разбор и свяс, а работят и растенията.* Й. Груев. *Та и не трябват богзна какви големи извънмерни качества, за да се постигне сполука. Тука най-много трябва разбор, залягане и траение на работа.* Й. Груев.

разбо̀рен, -рна, -рно, *прил. диал.* Разбран. *Жената, като домакиня, длъжна е да бъде основа и душа на домашния живот; ала душа блага, кротка, разборна, разумна и трудолюбива.* Хр. Г. Данов. **разбо̀рно** *нареч. Логиката ни учи и наставлява здраво да мислим и разборно да излагаме мислите си.* Й. Груев.

разборя̀вам *несв. диал.* Оправям, нареждам. *В делничен ден той сѐ ще да е на работа. . . Вечер ще си нагажда и разборява добичетата.* Т. Г. Влайков.

разбри̇̀дам *несв. диал.* Разплитам, разнищвам. — *Е това съдраното фигаро ще разбридаш, на баща си едни чорапи плетени барем да изплетеш.* Ст. Ц. Даскалов. *Измъкването на една бримка може да разбрида целия чорап!* О. Василев.

разбу̀нвам *несв.*, **разбу̀ня** *св. нар.* Разбунтувам. *Това идеше от Атанаса Кривио. . . Като ходеше по селата — разбуни народа, внуши му повече смелост и надежда.* Д. Талев. *Кога влезне стършел при пчели у кошера, знаете ли какво става? Разбуни всите пчели, па пази господи!* Мих. Георгиев. *Слушай, / ти може би не си съвсем неправ, / но аз все пак едно не проумявам: / кой демон зъл разбунва младежта?* Сл. Красински. **разбу̀нвам се, разбу̀ня се** *възвр. Не мирува вече рацта, разбуни се, навсякъде шетат комити.* Д. Талев.

разбѝчквам *несв. диал.* Разбърквам, разравям. *То се знае, че дума тук не е за ония вихрушки, които разбъчкват мърсотиите по улиците.* Пенчо Славейков.

ра̀зве *нареч. книж. остар.* (рус. разве) 1. Нима. *Разве е малка опасност да искат да те заслепяват, да отвличат вниманието ти да не виждаш какво става със самаго тебе?* П. Р. Славейков. 2. Освен. *Друго нещо не е времето, разве едно колело.* Н. Гранитски.

развѐденица *ж. рядко.* Разведена жена. *Една голяма тумба жени се бе разприказвала. И до тях бе стигнала новината, че бирникът е у Христоскови. . . че Христосковата щерка — разведеницата, се прибрала у баща си.* Н. п. Филипов.

развѐзвам *несв.*, **развѐжа** *св. диал.* Развързвам. *Родолюб сьм, родолюб сьм,—/давайте ми сички;/ развежете кесиите / и бройте жълтички!* Л. Каравелов. *Българиньт ще бъде образован, щастлив и задоволен само тогава, когато добие своята политическа свобода и когато развеже рьцете си от турските и грьцките синджири.* Възрожденски печат. **развѐзвам се, развѐжа се** *възвр. Щом сватовете изядат агнето и щом тавите останат празни, то сичките езици се развезват и захващат да говорят.* Л. Каравелов.

развѐзка *ж. книж. остар.* (рус. развязка). Развръзка. *И той извади една хартия. . . — Моята оставка. Тая неочаквана развезка порази присъствуващите.* Ив. Вазов.

развераня̀ се *св. възвр. диал.* (от пер.-тур. viran). Отпадна, разнебитя се. *Избяга внук му в гората и той се развераии. Не му се услаждаха хлябът и работата. Омекнаха краката му, ръцете с неохота посягаха да направят това-онова.* М. Яворски.

развѐтлен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (от рус. разветвленный). Разклонен. *Тя е една от главните родопски реки и е съставена от множество рекички и потоци... които оросяват във всички направления разветлената Чепинска долина.* Ив. Вазов.

развя̀заност *ж. книж. остар.* (рус. развязность). Безцеремонност, разпасаност. *Един от тия му приятели. . . . който беше държал пламенен тост за тоягата на Пенча, на въпроса, защо не е говорил за самата поезия на Пенча, отговори с една жестока развязаност, като се смееше: „Защото не съм чел нищо от него. . .“* Ив. Вазов.

развя̀ска — вж. развезка. *Трябваше да направя сам, щото можех, за да предизвикам оная развяска, която ми се видеше единствено достойна да увенчае извършения подвиг.* К. Величков.

разга̀йден, -а, -о, *прил. разг. рядко.* Раздрънкан, разнебитен, размъкнат. *Няколко цигулки, две-три флейти и една разгайдена физхармоника пищяха та оглушаваха околността на „Синьото школо“.* Ст. Заимов.

разглаго̀лствувам се *несв.* и *св. възвр. книж. остар.* (рус. разглагольствоваться). Разбъбрям се, разприказвам се. *Само ти днес се много разглаголствува, байно, и си позволи одеве такива деликатности.* Ив. Вазов.

разглаго̀лствуване *ср. книж. рядко.* Разбъбряне, разприказване. *Обикновено импровизаторите са фокусници между поетите, способни да направят минутен ефект само чрез звучни разглаголствувания.* Пенчо Славейков.

разгово̀рник *м. диал.* Разговорлив човек, събеседник. *Най-после Краювчето, който минава за вещ разговорник, се изкашля и подхваща издалеко.* В. Чертовенски.

разго̀нка *ж. диал.* Вид лечебна билка. *Известният ни дядо Начо, преди да препоръча едно от лекарствата: исиот, паламут. . . разгонка. . . и пр. той предписваше други по-ефикасни.* Ив. Хаджийски.

разгра̀днина *ж. диал.* Разградено място. *Пред него се отвори празно пространство, един безкраен и грозен мегданлък, населн с разсипани зидове, разградници, грамади, обрасли с коприва.* Ив. Вазов.

разгъ̀чкам *св. диал.* Разбъркам, създам бъркотия. *Зла вражда у него / кипи и яде го — / какво зло да стори, / кого да събори. / От злоба, от зльчка, / стори да разгъчка / правата народни.* П. Р. Славейков. *Една цяла група пътни строители започна преди две години строежа на един път, разгъчка го, натрупа машини и материали и после го заряза.* Пресата.

разда̀вка и **разда̀вчица** *ж. диал.* Хляб или друго ядиво, раздавани за бог да прости. *И ето — слагат трапези да се намира на оня свят храна пред покойника, разнасят раздавки по задушниците, подаряват костюми да не е гол скъпият покойник.* Ил. Волен. *Всяка на драго сърце ще се съгласи да й приготви раздавчица, та да не е отделена жената на оня свят от другите и да приглежда за един зальк хляб!* Ил. Волен.

раздалѐч *м. диал.* Разстояние. *Всякой знае, че раздалечът между тия два града е незначителен — около $^1/_4$ от часа.* Ив. Вазов. *На лакет раздалеч под дивний тоз таван / се вият край стени като кован гердан / полици.* Пенчо Славейков.

раздво̀й *м. нар.* Място, дето едно дърво се раздвоява, разклонява; чатал. *Прихване се за дървото, подигне лявата нога, стъпи между раздвоя на дървото.* Мих. Георгиев.

раздвоя̀ *св. диал.* Разделям двама души. *И така ни раздвоиха, той си отиде и аз останах.* Диарбекирски дневник.

раздѐна се *св. възвр. диал.* Съблека се. *Да се не покаже майци си омацан, отишел на реката, разденал се да се опере.* Ан. Хаджогло.

разденя̀ се *св. нар.* Разсъмне се, развидели се, стане ден. *Когато вече се раздени, дойде Дацка.* М. Ягодов.

раздра̀жвам *несв.*, **раздража̀** *св. диал.* Раздразвам, разсърдвам. *Всичко това раздражвало народа и той не щял вече да се покорява на своите царове.* Г. Йошев. *Коломб можеше по-лесно да обуздава человеците си, да не би някак с неправди и грабежи да раздражат туземците.* П. Кисимов. **раздра̀жвам се, раздража̀ се** *възвр. А над това от вик и крясък он толкова се раздражил и разпалил, що жилите му се пукнали.* Г. Кръстевич.

раздражѐн, -а -о, *прил. диал.* Раздразнен, разсърден. *Като гледах, че народът е раздражен и че Крит се бие юнашки, то предложих на Раковски да съставим и ние няколко чети и да произведем бунт.* П. Хитов.

раздръндàвен, -а, -о, *прил. диал.* Разръфан, опърпан. *Тогава тя го дръпна за яката на раздръндавеното палтенце и дигна ръка: — Кой, поразенико, ти каза да ми гориш джубето, казвай!* Г. Караславов.

раздя̀на се *св. възвр. диал.* Сваля нещо, с което съм задянат. *Тя се раздяна мълчаливо до стената, пребради се и изгледа за стол.* Ил. Волен.

разжаля̀ *св. диал.* Нажаля, трогна. *Няма нито да сплашиш някого, нито да разжалиш някого с надутия си сербезлик.* в. Свобода. *Момите. . . се повдигаха на пръсти и искаха да видят мъртвеца. Гласът на жената не пресекваше, та ги разжали.* К. Петканов.

разжѐгам *несв. книж. остар.* (от рус. разжечь). Разпалвам. *Начна да нагледова за Райна, да ѝ бае и да ѝ шепне любовни гатанки и да разжега младото ѝ сърце.* Ел. Мутева.

разжу̀гам се *св. възвр. диал.* Разбръмча се. *Хората из града се разжугаха още в мрачината. . . Види се, че денят ще бъде приятен за гроздоберците, приготовления стават за работа.* Ил. Блъсков.

раззàря (се) *несв. (възвр.) диал.* Зазорява се, разсъмва се. *Когато се събуди, Петър беше излязъл. Навън раззаряше.* Кл. Цачев. *Пропъшква от време на време тя и си представя как се раззаря сега, как крякват пилците по двора.* Ст. Ц. Даскалов.

разѝждам се *несв.*, **разѝда се** *св. възвр. нар.* Разотивам се. *Талигата отмина. Изпращачите повървяха още малко след нея, па зеха да се връщат и разиждат.* Т. Г. Влайков. *Било то вече посред нощ|седенките се разиждат,|праща Никола дома ѝ|своята мила Гергана.* П. Р. Славейков. *Всички излязоха във втория кат, разидоха се по стаите си.* Ц. Гинчев.

разѝтелен, -лна -лно, *прил. книж. остар.* (рус. разительный). Поразителен. *Победата при Гавгамела съвършенно направила Александра властител на сичката персидска монархия. Каква разителна промяна!* Н. Михайловски.

разкàзник *м. остар.* Разказвач. *Някои си разказници се обещават на слушателите си да им прикажат някоя смешна анекдота.* Д. Войников. *Прочее голямото достойнство на един разказник е да намери единството и самото разнообразие.* Д. Войников.

разкàча *св. диал.* Накача, окача на много места. *Набрах и разкачих гроздето си по дългите ветви на дървята и го оставих така на слънце да изсъхне.* П. Р. Славейков.

разкиркѐтен, -а, -о, *прил. диал.* Разкривен, разнебитен. *В пътя между Видин и Берковец, като минувахме рано една сутрина реката Цибра по дървен един разкиркетен мост, излезе насреща ни един бик, който подплаши конете.* П. Р. Славейков.

разкòвно *ср. диал.* Разковниче. *Рале поотрина пепелта настрана. . . зарина имането си. . .—Не му трябва ни заклеване, ни нищо! С не зная какво разковно да додат, тука не могат го намери.* П. Ю. Тодоров.

разковрàдя *св. диал.* Развредя, раздразня. *Сълзите на сирота му майка му разковрадиха сърцето и само това го смутяваше и по това бе склонил глава умислен.* Н. Бончев.

разкозя̀сам се *св. възвр. диал.* Разлудувам се като коза.—*Мирно бе, какво сте се разкозясали— чу се глас из обора. Тончо усмиряваше телетата.* Ст. Ц. Даскалов.

разкòл *м. диал.* Разклонение на път; кръстопът. *Мигом дядо Димо спря на един пътен разкол и втренчено загледа към полската далечина.* Ц. Церковски. *Щом дойдоха на разкола, дето се пресичаше голямата улица с пътя, който минуваше покрай Рашидовия двор и водеше на воденицата и лъката, възвиха се надолу.* Ц. Гинчев.

разкрѝля се *св. възвр. рядко.* Закриля с тялото си. — *Защо плачеш, Виждан? — разкрили се над нея любимият.* Ст. Ц. Даскалов.

разкъ̀щя *св. диал.* Лиша от дом, от къща. *Някого разкъщиха силом.* А. Каралийчев. *Па да бяха му дали та едно парче* [земя], *бе! И те, кооператорите, виж какви са, ще разкъщат един дом, а не щат.* Ст. Ц. Даскалов.

разлàд *м. книж. остар.* (рус. разлад). Раздор, свада. *Не знам кому се дължи тая низка интрига, но искам да вярвам, че Вие нито на миг сте могле да дадете кредит на злоумишлената клевета, имаща за цел да ме оскърби и да внесе разлад в нашите добри и дружески отношения.* Ив. Вазов. *Да предизвикваш противник. . . когато самият ти народ е незадоволен от тебе и неговите поцепени части са в разлад с тебе!* П. Р. Славейков.

разламбадя̀ се *св. възвр. диал.* (от гр. λαμπάδα). Светна като ламба. *Като изви очи към Боньо, Вандо предупреди Ралчо с поглед да внимава. После сведе глава над разламбадилата се печка и се заприпича.* Ст. Ц. Даскалов.

разледя̀ се *св. възвр. диал.* Стопля се. — *Елате до печката да се разледите! — казва сестра ми.* К. Петканов.

рàзлив *м. рядко.* Място, където се разлива река. *Израснали в безреда по каменистия склон, десетина млади ели се оглеждаха в крайбрежните разливи.* П. Бобев. *Една млада жена къпеше сивата си крава в плиткото, на разлива.* Ст. Ц. Даскалов.

разлѐг *м. диал.* Планинска котловина. *Планината ечи от виковете на туристите. По широкия разлог с малката рекичка се плъзга тих ветрец.* Пелин Велков.

разлѐпча *св. диал.* Разклатя течност в съд. *Едно одеколоново стъкълце на господаря, отскоро празно, биде напълнено с водица, разлопчиха го и се попръскаха с благовонието.* Ив. Вазов.

разлѐпча се *св. възвр. диал.* Разприкажа се, разбърборя се. *Аз се разлопчих като празна воденица. Но ти си сѐ сериозен и умислен.* Ив. Вазов.

размартикѐсан *прил. диал.* Разглобен, разнебитен. *Нито размартикосаната кола, струпана на пирамида под сайванта. . . нито празният хамбар — нищо не може да го спре.* Ст. Ц. Даскалов.

рѐзница *ж. книж. остар.* (рус. разница). Разлика, различие. *Каква разница между нашето небе и стария Олимп! Там всичко е мрачно и скучно. . . Тука всичко е засмяно, весело, живо.* К. Величков.

разнокрѐсен, -сна, -сно, *прил. остар.* Разноцветен. *Девици си шият сами разновидни премени. . . А шевове се шият и пъстрят с разнокрасна коприна и злато.* С. Г. Раковски.

разобѐрвам *несв.*, **разобѐря** *св. диал.* Съсипвам, развалям. *Леността прилича на ръжда, зачтото разоборва работата на человека.* Летоструй. *От оная премежда, коя всички нас тъй разобори, оттогава насам ти не си престанала ни на една минута да ме окуражаваш с твои попечения, с твое нежно внимание.* С. Радулов. **разобѐрям се** *възвр. Да преброи чловек горе-доле, ще намери едно на друго през годината не по-малко от 30 суеверни празника, в които не само нищо се не работи и не изкарва, но още се пръска и готовото, а напогон се разобаря и здравето.* Летоструй.

разобѐрен, -а, -о, *прил. диал.* Съсипан. *Болен, телесно разоборен, врьхлетен от падающата болест — ето какъв излязъл Достоевски подир четири години из тъмницата.* С. С. Бобчев.

разобѐрия *ж. диал.* Съсипване. *Които живели разпуснато. . . и които оставяли да ги теглят на съд и самите им слуги за дългове, наверени покрай несвесната им разобория, тия на име са могли да бъдат чиновници, но никога не са били благородни джентълмени.* Й. Груев.

разобщѐние *ср. книж. остар.* (рус. разобщение). Разединяване, разделяне, отчуждаване. *Може ли да става реч за поправяне на конституцията, когато при целокупността ѝ ние видяхме съвършеното нейно унищожение? Не; възстановението на конституцията непокътната; или разобщението на народът с властта, която наветува правдините му.* П. Р. Славейков.

разѐди се *св. възвр. диал.* За женско добиче — търси да се оплоди. *Вранка реве. Сигурно се е разодила. Дядо Габю се окашля. Показа, че е чул.* М. Яворски.

разпашкѐля се *св. възвр. диал.* Стана бухнал като пашкул. *Разпашкулиха се мустачките му.* Ст. Ц. Даскалов.

разпѐв *м. книж. остар.* (рус. распев). Проточено пение. *Ох, божичко, божичко, какво ще правя сега. . . — повтаряше тя на разпев, свита и трепереща с цяло тяло.* Г. Райчев. *В програмата се нижеха една след друга украински песни, ту сурови, мъжествени, напомнящи песните на героичния богатирски епос, ту лирични, нежни в духа на украинския разпев.* Пресата.

разпѐя *св. диал.* Накарам някого да пее. *Манол на няколко пъти се опита наново да разпее брата си, но не сполучи.* К. Петканов.

разплацѐкам се *св. възвр. диал.* За течност — разплиска се, разклати се. *Началникът влезе без почукване, почти чрез взлом, и то по такъв яростен начин, че водата в шишето се разплацика и столовете потреперaха.* Г. Краев.

рѐзплив *м. книж. рядко.* (от рус. расплыться). Разливане на разни страни. *Родопите, в широкия си разплив и голямо разклонение, имат въобще по-меки очертания на върховете си.* Ив. Вазов.

разплявчѐтост *ж. книж. остар.* (рус. расплывчатость). Неясность, развлеченост. *Мъгла, задрьстеност, тежкотия, разплявчатост. . . безконечна вялост, трябват ти сериозни усилия, за да изчетеш до края творенията му.* Ив. Вазов.

разпрѐвям *несв.*, **разпрѐвя** *св. . . диал.* Уреждам, разпореждам се с нещо. *Пуснал съм на публична лотария моята Фанни* [кобила]. *Обявявам сега, че тегленето се отлага за нов срок, понеже билетите не съм разправил още всичките. Продал съм около сто — повечето зеха офицери.* Ив. Вазов. *Не една, а двеста биволици разправя, а ни веднъж го не чух да говори за добитък.* А. Каменова.

рѐзпус *м.* 1. *рядко.* Отпуск, ваканция. *Сивчо, Кривчо! Дя, теглете, / че градът не е далече. / Там ще земем нашия Яка: / разпус пише ни, че има, / майка му дома го чака.* Ив. Вазов. *Закъде се надигаш? Вече няма училище — разпус е.* Ст. Чилингиров. 2. *остар.* Развод. *Завчера на болярския съвет и патриархът не даваше разпус на царя от първо венчило и болярите не приемаха еврейка да седне на престола.* Ст. Загорчинов.

разпѐрпам се *св. възр. диал.* Разшавам се. *Каймакаминът се разпърпа, развика, чорбаджи Стоян се сви в кътa и с погледа на стар конашки плъх изгледа от главата до петите „безстрашния бунтовник“.* Ст. Заимов.

разсвѐт *м. книж. рядко.* (рус. рассвет). Съмване, развиделяване, зазоряване. *Наистина, небето порозовява и бързо настъпва утринен разсвет.* Г. Райчев.

разсветлѐн, -а, -о, *прил. остар.* Осветлен. *Аз влязох в предната, тясна, слабо разсветлена стаичка.* Св. Миларов.

разсѐлина *ж. книж. остар.* (рус. расселина). Дълбока пукнатина в скала, земя. *И в разселините на жълтите скали всуе кънтеше плачът на думите му.* Н. Райнов. *И наистина видях насреща си една малка разселина на земята, към която усещах,че поточището влачеше десата ми.* П. Р. Славейков.

разсейч *м. остар.* Разпространител. *Защото тя* [книжовността] *е средство и разсеяч на изобретенията на человеческият ум.* З. Петров и др.

ра̀зсип *м. нар.* 1. Време, когато месечината намалява. *Беше суеверен и за всяко нещастие диреше причините в лошата среща или нащърбения месец, че бил на разсип.* Кр. Григоров. 2. Съсипия, развала. *Иждивението се извършва в разсип, когато преминуваш силите на имота си и на стежанията си.* Ал. Кръстевич.

разсѝщам *несв. диал.* Черпя щедро. *— Разсищай, байче, разсищай! — викна той и се отправи към Юрдан. . . — Какво да разсищам?. . . — Че това де. . . Нали имам да ти давам нещо. Ето, нося!. . . — Ха — ха — ха! Плащаш, а? И аз да разсищам!* М. Ягодов.

ра̀зслаб *м. диал.* 1. Спокойствие, охолство. *И сега чичови Стайкови си живеят на разслаб и свобода в това хубаво ширине.* Т. Г. Влайков. *Тя се е много натеглила и натърпяла досега; давно види барем отсега и тя с чедото си рахатец и разслаб.* Т. Г. Влайков. 2. Утеха. *Р. Моор. . . Аз убих ангел заради вас. . . Грим. Дай си разслаб, войводо!* Н. Бончев (превод).

разсла̀ба *ж. диал.* Слабост, безсилие. *Случи се понякога та и добрия учител налегнат с часове от умора, от разслаба.* Й. Груев. *Всичко, що докарва разслаба на детето, предразполага го за тая болест (рахитизма).* Летоструй.

разсла̀блен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. расслабленый). Болнав, нездрав. *Той беше проповедник и един ден на амвона му падна апоплексия, която не го умори, остави го обаче до гроба разслаблен.* С. Радулов.

разсла̀бя се *св. възвр. диал.* Отпусна се, разширя се. *И радвах се, че скоро ще се разслабим в нова къща и в широк двор.* Т. Г. Влайков.

разсмотря̀вам *несв.*, **разсмотря̀** *св. книж. остар.* (рус. рассмотреть). Разглеждам. *Дидактическото съчинение разсмотрява един предмет в сичката негова цялост и пълнота.* Т. Шишков. *И затова останали сичките толкова смущени. . . защото не можли да видят какво птиче е било, понеже толкова скоро им излязнало из очите, гдето не можли да разсмотрят какво е било, сиреч врабка ли, или славей.* Високи умни хитрости Бертолдови.

разснопя̀вам *несв.*, **разснопя̀** *св. диал.* Разрязвам надлъж мъртво тяло. *Уат първата си сгъстителна машина нагласи от един вехт извлак, с какъвто анатомите надуват артериите, кога да разснопят някое мрътво тяло.* Й. Груев. *В Оксфорт Пети няколко време седя помощник на тамошний учител на анатомията, който не можеше сам да разснопява и реже трупове, зачтото го било много гнус.* Й. Груев.

ра̀зсоха *ж. диал.* Разклонено като вилка дърво; чатал. *Гургулицата унило гука в гнездото си между разсохите на някоя гъста габерка.* Ст. Заимов.

разста̀вя се и **разста̀на се** *св. възвр. диал.* Отделя се, разделя се. *Из пътя той си премислюваше дали ще свършат кукуруза копачките, или ще да артише нещо. . . Ще да артише малко, па иди се губи цял ден и се разстави от друга работа.* Т. Г. Влайков. *Той се усетил, че сбъркал, но едва когато настанало време да се разстане с другия си имот.* Й. Груев. *Кога* [Марко] *ойде пред негови порти, / а майкя му ни жива, ни мъртва, / кога виде до четири чеда, / а она се саз душа разстави.* Нар. песен.

разста̀вям *несв.*, **разста̀вя** *св. рядко.* Поставям на различни места; разстилам. *Куп девойки и момци / пред него трупат се: отпреде им разставя / той стоката.* Пенчо Славейков. *Покрай шосето бяха разставени по на двайсет метра един от друг местни предатели, които от канавките се взираха за партизани и съмнителни лица.* Ал. Гетман. *Арменец разставил скъпи кърпи.* Н. Бончев.

разста̀я *несв. диал.* Разтопява се, стопява се. *Разтая и последний сняг: / и боже слънце гали / ранили пролетни цветя.* Пенчо Славейков. *А де се облачето скри: / дали разтая неговото светло лѝце, / или подигна се над ясните звездици?* К. Христов.

ра̀зтег *м. нар.* Разстояние между опънати встрани ръце — около метър и половина. *Той стоеше с коня си на седем-осем разтега от дружината си, втренчил поглед в простора право на юг.* Д. Талев. *Оттук до кулата на Арап ага нямаше и сто разтега.* Д. Талев.

разтерза̀ние *ср. книж. остар.* (рус. растерзание). Разкъсване. *Който оскърби някой член от Народната партия, осъжда се на разтерзание от дивите зверове.* А. Константинов. *Как да оставим тоя народ, който всемогъщия бог тури под руската защита, на разтерзание на хищниците и на враговете?* Ив. Вазов.

разтѝквен, -а, -о, *прил. рядко.* За сняг — размекнат. *През зимата беше, на коня му дотегна да гази разтиквения сняг.* Й. Йовков.

разтѝквям се *несв. възвр. диал.* Размеквам се. *Ей вече / великденските пости превалиха; / разтикваше се зимата. И всичко / миришеше на млада пролет.* Пенчо Славейков.

разтѐка *ж. нар.* Дърво на волска кола, което свързва предния колесник със задния; стърчишка. *Подрьпна шейната, замрьзнала в снега, позаклати разтоката, почукна клиновете и тькмо крачна да изведе воловете на водопой, чу гласа на жена си.* Кр. Григоров.

разто̀п *м. остар.* Разтвор. *Ден-два напреж семето* [на бубата] *да се накваси у слаб разтоп от син камък.* Книжница за народа. *За такъв разтоп, доста ще е да земем син камък, колкото един лешник, та да го разтопим във вода у една голяма чаша.* Летоструй.

разтрѝг *м.*, **разтру̀га** *ж. нар.* Пролука, цепнатина. *През разтрозите на дъсчените стени старецът виждаше сега всичко.* Й. Йовков. *Тя погледна през една разтруга.* Ив. Вазов.

разтру̀пвам се *несв.*, **разтру̀пя се** *св. възвр. диал.* Разтревожвам се, става ми тежко. *И унесен над книгата, разтрупвам се и мисля, мисля.* Т. Г. Влайков. *Някой път, като вьртя косата на кьра или премятам иглата, ето че от невиделица ми дойдат тия мисли, па се разтрупя, та чак се унеса.* Т. Г. Влайков. *Легне уж да спи. Па се разтрупи, размисли и по цяла нощ не мигнува, ами се токо мята насам-нататък и токо въздиша.* Т. Г. Влайков.

разтру̀пен, -а, -о, *прил. диал.* Разтревожен, умърлушен, съсипан. *Цанка. . . и тя бе много угрижена и разтрупена.* Т. Г. Влайков. *Възбудени и разтрупени от тия нови мисли и от очакване за нещо по-хубаво, те и двамата дълго време не можеха да заспят.* Т. Г. Влайков.

ра̀зтур *м. диал.* Разтуряне, разнебитване. *По-добре е да си ида аз, да не гледам тоя разтур. А пък те нека си се нареждат, както господ ги учи.* Т. Г. Влайков.

разту̀ря *св. . . . диал.* Наместя, сложа на разни места; разпръсна. *Като мръкна, разтуриха руските войници по къщята.* Ив. Вазов.

разтълмя̀ *св. книж. рядко.* Разгадая, разтълкувам. *И разтълми Балтазар загадките на писмото — и разкри тайната на звездата.* Н. Райнов.

разуверя̀вам *несв.*, **разуверя̀** *св. книж. остар.* (рус. разуверить). Разубеждавам, разочаровам. *Надеждата, че между толкова книги ще намерят, което търсят, беше толкова силна у тях, щото от самото начало се отрекох да ги разуверявам.* К. Величков. *Съвестта й я гризеше, че тя можеше да го успокои, да го разувери, а не стори това.* Ив. Вазов. *Ние знаем трудния живот на Ботев като емигрант в Румъния, който сам по себе си е достатъчен да отчае най-твърдия дух, да разувери най-фанатичния борец.* Л. Стоянов.

разфънлъ̀к *м. диал.* Разточителство, разсипия. *Какъв е тоя разфънлък из тая къща, бе джаньм! За един портрет, и то до кръста — две хиляди.* Чудомир.

разхлѐскам *св. диал.* Разбутам, раздвижа. *Дешке мо, я донеси две скемлета да си поседнем с бача ти Конда ей тука на сенчица. . . Деша разхлеска сакатия си кръст и донесе две столчета и два чубука.* Д. Немиров.

разхо̀д *м. диал.* Разходка. *Колко беше хубава тя* [природата] *днес, как слънцето радостно светеше от ясното си небе и заливаше с живот, с топлина и с песни рояците софиянци, които отиваха весело на разход до ханчето.* Ив. Вазов. *Там майка и баща водили дъщеря си на разход мирно и чинно си я пак прибират в къщи.* П.Ю. Тодоров.

разхъ̀лцан *прил. диал.* За къща, предмет — разнебитен, разхлопан. *В стаята, в която му туриха слугите бохчата и папката, имаше една дървена разхълцана маса, на която секат месо, сушат чукан пипер, а понякога разпъват и цървули.* Ст. Заимов.

разцвѐля *св. диал.* Разплача. *Колко къщи сьсипа, колко челяди разцвели.* Мих. Георгиев. *Колко си майки разцвелил? / А Богдан си му говори: / Море кадио, кадио, /. . девет сьм кръви направил, / девет сьм майки разцвелил.* Нар. песен.

разцѝля се *св. възвр. диал.* Разплача се, разхленча се. *Не обичам аз детето ми, като плаче. Разкриви уста, набръчка веждички, разцили се.* П.Ю. Тодоров.

разцу̀фля се *св. възвр. диал.* Разплача се. *Виж го какъв се разцуфли. . . Срамота! Ще ти намерим една булка, не бой се!* Й. Йовков.

разчекаря̀ се *св. възвр. диал.* Разчекна се. *Колко лудо просо и кощрява е изяло вече шилето на Минчо Киров. То се е разчекарило от лой.* Г. Краев.

разчѐлкам *св. диал.* Разбутам, разтласкам. *Стражарят. . . разчелка с ръце неколцина, неволно препречили пътя му, и се спусна към скараните.* Ст. Чилингиров.

разчета̀ се *св. възвр. книж. остар.* (рус. расчесться). Уредя сметка. *Милка. Как, защо плащате вие, господине? (Бърка си в чантичката). Трайчев. Помислих, че нямате дребни. . . Недейте, госпожице, аз ще съм във вашето купе, ще се разчетем там.* Ив. Вазов.

разчѝтка *ж. воен.* Преброяване в строй. *От казармения двор се чува разчитката на войниците.* Ст. Чилингиров.

разчоголя̀ *св. диал.* Разпръсна. *С псувни и вик ройта навън изскокна плаха / и дивий вихър ги разчоголи, гласът / там на затиснати другари под снегът, / за помощ викащи, со своя рев задавил.* Пенчо Славейков.

разчопрѝшкам *св. диал.* Разпръсна, разгубя. *Я не бих смеял нито сто кози да му оставим да варди: боял бих се, че ще разчопрьшка по гората.* Мих. Георгиев.

разшйт *прич. диал.* Обшит, изшит. *Той остана по къса кожена дреха, разшита със сини ширити.* Ст. Загорчинов.

разшѐркам се *св. възвр. диал.* Разпространя се. *Захвана се една борба срещу мене: отпървом с шушукане из миши дупки по чаршията, след туй се разшърка и между раята.* П. Ю. Тодоров.

разя̀ *несв. книж. рядко.* (рус. разить). Поразявам, сразявам, удрям. *До него Влаха сам разеше разярен / со тежкий си кондак където когото свари.* Пенчо Славейков. *Войводо славен, в толкоз боеве, / ти който някга с бранния си меч / разил си безпощадно враговете — / и ти ли днес ще преклониш глава.* Г. Райчев.

ракаджѝя и **ракъджѝ** *м. диал.* (тур. rakıcı). Производител или търговец на ракия. *Най-напред той започна печалбите си като кърджия на едни богати търговци — ракаджии, горноаряховчани.* Й. Йовков. *Той още си мисли, че е син на ракъджи Нестора!* Ив. Вазов.

рака̀м *м. остар.* (ар.-тур. rakam). Смятане, броене. *Кой може да прехесапи сермията на чорбаджи Ницула и на чорбаджи Игната?. . . Тук иска ракам, тук се иска глава.* Мих. Георгиев. *Милчо вреден беше да постъпи в работа при някой си търговец в град — защото по него време не само в селата, но и в градищата едва ли имаше на сто един да знае колкото него писмо и ракам.* Ил. Блъсков.

ра̀кла *ж. . . . диал.* Свод на мост. *Кехаята, като слезе долу и обиколи раклата, погледа ставилата, изкачи се из баира на равнището и улови край високия бряг към Миховир.* Ц. Гинчев.

ралѝя *ж. диал.* Вид растение. *Може ли да ѝ обясни господин лесничеят защо от известно време са почнали да увяхват листата на тая ралия?* Д. Калфов.

ра̀ло *ср. . . . диал.* Чифт, двойка. *Отсеченото дърво, за да излезе на равен път, трябва да мине през седем дълбоки долища. Трудна работа. Девет рала биволи не могат го изтегли.* А. Каралийчев.

рамаза̀н *м.* (ар.-тур. ramazan). 1. *нар.* Мохамедански пост, през който не се яде нищо през деня. *Тая вечер турците влизаха в рамазан, та затова именно се веселяха с тъпани и зурни.* З. Стоянов. *Правоверните се молеха по четири пъти на ден на аллаха, пазеха рамазана и всички закони на истинската вяра.* Д. Талев. 2. *прен. разг.* Глад, гладуване. *Ти побързай да хапнем, че ще затворят стола, па после има да ни реже рамазанът цяла нощ!* Ст. Ц. Даскалов.

рамазанлѝя *прил. неизм. диал.* Който спазва рамазан. *Сега сме рамазанлии: ядем от тъмно до тъмно. Мъчим се.* Пелин Велков. *През един ден в рамазана един старичък българин запалил си бе луличката и минуваше през пазара, де много рамазанлии турци се разхождаха начумерено.* Ил. Блъсков.

рамбашѝя *м. диал.* (от тур). Главатар. *И вие сте дяволи, ама и аз съм на дяволите рамбашия.* Ст. Ц. Даскалов.

рамесло̀ *ср. книж. остар.* (рус. ремесло). Занаят. *Онези два разреда от жителите, които бяха избегнали турското господство, горците, по име и по рамесло разбойници, и жителите на приморските градове и на островите намислиха да подигнат целия гръцки народ.* С. С. Бобчев.

ра̀нище *ср. диал.* Клон с шума за храна на добитък. *Танчо се покатери, разри снега и заизмъква грани с изсъхнала зелена шума. Той хвърли едно ранище пред воловете. Изгладнелите добичета засвиваха изсъхналите листа.* Кр. Григоров.

ра̀пам *несв. диал.* Отхапвам със зъби нещо твърдо. *Гледа Мирон как телците засмукаха жадно прясната вода. . . гледа блесналия сняг, рапа просеника и си мисли: „Ех, що не е сега сичката вода чай, а снега шекер, па да видиш лапане тогава“.* Ст. Ц. Даскалов.

ра̀соа — вж. разсоха. *Щом сложиш на кучето расоата зад вратата, какво прави то? Рита, рита — пък се предаде.* М. Ягодов.

растѝца *ж. диал.* Младо и тънко дърво. *Бре караме ние брашно, лук, боб, това-онова за ядене, осече баща му Фърцава кория, една кола растици откара за огрев, а той. . . на училище не ходел.* Ст. Ц. Даскалов.

растлѐ *ср. диал.* Младо дръвче, фиданка. *Бурята младото растле кърши!* К. Петканов.

рат *ж.* и *м. старин.* 1. Война. *Свирепа е рат / там кръвна коситба косила.* Пенчо Славейков. *Сбрали се велможи главни във Михайловий палат / и на царя вседържавни / пожелават лаври славни / в предстоящий кървав рат.* Ив. Вазов. 2. Войска. *И сякаш слушам, бледен, / ревът ѝ див, победен / на войнствената рат / на Крума.* Ив. Вазов. *И гордо вее свойте знамена / безбройна рат, безбройни легиони.* Д. Дебелянов.

ра̀тен, -тна, -тно, *прил. старин.* Боен, военен. *Надолу, в урвата, тук-там невнятно / зачуят се припрени викове, / и сенки мярнат се в полето ратно, / и като че се лъскат щикове.* К. Христов. *Идеха* [селяците] *по цели села, по общини, водени от старейшините си, избраните ратни вождове.* А. Дончев.

ратобо̀рен, -рна, -рно, *прил. старин.* Войнствен, смел. *До него, суров, Калоян ратоборни, /* на *меча вложил всепобедна десница.* Ив. Вазов. *Но в същия миг от другата страна царят и испанският гранд се счепкаха и се уловиха за косите; при тоя сигнал ратоборният жар зарази и останалите.* Ив. Вазов.

ратобо̀рец *м. старин.* Борец. *За Радоя юнашката слава беше всичко. Той оставаше повече ратоборец, отколкото българин.* Ив. Вазов.

ратолю̀бие *ср. старин.* Войнственост. *Една от най-отличителните черти на кафрите е ратолюбието. От детинство дори до гроб те прекарват живота си повечето в боеве и войни.* Изводи от Месечна зорница.

ра̀фия *ж. рядко.* (от гр.) Лико от южно растение за лозя. *Лозето откъм шосето беше прокопано и повързано. Главините се зеленееха, равно покършени отгоре, пристегнати с рафия като къдели.* Ст. Ц. Даскалов.

раха̀т *разг.* (ар.-тур. rahat). 1. *м.* Спокойствие, безгрижие. *Осемдесет години теглих и страдах като куче, та сега ли рахат ще видя?* Елин Пелин. 2. *прил. неизм.* Спокоен, безгрижен. *Нали няма жена, продължи Кънчо, без да обърне внимание на последната забележка, ти си барем рахат.* Т. Г. Влайков. *Всичко ще ви дам, оставете ме само да умра рахат.* Й. Йовков. 3. *нареч. А нашите управители и чорбаджие гледат хладнокръвно на сичко, щото се върши около тях, и пият си мастиката рахат-рахат.* в. Свобода.

рахатлъ̀к *м. остар.* (ар. -тур. rahatlık). Спокойствие. *Такива са, ходжа ефенди, всичките гяури. Работят. А ние правоверните... рахатлъка си гледаме и агалъка. Срамуваме се ние от работа. Мързи ни да работим. ...* Д. Талев. *Той си мислеше: „Блигатки! да знаят, че с леснотия и рахатлък ще си прекарат службата!* Т. Г. Влайков.

рахату̀вам *несв. остар.* Живея спокойно и охолно. *У него отдавна още беше се зародила надежда, че може да я даде у някои по-добри, по-заможни люде, та и тя да добрува и рахатува там.* Т. Г. Влайков. *Защо като се е учила, не се ожени за някой богат да рахатува при него.* Ил. Блъсков.

рахва̀н — *вж.* р а в а н. *Файтонджията побърза да скочи на капрата и веднага подкара конете рахван.* А. Христофоров. *Подкарал конете в рахван, натруфеният файтонджия умело ги спря пред входа на тюрмата.* А. Христофоров.

рахванлѝя *прил. неизм. рядко.* За кон — който ходи рахван. *Между тях изпъкваше висок, пълнолик епископ с дълга розова мантия и с позлатена митра, яхнал червеникав, рахванлия жребец.* Преса́та.

рахмѐт *м. диал.* (ар.-тур. rahmet). Задгробно блаженство, задгробен покой. *Остави се, беим, от този мерак, за рахметя на баща ти те моля, ако обичаш баща си, недей разплаква бащи и майки.* Ц. Гинчев.

рахметлѝя *прил. неизм. остар.* (ар. -тур. rahmetli). Покоен, покойният. *Ще дойде рахметлията дядо Вълко чифчията, куцук-куцук, с бозевите си потури, ще разпрегне колата пред къщи.* П. Росен.

ра̀ция *ж. книж. остар.* (от рум.: raţie). Преследване, хайка. *И снощи столичните полицейски органи предприели една рация из разните затънтени питейни заведения — и пак с бляскав резултат.* Пресата. *Нещастни жени? Кой ли не ги скубе? Дават на чорбаджията ... дават и на полицията, която често устройва рации, не за да ги прогони, а за да изстиска от тях и последните им спестявания.* П. Спасов.

ра̀ча *несв. диал.* Искам, желая. *Да рачиш да ме назначиш на служба, голямо благодарско ще имаш от мене.* Б. Обретенов. *Тоя път той не каза нищо. Пък и Нейко надменно го остави и не рачи да приказва повече.* Й. Йовков.

рачѝтел *м. книж. остар.* (рус. рачитель). Човек, който се грижи или желае нещо. *Нека, боже, да умра, / тъй както съм поживял: / независим, неподтисник, / на тиранин ненавистник, / на подлеца обличител, / на свободата рачител.* П. Р. Славейков. *Рачители от двадесят мили приходили само да се насладят сей забаве.* С. Радулов.

рачѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (рус. рачительный). Усърден, грижлив. *И не смогна да си намери мома слънцето. Защото всичко живо обичаше с рачителна любов — и милувките на пламнали ръце докосваха цялата вселена.* Н. Райнов. **рачѝтелно** *нареч. А одеждите* [епископски] *бяха везани рачително с образ от пъстра свила.* Н. Райнов.

рачу̀н *м. остар. рядко.* (срхр. раћун). Изчисление, сметка. — *Да си направя рачун с кръчмаряса, рече вторий и се измъкна.* Ил. Блъсков.

раялъ̀к *м. диал.* Положение на раята в турско робство. *Раялък вече няма, робията се свърши.* Н. п. Филипов.

рва *несв. поет. остар.* (рус. рвать). Късам, ръфам. *Но буря свий — безумно / вълни се през вълни потирят и летят, / и яз и брегове прелели, къртят, рват / и влачат, що им се попадне.* Пенчо Славейков. *Веч съзрат ли труп конски, от глад подивели, / те се хвърлят — и всеки безпаметно рве.* К. Христов.

рва се *несв. възвр. книж. остар.* (рус. рваться). Стремя се, дърпам се, тегля се. *Душата ми навън се рве. / Там на страданието тайната зове.* П. К. Яворов. *Бодрият дух се рве към дело, към подвиг.* Пенчо Славейков.

рвèние *ср. книж. рядко.* (рус. рвение). Стремеж, залягане. *От друга страна подигаше рвението им и духът на съперничеството с трупата „Сълза и смях“.* Ив. Вазов. *Рвението за по-чести срещи у момъкът е по-жадно, докато момата. . . гледа да ги отбягва.* Пенчо Славейков.

ребàт *прил. диал.* За петел, кокошка — който има пъстри сиво-бели на ивици пера. *В курника довършваше кукуригането си ребатият тънкоглас петел.* Ил. Волен. *Нашироко под овошките / се разхождаха кокошките, / всякакви — ребати, бели.* А. Босев.

ребедèя се *несв. възвр. диал.* Виждам се, мяркам се отдалече; мержелея се. *Окъпани от дъжда, подбодрени от топлите лъчи на слънцето, царевиците се ребедееха като тъмен облак.* К. Кръстев.

рèбър *м. диал.* Хребет. *Нали ти казвам, оставих аз сватята Скокльовица при овцете горе на ребъра и тръгнах да налея шише вода от чучура край Дяволското дърво.* Б. Обретенов.

ревèн *м. диал.* (от пер.) Вид лековита билка. *Ако искаш да пиеш нещо, което да те облекчи, пий пелин. Ако те боли черният дроб, пий само ревен.* А. Дончев.

рèвне ми се *несв. възвр. нар.* Нрави ми се, харесва ми се, поисква ми се. *Защо и за кого тез строфи аз наряждам. . . / Уви, туй питане — вината си обаждам— / не съм слагал до днес пред песента си аз. / Кому се ревне тя, кому е тя противна — / не съм питал. Аз пях, каквото ми се пя.* Ив. Вазов. *И опротивя ми цял свят. Не ме нищо блазнеше. Не ми се ревнеше работа. Станах негоден за нищо.* Н. Райнов. *Техният хляб не бе по-хубав от нашия, ама както бе отрязан на тънка филийка — че у нас хляба не се режеше, ами се чупеше на комачета — та филийката много ми се ревнеше.* Т. Г. Влайков.

редѝф *м. остар.* (ар.-тур. redif). Запасен войник от турската войска. *Едри снажни хора, с черни, широки лица, навярно всички от далечните пустини на Анадола. Всички бяха редифи.* Й. Йовков. *Баталионите от редифи в стройни редове чакат светлото лице на прегледвача — паша.* Ст. Заимов.

редѝфен, -фна, -фно, *прил. остар.* Който се отнася до редиф. *Наедно с пристигналите напоследък редифни баталиони от Мала Азия в Европейска Турция имало на военна нога около 230 000 души войници и 150 батареи.* Пресата.

редовѝт *прил. диал.* Който обича реда. *Но колкото тя беше пъргава, събудена и редовита, толкова мъж ѝ, Син Тешо, беше мързелив.* Г. Караславов. *Той живееше оскъдно, бедно, беше пестелив и редовит, без да е скрънза.* Г. Караславов.

редỳшка *ж. 1. диал.* Епидемия. *Като изкарахме зимата, кога се запролети, току нападна по нас една редушка. . . може и по други места да я е имало — нещо като треска.* Т. Г. Влайков. *Всички кихаха и кашляха, но всички оздравяваха на крак. Само Стойко легна — хвърли го в огън, и цели две седмици го мъчи проклетата редушка.* Г. Караславов. 2. *остар.* Ред. *Едносложните думи не могат да се пренасят от една редушка в друга.* Ив. Момчилов.

редюѝт *м. воен. остар.* (фр. réduit). Малко укрепление вътре в главното. *Джамията може да ви служи за редюит. „Защо редюит? Какво значи то? Не е ли редут?“* Й. Йовков.

рез *м. рядко.* Острие на сечиво. *Духне — падат по земята / жълъди узрели. / Кой със златен рез е шарил / зъбци по листата?* Т. Харманджиев. *Обаче косата се плъзгаше върху тревата като тояга. Тя се беше отъпила, а насъбралата се по реза зелена кора от млеч я правеше още по-тъпа.* Сл. Трънски.

резà[1] *ж. диал.* (от ар.-тур. ârıza). Болест в черния дроб на говеда. *Тук-таме се чуваше мучене, и то твърде изрядко, от ония волове, които страдат от реза и мучат на сън си.* Ц. Гинчев.

резà[2] *ж. диал.* Резе, ключалка. *Акцизният дръпна резата и тежката дървена врата на зимника се отвори.* Ст. Ц. Даскалов. *Тя е там в пещерата оставена / с девет тежки огромни рези.* Н. Хрелков.

резнѝ *ж. диал.* Резба. *Насред потона, изработен, напъстрен с разни резни. . . блещеше прилепено голямо околчесто огледало.* Ив. Вазов.

рейз *м. остар.* (ар.-тур. reis). Кмет. *Поканени бяха и каймакаминът. . . кадията, реизът и бинбашията.* Д. Талев.

рекà *св. . . . диал.* Запея. *Речи, речи и ти някоя! — намеси се кмета. — Някоя от ония, Пешо, дето ги пеехме като ученици — додаде офицерът.* Т. Г. Влайков.

ремèслен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. ремесленный). Занаятчийски. *Освен тях Чехия има: педагогически училища 17; търговски — 27; специални — 26; земеделско-горски — 42; рударски — 2; ремеслени — 5.* Ив. Вазов.

ремѝча *несв. диал.* Бия с ремък. *Ще ми паднеш, гледай си работата! Ще те ремича аз тебе, да ти дойде ума в главата* Г. Краев.

ресевьòр *м. книж. остар.* (фр. receveur). Кондуктор на влак. *От задната платформа е влязъл един дрипав горнобански шоп. . . Веднага ресевьорът дойде при него строг. — Тук се не стои!* Ив. Вазов.

рѐсим *м. остар.* (ар.-тур. resim). Данък върху наследство. *И мене ме чикат доста давии, додаде кадията. . . ще трябва да се ходи и по селата да се приписват имотите на много сираци и да се взема ресим.* Ц. Гинчев.

ресѝтя *св. диал.* Готов съм да загубя нещо; прежаля. — *За тия* [пари] *няма квитанция — отвърна Дачо. — Ето, гледай как ще ги реситя пред тебе. — И той драсна с перото в тевтера.* Т. Г. Влайков.

реторàд *м. рядко, остар.* (от рум. retorat). Клозет. *Тук те се спуснаха подире ми измежду множеството и напълниха разните отделения на реторадите.* З. Стоянов.

реторàден, -дна, -дно, *прил. рядко, остар.* Прилагателно от реторад. *Един ден влязъл в реторадните места и направил опит да се удари с лопатата, която била там.* З. Стоянов.

рефузàсвам *несв. книж. остар.* (от рум. refuz). Отхвърлям, подритвам. —*Чорбаджии! Богаташи, магарета безчувствени!. . . И ти, Бръчков, си отишъл на тях да се молиш, да те рефузасват, а не знаеш де живея!* Ив. Вазов.

рехѝм *м. остар.* (ар.-тур. rehim). Залог. *Ах Яно, гюмюш Яно . . . ако си личе рехим оставиш, / кончето ще ти подкова / на вяра на вересия.* Нар. песен. *У нашия град има много богати, които са гладни за такова място на каквото е твоята къща; вляз някому под кожата, примоли му се скритичко, да ти даде хилядо гроша, уж на заем, като му дадеш за рехим хюджетя.* Ил. Блъсков.

рѐхна *несв. диал.* Хлипам, хълцам. *Боже, боже, какво ми доде да си патя? Тъй рехнех и плачех и оплаквах Златко от баща му повече.* Т. Г. Влайков.

рѐчище *ср. диал.* Корито на пресъхнала река. *Една безименна и безводна река, която услужва само на пороите, простира през сред селото широко, каменливо речище.* Елин Пелин. *Мъртви и покрусени се тъмнееха пръснатите пейзажи на села, речища, далечни гори и планини.* Елин Пелин.

рѐчка[1] *ж. нар.* Рекичка. *Друмът извиваше край речката и полека се катереше нагоре.* Ив. Вазов. *Но в тези страни, дето текат реки и речки, плодородието е удивително.* С. С. Бобчев.

рѐчка[2] *ж. диал.* Дума, реч, изречение. *Беседата му и да беше извън обдялана и кротка, то пак на всяка негова речка всички се смееха и кикотеха.* Й. Груев. *Има една стара доста истинска речка: да ще човек — може.* Й. Груев.

речовѝт *прил. нар.* Приказлив. *Той бе таман за тая работа: прокопсан, речовит. . . разбира от всичко, умее със всекиго да се разправи.* Т. Г. Влайков.

речовѝтост *ж. рядко.* Приказливост. *Вера Игнатиевна се умори от речовитостта на гостоприемците.* Ст. Чилингиров.

речỳшка *ж. диал.* Рекичка. *Тогава научих, че има едно село, което е изтърбушено от Гърмидолка... Разбрах още, че речушката е подкопала основите на Дойчиновата къщурка.* А. Каралийчев.

ривцѐ *ср. диал.* Наниз от стари пари или мъниста. *Имало и едно малко възле. Развързала и него. Там било ривцето ѝ — две махмудии и няколко по-малки жълтички, дето ѝ ги бил дал някога бае Герго на годявката.* Т. Г. Влайков. *Над гердана виси наниз от жълтици; а над него— ривце от стари пари.* Л. Каравелов.

рѝга *ж. разг.* (рум. rigă). Карта за игра — цар или поп. *Ето, тука виждам рига каро по вечерно време. Ще получиш хабер, ще пишеш на хартия нещо и много цифри и проценти ще има вътре.* Пресата.

рѝгам *несв. диал.* Бълвам, изригвам. *Нека ригат ад, море и суша —/българский войник не знае спир.* Ив. Вазов. *Пет месеца балканските усои/ехтяха, сякаше гърлата на вулкана, / и огън ригаха.* Пенчо Славейков.

риджажѝя *м.* и **риджаджѝйка** *ж. диал.* (ар.-тур. ricaci). Молител, ходатай, застъпник. *Като дойде — ще му кажа, че още работата не е издирена, та да дойде пак подир два дни; после — пак подир два дни. Аз не искам от вратата ми да липсват риджажии.* Ив. Вазов. *Ами не знаете ли? Защо съм майка на министър? Тъй, тъй, както света Богородица е пред Исуса Хриcта: риджаджийка.* Ив. Вазов.

ридикỳлен и **ридикю̀лен, -лна, -лно,** *прил. книж. остар.* (от фр. ridicule). Смешен. *За труда ми по редактирането и за онова, което сам ще пиша, г. Касъров ми предлага хонорар радикулен. Но аз се наех, за да не умирам от скука.* Ив. Вазов. *От тия „ридикюлни" изрази — да си послужим с речника на Григор Василев — може да се съди за писарския стил на „влюбения до уши" адвокат.* М. Кремен.

ридикỳлност *ж. книж. остар.* (от фр.).Смешност, несериозност. *Ако има явление в нашата книжнина, което най-много да бие в очи със своята ридикулност, то без съмнение е появлението ежегодно на по няколко нови граматики.* Ив. Вазов.

ридикю̀л *м. книж. остар.* (фр. ridicule). Ръчна дамска чанта. — *Благодаря — каза девойката, па бръкна в ридикюла си да вземе пари и плати на момчето.* Ив. Вазов.

ридикюлизѝрам *несв. книж. остар.* (от фр. ridiculiser). Осмивам, подигравам. *Аз много държа да се опровергае това лъжливо твърдение, хвърлено с ехидната цел да ридикюлизира и омаловажи резултата на Вашата инициатива, взета помимо моето съгласие.* Ив. Вазов.

риж, рѝжав и **рижд** *прил. нар.* Който е с цвят на желязна ръжда. *Всички поканени надойдоха със свои коне, а калоферецът Никола Тъпчилещов бе повел и гавазина си връз риж жребец.* А. Христофоров. — *Ще ни изядат хлебеца. — Няма вече живот — съгласи се с него нисък, с живи очи и рижи мустаци работник.* Д. Кисьов. *До него един млад поп. . . с рижда рядка брадица стискаше юмрука си и говореше нещо ядосано на окръжающите го.* Ив. Вазов. *Над устата си бе залепил* [Левски] *дълги, увиснали и рижави мустаци, с каквито се бе снабдил още в Букурещ.* Ст. Дичев. — *Кой си ти? — попита Караибрахим. — А ти кой си? — попита човекът върху огромния рижав кон.* А. Дончев.

рѝжане *ср. диал.* Цвилене. *По-наблизо някъде се счуха рижане на коне и звякане на конски букаи.* Ц. Церковски.

рѝзик *м. остар.* (гр. *ϱιζικόν*). Съдба, късмет. *И своя ризик жаловити / оплакват тук — на родний бряг.* К. Величков. *Твоята стара свекърва/мъжко си дете люляше,/ем нему песна пееше:/ „Нани ми, сино, сираче!/Кога си ризик немало/майка ти да те изгледат.“* Нар. песен.

рик *м. книж. рядко.* Животински рев. *Ходех насам-нататък не с въздишки, но с рик като звяр от сръдня и отчаяние.* Св. Миларов.

рѝкам *несв. диал.* Надавам рик, рева. *Добитъкът знае/кога ще настъпи теглото. Начесто/воловете рикат, и кучетата вият,/ а нявга без време пропяват петлите.* Ем. п. Димитров.

рика̀я *несв. книж. рядко.*(рус. рыкать) — вж. р и к а м. *Лъвът, разтворил огромна паст, рикаеше от кръвожадно нетърпение да изгълта малките човечета.* Ем. Манов.

риста̀лище *ср. старин.* Място за състезания. *Слушай, каза ми той най-сетне и сурово ме изгледа, ако не те видя вече на ристалището с меч и с копие, син да не си ми вече, с рода ми да не се родееш и домът ми твой да не е повече!* Ст. Загорчинов. *Мисля си, син ми е в ристалището, разиграва жребеца си за прослава на рода ни.* Ст. Загорчинов.

ритма̀ч *м. рядко.* Стихоплетец. — *Махни се ти, драскачо! Глупецо всепознат! — Ритмачо! Ти безчестиш почтений занаят!* Ив. Вазов. *Следователно образи, които не можем си представи с въображение, са противни на целността и тряба да ги отбягваме; таквизи образи могат да рисуват само ритмачите, а не и поетите.* Т. Шишков.

рича̀ *несв. диал.* Надавам рик, рикам. *Там друг рицар шумен за доброто,/за сиромаси като лъв ричи.* Ив. Вазов.

робѝня *ж. . . диал.* Чаталесто дърво, с което натискат котела, когато правят качамак. *Брат му Тодорин намести робинята върху котела, настъпя я с крак и сопнато отвръща: — Море като дигна робинята, аз ще те оправя!* Ст. Ц. Даскалов.

ро̀бщя *несв. книж. рядко.* (рус. роптать, ропщу). Роптая. *Вилнеят тъмните вълни —/гребците робщят изнурени.* Пенчо Славейков. *Ти на съдбата няма що да робщеш./Ти имаш свой особен дял. . . Ти сне/от небесата пламък прометеев,/ да го запалиш в хорските сърца.* Пенчо Славейков.

ро̀бя *несв. нар.* Поробвам, заробвам. *Ех, да можехте да видите как агарянците робе робят и ги водят на вериги за продан, друго щяхте да говорите!* Ст. Загорчинов. *Размирила се Влашката земя. . . / Старо губиле, младо робиле.* Нар. песен.

рованѝк *м. диал.* Килим с дълги ресни; китеник. *Имаме биле омразно, / ала го скъпо даваме: / за една шепа жълтици, / и един китен рованик, / и една риза ленена.* Нар. песен.

ро̀вник *м.* и **ро̀вница** *ж. нар.* Трап, в който пазят през зимата картофи, цвекло и др. *Пък Тончо го оставих резенки да докара, че в ровника няма нищо вече.* Ст. Ц. Даскалов. *От 100 декара площ получиха над 800 т. кръмно цвекло. Сега то е съхранено в ровница.* Пресата.

рого̀жа *ж. диал.* Рогозка. *Само господарите и жените се крият в своите колиби, които са направени от плет и които са покрити с кожи и с рогожи.* в. Знание.

род *м. ... нар.* Рожба, плод. *Оная* [праскова] *на синура се е разчекнала от род.* А. Каралийчев. *Празници бяха за дяда Стаменка дните, когато се заточеха навън вагони пълни с ягоди. . . гроздове като кехлибар. . . — Брей, туй българската земя страшно нещо! Голям род ражда!* А. Каралийчев. **В ро̀де** (рус. в роде). В качество на, като. *Да се постави при всяка селска община писар, който да върши писмената част на кмета и който да се плаща от хазната, за да бъде в роде чиновник.* Ив. Вазов.

рода̀н *м. диал.* (гр. *ϱοδάνι*). Чекрък. *Замлъкнали разбои, родани и вретена . . стихнала цялата къща.* Д. Талев.

ро̀дище *ср. остар.* Родно място. *Халковите родители остали в родището си до 1838 год.; после се преселили в Затвор.* К. Мирски.

родлѝв *прил. нар.* Плодороден. *А в България има доста свободни места и много по-родливи от тия безплодни, макар и живописни, балкани.* Ив. Вазов. *Виждаше се като на длан родливото Пиротско поле.* Ив. Вазов.

ро̀дник *м. диал.* Роднина, сродник. *Да започне благословиите и благопожеланията за здраве и любов в семейството, за братска обич между синове и дъщери. . . между внуци и родници.* А. Сарафов.

роднѝца — вж. ройница. *В ливади круша родница, / под круша Петър отседна, / разтири коне да пасат.* Ц. Церковски.

роднѝ се *несв. възвр. диал.* Сродявам се. *Ако бих имал аз воля, отколе бих очистил Загорието от гърците и не бих се нити роднил, нити братил с тях.* Ел. Мутева.

ро̀жа *ж. книж. остар.* (рус. рожа). Израз на лицето. *Каква полза да рита с бос крак ръжена, да донкихотствува, па като го смачкат, да си прави рожа на страдалец.* Ив. Вазов.

рожде́лница *ж. диал.* Родилка. *Тази пара да я скъта рожделницата за малката Щуда.* А. Каралийчев.

ройнѐнце *ср. диал.* Агънце. *Гиздава мома излиза от градината, отваря порти и с бяла ръка хваща юздата на гривестия кон. От радост снагата ѝ трепери. . . Юнашката ръка се спуща по гривата, докосва бялото ѝ лице, грабва я като бяло ройненце и избягва в гората.* К. Петканов.

ройнѝца *ж. диал.* Круша, която ражда много и сочни круши. *Куцар дялаше ухо за рало на харманa под крушата ройница.* А. Каралийчев.

рок *м. книж. остар.* (рус. рок). Съдба. *Творение бездушно! / Теб да накаже рокът Прав / за упоритий твой нрав.* Ив. Вазов.

рока̀м и **рука̀м** — вж. ракам. *Защото учи синът му Нонча да чете велико повечерие и да пише рокам.* Л. Каравелов. *Научават го да смята с четирите аритметически действия, научават го на рукам, както се казвало тогава.* Т. Г. Влайков.

рока̀н — вж. рукан. *Куцар се изправи... и тръгна към стряхата. Откачи рокана от житения кош.* А. Каралийчев.

ро̀ков *прил. книж. остар.* (рус. роковой). Съдбоносен, гибелен. *Главната важност, според нас, принадлежи на новата ни история, пълна с борби глухи, но геройски, в която една страшна и рокова логика владее.* Ив. Вазов.

ро̀па *ж. диал.* Малък ров. *Дечурлигата се спотайваха в ропите.* Г. Караславов.

ро̀пам *несв.*, **ро̀пна** *св. диал* .1. Блъскам, бруля. *Цялата зима пътувала капката. Бури я брулили, снежни стихии я ропали.* Ламар. 2. Лошо се отнасям към някого. *Макар да я ропаше и тъй нехайно да ѝ обърна гръб, тя спомен по него докато е жива ще гали в душа.* П. Ю. Тодоров.

ро̀пам се *несв.*, **ро̀пна се** *св. възвр. диал.* Говоря сърдито, сопам се. *Ами какво ти каза сега Бойко, че се ропаш.* П. Ю. Тодоров. *Кротките слова на стареца като че го притискаха до стената и той не можа нищо да отвърне, само се ропна по старому, както той си знаеше.* П. Ю. Тодоров.

росѝляк *м. диал.* Гъста роса по тревата. *Кой ниже наниз в градината? Кой гази росиляка и протяга мокра ръка към гергините?. . . Едно тънко момиче къса едрите цветове.* А. Каралийчев.

роснѝчав *прил. диал.* Метиляв. *Не си ли виждала, Манке, росничави овце с подути муцуни и по тях пъпки, които се разраняват.* Кр. Григоров.

рото̀нд *м.* и **рото̀нда** *ж. книж. остар.* (ит. rotonda). Вид скъпа женска дреха. *Ето я най-напред една госпожа обвита цяла в дълъг плюшен ротонд, с хубава шапка.* Т. Г. Влайков. — *Да — каза тя сопнато и сърдито, като си развързваше ротондата, не исках да ти обадя, не исках да те питам и излязох!* Ив. Вазов.

роя̀ва *ж. диал.* Далечен хорски шум; гълчава. *Радостните викове на работниците, звънливите гласове на разсънените и обезпокоени птици Мита долавяше като далечна роява.* К. Петканов. *Чу роявата на пчелите, веселата свада на врабците и долови един тънък, сладък глас.* К. Петканов.

руб — вж. руп[1]. *На̀ двадесет и осем гроша и руб.* Ив. Вазов.

рỳба *ж. диал.* (от ит.-тур. ruba). 1. Облекло, дреха. *И тя молеше дружките си да обличат новите ѝ руби и на която приличаха, даряваше им ги. На третия ден умря.* А. Дончев. *Двете майки умиха мъртвото тяло, облякоха го в най-хубава руба.* Д. Талев. *Ще кажа да ти дадат някоя дреха от моите ... да те пограждандчим. Не може калфа со селска руба.* Д. Талев. 2. Momински дарове, чеиз. *В това време Марковица изнесе новата ракла, извади от нея рубата на Йовка и я нареди върху раклата.* М. Ягодов. *В сандъците си тя пазеше и други дрехи... копринени антерии и копринени пояси, но те бяха тъкмо сега руба за Стояна Глаушев.* Д. Талев.

рубѐ *ср.* и **рубѝя** *ж. остар.* (от ар.-тур. rubu). Малка жълтица. *Коя е тази жена. . . с наниз от рубета по средата на челото?* Й. Йовков. *Кой каквото имал — едри цариградски алтъни, махмудии, ситни рубета, пендари. Не броили, нито на рабош белязали.* З. Сребров. *Рубия давам да те целуна;/ махмудия давам да те прегърна.* Нар. песен.

рỳбка *ж. морс.* (рус. рубка). Будка, кабина на кораб. *Като се качи горе, Моко затвори капака, хвана Сашо за ухото и го бутна в капитанската рубка.* С. Чернишев. *От пепеливото небе още от сутринта жареше тропическото слънце. Над сгорещената палуба, над рубките и над капитанския мостик трептеше мараня.* П. Бобев.

руд *прил. нар.* 1. За вълна — къдрава, мека. *Овен или коч за завъда трябува оа бъде здрав и пъргав и да има харно руно с руда вълна.* Летоструй. 2. За овца — с мека и къдрава вълна. *Остави си лудо-младо / на бачия рудо стадо, — / яхна коня, слезе в село.* Пенчо Славейков. *Отдавна не блееха рудите стада на власите под Рида.* Цв. Ангелов

рудàн — вж. родан. *Ами кладенеца? Направили сте го с рудан?* Г. Караславов.

рудбè *ср. остар.* (ар.-тур. rütbe). Знак за отличие; орден. *Разбира се, че от повечето учени европейски пътешественици в България само няколко души са пътували с добра цел; а останалите се подлизвали на турското правителство за султанско рудбе и богат бакшиш.* З. Стоянов. *От Цариград е тръгнал вече един бимбаширин, който отива да търси тоя поп да му закачи рудбе.* З. Стоянов.

рудинà *ж. нар.* Горска поляна; планинско пасище. *При гребена ѝ, на малките рудини, отворени всред лесовете, пасат юрушки стада.* Ив. Вазов. *От връх планина, от теменужни рудини да слезеш и край едно людско огнище да се свреш!* П. Ю. Тодоров.

рỳен *м. остар.* Месец септември. *Болярите идваха* [в Аароновия дворец] *само лятно време — през зарев месец и руен месец, и то доста рядко — наблизо минаваше граничният ров, а от ромеите всичко можеше да се чака.* А. Дончев.

рỳкам *несв.*, **рỳкна** *св. диал.* Викам. — *Тебе, мари, те рукам! — викаше от мястото си Келепирица и ѝ даваше знак да се приближи.* Б. Несторов. *Рукнала баба да плаче: / Милечки мои два сина, / два сина Петър и Павел.* Нар. песен.

рукàн *м. диал.* (гр. ῥοκάνι). Сечиво като голям нож с две ръчки; оберъчка. *Търси рукан и бичкия, кладе огън сред двора, пъшка покрай него — след няколко часа затегна ритлите.* Ст. Марков.

руканя̀ *несв. диал.* Изглаждам, издялквам с рукан. *Дечо Порът, който през това време руканеше топоришка на дръвника и който имаше отдавна зъб на бабиното Гинино куче, се изправи, стисна я здраво и като опъна шия, попита през плета: — Де го?* Чудомир.

рỳкла *ж. диал.* Наредени дърва за горене. *Марин измъкна от руклата едно късо, по-гладко и потънко дърво, и колкото да не е с голи ръце, мушна го под мишницата си.* Й. Йовков.

рукло̀ *ср. диал.* На рукло—вкупом и стремително. *Из пътя народът на рукло вървеше, развълнуван и въодушевен.* Ив. Вазов. *Валят като стадо на рукло.* Нар. пословица.

рỳмен *м. рядко.* Руменина. *Харитининото лице се обля в румен.* А. Каменова. *Пространният кьошк, пламнал в румена, който издава стогодишната възраст на бора, се грее на слънцето.* А. Каменова.

румѝца—вж. хрумица. *Следващият играч трябваше да измерва и удара, и разстоянието, за да може да отхвърли своето копче на педя или румица близко до чуждото.* З. Сребров. *А на края, където и за педя нямаше място, сложи четирите си пръста. И на цигарената си кутия написа полуграмотно: „34 пояса, 4 педи и 1 румица“.* Ст. Марков.

румя̀нщина *ж. рядко.* Вид грозде. *Румянщината сладко намирисваше на тамян, старите сортове—резикията и гарванът — тежко чернееха едрите си зърна между оределите листа.* Ем. Станев.

руп[1] *м. остар.* (от ар.-тур. rubu). 1. Четвърт от грош. *Тамам ти е шапката. Дай пет и руп, па си я носи със здраве.* Ст. Чилингиров. 2. Мярка за дължина — една осма от аршина. *Това интересно лице имаше глава, колкото един юмрук и стан висок един аршин и три рупа.* Ив. Вазов.

руп[2] *м. диал.* Мармелад от сливи. *Ха сега, иди и си вземи едно ментено шекерче от кутията и върви играй! Ама да се умиеш, че я погледай: бузите ти само руп!* Чудомир.

рупалàнец *м. диал.* Селянин от областта Рупчос в Родопите. *След ядение аз се облякох с новите си дрехи, донесени от село. Тие бяха черни отрити потури, синя аба. . и кирляв фес без пискюл, тъй щото повечето заприличах на станимаклийски лангера, отколкото на рупаланец.* З. Стоянов.

рупалàнски *прил. диал.* Който се отнася до рупаланец. *Вървеше господин някой си закачулен, забулен с бяла рупаланска аба.* Ст. Заимов.

рупàлка *ж. диал.* Малък ров. *Изтичаха през харманите, минаха през една нива и скочиха в една рупалка.* К. Петканов. *Закриви из нивите като луд. Хвърли се да прескочи рупалка, но се подхлъзна и падна върху трънаци.* К. Петканов.

рупàлчица *ж. диал.* Малка рупалка. *Кракът му стъпи в рупалчица, изровена от поройни дъждове.* К. Петканов.

рỳпна *св. диал.* Пламна. *Доставиха си чрез огнивото огън и го вмъкнаха в шумата. Тя рупна, прихванаха се и вързарите.* Ив. Вазов. *Те тозчас се върнали със сандъци газ, разлели го по дъските и го запалили. В една минута рупнало цялото училище.* Ив. Вазов.

рỳпче *ср. остар.* Някогашна монета от пет стотинки; руп[1]. *Толкова пари наброи тука, та и рупче ще се намери.* Н. п. Филипов.

русалѝи *мн. диал.* Дружина от играчи на обредни игри, които стават след Коледа или след Великден. *Историята ни разправя, че театъра се е развил с благословението на жизнерадост-*

ния бог Диониса, при неговите буйни и весели процесии, процесии подобни на неизчезналите още тук-там по нас русалии и кукери. Пенчо Славейков. *От пръв ден Божик. . .до Водици. . . събират се от селата. . . дружини под име „русалии", та шетат от къща в къща и от село в село. . . играещем „русалските" игри (хора) и събират пари или, каквито да са други подаръци за в полза на някоя църква.* К. Шапкарев.

русалѝя *м. диал.* Участник в русалии. *Момченцето донася едно гърне и главният русалия го поставя до главата ѝ.* Ст. Ц. Даскалов.

русàля *ж. нар.* Неделята след празника Спасовден. *Окумили се нашите гъркини като самодиви преди русаля.* Л. Каравелов.

русàн *м. диал.* Хоросан. *Отвън каменните зидове, измазани с русан, стоят още по-високи и строги със своите здрави, обковани и замрежени с железни пречки прозорци.* Ив. Вазов.

русолѝчен, -чна, -чно, *прил. диал.* Рус, с русо лице. *Девойче, русолично девойче! / И я съм, мори, сирак, душо, без тебе.* Т. Шишков.

рустàв *прил. диал.* Недоварен, още твърд. *Дайте му от зелето. Нищо, че е руставо. . . Малко късно го турихме.* Ст. Ц. Даскалов.

рустòв *прил. диал.* За дреха — нова, необличана. *Тинка е накитена с рустова премяна. Каквато е измична, премяната ѝ много прилича.* Т. Г. Влайков. *Нареди я и накити я кака Дина с рустовите дрехи, дето някога ги беше приготвила да ѝ са за венчилки.* Т. Г. Влайков.

рỳта *ж. диал.* Кърпа. *Извади селска рута из пазвата си, пообърса налятите си очи и мълчешката седна.* Ил. Блъсков. *Мърчината, преди да отговори, измъкна от джеба си една пъстра рута и си затърка потния врат.* Ст. Чилингиров.

руфѐт *м. диал.* (от тур.). Еснафска задруга. *Само при тези условия беше възможно съществуването на старите еснафски организации — руфети, които имаха за задача да препречват конкуренцията между еснафите.* Ив. Хаджийски.

рỳхо *ср. диал.* Дреха, облекло. *Сетне Султана изнесе вино и ракия, а Стоян вървеше след нея в новото си градско рухо.* Д. Талев. *Хубавела пак се поклони чак до земята. Тя се беше облякла с ново и чисто рухо.* Ст. Загорчинов.

ручàва *ж. диал.* Шумен говор, гълчава. — *Ами къде са другите ма, Гано? — достигаха през ручавата гласове до Гана и тя се провикваше усмихната: — Идааат! Вандо ги кара!* Ст. Ц. Даскалов.

рỳчам *несв. диал.* Ям, храня се. *Прегърна стъблото и го задруса с все сила. Земята се покри със сливи. — Како-о, да ручам ли? — с детински поглед замоли той.* Г. Белев. — *Каквато попара си е надробил, такава сега ще руча — каза един от войниците.* К. Кръстев.

ручàтелство *ср. книж. остар.* (рус. ручательство). Гаранция. *Но ний не можем да скрием от себе си този факт, че има твърде много семейства, които не представят надлежащето ручателство за добро възпитание на децата си.* Летоструй.

ручѝлка *ж. диал.* Ручило. *Сипкави ручилки подигнаха изведнъж гласове, отекнаха се в глушината и замлъкнаха.* П. Ю. Тодоров.

ручѝло *ср. нар.* Дългата тръба на гайда, която издава еднообразен звук. *Одобрително ръмжеше ручилото, в игриви нотки пискунът къдреше сватбената песен, сладко ронейки дума по дума, сякаш и самата гайда вземаше участие в общата радост.* Ем. Станев. *Но и нещо друго привличаше хората тук. Случваше се през някой сух есенен ден да забучи ручилото на гайда и да се извие лудо северняшко хоро.* Ем. Манов.

рỳчка *ж. диал.* Глинен съд за кадене с тамян. *Първа се показва една стара жена с ручка и шишенце вино. Тя прикадява над гробовете, полива ги с вино и влазя в черква.* П. Ю. Тодоров.

ручòк *м. диал.* 1. Храна за втора предобедна или следобедна закуска. *Аз ви донесох ручок и пак трябва скоро да вървя.* С. Радулов. 2. Време за такава закуска. *Къде ручок той се качваше на essentially кончето си и пак побесняваше из полето.* Елин Пелин. *Ручок дохожда и слънце-пламък прежуря, / пали дърво и камък.* П. К. Яворов.

рỳша *несв. диал.* Ходя из негазен сняг. *Той беше загърнат в дрехи, рушеше снега и вървеше като снежна топка, която все повече и повече наедрява.* Ст. Ц. Даскалов.

рушевѝни *мн. ж. рядко.* Развалини. *Минахме през рушевините на стари селища, чиито имена отколе са заличени от паметта на хората.* А. Каралийчев.

рушѝни *мн. ж. рядко.* Отломки от разрушена сграда. *Даваше си вид, че прави ревизия на празното и пусто светилище, потънало в прах и хоросанни рушини.* Ст. Чилингиров.

рỳшкам *несв. диал.* Тършувам, ровя. *Те ги разтварят на циментовия под, тършуват из нагънатите дрехи. . . пръскат всичко по пода, рушкат. . . а какво дирят, навярно и сами те не знаят.* Д. Бозаков.

ръ̀бам *несв. диал.* Ръфам. *Деца, научени на чистичко, на сготвеничко, каква мъка е за тая майка да ги гледа, че ръбат сух комат!* Ил. Блъсков. *Доче, върви си, гледай работата и стига си ръбала полите на Куна.* К. Петканов.

ръ̀буш — вж. р а б о ш. *Православният обаче е останал селянин като баща си и дядо си — найчесто той още смята на ръбуш.* П. К. Яворов.

ръдам *несв. диал.* Ридая, плача. *Зави се майка замая — / камък й падна на сърце; / гледа си в очи Чавдара, / във очи черни, големи / глади му глава къдрава / и ръда клета, та плаче.* Хр. Ботев. *Тошко почти съвсем се успокои и престана да пищи. Продължаваше само сегиз-тогиз да ръда тихичко.* Пелин Велков.

ръдзам *несв. диал.* Ридая, плача на пресекулки. *Той глухо, на пресекулки зарида. . . — Защо ръдза дядо насън?* Т. Харманджиев.

ръжд — вж. **риж.** *Светослав пошушна на един ръжд, синеок, със сухо лице болярин, що стоеше до него: — Кого лъже тоз?* Ив. Вазов.

ръжѐница *ж. нар.* Едра ръжена слама. *Носеха дърва и ръженица, а други уж търсеха вода, а питаха навсякъде за вино.* Й. Йовков.

ръз *м. остар.* (от ар.-тур. ırz). Чест, честност, почтеност. *Взел, както разбрах, да посяга и на ръз. . . И на дядя Добря на внучката Милка казал, че ако не се съгласи да го вземе и да се потурчи, щял да я качи една нощ на един кон и щял да я занесе на Арнаутлъка.* Ц. Гинчев.

ръзсъзин *м. диал.* (от ар.-тур. arsız). Безчестник. *Е, като е тъй, сега да се оставим ли да дойде в земята ни, в градовете ни, в къщите ни и да ни безчести челядите тоя ръзсъзин.* Ц. Гинчев.

ръка̀-кефѝ *ср. остар.* (от тур. rakı-keyfi). Аперитив с ракия. *Угощението се начена с „ръка-кефи". Агнето и няколко пилета бяха погълнати от гостите, когато из къщата на Василя Петров излезе Общи и се упъти за буренака.* Ст. Заимов.

ръка̀тка *ж. нар.* Гърне с дъговидна дръжка отгоре. *Развързаха бохчите, насипаха кисело мляко от ръкатките, нарязаха погачите.* Кр. Григоров.

ръкѝ-сапу̀н *м. остар.* (тур. rakı-sabun).Фабричен сапун. *И все се подсмива сякаш. . . А пък прякор да измисли на някого — ще прилепне като лъжица в масло, та и с ръки-сапун да го триеш, не можеш го изчисти.* Чудомир.

ръкодѐлие *ср. остар.* Занаят или индустрия. *Ръкоделията цветят в Холандия; по-първи от тях са платна и хартия.* Й. Груев.

ръкопа̀т *прил. диал.* Похватен. *Но оскъдията малко се чувствуваше в къщата под грижите и домакинската сръчност на ръкопата и икономна девойка.* Ив. Вазов.

ръкопост *ж. остар.* Уредност, похватност. *Банята Кипчез лекува ревматизми. . . И тук има уред и чистота. Това прави чест на ръкопостта на съдържателя.* Ив. Вазов.

ръко̀сам се *св. възвр. диал.* Ръкувам се. *Хайде да се ръкосаме, че добре си ни дошъл —сустеше се Калю весело от неочакваното посещение.* Ц. Церковски.

ръкоя̀тка *ж. воен. остар.* (рус. рукоятка). Ръкохватка. *И наистина, като гледаше човек тия ръждясали вече ножици. . . тия ръкоятки с цвят на змийска кожа. . . , не беше мъчно да се разберат, че хората, които са носили тия сабли, принадлежат вече на миналото.* Й. Йовков.

ръла *ж. диал.* (рум. rîlă). Дъсчица за изравняване на житото в препълнена крина. *На търговеца той даваше шиниците не с връх, а гладко изравнени с ръла.* Й. Йовков.

ръмка *ж. диал.* Ситен краткотраен дъжд. *Вчера, привечер, над Горун мина малка ръмка. И дали от ръмката . . . или от нещо друго днес. . . слънцето се показа светло и румено като ябълка.* М. Ягодов.

ръмне *св. нар.* Завали, заръми. — *Двойни черджици вземи! Гласът на мъглата откъм Хайдушката курия ми нашепва, че може и да ръмне дъждец.* О. Василев. *Цигулката скърши песента, заситни. . . Сякаш духна свеж вятър, сякаш ръмна сребрист, окъпан в слънце дъждец.* Н. Кирилов.

ръмтѝ *несв. нар.* Ръми. *Есенният дъжд непрекъснато ръмти по влашко поле и българско доле.* Ст. Заимов.

рънкам се *несв. възвр. диал.* Задявам се, заяждам се. *Във игла си вдява* [терзийчето], *мамо, / със мен се задява; / машина му дрънка, мамо, / то се със мен рънка.* Нар. песен.

рънча се *несв. възвр. диал.* За животно — зъби се с ръмжене. *Четири вълка с дълги муцуни, настръхнали и с пламък див в безсмислено-жестокия поглед, се рънчеха един другиму и носовете им се свиваха на големи бръчки, знак на гняв, като откриваха горните челюсти.* Ив. Вазов. *Оставял едно зло куче на портата си да се рънчи и да гони болните!* Ив. Вазов.

ръпам *несв.*, **ръпна** *св. диал.* Отхапвам нещо с шум; рапам. *И както бяха наведени един до друг и сърповете свистяха и ръпаха стърнта.* Кр. Григоров. *Биволиците рядко ги пускаха на цяла трева. . . та още с пристигането си на ливадата стръвно се нахвърлиха да пасат. И изпърво не се спираха. . . ръпнеха веднъж-дваж на едно мято, изпръхтяваха възбудено и притичваха пък на друго.* Ил. Волен.

ръполѐне *ср. диал.* Шум от сърп при жътва. — *Да нажъна и тая ръкойка и няма — обади се мъжът й и отново се чу в мрака острото и равно ръполене на сърпа.* Ил. Волен.

ръполѝв *прил. диал.* По който има втвърдена кал. *Мирон върви по ръполивата пътечка, въздухът църка от студ.* Ст. Ц. Даскалов. *Стъпките му шумоляха по ръполивата затопена пътечка, която денем се размекваше, а нощем се заледяваше.* Ст. Ц. Даскалов.

ръпсàй *м. диал.* Вид едро жито. *Защо не идете да видите какво жито е отбрал за себе си, първо качество, едро като ръпсай.* Ст. Ц. Даскалов.

ръф *м. рядко.* Късане, откъсване. *Но ръф жадува една вълшебна роза: / май е — тя цъфти.* П. К. Яворов.

ръхтя̀ *несв. диал.* Издавам глух шум. *Р-р-р-х! — ръхти ралото и отмята в черната бразда набъбналата в дълги размисли надежда.* М. Ягодов.

ръча̀лка *ж. диал.* Ръчка, дръжка. *Дай свредела, бе ченгене!— извика на циганина и циганинът тозчас го извади изпод ръкава си, тури му ръчалката му и го подаде.* Ц. Гинчев.

ръченѝк и ръчанѝк *м. нар.* Дълга кърпа, обикновено за глава. *Вярно излезе, че на главата й няма черен ръченик и русата й коса златееше открита.* А. Дончев. *Като пристягаше ръченика на главата си, тя бързаше срещу Гроздана усмихната.* Й. Йовков. *Гюрга не рачи да забради чер ръчаник до третините на чича Костадина.* П.Ю. Тодоров. *Облечени, применени / със сини сукмани, / с ръчаници забрадени —/ бели прибелени, / че тръгнаха двете дружки / на хоро отиват.* Ц. Гинчев.

ръшета̀рин *м. рядко.* Решетар. *И тръгна като ръшетарин по къщите да ръси и да глоби хората. Баща ми не обичаше гръцките владици.* Л. Каравелов.

ръ̀шкам, ръщя̀ и ръ̀шна *несв. диал.* Ходя, обикалям, навъртам се. *Де не е ходил този човек. . . Той е много ръшкал из Европа.* А. Константинов. *Година цяла тъй все ръщих из народа, / бях в сума градове, обходих и села — / къде не!* Пенчо Славейков. *За щерка ми се жени, а ръшне след жена ми.* А. Константинов.

рюш *м. рядко.* (фр. ruche). Плисирана ивица тюл, дантела или тънък плат за гарнитура на рокля и др. *Мария бе отметнала глава назад и от малката й брадичка се спущаше мека извивка и потъваше в накъдрения рюш на бялата й блуза.* В. Геновска.

ряз¹ *м. рядко.* Рязване. *Остри като шипове пръсти разтягаха отока. Някакъв леден ряз премина по разпънатото място, втори, после силен натиск, който сякаш изгребваше цялото съдържание на корема му.* Ст. Дичев. *И не прилича ли на тихо море това безкрайно куршумено течение на Дунава. . . Струва ти се дори, че сещаш тънък ряз на солен дъх, какъвто има само край морския бряг.* С. Северняк.

ряз² — вж. р е з. *Той погледна острието на брадвата, опита ряза й на дланта си, като отряза цяла фаша кожа под големия си пръст, и продължи да точи от другата страна.* Г. Краев.

С

са *прил. ж. диал.* Цяла. *Не прела гора, ни ткала — са зима болна лежала.* К. Христов.

саадетлѐн *нареч. диал.* (ар.-тур. saadetle). С щастие, със здраве. *Вероятно той ги успокои, защото те му пожелаха саадетлен и се върнаха към купа.* Ив. Вазов.

саала̀м *диал.* (тур. sağlam) 1. *прил. неизм.* Истински, същински. *Неда си стигна вече да се смята саалам мома. Нейни еранки се и зажениха.* Т. Г. Влайков. 2. *нареч.* Напълно, съвсем. *Па и годините, като се така разбъркаха, не му беше дип и време да се пусне саалам по ергенуване.* Т. Г. Влайков.

саа̀т — вж. сахат. — *Защо лъжеш, дядо, че е един километър? — Е, па нели е един саат.* Хр. Смирненски. *Пак девойка бога помолила: / Дай ми, боже, очи соколови, / . . . / да отбера момче спроти мене, / . . . / що му пеит саат во пазуа.* Нар. песен.

сабаала̀росун *неизм. диал.* (от ар.-тур.). Добро утро. — *Бай Рахиме, сабааларосун! — И помаха приветливо с ръка, когато от вратата надникна по папуци стопанинът.* Ст. Ц. Даскалов.

саба̀йле и **саба̀йляна** — вж. сабахлем. *А той я изгледа и каза:. . . Заръчано е утре сабайле на църква да идеш, а вечерта на мегданя на хорото.* П. Спасов. *Димитър Иванов / от село Глобен / сабайляна стана / разбит и сломен.* Хр. Радевски.

саба̀т *м. диал.* (от ар.-тур. sohbet). Разговор. *Късно следобед. . . пред портите излязат жените на собат и насядат по пейките да предат и преплитат старите жилетки на мъжете си.* Н. Тихолов.

саба̀хлаим и **саба̀хлайне** *нареч. диал.* (ар.-тур. sabahleyin). Утре, сутринта. *Фурнаджията кипна: — Да се махаш сабахлаим от главата ми, хей хаймана. . .* Ст. Чилингиров. — *Хади де парите, че воловете жедни, ще бързам да ги напоя за сабахлайне. — Де почакай малко де, ден голям.* Ил. Блъсков.

саба̀хлем и **саба̀хлен** *нареч. остар.* (от ар.-тур. sabahleyin). Днес (или утре) сутринта. — *Охо! Той се бръснал сабахлем! — заяде се бай Кньо.* С. Северняк. — *Ти какво си се развикал, какво си се начумерил! От сабахлен се кара.* Ем. Станев.

сабу̀р *м. остар.* (ар.-тур. sabur). Търпение. *Не бой се, стори си сабур. . . где ти е раната? — Рана не е то, дядо Тодоре, свирката ми е строшена на сол, с клапи е превързана.* Ц. Гинчев.

сава̀к *м. диал.* (тур. savak). Подвижна преграда на воденична вада, канал, и др. *Никой не се мяркаше наоколо. Само вълци с хлътнали хълбоци и проточени муцуни минаваха край савака.* Ив. Гайдаров. — *Слушай! — започна тя тихо . . . — Дома ще дойдеш оттук, покрай тая вада и ще стигнеш до един савак. — До един. . . какво бе то?. . . — Савак, дето отбиват водата на воденицата.* Н. п. Филипов.

саги̇̀я *ж. диал.* Дреха сая. *Седнала Стойна, седнала / на първи велик четварток, / да шие Стойна, да крое / на Стоя тенка кошуля, / на себе бела сагия.* Нар. песен.

сагла̀м — вж. саалам. — *Стара ли? Като седнем на трапезата, ядеш си колкото един саглам работник.* Кр. Григоров.

сагма̀л *м. диал.* (тур. sagmal). Стадо от дойни овце. *Друг един овчар, който беше задължен да оставя заран рано овцете на другарът си и да дохожда на кашлата, да помага за доение на сагмалът, щом потеглял да върви закъм кашлата, и заспивал прав.* З. Стоянов. *А нивите зад гората, а кошарите. Целият сагмал с яловината е на кошарите. Коне, катъри, магарета — от всичко се намира.* Кр. Кригоров.

сагмалджи̇̀я *м. диал.* (тур. sagmalcı). Овчар, който пасе сагмал. *Дългите гети и тежките ямурлуци, пискюлиите чанти, медните кавали, точно определените служби в йерархията на тия дружини — кехаи, сагмалджии, шилигари всичко това в своята пълнота и точно разпределение се среща само тука.* Й. Йовков.

сад[1] *м. диал.* Новопосадено растение. *Градинарът сади в градините разни садове и всякакви зеля.* П. Р. Славейков. *Двата кошера пчели подари на оная вдовица, на която бе посадил овощки и сад.* Книжница за народа.

сад[2] *м. книж. остар.* (рус. сад). Градина. *Гимназията обикновено са намервала в обширния сад, що бил насаден с бръшлинови растения.* Н. Михайловски. *Лицето ти е шипок бял / през пролет в сада нацъфтял.* М. Л. Софиянец.

саде́ *нареч. диал.* (пер.-тур. sade). Само. — *Утрепа ли се бре? — викна баба му, като забеляза кръвта на пръста му. . .— Пада ти се! Саде се заплесваш такъв.* З. Сребров. *Ама едни такива умни приказки — като каже дума, като че с пирон я закове. Кънъо саде слуша и вика: „Тъй вярно, господин началник.“* Хр. Радевски.

садеви́на *ж. диал.* Разсад, посаденото. *Затова почна да се не ражда, затова я градушка ще очука, я суша ще изгори садевината.* Кр. Григоров. *Когато садим пипера, хее, отсреща . . . нали е по̀ на припек, чушките са по-стегнати, по-здрави. И садевината е като човека.* Кр. Григоров.

са̀джа̀к *м. диал.* (от тур. sacak). Железен триножник за огнище; пиростия. *До него седеше снаха му Кондовица, която бе сложила тенджерата на саджака, та постъкваше огъня.* Д. Немиров. *Сред огнището пърпори огън, ближе с червени езичета окаденото котле, закрепено върху разкрачен саджак.* А. Гуляшки.

садиво̀ *ср. нар.* Посадено растение, зеленчук. *Но мина време, избуяха садивата, чесънът и лукът развиха пера. . . само неговите зрънца не пробиваха земята.* Ст. Ц. Даскалов. *Но свекърва ѝ, макар и да нямаше грижа за тютюна, се тревожеше за другите садива.* Б. Несторов.

са̀жен *м. диал.* Куп дърва — около 4 кубически метра. *Си нощ Бояна ми седе ; / три фурни лебец измеси, / три сажни дърва изгори / и товар бяла борина.* Нар. песен.

сади́ло *ср. диал.* Дървено или желязно колче за правене дупки при садене. *В същото време, изскочили от градежа кой с мотика, кой с чапа и със садило, децата се бяха строили и очакваха учителката да ги освобождава.* Б. Обретенов. *Но праза може да се посажда още също тъй, както водния лук, с малко садило, а после постепенно да се загърля.* сп. Градинар.

са̀дина *ж.* Вид ливадна трева. *Югозападно от град Ардино. . . има място, което е било залесявано, но залесяването не се хванало, а теренът въпреки това се е самозакрепил главно чрез хвойната, орловата папрат, както и със садината.* Н. Стоянов. *Навлязохме в малка долинка, потънала в зеленина. Лозя, слънчогледи и кукурузи, а ей там косачи редят меките откоси на чистата като свила садина.* Д. Осинин.

садиня̀в *прил. диал.* Който е от трева садина. *Снежанка и се услажда садиняво сено, и то от тлъстите луковишки ливади — умира за него!* Ил. Волен.

са̀дник *м. книж. рядко.* Градина. *Ще строим язовири и светлини ще дадем, и пътища ще прокараме разни, и градини ще направим, и садници с плодни дървета.* Пелин Велков.

садраза̀м(ин) *м. остар. истор.* (ар.-тур. sadrazam). Велик везир. *Ти щеше да управляваш царство? Бе пезевенк, валипаша ли щеше да бъдеш, или садразамин в Стамбол?* З. Стоянов. *Нека пази славата си сам падишахът, друга работа няма ни той, нямат ни пашите му, ни садразаминът му.* Д. Талев.

саз[1] *м. остар.* (пер.-тур. saz). Източен музикален инструмент с метални струни и дълга дръжка. *Щом се свърши примирението, ашиците удариха теловете на сазовете си и един захвана да пее.* Ц. Гинчев. *И тогава от невидяло долитат слаби, безмощни звуци от стар, тънкострунен саз.* Д. Немиров.

саз[2] *м. диал.* (тур. saz). Тръстика. *Оттам, откъдето те влязоха в този прочут град, Орфей видя малки, схлупени бордеи, вкопани наполовина в земята, покрити със саз и треволяци.* Г. Караславов. *В ранна пролет наемателите на сазлъците ги палят, за да поникне млад саз.* П. Росен.

сазлъ̀к *м. диал.* (тур. sazlık). Място обрасло с тръстика. *В дясно е равна като длан поляна, опряна до надвиснала тъмна гора към юг и север, а на изток открита до високите сазлъци на езерото.* П. Росен.

сайбѝя *м.* и **сайбѝйка** *ж. диал.* (от ар.-тур. sahip). Стопанин, господар, собственик. *Радваше се кака Дина, не само защото е дошъл сайбия в къщи и че дюкяна си намери майстора; ней и инак посъмна и поолекна.* Т. Г. Влайков. — *Той е сайбият на това място и сега ще ме нарюка, прибави Атанас и се озърна към мулетата си, които пасяха тучната трева по полянката.* Ив. Вазов. *Защото Аничка, сайбийката де, като тръгнала да бяга, видяла наша Стайка, па ѝ казала.* Ив. Вазов.

сайва̀н и **сайва̀нт** *м. диал.* (тур. sayvant). Навес, заслон, сушина. *Един ден ми се стори да го видях през дворът, под сайвантът.* С. Пелико (превод).

сайга̀нджийка *ж. диал.* (тур. saygı). Жена, която оказва почит. *Тя е сайганджийка, знае кога кому е ред да му се направи икрам, и каквото и да има на душата си, ще му стори сайганлъка.* Т. Г. Влайков.

сайганлъ̀к *м. диал.* (от тур. saygı). Почит, уважение. *Тя е сайганджийка, знае кога кому е ред да му се направи икрам, и каквото и да има на душата си, ще му стори сайганлъка.* Т. Г. Влайков.

сайдѝсвам *несв.*, **сайдѝсам** *св. диал.* (от тур. saymak). Почитам, зачитам, уважавам. *Друго момиче ще ти намерим тебе. Бедничко да е, да те сайдисва.* Й. Йовков. *Гяурите на главата ще ни се качат. Те и ни са се качили вече. Минаваш край него, а той не те и поглежда, за нищо не те сайдисва.* Д. Талев. *Бях към вашата махала, па рекох — я да сайдисам и Мижо Салиевия дом.* Б. Несторов.

сака̀ *ж. диал.* (ар.-тур. saka). Голям съд за носене на вода. *През мегданя мина една сака впрегната с магаре, а след нея — двама гранични войници.* Й. Йовков. *Вода носеха със саки, но те не успяваха да насмогнат.* Й. Йовков.

сакавѝца *ж. диал.* Брадва, секира. *И тя сложи сакавицата настрана и се наведе по-близо до мен да ми пошушне нещо на ухото.* Т. Г. Влайков.

сакаджѝя *м. диал.* Водоносач със сака. *И като мислех за горката им* [на затворниците] *участ със завист се обръщах да гледам някой сакаджия, който минаваше през двора с коня си.* К. Величков. *За жалост, водата, донесена от първите сакаджии от Марица, скоро се изчерпи и тулумбите останаха в бездействие.* Ив. Вазов.

са̀кам *несв. диал.* Искам. *Я те сакам, ка що сака, поле даж у суша.* Елин Пелин. — *Е па аз, другари, какво да кажа. Овцата си сака гледане.* Кр. Григоров.

саканя̀ се *несв. възвр. диал.* (от тур. sıkınmak). Притеснявам се, тревожа се. — *Истина било, че си прост, Кондо! . . . Вместо да се зарадваш, че му намерих колая, ти взел си да се саканиш.* Д. Немиров.

сакатя̀ *несв. диал.* Осакатявам. *Нива като люлка — едра, гъста. . . И чиста — няма паламида из нея да те целува, няма бабин зъб да ти сакати ръцете!* Ил. Волен. **сакатя̀ се** *възвр. Ако тръгнеха пък нанякъде с колата, не смееше да се качи — сакатеше се боса из камъняците след тях.* Ил. Волен.

сака̀рест *прил. диал.* (от тур. sakar). Обикновено за бивол — с бяло петно на челото; бряз. *Да има алест кон с дълга опашка до земята, с грива като самодивска коса, или пък сакарести биволи да впрегне в ралото!* К. Петканов.

саклѐт *м. диал.* (от ар.-тур. sıklet). Мъка, страдание. *Есенес, като стигна писмото ти, / от съклет го не хващаше сън.* Н. Марангозов. *Тъмничният надзирател червен, изпотен от срам и „саклет“ се яви в затвора.* Ст. Заимов.

саку̀лче *ср. диал.* (от гр.). Торбичка, чувалче. *Други път тя работи по една неделя на Хаджи Митови, дето са край тях, и наместо пари земе от тях една паница изварка. . . и едно сакулче сенце за юничето.* Т. Г. Влайков.

саку̀ля *ж. диал.* (гр. σακκούλα). Голям чувал. *Гана отиде заранта рано с една кошница в Бели брег, а се върна привечер с цяла сакуля на гърба.* Ст. Ц. Даскалов. *Оправи се като въже в сакуля.* П. Р. Славейков.

сакъ̀з *м. остар.* (тур. sakız). Дъвка. *Приготви благ мехлем от пчелен восък, сакъз, боров катран и зехтин.* К. Петканов. *Изважда Пенчовица от джоба си шепа сладък сакъз, подава на Минка, разцапват се и двете да дъвчат сакъз.* Ил. Блъсков.

сакълдѝсвам се *несв.*, **сакълдѝсам се** *св. възвр. разг.* (от тур. sıkılmak). Притеснявам се. *Аз влязох в зимника, пък тя — да се не сакълдисва — и рече да пойде у майка си.* Т. Г. Влайков. — *А пък ти. . . хадзи. . . връстай се по-ранцко!. . . — сещаше се тя да се погърчее. — Като стане икиндия, почвам да се сакълдисвам.* Д. Немиров.

сакълма̀к *м. диал.* (тур. sıkılmak). Мъка, досада. — *Какво си се озорил, Йорге? Не тежи ли ти такава работа? — Абе тя не ми тежи, ами ми омръзна. Добре че не е все тъй, а то човек може да гебердяса от сакълмак,* Д. Немиров.

сакъ̀н *междум. разг.* (тур. sakın). Недей, не бива. — *Да повикаме ходжата, да се разберем — каза след малко Осман. — Сакън, не сега! — повдигна се кехаята.* Б. Несторов. *Сакън! Да не си посмяла да го мажеш с йод! Това значи след час-два да го умориш!* П. Здравков.

сакънтѝя *ж. остар.* (тур. sıkıntı). Затруднение, немотия. *На зъл час в сакънтия секи гледа себе си.* Нар. пословица.

сал — вж. с а л т. *Не отвърна Бойко на майчини си думи. / Изпод вежди я сал озърна и приведе чело.* Пенчо Славейков.

салава̀т *м. диал.* (ар.-тур. salavat). Глъч, шум. — *Чуваш ли, не обичам да ми пискат!. . . — Едно солдатче, а прави салават и олелия, като че е умрял фелдмаршал.* Ив. Вазов.

саламѐт — вж. селемет. *Па какво да я не хвали сирота, като от нея видя саламето си.* Мих. Георгиев.

саланда̀р *м. остар.* (от гр. σαραντάρι). Монета от 40 драхми. *Тя е много тясна, не един чиляк, като иди по сичките манастири и вредом като си запише името и да плати по един саландар, колкото и да е дебел, може да се провре през тая дупка, защото му се изплащат греховете.* Ил. Блъсков. *Да открадне, без да се усети някой, да излъже, това не го имаше твърде за грях. Мислеше и вярваше, че дадените му пари, по парусий, саландаре, на божигробските манастири, бяха доволни да му изплатят сичките волни и неволни грехове.* Ил. Блъсков.

сала̀ш *м. диал.* (тур. salaş). 1. Временна дъсчена барака. *В навечерието на събора определиха къде ще бъдат сергиите, къде ще се нареждат колите, къде ще бъдат салашите и бирариите, къде ще се вият хора̀та.* Г. Караславов. 2. Навес. *Старшията беше си направил чардак със салаш, лежеше на сянка и наблюдаваше кой как работи, къде ходи, с кого и колко приказва.* Г. Караславов.

салдърма̀ — вж. с о н д у р м а. *Той се покатери над салдърмата, смъкна един сноп дълга ръжена слама, потопи го в коритото, дето си поеха добитъка, и го заля с вода.* Кр. Григоров. *Звездите потрепваха срамежливо сред небесния харман, а долу, в Гороцветската долина . . . по прозорците на къщите, по верандите на салдърмите бяха грейнали други, по-силни звезди.* Кр. Григоров.

салма̀ *прил. неизм.* (тур. salma). Непослушен, буен, своеволен. *Лястовиците. . . ставаха жертва на своята непредпазливост, както малките деца, когато са немирни и салма, падат и се наранят.* Ц. Гинчев. *Пустите твои / две али устни, / устни — мерджани — / кой ще ги кусни, / кусни примами? / — Бягай делийо, / салма гидийо, — / бягай, иди си.* Ц. Церковски.

салми̇̀свам *св. диал.* (от тур. salmak). Ходя свободен и правя пакост. *Докато овчаря дигна камък да хвърли, зад ридът се отекна гласът на пъдаря, викнал що сила му държало: стадото салмисва из нивята.* П. Ю. Тодоров.

салми̇̀чка *ж. диал.* (от тур. salma). Барака, заслон. *Кучетата излизаха вече от оборите и салмичките, въртяха се пред къщите.* Г. Караславов. *— Шт! — подвикна Вълко. Непознатият спря, огледа се и се мушна под салмичката.* Г. Караславов.

салму̀вам *несв. диал.* (от тур. salmak). Лудувам, буйствувам. *Не ставала ли каил Момчилица, и ш лоша кръв салмувала в жилите ѝ.* З. Сребров.

салму̀ване *ср. диал.* Съществително от салмувам. *Ние вилнеехме цели дни по кърищата, по долини и урви, зле учехме уроците. . . И чрез тия бесни салмувания ние, без да знаем, поемахме издълбоко талази от животворен планински въздух.* Ив. Вазов. *Нерядко, едвам по късна вечер ни идва на ум, че трябва да се приберем дома, дето за нашите дневни салмувания ни чака зад вратата гореспоменатия господ.* Пенчо Славейков.

салнамѐ *ср. книж. остар.* (пер.-тур. salname). Годишен сборник. *По салнамето за 1871 л. в Цград имало училища: 280 мюсюлмански, 77 гръцки, 48 арменски.* Летоструй.

салпъ̀к — вж. с а п л ъ к. *Тука през оня страшен ден са препускали коне без ездачи, в Кочмар са пращели запалените кладни и салпъци.* А. Каралийчев. *Златеят се хълмове от слама — добруджанските салпъци.* А. Каралийчев.

салт *нареч. диал.* (тур. salt). Само. *Работях, но салт за хляба.* П. Р. Славейков. *Улови се да играе и салт се обръща наляво надясно да поглежда, кой от нейните гости ще се улови до нея.* Ил. Блъсков.

салта̀ *ж. диал.* (тур. salta). Вид къса дреха без яка и с широки ръкави. *— Ветке, дай забрадката си!. . . — А ти защо не сваляш салтата?* К. Петканов. *— Свали си салтата, да не ти пречи в работата. . . Яна се върна при нощвата. Богдан я послуша, свали горната си дреха, запретна ръкави, напълни решетото и пак го замятка между двете си ръце.* К. Петканов.

салтама̀рка *ж. остар.* (ит.-тур. saltamarka). Къса горна дреха, обикновено подплатена с кожи. *Чорбаджи Мичо Бейзадето беше стар, нисък и чернолик човечец, облечен в шалвари и сукнена салтамарка.* Ив. Вазов. *Султана се готвеше за сватбата си. . . тя извади цял такъм шаечни дрехи — потури, джамадан, салтамарка.* Д. Талев. *— Празни приказки! — рече наперен селянин с тъмносиня гайтанлия салтамарка.* Г. Караславов.

салтана̀т *м. разг.* (ар.-тур. saltanat). Разкош, великолепие, тържественост, блясък. *Направили преди три месеци с голям салтанат сватбата.* Ив. Вазов. *Какво ще ѝ гледам на Вената, град като град, хора, къщи, салтанати.* А. Константинов. *Със салтанат идем, ама и със салтанат ще ни посрещнат.* К. Величков.

салтанатли̇̀я *разг.* (ар.-тур. saltanatlı). 1. *прил. неизм.* Който е свързан със салтанат. *Гостите бяха разположени в шест стаи: старите бееве и мюфтията с шаха — в първата, най-салтанатлията стая; средните — във втората с кадията; младите — в третата.* Ц. Гинчев. 2. *нареч.* Със салтанат. *Аз му показвам а, б, а той разказва за Димитра Калачлията, че много салтанатлия ходял и бил нешанджия.* З. Стоянов.

салтафѐра *ж. диал.* (чуж.). Кокона, хубавица. *— Знаеш ти. . . салтаферо болшевизирана! — сопна ѝ се бай Пеню. — Щом министърът го е казал, инак не може и да стане.* Г. Караславов.

са̀лхана *ж. остар.* (ар.-пер.-тур. salhane). Кланица. *После няколко минути това място представлявало салхана от човешки трупове.* З. Стоянов. *Първият пътник е истински търговец, събира едър добитък за совати и го препраща на цариградските салхани.* Ст. Заимов.

самови̇̀лняк *м. диал.* Проклетник. *Това, дето оставям, крава ли е, или ланско теле. . . Дои ли се теле бре, самовилняци?* Кр. Григоров. *Не те ли е срам от жената и децата бре, самовилняко недни,. . Намерил си тук една вдовица.* Кр. Григоров.

самовла̀ст *ж. книж. остар.* Самообладание. *Не посмях да довърша мисълта си. . . но сещах как сърцето ми бие все по-ускорено, как губя самовласт.* Г. Райчев.

самовòлен[1], -лна, -лно, *прил. диал.* Доброволен. *Една нощ в Пазарджик говори: резултатът беше записването на един милион гроша самоволни пожертвования.* Ив. Вазов. *Сиромахът не е можал да претегли до край мъките на гладът и рекъл по-харно да ускори смъртта си със са моволно убийство.* Н. Бончев. **самовòлно** *нареч. Всичко записано е било казано спонтанно самоволно и непринудено. Тъкмо затова може би то има и по-голяма цена.* Сп. Казанджиев

самовòлен[2], -лна, -лно, *прил. книж.* (рус. самовольный). Самовластен, своеволен. *Хенрих VIII във всичко бил така самоволен: закони и парламент за него нямало.* Всеобща история.

самовòлец и **самовòлник** *м. остар.* Доброволец. *Той са записал самоволец в четата на Раковски.* П. Хитов. *В това време влашкото правителство разпущаше самоволниците, които беше събрало във времето на революцията.* П. Хитов.

самовòлие *ср. остар.* Своеволие. *Протестантската страна се нагърбила да се бори със само волията на държавната власт.* Й. Груев.

самовòлство *ср. остар.* Своенравие. *Всред другари най-добре се изкоренява на детето самоволството и саможивството и то се приучава да слуша дружинските правила.* Й. Груев.

самоглàвен, -вна, -вно, *прил. остар.* Самостоятелен. *В Сеч се броеха повече от петдесе табори, които бяха като самоглавни републики или като школа и бурса, дето децата живеят на готово.* Н. Бончев.

самоглàвец *м. диал.* Упорит, несговорчив човек. *Излезе опърничев и самоглавец. Не иска никого да знае, внася размирие в селото.* Т. Г. Влайков.

самоглàвница *ж. диал.* Вдовица, която е глава на семейството. *Събрале ми се, набрале / сите девойки беровки / у Николица вдовица, / у тая самоглавница.* Нар. песен.

самоглàвщина *ж. диал.* Своеволие. *Ти какво си мислиш? Не може така. . . на самоглавщина! Ние тука сме колектив!* Ст. Ц. Даскалов.

самоизтъщàване и **самоизтъщèние** *ср. книж. остар.* Самоусъвършенствуване. *А ако се заречем и бъдем будни да не хабим още и най-малките пролуки от свободно време, а да ги употребяваме за нашето си. . . самоизтъщаване, то колкъви ли чудни работи можем свърши!* Й. Груев. *И не оставяше да му се изскубне ни една пътека, която би го завела до самоизтъщение.* Й. Груев.

самокòв *м. остар.* 1. Движен от вода механизъм с голям чук за очукване на желязото от пещ. *В Радуил идвали кервани с желязна руда от самоковските села. Трещели денонощно исполинските чукове на самоковите, задвижени от буйните води на р. Ибър. Всяка година те произвеждали десет хиляди оки ковано желязо.* Н. Хайтов. *Този именно поток — . . . е играл важна роля в миналата рударска епоха на Витоша както за промиване на рудите, така и за карането на самокова над Владая.* П. Делирадев. 2. Железодобивна пещ с всичките ѝ принадлежности. *Към горния край на дола пушеше самоков, разперил стряха ниско над земята, а и коминът му едва се издигаше над разкривения покрив.* Д. Талев.

самообмàн *м. книж. остар.* (рус. самообман). Самоизмама. *Не помня кой философ казваше, че от най-слепите слепци самообмана на писателите е най-големия слепец или подобно нещо.* Ив. Вазов. *Днешната случка ми разкри самообмана ми, макар и малко късно.* Ив. Вазов.

самооболщèн *прил. книж. остар.* (от рус. самообольщенный). Самозаслепен, самоизмамен. *На основание на същото самооболщенно стремление — да живеят по евангелски, богомилите си изработиха своеобразно и широкоразвито вътрешно устройство.* Р. Каролев. *Борбата, що са я вели те за своето самооболщенно учение, заслужава пълно съчувствие.* Пер. списание.

самооболщèние *ср. книж. остар.* (от рус. самообольщение). Самозаблуда, самозаслепяване, самоизмама. *Мислех за Сърбия, за Русия и навсякъде, в детинското си самооболщение, виждах отворени обятия.* К. Величков. *Французите вярваха, че Париж е непристъпен. . . Но те познаха самооболщението си, когато видяха прусиянеца. . . да влязва тържествено в този непристъпен наричан град.* С. С. Бобчев.

самоплỳв *м. рядко, остар.* Параход. *Ний няма да ходим нито със самоплув, нито да отиваме. . . с други някои кола.* И. Богоров. *По реката вървят салове, натоварени със стока; самоплуви гърмят, а по бреговете се прострели села и търговски градове.* Др. Манчов.

саморàст *ж. книж. остар.* Природа. *Саморастта го била дарила с вселенски ум и работата го направила да придобие сичките познания.* Ив. Богоров. *Щом се пукне зора, саморастта почнува да дее и през цял ден се чуят безбройно множество гласове, песни и викове от живинския свят.* Ив. Богоров.

сàмост *ж. диал.* Самота. *В онази схлупена къщичка баща му и майка му си прекарваха дните, не бяха никога сещали самост.* П.Ю. Тодоров. *Ти моя гърлице, едничка радост в дните / на самост, на тъга и на беди горчиви.* Пенчо Славейков.

самосъ̀д *м. книж.* Гризение на съвестта. *Човек не се нуждае от външна намеса, външна принуда, за да действува — достатъчен е гласът на съвестта, представителка на обществената необходимост.В случай на грешка самосъдът на тази съвест е достатъчен.* Ив. Хаджийски

Но не, да изоставим тая мисъл за самосъд,нека престъпника измъчва престъпната му съвест. в. Пряпорец.

самосъдство *ср. остар.* Саморазправа. *Новий управител, макар и да не можи съвършенно да унищожи варварските обичаи на отмъщението или самосъдството кръв за кръв, приучи поне черногорците да се подчиняват на една по-редовна полиция.* С. С. Бобчев.

самотàк *м. диал.* Самотник. *Всички го изглеждат съжалително. Мъж — тръгнал да разнася! Самотак!* Елин Пелин.

самсàр[1] *м. диал.* (тур. sansar). Животно пор или бялка. *Какво става с вашите кокошки? Да не ги е нападнал самсар?* К. Петканов.

самсàр(ин)[2] *м. остар.* (ар.-тур. sımsar). Търговски посредник. *Обществото на английските търговци, което най-напред имало няколко самсаре, станало на малко време твърде силно и чудно си увеличило владенията.* Ив. Богоров. *От търговските къщи се ползуват още самсарете, вардачете, търговските съветници, кираджиете, гемиджиете и пр.* в. Знание.

самсỳрин *м. диал.* (от тур. samsum). Проклетник, негодник. *Лъже народа, по два пъти пресипва чувалите оня, самсуринът, дебелият в мелницата.* Кр. Григоров. *А оня какъвто е здравеняк, току я тръшнал още от вратата. Цял самсурин е, мурдаринът му недни.* Кр. Григоров.

самỳвам *несв. нар.* Живея сам. *Легна ли си—сам самувам,/в сън копнея—/ах, как искам да сънувам, / че съм с нея!* Ц. Церковски. *Остави свойта майчица с години саминка да самува в старини.* Бл. Димитрова. *Но родители и деца сами самички не могат да самуват на света.* Книжница за народа.

сандардѝсвам *несв.*, **сандардѝсам** *св.* — вж. съндардисвам. *За да запази авторитета си, каймакаминът му каза: — Валията ми пише да ти дам изин да вършиш каквото е нужно, за да сандардисаме комитите в моята околия.* Д. Талев. *За какъв бяс го назначихме началник, ако не може едни селяни да сандардиса.* А. Константинов.

санджàк *м. остар.* (тур. sancak). Административен окръг. *Понеже мястото, гдето ги хванали, било в границите на Софийския санджак, тях ги закарали да се съдят в София.* З. Стоянов. *Вилаетите се делят на санджаци и се управляват от управители.* С. С. Бобчев.

сантàл *м. книж. рядко.* (от гр. σάνταλον). Вид ароматна смола. *А пък на жъртвеника димеше бял сантал, камфора, амбра и алое.* Н. Райнов.

сантѝм *м. книж.* (фр. centime). Дребна монета. *Ако пък прати офицерина за ботушите, не му ги давайте без пари. Той е добър човек, но съм останал без сантим в джеба.* Ст. Чилингиров.

сантỳр *м.* и **сантỳра** *ж. диал.* (тур. santur). Вид струнен музикален инструмент. *От селото бай Колю докара трима влашки цигани — цигулка, сантур и контрабас.* П. Спасов. *Кой го не е видвал по сватбите заедно с другите свирачe като дрънка по голямата сантура?* Т. Г. Влайков.

санъ̀р *м. диал.* (гр.-тур. sınır). Синор, межда. *Леле варай, Стано постотчийке, / ще да бадеш санър на нивата!* Нар. песен.

сап *ж. диал.* (тур. sap). Дръжка на сечиво. *И плюеше на ръцете си, за да са не хлъзга гладкият сап на мотиката,* З. Стоянов.

сапà[1] *ж. диал.* (тур. sıpa). Задница на кон и друго добиче. *Трябваше полека-полека да я гладиш по главата, по гривата, по хълбока, по сапата и тогава чак.* Елин Пелин. *Па дойде ред и на моята кобила. . . Най сетне, хвана ѝ опашката, плесна я по сапата — па току извика „язда!"* Н. п. Филипов.

сапà[2] *прил. неизм. диал.* (тур. sapa). Страничен. *Калугерите казаха на Мустафа да мине през по-сапа път за Пловдив, да не срещаме войскарите.* Съба Вазова.

сапѐр *м. книж. остар.* (рус. сапёр). Сапьор, пионер. *Всеки искаше да узнае кой е избавения и останаха ли читави и двамата долу, заградени от тълпа войници сапери и стражари.* Ив. Вазов. — *Още оня ден направих нужните разпореждания за тръгване на русчушката запасна дружина и половината рота сапери и с обсадния кадър от артилерията.* В. Геновска.

сапѐрен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* (от рус. сапёрный). Сапьорски, пионерски. *Зле организуваната пожарна команда още се бавеше; повикана бе саперната рота, но и тя не пристигаше.* Ив. Вазов.

сàпикас *м. диал.* (от гр.). Срам, свян, спазване приличието. *Майка ѝ — тя я е разслабила. Нали трябваше да я научи да бъде ранобудна и да има сапикас! Свекър и свекърва да станат, а снахата да спи — това де го има?* Т. Г. Влайков.

сапикàсвам *несв.*, **сапикàсам** *св. диал.* (от гр. ἀπικάζω). Съглеждам, съзирам. *И грамадата от себе / мърда и порасва, / и пътникът отдалеко / веч я сапикасва.* Ив. Вазов. *Но Чумакът. . . сапикаса Вълчана, догони го, сложи тежката си лапа върху рамото му и извика.* Й. Йовков.

саплъ̀к *м. диал.* (от тур.). Голям куп слама. *Пламнаха големите саплъци на чифлика.* Й. Йовков. *Имаше и други постройки, а по-настрана, където като грамаден пръстен се извиваше околчестата ограда на хармана, се издигаха два саплъка — единият по-нисък, с бяла скорошна плява, а другият потъмнял, улегнал, висок като планина.* Й. Йовков.

сарà[1] *ж. диал.* (ар.-тур. sara). Епилепсия. *Вредително е да кърми една майка сама детето си. . . когато има по себе си заразителни пъпки; когато майката страда от сара.* сп. Лиляка.

сарà² *ж. диал.* (тур. sıra). 1. Ред, редица. *Работникът довърши последната сара и бавно повдигна глава.* Д. Димов. 2. Удобен случай. *Ето го на, аз не съм каймакамин, ами когато му дойде сарата, заемам: чунким, парата е сладко нещо, на нея насита няма.* Ст. Заимов.

сарахòшин — вж. с а р х о ш. *„Ох, лудо е! Лудо, беим, не го бий. . . Господ го е убил.“ — Ей сега ще му излезе лудилото на тоя сарахошин. . . Пиян е той или се преструва.* Ц. Гинчев. *Не му вържи кусур бай Ганьо — пошепна стопанина — нали го знаеш, Данко си е все Данко — сарахошин.* А. Константинов.

сарàч *м. остар.* (ар.-тур. saraç). Седлар. *Хазаинът Яко беше сарач и произвеждаше първобитни селски самари.* Д. Димов. *Преобразяваше се всичко — и хората и градът. . . обущари, шивачи и сарачи, които не повдигаха очи от иглата.* Й. Йовков.

сарданапàл *м. книж. рядко.* (от асирийско лично име). Любител на разкош и удоволствия. *И вдъхновяваше му песента / ти с весел детски смях, за да свестява / ломбардский тя сарданапал, комуто / звънците на стадата сладък сън / и604 леност сладка носят.* К. Христов.

сарданапàлщина *ж. книж. рядко.* (от сарданапал). Разгулен живот. *Па утре не забравяй: на Силистра йолу! — Пак ли? Какви са тия сарданапалщини, джаньм.* Ив. Вазов.

сардùсам и сардùша *св. диал.* (от тур. sarmak). Заграждам от всички страни; обкръжавам. — *Не мога да сардисам с един табур аскер това село! Я чак къде има къщи. . . и знам ли какво се крие в селото?* Д. Талев. **сардùсам се** *възвр.* — *Е, като не може да се сардиса цялото, ще хванем тогава тия къщи наоколо и това стига.* Д. Талев.

сарп *прил. неизм. диал.* (тур. sarp). Строг, суров. — *Няма що, бамбашка човек е твоят джелепин. . . — Не го познаваш ти — рече Рилко. — Сарп човек е той.* А. Христофоров. *Дели-Молла, по прякор Кеседжия, / със сабята си клал на поразия / — по кръщата сарп хайдутин бил.* Д. Подвързачов.

сархòш(ин) *м. диал.* (пер.-тур. sarhoş). Пияница. *Не бой се, Бочно, никой с пръст няма да те бутне, ако оня сархош, Калифер арами, бъде по-благоразумен.* М. Марчевски. *--Я- ха- го, видите ли го?—казваха си един на други тези, покрай които заминеше Пенчо сархошина, — в къщи жената си усуква като мокър пещимал, децата си пече като на шиш.* Ил. Блъсков.

сарък¹ *м. разг.* (тур. sırık). Прът. *И тук, в една от тия стаи, между низите и саръците със сухи тютюневи листа, беше домашният музей на хаджи Ибрахима.* Й. Йовков. *Под самата стреха пък на дървени куки е положен дълъг, добре изгладен сарък, на който простираме прани дрехи, дето есен сушим нанизани на върви червени чушки.* Т. Г. Влайков.

сарък² *м. диал.* (тур. sarık). Препаска за глава, панделка. *Тя е облечена с къса подшита салтамарка. . . На глава с морав фес, с тесен сарък наоколо.* П.Ю. Тодоров.

сарѝ-сабỳр *м. диал.* (тур. sarısabır). Вид цвете, което се употребява и за билка. *Докато си млад и Вела. . . и Пенка ще имаш, ама като поостарееш. . . тогизънкана. . . Няма ли саръ-сабур за кувет да ти потрябва?* Ст. Чилингиров.

сафирèсам се *св. възвр. диал.* (от ар.-тур. sefer). Дойда на себе си, свестя се. *Да ти изсипя малко кокоша чорба с едно крилце и воденичката да си хапнеш, да се сафиресаш. . . ами я гледай, на мощи си заприличал!* Ц. Гинчев.

сафиян *м. книж. рядко.* (рус. сафьян) — вж. с а х т и я н. *На плитките му обувки от пурпурен сафиян блескаха звездообразни токи.* Ст. Загорчинов.

сафиянен, -а, -о, *прил. книж.* Направен от сафиян. *На кръста зѐ сафиянен червен ремък беше прикачен такъв дълъг и тежък меч, какъвто носеше и неговият братанец.* Ст. Загорчинов.

сафтиян и сафтян — вж. с а х т и я н. *Ние знаехме за обущата на почтените хора един цвят— черния, па бил той на сафтян, видело, марокин, шевро или лак. . . а сега?* Ст. Чилингиров. *Цар Теодосий, като възлязъл на грьцкий престол, направил мир с българети. . . и се обвързал да им дава всяка година материя и сафтиян, които да струват тридесет литри злато.* Д. Цанков.

сафтиянен и сафтянен, -а, -о, *прил. диал.* Направен от сафтиян. *И обущата му, ако сафтиянени, но и те бяха нови.* Ил. Блъсков. *А най-отгоре на черкезки лют ханжар, / със черен сребърен, в сафтянена капия.* Пенчо Славейков.

сахàт *м. остар.* (ар.-тур. saat). 1. Час. *От цял сахат те диря, бре маскара! Где се беше скрил досега.* Ст. Чилингиров. 2. Часовник. *И той беше очилат, и неговата масичка беше до прозорчето, дето човъркаше голям капаклия „сахат“. Тик-так. . . чукаха по стените поправените будилници.* Ст. Станчев.

сахàтник *м. разг.* (от ар.-тур. saat). Часовник. *По едно време погледна сахатника си — бяха минали точно трийсет и две минути от поръчката му.* Л. Кънчев и Мих. Топалов.

сахатчùйство *ср. остар.* (от ар. -тур. saatçilik). Часовникарство. *Показан е и най-старият и най-голям на времето занаят — ковачеството, включващо ножарство. . . сахатчийство и кантарджийство.* Пресата.

сахатчùя *м. остар.* (от ар.-тур. saatçi). Часовникар. *Илийко умря, роди се сахатчията. Когато ви се развали сахата, донесете го — ще го поправя.* Ст. Чилингиров.

сахтия̀н *м. остар.* (тур. sahtiyan). Обработена кожа, обикновено козя. *А под ръката му простряна се разгърна. . . — дебелият тефтер с син тъмен сахтиян подвързан.* Пенчо Славейков. *В турско време се развила силна занаятчийска промишленост. . . Изработвал се доброкачествен червен сахтиян, розово масло от розовите градини около града* (Сливен). Л. Мелнишки.

сач *м. диал.* (тур. sac). 1. Връшник за печене на хляб и др. *Какво нямаше тук. Ръчни медни воденици за кафе. . . железни сачове за акатми.* Й. Йовков. 2. Плитък тиган. — *Мамо — рекох — ще ми направиш — рекох — една тава баклави. . . —Абре, майка, — вика — ами че аз освен качамак и меко на сач, друго тестяно не съм правила.* Чудомир.

сача̀к *м. диал.* (тур. saçak). Стряха. *Къщите бяха стари като самото градче — много от тях бяха строени още в турско време, с надвесени сачаци, с мъхясали плочи.* М. Марчевски.

сачѝкьбрус и **сачѝкабрьз** *м. остар.* (тур.). Зелен камък, железен сулфат. *Земи малко сачикьбрус, па го опечи на ръженьт, сетне го стрий и от него прах да смърка болният; или разтопи във вода сачикьбрусьт.* Ив. Богоров. *Лошата миризма от заходи, боклуци и пр. както и в одаите, може да се махне чрез употреблението на сачикабрьз. Зеленият сачикабрьз, разтопен в дъждовна вода или попръскан по земята, за малко време очистя въздухьт, лошата миризма се изтеглява.* в. Ступан.

сачма̀рка *ж. диал.* Пушка, която стреля със сачми. *Танчо откачи сачмарката, която стоеше заредена в къщи над рафта. С нея биеше свраки или соколи, когато налитаха квачката с пилетата.* Кр. Григоров. *Той беше ловец. Имаше стара сачмарка пушка и щом натрупваше хубав сняг през зимата. . . отиваше на лов.* Кр. Григоров.

сачу̀вам *св. диал.* Запазя, опазя. „*Но те са ти казали, че този взрив им трябва да вдигат мостовете на гара Бов, тунела и зарския влак във въздуха,и ти си се съгласил да им услужиш*". *Боже сачувай! — рекох им и си свих ръката да се прекръстим.* К. Митев.

сашѐ *ср. остар.* (фр. sachet). Извезана торбичка (за четки и други дреболии), която служи за украса на стени. *Бяха изложени най-хубавите кавьори, кувертюри, сашета, карета, изработени от Маргарита.* Калина Малина.

сая̀[1] *ж. диал.* (от гр. σαγιά). Вид дълга женска горна дреха. *Това не е прежда за дебела черга, а за шаяк. От него ще се шият дрехи на Танчо, ще се пригатвят саи на Станка и дъщеря ѝ. В Гороцвет жените носеха саи, но постепенно момичетата почнаха да си шият летни рокли.* Кр. Григоров.

сая̀[2] *ж. диал.* 1. Помещение за добитък. *Овцете каточе не виждаха вратата на саята, а се притискаха о стените и плетищата.* Й. Йовков. 2. Подслон, сушина. *Мита мина скришом през саята, където овцете съвсем безгрижно преживяха, дойде при Калина.* Й. Йовков.

сая̀[3] *ж. разг.* (тур. saya). Горна мека част на обувка. *Дикиджиите започват един подир друг да слагат скроените саи или накалъпените емении върху тезгяфите.* Ст. Чилингиров.

сбарабаря̀вам *несв.*, **сбарабаря̀** *св. диал.* (от пер.-тур). Изравнявам, приравнявам. —*За какво? — и докторът сбарабари коня си с нейния.* Ив. Вазов. *Ази все налягах:. . . / Народа стадо е и тряба му овчар, / да го реди, да знай защо и де го води. . . / А той напираше:. . . / Я виж: ти хората с овцете сбарабаряваш.* Пенчо Славейков. **сбарабаря̀ се** *възвр. Лавров очевидно не отдаде значение на Гойчевите скръбни загатвания и като се сбарабари с него, каза: — Свободен ли си тая вечер?* Ив. Вазов.

сбѝвка *ж. книж. остар.* Битка. *Деций бил началник на лявото крило; то се стреснало при първата сбивка.* Н. Михайловски. *Първата сбивка била злочеста за Цезаря, той бил отблъснат и принуден да отстъпи в пусти, неплодородни места.* Н. Михайловски.

сбир *ж. диал.* Сбирщина. *Къде си ти, къде, родино моя? / Нима сред тая повилняла сбир / от вълци и кози — на длъж и шир / потирена, чието име е безброя?* П. К. Яворов.

сбирня̀ *ж. диал.* Събрание, среща. *А как и по какъв начин му е отворил Тодю очите в продължение на няколко сбирни и разговорки с него. . . сичко това аз не може и не смея да го гудя под перото.* Ил. Блъсков. *Ката вечер ставаха сбирни в училището от нашите млади момчета.* Ил. Блъсков.

сблажа̀ се *св. възвр. диал.* Облажа се. *Някои от по-старите говеят още и понеделниците. Тежко и горко, ако усетят, че някой от младите се е облажил в сряда или в петък с сирене.* З. Стоянов.

сблажѝ ми се *св. възвр. диал.* Услади ми се. *А аз се втурнах в търговия. И лошото е, че ми потръгна, та ми се сблажи.* Т. Харманджиев.

сбору̀вам и **сбо̀ря** *несв. диал.* Говоря. *Девет години как се тук затвори, / вино пиеш, ядни сбориш думи.* Ив. Вазов. *Хубаво сборуваш, но да те видим напред, а ние подир тебе.* Кр. Григоров.

сброд *м.* и *ж. книж. остар.* (рус. сброд). Сбирщина, сган. *Дошъл си с проповед ти между тоз народ / — великий ратниче, не е за робски сброд / това, което вий и други проповядват.* Пенчо Славейков. *Та той вече всичко е изпатил, каквото може да изпати човек между такава отборна сброд: глад, унижения.* Пенчо Славейков.

сбу̀на *ж. диал.* Множество, навалица. *А те пришждаха на сбуни, напираха в тясната канцелария, която не можеше да ги побере.* Н. Тихолов. *Хората вървяха на сбуни подир него. . . и кла-*

теха учудено глави. Една и съща земя, един и същи трактор, а каква разлика. Ст. Ц. Даскалов.

сбъдник *м. диал.* Който налага волята си. *Мама е човек сбъдник. Стара е, ама боса ходва, та хоро водва.* Ем. Станев.

сбъхтвам *несв.*, **сбъхтам** *св.* 1. За самодиви, вампири и др. — нагазвам, причинявам беда някому. *Сбъхтали го сладки и медени.* П. Р. Славейков. — *Аз съм патил такова нещо — да пази господ. . . не се приближавам, сбъхтвал ме е мене такъв таласъм на нашата чешма, та догде ме изцерят, че врачки ли не щеш.* Ц. Гинчев. 2. Почвам да бия, бъхтя. — *А вече там върху му навалиха / отвред и почнаха над трупът мъртъв лиха / разправа: сбъхтаха нещастника, и с див / рев го замачкаха с крака.* Пенчо Славейков.

сва̀двам се и **сва̀дя се** *несв. възвр. диал.* Скарвам се. *Като си мисля, че самин туй зло, / безсмислената таз война съм проповедвал/ и че съм се дори и свадвал/ с онез, които са били против / тежи ми, гдето съм останал жив!* К. Христов. *Пак слязох долу и жестоко се свадих с него, дето не ще да изпълни длъжността си.* Св.Миларов. *Те успяват да се измъкнат от боя и разпрята и се затичват към брега, но тук. . . отново са се свадили и сбили сами помежду си, и при тая последна разпря, казват, паднал убит сам Одисей.* Пенчо Славейков.

сва̀де и **сва̀дем** *нареч. диал.* Навсякъде. *От сваде сакат Малена, / Цоне, Малено, Малено, / от сваде добри домове — / се за попови синове.* Нар. песен. *Централният комитет на нашата си народна комунистическа партия решил и наредил на двадесет и втори срещу двадесет и трети свадем да се дигне народът на революция.* П. Здравков.

свадѐбен, -бна, -бно, *прил. книж. рядко.* (рус. свадебный). Сватбен. *Те представиха около 10 подобни сцени — свадебни, траурни, войнствени, религиозни.* А. Константинов. *На светлото утро свадебният звън / се губи в безкрая на сънните кръсъци.* Н. Лилиев.

сваден, -а, -о, *прил. рядко.* Скаран. *Народи свадени сте вие и сами / — ще се продънят вашите земи.* К. Христов.

свадня̀ *ж. диал.* Разпра, караница. *Аз пламнах, но и пак помислих дали ще е разумно да отварям свадня с такъв хлапак.* Св. Миларов.

сва̀йка *ж. диал.* Сватя. *Минал веднъж Алекси край Компирската махала. . . и вижда свахата си Янка. . . —Добър ден, свайке! Какво си се умислила.* Кр. Григоров.

сва̀нче — вж. ц в а н ч е. *Тия хубави къщи, тия хубави градини, нямат на вас никаква полза, освен ден-губене; ходи, зяпай ги, без да усетиш, денят се минал, а аз ти бележа три сванчета.* Ил. Блъсков.

сва̀ра *ж. диал.* С в а р а с в а р и — случи се, сполети. *Човек е като дърво — дето е покарал, там да никне. . . Не е той вятъра страховит, кога му скимне да повей, — не е дето го свара свари да легне да стане.* П. Ю. Тодоров. *Той върви, дето го сварата свари.* П. Р. Славейков.

сведо̀к *м. диал.* Свидетел. *О. Лозенград, Люлебургас, сурови / сведоци сте на наший устрем горди.* Ив. Вазов.

сведо̀ча *несв. диал.* Свидетелствувам. *Като учител Фотинов скоро станал известен не само в Смирна, но из цяла България. За голямата му педагогическа репутация сведочат няколко прошения за приемане на българчета в училището му.* Ив. Д. Шишманов. *За Методия ясно сведочи житиеописанието св. епископ Климентово.* Хр. Йоанович.

свѐжа *св. диал.* Свържа, привържа. *Тога един калугер от светаго Йоанна предтечи. . . обяви с писмо султан Мурату подземний проток водний, който влезуваше в Солун и напояваше го. . . И това писмо тоя предател свеза на една стрела и устрели на царский шатор.* Царственик. *Той, Петър, свеза мир с Константина и Романа.* Царственик.

свежа̀ *несв. книж. рядко, поет.* (от рус. свежий). Освежавам. *А тук стоя сега и ми се струва, / че ме извлече на брега вълна, / че с мъка от подводен плен изплувах / и ме свежи приятна хладина.* Л. Стефанова. *Вятърът утихна, но надеждата остана. Като вятъра тя сега свежеше сърцата им.* П. Вежинов.

свѐжник *м. рядко, поет.* Хладен ветрец. *Илийко не видя усмивката на слънцето, не усети по лицето си и кадифената милувка на утринния свежник.* Ст. Чилингиров.

свѐза *св. диал.* Превозя от високо място. *Но пътищата дотам са лоши. Трудно ще свезем сеното. По-ланската година счупихме три волски коли из тия върляци.* Кр. Григоров.

свет *м. старин.* Светлина. *Пламъци се борят в мрака, — / свет и мрак — и в мрака свет — / тук изпъква лик разчорлен, / — татък дрипав силует.* Пенчо Славейков. *Кат лебед птица ладя малка плава, / на лунний свет по спящите вълни.* К. Величков. *Защото само по тоя начин ще можем да пролеем свет на много забравени събития.* З. Стоянов.

светѝца *ж. диал.* Икона. *Дядо поп стана, изправи се пред светицата и зе да си чете обикновената повечерка.* Ил. Блъсков.

свѐткост — вж. с в е т с к о с т. *Свършила с бляскав успех гимназията в града Х., надарена с привлекателна външност и получила светкост в градското общество, Милка на двайсет и втората си година не беше женена още.* Ив. Вазов.

светла̀к *м. остар. разг.* Хубост, красота. *Казват, че ще се сгоди за Мариолицата, обесникът! Какъв светлак!. . . в чаша да я изпийш.* Ив. Вазов.

светля̀ *несв. диал.* Светя. *Колиба там до самите поли / и около й кротък свет светли / като зарята утринна небето.* Пенчо Славейков.

свето̀вен *прил. книж. остар.* Светски. *Щом я фанат, ще бъде веднага подстригана, та да бъде Теодорина другарка в манастира. . . А като за Красимира — млада, хубавица и световна жена, то е най-страшно наказание.* Ив. Вазов.

светоку̀пство *м. книж. църк.* Подкуп за духовен сан. *Симеон зле ги наказал, задето вземали светокупство при ръкополагане на български архиерей.* Б. Пенев.

светорушѝтелен, -лна, -лно, *прил. книж.* Който руши света. *Защо ни са големите думи, светорушителните идеи, когато всички сме родени в селски къщурки и колиби?* К. Петканов.

светота̀т и **светота̀тец** *м. книж. остар.* Човек, който върши светотатство. *Подухва жъртвеникът. Ала свети / на идола окото — чудно грей! — . . . И лъсна нож. Десница се издигна — и дигната оста. . . Задъхан, блед / стой убийцът — . . . / . . .Тогава бавно светотатът стана, / озърна се.* К. Христов. *По-обикновените играчи бяха тези: . . . Руфо и Иове, светотатци, които бяха изпокрадили едно по друго свещените съсъди.* П. Р. Славейков.

светоцарство *м. книж. рядко.* Титла на цар. *Но негово светоцарство василевсът ще помогне само на тия, които ще заслужат неговата помощ, за да не остане тя безплодна и напразна.* Д. Талев.

свето̀ша *м. книж.* (рус. святоша). Набожен човек, който строго спазва външните прояви на религиозността. *Когато кавето се разпространило вече в Каир, един тамошен светоша намислил да въстане против него с особена енергия.* в. Знание. *Реши се следователно да се пази голяма тайна. Инквизиторът и министрът усещаха тази нужда; но архиепископът на Валенция, простак светоша, не можеше да я разумее.* Н. Михайловски.

свѐтскост *м. книж. рядко.* (рус. светскость). Изтънченост, светски маниер. *Той съединяваше изящество в носията и обноските; от него вееше европейщина и светскост.* Ив. Вазов. *Той говореше французки като чужденец . . . но фразата му беше гъвкава, свободна, цветиста. Очевидно бе, че макар и студент, той беше се въртял в изтънчени среда и обладаваше светскост.* Ив. Вазов.

свѐчер *ж. диал.* Вечерта срещу определен ден; навечерие. *Още от свечер срещу този ден всичките земляделци и лозари оставят си рано работата и бързат да посрещат.* Ил. Блъсков.

свещѝлка *ж. рядко.* Растение лопян. *Нощем горите се синееха, по ливадите потрепваха жълтите пламъци на свещилките, над Крива река течеше бяла мъгла.* Ст. Станчев.

свѝдост *ж. диал.* Мъка, болка за нещо; свидност. *Радва се, че ще изпраща дъщеря и зет . . . ала като приближи деня за тръгването, зе да й става и мъчно, зе да надделява свидостта, че ще се раздели с рождено чедо, със жадено внуче и със зет.* Т. Г. Влайков. *И макар че мен ми се не вярваше, че това дете ще се възвърне, все ми се щеше и все молех бога, давно се освести и оздраве; че инак, нека ако стане, каква ще да е мъка и свидост каки Дони!* Т. Г. Влайков.

свилнѐя *несв. рядко.* Завилнея. *И само там, дълбоко спотаена, / от тоз копнеж в душа ми искра грей, / — неволница в неволя задушена / — и варди миг да пламне и свилней.* Пенчо Славейков.

свина̀к *м. диал.* Вид дребен габър. *Отляво — реката или стръмен склон над нея, обрасъл с крушак, глогини и свинак.* Пелин Велков. *Мястото на стана представлява една малка падина върху хълбока на каменистия хълм, обрасъл бедно със свинак.* Й. Радичков.

свина̀ков *прил. диал.* Който е от свинак. *Е, седни де, ела де! — заканиха го те на скованата от тях от свинакови пръти масичка.* Ст. Ц. Даскалов.

свинѐц *м. книж. остар.* (рус. свинец). 1. Куршум. *Той склопява очи, пронизан от подъл гръцки свинец.* Пресата. *И в това царство кърваво, грешно . . . кипи борбата и с стъпки бързи / върви към своят свещенни конец . . . Ще викнем ние: „хляб или свинец!"* Хр. Ботев. 2. Олово. *Той спре се тихо над високий бряг, и тъмен поглед в далнината вни. / Зад облак чер, като свинец нависнал / на небосклона, кървавия месец / възлиза.* Пенчо Славейков. *В душата на самите виновници на тия жертви прониква това съзнание, то и тежи като свинец и буди тяхната съвест.* Пенчо Славейков.

свирчо̀к *м. диал.* Бъз. *Само куче кога ще побесней, заброжда из пищиделките и свирчока, в които са глъхнали дворът и градинката.* П. Ю. Тодоров.

свирчо̀ков *прил. диал.* Бъзов, който е от свирчок. *Насечеше наръч свирчоково пръте, направеше свирки. . . и земаше по някоя пара.* Ил. Блъсков.

свирчо̀вина *ж. диал.* Бъз. *Поех аз с фенерчето и намерих где е отбивът. Тъкмо да се наведа и да оправя водата и някой изскочи от близката свирчовина.* Б. Обретенов. *Един партизанин стреляше иззад тънките клонки на цъфнала свирчовина.* Л. Дилов.

свѝтка[1] *ж. диал.* Искра. *Един силен лакът го блъсна в гърдите . . . На Кикиридката изскочиха свитки от очите.* Г. Караславов. *„Как те търпи, кай, жена ти с таквиз кирливи мустаци! Аз да съм на нейно място, няма да те погледна!" И взе лудетината, че ме чукна по носа с пръста си, та чак свитки ми излязоха.* К. Калчев.

свѝтка[2] *ж. диал.* Пакетче, нещо увито. *В дъното му бяха наредени кесии — едната зелена и други драгоценни вещи . . . кръстчета от бисер и свитка светогорски щамби.* Ив. Вазов. *Свенливо той измъкна от джеба си свитка халва — каквато ни носеше винаги, когато пийнеше малко — и мълчаливо я сложи на софрата.* Ст. Чилингиров.

свѝтне (се) *св. (възвр.) диал.* Светне. *Само край реката се беше свитнала млада бледозеленикава трева.* Кр. Григоров. *Ка извели Алекса девойкя — / свитна лице като ясно слънце, / та загаси две лоени свещи.* Нар. песен.

свѝше *нареч. книж.* От бога, от небесните висини. — *Амфилохий често говореше за Ранка — каза той. — И вярваше, че тя ще се спаси. Кой знай, може да е видял сън, може да му е било казано свише.* Й. Йовков.

свобо̀дник *м. книж. остар.* Средновековен свободен селянин. *Свободниците бяха яки, сурови пастири с кръгли калпаци и дълги бозави клашници . . . Горди и диви, свикнали в планината на свобода и широта, те и тука се тикаха на първо място.* Ст. Загорчинов.

свободня̀к *м. рядко.* Човек, който обича свободен, волен живот. *Ще трябва да признаем, че на земята съществуват два свята . . . Тези два свята: светът на насилниците и светът на свободняците са във вечна борба.* Б. Шивачев. *Но горските свободняци / имат лошави сърца, / пие само съгрешават / без да мислят за деца.* А. Каралийчев.

своегла̀в *прил. диал.* Своеволен, вироглав. *Има и такива (родители), които се смеят на принудителното наказание и своеволията и недостатъците на децата си наричат остроумние, па още се и големят, че децата им били самоволни, своеглави, сербез.* Летоструй. *Но ето че на сцената се явява М. Дринов със своеглаво едно мнение за пречистването на езика и нашето правописание, установено за време, се хвърли в нов хаос.* П. Р. Славейков.

своегла̀вец *м. диал.* Вироглав, непокорен човек. *А учителката кривна глава на рамо и подхвана закачката на ергена: — То ще е от тъмнината, Железа — каза тя, — от тъмнината ще е: не видят ти нозе накъде да потръгнат, а ти си своеглавец и не слушаш, що думат старите.* А. Страшимиров.

своегла̀вство *м. диал.* Вироглавство. *Той потуши старата своя обида от Доча, презря и страха от неговото своеглавство и реши — той да бъде кмет.* Т. Г. Влайков.

своеко̀ристен, -тна, -тно, *прил. книж. остар.* (рус. своекорыстный). Користолюбив. *Рицарското увлечение от благородни идеали се заменява със студеното пресметване на своекористните домогвания.* Ив. Вазов. *Той се вижда по-студен и по-пресметлив, даже неблаговидно своекористен, ако слушаме общия отзив на емиграцията.* Ив. Вазов.

своекорѝстие *ср. книж остар.* (рус. своекорыстие). Користолюбие. *Пак ниското, мръсното своекористие! Пак тоя дух на българска дребнавост ми се изпречва и тука . . . Което и обществено явление и да разчовъркаш, изпод тънката му прикривка излиза все тоя груб, теснogръд, пълзящ егоизъм!* Ив. Вазов.

своелогѝчен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* Който има своеобразна логика. *Кой по-рано, кой по-късно и под натиска на своелогичните обстоятелства — ние всички от онова време поизменихме нещо от възгледите си.* П. К. Яворов.

своепо̀лзие *ср. остар.* Лична полза, лична облага. *За някое своеползие или някое наследие или някоя придобиточна служба жертвува той срам, обещания, приятелство.* Ал. Кръстевич.

своестяжа̀ние *ср. книж. остар.* Недвижим имот. *Запис за някое своестяжание ся намери близо при Бенгал, писан на мед един век пред Христа.* П. Р. Славейков.

свръснато *нареч. диал.* Троснато. *Злата. (свръснато на Райча). Ами ти що търсиш тук бре? Хади вън Райчо. Чорбаджията же си доде, па же иска да яде.* Д. Войников.

свъ̀ртен, -тна, -тно, *прил. диал.* В който стои, свърта се някой. *Горният етаж . . . сега беше съвсем преобразен. Едничката стая от стария ред беше турската гостна с голямо огнище, сега любим свъртен кът на Стаменковица.* А. Страшимиров.

свърто̀к *м. диал.* Свитък, пакет. *Кметът потвърди с климане на глава и извади из пазвата на своята шарена антерия един свърток, увит в кърпа, която имаше и трите бои на българския трикольор.* Мих. Георгиев.

связ *ж. книж. остар.* (рус. связь). Връзка, свръзка. *Че като чужденци и без никаква друга связ със страната, освен оная, дето да получават огромни заплати из хазната . . . това Желязкович не е помислювал.* Ив. Вазов. *Навярно сфанати мечти / перото ми лениво дращи; / ту думи тъмни и без связ, / ту мисли бледни ил забавни.* Ив. Вазов.

святкѝня *ж. остар.* Светица. *Така и жителите на Лутеция. . . преустрашени готвяха се и тия да се разбягат и щяха наистина да си оставят градът, ако не беше ги възпряла една девица калугерка именем Геновева, която и до днес я почитат за святкиня французите под именем Света Геновева.* Г. Кръстевич.

сгава̀цвам *несв. диал.* Сдъвквам. *Еще гледай детето си да яде полегка и да сгавацва добре залъгите, а не да ги гълта цели.* Хр. Г. Данов.

сга̀там *св. диал.* Скътам. *Божата майка си сгатала детето в ясլата на овчарите.* П. Ю. Тодоров.

сгѝбав и сгѝпав *прил. диал.* Непохватен, неугледен. *Гледай я, гледай я как наопаки изтрива чиниите! — говореше сама на себе си госпожата, като се вглеждаше сърдито към отсрещното подвижно прозорче, из което се виждаше в кухнята слугинята. . . И такова сгипаво момиче досега не бях патила.* Т. Г. Влайков. — *Гино! Гино! — извика един слаб, писклив глас отдолу и едно ниско, сгибаво човече с белизняви френски дрехи се подаде между шумата на лозите.* Ив. Вазов.

сгѝбям се *несв.*, **сгѝбна се** *св. възвр. диал.* Превивам се, прегъвам се, свивам се. *Лош, противен да не бивам / и от срам, от страх, от грях / да се сгибям, да се свивам, / опросях и оголях.* П. Р. Славейков. *Три орисници злокобни / . . . спряха се при златни люлки / над заспалият отрок, / първа рече: „Моят орис — непосилно тежък кръст, / да се сгибне той под него, / кат под камен крехка пръст.* Пенчо Славейков.

сгла̀ве *ср.* и **сгла̀вница** *ж. диал.* Възглавница. *Заспал овчар в ливаге, а либе в сън на сглаве му дошло.* Сл. Красински. *Лежал Огнян девет години; / ни умира, ни станува. / Девет постели изгнили, / девет сглавници капнали.* Нар. песен.

сгласѐн, -а, -о, *прил. диал.* Нагоден по глас. *Ще доде време жътва, тогава му е нему джунбюшият: моми, момци, млади булки наизлизат цяло село . . . моми сгласени песни пеят и се надпреварват.* Ил. Блъсков. *В разпореждане на шилигаря са дадени десетица, две и повече — . . . — големи вълнести овни с големи звънци, подбрани и сгласени от всички тонове в едно хармонично цяло.* Н. п. Филипов.

сглаша̀вям се и сгла̀шам се *несв.*, **сгласѝ се** *св. възвр. диал.* Нагодявам гласа си към друг. *Покрай мен. . . криволичи бистра вада . . . Нейното променливо бъбрене се сглаша с непрекъсваното еднообразно шушнене на дългите кукурузени листа.* Т. Г. Влайков. *Тя от като си приметеше и пречистеше бедната къщичка . . . земаше хурката си и сядаше до майка си да я раздумва понякога, да я развесели повече като беше и ней весело, сглашаваше се със сестра си Стоянка и си пееха стари тъжовни песни или коладни.* Ил. Блъсков. *Бяла се кърпа белее, Ненко за Райка лудее. Така го препя Донка . . . като се сгласи с друго едно момиче.* Т. Г. Влайков. *Донка Сърданичина и Пенка се сгласиха и запяха карловската.* Т. Г. Влайков.

сглед *м.*, **сглѐда и сглѐдка** *ж. диал.* Оглеждане на мома за женитба. *Преди два месеца ходиха на сгледа с Димитър — и нему също хареса момата. А сега отиваха на годеж.* Т. Харманджиев. *Всеки ергенин тогава успява да си хареса бъдещата съпруга в някоя девойка . . . Въобще, такава сгледа се последва скоро от няколко годежи.* Ив. Вазов. — *Дрехи съм ти нагласила, ами облечи се като хората, какво си тръгнал с войнишки панталон и с пояс! — Нищо — смигна той небрежно и бутна фуражката си назад. — Няма да ходя на сглед.* Г. Караславов. *Личеше, че Вкрил дълго беше се готвил за тази среща. И поради това беше смутен и зачервен. Станка също се смути, защото беше ясно, че той вече не минаваше случайно и напосоки, а идеше, тъй да се рече, на сглед.* Г.Караславов.*Още при първото си идване, още при сгледката, той без никакви заобикалки даде да се разбере, че бърза и че дори много бърза с венчавката.* Д. Калфов. *А утре вечер, пак по това време, той ще дойде пак тук и. . . заедно у Надкини, на запознаване, на сгледка.* Д. Калфов.

сгня̀ва *св. диал.* Свия, натисна. *На прост човек ума дохожда в зор — или кога го сгняват да го бият, или кога е клекнал в някой бъз.* Сл. Красински.

сгодича̀р *м. диал.* Годежар. — *Еленке, ставай, подреждай къщата и се обличай, че тази вечер ще имаме сгодичари!* К. Петканов.

сгон *м. диал.* Задружен лов или риболов. *Селяните покрай Искъра по-рано ходеха на сгон — събираше се кажи-речи половин селото, преграждаха Искъра и натрупваха грамада кленове, мрени, шарани и сомове.* Пресата.

сградля̀к *м. диал.* Полусрутена сграда, съборетина. *Всичките тия клюмнали сградляци ще ги срутят и ще накацат едни хубави, спретнати, по образец къщи.* Кр. Григоров. *Той бе очаквал с такова нетърпение да си дойде Симо, да постегнат що има от сградляци, да подемат имота.* Кр. Григоров.

сгрѝбам *несв. диал.* Събирам с гребане. *Всички мълчеха и бърже работеха. Едва когато тикачите започнаха да сгрибат, се разнесе кръшен momински смях.* К. Петканов. *Нейде откоси узрели / сгрибат весели моми.* Сл. Красински.

сгрохтя̀ *св. рядко.* Падна, сгромолясам се. — *И тоя тука метнат / се в миг претърколи, а онзи тамо светнат / по челото, сгрохти.*

сгърла̀ня *св. диал.* Изрева, извикам с гърлест глас.*Напират и валят от три страни душмани! / — подзел изтихо уж, а изведнъж сгърлани / намръщения Влах: — За тебе чакат там!* Пенчо Славейков.

сгърмудя̀сан *прил. диал.* Който е станал на буци. *Неясни шумуве се чували, като че палешници хърхорели в сгърмудясана суха нива.* Н. Хайтов.

сгъ̀там се *св. възвр. диал.* Скътам се. *Отново всякой се на мястото си сгъта / и говор шепотом поведоха.* Пенчо Славейков.

сгъ̀чвам се *св. възвр. диал.* Свивам се, сблъсквам се. *Пантю скача на крака, завъртва се и померва да напълни пушката си. Пътниците се сгъчват на обръч около него, сеят се закачки, подмятания.* Ив. Хаджимарчев.

сгъ̀чване *ср. диал.* Свиване, превиване. *Цял живот служих на ягодовчани. . . Цели бали книжа съм изписал, косите ми оредяха от дългото сгъчване над писалището.* Ив. Хаджимарчев.

сдѐкам *св. диал.* Сгълча, скарам се. *Милка изми крушите, обели една, разряза я и току подаде резанче на дядо Марин. — Море холан, яж ти! — Ама земи де! — сдека го баба Найда и едва ли не му я натикаха в устата.* Ст. Ц. Даскалов — *Стига си се занасял бей, че ние не получаваме като тебе по трийсет и едно на месеца! — сдекаха го жените и той току сне вестника и го разтвори.* Ст. Ц. Даскалов.

сдѐна *св. диал.* Направя, струпам, на кладня. *Събере след туй челядта, овършеят господарските купни, сденат сламата и нанесат житото в хамбара.* Кр. Григоров.

сдѐнат *прич. диал.* Който е натрупан на куп. *Шумолеше сденат на листник изсъхнал царевичак.* Кр. Григоров.

сджо̀кам се *св. възвр. диал.* Скарам се. *Отзарана са пратили да хванат Джонка бае Петров, че щели да го карат в града, защото снощи се уж сджокал с Баланов Грозя.* А. Страшимиров.

сдрѐфям *несв.*, **сдрѐфя** *св. диал.* (от гр.) Сбърквам се, слисвам се. *Но унгарските вълци юнашки отстояват против всички върху им насъскани австрийски псета и самата Австрия така сдрефя в тази борба, че се вижда принудена против вълците да привика на помощ Северната мечка.* Пенчо Славейков. *Ахейците така я сдрефили веднаж при Троя; та дори най-личния им мъж, Агамемнон — и той! И всякой взел да гледа: — оцапахме я!* Пенчо Славейков.

сдостя̀ се *св. възвр. диал.* Сприятеля се, стана дост с някого. *Треба аз да са сдостя с майка ѝ, па... да захвана често . . . у тях.* Д. Войников.

сдъ̀ржен, -на, -но, *прил. диал.* Държелив. *Златан чорбаджи не беше млад. Като всеки селски богаташ, той догонваше старините, но все още имаше вид на сдържен, запазен мъж.* К. Петканов.

сду̀я се *св. възвр. диал.* Изсъхна, измършавея, спаружа се. *Отворила се бе приказка за фасула. . . — Завчера, говореше чичо му Вьто, гледам го на кукуруза и се чудя: пожълтял, изсъхнал, сдул се на корена — една шушка.* Т. Г. Влайков. *Като седи от толкова години на едно място, тя бе се сдула и смалила, та бе станала колко едно дете.* Т. Г. Влайков.

себа̀п[1] *м. остар.* (ар.-тур. sevap). Добро дело, добрина. *Тоя българин са спре, попита нашите и своето заптие има ли позволение да ни даде някоя пара за тютюн, на което те отговориха, че да са прави себап и хаир и земните царьове не са в правото си да забраняват.* З. Стоянов. *Ти си направила голям себап за мене. Аз те много почитам.* Т. Г. Влайков.

себа̀п[2] — вж. себеп. *Да ти кажа ли — и той сниши гласа си, — тая жена стана себап за смъртта на Рустема.* Й. Йовков. — *Остави се, беим, от този мерак, за рахметя на баща си те моля . . . недей става себап да те проклинат подир смъртта ти — нам това нещо ни е най-грозно.* Ц. Гинчев.

себапчѝйка *ж. диал.* Жена, която прави себап, добри дела. *Що съм села изходило, / що съм моми излюбило, / гюл Яно-Янчице, — / душке драга, крушка блага, / леле икрамджийке, / свидна себапчийке.* Ц. Церковски.

себѐп *м. диал.* (ар.-тур. sebep). Причина, повод. *Чунки е бил мъж ти добър, прав, защо не стоя тук и да се разправи с хората, от които е земал стока, та е яя и пил, ами да стане себеп да ми се продадат дюгените?* Ил. Блъсков. *Ох, изгориха ми момчето . . . гроба му да се провали на тогова, който стана себеп момчето ми солдатин да бутне.* Ил. Блъсков.

сева̀ст *м. истор.* (гр. σεβαστός). Титла на български болярин. *Не си ти ни севаст, ни дукс да ме разпитваш — отговори момчето дръзко, с вирната глава.* Ст. Загорчинов. *Твоята майка беше дъщеря на севаст Драгомир, кефалия на Цепинската област.* Ст. Загорчинов.

севдалѝя *прил. неизм. диал.* (пер.-тур. sevdalı). Който буди любов, обич. *Конче имам, конче аджамия, / булче търся, булче севдалия. / Хем да бъде тънко и високо, / хем да бъде бяло черноокo.* М. Петканова.

севдѝче *ср. диал.* Билка, която буди любов. — *Ами чуй, мари сватя Гьоргьовице, не сте ли му гледали за севда, белким му севда липсва . . . Гледай му ти нему, пък сбий и севдиче, че му дай да пие — обажда се и друга жена.* Ц. Церковски. *Ни поливки, ни баячки, ни севдиче — нищо, нищо не помогна да пламне Йонково сърце, да се сети за младуване.* Ц. Церковски.

севдо̀сам *св. диал.* Възбудя любов, севда. *Легенда дивна се разправя — . . . — за вакъл някой си овчар-певец, избавен / от пагубен недъг, и в съдбоносен час / избавницата си севдосал; във захлас / и самодивата овчарю се отдала.* Пенчо Славейков.

севлѐв и севлѝен, -а, -о, *прил. диал.* (от пер.-тур.) Който е направен от кипарис. — *Гочо, иди отвори севлевия сандък и ми донеси кесията с минцовете.* Ив. Вазов. *И той, като повдигна дъщеря си и я погали, каза ѝ почти умолително да отвори големия севлиен сандък, в който тя беше скътала прикята си.* Ст. Чилингиров. *Ключалката на сандъка издрънка мелодично, и лъх от севлиено дърво ги лъхна, когато беше дигнат тежкия му капак.* Ст. Чилингиров.

сѐгде и сѐгдека *нареч. диал.* Навсякъде. — *Бояна лепо вореше: / „Егиди бели братими! / Ал я далеко селото?" / Братими лепо я ворят: / „Егиди младо невесто! / Сегде братими сме биле, / как тебе не сме виделе!"* Нар. песен. *После стана млада Митреица, / вересия сегдека изплати.* Нар. песен.

сегмàл — вж. с а г м а л. *На другия ден в конака дойде овчар от Сюлеймановите стада и разплакан разправи как Дельо запалил две кошари — едната с млечни овце — сегмал, другата с агнета и овни-йоз.* А. Дончев.

сегмалджѝя — вж. с а г м а л д ж и я. *А две пръста* [гайтанена обвивка] *са били съвсем достатъчни за жените на малоимотните „перекендета" — чобани, сегмалджии, йосчии и говедари.* Н. Хайтов. *Не вей, ветре, не вей, / не ми глас отнасяй / как Стара планина, / че аз братец имам, / братец сегмалджия, / либе шилегарин! / Брат ми глас познава.* Нар. песен.

сѐгна *св. диал.* Пресегна, посегна. *Стигнаха до равни двори; / мома сегна да отвори, / . . . / лудо сегна и превари — / от чело ѝ китка дръпна.* Пенчо Славейков. *Дали да сегна да откъсна / последният останал лист / на тази есен късна?* Е. Багряна. *Севдана кривна надясно към Здравка, но като видя, че и тя е изпредена от Кося, спря се и засрамено загледа земята. — Така. . . Наше царство е сега, Севдано! — повтори Горан и сегна с десница да ѝ вземе китката.* Ц. Церковски.

сед[1] *м. диал.* Миндер, одър. *Мария избърза, оправи дългата цветна покривка върху твърдите възглавници, наредени по целия сед до стената, и пак се върна при майка си.* К. Петканов. *Добра тичешком мина през двора. . . В къщи се прибра уморена и легна на седа.* К. Петканов.

сед[2] *прил. книж. рядко.* (рус. седой). Побелял, белокос. *Защото от всите гори и реки, / седенки и сватби, хора и тлъки, / напевите сбраха, въздишките сляха, / на седата старост в паметта копаха.* Ив. Вазов.

сѐдело *ср. диал.* Гнездо. *Излегнало му едно орле, / грабнало е то дедото, / па го дигна со се опинци, / отнесе го на седело, / нарани си негой пилци.* Нар. песен.

седенкувàч *м.* и **седенкувàчка** *ж. диал.* Който е на седянка. *А на огънят в един голям медник вреше кукуруз, от който Цановица час по час изваждаше в една голяма паница, що стоеше посред седенкувачите.* Т. Г. Влайков. *Добра вечер, како Цановице и вам седенкувачки.* Т. Г. Влайков.

седжедѐ и седеджѐ *ср. диал.* (ар.-тур. seccade). Килимче. *Подът и ниските миндери бяха постлани с черги, домашна тъкан. Но едно великолепно персийско седжеде. . . наумяваше Азия в тоя старопланински кът.* Ив. Вазов. *При турците беше лошо наистина, но като паднеш на аман, като пуснеш нещо под седжедето, намираш милост и прошка.* Ив. Вазов. *Там в една стая, постлана със скъпи кавказки килими и кримски седеждета. . . сега седеше една хубава синеока жена.* Ив. Вазов.

седѝ ми (се) *несв. (възвр.). диал.* Струва ми се, чини ми се. *И всичко, което стана тогава, седеше му, като че е станало насън.* Т. Г. Влайков. *Той беше дори и гузен: седеше му, като че е направил нещо лошо, някакво престъпление.* Т. Г. Влайков. *Седи ми се, невясто Богданице, чегато върша нещо греховно.* Т. Г. Влайков.

сединà *ж. диал.* Побеляла коса. *Поклон на тебе, природо. . . / И цял порой столетья въз теб, кат сън минали, / една седина, бръчка не са ти йоще дали.* Ив. Вазов. *Колко сме сърца виждали млади, а със седини, / а в декември сме имали чудно слънце, майски дни!* Ив. Вазов.

сѐдлям *несв.*, **сѐдля** *св. диал.* Оседлавам. *Марко седля коня шаркалина / И отиде у Солуна града.* Нар. песен. *Под една росна сянка Пейчо седлаше дорест жребец, а майка му се въртеше около него и нещо му бъбреше.* К. Петканов.

сѐдляст *прил. диал.* Рунтав, вълнест. *Големите му седлясти мустаци се движеха нагоре надолу, а очите му под ниско надвесените къси снопчета вежди светяха като въглени.* Д. Немиров.

сѐдник *м. диал.* Седалка. *На седника* [на каруцата] *се беше настанил един зачервен селянин с накривен калпак.* А. Каралийчев.

сеѝз(ин) *диал.* (тур. seyis). Коняр, конегледач. — *Конят е готов, беим, каза сеизинът, като се изкачваше из голямата стълба, — да го докарам ли при портата?* Ц. Гинчев. *„Саракино църнооко! / Яс не можам да ти дойдам, / оти сум си турски момок, / турски момок, конски сеиз; везден денье коньи пасам, а ноще си хръти варда.* Нар. песен. *Сам той, придружен от Кара-Имам и от сеизите си, пое пътят към планината.* Й. Йовков.

сеѝр *м. разг.* (ар.-тур. seyir). Зрелище. *Дели Димо и Руси Лисичката това и чакат. Снемат лесата от колата, грабнат го за крака и ръце. . . разнасят го край казаните и го оплакват на умряло. Цяло село се събере, сеир да чини.* Чудомир. — *Право е — съгласяваше се Лазар. — Руските во война влизат за нас, а ние що. . . сеир ли ще гледаме само?* Д. Талев.

сеирджѝя *м. разг.* (ар.-тур. seyirci). Зрител, зяпач. *Погледни колко хора са дошли. Повечето са сеирджии — отвърна адвокатът, като събираше своите гъсти вежди над малко чипия си нос.* Е. Станев. *Малцина бяха дошли, загрижени от положението, а по-голямата част бяха сеирджии, жадни да научат нещо повече.* В. Геновска.

сеирдѝсам *св. диал.* (от ар.-тур.) Изгледам, измеря с поглед, смъмря, прекъсна. *Слушах, слушах, па като го сеирдисах: „Че ти да не си ме взел само за разправии, бе господинчо?"* Ст. Чилингиров.

сеймѐнин *м. остар.* (тур. seğmen). Турски военен полицай. *В това време дойдоха няколко души сеймене и закараха ме при кадият.* П. Хитов. *И от долу идат сеймене, / та си момченце хванаха, / назад му ръце вързаха.* М. Л. Софиянец.

сек *м. диал.* Изсичане, сеч. *Ситно камене брой няма, / гъста кория сек няма.* Нар. песен. *Станал страшен сек; малцина римляне утекли от меч и от плен.* Всеобща история.

секѝн *м. книж. остар.* (от ар.-ит. zecchino). Някогашна венецианска златна монета. *При смъртта си Николай е оставил у един банкерин една сума от 10 хиляди секини, за да се заплати за превода на Омир.* К. Величков.

селàр *м.* и **селàрка** *ж. диал.* Който седи в село, а не ходи на полска работа. *В първия или втория ден на циганската сватба нашите излязоха да секат и кипят шума, пък мен ме оставиха селар, да си почета — те гледаха на мен вече като на ученик, след като се заесени.* Ил. Волен. *Захарина остана селарка. И през първите ѝ дни ѝ беше драго, че хората копаят, пък тя си е в село.* Ил. Волен.

селàч, селàчанин и **селàченин** м., **селàчанка** и **селàченка** *диал.* Селянин, селянка. *А в буджака седнала Мария Кадийката — оная от средня махала, дето върти търговия като мъж и сѐ със селачене и селаченки се разправя.* Т. Г. Влайков. — *Дядо Хаджи, колко зимаш да ме обръснеш? питаше някой селачанин.* Ив. Вазов. *Хаджи Ровоама впи очи в лицето на селача, но го не позна.* Ив. Вазов. *Започват след туй в пазарен ден да дохождат у нас много селаченки и були.* Т. Г. Влайков.

селвà и **селвѝя** *ж. остар.* (пер.-тур. selvi). Кипарис. *От коленете надолу до колаците крачулите му* [на Джевдет] *бяха изработени ишлеме с клаподан на цветя и селви.* Ц. Гинчев. *Започна да вали сняг. . . Ден, два, три, седмица. . . Чемширите и селвите натежали от снега, последния ден се бяха привели като богомолци и смирено целуваха земята.* Ив. Карановски.

селемѐт и **селямѐт** *м. остар.* (ар.-тур. selâmet). Помощ, спасение, избавление. — *Мани ги докторите — шепнеше Мира. — Само парите ти вземат, а селемет няма. . . Мене Панчо ми рече, че си зле, да дойда да те видя.* В. Ченков. *„Дай, беим, дай ни нещичко червено, алено, сирменичко — за байрама". Гледам, гледам, пък нà, че се куртулисайте от главата ми. . . Тъй намервам селямет.* Ц. Гинчев.

селѐние *м. книж. остар.* (рус. селение). Селище. *Тия опустошителни щетни на турците, които безразборно плячкосваха и гръцки и български селения, безпокояха Александра и болярите му.* Ив. Вазов. *Между българските селения Габрово възима честта да замисли и да приведе в действие прекрасната мисъл, възстановението на българското народно образование.* П. Р. Славейков.

сѐлец *м. диал.* Селянин. *По това време, за когато разказваме, ни в едно от околните села е имало черква, освен само в селото Черковна; тук са дохождали околните селци да са черкуват, и то на месец я веднъж, я дваж.* Ил. Блъсков. *Набожните селци, благодариха дяда владика, за добрият му съвет и са обещаха, че ще изпълнят едното и другото.* Ил. Блъсков.

селя̀м *м. остар.* (ар.-тур. selâm). Поздрав, приветствие. *Кат го татари видяха, / всичките миром минаха, / наред му селям даваха.* Ц. Церковски. *Ами вино имаш ли?. . . — А бе то има у много, ама кой го знае какво е, да идат по-добре у нас, хем да занесат селям на тетя от твоя страна, хем да вземат от нашето — то е добро.* Ц. Гинчев.

селямлъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. selâmlık). Приемен салон за мъже в турски къщи. *Още на другия ден събра в селямлъка си петима бейове и чифликсайбии.* Д. Талев. *Преди малко пашата бе излязъл из конака и в селямлъка си се забавляваше с пиене мастика и ядене мезета.* Ст. Заимов.

семѐйник *м. книж. рядко.* Семеен човек. *Иди разправяй на другия ден, че си женен, че си семейник на законно основание и че ти е пораснала работата.* Г. Краев. *У Станевата кръчма беше глухо. Черпеше бирника, един пестелив човек. Пък и събраните двадесетина семейници не смятаха, че са на веселие: българовци се веселят само по сватби.* А. Страшимиров.

семѐр *м. диал.* (тур. semer). Самар. *Вчера доходи у дома да иска семеря на нашето магаре.* Ил. Блъсков. *Докторът и годеникът яхнаха на семери.* Ив. Вазов.

семерджѝя *м. диал.* (тур. semerci). Занаятчия, който прави и продава самари. *Разиграло се магарето, че умрял семерджията.* Нар. пословица. *Дядо поп Ставри, преди да бъде поп, беше семерджия, а после тюфекчия.* Ив. Вазов.

семселѐ *ср. остар.* (от ар.-тур. simsile). Род, потекло. *От цялото дядово Ценово семселе беше останал само той и унуката му.* Мих. Георгиев. *Кой го знае от кое циганско семселе е, че там го влече циганската миризма.* Ц. Гинчев.

сенѐ *ср. остар.* (ар.-тур. sene). Година. *Казвай: — на марта на деветтях през деветстотин и двайсет и седмо сене дадох ли ти пари, или не ти дадох? — Даде ми, дядо Хаджи.* Чудомир.

сенѐт *м. остар.* (ар.-тур. senet). Запис, разписка, полица. *В голямия му зелен сандък с гюловете... посред тефтерите, сенетите и безбройните такрили и интизапски билети се мъдреха почтително „Въздушни явления" — щампосана във „Виена" през 1874 лято... — и много още съчинения от онова време, пълни с премудрости и сказания.* Чудомир.

сѐница *ж. диал.* Заслон, навес. *Димановият Кърчо, сив със сиво-кафяви слъица арабска порода кон, бе вече под дугенската сеница и нервно ровеше земята с преден крак.* П. Росен.

сѐнище[1] *ср. диал.* Зъл дух, призрак. *Тя слушаше разговорите им, песните им, гледаше как пъдеха от хижата, от людете и от добитъка болести и бесове, вампири и сенища.* Д. Талев. *Нощем сигурно се събираха вампири и сенища.* Д. Талев.

сенѝще[2] *ср. диал.* Гъсти клони, които правят сянка. *Буките мълчат, пият с корена влага от меката земя. Дигат големи сеница към слънцето.* З. Сребров.

сенѝя — вж. с и н и я. — *Слагайте сенията, че съм изгладнял като вълк! — разпореди се чизмарят.* А. Гуляшки.

сѐня *св. рядко.* Правя, хвърлям сянка. *Над него грижен бди побащим стар, Балкана, / орел с крилата си му сени люта рана.* Пенчо Славейков. *Спомен тъмен тревожно сени / радостта ми, о вихрено време.* Д. Дебелянов.

сепѐр *м. диал.* (пер.-тур. siper). Прикритие, закритие. *Едни налягали покрай зидовете за сепер, други се тъпкали в черковата.* З. Стоянов. *Бае Нею отсече няколко четала, които заби около хрялопата, напрече отгоре им други върлини и метна на тях мушамите ни, под които се свихме на сепер.* З. Стоянов.

сепетлѝка *ж. диал.* (тур. sepetlik). Храст, от който се плетат кошници. *Ставаме, измиваме лицата си на изворчето и стоим един миг прави да се огледаме в сребролистата усмивка на Шейтаница и да чуем радостното шумолене на сепетликата в Менекшедере.* К. Петканов.

сѐпна се *възвр... диал.* Дръпна се, оттегля се. *Ето че двама души... изправиха се на крака от дънерът на едно дърво. Аз се сепнах на страна и турих ръка на оръжието си.* З. Стоянов.

сер *прил. диал.* Сив. *Редувам разходките с четене Куприна и Вересаева. Увлякоха ме. Колко наблюдателност, психология и художествено възпроизвеждане на руския живот — уви, много неутешителен и сер.* Ив. Вазов.

сераскѐр(ин) *остар.* (пер.-ар.-тур. serasker). 1. Военен министър. *Сегашний сераскер иска султановът войн да е добре облечен.* в. Цариградски вестник. 2. Управител на военна област. *Преди няколко дена молдавский господар посрещаше и черпеше в господарский дворец синовете на Гърция; а сега Кехая Мехмед ... сераскеринът на край-дунавските земи, в тоя същи дворец посреща християните.* Ст. Ботьов.

сѐрей *м. нар.* Засъхнала пот и мазнина по вълната на овцете. *Сереят при мериносовите овце е от особено важно значение.* Т. Савов.

серелѝв, серѝв, серлѝв *прил. нар.* За вълна—непрана, която съдържа серей. *Промиха раната му с люта ракия, напариха я с опърлена серейлива вълна.* К. Петканов. *Мъжете се бяха пръснали из ливадите да косят сено, а жените се плакнеха край реката, переха серелива вълна и я сушеха върху зелените поляни.* К. Петканов. *Ведно с тоя шум идваше и пресекливо остро църкане. „Навярно Лука дои козата", си каза той и усети в устата си дъх на козе мляко и на серива вълна.* Ст. Загорчинов. *Камъните, които се подаваха из земята, бяха изцапани с маз от серлива вълна.* Й. Йовков.

серѐм *м. остар.* Затворен файтон с малки прозорчета. *Серемджиите бяха турци и колата ги заслоняше отпред, да не ги гледат отвътре. Серемите бяха пълни с ханъми.* Ц. Гинчев. *След малко серемите, кочиите и талигите заминаха из селото където турския път, а след тях излязоха и всичките аги и беове на коне.* Ц. Гинчев.

серемджѝя *м. остар.* Файтонджия, който кара серем. *Серемджиите бяха турци и колата ги заслоняше отпред, да не ги гледат отвътре. Серемите бяха пълни с ханъми.* Ц. Гинчев.

серѐнк *м. диал.* (от тур. seren). Кобилица на геран. *Покоят, зарещ през цялата дълга нощ над село... мигом се наруши ... подранило стадо поблея, геранов серенк скръцна - съмва.* Ц. Церковски.

серѐс *прил. неизм. диал.* Бряз. *От дясно, зад дома, се дигаше високия дядов Фотев дърварник... от ляво беше свинската кочина до стената на обора, в който пухтяха Станкуловите серес биволи.* А. Страшимиров. *Велека била придошла мътна и буйна. Нашенецът, обаче, уверен в могъщата сила на своите серес биволи, нагазил смело през реката.* П. Росен.

сермѝя *ж. нар. остар.* (от пер.-тур. sermaye). Капитал. *—А-а, и таз хубава! — отвърна той. — Да съм оставел хана! Хич бива ли това? Че аз имам вътре за три хиляди гроша сермия! Няма да го оставя, вървете си.* Г. Караиванов.

серчѝм *м.* и **серчѝм-парасъ** *м. остар.* (тур.) Данък за свине. *Той виждаше окъсаните хорица от средногорските колиби. . . ; след като платяха десятъка си, щяха да гладуват. А само десятък ли бе? Имаше да се плаща още бедел, беглик, серчим.* Ст. Дичев. *Той* [бирникът] *обаче дойде й, както изглеждаше, с добре запретнати ръкави. Строга заповед бе получил да събере недоборите от серчима, беглика и слетите години до стотинка.* Н. п. Филипов. *При разискване закона за данъка „серчим-параса", що се налага на свините, земаха живо участие почти всички депутати.* Ив. Вазов.

сѐтено *нареч. рядко.* Бързо, смутено. *Ала не иска сам станеника / дари даземе и се отмята. . . / Стар баща нещо со глава кивна, / поглед извърнал, накъм момата. / Сетено пръпна тя та излезе, / . . . / а коледари момка напепи / забиколиха и тъй припяха.* Пенчо Славейков.

сѐтка *ж. диал.* Вид голяма рибарска мрежа. *Една рибарска лодка пресича залеза. . . После се показва черният и насмолен нос, трепва флагчето и широкоплещест мъж разперва ръце, за да хвърли сетката.* С. Северняк. *Идвали са тежки и гладни години и някой от братята е захвърлял сетката и е тръгвал да дири късмет другаде, но скоро е стъпвал на бос крак в лодката и отново кърпените му дрехи се напоявали с острата миризма на прясна риба.* С. Северняк.

сѐтница *ж. диал.* Край. *Каквото е началото, такава да бъде и сетницата.* Ст. Чилингиров.

сѐто *прил. диал.* Цялото, всичко. *Една шугава овца сето стадо ошугавя.* Нар. пословица. *Сето Мара втасала, саде са не сресала.* Нар. пословица.

сетова̀ние *ср. книж. остар.* (рус. сетование). Оплакване, жалба. *И тъй опелото захваща се с псалтирът — това чудесно изливане на радостите и плачовете, празнованията и сетованията.* З. Петров и др.

сету̀вам *несв. книж. остар.* (рус. сетовать). Тъгувам, жалея. *Но за неговата смърт няма защо особено да се сетува: на земята той свърши всичко земно, мир на прахът му!* Пенчо Славейков.

сефа̀ *ж. диал.* (ар.-тур. safa). Удоволствие, веселба. *Като зелезе слънцето и се посмръкне, кираджиите избират едно остранено място. . . Там завъртят кервана на колело, разпрегат биволята, воловята, и двама или трима ги подкарат да ги пасат и пазят през нощта. Тъкмо сега му е то нему джумбюша и сефата.* Ил. Блъсков.

сефалъ̀к *м. диал.* (ар.-тур. safalık). Открито място, простор. *Отдъхвали си* [хайдутите] *от потерите, поделяли си награбеното аговско имане, попявали и поигравали на „сефалък".* Н. Хайтов. — *Не ми ли замирише на бор и на бук, няма свирня!. . . Кавалът иска сефалък — далнина.* Н. Хайтов.

сефѐр *м. диал.* (ар.-тур. sefer). 1. Военен поход. *Тая страшна вест изплаши всички и, както ставаше и при друга напаст — когато се зададяха кърджалии или се повдигнеше сефер и война — мъжете се насъбраха на черковното кафене. . . и се заловиха да тълкуват новината.* Й. Йовков. *Кой като мене, кой като мене, / девет години ходих / по аскер по сефер.* З. Стоянов. *С нашия аскер съм бил тук на сефер.* Ст. Заимов. 2. Отделно действие, път. *Доволен е тато, много е доволен от тоя първи сефер на своята нова търговия.* Т. Г. Влайков.

сефѐрка *ж. диал.* (от ар.-тур.). Пейка на открито. *Момчетата, печални и омърлушени, седяха на разсъхнатата сеферка или заставаха на пост край мъртвия капитан.* С. Чернишев. *Предпочете старата рибарска къщурка с варосаната пожълтяла стаичка, малкото дворче със старата черница и старата разсъхната сеферка, гергините на покойната.* С. Чернишев.

сефѐртас *м. разг.* (ар.-тур. sefertası). Съдинки за носене на храна. *Влезе един възрастен мъж със сефертас за носене храна.* Пресата.

сефѐря *несв. диал.* (от ар.-тур.) Зачитам, уважавам. *Аз съм му началство нему, не той мене! — Какво началство си, като не те сефери за червива слива!* Ст. Ц. Даскалов.

сефиро̀ти *мн. книж.* Някакъв кабалистичен термин. *Той напълни шепата си с кокалчета и ги хвърли върху плочата. . . — Радвайте се синове израелеви! Уримите и тумимите се съвокупиха и белите са над мъжките сефироти! Новата Естир победи!* Ст. Загорчинов.

се́цам *несв. диал.* Дърпам, тегля. — *И аз му викам на моя по-малко да го сеца — рече Стана, — но като че кой знае каква благина има тоя проклет тютюн, та току смуче цигарата.* Кр. Григоров. **се́цам се** *възвр.* — *Той никога не е бил борец! Лично аз съм му искал помощи, а той се сеца.* Ст. Ц. Даскалов.

сечена̀к *м.* и **сечѝна** *ж. диал.* Изсечена (и отново израсла) гора. — *Ще пресечете дола — там извива коларски път, през сеченака. На завоя е паметникът — лесно ще го намерите.* З. Сребров. *Ливадата в долния си край се извиваше наляво като биволски рог зад гъстата сечина и оттам се показаха няколко овце, а след тях две овчарски кучета.* Т. Харманджиев. *Из гъстаците на сечините долиташе поздравът на кукувица.* Ст. Ц. Даскалов. *Момчето се*

изправи на колене и загледа втренчено към сечинака, дето потънаха двамата мъже. Е. Коларов.

сѐчник *м. диал.* Пън, дърво, на което секат дърва и др. *Сутрин Георги ставаше рано, цепеше дърва на сечника.* А. Гуляшки. *Когато мина край ниската ограда на Катеринини, той видя девойката да събира съчки край сечника.* А. Гуляшки.

сѐша *св. диал.* Събирам ешове, правя двойки. *Един път дядо Славчо му продаде едно воле, да го сеши с неговото си, и чака го за парите година и половина.* Т. Г. Влайков. *Ти ще живееш с нея. Ала отде да знаеш дали ще ти стане еш. Вземеш два вола и здрави, и хубави, па и тях някой път не можеш да ги сешиш. Тъй е и с женитбата.* Ивайло Петров.

сиврѝ-кюляфлѝя *прил. неизм. остар.* (тур. -пер. sivri külâhlı). Който е с островърха шапка. *Другите членове на теферича бяха повечето изнежени бейски синове, някой търговци. . . двама молли и трима сиври-кюляфлии дервиши.* Ц. Гинчев.

сигура̀нца *ж. книж. рядко.* (ит.-рум. siguranţă). Обществена безопасност в Румъния. *Румънската сигуранца може да прати съобщението по Долния Дунав и ще го питам тогава как ще се представи в Браила.* П. Спасов. *Всеки бедняк има да си отмъщава на някой изедник. . . Ами Еньо Тотев няма ли сега да си отмъсти на своя чорбаджия — шивача Леванди Урумов, дето го издаде на сигуранцата за червеното знаме и позивите.* П. Славински.

сидеро̀сам *св. диал.* (от гр. σιδερώνω). Изпъдя, ударя. *А пък имат дяволите, пълни са с пари. . . Може тъй да ги сидеросаш, че да те помнят. . . — Искам да кажа, ще плащат. Като им поискаш, ще дават. Т. е. могат да платят глобите например, де.* Й. Йовков. *Толкова нещо съм направил за партията, толкова тичане съм тичал и какво мислите — на края? Взеха че ме уволниха зимъс, точно срещу Коледа . . . Та, уволниха ме, сидеросаха му, тъкмо срещу празниците, ама не скръстих ръце, както правят някои, а като дигнах на крак всички партизани от окръга и околията, и се оправдах.* Чудомир.

сидеро̀сан *прил. диал.* (от гр.) Излъскан. *Всякой колко-годе наблюдателен човек кога срещне. . . някого, може да познае тогова някого по неговия ход. . . като каква птица е той: терзията— . . . по сидеросаната от дълго седене неофициална част на тялото му.* Пенчо Славейков.

сиджадѐ — вж. с е д ж е д е. *Конят на дяда попа беше един хубав, едър, дория кон. . . Седлото, покрито с една алена, тъмнопепелява хаша, а върху нея кожени дисаги. На телкията имаше привързано едно синьо ямболско сиджаде.* Мих. Георгиев.

сидро̀свам *несв. диал.* (от гр. σιδερώνω). Гладя дрехи. *За пране, в което набързо опират, изсушават и сидросват ризите.* Летоструй.

сѝдър *м. книж. остар.* (фр. cidre). Ябълково вино. *На дъбовата маса слагат димеща супа от лук, бутилка сидър и грамаден хляб.* К. Константинов.

сикѝя *ж. диал.* (от тур.). Удар, беда. — *Мерих се в лисиците — обясни ловецът, — но преди да пукна, косът шавна, те отскочиха и сикията отнесе той. . .* Н. Хайтов.

сѝлка *ж. книж. остар.* (рус. ссылка). Посочване, цитат. *Не би ли бил любезен да ми напишеш, макар две страници допълнителни, за да охарактеризираш по-нагледно белетристическите трудове на Любена, като направиш силка на някои от тях, както си сторил с поетическите му?* Ив. Вазов. *Г-н Х. Г. Х. често, за да подкрепи аргументите си, прави силки из военната история и цитира примери от прочутите пълководци.* Ив. Вазов.

силовѝт *прил. диал.* Силен, много силен. *А що беше силовит, що беше як — еш му нема у девет села!* Мих. Георгиев. *Само че племето северяне, което населяваше Добруджа, блъснато от силовитото нахлуване на Испериховата ордия, слезе мирно към юг, отсам Балкана, да си подири нови жилища.* Св. Миларов. *Ако е сила силовита, не е вековита.* Нар. пословица.

силя̀ф — вж. с и л я х. *Той му взе колчаклиите биргьотлии сини сукнени потури, шала, силяфа, пищовите, ножа, джамадана. . . и червените калеври. Подир няколко минути той беше цял страшен турчин.* Ц. Гинчев.

силя̀х *м. остар.* (ар.-тур. silâh). 1. Кожен пояс с прегради за пищов, нож и др. *Герчо ще одумам. . . На пояса му кожен силях с четири прегрaдки, у всяка нож, а у средната пищов кремъклия.* Елин Пелин. *Послушно го следва един турчин с дълъг нож и с пищови в силяха.* Т. Г. Влайков. 2. Оръжие. *Той беше поклонник на силяхът си, т. е. на оръжието.* З. Стоянов. — *Ти кой си, че ми даваш ум — кипна бейският син и попипа силяха си.* Ив. Гайдаров.

силяхлъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. silâhlık). — вж. с и л я х (в 1. знач.). *Изведнъж той дигна колебливо свободната си ръка и я сложи върху дръжката на револвера в силяхлъка си.* Д. Талев. *Кръстът му бе пристегнат с мешинен селяхлък, на който имаше нанизани различни паласки.* З. Стоянов. *Той беше едър . . . със силяхлък, из който стърчеше и един дълъг ятаган.* Ив. Вазов.

сим *м. диал.* (пер.-тур. sim). Сребро. *Неканената гостенка приседна на едно столче. Беше облечена в извехтяла рокля, препасана с престилка на пребири. Тук-там лъскаше по някоя жица сим и шарките преливаха на слънчевата светлина.* Кр. Григоров.

сѝмен -а, -о, *прил. диал.* (пер.-тур. sim). Сребърен. *Къщите може да са по-хубави от черешовските, но да има тукашните възвишения, тая нагънатост на местата, познатите планини, лъскавата като симено поясче река и сочната трева наоколо.* Кр. Григоров.

сѝмпур *м. остар.* (от лат.) Сяра. *Забележителните градове у Италия . . . Калтанизета малък град, наоколо който вадят много симпур. . . Урбино, отечество на Рефаела.* Й. Груев.

синамбѐл *м. диал.* (от гр.) Кичур. *Ако е есен, есен Митровден, / да ми набереш два грозда грозде, / два грозда грозде, два синамбеля.* Нар. песен.

синанѐц — вж. синковец. *Бае ти Гочко не е аджемия. Той хубаво знае да надуши и да разбере чивяка колко пари му чини шапката. А тоя синанец вие какво го мислите? Тие дрехи само знаете ли за колко са купени? Бае ти Гочко не е вчерашно пиле, токо.* Т. Г. Влайков.

сѝнец *м. нар.* Ситно мънисто. *Житото се дигна до рамената на човека чак, но класовете бяха празни — тук-таме се гушеше в люспите по някое дребно като синец зрънце.* А. Гуляшки.

синѝкав *прил. диал.* Синкав. *В самия хоризонт върховете са замрежени от синикава пара на дневната мараня.* Ив. Вазов. *Аз се взирам по-хубаво и различавам по нея нещо като преспи и синикави канари, между които тъмнеят петна от сянката на неогрени долове.* Ив. Вазов.

синѝца *ж. диал.* Жена синковец. *Край дедо Дичо, при огнището, замесила Рада тесто за пресни погачи. Завратила ония ръкави, па натъкмила ония нощви, меси ли синицата, меси!* Мих. Георгиев.

синѝя *ж. нар.* (тур. sini). 1. Ниска кръгла дървена масичка за хранене. *Сложиха трапеза — ниска дървена синия, но само за гостите, за Йоана и за трима-четирима още от по-старите мъже.* Д. Талев. *Сложи синията на шарената сянка под цъфналата джанка сред двора. Освен тепсията с месото сложи на нея един мек домашен хляб, дребни пиперки и пръстената солничка.* Т. Харманджиев. 2. Голяма кръгла тава. *Другата снаха внесе голяма софра, на която щяха да сложат синията с печеното яре.* Ем. Станев.

сѝнкаст *прил. рядко.* Синкав. *Синкастата и тихата вода смива райските брегове, които са покрити с цели кории люлек.* Л. Каравелов.

сѝнкел *м. книж. остар.* (от гр. σύγκελλος). Съветник. *Те идеха да целунат ръката на оня, който беше син на някогашния войвода, Урилла, мних в светогорските манастири, иеромонах и патриаршески синкел в най-хубавия град на света — Цариград.* А. Каралийчев.

синклѝт *м. книж. остар.* (гр. σύγκλητος). Съвет. *И със съвета на патриарха Векка и на държавния синклит Палеолог му* [на Иоан] *дал дъщеря си Ирина.* Т. Шишков. *Като се запознахме, излезе, че аз се намирам в присъствието на синклита на най-висшите господарствени и религиозни власти в селото: главния пограничен полицейски пристав, наместника на пазарджишкия мюфтия и надзирателя на помашките училища в Чепинско.* Ив. Вазов.

сѝнковец *м. нар.* Син или изобщо мъж — с малко укорна или похвална оценка. *Свикнал синковеца да разпилява готовите бащини пари. . . зер не се е учил сам да ги печели.* Нар. приказка. *И ний работим, ама и тези синковци не падат по-долу, а-а, не падат по-долу, пипат синковците.* А. Константинов.

сѝнковица *ж. диал.* Жена синковец. *Майка му в селото бе му избрала и приготвила мома селенка: добра, работна, здрава синковица, какъвто бе и син ѝ.* Ил. Блъсков. *Ха-ха-ха, хи-хи-хи и туй то. Туй знае Албена . . . Ама пък хубава е синковицата!* Й. Йовков.

сѝнкям *несв. диал.* Ръся, обеззаразявам семена със син прах. *Бяха се струпали любопитни кооператори и затулваха Николина, която сновеше ту до ония, които синкяха житото, ту до тия, които щяха да го „парят".* Ст. Ц. Даскалов.

сѝнорник и **сѝнурник** *м. диал.* Смок. *Мога тъй да събера при себе си и пепелянки, и синурници, и усойници.* Д. Немиров. *Съдията засъска като синорник.* А. Каралийчев.

сѝнчан *прил. диал.* Който е от синци, мънистен. *Преди да тръгнат за курорта, госпожата ѝ уши тънка басмяна блузка, а Цеца я отведе да ѝ купят евтин синчан гердан за шия.* Г. Райчев.

синчѐ *ср. диал.* Зрънце мънисто. *На всяка ресница на края висеше по едно черно синче и пискюлите изгледваха като гроздове.* Ц. Гинчев.

сѝньовец *м. диал.* Студен вятър. *Хайде сега пролет, лято кое-как ще минат. . . Ами зимата. . . като навеят преспите и засвири синьовеца?* Ст. Ц. Даскалов.

сѝнявец *м. диал.* Вид круша. *А па да хапнеш от нашенските круши синявци или благуни, та да помниш, че си ял нещо сладко, нещо и насън несънувано.* Кр. Григоров.

сѝнявица *ж. диал.* Птица синя гарга. *А по недостигаемите скални дупки гнездят какви ли не птици: небесносини синявици, скални гълъби и розови скорци.* П. Славински.

сѝняк *м. диал.* Посиняло от удар място на тяло; синина. *Два дена ми налагаха в къщи гърба с компреси, докато минат синяците.* Пелин Велков.

сѝпан *прил. нар.* Който е болен от шарка сипаница. *Едва в 1720 л. някои англичани лекаре опитали да видят дали не ще има някоя помощ, ако се присади на здрав човек сипаница от сипан човек.* Летоструй.

сѝпаница *ж.* 1. *нар.* Болест едра шарка, вариола. *На стъмване треската на циганчето се усили. Огънят заобгаря прояденото от сипаница лице.* О. Василев. — *Нямаш ли пари?*

носи каквото имаш — му казваше кръчмаря Пано Градобитнината (тъй го прекоряваха, защото лицето му от сипаницата беше останало такова, като че са го кълвали мисирки). Ил. Блъсков. 2. *диал.* Изобщо болест шарка. *Другите сипаници: червенката, кожушката и лещницата са по-благи.* Летоструй.

сипѐж *м. рядко.* Силен валеж от сняг. *Вчерашният сипеж се беше укротил. Острият северен ветрец мотаеше по улиците снежен прах.* Х. Русев.

сѝпка[1] *ж. диал.* Малък пъстър кълвач или друга дребна птица. *Между тях* [кълвачите] *имаше от най-малките, сипките, имаше и един голям, с червено теме, чер като въглен, който пищеше пронизливо.* Ем. Станев. *Другояче се пробуждаше равнината през летните месеци. Тогава тя имаше хубостта на млада невеста, която скорците и сипките . . . будят от сън с утренните си песни.* А. Гуляшки.

сѝпка[2] *ж. диал.* 1. Болест ларингит. *Под очите му се бяха образували торби . . . гласът му беше станал глух и пресеклив, сякаш в гърлото му имаше сипка.* М. Ягодов. 2. Обрив при шарка. *Голямата шарка прехваща; тя се изсипва по всичката снага на чирки . . . Тая сипка не се губи от студ както сипката от кожушката.* Летоструй.

сѝпкам *несв. диал.* За птица — издава сипкав звук; цвърча. *Цъфтитръна току подлитне от някое дървче и процърти: — цъфтитрън, цъфтитрън. . . — Е, — смееше се дядо Груйо. . . — пееш, а, ще пееш. . . Не му било леко на оня сиромах, дето ти е скубал перушината да не сипкаш.* Кр. Григоров.

сѝпък, -пка, -пко, *прил. рядко.* Сипкав, ронлив. *Нивата е харна. . . не е, да речеш, ни много клисава, ама не е ни сипка. . . таман за работа.* Мих. Георгиев.

сир[1] *прил. старин.* Сиротен. *Между своите не свой, / аз живея в беднота. . . / При труд бащиний и мой, / ще ме свари сир смъртта.* П. Р. Славейков. *От минутния пир на радостни чувства, той излиза наг и сир — за живот черств, като ръката на Йова.* Пенчо Славейков.

сир[2] *м. диал.* Излят в паница восък. *Ока вълна, ока череши и сир восък прид.* Нар. пословица.

сирàчница *ж. книж. остар.* Пансион за сираци; сиропиталище. *В сирачницата у Сент Андрю същата година, от 74 деца умрели 64.* Й. Груев.

сѝрев и **сирля̀в** *прил. диал.* За вълна — непрана, серива. *Баба Габювица свали от тавана голямото решето, в което държаха сирева вълна.* М. Яворски. *Не беше в ред и прическата, буклите на която висяха като валма от сирлява вълна.* Ст. Чилингиров. ·

сирмѝя — вж. сермия. *Тежко на челяк да спечели сирмия, дор му не превали от нейде.* П. Р. Славейков.

сироватка *ж. диал.* Вода, в която е размито нещо. *Жените . . . обикновено седяха пред къщната си врата, до която често имаше софичка, редовно полесквана всяка събота със сироватка от лавежници.* Ст. Чилингиров.

сиромàш *ж. нар.* 1. Най-бедният слой от населението. *Сиромашта си е сиромаш, и „турско" да е, и „българско" да стане, тя си е сиромаш, и пак ще си е сиромаш.* Ст. Заимов. 2. Сиромашия. *Живота му чепат бе като глог: / сиромашта така го изчепати.* Пенчо Славейков.

сиромашѝнка *м.* и *ж. нар.* Горкичкият. *Макар в одаята да е било, но Скруг обичаше темнотата, защото сиромашинката беше без пари.* Бълг. книжици. *Дядо Стоил изви глава, потърси с очи момчето и му докривя за сиромашинката.* А. Каралийчев.

сѝрост *ж. книж. остар.* (рус. сырость). Влага. *Той не съветва на гърдоболните тоя въздух, наситен с теребентин, но с постоянна сирост, остър и раздражателен за дихателните органи.* Ив. Вазов.

сиротѝня и **сиротѝца** *ж. нар.* Нещастна, бедна жена. *— Защо е ревнала така тая сиротиня? — заразпитваха мъжете. — Тая заран са убили човека ѝ — Стамен Денкин, когато бил на поста горе, към колибите.* П. Здравков. *Чичо! не оставяй ме! Аз съм сиротица! Аз съм българка.* Ив. Вазов.

сиротѝя *ж. събир. нар.* Сиромашия, беднотия. *Нали царщината ги* [големците] *за това държи, та да не пати сиротията?* Мих. Георгиев.

сѝротка *ж. нар.* 1. Сираче. *Помилва ги за последен път и каза им: „Милинки мамини сиротки, аз ща скоро да ви оставя. . . аз ще умра."* П. Р. Славейков. 2. Бедна, нещастна жена. *Че тя, сиротката, нали знаеш, млечице не видва.* Т. Г. Влайков.

сиротлѝво *нареч. диал.* Самотно. *Един път почувствувахме отвращение към тая безславна роля и се заинатихме да не пригласяме на херувикото. Напразно даскал Стефан ни правеше знаменателни знакове с поглед и с ръка — херувикото му продължаваше да се разнася голо, сиротливо, щуто из тишината.* Ив. Вазов.

сиротлѝвост *ж. рядко.* Самотност, изоставеност. *Едно чувство на сиротливост и тъга притискаше душите ни.* Ив. Вазов.

сироту̀вам *несв. диал.* Стоя самотен. *Сред гората, където човешки крак не е стъпвал, над пътя разклонена, сиротува една суха ябълка.* А. Каралийчев.

ситнѝца *ж. диал.* 1. Дребна риба. *Темен се облак зададе, Сандо, / от връх от Стара планина. / Мътна ми вода потече / през това село Бунево, / силни порое довлече, / понесе риба ситница — излезна баба с паница, / излезна баба за риба.* Нар. песен. 2. Дребна стока. *Дойдоха при мене Бойчо Русев и Дойчо Димов, та ми поискаха дукянчето да седат в него и аз им предадох ситници що имаше внетре; и тия ми изплатиха.* Диарбекирски дневник.

сифалѝя *прил. неизм. диал.* (от ар.-тур. safalı). Весел, приятен. *Трябваше повечко членове да се съберем, по-сифалия работа щеше да излезе.* Ст. Л. Костов.

сѝце *нареч. старин.* Така. *Сделай же тако, байо Либене, сице и господ вседержител простит тебя, а дявол изчезнет.* Л. Каравелов. *Това евангелие е обковано с много сребро и позлащено всичкото, и посвящено е святому отцу Иоанну Рилскому от крупичкаго митрополита кир Иоасафа, якоже на нем написано сице.* Неофит Рилски.

скàзвам *несв. остар.* Разказвам, говоря. — *Аман, дядо хаджи. . . и в черква ред ще държа, и слова ще ви сказвам, ще ви поучавам, сал да има от владишките гонения кой да ме запази.* П. Р. Славейков. *Щял* [депутатът] *да сказва слово в Желязовия салон, да си отидел и ти.* Й. Йовков. *Една жена си имала либовник, та сказвала с него.* Нар. приказка.

скàзвам се *несв.възвр. диал.* Подигравам се. *Видя ли, как ще се върна с празни кола! — взе да се бои той и по устните му се залута плаха усмивка. — Ще се сказват с мене хората!* Ил. Волен.

скàзка *ж. книж. рядко.* (рус. сказка). Приказка. *Навярно си спомняш далечните селски ливади, / градините, къщите, чистия месец над тях, / и чудните весели сказки на стария дядо, / и многото луди игри, и лудешкия смях.* Хр. Радевски.

скàзна *ж. диал.* Разказ, приказка. *Султана помнеше само дядо си . . . познаваше майка си и всичките си баби и прабаби, познаваше живота им макар само по спомени и сказни.* Д. Талев. *Научих една сказна и ще ви я разкажа, тя ще отвори още по-добре очите ви и ще видите още по-ясно кои сме ние и кой е нашият враг и мъчител.* Д. Талев.

скàзочен, -чна, -чно, *прил. книж. рядко.* (рус. сказочный). Приказен, легендарен. *Хиляди мили лица се усмихваха от стената със своята класическа красота и придаваха на залата вид на една чудна картинна галерия в сказочен дворец.* Ив. Вазов. *Има едно силно сказочно настроение в тая картина, нещо страховито, също като у някоя германска балада.* С. Радев.

скàкаме се *несв. взаим. диал.* Скачаме, подскачаме един срещу друг. *Вечерно време елените излизат по ачикль̀ка. Особено когато е месечина. Да си отнякъде да ги погледаш. Една годин на Юмерова поляна цяла нощ съм мръзнал да ги гледам. Аз бях в краището, в честако, а те — обикалят ли обикалят низ поляната. Та са се скакали, та са се борили — да се не нагледаш.* П. Росен.

скàли *м. диал.* (лат. scala). Неподвижна стълба, обикн. каменна. *Тези* [египетските] *пирамиди са грамадни паметници от камък. . . Четирете лица са със стъпала като на скалите и позволяват да мине человек да са покачи до върха.* С. С. Бобчев.

скалѝсвам *несв. диал.* (от гр. σκαλίζω) Прекопавам. *Ако си наготвиш, ще ядеш, ако си ахмак, ще ядеш суров лук, догде хване да ти излезва из носа, кога се наведеш да скалисваш.* Ц. Гинчев.

скалѝца *ж. диал.* (лат.-гр. σκαλίτσα). Стълбица. *Мало во двор Марко се прошета, / бъргу по скалици се изкачи.* Нар. песен.

скалозỳбовщина *ж. книж. рядко.* (от рус. скалозубство). Обидна подигравка. *Още с влизането си в това заведение, още когато някакъв фелдфебел го записвал в списъците, Смирненски се сблъскал с тъпата скалозубовщина на кобургската военщина.* Г. Караславов.

скамàк *м. диал.* (от гр. σκάμμα). Валмо памук. *Палеше свещи на всички свещници, целуваше поред иконите пред олтара и слагаше дребни дарове: малки домашни кърпи, скамаци памук.* Г. Караславов. *Казълбашката беше взела цяла торба пшеница, една любеница, шишенце чист зехтин, два-три скамака памук.* Г. Караславов.

скамарѝм се *св. възвр. диал.* Струпаме се на камара. *Скамариха се де що хора имаше наоколо, та отърваха да се не пролее кръв.* М. Минев.

скамбѝл *м. остар.* (ит.-тур. iskambil). Вид игра на карти или изобщо игра на карти. — *Кой ще играе скамбил? — извика той, като измъкна омазнена колода карти и я дигна високо.* Ем. Станев. *Скамбиля забраниха, не знам какво друго забраняваха, само него, пущината, не можаха да забранят!* Г. Караславов.

скамбилджѝя *м. остар.* (тур.) Картоиграч. *По-нататък скамбилджиите хвърляха оглозганите карти и скачаха на нозе, готови да се хванат гуша за гуша.* Ст. Сивриев.

скарамàнгион *м. книж.* (гр. σκαραμάγγιον). Дълго наметало. *Царят се появи в дълъг скарамангион от скъпи кожи, под който се подаваха краищата на бяла хламида и пурпурните ботуши.* Ем. Станев.

скарнѝ *ж. диал.* Скарване, свада. *Двете сестричета на Коця, след грозотата на домашната скарня, бяха легнали прегърнати, завити почти през глава и мълчаха.* А. Страшимиров.

скарпѝни *мн. рядко.* (от ит. skarpino). 1. Елегантни обуща. *Ти най-напред купи си фрак, или жакет, / бомбе, скарпини и бастун.* Хр. Смирненски. 2. Прости обуща. *За техен кеф да си затвори дюгена, та да започне каракачански скарпини ли? За туй ли се е учил на тънка работа?* Д. Немиров.

скаря̀сам *св. диал.* (от гр. σκαρώνω). Направя, стъкмя, натъкмя. *Ти не знаеш какво аз съм понаписал тия дни, какво хубаво словце съм скарясал.* Ил. Блъсков. *Милчо наедно с помагачите и той вършеше работа; туй ми ти кочина, курник, житник скаряса ги сам саминичак сред дворът.* Ил. Блъсков. **скаря̀сам се** *възвр. Скарясала се с едно алено елече, прицвъкнато в сред кръста.* Ил. Блъсков.

скатѝна — вж. с к о т и н а. — *Ще търсиш скатино из тъмните кьошета заедно с душманите.* З. Стоянов. *И даже Брут — образецът на четвероногите / не е праведен и честен; и той лапа сланина, / като сяка скатина.* Л. Каравелов.

скатову̀лгаре *ср. рядко.* (от гр. σκατό „лайно" и βούλγαρος). Хулна дума, с която гърците обиждали българите. *Когато им се каза, че е търновския патриарх, те се изсмяха и му казаха: — Скатовулгаре!* Ив. Вазов.

скач *м. рядко.* Скачане. — *И повилнял на скач, / кон дигне предница, и метне се ездач / отхвърлен.* Пенчо Славейков.

сквер *м. книж.* (англ. square). Малък площад или градинка на площад. *Хубавата бледозелена сграда с трицветни пряпорци . . . с ироническата усмивка на златния си надпис „Съединението прави силата" стърчеше величаво на своето усамотено възвишение. Тачев и Кардашев заобиколиха сквера и пробиха през тълпата, за да си вземат билети.* Ив. Вазов. *Спуснахме се към Трафалгарския сквер, дето е Националната галерия.* А. Константинов.

скверн *ж. старин.* Мръсота, гнусота. *Той немилостиво бичуваше заблудените овци, които се отбиваха от лоното на православната църква, за да се потопят в богомилската скверн.* Ив. Вазов. *Оттолкоз века и до тоя час / стоят без скверн и будят тръпки в нас.* Ем. п. Димитров.

скѐмле *ср. диал.* (тур. iskemle). Столче без облегало. — *Дешке моля донеси две скемлета да си поседнем с бача ти Конда ей тука на сенчица.* Д. Немиров. *Дядо Славчо зе джезвето от жарта, поотърси му пепелта о перваза на мангала, па наля в чашката, сложена на скемлето.* Т. Г. Влайков. *Пред дюкяна си, преметнал на скемлето крак върху крак, седеше Босната.* Ст. Чилингиров.

скѐнджа *ж. диал.* (от тур. sıkınç) Уред, стискало за измъчване на затворници. *Народът бил вътре притиснат като на скенджа.* З. Стоянов. *Между другите мъки го чакаха най-после и скенджата.* Ц. Гинчев.

скѐпцвам *несв.*, **скѐпсам** и **скѐпцам** *св. диал.* (от гр. σκέπτομαι). Улавям, сграбчвам. — *Като замахне с бастуня — тоя по рамо, оня по ръка . . . Че като го скепцват, та в реката.* Й. Йовков. *Като се зададе кучето — . . . спуснах се да му препреча пътя и си разкрачих краката. Исках да го скепцам между коленете си, ама сетне се възгечтердисах.* Ст. Чилингиров. *А буховеца Влад / го скепса за врата и гневно го назад / отметна.* Пенчо Славейков.

скид *м. книж. рядко.* (чуж.). Тънко дълго копие. *Те* [бунтовниците] *идеха към Преслав — и с меч и скид плашеха престол и престолен град.* Н. Райнов. *Планинците на цар Симеона . . . — снажни и сурови, се познаваха по късите дебели копия, с които отфърляха на два маха дългите скидове на ромеи.* Н. Райнов.

скилѝда *ж. нар.* (гр. σκιλίδα). Късче от глава чесън. *По плитките си младата жена беше навързала стари парички, синци и сухи чеснови скилиди, за да се предпази, според поверието, от уроките на лоши хорски очи.* Г. Караславов.

скилѝдка *ж. диал.* Ядчица от орех. *Твоят брат беше при нас. Приказваха с бати Жеко и с другите там. Ама той — бреей — много знаел, ти казвам. . . Всичкото от вестника тъй го разчопля, гаче ли ти вади ей така, скилидки от костелив орех.* Д. Бозаков.

скимѝзгам *несв. диал.* Скимтя. *От притеснение* [сатаната] *ту се протягал . . . ту си гризял дългите некти и страшно скимизгал, като вързан вълк.* Ил. Блъсков.

скѝна *св. диал.* Откъсна, скъсам. *Да излезит на край на краище, / тамо имат злата яболшница, / да си скинит три злати яболки.* Нар. песен. *Море Радо, бяла Радо, / мряна рибо, крехко пиле! / . . . / женено се не прибира / покрай вази дор не мине; / момци пояси скинаа / стегаеки половини.* К. Христов.

скинджу̀вам *несв. диал.* (от тур. sıkınç). Измъчвам. *Колко пътя мълчешката той я е топил, колко пътя я е скинджувал и бил; но тя, търпелива жена! сичко претърпяваше, не за друго, но само за честта си и за честта на рожбите си.* Ил. Блъсков. *Между другите, стражарите бяха хванали едно 18 годишно момче . . . След дълги скинджувания, бой и мъки, то се призна най-после, че било проведено от черкезите да разгледа Еледжик, колко хора има там и няма ли брадати комити, с къси чибучета, т. е. руси.* З. Стоянов.

скѝпрен, -а, -о, *прил. диал.* 1. Облечен добре, спретнат. *Защото веднъж привикнати на чистотата, присвояват я от малки и остават през целия си живот свойствено чистички и скипрени хора.* сп. Училище. 2. Кокетно присвит. *Обиколи еднаж двора и си тръгна с една лека усмивка на скипрените устни.* Д. Калфов.

скитàвица *м.* и *ж. остар.* Скитник. *Без състояние, без никаква наука . . . на что да ся захване? Принуди ся да скита, като шарлатан и скитавица по света.* С. Радулов.

скитàсам *св. диал.* (от гр. *κοιτάζω*). Забележа, съгледам. *Скитасал ли си го — подпухнал е и краката му са потекли.* Г. Караславов.

скѝтен, -тна, -тно, *прил. рядко.* Скитнически, блуждаещ. *Това изобилие и натрупаност на евреи ми обажда, че е близко Полша, обетованата още от преди векове земя на скитното израилско племе.* Ив. Вазов. *Често моят скитен ум / в миналото ми се връща.* Ив. Вазов.

скѝтя *св. диал.* Свия цвете на китка. *Стринка му Ирина беше идвала вече и стъкмила Петранка. И китка от лале беше ѝ скитила тя и подала в ръцете.* Ц. Церковски.

скѝчам *несв.*, **скѝча** *св. диал.* Правя китка от цветя. *40 минзухаря скичих на букет за моята учителка.* Ив. Кирилов. *Пак булка му се повърна, / че влезе в горня градинка / та скичи китка шарена.* Нар. песен.

склав *м. остар.* (гр. *σκλάβος*). Роб или пленник. *Папата изпрати в Лавижери 300,000 за освобождение склавите.* в. Свобода.

складàлище *ср. рядко, остар.* Склад. *И така, малко-по-малко Венеция станала складалище на восточните стоки, които се пренасяле на запад и на север.* в. Знание.

склàдно *нареч. книж. остар.* (рус. складно). Свързано, разбрано. [Майстор Рачо] *говореше складно, разсъдливо и доста красноречиво.* П. Р. Славейков.

склàждам *несв.*, **складà** *св. нар.* 1. Нареждам снопи и др. на куп. *Мануш вееше зърно, до него Юрданица отмяташе с мрежата отвятото. Юрдан склаждаше слама.* Ивайло Петров. *Додето Никола складе кръстците, от родопските върхове се закъртиха куршумени облаци и скоро се надвесиха над равнината.* А. Каралийчев. 2. Наклаждам огън. *Майка ми се усетила за малко леща, що имало от някога си останала в една кратунка, склала огъня да я тури да ври.* П. Р. Славейков.

складсѝ *св. диал.* Пусне клас, изкласи. *Младите житни стръкчета порасnаха още една педя и се залюляха. Взеха да вържат коленца. Подир Великден скласиха и нацъфтяха.* А. Каралийчев. *Пантелей бе застанал на кръстопът, от дето се открояват безбрежни нивя, скласили и се жълтнали като златно море под ведро небе.* Ив. Кирилов.

склàтя *св. диал.* Разколебая, разубедя. *И ти да му поприказваш. . . дано му склатим акъла. Ако и тоя път не послуша, ще го изпъдя и ще се откажа от него.* Т. Харманджиев.

склеп *м. книж. остар.* (рус. склеп). Гробница. *И ето погребал / в тъга непобедна / надежди и младост / в безрадостен склеп — / аз гасна.* Д. Дебелянов. *Не роден ли ме глас отново там зове / и шепне на душа детинский блян чаровен, / на миналите дни во тъмний склеп заровен.* Пенчо Славейков.

склèпам *св. диал.* Отпусна надолу, провеся. *Хората от летището си отидоха, без да кажат „да“. Бай Гончо склепа уши.* Ст. Ц. Даскалов.

склèча се *св. възвр. диал.* Опуля се, ококоря се. *Михо като че му се склечиха очите, сън го не хваща.* Ил. Блъсков.

склисѝ *св. диал.* Забързам. *Ние не знаем да пишем, — рече момъкът и като се обърна към дръгливите си коне, подвикна им: — Дий, дий, господа! — и се замисли. Конете склисиха малко и също се замислиха.* Елин Пелин.

склоп *м. рядко.* Покрив, връшник. *На далечния хоризонт понякога се появяваха бреговете на Африка, равнинни или хълмисти, покрити с гъстия зелен склоп на гората.* Д. Богданов. *През гъстия листен склоп едва се процеждаха тънки слънчеви снопчета и правеха още по-подтискащ вечния полумрак на девствената гора.* П. Бобев.

склòпит *прил. диал.* Сгъваем. *Беше, види се, любопитен човек и не жалеше много парите — купи някои вещи, които по тия места се смятаха за най-обикновени: едно малко кантарче с топуз, едно склопито ножче . . . един шарен капаклия сахан.* Д. Талев.

склопѝ *св. диал.* Навърша. *Не беше склопил още ни седемнайсета година, а в ковачницата отменяваше бае Крачуна във всичко.* Мих. Георгиев.

склѝнки *мн. книж.* (рус. склянки). Пясъчен часовник. *Вън склянките на „Ростислав“ отбиха седем часа.* Д. Добревски.

скòбест *прил. книж. рядко.* Който е извит като скоба. *По гладкото стебло на дървото пред очите му пълзяха мравки — едри, скобести, с червени главички и крачета.* П. Вежинов.

сковенѝсам се *св. възвр. диал.* Скова се, спека се. — *А бе ти какво си се сковенясал? — . . . — Пиши де! — Не може бе, Гано! Уж го имах всичкото тука, в тутулината — чукна се Тончо по главата, — а па като почнах да пиша, изчемре!* Ст. Ц. Даскалов. — *Цело лето капка не капна. Без вода и болести могат да се явят, а ей ги нивите как са се сковенясали! На глад мирише!* Ст. Ц. Даскалов.

сковѝча *несв. диал.* Скимтя, квича. *Горките хайванчета! сичкият ден тичет, сковичет, ровят и пак гладни.* З. Стоянов.

скòйка *ж. диал.* Мида. *Там си почива то скрито, както маргаритът в скойката в морската дълбочина.* Ал. Кръстевич. *А сегашните скойки, що носят някои циганки и врачуват по тях, тогава много чудни работи правеха.* Ил. Блъсков.

скòклест *прил. диал.* Дългокрак. *Налягай дрипите си, псе омразно, / каза му скоклестият хрът.* Ив. Вазов. *То е сухо, скоклесто момче, със здраво, набито тяло, със стегнати цървули и дълга гуня, метната през рамене — подвеяна от вятъра.* Д. Немиров.

скокòщя *несв. диал.* Гъделичкам. *Сръчанът бързо захваща да се върти. — Я, как ма скокоще по пръстето!* Т. Г. Влайков. *Брате! аз съм видял хора, техните пчѐлини грижи и големи проекти . . . това чудно бурно припкане след щастието: . . Това зрелище, приятелю, сълзи из очите ти изважда, а в това време скокоще те по коремът да се смееш.* Н. Бончев.

скокъ̀лна се *св. възвр. диал.* Сгуша се. *И заредиха се дъждовни дни неради — / . . . Във черната земя се живи хора скриха, / скокълнаха се и се спотаиха.* К. Христов. *Ако се разтършуваш със очите, / ще найдеш ти, скокълнати и свити / в легла походни, . . . / . . . — с овързани ръце, / глави, нозе там още свят / от мирно време нам познат.* К. Христов.

сколенѝсвам *несв.*, **сколенѝсам**, *св. диал.* Падам на колене; коленича. *Качулатият бракониер лети подир една от тях* [дивите кози], *простреляна в плешките. Животното подскача на задните си крака, но предните не удържат и сколенисва.* Н. Хайтов. *Но човекът, ловък и зъл като притиснато куче, скочи, удари Садък с толгата си по врата, той сколениса и докато се изправи, оня побягна през плета.* Х. Русев.

сколѝя *ж. диал.* (гр. σχολεῖον). Училище; школо. *— Ходил наместникът в сколията на даскал Божина и видел вашето дете. Видел го, чул го да чете.* Д. Талев.

сколовра̀нец *м. диал.* 1. Скорец. *[Врабецът] си покани, си пособра / сто свато'и сколовранци.* Нар. песен. 2. *прен.* Пъргав младеж. *Пътем нашле нива просо; / се врати'а сколовранци, / да си коня назобает.* Нар. песен.

скòмен *м. диал.* (от гр. σκάμνον). Столче. *Бащин помен, бащин скомен. (Скоменът се разглобява и бащата се забравя.)* П. Р. Славейков.

сконча̀ се *св. възвр. книж. остар.* Завърша (живота си), умра. *(Иоан) собра сичките сокровища царски, и отиде пак в Цариград и тамо сконча свой живот мирно и безметежно.* Царственик. *Така бил живял и така се скончал блажений Алексия, Человек Божий.* Т. Г. Влайков. *И така сега вълкът захапа тетивото с зъби, потегли го, а стрелата се опъна и му прелете през сърцето, та така и той се сконча.* Кр. Пишурка.

сконча̀ние *ср. старин.* Край, свършване. *— А пък и кръст имаш на гърдите си. — Имам, братя, и ще го нося до моето скончание.* Ст. Загорчинов. *Мечтанието на Коломба най-сетне се осъществи и придобитата му слава има да трае до скончание на света. Утринта на 12 октомврия 1492, Коломб видя Новий свят.* Летоструй.

сконча̀ло *ср. диал.* Край, свършване. *Като че скончило бе настанало: небо и земя се хванали за гуши и месата с зъби си късат.* Н. п. Филипов.

скопѐц *м. старин.* Скопен мъж. *Единият от тях,* [конниците] *с набръчкано и безвласо лице на скопец . . . замаха ръце към момчето.* Ст. Загорчинов. *Българите живеели не в здания, а в шатри по полята или по горите . . . Те имали скопци и робове.* Св. Миларов.

скòпище *ср. книж. остар.* (рус. скопище). Сборище. *Така са били осъдени съборите, които са се свиквали против Атанасия Велики . . . и много други еретически събори, които черквата нарекла скопища.* И. Тонев.

скòпос *м. диал.* (от гр. σκόπος). 1. Полза, изгода. *Гледай си селцето, Лулчо, гледай си къщицата, . . . ; а то да ходиш връц насам, връц натам, то не си е работа и няма скопос от такива умища.* Ил. Блъсков. 2. Ред, уредност. *Продавах, продавах, няма вече и какво да се продава. . . — Няма ли? викаше Дочо на Пенча, сега у тебе има да продадеш и пак да ти остане, ама у тебе скопос няма.* Ил. Блъсков. На с к о п о с — *полезен, хубав. — Ако искаш да имаш на скопос хора в работата си, думаше той, не трябва да ти се свиди, че щял си да им дадеш сто гроша зиаде в годината, то пак от тях излиза.* Ил. Блъсков.

скора̀вче *ср. диал.* (от гр. ξουράφι). Малко ножче. *Извадили габровските ножове и скоравчета дялат си непотребни клечки.* Ил. Блъсков. *Дребни деца не заспиват . . . тичкат насам, натак . . . а по-едри приготвят си кошнички, карат се за косерчета, не аресват скоравчета.* Ил. Блъсков.

скора̀х *м. диал.* (от гр. ξουράφι). Нож, който се носи в пояс. *Един неделен ден току речи сички селяни, освен дядо Добри, бяха се събрали и насядали край черковний плет. Де кой със скорах в ръка дялаше клечка, кой от старци с къса луличка си пушеше тютюнец.* Ил. Блъсков.

скòрен *м. диал.* Ботуш. *„Я извади ми, Яно ле, моите скорни, / да ми измиеш — беливе нодзе!“ / Кога извади — десниот скорен, / вчасот го позна — лудото младо.* Нар. песен.

скорѐц *м. . . . диал.* Подложка под воденичен кош, която се движи от кречеталото. *Около воденицата сега стана тъмно; тишината обзе цялата лъка и нищо не се чуваше освен дрънкалките на скорците.* Ц. Гинчев.

скòрнвам *несв.*, **скòрна** *св. диал.* Събуждам, вдигам от сън. *Майка Яна скориваше / по тремо'и, по одаи. / . . . / „Стани Яно, стани керко!“* Нар. песен. *Мошне ми лепо попеал* [славеят]: *„Невесто, лепа, невесто! / Земай ме мене со тебе, / яс да те рано скоривам.“* Нар. песен. *Отвред / се стичаха мъже, жени и неотспали / деца, които сън чак в късна нощ погали / и скорна утрото отново пак навън.* Пенчо Славейков. *Бог да убие моята майка, / що мене скорнала мошне рано, / та ме пущила за студна вода, / за студна вода от нова чешма.* Нар. песен.

скоротѐч *м. рядко.* Бързоходец. *Прати прочее един скоротеч, за да го повика.* К. Пишурка.

скорохòд *м. книж. рядко.* (рус. скороход). Бързоходец. *О, скоро, скоро, воеводи! / Навред пратете скороходи, / народът да се призове / и тука да се събере.* Д. Чинтулов.

скорпѝдия *м. книж. остар.* (гр. σκορπίδιον). Видстаринна обсадна машина. — *Пази се! Ние имаме скорпидии и тарани. . . Ние имаме пращници за камъни, големи като главата ти, византиецо!* Ст. Загорчинов. *Видението се разрастваше: тя присъствуваше на голямо сражение; виждаше огромни скорпидии да хвърлят тежки камъни или дълги стрели.* Ст. Загорчинов.

скотѝна *ж. остар. разг.* (рус. скотина). Скот, говедо. *И като се обърна към Кънча, „Ах, ти, скотина!“ му изкряска с едно непритворно озлобление.* Т. Г. Влайков. — *Олеле, майчице! Опидох! . . . — Що търсиш, скотино, из тъмните кьошета заедно с душманите, когато се весели целият християнски свят!* Л. Стоянов.

скотобòйна *ж. книж. остар.* (рус. скотобойня). Кланица. *В дъното на двора . . . се намира подвижна врата, през която плененият добитък трябва да отиде по-нататък, към самата скотобойна.* Св. Минков. *И чакаш така като скот в скотобойна, / въртиш се, в очите ти ножа.* Н. Вапцаров.

скотолòжество и **скотолòжство** *ср. книж. рядко.* (рус. скотоложство). Вид полово извращение — съвкупяване на човек с животно. *По цял ден аз седях в душната опушена стая, преписвайки определенията на съда и странно ми беше, че почти всички дела бяха за скотоложество и изнасилване!* Пресата. *Нещастникът, той като да не знай, / че още в елинския скапан край / е скотоложството добре познато.* К. Христов.

скотопитàтел *м. книж. остар.* (от рус.) Скотовъдец. *Дядо му, богат скотопитател, беше дошел откъде охридските страни.* П. Р. Славейков.

скрѐбър *м. диал.* Растение повет. *Скребър е дърво, кое расте обично в низки или камените места и увива се по дървета като повит или като дива лоза.* Г. С. Раковски.

скрѝпка[1] *ж. диал.* Растение повет. *Аз се опитах да се скрия зад близката скрипка, но беше вече късно.* П. Незнакомов. *Особено характерни са безбройните увивни растения, от които първо място заема скрипката.* Й. Радичков.

скрѝпка[2] *ж. книж. рядко.* (рус. скрипка). Цигулка. *Под прохладните и дебели сенки . . . той весело се предава на игри, пение и хора. Всъде се намерват гусли, скрипки или свирки.* сп. Наука.

скриплѝв *прил. диал.* Който скърца. *Бараката беше близо до землянката на двамата картоиграчи. Бай Динко бутна скрипливата врата.* Х. Русев. *Вслушал се, заразличава пискливи изсвирквания на локомотиви, скриплив екот на трамваи.* Ив. Кирилов.

скрѝпна *св. диал.* Скръцна. *В това време резето на вратнята скрипнало, отворила се тя и Мелеке си показала главицата.* Н. Хайтов. *Той скрипна зъби върху жена си и децата си, па избърбори.* Ил. Блъсков.

скритоỳмец *м. рядко.* Прикрит, неискрен човек. *Хвала на вас скритоумци / и стари лисици, / на вашето тъй майсторски / преструвано лице.* Хр. Белчев.

скроб *ж.* 1. *нар.* Рядка каша от брашно, в която се накисва памучна прежда за основа на платно. *Той препоръча скробта да се изцежда хубаво от преждата, за да не е твърда при работа и да не се къса лесно.* Пресата. 2. *диал.* Храна от рядка брашнена каша. *Някой отвърнал от друг баир: — Чекайте, брей, чекайте. Жену е скроб направила, та да га изкусамо.* Кр. Григоров. 3. *остар.* Скробяла. *Като погледнем на веществата, които изучихме в тая органическа химия, щем забележим:* 1) *Че всички растения състоят из растителни кончици, скроб . . . цветни вещества и белтъчени съединения.* С. Д. Веженов.

скробя̀вам *несв. нар.* Накисвам в скроб. *После двамата скробяваха и намотаваха преждата в двора, наваждаха я в нищелките и бърдата.* Ст. Ц. Даскалов.

скрой *м. рядко.* Кройка, форма. *Носех една гугла без никакъв скрой.* П. Р. Славейков.

скрум *м. диал.* Пепел от горена вълна, с която превързват рана. *Промивала му раните с ракия,/ затуляла кръвта с памук и скрум, / от плешката извадила куршум / и той заспал във утрото мъгливо.* Ламар.

скрỳмна *св. диал.* Подгоря. *Но не на тая смърт се зачуди дядо Щерю . . . и се зачуди, когато забеляза, че тъкмо по това време един от двата бряста засъхна, листата му скрумнаха, сгърчиха се и се свиха като опалени.* Й. Йовков.

скрумя̀ *несв. диал.* Издавам миризма на изгоряло. *Препърлени чорапи и колани / над печката изсъхват и скрумят.* Ламар.

скръ̀пя се *св. възвр. диал.* Намалея, стана по-къс. —*У-у, пак лекове да му купуват на големия човек! Чеде с него ще се скръпи света!* Т. Г. Влайков.

скỳбла *ж. разг.* Проскубана жена. *Отде се взе тая попадия, тая скубла!* М. Ягодов.

скубня̀свам *несв. диал.* Скоменясвам. *А гроздето е ту зелено, ту с нагнили и с изметен прашец зърна, ту кисела ягорида, от която скубнясват зъбите, та купувачът го заобикаля като бабини зъби.* Г. Краев.

скувѝча — вж. сковича. *Кученцата хванали да скимтят, вият и скувичат също като да плачеха.* И. И. Мънзов (превод).

скỳден, -дна, -дно, *прил. остар.* Недостатъчен, беден, оскъден. *Малката лампа слабо мержелее и скудната ѝ светлина едва пропъжда тъмнината из единия кът на малката стаичка.* Хр. Максимов. *Благодарение нему моята скудна вечеря много пъти биваше приготвена от него.* З. Стоянов.

скуп[1] *м. книж. остар.* (рус. скупой). Скъперник. *Скупий оная лихва изважда от парите си, която щеше да извади, ако би имал камени в ковчезите си.* А. Гранитски.

скуп[2] *м. рядко.* (срхр. скуп). Задруга. *Общини тогава* [при старите славяни] *не е имало, а само роднински скупове, фамилии, сир. старейшинства.* Св. Миларов.

скуртѐйка *ж. диал.* (рум. scurteică). Вид къса горна дреха. *Мъжете облякоха зимните си палта, жените — скутейките си с лисичи кожи.* Й. Йовков.

скỳтник *м. диал.* Престилка. *Ке те печат, Нешо, като рудо ягне, / ке се сториш, Нешо, како пепел, /. . . / Та дойдоа, Нешо, твои мили дружки, / те собраа, добро, све во скутниците.* Нар. песен.

скỳфа *ж. книж.* (от гр. *σκούφια*). Шапка от православен духовник. *Овехтяла монашеска скуфа беше нахлупена над челото му.* Ст. Загорчинов. *И гостите, като се извърнаха, видяха една скуфа и две надигнати плещи, които си пробиваха път към леглото на екзарха.* К. Величков.

скъдел *м. книж. старин.* Керемида. *На долний край вретена, доде още е празно, пъхат едно нещо от скъдел или от камен кръгло изваяно и посреде пробито.* Г. С. Раковски. *От крайща же на тях зидове забиват на ред стълпове на осталное празно пространство, по права черта, под коих като положат дълги върлини, коим крайща опират на първий зид, строят покрив от тръсти или от скъдели.* Г. С. Раковски.

скъкра *св. диал.* Изсуша, спека, съсухря. — *Нà сине, пивни си глътка-две, да видиш как ще ти мине . . . Язе пийнах и ми светна пред очите, както ме беше скъкрало!* Ст. Ц. Даскалов. **скъкра се** *възвр. На утринта станало голяма жега, и жебите изсъхнали, и до толкоз се скъкрали, щото станали като черни главички от гвоздейчета.* П. Р. Славейков.

скълбѝ се *св. възвр. книж. рядко.* (от рус. клубиться). Стане на кълбо, натрупа се. *Но ето че след него* [облачето] *откъм Хайдушката кория се скълбиха няколко не дотам бели облаци.* О. Василев. *Скоро мъката на Славка се превърна в омраза към Иванов; дива омраза, която се скълби в душата ѝ бързо.* Ст. Марков.

скълмя̀ *св. диал.* Свия, присвия. *Скълмил веждите си, той продължаваше нататък.* К. Калчев. **скълмя̀ се** *възвр. Край средната маса беше се скълмил един човек над паница ястие и боца вино.* Св. Миларов.

скъп *прил.* . . . Скъпата боя, *диал.* — тъмносиня боя. *Тя е с един китен от скъпата боя сукман.* Т. Г. Влайков.

скъпàр *м. диал.* Човек, който продава скъпо. —*Не съм скъпар, като за теб едно сто лева дай и свършено.* Г. Краев.

скъпѐц *м. остар.* Скъперник. *Какви страдания в душа си крил съм, / като скъпец имането си тайно — / та нужно ли е?* Ив. Вазов. *А подир тя, сирота жена, мисли, че нейно благополучие не е продължително, и ежечасно страхува, како скъпец за свое сокровище, да не остане без него.* С. Радулов.

скъпинджòсвам се *несв. възвр. диал.* Скъпя се. — *Дай още, не се скъпинджосвай — каза властно каруцарят.* Д. Кисьов.

скъплѝв *прил. диал.* 1. Стиснат, пестелив. *Скъпливият Панаретов се отърва само с един наполеон.* Ив. Вазов. 2. Скъпернически. *Като горда римлянка изправи глава председателската половинка, хвърли скъплив поглед наоколо си и отмина бавно, спокойно, тържествено.* Н. Каралиева. **скъплѝво** *нареч. Кога ще съмне? Той намираше малко отрада и ободрение само в гледането на звездите, що блещукаха на малкия къс небе, скъпливо оставен от дърветата.* Ив. Вазов.

скъпне *несв. диал.* Поскъпва. *Знае ли князът, че храната е по три гроша оката и не се намира? Крият я търговците, та да скъпне повече.* В. Геновска.

скържав *прил. диал.* Стиснат, скъперник. — *Ще угасне* [кандилото], *разбира се, колко масълце има в чашката. — Скържав мъж е Велко.* М. Минев.

скърна *ж. диал.* Мръсотия. *Едни от тях започнаха да се борят около ми и нарочно падаха отгоре ми; други се пощеха и хвърляха върху ми своята нечиста скърна.* З. Стоянов.

скърня̀ *св.диал.* Окастря. *Те* [двата дъба] *са раснали с клони игриви / и засенчали плодните ниви / и стопаните, тъй пестеливи, / до върха в есента ги скърнили.* Ламар.

скътва̀ч *м. диал.* Пестелив човек. *Мицо, синът на Севастаки, се изъвди разсипник ... Защото по старо суеверие ... за възмездие на дребнавия скътвач ... на жестокия скъперник провидението пращало син прахосник.* Т. Харманджиев.

скътквам *несв.*, **скъткам** *св. диал.* Свиквам, събирам. *Жените скъткват кокошките да ги броят, а мъжете първо надникват в обора, макар да знаят, че вътре няма нищо.* Г. Краев. **скъткам се** *възвр. Слънцето заседна. Като заседна, в момента хвърлихме инструмента и се скъткахме да си ходим.* Пресата.

сла̀бна *несв. диал.* Отслабвам. *Освен това забелязах, че беше захванало да слабне и онова очарование, което ми услаждаше денете от по-напред, т.е. да се занимавам със сериозни книжевни предприятия.* Св. Миларов. *Небето се мръщи и слънцето слабне, / и въздухът става суров, / и тям им додея, и тям им се втръсна / режимът студен на Цанков.* Хр. Радевски.

слабомо̀щен, -шна, -щно, *прил. книж. остар.* Слаб, слабосилен. *Зафана невястата по малко и на къщната работа да помага. Ала по-тежко нещо не може да фане — слабомощна е още.* Т. Г. Влайков. *На детинските си години той беше все болнав и слабомощен.* Й. Груев.

сла̀вейшки *прил. диал.* Славейски. *И тоя двор, тъй поетически тайнствен със сенките си и със славейшката песен, видя ѝ се мрачен.* Ив. Вазов.

сла̀вски *прил. книж. рядко.* Славянски. *Мълчи ти, подло, нищожно племе, / на славска челяд си срам и бреме!* Ив. Вазов.

слага̀лище *ср. рядко.* Подслон. *Умната кумица леса си рови дълбоки дупки, с много входове; в тях си има и слагалище, и легло, постлано с мека тревица.* Др. Манчов.

сла̀гам се *несв. възвр. разг.* 1. Навеждам се. *Стара жена, облечена в черни дрехи, се слагала предпазливо из тревата, с малка тесличка в ръката, разчистяла гробовете на юнаците ... и палила им свещи.* З. Стоянов. *Едно сиво говедо се слагаше зад една шипка, гледайки към близкия кукуруз.* Н. п. Филипов. 2. Угоднича. *Когато в кръчмата дохождаше по-богат гост, Гърбуна се слагаше пред него като куче, сприятеляваше се и в кратко време се започваше някаква тъмна дружба.* Д. Немиров.

слага̀р *м. книж. остар.* Словослагател. *От тия букви твърде малко има учувани до днес, защото у Майнц станало обичай да подаряват по една дървена Гутенбергова буква на всякий слагар ученик, кога да напусти типографията, и така тия букви се разнесли.* Летоструй.

сладкоку̀сец *м. остар.* Чревоугодник. *Сладокусците не гледат за друго, а само за харно сладко ядене.* Летоструй. *А колко повече ще загуби пред очите ни един лаком или сладкокусец, кога го видим да гълта всичко, что завърне.* Книжница за народа.

сладкорѐчен, -чна, -чно, *прил. остар.* Сладкодумен, сладкогласен. *Скоро дружба възцари се / и беседа сладкоречна, / разговорът оживи се / с откровеност най-сърдечна.* Ив. Вазов. *Млъкни канарче, у кафез, / не пей ми песен сладкоречна.* П. Р. Славейков.

сладкоречѝв *прил. остар.* Сладкодумен, сладкогласен. *Само един учител, по-сладкоречив, по-убедителен, а в същото време и по-повелителен от всите други, достигва понякогаш да ни просвети.* Е. Чомаков.

сладкорѐчие *ср. остар.* Сладкодумство. *Той излезе твърде учтив човек, а главно, приказлив. .. но аз се принудих да пресека сладкоречието му на най-интересното място.* Ив. Вазов. *Развийте щедро всичкото си сладкоречие, покажете всичките си всесилни прелести, с които бог е украсил хубавите ви очи и сладкодумните ви уста.* М. Балабанов.

сладкосло̀вие *ср. книж. остар.* Сладкодумство. *Сладкословието е сол на добрите нрави и на светлите таланти.* А. Гранитски.

сладчѝв *прил. рядко.* Сладък, сладникав. *Ема не можеше да пие — и да се опие: нервен стомах. А обичаше. — Ликьорът беше сладчив: ще е приятен след трапеза. Допи чашата и усети тръпки. Нищо.* А. Страшимиров. **сладчѝво** *нареч. Аташето беше закрил лице в шепи. Не плачеше ли? Домакинята — госпожата на турския посланик в София, Ферух бей — го загледваше сладчиво.* А. Страшимиров.

сладчина̀ *ж. диал.* Сладост, удоволствие. *Само невинността може да усети сладчината на невинността.* Ал. Кръстевич. *От години той сладчина на езика си не знаеше.* А. Страшимиров.

слама̀рник *м. диал.* 1. Кош или мрежа за слама. *И бързаха пак към харманите, дето около веялките се мятаха сламарници, гребла, лопати.* Г. Караславов. *Тя често се навеждаше, за да дигне сламарник, вила или гребло, решето или дармон, и тогава се откриваха прасците на стройните ѝ жилави крака, изподраскани от тръначите и стърнищата.* Г. Караславов.

2. Сграда за слама. *Но знаеше ли някой как той поминува, когато той често нямаше нито аспра в джоба; знаеше ли в какви тъмни скривалища спи, в какви ханове, сламарници, обори или крайпътни горички.* Ст. Дичев.

сланѝтък *м. диал.* Нахут. *Градинарство в частна смисъл обема сеяние на разни за препитание злакове, кои са следнии: . . . картофи или барабои, чорбица. . . бърдокви, грах, сланутък.* Г. С. Раковски.

сла̀пей *м. диал.* Водна вълна. *Десет дена наред ний останахме да ни тласкат слапеите, без да знаем накъде.* П. Р. Славейков.

след *м. книж. остар.* (рус. след). Следа. *Покаже се, скрий се без знак и без след / навсякъде гонен, всякъде приет.* Ив. Вазов.

следо̀вник *м. книж. рядко.* Последовател. *А Мохамед е дал на своите следовници една вяра, която лекомислено прощава греховете на блудници и разбойници.* А. Каралийчев. *Но тук трябва да се споменат и редица други автори, които пишат на социални теми; някои от тях са убедени следовници на социализма.* Ив. Богданов.

слѐдом *нареч. рядко.* По следите. *Изгайдари си гайдаря / и пискуня му изписка, / следом иде тъпаня.* Пенчо Славейков.

слѐпка *ж. книж. остар.* (от рус. слепок). Копие от статуя. *Англичане пътувачи наминуваха му в дюкяна, та си заръчаха едно друго; тогава той начини чудните си углядни слепки на Омера, Данте, Есхила и пр.* Й. Груев.

слехтя̀ *несв. диал.* Пъхтя. *Няколко часа извървяхме вече от Севлиево, а тичането и боят не преставаха. . . синца слехтехме като добитък.* З. Стоянов. *Бавно . . . се клати вторият латернаджия — носачът на латерната. Той слехти под тежестта.* М. Кремен.

слѐчам *св. диал.* Съблека. *Кой е юнак от юнака роден, / да си слечит рубо копринено, / да облечит от пандзур кошуля.* Нар. песен. *Си я зеде 'уба'а невеста, / си я слече рубо невестинско, / я облече сестра Ангелина.* Нар. песен.

слѐченка *ж. книж. рядко.* (чеш. slečenka). Госпожичка. *Утре е неделя, няма работа, можем да поседим и по-късничко. Музиката сносна, слеченките хубавички, ний—попривтасали ергени. Тамам!* А. Константинов.

сливо̀сам *св. диал.* 1. Ударя, халосам. *Повтором намръщений Хъшлак / извърна пушката и. . . пак / сливоса втория низамин.* Пенчо Славейков. *Изревал насам феллах се тръшка, / оттатък, през тила сливосан, изгрохти / читак.* Пенчо Славейков. 2. Забъркам. *И всичката тази каша я сливоса госпожа Карима, която е сърдита даже на дядо господа, че. . . че той не е драматург в Народния театър.* Пенчо Славейков.

слѝзна се *св.възвр. диал.* Смъкна се надолу. *Елена се слизна по кората на дънера и седна на земята.* К. Петканов. *В очите ѝ бликнаха сълзи, слизнаха се по страните ѝ, но тя не ги усети.* К. Петканов.

слик *м.* и **слѝка** *ж. диал.* 1. Лик, образ. *Мила моя дъще, де си? / Де е твоят образ сладкий, / . . . Сликът ти го помня цял.* П. Р. Славейков. 2. Лика, прилика. *Шелба шета Сърбин добър юнак, / шелба шета слика да си траси; / изшетал е Влашко и Богданско, / та не може слика да си найде, / да си найде слика според него.* Нар. песен.

слин *м. нар.* Надебеляла и втвърдена кожа, мазол. *Ръцете груби, напукани и хванали слин.* Й. Йовков. *Тъй даскал Стефан не оставаше без работа. . . Той загрубя. Меките дългопръсти ръце станаха твърди, дебелокожи, хванаха слинове.* Д. Немиров.

слина̀в *прил. нар.* Мазолест. *Сами ний, вождите, народът да се бори / зовеме, — . . . От турските султани / ще го оттърваме, а нови ли тирани / ще му натрапваме на слинавия врат?* Пенчо Славейков.

слича̀вам и **слѝчам** *несв.*, **слича̀** *св. книж. остар.* (рус. сличать). Сравнявам. *Това чудно животно му замая главата и той го понесе у дома си. . . Така цели три години той все посрещаше и сличаваше живите морски животни с вкаменените наоколо.* Й. Груев. *Власите, сърбите и гърците затичат под покривът на тяхната едвам станала слобода, за да я сличат с другите европски народи.* в. Бълг. орел. *А да види читателят, че не е все едно, молим го да сличи това, що говори Омир, с преводът на нашия певец.* Н. Бончев.

сличѐние *ср. книж. остар.* (рус. сличение). Сравняване, съпоставяне. *В него той главно се занимава с основните видове на предложението и чрез множество сличения на днешните славянски езици с древният славянски (старобългарски) доказва тясната им зависимост един от други.* Ив. Вазов.

слиша̀вам *несв.*, **слиша̀** *св. диал.* Греша, лъжа. *И така от непрестайното обикаляне на Земята около Слънцето, стават едно по друго четире годишни времена: . . . и дните ту растат, ту намаляват, и това тъй редовно и на свое време става, щото ни на косъм не слишава.* Й. Груев. *Ако слиши или сгреши някой, всички скокнат та го навикат.* Книжница за народа.

слѝша *св. диал.* Слисам. *О, господи, затуй ли бяха наште / свети борби за идеал блестящи. / та с втора междубратска сеч света да слишем.* Ив. Вазов. *Дедо Колю щеше да продължава,*

може би, и повече, но сврачевският поп намери за нужно да се притече на помощ на своите в това сражение, като нападне и слише противника с още едно обвинение. М. Георгиев.

слѝшен, -шна, -шно, *прил. диал.* Който се чува; чут. — *Агнесо! — каза едва слишен глас.* С. Радулов.

слия̀ние *ср. книж. остар.* (рус. слияние). Сливане, съединяване. *И ето, аз мисля: когато един мъж нарече една жена своя, той трябва да слее душата си с нейната и от това слияние да излезе нова, по-силна и по-жизнеспособна душа, която да се устреми към достижение на една и съща, обща цел.* П. К. Яворов.

словѐсие *ср. книж. остар.* Титла на учен човек или писател. *Не може да бъде по-добро избирание от това, което Ваше словесие сте избрали в образа на Ружица, за да ни подсещате и одялате нас простите глупави и неучени хора.* П. Р. Славейков. *Знае негово словесие, че ясността е най-първият и най-главният характер добраго списателя.* сп. Бълг. книжици.

словѐсник *м. книж. остар.* (рус. словесник). Книжовник. *И нравите в двореца се предписаха от книги, дето мъдри словесници превеждаха писания на ромейски дворяни.* Н. Райнов.

словѐсно[1] *ср. воен. остар.* (рус. словесное). Нестроево, теоретично обучение в казармата. *Какво е граничарят? — питаше често на словесното Кузев. И си отговаряше сам: очи и уши.* Й. Йовков.

словѐсно[2] *нареч. рядко.* С думи. *Нямам думи и всички думи на всички витии не са достатъчни словесно да изографисат нейния лик, както стоеше в почуда пред мене.* П. Спасов. *Хлебарят му пъхаше прегорели хлябове и Гого ги слагаше под мишницата с такова робско усмихване, с каквото удостояваше само своя пряк началник. Да не приказваме за бакалина, дето разноските бяха по-големи и недоволството и съмненията започнаха да се изразяват словесно.* Г. Караславов.

слололѝтник *м. книж. остар.* (от рус. словолитный). Букволеяр. *Не се ли интересувате да знаете, като какви са тия 300 души, които на 27 август бяха на Черния връх. Ето: 110 чиновници. . . бояджия, славолитник.* А. Константинов.

слог *м.* и **сло̀га** *ж. диал.* Съгласие, сговор. *В съюз стъпили и слог сторили да си помагат, както господ дал.* К. Величков. *Нямаха мир и слога в селото си и се деляха на безброй партии.* Й. Йовков. *Нали знаеш каква проклетия е сега по селата, слога няма, кавги, крамоли, не знам какъв дявол се е увил, ама не е на добро.* Хр. Максимов.

сло̀гна се *св. възвр. диал.* Сниша се, наведа се. *Слогнах се зад дъсчената ограда и погледнах през отзявката. Над гиргините се изправи прегърбен силует с кожено елече, бързо излезе на улицата и бавно пое нагоре.* Пресата. *Примря гласът ѝ. В същий миг / слогна се нещо тамо в мрака / и веч ни глас се чу, ни вик.* К. Величков.

сло̀жен[1] -жна, -жно, *прил. нар.* Който се спогажда с другите, кротък, добър. *Порекох и аз, порече и майка му да си земе някое по-кротко и по-сложно момиче. Имаше ги в махалата такива.* Т. Г. Влайков. *Ама, аз да ти кажа, Ноне, мене Калинко пò ми харесва. Добро момче, сложно момче.* Ивайло Петров. **сло̀жно** *нареч. Свенеше се да не сбърка нещо, и за то отговаря сложно, полегичка и срамежливо.* Ил. Блъсков.

сло̀жен,[2] -жна, -жно, *прил. нар.* За път, местност и др. — който е слабо наклонен, полегат. *Порано, когато възкачването на Черния връх ставаше с коне, това село се по-често посещаваше от софийските туристи, тъй като оттук пътят за нагоре е по-сложен и по-лек за натоварени и възседнати коне.* П. Делирадев.

сложѐние *ср. книж. остар.* (рус. сложение). Телосложение. *Всякой тряба сам си да бъде съдник колкото за спазвание на здравето си. За да върши това точно и безопасно тряба да познава сам добре сложението си.* П. Р. Славейков.

сло̀та и **сло̀тица** *ж. диал.* Виелица, дъжд, лапавица. *Язе сам голо сираче — / ни майкя имам, ни баща, / по сичко село я лежа / под големите стрешници, / сите ме слоти забиват, / слотици и снеговете.* Нар. песен.

слуга̀р *м.* и **слуга̀рка** *ж. диал.* 1. Сватбар, който черпи гостите. *Раздават на сички присъствующи по дробен хляб и по една кратунка вино от пълният котел, когото слугарят носи.* Ил. Блъсков. *Калесаха току-речи половината Шумен: кои за сватове и свати, кои за слугаре.* Ил. Блъсков. 2. Слуга. *Той* [Груев] *изхвърля българските думи и наместо тях гужда други, които народът ги не разбира: пестунка, вая, наместо: бавачка, слугарка.* Ив. Богоров.

слуга̀рски *прил. рядко.* Угоднически, сервилен. *Родени със души слугарски, тези / управници и първенци народни / едно житейско правило признават: / по долний чин се кланя на погорний!* Ст. Михайловски.

слугу̀вник *м. диал.* Сватбар, който прислужва на гостите. *На двора слугувниците бяха вече наредили четири редици дълги трапези от потоници и дъски.* М. Ягодов. *Даскал Начко даде заповед да се разнася яденето. Петко предаде заповедта на слугувниците и те се затичаха като подплашено ято гарвани към кухнята.* М. Ягодов.

слугувнѝ *ж. диал.* Шетане. *На другия ден дядови Еленкови решиха да сложат на Анани направо деветини. Бяха се притекли роднини да помагат. Бонка и сама бе се поувлякла в слугувнята.* Ил. Волен.

служàнка *ж. книж. остар.* (рус. служанка). Слугиня, прислужница. *Тая добра служанка цял ден се заима в къщни дела и , кога все разтреби и приготви, помага госпожи си.* С. Радулов. *Боян. (Към служанката) Станке, утре да не дохождаш пак да ме обуваш, искам самичък вече да се обувам.* П. Кисимов.

службѐница *ж. рядко, остар.* Жена, която прави услуги на някого. *Аз, мамо, водя добър човек в къщата ти, който ще бъде мене помагач, тебе отменница, а тату службеница.* Л. Каравелов.

служкѝня *ж. диал.* Прислужница, слугиня. *Той я изгледа още веднъж отблизо и отведнъж извика колък му глас: „Ти си татарка! служкиня на младата госпожа, дъщерята на войводата!“* Н. Бончев. *„Чудно, подума, струва ми се,че видях този пръстен на пръстьт на Елена, вярната служкиня на графинята.“* П. Р. Славейков.

слу̀жник *м. диал.* Служител. *Император Александър, старающися за благополучието на чиновниците и служниците на морската сила . . . заповяда да се дава помощ.* в. Цариградски вестник.

слу̀ньо *м. диал.* Мекошав човек, мухльо. *Знае Герасим той, много добре знае как пред очите му ме е яла* [свекървата]. *Ама нали е и той един слуньо. Кам да ѝ викне, да видиш как ще се оправи, ама.* Ст. Ц. Даскалов.

слу̀нявам се *несв. възвр. диал.* Ходя свит, слагам се. *Тя се бе карала страшно с кулаците, които я погнали, като я видели, че се слуня из двора им.* Ст. Ц. Даскалов. *— Рашо, Рашо — викна го от вратнята жена му. — Какво се слуняш такъв, като Милош по гробища.* Кр. Григоров.

слупѐтина *ж. диал.* Схлупена къща. *Що сакат от назе?. . . Дали някое богатство видоха или на здравето ни завидоха? . . . Не знам. С една слупетина сме остале.* Мих. Георгиев.

случ *м. рядко.* Случка. *Още по пъто* [момчето] *измислило какво да казва: че казва наопако случовете, що му се случиха по пъто.* Нар. приказка.

слу̀чен, -чна, -чно, *прил. рядко.* Сполучлив. уместен. *Приказката на спартанеца била кратка, случна, често остроумна.* Н. Михайловски.

слушкѝня — вж. с л у ж к и н я. *На заранта, като се пробуди, найде се в къщата на баща си, и като подрънка едно звънче . . . видя, че дойде слушкинята.* Кр. Пишурка. *Изпървом ѝ беше много мъчно, защото се не беше навикнала да работи като слушкиня.* Кр. Пишурка.

слъ̀нце *ср. . . . диал.* Слънчоглед. *Слънцето и царевицата зреят и изпускат сладка миризма и надежда.* Г. Краев.

слънчѝло *ср. диал.* Място, огряно от слънце. *Началникът на заптиетата възлезе на слънчилото на покривът* [на къщата], *разгледа насам, натам.* П. Р. Славейков.

слъ̀нчовка *ж. диал.* Слънчоглед. *Навсякъде около плета се изправяха високите стъбла на царевица и метли, а сред тях тежаха кръглите пити на слънчовки.* Й. Йовков.

слъп *м. диал.* Клон на дърво. *Спираме под една висока върба. Тато се покачва на нея, изважда теслата и започва да сече. Отсича един дълъг слъп и спуща го доле.* Т. Г. Влайков. *Крушице, летна рожбице, / я сведи слъпе доземи, / да метна свилно коланче — / ега се, крушо, обеса!* Нар. песен.

слъстѐн, -а, -о, *прил. диал.* Сплъстен, немит. *Тя забрави космафото му, слъстено лице, попуканите му мръсни ръце, миришещи на тор, и ги зацелува като на свой роден баща.* Ст. Ц. Даскалов.

слюдѐн, -а, -о, *прил. диал.* Натъкмен, спретнат. *Дечицата, облечени чистичко, сресани и слюдени хубавичко, дочакаха гостето с песни.* Книжница за народа. *Външно трябува* [учителят] *да бъде както прилича на званието му, слюден, но не и с много придирване.* Й. Груев.

слюдя̀вам *несв.*, **слюдѝ** *св. диал.* 1. Очовечвам, възпитавам. *Защото народ не е друго, а сбор от много душ люде, земени вкуп, и всичката задавка на цивилизацията е как да ги слюди и изтъщи.* Й. Груев. 2. Обличам, издокарвам спретнато. **слюдя̀вам се, слюдѝ се** *възвр. Ако се иска от децата да се държат человечески, да се слюдяват, то с това се уработва у тях съзнание за прилика и се облагораждат чувствата им.* Й. Груев. *Един момък, калфа, обича да се слюдява, да се гизди, да се облича чистичко — да носи напяти обуща.* Летоструй.

смàга *ж. диал.* Тънък, мътен пласт върху нещо. *Пеню знае, че когато вали на пресекулки, по релсите се образува ръждива смага, която плъзга колелетата.* И. Бурин.

смал *нареч. диал.* Без малко, едва ли. *Давали му там разни горчилаци и прашуляци да пие, смал не отровили момчето.* Елин Пелин. *Така извор, на който жилката е на гльбоко до 23 метра, има вода смал не все еднакво топла през цяла година.* Й. Груев.

смàмя *св. диал.* Примамя, привикам при себе си. *Па смами сиви галуне, / галуне, сиви пауне — / галуне да ми погукат, / пауне да ми попеят, / гостите да ми веселят!* Нар. песен.

смарладѝсам *св. диал.* (от тур. ısmarlamak). Поръчам да се направи. *Това запрещение е за нас твърде радостно появление, чегато сме го нарочно смарладисале.* в. Свобода.

смàтрям *несв. диал.* 1. Гледам, внимавам. *Блъсни габър, човек, който не сматря къде ходи и какво прави.* П. Р. Славейков. 2. Смятам, мисля. *Шпионинът, казвам, защото общото мнение за такъв го сматряше.* Ив. Вазов.

смàхна се *св. диал.* Отслабна, изнемощея. *Той добър, нема му нищо; и тя се смее и сякаш че е весела, а пък така се е смахнала и тъй ѝ се влетеле очите в главата!* Т. Г. Влайков. *Ето я че иде баба ти Минчовица. Смахнала се, клетата, снизала се, да я не познаеш!* Т. Г. Влайков.

смеждѐн, -а, -о, *прил.* Който е поставен успоредно с друг. *Трябва да ви кажа предварително,че релсите по новата линия не са добре смеждени и колелетата на вагоните ги трият сам — там по-силно.* А. Константинов. *От станцията дадоха на Симеона бяло байраче... ключ, с когото да затяга витлата на смеждените железа.* Ил. Блъсков.

смѐрвам *несв. диал.* Вземам под внимание, съобразявам се, вразумявам се. *Предупреждавах го, ама то не смерва какво прави!* Ст. Ц. Даскалов.

смеремѐтя *св. диал.* (от ар.-тур. meramet). Струпам набързо. *Ограби ни реката, останахме голи-голенички. Смереметих една землянка, постлах в нея старата рогозка.* А. Каралийчев.

смѐрна *св. рядко.* Посоча с очи. *Сиопанката сама, / пред гости, други път невиждани дома, / станеше — и цял сонм чевръсти ратайкини, / и свои и за днес събрани по роднини, / се надпреварваха от кой кой по-напред / да ѝ по волята направи, само с глед / дори което тя им смернеше.* Пенчо Славейков.

смѐрям *несв.*, **смѐря** *св. диал.* 1. Поглеждам втренчено. *Милка /.../ — Едвам дойде даскал Димитър у нас и вий го изпъдихте като... Петко (смеря дъщеря си с очи).* П. Ю. Тодоров. *Заслушани в песента, майка ѝ и другите сториха се, че я не виждат. Алтън Дойна само я смери с поглед и тънка присмивка изкриви сочните ѝ червени устни.* П.Ю. Тодоров. 2. Прицелвам се. *А вече Рад Финдек,/и той извит натам, издигна пушка, смери / и гръмна.* Пенчо Славейков.

сметѐние — вж. с м я т е н и е. *Народът докопал машали и се впуснал да пали жилищата на убийците, които между туй побягнали в провинциите. И сичкият град пристигнал в страшно сметение.* Н. Михайловски.

сметенѝя *ж. диал.* Смут, бъркотия. *Малката килийка... беше притисната от хора, както се притискат на Тодоровден, на причест в черква. Едни говореха тайнствено, други разправяха с ръце, с очи ... — цела сметения и неразбория.* Мих. Георгиев.

смехорнѝк *м. диал.* Човек, който прави смях на околните; смехотворец. *А дните текат, едни моми се главяват, други се думат с тоз-оня, трети още дирят, пък всички имат Моня като побратим или само като смехорник.* А. Страшимиров.

смѝндул *м. диал.* Миризливо градинско растение за подправка, сминдух. *Ще скълца изсушен сминдул и малко чубрица, ще ги пресее, па ще ги разбърка със ситна солчица, и стане една шарена сол — за чудо хубава!* Т. Г. Влайков.

смѝрна *ж.* и **смѝрно** *ср. остар.* (гр. *σμύρνα*). 1. Благовонно масло. *А Никодим донесе едно смешение от смирна и алое до сто литри.* Н. Михайловски. 2. Вид доброкачествен темян. *През благовонния дим на тамяна и смирното личаха, премрежени, потъмнелите икони на темплото със златни и сребърни венци.* Ив. Вазов.

смислѐвам *несв. диал.* 1. Мисля, смятам. *Скитах се аз няколко дни... по Бей-олу и по Галата, гдето право смислевах, че трябва да са слезли джесейските гости.* Св. Миларов. 2. Обмислям. *Тогаз Симеон помислил, казват, за война, и цели 16 месеца я смислевал.* Св. Миларов.

смѝчам *несв. диал.* Свалям, смъквам. *Едно време субаша искаше жива да я изгори, задето смичала в кладенеца си месеца да го дои посред нощ.* П. Ю. Тодоров. **смѝчам се** *възвр.* *Из кошари агнета протягат ясни гласове, а издалеч се донася гласът на хлопатари на стадата, които бавно се смичат към село.* П. Ю. Тодоров.

смишлѝвам и **смѝшлям** *несв. диал.* Мисля, помислям, припомням.*Към всяко благо дело бил е глух,/ в света с омраза всеки го смишлява.* К. Величков. *Защото и нашите калугери знаят само да ядат на готово, а за народа и не смишляват — и до днес още ни на един от тях не доходи на ум, че са длъжни да отворят някъде някое духовно училище.* Хр. Г. Данов. *Ах, моя царице, / сладка гълъбице! /.../ смишляш дни честити.* П. Р. Славейков.

смòква *ж. остар.* 1. Смокиново дърво. *Беше ясна, безоблачна нощ и над черните шарове на смоквите и над високите тополи грееха звезди.* Й. Йовков. 2. Плодът на смокиновото дърво. *Крушата, гроздето, смоквите и др. съдържат в себе си твърде голямо количество захар.* в. Знание.

смокòвница *ж. старин.* Смокиново дърво. *Градина от маслинови дръвчета,смоковници и олеандри я обгръщат от всички страни.* К. Константинов. *Край каменистия път... бяха свели клоните си стари маслинови дървета и разкривени смоковници.* П. Бобев.

смолнѝца *ж. нар.* Глинеста почва. *И най-коравата смолница се напуква от силната жега.* Ст. Ц. Даскалов. *Видях жените от Карбинци, които настъпваха в широка верига из черните бразди на смолницата и правеха ямки.* Н. Тихолов.

смотрѝтел *м. книж. остар.* (рус. смотритель). Надзирател, пазач. — *На Хаджилък ли ще да вървите, пезевенклер? — отговори смотрителят на затворът.* З. Стоянов. *На отколешно време имало в Атина двама приятели . . . Градските смотрители, като съгледали, че тези две момчета не се виждат никъде на работа. . . помислили да не би да се намерват на някоя безчестна работа.* П. Р. Славейков.

смо̀тря *св. диал.* Забележа, съгледам. *Той видя, че се отвори един прозорец, и се зарадва безкрайно, когато смотре Зефира.* Кр. Пишурка.

смо̀тър *м. книж. остар.* (рус. смотр). Преглед на войските. *Узнавам, че в тая улица ще стане парада и смотъра на войската.* Ив. Вазов. *Узунов бе виждал в Русия големи военни паради и смотрове.* Ст. Заимов.

смрѐка *ж. диал.* Хвойна, смрика. *Дойчин го домъкна до една смрека и го хвърли върху острите ѝ игли.* К. Петканов. *Кучето клекна пред една смрека и се загледа в близкия шумак.* К. Петканов.

смреч *м. диал.* Навалица, гъмжило. *През гъстия шумалак съзирам нещо смреч от хора.* Ил. Блъсков.

смрика̀р *м. диал.* Птица, която живее в храстите на смриките. *Ято подплашени смрикари напусна бодливите вейки на смриката. . . и отлетя към глухите поляни зад буковата гора.* Цв. Ангелов. *Откъм буковата гора прелетяха смрикари, накацаха по ниските храсти на смриката.* Цв. Ангелов.

смръ̀кна *св. диал.* Изпия, погълна. *Аз ме е страх от тебе; ти си кадърен да смъркнеш цял свят и да видиш всичкийт свят мършав, без да ти се развали сърцето.* П. Р. Славейков.

смръ̀кна се *св. възвр. диал.* Измършавея, отслабна. *Личицето на малкото пеленаче бе смръкнато. Полуотворените му очица гледаха уморено и тъпо.* Т. Г. Влайков. *Колко пъти съм отивала нощя да я попрегледам, все будна ще я сваря — смръкнало се е горкото.* Ив. Кирилов.

сму̀ля *несв. диал.* Шмуля. *Само пръчът още ходеше наоколо, катряше се по плета на градината и смулеше листата на фиданките.* Й. Йовков.

сму̀рен, -а, -о, *прил. диал.* Навъсен, намръщен. *Искали я, молили я, щели да я крадат, а и до ден днешен си стои в къщи смурена и сбръчкана.* Чудомир.

сму̀ртен, -а, -о, *прил. диал.* Намръщен. — *Мамо, мамо. . . — плесна с ръце Нона . . . — Ами засмей се така, майчице, що стоиш се смуртена.* Д. Талев.

смутолѐвица *ж. рядко.* Бъркотия. *А понеже някои щяха да бъдат вече при засадата, изложени на първия удар, когато идящите подир тях ще се ползуват от смутолевицата да нахълтат в гората, жребия трябваше да определи местата ни.* П. К. Яворов.

смъ̀рля *св. разг.* Смачкам. *Внимавай да не прегори и оня дебелият философ да не човърка вътре с вилица, че ще му смърля фасона.* Г. Краев.

смърся̀вам *несв.* **смърсѝ** *св. рядко.* Измърсявам, осквернявам. *Земя Черногорска /. . . / теб те не смърсява / ни тиран, ни роб.* Ив. Вазов. *Той отказа да ми пие кафето, с което го послужих, само за това, че ние сме биле турци и можале сме да го смърсиме с кафяната чаша.* З. Стоянов.

смърся̀вам се *несв.*, **смърсѝ се** *св. възвр. нар.* 1. Хапвам от нещо за пръв път и в малко количество. *Хаджи ефенди, без докачение, ама ще си посегна една мръвчица, да се смърся и аз с такова нещо.* Чудомир. 2. Облажавам се. *Там* в [черква] *стоим до отпуст, изчакаме дяда попа на олтарените вратца, конкаме се и после това бърже, бърже, измъкнем се из навалицата и тичешката додем си у дома, за да се смърсим.* Ил. Блъсков.

смъртѐлен -лна, -лно, *книж. остар.* (от рус. смертельный). Смъртоносен. *Най-големите опустошения в детският мир произвожда суравият, влажният и студеният воздух, защото той причинява твърде лесно смъртелни болести.* в. Знание. *Каква гибелна, смъртелна борба е то! Да се родиш с полета на планински орел, а да те поставят в клетка!* Ив. Кирилов. **смъртѐлно** *нареч. Ех, гибелно е, смъртелно е, кога човек попадне в чужд дом.* Ив. Кирилов.

смъртѝло *ср. диал.* Смърт. *Не думай, Минке, смъртило не поменувай; ти не знаеш колко, колко е тежко смъртило на либе.* Ц. Церковски. *Да зная, болен да легна, / в постеля болен загина — / молбица ще те помоля, / наръки ще ти наръчам, / кога ми дойде смъртило.* Ц. Церковски.

смътвам *несв. диал.* Смущавам. *Тази вяра в мене, що нищо не смътва, / ми дума, че иде туй време за нас.* Ив. Вазов.

смътня̀ *ж. диал.* Размирица, бъркотия. *По него във вавилонското царство се породили вътрешни неуряди и смътни.* Й. Груев.

смътя̀вам *несв.*, **смътя̀** *св. диал.* Смущавам, вълнувам. *От детинството си бях престанал да вярувам на магесниците, на духовете, и сега тия охкания, тия смехове ме смътяваха, и не знаех как да изтълкувам това.* С. Пелико (превод). *Когато някой непредвиден случай дойде да разбърка и смъти класа, учителят не бива и той да се меси в тая бъркотия.* Й. Груев.

смъчам се *несв. възвр. диал.* Смъквам се. *На секи двадесет минути бяхме длъжни да поправяме седлата, които се смъчаха под опашките на добитъкът, а конят се спираше и захващаше да рита.* З. Стоянов.

смятѐние *ср. книж. остар.* (рус. смятение). Смущение, тревога, паника. *Що става с православната вяра и с вярующите? Върви по стъгдите на града и дай ухо: смятение и тъмнота е в душите на всички.* Ст. Загорчинов. *Като видял смятението и бягането на своите кораби, и той побягнал с таквази бързина, щото не мислял нито за сухопътната си войска.* Н. Михайловски.

смятенѝк *м.* и **смятенѝца** *ж. диал.* Несръчен, неуреден, мързелив човек. *Хваляха и ученицата му Елена, която с негово настояване от разгалена смятеница станала послушна, мила, работна и мъдра девойка.* Ил. Блъсков. *Добре пристанал и за две години и половина направил тая смятеница най-харна и най-пристала девойка в село.* Ил. Блъсков.

снàйдам *несв.*, **снàйда** *св. диал.* Намирам, сполитам, постигам. *Трепкат треперушки на руса косица, / трепка клето сърце, та го мир не снайда.* Пенчо Славейков. *„Толкова смях. . . не е на добре, каза той. Нещо зло ще ни снайде.* Н. п. Филипов. *Прочее загубата, която снайде нашето отечество със смъртта на Н. Първанова, е голяма и неоценима.* Г. Бенев.

снамѐря *св. нар.* Сполетя, постигна. *Заема новооткрита за него длъжност на главен ревизор по финансите — после секретар в министерството, — и най-после, 1890, министър на финансите, какъвто година след това го снамери печалната смърт.* Пенчо Славейков. *Ти да видиш — казва — како Видо, какво ме е снамерило пък мен! Ставам нощем на сън, пускам овцете из кошарата, без да се сещам, водя ги надолу по скалите, покрай реката и се съвземам чак към Куньовската воденица.* Ил. Волен.

снàсям *несв.*, **снесà** *св. диал.* Понасям, изтърпявам. *Тя снасяше с покорство тежките псувни и още по-тежките юмруци на Хаджи Ахила.* Ив. Вазов. *Неделчо болки не снесе, / Неделчо мъки не страя, / премаля, майко, замлъкна, / припадна, не се помръдна.* Ц. Церковски.

сневолѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Изпаднал в неволя, измъчен. *Той се върна дома; но не прегърна сина / клетница майка веч, ни сневолен баща / не го посрещна тук на пътните врата.* Пенчо Славейков.

снѐжница *ж. диал.* Вода от разтопен сняг. *Хубав пролетен ден! От затоплената земя, попила снежницата, се носи лека пара над Пирдопското поле.* Пресата.

снехàвам *несв. рядко.* Изоставям, занемарявам. *Първо либе, остани; / не снехавай младини! / Спри си златогрива коня, / че се младост не догоня.* Пенчо Славейков.

снѝзан *прил. диал.* Нареден, нанизан. *На север било бездна — длан равна: безкрайно поле в зелен губер със сребърни реки. . . Тракия било то . . . със села и градове, снизани като маргари на момина гръд.* А. Страшимиров.

снѝзвам се *несв.*, **снѝжа се** *св. възвр. диал.* Навеждам се ниско. *Бе много тихо, та момчето пристъпваше на пръсти покрай буренаците с цъфналите зокуми. А и дядо му се пољга — взе да ситни и да се снизва като крадец.* О. Василев. *Съвсем наблизо пропука пушка. Още веднъж. Майката се сниза край стената.* Д. Марчевски.

снизхòждам *несв. книж. рядко.* (от рус. снисходить). Слизам ниско. *И слънцето и месец ясни, / снизхождали при нас, — / изгряват още по-прекрасни / в уречений си час.* Пенчо Славейков. *И това е тъкмо по вкуса на тълпата, която обича скандалите, дава венци на всекиго, който гъделичка инстинктите ѝ и снизхожда до нея.* Пенчо Славейков.

снизя̀ се *св. възвр. диал.* Отпадна, оклюмна. *Гледам, Найда се е снизила, откакто Драгия се е върнал. А леля Рада мълчи, не смее да продума.* А. Каменова.

снѝчаво *нареч. диал.* Внимателно. *Райна още по-сничаво гледаше образът и често оставяше книгата и се умисляше.* Ел. Мутева.

снòпен, -а,-о, *прил. диал.* Който е предназначен за превоз на снопи. *После огледа двора, видя снопените ритли, които Мутин беше забравил, натовари и тях.* Ст. Марков. *А като видя прогнилата и счупена през средата снопена върлина, реши да направи нова.* Ст. Марков.

снòсвам[1] *несв. диал.* Свалям, смъквам от по-високо място. *Дочул я е Петко Кралевино, / та излазя на Шерган планина, / та отсича дръво буковина, / та го сносва доле у селото.* Нар. песен.

снòсвам[2] и **снòсям** *несв.диал.* Понасям, изтърпявам. *Старецът му отговори тези красни думи: „Дано ми помогнеше дядо господ, та да сносвам величието си тъй дръзновенно, както претърпявах и сиромашеството си.“* К. Пишурка. *Не вярвах аз великото геройство / болежките да сносяме без вик, / да не тревожим чуждото спокойство / със свойте възгласи на мъченик.* К. Христов.

снослѝв *прил. книж. остар.* Поносим. *Спечелих си аз верен и умен другар и тъмнуването стори се нам много по-сносливо.* Св. Миларов.

снотвòрен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* (от рус. снотворный). Приспивателен. *Представлението трая 7 1/2 часа; то беше по-проточено и снотворно даже от посланието на г. Т. Иванчова.* Ив. Вазов.

сòба *ж.* (унг. szoba). 1. *нар.* Стая за спане. *Киро ги канеше на общата софра, долу в собата.* Г. Караславов. *Собата ни е за гости и за всичко, рече баба Добревица, нали не можехме да си*

направим по-широка къща, тъй ще се тесним... Заповядай в собата. Ц. Гинчев. 2. *диал.* Печка. *Една голяма виенска соба весело бумтеше.* Ив. Вазов.

сòбаджия *м. диал.* Човек, който прави печки. *Кучето било овчарско и се борило преди четирейсет дена с бесен вълк, сетне побесняло и то, дошло в града и се хвърлило върху собаджията Илия.* Ст. Чилингиров.

собàт *м. диал.* (от ар.-тур. sohbet). Събиране за веселба и гощавка. *Тук са старите сватове и женените мъже. Гайдарите Стойко и Филип свирят на собат, а на дългата софра се слагат печени агнета, пшенични хлябове и медници с вино.* К. Петканов.

собòлев *прил.книж. остар.* (от рус. соболий). Самурен. *Само шубата със соболевата кожа струваше сто и петдесет франка!* Ив. Вазов.

собутùлник *м. книж. рядко.* (рус. собутыльник). Другар по чашката, по пиенето. *Тоя староверец ... с блага иронически усмивка на дебели устни, беше верен Алеков собутилник и другар в скитанията му.* Пенчо Славейков.

совàт — вж. с у в а т. *Купуваше цели стада, угояваше ги на своя соват в планината и ги откарваше в Цариград, където ги продаваше на най-износна цена.* Т. Харманджиев. *Първият пътник е истински търговец, събира едър добитък за совати и го препраща на цариградските салхани.* Ст. Заимов.

соглавя̀ *св. диал.* Сваля забрадката на някого. *Ветка и тя заигра. Плавната ѝ игра предизвика момчетата и те се нахвърлиха върху ѝ, соглавиха я.* К. Петканов. *Тя отстъпи в страни да му даде път, но той се наклони, посегна, соглави я и размаха забрадката ѝ.* К. Петканов.

согỳч *м. диал.* (от тур.). Почерпка, пари за почерпка. *Двамина от тях скочили да идат да видят убитата и да намерят убийците, а тримата се не помръднали, а искали от баща ми согуч, че му се родило чедо.* П. Р. Славейков. *Едно време още аз, като тръгнех — на Андроня и на Хаджи Кумана проводяк плащах. Согуч дето го викаха.* П. Ю. Тодоров.

сойгунджилъ̀к *м. диал.* (тур. soygunculuk). Грабителство, кражба. *Тие не въртят честно своята работа, не спечелват от комерчески способности, но от различни хитрости... и прости сойгунджилъци.* З. Стоянов.

сòйка[1] *ж. диал.* Просто сгъваемо ножче. *Последните си спечелиха това прозвище, защото ходеха с дебели чепати бастуни и „сойки“ и нападаха враговете си с първобитните сгъваеми габровски ножове, известни под същото име.* Д. Сяров.

сòйка[2] ... *диал.* Пакостник, хитрец. *Ще го очистим него от тук тоя, дето крепи вашата сойка и дето ни пречи на всички работи.* Т. Г. Влайков. *Но и друг да бъде, все не ще да е като оня, дето закриляше сойките.* Т. Г. Влайков.

сойтарà и сойтарѝя *м. диал.* (тур. soytarı). Шут, смешник, посмешище. *Но той не е искал да допуща така също на един сойтара, за когото още преди 25 години уважаемият д-р Берон се е произнесъл, че е „луд“, да разполага безпрепятствено и с достолепието, и със средствата на страната.* Пресата. *Артистите само мъже — бяха истински сойтарии, пиесата — нещо като оперета.* К. Константинов.

сойтараджѝйски *прил. диал.* Прилагателно от сойтара. *Защото ако се намери някой в такова безумие, щото да пожертвува няколко месеца за съчинението на нещо добро и човешко, той е напълно уверен, че при голямото наводнение на недодяланите и безсмислени, но трескучи и сойтараджийски книжлета* à la Stantcheff, *неговото — ще намери само едно ограничено число купувачи.* Ив. Вазов.

сойтерилъ̀к *м. диал.* (тур. soytarılık). Шутовство. *Не е мечка, та да играе, па и защо да става сойтерия на хората? Да се улови в хорото, па: друс, друс, — сойтерилък.* Мих. Георгиев.

сойтерѝя — вж. с о й т а р а. *Що му е хоро на Тошо? Не е мечка, та да играе, па и защо да става сойтерия на хората.* Мих. Георгиев.

сокакѝня *ж. диал.* Жена, която обича да се шляе по улиците, по сокаците. *Софийските дами ли? ... Сокакини... Днес макара, утре ширит, други ден дантелка, само и само да излязат и да пообиколят всичките магазини по Леге.* Ст. Л. Костов.

сокàкни, -кна, -кно, *прил. диал.* Уличен, който е откъм улицата, откъм сокака. *Посади лехите, повлече ги, та да не изравят врабците семето, па постъкми едно кьоше, по-близо до сокакната порта, и за по някой стрък цвете.* Мих. Георгиев.

сокàшки *прил. диал.* Уличен. *Да вардите секой господски празник децата да ходят в церков, още да не ходят да играят по улиците със сокашките деца.* П. Р. Славейков.

сòкерица *ж. диал.* Птица сойка. *Над дърветата с крясък прелитат сокерици.* сп. Космос.

соклỳване *ср. диал.* Работа, слугуване. *Мислех да меся зелник, но нали знаеш, край него иска повече соклуване.* Кр. Григоров.

соколàр *м. истор.* Лице, което обучава ловни соколи. *А банът имаше нужда от соколар, какъвто се оказа пришелецът.* Д. Линков. *Соколският лов е царски лов, прелестен ... Ето защо героите, юнаците, царете, князете, болярите са обичали толкова соколите... и цели села не са плащали данък с друго освен със соколи, гдето и до днес има много села, които се зоват соколари.* Ц. Гинчев.

сол *ж.* . . . *книж. остар.* Духовитост, ум. *И ми се стори, че тоз човек има повече сол в главата си и поверение към себе си, отколкото Костаки.* Св. Миларов.

сола̀н паму̀к *нар.* [чуж.]. Слабо усукана памучна прежда. *Какво ли трябваше да направи, за да измоли двата топа солан памук, за който заръча снахата, че ризица не бе останала здрава по гърба им?* О. Василев.

сола̀р *м. рядко.* Търговец или производител на сол. *Ето, нещо преди месец, отбих се в града у Хаджи Мина соларя — нали и той дава пари с лихва.* А. Страшимиров. *Бакалский първомайстор заедно със своите отбрани членове — първи бакали ще се сберат в своята отредена еснафска стая, дето ще привикат търговеца, катранджият, соларят или който е, ще се заловят на общ пазарлък за стоката му.* Ил. Блъсков.

со̀лба *ж. диал.* Клонче, стрък. *Бог да убиет морскиот ветер! / що си подуна силен и вилен, / та си скърши солба босильок.* Нар. песен. *Юрвай ми, моме, солба босильок, / солба босильок, гранка карафил.* Нар. песен.

солд *м.* и **со̀лдия** *ж. книж. рядко.* (от ит. soldo). Италианска дребна монета. *И едните, и другите се прегъват, молят се, усмихват се любезно, за да вземат един-два солда за една кутия запалки, за една китчица.* К. Величков. *На всеки стол едва се той запира, / овошките подава, боязлив, / потайно пуснатия солд прибира, / покланя се и минва мълчалив.* К. Величков. *Бях прост войскар и заемах десет солдии на неделята, като се научих самси да говоря и да пиша бащиний си език.* П. Р. Славейков.

со̀лингенка *ж. разг. рядко.* (от нем. фирма „Солинген"). Малко остро ножче. *Нарязва ситно-ситно с габровската си солингенка пастърмата и я навървя на острия глогов шиш.* В. Чертовенски.

соло *нареч. спец.* (от ит.). При игра на преференс — с двойна загуба. . . *Аз ще ги натъпча всичките соло, с двата крака, няма да им дам ни една взятка да вземат.* А. Константинов.

солни̇к *м. разг. ирон.* Джобен часовник. *А мустакатият мъж се лепна за часовника. Той следеше с учудване движението му и го проверяваше чрез своя стар турски „солник".* Ст. Ц. Даскалов.

солу̀к *м. нар.* (тур. soluk). Дъх, дишане. *Заповядайте, господа, по една дубла, колко да си поемете солука (подава им кутията, те си взимат по една цигара и палят).* Ст. Л. Костов. *Тая дълга молитва непознатият приятел я избърбори на един солук, гдето се е казало.* З. Стоянов.

солю̀ция *ж. книж. остар.* (фр. solution). Разтвор на лекарство. *Утре ще му кажа, че работите ме викат в София, та да ми даде рецептата на солюцията, с която ме маже.* Ив. Вазов.

сомо̀н *м. книж. рядко.* (фр. saumon). Риба лакерда. *Как намирате сомонът? . . . Нашата кухня е французка, господине.* Ив. Вазов.

сондурма̀ *ж. диал.* (тур. sondurma). Отвод пред къща; трем, пруст. *Къщата вън-вътре е измазана с бяла пръст, а прозорците . . . пармаклъците по сондурмата . . . са вапсани, напъстрени с червена пръст.* Ил. Блъсков. *И Добра прибра поли, заизкачва стълбището на горния кат на къщата. . . На сондурмата един турчин я хвана за косичника и тя леко изписка.* Ив. Гайдаров.

сонм *м. старин.* Множество, сборище. *Сега въстана в ума му всичкия страшен сонм от ужаси и бедствия, на които бе свидетел.* Ив. Вазов. *Върху това дърво стоеше напуснато орлово гнездо, в което напролет мътеха цял сонм врабци.* Г. Райчев.

соп *м. диал.* Тръба или улей на чешма. *По едно време му се стори, че по-силно шурти в каменното корито струята от дървения соп на зиданата чешма.* Т. Харманджиев. *До сопове на чешмата остана само една девойка.* Ив. Вълов.

со̀пка[1] *ж. диал.* Тръба или улей на чешма. *Бистра струйка водица шуртеше из дървена сопка в дългнесто корито от борово дърво.* Ив. Вазов. *Под тях* [лозите] *шуртяло чучурче из сопка и текла баричка по дължината на целия двор.* Ив. Вазов.

со̀пка[2] *ж. диал.* Спъвало. *Конете, що пасяха в далечната ливада, се подплашиха, скъсаха сопките и побягнаха.* К. Петканов.

со̀пов — вж. соп. *Чешмата . . . се намираше на хребета малко по-надолу от Стоювската воденица. От нейната извита като свод голяма каменна плоча . . . кротко опъваше шия широк, като устата на турски топ, сопов. Водата бликаше от него на дебела, плътна струя. Това беше най-големият сопов в околността.* М. Ягодов.

сопрыча̀стник *м. книж. остар.* Съучастник. *Вместо да прогласят Руфина кесар и сопричастник на царството . . . нечаянно един от тях скочил със сабята върху му и го ударил.* Г. Кръстевич. *Повечето приятели приближават при тебе, за да станат сопричастници на твоята трапеза, и абие почто узнаят, че твоето имение се умалява, напущат те.* А. Гранитски.

сорта̀чвам се *несв.,* **сорта̀ча се** *св. възвр. нар.* Ставам ортак, сдружавам се с някого. *Щом излезе от града, осени го мисълта, че Манол Джупунов иска да се сортачва с него.* Ем. Станев. *Той е тип на селски първенец, хитър и алчен, който е готов да се сортачи и с дявола.* Б. Шивачев.

сосам[1] *св. диал.* (от гр. σώζω). соса ми — омръзна ми, дотегна ми. *Соса ми веке да тая, / пред людски хора да лъжа: / от страх ме, мамо, не сдържа, / какво да сторя не зная!* Ив. Вазов. *Соса ми и додел ми / бикове порти да чупят, / сега се чудя и мая / от какво порти да дигна.* Нар. песен.

сосам[2] *несв. рядко.* (от рус. сосать). Смуча, бозая. *А през това време Шекир пое паницата, натопи своите две къдели мустаци в нея и тъй яко засмука, сякаш помпа сосаше вода от реката.* Н. Каралиева.

сосвам *несв. диал.* сосва ми — стига ми, задоволявам се. *За тебе Ное, нямаше ли друга работа след потопа, та са залови да садиш лозе? Но и не ли ти сосваше да са наслаждаваш само от плода му — гроздето, — ами зе да правиш от него и вино.* Ил. Блъсков.

сосис *м. книж. рядко.* (фр. saucisse). Луканка, наденица. *Видяхме едно грамадно отделение, дето правеха всевъзможни суджуци, сосиси, салами.* А. Константинов.

соспа *ж. диал.* 1. Пряспа. *Между това мъглите освобождаваха отляво част от Орфеевата долина; ние пак зърнахме широката соспа на урвата ѝ.* Ив. Вазов. 2. Лавина. *Лани, тъкмо се връщахме за село, че като се откърти от тук една соспа, като загърмя, затреща планината, помете всичко на двесте метра и отвлече един от другарите. . . Чак на пролет го найдоха.* К. Константинов.

сотник *м. истор.* (рус. сотник). 1. Командир на сто души. *Съгражданите му, като считат себе си задължени към него, принасят му за награда чина сотник на копиеносците.* Н. Михайловски. 2. Казашки офицерски чин. *Поради дохождането на синовете, Булба заповяда да свикат всичките сотници и сичкий чин войнски, който се намери.* Н. Бончев.

сотня *ж. книж. рядко.* (рус. сотня). 1. Войсково поделение от стотина души. *Разляха се надлъж и нашир по широките плещи на опожарения от башибозуци балкан като планински пороища казашки сотни.* З. Сребров. *Днеска всичките стражари са от нашата сотня.* Ст. Ботьов.

соуклук *м. диал.* (тур. soğukluk). Студен десерт. *Сега да дойдем на соуклуците. Аз мисля, че две паници, едната от айрян, а другата от мед ни стигат.* З. Стоянов. *Подир яхнията тръгнаха: оризото, капама от агне, от зайци . . . баклави, халва, соуклук — хошав от череши и вишни.* Ц. Гинчев.

софен, -а, -о, *прил. диал.* (чуж.). Сукнен. *Защо софената ѝ пола помиташе моя дворец с кулите и дръвчетата?* Калина Малина.

софралък *м. нар.* Постилка за софра. *Ния прибра старата покривка и постла върху софрата нова покривка. . . — Що е това, Ниио? Защо нов софралък?* Д. Талев. *Зима той от най-евтиния памук и тъче едни тесни и лигави основи . . . Изкарва за дюшеци, за софралъци, за бохчи — ама слаби.* Т. Г. Влайков.

софта *м. остар.* (пер.-тур. softa). Мохамедански религиозен проповедник. *Известно ви е вече братя, че турският комитет в Цариград, който се състои изключително от фанатици софти, е решил всеобщо клание на българите!* З. Стоянов. *Злокобният вой на турците се сплете с дивашката им музика, с проточените молитви на разперили ръце дългобради моли и софти и с оглушителния тътен на топовете им.* П. Карапетров.

соха *ж. диал.* Куп. *Палиси от гола душа натрупа цяла соха дърва, колкото мислеше да му стигнат за тоя решителен опит.* Й. Груев.

спазвам *несв.*, **спазя** *св. . . . остар.* Запазвам, съхранявам. *В походите навред той носел със себе си Омировите поеми и ги спазвал в злата ракличка.* Н. Михайловски. *Ако дойде до месото светлина, вода или топлина, то скоро ще захване да гние и да се вмирисва. И тъй, ако искаме да спазим месото, за да не се поврежда, тряба да го държим в тъмни, студени и сухи места, като напр. в зимници (подници), ледници и пр.* в. Ступан. *И така великодушното негодувание на самодържеца спази цял град от съвършенна погибел.* П. Р. Славейков.

спаздуша се *св. възвр. диал.* Отпадна, съсипя се. *Войни, размирства, пак войни; / ще рухне гнилий свят в развалини / и не един народ ще свърши лудо — / и изтощен ще се спаздуши.* К. Христов.

спалище *ср. рядко, остар.* Спална стая. *Вътрешността на спалището е подплатена с дъски.* С. С. Бобчев.

спалница *ж. рядко, остар.* Стая за спане. *Кръстник Иван казува: „. . . И не трябваше да разнасям по света, че си толкова богат." Сват Тодор повторил: „За напред, милий свато, скривалището си тряба да правиш близо до спалницата си."* Т. Икономов.

спанлив *прил. рядко.* Който обича да спи. *Трещят файтоните по едрий калдъръм, / и най-спанливите събужда гръм.* К. Христов.

спаранги *мн. остар.* (гр. σπαράγγι). Аспержи. *Градинарските треви и те са една много прията храна: спанакът, киселекът, марулите, зелето, спарангите, зеленият боб бял и чер.* Ив. Богоров.

спардушен, -а, -о, *прил. диал.* Спаружен. *Ако майката без ред дава на детето нянка и го сили, то от това има да излязат много лоши последици. Ненките се приучат, щом се налеят*

с мляко, на часа пак да се празнят и с това си изгубят пъргавината и облината, та станат много мягки и спардушени. Й. Груев.

спарпу̀тя *св. диал.* Намеря случайно *Стефана (. . .) — Заповядай, дядо Хаджи. Ти и гостенин водиш. Минете отгоре. Хаджи Куман (. . .) — Спарпутих го в тъмнината, и то на метоха.* П. Ю. Тодоров.

спас *м. рядко.* Спасител. *Отблъсва ги, бие и трепи, / сам бог го народу спас праща.* Ив. Вазов. *Нивга пленник не дочака / с повеч радост своя спас.* Ив. Вазов.

спа̀стрям *несв.*, **спа̀стря** *св. нар.* Запазвам, прибирам, спестявам, скътвам. *Спастряй дървата за през марта, да не гориш колето.* П. Р. Славейков. *От вас човек нищо не може да спастри. Не можа ли да ви заседне на гърлото, та всичко изпоядохте?* К. Петканов. *Ако е там, не позволявайте да се обискира нито печатницата, нито жилището; ако ли пък е изнесена и спастрена на здраво място, то позволете на властите да направят обиск.* Ст. Заимов.

спатѝи *мн. разг.* (от ар.-тур. ispat). Тайно намерение. — *Брей! Той е офейкал! — и почервеня от гняв. — На ви сега старец. Разбрал е, че му знаем спатиите и е духнал! Язък!* С. Чернишев.

спахилъ̀к *м. остар.* Спахийски имот. *Щом пукнеше пролетта и мътните потоци повличаха пръст и камъни, те пак слизаха в полето и тръгваха из спахилъците. А сега — ето: април и май минаха . . . а войводата седи замислен и тъжен.* М. Марчевски. *От време на време край селските коли профучаваха на едри атове чалмоноси спахии, спираха се за миг и отново пришпорваха конете към обширните спахилъци.* Д. Линков.

спахѝя *м. истор.* (пер.-тур. sipahi). 1. Някогашен конен войник. *Както на турските спахии, тъй и на тия свободни войни правителството е отпущало земя за обработване, която се е предавала по наследство.* Б. Пенев. 2. Владетел на села и земи в турско. *Баба Първа, стопанката му, беше също от хората на спахията.* Мих. Георгиев.

спев *м. книж. рядко.* (пол. śpiew). Възпяване. *Моя познайнице, празна кесийке / . . . / да те възпея имам аз воля — / ние се знаем с тебе отколя. / . . . / Коет не може изказа спевът, / там ще помогне нещо и зевът.* П. Р. Славейков.

спе́нцер *м. книж. рядко.* (рум. spențer). Късо палто, сако. *Бунала се носеше стегнато: с късо палто спенцер, като мундир, под жилетката му се подаваше бял пояс.* Й. Йовков.

спепельо̀свам *несв.*, **спепело̀сам** *св. диал.* Превръщам на пепел, прахосвам. *Кога как заженеше една от дъщерите си, той трябваше да отлъчи и продаде 5—600 овце; сички тия пари спепельосваше подир сватбата.* Ил. Блъсков. *Ако ние бяхме в Германия, не двадесет хиляди книги . . . — двайсет милиона екземпляра щяхме да претопим в книжните фабрики, без да разбере някой нещо. . . Та света ще спепелосаме и пак за просветни, културни, демократични и цивилизовани политици ще минаваме.* Г. Караславов.

спецерѝя *ж. остар.* (ит.-гр. σπετσερία). Аптека. *Той бе казал отдавна, че ще отплува с войводата в Тракия . . . а сега му съобщи още, че е купил цял сандък с лекарства от спецерията на кирие Калиопи.* Ст. Сивриев.

специѐрин *м. остар.*(гр.σπετσιέρης) Аптекар. *Земете . . . една чаша вода; тази вода съставена ли е била като тъй случайно? Не; . . . тя е била съставена със същата точност, с която един специерин приготвя едно стъкло с лек.* в. Зорница.

спеша̀ *несв. остар.* Бързам. *Спешим да предупредим ония, които биха се намръщили при думата „развлечения", че развлеченията у едно общество са насущна потреба, както хлябът.* Ив. Вазов. *Що спешите с толкоз рвенье / да прочуйте по света / тез, що пазихте в забвенье / ил моряхте с клевета?* Ив. Вазов.

спешѐн, -а, -о, *прил. воен.* (рус. спешенный). За конник — слязъл от коня. *В градинката пред околийското управление, чиито цветя бяха затъпкани, стояха спешени кавалеристи, на входната врата беше поставена картечница.* Ем. Станев. *Някъде вдясно се строяваше тежката византийска конница преди спешена, за да вземе дял в нападението срещу стените на Средец.* А. Дончев.

спѝлчев *прил. книж. остар.* (от рус. вспыльчивый). Раздразнителен, избухлив. *Такъв* [буен] *човек не знае и не проумява нищо, освен: „да вършим и да се не питаме какво ще стане с нас" — защото другояче, неговата спилчева душа би изхвръкнала из тялото му.* Ст. Ботьов.

спѝри *мн. диал.* За какви спири? — За какво, за какъв дявол. *За какви ми е спири катраник? Сляпа ли си, че не съм с кола? Да не мажа с катран плъзгите, глупава жено!* Г. Краев. *Че за какви спири му е на колибарина туй, бре!* П. Ю. Тодоров.

спирто̀вен, -вна, -вно, спирто̀зен и спиртуозен,-зна, -зно, *прил. рядко, остар.* Който съдържа спирт; алкохолен. *Виното и въобще спиртовните пития не ни дават сила.* сп. Читалище. *От тези 27 деца* [които пушат] *22-те страдали от побъркването на органите на кръвообращението и на смилането . . . и усещали силна наклонност към спиртозните пития, ракия, ром и други.* П. Р. Славейков. *Сточната търговия се занимава с покупка и с продажба разнообразни предмети . . . колониални стоки, храни, спиртуозни питиета и пр.* в. Знание.

списа̀ние *ср. остар.* Писмено произведение, съчинение. *Кешки аз да изгорях, та не списанието ми.* Ив. Вазов.

спиcàтел — вж с п и с о в а т е л. *Де са нашите славни списатели?* Ив. Вазов.

списовàтел и списовàч *м. рядко, остар.* Писател, книжовник. *Приклекнах да разбера кой е и кого да видя: моя мил учител, списователя Петко Рачев Славейков.* А. Каралийчев. *Още първия век преди Христа царски списовател с царско дозволение унищожил всички затруднителни писмена.* И. Проданов. *Писал бил, че за кого? Че защо? . . . Помежду това на бездарните списовачи пътят им е отворен; поле за тях широко.* Ил. Блъсков.

спитàло *ср. рядко, остар.* (от лат.-гр. σπιτάλι). Болница. *Бомбите падаха особено върху по-големите здания, като чъркви, спитала, училища, библиотеки и избиваха деца кърмачета . . . старци, болни и проч.* Летоструй.

спѝтвам се *несв.*, **спѝтам се** *св. възвр. диал.* Допитвам се, съветвам се. *Фанали да се спитват чорбаджиите какво да направят на тоа проклетиа.* Нар. приказка. *Цена го беше съжалила и след като се спита с тоя-оня, го осинови.* М. Ягодов.

спѝхвам *несв.*, **спѝхна** *св. диал.* Спадам, свивам се, спъхвам се. — *И сутрин и вечер ще мажеш раната. . . Бъди рахат, ще оздравееш. . . И започна той* [даскал Стефан] *да описва как ще засмъди, как ще се зачерви наоколо, как на другия ден целия крак ще почне да спихва и сърби.* Д. Немиров. *Що ми са очи смръкнали, / румени страни спихнали; / дали ги змия изпила, / или ги Богдан помами, / след себе Богдан понесе?* Ц. Церковски.

спицàрин — вж. с п е ц и е р и н. *Един селенин като дошъл у града и заминувал при една спицария, видя отвън изобразен вълк и отдолу написано с едри златни букви: „Вълкова спицария" (защото и спицаринът се зовял Вълко).* сп. Училище.

спицарѝя и спицерѝя — вж. с п е ц е р и я. *Първата захар, която донесоха италиянците из Индия в год. 1869, най-напред я продаваха в спицариите като лек (цер), и то твърде скъпо.* в. Ступан. *Когато тръгнеш за насам, купи ми от Янковата спицерия за десет гроша белладона.* Ив. Вазов.

спицéр(ин) — вж. с п е ц и е р и н. *Според тези рецети всякой спицер може да ви снабди с тези полезни церове, за да ги имате в къщите си във времето на нуждата.* Летоструй. — *Чичо спицерин, дай ми малко сулфато. Нà парите.* Ст. Чилингиров.

сплàзя се *св. възвр. диал.* Смачкам се, сплескам се. *По коритото надолу шаварът и тревата пожълтяха и се сплазиха като очукани от град.* Елин Пелин.

сплъ̀чкам се *св. възвр. диал.* Струпам се безредно. *А че минувал свят, че се сплъчкали хиляди коне и кола, че лете като мълния пожарната команда — хич и не ще и да знае: пуши, цвъка и чете.* А. Константинов.

сплъ̀чкан *прил. диал.* Невчесан, сплъстен. *Жълтият кабриолет . . . бързо се приближаваше насам. . . двата коня, измокрени от дъжда, уморено друсаха сплъчканите си гриви. На капрата стърчеше Мартин, закачулен с един чувал.* Ем. Станев.

сплю̀снат *прил. диал.* Сплеснат. *Славчо Плужев има валчесто, с тъмна кожа лице . . . тумчаст, власат нос, сплюснато чело.* Ив. Вазов.

сплюснатѝна *ж. диал.* Сплеснатост. *Има две причини, които изменяват силата на тежината. Първата причина сплюснатината на земята при полюсите.* И. Н. Гюзелев.

сподѐлник *м.* и **сподѐлница** *ж. книж. рядко.* Човек, с когото някой споделя нещо; съчувственик. *Хайне ни прави споделници на тъгата на един северен бор, осъден да копней във вечна раздяла от палмата, своята изгора.* Пенчо Славейков. *Българите правят тая природа споделница на своите радости и скърби.* Пенчо Славейков.

сподобѝя се *св. възвр. диал.* Получа нещо, придобия, снабдя се. *Страданията, бедствията и смущенията на мъжа си омекчавайте ги със съвета си и услаждайте ги с любовта и с приятелството си, тогази той ще ви зароби сърцето си, ще изповяда, че е блажен, защото се е сподобил с таквази съпруга.* П. Р. Славейков. *Книгата на Димчо Великов, котленец, разпродаваше се като топъл хляб. Всеки бързаше да се сподобие с тая драгоценност.* З. Стоянов.

сподобѝ *св. рядко.* Удостоя. *Все, кога и да е, и мен господ ще сподоби с къща и женица и момчана рожба.* Пенчо Славейков. *Позволи ми поне да поблагодаря . . . бога, който ме е сподобил с такива милозливи другари.* Ил. Блъсков.

сподя̀ла *ж. книж. рядко.* Съчувствие. *Плахо и нежно изказва той своите чувства и дири сподяла тям, също такава, у своята спътница в живота.* Пенчо Славейков. *Няма никому да кажа / мойте скръб и яд, / и какво гнети сърцето / и духът ми млад, / че сподяла ви не проси / дух усамотен.* Хр. Белчев.

спознàвам *несв. диал.* Запознавам. *Но това, което без друго тряба да има, за да бъде поет, то е настроението, дъхът на цветето, смехът на устните. То е оная вест на сърцето, която, както уверява народната поговорка, спознава и сближава душите.* Пенчо Славейков.

спокòйствувам *несв. рядко.* Стоя спокоен, не се тревожа. *Бедният Гулев, я да се върнеше да послушаш! Не, по-добре спокойствувай!* Ив. Вазов.

сполàй и сполàйти *междум. нар.* (от гр. εἰς πολλὰ ἔτη). Жив да си, благодаря. *Нали господин Сесѐ има добрината да земе върху себе си грижата за постройката на дворци — ний ще*

кажем сполайти и ще чакаме. А. Константинов. — *До виждане, добри хора! Сполай ви за гостето. — Сбогом, стопанке.* С. Северняк.

сполу̀чен, -чна, -чно, *прил. рядко.* Сполучлив. *С плочи от бял и зеленикав мрамор е постлана и извътре и те са наредени по такъв начин, щото изобразяват твърде сполучени и красиви фигури.* Ив. Вазов. *Нападна и превзе Филипопол на 1322 година. Туй сполучно втурване ободри предводителя на друг един български полк, който се отправи към Одрин.* Т. Шишков.

спомѝна се *св. възвр. диал.* Умра. *Спомина се баща ѝ тази зима, останаха сираци — тя и дванадесет годишно братче.* Г. Райчев. *Умря Мирчо Бургазът, бог да го прости. Спомина се, ей тъй както си стоеше облегнат на стола в кафене „Черешова сянка“.* Чудомир.

спомѝнам *несв. нар.* Споменавам. *Кърджали никога и никак не споминал за зловесните думи на Михалаки.* Ст. Ботьов. **спомѝнам се** *възвр. Тъй да се честно име спомина, / от рода в рода, чак до амина.* Пенчо Славейков. *Тъмен блян ме носи в онзи край честит . . . / онзи край, за който в песните се пей / и се в стародавни приказки спомина.* Пенчо Славейков.

спо̀на *жс. диал.* Въже или верига,с която спъват кон и др. *Напрягам поглед аз и по звука / на бавно влачени железни спони / кон бял едва съглеждам там в мрака.* К. Христов.

спо̀нец *м. диал.* 1. Отвесно дърво между горния и долния праг на врата. *Като се хвана о спонеца на вратата, старата жена отстъпи крачка назад и едва не зави от уплаха.* М. Ягодов. 2. Стълб, греда, на който се крепи сграда. *Тоя обичай са зели и калугерите за майка, ти записват с една уречена от по-напред цена имената на поклонниците по манастирските спонци.* И. Богоров.

спо̀ра *жс. диал.* На спори — едно след друго. *И доброто, и злото вървят на спори.* Ем. Станев.

спорѐвам се *несв. възвр. диал.* Препъвам се. *В това време из улицата премина пичешком към дома си жената на Стою В. Орачкин. Тя се спореваше из пътя и викаше: — Шумкарите! Шумкарите!* М. Ягодов.

спорѐд *предл. . . диал.* 1. Покрай. *На изток Голямата Стара планина се простираше пряко, според реката, със своята безкрайна живописност и вълнообразност.* Ив. Вазов. 2. Поради. *Пашата именно, според някои важни депеши, които бил получил през нощта, заръчал да го повикат.* Св. Миларов.

спорѐдничав и **спорѐдничев** *прил. диал.* Разпръснат, неравен. *Отдалече групата жътвари приличаше на голяма, разкъсана туфа от споредничав салкъм с разхвърляни върху нея разноцветни ризи, забрадки и потури.* М. Ягодов. *Там житото е по-голямо, тука някак споредничево, едно по-високо, друго по-ниско.* Ст. Даскалов.

спорѐчкам се *св. възвр. диал.* Спречкам се, скарам се. *Около едно столетие стигаше да превърне няколко стотин английски колонисти в народ, състоящ от два милиона и петстотин хиляди американци, които три години преди да се споречкат с Англия, бяха извезли из нея различни стоки.* С. С. Бобчев.

спорѐчкование *ср. диал.* Спречкване, скарване. *Като познавах ужасния и опасен живот в тая тъмница, трябваше сам да застана на границата, отгдето почнуваше цял ред необуздани и свадливи турци, да предвардвам споречкованията и поддържам добрите отношения към тях.* Св. Миларов.

спота̀йно *нареч. диал.* Тихо, едва чуто. *И не след много там където речното прибрежие екна пак жаловната песен. . . Забързаните сеносибирачки се спираха, споглеждаха и спотайно промълвяха: — Клетият Милко — още не забравил Калинка!* Ц. Церковски.

спотомя̀сам и **спотъмо̀сам** *св. диал.* Скрия нещо да не може да се намери; потуля. *Бяхме отдавна унищожили или спотомясали всичко, което можеше да ме компрометира.* К. Величков. *Пращам Ви няколко стихотворения за „Библиотека св. Климент“. . . Ако по една или по друга причина Вие найдете, че е в мой интерес да не излязат на свят божий, то ги спотъмосайте нейде.* Ив. Вазов.

споту̀рам се *несв. възвр. диал.* Залитам, препъвам се. *Като тръгнеше някой за новън, той се спотураше като пиян и се блъскаше от дирек на дирек.* Диарбекирски дневник.

спотъ̀кна се *св. възвр. диал.* Препъна се. *Пред каменните врати той се спотъкна в него, подигна го, но едина му крак и ръката му бяха се схванали.* П. Ю. Тодоров.

спотъ̀мня *св. диал.* Скрия, потуля. *Дядо Станко кимна благодарствено на кмета, прехвърли пак тояжката в дясната си ръка и се забърза подир разсилния, като че го беше страх да му не спотъмни някъде заявлението.* Ст. Ц. Даскалов.

спо̀ход *м. нар.* Спохождане, посещение. *Ние сме братя до девет, / по веднъж да ѝ отидем — / девет спохода в година!* Нар. песен.

спра̀ва *жс. диал.* Уред, средство, с което се върши нещо. *Белилото е една справа, която има туй преимущество да прави застарелите жени по-грозни.* П. Р. Славейков.

спра̀вям *несв.*, **спра̀вя** *св. диал.* Приготвям, натъкмявам, стягам. *Справяй младо момче, / справяй врано конче, — / нахалост ли девойка да чека?* Пенчо Славейков. *Ще взема / и твоята вярна люба, / да ми носи хладна вода, / да ми служи на трапези, / да ми справя нощни стеля!* П. Р. Славейков.

спревàра *ж. нар.* Надпревара. *Разговорът следва без прекъсване. Изказите се кръстосват в спревара.* П. К. Яворов. *Тънка Яна по поляна / снага вие; — / конче кара на спревара / луд гидия.* Ц. Церковски.

спрѐтен, -тна, -тно, *прил. нар.* Спретнат, напет. *Отдели се от другари / бърза коледарка спретна — / шарения пош преметна / стар стопанину през рамо.* Пенчо Славейков.

спреш *м. диал.* Растение спореж. *Ако из чувалите на другите овчари се търкаляха: спреш, сирище... в чувалът на Кондя лежаха: кратунки за барут, калай за леене на куршуми.* З. Стоянов.

сприкàжа *св. диал.* Заговоря с някого. *Колко пъти Харитина е искала да сприкаже някоя от тези странни девойки.* А. Каменова. *Да можеше да помилва всеки цветец, да сприкаже всяка хубавица!* А. Каменова.

сприя̀ *ж. диал.* Вихър, стихия. *Сприята премина и дъждът се укроти.* А. Каралийчев. *Започнала сива, незнайна, първична борба с гората, с хората, зверовете и природните сприи.* О. Василев. **З а к а к в и с п р и и с ъ м** — защо съм; за какъв дявол съм. — *Тате, не се меси в работите ми — каза той тихичко и почти умолително. — Ами аз за какви сприи съм тука?* Ив. Вазов.

спръ̀сна *св. диал.* Припна, втурна се. *Спръсна̀ девойка да бяга; / запна ѝ риза къпина.* К. Христов.

спря̀пвам и спрѐпвам *несв.*, **спрѐпна** *св. диал.* Спъвам. *Но Ралчо се отпусна и взе да стреля из засада срещу Петко. . . Спрепнете тоя побеснял жребец, дето язди коя намери!* Ст. Ц. Даскалов. **спря̀пвам се, спрѐпвам се и спря̀пам се, спрѐпна се** *възвр. Когато го* [учителя] *срещнех, спрепвах се, та ще се пребия, само похващах калпачето си, забравях да го снема и отминавах вцепенен.* Ст. Ц. Даскалов. *Краката му се скъсяваха, той се спряпаше от страх, едва се дотътри.* Ст. Ц. Даскалов. *В къщи, пред вратата на стаята, от бързане се спрепнах в някакъв тежък вързоп.* Д. Бозаков.

спуд *м.* **П о д с п у̀ д о м** *книж.* (цсл. подъ спудомъ) — в скрито, без използване. *Имало е и има още достатъчни причини, по които много епизоди от преминалите времена да си останат под спудом, не толкоз защото са съвсем безинтересни и безполезни, колкото по разни други съображения.* П. Р. Славейков.

спу̀за *ж. нар.* Гореща пепел, примесена с дребни въглени. *Поутихна силата на жаравата, той я разрина, тури шилето, зарина го със спуза и насипа отгоре гореща пепел — бавно да се пече.* Т. Харманджиев.

спуск *м. диал.* 1. Място, през което се слиза. — *По тоя спуск можем ли да слезем до Янтра? — Само с хлъзгане.* Ив. Вазов. *Щом найдем спуск по тия брегове / ще слезем бързо в следнята долина.* К. Величков. 2. Спускане. *Подир доста спускове и качванета през прохълмена планинска пустиня. . . ние се спряхме на едно ридче.* Ив. Вазов.

спу̀хна *св. диал.* Спадна, свия (се). *Той имаше облекчен вид, сякаш мъката, която изпълваше душата му, беше спухнала.* Ст. Ц. Даскалов. *Като скочи на трибуната заедно с един топ книжа, Дойчинов важно огледа всички, леко спухна издутите си бузи, примижа и започна обвинението си.* Ст. Ц. Даскалов.

спу̀ша *св. диал.* Запуша. *Другата есен на това място поникна сгъстен като четка смърчов самосев,превърна се в младиняк и след година, две спуши провъртяната от вятъра дупка.* Н. Хайтов

спу̀ша се *св. възвр. диал.* Ставам гъст. *Гората вече се спуши от мека зеленина.* Хр. Русев.

срабо̀тя *св. диал.* Изработя, уработя. *Ако успеем да сработим и приберем всичко навреме, може наистина да надхвърлим запланувания трудоден.* Кр. Григоров.

сра̀чица *ж. старин.* Вид тънко наметало. *Над кожената му дреха се виеше пъстра копринена срачица, везана със златни жици върху зелен лен и украсена с бисерни пулове.* Н. Райнов.

среброменѝтел *м. остар.* Човек, който разменя пари; сарафин. *Във времето Исусово плащаха тая дан в римски пари по две драхми, които бяха изменени от среброменители в парите на храма.* Кратко тълк. на еван. от Матея.

срѐбърник *м. остар.* Стара сребърна пара. *Там има старо имане: два казани пълни догоре с жълтици и сребърници.* А. Каралийчев.

срѐбърница и срѐбреница *ж. диал.* Епитет на сребърна чаша. *Защо, Тодорке, не черпиш / със чаша сребърницата, / а ти ма черпиш, Тодорке, със чаша каленицата?* Нар. песен. *Повела е Йова два коня на вода. . . / брату коня пои с чаша каленица. . . . / Войну коня пои с чаша сребърница.* Нар. песен.

срева̀ *св. диал.* Изрева. *А ето и Никита / от Петрич, отдалеч размахал боздуган . . . / като бик срева.* Пенчо Славейков.

срева̀зам се *несв.*, **срева̀ се** *св. възвр. диал.* Изреваваме един срещу друг. *Слънцето беше се вече гътнало някъде зад Юсеинчал, но както воловете, надушили кръвнина, се събират и сревават, ровейки с копитата, така и облаците се бяха струпали край накървавения чал, страшно наедрели и настръхнали.* Н. Хайтов. *В зори подзели, най-напред / обадиха се от вършините отвред / топовете и в бяс нечуван се сревaха.* Пенчо Славейков.

средорѐк *м. нар.* Място, оградено от ръкавите на река. *Славеите, които населяваха в онова време всичките туфи край вадата и реката Янтра, гъстите рекитови средореци и големите върби, се пробудиха.* Ц. Гинчев.

срѐкя *ж. диал.* Щастие. *Вие ми носите срекя, нека ви дава господ срекя и вам!* Л. Каравелов.

сретѐние *ср. старин.* Срещане, посрещане. *Чув же папа, защо иде Димитрий цар Аморейский, абие излезна му в сретение и прия го торжествено.* Царственик.

срѐтна *св. диал.* Срещна. *Може някой на друм да го сретне, / може Марко на друм да погуби, / като няма сабля димиския.* Нар. песен.

срѐтя *св. диал.* 1. Срещна. *Където ще сретят разкръстница (кръстопът) или кладенец. . . или друга некоя подобна вода. . . обикалват ги до три пъти с хоро (игранье).* К. Шапкарев. 2. Преуспея. *Пуснаха момци отново, кой на врачка ще вярва!. . . А пък тя като че от божи уста да беше дозела прокоба. Сбъдна се кому не сбъдна, кой срети кой не срети — никой гусларева орис не проумя.* П. Ю. Тодоров.

срису̀вам *св. книж. остар.* (рус. срисовать). Изрисувам, копирам. *Разказите „Из живота“ нямат, или почти нямат, социални тенденции. . . Непретенциозни, но одухотворени картини из живота, срисувани без предвзетост и афектация, те ни разкриват без усилие душевни глъбини.* Ив. Вазов.

срой̀ се *св. възвр. диал.* Събера се на рояк. *Все пак не превървя безкрайния керван / мечти и образи из паметта избили — / като да бяха се от някъде сроили / цял орляк гарвани пред бурни небеса.* Пенчо Славейков. *С тих трепет се сроиха / високо в небеса студените звезди.* Пенчо Славейков.

сру̀кна се *св. възвр. диал.* За много хора — стичам се. *Тука бяха се сруккали отвсякъде разни народности от разни вероизповедания и от радост си подаваха братски ръка.* Летоструй. *След няколко минути всичките цигани се срукнаха един през други и дойдоха при Рашида, като му правеха до земята темана.* Ц. Гинчев.

срупа̀вам се *несв. възвр. диал.* Срутвам се. *Къщята се разлюляха от основание и отвсякъде екнаха писъци. — Къщата се срупава! — извика Янка.* П. Р. Славейков.

сру̀шкам се *св. възвр. диал.* Сблъскам се. *Едни звезди вървят и обикалят по-големи колела, а други по-малки: другояче те биха се срушкали.* Летоструй.

сръдома *нареч. диал.* Сърдито. *Убава Яна убаве лега — / момче сръбинче гръбома лега, / гръбома лега, сръдома дума.* Нар. песен.

сръжба *ж. диал.* Сръдня. *От някои Теофанини писма леко прозира даже сръжба против неумолимия брат.* Ив. Д. Шишманов.

сръка ж. и **сръки** *ср. диал.* 1. Сгоден, удобен случай. *Мицкевич е единственият поет в наше време, комуто е паднало сръки да създаде национален епос.* Пенчо Славейков. *Това обстоятелство много облекчи положението ми и аз имаше сега да се погрижа само, да си намеря негде служба. . . Това, в скоро време, доде ми сръки, и аз получих служба у Мисирли Мухаммед паша.* Св. Миларов. 2. Способност, дарба. *Турците са природно остроумни, имат чудно сръки да изучават всяка наука.* П. Р. Славейков. С р ъ к а м и е — а) удобно ми е. *Поправете го, г. Бобчев, а ако не ви е сръка това, спрете списанието.* Пенчо Славейков. б) иде ми отръки, лесно ми е. *Ако наместо да поучват дъщерите си, доде са у дома си, да им е сръки сяка къщна работа, те ги оставят свободни по улици.* Ил. Блъсков.

сръпѝя *ж. диал.* (от тур. sarpın). Постройка за зърнени храни, хамбар. *Посеа бела белиа / и червената ченица; / даде а господ — роди се / и на земнята натегна, / та си а Стоян ожана: / напльни девет сръпии / с по девет нови хамбари.* Нар. песен. *Па отворете сръпия, / та нагребете белия.* Нар. песен.

сръчено *нареч. диал.* Бързо. *В това време тя сръчено разправяше за мама каква била добра.* Т. Г. Влайков. *Лазар Петкани говори: / „Мама е болна легнала, / сръчено ида за тебе.“* Нар. песен.

сръшкам *св. диал.* Разровя. *Катран Кольо спря и сръшка огъня. Пламъкът озари загорялата му черна глава.* З. Сребров.

став *м. диал.* Става. *А докле дойде* [лекарят], *най-доброто е да се накисне навития или изкълченият став в студена вода.* Летоструй.

ставѝло *ср. диал.* Дъсчена преграда за спиране водата на воденичен улей. *Чапкън Хюсеин се завръщаше откъм яза, дето беше ходил да нагледа раклата и ставилото.* Ц. Гинчев.

ста̀вица *ж. диал.* Кръстец от снопи. *Цел ден ми те жънат под яркото слънце. . . / ставици си правят, като славей пеят.* Нар. песен.

ста̀вя се *св. възвр. диал.* Събера се, срещна се с някого. *Няма ли го Трендо. . . Срещнах го наскоро, май на гарата се ставихме. . . Посборувах му нещо, ама дали не си е и там останало.* Кр. Григоров. *Борика на бор говори: / „Расти ми, расти, зелен бор, / с връшето да се ставиме, / с кореньо да се сплетеме!“* Нар. песен.

ста̀вям *несв. диал.* Поставям. *Жените, ако се не поберат на една синия, ставят друга.* Е. Каранов.

стàга *ж. диал.* Връзка на престилка. *Яна се залови да пришива стаги на престилката.* К. Петканов. *Завъртя ключа на раклата два пъти, след това го завърза за стагата на престилката си и се качи в гостната.* К. Петканов.

стамбòлче *ср. диал.* Цвете мушкато. *Тя беше пленителна в моравoлазурната си лека роклица и с две алени стамболчета на косата.* Ив. Вазов.

стàмен, -мна, -мно, *прил. диал.* Скромен, приличен. *Рано овдовяла, тя беше още бодра жена, стамна, приветлива.* Д. Талев. **стàмно** *нареч.* — *Добрутро — отговаряше Ния стамно, прилично.* Д. Талев.

станенùк *м. нар.* 1. Водач на коледари. *Низ-по село скупом ходят / китни млади коледари. . . / начело им станеника, той ги стани, той ги води.* Пенчо Славейков. *Премина вечеря. И лавнаха псета / отвън. — Коледарите идат!. . . / И с китка на чело пред тях станенùкът / вървеше, до него гайдарът и други — с кавал и гъдулка, очакваха само / покана да влязат.* Ем. п. Димитров. 2. *прен.* Коледни песни и благословии. —*Наздраве, бай Желязко! На тебе станеник няма да ти чета. Имам една молба към тебе. Приеми от коледарите сто и двайсет лева и ги прати на Марин.* Д. Бозаков.

станенùн *м. нар.* Обикновено в коледни песни — стопанин. *Станенине господине, / добри сме ти гости дошли, / гости дошли коледари.* Нар. песен. *Тебе пеем, станенине, / тебе славим, господине: / много здраве бог ти прати.* Пенчо Славейков. *Станенине господине! зора ми се е озарило / из хубава Влашка земя, / из гиздаво Дряно поле.* Нар. песен.

стàнище *ср. остар.* 1. вж. с т а н о в и щ е. *Минаха през разни криви улички и слязваха от полицейското станище на Бейолу към Топхане.* П. Р. Славейков. 2. Станция. *Тия печати са от шест стойности и на вид от шест различни шарове. . . Купуват се от пощенските станица.* Летоструй.

станòвище *ср. нар.* Място или сграда за престой. *От едната страна на тази стъгда се намира тъмницата и становището на гарнизона, дето живее русенецът управител.* П. Р. Славейков. *За да тури край на тези немирства и нашествия* [на черногорците], *Портата се принуди да залови по-главните проходи из Черна гора в Турско и да устрои там укрепени становища за турска стража.* С. С. Бобчев. *Тръгнали са три овчари / да си търсят становище, / становище, зимовище.* Нар. песен.

станòвник *м. диал.* За камък — здраво заседнал в земята. *Ореш, запъваш ралото, а то или вземе, та измули острието на палешника отгоре, или пък като се запъне в някой становник камък, та воловете отнесат напред воището.* Кр. Григоров.

стàнца *ж. книж. остар.* (ит. stanza). Зала за картини. *По нея се изкачва пътникът, който отива да се чуди на безсмъртните произведения на Микел-Анджело в Сикстинската капелла и на Рафаело в станците, които носят неговото име.* К. Величков.

станя̀ *св. диал.* Нагаждам, пригодявам. *Бог има свои грижи. Той света / стани от светлий бряг на вечността, / а земното с борбите му корави / на наште сили предостави.* Пенчо Славейков. *Предвардя ги, стани / заложените там край ниските стени / юнаци.* Пенчо Славейков. *Как не я* [вятърната мелница] *преправя, как не ѝ станѝ: ще я обшие с нови дъски, ще ѝ направи нови дъсчени крила.* Й. Йовков.

стàняница *ж. остар.* Страноприемница, хан. *Самата станяница се състоеше от здрава каменна сграда, която отвън не даваше вид да прибира много хора.* Ст. Загорчинов. *Па при това слушах от един избягнал отрок, че тая вечер сватбата ще нощува при Големия изкоп в станяницата.* Ст. Загорчинов.

стàнянски *прил. остар.* Гостилничарски, ханджийски. *Мислиш ли, че нямат те и готвачи, и хлебари, и всякакви люде, та моята селска и станянска гозба да ядат?* Ст. Загорчинов.

стап *м. диал.* Тояжка за подпиране. *С такива мисли и с безумно горда вяра / във светото изкуство аз прострях ръка / да взема лирата и який стап.* К. Христов. *Да, вий сте в ранна младост, сестри мои, / за труден път готови вече — /ей стапът ми, вземете, сестри мои, / и потърсете по-далече!* П. К. Яворов.

старèй *м. остар.* Старейшина. *Често стареите на православната черкова правеха с него съвещание.* Ст. Ботьов. *Всяко славянско племе, което живеяло отделно и се управляло от своите стареи, се отличавало от друго в някои обичаи.* Т. Шишков. *Също така и всякой домакин, всякой старей на домочадие има по няколко душ, на които заповяда.* Хр. Г. Данов.

старèйство *ср. диал.* Старшинство. *Баба Стана, снаха му от по-стария брат. . . беше втора по старейство у къщи и глава на женската челяд.* Мих. Георгиев.

старùло *ср. диал.* Стар човек, старец. *Млад е той, ала много тегло е претеглил. — Прав си, дядо Вълчане!. . . Нали и в приказката е казано: „Не слушай старило, ами патило!“* О. Василев.

старовèрец *м. рядко.* (от рус. старовер). Човек, който се придържа о стари религиозни обреди. *Двамата староверци, които носеха в душите си тъмната стихия на Азия, кривнаха. . . към крепостта.* А. Каралийчев.

старокỳмя *несв. диал.* Калесвам, поканвам някого за кум. *Още му господ даде добри честни синове, добри честни дъщери, че го старосватеха, че го старокумеха на девето село.* Ил. Блъсков.

старосвàтя *несв. диал.* Калесвам, поканвам някого за стар сват. *Още му господ даде добри честни синове, добри честни дъщери, че го старосватеха, че го старокумеха на девето село.* Ил. Блъсков.

стас *м.* и **стàса** *ж. диал.* (от гр. στάση). Ръст, бой. *А за змеювете приказват в приказките, че били хубави млади момци, чернокоси, високи в стас и покрити със златни луспи по тялото си.* Г. С. Раковски. *Тебе и воля и сърце ми иска — / тънката стаса за мила милувка, / алени устни за чемер целувка!* Пенчо Славейков.

стàтия *ж. . . . книж. остар.* 1. Перо в бюджета. *То* [духовенството] *е отворило така надежда за всички да стигнат рано или късно в рая. . . Но същевременно то е направило от чистилището доходна статия, най-главната, която има.* К. Величков. 2. Член в закон, правилник. *Народното събрание разгледва проекта на бюджета, статия по статия.* Проект за органич. устав. на бълг. княжество.

ствар *ж. остар.* 1. Твар, живо същество. *Той нас направил от нищо и поставил ни е да сме над сичките негови ствари господари.* Ем. Васкидович. 2. Нещо, вещ, предмет. *Когда ти се някоя ствар строши или развали, веднага (абие) да я поправиш.* А. Гранитски.

стегнѝ-главà *м. диал.* Строг господар. *Злата. Той иска при някой голям търговец. . . Х. Коста. Големият търговец ще му бъде стегни-глава, а той, не чуваш ли? не щял чорбаджия на главата си, ами да ходи по кефа си.* Д. Войников.

стежàние — вж. с т я ж а н и е. *Онова, що го влечеше тайно, не беше земно стежание. . . Той диреше нещо по-голямо, невиждано — какво и той не знаеше.* Л. Стоянов. *А твойте палати са людско стежание, / а твойте богатства са хорско имане!* Ст. Михайловски. *Мечтаех за короната на светица със земна алчност, като богат за тленно стежание.* Ст. Загорчинов

стезà и **стезя̀** *ж. старин.* 1. Пътека, път. *Лениво те, ако и не омразно, / вървят в стеза утъпкана, / усърнали, безстрастни, празни / без полза за родна страна.* П. Р. Славейков. *Детето става човек. — Той стъпва на нова стезя, гдето му е всичко ново, незнаемо.* С. Радулов. 2. Следа, диря. *Аз поставих камен уголний и показах стези, които като последува человек, намира пут равний, благополучний и спасителний.* Възрожденски печат. *Ту ходи* [лястовичката] *на лов за насекоми. . . и гони с една деятелност леснообратно кривите им стези.* Д. Войников.

стенàтор — вж. с т е н т о р. *Гаче тесният изход на тая подземна изба беше душник на някоя тайна пещера, из която излизаха демоническите гласове на някои стенатори.* Ив. Вазов.

стенѝца *ж. диал.* Дървеница. *И стеници като ме налазиха, вече приближава умирането.* Диарбекирски дневник.

стенолòмница *ж. истор.* Приспособление, с което са разбивали крепостни стени. *Войниците. . . нахълтаха през стените, рухнали под напора на стеноломниците.* А. Каралийчев.

стѐнтор *м. книж. рядко.* (от гр. собств.). Човек с гръмлив глас. *Той беше надарен и с гласа на един стентор и в тържествените случаи, когато трябваше да се вика „ура“, началникът. . . полагаше особени старания да го доведе на мястото, гдето най се чувствуваше нужда от силни дробове.* Ив. Вазов.

стѐнторски *прил. книж. остар.* За глас — много силен, гръмлив, като на стентор. *Някои от децата, който бяха доведени, подигнаха още тук-таме глъчка, но стенторски гласове се обадиха от разни места да замлъкнат.* К. Величков.

стѐпенен, -нна, -нно, *прил. диал.* Умерен, въздържан, тактичен. *И Габриел обаче от своя страна беше човек работен, пестелив, степенен.* С. Радулов.

степѐнност *ж. книж. рядко.* (рус. степенность). Важност, сериозност. *Откак захванахме да настигаме съборяните, той като че си наложи една голяма степенност. Запали нова пура и запуши, без да се обръща вляво или вдясно.* Н. п. Филипов.

стеснѝтелен, -лна, -лно, *прил. рядко.* Който стеснява, който ограничава. *Напролет ще си дойда в България и тогас непременно ще се срещнем и по-нашироко да се разговорим — устно. Писмото е стеснително.* Ив. Вазов. *Тези стеснителни закони за мисълта и словото продължават да тегнат върху нашата черна действителност.* Б. Шивачев. *Стефенсону дойде до глава да се бори с недоброжелатели, да се подложи под много стеснителни договори.* Й. Груев.

стѝгна *св. . . . нар.* За мома — дойда на възраст. *Кака ѝ току-що е стигнала за момуване и стрина Илчовица нея едва нареди и зе да я праща на хоро.* Т. Г. Влайков. *Кина не е повлекана. Ако искаш да знаеш, тя е вече стигнала мома. Кажи ми коя е по-гиздава от нея?* К. Петканов.

стид *м. остар.* Срам. *Стид и позор на изменниците, на подлеците.* П. Р. Славейков. *Да можем изгради без стид / народний идеал, / нам трябват мишци от гранит / и воля от метал.* Ив. Вазов.

стѝден, -дна, -дно, *прил. остар.* Срамен. *По-добре е да загубиш, нежели да направиш една стидна печала.* А. Г. Начев. *Нека да ни сочат с присмехи обидни / счупените окови и дирите стидни / по врата ни още от хомота стар.* Ив. Вазов. **стѝдно** *нареч. Не оставяй стидно ази / да пропадна в бой със злото.* Ив. Вазов.

стидлив *прил. остар.* Срамежлив, свенлив. *Това хвърли в стидлив огън младата жена и тя като божур почервеня.* Ив. Вазов.

стидливост *ж. остар.* Срамежливост, свенливост. *„Мили деви! — викнах ази / с глас и гърди трепетливи, — / благодарен ви оставам / за такваз гостолюбивост, / но не искам да смущавам / вашта девствена стидливост."* Ив. Вазов.

стидя се *св. възвр. остар.* Срамувам се, свеня се. *Присъствието му вдъхваше страх и отвращение и той чувствуваше това и никак не се стидеше.* Ив. Вазов.

стилка *ж. диал.* Тясна дълга постилка. *А под куностаса. . . дървеното четвъртито скемле е преслано с пъстра стилка.* Т. Г. Влайков.

стипчи *несв. диал.* Има стипчив вкус. *Зимните сливи са още зелени, нарядко се пъстрее по някоя, но тя още не е за ядене, само стипчи и нагарча.* Пресата.

стиск и **стисък** *м. рядко.* Стискане, притискане. *И той притисна я на свойта млада гръд / . . . Сетен стиск — невнятна сетня реч, / и плаха сянка се из тъмната градина / изви, прешумоля и скри.* Пенчо Славейков. *Богор стискаше гръкляна на Хлава с яките си пръсти; Хлав отпусна в безсилие Богоровата гуша, притрепера, премаля от стисъка на тия железни клещи и се отпусна полумъртъв на земята.* Ив. Вазов.

стислив *прил. диал.* Стиснат, скъперник. *Божан. . . обичаше премного парата. . .беше хитър и стислив.* Елин Пелин.

стиф *м. диал.* (от гр. στοίβα). Пласт, дипла. — *Ужасно! — изпъшка той и като се взря в един стиф, осени го радост, защото липсваше етикет за наименованието и броя на стоката.* Г. Краев. *Кожите се солят чрез поръсване със сол върху подкожната страна, нареждат се една върху друга на стиф и се държат така на открито няколко месеца, при свободен достъп на въздуха.* Я. Кабаивански.

стиче *ср. диал.* Птичка, врабче. — *Пък и сега да ми падне в ръчиците, още сега ще му видя сметката. Ще му откъсам главата като на стиче.* Й. Йовков.

стълча *св. диал.* Счукам, скълцам. *Гнила воняща вода, като от блато, може да се очисти, ако да се прецеди през въглища, стълчени на прах.* Н. Геров. *Сбери ги* [черниците] *и ги тури на слънце да изсъхнат, па ги стълчи у кутел на ситен прах.* Летоструй.

стойкост *ж. книж. рядко.* (рус. стойкость). Устойчивост, твърдост. *Били са минути, когато се е мислело, че той* [грузинският народ] *е загинал в урагана на политическите катастрофи и пак е останал жив със своя език и национално съзнание. . . Тая стойкост и жизнеспособност извиква уважение.* Ив. Вазов.

сток *м. диал.* Улей, по който се оттича нещо. *По улиците кръв, проливана нощес / и вчера, още се по калдъръмни стоци / оттича.* Пенчо Славейков.

стокобер *м. рядко.* Събиране на земеделски продукти. *И аз тръгвам с вас, па да видите какъв памукобер и стокобер ще падне по къщята.* Б. Обретенов.

стол[1] *м. нар.* Дърво над оста на кола, в което са вкарани климиите. *Смениха на колите слабите оси. . . поставиха на столовете дебели, високи клинове и отпуснаха опашките.* К. Петканов.

стол[2] *м. диал.* Ток на обувка. *А засега купи ми едни ботинки, ама с лустрен нос и високи тесни столове.* Ив. Вазов.

стола *ж. старин.* (от гр. στολή). Вид дълга и широка женска дреха. *Монахът и две дякониси, облечени в дълги ясносини столи, вървяха отпред.* Ст. Загорчинов. *Нежно благоухание идваше от дългата ѝ стола, дето бляскаха златните шевове на едва разпъпили кринове.* Ст. Загорчинов.

столен, -лна, -лно, *прил.* За град — престолен. *Само веднъж. . . на връщане от столния град на падишаха, неговата душа е била изпълнена с велика радост.* Пенчо Славейков. *Страшимир седял на Видин (Бдин) край Дунав, който бил тогаз столен град на Северозападна България.* П. Р. Славейков.

столина *ж. остар.* Маса. *Тласко зе свещта от столината.* П. Р. Славейков.

столица *ж. диал.* 1. Стол. *После го доведе до реката и го покани да седне до ниската масичка, която бе изнесъл навън, под стряхата. — А ти, брате? — попита Теодосий, като забеляза, че за него няма столица.* Ст. Загорчинов. 2. Пейка. *Я да поприседнем на тая столица да се поотморим и поразговорим.* Елин Пелин. *Какво намираме в тоя храм на светлината* [училището]? *Голи стени, оплескани с мастило столове, изрязани с ножовете столици и пр.* в. Знание.

столнина *ж. остар.* Столица, седалище. *Нека да оставя за една минута / нашта румелийска столнина прочута.* Ив. Вазов. *Съвсем малко следи, остатки от паметници, напомнят, че Търново е било столнина на Асеновци и Шишмановци.* С. С. Бобчев.

столоват *прил. нар.* 1. Който е като стол. *На юг Балканът, седнал на бяля столоват камък… тихо и съсредоточено броеше дните и годините си.* М. Ягодов. 2. Който има подложка като стол. *Край паницата е сложена миризлива босилкова китка, по-настрана — пръстената столовата кандилница пълна с разпалени въглени.* Т. Г. Влайков. 3. Клонест. *Той беше строен явор столоват, / тя тънка, вита, кършена лоза.* Пенчо Славейков. *Провикна се ясно слънце: /*

„Стой почакай, добр юнак, / тука мене първо пладне, / под орехче столовато." М. Л. Софиянец.

стопàница *ж. диал.* Жена, съпруга. *Проводих го да види що стана обещаният човек. Нямало го у тях ! Казала стопаницата му, че отишел отрано за дърва.* З. Стоянов.

стопаня̀ *несв. диал.* Стопанисвам. *Но в копнежа / за онзи, който в наши дни ще дойде / да създаде и стопани живота, — / на миналото празнщите мен / не могат ме увлече и отвлече.* Пенчо Славейков.

стòпча се *св. възвр. диал.* 1. Свия се на топка. *Работничката Кула бе омотала глава с дебел шал. . . По страните ѝ заваля порой. Прегъна колена, стопчи се до корена на липата и закърши ръце.* Ив. Хаджимарчев. 2. Струпам се на кълбо; скупча се. *Стиснаха зъби, знаеш, стопчиха се на кълбо като таралежи, и не мръднаха.* В. Павурджиев.

стòренник *м. диал.* Виновник, причинител. *От сички тия открити от самите сторенници лошевини, омразата връх тях от селяните още повече се умножи.* Ил. Блъсков.

сторѝчен, -чна, -чно, *прил. старин.* Стократен. *Всяка общинска парица, която се жертвува за училищно добро, има да принесе сторични плодове и нам, и на децата ни.* Хр. Г. Данов. **сторѝчно** *нареч. Какъв успех можеше да се надее, когато предлежеше да се удари с войска сторично от неговата по-силна.* П. Кисимов.

стотѝлник[1] *м. диал.* Съд за течност, който събира сто драма. *Ако не в друго, то божем в пиянството се забелязва у нас голям напредък: ония, които пиеха по две, обрънали по четири, ония, които пиеха по 10, покачили ги на 20; а на ония, които премятаха със стотилника, захванали с половницата и т. н.* Летоструй.

стотѝлник[2] *м. книж. остар.* Началник на сто души войници; стотник. *Обичах да гледам войската като спи. . . стотилникът, който се разхождаше пред купа на оръжията.* Д. Войников.

стотѝлница *ж. диал.* Бъчва, която събира сто ведра. *Гласът му прокънтя, сякаш излизаше от празна стотилница.* А. Каралийчев.

стòцкам се *св. възвр. диал.* Сблъскам се, ударя се. *Течението ги отнесе малко настрана. Там имаше малък водовъртеж. Той ги подхвана, завъртя ги. По едно време главите им се стоцкаха.* Т. Харманджиев.

сточàр *м. диал.* Човек, който купува и препродава добитък. *Домът им беше нещо като хан на циганите — сточари и опинчари.* Ст. Ц. Даскалов.

стоя̀лище *ср. остар.* Място за престой. *Русия построи много военни стоялища по пределите на Украйна.* С. С. Бобчев.

стоя̀ло *ср. диал.* Част от процепа на волска кола. *Когато слязоха в дола, окачи поводите на стоялото.* Ил. Волен.

стражàр *м.* и **стражàрка** *ж. остар.* Пазач, нагледвач, страж. *Посред нощ събранието се разиде. . . При мене останаха само няколко души като стражари.* З. Стоянов. *Някой човек от добър род насади лозе и го загради с плет. И като тръгна към бащината си къща, рече, кого да направя стражар на притежанието си?* П. Р. Славейков. *Стражарката или по-добре редовната жителка на тази къща беше една бабичка на име Захарула.* П. Р. Славейков.

стражàрница *ж. остар.* Наблюдателница. *Неукротимият утренен шум повдига се по спокойния въздух и достига стражарницата на самичкия астроном.* Д. Витанов. *Зад него, на една могилка, се белее стражарницата на един наш пограничен пост.* Ив. Вазов.

стрàжище *ср. рядко.* Сграда, в която стои стража. *Отвъд моста се видеше развалина — черна и грозна: останки от турското стражище.* А. Страшимиров.

стрàжник *м. рядко.* Страж, пазач. *Оттука всичко се виждаше тъй ясно, че прозорчетата и бойниците можеха да се преброят на пръсти, а копието на стражника стърчеше на най-високото място и блещеше на слънцето.* Ст. Загорчинов. *Калофер заповяда да закопчеят букаите на конете, назначи стражници и седна до огъня.* М. Марчевски.

стрàквам *св. диал.* Чуквам, траквам. *Воловете гълтаха лакомо попарата, присягаха да си откраднат един друг от определения пай и тихо стракваха рогата си.* Г. Караславов.

стрàкина *ж. диал.* (от гр. ὀστράκιον). Паница. *Размачкал вече чириша в плоската стракина, Куша я бутна под облия тезгяф и се залови да усуче конци.* Ст. Чилингиров. *Кога Богдан се обърнал и поразгледал из дюгеня, в него остали няколко лопати, празни стракини.* Ил. Блъсков.

стран *ж. диал.* Стъбла на ожънатa нива. *Той се разсърди, взе железната вила, разрови мравуняка, накоси стран, хвърли я върху разтревожените мравки и я запали.* К. Петканов. *Едно страниице или орница, дето има много стран, трева и пр. . . ако се заоре и зарови, то всички тия растителни останки щат изгният и щат останат най-сетне на черна пръст.* Й. Груев.

стрàнен, -нна, -нно, *прил. нар.* Който е от друго далечно място; не тукашен, чужд. *Сега съм у дома — не съм тук странен гост.* Ив. Вазов. *Нямам работа в чифлика. Аз съм един странен човек и никой не ме познава.* Й. Йовков. *Да се върнем преспокойно назад, така също не беше удобно, именно за нас странните, защото всеки от останалите щеше да си отиде на къщата, а ние оставахме сред пътя.* З. Стоянов.

страннолюбец *м. книж. остар.* Гостолюбив човек. *Португалците са страннолюбци, но изобщо суеверни, горделиви и мъстници.* Ив. Момчилов.

страннолюбѝв *прил. книж. остар.* Гостоприемен, гостолюбив. *Аз ще кажа, по-добре да останем днес тука, защото домакинът наш е добър и страннолюбив човек.* Т. Шишков. *Шведците изобщо са честни и ученолюбиви, имат народни училища; а норвежците — честни и страннолюбиви, но диви и безкнижни.* Ив. Момчилов.

страннолю̀бие *ср. книж. остар.* Гостоприемство. *Той е слушал да се приказва за страннолюбието, за доброжеланието на българина, за неговата искрена любезност.* Ил. Блъсков.

страннообра̀зен, -зна, -зно, *прил. книж. остар.* Чудноват, странен. *Когато конят на царят им стъпваше във водата, една страннообразна и дрипава жена, която приличаше на вълшебница, впусна се напреде му* . Г. Кръстевич.

странопр่ѐмен, -мна, -мно, *прил. книж. остар.*Гостоприемен. *Той не ще види веке нито жена си, нито приятелите си, нито децата си, нито странноприемната си къща.* Д. Войников.

странопрѝемство *ср. книж. остар.* Гостоприемство. *Милостинята и странноприемството са първите обязаности за последователите на Корана.* С. С. Бобчев.

страстотѐрпец *м.* и **страстотѐрпица** *ж. старин.* Мъченик. *Цялата сватба заобикаля колата с двамата гости; паниците и тук стигат и обсаждат страстотерпеца Хрисантов.* Ив. Вазов. *И вчерашната страстотерпца смирна / с размаха си величествен, титански / надхвръкна полуострова балкански / и влезе във историята всемирна.* Ив. Вазов.

стратѐгема и **стратѐгима** *ж. книж. остар.* (гр. στρατήγημα). Хитрост, стратегия. *Цабриков днес си позволи първата дръзка стъпка, за да смути душата на госпожа Стремска. . . Това беше стратегема на изпитан дон Жуан.* Ив. Вазов. *Действително, ние пътувахме из старозагорския път, което беше един вид стратегема. Но като изминахме едно малко разстояние от селото, от което никой не можеше да ни види вече, хванахме пътя за село Елхово.* З. Стоянов. *Спусна се отгоре им (на мексиканците), но те отстъпиха завчас. Туй, както от сетне се доказа, не беше от страх, но нарочно скроена стратегима от воеводите им.* П. Кисимов.

стратио̀т *м. книж. старин.* (гр. στρατιώτης). Войник. *Да не бяха тия проклети безверници, лесно щяхме да се отървем от Кантакузина с неговате насила събрани стратиоти.* Ст. Загорчинов. *Ще стоиш при мене, докато се върне синът ми. После ще помоля императора не само прошка да ти даде, но и стратиот да те направи — воин със своя земя.* О. Василев.

стратиотѝя *ж. книж. старин.* Земя на стратиот. *Кажи-речи две години поживях в неговата стратиотия, много неща научих и човек като другите станах.* Ст. Загорчинов.

стратопеда̀рх *м. книж. старин.* (гр. στρατοπεδάρχης). Военачалник. — *Стратопедархът с около триста Умурови люде, които бягат пред Момчила, спира врага — изговори най-сетне той.* Ст. Загорчинов.

стра̀тор *м. книж. старин.* (гр. στράτωρ). Пазач. *А ти що ще кажеш, Григоре? Портар си ти на главните порти и манастирски стратор, най-добре ще знаеш — обърна се тя към стария ратай, който все гледаше надолу.* Ст. Загорчинов.

стра̀хот *м. диал.* Голям страх. *Тогаз повечето бежанци от страхот отидоха при Стара река, та съградиха ново селище — Батьово.* Ив. Вазов.

страхота̀ *ж. диал.* Страхотия, ужас. *Турците грабят, убиват, мъчат беззащитните наши братя.. Страхота. . . Не може да се диша вече в България.* Ив. Вазов.

страшинѐ *ср. диал.* Страшилище, страхотия. *Госпожице, па елате на „Изгубена Станка" — да видите Македонски в харамийската униформа — страшинѐ.* Ив. Вазов. *А доколко далеч бият бурските пушки? — Лучат добре на три километра. Ама човек ли е, лалугер ли е — там остава . . . — Страшинѐ . . .* Ив. Вазов.

страшнѝк *м. диал.* Страшен човек или животно. *Я надуй дядо кавала, / след теб да викна — запея / песни юнашки хайдушки, / песни за вехти войводи — / за Чавдар страшен хайдутин, / за Чавдар вехта войвода — / синът на Петка страшника!* Хр. Ботев. *Нивга вече не ще й излезе късметът честна булка да бъде, след като ти, страшнико, така пред цяло село хортуваш!* П. Спасов. *Моят страшник* [кучето] *излиза открито срещу душманина.* А. Каралийчев.

стра̀я (се) *св. (възвр.) диал.* Изтрая, въздържа се. *Неделчо мъки не страя / премаля, майко, замлъкна, / припадна, не се помръдна.* Ц. Церковски. *Но третата гостенка не се страя, а зина та каза.* Книжница за народа.

стрѐлник *м. рядко.* Чанта за стрели. *Пешите войници вървяха с бавна, равномерна, тежка селяшка стъпка, метнали на гърба кожените си и дървени щитове. . . провесили през рамо или на колана си лъкове, стрелници. . . мечове и торби с храна.* Д. Талев. *Подир един миг от гората изскочиха двамина запъхтени ловци с лъкове и стрелници.* А. Каралийчев.

стрѐлница *ж. остар.* Бойна кула. — *Честити ми деспотство, побратиме Богдане, — завика Момчил. . . и погледна към тясната стрелница.* Ст. Загорчинов.

стреловѝт *прил. рядко.* Обикн. за поглед — мълниеносен, стремителен. *Неговата външност изведнъж напомняше епическата фигура на опълченец: сурово лице, стреловит поглед изпод гъсти вежди.* Й. Йовков. *Впила поглед стреловит и дързък, / тя се цели в тая тъмнина. / На живот и смърт в отчаян сблъсък / се надигат мрак и светлина.* Бл. Димитрова. *Из небесния шир, / над подоблачний мир, / сив орел стреловит / хвърка някъде сам.* Ив. Вазов.

стрело̀свам *несв.,* **стрело̀сам** *св. разг.* Правя движение с разперена длан като укор; чумосвам. *Гроздана се развика, започна да кълне и да стрелосва с ръце към мелничаря.* К. Калчев. — *Полека, бре. . . гиптино! Ще смажеш пилето. . . — стрелоса с ръка хлебарката циганина, като че искаше да излее всичката си злоба върху него.* М. Грубешлиева.

стрелу̀х *прил. диал.* Налудничав, смахнат, сприхав. *Франклин не биваше никога навъсен, нетърпелив и стрелух: той наричаше лошото неразположение на духа нечистота на душата.* С. С. Бобчев. **стрелу̀хо** *нареч. Прехласнат и като обуял, възви се стрелухо и му удари една плесница в лицето.* П. Р. Славейков.

стрѐмна се *св. възвр. рядко.* Втурна се, хукна. *И тя* [сганта] *се в ужас стремна / за бяг. . . и шум и вик нечакано се емна.* Пенчо Славейков.

стрѐпвам се *несв.,* **стрѐпна се** *св. възвр. диал.* Спъвам се, спрепвам се. *Едно магаре натоварено със сол, като преминувало една река, стрепнало се, та паднало.* П. Р. Славейков. *Пенка понече да иде до огнището; веднъж пристъпа, а на втория път кракът ѝ се закачи у привезлото на котела, стрепва се и насмалко да се сбутуряса в огъня.* Ил. Блъсков.

стрѐшина *ж. диал.* Стряха, навес, заслон. *Всичките хукнаха през двора, та се скриха под стрешината на една ковачница — на другия му край.* Ив. Вазов. *Надясно, до зида имаше стрешина с ясли, дето сега стоеше вързан само един кон пощенски.* Ив. Вазов.

стрѝжа *несв. . .* Стриже с уши (*рядко*) — за кон: движи си ушите в противоположни посоки. *Конят усети бурята и забърза, като стрижеше с уши.* Ем. Станев.

строй *м. диал.* Вид. *Преди да земем да приказваме за различните строеве огледала, трябува да споменем изобщо как се отмята, та отскача светлината от огледала.* Й. Груев. *Така също и винопийците достигат да различават с чудесна вярност не само какви са и от кой строй са миризливите душни вина, но още и колко годишни са и отде са.* А. Г. Начев.

стро̀йник *м.* и **стро̀йница** *ж. диал.* Годежар, сватовник. *Митано моме, Митано, / от що ми толко посърна? / нали те, либе, поисках — / що стройници ми повърна?* К. Христов.

строп *м. диал.* Етаж. *В една от витите и тесни улици на Галата. . . имаше една дървена от два стропа къща.* П. Р. Славейков.

стропти̇̀в *прил. книж. остар.* (рус. строптивый). Упорит, своенравен, опърничав. *От безнравствен и строптив момък той създал добродетелен челяк.* Н. Михайловски. *Но щом дойде Игнат Иванов. . . момък високомерен, строптив и крайно любомятежен, той дигна явно пряпореца на борбата против чорбаджиите.* П. Р. Славейков. **стропти̇̀во** *нареч. Аз не вярвам да има българи зле настроени или строптиво разположени към представителя на онази сила, която е направила на народа ни такваз голяма добрина, да го освободи от петвековно робство.* П. Р. Славейков.

стру̀вам *несв. . . . диал.* Заслужавам някого, нещо. *И жена ли му се е паднало — невяста капка! Хубава, стройна, добра, вредна: цял ден над къщата му да трепери и как само да му пригоди да гледа! Струва я той нея!* П.Ю. Тодоров. *Това ви се струва на вас тъй, защото вие не се прегледвате на една уж малка работа, за коя струва тук да се спомене.* сп. Училище.

стру̀жна *ж. диал.* Дъскорезница. *Сега пеят стружните над бързите струи на реката.* З. Сребров. *Тая нощ шумкарите му изгорили стружната в Балкана. Седем агнета взели от стадото му.* А. Каралийчев. *Работил на младини в една стружна. Но трионът отрязал крака му.* М. Яворски.

стру̀нен, -а, -о, *прил. диал.* Направен от козя козина. *От струнената торба извади големия и малкия тефтер, пиринчения дивид.* Д. Талев.

стру̀нка *ж. диал.* Сито за брашно от конски косми. *Друг път — беше надвечер — покрай Момчилови минаваха цигани със сита и струнки на гръб.* З. Сребров.

стръвѝ *несв. рядко.* Настървявам. *Четение такива животописи* [на прочути мъже] *мами човека и го стръви, за да следи, сир. да поднови у себе описания характер.* Й. Груев. *И наистина умното е да не кустрим и стръвим децата с неща, които не бива да им се дадат, без да им се направи пакост.* А. Г. Начев.

стръм *м. рядко.* Стръмнина. *Днес, мрачен по скалистий стръм / изкачих се над водопада.* Ив. Вазов. *Появяването на юрушко стадо на някой стръм с буйна, тучна трева, приятно привлича и успокоява погледа му.* Ив. Вазов.

стрън *ж. нар.* Стърнище. *Мъжете . . . тичаха из прясно орязаната стрън, спущаха се върху легналите снопи, пристягаха ги с приготвените още от сутринта пшенични въжета.* М. Ягодов. *Височкият пъргав момък, с изрусяла и твърда като стрънта коса, се хвърли пръв срещу комбайна.* Ст. Ц. Даскалов.

сту̀бел *м. нар.* Чучурка на чешма. *Потокът... с ледената вода, дето блика между камъните, ще се превърне на каменна чешма с два стубела.* А. Каралийчев.

сту̀бла *ж. нар.* Плитък кладенец с дървен или каменен кръг. *Той накъса есенни горски цветица и се отправи към паметника-чешма, до която все още ромолеше старата стубла.* Ст. Ц. Даскалов.

сту̀блица *ж. нар.* Кладенец, стубла. *Пред нас е някакъв особен кладенец: водата чучури през някаква широка коруба. Стублица се казвал тоя извор.* Т. Г. Влайков. *Аз взех делвето и таса и отидох на стублицата да налея вода.* Т. Г. Влайков.

студенѝло *ср. диал.* Студ, мраз. *Какво ли прави сега наш Делчо? Дали си е облякъл пуловерчето на това студенило?* Кр. Григоров. *Горати беше тъмна, по дъбиците все още се клатушкаше по някой изсъхнал червеникав лист, съпротивявал се цяла зима на вихрушките и студенилото.* Кр. Григоров.

стъгда̀ *ж. старин.* Площад, мегдан. *Като гледаше тия високи стени насреща, той сякаш виждаше и целия скрит зад тях град, безбройните му къщи и улици, шумните му стъгди и пазарища.* Д. Талев. *Това беше човек, който с живо слово трябваше да жигосва отстъпниците по стъгдите.* А. Дончев. *Не си маловръстен, видял беше ти и людски стъгди, и хорска гмеж, а имаше у тебе нещо ангелско, когато те видях за първи път край рибния вир.* Ст. Загорчинов.

стълборѐд *м. рядко.* Редица от стълбове, колонада. *От полумрака и тишината, в които тънеше тая част на палата, стълбата ни изведе на светло горе, в дълъг пруст с бял стълборед към Янтра.* Ем. Станев.

стъп *м. диал.* Етаж. *Къщата на Вангел Колев приличаше на повечето селски къщи: лежеше на самата улица, имаше два стъпа, над портата се надвесваше закрит чардак.* Цв. Минков.

стъпа *м. книж. рядко.* (рус. стопа). Крак, стъпка. *Като хусарин бродих из леса, губих се по тъмни и нечестиви места и щом зърнах манастира, дойдох да падна пред стъпите ти, да прося благословията ти и съвет.* Ст. Загорчинов. *Пред стъпите пречисти негови нека паднем на колене, братя, и с разкаяние да изповядаме нашите грехове.* Елин Пелин. *И нейните вихрени стъпи / се губят безшумно в нощта.* Н. Лилиев.

стъпенка *ж. диал.* Стъпало на стълба. *Спусна се като стрела към двора и през две стъпенки се изкачи при Цене на купата.* В. Ченков.

стъпѝсвам *несв. диал.* Отстъпвам, оставам. *Аз от работа се не лъча!... Докато ръката ми държи чука, няма да стъписвам ни педя от другите.* П. Ю. Тодоров.

стъпѝца *ж. диал.* Клопка, примка, капан. *Стъпка по стъпка го следваше и дебнеше като хиена върху него и върху делата му... наличаше му многосплетни примки и стъпици, дано негде го улови.* К. Шапкарев. *Воеводите не рачиха да съобщят на царя, защото подглеждаха в това хитра стъпица.* Н. Райнов.

стъпичка *ж. диал.* Малко дълбоко блюдо. *Вдигна си очите към него и едва сега забеляза, че гостолюбивият инок не бе и вкусил от рибата, а топеше къшеите си в една стъпичка, пълна с мерудия.* Ст. Загорчинов.

стъпу̀нка *ж. диал.* 1. Следа, диря от стъпка. *Преко пустинята животни всякакви минават / и отминават, / ала из пясъка стъпунките им ги издават.* Ст. Михайловски. — *И нямаше ли други стъпунки да почват от края на горичката пряко нивите? — попита Малък Крушко.* Б. Обретенов. 2. Стъпка. *И като строши вратата, изскочи като светкавица; и след малко чуха се стъпунките му на пътят.* П. Р. Славейков.

стърга *ж. нар.* Тесен проход, през който пропускат овцете при доене. *От другата страна на стъргата вече бяха седнали да доят Давидко и Петър овчарят.* Й. Йовков. *Той мина покрай задната стена на дългите обори, прескочи трънения плет на голямата стърга и се намери сред ечимичена нива.* К. Петканов.

стъргу̀вам се *св. възвр. диал.* Спазаря се. *Стремски влезе в преговори с турчина... Стъргуваха се скоро, защото Стремски даде веднага исканите три лири.* Ив. Вазов.

стяг *м. старин.* Знаме. *Море! Не си чуждо за нази: / след дълги столетия пак / в кристала на твойте талази / огледва се българский стяг.* Ив. Вазов. *Българският стяг се е развявал край Златния рог не еднъж.* Ст. Загорчинов.

стяжа̀ние *ж. книж. остар.* (рус. стяжание). Имот, богатство. *Дечковата къща е купило най-напред Габровското общество... но след няколко време по общо и единодушно одобрение... повърнала се е на общината и е днес неотемлемо стяжание на Габровското училище.* П. Р. Славейков. *Не си ли познала, че ти си за мене най-драгоценното стяжение на земята?* П. Р. Славейков.

субалтѐр *м. книж. остар.* (от рус. субалтерн). Младши офицер. *Ротните и субалтерите си избират, каквото си искат, а пък той оставя да му изпращат сѐ измета, сѐ шоплаци.* Т. Г. Влайков.

суба̀т — вж. собат. *Не отиваше селянинът на свои. . . на гости само колкото да се рече от двете страни думата причел ме, причетох го. . . но отиваше от любов, от обич. . . Ето защо са траели тогавашните весели субати угощения с дни.* Ил. Блъсков.

суба̀ш и субаша̀ *м. остар.* (тур. subaşı). Полицейски началник в стара Турция. *Всяка сутрин субашът Али излизаше пред конака и с часове наред гледаше ту горе по върховете на планината, ту долу из калдъръмените улици на селото.* Й. Йовков. *Рада. — Турци идат! Втора мома. — Сеймени! Първа мома. — Субашата със сеймени!* П.Ю. Тодоров.

сува̀ *ж. остар.* (тур. sıva). Мазилка от хоросан. *Стаята стана по-тъмна и по-мръсна. Дъските пд ся свиха. . . части от сува ся урони от таванът.* Наука.

суварѝя *м. остар.* (пер. -тур. suvari). Въоръжен конник. *Те бяха деветмина суварии арнаути, които навързаха конете си зад къщата и влязоха там, дето се бяхме разполагали преди две минути.* П. К. Яворов. *Но стана нещо: савариите около кървавото шествие насочиха своите карабини към Кукушкия хан.* А. Страшимиров.

сува̀т *м. диал.* (тур. suvat). Лятно пасище на планина. *Току остана си другото: потръгнал беше с беговете човека, та по тоя път остави и сина си, Наня Чорбаджи: добитък водеха на суват и караха в Стамбул.* А. Страшимиров. *Нашия селянец знае добре колко скоро пораства и наяква едно теленце, кога е в някой суват в балканско място; той знае твърде добре, че то най-добре се развива на отворено, на ливадата.* Летоструй.

суватчѝя *м. диал.* Търговец на добитък, който се угоява на суват. *През лятото градски суватчии — джелепи и касапи — извеждаха едър добитък на суват, та Болярово имаше и от тях средно 30 лири приход.* А. Страшимиров.

сувуклу̀к *м. остар.* (тур. soğukluk). Студена закуска. *Тук не липсуваха нито препечените кокошки. . . ни пък тестените чорби и разни сувуклуци.* З. Стоянов.

суга̀рен, -рна, -рно, *прил. нар.* 1. Късно роден, още неизрасъл, млад. Пета мома (*щом забелязва Дамяна, че иде*) — *Много ще има да си точите зъбите вий за червена ябълка от Цанка, доде е този. Видите ли го — макар да е най-сугарен!* П.Ю. Тодоров. *Ходеше из просторния двор зад къщата, дето войници и селяни печеха на шиш едно сугарно яре.* Ем. Станев. 2. Късно посаден, недозрял. *По-сугарните царевици се отделяха и опитното око ясно можеше да различи тънките линии на техните синори.* Г. Караславов.

сука̀й *м. диал.* Женска украса за глава — шапчица с дъсчица и преметната назад кърпа. *Не гледай момата има ли жълтици, / обеци и гривни, скъпи огърлици, / хубави сукаи и шити ръкави — то се, сине, сявга печели и прави.* Ив. Вазов. *Върви Яна — костенурка / в кория — / сукай скърца, гердан дрънка / през шия.* Ц. Церковски.

сука̀рник *м. диал.* Връв за запасване на навой. — *Мераклия беше ти, помня те!. . . — Оня лъскав алтъпътлак на кръста, оня ми ти черни сукарници и вълнести говежди цървули.* Н. Хайтов.

су̀кин син *остар.* (рус. сукин сын). Кучи син. *Шарлатанин! — ревеше Кочо — подлец! негодяй!. . . сукин син!* А. Константинов. *Бие крак ти казва̀м, та кърти камъни, стрелка вълчи очи, върти бича и от време на време се чува само: — Сукин син! Паршивец!* Чудомир.

су̀кна *св. диал.* Пръсна, хвърля. *Изправил се и „сукнал" малко пясък във прозореца — уговорения знак.* Н. Хайтов.

су̀лица *ж. остар.* Вид копие за хвърляне. *Гърмяха по калдъръмите железните колела на артилерията. . . казашки ескадрони с дълги сулици и накривени шапки.* Ив. Вазов. *От порутените къщи захвърчаха стрели и сулици.* Ст. Загорчинов.

султа̀н[1] *м. . . . остар.* Титла на татарски бей в някои области на България през турското робство. *Имаше у моя енория едно село на име Шихлари и тамо седяше султан на име Ахмет Геряй.* Софроний Врачански. *Тая пролет — има няма шест-седем месеца оттогава — Хаджи Емин, един от татарските султани, чиито конаци бяха в Есерлий, в Карнобашкото поле, беше излязъл на лов.* Й. Йовков.

султа̀н[2] *м. книж. остар.* (рус. султан). Перо или китка на военна шапка. *Той има доста войнишки и войнствен вид под своята червена униформа на сръбски генерал и бяла шапка с висок султан.* Ив. Вазов. *По тъмнозелените обувки и по сребърния шлем със червен султан тя позна стратега на града.* Ст. Загорчинов.

сулфа̀то *ср. остар.* (ит. -гр. σουλφάτο). Хинин. — *Хъ, щях да забравя, дай сулфато за Каблешкова.* Ив. Вазов.

сумѝсам и сумя̀сам *св. диал.* Подсетя. — *Добре че ме сумиса: прати и една голяма кошница да ти проводя от черните череши, догде не са преминали.* Ц. Гинчев. **сумѝсам се и сумя̀сам се** *възвр. Ами нали отзаран не се сумясах да прегледам дали имаме сол. Кога посегнах да гудя на ястието, солника, гледам, досущ празен.* Д. Войников.

су̀мка *ж. книж. воен.* (рус. сумка). Паласка. *Има леки и тежки картечници от най-различни фабрики на Европа, има пушки — също от най-различни оръжейни заводи. . . патрони, сумки, каиши.* Г. Караславов.

сумня̀сам се *св. възвр. диал.* Усъмня се. *Като чул царьо такава новина, сумнясал се как Бертолд да е завел царицата в пещта, защото го познавал за толкова лукав и хитър, гдето повярувал, че може да направи всяка работа.* Високи умни хитрости Бертолдови.

су̀мпара *ж. диал.* (от пер.-тур. zımpara). Гласпапир. *Черупки от яйца, гипсов прах, парчета от сумпара, ерене и трески се валяха на всяка стъпка.* Й. Йовков.

сумразя̀вам *несв. диал.* Причинявам омраза, смразявам. *Как няма срама пред хората, ами взел да върши щурави работи, да сумразява кооператорите едни други.* Б. Обретенов. **сумразя̀вам се** *възвр. Добре съм си в общината, арна ми е службицата, що да се сумразявам с хората?* М. Марчевски.

суму̀н-душманъ *диал.* (тур. somun düşmani). Гладник. — *Добре, добре, Мустафа ага, идвай, гледай, дано го изцериш, че на̀ — децата му са все дребни, все сумун-душманъ, както се казва.* Ц. Гинчев.

сумя̀ *св. диал.* Науча на ум, вразумя. *И всякой зел да гледа— / ами сега къде? Но тука Диомеда / самичек Зевс сумил.* Пенчо Славейков.

сундурма̀ *ж. диал.* (тур. sundurma). Отворено помещение на селска къща пред стаите. *Там, гдето беше чардакът, къщата се вглъбяваше малко навътре от доста широка сундурма, обградена със също такъв пармаклък, с какъвто бе ограден и чардакът.* Й. Йовков. *Аз стоях още вързан отпред сундурмата на къщата, в която бяхме кондисали.* З. Стоянов.

супоста̀т *м. старин.* Враг, противник, неприятел. *А често, гръмка реч подзели, вдъхновено / свещениците от черковния амвон / тълкуваха зарад поробений Сион / и близкий ден, денят на кървава разплата, / когато би ще с меч изгонен супостата.* Пенчо Славейков.

су̀пя се *несв. възвр. диал.* Цупя се, мръщя се. *Ти загорке, що се супиш, / Юдо дългокоса? . . . / Твойте сълзи и въздишки / знам ги за кого са.* Ив. Вазов.

сур *прил. нар.* 1. Светлосив. *Дълго пътувахме по тясната Момина клисура, под нас Места мяташе сури води, набъбнали от вчерашния дъжд.* Н. Тихолов. 2. Който има сива коса или косми. *Когато вие заколите сурата свиня, то щете ли да повикате и дяда си Хаджия да я поопита, или не?* Л. Каравелов. *Имам си нива зелена, / научил се е сур елен, / нивата да ми прогазва; / дали сур елен утрепа, / или нивата ожъна?* Нар. песен.

су̀равщина *ж. диал.* Недружелюбност, враждебност. *Антипатичен досега нам, поради своята суравщина и необщителен характер, той* [кучето Баро] *придоби веднага уважението ни и се подигна високо в мнението ни.* Ив. Вазов.

су̀рвам се *несв.*, **су̀рна се** *св. възвр. диал.* Спускам се, свличам се със сила. *Заби пръсти в разтрошен камък, засили се, но камъкът се откърти и тя се сурна по гърдите си, падна в сух трап.* К. Петканов.

сурково̀ч *м. разг.* Сурвакар. *Честита ти нова година! . . . Дохождаха ли ти вчера сурковачи? Знам, че обичаш тия народни обичаи.* Ив. Вазов.

суру̀квам *несв. диал.* Сурвакам. *Суруква той набързо тато и мама, като някак смотолявва думите.* Т. Г. Влайков. *Щом влезем в една къща, залавяме се да сурукваме — най-напред стопанина.* Т. Г. Влайков.

сус *междум. диал.* (тур. sus). Мълчи, млък. *Сус бе, ченгене! Не ща аз любовни! На ракия ми свири! — извика им бай Ганю и тракне с чашата по масата.* А. Константинов — *Хайде, взимай сахата да го закачиш. — Ба, тая не мога я направи . . . — Сус, взимай . . . Мене слушай. . . Той сам каза. . .* Ст. Чилингиров.

суфѝрям *несв. диал.* Пия, смуча. — *То лесно, мъжо, то как да е ще го завъртим, ами аз каквото почувам, новия ни зет оладжак май твърде си суфирял виното.* Ил. Блъсков.

сухо̀тина *ж. диал.* Сухи съчки и др. *Взираше се около си и чупеше сухотини на прегънатата лява ръка.* Ц. Церковски.

суху̀вам *несв. диал.* Храня се оскъдно със суха и постна храна. *Продаваха добитото от своята жива стока масло и сирене, като оставяха децата си да сухуват.* Т. Г. Влайков.

схълмен, -а, -о, *прил книж. рядко.* Изпъкнал, издаден. *И на Хъшлака там над схълменото рамо / изписка лют куршум и витий му мустак / опърли.* Пенчо Славейков. *До свойте схълмени гърди / той воина безумен смачка / и низостта освободи / от непотребната ѝ плячка.* Д. Дебелянов.

схърлу̀зя се *св. възвр. диал.* Подхлъзна се, хързулна се. *Я си обирай партакеша оттук! . . . Аз изхвръкнах от вратата и се схърлузих по стълбите.* Хр. Радевски.

сцѐпка *ж. рядко.* (рус. цепка). Закачени една за друга каруци или шейни. *Селяните се разпръснаха и отново се хванаха за вилите и лопатите, тъй като тракторите — за кой ли път вече — трябваше да поемат за полето с по цяла сцепка от шейни, накачени една след друга.* Б. Обретенов.

сциантифѝчески и сциентифѝчески *прил. книж. остар.* (фр. scientifique). Научен. *Той доработваше един свой учен труд за Източна Румелия, който трябваше да му отвори вратата на едно сциентифическо дружество в Европа.* Ив. Вазов. *Това са нашите вестникари в Цариград, човеци без сциантифически познания.* И. Богоров.

сцъклен, -а, -о, *прил. диал.* Изцъклен. Боржия *(с присмех). Съвест! — Дълг — ето играчки за колебаещите.* Раев *(потръпнал). А когато тя със сцъклени очи застане като кошмар?* Ив. Кирилов.

сцъкля се *св. възвр. диал.* Изцъкля се. *Слънцето прижуря, като че ще вали, а небето се сцъклило — ни помен за дъжд.* Ив. Кирилов.

счѐкна се *св. възвр. диал.* Натегна. *Пролетес вишнята ей там пред къщи . . . беше се счекнала от цвят.* П. Ю. Тодоров.

счѐкнат *прил. диал.* Натегнат, отрупан. *Но сред съсипните навред още живеят спомените за честта и богатството на стопанина. . . пред одаите — мраморния хауз. . . и овошките край плета около целия двор, и сега пак счекнати от плод.* П. Ю. Тодоров.

счепа̀тя *св. диал.* Сгащя. *Щях да им дам да разберат кого нападат те, ами като ме счепатиха натясно?! . . .*Б. Обретенов.

счѝтка *ж. книж. остар.* (рус. считка). Прочитане на драматично произведение от театрална комисия. *Вашата пиеса ще бъде дадена по Коледа — г. Иванов ме уверява в това — и тия дни ще стане считката.* Ив. Вазов. *„Считката" е свършена — и артистите си разотиват доволни и щастливи.* М. Кремен.

счѝчкам се *св. възвр. диал.* Натрупам се. *Счичкали се чуки, върхове, гори, балкани, / като ризи дрипави ровиница постлани — / докъдето погледа улови / гънки, гънки, като на потури нови.* Елин Пелин.

счѝчкан *прил. диал.* Сбит, натрупан. *Там стоят на счичкани купчини селски момичета, набелени и начервени.* Елин Пелин.

счоголѐн, -а, -о, *прил. диал.* Гъсто насъбран, натрупан. *В несвестния бъбреж / на счоголената наоколо дружина / що се подмяташе — ей втора веч година / той чуваше да се мълви на разен лад.* Пенчо Славейков.

счу̀мрен, -а, -о, *прил. диал.* Начумерен. *И дядо Пеню замина счумрен къде кошарата.* Ц. Церковски. *И дивия им рев през счумрени балкани / залетял тръскаше земята в далнини.* Пенчо Славейков. **счу̀мрено** *нареч. Дядо Кънчо счумрено блъсна шишето и мигом прилази в колибата.* Ц. Церковски.

счу̀хрен, -а, -о, *прил. диал.* Съсухрен. *Прибраха царевицата, орониха я, изсушиха я и сипаха счухреното дребно зърно. Хората се чудеха как ще поминат с тази лоша реколта — нищо не роди земята това лято.* Г. Караславов.

съблазѝя *ж. диал.* Страст, омраза. *Но какви още злини, съблазии, проклетии се подигат ката ден из тия тъй наречени долни махли, помежду тия, колкото бедни по състояние, много, много повече бедни и по ум хорица!* сп. Китка.

съботник *м. нар.* Човек роден в събота и затова може да вижда самодивите и да се бори с тях. *Не кълни, Здравке, че и аз мога! — Нали знаеш, съботник съм.* Ц. Церковски.

съботничав *прил. нар.* Който е с качества на съботник. *От таласъми, като бъде, от малък ме е страх. Съботничав съм, че ги видя.* Ц. Гинчев. *Какво си забаял над виното си като съботничав.* Ст. Чилингиров.

съвеща̀лище *ср. рядко.* Място, където стават обществени съвещания. *Аз прогоних куманите отвъд Дунава и съборих стените на тяхното скитско съвещалище.* А. Каралийчев.

съвладя̀вам *несв.*, **съвладѐя** и **съвла̀дам** *св. диал.* Овладявам. *Несъзнателно младият поручик си ускори стъпките, като в душата му трескаво сновяха и страх, и примамливата перспектива — съвладява положението, води преговори и диктува — да се завърнат всички изгонени и забягнали.* А. Страшимиров. *Но вихром през полето / летеше, яхнал кон, що му е сила Влах / . . . и едвам да го запре пред тях / съвлада.* Пенчо Славейков. **съвладя̀вам се, съвладѐя се** и **съвла̀дам се** *възвр. Импулсивна натура, буен, но все пак гневните му избухвания са кратки, след които той бързо се съвладява и се връща към свойствеността си, изпълнено с достойнство, държание.* Й. Йовков. *Но в същия тоя миг, когато сърцето ѝ се късаше от болка, тя направи свръхчовешко усилие над себе си и можа да се съвладее.* Й. Йовков.

съвлек *м. диал.* Растение повитица. *Тук-там около корените на класовете се беше появил съвлек и точеше тънките си ръце около пожълтелите стъбла.* М. Ягодов.

съвръстнѝк *м. книж. остар.* Връстник. *Вероизповеданието е първата любов към майката, към бащата и към свръстниците на детството.* Ал. Кръстевич.

съгледа̀тел *м. книж. остар.* Съгледвач, шпионин. *Като имаше свои съгледатели в Цариград, той добре се научаваше за работите, които го интересуваха.* Т. Шишков.

съгледа̀телство *ср. книж. остар.* Наблюдаване, шпионаж. *Двамата първи приятели на Сюлейман седват тутакси в един каик и от Горуджук, градище на азиатския бряг срещу Цимпа, тръгват на съгледателство по европейския бряг.* С. С. Бобчев.

съгма̀л — вж. с а г м а л. *Как ще да се реши султанът да изколи своята рая, когато тя му е като съгмал крави?* З. Стоянов.

съгна се *св. възвр. диал.* Втурна се. *Щом зърна Хаджията, Малчо се съгна и — ха насам, ха нататък, па като видя, че или в ливницата трябва да влезе, или в черквата да се намъкне с*

хляба, тръгна срещу него и, като се изравни, смотолеви смирено: — Добър вечер, чорбаджи· Чудомир.

съд *м. . . . диал.* Обор, помещение за добитък. *Щял да викне да преправят къщата, да стегнат двора и да направят съдове за добичета.* Т. Г. Влайков. *Още същата пролет той сколаса да си струпа отлукана нова и съдове за добичетата.* Т. Г. Влайков.

съдба *ж. нар.* Съдене. *Беят беше твърде справедлив съдия и когато се затрудняваше много в някоя сплетена съдба, той немилостиво изгонваше с мексиканеца съдещите се.* Ив. Вазов.

съде *нареч. диал.* Всякъде, всъде. *Съде оди, съде обиоди, / се обиде хора и градове. . . / нигде нема за него прилика.* Нар. песен.

съдѐ *нареч.* — вж. с а д е. *Та па съде хубостта ѝ ли беше? Ами разума и паметта ѝ имаше ли нейде?* Т. Г. Влайков.

съдѝло *ср. диал.* Цедило. *Панталоните са скроени, да се събере в единът крачол едно добруджанско кило ечемик, долу тесни и къси, за да не се трият от обущата, а нагоре постепенно широки, като духало, тъй щото, като ги обуе, човек прилича на съдило.* З. Стоянов.

съдник *м.* 1. *рядко.* Заповедник, господар. — *Хайде, хайде! — нахока го старата. — Като станеш съдник на своя къща, прави, каквото си щеш.* Г. Караславов. 2. *остар.* Съдия. — *Но съдниците как ти дозволиха? — Те не знаят! Те от мен по-малко знаят законите.* Ив. Вазов. *Я да ти кажем тебе, господине съдниче: да ме слушаш, па да се кърстиш!* Мих. Георгиев.

съдѝвище *ср. книж. остар.* Съдилище. *Те пущали върху му клевети. . . А когато с туй средство не сполучили — те наявно го обвинили пред съдовището.* Н. Михайловски. **Страшното съдовище** (религ.) — страшният съд. *Съгласни ли сте, братя зелоти? — Всички сме съгласни, тако ни страшното съдовище.* Ст. Загорчинов.

съдѝвищен, -щна, -щно, *прил. книж. остар.* Съдебен. *Светските речи се разделят от своя страна: а) на политически. . . в) съдовищни, които се изговарят в обвинение или оправдание на някой си осъден.* Т. Шишков.

съдопрѐние *ср. книж. остар.* Съдебно разискване. *На Касационното съдилище предлежи. . .* III *Да разрешава съдопрението на съдилищата за надлежността им върху същата съдба и да определя кое е надлежното.* Държ. закони на Осм. империя.

съдрỳмник *м. рядко.* Съпътник. *Отсреща затрепка птица. Вдигна се високо над скалите. . . Трябва да е сокол. . . Може да е и сокол — казва моя съдрумник, — но тук му викат ветрушка.* Ст. Станчев.

съдържам се *несв. възвр. рядко.* Пазя се, стопанисвам се. *Тая вода е чиста, приятна, умерено топла и лековита, а самата баня се съдържа грижливо.* Ив. Вазов.

съзвàнник *м. книж. остар.* Лице, което има същото звание, положение, чин. *Дали ще се намери кой-годе негде от неговите съзванници да му подражае поне в проповедите, ако не в повече нещо?* Хр. Г. Данов.

създàвник *м. книж. остар.* 1. Създател. *И Раковски е един от великите мъже създавници на новия български народен и политически живот.* Ив. Вазов. 2. Бог. *Те* [гадините] *не живеят никак с тяхното си също вършене, но с онова, що им е дадено от създавника.* И. Богоров.

съзѐт *прил. рядко.* Превзет. *А характеристическата комедия, като представя наживо образи от слаби и смешни характери, както: глупешки постъпки, неуместни наемания, съзети умове с хвърчащи идеи, фанатически предразсъдъци и прч., има за морална цел да поправи погрешките и недостатъците, вмъкнати в общежитието.* Д. Войников.

съзъбие *ср. книж. рядко.* Зъбите в устата. *Щом детето стане на 10—12 години, лично старейшината на рода изпилва с брус предната горна шестица от постоянното съзъбие.* Ал. Гетман.

съизволѐние *ср. книж. остар.* (рус. соизволение). Съгласие, позволение, благоволение. *Българското в Цариград читалище. . . основа обаче и вече устрои, със съизволението на правителството, едно повременно списание.* Възрожденски печат. *Тя знаеше, че една девойка не трябва да зима дарове от никого без съизволението на родителите си.* Кр. Пишурка.

съизволя̀вам *несв.*, **съизволя̀** *св. книж. остар.* (рус. соизволять). Позволявам, съгласявам се, благоволявам. *Решавам се, за бащино и свое спокойствие, да помоля Н. Имп. Вел. да съизволи и ме изпрати в някоя крепост.* Пенчо Славейков. *Подобни на убийците са и ония, които съизволяват на убийство, а можеха да го предупредят, камо ако биха щяли.* Хр. Г. Данов. *Тя се толко срамуваше от доброто поведение и сърце на робинята си, щото беше съизволила да я държи при себе си до живота.* Кр. Пишурка.

съискàтел *м. книж. остар.* (рус. соискатель). Съперник, конкурент. *Най-напред той срещнал големи затруднения, защото се показали много съискатели за̀ същия престол.* Н. Михайловски. *Той е длъжен да отдалечава от престола всеки съискател и да уздравява мира на царството си.* С. С. Бобчев.

съклѐт — вж. с а к л е т. *Дядо Пешо се смръзна на мястото си, от голям „съклет“ се изпоти на миндерлъка.* Ст. Заимов. *Сили ми не изтраяха вече от съклет на сърцето. . . Сина си чакам, господине, Младена чакам, от войската го чакам.* Мих. Георгиев. *Подир малко отиде в*

градината, хвана се за един клон на дюлята, разкъса огърлието на ризата си от сълет и заплака. Ивайло Петров.

съкмѝ *мн. диал.* (тур. sıkma). Тесни потури. *Облякоха ме съвсем по помашки: на главата бял платняна такя . . едни бели съкми, на които коленете бяха закърпени със сини парчета.* З. Стоянов.

съкрòви *мн. книж. остар.* Недра, глъбини. *Изкарали от своя труд толкова, колкото им трябваше да живеят безбедно, те обичаха да обръщат в шега дори човешката трагедия, скрита и таена в съкровите на тяхната светая светих.* Ст. Чилингиров.

съкрòвищник *м. остар.* Касиер. *Съкровищникът на четата. . . който беше изсипал една торба бели меджидии върху една маса, канеше всичките притежатели на подарените неща да им заплати.* З. Стоянов.

съкълдѝсвам *несв.*, **съкълдѝсам** *св. нар.* (от ар.-тур. sıkılmak). Безпокоя, притеснявам. *Речем да отидем на театър и започне жената да нарежда и да ме съкълдисва: — Дай да изгладя панталона ти ! Сложи си чиста риза!* Пресата. **съкълдѝсвам се, съкълдѝсам се** *възвр. Аз влязох в зимника, пък тя — да се не съкълдисва — рече да поиде у майка си.* Т. Г. Влайков. *Ще ме измъчи, ще ме притесни да се наконтя и избръсна, та като отидем на представлението, да седя като наказан на стола, да се потя, да се съкълдисвам.* Пресата.

съ̀лна се *св. възвр. диал.* Пъхна се, скрия се бързо, шмугна се. *Познах го. Ненко!. . . Докато прекосяваше двора, бързаше. Като дойде в сянката на къщата, поспря се. . . После той се сълна в мазето и не излезе.* М. Ягодов.

сънгу̀б *м. диал.* Човек, който не спи, губи си напразно съня. *Иди си лягай, сънгубе!* / *Не губи нощта залудо.* Нар. песен.

сънда̀рдѝсан *прил. остар.* Смутен, омаломощен. *От тоя затвор Юсуф пехливан излязъл, казват, малко „сьндардисан" и не вече първият.* Ив. Вазов.

сънда̀рдѝсвам *несв.*, **сънда̀рдѝша** *св. остар.* (тур. sındırmak). Силно смущавам, омаломощавам. *Опита се Младен да сьндардише някои от по-буйните недоволници по стария изпитан път.* Т. Г. Влайков. *И Прангата махна ръка и остави се от мерака с актове и глоби да сьндардише своя противник.* Т. Г. Влайков.

сънмище *ср. старин.* Тълпа, множество, рой. *А там, зад стените, се сбираха гузни сънмища — и позорните тълпи начеваха своята нощна игра.* Н. Райнов. *И всяка нощ пъклени сънмища злорадо прииждаха, за да ме дерат в позорни наслади.* Н. Хайтов.

сънник *м. рядко.* Сънливец, заспал човек. *И над всичко това — слънцето — това огромно, тежко южно слънце, което гори и задушава земята, разтапя мозъка и превръща хората на морни сънници, за които дните са дълги като година, а животът — спомен от разкъсани, бледи мисли.* Г. Райчев.

сънохòдец *м. остар.* Човек, който ходи на сън; сомнамбул. *Пламенното негово мечтание му сочеше и едного сънoходеца, който бягаше по покривите на къщата.* Ал. Кръстевич.

съобращѐние *ср. книж. остар.* Общуване. *Трябва най-много да отдалечава человек младежите от лошите съобращения, защото те с тях се образуват лоши.* А. Г. Начев. *Таковато жалостно положение сполетя повече онези учители, които живеят по далечни и разпръснати села, отцепени от сякое духовно съобращение.* сп. Училище.

съобхòждам се *несв. възвр. книж. остар.* Общувам с някого. *Почитай себе си, когато се съобхождаш с лица от другия пол.* Ал. Кръстевич.

съобхождѐние *ср. книж. остар.* Общуване. *Отбягвай внимателно и съобхождението на оногова, когото хулят общо всичките му съграждани.* Ал. Кръстевич. *Тя* [срамежливостта] *отбягва съобхождението с безнравствените человеци.* Ал. Кръстевич.

съобща̀вам *несв. . . . книж. остар.* (рус. сообщать). 1. Служа за съобщение; свързвам. *В същия миг вратата, която съобщаваше Панайотовата стая със съседната, се отвори и една мома влезе свободно.* Ив. Вазов. *Из тия шумни артерии на града хвърчат електрически трамваи, които съобщават един с друг най-отдалечените му краища.* Ив. Вазов. 2. Предавам, вдъхвам. *Всички тия богини, които, заедно с Диана, се предават из обширното поле на всичките мили лудории на своята млада и божествена натура, съобщават на тебе самия веселостта, която ги въодушевява.* К. Величков.

съòбщник *м. книж. остар.* (рус. сообщник). Съучастник. *Филид със сè сърце черпел гостите си с вино, а самси ожидал съобщниците си.* Н. Михайловски.

съорта̀ча се *св. възвр. диал.* Стана ортак с някого, сдружа се. *— Е, хайдете сега да се съортачим и да купим нещо за ядене, и да хапнем.* Ил. Блъсков.

съпѐт *прил. диал.* Спънат. *Характерът на Маршал Халля е толкова хубав и благороден, сърцат и постоянен във всяка съпета и заплетена работа. . . щото ни сочи пред очи угляд, достоен за да му се мисли всякой и да му се учи.* Й. Груев.

съпика̀свам, съпика̀сам — вж. с а п и к а с в а м. *Само по това стихотворение критикът може с удоволствие да съпикаса в г-жа Роза Попова живата искра на един талант.* Ив. Вазов. *Но Чумакът, който още не беше се оправил както трябва от падането си, съпикаса Вълчана,*

догони го, сложи тежката си лапа върху рамото му и завика. Й. Йовков. *Ще да отиде да преспи през нощта на лозето си и заранта ще да влезе в града, без да го съпикаса и полицията.* З. Стоянов.

съпикàсвам се *несв.*, **съпикàсам се** *св. възвр. диал.* Съобразявам се, държа се прилично. *Всеки се боял и съпикасвал от поп Богдана, и пак всеки го обичал.* Книжница за народа.

съплèменен, -нна, -нно, *прил. книж. остар.* (рус. соплеменный). Сроден по племе, едноплеменен. *На 7 октомври изтеклата година съплеменния нам хърватски народ би честит да види отколе ожиданото освещение на един свой народен университет.* сп. Читалище.

съплèменник *м. книж. остар.* (рус. соплеменник). Сънародник. *Графът не само беше съплеменник, с когото можеше да поговори на свой език. Той бе и дипломатически агент на Австро-Унгария.* В. Геновска.

съпрèгнат *прил. рядко, остар.* Съпроводен, придружен, свързан. *Търпение не губи; от делата си благодарен / бъди — / макар да е съпрегнато с безчислени беди!* Ст. Михайловски.

съпредèлен, -лна, -лно, *прил. книж. рядко* (рус. сопредельный). Пограничен, съседен. *Тъзи държавица се намерва между Далматинско, Херцеговина, Босна, Сърбия и Албания. Черна гора стои като една твърдина на речените съпределни страни в образ на сърце.* С. С. Бобчев.

съпредèлница *ж. книж. остар.* (от рус.). Съседка по граница. *Тя* [Румъния] *е ограничена на север и на запад с Трансилванските Алпи и Буковина; на изток с река Прут и речката Ялпук до блатото със същото име, отдето нейна съпределница е Русия.* С. С. Бобчев.

съпрежèн и съпряжèн, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. сопряженный). Свързан, придружен, съпроводен. *В Русчук се самоуби Ангел Кънчев... Аз бях очевидец на това убийство, което заслужава да бъде разказано пò на подробно, понеже е съпреженно с комитетските работи.* З. Стоянов. *Такова колосално предприятие, съпряжено с колосални усилия и с колосални разноски, можеше да се роди само в предприемчивия ум на чудовищно егоистичния американец!* Ив. Вазов. *Този начин на агитиране, понеже не е съпрежен с подкуп или с обещание на материални облаги, носи названието агитация чрез морално влияние.* А. Константинов.

съприкàсавам се *несв. възвр. книж. остар.* (рус. соприкасаться). Влизам в допир; общувам. *Тогава ни позволяваха на осамотени купчини да отиваме дори до линията, без да се съприкасаваме с другите.* Ив. Вазов.

съпричàствувам *несв. книж. остар.* Споделям. *Метяжното благополучие лесно развързва и самите сладки сврързки на приятелството; защото ти в него нямаш вече искрени приятели, на които да съпричаствуваш душевните си чувствувания, но само лисицовидни лица.* Ал. Кръстевич.

съпричàстие *ср. книж. остар.* (от рус.). Споделяне, съчувствие. *Болежите си трябва той да укрива в себе си; защото никое сърце не може да земе съпричастие с неговото.* Ал. Кръстевич.

съпричàстник *м.* и **съпричàстница** *ж. книж. остар.* Другар по нещо. *Доказа на побеснелите си от гладост другари, че и тези злочестни американци са хора, като тях същите; че и те са съпричастници в общата им участ.* П. Кисимов. *Не отвръщай окото си от ония свети места, гдето някога си стоял доволно време, за да вземеш чрез небесното призование една жена за съпричастница на живота ти.* Ал. Кръстевич.

съпрỳжник *м.* и **съпрỳжница** *ж. диал.* Съпруг, съпруга. *Гордият кораб наближаваше и зрителите начнаха да разпознават един сина си, други брата си... и съпружница съпруга си върху корабний покрив.* П. Кисимов. *Съпружниците имат всичко общо, както дните на благополучието, тъй и дните на злополучието.* Ал. Кръстевич.

съпък *м. диал.* (тур. sapık). Смахнат, налудничав човек. *И Тончо ... кой го знае къде се вре и той, съпък такъв! — рече на носа си Ставрювица.* Г. Караславов.

съразмèрно *нареч. книж... остар.* Сравнително. *Наистина те съразмерно слабо участие взеха в патриотичното движение, но и не му пречеха.* Ив. Вазов.

сърбина *м. диал.* Студен северозападен вятър. *След това се случило, че паднал сняг, олизал го белият вятър, та омекнала земята, а подире му духнал „сърбина“.* Н. Хайтов.

сърдобòл *м. диал.* Състрадание, милосърдие, жалост. *Джанъм, как ще да има сърдобол за Минка, ако се разболее например или бъде кахърна, когато над хора, дето живи горят в пламъците, той не се нажалява!* Ив. Вазов.

сърдобòлен, -лна, -лно, *прил. диал. остар.* Състрадателен, милостив. *Каква милостива и сърдоболна душа, състрадателна към чуждите нещастия — той своето не види, забравя го, горкият!* Ив. Вазов.

сърмо *ср. диал.* (от тур. sırma). Злато, златен. *Такава беше леля ти Гена тогава. Сиромашко момиче беше, истина, вдовишко чедо бе, ама беше сърмо.* Т. Г. Влайков. *— И добро само да дава дядо господ. — Добро, не, ами сърмо добро! — потвърдява баба Хаджийка.* Т. Г. Влайков.

сърнаджийка *ж. рядко.* Ловна кучка, която гони сърни. *— Голяма сърнаджийка е Арапка, ама и Мурат си го бива, Янаки. Какъв глас има той, а?* Ем. Станев.

сърт *м. диал.* (тур. sırt). Хребет, било на хълм. — *Няма да се върнат, разбира се. . . — Взели са по сърта те, там няма сняг. Днес видях даскала по сърта, по сърта отиваше в Загорци.* Й. Йовков.

сърцѐ *ср.* . . . Н а п р а в я м у с ъ р ц е т о. *диал.* Угодя някому, зарадвам го. *Затова направи му ти нему сърцето, влез в механата му, почерпи се, похвали наредбата и пиенето му, та да ти е мирна главата.* Т. Г. Влайков.

сърцеѐд *прил. рядко.* Който яде сърцето, много тежък, непоносим. *Уж са били теб годили / за Радой съседа, / теб годили, мен сватили с мъка сърцееда!* П. К. Яворов.

сърцелѝв *прил. остар.* Смел, сърцат. *Джехед я много обикна, а при това галеше го чародейната и сърцелива мисъл, че ще може да стане зет на миралая.* Св. Миларов.

сърцелòмен, -мна, -мно, *прил. рядко.* Пленителен. *Долино, рай прекрасен, леп, / долино сърцеломна.* Ив. Вазов.

сърч *м. диал.* Дърво бъз. *Вареше му цвят от сърч и го канеше: — Пий! Нека е без захар! То това си е лекарство.* Г. Караславов.

сърчев *прил. диал.* Бъзов, от дърво бъз. *В печката бумтяха сърчевите разцепени пънове и на вратичката се оплезваха червени езичета.* Кр. Григоров.

сърчà *ж. диал.* (тур. sırça). Стъкло. *А в същото време Миро Бабулев хвалеше новата си стока. — Бакър не хваща и калай не иска! Виж какво е гладко като сърча.* Д. Талев. *Отвори дядо поп очи, / посегна към шишето, / но се набоде на сърчи / и трепна му сърцето.* Т. Харманджиев.

сърчàвче *ср. диал.* Някаква лековита билка. *Налагахме я (болната) с горещи трици и смрадлика, давахме и да пие сърчавче и волски език.* Пресата.

сърчàн *прил. диал.* Направен от сърча, стъклен. *Изви ръце във въздуха, звъннаха сърчаните гривни по ръцете ѝ.* М. Минев.

сърчевина *ср. диал.* Цвят от бъз. *Слушай, ако не ти е добре, да направим нещо, да сварим я липов цвят, я сърчевина.* Г. Караславов.

сърчен *прил. диал.* 1. Сърцат. *Само един по-сърчен селянин се осмелил да погледне из прозореца и на светлината видял вълчицата.* Й. Йовков. 2. Бърз, пъргав, работлив. *Майка му беше яка и сърчена жена и самата тя, със снахата и със слугата, излизаше наглава с всяка работа.* Й. Йовков. *Сърченият гущер бързал и кършил се към своята дупчица.* Л. Каравелов. **сърчено** *нареч. Пръстите му сърчено играят и трептят над наредените по цевта дупки.* Т. Г. Влайков.

съръндàк *м. диал.* Сръндак, мъжка сърна. *Въображението му виждаше ту някакъв сърнндак, който ходи самотен под черната, страшна сянка на гората, ту стадо елени.* Ем. Станев.

съсек *м. диал.* Отделение в хамбар. *Хайде сега да идем — хич не ми се отива — на хармана, да видим баре пепела на хилядите крини храна, които щяха да напълнят всичките съсеци на хамбарите.* Ц. Гинчев.

съсѐтя се *св. възвр. диал.* Сетя се, досетя се. *Съсети се и хукна надолу по стълбата.* О. Василев. *Тогай се е Марко съсетило, / че забравил книги вангелие.* Нар. песен.

съсец *м. старин.* Нянка, бозка. *Двата ти съсца като две сърнета близнета, които пасат между криновете.* Песен на песните.

съслужѝвец *м. книж. остар.* (рус. сослуживец). Колега по служба. *Найден Геров, новоназначеният губернатор на „Свищовский санджак", пристигна след няколко дена и аз с другите съслуживци му се представихме.* Ив. Вазов.

съслỳжник *м. книж. остар.* Колега по служба. *Да те запозная и с другите съслужници, по-важните.* Ив. Вазов.

съставям си *несв. възвр. книж.* (от рус. составлять). Направям. *С познатата си способност да си съставя лице безстрастно той със спокойствие изложи положението и поиска мнението на съветниците си.* Ив. Вазов.

състя̀ *несв. диал.* Съскам. *Всички се натрупаха около дроплите, а те състяха и посягаха да хапят.* Ц. Гинчев.

съхрàна *ж. книж. остар.* Съхраняване, пазене, запазване. *Но само писателите ли? Не, тяхното дело за съхрана на руската култура вършат и хилядите учени, професори, общественици, артисти.* Ст. Чилингиров.

съхранѝтел *м. остар.* За бог — пазител, закрилник. *Колкото по-разновидни грижи последуват домашния ти живот, толкоз повече ще се повериш на бога, твоя съхранител.* Ал. Кръстевич.

съчѝкъбрỳс — вж. с а ч и к а б р у с. *Петър Драганов . . . . Ха . . . и той не е заплатил; двайсет и два и руп за шарлаган, съчикъбрус и прочия.* Ив. Вазов. *Небето беше почнало да зеленее. Тънки ивици, сякаш повесма от потопена в съчикъбрус кълчища, се точеха над заснеженото чело на баира.* М. Ягодов.

съшѝбам *св. диал.* Ударя. *В последующата борба обаче той бил съшибан с няколко куршума, а после насечен.* З. Стоянов.

съя̀дам *несв. диал.* Изядам. *Светските неволи, скърби нестърпими / ми живот съдат и скъсяват дни ми, / моите млади дни!* Ив. Вазов.

сюбтѝлен, -лна, -лно, *прил. книж. остар.* (фр. subtil). Тънък, фин. *Той е от ония поети у нас, които предпочитат сюбтилните и нежни, и фини мисли и чувства.* Ив. Вазов. *Българският език. . . е език мелодичен и гладък, и кадърен да предава в стегната форма най-тънки мисли и сюбтилни усещания.* Ив. Вазов.

сю̀кновам *несв. диал.* Секвам, преставам. *Лавнали са сите селски псета . . . / Аз природата им зная. / Нека се налаят. / И наистина попристъпили напред / крачки петдесет, / псетата да сюкноват почели.* П. Р. Славейков.

сюктѝсам *св. диал.* (от тур. sökmek). Прочистя, разкарам. *Нашият вол Кравайко, като се наяде оная година с жито на хармана, и ние така го киснахме и му наляхме половина ока катран в устата, догде го сюктиса.* Ц. Гинчев.

сюлемѐн *м. остар.* (тур. sülümen). Мишемор, арсениев двуокис. *Донесли му бобенчето. На дъното му имало още малко боб и той го изсипва на земята, но що да видят: зелен яд и четири грудки сюлемен, още нестопени.* сп. Теменуга.

сюнгѝя *ж. остар.* (тур. süngü). Щик. *Още при излизането от града бяха го ударили на няколко места със сюнгии и той е бил дължен да върви с тия зеещи рани, от които е текла кръв.* К. Величков.

юнѐт *м. остар.* (ар.-тур sünnet). Обрязване на малките момчета у мохамеданите. *А долу пред къщата бандата нареждаше хорà. . . Но когато отгоре се съобщи, че сюнетът почва, бандата изведнъж промени мелодията.* Б. Несторов.

сюнетѝша се *св. възвр. остар.* (от ар.-тур.). Обрежа се, потурча се. *„Преди всичко българите от Княжеството са благодарни от васалството, в което Берлин ги тури срещу Н. В. Султана.“ Че не е ли тъй, санким? Благодарни не, ами да е кабил да се сюнетишат, па и по една чалма отгоре.* А. Константинов.

сюнетчѝя *м. остар.* (ар.-тур. sünnetçi). Лице, което извършва сюнет. *Навън беше като на събор, а горе, в най-голямата одая, се разполагаше на дебело постлан миндер сюнетчията.* Б. Несторов. *Тя знаеше какво мисли докторът за това обрязване. . . Филев вече не можеше да прикрива възмущението си, въртеше се на стола, бръчкаше високо чело. А и този, сюнетчията, го дразнеше — пипаше несръчно, ставаше нужда по два пъти да рязва.* Б. Несторов.

сюпрѐмен, -мна, -мно, *прил. книж. остар.* (фр. suprême). Върховен, висш. *Предметът на книгата е сюпремната борба на Втората френска република против превратът от 2 декември.* Ив. Вазов. *Тая сюпремна услуга свърза навеки имената им в историята, както общност на чувства и на идеи ги беше свързала в живота.* К. Величков. *Когато една страст отива до такъва сюпремна жертва, тя се различава от обикновените човешки страсти.* П. К. Яворов.

юргю̀н *м. остар.* (тур. sürgün). Заточение, изгнание. *Ибраим-паша ще си обере крушите от Силистра. . . — Те го изпратили вече на сюргюн.* Ил. Блъсков.

сюрдѝсвам *несв. диал.* (от тур. sürmek). 1. Затварям, заточавам. *За 3,000 гроша и два мяха сирене се опопил един поп, а днес за едно менче преснак владиката го сюрдисва.* П. Р. Славейков. 2. Нареждам, устройвам. *Тука ли са кавалите на Добря?. . . Да ги намажете, да ги приготвите, че довечера кейф ще сюрдисваме. Цонеолу ще ни посвири някоя от бащините си свирни.* Ц. Гинчев.

сюрѐк *м. диал.* (тур. sürek). Голямо стадо добитък; черда. *Само това далечно време знае великолепните бели сюреци — стада от по няколко стотин глави рогат добитък.* Й. Йовков. *Тази равнина, която гледаше на една веща ръка да я направи да бъде плодородна, изглеждаше като някоя пустиня, на която пасяха сюреци слаби стада.* в. Ступан.

сюрекчѝя *м. диал.* (тур. sürekçi). Пастир на сюрек. *Дядо Рали, най-верният Диманов сюрекчия, обидил и Влашко и Арнаутлука, и той чул новината и довтасал да вземе участие в радостта.* П. Росен.

сюрѐт *м. остар.* (ар.-тур. suret). Образ, лице. *— Ами вашето теке какво е? — За него вече знам и видя, че е било черква; и сюрети има под хоросана, и на дирека е писано от някой си цар, който я правил.* Ц. Гинчев.

сюрѝя *м. нар.* (тур. sürü). Голямо стадо; голямо множество. *Тъй щото на една къшла се събират от 10—12 души дружина с по 5,000—12,000 овци. Тях ги разделят на няколко сюрии.* З. Стоянов. *Наоколо му препускат другари, с тях е цяла сюрия копои и хрътки.* Й. Йовков. *Цяла сюрия махленски дечурлига. . . придружаваше шествието и чаршията изведнъж се изпълваше с хора.* К. Константинов.

сюрмѐ *ср. диал.* (тур. sürme). Приспособление да се заключва отвътре врата, прозорец; мандало. *Когато за пръв път влезе в новата си къща, преди да легне да спи, залости вратата с дебело сюрме.* М. Марчевски. *Мама . . . изми и лъсна хубавите сюрмета на прозорците.* Т. Г. Влайков.

сюрюджѝя *м. остар.* (тур. sürücü). Пощальон. — *Знаете ли вие, че ние търсиме момче за сюрюджия? — Зная. Пощаринът ме погледна още по-зачудено.* П. Хитов.

сѝгвам *несв. диал.* Протягам ръка, посягам. *Между думите сягваше той и да ни поглади по рошавата глава.* Пенчо Славейков.

сѝкам *несв. диал.* Мисля, струва ми се. *Като е чорбаджия, та сяка, че хората са добичета.* Т. Г. Влайков.

Т

табàк *м. остар.* (тур. tabak). Човек, който щави кожи, кожар. *Старозагорските табаци продаваха кожите си във Видин, Русе и Разград.* Ив. Хаджийски. *Силни табаци седяха под стрехата на пруста и мачкаха с дебелите си ръце говежди кожи.* Н. Бончев.

табакханà, табаханà и **табахнà** *ж. остар.* (ар.-пер.-тур. tabakane и tabakhane). Работилница за обработване на кожи. *Майка ми пристана да се прати на владиката такова едно писмо; а баща ми го написа и даде го на едно из нашите момчета, които работеха в табакханата, да го занесе.* Л. Каравелов. *Ето я табаханата, дето после постъпи на работа, старата мръсна табахана, с широката вада, с огромните каци за щавене на кожите, с ямите за вар.* Г. Караславов. *Селянинът позяпа, позяпа из чаршията и без да знае, се озова пред табахните.* Ст. Заимов.

табиèт, табихèт и **табиàт** *м. разг.* (от ар.-тур. tabiat). Характер, нрав, навик, обичай. *Жената се поскрива. Такъв ѝ е табиетът. Като се ожени, тогаз си показва рогцата.* Ивайло Петров. *— Е? — каза Драгуня и седна на столчето си. . . За осиновяване е още рано да се приказва. Да му видим табията ние по-напред, пък тогава.* Кл. Цачев. *Четиринайсет години като катунари се скитаме . . . на нови табихети се учим.* Ив. Вазов.

табиетлѝя и **табиятлѝя** *прил. неизм. разг.* (ар.-тур. tabiatlı). Своенравен, особен. *Те, Пинтезовите, са табиетлии хора, не искат да претупат сватбата надве-натри, а искат да дигнат сватба като едновремешните.* Ивайло Петров. *От кея с нас тръгна нисичък спретнат селянин с лъскав табиетлия калпак.* С. Северняк. *Купувачът гледаше добичето, а дядо Габю ценеше него. По дрехите личеше, че е табиятлия и уреден човек.* М. Яворски.

табиèтсайбия *прил. неизм разг.* (ар.-тур. tabiat sahibi). Който притежава изтънчен вкус. *Грижовен къщовник е бил старият. Всичко сам беше направил и във всичко имаше пръста на майстор и стопанин. Тъй му и викаха в селото: табиетсайбията.* Г. Караславов.

тàбия *ж. остар.* (тур. tabya). Укрепление, окоп. *Брациговци . . . даваха пълен ход на своя весел юмор, като разказваха за защитата на градеца си, за черешовите топове, за табиите* К. Величков. *Довечера като захванат данците да гърмят, ще та остава на стража в първата табия, дето куршумите валят като град.* Ил. Цанков.

тàбла *ж. остар.* (от лат. tabula). 1. Плоча за писане в училище. *То често оглежда редицата, изважда сегис-тогис таблата си и нещо записва.* Т. Г. Влайков. 2. Табела. *Преди две години видях над вратата на една кръчма черна табла с подобен надпис „Кръчмарница Ново преселение“.* Ив. Вазов.

тàбор и **тàбур** *м. остар.* (тур. tabur). Турски полк войска. *Докато чакаше отговор, пашата изпрати един табор войска да се изкачи отвъд реката в манастирското лозе под Момини скали.* Д. Марчевски. *Но дошла голямата буна. Турски табори плъзнали към полите на Марагидик.* З. Сребров. *Въстаниците се сражавали с цели табури аскер от Одрин.* Д. Калфов.

табòрагасъ *м. диал.* (от тур. tabor ağası). Началник на турско войсково поделение. *Пред нея стоели русчукският таборагасъ с няколко мютефиша и заптии.* З. Стоянов.

таватỳр *м. диал.* (ар.-тур. tevatür). Глъчка, мълва. *И много здраве там носи во Каменграда / на всички декато за тоя таватур / са вирнали глава.* Пенчо Славейков. *Я останете, Аника, у нас — докато се свърши тоя таватур. В града и без това се мълви, че вие ми устройвате годежа, ха — ха — ха!* А. Страшимиров.

таволòца *ж. книж. остар.* (ит. tavolozza). Палитра. *Като зел от ръцете на художника таволоцата и четките, изписал на гърдите на образа му кръста на св. Яковлевия орден.* К. Величков.

тàвра *ж. диал.* (от ар.-тур. tafra). Перчене, самохвалство. *А Марко му тиом отговара: / „Такум бога, моя добра коню, / ни те раним, да те препродавам, / ни те раним тавра да си чиним, / нел те раним далек да те пратим, / далек, далек, преко цръно море.* Нар. песен.

таврѝз *прил. неизм. диал.* Трезвен. *А пий мастика все. Не помня го тавряз.* К. Христов. *Ще стои цял ден и тъй ще се напие, че когато тръгне да си отива, започва да се кандилка от дувар до дувар. Но сега Танко изглеждаше много хрисим, дори някак скръбно замислен, пък и докато е тавряз, не обичаше да приказва.* Й. Йовков.

тагарджѝк и тагарчу̀к *м. диал.* (тур. dağarcık). Кожена торба. *Ще донесе два тагарджика храна, а ще ти прави за сто гроша бела.* Ц. Гинчев. *Няколко души турци пренасяха барут не с торбички, с кратуни или тагарчуци, но с брашнени чували.* З. Стоянов.

тага̀рче *ср. диал.* (тур. dağar). Малка крина. *Пожънах пшеницата си, стрих го с ръце и имах благодарение да видя, че половината кутел семе, което посеях, даде ми три тагарчета жито, а може би и повече, понеже нямах мярка.* П. Р. Славейков.

та̀гма *ж. книж. остар.* (гр. *τάγμα*). Военен отред. *С императора дойдоха по-блестящи, ала и по-неспособни за битки отряди: позлатените константинополски тагми не бяха свикнали да търпят лишения.* А. Дончев. *Зададоха се константинополските конни тагми, които препускаха, за да надминат темните войски и да заемат своето място в походния ред.* А. Дончев.

тадѐс и тадѐзи — вж. т ъ д е з. *Писарят не знае, че Боньо е тадес, а то не би се окадил насам — досети се една от момите.* А. Страшимиров. *Никола знае добре тия места. Нека тадес да пренощуваме, а утре пак щем достигна рано.* Ил. Блъсков. *Но тадези намират ли са сякакви животни и дивече?* сп. Училище.

тадѐшен, -шна, -шно — вж. т ъ д е ш е н. *Избягал бил из затвора един арестантин, де. . . Хванали му дирите насам. Пък вчера задигнал от една берачка в тадешните лозя торбата ѝ с хляба.* К. Константинов.

тазелетѝсам *св. диал.* (от пер.-тур. tazelemek). Напълня с нещо прясно. *Извади си голямата тютюнева кесия и я запрати напреде му. — Изтърси, хаджи-ага, лулата и тазелетисай я от моя тютюн, той е добруджански.* Ил. Блъсков.

тазенѐ *ср. диал.* (тур. tezeñe). Перо или пластинка за свирене на струнен инструмент. *Като изсвириха няколко куплета от една песен, Бюлбюл Азис поиздигна опашката на саза към лявото си ухо, удари с тазенето през всичките телове, сви ги към горния край с големия си ляв пръст и извика.* Ц. Гинчев.

тазчѝя *м. остар.* (от пер.-тур. tazçı). Водач на хрътки. *Добитъкът излязваше от Геран с пастирите му на паша, а серемите, конниците и тазчиите с шаханджиите влязваха в селото.* Ц. Гинчев.

таѝн *м. диал.* (ар.-тур. tayın). Дажба от храна. *Когато водеха Ботьовите другари в затвора и почнаха да ги заключват и петимата в един синджир, аз се помолих на чаушина да турят и мене при тях, едно да се храня от таинът там, а второ да съм ги слушал какво ще да си говорят.* З. Стоянов. *Аз избърсах по навик устата си с ръкав, изтърсих трохите на коравия таин от престилката си и отидох в дюкяна.* Ст. Чилингиров.

тай *м. диал.* (тур. tay). Конче. *От хергелята, от която все беше си запазил нещо, той избираше за себе си два тая — млади четири-пет годишни коне, от най-хубавите.* Й. Йовков.

тайко̀м *нареч. книж. рядко.* (рус. тайком). Тайно. *Книгите си повърнах, а вместо да ходя, дето ме пращаше баща ми, седях си тайком в къщи.* Ст. Загорчинов. *Ветите оръжия и пушки, които беше ни Русия подарила, тайком ся продават в чужбина за безценок.* П. Р. Славейков.

тайналъ̀к — вж. т е х н а л ъ к. *Ха остави, аз ще го препръжа, а вие влезте вътре, та се почерпете нящо там по̀ на тайналък, че тука скоро ще земат да дохождат хора.* Т. Г. Влайков.

тайнѝк *м. книж. рядко.* (рус. тайник). Скривалище, скрито, тайно място. *Мъчителният планински живот, ако е затъпил изнежената им чувствителност, не е никак засегнал светия пламък, който гори в тайника на всяка човешка душа.* Ив. Вазов. *Стори ѝ се, че тя вече има право да се смята близка на този човек и да прониква в тайниците на неговата мисъл.* Ст. Чилингиров.

тайновѐдец и тайновѝдец *м. книж. рядко.* Човек, който владее тайните на вселената. *Той бе тайноведец и жрец. И владееше Тайните на Небето и на Земята.* Н. Райнов. *Би ли могъл и най-големият тайновидец да ни каже свършва ли се животът след нашата смърт, или продължава.* Ст. Чилингиров.

та̀йност *ж. рядко.* Тайна. *— Баща ви е отровен; . . — Това е тайност, която вярвам да реши изпосле полицията.* П. Р. Славейков.

та̀йче *ср.* — вж. т а й. *Той пък изкарваше едни тайчета по на три години, а високи, колкото боя ти.* Й. Йовков.

такла̀ *ж. диал.* (тур. takla). Премятане през глава. *Наша Станка* [мечката] *и такли знае да фърля, и на един крак да стои знае! Хайде, Станке! Направи една такла, че да ти се порадва пашата.* Д. Немиров.

такладжѝя *м. диал.* (тур. taklacı). Вид гълъб, който се премята във въздуха. *Отново нещо замърда под ризата му. Той бръкна вътре, извади едно след друго два сивоморави гълъба и ги показа*

в двете си ръце на учудените момчета. — Я!... Смених ги с моите стари, такладжиите. К. Константинов.

тàкнувам *несв.*, **тàкна** *св. диал.* Тръгвам. *Книга му е дошло / на воскя да иде. / Такнува на воскя, / на мая нараче: / „Мамо мила, мамо, / в утром кату станеш, немой буди Канта, / нека сама стане.* Нар. песен. *Такнала е божа макя / низ Юрдане, воз/ Юрдане, / сичко й се поклонило / току й се не поклони / едно жито ърженово.* Нар. песен.

тàко *неизм* . . . тако ми *диал.*Кълна се. — *Всички сме съгласни, тако ни страшното съдовище! — отвърна той и вдигна десницата си към небето.* Ст. Загорчинов. *За по-голямо още уверение Ахмедаа са заклел в името на Мохамед пред очите на Кавлакът. — Тако ми вяра и бога, прибавил той, като си стиснал юмруците.* З. Стоянов. — *Ти ли си откраднал сандъчето? — пита го стражарят. — Не съм, тако ми кръст, не съм.* Кр. Григоров.

такòвам *несв. нар.* Върша нещо. — *А когато убиха краваря, ти къде беше? — Па тука си, нали по това време таковахме свинете.* Ст. Ц. Даскалов. — *Културтрегери . . . ето това сте вие, народните учители. . . — Ще ни такова душите с памук! — помисли си главният учител.* Г. Караславов.

тàкожде *нареч. старин.* Така също. — *Имаш правда Владе, дето думаш, че вместо добро зло правиш. Такожде имаш правда и дето думаш, че ти е умрьзнало да живееш тук.* В. Друмев. *Ястия преизобилни и чаши пълни с тенедско вино и много други стъклянки, пълни такожде с това хубаво и сладко питие, украсяваха не добре наредената трапеза на веселите сотрапезници.* П. Р. Славейков.

такрѝр и **такрѝл** *м. остар.* (ар.-тур. takrir). Писмен документ. *А аз се задължавам да й доплата борча на банката сè от твое име, както и самия борч ще остая на твое име, додето ми дадеш такрир.* Ив. Вазов. *Великият везирин измени пак политиката си после патриаршеският такрир и не ще вече нито да чуе за нашите требования.* в. Свобода. *В големия му зелен сандък с гюловете. . . посред тефтерите, сенетите и безбройните такрили и интизапски билети се мъдреха почтително „Въздушни явления“* Чудомир.

тàксам *несв. диал.*(от гр. *τάξω*). Обещавам. *Майко, Зарче ме кани дома си да учам сина му. Той ми такса 400 гроша годишна плата, и храна, и облекло.* Гр. Пърличев. *Бог да бият земите що даваш, / що не рагят ни леб, ни па вино. / Таксай, царе, друго що ке таксаш!* Нар. песен.

таксидàр, таксилдарин, таксирдàр и **таксердàр** *м. диал.* (ар.-пер.-тур. tahsildar). Събирач на дългове на някой търговец; бирник. *Нека ми изпрати той. . . тридесет до четиридесет тела от книжката „Градинка“, която да проводя по селата с моят таксидар. Той се намира за сега в ловченските села, по вересии.* З. Стоянов. *Повидимому господинът изглежда да е „таксилдарин“ на някоя богата търговска къща в Одрин или Пловдив.* Ст. Заимов. *Големите къщя имат и таксердаре* (commivoygeur), *на които обязаността е да пътуват от място на място, да приемат нови заръчки, да поддържат сношенията на тяхната къща, да прибират дългът и да влазят в нови сношения.* в. Знание. *У кой народ ся е чуло да ходят вестникарски таксирдаре, каквото наша една редакция ся принуди да го направи преминалата година?* Летоструй.

таксидиòт *м. остар.* (гр. *ταξιδιώτης*). Калугер, който пътува, за да събира помощи за някой манастир. *Манастирските изповедници и таксидиоти. . . влизат в пряко общение с народната среда.* Б. Пенев.

таксирàт *м. диал.* (ар.-тур. taksirat). Нещастие, беда. *Е, не трябваше да се случва баш днеска, но има ли таксират, то не пита.* Кр. Григоров.

такỳн *м. диал.* (гр. *τακοῦνι*). Ток на обувка. *Когато такунете на калеврите му се изкривиле и когато той сам захванал да пие на чужд кредит, то даже и преподобните сестри из Преображенския манастир решиле, че той е луд.* Л. Каравелов.

талàз *обикн. мн.* **талàзи** *м. остар.* (гр.-тур. talaz). 1. Водна вълна. *Водата на това езеро беше черна като мастило. Тя плискаше, вълнуваше се и големите талази страшно бучаха.* Елин Пелин. 2. Силен лъх, вълнà. *Огънят пращеше в огнището и хвърляше топли талази в лицата им.* К. Петканов.

талазлѝв *прил. остар.* Вълнообразен. *Седях по цели часове на някоя пейка на високия Ришелевски булевард, гледайки талазливата синева на Черно море, сливаща се чрез едвам забележена линия с небесната синева на кръгозора.* Ив. Вазов.

таламбàз и **таламбàс** *м. диал.* (от тур. tulumbaz). Барабан, тъпан. *И гусла заскрибуца тятък, и провиквания се чуха: — Вълчане, думкай де! Думкай таламбаса!* Ст. Загорчинов. *За моето отечество / прадедно наследство, / не ща сребро, нито злато / ни на свят богатство. / Таламбази като бият, / сърцето ми играй.* Д. Чинтулов.

талàнт *м. . . . старин.* (гр. *τάλαντον*). Количество злато или сребро на стойност около 5000 зл. лева. *Макар Милтиад и да се отървал от обвинението за предателство, но сè пак го осъдили на глоба от 50 таланта.* Н. Михайловски. *Атиняните осъдили го да плати 5 таланта за военните разноски.* Й. Груев.

талàр и **талèр** *м. диал.* (от нем. Teller). Дървена или металическа чиния. *Когато слизали в равнината по панаири с тежки кола, натоварени с писани хурки, станове, чекръци, талари, шарени бъклици, похлупци и гърнци — чергилата се издували догоре със стока от майсторска ръка.* З. Сребров. *С една ръка носи талери, вилици и покривка, с другата — паралията.* П. Ю. Тодоров.

талатѝнен, -а, -о и **талатиньов** *прил. диал.* (от рус.-тур. telâtin). За обувка — лачен. *Залови се да ѝ приготви талатинени половинки.* Т. Г. Влайков. *Щяла да разсипе Колча с тие нови бонджуре и талатиньови обуща, дето ги прави той на дъщеря ѝ.* Т. Г. Влайков.

талѝм *м. остар.* (ар.-тур. talim). 1. Военно строево обучение. *Зад него други играят талим с пушки, трети наклякали до огъня, леят куршуми и правят фишеци.* Й. Йовков. *И дядо Йоцо цял час разпитва за българския сарай в София, за българските топове, за българския талим и за всичко.* Ив. Вазов. 2. Начин, подход. — *Май рита, Хадър ага, ама аз му зная талима — стискам го силно и не може да ме ритне силно. Нали знаеш, че който куландрисва шишене, трябва първо да е як в ръцете и второ да му знае талима.* Ц. Гинчев.

талимàт *м. диал. остар.* (ар.-тур. talimat). Документ за собственост на добиче. *Ти сега кравите да можеш да пипнеш, нали талиматите на кравите са на твое име?* Ст. Ц. Даскалов.

талимлѝя *прил. неизм. остар.* (ар.-тур. talimli). Добре обучен, подготвен. *Почува се . . . че московецът пак се готви. . . Сила е той, и сила непобедима; аскерът му чет няма, и все талимлия. . . Като му рече „дур", на мястото си остава като камък; като му рече „напред", върви като кьораво, от нищо не се спира.* Ц. Гинчев.

тàлпа *ж. диал.* (рум. talpă). Дебела дъска. *Хамбарите от посивели дебели талпи не бяха иззидани върху основи в земята, а бяха сложени на четири големи камъка по един на всеки ъгъл.* Й. Йовков. — *Стъкмил съм уж нещо като порта — добави той, като отместваше вратата, направена от дебели, едва отесани талпи.* Ст. Загорчинов.

талян *м. диал.* (тур. dalyan). Преградено с мрежи пространство в море за ловене на риба. *Колката беше готвачът им. Като ходеше по таляните с другарите на баща си, често вършеше тази работа, но с нежелание.* С. Чернишев. *Иван учеше Васко да прави скокове, да се гмурка в дълбочините, за да вади пясък и миди. Васко се привърза силно към новия си приятел. Един ден Иван му предложи да отидат двамата с рибарска лодка на таляна при баща му.* Л. Галина.

тамадà *ж. книж. рядко.* (груз.-рус. тамада). Председател на трапеза, на веселба. *Предлагам за тамада на нашата другарска среща да определим старши лейтенант Царски — за наказание, че е дошел тази вечер сам.* Кр. Кръстев. *Главата на нашата софра, „тамадата", напи наздравица за героичните корейски жени и за всички демократични жени.* Г. Караславов.

тамазлъ̀к — вж. д а м а з л ъ к. *Хадър бей Михал бейоглу яздеше на един сив ат от своя тамазлък, който. . . взе да цвили и да копае с десния си преден крак земята.* Ц. Гинчев. *Ако се връщахме, аз бих му искал ей това женско агънце за тамазлък. . . Хубава порода. . . Иска ми се да я завъдя в наше село.* Ст. Ц. Даскалов.

таманя̀ *несв. диал.* (от ар.-тур. tamam). Пресмятам точно. *Сега ще таманиме кой е по-стар и кой по-млад от двама ни.* Кр. Григоров.

тамахкя̀рин *м. диал.* (ар.-пер.-тур. tamahkâr). Скъперник. *Той бе се изправил до тезгяха в дядовата попова кръчма . . . и се караше. . . задето дядо поп е такъв тамахкярин, та не набавя в кръчмата си по-чиста стока.* Мих. Георгиев.

тамбу̀р-мажо̀р *м. книж. рядко.* (фр. tambour-major). Подофицер, шеф на барабаните и фанфарите във френски полк. *Главното лице, което им се мярна, беше пак музикословесният, последван от куп деца, при които приличаше на тамбур-мажор.* Ив. Вазов.

тамозѐмец *м. книж. остар.* Местен жител; туземец. *Той пак се потруди и за индийските тамоземци по американските заселения и им се погрижи за по-харен поминък.* Й. Груев.

танадѝсам *св. диал.* (от тур. tanimak). Забележа, разпозная. — *Голям да пораснеш, му каза Ганчо. Който ще стане чиляк, от малък се познава, додаде той.* — *Деня от сутринта го е познал, рече един от старите мливари. Туй дете от днес съм го танадисал.* Ц. Гинчев.

танду̀р *м. диал.* (ар. -тур. tandır). Вид печка. *Хаджи Ахил го намещаваше под тандъра, въз който простираше пешкирите да съхнат.* Ив. Вазов. *Всичко става винаги така, както мъжът нареди: изтегне се той край тандъра и само заповядва: направи така, направи иначе.* Пресата.

танѐ *ср. диал.* (пер.-тур. tane). Къс, парче. — *Само гледай по-едри. Тъй десетина танета. За всяко по гологан. . . Стигат ли? — Охо! и оттатък минават биля.* Ст. Чилингиров.

танзимàт *м. истор.* (ар. -тур. tanzimat). Административни реформи на султан Абдул Меджит. *Мюдюринът вече не се свърташе на стола. Той знаеше с какво страшно недоволство селяците отиват в горите след Танзимата от 1844 година, макар властите нарочно да не бяха обнародвали текста на реформите на български език.* А. Христофоров.

тàнто *ср.* (ит. tanto). Т а н т о з а т а н т о *разг.*— това за това; квит. *Аз му давам колибата си и лозето, а той чека. Танто за танто.* С. Чернишев. *„Ще ѝ поискам парите обратно, добре... Ами ако тя ми каже: Малка ли услуга ти направих някога, приятелю?.. Не, да се маха, по-скоро да се маха оттука! Танто за танто. Аз ѝ платих услугата...“* М. Грубешлиева.

тантỳна *нареч. диал.* (тур. tantun). Напразно, мърцина.— *Ами ако го бяхме свързали* [циганчето] *с ремъци, както казваха някои, проговори Бекир баба, отиваше тантуна... щяха да му се провлекат червата по коня и нищо повече.* Ц. Гинчев.

танỳр *м. диал.* (от нем.) Плитка дървена или метална чиния. *Пред всеки гост имаше по един калаян танур, на който беше насипано по една купчинка дребна сол, по една чер пипер и чукан карамфил с канела.* Ц. Гинчев.

танỳрник *м. диал.* Някакъв женски накит. *Що щеш Пено, / на хорото / без паричка / на челото, / без танурник / на главата.* Ц. Церковски.

танỳряст *прил. диал.* Плосък и разлат. *Вратнишката протка се отвори и се подаде един бèлобрад старец. На главата му — чер тануряст калпак, с на бос крак обути черни калеври и с една патерица в дясната ръка.* Ц. Гинчев. *Но той все пак не се уверяваше, защото гледаше напреде си не Ганча Косерката с бялата риза и с черната тануряста гужба, а турчин с черни дрехи.* Ц. Гинчев.

танчàрка *ж. диал.* Жена, която играе хоро, танцува. *Сама се тя таз вечер появи, / не в рой танчарки както други път / и не в хитон, тъй както друга вечер.* Пенчо Славейков.

танѝ *несв. диал.* За вода — просмуква се, капе по малко; таи. *На стени... зеяли големи пукнотини, през които танила вода.* С. Радулов.

тапанджà *ж. остар.* (тур. tabanca). Дръжка на пушка или пищов. *Шибил погледна ръката си, сложена върху тапанджата на пушката: червеното сукно наистина беше се скъсало.* Й. Йовков. *Два пищова с жълти тапанджи, на големина като турски часовник, подигаха от двете страни пастирското джубе.* З. Стоянов.

тапѝя *ж. остар.* (тур. tapu). Писмен документ за владение на имот. *Това е интригата на един административен чиновник, скаран с мънастира за една борова гора в Илийна река, която той обсебил на основание на някаква подозрителна турска тапия и зафанал да я сече.* Ив. Вазов. *А какво е скрито на дъното на зеленото сандъче, под тапиите и владалата от турско и румелийско време?* А. Каменова.

тàраба *ж. диал.* (рум. tarabă). 1. Ограда от дъски. *Малко настрана от вратичката, до разкривената тараба, стоят група мъже, повечето младежи.* Пелин Велков. 2. Дъска от такава ограда. *— Е-е-й, комшие, ставайте, че отиде селото! — развикал се той с пресипнал глас и заудрял с една тояга по тарабите на комшийската ограда.* Н. Хайтов.

тарàболỳз, тарàбулỳс и **тарàбулòс** *м. диал.* (от турското название на гр. Триполи). Копринен пояс или чалма. *Затова и днес, когато ги обуе и се препаше с дамаскинския тараболуз, той приема извънредно тържествен вид.* Ив. Вазов. *Носи дълъг червен пояс отгоре с „тарабулус“ закрит.* Ст. Заимов. *Имаше мнозина, които бяха виждали Кондя в гората, с тузлушко шашине на рамото, с дълъг ятаган на кръстът и с турски тарабулос на главата.* З. Стоянов.

тарабỳка и **тарамбỳка** *ж. диал.* (от тур. darbuka). Музикален ударен инструмент с форма на широко гърне с опъната на отвора му кожа. *Вътре някой биеше тарабука и пееше.* Й. Йовков. *После по шатрите и навесите, по тревистите поляни, огрени от луната, се зачуха звуци на гъдулки, на гайди, на дървени и костени свирки, бумтене на тъпани и тарамбуки.* Д. Талев.

таракàн *м. книж. остар.* (рус. таракан). Хлебарка. *По едно време аз живях със Стамболова в една тъмна влажна стая, в която тараканите пъплеха по леглата.* Ив. Вазов.

тарàн *м. книж. рядко.* (рус. таран). Тежка греда за разбиване на крепостни стени. *Двойни вериги войници мъкнеха бавно железни тарани, под ритъма на дива песен.* Ст. Загорчинов. *Пази се! Ние имаме скорпидии и тарани... Ние имаме прашници за камъни, големи като главата ти, византиецо!* Ст. Загорчинов. *И като че ли чули гласа му, крепостните врати се вдигнаха, неподвижният мост падна върху развалините на тарана и черният отвор изригна тълпа въоръжени българи.* А. Дончев.

тарантỳл *м. книж. остар.* (ит.-рус. тарантул). Голям отровен паяк. *Тарент, при Тарентский залив, търговский град. Близо при него се въдят тарантули, като паяци, които кога ухапят някого, е много ядовито.* И. Богоров.

тарапанà *ж.* (ар.-пер.-тур. taraphane). 1. *остар.* Работилница за монети. *Братята руси се биеха на Шипка... а кучето арбанашко си плетеше кошника... Руски полове — полимпериали, нови новенички, току-що излезли от тарапаната.* А. Каралийчев. *Отде накъдè мислите, че имам пари, отде ще ги зема, тарапана ли имам?* Й. Йовков. 2. *разг.* *Лека и обилна печалба. Европейската прежда ще я бием с десетина-двайсе лева на килото. Ще използуваме митото — то ни стига. Така се печелят пари, чичовото... Келепир е то, тарапана.* Г. Карасявов. *Вечерно време и в празник не можеше да се влезе от навалица. — Че то цяла тарапана, бе! — думаха с учудване и завист мнозина.* Т. Г. Влайков.

тара̀ф *м. остар.* (ар.-тур. taraf). Привърженик. *Тези малодушни и користолюбиви българе стават негов* [на владиката] *тараф, и така той угнетява по волята си бедните.* П. Р. Славейков. *В него* [събранието] *тарафите на английското правителство бяха оправдани с чест, а защитниците на американската независимост бяха обвинени.* С. С. Бобчев.

таргѝя — вж. тригия. *Тя стана, взе от полицата половницата с една щръбка на гърлото и с множество розовоморави повлекла таргия, вбраздили се завинаги в стъклото отвътре.* Т. Харманджиев.

таржѝк — вж. тагарджик. *Тук между безбройното това множество се скита чиляк. . . на рамо му виси празен таржик.* Ил. Блъсков.

тармъ̀к — вж. търмък. *С чевръста и сигурна ръка ковачът довърши желязото — зъбец на тармък, нещо като пачи крак — и тъй хубаво беше го направил, като че не беше от желязо, а от тесто.* Й. Йовков.

таро̀ *ср. книж.* (чуж.) Съвкупност от символи. *Тук, пред тарото със символите на тайните, беснувалите се смириха.* Ем. Станев. *Върху дървените стени се редяха изображения от еретическо таро: меч, забит в разтворена книга, до нея хляб, чаша с вино, две амфори, свитък и отрязана женска ръка.* Ем. Станев.

тарпаза̀н и **тарпоза̀н** *м. диал.* (пер.-тур. tırapzan). 1. Перило, парапет на стълба. *—Кой? — дочу след малко гласа на Тотка и усети, че тя се надвеси над тарпазана.* М. Яворски. *Мъжете поеха към нивята. . . а Койка, изправена до тарпозана на чардака, мяташе бяла кърпичка.* Ив. Кирилов. 2. Пруст с парапет. *Вечеряха набързо и се разпръснаха да спят. Герган легна на тарпазана.* М. Яворски.

тару̀лче *ср. диал.* (от нем.) Малка чиния. *А на тях се намирале наредени. . . сякакви паници, сахане, тарулчета, и синии.* Л. Каравелов.

тархана̀ *ж. диал.* (тур. tarhana). Специално приготвено на зрънца и изсушено тесто. *Гостолюбиви турци . . . нагощаваха го с топла, гореща тархана и той се понахраняше колко-годе.* Ил. Блъсков.

тасма̀ *ж. нар.* (тур. tasma). Лента, дълга изрезка. *Родопчани, като трезви „пътни" хора, рядко прибягват до тоя „цигански салтанат". . . но те всички имат слабост към белите, кръстом повити в кожени тасми навуща.* Н. Хайтов.

тасу̀вам *несв. книж. рядко.* (рус. тасовать). Размесвам карти за игра. — *Като набльскам урните с големия шлагер. . . — Какво?! — С наши бюлетини, искам да кажа. Сетне, като ги тасуваш, шибни и от малкия.* А. Константинов.

тат *м. старин.* Крадец, разбойник. *Ходи там, на корема на калугерите въглени туряше за пари, а сега питаш що е грях. Ти си тат и нечестивец, както са всички тия.* Ст. Загорчинов. *Като тат среднощен се промъкнах до пруста.* П. Спасов.

тата̀рин *м. . . . остар.* Преносвач на поща в турско време. *Заповедите от Цариград ги донасяха татарите с минзил, а прошенията ги носеха сани-бързоходци.* Ц. Гинчев. *Секий, който си заплати според тарифата, може от всяка станция да изпроводи татарин за своя си потреба.* Месецослов.

та̀тба *ж. старин.* Кражба. *Наистина велико нещастие е за нас, живущите безмълвническо житие, да търпим от ония безбожни хусари тегла и татба.* Ст. Загорчинов.

тафраджѝйка *ж. диал.* (ар.-тур. tafracı). Жена, която обича да се гизди. *Ама другите етърви хич не се радват на тоя Лилов мерак.. . — Не е Рада за нашата къща! — Не е, не е, тафраджийка е! — Хем тафраджийка, хем махнаджийка!* Мих. Георгиев.

та̀фря се *несв. възвр. диал.* (от ар.-тур. tafra). Кича се, обличам се. *Дето камък паднеше, / зелен седеф никнеше, / малки го моми береха, / на китки го виеха / на ергене даваха / та се със тях тафреха.* Нар. песен.

тах и **тахт** *м. диал.* (ар.-тур. taht). Тах-бах — или много лошо, или много добро. *Но рибата да се опържи във тиганя, / все трябва масълце от дяда ти Ивана. / Без него — само ний — от тоя тах ни бах! / —„Ба". . . „От него помощта ти зарежи я!" / — На край земя е дядо ти Иван!* Пенчо Славейков. — *До тогава Аллах керим, рече трети — я тахт, я бахт.. . Нека да дойдат шаховете от Анадол, че ще го питам аз него.* Ц. Гинчев.

тахрѝр *м. диал.* (ар.-тур. tahrir). Усукана коприна и сърма. *Али Мустафа стана, подръпна коленете си, украсени с тахрир — усукана коприна и сърма.* Ст. Чилингиров.

тахрѝрен, -а, -о, *прил. диал.* Който е направен от тахрир. *По нея* [салтамарката] *изпъкваха от двете ѝ страни масивни тахрирени пъпки, по които висяха също такива примки.* Ст. Чилингиров.

тахта̀ба *ж. диал.* (пер.-тур. tahtabiti). Дървеница. *Постих, постих, издувах се с този пусти фасул, па и армея отгоре, изгладнях бях като тахтаба.* А. Константинов.

тахърджѝк — вж. тагарджик. *На сутринта той повикал царицата, съблякъл ѝ златните дрехи, облякъл ѝ цигански дрипи, турил ѝ тахърджика на рамото.* Нар. приказка.

тацѐта *ж. книж. остар.* (от лат.). Цвете жълт нарцис. *Много хубави и дъховити растения, които красят нашите градини, принадлежат на тоя клас, като напр. нарцис, тацета.* Д. Мутев.

твърд[1] *ж. старин.* Земя или небе. *И цяла нощ не мигнах. Тъмен дух/като че ли притисна мойта гръд, / и онемя език, око и слух. / В мрак и земята и небесна твърд.* Пенчо Славейков. *Нощем, в бялата тишина, която бе легнала сякаш върху цялата земна твърд, се чуваше само гладният вой на вълците.* Д. Талев.

твърд[2] *ж. книж. рядко.* Крепост. *Там дето Дунавът прегръща кръшна Сава / и към морето я отвлича лудо той / отбрано воинство твърд стара приближава, / а друго войнство в твърдта очаква бой.* К. Христов.

твърдинà *ж. старин.* Крепост. *Рицарите. . . нападали на градове, а кога ги подгоняха, затваряли се в твърдините си.* Й. Груев. *„Нашите се връщат!"* — . . . *Болярката въздъхнала и казала: „Кога ли ще дойде това време и Тодор така да се връща в господарската твърдина на Бранковяните?"* Ст. Ботьов.

тевекèл *нареч. диал.* (ар.-тур. tevekkeli). Случайно, току-така. *Тевекел не е дето Пенчо не доде с умрялото, той тряба да върши нещо в къщи — мислеше тя.* Ил. Блъсков. *Не ли го чухте какво милайм приказва. . . — Приказва той, но приказва за своя полза, токо тъй тевекел не е излязъл да пръска пари.* Ил. Блъсков.

тевекеллѝк *м. диал.* (от ар.-тур. tevekkül). Смирение, покорност. *Отгде ся зема това братско съгласие и любов по между тая дружина, па и тевекеллик, та всичко върви изобще и на равна мяра . . .* Хр. Г. Данов.

тевекелѝя *прил. неизм.* (от ар.-тур. tevekkül). Щедър. — *Трябва пожертвувателност — обръща се той към своя столц до него познат. — Виж, аз в туй отношение съм много тевекелия.* Хр. Радевски.

тевтѝк — вж. т и ф т и к. *Доктори, лекарства, пачаври, тевтик за раните, седла, юзди за конете, сичко това или го нямаше, или беше малко и развалено.* Летоструй.

тèгаво *нареч. диал.* Бавно, с мъка. *Въртях се насам-натам, като чаках да стане време. Минутите се точеха тегаво, едва-едва. — Тръгнах из улицата към пристанището да позяпам витрините и тогава разбрах, че бе неделя.* Б. Райнов. *Отначало вървеше работата тегаво, със старите несъгласия и неразбории, ала сега това дружество прави чудеса в селото ни.* Хр. Максимов.

тегàвя се *несв. възвр. диал.* 1. Дърпам се, противя се. *Като стана дума за назначаването на Райко Вардарски, някои от общинарите се тегавеха: не го познавали, да се поразпитало за него, краят на годината бил, защо да му се плаща през разпуса.* Д. Талев. *Кривиот имаше четирима другари, които му бяха дали дума да ударят заедно Арап ага и тайфата му. . . Ала сега пък двама от другарите му почнаха да се тегавят. Дойде време да действуват и те се уплашиха, диреха начин и повод да се отрекат от думата си.* Д. Талев. 2. Работя бавно, неохотно. *Стана вече се задъхваше, изоставаше. — Хайде, не се тегави — казваше ѝ Танчо.* Кр. Григоров.

теглàч *м. диал.* Добиче, което тегли кола, рало и др. *Хубаво добиче, нали, и теглач, теглач!* Елин Пелин. — *А я гледай сега какви теглачи са му поверили! — обади се друг селянин.* Б. Обретенов.

теглòвник *м. рядко.* Страдалец. *Баща му. . . поболя се и легна на смъртна постеля. . . Клет тегловник гледаше от постелята си сичко, чуваше кога плачеше снаха му скритом и се мъчеше да приспи гладните си деца, но нямаше какво да стори.* Ил. Блъсков.

тèгля *несв.* . . . 1. *остар.* Тежа. *Кортес заповяда да стопят златните крухци и сичките от този метал изделия на пръчки, които теглеха триста хиляди фунта.* П. Кисимов. *Човеческото сърце тегли от 72 до 108 драма.* Изводи от Месечна зорница. 2. *диал.* Понасям. *Нека г. Димитров му тегли греха, аз ще тегля сто рубли загуба.* А. Константинов. Т е г л я з ъ б н а н е щ о — изяждам го. — *У него бяха закуските, че като им теглихме един зъб, паядене, па тъпкане, па плюскане.* А. Константинов. Т е г л я н а с ъ д — давам под съд, призовавам на съд. *Цочко чорбаджи го тегли на съд и го наклопа като бунтовник пред турците.* Ив. Вазов.

тедарѝк и **тедарък** *м. диал.* (ар.-тур. tedarik). Приготовление. — *Утре вие тръгвате, Стефане, прибави той лукаво. За туй, казвайте какво ви трябва от къщи, да направя аз тедарик още от сега да ви се изпрати.* З. Стоянов. *Там у бащини ти кой знае сега какъв залис е. . . Приликата му е да си хванеш ти тедаръка от тука. . . заколи два овна. . . да упалят булките пещта. . . доде съмне, сичко да е готово.* Ил. Блъсков.

тèжка *прил. нар.* За жена или женско животно — бременна, трудна. — *Знае ли, че не бях венчана с Трайчева? — Не. — Знае ли, че съм тежка?* Ив. Вазов.

тежкỳвам *несв. диал.* Измъчвам, притеснявам. *На връщане все остава в село и тежкува хората. Дружината му яде и пие на провала, а той бие, взема пари и с малко не се насища.* К. Петканов. *Той да върши лудории, а ние да теглим, да разкарват баща ти из конаците и на стари години да го тежкуват.* К. Петканов.

тезгехтàрин *м. диал.* (пер.-тур. tezgâhtar). Продавач в магазин. *А какъв бакалин бе той на времето си! — Славен тезгехтарин бе той.* Ил. Блъсков.

тезѐк *м. диал.* (тур. tezek). 1. Дебели плочки от изсушен говежди тор със слама за топливо. *На връх боклука, там дето хвърлят пепелта от изгорения тезек, два вола се боричкат.* Й. Йовков. *Дърва нямаше. Нямаше и както в други дворища висока купня с тезек.* Й. Йовков. 2. Голяма буца пръст. *В априлия и до краят на мая в следующата година, преорават пак това място, което ще насадят с израсналите чарнички, изравнюват го и му очистюват камъните и тезеците и го разделят на дъски в три аршина широки.* Зах. Княжески.

тезелдѐн *нареч. диал.* (пер.-тур. tezelden). Незабавно, веднага. *Понеже защото Костаки Иванов спицеринът е казал на г. Бръмбазьков думата магаре, то, като се изхожда от член еди кой си на отоманския закон, присъжда се гореупоменатий Костаки Иванов, спицерин, на щраф един пендофранк. Ако не плати щрафа тезелден, дава му се срок до три деня.* Ст. Чилингиров.

текѝйка *ж. диал.* (от ар.-тур. dakika). Минутка. *Измислят такива забъркани работи умните глави, а Вълювата е зелена като неузряла диня. . . Пък тука — е, хей — трябват други чаркове. Да показват не часовете, а текийките.* Ст. Чилингиров. *Дадоха ми приказанието и аз — дути да ме няма. Нали зная, какъв ти е хала. Една текийка по-рано, една година живот повече.* Ст. Чилингиров.

текмѐ *ср. диал.* (тур. tekme). Ритник. *Ако са случи противното, текметата и псувните са пущат в ход.* З. Стоянов. *Смуших го с гвоздея, но то вместо да прескочи водата, сниши глава и със задните си крака почна ритмично да хвърля текмета.* Г. Белев.

текмѝл *нареч. диал.* (ар.-тур. tekmil). Точно. *Той се роди на Мала Богородица, текмил след осем месеци откак отиде баща му.* Т. Г. Влайков. *Но я ми кажи колко станаха грошовете, що съм земал до сега? — Ето колко: първия път ти дадох гроша 500, подир то гр. 100, сетне пак ти дадох 300, та стават сичките гр. 900. — Тъй като е, и днес ще ми дадеш гр. 100, та да станат текмил 1000.* Ил. Блъсков.

текнѐ *ср. диал.* (тур. tekne). Корито. *Разкошното легло на р. Тунджа, която се извиваше като змия по казанлъшкото текне, лъсна напреде ни.* З. Стоянов.

текнефѐз и **текнефѐс** *нар.* (от тур. teknefes) 1. *прил. неизм.* а) Който страда от задух. *И пъхтиш като текнефез кон — каза поп Антония по-малко от загриженост, повече от желание да се покаже за назидание пред зет си, че се замисля за здравето на попадията.* Т. Харманджиев. б) Малко побъркан. *Това е то тефтерът на слабите, на тез, / чиято е душа от рода текнефес, / които в работа за нищо ги не бива.* Пенчо Славейков. 2. *м.* Човек, който страда от задух. *Хубавото кафе, което правеше Кел-Мехмед, привличаше терекии турци и също тъй стари чорбаджии. В това свърталище на старите текнефези редовно се срещаха почти всеки ден двама добри приятели.* Д. Немиров.

телàлин и **телѝлин** *м. диал.* (ар.-тур. tellâl). Глашатай. *И вярвам, всякой ще се съгласи с онзи гърлест телалин, що се е изпънал да вика посред Ихтиман.* Пенчо Славейков. *Слушайте хора селяни!. . . В петък. . . на ливадите пред Ризабеговия чифлик. . . Селим паша сбор събира!. . . Така викаха телялите и слушаха изтръпнали селяците.* П. Спасов.

телкѝя и **телтѝя** *ж. диал.* (от тур. terki). Потник на кон; седло. *На телкията имаше привързано едно синьо ямболско сиджаде.* Мих. Георгиев. *А он повече гледал девойкя да фане. И я фанал за десна рука, па я фрълил на коня на телкия.* Нар. приказка. *Дядо Тодор искаше още да говори за утешение на болния, но вратникът се отвори, Ганчо влезе и въведе познатия ни джирахин Имамогу Мустафа със стария му кон, на когото на телтията бяха окачени едни стари мешинени дисаги.* Ц. Гинчев.

телледѝсан *прил. диал.* (от тур. tellenmek). Украсен със златен или сребърен тел. *Подир шест месеца или година той научава това* [за годежа си], *когато приеме от годеницата телледисано здравче, завито на коренчето с червена коприна.* З. Стоянов. *Още няколко обяснения и при нас се изтърсиха трима души горски пилета, по които оръжието трепереше като телледисана китка.* З. Стоянов.

теллѝя *прил. неизм. диал.* (тур. telli). Епитет на куршум. *„Е Гього! от сега аз ще ти бъда стопанин, забрави това куче, че то без малко щеше да ме накара да забия и в твоите гърди теллията куршум. . . Стой!"* Ц. Гинчев. *Елено, моме Елено / . . ./ Чула ли си нещо разбрала, / от' болен лежа ке умра / от тежка болест невярна / со две куршуми удрено, / на десно рамо удрено / и двете бе' а теллии, / на тенка сирма нижани / на оризарски чаири.* Нар. песен.

темаанѐ, теманѐ и **теменѐ**, ср. **теменнà, теманà** и **теменà** *ж. остар.* (ар.-тур. temenna). Мохамедански поздрав с допиране на ръката до устните и до челото. *Подир свършването на песента ашиците си съгласиха сазовете и , като изсвириха завършването ѝ, спряха и Рашид им хвърли по едно рубие на сазовете, а те му се поклониха с темаане до земята и си прегърнаха сазовете до гърдите.* Ц. Гинчев. *Попитаха Али Ефенди, каква е вината на тоя* [арестуван] *българин. — Иска да премине без паспорт, ефендим, отговори низкопоклонният чиновник, като направи раболепно темане чак от земята.* З. Стоянов. *Всичките мигом се спотаиха, като сториха темана на турчина.* Ив. Вазов.

тѐмбра — вж. т и м б р а. *Също прося извинение, че на последното си писмо съм залепил по-малоценна тембра, та Ви съм глобил.* Ив. Вазов.

темѐл *м. нар.* (гр.-тур. temel). Основа на сграда. — *Колко пари ми дадоха! Те едвам стигнаха темеля да изкопайме.* П. Ю. Тодоров.

темелѝх *м. остар.* (ар.-тур. temellûk). Нисък поклон. *Кьор Хасан влазя също и прави темелях на чорбаджи Михалакя.* Ив. Вазов. *Софтата прави ниски поклони и темеляхи многократни.* Ив. Вазов.

темесу̀к, темесу̀т, темесъ̀к и **темесю̀к** *м. остар.* (ар.-тур. temessük). По̀лица. *Тато се принуждава да преклони глава и да поиска от дяда Хаджия да го почака за тая сума. Хаджи Павел се съгласява, само че тато трябва да подпише за осемте хиляди темесук, което вече е едно тежко увързване.* Т. Г. Влайков. *Останал сам, Махмуд бей извади фишека с алтъните от чекмеджето, а също и един темесут, в който каймакаминът трябваше да впише, че взима назаем тия пари.* А. Христофоров. *Хеле сетиха се за бае Митра, та го повикат и му теслимят у ръцете и тефтери, и темесъци, и всичко, всичко.* Мих. Георгиев. *Веч във всяко село и градец, вий ще срещнете няколко от тези граматици . . . Те ще ви кажат, че знаят да пишат темесюци, писма, тескерета.* сп. Читалище.

темля̀к *м. воен.* (рус. темляк). Ремък с пискюл на края, привързан към дръжката на сабя. *Като си придаваше излишна важност и не бързаше да отговори, подпоручикът загрижено си играеше с темляка на сабята.* Ем. Станев.

тѐмпло *ср. остар.* (лат.-гр. τέμπλον). Иконостас. *Темплото е изработено марангос и позлатено.* Ив. Вазов. *През благовонния дим на тамяна и смирното личаха, премрежени, потъмнелите икони на темплото със златни и сребърни венци.* Ив. Вазов.

тензима̀т — вж. т а н з и м а т. *Насила ти не можеш да отнимаш чуждите момичета, защо сега вече е излязъл хатихумаюн и направен е тензимат.* Л. Каравелов.

теото̀к *м. книж.* (гр. θεοτόκος). Богомилски водач или учител. *Стражата извеждаше от нартиката последния теоток. Бос, с черно расо, без пепел на главата — знак, че не се е разкаял, теотокът пристъпяше бавно, дрънчейки с веригите си.* Ем. Станев.

тепдѝл и **тептѝл** *прил. неизм. остар.* (ар.-тур. tebdil). Променен, неузнаваем, маскиран. *Едно кетипче стана и даде разяснения. То каза,че аз съм станал съвършенно „тепдил", първите ми дрехи биле чисто комитаджийски.* З. Стоянов. *Пътниците, които минуваха . . . разказваха, че московецът пак иде. . . Някои казваха даже, че вече дошъл на Дунава, други пък уверяваха, че из Влашко се разхождат московци тептил.* Ц. Гинчев.

тепѐ *ср. диал.* (тур. tepe). Хълм. — *Вижте „Капитан Андреевия връх!"* — . . . *Войската беше вече обезсмъртила героя, като нарекла с името му тепето, първо превзето с „ура" и дето падна храбрият капитан.* Ив. Вазов. *Те са в неговия роден град. Изкачват се на тепетата. Оттам има какво да се види, а той до нея сочи с ръка и ѝ обяснява.* Б. Несторов.

тепегьо̀з *м. разг.* (тур. tepegöz). Безсрамник, нахалник. *Па и оня прокопсаник какъвто е тепегьоз и мазник, токо я следи — по извор било, или по хоро.* Т. Г. Влайков.

тепегьозлу̀к *м. разг.* Държание на тепегьоз, безсрамие. *А пък има тепегьозлука да казва за нас, че сме били предатели!* Т. Г. Влайков.

тепеджѝк *м. остар.* (тур. tepecik). Приклад на пушка. *А он той час вдигна пушка своя и удари мя със тепеджику два пути по плещима моима.* Софроний Врачански. *А той тозчас вдигна пушката и ме удари два пъти с тепеджика по плещите.* В. Мутафчиева.

тепелѝк и **тепелъ̀к** *м. диал.* (тур. tepelik). Метaлически накит за глава. Те [жените] *чувствуват, че в старите Родопи / дошъл е с пушката си нов другар — /. . . / А младите отмятат бели кърпи, / над веждите им грее тепелик, — / те чакали са тоя ден велик / от майчиния скут да ги откърти.* Ламар. *Шемши бей мюфтията яздеше на един бял, арап-бозмась кон. . . с бял сребърен тепелик сред челото на коня.* Ц. Гинчев.

тѐпкав *прил. диал.* Който заеква. *Господи, вий знаете, че аз съм тепкав; аз секога едва можех да произнасям речите.* Кр. Пишурка.

тѐпкам[1] и **тѐпам** *несв. диал.* Тупам с крака при ходене. *Коларят, облечен в овча шуба, дълга до петите, тепаше около конете и си говореше нещо на висок глас.* А. Гуляшки. *Величко крачеше широко, нарамил един търнокоп, а малкият тепкаше босичек, потичваше, за да се изравни с баща си.* А. Каралийчев.

тѐпкам[2] *несв. диал.* Заеквам. *Дядо Лулчо Алтъня бе се оженил на младото си време за сираче, което му донесе връв алтъни. И макар че малко тепкаше, като приказваше, той захвана търговия.* Ил. Волен.

теплѝна *ж. книж. рядко.* (рус. теплица). Топлилник. *Той напущаше зашеметен къщата на Филовича, в полупияно състояние, като че омаян от тежки раздразнителни благовония дълго дъхани в една теплица.* Ив.Вазов.

теразо̀сам *св. диал.* (от рум. terasă). Закрепя на земята. *„Булдогът" кривна към отворената вратня на Караколювците. Вкараха вършачката, теразосаха я.* М. Яворски.

тѐрам *св. диал.* 1. Търся, диря. *Стоjне, море Стояне, /. . . / на два те друма терале, / на треки друм те фатиле.* Нар. песен. 2. Карам. *Етог' старо де идет, / магаре терат пред себе, /*

мечка носит по себе. Нар. песен. — *А вие какво правите? — . . . Занаята си го тераме, не го забравяме като тебе — отговори Ордо.* Ив. Вазов.

тербехлѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. terbiyeli). Възпитан, учтив. *Какво тербехлия момиче! Толкоз моми съм видял и съм се закачал и ни от една не съм чул таквиз разумни думи.* П. Р. Славейков.

тербиè *ср. диал.* (ар.-тур. terbiye). Възпитание. *Той беше с турско тербие човек — тоя Наню Чорбаджи, не се отучи да смучи наргеле, да мисли гласно и да псува хората ей така, за кеф.* А. Страшимиров. Сторя тербие — дам урок, накажа. *Аз искам, чорбаджи, да го сторят тербие. И затова на тебе се мола да обадиш това на началникът.* Ив. Вазов.

тергѝя — вж. тригия. *Беряха* [тютюна] *го нощем, защото огрееше ли го слънцето, листата омекваха и пускаха катранена чернилка, която миришеше тежко на тергия от лула.* Ст. Ц. Даскалов. *Я гледай! — позасмя се чичо Малин, като изчегъртваше тергията из лулата си.* Ил. Волен.

терджумàнин *м. остар.* (ар.-тур. tercüman). Преводач при разговор. *Докторът. . . ме прегледжи внимателно и разправя нещо тату на непознат език. До него има терджуманин, който превежда тия думи.* Т. Г. Влайков. *Книжарят Христо Данов при една среща му обажда, че от София Хафъз паша поискал терджумани по турски и по френски, за да бъдат посредници между френските инженери при постройката на кюстендилската железопътна линия.* Ив. Вазов.

теребентѝн *м. книж. остар.* (фр. térébenthine). Терпентин. *Той не съветва на гърдоболните тоя въздух, наситен с теребентин, но с постоянна сирост, остър и раздразнителен за дихателните органи.* Ив. Вазов.

терезѝя *ж. диал.* (пер.-тур. terazi). Теглилка, везни. *И тя е умна! Всяка нейна дума е претеглена, сякаш на златарска терезия.* Д. Немиров. — *Манго, колко даваш дренките?. . . А, скъпо — ама нейсе: дай ми една ока. Циганинът напълни дървеното блюдо на терезията, свързано с връв, повдигне го, и „токмака“ подскочи на високо.* Ст. Чилингиров.

терекѝя *прил. неизм. разг.* (от ар.-тур. tiryaki). Пристрастен към пушене, пиене и под. *Вземете още по една, по две вземете, да имате за из пътя. Знам аз какво значи да си терекия! — навираше в ръцете им цигари гражданинът.* П. Спасов. *Хубавото кафе, което правеше Кел-Мехмед, привличаше терекии турци и също тъй стари чорбаджии.* Д. Немиров.

тèрем *м. книж. рядко, остар.* (гр.-рус. терем). Женско отделение в господарска къща. *С това вратоломно движение рускинята от полумонахинския, полухаремския бит на теремите изведнъж стигна и замина западната жена — по волномислие и романтически дух.* Ив. Вазов. *Княз Светослав заповяда да отворят теремът и Маврен обади на жените главареви, че те са ослободени и могат да излязат от тъмницата.* Ел. Мутева.

терешè *ср. диал.* (от ар.-тур. terşih). Масло от южно растение, с което имитират розовото масло. *Тоя свят тъй е нареден: един сече дърва и ги продава нощно време без позволително, други пренася контрабанда тютюн, трети търгува с тереше.* Чудомир.

терзилѝк и **терзилъ̀к** *м. диал.* (тур. terzilik). Шивачество. — *А терзилик учил ли си?* Ив. Вазов. *Тате бе понапреднал в терзилька. Шиеше вече панталони и палта.* Кр. Григоров.

терзѝя[1] *м. нар.* (тур. terzi). Шивач. *По българските села пълзяха със своите аршини и ножици терзии от всички български градове.* Ив. Хаджийски. *Изведнъж на железарите и медникарите, на терзиите и абаджиите, на кожухарите и обущарите сякаш им натежават абите и елеците.* Ст. Станчев.

терзѝя[2] — вж. терезия. *Пенчо захвана сега да мъкне от запустялата своя кръчма: варелчета, качета, ведра, оки. . . Като пропи тях, забра да мъкне де що имаше вехтошини остале от бащиното му време, като: ръждяви кантари, терзии, драмове.* Ил. Блъсков.

терк *м. разг.* (ар.-тур. terk). Образец, кройка. *Преди всичко нека отбележим, че поетът е познавал лично своя херой и в известен смисъл е земал него за терк при кроежа на своята съдба.* Пенчо Славейков. *Ходел той по българските земи с бозовите си потури, с абичка и с шарена торба на рамо. А в торбата му — теркове: от клечки, от дялани дъсчици, от восък — за големи мостове, с по четиринадесет отвора, за църкви и манастири.* З. Сребров.

тèркам *несв. диал.* Подтичвам със ситни крачки подир някого. *Чичо му крачеше напред и бързаше. Захаринчо теркаше след него и се силеше да не изостане.* Елин Пелин.

теркѝя — вж. телкия. *Я го качих коню на теркия / па тръгнаоме по пусти крайнини.* Нар. песен. *Отговара црьна орленина: / „Да знаеш ли, Марко, да памтиш ли, / . . ./ Тизе слезна от доб-рата коня, / превърза си мои люти рани, / па ме фана за десното крило, / та ме качи коню на теркия / отнесе ме на твоята дома.* Нар. песен.

тèрминус *м. книж. рядко.* (лат. terminus). Край, крайна точка. *У по-богатите и самостоятелни кметове срещало се действително по-голяма деятелност, но в много случаи тя не се простирала по-далеч от терминусът на личните интереси.* Ив. Вазов.

терсанà, терсханà, терсенà и **терасханà** *ж.* и **терсханè** *ср. остар.* (ит. -тур. tersane). 1. Корабостроителница. *Дикята, хайдутин, и Никола Месаро. . . били заловени от софийския мютесариф*

подир смъртта на Чакър войвода и изпратени да работят като затворници в терсхането на Цариград. А. Христофоров. *Насреща Цариград отонъд пристанището са: терсханата, предградие Галата, гдето ся намират по-големите търговски къщи.* Й. Груев. 2. Каторга. *Чолак-Манол имаше за помощник Кърпуля, злодеец избягнал от терсената отдавна.* П. Р. Славейков. *Сполучиха да го накарат да представи на слабохарактерния монарх таен мемоар, чрез който го молеше да изпъди вън от държавата си сичките друговерни свои поданици, да остави само младите от тях, за да работят в рудниците и в терсаната.* Н. Михайловски. *Невинни българе лежат по терасханите, по крепостите, по конашките темници и по азиатските пустини.* в. Свобода.

тертѝп *м. разг.* (ар.-тур. tertip). Ред, наредба. *Да се учи на европейски тертип подипърва пък е невъзможно.* Ст. Чилингиров. *Сега ние живеем в друго време, с други тертипи. Ти си стар човек, не внушавай на Христина отживели работи, да не се каеш един ден.* Ем. Станев. *Подир това, като се накалкави хаджи Вълко да си отива, рече — хем чуваш ли? аз ще си дода със сичкия тертип, ще меним пръстен, и за то тряба да сте готови.* Ил. Блъсков.

тертипчѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. tertipçi). Който обича реда. *Той е голям тертипчия за пътуване, носи в дисагите си павурче, бъклица и луканки.* Ив. Вазов.

тертӯлия *ж. книж. рядко.* (исп. tertulia). Групичка. *По „Сан Херонимо" и „Пасео дел Прадо" звънтяха трамваи, претъпкани с чиновници, които отиваха на работа, след като бяха разисквали в тертулията на кафенето всички злободневни политически, бикоборски и спортни въпроси.* Д. Димов.

тершѐ — вж. т е р е ш е. *Пред него, на масата са разложени няколко тъмносини ялдъзлии мускали, от които половината празни, останалите напълнени с терше.* А. Константинов.

тесàк *м. диал.* Войнишки нож. *На кръста ѝ висеше крив турски тесак.* Ст. Чилингиров. *Той извади тесакът си и се увери, че е остър.* Св. Миларов.

тескерѐ *ср. остар.* (ар.-тур. tezkere).Пътен лист за свободно движение в турската държава. *Земи тоя плик с тескеретата. И тъй, Македонски, тази нощ след два часа тръгвай за Букурещ.* Ив. Вазов. *Аз не бях се напуснал от намерението си да отида да се уча, но за това се трябваше средства, поне пътни разноски и тескере, без което него време невъзможно бе да се отиде от тук до там.* З. Стоянов.

тескереджѝйница *ж. остар.* Учреждение, в което се издават тескерета. *Аз научих де е тескереджийницата и боязливо бутнах вратата.* Ив. Вазов.

тескереджѝя *м. остар.* Лице, което издава или прибира тескеретата. *На одъра . . . седеше на подгънато коляно тескереджията.* Ив. Вазов. *Щом се съмнеше на другия ден, разбира се, че аз трябваше да бягам от кемерлията хан. . . ; но мене се искаше още да си зема и тескерето, което, ако минеше в ръцете на тескереджията, едно че щяха да ме потърсят, а друго — че приятелят ми Никола трябаше да пострадае.* З. Стоянов.

теслѝм *диал.* (ар.-тур. teslim). 1. *м.* Предаване. — *Но вие не знаете — реши се да има помирение. Дойдох да отведа за теслим жените и децата.* Г. Караиванов. 2. като *нареч.* Предавам се. *И турчинът непобедим, забравил минало, днес знай едно: „Теслим!"* К. Христов.

теслимя̀ и **теслемя̀** *несв.* и *св. диал.* (от ар.-тур. teslim etmek). Предавам. *Хеле сетиха се за бае Митра, та го повикат и му теслимят у ръцете и тефтери, и темесъци, и всичко, всичко.* Мих. Георгиев. *Тържествуващият Пакет се приготви за път, а мене „теслеми" на Шишко. Разбира се, Шишко нямаше време нарочно да ме занимава . . . затова ме покани да отида с него на ливадата.* Н. Хайтов.

тестемѐл *м. диал.* (пер.-тур. destemel). Кърпа или забрадка. *Щом внесохме с Емин първия чин, от едната* [станчка] *излезе млада жена с хубаво лице, с отпуснат на челото и раменете пъстър тестемел.* Л. Александрова. *Рамзина стоеше права в ъгъла до прозореца. Червената кадифена руба пламтеше около тънката ѝ снага. Тестемелът, като млечнобяла мъглица обвиваше главата ѝ, спущаше се по крехките ѝ рамене. Приказливи дружки я гласиха цял ден.* Б. Несторов.

тестемѐличка *ж. диал.* (от пер.-тур.) Ръченица. *Танашо, Стамат, няма ли да ни поиграете тестемеличката?* К. Петканов.

тестѝя *ж. диал.* (тур. testi). Негледжосана стомна с широко гърло. *Месото нарязаха на малки късчета, размесиха го с необходимите готварски подправки и лук и го напускаха в грамадната тестия, докато тя се напълни чак догоре.* Т. Харманджиев.

тетерѝца *ж. диал.* (чуж.) Лъскаво металическо кръгче с дупчица в средата, което жените нижат за украса на облеклото си. *Жените са изпълнили трите еврейски магазина и купуват памучна прежда, панделки . . . мъниста и тетерици.* К. Константинов.

тетѝк *м. диал.* (тур. tetik). Спусък на пушка. — *Кой живее? — извика непознат човек там наблизо зад едно дърво и тетиците на пушката му изплющяха.* З. Стоянов.

тѐтрад *м. диал.* Растение смрадлика. *Ходят* [золумджиите] *по селата, уж дъбови кори да събират и тетрад да прекупуват; ала наместо кори и тетрад, те безчестят моми и невести, ядат баници, пилета и яйца на очица, без да заплатят комуто и да било.* Ст. Заимов.

тетроева̀нгелие *ср. остар.* (гр. τετραευάγγελιον). Черковна книга с четирите евангелия *Низоподписаний намерих едно слово като предговор на евангелието и едно кожено тетроевангелие на нашата Хилендарска книгохранителница.* Бълг. книжици.

тѐтрев *м. диал.* Горска птица от рода на кокошките. — *Отидеш ли в гората, ни хляб, ни сол ще ти дам. . . — . . . Няма да ида в гората. А можеше тетреви да убия и перперици. С що ще гостиш гостите?* Ст. Загорчинов. *Стрелата беше украсена в зелено с пера от тетрев и малка като детска играчка.* Ст. Загорчинов.

тѐтьо *м. диал.* Татко, баща. *Тука тетю вържеше големи снопи и ги кладеше кръстчец до кръстчеца.* А. Каралийчев. *Като по даден знак двете етърви изскочиха навън. — Иване бре, Иване! — изкрещя малката. — Излез бре, ония проклетници ще отрепят тетя!* Г. Караславов.

теферѝч[1] *м. нар.* (ар.-тур. teferrüç). Разходка, гуляй на открито. *Сънувах, че уж сме отишли на нашата воденица на Росицата — все тъй на теферич.* Ц. Гинчев. *Веднъж отидохме на теферич във врачанските лозя.* Пелин Велков.

теферѝч[2] *м. диал.* Вид цвете. *От двете страни покрай пътеката са насадени шарени цветя. . . — звезди шарени, оченца, теферич — и какво ли не още.* Т. Г. Влайков.

тефтѝков *прил. диал.* (от тур.) Сив, пепеляв. *Всичко това — скромно, нестеливо, окрайчено с гайтан, прибрано, в непретенциозен „тефтиков“ цвят, най-близкия до естественото багрило на домашните шаяци.* Н. Хайтов.

техна̀ *ж. диал.* (пер.-тур. tenha). Усамотено място; спокойствие. *Па и старите, знаят си, че пред них не бива, па се и посвият малко настрана, божем да не видят, та да са си рахат и да се веселят младите, па и мъжете да изпушат, на техна, некоя лула тютюн.* Мих. Георгиев. *— Дядо Денчо — каза бирникът, гледайки чорбаджията ту в лицето, ту в елека, — квитанции ще режем и пари ще броим на техна.* Н. п. Филипов.

техналъ̀к *м. диал.* (пер.-тур. tenhalık). Спокойствие, тишина. — *Ха, остави, аз ще го препръжа, а вие влезте вътре, та се послужете барем по едно кафе пд на техналък, че тука скоро ще вземат да дохаждат хора.* Т. Г. Влайков.

тѐхненец *м. диал.* Човек от техния край, от тяхното село. *Като се зададеше техненец, първата му приказка беше да го пита.* М. Минев.

технита̀р *м. старин.* (от гр. τεχνίτης). Занаятчия. *А ония дребни боляри, заможни граждани и технитари, които обитаваха Асеновата част, гледаха небето като от дълбочината на кладенец.* Ст. Загорчинов. *Имаше вече и люде доста по улиците на тоя нов град — войници и всякакви стражи и пазачи, виждаха се също технитари с кожени престилки, с разни уреди в ръцете си.* Д. Талев.

техчина̀ *ж. диал.* Отмалялост, тежкота. *Старецът се облегна на пейката и също се загледа към долината, ококорен и зачервен. — Оф, техчина ми става от слънцето.* К. Калчев.

тѐша *несв. диал.* Тесам. *Жени, забрадени с бели ръченици, наведени над лехите, нежно тешеха с малки копачки рохкавата пръст.* А. Каралийчев. *Сега Момчил току-що бе почнал да теши хармана. Помежду леко разкрачените му нозе мотичката лъсва и позвънва в жилавите корени на лай лай-кучката.* З. Сребров.

тибу̀р *м. книж. рядко.* (от фр. tilbury). Отворен лек кабриолет. *Върволици файтони, кабриолети, тибури, ландо летяха из главнат алея.* Ив. Вазов.

тѝкла *ж. диал. остар.* (от лат. tegula). Каменна или пръстена плоча. *А Григор ми носеше от време на време жарава върху една тикла, за да се грея.* З. Стоянов. *Покривът се покрива или с черепици, или с тикли, или със слама.* Др. Манчов.

тѝле и **тѝлне** *ср. диал.* Тъпа част на нож. — *Не може ли да ми посочи някой на тоя душманин, гдето си е запалил тая свещ? попита той всичките изобщо. . . — Който знае, да каже, каза един циганин на другарите си. — Ти не знаеш ли, бе керата ченгене, му изкрещя беят и тилето на ножа му се залепи на гърба му.* Ц. Гинчев. *Цано беше се свестил и разправяше как го ударил един турчен с тилнето на ножа.* Т. Г. Влайков.

тѝлна *св. диал.* Ударя отзад, в тил. *Аз мога да си го тилна довечера с брадвата, без никой да ме види!* Ст. Ц. Даскалов.

тилнѝк *м. диал.* Тъпата част на сечиво. *Но Тончо се засили и тъкмо да прескочи зида, брадвичката го хрясна с тилника отзад по главата.* Ст. Ц. Даскалов.

тима̀р *м. истор.* (тур. tımar). Имот, владение. *Ако някой рая би открил и изкопал в района на спахийския тимар някоя мина, бил е длъжен да плаща на спахията особен данък.* П. Делирадев. *„О сестро Анко Щипянко! / Немой си вера менувай, / куките ке си продаам, / тимари ке си заложам, / верата ке ти откупам.“* Нар. песен.

тимаря̀ *несв. нар.* (от тур. tımar etmek). 1. Чеша кон или друго животно. *Ще поиш коня ми два пъти на ден, ще му ринеш яхъра и ще го тимариш.* А. Каралийчев. *Сега той не стоеше по цял ден в обора и из навесите, не тимареше воловете по три пъти в денонощието и не мислеше да става богаташ и чорбаджия.* Г. Караславов. 2. *прен.* Бия. *Гъбав е, гъбав, ти казвам, с алтъни! Какво не го тимарих цяла нощ — като се заблещи, като стисна зъби — онемя!* К. Константинов.

тѝмбра *ж. книж. остар.* (фр. timbre). Пощенска или таксова марка. *Прилагам ви в тимбри 80 стотинки, стойността на двете продадени книги.* Ив. Вазов. *Разноските на тази банка са огромни, защото освен 70,000 лири, които годишно плаща на Правителството за тимбри, нейните чиновници, писари и слуги са около 900 души, които приимат голямо количество пари в заплата.* в. Зорница.

тимисю̀к — вж. т е м е с у к. *Хайде да са качиме горе да ти дам тимисюкът и да пинеме по една гюловица.* Л. Каравелов.

тѝна *ж. диал.* (чуж.) Помещение или голям съд за жито. *Жеко, по-бърже мери и веднага пренесете житото в къщи! Сипете го в голямата тина.* К. Петканов. *Прегръща пълните и тежки торби като малки деца, отнася ги в зимника и ги изсипва в голямата тина.* К. Петканов.

тинхалъ̀к — вж. т е х н а л ъ к. *— Какво се натискаш, мари, смъкна ми чембера. — Уф, мар бульо Станковице . . . Оставила съм детето. . . — Уф зер, ще те оуфкам аз тебе. Да си дошла на пд тинхалък.* Ст. Чилингиров.

типѝк *м. църк.* (гр. τυπικόν). Църковен устав. *Не е малък и броят на документите в манастирските библиотеки. Там се пазят множество грамоти, сигили, типици.* В. Бешевлиев. *Правилото церковно в тоя священний монастир ся совершава на славянский (сиреч на староболгарский) язик, почти каквото що завещават древните палестински и святогорски типици, и никому не е допущено тука да притури или оттури нещо от старопреданний чин, но друг другоприимателне сохранява все еднакво благочиние в правилото церковно.* Неофит Рилски.

типо̀свам *несв.*, **типо̀сам** *св. остар.* (гр. τυπώνω). Печатам, фотографирам. *Както печатните грешки, така и бавността на излазянето на книжките се дължат в голяма степен на това, че ги печаташ не в Стара Загора. Не можеш ли да устроиш някак, щото в някоя тамошна печатница да типосваш Надежда?* Ив. Вазов. *Обществото се възмущава от мерзостите, които чува из обълваните уста на някой пияница, но ги чете и слуша охотно, когато са типосани на книга.* Ив. Вазов. **типо̀сам се** *възвр. На куничка се е типосал и ни я изпратил да го гледаме.* Ц. Церковски.

тир *м. диал.* 1. Тесен насип за преграда между оризища или мочурливи ниви. *Мъчехме се да вървим по тесните хлъзгави тирове.* Г. Караславов. *Веднага след това наторяват и вдигат тирове, между които ще се извършват поливките.* Пресата. 2. Бряг на вада. *Тъкачев тръгна през сухо, миналогодишно оризище. На едно място видя извивка на някогашна вада с много високи тирове.* Г. Караславов.

тѝрвам *несв.*, **тѝрна** *св. диал.* Подгонвам, подкарвам. *След ден-два те изкараха овцете от кошарите, тирнаха ги по заснежения кър и ги върнаха чак вечерта.* Ст. Марков.

тѝрвам се *несв.*, **тѝрна се** *св. възвр. диал.* Втурвам се. *Минеше ли пладне, добитъкът напущаше прохладните сенки и се тирваше нагоре из горските гъсталаци.* Ст. Марков. *Сега и Юрдан, и Васил и Пано се изхитриха — купиха си трактори за батозите. И удариха на конкуренция. Тирнаха се из нивите като луди.* М. Ягодов.

тиргѝя — вж. т р и г и я. *Но пусто сърце, хванало тиргия, дето и да е, се ще иска да пие.* Ил. Блъсков.

тиргя̀сам *св. диал.* Натрупам се с утайка, с мръсотия. *Но като тиргясало онова гърло, с нищо друго не можеше да се погаси, освен пак с вино; за това Пенчо, кога как му се паднеше, пак се насмукваше и опиваше.* Ил. Блъсков. *Българинът държи чисто бозаджийницата си. . . додето арнаутинът бозаджия. . . стига да надникнеш и да погледнеш мръсната бозаджийница, тиргясалите вън-вътре съдове, и ще ти се потърси и отще.* Ил. Блъсков.

тирѐ *ср. диал.* (тур. tire). Дебела памучна прежда. *Разплитахме нищелките на бабите си или събирахме гранчетата от домашно тире из сандъците.* Ив. Димов.

тирѐн, -а, -о, *прил. диал.* Направен, изтъкан от тире. *Невестата пък бе нагиздена в казмирена сая, с копринени гайтани, извити на пазвите, в тирена риза, поръбена на полите и ръкавите с рехави дантели.* Кр. Григоров. *От болното му око сегиз-тогиз се откъсваше малка сълзица, която отриваше с една домоткана тирена кърпа.* Кр. Григоров.

тиреплѝк *м. диал.* (от тур. tire). Памучна прежда. *А с тия ръце тук върши най-невинната работа на света: навил тиреплик на едната, взел кука в другата и плете ли плете с една ловкост, на която би позавидила и най-изкусната мома.* К. Величков.

тирешко̀м и **тиришка̀та** *нареч. диал.* Тичешком. *И Селямсъзът. . . отишъл та я занесъл тирешком на беят.* Ив. Вазов. *Защото той не видя Ивана Распопът. . . за да го здрависа, нито Варлаама Копринарката, който отиваше тирешком, за да го изпсува.* Ив. Вазов. *Една многочислена тълпа се зададе тирешката от Дондуков булевард.* Ив. Вазов.

тисещелѐтен, -тна, -тно, *прил. книж. рядко.* (от рус. тысячелетний). Хилядогодишен. *И се разнесе Христовото слово / — Носи се громко и в нашите дни / и през столетия от бури превърати / родно единство и лик съхрани. / Подвиг велик и победа велика! / Тисещелетен триумф над нощта!* Ив. Вазов.

тисещелѐтие *ср. книж. рядко.* (от рус. тысячелетие). Хиляда години. *Човешката съвест стои смазана и убита под ударите на онова зверче, лежало тисещелетие в човешката душа и пак пробудено: нагона за зло, за изтребление.* Ив. Вазов.

тѝсещник *м. книж. рядко.* (рус. тысячник). Началник на хиляда души. *Около нея* [масата] *бяха насядали десетина стотници и тисещници, а председател на събранието беше един белоглав Русец генерал.* П. Р. Славейков.

тискàло *ср. диал.* Преса. *Те се чувствуваха като в едно тискало, което мърда; особено Кардашев се задушваше от един страшен натиск на гърба.* Ив. Вазов.

тискàрница *ж. рядко, остар.* Печатница. *Тадея Дивитчиян, арменецът печатар, в чиято тискарница са били печатани десетки български книги, умира в 1876 г., винаги готов да услужи на българските книжовници.* А. Христофоров.

тит *м. рядко.* (от гр.). Слуга. *По-добре тит на последния раб в Итака, отколкото безсмъртен властелин в обителта на Калипсо! Титът, който се е бъхтал цял ден, вечер най-подир ще хване в ръка плода на своите помисли.* П. Ю. Тодоров.

титѝк — вж. т е т и к. *Не, напред, / Хюсни, Мехмед! — / Осман надава вик, / държейки пушката си на титик.* Д. Подвързачов.

титрѝца *ж. книж.* (от тур. titre). Пайета, брокат. *На главата ѝ се мъдреше някаква шапка от червено сукно като паница, претрупана със зашити златици и титрици.* Ст. Загорчинов.

тѝфла *ж.* (гр. *τίφλα*). Д а в а м т и ф л а *диал.* — правя подигравателно движение с ръка, чумосвам. *Х. Коста (сърдито). Да те обикнат тебе дяволите (излиза). Злата (сама като дава тифла с двете си ръце от подире му). Ух, токо! да не ми станеше мъж! такъвзи мъж кучета да го ядат.* Д. Войников.

тифтѝк *м. диал.* (тур. tiftik). 1. Вълнена прежда за бродерия. *Жените са изпълнили трите еврейски магазина и купуват памучна прежда, панделки, цветни тифтици за везба.* К. Константинов. 2. Марля. *Па като намажеш на тифтик и туриш на болното място, а оно нешин че ти поотлекне.* Мих. Георгиев.

тич *м. диал.* Тичане. *Козите бяха толкози диви, толкоз лукави и толкоз леки на тич, щото не можах никак да ги доближа.* П. Р. Славейков. *Втората дъщеря на Г. Поликарпа, Урания, отвори и Филоклей, зачервен от път и от детинските упражнения, влезе вътре разпъхтян от игри и тич.* П. Р. Славейков.

тишинàк *м. рядко.* Пущинак. *Тя пресече пътя и потъна в горския тишинак като видение.* А. Каралийчев.

тишлàйферче *ср. разг.* (нем. Tischleufer). Малка покривка за маса, бюфет и др. *Тъмният котленски килим, плетените кресла и отрупаните с всевъзможни тишлайферчета и шевици ъгли, стени и масички издаваха лека миризма на нафталин и на тютюн.* Ем. Станев.

тѝшлер *м. диал.* (нем. Tischler). Дърводелец. *Първата чаршия беше заета от тишлери и бъчвари, които вече огласяха околните улици с триони, рендета и чукове.* П. Здравков. *Разсърди се учителката и Мильо остана в къщи. Какво да го правят? Дадоха го на занаят — тишлер да става.* Кл. Цачев.

тишлерѝя *ж. диал.* (от нем. Tischlerei). Дървената част на къща. — *Па ти, Павле — съгледа го дядо Генко, като отместиха гредата, — ти нема какво, ами поръчвай тишлерията.* Ст. Ц. Даскалов. *Той разбираше и от дърводелство. Най-напред на Баниченете работи тишлерия. Малката къща край мелницата той им я иззида отгоре до доле и врати и прозорци им направи.* Ст. Ц. Даскалов.

тишмà *диал.* 1. *ж.* Навалица. *То ти е една борба, то ти е жива тишма, кой по-напред да изскочи и да ся покаже на чело.* Й. Груев. 2. *нареч.* Сбито, нагъсто. *И всъде намери все еднакъв страшен мор по децата, а то излизало най-много от това, че ся струпвали тишма много душ на едно място та седели в нечист въздух.* Й. Груев.

тѝщя се *несв. възвр. диал.* Пека се бавно. *И сега, като гледаше как се тищи баницата в тепсията под връшника, очите ѝ се изтърколиха и застанаха неподвижно с такива резки очертания по краищата, като че ще се откачат от очните дупки.* Ст. Ц. Даскалов. *Идваше да се скара с тях, да ги наругае как така са посмели да посегнат на нивите му, докато не се върне, но ето че те затвориха устата му и той се тищеше зачервен като хляб в добре напалена фурна.* Ст. Ц. Даскалов.

ткаѝло *ср. диал.* Нещо, което се тъче. — *Ще дойдеш ли да ми помогнеш, да изкопаем царевицата? — Тая седмица няма да мога да ти помогна — имам ткаило. — Какво тъчеш? — Платно за ризи.* К. Петканов. *А тя влезе в стана. Преди да седне, извади дългия прът, разви кросното, отпусна ткаилото, пристегна го отново.* К. Петканов.

ткàла и **ткàля** *м.* и *ж. диал.* Тъкач, тъкачка. *От махалата едно момче я поиска — едно много добро момче . . . Ткала беше — хубави авлии тъчеше.* Т. Г. Влайков. *Изпърво той беше ткаля — тъчеше у дома си платна и аби.* Т. Г. Влайков.

тканѝца *ж. диал.* Пъстър тъкан женски пояс. *Отколе клепалото отзвъни и вече на моравата се извиваше лудо момино хоро. Политваха като изправена вълна палавците, прихванати за тканицата на кръста, или изведнъж се стъписваха в права черта наредени.* П. Михайлов.

тлака̀ *ж. нар.* Безплатна трудова помощ, обикновено на седянка. *Повечето вършат това на тлака — нали се прави нова къща, трябва всички роднини, комшии и приятели да помагат, кой с каквото може.* Т. Г. Влайков.

тлакана̀ *ж. диал.* (тур.-пер. otlak hane). Плевник. *И двамата бяха решили да проводят вест до отвлечените в горите старци и юноши да се завърнат по селцата, да се укриват в тлаканите и в овчарските колиби, но да не горят въглища за маданите.* А. Христофоров.

тла̀пам *несв. диал.* Стъпвам грубо, с шум. *Богдан се ядоса много на Нането, скара му се: — Тлапаш като мечка! Исках жив да го хвана!* К. Петканов.

тлетво̀рен, -рна, -рно, *прил. книж. рядко.* (рус. тлетворный). Който причинява гниене, разложение; разложителен. *Но въпреки тлетворното влияние на политическата атмосфера неговата силна природа остана здрава и непокътната.* Ив. Вазов.

тлъя *несв. диал.* Дѝша, дебна. *— Ами Петко . . . и него е зачл. Току ходи иръчка: „Петко такъв, Петко онакъв!“ И това ни е страх, та си приказваме вечер с Тончо: тоя не мисли за себе си, а оня тлъе и все може да му направи нещо.* Ст. Ц. Даскалов.

това̀рница *ж. диал.* Трудна, бременна жена. *Баба Вучана разказа на сина . . . че Денка, невестата му, вече изпира на реката и пренася прането, че тя не знае още, че той е затворен, зер товарница е и не трябва да знае и т.н.* Н. п. Филипов.

то̀времешен, -шна, -шно, *прил. остар.* Тогавашен. *Дядо поп беше седнал до масата и се занимаваше с прочитането на товремешния едничек български лист Цареградский вестник.* Ил. Блъсков. *Голямото остроумие, с което беше надарен от природата, спомагано от неговото прилежание, показа го по-горен от другите товремешни мъдреци.* сп. Училище.

ток *м. рядко.* Течение. *Приятно губи се окото в твойте / отрадни сенки, де зефирът шушне / и следва сред ливадите, усойте / на твойта вада токът лъкатушни.* Ив. Вазов. *Ветровете са въздушни токове, които стават в атмосферата по твърде различни посоки и в различна скорост.* И. Н. Гюзелев.

толера̀нция и толерѐнция *ж. книж. остар.* (от фр. tolérance).Търпимост, толерантност. *Понякога нашият малък свят посещаваше гост. Той беше Дервиш-Мустафа-бекташи. В основанието на сектата „бекташи“, която поникна още в първите времена на отоманската сила, засадена беше мисъл на мисулманска толеранция към другите вери.* Св. Миларов. *Прочитах въвеждането си. . . У него не се намираше нити една горчива дума против Юлиена за подигравките му; напротив, то беше пълно със благонаклонни изреченьета, сичките посочени от сърцето ми, което беше се повърнало на чувството на толеренцията.* С. Пелико (превод).

то̀лик *прил. диал.* Толкова голям. *Как тя има толика дерзост, да иска оная вещ, която не е нейна.* Високи умни хитрости Бертолдови. *Мома се Богу молеше: / „Боже ле, мили боже ле, / толико село големо, / половина са роднина — / нема ли негде жив човек,« / йот змия да ме отърве?“* Нар. песен.

тол̀умба — вж. тулумба. *В 3-то столетие до Р. Хр. живел сиракузец Архимед . . . За него казват да е изнамерил водний винт (бурма), тъй също толумбите.* Летоструй.

тол̀умбаджия — вж. тулумбаджия. *Едно второ отделение под командата на Ген. Виноа имаше 70,000 души и ся съставяше от напрешни заптиета, толумбажии. . . солдати.* Летоструй.

тол̀уп — вж. тулуп. *Румяна спря, понавъси престорено вежди и загази пак, взрчна в Златка. Водата ставаше се по-дълбока. Бели толупи от кипеща пяна, смесена с дребен плявулчк, бързо летеше пред очите на Румяна и чогълно гъделичкаше голите ѝ крака.* Ц. Церковски.

томр̀ук — вж. тумрук. *Някой беше казал, мисля г. Страшимиров, че стиховете му* [на П. Славейков] *влачат томрук.* Ив. Вазов.

томя̀ *несв. книж. рядко.* (рус. томить). Измъчвам, изтощавам. *Надмощний Люботрън, вироглав Ай-Гидик и върлий Мусаллах — . . . стоите вие там подобно символ таен, / поставен от Твореца на земните тъми, духът на гения да мами и томи / со смисъла си скрит.* Пенчо Славейков. **томя̀ се** *възвр. Томяше се духът ми всред борбата, / и ту трептях от радост упоен, / ту на съмненията по вълната / отпущах се — озлобен, изнурен.* К. Величков.

то̀нко *м. разг.* (от рум. tont). Глупав, наивен човек. *Щях да те моля да ме научиш московски, та като излязя пред Черничева, да не стоя като тонку.* Ив. Вазов. *Харчиш, тичаш, посрещаш и изпращаш, па сетне — това не било в ред, онова не било в ред. . . Да прощават, няма вече тонковци.* Г. Караславов. *Не ям като тебе селски пари. Няма вече тонковци, че да ги лъжеш.* К. Петканов.

топа̀л *прил. неизм. диал.* (тур. topal). Куц. *Не бой му се, кьзъм! — . . . Та той е топал, с бастун ходи! Такъв не може и с пръст да те пипне.* А. Христофоров. — *Ей, топал! — викна кехаята през лая на кучетата.* Д. Талев.

топлѝца *ж. рядко.* Парник, топлилник. *Тя беше като цвете от топлица, с очи лазурни — като цъфнал лен.* Ем. п. Димитров.

топля̀к *м. диал.* Топъл пролетен вятър. *Сава Падалски много се опасяваше да не би пролетта да нахлуе някак си изведнъж, зер и в една нощ топлякът може да омете снега в равнината.* Б. Обретенов.

топо̀рен, -рна, -рно, *прил. книж. рядко.* (рус. топорный). Груб, недодялан. *В поле беше на картата превърнатa и Стара планина. . . Аз обаче си обясних присъствието на тая невежествена и топорна работа, когато прочетох отдолу ѝ, че е печатана в София.* Ив. Вазов.

топорѝшка *ж. диал.* Дръжка на брадва или на друго сечиво. *И ми подаде една букова цепеница да съм направил топоришки на няколко мотики.* З. Стоянов.

топорла̀чест *прил. диал.* Груб, дебел. *Бавно, като отделяше една дума от друга и като махаше с топорлачестата си ръка с изправен показалец, Мъглов каза.* Й. Йовков.

то̀пот *м. книж.* (рус. топот). Тропот. — *„Я чуй, Камене, там гълчка! / Гачи конски топот!" / — „Потеря е!" викна Камен / — и грабна вързопът.* Ив. Вазов. *Конете по-живо, по-весело защрапаха по гладкото шосе; топотът от копитата им на широко и високо се разнасяше по стените и дъното на планинската улица.* Ст. Заимов.

топра̀к *м. диал.* (тур. toprak). Землище. — *Долу от коня! Свалете го, бре! Той няма право с кон да стъпа на нашия топрак!* Ив. Вазов. *Ние самите сме прости хорица: от топрака на нашето село повече не знаем.* Пелин Велков.

топта̀н *нареч. нар.* (тур. toptan). Всичко изведнъж, изцяло. *Влязоха в магазина двама от другите манифактуристи в града и потърсиха Ицо. . . — Ами ти сега само на ръка ли ще продаваш толкова стока? — Както намеря. Сичката е за продаване. Може и топтан, ако има кой да купува.* Д. Талев. *Тоз, който даньците си не може / да изплати — да бъде той одран. / Да се направи склад от всички кожи / и да се обявят на търг — топтан.* Хр. Радевски.

торла̀к *м.* (тур. torlak). 1. Прозвище на селянин от някои части на България. *По червения елек се познаваше, че е от торлаците, откъм Делиормана.* Й. Йовков. 2. *разг.* Простак, селяндур. — *Затваряй! Кой ти е позволил! . . . Ти, бишка, торлак, затваряй дюкяна!* Д. Талев.

тормакѝна *ж. диал.* Млада биволица, турмакинка. *Тя гледаше две биволици и една тормакина, слаба още за впрягане.* Ил. Волен.

торма̀че *ср. диал.* Биволче. *През тази есен той тъкмеше да си поправи обора, да го продължи чак до навеса, та да има място и за тормачето.* Г. Караславов.

то̀рно *ср. остар.* (ит. torno). Голям кръг на железопътна станция, на който обръщат локомотивите. — *Торното ще да те спаси тебе, каза моят приятел.* З. Стоянов.

тортома̀нка *ж. диал.* Която много яде, лапа туртите. *Една тортоманка е, и косата ѝ дълга, черна — може плитки да и се заплетат.* Г. Караславов.

тору̀н *м. остар.* (от тур. turunç). Вид дребен пъпеш. *Ягодите, малините, дините и пъпешите, тиквите и торуните, лимоните и портокалите се жълтеят като желта коприна и огъват до земята от множеството си.* Ц. Гинчев.

тору̀нджав — вж. турунджав. *Едно тъкалце са набрездява около средулечното място: то бива бледно, чървеникаво, или синьо-чървено, или торунжаво, на различни цветове като облачета.* Ив. Богоров.

тотма̀к *м. диал.* Токмак. *Курдисват лъковете си. Изваждат тотмаците. Заудрят с тях по тетивите. И — дрън, дрън, дрън.* Т. Г. Влайков. *Тъпан е живот човешки — / сам човек му е тотмака: / удряй тъпана пилешки, / и не питай що те чака!* Пенчо Славейков.

тоумджѝя *м. диал.* (от пер.-тур. tohum). Сеяч. *Преди години, когато още нямаше сеялки, Давид беше „тоумджията" на чифлика, т.е. той засяваше нивите, защото сеенето с ръка беше мъчна и тънка работа.* Й. Йовков.

точ в точ *нареч. книж.* (рус. точь-в-точь). Точно. *Ти сметките ми, като искаш, можеш и сто пъти да ги видиш, те са туканък, всичкото точ в точ е записано.* Ст. Марков.

точѝло[1] *ср. . . . диал.* Колело. *Върза конете за едно от задните точила на талигата.* Мих. Георгиев.

точѝло[2] *ср. диал.* Голям съд, в който мачкат грозде. *А они кои имат виногради по лозия си, тии като берат, насипват в точила гроздие и тамо го тъпчат.* Г. С. Раковски.

тра̀вен[1] *м. старин.* Месец май. — *Аз намерих следнята бележка . . . : „Да се знае кога се удави Ветко Вихор на 13 травен, излязъл за риба на морето."* Пенчо Славейков.

тра̀вен[2], -вна, -вно, *прил. диал.* Който е обрасъл с трева. *Девет века връщаш ме назади, / кат те гледам, върхо голи, травни.* Ив. Вазов. *Царев-връх, разлат, гол, травен, изглежда твърде близко.* Ив. Вазов.

траг *м.* и **тра̀га**[1] *ж. диал.* Следа, диря, стъпка. *И там същата картина: пресни трагове от титаническата борба.* Ив. Вазов . . . *Веднага / повика си стражата верна, / и скоро зловещата трага / откри на измяната черна.* Ив. Вазов. *По трага им потера достигна.* Нар. песен.

тра̀га[2] *ж. диал.* Миризма. *Още щом отвори вратата, удари го тежка, примесена с тютюнев дим, възкисела трага.* Пресата.

трагèто *ср. книж. рядко.* (ит. traghetto). Площад. *Една тълпа народ, привлечена от надбягването, спира се на моста Риялто, натрупва се по брега на камерлингите, напластява се на Пескария, изпълва трагетото на света София и стълбите на Моисеевата къща.* К. Величков.

трагѝя — вж. т р и г и я. *Трагията на виното става от окислението.* Летоструй.

тра̀жа *несв. диал.* Търся. *Ние сме далечни хора. Търговци сме. Стока караме и тражиме търговци да я купят.* Ив. Хаджийски. *Она пати, она тегли, она боледува, / па човек че тражи билки, па че я лекува.* Елин Пелин.

трактѝр *м. книж. остар.* (рус. трактир). Кръчма, гостилница, хан. *Успокоихме криво-лявo Коча и влязохме с него в един трактир да пием чай.* А. Константинов. *Запознаване с бита на противоположната класа, така да кажа долния слой от петербургското общество, е нещо твърде лесно, защото тя населява кръчмите, трактирите, улиците и всички сборищни места.* Ив. Вазов.

транзѝция *ж. книж. рядко.* (фр. transition). Преход. *Всичкото това немско наследие е плод от страшния прелом, който Петър Великий така нечаяно и без транзиция внесе в рускодържавния обществен живот и без да се допита до руската многовековна вече история, традиции.* Ив. Вазов.

транкалòя *ж. диал.* (от рум. trăncălău). Вид хоро. *Транкалоята беше особено жива и весела игра.* Й. Йовков. — *Да играе! . . . — Свири! — викна му той. — Транкалоята!* Й. Йовков.

транту̀вам *несв. диал.* Робувам, слугувам. — *Да ви пера вангалите, да ви кърпя, да ви трантувам, кога сега? . . . Ще си видим сметките.* Ст. Ц. Даскалов. — *Не щем да дишаме тая смрад, викаха; малко трантуваме на дечурлигата в къщи, та и на животните ли?* Ст. Ц. Даскалов.

трапѐза *ж. . . . диал.* 1. Ограда на кладенец. *Никой не го* [кладенеца] *помни кога е копан. Камъните му — зеленясали. Трапезата му — изградена от шуплив варовик.* А. Каралийчев. 2. Подиум, подставка. *Понеже викаха веднъж в един концерт, че пианото било много ниско: Е добре, каза един човек, който давал добри съвети, стига само да го турим отгоре на тая трапеза, която е по-висока.* А. Г. Начев. 3. Покривка за хранене. *Нонка се разшета, постла нова вълнена трапеза, нареди хляба пред мъжа си.* К. Петканов. *Слънцето беше се скрило, когато Тотка постла нова трапеза на пруста и нареди писани възглавници.* К. Петканов.

трапеза̀р *м. рядко.* Монах, дежурен в готварницата. *От магерницата се чу недоволния глас на трапезаря.* А. Каралийчев.

трапѐзник *м. диал.* Постилка за трапеза; месал. *Димо пусна ракията и тя изтече през пробитото дъно върху трапезника.* А. Каралийчев. *Напреде му се разгънал един шарен трапезник, и на трапезника се наредили златни паници с печени пилета, сребърни тави с баници и кàлени бардучета с жълта сливовица.* А. Каралийчев.

тра̀пен, -пна, -пно, *прил. диал.* Замаян. — *. . . Да ви нема тука! Чу ли? Хайде! Невястата си отри сълзите и зафана да го гледа като трапна.* Т. Г. Влайков. *Церски пристъпваше като трапен. Краката му бяха тежки, сякаш схванати.* Кр. Кръстев.

трапуза̀н — вж. т а р п о з а н. *Идвали са майстори-резбари от Ново село, а понякога чак от Трявна да ошарят гредите, да изрежат чардаци и трапузани.* З. Сребров.

тра̀тор *м. диал.* Растение стратор. *Посей си ситни ядове! / . . . / Ако ти никне тратορ / — страден че одиш за мене!* Нар. песен.

траш *м. диал.* (пер.-тур. tıraş). Бръснене. — *Как! Че ти не си ми обръснал другата половина?. . .— Половина цена, половина траш.* Ив. Вазов.

трѐба *ж. църк.* Черковна молитва за частно лице. *Неволно поп Матей, и треби и молитва / прекъснал, зина пак да каже нещо реч.* Пенчо Славейков. *Селото е малко, няма ни църква, ни свещеник и за това радинският свещеник идва да им извършва требите.* Н. п. Филипов.

требежѝна *ж. диал.* Нива или ливада на място на изтребена гора. *Петко докарал тракторите! Вижте как цепят требежината!* Ст. Ц. Даскалов. — *Това е требежина, бе! — скокна дядо Христо като ожилен. — Какво сакате вие! Отведнаж садина! . . Коя ливада дава отведнаж садина!* Ст. Ц. Даскалов.

тре́бник *м. църк.* Свещеническа книга с треби. *Той е нашият поп Грую Бански . . . който беше преобърнал молитвите от требникът, да ги чете по своему.* З. Стоянов.

требова̀ние *ср. книж. остар.* (рус. требование). Искане, потребност, нужда. *Ний се надеем тоя път, че това настоятелно требование на Комитетът ще се уважи от Главний щаб.* Ив. Вазов. *Да видиме сега какво е нужно на растенията, за да израстат, и до колко пясъкът удовлетворява техните требования.* в. Знание.

требòвен, -вна, -вно, *прил. диал.* Без когото не може; потребен. *Умират хора, дето са требовни— мислеше си старата със злоба, — дето са благи и медени, дето никому зло не могат да направят. . . Да може на нея нещо да се случи, да може тя да пукне, та и аз да си отдъхна.* Г. Караславов.

требòтен, -тна, -тно, *прил. диал.* Потребен, необходим. *Когато някой господар направи някоя голяма къща, той непременно трябва да си приготви сичко, що ще му е треботно за направата на зданието.* сп. Училище. [Господ] *Да ви дари добри дарби обилни: / . . . / Плодородие, изобилие най-спорно, / жито, вино все треботно доволно.* П. Р. Славейков.

трèвник *м. рядко.* Тревна площ. *Непознатият сякаш сбърка пътя — неочаквано кривна през тревника и едва не се сблъска с Младенов.* Х. Русев.

тревълнèние *ср. книж. остар.* (рус. треволнение). Душевно вълнение. *Де по-добре би намерила отдих и успокоение от житейски тревълнения.* Ив. Вазов. *Вие рисувахте бъдъщето ми вън от житейските нужди и тревълнения, от житейското блато.* Т. Г. Влайков.

трèгер *м. книж. рядко.* (нем. Träger). Носач. *Додето си мисли така, пред него се изпречва един трегер с червена шапка и предлага да му носи дисагите.* А. Константинов.

тремолЯ̀ *несв. рядко.* (от ит. tremolare). Трептя. — *С тия корави момчета — казва той и в думите му зазвучават благодарствени нотки, които тремолят звънливо, — с тях и месечина севаля.* Ст. Станчев.

трен *м. остар.* (фр. train). Влак, железница. *Тренът пристига! Посрещачите се оживиха. Те бързо оставиха чашите и като забравиха да платят, вкупом се отправиха по перона към оная посока, отдето се задаваше многочаканият влак.* Ст. Дичев.

тренỳлка *ж. диал.* Вид круша. *Ще присади от оная, Пакевата тренулка, дето като минеш на половин километър от нея, замирисва на тамян.* Кр. Григоров.

трèпер *м. диал.* Внимание, грижа. *Слоши ли ми се пък нещо, нагази ли ме някаква болчица, мама ще ме обкръжи с трепер и сърдечна грижливост.* Т. Г. Влайков.

трепòвен, -вна, -вно, *прил. диал.* Уплашен, плах. *След главата промъкна се и целото тело на деда Пуня и, трепован още, протри с ръка очите си.* Мих. Георгиев. *Ходи като треповен: нийде не го сдържа.* Мих. Георгиев. **трепòвно** *нареч.* *Също като да стъпваше в паници, така треповно ходеше.* Мих. Георгиев.

трепỳшка *ж. диал.* Вид женски накит. *Сукманеното облекло се носи до полите с разни гиздила и кичила — сребърни чапрази, колани, подбрадници, трепушки, тепелици.* Н. Хайтов.

тресà̀вица и **трясà̀вица** *ж. диал.* 1. Земетръс. *Везувий си отвори затвореното си отдавна, може би от хиляди години, гърло, та при безпрестайна трясавица обсипа целий град с дебели преспи от запалени вещества и го изличи от света.* Летоструй. *Къщата ся трясла и люляла от трясавицата, като да искал някой да я изскубне из земята.* Летоструй. 2. Болест, треска. *Молитви, каквито са напр. Молитва за зъбобол . . . Молитва за тресавиците . . . не са нещо различно от народните баяния.* Б. Ангелов.

трескỳчи *прил. книж. остар.* (рус. трескучий). Гръмлив, високопарен. *Защото ако се намери някой в такова безумие, щото да пожертвува няколко месеца за съчинението на нещо добро и човешко . . . той е напълно уверен, че при голямото наводнение на недодяланите и безсмислени, но трескучи и сойтараджийски книжлета* a la Stantcheff, *неговото — ще намери само едно ограничено число купувачи.* Ив. Вазов.

третѐйски съд *книж. рядко.* (рус. третейский суд). Неофициален съд, избран от спорещи страни по взаимно съгласие, за да разреши спора им. *Отговорът ти на Пер. списание е можал да се ограничи само с изложението фактите, предложението за третейский съд ми се варди излишно подир онова, което предшествува.* Ив. Вазов.

трѐтьо *ср. диал.* На третьо — при условие стопанинът на нивата или ливадата да получи две трети от добива, а който я работи — една трета. *Истина, сега тие немат ниви, ала някои хора имат пък артък, та ще земе да работи с юджурет или на третьо.* Т. Г. Влайков.

тригѝя, тригѝ и **тридѝ** *ж. диал.* (гр. τρυγία). Винена утайка в бъчва, винен камък. *Земи половин ока тригия, която да е донесена от там, гдето излазят добрите вина, и я турни в шест оки вода.* П. Р. Славейков. — *Видиш ли, Хюсеин ага, че най-главното забравихме, забравих да заръчам да донесат и тригя — тригя ще трябва. . . рече той на кехаята и взе да се тюхка: „Тюх, да се не види — пресна рибя чорба без тригя нищо не струва!* Ц. Гинчев. *Много стара и тясна е бъчовата на господа за този свят и много тридя са хванали вече дъгите ѝ — не може.* П. Ю. Тодоров.

триедѝнен, -нна, -нно, *прил. книж. рядко.* Който се състои от три части, образуващи единство. *Около три часа след това се показаха бреговете на Ню-Йорк. . . Погледнеш и едновременно виждаш стотини параходи от всевъзможна величина и конструкция порят наляво и надясно водите на триединния град.* А. Константинов.

трѝзна *ж. книж.* (рус. тризна). Помен за покойник. *Хилвуд заговори за погребалната тризна над могилите на прадедите при звека на оръжията и цвиленето на конете.* Ст. Загорчинов. *А Телемах, насипал гроб и сторил юнашка тризна по баща си, отдавна го е забравил!*? П. Ю. Тодоров.

трикантà̀рен, -рна, -рно, *прил. рядко.* Много тежък (който тежи 3 кантара). *Дяконът го покани да седне; чорбаджията, в отговор на поканата, тръсна трикантарното си тяло на дървената пейка.* Ст. Заимов.

трило̀г *м. книж. рядко.* Трилогия. *Заедно с „Прапорец и Гусла“ и „Тъгите на България“, „Дунавските песни“ ще съставят един трилог, който ще обема най-великата епоха, която преживява българский народ.* Ив. Вазов.

тримирѐне *ср. нар. остар.* (от гр.) 1. Тридневно гладуване през пости. *И те* [жените] *показваха своите колена, ожулени от коленопреклонения, разголваха своите съсухрени гърди, по които личеха белези от бичувания, плезеха езиците си, избледнели и изсъхнали от пост и тримирения.* Ст. Загорчинов. 2. Недохранване, гладуване. *Не са чувствата ни изхабени/ сред маршалската наша епоха. / След мъчителното тримирене / и за мене дни блажни дойдоха.* Хр. Радевски.

тря̀миро *ср. диал.* (гр. τρυήμερος). Тридневно гладуване. *О!... смазан съм... Ходи, миткай по механите, търси по ханищата, разправяй, лъжи, обещавай... Не ти трябва тримиро. И стомахът празен, па и главата.* Ив. Вазов.

тримиря̀ *несв. нар. остар.* (от гр.). Не ям нищо през първите три дни на великите пости. *Старата целуваше земята... и недоизричаше молитвата си: „Света Богородичке, покров ще ти направя, ще тримиря и ще се причастя. Само запази чедото ми, майчице, владичице.“* М. Грубешлиева. *Заговял е дядо Нил, / тримири, гладува.* Л. Каравелов.

трино̀жка *ж. диал.* Столче или друго нещо с три крака. — *Тъй и тъй си дошъл, я седни да си поприказваме, даскале. Ей ти столче... заповядай — и бай Христо тикна триножката в краката на Кондарев.* Ем. Станев. *Тя се отби малко настрана, защото я настигна талига с безразборно нахвърляни в нея, случайно навзимани преди бягството предмети: от едната страна стърчеха зъбците на дарак, над другата ритла се подаваха нощви, до тях — триножка, до нея — котле.* Т. Харманджиев.

триразсоха̀т *прил. диал.* Който е разклонен на три. *Анку назърна в туфата и на една триразсохата гюлова пръчка сред туфата съзря едно хубаво, кръгло изплетено от сухи тревици и лика от черничови клончета гнездице.* Ц. Гинчев.

трифѝл *м. диал.* (гр. τριφύλλι). Детелина. *Нито поглеждаше как сред избуялия трифил децата унесено търсеха разковничето на малките си желания.* Г. Караславов.

тричучу̀рен, -рна, -рно, *прил. рядко.* Който е с три чучура. *Долу, по дъното на клисурата бурливо шуми Малкият Искър, а наоколо ти бълбят малки вадички и тричучурната Беглишка чешма.* Ст. Заимов.

тро̀гна се *св. възвр. книж. рядко.* (от рус. тронуться). Докосна се, доближа се. *Ний сме предизвикани от странний митинг, на който Пловдив присъствува на 1 априлий, да се трогнем пак до тоя горещ въпрос.* Ив. Вазов. *Около трупът на А. Кънчев са събраха голямо множество любопитни... Но никой не смееше още да се трогни до студените останки на хероят, защото се чакаше известие от вали паша.* З. Стоянов.

тромѝчен, -чна, -чно, *прил. диал.* Тромав. *И Божко е на чуждо село, в чужда къща, при чужди хора. Чуждица, тромичен, не свиква бърже, избягва всички.* Ц. Церковски.

тромля̀к *м. диал.* Мързелан. — *Ами помисли си бе, Петко, кой ще отрови пък нашето куче! —... Кому пречеше тоя нищо и никакъв тромляк, дето си джавка по цяла нощ!* Ст. Ц. Даскалов.

трону̀вам *несв. книж. рядко.* Царувам, царя. *Но в Търново само българин може да тронува — това разбра и баща му лани.* Ив. Вазов. *Уверяват някои клеветници на българската чест, че в средата на нашата интелигенция тронува мързелът.* Ив. Вазов.

троня̀свам *несв.,* **троня̀сам** *св. диал.* Разполагам, поставям. *Селяните не щяха Тодора, проваляха го в изборите, но големците отгоре редовно разтуряха червения общински съвет, назначаваха тричленка и тронясваха Тодора за председател.* Пресата. *Нали гледаш на какво място съм се загнездил — тука е вълчото вървище, а пък аз тронясал пощата си тъкмо край него, като кръчмар съм заседнал край пътя на керваните.* А. Каралийчев. **троня̀сам се** *св. възвр. Надникнах в кръчмата на Фачето. Там се е тронясал Колю Беленката и се е насмукал до козирката.* А. Каралийчев. *Кръчмарят, който държеше Крамолника, беше дошел някъде от шоплука и се тронясал на най-многолюдния кръстопът.* А. Каралийчев.

тропа̀р *м. цьрк.* (гр. τροπάριον). Черковна песен в чест на светец и празник. *И сам той запя с хубавия си глас тропара на свети Георгия.* Д. Талев. *Той запя със слаб, но хубав глас един тропар и повлече със себе си повечето богомолци към малката манастирска църквица, откъдето вече се чуваше пение и говор.* Ст. Загорчинов.

тропля̀к *м. диал.* Пълно, набито животно или дете. *То изквича, увиснало надолу с главата, помъчи се да се надигне. — Я го вземи! — подаде го дядо Мишон на Ралчо. — Вземи го да видиш какъв тропляк е! Няма десет дни, а има десет кила!* Ст. Ц. Даскалов.

тро̀сек и **тро̀сък** *м. диал.* Трева троскот. *Ересите се разрастват като тросек и никой вече не знае кое е божие откровение и кое е дяволска примка и лъжа.* Ем. Станев. *На пладне разпрегна воловете. Те застъргаха тросъка покрай синора, здравеца в еловата горица.* А. Каралийчев.

тро̀шка *диал.* 1. *ж.* Трошица. *Я сум си било, шетало/ широко поле Корчанско/... /трошка сум лебец не яло.* Нар. песен. 2. *нареч.* Мъничко. *Нека каже Трифон защо откара нощеска всичкото зърно в кооперативния хамбар, а не отдели трошка за нарядите.* А. Гуляшки.

трошляк *м. диал.* Дребно натрошени камъни; чакъл. — *Защо не дохождаш на нашите открити събрания? — А бе не е удобно! — зави глава Гмуреца и тръгна подир кучето си по пътеката, която по нареждане на Петко бяха насипали с трошляк.* Ст. Ц. Даскалов.

трубка *ж. книж. рядко.* (рус. трубка). Лула. *Чичо Марин. . . се държеше — смучеше лулата, която изваждаше от устата си само нощем, грееше ръката си на крушовидната ѝ трубка и всяка заран прекарваше в ремонтната работилница по няколко часа.* А. Гуляшки.

трупина *ж. диал.* Тяло без глава; труп. *Не сети се чрън арапин, / измами го младата невеста — / . . . / настрана му трупина отлете!* Нар. песен.

трупица и **трупка** *ж. диал.* Вид първобитно дървено рало. *Нивите са изсмукани, изтощени. И не могат да се разорават по-надълбоко с адамовите орала и трупиците.* Г. Караславов. *Тогава Дичо Панчин си ореше като нашенци. Май трупка имаше вместо рало.* Кр. Григоров. *Зад тях пърхаха впрегнати коне с редосеялки, брани, а по-нататък сам черен кон копаеше с крак и от носа му димеше топла пара в ясната септемврийска утрин. Той сякаш чувстваше лекотата на трупката, която бе прикачена за дълги синджири, вхомотени за шията и гърдите му.* Кр. Григоров.

труплук *м. диал.* Дънер от отсечено дърво. *А снегът все валеше и валеше. Колата се бореше с труплуците, мъчително се силеше по стръмнините.* Х. Русев.

трուптина *ж. диал.* Тяло без главата. *Дека е глава паднала, гъста е гора никнала. . . дека е труптина паднала, цръква Ангелинина се е заградила.* Нар. приказка.

трупя *несв. диал.* Мъча, измъчвам. *Мислиш, мислиш, па нищо не можеш да намислиш, само си трупиш ума.* Т. Г. Влайков. **трупя се** *възвр. Не знам от що и от какво, дощя му се да знае кое бе онова момиче, дето вървеше с Донка. И фана да мисли за това и да се трупи.* Т. Г. Влайков.

трусост *ж. книж. рядко.* (рус. трусость). Страхливост. *За жалост, ние сме принудени да отдадем постъпката с арести на пълноправни граждани по сред столицата на трусост, както това ще схванат всички наши врагове отвън.* Пресата.

трущоба *ж. книж. рядко.* (рус. трущоба). Бедни градски покрайнини. *Ти лесно ще си обясниш моя сибаритски живот, като ти кажа, че се намирам на произвола на две вълни: Миларова и Нейчова. . . Едната ме изкарва във веселите сфери на одеския* high-life, *а другата ме вмъква в подземните кръчми и трущоби на Одеса.* Ив. Вазов.

тръвна *ж. диал.* Кошер за пчели, изплетен от пръчки. *Навалици и шум и лутане без ред. / Като пчели, кога им матката изхвръкне / из старата тръвна и рой се помъкне / подире ѝ.* Пенчо Славейков. *Той беше сам, развъждаше много кокошки и гълъби, имаше и няколко тръвни с пчели, между които най-често се виждаше да ходи, гологлав и по бели ръкави на слънцето.* Й. Йовков.

тръдуха *ж. диал.* Тежко дишане; задух. *А кога е студено и влажно трябува да ся пази да ся не износи* [детето] *навън, защото от студа лесно настинва и добива кашлица, хрема и тръдуха.* Летоструй. *Горките рахитици теглят от следулищити болки: голяма раздраженност на нервическата страна . . . тръдуха.* Летоструй.

трън *м.* На тръч задоен *диал.* — заядлив, сприхав. *Аз почти при всяка репетиция трябва да бъда и режисьор, и мирови съдия. . . На трън сте задоени всички!* Ив. Вазов.

трънометка *ж. диал.* Метла от трънливи пръчки. *Народът вярва, че вашият край е близък, че фашистките ви господари ще бъдат пометени с метла, с трънометка, ще бъдат изринати.* М. Ягодов. *Дворът на Янчо. . . беше така опустял, че с трънометка да се завъртеше някой из него, нищо не би могъл да смете.* М. Ягодов.

трънушка *ж. диал.* Трънливо дръвче. — *Пръте за крушка трънушка, / де гиди клетва хайдушка.* П. К. Яворов. *Отидох аз на нивата да отсека една трънушка, много ми пречеше на орането.* А. Каралийчев.

тръня *несв. диал.* 1. Ограждам с тръни, затрънвам. *Баща му щеше да тръне нивите откъм пътищата, пък той — да гледа биволиците през това време.* Ил. Волен. 2. Изтръпнал съм. *Нямаше място за съмнение, кракът ми се движеше, но тежко, и трънеше, като да бях го държал подвит под себе си цял ден.* А. Гуляшки.

тръглест *прил. диал.* За човек — нисък и пълен. *Това беше тръглест момък под среден ръст, набит и в плещите, и в краката.* Т. Харманджиев. *Очите му пак се впиха в Марина, защото тя беше най-хубава, но не беше за изхвърляне и Тотка на Нино Черния, не беше лоша и Цвета Петър Матрозовата, макар че беше малко тръглеста . . . Какви булки, ох, какви булки!* М. Ягодов.

тръглявя се *несв. възвр. диал.* Върша нещо бавно; туткам се. — *Режи от всичко — закрещя поп Антония. — Какво се тръглявиш!* Т. Харманджиев. — *Вандо, носи дамаджаната, че изгорях —. . . Ние тука ще изпукаме като пилци за вода, а ти там се тръглявиш — изпъшка Евстатиев.* Т. Харманджиев.

туг[1] *м. диал.* (тур. tuğ). Вид градинско цвете. *А градините са насадени с цъфнали най-благоуханни и прекрасни цветя: с къни и карамфили... с резеди и божури, с тугове и фереджета.* Ц. Гинчев.

туг[2], **-гя, -ге,** *прил. диал.* Чужд. *Прости ме, прости, ей мили татко, оти ке одам на тугя кукя, / во тугя кукя, во туги люгие.* Нар. песен.

тугѝн *м. диал.* Чужденец, другоселец. *И когато един ден Обрад се върна в Чуй-Петльово, цяло село се събра да го гледа и едва не го прогониха като тугин и пришелец.* Ст. Загорчинов. *Стояне море, Стояне, / три села чинат давия / от тебе, тугин юначе, / от тебе, луда гидия.* К. Христов.

туджа̀рин *м. диал.* (ар.-тур. tüccar). Тежък търговец. — *Не знаех досега, чорбаджи Ицо, че може да има в една Преспа човек с толкова пари. Аферим... — Ех, чорбаджи Ицо — поглади брадата си битолският туджарин.* Д. Талев.

тужу̀рка *ж. книж.* (фр.-рус. тужурка). Вид мъжко сако. *Новият „съквартирант" беше облечен с тужурка от тъмносин шаяк, подплатена с вълна.* Г. Караславов. *Вдигнах яката на тужурката си и без да поглеждам някого ... забързах за кръчмата.* А. Гуляшки.

туз *м. разг.* (рус. туз) Богаташ. — *Земята на всички тузове и кръвопийци, а това е половината от цялото ни землище, от днес става наша земя — на комуната!* П. Здравков. *Искаше ми се с два пръста да удуша тоя туз, ама тя така не става.* Пелин Велков.

туза̀рски *прил. разг.* Богаташки. — *Тузарско хлапе, колко пъти съм им обръщал.* М. Яворски.

тулпа̀н *м. диал.* (от пер.-тур. tülbent). Тънка памучна кърпа за глава. *Жетварките смъкнали бели тулпани и кръстосали крайщата им над гърди.* П. Ю. Тодоров. *Петър Габара, облечен в сиви дочани дрехи, с широка капела сламенка, на която бе вързан бял тулпан, потегли напред.* Ив. Кирилов.

тулу̀м *м. нар.* (тур. tulum). 1. Одрана като торба животинска кожа. *Докарват в село с магаре издоеното мляко, насипано в тулуми.* Т. Г. Влайков. *Водата в кожения тулум бързо се нагряваше.* Гр. Угаров. 2. Търбух, шкембе. *Селените им орат, селените им сеят, женат, вършат, копаят, а те само надуват тулум на механата.* Ил. Блъсков.

тулу̀мба *ж.* (ит.-тур. tulumba). 1. *остар.* Пожарникарска или изобщо водна помпа. *Но огънят докачи и съседните къщи, та се разпространи и най-сетне залапа и една християнска махали. Тогаз се принуди и патриаршеската тулумба да отиде да гаси.* Св. Миларов. *Трябва да се съсипят сичките мостове, тулумбите и ония локомотиви, които се намират в резерва на сарамбейската станция.* З. Стоянов. 2. *диал.* Газено или друго тенеке. *На нас ни е по-добре и без ток. Газ съм купил цяла тулумба — има газ сега, не е като преди години си, да няма.* Б. Обретенов. — *Давал съм, защото ти ми пращаше бележките: „Дай на другаря околийски секретар сирене една тулумба, дай на тоя от градския съвет това, дай на оня от окръжния съвет онова!"* Ст. Ц. Даскалов.

тулу̀мбаджия *м. остар.* Пожарникар. *Действително пожарът напредуваше, по вън ся чуваше голям ек и врява; тичаха тулумбаджиите с тулумбите си.* П. Р. Славейков.

тулу̀п *м. диал.* (от тюрк). Развлачен памук, навит на кравайчета. *Хората предяха тулупи памук, повесма от гръсти и лен и си тъчеха конопни, мелезни и ленени платна, постилки, покривки и други платове.* Ц. Гинчев.

тума̀няст *прил. диал.* (от тур. tuman). За потури — широки, дънести. *Влезе един човек... с кюллаф и гъжва от няколко басми отгоре му, с ясно-сини туманясти гайтанлии потури.* Ц. Гинчев.

тумаря̀ се *несв. възвр. диал.* Докарвам се пред някого. *Нити в партия влизат, нити много, много се тумарят, па и те си живеята живот.* Кр. Григоров.

ту̀мба[1] *ж. диал.* Голяма група от хора; тълпа. *По северния склон на Балкана, към билото, прииждали цели тумби турци и черкези.* Ст. Дичев. *Наизлязоха жените — писнаха, децата тръгнаха на тумби редом с мъртвеца.* С. Чернишев.

ту̀мба[2] *ж. диал.* (гр. τούμπα). Могила. *От север се издига връх Малък Персенк със зъбести, неизтрити от хилядолетия канари. От запад страховито се възвисява тумбата ни Мезарица, подпряла на плещите си небето.* Н. Хайтов.

тумбакѝя и тумбекѝ — вж. **тюмбеке**. *Да си найда либе като мене, / дек не пие вино и ракия, / дек не пуши тутун тумбакия.* Нар. песен. *Чамур Хамид се прибра в нишата си срещу дървеното мостче, постави ново тумбеки в наргилето си и захапа маркуча.* Д. Калфов.

тумбелѐк — вж. **тюмбелек**. *Като са се белнали ония ми ти говеда... Бели лебеди низ зеленото море на шумата. А есен, в късна есен, низ жълтобакърената дъбова шума... Екът на големите тумбелеци ... се разнася на големи тъмни вълни.* П. Росен.

тумѝми *мн. книж.* (чуж.). Някакъв кабалистичен термин. *Той напълни шепата си с кокалчета и ги хвърли върху плочата, .. — Радвайте се, синове израелеви! Уримите и тумимите се съвокупиха.* Ст. Загорчинов.

ту̀мне ми *св. безл. диал.* Хрумне ми, текне ми. *Най-големия насип на републиката наша правим, а на него му тумнало сватба да прави.* В. Чертовенски.

тумру̀к *м. остар.* (тур. tomruk). Окови за краката от две тежки дървета. *Мори Кано, жална Кано! те фърлиха в темен зандан /. . . / с тежок тумрук на нодзето, / дребен синджир на гърлото.* Нар. песен. *Опои се Марко Кралевина, / врьла дремка Марко оборила, / та си заспа на свои колена. / Били турци итри и опаки — / връзаа му руке наопако, / туриа му ноге у тумруци, / а на руке конски букагии.* Нар. песен.

тумру̀кхана̀ *ж. остар.* (тур.-пер. tomrukhane). Помещение в затвор, където изтезават затворниците. *Когато турското подозрително око падне на някоя жертва, то тая жертва найнапред се изпровожда в инквизицията, т. е. в тумрукханата. Ако би ние захванале да описваме на нашите читатели сичките ужаси, които съществуват в тая темница, то би требало да напишеме цели томове.* в. Свобода.

тумрукчѝя *м. остар.* (тур. tomrukçu). Тъмничар. *И щом подсъдимият влезе, двамата приятели застанаха пред вторият тумрукчия и искаха дозволение да влязат.* П. Р. Славейков.

ту̀мчаст *прил. диал.* Топчест, изпъкнал. *Славчо Плужев има валчесто, с тъмна кожа лице. . . тумчаст власат нос.* Ив. Вазов. *Една вертикална дълбока бръчка стоеше неподвижна на невисокото му тумчасто чело.* Ив. Вазов.

ту̀на и ту̀ня беда̀ *нар.* Беда, при която човек не знае в какво е виновен. *На Великден ще дойдеш, нали?. . .—Ако не дойда, гълъбче, ще знаеш, че или в затвор, по някоя туна беда, съм попаднал или пък умрял.* Н. п. Филипов. *Пази боже, от туна беда и от напрасна смърт.* Л. Каравелов. *— Ти нали си знаеш ума, не бой се. — Абе, мен ме не е страх, ама пази боже от туня беда, дето има дума.* Ст. Ц. Даскалов.

ту̀не *нареч. книж. остар.* (рус. туне). Даром, безплатно. *Настанала гладна година . . . И богати люде мъчно могат да найдат хляба на висока цена, а тя го дава туне там, кои е взела под свое покровителство.* С. Радулов.

ту̀нтерест и тунту̀рест *прил. диал.* Нисък и пълен. *Сред тях беше и възниския, тунтерест и румен управител Мантов, когото не еднаж бях виждал да сочат хората.* А. Страшимиров. *Говореше защитата — нисък тунтурест адвокат, с голямо шкембе, гола глава и износени дрехи.* Елин Пелин.

ту̀нтест — вж. т у н т е р е с т. *Тунтестата ѝ снага бързо се окърши и източи.* Ст. Ц. Даскалов.

тупѐ *ср. разг.* (фр. toupet). Безочливост. *Ема ѝ позавидя тогава — ха-ха! Впрочем Аника разполага с глас, жестове и тупе като мъж. — „Да, странен тип жена“.* А. Страшимиров. *—Не забравяйте, че нашите ортаци, които пазят интересите на една част от буржоазията, ни пречат да направим решителни и смели реформи. — А какво търсихте при тях? — попита го с убийствена твърдост Ибришима. И като помълча една секунда, плюна: —Пфуй! Имат тупето да се оправдават още.* Г. Караславов.

тупѝк *м. книж. рядко.* (рус. тупик). 1. Задънена улица. *В началото на малък тупик е разположена Цървулджиевата къща.* П. Теофилов. 2. Безизходно положение. *А ето, че „бостанджиите“ го бяха докарали в тоя тупик, единствен изход от който Милан виждаше в абдикацията.* В. Геновска.

ту̀плест *прил. диал.* Валчест, кълбовиден. *Но в това време влязла една от помайчимите и носила синя и туплеста чаша с вино.* Л. Каравелов. *Много пъти той изваждал из пояса си своя туплест часовник.* Л. Каравелов.

тупнѝк *м. рядко.* Пестник, юмрук. *Заптието отново преведе казаното; изследователят кипна, стовари няколко плесника по лицето на набедения и няколко тупници по коравия му селски гръб.* Ст. Заимов.

тура̀ *ж.* (пер.-тур. tura). 1. *остар.* Султански монограм на документи и на монети. *Мурат I-ий не знаеше да пише и на место подпис имаше обичай да ударя ръката си цяла с мастило намазана, от това произхожда турата или царската емза.* П. Р. Славейков. 2. *разг.* Страна на монета с герб или с образ. *Ако подхвърлим нагоре монета, тя може да падне на земята в положение „ези“ или „тура“.* Пресата.

туралѝя *прил. неизм. остар.* (тур. turalı). 1. Подпечатан. *Аз държа парола, че него време по-добре можеше да припътува човек из районът на IV окръг със свободен билет, издаден от някоя приготвителна комисия, отколкото ако той беше снабден с туралия тескере, издадено с името на Н. В. Султанът.* З. Стоянов. 2. като *същ.* Златна лира. *По слабо осветената повърхност на леглото светнаха се около педесет търкалясти туралии; извади друга платняна кесия във вид на чорап, изтърси и нея върху лирите.* Ст. Заимов.

турбулѐнтно *нареч. книж. рядко.* (от фр. turbulent). Буйно. *Голяма беше радостта на тоя човек, той скокна и турбулентно показа ненадейното си зарадване.* Св. Миларов.

туркопу̀л *м. книж. рядко.* (гр. τουρκόπουλον). Турски син, турчин. *Падаха техните сержанти, бягаха наемниците им, туркопули, гърци и арменци.* Ем. Станев.

турла̀к — вж. т о р л а к. *Като мина харман, че като надодоха ония турлаци с талигите, иззеха що керемиди имаше.* Й. Йовков.

турло̀ *ср. диал.* Гъст облак прах или дим. *След два-три часа изгасиха всичкия пожар, от който сега вместо дим се дигаше турло пара.* Ц. Гинчев.

тỳрма *ж. диал.* Гъст пушек. — *Мечешки сой сме ние. . . — Откъде пък мечешки сой? — намесих се и аз. — До лани и аз не знаех откъде — издуха аго Адил къдраво кълбце турма от цигарата.* Н. Хайтов.

тỳрмаджия — вж. т ю р м а д ж и я. —*Хм. . . полиция. . . щом е полиция. . . и аз не я обичам. Некога и аз съм теглил. Да знаеш какви пранги съм носил. И аз съм бил турмаджия.* Т. Харманджиев.

турмàк *м. диал.* Млад бивол. *По-рано имахме в двора един бивол . . . и едно прасе. А сега една биволица, един турмак, галенце . . . и 30 кокошки.* Ал. Гетман.

турмакѝнка *ж. диал.* Млада биволица. *Толкова стока беше отгледал дядо Върбан, но всичко му беше останала само тая млада турмакинка.* Ст. Ц. Даскалов.

турмантѝрам *несв. книж. рядко.* (фр. tourmenter). Тревожа, мъча, измъчвам. *Ний и по-напред на това същото място бяхме говорили за бурите и ожесточението на партиите, които турмантират с едно постоянно засилване правителството и народа в Княжеството.* Ив. Вазов.

турмàчка *ж. диал.* Млада биволица. *През есента на миналата година откара на пазара една турмачка, хранена и от порода. Гледаха я и тези, които не бяха дошли да купуват.* М. Яворски.

турметàрче *ср. диал.* Пастирче на турмаци. *Струпаха се от цялата Лъка шилигарчета, телчарчета, турметарчета, свинарчета и гракнаха в един глас върху мене: — Гъши даскал!* Ст. Ц. Даскалов.

турнèл — вж. т у р н ю р. *Обърна се към Илийка тъй, че едното му бедро се отметна назад като слабо прикрепения турнел на някоя офицерка.* Ст. Чилингиров.

турню̀р *м. книж. остар.* (фр. tournure). Подплънка отдире под талията на модна дамска рокля. *Да може да обича, трябва да има сърце една жена. . . А на тукашните жени сърцето се е скрило в турнюра!* Ив. Вазов.

тỳрта *ж.* (ит. -гр. τούρτα). 1. *нар.* Кръгъл плосък хляб, погача. — *Замеси турта, мале! Веднага, че учителят ще гладува. . . Гьошкови не му донесоха.* Ст. Ц. Даскалов. 2. *диал.* Есенно цвете изпъдиовчар, кадънка. *Ке ти легна, мамо, да ти умра — / ти ме прекри с тънко бело платно, / запали ми до три жълти свещи, / натръкай ме със две жълти турти.* Нар. песен.

турунджàв и **турунджѝен** *прил. диал.* (тур. turuncu). Оранжев. *На трапезата бяха наслагани блюда с постни ядения и закуски: сарми, туршия с пиперки и с турунджави моркови.* Ив. Вазов. *Зеленийт шар става от жълтийт и от синийт, а от жълтийт и червенийт става турунджиенийт.* П. Р. Славейков.

тỳря *св. . . . остар.* Накарам някого да прави нещо. *Не ще и дума, той е турил малките сополанковци да леят куршуми.* Ив. Вазов.

тỳта *диал.* У р а-т у т а (от тур. vur-tut). Набързо, с усилие. *Ако момата излезе имотна, зарязват проверките, удрят го на сватльк и ура-тура задомяват младите.* В. Чертовенски. *Потърсих си воловците — никъде ги няма. Ура-тура, намерих Белча — дреме до куршуменото кладенче, а Черню го няма.* А. Каралийчев.

тутараклѝя *прил. неизм. диал.* (тур. tutaraklı). Страхлив. — *Лесно ти е на тебе — пухна голяма струя дим от цигарата си Танчо и лицето му се забули. — Нали ме знаеш, че съм тутараклия човек.* Кр. Григоров.

тутиквàнти *прил. множ. разг.* (от ит. tutti quanti). Най-различни, всякакви. *Кожодери, потосмукачи, думбази и тутикванти, стига ви толкова!* К. Петканов.

тỳтки *нареч. диал.* Като че ли, сякаш, ужким. *Ней ще ѝ бъде драго да я види, че и тя играе с другите моми. Тогава тутки и тя самата играе.* Т. Г. Влайков.

туткỳн *прил. неизм. диал.* (тур. tutkun). Несръчен, бавен туткав. *Със заспало и будно око или с листо, колко и да е туткун, человек в един ден може да хашладиса до 200 дръвчета.* Зах. Княжески.

тỳтна се *несв. възвр. диал.* Туткам се. — *Хайде, булка, какво още се тутнете из къщи? Тръгвайте, че жътварски ден не чака.* Ст. Марков.

тутнàвя се *несв. възвр. разг.* Бавя се, туткам се. *Нели стои кротко в един ъгъл, същинско агънце! Лили е зяпнала, а Цветан си чеше рошавата глава тъй, че тетка озе подозрително да го гледа и това сякаш я опомни. — Какво се тутнавите така? — викна тя и скочи.* В. Бончева.

тỳтор *м. книж. остар.* (лат. tutor). Надзирател, попечител. *Когато чорбаджиете, туторете, приложниците и епитропете на храмът чуле сичкото това, то се събрале в кавенето и накарале поп Къна да върне парите.* Л. Каравелов.

тутỳн¹ *м. диал.* Тютюн. *Кога си Рангел отиде / у циганското кафене, / циганье тутун пушеа / и си цигански сборуват. . .* Нар. песен. *Стоян на дукян седеше / с нергеле тутун пиеше / и на далеко гледаше.* Нар. песен.

тутỳн² *междум.* (от тур. tutunmak). Дръж! Дръжте! *Като го видя Бешир-ефенди, „тутун"! — рече на заптиетата, завалиха го, зеха му силяха и с едни ножици — Бешир-ефенди ги носеше в дисагите си — изрязаха му пачите и го пуснаха.* Й. Йовков. *Хрътките гонеха два*

заека къде Кикирешкова кория надолу из баиря и гласовете: „хъ! хъ-де! де! тутун! тутун! хъ-де, тутун!“ се чуваха от върха. Ц. Гинчев.

тутуни̇ца — вж. т ю т ю н и ц а. *На бедро обесил тутуница, пуна с кескин тутун и с лютаци кремъци.* Елин Пелин.

туту̇ркам се *несв. възвр. диал.* Бавя се, туткам се. *Замислена, постоя един миг и Гана. . . —Хайде, хайде! Стига сте се тутуркали, ами избирайте! Това е мъжко, това е женско! — каза тя с плътния си мелодичен глас. Кучетата бяха еднакви.* Ст. Ц. Даскалов.

тутурмѐ — вж. т ю т ю р м е. *Па кошулята му се хубава. . . ама огърляко е най-добър. . . С всякакви конци прошарен, па на краищата клекавец, а на клекавеца тутурмета треперят.* Елин Пелин.

туту̇ш *м. диал.* (от тур. tutuşmak). Бавене, разтакане. *Чорт да го вземе нашия български тутуш! Колко мъчно у нас се правят най-обикновените неща.* Ив. Вазов.

ту̇фер *м. рядко.* (от гр. τοῦφα). Китка стъбла и издънки, поникнали от едно коренище; туфа. *—Те са! — промълви той и се спусна по лъзгавата трева къде ближния храстов туфер, дето незабелязано се спотаи.* Ц. Церковски. *Като късаше хубавите гюлови цветове от един голям туфер, из туфера изхвръкна един славей.* Ц. Гинчев.

ту̇фли *мн. книж.* (рус. туфли). Пантофи, чехли. — *Ех, размекна се и ти, байно! — мислеше понякога каруцарят, като гледаше господаря си да влачи топлите туфли из коридора.* О. Василев. *Когато се прибереше в къщи, той се разхождаше из стаите по туфли и домашно палто с хусарски шнурове на гърдите.* Е. Манов.

туч *м. нар.* 1. Медна сплав, бронз. *Звънците бяха два вида: от туч и от желязо.* Й. Йовков. 2. Бронзов звънец. *Екът на големите тумбелеци (тях носят обикновено едрите ялови крави) се разнася на големи тъмни вълни. Из тия тъмни вълни се провират ясните гласове на тучовете.* П. Росен.

ту̇ча *ж. книж. рядко.* (рус. туча). Облак. *Тие обожават победителната молния и благодетелната гръмотевица, които пресичат тучите и които освобождават плодородния дъжд. . .* в. Знание. *Тука митът не е форма, а выражение; тука владее ясен и крехък език, а през него се просветват или, да кажем по-ясно, се видат формите на тучите, движението на воздухът, променението на годишните времена.* в. Знание.

ту̇чав и **ту̇чен**, -а, -о, *прил. нар.* Бронзов. *Лъскавото тучаво звънче подрънкваше.* Г. Краев. *Ще им сторя* [на биволите] *нов колесник. Дрянови жегли ще им издялам и по тях ще накича ситни синджири, тучени звънчета. Искам, кога тръгна на кирия, цялото село да ги гледа и да им се радва.* К. Петканов.

ту̇чка *нареч. диал.* Тук, туканка. *Ех, драгичка, любовта старо и младо не пита. Залудува ли тучка това е (туря ръка на сърцето си) — отиде.* Ив. Вазов.

тщеду̇шен, -шна, -шно, *прил. книж. остар.* (рус. тщедушный), Слаб, немощен. *Тежко ми е да видя тщедушни и жалки духовно два исторически героя.* Ив. Вазов.

тщѐтен, -тна, -тно, *прил. остар.* Напразен, безрезултатен. *Всеки знае приказката за оня болен цар, комуто един мъдрец, след тщетните усилия на обикновената медицина, казал, че ще оздравее, ако облече ризата на някой щастлив човек.* К. Величков. **тщéтно** *нареч. Но не иде! Де е? Тщетно / искат да научат, / към вратата често гледат / и мустаци сучат.* Ив. Вазов.

тъ̇гав *прил. книж. остар.* (от рус. тугой). Бавен, муден. *От такъво едно нехайство за развой на телесните сили человек остане маломощен, тъгав, замислен.* Й. Груев.

тъго̇вен, -вна, -вно, и **тъгови̇т** *прил. диал.* Тъжен, тъжовен. *Заход слънце бе позлатен. Кривач лъч още огряваха околните върхове, а някои като замаяни по небе облачета бяха багряни. Татък из дола се носеше мерна песен с проточно тъговен припев и гората като да подемаше тъжните ѝ думи.* А. Страшимиров. *Над тоя гроб стои млада жена, облечена в черни дрехи, кои показваха и правяха лицето ѝ още по-бяло, бледникаво, тъговито и милозливо.* Ил. Блъсков.

тъговина̇ *ж. диал.* Тъга. *При тези думи бабини усмихна се Кръстинка, усмихна се и Милчо; но усмивката им се виждаше да произлиза повече от тъговина, а не от радост.* Ил. Блъсков.

тъгорчу̇к — вж. т а г а р д ж и к и т а г а р ч у к. *И тук заптиите проводиха да им приготовляват едение, при сичко че големите им тъгорчуци бяха пълни с хляб и сирене.* З. Стоянов.

тъдѐз и **тъдѐс** *нареч. нар.* Тук, наоколо. *В дни отдавни / живели са тъдез, в гъстаците дъбравни,/ жреци пустинници.* Пенчо Славейков. *Я виж тъдес ли е Савата? — Няма го — обажда се Дешка.* Д. Немиров.

тъдѐшен, -шна, -шно, *прил. нар.* Тукашен. *Да, прочут е и богат / от всички градове тъдешни Каменград.* Пенчо Славейков. *Старецът не изглеждаше от тъдешните хора.* Ст. Загорчинов.

тъжнѐя *несв. диал.* Тъгувам. *И тъжнее Божково сърце ратайско за Цвята, за балканджийски седенки.* Ц. Церковски. *Кога ме чуеш, / майчице мила, / че съм запяла — /. . . / ти да не кажеш: / щерка — весела, / . . . / ами да кажеш: / щерка тъжнее. /* Ц. Церковски.

тъкла̇ *диал.* — вж. т а к л а. *Погнати, претрополяха три / деца. . . Прегънато едното се изправи / и тръгна по ръце, преви се и направи / тъкла.* Пенчо Славейков.

тъкменѝк *м. диал.* Дреха вълненик. *Гънките на скалите се очертават като дипли на момински тъкменик.* З. Сребров.

тъ̀кнаст и **тъ̀княст** — вж. т р ъ т л е с т. *Нашата роднина Миню беше човек нисък, тъкнаст, тоже рус.* П. Р. Славейков. *Възнисък, тъкняст, стъпя като мечка, все с един ход спокоен и равен.* К. Величков.

тъл *м. старин.* Под. *Заптието, като опря сълбата о тълът на двора и о зидът, зе да слязува.* П. Р. Славейков. *Тази пещера беше много хубава; тълът ѝ равен и сух.* П. Р. Славейков.

тълма̀ч *м. книж. старин.* 1. Тълкувател. — *Езикът ви да бъде притча... Не сте родени за учители на стадо, ни за тълмачи на съница.* Н. Райнов. 2. Преводач. *Ханът позна, че писмото е написано по български, смигна на придворния тълмач, един стар куманец, тълмач и при Георгя Тертера.* Ив. Вазов.

тълмѐж *м. рядко.* Тълкуване, обяснение. *Стори им се чудно и тръгнаха след него да чуят тълмеж за станалото.* М. Минев.

тълмя̀ *несв. книж. старин.* Обяснявам, тълкувам, предсказвам. *На Болярски рът, както самото име тълми, рядко излизаха простолюдини.* Ст. Загорчинов. *Знаци по небето видели, казват, звездобройците, опашати звезди се явили — за мор ли, за бран ли голяма тълмят!* Ст. Загорчинов. *Там беловласи философи тълмяха стихове на древни писатели.* Н. Райнов.

тълча̀ се *несв. възвр. диал.* Удрям се, чукам се. *И я велеет до два ангела: / „Егиди Яно, сирота Яно! / А що се буфташ, а що се тълчиш! / А що се тълчиш на мрамор плоча?* Нар. песен. *Тога велит овчар табарина: / „Аити тебе краля Шишманина! / Що се тълчиш по бели колена?“* Нар. песен.

тълча̀к *м. диал.* Съд, в който се чука нещо; хаван. *Аз зная, че у нас често-често идат един за огън, друг за вода, третий за кутел и тълчак.* М. Балабанов.

тълчѐн, -а, -о, *прил. диал.* Чукан. *А бабичките и момчетата изнасят из черковата осветената пшеница, която е смешана с мед, с тълчени орехи.* Л. Каравелов.

тълчо̀к *м. книж. рядко.* (рус. толчок). Тласък. *Фенер, откъдето пред векове цели / разврат и мъртвило в света са се лели, / и който забули всичкия възток / с една гъста мрежа, и никой тълчок / на духа не даде... / Фенер, при такваз вест, потрепера цял /.* Ив. Вазов.

тъмнѝк[1] *м. диал.* Тъмно помещение. — *Ний сега се родихме. До днес живеехме в тъмник. Разбрахме, че и за нас имало господ.* А. Каралийчев.

тъ̀мник[2] *м. старин.* Началник на „тъма“ — голяма военна дружина. *Каквото чуваха те, предаваха го на хилядниците, те пък на тъмниците и полковите началници, полковите на войводите.* Д. Талев.

тъмнѝчник *м. остар.* Тъмничар. *Но не можа ли да ся запознаеш с жената на тъмничника и да ѝ заслепим очите със злато?* П. Р. Славейков.

тъмну̀вам *несв. диал.* Лежа в тъмница, в затвор. *Най-зле ме натискаше неизвестността. Струваше ми се, че много по-лесно щеше да ми бъде, ако да изречаха веднъж присъдата ми, ти да знаех колко време ще тъмнувам.* Св. Миларов.

тънколя̀в *прил. диал.* Тънък, слаб. *Зографинът има ръст среден; на изглед е тънколяв.* Ст. Заимов.

тънколя̀че *ср. диал.* Слабичко дете. *Когато Латинка момуваше, аз бях още тънколяче, ама съм я имала като по-голяма сестра.* А. Гуляшки.

тънкошѝйка *ж. диал.* Вид полска птичка. *Навремени прекъсваше песента си и се провикваше, за да плаши тънкошийките.* К. Петканов.

тъ̀пам *несв. диал.* Пристъпвам от крак на крак. *Дядо Митар тъпаше на едно и също място като замаен.* К. Петканов. *Забеляза Минтана да тъпа около магарешката каруца на Юрдека и отиде при него.* К. Петканов. *Конят цвили, уши вири, очи върти, водило гризи, врат върти, тъпа, с копито земя рови.* Др. Манчов.

тъ̀ргам *несв диал.* Дърпам, тегля. *По стълбите се чу гълчка. Една жена викаше и си търгаше косите.* Ст. Чилингиров. *Събираха сухи бурени, търгаха стърнище от нивите — всеки искаше да си приготви поне суха постилка.* Й. Йовков.

търговѝна *ж. рядко, остар.* Търговия. *Секога ся боех да не банкротирам (изпадна), да ся не развалят стоките ми, да ся не потопят кораблите ми, които имах по морето; оставих прочее търговината, за да опитам дали ще мога да бъда по-спокоен, и зех едно звание при царя.* Кр. Пишурка.

търго̀вщина *ж. диал. остар.* Търговия. *Дълги години той се буха като вода о бряг в разни дребни търговщини и службици без никаква сполука.* Ив. Вазов. *А че, хаджийке, то момчето не си ѝ без книга: перото му работи... Езер, търговщината, тя без учение бива ли?* Д. Войников.

търгу̀вам се *несв. възвр. разг.* Пазаря се. *Гавраил (въси се) : ... Много иска. Кир Тодор: Давай, давай, не се търгувай.* Ив. Вазов. *Раков предлага изведнъж двайсет и пет лева заплата и, за голямо учудване, бащата се не търгува и великодушно се съгласява.* Ив. Вазов.

търду̀хав *прил. диал.* Който е болен от трътуха. *До силно горящата печка седи и дреме... старият слуга дядо Кола... Търдухавите му гърди пищят на различни гласове.* Елин Пе-

лин. — *Уволнена си! . . . Току във врата ѝ изпъхка търдухавият дядо Мишон и пъхна в ръцете ѝ вързоп дрехи.* Ст. Ц. Даскалов.

тържѝк — вж. тагарджик. *Циганинът напълни блюдото на терзията . . . Нашите малки ръчици потънат в „тържика" и заграбят меките разкашкавени дренки или круши.* Ст. Чилингиров.

тързам *несв. диал.* Дърпам, тегля. *Горкото кученце. . . тързаше дрехата му, за да го одължи най-малко поне да го погледне.* Кр. Пишурка.

търкалàшка *ж. диал.* Питка или геврек. *Много обичам да миновам покрай хлебарница; там на одрът има търкалашки, симид и сухаре (пексимед).* Др. Манчов.

търла *ж.* и **търло** *ср. диал.* Лятна кошара за овце. *И кой знае как беше се събрала тогава толкова много вода — цялата търла заедно с добитъка беше удавена.* Кр. Григоров. *Единакът е знаменит вълк. Славата му се носи по всички търла и пояти на горна Марица, Тополница и Искъра.* Н. п. Филипов. *Здравите овце бяха отделени в горното търло под големия свод, а всички съмнителни бяха натикани под долния, по-ниския свод.* Ст. Ц. Даскалов.

търмъ̀к *м. диал.* (тур. tırmık). Земеделско гребло. *Взе търмъка, отиде зад плявата и сякаш злато засъбира, тъй грижливо затърмъчи.* К. Петканов. *Някаква стихийна сила влечеше всички към полето. Нататък се нижеха върволици от плугове, боруни, търмъци, натоварени със семе коля.* Й. Йовков.

търнѝца *ж. диал.* Място, обрасло с тръни. *Не е село като село наше село, / ами свраче гнездо укътано, та се невидело, / като пара у кесия скрито у търница.* Елин Пелин. *Докато видим какво става, един голям смок изпълзя с бързина оттам и залъкатуши право през нашата трапеза, разпръсна лукови стръкчета, преметна солницата, избяга и се завря в коренището на една стара шипка до гъстата търница.* Елин Пелин.

търномèтка — вж. тръномeтка. *Тая октомврийска вечер, след като смете с търнометката пръснатите из двора окапали листа от дърветата, дядо Васил се прибра в къщи.* Пелин Велков.

търпàн *м. диал.* (тур. tırpan). Земеделско сечиво коса. *Стотина мъже тръгнаха встрани от колите, въоръжени с брадви, търпани, пушки и ножове.* К. Петканов.

търса *ж. диал.* Нрав, характер. *Остарял, ама от търсата си не са оставил.* П. Р. Славейков. *Присъствието на славянска кръв у Нитче не е за отричане, както у маджарина Петьофи — те и двама са неволни изразители на търсата на своите предци.* Пенчо Славейков.

търсанà — вж. терсана *Пристигнахме. до Едирне в търсаната.* Диарбекирски дневник.

търта *ж. диал.* Подобна на цвете нашивка върху дреха. *Шарените търти, които слагаше върху щръкналите отстрани на бедрата клинове — всичко това омайваше погледа му.* Ил. Волен.

търтля̀вя се — вж. тръ̀тлявя се. *Овцата изблея, Боньо я изтърва от жал. Турлака му се скара: — Какво се търтлявиш ти бе, шиле? Дай овцата, да довършим!* Ст. Ц. Даскалов.

тъ̀ртòтя се *несв. възвр. диал.* Влача си краката, като ходя. *Както всеки път, така и тая сутрин Къновски беше дошъл раншко в кантората си. Той сърбаше кафето си, когато на тротоара видя да се търторят Герасим и чичо му.* Ст. Ц. Даскалов.

тъсмà — вж. тасма. *По полиците, кътовете и долапите на дюкяна са натикани всевъзможни произведения от западната, източната и местна индустрии. . . дървени ракийничета и бъклици, тъсми, коланчета.* Ст. Заимов. *Няколко тъсми от пясък, оставени от порои, просичаха и заличаваха скудната зеленина на тая обезчестена полянка.* Ив. Вазов.

тюклю̀к *м. диал.* (от тур. köklü). Нива на мястото на изкоренена гора. *Накрая думата взе дядо Георги Касабов, най-добрия стопанин в селото. — На текето ще засеем тютюна, на тюклюците — житото, на равнака — слънчогледа.* Н. Каралиева.

тюлбèн *м. диал.* (пер.-тур. tülbent). Тънка забрадка. *Султана сега му се виждаше смешна и помила със строгите си очи и тъй малка, нежна, хубава с белия си тюлбен на главата, с блестящи пулейки по краищата му.* Д. Талев.

тюлюмбèк — вж. тюмбелек. *Младите жени се чернеха със сажди и се забраждаха с отрепки, като чуеха тюлюмбеците; яйца, масло, кокошки . . . месо не остана в селата.* Ц. Гинчев.

тюмбекè *ср.* и **тюмбекѝя** *ж. остар.* (пер.-тур. tömbeki). Вид тютюн за наргиле. *Главни градове на Персия са: . . . Ширас, прочут с тюмбекето си и вината си.* Ив. Момчилов. *В това време към източната страна на втория кат на новия сарай на един ален миндер един срещу друг стоеха Рашид и Хадър и пушеха от две бели наргилета арабистанска тюмбекия.* Ц. Гинчев.

тюмбелèк *м. остар.* (тур. dümbelek). Малък тъпан. *Няколко пъти вече гръмваха бурузани и тюмбелеци и пак замлъкваха.* Й. Йовков. *Тогава навсякъде в чокмановските околности ручали гайди, биели тюмбелеци и звънци.* Н. Хайтов.

тюмбелѝя *ж. диал.* (от тур.) Тютюн. *На глава му надве страни / люляка, / бяла аба с червен гайтан / два капа; / . . . / червен ширит, огнен чакмак / през шия, / тюмбелия в цяла кожа / кесия.* Ц. Церковски.

тюрлѝя *ж. разг.* (тур. türlü). Род, вид сорт. *Когато стане пожар в Цариград, три тюрлии хора отиват там.* Ив. Вазов. *Разсолът се употребява и суров за ядене, но и варен с много тюрлии, а найпаче с блажни вещества за поклонниците и за белците.* Неофит Рилски.

тю̀рма *ж.* и **тю̀рме** *ср. разг.* (лат.-рус. тюрьма). Затвор. *Сетне той излежа осем години в тюрмата и го опростиха.* А. Каралийчев. *Той . . . и в тюрмата лежа, и в Румъния бяга.* Й. Йовков. *Гдето мнозина са виновни, ни един не влиза в тюрмето.* Ст. Чилингиров.

тю̀рмаджия *м. разг.* 1. Затворник. *Какво иска от нея този тюрмаджия, господ да го убие макар.* Г. Караславов. 2. Тъмничар. *Врявата на циганките изведнъж стихна, смълчаха се и дечурлигата и до ушите на дядо Петко долетя гласът на тюрмаджията Алексо.* А. Христофоров.

тю̀рмен, -а, -о, *разг.* (от рус. тюремный). Затворнически. *Тюрменият надзирател Мърчината дойде тъкмо на време.* Ст. Чилингиров.

тюрюдѝсам *св. диал.* (от тур. kürümek). Изоставя, зарежа. *Вие ме накарахте по неволя, на сила, за кефа ви, да си прежаля жената, децата и всичко, което ми е най-драго и най-скъпо. Накарахте ме да си тюрюдисам вилаета и да ходя по чуждите земи, като немил-недраг за вашите кефове.* Ц. Гинчев.

тютюва̀ *ж. диал.* Жица на лък; тетива. *Сичките биват обръжени с лъкове и стрели. Жицата на лъковете им е тютюва от жилите на животни или връв, направена от косми или вълна.* П. Кисимов.

тютюнѝца *ж. диал.* Кесия за тютюн. — *Я да запушим — рече Танчо и почна да вади тютюницата от пояса си, — паламидата ще я оправим.* Кр. Григоров. *Бай Драгостин извади нервно тютюницата и с треперещи пръсти откъсна от пожълтелия вестник и засвива цигара.* К. Кръстев.

тютюня̀сам *св. диал.* 1. Зажаднея за тютюн. — *Давай де, давай цигарите — рече Танчо. — Давай, че тютюнясах днеска. Не съм пушил от сутринта досега.* Кр. Григоров. 2. Отровя се от тютюн. — *Не ти ли стигна пушене, Пеноо. . . Ще тютюнясаш, бе момче. . . Дръж здраво ралото.* Кр. Григоров.

тютюрмѐ *ср. диал.* (от тур. titreme). Лъскаво металическо кръгче с дупчица в средата, която жените нижат за украса на облеклото си; тетерица. *Изпод него* [сукмана] *се подават кенарливите поли на бялата ѝ риза, шити с тютюрмета.* Т. Г. Влайков. *Леко се повдигат кенарени нагръдки, отрупани с тантели и с тютюрмета.* Елин Пелин.

тюфѐк *м. остар.* (тур. tüfek). Пушка. *„Море лудо, море младо! / Братя имам не ме давам“. / „Море моме калешо-то! / На братя-ти голем пещеш, / голем пещеш шарен тюфек, / да си оди на планина, да си лови гяребици, / току мене ти зевай ме.“* Нар. песен.

тюфекчѝйница *ж. остар.* Оръжейна работилница. — *Казваше ми отнапреж, че иска да работи в тюфекчийницата на дядо Мито — плахо отвърна тя.* А. Христофоров.

тюфекчѝйски *прил. остар.* Който се отнася до тюфек и тюфекчия. *Вратата на тюфекчийската работилница беше затворена.* А. Христофоров. *А на краят до огънят беше поставен тюфекчийски тезгях, на който работеше стопанинът на къщата, бай Рангел, счупените пушки.* З. Стоянов.

тюфекчѝя *м. остар.* (тур. tüfekçi). Лице, което изработва или поправя пушки или пищови. *Старецът веднага обясни, че купил оръжието от самоковския тюфекчия Мито Шатараята.* А. Христофоров. *Момъкът е майстор тюфекчия, поправя всякакви оръжия.* П. Стъпов.

тюфечѝще *ср. остар.* (от тур. tüfek). Голяма пушка. *Той ми се видя като да е легендарният оня Мустан от песента за хайдутите. Липсваше му само едно „тюфечище“ и неизбежните за всеки юнак „бурмалия мустаки“.* Н. Хайтов.

тю̀хна *св. диал.* Бутна, съборя. *Ако тюхните оцетарската му шапка, изпод нея ще лъсне руса, светла, мека като коприна коса, остригана войнишки.* Ст. Заимов. *Бабаитинът мислеше, че има работа с някой ловченски или плевенски читак, та затова и не тъй се оскърби, когато Общи тюхна многонавитата му, свещената и неприкосновена за гяурите гъжва.* Ст. Заимов.

тя̀гост *ж. книж. рядко.* (рус. тягость). Тежест, бреме, мъка, досада. *Димо чака, скрит зад мостчето . . . Нетърпението му се удвоява и той започва да брои миговете с тягост.* Ив. Карановски. *Ах, недейте ме презира, / в бедността ми няма срам, / милост не дойдох да дира, / нито тягост да съм вам.* Ив. Вазов. *Той пуфтеше, мръщеше се . . . и му се струваше, че ако го държат още два дни така, ще полудее от тягост.* Д. Немиров.

тяготѝ *несв. книж. остар.* (от рус. тяготить). Тежа, тегна. *Но именно тая мисъл и укрепяваше нейни сили, удвояваше ѝ твърдост и поддържаше я всред всички злочестия, които тяготяха на нея.* С. Радулов. *Но старостта тяготи сега язика ми, и душата ми повехнала.* П. Р. Славейков.

тя̀кам *несв. диал.* Натяквам. *Такива разсипници сами на себе си стават най-върли неприятеле, ако и да ся примичат обикновено при ония, които тякат на людското саможивство и неправдолюбие.* Й. Груев. *И той всякога, колчем му ся случеше да тяка и да ся оплаква на орисницата, чтом си смисляше за ония неуморими работни девойки, стегняше ся и наостряше ся.* Й. Груев.

У

убѝт *прил.* . . . **Убита цена** *диал.* — намалена, понижена цена. *И Григорът разказа как мълния гръмнала над главите им, запалила един орех, утрепала петдесет овци и откъснала опашката на доресгия му кон, който продал после с убита цена.* Ив. Вазов. *Малките търговчета и бакалчета разпродаваха с убити цени стоката си, за да тръгнат по-скоро.* Ив. Вазов.

убѝя *св.* . . . *диал.* Развлача вълна на дарак. *Кака Веша беше отишла с Гена Видина на Бузуловия дарак да убие малко вълна и щеше да се върне привечер.* М. Ягодов.

ỳбо *съюз, старин.* И тъй, прочее. *Сега убо, призовавам ви на клятвата, която ще направите.* в. Цариградски вестник. *При такиви убо обстоятелства, всеки може да разсъди, не е било възможно на българите да съхранят нещо си веществено от стародревностите си.* Г. С. Раковски.

ỳбо̀г *прил. старин.* Беден. *Неговият убоги ум не можеше да побере всичкото това величие.* Ив. Вазов. *И Парижкото всемирно изложение не остави никаква следа в литературата ни, не внесе нищо в убогий склад на нашето умствено богатство.* Ив. Вазов.

убо̀гост *ж. старин.* Беднота. *За нас бяха безкрайно интересни . . . — цялата неотразима смесица от древност и мода . . . от красота и убогост, които си бяха дали разюздана среща в този колкото стар, толкова и млад едномилионен град.* С. Северняк. *Няма съмнение, че това се дължи колкото на безвкусието, толкова и на голямата им убогост в знанието езика.* Ив. Вазов.

убо̀жество *ср. старин.* Бедност. *На изсъхналото му и бледно лице се виждаха знакове на треска и дрипите, които покриваха тялото му, свидетелствуваха за крайното му убожество.* Н. Михайловски. *Наистина, бог се роди убог, за да ни научи да търпим с постоянство убожеството. Туй не показва, че убожеството произхожда от бога! не! него го доведе развратa и човеческата ненаситност.* Бълг. книжици.

уболѐн, -а, -о, *прил. диал.* Наранен, измъчен от болка. *Неговите похвали би я наранили. Уболеното ѝ сърце не можеше да понася никакви нови вълнения.* Ив. Вазов.

убо̀рна *ж. книж. рядко.* (рус. уборная). Тоалетна стая в театър. *И изчезна в тъмния коридор на местния театър. Отвори уборната. Висока, студена, мръсна стая.* Г. Стаматов.

уборо̀сан *прил. диал.* Съборен. *Трупа труп затрупва, уборосан върху му.* Пенчо Славейков.

убру̀с *м. диал.* Кърпа. *Отишле всички и намериле Човека Божий. Той се бил вече представил. Главата му била покрита с убрус. А в десница крепко держал свита хартия.* Т. Г. Влайков.

ỳвес *м. диал.* Стръмнина, наклон. *Видях го веднъж как, уверен в стъпките си, с Теменужка в ръка, той прелетя през най-опасния увес на сипеите, които се свличаха с трясък от самите орльови скали.* Р. Ликова. *Минаването през преспите лятно време крие в себе си големи изненади, особено по такива с по-голям увес.* П. Делирадев.

увѝна *ж. диал.* Храст смрика. *Вятър пее в Пирина, / в скалите, / пее в усои, в увини.* Н. Вапцаров.

ỳврат *м. диал.* Мярка за земя — около 1000 кв. м. *В половина уврат място човек може си направи на два ката по четире много добри стаи и пруст между тях, щото да живее слободно една челяд.* Ив. Богоров. *Нататък, навътре, стои цветарник, а зад него овощна градина от няколко уврата.* Ст. Заимов.

уврѐда *ж. рядко.* 1. Вреда, щета. *Ти зарад бъдаще най-вече имаш страх, — / да не обърне той свободата в увреда / на самия народ.* Пенчо Славейков. *Ще дойде ден и вий. . . / ще видите, че вас за нос ви е повел / Войводата; — че той съвсем към друга цел / повежда делото в увреди за народа / и за желаната от всинца ни свобода!* Пенчо Славейков. 2. Обида. *И ако бог иска да ме направи най-щастлив, той ще стори да доживея и до тая радост — да видя обесени на тия дървеса шест-седем от моите върли душмани . . . С разтрогнато сърце ще им простя аз, пред смъртта, всички увреди, които ми са причинили в живота.* Пенчо Славейков.

уврѐден[1], -дна, -дно, *прил. рядко.* Вреден. *Както къщата, също тъй и дрехата е едно от средствата, с които ний се увардеваме от увредните влияния на вънкашният свят.* Ив. Богоров.

уврѐден[2] -а, -о, *прил. диал.* Обиден, огорчен. *Колчо уж се стягаше и мъчеше се пред Тинка да се показва весел и спокоен. . . И неговото сърце е увредено, и в неговата душа бе западнала горчилка и мъка.* Т. Г. Влайков. *Между това гостът почна са говори. . . но забележи, че домакинът го никак не слушаше . . . Затова гостът ся найде твърде увреден и каза: „Аз ти приказвам за редки и особени случки, а ти не искаш . . . ни да ги чуеш.“* Кр. Пишурка.

уврѐждам *несв.*, **увредя** *св. диал.*Обиждам. *Това усещание на срама е в също време и почитание на душата, коя драговолно иска да ни се покаже такава, каквато е . . . И тъй трябва да признаем, че би увредили такава душа, ако останехме равнодушни към онова място, дето тя сама радостно ни чака.* П. Иванов. *Той ся чудеше на добродетелта на туй момичение, а най-повече на нейното търпение; защото сестрите ѝ, неблагодарни да му слугуват в къщната работа, го на сека минута увреждаха.* Кр. Пишурка.

ỳвремко *нареч. диал.* Навреме. *По-чисто си е, брате, увремко да си се разделят.* Т. Г. Влайков.

увръ̀тка *ж. диал.* Отказване, несъгласие. *Алю подир няколко престорени увъртки на поканата ми, прие да изпие с голямо наслаждение две чаши вино.* Ив. Вазов.

увъртлѝв *прил. диал.* Който извърта, изопачава нещата.*Депутат от видните, ловък хитрословец, увъртлив, с привички светски и европейски лъск . . . той се ползуваше с политически престиж в общественото мнение, което вътрешно презираше.* Ив. Вазов.

увърхà *св. диал.* Овършея. *Геранчани бяха увърхли житата и ечумиците, и тук-таме на някои харманни имаше да се довърхва още овес и капладжа.* Ц. Гинчев.

угàд *м. книж. рядко.* (рус. угад). На у г а д. Наслуки. *Напечени от слънцето, обливани от пот, ние с Филарета . . . без да минем в Сити, упътихме се на угад по една широка с хамбарообразни домове, спяща още улица.* А. Константинов.

угàждам *несв.*, **угàдя** *св.* 1. *диал.* Отгатвам, налучквам. *До колко време щеше да стои така, никой не може угади, ако не беше дошла при нея старата Джевде и не беше я извела от това съзерцателно положение.* Ц. Гинчев. *Непременно някое предателство. От кого — не угаждаше още.* Ив. Вазов. 2. Усещам. *От неговите очи падаха безбройни сълзи . . . но той не ги угаждаше.* В. Друмев.

угàсник *м. рядко, остар.* Прибор, с който гасят свещите в черква. *От върхът на главата му излизаше един светлив и приятен пламък. . . и който несумненно принуждаваше духът да употребява една шапка като угасник, когато не искаше да свети.* сп. Наука.

угѝч *м. диал.* Овен, който води стадо, водич. *От началото на краткоизложената тук борба главен двигател, водител и деятел като угич е бил покойний Д. Миладинов.* К. Шапкарев.

углѐдам се *св. взаим. диал.* Харесам се. *Харесала я* [Цвета] *бе стрина Радовица, а и баба Кузманица бе харесала Кънча. Па и младите беха се угледале.* Т. Г. Влайков.

углỳхци *мн. диал.* Оглушки. *А Продан си върви полегичка и ушки не чуе що са за него говори, углухци си чини и само под мустак са подсмива.* Л. Каравелов.

углѐд *м. остар.* Пример. *Такива* [благородни] *людие са за углед, защото сочат как с весели честна работност и с пъргави напрягания на нещо си человек свърши колкото се може повече.* Й. Груев.

уговòр *м. книж. остар.* (рус. уговор). Договор, уговорка. *Вие да изтъкмите един уговор между Хюсни-паша и това дружество, според който да може то сигурно и свободно да работи, че тогава да предадем този уговор в ръцете на неприятелите на министъра на полицията.* Св. Миларов. *Чорбаджи Стоил няколко дни го вика да му работи според уговора и уж без да иска, често заговорваше за Омер ага, който още не бе си отишел в Турско.* Хр. Максимов.

уградѝсам *св. диал.* (от тур. uğramak). Налети ме зло. *Кон уградисал от уроки.* Мих. Георгиев.

уграима̀ *ж. диал.* (тур. uğrama). Неочаквано, внезапно налетяло зло. — *Уграима. . . зли очи!. . прошъпна дядо Колю. — Да изпръснат! — добави ядосано бае Гето, като мислеше за дядо поповите очи.* Мих. Георгиев.

уд *м. остар.* Телесен член; крайник. *Говоренето обаче става с языка и с устата, които са удове от тялото, а не с душата.* С. Радулов. *Невъзможно е да определи някой точно до колко е нужна ежедневната гимнастика за тялото, за да спазва в добро състояние всичките му удове.* П. Р. Славейков. *Нима Адам е имал срамни удове, когато е бил в рая.* Ем. Станев.

удалѐн, -а, -о, *прил. остар.* (рус. удаленный). Отдалечен. *Всякий час дохождаха от тия удалени страни слухове, които един час по-сетне ,излазяха лъжа.* Г. Кръстевич. *Въобще се мисли, как неподвижните звезди са кръгове светли подобни на слънцето, и които осветляват много светове далеч удаленни, които не можат нашите очи да ги виждат.* Ем. Васкидович.

удалѐц *м. книж. остар.* (рус. удалец). Смелчага, храбрец. *Те са разбойници юначни, безстрашляви, удалци и мъчно се връщат назад.* П. Р. Славейков.

ỳдар *м. диал.* Залягане, усилие, мъка. *Па мен кой дири—аз съм си научена на измет и на удар — ами за момчето ми се свиди.* Т. Г. Влайков.

ударѐница *ж. диал.* Побойник. — *Разкажи сега да видим какви золуми си направил, чии ребра си намествал, та си хукнал да се криеш. . . — Ако си все такваз ударенища, из занданите ще умреш!* Д. Немиров.

ударя̀м се[1] *несв.*, **ударя̀ се** *св. възвр. диал.* Меря се, сравнявам се. — *Варна ли е по-голям град, ага, или Русчук; . . . — Русчук, отговори той. . . — Ама пък Русчук с Букурещ не може да се ударе, продължих аз.* З. Стоянов. *За да се иде там, трябва да се мине през градината-парк, която също носи името Калемейдан. Тук е главната разходка на белградчаните, тяхната Княз Борисова градина, с която не може да се удари ни по простора, ни по многобройността на алеите.* Ив. Вазов. *Богатството на московските купци е пословично, и с него се ударя само щедростта им, като чуят позивът на отечеството.* Ив. Вазов.

ударя̀м се[2] *несв. възвр. диал.* Полагам усилие, блъскам се, трудя се. *Нали затова съм се трудил и ударял досега? И как още съм се трудил! — здравето чак съм си съсипал!* Т. Г. Влайков. *Саде бае ти Станчо да е здрав да припка и да се ударя, той не ще ни остави.* Т. Г. Влайков.

удово̀ля *св. диал.* Задоволя. *Със сиромашията си и с помощта на двама-трима родолюбци наех са да напечатах токо нея* [историята на турското царство], *едно за да удоволя нуждата на училищата, а друго за да има с какво да благодаря малкото си предплатници.* П. Р. Славейков.

удомя̀вам *несв.*, **удомя̀** *св. диал.* 1. Задомявам. *Два са братя верно живували, / живували, верно търгували. / По-старио каже на по-младио: / „Живуй, брайно, да поживуваме, / търгуй, брайно, да потъргуваме, / дур не ни е майкя оженила,/оженила майкя, удомила.* Нар. песен. 2. *прен.* Облагородявам, култивирам. *Потребни му са* [на народа] *много и добри книги да прочита, още и да ся издават различни вестници и периодически списания, които да промичат и разпространяват помежду му просвещение и родолюбие и да удомяват всъду у нас духа, права и потребата на времето.* Хр. Г. Данов.

удоскѝрос *нареч. диал.* Преди малко, одеве. — *Видя ли: бай Стоян започна работа. — Видях. Кога му я донесоха? — Удоскорос. . . Най-напред чирака, а после една кола.* Ст. Чилингиров.

удя̀л *м. книж. остар.* (рус. удел). Дял, съдба. *На върха на славата, когато всеобщо удивление заобикаля името и гения му, той жали, че съдбата не му е дала в удял участта на Данте и Саванарола.* К. Величков. *Обичам те, обичам те, родино мила, / за хубостите дивни, кои щедрий бог / обсипал е въз теб, за страшните теглила, / кои пет века бяха твой удял жесток.* К. Величков.

уѐдам *несв., диал.* Работя, залягам, трудя се. *Такваз, онаквази — една се обади: — Ала къщовница; в къщи уеда за углед и чудо! Пък и сама тя за углед.* Пенчо Славейков.

у̀ем *м. нар.* Жито или брашно, което воденичар взема за меленето. *Години наред той им тежеше като воденичен камък на врата . . . вземаше им голям уем, когато мелеха в неговата мелница.* К. Калчев. *Синът му Станко не записваше по тефтерите всички клиенти колко са смлели и какъв уем са дали.* Кр. Григоров.

уѐма *св. диал.* Взема уем. *Воденичарите бяха уели всичките кошове и бяха легнали на местата си.* Ц. Гинчев.

ужасѐние *ср. остар.* Ужас. *„Аша-а!“ — изкрещява Гоце усамотено, за велико ужасение на всички.* П. К. Яворов. *Но щом казах да пристъпя към действие, студен пот ме изби, пръстите ми отмаляха: нима истина ще мра! И животното, властно и грозно в своето ужасение, въстана у мене со всичка сила.* П. К. Яворов.

ужѐ *нареч. книж. остар.* (рус. уже). Вече. *Самите по-смислени консерватори. . . се признават и надали уже се каят, дето подадоха ръка за извършването на делото от 27 априлий.* Ив. Вазов.

у̀жина *ж. остар. диал.* 1. Хранене между обед и вечеря. *Кой що по път ке поминит, / вратете го, да го вратиме, / ужина да му да'име.* Нар. песен. 2. Времето за такова ядене. *И това се случваше винаги рано сутрин или към ужина, когато започваше да бие църковното клепало.* Д. Талев. *През един летен следобед, по ужина, тъкмо клепалото започна да бие, Ицо остави работата си в градината и тъй, както си беше, гологлав, бос и разгърден, се отправи към църковния двор.* Д. Талев.

у̀жълтен, -тна, -тно *прил. диал.* Възжълт, жълтеникав. *Тя носеше модна тъмносиня рокля, ужълтна пелеринка въз напета снага и рамена и капела с широки поли.* Ив. Вазов. *Вместо червената блуза тя носеше цяла рокля, ужълтен цвят.* Ив. Вазов.

узаптя̀ *св. диал.* (от ар.-тур. zaptetmek). Възпра. *Турското правителство, като виждаше големите золумлуци на черкезите и безсилието си да ги узапти, бе позволило и на нас да носим оръжия, за да се браним.* П. Росен. *Едно сбърках аз, че не можах да узаптя языкът, ами зех та казах, че съм познавал няколко души в Троян.* З. Стоянов.

узàран *ж. диал.* Сутрин, заран. *Да вървим доде е узаран, доде е хладина, по хладинката воловите вървят по-лесно.* Ил. Блъсков.

узбу̀ня се *св. възвр. диал.* Объркам се. *Рада се узбунила, слисала, като мишка в капан.* Мих. Георгиев.

ỳземка *ж. диал.* Жилище в земята. *Най-напред ги накараха да се измъкнат от узе.мките. Вие не знаете каква мъка беше — не щат да излязат на видело. Същински къртици. — Нашите бащи и деди все под земята са живели, ние да не сме по-умни от тях? — Тъй думаха.* А. Каралийчев. *Когато дойдох тук, хората си нямаха къщи, а живееха като къртове в узе.мки, подземни колиби без прозорци, покрити с ръженица.* А. Каралийчев.

ỳзи *мн. книж. остар.* (рус. узы). Връзки, вериги. *Те* [затворените] *пробили каменния зид на хапусаната, счупили и узите си и нощем избягали.* в. Цариградски вестник. *Но ние, българете, като стрък от великото словенско племе . . . сврзани сме с духовни узи с другите словенски племена.* Н. Бончев. *Какво те сториха? Превзеха царствата, / царю! Ти сто пъти погоре стоиш: / ти ведно с царствата, владейш и сърцата, / те турнха узи, а ти ги трошиш.* Ив. Вазов.

узѝмче *ср. диал.* Добиче, родено през зимата. *Едно узимче краве, с шарени рога, сиво, се чешеше о стълбата.* Н. п. Филипов.

ỳзки *прил. книж. рядко.* (рус. узкий). Тесен, ограничен. *У нас борбата е мелочна, узка, прикрита, затовà е мизерна, затова е срамотна, затова е неоправдаема!* Ив. Вазов.

ỳзник *м. книж. рядко.* (рус. узник). Затворник. *Мрачен узник в Стамбул, генерал в Балкана, / поет и разбойник под съща премяна, / мисъл и желязо, лира и тръба: / всичко ти бе вкупом за една борба.* Ив. Вазов. *О, боже, дай таз радост и таз песен / на роб, на узник — Лазару в гроб тесен.* Ив. Вазов.

узòр *м. книж. рядко.* (рус. узор). Шарка, украса. *Двете приятелки често се спохождат и поета подслушва интимният им разговор, и не само го подслушва, но го зема за канава на творенията си, върху която въображението му шие узори с копринени нишки.* Пенчо Славейков. *Тука се изисква само спазване на едно условие: в по-нататъшното си развитие тоя език да не страни от естествената си основа — живия народен говор, като втъква в тая основа свилените нишки изтеглени от старите драгоценни узори.* Пенчо Славейков.

узòрен, -рна, -рно, *прил. диал.* (от пер.-тур. zor). Мъчен, тежък, усилен; който докарва зор. *Ей ме мен, имам земя, ала земя се не яде, учителю: ако роди, ще има, ами ако не роди? Пък нали трябва да скъташ на страни нещо и за узорно време?* А. Страшимиров. *Ако ти е за пари да му искаш, хич го не закачай — говореше му бакалинът бае Лазар; — ей, от зори е изкочил, търчи по селените, че е узорно време, не като по други години.* А. Страшимиров.

узỳн-уздиѐ *прил. неизм. диал.* (тур. uzun uzdiye). Широк и дълъг. — *Ех, ех дядо, те са узун-уздие, да ти ги разказвам. . . тъй, тъй, ще чуеш ти, че Анку умряла.* Ц. Гинчев.

узỳн чаршѝя *нар. остар.* (тур. uzun çarşı). Градски пазар с много магазини. *Оседлай конче ранено, / па стани, либе, та иди / в Едрене града голема, / в Едрене узун чаршия — / купи ми дреи свилени.* Нар. песен.

ỳзурен *прил. остар.* Силен, енергичен. *На заранта, колкото и ранобуден да беше бай Илия, щом се събуди и попипна леглото на Симо, видя, че е празно. . . . — Преварил ме е синковеца, нали по-млад, по-узурен.* Кр. Григоров. *До вечерта той ора, мери на крачки изораното и все малко му се струваше. Трябваше с дни да оре и то с узурни и яки волове и пак не може направи толкова голяма леха, колкото в кооперативното.* Кр. Григоров.

уѝще — вж. в о и щ е. *Вечерта дядо Костадин задигна едно черясло и го скри под навеса. След два дена нацепи изметнатото уище, а веднъж . . . старият разглоби разхлопаната колесарка и я пренесе у тях си.* Г. Караславов.

уйгỳн *прил. неизм. диал.* (тур. uygun). Податлив, удобен. *За габъра той казваше: „Дърво с кокал — не подава“* [не става за резба]. *„Липата е като уйгун невестица, на където боднеш — подава.“* Н. Хайтов.

ỳйдурма *ж. разг.* (тур. uydurma). Нещо натъкмено, скроено, нагласено. — *Тя . . . има ли зестрица нещо. . . — Кофти . . . — Това си беше уйдурма на отец Тарапонтия, само и само да ме отърве от самотността и прочее.* Г. Караславов.

уймà *ж. диал.* (тур. uyma). Спираловидно украшение. *Камините на новия сарай бяха багдатски, с извити на уйми первази и побелени от най-хубавия беляковски вар.* Ц. Гинчев.

ук[1] *м. диал.* Глас, издаван от някое животно. *И само укът на заврений в пустоша / слепок се нейде счуй и гълхне пак.* Пенчо Славейков.

ук[2] *прил. диал.* Учен. *Както в днешната вавилония / се объркаха ук и неук, / не ще нивга прокопсаме ние / без доверие един към друг.* Н. Марангозов.

ỳка *ж. диал.* 1. Наука, съвет, учене. — *Татко, татко. . . мило и драго да си дал. . . . до ука ли ми е сега! — изпъна се той и процеди горчив упрек към покойния си баща. — Ти крив ли си, че не изучи Милча? — възрази му предпазливо стопанката.* Г. Караславов. — *Народе! Не сме се събрали тук днес за беседи и разговори, за ука и поука. Днес искаме ние своето право!* Д. Талев. *Ще трябва — волю неволю — да търпи съветите на тоя прекословен опекун, да слуша неговите уки и поуки.* М. Кремен.

укàпка *ж. диал.* Петънце. *По предницата на бубата изпод резките, най -напреж се явяват мургави укапки.* Книжица за народа.

укàрям *несв. диал.* Укорявам. *По цяла нощ тя не може да му се наплаче от своите зълви и от свекърва си, които сякак я укарят и прекарят и постоянно я лускат и утикват.* Т. Г. Влайков. *И какво лошо е направил той, с що ѝ е погрешил, та от сега още ще го гледа така искриво и така го укаря?* Т. Г. Влайков.

уклагѝя *ж. диал.* (от тур. oklava). Точилка за баница. *Дядо Ицо прави таазе, па прави и диплени суджуци. Напълни червата с месо, завърже ги с канап или с тънко лико, па ги уваля, уваля с уклагията, та ги издипли харно.* Мих. Георгиев.

уклàся се *възвр. диал.* Запътя се. *Той беше толкова унесен в това какво върши градът със селяните, че щеше да си замине, без да се отбие в квартирата на момчето си. И като се укласи с торбата натам, замисли се какво лошо бе дал тоя град на дъщеря му, за да я винят сега.* Ст. Ц. Даскалов.

уклèпна *св. диал.* Увися, отпусна. *Дядо Ристаки Пощата викна на Песнопоеца: — Я бре, сине, какво си уклепал уши като ангорски заек. Я излез да видят, че и ние си имаме певец у селото, макар да сме прости. А де!* Хр. Пелитев. *Магарето рекло: „мило конче, земи поне малко нещо от товарът ми:. . . Конят горделиво отрекъл. Горкото магаре въздъхнало, уклепнало уши и се мъчило да върви.* Нар. приказка.

уклѝнам се *несв. възвр. диал.* Проклинам се, кълна се. *Кога връли* [златна ябълка] *турче друговерче — / ха врълило, сите надврълило! / Па се Некя сама уклинала: / „Църни очи, защо църни бехте.* Нар. песен.

укльòфнал *прил. диал.* Оклюмал, омърлушен. *Панчо я замина укльофнал и сякаш ядосан, без да ѝ отговори и без да обърне внимание на Донка, която църкаше въз него като ластовичка.* Т. Г. Влайков.

уклю̀хна *св. диал.* Посърна, омърлуша се. *Посърна и уклюхна Райка, стана замислена и кахърна.* Т. Г. Влайков.

укоря̀свам *несв. диал.* Укорявам. *Когато си дойде един ден Станимир в отпуск, буря не се изви, както очакваше Рангел. . . Е, посърди се Станимир, укорясва баща си, но след станалото не взе да се бие, я.* Кр. Григоров.

укорѝзна *ж. диал.* Укор. *Умните лесно претърпяват укоризните от другите, когато ги видят, че те и своите си не оставят спокойни.* П. Р. Славейков.

укорѝзнен, -а, -о, *прил. диал.* Укорен. *Когато той ги покани за трети път, момчето метна укоризнен поглед към девойката, махна ѝ леко с ръка и се вмъкна в кабинета.* Г. Караславов. *Нако . . . не е бил свободен и от никои човечески слабости, от укоризнени и вредителни недостатъци.* К. Шапкарев. **укорѝзнено** *нареч.* — *От пролети газ не са раздавали — спомни си пак за общинарите Лоев. . . . Те си живеят, а пък вие им се зъбите! — вметна укоризнено тя* [Лоевица]. Г. Караславов.

укостèн, -а, -о, *прил. рядко.* Вдървен, вкочанен, умрял. *Озарани бяха ханъмките тука и тям тъй им казвам — запрях, рекох синко, и един ден ще ме намерите укостен ей тука на кьошка.* Ц. Гинчев.

укратя̀ *св. диал.* Лиша от нещо. *Па пак барем да беше здрава в очите . . . Ама и откъм тая страна господ я украти! От сълзи ли би, от кое би — да би, ама Кета заболе с очите.* Мих. Георгиев.

укрèхнал *прил. диал.* Приведен, наведен, оклюмнал. *Царевиците бяха укрехнали от нощния хлад, а ранобудните слънчогледи, издигнали цъфнали питари, жадно се взираха в изгряващото слънце.* Хар. Русев.

укъркам *св. диал.* Издържа, изтрая. *Града и цялото Балканско пригорье, що се рекло, разправяй го и го управяй. Я, да те видя! Не е то лесна работа, братко. Уби се до мойта глава— не зная дали ще мога да я укъркам.* П. Ю. Тодоров.

укърцу̀ня се *св. възвр. диал.* Отпусна се, омърлуша се. *Навири шишèто повечко — взе след това да гледа весело, дори се поусмихна и каза: — Светна ми пред очите, бай Цеко . . . А как се бях укърцунил, щях да си умра за божата правдина.* Т. Харманджиев. — *Я си изпий ракията, да ти поръчам нова! — Не ми се пие. . . отвътре ме е изпило. — Защо, бре? Какво си се укърцунил?* Т. Харманджиев.

улèбна — вж. у х л е б н а. *И благо гледа ги столетника, лице / улебнал, слушайки детинските им звуци.* Пенчо Славейков.

улèбнат — вж. у х л е б н а т. *Лозари весели — . . — / с широки кошници, понесени на рамо, / към поставът вървят; покаченият тамо / на процепа аргат поема от ръце / поднесения плод с улебнало лице.* Пенчо Славейков.

улемà *м. остар.* (ар.-тур. ulema). Мохамедански богослов. *Това* [че са българи] *те съзнаваха в душата си, но туй чувство, заглушено от фанатизма, от фантастическите проповеди на улемите, дервишите и моллите, рядко се прочвяваше.* Ц. Гинчев.

улѝя — вж. в у л и я. *Отпреде му се изстъпи гола циганка, разгърна улията си и бързо-бързо взе да бъчка дрипите си из нея.* П. Ю. Тодоров. *Улията се носи преметната през рамо, от лява страна, заедно с кавалът, който ся окача на нея изотзад.* З. Стоянов.

уломък *м. диал.* Отломка, отчупен къс от нещо. *Той едва можа да открие в тревясалия трап опушен уломък от камъните на огнището.* Ив. Вазов.

улуча̀ *св. книж. остар.* (рус. улучшить). Подобря. *Ние желаеме да извлечеме из сяко природно явление и из сяко умствено произведение съществена полза, която да улучши нашето настояще и да приготви за бъдещото поколение нова двигающа сила.* в. Знание. *Големи и дору чудни усилия употребил този* [Петър Велики] *неуморен и деятелен цар, за да повиши своя народ и улучши неговото състояние.* С. С. Бобчев.

улучшѐние *ср. книж. остар.* (рус. улучшение). Подобряване. *Любопитното е, че г. Узунов пише от години стихове, но никакво улучшение поне в отношението на техниката не се забележва в творчеството му.* Ив. Вазов. *И освен че* [общината] *не е в състояние да предприеме нищо за улучшение на града, но без ежегодната помощ на правителството не би била в състояние ни един ден да функционира.* А. Константинов.

улямà *ж. остар.* (от ар.-тур. ilâm). Присъда. *Когато ги наредили 30 души да ги бесят, даскал Стефан знаеше турски да чете, та им чел улямите, да си знаят вината.* Съба Вазова.

ỳмам (се) *несв. (възвр.) диал.* Мисля, чудя се. *Тамо найде мома, мала мома, / дека спиет под бялата лоза. / Чуде, уме това лудо младо / как да чине лудо, що да чине, / да разбуде това мала мома.* Нар. песен. *Ал се мислиш да се жениш? / Туку ми е на далеки, / преку река Венетика; / ми я казват гърдомазна, / гърдомазна не уба'а. / Тук се чудам и се умам / как да пойдам да я видам.* Нар. песен.

умàител *м. книж. остар.* Вълшебник. *А византийците . . . пишат имянно за българите, че тии имали за вяра уж Иаманизма, но техните жрьци и попове . . . били страшни чародейци и умаятели.* Г. С. Раковски.

умбрѐла — вж. о м б р е л а. *Ръсеше дъжд и търчащите мъже, жени, деца носеха отворени умбрели.* А. Константинов.

уменшѐние *ср. книж. остар.* (рус. уменьшение). Намаляване. *Не остава прочее според нас, освен да се издействува от свободната част на народът ни в Княжеството и Източна Румелия едно нравствено съдействие за уменшението на македонските теглила.* Ив. Вазов.

умѝна *св. диал.* 1. Премина, мина. *Па нали им знаеш леко на жените: / Удри по главата, дърпай за косите. / Че се сърди три дни, па че ѝ умине — / Женско сърце, брате, от лобут не стине.* Елин Пелин. *Подир една минута, обаче, гневът му умина и той прие драговолно предложението на Иванча да играят на кончина.* Ив. Вазов. 2. Оздравея. — *Ти си болно, дете мое, / страхуваш се много. / Ще уминеш, мило мое, / бабино момиче; / на ти билка тинтявена, / на ти любениче.* Ц. Церковски.

умишлѐние *ж. остар.* 1. Нещо, което има дълбок смисъл. — *Виж, това месечината, Варлааме, ще да е нещо голямо. . . дали е живо нещо? . . . — Може да е живо, може да е мъртво, всичкото е умишление.* Ив. Вазов. 2. Намерение. *Между това крал Остроготский Виниер, с умишление да пропъди Уннити, ударя първо Антите и победив разпънува на кръст краля им Божа и 70 велможи.* Г. Кръстевич.

умирàлница *ж. рядко.* Място, където се умира. *През лятото Паню легна от тропическа малария, лежа един месец в държавната болница и си дойде ядосан, слаб като вейка. — Само пари трошихме! — изруга той. — Та то не е болница, а умиралница! Нито храна, нито чистота, нито гледане.* Г. Караславов.

умòлка *ж. рядко.* Молба. *Кротко ѝ се Видул моли / да му Рада поотволи / да я сладичко прегърне, / и студено да не върне / неговия глас, умолка.* Ив. Вазов.

умовѝт *прил. рядко.* Умствен. *Я, хубостта не стои в еди-кои отредени кроежи и еднакви мерки; но в нагласенето и приликата и умовитите похватности на човека.* Ив. Богоров.

умовѝтост *ж. рядко.* Ум, умност. *Много анекдоти има, които разказват за умовитостта и привержеността на конете към стопаните им.* П. Р. Славейков.

умỳт *м. диал.* (тур. umut). Намерение, надежда. *Така казва кака Дина, па си иде малко поуспокоена уж и с умут да стори това, що я посъветва свекърва ми.* Т. Г. Влайков.

умъ̀гля *св. диал.* Укрия, присвоя. *Защото имало, казват, учители, които в качеството си на членове в Управ. съвет на „Български Учителски Съюз" са умъглили няколко хиляди лева, събирани от скромния залък на народния учител.* Пресата.

унгỳрин *м. диал.* Проклетник. *Какво му прави портата ми на тоя унгурин и манастирско магаре?* Ив. Вазов.

унесвѐсен -сна, -сно, *прил. поет.* 1. Поразен. *„Мир, мир"! едногласно военний съвет, / от грозната вест унесвесен, / таз вечер реши.* Пенчо Славейков. 2. Страхотен, ужасен. *Едни са му били утеха и подкрепа: / ту като. . . / са уталожвали в сърцето му скръбта, / ту пък подемайки, от болки унесвесни / упадналий му дух, с хайдушките си песни.* Пенчо Славейков.

унѝкна *св. диал.* Наведа, наклоня глава. *Но момчето не се обади. Жената уникна, отпусна тъжовно рамене и се прибра под керемидения покрив.* Цв. Ангелов. — *Добре! Но. . . каза Мацко, като ся поогледа и уникна. — Разбирам! Искаш да ся преоблечеш.* П. Р. Славейков.

уни́чам се *несв. възвр. диал.* Оглеждам се, взирам се. *После хвана да се унича около си,като някой, който пътува по непознатата земя и иска да я упознае.* П. Р. Славейков. *Графинята пристъпи към него млада, хубавица и лепотна; тя ся уничаше излеком около си.* П. Р. Славейков.

уни́ша *св. диал.* Улуча, умеря, уцеля. *Ще турим пръстен на бука — / който си пръстен униши, / той ще да стане войвода!* Нар. песен.

унище — вж. в о и щ е. *Веднъж Юрталана стягаше едно старо орало и докато си одялваше унището, теслата се отплесна и го посече по ръката.* Г. Караславов.

уносли́в *прил. рядко.* Който унася, приспива. *Хилков с мълчалив възторг слушаше тоя сребрист кристален глас, ту кръшен като славейски рулади, ту уносли и небесен като херувимска песен.* Ив. Вазов. *Външният воден шум продължава своите екове и неспирната му песен, приспиваща и уносдива, заклопва клепачите ми.* Ив. Вазов.

уно́сям *несв.*, **уно́ся** *св. диал.* Отнасям, нося. *Който се, стрино, обеси — / у църкви уносат ли го?* Нар. песен. *Нека вълните вилнеят и се носят, нека уносят и него.* Пенчо Славейков.

у̀н-пазар *м. диал.* (тур.-пер. un pazarı). Пазар за брашно. *Той се готвеше да проводи своите хора да премерят уема, да го смелят и да проводят брашното в Търново на ун-пазар, да се продаде, защото селяните, като бяха по работа, не носеха брашно, и цената на брашното се беше дигнала на 6—7 пари оката.* Ц. Гинчев.

у̀нтерофицер *м. остар.* (нем.-рус. унтерофицер). Подофицер, сержант. *Ред години той бе прекарал во войската на свръхсрочна служба, като унтерофицер.* Т. Г. Влайков. *Останалите от ония 1300 доброволци. . . обучиха се от руски офицери и унтерофицери.* Г. Бенев.

унужда̀вам *несв. диал.* Принуждавам. *Многома от нашите учители унуждават по стара метода учениците да учат, чтом свършат грамматиката, риторика, поезия.* Д. Войников. *Защо тии,* [бубите], *доде е изправено храстие, вият горний край пашкула, а кьту обърнат храстие на долу, и тии дохождат в положение с глава на долу, то ги унуждава да ся убърнат на горе с глава, и да вият горний край пашкула.* Г. С. Раковски.

унуждѐн, -а, -о, *прил. диал.* 1. Принуден. *После апостолите често се виждаха унуждени да се борят с предишните мнения и с предразсъдоците на времето, които предразсъдоци се стремяха да се укрепят и в християнството.* Пер. списание. 2. Изпаднал в нужда, затруднен. *За да не се похаби, ще го отстъпиш, да кажем, на други, който може да го използува . . . Ако пък си много унужден, можеш и да го продадеш.* Ст. Чилингиров.

уплъ̀зна *св. диал.* Остана неподвижен. — *Мълчи халосний народ, /. . . / Там дет' сте, там си уплъзнете, / не ща да имам нищо с вас.* П. Р. Славейков.

уплътѝ се *св. възвр. диал.* За вампир — добие плът. *Един вампир се уплътил, па се яви ту на човек, ту на куче.* Нар. приказка.

упорли́в *прил. диал.* Упорит. *Антоний. . . беше всякога недоволен и упорлив; не искаше нищо да прегледа от ония вещи, които ся намираха около него.* С. Радулов. *В 1790 година, кога тии негри возрасли на брой до твърде голямо количество, те станали непослушни, упорливи и лениви на работа.* С. Радулов.

упрѐтване *ср. диал.* Усилие. *Дето останаха живи, виждат бездънката, която ся изкопа между първото и сегашното им състояние . . . разумяват, че годишни упретвания едвам могат да ги завърнат на първото им благополучие, малко или голямо.* Възрожденски печат.

упрѐтна се *св. възвр. диал.* Заловя се, положа усилие. *Овчарят му рекъл: „Ако можеш изя това масло и изпи това мляко, убиваш ламята." Юнакът се упретнал, ял пил, ял пил, не можал да излезе на глава.* Нар. приказка.

упря̀м *прил. книж. рядко.* (рус. упрямый). Упорит. *Да, таз борба голяма / на средний оня век на кръста със исляма / по-люта, по-упряма / почна се пак със ек!* Ив. Вазов. *Те* [маймуните] *са чудно приемчиви и твърде пъргави, но безсмислени, упрями, отмъстителни, коварни и нечисти.* П. Р. Славейков. **упря̀мо** *нареч. Колумб самичък упрямо вярвал, че има други, нов свят.* Т. Шишков.

упря̀мство *ср. книж. остар.* (рус. упрямство). Упорство. *На место да устроят нещо за добре, с високомерието си и упрямството си те повече разстроиха.* П. Р. Славейков. *А бог като всезнаящ. . . и като всеблаг, готов е да ни даде всяко добро, само ако не препятствува на това нашето своеволие и упрямство.* Хр. Г. Данов.

упу̀шна *св. диал.* Застрелям, убия с пушка. *Щерка на Неча Караделият, дето го упушна Ходжоолу при нивата на дядо Кръстя Пъдарят.* Ив. Вазов. *И рече му: Що правиш? безумна главо! или искаш да те упушнат като врабче?* Н. Бончев.

упъ̀тник *м. рядко, остар.* Ръководител, водач. *Заради едно село, което са гледа, не е потребен упътник.* Ив. Богоров. *Той* [в. Зорница] *ще ни бъде с време и както упътник за изучаването на народний наш език.* И. Богоров.

уради́сам — вж. у г р а д и с а м. *Зимъс урадиса на зло, клетникът, та малко е нефелен вече.* Чудомир.

ура̀ма̀ *ж. диал.* (тур. uğrama). Болест, причинена от нечист дух. *Умряло* [детето] *от урама! казват. Кой ни крив, кога не искаме да познаем същата причина — настинката, но вярвами на нищо и никакво.* Хр. Г. Данов. *Нашийт селянин е пълен със суеверия и предразсъдъци,*

помъчете ся да му ги избиете из главата . . . разправете му, че няма урами и самодиви. Летоструй.

ỳра-тỳта — вж. т у т а. *Ако момата излезе имотна, зарязват проверките, удрят го на сватлък и ура-тута задомяват младите.* В. Чертовенски.

ỳрбушката *нареч. диал.* Урбулешката. *Като тичаше урбушката към вратата на сарая, сеизинът извика: „Кой си?" и беят гръмна върху му, но в тъмнината не го сполучи.* Ц. Гинчев.

ургàн *м. диал.* (тур. urgan). Връв на чекрък. *Колелото на чакрьчето, направено от дебела дъска с длаб наоколо, по който се движи черната мазна връв, дето я казваме урган, се върти и леко потропва.* Т. Г. Влайков.

ургỳт — вж. ю г у р т. *Но сѐ ми се чини, че сичките тие стари вина меришат на ургут.* Л. Каравелов. *Вашето ново вино е такъв ургут, такава мътеница, която пият само копачете и добичетата.* Л. Каравелов.

ỳрда *ж. диал.* (пер.-тур. hurda). Извара. *Кехаята покани гостите да се приближат за ядене. На поляната бяха сложени месо, сирене, урда и мляко, а хляб и качамак нямаше никак.* Л. Стоянов. — *Ех, живот, живот, пуст да опустееш! — спомни си той думите, с които посрещаше някога немотията. Но тогава имаше барем хляб! Имаше и качамак, и урда, и мътеница.* Л. Стоянов.

ỳред *м. нар.* Домашен ред, наредба. *И рекат ли някои да похвалят мама за нейния уред или за хубавите ѝ гозби, по лицето на тато ще се разлее явно задоволство, а нерядко и сам ще я похвали.* Т. Г. Влайков. *Жена му. . . влизаше и излизаше . . . и фърляше надзорни погледи върху уреда на салона и извън него.* Ив. Вазов.

ỳрез *м. диал.* Врязано място, вдлъбнатина. *Дъждът валеше тихо, ситно. Ваза и Георги се подхлъзваха от време на време в урезите на коловоза.* Ст. Ц. Даскалов.

урезàлка *ж. диал.* Снопче конци, отрязани от края на платно. *На малката лебеница са отваряла някаква си дупка, над която стърчеле две дълги белочерни урезалки козина.* Л. Каравелов.

урѝвам *несв. диал.* Отнасям се зле, отритвам. *Децата на стрините му, насъскани от майките си, често се биеха. Стрините му го уриваха и мразеха.* Елин Пелин. — *Невесто, добре е Елка да остане в къщи — обърна се старецът към Божаница. —Е, нека остане, ако иска. Каквото с нея, така и без нея, не ѝ е много спорна работата — рече със злост Божаница. . . — Синко, видиш ли как я уриват? И няма кой да се застъпи за нея.* Елин Пелин.

урѝми *мн. книж. рядко.* Някакъв кабалистичен термин. *Той напълни шепата си с кокалчета и ги хвърли върху плочата . . . — Радвайте се, синове израелеви! Уримите и тумимите се съвокупиха.* Ст. Загорчинов. *Като се наприказваха и начудиха старейшините, равви Шемайа прибра грижливо уримите и тумимите в кутията и я затвори със заклинания и нашепвания.* Ст. Загорчинов.

урѝсаник *м. диал.* Който е определен, орисан за някого. *Колко девойки съм видвал да си напяват на сурова година пръстените, та да си гадкат за урисаника си!* Летоструй.

ỳришница *ж. диал.* Ядивна гъба. *От уришниците мама ще готви каша, а пък печурките ще опечем.* Т. Г. Влайков. *И то е гъби. Ония белите са печурки, а тия са уришници.* Т. Г. Влайков.

урлѝя *прил. неизм. диал. рядко.* (тур. uğurlu). Който предвещава щастие, благополучен. — *Видях го, рече тя на майка си с половин глас, зърнах го. . . —Хайде, днешният ден дано бъде урлия, дано даде господ на баща му ум — дано се придума.* Ц. Гинчев.

урнѐк — вж. ю р н е к. *Седнала е Мара вонка зад къщата, /. . ./ Ризавезе Мара и урнек зафаща.* Нар. песен.

урòжба *ж. диал.* Плодородие. *Тая година беше такава урожба — за чудо и приказ!* Л. Каравелов. *Ех, момчета, как е весело, когато селянинът види такава една урожба.* Л. Каравелов.

урỳк — вж. ю р у к. *Кой знае каква глава е — мислеше той, — може да е на някой урук, дето е клал хора и най-после си намерил белята.* Д. Немиров. *Там пък бяха се спрели герловските уруци, навили големи чалми на главите си, запасали въжа върху поясите си — за яма.* Й. Йовков.

урỳм *м. остар.* (тур. Urum). Грък. *В градеца Провадия се отвори българско училище за пръв път в г. 1849, и то в един бордей, притежание на урум Савва.* Ил. Блъсков.

уручà *мн. диал.* Турци юруци. *Вие ще се изгубите, ще бягате със същите турци, с уручата в Анадола в Смаилова дупка и там ще изгниете като псета!* Ц. Гинчев.

усадя̀ *св. диал.* Причиня болка на кръста от вдигане нещо много тежко. *—Какво врещиш мари? сгълча я той. —О-о-о-х, Кольо, усадих си кръста бре! Пуста да ти опустей и работата, и лакомията макар! — нареждаше тя и се помъчи да стане.* Ст. Марков.

усамѐн, -а, -о, *прил. рядко.* Самотен. *Другий ми брат, Георги, който свърши тие дни академията си, ще живее тука, тъй щото не ща бъда съвсем усамен.* Ив. Вазов. *Слънце беше на пладнина / а облака измина; / Дешка беше у градина / сама усамена.* Ц. Гинчев. *Намериха една улица цяла непобутната и няколко усамени къща.* С. С. Бобчев.

усѐдна се — вж. у с а д я. *Повози ме мъничко, лелин Филчо, че ми се е уседнал кръста снощи, като товарихме чували на воденицата.* Чудомир.

уседчѝв *прил. рядко.* Необщителен. *Пригърнеше го майка му, поплачеха си, но после тя пак сама го развеселяваше. Нему ставаше от това драго и му се развързваше езика, инак Коце беше съвсем уседчив.* А. Страшимиров.

Усекновѐние *ср. църк.* Църковен празник — отсичане главата на Иван Кръстител. *Великите (големи) празници са в слава на господа бога, за чест на пресв. Богородица и на някои святии, какъвто е празникът Рождеството на Иована предтеча, денят на Петра и Павла и Усекновение.* З. Петров. и др. *Из благоговение и особено почитание св. Иован Кръстителя великийт постинник, св-та чъркова установила е пост на празникът Усекновение на 29 августа.* З. Петров и др.

усетлѝв *прил. диал.* 1 Досетлив. *Баба Джуровица, която бе много опитна и усетлива в тие работи, разбра тоя час, че дядо Славчо й отказва.* Т. Г. Влайков. 2. Чувствителен. *И усетливото до болезненост Цонкино сърце разбра истинската причина на това охладняване.* Ив. Вазов.

усѐтно *нареч. диал.* Значително, чувствително. *И сега по-ранишния мрак и по-ранишното невежество в Драгулино трябваше усетно да са намали.* Т. Г. Влайков. *Ала ръката му, що държеше вестника, нервно трепереше и вестника усетно се мърдаше.* Т. Г. Влайков.

усипа̀лница *ж. книж. остар.* (рус. усыпальница). Гробница. *Това е един пантеон от светини, вероятно служещи за усипалници на патриарси.* Ив. Вазов.

ускòк *м. диал.* Хайдутин, разбойник. *Де се е чуло видяло / болярка ускок да либи?* Ив. Вазов. *Ускок се, Славке, не либи: / Радой е чедо пакостно, / Радою майка — горага, / Радою либе — сабята.* Ив. Вазов.

усландѝсвам се *несв. възвр. диал.* (тур. uslanmak). Усмирявам се. *Ех, и то нищо не излиза; един път той като са ожени, и като влезе в примката, усландисва се.* Ил. Блъсков.

услѝшвам *несв.*, **услѝша** *св. остар.* Чувам. *Аз лутам се пришлец, излишен, / и чужд във шумната тълпа, / и моят глас не е услишан / посред кипналата борба.* Ив. Вазов. *Тая княгиня като услишала за них, пощалася да им проводи за гостби различни ястия.* Г. Кръстевич.

ỳсмех *м. рядко.* Лека усмивка. *Със ведър поглед, с усмех на уста, / над него бе се майка му привела.* Пенчо Славейков. *И те ще ме приемат с усмех благ.* Д. Дебелянов.

усмѐшка *ж. книж. рядко.* (рус. усмешка). Усмивка, насмешка. *Той се усмихна с половин уста накриво, с усмешка.* Ст. Загорчинов. *Византиецът рязко отсече: — Що ви води тука? И добави с усмешка, като показа назъбената лента на стените и града: — Гледайте дали Сердика е за устата на варвари.* Ст. Загорчинов.

усòйник *м.* и **усòйнина** *ж. диал.* Усойно място, усоя. *Временно, докато бойците се съвземат и се понахранят, тя се установи на лагер в един гъст усойник в Меча падина, току зад бисерншиките ливадища.* Д. Ангелов. *Щом чуели гърмежи по гората и лая на турските хъртове, те* [овчарите] *натиквали с трева звънците на овците и гледали да притулят стадото в някоя усойнина.* О. Василев.

усòпший *прил. църк.* Починал, умрял. *Може би много европейски вестници да посветят най-трогателни думи на усопший, да скърпят цели панегирици въз неговите заслуги.* Ив. Вазов. *Последната молитва се запя и един хърватин с благоволение тури до ръцете на усопшия перо и един брой от Знание.* Ив. Вазов. *Стигнаха гробищата. Минаха аристократическия квартал. Навсякъде разкош. Благодарни наследници са увековечили усопшите. Затрупали са ги с тежки мраморни плочи.* Г. Стаматов.

усòрлица *ж. диал.* Ястреб. *Оставете го!. . . и с пронизителен вик Василица, като една усорлица, се фърли на стражарите и изкопча Василя из техните ръце.* Ив. Вазов. *След това улови изрусената й коса и в ръцете й останаха кичур мръсни, оксиженирани валма. Виктория изкудкудяка като квачка, нападната от усорлица.* К. Калчев. *Не плачи, му шепнеше Ганчо. . . варди детето и бягай от това проклето гнездо, гдето са се загнездили тия усорлици.* Ц. Гинчев.

усоя̀к *м. диал.* Усойно място, усое. *Поточетата шумяха жаловито из усояка.* Ив. Вазов.

Успѐние (Богорòдично) *църк.* Празник, смъртта на Богородица, 15 август. *По стар обичай тич камбани се биеха само на Успение и на Великден.* Елин Пелин. *На другия ден беше Успение Богородично.* Елин Пелин.

устабашѝя *м. диал.* (тур. ustabaşı). Първомайстор на занаятчийски еснаф. *Тие се имат своят устабашия, който се избира измежду най-старите майстори, и един чаушин, като помощник на първият.* З. Стоянов. *В сряда после сватбата на Неда дотрябале пари и той заповядал на жена си да му даде оние кесии, които му биле донесени преди месец и половина от устабашият на бакалският еснаф.* Л. Каравелов.

устала̀к *м. диал.* (тур. ustalık). Майсторство. *Не ли същият този Чудомир учи младите казанлъшки белетристи на „усталък"!* С. Северняк. *Всичкото е в калъпите. Години съм работил, додето им хвананоймата. . . . То се иска, джанъм, голям усталък.* Ст. Л. Костов.

ỳстник *м. рядко.* Горната част на лула, която се допира до устните. *Художникът. . . гаврътна чашата и прокара устника на луличката по горната си уста.* Ст. Чилингиров.

ỳстрел *м. диал.* 1. Удар на мълния. „*Плаща ми със сто лева безчестието!*" *издума тя, жигосана като от светкавичен устрел.* Ив. Вазов. *Отляво на баричката стърчеше един дъб, наполовин изсушен от устрел на мълния.* Ив. Вазов. 2. Удар, внезапно заболяване. *Ризата на мъжете не трябува да бъде стисната нито на шията, нито на кривачата... защото застяганeто на шиените сини жили може докара голямо зло, още и устрел.* Ив. Богоров. 3. Чумосване. *Станка се повдигаше и неволно и гневно разперваше пръсти и пращаше устрели след нея.* Елин Пелин.

устрѐлница *ж. диал.* Зъл дух, вампир. *Изтръпна* [Стоян] *от ненадеен страх. Ами ако в двора се е промъкнала устрелницата, дошла да го устрели?* К. Петканов. *Тая „чорлава устрелница" все някой пд юнак успявал да затвори в шише, но гладът не се побирал в шише.* Н. Хайтов.

усугỳбя *св. книж. остар.* (рус. усугубить). Удвоя. *Но Вие имате прекрасен случай да изпитате размера на търпението си. Усугубете го, батюшка, и при коригирането.* Ив. Вазов.

усỳл *м. диал.* (ар.-тур. usul). Леснина, метод, способ, начин. *Инджe поръчал на Кара-Коля да хване двамата есерлийски султаги, оня младите, двамата братя и да се разправи с тях по Шайтан-Пенчовия усул.* Й. Йовков. *Нов наместник ни прати. А той, новият, ербап човек излезе. Иска с усул в торбата си да ни сложи.* Д. Талев.

усỳрен, -а, -о, *прил. диал.* Омърлушен, увиснал. *И двамата съпрузи седнаха на трапезата и мълчаливо вечеряха. Любица беше насупена, Бойчев усурен и скръбен.* Ив. Вазов.

усỳря *св. диал.* Омърлуша, отпусна. *Ето одевешните пак, чифути ли са, маджари ли са... Но я ги виж какви са усурили носове като пуйки. Сръбската победа ги натъпка в орехова черупка.* Ив. Вазов. **усỳря се** *възвр. И като си тури ръцете в джебовете, седна на един ъгъл и се усури.* Ив. Вазов.

усъ̀рна *св. диал.* Посърна. *Познах живота аз... Душа усърна / на грижи, скръб, измами и вечен плян.* Ив. Вазов.

уталàгам се *несв. възвр. рядко.* Утаявам се. *Потрошени ситни камъне, които съдържават у себе си тоя окис* [от глиний] *и които от водата ся трошат и уталагат по долове, смесени с пясък, съставляват тъй нареченатa пръст глинозем или бяла глина.* С. Д. Веженов.

ỳтвари *мн. църк.* Черковни богослужебни съдове. *Скъпите черковни утвари се притуряха в съкровището. Жените плачеха.* Ив. Вазов. *Първите отвлякоха най-хубавото — утвари, икони, кандила, потири, кръстове от черквата и захвърлени пушки и паласки.* Зл. Чолакова.

утекà *св. диал.* Избягам. *Овцете няма къде да утекат. Тук наблизо няма ниви и не могат да направят пакост.* П. Здравков. *Я видох какво чука, мене ми стига веднаж да видим нещо, после нема да ми утече из ръцете.* Мих. Георгиев.

ỳтик *прил. неизм. диал.* Свит, срамежлив. *Той се срамуваше и цвете да земе на мома! Срам го беше дори и в очите мома да погледне... Утик беше още като ергенин.* Т. Г. Влайков. *Зачтото бил утик и свенлив, Рихард благодарил ся с най-долний степен на чаушин.* Летоструй.

утѝквам *несв. диал.* Онеправдавам. *Ней се досвидя за нея и тя зе да намалява своята студенина, зе да ѝ приказва понякога с по-топли думи. Само в работата сѐ пак я утиква.* Т. Г. Влайков. *По цяла нощ тя не може да му се наплаче от своите зълви и от свекърва си, които сякак я укарят и прекарят и постоянно я лускат и утикват.* Т. Г. Влайков. **утѝквам се** *възвр.* — *Защо да се утиква така Цонка?... А пък Цонка нека се стегне и премени, па да си иде на хорото.* Т. Г. Влайков.

утиклѝв *прил. диал.* Срамежлив, свит. *Ала той се пак се тегли настрана от другите ергене: не налита на хорото... — Не му е дошло още времето... — То времето е дошло, ами ти си утиклив и срамежлив!* Т. Г. Влайков. *Госпожа Калинова... стана и... излезе да изпрати свития и утиклив гостенин.* Т. Г. Влайков.

утиклѝвец *м. диал.* Срамежлив, утиклив човек. *По що ще се познае, че сте приятелчета: какъвто едина, такъв и другия! — шеговито добави тя. — Намериле са се! Утикливци и двамата.* Т. Г. Влайков.

утиклѝвост *ж. диал.* Срамежливост, стеснителност. *По своята простота и утикливост той повече приличаше на по-големия си бая, отколкото на Цонко.* Т. Г. Влайков. *Други го съжаляваха за простотията и утикливостта му.* Т. Г. Влайков.

ỳтица *ж. диал.* Кукумявка. *Си покани* [врабецът], *си посъбра сто свато'и сколовранци, утицата старосватец.* Нар. песен.

ỳтка *ж. диал.* Кукумявка. *Дойде ѝ на Султана да викне на сина си: — Ами ти защо не се връщаш в къщата, където съм те родила, а искаш и аз да я напусна, та да се развъдят у нея утки и бухали!* Д. Талев.

утрàя се *св. възвр. диал.* Замълча се. *Дигна се кривоносият* [Фердинанд], *нарамихме пушките и къде по път, къде без път— та на поляната при глухарите. Рано беше и не бяха започнали да пеят петлите, та зачакахме, докато съмне. Утраяли сме се — ни от него дума, ни от мене гък.* Н. Хайтов.

утрѝрам *несв. книж. остар.* (от лат.-рус. утрировать). Преувеличавам, шаржирам. *Но г. Сапунов понякога твърде декламира или утрира и пада в неестественост.* Ив. Вазов.

уулѝца *ж. диал.* Птица улулица. *Само една уулица писука натънко и страшно в ниското.* Г. Краев.
уфа̀к тефѐк *м. диал.* (тур. ufak tefek). Дреболия. *Хаджи Коста. (Седнал при масата,напреде му разтворен тефтер, на когото гледа и смята, сам) ... За тантела и други уфак тефек, гр. 226.* Д. Войников.
уфкѐ *ср. диал.* (от тур. öfke). Яд, гняв. *Знае бае Крачун, че за такива работи ни чакат, ни питат, ни бакарат некого и зи счупен мангър; знае он това много харно, ама така си хортува: от уфке, от гайле.* Мих. Георгиев. *От голямо уфке съм при тебе, па виж, сестро, чини що знаеш, само тоя товар да ми се свали от душата.* Мих. Георгиев.
уха̀тка *ж. диал.* Гърне с полукръгла дръжка отгоре. *Той правеше хубави глинени съдове, стомни, паници... ухатки и гювечи.* Елин Пелин.
ухищрѐние *ср. книж. остар.* (рус. ухищрение). Хитрина. *Колкото по-силни страдания му причиняваше жестоката жена, толкоз по-беше уверена, че държи здраво в ръцете си този безхарактерен и безизходно впримчен в мрежата на сладострастните й ухищрения.* Ив. Вазов. *Тя сега щеше да тури на работа всичките си женски ухищрения, всичката демонска сила на обаянието си, за да победи.* Ив. Вазов. *Ний знаем, че смутителите са ся пак разшавали. Но мислиш ли, че ний ся боим от техните интриги и ухищрения.* П. Р. Славейков.
ухлѐбвам се *несв.*, **ухлѐбна се** и **ухлѐбя се** *св. възвр. диал.* Усмихвам се. *Зад него се мерна нещо; той се озърна и нисък, събхтан човек се ухлеби насреща му.* П. Ю. Тодоров. *„Ако има светци на света, старче, за това съм виновен аз и само аз" — казвал лукавия и лукаво се ухлебвал.* Пенчо Славейков. *Баба Марта се пак ухлебна — времето през марта го уподобяват на жена, която, като я сватят за млад, смее се, а кога за стар, мръщи се.* П. Р. Славейков.
ухлѐбнат *прил. диал.* Усмихнат. *Пред постава аргат поема от ръце / поднесеният плод с ухлебнато лице, — / подметнал, види се, при туй шеговна дума.* Пенчо Славейков.
ухлѝбвам се — вж. ухлебвам се. *А защо всичката тая комедия? ... да се ухлибва и смее и да провъзгласява на светът: вижте ме, аз съм немец и немец ще си остана.* Ив. Вазов.
ухлипѐря *св. диал.* Натрапя. *Като момите им бяха повече от момците, които впрочем ... малцина се женеха... за това те не се свеняха да употребяват сякакви низки средства, особено като видяха някой по-личен момък, само и само да му ухлиперят уходената си дъщеря.* Ил. Блъсков.
ухлѝтка *ж. книж. остар.* (рус. улитка). Охлюв. *Кучето му разгризало морска ухлитка и са върнало при пастиря с муцуна боядисана в светлива багряна боя.* Н. Михайловски.
у̀хлъз *м. диал.* Нещо случайно забутано. *Празна кесия, беда голяма: / надничаш вътре и нищо няма. / То грозно нещо, студено нещо! / Вън да е топло, да е горещо, / вътре да бръкнеш, ще да потръпнеш, / като напипваш ледено дъно, / ил' някой ухлъз, медено зърно.* П. Р. Славейков.
ухля̀вам се *несв. възвр. диал.* Шляя се. *Тук е добро само за ония, що са в работа, а за ония, кои са ухлявят и безумно прахосват париците си, той (Букурещ) е страшна чума.* Ил. Блъсков. *Имаме 15 дни распус... в разстояние на толко дни, дето ще се ухлявам из одеските широки улици, сам аз ще те придружа, заведа не до Галац, но и отвъд Галац.* Ил. Блъсков.
ухо̀ден, -а, -о, *прил. диал.* За ерген, мома — попреминал за женене. *Като момите им бяха повече от момците, които впрочем... малцина се женеха, то секи родител имаше по една две уходени моми.* Ил. Блъсков.
у̀храбен, -бна, -бно, *прил. диал.* Пагубен. *Не знайми истинните причини, които побудиха Г. Бурмова да напусне Габрово... но не можем да не забележим, че за Габровското училище неговото напущание беше твърде ухрабно и взима последици твърде печални.* П. Р. Славейков. *Орхан задоволи искането му и проводи му сина си Сюлеймана, завоевателя на Цимпа; помощ тоз път много по-опасна и ухрабна за приятел, нежели за неприятел.* С. С. Бобчев.
ухрѝпна *св. диал.* Пресипна. *Беят не каза вече нищо ... и захвана да бие колкото имаше сила. Българинът вика до едно време и ухрипна... „Сто му стигат", рече беят захлистян.* Ц. Гинчев.
у̀ци-ци *междум.* За насъскване на куче. — *Мечо-о, дръж! Уци-ци! Дръж-дръж, неговата мама и хайдушка! Рунтавото овчарско куче се понася със стръвен лай след Мухтан Вахя Щъркела.* В. Чертовенски.
уцъвръ̀стя *св. диал.* Втвърдя. *О, тайнствени Родопи! Зад ваший гръб кръстати / разстила се цял хаос от планини космати, / ... / цял океан от камък, гора и дипли гъсти, / що в някой час на буря бог някой уцъвръсти / и, по една прищявка, нов лабиринт строи.* Ив. Вазов.
уча̀стлив *прил. книж. остар.* (рус. участливий). Съчувствен, състрадателен. *Пишете ми, драга Евгенио, без насита ще чета вашите нежно-участливи писма.* Ив. Вазов. **уча̀стливо** *нареч.* *И тя пак обриса една сълза под окото. Рад Лупу я гледаше участливо. Бедният служител страдаше.* Ив. Вазов. — *Привикнах на тишина и самота, Костадине. Тези последни думи Теодосий изрече с такъв слаб глас, че кастрофилактът го изгледа участливо с добрите си очи.* Ст. Загорчинов.

уча̀стливост *ж. книж. рядко.* (рус. участливость). Състрадателност. *Той вдигна очи и учудено я погледна. В гласа ѝ имаше разбиране и участливост, които го трогнаха.* В. Геновска.

учина̀йка и учина̀я *ж. диал.* Вуйна. *Тамо си Стоян завари / три жени, три самодиви: / едната беше леля му, / другата беше стрина му, / третата — учиная му.* Нар. песен. *Пристигна телеграма: „Честити венци точка учинайка Поликсена точка."* Ясен Антов.

учѝня *св. диал.* Сторя, извърша. *Атил от онова, що му обадил Ядко, знаеше много добре, че греко-римското правителство бе учинило навет противу животът му.* Г. Кръстевич. *Онова, щото не е могъл* [Сократ] *да учини сос уста, ради естествена боязливост и ради слабостта на гласа си, заключил е да изполни чрез ръка и перо.* Иоан Стоянович.

учку̀р *м. диал.* (тур. uçkur). Връв или ремък за завързване на гащи, шалвари, пола. *Пред него застана висок селянин с разкопчана на гърдите риза, без пояс и само по учкур.* Й. Йовков. *И най-после откъм курника се задава чорбаджи Костадин стягайки учкура си. . . — Чорбаджията върза учкура, ръкува се с Кондо.* Д. Немиров.

учку̀р-делица *ж. диал.* (тур. uçkur-deliği). Дупка, прорез за учкур. *Джевдет беше облечен със сирмяни синьогълъбови потури, обшити по дикишите с гюмюшлии гайтани и сирма на цветя около джебовете и край двата учкур-делици.* Ц. Гинчев.

учкурлу̀к *м. остар.* (от тур. uçkurlu). Подгъвът на гащите, гдето се провира учкурът. *На голо, под учкурлука на чакширите му и под широкия, тъмночервен пояс, той препаса кемер с петдесет лири.* Д. Талев.

учу̀вам *св. диал.* Опазя. *Учува ни господ досега, дано и до края да е така — молеше се с кахърни очи тя.* Г. Караславов. **учу̀вам се** *възвр. Но ако се гледа и настоява, както прилича, то могат се учува бубите да ся не хванат ни от една от тия болести.* Летоструй.

учуртма̀ *ж. диал.* (тур. uçurtma). Хвърчило. *Когато изгасих моят пожар и се омълчах, отведнъж един черкезен . . . на когото скъсаната памучена антерия приличаше на учуртма от много носене, изрева и хукна да бяга из затворът.* З. Стоянов.

учуру̀м *м. диал.* (тур. uçurum). Свободно място. *Водата върви, дето си намери учурума.* П. Р. Славейков.

уша̀т *прил. диал.* Ушат нож — нож с разширена дръжка. *Повечето от тях бяха въоръжени с револвери, шишенета, големи ушати ножове.* Ст. Заимов. Ушато гърне — гърне с една дръжка отгоре, ухатка. *Махмуд видя в ръцете ѝ бучка масло, завито в лозов лист, половин пита и ушато гърне, пълно със солено мляко.* Н. Нинов.

у̀шник *м. диал.* Обеца. *И на заранта Моню яхна коня и хукна за града. Накупи нанизи, гривни, ушници, пръстен и привечер стигна — в Кованче.* А. Страшимиров.

ушу̀пвам се *несв. възвр. диал.* (от ар.-тур.). Ставам подозрителен. *Правеше му впечатление, че комай всички възрастни арестанти бяха нервни, раздразнени и често се ушупваха . . . Те сякаш избягваха да разговарят помежду си.* Г. Караславов.

ущѐлие *м. книж. остар.* (рус. ущелье). Планинска теснина, клисура, дълбок дол. *Пролома се извива и продължава, но жадното око не може да проникне какви чудеса се крият в туй тайнствено ущелие; брега край скалите се свършва и дълбока вода лиже подножията на скалите от двете страни.* А. Константинов. *Над тая синева из едно скалисто ущелие вън от гъстата гора се дигаше и рееше сега тънък и горещ дим от изтлял и по видимому голям огън.* А. Страшимиров.

ую̀н *м. диал.* (тур. oyun). 1. Игра. *Вижте какво нещо е арабски уюн! Той запя, но вместо някаква мелодия чуваха се само едни гърлести и глухи звукове, чу се и тропот на игра.* Й. Йовков. 2. *прен.* Сплетня, номер, въртел. *На избора му ще изиграе един такъв уюн, та и сам ще се учуди.* Т. Г. Влайков. — *Тези лакърдии са, за да не ми платите рентата! — сопнал се Азиз. Предшественикът ви Недим паша никога не би ми направил такива уюни!* Хр. Бръзицов.

Ф

фавн *м. книж. рядко.* (лат. Faunus). Горско божество от римската митология. *Премноголюбознателната госпожица и всичките госпожи и моми се разтичаха като дриади, подплашени от похотливи фавни.* Ив. Вазов.

фаворѝти и фаворѝтки *мн. книж. остар.* (фр. favorites). Бакенбарди. *Лицето му правилно, покрито с приятна бледност, уморено, малко изветряло, с английски фаворити, прилежно приглаждени, които му придаваха нещо екзотическо.* Ив. Вазов. *След минута влазяше в стаята един момък трийсетгодишен, с пълно, здраво, розово лице, с жив, събуден поглед и с фаворитки черни пред ушите.* Ив. Вазов.

фаѝз и фаѝс *м. остар.* (ар.-тур. faiz). Лихва. *Да имаш овце, се едно да имаш пари в банката и да им теглиш фаиза.* Й. Йовков. *На колко хора воловете и покъщнината продаде за фаис.* Мих. Георгиев.

фаисчилъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. faizçilik). Лихварство. *Туй, че селяните те мразят: и чергите си им продал с твоя пусти фаисчилък.* А. Константинов.

фаисчѝя *м. остар.* (ар.-тур. faizçi). Лихвар. *Други предполагаше да направи фалшив заем от базиргяните фаисчии със задължение, че ще им наплати сумата после два месеца.* З. Стоянов.

файда̀ *ж.* (ар.-тур. fayda) . . . *остар.* Лихва. *На̀, онази нощ сънувах, че сиромахът Бенчо даваше в заем, без файда, една пълна кесия с жълтици на чорбаджи Захария.* Хр. Максимов. *Дядо хаджия даваше пари с файда; и даваше всекиму, комуто потрябват.* Т. Г. Влайков.

файдѝсам и файдо̀сам *св. диал.* Извлека полза, файда. *И сега в село — за какво толкова леко се съгласи. Все ще гледа нещо да файдиса. Градските хора не са като нас, те и крачките си мерят, кога стъпват.* М. Яворски. *Радваше го самата работа. И вече не мислеше кога ще докоси, дали ще файдоса нещо.* М. Яворски.

факлѝя *ж. диал.* (от гр.). Голяма свещ. *Поръчах да занесат във варката едни клещи и една факлия.* сп. Читалище. *Я стани , тате, по-рано, / усучи свеща факлия, / па иди, тате, в черкова — / тамо се, тейне, прекръсти.* Нар. песен.

факфо̀нен, -а, -о, *прил. диал.* (нем.-тур. fakfon). Направен от медно-никелова сплав. *Изваждаше голямата факфонена табакера, свиваше си цигара, слагаше я в черно цигаре.* К. Петканов.

фала̀га *ж. остар.* (ар.-тур. falaka). Дървен уред, с който стягали краката на наказания и го биели с пръчки по стъпалата. *Немирни и неприлежни ученици наказваха с пръчка по ръце и крака. Имаше и фалага.* Ив. Вазов. *Оная година нали (Рашид бей) би на фалага Донча, че му паднаха ноктите от краката.* Ц. Гинчев.

фалбало̀ *ср. книж. рядко.* (фр. falbala). Накъдрена или надиплена ивица по рокля. *Аз искам тогава да ми направиш рокля от атлаз, с големи сини пера, като павунени, с бухнали фалбала̀ и скъпа гарнитура.* Ив. Вазов.

фа̀ля *ж. остар.* (ит.-тур. falya). Дупчица на кремъклия пушка, откъдето се подпалва барутът. *Спе кеза на шишенето си на 200 разкрача, подсипа му фалята с дребен сух барут. . . замери, гръмна и книжката падна от ножа на земята.* Ц. Гинчев.

фамилиаризѝран *прил. книж. рядко.* (от фр. familiariser). Който се е пригодил, свикнал с някого или с нещо. *По благополучие, заедно с напредването на нощта мракът се сгъстяваше. Но окото му, фамилиаризирано вече с нощта, продължаваше ясно да отличава всичките особености там.* Ив. Вазов.

фана̀ра *ж. диал.* (от лат.). Па̀ра. *Нататък дигат фанара купчини тор, а по купчините ровят орляци пискливи врабчета.* П. Ю. Тодоров. *Слънцето вече бе затоплило земята и от нея се издигаше тънка като паяжина фанара.* Кр. Григоров. *Ама като мине покрай кръчма или покрай двор и го удари в носа фанара на вино, току се връцне от пътя, па ако ще би и на царска среща да е тръгнал.* В. Павурджиев.

фанариòт(ин) *м.* (гр. *φαναριώτης*). Гръцки духовник през турското робство. *Тук народът криел от фанариотите Софрони Врачански и му помогнал да прескочи Дунава.* Ст. Станчев. *Тоя фанариотин, архимандритът, не е дошъл за добро в Преспа.* Д. Талев.

фандàк — вж. ф ъ н д а к. *Подир това ще съберем фандаци-фандаци вълна от трънето, ще я изпредем.* Ил. Блъсков. *Те си приличаха като петима близнаци — всички бяха с мръсни, сплъстени, усукани на фандаци бради.* Г. Караславов.

фандàсам се *св. възвр. диал.* (от гр. *φαντάζωμαι*). Главозамая се, надуя се. *Учението е лошо само за оногова, който се фандаса и вместо да се покаже добър и кротък, той стане горделив.* сп. Училище.

фандъклия̀ алтъ̀н *диал.* (тур. fındık altını). Вид стара турска жълтица. *Той разказваше за едно имане, което било закопано на Демир-капия. . . То било дванадесят катъри фандъклии алтъни.* З. Стоянов.

фантàксан *прил. остар.* (от гр. *φαντάζωμαι*). Възгордян, високомерен. *Лекомислена, фантаксана беше още когато следваше в гимназията.* Ив. Вазов. *В същност Любица, ако и фантаксана и сеутна, не бе покварена жена.* Ив. Вазов.

фàнте *ср. разг.* (от ит. fante). 1. Полицай. *Чувай, конните фантета се разхождат вън, цяла нощ не са спали, чакат нас с теб.* Пелин Велков. — *С кон ли беше? — Да не хукне пеш. . . — Сегичка ще довлече фантетата.* Г. Караславов. 2. Карта за игра с изображение на момче. *С какво прибираш книгите? Това не е фанте, ами поп.* Ив. Вазов.

фанфаронджà *м.* и *ж. остар.* (от ар.-тур.). Бъбрица, самохвалко. *Майор Шакир ефенди на години 32—35. . . достъпен за всекиго, разпуснат в думите си, пада малко фанфаронджа.* Ст. Заимов.

фàра *ж. остар.* (чуж.) Род, порода. *А това сѐ Итовица, тая проклета фара го е направила, па ти си казвай каквото щеш!* Т. Г. Влайков.

фарафỳн *прил. диал.* Фараонски, цигански. *Ти, каза той на кехаята, ще вземаш по десет гроша на чифт и ще ги режеш на тоягата си, ама ако те усетя, че ме лъжеш, сто тояги ще ти ударя по табаните. . . чу ли, фарафун ченгене?* Ц. Гинчев. *И да знаеш, ще кажеш ли, да те убие господ! От циганин добро има ли на тоя свят?. . Вие асль сте проклети, фарафун дженабет.* Ц. Гинчев.

фармасòнец — вж. ф а р м а с о н и н. *Ако не е фармасонец, / то ще е латинец — / облог правя, с който иска, / давам един минц.* Ив. Вазов.

фармасòнин *м. разг.* (фр.-тур. farmason). Безверник, неправославен. — *Фармасонин ли си, срещу Коледа да блажиш?* Ив. Вазов. *Друг път поп Никола го срещнал през пости, че носи пиле у дома си. — Гиди фармасонино! Гиди протестантино — заканил му се с бастуна той.* Чудомир. *Да е баща му да го види, какъв е фармасонин станал, у пости блажи, пияница — не излиза из механата.* Хр. Максимов.

фарфарà *м.* и *ж. разг.* (ар.-тур. farfara). Дърдорко, вятърничав човек. *Фратю е фарфара, но божи човек.* Ив. Вазов. — *Моля ви, Кънчев: той е едно фарфара момче. И аз го мислех за нещо, бях го виждал и като го срещнах снощи, заговорих му, а той ми надума неща — ба, ще укротим ние всички таквиз.* А. Страшимиров.

фарфарòн *м. диал.* Самохвалко. — *Сега се сетили за конституцията! Френската буржоазия искаше свобода на личността да търгува, а нашата — да прави преврати! Фарфарони — говореше Янков с плътния си баритон.* Ем. Станев.

фàрфор *м. книж. остар.* (гр.-рус. фарфор). Порцелан. *Складове от техния фарфор ще срещнеш във всичките големи американски градове и в столиците на Западна Европа.* А. Константинов. *Коприненните материи, фарфорът и железните огледала са главное японско произведение.* И. Богоров.

фàрфорен, -рна, -рно, и **фàрфоров** *прил. книж. остар.* Порцеланов. *Монголия се слави с производството на фарфорни изделия и дърворезба.* Пресата. *Обясних му как без да искам съм счупил една скъпа фарфорова ваза и че заради нея съм се скарал с хазаина и хазайката си.* А. Гуляшки.

фасонè *прил. неизм. книж. рядко.* (от фр. façonner). Който им хубав фасон. *Ние обаче го видяхме, че не цял век на гърба си носи, а моден жакет фасоне, купен от Наймана, и с който изглеждаше доста самодоволен.* Ив. Вазов.

фàун — вж. ф а в н. *На петнадесет години изваял на играчка образа на един фаун.* К. Величков.

фàфрика *ж. диал.* Фабрика. *Трима калфи ми работеха, двама чираци сучеха цеви и калеме — тропот, шум, песни — цяла фафрика.* Т. Г. Влайков.

фàша *ж. нар.* (рум fașă). Широка изрезка от кожа. — *Съгласи се жената — . . . па й дам една фаша цървули и една стотарка.* Елин Пелин. *Моят академик бе оставил вече настрана щавенето на рунтавата фаша от волска кожа и се впусна в подробностите на своето тънко, художническо изкуство.* Д. Калфов.

фекèл *м диал.* (от гр. *φακιόλι*). Забрадка. *Не било дръво сред зиме, / сред зиме, къде Йовановден, / най била мома годена. / Лепи си дари развила / и си ги она предава. . . / На снаи бели фекеле, / на сестри ситни чорапци.* Нар. песен.

фел *м. разг.* Фелдфебел. *Едно от момичетата се усмихва някак гузно, извинява се на клиентите си и отива при фела. А фелдфебелът засуква мустак и се пъчи.* Пелин Велков.

фелѝнтра и **филѝнтра** *ж. остар.* (от нем. Flinte). Кремъклия пушка. *Агата, който по сяка вероятност беше съшибан вътре в бричката от много куршуми, виждаше се работата, че не искаше да умре като мокра кокошка. Той изпъшка из дълбочините на своето сърце и подигна с агонически жест другарката си — фелинтра, за да гърми върху ни.* З. Стоянов. *Пъдаринът от лозята, който обикновено биваше турчин, не закъсняваше да се яви, с дълъг ятаган на кръстът и тънка филинтра през рамото.* З. Стоянов.

фелиситѝрам *несв. книж. остар.* (фр. féliciter). Честитя, поздравявам. — *Ти си имал чест, фелиситирам те — каза той, като прочете показаното място.* Ив. Вазов.

фелòн *м. църк.* (гр. *φελόνιον*). Свещеническа одежда. *Там застана патриархът с няколко свещеници, облечени в златожълти фелони.* Ст. Загорчинов.

Фенèр *м. остар.* Квартал в Цариград, седалище на гръцката патриаршия. *Внезапно известие за милост довтаса, / и Фенер, котило на ехидна раса . . . Фенер, при такваз вест, потрепера цял.* Ив. Вазов. *Българският народ вече не признаваше гръцкия патриарх за свой църковен глава. Така Фенер искаше с привидни обещания и отстъпки да измами и заблуди българския народ, а, от друга страна, се опитваше да го обезглави, като осъди тримата бунтовници владици и ги изпрати на заточение.* Д. Талев.

ферахлък *м. диал.* (ар.-тур. ferahlık). Простор, веселие. *Рашид каза на гостите си: „Който обича да иде в одаята си да се орахати, а който ще, да излезе из градината да се разходи на ферахлък."* Ц. Гинчев.

ферджà *ж. диал.* — вж. фередже. *Тия дрехи, които състоят от потури, аба, елече и дълга ферджа, се кроят доколкото е възможно по-широки.* З. Стоянов.

фереджè *ср.* и **фереджà** *ж. нар.* (ар.-тур. ferace). Широка кадънска дреха или наметало. *По всички хълмове и падини пъплеха хора с червени фесове и кадъни с черни фереджета и бели яшмаци.* Л. Стоянов. *Чудеше се защо дъщеря ѝ сама да ѝ се не повери . . . затова намисли да се опита да открие работата и като се пребради с по-дебел яшмак, па като хвърли на плещите си фереджа от прост плат, спусна се след дъщеря си и Джехада.* Св. Миларов.

фѐртиг и **фѐртик** *нареч. разг.* (нем. fertig). Готово! *Сега можеха да се чуят само разговори като тоя: „. . Щях да запратя чука отгоре му, ама хайде, рекох. . . А то — един в капацуната и — фертиг."* Ст. Чилингиров. *Намери го пред кръчмата . . . тъкмо когато наведен помпираше гумите на колелото си. . . . Фертик. Ето на, аз си прибирам чуковете и ще си ходя.* Й. Йовков.

фесàт *м. диал.* (ар.-тур. fesat). Смут, размирица. *Първенците на селото. . . скритом отишли да му кажат да се чисти, защото лоши работи се чуват, но той сѐ не вярвал, утешавал ги да не вярват на подобни фесати.* З. Стоянов.

феслѝен, -а, -о, *прил. диал.* (от тур.) Трикотажен. *Салтамарката му от черно феслиено сукно беше на места жълта, а на места сива.* Ст. Чилингиров.

феслѝя *прил. неизм. остар.* (тур. fesli). Който носи фес на главата. *Трима феслии мъже се взираха в мътните води и ту придръпваха, ту отпускаха края на дебело въже.* А. Христофоров. *Всеки петък в деня на селямлъка площадът при Илдъз кьошк почервенява от феслии.* Хр. Бръзицов.

фесфесè *прил. неизм. диал.* (тур. fesfese). Замаян, умопобъркан. *Та жив е, господине, ама защо ли е жив, като ходи за смях по света? Станал е фесфесе. . . па подкачи да се смее, нещо като луд.* Мих. Георгиев. *Умря май с мома . . . хем годеница умря. Иван горкият, от жалби по нея, изгуби си ума и стана такъв фесфесе.* П. Р. Славейков.

фесфеселѝк *м. диал.* (от тур.). Замаяност, налудничавост. *Ако ви се не харесва думата диванелик, то да кажем тогава сергемлик или фесфеселик, или пък българската дума лудорич — високо каза Паиси.* Ст. Заимов.

фетвà *ж. остар.* (ар.-тур. fetva). Писмен отговор на мюфтия по правни въпроси. *Той със своите умни, верни и справедливи фетви беше прочут в много кадълъци — знаеше законите наизуст и често показваше страницата и даже параграфа на кадиите.* Ц. Гинчев. — *И аз си имам работа, рече мюфтията, имам да давам няколко фетви и то има две такива, за които трябва да се помисли малко. . . — за голямо наследство.* Ц. Гинчев.

фиàлка *ж. книж. рядко.* (лат.-нем.-рус. фиалка). Теменужка. *Нито аз ще се радовам лятос / на вълнистите златни нивя, / на блатистата вонна фиалка, / на листнатите тамо дървя.* Ив. Вазов.

фил *м. остар.* (ар.-тур. fil). Слон. *Някои приказват, че видели фильове да играят хоро. . . и да правят други много работи, които едвам може да повярова человек.* П. Берон. *Индийският*

цар пристигна малко по-късно седнал в една каляска, впрегната с дванайсе филове. И. Адженов (превод).

филдѝш *м. остар.* (ар.-тур. fil dişi). Слонова кост. *Филдиша ... коприната и проч., когато са съвсем сурови, когато никак не са работени, влязват свободно в Австрия, за да купуват фабрикантите евтини материали за работене.* Летоструй. *Крайморието на Зъбите или на Слоновата кост беше място за събиране на европейците, които идеха да купуват фил-диши.* С. С. Бобчев.

филдѝшен, -а, -о, *прил. остар.* Който е направен от слонова кост, от филдиш. *На малкия му пъстър пояс се белееше един голям сребърен дивит и една малка кама с филдишено черене.* Ц. Гинчев. *Слугите отново заразнасяха подноси. Сега поднасяха тахан халва и дългнести филдишени блюдца, пълни със захаросани орехи, бадеми и фъстъци.* А. Христофоров.

финикюлèр — вж. фюникюлер. *Когато полковник Б. увенчее своята грандиозна мисъл, която занимава съницата му от дълго време, и един финикюлер, гърмящ по хълбоците на Витоша, улесни пътуването ни до гърба ѝ, каква дивна наслада за очите и душата.* Ив. Вазов.

фиорѝнт и **фиорѝн** *м. книж. остар.* (от ит. fiorino). Стара австрийска монета. *В Прага е захванал да се издава нов вестник на руски и на чехски език под заглавие „Славянский мир". Цената му ще бъде 6 фиоринта.* в. Свобода. *Аз го поблагодарих горещо и обещах веднага да му върна заема от осем фиоринта.* Ив. Вазов. *Той имаше стотина фиорина, плод от многото му спестявания.* С. Пелико (превод).

фирѝда *ж. диал.* (гр. νρίδα). Долапче в стена. *В горната фирида се пази малка стомна, покрита с кърпа.* Ив. Карановски. *Камина с ниска поличка околовръст, с тъкано було и с по една фирида отстрана.* Й. Йовков.

фит *междум. разг. рядко.* Хоп, хайде. *Тури у твоя списък тез девенките... хем девственички, а? Отиваш строг, извикваш ги на „разпит", а в полунощ на камион и — фит!* Сл. Красински. *„Бягайте!" викнах аз, като видях, че се събират все повече и повече щъркове. Грабнах аз жертвата и фит в гората. Скрихме се.* О. Василев.

фитарѝя *ж. диал.* (гр. φυταρία). Леха в цветна или зеленчукова градина. *Костадин обаче влезе сам в просторния двор, покрит край къщата с плочи и с тесни фитарии цветя.* Ем. Станев. *Две фитарии лук съсипа тая псетиня!* Ст. Ц. Даскалов.

фѝтка *ж. диал.* Пуйка. *Татък други чудеса: / не са какви да е меса: / новозагорски фитки и фитоци!* К. Христов.

фѝткам *несв.*, **фѝтна** *св. диал.* Сърбам, като издавам силен звук. *И те с разтреперано сърце взеха да бършат и да облизват паниците, като си ближеха пръстите и фиткаха, като че пият врялo кафе.* Ц. Гинчев. *Поднесе се кафе и Петър Габара, подпушил цигара, бавно фиткаше ароматичното кафе.* Ив. Кирилов. *Бияза фитна и припряно додаде: — Готово.* М. Яворски.

фитнè *ср. разг.* (ар.-тур. fitne). Превзет млад човек. *В Кишинев се качих на трена, влизам във вагона — пълно с руски офицери, все млади такива, фитнета.* Й. Йовков.

фитнеджѝя *м. диал. остар.* (ар.-тур. fitneci). Размирник, интригант. *След малко доди отвън позъбест, по-майстор фитнеджия (да не го казвам агитатор, защото у нас сичко е изпорчено), укори Петка... и ние дотолко приленваме, щото тежко му на Петка, ако би се появил помежду ни.* сп. Латинка.

фитòк *м. диал.* Пуяк. *А на двора два фитока, го-о-леми като телети, с вързани крака... — Питай тях — рекъл Галов и посочил фитоците.* Й. Йовков. *Татък други чудеса: / не са какви да е меса: / новозагорски фитки и фитоци!* К. Христов.

фѝчи *прил диал.* Птичи. *Фичият изглед на изследователя, пелтеченето му, мършавото му тяло, облечено в дълго и широко сетре, възбудиха в набедения чувството на смеха.* Ст. Заимов.

фишèк *м.* (тур. fişek). 1. *остар.* Ръчно приготвен патрон за пушка от свита хартия. *Младите моми и булки тъчаха навуща... някои от тях правяха даже фишеци и леяха куршуми.* З. Стоянов. *Всеки трябва да си приготви я пушчица, я пищов, да си смаже ножа и ятагана, барутец и фишеци да си има, че ако по Великден ни нападнат да колят, няма да оголим врата си под ножа им, нали?* П. Стъпов. 2. *остар.* Ракета за илюминация. *По пътя думкат тъпани, гърмят барабани, палят се фишеци и кучешки бомби.* Ал. Гетман. 3. *разг.* Купчинка еднакви монети, увити в хартия. *По трите лавици на касата бяха наредени грижливо свити фишеци с всевъзможни монети, златни и сребърни.* А. Христофоров.

фишеклѝк *м. остар.* (тур. fişeklik). Патронташ. *Най-напред аз си облякох хъшовските дрехи. Туй паласки, фишеклик, бели навуща и черни превивки, сичкото беше алестра на мене.* З. Стоянов.

флàу *ср. диал.* Флейта. *Писка флау, бас бумти, / вият, трепкат виолини — / цветица летят в захлас / над поля и над долини.* Пенчо Славейков. *Изведнаж навън... се чу да свири флейта — флау, както му казваха селяните.* Й. Йовков.

флàута *ж.* и **флàуто** *ср. остар.* (ит. flauto). Флейта. *А как чудно Мирончо свиреше на флаута! Вечер например седнеше на чардака, надуеше я и тя писнеше из небесата.* Ив. Вазов. *За него вярваха, че си бил отровил от свирене флауто.* Кр. Пишурка.

флòнче *ср. диал.* Фльонга. *Това е Русан Сандалов. Висок и сух, рус. . . с бяла цветна жилетка и голям лъскав ланец на нея, бял колосан нагръдник и яка, бяла вратовръзка на флонче.* Ив. Карановски.

флорѝн *м.* и **флорѝна** *ж. остар.* (ит. florino). Жълтица. *Чие ет онова чупче, / онде на ридо що седи, / на ридо одание реката, / флорин носе на челото, / флорин мамудиа.* Нар. песен. *Она веле и говоре: / „Море лудо, лудо младо! . . / лице ако ми целиваш, / флорина ке ме даруваш.“* Нар. песен.

флю̀гел *м. книж. рядко.* (нем. Flügel). Ветропоказател. *Но народът стои хладнокръвен и подозрително гледа на този херой, който като флюгел се обръща според вятъра.* А. Константинов.

фòга *м.* и *ж. разг.* (чуж.). Хитрец, мошеник. *Той беше на Александровата воденица. . . продавал беше жито, продал ремъка от колелото, та бяха го затваряли. Виж какво е свършил пък сега. Голяма фога е.* Й. Йовков.

фòка *ж. книж. рядко.* (от гр. φώκη). Тюлен. *Гордей се, неразбрани! / Пръв път полезен ставаш — / ти фоките нахрани!* Ив. Вазов. *На това езеро водата е сладка и при туй живеят в него фоки.* И. Богоров.

фòкаджия *м. диал.* (от лат. jocus). Смешник. *Блеснаха присмехулно сините очи на един висок, поприведен, рус и дългонос младеж . . . който минаваше за фокаджия на бригадата.* Ил. Волен.

фокнѝ *ж. диал.* (от рум. foc). Нагрявка. *Ще направим фокни с дим от тутун или с хардал* [за болния]. С. Доброплодни. *Предпочтенно е да затопляме баялдисалият, нежели да го мъчим с вендузи или с рог да му земаме кръв, с фокни и с други подобни средства.* С. Доброплодни.

фòркам *несв. диал.* Хъркам. *А тя, проклетата* [глава], *започнала „да рипка, да форка и рука“. Не искала и отсечена да се предаде.* Вл. Полянов.

фортỳна *ж. книж. остар.* (лат. fortuna). Съдба, щастие. *Знаиш ли какво доне тоя прост селяк? Той донесе, мила Антонио, моята фортуна, моята слава, да, славата на доктор Карла!* Ив. Вазов.

форхàн *м. книж. остар.* (нем. Forhand). Игра на карти. *Не, друго, друго пожелание / на вас ще сторя . . . / На наште момци — да захванат / по-положителни да стават, / далеч да бягат от форханът / и книжките да приближават.* Ив. Вазов. *Бързам у съседа. / Там ще правя бдене, / чака ме форханът, / страх ме е без мене / да го не захванат.* Ив. Вазов.

фрайлѝна *ж. книж. остар.* (нем.-рус. фрейлина). Придворна дама. *Фрайлината на императрицата . . . учтиво му посочила градината.* Ив. Вазов. *Изчукал с бастуня си и заръчал на младата княгина М., фрайлина на императрицата, да му донесе селтерска вода!* Ив. Вазов.

франжèла *ж. диал.* (от ит.-тур. fırıncı). Франзела. *Аз купих франжели: мека, с надупчена средина и с бухлат обръч околовръст.* Ст. Чилингиров. *И по едно време бае Миньо ме сбута. — Върви, каже, да купиш франжели за бае Стефана, че да му ги занесеш.* А. Страшимиров.

Фрàнца *ж. остар.* Франция. *Додох скоро из Франца да търся тук на изток честта си.* Св. Миларов.

фрàте *м. книж. остар.* (ит. frate). Католишки калугер. *Тъй е интересен тоя фрате със своите груби шаечни дрехи на францисканец, около когото са изтъкани вече толкова легенди.* К. Величков.

•

фрейлѝна — вж. ф р а й л и н а. *В Петербург фрейлината Ана Павловна Шерер урежда великосветски прием.* Л. Н. Толстой (превод).

френгѝя *прил. неизм. остар.* (от тур. Freng). Западноевропейски. *Да расте и порасте, мустаци да засуче, та врана коня да яха и сабя френгия да маха.* К. Петканов. *Извади ножче френгия, / та се в сърцето прободе!* Нар. песен. *Чудила се Милгна кралица, / спрегнала е каруца френгия, / па бутнала през широко поле.* Нар. песен.

френкѝня *ж остар.* Французойка. *Найден подигна леко шапката си на двете френкини.* Ив. Вазов. *Френкините обаче задържаха средний предел дори до междуцарствието.* П. Р. Славейков.

фрèнк-терзѝя *м. остар.* (тур. Frenk-terzi). Шивач на модерни (френски) дрехи в миналото. *Преди да стане баща ми търговец, когато дядо ми умрял в миналото, баба ми го дава чирак при един френк-терзия. Ето защо баща ми . . . повечето ни горни дрехи той шиеше.* Ив. Вазов.

фрèнче *ср. диал.* Цвете латинка. *Как ми е драго да имам моя къщичка . . . да туря бели перденца на прозорците, да наредя саксии с босилек, с френче, с мушкато.* Й. Йовков.

фрѝкна *св. разг.* Кипна, ядосам се. *Както му бе натегнало от вчера и от завчера при това подмятане, Трайко би фръкнал и сърдито би изгледал жена си.* Т. Г. Влайков.

фтѝзис *м. книж. остар.* (гр. φθίσις). Белодробна туберкулоза. *А аз, да ти се изповядам, безпокоях се вътрешно, като те гледах тъй оклюхнал — от фтизис или сериозна ипохондрия!* Ив. Вазов.

фуду̀л(ин) *м. разг.* (ар.-тур. fodul). Високомерен, надменен, горделив човек. *И фудул още този Огнянов. Нито веднъж пристъпи прага ни.* Ив. Вазов. *Сали Яшар не обичаше фудулите, сви вежди и когато Джапар стигна до него и поздрави, той отвърна на поздрава му, но не го погледна.* Й. Йовков.

фудулу̀к *м. разг.* (ар.-тур. fodulluk). Надменност, високомерие. *Купил си е нов сюртук . . . / па продава фудулук / на моми, на момци.* Л. Каравелов.

фулѝнка *ж. остар.* (от гр. *βούλλα*) Книжно кръгче за запечатване писмо. *Писмото бе запечатано с червена фулинка (пулче), без конверт бе и с надпис.* Ст. Заимов.

фу̀нда *ж. диал.* (гр. *φούντα*). Фльонга. *Беше тънък, строен, с тесни панталони, широко сако, с вързана на фунда вратовръзка.* К. Константинов. *А там момичета скачаха на въже. Той видя само сините и бели фунди върху главичките им.* М. Грубешлиева.

фунда̀рям *несв.*, **фунда̀ря** *св. диал.* (гр. *φουντάρω*). Спущам във вода (лодка, параход и др.).*Лодката беше лека, те я пренесоха от рекичката на ръце, напълниха басейни с вода и я фундариха в него.* С. Чернишев. *Тримата се съблякоха по бански гащета и „фундариха" старото корито — хвърлиха котва на тридесет-четиридесет метра от брега.* С. Чернишев.

фур *м. диал.* (от лат.). Чувал. *Дядо Петко разказваше как Рилко се бил върнал на предишния ден от рилските гори, след като бил доставил своите сто фура въглища в маданите.* А. Христофоров. *И бяха му помагали в работата . . . та ден по-скоро да приготви стоте фура дървени въглища и да ги откара с essentially кончето в маданите над Самоков.* А. Христофоров.

фурда̀ *ж. нар.* (пер.-тур. hurda). Негодна стока, отпадъци. *Стопанският съвет де. . . обра едрото жито, па на назе фурдата.* Ст. Ц. Даскалов. *Ако сложим магнитен брус в желязна фурда, тя ще прилепне във вид на пръчки най-много към краищата му.* И. Н. Гюзелев.

фу̀ри *несв. диал.* Става течение, духа. *Запушете дупките на яхъра. Оттам много фури. Да не отзебне кравата, ще се изхаби.* Кр. Григоров.

фурлѝна *ж. диал.* (от ит.). Монета с малка стойност. *На места пък по прозорци лъщят нанизи от фурлини, пръстенчета, синци.* П. Ю. Тодоров.

фурча̀ *ж. диал.* (от тур. fırça). Четка. *Който иска да му са здрави, чисти и бели зъбите, трябва всяка заран да ги мие добре с мягка фурча и да яде зрели ягоди, когато ги има.* Летоструй. *Майката, след като поприготвила и нагостила сина си, зела торбичката му, поразтарашувала да види какъв бакшиш може да е донесъл син ѝ; освен една оскубана фурча за обуща и едно шише вакса, тя набарала и една писана кърпа.* сп. Китка.

фу̀та *ж. диал.* (гр.-тур. futa). Престилка от груб плат или кожа. *Ала блазнеше ме и чирашкото звание. Аз само побързах да попитам: „Ами фута ще имам ли?"* Ст. Чилингиров. *Илийко се изхлузи ребром през вратата и тръгна след стражаря към ареста. . . Успокои се, когато стражарят му донесе в една мешинена фута всичките инструменти от бръснарницата на Агопа.* Ст. Чилингиров.

фънда̀к и **фъндъ̀к** *м. диал.* (от тур. fındık). Малко валмо от вълна, памук и др. *Поп Стайко: Вълна ли влачиш? Пена: Посъбрах изостанали тук-таме фъндаци, че рекох да я извлача.* Ст. Л. Костов. *Кожухът му, окърпен на няколко места, бе се нацепил и цъфнал на гърба му; от цепките стърчаха разноцветни фъндъци вълна.* Е. Манов.

фъркулѝца *ж. диал.* (рум. furculiță). Вилица. *А ние се радваме и не можем да се нарадваме и току се молим вечер: дай боже на дядя живот и здраве, да иде на Света гора, да ни донесе ножчета с фъркулици и от свети Ивана Рилски — елха за байрак.* Ц. Гинчев.

фърку̀лка *ж. диал.* Хвърчащ лист. *С треперещи ръце, като че го тресе, написа цял кочан червени известия и зрънна. . . хвърли ги в ръцете на дядо Нако. . . — А бе Нако-о, — . . . — ти като добре знаеш, че детето ми навършва четиринайсет, защо ми пращаш тия фъркулки, а?* Ст. Ц. Даскалов.

фърто̀лка *ж. диал.* Лъскаво метално кръгче за украса на дреха. *Де са сукманите, красивите пафти, дългите ризи с фъртолките, калпаците и гайтанлиите потури и елеци?* Ст. Ц. Даскалов.

фюникюлѐр *м. книж. остар.* (фр. funiculaire). Въжена линия, лифт. *Тъй като се почувствувах неразположен, аз не можах за жалост да придружа Маджарова с фюникюлера до върха на Везувий.* Ив. Вазов.

Х

ха̀бен, -бна, -бно, *прил. нар.* За сечиво — не остър, тъп, изхабен. *Извади хабно ножче с дървено чиренче и се запъна да дяла коравия дрянов клон.* В. Ченков.

хабѐн, -а, -о, *прил. диал.* Който е направен от аба; абен. *В кафенето намериха петима души селяни, шопи, всички с бели хабени беневреци.* Ив. Вазов.

хабѐр *м. разг.* (ар.-тур. haber). Известие. *Що грижи се е грижила по тях, децата си , що плач изплакала е не обади. . . / Все пращаше хабер, че е добре.* Бл. Димитрова. *Прати ѝ хабер да се готви за годеж, тя се похвали на дружките си, а него го няма никакъв.* К. Петканов. Нямам хабер — нищо не зная. *Руси от никой занаят, от никаква работа хабер нямаше.* Ил. Блъсков. *В моята кръчма идват разни хора. И учени, и прости, и политикани, и такива, дето хабер си нямат от политиката.* Кр. Григоров.

хаберлѝя *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. haberli). Осведомен. — *Момче, скоро донеси чай и иди да земеш мюжде, аз искам даскалчето тук да дойде и да посрещне братчето си. . . Той не е ли хаберлия?* Ил. Блъсков.

хава̀ *ж.* (ар.-тур. hava). 1. *нар.* Състояние на времето; климат, въздух. *Хавата е добра тук за момченцето ми. Види се той жалеше много гърбавото си дете.* Д. Талев. *Няма хава за авджилък, бай Коста. Само росата дето подмокря мъничко.* Ем. Станев. 2. *диал.* Вятър. *По пътя се показва нестройната дружина на момците. . . — Какво се клати и вашата дружина като гемия без хава?* П. Ю. Тодоров. 3. *прен. разг.* Положение, настроение. — *Много ти е беден заводът — каза Домна, колкото да каже нещо. — Такава е хавата — отвърна Пройчо. — Сега трябва да си даваш скромен вид, сестро.* Б. Болгар. — *Видя ли го?. . . По-лани той яздеше, а невестицата му се пет.лаеше след него, но стана текезе и хавата се обърна.* Н. Хайтов. 4. *остар.* Мелодия. *Навалицата подиря ни, напредя ни, от четирите страни растеше на секунди, свирачите цигани подемаха своята хава още с порисърце.* З. Стоянов.

хавадѝш *м. остар.* (ар.-тур. havadis). Вестник. *Знаях аз отдавна, че между всичките турски хавадиши „Дунав" бе първият, който разпалваше най-много турския фанатизъм.* З. Стоянов. *Захвана вече да публикува в хавадиша мазбатата, която ни разказва, че той не е виновен в историята с копейките.* в. Свобода.

хаванѐза *ж. книж. остар.* (фр. havanaise). Вид кубински танц. *Оркестърът разливаше на хармонически вълни сладострастните рими на модната тогава „хаванеза".* Ив. Вазов. *Поздрав ти провождам, Шпанио прекрасна. . . / любя твойта слава. . . / твойте танци кръшни, хаванеза страстна.* Ив. Вазов.

хаву̀з и **хау̀з** *м. диал.* (ар.-тур. havuz). Басейн. *Нещо ме скепца по сърцето и аз се изпотих отвътре. Истина ти казвам — отвътре се изпотих. Пък — право в хавуза, да се разхладя.* Ст. Чилингиров. *Пред одаите — мраморния хауз, над който пращеше в небеса шадраван* П. Ю. Тодоров.

хаѐт — вж. хаят. *Без да мисли повече, той изскочи в хаетя и започна набързо да се стяга за път.* Й. Йовков. *Един подиробяд, като си лежах върху миндерчето на хаетя, загледан в един стар учебник, съвсем неочаквано в слуха ми се понесе сигналът.* Д. Немиров.

хазна̀ *ж. остар.* (ар.-тур. hazne). 1. Държавно парично съкровище. *Тук Добри и дружината му си делиха царската хазна, обрали я бяха в боаза. По десет феса алтъни им се паднаха.* Й. Йовков. *След продажбата определеният данък се внасял в държавната хазна.* Кр. Тулешков. 2. Вързоп пари. — *Азе конче имам, либе, / девет друми зная / и си пари имам, либе, / девет хазни злато.* Нар. песен.

хазнета̀р(ин) и **хазнеда̀р** *м. остар.* (ар.-пер.-тур. haznedar). Пазител на хазна; касиер. *Една нощ той нападнал на заспалите хазнатари, избил ги и отнел им парите.* П. Хитов. *По-добре е на балкана / да бъде свинарин, / отколкото при султана, / да съм хазнатарин!* Л. Каравелов. *Не е крив горкият хазнедар на* [град] *Пампелуна, ако ковчегът му се намери празен.* Н. Михайловски.

хазнè *ср. остар.* (ар.-тур. hazne). Водохранилище. *До западната страна на джамията пък се издигаше грамада от камъни. . . От тях не можаха да поправят поне „хазнето" на чешмата. То пропущаше вода от всички страни, правеше локви и привличаше за игра децата от махалата.* Ст. Чилингиров.

хàзно *ср.* — вж. хазна. *Ке ти даам петнайсет товара, / дробно хазно се жълти флорини.* Нар. песен.

хазъ̀р *нар. остар.* (ар.-тур. hazır). 1. *прил. неизм.* Готов, приготвен. *Цепи лика, та да са хазър, кога дотребат за връзване лозе.* Мих. Георгиев. 2. *нареч.* Така и така, тъкмо. *Я по-добре иди да го видиш, хазър си тука. . . Хай иди, поздрави го и от мене.* Ив. Вазов. *—Ами я да идем да си вземем от боба сбогом. В гласа ѝ помръдна тегота, която Тодораки добре долови. — Недейте. . . оставете. . . Той спи сега. Цяла нощ не е мигнал, та хазър е заспал. . . не го закачайте.* Д. Немиров.

хаинлàр *диал. остар.* (ар.-тур. hain). Турско множ. число: предатели, изменници. — *Бре хаинлар, вас падишахът милува. . . а вие сте искали да вдигате глава на вашия цар.* Ив. Вазов.

хайр *м. нар.* (ар.-тур. hayır). Добро, благополучие, доброчестина. *Късмет си имал, късмет имали и Нонка. Хайде да е на хаир.* Й. Йовков. — *Че много чешми, по-добре да направи и мостове за хаир.* Ив. Вазов. — *Изеднико, сиромашки изеднико, дано се провалиш; дано хаиря си да не видиш, ни на рода ти; дано чума изтръшка всинца ви — вика подире му Герчовица.* Ц. Церковски.

хàир — вж. хайър. — *Я ми кажете, като толкова се е трепал дядо ви Ради по общи работ заплащахте ли му вие нещо? — Хаир!* Ил. Блъсков.

хаирàт *м. остар.* (ар.-тур. hayrat). Добро дело за обществено ползване. *Обичаят и хаиратът е една от първите техни граждански добродетели.* Ив. Вазов.

хаирлѝя *нар.* (ар.-тур. hayırlı). 1. *прил. неизм.* Който е на добро; благополучен. *Той бе суеверен и всяка сутрин държеше сметка кой ще му направи сефте: дали човек хаирлия, или някой безделник, мързеливец, непрокопсаник.* Т. Харманджиев. *—Хей, братино, ха добър ви ден и хаирлия работа — извика Царчето.* Кр. Григоров. 2. *нареч.* На добро, на сполука да е; честито. — *Хайде хаирлия! Да сте живи! Де ти е младоженика, да го видиме?* Д. Талев. — *—Хаирлия, хаирлия! — високо се провикна секретарят на околийския комитет на партията.* Б. Несторов. *А наздраве — рече, — що се работи, да е хаирлия.* Т. Г. Влайков.

хаирсъ̀з *нар.* (ар.-тур. hayırsız). 1. *прил. неизм.* Лош, неблагополучен. *—Лошо, лошо! — избъбра той чевръсто. — Не думай хаирсъз лафове! Казвай какво е?* Ив. Вазов. *Бяха му откраднали някои работи, които се уловиха в ръцете на една хаирсъз жена.* П. Р. Славейков. 2. *м.* Безделник, негодник. — *Чувам, че там, в запустялата джамия, някои хаирсъзи правели нам какво си.* Ст. Чилингиров.*—Хаирсъз с хаирсъз! Такива нехранимайковци като тебе ще станат причина да закрият гимназията ни!* Ст. Грудев.

хайвàн(ин) *м. нар.* (ар.-тур. hayvan). 1. Животно. *Веднъж случило се така да стане, / че лъвът — цар на всичките хайвани — / ударил на кокошките мерак.* Д. Подвързачов. *Хайванинът, що е хайванин, няма да ти работи гладен.* Д. Талев. 2. *прен.* Глупак, проклетник. *Не може, казват, незаконна лихва, казват, и тайно раздаване на заеми! Че на парите закон има ли хей, хайвани с хайваните ви!* Г. Караславов. *Ако не беше ме предал заради пари оня хайванин, живот щях да си живея.* Кл. Цачев.

хайгòн *м. рядко.* (чуж.). Ветрогон. *Доста време откак он е / на ученье в градско школо; / малко луд е и хайгон е, / но не щях да падна долу; / всички прaщат, и аз пратих.* Ив. Вазов.

хайдамàк *м. разг.* (тур. haydamak). Нехранимайко, вагабонтин, скитник. *—Аз го мисля вече на бахчата, а той, хайдамакът му, още се върти тъдява!* Б. Несторов. *Спомняше си сирашкото детинство, останалата след смъртта на баща му полусрутена хижа-колиба, куцото магаре и две-три кози, които той пасеше от немай къде като истински хайдамак.* Л. Стоянов. *Давид не посмя да иде по-близо до тях и остана настрана. „Хващам се на бас — помисли си той, — че тия хайдамаци приказват за Чокоя."* Й. Йовков.

хайлàз(ин) и **хайляз(ин)** *м. разг.* (тур. haylaz). Безделник, мързеливец. — *При нас се работи, хайлази не ми трябват. Ще ви приема при едно условие. Една седмица да ми работите дез пари.* А. Михайлов. *А пред вратата стоеше проснат плакат: „Зает съм!" „Който хайлазин стои без работа, ще го изгоня!"* Н. Каралиева. *Мене власт не ми трябва, аз чиновник не искам да ставам, че всички чиновници са лапачи и хайлязи, ама като я гледам на къде са я подкарали нашите общинари, сърцето ми се пука от яд.* Г. Караславов.

хàйле *нареч. диал.* (тур. hayli). Доста, твърде много, значително. *Като земеш тъй да се повзреш, да се позамислиш, излиза, че хайле практичен народ сме ний, българите.* А. Константинов. *Това може да се нарече „Секретно отделение" и в него ще се пущат зрители с известна плата. Хайле пара ще капне.* А. Константинов.

хайлиджè *нареч. диал.* (тур. haylice). Твърде много, доста много. *Сетне се научват, че той хайлидже минцове изкънкал от бесарабските българи.* Ил. Блъсков.

хàйта *м. нар.* (тур. ḥayta). 1. Разбойник. *Нямаше нужда да знаят хората, че отиваме там в дивите гори, дето по-често се вестяват хайти, отколкото почтени хора.* Ив. Вазов. *Там шетаха въоръжени турски хайти, които никой българин не се решаваше да наближи.* Г. Караславов. 2. Безделник, вагабонтин. *Ех това Влашко! Всичките хайти там бягат и от там идат.* Ив. Вазов.

хайталък *м. диал.* (от тур.). Скитничество, безделие. *И се връща за нищо неспособен безработник, да висне на вратата на работещите и да въздиша за прекараните в хайталък години по чужбина.* Пенчо Славейков.

хайтỳване *ср. диал.* (от тур.). Скитане. *Хайтуване весден, смях, веселба, брътвежи.* К. Христов. *—Вие сте погалили самолюбието ми, нарекли сте ме пред Христа социалистка.—Не помня. . . Може би за твоите свободни обноски, за вашите хайтувания с Христа по градини и разходки, преди да се годите официално.* Ив. Вазов.

хàйър *частица, остар.* (тур. hayır). Не. *Най-сетне го попитах не е ли виждал да се мяркат тъдява някакви хора. Той отметна назад своята мазна китена гугличка. . . и заклати отрицателно глава. — Хайър.* Г. Караславов.

хак *м. нар.* (ар.-тур. ḥak). 1. Заплата, възнаграждение. *А де ще се глави след Димитровден или след Гергьовден, колко хак ще му дадат, какво ще прави своя хак, за тия работи той малко мислеше.* Т. Г. Влайков. 2. Дял, част. — *Когато се помина бати, аз показах крива сметка. . . Изядох хака на батювите деца.* Й. Йовков. *Ето затова я слушат звеноводката ни и по волята ѝ вървят. . . че никому хака не е подяла.* Пресата. 3. Право, заслуга. *Да не им* [на зидарите] *ядем хака. Мъжки караха хората.* П. Ю. Тодоров. Хак ми е — заслужено си изпащам; така ми се пада. *Хак ви са тревогите! Кому разправях аз през пролетта — бе недейте избира тая лисица Досю за председател.* А. Гуляшки.

хал *м. нар.* (ар.-тур. ḥal). Състояние, положение. *Мисля. . . че петстотингодишното робство именно го е докарало на тоя хал.* П. К. Яворов. *Планинците прескачаха в бърлогите си, разпитваха за положението, оплакваха хала си, обмисляха какво трябва да се прави, когато гората се раззеленее пак.* Г. Караславов.

халàл *нареч. нар.* (ар.-тур. helâl). Простено, подарено от все сърце. *„Халал да ти е, Димитре!“ рече и видях как стисна зъби.* Й. Йовков. *Петър наедрял, разхубавял, като че той не е. — Халал си ял царския хляб, синко Петре, да ми си жив! казал баща му.* Ил. Блъсков.

халàт и **халиàт** — вж. алият. *Разпродаде след това стоката. Стана дума за халатите. Намериха, че е добре да си ги запази.* Т. Г. Влайков. *Мустафа ще те изцери тебе и на хоро ще играеш. . . Ами кой ще иде за Мустафата? Трябва да иде разбран чиляк, да му разправи добре, за да си вземе халиятите и мехлеми.* Ц. Гинчев.

халàч(ин) *м. диал.* (ар. -тур. hallaç). Дръндар. *Често отивам аз през тия дни в отлуканата да гледам как халачите дрънкат вълната.* Т. Г. Влайков. *В Русчук комитетът се управляваше от скромни слуги, в Шумен от кундураджии. . . в Търново — от един сиромах книговезец, Христо Иванов, Христо Караминков халачин.* З. Стоянов.

халвèт *м. диал.* (ар.-тур. halvet). Отделна кабина в турска баня. *Обикновено на две места кръглата форма на банята се нарушава от отделни стаички — халветите. Когато се къпят турци хаджии, поклонници от Мека и Медина, халветите тогава се запазват само за тях.* Ст. Чилингиров. *Има* [голямата баня] *два халвета, единият от които се нарича „белият халвет“, постлан с чист бял мрамор.* Пресата.

хàлище *ср. нар.* (от тур. hali). Вид дебела черга за завиване или постилане. *Тежко халище го завиваше чак до гърдите и върху него бяха отпуснати ръцете му, слаби и отънели.* Й. Йовков. *Майка му седеше отзад в каруцата върху меко халище.* З. Сребров.

хàлищник *м. диал.* Долап за халища. *Отвори „халищника“, взе приготвеното през деня малко, съвсем малко фенерче, от ония, що имат изпъкнали стъкла и приличат на биволско око.* Ст. Заимов.

хàлоолу *м. диал.* (от тур.). Братовчед. *И излезе, за да иде на гости у Миронча, с когото бяха стари приятели още от Молдовата и далечни роднини, и Хаджи Смион му викаше халоолу.* Ив. Вазов.

халтавàнин *м. диал.* Отпуснат, мързелив човек. *Сечеш като баба. . . Халтаванин! Като стиснеш топоришката вода да пусне, и като се развъртиш — трескитe като шрапнели да фучат из гората!* Чудомир.

хамàм *м. диал.* (ар.-тур. hamam). Баня. *Свети владико! Пастир народен! / Днес тебе песен пея за слава. . . / Но като човек религиозен / искам да зная — ще знаем двама — / де е и нашът попец упонен — / в черковата ли или в хамама?* Хр. Ботев. *Сами му носеха ракия в едно малко стъкълце като пищовче, а на хамам го пущаха през ден.* З. Стоянов. *—Хамамът е запален и вода има, цяла харания. Да се изкъпеш, като вечеряме — рече Джупунката.* Ем. Станев.

хамамджùя *м. диал.* (ар.-тур. hamamçı). Съдържател на баня. *На турчина, в краен случай, занятието му е хамамджия, на арнаутина — халва и боза да продава, на гъркът — да бъде кафеджия или кръчмар.* Ил. Блъсков.

хамѐн — вж. ...мен. *Не са се учили тие хамен така на пусто, да отидат да си изгубят душицата за нищо и никакво.* З. Стоянов. *Къде Войводата замеря / ний знаем, виждаме — не сме хамен от вчера.* Пенчо Славейков.

хамѝл *м. остар.* (ар.-тур. hâmil). Носач, возач. *Най-после, като взеха да карат дюлгери и хамили да стягат калетата — видя се явно, че ще има кавга.* Ц. Гинчев.

ха̀мово сѐме *остар.* (от библ. собс. име). Нищо и никакъв човек; скитник. — *Ходи та се скитай сега по тия пустини, като хамовото семе, говореше той не на нас, но така, сам на себе си.* З. Стоянов.

ха̀мщина *ж. книж. рядко.* (от рус.). Простащина, селяндурщина. *Че на какво приличали тези частнически наклонности? Вместо да даде повече и за тези, които нямат, тя гледала да трупа. Това било хамщина!* В. Бончева.

ха̀нджа *ж. книж. остар.* (рус. ханжа). Лицемерно набожен човек. *Да беше баба тоз козел* [владиката], */ той предваше на хурка; / но станал ханджа, лицемер / и виж го де се нурка!* П. Р. Славейков.

ханджълъ̀к *м. остар.* (ар.-тур. hancılık). Ханджийство. *Мнозинството от жителите на Орхание се занимават със земеделие, а малцинството — с ханджълък.* Ст. Заимов.

хандра̀ *ж. книж. остар.* (рус. хандра). Мъка, тъга, мрачно настроение. *Аз не зная какъв илач да ти посъветвам против хандрата, дявол я зел.* Ив. Вазов.

ханѐ *ср. остар.* (пер.-тур. hane). Къща, дом. *Видях, че ходжата държи в ръцете си някакви листи и го чух да говори: — В Присойна има 156 ханета, от тях само три на правоверни и 15 вдовици.* А. Дончев.

ха̀нжество *ср. книж. остар.* (рус. ханжество). Лицемерна набожност. *С тези калугери често ми се случаваше да имам разправии по селата. . . По внушение от Костакя ли, по свое недоразумение ли, някои от тях също ми пакостяха. . . затова и аз безпощадно ги преследвах и громолях ги дето ги сполетях за тяхното невежество и ханжество.* П. Р. Славейков.

ханзъ̀р(ин) *м. диал. остар.* (ар.-тур. hınzır). Гаден човек, мръсник, свиня. *Бре ханзър! И ти ни развожда по двадесет порти да хлопаме като просяци! Тука насила ни доведе!* Ив. Вазов. *Ето пашата на комитите! Бре че млад ханзърин бил, кучета главата му да изедат.* З. Стоянов.

ха̀пек и ха̀пък *м. нар.* 1. Рана, белег от ухапано. —*Кажи, Райно, кажи, джаньм, / кой ти нишан тури—/ нишан на челото, / хапек на бузата?* Нар. песен. 2. Недоядената част от ябълка, круша и др.; ухапка. *Как сладко се забиваха зъбите му в оросената зряла круша. . . Когато Момчил захвърли хапька, Гарьо ще допре черната си муцуна, ще лъсне едрите си кучешки зъби, захапе хапька, па го изплюе.* З. Сребров.

хапсана̀, хапъсхана̀ и хапусъна̀ *ж. остар.* (ар.-пер.-тур. hapisane). Затвор. *Сега е вече ясно чия е вината: / закарайте ги трима в хапсаната.* Д. Подвързачов. *Миналата неделя избягнаха из хапъсханата на полицията петима катили и вълхви.* Цариградски вестник. *Той* [Троянският затвор] *няма ни полис, ни малки прозорчета, нито пък друго какво-годе свойство, с което се отличават турските хапусъни.* З. Стоянов.

ха̀пуз, ха̀пус, ха̀пъз и ха̀пъс *м. остар.* (ар.-тур. hapis). Арест, затвор. *Седи ли се, братче, в такво време между стените на хапуза?. . . Ще бягаш — не, ами главата си ще прежалиш, само да се измъкнеш!* К. Константинов. *Ако гяуринът се оплаче, каймакаминът ще повика в конака злодееца Арап ага, ще му се закани, а може и да го тикне за няколко дни в хапуса.* Д. Талев. *Три месеца прекарах във Филибелишкия хапъз.* Г. Караславов. *Па и работа нямам. Токо тъй седни та седи. Това е от хапъс по-лошо.* Т. Г. Влайков.

хар *ж. диал.* (от гр. χάρη). Тлака, безплатно работене вечер у съседи и съселяни. *На харта ви и аз ида — смотолеви керванджията отвън. — Чужди на нашата хар не щем.* П. Ю. Тодоров. *Както се бе привела да бели копани на харта у съседите, дядовата Добрева щерка скочи.* П. Ю. Тодоров.

ха̀рам *несв. диал.* Обикалям, кръстосвам, безпокоя. *Ти ли си главатарят на разбойниците, който хараш мястото ни от толкози време и го опустошаваш?* П. Р. Славейков. *Градове палят и грабят, / а села пленят и харат.* П. Р. Славейков.

хара̀м *нареч. нар. остар.* (ар.-тур. haram). Незаслужено, непростено. *Да не е крила парите си. Щото е дошло харам, харам ще и да иде.* Л. Каравелов. *Децата дори изрючкваше из одрите: „Хайдете бе, нема кой да ви дава хлеб харам! Хайде всеко да си изкарва прехраната."* Ст. Ц. Даскалов. *Ако жандарино бе дошел на двоpо ми като гост — добре дошел, ще се намери едно парче хряб и за него; а да ни го насаждате с насила в огнището. . . харам да е!* Н. п. Филипов.

харамоѐд и харамоѐдец *м. диал.* (от харам). Готован. *Прежните шийрети — днес законоведци. / сбор орангутани, сган харамоедци.* Ив. Вазов. *Но как се вика тоз харамоед опасен, / зъл гост на нашата трапеза скромна, как?* К. Христов. *Атанас имал лозе и не оставял харамоедците да го берат.* З. Стоянов.

харамойдство *ср. диал.* (от харам). Готованство, грабителство. *Ако изкореним бедността, леността и харамоядството, то ще да изкореним и престъпленията.* в. Знание.

харанѝя — вж. арания. — *Хамамът е запален и вода има, цяла харания. Да се изкъпеш, като вечеряме — рече Джупунката.* Ем. Станев. *На широкото огнище гореше буен огън от дебели пънища. На него вреше голяма харания с царевица.* Ив. Карановски.

харàп *м. диал.* (ар.-тур. harap). Пустош, съсипия. *Ами сега какво мислиш — жетва иде, ще натиснат проклетите гяври от всяка страна и ще направят харап всичката мера.* Ц. Гинчев.

харàч м. (ар.-тур. haraç). 1. *истор.* Личен данък, плащан някога от мъже немохамедани в Турция. *Ще ти слугуваме, ще ти плащаме харач.* Й. Йовков. 2. *остар.* Данък изобщо. *Попът зима и от мъртвите харач.* П. Р. Славейков.

харачèр *м. остар.* Събирач на данък харач. — *Дръжте го бе, извика един от троицата. . . Пътникът, гузен от друга страна, спря се; едно от страх, друго от студ трепереше катю циганин от харачера.* Ил. Блъсков.

харачлъ̀к и **харашлъ̀к** — вж. харчлък. *Митю. . . От мене, бабо, имаш един кат дрешки (изважда из джоба си пари). Земи за сега тези. . . да си направиш харачлъка.* Д. Войников. *Дълго време останах аз на читалището, гдето не само спях, но като си свърших харашлъкът, започнаха да ми дават и ядение.* З. Стоянов.

хàрба *ж. остар.* (от ар.-тур. harb). Старо турско късо копие. *А на двери стражата го хваща, / с остри харби що го не сесекли.* П. Р. Славейков.

харбалà *ж. диал.* (чуж.) Набран волан на женска дреха. *Фустанче ми крои* [терзийчето], *мамо, със очи ми клима, / харбали набира, мамо, / със мен се надпира.* Нар. песен.

харбалѝя *м. остар.* (от ар.-тур.). Човек, въоръжен с харба. *С тия огньове дервенджии и харбалии обаждаха на селата да бягат, че кърджалиите идат.* Й. Йовков. *При тях отиваха и се връщаха въоръжени пандури, мина и една малка чета дервенджии и харбалии, някои въоръжени с шишанета, а повечето с дълги железни шишове.* Й. Йовков.

харбѝя *ж. остар.* (ар.-тур. harbiye). 1. Желязна пръчка за пълнене едновремешни пушки и пищови. *Кръстът му бе пристегнат с мешинен селяхлък. . . Между пищовът и харбията гордо завземаше мястото черковният требник.* З. Стоянов. 2. Харба. *След един час един турчин, яхнал на кон, излазяше из Веригово. . . Дрипава зелена гъжва. . . покриваше челото му до вежди. . . къса харбия и сопотски ятаган, и чибучка.* Ив. Вазов. *Тоалетът му се допълняше още от една харбия, втикната на пояса му, с жълт ремик вързана на края.* З. Стоянов.

хàрвало *ср. остар.* (гр. χάρβαλο). Прахосник. *Той* [беят] *е един харвало, един разкошник, един празна кратуна.* П. Р. Славейков. *Пази да не дереш и да не валяш дрехите си, за да не си харвало.* П. Р. Славейков. *На скъпия имота харвали го ядели.* П. Р. Славейков.

хàрвалство *ср. диал.* Разточителство, прахосничество. *„Едно десетаче и двадесетаче на ден не е нищо" това чувам всякой ден да казуват за оправдание на харвалството си онези, които пушат.* П. Р. Славейков.

хардалѝе *ср. диал.* (ар.-тур. hardaliye). Вино, пресечено със синап, за да остане сладко. *Челебията нагости с всякакви ястиета сътрапезниците си стражари, напои ги с „дряновско хардалие" и заплати им ема (сено за конете).* Ст. Заимов.

хардалѝя *прил. неизм.* (от ар.-тур.). За вино — пресечено със синап. *Вино пия хардалия, / мезе нямам за ракия.* Ц. Церковски.

хардальмà *ж.* — вж. хардалие. — *Бре, че реже пък пущината, като да е хардальма, каза дядо поп, като подаваше и на мене гювечът с вино да последвам примера му.* З. Стоянов.

харѐ *ср. остар.* (пер.-тур. hare). Плат с вълновидни шарки. *От тука те носеха копринени и вълнени гайтани и колани. . . а от Индия доносваха харе, кашимири, шалове.* Ц. Гинчев.

харекѐ *ср. диал.* (ар.-тур. hareke). Вид наметало. *С какво се е хранил светецът, какви обувки е носил, каква брада е имал, какво „хареке" е намятал, с кого най-много се е препирал. . . всичко туй зографинът разказва.* Ст. Заимов.

харемлѝк и **харемлъ̀к** *м. остар.* (ар.-тур. haremlik). Отделение от къща или отделна къща за жени у богати турци. *Рашид бей имаше два сарая, единът беше стар. . . Той беше сега преобърнат на харемлик.* Ц. Гинчев. *Кадъните побягнаха назад, а ние се спуснахме и влязохме с тях в харемлъкът.* П. Хитов.

харзовалджѝя *м. остар.* (от ар.-тур. arzuhalcı). Просбописец. *Десетина минути по-късно един изкусен харзовалджия. . . започна да рисува буквите на първото от трите еднакви прошения до султана.* А. Христофоров.

харзувàл, харзовàл и **харзавàл** *м. остар.* (ар.-тур. arzuhal). Писмена молба, заявление. *Приготвиха харзовал от името на всички християни в Преспа.* Д. Талев. *—Шега-шега, но най-после ще ни принудите да хвърлиме харзувал на пашата (т. е. на войводата) — ние не сме вече турци. . .* З. Стоянов. *Ще додеш пак у мене други ден. . . та да видим. . . аз ще ти кажа тогава прошение ли да напишеш, харзавал ли да дадеш. . . то е моя работа.* Ив. Вазов.

харизма̀ *ж. остар.* (гр. *χάρισμα*). Подарък, дар. *Скъсаните дрехи на гърба му бяха харизма, а гладът си насищаше от скудните останки на чуждите трапези.* Ив. Вазов. *Хаджи Генчо твърде много обича сладките неща; а още повече ги обича той тогава, когато тие му се дават от някого харизма.* Л. Каравелов.

ха̀ркам се *несв. възвр. диал.* Джавкам се. *Гледай ги — харкат се като кучета!* Г. Караславов.

ха̀рком *м.* и **ха̀ркома** *ж. диал.* (гр.*χάρκωμα*). Меден котел. *Жената избърза до полицата, дето стоеше белият харком. Гребна чаша вода и се върна.* Вл. Полянов. *За Петровден, с бяла харкома ракия, чак отвън село излязох — всички кехаи и овчари си дойдоха, само тебе няма.* П. Ю. Тодоров.

харма̀нка *ж. диал.* Вършачка. *Изоставената вършачка беше затулена от десетки обвесени рогозки. . . Не малко усилия отидоха да се разчисти място и се огледа погрознялата широкогърла харманка.* Б. Обретенов.

харманлѝк *м. диал.* Гумно за вършитба; харман. *Те излязоха от двора и през градината, през харманлъка, стигнаха в една отдалечена сая.* Й. Йовков. *В бурен глъхнеха дворове и харманлъци.* Й. Йовков.

ха̀ро *ср. нар.* (от гр. митологично име). Стар и противен човек. *Полегна вечер до пусто харо — / брада му, мале, са ежовина.* К. Христов. *Две сърца се знойно любят / старо харо ги дели; / дали времето си губят, / или бог ще се смили?* П. К. Яворов.

харокѐп *прил. диал.* (гр. *χαροκόπος*). Сръчен, похватен. *Но аз поменавам тук за тях* [роднините], *защото само пред тях и с тях аз чувах баща си да приказва за майка ми каква била харокопа и как го направила да стане човек.* П. Р. Славейков.

харо̀свам *несв.,* **харо̀сам** *св. нар.* (от гр.*χαρά*). Виждам добро, преуспявам. *То, детето, колкото трепериш над него, по не харосва.* сп. Лиляка. *Не ща, Марио, не ща гърците. . . Ако с тяхна помощ си запазя трона, няма много да харосам и тогава.* Ив. Вазов. *Тия вълци сдушиха ли се, тръгнаха ли заедно, нито Трайко ще хароса, нито селото ни ще види хаир.* Т. Г. Влайков.

харсъ̀з(ин) *м. диал.* (тур. hırsız). Разбойник, крадец. *На гърба му се премяташе широка сива торба с набраните мамули. Ей с тази торба през рамо и тези мамули на гърдите ще го прекарат през селото, а отпред ще бие барабанът. Ще се сипне цялото село, та да го види за приказ и пример. . . Де що има хайдути и харсъзи да се свият в черупките си.* Г. Караславов. *Сега барем ще си прибера борча от тоя харсъзин, инак нямаше как да си взема парите.* Ив. Вазов.

харсъзлѝк *м. диал.* (тур. hırsızlık). Вагабонтство, злосторничество. — *Защо били арестувани? някой харсъзлък пак.* Ив. Вазов. *Бре магаре с магарето ти, викам, затова ли баща ти изпродаде и скъсаните си гащи, чак във Варна да те прати на учение, уж*ким *търговия да научиш, а ти по харсъзлъци да си губиш времето.* Г. Караславов.

хартѝя *ж. . . . диал.* Пакет, вързоп увит в хартия. *То втасването му, невясто, е лесно. Като земете сега една хартия прежда, за колко ти време ще направиш платното!* Т. Г. Влайков.

хартофила̀кс *м. книж. истор.* (гр. *χαρτοφύλαξ*). Пазач на държавни документи. *Всекиму царевият хартофилакс в Търново ще даде грамота с червен царев подпис.* Ст. Загорчинов.

хартула̀рий *м. книж. старин.* (гр.-лат. chartularius). Лице, което завежда военните списъци. *Избраха стотина души. . . сложиха начело един арменец павликянин със знаковете на хартуларий и Ботко ги поведе към Цепена.* А. Дончев.

хархалѝя *ж. диал.* (гр. *χαρχάλι*). Огърлица. *Нанизи от фурлини, стъклени хархалии, дрънбон — отлетяха, не се видяха никъде.* П. Ю. Тодоров.

ха̀рцер *м. книж. остар.* (пол. harcerz). Ловък ездач. *И когато се метнал на коня, издигнал го на въздуха и пуснал го пак на същото място като албански харцер.* Ст. Ботьов.

харцо̀вник — вж. харцер. *Младият ага има под своята команда петстотин свирепи харцовника, покорни на неговите заповеди.* Ст. Ботьов.

харцо̀й — вж. хърцой. *Петър минаваше за балканджия, макар че беше от Черешово и наричаше юперци на подбив „харцои".* С. Северняк.

харчлѝя *прил. неизм. диал.* — вж. харчовит. *После се заредиха едно след друго лихварски присъди върху сиромасите. Но Тасю ги тешеше: — Изкарах, казва, изпълнителни листове, ала християни сме, ще ви чакам. . . Срамота е да тръгна по къщята ви с пристав. А и харчлия е, ще се оголите.* А. Страшимиров.

харчлѝк и **харшлѝк** *м.* (ар.-тур. harçlık). Пари за дребни разноски. *И така, соколе, ще ти останат за харчлък цели триста лева. Това са една камара пари.* А. Гуляшки. *Аз като премина у Влашко и като се настаня нейде в работа, ще им пиша и самси, ще гледам и малко харшлък да им проводя.* Ил. Блъсков.

харчовѝт *прил. рядко.* Който е свързан с много харчове, разходи. *Тая карта на русите е грамадна услуга нам. . . Малките неверности в нея би могли да се поправят от нас, но и тая проверка още не е направена, защото е малко мъчно и харчовито нещо.* Ив. Вазов. *Един недостатък е по-харчовит, отколкото възпитанието на две деца.* Летоструй.

харчо̀свам се *несв. възвр. диал.* Правя харчове. *Бива ли сега да се харчосва за такъва скъпа дреха и за такива лъскави обуща.* Т. Г. Влайков.

харчо̀сване *ср. диал.* Охарчване. *Подир размишление и двамата си обясниха тая нередовност Брадлова от временни парични стеснения, последвали след някои безмерни харчосвания на влюбения и неопитен студент.* Ив. Вазов.

ха̀ря *несв. диал.* (от гр. χάρη). Добре съм, виждам добро. *— Какво си, Ангелино, хариш ли?* А. Страшимиров. *Но, от срам ли или от що, не харели и двамката!* А. Страшимиров.

хас[1] *прил. неизм. диал.* (ар.-тур. has). Чист, истински. *Тоя комита, който не е хас комита, толкова е бой ял, щото е обръгнал вече.* З. Стоянов. *Други разправят, че си минавал за инженер, но че не си бил хас инженер, от ония де, дето мерят и дето вземат пътни и дневни.* Г. Караславов. *Излязохме близки — роднина. Пък и боята ни току-речи една — хас боя.* Ц. Церковски.

хас[2] *м. нар.* (ар.-тур. haz). Струвам, сторя хас — обръщам внимание, влияя се, засяга ме. *От хорски думи хас не струвай, / на свой път, с своите крака!* Д. Дебелянов. *Караконджолите не струват „хас" от виню и ракия.* Ст. Чилингиров. *Това бе забележено от дякона, който разбра, че събеседникът му не струва хас от такиеа питания.* Ст. Заимов. *Ето че заповед доде в селото, скоро новобранците на крак да се готвят да тръгват. Младоженецът Петър от това известие като че стори хас — ще си зема главата, па ще се махна.* Ил. Блъсков.

хасрету̀вам *несв. диал.* (от ар.-тур. hasretmek). Търпя лишения. *Може би дядо господ е решил ти да „хасретуваш", а децата ти да добруват.* Ст. Чилингиров. *А пък гладно не се стои, сестро! ще перем, ще изкърпваме и, сполай му, какво да кажа? за нищо в къщи не хасретуваме.* Ил. Блъсков.

хастанѐ *ср. диал.* (пер.-тур. hastane). Болница. *—Чудя ти се на ума! — все тъй хладно и тежко каза Панарет. — Трепиш се из канарите за бурени! Защо? —Как защо. . . нали за билки? Лошо ли е, отче?. . . — Остави ги и си гледай работата! Тука не е хастане.* Д. Немиров.

ха̀съл *разг. остар.* (ар.-тур. asıl). 1. *прил. неизм.* Истински. *В грешната майка на светеца поетът е възсъздал една хасъл българка — грижовната за своето добро и доброто на своя „непрокопсаник" син.* Пенчо Славейков. 2. *нареч.* Наистина, точно. *Нека, колкото за опит, да направим тука един списък на българските „манджи", ама хасъл българските.* А. Константинов. *—Не го знам хасъл какъв е, ама е нещо големец в двореца — продължи простодушно Нанко.* Т. Г. Влайков.

хасъ̀р *м. диал.* (ар.-тур. hasır). Рогозка. *Спяхме на хасър, а сега сме на земята.* Й. Йовков. *И да постеле мама черги и хасъри, / под старата асма на двора до бадемите, / та да насядат вечер всички.* М. Петканова.

хат[1] — вж. ат. *Тая легенда ни разказва как великомученик св. Георги отървава една прекрасна мома от устата на ламята, като убива с копието си тая ламя и я стъпква с копитата на белия си хат.* Ив. Вазов. *Той на Кърджали подарил два арабски хата със скъпи покривки.* Ст. Ботьов.

хат[2] *м. остар.* (ар.-тур. hat). Писмо, указ. *Според един хат на султана, Метхат-паша се произведе на чин везир. Той бил противен на войната.* Пресата.

хата̀ *ж. остар.* (ар.-тур. hata). Грешка, злополука. *Управителят рекъл на телеграфчията да каже, че е станала „хата", и да изнесе телеграмата пред народа.* в. Свобода. *И като му сне пушката, взе да я разгледва. — Пълна е, добре гледайте, да не стане някоя хата, му рече Ганчо.* Ц. Гинчев. *По едно време чувам по стръмнината слизат хора. . . Подсвирнах им — спряха сеници. Прибързах да им се обадя да не стане някоя хата.* П. Росен.

хата̀лия *прил. неизм. остар.* (ар.-тур. hatalı). Опасен. *Стопаните си извадиха конете. . . Някои от старите агалари искаха да обвържат циганчетата на тях, както са виждали, с ремъци, но Саръ Иланджикът не даде, като каза, че това нещо, обвързването, е саталия.* Ц. Гинчев.

хаталъ̀к *м. диал.* (ар.-тур. hatalık). Повреда, злополука, беда. *Триъгълна кесийка с изречения от Корана, която се закачва на шията за предпазване от болести и разни други хаталъци, беди.* Хр. Брызицов.

ха̀тел *м. диал.* (чуж.). Дебела завивка. *Тати се повдигна бърже от леглото и повлече хатела след себе си.* Ст. Чилингиров. *Пенчо става от сън едвам два часа след изгряването на слънцето. Още в хатлите, лежешката, изпива 3—4 лули тютюн.* Ил. Блъсков.

хатѝпин *м. остар.* (ар.-тур. hatıp). Мохамедански проповедник. *Като стана бей, сиреч управител на Караджа-Хисар и Ески-Шехр, Осман най-напред се погрижи та преобърна черквата в столицата си на джамия, и постави в нея един имамин и хатипин.* С. С. Бобчев.

хатлѝя *прил. неизм.* (от тур. atlı) — вж. атлия. *Да не додеш със петстотин души — / ще ги върнем във трийсет конака, / най да дойдеш с три иледи души, / сѐ хатлийе и сѐ мъждраклийе.* Нар. песен.

хаха̀мин *м. остар.* (евр.-тур. haham). Еврейски свещеник, равин. *Не знаеш ли? Исайя, още нашия Исайя го е хортувал туй. . . Ще бъде в края на дните, един няма да става против други. Да си слушал добре хахамина, щеше да го знаеш.* П.Ю. Тодоров.

хашà *ж. остар.* (тур. haşa). Покривка, подложка под конско седло. *Конят на дяда беше един хубав, едър, дория кон. . . Седлото, покрито с една абена, тъмнопепелява хаша, а върху нея кожени дисаги.* Мих. Георгиев. *Седлото му беше с черна хаша, с остри пешове, жълти ширити наоколо и с цветя, изшити от бяла сърма.* Ц. Гинчев.

хàшевò *ср. диал.* — вж. а ш е в о. *Момчил влезе в хашевото. На веригата къкре черното менче. Чорбата от зелен боб кипи.* З. Сребров. *Костадин мина край отворения прозорец, прекрачи остъргания като на обор праг и се озова в малко хашево, което разделяше двете стаички.* Ем. Станев.

хашѝш *м. рядко.* (ар.-тур. haşiş). Вид наркотично вещество като опиум. *Не познавам неземните миражи на опиума и хашиша. Не познавам и робските вериги на това отровно блаженство.* Ал. Гетман. *Между тях седнали някои арапи, та си подават един другиму наргилето с хашиш.* Св. Миларов.

хашладѝсвам, *несв.*, **хашладѝсам** *св. диал.*(от тур. aşlamak). Присаждам. *Человек в един ден може да хашладиса до 200 дръвчета.* Зах. Княжески. *Болецата му каза: „Аз познавам много добре баща ти и дядо ти ми е садил лозето над Голямата чешма и ми е хашладисвал присади круши.* Ц. Гинчев.

хашлъдѝсвам *несв.*, **хашлъдѝсам** *св. диал.* (тур. haşlamak). Удрям с нещо, парвам, жилвам. *Тупването беше само един път, но така ме хашльдиса със своята гладка тояга, щото за десет удара се даде.* З. Стоянов.

хаѝт *м. диал.* (тур. hayat). Пруст, килер. *Дошле са много селяне от задната порта за Огнянова. Аз ги скрих в хаята.* Ив. Вазов. *Той нямаше къща на два ката, а само една или две стаици, в които, като беше опасно да стоя. . . отстъпих в една малка стаичка или хаят, без прозорци, в която се намираше едно-друго, като брашно, нощови, бъчевки и пр.* З. Стоянов.

хвак *м. диал.* Примамка, капан, клопка. *Между средствата да привлече Константина в България старият Фотинов се опитал да употреби на няколко пъти и женитбата, но Константин и тук не се поддал на поставения от баща му хвак.* Ив. Д. Шишманов.

хвалѝч *м. диал.* Човек, който много се хвали; самохвалко. *Тази година ще имаме изобилие на голи фудули, гладни кокони, мършави момци, подетинели старци. . .егоисти и хваличи ще се наплодят.* П. Р. Славейков.

хвъргàч *м. остар.* Пияница. *За нея мнозина прочути лекари са описали с цяла истина многобройните болести, станали от пиенето на ракията, както и удобиточването, в което изпадат хвъргачите ѝ.* И. Богоров.

хвърлям *несв. . . . остар.* Стрелям, гърмя. *Богдан скочи, изпречи се пред пушката. — Не хвърляй на сърната!* К. Петканов.

хезмикя̀рски *прил. диал.* Който се отнася до измекяр. *„Нямате ли хезмикярско брашно?" — Ние не знаеме какво бива хезмикярското брашно, отговаряха тие последните.* З. Стоянов.

хекѝм(ин) *м. остар.* (ар.-тур. hekim). Лекар. *От две недели то* [детето] *се топеше и ставаше все по-зле; не помогнаха бабешки лекове, ни баянета, ни хекиминът във Враца.* Ив. Вазов. *Да вземем една кола, да я заведем в Битоля. Там има добри хекими.* Д. Талев. *За всяка работа си майстор има / и всяка болест дири си хекима.* Д. Подвързачов.

хелбѐте и **хелбѐтя** — вж. е л б е т е. — *Ръка целувахте ли пак? — Е, хелбетя. . . Абе, аз за такава трапеза и сто ръце би целунал.* А. Константинов. *Ти помни това, а ние ще помним онова, що ти го каза, та хелбете, ще ги издирим тез царски душмани — каза Пиронков и поиска от бая Ивана прахан за лулата си.* Ст. Заимов.

хѐле *нареч. разг.* (тур. hele). 1. Особено, пък. *До него* [бея] *малко хора стигат, хеле такива като тебе! — додаде гавазинът.* А. Христофоров. 2. Най-после, добре че. *Един катър наех в Цариград, че в пръст обвити корените им и после — с мокри парцали, и хеле ги опазих — две-три не се хванаха, ама, шукер, имам десетина-дванадесет фидани.* Ц. Гинчев.

хелеòпола *ж. истор.* (от гр. ἑλέπολις). Висока подвижна бойна кула. *Веднаж една хелеопола щяла да го смаже, ако не чул явствено своето име и се отстранил навреме.* Ст. Загорчинов. *Високи многокатни хелеополи, защитени с мокри биволски кожи, напредваха мудно към стените, набъкани със стрелци.* Ст. Загорчинов.

хелиàст *м. книж. рядко.* (гр. ἡλιαστής). Съдия; в Атина — заклет съдия. *Изпод вежди само / плешивий нисколобен хелиаст, / лукавец Ефтий, метна не веднаж / към Фрина поглед.* Пенчо Славейков.

хемѐн *нареч. разг.* (пер.-тур. hemen). Току-речи, близко, почти, едва. *И чичо Тасо хемен наближил шестдесетата година и по-лани ожени унука от дъщеря.* Мих. Георгиев. *Ех, оставете сега тия приказки, хемен току додох и ме зажениxте, чакайте да си почина — измърмори Петър, уж сърдито.* Ил. Блъсков.

хендѐк *м. нар.* (ар.-тур. hendek). Ров, изкоп. *Аз бех тоя, дето искаше да те узапти, но ти като луд кон ме отхвърли, та паднах в хендека.* Ст. Ц. Даскалов.

хѐнта-пѐнта *нареч. разг.* Как да е; през пръсти. *Трябвало би, например, / аз да имам тлъста рента, / а пък оня тлъст банкер / де живее хента-пента.* Д. Дебелянов. *Друга. . . искаше*

да знае от картите дали в следните 50—60 години ще има земетресение в София, та да си избере подходящ апартамент, защото сега ги правели хента-пента, тоест през пръсти. Сп. Йончев.

хеобра̀зен, -зна, -зно, *прил. книж.* Който има форма на буквата Х. *Поругана от римските войници, прие смъртта върху един хеобразен кръст.* Ст. Загорчинов.

хѐпам *несв. диал.* Скачам, играя. *Край тебе хоро ще вият, по твоя свирня ще хепат, ти стожер насред ще стоиш.* П. Ю. Тодоров.

хѐпидже и хепейджѐ *нареч. диал.* (тур. epeyce). Доста, множко. *Бях се вдълбочил в една много интересна статия, в която се разправяше начина, по който конституцията може хепидже да се покътне, даже съвсем да се разглоби. И пак да си бъде непокътната.* А. Константинов. *— Как сте тази година откъде виното? — запита дядо Хаджи. — Дал господ, тази година поналях хепидже; има и за мене, има и за продан, е, зер, един чиляк колко ще изпие.* Ил. Блъсков. *Той си бе завъдил хепейдже овчици.* П. Росен.

хѐпкам *несв.,* **хѐпна** *св. диал.* Подхвърлям нагоре. *Прехвана я през кръст, хепна я на възбог и погледна зарумenялото ѝ лице.* П. Ю. Тодоров. **хѐпкам се, хѐпна се** *възвр. Там едно / над пропастта само застане ере — / и се прехвърли . . . друго по-отвъд / и хепка се нагоре и катери.* Пенчо Славейков. *Най-после Колката стъпи на едното му рамо, хвана се за близката върлина в очакване тя да се превърти и така да се хепне на покрива.* С. Чернишев.

хергелджѝя *м. диал.* Пастир на хергеле. *Дългият камшик на хергелджията се разсуква във въздуха като черна змия и плющи, като че гърми пищов.* Й. Йовков.

хергелѐ *ср.* и **хергеля̀** *ж. нар.* (пер.-тур. hergele). Стадо коне. *Тя вече не задиряше Рилко, откак бяха дошли двоицата синове на джелепина с хергеле от тридесет товарни коня.* А. Христофоров. *Вечерта . . . хаджи П . . . който притежава тринадесет кошли в Добруджа. . . който има близо до хиляда коня хергеля и пр., задоволи си апетита с кокоши глави, събрани от нечистия боклук.* З. Стоянов.

херѝл *прил. неизм.* (тур. heril). Копринен. *Кога дойде лудо младо / при тебе, при тебе . . . / да съблечеш херил риза / от тебе, от тебе.* Ив. Вазов.

херувикѐ *ср. църк.* Църковна песен, която започва с думите „Иже херувими" и се пее преди преноc. *Хаджи Атанасий допяваше последньото херувико и отпуск приближаваше.* Ив. Вазов. *И господ сърдит си затуля ухото / за светата песен и херувикото.* Ив. Вазов.

хеса̀п *м. остар.* (ар.-тур. hesap). Сметка. *Но преди да се делим, помисли. От хесап глава не боли.* Ем. Станев. *Е, Богдане, днеска трябва да си видим хесапа!* Хр. Максимов. х е с а п-к е т а п — писана сметка. *А пък наш хаджи Вълко, след като държал толковато години черковните сметки, на излазяне, кога щял да се пресели в Шумен, сбрал селяните, хесап-кетап, пребращал напреде им хиляди парцалаци, дребни книжки, изпокъсани, окапани . . . най-сетне извадил черквата длъжна гроша 160.* Ил. Блъсков.

хесапя̀ *несв. остар.* Правя хесап, смятам, мисля, обмислям. *Че как ме хесапиш, твоя милост! Туй не е Абисиния.* А. Константинов. *Че за какво ме хесапиш бе, хаджи? Истина аз съм беден човек, ама за честта мра като куче!* Д. Немиров. *Делиха, хесапиха от св. Харалампи, та чак до Гергьовден и пак нищо, пак хесапите сбъркани.* Мих. Георгиев. **хесапя̀ се** *възвр. У нас ползата от времето не се хесапи никак, затова и не сме напреднали, ако да знаехме, че времето е злато!* Летоструй.

хетериа̀рх *м. истор.* (от гр. ἑταιρίαρχος). Началник на затвор. *Знатният отляво бе главният хетериарх Ланцерт.* Ст. Загорчинов.

хизмекя̀рка *ж.* — вж. и з м е к я р. *Аз, рекъл Манолаки, имам нужда от жена да шета в чифлика, дай ми я, рекъл на баща ѝ, за хизмекярка.* Й. Йовков.

хил *прил. рядко.* Хилав. *Макар и стар и хил, а плам неугасим / все още пак гори в недъгавото тяло.* Пенчо Славейков. *Че какво е хила старост, с вдетинена мисъл, със старешко оглупяване!* Ив. Кирилов.

химизѝран *прил. рядко.* Обработен с химически средства. *До него седеше белолика девойка с химизирана в бяло по модата коса.* Ст. Ц. Даскалов.

хинаѐт *прил. неизм. диал.* Инат, проклет, упорит. *— Брей, хинает човек, не оставя хората да се наядат — помисли си дядо Щерю.* Й. Йовков. *— Кой знае, снахо, ама хинает са и двамата, та не вярвам, не вярвам — досвърши баба Кита.* Ц. Церковски.

хинаѐтин *м. диал.* Проклетник, хинает човек. *Я, я ти трепериш, едвам стоиш на крака, дето ще каже, ти си кабахатлията, плевника ти си запали, хинаетино!* Ил. Блъсков.

хипокрѝтство *ср. книж. остар.* (от гр. ὑποκρισία). Лицемерие, преструвка. *И той ги взе не като откровена изповед, а като израз на едно страшно хипокритство.* Ст. Чилингиров.

хиротонѝсам *св. църк. остар.* (гр. χειροτονῶ). Ръкоположа в духовен сан. *След него во 1766 лето дохождал в монастирът патриарх Калиник (Ипечкий) и хиротонисал Никита (от братството монастирско) на архиерейство.* Неофит Рилски.

хѝтам *несв. диал.* Бързам. *Кон, ездач понесъл, пърха, хита / и превърти се кон с ездача.* Пенчо Славейков.

хѝтя се *несв. възвр. диал.* Пристъпвам горделиво, перча се. *И както из вълните / кораба белокрил изстъпя и се хити, — / така сега над тях сърменодрехий млад / войвода. . . / изстъпи там и мина / напред.* Пенчо Славейков.

хѝща *ж. остар.* Плячка. *Я погледай, синко. . . — и виж онази квачка тамо с малките пиленца. . . Когато орелът лети високо за хищата си, будното ѝ око ги занича и тя прибира пиленцата си под крилете си.* П. Р. Славейков. *Тоя бръкна и извади от пазва една ножница, от която измъкна един меч и впусна се с него като тигър връз хищата си.* П. Р. Славейков.

хищèние *ср. книж. остар.* (рус. хищение). Обир, плячка, похищение. *Това възмутително деяние не показва друго нищо, освен че днес няма гаранция за имота и интересите на никого против хищенията и грабежите.* Ив. Вазов.

хладỳвам *несв. рядко.* Стоя на прохлада. *А истинна е и друга пословица, която казва: който лете хладува, той зиме гладува.* Книжница за народа.

хлазàрям се *несв. възвр. диал.* Пързалям се, хързалям се. *Писарят . . . отиде надолу из една урва в улица Корнхил, дето се хлазаряха цяла върволица момчета.* сп. Наука.

хлам *м. книж. остар.* (рус. хлам). Вехтории, негодна, долнокачествена стока. *Чудновато изключение из хлама на „Българска сбирка" правят „Впечатленията от Париж" от А. Узунов.* Пенчо Славейков. *На стената ми, на кука висят вече стотина стихотворения, статийки, разкази и пр., но всичко това е хлам и аз още сега се питам с какво ще пълня „Денница" до края на годината.* Ив. Вазов.

хластѝна *ж. диал.* Царевични стъбла; царевичак. *Той си знае. . . Мине ли гумното, напълнят ли се хамбари, златист мамул ще се завие на леса, сушини и дворища застели-щат се с хластина.* П. Ю. Тодоров. *В празния двор, покрит със засъхнал говежди тор и с хластина, Костадин още повече се учуди на братовата си слепота.* Ем. Станев.

хлеб *м.* . . . — вж. чист хлеб.

хлебомèтка *ж. рядко.* Хлебопекарска лопата. *Тя оглежда измесените хлябове. . . и един по един ги мята с дългата прегоряла дъбова лопата. Намества ги и после отсечено и ловко издърпва хлебометката.* Ст. Ц. Даскалов.

хлебосòлство *ср. книж. остар.* (рус. хлебосольство). Гостоприемство. *Старото славянско хлебосолство се е запазило в най-висока степен в Москва.* Ив. Вазов.

хлев и хляв *м. диал.* Обор, кошара. *Със сръчен мах / от себе си отърси той снега / и възкриви към хлява, по-напред / воловете да понагледа пътем.* Пенчо Славейков. *На образуваната полянка построиха хижи, издигнаха общ хлев за добитъка и заживяха, забравени от всички, но честити.* Ст. Загорчинов.

хлевинà *ж. диал.* Барака. *Навътре в предстаието* [на къщата] *имаше едни врата, през които се влязваше в готварнята, която беше словена с друга една хлевина, в която си туряха възглищата.* П. Р. Славейков.

хлèма *ж. диал.* Лека болест. *Празна кесия, злочеста тема, / на нея гледат като на хлема — / и няма никой да я пожали: / никой не рачи да я похвали.* П. Р. Славейков.

хлèмав *прил. диал.* Леко болен, болнав. *Вярвам, че ти какво е нещо болест не знаеш. . . Ох, лошо нещо е, когато човек се усеща хлемав.* П. Р. Славейков. *Един летен ден по жетва, когато всички селяни са по нивята, а само хлемавите и немощни старци и бабички остават в селото с децата, запалила се една къща в селото.* П. Р. Славейков.

хлèмавщина *ж. диал.* Неразположение, болнавост. *Колко пъти си я* [майка си] *поглушавал с плачовете си? Колко пъти тя е стояла будна, за да пригодява на твоите детински хлемавщини?* сп. Училище.

хлестя̀ *несв. книж. рядко.* (рус. хлестать). Плющя. *Хлести размахан бич от скорпиони, / звънят окови железа.* П. К. Яворов. *Нека бурята хлести и тътне / над гори и хора, и треви.* Мл. Исаев.

хлѝпав *прил. диал.* Който е придружен с хлипане, с плач. *Баранов не чу хлипавите думи на болния арестант.* Хар. Русев.

хлистя̀ *несв. диал.* Пъхтя, тежко дишам. *Кучетата. . . хлистяха и мижаха, за да пестят може би дъха си.* Ст. Ц. Даскалов.

хлòпка *ж.* 1. *нар.* Звънец. *Смееха се, приказваха и викаха малките звънчета* [на овцете], *големите хлопки гръмко биеха като великденски камбани.* Й. Йовков. 2. *разг.* Нещо несериозно, детска играчка. — *Къде отиваш — обади се Горолoмов. — Ела да видим компава. — Я остави таз хлопка, ваша милост — разсърди се Иван. — Нея ще гледам аз.* Й. Йовков.

хлупя̀сал *прил. диал.* Подпухнал. *Изтощен, с хлупясало като на болен лице.* Ем. Станев. *Хлупясалото му, небръснато лице имаше разсеян и болнав вид.* Ем. Станев.

ходàк *м. диал.* За кон — който има добър ход. *Белият ходак се изправи на задните си нозе и главата на пашата се отметна неволно мигом към земята.* Зл. Чолакова.

хо̀дба *ж. диал.* Ход, ходене, път. *В Коприщица, която занимава място около един и половина часова ходба, са разпръснати по доловете и по бърдата около хилядо и петстотин къщя.* Л. Каравелов.

хо̀дник *м. рядко.* Коридор. *Ходникът на митрополията беше задръстен от люде.* Ст. Чилингиров.

ходу̀лка *ж.* — вж. худул. *Ами. . . майката. . . тя май . . . ходулка, па и присмехулка. — Колчем ида у тях, тя се ще намери да се присмее на този, на онзи.* Д. Войников.

хо̀йса *ж. диал.* Вид скокливо хоро. *Наконец писнаха гайди, кавали и други свирки. . . начнаха се разни игри, като: ръченици, хойса и проч.* В. Друмев.

хо̀лам — вж. холан. *Оставете го на дяволите холам, ще пъхне човек в беля.* З. Стоянов.

хо̀лан *м. разг.* (от тур. oğlan). При обращение, за израз на леко незадоволство — бе човек, другарю, човече. *Та нали и аз съм човек, холан — ракийка искам да си пийна, кафенце да си поръчам.* Г. Караславов. — *Де холан, лейтенанте. . . Кой се отказва от хубавото?* Б. Несторов. — *А сланина не щат ли?. . . — Хайде холан! Де турчин сланина да вкуси!* А. Христофоров.

хондро̀ *ср. диал.* (гр. χονδρός). Глупак, простак. — *Аз вардя тая гора. Изсмяха се. — Та ние ти не пипаме гората, бре хондро!* Ив. Вазов.

хо̀пвам се *несв.*, **хо̀пна се** *св. възвр. диал.* Бухвам се, нахълтвам. *Комедията се свършва. И хопва се сега на сцената знаменитата баба Тонка.* Пенчо Славейков. *Непознатият дотърча до един трамвай, хопна се вътре и изчезна.* А. Константинов.

хо̀ра *ж. старин.* (гр. χώρα). Област. *Йоан Александър во Христа бога благоверен цар и самодържец на вси българи и гърци дарува светлите боляри и воеводи Павлина, Власия. . . и Тихота с пронии в Пловдивската хора.* Ст. Загорчинов. *Тръгнале ми са болере / по дивна хора Загоре.* Нар. песен.

хора̀на и **хора̀нка** *ж. диал.* Жена, която (обича да) играе хоро. *Да попитам хора̀ните и честите посетителки на седенките от що е това ненаситно желание да лъщят в света.* сп. Читалище. *Сега е време да пием и да се веселим; аз съм повикал хоранки. . . Хоранките се явили. Те били съзаклятниците, които под женски дрехи скрили били оръжията.* Н. Михайловски.

хора̀н(-овец) *м. диал.* Човек, който (обича да) играе хоро. *Сега той потропваше, размахваше кърпа и протягаше лява ръка за хорановци.* П. К. Яворов.

хората̀ *ж. диал.* (гр. χωρατό). Говорене, разговор, дума, приказка. *Жените се събираха на хората, съжаляваха Калина и носеха на децата ѝ подаръци.* К. Петканов. *Трябваше да издумам един милион хорати, доде го уверя, че аз нямам пръст в тая работа.* Ив. Вазов. *Като слушам сега твойте мъдри хорати, мисля си пак: таман каквото оня чивяк търси.* Т. Г. Влайков.

хоратлѝв *прил. диал.* Приказлив. *Жив, пъргав, хоратлив, какъвто си беше. . . той любезно се тури на разположението им, водеше ги. . . обясняваше им.* Ив. Вазов. *Тя беше жена на четиридесет години, твърдоглава, малко хоратлива.* С. Пелико (превод).

хоратня̀ — вж. хората. — *Не, не там. В кулата спи Амирали, старецът. Ще го събудим и после отиде нощта в хоратня.* Ст. Загорчинов. *Беше му чудно дори, че е можел да гледа накриво Тошка заради женските хоратни на майка си.* Г. Караславов.

хорату̀вам и **хоратя̀** *несв. диал.* Говоря, приказвам. *Умират жените пред тебе, а зад тебе ти се присмиват и хоратуват противно от онова, що го мислят.* Високи умни хитрости Бертолдови. *И тъй, ти ще отидеш и ще гледаш как как да докараш работата на ред — ще хоратиш там. . . вече каквото те е господ научил.* Д. Войников.

хориа̀т(ин) *м. остар.* (гр. χωριάτης). Селяндур. *Като се украси езикът ни, ще видят (чужденците), че не сме „хориати“, че и ний си имаме своя „българска словестност“.* Ив. Д. Шишманов. *Но като съгледа отворената и опустяла ракла, той се обърна полу-засмян, полу-сърдит към новия гост и извика: — А бре, хориатино! Ти пак си ме оголил!* Ив. Вазов.

хориа̀тски *прил. остар.* Просташки, селяндурски. *Варварско дело е отистина и весма хориатско, кога спи някой, а ти да хоратуваш и да гълчиш.* Р. Попович. **хориа̀тски** *нареч.* *Веч съм ти казал сто пъти / и те молих братски, / да се владаш, да с'обносиш / не тъй, све хориатски.* Кр. Пишурка.

хорѝще *ср.* . . . Хорище на гъби *(диал.)* — кръгово пространство, обрасло с гъби. *Извън селото, като големи хорища на гъби, белеят се сред полето палатки.* Й. Йовков.

хорта̀ — вж. хората. *Прекъснати хорти / подзеха пак, шега подир шега, / со сол от турско време подсолени.* Пенчо Славейков. *Пръчът я мъмрял защо не си стояла на хортата.* П. Р. Славейков. *Подир това захвана да говори и от разпокъсаните му хорти могохме да разберем ето какво.* Св. Миларов.

хору̀нжий *м. книж. остар.* (пол.-рус. хорунжий). Подпоручик у казаците преди революцията. *Наблизо пред масата му стоеше пленникът, когото бяха довели най-подир, хорунжия Рибаленко.* Й. Йовков.

хотѐние *ср. книж. остар.* (рус. хотение). Искане, желание. *Вътре в джобовете на расото ми ще намерите последната ми изповед и последните ми хотения! Името ми е Паскал.* П. Р. Славейков.

хо̀хол *м. книж. рядко.* (рус. хохол). Подигравателно прозвище на украинец. *Но тук ще видиш и делиорманските турци, флегматични и мълчаливи колоси. . . и разпуснатия хохол, и важния и благонравен немец.* Й. Йовков.

хо̀хот *м. рядко.* (рус. хохот). Силен смях. — *Дръжте го да не падне! — провикна се пак младежът от ергенската компания. И това като че ли беше сигнал. Общ хохот екна в залата.* Г. Караславов. *Общ гръмлив и продължителен хохот процепи кръчмата.* Елин Пелин.

хо̀цкам *несв.*, **хо̀цна** *св. диал.* Друсам, подрусвам. *Облече детето и захвана пак да го хоцка и да му се радва.* сп. Моминска сълза. **хо̀цкам се, хо̀цна се** *възвр. Някои прави, а други в живописни пози по столове и пейки следят с отворени уста краката на играчите, пляскат в такт с ръце, хоцкат се сами по местата си и се провикват: — Ха-де!. . . ха-бре! . . . хоп-па!. . . хица!* Ст. Чилингиров. *Но той, като провлече стъпки по калдаръма, хоцна се и тропна с двата си крака едновременно, за да изтърси натрупаната по ходилата му пепел.* Ст. Чилингиров.

хранѝло *ср. диал.* Храна. *Ако направим напречен разрез на стомаха му, ще видим, че той е гумен и се разтяга, за да събере колкото се може повече хранило.* Г. Краев. *Наближи пролетта. Грижите на овчарите по иззимяването на добитъка стават по-големи: хранило се привършило, добитъкът отслабнал.* П. Росен.

хранѝтел *м.* и **хранѝтелка** *ж.* 1. *диал.* Човек или имот, който храни някого. *Дядо даскал и моят хранител, Героолу, се оплакваха, че тая година ще бъде съвсем ялова за тях.* Ив. Вазов. — *Продай нивата, че ме проводи на учение. . . — Че какъв си ми ти мене, да не си ми господарин, че ме караш да си продавам хранителката?* А. Каралийчев. 2. *старин.* Пазител. *Помъчи се да се избавиш и бъди хранител на Тамара, поверявам ти я заедно с благословията си.* Ив. Вазов.

хрѐбна се *св. възвр. диал.* Сопна се. *Но окръжният управител не се съгласи с ходатайството му. Отначало кротко, той най-сетне му се хребна, когато видя, че Драндабулски настояваше на своето.* Ст. Чилингиров.

хрѐпна *св. диал.* Ударя със сила, цапардосам. *„Ах ти, поразио! тамам конят ще си дойде уморен, изпотен, и ти тутакси ще му се качиш и ще го умориш", казал циганинът сърдито, хрепнал циганката с чука и я утрепал.* Нар. приказка.

хрѝмис *неизм.* и **хрѝмизен**, -зна, -зно, *прил.* (инд.-срхр. гримиз, гримизан). Оранжево-червен, пурпурен. *Кръгозор се запали, небо приема хримизен цвят, кой тихо изчезнува в лазур западна.* С. Радулов. *Тебе бих, Черньо, турила / на мали врата долен праг, / че кога мина, замина, / чехлите да си изтрия / от твойте сини шалвари, / от твоя хримизен пояс!* Нар. песен. *Войводови сестри / хримис конци сучат, / та рифце нашиват, / войводу го дават, / на Пенка окачват.* Нар. песен.

христо̀свам се *несв.*, **христо̀сам се** *св. възвр. остар.* Честитя си Възкресение Христово. *А додето той говореше, селяните се примъкваха тихо да се христосват с нас, вадеха из поясите си червени яйца и ги подаваха со задушевни думи.* П. К. Яворов. *Когато се свършил старинният тоя обред на християнското благочестие, след отпуст народът се разишел из черквата и всеки селянин отивал по роднините си с кравай да се христоса.* сп. Училище.

хро̀мел *м. диал.* (гр. *χειρόμυλος*). 1. Ръчна мелница. *Пред схлупената си къщурка на речния бряг мелеше булгур в хромел стара жена, слаба и изтощена. Тя спираше често да си почине.* П. Бобев. 2. Камък на ръчна мелница. *Там намерили всички тези изложени глинени съдове, стрели, ножове, хромели, с които си е служил праисторическият човек.* П. Стъпов.

хропо̀тница *ж. диал.* Хрема, кихавица. *При силната хропотница, при кашлицата. . . вълнената фланела, която се облича на голо тяло, е полезна като средство за изцеряване.* Летоструй.

хру̀личка *ж. диал.* Златна паричка. *Пенчо омаян, загубен от такъв царски за него мухабет, вади дребни хрулички и ги лепи по челата на черните кьочеци.* Ил. Блъсков.

хру̀лна *св. диал.* Бликна, потека. *А над това от вик и крясък он толкова се раздражил и разпалил, що жилите му се пукнали и кръвта му хрулнала из устата.* Г. Кръстевич.

хру̀мица *ж. диал.* Мярка за дължина — от върха на палеца до върха на показалеца на разтворена ръка; чеперек. *„Ето где е ударил!, а пръстът му показваше действително онова място, гдето се чернееше подир хвърлянето — на една хрумица над черния в средата белег — над центъра.* Ц. Гинчев.

хру̀пко *нареч. диал.* С хрупане. *Стадото пасеше наблизо, чуваше се как овцете хрупко скубят сочната, блеснала от роса тревица.* Н. Тихолов.

хръд *м. диал.* Рът, рид. *Коприщица (Аврадала) женско поле, всред Балканът, с река Тополка, която извира от хрьд Буная.* Г. Икономов.

хръ̀скавица *ж. диал.* Вид череша с твърд плод. *Шестнайсет дървета имаме на Мочура, на старото лозе и какви не щеш: червени, едри, дребни, вишнулки, хръскавици, белевки и тези — те най-подир зреят.* Ц. Гинчев.

хубавѝла *мн. диал.* Тоалетни принадлежности; гиздила, труфила. *Целият му конак миришеше на гюл-яки, на миск и на какви ли не хубавила.* Мих. Георгиев.

худо̀жен, -жна, -жно, *прил. книж. остар.* 1. Изкуствен. *Всичките ни за употребение работи се казуват, че са или природни, или изкуствени — художни.* П. Р. Славейков. 2. Художествен. *Добророман дори думи не намираше да разхвалява този брат Григорий. Сравняваше го и с граматик, и със зидар. Като зидар, брат Григорий строел храм божи и отвън художен, и отвътре препълнен с дух свети.* Ст. Загорчинов.

худоро̀ден, -дна, -дно, *прил. книж. остар.* (рус. худородный). Който е от долен произход. *Избра пак бог немощните в света да посрамят силните; още и худородните на света и унижените избра бог.* Ст. Загорчинов. *И с най-голяма безочливост да твърдят и уверяват ... че ние сме си все таквиз худородни и своеглави писатели от казанджийско произхождение и не вървим по притъпкания и работния път на книжовността.* П. Р. Славейков.

худоу̀мен, -мна, -мно, *прил. книж. остар.* (рус. худоумный). Малоумен. *Худоумните и богомерзки богомили пак напират към светата православна църква.* Ст. Загорчинов.

худу̀л *м.* и **худу̀лка** *ж. диал.* (от ар.-тур. fodul).Горделив, високомерен, надменен човек. *Кога как заминеше край някого, добър ден биля не казваше. Худул син беше.* Ил. Блъсков. *Да ми дойде мене една незнайна, кой знае от какъв сой касабянка... да ти захване една гола худулка да ми заповяда в къщи, че и аз жива да бъда да изляза пред све комшийки и със снаха, с отмяна да се похваля.* Ил. Блъсков.

хукюмѐт и **хюкюма̀т** *м. остар.* (ар.-тур. hükümet). 1. Представител на властта. — *Още не сме почнали, войводо — каза пак Бенков. — Преди да почнем, ще дойдем да питаме хукюмета, както му е ред.* Д. Талев. *В същото село тоя същи субаша беше наранил един старец; старецът дохожда да се оплаква пред хюкюматът, но върна се назад без никакво удовлетворение.* в. Свобода. 2. Сграда, в която седят представителите на властта. *Станаха всички и отидоха в хукюмета, да покажат фермана на войводата.* Д. Талев. *Встана старшият офицер и, докле майка произнасяше някои непонятни думи, се наредиха жандармите, мене и брата ми поставиха посред опълчението, ни заведоха на хукюмет и ни поставиха в тъмница.* Гр. Пърличев.

хумаю̀н *м. остар.* (пер.-тур. humayun). Вид материя за женско облекло. *Бе хей глоби, в онзи ден ви проводих един топ хумаюн, какво го сторихте? Злата. А че, хаджи, той хумаюн беше за друго: направихме кое чершафи, кое ризи, кое...* Д. Войников.*Тате, ами хумаюн за фусти донесохте ли ми?* Д. Войников.

ху̀мба *ж. диал.* (от гр.). Подземие, изба, бордей. *Малки хумби, покрити с почерняла слама, пъплеха надолу по хълма, на който стоеше кулата.* Ст. Загорчинов. *Ний идеме от хумби мрачни, / от влага и от смрад.* К. Христов.

ху̀мник *м. нар.* Кариера за хума. *Отидоха с кмета на хумниците, мериха, забиваха колчета, писаха.* Й. Йовков.

хуриѐт *м. остар.* (ар.-тур. hürriyet). Освобождение, свобода. *Наскоро след обявяването на „хуриета" в Македония нашият градец се изпълни с американци.* Д. Талев. *През юни избухва младотурската революция, а от септември нататък България е вече независимо царство. По време на хуриета Славейков предприема с голяма част от артистите турне из Македония.* М. Кремен.

хурѝя *ж. рядко.* (ар.-тур. huri). Хубавица от мохамеданския рай. *От деветдесет и деветтех стъпала на златните стълби и от двеста изумрудени колони до края на двора до елмазените порти стоят два реда хурии по-прекрасни и от ангелите; те са служителките на всякой правоверен.* Ц. Гинчев. *Седнала тя, тъй величествено облечена, накарва всякого да си помисли... че тя е най-нежната хурия от мохамеданския едем.* Ст. Ботьов.

хурма̀ *ж. диал.* Фурма. *В Арабия има един вид растения, които са получили всемирно прочуване, например — финиките, които дават плод твърду вкусен — хурмите.* С. С. Бобчев. *Хурмите и бананите се увеждат от плодове, смокините и лозята тежат от рожба.* Ц. Гинчев.

хутѝя *ж. диал.* (от тур. futa). Чебър. *С нова радост берачки щат дигна косери и пачници, яки мъже ще нагърбят хутии и в трема ще рукне от линовете обилна шера.* П. Ю. Тодоров. *А в сайваните домакините ще стягат разсъхнали каци, бъчви и хутии.* К. Константинов.

ху̀хловица *ж. диал.* 1. Кукумявка. *Не бях пащал друг път таквоз нещо и не знаех какво е това, дето русите му викат сич, а ние му казваме хухловица. Сега и мене ми иде смешно да се уплаша от една безвредна нощна птица, каквато е хухловицата, от рода на совите.* П. Р. Славейков. 2. *прен.* Грозен, човек, грозотило. *Зарад теб парице... / що работи стават... / зарад тебе хубавици / земат мъже хухловици.* П. Р. Славейков.

хъз *м. диал.* (тур. hız). Сила, устрем. *Не пръв път слуша той подигнат за невреда / шум на младоците — и слуша и нехай, / че знае хъзът им, и знае колко трай.* Пенчо Славейков. *Около масата натрупана гъмжеше / навалицата все, като че с подновен / хъз пак за свада.* Пенчо Славейков. Вземам си хъза — охладнявам, укротявам се. *Костадин щеше „да си вземе хъза" от дъщерята на бъчварина.* Ем. Станев.

хългъ̀з и **хългъ̀зник** *м. диал.* Заплес, мързеливец. *Ако работите, вие сте трудолюбиви деца; но ако не работите, тогаз ще ви кажат хългъзи.* П. Р. Славейков. *Ще дойде да ме моли, ама*

аз ще го нагласял! От платата му ще отбия, та да помни, хългъзникът му с хългъзник П. Стъпов.

хънзѐр — вж. ханзър. —*Бягайте оттука, хънзъри! — извика другото заптие и се спусна да ги бие с камшика си. Жените с писък се разбягаха нататък.* Ив. Вазов.

хър *м. диал. разг.* (съкрат. от хърцой). Селяк, селяндур. *Още от вечерта хъровете един подир друг започнали да бягат по селата си — каза Андон, който бе присъствувал на разпита и знаеше всичко.* Ем. Станев.

хъ̀рба *м.* и *ж. диал.* Слаб, мършав човек или животно. *Ех, какви патки са тия негови аркадаши — жалят за някакви хърби и за разхлопаните си коли, а не жалят за България!* Г. Караславов. *Бикоборецът се отпусна за момент. . . Волът също се отпусна. . . У-у-у! — провикна се някой. — Не може да гътне една дърта хърба!* Г. Караславов.

хъ̀рбел *м. диал.* Грапавина, нащърбено място на сечиво и др. *Аз се наех, о Провидение, да точа хърбелите на твоя меч и да изправям твоите неправди.* Н. Бончев. *Покрай шупливината си всяко тяло по повърхнината си има малки гръздели и хърбели, които се впиват един в другий, кога се срещнат две тела.* Й. Груев.

хъ̀рдание *ср. диал.* Хокане, мърморене. *Народът, в който ти вярваш, е роб, казвам ти роб; робуването е за него блаженство, тиранията благодеяние, раболепието геройство, презрителното хърдание отгоре музика!* А. Константинов.

хърз *м. диал.* (ар.-тур. ırz). Чест. *Па и откъм женска страна, що-годе е изведено из Дичовата къща, или уведено у нея — всяка е с хърз била, па всяка е с хърз и остала.* Мих. Георгиев.

хързà̀зин — вж. харсъз. *Кой ви е тука чери-башията (наместо войвода)? Кажете на тоя харзазин да излезе, за да го питам аз него, как се взема чужда мъка, викаше той сред дворът.* З. Стоянов.

хъ̀рлав *прил. диал.* Слаб, болнав. *Майката бе станала от някое време хърлава, страдаше от хроническо ноговолие, трябваше някой да я замести в грижите за къщата.* Ив. Вазов.

хърсъ̀з — вж. харсъз. *Остави къща и деца и се търкаляй заедно с въшкавите цигани — харсъзи!* З. Стоянов.

хърцо̀й *м. диал.* (от рум. rățoi). Укорно прозвище на селянин от Русенско и Търновско. *Не ги ща онез хърцой. . . Не ща таквиз сватове!* Й. Йовков. *Без шикалки и пердах няма да се размине. На хърцоя му се услади властчицата, няма да го излъжеш с приказки.* Ем. Станев.

хюджѐт *м. остар.* (ар.-тур. hüccet). Документ за имот. —*Холан, Пенчо. . . тебе има ли някo да ти заповяда на мюлка? — Няма. — Хюджета на къщата у чии е ръце? — У мойте.* Ил. Блъсков.

хюкюмà̀т — вж. хукюмет. *Вършитбата закъсняваше всяка година, ронеха се и гниеха снопите по нивите чак до август и все така, докато не се продаде йошурът и не го прибере хюкюматът в царската хазна.* Д. Талев.

хюшмѐр *м. диал.* (от пер.-тур. hoşmerim). Ядене, приготвено от прясно сирене; бял мъж. *Тие се връщаха от своите пусии и бързаха към селото, гдето ги чакаха богати вечери, млади ягнета, хюшмери и разни совоклуци.* З. Стоянов.

Ц

цаклò *ср. диал.* Стъкло, стъкленица. *И гуди от долу под носът му едно цакло пълно с нишадърухи.* С. Доброплодни. *Че Никола у тях отиде / и на врата похлопа; / никой му врата не отвори, / той погледна през цаклоту, / чи жена му камък станала.* Нар. песен.

цàлам *несв. диал.* Дрънкам, лигавя се. *Веселбата ставаше по-дърта и по-безумна, а приказките по-гъсти и по-безсрамни и гнъсни. Сякий са отдели с по една от сестрите си приказваха и цалаха ни врели ни кипели.* Ил. Блъсков. *Мине ли млада булка. . . упули очи и безсрамно забере да се поукашлюва. . . да се посбутват с кръчмаря. . . и да цалат помежду си най-безобразни одумвания против тая, оная.* Ил. Блъсков.

цалỳв и **цалỳф** *м. диал.* (от пер.-тур. zülüf). Къдрица покрай ушите или над челото. *А бабата, като си поподтикна белите цалуви под черната си кърпа, понаведе се и захвана по едно, едно да събира сечивата си.* Ил. Блъсков. *Разпиляла онези ми-ти дребни, плетени коси по плещите си, спуснала ония черни цалуви над бялото си чело.* Ил. Блъсков. *С дълги зафитиливени цалуфи чофилят пръсти и се препират.* П. Ю. Тодоров.

цàнцарка *ж. диал.* Кратунка за пиене на ракия. *Кръстинке. . . я кума ти ни донеси бардунченцето с ракийцата, донеси и цанцарката и ни залей по една ракийца. . . сбор е туй и ние да се поразвеселим.* Ил. Блъсков.

цанцỳгер *м. диал.* Птичка, синигер; *прен.* безполезен човек. *Ако сме желале да имаме няколко тестета граматики и риторики, то цанцугерите одавна вече са се наплодиле из нашето отечество до невероятна степен.* в. Знание.

цанцỳгерски *прил. диал.* Който се отнася до цанцугер. *Множество факти ни доказват, че целта на това дружество е не книгопродавническа спекулация и не цанцугерско самолюбие, а искрено желание да се принесе на народът ни каква-годе полза.* в. Знание.

цап *м. диал.* Плоска огладена пръчка, която се пъха в основата, за да оправя нишките. *Другите две снахи ту прави, ту наведени държаха цаповете, оправяха нишките.* К. Петканов. *Баба Ерина седна до коловете и заразвива кросното. А трите ѝ снахи разплитаха белия памук и изопваха цаповете.* К. Петканов.

цàпина *ж. диал.* Дърварска кирка с шип на края. *Вкрая на един от трупите, увиснали в пропастта, се забиха железните човки на четири цапини.* Н. Хайтов. *Още нашествуваха те всеки ден из тъмните лесове на планината и безмилостно я опустошаваха със секирите и цапините си.* Кр. Велков. *Бай Иван Пердов — дядката — откачва цапината от шейната.* Н. Хайтов.

царòвище *ср. диал.* Царство. *От време на време долитал оттам див кикот и блеене на кози, та от това разбирали хората, че горе някъде, сред дивите скали, в царовището на мечките и орлите, Караиван е все още жив.* Н. Хайтов. *Човеците си правят къща, колиби, шатри, та живеят в тях, съставят села, градове и царовища.* П. Р. Славейков.

цацàрка *ж. диал.* Вид дребна топчеста кратунка. *Защо дините, дето са от един вреж, не са еднакви? Едни са големи, други малки, трети пак цацарки! Едни узряват рано, други си остават зелени. Така е и с хората!* Ст. Ц. Даскалов.

цвàнец *м. остар.* (от нем. zwanzig). Австрийска сребърна монета на стойност между два и три гроша. *Като не можах да издам сичката История според известието, отреждам само за тая книжка цена 1 цванец. Господа предплатници, които са дали по един бешлик, ще приемат назад разницата от същите, на които са връчили парите.* П. Р. Славейков. *Никола даде на синца ни по един цванец, който по онова време стигаше за тютюн цяла неделя.* З. Стоянов.

цвàнче *ср. остар.* (от нем.). Някогашна дребна монета. *Лежи намусено в гроблето / наш Петър Кучкин-базиргян, /. . . / Я плачете, я ридайте / вси български чада, — / . . . / Няма вече кой да краде / цванчета народни.* Хр. Ботев. *Своето възхищение и братски съчувствия тие заявиха най-напред чрез спущанието няколко цванчета отгоре през една дупка.* З. Стоянов.

цвекленùще *м. диал.* Място, посадено с цвекло. *Леко и весело му беше, когато прекосяваше половината землище през бобове, слънчогледи, цвеклища и фиенища.* Б. Обретенов.

цвѐтна *св. диал.* Цъфна, процъфтя. *Той събужда от зимний сън стъблата на растенията, накарва ги да покарат и да цветнат.* Т. Икономов. *Словенската книжнина по това краймори́е, наблизо до просвещена Италия, цветнала и дала добър плод в това време, когато по другите страни била заспала.* Й. Груев.

цвѐтник *м. остар.* 1. Цветарник. *Излезе в цветникът на гостилницата и тамо, облакатен на зидът над брегът, зачичаше в езерото.* П. Р. Славейков. *Сяка епоха е градила по своята воля; тука е поместен и грандиозният триъгълник на Крайст-Черча заедно с неговият цветник, с водоскоците и със сълбите.* в. Знание. 2. Ваза за цветя. *Тия съдове, като чаши, блюда, цветници и пр., сега се продават много скъпо.* Й. Груев.

цветя̀ *несв. остар.* Цъфтя, процъфтявам. *Ръкоделията цветят в Холандия; по-пръви от тях са платна и хартии.* Й. Груев.

цвик *м. нар.* Воднист сок, който се отделя от сирене или от преварена суроватка. *Таман откачах от веригата пeратника с отделената веке от цвика извара, ето ти и баба ти Минчовица сама че иде.* Т. Г. Влайков. *След малко домъкна една бяла цедилка, напълнена с прясно сирене. От нея още капеше цвик.* К. Калчев.

цвѝкна *св. диал.* Викна, скарам се. *— Къде е майка ви? — блъсна къщната врата Лого и цвикна на децата, та се изпокриха като пилета, кой където свари.* Ст. Ц. Даскалов.

цвѝска *ж. диал.* Двегодишна овца, звизка. *Ако такива добичета, които врядват за завъда, не се намерят у дома, тогава по-добре е да се купят такива млади (телици, ждребици, цвиски и пр.) от някое чуждо стадо, за което се знае, че е от харен сой.* Летоструй.

цвол *м. диал.* 1. Стрък, стъбло. *И гората си шумеше тихо, издълго и издълбоко, сама за себе си песен, сама за себе си жалба и в тази песен и в тая жалба нямаше нищо за радостите и скърбите на хората, които шетаха из нейните дебри, а само онова, което вятърът е разнасял, когато е нямало нищо на земята: ни полски цвол и бурен, ни вековен дъб.* Ст. Загорчинов. 2. Вид растение, което се яде. *Какво правиш там? — Бера цвол — смутено отвърнах аз. . . — Защо ти е този цвол? —Ям го. Опитай и ти.* Г. Белев.

цвръст *прил. диал.* Твърд. *Песъчлива и сипкава земя по-добре е да се оре мокра, защото кога е суха, тя бива много цвърста и корава, та не се оре.* Летоструй. *Диваците търкат едно о друго две дръвa различно цвърсти, докле се запалят, та така си ловят огън.* Й. Груев.

цвръ̀сто *нареч. диал.* Здраво, чеврьсто. *Като чу това, духът повдигна таквъзи ужасен крясък. . . щото Скрудж се залови цвърсто о столът си, за да не му препадне.* сп. Наука.

цвънѐц — вж. цванец. *Той ми пуща някаква голяма пара. Поглеждам крадишком — стар цвънец! — У-у, колко много!* Т. Г. Влайков.

цѐвка *ж. диал.* Пищялна кост. *Щом изми раната полека, подадоха се остри кости от строшената цевка на крака, които ловеше с дилавчето и ги измъкваше тихо.* Ц. Гинчев.

цевнѝца *ж. диал.* Овчарска свирка. *И звукове на чудната цевница тогаз трептяха.* Пенчо Славейков. *От разкопчаната дреха се подаваше дълга цевница, прилична на овчарски кавал.* Ст. Загорчинов.

цеда̀к *м. диал.* Цедило за сирене. *Не говореше много, гледаше си цедака и сирището, окачено из мандрата в посинели агнешки търбуси, а сега?* Ст. Сивриев.

целба̀ *ж. диал.* Лек, цяр. *Никой не познава, что е Зойка болна, / ни целба пристойна някой ѝ подава.* С. Радулов. *Здравият треба да променува често живението свое, да не дири целби и целители.* П. Берон.

целѐц *м. диал.* Негазен, девствен сняг. *Ударих през целеца най-после и мислех, че се махна от очите ми; кога да вляза, той стои пред портата ви!* Ст. Ц. Даскалов.

целико̀м *нареч. книж. рядко.* (рус. целиком). Изцяло. *Той заедно с героя си Стремски пренася действието на романа в Швейцария и Париж, гдето изъкват пред читателя ред образи на наши студенти, всички взети целиком из действителността.* Ив. Вазов.

цеп *ж.* 1. *диал.* Верига. *По времето на сражението те увързвали предните си редове с цепи, за да не може натискът на неприятелите да разкъсне тези редове.* Н. Михайловски. 2. *книж.* (рус. цепь). Бойна редица. *Цепта на лагера беше рядка, защото оттам нищо не застрашаваше в тила воинството.* Ив. Вазов. *Но от цепта човек ни обажда, че войска се задава зад ближното бърдо.* Ив. Вазов.

цепена̀к *м. диал.* Летви от разцепени дървета. *Одрипавели, непрани, брадясали, постоянно гладни — така работеха селяните на сечището . . . И спяха в малки землянки, покрити с цепенак, или се зариваха в снега.* Б. Несторов.

цепѐц *м. диал.* Щипка от дърво с разцепен край. *Това отстъпление от редовете на работническата партия предизвика омразата на другарите му. Но той не се безпокоеше: —Аз имам жена, деца! Едва отървах главата си в двайсет и трета година, сега не ща си пъхам ръцете в цепеца!* Ст. Ц. Даскалов. *Па не иде да си оттеглим обещанието. Нема как. Турихме си ръцете в цепеца.* Ст. Ц. Даскалов.

цепо̀чка *ж. книж. рядко.* (рус. цепочка). Верижка, ланец. *Щом почнаха да обират, измъкнах тънката цепочка, с която беше закачен на джилетката* [часовника], *и бързо го пуснах в един от джебовете на горното си палто.* К. Величков.

церàч *м. диал.* Лечител. *Тука, господине, е пустиня. Няма доктор, няма церач.* А. Каралийчев.

церòвина *ж. диал.* Отсечено церово дърво. *Цяла зима дъни ботури, цепи церовини, ама пак не дава дума да му кажем за учение.* Ст. Ц. Даскалов.

цѐсар *м.* и **цѐсарка** *ж. рядко.* (от лат. собст.). Цар, царица. *Тогава първия божек извади от торбата си една гъдулка и засвири на една жица, а другият, седналият, запя: Зажени́л се цесаря / за девойка мънина.* А. Каралийчев. *Тази ли с бялата глава ще бъде цесарка?... Горкият цесар, нали е стар, от Маджарско му проводили една баба и едно готово момиченце!* А. Каралийчев.

цехѝн *м. книж. остар.* (ит. zecchino). Стара венецианска златна монета. *Велики господине!... аз знаех и брата ви, покойни Дорош! воин бе за хубост на сичкото рицарство. Аз му дадох осемстотин цехина, кога му дотрябваха да се откупи от плен от турчина.* Н. Бончев.

цибрѐя се *несв. възвр. диал.* Белея се, блестя. *Тая рекичка е малка, но водата ѝ винаги е бистра. Като платно се цибрее между зелените брегове.* Н. Кирилов. *Опитаха с нокти да пробият зрелите зърна (на царевицата), които се цибрееха като кехлибар, и ноктите им се подвиха.* Ст. Ц. Даскалов.

цѝбър, -бра, -бро, *прил. диал.* Тънък, свеж. *Цибър ми ветър подууна, / та си отнесе, отнесе / на бела Рада мануна, / Николу цръвен подкапник.* Нар. песен.

цѝвка *ж. диал.* 1. Тънка тръбичка на запушалка. *Едно след друго тичаха по трапезата шишетата с ракия. Празнуващите шумно всмукваха от черничевите цивки и говореха много и за всичко.* М. Яворски. *Весело време беше дошло у дома... Искреше жълтата ракия в белите шишета, цвъртеше на тънки струйки през ореховите цивки.* Ив. Венков. 2. Сопол. *Децата да имат уважение към възрастните, да се знае кой е по-стар и кой е по-млад. Какво е това, още цивките си не може да обърше и направо Танее.* Кр. Григоров.

цѝвра *ж. диал.* Ревла. *Момичето се разплака... Нещо ме накара да се обърна и да си тръгна... Няма вече да се моля на тази цивра.* Г. Крумов.

цигàрник *м. рядко.* Цигаре. *Агата, с дълъг кехлибарен цигарник на уста, седеше в почетния кът на мек дюшек до непременното си орехово ковчеже.* Ив. Вазов.

цигỳвам *несв. диал.* Свиря с цигулка. *Двамата борци се обхванаха един друг здраво и се заклатиха... Цигуларите, унесени в борбата, спряха да свирят ... — Цигувайте бре, керата. Какво спряхте на най-хубавото.* Ст. Чилингиров. Ц и г у л к а ц и г у в а м *прен.* — тъкмя, правя нещо. *Ние малката цигулка цигуваме, на която сетне ще ѝ се чуе гласа.* Ил. Блъсков.

цигулѝв *прил. диал.* Тънък, слаб, мършав. *И Велин е млад, но този е съвсем дете. Едно такова цигуляво, ненаправило още кокал, дето има една приказка.* Д. Симидов.

цѝлав *прил. диал.* Тънък, слаб. *В полите на хълмовете... видях саморасъл тютюн, хубави алойни растения... и много захарен тръст, но цилава, защото не беше обработена.* П. Р. Славейков.

цѝля се *несв. възвр. диал.* Плача малко глезено. *Росица. (Тропа срещу Горана и престорено се цили). Горане, стори път — замръкнахме, Горане.* Ц. Церковски. *Турям и не пущам пълните ѝ ръце. Искаше ми се все да ги държа, все тъй... А тя все тъй да се дърпа и престорено да ми се цили.* Ц. Церковски.

цѝнта *ж. диал.* (рум. ţintă). Кабарче за обувка. *Ще си обуе той новите пантофи, подковани с едри цинти.* 3. Сребров. *Единият от тях беше с навуща и цървули, другият носеше тесни шаячени гащи и кундури с цинти и налчета.* Ст. Дичев.

цѝпури *мн. диал.* (гр. τσίπουρι). Малоценни, непотребни неща; глупости. *Подавай жито ли е там, какви ципури е, че време нямам!* Чудомир. *Като ми даде една смес от ракия, катран и други още ципури, тя ми заповяда да пия от нея по една ракиена чаша всеки четвърт час.* Пресата. *Тия там ваши титли и не знам какви ципури тука не минават.* Ст. Чилингиров.

цѝря *несв. диал.* Цедя, изстисквам. *До сега турците са задигнали от селото над двадесет крави, толкова биволи и над сто овце. Цирят хората за пари.* К. Петканов.

цихỳн *м. диал.* Гърло. *Няколко старци, на които солената риба бе им възваряла в коремът, клатишката отиваха долу в дядо Цоневата кръчма, за да поугасят запалените си цихуни.* Ил. Блъсков.

цицѝя *м. разг.* Скъперник. *Не само заплата, но и премиални ще има. Ти за цицня ли ме смяташ?* Пресата. *Той съзнаваше, че и сам не е от много щедрите, и вътрешно оправдаваше жена си, когато го наричаше „цициня".* Л. Стоянов.

църквàр *м. диал.* Клисар. *В селото знаеха, че на Братан му иде отръки всичко... Но не вярваха, че през някаква си бобина ще накара голямата камбана, която изпотяваше цръкваря, да отмерва без човешка ръка гръмки звукове.* Ст. Ц. Даскалов.

цỳркам *несв. диал.* 1. Цвърча. *В насрещния бряг, из високите горуни и брястове цуркаха гургулици.* Ем. Станев. *Кукувицата вика усилено... мирно и кротко цуркат гургулиците.* Ем. Станев. 2. *прен.* Пия, смуча бавно. *Стана ми мъчно и отидох при Пешо, та си поръчах една лимонада, цуркам я бавно, послаждам я, само да не ме изпъди.* Г. Краев.

цу̀тим *несв. диал.* Цъфтя. *Цутит ружа во онаа страна, тамо цутит, овамо меришит.* Нар. песен. *Кога трандафия цутеше, секой му душа любеше.* Нар. песен.

цъврѐсто *нареч. диал.* Чеврьсто, здраво. *Високи дебели каменни стени ... закрепени цъврьсто на висотата, заграждаха и пазеха от вси страни Трапезица.* Ив. Вазов.

цъ̀кла и **цъ̀кли** *мн. диал.* Очила. *Ааха, ще я види. Намерихте човека. . . Нали знаете, че от носът си надалеч не вижда. А пък с тези сини цъкла и до там не вижда.* Пресата. *Като си доди у дома, вилней, на ратаите калпаците изподра да ги гърми. — Че няма ли за тях пречка, рече той, като си сне цъклата от големий нос.* Ил. Блъсков. *Баба Наца оставаше селарка. Или пред прага на припек с цъклите на дядо Върбан ще кърпи, или пък в градинката ще чопли.* Ст. Ц. Даскалов.

цъ̀клав *прил. диал.* Облещен. *По пътя минаваха с кола Лозановци и цъклавото им момиченце Ценка. . . ми се смееше на глас.* Ст. Ц. Даскалов.

цъ̀клен, -а, -о, *прил.* 1. Стъклен. *Тя с цъклени очила / гледа страшно и мълчи.* Ив. Вазов. 2. Ясен, изцъклен. *Неговият тих и нежен глас и тая чудна песен нарочно сякаш нагласена за издигнатото сега над нас цъклено небе и за трептящите по него звезди, изпълват сърцето ми с нещо сладостно, с нещо много хубаво.* Т. Г. Влайков. *Цъклено и синьо небе стоеше над голямата гора.* Й. Йовков.

цъкло̀ — вж. ц а к л о. *Тя носеше вощеница, цъкло с вино, цъкло със зехтин.* Т. Г. Влайков.

църква̀р(ин) *м. диал.* Човек, който се навърта около черквите да проси. *Космите на брадата му прорастоха като четина и той заприлича на пустинник, на църквар, дето събира помощ за изоставен манастир.* Кр. Григоров. *Сега пред изборите му дошло на ума да проповядва като някой божек, като оня църкварин от Мосуринци, дето лъжеше жените да му дават коя шепа вълна, коя сланина, коя жито.* Кр. Григоров.

цъ̀фка *ж. диал.* Цвят на растение. *Стройните бодливи логачки със сини топчести цъфки — на печени — издават силни, гъсти, горещи миризми.* Ил. Волен.

Ч

ча̀гав *прил. диал.* 1. За очи — мижав. *По думите на народа, змейовете и змеиците са влюбени в ония болни създания, които не виреят, които имат бледни синьобели кожи и чагави очи.* в. Знание. 2. Опушен. *Отдоле се туря похлупак, направен от две стъклени плочици, от които една е от мътно чагаво стъкло и се туря отвън.* Й. Груев.

чад *м. старин.* и *диал.* Дим, пушек. *А далече над тях се къдреха огромни черни облаци — сякаш бездни горяха под земята и диплеха по небето тъмни кълба чад.* Н. Райнов. *Той така дръпна юздата, че атът му скочи на задните си нозе уплашен и помете каменистия двор с дългата си опашка. Екна изстрел, от пушката на бея се проточи бял чад.* Д. Талев.

чаѝл *м. диал.* (от тур. çalı). Трън, бодил. *Разбуди се девойче, / та рипило да бяга. / Закачи го чаиле./ а момчето рукаше: / „Дръж, чаильо, момата.“* Нар. песен.

ча̀ир *м. диал.* (тур. çayır). Ливада. *Брайно ле, брайно Лазаре! / сички чаири косени, / вашите непокосени.* Нар. песен.

чайрѐ — вж. ч а р е. *Всеки, казва, да си дири чайрето, падишахът има по-важна работа.* Л. Стоянов.

чака̀лест и **чакъ̀лест** — вж. ч а к ъ р е с т. *През месец юни. . . Христо Иванов (Големият), въоръжен с револвер, кама и отрова и ездящец на чакалестия комитетски кон, опъти се от Ловеч за Сарсаул.* Ст. Заимов. *Чакълестият жълт и висок кон, на когото той сега язди, е движимо имущество на Ловченския комитет.* Ст. Заимов.

чакма̀к *м.* (тур. çakmak). 1. *диал.* Огниво. *Започваше да удря чакмака по твърдия кремък, докато се подпали прахантa.* К. Калчев. *Изтърчах до хижичката, взех дълга връв, вързах на нея един чакмак и го спуснах в хралупата, за да я измеря.* Н. Хайтов. 2. *остар.* Ударник на пушка или пищов. *Другарите му стояха до него със запънати чакмаци на пищовите си.* П. Стъпов.

чакмаклѝя *прил. неизм. остар.* (тур. çakmaklı). За пушка или пищов — кремъклия. *Нервите се обтягаха и поради това, че подготовката на въоръжената акция не вървеше така бързо и гладко, както трябваше да върви. Оръжието като че бе издирено до последния чакмаклия пищов и до последния патрон.* Г. Караславов.

чактѝсвам *несв.*, **чактѝсам** *св.* (от тур. çakmak). 1. *остар.* Запъвам ударник на кремъклия пушка или пищов. *Косерката скокна, зави се зад крушата, извади из куфината пушката си, чактиса я и като я тури между чатала ѝ, извика: „Не се приближавайте до мене, че ще изгоря някому душата!“* Ц. Гинчев. 2. *разг.* Разбирам, догаждам се, досещам се. *Ама най-напред ще кундисаме в София. . . после ще духнем към Пирина. . . Хабер си нямаш ти какво е там. . . Царе сме, чактисваш ли, царе. . .* Б. Болгар.

чакшѝри *мн. диал.* (тур. çakşır). Потури. *Към средата на август Ицо Бабулев се върна от Беч в Преспа. Върна се със същия кюрк, със същите отъркани дисаги, но бе отслабнал много, та чакширите едва се задържаха на хлътналия му корем.* Д. Талев.

чакъм — вж. ч е к ъ м[2]. *Бързай, окъсняхме! — сърдито я подкани Бияза и започна втори чакъм. Тотка сграбчи чакащото я жито и в коравите ѝ пръсти звънливо зачести паламарката.* М. Яворски.

чакъмджѝйка *ж. диал.* (от тур. çıkım). Мома, домакиня на жътварска дружина. —*Коя ще е чакъмджийка, / нека тук да доде; / напред знаме да понесе, / коня ми да води.* Ц. Церковски.

чакъ̀р *прил. неизм.* — вж. ч а к ъ р е с т. *Мечкарят размаха даарето. — Зюмбюл Станке, чакър Станке — занарежда дяволито Илдъръмът.* Д. Немиров.

чакъ̀рест *прил. диал.* (от тур. çakır). 1. За очи — сиви или пъстри. *Дечо наливаше ракия зад тезгяха, когато шарещите му чакъресги очи уловиха доктора на вратата.* Б. Несторов. 2. Сивоок, пъстроок. *Природата на тяхната си биволица, Брязка, беше завъдена от Гърмодолците отдавна. Добичетата от нея биваха брези и чакъресги—коя с едното, коя с двете—а понякога бяха и белокраки.* Ил. Волен.

чакъ̀р-кефлия̀ *прил. неизм. диал.* (тур. çakır keyfli). Пийнал, развеселен от пиене. *Чашите често се чукаха и изпразваха. . . — И наместо тоя мазен слуга, сега щеше да те черпи някое седемнайсе годишно момиче, нали? — подметна шеговито кмета, който бе станал вече чакър-кефлия.* Т. Г. Влайков.

чалашка̀н — вж. чалъшкан. *Вашата крава е чалашкан добиченце — сѐ си пасе! Другите крависе гонят, бодат се, щърклеят, а вашето добиченце си пасе.* Л. Каравелов.

чалашканлъ̀к — вж. чалъшканлък. *Чорбаджия беше станал, ама не беше печелил с пот и чалашканлък.* Мих. Георгиев.

чалащѝсвам — вж. чалъщисвам. *Мирчо и Кета беха свили гнездо и чалащисваха от зори до мръкнина да нахранят своите пиленца.* Мих. Георгиев.

чалгаджѝя *м. остар.* (тур. çalgıcı). Музикант, свирач. *В това време лавнаха кучетата, чу се врява и весела свирня на чалгаджии.* В. Павурджиев. *Чалгаджии свиреха, а около тях се извиваха нашенски хора.* Кр. Григоров.

чалганлѝв *прил. диал.* (от тур. cılgın). Спаружен. *Но ти никога не си имал ум повече от едно чалганливо зърно.* К. Петканов.

чалгѝя *ж. нар.* (тур. calgı). Музика, свирене. *Събра се народ и в двора на Брашнаровци след венчавката. Изнесоха там табли и тепсии. . . и чаши с вино — това беше всичко. Не се чу ни песен, ни чалгия.* Д. Талев. *За пет пари ракия — / три гроша за чалгия.* К. Христов.

чалгъ̀н *м. диал.* (тур. cılgın). Горещ вятър, който изсушава, спаружва житата. *Лятото настъпи — горещо, задушно, със суховеи и чалгъни.* Г. Караславов. *Така е, бай Деко, такова жито, яровизирано, е устойчиво на всякакви ръжди и суши. . . . По-рано ще изкласи и ще узрее, преди да го е ударил чалгънът.* Ст. Ц. Даскалов.

чалдѝсвам се *несв.*, **чалдѝсам се** *св. възвр. разг.* (тур. çıldırmak). 1. Умопобърквам се. *Право да ти кажа, взех нещо да се чалдисвам: легна и току засънувам Трифона или трактора. Все едни такива, дето не съм ги сънувал по-рано.* Пелин Велков. *Подир това* [син ми] *взе да обикаля около коптора ни и след малко умът му се чалдиса, и гледайте го на кой хал е!. . . Ох, ох! тежко ми, какво ще го правя?* Ц. Гинчев. 2. Повреждам се. *Кой знае защо, околните анасони се чалдисват, а неговият, като налее онова ми ти зърно, да му се ненагледаш.* Г. Караславов. *Анасонът изгоря. Пшеницата се чалдиса. Бубите измряха.* Г. Караславов.

чалѝя *ж. диал.* (тур. çalı). Сорт боб. *Де, кусни си от моя фасул. Чалия* е. Кр. Григоров.

ча̀лкам *несв. диал.* (от тур. çalmak). Свиркам, викам. *Понадигнах се и замрьзнах: на превала редица хора. Аскер е. Иде към мене. Опитах се да чалкам — езикът ми залепна на небцето.* П. Росен.

ча̀лнат *прил. разг.* (от тур. çalmak). Побъркан, ударен, смахнат. —*А бе, Ахмед, ти си чалнат! — рекли. — Защо не метеш отгоре надоле, както се мете, ами метеш отдоле нагоре. Ти си терсене човек.* Г. Краев. *Жално го кондукторът погледна / и на гарата последна / на началството доложи / — Има там един май чалнат, / пътниците той тревожи.* Хр. Радевски.

чалъ̀м *м. разг.* (тур. çalım). 1. Начин, способ, умение. — *То е, защото работим слепешком! — каза Харалан. — Само на ръцете си разчитаме, а всичко трябва да се върши така с чалъм!* А. Гуляшки. — *Първо и първо трябва да измислим чалъм как да намалим разходите във вилаета, че хазната е празна — рекъл той [вилаетбашията].* Г. Краев. 2. Важничене. *Но заптиите се сговориха и намериха за добре, че случаят е добър да кондишат в някое българско село, да продадат малко чалъм и да изядат няколко кокошки.* З. Стоянов.

ча̀лънъз *повел. остар.* (от тур. çalınmak). Свирете! *Цигуларите защо мълчат? Чалънъз бе, ченгенелер! Надуй кларнето бе.* А. Константинов.

чалъшка̀н *прил. неизм. диал.* (тур. çalışkan). Трудолюбив, работлив, прилежен. *Аз си го обичам като мойте деца. Ено е разумен, и кротък, и чальшкан.* Т. Г. Влайков.

чалъшканлъ̀к *м. диал.* (тур. çalışkanlık). Трудолюбие, усърдие. *Тошо със своя чалъшканлък направи от парата — пет.* Мих. Георгиев.

чалъщѝсвам *несв. диал.* (от тур. çalışmak). Трудя се усърдно, залягам за работата си. *Имам и една сюрия / от дванадесет дечица. / Чалъщисвам като вол, / цяла нощ ме сън не хваща.* Хр. Радевски.

чам *м. диал.* (рум. ceam). Лодка. *Римляните, които преплували в Сицилия на как-годе сковани от дъски чамове, били в голямо затруднение, но знаили да се отърват от него.* Н. Михайловски.

ча̀мав *прил. диал.* Болнав, хилав. *Това нейно дете постоянно беше чамаво и от ден на ден слабееше.* сп. Моминска сълза. *От такъво едно нехайство за развой на телесните сили човек остане маломощен. . . чамав и изобщо стане като болен.* Й. Груев.

чамалю̀га *ж. диал.* (от тур. çomak). Топка. *Между краката си той изпречи голямата си тояга с чамалюга на края и я загледа тъй, като че се канеше с един замах да повали не един, ами двама едновременно.* Ст. Ц. Даскалов. *Мълчаливо заобиколи бюрото, седна, вкопча пръстите на двете си ръце и с така образуваната от двете китки чамалюга на ръцете подпря брадата си.* Ст. Ц. Даскалов.

ча̀мам *несв. диал.* Боледувам продължително, линея, крея. *Една от жените погледна Биязката, която още се наваляше. — Не я бива, чама, чама, а младото хич и не иска да знае, пее ли си, пее.* М. Яворски.

чамба̀з — вж. чумбас. *Па си зеде Грую мало дете: / Доде макя дреи да му найде... / доде снаи чамбаз да му срешат.* Нар. песен.

чампа̀ри *мн. остар.* (от тур. çalpara). Кастанети. *Чуват се звънтенията на кючешките чампари. Около кафенето думкат тъпани.* А. Константинов.

ча̀мсакъз *м. разг.* (тур. çam sakızı). Втвърдена смола от иглолистно дърво. *Заре кеменчеджията понагря ръцете на печката, намаза лъка с чам-сакъз и засвири „селското хоро“.* Кр. Григоров.

чаму̀га *ж. диал.* (от тур. çomak). Сопа. *Един едър шоп, с тройна доза мустаци, замахна с дебелата си чамуга и перна орела по гордата, царствена глава.* Тонич.

ча̀мя — вж. чамам. *Подир туй той взел от ден на ден да става умислен и посърнал и взел да чами.* Нар. приказка.

чан *м. диал.* (тур. çan). Камбана, звънец, клопотар. *Като глас на човек е тая камбана — ...И дори да лежиш на постелята си, щом го чуеш, знаеш какво време е навън. Зиме засипаният чан удря кротко и глухо и не звънти на изпроводяк — сякаш е пукнат.* А. Дончев. *И да знаеш, че искам погребение не с поп, а с гайда! С девет гайди вместо попове, вместо камбани — чанове!* Н. Хайтов. *Никога Маноловите чанове не бяха окачвани на врата на кози и овни. Говореха, че Манол чака да събере стадо с петдесет еркича и тогава да извади чановете си.* А. Дончев.

ча̀на *ж. диал.* Стрина. *— Късмет, чано — преглътна мъчително Пантата и разпери безпомощно ръце. — Война.* Г. Караславов.

чана̀к *м. диал.* (тур. çanak). Паница. *Без да е искал, счупил един чанак с ягурт.* Мих. Георгиев.

ча̀ндия *ж. диал.* (от тур.). Таван, покрив. *Малкият нямаше търпение... — Ето, бабо, мои са патиците!... викна радостно той. — Няма да кряскаш, като им фърлям яйцата на чандията...* Тонич. *Така и една нощ, когато над квартал „Модерно предградие“ се изви буря и паднаха чандиите на местните магазини за „Плод и зеленчук“... бабите дълго време се кръстиха пред потъмнелите икони.* Пресата.

чапа̀ *ж. диал.* (тур. çapa). Мотика, копачка. *Откъде бостанчетата се зададе баба Дешка, която, допоила дела си там, връщаше се с вдигната чапа на рамо.* Ц. Церковски. *Макар че окопаването се извършваше с помощта на машините, работата беше така нагласена, че се падаше по-големият дял на мотиките и чапите.* Б. Обретенов.

чападжѝя *м. диал.* (тур. çapacı). Работник, който копае с чапа, с мотика. *А откъм Старигград / сега насреща им ту пешеходец млад... / ту дрипав чападжия / с магаре сиво.* К. Христов.

чапкъ̀н(ин) *м.* (тур. çapkın). 1. *разг.* Женкар, развратник. *— Тъй... на вид... каква е? — За хубост? Защо ти е много хубава? Да я заобикалят чапкъните.* Ив. Вазов. 2. *диал.* Лудетина, немирник, безделник. *Косата ти побеля, бре чапкънино, управа си ужким, не си младо ергенче да се надпрепускаш!* П. Незнакомов. *— Ах, чапкън с чапкън, — смееше се Теохарий, — одрал сякаш кожата на баща си, същия Рундю Рафаилов!* Й. Йовков.

чапкънлъ̀к *м. разг.* Проява на чапкън. *— Тебе питам! — изрева той към сина си. — По чапкънлъци ли ще ходиш?* Г. Караславов. *Признаваха тие* [турците], *че бунтът или комитаджилъкът е против тяхната държава... считаха нашия комитаджилък за чапкънлък, а хората му за най-разваленитe.* З. Стоянов.

чапкъ̀нски *прил. разг.* Който се отнася до чапкънин. *— Я недей се кахъри! Никакво движение няма. Чапкънска работа!* А. Константинов. *— Не, тате! Това няма да направя! Аз съм се клел! — Счупена пара не давам за твоята чапкънска клетва.* П. Стъпов.

чапкъну̀вам *несв. разг.* (от тур.). Развратнича. *Кой ходи из града да чапкънува? — чорбаджийските синове.* Л. Каравелов. *Накрай улицата един мъж стоеше и я чакаше... Хванаха се под ръце, па се изгубиха ... Заряза и дете в къщи, заряза и мъж, преди да му даде вечеря — да чапкънува нейде.* Ив. Вазов.

чапра̀з[1] *м. нар.* (пер.-тур. çapraz). Украсена металическа тока, с която се закопчава женски колан. *А на годежа сребърни чапрази ще ти подари.* М. Марчевски. *Без да мислят, даваха всичко, каквото имат: нанизи, сребърни чапрази, пендари, гривни.* Г. Караиванов. Стоя (седя) диван чапраз — стоя, седя със скръстени на пояса ръце. *Жена нели е, нека шета, нека отскача, нека подава огън на лулата, кафе, да мълчи и да стои диван чапраз.* Н. Бончев. *А сестрица Еленица седяла диван чапраз пред гостите... и час по час им подавала чутурата с вино.* Н. Хайтов.

чапра̀з[2] *м. рядко* (пер.-тур. çapraz). Леко подвиване на две страни зъбците на трион. *Възловати излязоха „шарените“ буки, опряха се на трионите, свиха им чапразите и ги захабиха.* Н. Хайтов.

чапрашъ̀к *прил. неизм. остар.* (тур. çapraşık). Забъркан, заплетен, неясен. *И виж сега каква е чапрашък тая работа.* Т. Г. Влайков.

чарда̀ *ж. нар.* Стадо говеда. *Пастирите свиваха стадата и чардите къде селото.* Ц. Гинчев.

чарѐ *ср. остар.* (пер.-тур. çare). Цяр, лек. *Върху лицето на Стоян се спусна сянка, пак той бързо: — Ами... потърси някакво чаре! Нямаме хекимин в града, пусто да остане.* Д. Талев.

чарк *м. нар.* (пер.-тур. çark). 1. Колело на механизъм. *От трапа се изважда рудата с многоконни чаркове, около които са насукани дебели въжа и провесени бъчовки.* Т. Икономов. 2. Движен с вода механизъм за гайтан. *Водениците и чарковете гърмяха и увеличаваха екота в тая планинска усоя.* Ив. Вазов. *По селската река се построяват много одаи, в които поставят чаркове за гайтан.* Т. Г. Влайков. 3. Движена с вода дъскорезница. *Военни и цивилни празнуваха „победата" при гара Врабец. В тяхното число личаха подполковникът, капитанът... и някои господари на фабрики, чаркове и собственици на гори.* Ив. Хаджимарчев. *Два гатера ще пусна в новата дъскорезница и смятам с тях да направя добра работа. Чарковете не могат вече да смогнат.* Кр. Велков.

чарклѝя *прил. неизм.* (пер.-тур. çarklı). За монета — назъбен. *Иванчо беше дал жълтици, чарклии, нови — слънце не видели.* Ил. Блъсков.

чаролѐен, -ѐйна, -ѐйно, *прил. рядко.* Дивен, прекрасен. *На туй място чаролейно / знам му билките, тревите, / що лекуват чудодейно / и телата и душите.* Ив. Вазов.

чарпаладѝсвам *несв. остар.* (тур. çarpılmak). 1. Осакатявам, побърквам се. *Както и да е, ама нас и сега ни е страх да влизаме нощем в джамията, догде не са пропели петлите... кой знае, може да чарпаладиса човека и тогава... ходи сакат или луд по улиците.* Ц. Гинчев. 2. Посягам, турям ръка на някого, нещо. *Не е хубава тая работа; ще остане само сарая с циганите и ние тука на воденицата, че и циганите... и те не им се стои: той и техните дъщери, чини ми се, чарпаладисал.* Ц. Гинчев.

чарпала̀к *м. диал.* (от тур.). Клони за горене. *Той ли не знае, че това проклето овчарче се явява на другия край на планината? Ще го дирим тука? Хайде, чичин, насечете малко чарпалак и каквото набарете там в тъмнината.* Ив. Хаджимарчев.

чаршалу̀ша *ж. диал.* Цвете обичка. *— Молкам ти се, мари Пенке, отчесни ми от твоята чаршалуша! — Ами ти ще ми дадеш ли от белите парички?* П. Ю. Тодоров.

ча̀ски *нареч. диал.* След малко. *Ако до часки се не вести, ще дигна караул и вързан ще ми го доведат.* А. Страшимиров.

часовѝт *прил. диал.* Прихватничав. *Сега е време да докажеш, че или си сърцат човек... или щеш се поглъбиш да киснеш в леност, та да си спечелиш приука и име на часовит и извеян момък.* Й. Груев.

часовѝто *нареч. остар. рядко.* От време на време. *Болният гори много за вода и червата му гуркат часовито, сегиз тогиз.* И. Богоров.

часо̀вня *ж. книж. остар.* (рус. часовня). Параклис. *Часовнята на прочутата Иверская Богоматерь привлича най-много поклонници.* Ив. Вазов.

часока̀з *м. остар.* Часовник. *Погледна часоказа си, беше четири и половина.* П. Р. Славейков. *Еднаж писарят на Вашингтон кога зел да се оправя, че закъснял, защото часоказът му бил останал надире... чу си ето какъв отговор.* Й. Груев.

часосло̀в *м. църк.* Книга с молитви за разните часове на денонощието. *Понякога извикваше при себе си Димо, писаря си, и го караше да му прочете нещо от часослова.* П. Константинов.

чатала̀т *прил. диал.* Чаталест, разклонен. *Откъм моста се задава Гаго Чорбаджи. Той се подпира с тънка чаталата патерица.* Д. Немиров.

чатарладѝсам *св. диал.* (от тур. çatallamak). Разнебитвам се, разпадам се. *И тъй, чорбаджи, като я* [къшлата] *наваля снега, че като чатарладиса една нощ във фъртуната, ела да остане макар една жива овца; там си горките и загинаха от бога непомилни.* Ил. Блъсков.

чау̀ш(ин) *м. остар.* (тур. çavuş). Турски сержант. *Турците върнаха шестдесет пленени въстаници с пушките им, оттеглиха се по височините над морето и тогава Петко пусна Ехия бей ведно с пленените чауши и аскера.* Ст. Сивриев. *Около три часа след затварянето ми... трима души стари турци... придружени от един заптийски чаушин, влязоха при мен.* З. Стоянов.

чахо̀тка *ж. книж. остар.* (рус. чахотка). Болест белодробна туберкулоза; охтика. *Пращам Ви в отделен плик до брата си няколко преводни стихотворения. Между тях три от Надсона, руски талантлив поет, от школата на Некрасова, умрял твърде млад от чахотка преди две години.* Ив. Вазов.

чахо̀тлив *прил. книж. остар.* (от рус.). Туберкулозен. *Беше ме посетила пустата бедност, чахотлива и люта как оса, с коси разплетени, с лице смугло-бледно, с очи горящи в дълбоки впадини.* Гр. Пърличев.

ча̀шник *м. старин.* Придворен виночерпец. *Той поиска сякаш да каже нещо на царя, но Йоан Александър държеше вече в десницата си своята чаша, а отец Силвестър, царевият чашник, наливаше в нея вино.* Ст. Загорчинов.

чая̀ние *ср. старин.* Чакане, очакване. *Той стана близък и роден на хора, които никога не са го виждали... бореха се за него — революционния трибун, глашатая на съкровените мисли и чаянията на трудещите се.* Ст. Благоева. П а ч е ч а я н и я — въпреки, против очакването. *Grandissimo maestro Verdi! ти нямаш, та не може да имаш врагове! Но ако, паче чаяния, би се явил някой изрод, той ще бъде самия Сатана.* А. Константинов.

чвръст *прил. остар.* 1. Твърд. *Тя си извади из назуха къс от чвръста хлеба.* С. Радулов. 2. Здрав. *Често го виждах, като стоеше на чвръст крак между разбойниците и като махаше живо с ръце, говореше им и им се заканваше.* Св. Миларов.

чебреня̀к *м. диал.* Дърво за носене на чебър. *Само по това... как подвря чебреняка под куката на кантара, дядо Йорданчо Коритара разбра, че* [воденичарят] *много е прехвърлил мярката.* Т. Харманджиев.

чева̀ *нареч. диал.* Нима, нали, та. *Хубава работа! Ка'щяло да не мога! Чева няма сѐ мама да ми тъче. Още на четиринайсе години бях, когато зех да тъча.* Г. Райчев. — *Ангелино! Ангелино мари! — пресипнала и замаяна викаше бедната жена сред мрака... — Ох, луда и щура, чева се удави, мари?* А. Страшимиров. *Като е арнаутин, чева не носи две глави — и той има една глава — удри в главата.* Ц. Гинчев.

чевердѝсвам се *несв. възвр. диал.* (от тур. cevirmek). Гледам си работата. *Иван лежал много... и оттогаз залинял, не си гледал работата, не му стигаше умът да се чевердисва, изпадна и изпродаде всичко.* П. Р. Славейков.

чевермѐ *ср. диал.* (тур. çevirme). Печено на шиш или на скара месо. *На двора сеймените дигнаха глъчка. Стягаха конете за път. Пълнеха дисагите с хлябове. Печеха чевермета от планински овни.* А. Каралийчев. *Ние чобаните сами въртяхме чеверметата, то инак кой чорбаджия ще ти даде месце.* Б. Несторов.

чеврѐ *ср. диал.* (тур. çevre). Бродирана по краищата кърпа. *Неделя и в празници си туряше на главата модния тогава фес с отсечен връх, препасан с копринено зелено чевре.* Ив. Вазов. *Дариха го риза с копринени кенари, чорапи с копринени листа шарени и шито чевре с китки на венчета по краищата.* Чудомир.

чеврълѝга *ж. диал.* Чучулига. *През мая. Приятно време ще бъде... ако чеврълигата пеешком се възвишава в сине-небе дор до облаците.* Летоструй.

чегарѐж *м. диал.* Отсечени листнати клони за храна на добитък. *Мене две кола чегареж да ми дадат, аз не се качувам!* Ст. Ц. Даскалов.

чега̀рене *ср. диал.* Орязване, кастрене. *Да им подарим вършините, иначе никой нема да излезе да чегари. А чегаренето е трудна работа, казвам ви.* Ст. Ц. Даскалов.

чега̀ря *несв. диал.* 1. Кастря, подрязвам. *Старецът мълкваше. Но малкият гледаше високите горуни отсреща, които есени чегареха за шума.* Ст. Ц. Даскалов. 2. *прен.* Нагъвам, ям. *Икономистка, знаеш... Разправя ми хазаинът й: „Море чегари, вика, качамака повече и от нас...“* Ст. Ц. Даскалов.

чега̀то *съюз, диал.* Като че ли, сякаш. *Ненко го тъпки побиха, чегато го обляха със студена вода.* Т. Г. Влайков. *Но една заран най-хубавото, най-тлъстото и най-голямото пиле се изгубва — чегато е в земята потънало.* Л. Каравелов.

чедѐ *съюз, диал.* Като че ли, сякаш. *И той е все някак недоволен, все нещо чеде му е криво, все му тежи нещо на душата.* Т. Г. Влайков. *И пред хората сѐ се показва весела, смее се, шегува се, чеде нищо не е ни било.* Т. Г. Влайков.

чейрѐ — вж. чаре. *Пак и това им* [на жените] *иде до глава; затуй и те трябва да си търсят чейрето, а чейрето му е туй да гледат да турят на ръка някоя парица и то управя всичкото.* П. Р. Славейков.

чейрѐк — вж. черек. — *Герчо бе, иди пък и до Кънчо бакалина. Той е клал. Вземи там един чейрек, пък каквото стане. Гергьовден е — няма да оставим децата гладни.* Ц. Церковски.

чейрѐче *ср. остар.* (от пер.-тур. çeyrek). Турска сребърна монета от пет гроша. *Извади си Николи кесията, бръкна, па подаде му — едно чейрече... Дядо Хаджи си отдръпна ръката, погледна изпод вежди.* А. Страшимиров.

чѐкиня *ж. диал.* Четина. *За изтриването на написаното са не употребяват ни сюнгери, ни дрипели, а такава една четка, на която е прикрепена овча вълна наместо чекиня.* в. Знание. *Римляните са купували от немците най-много гъсчени пера... чекиня и сапун.* в. Знание.

чекѝняст *прил. диал.* Четинест. *През ума му се мяркаше ту някой кмет с лукаво и неприветливо лице и чекинясти мустаци, ту някой див поп с ожулена калимявка.* Ив. Вазов.

чекма̀ *ж. диал.* (тур. çıkma). Издадена част на сграда. *Кулата има всичките неща на една сграда с нейно назначение: дебели зидове, дупки от горните чекми, за да се заливат с гореща вода обсадителите.* Ив. Вазов. *Жената седи по цял ден на чекмата, а кормите им свирят с тамбура.* Л. Каравелов.

чекма̀к — вж. чакмак. *Какво щях да направя — казваше Марко, като сваляше полека чекмака на пищова си.* Ив. Вазов.

чекмаклѝя — вж. чакмаклия. *Как, петстотингодишно царство, дето е плашило цял свят — стропаля ли се от няколко хлапаци с чекмаклии пушки?* Ив. Вазов.

чѐкор и **чѐкур** м. 1. Остатък от отсечен клон на дърво. *Черницата беше окастрена и имаше чекори, като зъби щръкнали.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Откършено клонче. — *Тоз клон брули, мари! — Качи се, Кино, там!...! И бедното дръвче пращи и скърца с плач... / И кат че град го би, по-*

стла земята с шума, / със чекори и плод, и като болно клюма. Ив. Вазов. *Спуска се пълзишком по гладките канари, за да откъсне чекор миризлив люлек в подножието им.* Ив. Вазов.

чекора̀т и чѐкорест *прил.* По който има чекори;чепат.*Ей тоя горун, най-чекоратия,ще ти дадем!— заобиколиха го строителите.* Ст. Ц. Даскалов. *В мазата под стаичката, гдето живеехме, имаше само един чекорест пън.* О. Василев.

чекши̇̀ри — вж. чешири. *Но преди да ви разкажа етнографията на старите Хаджи Генчови шалвари, то трябва да ви ява, че той има още два чифта; едните са нови и наричат се чекшири.* Л. Каравелов.

чекъм[1] *м. диал.* (от тур. çekmek). Поемане при пушене. *Дядото натъпка лулата, запали я и след 2—3 чекъма, продължи.* Н. п. Филипов.

чекъм[2] *м. диал.* (тур. çekım). Ивица от нива, която работниците жънат или копаят; постат. *Никой сърпа / не похваща, / нито чекъм / пък захваща.* Ц. Церковски. *Петър скочи, грабна мотиката си и тръгна към чекъма, защото не искаше да слуша повече.* Ивайло Петров.

чекърест — вж. чакърест. *Той извръща големи, чекърести очи и все дими с цигарата.* Ст. Ц. Даскалов.

челебѝ и челебѝя *м. остар.* (тур. çelebi). Господин, господар. *—Заповядай, челеби! Като знаеш по-добре, заповядай!* Ив. Вазов. *Онбашият, позачуден, попроси едного да му преведе думите на тоя разсърден челебия.* Ив. Вазов. *Много пъти се случваше, когато той се занимава с нещо вън от станцията, да чисти лампите, или да скуби пиле за челебията.* З. Стоянов.

челебѝйски *прил. диал.* (от тур.) Господарски. *С челебийска надутост пътникът протестира заповедта на ефендито — туряне под стража — и спокойно разказа препирнята си с Рушид-ефенди.* Ст. Заимов.

челѐнка *ж. диал.* (от тур. çelenk). Белег на главата, най-често на челото, от ударено наскоро. *Кьната вече има един такъв черен печат. Челенка си има той на челото.* Ст. Ц. Даскалов. *„Че твоята душа не струва и петак бе, голчо голи!" — изритал го бирникът. И оттогава си му остана като челенка прякорът Петака.* Ст. Ц. Даскалов.

челѝк[1] *м. диал.* (тур. çelik). Стомана. *Към края на лятото братя Бабулеви се преместиха в новата си мааза и такава беше тя, че ключът ѝ, от кован челик, тежеше цяла ока.* Д. Талев. *На волност го тегли. Ала — ломят ли се решетки от челик? Не е с ума си — откато влезе в кулата, лудее.* Н. Райнов.

челѝк[2] *м. нар.* (тур. çelik). Вид детска игра с дълго и късо дръвце. *През свободното време след училище обичахме да играем на игрите — на челик, на гоненица, на роби и на орехи.* Т. Стоянов. *Много голяма ще да е била тази поляна, та побираше децата от цялата махала. Там играехме челик. Блъснеш челика с тоягата и фи-и-ю-ю-ют — литне в небето.* Н. Хайтов.

челикчѝя *прил. неизм.* (от тур. çelik). Стоманен. *Всичали си ятаганите, за да видят кой е по-челикчия.* Н. Хайтов.

чѐлна *св. диал.* Ударя, перна, бутна леко. *Никита гледа, гледа, па току челна с ръце играчите, отвори си място помежду тях и в такта на „друс-друс", заигра нещо като казачок.* Ст. Чилингиров. *Той се върна пак, челна козирката нагоре и като наближи до Марийола. . . опъна мустак и любовно сви клепач.* Ст. Чилингиров.

чѐлядник *м. диал.* Човек с деца и семейство. *Бездетни челядници идат да се кланят с молитва на Светия гроб и да умият лицата си с благословена вода.* Елин Пелин. *Ако ли е пък някой женен и челядник, тоя не само трябува да гледа да посрещне потребите на челядта си, но още и да залегне, щото ако би му се случило да умре изненадейно, да не останат децата му в неволя.* Й. Груев.

чембѐр *м. диал.* (тур. çember). 1. Забрадка. *След него на десетина крачки ситнеше вдовицата на Денчо Чолака, пребрадена с черен, но избелял вече чембер.* В. Нешков. *Превързан на главата му с бледо-син чембер, с червени еминии на краката и с писани чорапи.* З. Стоянов 2. Обръч. *По-младият грабваше джезвето и го пъхаше в огнището. — Захарта от тебе, а чаят от нас — казваше той и разливаше кипящата вода в опушените, с ощърбени чембери панички.* Сл. Трънски. 3. Плоско желязо като за обръчи. *Баща ми заедно с едно момче разпределяше читанките, опаковаше ги и ги поставяше в дървени сандъци, а дядо ми заковаваше капаците, увиваше сандъците с чембер и ги откарваше с коли на гарата.* Т. Г. Влайков. *За да надделее в спора, Козма вадел от едно стародревно сандъче, обковано с чембери, някаква книжка: „Календар или месецослов вечний."* Хр. Брьзицов.

чѐмер *м. нар.* 1. Голяма мъка. *Стрина Тота. . . без време остаря от кахъри и чемери по децата си.* Мих. Георгиев. *Дано се чемер забрави, / чемери, черни кахъри, / кахъри, та па ядове, / че аз съм, брате, кахърен, / кахърен, още без криле, / без криле и без надежда.* С. Румянцев. 2. Отрова. *Зер не е она, Рада, отровила на сичките сърцата със своите надумки, с горчиви думи? Зер не е разпилявала по къщата им яд и чемер.* Мих. Георгиев. 3. Дявол, проклетия. *За какъв чемер ми си се домъкнал толкоз рано, — наместо „Христос възкресе", каза Зографинът на Звукаря.* Ст. Заимов.

чѐмерен, -рна, рно, *прил. диал.* Злокобен, зловещ. *И чемерни сказания за идни ужаси и преврати разказваше народът по селища и предградия.* Н. Райнов. *Тъжни и безкрайни бяха дните, черни и чемерни — нощите. Колко пò минаваше време от раздялата му с Нонка, толкоз пò страдаше за нея.* Ивайло Петров.

чемерѝка *ж. нар.* Вид планинско отровно растение. *Росна роса разкрьвила едностръка пинтява, чемерика, божури, лалета — каквито щеш!* П. Ю. Тодоров. *Четири му коня привръжете, / турете му сено чемерика — / ден да яде, два да боледува, / да поседи Богдан, да гостува!* Нар. песен.

чемода̀н *м. книж. остар.* (рус. чемодан). Куфар. *За жалост, Вашия портрет, тъй и доста други, ведно с няколко мои не намерих, като пристигнах тука, в чемодана си.* Ив. Вазов.

чемпарѐ *ср.* — вж. чампари. *Те неистово кряскаха с прегракналите си гласове, щракаха с чемпарета и хвърляха гьобек до отмаляване или догдето им се смъкнат яркоцветните шалвари.* Ст. Чилингиров.

чемрѐя *несв. диал.* Линея, слабея, боледувам. *Но се случи нещо неочаквано. Марица някак взе да чемрее. Не поемаше цицката на биберона така лакомо, както преди.* Кр. Григоров.

ченгенѐ *ср. разг.* (тур. çingene). Циганин. *По-скоро бе, ченгенета! Вие ли сте тука чорбаджиите или ние? Двамата цигани се повряха през шубраките с цигулки под мишца и виновно се изправиха пред компанията.* Ст. Чилингиров. — *Сус бе, ченгене! Не ща аз любовни! На ракия ми свири! — извика им бай Ганю и тракна с чашата по масата.* А. Константинов.

ченгѝя *ж. остар.* (тур. çengi). Професионална танцувачка; гевендия. *Селим бей отиваше всяка зима в Битоля, както мнозина преспански бейове и агалари... за кеф — да пият скришом ракия и хашиш, да погледат изкусни ченгии с голи кореми, да поиграят и на комар.* Д. Талев.

чентѐз *м. диал.* (от ит. centesimo). Монета грош. *Ами кой взе от иконостаса двата сребърни чентеза?* К. Петканов.

чентѐни *мн. диал.* (чуж.). Потури. *Облечен е в сини дънести чентени, с турски джепкен на гърба.* Ст. Заимов.

чепа̀к *м. диал.* Къса горна дреха. *Тя е облечена с къса подшита салтамарка, прищъпнат чепак, с вълнени набрани поли.* П. Ю. Тодоров. *С крак / отритна го на бок, чохений му чепак / раздра.* Пенчо Славейков.

чепелѐ *ср. диал.* (от тур. çepellik). Оризова леха. *От двете страни на потока са наредени амфитеатрално оризови нивички. Сега ожънатите чепелета са пълни с бистра вода.* Г. Караславов.

чепѐраст *прил. диал.* Разклонен. *Чеперастият габар, напуканият цер... едвам що бяха си издали листовете като миши уши.* З. Стоянов.

чѐпка *ж. ... диал.* Треска. *Най-после от сребърното ковчедже излезе едно съвсем малко, украсено със шест едри смарагда. В дъното се чернееха някакви дъсчици. Деспотът прошепна още по-ниско: — Чепки от Честния кръст!* Ст. Загорчинов.

чепкѐн *м. остар.* (тур. çepken). 1. Горна мъжка дреха, чиито ръкави могат да не се обличат. *Стана и се отправи към сводестата порта на джамията, като кършеше бабаитски рамена и празните ръкави на чепкена му се полюшваха зад него.* Д. Талев. *Върху всичко беше облечен зелен с бяло ишлеме кадифян чепкен, на който ръкавите висяха от страните.* Ц. Гинчев. 2. Ръкав на такава дреха. *Сам той беше млад, левент, с рус перчем под накривения калпак, с развени чепкени отзад.* Й. Йовков.

чеплѐздя се *несв. възвр. диал.* Катеря се, лазя. *Ние се въртяхме в двора, катерехме се по стените да надникнем само в стаите... Идваше дядо Боне и ни се караше: — Махнете се бе! Къде сте се чеплездили, та сте ожулили стените!* Ст. Ц. Даскалов.

чепра̀з *м. диал.* (тур. çapraz). Нашивка от гайтани или ширити. *Хъшовски дрехи с много чепрази от зелен ширит на гърди, рунтави шапки с левчета.* Ив. Вазов.

чѐпурче *ср. диал.* Чучурче на съд. *Мама поема менчето, та го закачва на водника. После взима стомнето и като смуква няколко пъти от чепурчето му: —И-и, колко сладко! — ще каже.* Т. Г. Влайков.

чера̀сло — вж. черясло. *Туй е още от кравешкото и волското време. Времето на ралото и нерасл͏ото.* Ст. Ц. Даскалов.

чер бял *прил. диал.* Никакъв. *И Бойчо го няма — не се явил чер бял...* Ив. Вазов.

червенда̀к *м. рядко.* Червендалест човек. *Миналото на този червендак е хъшлашко.* Ст. Заимов.

червенома̀няст *прил. диал.* Червендалест. *Той беше човек сух, повечко жълт, отколкото червеноманяст на лице.* Мих. Георгиев.

червѝш *м. остар.* (тур. çerviş). Тлъстина от костен мозък и изварени кости. *По полиците, кьошетата и долапите на дюкяна са натикани всевъзможни произведения от западната, източната и местна индустрии... лой, червиш, цигареви книжки, лули.* Ст. Заимов.

червòнец *м. книж. рядко.* (рус. червонец). Жълтица. *Глупци, московски оръдия, вашите водачи лапат тлъстите червонци, пък вие зяпате и ядете само даяка из участъците.* Г. Караславов.

черѐ — вж. чаре. *Дедо... ете, я... она... резил у къщи! Не е чере!... Турила лице под ноги, па не се търпи вече!* Мих. Георгиев.

черѐк *м. диал.* (пер.-тур. çeyrek). 1. Четвърт, четвъртина от нещо. *Отвъд синагогата по прякатa уличка. . . се провикна друг продавач: —Ха месо-о-о-о! . . . Шейсет пари череко-о-о!. . . Два гроша буто-о-о-о!* Т. Харманджиев. *Параходът щеше да тръгне подир един черек.* Т. Г. Влайков. 2. Една четвърт от бяла меджидия, пет гроша. *Райко Вардарски подписа протокола с цялото си име. Наброиха му от годишната каса две хиляди гроша — цяла шепа бели меджидии и череци, едната трета от годишната му плата.* Д. Талев. *Другите моми оплитат косите си с мънистца . . . а Радка все с черек-рубийчета, па са по пет и руп едната.* Мих. Георгиев. 3. Калаен съд, който побира четвърт ока. *Но тука сичката хитрост се заключава в това, че децата по тия празници донасят на Хаджи Генча, като на свой учител и възпитател кравай, червени яйца, черек с ракия и други неща.* Л. Каравелов. 4. Шиник. *Другите моми . . . са прибрали около себе си по-големи или по-малки купчинки начукани масури и чушкат — едни в корито, други в череци, а трети в престилките си.* Т. Г. Влайков. *Пренесе един черек и едно чрече, напълни тя с фасул за себе си черека, а за мен черечето и подкачихме да чушкаме.* Т. Г. Влайков.

черемѐ *ср. диал.* (от ар.-тур. kerem). Късмет. *Казваха ми хората, нема да утрае снаха ти, млада е. Кажи ѝ овреме да си дири черемето, да хваща света.* Кр. Григоров.

чѐрен *м.* и **черенѐ** *ср. диал.* Дръжка на нож; чирен. *Колкото за седефа. . . той става за черен на ножчета, за копчета.* С. С. Бобчев. *На малкия му пъстър пояс се белееше един голям сребърен дивит и една малка кама с филдишено черене.* Ц. Гинчев.

чѐрепка *ж. диал.* Чирепче. *Нейните живи черни очи, още влажни от сълзите, се спряха на малките пиленца, които се трупаха да пият вода от една глинена черепка.* К. Петканов.

чѐрепня *ж. диал.* Подница. *Друга една от жените турила черепня край огнището, па я посипва с жерава, за да опече погача.* Мих. Георгиев.

черѐче *ср. диал.* Малък шиник. *После вземам малкото черече и изхвърлям с него в реката събраната на купчинки смет.* Т. Г. Влайков. *Пререших и аз своято черече — и то май преполовено сè с чушкан фасул.* Т. Г. Влайков.

черибашѝя *м.* (тур. çeribaşı). 1. *остар.* Цигански главатар. *И започна се най-хубавият заяфет. . . Трима чалгаджии свиреха в едно хашево, даарeтата се пръскаха от ловки удари и сина на черибашията извиваше макамите си.* Д. Немиров. 2. *истор.* Началник на еничарски отряд. *Най-сетне. . . на моста над рова се показа войнишкият черибашия. . . Дори не подвикна на конярите. . . само им махна с ръка — ставайте!* В. Мутафчиева.

чернѐц *м. остар.* Калугер, монах. *Стар благоговеин чернец в свещенни одежди облечен, бледен като вощеница, що държеше в ръката си, и с кандилница в ръка, излезе от църква.* Ил. Блъсков. *Наш'те народни, святи владици, / сички попови и калугери, / сички духовни, черници и белци—/ дух святий мъдро да ги вдъхнови.* сп. Училище.

черни̇к *м. диал.* 1. Ладия. *Ариндал седнал в черника си, и плува за Даура.* П. Р. Славейков. 2. Манастир. *От тиха бяла Дунава. . . че до килиите на черника в Атон — всички все тая песен пеят.* П. Ю. Тодоров. 3. Чернота. *Тежкият, неподвижно настръхнал черник на безкрайната океанска равнина. . . искреше с мек жълтовиолетов отблясък.* Ст. Лем (превод).

чернѝлница *ж. книж. остар.* (рус. чернѝльница). Мастилница. *До сам одъра, върху ниска масичка, лимеха паче перо, чернилница и дебели подвързани книги.* Ст. Загорчинов. *Дошли в Кремъл да дирят правда с прошения . . . написани от площадните писари, които са причаквали клиентите си с чернилници в поясите и пачи пера над ушите.* А. Каралийчев.

чернѝло *м. остар.* 1. *книж.* (рус. чернила). Мастило. *Времето изгладило* [в ръкописа] *почти всичките заглавни букви, писани с киноварь, тогаз когато редовете, писани с чернило, са толкоз свежи, като че подчернени недавно старателно.* В. Попович. *Драган спря писането. Ръката му затрепера. Пачето перо отрони капка чернило върху затворената бяла книга.* А. Каралийчев. 2. Черни траурни дрехи. *Султана с такова лице, още повече се разтъжи сърцето ѝ за умрялата ѝ щерка, но едва ли не се скара на снаха си: —Ау, Нийо! Що си се облекла в тия дрехи, в това чернило! Млада си, душко, пролет е вънка.* Д. Талев.

черномàнест *прил. диал.* Мургав, черен. *Страх побираше човека, когато го видеше, какъвто беше: висок, черноманест, грозен.* Мих. Георгиев. — *Не беше един, двама бяха големците . . . — Ама единът от тях все около тебе се навъртвал. По-възрастният. Малко черноманест бил.* Ст. Чилингиров.

черномỳрен, -рна -рно, *прил. диал.* Черен, мургав. *Ванка Делевата, една черномурна като циганка мома, излиза по-късно.* Кр. Григоров. *Нисък на ръст, черномурен, с лъскави мустаци . . . той имаше навик да мига често с клепките си.* Кр. Григоров.

чернорѝзец *м. старин.* Калугер, монах. *Избрани глави. . . из книгата „за правата вяра" или из догматическото богословие на Иоана Дамаскина, които той извлякъл по желанието на черноризца Дукса.* сб. Сокол.

черносòтник *м. рядко.* (от рус. черносотенец). Краен реакционер в царска Русия, мракобесник. *Да вярваме ли на вестниците, които съобщават, че вие ще дойдете на събора на черносот-*

ниците? Пенчо Славейков. *Народа въстана — / . . . / хора на черния труд / с безглаголно търпение — / не гении / таланти / . . . / и черносотници / а / селяци работници.* Гео Милев.

черств *прил. книж. рядко.* (рус. чёрствый). Твърд, чевръст. *От минутния пир на радостни чувства, той излиза наг и сир — за живот черств, като ръката на Йова.* Пенчо Славейков.

черя̀сло *м. диал.* Желязо, с което се кълца сол, пипер и др. *—Найден щом дойде в къщи, заключи го и не го пускай. Зачерви черяслото на огъня и изгори гърба на коня, та да няма с що да митка по пътищата.* К. Петканов. *Какви са тия „народни писачи“, че някога виждат иглата по-голяма от черясло, а сега гредата ги сгьва, а те пак я не виждат?* А. Страшимиров.

чест *ж. . . . диал.* Щастие, съдба. *Додох скоро из Франца да търся тук на изток честта си.* Св. Миларов. *Едничката ни молба беше тая, щото работите ни да се разгледат и честта ни да се определи.* Св. Миларов. *Не ни проработи туй лято честта, / че лоша сме среща имали.* Пенчо Славейков.

честѝтник *м. диал.* Гост, който е отишел нейде на честито. *Николовци приемат, изпращат гости честитници.* Ст. Заимов. *Когато пък, малко по-късно, байко стана учител, там канехме учителите и другите негови по-млади честитници.* Т. Г. Влайков.

честитина̀ *ж. остар.* Щастие. *Вън от обществото, честитината и добруването са неща немислими.* сп. Читалище. *Всички извършени дела говорят гръмовито, че у нашите свестни сънародници в Стара Загора има хора, които милеят за народа си, които искат неговото добруване и неговата честитина.* сп. Читалище.

честя̀ *несв. диал.* 1. Правя нещо често. *Синко, Стойене, Стойене, / не оди, синко, не чести, / че ще без конче останеш.* Нар. песен. *Селото беше вече близо и първи петли честяха.* Ил. Блъсков. 2. Ставам гъст. *По-рано не им* [на мустачките] *обръщаше внимание, но колкото повече се издигаше в обществото, по-буйно честяха.* Ст. Ц. Даскалов.

чета̀ се *несв. възвр. рядко.* Смятам се. *Ний нямаме и не можем да поддържаме даже един вестник със специално съдържание по земледелието, а пък се четем, че сме народ преимуществено земледелчески.* Ив. Вазов. *А ти що по тоя край? Насам имот имаш ли? — Имам — ухили се дребничкият човек. — Ама той вече не се чете за мой.* Ст. Дичев.

чѐтала — вж. ч е т е л я. *Пък бакърите с вино — тях и на четала не можеш ги наряза.* М. Минев.

четво̀ *ср. диал.* Четиво. *Като четвото му е леко и близо до разбирането му . . . читателя предпочита да употреби времето си върху един роман, нежели да си прави главоболие с прочитанието на нещо научно.* сп. Читалище. *Един задлъжнял бакалин се готви да се попи и търси да си купи за стотина гроша четво на готово.* П. Р. Славейков.

четѐля *ж. остар.* (пер.-тур. çetele). Дръвце, на което с резки се бележат сметки, рабош. *Трябва да ви кажа, че и на тая кошара брашното се даваше с четеля.* З. Стоянов. *Тие бяха накълцани и обезобразени като фурнаджийска четеля, защото кой как пристигнеше, за да си накървави ножът, забиваше го немилостиво в отдавна изстиналият вече труп.* З. Стоянов.

чѐхли мн. Д а в а м н я к о м у ч е х л и т е в р ъ ц е т е *диал.* — отпращам, изпъждам. *Ако да беше друг кмет, отдавна ти би дал чехлите в ръцете.* Ил. Блъсков.

чѐшел *м. диал.* Гребен. *Коси* [жените] *имат дълги, плетени в отделни „коцели“; на тиловете си носят нещо като чешел, нареден с пари.* Е. Каранов. [Мара] *ми си зеде филдиш чешел, / да си чешлят 'уба' коса.* Нар. песен.

чешѝри *мн. диал.* (тур. çakşır). Потури. *Чеширите му от най-евтин сатен бяха изтъркани и позеленели.* Й. Йовков. *Чеширите му, опасани на кръста с чер пояс, бяха простички, без гайтан, ама всякога чисти и здрави.* Т. Г. Влайков.

чивга̀р *м. диал.* (тур. çivgar). 1. Втори чифт впрегнати коне или волове. *Минчо беше работил всичко през живота си. Беше пасъл кози, беше орал с чивгар волове в Добруджа.* Д. Добревски. *Отпрегнаха двата коня от едиия плуг —. . . — и ги впрегнаха на чивгар пред конете на Чокоя.* Й. Йовков. 2. Ярем. *Воловете се напрегнаха, колкото сила имаха, хомотите заскриптяха, обтегнаха се процепите на чивгарите.* Й. Йовков. *Чивгарите на плуговете му, оставени в полето, бяха надробени на парчета.* Й. Йовков.

чивѐн *м. диал.* (чуж.). Емайлиран съд, паница. *Другите връзват вьдички и кърпят винтери, а нашият бай Петър, който минава за най-чистия рибар и най-добрия готвач, слага на огъня чивените с прочутата рибарска чорба.* С. Северняк.

чивидѝен, -а, -о, *прил. диал.* (тур. çividi). Синкав. *—Е, та градините ни се допират! —хитро подметна продавачката и плъзна ръце по опнатата си чивидиена сая.* Н. Каралиева.

чивѝтен, -а, -о, *прил. диал.* (тур. çivitli). Син. *Марийола. . . се върна и наметна шала си. Спитените й от скръб гърди сега бяха опънали чивитеното й чипаче, вълнувани от радостната надежда за утрешния ден.* Ст. Чилингиров. *Под черната престилка с презрамките, под чивитената ученическа форма тупаше още едно сърце.* Калина Малина.

чиздо̀сан *прил. диал.* (от тур. çizi). Набръчкан. *Удивително е, че тая стара мешина, лицето на която беше чиздосано като стъргалка, за награда на безбожната си икономия, снаха й я навикваше като просекина.* З. Стоянов.

чизѝя *м. диал.* (тур. çizi). Черта, резка. *Което дръвце ще се хашладисува, кертисува са кората на две места на един или 2 пръста разстояние до древесината. . . но същата среда да се не нареже, и тогава се разрежи с ножчето надолу помежду двете чизии и се изважда кората.* Зах. Княжески.

чикакчѝя и **чикъкчѝя** *м. диал.* (тур. çikikçi). Народен лекар, който намества изкълчени и счупени кости. *—Сега от тебе — ти си чикъкчия — искам Тодоре, клапи — четири гладки липови, от где ще ги намериш?* Ц. Гинчев. *Някои от тях — „ташчии" — оперират при камък в пикочния мехур и при херния . . . трети — „чикакчии" — лекуват счупени кости и т. н.* Пресата.

чиклò *ср. рядко.* (от рус. чехол). Бяла горна част на фуражка. *Филип надникна в двора и видя бялото чикло, изруселите вежди и олюпения от слънцето нос на помощника на Георгиос.* Е. Манов.

чикъ̀м — вж. чакъм[1 и 2]. *Облечен като турски низамаскерин. . . певеца тегли един „чикъм" из дългата си османлийска чибучка, закашля се и продължава.* П. К. Яворов. *Потегли бай Стоймир един чикъм от лулата, изпусна облак дим, въздъхна издълбоко и продължи.* Н. п. Филипов. *Сред лете в най-горещи пекове тя трябаше да жени с по-силните и да кара ведно чикъмът — било ѝ тежко или умалява, кой я пита.* Ил. Блъсков.

чикъмджѝйка — вж. чакъмджийка. *Маню хваща си сърцето / то бий, ке изскочи / и към Милка чикъмджийка / дига плави очи.* Ц. Церковски.

чилѝк — вж. челик[2]. *Аз те помня тъй ясно. Ти беше / мързелив, вироглав ученик. / И кварталът по цял ден ехтеше / от играта ни на „чилик".* Хр. Радевски. *Те замениха чилика, топката, пикото, пумпала с игра на талим сред улиците.* Ив. Вазов.

чилингѝр *м. диал.* (тур. çilingir). Ковач на дребна, фина железария, шлосер. *Долният ѝ край* [на чаршията] *пък се препречваше от една полусрутена постройка, в която работеха няколко ковачи и чилингири.* Ст. Чилингиров.

чимòсан *прил. рядко.* Покрит с чимове. *Лехите прави и чимосани като под конец направени.* Ст. Ц. Даскалов.

чимпàри — вж. чампари. *Едно време богати турци правеха тук оргиите си и нерядко сред кючеците на гивиндиите, сред шума на дайретата и чимпарите лъсваха ятагани и се проливаше кръв.* Й. Йовков.

чимỳр *м. диал.* (тур. çamur). Леха в оризище. *Най-напред се изорава определена площ, после минават чимурджиите, които правят чимурите — преградите, след това площта се изравнява, пълни се с вода и така във водата се сее оризът.* Пресата.

чѝна и **чѝнка** *ж. диал.* Стрина, стринка. *Какво ще стане с чичо ти? А? Какво ще стане с него? — Нищо няма да стане, чино! — рече съчувствено Слав.* Г. Караславов. *Ванко се смути. Майка му бе поръчала да целуне ръка на чичо си и на чинка си.* М. Грубешлиева.

чипàк *м. диал.* Къса женска дреха (без ръкави), елек. *Спуснала дълга сплетена коса по чипак, Милка развълнувана върви.* П. Ю. Тодоров.

чипѝшче и **чипѝхче** *ср. диал.* (тур. çepiç). Млада коза. *Мама ще стане рано, ще издои двете кози и чипишчето с кривите рогове.* З. Стоянов. *Нашето общество се допълняше от две сополиви козарчета. . . които се разговаряха около огънят за шутата коза и пъстрото чипихче, че и тая година останали ялови.* З. Стоянов.

чист *прил.* . . . Чист хлеб *диал.* — пшеничен бял хляб без квас. *Той старателно изтъкна, че господин Матонов по случай раждането на неговите близнаци е раздал по две кофи на сиромасите, за да ядат чист хлеб през великденските празници.* Т. Харманджиев.

чит *м. диал.* (тур. çit). Басма, памучна тъкан. *Колкото за премяната на невестата, то ние ще да дадеме това: . . . пет сукмана, три фустана копринени и един от чит.* Л. Каравелов. *До кожарницата има един манифактурен дюкян. Стопанинът му. . . е разгънал един топ чит за ризи.* А. Каралийчев.

читàк *м. диал.* (от тур. çıtak). Хулно название за турчин. *Той се е пољгал по имота му, а не види какъв е чипкънин синът му, и пияница, и лош, лош като читак.* Т. Г. Влайков. *Ти с читаците ядеш и им помагаш, да ти помагат и те в твоите мръсни работи.* Ив. Вазов.

читарлъ̀к *м. диал.* (от тур. çit). Ограда, плет. *Тръгнахме всичките жени, но колата от Зурови не можли да минат, спрели ги при поп Георгюва читарлък.* Ив. Вазов.

чѝтен, -а, -о, *прил. диал.* Който е от чит, басмен, памучен. *Когато падна Касап-Османовото момче. . . беше с едни читени потурки. Те от вятъра . . . се издули и то си пада полека, каточе го снемат с ръце.* Й. Йовков.

чифлигàр *м. диал.* 1. Чифликчия. *Връщат се хора от пазар. Мина ще Лазо чифлигар.* П. К. Яворов. 2. Работник в чифлик. *Тази особеност на въстанието се обуславя от безспорната историческа истина, че македонският въпрос бе . . . селски въпрос, че чифлигарите и получифлигарите бяха основната маса на революционната организация.* Пресата.

чифлигàрски *прил. диал.* Чифликчийски. *Нашите полски села се повечето чифлигарски. Земята е на аги и бейове, селяните я работят на изполица, но агата им дава колкото намери за добре.* Д. Талев.

чифтѐ-талига *ж. диал.* Талига с два коня. *А отде взе тоя кон бре? — . . . — На комшията е — . . . — на бай Лазо с чифте-талигата.* А. Христофоров.

чифчилъ̀к *м. диал.* (тур. çiftçilik). Земеделие. *На синовете работите не са една, не са две. И лозя, и чифчилък, и дюкяни.* Ем. Станев. *Ще снема, казва буюдруците на воловете и ще ги натиря, няма да правя чифчилък.* Й. Йовков.

чифчѝя *м. диал.* (тур. çiftçi). Земеделец. *Чичо Стайко е чифчия и овчар. Работи си свой мюлк и свои овце си пасе.* Т. Г. Влайков. — *А във Филибе да не са те калесали? Чифчии хора сме, какъв хляб за нас в града?* В. Мутафчиева.

чѝчин *прил. диал.* Чичов. — *И наша чичина Петра вехне вече година като Фотев Пройчо.* А. Страшимиров.

чѝчина *ж. диал.* Стринка, чинка. *Вратнята се отвори, и Ангелина прежълтя, яви се чичина ѝ, кметката, изгледа я отдалеч.* А. Страшимиров.

чичо̀к *м. диал.* (от тур. çiçek). Репей. *Навъси се пак дядо Христо, но тоя път възела между веждите му беше приятен за Мито. Той не го бодеше вече като чичок.* Ст. Ц. Даскалов. *Тя се набелила, начервила, направила се на маймуна, но затова пък косата ѝ е фризирана, изгорена. . . прилича като да е овча опашка, налепена с чичок или боцки.* Ст. Ц. Даскалов.

чѝчопѐй *м. диал.* Птица авлига. *А пък да поизлезеш преди изгрев слънце нагоре по кориите. . . Да чуеш песента на кукувиците и синигерите, на славея и чичопея, на жълтурчетата и клинкаца.* Кр. Григоров. *Сега Рила беше спокойна . . . Бурята я беше уморила, тя си отдъхваше. Слушаше закъснелите славеи и чурулика на орехчето и чичопея, но не чуваше креслививите викове на лошите предвестници — свраките и сойките.* Ст. Станчев.

чишѐлка *ж. диал.* Заядлив човек. *Танчо се ядоса и почна да ругае: — Такива женски чишелки като тебе сме ги срещали и на друго място.* Кр. Григоров.

член *м. . . . книж. остар.* Статия във вестник. *После написа без подпис един член, с който препоръчваше република за България.* Ив. Вазов.

члѐнче *ср. книж. остар.* Дописка във вестник, статийка. *Вероятно той нищо не забележи от вълненията на Огнянова, а надали е обърнал внимание на членчето, само по себе си безинтересно.* Ив. Вазов.

члун и чльн *м. диал.* Лодка. *Буря вей, пищи фъртуна / блъскат пенести вълни. / Върху тъмни гльбини / плува на България члуна. / . . . / Члун над бездни храбро плува, / не потъва, все лети.* Ив. Вазов. *Из езерото можеш да се почувстваш дори Робинзон, ако хванеш веслата на малкия чльн и речеш да се отбиеш на островчето, истински ягодарник.* Ст. Станчев.

чмо̀кна *св. книж. рядко.* (рус. чмокнуть). Цъкна с уста, млясна. — *Без вода е по-сладка, отговорил Николчо и после изпил ракията, чмокнал два пъти с устните си и подал чашата на майка си.* Л. Каравелов. *Излезе на площадчето зад станционното здание и взе файтон. Файтонджията, без да попита къде да го откара, чмокна с уста, плесна с камшика си мършавия червиникав кон.* Е. Манов.

човѐркам *несв. диал.* Чуруликам. *Ластовичките се хранят с разни мушици . . . Те се разбуждат сутрин на ранина. . . та запяват; църтят те и човеркат пред прозорците, когато ти лежиш още на постелката си.* П. Р. Славейков.

човракàлка *ж. диал.* Малка мотичка. *На градинаря му трябат трънокоп, мотика, човракалка и др.* П. Р. Славейков.

човръ̀кна *св. диал.* Бръкна, докосна. *Най-добре купете си и вие кокошки, при нашите. . . . Като че човръкна дълбоко в селското ми сърце.* Ст. Ц. Даскалов.

чо̀гал — вж. ч о г о л. *Ком ми напомня обаче за едно престъпление, което извършихме с окръжния управител. Още ми е чогал на душата и сега ще го изповядам.* Ив. Вазов.

чо̀гално — вж. ч о г о л н о. *Аз се изправих на нозе комай до самите тези големци; . . . Ето това стана причина, струва ми се, да се случи онуй, от което ми е чогално на душата и до сега.* А. Страшимиров.

чо̀глав *прил. диал.* Неприятен, неудобен. *Някакъв гъдел полази по кожата му. Навремени гъделът беше приятен, а навремени — чоглав.* Г. Караславов.

чо̀главо и чо̀гло *нареч. диал.* Неприятно, неловко, неудобно. *Нонин също се усмихна. Но в душата му беше тъй чогло, тъй неприятно.* Елин Пелин. *След това паметно събрание Ибришима мълкна и не се мяркаше често из кръчмите и кафенетата. От най-напред му беше чоглаво, дето толкова остро се нахвърли върху оратора.* Г. Караславов.

чо̀гля *несв. диал.* Чопля, измъчвам, безпокоя. *Поработихме ние, то се знае — / нали за туй сме тука на света! / Но не на всичко вече сме хазаи / и туй ми нещо чогли старостта.* Н. Марангозов.

чо̀гол *м. диал.* Мъка. Неприятност, безпокойство. *Хвана ме чогол от тая пустота и аз бях готов да извикам.* Ст. Чилингиров. *Поп Стайко. Днес ако не доде, ще доде утре. . . Кмета. Тъй, ама и на мене зе да ми става нещо чогол.* Ст. Л. Костов.

чо̀голен, -лна, -лно, *прил. диал.* Неприятен, мъчителен. *Ръцете на Смрикарова почнаха да се плъзгат бавно и боязливо по раменете на Катя. Тя усети чоголна тръпка.* Ст. Чилингиров.

чо̀голно *нареч. Рангел вече не мисли за венеца на свети Никола, стана му някак си чоголно да остава в тая черква с тая жена.* Ив. Вазов. *Вядът си той забрави, че беше зарязал кервана и работата си да дойде да се оправи пред дядо Добря, защото беше му чоголно, дето се измъкна тъй.* П. Ю. Тодоров.

чо̀голност *м. рядко.* Неприятност, безпокойство. *В душата ѝ настъпи една почти никога нечувствувана чоголност, която я дразнеше като изпръхнали пръсти.* Ст. Чилингиров.

чоджу̀м *м. нар.* (тур. çocum). При обращение: 1. Момче мое, дете мое. *Миланчо, я иди, чоджум, и завърни онич мърши. Право към нивите отиват!* Й. Йовков. *Вървеше и подвикваше на момчето отдире: — Окъсняхме, Махмудко, окъсняхме, чоджум!* Н. Нинов. 2. Ей човек. — *Хайде чоджум, идете си, им каза Хюсеин кехаята. . . И хората със скрита радост си впрегнаха колата и заминаха — всеки за селото си.* Ц. Гинчев. — *Ще умреш ли? Белким от това одраскване се мре? . . . Не се мре то тъй лесно, чоджум. . . Какви рани, какви скършени кости е изцерявал дядо ти Мустафа.* Ц. Гинчев.

чо̀кам се *несв. възвр. диал.* Карам се, дърпам се. *Както ви гледам, не ми се харесвате: току се чокате. Пък то днес чок, утре чок, туку излезло нещо, че подире с нищо да го не върнеш.* Ив. Кирилов.

чо̀кан *м. диал.* 1. Кочан. *Върху една купчина царевични чокани беше се поизлегнал ратаят и пушеше.* Г. Караславов. 2. Краят на брадата. *Той бавно вдигна ръка и погали острия чокан на брадата си.* Ст. Загорчинов.

чола̀к *прил. неизм. диал.* (тур. çolak). Който е с откъсната ръка или някой пръст на ръката. *Зер? да ми доде някой чолак зет — водник — и да се курдисва на бащините ми къщи и дюгени и да гледа кога ще плюсна, за да му остане мерас. Ни ша може.* Ил. Блъсков.

чома̀га *ж. диал.* (от тур. çomak). Сопа, дебела тояга с топка на края. *„Батьо Петко — рекъл,— какво търсиш тук?“ А оня замахнал с овчарската си чомаги, та по главата.* Г. Караславов. *Помниш ли онзи „български гражданин“ с руската шапка на тила. . . Ами оногози с червените очи, по риза, гологлав, с голямата чомага в ръка?* А. Константинов.

чомага̀ш *м. разг.* (от рум. ciomăgaş). Побойник, скандалджия, сопаджия. — *Говорят — каза той, — че в изборите сме си служили с насилия, че имало побойници, чомагаши, че съм имал бил някакви момчета.* Й. Йовков. — *Вържете го! — крещеше поуспокоен кметът. — Старши, докога ще държиш още тука тоя убиец, тоя чомагаш!* Кл. Цачев.

чома̀ря се *несв. възвр. диал.* Сърдя се, чумря се. *Въпреки че гласно укоряваше внука си, че скитосва, вътрешно се гордееше с него. На годините му и той правеше така. Но сега му се чомареше.* М. Ягодов.

чомба̀з и **чомба̀с** — вж. чумбас. *Я викни, тате, бербере, / косата да ми острижат / и чомбаз да ми остават.* Нар. песен. *Чомбасът му* [на казака] *се развяваше по вятърът.* Н. Бончев.

чо̀нка *ж. диал.* Клюн, човка. *Птиците са изкусни строители с тънките си чонки и крака, които им служат и за ръце.* Изводи от Месечна зорница. *Неговата* [на птичето] *чонка имаше розов цвят.* И. Адженов (превод).

чоп *м. диал.* (от тур. çop). Жребие. *За всяко нещо ще хвърляме чоп — . . . — та да няма недоволни.* А. Гуляшки. *Хвърляха чоп. Онзи, комуто се паднеше да почне пръв, удряше с топче или камъче в центъра.* Т. Харманджиев.

чофѝля *несв. диал.* Кълча. *С дълги зафитиливени цалуфи чофилят пръсти и се препират.* П. Ю. Тодоров. **чофѝля се** *възвр.* — *Брей, че ваша Рада . . . отдавничка си е мома! Свещара дига рамо със стеснение. — Недей се чофили такъв, ами гледай да я отпратиш де да е, че се е прегърбила вече завалията.* Д. Немиров.

чоха̀ *ж. остар.* (тур. çuha). Сукно. *Той се любуваше на тънките дантели, увиснали изпод ръкава на основата от червена чоха.* Г. Караславов. *Пред заляната в светлина врата на хотели беше застанал гномът, високо, слабичко момче, облечено в зелена чоха, обшита със сърма.* Д. Спространов.

чрева̀т *прил. старин.* Пълен, натежал. *Тук мръзнеха, гладуваха, боледуваха, но бодро очакваха пролетта, чревата с велики обещания.* Ив. Вазов. *Този трънлив въпрос за Македония е чреват, според мене, с последствия не много желателни за славянството на Балканский полуостров.* Ив. Вазов.

чреда̀ *ж. диал.* Ред на някого да върши нещо. *Който си е свършил редът, стоварял е буретата пред портите на своят съсед, комуто е следвала чредата да отиде на другият ден.* З. Стоянов.

чрѐден, -дна, -дно, *прил. диал.* Комуто е редът. *Чредната калугерка заставаше с клепалото в ръце под прозорците на игуменията и казваше „боже наш, помилуй нас“, а игуменията отвръщаше с „амин“ отвъд пердето.* А. Христофоров. *Тогава чредната тръгваше от западните врати на храма и биейки неспирно клепалото, обикаляше всички килии, преди да се върне в църквата през северната врата.* А. Христофоров.

чрѐдник *м. църк.* Свещеник, комуто е ред да служи. *Влязохме в трапезарията, чредникът зачете от аналоя, братята насядаха, ядат, пък аз — до прозореца, прав, с голямата черна броеница, отмятам зърно по зърно и шепна молитви.* Ем. Станев.

чредувам се и **чредя се** *несв. възвр. диал.* Редувам се. *Аз пак впивам неутолени погледи в голата чука, като очаквам да ми се мерне сянката там на някой цар със златен шлем ... или — да изпъкне някоя прекрасна царица — като царицата на Боянския манастир, каквито са се чредували и красили през два века царските покои на Царевец.* Ив. Вазов. *Гневни викове „долу!“ се чредяха с одобрителни възклицания „вярно!“* Ив. Вазов.

чрезвичаен, -айна, -айно, *прил. книж. рядко.* (рус. чрезвычайный). Извънреден. *Начело на всяка област заставаше чрезвичаен комисар с права на княжески наместник — да се разпорежда с цялата област и да заповяда на войската, полицията и администрацията.* В. Геновска. *На 2 април е отпразнувано в румънската столица с чрезвичайна тържественост 25-годишнината от основанието на Румънското книжовно дружество.* Ив. Вазов. **чрезвичайно** *нареч. Освен това неочаквано предисловие на редактора г. Бонев тая книжка съдържа една чрезвичайно полезовита и от висок интерес статия.* Ив. Вазов.

чресла *мн. старин.* Слабини, хълбоци. *Той беше облечен, както беше описано това и в евангелието, с камилска кожа, чреслата му бяха опасани с ремък.* Й. Йовков.

чта[1] *несв. старин.* Почитам, тача. *Тя чти свято паметта му и го жали и днес във всичката сила на оная любов и преданост, които са свързвали сърцата им в хубави и подвижнически младини.* К. Величков.

чта[2] *несв. остар.* Чета. *Децата в началото весма малко разумеват онова, което чтат, защото несвободното тяхно чтение още помного потевнава слабите им умствени сили.* Ем. Васкидович.

чува *частица, диал.* Нима.*— Че какво като е кмет бе! Та чува е цар! Ние не сме ли хора!* М. Ягодов.

чугла *ж. диал.* Могилка, чукла. *Отби се от пътя, седна до една чугла и събу обувките си.* Елин Пелин.

чуен и **прочуен**, -а, -о, *прил. диал.* Прочут, прословут. *Къде остана твойта чуена и прочуена епоха?* К. Петканов.

чуждинек *м. диал.* Чужд, неблизък човек. *Зема аз нещо да се оплаквам и да се жаля, като останем самички, а тя не ми дава да продумам. Не дава и пред чуждинек дума да кажа какво става у нас.* Т. Г. Влайков.

чукала *мн. диал... прен.* Багаж. *Инак на какво прилича нашата. Като чергарите. Дойде ли Младенци, дигай чукалата, мъкни сечивата от едно място на друго.* Кр. Григоров. *Големият брат си дигна чукалата в града, а баща ни нека се мъчи с куцото му момче, нека си блъска дяволите по двора на стопанството.* Б. Обретенов. *Че аз по-скоро ще си дигна чукалата оттука, но няма и няма да стана прост прикачвач, ако ще и за един ден да бъде.* Б. Обретенов.

чукуркам *несв. диал.* Чуруликам, цвъркам. *Денем край комините и сламените покриви на сайвантите чукуркаха изстинали врабчета.* М. Яворски.

чумарито *нареч. диал.* Начумерено. *И като изглежда чумарито писарите, прокашля се и така тръшна вратата след себе си, че царете по картините потреперaха.* Ст. Ц. Даскалов.

чумбаз и **чумбас** *м. диал.* Дълга и разчорлена коса по главата. *Всичко живо беше плъзнало по полето и планината — да работи... Какви яки овчарски нозе биеха утъпканите пътища... какви чумбаси се вееха и какви червени бузи се издуваха, като свиреха с гайдите и кавалите.* А. Дончев. *За да им даде работа, както и да поддържа духа им, той бе поръчал на Ивана и Станка да им искат татарски глави с чумбази и за всяка такава им даваше щедро възнаграждение.* Ив. Вазов. *Проклета да си, мале ле, / не разнасяй ми имане! / Я веке човек не ща сам: / змии ми очи изпиа, / мишки ми в чумбас матиа, / жаби ми в уши лежаа!* Нар. песен.

чумбер *м. диал.* (тур. çember). Кърпа за глава, чембер. *На прага го срещна майка му, посърнала, изчезнала под ниско забрадения черен чумбер.* М. Грубешлиева. *И те бяха скрили лицата си в черни чумбери и сякаш не копаеха, а ровеха земята, за да скрият в нея сълзите и мъката си.* Й. Йовков.

чумово *ср.* От чумовото *диал.* — от много отдавна. *През кирливата му от чумовото непрана пазва на ризата се гледат разрошевените космаци по гърдите му.* Ил. Блъсков. *Там ти в къта, срещу огъня разчекнал се стария свекър ... опълчил голите си немити от чумовото крака ... пече и суши мокрите си навои.* Ил. Блъсков.

чумосам *св. нар.* Протегна разперена ръка и прокълна. *Слободна бабичка!—чумоса я Димитричка и подгони кокошките.* А. Каралийчев.

чумря *несв. диал.* Чумеря, мръщя. *Мъжът чумреше рунтавите си вежди и възбудено шепнеше.* Й. Йовков. *Той не продумваше, само чумреше дебелите си сключени вежди и пухтеше.* Й. Йовков.

чун *м. диал.* Лодка. *Късно след пладне по езерото се зададоха чунове и откъм Охрид.* Д. Талев. *— Аз съм гемиджия, лодкар и морето може всеки миг да ме погълне. Чунът ми може да*

се удари в подводна скала, някоя белогрива вълна да го обърне и да потъна и аз заедно с него. Д. Спространов.

чунàр *м. диал.* Лодкар. *Чунара равномерно, бавно / върти лопатите, върти. / . . . Чунара само равнодушно / отвърна поглед и послушно / греблата бързо той повдигна.* К. Христов.

чỳнки *частица, разг.* (пер.-тур. çünki). Като че ли, нима. — *Чакам да ми дадеш ябълки!* —. . . — *Ябълки ли? Чунки малко си плюскал из пътя, та още искаш?* А. Михайлов. *Поп Стайко... черквата е станала като някакво женско учреждение. . . само жени и жени, а мъжете по кръчмите. Кмета. Ех, попе, и ти чунки не ходиш по кръчмите.* Ст. Л. Костов.

чунчулàто *ср. диал.* Врява, свада. — *Нали имахме една шугава овца. . .* — *Стига с тая твоя шугаветина! Нали я заклахте? Какво дигаш чунчулато сега!* Ст. Ц. Даскалов.

чỳпа *ж. диал.* Мома. *Обща изненада се изтръгна от гърдите на селяните. . .* — *Те и чупите ли учат! За какво им е учение?* Цв. Минков. *„Море лудо да младо! / Що збор имам со тебе? / Ние оба сме братучеди.“ / „Мори моме Люлея! / Лепа чупа сой нема.“* Нар. песен.

чупèрек *м. диал.* Разстоянието между разпънат палец и показалец. *Хванах се с две ръце през корема и като си пуснах най-горния регистър, надскочих петолинието с цял чуперек.* Чудомир. *Широчината на гайтанената обшивка, количеството и красотата ш везмото са били различни: педя гайтанена обшивка стигнала за една дюлгерска жена. За една „кехаица“ педя и чуперек не стигали.* Н. Хайтов.

чỳпник *м. диал.* Голям хляб, който се чупи и раздава. *От първото брашно месеха голям хляб — „чупник“, който разчупвали из махлата.* Ив. Хаджийски. *В гара Сталджа раздават кравайчета затъкнати с босилек — „подавки“; в Айтос по-рано са чупели специален хляб — „чупник“.* Ив. Хаджийски.

чуртѝ *несв. диал.* Шуртя. — *Ожеднях, му отговори Ганчо, че дойдох да се напия, пък като се напих, седнах да послушам чешмата как весело чурти.* Ц. Гинчев.

чурỳк *прил. неизм. нар.* (тур. çürük). 1. Изгнил, развален. *Пътувах ту по сухо, ту по море — с малки чурук каици, в които веригите при морското вълнение те бият, като че имат ръце.* Хр. Бързицов. *Мама разтвори отново сандъка, сбра вехториите и почна да подбира. А то всичко чурук.* В. Бончева. 2. Болнав, слаб. *Нали ви казвам, момчето слабичко, па и чурук — нема сила!* Мих. Георгиев.

чуруклỳк *м. диал.* (тур. çürüklük). Празнота, пропуск, недоглеждане. *Па и писаря не я е нагласил, както му е реда. Все ще има нещо чуруклук.* Т. Г. Влайков.

чурỳкя *ж. диал.* Народен празник на 15 и 16 юли. *Нашите „вълчи празници“, „бабини дни“, „чурукя“ и проч. — всичките са суеверни, но размесени с християнски понятия.* Пер. списание.

чурулѝга *ж. диал.* Чучулига. *Па и чурулигата от време на време изкара своята пресеклива песен нейде по висинето.* Т. Г. Влайков.

чурулѝк *м. диал.* Птица улулица. *Обажда се нощният чурулик и неговият пронизителен вик раздвижва мрака като мечка стръвница.* К. Петканов. *Откъм реката се обади чурулик. Минка се уплаши и стана права.* К. Петканов.

чỳря *несв. диал.* Пуша, димя. *Мъжете — кой по елек и по риза с дълги ръкави, кой в дочена куртка със завърната яка — чуреха с цигарите и се провикваха.* Кр. Григоров. *Само над нашата къща не чуреше. Види се клечките от плета бяха догорели и огънят угаснал.* Кр. Григоров.

чỳтен, -тна, -тно, *прил. нар. поет.* Прочут, славен, именит. *На халос мъжът ѝ привикваше от далечни страни най-вещи лекари и чутни чародейци.* Ив. Вазов. *И веч / едва се мяркат очертани / на тъмномодър небосклон / замислените великани / на чутният Атон.* П. К. Яворов.

чутѝè *ср. книж. рядко.* (рус. чутьё). Усет. *Но те постоянно се стремят да научат повече и през мъглата на вековни заблуждения и предразсъдъци с чутието на библейски пророци долавят най-правилно изходите от големите и заплетени исторически събития.* Г. Караславов. *Обаче без особено да съобразява, по силата на практическото си чутие той и сега би се показвал пред всекиго като помрачен от ярост.* А. Страшимиров.

чỳткий *прил. книж. остар.* (рус. чуткий). Усетлив, лесно възприемчив. *Кого топлят тез празни фантазии? / Дайте ясност и смислен ред, / та да ви проумей и джамбазина / и най-чуткия сноб и естет!* Н. Марангозов. *Тъй е сърцето / поетово чутко, екливо, / зло, натиск, бол сети ли, клето, / вълнува се, стене бурливо.* Ив. Вазов. **чỳтко** *нареч. И привечер да дремят в мене ветровете, / а грейналото слънце цял ден да ме пече — / е чутко да усещам във себе скоковете, / и чутко да усещам живота да тече.* Хр. Ясенов.

чутлѝв *прил. книж.* (от рус. чуткий). Усетлив. *Извънредно внимателен и чутлив към политическите потреси и промени в двата свята, Йоргу вървеше заедно с историята.* Ив. Вазов.

чутòвен, -вна, -вно, *прил. рядко. 1.* Чуден, чудноват. *Слаби, изтощени, жълти. . . изгнаниците сякаш идваха от някакъв друг свят. . . и тяхното идване беше някакво чутовно избавление от небитието, откъдето никой преди тях не се беше завръщал.* С. Северняк. 2. Прочут. *Всичко това накара Фотия да се реши и да напише чутовното онова в историята окръжно до източните архиепископски престоли послание.* Св. Миларов. **чутòвно** *нареч. Изгнаници*

клети . . . / . . . / дечица на майка робиня тревожна / и жертви на подвиг чутовно велик, —/ . . . / те пият, а тънат сърцата им в рани. П. К. Яворов.

чуфарлѝга *ж. диал.* Чучулига. *Гълъбите го видяха, но нямаше где да се спуснат да се скрият . . . а да се впуснат да бягат беше късно, защото соколите вече бяха над тях и се виеха и издигаха като пролетна чуфарлига на високо.* Ц. Гинчев.

чу̀хал *м.* и **чу̀хало** *ср. диал.* Нощна птица, подобна на бухал. *Ала прекръсти се вдълбае / дълбоко лемежа и пак / след него мерно си закрачи, / дорде настане нощний мрак / и чухал някъде заплаче.* Ст. Чилингиров. *Наоколо — горски и ливаден мрак. . . тишина. Само чухалът от време на време се обажда на равни откъси: „Чу-у-ух!“* Т. Харманджиев. *Наоколо, завити в ямурлуци и шуби, спяха другарите му, вековните буки ехтяха, както ехти морето, обаждаше се тъничкият тъжен глас на чухалото: чу. . .чу. . . чу!* Е. Манов.

чу̀чна *св. разг.* 1. Седна. *Животното се приближи и чучна на опашката си.* Д. Талев. *Сънувам со отворени очи / колиба чучнала на морски бряг: / скали над нея, вятър там ечи, / пред нея вечний на вълните бяг.* К. Христов. 2. Поставя да седне. *Пека бе чучнала детето при прозореца.* Т. Г. Влайков.

чу̀чна се *св. възвр. разг.* Седна, разположа се. *Когато каменарят се чучна на рамката, Смилашев метна светкавично ямурлука върху щръкналия щик.* Г. Караславов. *Вляво от него седеше баба му, в нови пантофки, а вдясно се чучна майка му — вчесана на кок и сериозна като учителка.* Тонич.

чучува̀рка и **чучувѐрка** *ж. диал.* Струйка. *Над Сушица пукнала една пушка от гората и го ударил куршумът в десния крак под коляното; . . . казваше момчето и сълзите му течеха на две чучуверки по лицето му надоле.* Ц. Гинчев. *Затуй днеска пък слънцето жарко / чак по ризи ще ни съблече — / ей затекоха пак чучуварки / и запя съживено врабче.* Н. Марангозов.

чучу̀ря *несв. нар.* За вода — тече по малко и леко шуми. *Ех, ама да знаете каква вода чучури из малката стублица, дето я е турил на кладенеца някога дядо хаджи поп Георги.* Т. Г. Влайков.

чуш *м.* На чуш *нар.* — на гръб, на врат. *Бачо Иван особено обичаше малките деца . . . носеше ги на чуш, т. е. вземаше ги на гръб и ги разхождаше.* П. Р. Славейков. *Почакахме да превали, поиграхме с учителя на шах, с щерките му на „чуш“.* Н. Стефанова.

чу̀шна *св. нар.* Взема на гръб. *Даскал Партений извика един снажен ученик . . . и му заповяда да чушне едного.* Ив. Вазов. *Мария отчаяна се тръшна на пясъка. Тогава Смилец прегази пак Янтра. —Марио! —Не мога! — Чушни я, Темире! Друго средство нямаше.* Ив. Вазов.

чълн *м. диал.* Лодка. *И аз запявам. Искам тоя свят / с възторжената песен да изпълня. Да бъде с нея пътя ти залят, / като река към мен да носи чълна ти.* Е. Багряна.

Ш

шаа̀тин — вж. шахат(ин). *Аз помня хубаво що си ми дал и как сме хоратили. Нали бяха двеста и шейсе и три гроша? Там беше и чичо Велчо Цанцугера, — той нали беше ни шаатин.* Т. Г. Влайков.

шаба̀ри *мн. остар.* Тестикули. *Тя* [годеницата] *умряла и Иван лежал много, ама като бил як и силен, не се пукнали шабарите му . . . а му се пукнала друга някоя ципа на мозъка в главата му.* П. Р. Славейков.

шава̀р *м.* (и *ж.*) *нар.* Блатно растение папур. *Момчето нагази във високия шавар, но като видя, че не може да премине, спря се и се върна назад.* Г. Караславов. *Манол ги очакваше на каменното мостче, под което златисто лъщяха водите на тинест поток, чиито брегове бяха обрасли с дива мента и ниска шавар.* Ем. Станев. *По коритото надолу шаварът и тревата пожълтяха и се сплазиха.* Елин Пелин.

шаварла̀к *м. диал.* Място, обрасло с шавар. *Той стоеше на брега лек като вятър, приличен на някое водно насекомо, готово да заиграе по шаварлака.* Елин Пелин.

ша̀вря *несв. диал.* Шавам. *Събуди ли се* [детето], *ръчицата да му са сѐ извадени, та да си шавре с тях.* Т. Г. Влайков.

шаг *м. книж. остар.* (рус. шаг). Крачка. *Бях седнал случайно (я случайно, я кой знае. . .) на няколко шага срещу Клеманс, върху която бяха съсредоточени нежните грижи на всичките сестри.* А. Константинов.

ша̀ка *ж. диал.* Шепа. *„Царо, царо, честито ти царство, / че ти земем твоя добра слуга!" / честит царо постоя, помисли, / па си бръкна у свилни джепове — / подари ги* [юнаците и момите] *по шака жълтици!* Нар. песен.

ша̀кнат *прил. разг.* Смахнат, ударен. *Мотото от Верлена бях срещнал негде пак като цитат. Иначе не мога да търпя Верлена. Шакнат поет.* Ив. Вазов.

ша̀лав *прил. диал.* Игрив, немирен. *Грижата на Павел все пак беше другаде. Шалавите очи на Орлето не му даваха мира.* К. Петканов. *Неговите шалави храненици са оставили да се възпитават сами, както могат, както знаят.* Пенчо Славейков.

шалѐ и **шалѐт** *м. книж. рядко.* (фр. chalet). Лятна къща, хижа в планината. *Ш. погрешно взел градината за обществена разходка, княжеския шале — за ресторант, а князовата дъщерка — за прислужница на посетителите.* Ив. Вазов. *Па се изсмя и се вгледа настрана в някакъв шалет на брега, прозорците на който заслепително лъскаха от лучите на слънцето.* Ив. Вазов.

ша̀лене *ср. диал.* Шегуване, лигавене, глезене. *От време на време ставаше и приближаваше при гостите, та им говореше разни приветствия и шаления.* П. Р. Славейков.

ша̀лост *ж. книж. остар.* (рус. шалость). Лудория, шега. *Особено големи изкустници да ни устройват зрелища с циганите бяха някои от майсторите, първо място между които заемаше калпакчията Босната Андон. . . Техните шалости се подемваха и от други по-малко разположени към подобни забави, а след тях и от нас — децата, па и от жените.* Ст. Чилингиров.

шалтѐ — вж. шелте. *Ханъмите бяха насядали около трапезата на малки шалтета.* Ц. Гинчев.

шалу̀па *ж. остар.* (ит.-тур. şalupa). Голяма лодка. *Русия имала в този залив устроени за боят 18 липени параходи, 14 корвети и 7 топоносни шалупи.* в. Цариградски вестник. *При Дерна турците стреляли върху една шалупа с 60 италиански войници, които се опитвали да излязат на суша, за да правят разузнавания.* Пресата.

ша̀лям се *несв. възвр. диал.* Шегувам се, подигравам се. *—Какви кожуси, ба? Не думай! — Кожуси за делегатите. Дето ги донесе от Чехословашко Стамболийски. — Шаляш се, ба!* Хр. Смирненски.

шамата̀ *ж. диал. рядко.* (ар.-тур. şamata). Шум, глъчка. — *Венчило, венчило! Па всяко чудо за три дни — викаше един. . . — Чакай да видим, тя да го не е викала? — А бе, момчето я*

искаше, бе. —Като е така, защо шамата? — Чакат от конака да дойде човек, та да отворят. Ив. Вазов.

шамѝя *ж. нар.* (от ар.-тур. Şam — гр. Дамаск). Тънка женска кърпа за глава. *Тя дори не поседваше при него, само пооправяше шамията си и бързаше пак към мотиката.* Г. Караславов. *Дочула шума на мотора, баба Мария вече идеше насреща му по калдъръмената пътечка, като притягаше черната шамия на главата си.* Ем. Манов.

шампа̀ния *ж. книж. остар.* (фр.-тур. şampanya). Шампанско вино. *Виното от пиклиндолските той намираше шампания над шампаниите.* Ив. Вазов. *В Енисейският окръг биле изпиени повече от 150,000 стъкла с шампания.* в. Знание.

ша̀м-тараболу̀з *м. диал. остар.* Фина тъкан от Дамаск. *Поясът му беше шам-тараболуз от ангорски мъх, тъкан със злато и сребро на дребни цветовце.* Ц. Гинчев.

шанда̀н *м. диал.* (пер.-тур. şamdan). Свещник. *Младите нямаха много работа там — да се разправят за икони, кръстове, шандани и кадилници.* Д. Талев.

шансонѐтка *ж. книж. остар.* (фр. chansonette). 1. Шантанска песен. *Учил се е в Букурещ и в Париж — по-добре: ходил е да изеде парите на баща си в Мулен руж и по булевардите. . . Върнал се е с глава натъпкана с шансонетки.* Ив. Вазов. 2. Певачка в нощно заведение. *Тя е бивша шансонетка от едно от одеските кабарета, избягала в чужбина през гражданската война.* Пресата.

шанта̀н *м. книж. остар.* (от фр. cafè chantant). Кафене или кръчма с певачки. *В нея имаше няколко еротични стихотворения, между тях и едно, посветено на някоя си Рафиѐ, мома туркиня от шантан в Русе.* Ив. Вазов. *Между обществото той се прослави: първо, с това, че стана почетен председател на всичките певачки от разните шантани.* Мих. Георгиев.

шанта̀нка *ж. остар.* Певачка в шантан. — *Ще е някоя пияна шантанка, забележи друг.* Ив. Вазов.

ша̀нтеклер *м. разг.* (от фр. chanteclair). 1. Вид модна рокля. *—Защо да е проста селянка? — подпита хитро Тъкачев. —Ами аз ще ѝ направя шантеклер от най-скъпия плат . . . ще ѝ купя копринен чадър и — ето ти я по-образована от тебе.* Г. Караславов. 2. Жена с такава рокля. *Уф, тоя шантеклер пък, не мога да го търпя. И все се мисли за хубава. . . Как не ѝ омръзна да се разхожда всяка вечер в градината по мрачевата.* Й. Йовков.

шанто̀свам се *несв. възвр. разг.* Правя се на шантав. *Аз съвсем не съм смахнат, а нуждата ме е заставила да се шантосвам.* Пресата.

шапѝя *ж. рядко, остар. ирон.* (от тур.). Възлюбена, съпруга. *Това като съгледа неукротимият Селямсъз, след минутно съвещание с шапията си, реши да прати тозчас няколко анадолски гюллета-попръжни.* Ив. Вазов.

шапро̀нче *ср. книж. остар.* (фр. chaperon). Покрив, навес. *Там имаше малко шапронче с мивка и различни вехтории.* В. Ченков.

шапша̀к *м. диал.* (от пер.-тур. kepçe). Съд за гребане на вода. *Костадинка почука и влезе с леген, нов шапшак с вода и кърпа.* А. Христофоров.

шар[1] *м. нар.* Цвят, багра, боя. *Гиздави летни къщици, паянтова направа, със стил игрив, набагрени с ярки шарове, усмихват се приветливо в своята прелестна усамотеност.* Ив. Вазов. *От селото се виждаха само черните шарове на овошките.* Й. Йовков.

шар[2] *м. книж. остар.* (рус. шар). Кълбо, топка. *Надали на друго място по земния шар през този ден се изпращат толкова анонимни писма с обяснение в любов, колкото в Англия.* Пресата. *Цели пирамиди и шарове, изкусно сглобени от портокали, се издигат над хиляди разнообразни плодове.* А. Константинов.

шара̀да *ж. книж. рядко.* (фр. charade). Загадка с думи. *Имам само едни укор да направя на Народния театър: защо той ни дава пиеси като „Мъртвешкия танц", „Адам, Ева и змията". Кой разбира тия мъгливи шаради?* Ив. Вазов. *И Мичо се облегна на топа и взе да дращи по гладката му повърхност. . . Мичо Бейзадето обясни двойния смисъл на тая шарада.* Ив. Вазов.

шарампо̀л *м. остар.* (унг.-тур. şarampol). Дървено укрепление. *Това село, като най-голямо беше обкръжено с шарампол и по бойниците му се нареждаха въоръжени мъже.* Й. Йовков. *Като минаха Белизненския дол, пред тях се изправиха тъмни и мълчаливи шарамполите. През мазгалите се виждаха дулата на пушките и главите на хората ясно личаха зад дървения плет.* П. Константинов.

шарапхана̀ *ж. диал.* (ар.-пер.-тур. şaraphane). Кораб за грозде. *Едри бавни турци от Тузлука ще разпрягат биволски коли и шарапхани из двори증ата.* К. Константинов.

шарѐ *ср. диал.* Шарчица. *Леля ти Гена разпитала кога ще заминат пак някои от търговците во Влашко и му пратила едни хубави бели памучни чорапе със ситни шарета.* Т. Г. Влайков.

шаркѝя *ж. остар.* (тур. şarkı). Песен. *Свирели: пианист и цигулар: валсове, полки, турски шаркии.* Хр. Бръзицов. *Хаджи Пени беше толкова гласовит, тъй сладко се лееха шаркиите от неговите уста, че пред портата в няколко минути се натрупваха любопитни турци и наклякваха край стобора да слушат.* Д. Немиров.

шарлаган и **шарлан** *м. остар.* (тур. şırlağan). Масло от сусам, орехи и др. *В града били построени няколко парни мелници. . . Имало и няколко твърде примитивни шарлаганджийници, които са произвеждали шарлаган от сусам.* Г. Караславов. *На другата страна светеше мекичарницата на бай Гарибалди и острият утринен въздух донасяше мирис на шарлан и пържено тесто.* Ст. Дичев.

шарманка *ж. книж. остар.* (фр.-рус. шарманка). Музикален инструмент латерна. *Една стара, грохнала жена, с прикачена шарманка през рамо, мина под самия прозорец на Матеев и свирейки някакъв всеизвестен валс, изгуби се надолу.* Д. Калфов. *Пирувайте със свойта болка / в сърцата, жадни за любов! / А сам, изправен като сянка, / ще кърша влюбени ръце, / дочул из някоя шарманка / гласа на своето сърце!* Т. Траянов.

шарпия *ж. диал.* (от тур. çırpı). Плат за превръзки. *Лееха се куршуми, правеха се фишеци, жените приготовляваха шарпия, чистеха се старите пушки.* К. Величков. *Навлякох едно дебело палто. . . тикнах на гърдите си калпачето с пиринчения лев, зех приготвената шарпия с едно шишенце от лекарство за рани и тръгнах.* К. Величков.

шарула *ж. диал.* Болест шарка. *Това племе погинало след време от принесената из цивилизованата Европа шарула и от изтребителното оръжие на завоевателите.* в. Знание.

шаспо *м. остар.* (от фр. собст.). Вид стара бойна пушка. *Шаспото на Волов дава два последователни изстрела, които се отекват над мирното село като глас на неочаквана и зловеща тревога.* Л. Стоянов. *Тая година редифите. . . бяха свикани на летни упражнения с единствената цел: да се запознаят с новата пушка, от системата шаспо.* Ст. Заимов.

шасьор *м. книж. рядко.* (фр. chasseur). Стрелец. *Французката бригада, която е разбита при Струма, е бригадата Бротие. . . Там е имало зуави, шасьори, кавалеристи.* Й. Йовков.

шатккав *прил. остар.* (рус. шаткий). Колеблив, несигурен, непостоянен. *След смазването на революцията от 1905 година се вижда идейният упадък на театъра — редят се постановки на шаткави пиеси от Кнут Хамсун, Леонид Андреев и други объркани в идейно-художествено отношение писатели.* Г. Караславов. **шаткаво** *нареч.* *Горилков (Като дига очи от вестника). Много шаткаво казано.* Ст. Л. Костов.

шатрене *ср. диал.* Ходене. *Неопределеното глухо шатрене и шумолене. . . пак се чу още по-силно.* Ив. Вазов.

шатрест *прил. диал.* Разклонен като шатър. *С лещаците, леските, габърът се чредуват гори от колосални, разредени дъбове, които образуват под шатрестите си клонаци хладни сенки.* Ив. Вазов.

шатрило *ср. остар.* Шатра, заслон. *След това залових се да си правя едно шатрило, да ме брани от слънцето и от дъжда.* П. Р. Славейков.

шатря *несв. диал.* Движа се, обикалям. *Тая нощ много късно си легнахме уморени и заспахме така дълбоко, щото на заранта никой не каза да е усетил мишката да шатри по носа му.* Ив. Вазов. *Носилото. . . беше центърът, около който шатреше и се тълпеше народът със запалени вощеници.* Ив. Вазов.

шафк *м. остар.* (от ар.-тур. şafak). Цвят, багра. *Несравняемата му* [на пауна] *перушина вижда се като да съединява сичко онова, що може да ласкае нашите очи с нежните и пресни шарове на най-хубавите цветя; всичко онова, що ги смайва с живите шафкове на многоценните камъни.* Д. Войников.

шафрантия *ж. разг.* (от тур. şırfıntı). Развалена жена. *— Никой няма право да се бърка в живота ми! — Бре! Я го виж ти! Да се бърка в живота му! Че това живот ли е? Свинщина! Да събереш шафрантиите на града.* П. Спасов.

шах *м. . . . остар.* (пер.-тур. şah). 1. Мохамедански религиозен учител. *Рашид го пое* [писмото], *отвори, прочете го, помисли малко и каза: — Пехливан, знаеш ли каква е работата? Утре ще ни дойдат гости: кадията и мюфтията, шахът от долна махала и други беове идат с харемите си.* Ц. Гинчев. 2. Някакъв дух. *Нека да дойдат шаховете от Анадол, че ще го питам аз него* [московеца] *! — Колкото за шаховете, там няма що да кажа — там е божа работа — с шах, с джин, с бога шега не бива.* Ц. Гинчев.

шаханджия *м. остар.* (пер.-тур. şahinci). Соколар. *Двамата шаханджии хранеха соколите с дребни късчета месо.* Ц. Гинчев.

шахат(ин) *м. остар.* (ар.-тур. şahit). Свидетел, очевидец. *— Тебе ти е, лудо, памет изменила, — / хака ти отдавна аз съм изплатила: / и шахати имам — дълги тъмни нощи! / Да не си забравил? Да не искаш още?* Пенчо Славейков. *Тъмната нощ шахатин няма.* Нар. пословица.

шашав *прил. разг.* (тур. şaşı). Шантав, глупав. *— Добре помня. Не ме правете на шашав. Знам кое къде турям.* Д. Немиров. *— Тя не е толкова шашава, да скочи в ямата, ами дири друг.* Ст. Ц. Даскалов.

шашавя се *несв. възвр. диал.* Въртя се като шантав. *Даде му знак да се приближи и тревожно му пошепна: „Ние с тебе се шашавим тук, а ония хъшлаци там обраха сливата.“* Т. Харманджиев.

шашардѝсвам *несв.*, **шашардѝсам** *св. разг.* (от тур. şaşırmak). Обърквам, слисвам, смайвам. — *Знам аз накъде биеш. За пример ще ми даваш Янаки. . . Той е глупав, интереса си не знае. Шашардисвате го вие него там, подхвърляте му по някой залък от немай-къде.* Ем. Станев. *Бей, шашардисаха ни, един ни тегли отсам, други оттак, и ние се смаяхме и объркахме, кого по-преди да слушаме.* Ил. Блъсков.

шашармà *ж. разг.* (тур. şaşırma). Бъркотия, измама. *Гледам, чиновниците правят шашарма някаква и посочват назад.* Ив. Вазов. *Направи някоя шашарма, набльскай в кутиите няколко снопа бюлетини и ето ти тебе магарето народен представител, ха-ха-ха!* А. Константинов.

шашинè — вж. шишине. *Имаше мнозина, които бяха виждали Кондя в гората, с тузлушко шашине на рамото, с дълъг ятаган на кръста.* З. Стоянов.

шàшка *ж. остар.* (рус. шашка). Сабя. — *Ба, догдето е тая през кръста ми — и той потупваше шашката си, — нищо не може да ми препречи пътя.* Ст. Чилингиров. *В това време се приближи един стражар, удари с шашката си Никола по рамото и каза: — Забранено е да се говори с арестанта.* В. Геновска.

швейцàр *м. книж. остар.* (рус. швейцар). Вратар, портиер. *Негрите имат предпочтение пред белите само като келнери в ресторантите, като лакеи, като швейцари.* А. Константинов.

швѝркам *несв. нар.* За течност — изтичам буйно. *Заварихме го вторачен там, където из ноздрите на железния хобот швиркаше дунавска вода.* Ст. Ц. Даскалов.

шевè — вж. шиве. *Тя направила си от козеви вълна венец с увиснали поворки, като да бяха нейни шевета от косата.* Летоструй.

шевекèр *м. остар.* (от тур. şıvekâr). Работене на седянка. *На „шевекер", нощно време, Коле Генчев шие премяната на юнаците, а около, насядали по турски, стоят та му броят бодките на иглата.* Ст. Заимов.

шевелѝ *несв. книж. остар.* (рус. шевелить). Шавам. — *Успокой се, братец мили / и кракът не шевели!* Ив. Вазов. *Диреше това, а в самата му душа шевелеше смътната раздвоеност — нещо горчиво незагладимо го отблъскваше от самата въжделена цел.* А. Страшимиров.

шеврè — вж. чевре. *И сега го виждам: седнал в кьта, надвесил тежко шевре над очи, колкото си е страшен, още по-страшен да изглежда.* П. Росен. *Заедно с тия дрехи на стената висят още:. . . македонски кебета и обшити със злато и с коприна шеврета.* Л. Каравелов.

шеврèн, -а, -о, *прил. рядко.* Направен от кожа шевро. *Като видя сухите ѝ прасци под дългата черна рокля и шевреновите ѝ пантофки с копчета отстрани, засука мустак.* Ем. Станев.

шегàрка *ж. диал.* Жена шегарт. *Егиди синко Стояне! / Бояна ти е в одая / с твоите бели шегарки, / си нощ Бояна играла / играла и си пеяла.* Нар. песен.

шегàрт и шегърт *м. остар.* (от пер.-тур. şakirt). Чирак. *Да що ми собра триста майстори, / триста майстори, двесте шегарти, / та си отиде в Солуна града, / тамо да градиш висока кула.* Нар. песен. *Стояне, синко Стояне, / що толкоз милваш булчето? / Цялата нощ е играло / с твоите девет шегърти — / сега що легна, та заспа.* Нар. песен.

шегобѝя *м. рядко.* Шегобиец. *Големият ми брат, какъвто си е и до сега шегобия, като знаеше, че ме е срам, все с това ме сърдеше: „Ние наша Злата на еди-кого си ще я дадем, той ѝ взел вчера китката", пък аз — божури хвърлям и — беж вън.* Ц. Гинчев.

шеготлѝв *прил. диал.* Шеговит. — *Дал ти бог добро и кола имане, му отговори шеготливият воденичар.* Ц. Гинчев.

шейк *м. книж. остар.* (от ар.-тур. şeyh). 1. Началник на племе у арабите; шейх. *Всичкият народ в Арабия делил се на колена, които имали особени князове шейци.* Г. Йошев. 2. Началник на мохамеданска секта. *Множество шейци и дервиши се притекоха на чети в редовете на османската войска и я насърчаха с надеждни предсказания.* С. С. Бобчев.

шейт *м. остар.* (ар.-тур. şehit). Мъченик за вярата. *Не ща нищо, каза той, от тоя свят, на който съм гост; моля Аллаха да ме уварди чист и да ме сподоби да ида там, гдето блаженствуват праведните и шеитите.* Ц. Гинчев. *И ако умра, да умра барем в боя от душмански куршум и да бъда шеит на оня свят*; Ц. Гинчев.

шей *м. диал.* (ар.-тур. şey). Нещо, вещ, предмет. *Срещнали Тосун бей, че се завръща от Клисура, натоварен до уши с шеюве.* Ив. Вазов.

шейрèт(ин) *м. нар.* (от ар.-тур. şirret). Хитрец, дяволит човек. *Хеле, свахата Пена, на шейрет Колю братова снаха, да чуе за това, па ѝ каже: ти, каже, така и така . . . виж, че намери наша баба Ана, стани та при нея.* Мих. Георгиев. *Бе той такъв шейретин, че всичко може да направи.* Й. Йовков. *Манифактуристът погледна Станча с празни очи и захвана да размисля: дали не ме лъже шейретинът? Надигна се неохотно и мудно пресече площада.* А. Каралийчев.

шейтàн *м. нар. остар.* (ар.-тур. şeytan). Дявол. — *Син на шейтана! — изруга той. — Този човек шари насам-натам, а ние стоим със скръстени ръце!* Ст. Дичев. *Мирният народ из Тракия повярва, че има насреща си сам шейтана; търпеше злините, донесени от Фейзи, както градушката или мора — нечовешка, надземна сила.* В. Мутафчиева.

шекѐр *м. остар.* (пер.-тур. şeker). Захар. *Еничарите пълнеха одаите, чардаците, че и цялата улица пред кафенетата. . . Но Ариф имаше колай и за такива времена и хора. В джезветата през тия дни вареше не кафе, а печен жълъд, а от шекер нямаше и помен.* В. Мутафчиева.

шелковòд *м. книж. остар.* (рус. шелковод). Бубар. *Всякой шелковод непремено е длъжен да употреби всичкото си трудене, за да уварди здравето на червеите (бубите).* Зах. Княжески.

шелковòдство *ср. книж. остар.* (рус. шелководство). Бубарство, копринарство. *Возпитуването на коприненият червей от яйчице до пашкул съставлява главния предмет, от когото зависи успеха на шелководството.* Зах. Княжески.

шелтѐ и шилтѐ *ср. диал.* (тур. şilte). Малък дюшек. *Той седна на мекото шелте на миндерч.* Ив. Вазов. *Слугите пренасяха от кочиите до станяницата големи възглавници и дебели плъстени шилтета.* Ст. Загорчинов.

шѐмеден, -дна, -дно, *прил. диал.* Въртоглав. — *Защо ти, шемедни сине, се скара с Хаджи Генча?* Л. Каравелов.

шѐмет *м.* и **шеметà** *ж.* вж. ш а м а т а. *И изведнъж забиха камбани, дигна се шум и понесе се шемет по гори и поля, — на шир и на длъж.* А. Страшимиров. — *Не лъже... Право казва Митко — чу се други глас из навалицата. Дигна се шемета.* Ц. Церковски.

шемшѝр *м. диал.* (тур. şimşir). Чемшир. *Тука един куп трендафил, и бял и червен, изкастрен и изравнен като китка, а наоколо заграден с нисичек плет от шемшир.* Т. Г. Влайков.

шен *прил. неизм. диал.* (тур. şen). Весел, радостен. — *Димо, как си? Шен ли си?* Ив. Карановски.

шѐнала *междум. диал. остар.* (от тур. şen ola). Бъди весел, честито. — *Шенала ти, аркадаш! поздрави Чапата своя другар.* Т. Г. Влайков.

шенлѝк *диал.* (тур. şenlik). 1. Веселба. — *Е га ги налюлехме ония ми ти чанове. . . то бе шенлик и чудесия, каквато няма друга.* Н. Хайтов. 2. Като *прил. неизм.* Весел. *Довечера ще да дода, / Радо ле, бяла карловко, / на ваша шенлик седянка.* Т. Г. Влайков.

шербѐт *м. остар.* (ар.-тур. şerbet). Разреден сироп. *Подава се един арнаутин, който продава шербет, повикват го и чашките му с розово разхладително питие минават от затворник на затворник.* К. Величков.

шерѐнга *ж. остар.* (рус. шеренга). Войнишка редица. *Солдатите се разделили на две шеренги.* З. Стоянов. *На челото на оная шеренга войска, която пазеше улица Узун чаршия, той позна двама офицери.* Ив. Вазов. *Този въпрос се отнася собствено не само за поети, а изобщо за онези хора, които стоят отпред шеренгата на обикновените хора — творците.* Пенчо Славейков.

шериàт и шериѝт *м. остар.* (ар.-тур. şeriat). Сбор от религиозни и битови правила у мохамедани, основани върху корана. *Той е най-вещия между тях, сиреч гледа съдбите по шериата и по турските несложни усули.* Ив. Вазов. *За присъждане на смърт турските съдилища се водят по предписанията на шериата.* К. Величков. *Лицето му. . . беше обкръжено от бяла прибрана и подстригана брада, точно според повеленията на шерията.* Й. Йовков.

шерѝя *несв. диал.* Обикалям, кръстосвам, шаря. *Турските власти от разкритията в Орхание бяха узнали, че агентите на комитета във вид на „тежки търговци" шерият по градове и села, та размиряват мирната рая.* Ст. Заимов.

шестàк *м. диал.* Вила с шест рога. *Поръчаха на един дебрянски зограф да изобрази лира. Излезе нещо като шестак, с който ринат сено.* Ив. Вазов. *И когато го видяха на двора си, спогнаха го, Баторът с шестака, а Баторката с хурката и с кучетата.* Ив. Вазов.

шестòрица *мн. нар.* Шест души, шестима. *Там седнахме в един каик, на който шесторица весляха.* Св. Миларов.

шѐтба *ж. диал.* Шетане, шетня. *И аз те виждам тебе, най-прекрасна / от всичките жени на тоя свят, / как с прелестната шетба на стопанка / изграждаш рай за мене в моя дом.* Фр. Шилер (превод). *И тръгнал по друмите / шетба да шета, / да струва добро.* Цв. Ангелов.

шетмò *ср. диал.* Шетане, шетня. *Залисана в свои грижи и шетмо, сякаш не беше дори съпикасала кога залезе слънцето.* А. Страшимиров.

шѐтница *ж. диал.* Домакиня, жена, която шета. *Трябваше му шетница за дома и майка за болничкото му оцеляло момиченце.* А. Страшимиров.

шетрѐя и шѐтря *несв. диал.* Скитам, разхождам се. *То какво ми се ходи и шетрее, душата ми знае, ама няма що да се прави.* Т. Г. Влайков. *Нали я знаем всички? Най-подир / не е отрасла ни в дворец, ни в манастир. / И тъй да се рече, додето бе мома, / по улиците шетреше сама.* М. Петканова.

шѐтък *м. диал.* Шетня, залисия. *На теб ти добро булчето, / първо по хубост във село, / първо по гиздост и спретност, / първо във къщи по шетък.* Ц. Церковски. — *Бо-же, рекла Мързеланка, — / станала съм веч на сянка! / Делник — празник, сряда, петък, / шетай пусти женски шетък.* Ас. Разцветников.

шѐтърен, -рна, -рно, *прил. диал.* Който обича да шета в къщи; пъргав, работен. — *Шетърна сваха ставаш, како Павуно, шетърна! — Стара си, ама се държиш!* М. Ягодов. *Далеко пее шетърна невеста — копачка.* А. Каралийчев.

шехзадѐ *м. остар.* (пер.-тур. şehzade). Султански син, княз, принц. *Пред вратичката на Селимовите покои главният евнух се дръпна назад и лекарят влезе сам. . . На миндера, отрупан с меки възглавници, лежеше шехзаде Селим.* В. Мутафчиева.

шѐш-бѐш *м. разг.* (пер.-тур. şeş-beş). 1. Шест и пет на зарове. *И чувам от всички страни: „шеш-беш!. . . купи!. . . . дай парите!. . .“* А. Константинов. 2. Изобщо игра със зарове. *Заминали по-нататък, и ето ти друг един юнак седнал та си играе с воденични камъни шеш-беш.* Нар. приказка. 3. Игра на табла. *Ковач да станеш, трябва дълго да ковеш, / с години учи се шивачът да избажда, / умение се иска даже за шеш-беш — / министърът за поста си готов се ражда.* Ив. Д. Шишманов.

шешенѐ — вж. шишине. *Куршумите свиреха над селото, защото всеки юнак желаеше да си опита шешенето.* З. Стоянов.

шешѐря се *несв. възвр. диал.* Ширя се, кокоря се, надувам се, навдигам се. *Баба Минчовица секà, че истинка е станала дъщеря ѝ чорбаджийка, та бе зела да се надува и шешери като бибел.* Т. Г. Влайков.

шиблѝка *ж. диал.* Тънка жилава пръчка. *Кърши крехки шиблики и ги докосва с устните си, като че му се ще да си гризне от върхарите им.* Ст. Ц. Даскалов. *Снагата се повива като шиблика, напращяла от мъзга!* Ст. Ц. Даскалов.

шиварѝца *ж. диал.* Шивачка. *Еленка едно била научила от майка си, друго от една пловдивска шиварица, която цял месец била преседяла у Диваково на разход, та умеела добре да шие и да крои.* Книжница за народа.

шивàрка *ж. диал.* Шивачка. *Майка ѝ я беше изучила да шие хубави кенета на женски поли, нагръдник и ръкави. И станала беше и тя като майка си прочута шиварка.* Т. Г. Влайков.

шивѐ *ср. диал.* Плитка коса. *Радка хванала едно от шиветата на своята дълга, черна като смола и лъскава като свила коса, па я навива с десницата около показалеца на лявата си ръка.* Мих. Георгиев. *— Чакай ти, обеснико! — чува той гласа на баба си. — Ще вида я що я дърпаш ти за шиветата!* О. Василев.

шигъ̀рт — вж. шегарт. *Като разпусна само обикновените си слуги и шигърти, нареди него да му слугува.* П. Р. Славейков.

шикàрен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* Шикозен, изящен. *Самите вагони са доста комфортни и шикарни.* Ив. Вазов. *Когато настъпят нощните часове, всичко е само едно — публика. . . Тя се трупа по широките булеварди. . . и вика из танцувалните салони или пък скучае по масите на големите шикарни кафенета.* Пресата.

шѝнда и **шѝндра** *ж. нар.* (от нем. Schindel). Малка цепена букова дъска, от едната страна изтънена, от другата с жлеб за тавани и др. *А таванът между гредите е обшит с хубаво рендосани шинди.* Т. Г. Влайков. *Тоз — роден за рало, друг — да дяла шиндри, / виж ги: финансисти с лъскави цилиндри.* Ив. Вазов.

шиндилѝк *нареч. диал.* (тур. şindilik). Засега. *Един голям кусур имаме шиндилик, че черквата ни е вета, малка.* Ил. Блъсков. *— Е, още какво сте? — Даде господ добре сме шиндилик, хаджи-ага, оращисваме се със зимата.* Ил. Блъсков.

шиньòн *м. книж. остар.* (фр. chignon). Кок. *Тя корсет няма, шиньон не носи, / освен трендафил росен в косата.* Ив. Вазов.

шипòвник *м. книж. рядко.* (рус. шиповник). Шипков храст. *Така са произлезли розите от шиповника и пр.* Пресата.

шѝпок и **шѝпък** *м. диал.* 1. Шипка, шипков храст. *Там пеперуда виж дреме / в пазви цветущи на шипок.* П. Р. Славейков. 2. Роза. *За хубостта и за приятния му дъх шипъкът се има за цар на цветята.* Др. Манчов.

ширинѐй *м. остар.* Ширине. *Нито гънка, нито пласа от облаче не се вижда по небесния ширинеѝ.* Ст. Заимов.

ширт *м. диал.* (от гр. σύρτης). Ключалка, мандало на брава. *Па като хлопна и заключи с ширтът вратата, тя отиде при масата и нервно зе да откъртя фосфорните лъскави топки над чашата.* Ив. Вазов.

шѝфър *м. книж. рядко.* (рус. шифр). . .Вензел, знак за отличие. *Тя беше с шифър и в бална рокля.* Толстой (превод).

шишинѐ *ср. остар.* (пер.-тур. şişane). Някогашна пушка с широка цев. *Аз заобиколих училището с няколко души, напъхахме шишинетата през прозорците и огън!* З. Стоянов. *Из тъмните гори по цял ден се чували гърмежи от ловджийски шишинета.* Елин Пелин.

шишлòк *м. диал.* Суха шума. *Станка хвърли бегъл поглед в малката градинка, забеляза, че в ъгъла насреща беше се събрал шишлок, науми да го изчисти, като се поотвърне времето, и тръгна да влезе в къщи.* Г. Караславов. *Събираше клечки и шишлок и ги трупаше край огнището.* Г. Караславов.

шишмàнест *прил. диал.* (от тур. şişman). Дебел. *— Да сте дякон Левски, не сте: той е по-сух, по-висок, по-намръщен; у вас лицето е по-пълно, по-гладко, тялото ви е по-шишманесто.* Ст. Заимов.

шкѐпе *ср. диал.* (от алб.). Кърпа за забраждане. *Главите им* [на невестите] *бяха стегнати в цветни шкепета, с провиснали край ушите краища.* Д. Талев. *Тя бе захвърлила коприненото шкепе и с помощта на Руменова бе дигнала косите си и бе ги сресала по новому — на кок и с буфанто.* Д. Талев.

шкипета̀р, шкепита̀рин и **шкипта̀рин** *м. диал.* (алб. chqiptar). Албанец, арнаутин. *Решиха да наредят на първия боен ред двадесет и един отряда. . . На лявото крило шест хиляди смоляни— . . . В средата Самуиловите войници, шкипетарите и власите — водени от Николици.* А. Дончев. *Когато вече види, че не може да се отбрани от него, той се дига и отива да се засели на далечно място, защото той не обича да се опира срещу необузданната жестокост и дързост на дивий шкепитарин.* С. С. Бобчев. — *Михалаки, да вървим, — . . . — времето не чака. — Шкиптаринът се усмихнал скришом под мустак: „добре аго, ето сега.“* Ст. Ботьов.

шку̀фа — вж. скуфа. *Щом се отвори портата, посрещна го готвачът байно-мастро-Петраки с нощна шкуфа на глава.* П. Р. Славейков.

шлѐва *несв. диал.* Късам небрежно. *Мъча се да бъда по-внимателен, ала все пак шлева ги* [цветята] *бързо и отред, както се бере бурен за готвене.* Т. Г. Влайков.

шлѐвя *несв.*, **шлѐвна** *св. диал.* Удрям, плясвам. *Ама кажете си, синко, здраво ли ви шлевяха с брезови млади-зелени пръчки по гърбът и по сяко място казашко?* Н. Бончев. *Веднъж, като бе се зазяпал, на него току-речи наскокна кочия на някой си полски пан и кочияшът, който седеше от преди със страшни мустаки, шлевна го добре с камшикът.* Н. Бончев.

шлѐкам *несв. диал.* Следя тайно. — *Безобразница — заварих я, знаете, с оня. . . море, аз отдавна я шлекам, ама.* Елин Пелин. *Тогава* [фашистите] *бяха завардили всички пътища за града: стражари и техни помагачи — разни пройдохи и пияници — шлекаха ден и нощ.* Пресата.

шмендефѐр *м. остар.* (фр. chemin de fer). 1. Железница. *Германските концесионери на багдатската железница са поставили такива високи цени за пътуване, че обикновеният турчин дълго ще гладува, ако се качи макар и веднъж на тоя „шмендефер“.* Хр. Бръзицов. 2. Вид комарджийски игри на карти. *„Рулетка“, „Пистолет“, „Шмен дефер“, най-забавните и приятни игри при доста приветлива обстановка ще намерите всеки ден в казино „Панах“.* Пресата.

шму̀гна се *св. възвр. разг.* Пъхна се. *Сичките гълъбе с най-голяма радост пърхнаха и се освободиха от примките. А пълхът поскоричко се шмугна пак в дупката.* Кр. Пищурка.

шму̀лна се *св. възвр. диал.* Вляза, пъхна се в нещо. *Поп Нейко си помисли: „Не може да не се изкъпят.“ При тая мисъл сърцето му трепна и той се шмулна в прохладния коридор от върбалак, шипкови тръни и черници.* М. Ягодов.

шо̀мпол *м. рядко.* (нем.-рус. шомпол). Желязна пръчка, с която се пълни и чисти пушка. *Бай Ангел Койнов, мечкоубиецът, беше в отчаяние: той прикачваше най-оскърбителни съществителни и прилагателни на пушката си, която не можа да гръмне въз звяра, понеже бил забравил шомпола в дупката на валяка.* Ив. Вазов. *Бойчански се завъртя в стаята, грабна случайно попадналия му железен шомпол, с който си чистеше пушката, и удари Славина.* Ивайло Петров.

шо̀пна *св. диал.* Пъхна, вмъкна. — *Едни зирки се разтворили, ръката си да шопнеш в тях. — Защо не повикаш човек да ти постегне къщата, дядо Рашко?* А. Каменова. **шо̀пна се** *възвр.* *От хорото Мирончо ги поведе към Капана и без да каже нещо, шопна се в двора му и всички след него.* Ив. Вазов,.

шопо̀рче *ср. диал.* Чучурче. *Чу стъпки, взе бъклите и тръгна. Водата плискаше по нанагорнището из шопорчетата.* Ст. Ц. Даскалов. *Снагата на човек поглъща с всички пори топлотата, къкрещият на печката чайник го съживява с парата, която свирука из тясното шопорче и разнася ухание на цъфнала липа.* Ст. Ц. Даскалов.

шо̀пурка *ж. диал.* Чучур на чешма. *И нарежда още същия ден да се запуши шопурката на чешмата.* Д. Симидов.

шороло̀п *м. диал.* (от тур. şırolop). Измама, лъжа. *Аз подписвах без сякакво двоумение, защото знаях, че това е шоролоп от една страна, а от друга , че ако съм виноват, няма да са иска моето съгласие да бъде ли наказан или не.* З. Стоянов. *Ако направите някой цигански шоролоп, по двеста тояги ще ви ударя по табаните?. . . Разбрахте ли?* Ц. Гинчев.

шоролопчилъ̀к *м. диал.* (от тур.) Измамничество, шашма. *На тоя ваш отговор аз отвърнах в Мисъл . . . като ви изобличих в умишлен шоролопчилък.* Пенчо Славейков.

шу *частица диал.* (от тур. şu). Само, все пак. *Без нищо в ръце не похожда — . . . : ако не е остен, а оно някой кол, шу какво и да е.* Мих. Георгиев. — *Живеят; — то какъв ли е и техния живот, тие сами си го зтаят, ама, шу живеят.* Т. Г. Влайков. — *Наш Вандо е казал да бъдеш награден и ти, шу двеста лева, ама да те изкарат и тебе на сцената.* Ст. Ц. Даскалов.

шубѐ — вж. шупе. *Моко се захили насреща им. — Слънце, къде са другите бе? Да не ги е хванало шубето? Уж пирати, пък вятър работа.* С. Чернишев. — *Тъмно е тука, не им е добре на сивушките ми, ама ме е шубе да ги пусна. Поверени са ми* [гълъбите]. Б. Болгар.

шу̀бъра *ж. диал.* Рунтав кожен калпак. *С неимоверна чевръстина се покатери по дебелото му гладко стъбло и след една минута се озова в листната му зелена шубъра.* Ив. Вазов. *Хаджият, който имаше ролята на татарин, беше намерил не знам отде една стара шубъра, каквато са носили влашките чокои в миналия век.* Ив. Вазов.

шугавѐтина *ж. диал.* Шугаво добиче. *Нали имахме една шугава овца. . . — Стига с тая твоя шугаветина! Нали я заклахте?* Ст. Ц. Даскалов.

шуга̀вя се *несв. възвр. диал.* Разтакавам се, мотая се. *Още десет литра трябва да натъкмиш, за да си изпълниш плана, хей, момче. Какво се шугавиш насам-натам.* Кр. Григоров.

шу̀драв *прил. диал.* 1. Рядък, проскубан. *Йоаким поглади с костеливата си ръка шудравата си брадица, замислен, и каза.* Ив. Вазов. 2. Изцапан, мръсен. — *Бре гламко (шашкън)! отговори . . . едно момче доста шудраво и дрипаво. . . Аз ти говоря като на човек, а ти ми' теглиш пищов!* П. Р. Славейков.

шу̀дрьо *м. диал.* Дрипльо. *Оголенийт народ искал да го освободят от дълговете му. Тогази Аппий Клавдий зел да крещи, да вика, че тези шудрювци твърде добре били живели.* Н. Михайловски

шу̀кер и **шу̀кир** — вж. шюкюр. *Един катър наех от Цариград, че в пръст обвити корените им и после с мокри парцали, и хеле ги опазих — две-три не се хванаха, ама, шукир, имам десетина-дванадесет фидани.* Ц. Гинчев.

шу̀ле *ср. диал.* Неголям глинен съд за вино или ракия. *Агата това и чакаше; заповяда да му донесат само за него едно голямо шуле.* Ст. Заимов. *Наливай отрок! — викна войводата на слугата, който стоеше зад него прав с шуле вино.* Ст. Загорчинов. *Масите бяха покрити с бели тъкани покривки и тежаха от ястия, от сребърни кърчази и от шулета, пълни с пенесто вино.* Ст. Загорчинов.

шу̀лец *м. диал.* 1. вж. шуле. *Бабичката дохожда и палва една газева ламба с одимена тръба и я поставя на тезгяха, гдето са наредени чаши и шулци.* Ив. Вазов. *Съдовете, шулците, чашите немити и без ред лежаха повалени по лавицата и дебел пласт прах ги покриваше вече.* Ив. Вазов. 2. Чучур на стомна, чешма и др. *Електричеството в стаята на Тошев изгасна, белият шулец на чешмата пресъхна.* Н. Каралиева.

шулна̀р *м. диал.* Чучур на чешма. — *Ами карай покрай чешмата с трите шулнара, че да напълним кацата! — нареждаше той.* Ст. Марков. *Толкова много вода извира, кажи го цяла река, че кара воденици. . . За да не се разлива водата, още преди много години снежинци са изградили грамадна каменна стая. От нея затворената вода изтича буйно през два мраморни шулнара.* Ив. Гайдаров.

шума̀р *м. диал.* Секач на шума за добитък. *Хей, горе над Манов букар, при Чешме, като черни точици се забелязват шумарите — мъже и младежи, които секат на лехи шума за фураж на добитъка.* Кр. Григоров.

шупѐ и **шюпѐ** *ср. диал.* (ар.-тур. şüphe). Съмнение, подозрение, страх. *Стигнала в къщи, съседката не можа да види Желювица в двора. Това още повече я хвърли в шюпе.* Ст. Чилингиров. *Но когато чух, че Лулчо извършил това, за кое аз се имах шупе, аз не можих вече да чакам.* Ил. Блъсков.

шупу̀кам *несв. диал.* Шумя, ръмоля. *Дъждовете не шупукали вече в меките бухнати къдри на гората, а плющели оземи.* Н. Хайтов.

шурна̀р — вж. шулнар. *Този господар е направил Сюлюмание джамиси . . . водопроводът на четирдесетте свода, който пълни толкози шурнари.* П. Р. Славейков.

шурша̀вя *несв. диал.* Шумоля. *Той открехна главната врата, ослуша се, прекръсти се и като поддържаше расото си да не шуршави, като върви, пое към дома си.* Г. Караславов.

шу̀ткам *несв. диал.* Шляя се. *А деца шуткаха по всички посоки.* Д. Талев.

шутни̇̀к *м. книж. рядко.* (рус. шутник). Смешник, шегобиец. — *Тоя шутник, мислеше си Кандов, като излезе на улицата, пак каза едно светло нещо.* Ив. Вазов. *Той беше зъл и язвителен шутник, но Смилец му търпеше и го канеше на пиршествата си.* Ив. Вазов.

шу̀шав *прил. диал.* Съмнителен. *А на търговците обонянието е по-силно и от ловджийските копои, щом угадат, че някому работата е шушава, захващат по-често да го посещават за пари.* Ил. Блъсков.

шу̀шей *м. диал.* Шумол на листа. *Прозорците са разтворени. Нахлува вечерният шушей на овощните дървета.* К. Петканов.

шътрѐя — вж. шетрея. *Широкият двор на хана, из който друг път шътреят бюлюци свине, гъски и кокошки, сега бе изпълнен с едри охранени артилерийски коне.* Т. Г. Влайков. *Пред вратата и около кухнята шътрееха пет деца — три момичета и две момчета.* Т. Г. Влайков.

шѝтница *ж. диал.* Жена, която усърдно работи, шъта. — *Малка ми си още, моя шътнице! — отвърна ѝ той гальовно.* Т. Г. Влайков. — *Ех, недей дума така, како Панчовице. Тя невястата ни инак е добра, и шътница е.* Т. Г. Влайков.

шѝтък *м. диал.* Работене. *Селото припна по улиците и Бияза излезе да си гледа шътъка. Ръцете му през целия ден все пипаха нещо, но мисълта му бе заета само с едно.* М. Яворски. *Шътъкът пое Вагрила и мислите ѝ се стопиха в неясна тъга, която се оттече нейде дълбоко в гърдите ѝ. Работата не я уморяваше като мислите.* М. Яворски.

шю̀кюр *нареч. разг.* (тур şükür). Слава богу. *Е, шюкюр, свърши се най-после.* Ст. Л. Костов.

Щ

щàвляк *м. диал.* Лапад. *И на полето носеха чорба от папица с ориз, с киселец или щавляк.* Ст. Ц. Даскалов.

щàмба — вж. щампа. *В непосредствено съседство с щамбата на свети Панталеймона, изобразен как изменява закона на природата и залепя на магарето конска глава, беше залепена фигурата . . . на някоя актриса.* Ив. Вазов.

щамбóсам се *св. възвр. остар.* (от гр.). Напечатам се. *Трябва да се силим колко е възможно да се щамбосат доста книги на нашия език за научението на нашия народ.* П. Берон.

щàмпа *ж. остар.* (от ит.-гр. *στάμπα*). Печатана икона или изобщо картина. *От двете страни на кунустаса са залепени три големи щампи: Света Гора, Свети Иван Рилски и Свети Костадин и Елена.* Т. Г. Влайков. *Една от работничките, истинска корейска красавица, е едра, здрава, с такива белорозови бузи, каквито съм виждал само на стари цветни щампи.* Г. Караславов.

щандàрт *м. остар.* (нем. Standart). Кавалерийско или флотско знаме. *Пред пилона, на който в празнични дни издигаха царския щандарт, тръбачът изтриваше мундщука на лъскавата медна тръба с омаслени ръкав на галанката си.* Д. Добревски. *И нека други оживеят / това, с което си живял, / щандарти нови да се веят / над кулите, що си владял!* Т. Траянов.

щап — вж. стап. *Сам цигуларина слепеца дядо Гръдне / Василчин, сам и той, опрян на своя щап / и от внучето си поведен, — макар сляп, / и той излязъл бе юнаците да види.* Пенчо Славейков.

щапàле *ср. диал.* Стъпало. *Когато той чул, че неговата невеста ходила при Еника, — . . . — за да се посъветува с него . . . то дядо Либен повикал билеринът на конакът и повелял на турската власт да му удари триесет тояги по щапалете.* Л. Каравелов.

щàпам *несв. диал.* Стъпвам небрежно. *А другите газеха, без да разгръщат и щадят буйните жита. Те вървяха като волове, щапаха тежко и жестоко.* Ст. Ц. Даскалов.

щапỳкам *несв. нар.* Пристъпвам едва-едва. *Вън постепенно се стъмняваше. . . На Мира ѝ се счу, че някой щапука по пътеката, заслуша се, но не различи стъпки.* В. Ченков. *Днес махнаха гипсовата ми коруба и цялата сутрин съм щапукал с патериците из стаята. Но като че ли нямам нужда от тях, засега ми стига бастунът.* П. Бобев.

щàстен, -стна, -стно *прил. остар.* Щастлив. *Сара Михаила го прегръща: „Ти няма да умреш, мой мили, ти ще бъдеш щастен с мене“.* Ст. Ботьов. *Той никога не може да бъде щастен, защото щастен ще бъда само тогаз, когато съм задоволен от всичко, което пожелае моята воля.* Мих. Георгиев.

щегóлство *ср. книж. остар.* (рус. щегольство). Контене, гиздене. *София се облачи просто и смиренно и ако и небогато, обаче твърде чистичко с приличие; но това не се съгласява с оная разкош и щеголство, кои царуват у мащихини ѝ.* С. Радулов.

щеголя̀я *несв. книж. остар.* (рус. щеголять). Превземам се. *Само там допуснахме книжно слово, словенско и руско, гдето не найдохме свое в езикът. Но без нужда не введохме ни едно слово чуждо, както вводят нашите, чисти уж български писатели, които и дето тряба и не тряба, без да се свенуват, изражяват се с изражения и щеголяят даже с фрази.* Н. Бончев.

щедỳшен — вж. тщедушен. *Фразата, че народите са велики плагиатори на култура помежду си, може и да е аксиома за щедушни умове, които лесно се успокояват с аксиоми.* Пенчо Славейков.

щенè *ср.* и **щенèц** *м. диал.* Малко кученце или изобщо малкото на животно. *Черното ми кученце след мене заквича. . . Господ ви окъпал хубаво и тебе, и твоето черно щене.* Ив. Вазов. *Някога си излязла лисицата на пътя, а орелът, като не можал да си намери друга храна, слетял в храсталака, грабнал щенетата ѝ и ги изял с пилетата си.* П. Р. Славейков. *Между задните му* [на кенгурото] *крака се намира меше, в което държи щенците си докле наякнат.* Летоструй.

щѐние *ср. остар.* Желание, искане. *Животът се показа щедър към него. И той трябваше да му се отплати, като даде път на щенията си.* К. Петканов. *Зимà му пушката и му каза: — Бог ми е свидетел, че щото ти правя, е против щението ми, но трябва да го направя.* П. Бобеков.

щѐрна *ж. остар.* (лат.-гр. *στέρνα*). Съд или басейн за събиране на дъждовна или друга вода. *Показаха ѝ каменна стълба, издълбана в самата стена, между две дълбоки щерни, пълни с дъждовна вода.* Ст. Загорчинов. В *дворовете има големи щерни с вода, и няколко тулумби всякога са готови за в случай на пожар.* в. Зорница.

щѐтен,-тна, -тно *прил. диал.* Напразен, безплоден, безрезултатен. *Но усилията ми да я* [майка си] *съзра останаха щетни.* К. Величков. *И нека финските води / забравят старата си злоба / и с щетни ярости, вражди / да не смущават Петра в гроба.* Ив. Вазов. **щѐтно** *нареч. Щетно бих искал сега да си дам отчет за ония потресни чувства, които изпитвахме всички, когато виждахме да се връщат между нас осъдените, неми и посърнали.* К. Величков.

щетѝна и **щетѝнка** *ж. нар.* Яма, в която горят дървата за дървени въглища. *Денем и нощем пламтели пещите на „видните" и ненаситно поглъщали огромни количества въглища. За приготовлението им в стотици „щетинки" из гората димели заровени жижници.* Н. Хайтов.

щивàли и **щифàли** (нем. -ит.-гр. *στιβάλι*). Високи обуща. *Как би се виждало младо девойче с един низ черни и прогнили зъби, не като модничарка ли с дрехи за в салон, а със съдрани щивали.* П. Р. Славейков. *Аз пък видях как Витко ходеше със съдрани щифали и разпрани подметки. Пръстите му стърчаха навънка.* Ив. Хаджимарчев.

щѝвам се *несв.*, **щѝвна се** *св. възвр. диал.* Спущам се, стрелкам се, гмуркам се. *И плувачите се мажат с маз, за да се щиват по-лесно из водата* Й. Груев. *Индиецът се щивна, па след малко изплува с билката в ръка.* Й. Груев.

щир[1] *м. нар.* Едър бурен из обработени места. *Цветята ... които особено покриват полетата и бреговете речни, са: трендафил... лопен, щир, дива папрат.* Е. Каранов. *Зарад босилеко поливат и щира.* Нар. пословица. Щиру време минало—остарял вече за женитба и любов. *Ревне ми се, искам да ма обичат, / но казват ми: „Щиру време минало".* П. Р. Славейков.

щир[2] *прил. нар.* Бездетен, ялов. *На изпостница заприличала Глаушевата снаха, младата. Те, щирите жени, дебелеят, а тя...* Д. Талев.

щирѝк *м. диал.* Безплодно, ялово животно. *Аз му казвам, боли ме, главата ми ще се пръсне, а то като щирик ще умре, ако не ручка.* М. Яворски.

щирѝца *ж. нар.* Ялово добиче. *Че имам крава ялова, / йот девет годин щирица; / води се, не завожда се.* Нар. песен. *Имал е Пейко, Пейко кехая, / триста иляда стада и овца щирица, / дето ходила девет годин ялава.* Нар. песен.

щѝрник *м. диал.* Зелник с щир. *Какво ли не би дала тя сега да е, като останалите жени в Мечи дол — мъжът ѝ да се върти някъде из двора, да чука или да дялка нещо с теслата... А Илка да му помага, да му готви щирник със сирене.* К. Калчев.

що по що *нареч. диал.* Непременно, на всяка цена. *Ние сме уверени, че като всяко периодическо издание и „Зора" ще бъде разорителна за нас, но ние ще гледаме що по що да изкараме до край.* Ив. Вазов.

щовѐкам *несв. диал.* Ходя, снова нагоре-надолу; шъкам. *А Ружка току излизаше навън, хлопаше вратите, майка ѝ се стряскаше и най-после ядосано ѝ викна: — Стига си щовъкала нагоре-надолу, че ми взе ума.* Е. Коралов.

щовѐкна *св. диал.* Чукна с пръст. *В него* [стихотворението] *поета не е намерил какво друго да поправи или измени отпосле, освен да изхвърли двете запетаи в шестия стих... С това той е щовъкнал граматиката по носът.* Пенчо Славейков.

щоф *м. книж. рядко.* (нем. Stoff). Материя, плат. *Една рокля не знаят да ушият, а вече знаят названието и качествата на всичките скъпи щофове и дрехи: и плюш, и брокат.* Ив. Вазов.

щрàпам *несв. диал.* Стъпвам с цяло стъпало. *От силния пек камъните и прахът по пътя пареха. Момчетата щрапаха боси по него като в пепел от разровено, току-що загасено огнище.* Т. Харманджиев. *Станка тръгна за дома си... Но като пресичаше главната улица край общинското управление, тя видя група войници, които щрапаха тежко.* Г. Караславов.

щрàпест *прил. диал.* Тромав. *Те почувствуваха, че той пристъпва към тях нарочно бавно не защото го убиваха острите камъни по босите щрапести крака, а защото иска с това да даде на другарите си време да се опомнят и да разберат, че той не се страхува.* Т. Харманджиев.

щрапнѝ *ж. диал.* Отпечатък, следа от крак на човек или животно. *Позасмя се Али... и прекрачи високия праг... Босите му детски крачка заотпечатваха нови щрапни в загладения двор.* Ст. Ц. Даскалов. *Дори приклякваше и ми се струваше, че следи стъпките на водопровода, вторачва се в тях, както в щрапните на добиче, изгубило се из нивите.* Ст. Ц. Даскалов.

щраф *м. книж. остар.* (нем. Straf). Глоба. *Но по особна народна отсъда се запрещава по-нататъшното представление на пиесата и поета осъждат на 1000 драхми щраф.* Пенчо Славейков. *Бедний комисар получава от префектурата едно предписание да плати половина* (1/2) *лира щраф и да се задоволи да пренесе, без мърморание, наказанието.* Ив. Вазов.

щрегàр *м. диал.* Мършава свиня. *Някои бяха пийнали и макар и малко да беше това, което бяха сложили в стомасите си. . . все пак започнаха да шумят, поради което Нино ги поглеждаше яростно: напихте се, санким, вие, щрегари, а за мене никой не помисля.* М. Ягодов.

щрекỳкел *м. диал.* Щъркел. *Птиците хвърчат вече по-ниско. Станат по-големи. И нещо беличко съглеждаме по тях. — Щрекукеле са! — извиква някое.* Т. Г. Влайков.

щрèлка *ж. диал.* Вид детска играчка, която се подхвърля нагоре. *Първи забравиха скръбната случка децата. Грабнаха тояги и захвърляха щрелки из въздуха.* К. Петканов.

щрèцна се *св. възвр. диал.* Скарам се, сопна се. *Чичо Боце беше се втрещил от тая изненада и мълчеше учудено, па току се щрецна.* Елин Пелин. *А той веднаж се щрецна и на Еленка.* Елин Пелин.

щрèцне ме *св. диал.* Прониже ме болезнено. *Нещо го щрецна у сърце и Лило се изпоти, вир-вода. Не е да речеш от страх. Маке! Таман, Лило и страх!*.Мих.Георгиев.

щрòка *ж. диал.* Беднотия. *Какво си се окумил . . . Стягай се. . . Дръж се малко на положение. . . Сега тая нива, па догодина друга и току виж, отхвърлили сме щроката. . .* Кр. Григоров.

щрòкав *прил. диал.* 1. Който има дълги и мършави крака. *Най-много ней беше омръзнало да тича от връх на връх подир щрокавите крави.* Ст. Ц. Даскалов. 2. Болнав. *Я съм щрокав, ама мога да се излекувам, ако има некой да си заколи детето, да го опече и да ми даде, да ям от него!* Нар. приказка.

щулцѝ *мн.* (**щулèц**) *диал.* Кокили. *Щом станехме сутрин, вземахме дългите щулци, газехме дълбоката кал и стигахме до училището.* Ст. Ц. Даскалов.

щъкам[1] *несв.*, **щъкна** *св. диал.* Ходя нагоре-надолу. *Навред щъкаха хора, кепенци се отваряха, коли трополяха по платното.* Ст. Дичев. *Слезе от трема, погледна нагоре към високите, дребни като светулки звезди, намери квачката. Едвам сега се е показала. Нейните пилета щъкат по снопите — кълват жито.* А. Каралийчев. *Като щъкнал народ по улиците, не можеш се размина.* Пелин Велков.

щъкам[2] *несв.*, **щъкна** *св. диал.* Щракам с пръсти. *Вечер, когато каруцата затракаше по разровената улица, кучетата тръгваха пред нея. . . Доволен, ухилен, докторът им подхвърляше парчета хляб и щъкаше с пръсти.* Г. Караславов. *— И на Маринка ще найда един учен мъж, та и нея да я наредим за хвала и чест на фамилията — рече той угодливо. . . Напипал съм едно момче — той щъкна с пръсти, като цъкна с език, — не момче — бонбон.* Г. Караславов.

щърволѝнка *ж. диал.* Нещо вкусно за ядене, лакомство. *Тя беше привикнала децата на съседите да идат по няколко пъти на ден у нея и всякога ги изпращаше с някоя щърволинка в ръка.* К. Величков.

Ъ

ъгъл — вж. агъл. *Наоколо се редят Димовите постройки. . . : оборът, пещта, курникът, ъгълът, както наричат тука кошарата за овцете.* А. Каралийчев.

Ю

ювà *м.* и *ж. нар.* (от тур. yuvasız). Човек без постоянно свърталище и работа. *Върви със зидарите, под черквата иди легни — поврага върви, стига все тебе съм гледал да се пречиш юва из село!* П. Ю. Тодоров. *Че да си я посрещнал, както му е редът, че да сте се повели двамата из града . . . тръгнал си самичък из пущинаците като юва. Че бива ли тъй бре? — гълчеше го кака Мара.* Ст. Марков.

ювзалѝя — вж. евзалия. *Бяха обути на прябош с калеври на краката. . . с габровски нож и малко ювзалия пищовче на кръста!* З. Стоянов.

юг *м. нар.* Топъл южен вятър. *Слънце смело, слънце топло, / вятър — юг крилат — / на Мраз страшни разрушиха / снежния палат.* Елин Пелин. *Още в първия дол лавината се свлякла, навярно когато духаше югът през февруари.* Ламар.

югѝч *м. диал.* Овен, който води стадо. *Дойдоха те сред стадото и хванаха югича — ваклия югич с деветтях звънци.* Й. Йовков. *Месечината пътуваше по синия небосвод като бял югич посред сивото си стадо, което представляваха безбройните трептещи звезди пред него и подир него.* Ц. Гинчев.

югỳрт *м. диал.* (тур. yoğurt). Кисело мляко. *Ето, махленският продавач на кисело мляко се провиква отдалеч: „Хайде на югурта, хо-о-о!“* К. Константинов.

ю̀да[1] *ж. диал.* Зла, коварна самодива. *Вълва бе разнесла по цялото село, че тяхната неканена гостенка е омагьосана, че е юда, която самият дявол, преправен като калугер, донесъл на ръце от гората в хижата им.* Д. Талев. *Кавалджиите били изложени на друга опасност: тях ги бродели много юди и самодиви, които се влюбвали в тях.* З. Стоянов.

ю̀да[2] и **Ю̀да** *ж.* и *м. нар.* (от евр. лично име). Предател. *Между другите успял е да се спаси и прикрие в родното си село и Бачо Киро. . . Но тук са се намерили юди в лицето на трима чорбаджии, които са го предали на турските власти.* Г. Бакалов. *Тогава е имало Юда и сега има. В нашето село разтурникът е Минтан Кадански. Твоят Минтан води юдиното хоро.* К. Петканов.

юджурѐт *м. диал.* (ар.-тур. ücret). Наем за полски имот. *Истина, сега тие немат ниви, ала някои хора имат пък артък, та ще земе да работи с юджурет или на третьо.* Т. Г. Влайков.

ю̀дин *прил. рядко.* 1. Който се отнася до юда. *Кат юдин бесен рой / запели вихри ядни.* Ив. Вазов. *Но друго — юдино хоро опаса / през тая пролет суши и моря. / Война.* Бл. Димитрова. 2. Коварен, предателски. *— Какви сте ми хубавици! — поклати глава Асен. — Весели сте вие, а както научавам, чокоите при вас са разпасали поясите си и играят юдино хоро.* А. Гуляшки.

ю̀дов *прил. рядко.* Предателски. *Онези българи, дето своята полза предпочитат от общата полза. . . тези българи са изчадие дяволско, юдово коляно.* П. Р. Славейков.

юдодỳшен, -шна, -шно, *прил. книж. рядко.* Който има душа на Юда, на предател. *Натъпкани са там попове, вестникари — / и разни книжници и юдодушни твари.* Пенчо Славейков.

юдòл *ж. старин.* Долина. *Видели тамо где цветят / зелените юдоли.* П. Р. Славейков. *Родопи горделиви. . . / Усмихнатата пролет богато украшава / плещите ви с кокиче, полите ви с морава. . . / Зефирът сладко шушне във тъмните юдоли.* Ив. Вазов. Юдол плачевна — земният мъчителен живот. *Защото го извади от плачевната тази юдол.* Бълг. книжици.

юз *м. остар.* (тур. yüz). 1. Чаша или съд, който събира сто драма. *Кънчо сложи пред тях една оканица и билюрен юз. Дядо Славчо напълни юза и го подаде дяду Минку.* Т. Г. Влайков. *А като се събудеше, гаврътваше един юз ракия.* Д. Кисьов. 2. Мярка за тегло, равна на 1/4 ока. *Седяла ми е Дамянка, / седяла седенкувала — / три юза памук упрела, / три бъчви вино продала.* Нар. песен.

ю̀збашия и **ю̀збаши** *м. остар.* (тур. yüzbaşı). Капитан в турската армия или полицейски началник. *Една нощ, когато всички спяха, едно заптие ме събужда и ми казва, че ме вика юзбашията.* К. Величков. *Юзбашията. . . заповяда на чауша да постави стража край високите каменни*

стени. М. Марчевски. *Ние го излъгахме, че Ахмед юзбаши иде уж в селото ни, та затова да дойде и той уж с нас, да отидем да го посрещнем.* З. Стоянов.

юзѐ *ср. диал.* (от тур. yüz). Съд с вместимост сто драма или 1/4 ока. *Байо ви Бачко може да залепи ченийче... да дълба корита, да прави юзета (от калай).* в. Знание. *Хайде сега дайте павура (черека или юзето) да почерпим тоя или оня, или дяда попа една чаша ракия.* Хр. Г. Данов.

юзенѝче *ср. диал.* (от тур. yüz). Стъкло с вместимост 100 драма или малко повече от 300 грама. *Райка влезе, взе от полицата юзеничето и малката чашка, па като зафана от дяда си найнапред, чашка по чашка, изреди ги по три пъти.* Т. Г. Влайков.

юзлю̀к *м. остар. диал.* (тур. yüzlük). 1. Монета от сто единици. *Що се измолих на майстора, барем един юзлюк да ми даде за хляб да им* [на децата] *зема за тоз вечер.* П. Р. Славейков. *Дал му един юзлюк и му запретил да го не вижда втори път в конака.* З. Стоянов. 2. Чаша или съд, който събира сто драма. — *Чутура, един юзлюк. От парливата. И ръката му, протегната към тезгяха, се раздрусваше без мезе.* — *Е... дай ми още един юзлюк.* Ст. Чилингиров.

юзтюбѐч *м. остар.* (тур. üstübeç). Цинков или оловен окис. *Известният ни дядо Начо, преди да препоръча едно от лекарствата: исиот, паламут ... юзтюбеч... и пр., той предписваше други по-ефикасни.* Ив. Хаджийски.

юзу̀м *м. диал.* Джоджен. *Ето, ей сега дофтаса с всичко, що му поръча, и баща ти ни проводил и малко оцет и юзум.* Ц. Гинчев.

юк *м. диал.* (тур. yük). 1. Товар, бреме. *То, гдето се е околисал около село, не е без причина, ще отвлече я някого от чорбаджиите, я някое дете и ще иска с юкове пари.* Ц. Гинчев. *За своите работи народът дотогава / заляга, докато за свои ги съзнава, / докато юкът им сам носи на плещи.* Пенчо Славейков. 2. Материално състояние. *Вие търсите моми с пари, с много пари, с голям юк.* Н. п. Филипов. *Поп Стайко. Да речем, например, заловил се да прави фалшиви пари... Манчо. Ама рано или късно в затвора. Поп Стайко. Бе той като си направи юка, вкарвай го ти в затвора за година-две.* Ст. Л. Костов.

юклю̀к и **юклу̀к** *м. диал.* (тур. yüklük). Долап за дрехи в стената. *В юклюка на къщицата-колиба стои чувал, а в чувала се мъдрят 12 чифта низамски дрехи (фесове, потури и елечета).* Ст. Заимов. *Нашата сънливост сякаш изгони съня от мама и тя пъргаво отвори юклюка, като запремята дюшеци и хатли върху потона.* Ст. Чилингиров. *Не можеш ли да ме отведеш у някоя вярна комшийка? ... — Ами у Деспинини не може ли? Богата къща, много стаи, юклуци, килери.* М. Грубешлиева.

юн *прил. остар.* Млад, младежки. *И разпущали слухове, че уж Ликург ожидал само удобен случай, за да махне юния цар.* Н. Михайловски. *Та не щеше и да е зле, ако да се съединеше юната ревност на Бурмова със старческата опитност на Костовича.* П. Р. Славейков.

юнѐ *ср. диал.* — вж. юнец. *Месечината като рог на двегодишно юне, свила се между звездите, па се лъска, като че е от сребро.* Мих. Георгиев. *Юнето, нали беше още невпрягано, току залепи напред, дръпне се назад, подплаша го аз, то подрипне и потръгне с Лиса.* Кр. Григоров.

юнѐц *м. нар.* Млад, към двегодишен вол. *От всички улици вървяха към сборището юнци, крави, телчина.* Н. п. Филипов. *Чардата се свлече като лавина от тревистите баири. Кехаята Рад бе доволен. Тук имаше до четири хиляди говеда — охранени крави и яки волове, тлъсти юнци и юници.* А. Христофоров.

юнѝца *ж. нар.* Млада крава, която още не се е телила. *И колачите от Каменица, които всяка есен носеха армаган на митрополита ялова юница... взеха, че забравиха обичая си.* Д. Рачев. *Отделили сме крави и юници, които ще раздадем на кооператорите за отглеждане в спомагателните им стопанства.* Пресата.

ю̀ност *ж. рядко.* Младост. *Защо е така умилителна въздишката, която изпущаме при виждането... мястото, дето са изтекли няколко светли часове от нашата юност.* Ив. Вазов. *Аз пак съм сам!... / И пак терзан! Мираж, все тебе гоних, / че беше блян, откърмен в юност ранна — / във буйна гръд.* Ц. Церковски. *Напевът скоро изпълни стаята: познати, сладостни звуци бяха то, дъх на родна шир, тропот на развърнати стада, далечен ек от балкански усои... Детински дни, незабравима юност!* Ст. Дичев.

юрнѐк *м. разг.* (тур. örnek). Образец, модел. *За юрнек на хубост, както се изразява един от българските филолози, аз ще посоча на едно стихотворение.* Пенчо Славейков. *Веднага се вижда откъде могилчани са взели юрнек за своята булчинска носия.* Н. Хайтов.

ю̀ро *ср. диал.* (от гр. γῦρος). Дълго платно, опънато на креват като фустанела. *Колоса къдрите на юрото, което се подаваше под покривката и обикаляше от двете страни леглото.* Калина Малина.

юро̀див *прил. старин.* Малоумен, слабоумен. *Нали блаженното самочувствие на юродивите винаги и всякъде е било в обратно отношение към съзнаване на света?* К. Христов.

юро̀дивец *м. рядко.* Юродив човек. *А може и пъпа си да съзерцаваш, както вършат мнозина прости и юродивци.* Ст. Загорчинов. *Трети юродивец ни уверява, че неговата скръб била „Царствен замък“.* К Христов.

юрт *м. диал.* (тур. yurt). Запустяло дворно място. *Встрани чак до дола, където тече водата, слизат юртове с балкански сини сливи — най-хубавите, които ражда земята ни.* З. Сребров.

ю̀ртище *ср. диал.* (от тур. yurt). Празно, запустяло място между къщи. *Около училището има едно доста голямишко място — селско юртище е, — ще накарам да се загради, пък ще си го работя заедно с учениците.* Хр. Максимов.

юртлу̀к *м. остар.* (тур. yurtluk). 1. Имение, земя. *Всичко продават: сараи, юртлуци, градини.* А. Страшимиров. 2. Пусто място. *Водениците, юртлуците, върбалака. . . мочурливите места, са най-любимите обиталища на тия нощни духове.* З. Стоянов.

юру̀к *м. остар.* (тур. yürük). Турски пастир, скитник из Родопите и Стара планина. *То са юруци, някъде по чаловете пасат стадата си.* Ив. Вазов. *А вакъфите дадоха планините, пасищата и водите на юруците срещу овци, вълна и мляко.* А. Дончев.

юру̀ш и юрю̀ш *м. нар.* (тур. yürüyüş). 1. Масово нападение; пристъп, атака. *Поп Кън плати на кръчмаря виното. . . и влезе в двора, та си отвърза коня. . . за да тръгне още сега за Саръкьой да нагласи до последните подробности юрюша, в който щеше да тласне своята войска утре.* Ив. Вазов. *Три пъти на гъсти редове турците се втурваха на „юруш" върху тази чука.* А. Страшимиров. 2. Като *междум.* Напред, нападай. *Когато на хората дойде до зъби и плюят на всичко. . . . трябва им един, само един човек, дето да им рече: юруш! И без да се замислят, ще пометат това, що им е показал.* В. Мутафчиева. На ю р у ш — без да се съобразявам много; лудешката, през глава. *Мисля, когато влязох, никого нямаше на улицата. — Влезе? Та тъй влазя ли си бе, синко? През покрива, на юруш!* Ив. Вазов. *Военната работа, синко, не е като партизанската — на юруш. Тука всичко трябва да се подготви.* П. Вежинов.

юру̀шки *прил. диал.* Който се отнася до юрук. *И катю вдигна Горан бабата на ръце, тръгнаха тримата млади към юрушките мандри заедно с Манол и бабиното внуче. Тръгнах с тях и аз.* А. Дончев. *А отстрани и отдясно на белия камък стоеше юрушката джамия, прост навес от върше между стъблата на четири бора, където се събираха всеки петък юруците от всички семейства за молитва.* А. Дончев.

юрю̀к *прил. неизм. остар.* (тур. yürük). Който издържа на вървеж, на ходене. *Двамата... прочути бързоконци и авджии бяха канени да надпрепускват конете на беевете и да решат препирнята, защото имаше препирня за два коня — кой е по-юрюк, и тази препирня беше от две години нерешена.* Ц. Гинчев.

юрюкбедевѝя *прил. неизм. остар.* (от тур. yürük и от ар.-тур. bedevi). За кон — бърз и от арабска порода. *Имаха и двамата по един юрюкбедевия кон, които на много турски сватби бяха надпрепускваливали много коне и бяха взели много сукно пешкеш.* Ц. Гинчев.

ю̀ря *междум. диал.* (от тур. ürümek). Вик за помощ — идвайте. *Жената потърси детето с очи, ала Найден беше скочил вече и тичаше към кладенеца. . . Дотича запъхтян и старецът. —Юря, бре хора! Удави се детето!* Г. Райчев.

юс *м. остар.* Име на старобългарските букви ѧ, ѫ. *Изхвърлянето на членовете и юсовете — поддържано само още от Христаки Павлович Дупничанина — не се понрави вече никому.* Ив. Д. Шишманов. *Юсовете [в паремейника] се употребяват правилно: буквата ѣ се отличава строго от Е.* сб. Сокол.

юсму̀вам *несв. диал.* (от тур. yosma). Лудувам. *Тя не е дете и разбира кой е дошъл събор и весела да гледа каквото е редно, каквото е прилично, и кой е дошъл да юсмува.* Н. п. Филипов.

юстѐ[1] *ср. диал.* (тур. üste). Прибавка, придавка. *—Я дай. . . да видя аз твоята жена така, гола де — не само няма да ти искам пари, ами и юсте ще ти дам отгоре!* М. Ягодов.

юстѐ[2] — вж. юстюн. *Всички гости бяха възхитени от тоя мъдър отговор, но чорбаджи Игнат, като чорбаджия, искаше да излезе юсте, та прибави.* Мих. Георгиев.

юстю̀н *прил. неизм. диал.* (тур. üstün). По-горен, който превъзхожда. *Ние сме нарушили реда на държавата, защото закон ще каже ред, и държавата го нарушава след нас, за да ни докаже, че може да бъде по-юстюн.* Ст. Чилингиров.

юх *м.* Н а ю х *диал.* напразно, накриво. *Не щат ли ме накара да изкажа нещо. Но всичкият им труд отиде на юх.* Св. Миларов.

ю̀хаа *ж. диал.* (тур. yuha). Подигравка. *При все това те* [министрите] *имаха рядко щастие да не бъдат взети още първия ден на юхаа.* Пресата.

юхкѐ *ср. диал.* (тур. öfke). Яд, гняв. *У старини пиех от кахър, от юхке, от папила.* Мих. Георгиев.

ючку̀р — вж. у ч к у р. *Той се обесил с ючкура на гащите си.* Пресата.

юч-кюшелѝя *прил. неизм. диал.* (тур. üçköşeli). Триъгълен. *Нашите бюлетини ще ги сгъваме като муски. . . —Юч-кюшелии — пояснява Дочоолу.* А. Константинов.

юшу̀р *м. истор.* (ар.-тур. öşür). Някогашен данък в натура — десетък от земеделското производство. *Бивал е доставчик на войската, закупчик на беглика, на юшура.* П. Росен. *Юшура за тая година беше платен.* Д. Немиров.

юшурджѝя *м. остар.* Лице, което събира юшура. *Научих се от тях, че юшурджията, който събирал десятъците, за житото земал снопе, а за сеното им искал пари.* А. Цанов.

Я

яавѐр — вж. явер. *Михри ханъм не е само любимка, а и управляваща: нейният брат, известен като Черкез Хасан, станал яавер на султана и бързо се въззел от роб в господар.* Хр. Бръзицов.

ябà *ж. диал.* (тур. yaba). Дървена вила. *По едно време толкова му домъчня, че стана от пръстта, взе ябата, залови се да вее, да забрави в работа мъката си.* К. Петканов. *Тато с четирирога вила — яба — набожда стовареното там сено.* Т. Г. Влайков.

ябанà *ж. остар.* (от пер.-тур. yaban). Чужбина. *С първо срещане още тия отвориха уста да ни питат, понеже и двама бяхме дошли от ябана, какво правят другите братя, готвят ли се и тия да развият байрякът напролет.* З. Стоянов. *Бил досега нейде по ябана. . . Сега, като се върнал, направил си дюкян в къщи и заловил се за занаята.* Т. Г. Влайков.

ябанджѝйски *прил. нар.* (от пер.-тур. yabancı). Чужд, външен. — *Че защо, ма како?* —. . . *защото батьовците ми са рекли, да си правят оня писан чифутин. . . ябанджийският граматик, когото лаят и кучките из село — него нà, да правят зет!* А. Страшимиров.

ябанджѝя *м.* и **ябанджѝйка** *ж. нар.* (пер.-тур. yabancı). Чужденец, странник. *Може ей тъй на улицата да си остане, нели е ябанджия.* Д. Талев. — *Не е нашенец, ябанджия момче — чу сякаш отдалеко, през мислите си, гласа на клисаря.* В. Мутафчиева. *Тя е ябанджийка и живее там край нас.* Т. Г. Влайков.

ябàнѐц — вж. ябанджия. *Не люби мене, не губи себе, / оти сум тугин, моме, тугин ябанец, / денес сум овде, моме, / утре ке си одам.* Нар. песен. *Тя се возчудила, каква е тая работа, сега ни-в' едно време, да води чивяк-ябанец.* Т. Г. Влайков.

ябелиѐ *ср. остар.* (от тур.). Ремък за точене на бръснач. *В кафенето имаше четири души: един гост — българин. . . Илчо кафеджията, който точеше един бръснач на ябелието, а пред огледалото — чиракът му бръснеше един гост.* Ив. Вазов.

явѐр(ин) *м. остар.* (пер.-тур. yaver). Помощник, адютант. *Най-сетне яверите му с наперчени коне се разтичаха по лагера.* Ст. Заимов. *Михалаки: Ами до кого му ги е пратил аджеба? До губернатора ли? Петко (с колебание): До него. . . не до него. . . а с нарочен челяк. . . Михалаки: Вай, с нарочит челяк! Някой яверин. . .* Ив. Вазов.

явру̀йче *ср. диал.* (тур. yavru). Малко, новородено животно; пиленце. *На един бряст гледам две гургуричета. Явруйчета трябва да бяха, глупави още, гледат ме и не хвъркват.* Й. Йовков.

явру̀м *неизм. при обращение, диал.* (тур. yavrum). Мое дете, душичке моя! *Старицата-арменка се клатушка пак и реди припевно като плакалка до мъртвец: — Няма спасение, кузум! Няма яврум.* А. Страшимиров. —*Кузум, яврум (агънце, гълъбче) Георге, кажи има ли такъво нещо в нашето Хасково — от дълбочините на сърцето си попита простодушният Янаки Тодев.* Ст. Заимов.

я̀вствен, -а, -о, *прил. книж. остар.* (рус. явственный). Явен, ясен. „*Ела. . . съдбата не напразно твоя лик / тъй явствен във душата ми изписа, / да буди на безумието вик.* П. К. Яворов. *Понякога погледът се спираше върху нея с такъв твърд израз, че тя усещаше топло допиране, явствено и настойчиво.* Ст. Загорчинов.

я̀вствувам *несв. книж. остар.* (рус. явствовать). Явен, очевиден съм. *Упоритостта, която Лиляна Добри Христова е вложила, за да ни даде тия хубави и издържани клавирни концерти, явствува.* Пресата. *От това, що се видя в изложбата, явствува, че българите произвеждат всичко, от що имаме нужда.* Пресата.

явя̀вам *несв.*, **явя̀** *св. остар.* Съобщавам. *Аз отворих първото* [писмо], *означено „много бързо“. . . То беше от Гоце Делчев, който ми явяваше, че конгресът ще стане над с. Ловча, Неврокопско, и че би желал да се видим там на Гергьовден вечерта.* П. К. Яворов. *Яви на моя велик господар, че заповедта му веднага ще бъде изпълнена.* Ив. Вазов.

яглѝя *прил. неизм.* (тур. yağlı). Мазен, тлъст. *Яглия сирене, кучешка мешлина.* Нар. пословица

ягмà — вж. я̀ма. *И плата няма да ни трябва, от ягма ще поминем поне година.* В. Мутафчиева. *Давам ви ягма до изгрев. . . Тази къса, остра дума — заповедта за плячка и насилие бе спечелила на султани и пълководци непревзимаеми твърдини.* В. Мутафчиева.

ягмѝсам *св. диал.* (тур. yağma etmek). Похабя. —*Тц-тц, не знаеш ли мари синко, че никой не слиза при дявола в пъкъла, да си пали цигарата.* — *Да си ягмисаш само младостта!* П.Ю. Тодоров.

ягмòсам *св. остар.* (от тур. yağma etmek). Ограбя, обера. *Сигурно беше грабил и аскер, нали е близо до Шипченския боаз. . . Добре, че преди ден-два бяха ягмосали Казанлък — отгоре-отгоре, колкото да поминат през студовете.* В. Мутафчиева.

ягу̀ла *ж. диал.* Риба змиорка. *Петрице, моме Петрице!. . . Преспанска тънка ягула.* Нар. песен.

ягу̀рт — вж. югурт. *Без да е искал, счупил един чанак с ягурт.* Мих. Георгиев.

ягъ̀л — вж. агъл. *Булке ле, млада хубава, / знаеш ли негде некъде / у ваше село Борован, / да има, булке, ягъле / за тия вакли овнове.* Нар. песен.

яд *м.* . . . *остар.* Отрова. *Смъртта бе за него приятел и брат, | зашил беше тайно в ръкава си яд.* Из. Вазов. — *Да беше ме пуснал, отче. . . но аз не усещам нозете си. . . Какъв беше тоя страшен удар. . . или стрелата е била напоена с яд.* Д. Талев.

я̀ден, -дна, -дно, *прил. диал.* Нещастен, клет. *А майка ядна, жалостна, / дете си мило прегърна / и. . . пак зарьда, заплака.* Хр. Ботев. *Умре ядната крава, стареца я одра, а кмета дойде, та ни реквизира кожата.* Сл. Трънски.

яднѝк *м.* и **яднѝца** *ж. диал.* Клетник, нещастник. *Година след смъртта на сина ѝ тя подметна на снахата: — Отредихме ядника, Минке. Не мога да те спра. . .* Кр. Григоров. *Азис-чауш стана и пробърбори: — Вече настигна времето да обесят нещастният. Ядникът беше ми сьотечественик и приятел.* Св. Миларов. *Прегърне сирота Кета своите сирачета, прегърне ги ядницата, па заплаче, па зареди.* Мих. Георгиев. —*Бре сине, аз такова. . . Нещо позакъсах в оранта. . . . Никога няма да си простя за ядницата Торкана. . . Мъчно ми е да я гледам така пролупнала и без теле.* Кр. Григоров.

ядòвен, -вна, -вно, *прил. рядко.* Ядовит. *По опит знаят те: най-буен гняв престава / и най-ядовна реч добър добива край! / за който премълчи на време и претрай.* Пенчо Славейков. **ядòвно** *нареч. Ядовно Михаил назад изви глава / и с огнени очи наоколо обшари.* Пенчо Славейков.

яду̀вам *несв. диал.* 1. Ядосвам. *Овчар агне не коли — / две го моми ядуват, / два венеца припяват, / овчар люто задяват.* Ц. Церковски. 2. Мъка ми е. *Та не му е зор за него си, ама за ония що зеват от глад в къщи, за гърлата — за них ядува бае Крачун.* Мих. Георгиев.

я̀же *местоим. старин.* Която. *„Не тряба да стои човек със скръстени ръце и да чака наготово, защото всякоя лоза, яже не приносит плод, се изгаря в огънят“.* Л. Каравелов.

язаджѝя *м. остар.* (тур. yazıcı). Писар. *Да не бях ги разтървал, щяха да се избият. —Ама кой? — попитах аз, уж като че се не усещах. — А бе владиката бе, и оназ зеленица язаджията му.* П. Р. Славейков.

я̀зе и **я̀зека** *местоим. диал.* Аз. — *Цончоте ли? Та това е най-добрио човек у селото — рече дядо Найден. — Сите го обичат. Той и язе управляваме мандрата — ние колеме, ние бесиме.* Сл. Трънски. —*Кой, язека? Язека, господин капетан, съм. . . часовник. . . Искаше да каже — часовой.* Й. Йовков.

язлъ̀к *м. диал.* (тур. yazlık). Отворено помещение на къща пред стаите; пруст, отвод. *Вечер обичаше да полегне на стария дървен язлък, да се наметне с кюрка си и да гледа Балкана.* П.Константинов. *Като се изкачи на язлъка, дето през лятото изнасяха одърчето му, момчето веднага се съблече, мушна се под дебелата кълчищена завивка и затвори очи.* Г. Русафов.

язмà *ж. диал.* (тур. yazma). Кърпа от тънка щампована материя. *Забрадена с новичка язма, припасана с червена престилка. . . то да я гледаш, та да ѝ се ненагледаш.* сп. Теменуга.

яй *м. нар.* (тур. yay). Пружина на кола, ресор. *Имаше кабриолет . . . с пружини и двойни яйове, безшумен на път като каляска.* А. Гуляшки. *Тоя път ясно се чу скърцане на яйове, глух тропот на колела, удари на конски копита.* Е. Станев.

яйлàк *м. диал.* (тур. yaylak). Лятно планинско пасище. *Високо и далеко встрани от пътя, пред кошарата на един яйлак — тук лете пасяха котленски джелепски овце — седяха двамина.* В. Мутафчиева.

яйлѝя *прил. неизм.* (тур. yaylı). Който е с яйове. *Яйлията двуколка с гумени шини на колелетата леко се носеше по безлюдния път.* Ст. Марков.

якалъ̀к *м. диал.* (тур. yakalık). Отделна, непришита яка на риза. *Беше облечен по градски. Носеше корав якалък и зелена вратовръзка с черни точици. Под мишницата бе стиснал синя папка.* Кр. Григоров.

якѝя *ж. диал.* (тур. yakı). Късче плат или мушама, намазан с лековито вещество. *Нейният цяр е да се тури малко счукан хардал под краката на болния и ако му долошава много, една якия на врата.* И. Богоров. *Изглеждаше, като че бе прилепена якия на шията му.* Мих. Георгиев.

я̀коже *нареч.* (цсл.). Както. *„Чревоугождение, якоже глаголет премудри Соломон, ест грех велий.“* Л. Каравелов.

якор *м. книж.* (рус. якорь). Котва. *Скоро минахме край цял ред корабостроителници, варки, фабрики, броненосци на якор и влязохме в морето.* Ив. Вазов.

яко-яко *нареч. диал.* Много-много. *Зная и това, че той яко-яко ме не обича и щом свършихме сватбата, то той ще да затвори вратата си.* Л. Каравелов.

ялдъзка *ж. остар.* (от тур. yaldız). Златна монета, жълтица. *Тогава помайчимата подала чашата на баба Либеница, и тя прочела това, което прочел и дядо Либен, и подарила на новата си снаха една ялдъзка.* Л. Каравелов.

ялдъзлив *прил. диал.* Златен, позлатен; ялдъзлия. *Пред нея е зелен гергев ялдазлив, / на гергев е алем тулбен махрама.* Нар. песен.

ялдъзлия *прил. неизм. диал.* (тур. yaldızlı). Позлатен, посребрен, лъскав, ялдъзлив. *Пред него, на масата са разположени няколко тъмносини ялдъзлии мускали, от които половината празни.* А. Константинов.

яли *съюз, диал.* Ами. *Злата. Па що хортиш тъй, бе Хаджи, как щели сме да не гледаме и друга работа? Яли сега ни ли ти донесох кафето?* Д. Войников. *Петко, Петко защо ли не умреш, синко ,защо ли живееш да теглиш и да се мъчиш; яли майка ти как зажумя, та умря и отиде, защо ли не идеш да я намериш.* П. Р. Славейков.

ялля — вж. яглия. *Заплатата си получаваше с по два, три и повече месеца закъснение. . . а повечето рушвети прибираше каймакаминът.* Д. Талев.

ялнъш — вж. янлъш. — *Ти някакъв джеб си пришиваш, трябва да си ударил нещо от розовото масло. — Кой, аз? Ялнъш си?* А. Константинов.

яловàр(ин) *м. нар.* Пастир на ялов добитък. *Що ти са, девойко, / очи на два друма — / овчаря ли гледаш / или яловаря?* Нар. песен. *Сичките аргати пладне ми пладнуват, / пладне ми пладнуват, от пладне станаха, / а млад яловарин от пладне не стае.* Нар. песен.

яловинà *ж. нар.* Стадо от ялови говеда или овце. *Хергелетата и яловината свободно се скитаха денем из оградите, ядяха сламата до насита направо от сапльците, дълбаеха ги постепенно и правеха в тях същински пещери.* Й. Йовков.

яловя̀ се *несв. възвр. диал.* Ставам ялов. *Когато единият обор стана готов, управителният съвет реши да изкарат в него доитните крави . . . и телните, които започнаха да се яловят и да раждат мъртви телета по частните обори.* Ил. Волен.

я̀ма *ж. разг.* (тур. yağma). Облага, получена незаслужено без труд и без заплащане; грабеж. *Дойдоха един ден в Сенебир — в руското морабе беше, — докараха стада като облаци — и овце, и хергели, и сюреци говеда, но всичката тая стока не беше тяхна мъка, а яма, награбена в това смутно време.* Й. Йовков.

ямà *ж. разг.* (тур. yama). Кръпка. — *Мелничарски работник съм — отговори гостът, като се стараеше да закрие с ръце ямите на колената си.* А. Михайлов. *Той държеше криво шило и голяма губерка и се готвеше да постави мешинена яма на самара.* Ем. Станев.

ямак[1] *м. диал.* (от тур. yama). Кръпка. *В нея* [народна песен] *са притурени множество стихове, които приличат на ямаци по нова дреха.* в. Знание.

ямàк[2] *м. остар.* (тур. yamak). Граничар при еничерите. *Баща ми им* [на турците] *се изкаял, че родилката е болна, и ги помолил да минат в друга някоя къща от ямаците, дето той ще бъде ямак, само да се прибере родилката на сухо и пò на топло в собата.* П. Р. Славейков. *Ямаците се събраха при Бюк-дере и си избраха за началник Кабакчиоглу.* С. С. Бобчев.

ямбòл(а) *диал.* Водовъртеж. *Реката на места се разливаше, на места почти изчезваше; някъде застояваше във вирове с дълбоки ямболи, а някъде се стесняваше и блестеше като жичка между скалите.* Ст. Ц. Даскалов.

ямболия *ж. диал.* Дебела вълнена черга. *Към огнището, бяха наслагани ястъци, постлани с дебели, меки ямболии.* Д. Талев. *Една вечер . . . тя нареди леглото и се върна с дебела, мека ямболия, прехвърлена през рамо.* Д. Талев.

ямбòлче *ср. диал.* Малко вълнено килимче. *На един из тия кьошкове, който бил постлан с килимчета и ямболчета. . . седял с скръстосани крака, като турски кадия, дядо Либен.* Л. Каравелов.

ямщѝк *м. книж. остар.* (рус. ямщик). Файтонджия, каруцар. *Тя е една от ония книжки, които се продават от евреите по улиците на големите градове в кошове. . . и които имат назначение да забавляват ямщиците и виҫопийците по кръчмите.* Ив. Вазов.

ян[1] *м. диал.* Китена черга, килим. *Дадоха на чужди жени да изтъкат китени янове.* К. Петканов. *Покрай прозорците се точи дълъг диван / с червени янове постлан.* К. Христов.

ян[2] *м. диал.* (тур. yan). Страничен ремък на каруца. *До срещуположната врата на хотела стоеше обърната и приготвена каруца и един селянин, наведен зад задниците на конете, закачаше яновете.* Й. Йовков. На ян — на страна, на хълбок. *Берекетя пийнал беше здраво. . . / Полюшваше се някак си на ян.* К. Христов.

янвèр — вж. явер. *Всичко това Абибулла е запомнил много добре и с очите си е видял султана и бляскавата кавалкада от паши, янвери и копиеносци.* Й. Йовков.

янгъ̀н *м. диал.* (тур. yangın). Пожар. *До самия твоя дукян: янгън! На Молла Саиб камарашина се запалила магазията с газ.* Мих. Георгиев. *Селото беше осветено като селска седянка. Зачу се откъде циганите: Янгън! янгън! янгън вар!" „Беглишкият харман гори!"* Ц. Гинчев.

янджѝк *м. диал.* (тур. yancık). Пастирска торба. *Изкарам стадото на паша, дояде ми се и завъртя янджика.* Кр. Григоров. *Задават се: Горан — . . . размотал крака, — играе; след него — Косю, късо и набито момче, с янджик през рамо — също играе.* Ц. Церковски.

янкеседжилъ̀к и **янкеседжилѝк** *м. диал.* (тур. yankesecilik). Кражба, джебчийство. *Той е омразен поради своите янкеседжилъци по цялото население в каазата.* Пресата. *Черкезите бяха същински вълци. За никаква работа не се залавяха. Само кражби и янкеседжилици им дай.* П. Росен.

ѐнкеседжия *м. диал.* (тур. yankesici). Крадец, джебчия. — *Те* [убийците] *имат едно тайно съзаклятие и една тайна зала, в която заседават с най-страшните крадци, янкеседжии и мечевадци и всякакъв вид злодейци.* П. Р. Славейков.

янлъ̀ш *прил. неизм. диал.* (тур. yanlış). Лъжлив. *Съвсем ти е янлъш сметката, даскале!* П. Вежинов. — *Слушай, Мадо, защо не станем ортаци? То се видя, че и двамата сме янлъш търговци, но барем да направим съдружие.* Кр. Григоров.

янлъшлъ̀к *м. диал.* (тур. yanlışlık). Грешка, недоразумение. *Ами той се заканил на дядо Добря. . . да му отвлече унуката — Милка. . . — На нашия кумец унуката? Милка? Да не си янлъш? — Какъв янлъшлък те е патило.* Ц. Гинчев.

ѐнтар *м. книж. остар.* (рус. янтар). Кехлибар. *Ганю Сомов. . . пуши цигара с едно дълго черно, с янтар на края, цигаре.* А. Константинов. *Те имали черна перушина и човчиците им били жълти като янтар.* Д. Немиров.

ѐнтарен, -рна, -рно, *прил. книж. остар.* (от рус. янтарный). Кехлибарен. *Тя донесе на мъжа си броениците му — дълъг наниз от едри янтарни зърна.* Д. Талев.

япанджа̀к и **япунджа̀к** *м. диал.* (тур. yapıncak). Ямурлук. *Над бялата прана риза* [старецът] *имаше сивобял вълнен закопчан елек, също с такъв цвят чешири . . . а над тях тъмен япанджак.* Ив. Карановски. *Девет япанджака смени, а десетият се сплу на гърба му!* Ламар. *Влизат-излизат хора, жени с деца на ръце . . . загърнати в япунджаци.* Елин Пелин.

япѝя *ж. диал.* (тур. yapı). Сграда, постройка. *А беше вехта ниската япия, / навън зловещо съскаше студа, / а малкото отроченце видя / как тихо плаче майка му — Мария.* Хр. Радевски.

яптърдѝсвам *несв.*, **яптърдѝсам** *св. диал.* (от тур. yaptırmak). Поръчвам да направят. *Един списател яптърдисва на дограмаджиите нови членове за българския език.* П. Р. Славейков. — *Ама да знайш какъв венец сме яптърдисали, здраве му кажи — чиста работа!* А. Константинов.

яр *м. диал.* (тур. yar). Стръмен бряг. *Турците се показаха вече над яровете на града.* Ив. Вазов. *На друго място, във един яр от жълта глина се показа цял човешки скелет изчистен, зеленясал, усмихнат.* Й. Йовков.

яра̀[1] *ж. диал.* Отблясък или горещина от пожар или огън. *И черешите в лозето, и големият орех зад пътя. . . озарени от ярата на огъня. . . и те сякаш слушат през своята вечерна полудрямка приказката за чухала и кукувицата.* Т. Харманджиев. *Лонка измита с пдмета жаравата и ярата опърля зачервеното й лице.* Ст. Ц. Даскалов.

яра̀[2] *ж. диал.* (тур. yara). Рана, мъка. *Да падне върла мълния / и тъз яра да снеме, / да се очисти всичка твар / от Евиното племе.* П. Р. Славейков.

ярадѝсвам *несв. диал.* (от тур. yaramak). Понасям, полезен съм. *Мъгливото време на вълкът ярадисва.* Нар. пословица. *И тогава няма зарар от прескачането, биля и файда има, че расте, кръви се този, когото прескачат, и хубаво става, колкото по-често го прескачат, толкоз по-хубаво му става, ярадисва му.* П. Р. Славейков.

яралѝя *прил. неизм. диал.* (тур. yaralı). Ранен. *Пищи пиле от черната земя / че се чува до синьото небо. / Отговаря юнак яралия: / Пищи пиле двама да пищиме.* Нар. песен. *Дотърча отзарана Ганчо и ме доведе при яралията. Гледам, гледам — работата не е за мене, че го пратих да те повика. . . Да е изкълчено или извехнато, най-после да е пръснат само кокалът, щях да се наемна да го правя — от него разбирам.* Ц. Гинчев.

яра̀н *м. диал.* (пер.-тур. yâran). Приятел, другар. *Стамено, пиле шарено! / Доста ми шета низ село, / доста ми фаща ярани / ярани и побратими.* Нар. песен.

ярдъ̀м *м. диал.* (тур. yardım). Помощ. — *Ами какво е туй? санким и аз снаха зех за ярдъм — одумваше се тя понякоги пред комшийките си. . . — уж и аз на старо време рахат да видя, пък то. . . .* Ил. Блъсков.

ярдъ̀ч *м. диал.* (тур. ardıç). Хвойна. *Овцете пъплеха по стръмния скат на Братаница, завираха се между ярдъча, скубеха лакомо мократа трева и нищо им нямаше.* Н. Тихолов.

ярѝло *ср. диал.* Крило на вятърна мелница. *Стана тихо, защото мелницата беше спряла и арилата й вече не скърцаха.* Й. Йовков.

ярина *ж. нар.* Вълна от едногодишна овца. *Из двора се носеше мирис на овча тор и ярина.* Ст. Сивриев. *Той мечтаеше да се върне в Копривщица . . . да пасе овцете и козите. . . и да стриже ярина.* А. Каралийчев.

ярищар *м. диал.* Пастир на ярета. — *Аз защо съм на баиря? / Та нали аз мама диря! / Пълно виме да заваря / с млечице да се напия! / — Е, тогаз върви, дири я — / му отвърна ярищаря, — / щом не виждаш отвъд село, / че се връща стадо цело, / щом звънеца й не чуваш, / можеш гладно да нощуваш!* Чичо Стоян.

яровит *прил. рядко.* Гневлив, буен. *Конят е бързоног, яровит и юнак на бой.* П. Р. Славейков. *Ах! морето яровито, / а небето е покрито / с черни облаци и мрачни.* П. Р. Славейков.

ярота *ж. рядко.* Ярост, гняв. *Един никополчанин вече стотния път разказва за румънските безчинства в Никопол и с толкова раздразнение и ярота.* Ив. Вазов.

яруга *ж. диал.* (от тур. yar). Пропаст. *Из клисура затрещяха / с пушек колела железни, / пощурели зафърчаха / по яруги и над бездни.* Ив. Вазов. *И вий още толкоз други / кървави полета бойни: / чуки, долове, яруги — / зрители на сили знойни.* Ив. Вазов.

яря *несв. рядко.* Разигравам, яздя напето кон. *Поглежте оня горд полковник, дето яри / между войниците арабски дорест ат.* К. Христов.

яря се *несв. възвр. диал.* Сърдя се. *Той даже се яреше на баща си за неговата дребнавост и подло скъперничество.* Ив. Вазов. *Ту се яреше на себе си, че се е унизил да проси благоволението на някакви си завистливи идиоти (тъй наричаше той редакцията), ту му се присънваше, че вижда романа си напечатан в списанието на първо място.* Ив. Вазов.

ясак *прил. неизм.* (тур. yasak). Забранен. *Не знаеш ли, че всяка приказка ви е „ясак"? Той се отстрани, като хвърли още един поглед на мене. Тази случка ми отвори очите, и аз се научих че той е българин и че е затворен тъй също за политическо престъпление.* Св. Миларов. Сторя ясак — забраня. *Аз предлагам едно нещо: да сторим ясак дипломацията в заседанието ни.* Ив. Вазов.

ясакчия *м. остар.* (тур. yasakçı). Човек, който охранява някого на път; пазач. *Тихол — Що думаш ти! С голям салтанат пристигнал. . . Три коня хазна донесъл, двама ясакчии го пазели като някакъв паша!* Р. Стоянов. *Ставаха пъдари . . . охранители на българските села, ясакчии и гавази.* З. Стоянов.

ясика *ж. диал.* Топола. *Там се среща в най-голямо изобилие елата в разните си видове: мура, бор, смърч; ясиката, брезата, брястът, кленът, тисата, елхата, трепетликата и пр.* Ив. Вазов.

ястък *м. диал.* (тур. yastık). 1. Възглавница. *С миндери ще ги* [сараите] *обградя, / с дюшеци ще ги постеля, / с ястъци ще ги обредя / да седиш на тях да гледаш, / додет ти видят очите.* П. Р. Славейков. 2. Миндер. — *Тъй ли, на пода ли ще спя, мамо? Още ли немате кревати в Преспа? — Кревати?! — учуди се Мировица на новата, непозната дума. И бързо продължи, за да излезе от затруднението си: — Ами тука, сине, ще ти постелем, на ястъка, мека, вълнена постеля.* Д. Талев. 3. Леха за разсад. *Още през зимата пълнеше ястъците с разсад.* Ст. Марков.

ястъклия и ястаклия *прил. неизм. остар.* (от тур. yastık). За мустаци — бухнали, буйни. *Там имаше още и няколко души турски заптии с ястъклии мустаки.* З. Стоянов. *Неговата външност изведнъж напомняше епическата фигура на опълченец: сурово лице, стреловит поглед изпод гъсти вежди, големи ястаклии мустаци, вече посребрени от времето.* Й. Йовков.

ятак *м. диал.* (тур. yatak). 1. Легло, креват. — *Какво намери? — каза той, като видя, че Галчев подигна нещо от леглото. . . — Тя кога доде тука, тя сяда на ятака. От Нона ще е.* Й. Йовков. 2. Място за нощуване, свърталище. *Овцата синур не знае: тя и нощем става да пасе, когато е гладна. А козата върви само до пладнина. От пладнина започна да се връща и докато да заникне слънцето, трябва да си е на ятака.* Н. Хайтов.

яудия — вж. яхудия. *Ще влязат те [панагюрци] в кръчмата на някой евреин, ще ядат-пият, ще пеят. . . А кога дойде време за плащане, ще викат на евреина: „Не стига, че вие яудиите разпнахте Христа, па и пари ни искате отгоре!"* Хр. Бръзицов.

яурт — вж. югурт. *Следвали бюреци с месо, сирене, спанак, риба. . . сютляш с различни украси от канела. . . гъст яурт, сладък, въпреки че българите го наричали „кисело мляко".* Хр. Бръзицов.

яхлия — вж. яглия. *Донеси една паница трушия от жълтите чушки и в една чиния малко сирене от яхлията — каза търговеца.* Т. Г. Влайков. *С преметната през рамо шарена торба, в която почукваха дървени захлупци — едната с пиперлия чубрица, а другата с яхлия сирене, — той ходеше с козя лекота и плавност.* Н. Хайтов.

яхна *ж. диал.* (от тур.-пер. yağhane). Маслобойна. *При Паскалевата яхна (фабрика за шарлан) селянинът се спря.* Ст. Заимов.

яху *междум. остар.* (ар.-тур. yahu). Хей. *Разправяше и пак разправяше. . . — И така до петляно. Докато последният буден в хана не речеше през прозявка: „Не доспа ли ти се, бе яху?"* В. Мутафчиева. *Дервишинът взе да къса листа от стърка и като ги тури в устата си, взе*

да ги дъвче и да си трие раните, но скоро извика: „зехир!“ и взе да плюе и да храчи. — Ей, яху, то не се яде, то е горчиво. Ц. Гинчев.

яхудѝя *м. остар.* (ар.-тур. yahudi). Евреин. *Деветдесет и девет вери има там. . . френци, ингилизи, . . яхудии, сиреч евреи.* Ив. Вазов. *По тях* [колената] *се беше наслагала сивата прах на улицата. —Добре ни посоли. . . Да не се вьвонеем като яхудиите. То прахта е като солта, гдето ни солят, когато се родим. Казват, че евреите не ги солели и затова миришели.* Ст. Чилингиров.

я̀це *нареч. диал.* Твърде, много. *След месец я оженили на „аговито“ място и повече не я срещнал. — Беше ми яце болно! — въздъхна Ариф и ровна пепелта за картофите.* Н. Хайтов. — *На някои деца дядо Мраз носи по нещо, на някои — не. . . — Е-хе, яце ни лъжеш ти! — смънка на задния чин Хамди.* Л. Александрова.

яша̀ *неизм. остар.* (тур. yaşa). Да живее! *А другите отзад, притиснати един до други, стискат дръжките на ятаганите си и реват: „Яша!“* Й. Йовков.

яшма̀к *м. диал.* (тур. yaşmak). Покривало за главата и лицето у мохамеданките. — *Откак тръгнахте без яшмаци, разбулени, и чужди очи ви гледат, какви чудеса не стават.* В. Полянов. *До него яздеше Гюлла, покрита с атлазен яшмак и някакво тънко бяло платно.* П. Константинов.

я̀щик *м. книж. остар.* (рус. ящик). Кутия. *Измъкни под дрехата оня топчест ящик. Полека.* Ив. Вазов.

яя̀ *ж. истор.* (тур. yaya). Турска нередовна пехота. *Потегли яята, кой с меч, кой с лък, кой с копие, а имаше и с тояги.* Ем. Станев. *Настървени за плячка, наваляха спахии на дребни коне, като лавини се свличаха дружини от ята.* Ем. Станев.

БИБЛИОГРАФИЯ

I. *Архивите — картотеки* на Института за български език при БАН.

1. Архив — картотека на възрожденска литература.
2. Архив — картотека на новата литература.

II. *Автори и произведения.*

Адженов, И. — Адженов, И. П. Вавилонската княгиня. Повест от Волтер. Превод. Част първа. Букурещ, 1879, 140 с.
Александрова, Л. — Александрова, Лиляна. Има едно щастие. София, 1957, 372 с.
Ангелов, Б. — Ангелов, Божан. Литературни статии. София, 1960, 322 с.
Ангелов, Д. — Ангелов, Димитър. На живот и смърт. II издание, София, 1955 713 с.
Ангелов, Цв. — Ангелов, Цветан. Наши познайници. София, 1959, 115 с.
Ангелов, Цв. — Ангелов, Цветан. Честна дума. София, 1958, 247 с.
Андреев, В. — Андреев, Веселин. Партизански подарък. София, 1959, 32 с.
Андреев, В. — Андреев, Веселин. Партизански разкази. София, 1963, 207 с.
Антов, Я. — Антов, Ясен. Една мечка по-малко. София, 1969, 63 с.
Антов, Я. — Антов, Ясен. Трамвай във вълча кожа. София, 1967, 63 с.
Антонов, Н. — Антонов, Никола. В открито море. София, 1967, 197 с.
Бабек, Ал. — Бабек, Александър. Малкият емигрант. София, 1959, 279 с.
Багряна, Е. — Багряна, Елисавета. Вечната и святата. София, 1929, 78 с.
Багряна, Е. — Багряна, Елисавета. Звезда на моряка. III издание. София, 1945, 101 с.
Багряна, Е. — Багряна, Елисавета. Пет звезди. София, 1953, 116 с.
Багряна, Е. — Багряна, Елисавета. Сърце човешко. III издание. София, 1945, 116 с.
Бакалов, Г. — Бакалов, Георги. Избрани произведения. София, 1953, 622 с.
Балабанов, М. — Балабанов, Марко Д. Дяволското блато. Превод от френски. Автор Жорж Санд. Цариград, 1874, 146 с.
Балабанов, М. — Балабанов, Марко Д. Скъперникът — комедия от Молиер. Побългарил Марко Д. Балабанов. Цариград, 1875, 166 с.
Белев, Г. — Белев, Гьончо. Какво видях в Америка. II издание, София, 1949, 346 с.
Белев, Г. — Белев, Гьончо. Картини из Румъния. София, 1958, 113. с.
Белев, Г. — Белев, Гьончо. Патилата на едно момче. София, 1959, 135 с.
Белчев, Хр. — Белчев, Христо. Избрани съчинения. София, 1905, 137 с.
Бенев, Г. — Бенев, Георги, Българското княжество — от Константин Иречек. Превод. Пловдив, 1878, 86 с.
Берон, П. — Берон, Петър. Буквар с различни поучения. Фототипно издание. София, 1939, 144 с.
Благоева, Ст. — Благоева, Стела. Георги Димитров. Биографичен очерк. II издание. София, 1949, 255 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Двама братя. Книга първа. Шумен, 1888, 101 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Злочеста Кръстинка. Русчук, 1870, 228 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Куцото учителче или Нашето огледалце. Видин, 1888, 69 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Пиян баща, убиец на децата си. Книга първа, Русчук и Варна, 1879, 127 с. Книга втора, Варна, 1879, 102 с. Книга трета. Варна, 1880, 95 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Рада клюкарката или хлевоуста жена. Русе, 1873, 32 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Сиромашки клетви. Варна, 1884, 70 с.
Блъсков, Ил. — Блъсков, Илия Р. Три смешни разкази. Шумен, 1886, 28 с.
Бобев, П. — Бобев, Петър. Гърбавата ела. София, 1960, 170 с.

Бобев, П. — Бобев, Петър. Заешка пакост. София, 1959, 136 с.
Бобев, П. — Бобев, Петър. Кактуси. София, 1961, 123 с.
Бобеков, П. — Бобеков, Павел Ст. Бъднийт вечер на Коледа. Приказка нравоучителна. Побългарил П. Бобеков. Цариград, 1871, 68 с.
Бобчев, С. — Бобчев, Стефан С. Животът на Франклина. Цариград, 1874, 169 с.
Бобчев, С. — Бобчев, Стефан С. Ключът на науката или всекидневни явления в природата, пояснени от д-р Е. С. Брюер. Превод. Цариград. 1874, 384 с.
Бобчев, С. — Бобчев. Стефан С. Пътуване около света. Превод. Цариград, 1873, 320 с.
Бобчев, С. — Бобчев, Стефан С. Съкратена османска история. Превод. Цариград, 1871, 191 с.
Богданов, Д. — Богданов, Димитър. В тропиците на Атлантика. Варна, 1964, 102 с.
Богданов, Ив. — Богданов, Иван. Спътници на Първенците. София, 1960, 422 с.
Богоров, И. — Богоров. Иван А. Второ упътване за български език. Виена, 1870, 16 с.
Богоров, Ив. — Богоров, Иван А. Книговище за прочитане. Кн. I, II, III, IV, V, VI. Прага и Виена, 1874—1875.
Богоров, И. — Богоров, Иван А. Кратка география, математическа, физическа и политическа. Букурещ, 1851, 245 с.
Богоров, И. — Богоров, Иван А. Различни познания за ученици. Листак първи. Пловдив, 1865, 64 с.
Богоров, И. — Богоров, Иван А. Селският лекар. Виена, 1875, 261 с.
Богоров, И. — Богоров, Иван А. Словница за изучаване народния наш език. III издание. София, 1880, 48 с.
Бозаков, Д. — Бозаков, Димитър. Дълбоки снегове. София, 1960, 136 с.
Болгар, Б. — Болгар, Боян. Близнаците. София, 1958, 400 с.
Бончев, Н. — Бончев, Нешо. Разбойници. Драма в пет действия от Шилер. Превод. Браила, 1870, 128 с.
Бончев, Н. — Бончев, Нешо. Съчинения I. София, 1942, 174 с.
Бончев, Н. — Бончев, Нешо. Тарас Булба. Повест на Н. Гогол — превод. Браила, 1872, 56 с.
Бончева, В. — Бончева, Вера. Анчето пише. София, 1959, 144 с.
Босев, А. — Босев, Асен. Димитровски огън. София, 1949, 173 с.
Босев, А.— Босев, Асен. Село Цветна светна. София, 1948, 139 с.
Ботев, Хр. — Ботев, Христо. Съчинения. София, 1929, 470 с.
Ботьов, Ст. — Ботьов. Стефан. Кърджали. Крайдунавска повест от М. Чайковски — превод. Пловдив, 1884, 235 с.
Бояджиев, Д. — Бояджиев, Димитър. Стихотворения. София, 1927, 32 с.
Бояджиев, О. — Бояджиев, Огнян. Пътеките. София, 1959, 157 с.
Бръзицов, Хр. — Бръзицов, Христо. Някога в Цариград. Варна, 1966, 345 с.
Бръшлянов, Я. — Бръшлянов, Я. Изповед на една фантасана благородна. сп. Читалище, г. V, бр. 8, 364—373.
Бурин, И. — Бурин, Иван. По неравни профили. Очерк. София, б. г. 140 с.
Бурин, И. — Бурин, Иван. Пролетта и тракториста. Стихове. София, 1950, 143 с.
Вазов, Б. — Вазов, Борис. Цани Гинчев, Михалаки Георгиев и др. в спомените на съвременниците си. София, 1964, 214—215.
Вазов, Г. — Вазов, Георги. — Цани Гинчев, Михалаки Георгиев и др. в спомените на съвременниците си. София, 1964, 23.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Бури и мелодии. София, 1940, 208 с.
Вазов, Ив — Вазов, Иван. Бури и мелодии. София, 1941, 240 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Из бележника на поета. София, 1941, 167 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Видул. София, 1939, 31 с.
Вазов, Ив. — Възпоменателни бележки за К. Величков; К. Величков, съчинения т. I. Повести, разкази спомени. София, 1911, V—XXIII.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Вазовата майка. Някои спомени за майка ми. София, б. г. 112 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Двубой, София, 1939, 107 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Жестоки истории. София, 1940, 112 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Златната планина. София, б. г. 55 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Из големите поети. София, б. г. 152 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Из спомените ми. София, б. г. 84 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Казаларската царица, Част II. София, б. г. 152 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Легенди и видения. София, б. г. 47 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Михалаки Чорбаджи. Пловдив, Свищов и Солун. 1882, 54 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Нора. София, б. г. 110 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Наши образи. София, 1940, 1—50 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Неиздадени произведения. София, 1968, 265 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Непубликувани писма. София, 1955, 212 с.

Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Невинни разкази. София, 1940, 86 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Писма на Иван Вазов до Евгения Марс. София, 1947, 176 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Пак за моята черга. София, 1940, 51—96 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Писмо до г-на С. Вацов. София, б. г. 31 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Първият юбилей на Иван Вазов. II издание. София, 1895, 77 с
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Руска. Пловдив, 1889, 60 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Разходка из историята. София, б. г. 48—96 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Службогонци. София, б. г. 54 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Цани Гинчев, Михалаки Георгиев и др. в спомените на съвременниците си. София, 1964, 197—213.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Из сенките на нашия живот. София, 1940, 88 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том I. Лирика. Тъгите на България. Избавление. Гусла. Епопея на забравените. София, 1918, 208 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том II. Лирика. Поля и гори. Италия. Сливница. В лоното на Рила. София, 1918, 207 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том III. Лирика. Звукове. Скитнишки песни. Под нашето небе. София, 1918, 252 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том IV. Поеми. Грамада. Моята съседка Гмитра. Зихра. Загорка. В царството на самодивите. Кихавицата на Салюста. Синайска роза. София, 1918, 180 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван .Съчинения том V. Лирика. Под гърма на победите. Песни за Македония. Нови екове. Не ще загине. София, 1918, 203 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том VI. Немили недраги. София, 1919, 214 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том VII. Повести и разкази. София, 1919, 176 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том VIII. Повести и разкази. София, 1919, 167 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том IX. Драски и шаркя. София, 1919, 220 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том X. Драски и шарки. София, 1920, 91 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XI. Пъстър свят. София, 1920, 204 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XII. Утро в Банки. София, 1921, 191 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XIII. Разкази. Етюди. Иван Александър. София, 1921, 189 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XIV. Светослав Тертер. София, 1921, 205 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XV. Живописна България. Великата Рилска пустиня. Мусала. София, 1921, 160 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XVI. Живописна България. В недрата на Родопите. Пътувания из Русия. София, 1921, 184 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XVII. Живописна България. Пътни бележки. София, 1921, 210 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XVIII. Драми и комедии. Хъшове. Вестникар ли. София, 1921, 152 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XIX. Комедии. София, 1921, 98 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XX. Драми. София, 1921, 195 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXI. Драми. Ивайло. Казаларската царица. София 1922, 179 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXII. Под игото. Част I. София, 1922, 208 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXIII. Под игото. Част II и III. София, 1922, 224 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван, Съчинения том XXIV. Нова земя. Част I, II, III. София, 1922, 216 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXV. Нова земя. Част IV, V, VI и VII. София, 1922, 238 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXVI. Казаларската царица. Част I. София, 1922, 141 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXVII. Казаларската царица. Част II. София, 1922, 152 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Съчинения том XXVIII. Легенди при Царевец. Люлека ми замириса. София, 1922, 223 с.
Вазов, Ив. — Вазов, Иван. Избрани съчинения. т. I—XX. София, 1955.
Вазова, С. — Вазова, Съба. Вазовата майка. Спомени на баба Съба Вазова. София. б. г. 112 с.
Вапцаров, Н. — Вапцаров, Никола, Йонков. Избрани стихотворения. София, 1946, 136 с.
Василев, О. — Василев, Орлин. Дивата гора. София, 1945, 136 с.
Василев, О. — Василев, Орлин. Житие-битие. София, 1945, 454 с.
Василев, О. — Василев, Орлин. Зъб за зъб. София, 1960, 135 с.
Василев, О. — Василев, Орлин. Любов. София, 1953, 93 с.
Василев, О. — Василев, Орлин. Тор. София, 1932, 279 с.

Васкидович, Ем. — Васкидович, Емануил. Първи понятия за детинско употребление. Белград, 1847, 98 с.
Веженов, С. — Веженов, С. Д. Химия за главни народни училища — превод. Пловдив, Русчук, Велес, 1872, 118 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. В полето. София, 1950, 147 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. Втора рота. София, 1949, 281 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. Далече от бреговете. София, 1958, 304 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. Дни и вечери. София, 1942, 200 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. До Мелбърн по въздух и море. София, 1965, 255 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. За честта на родината. София, 1965, 255 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. Звездите над нас. София, 1966, 187 с.
Вежинов, П. — Вежинов, Павел. Следите остават. София, 1954, 201 с.
Велков, Кр. — Велков, Крум. Село Борово, София, 1952, 149 с.
Велков, П. — Велков, Пелин. Стълба до небето. Фейлетони и очерци. София, 1957, 489 с.
Венков, Ив. — Венков, Иван. Хора край нас. София, 1965, 125 с.
Високи умни хитрости Бертолдови. Превод. Белград, 1853, 90 с.
Витанов, Д. — Витанов. Д. Небесни светила или планетните и звездните мирове. Превод. Пловдив, Русчук, Велес, 1875, 265 с.
Влайков, Т. — Влайков, Тодор, Г. Преживяното. Част I. София, 1934, 336 с.
Влайков, Т. — Влайков, Тодор, Г. Съчинения том I. София, 1925, 314 с.
Влайков, Т. — Влайков, Тодор, Г. Съчинения том II. Плевен, 1926, 304 с.
Влайков, Т. — Влайков, Тодор, Г. Съчинения том III. София, 1928, 326 с.
Войников, Д. — Войников, Добри. Кратка българска история. Виена, 1861, 196 с.
Войников, Д. — Войников, Добри. Криворазбраната цивилизация. Букурещ, 1871, 68 с.
Войников, Д. — Войников, Добри. Райна княгиня. II издание. Браила, 1875, 104 с.
Войников, Д. — Войников, Добри. Ръководство за словесност. Виена, 1874, 332 с.
Волев, Ст. — Волев, Стефан. Младите столетници. София, 1960, 213 с.
Волен, Ил. — Волен, Илия. На село през войната. София, 1967, 103 с.
Волен, Ил. — Волен, Илия. Божи хора. София, 1937, 157 с.
Волен, Ил. — Волен, Илия. Диви души. София, 1945, 153 с.
Волен, Ил. — Волен, Илия. Между два свята. София, 1958, 252 с.
Волен, Ил. — Волен, Илия. Радост в къщи. София, 1942, 87 с.
Всеобща история за първоначалните училища. Пловдив, 1867, 203 с.
Вълев, М. — Вълев, Матвей. Прах след стадата. София, 1937, 95 с.
Вълчев, Г. — Вълчев, Г. Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962, 312—334.
Вълчев, Й. — Вълчев, Йордан. Родихме се змейове. Варна, 1969, 174 с.
Вълчев, Й. — Вълчев, Йордан. Стъпала към небе. Варна, 1969, 673 с.
Гаврилова, М. — Гаврилова, М., Е. Камбурова и Л. Бозукова. Технология за приготвянето на храната. София, 1959, 173 с.
Гайдаров, Ив. — Гайдаров, Иван. Добрина чешма. София, 1960, 169 с.
Галина, Л. — Галина, Лада. Лястовичката. София, 1960, 136 с.
Геновска, В. — Геновска, Веселина. Повест заЮлиус Фучик. София, 1959, 152 с.
Геновска, В. — Геновска, Веселина. Седем години. София, 1960, 543 с.
Георгиев М. — Георгиев, Михалаки. Избрани разкази. София, 1952, 335 с.
Геров, Н. — Геров Найден. Извод от физика. Част I. Белград, 1849, 208 с.
Гетман, Ал. — Гетман, Александър. Виетнамско сърце. София, 1960, 363 с.
Гинчев, Ц. — Гинчев Цани. Ганчо Косерката. София, 1942, 406 с.
Гинчев, Ц. — Гинчев, Цани. Две тополи. Цариград, 1872, 120 с.
Гранитски, А. — Гранитски, А. П. Поучителни речи на старите философи. Превод. Цариград, 1854, 140 с.
Григоров, Кр. — Григоров, Крум. Игличево. София, 1953, 158 с.
Григоров, Кр. — Григоров, Крум. Новодомци. София, 1948, 214 с.
Григоров, Кр. — Григоров, Крум. Отново на училище. София, 1959, 190 с.
Григоров, Кр. — Григоров Крум. Пролет в Черешово. София, 1962, 158 с.
Григоров, Кр. — Григоров, Крум. Танчо от Героцвет. София, 1959, 128 с.
Грубешлиева, М. — Грубешлиева, Мария. Грижи и радости. София, 1960, 179 с.
Грубешлиева, М. — Грубешлиева, Мария. Пред прага. София, 1955, 310 с.
Грубешлиева, М. — Грубешлиева, Мария. През иглено ухо. София, 1957, 306 с.
Грудев, Ст. — Грудев, Стефан. Адриана Будевска. София, 1967, 207 с.
Грудев, Ст. — Грудев, Стефан. Бележити българи. София, 1960, 104 с.
Груев, Й. — Груев, Йоаким. Гуслица или нови песни. Белград, 1858, 36 с.

Груев, Й. — Груев, Йоаким. Кратка всеобща история от Смарагдова. Превод. Цариград, 1858, 220 с.
Груев, Й. — Груев, Йоаким. Кратка логика. Превод. Пловдив, 1861, 97 с.
Груев, Й. — Груев, Йоаким. Млада майка. Превод. Пловдив, Русчук, Велес, б. г. 122 с.
Груев, Й. — Груев, Йоаким. Сам си помагай. Превод. Пловдив, 1880, 317 с.
Груев, Й. — Груев, Йоаким. Сирота Цветана. Превод. Цариград, 1858, 21 с.
Груев Й. — Груев, Йоаким. Учител Добре. Превод. Пловдив, Русчук и Велес, 1873, 92 с.
Гуляшки, А. — Гуляшки, Андрей. М. Т. Станция. II издание. София, 1952, 360 с.
Гуляшки, А. — Гуляшки, Андрей. Село Ведрово. София, 1952, 360 с.
Гълъбов, К. — Гълъбов, Константин. Наше село. София, 1930.
Гюзелев, И. Н. — Гюзелев, И. Н. Кратка елементарна геометрия. Превод. Пловдив, Русчук, Велес, 1873, 165 с.
Далчев, Ат. — Далчев, Атанас. Стихотворения. София, 1965, 135 с.
Данов, Хр. Г. — Данов, Христо Г. Пространний православний катихизис. Превод. Белград, 1858, 108 с.
Данов, Хр. Г. — Данов, Христо Г. Теоретическа и практическа числителница. II издание. Пловдив, Русчук, Велес, 1968, 363 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Без межда. София, 1948, 495 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Бялата погача. София, 1959, 170 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Вода от манастира. София, 1968, 352 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Есенно сено. София, 1966, 365 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Земна светлина. София, 1968, 352 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Магдина чука. II издание. София, 1943, 174 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Под ямурлука. София, 1946, 144 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Селски души. София, 1958, 612 с.
Даскалов, Ст. Ц. — Даскалов, Стоян Ц. Стубленските липи. София, 1960, 551 с.
Дебелянов, Д. — Дебелянов, Димчо. Стихотворения том I. София, 1936, 112 с.
Делирадев, П. — Делирадев, Павел. Витоша. София, 1926, 344 с.
Делирадев, П. — Делирадев, Павел. Българска географска христоматия. София, 1943, 382 с.
Дилов, Л. — Дилов, Любен. Почивката на Боян Дарев. Варна, 1961, 196 с.
Дилов, Л. — Дилов, Любен. Тръстиките. Варна, 1968, 296 с.
Димитров, Г. — Димитров, Георги. Съчинения том III. София, 1947, 619 с.
Димитров, Г. — Димитров, Георги. Димитров пред фашисткия съд. София, 1945, 222 с.
Димитров Г. — Димитров, Георги. Димитров срещу Гьоринг. София, 1947, 367 с.
Димитрова, Бл. — Димитрова, Блага. Лиляна. София, 1959, 312 с.
Димов, Д. — Димов, Димитър. Жени с минало. София, 1960, 89 с.
Димов, Д. — Димов, Димитър. Осъдени души. София, 1960, 324 с.
Димов, Д. — Димов, Димитър. Тютюн. София, 1951, 703 с.
Димов, Ив. — Димов, Иван. Ако имах два живота. София, 1967, 192 с.
Дичев, Ст. — Дичев, Стефан. За свободата. Част I. София, 1954, 622 с.
Дичев, Ст. — Дичев, Стефан. За свободата. Част II. София, 1956, 825 с.
Добревски, Д. — Добревски, Димитър. Бунтът на крайцера „Надежда". София, 1952, 276 с.
Доброплодни, С. — Доброплодни, Сава. Здравословие. Земун, 1853, 201 с.
Доброплодни, С. — Доброплодни, Сава. Писмовник. Земун, 1853, 48 с.
Дончев, А. — Дончев, Антон. Време разделно. София, 1964, 409 с.
Дончев, А. — Дончев, Антон. Сказание за времето на Самуила. София, 1961, 845 с.
Драгова, Н. — Драгова, Надежда, Климент Охридски. София, 1966, 266 с.
Дринов, М. — Дринов, Марин. Поглед върху произхождението на българския народ. Пловдив, Русчук, Велес, 1869, 100 с.
Друмев, В. — Друмев, Васил. Нещастна фамилия, Русе, 1873, 128 с.
Дръндаров, Г. — Дръндаров, Георги. Велчова завера. София, 1960, 70 с.
Държавните закони на Османската империя. — Пълно събрание на държавните закони на Османската империя. Превод. Том I. Цариград, 1871, 466 с. Том II. 1872, 474 с.
Дюма, А. — Дюма, Александър. Павлина. Превод. Сп. Читалище, 1875,
Елин Пелин — Елин Пелин. Гори Тилилейски. София, 1948, 90 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Летен ден. София, 1943, 237 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Повести. Том III. София, 1943, 175 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Под манастирската лоза. Аз; ти, той. Том IV. София, 1942, 278 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Поточета бистри. София, 1948, 143 с.
Елин Пелин — Елин Пелин, Приказки и разкази. София, 1955, 227 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Черни рози. Пижо и Пендо. София, 1942, 162 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Ян Бибиян на луната. София, 1948, 146 с.
Елин Пелин — Елин Пелин. Щъркови гнезда. Разкази, том II. София, 1943, 199 с.

Жотев, Д. — Жотев, Добри. Пак мамеше изгрева. София, 1965, 133 с.
Загорчинов, Ст. — Загорчинов, Стоян. Ивайло. София, 1962, 501 с.
Загорчинов, Ст. — Загорчинов, Стоян. Ден последен. София, 1949, 503 с.
Загорчинов, Ст. — Загорчинов, Стоян. Легенда за света София. София, б. г. 168 с.
Заимов, Ст. — Заимов, Стоян. Миналото.
Здравков, П. — Здравков, Петко. Незабравимо детство. София, 1959, 252 с.
Иванов, М. — Иванов, Мирон. Делфините. София, 1969, 63 с.
Иванов, П. — Иванов, Петко. Колко струва напредъкът. Изводи от в. Зорница за 1877 г.
Икономов, Г. — Икономов, Георги. Кратко землеописание. Букурещ, 1856, 134 с.
Икономов, Т. — Икономов, Тодор. Читанка за приготвяне към граматиката. Пловдив, София, Русчук, 1882, 155 с.
Илиева, Б. — Илиева, Бисера. Как химията стана наука. София, 1963, 94 с.
Исаев, Мл. — Исаев, Младен. Звезда на мира. София, 1950, 62 с.
Исаев, Мл. — Исаев, Младен. Обич. София, 1954, 73 с.
Исаев, Мл. — Исаев, Младен. Тревожна планета. София, 1938, 61 с.
Исаев, Мл. — Исаев, Младен. Ясни далечини. София, 1959, 91 с.
Йоанович, Хр. — Йоанович, Хрисант. Цветообрание на старославенската книжнина в България. Белград, 1849, 66 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Ако можеха да говорят. София, 1936, 244 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Албена. София, 1930, 157 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Боряна. София, 1932, 163 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Вечери в Антимовския хан. София, 1931, 205 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Женско сърце. София, 1943, 223 с.
Йовков, Й. — Йовков Йордан. Жетварят. София, 1945, 259 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Милионерът. София, 1930, 157 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Песента на колелетата. София, 1943, 244 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Последна радост. София, 1926, 161 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Приключенията на Гороломов. София, 1943, 284 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Разкази том I. София, 1928, 243 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Разкази том II. София, 1932, 239 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Разкази том III. София, 1932, 206 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Старопланински легенди. София, 1932, 193 с.
Йовков, Й. — Йовков, Йордан. Чифликът край границата. София, 1934, 318 с.
Йончев, Сп. — Йончев, Спас. Разхубавяване с брадва. София, 1966, 63 с.
Йончев, Сп. — Йончев, Спас. Шепа дяволии. София, 1970, 63 с.
Йончев, Сп. — Йончев, Спас. Съблазни. София, 1968, 63 с.
Йошев, Г. — Йошев, Георги. Кратка всеобща история в прости разкази. Белград, 1861, 363 с.
Казанджиев, Сп. — Казанджиев, Спиридон. Антон Страшимиров. Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962, 466—535.
Калина Малина — Калина Малина. Провинциални сенки. София, 1935.
Калфов, Д. — Калфов, Дамян. Избрани разкази. София, 1957, 399 с.
Калфов, Д. — Калфов, Дамян. Край реката. София, 1940, 94 с.
Калфов, Д. — Калфов, Дамян. Под южното небе. София, 1917, 160 с.
Калчев, К. — Калчев, Камен. Двама в новия град. София, 1964, 183 с.
Калчев, К. — Калчев, Камен. Живите помнят. София, 1958, 555 с.
Калчев, К. — Калчев, Камен. Семейството на тъкачите. София, 1960, 276 с.
Каменова, А. — Каменова, Ана. Харитининият грях. София, 1943, 254 с.
Каравелов, Л. — Каравелов, Любен, Съчинения. Том. I. Русе, 1886, 236 с.
Каравелов, Л. — Каравелов, Любен. Съчинения. Том II. Русе, 1887, 238 с.
Каравелов, Л. — Каравелов, Любен. Съчинения. Том III. Русе. 1887, 252 с.
Каравелов, Л. — Каравелов, Любен. Съчинения. Том IV. Русе, 1887, 252 с.
Каравелов, Л. — Каравелов, Любен. Съчинения. Том V. Русе, 1887, 250 с.
Каравелов, Л. — Каравелов, Любен. Съчинения. Том VII. Русе, 1887, 228 с.
Каравелов, Л., Ботев, Хр.—Каравелов, Любен, Христо Ботев. Знаеш ли ти кои сме? София, 1947, 603 с.
Карагьозов, В. — Карагьозов, Васил. Избрани произведения. София, 1959, 121 с.
Караиванов, Г. — Караиванов, Георги. Перущица гнездо на герои. София, 1960, 72 с.
Караиванов, Г. — Караиванов, Георги. Юнашка майка. София, 1962, 181 с.
Каралиева, Н. — Каралиева, Недялка. Безумие. Едноактна трагедия. София, 1966, 77—107 с.
Каралиева, Н. — Каралиева, Недялка. Неуловимият. София, 1960, 191 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Братче и сестриче. София, 1954, 14 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Вихрушка. София, 1943, 174 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Мравешка история. София, 1931, 98 с.

Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Наковалня или чук. София, 1954, 169 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Народен закрилник. София, 1949, 241 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Приказен свят. Книга III. София, 1943, 183 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Птичка от глина. София, 1946, 219 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Пътища далечни. София, 1955, 239 с.
Каралийчев, А. — Каралийчев, Ангел. Топла ръкавичка. София, 1959, 201 с.
Каранов, Е. — Каранов, Евтим. Историко-топографически бележки за Урвичкий манастир. Сп. Наука, т. I, кн. V.
Карановски, Ив. — Карановски, Иван. Моята почивка. София, 1923, 30 с.
Карановски, Ив. — Карановски, Иван. Разкази. Том I. София, 1929, 190 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том I. София, 1956, 435 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том II. София, 1957, 491 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том III. София, 1957, 404 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том IV. София, 1957, 434 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том V. София, 1957, 372 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том VI. София, 1958, 401 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том VIII. София, 1958, 349 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Избрани съчинения, том X. София, 1958, 362 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Обикновени хора. Част I. София, 1953, 473 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Обикновени хора. Част II. София, 1956, 666 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Селски истории. София, 1946, 296 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Снаха. София, 1945, 251 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Танго. София, 1951, 123 с.
Караславов, Г. — Караславов, Георги. Татул. София, 1955, 263 с.
Каролев, Р. — Каролев, Райчо. Уроци по българската черковна история. Цариград, 1873, 188 с.
Кесаров, К. — Кесаров, Кънчо. Читанка за народните училища. Цариград, 1869, 168 с.
Кирилов, Ив. — Кирилов, Иван. Габарите. Съчинения том II. София, 1921, 231 с.
Кирилов, Ив. — Кирилов, Иван. Жерави. Тутракан, 1907, 111 с.
Кирилов, Н. — Кирилов, Николай. Пролетен дъжд. София, 1960, 168 с.
Кисимов, П. — Кисимов, П. Откритието на Америка. Превод. Част I. Виена, 1875, 182 с.
Кисьов, Д. — Кисьов, Димо. Щастието не идва само. Част I и II. София, 1960, 525 с.
Княжески, З. — Княжески, Захари. Практическо ръководство за шелководство. Цариград, 1859, 108 с.
Коларов, П. — Коларов, Петър. Риби пътешественици. София, 1961, 56 с.
Константинов А. — Константинов, Алеко. Бай Ганьо. София, 1895, 180 с.
Константинов, А. — Константинов, Алеко. До Чикаго и назад. сп. Български преглед. г. I (1893), кн. 3, 4, 5.
Константинов, А. — Константинов, Алеко. Съчинения, книга I. София, 1901, 312 с.
Константинов, Г. — Константинов, Георги. Писатели реалисти, кн. II, София, 1960, 286 с.
Константинов, К. — Константинов, Константин. Избрани разкази и пътеписи. София, 1968, 395 с.
Константинов, К. — Константинов, Константин. Нашата земя хубава. София, 1943, 98 с.
Константинов, К. — Константинов, Константин. По земята. София, 1945, 225 с.
Константинов, К. — Константинов, Константин. Птица над пожарищата. София, 1944, 87 с.
Константинов, К. — Константинов, Константин. Път през годините. София, 1969, 360 с.
Константинов, П. — Константинов, Петър. Предание от изчезналия град. Варна, 1966, 214 с.
Коралов, Е. — Коралов, Емил. Дъщерята на партизанина. София, 1952, 173 с.
Коралов, Е. — Коралов, Емил. Малкият въстаник. София, 1960, 34 с.
Костов, Ст. — Костов, Стефан, Л. Комедии. София, 1953, 168 с.
Костов, Ст. — Костов, Стефан. Л. Избрани творби. София, 1943, 650 с.
Костов, Ст. — Костов. Стефан Л. Мъжемразка. София, 1914, 131 с.
Краев, Г. — Краев, Ганчо. Човещина. София, 1963, 239 с.
Красински, Сл. — Красински Славчо. Бели нощи. София, 1960, 176 с.
Красински, Сл. — Красински, Славчо. Зелени облаци. София, 1941, 127 с.
Кремен, М. — Кремен, Михаил. Брегалница. София, 1946, 204 с.
Кремен, М. — Кремен, Михаил. Романът на Яворов. София, 1959, 617 с.
Крумов, Г. — Крумов, Георги. Тиня. Варна, 1964, 155 с.
Кръстев, К. — Кръстев, Кръстьо. Катастрофа. София, 1962, 268 с.
Кръстевич, Ал. — Кръстевич, Алеко. Водачът по пътя на живота. Виена, 1870, 219 с.
Кръстевич, Г. — Кръстевич, Гаврил. История българска, част I. Цариград, 1871, 616 с.
Ламар — Лалю Маринов. Големият майстор. София, 1960, 50 с.
Ламар — Лалю Маринов. По планини и равнини. София, 1958, 90 с.

Ламар — Лалю Маринов. Строителни години. София, 1951, 103 с.
Ламбрев, К. — Ламбрев. Коста. Средногорски партизани. София, 1954, 437 с.
Лачева, Ц. — Лачева, Цилия. Селският ангел. София, 1959, 99 с.
Летоструй — Български народен календар. Пловдив, Русчук, Велес, 1869, 70, 71, 72, 73, 74, 75,76.
Лилиев, Н. — Лилиев, Николай. Лунни петна. София, 1922, 96 с.
Лилиев, Н. — Лилиев, Николай. Стихотворения. София, 1932, 146 с.
Линков, Д. — Линков, Димитър. За земята българска. Исторически очерци и легенди. София, 1959, 143 с.
Льочев, П. — Льочев, Петър. Песента на белите платна. София, 1960, 74 с.
Максимов, Хр. — Максимов, Христо. Сборник забравени реалисти. София, 1960.
Мандаджиев, А. — Мандаджиев, Атанас. Отровният шип. София, 1959, 91 с.
Манов, Е. — Манов, Емил. Бягството на Галатея. София, 1963, 253 с.
Манов, Е. — Манов, Емил. Ден се ражда. София, 1959, 490 с.
Манов, Е. — Манов, Емил. Моето първо лято. София, 1967, 249 с.
Манов, Е. — Манов, Емил. Пленено ято. София, 1967, 249 с.
Манчов, Др. — Манчов, Драган В. Бащин език за деца. Втора година. Пловдив, Свищов, Солун, 1881, 128 с.
Манчов, Др.— Манчов, Драган В. Бащин език. Трета година. Пловдив, Свищов, Солун, 1874, 139 с.
Марангозов, Н. — Марангозов, Николай. На повратки в село. София, 1942, 127 с.
Марангозов, Н. — Марангозов, Николай. От Ялово до Воронеж. София, 1951, 192 с.
Марков, Ст. — Марков, Стефан. Дълбоки бразди. София, 1959, 511 с.
Мартинов, И. — Мартинов, Иван. Драва тече през славянски земи. София, 1946, 275 с.
Мартинов, И. — Мартинов, Иван. Миньори. София, 1950, 126 с.
Мартинов, И. — Мартинов, Иван. Пролет мила. София, 1960, 228 с.
Марчевски, Д. — Марчевски, Денчо. Дошло е време. София, 1959, 216 с.
Марчевски, М. — Марчевски, Марко. Героите на Белица. София, 1952, 318 с.
Марчевски, М. — Марчевски, Марко. Митко Палаузов. София, 1953, 206 с.
Марчевски, М. — Марчевски, Марко. Повести. София, 1959, 296 с.
Марчевски, М. — Марчевски, Марко. Тайнствените светлини. София, 1958, 140 с.
Месецослов за 1857 г. Цариград, 1857, 134 с.
Миларов, Св. — Миларов, Светослав. Падането на Цариград. Средец, 1883, 91 с.
Миларов, Св. — Миларов, Светослав. Спомени от Цариградските тъмници. София, 1881. 246 с.
Милев, Г. — Милев, Гео. Септември. София, 1948, 47 с.
Минев, М. — Минев, Мирослав. Когато палеха лулите с прахан. София, 1934.
Минев, М. — Минев, Мирослав. Седем погачи за господа. София, 1932.
Минков, Св. — Минков, Светослав. Бракоразводно сражение. София, 1960, 63 с.
Минков, Св. — Минков, Светослав. Другата Америка. София, 1946, 115 с.
Минков, Св. — Минков, Светослав. Избрани произведения. София, 1955, 492 с.
Минков, Св. — Минков, Светослав. Призракът от Кендари. София, 1959, 32 с.
Минков, Св. — Минков, Светослав, Разкази в таралежова кожа. София, 1947, 200 с.
Минков, Цв. — Минков, Цветан. Момчето от Загоричане. София, 1959, 263 с.
Мирски, Ив. — Мирски, Иван. През девет земи. София, 1957, 207 с.
Мирски, Кр. — Мирски, Кръстьо. Витезслав Халек. сп. Читалище, г. V (1875), бр. III.
Митев, К. — Митев, Кирил. През бури. София, 1957, 470 с.
Митов, Б. — Митов, Борис. Сб. Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962.
Михайлов, А. — Михайлов, Антон. Децата на шивачката. София, 1960, 86 с.
Михайлов, Г. — Михайлов, Георги. Елинската драма и ние. „Лизистрата". сп. Театър, 1955, кн. II.
Михайлов, П. — Михайлов, Панчо. Малката партизанка. София, 1957, 135 с.
Михайлов, П. — Михайлов, Панчо. Под земята. София, 1957, 213 с.
Михайловски, Н. — Михайловски, Никола. Исторически изследвания за охридската и ипекската архиепископии. Превод. Цариград, 1869.
Михайловски, Н. — Михайловски, Никола. Очерки из историята и народните сказания. Превод. Виена, 1865, 367 с.
Михайловски, Н. — Михайловски, Никола. Пикильо Аляга. Превод. Цариград, 1875, 160 с.
Михайловски, Н. — Михайловски, Никола. Приключенията на Телемаха от Фенелона. Превод. Цариград, 1873, 402 с.
Михайловски, Н. — Михайловски, Никола. Скращение на свещената история. Търново, 1867, 172 с.

Михайловски, Ст. — Михайловски, Стоян. Железни струни. София, 1890, 55 с.
Михайловски, Ст. — Михайловски, Стоян. Книга без заглавие. София, 1893, 59 с.
Михайловски, Ст. — Михайловски, Стоян. Currente calamo. София, 1890, 54 с.
Михайловски, Ст. — Михайловски, Стоян. Novissima verba. Русе, 1889, 112 с.
Младенов, Ст. — Младенов, Стефан. Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962.
Момчилов, Ив. — Момчилов, Иван. Н. Малко политическо землеописание, кн. VI. Търново, 1869, 71 с.
Момчилов, Ив. — Момчилов, Иван. Писменица на славянския език. Белград, 1847, 179 с.
Монов, Т. — Монов, Тодор. Смърт няма. София, 1960, 259 с.
Мутафчиева, В. — Мутафчиева Вера. Летопис на смутното време. Част I. Вортопът. София, 1965, 659 с.
Мутев, Д. — Мутев, Димитър. Естествена история за първо запознаване с естеството. Пловдив, 1869, 138 с.
Мутева, Е. — Мутева, Елена. Райна българска царкиня. Превод. Санктпетербург, 1852, 189 с.
Наковски, А. — Наковски, Атанас. Мария против Пиралков. София, 1962, 236 с.
Нар. песен — Народна песен.
Нар. приказка — Народна приказка.
Начев, А. Г. — Начев, А. Г. Кратка митология. Превод. Пловдив, Русчук, Велес, 1873, 159 с.
Начев, А. Г. — Начев, А. Г. Правила върху живота на человека. Цариград, 1871, 30 с.
Начов, А. Н. — Начов, А. Н. Влияние на възпитанието върху человека и рол на жената в това отношение. Летоструй, 1873.
Незнакомов, П. — Незнакомов, Петър. Бяло и черно. София, 1954, 154 с.
Незнакомов, П. — Незнакомов, Петър. Маргаритка и аз. София, 1959, 118 с.
Незнакомов, П. — Незнакомов, Петър. След нас потоп. София, 1959, 224 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Бедния Лука. София, 1928, 63 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Братя. София, б. г. 227 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Възелът. София, 1937, 94 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Дело № 9. София, 1925, 187 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Другият. София, 1918, 153 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Когато бях малък. Книга I. София, 1942, 157 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Когато бях малък. Книга II. София, б. г. 80 с.
Немиров, Д. — Немиров, Добри. Когато бях малък. Книга III. София, 1947, 141 с.
Несторов, Б. — Несторов, Бончо. Ариф и Рамзина. София, 1960, 287 с.
Несторов, Б. — Несторов, Бончо. Светлина над Родопите. София, 1961, 271 с.
Нешков, В. — Нешков, Величко. Настъпление. София, 1958, 457 с.
Нинов, Н. — Нинов, Николай. Една шепа орехи. София, 1964, 119 с.
Обретенов, Б. — Обретенов, Борчо. Сноп. София, 1960, 211 с.
Огнянович, К. — Огнянович, Константин. Житие светаго Алексия человека божия. Будин, 1833, 60 с.
Орлинов, О. — Орлинов, Орлин. Проверка. София, 1959, 110 с.
Павлов, Т. — Павлов, Тихомир. Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962.
Павлович, Н. — Павлович, Николай. Заведение за живопис. Русчук, 1867, 14 с.
Павлович, Н. — Павлович, Николай. Разяснение на картината. Свищов, 1870, 4 с.
Павлович, Хр. — Павлович, Христаки. Аритметика или наука числителна. Белиград, 1833, 118 с.
Павлович, Хр. — Павлович, Христаки. Царственик или История болгарская. Будима, 1844, 80 с.
Пантелеев, Д. — Панталеев, Димитър. Ветре, дай ми крила. София, 1960, 61 с.
Пашов, Х. — Пашов, Х. М. и Ат. Б. Симов. Цветоносното панерче. Цариград—Галата, 1858, 135+VII с.
Пеев, Вл. — Пеев, Владимир, Хр. Закъсняла жътва. София, 1919, 63 с.
Пелитев, Хр. — Пелитев, Христо. Ало, чувате ли ме? София, 1969, 63 с.
Пелитев, Хр. — Пелитев, Христо. Хапят ли охлювите? София, 1965, 164 с.
Пелико, С. — Пелико, Силвио. Тъмниците ми. Превод от Др. Цанков, Цариград, 1874, 236 с.
Пенев, Б. — Пенев, Боян. Начало на българското възраждане. София, 1919, 62 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Без деца. София, 1943, 230 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Вълнолом. София, б. г. 252 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Дамяновата челяд. София, 1943, 479 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Златната земя, кн. I. София, б. г. и кн. II, б. г. 271 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Морава звезда кървава. София, б. г. 255 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Преселници. София, 1936, 184 с.
Петканов, К. — Петканов, Константин. Старото време. София, 1944, 234 с.

Петканов, К. — Петканов, Константин. Хайдути. София, 1945, 232 с.
Петканова, М. — Петканова, Магда. Кавали свирят. София, 1939, 70 с.
Петканова, М. — Петканова, Магда. Стихотворения. София, 1958, 125 с.
Петканова, М. — Петканова, Магда. Царица Теодора. София, 1946, 92 с.
Петров, З. — Петров, Зиновий и Й. Наумов. Черковно богословие или обрядословие. Превод. Белград, 1872, 283 с.
Петров, З. — Петров, Захари. Недоразумение. сб. Стършел.
Петров, И. — Петров, Ивайло. Мъртво вълнение. София, 1961, 220 с.
Петров, И. — Петров, Ивайло. Нонкината любов. София, 1956, 263 с.
Петров, И. — Петров, Ивайло. Преди да се родя. София, 1969, 152 с.
Пишурка, Кр. — Пишурка, Кръстьо. Изпаднал търговец или смъртна жътва. Позорищна игра в три действия. Побългарена. Виена, 1870, 68 с.
Пишурка, Кр. — Пишурка, Кръстьо. Куткудачка. Издание I. Виена, 1871, 170 с.
Пишурка, Кр. — Пишурка, Кръстьо. Момина китка. Превод. Виена, 1870, 512 с.
Планински, Ив. — Планински, Иван. Без стряха. София, 1960, 90 с.
Подвързачов, Д. — Подвързачов, Димитър. Басни. София, 1938, 132 с.
Покровски, Г. и др. — Покровски, Георги и Ю. Моралевич. На границата на мечтата. Превод. София, 1964.
Полянов, Вл. — Полянов, Владимир. Белият вятър в планината. София, 1963, 118 с.
Полянов, Вл. — Полянов, Владимир. По пътя. София, 1959, 271 с.
Полянов, Д. — Полянов, Димитър. Избрани стихотворения. София, 1946, 62 с.
Попдимитров, Е. — Попдимитров, Емануил. В страната на розите. София, 1943, 187 с.
Попдимитров, Е. —Попдимитров, Емануил. Купол. София, 1943, 143 с.
Попдимитров, Е. — Попдимитров, Емануил. Песни за малките. София, 1959, 80 с.
Попдимитров, Е. — Попдимитров, Емануил. Събрани съчинения. София, 1931, 238 с.
Попов, Д. В. — Попов, Добри. В. Сборник от разни съчинения. Цариград—Галата, 1860, 238 с.
Попов, Н. — Попов, Н. Как може един учител да спечели постоянна любов и уважение. сп. Читалище. г. V (1875), бр. 8.
Попов, Ст. И. — Попов, Ст. И. По правописанието. сп. Читалище, г. V (1875), бр. 5.
Попов, Ст. И. — Попов, Ст. И. Развит предмет. сп. Училище, том I, бр. 15.
Попович, В. — Попович, Васил. Паметниц. Периодическо списание, г. I, кн. 7 и 8.
Попфилипов, Н. — Попфилипов, Никифор. Бирникът дошел. София, 1928, 112 с.
Попфилипов, Н. — Попфилипов, Никифор. Разкази на ловеца. София, 1928, 164 с.
Проданов, П. — Проданов Петър. Седмокласници. София, 1960, 141 с.
Пърличев, Гр. — Пърличев, Григор. Автобиография. СбНУ, 11.
Радев, Сим. — Радев, Симеон. Статии. сп. Художник, 1909, кн. 1—5.
Радев, Сим. — Радев,Симеон. Ранни спомени. София, 1967, 331 с.
Радевски, Хр. — Радевски, Христо. Избрани произведения, кн. II. София, 1957, 392 с.
Радевски, Хр. — Радевски, Христо. Избрани произведения, кн. III, София, 1957, 322 с.
Радичков, Й. — Радичков, Йордан. Барутен буквар. София, 1969, 181 с.
Радичков, Й. — Радичков, Йордан. Горещо пладне. София, 1965, 109 с.
Радичков, Й. — Радичков, Йордан. Водолей. София, 1967, 263 с.
Разцветников, А. — Разцветников, Асен. Стихотворения. София, 1942, 215 с.
Разцветников, А. — Разцвеников, Асен. От нищо нещо. Весели гатанки. София, 1947, 65 с.
Разцветников, А. — Разцветников, Асен. Избрани произведения. Преводи. София, 1952, 242 с.
Райков, В. — Райков, В. Прекършено весло. София, 1964, 133 с.
Райнов, Б. — Райнов, Богомил. Дъждовна вечер. София, 1961, 294 с.
Райнов, Б. — Райнов, Богомил. Човекът на ъгъла. София, 1958, 209. с.
Райнов, Н. — Райнов, Николай. Богомилски легенди. София, 1918, 254 с.
Райнов, Н. — Райнов, Николай. Видения из древна България. София, 1918, 218 с.
Райнов, Н. — Райнов, Николай. Книга за царете. София, 1918, 144 с.
Райчев, Г. — Райчев, Георги. Избрани съчинения, кн. I. София, 1940, 225 с.
Райчев, Г. — Райчев, Георги. Избрани съчинения, кн. II. София, 1940, 237 с.
Райчев, Г. — Райчев, Георги. Вълчето. София, 1959, 40 с.
Ракитин, Н. В. — Ракитин, Никола В. Стихотворения. Кн. II. София, 1946, 221 с.
Ракитин, Н. В. — Ракитин, Никола В. Пролет при Вит. София, 1929, 47 с.
Раковски, Г. С. — Раковски, Георги Сава. Предвестник горскаго пътника. Пловдив, 1884.
Ран Босилек — Ран Босилек. Весели приказки. София, 1954, 132 с.
Ран Босилек — Ран Босилек. Радост. София, 1956, 140 с.
Ран Босилек — Ран Босилек. Сборник „Хоро".
Рачев, Д. — Рачев, Димитър. Светлина от север. София, 1968, 289 с.

Неофит Рилски — Неофит Рилски. Описание болгарскаго священнаго монастиря рилскаго. София, 1879, 133 с.
Робов, Ем — Робов, Емил. Таванът на шегата. София, 1970, 63 с.
Робов, Ем. — Робов, Емил. Хайдушка веселба. София, 1968, 63 с.
Росен, П. — Росен Петко. В поле широко. София, 1938, 208 с.
Румянцев, С. — Румянцев, Сергей. Стихотворения. София, 1946, 125 с.
Русафов, Г. — Русафов, Георги. И те са били деца. София, 1967, 309 с.
Русев, Х. — Русев, Харалан. По стръмнините. София, 1948, 290 с.
Русев, Х. — Русев, Харалан. Под земята. София, 1959, 327 с.
Сарафов, А. — Сарафов, Андрей. Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962.
Северняк, С. — Северняк, Серафим. Ветрило от сандалово дърво. София, 1966, 216 с.
Северняк, С. — Северняк, Серафим. От нашия кореспондент. София, 1959, 269 с.
Сивриев, Ст. — Сивриев, Станислав. Петко войвода. София, 1959, 200 с.
Симидов, Д. — Симидов, Димитър. Елегия. сб. Стършел, 1957.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Блянове. Пловдив, 1898, 165 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Два реда хора, два разни разговора. — Българска сбирка, 1896, кн. 6, 518—528, кн. 7, 625—693.
— Заточеници. — Българска сбирка, 1896, кн. 4, 447—448.
— Момини сълзи. — Българска сбирка, 1896, кн. 10, 337—340.
— Пролет през есента. — Българска сбирка, 1896, кн. 1, 11—14.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Епически песни. София, 1907, 160 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Епически песни. София, 1917, 156 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Книга на песните. София, 1941, 518 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Кървава песен. Част I. София, 1911, 109 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Кървава песен. Част II. София, 1911, 114 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Кървава песен. Част III. София, 1913, 103 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Алеко Константинову.
— Мисъл, 1897, кн. 5—6, 422.
— Бойко. — Мисъл, 1897, кн. 1, 3—11.
— Късмет. — Мисъл, 1897, кн. 5—6, 466—467.
— Лоза. — Мисъл, 1897, кн. 7, 556—558.
— Неразделни. — Мисъл, 1895, кн. 4, 389—390.
— Нощем. — Мисъл, 1895, кн. 5, 489—491.
— Прелюдия. — Мисъл, 1897, кн. 4, 287—291.
— Приказка. — Мисъл, 1896, кн. 1, 21—22.
— Сянката на свръхчовека. — Мисъл, 1897, 460—465.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. На острова на блажените. София, 1910, 210 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Сън за щастие. Тутракан, 1906, 107 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том I. Епически песни. София, 1921, 186 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том II. Сън за щастие. София, 1921, 95 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том III. Кървава песен. София, 1921, 323 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том IV. На острова на блажените. София, 1921, 276 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том V. Немски поети. София, 1921, 175 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том VI. Книга първа. Българска литература. София, 1922, 232 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том VI (2), книга втора. Българска литература. 1923, 414 с.
Славейков, Пенчо — Славейков, Пенчо П. Събрани съчинения. Том VII. Чужди литератури. София, 1925, 120 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко, Р. Басненик. Превел и наредил П. Р. Славейков. Букурещ, 1852, 125 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Български народни притчи (Няколко думи за събирането и за езика на притчите). — Български книжици, 1859, кн. 2, ч. 1, 205—210.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Рачев. Български притчи или пословици и характерни думи. Част първа (А —Н). Пловдив, 1889, XXXII + 320 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Български притчи или пословици и характерни думи. Част втора (О —Я). София, 1897, XXII +229 с.

Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Веселушка. Цариград, 1854, 32 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Габровското училище и неговите първи попечители. Цариград, 1866, 114 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Дребни стихотворения за деца. Пловдив, 1888, 32 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Езопови басни. Превод. Букурещ, 1852, 120 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Избрани произведения. Том I. София, 1954, 430 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Избрани произведения. Том II. София, 1956, 515 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Иванчо и Марийка. Цариград, 1868, 24 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Кратък месецослов за 1871. Цариград, 1871, 129 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Летоструй. 1874, 179—181.
— Летоструй, 1875.
— Народни песни. — Летоструй, Виена, 1876, 147—157.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Мисъл, 1899, том I.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Наука, 1881 кн. 6, 1882, кн. 11—12, 1883, кн. 8—9.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Нова мода календар. 1857, Цариград, 1857.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Отечество и любов или От трън та на глог. Превод. Цариград, 1872, 126 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Песнопойка. Букурещ, 1852, 94 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. По въпроса за жените. Превод. Цариград, 1869, 124 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Примери исторически. Цариград, 1868, 80 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Последнето ми ходение в София. Пловдив, 1883, 96 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Първа читанка. Цариград, 1868, 80 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Ружица или ред книжки за жените. Кн. II. Цариград, 1871, 32 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Робинсон на островът си. Превод. Цариград, 1868, 144 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Сурвакня за 1879. Сливен, 1879, 7 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Писма. — В СбНУ, т. XX, София, 1904, 5—216 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Трябва да работим. — Читалище, год. V, кн. 2. — В сборник Периодически печат преди освобождението. Първа част: списания. София, 1927, 49—58.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Смесна китка. Букурещ, 1852, 168 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Смешний календар за Нова година. Цариград, 1861, 96 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Славейче, 1864.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Стихотворения и песни. Търново, 1879.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Скратение на турската история. Цариград — Галата, 1857, 68 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Търновска конституция, бр. 39, 10 май 1884.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Цариградски потайности. Том I, част 1 и 2. Превод. Цариград, 1877, 224 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Цариградски потайности. Том II, част 3 и 4. Цариград, 1875, 192 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Цариградски потайности. Том III, част 5 и 6. Русе. 1881, 146 с.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Де е радостта. — Читалище, 1875, бр. 1, 28.
— Земята тясна ли ти е? — Читалище, 1870, кн. 17, 541.
— Народите в Турско. — Читалище, 1871, кн. 18, 556—560, кн. 19, 588—592, кн. 20, 617—622, кн. 21, 655—662.
— Ожалование. — Читалище, 1875, бр. 4, 179, кн. 5, 225.
— Последното решение. — Читалище, 1875, бр. 1, 28.
— Разни изречения. — Читалище, 1871, кн, 19, 607.
— Славенската взаимност и разединението на славените. — Читалище, 1874, бр. 2, 33—39.
— Състояние. — Читалище, 1875, бр. 1, 28.
— Читалище, 1870, кн. 1, 28.
— Читалище, 1873, кн. 2, кн. 10.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Читанка за второ отделение. Пловдив, 1883.
Славейков, П. Р. — Славейков, Петко Р. Читанка за първо отделение. Пловдив, 1883.
Славински, П. —Славински, Петър. Момичето със слънчеви коси. София, 1959, 117 с.
Славински, П. — Славински, Петър. Последният щурм. София, 1955, 503 с.
Славински, П. — Славински, Петър. Претворена земя. София, 1959, 338 с.

Смирненски Хр. — Смирненски, Христо. Съчинения, том I, Стихотворения. София, 1946, 183 с.
Смирненски, Хр. — Смирненски Христо. Съчинения, том II. Хумор и сатира. София, 1946, 279 с.
Смирненски, Хр. —Смирненски, Христо. Съчинения, том III. Разкази, фейлетони, хуморески. София, 1947, 260 с.
Софиянец, Г. М. — Софиянец, Г. М. Песнопевка. Белград, 1858, 98 с.
Спасов, П. — Спасов, Павел. Греховната любов на зографа Захарий. Варна, 1960, 104 с.
Спасов, П. — Спасов, Павел. Хлябът на хората. София, 1954, 447 с.
Спространов, Д. —Спространов, Димитър. Самообречените. София, 1966, 368 с.
Сребров, З. — Сребров, Здравко. Избрани разкази. София, 1959, 250 с.
Сребров, З. — Сребров, Здравко. Момчил слиза от планината. София, 1962, 107 с.
Стаматов, Г. — Стаматов, Георги. Разкази, том I. София, 1929, 210 с.
Стаматов, Г. — Стаматов, Георги. Разкази, том II. София, 1930, 209 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. Антихрист. София, 1970, 228 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. В тиха вечер. София, 1948, 82 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. Иван Кондарев, ч. I, II. София, 1958, 521 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. Иван Кондарев, част III. София, 1962, 272 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. Иван Кондарев, част III и IV. София, 1967, 550 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. Повест за една гора. София, 1948, 126 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. През гори и води. София, 1954, 123 с.
Станев, Ем. — Станев, Емилиян. Януарско гнездо. София, 1953, 116 с.
Станчев, Ст. — Станчев, Стефан, За раздумка. София, 1959, 261 с.
Станчев, Ст. — Станчев, Стефан. Под ясно слънце. София, 1962, 118 с.
Стефанова, Н. — Стефанова, Невена. Откриване на света. София, 1960, 220 с.
Стефанова, Н. — Стефанова, Невена. Романтично пътешествие. София, 1959, 160 с.
Стоянов, З. — Стоянов, Захари. Записки по българските въстания. Том I. Пловдив, 1884, 455 с.
Стоянов, З. — Стоянов, Захари. Записки по българските въстания. Том II. Русе, 1887, 389 с.
Стоянов, З. — Стоянов, Захари. Записки по българските въстания. Том III. София, 1892, 352 с.
Стоянов, Р. — Стоянов, Рачо. Майстори. София, 1927, 68 с.
Страшимиров, А. — Страшимиров, Антон. Антология. София, 1922, 645 с.
Страшимиров, А. — Страшимиров, Антон. Есенни дни. София, 1922, 204 с.
Страшимиров, А. — Страшимиров, Антон. Кръстопът. София, 1904, 224 с.
Страшимиров, А. — Страшимиров, Антон. Съчинения, том I. София, 1947, 337 с.
Страшимиров, А. — Страшимиров, Антон. Съчинения, том V. София, 1947, 432 с.
Страшимиров, А. — Страшимиров, Антон. Упоритото шопче. София, 1959, 39 с.
Стъпов, П. — Стъпов, Петър. Гласове от вековете. София, 1958, 220 с.
Стъпов, П. — Стъпов, Петър. Живот с надежда. София, 1962, 299 с.
Стъпов, П. — Стъпов, Петър. Човекът от трамвая. София, 1964, 159 с.
Талев, Д. — Талев, Димитър. Гласовете ви чувам. София, 1966, 487 с.
Талев, Д. — Талев, Димитър. Железният светилник. София, 1952, 473 с.
Талев, Д. — Талев, Димитър. Илинден. София, 1953, 638 с.
Талев, Д. — Талев, Димитър. Преспанските камбани. София, 1954, 877 с.
Талев, Д. — Талев, Димитър. Старата къща. София, 1943, 163 с.
Талев, Д. — Талев, Димитър. Самуил. София, 1959, 422 с.
Теофилов, П. — Теофилов, Петко. Копривщица. На моя имен ден. София, 1962, 145 с.
Тихолов, Н. — Тихолов, Никола. Дни като другите. София, 1960, 232 с.
Тодоров, П. — Тодоров, Петко Ю. Идилии, част I. София, 1918, 160 с.
Тодоров, П. — Тодоров, Петко Ю. Идилии, част II. София, 1946, 177 с.
Тодоров, П. — Тодоров, Петко Ю. Събрани произведения, том II. София, 1957, 458 с.
Тонич, А. — Тонич, Антон Антонов. Гайда за милиони. София, 1966, 63 с.
Тонич, А. — Тонич, Антон Антонов. По втория начин. София, 1961, 63 с.
Траянов, Т. — Траянов, Теодор. Български балади. София, 1921, 47 с.
Траянов, Т. — Траянов, Теодор. Пантеон. София, 1921, 156 с.
Трънски, Сл. — Трънски Славчо. Неотдавна. София, 1957, 732 с.
Угаров, Гр. — Угаров, Григор. По следите на заточеника. София, 1959, 675 с.
Хаджийски, Ив. — Хаджийски Иван. Бит и душевност на нашия народ. Том. I. София, 1945, 166 с.
Хаджийски, Ив. — Хаджийски, Иван. Бит и душевност на нашия народ. Том II. София, 1945, 210 с.
Хаджимарчев, Ив. — Хаджимарчев Иван. Овчарчето Калитко. София, 1949, 465 с.
Хаджоглу, А. Н. — Хаджоглу, Ангели Николаевич. Български буквар. Москва, 1844, 117 с.

Хайтов, Н. — Хайтов, Николай. Писма от пущинаците. София, 1960, 159 с.
Харманджиев, Т. — Харманджиев, Тодор. Краят на едно детство. София, 1956, 240 с.
Харманджиев, Т. — Харманджиев, Тодор. Крилато време. София, 1958, 699 с.
Харманджиев, Т. — Харманджиев, Тодор. Поколение. София, 1953, 111 с.
Харманджиев, Т. — Харманджиев, Тодор. Родове. София, 1960, 188 с.
Хитов, П. — Хитов, Панайот. Моето пътуване по Стара планина. Букурещ, 1872, 158 с.
Хрелков, Н. — Хрелков, Николай. Дочакан ден. София, 1952, 332 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Антология. София, 1922, 489+20 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Игра над бездни. София, 1944, 168 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Избрани стихотворения. София, 1903, 320+VIII с.
Христов, К. — Христов, Кирил. На кръстопът. София, 1901, 69 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Песни и въздишки. София, 1891, 62 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Победни песни. София, 1940, 120 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Чеда на балкана. София, 1930, 431+ IV с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Трепети. Сливен, 1894, 96 с.
Христов, К. — Христов, Кирил. Химни на зората. София, 1939, 174 с.
Христофоров, А. — Христофоров, Асен. Ангария. София, 1960, 359 с.
Христофоров, А. — Христофоров, Асен. Планинари. София, 1959, 131 с.
Цанков, Ил. — Цанков, Илия. Барон Герц. Превод. Русе, 1884, 86 с.
Цанов, А. — Цанов, Андрей С. Напредък, кн. 2—4. Пловдив, Русчук, Велес, 1873.
Цачев, Кл. — Цачев, Климент. Горчив залък. София, 1960, 183 с.
Церковски, Ц. — Церковски, Цанко. Съчинения, том I. София, 1947, 291 с.
Церковски, Ц. — Церковски, Цанко. Съчинения, том II. София, 1947, 304 с.
Церковски, Ц. — Церковски, Цанко. Съчинения, том III. София, 1948, 300 с.
Церковски, Ц. — Церковски, Цанко. Театрални забавалки. София, б. г. 185 с.
Цончев, Д. и др. — Цончев, Димитър и др. Асеновата крепост. Пловдив, 1960, 58 с.
Ченков, В. — Ченков, Васил. Здравейте хора. София, 1969, 177 с.
Ченков, В. — Ченков, Васил. По стъмното. София, 1960, 185 с.
Ченков, В. — Ченков, Васил. С нови другари. София, 1959, 195 с.
Черемухин — Черемухин. Преселението на дявола. Библ. Стършел, 1969, 64 с.
Черемухин — Черемухин. Поличба. Библ. Стършел, 1968, 63 с.
Чернишев, С. — Чернишев, Славчо. Вятърната мелница. София, 1962, 180 с.
Чертовенски, В. — Чертовенски, Васил. Гуляй на открито. София, 1958, 63 с.
Чилингиров, Ст. — Чилингиров, Стилиян. В старня бащин дом. София, 1959, 77 с.
Чилингиров, Ст. — Чилингиров, Стилиян, Първа жертва. София, 1935, 196 с.
Чилингиров, Ст. — Чилингиров, Стилиян. Рибена кост. София, 1938, 298 с.
Чилингиров, Ст. — Чилингиров, Стилиян. Хлеб наш насущний. София, 1926, 240 с.
Чичо Стоян — Чичо Стоян. Детска китка. София, 1941, 52 с.
Чолакова, Зл. — Чолакова, Златка. Бачо Киро. София, 1935, 148 с.
Чудомир — Чудомир. Избрани произведения. София, 1949, 307 с.
Шапкарев, К. — Шапкарев, Кузман. А. Сборник от български народни умотворения, кн. I. София, 1891.
Шапкарев, К. — Шапкарев, Кузман А. Сборник от български народни умотворения, кн. 3. Пловдив, 1885.
Шапкарев, К. — Шапкарев, Кузман. А. Сборник от български народни умотворения, кн. 8—9. София, 1894.
Шивачев, Б. — Шивачев, Борис. Писма от Южна Америка. София, 1958, 257 с.
Шивачев, Б. — Шивачев, Борис. Съчинения, том I. София, 1947, 190 с.
Шишков, Т. — Шишков, Тодор. Велизарий. Цариград, 1873, 56 с.
Шишманов, Ив. Д. — Шишманов, Иван. Д. Избрани съчинения, том I. София, 1965.
Яворов, П. К. — Яворов, Пейо Крачолов. Съчинения, том I. София, 1924, 169 + IV с.
Яворов, П. К. — Яворов, Пейо Крачолов. Съчинения, том II. 1924, 255 с.
Яворов, П. К — Яворов, Пейо Крачолов. Съчинения, том III. София, 1924, 308 с.
Яворов, П. К. — Яворов, Пейо Крачолов.Хайдушки копнения. София, Солун, 1909, 192 с.
Яворски, М. — Яворски, Митко. През огъня на Балванската битка. София, 1960, 71 с.
Яворски, М. — Яворски, Митко. Хората се промениха. София, 1963, 434 с.
Ясенов, Хр. — Ясенов, Христо. Събрани произведения. София, 1953, 181 с.

III. Списания

Сп. Български книжици, 1858 г., 1859
Сп. Български преглед, 1893 г., кн. 3, 4, 5.
Сп. Върбина цвете. Шумен, 1888.
Сп. Китка. Варна, 1886.
Сп. Книжница за народа. Пловдив, Русчук, Велес, 1873, кн. 3, 4, 5, 6, 7.
Сп. Латинка, Варна, 1885 г.
Сп. Летоструй. Пловдив, Русчук, Велес, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876.
Сп. Лиляка. Варна, 1884, кн. 7.
Сп. Любословие, 1842, бр. 1, 1844, бр. 2, 7.
Сп. Моминска сълза. Пловдив, 1883, кн. 4.
Сп. Наука. Пловдив, 1881—1882, 1883—1884.
Сп. Периодическо списание. Браила, 1871, 1872, 1873.
Сп. Пчелица. Цариград, 1871.
Сп. Театър. София, 1955, кн. 11.
Сп. Теменуга. 1881.
Сп. Училище. Букурещ, 1870—1871.
Сп. Художник. София, 1906—1907, кн. 1—10.
Сп. Читалище. Цариград. 1870—1, 1874, 1875.

IV. Вестници

В. Балканска зора. Пловдив, 1891.
В. България. Цариград, 1859—1863.
В. Вечерни новини. София.
В. Дунавски лебед. Белград, 1860—1861.
В. Знание. Букурещ. 1875.
В. Зорница. Цариград, 1881, 1882.
В. Литературен фронт. София.
В. Народна култура. София.
В. Народна армия. София.
В. Надежда. Ямбол, 1895.
В. Отечествен фронт. София.
В. Право. Цариград, 1869—1873.
В. Свобода и независимост. Букурещ, 1969, 1874.
В. Ступан. Видин, 1875.
В. Турция. Цариград, 1869—1873.
В. Цариградски вестник. Цариград, 1848, 1855, 1856, 1857.

V. Сборници

Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. София, 1962.
Забравени реалисти. — Сборник Забравени реалисти. София, 1960.
Сб. Стършел — Сборник Стършел. Съст. Петър Незнакомов и Спас Йончев. София, 1957.
Сб. Хоро. — Сборник Хоро. Подбрал Петър Димитров-Рудар. София, 1955.

РЕЧНИК НА РЕДКИ, ОСТАРЕЛИ И ДИАЛЕКТНИ ДУМИ В ЛИТЕРАТУРАТА ОТ XIX И XX В.

Съставители — *Ст. Илчев, А. Иванова, А. Димова, М. Павлова*

Художник *А. Хачатурян*
Худ. редактор *Д. Донков*
Техн. редактор *Р. Бойчева*
Коректор *Ел. Котева*

Изд. индекс 4961
Дадена за набор на 4. XII. 1973 г.
Подписана за печат на 25. XII. 1974 г.
Печ. коли 38 Изд. коли 44,84
Формат 70/100/16 Тираж 12000 ЛГ — III — 9
Цена 5,06 лв.
Набрана и отпечатана в Печатницата на Издателството на БАН
София 13, ул. „Акад. Г.Бончев"
Поръчка № 92